

પ્રાર્થના

અંગે પાંચે પદે

લાલજી અને સંપાદક : શ્રી. જયકૃષ્ણ વર્મા, હાથ દીવાન સાહેબ હુણવાડા રાજ્ય.

અવસ્થાપક :

તંત્રી :

પ્રકાશક :

નંદવરલાલ શ્રી. કમર
પિ હદાણમિત્ર પ્રિ. કેસ,
વડોદરા

યજ્ઞેશ હ. શુક્લ
તંત્રી : બાળવિભાગ :
સોમનાથ પટેલ

અખાલોલ વિ. કમર
'ગુણસુન્દરી' કાર્યાલય :

૧૧૪, વિહલભાઈ પટેલ રોડ, અંબાઈ, ૪

‘નવયેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે

....

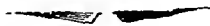
....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક

“ નવયેતન ”ના જરૂર

ગ્રાહક થાઓ.

વાર્ષિક રૂ. ૬૦/-

હિંદ બહાર રૂ. ૮૦/-

છુટકે ૦૧૧

લખો “ નવયેતન ” ઓફીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

ગુણસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

અવસ્થાપક :

વંત્રી :

પ્રકાશક :

નટવરલાલ એ. ઠક્કર

યજ્ઞેશ દ. શુક્લ

અંબાલાલ વિદ્યુલભાઈ ઠક્કર

હુણવાગિત પ્રિ. પ્રેસ.

૪૩, કલ્યાણ પ્રિન્ટિંગ નં. ૧,

૧૧૪, વિદ્યુલભાઈ પટેલ રોડ,

વડોદરા.

કાલ્યાણી સુબધ, ૪.

સુબધ, ૪.

પૃ. ૨૯ મુ.]

સાંપ્રેક્ષક: ૧૯૩૭

[અપ્રેક્ષ ૧૯૩૮]

ગોચર :	પ્રકાશક :
ગોચર : મુખપૃષ્ઠ ચિત્ર...	...
સ્ત્રીઓની રૂપાંતરણ સ્વતંત્રતા : શ્રી. મોરારજી દેસાઈ	...
શુભચાર્યની આંખો : શ્રી. ઝવેરી કુસુમાર	...
અંબાજીમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન : શ્રી. રમણીલાલ જમવદમાઈ દલાલ	...
ઓવાં તે કોણ : શ્રી. ભવિત	...
રહેઠાણ : શ્રી. સુભદ્રા	...
ગાદીપચોળાં : શ્રી. સુનીલાલ નારાયણ શાહ	...
આંકડાબોરી : શ્રી. બળદેવ મહેતા	...
બાળલગ્ન અને ટિંકુ વિધવાઓ : શ્રી. જ્ઞેન નેમ્વાડી પીવા	...
સાંકળે આવળે : શ્રી. મોહિનીચંદ્ર	...
શુભ ૧ શ્રી. પતિશ	...
વનનાં પીતલ : શ્રી. ઇશ્વરલાલ વેદ	...
હિન્દી સ્ત્રીઓની કેળવણી તથા તેમનું સામાજિક જીવન :	...
શ્રી ઇલાલાલ માનસિંગ કામતાર	...
શુભાળ સુમેશ્વરી : શ્રી. શુભાળભાઈ પી શાહ	...
બિચારો આંખ : શ્રી. યજ્ઞેશ દ. શુક્લ	...
સ્ત્રીઓના વિજયને પછે દોરી જશે : શ્રી. વિજયભાઈ પડિત	...
શુભગતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ :	...
પુસ્તકોની કૃતિઆમાં :	...
ફૂલવેણી :	...
સ્ત્રી જન્મ :	...
નોંધ :	...

બાલ વિભાગ

વંત્રી : સોમનાથ પટેલ

આંકડામાં : શ્રી. બાળકૃષ્ણ રાધેશ્યામ	...
ગાડું : શાંતિલાલ રામોદરસ મહાજન	...
હનુમાન બની : શ્રી. નટવરલાલ મોતી	...
નરસિંહ મહેતા : શ્રી. સોમનાથ	...
અગે તે ગાડીમાં એમવાનાં : શ્રી. વિલા સ્તેમી	...
વાંદરા : શ્રી. નટુભાઈ	...

વાર્ષિક સરાજમ : હિન્દ માટે રૂ. ૪-૬-૦ : વિદેશ માટે શીલીંગ દશ : છુટકે નકલ આઠ આના

રસિક તથા પ્રેરક

શ્રીજીવનના વિવિધ પ્રશ્નો ચર્ચાતું સાહિત્ય

‘ગુણમુન્દરી’ના તંત્રી શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લની કૃતિઓ
તમારા ઘરમાં જરૂર વસાવી લેજો.

તૂટેલાં જાંઘન : કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની નવલકથાનો ભાવવાહી
અનુવાદ.
મૂલ્ય : ૦-૮-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૧-૩

ઈર્ષ્યાની આગ : કંપની મરકારના સમયની રસિક પ્રેમકથા.
મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬.

ગરીબની ગૃહલક્ષ્મી : મશહૂર દિન્દી નવલકથાકાર શ્રી. પ્રેમચન્દ્રજીના
(પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ) ‘ગમન’નો ભાવવાહી અનુવાદ.
મૂલ્ય : રૂ. ૩ : પોસ્ટેજ : ૦-૭-૬

ષોડશી : સ્વ તથા પર ભાષાની શ્રીજીવનને સ્પર્શતી
સોળ પ્રેરક વાર્તાઓ.
મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

આ ધું આંગ : ગુજરાતી હિન્દુ સમાજના બગતા પ્રશ્નો ચર્ચતી
બાર નવાલકથાઓનો અંગ્રહ.
મૂલ્ય : ૦-૧૨-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

તૈયાર થાય છે.

શ્રી. કનુ દેસાઈના આકર્ષક જેકેટ સાથે

‘જીવતા સોદા’

પ્રેરક નવલકથા

મૂલ્ય રૂ. ૧ (પોસ્ટેજ ભુદ્ર)

‘ગુણમુન્દરી’ના આલોકને વીસ રકા વળતર મળશે.

સંપા : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ, ૪૩, કલ્યાણ નિર્દોશ નં. ૧, મુંબઈ, ૪.
ભાવવાહી,

ગુણસુન્દરી

સુખઘ યુનિવર્સિટીની
નવી સ્નાતિકાઓ

સુખઘ યુનિવર્સિટીનો પદવીદાન સમારભ
ગઘ તા ૧૭મી ઓગસ્ટે ઘયો તે
પ્રસંગે પદવી ધારણ કરનારી વિદ્યાર્થીનીઓ

ગાત્ર ત

વિવેકાર : શ્રી. કનુ દેસાઈ.

લોકજીવનમાં આવણી વદ મોચનું ચોથ ત્રત ઉજવાય છે. તે દિવસે આખાં ગામની ઉપવાસિની 'ગૃહિણીઓ' ગાયને ફૂલહાર પહેરાવી 'કેમળે' કે 'કેમળો' વાંદેલો કરે અને શ્રામ કવિતા ગાય કે ' ગાય રૂં ગાય તું મોરી ગાય ' -શ્રી. કનુ દેસાઈના ' વૃત્ત ચિત્રાવલિ 'માંથી.

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પ્રસ્તક ૨૬મું

સપ્તમ્ભર : ૧૯૩૭

અંક ૧ લો.

સ્ત્રી ઓ ની
રૂંધા ય લી
સ્વંતંત્રતા

સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા જે કુધાવતી છે તેને પાછી મેળવવાના કાર્યમાં અમે મદદ જરૂર કરીશું. પરંતુ તે પ્રાપ્ત કરવાનો મોટો આધાર તો તમારા બધાના ઉપર રહેલો છે. અમે બધું એ મેળવી આપીશું એવી જે તમે આશા મેવશો તો હેવટે તમને નિરાશ જ પ્રાપ્ત થવાની છે. શ્રી. લીલાવતી જાહેરે મારી મહાનુભૂતિની વાત કરી. હું મહાનુભૂતિ રાખું એમ કહેવામાં એવો ખતિ મને જણાય છે કે હું મહાનુભૂતિ રાખું છું તેમાં વધારે મહત્ત્વ કંઈ છું એવો ભાસ આવે છે અથવા તો તેમાં અમહાયપણા જેવું લાગે છે. તમારા દરેક પ્રયત્નમાં મદદ કરવાની મારી ફરજ અઘા ન કંઈ તો મારા ધર્મમાંથી સુકું છું એમ જ ગમ્યાય. પણ એવું બની શકે કે સ્ત્રીઓના પ્રયત્નમાં તમે જે રીતે વિચાર કરો તેમાં મને મતમેદ પણ હોય અને મારા દષ્ટિબિંદુ વિશે ખાત્રી પણ આપી શકું. છતાં હેવટે તો તમે જે માર્ગ નક્કી કરો તેમાં મારે મદદ કરવી જોઈએ. એ માર્ગ નક્કી કરવાનો દક્ષ તમારો છે. તમારો પ્રયત્ન પુરૂષ વર્ગ ખોરી રીને સમજે એ પણ સંભવિત છે. આને કદાચ એમ લાગતું હોય કે પુરૂષ વર્ગ સ્ત્રીઓ પ્રત્યે બેદરકાર છે. એ વાત સાચી હશે તોપણ રાજ ને રાજ એ વાત પર ભાર મૂકવાથી લાભ નહિ થાય. મને લાગે છે કે લુની રૂઢી, અજ્ઞાન અને વર્ગોના બધા પદેશા વિચારથી પુરૂષોને તેમની હકુમત રક્ષાવી. રાખવામાં સ્ત્રીઓ જ મદદ કરે છે અને એ બધું જ તેમની આંતરે આવે છે.

સ્ત્રીઓને લગાયક બનાવવાની બધી પ્રવૃત્તિઓ તમારામાં હોવી જોઈએ. એ લગાયક વૃત્તિનો અર્થ તો એ છે કે જેમ ધરના માણુ-સોમાં મતમેદ હોય છે અને જે રીતે તેને અપનાવીએ છીએ એજ દષ્ટિબિંદુ આ લગાયક વૃત્તિમાં હોતું જોઈએ. તેમાં મુખ્ય દષ્ટિબિંદુ લગાયક વહેરવામાં નહિ પરંતુ તે આપી કરવામાં હોતું જોઈએ. આ માટે સ્ત્રીઓએ જોખમ સહન કરવા પણ તૈયાર થવું જોઈએ. ત્યાં સુધી એ જોખમો સહન કરવા તૈયાર ના હોય એ ત્યાં એવાં જોખમોમાં બીજાને ઉતારતાં પણ વિચાર કરવો જોઈએ.

સ્ત્રીઓ અધારે પોતાની શક્તિ મેળવશે ત્યારે પુરૂષોની હકુમત રહેવાની નથી; પુરૂષો તેની પર હકુમત બોગવવાના નથી. પરંતુ હું તો માતું છું કે તે વખતે સમાજ પણ ઉઘડી દિશામાં જ હશે. એ ઉઘડી દિશામાં પણ તમે પુરૂષોએ તમારી ઉપર જુલકાળમાં ગમે તેટલા બુદ્ધિમ કયાં હોય છતાં તેનો બદલો લેવાનો વિચાર ના કરશો; પરંતુ એ બુદ્ધિમ ભવિષ્યમાં આંતરે ન આવી શકે એ મતના જ વિચાર કરજો; તે દિશામાં વિદ્વાસ સાધવા તમે પ્રયાસ કરજો.

અમદાવાદમાં જન્મેલ
સંધની બહેનો સમસ્ત
મુંબઈના મહેસુલ
આ તાના પ્રધાન
શ્રી. મોરારજી દેસાઈએ
કરેલું વક્તવ્ય

ગુજરાતજીની આંખો

(ગરેબી)

અવનીબરમાં દીકરી બીજી, ગુજરાતજીની આંખો ?
રવળ કવિતા એ પર અમરાપુરી ચોવારી નાંખો.

એ તે જીવન મજરી રહેતી,
કુલડાં કટોરી એ તે ફેરી,
ઉરને વાળે શાતા સોરી,

એ તે આંખો કે આત્માની, આરસી ઝળાંઝળાં એ ?
શકે પોપચાં પ્રાણ પદ્મને પરાગ ભાર ઢળ્યાં એ !

શાં મનહર એ અમીકણાં છે ?
ગુ'બજ એતો ગેબ તણા રે,
અણુદીઠ દોરે દીલ વણ્યાં રે,
ગુસ પ્રાણપતાળથી બહેતી એ અમૃત નિર્જરણી,
દ્વનિ કાવ્યની વ્યજનારી એ રસ-લહરી ઝીંઝી

પ્રેમ પ્રેમ મય એ પલકારા,
ઝર ઝર ઝર વસન્તકુવારા,
એ આંખોની અમૃતધારા,
એતો મગલ, સુદમય રજયા દ્વનિ કાવ્યની તૂકો,
ગુજરાતજીની આંખો કે વસન્ત મદન ઝડપો ? !

એ આંખોનાં શાં રસદાને,
પ્રીતી પીધી એ મણુતાને,
પ્રાણ પ્રાણનાં પરાગ પાને ?
કરતી શુ ઇલકા ઇલકા, કરતી શુ મલકા મલકા ?
ગુજરાતજીની આંખો કે અવની પરની એ અલકા ?

એ આંખોના અમી આલાપે,
જીવનમાં શુ ઉભા વ્યાપે,
ધન્ય જીવન એ ચતુરા યાપે,
એ આંખોમાં જીવન જીતના અમર ધતુ ટકારે,
પ્રાણ પ્રાણમાં પ્રકટે ન્યોતિ એ આંખો પલકારે.

એ આંખો તો હમતી હસતી,
એ આંખોમાં રી રસ મસ્તી,
રસનિધિમાં ડોલે હર પ્રસ્તિત,
એક વાર આતિથ્યે પાડયા, અમીજર એ આંખોનાં ?
એની રૂઝિમતલહરીએ કુદી પ્રાણ પ્રાણ પાંખોના ?

ઋતનાં કુસુમાકર :

બંગાળમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન

અંગ્રેજી ઉપાધી પ્રકાશક :

શ્રી રમણીકલાલ જયરાંભાઈ દલાલ,

બી. એ., બેચએલ બી.

હિંદમાં અને ખાસ કરીને બંગાળમાં સ્ત્રીઓની હિલચાલ પ્રત્યે ભૂખ ને વહેમની તજવે જોવામાં આવે છે. એથી સાંસ્કારિક શાંતિ અને સુખ વણસી જશે એવું માનવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર થશે તો એમને બહારનું કામકાજ વધશે ને પરિણામે ઘરની ફરજો ભૂલી જશે એવો રહે છે. હિંદમાં સ્ત્રીઓ ગૃહદેવી ગણાય છે. સર્ગારંભકાંતની સુખ સગવડ સાચવનાર ગૃહ-સચીવ મનાય છે, એટલે સ્ત્રીઓની હિલચાલ જો કેવળ જાતીય સંગ્રામ બની રહે તો તે નિષ્ફળ જ જશે, આજે જગતભરમાં સ્ત્રીઓ જીવનના દરેક વર્ણવમાં સ્વાતંત્ર્ય આણે છે. પૂરો સાથે સમાન હકકનો સંગ્રામ ખેલે છે બંગાળની કેટલીક સ્ત્રીઓએ પણ મુખિયો આ કુદ્દમિનાદ વધાવી લીધો છે: સ્વાતંત્ર્ય માટે ઝૂમ્મે છે, પશ્ચિમ જાવનાહરી ને પાશ્ચિમાલ્ય કેળવણી પામેલી કેટલીક સ્ત્રીઓ તેમની અમેરિકન બહેનો જેવી સ્વતંત્ર છે પરંતુ મોટો ભાગ રૂઢીચુસ્ત છે ને આજના પ્રગતિવાદી વિચારોથી છેક જ વિમુખ રહે છે. આજની મામાલ્ય બંગાળી સ્ત્રી યજ્ઞ ને નંસારને પોતાનું અંતિમ ને એક જ ધ્યેય માને છે. એટલે મતાધિકાર ને સમાનહક માટે ચળવળ ચલાવતી એમની સ્વતંત્ર બહેનોની મહત્વાકાંક્ષા ને જાવનાઓ માટે અને એણું માન હોય છે. કારણ કે સુધારાની ધૂનથી દેશની ને પોતાના સ્વાતંત્ર્યથી રોમાંચિત થયેલી એ બેનો પોતાની કહેવાની

પછાત બેનો સાથે પોતાના ભાગ્ય ભેગવવા આવું જણાતી નથી અને તેમના સ્વાતંત્ર્ય માટે દિવ દહને કામ પણ કરતી નથી, કડીચુસ્ત સ્ત્રીઓમાં કેટલીક પ્રકાશમાં આવનાં પાછી પડે છે; કેટલીક સર્વોત્તમ ગૃહિણીઓ હોવાથી પોતાના કુટુંબીજનોની અમેલી સ પાળે છે. આજના માતાઓ અને પત્નીઓ છે, પોતાના સગવડાંમાં માટે એમનો આત્મલોભ મગ્ન હોય છે. અનુકરણીય હોય છે. એટલે બંને આદર્શમાંથી એક પસંદ કરવો મુશ્કેલ છે. એટલે જી હિલચાલે બંગાળમાં ક્યો માર્ગ હોવો એ પ્રશ્ન છે. ઘર જ સ્ત્રીઓનું ક્ષેત્ર છે ને તેમાં વિચાર ને વર્તનમાં સ્વાતંત્ર્ય મળે એથી મંતોય માનવો કે પાશ્ચિમાલ્ય બહેનોને પગલે ચાલી પુરવાના હરીફ ધવું ને પુરવને તેના કાયદેમર ક્ષેત્રમાંથી દૂર કરવા એ વિચારનું થતે છે. રૂઢીચુસ્ત અને સુપ્રદેશ-એ જે વિભાગોમાંથી નિશ્ચિન માર્ગ શોધી કાઢવો આવશ્યક છે.

બંગાળમાં બંને તરફો યદ્યપાં છે. બંને એક બીજા માથે અથડામણમાં આવ્યાં નથી. છેલ્લા દશ વર્ષમાં રાજકીય ને કેળવણીના ક્ષેત્રમાં તેમજે હારે પ્રગતિ કરી છે. સ્ત્રી જ્ઞાતકો ને રોષિકાઓની સંખ્યા કુદકે ને બમ્મકે વધી રહી છે. બંગાળમાં કન્યા-શાળાઓ ને મહિલા પાઠશાળાઓ ખૂબ જ વધી છે એ જ તેની સાક્ષી પૂગે, સ્ત્રીકેળવણી માટે આપણા દેશની પ્રગતિ જગૃત થઈ છે. વિદ્યાર્થીની પરીક્ષાઓમાં સ્ત્રીઓ સુદર

ઉચ્ચ વર્ણના હિંદુઓ હવે પોતાની, કન્યાઓને કુમળી વયે પરણાવતા નથી. કદાચ આર્થિક કારણોને લીધે કન્યાઓને, મોટી થવા દેવામાં આવતી હશે. હજી અંગાજીમાં પર્વોનો રીવાજ છે. એટલે તાજી હવા ને ખૂંલી હવામાં શારીરિક કસરતો સ્ત્રીઓ મેળવી શકતી નથી. તેથી જ ઘણી ખરી સ્ત્રીઓ ક્ષયના દર્દથી પીડાય છે. દર રોજ ક્ષયથી મરણ પ્રમાણ મોડું આવે છે. પુનઃ જન્મનો પ્રતિબંધ છે એટલે સુવાન બાલ વિધવાઓને કપરી તપશ્ચર્યાનું જીવન ગાળવું પડે છે. સુઆરનાં સુખ વગર ગણાય છે. ને સગાંવહાણની ક્યા ઉપર જ તે છવે છે ભાવનારીક વ્યક્તિઓ વિધવાઓના કરજીયાત બ્રહ્મચર્ય ઉપર ખૂબ ભાર મૂકે છે પરંતુ જીવનનાં પ્રવેશનોની સામે થવાની આ કમનસિય સ્ત્રીઓનો તાકાત તેઓ વિગાદતા નથી. સમાજના લુભી ને અમાનુષી રીવાજો તો એ શરીર થાય છે. છતાં કોઈ સૂચ્યું તો તેનાં સગાંવહાણનાં હાર એને મારે સત્તા કાળ બંધ થાય છે. અવિધ્યમાં નવજીવન પ્રાપ્ત કરવાની આશા સમગ્રી વણસી જાય છે. તેઓ બહિષ્કૃત ગણાય છે. કેટલીક વાર ની વયની કન્યાઓ ઘણા જ દુઃખ પુરુષો પરણાવવામાં આવે છે. વયનો તફાવત જ કોણમાં આવતો નથી. જે માન્યા-

પોતી રિશિતિ સારી ન હોય તેઓ આ વાતમાં માથું ઉચ્છાળી શકતાં નથી ને સમાજની વેદીમાં પોતાની પુત્રીઓનું તેઓ અવિદાન આવે છે. આવી કન્યાઓ જે કમનસિયે રડે તો તેમની કુમળી વય જરા પણ પ્યાનમાં લેવાતી નથી ને મોટો ભાગ વૈધવ્ય પામે છે જ. એમને કરજીયાત વૈધવ્ય ભોગવવું પડે છે. તેઓના વારસા હકમાં પણ ઘણા જ બેદલાય, રાખવામાં આવેલો છે. બાપની મીલકતમાં ભાઈઓ સાથે તેઓ સહભાગી હાર ગણાતી નથી. એને ભાઈની મીલકત મેળવવાનો કરો, જ હક નથી. એવા ભાઈને સંતાન ન હોય તો પણ પતિનું અવસાન થાય તો પત્નીને નિર્વાહ ઉપરાંત કોઈજ મળતું નથી. કોઈ પણ કાળે હિંદુ ક્ષત્રી તરીકે રાકતું નથી. રાગી કમતાકાન થા ગાંડા પતિઓ સાથે લગ્ન બંધનમાં બંધાઈ કેટલીક સ્ત્રીઓનાં જીવન વેડફાઈ ગયાં છે.

એવાં તે કોણ ?

તોફાની આંખો ને હસતું મોં !
એવાં તે કોણ ? એ કોણ તો કહો :

મઈ કે આવતી કાલ ન જાણે-
એવાં તે કોણ એક આજને માણે ?

શુક માને જેને કાકાં પેતાં-
એવાં તે કોણ પકડાળ પકેતાં ?

મૂઠાં ધૂમે પકડાળ એકલાં-
પાતામાંનાં મમી જાય પખીલાં !

એવાં તો એકજ બાળ રસીલાં !
એને એક માન મૂકે મતીલાં !

લલિત

નિર્દોષ પત્નીઓને કેટલાય નિષ્ઠૂર પતિઓ ત્યજી પણ દે છે. ન્યાયને મનુષ્યત્વની ખાતર પણ સુધાન્દ કાપડાઓની જરૂર છે. સ્ત્રીઓના હક વિસ્તારની જરૂર છે. સ્ત્રીઓને વેદ કે ગાયત્રી ભણવાની છૂટ નથી. હિંદુ ધારાસાસ્ત્રી મનુએ સ્ત્રીઓને સદંતર શુદ્ધાત્મ બતાવી દીધી છે. પુરુષોથી એ કદી સ્વતંત્ર રહી જ શકે નહિ એવા તેનો મત છે.

હોય તેમાં હરકત નથી. જીઓનું આગેજ્ય એ પ્રમ્ન મહત્વનો ગણાવો નેહએ. નખળી ને માંદલી માતાઓ તંદુરસ્ત બાલકોને શી રીતે જન્મ આપે ? એટલે છોકરીઓની શારીરિક મંદગતિ પ્રત્યેનો જાહેર વિરોધ થતી જવો નેહએ. પદોનો રિવાજ તો તદ્દન નાબુદ થવો નેહએ. સ્ત્રીઓની શારીરિક સમૃદ્ધિ માટે ઘટતા તમામ પ્રયત્નો કરવા નેહએ. બાળસખને પવિત્રતા ધણી નાની વયમાં છોકરીઓ માતા અને છે ને નખળાં ને માંદલાં બાળકોને જન્મ આપે છે. વળી વહેણું માતૃત્વ આવવાની એમની તદ્દુસ્તી પણ ક્યણી જાય છે. બાળમાતાઓની નખળી તંદુરસ્તીને હીધે જ ગાળાનું ગાળમરણુ પ્રમાણુ પણ ધણુ વધારે છે. સ્ત્રીઓને કમગત ને આત્મરક્ષા ખામ શીખવવી નેહએ. આપ-ત્તિમાં બચાવ કરતાં તો દરેક સ્ત્રીને આપ-હતું જ નેહએ. આવા સુધરેલા જમાનામાં પણ અપહરણના અને છેડાનીના કિસ્સાઓ અને છે એ એક શરમ છે.

વળી સ્ત્રીઓ ને પુરુષોના નૈતિક ધોગથુના દોષ પણ જાતનો દરક હોવો ન નેહએ. સ્ત્રી-શુદ્ધેશરોને તદ્દન જ છુટી ને છુટી નખ કરવામાં આવે છે. જ્યારે પુરુષ આવીશરોને જતા કરવામાં આવે છે તેમ ન થવું નેહએ.

કમનસિખ સ્ત્રીઓ પ્રત્યે વધુ માનવતા માળવવાની જરૂર છે. દેટથીક વાર તો બીમઓને પાપે તેમને સહન કરવું પડે છે. જ સ્ત્રીઓ અવજો પથે ચડી ગઈ હોય તેમને સુમાર્જે વાળવી ઘટે છે. એમનો અચૂળ ત્યાગ કરવો હિમિત નથી. આવી કમનસિખ સ્ત્રીઓ માટે આશ્રય ગ્રથો ઉધારવાં નેહએ ને પ્રમાણિક ધંધાઓ શીખવવા પ્રયંધ થવો નેહએ. શુદ્ધાઓ પામેથી સ્ત્રીઓના ઉદાર કરવા માટે બ્યવસ્થિત યોગજના થવી નેહએ. દેશની નીતિ ને સાંતિ ઉપર શુદ્ધાઓ તો એક લારે આદિત છે.

સમાજની પુનર્ધટના માટે નવાં બાળકો સુધરે એ તદ્દર લક્ષ આપણું ઘટે અને તે માટે સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી પણ સુધરવી નેહએ. આ માટે પુરુષોએ વધારે મંખ્યામાં મેવાબાવવાથી બહાર પડવાની જરૂર છે. સ્ત્રીઓ ભવિષ્યની માતા છે. માત્રી કેળવણીથી યોગ્ય માતા બનવા તેમને લાયક બનાવવી નેહએ. સ્ત્રીઓ જ બાળકોનું આરિત્ય ધડકે ને તેમની કેળવણીને પાપો નાંખતો એ જવાબદારીના કાય માટે સ્ત્રીઓની યોગ્ય કેળવણી માટે યોગજના થવી નેહએ અને પોતાની જવાબદારી તેઓ મમજતાં ચાપ તેમ કરવું ઘટે."

• મૂળ લેખિકા: શ્રીમતી હવા વિશ્વાસ.

રહેજ સાજ

પાણીનાં ટીપાં ને ગણી રહેજ ધુતકારગો મા,
રહેજ રહેજ જેતરમાં ધાન્ય ર ઉમાટે છે;
રહેજ રહેજ સહચારે પુરવી આજ ચાલી રહી,
રહેજ રહેજ દુરાચાર સ્વર્ગ અટકાવે છે.
રહેજ ને અપમાનો નહ; રહેજ લાગે મગજ આ
વાત મોટી વિશ્વથી ચે કેવી સમજાવે છે !
રહેજ સાજ પુરુષ કરે, રહેજ સાજ પાપ હરે,
જુઓ પછી રહેજ સાજે કેવો રંગ જામે છે !

“ સુહૃદ ”

અનિતકારી અને બીજી ગરબારી ચળવળ માટે મળ પામેલા ફેદીઓને આત્મામાન રાખેલા છે. તેઓએ પોતાને સ્વદેશમાં ભોજાવી લેવાની અને બીજી મંગલબુદ્ધિ કરીને ઉપવાસ સહ કરેલા છે. તેમના પ્રત્યે સહાનુભૂતિ બતાવવા હિન્દુભરમાં તા. ૧૪મી ઓગસ્ટે આત્મામાન દિન ઉજવાયો. તે પ્રસંગે હર્ષ-ક્રતામાં બંગાળી બહેનોએ મરધરા કાલ્યુ' હવું. એ સંવર્ધનને લાઠી મારી વિખેરી નાખવામાં આવ્યું' હવું. કેટલીક બહેનોને ગિરફતાર કરી હતી પણ પાછળથી છોડી મૂકી હતી.

વિદ્યાર્થીનીઓ નસ્તો સુધારે છે

પુનાથી દિગણે જવાતો ન્સતો ઘણોજ ખખમ થઇ ગયેલો છે. કો માનતમા પુના સ્થાનિક મહત્ત્વાગીઓનું વારવાર ધ્યાન ખેંચવામા આ થા છતાં નાઈ થયું નહિ. અથી સત્તાવાગીઓનું કો માનત તરફ લક્ષ ખેંચમા માટે દિગણેના અનાથ બાલિકાશ્રમ અને કવે વિદ્યાલયની વિદ્યાર્થીનીઓએ પોતેજ નસ્તોનું સમા નામ કરવાનું કાર્ય ઉપાડી લીધું છે. કો વખતનું આ દશ્ય છે.

ગાલપચોળાં*

[એક પ્રહસન]

લેખક

ધી. સુનીતાવ નારણજી શાહ

[ચંચળેન માલપર દાઘ દમને પીડા અનુભવતા બેઠા છે, ત્યાં રમાબેન આવે છે]

રમા—ચંચળેન, કેમ આમ ચંચળ થયાં છો ? કાંઈ તળીયન બરોબર નથી કે શું ?

ચંચળ—રમા જોને દુ. તો મગી મઈ આ માને કાંઈક ચકુ છે તે એવી પીડા થાય છે કે વાત જ પૂછો નહિ અદર એવા લગ્ન દારા મારે છે કે જીવને કાંઈ એનજ પડતું નથી

રમા—(જરા પામે જઈને જોઈને) આ તો તમને ગાલપચોળાં થયા છે તેમાં શું આટલાં બધાં મુઝાઈ જાવ છો ? જે વાં પહેનાં મને ય ગાલપચોળા થયા હતા ત્યારે મારૂં મોટું મુઝાઈને રાવણજી ચકુ હતું તમને તો એના ચોથા ભાગનાં પણ ગાલપચોળા નથી મને તો એવી પીડા ઉપડી કે જાણે હમણા જીવ ચાલ્યો જશે પણ અમારાં પાડોશી નિર્મળાબેને એક દવા બતાવી એ દવા ચોપડી કે જાણે કાનમા કીધું—બધીએ પીડા શાંત અને સોજો બધેય ઉતરી ગયો

ચંચળ—એન, તારોજ પાડ મનેય એ દવા બતાવને

રમા—આંખનીના પાડા વાળને એને બદખદાવવાં પણ એને મોઢા ઉપર મૂકશે તો તમારે પીડાતું નામ નહિ રહે આંખની તે એવી ટાઢીને તે મોઢાની બધી ગરમી તોડી લેશે

ચંચળ—આંખની તો પાડોશમાં જ છે ને ? રતન પામે મગાવી લઉં રતન, રતન,

રતન—શું છે ચંચળેન ?

ચંચળ—જો મગનકામાના ફળીઆમા આંખની છે ત્યાંથી આંખનીના પાંડા લઈ આવ જોઈએ તોત પાછી આવજો જાણે મઈ નથી

રતન—પાન વઈને આ આવી

ચંચળ—રમા, પણ ગાલપચોળા કેમ થતું હશે ?

રમા—શરદી ચઈ હોય અથવા પેટમા બગાડ હોય, અથવા છાતીમાં કંઈ લરાયો હોય, તો ગાલપચોળા ચઈ આવે કે કાનમા ચરકાની પીડા થાય આ રતન તો આવી, હું જઈશ

ચંચળ—તું તો હજી હમણાં જ આવીને ! કેમ જાઉં જાઉં કરે છે ? થોડીક વાર તો બેસ જો આ દવા વટાય ત્યાં મુઝી તો રોઝ

રમા—ચંચળેન હું ચુને ભાત મુઝીને આવી છું. વાત કગવા રોકાઈશ તો તે દાઢી જશે રતન એ આંખનીને ઝીણી કરીને વાટજો, પછી જરા બદખદાવજો ચંચળેન હું થોડીવાર રહીને આવું છું

ચંચળ—ગમાબેન આવજો હો

રમા—એ આવજો

[રમા જાય છે]

[કાચ લઈને મોટું જીએ છે, અને મોઢા ઉપર દાઘ ફેરવે છે]

ચંચળ—રતન હવે કેટલીક વાર છે

રતન—ચંચળ બેન આ લાવી

[ચંચળ વાટકો લઇને આવે છે ચંચળ-
દવા ચોપડે છે.]

ચંચળ—દવા ગરમ ગરમ હતી ત્યાં
સુધી જરા હીક લાગ્યું. પણ પાછી પીઠા
ચર ચર્ષી.

[દપાલી આવે છે.]

દપાલી—‘હરગોવિંદ દારકાદાસ

‘મણિશંકર બાલારામ

‘મહેતા છબીલદાસ ઇગનલાલ

[દપાલી ચંચળબેનને લેઇને]

ચંચળબેન, આ શું મેંદી જેવું લગા-
મ્મું છે ?

ચંચળ—રઘુનાથ, ગાલપચોળાં ચર્ષા
કે તે રમાબેને આંબલીનાં પાન વાટીને
ફકવાનાં કીધાં છે.

દપાલી—તમને માફ કહ્યું જળે નહિ
કેતરે; પણ આંબલીના પાન તો ખાદા હોય,
એટલે એની ખટાશ જો તમને ચડશે તો
સોજો વધશે.

[ચંચળબેન મોઢા ઉપર હાથ ફેરવે છે.]

ચંચળ—જો, જો, રતન.

રતન—ચંચળ બેન, તમને સોજો વધ્યો
લાગે છે. રઘુનાથ આની કાંઈ દવા કરો કે
નહિ ?

દપાલી—મારી દવામાં એક પાષ્ઠનું
ખર્ચ એટલે તમને પૈમાદાર માણસને જો
વાતમાં વિશ્વાસ બેમશે નહિ. ચાક અને કાળી
છરી પાણીમાં પલાળાને ચોપડી દો એટલે
તમરે ગાલપચોળાનું નામ નહિ રહે. કાળી
છરી તો બહુ કંડી.

ચંચળ—તારી દવાથી મટી જાય તો
તારા જેવો ભગવાનેય નહિ. રતન દવા તૈયાર
કરીને લાવ જોઇએ.

[રતન જાય છે.]

કાલ આખી રાત મને ઉંધ નથી આવી.
આખી રાત પથારીમાં બેઠા બેઠા કાઢી છે.

દપાલી—પણ તમે આ તો રામબાણુ
સમજો.

[દપાલી જાય છે અને રતન વાટકો લઇને
આવે છે.]

[ચંચળ વાટકો લઇને દવા ચોપડે છે.]

[ચંદ્રપ્રભા આવે છે.]

ચંદ્રપ્રભા—કેમ છે ચંચળ દેવો ?
મને તો રમાબે વાત કરી છે કે તારી દેખાને
સરીરે સારું નથી એટલે હું ખબર કાઢવા
આવી છું.

ચંચળ—જોને આ કાંઈ ખવાણું નથી.
પાણી પીઉં છું તોય મને દુઃખે છે.

ચંદ્રપ્રભા—દેવો તમે આવી દવા કરવી
મૂઝી દો. આ બધું ઉટવેણું કહેવાય.

ચંચળ—તું ભતાવ ત્યારે મોટી ડાકટરી
દવા.

ચંદ્રપ્રભા—આના ઉપર તો શેક કરીએ
એટલે તરત પીઠા નરમ પડે. તમે ક્યાં નથી
જાણતા કે જો ન કરે માને બાપ તે કરે શેકને
તાપ ?

રતન—સગડી તૈયાર છે; કહો તો લાવું.

ચંચળ—એમાં કહેવુંનું શું ? લાવ
જોઇએ.

[રતન સમગ્ર અને ગોરા લઇને આવે છે.]

‘બધાં દરદ સારાં, પણ આ ગાલપચોળું
સાફ નહિ. તાવ હોય તો ગાંધુ’ એાડીને
પડ્યા રહીએ, પણ આ ગાલપચોળામાં તો
અંદરથી એવા લગ્નકારા મારે છે કે જાણે
હમણાં જીવ ચાલ્યો જશે.

રતન—ચંચળબેન, દરદ એકેય નહિ
સાફ. દરદ માત્ર વસમાં છે. દેહનાં દરદ
દેહમાંજ સારાં છે. ફંવાડે ફંવાડે રોગ છે;

પણુ જેટલાં દરદ બહાર નીકળવાનાં સખ્યાં હોય તેટલાં, દરદ જ બહાર નીકળે છે.

[આસ્તેશ્વનેા ડાબે હાથે મીઠી આવે છે. હાથમા ચીડી છે.]

મીઠી—મહેતા જીવીસદાસ જગનધાલનું ધર કયું ?

રતન—આ ધર. શું છે ?

મીઠી—આસ્તેશ્વનેા ડાબે જીવીસદાસ મહેતાનો છે.

રતન—લાવ, લાવ, અહિં લાવ.

[ડાબે મુખે છે]

મીઠી—બાપ, કેમ આમ ખેસી ગયાં છે ? શું થયું છે તે શેક કરો છો ?

રતન—જુએતે, આ ગાલપચોળું થયું છે તે પીડાનો પાર નથી.

મીઠી—મારી બાઈ, ગાલપચોળામા શુ મુઝાઈ ગયાં છે ? આ તે કાંઈ ગાલપચોળું કહેવાય ? ગાલપચોળાં તો થયાં હતાં મારા કાનીયાને અને સખમથુને; ગાલ સુગ્રીને જાણે થઈ ગએતો, છોકરાં તો ગરેરાડ અને બેઠાંસા પાડે. ગાંધીને હાટે ઓસડીયાં હશે એટલી દવા કરી પણ કાંઈ કારી ફાવી જ નહિ. પછી એક ખાખી બાવાએ દવા બતાવી “ સેયા, જલવરજ દુધમા ધસીને પાઈ દો એટલે સખ મીટ જાયગા ” મે તો જલવરજ દુધમાં ધસીને ચોપડ્યું એટલે ગાલ તો હતો એવા થઈ ગયા; આ માઈ કીધું મળતા હો તો આ બધું ગ્રહેવા દો આ શેકથી તો વિપરી વધારે ગરમી લાગે, અને ગાલ કુલીને દોઝ થશે; માટે આ થંડી દવા કરો. પછી તો તમારી જેવી મરજી.

[મીઠી ભય છે.]

ચંચળ—રતન આ શેક તો મારાથી નથી મળન થતો. જલવરજ તો અલસાઈ પર રાતી સીંચીમાં છે. ધસીને લાવ.

[રતન ભય છે]

ચંચળ—હે ભગવાન ! આ વેદના મારાથી સહન નથી, રતન, એ રતન, આ રતન ક્યાં...

રતન—ક્યાંઈ નથી મરી ગઈ; આ આવી.

[દવા લગાવે છે.]

ચંચળ—હારા; કાંઈ કરવા માંડ્યું માઈ થતે એ બાઈનું.

રતન—ફેટલીકવાર ચપટી ધૂળ કામ કરે છે, એવું કામ તમારે રૂપીઆની રૂપીઆ-બાર દવા થયું ન કરે.

ચંચળ—પણુ આ તો ચરકા ફરીથી ઉપરમાં.

[બ્રાહ્મણ બિલુક પ્રવેશ કરે છે.]

બ્રાહ્મણ—લક્ષ્મી નારાયણ, એકાદરી ને સોમવાર. ચંચળખેન ગાલે શું ગાંડ નીકળી છે ?

ચંચળ—ના, લાઈ ના, ગાલપચોળું થયું છે. એટલે એવું લાગે છે.

બ્રાહ્મણ—ગાલ પચોળામાં શું આમ થઈ ગયા છે ? હું કહું એમ કરો તો ગાલ-પચોળું વિશુ ન રહે ગૌમૂતરમાં ખડાયાં જાણીની રાખ બેઠાંસાને ચોપડશે એટલે જાણે તમને જાવપચેળું થયું જ નથી. ગૌમૂતરમાં તો કેવા થયું છે એ તમને ખગ છે. હવે તો મોટા મોટા સરજન પણ ગૌમૂતર દવામાં વાપરે છે.

ચંચળ—રતન, મહારાજને લોટની ચપટી આપ જોઈએ.

[રતન લોટ આવે છે અને મહારાજ નય છે.]

—રતન આ દવા લાવ જોઈએ. સાઈ થયું કે સોનમાઈ આજે જ ધરમાં છાંટવા ગૌમૂતર મૂકી મઈ છે.

[રતન દવા લાવે છે અને ચંચળ તે જાણે છે.]

ચંચળ—આમાં શું ફેર પડે ?
રતન—પણ ખેન, દવા ચોપડીએ કે તરત ને તરત કાંઈ ફેર પડે ?

ચંચળ—એવા હોટમગાને દવા આવડતી હોય તો કાંઈ હોટ શેનો માગે ? આ ડોઝુ રમેશ આવે છે ? રમેશ આ શું હાથમાં લાવ્યો.

રમેશ—માશી, મને તો રસિકે કહ્યું કે માશીને તો ગાલપચોળું થયું છે એટલે હું આ દવા લઇને તરત ફાડતો આવ્યો.

ચંચળ—કઈ દવા છે ? જો ને હો, મારે તારી અમ્મણી દવા પીવી નથી.

રમેશ—માશી, તમે તારે ખેન બે મણોને, આટલી દવાનું શું ખેસે એ તમને ખબર છે ? આટલાના બે રૂપીઆ ખેસે છે. આ દવા પીએ એટલે ગમે તેવી વેદના આશી જાય, આ તો બાયોકેમીકલ દવા કહેવાય. અમેરિકાના મોટા ડાક્ટરે આ દવા હમણાં જ શોધી કાઢી છે. જુઓ આખો ખીચીને દવાનો આ ડોઝ પી જાય.

રતન પાણી લાવજો.

[રતન પાણી લાવે છે.]

[ચંચળ દવા પી જાય છે.]

ચંચળ—રતન, પાણી લાવ જોઈએ.

રતન—પાણી તો દવાઈ ગયા છે.

ચંચળ—તો સોપારી લાવ, અરે પણ સોપારી હું કેવી રીતે ચાવી શકીશ.

રમેશ—હવે માશી ધડીક વાર ચાંત બેસી રહેા. ત્રણ કલાકમાં તમને જરાયે રોગ નહિ રહે.

ચંચળ—તું ત્રણ કલાકની વાત કરે છે. ત્યાં તો બપો. હું મરી જ જઈને.

રમેશ—માશી તમારો તો બહુ ખપ છે. હજી તો તમારે રસિકને પરણાવવો છે. એમ કાંઈ તમારાથી જવાશે ?

ચંચળ—હવે તું જ અહિંથી. હું ઠાંત કાઢું છું તોય મને તો દુઃખે છે.

રમેશ—માશી, હું ચ અહિં બેસવા અને માશીજાને હસાવવા નવરો નથી. મારે ચ બહાર જવું છે.

[જાય છે.]

ચંચળ—આ ડોઝુ મંગળા આવી છે ? મંગળા કેમ છે તારી બાને ?

મંગળા—એમને તો હવે આરામ છે પણ તમે કેમ આમ માંઠા ખેલો છો ?

ચંચળ—હું તો મરવા પડી છું. જોને આ ગાલ તૂટી પડે છે.

મંગળા—કાઠી તમને સાચો ઉપાય બતાવું. તમને રાહુએ ઉપાય બતાવ્યા હશે, પણ રોગનું મૂળ જાય એવી દવા કોઈએ નહિ બતાવી હોય.

ચંચળ—તું તે ગાંડી થઈ ગઈ ? તું શું ખેલે છે ?

મંગળા—મને ખાતરી જ હતી કે તમે મને ગાંડી ગણશો; પણ જુઓ અમને જ્યાં બહેને મૃદવિદ્યાનમાં સીખવ્યું છે કે રોગ માત્રનું મૂળ પેટનો બગાડ છે, તમને કબજા-આત થઈ હશે. કબજાઆત જ બધા રોગનું મૂળ છે. જો તમે એરંડીઆનો એક જુલાળ લઇ લો તો તમારો સોજો તરત ઉતરી જશે.

ચંચળ—અરે બાપ ! એરંડીયું ! મરી જઈ પણ હું એરંડીયું ન લઉં. આ મરીયમ ખેન આવ્યા.

મરીયમ—કેમ ચંચળ ખેન, કેમ શુન્ય સુન્ય થઇને ખેડા છો ?

ચંચળ—જુઓને આ ગાલપચોળું થયું છે, તે કાંઈ સુઝ પડતી નથી. ખેન કાંઈ દવા બતાવને. જો ને તું મંગળાની માફક એરંડીયું બતાવતી નહિ.

મરીયમ—અરે એરંડીડ કોણ પીએ ?
એક મરમ ઉપાય બતાવુ ? તમને તો મારા
પર ભરોસો હોય તો ગાલપચોળાં ચાલ્યું જગે.

ચંચળ—દવા બતાવને તારે જ પાડ

મરીયમ—રતન, રાખતી ચપડી લાવજે.

[મરીયમ રાખ લાવે છે.]

ભુઓ હવે હું ગાલપચોળાં ઉઠું છું :

તમે આંગો મીચી દો.

(રાખ ચોપડે છે, અને હોઠ ફફડાવે છે. અને
ગાલ ઉપર હાથ ફેરવે છે.)

જોને હવે તમને મરી જવાનું. કાંઈ
ઓછું થયું લાગે છે ?

ચંચળ—તમે ગળ ચોપડતા હતા ત્યારે
સાઈ લાગતું હતું.

મરીયમ—હવે તમને પીડા નહિ રહે.
ચાલ મંગળા, આવે છે કે ?

મંગળા—હા મરીયમબેન આસો

ચંચળ—હું તો હવે મરી ગઈ, પાછી
પીડા રાત્ર થઈ, આ કોણ આવે છે ? આવો
કાનજીકાકા.

[કાનજી જોઈ પ્રવેશ કરે છે.]

કાનજીકાકા, તમને મેં તેડાવ્યા હતા તો
જોશ જોવા, પણ જોશ જોવરાવવાના હોયકે
મને રવાં નથી. હવે જોશ ભુઓ કે આ
મદવાડમાંથી હું ઉઠીશ કે નહિ.

કાનજીકાકા—આ મદવાડ ! કયો
મદવાડ ?

ચંચળ—કયો મદવાડ ! ભુઓને હું
મરી જઈ છું. મને ગાલપચોળાં થયું છે,
એમાંથી મને તાવ આવ્યો છે. હું તો હવે
થોડા દિવસની જ મહેમાન છું.

કાનજીકાકા—અરે ચંચળ, તું ગાંડી
થઈ

ચંચળ—પણ તમે જોશ ભુઓ કે હું
જીનીશ કે નહિ ?

કાનજીકાકા—(ટીપણુ લાંબુ કરીને)
ધન, મકર, વૃશા—તમને રાત્રી નડે છે. બ્રાહ્મ-
જૂને સીધું આપો અને શનિવાર કરો તો
તમને આ નડતર બંધ થઈ જાય.

ચંચળ—મને ય એમજ લાગે છે,
નહિ તો આટલી દવા કરી છતાં મ મટે
કેમ નહિ ? કાકા, તમેજ સીધું લેતાં જશો
કે રતનને પછી મોકલું ?

કાનજીકાકા—હું તો હવે કામે જઈ
છું; પણ હું અમારા ઘરેથી તારે ત્યાં મોક-
લીશ. એટલે એ આવીને મીધું લઈ જશે.
હું જઈ છું.

ચંચળ—આવજો કાકા.

[કાકા જાય છે.]

આ કોણ પીરિજનબેન આવ્યાં ?

પીરિજનબેન—અરે ચંચળબેન, ગાલે
આ શુ ચીતગમણ કાટયુ છે ? તમે હિંદુ
લોકો પરજોતમ સામમાં મોડાંબી ચીતરો
કે શું ?

મંગળા એવણે શું કીધું છે ?

મંગળા—પીરિજનબેન, ચંચળ બેનને
ગાલપચોળાં થયું છે. એટલે દવા ચોપડી છે.

પીરિજનબેન—આતે તમે લોકો સમજો
કે નહિ ? ગાલપચોળાં આ કયાં છે ? આ તો
અચાણુ કુલી ગયા છે. ઝાકટરને જેખાડી કાંઈ
દવા દ્યો. તમે હિંદુ લોકો તો સાવ આવા
જ રહો.

આંકડાલીડી

“ ચાલો, ચાલોને આજ મારગડો રોકથું
સરળી સાહેલીઓ આંકડા લીડી,
ગામને અંપેથી ગોધણ કાનાનું,
વળતું રોકીથું આંકડાલીડી ”—ચાલો.

“ જમનાનાં નીર કાન ! પાછા ઠેલાતાં,
અવળાં પાણી ગામ તાણી જશે,
અમને શ્રીકર કાન ! તમારા છવની,
તમારું આજ હવે થું રે થશે !—ચાલો.

કેમ કરી કાન ! તમે રાતલડી કાઢશે
વનરાવનના વાંદર ભૂંડા
તમારું ધણ કાન ! ક્યાં ઉભું રાખશે,
અંધારી રાતમાં ખાશે ઠેખાં ”—ચાલો.

કાનુડો :

“ વાહરે ! લલાં ઘણ તમે ઉલાં રહો,
આખી ને રાત હા આંકડા લીડી,
તમારાં ગાળ રૂવે દૂધ પીણ રાતમાં
ગોધણ મારું તો રેડું નથી. ”—ચાલો.

ગોપીઓ :

“ આવોને કાન ! તમે લાવો ગોદાન રે,
તમે છલ્યા, અગે હાર્યા સહી.
હોડીઓ આંકડા સહીયર સાથમાં,
રંગે રમીને રાસ જાણું સહી ? ”—ચાલો.

બળદેવ મહેતા

એક રાજસ્થાની ગીતની વાનગી

સંપાદક : પં. માધવરામ

રજપૂતાનામાં ધણી વીર પુરો પાક્યા છે એટલે એનાં લોક સાહિત્યમાં વીરસથી ભરેલું કાવ્ય માહિત્ય પણ ધણું છે; કાઠિયાવાડમાં જેમ ભાટ ચારણો સોરઠા ને દુહા લલકારે છે તેમ રજપૂતાનામાં પણ વીરસથી ભર્યાં કાવ્યો ખૂબ લખકારામ છે.

વીરસાત્મક સાહિત્ય રાજસ્થાનમાં જેમ ધણું છે તેમ કર્ણા રસથી ભરેલાં રસિક સાહિત્યથી પણ આ પ્રદેશ ભારે રસપ્રપૂર્ણ છે.

સંસારમાં નારીજીવન કરણારસનું મૂલં સ્વરૂપ છે; એનું સમસ્ત જીવન કર્ણામય છે. એટલે નારીજીવનના પ્રસંગોનાં કર્ણાત્મક ગાન સાહિત્યમાં ધણું હોય છે.

આપણે હાં કન્યાઓ અને વિવાહિત નવવધૂઓ આપાદ ને શ્રાવણમાં વાર વરતોલા ઉત્તવતાં સાંજના કે રાતના માહેવીઓના ઝૂંડે મળી ગીતડાં લલકારે છે. તેમાં શૃંગાર અને કર્ણા રસનાં છાંટણાં ખૂબ હોય છે; આ પ્રદેશમાં પણ કિશોરીઓ અને તરુણીઓ વાર વરતોલાં કરી રાત્રિના શાન્ત વાતાવરણમાં મીઠાં ગીતડાં ગાઈ મામ્ય જીવનના આનંદ કિલોલમાં મૂકે છે. આ આનંદ કિલોલનું મૂલ્ય અણમોઝ છે. શહેરી જીવનમાં આ આનંદ કિલોલ અગોચર થતો જાય છે એ મોટા ખેદની વાત છે.

રાજસ્થાની બેનોનાં અનેક મધુર ગીતો-માંથી રસપૂર્ણ, ભાવપૂર્ણ, સાદું પણ મંસાર ચિત્રની માથે કર્ણારસથી વણ્યેલું ગીત શુદ્ધશતી બેનોને વાનગીરૂપે આપું છું :

તરતની પરણેલી એક બાળા આસરવાસે

ગઈ છે તે માતાને મંબોધી પોતાની દિન-ચર્ચાની કથની કહે છે :

(૧)

આથી આથી સાવણિયે રી તીજ,
સાવણ મેલી મા મને સાસરે.
ઔર સહેલી એ મા, રમવાને જાય,
બાધને દીનો સાસુ મોવણો.
સોયો સોયો, મા, જાજ દો જાજ,
અધમણુ સોયો બાજરો.

(૨)

ઔર સહેલી, એ મા, શ્રુલજીને જાય,
બાધને દીનો સાસુ પીસણો.
પીસો પીસો, મા, ડાલ દો ડાલ,
અધમણુ પીસો બાજરો.
ફેડ, ફેડ, એ મા, ચાકલિયે શાપાટ,
ચાકલિયે રો એ પાટ,
બગડ વખેર, મા, પીસણો.

(૩)

ઔર સહેલી, એ મા, મગરિયેને જાય,
બાધને દીનો સાસુ પોવણો.
પોયી પોયી, એ મા, રોટયાં રીજેટ,
પણસો પોયો, મા બાટિયો.
નિમટયા નિમટયા, એ મા, દેવર જેઠ,
નિમટયા નણુંદા રા જૂલરા.

(૪)

પરસ્યા પરસ્યા, એ મા, મોટાડા થાલ,
પરસ્યાં નણુંદારા વાટકા.
ઔરોને, મા, પરસ્યા, ગવાંરા રોટ,
બાધને દીવો બાજર બાટિયો.

ઔરતને, એ મા, પલિયાં પલિયાં ખીર,
બાધને દીતો પલિયો રાખરો.

ઔરતને, મા, ધબસે ધબસે ખાંડ,
બાધને દીતો ચીમકી લણુરી.

ઔરતને, મા, મિરિયાં મિરિયાં ધીવ,
બાધને, દીતો મિરિયો તેલરો.

(૫)

ઔરતને ઔરતને દેવરને જેઠ,

પડવે નણુદાંરો સમરો.

ખરમે ખરમે એ મા મોરી મેઢ,

ભીંજે ભાખારી બહનડી.

માન્યા માન્યા એમાં, મોટોડા યાદ,

માન્યા નણુદા રા વાટકા.

મોવતડી એ મા બાજર બાટિયો

આણુ ને મિનડી લે ગણ.

મરત્યો મરત્યો એ મિનડી ધારેડા પૂત,

સાતાં રી નિરણી વીરાં રી ખેનડી.

ઉપરોક્ત મધુરી વાનગીના સાર ગુજરા-
માં આવો છે:—

આવણુની જીજ આવી. પણ મા તે મને
આ આવણુમાં જ રાસરે મોકલી? એ મા !
ખીજ સાહેલીઓ રમવા ભમવા જાય છે
ત્યારે સાસુએ મને ઘણો સેવા આપ્યો છે.
મા ! તે પણ કેટલો ? ઓછો જોછો નહીં
હો ! ! સુંડલો એ સુંડલા; અરધો મણુ તો
બાજરો સોયો. એ મા ! ખીજ સાહેલીઓ
હીંચકે હીંચકવા ચાલી ત્યારે આઢી તો દળણુ
ઈ રાખ્યું છે. ડાલાં એ ડાલાં તો દળણુ દબ્યું;

અરધો મણુ બાજરો દબ્યો; મા ! એ મા ! એવી
ખીજ ચડે છે કે ધંટીની ચકલીને પાટલીના
ટુકડા ટુકડા કરી નાંખું ! અને આ દળણુ
વાડમાં વેરી નાંખું !

એ મા ! આ સાહેલીઓ તો મેળા જેવા
જાય છે ત્યારે સાસુએ રાંધણુ ઈ રાખ્યું છે.
દગલો એક તો રાંટલીયું થડી. પછીથી બાજ-
રનો રાંટલો ધડ્યો; એ મા ! દેર જેઠ આપ્યા
ને આ નણુદોનું ટોળું પણ ભરાણું (બધાં
અંહોટવા બેઠાં) મોટા મોટા થાળા પીરસાણાં
મને નણુદે છીણું આપ્યું; ખીજને ઘડની
રાંટલીઓ પીરસી ત્યારે મારે ભાગે બાજરનો
રાંટલો માસુએ મૂક્યો; ખીજને એ મા !
કમળના કમળ ખીર પીરસાઈ ત્યારે મા મને
એક કઠ્ઠી રાખડી મળ્યા. મા, ખીજને જોયે
જોયે ખાંડ ત્યારે મને મીઠાંની ચપટી પીરસી,
એ મા ! બધાંને ધીનાં પાવળાં પાવળાં
પીરસ્યાં ત્યારે મને તેલણું એક પાવળું પીરસ્યું.

દેર જેઠ જમી લુહીને પોતપોતાના
ઝોરડામાં ગયા; નણુદોનું ટોળું એના ઝોર-
ડામાં ગયું, એડવાડ ઉસરડવો મારે રહ્યો;

ઓ મારી માવડી ! વરસાદ આવે છે
એમાં ભાષ્યોની ખેન ભીંજાય છે; મોટા
મોટા થાળ ઉટક્યા નણુદની થાળીયું પણ
ઉટકી, પછી મા મારા સાર બાજરની બે
ચાનકી રાંતના વાણું સાર બનાવી હટી
તે ઢાંકવા ગઈ ને જોયું તો મીંદડી લઈ ગઈ;
“ એ મીંદડી ! તારો દીકરો મરે રાંડ,
ભાષ્યની ખેન રાંતના નળણી રહ. ”

હવે એ કેવો

વધુ ચખરાક દેખાય છે !

કારણ કે એના વાળ

સારી રીતે ઢાળેલા છે !

ડાયમન્ડ પ્રિલીયન્ડાઇન

તાતા

ટામકો સોલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ
પા. જો બોક્ષ પરટ, મુંબઈ

તમારું તાળવું અને વાળ જો કુદરતી રીતે જ

મુકલ હોય તો ડાયમન્ડ પ્રિલીયન્ડાઇન અને માટે

આદર્શ ઉપાય છે વાળને

તે સુંદર અને ચળકતા

બનાવે છે. તેમ વાળ

ચીકણા થાય ચતા નથી. ટયુબ અને બેકવાઇટની

હપ્પીઆમાં અને પેક કરવામાં આવે છે.

ટામકોની વાળ માટેની ખીજ બનાવટોમાં જમ હેઝ ઓઇલ,
લોરાન અને પ્રિલીયન્ડાઇન, સુખીદાર અને મેડીકેટડ
હેર રાતીક, લાઇમ્સ અને ગ્નીમરીન વગેરે

ધી તાતા ગ્રાઈસ મીલ્સ કંપની, લીમીટેડ, મુંબઈ

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
બાળકોની જીવનકાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી

(૨૪૪૬)

જેઓએ યતા દરેક દર્દને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રુદ્ધપુષ્ટ
જનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનાર
બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. કીમત ૧ મી ૧ ના બાર આના.
બો. પી. પો. જુદું.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો.

ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

યુરોટોન (સીઆ માટે)

યુરોટોનના

ઉપયોગથી પ્રદર, લોહીવા,
હીરોદીરીયા, માસીક અટકા-
વવાની પીડા, કમર તેમજ
સાંધાનો દુખાવો, ગર્ભાશયનો
સોજો, વધ્ધત્વ, વીગેરે
સીઆના રોગો મટે છે.
ચરીરમાં નવા લોહી વધારી
શક્તિ લાવવા માં આમ
ઉપયોગી છે.

એમ. સુનીલાલ મધાવંદ મહેતા.

તથુ દરવાજા, અમદાવાદ.

ડી. એન. પટેલ. કચ્છીક, મુરત.

જેઓએ બાળકો અને નિરોગી રાખવા અરીજી ન આપશે, પરંતુ અરીજી વગરની
“ સમૃદ્ધ મંથન ડાપની ” (૨૪૪૬)

ભાવનગરી-બાળાગોળી

દર્દોમાં પાવી. કીમત ૧૦૦ ગોળીની બા. ૧ ચાર આના. એકથી ચાર બાંદની સુધી પોષ્ટક પાંચ
આના વધુ બનાવનાર વૈદ્ય હર્ષભદ્રાસ નરોત્તમભદ્રાસ, ડે. સી. પી ૨૬ રોડ, મુંબઈ નં. ૪
નરોત્તમ ઔષધાલય

— સતતિ ઇના સંપત્તિ નકામી છે —

સીઆ માટે આમ ઉપયોગી અને વધ્ધત્વ વિનાયક

[ખદિરાદિધૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી સીઆના દર્દો જેવાં કે, માસીક રુદ્ધની અનિયમિતતા, બોડી ગરમી લોહી
વિકાર, કસુવાવક, રતવાથી બગડતાં બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અપુરા માસે બાળકનો થનો
અન્ન, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અસક્તિ, કેકનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયના મોત્તે વિગેરે દરદોને
મટાડી ગર્ભાનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તો પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ યોગ્ય બનાવે
છે. કીમત રતલો ૧ ના રૂપિયા બે. અથવા રતલનો રૂપિયા એક વી. પી. પો. જુદું.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો-ભાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

બાળલક્ષ્મ અને હિંદુ વિધવાઓ

લેખિકા : જીહન " નારાકરી ખીલાં "

બાળલક્ષ્મ અને બાળવિધવા આ પ્રશ્નો આજે હિંદુ સમાજમાં ખૂબ ચર્ચાઈ છે. બાળલક્ષ્મ અને બાળવિધવાના કપરા બનાવો લખકર બનતા જાય છે, છતાં હિંદુ સમાજ પોતાના રિવાજોની પાછળ પાછળ દૃષ્ટિએ લાગે છે. સરકાર બાળલક્ષ્મની અટકાયત કરનારો " ચારજ આર્ટ " પસાર કર્યો છતાં હિંદુ માતાપો પોતાની બાળપુત્રીઓના લક્ષ કરતાં અટકતાં ચે નથી. દરેક ભરીને અને જોડતી સગા ભોગચીને પણ આ રિવાજનું પાલન કરવા એ સમાજ ઉત્સુક છે. જમાનાઓ ધ્યા સ્ત્રીઓ જેમ સમાજમાં અને સંસારમાં પીવાતી હતી, દુઃખમાં ક્યાતી રહેતી હતી, તેમજ આજે ચે-વીમખી સદીમાં પણ ગહે છે. પુત્રી અને ગાયને જેમ હાકિ તેમ એ બિચારી દોરાય. એજ સ્થિતિ આજે ચે આ મમાજમાં છે. હિંદુ ન્યાત કે જાતિને સ્ત્રીઓની દયા સુધારથી નથી. એમને તો એક પછ મૃત્યુને કંઠે હોય છતાં જીવાન સ્ત્રી પરજીવાને જોઈએ છે. સીતેર વર્ષના વયોદહને પશુ સત્તર વર્ષની બાળા જોઈએ છે. માતાપોને તો બાળાઓનું ધર્મદાન કરતું છે. લક્ષ યોડાં કરવાં છે ? હિંદુ સંસારના કશું બનાવો વર્તમાનપત્રોમાં વારંવાર આવે છે. પોતાને નહિ ગમતા પુરૂષો જોડે પોતાની બાળાઓને માતાપો પરજીવા છે. જો માતાપોએ લક્ષ કરવાં હોયને તેમ પોતાની ઇચ્છા મુજબ લક્ષ કરે છે. આવા લક્ષને લક્ષ કહીએ કે ટીંગડી ધુરીઆની રમત કહીએ ? લક્ષ, એ એ જીવદા આત્માઓને એક થવાનો પ્રમંગ છે. આવાં લક્ષ કરાવીને હિંદુ માતાપો ધર્મને પોષે છે કે વિનાશને ? આવા બનાવો અને લક્ષ માટે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં

કહીએ તો માતાપો પોતાની આંખો જોતે ધોલ દિવસે પુરૂષ ઇચ્છા પોષવાને બાળાઓને વેચે છે. એના પરિણામો સમાજે ઘણાં ભોગવ્યાં છે. પોતાને નહિ ગમતા પુરૂષ જોડે જીવન જોડવાને લક્ષને સેંકડો બાળાઓએ પોતાના પ્રાણ અર્પી બલિદાન આપ્યાં છે. માતાપો જીવે છે, સમાજના અગ્રગણ્ય પુરૂષો એ જીવે છે. છતાં દૃષ્ટિએ તેઓ અધિકારમાં જ ધર્યા જાય છે. જાણે માતાપો કે નેતાઓમાં હૃદય જ ન હોય, નાંભળવાને કશું ન હોય, જોવાને આંખો ન હોય એમ આ બધા વર્તે છે. પરિણામો એ આવ્યાં છે અને આવે છે કે બાળાઓ આત્મહત્યા કરે છે. બાળાઓમાં વારંવાર આવે છે-એક દિવસ પણ એવો ન આવ્યો હોય જેમા જીવાન બાળાઓના આત્મહત્યાના દાખલાઓ બન્યા ન હોય ! અમુક બાળા સાચુના જીવમયી આપધાત કરીને મરી ગઈ, અમુક બાળા ઉપર પતિને ભારે સિતમ હોવાથી મરી ગઈ, નહુંદના વદવાદથી બાળા મરી ગઈ, અમુક પતિએ પોતાની પત્નીને મજગાવી ચૂકી, અમુકે તેની પત્નીને કાપી નાખી. આવા બનાવોની આજે નવાઈ નથી. અત્યંત કરી પ્રાપ્ત્ય મરવથી બાળી મરવાના રોજંદા બનાવો આપણે ભીની આંખોએ વાચીએ છીએ.

પ્રાર્થિસ સ્ત્રોતથી દાઝી મરવાના કહેવાતાં મૃત્યુ માટે કોરોનર સાહેબ શ્રી. આયવસે. વારંવાર પ્રહાર કરે છે. યું આ વાત 'સત્ય' છે કે હિંદુ બાળાઓ આ સુસાચી ખરેખર દાઝી જઈને મરી જાય છે ? આવા દાખલામાં માંમાગિક કાંગેલું પહેલું અને મૂખ્ય છે, એમ કહું તો માફ કરશો કે પ્રાર્થિસ

સ્વયં દાસવાના મરણોમાં તો હિંદુ આળા-
ઓનું સ્વર્ગ છે સ્વર્ગ, એમને માટે એજ
માર્ગ છે. ત્યાં પતિ મારપીટ કરતો હોય,
માત્ર નહું દના કહ્યા હોય અને વધુને સાંતિ
ન હોય ત્યાં એ બિચારીને મૃત્યુનું સુખ
અમૃતમય હોય જ ને ? માળાપો પોતાની
પુત્રીઓને બોલાવું દુઃખ આનંદથી સદન
કરે છે. પરંતુ ઈચ્છીત પતિ નોડે લગ્ન
કરવાનું પુત્રીનું કહેણ સદન નથી કરી શકતાં
એ શાયનીય છે. બાળાઓએ એવા કયા
અપરાધ કર્યા છે, બાળાઓએ એવો કયો
ગુનો કર્યો છે કે તેમના હસ્તમાં લગ્ન
સંદર્ભની પથ્થ મતા નથી ? ધર્મ કંઈ
એવું કહે છે ? ના, ધર્મ એવું નથી કહેતો.
મરી વાત એ છે કે હિંદુ માળાપો ધર્મ
તરનાં દિવાળને વધારે પૂજે છે. પુત્રીઓના
લગ્ન કરવાનો પ્રશ્ન તેમના હાથમાં જ છે
એમ સમજો છે; અને પોતાની એ દિવાલ
ધુધમાં માળાપો પોતાની બાળપુત્રીના લગ્ન
બાધ્યાવસ્થામાં કરી દે છે. બાળકો મોટાં થાય
છે. પોતાના પતિને અને પત્નીને જુએ છે. ન
ગમે તેણે ધર માંડવું જ પડે, પરિણામે સંસાર
માં કલેશ, અને મારપીટ થયા કરે છે. બાળ-
લગ્નની દાનિનું બીજું ઉદાહરણ હ્યો. બાળપ-
ણમાં જ લગ્ન થયાં હોય એવા કંપતીમાં પુરુષ
ભણેલોનીકણે અને સ્ત્રી અભણ રહે એટલે પુરુષ-
ને ન ગમે પોતાની પત્ની. આ જાતના કનેડાં
કેમ રહી શકે ? ત્રીજું ઉદાહરણ હ્યો. બેમાંથી-
સ્ત્રી પુરુષમાંથી કોઈ વયે જતાં અપંગ, અંધ
કે ખામીવાળા નીકણે પછી શું થાય ? આમ
ઉલ્લાસુલ્લરી બનાવો જાતના હોષ બાળલગ્નના
દિવાળ આજના યુગમાં દાનિપ્રદ આપીત
ચંદ ચૂકવો છે.

આ કારણોને લઈને આજના યુવાનો
જાણ્યા છે. બાળલગ્ન કરવા સામે બંદ
જગાડવા તેઓ બહાર પડે છે. ન્યાતિના દુષ્ટ

દિવાળે સામે મુદ્દ જગાડે છે. આજની
યુવાન શક્તિ કેળવણી લે છે. કેળવણીથી
તેમના મન ઘડાયા છે. તેઓ હવે પોતાના
ઈચ્છીત અને મનપમંદ લગ્ન કરવા ઈચ્છે
છે. આમ ઈચ્છીત લગ્ન કરવામાં જુના
વિચારક લોકોનો, માળાપોનો અને સમાજનો
રોષ તેઓ એવી લે છે ખરાં, પરંતુ કંમે
કંમે આદ બંધાયેલ દિવાળે નષ્ટ એજ રીતે
થશે. બનાઈ શોએ કહ્યું છે તેમ પહેલ
કરનારે જગતની નજરે મૂર્ખ બનવાને તૈયાર
જ રહેવું નોંધ્યો. હિંદુ મુલકો આ દિશામાં
જાણ્યા છે એ ઉપરથી સમાજના ઉચ્ચ સ્થાનની
આશા રહે છે. બાળવયમાં લગ્ન કરવાથી એક
બાળા કાં તો વિધવા બને છે કાં તો બાળ માતા
બને છે. હિંદુમાં સુવાવડના શાખલાઓ પથ્થ
મંબીર બનતા રહે છે. માતાપદને શોભ્ય નહિ
હોય એવી બહેનો માતા થવાનું એ પરિણામ.
સ્ત્રી સમાજની શક્તિ કંમે કંમે ક્ષીણ થતી
જાય છે. જે નાની વયમાં ખીજ દેશોની
સ્ત્રીઓ ભરપૂરાનીના બહારમાં મહાલતી હોય
છે ત્યારે એ જ વયમાં આપણા દેશની સ્ત્રીઓ
પ્રસૂતિના ભારથી નખાયેલ અને જૂદ થતી
નોંધ્યો છીએ. સ્ત્રીવર્ગની આ કેટલી
અધમ દશા ? આ દશા માટે જેમ, પુરુષો
તેમ માળાપો પથ્થ જવાબદાર છે. સ્ત્રી વર્ગથી
આવી અધમ દશા સદન થતી નથી એટલે એ
બીચારી પોતાના જીવનનો અંત આણે છે.
હિંદુ મજાજની આવી અધમ દશા માટે
કવિઓ પથ્થ કંપી ઉઠ્યા છે. એવા કંપતા
કવિમાંનો એક કહે છે—

“ અધમ આ અબજાનો અવતાર,

દત્તલાગી દિન્દ મોજાર,

પિયરમાં નાની વયથી,

કામ કરવા અપાર,

બોવનનાં અંકુરો પુટતાં,

બોળે રમતાં બાળ,

દુઃસ્વપ્ન ભાગે જરા લક્ષ્યાય છે. અને આ લાગે વિધવામાંથી જે પાપો, દુરાચારો, અને બાળકત્વા થાય છે તેનો ભાર કોણ ઉપાડશે ? સમાજ, પુરોહો, માળાપ કે આ નિર્દોષ બાળ વિધવાઓ ? મહાત્મા ગાંધીજી અહિં પ્રશ્ન કરે છે કે “ હિંદુ સમાજ અને રાસ્ટ્ર કયા વૈધવ્યને વળાણે છે ? કયા વૈધવ્યને વળાડે છે ? પંદર વર્ષની સુખ્યા, જે ધિવાલનો અર્થ પણ નહિ જાણે, વૈધવ્યનો સાર પણ ન સમજે, બાળ વિધવાને માટે વૈધવ્ય ધર્મ નથી, તે અધર્મ છે. પંદર વર્ષની બાળા વૈધવ્યની શોભાને શું જાણે ? તેને સાર નો અભ્યાસ જ છે, બાળ વિધવાઓની સરતીમાં હું તો હિંદુ ધર્મની પડતી જ જોઉં છું. ”

મહાત્મા ગાંધીજીના ઉપરોક્ત શબ્દો સત્ય કે કે હિંદુ વિધવા પ્રકરણમાં હિંદુ ધર્મની પડતી જ થાય છે. હિંદુ વિધવા એ શબ્દ હિંદુ સમાજને માટે એક તિરસ્કાર રૂપ શબ્દ છે. વિધવા પોતે તિરસ્કાર રૂપ છે, અને વિધવાને મન તેવું જીવન પણ નષ્ટ જ હોય છે. હિંદુ સમાજમાં વિધવા, એ મનુષ્ય કાયદાથી ધણેજેલું દારાગૃહ છે. વિધવાથી ન બહાર નીકળાય, ન કંઈમાં ભાગ લેવાય, સ્ત્રીઓ પાસે પતિ મરી જવા પછી અખંડ વૈધવ્ય પળાવવાને સમાજ અને પુરોહો બળાત્કાર કરે છે. સ્ત્રીઓ જીવન પર્વત અખંડ વૈધવ્ય પાળે તો પુરોહો, સ્ત્રીઓના મરણ પછી કેમ વૈધવ્ય ન પાળે ? ધર્મશાસ્ત્ર પક્ષપાતી ન હોય કે સ્ત્રી પુરોહોના ધર્મો સિલ્પ કરેલા હોય ! આ બધા ધર્મો, ધર્મો પોતે નહિ પરંતુ પોતાનો જ સ્વાર્થ સાધતા પુરોહોએ બનાવ્યા છે એમ સમજવાની બહેનોને હવે જરૂર છે. વિધવાઓની સ્થિતિ જુઓ. સામરિયામાં સાચુ, નણુંદ, સસરા, બોબાઈની દિવસના ચોવીસે ચોવીસ કલાક આવા

ઉઠાવતાં ચે એને શાંતિ ન હોય. મૃદુનો બોળે ઉપાડવાનું સાધન એ વિધવા જ. અપશુકન વાળો આત્મા એ પણ વિધવા, કોઈ સારા પ્રસંગે ધરના બધાં લોકો મોજશોખ ઉડાવે, બ્યારે ધરના એક ખુંણમાં પોતાનાં લાગ્ય માટે રડતી હોય એ પણ વિધવા જ. સાક કે મીતરે વર્ષનો વયોગૃહ પુરુષ પુનઃ લગ્નબજારમાં કુમારી બાળા શોધે અને વિધવા પડી રહે એ પણ વિધવાઓનાં જ લાગ્ય. અને સમાજના ઉધા અરમા. હા, એમણે તો આવી વયમાં પણ બીજી બાળાઓને વિધવા જ બનાવવી હોય છે ને ! હવે વખત એવો આવ્યો છે કે જખરસ્વસ્તીથી એક વિધવા પાસે વૈધવ્યનું પાલન કરાવવું સમાજના અનુયાયીઓ માટે સરમભર્યું લેખાનું જોઈશે. ‘વર્તમાનપત્રોમાં કંપાવનારા બનાવો આપણે વાંચીએ છીએ કે અમુક અમુક વિધવાએ ગામ બહાર કે શહેરમાં તરતના બાળકને જન્મ આપી ગરમમાં નાખી દીધેલું રસ્તા ઉપરથી મળી આવ્યું. કિંવા અમુક વિધવા અમુક માણસ સાથે નાસી છૂટી. હિંદુ સમાજ ! તને વિધવા ખુંએ છે બ્યારે આવા નાલેશીના ઘખલાઓ તું ખૂશીથી સહન કરે છે. આવી બહેનોની ઉન્નતિ કે પુનર્જન કરાવવાનું તને ક્યાંથી સૂઝે ? કુમારી . ખીલતી બાળાઓના પુણ્યોનો સુગંધ તારે તો સ્વાસમાં લેવો છે. હિંદુ ભાઈઓ ! તમને એક વાત કહું. જે સ્ત્રી સમાજની દૃષ્ટિએ વિધવા થઈ છે, પરંતુ જેનું મન વિધવા નથી થયું તેને તમે વિધવા કહેશો ? અને જેનું હૃદય પણ વિધવા નથી થયું તેને પુનઃ આર્થ સમાજની વિધિપૂર્વક પુનઃ લગ્ન કરવાનો હક કાં નહિ આપવો જોઈએ ? બીજી એક વાત કહું. તમારે વિધવા સાથે લગ્ન કરવાં નથી, તો એની જોડે અવ્યવહાર રાખી વિધવા નામને કલંક કાં લગાડે છો ? આવા વૈધવ્યની સ્થિતિ યુવાનીમ બાળાઓ સહન ન કરવાથી હલકા અનીતિ-

પર પછી હંમેશ માટે આ વર્ગના એક ભાગ ચાલ્યા ગયા છે, એ પણ જાણી છે ને ? તમારામાં જરા જે છુદ્ધ હોય તો હું ભાર મૂકી કહેવાં ઇચ્છું છું કે જે પુરો પુનર્જન્મ કરવા ઇચ્છે છે તેઓએ ખીચતી બાળાઓને લઇ કચડવાને બદલે ભાગ્યે વિધવાઓમાંથી પોતાની સહચારિણી સુટવી લેઇએ. જરા વિચાર કરા કે આવી સ્થિતિમાં વિધવાઓને રાખવાથી કેટલું પાપ થાય છે ? વિધવાઓ અંગ્રામ્ય માર્ગે નળ છે, અને હજારો બાળકો કમોતે હિંદુ ગુમાવી દે છે. પોતાની દુષ્ટ ભાવનાને સમને બાળકોની મોટી કતલ થાય છે. આ બધાનો બાર કાણ ઉપાડી શકે ?

પાપ કરે છે પુરો અને તેનો ભાર ખેંચવો પડે છે બાળાઓને । વર્તમાન પત્રોમાં એવા બનાવો નિત્ય આવતા રહે છે. એક માણસે પોતાને ત્યાંની સ્ત્રીને મારી નાખી. કારણ કે તે બાળકને જન્મ આપવાની સ્થિતિમાં હતી. આવી સ્થિતિમાં મૂક્યા પછી પાપ હાંકવાને સ્ત્રીઓને કપરા ભાગ લેવા રહે છે. બાપમાં ઉદ્ધા એવા બનાવો પણ મેં વાંચ્યા છે જેમાં એક બાળકની લાશ કચડાના ડબ્બામાંથી બહાર નીકળી હતી. એક બાળકને સુગંધગાંત્રને પાણીમાં ઘેરું મૂકી દીધું હતું. એક રૂતા બાળકને ગટરમાંથી ખેંચી લેવામાં આવ્યું. આવા બાળકોના ખૂન કરવાના બદલા તરીકે ગરીબ ખિચારી વિધવાઓ ધણી વખત પકડાઇ જાય છે. તેઓ ઉપર પોલીસકેસ ચાલે છે, તેમને ભારે સિદ્ધા થાય છે. અને ધણી વખત તો તે કાંસીએ પણ ચરે છે. આ બધું કાણને ખાતર ? સમાજ તારે માટે તારા પોતાના માટે. આવા પાપો બંધ કરવાને જે રીતે ઉપાયો યોગ્યતા લેઇએ. જે બહેનો પોતાની રાજ્યુશીયી વેધવ્ય જીવન પશ્યંત રાખવા ઇચ્છતી હોય તેમને બદલે એ

દશામાં રહેવા લો, પરંતુ જે બહેનો પુનર્જન્મ કરવા ઇચ્છતી હોય તેમને માર્ગ આપો. એ માટે જે પુરો પુનર્વિવાહ કરવા માંગતા હોય તેઓએ વિધવા સ્ત્રી જ સુટવી લેઇએ. એટલું જ નહિ પરંતુ સુવડાએ પણ વિધવાને વરણ પ્રતિષ્ઠા લેવી, જોઇએ, આમ થવાથી વિધવાઓના દુઃખનું નિવારણ થશે. બીજી ઉપાય અયોગ્ય રીતે જન્મેલ બાળકો માટે થવો પડે છે. ઈસ્લામમાં ઝે, જુન્ટીકાનું બાળકોનું આશ્રમ છે, આ આશ્રમમાં વાલી વગરના બાળકોની માવજત થાય છે. સારી રીતે ઉછેરવામાં આવે છે. લોકો આવા બાળકોને જન્મતા સાથે જ આશ્રમની સીડી ઉપર મૂકી જાય છે. અને ત્યાંના સંચાલકો તેને લઈ લે છે. જેથી બાળક અને સ્ત્રી બચાવે પાપમાંથી બચી જાય છે. આ આશ્રમમાંથી ઇંગ્લાંડના આજના ધણીકાં સુપ્રસિદ્ધ પુરોના જન્મ થયા છે. કેટલાક શ્રીમંતો જેને ત્યાં બાળકો ન હોય તેઓ પણ આ આશ્રમમાંથી બાળક માંગી લે છે. આ પ્રકારનું મોટા પાયા ઉપર એક આશ્રમ સ્થાપનું લેઇએ. જેથી હતભાગી સ્ત્રીઓ પોતાના બાળકને આશ્રમમાં મૂકી આવી પોતાનું જીવન બહારથી બચ વિનાનું રાખી શકશે. હિંદુ સમાજમાં જે કોઇ એવો ઝે, જુન્ટીકા ? જે કોઇ બાળકોને દયાથી પિતા ? મુક્તિ ફાળવાયાઓ એ જાતનું કાર્ય કરે છે ખરા. પરંતુ એ કાર્ય મોટા પ્રમાણમાં થવું જોઇએ.

હિંદુ સમાજ હવે પોતાની નિદામાંથી મદ્યુત ઘર્ષ સમાજ સુધારવા, વિધવા દુઃખ નિર્વાહ કરવા, બાળકોના દર કરવા અને દર વર્ગે આ રીતે મરણ પામતાં ચાર હજાર બાળકોને જીવંતજન આપવાં લક્ષ્ય આપે એ ઇચ્છવાનેજ કહેવાશે. આ લેખ લખવાનો ફેરુ એવો પણ નથી કે ખીલ

જાતિમા આવા મનાવો ઓછા અને છે બીજા જાતિમા પણ એવા દાખનાઓ તો અને છે પણ તે ગાં ઓછા પ્રમાણમા આજ સુધીના દિદી માળાઓએ જેટલું મહત્ત્વ કર્યું છે તેમજ બીજા કોઈ પણ જાતિની માળાઓએ નથી મહત્ત્વ કર્યું દિદી માળાઓની મહત્ત્વમિત્તે માટે ક્ષતિહામના પાના ઉચ્ચનાવી જુઓ તમે જુઓ ૨ માળાનના, વિધવા સ્થિતિ અને પાઠગથી આત્મદયા કરી મતિ ચર્ચિતે પણ આવા અને આગના આત્મભોગ કાંઈ બીજા દેશોની સ્ત્રીઓએ આપેના છે ? પ્રાપ્તી અધિક પ્રિય મૃગ્યે તે હોતુ નથી એવા મહામૂલ્ય પ્રાપ્તની પમુ દરમત વિના હમતે મુખડે મતિ યનાર અખડ વૈધવ્ય પાળનાર વિધવાઓ અને માતાઓ કયા દેગે ઉત્પન્ન કરી છે ? નમે એવા પુત્રના અપગમ માટે મહિમાન આપનાર કયા દેતામા સ્ત્રીઓ પાળ છે ? હિદ દેતાની તે વીગરનાઓ છે કે જેઓ પુત્રના પાપને દાકી પોતે અમર ધર્મ છે એ એ બનાવ મ્મ કવિ નવરગમના રાખેને પુષ્ટિ આપે છે મ્મિના તે રાખે આ મ્મ—

નિમ્મ એની જે કરે તે પાપી શુશ્રુ મોન
દુશ્રુશ્રુને દરીવે દુએ, તોવે દિનડે દયાતુ નેર

બાળનમ અને વિધવા સ્થિતિમા હવે આગી રીતે સુધારો થાય છે ખરો— મમાજનો રોડ વહેગીને પણ વિધવા નેડે વમ થાય છે ખગ, પણ એ મોળા પ્રમા નામા ધવા નેડેએ આધુનિક સુવચએ એ

મખવી મડો પપુ ગ્યાપ્યા છે જહોર ખનરો દારા એ મારને તેઓ મગ બનાવે છે નાગો ખાતર અને પોતાનુ જીવન સ્વર્ગ ગૂમાવતી વિધવા બેનો માટે જાણેના સુવચ બહાર આવે હિ મતથી વિધવા નેડે લમ કરે માનાપોના રોડની દરકાર ન કરે અને ન્યાત બહાર મૂકવાની મમાજની ધમધી નહિ મ્મીકાર તો લાખો હિદુ વિધવાઓનો મમદ એકો તો થાય જ કહેવાય છે કે હિદુ મમાજમા બાળાઓ મળતી નથી બાળાઓ નથી તો વિધવા બાળાઓ છે ને ? અપવિશ્વિત સુવન માટે એક વિધવાને પગજીવાનુ કદાચને ખોદુ કહેવાય પરતુ જે વિધવાઓએ પોતાના પતિત્વને પણ નથી નેમા, જેઓએ મસા વ્યવહાર પણ નથી માડ્યા તેવી વિધવાઓ માથે નમ કરવામા કયો વાધો આવી રહે ? આ કામ આજના દેગવાથેન સુવચનુ છે માનાપોનુ દર્તવ્ય ઓછુ છે એમ માની લેવાની પણ જરૂર નથી માળાપોએ બાળનમ કરતા અટકતુ નેડેએ અને પોતાની વિધવા પુત્રીઓ જેઓ પુત્રવિવાહ કરવા મ્મિજતી હોય તેમને તેમ કરવા ઉત્તેજન આપતુ નેડેએ વળી માસુ મમગએ જે વિધવા વૈધવ્ય ગમ્મત્રા મ્મિજતી હોય તેમના તરફ મ પ્રજુ માનની નજર ગમ્મની નેડેએ માળાપે અને મામગવાળાએ તેમનુ રાન વધારવા પુસ્તકા અને બીજા માધનો પૂગ પાડવા નેડેએ જગએ હવે એ તુ હિદુ મમાજ ? કમારે તુ જગએ ? મ્મારે વિધવાઓનો તું ઉદ્ધાર કરને ?

—૨—

કડના શુશ્રુરાતી વામયની સમીક્ષા

‘ અને ૧૮૭૭ના શુશ્રુરાતી વામયની સમીક્ષાનુ કામ શુશ્રુરાત માહિત્યમલા તરફથી આ વખતે પ્રો ગવર્ગને મોપાયુ છે તો મલા તરફથી ૨૪ પ્રમાણને તેમજ લેખકોને વિનતી ગવાની કે નેઓએ પોનાના પુત્રમ પ્રો નવજને નીચેને રીગનામે મોની આપે —

પ્રો. અનંતગાય મ. રાવળ,

બગેનો નં ૧૦, હીગબાગ, એસીમરીજ, અમદાવાદ.

માંડવડે આવજો

માંડવડે આવજો, મોરા રાજ !
મોરા રાજ રે, મોરા રાજ !
મોરા રાજ.

ચાંદનીના ફિરજ ગૂંથ્યા હાથે વધાવશું,
રહેશવશું દેવોની માળા

માંડવડે આવજો, મોરા રાજ

તારાનાં ફૂલ બરી રાસ્યા મિછાવશું,
રિશાઓ ચાંપશે પાપ.

માંડવડે આવજો, મોરા રાજ.

ઊંચાના ભર્ગ બરી હુકથી ભેટશું,
પ્રાણોમાં પ્રાણ પૂરાય :

માંડવડે આવજો, મોરા રાજ

ગંગાનાં નીર બરી પારે નલવડાવશું,
દેવીઓ લૂછશે કાંચ :

માંડવડે આવજો, મોરા રાજ

શોભ તેજ ચળકતી પ્રદ્મ પાંખ વીંચશું,
ઊડશું અનન્તતા માંયા

માંડવડે આવજો, મોરા રાજ.

મોહિનીચંદ્ર

શું ગમે ?

ગઝલ

ભણે કરવી સહુને જીંઘી અમલદારી ગમે,
રહેવું જિંદગી મુખી અને વેપારી ગમે :

નહિ છુટકે કરાવું કામ લીધું હાથ મલો,
મટી લાવું ન મને, કેમકે, ઘરમારી ગમે.

તમારી કેામને માની કદી લેરો ન મને,
અમે અજ્ઞાનીને ન અન્યની હુસિયારી ગમે.

ચુસ્તો કયાં કરે સેવી સદાય સંગદિલી,
નહિ, મુલાઓ પ્રલસા અને તમારી ગમે.

મની દાનેશરી ઊમા છે તમે દાન સુધ,
ખોઈ ખુશું, મને થવું પ્રેમના બીજારી ગમે.

ન મમે વેલ મને કે ન ગમે બેલ મને,
મીઠી સ્વપ્નારી મને, સાથીદાર તઠારી ગમે !

મુણ્યાં ફિસાના, ફિતાના, તરાના તજ ખુશુ,
છતાં, પતીલ, ગઝલ તારી ગમે તારી ગમે !

પતીલ

વનાનાં વીતક

દેખક :

શ્રી. હરિલાલ દેવ

મંગા ભગતનું કુંપકું અનામની બરાબર ધસ ઉપર જ બાંધેલું હતું. જાણુઆ હદમાં અનામની ચેલે પાર પહાડી ખેતરમાં મંગાએ વાડી બનાવેલી, પોતાના ખપ પુર્તો તમાકુ, મરચી, એરંડી એ ચઢાવેલા ટીંકરીના વેલા, વાળેલાં ને ગલકીના માંડવા; જમરણી દામડી ને પૈય્યા, મોડી વાડને ટેકે કેળે અને આમપામ આંખા આમલીના જુથ-આ બધાથી મંગાની નાનકડી પણ લેલુરવાડી કેદલાંએ ગાનાર પક્ષીઓને નોતગતી. મંગા અનામની ધસના કુવા પર કોશ ચઢાવે ને એની મા વિનાની એકની એક વના ક્યારી-ઓમાં પાણી વાળે. આમથી કેણેલ તો આમથી બૈયેલે લાંબે ને લાંબે મુરે ગામાજ કરે ને વના ખેયના મુર ઝીલી ગુળરવ કરી ઉઠે. કુવાને ચાળે મીરાખેડી આશ્રમમાથી લાવી વનાએ મુલાખ મેગરા ને ચમેલી પણ રોપેલાં ને જસંતના બહારમાં મંગાની કુંપડી વાડીને આખુ વાતાવરણ મગમગી ઉઠતાં. ફરે ફરથી ભમરા રમની લાલચે આવતા ને વના ચિહાઈ ચિહાઈ એની પાછળ પડી ઉરાડવા મથતી. મગીના કંઈ કંઈ લાવે વનાને દેડે જંગતા એટલે, કે ભમરાં પુઠે દોડતા લાગેલા શ્રમથી, કે કાણુ જાણે પણ વનાનું ગોંડ મોહું લાલ લાલ થઈ ઉઠતું ને પરમેવાના ખિંદુ ટપકી ઉઠતાં. જાણે પાણી નીચત રાતું કમળ.

વના ૨૦ પુરાતી થઈ ગઈ છે પણ

એની હોડે ચડે એવો એને સાથી મળ્યો જ નથી. ભગતઆપને મા વિનાની એકની એક લાકડી દહાડો બધી ક્યારીઓ સિંચવાંના શ્રમથી શ્રમિત, રાતે ભગત આપની ધુણીની જાણુમાં એક તારાના ઝલુકાગ મંજરા રણ-કાગને વૃદ્ધ મંગાના અગમ નીગમના ભજનોના મસ્ત ભલકારના વાતાવરણમાં ધૂણીમાં બળતા દાલેરના ગુગળના ધુપની સુવામની મસ્તિમાં કોઈક દિવ્ય પ્રદેશમાં વિહરતી વિહરતી હૃદી જતી; તે વળી ખીજ સવાર સુધી.

૨

વનાનો આપ મંગા હવે હવે શીકરમંદ થતો જતો જણાય છે. ધરડો થયો. વના કુંવારી. કદાચ પોતાનો કાળ થાય તો, વના સ્વર્ગમી વાડીમાં પણ એકલી. નજીકના કોઈ સગામોલી નહી, વનાનું કાણુ ? વનાએ સાથી શોધી પરણવુંજ જોઈએ. હમણાં તો વર્ષા-ઋતુની મહેર છે. પાણીના ઠીક ઠીક ઝાપટાં પડી ગયા છે. વચ્ચે તો એક હેલી પણ થઈ. અનાસ-માળવી જંગલની રાણી અનાસ-વનાના જેવી જ તોફાની ધુપવાટાબેર એ માથે વહી જાય છે. આવડી મોડી પણ નિર્દોષ અને મસ્તીખોર વના મગરના પુંછડા પકડી પકડી આમથી તેમ વીંઝી, અકળાવી ચેતે થોંધાટબેર હમી, અનામના મુઠવાટ ને એક રમ થઈ ગંમત ગંમત થમ્મા ડી કરી મુકતી.

મંગા ભગતને હમણાં કાશનું કે ખેતીનું

VERY HEAVY CAKE
TIP, SO I COULD
NOT WALK FAST

I HAVE BEEN WAIT
ING FOR THE
BATH YOU POOL!

સ ના રી ચો
આ રહું મોં ધા રા ખે !
કાન્તિની બિંદુ જોડી
વમરા આખા કુટુંબના રોજના
વપરાશ માટે સારા અને સુગંધીદાર
ન્ધાવનો સાથ
પુરો ખાડશે

SWASTIK OIL MILLS LTD BOMBAY.

રાયચુરા - કૃત પુસ્તકો

ગુજરાતમાં 'ગૃહે-ગૃહે વંચાતું' રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્ય બધું લોક સાહિત્ય
બળવંત ગ્રમાજ સાહિત્ય પીતા અને પુત્રો સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ
સાહિત્ય રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

સ્નેહપૂર્ણ : (સચિત્ર)	શ. ૩- ૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧- ૦-૦
દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાસ મહિર : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧- ૦-૦
કાઠિયાવાડી દુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧- ૦-૦
રસિયાના રાસ : સચિત્ર	" ૧- ૦-૦
બ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
પારેવાં :	" ૦- ૬-૦
નવગીત :	" ૦- ૬-૦
પ્રેમલીલા • પ્રથમ ભાગ સચિત્ર	" ૧- ૪-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૦-૧૨-૦
મહીપાળદેવ • સચિત્ર	" ૨- ૮-૦
દાલચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧-૧૨-૦
સોરઠ રાણી : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦

લખેા

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

મંગા ભગતની હોરી વના. તને રોટો, પાણી દુધ ને કેળાં ખવાડી ટાટો પાડીય. મારા આહતી હાથે એક રાત ભગતી તો કર. મારી કહેરીને ચીરવે નથી ની તો જુડી બનહે. તારું બેકડું લેતો પરવાર. તે હાથે આલ. વોથેલાં ને વાથણુ લુખ્યાં એની હેડીએ ની. વડેરે તો ભારે પડે. પણ જવાનું જ બહાર તો ખરો. કેહરીને કુઠાવનાર લુવાન ને વળી કુંવારો લે આલ આલ ભગત હાથે ઝોળખાણુ કરાવું. ને વાથણુના પુંછડાં આમળનારીના હાથના રોટો ખાઈ આવે ટાટો પર. ”

લુવાન વનાને નીરખી રહો. હરિયાં કામડી ખમે ભેરવી લુગ લુગના એંધાણુ ખાંધો હોય તેમ વનાની હથેલી મો હાથ ભેરવી ખમે ખમે અડાડી નીચે ઉતરી. ભગતની પાસે પહોંચવા અનાસ ઝોળંગવા મંડ્યો. અને એટલી આંકે મીનિટમાં તો વાતોના બે વચ્ચે ટોપસે ટોપસા કલગાર્થ ગયા. ને અનાસની અપવચ્ચેતો હેરે એકમેકને ભેડી પડી ફરથી જણે કોઈ એક જ, અભેય અને અડગ દિઆકૃતિ, હોય એવું દખ ખડું ક્યું. શંભાતું જણે સમાધી. સારસ ભેડી પાંખો ફેરવાવી મધુર કંઠરવ સમેત ફૂલી હાથે આસેના ધરસાં મંગરની કુદરીયે જળ કુંડળા લેકયાં.

૪

ચાકળીઆનો ગાંગજી ભડનીરને બહાદુર મંગા ભગતની વનાને પહોંચી ગયો. ને તે વાતને દસ વર્ષ વીતી ગે ગયાં. વચગાળે વર્ષેક દહાડા પડી મંગા ભગત લીલા વિસ્તારી ગયાં. વના ગઈ ને વાડી ઉઝડી. કુપડી ને ટોર ટાંખર, ચાકળીએ ઉઠાવી લઈ ગયો. વના કળસી કુટુંબની સગી છે. વનાને ચેતાને પણ એક પછી એક પાંચ બાળકો ને એક બાળકી વારસરતી થયાં છે

ને તે સદૃ જીવે છે. ચાકળીઆ ગામની, તે કળંબ ટેકરી વનાને મંગાજીના ખોરડાંથી માતખર છે. નર્થો દોરડાંખર ને ભર્થો ભાદ્યો ખેતર ને બોકળાં ને કુકડાં ને શાકભાજી ને આંગળીમાં ખેલતાં બાળકો ને એક સુખી બીલેડ ને બેઠેલો તે બધુંય વનાની કળંબ ટેકરીએ છે.

ને ત્રણ આબ્યો ભાષ. વર્ષાદ થોડો આબ્યો અને અટક્યો. બીજ નાખેલાં સુકાયાં. વળી વર્ષાદ અટક્યો. ને બધું સુકું સુકું. ગઈ સાલ તો દકાળ જેવું હતું જ. પાણીની ને દાણાની ને ખોડની તાણ હતી જ ને ઝોણ ખરીયું ત્યાં પૂછું જ શું ? વનાતું કળસી કુટુંબ વીખઈ ગયું. ખાવાતું ખુટયું. ધાસેય ખુટયું. એક પછી એક દોર મરવા લાખ્યાં બોકડાં પણ બધાં અદશ્ય થયાં ને જે કુકડા વડે સવાર ઉગતી તે હેસો કુકડો પણ અદશ્ય થયો. માથે ભારી વેચી પરચર ફોડ્યા. તળાવની માડી ઉભેચી, કંઈ કંઈ વેખસો કર્યાં પણ બાળકોને કુકડાનાં લાલા પડવા લાખ્યાં. વના સગલાં. વર્ષે સુકાદને રમ આપી. ગાંગજી એકલો કેટલું કમાય ? સરકારે કુકડાળ જાહેર કર્યો જ નહિ. એટલે કામ કરનારના આશિતો રવધ્યા જ. વના નિરાશાની સૂતિ મગી મહૂડાં, કે હેરીના ચુંગણો કે એવાં પર મોઝ ચાર ટકે એક ટકે બાળકોને શેકી ભેળા કરે છે, ત્યાં કોક આવીને સમાચાર આપ્યા કે કાળા પીપેરના માળામાં ગાંગજી બેલાન પડ્યો છે. વનાં ચમકી કારણ કે ગાંગજીએ વર્ષોથી પીવાતું બંધ કર્યું હતું. વનાંએ હોરને રમતાં મુકી નજર ચુકવી દોડાવ્યું. ગરેડની પાસે ગાંગજીને બેસો. ચેતાના કપડાના પાલવે વાથરો નાખી ગાંગજીને કંઈક શાંતા આણી. ગાંગજીએ આંખ ખોલી મોં આગળ આંકળુ કરી પાણીની સંજા આપી. વનાને અહીં પાણી ક્યાં મળે ? વના દોડી દોડીને એક કુંપડે પહોંચી, પાણી

માથુ પછુ આ નીપાણીઆ મુવકમા પાણી કેવુ ? આસપાસ લોકલ બોડના કુવાઓ તો દેખાય છે પણ તે તખની ચોડવા પુરતાજ. દુકાનમા પાણી માટે ચોડા જ હોય છે ! છેવટે છવપગ આવી કુપડીના બીચે ઉપર હમનો કરી માણુમાધી પાણી લોટામાં લઈ દોડી પણ ગાગજ તે ભોગવવા રહ્યો નહિ વના પછગાઇ પડી પાણી લોટાઈ ગયુ, મારવા દોડેલા બીચને દયા આવી અત્યારે આ બીલ વિના વનાનુ કોઈ જ નહોતું વના માંડ શુદ્ધિમા આવી બીલ ખીન્યોને બોલાવી બા-ચો, ને ગાગજની પાસેના સુકા નાળામા અલેષિ ક્રિયા કરી પચુ જાન ઊઠવા પાણી ! હાય સમાજ ! ! હાય મરકાર ! ! !

વનાએ દાડી પડેલી ગેદ પર રોયાજ કર્યું. વનાએ પોતાના આસુથી જ ગાગજની ઝાર ઝાગી બધુ પરવારતા ગણુ વના ત્યાધી ચસી નહિ-આધી ખસી નહિ જુડા જુખ જેવા મેગા મળેલા બીચોએ વનાને સાત પાડવા પ્રયત્ન કર્યો છેવટે વનાનાં બાળકો સંગેવહાને વેરાયા ! ને વના એક કોઇના વીમડને માંડવે સાત દહાડા બેગાન રહી

આઠમી સવારે માડ ભાનમા આનીને ચીસ વાળા એક કારમા અદ્દહાર્ય સાથે પાણી સખ્દનો પોકાર કર્યો. વના ખાતુ પીડુ બધુ ભુલી બાળકો પણ સંગેવહાને રમળતા ધઈ ગયા વનાનુ ચિત્ત દ્રટકી ગયુ

વના છેક જ દુનિયાથી અદશ્ય ધઈ છે એમ ન માનશો તે દિવસે બીમપરીને વન-વડવે બેમી ડીંગલાથી બોદતી ગોદરીઓએ એને જોઇ હતી બાળકોએ પુછ્યુ પણ, “ ઇ દુ કરો બાપી, ” વના અકાલે વૃદ્ધ થઇ ગઇ હતી વનાએ જવાબ દીધો “ પાણી કાદુ ભાઈ કુવો ગોકુ ” ઊરા દસ્યા ખડખડાત દસ્યા, વના પણ દસી તેવુ જ

એવુ વર્ણન ચાકળીઆ યાણાના પોલીમો પણ જુખ્ખી ને હવકટ લાતામા કરતા હતા ને છેક પરમદિવસે જ મીરાખેડી આશ્રમની સામેની સડક બાવગીએ આશ્રમમા ભણતા વનાના ભાણેજે બાગી એવે પુછેલુ “ માહી દુ કરે ?

પાણી કાદુ બાણા ! કુવો ગોકુ ” ને હા, હા, હા હા નુ હસ્ય બેદી અદ્દહાર્ય વાતાવરણને ધુમાળી ગયુ

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ વી વાપર્યા માટે
વેપારી ચેમ્બરનું સરટીફિકેટ ધરાવનાર
ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા
જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબાઈ, નં. ૨.

હિંદની સ્ત્રીઓની કેળવણી તથા તેમનું સામાજિક જીવન

લેખક : શ્રી. ડૉ. ડાહ્યાદાશી માનમિત્રબ કામદાર

હિંદની સ્ત્રીઓનો દરબને પુરુષ કરતાં હમેશાં નીચો ગણવામાં આવ્યો છે. પુરુષોની ધૃતસદના સમયમાં પતિની તે દીગલી બની છે. દેશના રાજકીય તથા સામાજિક જીવનમાં આ સ્થિતિ અસહ્ય ગણી શકાય તેવી છે. જે રાષ્ટ્રનો અર્થો ભાગ બીજા અર્ધો ભાગને ઉપેક્ષામાં ન આવે તો તે રાષ્ટ્ર, રાજકીય, સામાજિક, નૈતિક કે જીવિક વિષયક પ્રગતિ શી રીતે કરી શકે ? પુરુષ અને સ્ત્રી તો રચના બે પૈકાં જેવાં છે અને રચને ગતિમાં ચૂકવા માટે જાને પૈકાં કરવાં જોઈએ. એક બીજાને ગળી જાય તો ગતિ અટકી પડશે. પુરુષ અને સ્ત્રીને પોતાના હક્ક, ફરજ તથા પ્રવૃત્તિ વિષે સ્પષ્ટ ખ્યાલ ન હોય તો રાષ્ટ્ર અથવા ગૃહનો રથ ગતિ કરી શકશે નહિ. સ્ત્રીને સામ્યતા તાબેદારીમાં રાખીને કોઈ પણ રાષ્ટ્ર કદિ આઝાદી પ્રાપ્ત કરી શકશે નહિ. સમાજમાં સ્ત્રીઓની અધોગતિ સાથે હિંદનો રાજકીય તથા આર્થિક હાસ થયો છે તે ખીના સુચિત છે. કાળાંતરથી પુરુષ સ્ત્રીના હક્ક પર પગપેસારો કર્યો છે પરિણામે આર્થિક દષ્ટિએ તથા દરેક ગૃહસ્થ પ્રવૃત્તિમાં તેમને સ્ત્રીને ગુલામ બનાવી છે. 'સ્ત્રી ગૃહમાં નગ્નકેદી છે' એટલે ગૃહિણી, મચિવ, સખીના ઉચ્ચ આસનેથી તેનું અધઃપતન ચાંદને તે પુરુષની દીગલી બની ગઈ તેમાં કંઈ નવાઈ નથી.

મુખ્ય પ્રશ્ન—દેશની પ્રગતિને લાભદાયી નીવડે તે રીતે હિંદી સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવી જોઈએ. સ્ત્રીની કેળવણીનો પ્રશ્ન આજે રાષ્ટ્રનો મુખ્ય પ્રશ્ન છે. પ્રાચીનકાળમાં હિંદમાં કેળવણેત્ર સ્ત્રીઓની ખોટ નહોતી. લીલા, ગાર્ગી,

દમયંતી વિગેરે સ્ત્રીઓને રાષ્ટ્ર આજે પણ યાદ કરે છે અને હજી વર્ષો સુધી યાદ કરશે. હિંદમાં મુસલમાની રાજ્ય તથા સંસ્કૃતિના આગમન સાથે સ્ત્રી કેળવણીમાં થોડો સમય માટે ડેલો આવ્યો અને શિક્ષિત ગણાતી સ્ત્રીઓ આંગણોના વેઢે ગણી શકાય તેટલી હતી; પણ હવે તે સડો ફર થયો છે. હિંદના દરેક ભાગમાં સ્ત્રીઓની જગતિનાં ચિહ્નો પરતા પ્રમાણમાં દેખાય છે. હિંદના જુદા જુદા પ્રાંતોના કેળવણી ખાતાના ડિપોર્ટી પદથી જણાય છે કે સ્ત્રી કેળવણી પ્રગતિ કરી રહી છે. પણ પશ્ચિમના પછાત ગણાતા કોઈ પણ દેશની સ્ત્રી કેળવણી સાથે સરખાવતાં આ પરિસ્થિતિ જરાપણ સંતોષકારક નથી.

પ્રશ્ન એ છે કે આપણી સ્ત્રીઓને 'કઈ' જાતની કેળવણી આપવી જોઈએ ? જવાબ મળશે કે દેશના સંપ્રદાય, પરિસ્થિતિ તથા આર્થિક સ્થિતિને અનુકૂળ થઈ પડે તેવી કેળવણી સ્ત્રીઓને આપવી જોઈએ. સ્ત્રી કેળવણી અને સ્ત્રી પ્રગતિનો અર્થ એવો નથી કે પશ્ચિમનું અંધાણું અનુકરણ કરવું. હિંદના સમાજ અને હિંદના ગૃહોને પોતાના વિશિષ્ટ પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કરવામાં સ્ત્રીઓને મદદ કરે તેવી રીતે તેમને કેળવણી આપવી જોઈએ. સમાજની પ્રગતિ માટે પુરુષ તથા સ્ત્રીએ સાથે કૃત્ય કરવાની છે. આપણી સ્ત્રીઓએ આર્થિક સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ અને ફક્ત કેળવણી દ્વારા જ તે શક્ય છે. જરૂર પડે પોતાનું સુજ્ઞાન ચલાવવાને શક્તિ ધરાવે તેવી કેળવણી તેમને આપીને તેમને સમાજનું ઉપયોગી અંગ

ખનાવવી નોંધાયે. જગતભરમાં હિંદની સ્ત્રીઓ જેટલું કષ્ટ અસહાય નથી. જીવનના ક્રંતિ વાતમાં પુરોને મદદ કરવાને સ્ત્રીઓની જરૂર પડે. તે દષ્ટિથી હિંદી સ્ત્રીઓ માત્ર ઇતિહાસ, સાહિત્ય તત્ત્વજ્ઞાન શીખીને બેસી રહે એટલું બસ નથી પરંતુ તેવાઓ સ્ત્રીવાની, વેતરવાની, ભરતની, ગુચવાની રમકડાં, ખનાવવાની, નેતર ભરવાની, શેતરંજ, ખનાવવાની અને હેવટ સંગીત અને ગિતની કળા તથા દુન્યો શીખવી નોંધાયે કે જેથી પૈસા પ્રાપ્ત કરી શકાય. સ્ત્રી કેળવણીની આવી વિશાળ યોજનાથી તેઓ પોતાના પગભર ઉભી રહેતાં શીખશે અને આ રીતે પુરુષની કમાણી પર ભારરૂપ થતાં અટકશે.

બે રીત—હિંદી સ્ત્રીઓને બે રીતે કેળવણી આપી શકાય, એક તો તેમના મારેની ખાસ સંસ્થામાં તેમને મોકલીને અથવા તો સહશિક્ષણની પ્રથાથી. છેલ્લી પ્રથા સામે હાલમાં દેશમાં વિરોધતા ઘૂર ઉઠ્યા છે. લોકોનો એક વર્ગ ત્યારે બની સકે ત્યારે તેની સામે વિરોધ દર્શાવવામાં પાછું વાળી જોતો નથી. સહશિક્ષણથી યુવાનવર્ગની નીતિના તંત્રનો નાશ થવાનો તેમને સંભવ લાગે છે. તેઓ કહે છે કે છોકરીઓને છોકરા સાથે મોકલી શકાય જ નહિ. કેમકે ‘કાળજની કોટડીમાં જન્મું ને છુગડાં ન જગડે’ તે તો અસંભવિત છે. તેમને શારીરિક જુદા રાખવાનું શક્ય છે પરંતુ વર્ગમાં માનસિક રીતે જુદા રાખવાનું શક્ય નથી. અત્યંત સહશિક્ષણમાં આ બંધી ખામીઓ છે અને કન્યાઓને છોકરાઓ પ્રતિ અને છોકરાઓને કન્યાઓ પ્રતિ અતિ સદ્મ આકર્ષણ હોય છે પણ સમય જતાં આ આકર્ષણ ઓછું થઈ જાય છે. પરંતુ જો દેશમાં સ્ત્રીઓ માટે જુદી સંસ્થા સ્થાપવા માટે જાહેર અથવા ખાનગી ફંડમાંથી પૂરતા પૈસા મળી શકતા ન હોય તે

દેશમાં સહશિક્ષણની ખામીઓ બને તેટલી સુધારીને છોકરાઓ સાથે જ કન્યાઓને ભણવા મોકલવા શિવાય બીજો રસ્તો નથી. મુખ્યમાં તથા હિંદના બીજા ભાગોમાં સહશિક્ષણ લાંબા સમય થયાં પ્રચલિત છે અને તે અખતરો આગ પ્રમાણમાં ફળીવું થયેલો ગણી શકાય તેમ છે. જંગલમાં પણ આ અખતરો નવીન નથી. વિશ્વભારતી લાંબા સમય થયાં સહશિક્ષણ આપે છે. હિંદના જુદા જુદા વિશ્વવિદ્યાલયોમાં પણ અનુસ્નાતકના અભ્યાસક્રમમાં તે જ પ્રથા ચાલુ છે.

આર્થિક દષ્ટિએ પણ સહશિક્ષણ ઈજ્જત યોગ્ય દેખાય છે. કેમકે બન્ને માટે જુદી સંસ્થા રાખવામાં મોડું ખર્ચ થાય છે અને પરિણમે દેશના આર્થિક સાધનો પર મોટો ભાર પડે છે.

બીજા ઉદામપાટીઓના એવો મત છે કે સ્ત્રીઓ માટે કેળવણીનું ક્ષેત્ર ખુલ્લું મુકલું ન નોંધાયે. તેમના મત પ્રમાણે તો: નર જેડે જમીને નારી રસવાની નીપજાવે, નર જૂએ સમરાંગણ નારી ઘર આંગણ અજવાળે નર ભાણે ખાંડના ખેસો સોય નાર કર ભાવે જુદિની બાજ નર હાથે, હૈયું નાર સહાવે નર સ્વાર્થી આસા કરનારો, નારી આગા પાળે એ વિણ ઘર સંસાર ખરાબે ચડેલ અવળે ચાલે.

પરંતુ કુદરત પરિવર્તનશીલ છે તે આ લોક બૂઝી જાય છે. જુની પ્રથા નવીને સ્થાન આપે છે, ચૂનો કુકવાનું મુકીને રણક્ષેત્રમાં ધૂમતી, સોખને તરછોડી તરવાર ફેરવતી વીરાંગનાઓના અસંખ્ય દાખલાઓ આપણને મળી આવે છે અને આપણે જાણીએ છીએ કે હિંદી સ્ત્રીઓ દુકમ પણ ચલાવી શકે છે.

જંપાનની પ્રગતિ:—ત્યારે આપણે પૃથ્વીના બીજા દેશો-દાખલા તરીકે જંપાનની સ્ત્રીઓ પ્રતિ દષ્ટિ કરીએ. જાણીએ ત્યારે

આપણે જણાય છે કે સ્ત્રીઓ પુરૂષો કરતાં જરા પણ પછાત નથી. સમાજમાં પણ તેઓ યોગ્ય કક્ષાએ પહોંચી છે. જાપાનની સ્ત્રી પુરૂષ જેટલી-કાંઈવાર વધારે-કમાણી કરી શકે છે. હિંદી સ્ત્રીઓ તેમ જા માટે કરી ન શકે તેનું કાંઈ કારણ નથી. આપણે હિંદમાં શું જોઈએ છીએ ? હિંદી સ્ત્રીઓ હજી જુના રીત રીવાજોમાંથી મુક્ત થઈ નથી. અને તેમના જીવનને મુશ્કેળ બનાવે, તથા તેમના વિકાસને રૂંધી નાખે તેવા રીત રીવાજોમાં તે સંબંધ કરે છે આપણી સ્ત્રીઓને સાંસ્કૃતિક તાબેદારીમાં રાખીને, તેમને કેળવણી તથા મનુષ્ય જીવનના વિશાળ દૃષ્ટિ-બિંદુના અનુભવથી દૂર રાખવામાં બાળકાગમની અનિષ્ટ પ્રથા જવાબદાર છે. બાળકાગમના

અનિષ્ટને દૂર કરવામાં સારદા કાયદો રીક ભાવ ભજવો રહ્યો છે તે એક સુખદ નિશાની છે. ગમે તેમ સમાજની આ સહનતા ધરમજાથી નાશ થવો જોઈએ.

જો ગજબીય સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવી હશે તો આપણી પ્રજાના મોટા ભાગ-સ્ત્રીઓ-પ્રતિ બેન્કકારી રાખી પાસવર્ષે નહિ, જો સ્ત્રીઓને યોગ્ય કેળવણી આપવામાં આવે તો તે પૃથ્વી પર સ્વર્ગ 'ખડુ' કરી શકે તેમ છે. જગતના પ્રજાહત્યમાંથી તેઓ સંતીત ઉત્પન્ન કરી શકે તેમ છે. આપણી સ્ત્રીઓને યોગ્ય કેળવણી આપ્યા શિવાય, દેરાતું ઉજાડ અરણ્યમાં પરિવર્તન થઈ જશે.*

* ન્યેતિરિન્દ મોહન દેવના લેખ પરથી.

ગુલાબ સમોવડી

મને જ્ઞાતાં ગુલાબ :
 જહેન ! જાગે ગુલાબ :
 રમ્ય જાગે ગુલાબ : ગુલાબમાં ધૂમતી હું.
 ગોરાં ગુલાબ જેવી ગોરી હું ધૂમતી;
 ગોરાં ગુલાબને હું હેતેથી ચૂમતી.

બારુ બારુ હું છાબ :
 ગહારી ગોંધેરી છાબ :
 કેવી ગહેકે એ છાબ : ગુલાબમાં મતી હું.
 કોમીની કોકિલા જો કેવી કંઠોલતી;
 મનઠાનો ગોર ગહારો નાચતો નેહથી.

દિવ્ય ફરકનું રિમત :
 જહેન ! ફરકનું રિમત :
 રમ્ય ગીલતી રિમત : ગુલાબમાં ધૂમતી હું.
 જહાંગરી વાત કરું ગુલિયલ ગુલાબથી;
 કીપું હું રનેહ-મન્ન હેયાની હોંસથી.

ગહારું ગોરે છે ચિત્ત :
 જહેન ! ગોરે છે ચિત્ત :
 મધુર ગાતી ગુલ્મગીત : ગુલાબમાં ધૂમતી હું.*

મૂળજ્ઞાતાં પી. શાહ

બિચારો માંગ

નિર્ધનતાની પરાકાષ્ટાનું વર્ણન કરતાં કાઈ 'માંગ' એવું વિશેષણ તેની પાછળ લગાડે તો તેના હૃદયને બારે આઘાત થતો. 'માંગ' જાતિમાં તેને જન્મ થયો હતો. તેના બાપ પંદરપુરો વારકરી હતો. અપાઠી અને કાર્તિકી એકાદશીના દિવસોએ તે નિત્ય નિયમ મુજબ પંદરીની વારી કરતો.

દર ગુરુવારે એકતારો અને કરતાલ લઈને તે નામદેવ-તુકારામના અભંગ બાવિક વાણીએ ગાતો. તે સમયે માંગ વાઝમાંના નાના મોટા સર્વ સ્ત્રી પુરુષ તેની સાથે વિફલ નામનું સંકીર્તન કરતાં, તેના ભજનમાં સાથ આપતાં.

દૂર આવેલા ઉંઝાવણની વસ્તીના વિસ્તારમાં ભજનોનો અરકુટ ધ્વનિ ગયા વિના રહેતો નહિ.

તેનો બાપ જેવો બાવિક હતો તેની જ તેની માતા ધણી પ્રેમાળ અને દયાશીલ અંતઃકરણવાળી હતી. તેઓ બન્ને એકતારો વગાડતાં વગાડતાં ધરેધર બીજા માંગીને જીવન નિર્વાહ કરતાં હતાં. છતાં મધ્યાહ્ને ધરે આવેલા પોતાના સ્વજનતીય પરોણાને એ અપડી ભાત કે ભાખરી ખવડાવ્યા વિના કદિ ખનું વિનુખ જવા દેતા ન હતાં.

કોડી મંકોડી મુઠાં પગે જેણે કદિ ચઘી નથી એવા એકને ત્રિશીષ્ટ જાતિમાં જન્મ થવાને કારણે 'માંગ' એવી સચા પ્રાપ્ત થાય એવું સોનને બારે દુઃખ થઈ.

માંગવાઝ ખાતે, કાંઈ દાનાએ એક શાશ્વ ઉઘાડી હતી. તે શાળામાં તે જતો હતો. તેને સારું લખતાં વાંચતાં આવડવા લાગ્યું હતું. ક્યારામાં પહેલાં વર્તમાનપત્રોના ટુકડા લઈને

શ્રી. મામા વરેરકરની
મરાઠી વાતોનો અનુવાદ
કરનાર :
શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુકલ

તે વાંચતો. તેમાંથી વર્તમાન કાળ કદાચ દાયમાં સાંપડતો નહિ છતાં જૂતકાળના વાંચનથી મન ઉપર અસર થયા વિના રહેતો નહિ.

ગામમાંની વસ્તીમાં જવાની તેને મનાઈ હતી. પરંતુ તેનાથી પાછળ થોડાક અંતર પર આવેલા મહારવાડામાં જતાં તેને કાંઈ અટકાવતું નહિ. પણ ઉચ્ચ વર્ણના લોકો તરફથી હાથૂત થતા મહારો 'માંગનો છોકરો' 'માંગનો છોકરો' એવો પોકાર કરીને તેને દૂર હાસેલી દે ત્યારે તેને જરૂર આશ્ચર્ય થઈ.

તેજ વખતે અસપૂર્યતા નિવારણની ચળવળ જોરામેરે શરૂ થઈ હતી. તે સાથેજ ગામમાં મિરાનરી લોકોએ આવીને પોતાના ડેરા તજી તાવ્યા હતા. રોજ સાંજે આ મિરાનરી સ્ત્રી પુરુષ વારકરીઓની માફકજ ભજનોની મામઝી લઈને બહાર માંગ વાઝઓમાં ઉપદેશ કરતા. આ ગોરા મિરાનરીઓ સાથે વઢીને પ્રીતી થએલા મહાર-માંગનું એક ટોળું પણ હતું. તેઓમાંથી કેટલાકો દરેક જણની ઝુપડીમાં જઈને પોતાની લુગી નવી પરિસ્થિતિનો ઇતિહાસ તેઓને કહેતા. જેમને શરીર દાંકવા પૂરતાં કપડાં પણ મળતાં ન હતાં તેઓ કોટ પાટલુન. પહેરી

સોને માટે

તાકત-તાજગીથી ભરપૂર

સિદ્ધાન્ત દ્વાર

અંડુ દ્રાક્ષા સવ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડો

ખાસ સ્ત્રીઓ માટે

.....

....તનદુરસ્તી-તાકતથી ભરપૂર

પ્રદરદિ રોગોનો અકસીર ઇલાજ

અંડુ અશોકારિષ્ટ

સ્ત્રીઓની નબળાઇમાં આખાદ અસર કરનાર
ફરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

મેલેરીઆને મારી હાથવવા

અંડુ

મેલેરીઆ મિક્ચર

ટાઢીયા તાંબુની

રામબાણુ દવા

એકજવાર અજમાવી જુવો

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લી૦ પો. બો. નં. ૫૫૧૩,
મુંબઇ નં. ૧૪.

મુંબાઇની દુકાન : જુની ભાટિયા મહાજન વાડી, કાલ્યાણદેવી રોડ.

આયુર્વેદિક દવાઓનું સુચીપત્ર આજેજ મંગાવો

તે ધર્મનું તમને અભિમાન હોય તો જાણે, તમે ગામની બહાર ગળા કરો. સાંભળ્યું ? આ ! હવે તો હું મોટો નોકર થયો છું, દર મહિને સાઠ રૂપિયા મળે છે. સાંભળ્યું ? સાઠ રૂપિયા મળે છે ! વળે દહાડે સાનસો વીસ રૂપિયા મને મળશે. સાતસો વીસ એટલે કેટલા તેની તને ખબર છે કે ?”

“ અશબર સાઠ ” એમ બોલતી સોનની આ ત્યાં જ સ્તબ્ધ થઈ બેસી પડી.

અને સોનના માતૃપિતા પણ ખિસ્તિ થયાં. તે બ્રાહ્મણોની વસ્તીમાં રહેવા લાગ્યાં. હવે તેમને માંગ કહીને કોઈ તિરસ્કારનું નથી.

સોનના આપે પંદરપુરની વારી બંધ કરી હતી, બૂલેચૂકે પણ તે વિદુલ નામનો ઉચ્ચાર કરતો નહિ. જેટલી ભાવિકતાથી તે વિદુલ નામનું સંકીર્તન કરતો તેટલા જ ભાવિક અંતઃકરણથી તે ખિસ્તિનામસંકીર્તન કરવા લાગ્યો.

ખિસ્તિ ધર્મના એક ઉત્તમ પ્રચારક તરીકે, તેની યોગ્યતા વાહ વાહ બેલાવા લાગી.

સોનની દિવસે દિવસે ઉન્નતિ જ થતી. ગઈ. તેને, જાણે રૂપિયાનો પગાર મળવા લાગ્યો. કોઈ બ્રાહ્મણ કારકુન કરતાં પણ વધારે દયાથી તે રહેવા લાગ્યો. આખા કુટુંબની રહેણી કરણી બહાણ ગઈ.

એક ખિસ્તિ બાગાએ સોનનું દિલ હારી લીધું. તે બાગાને પણ સોન પર પ્રેમ હતો. બન્ને એ પરસ્પર પરણવાના કાલ દીધા. લગ્નની પરવાનગી મેળવવા માટે સોન ઈચ્છેના આપ ધામે હાજર થયો.

લગ્નની પરવાનગી માંગતાં જ ઈચ્છેના આપે તેને કહ્યું કે “ તારે માટે મને ઘણું જ માન છે. તારી કર્તવ્યશીલતા માટે પણ મને અભિમાન છે. તારા જેવો લાયક હોકરો મારો જગાઈ થાય એવું પણ મને અભિમાન જ થતું નેહિએ, પણ તેમાં એક મુશ્કેલી છે.”

સોનના પ્રાણ ડોળા મુધીગ્યાની પહેાંચ્યા

હતા. ઈચ્છેના આપના સરખાતવા ઉદ્ધારથી જેટલી આશા ઉપજી તેટલી જ ઉપડતા ઉદ્ધાર નિરાશાની છાયાં તેની નજર આગળ સ્પષ્ટ કરી.

દાણબર સ્થળીને ઈચ્છેના પિતાએ કહ્યું “ તારે માટે મને ઘણું જ અભિમાન થાય છે. પરંતુ મારાથી તારી ગત કુળનું વિરમણ થતું નથી. હું બ્રાહ્મણ ખિસ્તિ છું તું માંગ ખિસ્તિ છે. નિહાન તું મરાઠા ખિસ્તિ હોત તોપણ મેં આંખમિંચામણું કર્યું હોત પણ તું તો માંગ ખિસ્તિ ! ”

તેમણે કોઈ હલાવીને ચરમા લાઈ આંખે ચલાવ્યાં. સોનએ આજન્મ અવિવાહિત રહેવાનો નિર્ણય કર્યો. ઈચ્છે પર તેનો ભાર પ્રેમ હતો. તેના મનમાં આવો કોઈ બેદાબેદ ન હતો. ઈચ્છેના મનમાં પણ ન હતો પણ આપના ઉદ્ધારથી તે પણ ચમકી ગઈ. તે સરાન હતી. તેની ઈચ્છા હોત તો સોન સાથે લગ્ન કરવાનું તેને માટે અશક્ય ન હોતું. છતાં તે કરી બેઠી. તેણે એક બ્રાહ્મણ ખિસ્તિ સાથે લગ્ન કર્યું.

મહેત્રા સામાજિક દરજ્જામાંજ સંતોષ માનીને સોન માખાપ સાથે આનંદમાં સમય વિતાવવા લાગ્યો.

એક દિવસ હાલની કિંયા બંધ પડતાં જ તેનો આપ મરણ પામ્યો. ખિસ્તિ સમાજમાં તેના પર સર્વનો પ્રેમ હતો. એટલે તેની પ્રેત યાત્રામાં ઘણી મોટી ગિરદી થઈ હતી. તેનું સર્વ સ્મરણભૂમિમાં લાવવામાં આવ્યું.

સોન આમ તેમ રીતે લાગ્યો. તેના એક સાહેબ મરણ પામ્યા હતા, અને તેમને જે સ્થળે દફનાવવામાં આવ્યા હતા તે જગ્યા આ ન હતી. સાહેબની પ્રેતયાત્રા વિના બીજા કોઈની પ્રેત યાત્રામાં તે ગયો ન હતો.

પ્રેતયાત્રા સાથે જ પાદરી સાહેબ પણ હતા. તેમને તેણે પૂછ્યું, એટલે કેવરું કહ્યું, “ હોકરો ! તે જગ્યા ગોઠાએને જ દફનાવવા માટે છે, તારા આપને ત્યાં લઈ જવાય નહિ.”

આથી મોતરે આઘાત લાગ્યો. અહીં પણ કાળગોરાનો ભેદ છે શું ? જીવતા હોય ત્યારે સાહેબની પંક્તિમાં બેસીને જમનાગ મનુષ્ય તેમની પામે દયાવાતા પણ અધિકારી નહિ ? ”

“ આજ લાગે તમારા એ ધર્મને. મારે કોઈ પણ ધર્મની જરૂર નથી. ત્યાં ધર્મ છે ત્યાં બેઠાબેઠ છે જ. આજ પિતાજીના પ્રેતને સ્પર્શ કરીને પ્રતિજ્ઞા કરે છું કે આજથી હું કોઈ જ ધર્મનો નથી. ” સોનું બરાડી ઉઠ્યો.

બાપની ઉત્તરક્રિયા પૂર્ણ થતાં પહેલાંજ મેલ્ આજ્યો ગયો. મલે એ બારે ઉત્સાહથી તેના પિતાની ઉત્તરક્રિયા કરી. સાહેબે અને હિન્દી શ્રિસ્તિઓએ તેના પિતાનાં ગુણગાન ગાયાં-ભાવણે પણ કર્યાં.

બીજે દિવસે પ્રસિદ્ધ થયેલા વર્તમાન પત્રોમાં તેના પિતાની ઉત્તર ક્રિયાની હકીકત અને ભાવણે અક્ષરશઃ પ્રકટ થયાં હતાં પણ સોન ત્યાંથી ચાલી ગયો હતો, એજ એક બીના માત્ર કોઈએ પ્રસિદ્ધ કરી ન હતી.

આત્ર નાનું એવું દરદ !!

મરહુમ રાદાનરાદ સાતમા એડવર્ડને એપેન્ડીસાઇટીસનો વ્યાધિ હતો. તેઓ જ્યારે મારી કપર આવ્યા ત્યારે એમના તબીબશીલ થવાની દબદબાકરી ક્રિયા લેવાને મટિ દુધિયામરના લોકો આતુર થઇ રહ્યા હતા કમનસીબે, જે વખતે આ મરણક્રિયા થવાની હતી એજ અક્ષરમાં તેમને પિતાના ફરદનો હુમલો થઇ આવ્યો અને તેને લઇને રાજ્યાભિષેકને દરબાન અમુક વખત લગી મુલતથી રાખવો પડેલો, મરણ કે તેમની નબળી તંદુરસ્તીને લઇને એ દબદબા કરી ક્રિયાનો શ્રમ અને થાક તેઓ ફક્તથી રાકે તેમ પડેલો. સુખએ તેમની તરીવત ઘોડા જ વખતમાં મુધરી મઘ અને દુનિયા-બરમાં તેમની માયાણુ પ્રલના દિવસો અનંદ છવાયા.

આ એક મોટા રાદાનરાદની વાત છે—પરંતુ આપણને બધાને-આપણે ‘મરીબ હોઇએ કે તવગર-નાવા હોઇએ કે મદાન-આપણી છંદશીમાં પણ એવા પ્રસંગો વારંવાર આવે છે, જ્યારે ઘણી નારાજ અને દિલથીરી સાથે ધારેલું કામકાજ, અગત્યની મુલાકાતો, લાભ લેવા પ્રસંગો, મિજલસો, મહેરીવો, મુસાફરી વગેરે મુલતથી રાખવા પડે છે અથવા સદંતર માંડી વાળવા પડે છે. અને એમ થવાનું કારણ બહુ નજીક હોય છે, સહેજ બેચેની, ચોથીતો થઇ આવતો માથનો દુખાવો, યા હાંતનો દુખાવો કે તાવનું લખલખું આપણને આવી રીતે મુશ્કેલીમાં મુકી દે છે. અચાનક થઇ આવતી આવી તાલીફથી ધારેલાં પ્રસંગ ત બધી મજા મારી ન્ય છે. કોઇવાર કોઇ નાણીતા વક્તાનું ભાવણું સાંભળવા કે નાણીતા સંજીતકારનું સંજીત સાંભળવા કે નૃત્યકારનો નાચ લેવા હાનરો માણસો પેસા ખરચીને શ્રમ લઇને હાનર થયા હોય અને વક્તા કે કલાકાર અચાનક બીમાર થઇ ન્ય ત્યારે એમને ઘણી નિરાશા વેકવી પડે છે, ને વખતની બરબાદી થાય છે. આપણા જીવનમાં આવા પ્રસંગો અનેકવાર બને છે અને આપણે એમ માની બેઠા છીએ કે એ પ્રસંગો ઉપર આપણો કાબુ નથી, કારણકે આવી મુશ્કેલીઓ મળવાનો કોઇ ખાતરીજ નહીં હવાજ આપણે નહીંતા નથી.

પરંતુ હવે સદ્ભાગ્યે, વિજ્ઞાને આપણને એક અત નેરદાર, અરૂર અને અસરકારક ઈલાજ બતાવ્યો છે. જેનાથી આવા અણગમતી અને નારાજ, કલ્પન કરવાથી મુશ્કેલીઓને સફળ સામનો કરી શકીએ છીએ. આ નામ “ સારીડોન ” છે, જે જન્મજન્મમાં સંદુષી અસરકારક, સંદુષી ખતરી ભર્યો અને સંદુષી હાળી ઈલાજ છે જેનાથી આવી ફરીઆદો તાકત હુર થાય છે. માયાનો દુખાવો, હાંતનો દુખાવો, તાવની શરઆત, સંધિવા; વગેરે વ્દો ક્રિયા સાત ધિનકમાં દૂરી ન્ય છે અને છતાં આ દવાની હુલ્લ ઉપર મુદ્દ જરાજ અસર થતી નથી. હાનરો માણસોએ જતે વાપરીને સારીડોનની અદમ્ય રાશિ વિશે તારીક કરી છે. મંબળના એક પ્રખ્યાત ડોકટર કહે છે કે “ માયાનો યા હાંતનો દુખાવો; સીએને ન્કર દરમીઆન થતી પીડા વગેરે તત્કાળ મટાડવા માટે સારીડોન ઘણી નેરદાર ઈલાજ છે જેનાથી કશું નફાન થતું નથી ” મહે નમને જ્યારે જ્યારે કંઈ પણ દરદ થાય ત્યારે સારીડોનની મદદ લેએ-એ તમારું દરદ તરત હુર કરશે.

શ્રીમોજ વિજયને પંથે દોરી જશે

શ્રીમોજી પ્રશ્નો વિષે મારા વિચારો જાણવાનું મને પત્રકારો અને બીજાઓ તરફથી કેટલીય વાર કહેવામાં આવે છે. જ્યારે જ્યારે આવી કોઈ વિનંતિ મને કરવામાં આવે છે ત્યારે ત્યારે શ્રીમોજી પ્રશ્ન રો છે, એવું જ મને આશ્ચર્ય થાય છે.

આપણા એવા દેશ, જે તેની સ્વતંત્રતા મેળવવા માટે જ લડી રહ્યો હોય ત્યાં તો માત્ર એક જ પ્રશ્ન સંભવી શકે : અને તે જેમ બને તેમ જલદી આપણી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવાનો, બીજા કોઈ પણ પ્રશ્નનું આ દેશમાં સ્થાન હોવું ન જોઈએ.

છતાં પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરવામાં આવે છે એટલે માટે જવાબ આપવો જોઈએ એમ મને લાગે છે.

સમાજમાં સીનું સાડું સ્થાન શું છે ? અને પ્રભને તેમજ દેશને શ્રી સૌથી વધુ ઉપયોગી રીતે થઈ શકે ? આ પ્રશ્નની આસપાસ જ શ્રીમોજી પ્રશ્ન ઘોરણીય વળેણે હોય એમ લાગે છે. આદર્શો જુદા જુદા હોય છે.

માનવજાતિની શ્રીએ છાવણીઓમાં રહેતી અને ધોરણ તથા બાળકોની સંભાળ રાખતી એ દિવસોથી પ્રગતિને માર્ગે આપણે ધણે દૂર સુધી ફર્યો છે. આજે શ્રી કોઈ ખાસ હેતુમાં જ રૂપાંતર રહેતી નથી, અને સિદ્ધાંતની દૃષ્ટિએ તો કેટલીક સ્વતંત્રતા પણ શ્રીએ મેળવી છે.

પરંતુ, સંસ્કૃતિના દિવસોમાં, શ્રીને ગુલામીમાં જકડી રાખનારા ધણા પ્રાચીન રિવાજો પાછળથી ત્યાં સ્વરૂપે ટોડિયાં મરી રહ્યાં છે અને પ્રગતિના માર્ગમાં વિષમ અવરોધો ખસી ગયા છે.

દાહની કેળવણીએ (ટુંકિન્દ સંબંધમાં જ કહું છું) શ્રીને દુનિયામાં એક વ્યક્તિ તરીકે પોતાનું સ્થાન લેવાને યોગ્ય કરવા કરતાં, મોટા ભાગના દૃષ્ટિમાં, સમાજની એક શોભારૂપ વ્યક્તિ બનાવવામાં જ સદાય કરી છે. પરંતુ દેશ બન્ને માટે તે એકસરખી નિષ્પ્રશંગી છે.

ધર્મીકતા દાહના તળકે, સંસ્કૃતિ-દષ્ટિ માટે બાળે. પુરુષના દાહમાં જ રહી છે અને

નવાં શાસન હેઠળ શરૂ થયેલાં પ્રાંતિક બંધારણમાં શ્રીપ્રધાન ધવાનું સન્માન પ્રાપ્ત કરનાર એક માત્ર મહિલા શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતે મુંઝાઈના ' ઇલસ્ટ્રેટેડ વીકલી ઓફ ઇન્ડિયા 'ના તા. ૨૨-૮-૩૭ના અંકમાં નવીન ઘટનામાં શ્રીઓનાં સ્થાન વિષે ટુંકો પણ પ્રેરક લેખ લખ્યો છે એ લેખ અહીં ઉતાર્યો છે

સેખિયા :

શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિત

સમાજરચનામાં શ્રીએ પોતાનું યે અસ્થાન હજી સુધી લીધું નથી. સંસ્કૃતિ માટે પુરુષના નેહીજ શ્રીની પણ જરૂર છે અને આજે શ્રી જીવન નિર્વાહ રજવાના પુરુષના ઇન્કાર સામે જ માત્ર લડતી નથી પરંતુ પુરુષના સંસ્કૃતિના ઇન્કાર સામે પણ લડી રહી છે.

અનિન સંબંધિત ચાલુ રહે તે માટે શ્રી બાળકોને જન્મ આપે તે પૂરતું નથી. એ બાળકોને કેમ ઉછેરવાં જોઈએ અને તેમને તને અને મને કેમ નફારત બનાવવાં જોઈએ, તે પણ તેણે જાણવું જ જોઈએ.

સાચ સમજવાને તેઓ રાક્ષિમાન થાય અને સંસ્કૃતિની પરવા કર્યા વિના, સાચને જ પડ્યો ખસ રહેવામાં તેઓને સદાય થાય એવા ગુણ એ બાળકોમાં શ્રીએ ઉત્પન્ન કરવા જોઈએ.

પ્રથમ સ્વદેશના એજ શ્રીમોજી એક માત્ર માર્ગપ્રદેશ હતો. રાજ્યનાં વ્યવસ્થા રૂઢિચુસ્ત કરવાની હજી સુધી તેઓએ શા માટે અગત્ય ન જવું જોઈએ, તેનું કાંઈ કારણ નથી.

જૂતકાળમાં શ્રીએ માત્ર આદર્શવાદી હતી. હવે તેઓએ તેઓની વિચારણામાં વધારે સંજીવન બનવાની જરૂર છે. ધોળી વ્યવસ્થા બજાવવાને

મુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ, મુંબઈ : અગત્યની ખબરો

ઠાઠાલાઈ બચતી : સ્વ. દેશમુખ ડા. હાલસાઈ નવરોજીની જયંતી ઉજવવાનો એક મેવાવડો તા. ૪-૬-૩૭ ને રાત્રીવારે સાંજે ૪૫ વાગે રથાં ડા. મંડળના હોલમાં કરવામાં આવશે. સભાસદ બહેનોને વખતસર દાવર રહેવા વિનંતી છે.

નવાં લાઇફ રોજમરો : સૌ. પુખ્તાવલી હરકીશનદાસ લક્ષ્મીદાસ તથા સૌ. કુસુમ નલિની-કાન્ત લક્ષ્મીદાસ શ. ૧૫૦) ભરી મંડળના લાઇફમેમ્બર થયાં છે.

સ્વ. પુતળીબાઈ મુળછલાઈ સ્મારક : શ. ૧૫૦૦) સ્વ. શ્રી. પુતળીબાઈની યાદગીરીમાં મંડળના હુન્નર ઉદ્યોગ શૃદ્ધમા શીખની લાવક ગરીમ બહેનોને સ્કોલરશીપ આપવ માટે શ્રી. તુલસીદાસ માવછલાઈ તરફથી ભેટ મળ્યા છે.

ભેટ : સ્વ. કુ કમળા સાકળચંદ સાહુના સ્મારકથી શ. ૨૫) ભેટ મળ્યા છે. એ ૧૬મમાંથી મંડળના સંઘીત વર્ગના ઉપયોગ માટે એક સીતાર ખરીદવામાં આવશે.

સ્વ. પ્રભોધચંદ્ર બપાનીદાસ મોતીલાલના સ્મારકથી શ. ૪૦) લાખરેરી તથા બાળપુસ્તકમલય માટે સૌ. પુખ્તાવલી મંડળદાસ મોતીલાલ તરફથી મળ્યા છે.

ભેટો આપનાર સર્વોનો આભાર માનીએ છીએ.

શોક : સૌ. રસજ્ઞ મનદરનાથ ધારેખાન તથા સૌ. સુમનબહેન સુનીલાસ પટેલ તથા સૌ. મહાસુખ મનમોહનદાસના ઘણા સ્વર્ગવાસ માટે અમે ખેદ પ્રદર્શિત કરીએ છીએ.

ખબરો : મંડળ તરફથી ચાલતા હુન્નર ઉદ્યોગશૃદ્ધમાં તૈયાર ઘણા માલના વેચાણ માટે નીચે મુજબના દિવસો અને ટાઇમ નક્કી કરવામાં આવ્યા છે:—

દર મંચળવાર અને રાત્રીવારે ૭૫ થી ૪૫ મુધી (૨૨૫. ટા.) માલ ખરીદ કરવા આવનાર બહેનો ઉપરા ટાઇમમાજ આવશે તો કાર્યકર્તાઓને એમના કાર્યમાં સરળતા થશે.

વકતૃત્વકળાની હરીફાઈ : સ્વ. લેડી પરસનબાઈ ગ્રાન્જદાસ પારેખ સ્મારક વકતૃત્વકળાની હરીફાઈ તા. ૨૩-૬-૩૭ ને રાત્રી બપોરે ૪ વાગે (૨૪૫. ટા.) મંડળના હોલમાં રાખવામાં આવી છે. વિષયની વ્યવસ્થા નીચે મુજબ રાખવામાં આવી છે:—

(ક) મેટ્રિકથી નીચે મળેલા બહેનો માટે આર્ટ્સમાતા બાળકો માટે શો ભોગ આપી શકે ?

(ઘ) મેટ્રિકથી ઉપર મળેલાં માટે 'સિયાતુ' સીજવન'. બંને હરીફાઈમાં જહેલાં જે નંબરોને અનુક્રમે શ. ૧૫) અને શ. ૧૦) પ્રમાણે ઇનામો સ્વ. લેડી પરસનબાઈ સ્મારક ફંડમાંથી આપવામાં આવશે. દરેક ઉમેદવાર બહેનને ૧૦ થી ૧૨ મીનીટનો સમય એલવા માટે આપવામાં આવશે.

હરીફાઈમાં ઉતરવા ઇચ્છનારાં બહેનોએ પોતાનાં નામ મંડળની ઓફીસમાં ૧૦-૬-૩૭ સુધીમાં મોકલવા.

પુસ્તકોની દુનિયામાં

પ્રિયબહેન યશ,

હમણાં કેમ તું સુંગી યશ ગઈ છે ? છેલ્લા એ મહિનાથી તારો કોઈ પત્ર નથી. એવાં તે શા કામમાં પડી ગઈ કે યશ લખવાની પણ ફરસદ મળતી નથી ? તમીલત તો સારી જ હશે એની મને ખાતરી છે; કારણ કે તેમ ન હોત તો તો મને ખબર આપ્યા વિના તું રહી શકત નહિ પણ લખવાની બાબતમાં મને આજમુ કહેનારી તું જ 'રે આજમુ બની ગઈ છે એમ કહું' તો 'મોટું' ? મારી બાબતમાં તો તાર કથન જોડું પૂરવાર 'સૂક્યું' છે. હવે જલ્દી પત્ર લખજે.

આ વખતે પુસ્તકોની સંખ્યા પ્રમાણમાં થોડી છતાં એ પૈકીનાં છ સાત પુસ્તકોએ નવમકથા, નિ નવસિકા સંમહો, એ શિક્ષણધાસની ચર્ચા કરતા પુસ્તકો અને એક છત્રચરિત્ર તો વાંચી વિચારવા જેવાં છે, એમ તું એ વાંચી રહેશે એટલે તને લાગ્યા વિના નહિ રહે. તે સાથે એ દરેકમાં વિષયની અને શૈલિની વિવિધતા છે, એટલે એ વાચવામાં ભેટલી મન પડશે તેટલી જ એકમેકની સરખામણી કરવા જવાનો પ્રયત્ન કરશે તો મુંઝવણ થશે. એ બધાં પુસ્તકો અને એક બાલસાહિત્યને લગતું પુસ્તક છે તે આપણાં સાહિત્યમાં જુદીજ ભાવ પાટનારાં અને તેથી મહત્વના ઉમેશ સમાં પુસ્તકો છે એમાં શંકા નથી.

આટલી સામાન્ય વાત યશ, 'વિશ્વચાન્તિ' અને 'મંગોત્રી'ના કવિ તરીકે અને 'સાધના' મારા 'ના નાટ્યકાર તરીકે બાદ ઉમાશંકર જેવાનો તને પરિચય છે જ. એ ઉમાશંકરની ઉર્મિએ નવસિકાના સાહિત્ય તરફ પણ વળી છે એની તને કદાચ ખબર હશે. 'વાસુકિ'ને નામે તેમની કેટલીક વાર્તાઓ સામયિકોમાં પ્રકટ થઈ ચુકેલી છે અને 'ગુણસુંદરી'ના એકવારના વાર્તાઓમાં 'હેક્ટુ' હાથે 'નામની વાર્તાનો શ્રેષ્ઠ 'વાસુકિ' હાથે છે ? એ તે' મને પૂછાવેલું તે હવે તને યાદ આવશે. તે વખતે, તંત્રી તરીકેના ચિદાચાર

લખીને મેં તને 'વાસુકિ' કોણ છે તે જણાવવાની ના પાડી હતી અને વખત આજે એ નામધારી નવસિકાકાર કોણ છે તે જણાવવામાં આવશે એમ મેં તને જણાવેલું. હવે 'વાસુકિ' એ જાણ ઉમાશંકર જેવા એમ તને સ્પષ્ટ કરી શકાય એમ છે કારણ કે એમની વાર્તાઓનો સંગ્રહ 'આવણી મેળો' (વાસુકિની વાર્તાઓ) એ ગ્રીષ્મકે હેઠળ જ પ્રગટ થયો છે.^૧

તને કદાચ એમ યરો કે ઉમાશંકર કવિ છે, નાટ્યકાર છે, હવે નવસિકાકાર તરીકે બહાર આવે છે આમ ગુજરાતી સાહિત્યનાં હસિતવાદમય કરી શકાય એવાં ત્રણ અંગો પર તેણે દશેકી જમાવી દીધી છે. હવે તે એટલેથી જ અટકશે કે ક્યાંઈ આજુબ વધશે ? અરે, ઉમાશંકર તો વિવેચક અને નિબંધકાર પણ છે. વખત જતાં એ જે દિશાના એમનાં લેખોના સંગ્રહો પણ પ્રકટ થશે એમાં શંકા નથી.

જરા આટલી વાત થઈ ગઈ કવિ અને નાટ્યકાર તરીકે ઉમાશંકરે અજળ એવી સિદ્ધિ મેળવી છે એમ તો જરાય શંકા નથી. તેમના નાટ્યક્રમાં, આપણા લોકછવનમાં રાજ રાજ બનતા પ્રસંગોની ચુંચળી એટલી સ્વાભાવિક રીતે ચત્વેકી છે કે તે સચોટ અસર ઉપજાવનારી છે એ નાટકોની લાજ જ હાપ તારા મન પર એવી પડેલી છે કે કદાચ આ નવસિકાઓમાં ઉમાશંકરની નાટ્યકલામાં છે તેટલી પ્રતિભા તને નહિ લાગે તો મને આશ્ચર્ય નહિ ઉપજે. અલબત્ત, આ નવસિકાઓમાં પણ વિવિધતા વૈવિધ્ય તો આપણા રાજના બનતા છવન પ્રસંગોનું જ છે. છવનની આસપાસનું, પોતાની જ દુનિયાનું સૂક્ષ્મ

૧ આવણી મેળો [વાસુકિની વાર્તાઓ] લે: ઉમાશંકર જેષી, વોરા એન્ડ કું. પબ્લીશર્સ શી. ટ. રાઉડ બિઝનેસ, કાવળાદેવી, મુંબઈ મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

નિરીખણ કરવાને વાનંતુ વસ્તુ મને તારી મારી આ યો વિના હેડ નથી માર અવરોધ કરવા એટલી જી િ નજર એ એ ઉમારા કરી પાતળી વાચના રીધી ૫૫૫ ૭ અસર મન ૧૨ પડે છે તે તે એજ કે લે પડ્યા પોતાની જ આમણાસની સુધિનુ અવરોધન કરવાની અને તે અવરોધ ન મારી વા ૧૮ વસ્તુ ગો િ દેવાની ઝીણી નજર છે

વળી આ સમયમાની પદે વાર્તાઓ જુદા જુદા જ પ્રકારની છે 'હારી જુદી વાતો મા આયોજન નિરૂપણની આમત ૫૫૫ કરવાની દેવ લખકે રાખી દેવાને માત્રે પ્રયેક વાર્તામાં રેવિય વાગે છે અને તેથી આમાની કથ વાતને પ્રથમ મૂકી તે નકારી કરવાનું મુશીબ થઈ પડે છે એ મને લેખકે તો આ પ્રયેક વાર્તાને જુદી જુદી લઈને એના ગુણ દોરની છલકા કરી એકથી થળુ એકવા ઉ ૧ કવાચાનુ આ રથજ નથી

ઉ હમે કે સમયમાથી મને પેતને કથ વાર્તાઓ સીરી વધુ રથિ ? જવાબ આપવ તુ કામ જસ મુખેલ છે છતાં કાવલી મેરો કાઝળિયુ મારી ચંપાનો વર ગુજરીની ગોદો છેકડ છાણુ, પગલીને પાડનાર અમુ ચ કે હી તારનો એટલી તો મને થ િ જ ગમી એને અર્થ એ નથી કે ખાકીની વાર્તાઓ મને ગમી વધો અલગત રોષ માન િ અને આદમિયત મને બહુ ગમી નથી એ સિવાયની પત્ર વાચના એડી તો નજર છે

જુદી જુદી ગૈયીના પ્રયોગો કર્યાની ડેખાડની પોતાની જ કજીલાન છે ન િએ વાર્તાઓ વધારે ઝીલ્લ બધું નવરોડન મારે છે ૫૫૫ કટરીકનુ આયોજન નવલિકાના તત્વ કરતા પ્રસ ૧ ચિત્રોના વાલનુ વધારે થડ છે અને એ રે અરી વર્તારમ તોમા એ ા છે અમ કહેવામાં જર ૧ એડુ નથી નેમ છતાં નવલિકાઓની દિશામાં બહુ ઉમારા કરને પ્રવેશ નિરર્થક ગમે છે એમ કહેવામાં એમ નથી નવલિકા સદિયમાં કાવ િ મેરો કારો ઉમેરો કરી નહ છે એ કે નવલિકા કરતા નાટકો કપર ઉમારા કર વડર દા ૧ નજમાવતા રહે તે વધરે કાર છે એમ પત્ર મનમાં થયા કરે છે

તમારી
બન્ને
તવચાનો

પૂરેપૂરો લાભ લ્યો

ખેડેલથી આમડી તરત નજરે ચડે છે મરખ કે તે ઉપરની તવચા છે પરંતુ કાળા ધાખા કે કરચલીઓ તમારી નીચેની વચામાં છુપી રીતે રાત્ર ધામ છે નીચેની વચાની તેવ મધીઓ બહુ નાની ઉમરે મેળી પ વા માટે છે એટલે કાળા ધાખા પડવા માટે છે ૫૧ નીચેની તવચા નીચે પ તા કરચલીઓ રક થાય છે એ દય માટે તમારા બ ને તવચાની જુરી જુરી દરકાર કરે

ધાખા ધાખા અને કરચલીઓ લે તમે દરરોજ સતતા પો િનુ કોઈ કીમ મારીસ કરી તમારી નીચેની વચાની તેવ મધીઓને આડ કામ આપવી અને તદુરમ રાખરો નો તમારા સોનદમને બગાડી સારો નહિ

ખડખચી આમડી પત્ર નામુદ યરો દરરોજ રાત્રે પો િના કોઈ કીમ િણી પો િનુ વનીસીંગ કીમ મેરોપર અરત પડ અને દાધે લગાડો ખોલ રદવા તમારી આમડી સુવળી અને રેશમ એડી દેખારો

તરત મદત આજેજ મોકલો

આ કુપન આજે મોકલી પોડના કો ૩ કીમની રથુને તારા પો િના આન દલાયક પાવ રનો સારો એરો નમુનો મદત મેળવે કરો ર ૫ ૧૬ ને તે જાણવો કુલની સુધાની કે લલ

ડાજ એન્ટ સીધર લા

૩ િનુ રો મુખાપ

નામ
સરનામુ

નવલિકાઓની દરોળમાં જ મુકવાનું મન થાય એવી સાચી કથાઓ બાહ્ય સોપાને લખી છે. 'અંતરની વ્યથા'માં સત્યાગ્રહના સમયોગ્રહમાં પોતાનાં સર્વસ્વને કેન્દ્ર લાગે ત્યજીને જન્મશ્રમિની સ્વતંત્રતા માટે સંઘન કરનારી ાંગ વ્યક્તિઓની જીવનકથા બાહ્ય સોપાને અર્થવેધક રીતે રજૂ કરી છે. સત્યાગ્રહની લડતમાં કૃપાલાવણી પ્રેરણા સાથી યદ્ય તેવું એ લડત દરમિયાન યથેચ્છ અનુભવો ઉપરથી આમાં આલેખન થયું છે. પણ એ આલેખન સીધું જીવનકથાના જેવું જ છે એટલે પાંચે પાન એમાં એકજ પ્રકારની વૃથાળી ખુલે છે. સાચી કથાઓ તરોફે આપણા બાવિ સંતાનોને પ્રેરણા આપે એવી વસ્તુ જરૂર છે. 'અંતરની વાતો' પ્રામની ગ્યાલ લેખકની અગાક પ્રકટ અંગેલી ગણિતા જેવી જ આ વાર્તાઓ છે.

પાંચે કથાઓમાં સત્યાગ્રહના જોડાણની પ્રેરણા કવિમ કારણેઓ અને પ્રસંગોએ ઉપભવેલી જણાય છે છતાં ઉલ્લી એ કથાઓમાં પ્રસંગોના વિકાસ વધારે રૂચિર લાગે છે.

સત્યાગ્રહ એવા ઐતિહાસિક પ્રસંગોમાંથી, જીવનને અનેક પ્રકારની પ્રેરણા સ્વાભાવિક રીતે મળી રહે છે. એ પ્રેરણાનો લેક્ષમ દ્વારા સદુપયોગ કરવામાં આવે તો સાહિત્યમાં પણ ચિરંજીવ રહી ન્ય એવી કૃતિઓ સર્જી શકાય છે. ઉલ્લા સત્યાગ્રહ સંઘામને પરિણામે આપણા જુવાનોને જેમ અનનવા અનુભવો મળ્યા તેમ આપણા સાહિત્યકારોને પણ નહીં જ પ્રેરણા મળી અને એ પ્રેરણાનો આજની અનેક સાહિત્ય કૃતિઓમાં વપયોગ થઈ રહ્યો છે. એ પ્રેરણાને પરિણામે, સાહિત્યમાં નવા વેગ આવ્યો છે.

બાહ્ય સોપાન આપણા સત્યાગ્રહ દરમિયાન પ્રેરણા પામેલા સાહિત્યકાર છે અને તેમણે વાર્તાત્મક જીવનમાં પ્રસંગો વાળીને કલાત્મક આલેખન કર્યા માંડ્યું છે. 'અંતરની વ્યથા'માં સત્યાગ્રહમાં જોડાણના સૈનિકોના વિવિધ માનસનો અટોળ ગ્યાલ આવી શકે તેમ છે.

૨. અંતરની વ્યથા : લેખક : સોહન, અંજલિ પ્રેમભાણી, રમકડાં મારકેડ, અમદાવાદ ડિ. એક રૂપિયા.

મારી સામે પડેલી એ નવલકથાઓ ઉમા-સંકરની પ્રવેશ વાર્તા જેમ મૈત્રી અને વસ્તુ બંનેનાં વૈવિધ્ય વાળી છે. તેમાંથી એક સાવ મૌલિક અને બીજી સુવિખ્યાત નરિયન નવલકથાના પાયા પર રચાયેલી છે. બંનેના ગુજરાતનાં નવલકથા સાહિત્યમાં નિશ્ચિત સ્થાન છે.

જોડાક સમય ઉપર જ ચર્ચા થઈ હતી. ગુજરાતમાં નવલિકાનું સાહિત્ય દાસમાં જેટલું જોડાય છે અને જેટલું સાદું અને પ્રતાવસાળી જોડાય છે તેના પ્રમાણમાં નવલકથાનું સાહિત્ય નરિયત્ છે. બસકે, ગુજરાતમાં નવલકથાનું સાહિત્ય છેક પાંચળું રહી જવા લાગ્યું છે. એથી ગુજરાતનાં નવલકથાકારો છે જ નહિ કે શું ? આ પ્રશ્ન થાય એ સ્વાભાવિક હતું. નવલિકાનું સાહિત્ય જેટલી વિપુલતાથી પ્રકટ થઈ રહ્યું છે તે જોતા, ગુજરાતમાં નવલકથાનું સાહિત્ય નહિ જેવું જ છે. અને શ્રી. રમણલાલ વસંતરાવ દેસાઈને બાદ કરતા આપણે ત્યાં સર્જન નવલકથાકાર તરોફે નામ દઈ શકાય એવા એ ત્રણ લેખકો માંડે હશે એમ કહેવામાં જરાય અતિશયોક્તિ નથી. ઉમણાં ઉમણાં એ ફરિયાદ નાણે દૂર થવાની હોય એવાં ચિહ્નો દેખાવા લાગ્યા છે અને શ્રી. હવેશંદ મેધાણી અને શ્રી. ગુણવંતરાય આચાર્ય, પોતાની કલમ નવલકથાના લેખન તરફ વાળી છે એ વણાં જ આત્મસંદેશ ચિહ્નો બતાવી રહી છે. શ્રી. સોપાન અને બીજા એક એ લેખકો પણ આ દિશા તરફ વળ્યા છે એટલે કહાય એકાદ દશકામાં ગુજરાતમાં સારી જેવી નવલકથાઓ તૈયાર મળી જશે.

લોકગીતો અને લોકકથાઓના શાસ્ત્રીય સંપાદન-કાર્મ પદ્મી. શ્રી. મેધાણીએ પોતાનાં સ્વચ્ચિત ગીતો અને કાવ્યોદ્ધારા કવિ-તરીકે સારી પ્રતિભા દાખવી છે. તે મળી તેમણે નવલિકા-અને હવે નવલકથાનાં સ્તરમાં પ્રવેશ કર્યો છે અને એ પ્રવેશ સર્જન થયો છે એમ આ નવલકથા ઉ વાંચનારને લાગ્યા વિના નહિ રહે.

રાણપૂરથી પ્રકટ થતાં 'દુવચન'નાં એક

૩ વસુધરાનાં બદલાં દવણાં : લેખક. શ્રી હવેશંદ મેધાણી, પ્રકાશક : નાગરાલસ મોહન-લાલ. સ્વાધીન મુદ્રણાલય, રાણપૂર, મું. દોઢ રૂપિયા.

જશ સરખી ખાંસી

અને
ભર લુવાન
આસામીઓને
પણ ધરડા અશક્ત
અને નખાળા બનાવી મૂકે છે.
તંદુરસ્તી અને સુમાઝાગીના
અઘાળે નાશ થતો અચકાચકા માટે જગપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટર
વગરની દવા સીરોલી રોશે પીવો

**SIROLIN
ROCHE**

અને તમારા બાળકોને પણ એ આપો
પીવામાં અણીય સ્વાદીય છે

જિનિંગ્સ ડિપાર્ટમેન્ટ
LONDON & NEW YORK

સ્ત્રી પુરુષ દરેકને ઉપયોગી.

તમે વૃદ્ધ હો તો વૃદ્ધાવસ્થામાં જીવાની પાછી જરૂર
મેળવી શકો છો.

તમે જીવાન હો તો જીવાની હંમેશ માટે કેવી રીતે જાળવી
રાખવી એ તમારે જરૂર જાણવું જોઈએ.

હાંફીભર જીવાની જાળવી રાખવી હોય અને વૃદ્ધાવસ્થાજ
ન આવે એના ઉપાય જાણવા હોય તો

—આજેજ વાંચો—

ચુનીલાલ મગનલાલ દેસાઈ બી. એ. કૃત.

જીવાનીની આવી.

મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

અયોગ્ય વિચારો-કુટેવોથી યુવાવસ્થામાં જ તમે વૃદ્ધ જેવા
થઈ ગયા હો તો પણ તમો આ પુસ્તક વાંચી જરૂર પાછી
જીવાની મેળવી શકશો.

નીચેના ડોકાણેથી મળી શકશે—

ધી લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

પુસ્તક તરીકે પ્રક્ટિ થયેલી નવલકથા 'વસુધેવામાં બહાર' દ્વયમાં 'આજના અનેક સમયના પ્રશ્નોને સ્પર્શ' કરી જીવને આપણને વિચારતા કરી મૂકે છે. એમાં અતીતિ માટે ચાલતા સ્ત્રી બાળકોના વેપારને પ્રશ્ન છે; ભત્રીય વિરૂદ્ધિ અને આપણને રોકેલા કૃષ્ણ અભિચારના પ્રશ્નો પણ છે. એ દરેક પ્રશ્ન એવો છે. કે એની યોગ્ય રીતે ચર્ચણા કરવામાં આવી હોય તે એકેથી જોડી જ નવલકથા લખાયા. છતાં આ બધાવ પ્રશ્નો શ્રી. મેધાણીએ કઠાર વેરીને પડતા મૂક્યા છે અને વાચનારને મળે એ પ્રશ્નો વધારે ઝીલવશી ચર્ચાના હોત તે એમ વિચારતા કરી મૂકે છે.

નવલકથાની નાવિકા સમા તેજબા પ્રાજ્ઞના તોફાનવારી તરીકે આરંભમાં જ પ્રવેશ કરીને અમારું દેશના ચિરંજીવી પ્રતાપનું પ્રેમપાત્ર બને છે અને પરિણામે, તેના પુત્રની માતા બને છે. છતાં એ પુત્રનો પિતા જોય એ હવે મુશ્કેલી તેના મુખે રહેલ થતો નથી. એ તેજબાનું પાત્ર છેવટ મુશ્કેલી એટલું પ્રતાપવંતુ, આગ્રેખાનું છે કે સારીય નવલકથામાં તેજબા નજર આગળ દરેક રહે છે. ઉજળીયાત વણનાં અનેક પ્રકારનાં અભ્યાસોનો ભોગ બનવાનું પછાત લેખાતી વણીનાં તસ્તીમમાંજ લખાવડું છે. એવા અભ્યાસનો ભોગ તેજબા પણ બને છે અને એને પરિણામે એના બે તર્જનો જતાં આત્મનું ચલરાક બાજક આત્યાચારનો અને તે પછી એક મદારીની હવનદોરી સમી ઝંડરીયો બને છે. એ ઝંડરીયો, મદારી અને બદલી-સોંઠ અને માંકડા એટલાનું બનેલું મદારી કુટુંબ પાછળથી તે વાર્તાના પ્રવાહમાં તરી આવે છે. એ દરમિયાન, તેજબા ધમને નામે ખાજડ ચઢાવતા સમયનોનો ભોમ બનીને એક ભોજા વાળીયાની 'ચંપા વડુ' બને છે. ચંપાવડુ તરીકે, આગ્રેખાવડું તેજબાનું સ્વરૂપ અને એ પાત્રનું નિરૂપણ, કાલિયાવડામાં જ નહિ પણ ગુજરાતમાં પણ આજે અતીતિનો ને વેપાર ચાલી રહ્યો છે તેનાં સ્વરૂપની કાંઈક ઝાંખી કરાવશે. અલગત, લખખી આ જનનો વેપાર કેવી રીતે ચાલે છે એના પર સારો પ્રકાર પાડે છે.

નવલકથાની ચૂંસણી, ચિત્રપટના નેની વધ છે. એક પછી એક ચિત્રો પડે જાય છે અને એ

રીતે જ નવલકથાનો પ્રવાહ વહે જાય છે. અંત બાજમાં હન્ટનગરની રાણીની ને આગ્રેખાનાં યુધ છે તે મને યોતાને બહુ રૂચિર લાગી નથી એ કે ઝંડરી અને મદારીનો હરિયાના અગાધ પાણીના મોલ-એમાં સમાઈ જવાનો અંત નેટરો ચૂંસક લાગે છે તેટલો જ આપણી લાગણીઓને લીની કરે છે. અનેક પ્રશ્નોને ઉઠાને અપૂર્ણ મુશ્કેલીમાં આપ્યા છતાં વાર્તાનો પ્રવાહ જળવાઈ રહે છે. છતાં ક્યાંક ક્યાંક એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી કે આ નવલકથામાં કાંઈક કાંઈક અધુરું રહી જાય છે. એ આગ્રેખાની ક્યારા તરીકે પરંતુ અનેક પ્રશ્નોનું એક જ કથામાં આગ્રેખા કરવાનો પણ લેખકનો હેતુ હોય એમ લાગે છે. અથવા લણીવાર એમ પણ બને છે કે લખવ.ની સરઆત થતો વખતે કોઈ નિશ્ચિત માંડણી કરી નહિ હોય અને પછી કલમ નેમ નેમ કલ્પના રુદુરની જાય તેમ તેમ પ્રવાહ રહેતો જાય અને તેને પરિણામે આટું થઈ જાય. એ ગમે તમ હોય, નવલકથા તરીકે એ સફળ છે અને શ્રી. મેધાણીની કલમને જરૂર કેમ આવે છે.

શ્રી. ગુણવંતરાય આચાર્યની 'હાસમંજિતા' જ માટે એક વાવ તને પ્રથમથી જ કહી દેવાનું મન પાવ છે. મહાદ્વાર રચિત નવલકથા 'ચામા, પી પીટ' એ તને ચોક્કસ, તે વાંચીને તું પછી જ ખુશ થઈ ગયેલી. તે વાંચ્યા પછી તે મને કહેલું કે આવી કથા ગુજરાતી સાહિત્યમાં કદિ પણ લખાશે ખરી ? એ પ્રશ્નો મારે હજુ પણ નકારમાં જ જવાબ આપવાનો છે. ગુજરાતી નવલકથા સાહિત્યમાં સેકાઓથી ચાલતી આવેલી વેરવાઓની હવન કથાનું 'ચામા' ના નેટું સ્પષ્ટ અને નિખાલસ આગ્રેખા થવાની આશા રાખવી એ વધારા પડતું છે. અલગત, એ હવનની ક્યાંક ક્યાંક આછી પાતળી ચર્ચા થઈ છે. શ્રી રમણલાલે 'પૂર્ણિમા' માં ગણિકાછવેનની કેટલીક ચર્ચા કરી છે પરંતુ 'ચામા' વાંચ્યા પછી 'પૂર્ણિમા' તરફ નજર કરવાનું પણ મન થતું નથી. 'ચામા' માં આ આખાવ પ્રશ્નને વારત્તવિક આગ્રેખા થઈ છે, તે

૪ હાસમંજિતા : લેખક : શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય, પ્રકાશક : નવચુપ પુસ્તક વંદાર, રાજ-કોટ, મુંબઈ ૨૨. ૧.

વેશ્યા જીવન પ્રત્યે ધુણા ઉપભવે છે એ ખરું પરંતુ એ જીવનમાં પડેલી વેશ્યાઓ પ્રત્યે પૂરતી અનુકંપા પણ ઉપજી રહે છે. એના આલેખનના લખનારની વાસ્તવિક દષ્ટિ એટલી હદે જઈ શકી છે અને તેનું આલેખન એટલું પ્રખળ થયું છે કે વાંચનારની આગળ એ આખા ય જીવનનું સચોટ ચિત્ર અંકાઈ રહે છે. મેં વાંચેલી અંગ્રેજી 'ચામા' ન્યારે ન્યારે યાદ કરું છું અને ન્યારે ન્યારે એના પર સહેજે પણ વિચાર કરવા લાગું છું ત્યારે ત્યારે મને એમ થઈ જાય છે કે સાચે જ હું આતું જીવન જીવાતું હતું ? વાસ્તવિક પરંતુ આતું સચોટ આલેખન, એવાં જીવનની છાયા પણ ન જોનારને તો કોઈ અપૂર્વ કલ્પનાત્મક કથા જેવી લાગે. એ આપણા અનુભવની ઢાલપ, જીવનનું અવધેયકન કરવાની આપણી દષ્ટિની ક્યારા. 'ચામા' ફરી ફરી વાંચવાનું મન થયા કરે છે.

એટલે જ નવે પહેલા કહી દઉં કે આ 'બરમાંગના' વાંચવાની શરૂઆત કરે ત્યારે 'ચામા' ને પ્રથમ બૂલી જાણે. 'ચામા' વાંચી જ નથી, એમ ધારીને વાંચવા માંડે અને એમ કરે તો તને લાગશે કે લેખકે, આપણા ગુજરાતી સાહિત્યમાં લગભગ વધુસ્પર્શી રહેલા પ્રખની આમાં એકંદરે કીક ચર્ચા કરી છે. 'ચામા'ના આધારે જ એ લખાયેલી હોવા છતાં, એમાં લેખકે કયાંક કયાંક, જીવનમાંથી વીણેલી આવી સ્ત્રીઓની કથાઓની શુદ્ધ કરેલી છે અને આમ વેશ્યાજીવનના પ્રશ્નોને ઉકેલ કદ રીતે યાચ એવું માર્ગદર્શન કરાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે 'ચામા'ને યાદ રાખીને જો આ વાંચવા માંડશે તો સહેજે સરખામણીમાં ઉતરી પડવાનું મન થશે અને પરિણામે, આમાંનું આલેખન ક્યારાવાળું કે એણી પ્રતિભાવાળું લાગશે પણ 'ચામા'ને એક બાજુએ રાખ્યા પછી, જો સમતા, જમના, તમર, અસ્મતલન વગેરેની કથાઓ પર વિચાર કરવા લાગશે તો તેઓનાં જીવન પ્રત્યે અનુકંપાની લાગણી ઉત્પન્ન થયા વિના નહિ રહે.

વેશ્યા જીવનની શરૂઆતનું મૂળ, સ્ત્રીઓની આર્થિક પરતંત્રતામાં અને સમાજક અનિયંત્રિતામાં દોવાનું લેખકનું વિધાન સચું છે. સામાજિક રૂઢિઓના કોમ બનેલી અનેક સ્ત્રીઓ જીવન નિર્વાહના સાધનોથી વંચિત હોઈને, આખરે આવા

પાપ માર્ગે થઈ જી અને સગાજના કંઠ્યા ધરના લેખાતાં, ઘોળે દિવસે અનેક પાપ કર્યા કરવા છતાં ઉજાળે મોંઠે ફરનારા પુરુષો તરફથી જ એ વ્યવસાયનું પોષણ મળે રહ્યું છે વેશ્યાઓનાં પણ શોષણ થાય છે એ આ નવલકથામાં ખતાવાયું છે. અનાધાઓ અને વિધવાઓ કાઠીને સી બતિને કઢાર કરવાની બહારો મારનારાઓ આ પ્રશ્નોના સાચો ઉકેલ કરવાનો માર્ગ કાઢતા નથી; બલકે આ પ્રશ્નને વેગ આપનારા જ થઈ પડે છે એ સવિતાનાઈ અને ધીરીસર રજનીતાધના પ્રસંગ પરથી સમજાય છે. આખીય નવલકથા કેટલીક અવાસ્તિકતા અને ક્યારા રહી ગયેલી હોવા છતાં પ્રભાવશાળી સેલીથી આલેખીને લેખકે તેના પર પોતાના બ્યક્તિત્વની છાપ પાડી છે. 'બરમાંગના' અનેકને વિચારતા કરી મૂકે એવી છે.

તું પછશે, આમાં 'પ્રમુદેતુ'ની પ્રસ્તાવનાને ઉલ્લેખ છે અને તું તેને વિશે કેમ મુંઝે છે ? પણ એ પ્રસ્તાવના વાંચવા ઇ સદ્ભાવ્ય મને મળ્યું નથી. પ્રસ્તાવના અને લેખકનું જો કાંઈ નિવેદન હોય તો તે નિવેદનવાળા ક્ષમાને સ્થાને આમાં ઉત્તરો પ્રકરણને ફરમા બાહ્યરની મુક્તિથી ખાંધાઈ ગયેલા છે અને પુસ્તકને બહાર મોકલની વેળા અમરતાં પણ પાનાં ફેરવી જોવાની કોઈને રૂબ નથી એટલે મેં તો પ્રસ્તાવના વાંચ્યા વિના જ સંતોષ લીધો છે. તું ય એમ સંતોષ લેજે; નહિ તો ખીને કયાંથી આ જોપડી મેળવી કે ખરીદી પ્રસ્તાવના વાંચી લેજે.

શિક્ષણશાસ્ત્રને લગતાં અને પુસ્તકો, દક્ષિણા મૂર્તિવાળા શ્રી દરબાહનાં લખેલાં છે. ૫-૧ શિક્ષણ-વિષયક પ્રશ્નોની ચર્ચા કરનારાં માસિક 'નૂતન શિક્ષણ' ની ખીન વર્ષની ભેટ તરીકે પ્રથમ પુસ્તક તદ્દન યોગ્ય કહી શકાય.

ગુજરાતમાં હમણાં હમણાં શિક્ષણને લગતા

૫ સ્વાતંત્ર્યને પ્રયોગ : લેખક : શ્રી દરબાહ ત્રિવેદી, પ્રકાશક : 'નૂતન શિક્ષણ' મર્ષાલવ, સુરત, આઠ આના.

૬ નવો આચાર-નવો વિચાર : લે. શ્રી દરબાહ : દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, માવનગર, બાર આના.

અનેક પ્રયોગો થઈ રહેલા છે. એની પહેલ કરનાર મારી પોતાની બધામાં છે ત્યાં મુખી તે બાવન-નરુ' શ્રી. દક્ષિણમૂર્તિ' વિદ્યાર્થી' ભવન. ત્યાંથી જ આ નવા પ્રયોગોની શરૂઆત થઈ અને હવે ગુજરાતમાં કામે કામે તેનું અનુકરણ થવા માંડ્યું છે. આથી આવાં પુસ્તકોની જરૂર પણ અનિવાર્ય થઈ પડી છે. શ્રી. હરભાઈએ બાવનગરમાંજ દક્ષિણમૂર્તિ' સંસ્થામાં રહીને અનેક પ્રયોગો કર્યા છે અને તેને પરિણામે આજે તેઓ બીજાઓને માર્ગદર્શક થઈ શકે એવું સાહિત્ય આપી શકે છે. આ પુસ્તકમાં હેડમાસ્ટર અને તેમના મિત્ર શિક્ષકની કલ્પના મૂકીને શિક્ષણની બાબતમાં વિદ્યાર્થીઓને ક્યાં ક્યાં સ્વાતંત્ર્ય આપવું તેમજ એની સારી અને સૂઝમ ચર્ચા કરી છે એ આખીય ચર્ચા એટલી રસિક રીતે થઈ છે કે શિક્ષકો સિવાયના બીજાઓ, જેઓને શિક્ષણના વિષયમાં રસ ન હોય તેઓને પણ એ વાંચવામાં રસ પડવા સાથે નવીજ દષ્ટિ મળે છે. અને એટલે અંશે હું' હવે આગદપૂર્વક લખું છું' કે શિક્ષણ-શાસ્ત્ર' આ પુસ્તક છે એમ માનીને અમરાઈએ ન ચડાવતાં એ બાબત વાંચને અને વિચારને. તારાં જીવનમાં ભવિષ્યમાં એ મનન ધણું ઉપયોગી થઈ પડશે.

શ્રી. હરભાઈનું બીજું પુસ્તક ' નવો આચાર-નવો વિચાર ' " બદલાતા જતા કેળવણીના વિચારોને અને પદ્ધતિના જતા શિક્ષણના વિચારોને" ગુજરાતી જનતા સમક્ષ રજૂ કરે છે. એમાં કેળવણીની જીવનની જરૂરિયાત રૂપે કેટલી ઉપયોગિતા છે તેની ચર્ચા કરી છે મત્તમમિત્ર સાળામાં કયા કયા વિષયોનું શિક્ષણ આપવું તેમજ, તેની તથા જીવન જીવે કેળવણીના સિદ્ધાંતો, પ્રયોગો વગેરેની સારી અને સરળ ભાષામાં ચર્ચા કરવામાં આવી છે. વળી, એમાંના વિધાનોને પોતાના સ્વતંત્ર પ્રયોગોને ટેકો છે અને તેટલે અંશે પુસ્તકની ઉપયોગિતા ધણી છે. શિક્ષણને લગતી વિચારધારા આજે પદ્ધતિની ન્ય છે અને તેથી, આવાં પુસ્તકો નૂતન શિક્ષણના કાર્યમાં સરજના કરી આપવામાં ધણું ઉપયોગી થઈ પડે છે.

ગુજરાતમાં નાટકો અને નાટકોનાં સાહિત્ય પ્રત્યે હવે અસિદ્ધિ વધતી ન્ય છે. શ્રી. જુહાપદ ઉમરવાડિયાએ નવી જ દબ્બા

નાટકોની રાજ્યાત ગુજરાતમાં ક્યાં પછી, આજે અનેક લેખકોએ નાટકો લખવા માંડ્યાં છે અને પુસ્તક રૂપે તે આજે પ્રમાણમાં ઓછી છતાં ઠીક ઠીક કૃતિઓ મોલુદ થઈ છે. અલબત્ત, એમાંથી રંગમંચ પર એ કૃતિઓ રજૂ કરવાની દષ્ટિએ લખાયેલી કૃતિઓમાં તે શ્રી. ચન્દ્રવદન મહેતા જ મોખરાનું સ્થાન લઈ ન્ય છે અને તેમણે, પોતાની તેમજ અન્યની કૃતિઓને રંગમંચ ઉપર રજૂ કરીને એ સ્થાન સિદ્ધ કરી બતાવેલું છે. છતાં આ દિશામાં બીજાઓ પણ પ્રયાસ કરી રહેલા છે એ બીજા જેટલી નોંધપાત્ર તેટલી જ આવકારદાયક પણ છે.

સુરતવાળા શ્રી. સારદાપ્રસાદ વર્માના ત્રણ નાટકો આ પ્રમાણના નમુનારૂપ છે. એમાંના બે તે બજાવાઈ ચૂકેલાં છે. ત્રણે નાટકો ભજવવાને બરનાં છે એમાં સાંકા નથી.

' નવા યુગની સ્ત્રી ', ચંદનદાર, અને મીરાં-બાઈ એ ત્રણ નાટકોના સંમદ આમ આપણા ભજવવા જેવા નાટકોની અદ્ય સંખ્યામાં ઉમેરાશે આવકરી લેવાં એમજે.

' મીરાંબાઈ ' આ માસિકનાં પ્રકટ ધણેથી છે અને એમાં ઐતિહાસિક શોધના આધાર માટે ફૂંફાં માર્યા વિના જ, મીરાંબાઈ માટે પ્રચલિત જે કયા છે તેના જ આધાર લઈને નાટકની ચંપણી કરવામાં આવેલી છે. એનું આશ્ચર્ય સ્વાભાવિક અને સંવાદો તથા રીતી પણ સરળ છે અને એટલે જ સાળાઓની બાળાઓને ભજવવામાં આ નાટિકા ધણી ઉપયોગી થઈ પડે એવી છે. વળી, મીરાંબાઈનાં અનેક ભજનો, નૃત્યોને એમાં સ્થાને સ્થાને ઉપયોગ કરી સાકાય એવો અરસાજ છે એટલે ભજવવામાં એ ધણી ઉપયોગી થઈ પડે એવી છે.

સૌથી પહેલું અને તેના પરથી જ પુસ્તકનું નામાશિમાન પામેલું નાટક ' નવાયુગની સ્ત્રી ' નામ પ્રમાણે જ નવાયુગની સ્ત્રીની મનોદશાનો વિચાર રજૂ કરે છે. છતાં એના અંત બાજમાં

છ નવાયુગની સ્ત્રી : લેખક : શ્રી. સારદા પ્રસાદ વર્મા, યુગાંતર કાર્યાલય, સુરત. કિં. બાર આના.

વેરયા છવન પ્રત્યે ધ્રુણા ઉપનત્રે છે એ ખરું પરંતુ એ છવનમાં પડેલી વેદપ્રાપ્તિ પ્રત્યે પૂરતી અતુલ પાત્રુ ઉપલ રહે છે. એના આલેખનતા લખનારની વારંવાર દિષ્ટિ એટલી દુર્લભ રાહી છે અને તેનું આલેખન એટલું પ્રબળ થયું છે કે વાંચનારની આગળ એ આખા ય છવનનું સચોટ ચિત્ર અંકાઈ રહે છે. મેં વાંચેલી અંગ્રેજી 'યામા' ન્યારે ન્યારે ચાલ કરે છું અને ન્યારે ન્યારે એના પર સહેજ પાછું વિચાર કરવા લાગું છું ત્યારે ત્યારે મને એમ થઈ નય છે કે સાચે જ શું આશું છવન છવાતું દરી ? વારંવાર વસ્તુનું આટલું સચોટ આલેખન, એવાં છવનની ધાયા પાત્રુ ન લેનારને તો કાંઈ અપૂર્વ કલ્પનાત્મક કથા લેવી લાગે, એ આપણા અનુભવની લક્ષણ, છવનનું અવલોકન કરવાની આપણી દષ્ટિની ક્યારા. 'યામા' ફરી ફરીને વાંચવાનું મન થયા કરે છે.

એટલે જ ને પડેલા કહી દઈ કે આ 'અરમાંગના' વાંચવાની સરખાત કરે ત્યારે 'યામા' ને પ્રથમ બુદ્ધી જાગે. 'યામા' વાંચી જ નથી, એમ ધારીને વાંચવા માંડેલે અને એમ કરે તો તને લાગશે કે લેખકે, આપણા મુગસતી સાહિત્યમાં લગભગ અધુરપર્યાં રહેલા પ્રાચીન આગા એકદરે કીક ચર્ચા કરી છે. 'યામા'ના આધારે જ એ લખાયેલી હોવા છતાં, એમા લેખકે ક્યાંક ક્યાંક, છવનમાંથી વીગેચી આવા સીંચીની કેષાએની મુગાળી કરેલી છે અને આમ વેરયાછવનના પ્રશ્નોને કોલ કઈ રીતે યામ એનું માર્ગદર્શન કરાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે 'યામા'ને ચાલ સમજીને ને આ વાંચવા માંડશે તો સહેલે સરખામણીમાં હતરી પડવાનું મન થશે અને પરિણામે, આમાંનું આલેખન ક્યાશવાનું કે એટલી પ્રતિભાવાનું લાગશે પણ 'યામા'ને એક બાલુએ રાખ્યા પછી, એ સમતા, જમના, વમર, અસ્મતાનન વગેરેની કથાઓ પર વિચાર કરવા લાગશે તો તેઓનાં છવન પ્રત્યે અતુલપાત્રી લાગણી ઉત્પન્ન થયા પિતા નહિ રહે.

વેરયા છવનની સરખાતનું મૂળ, સીંચીની આદિક પરંત્રમાં અને સમાજક અનિલોમાં હોવાનું લેખકનું વિધાન સાચું છે. સમાજક રૂઢિઓનો ભોગ બનેલી અનેક સીંચી છવન નિર્વાહના સાધનોથી વંચિત હોયને, આખરે આવા

પાપ માર્ગે પહે છે અને સમાજના કુંચા ચરના લેખાતાં, ઘોળે દિવસે અનેક પાપ કર્યા કરવા છતાં કન્યે મોંઠે ફરનારા પુરુષો તરફથી જ એ વ્યવસાયનું પોષણ મળે રહ્યું છે વેરયાએનું પણ શે.પણ ચાલ છે એ આનવલક્ષ્યામાં બતાવાયું છે. અત્યાચાર મનો અને વિધવાપ્રમો કાઢીને સ્ત્રી ભક્તિને ઉજાર કરવાની બહારો મારનારાઓ આ પ્રશ્નોને સાચે કોલ કરવાનો માર્ગ કાઢતા નથી; બલકે આ પ્રશ્નોને વેગ અપનારા જ મળે પડે છે એ સચિતા બાઈ અને બીરુદર રમનીનાથના પ્રસંગ પરથી સમજાય છે. આખીય નવલકથા કેટલીક અવાસ્તવિકતા અને કથાક રહી ગયેલી હોવા છતાં પ્રભાવશાળી શૈલીથી આલેખીને લેખકે તેના પર પોતાના બ્યક્તિત્વની છાપ પાડી છે. 'અરમાંગના' અનેકને વિચારના કરી મૂકે એવી છે.

તું પછરો, આમાં 'પૂમકેતુ'ની પ્રસ્તાવનાનો લક્ષ્ય છે અને હું તેને વિષે કેમ મુંગે છું ? પણ એ પ્રસ્તાવના વાંચનાર સદુભાગ્ય મને મળ્યું નથી. પ્રસ્તાવના અને લેખકનું લે કાંઈ નિવેદન હોય તો તે નિવેદનવાળા કુર્માને સ્થાને આમાં છેલ્લાં પ્રકરણને ફરમા બાઈ.દરની અલ્પલીધી બંધાઈ ગયેલો છે અને પુસ્તકને બહાર મોકલતી વેળા અમરતાં પશુ પાતાં ફેરવી લેવાની કોઈને રવ નથી એટલે મેં તે પ્રસ્તાવના વાંચ્યા વિના જ સંતોષ લીધો છે. તું ય એમ સંતોષ લેને; નહિ તો બીજે ક્યાંવધો આ ગોપકી મેળવી કે ખરીતી પ્રસ્તાવના વાંચી લેને.

શિક્ષણસાધને હવતાં બને પુસ્તકો, લક્ષણ મૂર્તિવાળા શ્રી દરમાઈનાં લખેલાં છે. ૫-૧ શિક્ષણ-વિષયક પ્રશ્નોની ચર્ચા કરનારાં માસિક 'નવન શિક્ષણ' ની બીજી વર્ષની ભેટ તરીકે પ્રથમ પુસ્તક વડેન યોગ્ય કહી સમાય.

શુભસાગનીં હમણાં હમણાં શિક્ષણને લગના

૫ સ્વાતંત્ર્યનો પ્રયોગ : લેખક : શ્રી દરમાઈ ત્રિવેદી, પ્રકાશક : 'નવન શિક્ષણ' અર્થાવધ, મુમર, આડ આના,

૬ નવે આચાર-નવે વિચાર : લે. શ્રી દરમાઈ : દશામુખિત પ્રકાશન મંદિર, બાવનગર, બાર આના.

રૂબરૂ, સ્ત્રીઓ મોગી મોગી બાંસી દાંડે
 ઊંચે તે પાનુવાળા જ પોતાનું મૃતં વ સમાપ્ત
 થતું હોય એમ માને છે એવું ન રૂબરૂ કહ્યું છે,
 તે કાંઈ અંગે ખૂબે છે તને પણ સૌથી પહેલી
 એજ વસ્તુ સુધવાની ? એવું મને લાગે છે અને
 તુ તે કદાચ આખરે તે રૂબરૂ પુરુષને એમ
 કહેવા નુસી જગે એવું પણ મને લાગે છે
 પણ એક વસ્તુ તું બુદ્ધી નહિ એ આરોગ્યમાં
 હેમજે માણસ વાસ્તવિકતાનું નિરૂપણ મ્યું છે પણ
 તે સ્ત્રીઓના પ્રશ્ન પરતે સદાનુભૂતિ ઘણવતા છે
 એની પણ ના નથી બાકી એક વાનવું સુવર્ણ માં
 વિના રહેવાનું નથી રૂબરૂ હાથમાંથી ને મીનની
 ધન્યગથી નારોગ્યનું કહું છે તેજ જલની ધન્ય
 અવસ્થા નુસી કાચમ સમીને પાણીના સિંચાવના
 થઈ જાય આ માં રહી કરો દોડ તે અપવા
 ધ ન પડી પણ મરુ દોડ તે મરવા એવું થઈ
 છે એવું 'વનિગુણ મ્યું' દોડ તે તે વધારે
 વાસ્તવિક વ પાન અને 'નવા પુત્રની સ્ત્રી ની
 માણસ મગરી જેવા ને જત આ નામમાં લાગે
 છે તે ન જવા પાડે દોડ સ્ત્રીઓ આજ અને
 હવેના કાલે મરવા મરી છે અને હવેના ભણે
 કાલે કાર્યમંત્રને પછી રહીને પોતાનું જીવન
 સમજાવે તેની પાછળ ખર્ચવાનું મપાન મરવાથી
 જાણે જા આજે નહિ મરુ આવે એમ નથી
 દહી આજે । સમાજનાં જીવન એવી છે કે એના
 'ગોમી આર્થિક પરાધીનતાને કારણે અનેક રીતે
 જન' રહી ને નારી વિવશ સ્થિતિમાં સ્ત્રીઓના
 પ્રશ્નોની જગ્યા મરવા સ્ત્રીઓની મગરી મરવા
 પ્રશ્ન । નહિ કરવા તેમને એવું મને લાગે છે

'જલદાર' મા એક જ સવાઈ મહેલ
 વિરમ નારોગ્યન છે અને તે નમરુ લા-લા
 વિના રહેતું નથી । જલ દાર 'ની દહી હેનારો
 પુનિગને પોતાની વાસ્તવિક સ્થિતિનું, અર્થિક
 ક્ષણનું બાળ કરાવવા એટલી પણ નિષ્ણાહરતા
 તેના પતિને બતાવી દેવાનું બાળા નાદકમાં
 ફાવે નુસન નહી તે પછી, પુનિગ એને મરુ
 દાં છે અમા તેનો યો દોડ ? જલ વળને
 પોતાની નિર્મિતી કરવા જલ સમાજમાં સાર
 જાણના ની લાગે જલે વ તમારો કરવામાં સમ
 ન સેને, પોતાની જ સદાય રીતે સદાય રિપતિનું

બાળ પણ કરાવવામાં ન આવે અને પછી એક
 જલની દહીને દોડવા માટે પ્રમિતિગને પણ મેરે
 મુશ્કાલી દાં નુસી પુરુષ અથ, એ જલુ થા સુધવે
 છે ? જેમાં એકથી પુનિગને જ દોડ ? તેના
 પતિને મા દોડ નહિ ? મને લાગે છે, દરે
 નારી મીનતા એમવારી નારોગ્યને પર સવમ
 મુશ્કેલી છે મેરે

નવલકથાના જેવો જ રસપ્રવાહ વધાવનારા
 'વનવચરિત્રો' દુર્લભ છે મહાન્યાઇની આત્મકથા,
 કે પછિ જવાહરલાલની આત્મકથા જેવા નવલકથા
 મરવા પણ વધારે રસ આપે એવા પુસ્તકો અપવા
 રૂબે જ કહેવાર એ વિના પણ ક્ષેત્રમાં આમળાને
 જે રસપ્રવાહ એવા 'નારી જન્મગીય' કે એવા
 બીજા પુસ્તકો માં આવશે

પણ આવા અપવા 'રૂબ' પુસ્તકો બાદ મરવા
 હવેનકથાના પુસ્તકો સ્ત્રી વિવશની સુધારે પછિ
 બાંને દુષ્ટ વાચન પણ પાડે છે અવગત, તેથી
 તેનો કપરોગિતા એટલી થવી નથી છતાં એનો
 પ્રચાર એટલો થાય છે એમાં તે થામ નથી થઈ
 આવા દોરોથી મુક્ત એક પુસ્તક-વનવચરિત્ર-
 નાજેતરમાં પ્રકટ થયું છે અને તે એક નવલકથા
 જેવા જ વાર્તાસ કપાલને એવી રીતે લખાયું છે

પોતાના બાળમગથી, સ્વલગતા પ્રાપ્ત કરીને
 જન્મમાં પોતાનું સ્થાન નિશ્ચિત કરનારા એ ક્ષેત્રમાં
 દેશે છે તે દેશે જેની પોતાના મહાવતુ સ્થાન
 ધરાવે છે એ પોતાને કુવામીમાંથી પોતાના સુધિ
 અને જન્મજથી મુક્ત મરવા જીવન તે 'એનેક
 પિલ્લુસુસી' નું નવન પોતાના જન્મદાતા તરીકે
 આ જીવ નરુ સ્થાન જગતના હિતદાયકા નિશ્ચિત
 થઈ મહેલ છે

પુસ્તકનું નામ જોતા જ પ્રથમ મેડને એમ
 લાગી જાય કે, આ કોઈ અમેરિકા કે પરમ જાના
 પુસ્તકનું બાલવર દશે પણ એ જન્મ એકવાર
 આ નાનું પુસ્તક વાચવા માડતા જ દૂર થઈ
 જશે અનેક પુસ્તકોના વાચન અને ગવન પછીથી,
 સ્વલગ મીને લખાયેલું આ હવેનચરિત્ર છે અને

૮ એનેક પિલ્લુસુસી રૂબરૂ સ્ત્રી
 દરિય-દંડ બદ પ્રકાશ કરાર માધ્યમ, ૧૯૫૮,
 રાધપુર, અમ રાદ મૂ રા ૧-૦-૦

એટલે જ એનું આલેખન પ્રભાવશાળી થયું છે.

શરૂઆતના ૪૭-પાનામાં શ્રેષ્ઠ પેલોડોના ઇતિહાસની ભૂમિકા લખીને આખા ૪ દેશોનો અને એની પ્રાંતો ખ્યાલ આપી દીધો છે. અને તે પછીથી, પિલસુદ સ્કોની જનનકથાનો પ્રારંભ થાય છે. પેલોડોનો ઇતિહાસ એજ પિલસુદ સ્કોનું જીવનચરિત્ર છે એટલે આ જીવન ચરિત્ર પરથી પેલોડોનો ઇતિહાસ નજર સામે પડેો થઈ નય છે.

આપણે દિલ્લ દર ગુલામીમાં છે. એ ગુલામીમાંથી મુક્ત થવાના આપણા પ્રયાસો ચાલુ છે. એવે સમયે, ગુલામીમાંથી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવાની પ્રતીક્ષા લડતોના ઇતિહાસ આપણાં માટે પ્રેરણા આપનારા છે: અલબત્ત, એ દેશોની અને આપણી લડતની બહુરથનામાં ફેર હશે છતાં ગુલામીને ફગારી દેવા માટે પ્રત્નમાં જે બળવું નિઃશ્વળજ ભેડાએ તે નિઃશ્વળજ તેા સર્વ પ્રત્નોને એક સરખું જરૂરી છે અને એટલે અંશે આ મુદ્દર અને મુખ્ય રીતે છપાવડું જીવન ચરિત્ર આપણા મઠિ માર્ગદર્શક અને પ્રેરણારૂપ થઈ પડશે.

જુદા જુદા પ્રસંગોએ, તેમજ સ્કોનીને વંદુરસ્ત અને સુંદર રાખવા માટે શું શું આવશ્યક છે: તેમજ સ્ત્રી સંમેલનમાં મિત્રોમાં તેમજ અન્ય સ્થળે એ કેડું વર્તનશબ્દ એ શેઅ લેખાલ તેની સાચી અને સરળ બાધાનાં સમજણ આપતી એક નાની પુસ્તિકા ઢિંદીમાં લખાયકો છે. તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર 'મદિતા શિશ્યાચાર' દ્વ પ્રકટ થયું છે. એમાં ખાસ નડું કાંઈ નથી છતાં ઘણા પ્રસંગોએ ધણી વાતનો આપણને ખ્યાલ દોનો નથી એટલે સામાન્ય શિશ્ય પામેથી બઢેનો માટે એક માર્ગશૂચિ તરીકે આ પુસ્તિકા સારી છે.

ખાસસાહિત્યમાં આજ દિન સુધીમાં પ્રકટ થયેલાં પુસ્તકોમાં કદાચ, રૂપરંગમાં સૌથી પ્રથમ સ્થાન મેળવી નય એવું પુસ્તક શ્રી નાગરદાસ પટેલે પ્રકટ કર્યું છે. આ આર્ટીકલ કાચળ ઉપર બેરો શાહીમાં મેટા બોચામાં ડાલેલું આ

પુસ્તક, એમાંની વાતોએ કરતાં એના અત્યંત ચિત્તાકર્ષક સ્વરૂપને કારણે બાળકોને વધુ ઠેચી જશે એમાં સંકા નથી આમ કહીને, એમાંની વાર્તાઓને હું ક્યારી પાસા ઇચ્છતો નથી: છતાં, આ પુસ્તક 'દાપીનું' નાકે ૧૦ વધારે સચિત્ર થઈ પડશે તે તો તેના આકર્ષક સ્વરૂપથી જ એમાં સંકા નથી. બાળવિનોદ માળાની સંપાનક પુસ્તિકાઓ પછી, બાઈ નાગરદાસે સર કરેલી આ બાલ વિનોદ મંથાનસિત્તું આ પ્રથમ પુસ્તક, એના હવે પછીના પુસ્તકોના ખ્યાલ આપી દે છે. શ્રી. જયમોહન મિત્રોએ એમાંની વાર્તાઓને સચિત્ર કરી છે અને નવિની, પ્રિન્ટરીનું મુદ્રણ પણ ધ્યાન યેચ્યા વિના રહેતું નથી. એમાંની વાર્તાઓ બાળકોને વારંવાર કહેવામાં મળ પડે એવી છે. કોઈક કોઈક જગ્યાએ આપણને લાગી નય કે ક્યાંક કિલ્લ રાખેો વપરાઈ મળા છે. પણ રાજ રાજ વપરાતા એવા અનેક રાખેો બાળકો સમજી શકતા હશે એમ માનવામાં કાંઈ ખેડું થતું નથી.

આ વખતના પાર્લેમમાં આ પુસ્તકો ઉપરાંત એ ત્રણ સામયિકો પણ મોકલ્યાં છે. એમાં 'સુદિષ્ણો' નામની એક પત્રિકાના બે અંકો મોકલ્યા છે તને નામ નવું જ લાગશે. બે સિંધિ નામ છે. 'સુદિષ્ણો' એટલે રૂપવતી-બૂલસુરાત, કદાચ આ પત્રિકા એ નામે નીતવા પછી, ગુજરાતી ભાષામાં એ રાખે પ્રચલિત થઈ નય તેા નવાઈ નહિ. કરાચીમાં ક્રીસેમ્બર માસમાં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું તેરમું સંમેલન મળવાર છે. એની પ્રચાર પત્રિકા તરીકે હ ખાસ મઠિ આ માસિક પત્રિકા ત્યાંની સ્થાનિક કારોબારી સમાવરૂથી પ્રકટ થવા માંડી છે. આ પત્રિકામાંથી વાવવા નેથી સંસિક તેમજ પ્રેરક સાહિત્ય સામગ્રી મળી રહે છે.

પુનઃથી 'ચિત્રમય જગત' નામનું ગુજરાતી માસિક નીકળે છે. તે એના ખાસ અંકો.

૯ મહિલા શિક્ષકાચાર : મૂળ લેખિકા : સાન્તાકુમારી અશ્વલાલ તથા કુમારી લીલાવતી ઝંબર. એમ. એ. એનુવાદક : હર્ષદ પટેલ, પ્રકાશક : મુજરાતી સાહિત્ય સભા, કાચ્ય, ૭ અગ્રા.

૧૦ દાપીનું નાકે : સંપાદક : નાગરદાસ ઇ. પટેલ, પ્રકાશક : બાલવિનોદ માર્ગલથા મંલાડ, (ગુબઈ), સોલ એજન્ટસ ધી જનરલ બુક ડિપો, પ્રિન્સેસરોડી, ગુબઈ કિંમત ડાપી નથી.

માટે ભણીશું છે. એ મરાઠીમાં પણ નીકળે છે. અને મુખ્યત્વે મરાઠીમાં ખાસ અંક નીકળ્યા પછી અથવા સાથે સાથે, ગુજરાતીમાં પણ ખાસ અંક કાઢે છે. એનો જુન-જુલાઈનો સંયુક્ત અંક 'યુરોપ અંક' તરીકે પ્રકટ થયો છે. યુરોપના જુદા જુદા દેશો અને તેનાં રાજકારણ તેમજ પબ્લિકવનને લગતા વિચાર બરાબર હોયો અને ચિંતો એ અંકની વાચનીય સામગ્રી પૂરી પાડે છે.

યુરોપ અમેરિકામાં આને એટલાં બધાં સામયિકો નીકળવા માંડ્યાં છે અને તે બધામાં એવી નવી નવી અનેક બાબતો પ્રકટ થાય છે કે તે વાંચીને પચાવવાનું બધા માટે મુશ્કેલ જ દોષ. અરે બર્જનાં તો નામ પણ બાગ્યે જ સાંભળવામાં આવે છે છતાં તે ઉપયોગી સામગ્રીઓ આપે છે. આનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે જુદા જુદા વિષયો પર જુદાં જુદાં સામયિકોનાં ઉપાવધાં સાદિયમાંથી તારણ કે અવતરણ કરીને અલગલગેલાં સામયિકો પ્રકટ થવા લાગ્યાં છે. 'મેરેક્કીન ડાઇજેસ્ટ' 'બુમન ડાઇજેસ્ટ' એવાં એવાં નામે બાળે બર્જાં સામયિકો પ્રકટ થાય છે અને તે કાચના ચોખ્ખા હોયોનાં અવતરણો સંગ્રહી રે છે. દિનમાં પ્રકટ થતાં સામયિકોમાંથી બાબાં પ્રકારનાં તારણ થાય તો તે ઉપયોગી મળ પડે એમ અને એ સામયિકો વાંચતાં સાથેક, અને એ વિચાર હવે તો અગત્યમાં પડ્યું મૂકાયો છે. મુંબઈથી શ્રી. વામન પી. કળડીના તંત્રીપદે 'Indian Readers' Digest' નામનું માસિક રાજ થયું છે એના તરફ આજે સાથે મોહનું છે. એમાં દિનમાંથી પ્રકટ થતાં જુદાં જુદાં સામયિકોમાંથી વિવિધ રસની વાનગીઓ તારવવામાં આવી છે. આ રીતે દિન-દિન સામયિકોનું નવનીત બન્યું એમાંથી મળી રહે છે. ઉપરાંત મહિનાના મહાવના બનાવો, મહાવનાં પુસ્તકો વગેરેને લગતી માહિતી પણ આપણ છે.

જાતિ માસિક દોતા છતાં, અનેકવાર વિચારસીલ અને પ્રેરક સાદિઅતિઓથી બરાબર નીકળતું 'અદાયતા મિત્ર' એના પ્રાણજ્વાળ જન્માશ્રમી અંકમાં કેટલીક સચિત વાચન સામગ્રી આપે છે. એના કવિ શેખર તંત્રી શ્રી. કેશવ દ. શેઠની કૃત્ય

સંબંધી નવી જ દષ્ટિ એમાંથી જાણ્યો. કવિશ્રી ન્હાનાલાલ, કવિશ્રી ખમરદાર, રજ. ડાહ્યાલાલ કાશ્યામણ જાગીરદાર, અને શ્રી. કેશવ દ. શેઠની સાદિલિત કૃતિઓ અન્ય જાતિજનોને પણ સચિત વાચન પૂર્ણ પાડે એવી છે.

તા ૨૨-૮-૩૬

૫૧૭૨૬. શુભ

સ્વીકાર : (૧) શ્રી. ચીમનામાણ ઉદ્યો. ગાલય, વડોદરા, ૧૯૩૬ ની સાલનું નિવેદન. સંસ્થાનાં બાણીસમાં વર્ષનો અહેવાલ એની પ્રગતિ સુધે છે. (૨) મગાઈડાઝ : નેઃ અવાદઃ યાવજ, તંત્રીઃ પ્રાણલાલ ડા. મુનશી, વડોદરા; (૩) યામરોવાઃ જુલાઈઃ યોગરઃ તંત્રીઃ સોમાલાલ ડા. મહેતા, કલોલ. (૪) કમરઃ જુલાઈઃ તંત્રીઃ મુદ્દમદ ભરમાન, સોદામરવાળા, સુરત. (૫) સમાજશિક્ષકઃ જુલાઈઃ તંત્રીઃ ભીમભાઈ નારજી નાયક સુરત. (૬) કેશીન ગુજરાતી વિદ્યાલય, ૧૯૨૨ ના ચેત્ર વદ ૮ થી ૧૯૨૩ ના વૈશાખ ૦૪ સુધીના હેતાલઃ (૭) કેશીન ગુજરાતી પુસ્તકાલયનો નવમો વાર્ષિક રિપોર્ટ; (૮) વિધવાવિલાસઃ જુલાઈઃ યોગરઃ તંત્રીઃ એસ. એચ. શિંકે વડોદરા. (૯) બાલકાચારનઃ જુલાઈઃ તંત્રીઃ વસ્તમજ સુદરજ કવિ, રાજકોટ. (૧૦) આહુતિઃ નેઃ તંત્રીઃ ધનેશ્વર માધવજ દલે, કરોળી, (૧૧) વ્યાયામ, યોગરઃ તંત્રીઃ ધો.ના. ચિદાંશ, વડોદરા, (૧૨) યાગ્યજ્ઞઃ જુન જુલાઈ યોગરઃ સંવાદઃ પ્રોત્તમલાલ મહેતા, સુરત (૧૩) મોદેન્દુઃ જુલાઈ, તંત્રીઃ વેદ વિદ્યાનાથ મોદરામ દલે, અમદાવાદ, (૧૪) મહાકાળ વેત, તંત્રીઃ નગીનદ સ પુ. સંધર્મી, અમદાવાદ, (૧૫) શ્રી સપાઝ વેતવ પુસ્તકાલય નવસારીનો વાર્ષિક રિપોર્ટ, (૧૬) શ્રી જૈનવીરસા યોગજ્ઞ કલબનો એકાદીસમા વર્ષનો અહેવાલ.

જેને નવા કપડો નિદે છે તે ખરૂં જોતા જુના લગ્નચિત્રો છે અને પ્રાચીન એવું બહુ સારૂં એમ માનનાર વર્ષે કાંઈ નહિં તેા એ જુના છે એટલા ખાતર એને માન્ય કરવા જોઈએ

આપણા લગ્નમા સૌથી નિધ વસ્તુ તે વર-કન્યાની અતિશય નાની ઉમર છે દુનિયાના મેઘ દેરામા એની નાની ઉમરે લગ્ન થતા નથી આ રિવાજની મૂળ એવા તરૂં ધારીને એકા છે કે તે સારા કાયદા જેવા હીના પૈયા મયદથી નીકળવાના નથી સગીર ઉમરના બાળકોના લગ્નને ગેરકાયદેસર કારાવનારો કાયદો પસાર થયો ત્યારે જ એનો અત આજરો ડરપોક દિલ્લુ માનસ થાયા પર કાયદાની તરવાર લગ્નની જુએ ત્યારે ગમે તેવા 'વર્ષ' માનેલા રિવાજને પણ રિવાજની આપી દે છે સગીર ઉમરના બાળકને મેડ પણ પ્રકારની ગભીર જવાબદારી માટે કારણ પ્રમાણે લાયક ગણવામા આવતા નથી, તેા લગ્ન જેની સવથી ગભીર જવાબદારી માટે નાલાયક જ ગણવા તેણે | આજે કાયદા પસાર થાય તેા એકદમ એકા પ્રશ્નનું નિરાકરણ થઈ જાય અને સાથે સાથે જીવ અનેક પ્રશ્નો ઉઠી જાય બાળકને પરિણામે ના તફરતીની દાનિ, પ્રેમવાસીમ બરેશવ, બાલવિધવના કુખ એ બધા પ્રશ્નોનું સામકું નિરાકરણ થઈ જાય

કન્યાને મોટી કરી ઉચી કેળવળ આપનાર માબાપ પણ લગ્નના વિષયમા તેને સ્વતંત્રતા આપતા નથી એવા અનેક દાખલા જોઈ છે માબાપની પસંદગીની તરફેણમા સામાન્ય રીતે એમ કહેવામા આવે છે કે તેઓ દુનિયાના અવગણી હોવાથી તેમની પસંદગી જ એવું હોય, યુવાન સૌ પુરો તેા મોદમા અનંદ જઈ અરો પ સળંગો બધી દે પણ માબાપમા દેવા પૈતૃતુ દરદાષલ વર કન્યાની પસંદગીમા વાપરે છે ? પસાના કે કુળના મોદમા માબાપ અનંદ જાય એવું જ થયું બારો જોવામા આવે છે પોતાનો સ્વાર્થ સારવા દેતુ પતાવવા કે તોડરી મેળવવા જેવા નીચ ઢેનુથી-પડ કન્યાને માબાપ અવગણ વડ વરને પરવાને જેવા થય કેટલાંએ દાખલા જોઈ છે એવળીને આજેના વચન ખાતર કે પોતાને માટે પરિણાની લાવશે પુત્રને માટે અણગમની કન્યા આપી તેનો ભવ

બગાડી માતાએ હોય છે વળી નાનપણમાથી કરી મુકેની સગાઈ મોટી ઉમરે જરૂર હોય તેા પણ માબાપ પ્રતિષ્ઠા જવાના બાધી તોળતા નથી અને 'જે તેા કેમણે આપી જરો' એવા સતોષ માની લગ્ન મરી દે છે વળી માબાપ તેા જાતિ પૈગણવિતોને સાકારમા સાકરો વાઢો હોય તેમાથી જ પસંદગી કરે છે એવો જોગ્ય પાત્ર મળવાની મુશ્કેલી વળે છે

યુવાન સૌ પુરો મોદમા અનંદ જઈ ક્ષણિક આવેશમા લગ્ન જેવી ગભીર જવાબદારી માથે લેશે તેા દુખી થવા માટે પણ રોતે જ જવાબદાર રહેશે માબાપને સાધ નહિ દે દરેક માલુસે પોતાના કન્યાના કન્ય લોગવવા તૈયાર રહેતુ જ તેણે પણ માબાપની કે તેમના માબાપની ભૂલ માટે સી-પુરો જાદીમર દુખી રહે એ થોડા નથી જ વળી મબારે કરેલા ગુનમા પગાવનાને પ્રશ્ન આવે એવા લખવા પણ આપી જ આસપાસ દેઢલાએ નજરે પડે છે

લગ્નની ભારના વિભાગ કરવામા સૌથી મોટા અતશય જાનિબંધનો નડે છે ગુજરાતમા જાતિ એમા નેટના પૈગ વિભાગ-નેમા પાંડા તક, શેજ છે તેવા નીચ કોઈ પ્રાતમા નથી આ સક્રિય વ્યવસ્થાને થીરે પસંદગીનું મેત્ર અતિશય નાનું બની જાય છે, અને તેરી માબાપની હમ્કા હોય તેા પણ સાર પાત્ર મળી શકતુ નથી એવું જેવું મગે તેવું ચવાચી લઈ તેનાથી સતોર માનવે પડે છે અને નતીમને દોર હઈ સસારનું શાફ ચવાગા કરાય છે

આતરનાનીય લગ્નની વિશ્વદ એમ કહેવામા આવે છે કે જીવી જીવી જાતિઓના સરકાર અને મીતરિવાજ લુદ્ધ હોવાથી કન્યા મુઝાઈ જાય છે અને તેરી દુખી થાય છે પણ આ તફત લુધી દલીલ છે ગુજરાત જેવા નાના પ્રાંતમા સરકારની બિનનલા મોટી દોર છે અને વધતી જતી કેળવળ સાથે તે બુસાની જાય છે વળી એકની એક જાતિમા દુર દેસાવર મોટી કે મધુરા સુધી પણ કન્યા આપી શકાય છે અને તે વખતે સરકારની ક્લિનતાને અતશય નડતો નથી ! પરંતુમા લગ્ન કરવાનું હોય એવે દિલ્લુ પારસી કે મુસલમાન સાથે ત્રા જ સરકાર કે રીતરિવાજના પ્રેમ વિધે વિનાર મરવાને રહે છે બાપી જીવી જીવી જાતિ

કે પેઠા જ્ઞાતિમાં કાંઈ એટલું બધું અંતર હોયું નથી. અને જે અંતર હોય તેને કેળવણીથી અને લગભગ બંધથી દૂર કરવાનું છે.

જ્ઞાતિ બંધનને અંતરમાં લગભગથી દૂર થશે ત્યારે જ આપવા લેવાના રિવાજ બંધ થશે. બાકી કપરેશીથી, કેળવણીથી કે જ્ઞાતિની પરિપક્વ લગભગથી કદિ પણ દૂર થઈ શકવાના નથી. બહુલા ગણેલા માણસો પણ જ્ઞાતિરિવાજ પ્રમાણે પેસા લે છે, અને નાનામાં નાની પ્રેટ પણ મુકતા નથી. વર્તવિક્ષ કરનાર જ્ઞાતિઓમાં તો ભેમ વર વધારે બહુલો તેમ તેની કીમત વધારે, અને પછી ખરી વખત કેળવણીમાં મર્યાદા ખરચ-દબરો રૂપિયાતુ-કન્યાના બાપ પાસેથી લેવામાં આવે છે. જ્ઞાતિની પરિપક્વ તો ક્યાંયે કરી બેસી રહે છે. કાચોતુ પાલન કરવાનો કે કરાવવાનો કાળનો કાલો હોતો જ નથી, એટલે અંત કરનાર માટે સિદ્ધા ક્યાંથી હોય ?

વળી જ્ઞાતિની બહાર લગ્ન થવાથી કીલો કીલો રૂઢિઓના પાલનમાં વખત, શક્તિ અને પૈસાનો બચ થાય છે તે બંધ થશે. કારણ કે જ્ઞાતિ બહાર-રતું લગ્ન દોવાથી જ્ઞાતિઓના કે કુળોનાર લગ્નમાં વચાવ લેશે નહિ અને એમની બહાર પાળવામાં આવતો લોકાચાર પાળવાની જરૂર નહિ રહે.

મોટી ઉમરે વાંકાંની પસંદગીથી લગ્ન પાલ એટલે એઓ "કાલો" લેવા માટે અને બાહ્યો પોતાનું વસ્ત્રાણુ લેવા માટે લગ્નની લગાવણ કરે છે તે બની શકશે નહિ. એટલે લગ્ન હાલ જે રમકડાં રૂપ બની રહ્યું છે તેને બદલી અને સાચું જવાબદારીમયું સ્વરૂપ મળશે.

લગ્નને અંગે નીકળતા બે પ્રશ્નો-કુટુંબોના પ્રશ્ન અને વિધવાના પ્રશ્ન એ બે વિષે દરે વિચાર કરીશું. કુટુંબોના પ્રશ્ન તો દરેક કોમમાં અને દરેક દેશમાં હોય છે, પરંતુ વિધવાના પ્રશ્ન તો માત્ર હિંદુઓમાં જ હોય છે.

પ્રાચીનતાના પૂજકોની નજર માટે કહેવું એવું છે કે, નારદ સ્મૃતિમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે પતિ બિવાહ થયો હોય, મરણ પામ્યો હોય, સન્ધારી થઈ ગયો હોય, પુરુષવલીન હોય તો સ્ત્રી બીજે પતિ કરી શકે. ઔદિક્ય અર્થશાસ્ત્ર એથી પણ આગળ વધી કહે છે કે પતિમતીને એક બીજ

વરુથી લગ્નની રીત હોય અથવા અગ્નિનાથ હોય તો કુટુંબોમાં થઈ શકે અને કુટુંબોમાં માટે એ "મોક્ષ" શબ્દ વાપરે છે. હિંદુ ધર્મના ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ લક્ષ્ય માટે જે શબ્દ વપરાય તે જ "મોક્ષ" એ કુટુંબોમાં માટે વાપરે છે. અને કુટુંબોમાં થઈ જતી મોક્ષક ઉપર કેવા પ્રકારના હક રહે તેનું કીલુવટથી વર્ણન કરે છે. સ્ત્રી અને પુરુષ બંનેને કુટુંબોમાં માગવાનો અધિકાર એ વાપરે છે. સ્વભાવની અસમાનતા ઉચ્ચક લેવા આગળ પડતાં ગણતા દેશમાં બીજામિલકોમાં પણ કુટુંબોમાં માટે યોગ્ય કારણ ગણાવું નથી પણ કૌટુંબી તે યોગ્ય મર્યાદા છે.

સામાન્ય રીતે એમ કહેવામાં આવે છે કે હિંદુ લગ્ન એ ધાર્મિક બંધન હોવાથી તે કદિ પણ તૂટી શકે નહિ. શા માટે માત્ર હિંદુ લગ્ન જ ધાર્મિક બંધન કહેવાય અને બીજાં લગ્નો નં કદી સમાય તે સમાનતું નથી, પોતપોતાના ધર્મ-વિધિ અનુસાર અને ધર્મશાસ્ત્રી હાજરીમાં તે પ્રિત્તી, પારતી, મુસલમાન, ખ્રીસ્તી બધાં જ લગ્ન થાય છે. હિંદુ લગ્ન કંઈ અપવાદરૂપ નથી. લગ્ન તૂટી શકતું નથી માટે ધાર્મિક બંધન છે એમ પણ કાંઈ કહે છે, પણ એમ તો કાચા પ્રમાણે કરેલા પશુએ કાર-દાખલા તરીકે મોક્ષક વેશની આપનારો કે દલદલ વચીને પટે જમીન બાંધે આપનારો-પણ તોડી શકતાં નથી. તો એ બધાં પણ ધાર્મિક બંધન ? વળી લગ્ન ધાર્મિક બંધન છે માટે તદે નહિ અને તૂટી શકતું નથી માટે ધાર્મિક બંધન એમ કહેવું એ દલીલ કરવાની અશકિત બતાવે છે અથવા દલીલ છે જ નહિ એમ સાબિત કરે છે.

લગ્ન લગ્નને આપણા દેશમાં જાણીતી રીતે એક દસવા જેવી નાની હોય છે કે તેઓ કાંઈ પણ પ્રકારની જવાબદારી માટે લાયક હોતાં નથી. તેમ લગ્ન જેવી અગ્રીર જવાબદારી માટે તો ક્યાંથી જ લાયક હોય ? એટલી નાની ઉમરમાં વર કન્યાની કોઈ પણ ભતની લાયકાત જણાયા સિવાય મરણ પર્વતનું બંધન થઈને બાંધી દે છે અને એ બંધન તૂટી શકતું નથી એટલું જ બાકી એમાં બિચારાનો દેક લેતાં સુખી જ હોય છે એમ તો કાણ કદી શકે ?

વળી એકતરફી છુટાછેડા આપણા સમાજમાં છે ન. પુરુષ ધારે ત્યારે સ્ત્રીને કાઠો મૂકી રાકે છે. સ્ત્રીમાં દિમિત હોય અને તેને કાઠની મદદ દોગ તો બરાબરોપણ મારે ફરિયાદ માંડે અને એક નાની પાંચ દસ રૂપિયાની માસિક રકમ પતિ પાસે મેળવી રાકે છે. ત્યાર પછી એને પતિ સાથે કશો સંબંધ રહેતો નથી અને એ વિધવા જેવું જ જીવન ગાળે છે.

છુટાછેડાને કાયદો વ્યક્તિએને સદત આપતો હશે પણ સમાજ ઉપર એની બહુ ખરાબ અસર થાય છે એમ કહેવામાં આવે છે. ખરી દલીલત એ છે કે કોઈ પતિ પત્ની બંને પડે તેવી ખરાબ અસર થતી નથી પણ છુટાછેડાને જે ફોર્મલિટી સ્વરૂપ મળ્યું છે તેથી જ ખરાબ અસર થાય છે. છુટાછેડાનો કેસ કોર્ટમાં ચાલે, હોદ્દા રોજેટોર્જા સાંભળવા લાયક, વર્તમાન પત્રોમાં તેનાં રસથવાં વર્ણનો આવે અને સમાજ તે દેશી દેશી વાંચે એજ નિંદનીય છે, અને એની જ ખરાબ અસર થાય છે. આને માટે એજ કપાય છે કે દરેક છુટાછેડાનો કેસ 'કેસ'માં એકલે બંધબારણે ચાલે એજ અને લહેર પ્રબને એની કરી વિગતો મળતી ન ભેળ્યો. ફોર્મલિટી દરેને પશ્ચિમના દેશોમાં પણ પાળી શકે છુટાછેડા મામતી નથી અને દુઃખી જીવન સદત કરી શકે છે.

એમ થયું કહેવામાં આવે છે કે છુટાછેડાને રિવાજ દાખલ થશે તો હોદ્દા વગર વિચારે લગ્ન કરવા ગંડી જશે, પણ હાલ રિવાજ નથી તેથી એકેએક લગ્ન બહુજ વિચારપૂર્વક થાય છે ? સ્થિતિ એમાં હલકી જ છે. લગ્ન એક વાર થયું તે કોઈ પ્રકારે વી રાકતું નથી, છતાં આગળ પાછળનો કશો જ વિચાર કર્યા વગર માબાપ આંખે મીંચી બાળકને લગ્નની વેરીમાં દોખી દે છે.

હાલ એથી વિચિત્ર પરિસ્થિતિ છે કે આપણા દેશમાં માબાપની બૂલ માટે બાળકને સહન કરવું પડે છે અને પશ્ચિમના દેશોમાં પોતાની બૂલ માટે પત્નિ પુરુષ-નુવરીએને સહન કરવું પડતું નથી-પતિનું સંધાને માં લગ્ન વી રાકે છે.

આપણા દેશમાં જે જાતિઓમાં છુટાછેડાને રિવાજ છે તેમનામાં પણ તે બહુજ ખરાબ રૂપમાં છે. સ્ત્રી છુટાછેડાની માંગણી કરી રાકતી નથી.

પુરુષ ધારે ત્યારે છુટાછેડા આપી રાકે છે. પાતે બીજી સ્ત્રી પરણે હોય, પહેલીને રાખવા તે ખુશ ન હોય, કોઈ દિવસ તેવું મોકલું પણ ન ભેળ્યું હોય છતાં એને છુટાછેડા ન આપે તો સ્ત્રી કશું કરી રાકતી નથી. કાયદાની નહિ પણ જાતિના આંબાબાનેની દબમત ચાલતી હોવાથી ખુશામત, લાગવગ, ખટપટ એ બધાનો ઉપયોગ કરી પુરુષ નિર્દોષ સ્ત્રીને પણ છુટાછેડા આપી રાકે છે.

અનીતિ, દુર વર્તન, ત્યાગ, અસાધ્ય દિવાળ-પણ અને સ્વભાવની અસમાનતા એ કારણોસર સ્ત્રી અને પુરુષ બંને છુટાછેડાની માંગણી કરી રાકે એવો નવો કાયદો હોવો ભેજએ પણ છુટાછેડાને કાયદો થવો ભેજએ એમ કહેવાથી પ્રશ્ન ઉઠી જતો નથી. પતિથી છુટી પડેલી સ્ત્રીનું શું થાય ? સમાજ કે એનાં સગાંબંધાં પણ એને રાખવા તત્પર રહે ? આત્મરત્ન આપણા દોકોનું માનસ એવાં તો કોઈ એને સ્વીકારવા કે ફરી પરણવા તૈયાર નહિ થાય. વળી એને બાળકો હોય તેને પ્રશ્ન વધારે વિકટ છે પતિનું વર્તન અસહ્ય હોય છતાં બાળકોના હિત ખાતર ચલાવી શેવું પડે એવા પણ સંધાને આવે. પતિપત્નીને એકબીજા સાથે બીલકુલ ન બનતું હોય છતાં બંનેને બાળકો થર બહુ જ પ્રેમ હોય, એમ બને. આવે જીવતે ખરી શુરોડી આવે. પણ તેવું નિરાકરણ તો દરેક વ્યક્તિએ દાખલામાં જુદું જુદું જ થઈ શકે, સંયોગે પ્રમાણે તેમાં વ્યવસ્થા કરવી પડે.

છુટાછેડાને કાયદો થવાથી અસંખ્ય સ્ત્રી-પુરુષો એનો લાભ લેવા દોરી જશે એમ માનવું બૂલભરેલું છે. હવેથી વર્ષથી ઘડાઘલા હિંદુ માનસને નવો રિવાજ મદ્યજ કરતાં બહુ વખત લાગશે. રોજ બરો આપણે ત્યાં શુરોષ-અમેરિકા જેવી સ્થિતિ થઈ જશે માટે છુટાછેડાને કાયદો કરવો જ નહિ એમ ઘણા કહે છે, પણ એ વખતની પ્રતિજ્ઞા જરૂર પડે કાયદામાં ફેરફાર કરશે. આપણે બવિધ્યની એટલી બધી ચિંતા રાખવાની જરૂર નથી. કાયદો સદત આપતો થાય અને હાલ તો થોડા દાખલામાં પણ મદદ થવે અને તો બસ છે.

છુટાછેડાને પ્રશ્ન તો દુનિયાના બધા જ દેશોમાં છે. પણ વિધવાનો પ્રશ્ન તો માત્ર આપણા જ દેશમાં છે. હિંદુઓ એ એક જ પ્રશ્ન છે કે એમાં

વિધવાને ફરી પરણવાની મનાઈ છે અને એને સામાન્ય જનસમૂહથી જુદી-એક પશુ જેવી ગણવામાં આવે છે. એક વરસથી માંડીને ૫૬૨ વરસ સુધીની લાંબો વિધવાઓ હોય એવો આ આખો " સર્વોદ્ધૃષ્ટ આર્થ દેશ " જ છે. માખાપત્રી જૂલ લખેનો સ્લાવે લેવાની મુખ્ય આપ્તકાને લીધે એ સ્ત્રીઓ બિચારી જીવન પર અસહ્ય ત્રાસ રહે છે.

વિધવાની સ્થિતિ અતિશય ખરાબ હોવાનાં કારણો ઘણાં છે. પ્રથમ તો આપણા દેશમાં પુરુષોને પોતાના અસ્તિત્વનું મદત્ત અત્યંત મનાયું છે તેથી પતિના મરણ સાથે સ્ત્રીનું જીવન સમાપ્ત થયું ગણાય છે. પશુ લાખામાં, ખાસ કરીને પુલાન પુરુષ મરણ પામે ત્યારે તેની સ્ત્રીનાં પગલાંને કીધે જ એમ યુગ એમ ગણાય છે અને એ પતિની હતારી ગણી દડપૂત થાય છે. વિધવાનો દેશ ઉત્તરાવવાનો રિવાજ એ સ્ત્રીનું દડપૂત અપમાન છે. કોઈ સાચા કે સંસ્થામાં રાખત થવા માટે કેશ ઉત્તરાવવાનો હોય તો આપણને કેટલાં અપમાન લાગે ? આપણે એ સંસ્થાને કોઈકે માથેએ, તો બિચારી વિધવાનું પતિના મરણ જેવા કુખેદાચક આકરમાતે માટે એવું અપમાન કરવું એ અતિશય નીચતા છે.

વિધવાની સ્થિતિ સુધારવા માટે અનેક ઉપાયો સૂચવવામાં આવે છે. શાલિઓની પરિપક્ષે એ બાબત કારણે કરે છે. પણ તેમાં કાંઈ માત્ર નેતું હોઈ નથી. " વિધવાઓની સ્થિતિ સુધારવા પગલાં લેવા પરિષદ બજામણ કરે છે. " એવી ચતવણના કોઈ પણ વ્યવહાર સૂચના સિવાયના કારણેથી કોઈ જાતની પ્રગતિ થતી નથી. વિધુનાં જીવ તરફ તિરકારથી-એવાના કારણે પણ કેટલીક વખત થાય છે, તેથી પણ વિધવાને કંઈ લાભ થતો નથી.

સુખી જીવન ગાળતાં સ્ત્રી-પુરુષો વિધવાને સંધમના ઉપદેશો કરે છે અને ત્યાજનું મદત્ત તેના મન ઉપર રસાવંત થત કરે છે. આપણે જેટલી બાંધબંધને ભૂખે મરતાને ઉપાસના કાનદા સમજાવીએ તેવું જ આ છે ! વિધવાએ ત્યાગવૃત્તિ કાનવી નેહએ એમ કહેવાને કોઈ જાતિને કે સમાજને અધિકાર નથી. વળી રિવાજને ખાવર સમાજની બીકથી કરેલા ત્યાગ તે જ એ માત્ર છે.

વિધવાનું શરીર ત્યાગનાં બાલ ચિન્હો ધારણ કરે પણ તેનું મન તો સંસારી જ રહે છે. આપણા એક જુના કવિએ કહ્યું છે કે " ત્યાગ ન ટકે ને વેસગ્ય વિના, કરીએ કોટિ ઉપાય " તે વર્દન સાચું છે. અંતરમાંથી સંસાર તરફ વૈર થયે ઉત્પન્ન ન થયો હોય તો સંસારનાં સુખોના ત્યાગ થઈ શકે જ નહિ. વળી સમજને સ્વેચ્છાથી કરેલા ત્યાગ તે જ સ્વાર્થણ કહેવાય. નેર જીવમણી કસેલા ત્યાગનું મદત્ત છું ? કોઈ વસ્તુ રાજપુત્રીથી આપના ના પાંડનાર માણસના હાથમાંથી તે બેચી લઈએ તે એણે દાન આપ્યું કહેવાય ?

આપણા પ્રાંતમાં વિધવાઓને ધાર્મિક જીવન ગાળતી કરવા માટે અપત્ત થયા છે. પણ તેમાં કોઈ સફળ થયા નથી. કામળ ઉપર અનેક મોહા આલોઈ દર્શાવતી સંસ્થાઓએ પશોસ ત્રીસ વર્ષના સંસ્થાન પછી એક પણ સેવિકા જમી કરી નથી એજ એ માર્ગની નિમ્મળતા બતાવવા પડતું છે. વળી ધાર્મિક જીવન કાંઈ પળાયું પાળી શકાતું નથી; વેશગયની માફક એ તો સ્વયંભૂ થતિ છે.

ભજવામાં છે ભજવાશે

નવા યુગની સ્ત્રી

અને પુરુષ પાત્રો વિનાનાં નાટકો

એ. શારદાપ્રસાદ વર્મા

રમણલાલ વ. દેશાઈની પ્રસ્તાવના અને સોમાલાલ શાહના ભાવવાહી ચિત્ર સાથે

.. અ.નુ.ક.મ ..

નવાયુગની સ્ત્રી, ચંદનહાર, મીરાંબાઈ

આ વજ્રમાં અંતરની ખીમંસા છે અંત

તરફ પૂન્યભાવ, મમબાવને સદાજ કરાસ છે. સરસ્વતા છે. વાર્તા રસ છે પાત્રોમાં વૈવિધ્ય છે. વૈવિધ્યની મેળવણી ઉચિત છે અને સૂચિને અનુરૂપ છે, સંવેદો સાદા પણ જમકવાળા છે. નાટ્યોનો સમાવેશ હૃદયને દહાવતી કોઈ ઉન્નત ભાવના લકરી મૂકતો નથી છે. સુદર, રસપ્રદ, મુગ્ધવજ્રને અનુસરતા... (પ્રસ્તાવનામાંથી).

કીમત ધાર આના

યુગાંતર કાર્યાલય. ૨૦૪, ગોપીપુરા, સુરત

બની શકે તેા બીનકેળવાયેલી દ મણિને સ્વચ્છ-
તાની તાલીમ આપવાની યોજના કરવી કે કરાવવી
ધરણ્યુ દવા વિશે સામાન્ય માહિતીનો પ્રચાર કરવો
મતલબ કે સીએને ઉપયોગી પ્રશ્નો હાથ
ધરવા એક બે વ્યક્તિ આ કાર્ય કરી શકે નહિ.
મંડળમાં સારી સંખ્યામાં સેવાભાવી બહેનોએ
એકાધને વિજ્ઞાનચાર કામ વહેંચી લઇને વ્યવસ્થિત

પદ્ધતિથી કામ કરવાને તેવાર થવાનું છે. ધરકુટુંબ
ઉપરાંતનું આ કામ દરેક સ્ત્રીએ કર્તવ્ય સમજીને
નિયમચર હાથ ધરવાનું છે. આ સંબંધી કોઇ
માહિતી જોઇતી હોય તે તે અમદાવાદની મધ્યસ્થ
સંસ્થાને પૂછાવવાથી મળી શકશે.

[' સ્થાપિત્વ' માંથી]

[૪] ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ-૧૩મું સંમેલન

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ૧૩મું સંમેલન
આવતા ઈરોનખરના છેલ્લા સપ્તાહમાં કરાંચી ખાતે
બરાનાર છે તેની કરોબારી સમિતિ તરફથી ક્લા
પ્રદર્શન બરવાની યોજના થઇ છે તેમજ નિબંધોની
પણ માગણી થઇ છે.

કલાપ્રદર્શનને અંગે પ્રદર્શન સમિતિના
મંત્રીઓ પરિકામાં બણાવે છે કે:

૧૩ મું સાહિત્ય સંમેલન-કરંચી ખાતે
ઈસેબ્બર ૧૯૩૭ ના છેલ્લા સપ્તાહમાં બરાવાનું
નકો થયું છે.

તે પ્રસંગે એક કલા પ્રદર્શન બરવાનું અમારી
સમિતિએ 'કરાચી' છે. આ નહેરે પત્ર દ્વારા અમે
કલાકારો, સાહિત્યકારો, ચિત્રકારો, ફોટોગ્રાફરો તથા
તે વિષયમાં રસ યોનાર સહુ કોઇને નીચે આપેલી
યાદીમાંથી કોઇપણ વિષયને લગતા નમુનાઓ
પ્રદર્શન સમિતિને વેળાસર મોકલી આપી અમારા
કાર્યને સદકાર આપતા વિનંતી કરીએ છીએ.

વિષય સૂચિ

૧. સિંધ ગુજરાત-મહાગુજરાતના- ઇતિહાસ-
માસિક પત્રો, પાક્ષિકો, ત્રિમાસિકો, સાપ્તાહિકો,
દૈનિકો

૨ હસ્તલિખિત સામાયિકો, માસિકો વિગેરે

૩. સિંધના ઐતિહાસિક સાધનો, ગ્રાન્થાન
હસ્તલિખિત પુસ્તકો.

૪. વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકલા.

કાગળ કે પાટા પરની રંગકળા, વસ્ત્રો પર
રેશમના દોરાનું બરતકામ, સુતરાઉ દોરાની ગુંથણ-
કળા, તોરણ, ચાકળા, ચંદરપત્ર, રંગોળી ફોટોગ્રાફી.

૫. પ્રાંત અને જાતિવાર વસ્ત્રો, પહેરવેશ

૬. પ્રાચીન ઐતિહાસિક શસ્ત્રો.

૭. ધાતું કપરનું કોતરકામ, અલંકારો, સોના
રૂપાની જુદી જુદી ગુદકપયોગી વસ્તુઓ વિવિધ
યોજનામાં (Designs,)

૮. પ્રાચીન અર્વાચીન વાલો.

૯. અર્વાચીન કાપડકળા, રાણુગાર ચિત્રો, વિવિધ
આકૃતિના અક્ષરો.

૧૦. ધર રાણુમારની બીજી વસ્તુઓ.

૧૧. લેખકોના હસ્તાક્ષરો, તેઓના પત્રો
નોંધ વિગેરે.

તા કઃ-મોકલેલ નમુના બધી રીતે સુશક્લિત
રહેશે, અને તેના દરેક પ્રકારના સંરક્ષણ માટે
સમિતિ બજાબદાર રહેશે.

નિબંધોની માંગણી

નિબંધ સમિતિ તરફથી નીચે સૂચવેલા અથવા
એ ચાલે બહારના કોઇ પણ વિષય પર નિબંધ
લખીને તા. ૧ ડી નવેમ્બર સુધીમા મોકલી આપ-
વાની વિનંતિ કરવામાં આવી છે. નિબંધો માટેની
વિષય સૂચિ નીચે મુજબ છે.

વિષય સૂચિ

ક શુદ્ધ બાષાશાસ્ત્ર

૧ બાષાની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ

૨ ગુજરાતી બાષાનો ઇતિહાસ.

૩ ગુજરાતી બાષાની આધુનિક પરિસ્થિતિ.

૪ પ્રબલ અગર પ્રાંતવાર બાષા સાહિત્ય, જેવા
કે ચારણ, શાદી, મેર, આહીર, રબારી, હાંતી,
મેવાં, વાધેર, મિયાણા, મીર, લીંડ, કાકરડા વગેરે
પ સમગ્રે બાષા.

૧ વિદ્યાપીઠો અને ગુજરાતી ભાષા.

૨ સાહિત્ય

૧ સાહિત્ય એટલે શું ?

૨ સાહિત્યના વિભાગો : પ્રત્યેકના ગુણવ્યુત્પત્તિ
- મીમાંસા.

૩ કાવ્યશાસ્ત્ર (નૃપુ અને નવુ).

૪ રંગશૂન.

૫ અથ સાહિત્ય

૬ ગુજરાતમાં પ્રવેશ પ્રારંભ અને વિકાસ.

૭ વિવેચન.

૮ નવલકથા અને નવલિકા.

૯ પત્રકારિત્વ.

૧૦ મૂકપટ્ટો અને બેલપટ્ટો.

૧૧ પરભાષાના સાહિત્યની ગુજરાતી સાહિત્ય પર
અસર.

૧૨ ગુજરાતી સાહિત્યની પરભાષાના સાહિત્ય પર
અસર.

૧૩ બાલ સાહિત્ય.

૧૪ શિક્ષણ સાહિત્ય.

૧૫ જોનેનું વિશિષ્ટ સાહિત્ય અને તત્વજ્ઞાન
તેની સાહિત્ય પર અસર.

૧૬ હાસ્ય સાહિત્ય, વિનોદ, અમી, કટાક્ષ.

૧૭ પ્રતિભાસી સાહિત્યના સ્વરૂપની મીમાંસા.

૧૮ ઠંડો

૧ મહાગુજરાતની સંગીત અને નૃત્યકળા.

૨. ભરતમુદ્રણ.

૩ ચિત્ર, રંગોળી, સિંદૂર અને રથાપત્ય.

૪ અભિનય.

૫ મુદ્રક કલા.

૬ મુદ્રણ કલા.

૭ કલા વિવેચન.

૮ સમાજશાસ્ત્ર.

૧ સમાજશાસ્ત્ર અને સમાજનો વિભાસ ઇતિહાસ.

૨ સમૂહજનનું ભાવિ.

૩ સમાજ પર નવયુગની અસર.

૪ પ્રચલિત ધાર્મિક સંપ્રદાયોની સમાજ પર અસર

૫ જીવનચરિત્ર

૧ મહાગુજરાત અને સૌંદર્ય સંત, સાધુ, પીર,
કૃષ્ણેશ્વર અપ્રસિદ્ધ જીવન.

૨ સંગીતશાસ્ત્રીનું જીવન.

૩ મહાગુજરાતના લેખકોનું અપ્રસિદ્ધ જીવન,
પત્રો, નોંધ વગેરે.

૪ ઇતિહાસ-વિજ્ઞાન

૧ આપણી વીરનતિઓનો ઇતિહાસ.

૨ ઇતિહાસની અપ્રસિદ્ધ સામગ્રી : તવીન
સંશોધનો.

૩ ગુજરાતી સાહિત્યમાં વિજ્ઞાનનું સ્થાન.

૪ સંપ્રત વિજ્ઞાન સાહિત્ય : વિવિધ શાસ્ત્રો.

૫ વિજ્ઞાન અને મનુષ્ય જીવન.

૬ કાઠિયાવાડ કચ્છ અને સૌંદર્યનાં વિશિષ્ટ
સાહિત્ય-કથા.

૧ લોકજીવન.

૨ કાઠિયાવાડ કચ્છ અને સૌંદર્યની શીર્ષકશાઓ.

૩ કંઠ્ય સાહિત્ય વાર્તા, ગીતો.

૪ ગુજરાતી સાહિત્યમાં આર્ય સાહિત્યની અસર.

૫ કાઠિયાવાડ, કચ્છ અને સૌંદર્યની સાહિત્ય.

૬ કાઠિયાવાડ, કચ્છ અને સૌંદર્યની મુદ્રકલા.

૭ ભરત : ભરતજીવન : સમારંભો : મેળા.

૮ રાસ : કથા : વાર્તા : નૃત્ય.

૯ ખેતી અને ખેતી જીવન.

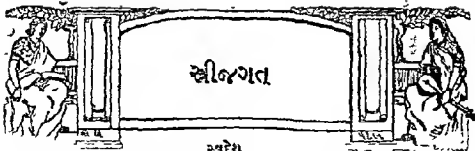
૧૦ કાઠિયાવાડ, કચ્છ અને સૌંદર્યની સુદરી જીવન :
ખાદ્યની જીવન : તેનો ઉદ્યોગ : તેનો વિકાસ
અને પરિસ્થિતિ.

૧૧ કાઠિયાવાડ, કચ્છ અને સૌંદર્યનાં સંતો, પીર
કૃષ્ણેશ્વર : વિ. ની આખી સંસ્થા.

૧૨ કાઠિયાવાડ, કચ્છ અને સૌંદર્યની ભૌગોલિક
પરિસ્થિતિ, રણ : ગીર : સાગર : જંગલ.

૧૩ કાઠિયાવાડ, કચ્છ, ગુજરાત અને સૌંદર્ય-
પૂતાનાનાં સાંસ્કૃતિક સમન્વયનું ઐતિહાસિક
અવલોકન.

નિબંધો બનતા સુધી દુકાણમાં અને મુદ્રાસર
આપવા વિનંતી છે.

સીજગત

સ્વદેશ

શ્રીમતી હંસા મહેતા: મુંબઈની લેલરે-
ટીવ કાઉન્સિલના સભ્ય શ્રીમતી હંસા મહેતાને
મુંબઈના પ્રધાનમંડળમાં પાલકિયેટની મંત્રી નીમ-
વામાં આવ્યાં છે. 'પાલકિયેટ' મંત્રી-તરીકે નીમા-
નારાં મુંબઈ ઇલાકામાં તેઓ એક માત્ર અને
સર્વ પ્રથમ સ્ત્રી છે.

શ્રીમતી હીવાવતી મુનશી: મુંબઈ યુનિ-
વર્સિટીની સેનેટમાં મુંબઈ લેલરેટીવ એસેમ્બલીના
પાંચ પ્રતિનિધિઓ પૈકીના એક તરીકે સ્ત્રી થી
મતો મેળવીને ચૂંટાયાં છે.

કુમારી ઇન્દિરા નહેરુ: રાષ્ટ્રપતિ પડિવ
જવાહરલાલનાં પુત્રી કુમારી ઇન્દિરા નેહરુને ગળે
કાકાદાદા દઈ દોઢ તેમના પર મુંબઈમાં ગયા
યાસમા ડા. ડી. એ સાહે ચોપરેશન કર્યું હતું.
તે પછી તેઓ પિતા સાથે લખની યથ અલાદાબાદ
ગયાં છે.

મુંબઈ યુનિ. ની સનાતિકાઓ: મુંબઈ
યુનિવર્સિટીના પદવીદાન સમારંભ મળ તા. ૧૭મી
એ તથા તે પ્રસંગે ૧૬૯ ભેટલી બહેનોએ પદવી
મેળવી છે. એ પૈકી ૧૨૦ ભેટલી બહેનો બી. એ
થઈ છે. ૧૬ બહેનો બી. ડી., બની છે; ૬ બહેનો
એમ. એ. બની છે; ૭ બી. એસસી., ૧ બી.એસ સી.
(બેનીવાલી) અને ૧૯ એલએલ. બી. બની છે.

શ્રીમતી મુશીલાભાઈ ઠાણે: પેરીસ યુનિ-
વર્સિટી બોર્ડ બ્યુટીને ડીપોઆ મેળવનાર પહેલા
દિંદી સ્ત્રી છે. વાળ રંગવાના મેકીસ્ટ અને
વાળનો કાયમને માટે સારા મરોડ, સેથો સુવર્ણ
બનાવવાના કામ માટે તેમને પહેલું ઇનામ મળ્યું
છે. તેઓ બેલજમ, હોલાડ, ડેનમાર્ક, જર્મની,
સ્વીટઝર્લેન્ડ અને પુરોપના અન્ય દેશોની મુલાકાત
લઈ તા. ૧૬મીએ દિંદ આવી પહોંચ્યાં છે. તેઓ
વડોદરા સરકાર તરફથી આ અવ્યાસ માટે ગયાં
હતાં.

વડોદરા રાજ્યનો બાલસમનિવેષક
કાયદો છેલ્લાં ત્રીસ વર્ષથી અમલમાં હોવા
છતાં એ કાયદો બાલસમને કાંઈ પણ અસર કરી
સકશે નથી. એની કુરિયાદ નોંધાવવા માટે પાર્લી-
માન્ટ મંડળનું એક પ્રતિનિધિમંડળ વડોદરા રાજ્યના
મે. હીવાન સાહેબની મુલાકાતે ગયા ફેબ્રુઆરી
માસમાં ગયું હતું. તે વખતે બાલસમને લગતા
કેટલાક દાખલાઓ રજૂ કર્યા હતા. એવા દાખલા-
ઓમાંથી એક દાખલાને ફરી તપાસવાનો હુકમ થતાં
તેમજ અન્યપક્ષને આ પ્રથમ માત્ર બબ્બે રૂપિયાનો
નળો દંડ કરવામાં આવ્યો હતો તેને બદલે
વર પક્ષ, કન્યા પક્ષ તેમજ ગૌર મળીને રૂ. ૧૫૦
નો દંડ ફરીથી વધી આપવા માટે બરિષ્ઠ અદાલતે
હુકમ કર્યો હતો.

વડોદરામાં સ્ત્રીઓ માટે કોલેજ : વડોદરા
રાજ્યની ધારાસભાની બેઠકમાં સ્ત્રીઓ માટે સ્વતંત્ર
કોલેજ કાઢવાના પ્રમ ઉપર ઠીક ઠીક ચર્ચા ચાલી
હતી. એને પરિણામે, એની યોજના સંબંધી
વિચાર કરવા અને ત્રણ માસમાં નિર્ણય કરવા
વિવાદિતારી શ્રી. ભાંટે, રેવન્યુ કમીસનર
મી. મુકરજ, વજીર શ્રી. તિરુમલાચંદ્રપીળ, વજીલ
શ્રી. મલ્હિસાઈ દેસાઈ, રોડ ક્રામરોજ ડાણ, શ્રીમતી
સરલા મહેતા, ખાસીસ મુકરજ અને મીસ નીડ-
દામની સહિતિ નિમવામાં આવી છે.

એક વિદુષી સન્મારી : સનિ સીમંતિની,
ધર્મ ગુપ્ત, રૂપરંગ, એ ત્રણ પુસ્તકોનાં કર્તા અને
શ્રીમદ્ બાગવતનું ગુજરાતી પદ્ય બાષાંતર કરનાર
વિદુષી સન્મારી મં. સ્વ. હરીસુખગૌરી વામનરાવ
મહેતા તા. ૩-૮-૩૭ ને રાજ દેવતાલી મુકામે
સ્વર્ગવાસ પામ્યા છે. પ્રથમ તેમના આત્માને શાન્તિ
આપો.

પતિને જન્મ દેઢ : કચ્છ માંડવી- મુકામે

પોતાની પત્નીનું ખૂન કરવા માટે ગિરફતાર થયેલા કચ્છી હુદાણા કચ્છાણુ નારણુએ બાળની પરિષદ કોર્ટના વડા ન્યાયાધીશને જન્મદીપ્તી સભા કરી છે.

પુત્રીનું બલિદાન : સત્તા સ્થાનામાં કાંડ તાડવાના નેષુ જન્મ નામના જામરીયાને સનામના સેસન્સ જાહે પોતાની છ વર્ષની પુત્રીને કૃષ્ણ નદીમાં ફેંચાવી દેવને બલિદાન આપવા માટે દેહાંન દંડની સભા કરી છે.

મહારાષ્ટ્રી અલ્લશાખાઇ હોમકરની પુરવતિયે : તા ૩ છ સપ્ટેમ્બરે જળવારો, ઇન્દોરની અખિલ ભારત વર્ષાધિ અલ-લેપ્સન સમિતિ તરફથી ગામડે ગામડે આ જળવિ જળવાની વિનવિ કરવામાં આવી છે.

સ્વ. કમળા નહેરુના સ્મારક તરીકે અણાદાબાદમાં બંધાનારી દોરપીટલનું બાંધ-કામ હવે, હુકે સમયમાં શરૂ થવાર છે. સ્મારક ફંડમાં સત્તા લાખ રૂપીયા એકા થયા છે. પતિદેવ ! મીમાંપુરા ગામના રામ રાખા નામના પુરુષને જીવણુને અગિયે વર-શબ્દ જીવ પત્ની અને પુત્રીનું ખૂન કરવાના આરોપસર ફાં-સીની સભા થઇ.

ત્રી પર અત્યાચાર : જોડીનો એક ડેરા પકડવા માટે એક ઓટ્ત સખ્ત અત્યાચાર કરીને મૃત્યુ ઉપલક્ષ્યા માટે નદાનના સમ ઇન્સ્પેક્ટર મદમદ દબીજને પાંચ વર્ષની સખ્ત કેદ અને રૂ. ૨૦૦૦ નો દંડ અથવા છ માસ તપુ કેદ અને ત્રણ પોલીસ કોન્સ્ટેબલોને સાન સાત વર્ષે સખ્ત કેદનો સભા કરી છે.

શ્રીઓની માંગણીઓ : અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની કામગીરી સમિતિની છ માસિક સભા કૃષ્ણાબાઈ ના. ૩૧ મી જુલાઈ, તા. ૧ કી અને ૨ છ એપ્રિલે એમ ત્રણ દિવસ મુંબી ખાતે

હતી. તે દરમ્યાન ફરજીયાત પ્રાથમિક કેળવણી, સામાજિક અને કેળવણી વિષયક પ્રશ્નો પરથી પુસ્તિકાઓનું પ્રકાશન, અનોરસ બાળક, સુવાવડ, સિંચુ કચ્છાણુ, સમાન ભાષા, બીજારીઓનો પ્રશ્ન સામાજીમાં હાકતરી, ગિરીફાળુ, શ્રીઓ અને બાળ-કોનો અગતિ માટે સાક્ષી વેપાર એ અગત્યના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. પરિષદ શરૂઆતથી જ ને સામાજીક અને સિંચાણ વિષ-યક મુદ્દાસચી માટે મયન કરી રહી છે તે ધારા-સભાઓમાં કાયદા દ્વારા લાવવામાં સહાય અને સહકાર મેળવવા માટે જુદા જુદા પ્રતિભા વડા પ્રધાનો અને સી કાયદામંત્રીને મુપરન કરવા માટે એક સર્વેચાલી કાયદેમ મદવામાં અગત્યો હતો. જેઓની મુધારણા, આ-મંત્રીઓમાં પેદા થયેલા માવનાં વેચાણુ માટે વધારે ચારી સમગ્રે, ખાણોમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓની સ્થિતિ, બાળ-લગ્ન પ્રતિબંધક કાયદામાં મુધારો, આર્થસમાજ ખીલ સામે વિરોધ, વગેરેની વિગત-વાર ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. દિવસમાં સીઓની ચળ-વળનો ઇતિહાસ અને સી-ઓના નાતરિક તરીકેના અને રાજકીય અધિકારો સંબંધમાં બે અગત્યના અહેવાલો અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની

“ગુણસુન્દરી”એ ગયા વર્ષમાં શું આપ્યું ?

૧૫૮ રોજો મિથો
૨૯ રાત્રી-રોજ નાટક
૫૬ સ્ત્રી ઉપયોગી લેખો
૬૫ રામ કાવ્યો

વપરાંત સોજનનના સમાચાર અને રૂઝવેણીની વિચારણીય વિષયો વર્ષ દરમ્યાન ચર્ચા અંક, રીવાજી અંક, મહિલા પરિષદ અંક અને બાળક અંક એ ચાર વિશિષ્ટ અંકો આપ્યા. કુલ દબાર નેટલા પૃષ્ઠોનું માથત

મનાધિકાર પેદા સમિતિના કન્વીનર શ્રીમતી રાણી હરશીભાઈ રાજવડેએ પ્રશ્ન કર્યો છે તે હુકે સમ-યમાં પ્રસિદ્ધ થયો.

સ્ત્રી-સાધીના ભેગ : (૧) મુંબઈમાં. હુજરી સ્ટેડીમાં મોડુભાઈ હીરાચંદ નામની ૧૬ વર્ષની બાઈ ત્રણ વર્ષથી સખ્ત દાસવાપી મરેશી મળી આવી હતી. (૨) વાંદરામાં રહેતી મોસીસ રાઈ એડનીસ ડ્રોજો ધરે સખ્ત દાસીને મરેજ પામી છે. (૩) અમદાવાદમાં કાઠુપુર હાવરની સામે સ્ટેડી બાઈ મહારાણી રસોઈ બનાવતાં કપાં

કુલ નાલિની દસાસ, જી. એ.
અમદાવાદના આ બંદેન વધુ
વિદ્યાર્થ્યામ મારે વિદ્યાપત ગયા છે.

સજની કુટુંબી ઘણી મરણ પામી, (૪) મુંબ-
ઈમાં મજામ અને રહેલી કમળાબાઈ બાલુભાઈ
નામની ૨૨ વર્ષની સી સગી સજનાવડા દીવા-
સની સાદી કપર પડવાથી ઘણી મરણ પામી.

ખાણેમાં કામ કરતી સ્ત્રી મહુરે :
પટ્ટેની ઓટ્ટાપરથી કોલસાની ખાણેમાં કામ કરતી
જે સ્ત્રી મહુરે કામ પરથી મુખ થશે તેઓને કામ
પૂર્વે પાડવાના પ્રશ્ન પર અત્યારે મુશ્કેલ સરકારનું
ધ્યાન એવાઈ રહ્યું છે. સરકારમાં એજ ધારવામાં
આવતું હતું કે, તેઓને વખતે તરીકે ટાંચીથી
ખનાવવાની તરીકે કામ આપીને સદાય કરી શકાશે
વરંતું કાષ્ઠ પ્રમાણે, જેઓ વડા કરંદાથી એ
ધારામાં હોય તેઓને જ આવી સહાય આપી
શકાય એમ હોવાનું નિર્દાર સરકારને
માલમ પડ્યું છે. તે વખતે તો પ્રાથમિક સરકારે
દરેક મૂકવામાં આવેલા ફંડને ઉપયોગ થઈ
શકશે એમ પણ ધારવામાં આવ્યું હતું. હજી
સુધી આ પ્રશ્ન પર કંઈ નિર્ણય થયા નથી.

હિન્દુ વિધવાઓનાં પુનર્લગ્નના નહીં
કાયદાને અંગેની સર્વ દરકનો દૂર કરતું એક બીન
સરકારી બીવ ત્રાવજુદારની શ્રી ચિત્રા રામચ સમાજ
પસાર કર્યું છે. નીચથી સમાજે તેા ક્યારનું આનું
બીવ પસાર કર્યું હતું. હવે માત્ર ત્રાવજુદાર
નરેયની સંમતિ મળતાં એ બીવ કાયદાનું રૂપ
પામશે. નીચથી ધરાસમામાં શ્રીમતી ડી. નારાયણી
અમ્માએ આ બીવ દાખલ કર્યું હતું. હાલથી
સત્તામા પ્રગતિવાદી પક્ષના નેતા શ્રી. કે. કુંભકુમ્ભ
પિલાઈએ રજુ કર્યું હતું. પ્રિયમ દિવના કાયદાનાં
એવા જ બેરજુનું આ બીવ છે. પતિના મરણ
પછી વૈધવ્ય જ પાળવું હોય એવી શ્રી એમ
જગીથી કરી રાકે છે.

આપધાન : (૧) મુંબાઈમાં લઈમાળાઈ
શિવસંકર નામની ત્રીસ વર્ષની મુવતીએ બે બાળકો
મરણ પામવાને કારણે લાગેલા આરામને પરિણામે
આસપેસ રેડી કપડા સજાવાળી આપધાન કરેલ.
(૨) દિરદીનીયાને અગે વારંવાર આંધી આવ

૩૦ મેહીની રેડી
દેવજાનન. ના પહેલે કુચી નખીમાં
પરોક્ષા પમાર ક્ષીતે વિશ્વાયતથી
પાછાં આપ્યાં છે.

વાને પરિશ્રમે જીવનથી કંટાળી જઈ કુ. મંજુલા વેલ નામની ત્રીસ વર્ષની કુમારિકાએ કુવામાં પંચી આપઘાત કર્યો. (૩) પતિના મરણને અંગે લાગેલા આપઘાતથી ગૌરવભાઈ મરહૂમ ધરાની નામની ૨૫ વર્ષની બાઈએ મુંબઈમાં આપઘાત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. તેને પકડી જાતીલ પર ઠોડવામાં આવી છે. (૪) મુંબઈમાં પાપામ્મા સલુ નામની ગામઢેવી પર રહેલી સ્ત્રીએ પાસવેટ છાંંડી સાડી સજગાવી આપઘાત કર્યો.

નજર. કેદી ઇન્દુમતીદેવી : જન્મથીપની સભ ભોગની રહેલા રાજમંદાર દોડા કેસના આરોપી અનંતસીંહના બંદેન ઇન્દુમતીદેવીને ધરમાં નજરકેદ રહેવાની શરતોના કહેવાતા લંચ માટે બેલ કરેલીમાં લઈ જવામાં આવ્યાં છે. રાસત એ હતી કે સંતાલાભાઈની આગળથી પરવાનગી લીધા વીના એમણે ધર ઠોડવું નહિ. એમ જણાય છે કે તાલેતરમાં તેમો ધરથી બહાર નીકળ્યાં હતાં, અને કોટવાલી અમલદારને મળ્યા હતાં. અમલદાર સમક્ષ એમણે પોતાની બીજે કોઈ રથએ બદલી કરવાની

કુ. સા. મામ્મા (કુર્મ)

૨૨ મી ઇન્ટરનેશનલ મોન્ટ્રેસોરો કોમેસા મેગવીને આ બંદેન વિલા-યતથી આવ્યાં છે. નીત્રામ રાજપની શિશુ મર્યામાં તેઓ નીમાયાં છે.

નિનતિ કરી હતી. ખાસ કરીને એટલા માટે કે એમના પિતા પર એમના ધરમાં ખાસથી ત્રીસ વર્ષ મુધીની ઠંમરના યુવાનોને આવવા નહિ દેવાનો દુકમ બાલવવામાં આવ્યો હતો.

મકીલ્ : (૧) મંગલી વાંરયા નામની ૧૯ વર્ષની બાળાનું અપહરણ કરવા માટે ચાણાના સેસન્સ જલે અબદુલ રહમાન અતકહલાને પાંચ વર્ષની જેલની સજા કરી છે. (૨) મુંબઈ યુનિવર્સિટીનો પદવીદાન સમારંભ ગઈ તા. ૧૭ મીને રાજ થયો. તેમાં કુલ ૧૬૯ સ્ત્રીઓએ પદ-વીએ લીધી (૩) શ્રીમતી મોરબંદેન તબીય-તની સુધારણા માટે કેલ ડાક્ટરી હવાફેર મ્યાં હતાં તેઓ હવે તબીયત સુધરી જવાથી પાછાં વર્ધા શેરાંવ આવી પહોંચ્યાં છે.

સ્ત્રી નવલકથાકારીને ધનામ : અમેજ

શ્રીમતી રાધાબાઈ સુબ્બારાયન મદ્રાસના કેળવણી ખાતોના પ્રધાનનાં પત્ની અને જાણીતાં સ્ત્રી કાર્યકર યુરોપથી પાછાં ફર્યાં છે.

સાહિત્યમાં ઉત્તમોત્તમ કવિતાત્મક કૃતિ માટેનું ધી ક્રેમીનાવાય હુરેપુષ્ટ પારિતોષિક અને તેના જ એક ભાગ સમુદ્રેન્દ્ર પુસ્તક માટેનું દીનેશના પારિતોષિક આ વખતે સીસાહિત્યકારને ફાળે ગયાં છે આમાંનું યદુદેહ પારિતોષિક મીસ માર્ગરેટ હેનને 'ફેઝ, હોપ એન્ડ નો ચેરીટી' નામનાં પુસ્તક માટે મળ્યું છે. બીનું પારિતોષિક, મેડમ હલ્લીરી, પેલીસીર ને 'હુસ ડી વીયન્સ' માટે મળ્યું છે. આ બે લેખિકાઓ પૈકી મીસ માર્ગરેટ હેન 'ગુણસુન્દરી'ના વાચકોને સુપરિચિત છે, ગયા-થોડાક માસ દરમિયાન જ 'સીએ અને પત્ર-કારત્વ'વાળી રસિક લેખમાળાની લેખિકા તરીકે મીસ માર્ગરેટ હેન હજી 'ગુણસુન્દરી'ના વાચકોને સુપરિચિત છે. આ બંને પારિતોષિકો આપવાનો સમારંભ કમીન્ટમેરી પેસમા બાનેવા ઇન્ટીટ્યુટ ફ્રેન્કેઈ ખાતે થયો હતો. બ્રિટિશ કમીનીના પ્રમુખ મીસ કેટ એ પ્રાચન પ્રાજ્ઞસ્યારે બેઠા હતા ત્રણ વીધીયમ ફોર્મસ્ટીને બને લેખિકાઓની કૃતિઓ પર

વિવેચન કરતાં મીસ માગરેટ હેન બતાવેલી પ્રયત્ન-નીય પ્રવિભાનાં વખાણ કર્યાં હતાં. મીસ માર્ગરેટ હેન અને મેડમ પેલીસીરે ઉત્તર આપતાં તરફ લેખકોની મુશ્કેલીઓનો ખ્યાલ આપ્યો હતો. મીસ હેને કહ્યું હતું, ઘણા ખસ તરફ લેખકોને તેઓનો જીવનનિર્વાહ બીજાની શોધી લેવો પડે છે અને કુરસદના સમયમાં જ તેઓ લખી શકે છે, આથી કાંઈક ગુંચવણ, અનિર્ણય અને નિર-ત્યાગ મળે છે.

મૃત માતાના બાળકને જન્મ : સગર્ભા માતાના મૃત્યુ પછી, લગભગ ૬૦ સેકન્ડે શસ્ત્રપ્રયોગ કરીને બાળકને જન્મ અપાવવાનો સફળ પ્રયોગ તાજેતરમાં થયો છે. એ બાળક જન્મ પામ્યું તે વખતે તેને ૧૦૫ ડીગ્રી ટેમ્પરેચર હતું. માતાનું નામ મીસીસ મેરી બ્રાડસીની હતું. તેને મેનીન્ટ-ઇસિસ થઇ ગયો હતો અને સગર્ભા ૧૦૯ ડીગ્રી ગ્રેડથી મરણી થઇ ગઇ હતી, બાળકને યશપ્રયોગ કરીને જન્મ અપાવવા માટે શસ્ત્રપ્રયોગે ૨૪ કલાક મુખી માતાનાં મૃત્યુની રાહ ભેલી પડી હતી માતાના મૃત્યુ પછી આઠ મીનીટ સુધીમાં બાળકને જન્મ અપાવી સંકાય એવી શક્તિની 'મજબૂતી' હતી આથી શસ્ત્રપ્રયોગે શસ્ત્રપ્રયોગના સર્વ સાધનો બાબુના ઓરડામાં તૈયાર રાખ્યાં હતાં. અને માતાનું મરણ પતાની સાથે જ તેના પર શસ્ત્ર-પ્રયોગ કરીને બાળકને સાક સેકન્ડમાં જ જન્મ અપાવ્યો હતો. બાળકનું વજન ૩ ફે રાઇડ હતું. જન્મતી વખતે તેને ૧૦૫ ડીગ્રીની ટેમ્પરેચર હતી તે પછીને ૧૦૧ થઇ હતી, એટલે બાળક જીવશે એવી આશા બધાઈ હતી. જો કે કેટલો વખત તે છવી રાકશે તે સંકાસ્પદ છે. ડૉ. કોરબીટિ આ ચક્ર પ્રયોગ કર્યો હતો.

ફિનલે ડની નાટ્યકાર : હીંલા કુલી લોખી, ફિનલેંડની નાટ્યકાર, કવયિત્રી, રાજનીતિજ્ઞ, બાપાસાસી તરીકે જાણીતી છે. તેના લખેલા નાટક 'વામેન ઓફ ધોપર્ટી' થોડાક સમયમાં લંડનના કમીન્ટ મેથોડરમાં બજવાયો હતો. એ થીએટરમાં રહી ચનારો આ સૌથી પ્રથમ ફિનીશ નાટક છે. ૪૫ વર્ષની વયથી તેણે દર વર્ષે એક એક નાટક લખવા માંડ્યો છે. અત્યારે તેની વય ૫૧ વર્ષની છે.

શું વાંચશો ?

નાટક

..... નાગાર્નંદ
..... પ્રતિષ્ઠા
..... છપાય છે... રાજાની રાણી

નવલિકા

..... પુર્ણાંજલિ
..... ધૂમ્રચિખા
..... અંગાર
..... લડકા

..... હવે પછી..... કાળચક્ર

નવલકથા

..... લક્ષ્મીનાં બંધન
..... અગમ્ય નાદ
..... ગુન્હેગાર
..... હવે પછી... કલ્યાણનો માર્ગ

તાકીદે લખો :

રમણીકલાક જયચંદ્રભાઈ દલાલ.

બી. એ. એલએલ. બી. લક્ષ્મી

જનનિવાસ : લાખીવાની પોળ : ખાડીઆ.

અમદાવાદ,

“ ગુણસુન્દરી ”ના જીવન અંકમાં શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લ, પોતાની
લાક્ષણિક શૈલીમાં લખે છે:

“ સ્ત્રીઓના રોગોની ચિકિત્સા કરતું આ પુસ્તક લખીને ગુજરાતી
ખંડેનોની સારી સેવા કરો છે એમ કહેવું બેઠ્યો. તને કદાચ એનું વાંચન
શુધ્ધ લાગશે. પણ ઉપયોગી જ્ઞાન મેળવવામાં થોડીક અગવડ વેઠી લેવી
બેઠ્યો એટલે મારો આગ્રહ છે કે તું એકવાર આ પુસ્તક વાંચી જા. ”

દરેક ગુજરાતી ગૃહમાં હોવું જોઈએ

“સ્ત્રી રોગ ચિકિત્સા”

અનેક પત્રોએ અને વિદ્વાનોએ મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરી છે.

મળવનું ઠેકાણું -

ગુજરાત આયુર્વેદીક ફાર્મસી.

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

૪૪૬, કાલબાદેવી, મુંબઈ ૨. -

હાઇ રોડ, સુરત.

માનીત્ર મુયકામ કરી'ગને લાસાની મુલા-
કત લેવાતું' આમ'ત્રણ મળ્યું' છે. કોઈપણ જોતી
સીને આ દેરાની મુલાકાત લેવાતું' આમ'ત્રણ
મળ્યું' હોય તો તે માસીસ મુયકામ કરી'ગ જ છે.

માસીસ એન. ટેલર અત્યારે ઇરટ લામના
મેયર તરીકે જુ'ટાઇ છે. એ સ્થાનમાં તે સૌથી
પ્રથમ સી મેયર છે. અત્યારે તેની વય ૫૨
વર્ષની છે. તેર વર્ષની વયે તેને શાળા છોડવી
પડી હતી અને તે ધરમાં નોકર બની હતી. એ
કુટુંબમાં તેણે નોકર
તરીકે કામ કર્યું' હતું
તેજ કુટુંબમાં રહીને
તેણે વધારે શિક્ષણ
મેળવ્યું' હતું.

વેશીંગ્ટનના
હોડો માટે મતા-
ધિકાર : અમેરિકામાં
એક માત્ર વેશીંગ્ટનના
હોડો જ એવા છે કે
જેમને મતાધિકાર નથી
અને તેઓને પ્રતિનિધિ
નથી કેંગ્રેસમાં કે નથી
સ્થાનિક સરકારમાં.
આથી અમેરિકન પ્રજા
માટે મતાધિકાર મેળ-
વવાની ચળવળ 'વે-

શીંગ્ટન હેરલ્ડ'ના સી તંત્રી માસીસ હવેનાર
પેટરસને ઉપાડી છે.

મા બાપો માટે વિદ્યાસૂચો : નહેર પ્રજાની
રોવા કરવાની તમન્નાવાળા કોટલીક નામાકિલ
સીઓની પ્રેરણાને પરિણામે રશિયાના ધણાં રાકે-
'રોનાં મા બાપો માટે વિદ્યાસૂચીની યોજનાઓ ઘડ
રહી છે. બાળકોને યોગ્ય રીતે કેમ ઉછેરવાં તેને
લગતું' શિક્ષણ આપવાનો આ વિદ્યાસૂચીનો હેતુ

છે. એના અભ્યાસક્રમમાં લગન અને કુટુંબ, બાળ-
કોના ઉછેર, બાળક માટે અશાયસ્ત્ર વગવારણ
કેમ ઉપજાવવું, શાળાઓ દરમ્યાન તેમજ તહેવારો
દરમ્યાન બાળકોના દુરસદના સમયનો ઉપયોગ કહ
તીતે કરવો ? બાળકોની શારીરિક કેળવણી અને
વ્યાયામ, બાળકોની ટેકનીકલ કેળવણી, બાળકો
અને રંગભૂમિ, પરીક્ષાઓની તૈયારી માટે બાળકોને
કેમ સજ્જા કરવી, વગેરેનો સમાવેશ કાવામાં
આવેલો છે. આ વર્ગો માટે મોટી સંખ્યામાં પુરોગાએ

‘ગુણસુન્દરી’ના આહુકોને

નમ્ર વિનંતિ

.....

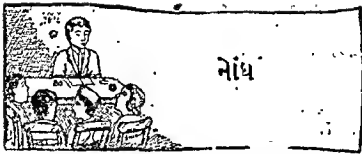
‘ગુણસુન્દરી’માં વારંવાર જણાવવામાં આવ્યું
છે કે વ્યવસ્થા વિભાગને લગતી કચેરી વડોદરા
ખસેડવામાં આવી છે. હવે, મુંબઈની કચેરીને
સરનામે વ્યવસ્થાને લગતા પત્રો આવે છે.
એ પત્રો વડોદરા મોકલવા પડે છે અને પરિણામે
જવાબ આપવામાં વિલંબ થાય છે માટે
વ્યવસ્થા વિભાગને લગતો બધોય
પત્રવ્યવહાર મેનેજર, લુહાણામિન,
પ્રેસ, વડોદરા એ સરનામે જ કરવો.

અને સીઓએ નામ
મેંધાવ્યાં છે. સાતથી
દસ માસનો ફોફ અ-
ભ્યાસક્રમ છે અને
બાળકેળવણીના આગે-
વાત નિષ્ણતાને આ
વર્ગોમાં બ્યાખ્યાન કરવા
આમ'ત્રણ આપવામાં
આવ્યું' છે.

નવ વધુઓ માટે
શાળા : નવાનમાં છે
તેથી જ નવવધુઓ
માટેની શાળા શાંધા-
હીમાં માસીસ ટાકો
ઓકાકા નામની ટો-
કીયોના પોચાકે સબ-
વટની નિષ્ણાત તરફથી

ખુલ્લો મૂકવામાં આવનાર' છે. એજ કારણસર તે
શાંધાહી જએલી છે. આને પરિણામે શાંધાહીની
નવાની બાળાઓને સુખી લગ્ન માટે તૈયારી કરવાની
તક મળશે. આઠામાં ઓઠા ખર્ચે વધારેમાં વધારે
સમગ્ર ધરમાં કેમ મેળવી શકાય તેવું આ શાળામાં
શિક્ષણ આપવામાં આવશે. બાળકોની સંભાળ,
રસોઈ, પોચાક બનાવટ, અને પુષ્પ રચનાનો પણ
અભ્યાસક્રમમાં સમાવેશ થાય છે.

નોંધ

ગુજરાતી બહેનોની વ્યાપક સેવા કરતાં કરતાં 'ગુણસુન્દરી' એ ગયા પંદરમા વર્ષના અઢી ચૌદ વર્ષ પૂરાં કરીને આજે આ અઢી પંદરમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરી છે. આટલાં

વર્ષો દરમ્યાન 'ગુણસુન્દરી'એ ગુજરાતી બહેનોના સંસ્કાર વિકાસમાં પોતાનાથી બનતા ફાવો યથા-શક્તિ આપી છે. સામાન્ય લખી વાંચી રાખતી બહેનોથી શ્રીમતે તે સુશિક્ષિત બહેનોને પણ રસ પડે અને ઉપયોગી લાગે એવું વાંચન પ્રમથ્વસર આપવાનું ધોરણ 'ગુણસુન્દરી'એ અત્યાર સુધી બજવી રાખ્યું છે. અને એ વાચન બનીરૂંકે તેટલું વિવિધતા બહુ પલ્લુ રાખવાની કાળજી રાખવા બનતું હતું છે. તે છતાં સાધન અને સમ્બંધના અભાવે અને થોડા ખર્ચમાં જેટલું બની શકે તેટલું વધુ ઉપયોગી વાચન આપવાની હાલજને પરિણામે, ઘણી ખામીઓ ધ્યાનમાં હોવા છતાં તે દૂર કરવાનું બની રાખ્યું નથી. એ ઉપરાંત, અમારી પોતાની અશક્તિને પરિણામે પણ કેટલીક ખામીઓ રહી જવા પામી હોય એ સંકય છે, તેમ સંબંધિત છે. આથી એમાં રહી જતી ટૂંકીયા માટે અમારે અમારા વાચક વર્ગની હામાજ માનવાની રહે છે અને અમને આશા છે કે એ હામા અમને મળશે. એ સાથે, જે માસિકમાં આવતી વાચનસામગ્રી પૈકી અમને કંઈ સુચનો કરવા જેવાં લાગે અથવા કંઈક નવીન પ્રકારની યોજના સૂચવવામાં આવે તો તેને અમારાથી બની શકશે તેટલે અંશે અમલ કરવાનું અમે ચૂકીશું નહિ.

'ગુણસુન્દરી'ને નિયમિત રીતે પ્રકટ કરવામાં અને એની વાચનસામગ્રી પૂરતી વૈવિધ્યવાળી રાખવામાં અમને અમારા લેખક મિત્રો તરફથી સુદૃઢ સહકાર મળ્યો છે. આજ દિન સુધી

સહકાર ને રીતે મળ્યો છે તેજ રીતે, એ મળતો રહેશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ. એ સહકાર માટે તેમને આભાર માનવાને અમારી પાસે બીજા રાખે નથી. તેમના સહકાર વિના 'ગુણસુન્દરી'ને આટલું વૈવિધ્યમયુ સાગ્ય જ પ્રકટ કરી શકાય.

નવાં અધારણને અંગે છ પ્રતિભાં સ્થપાયલાં મદાસમાવાદી પ્રધાન મંડલ અભિનંદન બમાં પ્રધાનપદનું માન મેળવનાર દિનંતાં એક

માત્ર સી શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતને અભિનંદન આપ્યા પછી, મદાસમાવાદી પ્રધાનમંડલમાં પાલમિન્ટરી મંત્રીના પદે નિમાનાર સૌથી પ્રથમ મહિલા શ્રીમતી હંસા બહેનને અભિનંદન આપવાને પ્રસંગ ઉપરિયત થયો છે. મુખ્યમંત્રી વડા પ્રધાન જોના, શ્રી. બી. ઇ. જોરે, શ્રીમતી હંસાબહેન મહેતાની પાલમિન્ટરી મંત્રી તરીકે નિમણૂક કરી છે અને તેમજ પોતાની ફરજ ઉપાદી પણ લીધી છે. આખા ઇલાકામાં આવા પદે નિમાનારાં તેઓ સૌથી પ્રથમ મહિલા છે. શ્રીમતી હંસાબહેનની યોગ્યતા અને કાર્યશક્તિ માટે કાંઈ લખવા જેલું છે જ નહિ. સ્વતંત્ર રીતે એકાદ પ્રધાનપદ તેમને સોંપાયું હોય તો તેની જવાબદારી પણ પૂરતી કુનેદથી પાર પાડવાની તેમનામાં શક્તિ છે. એટલે તેમની આ પદે યજેલી નિમણૂકને અમે વધાવી લઈએ છીએ અને તેમને આ પદે નિમાવા માટે અભિનંદન આપીએ છીએ.

મુખ્ય લેખસ્વેચ્છિક એસેમ્બલીના મુખ્ય ગુનિવર્ત્તમા પંચ પ્રતિનિધિજોની ચુંટણી ગયા માસ દરમ્યાન થઈ. તેમાં સૌથી વધુ મત મેળવીને શ્રીમતી લીલાવતી મુનશી ચુંટાયાં છે તે બદલ તેમને પણ અભિનંદન પાડે છે.

ગુજરાતમાં બાલસાહિત્યનો આજે જે વિકાસ થયો છે તે વિકાસનું સર્વ શ્રી. ગિજુભાઈ માન શ્રી. દક્ષિણામૂર્તિ સન્માનયેલી સંસ્થાને નેટલું ઘટે છે તેટલું જ શ્રી. ગિજુભાઈને પણ ઘટે છે. શ્રી. ગિજુભાઈના નામ સાથે જ ગુજરાતનું સર્વાંગિ વિકાસનું બાલસાહિત્ય નજર અત્યંત ખડું થાય છે. બાલસાહિત્યની અવિરત-સેવા કરતા કરતા શ્રી. ગિજુભાઈ શ્રી. દક્ષિણામૂર્તિ વિદ્યાર્થીભવનમાંથી હવે છૂટા થયા છે. અરે તેથી

તેમનાં સન્માન માટે યોગ્ય પ્રવૃત્તિ થઈ રહી છે, તેમને એ સન્માનને બીજે કોઈ આપવાની યોગ્યતા થઈ છે અને એ કોઈમાં યથાશક્તિ નાણાં ભરવાની અપીલ વર્તમાનપત્રો દ્વારા થઈ શકી છે. ગુજરાતનાં બાળકોની શ્રી. ગિજુભાઈએ જે સેવા કરી છે તે અનેક છે, એવા અનેક સેવાધારીની કદર કરવા માટે જે કાંઈ પ્રયત્ન થાય તે પ્રયત્ન પ્રત્યે અમારી સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ છે, અને આ પ્રવૃત્તિને આવ-કારીએ છીએ અને અમારા વાચકોને શ્રી. ગિજુ-ભાઈ સન્માન યેથીમાં પાતાનો યથાશક્તિ ફાળો આપવા આશ્રદ્યમરી વિનંતિ કરીએ છીએ.

અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ તરફથી અમદાવાદમાં સ્ત્રી સત્તાહ

(૧૫-૯-૩૭ થી ૨૧-૯-૩૭)

	તારીખ	સ્થળ	સમય
૧ ઉદ્ઘાટન	૧૫ : ૯ : ૩૭	પ્રેમાભાઈ હોલ	૫. ૩૦ સાંજે
૨ લોકગીત તથા સંગીતની હરિકાંઈ (મંત્રી શ્રી. રેહમાના શામા, કાંકરીઆ શેક)	૧૬ : ૯ : ૩૭	પ્રેમાભાઈ હોલ	૮ રાત્રે
૩ વકતૃત્વની હરિકાંઈ (મંત્રી શ્રી. ઇન્દુમતિ મહેતા. મદિલા પાઠશાળા)	૧૭ : ૯ : ૩૭	મોતીબાઈ કાપડીઆ હોલ	૫ સાંજે
૪ રમત ગમતની હરિકાંઈ (મંત્રી સવિતાબહેન ત્રિવેદી, શારદા મંદિર)	૧૮ : ૯ : ૩૭	શારદા મંદિર	અપોરે ૨ થી
૫ ઉગ્રણી (મંત્રી ગીતીસ વખારીઆ, એલીસબીજ)	૧૯ : ૯ : ૩૭	કાંકરીઆ	અપોરે ૨ થી :
૬ ગરબા તથા પ્રદર્શન (રંગોળી તથા રસોઈ) (મંત્રી શ્રી સંરચના દિવેદીઆ એલીસબીજ)	૨૦ : ૯ : ૩૭	લેડીસ ક્લબ	૫ સાંજે
૭ મેચકલેન્ડર્ન (રસામંડના આકર્ષક દેખાવ સાથે લાપણુ (મંત્રી પ્રમોદા દેસાઈ, ન્યુ બ્રહ્મક્ષત્રિય સોશાયટી, એલીસબીજ)	૨૧ : ૯ : ૩૭	પ્રેમાભાઈ હોલ	૬ સાંજે

નોંધ : વકતૃત્વની હરિકાંઈ અને ઉગ્રણીમાં ફક્ત સ્ત્રીઓ જ આવી શકશે. બાકીના કાર્યક્રમમાં પુરુષો પણ દાખર રહી શકશે. ગરબા અને હરિકાંઈમાં ફક્ત સોળ વર્ષ ઉપરની બહેનો જ ભાગ લઈ શકશે. ઉગ્રણીમાં જ્યાં માટે થી દરેક બાળુ દીક આના ચાર રાખવામાં આવી છે. રમતગમતની હરિકાંઈમાં ઉતરનાર માટે એ આના થી રાખવામાં આવી છે.

વિચાખહેન ૨. નીલકંઠ, પ્રમુખ.

“ ગુણ સુન્દરી ” બાલવિભાગ

તત્ત્વી : સોમભાઈ પટેલ,
C/o ધી ન્યુ ઇરા સ્કૂલ, મુંબઈ, ૭.

વર્ષ ૭ : અંક ૬

પ્રતક ૭

સપ્ટેમ્બર : ૧૯૩૭

ચાંદામામા

ચાંદામામા અમારા ચાંદામામા,
કેવા દીપે અમારા ચાંદામામા.

આભલામાં ગેલ કરે
વાદળીથી ગેલ કરે
દોડી છૂપાય મારા ચાંદામામા,
કેવા દીપે અમારા ચાંદામામા.

ચાંદનીથી ચોક મહે
રુપાનાં ફૂલ જડે
તારલા ટમકાવતા ચાંદામામા,
કેવા દીપે અમારા ચાંદામામા.

ગાડું

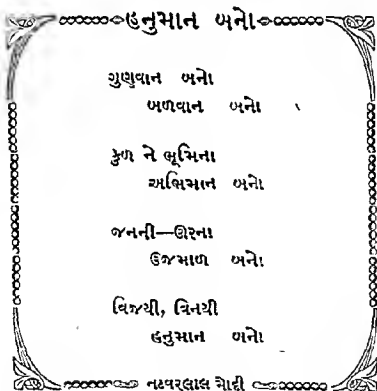
(ખાલપાઠ)

આ ગાડું છે. ગાડું સુતારે બનાવ્યું. ગાડાને બે પૈંડાં છે. પૈંડાંની વાટ લોદાની છે. વાટ લુહારે બનાવી. ગાડું ચાલે ત્યારે ‘કચક કચક’ બોલે. એ ગાડાનું સંગીત.

ગાડામાં માણસો બેસે ને ખેતર પાદર જાય ગાડામાં બેસીને ખીજે ગામ જાય. ગાડામાં માલ ભરીને લાવે. ગાડામાં ઘાસ ભરાય, અનાજ ભરાય, કપાસ ભરાય, માટી ને ઇંટો પણ ભરાય. બધું જ ભરાય. બધું જ બે બળદો ખેંચે.

ત્યારે બળદો અને ગાડું બંને ખૂબ ઉપયોગી. બંને સેવાભાવી. બંને આદર્શ, બળદોના ગળાના ઘુધરા, ગાડાના પૈંડાનું ‘કચક કચક’ ને બીજા અવાજો. ગાડું ચાલે છે તેમ મનાવેજ, ગાડું ન હોત તો ?

શાંતિલાલ દામોદરદાસ મહાજન

નરસિંહ મહેતા.

(ગતકથી ચાલુ)

કુવરનાઇને પરણાવી, મામેરું કર્યું પણ નરસિંહે જરાય ફિકર ન કરી. બારીબાર એ બધું થઇ ગયું. નાગરી નાતમાં કદી ય કોઇએ ન કર્યું હોય એવું પર્વ જિજ્ઞવી લીધું પણ એ બધું કેમ બન્યું, એની નરસિંહને ખબર પણ ન રહી. પિતાનું શ્રાદ્ધ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો તો તે વખતે પણ સઘળું સાંગોપાંગ જિતરી ગયું અને તે પણ સરસ રીતે. નાગરો બધા આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઇ ગયા અને જેમ જેમ આવા પ્રસંગો ઉઠેલાતા ગયા તેમ તેમ એમની અંદર એના તરફ અદેખાઇ પણ વધતી ચાલી.

એમ કરતાં કરતાં શામળશા મોટો થયો. માથેકળાઇને કેઇ કેઇ દહાડે પુત્રને પરણાવી લહાંવો લેવાનાં સ્વપ્નનો આવવા લાગ્યાં પણ નરસિંહે તો કે દિ એની ચિન્તા કરી હતી તે આજે કરે !

વડનગરમાં મદન મહેતા નામનો એક નાગર વસતો હતો. દિવાનગીરી હતી ને પૈસાની ખોટ નહોતી. એને એક દીકરી. જિંદગીના એકના એક પ્રસંગને સારી રીતે જિજ્ઞવી લેવો એ વિચારે એણે ગોરને બોલાવ્યો ને કન્યાને સારું કેઇ કુળવાન ઘર શોધવા ફરમાવ્યું. ગોરે જુનાગઢમાં આવી નાતનાં આગળ પડતાં ઘરોમાંથી છોકરા નોંધા પછું એકે ય એની નજરમાં ન બેઠો. નાગરોને રોમે રોમ લાગી ગયું. એમણે ગોરને મંરૂકરીમાં નરસિંહનું ઘર બતાવ્યું. ગોરે એ સાચું માન્યું ને નરસિંહને ત્યાં જઈ શામળશાને નોંધ્યો. નોંધ્યો ને તરત જ એ એની નજરમાં બેસી ગયો. સારું મુહૂર્ત નોંધ એણે શામળશાનો વિવાહ નક્કી કર્યો અને એ વડનગર ગયો.

ગોરની વાત સાંભળી મદન મહેતા મુંઝાઇ ગયો. આખી ય નાગરી નાતમાં એ બિખારી સિવાય બીજું ઘર ગોરને ન મળ્યું એ બાબતનો ઠપકો આપ્યો ને વિવાહ તોડી બીજું ઘર શોધવા જણાવ્યું. ગોરે જવાબ દીધો, ‘ મારું શોધેલું ને પાછું ફેલાય તો આપઘાત કરી મૃત્યુ પામું ! ’ આખરે લગ્ન લેવાયાં.

ટાણું સાચવે એવા વૈષ્ણવજનોની નરસિંહને ખોટ નહોતી. કેઇ ધનાઢયે એ પ્રસંગ પણ સાચવી લીધો. મદન મહેતા અને એની પત્ની આખા ય પ્રસંગનો ઠાક જેઇ હરખાઇ ગયાં અને પુત્રીના લાગ્યનાં વખાણ કરવા લાગ્યાં. આખરે જાન પાછી વળી અને દ્વારકાથી આવેલા પેલા ધનાઢયોને વળાવ્યા.

હહાડે હહાડે નરસિંહ આથેડ થતો ગયો. જીવાનીના વંખતે રાધા કૃષ્ણનાં ગીતો ગાતાં એ ધરાતો નહોતો, તે હવે સાચો વૈષ્ણવજન બને છે. અને જેમ જેમ અંદર વધારે ને વધારે વિશુદ્ધ ભાવો જગતા ગયા તેમ તેમ એની કીર્તિ ફેલાતી ચાલી. બાળપણનો ‘ ગાંડીઓ ’ અને યુવાનીનો ‘ મૂર્ખ નરસૈયો ’ હવે ‘ મહેતાજી ’ ને નામે લોકોની છબને ટેરવે ચડ્યો.

ગિરનારની તળેટીમાં દામોદર કુંડ છે. ત્યાં એ ઘણીવાર નહાવા જતો. રસ્તામાં ઢેડવાડો આવે તે વેળા બધા ઢેડ દૂરથી એનાં દર્શન કરે. એક દિવસ દેવલાક ઢેડો એકઠા મળ્યા અને નરસિંહ મહેતાને પોતાના વાસમાં આવી ભજન કરવાનું કહેવા મનમુખો કર્યો. થોડક આગેવાન ઢેડ, દામોદર કુંડમાંથી નાહી પાછા ફરતા નરસિંહને વિનવવા લાગ્યા:

‘ મહાંત પુરુષ અમારી અરજ એટલી,
અમારે આંગણે કરો રે કીરતન. ’

અને તરત જ નરસિંહે ઠહું ‘ જરૂર આવીશ. તમારાં આંગણાં લીંપીશું’પી તૈયાર કરજો. ’ ઢેડવાડો આખો હરખાઇ ગયો. ઘરે ઘરની સાક્ષરૂં થઇ ગઇ.

અને મહેતાજીએ ઢેડવાડામાં જઇ આખી રાત હરિકીર્તન કર્યું. કરતાલ, મૃદંગ ને ધૂવરાના અવાજ વચ્ચે મહેતાજી પડો લલકારતાં, એક પછી બીજું ગીત ગાતાં આખી ય મેદનીને ભક્તિરસમાં તરબોળ કરી દે છે.

પણ નાગર જેવો નાગર ઢેડને આંગણે કીર્તન કરે એ નાત કેમ સાંખે ? નાગર ઓછો એને ગાળો દે છે, સગાં વહાલાં કકળતાં કકળતાં એને ઠપકો આપે છે, નાતના પટેલિયા એને નાતબહાર કરવાની સ્થિતિઓ યોજે છે. ત્યારે નરસિંહ એ ખંધાંને એક જ જવાબ દે છે.

‘ એવા રે અમે એવા રે એવા,
તમે કહો છો વળી તેવા રે;
શક્તિ કરતાં ને જાન્યું કહેશે તો,
કર્યું હામોદરની સેવા રે. ’

અને

‘ સઘળા સાથમાં હું એક ભુંડો,
ભુડથી વળી ભુંડો રે;
તમારે મન માને તે કહેજો,
સ્નેહ લાગ્યો છે મને જાડો રે. ’

પણ એના આ જવાબથી તો નાગરો એને નફરત કહે છે અને એના સંસર્ગથી દૂર ભાગે છે. થોડા દહાડા સુધી તો રોજનાં ભજન કીર્તનમાં આવનારાં લોકો પણ દેખાયાં નહિ.

પણ વળી પાછી દહાડે દહાડે વૈષ્ણવજનોની ઠઠ મહેતાજીને ચોતરે ભમવા માંડી. ગામે ગામ એમની કીર્તિ ફેલાઈ રહી. ઠંકઠેકાણેથી લોકો જુનાગઢમાં મહેતાજીનાં દર્શન કરી પાવન થવા આવવા લાગ્યાં.

એને હવે એની છેલ્લી અવસ્થા આવી. એ સમયે એનાં સ્વજનો-માણિકબાઈ કુંવરબાઈ ને શામળશા એકે એકે મૃત્યુ પામે છે. પણ મહેતાજીને તો મૃત્યુની બીક નથી રહી. એ ગાય છે:

‘ સુખદુઃખ મનમાં ન આણીએ,
ઘટ સાથે રે ઘડીયાં;
ટાંચ્યાં તે કેઈનાં નવ ટળે,
રઘુનાં થનાં જડીયાં. ’

ઘડીકવાર સ્વજનોની મૃતિ તાજી થાય છે પણ તરત જ એનું મન બીજે વળે છે. એ નાચી બેઠે છે :

‘લલુ’ ધલુ’ ભાંગી જન્મળ
મુખે ભજશું શ્રી ગોપાળ.’

મહેતાજી હવે ચોવીસે કલાક ઈશ્વર સ્મરણમાં ગાળે છે. એમના ભક્ત સમુદાય વધતો ચાલે છે તેમ તેમ એ એમને ઉપદેશ આપે છે.

એમ કરતાં મહેતાજીના જીવનનો છેલ્લો દિવસ ભીગે છે. બહાર ચોતરા પર પથારીમાં દ્રિયું વાળી એ સૂતા છે. શિષ્યો આશુભાગ્ય ટોળે વળી બેઠા છે.

જીવનને છેલ્લે દિવસે પણ એ શિષ્યોને ઉપદેશો છે.

‘નીરખને ગગનમાં કોણ ધુમી રહ્યો,
તે જ હું તે જ હું’ શબ્દ બોલે;
સ્થામના ચરણમાં ઈશ્વર મરણ દે,
અહીંયાં દેઈ નથી કૃષ્ણ તોલે.’

અને ભીંચે ગગનમાં ધૂમતા સૂરજ સામે મહેતાજી ભેઈ રહે છે. ધમીક પછી એમની આંખો મીંચાઈ જાય છે.

નરસિંહ મહેતા આપણા આદ્યકવિ: એમના જીવનમાંથી આજે ત્રણસો વર્ષોં ધયાં આપણે પ્રેરણા મેળવ્યા કરીએ છીએ. એમનાં રચેલાં બાળલીલા, રાસલીલા, દાણલીલા અને મુદ્દામાચરિત્ર આપણને ફરી ફરીને ગાવાનું મન થાય છે તે જ એમનાં કાવ્યોની સાચી કિંમત: નરસિંહ મહેતા એમનાં એ કાવ્યોથી આજે ય આપણી વચ્ચે જીવતા જાગતા બેઠા છે.

સોમભાઈ

રાજસિંહ

સ્થળ સંકેતને લીધે આ વખતે આહુ વાર્તા આપી નથી. આવતે મહિને આગળનો હપ્તો આવશે.

તંત્રી

અમે તો ગાડીમાં બેસવાનાંજ !

બી.બી. એન્ડ સી. આમ. રેલ્વેનું નાનકડું એવું એક સ્ટેશન હતું. ઉનાળો હતો. બપોરના ત્રણ વાગે ગાડી આવવાની હતી.

રેલ્વેનું પ્લેટફોર્મ ઉતારેઓથી ભરચક હતું. બિચારા મુસાફરો પગે બળતા હતા અને તડકામાં તપતા હતા. સ્ત્રીઓએ માથે પોટલાં જાંચકીને કલબલાટ કરી મૂક્યો હતો. નાના છોકરાઓ તરસને લીધે જૂમ પાડતા હતા.

ટિકિટ માંસ્તરો અને બીજા સ્ટેશનના નોકરો ‘આજે પેસેન્જર ટ્રેનમાં કેરીના કેટલા કરંડિયા ઉતરવાના છે અને તેમાંથી પોતાને કેટલી કેરી મળી શકશે.’ તેના વિચારમાં મગ્ન હતા.

એકાએક એક જણે જૂમ પાડી “એ ભાઈ ખાવડું પડ્યું” એ સાંભળી મુસાફરો ગાંસડાં, પોટલાં લઈને સાબદા થયા.

આખરે ગાડી આવી, ફડાફડ ખારણું ઊઘડ્યાં. કેઈ એક ભયંકર યુદ્ધમાં લશ્કરને એકદમ કિલ્લો તોડી પાડવાનો ન હોય ! એવા જુલસામાં એ રેલ્વેના ડબ્બામાં ધસી ગયાં.

હસ માણસની બેસવાની જગ્યાએ સત્તર તો બેઠાં હતાં. તોય તેમણે પોતાનાં ગાંસડાં, પોટલાં લઈ ડબ્બામાં પોતાને પણ ગોઠવ્યાં. બિચારાં !

એ બિચારાં શું કરે ? એમને તો બસ “અમે તો ગાડીમાં બેસવાનાંજ એજ વિચાર.”

જગ્યા ન હતી, ઊભા રહેવું પડે એમ હતું, ધક્કા ખાવા પડતા, સામાન માથે રાખવો પણ ભારે પડતો, નાનાં બચ્ચાં રોતાં હતાં, થોડાંક વિશેષણો પણ કેઈ સંભળાવતું, ઘણીજ મુસીબત હતી—માનવી ન જીરવી શકે તેટલો કોલાહલ હતો—છતાંય “બસ અમે તો ગાડીમાં બેસવાનાંજ”—એ વિચારે હસની જગ્યાએ સત્તર હતાં ત્યાં અમે પણ અડગ ઊભા—

આમ જેમ તેમ પ્લેટફોર્મ ખાલી થયું ને ગાડી ઊપડી. થોડાક લણેલા બોલતા સંભળાયા, “હાય શું કરીએ ? પૈસા અ.પીએ છોએ છતાં ઘેટાં બકરાંની જેમ પૂરે છે, પણ તેથી શું ? અમે તો ગાડીમાં બેસવાનાંજ.”

પૈસા આપીને એવા લણેલા શામાટે ઘેટાં બકરાંની જેમ પુરાતા હશે ?

વાંદરા

વાંદરા ઘણી જાતના થાય છે. આખી દુનિયાના વાંદરા ને એક જગ્યાએ એકઠા કરવામાં આવે તો ભારે રમુજ આવે. એમનાં જુદાં જુદાં લક્ષણો આપણને ઘણું જ શીખવાડી શકે તેમ છે. એમાની મુખ્ય જાતો નીચે પ્રમાણે અત્યાર સુધી લેવામાં આવી છે:

૧ કાળા મોંના દેશી વાંદરા : જે દરેક ગામઠાં કે શહેરમાં લેવામાં આવે છે. એને આપણે સારી રીતે જાણખોજે છીએ.

૨ મથુરાનાં માંકડાં : લાલ મોંવાળાં ખૂબ રમતીયાળ અને ઉઠાવણીર હોય છે. એમને મદારી લોકો પાળે છે. 'નાથીઆ કોશા ને રતન કોશી'ના જેવ ઘણાંજે લેવા હશે.

૩ ગોરીલા : આ વાંદરા આફ્રિકાના જંગલોમાં વસે છે, તે છ કુટ ઊંચા હોય છે. હાથ પગ લાંબા હોય છે. માણસોથી ખૂબ ડરે છે. જીવતા જવડે જ પકડાય. નાનાં બચ્ચાં પકડવામાં આવે તો હવાપાણીના કારણે મરી જાય છે.

૪ ઉરાંગ ઉટાંગ-આ જાત મુમાત્રા જોટમાં થાય છે. એના નામ ઉપરથી જ એનાં પરાક્રમે કેવાં ભારે હશે તે જાણી શકાય છે.

૫ ચીમ્પાંઝી : આ વાંદરા આફ્રિકાના છે. ખૂબ રમતીયાળ, હેતાળ અને ચચળ હોય છે. એની દોસ્તીએ માણસ જાતને ઘણી હોનારતોમાંથી બચાવી લીધી છે. એના જેવું બુદ્ધિશાળી વાંદરું બીજું એકે નથી.

૬ ગિબન : શરીરે પાતળાં અને લાંબા હાથપગવાળા. જિંદગી વાંદરાં આળીસ આળીસ શીટ દર ફૂંદી શકે છે. મહાયા ઈશ્વર પૂર્વ એશિયા વગેરેમાં થાય છે.

૭ બબુન : કંઠરૂપા, ફૂતરા જેવાં જે. આ વાંદરાને લેખને ખીક જ લાગે. એવું વિકાસ લાગે છે. દાંત પણ અણીદાર છે. ૨ સતા સમુદ્રની ઉત્તર પૂર્વ બાજુના પ્રદેશમાં હોય છે, કોઇ પાર્કમાં લેવા મળે છે.

૮ લેમુર : ઉંદર ને ખીસકોલી જેવાં વિચિત્ર ઘાટનાં વાંદરાં પણ થાય છે.

૯ મેંડ્રીલ : નામના ઝાંઝુની વાંદરામાં યાદચકિત, વેર, ઇર્ષ્યા અને ગણિત શક્તિ રહેલી હોય છે.

પ્ર

સર્વ,

જ્ઞ

૨. દિવસ

ઓક્ટોબર ૧૯૩૭

આવૃત્તી અને સ્થાપક : શ્રી. લક્ષ્મણ વર્મા, હાલ રીવાજ સોનું પ્રણામી શાસ્ત્ર.

અવૃત્તિ :

વર્ષ :

જાહેરાતો અને પ્રકાશન

અંગ્રેજી અને ગુજરાતી

પ્રકાશન

રસિક તથા પ્રેરક

શ્રીજીવનના વિવિધ પ્રશ્નો ચર્ચાતું સાહિત્ય

‘શુભસુન્દરી’ના તંત્રી શ્રી. યજ્ઞેશ હ. / શુકલની કૃતિઓ,
તમારા ઘરમાં જરૂર વસાવી લેજો.

તૂટેલાં બાંધન : કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની નવલકથાનો બાવવાહી અનુવાદ.

મૂલ્ય : ૦-૮-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૧-૦

ઈર્ષ્યાની આગ : કંપની સરકારના સમયની રસિક પ્રેમકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

ગરીબની ગૃહલક્ષ્મી : મથકર રિન્દી નવલકથાકાર શ્રી. પ્રેમચન્દ્રજીના
(પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ) ગળન નો બાવવાહી અનુવાદ

મૂલ્ય : રૂ. ૩ : પોસ્ટેજ : ૦-૭-૬

પાકેશી : સ્વ. તથા પર બાળની શ્રીજીવનને સ્પર્શતી
સોળ પ્રેરક વાતોઓ

મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

અધું અંગ : શુભસુન્દરી દિન્દુ મમાજીના બગતા પ્રમોદ ચર્ચાતી
બાર નવાલકાઓનો સંગ્રહ.

મૂલ્ય : ૦-૧૨-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

તેયાર થાય છે ।

શ્રી. કનુ દેસાઈના આકર્ષક જેકેટ સાથે

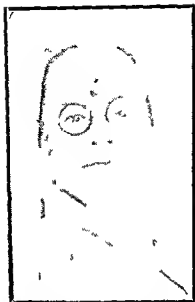
‘જીવતા સોદા’

પ્રેરક નવલકથા

મૂલ્ય રૂ. ૧ (પોસ્ટેજ લુકું)

‘શુભસુન્દરી’ના પ્રાહુકોને વીસ રકા વળતર મળશે.

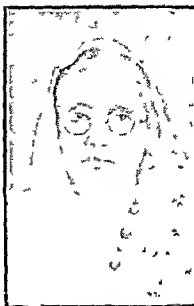
લખો . યજ્ઞેશ હ. શુકલ, ૪૮, કલ્યાણ મિર્ઝાજી નં. ૧, મુંબઈ, ૪.
કાંઠવાહી

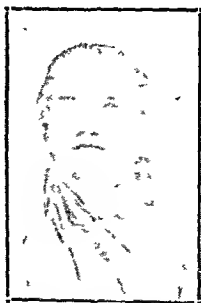
શ્રીમતી વિજયાગૌરી કાતુગ

હરિયુરા
મહાત્મા

સ્વામત મમિતિર્ગ
મયુ ઉપમમ્મો

શ્રીમતી મીકુબહેન પાટીલ

શ્રીમતી લક્ષ્મી દેવી

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પ્રકાશ ૨૯૨

મોરારજી : ૧૯૩૭

અંક ૨ બે

મૂઠી હાડકાંના માનવી

ગાંધીજી કેવા અદ્ભુત પુરુષ છે, કેવી એમની આશ્ચર્યજનક અને સમગ્ર દુનિયા માંદિની છે, અને કેવા એમનો હોઠ ઉપર સૂઈ મેલાવ છે ! એમના હોઠો અને ઉઘાટોમાંથી એની પાછળ રહેતા એમના અગ્નિજ્વલો ભાગ્યેજ પૂરી પ્રવાસ આવે છે; એમનું અગ્નિજ્વલ એમના હોઠોથી કદપના આવી શકે તેના કરતાં વધારે છે. અને હિંદુસ્તાનની એમની સેવાયે કેટલી અગાધ છે ! એમણે પ્રભાત દિન અને પુરોહિત, શિસ્ત અને સંઘર્ષોલ્લાસ, ધ્યેયને માટે આનંદથી ભલિયાન આપવાની શક્તિ, અને પોતે આશ્વત નમ્ર હોવા છતાં, (દેશમાં) સ્વાધિમાન થવાનું કર્યું; એમણે કર્યાં કશું હતું કે શોષ એજ ચારિત્ર્યનો ખોટો પ્રાચી છે, શોષ વિના નીતિ ન હોય, ધર્મ ન હોય, પ્રેમ ન હોય. " ત્યાં સુધી માણસ ભયને વંશ હોય, ત્યાં સુધી તે સ્વ કે પ્રેમની ઉપાસના કરી ન શકે. " દિલ્લાને અત્યંત અણખો છતાં એમણે આપણને કહ્યું છે કે, " મધ્યસ્થ હિંસા કરતાં વે વધારે વિસ્ફોટકારક છે. " અને ' માણસનું નિયમપાલન તે પોતાના કાર્યને વળગી રહેશે એ પાતળી પ્રતિજ્ઞા-પ્રાણપરી છે. ત્યાજ, નિયમપાલન અને સંવેદન વિના મુક્તિ નથી અને અસા થે નથી. નિયમપાલન વિનાનો કેવળ ત્યાજ વૃથા છે. " આ કેવળ સંબોધ જ લાગે, કદાચ ધર્મપ્રીત્યે કહેવાં વાક્યો હોય અને કહેલા એવાં વાક્યો પાલુ તેમ નથી, કાશ્વ એ સંબોધો પાછળ સક્રિય રહેલી છે, અને દેશ ભણે છે કે આ મૂઠી હાડકાંના માનવી તોલ્યા વિના કશું બાકી એમ નથી, જે કહે તેમ કરવાવાળો છે.

રેટિયાની સંસ્કૃતિ : (ક્ષમર એન્જીને કચેલી સમીક્ષા)

“ આપણે ગરીબોની સાથે છવંત સંબંધ સમજાવે દોષ તો આપણે નતમહેનત કરવીજ નહીં ” આપણે ગરીબો ને શ્રમશીલ કામ કરે છે તેવું કામ, ધંધારને નામે, આપણે એજ ગરીબો માટે કરીએ એજ મને તો પ્રમુખકિતનો સાચો માર્ગ લાગે છે. મદદભાજી નતમહેનતને કોઈ હથડું કામ નથી લેખતા—અને તેમ એવું કામ કરવામાં આપણે કોઈ મદદભાજી નથી કરતા. પરિશ્રમ કરવો એ તો એક પૂલનું કામ છે, એમાં તો મનુષ્યનું જોરવ પ્રકાશે છે—માનવમતિમાં રહેલી સર્વોચ્ચ પ્રેરણાનું એમાં પ્રતીકાત્મક થાય છે. નતમહેનતના આશ્રદ પાછળ મદદભાજીનો ઉદ્દેશ તો સામંજસનના આખાથે ચાંતાવણીમાં સર્જનમય કાર્યને પહોંચે આપવાનો છે.

સાબરમતીના આશ્રમની રચના આ સૂત્ર પર થયેલી છે. આશ્રમનું જીવન પરિશ્રમથી ભરેલું હોય છે. રોટાકાનું કામ, ભજર સફાઈનું કામ, સુધારી કામ, રેટિયા અને સાળના ઉદ્યોગો બધામાં જ પરિશ્રમનું લાગણી રહેલું હોય છે પરંતુ મદદભાજીનું સાચું જોગબાજી તો રેટિયા અને સાળની પ્રરત્તિમાં જ થાય છે. કર્મયોગ ને આયંજીવનનું ભવ્ય તત્વજ્ઞાન છે તો વર્તમાનયુગમાં રેટિયા જ એ કર્મયોગનું જીવન પ્રતીક છે. એ કર્મયોગ કંઈ શેષાક તત્વજ્ઞાનોએના માનસિક કે આધ્યાત્મિક જેલ નથી, રેટિયામાં રહેલા કર્મયોગ તો કોરોડને અતવચ્છની સંજીવિતિ અર્થજી કરે છે. જનકાગમાં યોગની સાધના કેવળ મુશીકાર આધ્યાત્મિક મુશીકારોને અધિકાર ગણાતો અને તેથી તેને દુરપયોગ પણ થતો. રેટિયાના યજ્ઞમાં ને કર્મયોગની સાધના ભયર થતા દિલ્હી પ્રાંત કરે છે તેમાં ગરીબમાં ગરીબની સાથે અનુસંધાન રહેલું છે—એમાં રહેલા પ્રેમ અને નમ્રતાના સંસ્કારોને દુરપયોગ ભાગ્યે જ થઈ શકે છે. રેટિયાની સંસ્કૃતિ પ્રેમ અને ત્યાગના ભવ્ય સંસ્કારો પર આધારિતનું નવવિધાન ચોટી રહી છે.

મદદભાજીએ એમના નતમહેનતના સૂત્રનું આજુબે તત્વજ્ઞાન રેટિયામાં સમાવી દીધું છે. રેટિયા કંઈ સંસ્કૃતિનો વિરોધી નથી—એ તો એવું પ્રતીક છે. કાવજી-વજાદની કળા વેદાગ નેટલી યુગાગ્રી છે, આર્થસંસ્કૃતિનો પરિપાક વેદાન્ત ઋષિ હતો તેવી જ રીતે વજાકર પણ એજ સંસ્કૃતિનું પ્રથમ સર્જન હતું. વેદાન્ત તત્વજ્ઞાન ગણાતો કારણ કે મનુષ્યના આત્માની નબત્તાને એ ઠોકે છે—વજાકરને તંત્રવાય કહેવામાં આવતો—કારણ કે મનુષ્યના શરીરને એ ઠોકે. ભારત વર્ષની સુવર્ણયુગની સમૃદ્ધિ તેમજ અમર સંસ્કૃતિ વેદાની અને વજાકર—એ બેના જીવનમાં સમાયેલી હતી. વેદાતી ભવ્ય મંત્રદેશ ગજાનો—વજાકર સાચો કલાકાર લેખતો.

રેટિયાનું આર્થિક મદત એ છે કે દિલ્હી ગરીબાણનું તે સાચું ઔષધ છે. સહયોગી ઉદ્યોગ તરીકે એની શક્તિ અપાર છે. એમાં મુડીની જરૂર નથી. વિરોધ કોઈકથી એમાં ભેદનું નથી એમાંથી વતપન થતી વસ્તુએને બલરની ભારેજ મુશકેલી નડે છે—આમોદવાના ફેરફારોની એ ઉદ્યોગ પર નહિં નેવી જ અસર થાય છે. દુબકાજ અને બેઠારીની આપતિઓમાં રેટિયાની રાહત શક્તિ પ્રચંડ છે. પરંતુ રેટિયાનું આ આર્થિક મદત એની પ્રચંડ નૈતિક અને આધ્યાત્મિક શક્તિ આગળ ઝાંખું પડી જાય છે. ગરીબ અને તર્જનર, દિલ્હી અને મુસલમાન, પાસ્ટી અને ખ્રિસ્તી એ સર્વને વચ્ચે એ પ્રેમનું અનુસંધાન રહે છે, સાદાઈની એ પ્રતિજ્ઞા છે, ત્યાગનું એ મદદભાજી છે. આરિતનું એમાં અજબ ઘડતર થાય છે. જીવજીવનનું નવવિધાન કરાવતી અને શ્રમજીવનનું સંયોગ ખીલવવાની એમાં અમોઘ શક્તિ પડેલી છે.

“ જીખારીના ધંધાને એ પદચ્છ કરશે; આપણા ફેરજીવાત આજસુનું એ રાગનાજી ઔષધ નીવડશે; બાકતા મનને તે સ્થિર કરશે; અને હું સાચે જ માનું છું કે તો કોરોડો એને ધરા તરીકે અપનાવશે તો આપણા પ્રમુ જીવનમાં પ્રમુખકિતનો સાચો પ્રકાશ પપરાઈ રહેશે, રેટિયાના ચક્રોને પ્રત્યેક ફેલાવો સાંધિ, સદ્ભાવ અને પ્રેમનાં લાંબાંબાં કાગે છે. મદદભાજીની અદિંસાની ભવ્ય શીક્ષણીનું ઇન્દ્રિય રેટિયા જ છે.

દિ. બ. દિવાનજી

મસ્તની મસ્તી

તારા અપાસે મસ્તની મસ્તી હું આહું હું
 ધીરાન પર છે એ મહો વસ્તી હું આહું હું
 પળ પળ ખુલ્લી આહું હું મારા વિચારની;
 એ સાથ ઢિલચુરની ખસતી હું આહું હું
 પાણી વિનાતી સિ.દગી શું કામની કહે ?
 એથીજ મારી આંખ વરસતી હું આહું હું
 જે મસ્તીથી શરાબને મસ્તી મળી રહે;
 એવી જનોખી આંખની મસ્તી હું આહું હું
 તારા કામની આંખ એ મારી છે સિલકગાદ
 એનીજ આહું હું તો પરસ્તી હું આહું હું
 આહું હું એકું સ્થાને કે જેની ખબર નથી
 ધીરાન આહું હું હું ન વસ્તી હું આહું હું
 ઉઘાડએ ચહું તો પછી ઠોકરાનું શું ?
 શયરા છે એજ એજ કે ખસતી હું આહું હું.

“ શયરા ”

સદ્ગુણનો છાંડ

તત્

ઉગ્યો સદ્ગુણનો છાંડ હેયે સ્નેહવારિ સિંચને
 દુષ્ટો દુષ્ટો તે દિનદિન;
 સુવત્ સમય સુકરથી ઉપર, વિવિધ વિટપથી
 સુસગ પરિમલે બધાં ..
 કુસુમ અવનવાં બધાં-
 શ્યાંત વિખુધ ઉઘનતો મગનથી આંસુડાં સર્વાં
 મન કરતાં
 રહો કરતાં
 સદા સુખિયારાં સર્વાં
 તમને તેમજ મને !

પતીલ

સાહસ અને હિંમત જેનાં જીવનમાં ઝોતપ્રોત થયાં રહ્યાં હતાં : ગગનમાં વિહરનારી દુનિયાની અજોડ મીસ એમીલીયા

જુલાઈ, ૧૯૩૭ !

ત્રિશાળ પૃથ્વીપટના અંતરેને દૂર કરવા મથતા વૈજ્ઞાનિકો અને વિમાનીઓ માટે આ મહિનો બહુ જ શોકગ્રસ્ત બન્યો છે.

વિમાની તત્ત્વારીખર્માં જુલાઈ, '૩૭ માઠ-ગાર બનશે. એક હાથ પર 'કમ્પીરીયલ એરવેઈન'નું દવાખ નહાજ 'કેસેડોનીયા' અને 'પાન અમેરિકન એરવેઈન'નું 'કપીપર III' એટલેન્ડીક વિમાની બપવસારે માટે અખતરા કરવું હતું; ધારે ખીન હાથ પર, હાવડ હાથો પાસે અમેરિકન વિમાનો અને નૌકા-પતિઓ શ્રમ યથેથી મથદૂર સ્તરી વિમાની મીમ એમીલીયા કમ્પરહાઈ તેમજ તેના સાથી કેપ્ટન નુન માટે પેસીફીક મહાસાગર ખુંદી વળ્યા હતા.

વિમાની કમ્પનીઓના ઉડતા જહાજોની સફર સંગ્રામીય પાર ઉતરી હતી પણ ૨ જુલાઈએ લી (ન્યુગીની) થી ઉપડ્યા પછીથી મીસ એમીલીયા કમ્પરહાઈનો કંઈ પતો લાગ્યો નહોતો.

* * *

લાખો ડોલર ખર્ચેને અમેરિકાની સરકારે પોતાની આ માનીતિ સ્તરી વિમાની માટે એકેક પ્રયાસ જતો કર્યો નહોતો. હાવડ ડાખ-ઓની આસપાસના મથકો પરથી વિમાનો વાળી રાક્ષસી સ્તરીમરો અને નૌકાદળના જહાજોએ આ ઐતિહાસિક સ્તરી જયાવી લેવા ખૂબ જ શેડમામ કરી મૂકી હતી. પણ આખરે તનતોડ પ્રયાસો છતાં એમાં નિષ્ફળતા મળી અને અમેરિકન સરકારે મીમ એમીલીયા

કમ્પર હાઈને મરણ પામેલી માની લખ તેની શોધ પડતી મૂકી.

તા. ૨ જુલાઈએ મીસ એમીલીયા કમ્પરહાઈ 'ન્યુગીની હોટલ' અને તેજ સાંજે એક રેડીયો સંદેશોએ અમેરિકાને ખબર લાગાવી મૂક્યું: "માત્ર અઢધા કલાક જેટલું જ પેટ્રોલ રહ્યું છે, અને જમીન ક્યાંય નજરે પડતી નથી," એવો નિરાશાજનક સંદેશો રેડીયો સ્ટેશનોએ પકડતાં તરત જ હેડમામ શરૂ થઈ. તા. ૬ મી જુલાઈએ એક ખીજે સંદેશો મળ્યો: "અમે ખૂબ જ દેરાન યયા છીએ, છતાં હજી સુધી દેહી રહ્યાં છીએ." આ સંદેશોએ કંઈક આશાનો સંચાર કર્યો અને શોધ વધુ તીવ્ર બની. ખીજા થોડાક દિવસો પછીથી કંઈ પણ મમાચાર ન મળતાં છેવટે આશા પડતી મૂકાઈ.

* * *

મીસ એમીલીયા કમ્પરહાઈ હેઈ ગીસીસ જી. પી. પુટનામ અમેરિકાના એક વીજ્ઞાત પ્રકાશકની પત્ની હતી. થોડે થોડે વિસ્તારે વિશ્વનો વિમાની પ્રવાસ કરવા તે બહાર પડી હતી. આ પ્રવાસ તેની મહત્વાકાંક્ષાની ભૂખની એક નિશાની હતી. લાંબા અંતરના ઉડખન માટેની જરૂરીયાતો અને માનવ શક્તિની કસોટી કરવાનો આ મહાન અખતરો હતો. "ઝડપી અને ખર્ચાળ વિમાનો બનાવવામાં લોકો એટલા બધા મથમથ બની ગયા છે કે તેમને ઉડાવનાર સ્તરી પુરૂષો વિષે તેઓ કંઈજ

હતાં : મૃત્યુ અને આગ જેની સામે ડાળા ઘુરકાવી વિમાની નારી ઈયરહાટ

પરિચય કરાવનાર :
શ્રી. રસિકલાલ ગોધી

ધ્યાન આપતા નથી. ”
વિશ્વના પર્વદનનો ઉદ્દેશ
તેના આ વાક્યો પરથી
સમજી શકાયો.

ઉદ્દેશ એ ગોઠારા પર્વ-
દન દરમિયાન તા. ૧૮ મી
જુને માસ એમીલીયા
કલકલ્યા આવી હતી. ૫૪-
કરો સાંચે વાતમીત કરતાં
તેણે આ પ્રવાસનો ઉદ્દેશ
સમજાવ્યો હતો. તેણે
જાણ્યું હતું : “ લાંબા
અંતરેનું ઉડ્ડપન કરતા
વિમાનીઓ માટે યોગ્ય
ખોરાક હું નક્કી કરવા
માનું છું; એકી વખતે
જુદી જુદી ભાષામાં જુદી
જુદી વાતોનું જનાર સોએક
ચંત્રો વચ્ચે રહીને જીવનની
હરેક પળ વિમાનની બારી-
માંથી ડોઝીયું કરવામાં
હું કેટલી ઝડપથી કંટાળી
જાઉં એ મારે નોકરી કરવું છે... હાલના
વિમાની પ્રવાસને હું અદ્ભુત સરળ જનાવવા
માનું છું. અને મારી ખાસેના સોએક

ચંત્રોમાંથી કમું ચંત્ર સોથી વધુ ઉપયોગી
છે તે હું જાણવા માનું છું.”
* * *

કલાનો વૃત્ત

લેખક :
શ્રી. 'અરોવ'

કુલાના પિતાએ આફ્રિકામાં વેપાર ખેડતા શેઠ ધરમદાસના પુત્ર જન્મનાશ્વસ જોડે એના વિવાદ નક્કી કર્યા એ વાત બે ત્રણ દિવસમાં જ ગામમાં વ્યાપી ગઇ. કોલેજમાં ભણતી કલાએ આ પોતાના વિવાદમાં સંમત કેમ આપી દશે એ કલાના મિત્રો માટે એક કોપડો થઇ પડ્યો. ચિરંજીવ, પરિમલ અને મિરીચ એ ત્રણ કલાના બહુ નિકટના મિત્રો હતા. એ ત્રણમાંથી એક કલાને પરણવા ભાગ્યશાળી થશે એમ કોલેજનું વિવાર્યાકૃદ માનવું. વળી કલાના પિતા કલાને પૂછવા વગર, એની સંમતિ વગર એને પરણાવે એટલા અનુદાર ન હતા એ પણ બધાને જાણીતી વાત હતી. એટલે જ કલાના વિવાદથી બધાને આશ્ચર્ય થયું હતું.

આટલે દિવસથી કલા કોલેજમાં ગઇ ન હતી. તેમાં આ વિવાદની વાત સાંભળી એટલે તર તરત એને ઘેર ગઇ. હમેશાં જેવી જ રમતમાળ કલા હોયકે બેસીને કોઇ ચોપડી વાંચતી હતી. તરત પ્રવેશ કર્યો એટલે તેણે હોંચકો ઊભો રાખ્યો અને તરત પોતાની જોડે બેસાડી. કલા જ વાત શરૂ કરશે એમ ધારી તર મૂગી રહી. પણ બંને હોંચકે બેસી ગયાં એટલે જાણે કોઇ જ ન જન્યું હોય એમ કલાએ હોંચકતાં હોંચકતાં ચોપડી વાંચવાનું ચાલુ રાખ્યું. કલાની આવી વિચિત્રતાથી તર અપરિચિત ન હતી. છતાં આજે આટલા દિવસે મળ્યા છતાં કલા આવી વિચિત્રતા દર્શાવે એ માટે તર તૈયાર ન હતી. એટલે એણે મોઢો અવાજ કાઢીને કહ્યું, " કેમ રે ! મોઢી, આઠ આઠ દિવસ યાં બાંધનાં દર્શન દુર્લભ ! અને આમ ઘેર આવીએ છીએ

ત્યારે વાત કરવાની પથ્થુ પુરમદ નથી ! "

કલાએ આણું હસતાં ચોપડીમાંથી મુખ ફેરવીને તર રહામે જોયું, અને પાછી તરત જ ચોપડી વાંચવા મંડી. તરથી હવે આ સહન ન થયું. તેણે કલાના હાથમાંથી ચોપડી પકાવી લીધી અને જમીન પર ફેંકી દીધી. કલા તર રહામે જોઇ તરત જ હસી પડી અને તેના રહેજા હાથ બંનેલા મુખને બે ચાર વખત ચૂમી લીધું; પછી બોલી " કેટલી સરસ લાગે છે ! "

" જ ને, દવે ! બહુએ છીએ અમારા ઉપર હેત ઉભરાઇ જાય છે તે ! "

" બહેન મારી આટલી આકુળઆકુળ થઇને કેમ આવી છે આજે ? તને ચીઠવવા અને તે પછી તારા સુન્દર મુખને જેવા માટે તો મ્હેં ચોપડી વાંચવાનું નાટક ચાલુ રાખ્યું. બાકી એક અક્ષરે વાંચ્યો હોય તો સોમંદ છે, અને જો, ચૂમી લેવાનું આવેશમાં જ થઇ ગયું. પણ નહિં તરે તે' ક્યાં કોઇને એ અધિકાર સોંપી દીધો છે ? "

" હું સોંપવાને તૈયાર થઇ છે તેની જ વાત કરને. અમારું તો ઠીક. અને આમ એકાએક કંઈ ? "

" જોને તર, સાચું કહું તો મને પરણવાનું મન થઇ આવ્યું. "

" ધરમ પુરશે બે ચાર વખત પરણે છે તેમ ? "

" એ તો કોણ જાણે ! પણ થામ દિવસો પહેલાં જ હું એમ માનતી કે પરણવાની બીલકુલ જરૂર નથી. બસ જીવનગર અનંદ કર્યો કરીશું. મિત્રો, રનેહીઓ વગેરે હશે-પછી પતિ કે સાગરો ન હોય તો શું ? "

મુખર્ષિ પ્રેમીન્દ્રના નીમિત્તે જ્યેષ્ઠાગવિષ્ણુના નરદેવશી સુખાલના પ્રધાનોના આનંદમાં ચક્રવર્તી પોતાનું દરજ્જા

મુબલની વૃદ્ધી બહુતી મહિલા અસ્થાઓ
તરફથી માધવબાગમાં મળેલા
અમારુંભનું દરય

મુબલની વૃદ્ધી બહુતી મહિલા અસ્થાઓ
તરફથી માધવબાગમાં મળેલા
અમારુંભનું દરય

મુબલની વૃદ્ધી બહુતી મહિલા અસ્થાઓ
તરફથી માધવબાગમાં મળેલા
અમારુંભનું દરય

“એ તો અમે ય ધારતા હતા.”

“પણ પછી તો એ વિચાર મઠી વાળ્યો. સમાજમાં રહેવા ખાતર-પણ પરણવાની જરૂર છે. બાપાજીએ પણ પરિમલની અને મારી કાંઈક વાતો સાંભળી દશે. પરિમલ જોડે મારી ઇચ્છા હોય તો વિવાહ કરી સંપત્તિ મને પૂછ્યું. મેં જ ના કહી. પરિમલ જોડે શા માટે પરણવું ?”

“હા જ તો ! પૈસાદાર વર મળતો હોય તો પૈસા વગરનાને શાની પસંદ કરે ? પણ તારા આ સમાચારથી એને કેવા આઘાત થયો છે એ તને ખબર છે ?”

“પણ મહેં તો કદી પરિમલને પરણવાની વાત સરખી નહોતી કરી.”

“વાત કરતાં ચે મહુ વધારે ક્યું દવું એ અમે બધાં જાણીએ છીએ.”

“તે હવે મને તેમ માતો. તો પછી ચિરંજીવ અને ગિરોધ તેમજ કોમેજના વર્ગમાં ખૂણે બેસીને મ્હારી પૂજા કરતા બીજા પણ કેટલાક નિરાશ યયા હોય તો કું શું જાણું ?”

“તો જરા સાવધ રહીએ પરણતા પહેલાં.”

“પણ કું તો સાવધ જ હતી. એ કાંઈ સાવધ ન હોય તેમાં મારો શો હોય ? અને મ્હારાથી કાંઈ બધાને તો જાણું પરણવાનું હતું ! એટલે એક સિવાય બીજાને તો નિરાશ થવાનું બેઠું મોઝું આવવાનું જ હતું ને.”

“તું પણ જાણી છે. ચાલ, પણ આ જમનાદાસ શેઠને ક્યારે શોધી. કાલપા ? પરપા શોધી લાવ્યા કે શું ?”

“એ, કું તો એમને શોધવા નહોતી જ ગઈ અને વરને તે વળી શોધવા જવાનું હોય ?”

“એટલે એ હવે શોધતા આવી ચડયા એમ ?”

“અરે એમ પણ નહિ. ધરમદાસ શેઠને અમારા ધર જોડે સંબંધ તો બહુ જૂનો. પણ એ વેપારમાં પરદેશ મ્હા, અને બાપાજીએ અહિં વઝીલાત શરૂ કરી, એમને દીકરા જમનાદાસ પરણેલા પણ ખરા. દમણી જ એ વરસની માંદગી પછી એની પત્ની ગુજરી ગઈ. જમનાદાસને વેપારની લત એટલી છે કે કરીને પરણવાનું એ નામ પણ ન લે. એટલે એને ધૂંસરીમાં નાખવા એણે બાપાજીની સલાહ પૂછાવી. બને તો એ બાપાજીમાં મદદ કરવા પણ લાખ્યું.”

“અને ત્હારે માથું જ. ક્યું” એમ ચોકળું કહેતાં કાંઈ યરમ આવે છે ? શાબાસ ! આ જ ત્હારો લખનું મૂળ ?”

“એ ને તું ત્હારી જાતે જ બધા નિર્ણય કરી લેવા માગતી હોય તો મ્હારે ક્યું ચે કહેવાની જરૂર નથી. પણ એમાં અસંપ પાણું આવી જશે. માટે પહેલાં કું કું, તેટલું સાંભળી લે. એ બીજાના ધરમદાસના મનમાં તો રહેને પણ મ્હારા વિશે ખ્યાલ નહિ હોય. કું કહેજોમાં બચેલી છેકરી એમના જમનાદાસ માટે નમ્રાગી નીવડું એમ પણ એ પ્રામાણિકતાથી જણાવી દે. એટલે જમ્પાની સલાહ લેવામાં પણ એમનું લક્ષ મ્હારા ઉપર હોય એમ કું જરા પૂંચ માનતી નથી. પણ એ બધી વાત પરપાએ રહેને કરી એટલે મ્હારા મનમાં એક વિચાર આવ્યો. એક ધુરધને ધૂંસરીએ બાંધવાની ત્રાત હતી. મ્હારા માટે પણ ધૂંસરીની જરૂર ન હતી ? મ્હારે પણ બેઠું મોઝું તો પરણવું જ પડશે ને ? એટલે મહેં જ પંખાને મ્હારો વિચાર જણાવ્યો. ઉકડું મ્હારા જેવી બચેલી અલેખી લોકની તમામીને પાછો એ પાછા

પહેલાં તો મળે ન ઉતરું, પણ મ્હારો વિચાર, લગ્ન વિશેનું મ્હારું મનસ્વી અને અન્તે ધરમદાસ શેઠ જોડેનો અમાગ કુટુંબનો સંબંધ, એ બધું વિચારીતે એમણે આ વાત માન્ય રાખી. બોલ હવે, ત્હારે શું કહેવાનું છે ? હું તો કહું છું કે ત્હને પણ આવી અનુકૂળતા મળે તો પરણી જા. જેટલા વહેલાં પરણીએ તેટલી વહેલી નીરાંત.”

“વા...ર. મલાહ માટે આભાર. મ્હારે જીવનનાં સ્વપ્નેને નથી કચડી મારવા.”

“ગાંડી તરફ સ્વપ્નો કચડાઈ નહિં જાય તો વિલ્લખ પામી જશે. સ્વપ્ન તે સ્વપ્ન. સ્વપ્નમાં વિચરીએ પણ મત્ત વસ્તુસ્થિતિ કંઈ જુની જવાની ?”

“એ તો ત્હારું હમેશનું હકાપણ છે. પણ ત્હારા પતિદેવનો તો કંઈક પરિચય આપ.”

“જો, એમનો પ્રત્યક્ષ પરિચય તો એક અઢવાડિયા પછી અહિં પરજીવા આપશે ત્હારે આપીશ. હમણાં તો પપ્પા પાસેથી સાંભળ્યું છે તેટલું કહે તો કહું ?”

“વાર.”

“પણ જો, એમાં ત્હને તો ખાસ લાજીવા જેવું કંઈ નહિં લાગે. પણ એટલું તો તું ક્ષુબ્ધ કરે છે ને કે સૃષ્ટિ આપણા માટે જ કે આપણી રૂચિનાં માણસો માટે જ નથી સરખામ.”

“એ બધી ત્હારી દુશિવારીથી હું અજાણ નથી. સીધી વાત કર ને.”

“તો વાતમાં એટલું જ કે જેની જોડે હું પરજીવાની છું તે એક વેપારી વર્ગમાં મુશય એવા માણસ છે. વેપારી, ખાસ્તર, દાકનર વગેરે વર્ગો વિશે તો આપણે અનેકવાર વાતો કરી છે એટલે આટલા પરણી તું મળું ખરું તો મમ્મશ સંકેશ. પૈમા ફાળાવા, તે

માટે સાક્ષ્ય જોડવાં એ જીવનનું લક્ષ્ય. એ પૈસાનો જીવનમાં કેવો અને કેટલો ઉપયોગ થાય છે એ તો ખરા વેપારીને મન ઓછુ બાજત છે.”

“એટલે એ પૈસાથી મોજ મારવા જ તું પરણે છે એમ કહી દેને.”

“તું એમ ભેડાઈ ન પડ, તરફ અને મોજ મારવી કોને નથી ગમતી ? આપણે સ્વપ્ન સૃષ્ટિઓ રચીએ છીએ તે પણ ચાતે, માટે ? પણ એ તો આડી વાત થય. એટલે વેપારીમાં જે જાતનું દષ્ટિબિન્દુ હોય એવું દષ્ટિબિન્દુ મ્હારા બાવિ પતિનું જીવન તરફ છે, અને તેમને એમાં અસંતોષ ન લાગે એ સ્વાભાવિક છે. ચાર છ ગદિના અહિં, ચાર છ ગદિના આફ્રિકા એમ અવાર નવાર વેપારને અંગે રહેતું પડે એ પણ તેમને પ્રતિકૂળ નથી લાગતું. પણ એક વિચિત્ર શોખ એમનામાં એ તે પક્ષીઓ પાળવાનો. એ શોખ એમના બાળપણનાં ઠાંઠાં મિત્ર પાસેથી મળ્યો હોય કે ઠાંઠાં પૂર્વજન્મના મંરકારે. પણ જીવનના એમના બંગલામાં પક્ષીઓનું મકાનું મંત્રકર્યાન છે. અને એ બધું પક્ષીઓ અહિં જીવનના બંગલામાં જ રહે છે. તેમને આફ્રિકાની મધર કરવી પડતી નથી. હું એ પરમહિરમે એ પક્ષીઓને જોઈ આવી. અને ખરું કહું-એ પક્ષીઓને જોઈને તો મારો નિર્ણય વધારે મજબૂત બન્યો.”

“એ પક્ષી બેસું ધરમદાસ શેઠ એક આ માનવપક્ષી પણ મમ્મકર્મા મૂકશે. બીજું શું ?”

“તો પણ હું નિરાશ નહિ થાઉં. ગાંડી, તું સ્વપ્નસૃષ્ટિને સંદેવ અમર રાખવા માગે છે ? પણ એ તો સ્વપ્નસૃષ્ટિ એટલું ન જૂલની. અને જ્યાં સુધી એવી સૃષ્ટિઓ રચવાનો જીવનમાં અવકાશ દરો ત્યાં સુધી જ જીવવાની મઝા. પછી તો શું જાંઘળી અને

કું મરણ ? એ સ્વપ્નચિત્રોને જીવનમાં પ્રત્યક્ષ કરવામાં પણ રમે સુખ સમજતી. ”

“ તારી શીસ્તુરી તો કમાવ છે. વાર, પણ કલા તને લાગે છે ખરું કે આ જીવન કરીને તું ખરેખર સુખી થઈશ ? પ્રેમ, ઉત્સાહ વગેરે આજ મુઘીમાં અનુભવ્યા એવા જ રહેશે ? ”

“ તર, તરે હજી જીવન અધૂરું જ છે. ”
છ. પ્રેમ, ઉત્સાહ, એ બધું તો આપણામાંથી જ ને ? કોલેજમાં પણ ક્યાં અનેક સાથે આપણે સ્વપ્નવિહાર નથી કર્યો ? એ સ્વપ્ન-વિહારમાંથી આપણને કાણ અટકાવે એમ છે ? જીવન, અરે એ વિદ્યારને. અન્ત લાવે એવા જીવનને હું તો મૃત્યુ સમાન ગણું અને તું સુખનું કહે છે. જી. ને સુખ તો મારે માટે જ હજી કરવાનું છે. જીવનની સમાજિક ઉપયોગિતા તારી શુદ્ધિમાં જ નથી આવતી, અને તને અત્યારે આ બધી શીસ્તુરી લાગતી હોય તો પછી પણ ભેજે ને. ”

“ વાર પણ જીવનું નહોતરું તો અમને મળશે ખરું ને ? ”

“ જરૂર. પરિમલ, ચિરંજીવ, ગિરીધ અને બીજા બધાને પણ. ”

“ બાળવા, લુચ્ચી ! ” કહીને હાંચકેથી બેઠકાં તરવાએ એક હળવી લપમક કલાને મારી.

“ બાળવા અને બાળવામાં પણ કેવી મજા છે એ તને ય સમજાશે. પણ પાછી ક્યારે આવીશ ? ”

“ હવે તો તું સપ્તપદીમાં પેગલાં ભરતી હોયશ ત્યારે જ. ” તરવાએ હસતાં હસતાં કહ્યું અને તે જતી રહી.

યોગ દિવસ પછી, જીવનની મામધૂમ થઈ. કલાનો વર એને પરણવા આવ્યો. જીવનની બધી ક્રિયા સમાપ્ત થઈ, કલાનાં મિત્રોએ એને અનેક વસ્તુઓ ઉપહારમાં આપી, કેટલાકે ભગવદ્ગીય કલાને વિદાય આપી, આવાં વેપારીને પરણવામાં કલાનો પરાજય હતો એમ કોઈ કોઈએ એને ખાનગીમાં કહ્યું પણ ખરું. કલાએ એમાં જ પોતાનો વિજય માન્યો.

કીર્તિમાં

એક પેટયો છે કીર્તિમાં દીપ,
ન્યોત છલી, નેને વર્યો રે લોલ.

વિશ્વસાચરતા અણબુલ્યાં છીપ
એ પારએ ન્યોતિ છલેયો રે લોલ.

ફંદા કિરણોનાં નાનકડાં નાવ
લાગ્યો જલ સોધવા રે લોલ.

પેટયો જીવનના જીરે ખાખખ
અરીકને દેખવા રે લોલ.

આહ્યો વામન સો અંતરનો દીપ
વિરાટને વધાવવા રે લોલ.

સીંધુ ગરબે ને ઉછળે અચીત
બહી-તુષા છીપાવવા રે લોલ.

માલ જેવા વીંછે નાના હાથ
પૂમતો હુલાસથી રે લોલ.

એની ભૂમિ નિરખવાની નાથ
સંતોષલે શીઠરિ રે લોલ.

“ સુદૃઢ ”

પ્રહ્લાદજન્મની દીક્ષા*

(ગીત)

પ્રાણની પરાગ ઢાળાયે ઓ સુન્દરી ! પ્રાણની પરાગ ઢાળાયે,
મહેક મહેક કોણ કરે ભરીશું, ' કુલડાં કટોરી ' ઉરમ્હાયે,
ઓ સુન્દરી ! પ્રાણની પરાગ ઢાળાયે.

પૃથ્વીને આલના ક્ષિતિજ જેવું શું, તારા મૈત્રક રચાયે. ઓ સુન્દરી.
જીવન સરિતના પુણ્યપ્રવાહ શું સૌન્દર્યોદધિમાં સમાયે ઓ સુન્દરી.
અધુરી અમૃતની આછેરી હોર ભરી મીટડી માંડ મંડાયે. ઓ સુન્દરી.
જિવિં આ તે આપણા પગ નીચે ઉછળું ઉછળું શું થાયે ? ઓ સુન્દરી.
આત્માને કૂટતી આંખો દીસેને, અણબણ્યું કેમ ઉડાયે. ઓ સુન્દરી.
પ્રહ્લાદજન્મની દીક્ષા લે શું પ્રેમલ દ્રષ્ટિની મ્હાયે. ઓ સુન્દરી.
કુલડાં મલકે ને મલકે આ તારલા, તરવર, સરવર મલકાયે. ઓ સુન્દરી.
મામ સાથે મીઠી મીટડી માંડતાં, આવડું શું હસી તે પડાયે ? ઓ સુન્દરી.
યુગના થાક આ આત્માના ઉતરે, વિષડાંનાં અમૃત પાયે. ઓ સુન્દરી.
મુખનાં મરકડાંમાં પુનિત પ્રાણેશ્વરી, એવડી રી પ્રેરણા પાયે ? ઓ સુન્દરી.
દિવ્ય દગોનાં એ ચશ્માં કે-કમનીય કીદી ખેંચાયે ? ઓ સુન્દરી.
પ્રેમની પરાગ શું ઢાળાયે, ઓ સુન્દરી ! પ્રેમની પરાગ ઢાળાયે. ઓ સુન્દરી.

અલ્પનાં કુસુમાકર :

* " પ્રેમની પીડા કોને કહીએ " એ રસધન.

જાપાનના આચાર્યશ્રી એક દૃશ્ય

જાપાન પર દૃષ્ટિપાત

પ્રયોજક :

શ્રી. રમણીકલાલ જી. દલાલ
બી. એ., એલએસ. બી.

‘જાપાની’ ઠંડું પ્રભાત ઠંડું. ‘જાપાન’
શુદ્ધોપી જાપાની કોષ્ટીની ટેકરીએ હીમના
મુખે ધારણ કરી હતા. શાંતિમાળ્ય બારે
વમ્બો પહેરી લોકો બંદર પર મિત્રોના સ્વાગત
માં આવી હતા. તેઓ માત્ર રમાત્ર કે
ટોપી જ હાલતા. એક પણ સમ્પ્રદાય
નહોતો. આગળને વેટે ગણાય એટલા પણ
સ્વચ્છ ‘જાન રીડી’ જાપાનની આમણી
કરતા.

ટોળું નજીક આવ્યું એટલે યોદીક
ઓઓ નમ્ર પડી. એમણે યુરોપીય પોશાક
નહોતો પહેર્યો. વિવિધરંગી ‘કોમેલો’ ભરેલી
‘એબી’, ‘લાકડાના
‘ગેટા’ ને સફેદ
‘તાપી’ (મોન)-
એ એમનો પોશાક.
એએક જણે પુરાણી
જાપાની પ્રથા પ્રમાણે
અંગોડો લીધો હતો.
ખાંડીનાએ સાદી અ-
ર્વાચીન રીતે વેણી
ગૂંથી હતી. પીત્તીય

ઓઓ સર્વત્ર રાષ્ટ્રીય પોશાક પસંદ કરે છે
એ ખુશ થવા જેવી ખીના છે.

પ્રથમ દૃષ્ટિપાતે જાપાની ઓઓ પાછળ
રહેલી જાણી હતી પણ પછી તે એ દરેક
કાર્કમાં અગ્રણ્યે વિરાજતી માણુમ પડી.

મળીમાં એક દિન્દી હોટલ છે ત્યાં નાની
પણ આલાક હસમુખી જાપાની છોકરીઓ
એકદમ મહેમાનનું સ્વાગત કરે છે. મોટ વિગેરે

સાગર કિનારે સહેલગાદ કરતી જાપાની ઓઓ

બારે વસ્ત્રો ઉપાડી
સાંધ ‘હીમાબી’
આણી, ખંડને ત્રિ-
જળીધીમરમી આપી
તમામ સંગવક કરી
આપે છે. શુદ્ધ દિન્દી
આણું-પુરી, દાળ,
ચટણી, -લાજ-પી-
રંસાય છે. રસોડામાં
છોકરીઓ કામમાં

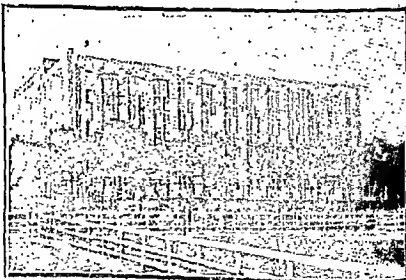
ગૂંચાવતી હોય છે પરંતુ ઘંટડી વાગતાં જ
ખંડમાંથી મંદિરો આવે ત્યાં દોડી જાય છે.
કોઈ પણ પ્રકારનું કામ કરતાં તે મોં ચડાવતી
નથી તે કોઈ પણ કાર્યમાં તે મોટી પડતી નથી.

જાપાનમાં ડુટપાય ઉપર ઝાંઝી બીડ
ચાલી નથી. કાઠનો ઘણો જ સેધા છે.
દર પાંચ પાંચ મિનિટે અનેક વિજળીની
ટૂંકનો દોડ છે. ખાનગી સીડને આડી જેની
ટેકરીઓ દૂભો ને બસો પણ છે. ડ્રાઇવરો
પુરખ જ હોય છે. પરંતુ કોઈ શિક્ષણ ને
કામાકુસાની ઓમનીમસોની 'કંડકરો'
કુમળી કન્યાઓ હોય છે. તેઓ ખૂબ જ
ચપલ, સખ ને આનંદી હોય છે. જેવી બસ
ઉભી રહે છે કે ધુરત જ ધુરેપીઅનપોશાકમાં
મગજ ઘણેકી હમમુખી નાનકડી હોકરી નીચે
ઉતરે છે, નાના મોટા ઉતાડોએને ચઢતાં
ઉતરતાં મદદ કરે છે, આમંત્રણને દીકરીટ
આપે છે, ઉતરનારની દીકરીટ લાલ લે છે,
સદકાર આપવા માટે બધાનો આભાર માને
છે અને દરેકને વિદાય દઈ ડ્રાઇવરને બસ
ઉપાડવા સુ-

ચના કરે છે.
આ નાનકડી
હોકરીઓ
મોટા રાક્ષસી
નિરેશી ઉતા-
ડોએને પણ
મદદ કરતાં
સરખાની નથી
પા તેમનાથી
ડરતી નથી.
આલ્મી મોટર
કે ટ્રેનમાં
ચડી જતાનો
જાપાનમાં કોઈ
જ પ્રવાસ :-

રહું નથી. દરેક ઓમનીઅસની કંડકર ઓઢોએ
ઉતાડની વાટ જુએ છે. કેટલીક વાર નાનાં
બાલકો બીડ બહાર નીકળી ચકતાં નથી ત્યારે
આ કંડકરો તેમને બહાર કાઢી હસને સુખે
તેમનાં માથાપ અગર વાકીને સુખત કરે છે.

રેલ્વે સ્ટેટફોર્મ જાપાનમાં બરચક હોય
છે. આખો દિવસ મરદો સ્ત્રીઓ ને બાલકો
ટ્રેનમાં ચઢતાં ઉતરતાં હોય છે. કોઈને
જોસાકમાં રેલ્વેના કપ્પામાં મરદની સંખ્યા
સ્ત્રીઓની સંખ્યાથી ભાગ્યે જ વધારે રહે છે.
ટાકીઓમાં મરદની સંખ્યા વધી જાય છે.
કલ્ચ ઓસાકા સ્ત્રીઓને વધુ સ્વાતંત્ર્ય બહુ
હશે. એ બપોર ઉલોગનું મહાન ક્ષેત્ર છે ને
ત્યાં સ્ત્રીકારીગરોનો મોટો સમૂહ છે. જાપાની
ઉલોગમુદ્રોમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા મરદો કરતાં
વધારે હોય છે. સ્પીનીંગ ને વીવીંગ ખાતામાં
લગભગ ૮૨.૪ ટકા સ્ત્રીઓ છે. લગભગ
૧૪૦૫૧૧ સ્ત્રીઓ ને માત્ર ૧૫૮૨૮૧ મરદો
કામ કરે છે. તમામ ઉલોગ ધંધાની તારીજ
કારીએ તો સ્ત્રીઓ ને હોકરીઓ ભેગી

ટાકીઓની સ્ત્રીઓની તબીબી કોલેજ દોરણીદલ

સંખ્યા મરદો કરતાં વધો ગય. છે. તે લગભગ ૬૩*૪ ટકા છે. આશરે ૮૮૬૨૩૪ વિરહ ૭૭૪૦૯૮ નું પ્રમાણ છે.

ઓસાકામાં નજરે પડતી પછી ખરી છોકરીઓ ઓઢારીગરો છે. પરંતુ તેમાંની એક પણ મજૂરણી જેવી લાગતી નથી. એકએક યુવતી સુંદર રેશમી 'કીનોનો' મેઘી 'ઓખી,' ગ્રામ વગરના 'હાખી' અને 'ગેટા' ધારણ કરે છે. જાપાની યુવતીઓ કપડાંનો પૂરો હાક રાખે છે. ૩૦ થી ૨૦૦ યેન મુધી ખર્ચેતાં તે આયોગ ખાતી નથી. આપણી મીઠાની મજૂરણી પચીસ રૂપિયાની સાડી પહેરે એમ.

આ યુવતીઓ બારીસ જેવીસ વર્ષની વયે પરણે છે. લગ્ન પહેલાં ઘણી ખરી છોકરીઓ નેહારી કરી પૈસા કમાય છે. તેઓ જાતમહેનતથી પોતાનું ખર્ચ કાઢે છે, માથાપતે મદદ કરે છે તે લગ્નની પહેરામણી માટે જોઈતી રકમ ખચાવે છે. રોડીઓમાં સત્તર હજાર ઓઢારીગરો છે. તેમાંની ૭૬.૫૭ ટકા પોતાનું ખર્ચ કાઢી પોતાના કુટુંબીઓને મદદ કરે છે.

આમાંના મોટા ભાગ સોળથી પચીસ વર્ષની વયની હોય છે: ને માસિક ત્રીસ યેન કમાય છે. એમાંથી તેઓ પોતાનો નિભાવ કરે. એમને થોડું ઘણું ખચાવે પણ છે.

જાપાનમાં ફેબ્રુઆરીથી વસંત સંતુ જેણે છે તે તેની દેવમંદિરો દ્વારા સંસ્કારી નિહરતિ કરવામાં આવે છે છતાં એ ગાળામાં ઓસાકાના ઔદ્યોગિક કેન્દ્રમાં રાજમાર્ગ પરનાં 'એશે' નજીક હાડપીંજર જેવાં જણાય છે. આમ કુદરત રંગવિદ્યેણી હોવા છતાં, જાપાની યુવતીઓના પ્રતાપે શહેર રંગવિદ્યેણું બાંસવું નથી. એ યુવતીઓનાં શરીર કુવંથી મહેલાં હોય છે એટલે કાખી ઓસાકા કે સાનોમાંયાનાં ચમકતાં રહેતો પર જ્યારે એ સ્ત્રીઓ આરોગ્ય ને સૌન્દર્યની મૂર્તિઓ બની ગાડી પકડવા હોડે છે ત્યારે જાપાન જાણે પ્રુષ્યશ્રમિ ન હોય તેવા બાસ થાય છે. કુલ મુંઘેલા ઉક્તા જાપાની 'કીનોમો' દ્વિંદ્રી સાડી ને ચણીયા-પછી જમતમાં સ્ત્રી પોષાક તરીકે બીજે નું ખર્ચ આવે. પરંતુ સાડીઓના રોળા કરતાં 'કીનોમો'

જાપાની દેશિયાતમાં સારવાર

નું રોળું. ધણું જાડું આકર્ષક લાગે છે; કારણ કે એક પાણી ફાટેલો કે રંગ ઉડી મળે એવી કીનોમો નજરે પડતો નથી. પરંતુ કમ-તમિમે સાળા જતી કન્યાઓ, ખસતી બાલાઓ ને રેસ્ટોરાં કે કુકીનો પરની

કુમારિકાઓએ સગવડીયાને વ્યવહાર પોષાક તરીકે યુરોપીય ક્રોક્સ પસંદ કર્યા છે તે પોતાનો સ્વેદથી પોષાક છોડી દીધો છે. છતાં આમ જનના તરફ નજર નાંખીએ તો અર્થ કરતાં વધારે મરદો અંગ્રેજી પોષાકમાં તે જાપાની ઓઝો સ્વેદથી રીલે સંજ્ઞ થયેલી જણાયો.

કારખાનાં ઉપરાંત રેસ્ટોરાં તે મીઠા સામાનની દુકાનોમાં ઓ કામદારો નજરે ચડે છે. રેસ્ટોરામાં છોકરીઓ જ પીરસે છે. ધરોહા માગવે છે તે ખદવા પર પથ્થુ બેસે છે. આ છોકરીઓ મહેનતુ, ચોક્કસ, ચાલાક, ચપલ તે દમયુગી હોય છે. પાંચ છ ધરોહા ઉપર તેઓ એક સામડી નજર રાખી શકે છે તે એમના નાનકડા બે હાથમાં પાંચ સાત ચરમ રૂકાખીઓ મુઠેલાઈથી ઉપાડી જાય છે, આ હોહો મહેનતુ તે ચાલાક હોય છે જનાં તેમની આંખો ને કાન કાંઈને કાંઈ તોડાન ઝીંકી લેતા દંમેલાં તૈયાર રહે છે. ચોકોરામાં ને કાંતી મિત્રાપ જાપાની શેરીઓમાં દિંદો સ્ત્રીઓ ભાગ્યે જ નજરે પડે એટલે જાપાની ઓઝો વિદેશી ઓઝોનું ખૂબ જ ભાવનીનું રચાગત કરે છે ને વિદાય આવે છે " ફરી જાપાન આવજોઃ અમારી હોટેલ જરૂર પાવન કરવે " એ તેમનો વિદાય સંદેશ હોય છે.

ઓસાકા અને ટોકિયોમાં અર્વાચીન પ્રકારનાં ધણી મુંદર મદાસથો છે. ફેટલાક તો આઠ આઠ માથા ઉંચા હોય છે. દરેકમાં લીફ્ટ હોય છે. જાપાની છોકરીઓ જ આ લીફ્ટ સંભાળે છે ને આવનાર જનારને વંદન કરતા તે કદી પથ્થુ ચૂકતાં નથી.

રેલ્વે સ્ટેશનો, હોટેલોમાં ને ધણી ઓશી-સોમાં જાપાનીશ છોકરીઓ ટેલીફોન ઓપરેટર તરીકે પથ્થુ કામદાર કરે છે. રેલ્વેની ટીફ્ટો પથ્થુ આ છોકરીઓ જ વેચે છે.

વધુ શારીરિક શ્રમ ન પડે એવા ઉલોગો વધારે હોવાથી જાપાની, ઓઝો વધારે પ્રમાણમાં ભાગ લઈ શકે છે. યેર રહી રેલમના કીડા ઉઠેરતી ને રેલમ એકઠું કરતી ઓઝોની તો ગણતરી જ નથી. જતીસ દકાથી વધારે ઓઝો ઉપયોગી ધંધામાં લાગેલી જ હોય છે. "બાલ મજુરોનું" પ્રમાણ દિનપ્રતિદિન વધતું જાય છે. છતાં અત્યારે સોળ વર્ષથી નાની વયની છોકરીઓની વસીતા હમ દકા વણાટ જાતામાં હામ કરે છે.

મરદની મજુરી કરતા જાપાનમાં ઓઝોની મજુરીના દર મરતા છે. આથી પથ્થુ ઓઝોની સંખ્યા વધારે હોવાનો યોગ છે. મજુરીના મરાસરી દર નીચે પ્રમાણે છે.

	મરદો	ઓઝો
૩ પીંગવામાં	૧.૭૦	૧.૨૦
વણવામાં	૧.૫૦	૧.૦૦

રેલમી વણાદને પીંગણ જાપાનના જુના ગૃહઉલોગો દતા. એટલે રેલમના ધંધામાં તેઓ કારીમ તરીકે સ્વાભાવિક જ બેઠાયાં છે. આશામતી ઓઝોને પથ્થુ તક આપવામાં આવે તો તેઓ પથ્થુ પોતાની જાપાની બેતો પેડે કારીગર બની શકે તેમ છે.

જાપાની ઓઝોએ જાપાનામાં પથ્થુ કામકાજ કરવા માંડ્યું છે. ઓસાકા મેઇનીચી જાપાનામાં છોકરાઓ કમ્પોઝ કરે છે તે છોકરીઓ ટાઇપ ફરી ગાંઠવે છે. આમ છોકરા કરતાં છોકરીઓનું કામ વધારે અપરું હોય છે.

ઓઝોની મેકેકસ કોલેજ ધણીજ વિદ્યાળ છે. એને સમગી ધણી જ મોટી હોસ્પિટલ છે. એનું મકાન છ માળનું છે. એમાં બે વિભાગ છે. એકમાં ક્ષય ને બીજામાં બીજાં દર્દીનાં દર્દીઓ રાખવામાં આવે છે. એક જ નવી દમનું એ આલીશાન મકાન છે. એમાં હેન્ડામાં હેન્ડી દમનાં વૈદ્યાનિક સાધનો

એના વાળ

એવા ભલકાદાર લાગે છે.....

સુંવાળા, જડા

અને સફાઈદાર.....

કારણ કે તે ચોકખા છે !

મુગંધીદાર કોકોનટ ઑઇલ

તમારું તાળવું અને વાળ કુદરતી રીતે જ જો સુકા હોય તો 'શમોલુ' મુગંધીદાર કોકોનટ ઑઇલ માયામાં નાખવા માટે આદર્શ તેજ છે. માયામાં નાખવા માટેનાં કોઈ પણ કુદરતી તેલના જોડણું જ એ શુદ્ધ છે. વાળને તે સુંવાળા, ચમકતા અને સફાઈદાર બનાવે છે.

લાઈમ્સ અને ગ્લીસરીન

(લેમન ટીમ)

તા તા

તમારા વાળ સુકા અને ખરડા છે ? અંબોડામાંથી સરી પડે છે ? તો આ સુવાસીત અને ટોનીક ક્રીમથી તમારા તાળવામાં માલીસ કરો. જેથી વાળનાં મૂળને જોર મળશે, વાળ વધશે અને તે ખરી પડતા અટકશે.

ટોમકો સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ
પી. એ. બોક્ષ પરદ, મુંબઈ

ટોમકોની વાળની બીજી જાતનાં જાંબ હેર ઑઇલ, શેમન અને શીશીયન્ડાઇન, મુગંધીદાર અને દવાઓથી મિશ્રિત હેર ટોનીક વગેરે.

ધી તાતા ઑઈલ મીલ્સ કંપની, લીમીટેડ, મુંબઈ

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
ખાળકોની જીવનદાત્રી.

કાકીયાવાડી બાલામૃત સોગડી

(૨૯૯૬૩)

ખચ્ચાચિને થતા દરેક દરોને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂઢપુષ્ટ
બનાવે છે. આ મોગડીનું સેવન, કરનાર
ખાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. કીમત ૩પી ૧ ના બાર આના,
વી. પી. ચો. જુદું.

પૈથ એન. એચ. મહેતા.

કાકીયાવાડી બાલામૃત સોગડી કીચો.

ભાવનગર (કાકીયાવાડ)

કરોળીયા આપણા રોજના વ્યવહારમાં
આવે છે, પણ તેના જીવન સંબંધી
આપણે કશુંજ જાણતા હોતા નથી તે

કરોળીયાનાં કાવતરાં

લેખક :

રા. ભાતુસુખરામ નિર્ગુણરામ મહેતા.

કિંમત ૦-૬-૦

આ ગ્રંથમાં કરોળીઓ કેને કહેવો, ભત
ભતના કરોળીયા, કરોળીયાનો વ્યવહાર વગેરે
કરોળીયા સંબંધી જાણવાનું માહિતી રસીક
લાભારમાં આપેલી છે. માટે આજેના લખો.

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ.

ટાવર પાસે, વડોદરા.

ખચ્ચાચિ ખજવાન અને નિરોગી રાખવા અરીજી ન આપશો, પરંતુ અરીજી વચરની
" સમૃદ્ધ મંથન જાપની " (૨૪૨૨૩)

ભાવનગરી-ખાખાગોળી

કીમત ૧૦૦ ગોળીની બા, ૧ ચાર આના એકથી ચાર ખાટથી ન્યૂધી પોણે પાંચ
આના વધુ. બનાવનાર પૈથ હર્ષભદ્રાસ નરોત્તમદાસ, ડે. સી. પી. ટેકે રોડ, મુંબઈ નં. ૪૮
નરોત્તમ ઔષધશાલય

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

ઔચો માટે ખાસ હપથોગી અને વધત વિનાશક

[ખદિરાદિધૂત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી ઔચોના દર્દો જેવા કે, આસીક ગુણી અનિયમિતતા, ખોડી મરખા લેલી
વિકાર, કસુવાવડ, રતવાથી બચડતાં બચ્ચા, થેલર, લોહીવા, અધુરા માંસે ખાળકનો થતો
જન્મ, મગભાંવરયામા તાવ, અસકિત, કેકનો દુઃખાવો, ચર્મોચ્છયનો સોજો વિગેરે દરદોને
મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છાંદ હોય તે પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ વૈજ્ય બનાવે
છે. કીમત રતેલ ૧ ના ૩આના રૂપીયા જે, અરધા રતેલનો રૂપીયા એક વી. પી. ચો. જુદું.

પૈથ એન. એચ. મહેતા.

કાકીયાવાડી બાલામૃત મોગડી કીચો-ભાવનગર. (કાકીયાવાડ)

રાખવામાં આવેલાં છે. જાપાનની એ એક ને આદર્શ હોસ્પીટલ છે. આ હોસ્પીટલ સ્ત્રીઓના વિદ્યાભ્યાસને સમર્થ છે. છતાં તેમાં મરદ દર્દીઓ દાખલ કરવામાં આવે છે. રોગના આઠ દાકતરો ત્યાં કામ કરે છે. હંમેશા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને પણ ત્યાં કામ સોંપવામાં આવે છે. એને સમગ્ર એક વિશાળ કક્ષીનીક હોલ છે. જાપાનમાં તે મોટામાં મોટો છે. એમાં ચારસો વિદ્યાર્થીઓ એક સાથે બેસી શકે એવી સગવડ છે. એ વિદ્યાભ્યાસમાં ફક્ત એક દાનર વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે.

અંદર પેસતાજી સ્ત્રીપ્રમુખ યસોઇ થોશિયોકાનું એક પંચધાતુનું બાવડું નજરે પડે છે. હોસ્પીટલની સામેના ખુલ્લા ચોકની બરાબર મધ્યમાં તે ગોઠવેલું છે. ૧૯૦૧ માં તે ઉત્તું કરવામાં આવેલું.

અંદર જતાં જોડા કંઠવા પડે છે. વિદ્યાભ્યાસ તરફથી અપાતી આખરીઓ પહેરીને જ મુખ્ય મકાનમાં પ્રવેશ કરવાનો હોય છે. ખાનગી તે યુરોપિયનોનાં મકાનોમાં પણ જોડા ઉતારી અંદર જવાનો આજ્ઞા જાપાનમાં પ્રચલિત છે. આરોગ્યની દષ્ટિએ આ રિવાજ ખૂબ જ આવશ્યક છે. હિંદમાં એ જૂંસાના લાગે છે છતાં એને ફરી અપનાવી લેવાની જરૂર છે.

એક સરખો પોશાક પહેરેલી સ્ત્રી સેવિકાઓ એ આગવુંકને મહેમાનોના ખંડમાં લઇ જાય છે. ત્યાં એમના સ્વાગત માટે લીલી રક્ષા તૈયાર હોય છે. પછી દાકતર આવી તેમનું સ્વાગત કરે છે. પછી નારતો આવે છે. ઉપર દાકતર હોસ્પીટલનો ખૂલેખૂલો જનાવે છે. ત્યાં એકમ રે ખાતું, આફ્રી વાયોલેટ ખાતું, આપરેશનના વિશાળ ખંડો, કુપ તપાસવા, ધોવા, રંધવા, પાણી ઉકાળવા તિગેરે માટેના લુદા લુદા ખંડો છે. સુવાસ ખાતામાં

સુવાસ પહેલાં દર્દીઓને દાખલ કરવામાં આવે છે. બાલકોનો વિભાગ તદ્દન લુદો છે. ત્યાં નિર્ણવ વૈજ્ઞાનિક સાધનો જ માત્ર નથી હોતાં. તુરતના જન્મેલા બાલકો સગવડવાળાં પારણામાં સુવાડેલાં જણાય છે. એમને કોનેમો પહેરાવેલાં હોય છે. એમની રમણ્યો પણ ચમકદાર રંગોથી ભરચક હોય છે. વજન કરવાના કાંટા બાલુમાં જ રાખવામાં આવે છે. કેટલાક બાલકોનાં આવાઓ બીજાં માપ પણ લે છે. માતાઓને ત્યાં આવવા દેવામાં નથી આવતી.

બાલકોની હોસ્પીટલમાં નિશ્ચાન આવાઓ કુમળાં બાલકોના સંભાળ રાખે છે. કેટલાકની મા નથી હોતી, કેટલાક દાય પગ દોરડી ને પેટ ગાગરડી જેવાં બાલકો ત્યાં આવે છે. કેટલાકને બીજાં દર્દો લાગુ પડેલાં હોય છે. છતાં તેમનાં કોષ પણ સર્ગ સંબંધી ત્યાં નજરે પડતાં નથી. કેટલાક ઉંધે છે. કોષ ખાટલામાં બેસી રહે છે. કોષ રમકડાં જુએ છે. બાલુના ખંડમાં રમકડાંના એક મોટો બંદર સખતમાં આવે છે: તેમાં ચાર વર્ષની વય સુધીનાં બાલકો આનંદ લઇ શકે તેવા સમત ગચતમાં સાધનો હોય છે.

આખું ૫ મકાન બીજી જાતની મકાને પેટે તદ્દન સ્વચ્છ રાખવામાં આવે છે. ત્યાંની દારીઓ કુલિન કુડંબની કન્યાઓ જેની દેખાય છે.

આ વિદ્યાભ્યાસ ૧૯૦૦ માં એક સ્થાવર તરીકે શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. ૧૯૧૨ માં તે વિદ્યાભ્યાસ યથું. ૧૯૨૦ માં તે સરકાર તરફથી માન્ય રખાયું.

પચીસ વર્ષ પહેલાં સ્ત્રીઓને વૈદ્યાય શિક્ષણ આપવું જાપાનમાં યોગ્ય લેખાતું નહિ. એકને જ આ પ્રયત્ન પ્રથમ સફળ થયેલો નહિ પરંતુ ફો જાપાનીઝ મુદ્દ પછી

જાપાની પ્રજા વૈદ્યકીય જ્ઞાનની અગત્ય પારખતી થઈ. વળી સ્ત્રીઓની પણ ધંધા માટે માગણી વધી મોટી વગે લગન થવા લાગ્યાં. એટલે વૈદ્યકીયને બીજાં ધંધાધારી જ્ઞાન સ્ત્રીઓ મેળવે તે પ્રત્યેની સુગ અદસ્ત થઈ.

ઈસ્વીમન ૧૯૩૧ માં ૧૯૮૬ સુધી ઘટતરો હતી. ૧૫૪૧૫૩ શાળાઓ હતી.

જાપાનમાં તેમજ બીજા દેશોમાં કેટલાક દર્દીઓ કુટુંબ સાથે હોસ્પીટલમાં રહેવા માગે છે એ માટે દર્દી નાણા ખર્ચા રૂકે તેની વિવિધ ગોઠવણી રાખવામાં આવી છે મુખ્ય ખંડમાં દર્દીઓના ખાટલા હોય છે. પરંતુ બીજાના ખંડે આવી હોય છે ત્યાં તેના કુટુંબના માણસો પડાવ નાંખે છે ત્યાં ત દુરસ્તી જળવાય એવી તમામ મગવડ હોય છે ને ખૂબ જ સ્વચ્છતા રાખવામાં આવે છે.

વળી બહારના દર્દીઓની મંખ્યા પણ મહેળી હોય છે રોજીંદો હાજરી દર્શાવતા નકશાઓ રાખવામાં આવ્યા છે એ ઉપરથી શિયાળામાં દર્દીઓની સંખ્યા વધારે હોય છે તેની ખાતરી થાય છે, દિવસો શીઆતો આરોગ્યપ્રદ લેખાય છે.

ગરીબો માટે પ્રસ્તુતિશૂદ્ધ રોડીઓમાં બીજા વિભાગમાં છે ત્યાં સુવાવડી સ્ત્રીઓ એક એક અલગરૂમ રહે છે. તેઓને દરેક રૂપિયા ખર્ચ થાય છે તેમાં ઘટતરનું મહેનતાણું, પ્રસ્તુતિનું ખર્ચ, ખાવાનું આપ્યા વિગેરે તમામને મમ્મવેશ થાય છે, તમામ સુગવડો સુતોપકારક છે. માતા ને બાલકો માટે બહારના દર્દીઓ માટેની પણ જુદી મગવડ છે. દુધ તપામવાનું, પાણી ઉકાળવાનું ને ધોવાનું કામ પણ ખૂબ

કામગીરી કરવામાં આવે છે. માતા ને બાલકોની સંખ્યા દર્શાવતા નકશાઓ રાખવામાં આવે છે - આ હોસ્પીટલમાં લવિષ્યની માતાઓને પૂરતી સૂચનાઓ આપતા અસંખ્ય નકશાઓ છે. યુવાન માતાઓને આપાઓને પણ સૂચનાઓ આપવાના નકશા છે. યોગ્ય અયોગ્ય જોરાક, છોકરા ઉચકવાની રીતો, પુષ્ટિકારક પદાર્થો ને આરોગ્યના નિયમો તેમાં દર્શાવેલાં હોય છે.

રોડીઓમાં સુવાવડો દવાખાનામાં જ કરવામાં આવે છે એટલે ત્યાં પ્રસૂતિશૂદ્ધો અનેક છે. કેટલાક મદત ચલાવે છે કેટલાક લવાજમ લે છે. કેટલાક ખરવાળ પણ છે.

૭ થી વાર વર્ષનું દરેક બાળક શાળામાં જાય છે. ઇસવીસન ૧૯૨૮ માં ૯૫૬૫૯૫૨ છોકરાં લાજુતાં ૯૫૧૪૦૦૦ તેા શાળામાં જતાં; ગામડામાં ને શહેરમાં શાળાના મકાનો ધણી જ સુંદર હોય છે, ' જાપાન બળકો માટે સ્વર્ગ છે '.

દશ ટકા છોકરીને આઠ ટકા છોકરાઓ પ્રાથમિક શાળા છોડી વધુ અભ્યાસ માટે જાય છે.

આમ અભ્યાસની પ્રગતિને લીધે જ જાપાની મદિયાઓ સુદૃઢ પ્રગતિ કરી રહી છે. સ્ત્રી કેળવણી જાપાનમાં નવી છે કારણ કે ૧૮૭૦ માં જ પ્રથમ કન્યાશાળા શરૂ થયેલી. જતા તેમણે જૂની ધરેકનો ત્યાગ કરી દરેક ધંધામાં મોગી સંખ્યામાં પ્રવેશ કર્યો છે ને કેટલાક ધંધા તેા માત્ર સ્ત્રીઓએ જ હાથ કરી લીધા છે *

* અગ્રેજ પરથી

શ્રીદેવી

લેખક :

શ્રી. સુવર્ણલાલ લાની

જંગલ ઉપર સંધ્યાના
આહા અંધારા ઉતરતા
હતાં. અને ગોદડાં જેવા
ઘઉં અને કાળા કાગર
વાદળોએ આંકાશ ઘે-
રાવું જવું હતું. વૃક્ષ
વૃક્ષ યતો મેઘ પૂરી
ઉપર ઝળુંબો હતા,
જેવા રીતે કાષ કાળા

હામીઓની સેના તેના ફિલ્મમાર્ગનો હુકમ
યતાં શંકુ ઉપર આક્રમણ કરવાની તૈયારીમાં હોય.

પ્રદેશ નિર્જન હતો. અને એ નિર્જન
પ્રદેશને પોતાના કલરવ ખનિથી સુંઝિત
કરતી એક સરિતા મીઠાં જળ વહાવતી ચાલી
જતી હતી.

આ નદીને કાંઠે એક દિવાલય તેના
અંકિત અવયવોએ ભૂતકાળની કાષ ભવ્ય
બાક આપવું જીવું હતું. કાળમાં પચ્ચરથી
ઘાઘીએ તેનો દેહ કાંઈ અડીખમ પોદાની
જેમ જોમો હતો.

દિવાલયમાં સાંધ્યઆરતિ કર રહ.
શંખપંડાના મંગળનાદે આસપાસનો
નિર્જન પ્રદેશ પગલા પાડી રહ્યો.

મેઘે પશુ વજ્રમેરી બળની મુગધધારે
વરસવું કર હતું. મેઘ અને શંખપંડા સ્થાયે
જાણે કે રપધી મંડાણી, આમાં અસમાનતા
માત્ર એટલી હતી કે આવાડના પ્રથમ પ્રથમ
દિવસે હતા એટલે મેઘ કાંઈ કોડીના નવ-
જવાન શો મસ્ત અને તોફાની જણાતો
હતો; જ્યારે ઘંટા સમયની એરણુ પર
કાળધણના કપરા પ્રકારેથી ટીપાક ટીપાકને
વાધકયને પામ્યો હતો.

સ્પર્ધા વધુ વખત ન ચાલી. કારણ કે
આરતી પૂરી થઈ અને ઘંટા પોતાને

અંતિમ ધ્વનિ વાધુ-
હૃદયમાં રાખી નિરવ
બની ગયો.

“પિતાશ,” આ-
રતી પૂરી થયા પછી
શ્રીદેવીએ પૂનરી શિવ-
નારાયણને સંબોધીને
હાલું: “આર પ્રહરની
આરતી માટે બિલ્લી-

પત્ર, ફૂલ, ફળ દુર્ગા કાંઈ જ ન લાવી શકાયું.”

“એમ કેમ બન્યું, બેટા !” મંદિરના
પૂનરી શિવનારાયણે પૂછ્યું.

“રાજમહેલમાં ગઈ હતી. કુમારીની
નાદુરસ્ત તબિયતને લીધે મહાદેવી બહુ જ
શોકમસ્ત છે.”

“કુમારીને કેમ છે હવે ?”

“કાંઈ સારું ન કહેવાય. મહારાજ તો
બિચારા ગાંધી જેવા યજ્ઞ ગયા છે.”

“એક માત્ર ક્યા. વિધિવેષ કોણ ટાળી
શે ? કુમારી કદાચ અરપાણુ હતી.”

“આપ એમ કેમ કહો છો, પિતાશ ?
શું આપે અવિધ્ય નેપું ?”

“નહિ. અવિધ્ય તો નથી નેપું. પણ
યજ્ઞ રાણે જે યજ્ઞાનું હોય તે તો યજ્ઞ જ
કરે ને ?”

“કાંઈ ઉપાય ન થઈ શકે ?”

“કદાચ થાય, પણ એ બધું તો દેવાધિન
છે. મનવીનું શું મળું ?”

શ્રીદેવીએ એક દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂક્યો અને
એડી વાર કાંઈ જાંબ વિચારમાં પંડી ગઈ હોય
એવી જણાઈ પણ પછી એ દ્વર્ત જ જીડીને
બહાર જવા તૈયાર રહ.

તેને આમ બહાર જવા ઉલટ થએલી
એક સિવનારાયણ મોદયા:

“આવી આંધી અને વરસાદમાં ક્યા
ચાલી, બેટા, ઘેર જ બેસને !”

“ મામેના જંગલમાં જમ થોડાં ફળ ફૂલ
લઈ આવું. જવાની આળમે ફેવતાને શું કામ
ઉપવાસી રાખવા. અને આંધીને વરસાદ મને
થોડા જ ખાધ જવાના છે ? ”

તે આંધી નીકળી. અને ઉતાવળે કદમ
ઉપાડની આગ્રમહરિણીથી એ મામેના
જંગલમાં અદરમ યજ ગઇ.

મંધ્યાના ઝાંખા પ્રકાશમાં, વરસતા વરમાટે,
જંગની દરણુના જેવી ચંચળ ગતિથી તે
ફળ પુલ ચૂટની હતી અને ઝોળીમાં નાખતી
જતી હતી.

વરમાદનું જેર ઝોણું થયું હતું.

અચાનક ફાઇના ઘેડાના ડાબાને
અવાજ તેની કર્ણેન્દ્રિય ઉપર અથડાયો. એક
ક્ષણ એ પામે ને પામે આવતા જતા અવાજને
સંભળવા થંભી અને પછી એ અવાજનું જાણે
કયું જ મદત ન હોય એમ પાછી પૂર્વવત્
ફળ-ફૂલ ચૂટવામાં મગ્ન બની ગઇ.

પણ ત્યારે અગમગદીએ ધાસે આવી
‘ ભરે, થડેર તરફ જવાનો રસ્તો ક્ષણ બાણુ ? ’
એમ પૂછ્યું ત્યારે તેની મનતા ટૂટી. એણે
જરા તોરમાં માથું ઊંચું કર્યું. કપાળ અને
ગાલ પર વેગએથી અલકથોડે કર્મસૂત્રો
મરખી કરી અને જવાબ આપ્યો : ‘

“ જરા સજ્જર કરો તો આ મારી
ઝોળી ભરાય એટલા ફળ-ફૂલ ચૂટી તમને
માર્ગ બતાવું. ”

અને પછી ઊંચું કરેલું મુખ કમનીય
રીતે નીચું નમાવી, ફૂલોથી લગ્ની પડની એક
વેલ તરફ એ દોડી અને ફૂલો ચૂટવા લાગી.

પથિક ખૂબ જ થડેયો હતો. તેને બૂખ
પણ કંકડીને લાગી હતી. તે અધીર બનવા
લાગ્યો. બોલ્યો :

“ હું ખૂબ જ યાકી ગયો છું. બૂખ
પણ કંકડીને લાગી છે મારાથી ઘેડા પર
રથીર એમી ચકાતું નથી જરા સીધા...”

પથિકના કરુણાનીમિત્તા આ રાખ્ઠો
સાંજગી શ્રીદેવીએ પથિક તરફ નેત્રો માંડ્યા.
બોલી :

“ તો અત્યાર સુધી કેમ બોલ્યા નહિ,
પરદેશી, બહુ લાભેથી આવતા હશે ? ”

“ બહુ જ લાભેથી. મારા થડેરથી દૂર
એક માઠા જંગલમાં મારા કેટલાક સાથીઓ
સાથે હું સિકાર કરવા નીકળ્યો હતો. એક
સિકારની પાછળ હોડતાં હું એકવેળ પડી
મયો. રાત પડી ગઇ. ભયંકર વરમાદ અને
આંધીમાં હું માર્ગ ભૂલી ગયો. ગઇ કાલનો
ભટકલા કદં છું પણ નથી માર્ગ જડતો,
નથી સાથીઓનો પત્તો લાગતો. ”

“ ત્યારે તો ભારે આપત્તિમાં આવી
પડ્યા. તમે ગઇ કાલના ઉપવાસી છો ?
આતો, આતો, ”

આમ જ શ્રીદેવી અને પાછળ અગમગદી
પથિક એમ બન્ને જંગલમાં માર્ગ કાપવા
લાગ્યા. થોડી વાર એમ માર્ગ કાપ્યા પછી
પથિક બોલ્યો :

“ આ રાજ્ય કોનું ? ”

“ પરમ ભટાકે મહામહોદય રૂદરાદનનું. ”
શ્રીદેવીએ જવાબ આપ્યો.

જવાબ સાંભળી પથિક ચમકી ઉઠ્યો.
‘ આટલો બધો દૂર નીકળી ગયો એમ ? ’
તે મનમાં જ ગણગણવો અને પછો બોલ્યો :

“ દેશ આટલો બધો નિરાનંદ કેમ
લાગે છે ? ”

“ મહારાજની એક માત્ર કન્યા સુતુ-
સ્થા પર છે. ”

“ શું વ્વાધિ હશે ? ”

“ અસાધ્ય વ્વાધિ હોવાનું કહેવાય છે. ’
આલના આલના ઘોર અંધકારમાં અચા-
નક પથિકનો પત્ત એક ઝાડના ફુંદા માથે
અથડાયો. અને તે પડતો પડતો માર્ગ બતાવ્યો.
દાયમથી ઘેડાની લગામ છૂટી ગઇ અને

ઘોડા લાકડીને ભાગ્યો. અકાશમાં મેઘ અને મહાધુન્દ પાછું શરૂ થઈ ગયું.

“મારો હાથ પકડીને આવો. પરદેશી !”

શ્રીમતી પોતાનો હાથ પથિકના હાથમાં આપતી બોલી. “એક તો અનન્યધુ” સ્થગ અને ઉપર પાછું વરસાદનું તોફાન !”

એ સમયનું મુશ્કેલ હતું કે આ જામતી જતી અધારી રાતમાં અવિરામ વર્ષાના બુન્દોને ઝીલના આ અને અપરિચિતોને પરિચય ક્યારે, કેવી રીતે, કયા શુભ મુદ્દતમાં થાકે બની ગયો. બંનેમાં ના તો શરમ હતી ન તે સંકોચ. શ્રીદેવીને લાગ્યું કે આ પરદેશીનો હાથ પકડી મોઝ જન્મજન્મતિરથી તે પંથ કાપતી આગળ ને આગળ વધી રહી છે. પરદેશીને એમ લાગ્યું કે એના જીવન અને મૃત્યુની માર્ગ-નિર્દેશિકા કશાથીયે નારી આજ છે. વાણી ત્યાં ચૂકે બની હતી, હવે તંદ્રાજન.

મંદિરના દાર પર શ્રીદેવીની પ્રતીક્ષામાં જોએલો પૂજારી વ્હાલૂં બનતો જતો હતો. ત્યાં અચાનક શ્રીદેવીના લાડબર્ષો શબ્દો તેના કંથુ પર અથડાયા :

“અતિથિ લાવી છું, પિતાજી !”

પ્રગટ અંધકારમાં શિવનારાયણ કંઈ ન જોઈ શક્યા. પરંતુ અતિ આદરથી એણે પથિકનું સ્વાગત કર્યું.

શ્રીદેવી પથિકને શિવમંદિર ખાસેના એક તાના એવા પથ સુધક મરમાં લઈ ગઈ. શિવનારાયણ પથ ત્યાં આંખા.

શ્રીદેવીએ હીપક ચેતાગ્નેહ હીપકના પ્રકાશમાં શિવનારાયણે જોયું તો એક સુંદર અને સુગંધિત બદનનાગો બહુમૂલ્ય વસ્ત્રધારી યુવક એનો અતિથિ છે. પથિકની નજર પથ શિવનારાયણ ઉપર પડી અને અદ્વાયી તેનું મસ્તક નીચું વળ્યું. શિવનારાયણ ઉપરથી નજર ખસીને શ્રીદેવી ઉપર પડી અને એના અપાર આશ્ચર્ય વચ્ચે જાણે એને દિમાકપની તપસ્ચારત ગૌરીના

સાક્ષાત્ દર્શન થયું. શ્રીદેવીએ પણ તે જ ક્ષણે પિતાજી લીધો પોતાના જન્મ-જન્માન્તરના સાથીને.

“એસ બેટા,” પથિકને હજી સુધી ઉણેલો જોઈને શિવનારાયણે કહ્યું. “પરિચર્યનું કંઈ પ્રયોજન નથી. ભોજનપાણી લઈ સ્વચ્છ બનો.”

પથ શ્રીદેવી ભારે વિમાસણમાં પડી હોય એમ દેખાતું હતું. તે વિચારતી હતી કે આ પથિકને સુકા વસ્ત્રો ક્યાંથી આપવા ? પિતાજીના ભગવા વસ્ત્રો કંઈ એને દેવાય ?

શિવનારાયણ શ્રીદેવીની આ વિમાસણ પામી ગયા. બોલ્યા :

“બેટા, તામધિરાજને પણ ક્યારેક ભગવા પારણ કરવા વખત આવે છે. સંકોચ ન લાવો. જે હોય તે આપો.”

વસ્ત્રપરિવર્તન બાદ થોડાક તોળાં ફળ શ્રીદેવીએ લાવીને પથિકને આપ્યા, જેને આરાગી તે જરા આરામ લેવા આડો પડ્યો.

“હું ભોજન બનાવુંને, પિતાજી ?”

ધીરેથી શ્રીદેવીએ શિવનારાયણને પૂછ્યું. શ્રીદેવીના પૂછવાનો સમય જાણી શિવનારાયણ હસ્યા. પથિકને સંભોધી તે બોલ્યા :

“શ્રીદેવી મારી પાક્કિત કન્યા છે. હું આજણ છું, તે નહિ. તેની બનાવેલી.....”

“પથ હું આજણ નથી. પથિક વચ્ચે બોલી જીક્યો.

વૃત્તિથી પથિકે ભોજન કર્યું. એ ભોજન નો સ્વાદ એને અદ્ભુત લાગ્યો. જિંદગીમાં જાણે આણું સ્વાદ ભોજન એણે કરી ખાધું જ નથી એમ એને લાગ્યું. શાક, દાળ અને જામ લાન એને અમૂલ જેવું લાગ્યું.

ભોજન વિધિથી પરવારી પથિક બોલ્યો :

“આજે જો શ્રીદેવી ન મળ્યાં હોત તો મારો તો કોણ જાણે શું થઈ શકતો !”

“દશા તે વળી શું થવાની હતી.”

પોતાની પ્રશંસાથી ન પુલાતા શ્રદ્ધિથીએ કહ્યું.
“આપને સહજમાં માર્ગ જણી આવત. ”

“આવી આંધી, વરસાદ, અને રાત્રીના સમયે જંગલમાં ભટકવું એ તમારે મન આપદ નથી એટલે જ તમારાથી બેસી શકાય છે, દેવી. ”

“તમારું કહેવું માનું છે, કારણ કે જંગલ મને આગળે છે. ” શ્રદ્ધિની હસીને બોલી, “જો એમ ન હોય તો પિતાજી મને જવા દે ખરા ? પણ આજે તો રાજમહેલમાંથી પછા ફરતા મોકું થયું અને રૂઝ-ફૂઝ ન લાવું તો દેવતા ઉપવાસી રહે એટલે આમ જાવું. ”

“રાજકુમારી અસ્વસ્થ છે એમ તમે મને કહ્યું એ યાદ છે. પણ એકવાર જો...”

“ક્યા જાણો છો ? ” વૃદ્ધ વચ્ચે જ મોલી ઉઠ્યા. તેના વદન પર પ્રસન્નતાની રેખાઓ એમણે હતી. “કાલે સવારે જ મારી સાથે ગયો. ”

“હા, ” પચિત્ર શિવનારાયણને ના ન કહી શક્યો.

“તારું નામ શું, બેટા ? ” શિવનારાયણને હવે પચિત્રનું નામ જાણવાની જિજ્ઞાસા થઈ આવી.

“સુદેવ. ”

સુદેવ નામ સાંભળી પૂજારી ચમક્યો પણ પાછી એણે ટુરત જ સ્વસ્થતા મેળવી લીધી.

૨

“શ્રદ્ધિની ! ” શિવનારાયણે ખૂસ મારી પણ ઉત્તર ન મળ્યો.

અને ઉત્તર આપે પણ દ્રોણ ? શ્રદ્ધિની તો સંક્રાંતિ-અચેતન જેવી મંદિરને એટલે બેસી હતી. બપોર ક્યારના યાદ ગયા હતા છતાં વારી કામ જાણું એમને એમ પડ્યું હતું. શિવજીના કુંડમાં વારી રૂઝ-પાન

એમને એમ સડતાં હતાં. પાર્વતીનું મંદિર ઝાકુ કાઢવા વિનાનું રહેતું, ધૂપ-દીપ સરખી રીતે ન થતા, ધણીની માળા અપૂર્ણ રહી જતી, પૂજા-કેપકરણમાં ત્રુટી આવતી, ભક્તિ અને એકનિષ્ઠાનો અભાવ જણાતો, ભક્તિ-ભૂખી નારીને બદલે પ્રેમ વિહ્વલતા, મિલન ઉત્સુક પ્રેમસી હોય એવી એ દેખાતી. મંદિરનું આંગણું અસ્વસ્થ રહેતું, પૂજારીના ભગવા વચ્ચે વાતર આવી લઈ જતાં ધૂતના અભાવે મંદિર-દીપ ઝાંખો પડ્યો અને સ્તવ-સ્તોત્રમાં અશુદ્ધિ આવી જતી, વૃદ્ધ પૂજારી આ જોતો અને શ્રદ્ધિનીની આવી રિયતિ જોઈ હ્રોષ્ણ બનતા, પોતાની જ જાતને કહેતા હોય એમ એ બોલી ઊઠતા : ‘સંકટ છે !’

“શ્રદ્ધિની ! ” પૂજારીએ ફરી ખૂસ મારી.

શિવનારાયણના અવાજમાં રહેલી કઠોરતા ન પરખી શકે એવી અબૂધ શ્રદ્ધિની નહોતી, તે સમસમી ઊઠી, જતાં આપો.

“શું છે, પિતાજી ! ”

“કુટિર વાસિનિતે રાજરાણીનું સ્વપ્ન જોતું એ જામ છે. ”

શ્રદ્ધિની વિસ્મિત બની. ‘પિતાજી’ આટલા જ શબ્દો તેના મુખમાંથી નીકળ્યા અને પાછી મૌન બની ગઈ.

“આજ પૂર્ણિમા છે. પૂજા-કેપકરણમાં ત્રુટી ન આવવી જોઈએ. ”

શ્રદ્ધિની સાંભળતી રહી

“અને આવતી કાલે સુવરાજ અહીંથી જવાના છે એટલે એના ભોજનનો પ્રયત્ન પણ વખતસર કરવાનો છે. ”

“સુવરાજ ? ! ” શ્રદ્ધિનીએ સુવરાજ શબ્દથી ચમકી પ્રશ્ન કર્યો.

“હા સુવરાજ. સુવરાજ સુદેવ. તને ક્યાંથી ખબર હોય પણ તે વાનેશ્વરનો બહિષ્કૃત સુવરાજ છે. એની ચિકિત્સાથી

આપણી રાજકુમારી સંપૂર્ણ રસરસને પામી છે. હવે એ કાંયે જશે ?”

“તેના રાજમાં જો તેને રૂઝાન નથી તે તે ક્યાં જશે ?” કાંઈ જાણી મળના રાજામાં હતી.

તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિપાત કરી પૂતળીએ જવાબ આપ્યો.

“આવડું મોટું વિચાર પડ્યું છે. ને સુવરાજ કંઈ આગક થોડા છે કે આપણને એ મંબધે વિચાર કરવાનું પ્રયોજન રહે ?”

“તે અદિષ્ટન શા માટે થયા ? તેનો અપરાધ ?” સુવરજ મંબધેની પોતાની અચાનકતાને ક્ષીધે શ્રીદેવીથી પૂછાઈ જવાયું.

પૂતળીના તેજો એક ક્ષણ માટે કોપથી લાવ બની ગયાં. પણ પછી તૂટી જઈ મળતે સંપ્રમમાં લાક, રનેદાગ આગળે બેઠા.

“આપણે રહ્યા વનરામી. વનવસીને એ બધી રાજકુમારી વાતો સાથે શી નિરજત તું જા બેટા, જો કિંમત નમતો જાવ છે ?”

શ્રીદેવી જીડી, ચાલી, પણ તેના પગમાં પહેવાના જેવી રસૂંતિ નહોતી તેના મસ્તકમાં જાણે વિચારનું તોફાન અતિમાન જન્મુ હોય એમ તેના વસ્ત્રપથરાએથી ઉજળાગા જેતાં લાગતું હતું.

શિવનારાયણ સાથે થોડા વખત પહેલા મળેલી વાતમીન પછી પોતાના માટે એને ચિકારની લાગણી જન્મી હતી શિવનારાયણનું કહેતું એને વારતવિક લાગ્યું હતું અને એ વિચારતી હતી કે ક્યાં એ રાજકુમાર અને ક્યાં હું વનવાસિનિ મારું ને એને શું ? મારે તો ધર્મકાર્યમાં ચિત્ત પરોવી પિતાજીની મેવામાં દિવસો વિતાવવા જોઈએ.

પણ તેની આ વિચારણા જલ્દીત ન હતી અને તેનું ચિત્ત પાણું પેના પરદેશીની યાદમાં પરોવાયું.

એ વિશેષી વિચારોની અથડામણ જલ્દી જ બૂકી છે. પોતાના પક્ષમાં વિજય મેળવવા તે મથે છે. શ્રીદેવીની સ્થિતિ અત્યારે એવી હતી. એક વિચાર દૃઢ બરાબર મનમાં નહેતો ગોઠવાતો ત્યાં જીજ્ઞે વિચાર પડેલા વિચાર સામે આડીને અથડાયો અને તેની સાથે મુઠ્ઠામાં ઉતરા વિજય મેળવવા મથવા લાગ્યો.

આ બીજો વિચાર હતો જેના પહેલી પથિકતો અને એ વિચાર પહેલા વિચાર કરતા એટલો પ્રજ્ઞા હતો કે એણે પડેલા વિચાર સાથેના મુઠ્ઠામાં વિજય મેળવ્યો. અને શ્રીદેવીને એ વિજયી વિચાર જાણે મૂર્ત બનતો લાગ્યો. અને એની સામે જાણે કિપરિથત મથો જેનો રાજકુમાર અને એના ચાણો પાસે મેડેલી એક ધ્વાનસ્તબ્ધા નારી-તપસીની ગોરી જેની-પોતાની સત્તા બેઠેલી એકી-સંપૂર્ણ લૂંટાઈ ગયેલી.

ક્યાં રાજકુમાર અને ક્યાં રસતાની રખડતી કિખારણ ! જેનું કાંઈ છે જંગમ-મંદી કૂચ ચૂટી તેની માળા મૂંઝવાનું, દેવાવધનું આગણું સાક રાખી, ચંદન ઘસી આપવાનું, શિવજીનું જ્ઞાન ધરી તેને પ્રમન કરવાનું, અને જતાં સર્પનો મુકુટ પહેલા, એક હાથમાં કમર અને બીજા હાથમાં ત્રિશુલ ધરણ કરવા વાચાંબરધારી સદાશિવ તેને કર્શન ન આપના.

બપોરનો સમય હતો. શ્રીદેવી મદિરના આસપાસ એસી વર્ષાએ પ્રપુલ્ક જણાતી વનજીની શોભા જોવામાં મગ્ન હતી. જુહોની છાયા નીચે કળા કરીને મધુરો નાચતા હતા. આમ્ર, આશીપાલવ, આદિ જુહોની ડાગીઓ મગનમાં મુખતી હતી અને તેના પલ્લવો કવરવ કરી મુકતા. મેના, મેર, પુલકણ, ક્રોમવ આદિ પક્ષીઓનો મધુર દહકાર વાતા.

વરણને ગૂંજિત કરી મૂકી એક પ્રકારની નવી
જ સુષ્ટિનું સર્જન કરતો.

શ્રીદેવી આ મધુર અને મનમગ્ન દર્શ
નેવામાં એટલી તરલીન બની ગઇ કે. તે
આનંદમાન જુદી કોઇ દિવ્ય સુષ્ટિમાં જાણે
ઉડ્ડન કરતી હોય એમ એને લાગ્યું. એને
એમ પણ લાગ્યું કે એ ઉડ્ડનમાં એ એકલી
નહોતી પણ તેનો પ્રિય પરદેશી પણ સાથે હતો.

“ વિદાય આયો શ્રીદેવી ! ”

અચાનક શબ્દો એના કાન પર અથડાયા
અને પોતાના પ્રિય પરદેશી સાથે કો દિવ્ય-
સુષ્ટિમાં ઉડ્ડન કરતી એ બાળા જાણે કે
વસ્તવિક જૂમિશા ઉપર પહોંચી. એની અનંત
દૃષ્ટિ જાગી યઇ અને એણે જોયું તો તેજ
તેનો સોદામણો પરદેશી રાગ માગતો તેની
મામે જાગે હતો.

જે પરદેશી સાથે હજી હમણા જ
કોઇ અણુમેલ લકાવો ભેતી ઉડ્ડન કરી
રહી હતી તે પરદેશીને વિદાય માગતો એની
સામે જામેતો જોઇ એને મહાદુઃખ થયું.

પણ રાજકુમાર રાગ માગે એમાં કશું
નવીન નહોતું. શ્રીદેવી પણ એ જાણતી હતી,
કે આ પરદેશીને એક દિવસ વિદાય આપવી
પડવાની જ. પણ એટલે વિચાર એનું અણસું
કેરી આતો હતો. એ વિચાર હતો, ‘ કલાલ
કરી ન મળી શકાય તો ? ’ એનો. ‘ ત્યારે
શું કરી કહી નહિ જ મળવાનું ? ’ શ્રીદેવીના
કામગ લહરમાં એ વિચારે જાણે કે ગીરો
પાડ્યો. ‘ એક વખત મેળવેલી પ્રિય વસ્તુ
પાછી શું એક નાખવાની ? ’ ચીરાની અંદર
જાણે કે મીઠું પુરાતું. શ્રીદેવી અસ્વસ્થ બની
ગઇ. તેના વદન પર જાણે વેદનાની કાળી
છાયા છવાઇ ગઇ.

પણ પાછી એણે સ્વસ્થતા મેળવી. એક
શાન્ત વિચારે એનું મુખ દિપ્ત બની ગયું અને
એની પ્રભા એના ચહેરા પર ઝગદળી લીધી.

એ વિચાર એ હતો કે હું મેળવી તો ચૂકી
છું પછી મારે બોનાવું કેવું ? વિદાય માગવી
એજ જો એની પ્રત્યક્ષ છે તો જગતની દૃષ્ટિએ
ભરો એ મારી પાસેથી વિદાય કાઢી જાય. હું
એને જરૂર વિદાય આપીશ. મને એમ કર-
વાથી કશીય કાનિ નથી થવાની. વળી ધારો
કે એના રાજ્યમાં મારું સ્થાન પણ નહિ હોય;
પણ મારા રાજ્યમાં તો એ પરદેશીનું સ્થાન
અચલ છેને, મારા હૃદયના જે સિંહાસન પર મેં
એને સ્થિત કર્યો છે ત્યાંથી એને પદઅથ
વાને કેણું સંકેતમાન છે ? કેટલાય વૈયાખ
એના ઉપર અગ્નિ વર્ષા વરસાવશે, કેટલાય
આવણ તેની અવિરામ જગધારથી એને
પાતાળના અતગર્ભાં એટલી જરા મચશે,
પોપની કકકડતી ઠંડી તેના ચીતળ કશેડી
એને દલિત કરના વ્યથા પ્રધાન કરશે પરંતુ
મામ હૃદયના સિંહાસનમાંથી એને તસુભર
પણ અલિત કરવાને કોઇ સમર્થ નહિ બને.
શતાબ્દિએ પછી શતાબ્દિએ સાક્ષી જશે
પરંતુ અમ બેસડીનું પરિપૂર્ણ ચૌવન સ્વાસ્થ્ય
એણું ને એણું જ રહેશે. ન તો તેમાં પ્રોત્કલ
આવવાનું ન તો વૃદ્ધત્વ. અને જરા વ્યાધિનું
એટલું માદસે પણ કયાંથી કે એ અમને સ્વયં
પણ કરી શકે ?

“ આટલા જલદી ? ” છતાં પણ વિચો-
ગનું કંપ શ્રીદેવીના સ્વર્માં છવિત બન્યું.
તેની અંધિા નીચે ઢગી.

સુરેવ લગભગ શ્રીદેવીની પાસે જ આવીને
ઉભો-બેઠો જ પાસે. એનો આસ જોસથી
ચાલતો હતો. એ તરાસની મંદિથી શ્રીદેવીના
આણુ પરમાણુ ભરાઇ ગયા.

“ જલદી કેમ ? એક માસ તો વીત
ગયો. ”

“ એક માસ ? પૂરો માસ ? ” શ્રીદેવી
વિસ્મિત બનીને બોલી એને તો જાણે
સુરેવ કાણે જ આવ્યો હતો એમ લાગ્યું.

રાયચુરા કૃત પુસ્તકો

ચુરરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્ય ભયું શ્લોક સાહિત્ય
બળવંત સ્ત્રમાન સાહિત્ય પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી થકે તેણું નિર્દોષ
સાહિત્ય રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

સ્નેહપૂર્ણ : (સચિત્ર)	રૂ. ૩-૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૨-૦-૦
દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧-૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રામ મહિર : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧-૦-૦
કાઠિયાવાડી કુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧-૦-૦
રસિયાના રાસ : સચિત્ર	" ૧-૦-૦
વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
પારેવાં : (બીજી આવૃત્તિ)	" ૦-૬-૦
નવગીત :	" ૦-૬-૦
પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ સચિત્ર	" ૧-૪-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૦-૧૨-૦
મહીપાળદેવ : સચિત્ર	" ૨-૮-૦
દાલચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧-૧૨-૦
સોરઠ રાણી : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસમસ્તી :	" ૨-૮-૦
મદરાજ : (સચિત્ર)	" ૧-૮-૦
સંગીત લહરી :	" ૦-૮-૦

લખો

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

સુદેવ હસ્યો. એ હાથમાં વિષાદ હતો. કાકને-હાડીને આત્મા જવાનું દુઃખ હતું.

“ એક માસ તો પાણીના રેશાની જેમ વહી ગયો, દેવી ! ” સુરેવે કહ્યું અને એના શબ્દોનો પડથો પાડતો હોય એમ એક મોર ગળકો ઊઠ્યો. એ ગળકાટ સમિશ્વતો હોય એમ સુદેવ એક ક્ષણ ચૂપ રહ્યો અને પછો બોલ્યો, “ મને બૂલી તો નહિ જાગેને ? ફરી કાંઈ વખત આવું ત્યારે એાગખસો તો ખરી ને ? ”

શ્રીદેવીએ નીચે ઢાંચેલી આંખો ઊંચી કરી.

“ પરિચય તો અવિનાશી હોય છે, રાજકુમાર ! એ પરિચય તમને શી બૂલવા દે ? ”

“ રાજકુમાર શું કહ્યું તમે, રાજકુમાર ? જંગલમાં તમને આ ખબર કેળે આપી, શ્રીદેવી ? ”

“ જંગલમાં પણ પ્રાણ વસે છે. અને પ્રાણવાન વસ્તુ ખધીર નથી હોતી. ”

શ્રીદેવીના જવાબે એની શુદ્ધિપ્રજ્ઞાએ કુમાર હસ્યો-બોલ્યો :

“ ખજા ધાળા સમય પછી આવું તો પણ નહિ બૂલો ? ”

“ મૃત્યુ પછી પણ નહિ બૂલું-રાજકુમારને નહિ પણ એક સાધારણ મનુષ્યને-વનમાં ભટકતા પચ્કને-મારા પરદેશીને. ”

સુદેવના મુખ પર વ્યથા છવાઈ ગઈ. દુઃખભર્યા શબ્દો તે બોલ્યો :

“ રાજકુમાર સાથે આટલી ધૂણા કેમ, શ્રીદેવી ? ”

“ ધૂણા ? ધૂણા હોવાનું તો કાંઈ કારણ નથી. પણ કુમાર, અનેક પ્રકારના નિયંત્રેથી બદ એવા કાંઈ એક સિંદાસન પર બેસનારનો પરિચય એક કુટિરવાસિની માટે ચોખ્ખો તો ન જ ગણાય ને ? જંગલ જેની દુનિયા છે, ભાવના અને વિચાર છે તે કાંઈ એક સમ્ય, સંસ્કૃત અને કંગ

આપેલા પૂતળા જેના રાજધિરાજને શી રીતે સંદાને માટે માદ રાખી શકે ? વાવાસી હોખને જેનું જ્ઞાન સંકુચિત છે તે સમ્ય જગતના બૃહત રૂપને પોતાની કસોટીમાં શી રીતે કરી શકે ? ”

“ સંકુચિત જ્ઞાન એ વનની વસ્તુ નથી ; ત્યાં તો જ્ઞાનનો મહાસાગર ઊછળે છે. પરંતુ રાજધાનીઓની એ પરાજીત વસ્તુ છે ખરી. વનના અણપરમાણ્યમાં જે વિરામહિન સ્વાધીનતા છે તે અમારા ભાખ્યામાં ક્યાંથી ? પણ જ્યાં હો આ ચર્ચા. હું તમારી પાસે વિદાય માગવા આવ્યો છું ; વાદવિવાદ કરવા નહિ. બોલો, વિદાય આપશો ને ? વળી વિદાય સાથે એક વચન પણ આપો. ”

“ વચન ? વચન શીનું કુમાર ? ”

“ કે.....કે..... ”

શ્રીદેવી સમજી ગઈ, રાજકુમાર શીનું વચન માગે છે તે. તેના નેત્રોમાં પ્રકટ થઈ ગયો. તેનું મુખ તાલ ખિસેલા કમળ જેમ પ્રકુલ ખની ગયું. રાજકુમાર આગળ વાક્ય પૂરું કરે ત્યાર પહેલા જ એ બોલી ગઈ :

“ મારું વચન છે અને રાજકુમારની સ્મૃતિ પણ અમર છે. ”

“ ખરાબર કહ્યું. ” રાજકુમાર પ્રસન્ન થતો બોલ્યો. અને એ બોલના ખરાબર એણે શ્રીદેવીનો હાથ પકડી લીધો-આંખે અગડ્યો-શુભી લીધો.

દૂર દૂર એક કાચલ ટહુકી ઊડી.

× × ×

નવે કિનારે બારે બીડ જનમી હતી. સુદેવને વિદાય આપવા માટે ખુદ મહારાજ દંતર રજા હતો. સુદેવની ચિકિત્સાથી રાજકુમારી મૃત્યુહારથી પાછી ફરી હતી એટલે મહારાજ સુદેવ ઉપર પ્રસન્ન હતા. નાવમાં બેસતા પહેલા સુદેવને મહારાજએ ખાની સરસો

આપો અને પીએથી કાંઈક કાનમાં દડું. અલિ-
વાદ અને આશીર્વાદ પછી સુદેવ તારમાં બેઠો.
નાવ ચાલી.

—ને સુદેવને ખબર પડ્યું ન પડી કે
આટલા બધા શોકમયુદ્ધપથી અલગ, એક
જાડ એથે ડાબીને, એક કોડલરી યુવતી તેને
મૂક વિશય આપી રહી છે.

૭

વર્ષો પછી વર્ષો પીતવા લાગ્યાં. પછી એ
કેમ તિલાં એનો શ્રદ્ધેવીને ખબર પડ્યું ન
પડી. એ તો પોતાના હૃદયના કોઈ એક
અગોચર ખૂણામાં બેગીને-દિનગતવું જ્ઞાન
બૂધીને એના પરદેશીનો આરાધનામાં જ વ્યસ્ત
હતી. કોઈ મિત્રના તવા મેલા હાંદની જેમ
રમણમ કરતી વર્ષાના આવાગમનની એને
ખબર પડતી મળીએના પોકારથી. અને
ત્યારે પવનથી ઘૂસેલી કાળીએ ઝુંકવા લાગતી
ત્યારે જાણે કોઈ મદરા ડાંડણમાં બેઠકીને
આવી દોષ એમ તે તેના વિરમિત નેચો
ઉઘાડતી.

કોઈ વખત તે આંખો કે આંખોપાલનની
કાળીએ બેસી દોષકા લેતી અને કારણ-
અકારણ ખાખખટ હમી પડતી. કોઈ વખત
એકાદ ગીત ગાતી ગાતી નિઃશબ્દમાં લીન
જતી જતી. કોઈ વખત દરિયાના ધરોના
માલિયા હપર બેગી, આકાશમાં અમૃંજતા
કાળા ભગ્મર વાદળા સામે તાકી રહેતી.
અને ક્યાંક એકાદ વાદળી વરમી પડતી ત્યારે
તે મનોગત વિચારની કે આ વર્ષાની જેમ
મારો પરદેશી પછી એક વિમ જરૂર આવતો.
એને આવવાનો મમય પૂરો મગે એટલે એ
કોઈ જોડો જ આંખના વગર રહેવાનો છે !

“ શ્રદ્ધેવી ! ” પૂનરીની બસે તેનું
વિચારવન મરી મયું.

“ કેમ, પિતાજી ! ” છતાં તેણે પ્રત્યક્ષ
રહેને જવાબ આપ્યો.

“ આ બોજો લારીને મુત્રો ભેગા ” ક્યો
છે તે એને શું કરીશ ? ”

“ તમને ખબર નથી પિતાજી ! આજે
હર-પાર્વતીના વિવાહ છે. ”

પૂનરીના નેનોમાં એક કાણુ ગોઠતી
રખાએ એવાઈ ગઈ. પોતાની સામે જ
શ્રદ્ધેવીના આ વ્યવહારથી એનું સન્માસી-હૃદય
કુમાયું. તે મનમાં જ વિચારવા લાગ્યો; આ
છોકરીનો કન્માદાજ વીતી ગયો. હવે તેનાં
લગ્ન કરી નાખવા બેઠાએ.

“ હર-પાર્વતી એની પુત્રીને વિવાહ
ભેવા છુટે છે, બેટા ! ” તે બોલ્યો.

“ કેના વિવાહની વાત કરો છો,
પિતાજી, ” પૂનરીની સંદિગ્ધ વાણી શ્રદ્ધેવીને
સ્પષ્ટ ન મળી.

“ તારા જ લગ્નની તો ! હવે કું મુશ્કેલ
બની જઈશ. તને ખાતરય કરીને સાધનામાં
ચિત્ત પરાવતું કીક પડશે. ”

સખના જેવું વિવર્ણ બની ગયેલું મુખ
લેવું કરી શ્રદ્ધેવી બોલી:

“ તમારે અને અદોથી કાઢવી છે,
પિતાજી ! તમને છોડીને કું કર્યાં નથી
જવાની. ” વાણીમાં વેદના હતી.

“ એમ તે કાંઈ આવે, કું તો હવે કાનને
કોઠે બેઠો. મારે હવે કેટલા દિવસે જીવવાનું !
મારા જીવતા તને તારા સ્વામીને સોંપી દઉં
એટલે મંગા નાશા. ”

“ ક્ષમા કરો. પિતાજી ! ” શ્રદ્ધેવી હાથ
એડી બેઠી થઈ મધ.

“ ના, તારે લગ્ન માટે તૈયાર રહેવું
પડશે. ”

“ પણ પિતાજી... ”

પૂનરીએ તેને આગળ બોલતી અટકાવી
કહ્યું:

“ પણ ને બહુ. મારું વચન કાંઈ મિથ્યા
નાંદિ કરું. ”

“ વચન ! મિથ્યા ! આ આપ શું કહે-
શો ? શું આપે કોઇને વચન પણ આપી
શીલું છે ? ”

“ હા. એક સુંદર એવો સુવાન મેં શોધી
રાખ્યો છે અને તારા એની સાથે લગન કરવા
માટે હું વચનથી બંધાઈ પણ ચૂક્યો છું. ”

“ અને આપની કન્યાનાં વચનનું શું
મૂલ્ય ખરું કે નહિ ? ”

પૂજારીના મનમાં જે બીક હતી તે ખરી
પડી. તેને જાહેર જોઈ ચોક્કસ રીતે વહેમ હતો
કે શ્રીદેવી સુરેન્દ્રને ચાહે છે પણ તે એ પણ
જાણતો હતો કે આ રાત્રી અને રાત્રીકુમારી
સુરેન્દ્રને અર્પણ થઈ ચૂક્યા છે. અને એથી,
રાત્રીકુમાર અહીં આવે અને રાત્રીકુમારીને
પરણીત્યાર પહેલા, શ્રીદેવીને કાંઈ અન્ય સાથે
પ્રસ્થાવી દેવાની એની ઇચ્છા હતી. અત્યાર
તે એટલા માટેજ શ્રીદેવી પાસે આવ્યો હતો.
સુરેન્દ્ર રાત્રીકુમારી સાથે પરણવાનો છે, આ
રાત્રી તેને સોંપાવાનું છે વગેરે બધું શ્રીદેવીને
કહેવાનું તેને મન હતું. પરંતુ જે કહેવા એ
આવ્યો હતો એ કહી ન શક્યો. અને એની
બીક કાળી પડી.

પૂજારીને આમ વિચાર કરતો નેહ
શ્રીદેવી બોલી:

“ પિતાજી, મારાથી બની શકતો તો
તમારા વચનને મિથ્યા ન થવા દેત. પરંતુ હું
પરવશ છું. નિરૂપાય છું. મને ક્ષમા કરો. ”

પૂજારી સુપ રહ્યો એવું ગંભીર મુખ
અધિક ગંભીર બન્યું.

x x x
પાછા દિવસ ઉપર દિવસ જવા લાગ્યા.
પરંતુ હવે તે પહેલાની શ્રીદેવી નહોતી. દિન
પર દિન તેની વિહ્વળતા વધતી ગઈ. ગૃહકર્મ
કરતા દિવસમાં ફક્ત વાર એ નહીં તટ પર
જઈ બેસતી તે કોઈની વાટ જોતી એના સાંત
વહેતા જમને એકોટસો નિદ્રાળી રહેતી. કોઈ

તમારી બંને ત્વચાઓ
જેટલાજ તમે વૃદ્ધ છો.

કૃષ્ણશી અને ખાડા સવારીની નીચેથી યાર પાપ
ઉઠાણ કે તમારી નીચેથી ત્વચાને તેજશીલ
કામ આપતી અટકે છે. પરંતુ ખરબચડાપણું ઉપ-
રની મૂલ ત્વચામાંથી આવે છે. તમારો એ બંને
ત્વચાને સુવાન અને અનારિય રાખો.

કૃષ્ણશી અને ખાડા નાણુક થાય તે તમે
જરૂરજ રાતે ચોંટનું કોઈ કામ કરો તો તમારો
નિચેથી ત્વચાની નાની મીચીઓમાં તે અનારિયનક
સંકિત પ્રસારે છે. કાળા કાપ પણ નાણુક પાપ છે,
અરજ કે તે છિદ્રાને સાફ કરે છે.

ખરબચડી ચામડી અદૃશ્ય થાય છે. જ્યારે
તમે ઉપરની ત્વચા ઉપર ચોંટનું વેનીશીંગ ક્રીમ
થરો ત્યારે ચોંટનું વેનીશીંગ ક્રીમ મોટે, મરદન
પર હાથ અને બાવડે લગાડો. આપી રાત રહેવા
દે. સવારમાં તમારી ચામડી સુવાળી, તાજ અને
સુવાન થશે.

તદન મદદ : આજેજ ચોકલો

આ કુચન આજે જ દવામાં ચોકલી
ચોંટના બંને બંતના ક્રીમની ટ્યુબો અને
ચોંટના નવા આર્નલ્ડસક પાપરનો સારો
જેવો નમુનો મેળવો. (કોયે રંગ નેહમે તે
જણવશે) કૃષ્ણશી, શુભાળી, ક્રીમ કે લાલ.

ડોઝ એન્ડ સીમુર, લી.

૩, વીટ્ટે રોડ, મુંબઈ.

નામ.....

સહાય.....

.....No. G. 19

વખત એકાદ નૌકાને દૂર દૂરથી પોતાની દિશામાં આવતા એ જોતી તો એના તરંગ આચાળા ઉત્સાહમાં ચમકી ઊઠતા; પણ એ નૌકા જ્યારે કયાંય અટક્યા વગર ચાલી જતી ત્યારે એની નિરાશાનો કોષ પાર ન રહેતો. કોષ વખત એમ બેઠાં બેઠાં તે દુનિયાનું બાન શૂંટી જતી. આખી ચ સુધિમાં રહેતી માત્ર એક અંધારી રાત અને જંગલનો થોડો શો ભાગ કે જ્યાં એક સમયે મત પ્રકૃતિએ બે અપરિચિત હૃદયોને પરિચયની ગદનનામાં બદ્ધ કરી દીધાં હતાં. વર્ષાએ ત્યારે તેની અવિરમ ધારે અભિષેક કર્યો હતો અને પતિનો હાથ ઝાલી પત્ની ચાલી નીકળી હતી—એક સરળ, સીધા, પથમ્—જનમજનમમાંતર માટે.

આ પ્રમાણે નદીતટ પર પ્રતીક્ષા થતી જ હોઈ અને દિવસો વીતતા જ રહ્યા.

પણ એક દિવસ આ પ્રતીક્ષાનો અંત આવ્યો.

શ્રીદેવીની ખુશીનો પાર ન રહ્યો. એ એટલી હિત્તાહિત બની ગઈ કે સવારથી માંજ સુધીમાં એણે સદિના ભરતું કામ કરી નાખ્યું. કોષને સમજાયું પણ નહિ કે આ ઊંકરીમાં કામ કરવાની આટલી શક્તિ ક્યાંથી આવી.

આજે સવારના પહોરમાં નદીતટ પર જઈને એ સંભળી આવી હતી કે સુદેવ આવે છે, કેમ અને કેને માટે આવે છે એ બહુવાની એને જરૂર નહોતી. શહેર ચણગા-રાઈ રહ્યું છે, તો ચણગાના દેઃ નદીતટ પર સુદેવના સ્વાગત માટે બધા નૈપારીઓ થઈ રહી છે, તો થવા દો, એથી એને લાભ-હાનિ ક્યાં હતી ? એને એવી બધી પારિવ વસ્તુઓ સાથે થોડો સંજંધ હતો ?

આખરે એ આવ્યો, પરદેશી—એનો પર-દેશી. સાધારણ વેશમાં નહિ પણ જટ મૂઘ્ય વસ્ત્રો પરિધાન કરીને—જનસુકનાનો દાર પહેરીને.

શ્રીદેવી નદીતટ પર જઈને ઊભી.

એણે શું બોલ્યું ?

જનતાનો વિચાળ સમુદાય એના પરદેશીને સન્માનવા ત્યાં ખડો હતો.

શ્રીદેવીની ભમ્મરો મુંઝાયાઈ, એની કાળી કાળી આંખોમાં ક્રોધ-સંમિશ્રિત ભાવની રેખાઓ બેંચાઈ, એ મનોગત બોલી: ' પર-દેશી ! એ તો મારું સર્વસ્વ ! એને મારે આ આડંબર શો ? આટલા બધા લોકોનું બેળા થવાનું પ્રયોજન શું ? એનું સ્વાગત થાય મા ન થાય એ જોવાનું મારે; બીજાને એમાં શું ? '

સો સો કંઠોના સ્વાગત તીવ્ર સુદેવે નૌકામાંથી ઉતરીને તીરે જમીન પર પગ મૂક્યો, જય જયકારના ગગનચોરી નાદે વાતા-વરણ ગાળી ઊઠ્યું. તેને હાથી ઉપર બેસાડવામાં આવ્યો અને સરખસ શહેર તરફ ચાલ્યું. આગળ હાથી ઉપર સુદેવ અને પાછળ બધી જનતા.

પણ શ્રીદેવી ક્યાં ?

શ્રીદેવી તો આ બધું બધું અસ્વાભાવિક બની રહ્યું હોય એમ વિદુષણ દષ્ટિએ જોતી એક છેડે ઊભી હતી. ન એને એના પરદેશીએ બોલાવી કે ન કોઈ રાજપુરુષે.

અને મોં પર કાલિમા અને સારાય અંગ સાથે અપમાનને લેપેરી તે મંદિર તરફ ચાલી નીકળી, બોધહીન, સંસાહીન—કેવળ જડ જેવી.

૪

વધુ એક વર્ષ વીતી ગયું.

આ એક વર્ષ દરમિયાન રાજકુમારી સાથે સુદેવના લગ્ન થઈ ગયાં, અને વૃદ્ધ રાજવી મૃત્યુ પામ્યો. સુદેવ સિંહાસન પર બેઠો, અને રાજકુમારી રાણી બની.

× × ×
“પિતાશ, ” શ્રીદેવીએ પૂજારીને સાદ ક્યાં.

“હા, બેટી ?” પૂજારીએ માળાનો મથુકો પકડી સુકતા જવાળ આપ્યો.

“ ભોજન કર્યારે કરશો ! બપોર નમસ્કાર આપ્યા. ”

“ અરે હજી તો પ્રાતઃકાળ છે, પ્રાતઃકાળ ! ”
પૂજારી કરુણા નીમગ્નતા સ્વરે શ્રીદેવી સામે નેમને બોલ્યો.

શ્રીદેવીને સમયનું જ્ઞાન થયું અને તે ઘરમાં ગઇ.

પૂજારીનું ખ્યાન ફરી આરાધનામાં ન ચોટયું.

એક દિવસ પૂજારીએ શ્રીદેવીને પોતાની પાસે બોલાવો બહુ જ માયાળુ શબ્દે પૂછ્યું :

“ આપણે કોઇ ખીજે દેશ જઈશું, બેઠા ! ”

“ ક્યાં ? કયે દેશ ? ”

“ કોઇ તીર્થસ્થાનમાં ”

“ નદિ-નદિ, અહીં જ દીક છે, ”
ક્ષાન્ત જેવી બની એણે ઉત્તર આપ્યો, અને પછી ‘ માઈ તીર્થસ્થાન તો અહીં જ છે ’ એમ કહેવા તેના દોઢ ગ્રંથડા પછી શબ્દો બહાર નીકળવાને બદલે એ દોઢ વચ્ચે જ અટકી ગયા.

“ તો દેશ-પરદેશ જોવા ચાલીશ ? ચાલો બેઠા, થોડા દિવસ સ્થાન બદલો કરી આવોએ. ”

“ નહિ. ”

અને શ્રીદેવી ત્યાંથી ચાલી ગઇ, સંસાર ત્યાગી જુદા નેત્રો સજ્જ બન્યા.

નદી કિનારે તે જળ બરવા જતી તો માગર જળમાં કુઆડી સ્થંભિત બની જતી. સંખ્યા ગાઢ થવા લાગતી, પાસેના એક જૂના વડ પર પક્ષીઓ કિલકિલાટ કરી ચૂકતા, દૂરદૂરના કો-કો કરવું ઝગમગું ટોણું પક-જેથી પસાર થઇ જતું, પણ તે ખ્યાનમાંથી વિચલિત ન થતી. આંખો ફાટીને દૂર દૂર નદી ઉપર દષ્ટિ રિથર કરી દેતી, બાજુ કે કોઇની પ્રતીક્ષામાં એનાં નેત્રો ન મંડળા દોચ !

અને જ્યારે અંધારું વધુ ગાઢ બનતું ત્યારે જુદા દોડતા દોડતા આવતા. ‘ શ્રીદેવી ! ’

‘ શ્રીદેવી ! ’ પોષારતા અને નદીકાંઠે તેને શોધી કાઢી, જરા સુસ્મે થઇ કહેતા :

“ આટલી રાત સુધી અહીં શું કરે છે ? ”

“ જોતી હતી. ”

“ કોને ? ”

“ દૂર-સુદૂર કોઇ અદર્શને. ”

પૂજારીને આગળ શું પૂછવું તે ન સૂઝતું. માત્ર અધીર સ્વરે એ એટલું કહેતા :

“ ચાલ, ધરે ચાલ. હું મને પૂજન-પાઠ કાંઈ જ નહિ કરવા દે. ”

બંને ધરે આવતા. ભોજન કરતા, કામજો પાધરી પૂજારી સૂઇ જતો.

પણ શ્રીદેવીને જાંઘ ન આવતી.

“ પિતાજી, મૃત્યુ સંદર્ભે જન્મ ? ”

કોઇ સંસાર-ત્યાગી મુઠ્ઠામુની જેમ તે પ્રશ્ન કરતી.

“ મૃત્યુની વાત શા માટે ? ” પૂજારી

જવાબ આપવાને બદલે સામે પ્રશ્ન પૂછતો.

“ ના, કહો. ” તે દડક કરતી.

“ બંનેમાંથી એકેય નહિ. ”

“ જો એમ છે તો આ જન્મ અને મૃત્યુનું પ્રયોજન શું ? ”

પૂજારી કંટાળતો. શ્રીદેવીની આ પ્રશ્ન-પરંપરા તેને નિરર્થક લાગતી અને જરા ચિદાયેલા જેમ કહેતો :

“ જો, અરધી રાત વીતી ગઇ છે. અત્યારે જોવી જા. સવારે કંડીચ. ”

શ્રીદેવી ચુપ બનતી. ક્યારેક જાંઘો જતી, ક્યારેક આખી રાત જમરાણું કરી સમય વીતાવતી.

૫

પ્રજાતનો સમય હતો. પૂજારી નદીસ્નાન કરી હજી પાછો નહોતો આવ્યો. પૂજા માટેના ફલ-ફૂલ-પત્ર વગેરે એકત્રિત કરી તેના ઢગલા

પાસે ઓઢીને બેઠી હતી અને કોઈના જ્ઞાનમાં મગ્ન હોય એમ દિશર હતી.

“ ઓઢીની ! ”

અચાનક બિલકુલ પાસેથી કોઈનો અવાજ તેના કાન પર અથડાયો. તેણે જાણું એવું તો તેનો પરદેશી તેને બોલવતો તેની પાસે જ બેઠો હતો.

ઓઢીનીના તેજો એની સામે એક દાણ મંડાયા અને પછી માથા પરથી ખસી ગયેલાં છેડા સરખો કરી સ્વસ્થ બનીને બોલી :

“ મહારાજ ! ”

“ મહારાજ નહિ, શું હું અને નથી પિછાનતી ? ” મહારાજ સંબોધનથી આશ્ચર્ય પામીને સૂઢેત બોલ્યો.

“ પ...ર...દે...શી. ”

સ્વપ્નમાં બોલતો હોય એમ ઓઢીએ થોડાના પ્રિય શબ્દો ઉચ્ચારણ કર્યું.

સુદેવ ઓઢીનીના હાથ પકડી લીધો. એ પકડાએલા હાથે તે ધીરે ધીરે જોતી યત્ન.

“ હા. તારો પરદેશી, તારોજ. ” સુદેવે ઓઢીનીના મુખ સામે મુખ રાખી કહ્યું.

“ આજે તારે આગળે, તારી સાનિધ્યમાં બેઠો છે, બોલો, કંઈ કહેવું છે ? દેવી ! ”

ઓઢીનીના શરીરમાં એક આંધળી ટુભરી પ્રમતી ગઈ. સ્પર્શની મોહિનીમાં તે થોડાની મતા બોધ બેઠી. અવાચક જેવી એ અવનત મસ્તકે પૃથ્વી સામે તાકી રહી.

પણ એકાએક એનું આત્મભાન બાહ્યત યત્ન આવ્યું. સુદેવે પકડેલો હાથ ધીરે ધીરે એણે સેરવી લીધો અને દૂર જઈ બેઠી, કાંઈક સરમ અને કાંઈક મનોવેદનાએ એનું મસ્તક નીચું નખી મૂક્યું. અવનત મસ્તકે જ એ બોલી :

“ પરિહાસ શા માટે કરો છો, મહારાજ !

કુદિરવાસિની મહારાજના હાથને પાત્ર નથી.” વાણીમાં કટાક્ષ હતો હાંકુ જાંઘ દુઃખ પથ્ય હતું.

“ પરિહાસ ! શું કહ્યું ઓઢીની ! ”

આશ્ચર્યથી મુગ્ધ બની સુદેવ બોલ્યો.

“ હા, પરિહાસ. પરિહાસ નહિ તો વળી બીજું શું ? રાત્રિ અને પ્રભ બન્નેને આત્મ-મન્માન મરણ જ હોય છે. ”

ઓઢીનીનો આ વ્યવહાર સુદેવને સમજાત નહોતો. આના અત્યંત વ્યવહારની પાછળ પ્રેમનો મહાસમુદ્ર હોદાતો તેણે જોયો. તે દરમિયાન બોલ્યો :

“ અવસ્થા, તને હું પૂછું સન્માન અને અપહૂટ મદાથી લેવા આવ્યો છું. ”

ઓઢીનીએ ઉત્તર ન આપ્યો.

“ જવાબ આપો ઓઢીની, નકામો મમય બતિલ થાય છે.

ઓઢીની મુખજ રહી,

“ ઓઢીની ! દેવી ! હું સુદેવ-તારો પ્રિય પરદેશી તને લેવા આવ્યો છું. હું રાત્રિ હોમશ તો મારા દેશ માટે-મારી પ્રજા માટે, તારા માટે તો નહિ જ, તારો તો એજ હાલકો પરદેશી. ”

આ વખતે ઓઢીની બોલી :

“ પરંતુ મારી પિછાણ તો એના પર-દેશીથી છે, જે શુદ્ધ અને એકનિષ્ઠ હોઈ પવિત્ર જીવન યાગનાર, અને એકપત્નીવ્રત મારી છે, અશુદ્ધ, અપવિત્ર ખડુ સ્ત્રી સેવીથી નહિ. ”

સુદેવ મોટેથી હસી પડ્યો. માંડ માંડ હસવું ખાળી એ બોલ્યો :

“ સમજ્યો-સમજ્યો. પરંતુ ઓઢીની, રાત્રિને તો હજારો રાણીઓ હોય છે એ હું નહીં જાણતી શું ? અને જતાં તે શુદ્ધ અને પવિત્ર ગણાય છે. ”

“ મારે તો કહેવું હતું તે કહી ચૂકી.

રાખ એના રાખનો પ્રશ્ન છે, મારા મનનો નહિ. ”

“ પરંતુ એનો અધિકારી થવા તો હું મન્યું છું. ”

શ્રીદેવી ચુપ રહી.

“ આવે છે કે નહિ ? ”

“ એક વખત તો કહી ચૂધી. ”

“ તો પછી બજારોથી લઈ નોક ? ”

શ્રીદેવી ખડખડાટ હસી પડીને બોલી :

“ એવી શક્તિ દુનિયામાં ક્યાં છે, જે

શ્રીદેવી પર વિજય મેળવે. ”

“ આટલો બધો ધમકે ? ”

“ ને સાદસ હોય તો લઈ આવે. હું જાણી જ છું. ”

સુદેવ મુન્ન વિરમવતાથી શ્રીદેવી સામે જોઈ રહ્યો. પછી ધીરે ધીરે નીચે બેસી ગયો. આંસુભર્યાં નયન જાયે ઉઠવા તે બોલ્યો.

“ તારા પર-મારી દેખી પર મારે વિજય નથી મેળવવો. એટલી શક્તિ પણ મારા બાહુમાં નથી. હું તો તારા પ્રેમ પર વિજય મેળવી તને લેવા આવ્યો છું. તારા પ્રેમથી છતોછલ બધાં હૃદયે હું મને કહે કે જેવો

છે તેવો હું તને સ્વીકારું છું. ” ન્યાસુધી હું એમ નહિ કહે, અને મારી સાથે હું નહિ ચલે ત્યાંસુધી હું તો બેસી રહીશ. અહીં, તારે ઠીક પડે તેમ હું કર. ”

આમ કહી બેસી ગયો એનો પરદેશી એની પ્રિયતમાના પગ આગળ.

શ્રીદેવીને માટે આ પરિસ્થિતિ અચુધારી હતી, સુદેવના પ્રેમભર્યા, શ્રદ્ધાભર્યા, કરુણા-નાંબિજતા શબ્દોએ તે વિચલિત તો બની જ હતી તેમાં પાછો આ પ્રેમભર્યા, આત્મીયતા-ભર્યા હઠામઠ, તેના અંતરની કરુણામયી, પ્રેમમયી, સમાધીલ વત્સલ નારી નમ્રત બની. રડી બેઠી.

અને તેણે નીચા નમી સુદેવના બન્ને હાથ પકડી લીધા. આંખમાંથી પ્રેમની નિર્મળધારા જેવા અશ્રુઓંડુ ટપકી પડ્યાં.

સુદેવ જાગે ધઈ ગયો.

શ્રીદેવીએ તેની છાતીમાં મસ્તક છુપાવી દીધું. અને સુદેવ કંઈ વાર સુધી એના સુંવાળા વાળ ઉપર હાથ ફેરવતો રહ્યો. *

* સંચિત.

વાંચો]

પુરાણપર

[વંચાવો]

નાણાંના બુજ રોકાણમાં વધુ પૈસા કમાવાની યોજના માટે પાંચ આનાની ટીકીટા મોકલી નીચેના સરનામે લખો.

મેસર્સ વિમલ બ્રધર્સ, રાવપુરા, વડોદરા.

લોજનના પદાર્થ ને તેના ગુણ

લેખક : શ્રી. હયતહાલિ બિઠાસમ રાવળ

પ્રત્યેક માણસે અવરખ માણસું ભોષ્યે
કે, ક્યા ક્યા પદાર્થ ખાવા આપશક છે,
અને દરેકે ખાવા લાયક પદાર્થથી શા શા
શુભ થાય છે.

માણસ માટે સૌથી ઉત્તમમાં ઉત્તમ
ખાવાના પદાર્થમાં ફળો અને અનાજ છે.
કોઈ પણ જાતનું અનાજ ખાવાથી માણસ
પોતાનું જીવન રક્ષાયે શકે છે. અનાજને
સ્વાદિષ્ટ કરવા માટે મીઠું (સખરસ,
નીમક) ઘી અને ખીન મસાલાને ઉપ-
યોગ કરવો પડે છે કેમકે સચિદર પદાર્થ જ
હોવા પડે છે.

મસાલો મરચાં, મીઠું અને તેના જેવા
પદાર્થ વધારે પ્રમાણમાં ખાવાથી જઠર-
અનાશય-હોઝરી, કંપજોર યક જાય છે,
એટલા માટે તેમને જરા ઓછાં ખાવા ભોષ્યે.*
શરીરમાં બળ-શક્તિ-લાવવા માટે દાળ

* પણ દાહના ગુર્જર સુખો તેલ, મરચાં ને
ગોળ બહુ જ વધારે પ્રમાણમાં ખાવા જણાય છે.
ને તેથી તેમના શરીરની વહેલી ખરાબી થાય છે.
દિલીમાં કહેવત છે કે “ ગોળ ખાય પોણ ને
તેલ ખાય ભેલા. ” તે લોકો તેલને બદલે ઘી
અને ગોળને બદલે ખાંડ ખાય છે. તેમ મરચાં
ને બદલે કાળાં મરી વધારે વાપરે છે, ને તેથી જ
તેમના શરીરને બાહ્ય મજબૂત અને બળવાન
દેખે છે. ડોકોઈની લાંઠ વાણિયાની નાલના જમ-
ણમાં વાલમાં ખાવા માટે તેલની તાંબડાઓ ફેરે
છે ! ને ત્યાંના લોકો તેલું બહુ આમડ્યો માનણું
કરે છે ! પણ આ ત્રણે પદાર્થો શરીરને દુષ્કાન
કર્તા બિના રહેવા નથી. સામાન્ય રીતે દાહની
ઝીંઝા આ ત્રણે બીજે રસોઈમાં વધારે વાપરતી
દોવાથી આપણા ગુર્જરો દિનપ્રતિદિન નબળા
પડતા જાય છે.

જેવા બીજે કોઈ પણ પદાર્થ ઉત્તમ નથી.
અંદા, ચણા, મગ, દુધિર અને વાલ વગેરેની
જુલો જુલો જાતની દાળ ખાવાથી શરીરમાં
મીસ અને બળ એ બન્નેનો વધારો થાય છે,
ચોખ્ખા ખાવાથી શરીરમાં ગરમી વધે છે, એટલા
માટે દાળભાત ખાવાથી શરીરમાં મીસ, બળ,
અને ગરમી એ ત્રણેનો લાભ થાય છે.

ચોખ્ખા, જવ, ધઉં, જુવાર, બાજરી
અને મકાઈ આદિ પદાર્થોમાં ગરમી ઉત્પન્ન
કરવાનો શુભ વિશેષ રહેલો છે, પણ તેમાં
દાળ વાળા (કોળ) પદાર્થો જેટલું બળ કે
મીસ રહેલું નથી.

દૂધ ખાવાથી બન્ને જાત (મીસ ને બળ)
જા કાયદા થાય છે. તેથી કેટલાકે માણસો તો
ફક્ત દૂધ ઉપર જ છતી શકે છે.

જે જે પદાર્થો જેટલા વધારે બળવર્ધક
છે, તેટલો તેટલો તેમને પચાવવા માટે વધારે
વખત ને પરિશ્રમ પડે છે.

મટરમાં સૌથી વધારે બળ અને મીસ
વધારવાની શક્તિ છે, તેમજ ઘઉંની રોટલી-
લાખરી કરતાં જવની રોટલી વધારે શુભકારી
છે. સૌ કરતાં ચોખ્ખા વહેલા પચી જાય છે.

નીચણી માણસના પેટમાં સાધારણ રીતે
કમા કયા પદાર્થોને પચાવવા માટે કેટ કેટલો
વખત લાગે છે તે આ નીચે આપ્યું છે.

પદાર્થોનાં નામ.	પાચન થવાનો સમય
ચોખ્ખા	૧૫-૨૦ કલાક
સાચુદાણા	૧૫ ”
જવની રોટલી	૩ ”
ઘઉંની રોટલી-(લાખરી, ચોપડો વગેરે)	૩૧ ”
કાચું દૂધ	૨૧ ”
ગરમ કરેલું દૂધ	૨ ”

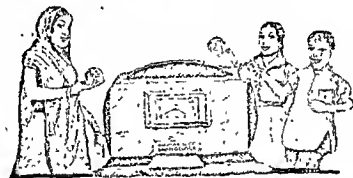
સુંદર ઘડીઆળ મફત મેળવો

કુટુંબના રક્ષણ તથા બાળકોની કેળવણી માટે

‘ગુજરાત લાઈફ’

ની રેલી પ્રીમીયમની ચોક્કીસી લેઈ રેબટના એક આના જેવી
નજીવી રકમ બચાવી—

રૂપીઆ ૨૭૫.૫૫ જરૂર મેળવો.

દરેકની આર્થિક સ્થિતિ અને જરૂરીયાતોને પહોંચી વળે એવી જુદીજુદી
વીમાની યોજનાઓ “ગુજરાત લાઈફ” પાસેજ છે. ગમે તેટલી ચોટી રકમના
વીમા સ્વીકારવામાં આવે છે. દર વર્ષે બીઝનેસ, આવક અને ફંડઝમાં સંગીન
વધારો થાય છે. કુલ ચુકવેલા દાવાઓ રૂ. ૧,૯૦,૦૦૦ ઉપરાંત. બહેનોના
વીમા સ્વીકારવામાં આવે છે. આ મહાગુજરાતની સદર અને લોકપ્રિય
કંપનીમાં તમારા વીમો ઉતરાવો અગર એજન્ટ્સીનો લાભ લો.
વધુ હકીકત માટે લખો:—

કમળા તહેલ પટેલ.

એનેજર,

સરત એન્ડ કો.

ચીફ ઓફિસર ઈસ્ટ ઇન્ડિયા, ખરમા અને સોલોન.

ગુજરાત લાઈફ એસ્યુરન્સ કું. લી.

જરમહાલ, ધોબી તલાવ, મુંબાઈ નં. ૨.

સોને મારે

તાકત-તાજગીથી ભરપૂર

સિલ્સિલ તદ્દર

અંકુ ક્રાંદા સ વ

વિના વિલંબે વાપરવા માટે

ખાસ સ્ત્રીઓ માટે

.....

.....તનદુરસ્તી-તાકાતથી ભરપૂર

પ્રદરદિ રોગોનો અકસીર ઇલાજ

અંકુ અશોકારિષ્ટ

સ્ત્રીઓની નબળાઇમાં આખાંદ અસર કરનાર

ફરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

મેલેરીઆની મારી હાથવા

અંકુ

મેલેરીઆ મિક્ચર

રાદીયા તાવની

રામખાણુ દવા

એકજવાર અજૂરમાવી જીવો

અંકુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લી૦ પા. બો. નં. ૫૫૧૩,
મુંબઈ નં. ૧૪.

મુંબાઇની ફકાત : જુની બાટિયા મહાજન વાડી, કાલબાદેવી રોડ.

આયુર્વેદિક દવાઓનું સુચીયત આજેન મંગાવો

વળી આ તીચે લુદી લુદી જાતનાં ફળ સૂળા—પાચન યવામાં વાર લાગે છે અને શાકના ગુણ આપ્યા છે. પચી શકે તેવા નથી.

વારંગી—પાચનશક્તિમાં વધારો કરે છે.

લીંબુ—ગુણકારી છે. પણ ઘોડા ખાવાં :

કાષ્ઠ—રચિકર અને તાકદિ પચે તેવી છે.

વાચા-વાણી-ને સુધારે છે.

કેળા—પચાવવા માટે બહુ વખત જોઈએ.

કમળોર કેલાવાળાએ વધારે ખાવાં નહિ પૌષ્ટિક છે.

કેરીઓ—વણીજ પૌષ્ટિક અને સ્વાદિષ્ટ છે,

પણ પાચન થતાં વાર લાગે છે.

દરેક શાકમાં ઘી, તેલ અને મસાલો નાખવાથી તે બહુજ સ્વાદિષ્ટ થાય છે.

ભોજન કર્યા પછી તરત ઘોડા ફળ

ખાઈ દોય તો બહુ ગુણ થાય છે. પંથુ

લાવવાં કયાંથી ? “મમ” “તુ” જ્યાં “કેલાણ”

ના દોય ત્યાં ફળો ખાવાની વાત શ્રી રીતે

બને ? પણ શેડીઆઓ-શ્રીમંતો માટે એ ઠીક

છે ખરં.

રાસનાં સ્મરણો

[રાગ : ભૈરવી; તાલ, દિગ્ધ;]

લય—આભની અટારીએથી અવનીને આગળે.]

ગરવી ગુજરાતજીના રમ્ય રાસ જનમરો,
રસિયાનાં હયાં રસજ્યોતથી જળકાવરો;
સુમનો રી સૌરભ રસાળ જહેકાવરો,
સહુ આવો, રસીકી જહેની આવો હરિ સહુ (૨)
રાસનાં રસકુલડાં એ વીણવા. ગરવી૦

રેહિલ્લીના કંથ પૂર્વે ખીડ્યા આકાશમાં,
કુંદડીઓ લઇને ધમે તારકાના જુદમાં;
ધરણી પર રાસ સુંદરીના સોહાય છે.
નાદ ગાને, છઠ્ઠાંડ નાદ ગાને હરિ નાદ (૨)
કુમુમો સુરજુદ જો વધાયતા. ગરવી૦

રાજની રસસરિતા રેતાવી વહી જાય છે,
અંતિ ઉરમાંડી રવ રાસની રહી જાય છે;
આપનાં કેડિલ શા કંઠ ગુણ જાય છે,
સખી સ્મરણો, મનમીઠાં એ સ્મરણો હરિ સખી (૨)
યુગ યુગ રસજીના રાસનાં. ગરવી૦

હમુમતી ધીરજલાલ કેસાઈ

[સર્વશાસ્ત્રી તથા તેની પત્ની સોમીદેવી પ્રવેશ કરે છે.]

સર્વશાસ્ત્રી : માંબળયું કે ? મને મળવા આવનાર મુદરથ પર તો ગંદુ પાણી શા માટે ફેંક્યું ? હું ત્યારે તો કંઈ બોલ્યો નહિ પણ તેને યાત કરીને મારી માગીને રવાના કરી દીધા, કારણકે મને ખબર હતી કે હું કંઈ બોલીશ તો તું મારા પર અક્ષરસૂત્રીની માફક કુદી પડીશ.

સોમીદેવી : અરે શતીસૂરત, પરમા તે મુદરથની હાજરીની તમારે મને અગાઉથી વાત કરવી હતીને ? હું તો ધારતી હતી કે ખારણા પામે તમે એકલાજ ઉભા હો એટલે દીવાલ પાછળથી મેં બહાર પાછો ફેરવી દીધું.

સર્વશાસ્ત્રી : એમ, ત્યારે તારે મારા પરજ અભિષેક કરવો હતોને ? સવારમાં વહેલા ઉઠીને મેં લાલ કીનારવાળું કીર્ણ મોતીયું પહેલું હતું તે એકાપાણીથી આપું ખરાબ થયું છે.

સોમીદેવી : હવે બમ થયું. તમારી છાતને હવે કાણુમાં ગળે. તમારો આંખો દિવમ મારો વાંકે કાઢવામાં જ વ્યતીત થાય છે. બીજું કોઈ તમને મળતું નથી. મારી નાની બેનને જેની માથે પરણાવી તે વૃદ્ધ સજ્જાતર માથે મારું લગ્ન થયું હોત તો મારા મુખની સીમા રહેત નહિ. તે મારા કરતાં ત્રણ વર્ષ નાની છે. અને તે છેલ્લા ચાર વર્ષથી વિધવા થઈને લહેર કરે છે. પહેલાં તો મારા પિતાની ઇચ્છા, મને તેની માથે પરણાવવાની હતી. પણ તમે જમદતની

માફક વચ્ચે પડીને સો રૂપીઆ વધારે આપ્યા તેથી મારા પિતાએ મને તમારી સાથે પરણાવીને કુવામાં ધકેલી દીધી. તમને જ હું પૂછું કે મારા અનેવી કરતાં તમે જરા પણ નાના હો ? પણ તે ભાગ્યશાળી કે વિધવાના આચ્છાદન હેઠળ તે બધી સ્વતંત્રતા ભોગવે છે. મારા માટે તો કુરે વિધાતાએ મારા લગ્નને સૌભાગ્ય લખ્યું છે કે જેથી તમારા હાથે હું દુઃખ ભોગવ્યાજ કરું.

સર્વશાસ્ત્રી : ત્યારે હું મરી જાઉં તેની તારી ઇચ્છા છે ?

સોમીદેવી : હું તમને મરેલા શા માટે ઇચ્છું ? તમે તો અચકતપ મનુષ્ય તરીકે હજાર વર્ષ છવો ને તમારી પત્નીના અંતિ પગથીને કુખ આપો. હું તો માત્ર એટલું જ ઇચ્છતી હતી કે મને વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થાય તમે મરી જાવ તેમ મેં કરી કહ્યું નથી. વેદિકી (ઉચ્ચ જાતના આશ્રય) કુડુંખમાં મારો જન્મ થયેલ હોવાથી એવી લાગણીઓ વ્યક્ત કરવા જેટલી હું મૂર્ખ છું !

સર્વશાસ્ત્રી : અલગત, તારામાં કહાપણ તો છે જ. પણ તારું વૈધવ્ય એટલે મારું મૃત્યુ નહિ !

સોમીદેવી : હું તેમ શા માટે બોલું ? મને અર્થની કે એવી બીજી ખબર નથી, તમે પાંડિત હો એટલે તમારી મરણ પડે તેમ અર્થ લાભ થશે જો. તમે પૂતળ વૃદ્ધ આશ્રય હોવાથી તમારા બોલેલા શબ્દો સાચા પડે તેમ હું ઇચ્છું છું.

સર્વશાસ્ત્રી : ના રે ના, તું તો મર્વશુષ્ક સંપન્ન છે. મરેરખાની કરીને મને મારીશ નહિ, હું તારા પગે પડું છું. તારી આય છું.

સોમીદેવી : હું સર્વશુષ્ક સંપન્ન હોઉં નહિ તેમાં તમારે શું ? હું તો પતિને માટે છું તેમ કહી આખા ગામમાં તમે મારી ફેળેલી કરી છે. તમારે અંગે તો હું ચીંધે વીરધા રત્ન જેવી યદ પડી છું.

સર્વશાસ્ત્રી : કહે, કહે, જેટલું કહેવું હોય તેટલું કરે. તારે કંઈ સંતાન ન હોવાથી તું ગાજો તથા પ્રદાગ વગેરે મારા પ્રતિ વળાને આગ્રહો પ્રત્યેના વર્તનને આનંદ મેળવી રહી મેં એટલું જ. તને મારી જદ અરસા પ્રતિ જરૂર પશુ સાગળી નથી અને મને વખતસર મુદી ખાત પશુ આપની નથી.

સોમીદેવી : મારી નિંદા આનું નામ. હું વાંઝખી છું તેના મેળા દેવામાંથી તમે પગારતા નથી. તેમાં હોય કેનિા ? એક પગ દગરમાં હોય તેવા માણસ ગાયે લગન થયા પછી આગેની ખામી શા માટે હોય ? મારી પડેલાં મૃત્યુ પામેલ નમારી યોગ પત્નીની માફક મેં વર્તન ચલાવ્યું હોત તો મને કુદી બંધ હોકરાં યાત, મને હોકરાં ધનાં હોત તો તમે જીવો તેમાં મને શા માટે દીવગીરી યાત ? દીવશય યનાં જ તમે પચારીમાં પડો છો અને યનની માફક મોડો છો. હું અદરથી મહિમા વાગીને મારી મરજી પરે ત્યાં કરી ચકન.

સર્વશાસ્ત્રી : અત્યારની પરિસ્થિતિમાં માત્ર નામના આનંદ ખાતર પશુ તું મારી પચારીમાં કરી આવે છે ખરી ? મારી કે

તથા પગ તૂટે ત્યારે હું જદ છું તે વિચારે પશુ તું મારી કમર દાળે છે ખરી ? મારા પગ તેં કદી દાળ્યા છે ?

સોમીદેવી : પગ નહિ પશુ મળું દાખવાની જરૂર છે. તમારા પર મને તેટલા દાખ પડે છતાં તમારું દુઃખ તો છે તેવું જ રહેવાનું છે. માત્ર બે લોકમાં વડે જ તે દુઃખનો અંત આવશે. જદ માણસની દુર્મુઘમાં હું તમારા ઓરડામાં શી રીત સુધ સડું ?

સર્વશાસ્ત્રી : ન સુવે તો કંઈ નહિ, માત્ર મને ગાજો ન દે, તું મારી દુર્મુઘથી બંધે ફર રહે. હું પશુ તારા મીવનની મંધ લેવા માગતો નથી. માત્ર મને દીક પડે તેવું બેજાન મને વખતમર આપવાની મહેરબાની કર.

સોમીદેવી : જરૂર હું તે કરીશ. હું મારા જદ વદાવાને બે વખત મિષ્ટબોજન ગમાડીશ.

સર્વશાસ્ત્રી : આપણા સગાના ઘરમાં આગે તેમના નાના પુત્રના કેશવપનનો વિધિ થવાનો છે. તું મારા માટે ઘેર તૈયાર ન કરે તો કંઈ નહિ. ત્યાંથી મારા માટે બે લોક લાવજો.

સોમીદેવી : ચૂપ. તમારા શબ્દોથી હું મજાગી ઉઠું છું; તેમના ઘરની વાત સુધ, આપણા ઘરમાં મારા પોતાના કેશવપનની ક્રિયા વખતે હું લોક તૈયાર કરીને તમને પીરવીશ, તે તમે આનંદથી ખાનને. પશુ મારા જેવી અભાગળી સ્ત્રીને તે લાગ્ય કેમ પ્રાપ્ત મગે ? હું તમારી સાથે માયાકુટમાં રહીશ તો અંદર ભાન મગો જશે. મારે જવું નેપછે.

• મૂળ લેખક કે. નીરગિલ્લમ પંતલ.

[૧] સ્ત્રીઓમાં ક્રાંતિ

વ્યાસ : રાષ્ટ્રપતિ જવાહરલાલ

[રાષ્ટ્રપતિ પંડિત જવાહરલાલે ગયા માસમાં ગુજરાતનો પ્રવાસ કર્યો તે દરમ્યાન અમદાવાદમાં તેઓ સ્ત્રીઓની સભામાં ગયા હતા. જૂદી જૂદી ૧૭ સંસ્થાઓના ઉપક્રમથી ભરાયેલી એ સભામાં હાજરોની સંખ્યામાં સ્ત્રીઓ એકત્ર થઈ હતી અને સ્વયંસેવિકાઓ સુંદર વ્યવસ્થા જળવી રહી હતી. જવાહર રસાગત સીસમિતિએ એકંદરે ૩. ૪૪૦૧ ની થેલી કમળા નહેરૂ સ્મારક ફંડમાં અર્પણ કરી હતી. સભામાં પં. જવાહરલાલે આપેલા ભાષણમાંથી મહત્તરનો ભાગ નીચે ઉતાર્યો છે.]

હુનિયા બોસપચીસ વર્ષ પહેલાં કેવી હતી અને આજે કેવી છે ? એ વર્ષોમાં મોટા મોટા બનાવો બની ગયા છે. ક્રાંતિઓ થઈ છે. રસિયામાં ક્રાંતિ થઈ છે, અને બીજા દેશોમાં પણ થઈ છે પરંતુ ક્યોયે મહાન ક્રાંતિ તો હુનિયાની સ્ત્રીઓમાં થઈ છે. બધા દેશોમાં સ્ત્રીઓ બદલાઈ ગઈ છે. સ્ત્રીઓ સામેની રૂઢિચઢ કર થઈ ગઈ છે. તેઓ પુરોષોની સાથે બધા કામમાં ભાગ લઈ રહી છે. સર્વત્ર ક્રાંતિ થઈ છે. આની રીત અસર થશે તે કોઈ કહી શકે તેમ નથી. પણ એ વાત સારી છે. દેશમાં કોઈના હાથપગ બાંધી લેવાથી પ્રગતિ થઈ શકતી નથી. જેના હાથ પગ ખુલ્યા છે એ જરૂર આગળ થાય છે. સ્ત્રીઓ બધી ઠોકરો ખાશે, મરો, પરંતુ એ ઠોકરો ખાતાં, પડતાં તેઓને ચાલતાં-આગળ વધતાં આવડે છે. છેલ્લાં બીસ વર્ષોમાં બહુ બનાવો બની ગયા છે. આંદોલનો થયાં છે. સત્યાગ્રહ થયો છે. કંઈ કંઈ બન્યું છે. જેનો નેલમાં ગઈ છે, પરંતુ એ બધામાં એક મહાન વાત બની છે અને તે એ કે સ્ત્રીઓમાં નવીન વિચારો હલુબગ્યા છે, સત્યાગ્રહ વખતે અમે બધા નેલમાં ચાલ્યા ગયા હતા તે વખતે એકાએક જવાબદારીઓ સ્ત્રીઓ પર આવી પડી હતી. સ્ત્રીઓએ એ કાંમને આગળ ધપાવે રાખ્યું હતું. સ્ત્રીઓ માટે બહાર આવવાના પ્રસંગ ન હતા. ગુજરાતમાં તો સારું છે કે પાટો નથી, પરંતુ ત્રિહારમાં અને અમારા પ્રાંતમાં લાઓ સ્ત્રીઓ કોઈ દિન પદામાંથી બહાર નીકળી ન હતી. તે પદો ફાળી બહાર નીકળી પડી હતી અને દેશના

કાર્યમાં નોડાઈ ગઈ હતી. લાડીઓ ખાધી હતી, જેમાં ગઈ હતી, સ્ત્રીઓના પત્રમાંથી બંધનની રીતો કપાઈ ગઈ છે અને તે આગળ વધી રહી છે.

*

આ બધી સ્ત્રીઓ સભામાં શા માટે આવે છે ? તેઓ તમારા માટે આવે છે ? તેમના દીમાગમાં ભગવા પ્રશ્નોના જવાબ માટે આવે છે ? દિલ-બરમાં ઠેર ઠેર સભાઓમાં બેસીમાર સ્ત્રીઓ આવે છે. હું દક્ષિણમાં એક રાહેરમાં ગયો હતો ત્યાં સભા હતી. હું રાહેરમાંથી નીકળ્યો તો રાહેર આખુંયે સુમસામ ખાલી. ન મને કોઈ પુરુષ, ન મને કોઈ સ્ત્રી કે બાળક, ખબર પડી કે તેઓ બધાં સભામાં ગયા છે. યું મને એક તમારો સમજવામાં આવ્યો હતો ? તમે એમ સમજો તો મને વધી નથી પરંતુ મારે તો બહુ કામ છે માટે હું તો ઠેરઠેર જઈ રહ્યો છું.

*

આપ સહુ આ બધી બાબતો પર આર્થિક બાબતો પર વિચાર કરો. સ્ત્રીઓના પ્રશ્નો પર વિચાર કરો. કાયદા અને રિવાજો અને બીજી કેટલીયે બાબતો છે જેથી સ્ત્રીઓને પુરોષોએ ખૂબ દબાવી દીધી છે. સ્ત્રીઓ મુલાયમ હોવાને લીધે પુરોષોએ એનો વધારે લાભ ઉઠાવ્યો છે. આજે હકક માટે લડવાનું છે. એક ત્રાજવાનું એક પાતું ભારે થાય અને બીજું ઉંચું નથ એ બરાબર નથી. એ તો સરખાં હોવા નેહએ, સ્ત્રીઓના પ્રશ્નમાં અમારી સહાનુભૂતિ છે પણ આ

જ દિંમત, શક્તિ પર આગળ વધવું પડશે. પુત્ર-
ધોની બહુ સહાય નહિ મળે.

*

કેટલું પરિવર્તન થયું છે ? સ્ત્રીઓ માટે
કોઈએ આદેશનો કર્યા ન હતા. સારા દેશમાં
આસાદીની જળરજ્જત લહેર આવી ગઈ અને
સારાંયે દેશને હવમગ્વાવી ગઈ. સુદને એવી અસર
થઈ ગઈ. સ્ત્રી જીવિમાં કોઈએ આદેશનો કર્યા
નથી. દેશમાં સ્ત્રીઓની કોઈ એવી મોટી સંસ્થા
નથી. હા, મારા ધ્યાનમાં એક સંસ્થા છે. તે
અખિલ હિંદ યીમેન્સ કોન્ફરન્સ છે, પણ એની

કાર્યવાહીની મને ખબર નથી. એમાં રાણીઓ અને
મોટાં મોટાં સભ્ય છે. રાજકીય વિચાર તો તેઓ
કરતાં નથી. એમની સત્તામાં મોટાં મોટાં ભેગાં
થઈ દિંદની સ્ત્રીજીવિ તરફથી બધાનો ફેંસલો
આપે છે. આ દેશમાં, કોઈ સંસ્થાએ મદદન
આદેશનો કર્યા નથી છતાં મારા પ્રાંતમાં લાખો
સ્ત્રીઓ એમીસાયે પડ્યા નોંધી બહાર મેદાનમાં
નીકળી પડી. એ શાથી બન્યું ? અત્યારે દેશમાં
એક જળરજ્જત લહેર આવે છે ત્યારે મુશ્કેલી
હો છે. એથી સારા દેશને કાપડો થાય છે. એમાં
કામ લેનારમાં તાકાત આવે છે.

[૨] સ્ત્રીઓ અને રાજકારણ

આ. શ્રીમતી લીલાવતી મુનશી

[અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની અમદાવાદની શાખા તરફથી યોજાયેલાં
સ્ત્રીસંપ્રતાદની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા ગઈ ત્યાં ૧૮મીને રવીનારે થઈ હતી. તે પ્રસંગે
શ્રીમતી લીલાવતી મુનશીએ કરેલાં લાખણમાંથી.]

સને ૧૯૨૩ માં, આ હોલમાંજ મારા બહેર
ભાણજીની શરૂઆત થઈ હતી. મને શરૂઆતને
ખંડખોર હતી છે. મને વરસો પછી અર્ધી નવી
કુનીયામાં આવી હોઈ એમ લાગે છે. જુના
સંસ્કરણો ભૂત થાય અને તેના લાલ પછુ થાય,
મહિલા પરિષદ વિષયુ અખાત મને થયું છે. એ
સંસ્થા સાથે મારો સીંગો પરિચય નથી. મુંબઈમાં
એના અધિવેશનમાં પ્રેક્ષક તરીકે ગઈ હતી. એ
વખતે એ સંસ્થા રાણીઓ, મદ્રાસણીઓ અને
જનતાના ઉપલા ચરના બહા માટે કામ કરે છે
એવો મને ખ્યાલ હતો. આજે પછુ એ સંસ્થા
સંજોધી બહુ કહી ચકું તેમ નથી, પણ મને લાગે
છે કે, સાત વરસમાં આ સંસ્થાએ વધારે પ્રગતિ
કરી દેવાની જોઈએ. ધીમે ધીમે જનતાના નીચેના
વર્ગમાં કામ કરતી સંસ્થા તરીકે એ યોજનામાં
જોઈએ. સ્ત્રીઓ દેશની પરિસ્થિતિથી જાદી પડીને
કામ કરી શકે નહિ. જનસમાજના, સ્ત્રીઓના
વધારે સંપર્કમાં, આપણું જોઈએ. ને એમાં ફક્ત
પાણુ એથી મેળવી શકીશું.

આખરું છપ્પન અને રાજકારણને છુટા પાડી
શકીએ તેમ નથી. એમ કરવા જતાં તો આપણાજ
દુશ્મન થઈ જાય. સુરેષા કોમવાદથી રંગાયેલા હોય
છે, ત્યારે યોતાની સંસ્થા મારફત સ્ત્રીઓએ કોમી

મતબિધારનો વિરોધ કર્યો હતો. આ શહેરમાં
ચાર વરસ થઈ આવી હતી, ત્યારથી ખુબ પકડો
થયો છે એ વખતે કામદા ભાગનારની પત્ની
તરીકે આવી હતી. આજે કામદા મદનારની દશામાં
આવીને ઉશાં છીએ. ને લાડીઓનાં થા
બાપઓ અને બહેનોએ સીધાં, નેલોમાં ગયા
તેને આશારી છે.

ઉડા બુલકાજ પર નજર નાખું. તે વખતની
બહેનોની અને આજની સ્થિતિમાં થયો ફેર છે.
૧૩ વરસે લગ્ન, ૧૫ વરસે છોડો થાય ને લીસ
વરસે સ્વયંવર લાગુ પડે એ સ્થિતિ હતી. સદ્બાગ્યે
એ સ્થિતિમાંથી આપણે નીકળી ગયા છીએ.

ન્યાયિસંઘ અને વિદ્યાર્થિસંઘ એવી સંસ્થાઓ,
સંગીત અને નૃત્યકળાને બહેનો કલા તરીકે વાપરે
એ પરિવર્તન નોંધવા બેઠું છે. કલામાં અને બીજી
વિદ્યામાં પછુ અર્ધીની બહેનોએ સારી પ્રગતિ કરી
છે. રાજકારણમાંથી દૂર રહીને ને કાપડો જોઈએ
છીએ તે નહિ મળી શકે. સ્ત્રીઓની આર્થિક
સ્થિતિ સુધારવી હશે તો રાજકારણમાં કામ
લેવો પડશે, ધારાસભાઓમાં જવું પડશે, થોડી
જદોનાં ધારાસભાઓમાં, બીજી સંસ્થાઓમાં મોટા
તમાસ પ્રતિનિધિઓ મારફત સારું કામ કરી
શકશે. આજે તો વિભાગના વિચલ નથી. એક

વર્તેને 'બીજા' વર્તે સાથે તરસાર નથી. તરસાર કરનારા પ્રત્યોષાતીઓ છે.

તમારા સહેરની મ્યુ. માં કેટલી બહેનોને તમે પ્રતિનિધ તરીકે મોકલી રાક્યા છે ? પ્રમતંત્ર-વાદના જમાનામાં ચુલ્હીની લડાઈ અદર્શો વિના ચાલવાનું નથી. બહેનોને તમારી પ્રતિનિધિઓ તરીકે મોકલવામાં આ સંસ્થા સાફ કામ કરી શકે. મ્યુ. ને પણ પ્રશ્નો હોય લાવવાનો છે. આરોગ્ય સુખાદી, પ્રાથમિક કેળવણી, એ બધું જોવાનું છે. મોકલું કુટુંબ, સારો ધોરણ મળે છે કે નહિ એ

પ્રશ્ન નાનો છતાં મહત્તર છે. દોસ્તીરસો કે કે નહિ ? બાળશુદ્ધો કે કે નહિ ? બીજાનીઓના ઉપદેશ કેટલો છે ? વગેરે બાબત પ્રશ્નો સહેરની મ્યુ. એ હોલવાના છે. બહેનોએ એમાં બાવ લેવો જોઈએ.

સરકાર મદનિવેધનો પ્રયોગ અહીંથી શરૂ કરવાની છે. અમલવાદની બહેનોની કાર્યશક્તિ, પુરવેનો ઉત્પાદ અને મોત મનુરોની વસ્તી નેતાં આ અખતરો સફળ થશે એમ લાગે છે.

[૩] આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનો પ્રશ્ન

આ. : શ્રીમતી સરેખિની મહેતા

[મુંબઈનાં શ્રી ભગિની સમાજ તરફથી 'આપણા પ્રશ્નો' એ રીજર્ક હેડિંગ શ્રીમતી સરેખિની મહેતાએ આપેલાં ચાર વ્યાખ્યાનો આ વિભાગમાં અત્યાર અગાઉ પ્રકટ થઈ ચૂક્યાં છે. અહીં ૫-૬-૭ માં વ્યાખ્યાનો 'ભગિની સમાજપત્રના' 'માધી ઉતાપા' છે, ૬૨ એ વ્યાખ્યાનો પૂર્ણ થાય છે.]

આજનાં વખતમાં દરેક વ્યક્તિના આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનો પ્રશ્ન એ સૌથી અત્યંતની વસ્તુ છે. કોઈ પણ માણસના કે પ્રમતંત્ર આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય વગર જ તેના બીજા સર્વ પ્રમાણના સ્વાતંત્ર્યનો આધાર છે.

દરેક સમાજમાં એવો બ્યવસ્થા હોય છે કે પુરોષો કામ કરીને કમાય અને સ્ત્રીઓ ઘર સંભાળે, ખરી રીતે જોતાં આમાં કશું યોગ્ય નથી. સમાજના કામની જોડેચણી એમાં બરાબર થાય છે. પણ એવી પરિસ્થિતિ થઈ ગઈ છે કે જો કમાય તેની પછી વધારે અને ન કમાય તેની યોગી. સ્ત્રી જોતે કમાઈ શકતી નથી તેથી તેને અનેક પ્રકારનાં અપમાન સહન કરવાં પડે છે. પુરુષ એને મુલામ મળે છે, કાઠી મૂકે છે, એ બધાનાં મૂળમાં આર્થિક પરાધીનતા જ છે.

આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય એટલે સમાજની દરેક સ્ત્રીએ કમાવા મંડી જવું એમ નથી. એની અંદર ચાર વસ્તુઓના સમાવેશ થાય છે. પ્રથમ એ કે સ્ત્રીને કમાવાની છૂટ હોવી જોઈએ, બીજું કમાવાની શક્તિ હોવી જોઈએ, ત્રીજું કમાણી વાપરવાનો દાક અને ચોથું વારસાના દાક.

પ્રથમ મરણ પામે, અથવા અવગ થાય કે એની કમાણી કોઈ પણ કારણસર બંધ થાય તો

સામાન્ય રીતે એમ ધારવામાં આવે છે કે સ્ત્રીએ સર્વાંગદારી પાસે મામી-તામી સંસાર ચલાવવો. આમ બીજામાં કે બીજાને બારણે યવામાં સારમ મનાવી નથી. પણ સારા ધરતી સ્ત્રી ધૈર્ય કરી કમાય તે સારમરૂપ મનાય છે. પણ સ્ત્રીઓએ જ સમજવું જોઈએ કે સ્વાતંત્ર્ય રીતે કમાણી કરી કુટુંબનો નિર્વાહ કરવા પ્રયાગ કરશે એજ સાચો માર્ગ છે. બીજાં વગર તે ન છૂટકે જ આશ્રમ રાખવો જોઈએ. કમાવામાં સારમ નથી પણ બારણે ધરામાં જ સારમ છે એ બુદ્ધિ ન જોઈએ.

આપણા સમાજમાં સ્ત્રી કમાવા છાંછે તો પણ તેનામાં કમાવાની શક્તિ જ નથી. સરીખ વર્ષની સ્ત્રીઓ તો મહેનત-મનુરી કરી કમાઈ શકે છે. પણ મધ્યમ અને ઉચ્ચ વર્ષની સ્ત્રીઓમાં કમાવાનો કરાઈ આવડત હોતી નથી. સારીરિક મહેનતવડું કામ તેઓ કરી શકે તેમ નથી; અને છુદ્ધિ કામ કોઈને આવડતું નથી. દરેક કમાને નાનપણમાંથી વાંચવા લખવા સાથે એકાદ ધંધાતું કામ આપવું જ જોઈએ અને તે એવું સંપૂર્ણ હોવું જોઈએ કે જરૂર પડે એનો ઉપયોગ કરી એ સ્ત્રી ધણી પણ કમાણી કરી શકે. અલગત, દસ અમીયાર વરસની છોકરીને નિરાણમાંથી ઉઠાવી લેવામાં આવતી હોય ત્યાં આ બની શકે તેવું

નથી જ. કમાવાની શક્તિ હોય તો જરૂર પડે કમાઇ સમાય જોડાશે એક જ લાભ નથી. તે પુરૂષ નહોતે કે સ્ત્રી કમાવાને શક્તિમાન છે, પોતાના આશ્રય વગર રખેલી નહીં પડે તો જરૂર સ્ત્રીની પદવી જઈથી યવાની જ. અત્યારે તો સ્ત્રીની નિરાધાર દશાને લાભ લઇને જ એને દબાવણી રાખવામાં આવે છે.

મોંઘવારીના અને બેકારીના જમાનામાં સ્ત્રી ઘર બેઠાં કોઇપણ પ્રધી કરી ચોરી થણી પણ આવક કરી શકે તો પુરુષોને જરૂર શંકાત મળે.

વિધવા બહેનો અને કુમારિકા રહેનાર સ્ત્રીઓએ તો આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કરવા ખાસ પ્રયત્ન કરવાનો છે. વિધવા ઓશિયાળી ગણાય છે તેનું મુખ્ય કારણ એજ છે કે સ્ત્રી પાસે સ્વતંત્ર મોકલત કે આવક નથી. જે વિધવાઓ શિક્ષણ કે નર્સ થઇ આવે છે તે સ્વતંત્ર છે જ. આજે બીજાને આશ્રયે રહેનાર વિધવાઓની જેવી અધમ સ્થિતિ કે તેવી જ આવવી કાંતે કુમારિકાઓની યરો-એ રેઓ કમાઇને સ્વતંત્ર આવક નહિ કરે તો

કુટુંબવાળી સ્ત્રી માટે પ્રથમના દેશોમાં ઉત્તમ પ્રધી બોર્ડિંગ હાઉસ રાખવાનો ગણાય છે, કારણ કે ઘરમાં રહીને જ એ થઇ શકે છે. પોતાના કુટુંબ સાથે જવારના માણસોને પેસા લઇ રાખવા અને જમાવવામાંથી સ્ત્રીઓ ધનની સારી આવક કરે છે. આપણા સામાજિક રિવાજોને લઇ સ્ત્રીઓને કદાચ શન રિવસ કોઇને ઘરમાં રાખવાનું ન મળે, પણ જમાવવા માટે ખાનગી વીણી જેવું રાજે તો થોડી આવક થઇ શકે.

કમાણી વાપરવાનો દર એ પણ આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનું જરૂરી અંગ છે. મનુષ્ય વર્ગોમાં લગ્ન-ભગ્ન દરેક સ્ત્રી કમાય છે. પણ તેને કરી સ્વતંત્રતા નથી પતિ નેરન્ટલમ્સથી એ કમાણી લઇ લે અને દારમાં ઉણતી નાખે એવી અનેક બહેનોની કથાઓ હોય છે, સ્ત્રી પોતાની કમાણીમાંથી ઘરમાં જરૂરી શરો આપે અને પુરૂષ બેઠાર થઇ બધ તો આખા કુટુંબનો નિર્વાહ પણ સી રે. પણ સ્ત્રીની કમાણીની વ્યવસ્થા એના પોતાના હાથમાં હોવી જોઈએ. જન્મે સ્ત્રી કમાતી હોવાથી માત્ર આગસને ખાનર ન કમાય એવા પણ ધન્ય એ મનુષ્યો એ વર્ગોમાં હોય છે. તે ઉપરાંત ઘર બેસી રહે છતાં ઘરના

કામનો બોજો તો સ્ત્રીને જ માથે રહે છે. પુરૂષ એમાં કરી મદદ કરતો નથી. આમ સ્ત્રી ઉપર બમણો બોજો પડે છે. મધ્યમ અને શ્રીમંત વર્ગોની સ્ત્રીઓ તે કમાવા માટે તો તેમણે આ બાબત જરૂર લક્ષમાં રાખવાની છે, અને જરૂર હોય તો કમાણી વાપરવાના ઉદ્દેશો કાપડો પણ કરવાનો જોઈએ.

વારસાના દર એ પણ આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનું બહુ આવશ્યક અંગ છે. અત્યારે લક્ષ્યાધિપતિની પત્ની કે પુત્રીને પતિ કે પિતાની મોકલત ઉપર કરો દર નથી. વિધવા સ્ત્રી પોતાના પતિની મોકલ-તમાંથી જુજ રકમ બરણપોષણ માટે મેળવી શકે છે. એટલે કુટુંબમાં મોકલત હોય તો પણ સ્ત્રીને ક્યા કામગીરી નથી. પુરૂષ મહેરબાનીની રાહો એને વાપરવા દે એટલું જ એ વાપરી શકે છે. ડો. દેવિયુખનો નવો ખરડો પસાર થવાથી માત્ર સંયુક્ત કુટુંબમાં મરણ પામનારની વિધવાને પતિનો બાગ પોતાને માટે મેળવવાનો દર મળે છે, પણ વિશ્વકત કુટુંબમાં રહેનારની વિધવાને તેમજ કોઇ પણ કુટુંબની પુત્રીને પતિને ક્યા દર મળ્યા નથી. સમસ્ત વારસાના કાયદાને ફેરવીને તુલ સ્વરૂપ આપવામાં આવશે ત્યારે જ એ પ્રશ્નોનો નિઃશય યો.

આપણી સ્ત્રીઓની સ્થિતિ અત્યારે જે છે તેવી કરવામાં સંયુક્ત કુટુંબની સંસ્થાએ મોટો ભાગ ભજવ્યો છે. એ કુટુંબ સંસ્થામાં દરેક વ્યક્તિ કુટુંબનું એક અંગ માત્ર ગણાય છે. માત્ર મુખ્ય પુરૂષ કે મુખ્ય સ્ત્રી સિવાય કોઇની વ્યક્તિગત જરૂરીયાતો સંચવાની નથી. તેમાં પણ સ્ત્રીઓ અને બાલ કરીને વડુઓ તો નિર્ણય પાત્ર જેવીજ ગણાય છે.

આર્થિક દરિદ્રિયદૃષ્ટી સંયુક્ત કુટુંબની સંસ્થા બહુ ઉપયોગી સેવા કરે છે એમ કહેવાય છે કારણ કે ન કમાનાર વ્યક્તિઓએ એમાં પોષણ થાય છે. શારીરિક કે માનસિક કામગીરી લીધે અથવા બેકારીના કારણથી ન કમાનાર માણસોને આશ્રય મળે એ ખરું છે, પણ સાથે સાથે આત્મનુ માણસો પણ પોષાય છે એ બહુવું ન જોઈએ. અને મોટાં કુટુંબોમાં એવા હાખવા થણા જડે છે. તે પોતાનાં સ્ત્રી બાળકોનું કે પોતાની બાળકોનું પણ પોષણ

તમારી ખાંસી
એ પેલા ભયંકર દરદ
ક્ય તરો ગ
ની રાચવાન છે

એ દરદ મટાડવાનો સફળી સલામત
ખાનસીભૂચી ઝડપી અને સફળી
સરતો એવી જગતભરપા સર્વે
લેવામા આવતો અદર પેલા જ
સીરોલીન રોચે' છે

SIROLIN

"ROCHE"

MADE IN SWITZERLAND

સ્ત્રી પુરુષ દરેકને ઉપયોગી.

તમે વૃદ્ધ હો તો વૃદ્ધાવસ્થામાં જીવાની પાછી જરૂર
મેળવી શકો છો.

તમે જીવાન હો તો જીવાની હંમેશ માટે કેવી રીતે જાળવી
રાખવી એ તમારે જરૂર જાણવું જોઈએ.

છંદગીલર જીવાની જાળવી રાખવી હોય અને વૃદ્ધાવસ્થાજ
ન આવે એના ઉપાય જાણવા હોય તો

—આજેજ વાંચો—

ચુનીલાલ મગનલાલ દેસાઈ બી. એ. કૃત.

જીવાનીની ચાવી.

મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

અયોગ્ય વિચારો-કુટેવોથી યુવાવસ્થામાં જ તમે વૃદ્ધ જેવા
થઈ ગયા હો તો પણ તમો આ પુસ્તક વાંચી જરૂર પાછી
જીવાની મેળવી શકશો.

નીચેના ઠેકાણેથી મળી શકશે—

ધી લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

કરવાની ચિંતા માથે હોય તો આવા આજીવનનો નમી શકે નહિ. સયુક્ત કુટુંબમા જ તેઓ નમી શકે છે.

પણ સયુક્ત કુટુંબમા પુરોનો પદવી તેમની કમાણી ઉપર આધાર રાખે છે વધારે કમાનારને વધારે માન મળે છે અને એણે કમાનારને એણે મળે છે. તેમની સ્ત્રીઓ અને બાળકોને પણ તેજ મુજબ માન મળે છે આને લીધે ઈર્ષ્યા, કલહ વિગેરે કેટલા પ્રવર્તે છે તે કોઈનું અનુભવ નથી માનીતા બાળકો સ્વાર્થી અને અભિમાની બને છે અને આજીવનમાં અદેખા, લાલચુ બને છે

સયુક્ત કુટુંબમા બીનઅનુભવી વદુઓને શુદ્ધવ્યવસ્થાનો અનુભવ મળે છે એમ કહેવામા આવે છે, પણ મોટા કુટુંબમા વદુઓને માત્ર મજૂરીનો અનુભવ મળે છે વ્યવસ્થા વડીલ સ્ત્રીઓ તા હાથમા જ હોય છે અને પૈસા સબધી વ્યવસ્થાનું તે એમને બીવકુલ જ્ઞાન મળતું નથી, ડ્રાજ કે પારકે ઘરથી આવેલી વધુના દેખવા મળતી આર્થિક સ્થિતિ સબધી વાત કરવામા આવતી જ નથી ધણી જ્ઞાતિઓમા એવો રિવાજ હોય છે કે વદુ પાસે રધાવાય કે પીરસાવાય નહિ એટલે તે સબધી પણ જ્ઞાન મળતું નથી

પણ હોઠો એમ કહે છે કે સયુક્ત કુટુંબમા માદા યનારને નસં બોવાવતી થડતી નથી કુટુંબીઓ જ ચારી કરે છે, પુરોનો સબધમા આ ખરૂં હશે પણ સ્ત્રીઓના અને ખાસ કરીને વદુઓના સબધમા તર્કન મોટું છે ધણીવરા ન થાય ત્યાંમુધી સ્ત્રીના મદવાડને દોષ માનવામા આવે છે સાસરીવાની બેરકારીથી વદુનું મરણ થાય એવા એક નહિ પણ અનેક દાખલા નજરે પડે છે

સ્ત્રીના માનની દાનિ પણ સયુક્ત કુટુંબમા અનેક રીતે થાય છે. અને સ્ત્રીના ઉતરતાપણાની બાબત પણ પતને પતને બેવામા આવે છે.

જુના વિચારના સયુક્ત કુટુંબમા મર્યાદા પણ દદ ઉપરાંત બાળકી પડે છે પરિવર્તનને શાજતી પડે છે, એટલું જ નહિ પણ બાળકોને પણ વડેના દેખવા બોલાવાતા નથી બાળકો વડેનોના ગણાય, એમના ખાસ માબાપના નહિ એવી પણ આપણી જુની માન્યતા છે. વડીલ

સ્ત્રીઓ બાળકોને લડાવી, મોઝે ચડાવી મૂકે છે અને તેમની પોતાની માનુ જ અપમાન કરતા ગઈએ છે વળી બાળકોના લગ્નસબધ પણ જુના વિચારના વડેનો ગોઠવે છે, માબાપનું એમા કશું ચાલતું નથી, તે સ્નેહલક્ષ્મી કે મેગે પસંદગીની તો વાત જ કમા રહી ?

સયુક્ત કુટુંબમા દરેક વીજ સામાન્ય માલિ-ગીની હોય છે અને વદુઓને કશું જ સ્વતંત્રતાથી વાપરવાની છૂટ હોતી નથી પીયરમા જ એમને વધારે રસ રહે છે કારણ કે ત્યાં સ્વતંત્ર ત્રણે વર્તી શકાય છે.

અસરી વિચારના મોટા સયુક્ત કુટુંબનું એક મોટું દુષ્કર્મ એ છે કે સ્ત્રીઓથી માનસિક ઉન્નતિ માટે કરી જ પ્રયત્ન થઈ શકતો નથી એક તો કામગીરી કુરસદ જ મળતી નથી અને મળે તો પણ વાચન તે પડિતાઈનો ડોળ ગણાય છે, સમાજમા જુલુ તે રખડેવણનું ગણાય છે અભ્યાસના વર્ગોમા જવાનું કે શારીરિક ખીનવણી માટે રમતગમતમા બાળ નેવાનું તો અસંભવ જ છે

વિધવાઓને સયુક્ત કુટુંબમા આશ્રય મળે છે અને આશ્રમમા જવાની જરૂર નથી પડતી, એમ કહેવામા આવે છે પણ સયુક્ત કુટુંબમા રહેવાર વિધવાઓને જે અસંધ ત્રાસ વેડવા પડે છે તેનો પુરવ લેખકોને યોઃ ખ્યાલ હોય ? પતિની હત્યાની ગમણ હતને દગરે તે હાથુત થાય છે. અનહદ કામ, મોટલા, અપમાન બધું સહન કરે તો પણ તેની નીતિ ઉપર થતો અત્યાચાર તો અસંધ જ છે દીવાર, નેક કે ખુદ સસરાએ ફસાવી હોય અને પત્ની વરનાથી કાઢી મૂકી હોય એવી કેટલીએ વિધવાઓનેની કથની હોય છે તે આપણું અનુભવ નથી

સાસુ-નાણુ દેના વદુ ઉપરનો નિરકુશ જુલમ એ સયુક્ત કુટુંબનું સૌથી મોટું દુષ્કર્મ છે દરરોજ છાપાઓમા સાસરીનાં ત્રાસથી કંટાળી આપરાત કરનાર બહેનોના કિરસા આપણે વાંચીએ છીએ, છતાં સયુક્ત કુટુંબની કહેવાની ઉચ્ચ ભાવનાઓ વિષે કોઈ લખે કે બોલે ત્યારે આપણે એ બધું એકદમ ભૂલી જઈએ છીએ, અને અભણ જઈએ છીએ !

ઐતુજિક યતનનો આનંદ વિધવા કુટુંબમાજ

ભોગની શકાય છે, કારણ કે સંયુક્ત કુટુંબમાં અસહી દિવાળ પ્રમાણે શ્રીઓ અને પુરુષો કદિ ભેગાં થઈ બેસી શકતાં નથી અને કદી બેસવાનો પ્રસંગ આવે તો વલુઓ દુગટા કાઢી સુખચાપ બેસી રહે છે. ધરનાં તમામ શ્રી-પુરુષો સમાનતાની ભાવનાથી બળી શકતાં હોય ત્યાંજ કૌટુંબિક જીવનનો આનંદ ભોગની શકાય છે.

સંયુક્ત કુટુંબ વ્યાખ્યાનની ભાવનાની કપર રચાએકું છે અને વિશિષ્ટ કુટુંબ સ્વાર્થની ભાવના કપર એમ ઘણાં કહે છે પણ ખરું લેતા કૌટુંબિક જીવનનો પાયો જ આત્મભોગ છે. ફેર બેઠાઓ જ કે વિશિષ્ટ કુટુંબમાં મતિ પાતી એક ખીબ માટે અને ચોવાનાં બાળકો માટે આત્મભોગ પ્રશ્નીયી આપે છે, ત્યારે સંયુક્ત કુટુંબમાં એક મોટા સમુદાય જેમાં લાયક, નાલાયક, પાસેનાં સગાં, દુરનાં સગાં, હિતેચ્છુ, હર્ષાંબોર એ સર્વને માટે મને કે કમને લોભ આપેલા જ પડે છે. ભરજી-મ-થી આપેલા ભોગ માત્ર માનહાનિ કરે છે, આત્મ-હાર કરતો નથી.

પુરુષ ક્રમાય નહિ ત્યાં સુધી પરણે નહિ અને સ્ત્રી પણ ઉંમર લાયક યુવા પછીજ પરણે તો વડીલોના આશયની જરૂર ન રહે જેમને અનુભવ હશે તે નાજીનાં દુરો કે જીદ રહેવાથીજ સંજ નજવાય છે. ભોગાં રહેવાથી અયશઅયશીના પ્રસંગ ઘણા આવે છે. લગ્નને છેવટે જીદાં પડવાથી સંબંધ તૂટી જાય છે અને સત્તાદસપંથી જીદ પડવાથી જરૂર આવે અન્વિચ્છનને મદદ થઈ શકે છે એ દેખીતું છે.

જીદના વખતમાં કદાચ અમુક હેતુ પાર પાડવા માટે સંયુક્ત કુટુંબની જરૂર હશે પણ હાલના જમાનાની વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યની ભાવના સાથે એ સંસ્થા અનુકૂળ થઈ શકતી નથી.

શ્રીઓની તંદુરસ્તીનો પ્રશ્ન એ બીજા સમા-જિક પ્રશ્નો જેટલો જ બલકે વધારે અગત્યનો છે, પણ એના ઉપર ધ્યાન બહુજ થોડું આપાય છે. આપણા દેશમાં સરાસરી આયુષ્ય સોપીસ વર્ષનું ગણાય છે. પણ ને ઉંચી કહેવાની દાવિઓની શ્રીઓની જ મજબૂરી કરવામાં આવે તો એથી પણ બહુ જ થોડું પ્રમાણ આવે.

છાકરીની 'દલરી માદી' ગણાય છે અને

" એ તો હરડો છે એની મેળે વધશે " એવા ખ્યાલથી એને પુછીકારક ખોરાક સારી સ્થિતિનાં માળખ પાડ નથી આપતાં, સાસરામાં સમાસ કરવાને કાવકાં થતાં શીખવા માટે છાકરીઓને ઘરમાં વડીલ શ્રીઓની છાતરીમાં બેસાડી રાખવામાં આવે છે. બાલ્યાવસ્થાને ચોગ્ય રમતગમત પણ કરવામાં આવતી નથી.

બાળગ્રન્થ એ તંદુરસ્તી બચાવવાનું મોટું કાણુ છે એ જાણવા છતાં હજી દેશમાં કેટલાંએ બાળગ્રન્થ ગાય છે, અને નાની ઉંમરમાં માતા યુવાથી કે-લીએ કોમળ કન્યાઓનાં જીવન કુદાઈ નય છે.

એવે તેરી નાની ઉંમરની કન્યા સાસરે રહેવા જાય એટલે એને નવિસુનિઓને પણ દુઃસહ્ય એવી તપશ્વર્થા કરવી પડે છે. એની લુખ, હંધ, શાક એ કરા વિષે કોઈ વિચાર કરતું નથી. તેમજ માંદી પડે તો પણ ઘસકાઈને પણ કામ કરવું પડે છે. પુછીકારક ખોરાક કુટુંબની છાકરીઓનેજ ન મળે તો વલુઓને તો મળેજ ક્યાંથી ? શાને સારીરે પણ ન મળે અને મહિ સારીરે પણ ન મળે. માંદી વડુને મદદ કરવા પૈસાની સ્થિતિ હોય તો પણ નોકર ન રખાયા. આની સ્થિતિમાં શ્રીઓ તંદુરસ્તી ક્યાંથી સાચવી શકે ?

અજ્ઞાન અને વહેમ એ પણ શ્રીઓની તંદુરસ્તીના મોટા શત્રુ છે. ખાસ કરીને પ્રસૂતિને સમયે તે કીના મૃત્યુ માટે આ બે બીજો જ જવાબદાર છે. મુંબઈમાં વસીને આપણે એમ નથી માનવાતું કે હવે તો બધી શ્રીઓ હોસ્પિટલોનો લાભ લે છે. આપણા દેશમાં દર કણકે થીસ શ્રીઓ પ્રસૂતિમાં મરણ પામે છે અને તેમાંને મોટા લાજ અસહી રૂઝીઓના યાવનથી અને હાથચોના અદાનથી જ મરણ પામે છે.

કસરતનો અભાવ એ પણ શહેરી શ્રીઓનાં, સારીર નબળાં પાડવાનું મોટું કારણ છે. શહેરોમાં વસવાટને લીધે મહેનત પડે એવું કંઈ કામ રહુ નથી. રોંધવામાં કે તેને અંગે કરવાનાં ખીબ કામોમાં સમયનો વ્યય થાય છે પણ આખા શરીરને કસરત મળતી નથી અને શીમંત શ્રીઓને તો એટલો વખત વ્યય કરવાનું પણ સાધન નથી. જેડાં રહેવાથી પાચનશક્તિ નબળી પડી જાય છે અને તેમાંથી અનેક રોગો હસા યાય છે. કસરત માટે કાંઈ અખાશમાં જવાની જ જરૂર નથી

માત્ર ખુલ્લી હવામાં કયાક ચાવવાથી પગ ધૂરી કસાત મળી રહે છે મુબદ્દ જેવા શહેરોમાં કયા ફરવા જવું કે દોની સાથે જવું એ સવાન છે ખરી પણ જ્યારે હું ભુતેશ્વર જેવા લતામાં સોંબોના ટોળા નકામી પરદેશી ચીને ખરીદ કરવા માત્ર કે બીજા લોકોના મદિરામાં પકકા ખાવા માટે ફરતા જેડ હુ ત્યારે મને હ મેસા લાગે છે કે એ સગાય અને એ વખતનો ઉપયોગ શારીરિક સુખ માટે ફરવા જવામાં યતો હોય તો કેટલું સારું ?

કેટલીક શ્રીમત સ્ત્રીઓ મદવલમાં જ મોટાઇ માને છે અને કાંઈ રોગ ન હોય તો કાલ્પનિક બાધોમાં ઉભી કરે છે અને એ રીતે શારીરિક નહિ તો માનસિક પીડા તો ભોખે જ છે કેટલીક સ્ત્રીઓ વળી એવી હોય છે કે માદી હોય તો પણ શરીરની દરકાર ન કરવામાં વડાઇ માને માને છે અને કદબીઓ આરામ હેવા કે દવા કરવા આગ્રહ કરતા હોય તો પણ ધ્યાનમાં લેતી નથી અને જ્યારે રોગ હાથમાંથી જતો રહે ત્યારે હાથાર ખને છે

એક નાની દેખાતો ટેવ પગ ધૂરી સોંબોની તફરતીનું સત્યાનારાં વાગે છે અને તે મરચા ખાવની ટેવ પુરોણે ખબર નહિ હોય પણ સોંબોમાં એવી માન્યતા છે કે જેને મળતું ભાવે તે પ્રમાણ સ્ત્રી મણાય અને એ ખૂબ મરચા ખાઈ સે તે ચતુર મણાય ! મરચા મણી, ફેરસા દોઢી એ બધું જ બગાડે છે તે સોંબોના મનમાં ઉતરતું જ નથી અને પરિણામે કેટલાંએ વ્યર્થ થાય છે

પુરોણી મેન્સદારીથી પણ અનેક સ્ત્રીઓની તબિયત બગાડે છે વિલકત કદબીમાં તો મર્ચાંદતું કે વડીલોની આમનના સાચવવાનું બંધાનું પણ નથી હોતું તે છતાં સોંબોની તફરતી તરફ ભેડાઈ તેટલું લક્ષ આપતું નથી પધારીયા યેટી સ્ત્રીને નોકર બિગત પાસે સામાન આપી આવે અને સો બિચારી મરવાના દિવસ સુધી સ્ત્રી સુતી રહે અને પગ દાખડો ભેગો છે ! અવગત

અવા દાખડા અપવાદરૂપ હોય છે પણ સાધારણ માદલીમાં સોંબોની નેહળે તેવી સમાજ યેવાતી નથી અને પરિણામે માદલી વધી પડે છે સ્ત્રીની માદલીમાં પેસા ખરચવા માટે પેસાની તબીબ બંધાનું ઘણું બગાડે છે પણ એજ સ્ત્રી મરચું પામે ત્યારે એના કારજક્રિયામાં અને બીજાવારના લગ્નમાં સેકડો કે લગ્નરો રૂપીયા-રૂપે કરીને પાડાવવામાં આવે છે !

કુસરાઈપરી બાળકોના જન્મથી પણ અનેક સ્ત્રીઓના શરીર પાચમાલ યદ્ય ભય છે અનેક બાળકોથી વીઠળાયતી સ્ત્રી સુદર લાગે છે એવા ચબ્દો તે માત્ર સ્ત્રીઓને ભોગવવા માટે રચેલી શબ્દભજ છે બાળકોને જન્મ આપતા અને ઉછેરતા કેટલા કાળ પડે તે પુરોણે શું જાતો ? નિર્મળ માતાઓ અને નિર્મળ બાળકો દેશને ભાર રૂપ બને છે તેનો ખ્યાન બહેવા મણેલા માણસોને પણ બધી આવડો માત્ર સતતનિયમન તો પાસાવ દેશેને મુશ્કારા હોય, અપાર ન ભેડાએ ' એટલું કહી ' વાઢ વાઢ કહેવાયતી એ આજ-કાલ રિવાજ યદ્ય પડે છે જ્યારે એવી સ્થિતિ આવશે કે પ્રભતું એક પણ બાળક માતાની મરજ સિવાય જન્મે નહિ ત્યારે જ પ્રભ તફરત બનશે

કુસરામય મ સાર પડતું તફરતોને માટે દાનિ કારક છે અને દુભાગે આપણા સમાજની પરિ સ્થિતિ એવી છે કે સોંબોને ભગે કુસરા જ આવે છે પરમા સામું તણુદ દેરાણી, નેહાણી સાથે બડા ચાલ્યા કરે તે ઉપરાંત રૂઢિના અને બીજા માખા જિંક બધોને એવા છે કે સ્ત્રીના મનને પ્રકુરિત રાખવાના પ્રસંગ બહુ થેડા આવે અને હું ખી મન હોય તો શરીર પણ હું ખી જ રહે છે

આપણે આજના માનસિક શિક્ષણ ઉપર ખૂબ ધ્યાન આપીએ છએ પણ શારીરિક કેવલ તે બેથી પણ વધારે અમત્યતી છે તે ખૂરી જઈએ છએ તફરત શરીર અને વિકસેતું માનસ એ બેની પાસે હોય તેજ સાચું માનવી છે

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ ઘી વાપરવા માટે

વેપારી એમ્બરનું સરટીફિકેટ ધરાવનાર

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબઈ, નં. ૨.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ, મુંબઈ

સ્ત્રી વિદ્યાલયનો વાર્ષિક સમારંભ

મંડળના શિક્ષણ વર્ગો તથા સ્ત્રી વિદ્યાલયની વાર્ષિક પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનાર બહેનોને ઇનામો આપવાનો વાર્ષિક મેળાવડો ચાલુ તારીખ ૨૪-૮-૩૭ ને રોજ મંડળના હોલમાં મંડળના પ્રમુખ લેડી શ્રી, લક્ષ્મીબાઈ જ્ઞામોદનદાસ નાદુરસ્ત તબીબતને લીધે ન આવી શકવાથી શ્રીમતી રતનબહેન મહેતાના પ્રમુખપદે થયા હતા. મેળાવડામાં સાતી સંખ્યામાં બહેનોએ દાખરી આપી હતી. મંડળના રોકેટરી શ્રીમતી રસિકમણી દેસાઈએ મંડળમાં ચાલતા શિક્ષણવર્ગો તથા સ્ત્રીવિદ્યાલય સંબંધે ટુંક વિવેચન રજૂ કરીું હતું. અને હુન્નર ઉદ્યોગ-ગૃહના લેડી સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ શ્રી. લીલાબહેન નોરાએ મંડળમાં ચાલતા ઇન્ડસ્ટ્રીયલ હોમમાં ગતા કામકાજનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. સી. કાંતાબહેન ખાંડવાળાએ પ્રસંગને અનુસરતું વિવેચન કરીું હતું. બાદ વર્ગોમાં અભ્યાસ કરનાર બહેનોએ સંસ્કૃતમાં તેમજ અંગ્રેજીમાં-સંવાદ અને રેસીટિશન તથા ગરબા અને ચોરકેટ્ટા વગેરેનો પ્રોગ્રામ સુંદર રીતે રજૂ કરી પ્રેક્ષકોના દિલ રંજન કરીયા હતા, સંસ્કૃત સવાદમાં બામ લેનાર શ્રી. નવલબહેન શાહને તેમની કુશળતા માટે શ્રીયુત દિગ્મતલાલ અંબરીયા તરફથી રૂ. ૫૦ નું ઇનામ મળ્યું હતું.

સ્ત્રી વિદ્યાલયમાં ત્રીજી વર્ષની પરીક્ષામાં ૧ લે નંબરે આવનાર (સામાન્યજ્ઞાનમાં) શ્રી. કાંતાબહેન શાહ ને લેડી લક્ષ્મીબાઈ જ્ઞામોદનદાસ તરફથી લક્ષ્મી સુવર્ણચંદ્રક આપવામાં આપ્યા હતા. નિયમિત દાખરી માટે દર વર્ષની માફક ગુણગુણી કાર્યાલય તરફથી શ્રી. મધુરી બેરી, શ્રી. પ્રભાવતી શાહ અને શ્રી. સ્નેહબાળા મીઠાણવાળાને ગુણગુણી (સર્ટિફિકેટ) ચંદ્રક મળ્યા હતા.

આ ઉપરાંત ગુજરાતી, અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, સંજીત અને હુન્નર ઉદ્યોગ વગેરેમાં ઉત્તીર્ણ થનાર સંખ્યાબંધ બહેનોને પ્રમાણપત્રો તથા ઇનામો આપવામાં આવ્યાં હતાં—૨૧. પાર્વતીબાઈ દાશાદાસ વિભાવનદાસ સ્મારકમાધી સ્ત્રી ઇત્તવનો આદર્શ—એ વિષય પરની લેખિત ઇનામી નિબંધની દરીફાઈમાં ૧ હું ઇનામ રૂ. ૨૫) શ્રી. ઉષા મહેતા, ૨ હું રૂ. ૧૫) ઇન્દુમતી ડાયા, ત્રીજું રૂ. ૧૦) શ્રી. ગુણવતી હીરાલાલ મહેતાને આપવામાં આવ્યા હતા; ૨૨. જ્યોત્સના સ્મારકમાધી ઇનામી નિબંધની દરીફાઈમાં ૧ હું ઇનામ રૂ. ૩૦) શ્રી. નિર્મળા છત્રપતિ, ૨ હું ઇનામ રૂ. ૨૦) કુ ઉષા મહેતા, ત્રીજું ઇનામ રૂ. ૧૦) શ્રી. ઉર્મીલા પટેલને મળ્યાં હતા. (વિષય ગુજરાતી સ્ત્રી ઇત્તવ). ૨૩. લેડી-પરચનબાઈ ગોકલદાસ પારેખ સ્મારકમાધી—" શું સર્વ ? આમ્ય ઇત્તવ કે રોકેટરી ઇત્તવ "ના વિષયની દશ મીનિટ પ્રોટેયો બાપજી કરવાની દરીફાઈમાં ૧ હું ઇનામ-ચામજીવનમાં ૧ હું ઇનામ રૂ. ૧૫) શ્રી. મનોરમા હર્લકજી દેવે, ૨ હું રૂ. ૧૦) શ્રીમતી રામપ્રસાદ મહેતાને-રોકેટરી ઇત્તવમાં ૧ હું ઇનામ રૂ. ૧૫) ઉષા મહેતા, ૨ હું ઇનામ રૂ. ૧૦) શ્રી. મનુજી જીજ્ઞાસાને મળ્યાં હતાં.

છેલ્લે પ્રમુખ બહેન શ્રી. રતનબહેન મહેતાએ પ્રસંગોપાત વિવેચન કરીું હતું. અને મેળાવડો વિસ્તરેલ થયા હતા.

મંડળમાં નવા પેટૂન : સી. લેલાંબાઈ ચતુર્થજી ગોવર્ધનદાસ સુંદરદાસ રૂ.૧૫૫૫ (૧૦૦૦) (એક દળર) કરી મંડળમાં પેટૂન થયા છે. આવી ઉદાર મદદ માટે રોકેટરીઓ તેમનો પલ્લો આભાર માને છે.

૩. ૨૫) સી. લીલાવતી શ્રીમનલાલ વીરચંદ તરફથી બેટ મળ્યા છે.

પુસ્તકોની દુનિયામાં

પ્રિય બહેન યશ,

મારા છે હા કપડા પછી તારો પત્ર મળ્યો મને આજમુ કહેનારી તું આજસને લીધે જ પત્ર ન લખી શકાયો એમ કહીને છટકી નવ એ નવાઈની વાત પણ મારે એ માની લેવું જ રહ્યું

તે ગદ્ય વખતના પત્રમાં ફેટકી એવી વાતો લખી છે કે તેનો જવાબ આ પત્રમાં નહિ આપું તને થોડા દિવસમાં ખીજે પત્ર લખી દહસ આશા છે કે તને તેથી સતોષ થશે તારી ચચાને આ પત્રમાં ક્યાં નહિ આપવાનું એક કાણસ છે આ પત્રને પુસ્તકોની દુનિયા રૂતો મધ્યસ્થિત રાખવાનું માત્ર મન આમલ કરે છે

આ પત્રની શરૂઆતમાં જ થોડોક ખુવાસો કરી દઈ કવિતા નવવક્યા અને નિબંધ સાહિત્યમાં હૃદય પૂરવાર યાચ એવા ત્રણ વાળ પુસ્તકો વિષે અહીં ઉલ્લેખ નથી કરતા એનું કારણ છે તને આ ત્રણે પુસ્તકોનો સતોષ યાચ એવી રીતે પરિચય કરાવેલો છે એ પુસ્તકો હજુ હું ઉપર ઉપરથી જ ફેરવી ગયો છું એ વાચી વિચારીને આવતો મહિને એના વિષે વિચિત્રવાર લખવાની ધાસજી છે

તું પુસ્તકોના નામ પૂછાવે તે પહેલા જ એના નામો પણ આપી દઈ તો કાંઈ બિહુ નથી ' ઇલાકાબી ' દ્વારા બાઈબહેનના પ્રેમને કવિતામાં અંજીટ કરનાર બાઈ ચન્દ્રવર્દન મહેતા એ બાઈ બહેનના પ્રેમનો જ ચિતાર ' રવત ' નામના કયાકાબ્ય દ્વારા આપેલો છે ૧૯૪૩ થીગિત પૂર્વે હદમાં લખાયેલું આ કયાકાબ્ય ગુજરાતી કાવ્યસાહિત્યમાં અનોખી જ જાત પાડનાર છે એ તું એ વાચ્યો એટલે તને સિદ્ધ થઈ જશે અસંગત હજુ એનો પૂરતો પરિચય પામવા માટે તો તરે શક જ લેવાની છે

મેં જે નવલકથાનો ઉલ્લેખ કર્યો તે ' પ્રજા બધું ' ના આદરોને જે પુસ્તક તરીકે અપાયવી શ્રી સુનીલાલ વર્ધમાન સાહની ઐતિહાસિક નવલ કથા ' રાજાઉત્પા ' એ પણ હું હજુ વાચી

શક્યો નથી અનેક હપાધિએને લીને મી સુનીલાલ ઇતિહાસને પૂરેપૂરા ચરો વફાદાર રહીને, કથા સર્જન કરનારા વિરલ નવનકથાકાર છે એમની અત્યાર પહેલાની ઐતિહાસિક નવલકથાઓએ ઐતિહાસિક નવલકથાના સિદ્ધંતને વેખક તરીકે તેમને સ્થાન આપવી હીકું છે એને વિષે અત્યારે એટલું જ પૂરતું છે

અને ત્રીજું પુસ્તક તો વળી ખૂબ વિચાર કરવા પ્રેરે એવું છે શ્રી નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલનું નામ તો તે સામગ્રેય જ છે તેઓ વડે જુદું છે છતાં વિચારે તો તેમના જેવા ક્રાંતિકારી યુવાન આજે મળવા મુશ્કેલ છે ' કુમાર ' ના એક અકમા થી નરસિંહભાઈ પટેલનો પરિચય કરાવતા તેમને ' પવિત્ર યુવાન ' તરીકે યોગ્ય રીતે કહીને જવામાં આવ્યા હતા તેમણે આપણી લગ્ન સંસ્થાની આદિથી અત મુખી મીમાસા કરી છે, લગ્ન પ્રપચ્ચ ને તેમણે, લગ્નને નામે નર ભવિષ્યે નારીભક્તિ ઉપર કરેલા પ્રપચ્ચ ' રૂપે ઉલ્લેખ્ય છે એ આખીય મીમાસાનું અવલોકન જરા વિસ્તારથી જુદું જ કરવાનો હમગા વિચાર છે એટલે એનો ઉલ્લેખ કરીને જ આગળ વડું

આ ત્રણ પુસ્તકો આગામી પત્ર માટે રાખી મૂક્યા પછી, આ વખતના પુસ્તકો વિષે કાનું લખવા એવું રહેતું નથી વળી પુસ્તકો પણ થોડા જ છે જો કે એમાં વાર્તા, નાટિકા, નવલકથા કવિતા વિજ્ઞાન બાવસાહિત્ય એમ વિવિધતા પૂરતી જળવાઈ રહી છે અવખત બાળસહિત સિવાય એ સરની વાનગી એકેકી જ છે એ જણાવી દેવું જોઈએ

ગુજરાતી સાહિત્યમાં અવારે જો સીધી વધુ વિકાસ પામતું કોઈ પણ અંગ હોય તો તે નવલિકા સાહિત્ય છે એમ જરા પણ સંકોચ વિના કહી શકાય, ટોકામાં એ સાહિત્ય વચ્ચે છે પણ વધારે એમ કહેવામાં જરાય અતિસાદાકિત નથી અને એને પરિણામે નવા નવા લેખકો એ સાહિત્ય તરફ આકર્ષાય છે એટલું જ નહિ પણ સાહિત્યના

એક વા બીજી અંગના બેડાણમાં પ્રવીણ અનેલા સાહિત્યકારે પણ નવલિકા તરફ વળવા લાગ્યા છે. નવલિકા સાહિત્યના વિકાસ માટે એ શુભ ચિહ્ન છે.

નવલકથાકાર તરીકે, હમણાં હમણાં આગળ તરી આવેલા શાશ સોપાને, વાર્તાઓ નથી લખી એવું નથી. છતાં, તેમની એ 'અંતરની ભાષા' અને 'અંતરની વાતો' મોટે ભાગે પ્રસંગચિત્રો હોય, એમાં નવલિકાની કલાનો મોટે અંશે અભાવ હતો એમ કહેવામાં જરાય ખોટું નથી. આથી, 'શ્રીકાંત' ને નામે તેમણે લખેલી નવલિકાઓનો સંગ્રહ કલાયુક્ત નવલિકાઓનાં લેખનમાં તેમનો પ્રવેશ રાખવો છે. હિન્દુ સમાજજીવનના નવો પ્રસંગોનું આલેખન કરતી, તેમની દસ વાર્તાઓ 'હાંહાવાંનાં જળ' રૂપે પ્રકટ થઇ છે એમાંથી કેટલીક વાર્તાઓ નવલિકા તરીકે સારું સ્થાન લઇ લઇ શકે છે.

આપણા સમાજજીવનનું ખારીક અવલોકન કરનારને વાર્તાઓનું વસ્તુ શોધવા માટે દૂર જવાની જરૂર પડે એમ નથી, એ તો હું પારંપાર તને લખી ગયો છું, અને એ રીતે સમાજના લુપ્ત જાતો યશની પ્રતિષ્ઠા અને જીવનશૈલી પ્રત્યે ખારીક અને સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરનારાઓ અનેક પ્રમોદ પકડી શકે છે. એ પ્રમોદને સહાનુભૂતિપૂર્વક વિચારીને, એમાંથી માર્ગસૂચન થઇ શકે એવું સંજોગ કરવાનું પણ સક્ય અને છે. શાશ સોપાને આમાં આવી વિચારણાઓ રજૂ કરી છે. બધી વાર્તાઓને વાસ્તવદર્શી કહી શકાય તેમ એને વ્યવસ્થાથી તરીકે પણ ઓળખાવી શકાય. પણ, એમાંનું કેટલુંક તો અપવાદ રૂપે જ આવેથી શકાય.

આ સંગ્રહમાંની છેલ્લી વાર્તા નેતા ઉપરથી આ પુસ્તકનું નામ અપાવું છે એમા અત્યારના સી જીવનનું ને આલેખન થયું છે એ માત્ર અપવાદરૂપ માનસત્વ જ દર્શાવે છે એમ હું માનું છું.

આમાંની જુદી જુદી વાર્તાઓ વાંચીને એનો તાર મેળવવાનો પ્રયત્ન કરતાં ભણે લેખકે અનુભવે

પુરોગામી વકીલાત કરવાનું સ્વીકારી લીધું હોય એમ લાગી આવે છે. હસમુખ અને વનમુખ માટે રજૂ કરેલા મેયડાઓ, 'જીવનનું કષ્ટ પ્રકરણ' માં 'નવનીત' ના મૂલ્યના નિમિત્ત રૂપે લેખાની પ્રથા, 'આશાનું સીન્દૂર' અને 'દીવાળીના પુનઃજન્મ' માં કોઇકને કોઇક રીતે સ્ત્રીને જ દોષ લાગી લેખાવવાના પ્રયાસ થઇ ગય છે, અલગત, એવા પ્રસંગો નથી બનતા એમ માડું કહેવું નથી. પણ, એવા પ્રસંગોની પાછળ દોષ રૂપ આખીય સંસ્થા અને આપણી સમાજ રચના હોય છે એ વસ્તુને ખ્યાલ રહેતો જ લેખકે. નહિતર આ લેખન એક પક્ષી થઇ જવા પામે છે.

મને આખા સંગ્રહમાં સૌથી વધારે ગમી હોય તો તે એક જ વાર્તા : 'સુમિત્રાનું દંડ'. સ્ત્રી અને પુરુષ-પતિ અને પત્નીની સંપૂર્ણ સમાનતાનું એ ચિત્ર તને પણ રૂચરો-અમરો.

એક જમાનો એવો હતો કે મને તેવો મેલાવડો હોય, એમાં સંવાદોનું સ્થાન નિશ્ચિત હતું. જેમ જેમ શોકોની અભિવ્યક્તિ ફેળવાતી નોંધપાત્ર તેમ તેમ સંવાદોનું સ્થાન નાટકો અને નાટિકાઓ લેવાં ભગ છે. છતાં હજી ય સંવાદોના સાહિત્યની ઉપ-યોગિતા તો રહેલી જ છે. કારણ કે ધર્મગુનાર, લાંબા નાટકો કે એકાદ સળંગ નાટિકાની રજૂઆત માટે, એવા ઘટે તેટલા પરિશ્રમ લઇ શકાય એમ ન હોય કે એટલાં સાધન સામગ્રી નહિ હોય તો, સંવાદો અથવા નાની નાની નાટિકાઓથી નિભાવી લેવું પડે છે, અને એ સંવાદોનું આલેખન તો નોર-દાર હોય તો એ નાટિકા કે નાટકનાં સ્વરૂપને યોગ્ય પાર સજ્જન કરી ભય છે.

'ટોલસ્ટો નેચા' ૨ માં સળંગ આલેખન ધરાવતા, પ્રેક્ષ અને પ્રાણવાન સોળ સંવાદો સંગ્રહાય છે. ગુજરાતને શ્રી. કેશવ હ શેકનો પરિચય એટલો કવિ તરીકેનો છે તેટલો કદાચ નવલિમ કે નવલકથા લેખક તરીકેનો નહિ હોય. છતાં, તેમણે એ દિશામાં પણ સફળ પ્રવેશ કરેલો છે એ સુનિહિત છે. આ પુસ્તકદ્વારા તેમણે રજદેશના અને પરદેશના ઇતિહાસમાંથી પ્રસંગો

૧ હાંહાવાંનાં જળ : લેખક : સોપાન, નવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, મૂલ્ય-સપ્તા રૂપિયા.

૨ ટોલસ્ટો નેચા : લેખક : પ્રકાશક : કેશવ હ. શેક, (ખણવતા મિત્રનું ૧૯૬૩ નું બેટ પુસ્તક :) અમદાવાદ, રા. ૧.

લઈને, નાની નાની નાટિકાઓ કહી 'સાકાય એવા સંવાદો રચ્યા છે. એમાં આવ તણ જ કાલ્પનિક છે. એ કે એ કમ્પતા પણ જીવનની નિરીક્ષણનું જ પરિણામ છે, અને સોળે સંવાદોનો ધ્વનિ જુલો-જુલો ઢોલ, એમાં વિવિધતા પણ મુકેલ થતી છે.

આપણા સમાજના વિવિધ પ્રશ્નોને લેખકે એમાં છંપ્યા છે અને એ પ્રત્યેકની ચર્ચામાં સમાજની અનિષ્ટ રીતોમાં પર કટાક્ષ વેરવામાં લેખકે ચૂક કરી નથી. સમાજોમાં નાટિકાઓ તરોડે, આમાંના સંવાદોને શોધ્ય સાજયો જનજીવનમાં સુગમ થઈ પડે એવી રાજદરવાના, અને પ્રાણવાન સંવાદ એનાં મુખ લક્ષણ હોઈ, એ ઘણા જ આવકારણીય થઈ પડશે.

'ઐતિહાસિક વસ્તુ' નિરખ્ય કરવામાં લેખકે એ ઐતિહાસિક પ્રસંગોના વાચનથી ચોતાના મન પર પ્રતિબિંબિત થએલી અસરોને જ પ્રાધાન્ય આપીને આલેખન કર્યું છે એટલે એ આલેખન, કાલ્પના રૂપ થઈ જવાને બદલે પ્રેરક થઈ રાક્યું છે, અને એજ આમાંના ઐતિહાસિક, પ્રસંગ-લેખનની સફળતા છે.

મોડા જ સમય ઉપર મેં 'સ્વાર્પણ' નામની એક નવલકથા મોકલી હતી. એ નવલકથાના લેખક શ્રી. ભદ્રકુમાર યાજ્ઞિકની આ બીજી નવલકથા વાંચતાં તને અત્યંત યરો કે નિરાશ થે હું તને કહું એના કડતાં હું જ એ વાંચીને તને 'હું' થયું તે જણાવશે તો વધારે સાહે થશે, અજબત, તરે એક વાત લાગ્યા વિના રહેશે નહિ. 'સ્વાર્પણ' માં જે ઉદાત્ત ભાવના આલેખન થયેલું છે તે ઉદાત્ત ભાવના આ નવી નવલકથા 'રનેહરિપુટી' માંક નથી, જે કે એ આખી નવલકથા વાંચ્યા પછી, એમ લખો કે એને 'રનેહરિપુટી' નું નામ ન અપાયું હોત તો કાંઈ ખોટું નથી. એ નવલકથાની મુખ્ય નાવિકા જ્યોતિર્બાહાને પશ્ચિમના સરકારે ચોતપોત મચેલી, ગુજરાતી સમાજમાં અપવાદરૂપે જ મળી આવે

૩ રનેહરિપુટી : લેખક : શ્રી. ભદ્રકુમાર યાજ્ઞિક 'મેવકીમોજ' નું કોટ પુસ્તક : મેવકી-મોજ કાવ્યલય, એકાદકસરેન, કોટ, સુબહ મે. કે. ૨-૮-૦૧.

એવી નવી સી. તરીકે આલેખી છે અને એને પશ્ચિમના નવીન સાહિત્યના વાચનથી 'પ્રેમ એ તે નરો દંબ છે દેહવાસનાની ભૂખને સંતોષવાનું' એકું છે ' એવા વિચારોની વિભાવતી બનાવી છે, એટલું જ નહિ પણ એને એ વિચારોને આચારમાં મૂકી, છૂટથી, ચિતરી છે, આ પ્રકારનું આલેખન, થયે અપવાદ રૂપ જોડે એવી મળી આવે છતાં છાં નથી એમ તો કહીને થ લાગ્યા વિના રહે એમ નથી

જ્યોતિર્બાહાને આવે મળી લઈ જનારા ઇન્દુ-કમ્પર જેવા પુરોષ મળી આવવા હુલ્લંભ નથી, તેમ સુધીર જેવા જ્યોતિર્બાહાના વિચારથી આઘાત પામી ભય એ તો નયું' સત્ય છે અને સુબોધ મંદ્ર તો હું' પણ કોઈ પણ ચિંતા અણ' વર્તન સામી લે એ માની સાકાય એમ નથી.

રમાકાન્વ અને સુરમિના રનેહ લખ પછી વર્ષો-આ જ, રમાકાન્વને સુરમિની કંઠગતો ચિતરીને લેખકે રનેહ લખની નિમ્નજાતા ચિતરવાને પ્રયાસ કર્યો છે, પરંતુ, પતંગિયાની માફક વરણા તરફ એને આકર્ષિતો ચિતરીને અને છેલ્લે તેની સાથે

ઇલાકાઓ અને આગગાલીના સંલગ્નક શ્રી. અન્દ્રવદન મહેતા કૃત એકે કથાકાન્વ

ર ત ન

'રતન' એક ગ્રામ સસારની વેધક કથા છે, એક લગ્ન હલ્લના વેરાનમાંથી વહેતી એ કથા છે, એ કથા કેવળ બાળ્ય અને ધના નામના ખેડુતોની નથી, રતન અને હીરા નામનાં બાળમહેનની નથી, પણ આખી ગ્રામ ધરતીની એ કથા છે.

['જનમશૂનિ' ના 'કલમ-કિતાબ' માં]

કે. રૂપિયા એક

તમારા શુક્રેશ્વર પાસેથી મેળવી લેજો.

પરજીવની લેખકે પુરૂષના જન્મર માનસનો પરિચય કરાવવા ધાર્યો હોય એમ લાગે છે. બાકી તરફાને રમાકાન્ત તરફ આકર્ષણ કરવામાં કોઈ જ કારણુ એમાંથી ફરિત પડતું નથી. આખીય નવલકથામાં સુરસિતું પાત્રાલેખન સુંદર છે. એટલું જ નહિ પણ વાર્તાત્મિક છે. સુધીર પણ સાચો આલેખક છે. બાકી એમાં જુદાં જુદાં પાત્રો દ્વારા રમ્મુ યુએફો વિચારસરણી સાથે તેો ભાગ્યેજ કોઈ સંબંધ થઈ શકશે, રસિકા અને વિદેશના સર્વ સમાજશાસ્ત્રીઓ આવી વિચાર સરણીના હિમાયતી છે એમ માનવામાં પણ જૂલ થતી હોય એમ લાગે છે.

બાઈ બદ્રકુમારની શૈલી અને રમ્મુઆત પહેલાં કરતાં ઘણું સુખથી છે. અને પશ્ચિમના સરકારને પરિણામે વિકૃત થતાં માનસનો તેમણે આમાં ચિતાર આપ્યો છે. એવાં માનસથી બચવા માટે તેમણે આ નવલકથામાં કાંઈક માર્ગદર્શન કર્યું હોત તેો તે વધારે રૂચિકર થઈ પડત. આવાં અપવાદરૂપ લેખનનાં આલેખન કરતાં વાર્તાત્મક લેખનના સામાન્ય આલેખન પ્રત્યે લક્ષ્ય દોડાવશે તેો લેખક વધારે સારું સર્જન કરી શકશે એ નિઃશંક છે.

નવરાત્રિ સામી આવતી નય છે એટલે રાસનું સમય પણ નય એ સ્વાભાવિક છે. હું વિચારમાં જ દત્તો કે દલુ કેમ કોઈ રાસસંગ્રહ રજીએ પડતો નથી. કારણ કે, નવરાત્રિ પહેલાં રાસસંગ્રહોનો શોકરો દમોસા ટેબલ પર ખટકાઈ જતો. આ વખતે એક જ સંગ્રહ હાથમાં આવ્યો છે.

જુદા જુદા વિષયોના ગ્રંથગાની બહેનોને સહેજે કંઈક થઈ નય એવા રાસમાં સ્વાયલા પ્રયાસ રાસનો એ સંગ્રહ 'રાસપદ્મ' ૪ એના લેખક શ્રી. મૂળભાઈ શાંદને ઉત્તરોત્તર વિકાસ સૂચવે છે. અલબત્ત, રાસના વિષયો જોલવામાં તેમણે તેમના પુરોગામીઓ પ્રત્યે વધારે દષ્ટિ રાખી છે અને તેને પરિણામે અનેક વાર ચર્ચાઈ ગયેલા વિષયો કાંઈક કંઈગો આવે છે. અલબત્ત, મંજુલ રાજાવશી અને ઈર્મિલ ભાંડો શ્રી. શાંદના

રાસને કર્ણપ્રિય બનાવે છે. આ સંગ્રહની એક વિશિષ્ટતા છે. અને તે કવિશ્રી ન્હાનાલાલની પ્રસ્તાવના, નવરાત્રિ પ્રસંગે આ રાસમાંથી ધણુનો ઉપયોગ સુલભ થઈ પડશે.

'કારીતું મરણ અને સુરતનું જમણ' એ કહેવત આપણે ત્યાં પ્રાચીન કાળથી પ્રચલિત છે. એમાંય 'મરણ' વિષેની સાંભળેલી વાત કરતાં સુરતનાં જમણનાં વાત તેો અનુભવથી સિદ્ધ છે એટલે આપણે સુરતીઓ કદાચ સુરત બહારની સંબંધકલા તરફ ટુચકાર સેવતા થઈ ગયા હોઈએ તેો નવાઈ નહિ. પણ 'દક્ષિણી સંબંધકલા' ૫ છંદને પાણી નીતારતી કરે એવી છે. એમાં દક્ષિણી સમાજની સંબંધકલાનો પરિચય થાય છે. અને એમાં આગેલી વિવિધ વાનીઓની બનાવટ વિશે વાંચતાં મોંઘામાં પાણી આવી નય છે. આમાંની કોઈ કોઈ વાની તું બનાવીને આ તરફ રવાના કરે તેો જોઈું નહીં. મારી આ નમ્ર સૂચના છે એનો અમલ કરવો ન કરવો એ તારી ખુશીની વાત છે અલબત્ત, આ બરી વાનીઓ અજમાવી લેવા જેવી છે.

આપણી શાળાપાઠશાળાઓમાં વિજ્ઞાનનો વિષય શિખવવામાં આવે છે. પરંતુ એ શિક્ષણુ વિદેશી બાધાનાં વિદેશી જેવા જ તરજૂમાઓદ્વારા અપાતું હોવાથી ધણુ વિદ્યાર્થીઓને એ વિષયમાં રસ પડતો નથી. આમ દેખીતી રીતે અત્યંત રસિક બની શકે એવો એ વિષય એટલો મુશ્કેલ બની ગયો છે કે વિજ્ઞાનને નામે જ કેટલાકોને કંઈગો આવે છે. અને પોતાને એવો કંઈગો અવિદો છે અને ગણા રનાતુસવ ઉપરથી જ આ વિધાન હું કરું છું એની તને ખાતરી કરાવવા આટલું લખું છું.

બાકી, આ સાથે મોટેભાગે પુરતક એક વાર વાંચવા માંડ્યા પછી, વિજ્ઞાન એ કેટલો રસિક વિષય છે એનો ખ્યાલ આવી ગયા વિના રહેશે નહિ. એ લખનાર કોઈ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના પદવી ધર નથી. છતાં વિજ્ઞાનના શિક્ષક છે અને એમણે વિજ્ઞાનના કંઈ પ્રકારને એવી સરળ અને રસિક રીતે રજૂ કર્યાં છે કે આમાંના પાઠો એક નાની વાર્તા વાંચવામાં મળે એટલો આનંદ આવે છે.

૪ રાસપદ્મ : લેખક : મૂળભાઈ પીતામ્બર દાસ શાંદ, એમ. પી. શાંદ, એન્ડ કં. રાવપુરા, વડોદરા, મુ. એક રૂપિયા.

૫ દક્ષિણી સંબંધકલા : લેખિકા : શ્રી. સુલોચના દીવે, શ્રી સાહિત્ય મંદિર, સુરત. મુ. ૦-૩-૦.

આ 'વિજ્ઞાનપાઠાવલિ' ૧ 'માધ્યમિક શાળાના પ્રથમ ધોરણ માટે' સુંદર પાઠ્યપુસ્તકની ઝરજ સારશે. લેખક પોતે જ ચિત્રકાર હોય તેમણે એ પુસ્તકને - સચિત્ર કરવામાં પણ ઘણી કાળજી રાખી છે અને આપ્યું પુસ્તક સુધઃ રીતે સરસ કાગળ પર છપાયું છે. વિજ્ઞાન નેવા વિષયોમાં બાળકોને રસ લેતાં કરવાં હોય તો પાઠ્યપુસ્તકો આવી પ્રવાહી અને બાળકોને રૂચિર થઈ પડે એવી ભાષામાં જ લખાવવાં જોઈએ અને એને સુધઃ રીતે પ્રકટ કરવાં જોઈએ. આ પુસ્તક માટે તો એના લેખક અને પ્રકાશક ગૌરવ લઈ રાકે એમ છે. વિજ્ઞાનના આગળના અભ્યાસ માટે પણ લેખક આવાં વધુ પુસ્તકો લખે એની અપેક્ષા રાખવી અસ્થાને નથી.

બાલકાદિત્યનાં પાંચ પુસ્તક-શ્રુતિમંત્રે ૭ થી ૧૧ ફેરીની બે દક્ષિણમુર્તિ સંસ્થાની છે. અને એમાંની 'જંગાળની લોકકથાઓ' મોંઘી બહેને આશિષિત ભાષામાં લેવારીને બે સુંદર વાર્તાઓ બાળકોને પૂરી પાડી છે. 'રાસકન માન બોલે' પહેલા મામની અધુરી કથાને એટલી જ રસિકતાથી આગળ લેવાયે છે, બાળકોને આ બંને પુસ્તકો ગમી જવાનાં છે. 'કિલકિલાટ' માં નાનાં બાળકોને ગમી જાય. એવા રમકડાં નેવાં

૧ વિજ્ઞાનપાઠાવલિ : ભાગ ૧ થી : લેખક : ચિત્રકાર : શ્રી. અરવિંદ પટેલ પ્રકાશક, સુંદર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર, મુંબઈ, ૭, મૂલ્ય ૦-૮-૦

(૭) જંગાળની લોકકથાઓ ભાગવાંતર : મોંઘી બહેન, (૮) દારૂન : ભાગ જીતે : અનુ. ટાંકર સાહ : બંને દક્ષિણમુર્તિ બાલ સાહિત્ય વાલીકા પુસ્તક ૨૪-૨૫, ભાવનગર, બંનેનો મૂલ્ય પાંચ પાંચ આના. (૯) કિલકિલાટ : સંપાદક : જમુભાઈ દાબી : સોમ-ભાઈ પટેલ : સુંદર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર, મુંબઈ ૭, મૂ. ૦-૬-૦ (૧૦) અદકમદક (૧૧) છબછબીઆ : સંપાદક નટુભાઈ આચાર્ય : સુમનજેન આચાર્ય : રાદ બાલશિક્ષણ માળા-ગોન્ડીસેરી સાહિત્ય મળીકે ૧-૨ : મૂલ્ય બંનેનો દોઢ દોઢ આનો.

જુદા જુદા વિષયોનાં લોકકથા-ગીતોના સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. બાળકો રમતાં જાય અને માલોં જાય તેના આ સંગ્રહ છે. 'અદકમદક' અને 'છબછબીઆ' એ બંને મોન્ડીસેરી વર્ષમાં શિખતાં બાળકો માટે મજાનાં છે.

પુસ્તકો ઉપરાંત બે વાર્ષિકો ત્રે મોકલ્યાં છે. એમાંનું 'ઉષા' મુંબઈની નવરૂતી ન્યુ ઇસ્ટ સ્કૂલનું પ્રકાશન છે. એમાં એજ શાળામાં શિક્ષણ લેતાં બાળક બાલિકાઓનાં રંગમંચો તથા સાદા છતાં ભાવવાળી ચિત્રો અપાયાં છે, અને એ જ શાળામાં બનતાં બાળક બાલિકાઓની અંગ્રેજી, ગુજરાતી સંસ્કૃત લેખ પ્રસાદી આપવામાં આવી છે. શાળામાં મળતાં બાળકોની માંસકારિક પ્રગતિનો ખ્યાલ આવાં પ્રકાશનોથી બાવી રાકે. તે સાથે શાળાની વર્ષ બારની પ્રગતિનું સમાચારન પણ એમાં સંગ્રહાય રહે, કલાત્મક રીતે યજેદ એ પ્રકાશન નવા ગુમનાં બાળકોની વિકસતી જલો રાકિતોને બહુ પ્રાદુર્ભાવ છે.

ગીતું વાર્ષિક, વધારે ગૌરવ ઉપજાવે એવું છે કારણ કે આફ્રિકા નેવા દૂરના પ્રદેશમાં વસતા ગુજરાતી સાહિત્યકારોની સાહિત્ય સેવાનો એ પરિચય છે. અને એમાંથી આફ્રિકામાં વસતા ગુજરાતી સાહિત્યકારોની પ્રગતિઓનો ખ્યાલ આવી શકે છે. 'અશુભ' (લંબી શ્રી. મનસુખરામ વૈજનાથ દવે : પ્રકાશક : ગુજરાતી સાહિત્ય કેન્દ્ર - જક મંદળ, બેલક ૧૩૩૫; નાઈરોબી) ને આ રીતે આકાર આપતાં ઘણાં બાનદ યાય છે. એમાં સંગ્રહાયેલી વિવિધ સાહિત્ય સામગ્રી આટલા દૂર વસતા બાળકોની સંસ્કારિતોનો ઘોતક છે અને તેથી તે આ પ્રકાર વધારે બાલકારત્મક થઈ પડવો જોઈએ.

એ નવાં સામયિકોને પણ પરિચય કરાવી લઈ. 'ગુણસુન્દરી' માં કેટલીય વાર દેખા દેતા શ્રી. જયિયત પંડ્યાએ ખલાતથી 'નવપ્રભાત' નામનું માસિક શરૂ કર્યું છે અને એમાં હળવા સાહિત્યની કેટલીક રસિક સામગ્રી અપાય છે. અત્યાર સુધીમાં એના પણ અંકો નીકળ્યા છે એમાંનો છેલ્લો જન્માખતે અંક હોય કૃષ્ણ જીવન વિષે વિવિધ લેખ સામગ્રીથી ભરેલો છે.

ખીનું સામયિક, 'નવલિકા' નામના માસિકનું પ્રકાશન છે. શ્રી. શ્યામજી તેલવાળાના પ્રમુખપદે સુબંધથી એ નીકળ્યું છે અને મુખ્યત્વે નવલિકા અને નવલિકા સાહિત્યની ચર્ચાનાં એના હેતુ છે એ હેતુને સફળ કરવાના તંત્રીના પ્રયાસ પહેલે જ આ કે દિગ્ગોચર થાય છે.
તા. ૨૩-૬-૩૭.

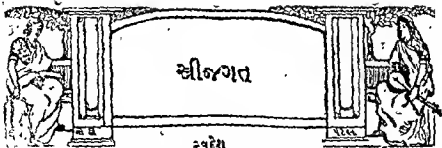
ચિત્રેશ્વર ર. રુપક

સ્વીકાર : (૧) પૂર્ણા : જોગજર : અક
૧ : તંત્રી રણજીતજી પરાજીત મહેતા, મોઢા બનર,

નવસારી, આ નવું સામયિક જોગજર માસથી શરૂ થયું છે. (૨) આમેજીવન : સદકાર્ય અને જોડી : સપ્ટેમ્બર : તંત્રી પ્રો. કે. ડિં. કામજર અને મ. સો. પાઠક, વડોદરા, (૩) મોઢેન્દુ : (આવજ) તંત્રી : વૈધ વિશ્વનાથ દવે, અમદાવાદ, (૪) બ્યાયામ : સપ્ટેમ્બર : તંત્રી ઘોડો નારાયણ વિદ્યાંસ, વડોદરા, (૫) આંખ-ખંડુ : સપ્ટેમ્બર : તંત્રી : ત્રીકમલાલ મા. મહેતા સુરત, (૬) વાચન : સપ્ટેમ્બર : તંત્રી : વલ્લભજી સુન્દરજી કવિ, રાજકોટ, (૭) શ્રી. દક્ષિણમૂર્તિ બાવન : ૧૯૩૬-૩૭ નો અહેવાલ અને નાણાં પ્રકારણ, (૮) શ્રી. પૂર્વ આફ્રિકા સત્સંગ મંડળ, નેરોબીમાં બસાયલાં સાતમાં સંમેલનનો હેવાલ.

માત્ર અજ્ઞાનને કારણે !

આપણી સઘળી આપત્તિઓ, મુશ્કેલીઓ અને નિષ્ફળતાઓનું મૂળ કારણ આપણું અજ્ઞાન છે ! હપ્તસીનીઆ છેલ્લી લકાઈમાં પોતાનું પુરાતન રાજ્ય ગુમાવી બેઠું તેનું કારણ એક જ હતું કે અર્વાચીન લકાઈમાં ચાલોતું તેને જ્ઞાન નહોતું. એ જ કારણે, એના અનેક બલિષ્ઠ યોદ્ધાઓની બહાદુરી નકામી નીવડી. આવી જ વાત ખીન સ્વરૂપે આપણા દેશમાં પણ બની રહી છે. આપણા દેશમાં ક્ષય, છોંકાઈપીસ અને ન્યુબોનીઆ વગેરે રાજોથી નીપજવા મરણોનું પ્રમાણ ખીન દેશોના મુકાબલે ધણું વધારે થતું છે. આનું કારણ શું ? ખરું અને એક જ કારણ એ છે કે આવા રાજો થતા અટકાવવા કેવી રીતે અને યથા પછી મટાડવા કેવી રીતે એ આખતનું આપણા લોકોને જ્ઞાન નથી, ખાંસી અથવા શરદીએ ભતે ભયંકર દરદો બંધે નથી, પણ એ દરદો ખીન અતિ બયંકર અને છવસેણ દરદોના દૂત સમા છે એટલું જ ને આપણે ભણીએ તો સચિસાગ આટલા જ વિરોધ જ્ઞાનની જરૂર છે કે આવા દરદોને રક્ષાતમાં મટાડી દેવા માટે સીરોડીન “ રોરો ” નામની ચમત્કારિક દવાના ઘોડા જ ચમક્યા બસ થાય છે. એના સેવનથી આ દરદો અજન વધી રાકતાં નથી અને ક્ષય કે એવા બયંકર પનિણુઓ નિપતવી રાકતા નથી. એક વાર લોકોને અનુભવ થાય કે સીરોડીન “ રોરો ” છેલ્લા ૪૦ વરસ થયાં આસનબીઓને લગતા રોજો મટાડવા માટેના સદુષ્ટી સલામત અને ખાતરી બર્થો ધવાજ સિદ્ધ થઈ ચૂકે તો તે પછી લોકો પોતાના ઘરમાં સીરોડીન “ રોરો ”ની એકાદ બે બાટલી હમેશાં જરૂર રાખી મુકે અને એ રીતે ખાંસી, શરદી કે સજેખમ થઈ આવતાં ધરતા પ્રત્યેક માણસનાં આરોગ્યનું રક્ષણ કરી શકે. ભણકાર માણસો આ વાત જરાબર જાણે છે અને સીરોડીન “ રોરો ”ની મદદ વડે પોતાના આરોગ્યની સલામતી સાચવે છે. ખીન સંદુએ પણ આ વાત ભણી લેવી નોંધવું.

શ્રીજગત

સ્વદેશ

શ્રીઓ તરફથી પ્રધાનોને સત્કાર : સંપ્રદાનના બીજા અવારોહમાં, મુંબઈના પ્રધાન મંત્રીના સ્વદેશના માનમાં મુંબઈમાં અનેક સન્માન સમારંભો થયા હતા. એ પૈકી શ્રીઓ તરફથી એ સમારંભો થયા હતા. બોમ્બે પ્રેસીડેન્સી વીમેન્ટ એસોસિએશન તરફથી એલ્ડોમનો મેથાવડો કરવામાં આવ્યા હતા. અને બીજે સમારંભ મુંબઈ યાકેરની શ્રી મુજશાની હિન્દુ સો મંડળ, ભગિની સમાજ, તેમજ બીજા મળી સત્તર અઢાર શ્રી સંસ્થાઓ તરફથી માધ્યમભાગમાં શ્રીમતી લેડી લઈશીમાઈ જમખોડનદાસના પ્રમુખપદે થયા હતા. એ પ્રસંગે પાર્લામેન્ટરી મંત્રી નિમાવા બદલ શ્રીમતી હંસાબહેન મહેતાને પણ અભિનંદન આપવામાં આવ્યાં હતાં.

તા. વડાપ્રધાન શ્રી. ખેર, શ્રી. મુનશી, તેમજ અન્ય સરચોના સેવા, ત્યાજ અને કાર્યશક્તિના શ્રીમતી લેડી હંસાબહેન તેમજ બીજા વક્તાઓએ ભાષણો કર્યાં હતાં અને તેનો ઉત્તર આપતાં બીજા. શ્રી. બી. જી. ખેરે જણાવ્યું હતું કે મહિલાઓના સાથ વિના કેવળ પુરોષ સમાજ તથા રાષ્ટ્રનું ધકતર કરી શકે એ અસાધ્ય છે. અસહકારની ચળવળ વખતે સ્ત્રીઓએ જમદને સીરશક્તિનું બાન કાઢ્યું હતું. તેમણે છેવટે હા હથેલ તેમજ કામમાં સહકાર આપવાની વિનંતિ કરી હતી.

સ્વદેશ મંત્રી શ્રી. મુનશીએ જણાવ્યું હતું કે અમે મહાત્માજીની આજ્ઞા ઉઠાવવા નીકળ્યા છીએ એટલે અમને સાથ આપવાની તમારી ફરજ છે. કેવળ કાયદા પડવાથી આપણે અર્થ સંચયને નથી. સ્ત્રીઓને સમાનતા સંપાદે, પસંદીનતા નહિ થાય, હુનર વલોગ ખીરે, સ્ત્રીઓ કર્તવ્ય પસંદા અને એજ પ્રાર્થના, શ્રીમતી જમશીબહેન રાવજી, શ્રીમતી અવંતિજીમાઈ ગોખલે વગેરેએ પ્રાસંગિક વિચયન કર્યાં હતાં.

કુ. ઇન્દિરા નેહરુ : મહા તા. ૨૧ મી સંપ્રદાન મુંબઈથી ઉપરની આયોજીત વાહસરાય એફ ઇન્ડિયા 'માં પોતાને અત્યાસ આચળ વધારવા માટે રાષ્ટ્રપતિ પંડિત જવાહરલાલની પુત્રી કુમારી ઇન્દિરા નેહરુ વિશ્વાયત જવા ઉપરી ગયાં હતાં. તેમને વિદાય આપવા માટે રાષ્ટ્રપતિ જવાહરલાલ ઉપરાંત બીજા મહાસમાચારી અભેરાને પણ મોત સ્ટેશન પર હાજર રહ્યાં હતાં.

હિન્દી-અમેરિકન લગ્ન : હિન્દ સેવા સમાજના સુખ શ્રી, કોલરાલે અમેરિકન સુવત્રી મીસ મેરી એમ. કેમ્પેલને લેડી સીરીલ મેરેજ કર્યાં છે. મી. કોલરાલ મીસ કેમ્પેલને ગણ જીવન, માસમાં હોલે લુગ ખાતે મળ્યા હતા. તે અમેરિકામાં એલ્ડીઓમાં આવેલા પેલાન રાકોમાં સિદ્ધિ છે.

ભગિનીસમાજ અંગ્રેજ વર્ગોને મેથાવડો : મુંબઈના શ્રી ભગિનીસમાજ તરફથી ગજુ વર્ષથી અંગ્રેજ વર્ગો સાથે છે. તેના જીવન જીવન વર્ગોમાં ઉત્તીર્ણ પક્ષેથી બહેનોને છતાંમ આપવાનો સમારંભ તા. ૨૫ મી એપ્રિલે ભગિનીસમાજ બાલમંદિરમાં થયો હતો. સમાજની સિક્કા સમિતિ તરફથી શ્રીમતી સરોજબહેન મહેતાએ વર્ગોને ઉત્તીર્ણ કરી હતી. તે દરમિયાન જણાવ્યું હતું કે અત્યારે ૬૬ બહેનો આ વર્ગોના લાભ લે છે. પ્રમુખરણનેથી શ્રીમતી હીલવતી મનમુખસાલ દલાલે ઉત્તીર્ણ થયેલી બહેનોને છતાંમ વર્ગો આપ્યા પછી સ્ત્રીઓની અજ્ઞાનતા દૂર કરવાના સર્વ પ્રયત્નોને અભિનંદન આપતું એટલે એમ જણાવી નિરક્ષર બહેનોમાં જ્ઞાનનો ભેગ બને તેમ વધુ દેજાનો સાથ એવી રીતેજી વ્યક્ત કરી હતી.

બાલવિધવાની કશ્વ કહાણી : કોલકાતુર ખાતે એક ખંદર વર્ષથી બાવા રરરયા પછી વર્ષમાં જ વિધવા બનતાં ધણી કોઈ કાલતમાં મૂકાઈ,

કોઈએ તેને સાલ્ય આપી બે ગ્રજુ મદિના પર મુંબઈ મોકલી. ત્યાં તેને એક કુલખાનું ચલાવતી સ્ત્રીને સોંપવામાં આવી. એ વિધવાને ત્યાં અની-
તિમય જીવન ગુન્દરવાની ઇચ્છા ન હોવા છતાં ફરજ પડી આ અસહાય સ્ત્રીઓમાંથી છૂટવાનો આ બાળા પ્રપત્ત કરતી હતી. તેણે એકવાર એક યુવાનને બોલાવ્યો અને તેને બધી કથા કહેતાં યુવાને તેને નકારવાથી છોડાવવાની કબજાત આપી બહારમાં બાળાએ તેને પસંદગાનું કબજા કર્યું. આ યુવાને પછી એ બાળા માટે વારંવાર જવા માંડ્યું, અને એક દિવસ કુલખાનાની બાઇને આ બાળાને બહાર લઇ જવા દેવાની માંગની કરી. બાળાએ રોડ રૂપિયા માંગ્યા. યુવાને પચાસ રૂપિયા આપ્યા, બાળીના પાછળથી આપવા માંડ્યું. યુવાન બાળાને ડકડ પરની પોતાની મેં ઉપર લઇ આવ્યો. રાત્રે યુવાન બહાર ગયો તો એટલે બીજા કોઈ બે છુટવાની આપીને બાળાને લઈ શકે લઇ ગયા. અને ત્યાંથી જઈ લઇ ગયા. ત્યાંથી આ બાળા તેમણે તેને વાલકેશ્વર સૂચી ગયા. આ બાળા આપણે પીછગાસ બાન્ધ્યા કબજામાં અને પોલીસ તપાસ ચલાવે છે.

અનીતિની કમાણી પર ગુજરાત ચલાવવાના આરોપસર મુંબઈમાં ગિરવામ રોડ પરના એક મહાનમંદી લીલાવતીમાથ માણેકલાલ ઝવેરી નામની એક સ્ત્રીને ગિરફતાર કરી પાછળથી અમી-
નપર છોડવામાં આવી છે.

દરિયુરા મહામહાની સ્વાગત સમિ-
તિમાં સ્ત્રીઓ : આવતા ફેબ્રુઆરી માસમાં બારોડાથી તાલુકામાં આવેલા દરિયુરા નાગમાં દિની રાષ્ટ્રીય મહાસભાની એક મળશે. એની સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ અને હોદ્દોદોની ગુસ્તાવી તા. ૨૬ માં એમણે બારોડાથી મુકામે મળેલી સ્વાગત સમિતિની એકમાં થઇ ગઇ છે. એમાં સીમની અમિતભાઈ દેસાઈ, સીમની વિગ્યાનોડી કાનુગા અને સીમની મોડુ બહેન પીટિ એ ગુજુ બહેને ઉપપ્રમુખ તરીકે ગુસ્તાવી છે અને છ સભાગ મંત્રીઓમાં એક મંત્રી તરીકે સીમની ન્યેયરતાબહેન ગુસ્તાવી પસંદની થઇ છે. સ્વર્ણસેવિકા દળના અધિકારી તરીકે બહેન મુકુલ અંબાલાલ સાર-
ગાડની પસંદની થઇ છે. એ ઉપરાંત અન્યઅન્ય

સમિતિમાં સીમની બહેને ગંગાબહેન ઝવેરી, ચંપાબહેન મહેતા, મણિબહેન જરીવાળા અને મંગલાબેદી ગોળવાળાને સ્થાન મળ્યું છે.

સૌન્દર્યની હરિકાથ : મુંબઈથી પ્રકટ થતા અગ્રેષ્ઠ સાપ્તાહિક ' શ્રી સન્ડે સ્ટાન્ડર્ડ ' ' મીસ ઇન્ડિયા-૧૯૩૮ ' ની સૌન્દર્યની હરિકાથ બહેન કરેલી છે. એ હરિકાથ સામે સુરતમાં સુરત હિન્દુ સ્ત્રી મંડળની સીમની વચંતબહેન બારતીવાના પ્રમુખપદે મળેલી રાજામાં વિરોધ દર્શાવતો અને ભારતીય આદરોને એ હરિકાથ અનુકૂળ ન હોઇ એ બંધ કરવાની એ પત્નિ સચાવકોને વિનંતિ કરતા ઠરાવો થયા હતા. સરકારને પણ આવી સૌન્દર્યની હરિકાથનો બંધ કરવાની વિનંતિ કરવામાં આવી હતી.

સ્ત્રીચિત્રકારને ઇનામ : ભણીતા ચિત્રકાર શ્રી. કનુ દેસાઈનાં પત્ની સીમની બદા દેસાઈ એણે પણ ભણીતા ચિત્રકાર છે તેમને પુસ્તાની વાંચવા કોલેજમાં બોમ્બે આર્ટ સોસાયટી તરફથી બામસાં ચિત્ર પ્રદર્શનમાં ખાસ ઇનામ મળ્યું છે.

એ નાગર સ્ત્રી-મેન્યુએટોને માન : અમદાવાદની વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ જાતિમાં બી. એ. ની સૌથી પહેલી ડીગ્રી મેળવનાર એ બહેને સૌ. રનેદલતા ગિરિકાન્ત પંડ્યા અને ક. મહેન્દ્રા હીસારકર મુનશીને બહેન અભિનંદન આપવાનો મેળાવડો મળ તા. ૧૨ મીએ રાધપુરમાં મગનભાઈની અપરાણમાં સ્મોલકોલ કોર્ટના જજ શ્રી. ચન્દ્રશુભ ધનવંતરાય પંડ્યાના પ્રમુખપદ નીચે કરવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ મંડળ નેના તરફથી આ મેળાવડો કરવામાં આવ્યો તેના મંત્રી બાઇ કુંજવિહારી જાદાએ મંડળનો રિગેઈ વધિતાં કેગવ પિતા ઉત્તેજનાથ મંડળ તરફથી થઇ રહેલા પ્રથનોની વિગતો આપી હતી.

શ્રી. લક્ષ્મીપ્રસાદ બેને સ્ત્રી મેન્યુએટોને અભિ-
નંદન આપીને સૌ. રનેદલતાને પ્રતિકૂળ સંયોજમાં પણ અરજાસ કરીને આ ડીગ્રી મેળવવા માટે મનચાલ આપેા હતો બેને બહેનેને તે પડી પુરપદાર પદેરાવવામાં આવ્યા હતા. એ પછી તે બેને અભિનંદન બહુ આગર માની હતો.

પ્રમુખે સૌ કેળવણી વધારવા
જાતિની સન્માનીયોને બોધ
આપ્યો હતો. છેવટે તેમને
દારનેતા અષાઠ મેળાવડાની
ધખી. પડાવી, દૂધ અને ફલ
પાન લઇ મેલાવડો વિખરાયો
હતો.

શ્રીમતી રામેશ્વરી
નેહરુ : હરિજન ફંડ ચિત્ર
કરવા માટે રેડિયો બારસથી-
મહાત્માજીની જન્મતીથી-
કાઠિયાવાડનો પ્રવાસ કરનાર
છે. કાઠિયાવાડના હરિજન
કાર્યકર્તાઓ આ પ્રવાસની
યોજના કરી છે, તેઓ રાજ-
કોટથી રાજઆત કરી, મોરબી,
બાણુવડ ખંભાળીઆ, દારકા,
જુનાગઢ, ચોરવાડ, વેરાવળ,
પ્રતાપ માઠણ, વડીયા, નેતલસર
વાડી, અમરેલી, વઢવાણ, પ્રાંચકા, ભાવનગર,
પાસીતાણા, વરતેજ, સોનગઢ અને વીરમગામનો
પ્રવાસ કરશે. ત્રાવણકોરને મંદિરો હરિજનો માટે
પુલ્લેમાં મુકાવવામાં શ્રીમતી રામેશ્વરી દેવીનો કુબો

મીસ દે. ભાગવત
મુબઇ યુનિવર્સિટીની આ તેજસ્વી વિદ્યા-
ર્થીની પીએચ. ડી. થવા છત્તાં ગઈ છે.
રામદેવી પુત્રી સાથે એ બાકા પર જોડી
હતી તે દરમ્યાન પાસલેટનો દીવો એકાએક
લથપી પડ્યો અને માત્રીક્રીનાં કપડા સળગી ડહધાં
અને પરિણામે બંને હાડી મરણ પામ્યાં. (૩)

ઓછો નથી. ત્રાવણકોરને પગથે
કાઠિયાવાડનાં મંદિરો હરિ-
જનો માટે પુલ્લેમાં મુકાવવાનું
સ્વપ્ન શ્રીમતી રામેશ્વરી ધણી
સમયથી ચેતી રહ્યાં છે. તેઓ
કાઠિયાવાડનાં લગભગ બધા
રાજ્યોને મળનાર છે.

સ્તવ સંઘડીનો લોગ:
(૧) મુબઇમાં બહુસ્વર
રોડ પર મોટી દાકસમાં પતિ
સાથે રહેતી લીલાવતી મગન-
લાલ નામની સોનારણ, ચુકર
આવતાં બળતી સગડી પર
પડી જતાં દાકી મરણ પામી,
(૨) મુબઇમાં મજગામ
ખાતે રહેતી રામદેવી પરમલ
નામની હુવતી અને તેર
વર્ષની પુત્રી કુંદાબાઈ કશુ
સંતોગમાં મરણ પામ્યા.
રામદેવી પુત્રી સાથે એ બાકા પર જોડી
હતી તે દરમ્યાન પાસલેટનો દીવો એકાએક
લથપી પડ્યો અને માત્રીક્રીનાં કપડા સળગી ડહધાં
અને પરિણામે બંને હાડી મરણ પામ્યાં. (૩)

શ્રી કપિલા ખાંડવાળા : શ્રી નિર્મળા સમથ : શ્રી સરોજબહેન ચોધ
નપાનમાં વિદ્યુલ પરિવર્તમાં દાકરી આપીને પાછાં ફર્યા

મુંબઈમાં પાંચવાણેય લેણમાં રહેતી દેવકોરબાઈ નામની ૩૦ વર્ષની વિધવા મ્હા મુકામ રજા સગાવાની દની ત્યાં સારીને આંચ લાવતાં દાઝી મરાળ પામી હતી. (૪) પતિ વર્ષવર સવારતો અને કાઠવા થવા કરતા તેથી કંટાળીને ચેરી નામની ૨૫ વર્ષની એક પોલીસ કોન્સ્ટેબલની પત્નીએ પાસપેટ છાંંડીઆપવાત ક્યો. (૫) અમદાવાદમાં બાદલપુરમાં પતિ સાથે રહેતી સવિકાંતા કુંજબીદાસી નામની ૨૨ વર્ષની સ્ત્રી રજા સગાવાવા જતાં સખત દાઝી જવાથી મરાળ પામી છે. (૬) મુરતમાં સેવકપુરાની આવક શેરીમાં રહેતી એક લેન-સ્ત્રી બાળમતી જરાવતલાલ મોદનવાલ મ્હા બતાવવા માટે મ્હવ સગાવાવા જતા બડકો થયે તેથી દાઝી મરાળ પામી.

પતિદેવ ! (૧) પત્નીની આવસ્યકજન સંજોથી રામ જતાં તેને કુદાવાથી મારી નાખનાર આખું તાતુવાના અજરપરામ રહેવાસી દરમાન-આઇને નડિવાદના સેસન્સ જન્મે ૧૮ માસની સજા કરી છે. (૨) મુંબઈમાં કોલાબા ખાતે પત્ની સાથે રહેતા કૌલત શુન નામના સખસે પત્ની પર દુમચો કરી તેણે તાક કરી ખાધું અને પત્ની પોલીસનું ઘરણું ફીડાવું. (૩) ચોદ વર્ષની પત્નીને મળીને ઇલમો કરવાના શુન્દા મટે દોલેવાડી મામતા રામા મહુને સ્વાત વર્ષની સખત રેલની સજા થઈ છે. (૪) વડવાળું કેપમાં રહેતા એક જુનારી રાજપુરના મેળમાં દાઝી જતાં તેણે પોતાની પત્ની પાસે જુનાર રમવા ધણીની માંગ કરી. પત્ની તેણે ના પાડી, એટલે તે ઉપી ગઈ ત્યારે તેના પર આસનેક છાંંડી સગાવાની ફીડી. સદ્માગરે પોલીસ ઈલ થવા બાદ બગી ગઈ છે. પતિદેવને પોલીસે પાડ્યા છે.

પુનામાં સત્કાર : પુનાની ફેલ્ડીય મદિકા સંસ્થાએ તરફની પ્રધાનમંડળ તેમજ એસેમ્બલી અને કોન્સીલના સ્ત્રી સમીતીના સત્કાર માટે એખડે દોહમાં તા. ૨૩ મીએ શ્રીમતી આનન્દીચાઈ આશીશના પ્રમુખપદે માનવર આપવામાં આવ્યું હતું. મદાસલાવાની પ્રધાનેશને તેમની સર્વ પ્રતિ-ભામાં, મધનિરેષના કાર્યમાં અને કેનવશીની પુનર્વિરનામાં સંપૂર્ણ સાથ આપવાની પુનર્ભી સ્ત્રીએ

ખાત્રી આપવામાં આવી હતી સરકારને ટકો આપવા માટે સ્ત્રીએ તૈયાર છે તેથી બોન. શ્રી. બી. ૨૨. બેરે સતિષ બપટ ક્યો દતો.

પતિ હયાત હોવા છતાં બીજા સાથે લગન કરવા માટે મીરાંબાઈ અનંત ધુરે વડે શ્રીમતી રજનીબાઈ માણેકલાલ દેસાઈ નામની એક સ્ત્રીને પુનામાં એક વર્ષની કેદ અને ૫૦૦ ના દંડની સજા થઈ. ૧૯૩૧ માં નાસિક ખાતે ધુરે સાથે તેનાં લગન થયાં હતાં, ત્રણેક વર્ષ તેની સાથે રહ્યા પછી તે પુના ગઈ અને ૧૯૩૬ માં માણેકલાલને પસંદી. આ લગનમાં સદાચ કરનાર શ્રીમતી જનકી-બાઈ કુલકર્ણીને રૂ. ૫૦ નો દંડ અથવા ૧૫ દિવસની કેદની સજા કરવામાં આવી છે.

સ્ત્રી કેળવણીની જરૂર : ઈંગલેમાં દિલ્લી સ્ત્રીઓની વિદ્યાપીઠના ૨૧ મા વાર્ષિક હેલ્સવ પ્રસંગે મુંબઈના વડાપ્રધાન શ્રી. બી. છ. બેરે રાષ્ટ્રીયનમાં સ્ત્રી કેળવણીની અગત્ય ઉપર બાર મૂકીને તેમણે જણાવ્યું હતું કે લોકો આ સંસ્થાનો સત્કાર કરે છે. એજ તેની ઉપયોગીતા અને પવિ-ત્વના પુરવાર કરે છે. સત્કાર પાસે તેને માન્ય કરાવવાની ખાસ જરૂર નથી પણ તેમ કરવાના હું યત્નો જરૂર કરીશ. ઉદાહરણે બહુવચાવી તે એકલો જ બાળે છે ત્યારે ઉદાહરણે બહુવચાવી બવિધ્યનું કુટુંબ બાળે છે. માટે બાળાઓને બહુ-વચાવી જરૂર છે.

પિતા નહિ, મિશાચ : સનારાના સેસન્સ જન્મે નાથુ બાલપા જગમ નામના ઉબરાજના રેલીય મર્ચન્ટને પોતાની છ વર્ષની કુમળી કૂલ નેચી પુત્રીને, કૂલ તરીકે મદાદેવને અર્પણ કરવાના શુન્દાસર દેહાંત દંડની સજા કરી હતી; આ સજા સાથે મુંબઈની વડી અદાલતને કરવામાં આવેલી અર્પણ રદ કરવામાં આવી છે અને કરવામાં આવેલી સજા કાયમ સખવામાં આવી છે.

બાલકલગન માટે સત્કાર : કાંતોળીના વધારાના છલ્લા મેજસ્ટ્રેટ માસ્તર દેવશંકરને તેમની સમીર વચની પુત્રીનું લગન કરવા માટે રૂ. ૧૨૫ ના અને ગોર મદરાજને રૂ. ૫૦ ના દંડની સજા કરી છે.

વિવાધર્થીનીની ઉઠતી : કાંતોળીની ડી. ને. સિંધ કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી મીસ સીનવાની

નામની ૨૦ વર્ષની યુવાન સિધિ બાળની મો. ત્રણપુર નામના મુસ્લીમ વિદ્યાર્થીએ છેડતી કરવાથી અને કોલેજના શિસ્તપાલે આ ફરિયાદ સંબંધમાં કાંઈ પણ પગલાં નહિ લેવાથી એક મુસ્લીમ વિદ્યાર્થીનીની આગેવાની હેઠળ ૮૦૦ વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓ હડતાલ પર ગયાં હતાં. આખરે શિસ્તપાલે તે છેડકારને એક વર્ષ માટે કોલેજમાંથી બરતરફ કરવાનું અને ખરાબ આચરણ સંદર્શિકાએ આપવાનું કબૂલવાથી મામલો સાન્ત પડ્યો પણ પાછળથી મુસ્લીમ વિદ્યાર્થીને અન્યાય થયો છે જણાવી આ સવાલને કોમી રૂપ આપ્યું છે અને સ્વતંત્ર તપાસની માગણી કરી છે.

ભાષણો કરવાની મનાઈ : બહુતાં સૌ કાર્યકર શ્રીમતી કમળાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયને દક્ષિણ કિનારાના કોઈ પણ ભાગમાં ભાષણ કરવાનો મહેસુર સરકારે મનાઈ કરેલાવી છે.

ત્રાવણકોરનાં મહાસભીયું : સ. ન્યાય : ત્રાવણકોર રાજ્યમાં સર્વ દિનદુઓ માટે મંદિર પ્રવેશની પૂટ મુક્તી ઐતિહાસિક બહેરાત માટે ક્ષમિયોનામાં મોજી

ત્રાવણકોર રાજ્ય દિનદુ મહિલા પરિષદે ના. મહારાણીને માનપત્ર આપ્યું હતું. પરિવહન દરિજન સીએ સહિત હમર ઉપર સૌ પ્રતિનિધિઓ હાજર હતી. ત્રાવણકોરના દીવાન સર સી. પી. રામસ્વામી આયર અને મહિલા પરિવહન પ્રમુખ શ્રીમતી રશ્મિબી લક્ષ્મીયીએ વ્યાખ્યાનો કર્યાં હતાં. મહાસભાએ નીચેનો સંદેશ મોકલ્યો હતો. “ત્રાવણકોરની મહિલાઓ પોતાના હૃદયમાંથી અટપડવતાનો ખ્યાલ દૂર કરીને અને હવે રાષ્ટ્ર યોગેશ હાથનિયંત્રના કાર્યમાં પોતાનો ફાળો આપીને ધર્મને શુદ્ધ બનાવે એવી મારી અભિલાષા છે.”

હાથમળા ખપ્પરમાં : હાથમળી કુર પ્રથાને પરિણામે એક યુવતીએ ઝાંસી ખાતે આપવાત

કર્ષનાં સમાવેશ ચોગરડના છેલ્લા અકબાડિયામાં મળ્યા હતા. એક યુવાન બન્દર ચેન્નકુએટ સાથે આ યુવતીનું સમગળ થયું હતું. યુવાનના માખાપે હાથમળી માંગણી કરી પણ તે યુવતીના લાઇથી પૂરી પડી નહિ. પરિણામે યુવકના માખાપે વેવિ-સાળ વખતે આપેલા હાથીના પાછાં માંગ્યાં અને સંબંધ તૂટી ગયો. યુવતીને આથી આઘાત લાગ્યો અને તેણે પોતાની સાથે પર ધાસણેટ છાંસી તે સળગાવી દાખવેલા અંત આણ્યો.

શિરત ભંગનાં પગલાં : બંગાળના કોલિસ કાર્યકર શ્રીમતી નયોતિમીયી ગંધુરી-નેઓ પ્રાંતિય ધારાસભાની સુરણીમાં મહાસભાવાલી ઉપહવારની દરિદ્રધર્માં ઉભાં રહ્યાં હતાં તેમની સામે બંગાળ પ્રાંતિક મહાસભા સમિતિએ શિરતભંગનાં પગલાં લીધાં છે. તેમને એક વર્ષ સુધી કોઈ પણ મહાસભા સમિતિના સામાન્ય સભ્ય બનવાની અને એ વર્ષ સુધી કોઈપણ સભાના સભ્ય બનવાની મનાઈ કરવામાં આવી છે.

મહાસભાવાલી સ્વીકાર્યકર ગિર-હતાર : પંજાબનાં બહુતાં કોંગ્રેસવાદી

સૌ કાર્યકર બીજી કાતમા બેઠકને ભાગલા ખાતે એક સભામાં મહેવાલી વાંધાબરી કવિતા ગાવા માટે ગુહાસપુરના નધારાના મેલસ્ટ્રેટના વોરંટ અનુસાર ગિરફતાર કરવામાં આવ્યામાં આવ્યાં હતાં. તેમને પાછળથી જામીન પર છોડવામાં આવ્યાં છે.

કેન્થ દિનદુમાં ખાલ હાગેના પર પ્રતિબંધ મૂકતા ખરડાને કેન્થ પ્રલસતાના પ્રમુખની અનુરી મળી ગઈ છે. કેન્થ સરકારના દિનદુ ગેઝેટમાં એ કાયદો પ્રસિદ્ધ થયો. તે પછી એના અમલની શરૂઆત થશે. આ કાયદાની મુખ્ય કલમ પ્રમાણે, ૧૬ વર્ષની અંદરના કોઈ પણ ઊંઠાસનું અને ૧૪ વર્ષની અંદરની કોઈ પણ ઊંઠાસનું લગ્ન થઈ શકશે નહિ. આ કાયદાનો લંઘ કરનારને મારા પિતા, વાલી અને લગ્ન કરાવનાર ગોરને ૬

ગુણમુન્દરીના આવતો અંક દીપોત્સવી અંક

‘ગુણમુન્દરી’ નો નવેમ્બર માસનો અંક ‘દીપોત્સવી અંક’ તરીકે પ્રકટ થશે. એમાં ગુજરાતી બહેનોની કલાકૃતિઓ ઉપરાંત ગુજરાતના બહુતા લેખકોના અને કવિઓના રાસ-કાવ્યો-ગીતો વાર્તાઓ-નેમજ લેખો પ્રકટ થશે.

સૌ કાર્યકર બીજી કાતમા બેઠકને ભાગલા ખાતે

ચી ૩૦ દિવસ સુધીની કેદની અને ૫૦૦ થી ૫૦૦૦ ક્રાન્કના દંડની સજા થઇ શકશે.

વિદેશ

સાઇકલ પ્રવાસના એ રેકૉર્ડ : લંડનથી થોર્ન સુધીનું ૧૯૫ માઇલનું અંતર ૧૧ કલાક અને ૨૩ મીનીટમાં સાઇકલ પર પસાર કરવાનો રેકૉર્ડ લીડસ તથા આવેલાં મીથલીની રોડા શાહટ નામની યીસ વર્ષની તરૂણીએ કર્યો છે. આઠઘણી સંતોષ ન પામતા ૧૨ કલાકમાં ૨૦૫ ફે માઇલનું કુલ અંતર કાપવાના છરાણથી તેણે ૩૩ મીનીટમાં બીલ ૧૦ ફે માઇલનું અંતર કાપ્યું. આ દીને તેણે બે રેકૉર્ડો તોડ્યા છે. લંડનથી થોર્નના એક જી સાઇકલીસ્ટ માટેનો રેકૉર્ડ તેણે એક કલાક સતત મીનીટ તોડ્યો છે. અને બાર કલાકના કુલ માઇલમાં તેણે ૧૯૬ માઇલનો વૃથો કર્યો છે.

મહાન અમેરિકન રૂઝા નવલકથાકાર : અમેરિકાએ ઉત્પન્ન કરેલા સર્વોત્તમ નવલકથાકારો પૈકીનાં એક મીસીસ એલિય વ્હાર્ટન ક્રાન્સમાં અવસાન પામ્યાં છે. ન્યુયૉર્કમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ મી. જી. એફ. નેન્સ. બોસ્ટનના મી. એલવર્ડ વ્હાર્ટન સાથે ૧૮૮૫ માં તેમનું લગ્ન થયું હતું. લગ્નના યોગાંક વર્ષો પછી તેમણે લેખનપ્રવૃત્તિ હાથ ધરી હતી. તેમનું પહેલું પુસ્તક, અમેરિકન સામયિકોનાં વખતે વખત લખેલી ટુંકી વાર્તાઓના સંગ્રહ 'ધી ગ્રેટ ઇન્ક્યુબેશન' હતું. એ પુસ્તક ૧૮૯૯ માં પ્રકટ થયું હતું. તે પછી, તેમનું અવસાન થયું ત્યાં સુધીમાં બાળ્યેજ એકાદું વર્ષ એણે પસાર થયું હતો કે બ્યારે મીસીસ એલિય વ્હાર્ટનની કોઈ ને મોઢ ફૂલિ પ્રકારા પામી નહિ હોય. પછી, એ નવલિકાઓ હોય, નવલકથા હોય, કે પ્રવાસ પ્રવૃત્તિનાં રમણે હોય.

૧૮૯૯ માં પ્રથમ પુસ્તક પ્રકટ થયા પછી યોગાંક વર્ષો એમનું અર્ધાં તે પછી ૧૯૦૫ માં તેમનું પુસ્તક 'ઇટાલીયન એક યાત્રાન્દસ' પ્રકટ થયું. ઇટાલીના બધાય ભાગેનાં મનોરમ ચિત્રો એમાં આવેખવામાં આવેલાં છે. શરૂઆતના આ દિવસો દરમ્યાન પણ એક સ્થળે તરીકે વસ્તુ નિરૂપણની

તેમની કલા દોષરહિત હતી. તેમની રોલી થયી જ પ્રવાસી અને મનોહર હતી અને 'અધ્યાત્મ સંબંધોનો ઉપયોગ' કર્યા વિના તેઓ પોતાના જિવાતે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવી શકતા. નોંધ્યે તેટલા જ સંબંધો તોડી તોડીને વાપરવા નોંધ્યે 'એકી તેમની માન્યતા હતી અને એને તેઓ ચીવટાઇથી વળગી રહેતાં અને તેમની ભાષા પણ ઘણી જ નિર્દોષ હતી. શરૂઆતમાં જ તેમણે લેખનમાં જે પ્રતિભા જતાવી તે એક પછી એક પ્રકટ થતાં પુસ્તકોમાં પૂર્ણાંશે જળવાઇ રહી હતી એટલું જ નહિ પણ એમાં ઉત્તરોત્તર વધારો થતો મધો હતો; અને એ સર્વેએ બારે પ્રકારના પ્રજા મેળવી લીધી હતી. જેમ જેમ તેઓ વધારે લખતાં મધાં તેમ તેમ તેમની કલા વધારે પૂર્ણ થતી ગઇ અને પાછળના જાગમાં લખેલી તેમની વાર્તાઓ તો ઘણી જ કલામય બની હતી. નવલકથા કે વાર્તાની રચનામાં જે હળવાશ અને કલા નોંધ્યે તે તેમણે સિદ્ધ કરી હતી.

એમની કૃતિઓ એટલી સારી થવા પામી છે અને તેમણે એટલું બધું લખ્યું છે કે, એ બધા માથી સાહિત્યની દિશામાં તેમના સર્વોચ્ચ કૃતિ તરીકે કહી એક કૃતિને ગણાવવી એ મુશ્કેલી બધું છે. છતાં ૧૯૧૧ માં પ્રકટ થયેલી તેમની નવલકથા 'ઇયન ક્રોમ' ધણુને પસંદ થઇ પડશે. આ નવલકથા બ્યારે પ્રકટ થઇ ત્યારે એના પર ખામી જ કડક રીકા કરવામાં આવી હતી. અને મીસીસ એલિય વ્હાર્ટન માટે એ નવા જ અનુભવ હતો; એ છતાં, અમેરિકાના ઉત્તમોત્તમ ગ્રંથો પૈકીની એક તરીકે એને જરૂર સ્વીકારવામાં આવે છે. નવાં છઠ્ઠાંડાના પર્વત પ્રદેશના ગ્રામોમાં જે છવન છવાઇ રહ્યું હતું તેનો તેમણે એમાં ચિતાર રાખ્યો કર્યો હતો. મીસીસ વ્હાર્ટનને એનો દશ વર્ષોનો અનુભવ હતો. તેઓ પોતે પણ આ નવલકથાને તેમની સર્વોત્તમ નવલકથા માનતાં, અને તેઓ એમ પણ કહેતાં કે બીલ બર્મ પુસ્તકો લખવા કરતાં આ પુસ્તક લખવામાં તેમને કોઈ અગેરાજ આનંદ થયો હતો.

એમની બીજી કૃતિઓમાં 'ધી સ્પીડીંગ એન્ડ ક્રાન્સ', 'ધી બુક ઓફ હોમલેસ', 'ધી એન્ડ ઓફ ઇનોસેન્સ', અને 'એ સન એટ ફ્રંટ' નો

કેશવેન કરેલો જોડે. આ પુસ્તકો વિમલના કાળનો વિચાર આવે છે. 'ધી રાધા' એક દીક્ષાન એ પુસ્તકમાં તેમણે તેમના અનુભવોનો વિચાર આપે છે અને નવલકથા લેખનની કલા વિશે સુંદર માર્ગદર્શન કર્યું છે. 'સ્વેચ્છ પોએમ્સ' નામનું બાર કવિતાઓનું એક સુંદર પુસ્તક પણ તેમણે લખેલું છે. 'ધી ચીફ્ટન' નામની એક નવલકથા તેમણે લખેલી છે. તેમાં અમેરિકાના ક્ષણિક પામતાના કોલપતિઓના બાળકોની દાવ-તનો રમુજ રીતે વિચાર રજૂ કરવામાં આવેલો છે. 'એ બેકવર્ડ ગ્લાન્સ' નામે તેમણે આત્મકથા લખી છે અને 'ધી વર્લ્ડ ઓવર' એ નામે સાન વાલ્ડોનો સંબંધ તે એક ગયા એપ્રિલમાં જ પ્રકટ થયો છે.

મીસીસ બ્લાઈન મિત્રો મેળવવામાં પણ સદ્-બાગી હતી. હેનરી જેમ્સ એ પૈકીના ખાસ હતા. અને મીસીસ બ્લાઈનની કૃતિઓ પર તેમની ઘણી ધાવ પણ પડેલી છે.

ફિનલેન્ડની મરાહુર સ્ત્રીકાથકરણ અવ-સાન : સૌ સ્વાતંત્ર્યની મેળવણના પુરોવામાં પૈકીનાં એક, ફિનલેન્ડના અમરવય શ્રી-તેના એની કુદકલેષનું ગણ તા. ૧૭ મી જુલાઈએ અવસાન થયું છે. ૧૯૧૪ થી ૧૯૧૬ સુધી તેઓ ફિનીશ સાહસવાનાં સભ્ય હતાં. ૧૯૧૨ થી ૧૯૨૬ સુધી સ્વતંત્ર ફિનીશ પાર્લામેન્ટનાં તેઓ સભ્ય હતાં અને કદાચ પાર્લામેન્ટનાં તેઓ સૌથી પ્રથમ સ્ત્રી સભ્ય હતાં એટલું જ નહિ લાંબામાં લાંબી સેવા પણ તેમણે જ આપી હતી.

એકાદશમાં આવેલાં સીટા ખાતેના રીશ કેસલમાં ૧૮૪૬ ની ૧૧ મી ડિસેમ્બરે તેમને જન્મ થયો હતો. એકાદશ તે વખતે રશિયા હરતક હતું અને તેમના પિતા એકમાત્ર જોડાન હોમ્સ કુલેલેસ તેના ગવર્નર હતા તેમની માતા આના વોન શોલ્ડે તેમની માતાને મારણે રોકેડીયા સજજવાના હતાં. પાંચ વર્ષ પછી તેમના પિતા દૂર પૂર્વ સાઈબીરીયાના ગવર્નર નીમાયા એટલે તેમણે છ વર્ષ વર્ષ નીઠોલાઈકીરક ખાતે ગયાં. ૧૧ વર્ષની વયે એનીને સિક્કલ માટે ટ્રેસન અને હેલ્થગ્રેડે ખાતે રાખવામાં આવી. બપોરે તે ૧૩ વર્ષની હતી ત્યારે તેમનું

કુદળ હેલ્થગ્રેડેથી બહુ દૂર નહિ એવે સ્થાને આવેલી તેમની ભગીર ખાતે રહેવા ગયું. ત્યાં તેમણે પાઠ્યથી બાળકો માટે શાળાની સ્થાપના કરી હતી અને એ ગામની વસતીમાં પરિચારિકા તરીકે થવા વર્ષો સુધી કામ કર્યું હતું. પરંતુ સાન્ત આચરણથી તેમને સંતોષ ન થયો અને તેમણે બાતમીદાર તરીકે લેખન પ્રવૃત્તિની શરૂઆત કરી. ૧૮૯૦ માં એક ફિનીશ વર્તમાનપત્ર માટે માલિયેન્ટી બેકોના અલેવાલો લખવા માટે તેમને લંડન મોકલવામાં આવ્યાં. થોડા સમય સુધી તેમણે 'ન્યુસ' નામનાં પત્રનું સંપાદન કર્યું, અને ૧૯૦૭ માં શ્રીઓનાં માસિક 'આરટી'નાં તંત્રીપદે તેમે આવ્યાં.

શ્રીઓની ચળવળમાં તેમને બારે રસ હતો. ૧૯૦૪ માં આંતરરાષ્ટ્રીય શ્રી મગધિકાર સંઘની પહેલી મહાસભામાં તેમણે હાજરી આપી અને ત્યાંથી શ્રીઓ માટે મગધિકાર મેળવવા માટે કામ કરવાનો તેમણે નિર્ધાર કર્યો. ૧૯૦૭ માં ફિન-

લખવાયાં છે

લાજપાશે

નવા યુગની સ્ત્રી

અને પુરુષ પાત્રો વિનાનાં નાટકો

લે. શામદાપ્રસાદ વર્મા

રમણલાલે વ. દેશાઈની પ્રસ્તાવના અને સોમાલાલ શાહના ભાવવાહી ચિત્ર સાથે

...અ.તુ.કે.મ...

નવાયુગની સ્ત્રી, અંદનહાર, મીરાંબાઇ

આ ત્રણેમાં સ્ત્રીત્વની મીમાંસા છે. સ્ત્રીત્વ તરફ પૂજ્યભાવ, સમકાલને સદૃશ દર્શાવ છે. અસ્વતા છે. વાતો રમ છે, પાત્રોમાં વૈવિધ્ય છે. વૈવિધ્યની મેળવણી ઉચિત છે અને સુરચિતે અનુરૂપ છે. સંવાદો સાદા પણ ઝમકવાળા છે. નાટકોનો સમયોપ લેખને હલાવતી કોઇ ઉન્નત ભાવના લહેરી મૂકેનો બળ છે. સુંદર, રસપ્રદ, યુગવલ્લુને અનુસરતાં... (પ્રસ્તાવનામાંથી).

કીર્મત બાર આના

યુગાંતર કાર્યાલય. ૨૦૪, ગોપીપુરા, સુરત

પરણી જઈ પોતાના જ હવનનું પીલતી કળીનું નું પુસ્તક લખે છે. આ પુસ્તકમાં સનાતનીઓના દેહ પર હીંક પ્રદાર કરવામાં આવ્યો છે.

શુભર્થ સમાચાર : (૧૮-૬-૩૭)

*

સુવાચ્ય વાર્તા

આ એક નવવિચાર પ્રણેતા અને જુની રૂઢિઓના દેહ પર પ્રદાર કરતી કૃષ્ણા છે. તેની નાચિકા દેવી આ કથામાં શુભ રહીને ઉપસાદેયની નવવિચારવતી નવલકથાઓ રચે જાય છે, તે પ્રકટપણે પોતે હવનમાં જાતિઓથી ભરેલા પોતાની આસપાસના સમાજની જ હોવાનો દેખાવ રાખી, એક યુવકના જીવનવાણી માનસનું પરિવર્તન કરાવે છે.

નવવિચારના કદર દિમાયતી મામા વરેરકરની લેખિની ભેટથી નાટકોમાં ચમકે છે તેટલી આંહી

નથી અશકતી, છતાં વાર્તા સુવાચ્ય છે અનુવાદમાં દોષ નથી બહુતા.

‘કુલછાયા’ : (૨-૬-૩૭)

*

શુશ્રુષાતણ બહેનો બોધ પાઠ લે

નવમતવાદ અને જીવનવાણી વિચારો વચ્ચેનાં ધર્મશુદ્ધિ દાખવતી આ નવલકથા મામા વરેરકર નામના જાણીતા મરાઠી લેખકની વાર્તાનો અનુવાદ છે. તેમાં ઉદ્દામ વિચારલેખીની એક સ્ત્રી લેખિકાએ લખેલી નવલકથાથી સનાતની સમાજમાં પુષ્કળ ખળભળાટ મચે છે, એ વસ્તુને મધ્યબોધ તરીકે રાખીને તેની આસપાસ વિવિધ પ્રસંગો થોડા નવલકથા-લખવામાં આવી છે. ખળભળી ઉઠેલા સનાતનીઓમાંથી એ પૃથ્થક જીવનવાણી વિચારના ત્રદસ્થો નવમતવાદના ધરમુળથી નોરોધ કરવા માટે એક સાપ્તાહિક પત્ર રાત્ર કરે છે. અને તેમાં એ સનાતની કુટુંબના વાતાવરણમાં ઉછરેલો એક યુવક અને યુવતીનું તંત્રી મંડળ રચાય છે, જે નવલકથાએ ખળભળાટ મચાવ્યો છે તેજ પુસ્તકની લેખિકા દેવી આ પત્રમાં પોતાના જ પુસ્તકની વીરુદ્ધ સમાલોચના લખે છે, તેમજ તે પુસ્તકના વીરુદ્ધમાં મળેલી બહેર સમાર્માં પોતાની જ નવલકથાનો સંજ્ઞા વીરોધ કરે છે, પરંતુ આખરે તે એ બન્ને યુવક-યુવતીનાં લખે યાય છે, પરંતુ તે બહેનો સનાતની વિચારના સ્વંભ મનાતા આગેવાનોમાં જ અગત અશુદ્ધિઓ કેટલી લખકર હોયે પડેલો મળે છે તે દેવીના ખીબ પુસ્તક પછી બહેર થઈ જાય છે,

આ પ્રસંગોની પઠના એવી રીતે થોડા છે કે તેમાં કેટલુંક નાટકી તત્વ દાખલ થઈ જતું હોવા છતાં વચિકના મન પર સચોટ રીતે નવમતવાદના વાજળીપણાની છાપ પડે છે. તેમાં અવાસ્તવિક ભેડું કંઈ દેખાતું નથી, તેમ નવમતવાદનો પ્રયત્નપૂર્વક પ્રચાર કરવામાં આવ્યો હોય તેમ પણ લાગતું નથી.

આણું સરસ પુસ્તક “શુશ્રુષુન્દરી”ના સ્ત્રી પાંચકોને ભેટ તરીકે આપવામાં તેના વંતો થી.

શું વાંચશો ?

નાટક	{	.....નાગાનંદ
		.....પ્રતિયા
		...છપાય છે...રાગની રાણી
નવલિકા	{	.....પુષ્પાંજલિ
		.....ધુમશિખા
		.....અંગાર
		.....ભડકા
		...હવે પછી.....કાવ્ય
નવલકથા	{	.....લક્ષ્મીનાં બંધન
		.....અમર્ય નાદ
		.....શુદ્ધેગાર
		હવે પછી... કથાશ્રુતો માગ

તાકીદે લખો :

રમણીકલાલ જયચંદલાલ દલાલ.

ખી. એ. એલ. એલ. બી. વકીલ.

જનનિવામ : લાખીયાની પોળ : ખાદીઆ.

અમદાવાદ,

યજ્ઞેશ શુભે ઔચીત્ય મળ્યું' છે. થી. યજ્ઞેશ
'ખીલતી કળી'ના અનુવાદ પણ સરળ છતાં
સંસ્કારી ભાષામાં કર્યો છે. 'ખીલતી કળી'
અમને ધણું જ પસંદ પડ્યું છે, અને ગુજરાતજી
બહેને! આ નવલકથા વાંચી તેમણી બોધપાઠ લે
તે માટે અમારી તેમને સાથદ મલામજી છે.

અભામિત્ર કેસરી : તા. ૧૨ : ૬ : ૩૭

*

ધર્મને નામે દંભ

ગુજરાતના સાહિત્યરસિક ધર્મના ધ્વજમાં ન
આવેલા મરાઠી લેખકોમાં મામા વરેરકર એક છે
તેમના પ્રાચીનિક વિચારો જુડે તેમજ મરાઠી સાહિ-
ત્યમાં હીક જદાપોદ ઉત્પન્ન કર્યો છે. સાહિત્યની
ઉત્પત્તિ કેવળ સાહિત્યને ખાતર જ નહીં પણ
કોઈક ઉદ્દેશને અનુસરીને હોય છે એમ
માનનારાઓમાંના તેઓ એક છે. આને લીધે તેઓ

વર્તમાન કમાળના પ્રશ્નો ઉપાડીને તેની આસપાસ
પોતાની વસ્તુ રચે છે, એટલું જ નહીં પણ તે
પ્રશ્નને પોતાનો કરી તેનું સમર્થન તપ્તે અત્યંત
કરે છે. આ રીતે તેઓ પ્રચારક સાહિત્યકાર છે.
નૂના વિચારો અને નવા વિચારોનો અંધડો ક્યારથી
આપ્યા કરે છે, અને તે ક્યારે મટશે તે કોણ કહી
શકે ? હાલના જમાનામાં નૂતનવાણી વિચારો અને
નવ મતવાદ વિશે સંઘર્ષજી આવે છે, આ પુસ્તકની
અંદર પુરાણી બાવનાને પકડી બેઠેલા લોકો ધર્મને
નામે કેવો દંભ અને દુશ્ચરણ કરે છે તેનો રસિક
ચિત્તર રત્ન કરવામાં આવ્યો છે.....લેખક ચિત-
વેધક રોશીથી વાચકનું મન તવલકથાપર આકર્ષી
શકે છે અને અંત સુધી દોરી લાય છે. ગુણસુન્દરી
માસિકના પાંચકોને આવી રસવળી નવલકથા
આપીને તેના સંચાલકોએ પટલું કપું છે. અનુવાદ
પણ મૂળ લખાણને અનુરૂપ જ થયો છે.

ગુજરાતી : (૧૮-૬-૩૭)

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ-૧૩મું સંમેલન

કરાંચીમાં મળનારા ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના તરફના સંમેલનના કક્ષાપ્રદર્શન
અભિતિના મંત્રીઓ જણાવે છે :

કરાંચીમાં ડીસેમ્બર માસના અંતમાં બરાબર ૧૩મા ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન
પ્રસંગે કક્ષાપ્રદર્શન કરવાની તૈયારીઓ આવી રહી છે. મુખ્યત્વે તેમજ ગુજરાતભરના ચિત્તકારો
તેમજ ફોટોગ્રાફરોને પોતાની કક્ષાકૃતિઓ પ્રદર્શન માટે મોકલવા વિનંતી છે. તમામ દૈનિક
તેમજ સાપ્તાહિક અને માસિક પત્રોને પણ પોતાના અંગે મોકલવા માટે વિનંતી છે.
હરતરંગિન માસિક વિશે નવાંથી નીકળતાંદિન તેઓ પણ પોતાના અંગે પ્રદર્શનમાં મોકલે
એજ વિનંતી.

જવાબદારી સર્વ શુભરાતીઓની છે, એ પાર પાડવામાં શુભરાતની બહેનો પાછળ નહિ પડે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ,

શુભરાત શ્રી. હરિની સમાજ તરફથી
શ્રીમતી સરોજિની બહેન
શુભરાતી બહેન મહેતાએ 'આપણું પ્રશ્ન'
નોના પ્રશ્નો એ શીર્ષક હેઠળ આપેલાં
સાત બાબતોનાં-ને આ

માસિકના 'ફલવેણી' વિભાગમાં પ્રકટ થઈ ચૂક્યાં છે તે-શુભરાતની બહેનો સમક્ષ આપે બનેલી મહત્વનાં સર્વ પ્રશ્નોની માર્મિક સમીક્ષા કરે છે. શુભરાતી બહેનોને આને સ્પર્શતા એકે એક પ્રશ્નની એમાં ચર્ચા કરવામાં આવી છે અને એમાંથી સીંચીને ઘણું માર્ગદર્શન મળે એમ છે. શુભરાતી બહેનોનું ધ્યાન અમે એ બાબતોના તરફ ખેંચીએ છીએ.

‘શુભસુન્દરી’ના આકરોને

અમૂલ્ય તક

‘શુભસુન્દરીના’ના કોઇ પણ આકરને ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલનું ‘લખેલું’, દોઢ રૂપિયાની કિંમતનું, ‘સંતતિ નિયમન’નું ઉપયોગી પુસ્તક દીવાળી સુધીમાં રૂ. ૧-૨-૦ ની કિંમતે આપવામાં આવશે.

ટપાલથી મંગાવનારે ઘડી આના પોસ્ટેજના વધારે મોકલવા.

લખો :—

ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ

મેડીકલ ઓફિસર જોડે હેલ્થ, સુરત

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

તન્ત્રી : સોમલાલ પટેલ,
C/o શ્રી ન્યુ ઇરા સ્કૂલ, મુંબઈ, ૭.

વર્ષ ૭ : અંક ૧૦

પુસ્તક ૭

એપ્રિલ ૧૯૭૭

બાલગુંજન

અમે સૌ નાનાં નૌતમ બાળ !

અમારાં અંતર બહુ શરમાળ.

ઘડીમાં હસિયે;

ઘડીમાં રડિયે;

લેગાં થઈને સૌ કલબસિયે !

અમે તો નાનાં નૌતમ બાળ !

અમારાં અંતર બહુ શરમાળ.

ખડખડ હસિયે !

ધમધમ રમીયે;

જય જય જય ટહુકાર !

અમે તો નાનાં નૌતમ બાળ !

અમારાં અંતર બહુ શરમાળ.

ત્યાં જઈએ ત્યાં !

નાદ ગજવિયે;

કરતાં રસ કહ્યોલ

આનંદ ઉત્સવ જિભિં હેલે

બાલ અમે ટીલી લોલ !

નરુણાઈ.

રાજસિંહ

પ્રકરણ સાતમું

“તોતાગઢનો નાશ.”

તોતાગઢના દરબાર ગઢમાંથી ધીરે ધીરે ઠકરાણી સીતાદેવીએ કુંવરને જન્મ આપ્યો છે એ સમાચાર શહેરના પ્રજાજનોમાં પ્રસરવા લાગ્યા. શહેરીઓએ એ શુભ અવસર ઉત્સાહથી વધાવી લીધો અને દરેક પ્રજાજને પોતાનો આનંદ બુદ્ધી બુદ્ધી રીતે બતાવ્યો. રસ્તા ઉપરની દુકાનો શણગારી, રાત્રે ઘરે દીવાઓ મૂક્યા, તોરણો પણ ટાંગ્યા અને બાળક પાટવી કુંવરને ઘણાં અનેક વસ્તુઓ ભેટ પણ આપી. દરબારગઢમાં આખો દિવસ નગારાં અને શરણાઈ વાગ્યાં. ઠાકોર સાહેબે પણ ઉત્સાહથી પોતાના સમસ્ત પ્રજાજનને સવાસવાશેર સાકર આપી તેમનાં મોં પણ ગળ્યાં કર્યાં. આ રીતે પાટવી કુંવરનો સત્કાર થયો.

આપણે આગળ વાંચી ગયાં છીએ કે એ પાટવીકુંવર જેને માટે આ બધી ધામધુમ થઈ રહી છે તે તો પરી રૂપાં અને મનુકુમારનો બાળક હતો. છતાંએ અજ્ઞાનતાના પકડા નીચે અંધારા જગતને આઘાતીથી પોતાના પાટવી કુંવર તરીકે ઠકરાણી સીતાદેવીએ ભાંડેર કર્યો અને સૌએ એ માન્ય પણ રાખ્યું.

પણ તોતાગઢના સુખી દિવસો વધુ સમય ટકી રહે તેમ ન હતું.

તોતાગઢના નાના રાજ્યની સરહદ ઉપર ઉત્તરની બાજુએ એક સુસલમાન નવાબનું મોટું અને બળવાન રાજ્ય આવેલું હતું. ઘણાં વર્ષોથી નવાબ અને ઠાકોરને મિત્રાચારી હતી. એ મિત્રતાના ભાવે આજ તોતાગઢની દિવાલોમાં ઠાકોર નિશ્ચિંત હતા. પણ કંઈક નજીવા કારણસર એ મિત્રતાએ હુશમનાવટ ધારણ કરી અને તેને ઉગ્ર સ્વરૂપ પકડ્યું.

એક દિવસે વહેલી પ્રભાતે તોતાગઢની દિવાલ ઉપરથી ચે કીદારોએ જોયું કે એક પ્રચંડ સૈન્ય તેમના તરફ દૂધ કરી રહ્યું છે. ઠાકોરને સમાચાર જલદી કહેવડાવ્યા. સામનો કરવાની તૈયારી થવા મંડી. કોઈ પણ રીતે તોતાગઢ એ શત્રુને પહોંચી શકે તેમજ ન હતું છતાં સુમિત્રવટની ખાતર પણ લડી મેદાનમાં કીર્તિ ઉજાવળ રાખવી એ હેતુએ ઠાકોર સુદ માટે અંપૂર્ણ સાવચેત થયા.

ગઢના દરવાજા બંધ થયા. બધા સિપાઈઓ એકઠા થયા ત્યારે માંડ માંડ

૫૦૦ સૈનિકોની સેના થવા પામી. મદને કાંગરે કાંગરે એક સૈનિક જિલો. બંદુકો, જૂની તોપો, વગેરે જે હથિયારો હતાં તે બધાં ગઢ ઉપર લાવવામાં આવ્યાં. મળ તો સમાચાર મળતાંની સાથે શહેર ખાલી કરીને જતી રહી હતી. કેઈ રડયા ખડયા અને શૂરા વીર પુરુષો કાકોરની મદદે ચેકાચા હતા.

આખરે, યુદ્ધ શરૂ થયું. શત્રુની તોપની સાથે તોતાગઢની દિવાલ તૂટવા માંડી. સૈનિકો ખપી ગયા. દરવાજો તૂટી ગયો અને સાંજ સુધીમાં તો શત્રુઓ શહેરમાં દાખલ પણ થઈ ગયા.

કાકોર યુદ્ધમાં વીરની માફક લડતાં લડતાં મૃત્યુને ભેટયો.

દુશ્મનના સૈનિકો શહેરમાં વરુની માફક ધુમવા લાગ્યા. ઘર ભાંગીને જે કંઈ મળે તે લૂંટવા લાગ્યા. નિરાધાર મનુષ્યોને શુભામ કરી કેદ કરવા લાગ્યા. અને જે લઈ જવા જેવું ન હતું તેને ભાંગી તોડી નાંખવા મડયા. એટલેથીજ સંતોષ ન થયો એટલે શહેરને આગ લગાડી માળી મૂક્યું. તોતાગઢને બરબીભૂત થયું.

ઠકરાણી સીતાદેવી અને એક વૃદ્ધ દાસી પન્ના મહેલની અંદરના એક ભોંયરામાંથી બાળક કુંવરને લઈને નાડાં. પણ તેમની પાછળ દુશ્મનો પડ્યા. પોતાની ફિકર કરતાં ઠકરાણીને બાળકની ફિકર વધારે હતી. તેને સાથે લઈને નાચો જવાનું સુગમ તેને ન લાગ્યું.

ઘોડે દૂર જતાં એક નદી કિનારે તેને એક પર્ણકૂટી દેખાઈ. તે ત્યાં આવી. એક સન્યાસી અને એક ચેલાને વ્યાઘ્રચર્મ ઉપર બેસીને ગીતા અભ્યાસ કરતાં તેણે જોયા. તે ખુશી થઈ. સન્યાસીને પોતાની દશા ટંકમાં કહી સંભળાવી બાળકને ઘોડા વખત રાખવાને વિનંતી કરી અને શાન્ત થયાં. પછીથી પોતે તરતજ બાળકને લઈ જશે તે પણ જણાવ્યું. સન્યાસીને ઠકરાણી ઉપર બહુજ દયા આવી. બાળકને પોતે લઈ લીધું, અને રાણીની ધામણ તરીકે બરાબર સાચવવાને વચન આપી ઠકરાણીને વિદાય કર્યાં.

ઠકરાણી અને પન્નાએ પછી નાસવા માંડ્યું. દુશ્મનોથી દૂર ઘાડા જંગલમાં આવી એક ગુફામાં તેઓ બચાવને માટે સંતાઈ રહ્યાં.

(આગ)

કાન્તિલાલ ધોળકિયા.

નાનો ન્યાયાધીશ

સુવર્ણી સખી ઉપાને સૂર્ય પકડી લે, તે પહેલાં મનુ આજે જાડી ગયો. ગ્રામોદ્ધાર વાગતું હતું. સેજ કરતાં વધારે એ ત્રણ વીજળીના દીવાઓ પણ આજે ઝગમગી રહ્યા હતા. એટલામાં તો 'બા' અને 'બાપાએ' મનુને સુખનો અને આશીર્વાદથી નવાળ્યો. આજે મનુની વર્ષગાંઠ હતી. બપોએ આપેલો રૂપિયો લઈ મનુ કંતુ સાથે અમત ચમત્ કરવા નીકળ્યો.

મનુ કહે, 'મીઠાઈ લઈએ.' કંતુ કહે, 'સીનેમા જોઈશું.' આમ કરતાં કરતાં એ તો મીઠાઈવાલા દામોદર કાકાની દુકાને આવી પહચા, મીઠાઈના મધમઘાટથી મનુના મોંમાં તો પાણી છૂટ્યું; પણ જેવો રૂપિયો આપી એ મીઠાઈ લેવા જાય છે, કે, તરત જ દામોદરકાકા લખુક્યા, 'આમ, આજકાલનાં છોકરાં પણ શું જાનેલાં ? જોટો રૂપિયો લઈને મીઠાઈ ખાવાં આળ્યાં છે, મીઠાઈ ? જાઓ, છાનામાના ઘેર જાઓ.' મનુના મોંનું પાણી સૂકાઈ ગયું, જાને આગળ વધ્યા.

મનુએ તપાસ્યું તો રૂપિયો સાથે જ ખખડતો ન હતો અને જોટો હતો. પણ કંતુ તો ઉસ્તાદ. એણે તો પાંચ પચીસ ઉપાયો એ રૂપિયો ચલાવવાના ગણાવી દીધા. છેવટે એક ઉપાય પસંદ કરવામાં આવ્યો, કે, સાંજે ચોપાટી લેળ ખાવા જવું અને ઉતાવળમાં લેળવાળા લૈયાણને આ રૂપિયો ઠઠાડી દેવો.

રૂપિયો ચલાવવાની ફિકરમાં દિવસ એમને ઘણા જ લાંબો લાગ્યો. મનુને વિચાર આવ્યો કે, 'જિયારા લૈયાણને આમ કેમ છેતરાય ? એમાં તો ઇશ્વરના ગુનેહગાર ઘવાય. બાપાણને સાચું કહી દઈ, તો શું મને એ ખીલે રૂપિયો નહિ આવે ?' છેવટે મનુ તો આવ્યો બાપાણ પાસે અને રૂપિયા વિશે સાચી વાત કહી દીધી.

બાપાએ ધડીલર મનુ સામે જોયા જ કયું. 'એ ત્રણ મોતી શાં આપું' એમની આંખમાંથી ખરી પડ્યાં. મનુનાં સત્ય, ન્યાય અને પ્રમાણિતા માટે ધન્યવાદ આપતાં બાપાએ કહ્યું, 'મનુ, તેં આજે ચાર માણસને રોટલો આપી મોટું ઘન કયું છે. જિયારા લૈયાણ રોજ આઠેક આના કમાય અને તેમાં એ ત્રણ કુટુંબીઓને પાવે.

તેમાં આ રૂપિયા એની પાસે ગયો હોત, તો ઘરનાં બધાં જ બે દિવસ ભૂખ્યાં રહેત. અને આ ઘણું જ ખોટું થાત. હું તને બે ખસ રૂપિયા આપું છું. જા તારે બે લેવું હોય તે લેજે. ’

મનુને તો એક ને બકલે બે રૂપિયા મળ્યા; પણ એણે તો એમાંનો એક પૈસો પણ ન વાપર્યો. આ રૂપિયા ન વાપર્યા એનું કારણ શું હતું? આ રૂપિયા તો એણે રત્નની જેમ એક બહુ જ સુંદર કબજીમાં રાખ્યા. આ રૂપિયાથી મળેલો બોધપાઠ એને આ રૂપિયા કરતાં તો હજારો ગણા કિમતી લાગતો, પણ એને બીક રહેતી, કે જો આ રૂપિયા વપરાય જશે, તો પેલો બોધપાઠ, મનુ, લેયાણ અને બાપાણ પણ ભૂલાય જવાશે.

આ બોધપાઠે તો મનુના જીવનમાં ધર કયું અને એને મોટો ન્યાયાધીશ બનાવ્યો; પણ પેલા રૂપિયા તો હજી પણ વપરાયા નથી અને વચરાવાના પણ નથી.

નર્મદાશંકર આદિત્યરામ મહેતા.

બુઢો ખરું જ કહે

એક હતો ડાસો અને એક હતી ડાસી.

તેઓ એક ઝૂંપડામાં રહેતાં.

ડાસા પાસે એક ઘોડો હતો.

એક રાતે છાપરું બળી ગયું.

ડાસો ડાસી ઘેંઠાને લઈ બહાર નીકળી ગયાં.

બીજું બધું બળી ગયું.

ખાવાને કંઈ રહ્યું નહિ.

ત્યારે ડાસી કહે, “ બુઢા, ઘોડો વેચી રૂપિયા લઈ આવ. ”

ડાસો કહે, “ વાર. ”

પછી બુઢો ઘોડો વેચવા હાટે જવા નીકળ્યો.

હાટમાં બુઢાએ ગાય જોઈ.

બુઢાને લાગ્યું, “ ગાય હોય તો કેવું સારું ! રાજ દૂધ ખાવા મળે ! ”

તેણે ગાયના માલિકને કહ્યું, “ હું તને ઘોડો આપું, તું મને ગાય આપ. ”

ગાયના માલિકે કહ્યું, “ ઘણું જ સારું. ”

બુઢાએ ઘોડો આપી ગાય લીધી.

એક પૈસાદાર પટેલ હતો, તેણે આ જોયું.

પટેલને વિચાર થયો, “ આ બુઢાને તેની સ્ત્રી જરૂર પડશે. લાંબ, પાછળ પાછળ જઈ શું થાય તે હું જોઉં. ”

ડોસો ગાયને લઈને નીકળ્યો.

રસ્તે એક કુતરાને લઈને ભરવાડ જતો હતો.

કુતરા ઘેટાની રખવાળી કરતો. તે જોઈ બુઢાને થયું, “ મારી પાસે કુતરા હોય તો કેવું સારું ? મારી અને ડોસીની રખવાળી કરશે. ”

તેણે ભરવાડને કહ્યું, “ ભરવાડ, તું ગાય લે અને મને કુતરા આપ. ”

ભરવાડ કહે, “ ઘણું સારું. ”

બુઢાએ ગાય આપી, કુતરા લીધો.

પટેલને આથી વધારે નવાઈ લાગી. તેણે ધાયું “ હવે તો એની સ્ત્રી જરૂર પડશે. ”

રસ્તે બુઢાને એક માણસ બિલાડી લઈ જતો મળ્યો.

બુઢાને થયું, “ મારી પાસે બિલાડી હોય તો કેવું સારું ! ઉંદર ટકેજ નહિ ”

તેથી તેણે તે માણસને કહ્યું, “ ભાઈ, આ કુતરા લે અને મને તારી બિલાડી આપ. ”

તેણે કહ્યું, “ ઘણું જ સારું. ”

બુઢાએ કુતરા આપી, બિલાડી લીધી.

પટેલને લાગ્યું કે, “ હવે તો બુઢાને તેની સ્ત્રી જરૂર પડશે. ”

રસ્તે બુઢાને વાળું વગાડતો જતો માણસ મળ્યો.

બુઢાને થયું, “ વાળુ હોય તો કેવું સારું ! ”

તેણે તે માણસને કહ્યું “ બિલાડી લે અને વાળું આપ. ”

તેણે કહ્યું, “ ઘણું જ સારું. ”

બુઢાએ બિલાડી આપી વાળું લીધું.

પટેલને થયું કે, “ હવે તો બુઢાને તેની સ્ત્રી જરૂર પડશે. ”

પછી હાથમાં લાકડી પકડી જતો એક માણસ બુઢાને મળ્યો.

બુઢાને યથું, “ લાકડી હોય તો કેવું સારું ? ”

તેણે તે માણસને કહ્યું, “ લાઇ, તું વાળું લે અને લાકડી આપ. ”

તેણે કહ્યું, “ વાળું જ સારું. ”

બુઢાએ વાળું આપી લાકડી લીધી.

પટેલને લાગ્યું કે, “ બુઢાને એની સી હવે તો જરૂર વડશે. ”

તે સ્તે આસતાં ઝાડ ઉપર એક પોપટ બેઠેલો હતો.

તે બુઢાને જોઇ બોલ્યો, “ બુઢાએ ઘોડો આપી,

ગાય લીધી,

ગાય આપી,

કુતરો લીધો,

કુતરો આપી,

બિલાડી લીધી,

બિલાડી આપી,

વાળું લીધું,

વાળું આપી,

લાકડી લીધી,

મૂરખ બુઢો મૂરખ !

બુઢાનો મિત્રજ ગયો. તેણે પોપટને લાકડી છૂટી મારી. લાકડી ઝાડની ઝાળીમાં ખિલવાય ગઇ.

બુઢાની લાકડી પણ ગઇ.

પટેલને યથું, “ બુઢાને હવે તો તેની સી જરૂર વંકશે. ”

બુઢો ઘેર આવ્યો.

પાછળ પાછળ પટેલ આવ્યા.

પટેલ છુપાઇને વાત સાંભળવા લાગ્યા.

ઝાસીએ પૂછ્યું, “ બુઢા ઘોડો કેટલા રૂપિયાએ વેચ્યો ? ”

ઝાસો કહે, “ ઘોડો આપી, ગાય લીધી. ”

ઝેરી કહે, “ વાળું જ સારું. હાથ ખાઈશું. ગાય ક્યાં છે ? ”

બુદ્ધાને લાગ્યું, “ ગાય હોય તો કેવું સારું ! રોજ હૃદય ખાવા મળે ! ”
તેણે ગાયના માલિકને કહ્યું, “ હું તને ઘોડો આપું, તું મને ગાય આપ. ”
ગાયના માલિકે કહ્યું, “ ઘણું જ સારું. ”

બુદ્ધાએ ઘોડો આપી ગાય લીધી.

એક પેસાદાર પટેલ હતો, તેણે આ જોયું.

પટેલને વિચાર થયો, “ આ બુદ્ધાને તેની સ્ત્રી જરૂર વઢશે. લાવ, પાછળ પાછળ જઈ શું થાય તે હું જોઉં. ”

હેનો ગાયને લઈને નીકળ્યો.

રસ્તે એક કુતરાને લઈને ભરવાડ જતો હતો.

કુતરા ઘેટાની રખવાળી કરતો. તે જોઈ બુદ્ધાને થયું, “ મારી પાસે કુતરા હોય તો કેવું સારું ? મારી અને ડાસીની રખવાળી કરશે. ”

તેણે ભરવાડને કહ્યું, “ ભરવાડ, તું ગાય લે અને મને કુતરા આપ. ”

ભરવાડ કહે, “ ઘણું સારું. ”

બુદ્ધાએ ગાય આપી, કુતરા લીધો.

પટેલને આથી વધારે નવાઈ લાગી. તેણે ધાધું “ હવે તો એની સ્ત્રી જરૂર વઢશે. ”

રસ્તે બુદ્ધાને એક માણસ બિલાડી લઈ જતો મળ્યો.

બુદ્ધાને થયું, “ મારી પાસે બિલાડી હોય તો કેવું સારું ! ઉંદર ટકેજ નહિ. ”
તેથી તેણે તે માણસને કહ્યું, “ લાઈ, આ કુતરા લે અને મને તારી બિલાડી આપ. ”

તેણે કહ્યું, “ ઘણું જ સારું. ”

બુદ્ધાએ કુતરા આપી, બિલાડી લીધી.

પટેલને લાગ્યું કે, “ હવે તો બુદ્ધાને તેની સ્ત્રી જરૂર વઢશે. ”

રસ્તે બુદ્ધાને વાળું વગાડતો જતો માણસ મળ્યો.

બુદ્ધાને થયું, “ વાળુ હોય તો કેવું સારું ! ”

તેણે તે માણસને કહ્યું “ બિલાડી લે અને વાળું આપ. ”

તેણે કહ્યું, “ ઘણું જ સારું. ”

બુદ્ધાએ બિલાડી આપી વાળું લીધું.

પટેલને થયું કે, “ હવે તો બુદ્ધાને તેની સ્ત્રી જરૂર વઢશે. ”

પાપપુરુષ અને સ્ત્રીઓ પદ્મ

નવેમ્બર : ૧૯૩૭

દીપોત્સવી અંક

આપતંત્રી અને સંપાદક : શ્રી ભયમુલ્ય વર્મા, કાલ દીવાલ સાટેના દુકાનના રાખ.

અવલોકન :
નરસિંહરાવ શ્રી કમર
શ્રી હરદાશમિત શ્રી શ્રી
વરોડરા

વર્તી :
યજ્ઞેશ હ. શુક્લ
વર્તી : ભયમિત્તલ :
સામલકા પટેલ

પ્રસાદ :
અભાસિત શ્રી કમર
‘દુર્લભ-સ્ત્રી’ માર્ગદર્શક :
૧૧૨, વિજયકાંઠ પટેલ રોડ, મુંબઈ, ૪

‘નવચેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે.

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક

“ નવચેતન ”ના જરૂર

ગ્રાહક થાઓ.

સાપ્તિક રૂ. ૬૦૦

હિંદ બહાર રૂ. ૮૦૦

છુટકે ૧૦૦

સબો: “ નવચેતન ” ઓફીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

ગુણસુન્દરી

ગામડાંની ગાડી

ચિત્રકાર : ક્રમેશ માધવીયા (વય વર્ષ ૧૧)

ગુણસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

દીપોત્સવી

અંક

પુસ્તક ૨૯૫

નવેમ્બર : ૧૯૩૭

અંક ૩ નો

પોયણી*

(ગોતાનિયે પેલા પ્રીયા રે)

નોએ જાણી હું ડોહું નીરે,
થાંદલિયે આંખો ઠરી રે !—(મુખ)

સોનાફાથી પડયું નાવડું એ આવરી,
વહાણમ લંકારે ધારે ધારે.
થાંદલિયે આંખો ઠરી રે !

નયોતિનાં મોતી તરે આજને સરોવરે,
નખરો ત્યાં તળા નાખીરે.
થાંદલિયે આંખો ઠરી રે !

મરો કે મોતી નોએ માથે સરોવરે,
ઝીંઝી તે રાખુ મારાં ચારે.
થાંદલિયે આંખો ઠરી રે

પૂઠે એ ભોળતો ત્યાં આવે થાંદલિયે,
હંખળી બરે હો નીકે તીરે !
થાંદલિયે આંખો ઠરી રે !—

આવે, થાંદલિયા ! આ મારા આવાસમાં !
રોજ હું જમાડું મોતી ફારે
થાંદલિયે આંખો ઠરી રે !

છડીક ઠરી શું તર્યો પાછા મનનામાં ?
ભેળ સ્વપ્ન રહેવું તમદીરે !
થાંદલિયે આંખો ઠરી રે !

જનબર ભેળ મુખા ભીલવી શું ફામી !
હેથે શું ન ધારું એ લગીરે-?
થાંદલિયે આંખો ઠરી રે !

આવે અખારિયાં, આવે અજવાળિયાં.
તું તો જડાઈ આ જાંઘરે !
થાંદલિયે આંખો ઠરી રે !

અરરેશર ફ. ખખરદાર

* મ શ " મનુશા " નાકમણી: પોયણી એ શ્રીમદ્ ૩૫૪ છે.

આશાને જૂલે

[રાજા : ' કિત ખરે હો જેવનહાર '—અ.૭૧૩-યા]

વીણું વીણું ને વેરાઈ જાય,
ગોરી મંજરી;
પડી ચમકે, ને વેરાઈ જાય,
ચાર ચન્દની:

ઝીણું ઝીણું અને ઝમી જાય,
મુધા-અંજલિ;
ખીલે ખીલે ને વિરમે જાય,
લીલી વસ્તરી:

હાં રે વીણું ને વેરાઈ જાય, ગોરી મંજરા:

ફરફર પડ્યા પડે, જાગે જૂનાં હેત;
અતિભિન્ન પકડાય ના, શા હંધર સંકેત !

નાચે નાચે ને નમેશ થાય,
કુંજે મારલો;
જૂંજે જૂંજે ને જોસુરો થાય,
તુમળી-દોરલો:

ભજે ભજે ને અલોપ થાય,
ચમ્યા-સોણલાં;
જુલે જુલે ને જીડાઈ જાય,
હૈયા-પાયણાં:

હાં રે જૂંજું ને જૂંચાઈ જાય, લવનજોડલાં:

વનવન મળવે લવનઝરણાં,
પગપગ પગવે સ્નેહલક્ષ્મરણો:

હાં રે સ્મરણો ન જૂલ્યાં જૂલાય, ધૂમું ઘેલડી;
- જોકે આશાને જૂલે જૂલાય, આયુવેલડી:
—વીણું વીણું ને

નર્મદ

અપ્રકટ નાટકનો અંક બીજો :

લેખક :

શ્રી. ચન્દ્રવદન મહેતા

૧૯૩૩ ના એપ્રિલ માસમાં ગુજરાતે
પ્રીત્વિ નર્મદની રાતાબદી ઉજવી હતી.
ગુજરાતના એ સમર્થ સુધારક અને
પ્રીત્વિની જન્મ રાતાબદી પ્રસંગે કવિ
નર્મદની જ અનેક વિધિ કૃતિઓનો ઉપયોગ
કરીને ગુજરાતના ભણીતા નાટકકાર
શ્રી ચન્દ્રવદન મહેતાએ 'નર્મદ રંગલીલા'
ની રચના કરી હતી. એમાં તાપીદાસ
રોકનો પ્રવેશ બજવાને તેમણે પ્રેરકોને
હાસ્યમુગ્ધ કર્યો હતા. એટલુંજ નહિ
પણ એ પ્રવેશમાં શ્રી. ધનસુખલાલ મહેતા
જગેર સાથે તેમણે છાંછયા લઈ અમુક
વર્તની ખફી પાણી ઊંડારી હતી. એ
આવેશ અંક શ્રી. ચન્દ્રવદને તેમણે
લખેલાં અને હવે પછી પ્રકટ થનારાં
નર્મદ નાટકમાં નવેસરથી લખી એ
છાંછયાના વિરોધીઓને સુંદર જવાબ
આપ્યો છે. એમાં એમણે ખુદ નર્મદનાજ
વિચારો સમર્થનમાં કલ્પનક રીતે વણી
લીધા છે. શ્રી. ચન્દ્રવદનનું 'નર્મદ'
નાટક નવીજ ઢગથી અને નવાજ
આવેશનથી લખાયું છે અને એ પ્રકટ
યતાં સાહિત્યની દુનિયામાં ખળભળાટ
મચાવે એવો પૂરતો સંભવ છે.—[ત્રી]

નવલરામ : ગિરધરલાલ શેઠ ! (બાલુ પર લઇ જઈને) સાચા ટેપ્રી અને નિરપેક્ષી ભાવનાવાદી તો આવા જ હોય. આવા જીવનને તો ધન્ય છે. દુનિયા પણ બાલુને કે મુગરની ભાષામાં પ્રથમ ૩૬ મઘ લખનાર અને કેટલા કેટલા નવા અથો લખવાની પહેલ કરનાર સમર્થમૂર્તિ નર્મદના આ હાથ હતા. શાળાશ છે નર્મદ ! શાળાશ છે...

[કવિ આવે છે.]

કવિ : હો, જરા જતા જતાં પ્રેસમાં આપતા જાને, અરે નવલરામભાઈ ! આપણો દોષ કરવામાં પેલા ભાવનગરવાળાઓએ કંઈ આપણને ઝોછા હેગન કર્યા છે ? આપણે વિધવાવિવાહ અને પુનર્લગ્નની હાક પાડી તે માટે ઝોછું વેઠું પડ્યું ? નહીં જોની સાદી અકકલની વાત કે બાળલગ્ન બંધ કરો, એટલામાં કેટલું તોફાન થયું ? એ તો થવાનું. આ શેરસદાનું હોળું સળગ્યું છે, એમાં નેળેની હજી તો કંઈ પાપચાલ થવાના. મને લાગે જ તે એટલું જ કે ગિરધરી કમનસામ એમાં કમાઈ ગયો. હોય. નકકી એ ભલા માણુમને કોઈએ કમાવ્યો જ હશે. હરી, એ પણ એક રંગ છે. અતિભેદ તોડવા બહાર ગામ ભટકવું પડ્યું, ત્યાં કણે પૈસા આપ્યા હતા ? અને છતાંયે મળી જ રહેતા ને ? એ તો એમ જ હોય. મમમ સમેયને માન છે, અને હજી તો ક્યાં ? હજી તો ક્યાં...

ગિરધરલાલ : હવે કંઈ પડે અને આશ્રમ હોય. બહુ ક્યું.

કવિ : અરે શેઠ ! હજી તો ક્યાં ? હજી તો કંઈ કંઈ કરવું છે. અડિગવણી માટે તો હજી પુરેપુરી પ્રબેશ ઉપાડવી છે. એમનાં આમાજિક બંધનો તોડવાં છે. હજી વૈષ્ણવ મુગ્ધોના દેગમેગ પૂગ સ્વરૂપમાં બહાર

આણવા. છે. બાળલગ્નનો સદંતર નાશ કરવો છે. કેળવણીનો પ્રચાર કરવો છે. વિધવા વિવાહ કાયદાતુસાર કરાવવા છે. શાંતિભેદ, અતિભેદ-અને શેઠ ! જીંચનીચના કુળ મોટા-છના બેદ પણ તોડવા છે. મુગરરાતને શું, પણ આપણા આ ઘરડા, ચીંથરેલાલ થઈ ગયેલા ભારત દેશને એકસાંપ કરાવી, ફરી નેજાનવંતો બનાવવો છે,

ગિરધરલાલ : બસ, બસ હવે. બહુ ફિસિયારી ન મારો.

કવિ : હા, - હા, તમને તો 'ફિસિયારી' જ લાગશે. જાત નીચે રેલો આવશે, એટલે ગભગમણ પણ થશે. પણ નેળેની, વખત વખતને આગળ ધપાવશે. આ જાતભાતના બેદમાં, અગામાં ને અગામાં સ્વતંત્રતા ઝોછ, સ્વમાન ઝોછું. ધન ઝોછું, પછી રહ્યું શું ? મારી પાસે ? અને ને વખતસર નથી વગ્યા તો રહેશે ફક્ત આ મુઠકાં જેવા શરીર, અને ફેસ આપો થઈ રહેશે બેકાર આ આપણા સોનાની મરત જેવા ભવ્ય માસેલુ-બર સુરત શહેરના હાલ લુઓની ? આપણી આ દરા નેઉ છું ત્યારે મને એવું લાગી આવે છે-મારું દિલ ભરાઈ જાય છે પણ કોઈ ગાય નહિ આપશે તો ચે હું એકલો ધપીશ, એકલો ધૂમીશ.

[કવિ નિસ્તેજ થઈ બેસી નય છે. ચોતાના હાથમાં મોં છુપાવી દે છે.]

નવલરામ : કવિ ! કવિ ! તમે હિંમત હારશે ?

[નર્મદ સફાવો બેઠે છે, નવલરામને બાંહે છે.]

નર્મદ : નવલરામ ! શું કહ્યું ? કોઈ કોઈ વાર મારું મન બહુ મૂંઝાઈ જાય છે. હમણાં હમણાં, 'ખર' કહ્યું, (ગળગળો થઈને) ત્યાર અને પૈસાની આશ્વત્થી મારું મન રાત-દહાડો દિલગીરીમાં રહે છે. કેટલાકે મિત્રોની બેવફાઈથી અકળાઉં છું, એથી કોઈ કોઈ વખત તો એવો નેરસો થઈ આવે છે...

[નવલકામ અને વાસે હાથ પલાળી રહે છે.]

નવલકામ : કવિ ! કવિ ! કવેશ્વર !
શાંત ચાએ, અને ક્યાં એ બધું નથી
જાણ્યું ? હશે, એ દિવસ પણ જશે.

[અંદરના પાટો ખડે છે. બહારની રંગભૂમિ
ઉપર દોડતો દોડતો રંગે પ્રવેશે છે.]

રંગે : (ખીજમાં) પણ આમ તે
કંઈ થાય ? (ડી ડી ડી...દાંડી પીટે છે.)
આથી મને લેખિને ખબર આપવામાં આવે
છે કે લેખક અને સૂત્રધાર વચ્ચે રંગભૂમિના
પાછલા ભાગમાં જખરી છાનાનેડી થઈ રહી
છે, એ એ.

[સૂત્રધાર દોડતો આવે, રંગેને મોટે હાથ
મૂકે છે.]

સૂત્રધાર : અરે, તું તે કંઈ ગંધેડો છે
કે કોણ ?

રંગે : કેમ ?

સૂત્રધાર : આવી વાતની બહાર શાની
દાંડી પીટે છે ?

રંગે : ત્યારે શું ધરમાં દાંડી પીડું ?
તમારા બેઠી તો તોળા, નાહક કરવા નીકળ્યા
છે કે ભવાઈ ?

સૂત્રધાર : પણ તું જ કહેને, મારાથી
આવાં દરથો તખ્તા પર કેમ રજૂ થાય ?

રંગે : કેમ નહિ ? કવિ નર્મદશ-
કરમાં મારા-તમારા કરતાં વધારે અજ્ઞાન
હતી, એણે કંઈ અમરથા તો નહિ જ લખ્યા
હોય ને ?

સૂત્રધાર : પણ એણે તો એના જમા-
નાના લોકને સૂધારવા એવું લખેલું.

રંગે : ખરી જ વાત છે તો, પણ
આને શે લોકને મોટા ભાગ એવા જૂના
વિચારનો છે તેવું શું ?

સૂત્રધાર : એટલે ?

રંગે : એટલે આને પણ એ લખા-
ણની પહેલાંના જેટલી જ જરૂર છે.

સૂત્રધાર : એટલે અહીંયાં આ અન્નવદન
મહેતાએ ચોતાના નાટકમાં ખુદ નર્મદશ કરનાં
લખેલા જે દરથો છુમાડ્યાં છે, તે ભજવવા
એમ ?

રંગે : હા, હા. એ વિધવાને અહીં
લાવી એના માથાના પાગ હાગમ પામે બેઠા-
વવા, એને પકાણુંને હાથે હોરાન ચૂની પણ
થતાવળી અને એના પુનર્વિવાહની પણ તજ-
વીજ કરવી—એમ ' તુઝાક રૈધવ્યચરિત્ર 'માં
કવિએ લખ્યું છે તેમ,

સૂત્રધાર : અરે તું શું વાત કરે છે !
મૂરખા, આ પ્રેક્ષકોના કંઈ વિચાર ક્યો છે ?
એ લેખે છલા થકી ચાલ્યા જશે અને દોહા
કરી મૂકશે તે બુદ્ધ ?

રંગે : તે જણ હોય તે જાણ, ઊભા
થકી નહિ જાણ તો બેઠા બેઠા એના જ
જવાબા છે !

સૂત્રધાર : મરકરી નહિ કર. વળી આમાં
અન્નવદને તો ફૂલપત્રું પણ લખ્યું છે, તે આ
ચોકેથી કેમ જોયું જશે ?

રંગે : તો આપ બધ કરો.

સૂત્રધાર : પણ આનો અર્થ શો ?

રંગે : તે પૂછ થી અન્નવદન મહેતાને.
આ રથા

[અન્નવદન મહેતા પ્રવેશ કરે છે.]

અન્નવદન મહેતા : પણ છે શું હવે, જે
તે નહીં કરોતે ?

સૂત્રધાર : અમારા પ્રેક્ષક વર્ગથી એવું
દેખી નહિ શકાય.

અન્નવદન મહેતા : હારતો, કારણ કે
આને હજી એવા અકલ્પ વગરના રિવાજો
જુજરાતમાં ચાલી રહ્યા છે.

સૂત્રધાર : કેવા ? વિધવાઓના ?

અન્નવદન મહેતા : મારું બોડવાના, મૂઆ
પંજાની રાગ ફૂટવાના, અને મોત પછી
જમવાના.

સુતધાર : મેં મુંબાઈમાં તો ક્યાંય દેખ્યું નથી.

ચન્દ્રવદન મહેતા : કારણ કે તમે આંધળા છો. આવો. તમને હું ખુબ મુંબાઈમાં ફેટાવું અને માથું બોગવું બતાવું. એ જ મુંબાઈ-ગરાઓ અહીંથી પોતાને ગામ જઈને એવાં જ કામો દલ આજે કરે છે. તમારા પ્રેક્ષકો-થી સુધારો ખમાતો નથી; ખરાબ દિવાળને ખરા રવરૂપમાં બતાવીએ છીએ, એટલે સુધારાના ખાં કહેવડાવનારા મનમાં ડધાઈ બળે છે, ને હોદ્દા કરી મૂકે છે. ખરો રસ્તો તો એ છે કે આવા દિવાળે ત્યાં જ્યાં ચાલુ હોય ત્યાં તે અટકાવવા પગલાં લેવાં જોઈએ. એને બદલે એની ઉપર દાંકપિછોડો કરવાથી શું વળગવાનું હતું ?

રંગસો : અરે, તમે મને મૂઝામ કહો છો, પણ આપણે બધા જ મૂઝામ છીએ ! દુનિયા આપણને જંગલી, મૂઝામ, વહેળી કહે છે—કહે છે કે હાલ ! હાલ ! વગેરે મરી ગયો એટલે જીવાન સ્ત્રીઓના વાગ બોધવવાના ?

સુતધાર : અરે, દલે તો હોતે ધણીએ અને કુંવારી છોકરીઓ પાંડ વાગ કપાવે છે !

ચન્દ્રવદન મહેતા : હા, હા, એ જ પેટમાં દુખે છે ને ! જરા સુધારો નાંખાતો નથી. એ કંઈ અપ્તરો લઈ માથે છેત્તો નાંખર ફેરવતી નથી. વધારે મુંઢર દેખાવા એમ કહે છે. તમે તો જંગમ બને તેમ જોડ કરવું કરવાના ઉપાયો કરો છો.

રંગસો : પણ દલે આ રાજ્ય બંધ કર્યો ?

સુતધાર : તુ તારે તાપીદાસના દેખાવ માં કરાવ. આ આકી માટે અમે અંદર નમ્મી કરીએ છીએ.

રંગસો : કયું કપાળ નમતે નક્કી. ખંને એવા નિર્ણય મળ્યા હો !

ચન્દ્રવદન : (ચોપડીમાંથી શોધી) જુઓ, આ નર્મગ્ધ આકૃતિ બીજી, પાનું ૨૪૫, કવિએ શું લખ્યું છે વાંચો. “વેદવ્યયિન, નાટકશાસ્ત્રમાં દેખાડાવ્યાની લોકોના મન ઉપર ઘણી જ અસર થશે અને પછી લોકો વિધવા સ્ત્રીઓના પુનર્વિધાઈ ખરેખર કરવા માંડશે અને—”

[આગળ વાંચવા જતાં સુતધાર થોડું જુલું ફેંકી દે છે અને ખંને અંદર ભય છે.]

રંગસો : એ પણ એક રંગ છે ને ? આજે સો વર્ષ પણ નર્મદાસ કરતાં લખાણો સામે જ વાંધો ! અને આપણે સુધરેલા કહેવડાવીએ છીએ. સાકું છે કે કવિ આજે જીવતા નથી, નહિ તો લોક એનું ખુન કરત.....

સુતધાર : (જરા આગળ આવી) એક ! શા લવારા કરે છે ? તાપીદાસના પ્રશ્ન અલાવની !

રંગસો : હા, હા, હા, હા.....જાલી ગયો. વાડ બા વાડ. અરે અમારા તાપીદાસ શેક ! આવો બા આવો. આ તમારી અગામી—કે અટારી, (તકિયો લાવી) આ હો તમારા માઠી તકિયા, અહીં બિરાળે.

[પાપી પહેણ અને સીણ પોતિયું પહેરી, શેક તાપીદાસ દહેકાતા દહેકાતા પ્રવેશે છે અને જાદીતકિયે શેકવાય છે. દરમિયાન રંગસો કપાં અદૃશ્ય થઈ ભય છે.]

તાપીદાસ : (તખ્તાની નીચે જોઈએ) અરે વાહ. હાકિસનદાસ એક ! કાં ચાઇલા ? ...એમ, એમ, ડસન કયા ? વા ભાઈ વા ! હા, હા, કડો ભગવાનને પડસન. ભગબડ છે, ભગબડ છે...હા, આપડે તો અહીં જડા બેઠા છીએ, હારડો...પદાડને, પદાડને કોઈ વાડ... હીહીહી... (બીનતને) જોકિસનભાઆઆહ ! કાં વળી અટાડના પેડમાં...હ...હ...હા ભાઈ હા. કંઈ થડ

મંસાડા : ચત્રાઈયા વગડ ચાલે છ ? કેમ બાંધના સા ખખડ છે ?...એમ ? દારે લેજો, આપડાં પચાસ સેર ગુલામબાબા...હા, હા, દમાડું જેવું દાન, મને પણ ટેજજ જેસે છે. અડે સેક, હજી હસે હજી ! હા, હા, આવજોની...દારે પેલું બહુતા નહિ...જેજે. (ત્રીમને) કેમ સેક ! સું ભાવ દારો છ. ટેજજ ને ?...હા, હા. દમને જરા મંડી જેસે છ ? જરા ઉકારો ખાધને ટા ટેજ જ છે ! હારો...ટો લેજો આપડા પચાસ... હા, હા. જો જો.

...અડે આવોની, આવોની, આ બાબુડી, ધણે ગડે મઘળાઃ આ બાબુ ગડર છે, આવો, આવો...

[અંબા રોહાણી રૂઆબમાં પ્રવેશે છે.]

અંબા : (તાપથી જ) આ જુઓ, તમારે અહીંયાં બેસવું હોય તો બેસજો તે નહિ બેસવું હોય તો નહિ બેસતા, પણ હમણાં મારી બેનપણીઓ અને સાહેલીઓ આવવાની છે તે અમે અહીં. ગરબો ગાવાની છીએ.

તાપીદાસ : અહીં ગરબો ગાવાના છે ? અંબા : હા, હા, અમે કંઈ તમને કહી નથી મૂકવાના. એ તો તમે, તમારું કંઈ હોય તો સ્ત્રીઓને નથી બોલાવતા. અમે તો કહીએ છ કે બેસો દિંમટ હોય તો.

તાપીદાસ : હે, એટલે સું ? દિંમટ હોય ટા ? ટે સું અમાકામાં અહીં બેસવાની દિંમટ નથી હે ?

અંબા : તો બેસજો. પણ વચ્ચે ટક-ટક ના કરતા.

તાપીદાસ : પણ હું કે છ સું ? હું અમાકા દેખતાં ગડબો ગાસે ?

અંબા : હા, હા, હા, હા.

તાપીદાસ : અડે કંઈ વાટ છે ? આવા બેઠાઓનું ઠવા સું બેઠું છ !

[ગંગાદાસ રોક પ્રવેશે છે.]

ગંગાદાસ : કેમ તાપીદાસ રોક ! શું છે ધમાક ?

તાપીદાસ : કંઈ નહિ. આ જુઓ, આ સાલા બાજકાલના બેઠા—

અંબા : ચાલો, ચાલો ન દેતા ! જુઓને ગંગુલાઈ ! આજે અમે અહીં ગરબો ગાવાના છીએ, તે જરા મેં એમને કહ્યું ; તેમાં તો આવડો ડોળો ચડાવે છે. જાણે અમે એમ બી જવાના હઈશું.

ગંગાદાસ : અરે ના ના ના ના, આકળા ન થાઓ. ગાઓની ગરબો, અમે પણ સાંભળશું. એ દિવસ ક્યારી ?

અંબા : ઠીક, ઠીક. લો ચાલો, આ બા મોકલશું ? હું તૈયારી કરું છું, જરા સમજાવતો એમને.

[નય છે.]

ગંગાદાસ : હાથ હણો. તાપીદાસ રોક, રોહાણી તો તાપ બહુ ને !

તાપીદાસ : અડે આખો ને આખો જાગી ચાલ્યો. આ જુઓની, આપડી સામે ગરબો ગાવા તીકળી છ !

ગંગાદાસ : તો ગાવા દો ની ? જુઓની રોક, આપણે બહાર જાનામાના રાધાના ગરબા સાંભળવા જઈએ છીએ ને—આપણે એમ સમજવું.

તાપીદાસ : હા ભાઈ હા, બીજું શું હાથ ? આ દો આ પેલો નડમડાસ'કડ કંઈ મૂવો છ, તે પેલા ગંડીઆમા કંઈ ટાંલણું કામે છ તે વાંચીને આ ઉરકેડાય છે. હું ટો બહુ રે ના કરું છ કે એ જાણું આપડા ઘડમાં નહિ, પણ એ માને જ સાની ?

ગંગાદાસ : રોક, મારી ગરીબની સલાહ માનશો ! મારી સાથે જ હમણું એક જુવો આવેલો છે. નીચે જ બેઠો છે. રોક ! જુવો તે જુવો. ભલભલથી તાપી બેરી-ઓને નરત થેંસ કરી નાખે છે, એક બેચાર રૂપિયાનો ખચ, પણ બેરી સદાની ગુલામ !

તાપીદામ અરે લાલ ! એ પપુ કડીને
કટાલનો ના ડાઘ ગાઈલા, ગાઈ
લીલી, પણ ..

ગગાદામ અરે આ તો ઉત્તરનો-કહે
કે પત્ન્યનો જગાડી ભુલો છે પત્ન્યના
જગાડી નહીં મેગિયા આવે છે આટલું
કીધું છે તો એક વધારે અનુભવી તો ભુલો ?

તાપીદામ દમારી ખાટડીનો માલ્ય છે ?
ગગાદામ હા, હા, મો દક્ષ મારી
પોતાની બાપડીને મે વરા કીધી અને ? અરે,
બીનુ કહું ? ભુલો મારને કહેતા નહિ,
તમાગથી શું ખાનગી છે ? એક માદગિયું
મતરી આપ્યું તેથી તો વળે અપરણી
આઈરી છે, અપરણી !

તાપીદામ રો બોધાવો, બોનાવો હમણાજ
ગગાદામ (ત્યાથી જ તીચે) ! એ
પરમોતમદામ એ પરમોતમદામ આવો, આવો,
ઉપર આવો, માથે ભુલાઈ મહાગળને પણ
હોતા આવો-આવો, આવો, ગેઠ બોધાવે છે
આ-આ બાલુ દરવાજાનો દાદર છે,

તાપીદામ હા, હા, કહોની, માડ નામની
જડા આધડો કોની ?

ગગાદામ ના, ના, આઈવા એ તો

તાપીદામ માડ ધડમા જડા ખમડ ન
પડવા હેલ એ આવે રો વાટ જડાઆઆ
ફેડરી નાખને,

નગાદામ અરે કાગનો, એમા કહેવનું
હોય જ નહિ

તાપીદામ એ રો દમે રો નમલુ હો
પણ ભુલ અને કહેવાનું

નગાદામ અરે એ પા મમજ જ
જગે એનો પગો તો જોને ? મનના વિચાર
નહી લે છે. તમે જોનેની !

તાપીદામ હા બાઈ હા, વિચાર મારના
નાખની રે ?

ગગાદામ આને તો હાજગહણુ વરા
જાનસો ભૂત વરા છે, બહુચગ માતા વરા
છે, અને હનુમાનજી પપુ વન છે અરે ગેઠ !
મોમાથી નારીચેવ કાંદે જ ! આવડું મોદું
નારીચેવ ! ત્યો બેસો, હું જગ દાદર પર
બેઠું-આઈવા કે નહિ.

[અંદર નય છે]

તાપીદામ હા, હા કસ્ટો નવો કેની !
ડાડ જડા જૂનો છે પેલી ડોડી બાદી છે,
દે પકડવા કેનેની

[કંઈકાર રહી ભુલો પરમોતમદામ અને
ગગાદામ આને છે ભુલો લાલ ડોળા કાઢી લાયકો
જુરકી નાખતો દોષ ચેમ શેક સાચુ ભુલો છે અને
શેક જોવા થઈ બીકના માર્યા દોડે છે. ગગાદામ
ચેમને આશ્વાસન આપતા, પકડીને પાછા તકિયે
બેસડે છે.]

ગગાદામ અરે શેક, તમે શા માટે
ગલગચો છો ? એ તો જડા એનું જોગ
જતાઈવુ બેગો બેગો.

ભુલો રોઠ ! દેખ, તેરી ઓરત તેરે
કાજૂમે નહી...

તાપીદામ એ શું કહ્યું ?

ભુલો મે મમજતા હું તેરી ઓરત
તેરે હાથમે નહીં, ઓર તૂ ઉમરો હાથમે હો.

તાપીદામ હા, હા. (દસતા) મચ્ચા !
મચ્ચા ! એમ જ હે

ભુલો મેરે મામને દેખ-આખો મે દેખ !
[લાયકાનો કીકરાની નાની સગડીમા જડા
લોખાન નાખીને]

અન તેગ અચ્ચા વખત આ રહા હું
તૂ મેકા બેપાગ કોગા નિમમે બહોત ધન
કાએગા

તાપીદામ હા, હા. એડ એ બાપડી
કા કયા ?

ભુલો ઓરત તેરી ગુલામ હો મકતી
દે, મમજ ચોડી તકલિફ દે...

તાપીદાસ : (ચંપ કરતો) અડે જડા દીમે બોલો ભુવાજી, દીમે દીમે ! એ હાંભ-જાસે ટો માડો ઝડ વાળી નાંખસે.

ગંગાદાસ : અરે મહારાજ ! જે હસે તે શેઠ કરશે-એનું કંઈ કરી આપોતી, આપજી ? બડી કિરપા.

ભુવો : રૂપયે ખચીસગ ખચ દે, ઓર તીન રોજ ઉપવાસ-ફક્ત ફલાહાર. દુસરા સખ મેં કર ફંગા, જપ, જપ, મંતર, પૂજા...

ગંગાદાસ : બસ ?

ભુવો : નહીં મેં એક દોરા ફંગા, અબી ફંગા, વહ આછકા બાંધ દેના.

તાપીદાસ : હાપ હાપ, એ વાસ્તામોહ ડોડો ટો બાંધવા જ સાતી રે ? અડે, મને જીવડો ખાઈ ગય !

ભુવો : સેઠ, જરા દેજો તો સહી. (આંખ મીંચી, કંઈકે મંત્ર બોલી, એક દોરા કાઢીને આપે છે.) લો, જાઓ, અબી બાંધ કર આઓ. મેં બેઠા ફ. ક્યાં નહીં બાંધ સકે ? ગંગાદાસ : અરે હા શેઠ ! એમ શું દિંમત હારી જાઓ છો ? બેરીને દોરા બાંધવો તેમાં શી ભેરી વાત છે ? મેં તો કંઈ દોરડા બાંધી નાંખ્યા !

તાપીદાસ : અડે બાઈ, પણ ટમારી બેરી જુડી અને માડી બેરી જુડી !

ગંગાદાસ : અરે, બેરાં નામે એક ! જાઓ મારા શેઠ, એમ હારી શું ખાઓ છો ? ચાંચો, હું અણું હું અણું.

તાપીદાસ : ના, ના, એમ ટો ફું જઈસ. પણ—

ગંગાદાસ : અરે પણ ને જણ વીંછધુ એ મોતી. ચાંચો લો, પકડો દોરો ! બેડો.

[શેઠને બતા કરે છે, ગમગતા બીતા શેઠ અગળ અને પાછળ ગંગાદાસ તેમને તપ્પાના નાકા ઝુટી મૂકવા જાય છે.]

ભુવો : ધન્યવરકા નામ લે કે ચત્રતા.

ગંગાદાસ : હાં, અને દિંમત રાખવી. એમ જ સમજે કે જાણે બંગડી પહેરાવવા જ ગયા છીએ. નહિ બાંધાવે તો ઘરેણાંની લાલચ આપવી.

પરસોતમદાસ : અરે ઘરેણાંની લાલચ આપી કે ગમે તેવી સ્ત્રી પણ ગુલામ !

ભુવો : દક્ષિણા લેનેકા બાકી દે.

ગંગાદાસ : એની જરા ફિકર નહિ કરો. શેઠ જરૂર આપશે. ખાનદાન ઇસમ છે.

ભુવો : હાં, હાં, વહ તો હોગા હી.

ગંગાદાસ : એ ઓરત બડી તેજ છે, ખાત અવશા દે, ભુવાજી ! કે બાઈ બોત નાસિતક દે. નહિ દરસન કરનેકુ જાતી, નહિ પતિક પ્રભુ સમજને પૂજતી, ઓર બહાર નદીકિનારે ફરવા જાતી ઓર કબી કબી અંગરેજ સિખવાતી બી ખાત કરતી હે.

ભુવો : હં, હ, ફદેમેં પડ ગઈ દે.

પરસોતમદાસ : હા આપજી, એમ જ છે. એ અબી મુધારા ચત્રતા છે, એ પવન લમ મયા.

ભુવો : તો કયા હો ગયા ! એક ચપડી રાખ, ઓર એક એસી કંક, દેખો-ટુલુટુલુ ! ઇતનેમેં નિકાલ સકતા ફ. મગર દેખો...

પરસોતમદાસ : શેઠ આપ્યા.

[મહેલા માણસ જેવું ડાકું કરી, લપકાતે પગે-હવારા ઘમેલા શેઠ આપીને બેસે છે.]

ગંગાદાસ : કેમ શેઠ ! બાંધવો કે ?

તાપીદાસ : અડે બાઈ ! બેરી તે ફાઈદા અંદાઈ છે ? તેમાં વળી આ અમાડો ઝગીનો !

ભુવો : કુહ પરવા નહીં. હમં સળ કરેજો. અરજી, વહ દોરા લા લો, (દોરો લે છે) દેખો. અળ હમેં પાંચે રૂપયા ઓર દો, ઓર વહ પચીસ ગંગાદાસ સેઠકો દે દેના. આજ રાત્રીકો મેં સમરાન જાઉં જાઉં ઓર

બાપરે જૂતકો જીવવાડિંગા, કિંટ દેખો, અરે
મેં । તુમરે ખાવ રોવેગી, પાવ

ગજાદામ : ચરખાનન પેને, ચરખામૃત ।
બચબચાએ લીધા છે.

તાપીદામ : હો બાપ ! રૂપિયા-ટમે જલો
ને ટમાંગ ધડમ જલો હું રો આપી છુદુ
અરે એક આપ કિવમ પાડુ દામે ને રોવે
બમ. આટ બોલો કાર્ક અવરાડ છે ! એ
બદા પેના નડમડાન દરવા કાડમન છે

શુભો ઉન્હણી મુગત તો એક દક્કા
દેખને રો ?

તાપીદામ : રો મ દમભા અર્દી એની
બેનપગીઓ માડે ગડમે ગાવાની છે, દોરે
નેનેની એનો ડગ્યા । પાડકા પુરુમ માડે રો
આમ પરપટ વાટ કુમે

ગજાદામ : ત્યારે બેકા જ દીએ ને
નિમતે !

તાપીદામ : હા, હા, મગાડુ જ ૪૪
મમનેને ? આ પો વડોગા આવેલો ગમે છે.

[અબા શોધાણી તાપા જ પ્રવેશ કરે છે,
પાગ બદેનેવ રાહ છે]

અબા : હા હા અમારો તો નડોદ
એક વગેરે આપ્યાના ને આંચિ દનો
દમે. જુએ, બેમડુ તોય તો બેમને, પાગ
બધી જોગી ગીકઓ ન કમલ જ્યા આપ્યા
છે. અમે કઈ તમને અર્દી બેમસાની ના
નથી કહેતા, પાગ જડમડા નદિ લેકએ
(રાહું આવે છે) આવો આવો આ બાપુ
એ તો એ બેકો બેક છે હો બેક, આપજો
શુ ? આપજો તો ગમ્યા માહગુ, અને પ ને
નેકએ તો નીચે બેનીશ

ગજાદામ : હા હા, અબાબાબી ।
ગમેની, અમને તો ગમ્યા ગાબજવા
બ મરે

અબા : દરને યા નાં નદિ ગમે ।

ધનાં મેનએને ગોધી ગમવા, અને પાડકા
બેગઓના ગમ્યા માંબજવા કોને ન ગમે ?
કમ બોલોની, હવે કેમ જીભ મીવાઈ ગઈ ?

તાપીદામ : (ધીમેથી) દમે કા એને
ચવાવો છ ? એની જીભ રો આવડી નવ
ગમવાળી છ, નવ ગમ ।

અબા : મારો, ગોધવાઈ ગયા કે ? હા,
ઉપાડો હવે.

[બધા બરાબર ગોધવાય છે, અને ગરજો
અવાજ છે, બાબુમા શીશાઓ ધીમી તાળી આપી
રસમા તરેન થવા લાય છે]

જૂલી લાલ છે જી કે મુખાઈ શહેરમા બે.
ઉપુ કોઈવું ન આપુ કે, કે ને ગેમમા બે.
કે ને ગેમમા જીવાનીઆ બુ મુઆ બે,
પડ્યા બે, તેના પેટમા પશુ ફવા બે.
વાગી આમ તે તો ગાળની મગવને બે,
આમે ગેકડુ નાહુ તે કયાધી નવ કને બે
હા, આવીઓ દુકાન શુ આકેશે ને;
પર્થ પહેલા બીનનો આપ્યો મરે બે
મુખાઈ દંડપુરી જેવી સોદામણી ને,
ક્રિ આમુથી જુએ છે કાવ તે બહી ને

[મરેમા માઈ રહે છે અને બધા પીબરામ છે]

અબા : આવો આપજો નીચે બેસીએ,
માવો. તમારે કઈ પાન-પાણી નેકએ છે ?
તો મોકવાવુ.

ગજાદામ : ના, બાબી । ના તમારી
મટેગાની છે તે જ બમ છે

તાપીદામ : નેપુ ને, આ ગડમે પાગ
પેવા નડમડાસ કડનો ।

ગજાદામ : આપબને મારે લઈઓ લામે છે.

તાપીદામ : અરે હા રે ! એ વાદવામોઈને
બમ દમમા નડમડામ કડનો જ કમ લાઈગો
છ એ ને તમે છ ? જ વાચે છે.

ગજાદામ : એ તો માર વડી ગમેવો છે,

વહી ગએલો. મીરજનસંગના ચકલામાં રાજ-
રમણીઓના નાચનુજરામાં જાય છે. નાચ-
નુજરામાં !

તાપીદાસ : અરે, મેં પણ પણી વાટો
માંબળી છ; પણ સું કરીએ ?

ભુવો : વહ કોલ હે નર્મદાસંકર ?

પરસોતમદાસ : અરે હે, ભુવાજી ! લોક
એને કવિ કહેતા હે કવિ !

ભુવો : શાયર ? વહ લોક તો બે
શાકીન રહેતે દે.

પરસોતમદાસ : હાં-હાં. એ બી એસા
હે. મગર એરતોકું પરદેખી બહાર નિકાલતા હે.

ભુવો : હં હં, એસા ? તો જરૂર દાલમે
કંઈ કાલા હોગા !

તાપીદાસ : અંડે એણે તો ટો આ મારી
ઘેડીને ચઢાવી મૂકી છ. હેક છકાવી મૂકી છ.
ભુવાજી ! ભુવાજી ! મુઠાડે, મુઠાડે ! વાસ્તા-
મોઢ સવાડ પડે છે ને મુઠાડાનું નામ લે છે.
કહે છ કે અમે ભણવા જઈશું ! અમે મંડળ
કાદમું, ટે સું ઘેડાંઓ તોકડી કડવા જસે અને
આપડે હવે ચૂસા મંભાળવાના એમ ?

ભુવો : હી હી હી હી. કયા જમાના આતા
હે ? મગર જે સજકા ઇલાજ મેરે પાસ હે.
એરતકી જાત ! વહ કયા કર સંકતી હે ?

ગંગાદાસ : અરે તે જ તો જાણજી ! આ
અમારા શેકનું કંઈ કરી આપો તો દીક.
રૂપિયા તમારે જેટલા જેઠાએ તેટલા લેજો, જે
જૂત-ડાકજી સાધવા લાગે તે સાધજો, પણ
આ છટપટાટને તો એક વખત બાંધી આપો.

તાપીદાસ : અરે, ચપ ! ચપ ! એ આવી.

અંબા : હ્યો, આ વળી કંઈ તમારો
શેરસદા વરધોડો હશે—આ તાર.

ગંગાદાસ : હેં ! ટાક આધવા છ,
ટાક ! હાય હાય.

ભુવો : વહ કયા ચીજ હે !

અંબા : અરે કયા ચીજ શું ? બહો
તાર છે, તાર ! એમાં મહારામણ શાની યાચ
છે ? એ કરે છે ને ધંધા શેરના, તેં હોળી
મજગી હશે.

તાપીદાસ : વાંચો વાંચો સેક, ભુઓની ?

અંબા : આટલો તાર વાંચતાં પણ
આવડે છે ?

તાપીદાસ : અંડે મેક વાસ્તામોઢ ! હું
સું સમજે !

અંબા : હું નહિ સમજું ? તમે જ
સમજતે બધી ધાડ મારી છો તે ખબર છે.

ગંગાદાસ : અરે શેક, આ તો મોંઝાણના
સમાચાર છે.

તાપીદાસ : હાય હાય. પાધડી-લુગડા
ઉતારો ટાંકે ટો.

ગંગાદાસ : તમારા કાકાના માદું
ગુજરી ગયા.

તાપીદાસ : અંડે ભગવાન ! એા માડા
કાકાના સાદું ડેએએ.

અંબા : એા રામ ! એા સી વરસે માણમ
ગુજરે તેમાં પોક શાની મુકો છે ?

તાપીદાસ : અંડે ચુપ ડે' વાસ્તામોઢ !

અંબા : આલો, ગાળ ન દીધા કરો-
શોભતું નથી તમારું મોં.

તાપીદાસ : અંડે મેક, વાસ્તામોઢ ! વાટો
સેની કડે છે ? બોલાવ ટાકી બેનપણીઓને.

અંબા : કેમ ?

તાપીદાસ : ટે પોક મહવી પડસે, ફટણું
બેમાડું પડસે. કાકાના સાદું જેવા સાદું
ગુજરી ગયા, ટે કંઈ ફટણા-પાંચડણા વિના
આલસે ?

અંબા : હા, ટો ફટણું !

તાપીદાસ : અંડે કોણ છે ફટણું ? કંઈ
ફટણા વિના આલસે ?

અમા' ડામ ! ફટકે એમ ! વાગે
પેના ફરિ નર્મદાન કન' શુ કહે છે તે એ
તો અધા જોવા ગિવાને છે વહેમ છે, અધો
ગતિએ પડેાચવાના સ્ત્રી છે ૬ કંઈ
ફટવાજૂવાની નથી એ શા તમામા ?

તાપીદામ અરે, એમા' ટને ટમાએ
ડેઆપ છે ? સૌકિક કડવા વિના કંઈ ચાહે ?

અબા હા ચાહે મારા ધરમા જોતા
ગિવાન નહિ

ગગાદામ અરે અબા લાલી ! પળ
એમ છે—

અબા એમો મેમો, નેવા તમને
નહી કંઈ કરે, મંદા !

તાપીદામ અરે પ ! આપે માફ થડ ૬
તાફ, વા નાજોઈ ?

અબા મારે ને તમાડ નતનુ

તાપીદામ લુઓ લુઓ આ પેના
નડમદામ કહે આને કેવી કમતી મુખી , ,
લુઓ ભાખઓ લુઓ અરે મેડ મોઈ, એ
ગ બડયા રીતી મા મુ દે

અબા અનન્દાન, એને વિરે મમે તેમ
નિદા કરી ? તો ! મનેએની દિ મત મેય તો
એની માથે રાત કન' રે તે તો પાળી નથી,
અને નકામી એને જાના હો રા ! એ શુ
મેડુ મેડુ છે ? મુઆ પાડી ફટક એ
નજબનુ મમ છે

તાપીદામ (આત્યાઈ) રાઈ ફટક પડમ
અબા (નિગમી) ૬ નાધી જ ફટવાની
તાપીદામ (ખીજમા) એ વા' વમેઈ ?
એવપો જ બીને ફટાડીશ

[હસા થાવ છે]

અબા અરે કુમડવા ? આ આ દુ
ગ રી બડક નમને રે કન' મેય તે કન'ને

[અથ છે]

તાપીદામ હાથ હાથ ડે માડી વડ !

અબા (પાડી આવી) મને વા માટે
કુમે હો ? ૬ તો જીવની નમની છુ હજી !
[અથ છે]

તાપીદામ આ લુઓ મેડ, આ લુઓ
સુદાડો ! સુ હવા મેડ ૭ ? સુ હમે હવે
દુનિયાનુ ?

પરમેતમદામ અરે ભગવાન !

તાપીદામ આને મેડીઆ ! કંઈ કાકાના
માડુને ફૂંકડા વિના તા ડખ ય એ નહિ ફૂં
ડે આપડે ફટીએ

ગગાદામ હાજો, કંઈ છુટક છે ?

તાપીદામ આવો ભાઈઓ, ટમે હો રો
માડી ભાજ રી છે એ માડ કાકાના માડુ
ડેએએ ..

[પોક મૂકે છે]

ગગાદામ હોય, મેડ ! ધરુ પાન હવુ ..

[પોક કુમતી અથ છે, અને ગગાદાસ
આધાસન આપતા અથ છે.]

જેવી ભગવાનની મરજી .. છ વા એટલા
જનાના ..

તાપીદામ અડ ૬' જીવડ જીવડ રીતો
અને કાકાના માડુ ! ટમે મને કશાકાડ્યા
વિના કંઈ એકંદમ ચાઈવા મયા રેએએ .

[પોક મૂકી હોડે વાજી રે છે, પછી ગગાદાસ
આધાસન આપતા]

ગગાદામ અને ચાઈવા મયા તા ચાઈવા
મયા પ ! અમને માથે કેમ નહિ વ !
મયા રેએએ

પરમાતમદામ અને મયા નો મયા,
પળ નામી અવગ આપવાની તાજીજ પા
કન નહિ સ્ત્રી મયા રેએએ ..

તાપીદામ અડ ભાઈઓ ! આ નેડા
નહી ? ૬ રા આપડે ? ૬ પડને રેએએ .

ગગાદામ એ મારે અમે નવાડ કીએ

એએ આવા કાળગરા મોત માટે કૂંછતા
વેના કેમ આલશે રેએએ. ઓ આણે, ઝીણો.

[તાલ તાલમાં રાજીએ શરૂ કરાવે છે.]

લાડ્યા રે, અગર ચંદનના ઓરડા,
ઓય રે લાડા હાય હાય ।
લાડ્યા રે, સુખડ રચીઆ કમાડ,
ઓય રે લાડા હાય હાય ।
લાડ્યા રે, સાગ સીસમના ઢોલીઆ,
ઓય રે, લાડા હાય હાય ।
લાડ્યા રે, ગલવટ ગાલમશુરીઆ,
ઓય રે લાડા હાય હાય ।*

[એઠલામાં ધામે રહી તાપીદાસ શેઠ હજળા
આવી ધખડાક ધખડાક તાલમાં ચલતીમાં
લઈ લે છે.]

તાપીદાસ : હાય । હાય । સાગ હુટા !
હાય । હાય । સેજે સટા !
હાય । હાય । ટૂંકી પહારીએ

મઆનસ : હાય । હાય । બે દિવસમાં
હાય । હાય । ખજર ના કીધી,
હાય પરોણા । હાય । હાય ।
હાય રે મુડી હાય । હાય ।
પરમોતમદાસ : એમ શું ફૂટો ? હાય । હાય ।
ભોલ્યું—ચાલ્યું હાય । હાય ।
માફ નહિ કીધું હાય । હાય ।

[સૂત્રધાર ને પાછળ રંગદો ધસી આવે છે.]

સૂત્રધાર : બંધ કરો ! બંધ કરો ! આ
તમારો બંધ કરો. પ્રેક્ષકો વિરોધ કરે છે.
રંગદો : પ્રેક્ષકોથી પોતાની આવી મરકરી
સહી સકાતી નથી. બંધ કરો ભાઈ ।
સૂત્રધાર : અરે બંધ કરો ભાઈ । પડદો
નાખો. પડદો ।

[બે ત્રણ જગ્યા પાક મૂકતા રહે છે.]

[પડદો]

* નર્મદ પા. ૨૫૩

ગાનની નિરર્થકતા

હવે મ્હારે હરિનું ગાણું ન ગાવું :

(ટેક)

ના સૂરજ, કે ચાંદની તેજે, ઉષા-સાન્ધ્ય-રસ ન્હાવું,
અંધારાં લોચન મુજ ઘેરે, રૂપ શે ઉરમાં સમાવું ? હવે મ્હારે ૦(૧)
પાય જડેલાં બંધન મુજને, વાદળપાર શે' જાવું ?
હિંગકે મુજ છાતી હેરાતી, ગાથા કયમ કરી ગાઉં ? હવે મ્હારે ૦(૨)
કોટિ કોટિ ઉરમાં અંધારું, કયમ દીપક પેટાવું ?
ધૂમ, ગંધ, ધારીશ નહીં કાંઈ, તપ કરી નહીં તન તાવું. હવે મ્હારે ૦(૩)
ના મન હરિમંદિર-મૂર્તિમાં, ના સ્તુતિ-સ્તવને શમાવું,
અલખ ઉઠે મન—“વિશ્વવેદના—કયમ કરી સૂણું ? જૂઝાવું !”

હવે મ્હારે મનનું ગાણું ન ગાવું :

ગજનન વિ. જોશી

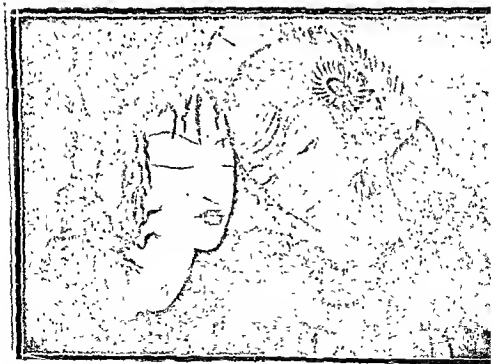
સોણલાં મોરાં રે

(ગરબી)

સોણલાં મોરાં રે

ગહેક ગહેક કરતાં શું ગહારે ઉર,
 જળજળ કરતાં શું નયણાં ને નૂર,
 લતુડું લતુડું તમારે ફર...સોણલાં મોરાં રે.
 આઘી આઘી નંદનની વાટ,
 આઘા કહયાણુ ગંગાના ધાટ,
 અણુરે કરતાં શું ગહારે માટ ?...સોણલાં મોરાં રે.
 ઉંહા ઉંહારે ગહારા ચામ,
 વરસે ભવની આ લુ ચોપાસ,
 આંહી ન્હોંચે દેવાના વાસ...સોણલાં મોરાં રે.
 મીઠી ગહારી બે દિ' મહેમાની,
 હસી રહી સંગે કરી વાત છાની,
 રહી નથી રત રે હવે રોકવાની...સોણલાં મોરાં રે.
 આજ તો ઉંચે ઉંચે ઉડી રહેજે,
 પેલી વ્યોમ-ગંગામાં સુખથી બેજે,
 સ્વામીને સદેશે મારે કહેજે...સોણલાં મોરાં રે.
 માણનાં ચરણ કમલે અગે રહીશું,
 સુખ દુઃખ આવે ને શુભલા સહેશું,
 કાળજડાંના ધા નહોં કોઇને કહેશું સોણલાં મોરાં રે.
 આપણે હણે હણે કંઈ ચાંપ્યાં,
 આપણે એકલડાં કંઈ આ લાખ્યાં.
 કંઈકને મૂલ્યમાં ને કંઈ માખ્યાં સોણલાં મોરાં રે.
 એ તમ કુલ પાંખલગીય થાકે,
 જળક જળકે કરતાંય નચોતિ જાંખે,
 રોકુંના એરે વિધિયોગ વાંકે...સોણલાં મોરાં રે.
 આપણે એક દિ' ઉંચે મળશું,
 આલે ભવચક્ષીમાં દીલ દળશું.
 દયોમયો બળદિયા ચાલ્યા હળશું સોણલાં મોરાં રે.
 આજ તો જગનાં ભણેરાં જોતરાં,
 કાલે ઘઉંલા આલે છે ફાતરાં,
 સ્વામીના કાલે આવશે નોતરાં...સોણલાં મોરાં રે.
 ઉકરડે રત્નોને કયાંથી રાખું,
 મહારાજનાં મહેમાનને વેળુ બાખું,
 " રોકાવ " - હસણું દીસે વિશ્વ આખું...સોણલાં મોરાં રે.
 ઉંચેથી એક ધડીક દડુકજો,
 જમક દગમાં ધડીક વાળુકજો,
 ગહારે ઉરને મંદિર મટકજો...સોણલાં મોરાં રે.

ઋતુનાં કુસુમાકર:

સંતતિમાં ઉતરતા માળા પના ગુણુ દોષ ::

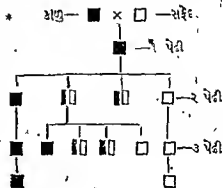
એક જાણીતી કહેવત છે કે "બાપ તેના ભેટા અને વડા તેવો ટેટા." અને આવી બીજી ઘણીએ કહેવતો છે. ઉપરની કહેવત વિશાળમાં સિદ્ધાંતોથી તપાસતાં સર્વાંશે સાચી નથી પરંતુ તેનું રહસ્ય છેકજ ખોલું નથી. આજની બ્રજભગ પાંસક વર્ષ પહેલાં (ધ. મ. ૧૮૨૨-૮૪) ઓસ્ટ્રીઆમાં મેન્ડલનામના સાધુએ વટાણાના ઊંડ ઉપર પ્રયોગો કરીને સાબીત કરી આપ્યું કે અમુક ગુણુ અવગુણુ વંશવારસામાં પદ્ધતિસર ઉતરે છે. મેન્ડલના પ્રયોગોના પરિણામના મુદ્દા એ છે કે (૧) ધણા ગુણુ અને દોષ એકાકી (unit-character) હોય છે. (૨) દરેક ગુણુ અથવા દોષ વંશવારસામાં આગળ આવતો (dominant) કે પાછળ પડતો (recessive) હોય છે. (૩) દરેક ગુણુદોષ પેટી ઉતાર છુટા પડી એકત્રિત (segregated) થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે એક કાળા ઉંદરને ધોળા ઉંદર સાથે પરણાવતાં તેની પહેલી પેટીની બધીજ સંતતિ દેખીતી કાળા થશે. પરંતુ એ કાળા સંતતિને અંદર અંદર પરણાવતાં બીજી પેટીના બચ્ચાંમાં એક તદ્દા કાળુ, બે કાળાં ધોળાં મિશ્ર અને ચોથું તદ્દા ધોળું થશે. ફરી કાળે કાળાં અને ધોળેધોળાં પરણાવતાં તેમની સંતતિ કાળી અથવા સફેદજ થશે. પરંતુ વચ્ચમાં બે મિશ્રની પ્રજા તેમના લાઇબ્રેન જેવીજ જન્મશે. આથી સ્પષ્ટ થશે કે કાળા અને ધોળાશના ગુણુ એકાકી છે અને તેમાંય કાળા ગુણુ આગળ પડતો અને સફેદ પાછળ પડતો છે. આ બે ગુણુ પહેલી પેટીમાં મિશ્ર થાય છે પણ પછીની પેટી ઉતાર છુટા પડતા

લેખક :
શ્રી. મુરેશ દીક્ષિત,
એમ. એ., એમએસ. સી.

નય છે. મેન્ડલ પછી અનેક વૈજ્ઞાનિકોએ ધણા પ્રયોગો હોડ અને પ્રાણીઓ ઉપર કરતાં મેન્ડલના પરિણામોની ખાત્રી કરી છે. *

આ તો ઉંદર જેવાં પ્રાણીની વાત થઈ અને તે કાંઈ માણસને લાગુ ન પડાય. માણસના વંશાવતારમાં ઉતરતા ગુણુ દોષનો અભ્યાસ કરવો કહેણ છે. માણસ ઉપર ઉંદર સમતા જેવા પ્રયોગો થઈ શકતા નથી. માણસના ગુણુદોષમાં શારીરિક તેમજ માનસિક એમ બે પ્રકારની ગણના કરવાની છે. છતાંય આ કહેણ અભ્યાસ મુરોપ અને અમેરિકામાં ઝડપથી આગળ વધે છે.

"જેને જેવો સંગરંગ બદલે તેવો બેસે" એવી માન્યતા આપણામાં સામાન્ય છે. રહેણી કરણી, વાતાવરણ અને સંગતિની અસર ઉછરતા બાળક ઉપર જરૂર થાય છે પરંતુ તે અમુક હદ સુધી જ. એની અસર આવકત, મન અને તંદુરસ્તી ઉપર છેજ. અહિં તો આપણે માળાપ દ્વારા સંતતિમાં જન્મથી જ ઉતરતા ગુણુદોષનો વિચાર કરીએ છીએ. માળાપે ચોતાની જીંદગીમાં પ્રાપ્ત કરેલા (acquired characters) ગુણુ કે

અનિશ્ચિત યોગ

ઠંડાશા ! ત્હને હજી શકું હું વિદાય કેમ ?
ઉઠે ઉઠે વિવિધ તર્ક વિતર્ક આજે
કહેવા બને અધીર ઉર ઘણું છતાયે,
સુખેથી શબ્દ મરી ના શકેતો ય એકે

શોકાત્ વ્યથ મન ધીર ધરી શકે ના,
ભાવી તણો પથ લગીર મુજે ગહને ના.
એકાન્તનો ભય હરે ઉર શાન્તિ નિદ્રા,
ત્હારા વિના દિવસ એ વસમા થશે હા !

વર્ષો થયાં અનુભવો નથી ગહે વિયોગ
ત્હારો સખા ઉર અનિશ્ચિત વિમયોગ
દેવી રીતે સહી શકે, વસમા દિસે હા
આ ભેદ નિશ્ચિત અનિશ્ચિત યોગ કેવાં

પુષ્પા ૨ વડીલ

ખેડખાપણુ બાળકમા સીદા ઉતરતા નથી
હાથ કે પગ કપાઈ ગયેલા માખાપના છોકરા
કપાયલા અગના નથી જન્મતા જેઓએ બે
તેડીઆ (twins) બાળકોને ઉછરતા
તેઓ હશે તેઓને ખબર હશે કે વાતાવરણ
અને હિંગ્ર કરતા એ વધારે અગત્ય તો
જન્મથી વારસામા ઉતરેલી ટેવા હોય છે. એ
ટેવા નથી તો બૂવાથી શકાતી કે નથી તો
વાળી શકાતી આથી મમનદશે કે જે સાથે
નમ્મુ માણસના લોહીમા ઉતરે છે તેના ઉપર
આપણે વધારે ધ્યાન આપવું આવશ્યક છે

લોહીમા ઉર્તરુ એટલે શું ? માતાના
શરીરમા બાળકની ઉત્પત્તિ કેમ થાય છે તે
સર્વ જાણે છે એ તો નિર્વિવાદ છે કે બાળ
કના જીવનની શરૂઆત ચતા પહેલા મા અને
આપણી પચામ પચામ ટકા બદે અર્ધોઅર્ધ
ભાગીદારી અને નેખમદારી હોય છે આ
અર્ધા દિસ્માનો અર્ધ દેખાય છે તે કરતા

વધારે ઉગ્ર છે, માધ્યમ માણસને તે
મમજવો મૂરતેલ છે મઘીના ઇડાને
તો આપણે સૂક્ષ્મદર્શક (Micro
scope) નીચે તપાસીએ તો તેમા
શરૂઆતમા એક બારીક “ સેલ ”
(cell) દેખાશે એ “ સેલ ”મા
“ ન્યુક્લીઅસ ” (nucleus)
નામનો એક ભાગ છે તેમા બારીક
તત્ત્વોની બાળી દેખાય છે એ
તત્ત્વોને “ ક્રોમોસોમ ” કહે છે
એ દરેક તત્ત્વ અતિ બારીક ભાગ
જેને “ જન ” કહે છે તેના બનેલો
હોય છે આ “ જન ”મા માખાપના
ગુણોના છુપાયલા છે માણસમા
બાળકના જીવનની શરૂઆત પહેલા
મા અને આપણા શરીરમાથી અર્ધો-
અર્ધ (૨૪ + ૨૪) ચોવીસ અને
ચોવીસ ક્રોમોસોમવાળા બે “ સેલ ”

પારામા પારો લાગી જાય એમ એકઠા
થાય છે અને તેજ ધડીએ બાળકના
ગુણોપતો શારીરિક માનસિક પાથો નખાય છે
હવે સ્પષ્ટ થશે કે શારીરિક માનસિક રીતે
જ માખાપના ગુણ બાળકમા ઉતરે છે અને
તેય પેના “ ક્રોમોસોમ ” લઈ જાય
તો જ નહિ તો નહિ બધા પ્રાણી, ઝાડ
અને માણસના શરીર આ રીતે જ ઘડાય
છે કેટલાક પ્રાણીમા તો આ ક્રોમોસોમ
ઉપરથી નગ કે નારી જતી પ્રાપ્ત થાય છે
એમ પણ જણાય છે

પ્રશ્ન થશે કે આવા અગત્યના “ ક્રોમો
સોમ ” ઉપર કેમ અમર થઈ શકે ? પ્રયોગો
કરતા જણાય છે કે દારૂ, એક્સ-રે અને
બીજા કેટલાક કેરી પદાર્થોની એના ઉપર વિકૃત
અમર ઉપજાવી શકાય પરંતુ એ તો પ્રયોગ
પૂરતુ જ વિજ્ઞાન હજી એટલી હદ સુધી ક્તેહ
નથી પામ્યું કે રક્ત અને ઇન્ડા પ્રમાણે બાળક
જન્મણી શકાય અત્યારે તો આપણી પામે સુખાચ

લગ્ન એજ એક મહત્વનો ઉપાય છે. મુખ્ય લગ્નમાં પરણનાર સ્ત્રી અને પુરુષ એમનો જ નહિ પરંતુ એમની સાતે પેઢીઓના શારીરિક અને માનસિક લક્ષણ ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ.

યુરોપ અમેરીકામાં ઘણાં ઘણાં કુટુંબોના અભ્યાસ કરતાં માણસ જાતમાં નીચેના ગુણદોષ બાળકમાં પેટી ઉતાર જણાયા છે.

(૧) બાળકમાં માળાપના લગ્નો જલ્પ (bleed) એવા ગુણ:- શરીરનું માપ, ઉંચાઈ, વજન, ચામડીનો રંગ, વાળ, ડોરડોના દેખાવ.

(૨) મેન્ડેલાના સિદ્ધાંત પ્રમાણે આગળ તરી આવતા ગુણદોષ:- ચામડીની કાળાશ, ઝંઘાડુધી, નડી ચામડી, નડાવાળા, ફેફસા પડે એવી ચામડી, કાળી, માંજરી આંખો, આંખની નિર્જાતા અને રતાંધળાપણુ. હાડ પીંજરમાં ટુંકી આંગળીઓ, છ આંગળી, જોડાયેલાં આંગળાં, લાગે એવાં હાડકાં, શેગમાં મધુખ્રમેહ અને રક્તપાત.

(૩) અચોક્કસ ઉતરતા ગુણદોષ:- વાળ અને દાંતની ખોડખાંપણુ, જોડકાં છોકરાં અવતરવાં, બહેરાશ, ડાબોડીઆપણુ.

(૪) નહિ જણાયતી રીતે ઉતરતા ગુણ:- ભુદિ, યાદશક્તિ, સ્વભાવ. ગાંધા તથા લણુવાની શક્તિ, કળા. ગણિત શક્તિ, ફેફર (epilepsy), ગાંડપણુ, આક્રુષ્ય, હૃદયના શેગ, ગાંડ ઉતરતી, વિગેરે.

કુદરતની ખૂબી છે કે સર્વ ગુણદોષ પહેલી જ પેઢીમાં દેખાય કે સ્પષ્ટ તરી આવે એમ નથી. નિર્જાતાઓ પેટીઓ મુધી છુપી રહી ઓર્ગાની પાલુ જણાઈ આવે. કેટલાક ગુણદોષ વળી વિચિત્ર રીતે

‘ જીવન જોગવાં ’

ઝડને વાદળ બહાવાં ઝહેન, ઝરમરતાં વરસે;
ઝડને વીજલ બહાડી ઝહેન, જીવનમાં ચમકે.

ગમે કૂવના ફેરમભાર, હેથે ફેરવવા
ગમે મુવતારક એંધાણુ જીવન દોરવવા.

ઝડને સરવર નિરમળ નીર આભ ધરત ગમે;
ઝડને નવલખ તારકદીપ અંતર ઝહારે રમે !

શીડી સાગરની જળવેલ કંઈ મુકુ બોલ કહે,
એના અહમુત અભિનવ ખેલ જીવનમાં પસરે.

ધીરી ધીરી અધીરી ઓ ઝહેન, દે જરી સાંભળવા
ઝહેતી અનિલ-સહર સંદેશ; જીવન જોગવાં.

મુંદરજ ગા. ખેરાઈ

ઉતરે છે. ઉદાહરણ તરીકે માણસ જાતમાં રક્તપાત (Haemophilia) નો રોગ ‘મા’થી પુત્રને અને આપથી પુત્રીને ઉતરતો આવે છે. યુરોપમાં રૂઝીઆના ઝાર અને રૂસેના રાજવંશમાં આ રોગ જાણીતો હતો. તેજ પ્રમાણે ગાયની જાતમાં વધારે દુધ આપવાનો ગુણ ગાયધી આખસામાં અને તેમાંથી ગાયને એમ નરકારા વંશપરંપરા ઉતરે છે. માનવ કુટુંબોમાં નીચ અને હલકા ગુણો ઉતરવાનો એક ઐતિહાસિક દાખલો છે, જે ઉપરથી લગ્ન વખતે ભવિષ્ય કેમ ઘડાય છે તેનો ખ્યાલ આવશે. ઇ. સ. ૧૭૨૦ માં “ જ્યુક ” નામના બગળ અને દુષ્ટ માણસના એ છોકરા પાંચ નીચ અને દુષ્ટ સ્ત્રીઓ પરવ્યા. તેમની છ પેટી ગણતાં પરિવારમાં ૧,૨૦૦ ખરાળ, આગસ, લુચ્ચી, બદમાશ સંતતિ થઈ. સાત પેઢીમાં ૩૦૦ જ્યુક બચ-પણમાં મરી ગયા, ૩૧૦ બીખારાં થયાં, ૪૪૦

રોગીજ નિકળ્યા; અડધોઅડધ ઓઝો વેશ્યા થઈ, ૧૩૦ ગુન્હામાટે સજા પામ્યા, ૬૦ ચોર નીકળ્યા, ૭ ખૂની નિપળ્યા અને ફક્ત ૨૦ જાણુ જ કંઈ કામધંધો શીખ્યા તેમાંથી ૧૦ જાણુ તો સરકારી જેલમાં ધંધે લાગેલા. આ બધા જાણુકને પાલવવા અમેરીકાને ૧,૨૫૦,૦૦૦ ડોલર ખર્ચવા પડેલા. નવ પેઠીએ આ કુટુંબ ૨,૮૨૦ માથાંનું બનેલું. આવા ખીન્ન ઘણાંય દાખલા આપી સકાય એમ છે.

આપણા દેશમાં સ્મૃતિ કાળથી લગ્નમાં સાવચેતી સ્વચ્છ છે. મનુસ્મૃતિમાં તો અનેક પ્રકારનાં લગ્નોના નિર્દેશ આવા કરણેથી કરાયેલા છે. આર્યોમાં કુળની પવિત્રતાનો ખ્યાલ સગ્ગત હોતો. હાલ આપણે એ પવિત્રતાનો ખ્યાલ ધૈર્યાનિક રીતે કરવાનો છે. હજુએ ધણી માતિઓમાં કુળ જેવાનો શિવાજ છે.

જો કે કુળનો મર્મ લોહો નહિ મમજતા હોવાથી એનો અનર્થ થાય છે. ઘણી વખત કુળનો અર્થ પૈત્રો પણ કરાય છે અથવા તો પુત્રણા કાળનો કુટુંબનો શીકેલા ગણાય છે. હાલમાં જ જર્મની જેવા સુધરેલા દેશમાં આર્ય જર્મન ફક્ત એકખીન્ન સાથે લગ્ન કરે એવો કાયદો થયો છે. છટાલીએ એખીન્નનીઆ છૂટ્યા પછી કાળા હબસી સાથે ગોરા છટાલી-અન ન પરણે એવો બહોળસ્ત. કર્યો છે. અંગ્રેજો પણ યુરેઝીઅનનો તિરસ્કાર કરે છે. આ બધાનો અર્થ રાજકીય છે તેમજ અણુઘટતાં લગ્ન અટકાવાનો પણ છે. 'તેઓ એમ માને છે કે ઉચી પ્રજાનું લોકી નીચી પ્રજા સાથે મળવાથી નીચી પ્રજા ઉચે વ્યક્તિ કરતાં ઉચી પ્રજા નીચે પડવાનો વધારે સંભવ છે.

અંતર-કસ્તુરી

અંતર-કસ્તુરી ગહેકતી પુરી
એ સૌરભથી. હ્રુધ થયો
વનવન ઉપવન ને ગિરિવર ત
મનહરના ચોધન કાજ ફર્યો.

ફરી ફરી ફરતાં અમતા મનને
વિગ્રાએ ઉરમાં જ જડી
એ મન ગહેકતી છવન ગહેકતી,
તે વતી નાચતી સાત મળી

ચંડીમાતાનું માહાત્મ્ય દર્શાવનારી એક ઓંગાળી લોકકથા

રત્નમાલા નામે એક અપ્સરા હતી. તેના રૂપમાં એક વખત તાલભંગ થયો. તેથી ઈન્દ્રના શાપથી લક્ષ્મણિ શેઠને ત્યાં ખુશ્તના રૂપે એ આવતરી.

ખુશ્તના ચંદ્રની કલાની જેમ વધે છે તેના રૂપના ઓંગા પડે છે. ખાલપણ વીતાવી યોવનને ઉમરે એણે પગ મૂક્યો છે.

એક દિવસ ઉત્તરિયો નગરીનો જુવાન ધનપતિ સોદાગર, મેદાનમાં પારેવું ઊઘાડતો હતો. એવું પારેવું, ત્યાંથી ચાલી જતી ખુશ્તનાના પાલવમાં ભરાયું.

ધનપતિએ પારેવું માગ્યું. આ ધનપતિ ખુશ્તનાનો બનેલી થતો હતો.

જુવાન ચીઠશે એ વિચારથી ખુશ્તનાને મળી આવી. એ આ મરકરીનો પ્રસંગ ચૂંટી નહીં.

ખુશ્તના મેંદાં મરકાવતી મરકાવતી ચાલી ગઈ; અને પારેવું આપ્યું નહીં. જુવાન તિરછી આંખે નેઈ રહ્યો.

જુવાનનું માથું ફરી ગયું. કુખાર્વિતાની મસ્તી એનાથી ન ખમાઈ. એણે મનમાં નિશ્ચય કરી લીધો: “એને પરણી, એનું માન ઊતાડું ત્યારે જ ખરો !”

ધનપતિ લક્ષ્મીમાં અને કુળમાં દેખ હોવાથી એના વિચારને અમલમાં મૂકતાં એને વાર લાગી નહીં.

છતાં લક્ષ્મી-ખુશ્તનાની મોટી બહેનને સમજાવતી તો નેઈએ ? લક્ષ્મી ‘સોડપ મરખું સાલ’ લાવનાર ઉપર વંકાઈ બેઠી; પણ પછી માંડ માંડ એના ‘મનવું’ મમાધાન થયું. નવી વડુ તો રસોયજી બનશે, એકાદ ગડો માંડશે પહેરશે અને ફક્ત સોનાની ચાર ચૂડી પહેરી સંતોષ માનશે-એવી ખાત્રી

ખુશ્ત ના

લેખક :

શ્રી મંજુલાલ ર મજસુદાર

મજવાથી, ખુશ્તના માથે એણે ધનપતિનું લગ્ન થવા દીધું.

લક્ષ્મી જરા મોટી અકલવાળી હતી; એના સ્વભાવમાં સરગતા છે, સુદરતા છે; પણ સાથે બોળપણ છે. કોઈનું રમકડું બનતાં એને વાર લાગતી નથી. ગમે તેવી ઉત્કેરણીની એના ઉપર તત્કાલ અસર થાય છે.

લગ્ન થઈ ગયા. પોતાની આગળ મેંદાં મરકોડી જનાર કપાળી ખુશ્તનાને પરણી શાખ્યાનો ધનપતિને ભારે સંતોષ થયો.

એટલામાં રાત્રની આરાધી ધનપતિને ગોઠ દેશ જવાનું થયું. મોટી બહેનને ખુશ્તનાની સુપરત કરી, ધનપતિ પરદેશ ગયો.

લક્ષ્મી પતિના ઉપદેશ પ્રમાણે નાની બહેનને, શોક્ય છતાં, ખૂબ આદવા લાંગે. માની જણી બે બહેનોના વહાલમાં કંઈ પછવું પડે ? પરંતુ ખુશ્તનાને બહેનનાં લાડ ખૂબે છે.

એટલામાં એક દસીના સહજ બોલથી લક્ષ્મીના મનમાં જુદાઈએ વાસ કર્યો. ‘હું આધેડ અને ખુશ્તના જુવાન !’ પ્રીત્યાળની પ્રીતમાં અદેખાઈનાં બીજ રોપાયાં.

લક્ષ્મીની સરગતામાં જોર લાગ્યું. ખુશ્તનાને હલકી પાડવા એણે પ્રવાસ આદ્યો. પતિના નામનો એક બનાવટી પત્ર લખાવી ખુશ્તના પાસે તે લઈ આવી. પત્રમાં ખુશ્તના

પ્રસન્ન થયેલાં મંડીમાંએ આશીર્વાદ દીધાઃ
“ પતિપુત્રવતી મય । ”

હવે પ્રુક્તનાને પોતાનું દુઃખ જરા થે
લાગતું નથી. દેવીની આશીર્વાદી એનું મન
પ્રસન્ન થયું છે.

પ્રુક્તના તે રાતે ઘેર જ ને ગઈ. લહનાને
ખૂબ ચિંતા થવા લાગીઃ “ પતિ મને સોંપી
ગયા છેઃ અને જંગલમાં એને વાલવરુએ
ખાધી હશે તો ? ” લહનાના હિંચા છવનો
પાર નથી.

પ્રુક્તના સવાર પડતાં સાંજ સુધી ઘેર
આવી, તેને આવેલી જોઈ લહનાના છવમાં છવ
આવ્યો, એ તો જાણે આશિર્વાદી થઈ ગઈ
હોય તેમ પ્રુક્તનાને પહેલાં કરતાં થે વધારે
વહાલથી ચાલવા લાગી. માત્રી જણી બહેન
માટે શોકવનો ભાવ વિચારી ગઈ. બહેન માટે
એ આછી આછી થવા લાગી.

આ તરફ ધનપતિ ગોડેશમાં ખૂબ
લહેર ઊઠાવી રહ્યો છે. ભાગ્યે જ એને ધર
સાંભરી આવે છે. એક રાત્રે એને સ્વપ્નામાં
પ્રુક્તના આવી. બીજે દિવસે સવારે એણે
પોતાનો મુકામ જાણ્યો.

“ હાલો, સીપાઈઓ ! હાલો, બાંધવિયા !
હમકે બાંધો હાથિઆર રે ;
મેંદા રંગ લાગ્યો રે—”

—એમ પોતાની ‘ માનેતી ’ સાંભરી આવ-
વાથી, ધનપતિ દેશમાં આવી પહોંચ્યો.
મોદાગર ધણે વર્ષે પાછો આવ્યો તેથી
કુટુંબમાં ઉત્સવ થઈ રહ્યો.

લહના પોતાની જાતને આકર્ષક બનાવવા
અનેક પ્રકારની ટાપટીપ કરવા લાગી. ઘેર
અનેક સ્વજનોને નોતર્યા હતા. ધનપતિએ
કહ્યુંઃ “ રસોઈ પ્રુક્તનાને જ કરવા દેજે—”
લહનાને તે પરવડ્યું નહીં. એ બોલીઃ, “ એને
તે શું આવડે છે ? બેઠાં બેઠાં પાસા બેળનાં

જ આપડે છે—એ તો હું જ બધું રાંધી
પાડીશ—”

પણ ધનપતિએ હક લીધીઃ એટલે
પ્રુક્તના રસોઈ કરવા લાગી. દેવીની કૃપાથી
રસોઈ ઉત્તમ બની. સૌ કોઈ તેને વખાણવા
લગ્યાં. લહનાથી આ ખમાડું નહીં. પ્રુક્તના
મોટી બહેનને પગે પડી. અને માંડમાંડ તેને
મનાવી.

સાંજ પડ્યે સૌ સૌને ઘેર ગયાં. રાત
પડતાં સવાની ગોઠવણ થવા માંડી. મનમાંથી
મબરાતી લહના પ્રુક્તનાને પતિના ખંડમાં
જતાં વારવા લાગી. આખરે ખૂબખૂબ મનગલી
પ્રુક્તના હસતી હસતી શયનગૃહમાં ગઈ.

પ્રુક્તના પતિની છાતી સાથે માથું દબાવી
પોતાની વીતકવાત કહેવા લાગી. કહેતાં કહેતાં
એ પોશપોશ આંસુએ શોષ. ધનપતિ એ બધું
સાંભળી રાતો પીળો થઈ ગયો. પરંતુ પાછો
મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે એ લહનાનો
અપરાધી હતો. એ એને પણ બૂઝી ગયો હતો.

સવારે લહનાની ક્રોધમૂર્તિ જ્યારે એના
જોવામા આવી ત્યારે એનો ગુસ્સો શરમના
રૂપમાં ફેરવાઈ ગયો.

સોડાક દિવસ પછી પિતાના શ્રાદ્ધ ઉપર
ધનપતિએ જાતિજનોને બોળનું નોતરું દીધું.
માત્રાચંદન આપતી વખતે ઝઘડો ઊઠ્યો.
જાતિજનોએ પ્રશ્ન ઊઠ્યોઃ “ ધનપતિએ
પ્રુક્તનાને જંગલે જંગલે લટકાવી છે; અને
જંગલમાં એવી રૂપવતી સ્ત્રીને જોઈ, કોઈનું
મન ચર્ચુ હોય તો ?—તેથી પ્રુક્તના જો
સાચી સતી હોય તો એણે એનું પારખું
આપડું પડશે. તે આપ્યા વગર કોઈથી
બોળન લઈ શકશે નહીં—”

નાત રમે ચડી. પણ બોજબોજે આ
ધર્મસંકટ વખતે, પ્રુક્તનાનો આપ તેની મદદ
આવી પહોંચ્યો. એણે બધાને સમજાવવા
માંડ્યા. ત્યારે ન્યાતે કહ્યું કે “ પ્રુક્તના જો

એ નાણુક સુંદરીના એક હાથમાં મહાકાપ હાથી છે; એ હાથીને પોતાના ન્હાના સરખા મ્હોમાં મૂકી તેનો એ આસ કરવા જતી હોય એવો આભાસ યાવ છે !

સોદાગરની આંખ, આણું અદ્ભુત અને ન માની શકાય તેવું દરય જોઇ, કહ્યું કરતી નથી.

હાથી સાથેના સુંદરીના ભારથી, કમળ યરયર કપિ છે ! કમળ હમણું ડૂબશે, હમણું ડૂબશે—એમ યાવ છે જતાં પેઠી શાંત અને સ્થિર સુંદરી તેના પર ઝોલાં લેતી દેખાયા જ કરે છે !

ધનપતિ સિવાય ખીંગા કોઇને આ ઇન્નંગનું દરય દેખાતું નથી; આખો દેખાવ એ બરાબર યાદ રાખી લે છે.

એમ કરતાં ધનપતિ સિંહનદીપ ઊતર્યો. મુશ્કવાન ભેટ સાથે રાગને એ મળ્યો. રાગને તેનું ખૂબ સન્માન કયું.

વાતેવાતમાં, પ્રવાસની વાત નિકળી, લાંબી વાટે નેડેલાં સમુદ્રનાં તોફાનની વાત કર્યાં પછી, ધનપતિએ પેલા અદ્ભુત દરયની વાત રાગને કહેવા માંડી. આ વખતે, જાણે આખો પ્રસંગ તેની આગળ પાછો ખેડો ન યસો હોય તેમ, ઉત્સાહ અને આવેશથી એણે એનું વર્ણન કરવા માંડ્યું.

અધું તો અધું પછુ રાગને, અદ્ભુત દેખાવવાળી વાત માનવાની સાક્ષ ના પાડી. કમળવનમાં કમળપર બેઠેલી દેવી જેવી સુંદરી, હાથીનો આસ કરે—એ વાત કોઇને મેં જો જાનરે તેવી નહોતી.

આખી સલાએ એ વાતને બતાવડી કરાવી.

ધનપતિ, પોને નજરેનજર જોયેલી વાત સાચી મનાવવા રસે ચડ્યો. સોદાગર, રાગ સાથે હોડમાં ઊતર્યો; એણે રાગ પાસે ચરત મૂકી: “ એ દરય હું તમને બતાવી ચકું તો તમારે મને અધું રાજપાટ આપવું: નહિ”

તો મ્હારે આખી જિંદગીભર તમારા કેદી થઈને રહેવું—”

ધનપતિના મનમાં હોડ છતી જવાની લગભગ ખાત્રી જ હતી. તેથી, રાગને લામ, એ કાલીપ્રદત્તી ઊડી ખો આગળ વંદાણું હંકારી ગયો. અને આમતેમ જોવા લાગ્યો.

પણ ચંડીમાતાએ બતાવેલો માયાખેલ અત્યારે એ કયાંથી જોઇ શકે ? તેથી એ ઊંભીલો પડી ગયો.

મનની બધીયે દીંમત એ હારી બેઠો. હોડમાં એ હાથો હતો. કમળફૂલ પર બેઠેલી સુંદરીને હાથીનો આસ કરવા જતી બતાવવાની એની ઉમેઠ પાર પડી નહીં.

લાચાર થઈ ગયેલા ધનપતિને કેદખાને પડ્યું પડ્યું.

રીસે બળતી ચંડી માતાએ, અવગણનાનું વેર વાળ્યાનો સંતોષ અનુભવતા, એક દિવસ ધનપતિને કેદખાનામાં દર્શન દીધાં.

ધનપતિના ધરમાં, કેટલીયે પેઢીથી જોળાનાથ શિવની ઉપાસના થતી હતી, તેથી ચંડીમા પ્રત્યે તેનો લાવ જોઇયે તેવો તહોતો; અને તેથી જ એણે ચંડી પૂજાને ગણકારી નહોતી.

ચંડીદેવીએ ધનપતિને લગચાલવા માંડ્યો; દેવીએ કહ્યું: “ કેમ ? સોદાગર ! મારી પૂજાની તું અવગણના કરતો હતો ખરેખર, હવે, મારી પૂજા કરવા તૈયાર છે ? જો તું કબજા હો તો હમણું તને અદીથી છોડાવું.”

ધનપતિ વિચારમાં પડી ગયો. કંઈ ચોકકસ વચન આપી શકેલો નહીં; એટલે દેવી અદરશ થયાં.

આ તરફ ઘેર રહેલી પુત્રવતીને પુત્ર જન્મ્યો. આ વખતે મોટી બહેન લલનાએ તેની ખૂબ ખાતર બરદાસ કરી. અદેખાઈને રથાને, નાની બહેન પ્રત્યે લાંકુનો નિખામસ બ્હાલ લલનામાં ઊભરાવા લાગ્યો અને ઊકેશે

હતો રૂપરૂપનો અવતાર, કહેવાય છે કે
માલાધર ગાંધર્વ, મહાદેવના સાપથી, ચંદ્રી-
ભક્ત ખુલ્લનાને જેટું પુત્ર રૂપે અવતર્યો હતો.

અતો સદા મહેનાર, અશક્ત અને અમહાત્મ્ય
શ્રીમંત ધીમે ધીમે ધુન્દિલિયે ખસવા લાગ્યો.
ઘરમાં દોળફેડ કરતાં કરતાં તેનાં તોફાન
આંગણું અને શેરીના વિશાળ ક્ષેત્રમાં વિસ્તાર
પામવા લાગ્યાં.

શ્રીમંત સામે, શેરીનાં બાળકોની કસ્મિદો
આવવા લાગી. બાળકોનાં માઆપ પલ્લુ તેનાં
તોફાનથી કાપર મળ્યાં.

એટલે શ્રીમંતને નિશાળે ભેસાડવામાં
આવ્યો. નિશાળમાં અનેક બાળકોનો સાથ,
મળતાં, શ્રીમંતનું તોફાન ઓર વધું.

એક વખત શ્રીમંતે મળકમાં ચુકને
પ્રશ્ન પૂછ્યો: "ચુરણ, પૂતના અગ્નિમિલ
વગેરે પાપીઓને મુક્તિ મળી, ત્યારે બીચારી
શરણુખાના લાગ્યમાં નાક કપાવવાનું કેમ?"

ચુરણે વાદવિવાદ થતો અટકાવવા, ટૂંકા
ઉત્તર દીધો: "જેવી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની
કમળા!"

આ ઉત્તરથી શ્રીમંતને કરવા ધારેલી
મળકને આનંદ મળ્યો નહીં, તેથી તે ઉરકેસરો.

ચુરણ ઉપ બન્યા: બન્ને વચ્ચે બોલા-
બોલી વધી પડી. ચુરણે ઉવટે મમં પ્રહારનો
આશ્રય લીધો. તેની માતા ખુલ્લનાના ચારિત્ર
માટે સતિજનોએ શંકા લીધી હતી; તેણે
'ગર્ભિત ઉલ્લેખ ચુરણે કર્યો.

શ્રીમંતનું માર્યું, આ આલેપથી ફરી
ગયું. રડતો રડતો એ ઘેર પહોંચ્યો.

તે જ દિવસથી એણે પિતાની શોધમાં
સિંહલકીપ જવા માટે 'પલ્લુ' લીધું. નાંદાન
બાળકની આ જકને કોણે બહુ ગણકારી નહીં.

હતાં શ્રીમંત જેવો તેજસ્વી બાલક એમ
વાતને બૂલે તેમ નહોતો. સૌએ ખૂબ ખૂબ

✽

ચુંદડીનો

(૧૬) રંગભરી

(૧)

આપણું તે પોળની પાસેની પોળમાં
રહેતો હતો. રંગભરી,
તેજ જેણે રંગી પુળ ચુંદડી.
તારી એ ચુંદડીના રંગનારની કથા
સાંભળે હું માહરે મુખે જ,
રહેરી આજ પાછી તે ચુંદડી.

(૨)

આપી રંગાઈ ઘેર તારી આ ચુંદડી
કોણ હતું જાણતું તે વાર,
ચુંદડી ચણોડીના રંગની.
કે તેને જોઈું હતું બીજું પ્રભાત નહિ,
આપી કરીને તૈયાર
ચુંદડી ચણોડીના રંગની.

(૩)

તારી એ ચુંદડીના બારીક પોતમાં
એવો હરી એક તંત
થુંચ તે, હું જાણું, એ ચુંદરી ?
જાણું ન હુંચ અને જાણું ન હુંચ વળી,
આવ્યો જે મોંઢી એક અંત.
આવ્યો પુપાકને, એ ચુંદરી.

(૪)

તારી આ ચુંદડી તે છેલ્લી જ ચુંદડી
જેલ એને હાથે રંગાઈ,
રંગનાર એંડોના ચુંદડી.
મારી જે આણખિયા રહેર છે ચુંદડી
તેનાં તે મૂલ કેમ થાય ?
જિંદગીના રંગભરી ચુંદડી.

રંગનાર :

✽

રંગનાર

સાની રી સુદંડી !]

(૫)

સુદંડીને રંગનાર ચાકયો ગયો, તેને
બીજે દિને જ હતું પર્વ,
ધારી અંગ બચાવે તે સુદંડી:
કોને ઉત્સાહ નહિ, કોને આનંદ ન'તો ?
કોને હતો ન વળી ગર્વ,
રહેરી જે સવારે તે સુદંડી ?

(૬)

સુદંડીને રંગનાર સુધ રહ્યો તેને
પાડવા મધુ ન કોઈ સાથ,
ખેંચનાર જિંદગી દુરંગની.
સો સૌના તાન મહીં સહુવે મરાયુલ હતો,
આવ્યો ન કોઈને એ યાદ,
ગયેલો યાંત્રાએ અનંતની !

(૭)

ચેતાને મિત્ર હતો, ચાતે એ રંગરેજ
છોડી જનારો સંસાર,
પૃથ્વીએ પ્રજાડી નિજ દેહને:
એને ન લેન હતી, એને ન ભાઈ હતો,
પત્ની હતી કે પરિવાર,
કોઈ યા મહાનાર હતું એકને !

(૮)

સુદંડીને રંગનાર જોડે ચાકયો ગયો,
રહેલો સ્મૃતિમાં, હતાંય,
તેહની રંગેલી આં સુદંડી.
ધારી છે અંગ પરે તે જે આ સુદંડી
તેનાં વખાણુ કયાં ન થાય ?
રંગની ચણોડીના સુદંડી !

પતીલ

સમજાવ્યો છતાં એણે સિંદલ જવાની હંદ
મૂકી નહીં.

ફરી પાછાં સાત વહાણુ તૈયાર કરવામાં
આવ્યાં: અને અનેક નોકર ચાકર સાથે
શ્રીમંતે ઊઘાળા બર્ષો.

મહાસાગરનાં પાણી કાપતાં કાપતાં વહાણુ
સિંદલની લગભગમાં આવી પહોંચ્યાં. વળી
પાછી એની એ ઘટના શ્રીમંતના જોવામાં
આવી. કાલીદહની ખોમાં કમલવન: એ વન-
માંના મોટા કમલપર સુદર દેવી જેવી સ્ત્રી:
તેના એક હાથમાં મોટો હાથી: અને સુદંડી
તેનો આસ કરવા, હાથ મ્હોં આગળ લાવે છે !

આયુ અદ્યુત દરય શ્રીમંતના હૃદયમાં
પણ જરાધ મધુ: પિતાની શોધની વાત ગૌણ
બની મધ: અને સિંદલના રાગ સાથે પેલું
દરય સાચું મનાવવાની હોડ બંધવામાં આવી.

રાગએ શ્રીમંત સમક્ષ કખૂડ કધુ: કે:
“ જો તું મને એ વન બતાવી શકે તો હું
તને અધુ: રાજપાટ આપીશ અને મારી
કુંવરી તને પરણાવીશ. પરંતુ જો તું એમ
નહીં કરી શકે તો, દક્ષિણ દિશામાં આવેલા
સ્મરાનમાં તારું માથું ધકચી છુદું થઈ
જશે ! ”

શ્રીમંતને પણ પિતાની પેઠે આ હોડમાં
હારવાની ધડી આતી ! કારણ કે માયાવી
દરય એ બતાવી શક્યો નહોતો.

રાગની નિરાશા, ક્રોધના રૂપમાં ભ્રમજી
ઊઠી: હવે શ્રીમંતને શરત પ્રમાણે માથું
કપાળે જ છૂટકો હતો, એને સ્મરાનમાં લઇ
જવામાં આવ્યો.

માથું કપાવતા પહેલાં શ્રીમંતે સ્નાન
કધુ: પાસેના જળાસથ પાસે એ ઊભો, ત્યાં
એ ખૂન રડ્યો. રડતે રડતે એણે માયાપને
સંભાર્યો: હાથમાં પાણીની અંજલિ લઇ
દેવી એડીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો, આ

અંબલિમાં આંખમાંથી નદેનાં આંસુની ધારા
પણ ભળી હતી.

ચંડી માતાએ દીન બાળકની નંદ્રે પ્રાર્થના
સાંભળી. સાક્ષાત ચંડીદેવી ત્યાં આવીને ખડાં
યછે ગયાં. માતાએ બાળકને ઝોળામાં લીધો.

‘હશે માયું’ કાપવા આવેલા માણસો
શ્રીમંતને, નહાંને આવવાની સહ જોયા કરે
છે. પરંતુ બહુવાર યછે તેથી, તે શું કરે છે
તે જોવા, તેની તરફ તે આવવા લાગ્યા.

ચંડીમાતાએ પોતાના ભક્તને જણાવવા,
જૂતપ્રેતની ખીલામણી સુષ્ટિ ઉત્પન્ન કરી.
શ્રીમંતને જોવા આવેલા મારાઓ, જૂતાવગ
જોતાં, મૂડીઓ વાળી નાહા.

અધિમારીએ રાગને એ સમાચાર કહ્યા.
રાગએ મૈત્ર્ય તૈયાર કરાવ્યું અને જૂતાવગને
ફરાવવા રચના કર્યું, પણ મૈત્ર્યથી કાંઈ વળ્યું
નહીં. ખુદ રાગ મુદ્રે ચડ્યો, પણ કારમી
જૂતાવગને એવે કાંઈ કરી શક્યો નહીં.

રાગ ખૂબ મૂંઝાયો; અને માનભંગ થયો.
પણી આપોઆપ એણે જૂતાવગને સમી
જતી નોંધ.

શ્રીમંત જે દિશા તરફ હતો તે તરફ
કારેને ડોલે એ જોઈ રહ્યા. ત્યાં એકાએક
એણે, બાપદીકમએ વર્ણવેલું, કમલવન બોલ્યું.
ચંડીમાતાની ઇચ્છાથી આપું’ જે દરમિયાન રાગએ
નિવ્યંધું. જગમાં હાલતા હનર પાંખડીવાળા
કમલપર દેખીને જોયાં તેમના હાથમાં હાથી
જેતું પ્રાણી, નહાના ફૂકની જેમ હાલતું જોયું;
અને જાણે તેનો આસ એ કરતાં હોય તેમ
સંગોપાંગ દરમિયાન, રાગએ નિહાળ્યું.

રાગના આચર્યનો પાર નથી. તત્કાળ
એણે પુત્રને મારી આપી. પિતાને પણ મુકત
કરાવ્યો.

પિતા પુત્ર મળ્યા-એટલા ! વર્ષોના

ખજરઅંતર પુછ્યા: તમે નવે અવતાર
મળ્યા હોય તેમ ! સોદાગર ધનપતિને હવે
જુલ્લના સાંભરી આવી: તેની ચંડી પૂજા
પણ સાંભરી.

ધેર પહોંચી જવા એ એકે પગે ચઢી રહ્યો.
રાગએ પોતાનું કહેલું પાલ્યું. શ્રીમંતે
સાથે રાજકુમારી સુશીલાને પરણાવી: અડધું
રાજપાટઆપ્યું. ધનપતિનું ખૂબસૂરતીનું કપડું.

ચોક્કસ દિવસે પિતાપુત્ર સ્વદેશ જવા
તૈયાર થયા. કારણ કે તેમને સ્વર્ગનો સાંભળ્યો
હતાં. પરંતુ નવી પરણેલી કુંવરી એકદમ
માથાપને છોડી આવવા તૈયાર નહોતી. કુંવરી
સુશીલાએ તોડ કાઢ્યો: સોદાગરને વિદાય
આપી: પણ શ્રીમંતને તો વર્ષભરે સિંહસ-
હીપમાં રહેવા વિનંતિ કરી.

શ્રીમંતે વર્ષભરે સિંહસહીપમાં રાગ
કર્યું: જાત જાતનાં શુભ ભોગલ્યાં.

પછી સુશીલાને લઈ શ્રીમંત સ્વદેશ
આવવા નિકળ્યો. રસ્તામાં જોખમાયેલા
વહાણ કઠિથી પાછાં મળ્યાં, ચંડીમા ત્યાં
ક્યા કરે ત્યાં શી કમી રહે ?

ગામમાં આવી પહોંચતા વહાણેથી
જુલ્લનાએ, દીકરા તથા વડાનાં આવારણાં
લીધાં. વરકન્યા ચંડીમાને પગે લગાડ્યાં.
અને પછી જ તેમને ઘરમાં દાખલ કર્યાં.

ચંડીમાએ બતાવેલું ‘કમલવનનું’ દરમિયાન
શ્રીમંતે પોતાના દેશના રાગને પણ
બતાવ્યું: એટલે રાગ તથા આપું’ ગામ
ચંડીમાતાનું ભક્ત બન્યું.

જુલ્લનાને હવે લીલા લાહર ચઢી રહી
છે. જ્યાં સ્વર્ગનોની વચ્ચે તેનો બોલ કાઠ
ઉઠાવતું નથી. આ બધો પ્રતાપ ચંડીમાની
પૂજાનો જ એ માને છે, અને ચંડીમાની
પૂજા અનેકમણી ભાવથી એ કર્યા કરે છે.

શ્રી. ધનસુખલાલ : કૃષ્ણલાલ મહેતા કૃત એક પ્રહસન

પાત્રો :

પ્રતિમાની પ્રતિજ્ઞા

પ્રતિમા : એક કોલેજીયન યુવતી.
નિર્મળકુમાર : તેના બનેલી.
સુકીર્તિ : તેની બહેન.
પ્રિતમલાલ : તેના પિતા.
સુમતિ : નેની મા.
સુરેશ : નેનો ભાઈ.
અલક : તેની બીજી બેઠી બહેન.
સુરજકુમાર : તેનો ભાવિ પતિ.
ચંદુલાલ મામા : તેના મામા.
મીસીસ દિરાજી : પૈસાદાર, આદેશ
વધતી પારસણ.
આમા : તેની ચાકરડી.

પ્રવેશ પહેલો :

સ્થળ : સુરતમાં એક ઘરનો આંક.
પીવાનો ખંડ.
કાળ : સવાર.

[સતર-અઢાર વર્ષની, યુગસુરત પ્રતિમા અમદાવાદમાં પોતાના 'મામાજનુ' પર રહેતી, મોડા દિવસ માટે પોતાના 'મહેન-બનેડીને' ત્યાં આવી છે. એક પુરણી ઉપર બેઠી બેઠી, રાજકવિ વડજ-વર્ષનું પુસ્તક પાનથી ભેળા કરે છે. ખંડમાં તે એકલી જ છે.]

પ્રતિમા : (સ્વાગત)

"Give unto me, made lowly wise
The spirit of self-sacrifice;
The confidence of reason give,
And in the light of Truth thy
bondman let me live."

ખસ, પ્રતિમાના જીવનનું લક્ષ્ય આજ રહેશે ! સત્યના પ્રકાશમાં જ પ્રતિમાની જીંદગીનું સાક્ષ્ય થશે ! મને તે ત્યાગને બોલે પણ હું જગતમાં પ્રસરી રહેલાં અમનને

[નોંધ : કબલ હોવાની એ અતિરાયેક્તિયુક્ત વાર્તા ઉપરથી અનુક ફેરફારો કરીને 'પ્રતિમાની પ્રતિજ્ઞા' નામની વાર્તા મેં ૧૯૧૧ માં 'જ્ઞાનસુધા' માં છપાવેલી. તે પછી મારા 'ચિનોદવિદ્યાર' નામના સંગ્રહમાં પણ તેજ રૂપે તે પ્રગટ થઈ છે એક વર્ષ પહેલાં અમદાવાદમાં શ્રી. સરોજિની મહેતા, શ્રી. ચિનોદિની નીલકંઠ, શ્રી તરંગિણી નીલકંઠ વગેરેએ એને નાટક રૂપે ભજવી તા. ૩૦-૬-૧૯૦૭ ને દિવસે મુંબાઈમાં ભગિનીસમાજ તરફથી, તૈલબ એવેરા ઢાઢસમાં શ્રી. સરલા દેસાઈ, શ્રી. ઇન્દિરા મહેતા, શ્રી. પ્રમોદ શોભણયા વગેરેએ એ યુગ-ભજવી. અમદાવાદમાં આ નાટક ભજવાયું તે વેળા પારસી બિચી સરોજિની મહેતાએ તેવાજ વેરી. મુંબાઈમાં એ એકલી સરલા દેસાઈએ લખી અને ભજવી. અહિં પ્રસિદ્ધ થતાં નાટકમાં સરલા દેસાઈનું લખાણ લીધું છે. આ સન્મારજિણી સાથેનો મારો સંબંધ જોતાં એમને આમાર માનવાની કૃપા હું કરતો નથી. લેખક :]

કચરી નાખવા પ્રયત્ન કરીશ. સાધારણ જનાલોમાં વપરાતો અસત્ય ભાષા પણ હું કદિ નહિ વાપરું; અને એકઠી એકઠી પણ આપ્યા જગત સામા આપ બીડીશ અને મારા પાસેનાં અને વફાનાં મુર્ગાં સ્નેહીઓ પ્રત્યે પણ પક્ષપાત નહિ બનાવું !

[નિર્મળકુમાર દાખમાં ભાગ્ય લઈને. સીસોળી મારસોને ચલ કરતો દાખ ચાલ છે.]

નિર્મળકુમાર : હડકો ! મોરનિંગ, પ્રતિમા !

પ્રતિમા : (ગંભીરપણે) ગુડ મોરનિંગ, ચેંકયુ.

નિર્મળકુમાર : (કંઈક આશ્ચર્યથી) કેમ પ્રતિમા ! કેં તમિયત ખરાબ છે ?

પ્રતિમા : મારી તમિયત ખરાબ છે એમ તમને સ્પષ્ટી લાગ્યું ?

નિર્મળકુમાર : નાના, ખાસ એવું કે નહિ; પણ તારી રીતભાત ઉપરથી એમ લાગ્યું કે વખતે તબિયત ખરાબ હોય કે-પછી-તને કશાકથી માફું લાગ્યું હોય !

પ્રતિમા : ના, માફું બિલકુલ લાગ્યું નથી. ફક્ત મને જેવું લાગે છે તેવું બોલું છું. બોલું બોલું દસવાનું અને જૂદું હેત બતાવવાનું મને પસંદ નથી.

નિર્મળકુમાર : આ કેં આડકતરી રીતે મારા ઉપર દીકા છે ?

પ્રતિમા : આડકતરી રીતે નહિ પણ સીધી રીતે, ત્યારે તમે આ ખંડમાં દાખલ થયા ત્યારે મને ' યુઝ મૉર્નિંગ ' કરવાની અને બોલું રિમત કરવાની તમને શી જરૂર તી તે કૃપા કરીને તમે કહેશો ? તમારું તે રિમત અને ' યુઝ મૉર્નિંગ ' બનાવડી નાં એમ નાનું છોકરું પણ કહી શકે.

નિર્મળકુમાર : અરે અરે ! પ્રતિમા—

પ્રતિમા : અહંહ ! ખુશાસો કરવાની કરી જરૂર નથી. તમને મારા ઉપર કેટલું હેત છે તે હું ગાણું છું, અનેક કારણોને લખને આપણને આવા સંબંધ ગળવો પડે છે અને આનું આપું મોલવું પડે છે.

[સુકીર્તિ દાખલ થાય છે.]

સુકીર્તિ : (પ્રતિમાને વહાલથી ગાત્ર ઉપર ટપકી મારતાં) કેમ ! આજે વહેલાં વહેલાં ઉઠીને તું અને તારા બનેલી શા ગળ્યાં મારી રહ્યાં છો ?

પ્રતિમા : નારે, નહોત.

સુકીર્તિ : અરે એમ તે હોય, કહે તો ખરી.

પ્રતિમા : હું વહેલી આવી દત્ત તો ગણ્યત. પણ હજી તારે ચાહ એમને કે મારી ? મારું માને તો દોઢી જ પીએ, કારણ કે ચાહ તદન પાણી જેવી છે.

સુકીર્તિ : (ચિંતાથી નિર્મળકુમારને) કેમ, છે શું ? તે તો કહો.

નિર્મળકુમાર : એને જ પૂછ. મને તો કશી સમજણ પડતી નથી.

સુકીર્તિ : વહાલી પ્રતિમા ! આજ તને કેં થયું છે ?

પ્રતિમા : ના, કેં જ થયું નથી. ફક્ત મારા હૃદયમાં જે લાગણી થાય છે તે છુપાવ્યા વગર હું સાચાં સ્વરૂપે જણાવી દઉં છું એટલું જ; અને જો તું તેમજ નિર્મળકુમાર, આપણુ માખાપ, ભાઈ બહેનો, સરળકુમાર પગેરે બધાં જ જો એમ સાચું જ મોલવાનો નિયમ કરે તો આ દુનિયા કેવી વધુ મીઠી અને પવિત્ર થાય !

નિર્મળકુમાર : (સુકીર્તિને) હવે સમજણ પડે છે ?

સુકીર્તિ : ધૂળ અને દેહ ! તું કહે કે નહિ પણ આજે તારે શરીરે સાફ નથી. તું ઉઠી શું કરવા ? બહેન ! તારા ઓરડામાં જ ચાહ મંગાવવી હતી ને. તબિયત સારી નહિ હોય તો જરા મોડાં ઉઠીએ, એમાં શું ?

પ્રતિમા : મારી તબિયતને કશું થયું નથી. પણ કદાચ એમ ધારે કે નબળાઈ હોત તો પણ હું અહિં જ ચાહ પીવાનું પસંદ કરત; કારણ કે આપણે ત્યાં ચાકરોને ઘણું જ કામ છે, એવું માફ માનવું છે. ઘરમાં ચાકરો ઓછા રાખવા અને સાલખીનો પાર નહિ ! એવું બીજું કે કારણ નથી. તમને મહિને દિવસે દોઢો રૂપયદી મળે છે અને તમે બતાવવા એમ માગો છો કે પાંચસો રૂબે છે.

નિર્મળકુમાર : Will you please shut up ! મારાથી આ સાંજળી સહનું નથી.

[મીલસથી ખંડમાંથી ચાકરો નીકળે છે.]

સુકીર્તિ : આનું કારણ શું ? તું અચા-
નક ગાંડી થઈ ગઈ છે ? નહિ, તો આમ
વિના કારણે આટલું અપમાન આપવાનું
પ્રયોજન શું ? મેં અને એમણે તારી પરી-
ણાગત કરવામાં બાકી રાખી નથી ત્યારે તું
સામી ગળે બાંધ્યાં તૈયાર થઈ છે !

પ્રતિમા : સુકીર્તિ ! તું ટેબલ ઉપર હાથ
પછાડીને કેમ બોલતી નથી ? અત્યારે તું
માથા ઉપર અતિરક્ત ચીદવાઈ ગઈ છે તે હું
જાણું છું; તો પછી તે છૂપાવી રાખવાથી
ફાયદો શો ?

સુકીર્તિ : વધારે કહેવું છે ?

પ્રતિમા : તારે જુદું બોલવું હોય તો
તું જાણે; બાકી તારા મહેરા ઉપરથી જાણાય
છે કે તું ખૂબ જ મુસ્સે થઈ છે; પણ-પણ
આકરના સાંલગતા કેમ લગાય, અને લડીએ
તો આખરે જય એવી ખોટી માન્યતાથી તું
મોટે ધારે બોલતાં અચકાય છે. કેમ, ખરું ને ?
અરે ! તમે આવા દંભ છોડી દેતાં ક્યારે
શીખશો ?

સુકીર્તિ : ચાકરો સાંભળે કે નહિ સાંભળે
તેની મારે તસમાર ફરકાર નથી, સમજ ?
તારા જેવી નિર્લજ અને અપકારી છોકરીના
બોલવાનાં હું લેણમાન ફરકાર કરતી નથી.

પ્રતિમા : હંઅ, હવે કે સત્ય બોલવાનું
શરૂ કર્યું ખરું.

સુકીર્તિ : પણ ત્યારે અમે દલી અને
જૂઠી સાલથી કરનારા છીએ, અમારા ધરની
ચાહ પાણી જેવી છે, ધરમાં ચાકરોને અમે
બહુ દુઃખ દઈએ છીએ અને મને સાચું
બોલતાં આવડતું જ નથી ત્યારે એટલું
કહેશે કે અમારે ત્યાં આવવાને તું આવડી
બધી આવડે શા માટે હોય છે ?

પ્રતિમા : સુકીર્તિ ! તું ખોટું બોલે
છે. હું તારે ત્યાં આવવાને આવડે છે તો જ
તેમ સાચું બોલાવે તો, તમારા કરતાં કેંક

વધુ છુદ્ધિશાળી માણસોના સમાગમમાં આવવું
મને વધુ પડતું છે. અને હું તારે ત્યાં આવું
છું તે તો એટલા માટે—

સુકીર્તિ : અને તે પણ વર્ષમાં એ
મણ વાર !

પ્રતિમા : હા, વર્ષમાં એમણવાર. હું
ઘેર રહેવાથી કંટાળી જાઉં છું. અહિં
પહેલાં એકાદ એ દિવસ મને કીક લાગે છે
અને તમને પણ નવી નવી કુશલીઓ મળ-
વાની મળે છે. તે પછી મને કંટાળો આવવા
માટે છે અને તમને તેમજ નિર્મળક્રમારને
પણ એમ થાય છે કે આ લોચ ક્યારે ટળે ?

સુકીર્તિ : એમ કે ? ત્યારે તું ધરથી
કંટાળે છે ત્યારે જ અહિં આવે છે,
એમ જ ને ?

પ્રતિમા : હા, એમ જ. ભૂતકાળમાં મેં
તને સ્નેહભર્યા ખોટા ખોટા પત્રો લખ્યા હતા
તેને માટે હું દિલગીર છું. પણ હવેથી
ત્યારે મેં સત્ય બોલવાની પ્રતિજ્ઞા જ લીધી
છે અને સત્ય સીવાય બીજું કે બોલવું જ
નહિ એવા મેં કરાવ કર્યો છે ત્યારે—

સુકીર્તિ : હા, એમાં શું ? શ્રુત્યા
ત્યાંથી ફરીથી ગણો.

[આ પડે છે.]

પ્રતિમા : જો સુકીર્તિ ! મારા ઉપરથી તું
દાખલો લે. દાંભિકતાનો સદાને માટે ત્યાગ કર !
દર શા : જે મનમાં વાજબી લાગે તેનું બોલી
દેવાની પ્રતિજ્ઞા લે. અસત્યનો જડમૂળથી તારા
કરવામાં મને મદદ કર. અત્યારે તારી એમ
જ ક્ષિણ થાય કે મને તારે મારવી છે
તો એમ કર.

સુકીર્તિ : (રડતાં રડતાં) નિર્લજ,
જરા તો સરમ રાખ !

[પ્રતિમા તાળી પાડી હડે છે.]

અ. તારે અત્યારે માફ ધર. છોડીને ચાલ્યા
જવું હોય તો ચાલી જા !

પ્રતિમા : (આનંદથી) શાખાશા !
સુખીત્તિ ! આખરે તને મારી શિખામળુની
અસર થાય છે ખરી. અલખત, ને હું
ચીદવાઈ ગઈ નહોત તો સારું થાત. પણ
હતાં, હું ખરી લાગણી આમ બતાવી દે એ
પણ બોલું નથી.

સુખીત્તિ : બસ, બહુ થયું, માફ રાખ
હવે અને ધર છોડીને ચાલી જા-અત્યારેને
અત્યારે જાનકીદેવ ! નમણી !

પ્રવેશ બીજો :

સ્વેચ્છા : અમદાવાદમાં પ્રતિમાના પિતા-
નું ઘર.

કાળ : ગત.

[ઘરમાં બધાં જમી રહ્યાં હતા અને પાન
પાત્રો દર્શાવતા પ્રતિમા પ્રવેશ કરે છે.]

પ્રિતમલાલ : બોલોહો ! દિકરી પ્રતિમા !
આવી પહોંચી ? બહુ અજાણ જેવું !

સુમતિ : દિકરી ! તેં તો મને ચલણવી
મારી ! આમ અચાનક કેમ આવી ? હું તો
ત્યાં પંદર દિવસ રહેવાની હતી ને ?

[પ્રતિમા મંજાર પદને ધુરણી ઉપર બેસી
રહે છે.]

સુરેશ : બહેનનો ભપકો તો હવે વધી
ગયો જાણુય છે ને ?

સુમતિ : પ્રતિમા ! હું બોલતી કેમ
નથી ? સુખીત્તિ સાથે લડીને તો નથી
આવીને ? એ તો એવી લડી છોકરી
છે-મરતાંને મર પણ નહિ કહે.

પ્રતિમા : હું તો, એની સાથે લડી
નથી. પણ-પણ મને એમ લાગે છે કે એ
મારા ઉપર બહુ જ ગુસ્સે થઈ છે.

અલક : કેમ કેમ ?

પ્રિતમલાલ : પણ શા માટે ?

સુમતિ : કેં કારણ ?

પ્રતિમા : ફક્ત સાચું કહેવા માટે.

સુમતિ : એટલે શું ? શા વિશે ?

પ્રતિમા : કેટલીક બાબત વિશે, મેં કહ્યું
કે તમારે ત્યાં રોજ જે ચાહ થાય છે તે
પાણી જેવી થાય છે, તમારાં ચાકરોને- તમે
બહુ દુઃખ દો છો, તમને પાંચમોનો પગાર
મળે છે એમ તમે લોકોને બતાવવા માગો
છો, તમારો સ્વભવ બહુ આકળો છે, તમારા
ઘરમાં હવા ઉત્તમ નથી અને સુદિવાન
મનુષ્યોને તમારા સહવાસમાં આનંદ નહિ
મળી શકે ! બસ-હું પાર છું કે મેં
એટલું જ કહ્યું હતું. કેમ અલક ! મારા
મેં સાચું શું બોવાનું છે ?

અલક : મારી મરજી.

સુમતિ : અલક, ચૂપ રહે ! આગળ
કેં બોલવું છે ? પ્રતિમા !

પ્રતિમા : ના, બંધ એટલું જ.

સુમતિ : બસ એટલું જ ! આ પ્રમાણે
તું તારી બહેન પ્રત્યે ઉપકારની લાગણી
બતાવતી હશે, કેમ ? તારાં જેવી પચાસ
પ્રતિમાઓના કરતાં એ વધારે સારી છે,
મમજી ? તે બીચારી આકળા સ્વભાવવાળી
અને મોટાઈ બતાવનારી, કેમ ? આખી
છાંદગી ગઈ પણ આવી તોહાઈ મેં માંલગી
નહતી અને પાછી તે ઉપર શિરભેરી !
પણ આટલું માંલગતાં છતાં તમે કેમ આમ
મુંઝા બેસી રહ્યા છો ?

પ્રિતમલાલ : હાસ-હું કહેવા જ જતો
હતો ને; પ્રતિમા, બહેન, હું જરા ઉતાવળી
થઈ લાગે છે.

સુમતિ : હજી તો 'પ્રતિમા, બહેન, હું
ઉતાવળી થઈ લાગે છે' ! અરે, હું તો
એમ કહું છું કે એણે આપણને બધાંને ખૂબી
મરવાનું કીધું છે, બાકી તમારે ને એને
ચલાવી મૂકવી હોય તો—

પ્રિતમલાલ : પણ-પણ-હું એને ક્યાં
ચલાવું છું ? આ તો મારું એમ ને એને
કે કારણ મળ્યું હોય.

કા રમી રી યો
ફોટો : શ્રીમતી સ્વપ્નિશ્રી મોદી

અલક : તેમ બન્યું હોય એમ મને લાગતું નથી.

સુરેશ : સુપ્રતિષ્ઠા શ્વભાવ તો 'એ વન' છે.

પ્રતિમા : તમારે જે કહેવું હોય તે કહો પણ હું તમને જાણતી હતી કે હું જે જે બોલીશ તે સત્ય જ બોલીશ.

પ્રિતમલાલ : હીક કહ્યું, દિકરી.

પ્રતિમા : તમને હીક લાગે છે ને ? ત્યારે તો સાંભળો : મેં પરમ દિવંમથી એવો દંત્રવ કર્યો છે કે જમે તે ધાય તોપણ મારે 'સત્ય સીવાય બીજું' કશું બોલવું જ નહિ. અહિં આવીને મેં આનંદ દર્શાવ્યો નહિ એનું કારણ પણ એટલું જ કે તમને બધાને જોઈને મને આનંદ થયો જ નહિ. નિર્માત્ર્ય વિષયે ઉપરની તમારી વાતો, અંદર અંદરના કષ્ટો અને પૈસા સંબંધી તકરારોથી હું કંટાળી ગઈ છું. મારા બાપ એમના જ ધરમાં અમલ વગરના ફરે તે મારાથી જોવાનું નથી અને માત્રો કંઈક અને તીવ્રો ધરો મારા કાન ઉપર ધણીજ ખરાબ અસર કરે છે. કેમ ? આગળ બોલું ?

પ્રિતમલાલ : નહિ, એક શબ્દ નહિ.

સુરેશ : ના, બાપુ, એને બોલવા દો. બહુ મજા આવે છે.

અલક : પ્રતિમા ! હું હમણા જામીન સુધી જા. આશામ લો.

સુમતિ : એને જે કહેવું હોય તે કહી દેવા દો.

પ્રતિમા : બહુ તે હું હમણાં ક્યાંથી કહી શકું ? પણ હમણાં થોડુંક કહી લઉં. બાપુનું વળી કોઈક વેળા ચક્ર રહેશે. હું બાપુથીજ શરૂ કરું.

પ્રિતમલાલ : (ખુબારો બાધને) મારે જતા હમણાં બહાર જવાનું છે.

સુમતિ : પછી જાવો.

પ્રતિમા : બાપુ અસહ્યજ બહુ પોચા છે. તેમાં વળી નસીબે સુમતિ જેવા પત્ની મળ્યાં એટલે બિચારાની પૂરેપૂરી હમબખતી. તે ઉપરાંત બાપુ મોટા માણસમાં અપવા માગે છે. ખચાર પૂરો ત્રણસોનો અને કુટુંબ મોટું; છતાં નાણાં ભરવાની દીપ આવી કે પોતાના ગળ ઉપરાંત બાપુ બમણું ત્રમણું ભરવાનાજ. ધરનું ભાડું, લુગડાં લતાં અને ખાવાના પૈસા આપે છે તે સીવાય એ પિતાના બોદાની બીજું કેં પણ ફરજ અટા કરતા નથી. તેમના તરફથી કોઈપણ સારો શુભ આપણને વારસામાં મળ્યો નથી અને મળવાનો પણ નથી.

સુરેશ : કેં ખાસ ગમત આવતી નથી, હવે માના ઉપર બાપણ આવે તો સરસ.

અલક : એમ કરવાની એ હિંમત કરેજ નહિ.

પ્રતિમા : હું હિંમત કરી શકું છું. માને ગમશે તો નહિ પણ લાચાર. મારી સામા આંખ ધૂરશયતી માતામાં સૌથી વધારે અવગણી છે. પ્રથમ તો એજ કે જુદાણું એની રોજગમાં આપી રહેલું છે અને—

પ્રિતમલાલ : પ્રતિમા ! બસ કર હવે.

સુમતિ : હવે તમારે મુંગા રહેવું છે !

પ્રતિમા : તમે સાંભળવાને રાજી હો તો કહું; કેટલાક માણસોને મા ખૂબ જ ધિક્કાર છે પણ પાછાં તેજ માણસોને પોતે મજા છે ત્યારે તેમના ઉપર ચોરવાઈ પોરવાઈ બળ છે. ચોરવાના ગુનાહને માટે જે આકરોને પોતાને ત્યાંથી કાઢે છે તેજ સામસીદી જલસાજી માર-કનિ કરવાને એ હમેશાં તૈયાર હોય છે.

સુમતિ : હજી કેં વધારે કહેવું છે ?

પ્રતિમા : બીજું એ કે આ ધરનાં માણી-કની જગ્યા મારે એ જોડે તદ્દન નાલાયક છે છતાં એ પચાવી ખેડી છે.

પ્રિતમલાલ : તેમ છે જ નહિ.

સુમતિ : તમારે મુંગા રહેવું છે !

પ્રતિમા : તમે હમણા જ મારા કહેવાનું ક્રધાંત મિથું. ત્યારે કેં અપજ્ઞાની વાત હોય ત્યારે મા આપુને આગળ ધરે છે અને જશ મળવાની તક હોય ત્યારે પોતે લઈ લે છે. હવે હું અલક બાબત કેંક બોલીશ.

અલક : મહેરબાની કરીને માફ રાખજો.

પ્રતિમા : તારે સાંભળ્યું ન હોય તો બહાર જા. ગમે તે થાય પણ હું ખોટું બોલવાની નથી. અલકના મનમાં પહેલાં એમ હતું કે ધરમાં પોતે સૌથી ખૂણસુરત છે. પણ ત્યારે તેણે જાણ્યું કે હું તેના કરતાં સોગણી ખૂણસુરત છું ત્યારે હવે સૌથી શુદ્ધિવાન હોવાનો કાવો કરે છે. આ પ્રયત્ન કરતાં કરતાં ઘણીવાર તે મહેરમાં પણ મૂખાં બની છે, સ્ત્રી સમાજ આગળ એવધનરામ વિશે ભાવણ કરતાં તેણે જે અસાન બતાવ્યું હતું તે તમે સૌ જાણો છો. જો પોતે ખુલ્લું એમ કહી દેતી હોય કે પોતે નફન સાધારણ દેખાવની, સાધારણ શુદ્ધિની અને સારા પૈસા ધર વડેને અભાવે કુંવારી રહેલી છોકરી છે તો ચોચ કહેશમ.

પ્રિતમલાલ : અલક ! તું એના કહેવા ઉપર જરા પણ ધ્યાન આપતી નહિ, એનું મગજ જ ગેપ થઈ ગયેલું લાગે છે.

અલક : હું ધ્યાન આપવાની જ નથી. (રડી પડે છે.) પણ તમારે અને માને વિષે એ જે બોલી તેનાથી મને બહુ જ લાગી આવે છે.

પ્રતિમા : સુરેશ બાવીસ વર્ષનો થવા આવ્યો છે છતાં એનામાં કોડીની અકકલ નથી. દરેક પરીક્ષા ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર વખત પાસ કરે છે છતાં મગજમાં ગળજનો ફકો રાખે છે. વળી કેસ પહેરવાની બાબતમાં એવો વિચિત્ર છે કે કોલેજની તમામ છોકરીઓ એને હમે છે.

સુરેશ - ઇટ ઇઝ ટોની રોડ; એન્ડ આઇ કેર એ રીગ.

[સુરેશમાં બહાર ચાલ્યા જાય છે.]

સુમતિ : હાડકો લાગાવવાની થઈ છે, છોકરી !

[પ્રતિમાને તમાચો મારવા જાય છે એટલામાં સરલકુમાર દાખલ થાય છે.]

સરલકુમાર : મહેરબાન સાહેબ ! કેમ ? સુમતિ બા ! આજે કેં જમવામાં મોકલ થયું !

સુમતિ : નારે સહેજ જ. (હસીને) વળા પ્રતિમા હમણા સુરતથી આવી છે.

સરલકુમાર : કેમ ? એ તો મોડી આવવાની હતી ને ?

સુમતિ : ત્યાં જરા તબીબત નીક નહિ રહી એટલે આવી આવી.

સરલકુમાર : શું થયું છે ?

પ્રતિમા : મને તો કશુંય થયું નથી. મારી તબીબત ત્યાં સારી રહેતી પણ મારે અને સુકીર્તિને તકરાર થઈ એટલે મારે અહિં આવવું પડ્યું. મેં સાચું બોલવાનો યત્ન કર્યો તે તેનો ગમ્મો નહિ. તમે આવ્યા તે પહેલાં એ કારણને લઈને મા મને તમાચો મારવા આવતી હતી. પણ એટલામાં તમે આવ્યા એટલે અટકી ગઈ.

પ્રિતમલાલ : હેં-હેં-હેં ! આગળ જતાં પ્રતિમા કારચરસની લેખક થવાની લાગે છે, હેં-હેં-હેં !

સુમતિ : સુકીર્તિ સાથે જરા ટપાટપી થઈ એટલે બહેનની તબીબત જરા ટેકાણે નથી. રાતનો આરામ મળશે કેની એટલે બધું ટેકાણે આવી જશે.

પ્રતિમા : મારી તબીબત બગડી જ નથી. માના કરતાં તો અત્યારે હું વધારે શાંત છું. એ એટલા માટે ઉરકેરાઈ ગઈ છે કે રમીને હું કેંક બોલી દઉં તો તમે ચીડવાઈને

વિવાહ તોડી નાખે ! પણ તમે હમણા જતા નહિ. મારે તમારી સાથે વાત કરવી છે.

સુમતિ : (પ્રતિભાની છેક પાસે આવીને) પ્રતિભા ! તારે વાત કરવી હોય તો ખુશીથી કર. અમે આગ્રા ખંડમાં જઈએ છીએ. (અઃ ધીમેથી) પણ ખચકાર ! તને કેં વધુ પડતું ખોલી છે તો.

[પ્રતિભાના, સુમતિ અને અલક નય છે.]

પ્રતિભા : કેમ, સરલકુમાર ! તમે પણ સત્યથી બહી જશો ?

સરલકુમાર : પ્રતિભા ! તે શું કહ્યું છે ?

પ્રતિભા : નહિ નહિ, તમે મારે કહેવું સમજ્યા નહિ. હું એમ કહેવા માગું છું કે તમે ખરેખરા કેવા માણસ છો, અને મારી સાથે તમારા વિવાહ શાથી થયા તે વિશેની ખરી હકીકત તમે જાણવા માગો છો ?

સરલકુમાર : પણ તે તો હું જાણું છું.

પ્રતિભા : ના, તમે નથી જાણતા. અત્યાર સુધી હું જે બોલતી તે ખોટું બોલતી. પણ હવેથી મેં હરાવ કર્યો છે કે જે પણ કેં બોલવું તે સાચું જ બોલવું. હું તમને એટલું જ જણાવવા માગું છું કે જો તમે મને પરણો તો તમે એવી સ્ત્રીને પરણશો કે જે પોતાની આખી જીંદગીમાં એક પણ વખત-લુંકું બોલશે જ નહિ. આ બધું સહન કરવા તમે તૈયાર છો ?

સરલકુમાર : હું સત્યજ બોલે એમાં હું શા મારે નારાજ હોઈ ?

પ્રતિભા : પહેલાં બાપુએ પણ એમજ કહેવું, પણ ન્યારે મેં તેમને કહ્યું કે ઘરમાં તેમનું પૈસારનું ચમણુ નથી ત્યારે તે ચીડવાઈ ગયા. સુધાર્તિને ન્યારે મેં કહ્યું કે તમારા આકર્ષને તમારે ત્યાં ધણું દુઃખ છે ત્યારે એણે મને ઘરમાંથી બહાર કાઢી મુકી. મેં માને કહ્યું કે એના જેવી બીજી ભુટ્ટી અને મીઝાસી

કોઈ સ્ત્રી નથી ત્યારે તે મને તમારો મારવા આવતી હતી !

સરલકુમાર : પણ સુમતિયાને એમ કહેવાનું કેં કારણ ?

પ્રતિભા : કારણ બીજું શું હોય ? તે ભુટ્ટી છેજ. જો તમે મારી સાથે લગ્ન કરશો તો તમારે પણ એમ જ કહેવું પડશે. પણ એ તો બીજી વાત થઈ; આપણી જ લઈએ તમે એક તદ્દન સાધારણ માણસ છો એ તો તમે જાણો છો ને ?

સરલકુમાર : હા, લાગે છે ખરું.

પ્રતિભા : એમાં લાગવું શું ? મારી તો ખાતરી જ છે. તમે એમ માનો છો કે તમે મેન્જ્યુએટ થયા અને સોસીસીટર થવાના એટલે મોટા માણસ થઈ ગયા, પણ એમાં તમે બૂલો છો. બી. એ. માં ત્રીજા પ્રપંતને પાસ કયાસમાં પાસ થયા. એલ્ એલ્. બી.-માંથી કેમ નીકળ્યા તે તમારું મન જાણે છે અને હવે સોસીસીટર કયારે થશો તે જોવાનું છે ! તમારું અંગ્રેજી તેમજ યુનિવર્સિટી સાહિત્યનું જ્ઞાન બધું થોડું છે તે તમારી વાતો ઉપરથી અને પત્રો ઉપરથી જણાય છે. રમતગમતમાં તમે ઉત્સાહ છો એમ તમે હાંક્યે રાખો છો પણ ટેનીસ-બેડમીન્ટન અને પોંગ-ચોંગમાં હું પણ તમને હરાવી શકું છું.

સરલકુમાર : હું બરાબર પ્રેક્ટીસ કરું કેની—

પ્રતિભા : તો પણ તમારું કશું નહિ વળે. તમે હાઈપારની સીગરેટ પુટો છો છતાં સંગો સ્નેકીઓમાં એમ બતાવવા માગો છો કે મીગરેટ કેમ સજાવાવી એજ નમે જાણતા નથી. તમારા મન પ્રમાણે તમને ગાતાં વગાડનાં સાઝ આવડે છે અને આજ સુધી હું પણ તમને એ બાજબમાં રેશ આપતી હતી. પણ હવે મારે કહેવું જોઈએ કે તમારા કરતાં તો આરણે બીખારી ગાનારા આવે છે

તે પણ મારું ગાઇ વગાડી શકે છે; અને તમારા અવાજને માટે તો કશું કહેવા જેવું જ નથી.

સરલકુમાર : બીજું કે ?

પ્રતિમા : બીજું કહેવાતું તો ઘણું છે પણ આટલેથી જ બસ થશે. નવલકથાઓમાં નાયિકા જેમ નાયકને સ્થાય છે તેમ હું તમને સ્થાપી નથી. એ તો તમારા કરતાં સારા બીજે મળે નહિ એટલે તમારાથી સંતોષ માનું છું અને તમે પણ એવી જ રીતે મારાથી સંતોષ માનો. પણ તમે છેક નાખી દેવા જેવા નથી.

સરલકુમાર : પછી !

પ્રતિમા : તમારા આખા કુટુંબમાં કંઈ સોમ ઘણી જ છે અને—

મરલકુમાર : બહુ થયું. એટલું બધું હોય તો મારી માથે લગન કરવાની તરફી લેતાં જ નહિ.

પ્રતિમા : એ તો હું જાણતી જ હતી. તમારાં જેવાં મનુષ્યો મત્ત આગળ ટકી શકે જ નહિ.

પ્રવેશ ત્રીજે

સ્થળ : પ્રિતમલાલનું ઘર.

કાળ : મોડી મવાર.

[પ્રિતમલાલ જદારથી આવે છે. ખંડમાં સુમતિ ભવાં ચઢાવી બેઠી છે. પ્રિતમલાલ એ ચોરડામાંથી પસાર થઈને બીજા ચોરડામાં જવા લાયક છે.]

સુમતિ : સાંભળો છો કે ? ઘરની કશી પડી છે જ ક્યાં કે સાંભળો !

પ્રિતમલાલ : અરે મંભણું છું તો ખરો; પણ મને એમ કે મેં કું જરા પાછડી અને ખેશ ખીટીએ ભરવનો આવું.

સુમતિ : પણ તો જરા જવાબ તો દેના જઈએને ! આ મારે તમારી સલાહ લેવી છે.

પ્રિતમલાલ : (સ્વગત) મારી મલાહ ! વગર માથુએ ઉઘડ્યાં લાગે છે !

સુમતિ : આ ચંદુભાઈનો કાગળ આવ્યો છે.

પ્રિતમલાલ : હેં ! શું કહો છો ? ચંદુભાઈનો ?

સુમતિ : હા, આજે ચંદુભાઈ અહિં જમવા આવવાના છે.

પ્રિતમલાલ : અહિં જમવા આવવાના ? આપણે ત્યાં ?

સુમતિ : ત્યારે મેં કે બીજાં કહ્યું એમ ? જમવા નહિ તો રાંધવા આવવાના હતા ?

પ્રિતમલાલ : પણ એમાં મેં કહ્યું શું ? મને એમ લાગ્યું કે ચંદુભાઈ વળી અમાનક અમલાવાદ કમાથી આવે !

સુમતિ : આ રસ્તે જતા હતા એટલે એમને થયું કે લાવ એક ટંક અહિં રોકાઈ જઈ.

પ્રિતમલાલ : આઆઆલો, બહુ માર થયું.

સુમતિ : આઆઆલો, બહુ સારું થયું ! આટલી ઉમરે તમને તે કેં અકકલ છે કે નહિ ? પેલી પ્રતિમાનો વિચાર કર્યો ? એક વખત પેલા મદુએ રમતમાં ચંદુભાઈને બોલ માર્યો હતો તેમાં તેના આખાં કુટુંબને તેમણે વિલમથી કાઢી નાખ્યું છે, અને તેમના સાથું પણ જોતા નથી. પ્રતિમાએ કેંક આહું આવળું કહ્યું તો આપણી શી સ્થિતિ ?

પ્રિતમલાલ : હા, માહું એવું તો મને યાદ જ રહ્યું નહિ. પણ જુઓને ! ત્યારે આપણે એમ કરીએ ? એને એક ચોરડામાં પૂરી દઈએ.

સુમતિ : બહુ અકલવાળો વિચાર જણાવી દીધોને ! પછી પેલી ચોરડાના બારણા અંદાળીને અને બીસ પાડીને મોઢોલો ગળાવે તેનું શું ?

પ્રતિમાની પ્રતિજ્ઞા

પ્રિતમલાલ : હાઆ, એ બી ; સાચું ! ત્યારે એમ કરીએ : ચંદુભાઈને જ અહિં આવના અટકાવીએ. તો કેમ ?

સુમતિ : હાપરે મા ! તમારાથી તો હાથ જોડ્યા, આપ ! તે તમે શું ચંદુભાઈને એમ કહેવાના છો કે અમારે ત્યાં ઉતરતા નહિ ?

પ્રિતમલાલ : (વિચારમાં ડૂબી જઈને) હા આ, એ પણ સાચું ! પણ ત્યારે તો-સાચું કઈ ? તમે જણો છો કે મને હમણાં તો બ્રહ્મ પ્રેશર થયું છે અને ઘડતરે સાફ સાફ કશું છે કે તમારે મગજને જરા પણ તરતી આપવી નહિ. એટલે મને તો કે સંજ્ઞા નથી, તમે કહો એમ કરીએ.

સુમતિ : એ તો હું જાણતી જ હતી, અરેરે ! મારે તે તમને શું કહેવું ? પચ્ચીસ પચ્ચીસ વરસ થયાં તમને જોતી આવી છું પણ વમે તો એ રામ એવા એજ રહ્યા ! પણ હશે, મારાથી એમ થોડું છૂરી પડવાનું હતું.

પ્રિતમલાલ : પણ ત્યારે આપણે કરવું શું ? સુમતિ : આપણે છોકરને કતી દબાવે કે ચંદુભાઈ ખાસ ખાતગી કામ માટે આવનાર છે મારે એ ત્રણચાર કલાક અહિં રોકાય તે ઇમિયાન કાઢીએ આપણી પાસે આવવું નહિ. કેમ લાગે છે ?

પ્રિતમલાલ : અરે ઉત્તમ ! ફેસ્ટકલાસ. ત્યારે તમે જઈને એમને કહેના જ આવોની. ચંદુભાઈની સવારી હજાણા આવતી જ હશે.

સુમતિ : હું હમણા જ કહી દઉં છું.

[સુમતિ અંદર કહેવા નય છે. ચંદુભાઈ બહારથી, મનુર પાસે સામાન ડેપોઝીટ કરીને આવે છે. ચંદુભાઈ પૈસા આપે તે પહેલાં પ્રિતમલાલ મનુરને પૈસા આપી દે છે. એટલામાં સુમતિ પાછી આવે છે.]

પ્રિતમલાલ : આઈયે આઈયે ! ચંદુભાઈ મરકાર ! આઈયે !

સુમતિ : આવો, ચંદુભાઈ, આ વખતે તો તમે ધંધે લાંબે વખતે આવ્યા, હાં ! આ આરામ ખુરશીએ જ બેસોને.

ચંદુભાઈ : કેમ પ્રિતમલાલ ! મનમાં ? આનંદમાં ? અને તું સુમતિ ! ઘરમાં બધાં સારાં છે ?

પ્રિતમલાલ : હારે હા. રાત્ર, લહેરમાં છું. હેહેહે !

સુમતિ : હા, ચંદુભાઈ, બધાં મનમાં છે. [એટલામાં પ્રતિમા એ ચોરડામાં આવવા મથે છે. અતઃ અટકાવે છે, પણ તેને ઘડકો મારીને પ્રતિમા અંદર ધસી આવે છે.]

પ્રતિમા : મને જવા દે.

અમક : પાનુ કવાં નય છે ?

પ્રતિમા : મામાજી બેઠા છે ત્યાં.

અમક : નહિ જવા દઉં.

પ્રતિમા : તો હું ચીસ પાડીશ.

અમક : મર ત્યારે, તારે કરવું હોય તેમ કર.

[પ્રતિમા આવીને ખુરશીએ બેસવા નય છે.]

સુમતિ : દિકરી, પ્રતિમા ! જા, બા, અંદર જા. હજાણા નહિ, હું પાછી આવજો.

ચંદુભાઈ : એ કોણ છે ? એને પાછી મોકલી દેતા નહિ. જરા આગળ આવ જોડે; તારું નામ શું ? અમક કે પ્રતિમા કે ઇલિરા ? હં ! કે સરલા કે પ્રમોદ ! આટલાં બધાં ભાણુનાં એટલે હું તો નામ જ બૂલી જઈ છું.

પ્રતિમા : મામાજી ! એ તો હું પ્રતિમા અને આ મારાં મા સુમતિ અને આ મારા આપ પ્રિતમલાલ.

સુમતિ : (તેની સામા ડોળા ખુરશીની) પ્રતિમા ! બહુ નહિ બોલ.

ચંદુભાઈ : તેની કરી હરકત નહિ. ઘણા ભાણુનાં રહ્યાં એટલે બૂલી પણ જવાય.

પ્રિતમલાલ : હાસ્તો વળી બૂલી જવાયજા.

સુમતિ : આકી તમારી પાદદાસ્ત તો પહેલાંના જેવીજ હો !

પ્રિતમલાલ : આપણા કરતાં દસ ગણી સારી. હાઆ.

પ્રતિમા : તમારી પાદદાસ્ત કેવી છે અને કેવી નથી એ વિચ્ય બહુ મહત્વનો નથી. પણ તમારી બોલવાની દપછપ કે જેની નેવી નથી.

ચંદુલાલ : કેમ રે, ડોકરી ! મારી મગક કરે છે કે શું ? મને મૂર્ખો બનાવે છે ?

પ્રતિમા : એમાં બનાવવાની જરૂર ક્યાં હતી ! બાકી એટલું તો ખરું કે જે નમે વધુ વિવેકથી વાત કરી હશે તો શરીર ઘસાઇ જવાનું ન હતું !

ચંદુલાલ : શું બોલી ?

સુમતિ : પ્રતિમા ? અત્યારે તું તારે અંદર જા, હંઅ; તારી મરકરીઓ સાંભળવા કોઇ નવરૂં નથી.

પ્રિતમલાલ : હા હા, જાની દિકરી.

પ્રતિમા : હું મરકરી કરતી નથી પણ માણુજ બોલું છું. મામાજી ! આમ હવે ક્યાં વગર આરામ ખુરશી ઉપર પડ્યા રહેવાથી તમને અધિવા થઇ ગયો છે. હં હં ! તપી નહિ જતા ! તમારે હાટી એટલું નખાવું છે કે જે તપી જશે તો પંચાતી થઇ જશે. પણ વાર, મામાજી ! તમારી પાસે પુંછ કેટલી ?

[પ્રતિમાના આ પ્રશ્નથી સુમતિ અને પ્રિતમલાલ બહુ અમસાઇ ન્હાય છે. પ્રિતમલાલથી પાતળી વાસ્ત પછ પડી જાય છે.]

ચંદુલાલ : જે જે, ડોકરી, ખબરહાર ! આવી રીતે બોલવાથી તું સાર નહિ કરે. જેમાંથી પરિણામ મારું નહિ આવે. મારી પાસે દસ હજાર રૂપિયા હોય કે દસ લાખ રૂપિયા હોય તેવું—

પ્રતિમા : (હસી પડીને) એમ જોરે બોલું હોકા નહિ, મામાજી.

ચંદુલાલ : મારી પાસે ગમે તેટલા રૂપિયા હશે પણ તેમાંથી જે ડોકરી મારું અપમાન કરવાની હિંમત કરે છે તેને અથવા તેના માબાપને અથવા તેના ભાઈ-ભાંડુને એક રાત્રી પાછા પણ મળવાની નથી એટલું તો નક્કી સમજજો.

પ્રતિમા : તમે મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર બરાબર આપતા નથી તેને માટે દિલગીર છું. તમને લગતો આ એક જ પ્રશ્ન એવો છે કે જે અમને રસમય અને અગત્યનો લાગે.

ચંદુલાલ : (ક્રોધથી) શું ?

પ્રતિમા : હાજી, સુમતિના એમ ધારે છે કે તમારી પાસે પાંચ લાખ રૂપિયા છે અને બાપુ એમ ધારે છે કે બે લાખ છે; તે સીવાય બાપુ તરફથી મને એવી ખબર મળી છે કે તે પૈસા તમે કાંચરસવતથી બેસા કરેલા છે.

પ્રિતમલાલ : મેં કહી એમ કહ્યું જ નથી.

ચંદુલાલ : હવે કહાપણ કરવું માફ રાખો.

પ્રિતમલાલ : હું કહ્યો તેવા સોગન ખાવા તૈયાર છું.

સુમતિ : અરે ચંદુલાલ ! તમે આ માની શકો છો ? આ બિચારામાં એમ બોલવાની હિંમત હોય ખરી ?

ચંદુલાલ : હું કેમ કહી શકું ?

સુમતિ : બાપુ વળી કહેતાંતા કે આપી આપીને મામાજી શું વરસી જવાના હતા કે ત્રીજે દિવસે અહિં ખામો નાખે છે.

પ્રિતમલાલ : હું—હું—

ચંદુલાલ : બરા કરો ! આખરે મને સત્યનું કેંક લાન થાય છે ખરું.

પ્રતિમા : (ખુશ થઈને, તાળી પાડીને) વાહ મામાજી ! આખરે તમને સત્યનું મૂલ્ય

સમજાવવા માંડ્યું 'અરે, મારે હવે ઝાઝું કહે-
વાનું રહ્યું નથી. તમે બહુ જ આપ મતલબી,
મીઠાસી અને દગલખાગ છો અને બીજાઓના
જેવા જુદા પણ હંશે જ—

ચંદુભાઈ : બસ ચલું ! મારે મેંચિ
વખાણ કરીને મારી પૂઠ પાછળ મને ગાળો
હો છો ! હું અત્યારે ને અત્યારે ઘર છોડીને
આવ્યો જાઉં છું. સામાન પાછળથી મોકલી
આપાને,

[જવા માંડે છે.]

પ્રિતમલાલ : હં હં હં ! ચંદુભાઈ !
ચંદુભાઈ !

સુમતિ : પણ તમે જગા માંભળો તો
ખરા,

[ચંદુભાઈ બંનેને ખસેડીને ચાલ્યા નવ્ય છે.]

સુમતિ : અરેરે, દિકરી ! તે 'તો' દાટ
વાળી નાખ્યો.

(અપૂર્ણ)

સનાતન સ્નેહભર્યા સન્માન

'નૂતન'નાં ભાવભર્યાં સન્માન !

અનેાખાં ઝીલ્યાં એ સન્માન !

ઉજવશું શી રીતે સન્માન ?

અંતરે આનન્દ-છાળો આવે : ન્યોતિ પ્રગટે ઉર :

વિમળ હૃદયનાં સ્વામત ઝીલવા હવેં એ આપુર :

પ્રગટવું નવ ઉપાતું પ્રજાત !

અનેરં નવ કિરણો વનજાત !

આરામરી ઊંડી રાત વીતાયી : છત્રકે વહાણપૂર :

પ્રેમપૂલરણ્ય દર્શન કાલે પૂજનમાં ચક્ર ચૂર :

પ્રગટતાં અહભુત નવતા—ગાન !

જગતમાં નવ પ્રજાતવું ધ્યાન !

આત્મ તણા અનિલાય તેજોમય : ન્યોતિ પ્રગટે આજ :

કોઈ અલાગી કલ્યા-રાગી મંગલદીપક, રાજ !—

પ્રગટતાં અધારે મસ્તાન !

ખાલવે સ્નેહવિજયનાં ગાન !

બૂલ ભરી કે જ્ઞાનકલાની રોતની નહિ કરી વાત :

૧૧ જતાં સૌ પાપ જૂઠી એ ભેટો આત્મની ભત !

અમોલ્યાં સાંત લગ્ન-દઈ માન !

મધુરાં ફૂલો એ રસપાન !

શુદ્ધ આયત્યે નવું કાળે છે : સૃષ્ટિ સર્જન જ્ઞાન :

ઐક્ય હૃદયનાં પાપોં ય પીપાં એજ ખરાં મિષ્ટાન્ન :

સનાતન સ્નેહભર્યા સન્માન !

નૂતન વરે આ પ્રીતિ વહાણ !

'નૂતન'નાં ઓજસ્વી સન્માન !

અંબાલાલ રૂ. શાહ

વીર માતા

શ્રી. તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલત
એલ. ટી. એમ.

૧. વહુના માગાં ?

“ કેવી સુંદર ઘોડી ! આલ્હા ! આ રત્ન તો ગળદારે શોભે ! ”

“ હશે રાજન્ન ! પરંતુ પ્રભુએ તો એને અમારી રંક ઝુંપડી શોભાવવા માટે જ નિર્માણ કરી છે ! ”

કડો-કાવડો ઉત્તર રાજા પરિભ્રમણે ન ગમ્યો.

“ પરંતુ તને આ એકને બદલે એવી ખીજ એકવીસ ઘોડી આપું તો ? ”

“ એકવીસ ઘું પરંતુ એક હગ્ગર આપો તો પણ નહિ. ” આલ્હાએ જોપરવા જવાબ માગ્યો.

“ ત્યારે તું કહે તે તેની કિંમત આપું, પછી છે કંઈ ? ” રાજાને ઘોડીની રહ માગી હતી.

“ એ ઘોડી તો અમારા શ્વાસ અને પ્રાણ છે. એની તે વળી કિંમત હોય ? ” આલ્હાના લામ ઉદસે વાત ઉઠાવવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ ભુવાનીના ભોમમાં તમે સંવ્યતાને પણ જુડી જાઓ છો. ગમે તેમ તો પણ હજી તમે નાદાન કહેવાઓ. તમારા માતૃશ્રી દેવળ-દેવીને પૂજી જાઓ. મારી ખાત્રી છે કે મારી માગણી એ કદી નહિ નકરે ! ”

બંને યુવાનોને આ સૂચના ન રૂચી. રૂખેને પોતાની માતા રાજાની જોડમાં દબાઈ જાય અને હા કહી મેસે !

પરંતુ તેમની મુરકેલીના તોડ કાઢવા માટે જ જાણે આવી હોય તેમ એક વડારણ ત્યાં આવી ચડી. તેણે રાજાને નમન કયું, અને ગંભીરતાપૂર્વક વેણ ઉઠાવ્યો.

“ મહારાજાને ઘણી ખમ્મા ! અમારા બાપી કહેવડાવે છે કે માગાં તો દીકરીનાં હોય, વહુના નહિ ! આપ જેવા સમભુ અને શાણુ રાજવીને વધારે શું કહેવાનું હોય ? ”

રાજા પરિભ્રમણ સમજી ગયો. ચતુર રજા-પૂતાણીએ એક જ વાક્યમાં બધું રહસ્ય ઉઠેલી દીધું હતું. હવે ખીજનું કહેવા સમજાવવા જેવું બાકી ક્યાં રહ્યું હતું ? અત્યારે તો ગમ આપ જવામાં જ પોતાનું બૂલણ છે એમ સમજી તે મનમાં ને મનમાં અકળાતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

૨. હુદપાર !

રજાપૂતાણીના વચનોમાં તથ્ય છે એમ પરિભ્રમણે મનોદેવતા સાક્ષી પૂરતો હતો, પરંતુ અશ્વોમાં જૂરી જ તરી આવતી યગમનતી ઘોડલી શતદિવસ એની આંખે ચડતી અને એનું આકર્ષણ વધુ ને વધુ તીવ્ર બનતું હતું. કોઈ પણ રીતે એ ઘોડી મેળવવી જ એવો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

એનો સલાહકાર પુરિહર માહિલ એની વ્હારે ધાયો. તેણે રાજાના કાનમાં ફૂંક મારી, ‘ એને આપેલી જગીર છીનવી લઈ આપતી હદ છોડી જવાની તાકીદ કરે એટલી જ વાર. એની ગરજે એ આવીને આપના ચરણે પડશે અને ઘોડીની ભેટ ધરશે. ’

પરિભ્રમણે આ માર્ગ ઠીક લાગ્યો. તેણે આલ્હા અને ઉદસને મોક્ષાવીને પોતાની આરા સંભળાવી દીધા.

પરંતુ એ ટેકીલા રજાપૂતો એમ નમતું આપે તેના નહોતા. તેમણે જગીરનો મોહ જતો કર્યો, અને મહોબાનો ત્યાગ કર્યો.

विरदिष्टी

ग्रन्थकारः श्रीमती कुम्भी दासाय

કાંડના બાગથી કમાઈ ખોતાગને ક્યાં જઈશું અને શું કરશું એવી ચિંતા હોતી તરી, એ વીર માતાઓ પોતાના કુટુંબ પરિવાર સહિત કનેજ ગયા. કાન્યકુબ્જપતિએ તેમની વીરતાના વખાણુ સાંભળ્યા હતા, તેણે તેમના આદરપૂર્વક સત્કાર કર્યો, અને તેઓ મુંબોના પૂર્વક રહી શકે તેવી જગીર આપી. પરિમાને ત્યારે આ જગતું ત્યારે તેનું અંતર ધર્મથી-બળી ઉઠ્યું. એણે તો એમજ મળી લીધું હતું કે આ લાંબા રખગી રંગી-કંટાળીને પાછા પોતાના પગે પડતા આંચો અને માફી માગીને પોતાની ઇચ્છીત વસ્તુ આપી દેશે. પરંતુ એની મનની મનમંગ રહી ગઈ.

૩. બીકું ઝડપું !

અને વાત એટલેથીજ અટકી નહિ, જે યુવકો માફી માગતા આવીને પોતાના પગમાં પડે તેમ તે ઇચ્છતો હતો એજ વીર યુવકોની સહાય ચાચવતો તેને વખત આવી લાગ્યો. દિલ્હીના અંતિમ હિંદુ સમ્રાટ પૃથ્વીરાજ ચૌહાણે સમેતાની રાજકન્યાનું હરણ કર્યું ત્યારે રક્ષણ માટે જે સેના પાછળ રહી હતી તેને વંદાઈ કુળના રાજા પરિમાને મહોળા નામના રથને પકડી પાડીને તેના મંદાર કરી નાંખ્યો. પૃથ્વીરાજે આ જગતું અને એ નરકસદીએ પરિમાને શિક્ષા દેવા માટે સિરસા નામના રથને પરિમાલના કન્યોને કચ્છરલાણુ વાળી નાંખ્યો. પરિમાલ ગભરાયો. ચૌહાણુ પૃથ્વીરાજ જે મહોળા ઉપર આક્રમણ કરે તો તો સત્યાનાશ વળી જાય. ત્યારે હવે શું થાય ?

તેણે પોતાના સેવકોની સલાહ લીધી, પરંતુ પૃથ્વીરાજ જેવા બળિયાની સામે બાક બીકવળી દોષની હિંમત ન આવી.

પરિમાલની પત્ની માલિનીદેવી કાવંકુરાજ હતી. પતિની મુંઝવણ મરાવવાનું તેણે બીકું

ઝડપું. આદ્યા અને ઉડતો મત્તર બોલાવી મંવાવવા તેણે પોતાના પતિને વીનવ્યું.

“મારા હાથે જ ભવંકર અન્ધાર અને અપમાન રહેતારા એ લાંબાઓ મારા બોલાવવાથી અહીં આવે એ આશા આકાશ-કુસુમ સમી છે.” પરિમાને નિરાશા બતાવી.

“તો એમને બોલાવવા એ મારું કામ-એ આવે એટલે એમને સન્માનવા અને સંતોષવા એ તમારું કામ.” માલિનીએ માનભર્યો માર્ગ શોધી કાઢ્યો.

માલિનીએ પોતાના એક વિશ્વાસુ સેવકને હૃત તરીકે કનેજ મોકલ્યો અને ત્યાં જઈ કેવી રીતે કામ લેવું તેની પણ સૂચના આપી દીધી.

૪. શાખારા બેઠા !

રાજહૂત કરોજ પહોંચી ગયો, માલિની દેવીનો સંદેશ એ વીર બંધુએને સંભળાવ્યો અને મત્તર મહોળા આવવા ચિનંતિ કરી.

“રાખીશ્રીને કહેજો કે તેમના સહલાવ માટે અમે તેમના આલારી બીએ. પરંતુ હવે અમારાથી એ પ્રેશમાં પગ નહિ જ મુરી રાકાય !” આદ્યાએ રોકું પરખાવી દીધું.

“વીરવર ! જરા શાંતિથી સાંભળી લ્યો. ચૌહાણુ સમ્રાટ મહોળા ઉપર ચડી આવ્યા છે, સિરસાદેવ ભસ્તીભૂત થઈ ગયો છે, આખું રાજ્ય ચૌહાણીના હાથમાં જવા બેકું છે.....”

“તે કાલે જઈ હોય તો ભલે આજે જાય. અમારે તે સાથે શી નીરખત છે ?” ઉદય અકળાયો. તે તડ ને કડ નિકાલ કરવા અધીરો બન્યો.

પરંતુ હૃતના ચહેરા ઉપર અધીરાઈ કે અકળામણનું એક પણ ચિન્હ નહોતું. તેણે શાંતિપૂર્વક અમળવના માંડ્યું, “લુઓ. વીરકુ-શ્યો, વાત એમ છે કે રાજા પરિમાલ જેક બાલ-

વધના હતા ત્યારે તેમના પિતાએ પોતાના મૃત્યુ સમયે તેમને આપના પિતા જરાજન અથવા વતસરાજના હાથમાં સોંપ્યા હતા. વતસરાજે મહોબા પચાવી પાડનાર તોફાની ગોંડ જાતિને તાણે કરીને મહોબા તેમના હાથમાંથી છીનવી લઈ રાજ પરિમાલને સોંપું હતું, અને એની સેવામાં જ પ્રાણ સમર્પણ કર્યો હતા. એ સ્વામીભક્ત જરાજનના આપ સેવક છે. પરિમાલના આપતિ કણે આપનાથી આમ કરાય ? ”

“ જુઓ અમારા ઉપર આશ્રિત ઉતારતાં વિચાર ન કર્યો, તેની આશ્રિતતા અમે શા સાથે વિચાર કરીએ ? ” ઉદય અકળાયો.

“ એ ગદ્યશુભરી સંભારવાનો આ વખત નથી, વીરતર ! રાજથી પરિમાલને ખાતર નહિ તો રાણીશ્રી માલિનીદેવીને ખાતર પણ આપે અત્યારે ત્યાં આવવું જોઈએ. આપના માતૃશ્રી મલિનીદેવીને વારંવાર કહેતા કે મારા કુવેરો જીવનપર્યંત આપના હિતેચ્છુ જ રહેશે. ”

“ અને મારા એ વચનો મત્ત્ય હતા અને સત્ય જ નીવડશે. ” દેવજદેવી ક્રૂતતા સંદેશો અને વિનવણી સાંભળી રહી હતી તેણે છેવટે વાત પકડી લીધી.

“ શું મહોબા જવું ? ત્યાંથી અમને હાથૂત કરીને કાઢ્યા હતા ત્યાં ફરી પગ ચૂકવો ? એ નહિ ! બની શકે. હવે તો કનેજળ એજ અમારું નિવાસસ્થાન. ”

દેવજદેવીની આંખો ફરી, “ આ હું શું સાંભળી રહી છું ? મારા પુત્રો આવાં અવિચારી વેણ ઉચ્ચારે છે ? ગમે તેમ તો પણ રાજ પરિમાલનું આપણે લણુ ખાધું છે. નજીવ કચચાટને ખાતર શું તેના આશ્રિતતા વખતમાં તેને છેલ્લે દેશો ? તો તો પછી મારે જ તલવાર લઈને યુદ્ધમાં ઉતરવું પડશે. ”

આદહા અને ઉદયે એક અક્ષર પણ ન ઉચ્ચાર્યો.

કોયલરાણી

આ શું માંડયો ચિત્તાપ સૂર તાણી ?
કોયલરાણી, ધીરં પડો ! ધીરં પડો !

હવું કંઈ : શું ક્યાંક ગયું આલી ?
કોયલરાણી, ધીરં પડો ! ધીરં પડો !

લાગી આંબાની મંજરી શું ખાલી ?
કોયલરાણી, ધીરં પડો ! ધીરં પડો !

ઉષાપૂરી રંગોળી ત નં રુચી ?
કોયલરાણી, ધીરં પડો ! ધીરં પડો !

ચેલા રવિએ શું આજ્ઞા ઉચેખી ?
કોયલરાણી, ધીરં પડો ! ધીરં પડો !

કે વસન્તે નવીન વધુ ગોતી ?
કોયલરાણી, ધીરં પડો ! ધીરં પડો !

વુલા કાગડી શું કાઢી તમારી ?
કોયલરાણી, ધીરં પડો ! ધીરં પડો !

જનાહુકયની શું શ્યામતા નિહાળી ?
કોયલરાણી, ધીરં પડો ! ધીરં પડો !

લાગી શ્યામતા શરીરની અકારી ?
કોયલરાણી, ધીરં પડો ! ધીરં પડો !

જયમનગૌરી પાકંછ

તેમને મૌન સેવતા જોઈને દેવજદેવીનું શરીર કોંધથી કંપી ઉઠ્યું “ મારા પોતે આવા કુલાંગાર કોં પાકવા ? રજપૂતાણીની કુળે જન્મ લેનાર અને ઢાનિયાણીનું કૂદ ધાવનાર આવા રણુભીર ન હોય ! પોતાના સ્વામીને માટે જીવનસર્વસ્વ સમર્પણ કરી દેનાર મારા વીરપતિ વતસરાજના પુત્રો આવાં કર્તવ્યભૂષ ? પરમાત્મા ! આવા કાયર પુત્રોની માતા તરીકે જીવાડવાને બદલે મને મોત જ કં નથી આપતો ? ”

માતાને થતા મંતાપ પુત્રોથી ન જોઈ શકાયો. એની વીરવાણીએ તેમને કર્તવ્યનું

“ એમાં જોખમ શાનું ? જો વિનય થશે તો કર્તવ્યપાલનનો પરમ મતોજ અને જગભરમાં બાર કીર્તિની કમાણી થશે. લડતાં લડતાં મૃત્યુ થશે તો સ્વર્ગનો અનુપમ દહાવો મળશે. ” દેવગદેવીએ દ્રવનાપૂર્વક કહ્યું અને સુદનો પ્રારંભ કરી દેવા સુચર્યું.

જાણે પૃથ્વીરાજને પડકાર કરવામાં આવતો હોય તેમ વળવાર સંબધવિ અને વળવાર વિગ્તપડેલા વગાડીને સેનાને તત્પર થવાની આજ્ઞા અપાઇ ચૂકી.

આદલા અને ઉદલ શસ્ત્રાસ્ત્ર મજા તેવાર થયા. જ્યાં પહેલા તેમણે વીરગતના દેવગદેવી પોતાની વીર માતાના આશીર્વાદ માગ્યા.

દેવગદેવીએ તેમના મસ્તકે હાથ મુકી શુભાશિષ આપતાં હેરતનો ઉપદેશ આપ્યો, “ મારા વીર પુત્રો ! ‘ કાય’ માનવાચી વા દેહ’ પાતથામી ’ એ મહામત્રને લક્ષમાં રાખી કાંતો વિનયમાળ વરજો અથવા સુદમાં ખપી જજો, અને તમારા કૃત્તની કીર્તિને ઉત્તરજ કરજો ! ”

મામુના આવા ઉત્તેજિત વચ્ચે સાંભળીને તેની બંને પુત્રવધુઓએ પાનુ વીરતામર્થાં વેનુ ઉચ્ચાર્યાં, “ જગજર છે, અને અમે પાનુ આપની પાછળ પાછળજ રવરે મંચરવા નૈવાર હીએ. ”

આદલા અને ઉદલ આવી વીરમાતા અને વીરગતની મજવા માટે પોતાને ભાગ્યશાળી માનવા તાર્યા અને અમના ઉત્સાહથી તેઓ સુદમુખિ ઉપર આવી સામ્યા.

x x x

“ જુઓ જુઓ પૃથ્વીપતિ ! આવા

મરણિયા વીરગત રાજપુતોનો કીર્તિપત્ર કરકતો રાખી રહો છે ! ” ચંદ બારે પૃથ્વીરાજનું લક્ષ બેચ્યું.

“ સામાય ! વીરનરે, સામાય ! મોતને મઢીમાં લઇનેજ જાણે લડતા ન હોય ? ભક્ષા એ કાનુ છે તે આપ જાણો છો ? ”

“ હા ગોપાદાનુ પ્રતિપાળ ! આ વીર બાપુઓ આદલા અને ઉદલ નામના બાપુઓ છે, રણખેલના બકા રમિયા છે. એક વખત મેદાને પડ્યા એટલે આ પાર કે ચેલે પાર ક્યાં વિના તેઓ રણમુખિનો ત્યાગ નહિજ કરે ! તેમાં વળી આ વખતે તો એની વીરમાતા દેવગદેવીએ એમને ખામ આદેશ આપ્યો છે ! ” ચંદ બારે વીરબાપુઓનો પરિચય આપ્યો, વીરમાતાની વાત કહી અને પોતાના જાણુવામાં આવી ગયેલી સર્વ હકીકત જાણાવી દીધી.

પૃથ્વીરાજ ઉડા વિચારમાં ઉતરી પડ્યો. પોતે કંઈ સંકટપ કરી લીધો હોય તેમ તે બોલી ઉઠ્યો, “ સુદ બંધ રખાવો. નજવા કારણ માટે આવા મરજવાનું મોત હું તથી ઇચ્છતો, મરોઆ ભને રાજ પરિભાવ બોમવે !

“ મન્ય હિદાયરિત નિહીયર ! ” ચંદે પૃથ્વીરાજને જરહાઓ.

લેનલેતામાં બંને મનપમાં વાત પ્રમરી. મુવેદનો પગ વીરમાતા દેવગદેવી અને તેના વીરપુત્રોના ભાગે ગયો. મો કેલ તેમને દાર્દિંદ અભિનંદન આપવા લાગ્યા, ‘ મન્ય વીર માતા ! મન્ય વીર પુત્રો ! ’

પણ એ ન્યા લાગતી ? હૃદય જેને મમણું
તે પરચુકન થયો ત્યાય વ્રમણખત દિવ તેને
ભૂલી ગઈ નથી એવું જ નહિ, પણ
ચોતાને ખાતર કંઈરી હાલમા એ જૂરતો હોય
હતા એની અને ચોતાની વચ્ચે મેળો દુર્ગ
હોય આ અગ્રથા અખંડ પ્રિદ્ધાનથા નથી ?
કવિ ન્હોના નાવની સદ્રિકાની મારફત કુમુદ પશુ
નિત્યવિન્નેગણ રસનેગણ છે

“ હૈયાના હેત તો મતાવે, માહેનહી !

ઉના એકાન્ત માન લઈકે બજે ”

(ન્હાનાલાલ)

એ ગિચિતિ એની જ છે આપધાતના અખે-
વાન પ્રયામ એના દુખમવેગની તીવ્રતા જ
મૂલ્યવે છે મીતાની મારફત એના મહત્તતપને
મીમા નથી

‘ ઠોટલી સુવાસ ભરી છે આ પુષ્પમા ?
કુણીમના પતિકત મસ્કાએ કેળવણી ઇ ને
પ્રાણ કુમુને પૂરો મળ્યો છે મૌકપદર વર્ણની
એ તેના શાન, સસ્કાર, સીલ ગાબીય આદિ
રૂપિવય છે મરુવતીયદ પત્ને એનો પત
જ લુઓને એના ટેમન પર પ્રમાદધન અગ્રેષ્ઠ
કવિઓ, મસ્તૂન કવિઓ મૃદિપદાયગાનના
યથો, મનુસ્મૃતિ, અધ્યાત્મ ગમાયણ બજે
લુઓ છે એના હોરેવા ચિત્તે વિગ્ધી સકુન્તલા
ને મીતાના એનું મગીન આત્માને ઉન્નત
રંગાર, મરુવતીયદ જેવા લાલજ્વલતાને
ઉગામનાં આ માથે આગિતની નિર્મળતા
માલિકતા, ને સુદગતા પ । એરી અમામાય
છે કે અગ્રધારી મામનીયામા મૌને ચોતાની
શુભમુદિધી ગત ગરીમ ગાય જેરી આ
કુમુદમુદરી વરા કરી લે છે થોડા જ દિવમ
એ ભટેશ્વર જરા નીકરે ત્યારે એને રાજાવતા
લુદિધન, મોલાઅદેરી, અનકકિંગોરી એ મો
ગગગગ થઈ નિશાન નાખરા મારે તે તો
રીક પા । ઉન્નત અનકકિંગોરી નગરના
મર્વદક જતા રી ભાભીની એને સુધી

પ્રશમ ને શિશા ગને છે ? તેના પગ આગ
મુક્તતા ચોતાના જ લાઇને મિશ્રા જ્ઞાનના
લુદિધનને કહે છે લુદિધન વેવાઇને લખતા
કહે છે કે ‘ કુમુદમુદરી ગના ત્યાગી મા
મર્વદ ગણ કુમુદમુદરી માલાત લક્ષ્મી છે
મરુવતીનો અવતાર હતા ” નમચ્છને
નમા ઝોડી અથોધા પાછા ફરતા સુમન્તની
વેળા અનુભવતો ગાડીવાન પણ ઉન્નારે છે
“ એના પગના તો દષ્ટે થોઇને પીને એવા ।
એમને જે તો અવતાર મધમે એવા । ”
ખરેખર કુમુને આત્મા એના શરીર જેટલો
જ કદાચ તેથી તવગુરુ સુદ છે

આમ છે તેથી જ સરસ્વતીયદનો ભેષ
મમળય છે વિદ્યાચતુરને ત્યા દગમાણથી
પ્રાગ્જ્ય લેષ લખાય તે પહેલા પત્રોદ્ધાગ
કુમુદ અને સરસ્વતીયદના મનોમન મળી
ચૂક્યા હતા ને ‘ આત્માએ આત્મને
ઓગમ્યા ’ હતા વેગમ કોર આત્મા કુમુ-
દના એક પત્રથી જ દ્રવી હોં, એની છબી
હાથીહાતમા મદાવા તથાગ દરે, તેને ભેટ
આપવા હ તરેને ખર્ચે મહિમુદા તૈયાગ કગવે,
માપનુ બીજું ગમે તે રંગે પ્રવચન માખી
ગહે પશુ આવી કુમુદ વિશે પિતાની યદાતદા
વાણી નાશગતા મરુવતીયદ ઘરમા ઝોડી
ચારી જરા તત્પર થાય એમા શુ આશ્ચર્ય ?
ગદત્યાગ કરતા એ મોને છે ‘ પણ કુમુદ
વિમગનાની નથી ’ શાની વિમરે ? એને
ઝોડી જતા એને જ નેવા સુવર્ણપુર ભણી
એ અગ્રથો ઘસણ છે ? તેલો જહાગીરી
કંઈરી ભને વીરી, પણ એ દુહાગી કંઈ
કુમુદની જ બાગ હગમ પુકાધો રે છે તે
પણ મમજ રાગ છે બૂપમિહના દગાનમા
જતા આનતા કે સુવર્ણપુર ઝોડના, અધગિતે
જ મનમા કે યદુદાગ પગ ખાખીઓની નાથે
વેટતા એને કુમુદ, નાભગી આવે છે પ્રાઇ
મામાન્ય આ માં આ ધાત ? કુમુના

આત્માની મુંદરતા જ આ બધું કરાવી શકે છે.

આ બધી ગુણસામગ્રીનું માતાએ જાંઘા-વેલ ભાથું લઈને કુસુદ પ્રમાદધન જોડે સહ-જીવન ગાળવા સાસરે આવે છે. આવતાંવેંત અસંસ્કારી સાસરીયું તેને ગુંગળાવે છે, પણ તે ધડીબર જ. એની મુશીસતા, ડહાપણ સહનરીક્ષતા, મીઠાશ, નરમાશ આદિ ગુણોથી થોડા જ વખતમાં સાસરીયામાં સમાસ કરી લે છે. પણ એના ચિત્તની સ્થિતિ શી છે ? સરસ્વતીચંદ્રને આ મુશ્કેલી બહુ શકી નથી. પોતાને બૂઝી જઈ પ્રમાદધનને સેવવાનો વિદાય સંદેશ સરસ્વતીચંદ્રે કુસુદને આપ્યો હતો તે વિના પ્યાસા મીરની માફક તે પી ગઈ. એ સ્ત્રીએ બિચારીનું એક માત્ર એકાન્તનું આશ્વા-સન બને છે, પણ તેમાંની સહાદૃત્ત પામન અશક્ય છે. કુસુદ તો ચંદ્રને જ વધું, સૂર્ય આગળ તો એ ખીડાઈ જ ન્ય. તે હૃદય સું એવી સરતી ઓળ છે કે ગમે ત્યારે એના શાવે તેમ સોદા થાય !

હતાં સમય ધર્મને અનુસરવા એ આગા ભરીરથ પ્રયાસ કરે છે. અંતરમાં લાચા ઉક-ળતો હોય છતાં વહન મુપ્રસન્ન રાખવું એમાં કેટલી તાકાત જોઈએ છે એ તો કુસુદ જ જાણે. એની વિદ્યા તથા સંસ્કાર એને શીખવે છે કે પ્રાપ્ત ધર્મ જ હવે તેણે અનુવરણ રજો છે. સરસ્વતીચંદ્રને બૂઝી ' પ્રમાદધન મુજ સ્વામિ સાચા ' એ નિશ્ચય મનમાં પૂંટી પૂંટીને કસાવવા એ મથે છે. પ્રમાદધનમાં જરાક આવડત કે મંસ્કાર કે પ્રેમની ઉભા હોત તો કુસુદનું આ કાર્ય સરળ જાત. પણ વિદ્યાચતુર પાછળથી કહે છે તેમ તેને એ સુગંધવાળું કુલ સુંઘતાં ન જ આવડયું; તે ઝોળાઈ ગયું. પતિની કૃષ્ણકિશોર સાથેની કુચાસ પ્રત્યક્ષ જોઈ તેનાં તેના હૃદયને જે મંતાપ યથો,

તેના કરતાં પેઢી 'કાળકાળા કુખાંડ'થી ઉઘડેા ચોર કાટવાળને કહે તેમ તેના ભદ્રેશ્વર ગયા પછી પ્રમાદધને પોતાના પર નીનિચંદ્ર જોડે ગુપ્તસંજયનું આગ મૂકવાના રૂચેલા એતની વનકીલાસ પચદ્વારા ખબર મળતાં વધુ દુઃખ થયું. સુખદાનું ચરણ તેને આને મુકાબલે મીઠું લાગે છે. પરંતુ જોડે રત્ન આજીયું, ને ધૂડી ગયું.

આ દુઃખના તાપને શંકરની માફક એ સ્વસ્થતાથી પી ન્ય છે. પતિની કુચેષ્ટા છતાં તેના પ્રત્યે શમારીક્ષ જાતી કુસુદને ગોવર્ધન-શમ પ્રશંભાપુષ્પોથી વધાવે છે:

“ આપો ! લગ્નોચ્છેદક ધર્મોત્તમ (Divorce court) આપે તેના કરતાં વધારે સુખ પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ તારા આર્થ-હૃદયમાં છે. એ ધર્મોત્તમનું સુખ અનાર્થ સોડોને જ હળો. ”

હાલે, પડિતવર, લસં. પણ લગ્નવિચ્છેદ એને તત્કાળ બધા કુખનો પણ વિચ્છેદ કરાવી સુખી કરત એનું શું ? તમે એના આર્થહૃદય પર મોઢી પડ્યા. પણ એની ભીતરની ઔતર્ણવ ઘનવ્યથા નો કંઈ ખ્યાલ આવ્યો તમને ? એની આર્થ શાગસમૃદ્ધિ અવગત વંદનીય છે એની કોઈ ના નથી પાડતું.

ખીજી બાજુ એના હૈયામાં તો જવાળા-મુખી ધીપી રહ્યો હોય છે. જે એને માટે ઝૂરી ઝૂરી લટકે છે તેની એ નથી રહી, મનને મારી મારી જેને વળગવા ચ્દાય છે તે તેનો નથી. પંડીનાં એ પડ વચ્ચે પીસાતા ઘણાની માફક એનો સ્નિગ્ધકામળ આત્મા દારૂનું મનોબાનના અનુભવી રહે છે. હૃદયને શુદ્ધિ વચ્ચેનું ઘુમુલ સંધર્ષણ એને પીમી નાખે છે. હૃદય પોતાના સ્વામીને ફરે કરી શકતું નથી, શુદ્ધિ પ્રાપ્ત સંજોગોને વશ વર્તવાનું કરમાન કારે છે; આથી તેની દશા

“ અરે, પણ હૃદયની આગ્રા એક
ને ચરણનાં ચાલવાં બીજા ”
- (ન્હાનાલાલ)

જેવી કરુણ બને છે, “ પ્રમાદધનમય અનેકું
જીવન સરસ્વતીચંદ્રીન ચર્ષ શક્યું નહિ, એક
ભવંતી પતિવ્રતા બીજા ભવના પતિને બૂલી
સકી નહિ, ” કારણ ? કારણ “ પ્રાણનાથ
શું પ્રાણ જડયા છે, ”

આ સ્થિતિમાં એનો વિધાતા વધુ દૂર
બની એને સતાવે છે, પોતાના નવા ભવના
ધર્માનુસાર જેને બૂલવા મથે છે છતાં જે
બૂલ્યો બૂલાતો નથી તે પ્રિયજનને એની
સમક્ષ ખડો કરે છે, અને તે એકવાર નહિ,
બે વાર : એક વખત શુદ્ધિધનને ઘેર, બીજી
વખત યદુશુંગ પર, એ બિચારીનો તરફગાટ
વધુ તીવ્ર બને છે. ધૂંકવાકડિ તુપાથી મરવા
જેવું એને લાગે છે, પ્રિયજન પાસે છતાં
એની સાથે વાત કરવાનો તો શું, પણ મીટ
માંડીને જોવા જટલોય પોતાનો અધિકાર રહ્યો
નથી ! તેણે પોતાનું નામ તથા વેપ બદલ્યા
છે છતાં આ દમયંતીથી એ બાહુક દાંકણો
રહેતો નથી, આ સમયનું એનું મનોમંથન
માપવાનો ગજ ક્યાંયી લાવવો ?

એક વાર બિચારી વિકળ વિવશ થઈ
લાન બૂલી જાય છે, અને શુદ્ધિધનના ઘરમાં
પોતાની જોડેના જ ખંડમાં સુતેલા નવીન-
ચંદ્ર નામધારી સરસ્વતીચંદ્રની પાસે જવા
વચલા બારણા સુધી પગ પણ ઉપાડે છે, એ
રાત્રે એની મનોદશાની વર્ણનચક્રી કદી બૂલાય
તેવી નથી, બારણા આગળ આવતા જ દીવાના
પ્રકાશથી પકેલી પોતાની જ છાયાને જોઈ એ
છળી પડે છે, તરત જ એને લાન આવે છે
અને તેનો સમસ્ત વિકારરાશિ ઓગળ્યા જમ્મને
વિશુદ્ધ બને છે. વિશુદ્ધિના જગત લાન સાથે
અત્યંત અનુકંપાથી ઉભરાતી તેના પોતાના

હિતને ખાતર સરસ્વતીચંદ્રને મુંબઈ જેવા
સલાહ આપવાના આશયથી એ તેના ઓરડામાં
જઈ તેના ખીસ્માં એક પત્ર મૂકી આવે
છે, એ પત્રની પંક્તિએ પંક્તિ આંસુની
સાદીથી ગળે લખાઈ છે; એની

નવ ઉગ્રયે પોતાથી,
પણ પ્રિયની વિમાનગતિ જોઈ
રાત્રું એટલું રહું ભાગ્ય,
તે રાખ-નીકર રહેશું મોઢ,

એ પંક્તિદ્વયમાં તો કુમુદે પોતાના જીવનની ;
મમત્ત કરુણા નીચોવીને નથી કાલસી દીધી ?
અને યદુશુંગ ઉપર બગવા અચળામાં કંઠા-
એલા પ્રિય શરીરને સૌમનસ્ય શુદ્ધમાં મળવા
જતાં એ અર્ધએશુદ્ધ દશામાં જે કરુણગાન
જોગીગજનો સંજોધોને રેલાવી રહે છે એમાંય
આંસુના ઓધ ઉભરાતા નથી ? ખરેખર
કુમુદનુંદરી કારણમૂર્તિ જ છે.

કુમુદ નવીનચંદ્રને તે રાત્રે મળવા ગઈ
તે પ્રસંગ પરથી કેટલાક વિદ્વાનોને કુમુદના
સતીત્વ વિશે શંકા ઉપજી છે, એ શંકા માટે
ને શું કહેવું ? ‘ પવિત્ર ઉત્કૃષ્ટ સતી ’ એ
જોવર્ધનરામનો વિશેષપ્રયોગ તથા ‘ સતી છું
શુદ્ધ શાસ્ત્રી રે ’ એ સરસ્વતીચંદ્રના ઉદ્ધાર જ
એ શંકાની સામા ધરી દેવા ખસ છે, વળી
કુમુદનું ‘ જહું જ વર્તન જુઓને, ક્યાંઈ
તેના ચારિત્ર્યમાં ડાઘ કે દૂપણ જેવું ’ દેખાડી
શકાય એમ હેઠળ ક્યાંઈ નવીનચંદ્રનું દર્શન બમતાં
છતાં એ પોતાને ઘેર પરાણા તરફકે આવે
એ કુમુદની પતિવ્રતાવૃત્તિને નથી ગમતું, એક
પળવાર પણ કેાઈ વખત તેણે નવીનચંદ્રની
સામા ઉંચી નજરે જોયું નથી, યદુશુંગની
આખીઓને મન પ્રમાદધન લલે એનો જાર
હોય, એ પોતે તો તેને જ પતિ તરફકે
પ્રમાણે છે અને સાધ્વીઓને શકડું પરખાવે છે
કે ‘ સદ્યપ્રીતિને માટે પણ અભિસરણ

કોઈ પણ ડોક્ટર તમને કહેશે કે
છોકરાંઓ તેમજ મોટરાંઓ માટે જીલાબ
લેવાનો સહિસલામત ઉપાય હીવેલનો
એક ડોઝ લેવાનો છે અને તે માટે
હિંદલરમાં સારામાં સારું મળતું હિવેલ
સ્વસ્તિકતું મેડીસીનલ કેસ્ટર ઑઇલજ છે.

તેના મૂળભૂત ગુણો જળવાઈ રહે એ
માટે પસંદ કરેલાં ઉચી પ્રકારના હીવેલાને
કોલ્ડ કેમીકલ પ્રોસેસથીજ (રાસાયણિક
ક્રિયાથી) પીલવામાં આવે છે. તે તદ્દન
સ્વાદ અને વાસ રહિત હોઈ ન્હાના બાળકો
પણ આનંદથી પી લે છે. સ્વસ્તિક
મેડીસીનલ કેસ્ટર ઑઇલ સરકારી
ખાતાઓ તેમજ મોટી હોસ્પિટલોમાં
ખડોળા પ્રમાણમાં વાપરવામાં આવે છે.

ઓલ ઈન્ડિયા મેડીકલ કોન્ફરન્સના
૧૯૩૪ ના પ્રદર્શનમાં સર્ટીફિકેટ ઓફ
મેરીટ આપવામાં આવ્યું છે. અને
૧૯૩૫ના ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એક્ઝીબીશનમાં
સુવર્ણ ચંદ્રક મળ્યો છે એ તેની
શ્રેષ્ઠતાનો પુરાવો છે.

સ્વસ્તિક ઑઇલ મીલ્સ લી૦

મુંબઈ ૧૫.

રાયચુરા કૃત પુસ્તકો

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્ય લયું લોક સાહિત્ય
બળવંત સમાજ સાહિત્ય પીતા અને પુત્રો સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દેશ
સાહિત્ય રચનામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

સ્નેહપૂર્ણ : (સચિત્ર)	રૂ. ૩-૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૨-૦-૦
દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧-૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાસ મહિર : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧-૦-૦
કાઠિયાવાડી દુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧-૦-૦
રસિયાના રાસ : સચિત્ર	" ૧-૦-૦
બ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
પારેવાં : (બીજી આવૃત્તિ)	" ૦-૬-૦
નવગીત :	" ૦-૬-૦
પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ સચિત્ર	" ૧-૪-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૦-૧૨-૦
મહીપાળદેવ : સચિત્ર	" ૨-૮-૦
દાલચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧-૧૨-૦
સોરઠ રાણી : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસમરતી :	" ૨-૮-૦
ગ્રહરાજ : (સચિત્ર)	" ૧-૮-૦
સંગીત લહરી :	" ૦-૮-૦

વખે

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

કે? એવી હું. નથી' ને 'મારે પતિત નથી થયું,' 'પ્રમાદધન મુજ સ્વામિ સામા,' એ પાઠ પાઠ તેણે કેટકેટલો ઓખીને હેમે રાખ્યો છે? તેના મંત્રણ પછી વૈદ્ય પાળવાને પણ એ તેટલી જ તાપર છે. સરસ્વતીચંદ્ર જ તેને કેવો અર્ધ આપે છે?

“ નવા અવતારમાં પાછલો અવતાર ન બૂલનારી પતિવ્રતા ! મને વરેલો પતિ મનથી છુટો નથી પડતો. વરેલા પતિને છોડી મન વ્યભિચારી નથી થવું. શરીરે વરેલા પતિને છોડી શરીર અન્યથ નથી રમવું ! અહા ! બળવાન બાળક ! મના પતિ પર આટલો આવેશ છતાં તેના બણી પાંપણુનો પગકારો પણ નહિ! કેવાં બળવાળાં ? પુરૂષ, તું સ્ત્રી છે, અને સ્ત્રી ! તું પુરૂષ છે. ”

નથી લાગતું કે સરસ્વતીચંદ્રને પોતાને જ મુકાબલે કુમુદ તેના કરતાં ઘણી બળવત્તર છે? સરસ્વતીચંદ્રને ક્યાં કુમુદની માફક પોતાનું મન જેમાં ફેળે નહિ તેવી વ્યક્તિ જોડે પરણવું પડ્યું હતું ને આમ દ્વિધા જીવન જીવવું પડ્યું હતું ! સરસ્વતીચંદ્રમાં બહુ બહુ તો દુઃખ ને પશ્ચાત્તાપ તથા કુમુદની મંખના જ છે. ત્યારે કુમુદમાં તો શુદ્ધિ અને હૃદય વચ્ચેના બીજાણુ જંગ મરદમ સાથે છે ને તેમાં જન્મે રીતે તેણે

વિશુદ્ધ પાણુ રહેવાનું છે. કેવી ક્ષાંતિવ્રત ટકર તેણે ઝીંકી છે તેના કંઈ ખ્યાલ આવે છે ?

ને આમ છતાં આખરે તો એ માનવી છે, ને વધુમાં સ્ત્રીય છે ને ! કેટલીકવાર તંત્ર હાલતમાં રહી શકે એ ? એથી જ એની અસાવધ પળમાં અને તે પણ એ એકજ વાર-તે રાત્રે તેને વિકાર થઈ આવે છે. છતાં બીજી જ પળે આપ મેળે કેવી વિશુદ્ધ એ બની જાય છે એ પણ જોવાનું છે. સરસ્વતીચંદ્ર જેવા પુરૂષ અલકની વિકારમૂલક અવસ્થા વખતે કેવો લપસવાની અણી પર હોય છે, તેમજ સૌમનસ્ય શુદ્ધિમાં કુમુદની બેશુદ્ધ દશામાં પણ વિહારી વાચસ તેના આત્માને કેવા હાલાવી જાય છે? તો આ તો સ્ત્રી, અને છતાં વિકાર મામે ટકર ઝીંકે છે. પોતાની જ જાયામાંથી સત્ય મેળવી “ અલિપ્ત

વીજળી

એકલી આકાશે ધૂમતી વીજળી
એને અંતરે શું શું થાય રે
એકલી આકાશે ધૂમતી વીજળી.
એનેા મારગ ઘેરે વાદળાં
વંજિ તેજતણે જખકાર રે
એકલી આકાશે ધૂમતી વીજળી.
નેનપલકારે નિહાળતી વિધને
જુએ જુએ ને નેન મીથાય રે
એકલી આકાશે મતી વીજળી.
એવું સાથી ન કે રે શન્યમાં
એકલી જોડે અનન્તને અપાર રે
એકલી આકાશે ધૂમતી વીજળી

વાદરાવળ

અને નિરંકુશ મોહના આવરણને કાઢી નાખનાર” એની “ વિશુદ્ધિનું મદિમન ગવાય તેટલું ઓછું છે ’ એમ ગોવર્ધનરામે નથી કહ્યું ?

આ બધું છતાં કુમુદ સતી નહિ ! અહમ્મ્યા સતી, દ્રીપદી સતી, મલિહરી સતી, અને કુમુદ નહિ !

જ છતાં, એક ભવની પતિવ્રતા આગલા ભવના પતિને બૂલી શકી નહિ. એ ગાળત પરથી જ એના સતીત્વમાં શંકા લવાય તો

અભિસારિકા

ગાંધી— 'વા વાયો ને વાદળ ઉમટ્યાં'

મખમલની પહેરેં મોજડી,

સાંકરના જલ્લજલારે રે !

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

કંઈ હાડતા કંઈકે હળી જતા,

પાંપળના પલપલારે રે !

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

ધરમર પોતાના પાધરે,

શૂંચેલી જૂતલી જૂત રે !

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

મુખચંદ અલકતર હાડતી,

વેળીએ શૂલમકુલ રે !

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

ગદારે વ્યોમવરણને ઝોલણે

જળકંતી જળહળ હેલ રે !

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

તળે જગ જલ્લજલણ વીજળી

સત્તાની દળને હેલ રે

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

ગદારે તરત નયનથી નીતરે

નવલખ તારાનાં તૂર રે

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

પૃથ્વીએ ના પગડી પડે,

ગગને ધ્રુમની હું દૂર રે

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

એ ઉપવન કુલે ઉમતો

તેજલો તરણ અરણ રે

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

હું પ્રાણે પૂછશ પ્રાણને

અનુશ્રમ ઉપે ઉરધન રે

પ્રીતમના પંથ નિહાળવા.

દમણિકે અરાલવાળા

પણ આ કેટલુંક જોવાનું છે. વદુરુંગ પર બાવીઓ તેને સ્પષ્ટ સમજાવે છે કે એને ખરો પતિ તો સરસ્વતીચંદ્ર જ, અને પ્રમાદ-ધન તો વ્હર માત્ર. પેલા સ્વપ્નમાં સૌભાગ્યદેવી કુમુદને 'મારો પુત્ર તે તારો પતિ નથી' એમ કહી એના શુદ્ધ પતિ જોડે એના નિષેઝ કગારી આપે છે. ચંદ્રલક્ષ્મીની ડાયા સરસ્વતી-ચંદ્ર તથા કુમુદને 'પુત્ર અને વધૂ' એમ સંબોધન કરે છે, ધર્મલક્ષ્મી એમને 'જમાતા અને પુત્રી' કહે છે, અને ભારતી પાંચાલી પણ 'પુત્ર-વધૂ' કહી સંબોધે છે. વદુરુંગ પક્ષમાં આર્યશૂદ્રિતિને સામ્યી રીતે જીવવા, મઘતાં સાધુસાધ્વીઓથી તેમજ પિતૃલોકમાં, દિવ્યવાસીઓથી અનુભોદાએલા કુમુદના આસુદમ પ્રેમમાં પેલી શંકા દૂખી જ જતી નથી? સતીત્વના મૂલ્યાંકનનું આત્મા ઓળખે તે વર' એવું નહું ધોરણ ગોવર્ધ... અહીં નથી રજી કરતા? વળી કુમુદ સામ- નૈતિક ધોરણે પણ નિષ્કલંક રહી છેરતો,

વદુરુંગ પરની કુમુદ એ જુદી જ વ્યક્તિ બની જાય છે. એ વેળાં વિરહાવધિ. પછીની સંકુલતા કે સીતાના જેવી અથવા તપશ્વર્યાથી કૃદા અનેહી હિમાની જેવી એ લાગે છે. જાવાઓ સરસ્વતીચંદ્રને અચાવીને ત્યાં લાવે છે. કુમુદને બાવી બચાવીને ત્યાં લાવે છે. પછી તો કુમુદનું નામે ધ ફરી જાય છે, એ ગધુર ગધુરીમિયા બને છે-અન્ધ, ઉન્નત ને નિર્મળ. સરસ્વતીચંદ્ર પણ પંચ-મહાપરતની નવધુગને અનુકૂળ શીસ્તુરી ત્યાંના વિષ્ણુદાસ મદંત પાસેથી જીવનપાયેય તરીકે મેળવે છે. કુમુદના 'સદમ શરીરના વિશેષ-ધન અર્થે' ચંદ્રાવલી તથા બીજી મિયાઓના સંકેતથી એ પર્વત પર મીંગળત્વ યજ્ઞમાં કુમુદનું સરસ્વતીચંદ્ર જોડે પાંચરાત્રિક મિથન યોગજ છે. એ વેળા કુમુદે શાએલા શુભ-જાનમાં એના હૃદયને બળી = :: બદા

નીકળી ગય છે, ને પછી એ નિર્મળ, સ્વસ્થ
બનવા લાગે છે. એને હવે એક જ વાસના
રહી છે તે આ:

‘ સેવે દક્ષિણી રાશીને કુમુદ !
જુવે દરથી ને બને કુદ્દા !
છાણી મલિન મદનના ઉપાધિ,
દક્ષિ સેવા પ્રભુની કરે આવી,
તો હું બાળ્ય ખોયેલું પાશુ,
બોલે સાંતિ સુધાપાન બચુ. ’

તેણે ત્યાગથી રસના મળ નીચોવી નાખ્યા
છે અને હવે તો સરસ્વતીચંદ્ર કને એ
‘ અચરીર બોધપ્રબોધ ’ માગે છે. પરિણામે
બંને જણ ‘ પરાપ્રીતિપત્ર ’ રચે છે, અને
મુદ્રમપ્રીતિનું એમનું અદ્વૈત સાધુજનોની ને
સ્વપ્રમાનાં દિવ્ય સત્ત્વોની મંજુરી મેળવે
છે. એ અદ્વૈતસિદ્ધિને બળે સ્વપ્રવિહારમાં
બંને એક જ સ્વપ્ર નિહાળે છે. પ્રેમના
નિર્મળ, ઉદાત્ત, પ્રુણમંગલ સ્વરૂપનું દર્શન
આવર્ધનરામ આપણને ત્યાં કરાવે છે. કુમુદ ને
ચંદ્ર નામો પણ સાર્ય કરે છે.

એ પ્રેમમાં હવે સ્પૂર્ણ તત્ત્વોની વાસના
મરખી નથી જ. એ ‘ હું ’ ‘ તું ’ માં
સમાધ જતો સંકુચિત પ્રેમ પણ નથી.
મુદ્રમપ્રીતિનું એમનું અદ્વૈત લોકયાત્રા કાળે
છે એ અભિનવ આદર્શ ત્યાં સ્થાપિત કર
વામાં આવ્યો છે. જનસેવાના મુદિતાલપમાં
બંને સદૃશમંચરણ કરે, બે કંઠમાંથી એક
જ મંગીત નીકળે એ બૃગિકાએ પ્રેમને લઈ
જવામાં આવ્યો છે. જનસેવાના માર્ગમાં
સરસ્વતીચંદ્ર કુમુદનો સ્ત્રીગતિના ઉદ્ધાર,
કેળવણી, સેવા ઇ. અર્થે ઉપયોગ કરવા માગે
છે, માટે એકકો પોતે કંઈ કરી શકશે નહિ
એમ કહી કુમુદની એ પવિત્ર સેવાકાર્યમાં
સાહાય્ય યાચે છે. કુમુદ એ સાધ્યમાં સાધન-
બૂત ધરાવું વચન આપે છે. દર્દેદીની ને
દૈયાશીલ ગયા પછીની સમાધાનક સ્થાનજન્ય

આશાની દોર

આશાની દોર, મારી આશાની દોર,
જીવન પતંગ ને આશાની દોર.

જીવાને પોપચે ઊઘાડી ખીટ મેં,
માપી મહીતલની કોર;
સંઘ્યાની સુરભી સુંઘી સુંઘીને,
પ્રીધી આ દુનિયા નહોર રે.
જીવન પતંગ ને આશાની દોર.

સૂસવતે વાયરે છૂટ્યો એ લાય, ને
જરવા આ આભરું બાથ;
એંથી એંથીને તાણી રાખું, તોય
દોરી રહે નહિ હાથ રે.
જીવન પતંગ ને આશાની દોર.

કોટી સુરજ ને કરમાં લખને,
કરતો આકાશમાં ખેલ;
તમતમતા તારલા ચંદ્રમા રચીને,
રમતો અવનીને ખેલ રે.
જીવન પતંગ ને આશાની દોર

નિધવિધ રંગો અંગે જરેલા,
જરતા કુમુમની સુવાસ;
શ્વાસે શ્વાસે એને, યમુનાજી ઊછળે,
રેતીના કણને ત્યાં વાસ રે.
જીવન પતંગ ને આશાની દોર.

ચૌદે જીવનમાં ધમી વળાને
જો એ ચહે રસ પૂર
પ્રીકીતનાં કિરણો પડેંચિ નહિ ત્યાં,
વેગે ઉડે દૂર દૂર રે
જીવન પતંગ ને આશાની દોર.

આશાની દોર, મારી આશાની દોર
જીવન પતંગ ને આશાની દોર.

માહિનીચંદ્ર

શાંતિ હવે સરસ્વતીચંદ્રને તેમ કુમુદનેય સાંપડે છે. આ સ્થિતિએ આપ્યા પછી કુમુદનું સમાજદષ્ટિથી પણ 'સરસ્વતીચંદ્ર' જેડે પુનર્જન્મ થાય તો કંઈ જોડું નથી એટલે મુખી ગોવર્ધનરામ આવી ગયા.

✓ નવાઈ માત્ર આટલી થાય છે કે ત્યારે કુમુદનું લગ્ન સરસ્વતીચંદ્ર જેડે કેમ ન થયું ? તેને માટે અનુકૂળ જુગિકા બધી આમ તૈયાર હતી તો તો બિચારીની બેવડી 'બીગરી' સુધારવાની તક ગોવર્ધનરામ જેવા રાણા વિચારકે જવા કેમ દીધી ? અરેરે ગોવર્ધનરામ, એટલુથે ન સૂઝયું તમને ? જે વિદ્યાચતુર પ્રથમ બોલેલો—

“Conventional widowhood ! Social terrorism ! Must you stand between me and my love and my duty to my dear child !.....Is it proper in a father to submit to the control and see the child writhing before his eyes, because he is a social-moral-coward ?” —

તે પણ મમાજ કે નીતિનો ડાં વેગે કાઢી દઇ પુત્રીના સુખ ખાતર પોતાનું પ્રધાનમદ્દ પણ ફૂલ કરવા તૈયાર થાય છે. આટલે મુખી પરિસ્થિતિ અનુકૂળ હતી તોય ગોવર્ધનરામ ફસાઈ ગયા કે ગોવર્ધનરામની સમાજબીરતા અને જોષજોષને ડમલાં લદવાની ચાતિ આવધાન નીતિ જ આને માટે જવાબદાર છે. એ રજા સમન્વયવાદી, એટલે એમણે એવા વચસો તોડે કાઢ્યો કે તેમણે કુમુદ-સરસ્વતીચંદ્રનું યુગ્મપ્રતિનિધિ અદ્વૈત યોગ્યું, અને કુમુદ જેડે સરસ્વતીચંદ્રનું સમાજલગ્ન ગોઠવ્યું. વળી, વિધવાનાં પુનર્જન્મનો પ્રશ્ન એમની કંઈ નહોતો; કુમુદનું કે એહમુદની વિધવાનું વ્યવસ્થા તો એક અકસ્માત છે, જરી પાત તો

આત્માના ઓળખેલા વરને સમાજ વરવા નથી ફેલી એ વર્તુસ્થિતિના અનર્થ બતાવી રહેલ-લગ્નની અભિનય બાબતો રજુ કરવાની છે, એ ભાવનાને સારી રીતે ઉપસાવી ગોવર્ધનરામ આવેથી એના ઉપાય તરફ આંગળી ચીંધી એટલી મયા. જુના તથા નવા આદર્શ જુનવાણી તથા મુધારક બંને પક્ષમાંથી એકને ફલવ્યા વચર કેવી સિદ્ધતથી પોતે રજુ કરી શક્યા છે. એનો ખ્યાલ આવતાં એ કુશળ પંડિત મનમાં કેવા મકલાયા હશે ?

આ ઉપરાંત, બીજી રીતેય એમનું વલણ સમજી શકાય. કુમુદ તથા સરસ્વતીચંદ્ર જનમેવા માટે મધવાનાં હતાં. જે એ લગ્ન-અંશિથી જોડાય તો સમાજ એમની સેવા મરકારે તો શું પણ તેમને માટે સેવા કરવાનું જ અશક્ય કરી નાખે તેવો સંભવ મોટો હતો. આથી સમાજસેવાના મોટા ખર્ચ આગળ બહિનગત ભોગ આપવાનું ગોવર્ધનરામે બતાવ્યું. પણ એમાં સરસ્વતીચંદ્રને તો ખાસ મોટો ભોગ આપવો પડતો નથી, એનાં તો કુસુમ જેડે લગ્ન થાય છે. ત્યારે કુમુદને જ ભાગે લગ્નકરણ આત્મવિસર્જન કરવાનું આવે છે. હિંદુ મંત્રારમાં પુરુષ કરતાં સ્ત્રીનેજ વધુ સદન કરવું પડે છે તે વધુ ભોગો આપવા પડે છે તેનું તો પ્રતિષ્ઠિ જોજવા નહિ ધાર્યું હોય કેમકે ? અથવા, પોતાના જમાનાના ગુન્દાતના બધા મળગતા પ્રશ્નોની ગીમાંસા સાથે પડેલાં પ્રથમ પ્રશ્ન આપણી લગ્નસંસ્થાને લઈ ગોવર્ધનરામે તેથી સ્ત્રી-નીતિને કેટલું બધું સોસનું પડે છે તેનો હખફ ચિતાર આપવાનું જ પ્રધાન લક્ષ્ય રાખ્યું, તેમ કરતાં અનેક કુમુદોની એક પ્રતિનિધિ તરીકે જ કુમુદનું આલેખન કર્યું અને એના વીતકોની ફરજો અચ્છી રીતે વ્યક્ત કરવા અંત સગી એ દુઃખીપારી જ રહે એમ ચિતરવું નકારણ પસંદ

ક્યું હોય' તો નવાઈ નહિ. 'સ્નેહકુમુદ'માં પેલી વિધવાની 'કથામાં' પણ આમ જ છે, એક રીતે કહીએ તો 'સરસ્વતીચંદ્ર'માંની કુમુદ એટલે એ વિધવાની સુધારેલી વધારેલી આશુતિ.

ગમે તેમ પણ આપણને એક લાભ તો આપી થયો છે. કુમુદના આત્માની અશેષ સુદૃઢતાનું તેમજ તેના અહ્યુત ભવ્યકરણ આત્મવિસર્જનનું પુનિત દર્શન અન્ય કથા સંલેખોમાં આપણને યાત્રા ? પોતાની જાતનો નિતાંત લોપ કરી નાખી કુસુમને સરસ્વતીચંદ્ર તરફ વાળવાનો સફળ પ્રયત્ન કરતાં અને સ્વપ્નમાં સરસ્વતીચંદ્રની વ્યક્તિભાવે 'માતા' બનતાં મધુરીમૈયા એ માનવી નથી રહ્યાં, દિવ્ય મૂર્તિજન બની જાય છે.

અને છતાં આપણાં માનવી હૃદયને એનું આશુ'ય જીવન અત્યંત કરુણ નથી લાગતું ? રામભક્તને પાંજા મળતાં વસુધેશમાં અસોષ થઈ જતાં સીતાદેવીની મારફત કુમુદનું 'યે માનવીજીવન અહીં પૂરું થાય છે એમ નથી લાગતું' ? એની ભરમૂર્તિ જ બાકી રહે છે જલે, મૂળ કુમુદની વિદ્યબના કરતી હોય તેવી.

ગોવર્ધનગમે સુંદર વાસ્તવિક સામાજિક ચિત્ર વર્ણનારીથી આલેખ્યું એની ના નથી. પણ એની રોગચિહ્નિત્તા : (Diagnosis) કરી તેમ એનું ઔષધ તેમજે આણું નથી. સ્વલક્ષ્યમપ્રીતિનો કુમુદનો માર્ગ બધી સ્ત્રીઓ અનુસરે તો ? તો, બીજું તો કંઈ નહિ, પણ કેટલી તબ મંથનપણું હાલતમાં એ બોળાના તાણુ (Tension)માં એમને કાયમ માટે રહેવું પડે ? એ રિયલિટી આત્મ-વિધાતક તો છેજ, ને બધી વ્યક્તિઓએ ઓછી જ કુમુદે હોય છે કે એ ટકકર ઝીંટી શકે ? જરાક વધુ હિંમત કરી કુમુદને સરસ્વતીચંદ્ર જેડે પરજીતી ચીતરીને ક્રાન્તિને પંથે પ્રસ્થાન ગોવર્ધનગમે ક્યું હોત તો કેવું સારું થાત ?

✓ એક વસ્તુ જરા ખુબી છે તે કુમુદનો અત્યંત સહનશીલ, નરમ મોઝો (Passive) સ્વભાવ. વિધાતા નામે તેડતો દુઃખનો ભાર મુઠે મોઢે ચું કે ચાંક્યાં વગર સહી લેવાનો જ પોતાનો ધર્મ સમજતી હોય તેવી એ છે. આને લીધે જાણે એનું પોતાનું કશું જ તેજસ્વી વ્યક્તિત્વ એને હોય નહિ અને વધસ્તંભે દોરાતા પશુના જેવી જ ડાઘવાર એ લાગે છે, ધણીવાર થઈ આવે છે કે કુમુદ, તે પ્રમાદ્યન વેરે તારાં ઉતાવળમાં લગ્ન કરતાં માથાપને સજીરી પકડવા એ શબ્દો જ ઉચું માયું કરી કલા હોત ! અમવાય મદ્યુમ ઉપર ચંદ્રકાન્તના સમાજભીરૂ નિર્ણયને જરાક પુણ્યપ્રકાશથી પીંખી નાખી સરસ્વતીચંદ્રને સામે લઈ નવી જ દુનિયા સર્જવા પ્રયત્ન કર્યો હોત ! પણ નહિ, કુમુદ બંકે કરી શકે.

ભાગવામાં છે ભાગવારો નવા યુગની સ્ત્રી

અને પુરૂષ પાત્રો વિનાનાં નાટકો
લે. શાસ્ત્રપ્રસાદ વર્મા

રમણલાલ વ. દેશાઈની પ્રસ્તાવના અને
સોમાલાલ શાહના ભાવવાદી ચિત્ર સાથે

...મ.દુ.ક.મ...

નવાયુગની સ્ત્રી, ચંદનહાર, મીરાંબાઈ

આ ત્રણેમાં સ્ત્રીત્વની મીમાંસા છે. સ્ત્રીત્વ તરફ પ્રત્યભાવ, સમભાવને સદગ કટાક્ષ છે. મરહતા છે. વાર્તા રસ છે. પાત્રોમાં વૈવિધ્ય છે. વૈવિધ્યની મેળવણી ઉચિત છે અને સૂરચિત્રે અનુરૂપ છે, સંવાદો સાદા પણ ઝમકવાળા છે નાટકોનો સમારોપ હૃદયને હલાવતી ડાઘ ઉન્નત ભાવના લહરી મૂકતો જાય છે. સુંદર, રસપ્રદ, સુગવલણને અનુસરતાં... (પ્રસ્તાવનામાંથી).

કીર્મિત બાર આના

યુગાંતર કાર્યાલય. ૨૦૪, ગોપીપુરા, સુરત

જ નહિ, એ તો ગરીબડી ગાય જેવી છે. એના સૌમ્ય, મૃદુ, સાસ્ત્રિક, ને શીળા આંદની જેવા સ્વભાવમાં જ એ નથી. આર્થસંસ્કારની ગળથૂથી પીધેલી અનેક સ્ત્રીઓનીએ પ્રતિનિધિ છે. વ્યક્તિ કરતાં પ્રકાર જેવી એ વધુ લાગે.

ગોવર્ધનરામનો દાવો છે કે નવલકથામાં તેમણે આદર્શ તેમજ વાસ્તવિક બંને અંશો મરખા પ્રમાણમાં રજુ કર્યા છે. કુસુમના જીવનના બધા પ્રસંગોનું નિરૂપણ વાસ્તવિક છે, તેટલું એના સ્વભાવ, ચારિત્ર્ય ઇ. તું આ લેખન આદર્શ છે, અને એકંદરે આદર્શ અંશ વધુ લાગે છે. ચૌદ પંદર વર્ષની વયમાં આટલી વિદ્યા, જ્ઞાન, સંસ્કાર, સમજણ, ચારિત્ર્યશુદ્ધિ, સહનશીલતા, વિશુદ્ધ હૃદય પ્રેમ, ત્યાગ, પરિપક્વતા વગેરે જરા વધારે પડતાં લાગે; વાસ્તવિક શુભરાતના કરતાં પોતાની મનોમય સૃષ્ટિનું માનવી ગોવર્ધનરામ અહીં પકડી લાખ્યા છે એમ લાગતું ત્યાજાવિક છે. આદર્શ કોઈક દિવસ સત્ય બનશે એવી એમની શ્રદ્ધાએ પણ આમાં

કામ કર્યું છે. આર્થ સ્ત્રીત્વનો નવયુગનો આદર્શ રજુ કરવાનો પ્રયાસ પણ થોડે અંશે કુસુમના આલેખનમાં મૂર્ત થયો છે. આથી કોઈક વખત વ્યક્તિત્વની ચમક વિનાની નમાલી વિદ્વતોની પુતળા જેવી પણ એ લાગી જાય છે. છતાં એનું વ્યક્તિત્વ અનોખું છે અને સાસ્ત્રિકવર્ણ છે.

શુભરાતી સાહિત્યની પાંખડીઓ ને જગ્યાઓ, મંજરીઓ ને દેવયાનીઓ, રંગનો ને રાજેશ્વરીઓ, કોકિલાઓ ને ખેમીઓનાં આધુષ્ય જેટલાં હોય તેટલાં, પણ એ સર્વથી વિશિષ્ટ ને ઉજ્જવળ દીપ્તિથી ભરેલી કુસુમનું આધુષ્ય શુભરાતી સાહિત્ય જેટલું રહેવાનું એમાં શક નથી. યદુશૃંગવાસી સાંખીઓની કૃપાપાત્ર થએલી મધુરીનૈયા, તને સીતાની માફક

શિશુ વા શૈળ વા મયલુ

નનુ વંચાડસિ જગતઃ

એવી પ્રણામર્જલિ જ નતમસ્તકે અમરે આપવાની રહે છે.

બોલજો સાવ સાચું

મૃદલ શુભગુલાં શી આંખથી આંખ શોધી
હૃદય સુજ નિહજ્યું આંખમાં ખુબ હારી
લપતી છપતી મારી ઊર્મિ ને છેક ખુદ્કી
થઈ, પ્રીત છલકી તે જોઈ ને શું ખુશાલી
ઉપજી તમ ઉરે કે ? બોલજો સાવ સાચું,

“ ગુહુદ ”

તંદુરસ્ત મજબુત વાળ માટે

TATA

ધી તાતા એઈલ

મીલ્સ કું. લી.

તાતાપુરમ અને મુંબઈ.

ક

ધી ટોમકો સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ

પી. એ. બોક્ષ પરટ

મુંબઈ.

લાઈમ્સ એ ગ્લીસરાઈન

વાળના મુળને મજબુત બનાવે છે
અને તેને ખરી પડતા અટકાવી
વાળનો જરૂરો પધારે છે.

ડા ય મ ન્ડ

બ્રીલીઅનટાઈન

વાળને ચીકણા કર્યા વગર સુંદર
કુદરતી અગ્રકાટ આપે છે.

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
ખાજકોની જીવનદાત્રી.

કાઠીયાવાડી ખાલામૃત સોગડી (૨૭૫૬)

જન્યજિને થતા દરેક દરેને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુ અને રૂઝપુટ
જનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનાર
ખાજકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. કીમત ૩મી ૧ ના બાર આના.
વી. પી. પો. જુહા.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી ખાલામૃત સોગડી ડ્રીપો.
જાવનગર (કાઠીયાવાડ)

કરોળીયા આપણા રોજના વ્યવહારમાં
આંખે છે, પણ તેના જીવન સંબંધી
આપણે કશુંજ જાણતા હોતા નથી તે

કરોળીયાનાં કાવતરાં

લેખક :

રા. ભાનુસુખરામ નિર્ગુણરામ મહેતા.
કિંમત ૦-૬-૦

આ ગ્રંથમાં કરોળીઓ કેને કહેવો, જાત
જાતના કરોળીયા, કરોળીયાનો વ્યવહાર વગેરે
કરોળીયા સંબંધી જાણવાનું માર્ગદર્શક રસીક
ભાષામાં આપેલી છે. માટે આજેજ લખો.

જુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ.
ટાવર પાસે, વડોદરા.

જન્યજિને જગવાન અને નિરોગી રાખવા અરીજી ન આપશો, પરંતુ અરીજી વગરની
" સમૃદ્ધ મંથન જાપની " (૨૭૫૬)

ભાવનગરી-બાબાગોળી

દરેક પાત્રી. કીમત ૧૦૦ ગોળીની બા. ૧ ચાર આના. એકથી ચાર ખાટલી સુધી પોષક ન પાંચ
આના વધુ જતાવનાર. વૈદ્ય હુલ્હિલાસ નરેત્તમદાસ, ઠે. સી. પી. રેંક રોડ, મુંબઈ નં. ૪૬
નરેત્તમ ઓપધ્યાલય

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

ઝીંઝો માટે ખાસ ઉપયોગી અને વંધ્યત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિધૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી ઝીંઝોના દરેક જોવાં કે, માસીક રુઝની અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી સોડી
વિકાર, કમુવાવડ, રતવાથી બચાવતાં જન્યજિ, પ્રદર, સોડીવા, અધુરા માસે જાળકનો થતો
જન્ય, મગજાવરધામાં તાવ, અવકિત, કેડનો દુઃખાવો, મર્મસપનો સોજો વિગેરે દરેકને
મટાડી મર્મનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તે પાવવે છે અને મર્મસપને મર્મધારણ યોગ્ય બનાવે
છે. કીમત રતલ ૧ ના ૩ આના રૂપીયા બે. અરમા રતલનો રૂપીઓ એક વી. પી. પો. જુહા.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી ખાલામૃત સોગડી ડ્રીપો-જાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

ઓ ક બ જ ર ની વે શ્યા

હું મરીજ માતપિતાને
હું ત્યાં જન્મી હતી.
મને સાસુ વચ્ચે પાંચ
પહેરવા મળતાં નહિ,
પછી સોના-ચાંદીનાં
પહેરવાની તો વાત જ
શી ? પરંતુ મને યાદ
છે કે જ્યારે હું દસ
વર્ષની હતી અને
કન્યાશાળામાંથી ઘેર
જતી, ત્યારે પાસેની જ
શાળામાં અભ્યાસ કરતા
છોકરાઓ મારી સામે
જોઈ જ રહેતા. મા-
જીમાં પછુ જુવાન પુરુષો
પસાર થતા તેઓ મારી
સામે એકાદ દષ્ટિપાત
ક્યાં વિના જાણેજ
આગળ વધતા. તે વ-
ખે જ મને જાન થયું
કે માતામાં સુંદરતા
હોવી જોઈએ. સુંદરતા
કેને કહેવાય તેની મને
ખબર નહોતી, પરંતુ
સુંદરતા તરફ સૌ આક-
ર્ષિત છે એટલું તો હું
જાણતી હતી.

મારી ઉજળી ચા-
મરીની બહેનપણીઓમાં
હું સુંદર કહેવાતી નહિ,

પણ કે માસ કરતાં વધારે ઉજળી ચામડી-
વાળી ઘણી બહેનપણીઓ પોતાને માસ
રતાં વધારે સુંદર માનતી હતી; પરંતુ
જુવાનોનું આકર્ષણ મારી તરફ વધારે થયું
જેમ હું જોઈ શકતી હતી.

— લેખક —
શ્રી. ઝુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

પિતા મૃત્યુ પામ્યા;
એટલે હું એક ગરીબ
રાંડીરાંડની પુત્રી ગણાવા
લાગી. અમારી નાની
અને જૂના આચાર-વિ-
ચારવાળી ન્માતમાં મને
કેવો પતિ મળશે, તેને
મને કોઈ કોઈ વાગ
વિચાર થયા કરતો હતો.
અંગ્રેજી ગ્રંથુ ધોંડણ
સુધી અભ્યાસ કરીને
મેં સાળા મૂકી દીધી-
ના, માતાએ સાળા
મૂકાવો દીધો.

હું ગરીબને ઘેરજ
જવાતી, ત્યાં મારે
મહેનત મગૂરી કરવાનાં,
મારો પતિ પણ કોઈ
સાધારણ ભણેશો અને
નાના સરખા પગારવાળો
જુવાન હોવાનો, એ
બધી ગણતરીએ મને વધુ
ભણાવવાની માતાને
ધન્ય થવા દીધી નહિ.

પરંતુ માતાની એ
બધી ગણતરી ઉઝડી
પડી. મરવાબાઈ દેસા-
ઈનો સુખંત રાંડિયો,
મારી માતાએ દેસાઈને
ત્યાં જઈ કહેલું મૂક્યું,

દેસાઈ મને ઓળખતા હતા એટલે તેમણે
તુરત તે રરીકારી લીધું, અને હું એક ધન-
વાન જુવાન, સુંદર એન્જુએટને પતિ તરીકે
પામી ! તેથી માતાને અને મને કેટલો આનંદ
થયો હશે તેની કેરપના કોઈ કવિએ કલ્પમંદાગું
મૂર્તિમંત કરી શકે.

સુમતની વય બાવીસ વર્ષની હતી, મારી વય મોઘ વર્ષની હતી. સુમત અગ્રેષ્ઠ શાળામાં પચાસ રૂપિયાની મોકરી કરતો હતો, પરંતુ મારા મગગને ત્યાં દેમાઇગીરી હોવાથી જમીન-નગીર અને ધનનો તોટો નહોતો ખરેખર, મારા સુખનો કાંઈ પણ નહોતો.

મારી ગદમની પહેગમણીને મારા મગગએ તુચ્છકારીને એક ગરીમ કન્યા પમદ કરી એથી લોકોને ખૂમ આશ્ચર્ય થયું હતું કાંઈ કહેવું કે મારી મુદગતા પર દેમાઇ કુર્યાન બન્યા હતા, કાંઈ કહેવું કે સુમતની મગણ પાગેલી પત્ની એક ધનવાન કુટુંબની છોકરી હતી તેના મિત્રજ દેમાઇથી વેઠાતો નહોતો અને તે વડીનોની આમન્યામાં ગહેતી નહોતી, તેથી દેમાઇએ ઇગતપૂર્વક આ વખતે ગરીમ ધનની કન્યા જ પમદ કરી હતી, પરંતુ હું તો માનતી હતી કે મારા મહાભાગ્યની દેખાએ જ પૂરું જોડું કર્યું છે.

હું પગમીને પતિશ્રદ્ધે આવી લોખિ મારા મગગને કહેતા " નહિની પૂરી નમીગદાર છોકરી, નહિ તો બાપ મિનાની ગરીમ ધનની છોકરીને આથી ગ્યામત અને એન્ડુએટ પતિ કપાથી મળે ? "

મારા પતિને તેના મિત્રે હમતા હમતા કહેતા

" સુમત હું ખરેખર કારી બધો છે હો ! દહીયર વડ ગયો, દહીયર ! "

*

બારેક મામ પૂરા નહિ થયા હોય, એટલામાં એક બાલુએ મારી માતા મગણ પામી, બીજી બાલુએ મારી માસુ મગણ પામ્યા.

મારા મગગ હવે અસ્વસ્થ દેખાતા પામ્યા તે વડીવાર પનમસા મુતા મુતા જાતી પર હાથ મૂકીને વિગામમાં પડી ગયા હતા મગગની કે પત્નીના મુશુથી તેમના બચને મકામ લાગ્યો હતો, તે કાળ જના ધીરે ધીરે

ભુમાઈ જશે હું ખના કાવને કાગનો ધમાશે જ નાબૂદ કરી શકે છે.

પણ જેમ જેમ કાળ જવા લાગ્યો તેમ તેમ તેમની અસ્વસ્થતા વધતી જણાવા લાગી, અમારા ઘરમાં આછી-પાખી લાજનું અસ્તિત્વ હતું, એટલે હું જરા આધું એકાદીને મસરા માથે વાતચીત કરી શકતી તેમની અસ્વસ્થતા મારે કાંઈ કાંઈ વાગ હું પૂછતી ત્યારે તે કહેતા " હમણા ગરદીને લીધે માસુ બહુ દુખ્યા કરે છે, જ્યાંય ચેન પડતું નથી "

સ્વાભાવિક રીતેજ હું માસુ દયાવવાની માગણી કરતી અને તે હા કહેતા એટલે હું તેમનું માસુ દબાવતી એક-બે વાર તેમણે પમ દબાવવાનું કહ્યું મને એ ગમ્યુ તો નહિ, પણ વિચારું કે વગમાં માસુ નથી, તો તે બિચારા મારા મિત્રા બીજા કોને કહે ? હું પણ પલુ દબાવતી

એક વાર હું તેમનું માસુ દબાવતી હતી, ત્યારે તેમણે હફના આવેગમાં એકદમ મારા બોળામાં માસુ મૂક્યું ! હું એકદમ ઊભી થઈ ગઈ અને થોડીવાર ઊભા ઊભા માસુ દબાવીને ચાલી ગઈ

પછી તો કાંઈ કાંઈ વાગ તે મારા મુતાના બોરમમાં આવતા અને મારી સાથે વાતો કરવા લાગતા મને તેમની આ બધી ચેષ્ટામાં દુષ્ટતાનો લામ થવા લાગ્યો, પણ મસરા તો પિતાતુલ્ય, મોગની એ વાત કાંઈ કાંઈને કદી શકાય ? અને હું તો માને પણ શણ ?

સુઝાવા લાગી એ વાત કોને કહું તેનો વિચાર મને થવા કરતો હતો મતા મગણ પામી હતી, લાંછ કે પિતા મારે હતા જ નહિ, પોઠેશીઓ પામે એ વિશે એક અજ્ઞાત પગ બોલી શકાય નહિ, ત્યારે હું એ વાન પતિને કહું ?

હું એ દિ મત કરી શકી નહિ એ વિદાન

પિતૃબલક અને સુશીલ પુરુષને હું નકામી દુઝામાં નાંખું તે પહેલાં તો મને મરણ આવે તો મારું એવી જ મને ઇચ્છા થઈ.

*

મારા પતિનો એક પરમપ્રિય મિત્ર માત્ર પુરુષોત્તમ હતો. તે અમારે ત્યાં ઘણીવાર આવતો હતો. મારે તે તેને બોલ્યાલનો પવિત્ર સંબંધ હતો. સૌની હાજરીમાં પણ હું તેની સાથે વાતચીત કરતી, પુરુષોત્તમની સલાહ લઈને મારા દુઃખનું નિવારણ કરવાનો કાંઈ માર્ગ કાઢવાનો મને વિચાર થયો.

મેં તેને એક પત્ર લખ્યો અને એક અકથ્ય દુઃખના નિવારણ માટે તેને મળીને તેની સલાહ માંગવાના વિચારથી તેને કાંઈ સ્થળે મળવાની મેં ઇચ્છા દર્શાવી. એ સ્થળ અને સમય નક્કી કરીને પુરુષોત્તમે જ મને જણાવવાનું હતું.

પણ બીજો દિવસ એ પત્ર મારા પર જ દુઃખનો પહોડ તોડી પાડ્યો !

પુરુષોત્તમના પિતા નારાયણભાઈના હાથમાં જ ટપાકીએ એ પત્ર મૂક્યો અને સરનામાંના અનુષ્ઠા અક્ષર જોઈને તેમણે, તે ફેડીને વાંચ્યો ! બસ, કોઈ પણ સ્ત્રી પોતાના પુત્ર ઉપર આવો પત્ર લખીને પોતાના પુત્રની છંદગી ખરાબ કરે એ તેમને અસહ્ય લાગ્યું. તે ઘેર કશું બોલ્યાં ચાલ્યાં વિના એ પત્ર લઈને મારા સસરા પાસે આવ્યા અને તેમના હાથમાં એ પત્ર મૂકી ધુંવાંધુવાં થતા તેમની પાસેથી જવાબ મેળવવા તાકી રહ્યા.

મારા સસરાએ પત્ર વાંચ્યો અને તે નિઃશ્વાસ નાંખીને બોલ્યા : “ નારણભાઈ ! તમ, હવે આજથી અમારા કુળનો સ્વર્ગ આયમના લાગ્યો, બીજું શું ? ”

નારાયણભાઈ ઠરકાઠીથી બોલ્યા : “ ભુજો દેસાઈ, આ ગરીબ ઘરની દીકરી લેવાનું રાત્રી ! જે ઘરમાં કોઈની કેખરેખ ન હોય તે

ઘરનું છોકરું બદલેલી જ રીતે તેનો આ દાખલો. મારા સાળાની કુસુમનું કહેણ તમે માન્યું નહિ, નહિ તો તમને એ છોકરીના ગુણોની ગિહાશ..... પણ જવા દો એ વાત ! ગઈ તિથિ વાંચવાનો કશો અર્થ નથી. પણ દેસાઈ ! મારે હવે એટલું જ કહેવાનું કે પાંચ ઘર બગાડનારી આ તમારા પુત્રની મૃદલશક્તિને અંકુશમાં રાખજો, નહિ તો આમાંથી ભુડી થશે ! ”

મારા સસરાએ મારા પતિને બોલ્યાં, મને બોલાવી, પુરુષોત્તમને પણ બોલાવ્યો. મારા પતિ તો શરૂપશૂન્ય જેવા ખેતી રહ્યા, જાણે કંઈક થયું હોય. પુરુષોત્તમે કહ્યું કે “ મારે આજ સુધી નંદિની સાથે કશો પત્રવહવાર થયો નથી, પરંતુ આ પત્રમાં એવું કશું વાંધાભયું નથી કે તમે બધા અકળાઓ છો. મારા જેવા ભાઈને નંદિની ભાભી જેવી બહેન મળીને કાંઈ દુઃખની વાત કહેવા ઇચ્છતી હોય...”

નારણભાઈ એકદમ તકુલી ઉઠ્યા : “ ખેસ, ખેસ, અપાવશા ! જોયો ન હોય તો નંદિની ભાભીનો ભાઈ ! ”

મેં કહ્યું : “ પુરુષોત્તમભાઈ ખરું કહે છે. મારે એક દુઃખની વાત તેમને કહેવાની હતી...”

મારા સસરા એકદમ ઉત્કેષાઈને બોલ્યા : “ તારે વળી દુઃખ શાનું, કઈશા ? તે મારું કુળ બોલ્યું, તે મારું મોં કાળું કયું...” અને પછી તે એવું એવું બોલ્યા કે તે હું અહીં સખી શકતી નથી. સામે જવાબ આપવાની મારી શક્તિ જ તેથી હરાઈ ગઈ, આવે પ્રસંગે માત્ર ઘરને ખૂણે ખેસીને રડવા સિવાય બીજી કંઈ શક્તિ આર્થ-લક્ષનામાં અવશિષ્ટ રહી છે ?

રાત્રી મેં રાઈ રાઈને કાઢી. તે રાત્રી પતિએ મને દર્શાવે પપ્પ આપ્યું નહિ.

પરોઢમાં મને પહેર્યે
હુગટે ધરખંડાર કાઢી
મૂકવામાં આવી !

*

પતિગૃહને આ-
ત્રય નાશ પામ્યો,
પિતૃગૃહને આત્રય
હતો જ નહિ, કોઈ
સગાઓનો આત્રય
લેવાની મને ઇચ્છા
થઈ નહિ, એટલે હું
ધર અને ગામ છો-
ડીને અકાંત જંગ-
લમાં ઓગિતી
આવી પડી.

પરોઢના માખા
અજવાળામાં હું
ગામ છોડીને ક્યાં
જતી હતી તેની મને
ખબર રહી નહિ.

ચાલતા ચાલતા થાકી ત્યારે એક ઝાડ હેઠળ
બેઠી અને ત્યાં ને ત્યાં જ હું હતી ગર્ભ.

ત્યારે હું હઠી ત્યારે સાંજ પડવા આવી
હતી. હું હઠીને ચાલવા લાગી અને જુનું
ફર ગર્ભ નહિ હોઈ, ત્યાં કોઈ દેવમંદિરનો
પટ વાગતો મેં સોંભલ્યો. નંછકમાં ગામ
અને મંદિર હોવાનો મને ખ્યાલ આવ્યો એટલે
હું તે દિશાએ ચાલવા લાગી.

ગામની બહાર એકાંતમાં દેવમંદિર હતું.
હું ત્યાં પહોંચી ત્યારે સાંજ પડી ગઈ હતી,
દીવા થઈ ગયા હતા, મંદિરમાં આરતી
ચાલતી હતી.

આરતી પૂરી થઈ એટલે એકઠા થએલા
થોડા લોકોમાં પૂનરીએ પ્રભાદ વહેંચવા
માંડયો. ભૂખ એટલી લાગી હતી કે એ
પ્રસાદનાં કોળીયા જેટલા અન્ન માટે પણ
પેટ તરફથી માંસવું હતું ! મૌની માથે

સ્મૃતિ

પ્રખર સરદ તાપથી તપેલ
રસકસડીન કૃશાંગ, વિસ્તરેલ,
જગ, રસવતુ અલ્પ શિર્ષ આવી
ક્ષણ કરી લય રસાદ્ર વિશ્વવાદી !
દિશ દિશ નિશ અધકાર છાયે
હુપ નિધિ લપ હાય ઉર દાસે,
તવ ઝીણી, ઝીણી તોય દીપ-માળ,
હત ઉર આસ તણી પુરે મુરેખ !
તવે, ખમ, વન, સર્વ શબ્દહીન,
અનહદ નિર્જરુ પ્રશાંત ધીન,
તહો પડપડ વૈધતો અધિષ્ઠિ
ત્રિયજન શેતરવર મિષ્ટ કોકિલાનો !
વિષમ વિકટ કંટકે તરેલાં
દયિત મુખે વન આ વિષે ફરતાં,
લખ, કરતી પીયૂષશુષ્કિ, કાન્તે !
સ્મૃતિ તુળની ક્ષણ આત્મ આ હુકાને !

કારમલન

યવાને બદલે મમતાથી
તુ ક્યાં રહે છે ? ”

“ જહનમમાં રહું છું, તારે શું
કામ છે ? ”

મારા આ જવાબથી તે બોઠો પડીને
અણે મૂંઝો ચાલ્યો ગયો.

*

હું મંદિરમાં પાછી ફરવા જતી હતી,
એટલામાં કોઇનો હાથ પાછળથી મારા ખભા
પર પડ્યો. મેં પાછું વાળીને જોયું તો જો
એક બાઈ હતી, વિધવા હતી.

તેણે કહ્યું : “ બાઈ ! તું અગ્નણી અને
ગભરાયેલી જણાય છે. ”

મેં કહ્યું : “ તેની તમને શી ચિંતા ? ”

“ બૂખી અને અગ્નણી સ્ત્રીની ચિંતા
એક સ્ત્રીને હોય તેમા નવાઈ શી ? પૂનરીની
શુચ્ચાઈ મેં જોઈ છે, અને તારી બૂખ પણ

મેં પણ પૂનરી સામે
હાથ ધર્યો, પૂનરીએ
મારા હાથમાં ઉપરા
ઉપરી બે વાર પ્રસાદ
મૂક્યો ! મેં પાછું
કે ભુખવાડું, ખીણું
કોઈ નહિ પણ પ્રજુ
તો છે જ ! પ્રજુદારે
જ મને અન્ન માંડ્યું
એ તેનો થોડો ઉપ-
કાર હતો ?

ફૂલસતામાં મેં
હિંચું જોયું, તો
મારા શેગ ફરચરી
ગયાં ! પૂનરીની
કામનોહુપ દષ્ટિ મારા
ભણી તાકી રહી
હતી ! મારા હાથ-
માંથી પ્રસાદ પડી
ગયો, પૂનરી મુસે
બોલ્યો : “ બાઈ !

મારી જાણ બહાર
રહી નથી. "

આ સહાનુ-
ભૂતિના ઉદ્દેશો
સસરાનું ધર
છોડ્યા પછી
પહેલીજ વાર મેં
સાંભળ્યા હતા.
મારી આંખમાં
આંસુ સમકી
ઉઠ્યાં.

તે આઈ બોશી:
"બહેન, મુંઝાઈ રા
નહિ, માફ મારે
ઘેર. "

"તમે કાણ
છો ? "

"હું આ
ગામની કન્યા-
શાળાની વડી

મહેતી છું. હું. મારું નામ મણીગૌરી. "

"તમે મને કાંઈ તો કરી-ચાકરીના બદ-
લામાં ખાંતાનું આપશો ? "

"હા, આપીશ. " તેણે કહ્યું.

હું મણીગૌરીને ત્યાં રસોઈ કરવાને રહી.
બીજા દિવસે હું રસોડામાં બેઠી બેઠી સાંધતી
હતી, એટલામાં ત્યાં તાણકા લોકલ બોડના
પ્રમુખ રણછતલાઈ આવ્યા, તે ઠેક રસોડા
સુધી આવી પહોંચ્યા અને મને જોતાં જ
તેમની આંખોમાં હીપ્ત પ્રકટી.

રણછતલાઈએ મણીગૌરીને આજ્ઞા કરી:
"આ બાઈને કાલે મારે ત્યાં ચોકલી આપજો.
મારી જુની ચાકરી જતી રહી છે, તેથી
ધરકામમાં બહુ અડચણ પડે છે. "

મણીગૌરીને નિરૂપણે જવાબ આપવો
પડ્યો: "સારું સાહેબ ! "

દૂરના પંથે

—સત્—

દૂર દૂરના પ્રદેશ લાગે મોકડા,
દીઠા નથી મેં તોય આજ કાં સખી !
સ્વાથે, છળ, દંભ બરી લાગે આ કુનિયા,
અહીંયા ધડીય હવે રહેલું નથી-દૂર.
કોણ લાણે કેમ મને આંધું આંધું લાગવું,
નાનકડું જીવન જીવવાતણું;
જાંચે ન જીવ ત્યાં રહેલું શું ઠાણું,
હેલું બોલી ન કયાંય બોલવાપણું-દૂર.
બોલું તો સાદ મારે કયાંય સાંભળાય ના,
અમથું અમથું શું રાખ્યા કરું ?
ચાલીને ! આજ જઈ પંથે મરડના
એકડપંથી રું બોડ્યા કરું-દૂર.
દૂર દૂર કેરો મારું જીવનમમાં લાય તોય,
અહીંયા ધડીય હવે રહેલું નથી.
જીએ ચડીને બલે થાઉં વિત્રીન તોય
શુંગળાઈ આજ કુખ રહેલું નથી-દૂર.

બળદેવ મહેતા

બીજા દિવસે

રહવારે હું રણ-
છતલાઈને ત્યાં
જવાને બદલે
મણીગૌરીને ઘે-
રથી નીકળીને
ગામ જ છોડી
ગઈ. પાછળ
કદાચ કોઈ પક-
ડવા આવશે એ
ચિંતાને લીધે હું
કયાંય ચોખ્યા
વિના જોડે દૂર
જવાય તેડે દૂર
જઈને, જ્યારે
થાકીત્યારે ચોખી,
હવે કયાં
જવું ? એ મું-
ઝણ બરેલા
પ્રાને મને જીત-

કળનાં બધા દરેયોની હારમાળાનું સ્મરણ
કરાવ્યું; એ સ્મરણે મારા ચિત્તમાં જે નવું કિરણ
પ્રકટાવ્યું તેના પ્રકાશમાં હું સ્તબ્ધ બની ગઈ.

હું ભણતીંતી ત્યારે છોકરાઓ અને
જુવાનો મારા ભણી કેમ તાકી રહેતા હતા ?

મરઘાભાઈએ પોતાના પુત્રને માટે મારા
જેવી ગરીબ કન્યાને કેમ પસંદ કરી હતી ?

મારા સસરા મારી સમક્ષ કુચેબા કેમ
કરતા હતા ?

પુરુષોત્તમ ઉપર નિર્દોષ પત્ર લખવા છતાં
મારા પર આજ કેમ આવ્યું ?

છેલ્લી રાત્રે પતિએ પણ મારો ત્યાગ
કયો અને મારે ધર કેમ છોડવું પડ્યું ?

પૂજારીએ મને જે વાર પ્રસાદ કેમ
આપ્યો ?

રણછતલાઈ મને પોતાને ઘેર મોકરડી
તરીકે શા માટે રાખવા ઇચ્છતા હતા ? ..

હું અત્યારે આ રણવગામાં કેમ આવી પડી છું ?

આ બધી પ્રશ્નપરંપરાનો મને એક જ જવાબ મળતો હતો. “ નન્દિની ! તું સ્ત્રી છે અને વળી સ્વરૂપવતી છે. તારા સુખરકાર, તારી ભાવના, તારી સુશીલતા, તારા શુભ-દોષ-એની કોઇને જરૂર નથી; માત્ર તું સ્ત્રી છે અને તારા એ સ્ત્રીત્વની જ આ હુનિયાને જરૂર છે ! તારા વિચારની કશી કિંમત નથી; તારા આત્માની કશી કિંમત નથી. આ જગતમાં કિંમત છે માત્ર તારા સુદર દેહની ! ”

એ કહ્યા સત્યનો મને જે ક્ષણે સાક્ષાત્કાર થયો તે ક્ષણે હું ખૂબ રડી.

પણ એ સત્યને હું મારી અસાધારણ શોધ માનતી હતી. પુરુષ અને સ્ત્રીના ‘તન્મતુ’ કોઇ અલુપ્તપૂર્વે રહેલ્ય મેં જાણ્યું ત્યારે એક મને લાગવા માડ્યું.

“ હવે હું ક્યાં જઉં ? સસરાને ઘેર ? ના, તેમને મારી જરૂર છે. પણ હું તેમને ૧૨ વેશ્યા બનીને રહું તો ! ” છેલ્લીવાર અત્યારે સસરાએ મને ગાળો દીધી હતી ત્યારે તે એક એવું વાક્ય બોલ્યા હતા કે “ તારા કરતાં ચોકબજારની વેશ્યા પણ સારી ! ”

“ જગતમાં મારી કિંમત જો સ્ત્રી તરીકે જ છે, તો તે ઉપર જીવનનિર્વાહ કેમ ન ચલાવી શકાય ? વેશ્યાના પગની ધૂળ આટતાં ઘણાં મોટા માણસોએ પોતાના સર્વવસ્તુ બોગ ક્યાં નથી આપ્યો ? એજ ખરું જીવન ! પુરુષો પર સત્તા ગળવી શકાય ! અરે તેમને પગ હેઠળ છૂંટી પણ શકાય ! ”

એ વિચારે મારામાં અદ્વિત શક્તિ ઉત્પન્ન કરી. હું હિંમત અને નગરમાં પ્રવેશ કરતાં “ ચોકબજાર ક્યાં ? ” એ પૂછવા લાગી.

હું ચોકબજાર શોધતી પૂછતી આગળ વધવા લાગી. સાંજ પડી અને મેં એક રસ્તે જનારને પૂછ્યું : “ ચોકબજાર ક્યાં ? ”

“ આહ ! આજ ચોકબજાર, પણ સારા માણસ માટે આ કેટલાં ઘણું નથી. ”

મને હસવું આવ્યું. મેં એક ખડકીલી માફક બળકાવી. એક બાઇએ બારણું ઉપાડ્યું અને પૂછ્યું : “ કોનું કામ છે ? ”

“ તમારું જ, આ ઘરમાં તમે રહો છો ને ? ”

“ હું તો નોકરડી છું. આ સુંદરી વેશ્યાનું ઘર છે. ”

“ તે હું જાણું છું; મને ખુદ સુંદરીનું કામ છે. ”

અમે બેઉ ઉપર સુંદરી પામે ગયા સુંદરીએ પૂછ્યું : “ તું કોણ છે ? ”

“ હું એક સ્ત્રી છું. ” હું હસતી હસતી તેની પાસે જઈને બેઠી. તે માનવા લાગી કે હું ગાંડી થઈ ગઈ હોઈશ.

સુંદરીએ મારા ખભા પર હાથ મૂકીને કહ્યું : “ આહ ! તું જૂની પડી હોય તેમ લાગે છે. આ એક વેશ્યાનું ઘર છે. અહીં દેહનાં વેશ્યા થાય છે. ”

“ ભલે ! મને તેજ જોઈએ છે. અહીં પુરુષો આવે છે અને શેકડા પૈસા આપે છે ને ? આ સમાજના આરામ-વિરામનું સ્થળ છે ને ? બસ, મને તેજ જોઈએ છે. અનેક પરણેલા પુરુષોના અને અનેક ધનિક બુદ્ધોના જીવ અહીંજ ભટકતા હોય છે અને તેમના ખર્ચના અહીંજ ખાલી થાય છે તે હું જાણું છું. ”

“ પણ બાપ ! અહીં ખરાબ માણસો જ આવે છે. ”

“ ભલે આવે ! અહીં પુરુષોનું નિવંત્રણ નથી ને ? અહીં વિચાર અને ધિગમનું સ્વાતંત્ર્ય છે ને ? અહીં પુરુષોને લાત મારી શકાય છે ને ? તો કુજ શીકર નહિ, ભલે મને તે આવે ! ”

અને તે વખતે હું જેટલું હસી હતી તેટલું પૂર્વે કોઇ વાર હસી નહોતી, કારણકે મને મૌલિક લાગતા સંશોધનનો એ આનંદ હતો.

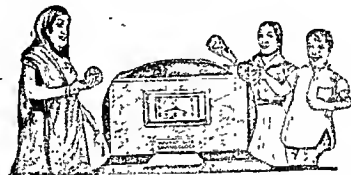
સુંદર ઘડીઆળ મફત મેળવો

કુટુંબના રક્ષણ તથા બાળકોની કેળવણી માટે

‘ગુજરાત લાઈફ’

ની રેડી પ્રીમીયમની ચોક્કીસી લેઈ રોજના એક આના જેવી
નણવી રકમ બચાવી—

રૂપીઆ ૨૭૫.૫૫ જરૂર મેળવો.

ફરેકની આર્થિક સ્થિતી અને જરૂરીઆતોને પહોંચી વળે એવી જુદીજુદી
વીમાની યોજનાઓ ‘ગુજરાત લાઈફ’ પાસેજ છે. ગમે તેટલી મોટી રકમના
વીમા સ્વીકારવામાં આવે છે. દર વર્ષે બીઝનેસ, આવક અને ફંડઝમાં સંગીન
વધારો થાય છે. કુલ ચૂકવેલા દાવાઓ રૂ. ૧,૯૦,૦૦૦ ઉપરાંત, બહેનોના
વીમા સ્વીકારવામાં આવે છે. આ મહાગુજરાતની સફર અને લોકપ્રિય
કંપનીમાં તમારો વીમા ઉત્તરવો અગર એજન્સીનો લાભ લો.

વધુ હિતકેત માટે લખો:—

કુમળા જહેન પટેલ.

મેનેજર,

ભરત એન્ડ કો.

ચીફ ઓફિસ: ૬૨૨ પંડીઆ, બરમા અને સોશિયલ.

ગુજરાત લાઈફ એસ્યુરન્સ કું. લી.

જરમહાલ, ધોબી તલાવ, મુંબાઈ નં. ૨.

સોને માટે

તાકત-તાકતીથી ભરપૂર

લેખક તાર

અંકુ દ્રાક્ષા સવ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડો

ખાસ સ્ત્રીઓ માટે

.....

....તનદુરસ્તી-તાકતથી ભરપૂર

પ્રદરદિ રોગોના અકસીર ઇલાજ

અંકુ અશોકારિષ્ટ

સ્ત્રીઓની નબળાઇમાં આખાદ અસર કરનાર

દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

મેલેરીઆને મારી હાવવા

અંકુ

મેલેરીઆ મિક્શર

દાઢીયા તાવની

રામખાણુ દવા

એકજવાર અજમાવી જુવો

અંકુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લી૦ પા. પો. નં. ૫૫૨૩,
મુંબઇ નં. ૧૪.

મુંબઇની દુકાન : જુની બાટિયા મહાજન વાડી, કાલ્યાણેવી રોડ.

આયુર્વેદિક દવાઓનું સુચીપત્ર આજેજ મ માવો

પૃથ્વીની ઉપર જે જે પ્રવાહી પ્રદર્શો છે તે સૌમાં દૂધ સૌથી વધારે અદ્ભુત છે.

પાણી સૌથી વધુ વ્યાપક છે એ ખરું. અને પાણીની ઉપર આખી પૃથ્વીના સર્વ જીવો જીવે છે એ પણ સાચું. પાણીની કીડાઓ પશુ અપરંપાર છે. છતાં પાણીથી થતું સંસ્પર્શી-ધર્મી બીજા બે પ્રવાહીઓમાં છે જેની ઉપર પણ એતનાનો તથા ધણા જીવોનો આધાર છે. આ બે પ્રવાહીઓ તે દૂધ અને કોહી-સ્કત.

આપણા જન્મ પછી હવાની પછી બીજા નંબરે જે ડાહ પશુ સ્ત્રીની આપણને જરૂર પડી હોય તો તે માતાનું દૂધ છે.

દૂધનાં ધણાં તત્ત્વોમાં એક મોટું તત્ત્વ પાણી છે. જોકે આપણે દૂધનાં બે દૂધ-વાળી-ધણી વાર એ મહત્ત્વના તત્ત્વો ભાગ દૂધમાં મૂળથી હોય છે તેમાં વધારે નાંખીને આપણને દૂધ આપે છે, ને, તેથી આપણે સ્વાભાવિક રીતે નારાજ થઈએ છીએ, તો પણ દૂધમાં જે પાણી મૂળથી છે તે કાંઈ એટલું નથી એક સો સ્પિયાભાવ દૂધમાં ૮૫ સ્પિયાભાવથી વધારે. પાણી હોય છે. એટલું જ નહિ પણ એ પાણીની ઉપર દૂધના ધણા ગુણોનો તથા પોષણનો બહુ આધાર છે.

દૂધને ઉકાળા ઉકાળી, ઘૂંટી ઘૂંટી, આપણે આ પાણીને વરાગરૂપે દૂર કરીએ છીએ, પણ તેથી બાસુડી, સ્વડી, માલે વગેરે જે જે પ્રદર્શો થાય છે તે પચવામાં વધારે મુશ્કેલ થાય છે. બાગડાના ધણા પેટ ખેરાકો આવા જ હોય છે-દાખલા તરીકે મસાદર " ગ્લેકસો " એ તદ્દન સૂકી અખેમ દૂધ જ છે તેથી કરીને એમાં પ્રમા-

ણસર પાણી ઉમેર્યા વિના તે લઈ શકાત નથી. સેનેટોજન, ખારમન, વગેરેમાં ય સૂક-વેશ દૂધનાં થોડાં કે વધુ તત્ત્વો એ મુખ્ય છે. જ્યાં તથા જ્યારે દૂધ મળી ન શકતું હોય ત્યાં તથા જ્યારે એ બહુ સારાં છે. પરંતુ એ તો સ્વચ્છ છે કે ખોરાકની દૃષ્ટિએ સીધા સાદા સારા ને તાજ દૂધની તોડે એ કદિ આવે નહિ. છતાં કાંઈક ખહેરખમરનાં સુન્દર ચિત્રોનાં આકર્ષણથી, કાંઈક દેખદેખીથી, કાંઈક ફેશને ખાતર, કદિ કદિ " દાક્તરો " ની સલાહથી, આપણે ત્યાં ય " ગ્લેકસો-બેબી " ધણાં યવા લાગ્યાં છે.

આપણા જીવનનો સૌથી પહેલો કાળ, ખરેખરા વિકાસનો ને જોખમનો કાળ, આપણે માતા દૂધની ઉપર જ રહી ગાળીએ છીએ. એ વાત આપણામાંનાં ધણાં મોટાં યકને સાવ વિસરી ગય છે. ખાસ કરીને માતાઓ પોતે.

મોટા યવા પછી માનું દૂધ સુઝલ નથી, તેમજ આપણા દેહને માટે જોઈતું પોષણ આપી શકે એમ નથી. પરંતુ ગાય ને બેંક એ બન્નેનાં દૂધ એવું સ્થાન ઉત્તમ રીતે સાચવી શકે છે.

પણ આ દૂધની રહામે આપણે ત્યાં પ્રમુખ અભાવ, અગુણો, વહેમ, ને સરા પણ છે. ધાવણ હોઝાવતી વખતે માતાઓ જે જે ઇલાજ લે છે, તેમાં ય આ અગુણમાનું ને વહેમનું મૂળ નહિ હોય ? આ પ્રશ્નની ખૂબ તપાસ કરવા જેવી છે. અને એવાં કોઈ કારણો હોય-જે છે એમ અવલોકન તેમજ અનુભવ બન્ને આપણા મનની ઉપર ઘણા પાડે છે-તો તે કારણોને, તેવી રીતિઓને

તથા ઇલાએને જેમ જલદી ફર કરવામાં આવે તેમ માફ. કુટુંબના વડાઓએ, માતા-ઓએ ને માતામહી-પિતામહીઓએ આ કામ ખાસ કરવાનું છે.

વળી ધણી ય કુટુંબો-દૂધ વાપરનારાં કુટુંબો દૂધના વપરાશમાં ઘરમાં પુષ્કળ પક્ષ-પાન કરે છે એ મી જલ્દી શકે એવી વાત છે. દૂધ ઘરમાં અમુક માણસો પી શકે: ખામ કરીને પુરુષો જ. પોતાનાં બાળકોને મરખા હેતુથી મ્હાનારાં પણ ઊકરીને દૂધ ન આપે; ઊકરીની વહુને તો પછી શેતું જ આપે ?

ઊકરીઓને પછી દૂધ ઉપર અભાવ થાય એમાં શી નવાઇ ? એથી સુત્રાવડમાં માંદગીમાં કે એવે સુરેક્ષીને મમથે દૂધ પીતું એ એસક કમતા ય વધારે કડતું લાગે છે. “ દૂધ ઉપર રહેતું ” એના જેવી કપરી સગળ ખીજ કાઢ યઈ શકતી નથી. આપણે એમને સમગળવીએ, ફાસલાવીએ, ધમકાવીએ: પણ એમનાં કેટલો વાંક છે એ કાણ જાણે છે ?

દરેક બાળકને પોતાના વિકાસને માટે દૂધ અનિવાર્ય છે. કેવળ શરીરની વૃદ્ધિ-ઉચ્ચાઈ, પહોળાઈ, વજન, શક્તિ-એટલાને જ માટે નહિ (જે કે એવ કાંઈ એમણું છે ?) પરંતુ શરીરના આરોગ્યને જાળવવા તથા દૃઢ કરવાને માટે, તેમ જ ઘણા રોગો, ચેપો, ઇત્યાદિની રહામે ટકાવ કરવાની શક્તિને માટે પણ દૂધના જેવી ખીજ કાઢ આદારની સીજ નથી.

જગતમાં ઘણા દેશોમાં ય દૂધને -માટે વડેમ છે : કહે છે કે ‘ગ્રીન-મપાન’ જેવા સંસ્કૃતિવાળા દેશોમાં ય દૂધ પીતું એ ખરાબ-ગંદુ-ગણાય છે. તેમ છતાં આદારની કૃત્રિમ સમજનારા મર્વ આદારવાદીઓ

હવે દૂધની તરફ વધારે ને વધારે ધ્યાન છે. મ્હોટાં મ્હોટાં મંડળો, કમિટીઓ, સભાઓ હવે પ્રયત્ન માટે વધારે ને વધારે દૂધની માગણી કરે છે. યુરોપ-અમેરિકામાં થયેલ આ વિચાર-પરિવર્તનની પડઘા આપણા દેશમાં ય લાગ્યા છે.

આપણે ત્યાં-દૂધ તથા દૂધમાંથી બનતા પદાર્થોની કાંઈ નવાઈ નથી. અને શુભશત-કાઠિયાવાડના ઘણા ભાગો તો આજે ય સાચા ને પુષ્કળ દૂધનાં સુખ્ય ધામ છે. દૂધ ઉપરાંત ઘી, માખણ, મલાઈ, દહી, છાશ, માવો વગેરે એકંદર ખૂબ વપરાય છે.

છતાં દૂધનો પ્રચાર, ને છાશ-દહીની પણ, જોહો થઈ ગયો છે એ સ્પષ્ટ છે એનાં ધણાં કારણો છે: મ્હાનો પ્રચાર એ એક મુખ્ય છે, જૂની ટેવો ઊડી નવી પાડવી -સારાસારનો વિચાર કર્યા વિના-એ, આ જમાનાનું એક લક્ષણ છે, તે પણ જેવું તેવું મ્હોટું કારણ નથી.

મ્હાની રહામે થોડાં વર્ષ પહેલાં આપણે ત્યાં મખત ગળવળ થઈ હતી: પણ આજે એમાંથી એટલું જ રહ્યું છે કે કેટલાક માણસોએ તે વખતે મ્હા ઊડી ને હજી પીતા નથી-અથવા કવચિત્ જ પીએ છે: મ્હાના શુશ્રુષુનાં ઉતરવાનું આ સ્થળ નથી: એમાં શુશ્રુ ને દોષ બને છે, પરંતુ એક વાત નિર્વિવાદ છે કે રોજ દૂધ ને છાશ પીવાતાં ત્યાં એમને જલ્દે મ્હા આવી એ તો બહુ જ હાનિકારક થયું છે. દૂધ-જારની જગ્યા મ્હા કદિ લઈ શકે નહિ.

જોરાકનાં લગભગ મર્વ તરવો, સર્વ આવરવક તરવો અતુલ્ય પ્રમાણમાં ને અનુકૂળ (એટલે રહેવાઈથી પડે એવા) રૂપમાં, દૂધમાં આવેલાં છે. આવો ખીજે એકે જોરાક પૃથ્વીની ઉપર નથી. દૂધને લગભગ આદર્શ-આદાર કહી શકાય દૂધની

સાથે ફળ-શાક વગેરે લેવાય તો એ સર્વ રીતે સંપૂર્ણ આહાર થાય.

આ પ્રમાણે ૬૫ સર્વને માટેનો ખોરાક છે. ખાસ કરીને આપણા પ્રાતોમાં બધાં છાંં, માછલી, માંસાદિ વર્ગ્ય ગણાય છે, ત્યાં તો ૬૫ તદ્દન અનિવાર્ય છે. દરેકના ખોરાકમાં તે હોવું જોઈએ.

ધાવણ હોડ્યા પછી બાળકોને ગાય-બેંસનું ૬૫ બીજા ખોરાક સાથે મળવું જોઈએ. આહારશાસ્ત્રીઓ કહે છે કે બાળકોને દરરોજ બે પાઇનડ, એટલે અઢી રતલ ૬૫ મળવું જોઈએ. એટલે સગભગ ૧૦૦ તેણા ભાર.

તે જ પ્રમાણે, રોજનું એટલું જ ૬૫, માંદાંઓને, જુદોને, તેમ જ મૂવાવડપડેલાં અને પછી સ્ત્રીઓને પણ મળવું જોઈએ. અન્ય સ્ત્રીપુરુષોને તેથી અધુરું, સવા રતલ, ખસ થાય.

આ રિપતિએ ગુજરાતી કુટુંબો પડે એ તે માટે જાગરૂન પ્રયાગ કરવો થતે છે. આ સવાજના ઉકેલનો મોટો ભાર આપણી જાહેનોની ઉપર છે. બધી જાહેનો-માના, દારી, પત્ની, પુત્રી-સૌ એમાં પુષ્કળ સહાય કરી શકે. આપણા રાજ્યજનનો મોટામાં મોટો એક પ્રશ્ન પ્રજાના દેહને પૂરું પોષણ આપવાનો છે. અને સર્વ પોષક પદાર્થોનો રાજ્ય ૬૫ છે.

લોકપ્રિય સચિત્ર પુસ્તકો.

વીરની વાતો ભાગ ૧ કો (આરતિ ચોથી)...	...	...	૨-૮-૦
વીરની વાતો ભાગ ૨ બે (અરતિ ત્રીજી)...	...	...	૨-૮-૦
વીરની વાતો ભાગ ૩ બે (આરતિ બીજી)...	...	...	૨-૮-૦
વીરની વાતો ભાગ ૪ ચો (આરતિ પહેલી)...	...	...	૨-૮-૦
વીરાંગનાની વાતો (આરતિ બીજી)...	...	...	૨-૮-૦
નર બંકા ...	...	...	૨-૮-૦
પ્રેમ પ્રભાવ ...	...	...	૨-૮-૦
વીર જગદેવ ...	...	...	૧-૮-૦
વીર વનરાજ ...	...	...	૦-૩-૦
હાથવજ્રાટ ..	...	...	૩-૮-૦

લખો:—ડી. પી. અડાળજી, ઠાકી પાસે, વડોદરા.

[મુબમમાં—આર. આર. શેઠની કું. પ્રીન્સેસ સ્ટીટ.]

લક્ષ્મી — આજે તો ભાઈ-બીજ યહ ભાઈ-બીજ એ રાખે બહેની હૃદયમાં કેવા ઉમળકા લાગે છે એ તો માત્ર બહેનનું હૃદય જ નહીં શકે છે કારણકે,

યમરાજ પણ બહેની ધરે આનંદથી આજે અથા સુબદા ધરે શી કૃષ્ણચંદ્ર રમેલથી છે પરંતુ આશીર્વાદો વીરે મારો આજ જમવા આવશે નયને નિરખતા ભાઈને અતર ઉમળકા લાગશે

ભાઈ-બીજના સપુરમાં દિવસે જમવા માટે બહેનો આવવા કહ્યું હોવા છતાં આપણે બંને મોટો કેમ થયાં દરો ? બગવાન મારા વીસાની આખી પાખડી સાંછ રાખે

પૃથ્વી પરે કરેની ઠને સીરાચનું રક્ષણ ઠભે ચારે દિશામાં વિચરતા સૌ દેવ ટુંગ રક્ષક મળે

સુધાકર — ખરૂં છે ક્રાંતિ જેવા ભાઈને બહેની સદાયે આપ છે બહેની હૃદયના લાવ ખુલ્લા આજ અર્ધાંધા યાયજે

લક્ષ્મી — આ મા વરસમાં માત્ર એક જ દિવસે બહેનના ધરે જમવા જવાનો ભાઈ હજી પસાર છે તે ભાઈ-બીજના દિવસે જ જમવા આવવામાં આવેલું બહુ મોટું કારણ ?

સુધાકર — મોટા બહેન ! નૂતન વર્ષે મુદરતતણા હું કમમાં હું મી ગયો બહેન જેવો વાદ એ પાત પગ ધુની ગયો તેમા આટલી બડી અધિરાઈ શા માટે ?

લક્ષ્મી — એ પ્રશ્નનો જવાબ મેળવવા માટે મને નહીં પરંતુ બંધને મળવાને અધિરો બની રહેલ બહેનને પુછ

કેસ વાગે બહેનને ખમ્મા વીસને યાય છે ભાઈ વિનાની બહેનની આમુડે ઉમળાય છે બહેની હૃદયની આશ એકજ ભાઈથી પુરાય છે ભાઈને જેતા સદાયે બહેનની મદકાય છે

સુધાકર — માફ કર મુજ બહેનની મોટું કહિને નહીં ક્રા બહેની હૃદય સતોલવા હું પાં પાછો નહીં થવું

લક્ષ્મી — બગવાન તને સૌ વરસનો કરે ભાઈનું મોટું જેવા માટે મેં કેટલા કેટલા વ્રત, બાધા અને આખીઓ લીધી છે તે તું શું નહિ ? એક લોકકવિ આ બાળતર્માં શું કહી ગોઠે છે તે સામળ

મા વિના નહીં માત્ર ને ભાપ વિના નહીં લાક ને ભાઈ વિનાની બહેનની એનો એજે ગર્વો અવતાર

સુધાકર — સમજ્યો મોટા બહેન ! બહેનની હૃદયમાં ભાઈને માટે કેવી અખતા હોય છે તે હું બરાબર નહીં શક્યો છું

રમેલી સગા જમ છે રહ્યા પણ બહેન તો મગરો નહીં બહેની હૃદયના લાવની જેમ જો જરૂરી નહીં

* ધી નેરાનન પ્રામોદેશન ફેમોડ મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપની લિમિટેડ તરફથી ભાઈબીજના તહેવાર માટે

લક્ષ્મી — ભાઈ તો પિતાના કુળનો દિવો છે, પિતૃ વરના દાર સદાને ભાઈથી શુ વા રહે ભાઈ વિનાની બહેનની વિશ્રામ જગ્યા કયાં કહે ? મારા પિતા બતા જમનથી દીકરીનું કોણ છે ? ભાઈ વિના મૂંડીર મર્યા કહે બહેનની કોણ છે ?

ભાગ ૨ નો

સુધાકર — ખરૂં છે મોટા બહેન જેકું જમનો તાત પાને ધેન નહીં તો કંઈ નહીં કંઈ નીચે લાખો રહ્યા પણ બહેન નહીં તો કંઈ નહીં

લક્ષ્મી — હા વીસ પોરા સુની મુશ્કિમાં પોરા પુત્રમ કહેવાય છે ભાઈ કેરી બહેનનું વન તે દિને ઉજવાય છે અપવાસ કરી આખો દિવસ રોચે ચંદ્ર પુજન યાય છે બોજન બનાવ્યું વીસની બસ હા યતા જમાય છે ભાઈનું મોટું જેવા બહેન કેટલી કેટલી બચાવે, વૈતા અને ઉપવાસો કરે છે તે તું શું નહિ ?

સુધાકર — તેમા આકાશ વૈતા કરતી બહેનોની ક્યાથી હું પુરનો માહિતગાર છું

લક્ષ્મી — પરંતુ તું એ નહીં બહુતો દોષ કે આ વન ઉજવનારી ભાઈની બહેનો જારે આનંદના ગરક હોય છે ત્યારે ભાઈ વિદ્યોથી બહેનની આખો આમુડે ઉમળાયો હોય છે અને તું એ ન શું ની જતા કે

આ બહેન પગ એક દિન સાગર આમુનો ભરતી હતી મુખ જેવા ભાઈનું એ વ્રત અનેક કરતી હતી સુધાકર — તે તો બહેનનો ભાઈ પ્રત્યેનો પ્રેમ જ જણાવી યાય છે

લક્ષ્મી — તારૂ મોટા જેવા મેં ચંદ્રેવનું વ્રત લીધું હતું અને બાધા લીધી હતી કે

આ વ્રત યકી ઇતર ભાઈ મને જો આપશે ખેલા મહી મુજ વીસના અવ બહેની માપરો ઉપવાસ તે રિતે દરો રાત્રે ચંદ્રનું પુજન થશે કે અન રહેશે લાયમાં તે યકી બોજન થશે

સુધાકર — ત્યારે તો હું ચાર પાંચ વરસનો થયો હજી ત્યાં સુધી તો તો તમારે જતા દિવસે જુજવાન રહેવું પડ્યું દરો

લક્ષ્મી — સારમાં ભાઈ વિનાનુ ચોરા ચાલુ હવન માગવું તેના કરતાં અર્ધાં બુધ્યા રહીને વીસનું મોટું બેઠ મલકવું તે કંતમ નથી ?

સુધાકર — બરાબર છે બહેની હૃદયનો પ્રેમ સજ સર્વે ભાઈના હીતમાં જ રાયનો હોય છે અને તેથી ભાઈબીજના આજના મામલિક દિવસે આ કુવ નહીં તો કુંની પાખડી સ્વીકારી તમારો અમીરનો આશીર્વાદ આપે

લક્ષ્મી — ગાયન વિસે પિતાના કુળનો દિવસ બનીને, કી તું અમેરીની વધારને જીવ જીવ છતીને માનીના બધા માતાની કુળને ઉત્તમને લીની વાડી વારી વધતી બરો ને સંસ્કૃતિહિત તારી દામી યાયને

કેલીકેનું

કાપડ એટલે દુશ્માનો ઉત્તમ નમુનો

આણંદે માણસો તમારા કપડા

ઉપરથી તમારો કિંમત આંકે છે.

મુંદર કવોડીટી, નવીનતા અને દઢાપણું એ
ત્રણે કેલીકો પ્રાણ છે.

પ્રગત્યમાં સૂર્યનો કોઈ દરોહ નથી
કાપડમાં કેલીકેનો કોઈ દરોહ નથી.

મરીજ અને તરંગર ઓને પોશ્યાય તેવું
કાપડ વ્યાજબી ભાવે કેલીકો મીઠજ
આપેછે.

અમારો સ્પેશીયલીટીઝ

ફેન્સી બોરમરગામી માફિઓ, ગ્રામ્મરો જેની મજમનના પેનીયા, મમ' રપુડીંગ, મમ' દવીય, મમ' પોપલીન, મમ' કન્વીંગ વાનની લેવળ, ફેન્સી લાપરમાસ, પ્રીન્સેઝ બોરો તથા દરજીક દુનાસ; કટન કોટાઇ, મીડવાન દેસાવા રોમ, એન્ડેવડો પ્રેમ રિંગેરિંગેરે સોલ રોટક એજન્ટસ:-

રાષ્ટ્રીય સ્વદેશી બંડાર

(૧) મલખાદેવી રોડ,

(૨) રાદેમી માર્કી.

(૩) નેપાલી

હારમાનાપછના મોંદર સામે,

દુબી ગલી.

હારમા. બીમ્બેમ.

શીયાળામાં

આવતી મહાસભામાં

તમારે જવું જ પડશે.

પણ તે પહેલાં

મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિંદની

મુક્તિ માટે શું શું કર્યું ?

તેનો ઇતિહાસ જરૂર જાણવો જ જોઈએ.

હિન્દી મહાસભાનો ઇતિહાસ.

ભા. ૧-૨-૩

* (સચિત્ર) *

કિં. રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે.

મહાસભાની શરૂઆતથી ૫૦ વરસ સુધીના દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ભાષણ, સ્વાગત પ્રમુખનાં ભાષણ, પસાર થયેલા ઠરાવો, હાજર રહેલા પ્રાંતપ્રાંતના ડેવીગેટો તથા જાણવા જેવી મુખ્ય હકીકતથી ભરપૂર છે.

અગાઉથી રકમ મોકલી નામ નોંધાવનારને

ફેક્ટ રૂ. ૭-૮-૦

તમારી કોપી માટે આજે જ રકમ મોકલી નામ નોંધાવો.

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ. ટાવર સામે, વડોદરા.

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળના, સભાસદ બહેનો જોગ

નવાં વર્ષ નિમિત્તે

બે બોલ

કહેનાર : શ્રીમતી હંસા મહેતા

દીવાળીને શુભ પ્રસંગે ગુજરાતી સ્ત્રીઓ સમક્ષ બે બોલ મુકતાં પહેલાં એમને દીવાળીનું અભિનંદન આપુ છું. નવા વર્ષમાં સ્ત્રીઓ પોતાની નવીન જવાબદારી સમજી અનેક કામો ઉપાડી લે એમ ઇચ્છું છું.

સ્ત્રીઓની જવાબદારી એટલે સાધારણ માન્યતા એમજ હોય છે કે ઘરની જવાબદારી, અને ઘરની જવાબદારીમાં પણ બાળકો પેદા કરવાની-એને સારી રીતે ઉછેરવાં નેપ્રજે એ તો સવાસ હોતો જ નથી-અને રસોડાં સાચવવાની, આ બે જવાબદારીનું પણ સ્ત્રીઓને ભાન છે. કે કેમ એ એક પ્રશ્ન છે. બાળકોને પેદા કરવાં એમાં તો જવાબદારીના પ્રશ્ન જ નથી, ખરેખર તો બીન જવાબદાર લોકો જ નેપ્રજે તે કરતાં વધારે બાળકો પેદા કરે છે. આમા ખરી જવાબદારી તો બાળકોને સારી રીતે ઉછેરવાની છે. બાળકો તન્દુરસ્ત રહે, એમની શારીરિક તેમજ માનસિક શક્તિ બીધે અને ભવિષ્યમાં એ સારા નાગરિક બને એ જવાબદારી માતાની છે. આપણા દેશના લોકોની શારીરિક તેમજ માનસિક દુર્દશા જોતાં આ જવાબદારી સ્ત્રીઓએ પૂરી અદા કરી નથી એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી. આનું મુખ્ય કારણ અજ્ઞાનતા જ છે. એ અજ્ઞાનતા દૂર કરવી એ દરેક સુસંસ્કૃત સ્ત્રીનું કર્તવ્ય છે.

તેજ પ્રમાણે બીજી જવાબદારીના વિચાર કરીએ. સ્ત્રીઓ રસોડાં સાચવે તેમાં કેવળ રાંધતાં જ આવડતું નેપ્રજે એવો ખ્યાલ હોય છે. આ ખ્યાલ પણ ખોટો છે. પાક

શાસ્ત્ર એ શાસ્ત્ર છે. બાળકોને શું ખવડાવવું, મોટાને શું ખવડાવવું, વૃદ્ધોને શું ખવડાવવું માંદા માણુઓને શું ખવડાવવું એનું જ્ઞાન પાકશાસ્ત્રમાં આવી ગય. કયું ખાવાનું રચિકર થશે, જોજનમાં નવીનતા શી રીતે આણી શકાય વગેરેનું જ્ઞાન એ પણ પાક-શાસ્ત્રમાં આવી ગય. આ જ્ઞાન વિશે મોટે ભાગે સ્ત્રીઓ અજ્ઞાન છે એ કહેવાની જરૂર નથી, એટલે સાધારણ રીતે જે જવાબદારી સ્ત્રીઓને માથે છે તે જવાબદારીનું જ્ઞાન પણ આજે તો સ્ત્રીઓને નથી. એજ કારણથી મનમાં શંકા રહે છે કે નવીન જવાબદારીઓ દ્વેથી સ્ત્રીઓને લેવાની છે તેને માટે સ્ત્રીઓ કેટલે અંશે તૈયાર છે.

અત્યાર લગણુ સ્ત્રીઓને ધરકુકડી થઈને રહેતું પડતું પરંતુ દ્વે સ્ત્રીઓને મોટા પ્રમાણમાં મતનો અધિકાર મળ્યો છે. મતનો અધિકાર એટલે રાજ્યતંત્રમાં અમુક અંશે પોતાનો દિસ્સો-સ્ત્રીઓ પોતે મોટા પ્રમાણમાં ધારાસભાઓમાં કે મ્યુનીસીપાલિટીમાં જઈ શકે નહિ પરંતુ કોને મત આપીને ધારાસભામાં અથવા મ્યુનીસીપાલિટીમાં નોકલવા એ સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય રહેશે. આ કર્તવ્ય સમજૂતી પાર પાડવા માટે, સ્ત્રીઓએ ધરખંદારની દુનિયામાં રસ લેતાં થવું પડશે.

જે લોકો એમ માને છે કે સ્ત્રીઓએ જલ્દી જીવનમાં રસ ન લેવો તે કેવળ સ્વાર્થ-દષ્ટિએ જ એવી વાતો કરે છે. જલ્દી

જીવન એટલે ધનની બહારનું જીવન, મમણિનું જીવન, એક તરફ કૃપમંડુકની માફક પોતાના ધરની ચાર દીવાલોમાં રહીને કેવળ પોતાની દુનિયામાં જીવ્યા-કરવું તે, બ્યારે બીજી તરફ બીજા લોકોના જીવનમાં પણ રમ લેવો, સમાજનું શું છે, ગજતંત્ર એટલે શું, મ્યુનીસીપાલીટી એ શું છે વગેરેનું જ્ઞાન હોવું. કુંકમાં સમણિનું જીવન જીવવું. સ્ત્રીઓ કેવળ સંકુચિત જીવન જીવશે તો તેથી એમને પોતાને તેમજ સમાજને નુકસાન છે. અત્યારે એમને જે મતાધિકાર મળ્યો છે તેનો ઉપયોગ શી રીતે કરવો એ જ્ઞાન પણ આવી સંકુચિત જીવન માળતારી સ્ત્રીઓને નહિ જ આવી શકે, માટે જ સમાજના હિત ખાતર સ્ત્રીઓને આ પોતાની નવીન જવાબદારીનું જ્ઞાન કરવાની જરૂર પડે.

સ્ત્રીઓને આજે એ જાતના મતનો અધિકાર છે. એક તો મ્યુનીસીપાલીટી અથવા સ્થાનિક સ્વરાજ્યતંત્રમાં મત આપવાનો, મ્યુનીસીપાલીટીની ચુંટણી દર ત્રણ વર્ષ થાય છે. મ્યુનીસીપાલીટી એટલે શું એ સ્ત્રીઓએ પહેલું સમજવાનું છે. મ્યુનીસીપાલીટીની ફરજો શું શું છે એ પણ જાણવાની જરૂર છે અને અત્યાર સુધી મ્યુનીસીપાલીટીએ એ ફરજો અદા કરી છે કે નહિ એ પણ જાણવાની જરૂર છે. મ્યુનીસીપાલીટીનું કાર્ય એટલે સ્વચ્છતા જાળવવાનું કાર્ય, સાચા રસ્તાઓની સગવડ, લોકોના આરોગ્ય માટે કાળજી રાખવાની એટલે સ્વચ્છ ખોરા-

કની સગવડ, હવા અજવાળાવાળાં સ્વચ્છ ધરોની સગવડ વગેરે વગેરે. આ કાર્યમાં તો સ્ત્રીઓને ખાસ રસ હોવો જોઈએ. સાચા સગવડવાળાં અને સ્વચ્છ ધરો હોય એમાં તો સ્ત્રીઓને જ લાલક છે એટલે આવાં ધરો ન હોય ત્યાં સ્ત્રીઓએ જ પોકાર કરવાનો. તેજ પ્રમાણે પાણીની સગવડ કે સ્વચ્છ દૂધ વગેરે. ખોરાકની સગવડ એ પણ સ્ત્રીઓને લગતા જ વિષયો છે તો એને માટે પણ સ્ત્રીઓએ જ કાળજી રાખવાની જરૂર છે અને જ્યાં આ વસ્તુઓ ન મળી શકે ત્યાં સ્ત્રીઓએ લડીને લેવાની છે. અત્યાર સુધી મોટે ભાગે ધરવાળાઓ જ મ્યુનીસીપાલીટીમાં ગયા છે અને તે પણ લાકડોતોના મતને લીધે. એ ધર-

લાવો ભગિનિયાં

૨૫

રામગોહનરાય

[આલો કુલડાં મધુરાં રે, આપણ સજી રમિએ : એ રાહ.]

લાવો ભગિનિયાં રસીલાં રે, આપણ સજી જમિએ;
દિન એક-તો રંનમાં રે, આનન્દે નિર્ગમિએ-લાવો
ખડુ ભાવે મધુરાં રે, વડાં દહીં સાથ રડાં;
રસ સ્વાદ મજેનાં રે, ખુલે દિલ્લસંચ બધાં-લાવો
રહી પુષ્કળ પ્રીતિ રે, મીઠી ન્યાં મલેદી બને;
ખૂબ જોખલે લીધી રે, ઉડાવો ઉમંગે તહમે-લાવો
તમ સુખડું સલ્લણું રે, લાગે પાતરાં । બહાણું;
પીરસણ નહિ ઉડું રે, જમણ તે સહુ ઠાણું-લાવો
ગોળા ગરમાગરમા રે, તરતાં જ પીરસાયે;
અહા ! દેવ ને દેવી રે, ખાવાને તણયાયે-લાવો
લીલો કુમળો મસાલો રે, સુધારે ભગિનિયાં સદા;
ઉર હર્ષ ઉછળો રે, પમાટે પૂજાંસુધા-લાવો
ત્યારે, લાવો રસીલાં રે, આપણ ભગિનિયાં જમિએ;
દિન એક તો લેળાં રે, ભાવે જમી નિર્ગમિએ-લાવો

વાંચાઓ ત્યારે ત્યારે ધરભાડાનો સવાલ આવે
અથવા તો મગવડવાળા સ્વચ્છ ધરનો સવાલ
આવે ત્યારે ત્યારે એ વાતને ઊરાંડી જ દે છે
તો જે લોકોને મતનો અધિકાર છે તેઓએ અને
ખાસ કરીને સ્ત્રીઓએ તો આવા લોકોને મત
આપવો જ નો જોઈએ. તે જ પ્રમાણે રાજ-
તંત્ર, રાજતંત્રની સત્તા જનરક્ષા, સામાજિક
કાયદાઓ ધડવાનું કાર્ય એના હાથમાં છે.
હિંદુ કાયદામાં સ્ત્રીઓને અન્યાય થયો છે એ
તો બધા જ જાણે છે. આગદઅથી સમાજને
કેટલું નુકસાન થયું છે એ પણ સર્વ નિહિત
છે. તે ઉપરાંત ખીન અનેક કાયદાઓ છે કે

જે આજે સમાજને નુકસાન કરી રહ્યા છે.
આ બધા કાયદા બદલવાની જરૂર છે પરંતુ
કહેવત છે કે માઆ વિના મા પણ ન પીરસે.
તેમ જ્યાં લગી આ આજતમાં સ્ત્રીઓ જ
માગણી નહિ કરે ત્યાં લગી કંઈ વળવાનું
નથી. સ્ત્રીઓએ સંગઠિત થઈને મક્કમ પણે
આ લડત ચલાવવાની છે અને મતનો ઉપ-
યોગ એ દિગ્દિએ જ કરવાનો છે.

રાજ શું કે મ્યુનીસીપાલિટી શું એ તો
સ્ત્રીને એક વ્યક્તિ તરીકે જ ગણે છે. ત્યાં
સ્ત્રી પુરુષના બેદલાવ હોતા જ નથી. એટલે
સ્ત્રીએ પણ વ્યક્તિ તરીકે આ બંને ક્ષેત્રોમાં
સાથે પોતાનો સંબંધ રાખ-
વાનો છે.

એ રીતે સ્ત્રીએ કેવળ
સ્ત્રીનું જ જીવન જીવવાનું
નથી પરંતુ એક વ્યક્તિ તરીકે
સમાજજીવન-રાષ્ટ્રજીવન જી-
વવાનું છે. સમાજમાં પો-
તાનું સ્થાન સુધારવા માટે
પણ સ્ત્રીએ જાહેર જીવનમાં
ભાગ લેવાનો છે. અત્યાર
સુધી એ જાહેરજીવનથી
અલગ રહી છે એટલે જ
એને પોતાને તેમજ સમા-
જને પારાવાર નુકસાન થયું
છે આશા છે કે આ નવા
વર્ષમાં સ્ત્રીઓને પોતાની
જવાબદારીનું ભાન થાય અને
એ જ્ઞાનના ઉદય સાથે આપણાં
સામાજિક જીવનના અધિકારનો
નાશ થાય,

મોદક મહિમા

નાર :

જશવન્તરાય

[પ્રમુ મહિમા શુભ ગાયો કે, સર્વ મંત્રણ ધારો : એ રાક.]

મહિમા મોદક સહુ ગાયો કે, સર્વ સુન્દર ધારો;
ભાને ભાગી બહુ ખાઓ કે, પેટ પૂર્ણ તજારો !-મહિમા

ત્રિભુવન પાવન, બ્રહ્મ સમાન જ,
ગોળમટોળ શું ધાઓ કે:-સર્વં
ધ્યાન નિરન્તર ત્રણ 'ગંગા' 'નું,
બસ, એજ ધૂન લગાવો કે:-સર્વં
પન્નાવત્રીનાં પુણ્ય તીર્થમાં,
મોદક જીને વધાવો કે:-સર્વં
અમૃત શું ?-ધૃત લોચન આગળ,
ચૂરણ ખૂબ ચોળાવો કે:-સર્વં
લુહલક અન્ય પદાર્થો ત્યજીને,
લાડુ જ, લાડુ ઉડાવો કે:-સર્વં
પગ ઉપડે નહિ, કે પેટ ફાટે !
સૂતા સૂતા ઘેર લાઓ કે:-સર્વં

ગુજરાતની જ્યોતિર્ધર બહેનોને

*
*
લેખક :
શ્રી. સીતારામ જે. શર્મા
*
*

રાષ્ટ્રપતિ જવાહરલાલ ન્યારે અમદાવાદ ગયા, ત્યારે સ્ત્રીઓની બહેર સભામાં ભાષણ કરતાં તેમણે જે વચ્ચે ઉચ્ચાર્યા હતાં, તે વચ્ચેનામાં રહેલી ગંભીરતાનો પ્રત્યેક ગુજરાતજો ખૂબ જ ખ્યાલ કરવાની જરૂર છે.

પં. જવાહરે કહ્યું હતું કે : ' હિંદમાં જન્મરહસ્ય પરિવર્તન થઈ રહ્યું છે. આપણે સ્વરાજ માટે લડ્યા, જેલ ગયા, પણ તમે કદી એ વિચાર કર્યો છે કે સ્વરાજ એ શું છે અને તેમાં તમારા બાળકનું સ્થાન ક્યાં હશે ? સ્વરાજ મળ્યા પછી તેમાં તમારા બાળકના સ્થાન માટે તમે પ્રયત્ન કર્યો છે ? '

અને પછી રાષ્ટ્રપતિએ હિંદમાં નવી નિર્ધારિત ખડી કરવાની પોતાની ઉમેદ બ્યક્ત કરતાં કહ્યું હતું કે : ' તમે કદી બચી જશો, પણ તમારા બાળકો નહિં બચી શકે, એમને સ્વરાજની લડતનો બોલો જરૂર ઉઠાવવો બેઠો. '

* * *

રાષ્ટ્રપ્રમુખનાં આ અર્થજાંબીયાવાળા વચ્ચેનાં માત્ર ગુજરાતની માત્રામાં જ નહિં, પણ ગુજરાતના સમસ્ત નાગરિકોને વિચાર કરવાની જરૂર છે.

હવે તો આપણી સ્વાધીનતાની લડતનો આરંભ જ થયો છે: તેનો અર્થ ક્યાં અને કેવો હશે ? તે આજે કોઈ કહી શકે તેમ નથી, છતાં અત્યાર પહેલાં આપણે એ દિશામાં નેટલી કુચ કરી શક્યા છીએ, તેમાં આપણને જે જે અનુભવ થયા છે, તે પરથી સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિ પહેલાં આપણે તેની પુરેપુરી કિંમત આપવી પડશે જ

એટલો નિશ્ચય તો સહુ કોઈએ કરી લેવાની જરૂર છે.

પૂર્ણ સ્વરાજની સિદ્ધિ માટે આપણે માત્ર બ્રિટનના શાહીમૂર્તીવાદીઓની સાથે જ અયક્રમભૂતનાં આવવું પડશે એમ કોઈ ન માની લે. એ અયક્રમભૂત આખરી સ્વરૂપ લે તે પહેલાં એમની ચાલબાજીથી આપણે આપણા જ દેશના સ્થાપિત હિતવાળાઓની માથે, તેમજ ખીજા સ્વાર્થો વર્ગો માથે અયક્રમભૂતનાં આવવું જ પડશે.

એ અયક્રમભૂત ભોગ ભાગશે: ભોગ લેશે. તે વખતે પોતાના પુત્રો, પતિઓ કે સંબંધી સ્વજનોનો રાષ્ટ્રયુદ્ધમાં હોમ થતો જોઈ ન બનવા નેટલાં ધૈર્ય અને સ્વદેશભક્તિ ગુજરાતજોયે ખીલવવાં પડશે.

* * *

સ્વાધીનતાની વાતો નેટલી સહેલી છે તેથી અનેકમણી મુશ્કેલ સ્વાધીનતાની-સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિ છે. અને તેથી પણ વિશેષ મુશ્કેલી અત્યારના. સ્વામીજીજીવ, અને શોષણ જીવના મુગમાં એ સ્વતંત્રતાને સાચવવી તે છે.

સ્વાધીન એખિસતીનીયાને ધટાલી આઢીયાં કરી ગયું, સ્વાધીન ચીનને ગપાન ભરખી જતા બેઠું છે, અને સ્પેનમાં પોતાના જ દેશજીવુઓનાં ખૂન કાન્દો વહાવી રહ્યો છે. એ સમકાલિન ઘટનાઓ પરથી પણ સ્વતંત્રતા મેળવવાનાં તેમજ તેને દકાવી રાખવાનાં કેટલાં મહત્ત્વ ચૂકવનાં પડે છે, તેનો આપણને પુરેપુરો ખ્યાલ આવી શકે છે.

તે પરથી હિંદની સ્વાધીનતાની લડતનો

તેમજ તેની સિદ્ધિ પછીની જવાબદારીઓ
આપણે યુગરાતમાં કરે, એવી ઇચ્છા સંપૂર્ણ
પતિએ બતાવી છે.

* * *

સ્પેનમાં જેઓ સરકારની સામેના ક્રાન્ડેના
બળવાને ટેકા આપે છે, તેમાં ત્યાંના શ્રીમંત
ધર્મીઓનો સંદૂધી વધુ કાળો છે. તેઓ,
પોતાના સ્વાર્થ ખાતર, પોતાના જ દેશની
અને દેશીઓની પાયાબાંધી કરી રહ્યા છે.

એ વાત સ્પેનની સ્ત્રીઓ સારી રીતે
સમજે છે, અને પોતાના દેશની લોકસામનવાળી
સ્વતંત્રતા સાચવવા માટે તેઓ કેટલાં મેદાં
ખલિદાન આપે છે, તેનું એકજ દર્શાવ
બસ થશે.

પોતાના નવે નવ જુવાન પુત્રોને ક્રાન્ડેના
બાંહેતી મારાઓ મામે લઈવા મોકલનાર એક
માતાએ લેખક-પત્રકાર સાથે વાત કરતાં કરતાં
હઠતાથી કહ્યું: 'મારા નવે પુત્રો આ યુદ્ધમાં ખપી
ગયા, હું પણ ખપી જાઉં, અમારું સર્વજન
ફનાં થઈ જાય, તો પણ મને તે વાતનો જરા
યે ખરખરો નથી; અમારા દેશની લોકસામન-
વાળી સ્વાધીનતાનું કોઈ પણ ભોગે સંરક્ષણ
થવું જોઈએ એજ અમારું ધ્યેય છે.'

મૈકમ આંગ-કાઇ-સૅક : આજે પોતાની
માનુષ્યમિત્તીની સ્વાધીનતાના સંરક્ષણ માટે
એજ સરકારીની તમન્ના બતાવી રહી છે.

* * *

રશિયન ક્રાંતિ પછી સામ્યવાદના ધરના
દુશ્મનોએ જે આંતરવિગ્રહ જગાડ્યો હતો
ત્યારે પણ રશિયન પત્નીઓએ અને માતા-
ઓએ પોતાના સંપૂર્ણ સાચી સ્વતંત્રતાના
સંરક્ષણના એ મહાપદમાં પોતાના પતિઓને
તેમજ પુત્રોને હરતે મુખ્યે વિજય વરવા
મોકલ્યા હતા.

તમારી બન્ને

ત્વચાની પુરતી સંભાળ રાખો

કરચડીઓ અને કાળા ધાબાનું કારણ તમારી
નીચેની ત્વચા છે. ત્યાં નાનુક તેલક્રિયાઓ
જલદી સુકાવાની સામ્યાત કરે છે એટલે નીચેની
ત્વચા ટીકી પડે છે અને ખલિદાને કરચડીઓ અને
કાળાં ધાબાં પડે છે પરંતુ ખરબચડી ચામડી એ
ઉપત્તી ત્વચા છે જે તકકાપી તેમજ યુવકો સુકાઈ
અને ચીખળાઈ ગયેલી હોય છે. એટલે તમારી
બન્ને ત્વચાની જુલો જુલી સંભાળ શા માટે સંખ-
વાની જરૂર છે અને સમગ્ર સાચા એમ છે. કાળાં
ધાબાં અને કરચડીઓ દૂર કરવા દરરોજ રાતે
ચેન્ડન ક્રીમ કીમ માલોસ કરો અને તમારી
નીચેની ત્વચાને તાજગી ભરી રાખો.

ખરબચડી ચામડી પણ નાનુક થશે. દરરોજ રાતે
ચેન્ડન ક્રીમ કીમ પછી ચેન્ડન વેનીસીય કીમ
મહેસપર ચરહન પર અને હાથે લગાડો. બીજી સવારે
તમારી ચામડી મુલાખી અને રેશમ જેવી દેખાશે.

તદન મરેત : આજેજ મોકલો

આ કુપન આજે મોકલો ચેન્ડન ક્રીમ
કીમની ટ્યુબ તથા ચેન્ડન આર્નલ્ડસક પાવ-
ડરો સારા એવા નમુને મફત મેળવો, ક્યો રંગ
જોઈએ તે જણાવો: કુદરતી, શુભાળી કે લાલ.

ડોઝ એન્ડ સીમુર લી.

૩, વીટ્ટ, રોડ, મુંબઈ.

નામ.....
સરનામું.....
.....No. G. 20

અતાતુર્ક કમાલે બ્યારે તુર્કસ્થાનમાં ક્રાંતિની બ્યોત જગાવી ત્યારે પંદ્રીમાં રહેવારી તુર્ક વીરાંગનાઓએ પશુ પોતાના દેશની સ્વતંત્રતા અને તેમાં પોતાનાં બાળકોના ગૌરવભર્યાં સ્થાન માટે એવી જ દિલેરી બતાવી હતી.

પં. જવાહરલાલે અમદાવાદના બાપણમાં શુજરાતણોને એવી તાકાત, હિંમત, ધિરજ અને સ્વાધીનતાની તમન્ના માટે હાકલ કરી છે.

* * *

આજે તો પરાધીન હિંદમાં યુરોપને લશ્કરમાં સ્થાન નથી, નૌકાકાફલાઓ કે હવાઇ કાફલાઓ તો માત્ર નામથી જ આપણે જાણીએ છીએ, પરંતુ બ્યારે આપણો દેશ સ્વતંત્ર થશે ત્યારે તો રાષ્ટ્રના સંરક્ષણને તમામ બોલ્ને આપણા યુવાનોની ઉપર જ રહેશે. અને

ત્યારે લશ્કરી જોખમો જેટ અને લાકી કરતાં વિશેષ હશે.

અલખત સ્વરાજની લડતમાં શુજરાતણોએ શુજરાતને શોભાવે તેવા ફાળો આપ્યો છે, છતાં પૂર્ણ સ્વરાજની લડત તો વધુ બાકરી તાલગુનીની કસોટીએ આપણને સમ્પન્નશે. એ માટેની વ્યાપક તૈયારીઓ શુજરાતણોનાં મંડળો દ્વારા ચલી રહે એ ખાસ જરૂરી છે. મહા-મહાનવી પ્રધાનમંડળો થયાં તેથી આપણે રાજવાનું કે ગંતોપ માનવાનું નથી, કેમકે તે તો પૂર્ણ સ્વરાજની લડતનો માત્ર આરંભ જ છે.

શુજરાતની સ્ત્રીશક્તિ એ વાત બરાબર સમજે છે, પરંતુ શુજરાતભરની સ્ત્રીશક્તિને તે વાત સમજતી કરવી એ રાષ્ટ્રપતિનું મહાત્મ્યન સફળ કરવાનું કાર્ય શુજરાતની જ્યોતિર્ધર જાહેનોએ બજાવવું પડશે. તેમને એ કાર્યમાં સફળતા મળે એજ નૂતન વર્ષની શુભેચ્છા.

વાંચો] પુરાખબર [વંચાવો

નાણાંના જુજ રોકાણમાં વધુ પૈસા ઠમાવાની યોજના માટે પાંચ આનાની ટીકીટો મોકલી નીચેના સરનામે લખો.

મેસર્સ વિમલ બ્રધર્સ, રાવપુરા, વડોદરા.

દેશની દુર્દશાનું કારણ

લેખિકા
શ્રીમતી જયશ્રી રાયજી

આ પણ દેશની અધોગતિનું એક મુખ્ય કારણ અત્યંત છે. બાળલગ્ન, બાળ-મરણ, બાળવિધવા, લગ્ન મરણ વખતે ખોટા ખર્ચ, વિધવા દેડ લાગી તરફ અમાનુષી વર્તન, બહુ પત્નીના રિવાજ, તથા જે અનેક દુષ્ટ રીતી ધર કરી બેઠી છે તે સર્વનું કારણ દેશની અમાનતા છે. આપણું દેશમાં દર વર્ષે ૨૦,૦૦૦ બાળમાતાઓ મૃત્યુવાદમાં મરણ પામે છે એટલે દર મીનીટે ૨૦ માતાઓ મરણ પામે છે અને દર ૧૦૦૦ બાળકો જન્મે તેમાંથી ૪૦૦ બાળક મરણ પામે છે. આપણું ગામડાંમાં સ્ત્રીઓને ધરના પશુ ગણ બગદ કરતાં પણ ઉતરતી ગણવામાં આવે છે. પશુનું જતન થાય છે તેનાથી અર્ધાંશજી જતન પણ સ્ત્રીઓનું થઈ નથી. સ્ત્રીઓ ધાણીના બગદની પેઠે નેહવાના ચાર વાગ્યાથી જે ઘર વૈતરની જુથરીમાં નેહાય છે તે મોડી રાત સુધી ન તેને એ અક્ષર શીખવાની પુરસદ કે ન તેના શરીરની સંભાળ લેવાની સવડ. એક નાનકડી ખોલીમાં રસોઇ પાણી, બાળઉંઘર, સુગવડ, મંદવાડ બધું એક જ સ્થળે આવવા વાતાવરણમાં આ દેશની લાખો સ્ત્રીઓનો જીવનક્રમ ચાલે છે. આ દેશની દુર્દશા થાય તેમાં શી નવાઇ ?

દેશમાં જે કોઇ એક મોટા રાજકીય પક્ષ હોય જેણે સ્ત્રીઓને સન્માન આપી આગળ પડવાની તક આપી હોય તો તે કોંગ્રેસ પક્ષ છે. આજે આ પક્ષે દેશના નવા બપોરનું પ્રમાણે હોંઠા સ્ત્રીકારી રચનાત્મક કામ ઉપાડ્યું છે. નવા પ્રધાનમંડળ

પ્રાન્તોમાં ચુંટાયા છે તેમાં કેટલેક સ્થળે સ્ત્રીઓ પણ અંદર કાર્યકર્તા નરીકે છે. આ પ્રધાનમંડળ આયોજાનું કામ ઉપાડે ત્યારે પહેલી તકે જે એકપક્ષી સમાજબંધનથી સ્ત્રીઓને અન્યાય થયેલો છે તે દૂર કરશે જ એવી અનેક સ્ત્રીઓ ઉમેદ રાખે એ સ્વાભાવિક છે. ઠેકઠેકાણે સ્વચ્છ નહાવા ધોવાની તથા ભજ-રની સવડ ગામડામાં થવાની જરૂર છે. વળી અત્યાર સુધી ગામડામાં માત્ર છોકરાઓને ભણાવવા માટે જ સવડ છે. છોકરીઓને કેળવણી આપવા તરફ દુર્લભ અપાયું છે. ત્યાં માતા પોતે જ અભણ રહે ત્યાં બાળકોનાં માનસ ઉપર કેવી છાપ પાડી શકે ? બાળલગ્ન કરાવવા માટે અથવા લગ્નમરણના ખોટા ખર્ચ કરવા માટે જે સ્ત્રીઓ હઠ કરે છે તેનું કારણ પણ તેઓની અમાનતા જ છે. હુન્નર ઉદ્યોગ ગામડાંમાં શીખવવા માટે વાત થાય છે, પણ આ પણ પુરોને લાયક હુન્નર ઉદ્યોગ. સ્ત્રીઓને તેમના પુરસદના વખતમાં શું હુન્નર આપવો તેના કોઇએ વિચાર સુધાં કર્યો છે ? સ્ત્રીઓને લાયક કયા હુન્નર ઉદ્યોગ છે અને અત્યાર સુધી કેટલી સ્ત્રીઓને હુન્નર ઉદ્યોગમાં રાજ મળે છે તેની ગણતરી સુધાં કરવામાં આવી છે ?

પુરુષ ભણે એક ઉપર બીજી સ્ત્રી લાવી પહેલી સ્ત્રી તરફ યુવામ કરતાં ખરાબ વર્તન રાખે, તેને મારેડુંકે પણ સમાજમાં કોઇએ પણ સ્ત્રીને આમાંથી બચાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે ? સામાજિક દુષ્ટ રીતે અંગે બાળ

વિધવા-ગીચારી સ્ત્રી-દુઝાચારી પુરુષનો ભોગ
બની સમાજમાં ત્વક્તા થાય, તે કદાચ
પોતાના ગેરકાયદેસર અવતરેલાં બાળકનો
હવ લેવા માટે જન્મગ્રાસીપતી સમ બોગવે.
ત્યારે આ બાળકનો પિતા સમાજમાં માન-
પાત બોગવી સ્વચ્છંદી હવન ગુનંતરે તે શું
અન્યાય એટલો છે ? આવી સ્ત્રીઓને માટે
આશ્રમ હોવા જોઈએ. ત્યાં તેમના હવનને
પાછું મનમાર્ગે દોરવા પ્રયત્ન થવો જોઈએ.
સ્ત્રીઓને હિંદુ કાયદામાં, વારસાનો હક્ક નહીં,
વાસી થવાનો હક્ક નહીં તેમજ જન્મ કાય-
દામાં પણ અનેક અન્યાય. તે ક્યાં સુધી
સમાજ નીલાવી મેરો ? પોતાની આપુરી
મીઠકત અથવા પતિની મીઠકતમાં સ્ત્રીને
ભાગ નહીં-ધરમાં બાળકને માતા જન્મ
આપે, ઉછેરે, પતિની કમાણીનો વહીવટ કરી
તેને સાચવી મંઘરી ભેગી કરે, પણ પતિના
મરણ પછી આજ સ્ત્રીને જે વીતમાં ન હોય

તો આ કમાણીમાં હક્ક નહીં. ધરમાં પગાર-
દાર નોકરને વધારે આર્થિક સ્વતંત્રતા,
ત્યારે શોહાણી થઈ વૈભવ ભોગવતી સ્ત્રી એક
દિવસ નીરાધાર થાય. હજીયો વર્ષો પૂર્વે
જે હિન્દુ કાયદા થયા તે શું આ જગાનાને
લાયક ગણાય કે તેને તે ચીલામાં કાયદાનું
અસીયા ગાડું ચલાવ્યાં જ કરવું ? પુરોને
ત્યારે ત્યારે કાયદામાં કંઈ પ્રતિદેશ ભાગે છે
ત્યારે ત્યારે કાયદામાં તે ફેરફાર કરાવી શકે
છે માત્ર સ્ત્રીઓને માટે જ કાયદાની શોખંડી
માંકજ તોડવી મુશ્કેલ પડે છે, ભક્ત ગુલમી-
લસ કહે છે કે,

તુલસી હાય ગરીબકી, કયુ ન ચાલી જાય
મુઝા દોરકે ચર્મસે, તુહા મમ્મ દો જાય.

તો શું આ દેશની અવસ્થા પણ આપણું
દેશની લાખ્ખો નીરાધાર ગરીબ સ્ત્રીની હાય ને
નીસામાનું તો પરિણામ નહીં હોય ?

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ ઘી વાપરવા માટે,
વેપારી એમ્પરનું સરટીફિકેટ ધરાવનાર
ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા
જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબઈ, નં. ૨.

■ ■ સ્ત્રીઓના વારસા હક

ઝેની ઉત્પત્તિ, ઇતિહાસ, વિકાસ અને સુધારણા

સ્ત્રીઓના વારસાહકક વિશેનો ખરડો ડૉ. દેશમુખે એસેમ્બલીમાં રજૂ કર્યો ત્યારથી તે સંબંધે યોગેરથી ચર્ચા થવા લાગી છે. આ ખરડો પસાર થશે તો તેટલેથી જ પતવાનું નથી. ખરડો પસાર થઈ ગયો એ હેતુથી તકનેક કરી છોકરીના વારસા હકનો પ્રશ્ન આગળ લાંબાવવામાં આવ્યો છે. એ જ રીતે વિધવાને મળનારો વારસો મર્યાદિત હોવો જોઈએ કે નહિ તે સંબંધે હજુ મત-બેઠ છે સ્ત્રીઓના વારસા હકકની ઉત્ક્રાન્તિ કેમ કેમ થતી ગઈ તેનું ઐતિહાસિક વિવેચન આ સ્થળે અરથાને નથી સુધારણામાં સમાજની પ્રગતિ, સ્ત્રીઓનું શિક્ષણ અને ફરજ અને તે વિશેનો આદર, બ્યક્તિને વધારે મહત્વ આપવું કે કુટુંબને આ વિશે સમાજનો મત, આ કારણોને લીધે સામાન્યતઃ સ્ત્રીઓના વારસા હકકની મર્યાદા જુદા જુદા સમાજમાં નક્કી થતી ગય છે, આપણે ત્યાં પણ એમ જ બન્યું છે.

પણ ખરૂં રાત્રી સમાજમાં સ્ત્રીઓનો દરજ્જો અને માલિકીનો હક્ક ઓછા પ્રમાણમાં હોય છે. હાથમાં સત્તા હોય તો કુળગણને ત્રાસ આપવો એ રાત્રી મનુષ્યના સ્વભાવની સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિ હોય છે. આને લીધે ધણાખરા સમાજોમાં શરૂઆતમાં સ્ત્રીઓને પૂરી રીતે ઉત્તરવામાં આવતી હતી, અને તેના માલિકી હકક કપૂર કરવામાં આવતા ન હતા. સ્ત્રીઓ ચાંદી, ચોડા, જમીન, દાગીના એ પ્રમાણે મિલકતનો એક પ્રકાર છે. તેને પોતાને પોતાની

ઠ માંયસ્થ ધારાસલામાં ડૉ. દેશમુખ-હિન્દુ સ્ત્રીઓના વારસા હકને લગતા બીલની જે સ્થિતિ થઈ તે સુવિદિત છે. એ બીલની ચર્ચાને અંગે એ આવ્યોય પ્રશ્ન જનતા સમક્ષ હજી તાજેજ છે એમ કહી શકાય. એટલે સ્ત્રીઓના વારસા હકને લગતા પ્રશ્નનો ઝેની ઉત્પત્તિથી માંડીને અત્યારની સુધા છા સુધીનો ઇતિહાસ બાજુવા જેવો તેમજ રસિક છે. બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટીના પ્રાચીન સંસ્કૃતિ અને ઇતિહાસના અધ્યાપક ડા. અ. સ. આળતેકરના મરાઠી લેખ ઉપરથી

ગુજરાતીમાં ઉતારનાર

શ્રી. મૂળશંકર ન દિવેદી

મિલકત હોતી શક્ય નથી, એમ સામાન્ય રાત્રી મનુષ્યોની પ્રામાણિક સમજ હતી. આ સંબંધે અનેક દાખલાઓ રજૂ કરી શકાય. સુસંસ્કૃત મનાતા સમાજમાં પણ સ્ત્રીઓના માલિકી હકકને ધણા સમય પછી થોડી થોડી માન્યતા મળતી ગઈ. રોમમાં સ્ત્રીની ઉમર ચાહે તેટલી મોટી હોય તો પણ, તેને ઇસ્વીસનની શરૂઆત સુધીમાં માલિકી-હકક આપવામાં આવ્યો ન હતો. વિવાહ થઈ ગયો હોય તો. તે કાયદા પ્રમાણે ધણીની 'છોકરી' ગણાતી લગ્ન ન થયાં હોય તો તે આપની છોકરી ગણાતી. એટલે તેને માલિક તરીકેનો જુદો

હકક ન હતો. ઘણા જૂના સમયમાં રોમમાં ધણી પોતાની સ્ત્રીને વેચી પણ શકતો, અને તેને વ્યભિચાર માટે દારૂ મારવામાં મેળો ગણાતો. ક્રિસ્ચિયન લોકો ખંડણીના પૈસાને બદલે રોમન લોકોને સ્ત્રીઓ વેચતા હતા. દયુટન લોકોમાં સ્ત્રીઓ મિલકતને એક પ્રકાર છે એમ સમજાતું. મધ્યયુગમાં યુરોપમાં લશ્કરી નોકરી કરવા માટે મૈનિકને જમીન અપાતી અને તે પગાર રૂપે ગણાતી, પણ એકાદો ઉમરાવ અગર મૈનિક ને મરણ પામે, તો રાત્ર તરત જ તેની જમીન અને સ્ત્રીને પણ ખીજા એક ઉમરાવ અગર મૈનિકને પોતાની મરણ પ્રમાણે કષ્ટ શકતો. ખ્રિસ્તી ધર્મમાં સ્ત્રીઓને ધણી હીન કેમવામાં આવી છે. સ્ત્રીઓ એટલે નરકનું દારૂ; કેમકે ઇવની જૂલને લીધે આદમને નંદનવન છોડવું પડેલું. એમ ખ્રિસ્તિ સંન્યાસીઓની સમજ હતી, આપણામાં પણ નિહતિ માર્ગના અંધમાં આવા જ પ્રકારના વિદ્યારે મળી આવે છે.

ખીજા લોકોની જેમ ઘણા જૂના કાળમાં આપણા સમાજમાં પણ સ્ત્રીઓ એ મિ-કરનો એક પ્રકાર છે એવી માન્યતા હતી. આ માન્યતાના આધારે જ યુધિષ્ઠિરે દ્રૌપદીને હોડમાં મૂકેલી. દ્રૌપદીને સભામાં લાવવામાં આવી તે વખતે તેણે લીધમને જે પ્રશ્નો પૂછ્યા છે, તેમાં મને હોડમાં મૂકવાનો અધિકાર ન હતો, હું ઘસી યઇ નથી, એવા પ્રકારની વિચારમાળા નથી. તેનું કહેવું એટલું જ છે કે, પોતે જાણે જ પહેલેથી ગુણાંમ જનવાથી યુધિષ્ઠિરને મારું સ્વાતંત્ર્ય હોડમાં મૂકવાનો હક નથી. ધણી પોતે જ ગુણાંમ યઇ જાય તો પછી સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય રહે છે જ ક્યાં એમ કહેવું તે પ્રશ્ન સવાલ કરેલો. આ ઉપરથી સમજાય છે કે ઘણા જૂના વખતમાં પત્ની ઉપર પતિની પૂરેપૂરી સત્તા હતી. આપણે એટલું ધ્યાનમાં રાખવું

એક એ કે, તે સમયે કુટુંબના કર્તાકર્તાને સ્ત્રી પ્રમાણે છોકરાં તથા લાઇ ને વેચી નાંખવાનો અધિકાર હતો. આ પ્રકારનો એક શ્લોક મનુસ્મૃતિ, મહાભારત અને નારદસ્મૃતિ એ ત્રયોમાં મળી આવે છે.

માયાં પુત્રશ્ચ દાસશ્ચ ત્રય પવાધના

સ્મૃતાઃ ।

યતે સમધિગચ્છંતિ યસ્ય તે તસ્ય

તદ્ગતમ્ ॥

પુત્ર, પત્ની અને ગુલામ એને પોતાની જીવી મિલકત હોતી નથી, તેઓ જે કાંઈ મેળવે છે તે તેની માલિકીનું ન થતાં તેના ધણીની માલિકીનું થાય છે.

ઉપર લખી વિચાર પદ્ધતિ ને કે રમ્ભિ વગેરે અંધોમાં મળે છે ખરી પણ વૈદિક સમયમાં પ્રત્યક્ષ પરિશિષ્ટિ તેવી નહતી. સ્ત્રીઓ, પુત્ર વગેરેનો માલિકીહક્ક સમાજે માન્ય કયો હતો તે છતાં તાર્ત્વિક અંધોમાં પૂર્વકાલીન વિચાર સરણીને અનુવાદ તેમાં દેખાય છે. હમણાં કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા વગેરે વસાહતોમાં પાસ કરેલો ઠરાવ એકદમ કાયદાનું સ્વરૂપ પામે છે. તેને ખ્રિસ્તી રાજની મમ્મતિ મળવી એક એ. અને તે મળે છે જ. ઇંગ્લેન્ડ સરકાર વસાહતોના કાયદાઓને મમ્મતિ કેવતો, પોતાનો તાર્ત્વિક હક્ક કાગળ પતર ઉપર રાખવાનું જૂલતા નથી. તે જ પ્રમાણે આપણા અંધોમાં છોકરાં અને સ્ત્રીઓના હક્કો કપૂલ કરનાર રમ્ભિકારો છોકરાં અને સ્ત્રીઓ જે કાંઈ મેળવે તે બાપ અગર ધણીની માલિકીનું થાય છે એમ સૂચવવાનું જૂલતા નથી.

વૈદિક સમયમાં સ્ત્રીઓ એટલે પુરુષની ગુલામ એમ ને કે મનાવું નહવું, તેને સ્ત્રી ધન ઉપર મર્યાદિત માલિકી આપવામાં આવી હતી, તોપણ સ્ત્રીના વારસા હકકને સામાન્યતા માન્યતા મળેલી નહતી.

(૧) “ તસ્માત પુમાન્દાવાદોડદા-
યાદા છોઃ ” જાત. મા.- એટલે પુરુષોને
વારસા-હક હોય છે, સ્ત્રીઓને નથી હોતો. ’

(૨) ‘ તસ્માન્નિચયો નિરિદ્રિયા અદા-
વાદોઃ ” તૈત્તિરીય મંદિતા— ‘ સ્ત્રીઓ એ
નિર્જળ છે એટલે તેને વારસા હક નથી. ’

(૩) ‘ દ્વિયો દાયસ્ય નૈજાત ’
જાતપય વ્રાજ્ઞણ— ‘ વારસાહક ઉપર સ્ત્રીઓની
સત્તા જ નથી. ’

આ પ્રકારના ઉદ્ગારો જગવેલી જ
અંદર નથી તો પણ ઉત્તરકાલિન સંહિતા
ગ્રંથોમાં મળી આવે છે. આ ઉપરથી સમગ્રય
છે કે સ્ત્રીઓનો વારસાહક સમાજને માન્ય
ન હતો.

આને પતિને અને પિતાને પોતાની પત્ની
કે છોકરી માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ
પૂર્વે પ્રેમ થતો ન હતો કે શું ? આગળના
પુરુષો ખરેખર પત્યર હૃદયના હતા કે શું ?
એમ કાંઈ પ્રશ્ન કરી શકે. એ લોકોને જવાબ
આપવો મુશ્કેલ નથી, અગાઉ પણ આજની
જેમ જ પિતાને છોકરી માટે અને પતિને
પત્ની માટે પ્રેમ થતો હતો. પણ તે સમયમાં
તેમનો વારસા હક માન્ય કરવો એ અવહેવાર
લેખાતું. મિશ્કત એ પ્રકારની હોય છે, સ્થાવર
અને જંગમ, જંગમ મિશ્કત એટલે ધામિના.
તેની ઉપર સ્ત્રીઓનો માલિકી હક મોટા
પ્રમાણમાં માન્ય કરવામાં આવ્યો હતો એ
આગળ બતાવવામાં આવશે. સ્થાવર મિશ્કત
એટલે મુખ્યતઃ જમીન, કેમકે તે સમયે
જમીનની બહુ કીંમત ન હતી. હાલમાં મર-
કરી દેશ્વરમાં પોતાનો હક નોંધાવવાથી
સામાન્ય રીતે કાંઈ પણ માણસને પોતાની
જમીન કબજામાં લેતાં આવડે છે. અતિ-
પ્રચીન સમયમાં તેવી સ્થિતિ ન હતી. જો
કે જમીન ગામના પ્રત્યેક કુટુંબોને વહેંચી
આપેલી હોય, તો પણ તેની માલિકી ગામ-

મસ્થાની અમર રાજની ગણાય. જેને પોતાની
જમીન, જરૂર પડે તો ખીજની વિરૂદ્ધ અધ-
ીને પોતાના વાજામાં રાખતાં આવડે તેમ જ
ખરેખર મહેનત કરી સરકારી કર ભરવાની
તાકદ હોય, તેને જ જમીનની માલિકીની
જવાબદારી ઉઠાવવી શક્ય હતી. આવી દશામાં
સ્ત્રીઓને જમીનનો વારસાહક કેવો અવહેવાર
હતો. સ્ત્રીઓ એ નિર્જળ છે માટે તેને વારસા-
હક ન હોય એમ તૈત્તિરીય મંદિતામાં લખ્યું
છે તેનો અર્થ વાયકો સમજી શકશે. ઉપર
લખ્યા પ્રમાણેની પરિસ્થિતિમાં પુરુષોને વૈયક્તિક
વારસાહક પણ બહુ વધી શકે તેમ ન હતું.
‘ સંદતિ કાર્યસાધિકા ’ એ ન્યાયે કુટુંબ
કે સામુદાયિક ઘટકનું મહત્ત્વ વધું અને તેની
જ જમીનની માલિકી માન્ય કરવામાં આવી.
વારસાહક હોવા છતાં પુરુષોને પણ તેને વ્ય-
વહારમાં મૂકવું દુષ્કર અને સગવડ વગરનું
લાગ્યું. અને આજની જેમજે રોક કંપના
પ્રમાણે મોટા પ્રમાણની એકમિત કુટુંબો જ
પેટી દર પેટી મિશ્કતના સામયિક માસિક
તરીકે રહેતા હતા. અકિમગન હકોની બાધ
અને મદત્ત જે હમણાં વધુ છે, તે આપણે
ન જુલું જોઈએ.

પૈસાદાર, દરદારના પોતાના કબજામાં
ગપ્પા એ જમીન કબજે રાખવા કરતાં
વધુ મહેનત છે, એટલે તે પરતી સ્ત્રીઓની
માલિકીનો હક પણ જૂના સમયથી
હિંદુ સમાજે માન્ય કર્યો હતો. વસિયત,
બૌધ્ધાવન, આપસ્તમ્ય વગેરે સ્મૃતિકારો
સ્ત્રીઓનો વારસાહક માન્ય કરતા નથી, તે
સૌ સ્ત્રીના ધન ઉપરના હકો આનંદથી કબજે
છે. સ્ત્રીધન ઉપરનો હક તરતજ માન્ય કર-
વામાં આવ્યા તેનું એક કારણ એ હતું કે તે
ધણીવાર સ્ત્રીના પિતા નરકથી મળતું. ધણી
જૂના સમયમાં છોકરી વેચવાનો વ્યાજ જગત-
ભરમાં હતો. વરને છોકરી વેચી તેથી આપને

છોકરી ઉપર પ્રેમ નથી હોતો એવું નથી. છોકરીને વેચતાં જે રકમ આવે તેમાંથી ઘણા મોટો ભાગ સ્વાભાવિક રીતે છોકરીને પ્રેમ ખેટ તરીકે પાછો અપાતો, એટલે સ્વાભાવિક રીતે તેની ઉપર પત્નીની માલિકી થઈ, પતિ તેને હાથ લગાડી શકતો નથી આશ્ચર્ય વિવાદથી થયેલાં લગ્નમાં છોકરીને અપુત્ર મરણ પામે તો સ્ત્રીનું ધન બાપને પાછું મળે એવો જે નિયમ સ્મૃતિમાં આવ્યો છે તેનું કારણ ચતુર વાચકો મગજ શકશે સ્ત્રી ધનનું ક્ષેત્ર સ્મૃતિકર્તા દળે દળે કેમ વધારતા ગયા તે જાણવું મનોરંજક અને બોધપ્રદ છે. પણ તેમ કરતાં અતિ લાંબા સમય જવાનો ભય છે. પતિ જે સ્ત્રીધન પોતાના કામને માટે લે તો તે તેણે વ્યાજ સાથે પાછું આપવું જોઈએ અને જે તે સ્થાવર હોય તો તે પર સ્ત્રીની મૂંઝવણ માલિકી રહે છે અને તે પોતાની મરણ પ્રમાણે વેચી શકે છે એમ કેટલીક મધ્યયુગીન-એટલે ઇ. સ. ૫૦૦ થી ૮૦૦ સુધીના સમય-સ્મૃતિઓમાં લખેલું છે આ ઉપરથી અતિ પ્રાચીનકાળના

માર્ગા પુત્ર્ય દાસક ત્રય વ્યાધનાઃ સ્મૃતાઃ ।
યસ્યે નમધિગચ્છન્તિયસ્ય તે તસ્ય તદ્વનમ્ ॥

જેવી પરિસ્થિતિથી માત્ર વિસગત એવાં વચનોને કેટલું ગાળ અપાતું હશે તે આપણને સમજાય એવું છે. આજે પણ તેજ રીતે યોગ્ય તે દિશામાં સ્ત્રીઓના વારસા હક્કમાં ફેરફાર કરવો જરૂરી છે.

આપણા સમાજમાં છોકરીનો વારસાહક પત્નીના વારસાહક પહેલાં કબૂલ કરવામાં આવ્યો છે. અપુત્ર પિતાની છોકરીના વારસાહક માટે હાલ કોઈ સલાહ નથી, પણ તેનો ઇતિહાસ ધણો મનોરંજની છે. જે વેદકાળમાં સ્ત્રીઓને વારસાહક ન હોવા જોઈએ એમ લોકગત હતો, તે વખતે ભાઈ વગરની છોક-

રીના વારસાહક માન્ય કરવામાં આવ્યો હતો. એનું કારણ એ છે કે, દેખીતી રીતે મિલકત સ્ત્રી વારસ પાસે ગઈ હોવા છતાં તે ખરે જોતાં તે પહેલાં છોકરીના પતિ પાસે અને પછી છોકરા પાસે જાય છે. એટલે સ્થાવર મિલકત કબજામાં કમ રીતે રાખવી એની જરૂર કાળજી રહેતી નહિ. સિવાય છોકરીનો છોકરો પોતાના માતામહને પિંડ પણ આપી શકે, એટલે પિંડદાનની અડચણ પણ ન રહે.

આજકાલ પોતાના પિતાની વાગમદાર કન્યા સાથે લગ્ન કરવાની હોંસ ઘણા યુવકોમાં જોવામાં આવે છે. પણ આથી અવળી સ્થિતિ વેદકાળમાં હતી. ભાઈ વગરની છોકરીને બાપની મિલકત મળતી પણ વર મળવો મુશ્કેલ હતો એ

અન્નાતર ઇષ યોપાસ્તિઘંતુ દત્તવર્મનઃ ।

અથર્વવેદના આ હકાલતથી સમજીશી, લગ્ન કરીને નવી મિલકત મેળવવા કરતાં પોતાના કુટુંબનું અભાષિત સાતત્ય જાળવવા તરફ લોકોનું ધ્યાન વધારે હતું. ભાઈ વગરની છોકરીના છોકરા માતામહની અટકથી ઓળખાતાં એટલે જમાઈ પોતાનો વંશ આગળ ચલાવી શકતા નહિ, એટલે એવી કન્યા સાથે વિવાહ કરવા માટે લોકો ખૂબ નાપુશ રહેતા અને આ વાત ઉપર કોઈને વિસ્વાસ ન આવે.

સૂત્રકાલમાં એટલે ઈ. સ. પૂર્વે ૮૦૦ થી ૨૦૦ વર્ષ સુધીના સમયમાં છોકરીને ઉપનયન અને શિક્ષણ આપવાનું બંધ થયું, અને વિવાહ કરવાનું જ ચાલુ રહ્યું, અને લીધે ભાઈ વગરની છોકરીનો વારસાહક નષ્ટ કરવો એવો મત પ્રચારમાં આવવા લાગ્યો. એ વસ્તુ ગૌતમ અને વસિષ્ઠના ધર્મશાસ્ત્રોમાં દેખાય છે. પણ તેવી છોકરીનો વારસાહક માન્ય કરનારા, સનાતનમાં માનનારા તે વખતે

પણ હતા. મહાભારતના અનુશાસન પર્વમાં ધર્મરાજએ કહ્યું છે કે પિતાનો વારસો ઊકરાની જેમ ઊકરી પાસે પણ જવો જોઈએ. કેમકે પિતાએ ઊકરા તેમજ ઊકરી પ્રત્યે સમાન વર્તણૂક રાખવી જોઈએ, એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે—

‘પુત્રવદ્ધિ પિતૃસ્તસ્ય કન્યા ભવિતુમર્હતિ’

શીખે આ તત્ત્વ માત્ર ભાઈ વગરની ઊકરીઓની આત્મતા જ માન્ય કર્યું છે. આવી ઊકરીનો વારસો મારવણકમ સ્મૃતિમાં વગર સંદેહ પ્રતિપાદન કર્યો છે. નારદસ્મૃતિમાં ઊકરા પ્રમાણે ઊકરી પણ આપના ચરીરથી જ ઉત્પન્ન થયેલી છે એ માટે તેની દેખાતીમાં વારસો ખીળને સોંપવો એ અત્યંત અનુચિત છે એમ કહેલું છે—

અંગાદંગાન્નભવતિ પુત્રવદ્ દુહિતા નૃણામ્ ।
તસ્માદ્વિતૃષ્ણં ત્વન્યઃ કથં ગૃણ્હીત

માનયઃ ॥

આ પહેલાંના કાળમાં એટલે ઈ. સ. ૫૦૦ પહેલાં ભાઈવચ્ચની ઊકરીના વારસા હકક ઉપર કોઈએ હસ્તો કરેલો નથી.

અત્યારે વિવાહનો પ્રશ્ન ઝળેલો છે તે ભાઈવાણી કન્યાનો વારસાહક છે. સમાજ આનો મોટો વિરોધ કરે છે. એટલે સરકાર પણ તે માનવા તૈયાર નથી. એટલે જ ડા. દેશમુખને પણ પોતાના ખરડામાં સમાધાનીનો માર્ગ લેવો પડ્યો.

આ વારસાનો ઇતિહાસ જોતાં એમ લાગે છે કે જે સમયે સમાજમાં સ્ત્રીશિક્ષણ મોટા પ્રમાણમાં ચાલુ હતું અને ઊકરીનાં લગ્ન કરવાં એ ખાસ આવશ્યક નહિ ગણાવ્યું, તે સમયે હિંદુ સમાજમાં ભાઈ હોવા છતાં, બહેનનાં લગ્ન ના થતાં હોય તો બાપની મિલકતમાંથી વારસો મળશે. જગવેદમાં આજી પરિચિતિ દેખાડનારાં વચનો મળે છે. વિવાહ

યથા પત્ની પતિની મિલકતમાંથી બહેનને ભાગ મળે છે એટલે ભાઈએ પોતાની વડિલોપાર્જિત મિલકતમાંથી ભાગ દેવો નહિ. એવો સામાન્ય મત હતો એ—

‘ન જામયે તાન્વો રિક્ષયગરૈકચકાર
ગર્ભે સનિતુર્નિધાનમ્’ ૩-૩૧-૨

આ મંત્ર પરથી દેખાશે. ‘તે’ સમયમાં ઊકરીને વિવાહ કરવાની કાયદેસર, ધાર્મિક કે સામાજિક બંધી ન હતી, એટલે સ્વેચ્છાથી કહો કે અનિવાર્ય કારણ ને લીધે કહો, પણ જે કન્યા લગ્ન કરતી નહિ તેને. વારસાહક માન્ય કરવાનું સમાજને યોગ્ય લાગ્યું હતું. આવી ઊકરીઓનું ‘અમાજ્ઞઃ’ એટલે બાપને ઘેર વૃદ્ધ ચનાર ઊકરી એવું નામ રહેલું. ભાઈ હોવા છતાં બાપની મિલકતમાંથી તેને હક્ક મળતો એ,

‘અમાજ્ઞરિય પિત્રોઃ સવા સતી’
સમાનાદા સદસસ્થામિયે ભગમ્’
શ્રગ્વેદ ૨-૧૭-૭

—“જે પ્રમાણે અવિવાહિત કન્યા પોતાના વડિલ પાસેથી મિલકતનો ભાગ માગે છે, તે પ્રમાણે, હે ઈન્દ્ર, હું પણ તારી કને ધન માંગું છું.” આ વચનો ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે. તેને ભાઈના જેટલો જ વારસા હક્ક મળે કે ઓછો મળે; એ સમજવાનો રસ્તો નથી. તેના ઉપર પોતાના કુટુંબની જવાબદારી નથી એટલે તે ઓછા પ્રમાણમાં મળતો હોવો જોઈએ. આગળ જતાં ઊકરીની ‘રિક્ષણ’ આપવાનું બંધ થયું, અને લગ્ન આવશ્યક બનાવ્યું. એથી ભાઈવાણી અવિવાહિત કન્યાનાં વારસા હક્કનો પ્રશ્ન નિર્ભૂળ થયો. એ પ્રશ્નની ચર્ચા આગળ ઉપર મળતી નથી.

ભાઈ હોય તો પણ બહેનને વારસો ન મળવો જોઈએ એમ સામાન્ય રીતે સ્મૃતિ-ગ્રંથોમાં અભિપ્રાય છે. ઇ. સ. ૫. સુમારે

૫૦૦ વર્ષથી છોકરીઓએ અવિવાહિત ન રહેવું. એવો મત સમાજમાં રૂઢ થયો હતો. સમાજમાં સ્ત્રીશિક્ષણની પૂર્ણાવસ્થા એ જ વખતે ઉત્પન્ન સંસ્કાર બંધ પાડવાથી થઈ. એથી કન્યા માટે પિતાને શિક્ષણનું ખર્ચ કરવું પડતું હતું. એટલે છોકરી સંબંધેનું મુખ્ય ખર્ચ એટલે લગ્ન પ્રસંગ. એ વિશે સ્મૃતિ ગ્રંથોમાં તેક દીક યોગાયોગ કરી છે. લગ્ન ખર્ચની જવાબદારી પિતાના મરણ પછી ભાઈ ઉપર મૂકવામાં આવેલી.

‘અવિધમાને પિત્ર્યૈ સ્વાંશાદુધૃત્ય વા પુનઃ
અવશ્યકાર્યાઃ સંસ્કારા ત્રાતૃભિ પૂર્વ

સંસ્કૃતિ : ૥’

નારદ સ્મૃતિ ૧૨-૧૪

ઉપર ૨૦૦ કરેલાં નારદ સ્મૃતિના વચનો પરથી સમજાય છે કે વડિલોપાર્જિત મિલકત ન મળી હોય તો પણ જાતમહેનતથી મેળવેલી મિલકતમાંથી બહેનનાં લગ્નનો ખર્ચ કરવો એમ સમાજના આગવાઓનો મત હતો. પણ બહુમતવાળાઓનું કહેવું એમ હતું કે, બહેનના લગ્ન માટે આપણાની મિલકતમાંથી ચોથીઓ લાગ મળવો જોઈએ.

‘મગિન્યસ્તુ નિજાદંશાદત્વાંશં તુ

તુરીયકમ્’

આ પ્રકારનાં વચનો અનેક સ્મૃતિગ્રંથોમાંથી છૂટા છવાયાં ગળી આવે છે. પહેલાં કન્યા-વિક્રય પ્રમાણે વરવિક્રય અથવા વાંકડાની પ્રથા બહુ પ્રચારમાં ન હતી, એટલે ચોથિયો ભાગ છોકરીના લગ્ન માટે પુરતો હતો. ચોથિયા ભાગની ચોક્કસ વ્યાખ્યા હજી સમજાઈ નથી. (૧) મિલકતના ચાર ભાગ પાડી તેમાંથી ત્રણ ભાગઓમાં વહેંચવા અને એક ભાગ બહેનમાં વહેંચવો. (૨) પ્રત્યેક બહેનનો હિસ્સો ભાઈના ચતુર્થાંશ રાખવો. (૩) કિંવા બહેન બે ભાગ હોય તો તેને જે ભાગ મળ્યો હોય તેનો

ચોથો ભાગ તેને આપવો, એમ ત્રણ અર્થ નીકળે છે. સ્મૃતિકર્તાને કયો અર્થ સંમેત હતો એ કહેવું મુશ્કેલ છે. બહેનનાં ચોથા પ્રકારનાં લગ્ન થાય તે માટે જરૂરી ખર્ચ ભાઈએ વડિલોની મિલકતમાંથી કરવો એવો ખર્ચ તેમાંથી નીકળે છે. મિલકત થોડી હોય તો ભાઈએ પોતાના હિસ્સા જેટલું ખર્ચ બહેનનાં લગ્ન માટે કરવું જોઈએ એવો મત સ્મૃતિચંદ્રિકામાં પ્રતિષ્ઠાપિત કરેલો છે—

‘અલ્પે વિમાસ્યધને પુત્રભાગસામ્યં ।’

બે તે થોડી હોય તો ફે કરતાં ઓછું ખર્ચ કરવું હોય તો ચાલે એમ બીર મિત્રોદય કહે છે:—

‘તસ્માત્સંસ્કારોપયુક્તદ્રવ્યસ્ય દાનમાત્રં
વિવક્ષિતમ્ ।’

આ ચોથા હિસ્સામાંથી લગ્ન ખર્ચ બાદ કર્યા પછી બાકી રહેલો ભાગ બહેને પોતાની માથે સાસરે લઈ જવો એવો મત ફક્ત શુક સ્મૃતિમાં મળે છે. પિતાના અવગાન પછી મન-મિલકતના ભાગ કરતાં વખતે ભાઈએ પોતાના હિસ્સાનો ચોથો ભાગ બાને અને પોતાની બહેનને આપ્યો ભાગ દેવો એમ આ સ્મૃતિમાં પ્રતિષ્ઠાપન કરેલું છે.

મૃતાધિપે તુ પુત્રાયા ઉક્તભાગદરાઃ સ્મૃતા
માત્રે દયાચ્ચતુર્યા મગિન્યૈ માતુરધિકમ્ ॥

૪-૬-૨૨૯

આથે પોતાની દેવાતિમાં ભાગ પાડ્યા હોય તો તેણે શુક્તના મત પ્રમાણે લગ્ન કરેલી છોકરીને અર્ધો ભાગ આપવામાં મોભો છે એમ નીચેના ઉત્તાર પરથી ખબર પડશે.

‘સમાનભાગા ષ્ઠે કાર્યાઃ પુત્રાઃ સ્વસ્ય
ચ વે સ્ત્રિયઃ ।

સ્વભાગાર્થાદરા કન્યા દૌહિત્રસ્તુ

તદર્ધમાક્ર ॥

દેવતાની ઉપર પ્રાપ્ત કરતાં વધુ પ્રેમ કરનાર શુભચર્ચ (અથવા તે સપ્રસાધના શિષ્ય) છોકરીના વારસા હકકની તરફથી કરે એ સ્વાભાવિક છે. પણ તેમનો એ મત સમાજને ગમ્યો નહિ. બહુમતવાળા સ્મૃતિકાંક્ષે આ હકકના વિશેષી હતા. અને તેમનો જ મત આખરે પ્રભાવશાળી નિવડ્યો.

પરણેલી છોકરીને વડિલોની મિલકતમાંથી ભાગ ન મળે એવો સમાન્ય મત હતો, તો પણ વહેવારમાં બધા તે પ્રમાણે વર્તતા જ એમ નથી. શિલાલેખોમાં કોઈક ઠેકાણે પરણેલી છોકરીને ભાઈ સાથે સ્થાવર મિલકતમાંથી હિસ્સો મળે, એવા પ્રકારનાં પુરાવા મળે છે. મહેસુર શાળના મુદ્દેરે ખામાં એક ખારમા

સેકનો શિલાલેખ મળી આવ્યો છે. અને તે એપ્રિલેક્ષિ કર્ણાટિકાના છઠ્ઠા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયો. તે પરથી માત્રી નામના માણસે પોતાની જમીન પોતાના છોકરા અને છોકરીને વહેંચી દીધી હતી એમ સમજાય છે. ભાગ પડ્યા પછી બીજી પેઢીમાં છોકરીના છોકરાઓએ છોકરાની જમીન ઉપર અતિક્રમણ કર્યું. શિલાલેખમાં આ ગપડાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. છોકરાને તેનો ભાગ ભોગવવા મળ્યો, છોકરીનાં છોકરાંઓ પાસે હતી તે જમીન ન મળી.

પણ એકંદર સ્મૃતિમાં, સંસ્કૃત વાક્યમય અને શિલાલેખોનું અવલોકન કરતાં સામાન્ય રીતે પરણેલી છોકરીને ભાઈની સાથે વડિલોની મિલકતમાંથી ભાગ મળતો નહતો એમ દેખાઈ આવે છે. [ચાલુ]

આદિની સુદ્ધિમાં એક અમૂલ્ય પુરાવાનો વખાણ. જેની લાંબા વખતથી પ્રજામાં ખોટ હતી તેજ

ઋગ્વેદ સંહિતા

નું ગુજરાતી ભાષાંતર.

અનુવાદક: રા. મોતીલાલ સ્વીશંકર ઘોડા, બી. એ. એલએસ બી.

આ પુસ્તકની ઉપયોગિતા માટે લખવાનું હોયજ નહીં. દરેક ધરની લાવણેરીમાં આ પુસ્તક હોવું જોઈએ. આવા પુસ્તકો જેને લાવણેરીમાં ન હોય તે લાવણેરી નહીં પણ ખાલી શોકાનું મંદસ્થાનજ કહેવાય.

આ ગ્રંથ સાવધાનપૂર્વે કરેલ ભાષ્યના આધારે તૈયાર કરેલો છે. તે કુલ આઠ અપરક-૧૬ ભાગમાં વહેંચાયેલો છે.

૧ લા તથા બીજા અષ્ટકના એ ભાગ તૈયાર હોય તે દરેક ભાગનાં ૪૦૦ પૃષ્ઠ અને પાકું પૃષ્ઠ હોવા છતાં મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦. દરેકના.

લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રિં. પ્રેસ, ટાવર પાસે, વડોદરા.

જનોતી પૂનમને અજવાળિયે

[ગમગીત]

જનોતી પૂનમને અજવાળિયે,

આવેને રમિયે -

એને ! ઉઘડ્યાં ઉજમાળાં-

કેવાં ઉગ્યાં જ રતાળાં !

આવે અજવાળિયાંમાં નાહિયે, ઠહેનલે ! રમઝુમિયે !

હસે ઉર વાતે વાતે,

એવી રઢીયાળી રાતે;

અમીરસ તેજના રેટાય, જગમાં બારી ઉઘાળા !

ઉલ્ખળી શીતળ એકાંતે-

વિસામા વળે નિરાંતે ;

શીતળ શાંતિમાં ઠહેરાય, ધેને, કંઈ દુઃખીયારાં !

હજવાં હેયાં ત્યાં અળકે-

હેતે ભરપૂર ધકકે ;

પુલકે રોમે રોમે ને મલકાય માતાં મુખડાં !

ધરણી રળીઆમળીનાં પુણ્ય ખીલ્યાં ઝીલે ભવ મુખડાં !

લલિત

ઉપહાર

કિતખાજરા રેસમન પટે ગહે,

સોનારૂપેથી ગૂંથી મોર મેના ;

રમણીય એ એક કલાતમૂનો,

તેયાર કીધો તુજને સમર્પવા.

માળીતણી બાજમહોંધકી રહે,

પીળી લીધાં સૌરભધો ભરેલાં ;

પુષ્પો સુકુમાર-કુમારવાળાં,

માળા ગૂંથી છે તુજને સમર્પવા.

અને રચી છે ગીતમાળ તેણી,

ગૂંથો મહોં કે' કમનીય કલ્પના

વસંતના રંગ ભરેલ વ્યજના :

સ્વીકારી લે આ ઉપહાર મુન્દર !

સહારવામાં મુજ આ કલાને,

સ્વીકાર મુ' મુજ તથી મપાધો ?

જનોતી મલ'સેકરે

આપણી લગ્નવિધિ

લેખક :

ડૉ. અમૃતરાવ હં. પટેલ, ડી. પી. એચ

મેડીકલ એજીસ્ટ્રેશન ઓફ હેલ્થ,

સુરત મ્યુનિસિપાલિટી

આ પછી દેશમાં દરરોજ સેંકડો લગ્નો થતાં હશે. જુદી જુદી કોમના લોકોમાં તેમના ધર્મશાસ્ત્રાનુસાર લગ્નવિધિ કરાવવામાં આવે છે. આ આખી વિધિનું સાહિત્ય અમુક પુરાણી ભાષામાં રચાયેલું હોય છે. આ જુની ભાષાઓ સેંકડો વર્ષો અગાઉ પ્રચલિત કાળ અને તે સમયમાં લોકો તે ભાષા કાખી, વાંગી અને ખેલી તથા હશે પરંતુ આત્મારે આ ભાષાઓ જીવતી નથી. લોકોના મોટા ભાગ તે ભાષાના એક અક્ષરને પણ સમજતો નથી છતાં આપણી લગ્નક્રિયાઓના સ્ત્રોતો આ જુની ભાષામાં જ હજી ખોલાય છે.

લગ્ન મનુષ્યની જીવનમાં અગત્યનું સ્થાન ભોગવે છે. તેના ઉપર જીવનના આદર્શો અને સુધેરલા જનસમાજની નૈતિક અને સામાજિક સહીશલામતીનો પાયો રચાયેલ છે. દંપતીજીવનના અથવા કહે કે સંસારમાં સ્વર્ગ ભોગવવાના લગ્નક્રિયાથી મંડળ મંડાય છે. આવી અગત્યની ક્રિયામાં લગ્નવિધિ કરાવનાર યું બોલે છે, વરકન્યા પોતે યું બોલે છે, કેવી પ્રતિજ્ઞા લેય છે, કંઈ કંઈ જોખમદારીઓ સ્વીકારે છે આ બધાનું કંઈ પણ જ્ઞાન લગ્ન કરનારને અત્યારના જમાનામાં ઘણું ભાગે નથી હોતું. આ વસ્તુસ્થિતિ બીજકુલ ઇચ્છવા- યોગ્ય નથી.

હાલના જમાનામાં કોઈ પણ મનુષ્ય બ્યારે દુનિયાના વ્યવહારને અંગે કોઈ-પણ જ્ઞાનને કમ્પેન્સેટ કરે છે ત્યારે તે-પોતે સમજી શકે

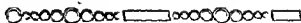
તેવી ભાષામાં તે લખાવે છે. જો તે પોતે સમજી નહિ શકે તેવી ભાષામાં દસ્તાવેજ લખવામાં આવ્યો હોય તો તે માણસ સહી કરતી વખતે પોતાની ભાષામાં દસ્તાવેજની નીચે એવું લખે છે કે ઉપરનો દસ્તાવેજ મને વંચાવવામાં આવ્યો છે અથવા તેના તરજુમો મને સંમતિવાવામાં આવ્યો છે અને તે દસ્તાવેજ ઉપર મેં જણી નોંધને વિચારીને અને અકક્ષ હોશીયારીથી સ્વસ્થ મને સહી કરી છે.

જીવનના વ્યવહારના એક સાધારણ કરાર- નામા માટે આદલી માવચેતી લેવામાં આવે છે; ત્યારે, લગ્ન જેવા અત્યંત ગંભીર અને પવિત્ર અને અગત્યના કરારનામાં વિશેષ લગ્ન કરનાર પોતે કંઈ પણ જાણતો નથી, આથી પણ વધારે શોચનીય વાત તો એ છે કે અત્યારના લગ્ન કરાવનાર બ્રાહ્મણો પણ આખી- લગ્નક્રિયાના સેંકડો સ્ત્રોતોમાંથી બે પાંચનો અર્થ ભાગ્યે જ જાણતા હશે !

આપણા દેશમાં એવી માન્યતા છે કે જુઠું લેણું બધું સારું અને તેમાં અપરચક ફેરફારને સ્થાન જ નથી. આ માન્યતા, ખાસ કરીને ધાર્મિક અને સામાજિક વિષયો માટે ઘણી સમજૂતી છે. આ બાબતમાં પશ્ચિમના લોકો વધારે વ્યવહાર અને સાદી સમજપૂર્વક કામ કરનારા જણાય છે. મુરોપના ઘણા ખરા દેશોમાં લગ્નવિધિ દેશની ચાલુ ભાષામાં જ લખાયેલી હોય છે;

આ વિધિ કરાવનાર અને
લગ્ન કરનાર સ્ત્રી પુરુષ બે
સાધારણ બણેલા હોય તો
પણ આ આખી વિધિને
સમજી શકે છે. આવી રીતે
લગ્નવિધિ સમજવાથી અને
પોતે અધુતા હોય તે જ
ભાષામાં લગ્નની પ્રતિજ્ઞા
લેવાથી લગ્નની નોખમદારી
અને ગંભીરતાનું પરણનાર
સ્ત્રી પુરુષને બરાબર બાન થાય
છે. આ બાબતમાં આપણે
પશ્ચિમનું અનુકરણ શા માટે
ન કરવું ?

આપણા દેશમાં લગ્ન-
વિધિને નામે જે શરસો થાય
છે તે હસવા જેવા છે.
આજથી લગ્નલગ વીસ વર્ષ
અગાઉ મુળમુદ્રા પદ્માક્ષની
હડવા પાટીદાર દાંતિમાં એવો
રીવાજ હતો કે દર દસ
વર્ષને અંતરે જ લગ્નની
મેસમ આવે. અને દર દસ
વર્ષે ફક્ત એક જ વખત,
એક જ દીવસે અને એક જ
વખતે નાના મોટા બધા જ
બાળકોનાં લગ્ન થઈ જાય।
આ વિચિત્ર રિવાજને લીધે
લગ્ન કરાવનાર આજણોની
લગ્નને દીવસે બહુ જ ખોટ
પડતી. દાખલા તરીકે અમ-
દાવાદ જેવા શહેરમાં કદા
પાટીદાર કોમનાં આસરે વીસો
હજાર કુટુંબો હશે. આમાંથી
લગ્નલગ દરેક ધરે લગ્ન તો
હોય જ કરણ કે લગ્ન

બટમોગરો.

(આજ મદારી આંખણીએ અજ પો—એ દાજ)

રાજ ! મદારી આંખણીએ મોગરો.

કે જીગ્યો બટમોગરો.

રાજ ! મદારી બાજમાંડી મોગરો.

કે ખીલ્યો બટમોગરો.

એની હાંખણીઓ કાંઈ નીચી લખો.

બણે ધરતીમાને ચરણે દુખો.

રાજ ! મદારી આંખણીએ મોગરો.

કે જીગ્યો બટમોગરો.

એની સુવાસ પમરે દિગ્દગ્ધતમાં.

એની સુદાસિ બાયે વિશ્વ અનન્તમાં.

રાજ ! મદારી આંખણીએ મોગરો.

કે જીગ્યો બટ-મોગરો.

એની પાંખણીઓમાં ચેતનનાં પૂર છે.

કલા-કુદરતનાં નીતરનાં પૂર છે.

રાજ ! મદારી આંખણીએ મોગરો.

કે જીગ્યો બટ-મોગરો.

રાજ ! મદારી બાજમાંડી મોગરો.

કે ખીલ્યો બટમોગરો.

રાજ ! મદારી આંખણીએ મોગરો.

કે જીગ્યો બટમોગરો.

રમણીક કીશનલાલ મહેતા

પાનદડો

(સાંમીન)

પ્રમુલ ગદારે ઘેર પરીણકા ૩, પાનદડો (૨૬)

પાનદડો દડન'દડો ગ્રાહણ કેસમળી ૩, તીરદડો.

પ્રમુલ ગદારે ઘેર પરીણકા ૩,

પાનદડો-પ્રમુલ. ૧

ઉતારા પ્રમુને ચોરડા ૩, પાનદડો

રેશું મેડીના ગદારે બોલી પાનદડો,

પાનદડો દડન'દડો ગ્રાહણ કેસમળી ૩,

તીરદડો-પ્રમુલ ૧

નાચણ રેશું કુંડીઓ ૩, પાનદડો

પ્રમુને નાચા નડીના નીર બોલો પાનદડો.

પાનદડો દડન'દડો ગ્રાહણ કેસમળી ૩,

તીરદડો-પ્રમુલ. ૨

બોલન પ્રમુને ભાપણી ૩, પાનદડો

પ્રમુને સાડીયો કસાર બોલી પાનદડો.

પાનદડો દડન'દડો ગ્રાહણ કેસમળી ૩,

તીરદડો-પ્રમુલ. ૪

મુખવાસ પ્રમુને એકથી ૩, પાનદડો

રેશું નાખરેકનનાં પાન બોલો પાનદડો.

પાનદડો દડન'દડો ગ્રાહણ કેસમળી ૩,

તીરદડો-પ્રમુલ. ૫

સગાએ ઉતારા આરતી ૩, પાનદડો

પ્રમુને પોણ છત્રીપદમ બોલો પાનદડો.

પાનદડો દડન'દડો ગ્રાહણ કેસમળી ૩

તીરદડો-પ્રમુલ. ૧

ધૈર્યચન્દ્ર ૨. જુદ

તો દર દસ વર્ગે એક જ

દીવમે આવે: છતાં ધારો કે

આ વીમ દગ્ગર કુંડોમાંથી

દર દગ્ગરને ત્યાં જ લગ્ન

મોલ તો પણ એક જ દીવસે

અને એક જ મમયે દર

દગ્ગર બાદલો લગ્ન કિયા

કરાવવા માટે તેથી દીને આવી

છો ? આ દીવમે બાદલોની

લગ્ન કરવાની દિશાબુના બાવ

જડ જ ઉંચા જતા અને

માથાપોને બાદલોની ધણી

મુલામત કરી પડતી અને

મુજરાતી બે ચોપડી પણ

નહિ મળુનાર અમળુ બા-

લણ પણ મેર જતી જઈ

લગ્નકિયા મમય આવતો

અને લગ્નકિયાના સરજન

શો: તેને નહિ આવડના

દોડાથી, જુની મુજરાતી

પડેતી ચોપડીમાં આવતી

સાગી ચોપડીએ મોજાવ

રેશું તેથી જડ દરખાવ

વાગી કવિનાનો ઉપયોગ પણ

લગ્નકિયામાં થતો । દર

પણ મામલોમાં અગાની

મેર મદારાને પ્રામિક

મુજરાતી કિશ્કમ્મી મદેથી

કવિનાએનો ઉપયોગ લગ્ન

કિયામાં મુટથી કરે છે ।

દરુપણ મોટા કદેશમાં

એક જ દીવસે એક સામટા

લગ્નો થાવ છે કારણ કે

જમ્મતી મે.મમમાં અમુ

દીવસ અને અમુ ૩૦: ૧

એનિવર્સઆનુમાર મો:

હોય છે. આ કારણને લીધે ગરમાગરમ રૂઢા અને પામણીયા પાણી વેચનારા બ્રાહ્મણોનો લગ્નક્રિયા માટે ભાવ પૂજાય છે.

વખતના વહેવા સાથે આપણા સામાજિક અને સાંસારિક જીવનમાં અને વિચારોમાં ફેરફારો થાય છે. આજથી પાંચ હજાર વર્ષ ઉપર જે લગ્નવિધિ નક્કી કરવામાં આવી હતી તે આખી યે આપણને અત્યારે અનુકુળ હોઈ શકે જ નહિ. આમાં આવશ્યક ફેરફાર શા માટે કરવો નહિ ? અંગ્રેજોની જુની લગ્ન વિધિમાં પત્નીને એવી પ્રતિષ્ઠા લેવી પડતી કે તે હમેશા ઘણીનો હુકમ માની તેને જ આધીન રહેશે. સ્ત્રી પુરોનો સમાનતાના જમાનામાં આ પ્રતિષ્ઠા આંગ્રજ સ્ત્રીઓને પસંદ પડી નહિ અને નવી ધર્મ ક્રિયામાં પ્રતિષ્ઠા કાઢી નાખવામાં આવી છે ।

સંસ્કૃત ભાષા માટે આપણને ગમે તેટલું માન હોય છતાં જે ભાષાનો એક આંકડો, જનમમાજનો મોટો ભાગ ન સમજે તેમાં લગ્નક્રિયાનું સાહિત્ય હોય અને તેનો જ ઉપયોગ લગ્ન ક્રિયામાં થાય તો તે જેમ આગળ ભાગવત જેવું ગણાય: તે અંગ્રેજી ભાષામાં રચાયેલી લગ્નક્રિયાથી અંગ્રેજોના લગ્ન થઈ શકે તો ગુજરાતી હિંદી, મરાઠી વગેરે ભાષામાં આપણી પ્રાચિન લગ્નક્રિયાના સ્વોપાનુ અનુબુધ જેવા સરળ જોશમાં ભાષાંતર થાય અને તે વડે જ લગ્નક્રિયા ધાય તો શું વંધો હોઈ શકે ?

હિંદુ સમાજમાં પ્રચલિત કાળની લગ્ન ક્રિયાઓમાં, વૈદિક રીતી અનુસાર જે લગ્ન ક્રિયા આર્ય સમાજના પંડિતો કરાવે છે તે એકંદર સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. કારણ કે તેમાં ભાષાંતર કરતાં પુસ્તકોની મદદથી વિવાદ પ્રતિષ્ઠા

પર વધુ યત્ને ખોલે છે અને લગ્નમાં જે જે ક્રિયાઓ આવે છે તેનો ઉદ્દેશ વરવધુને સમન્વયવામાં આવે છે. વળી આ ક્રિયાઓમાંથી, ચોરી ગોડવચાની, કુંભારવાડે જઈ માડી લાવવાની અને પરણ્યા પછી વર વધુને ચાળાની અંદર કકુતું પાણી નાંખી તેમાં રૂપીઓ ને સોપારી વગેરે નાંખી રમાડવાની કેટલીક નકામી અને હાસ્યજનક રૂઢીઓ બાદ કરવામાં આવી છે.

આપણી લગ્નક્રિયાને ધર્મની દ્રષ્ટિએ જેટલી પવિત્ર ગણવામાં આવે છે તેટલી કાયદાની દ્રષ્ટિએ બંધનકર્તા ગણવામાં નથી આવતી. આપણી લગ્ન ક્રિયામાં એક પત્ની-વ્રત અને પતિવ્રતનો સિદ્ધાંત છે પણ તે કાયદાની દ્રષ્ટિએ ફરજિયાત નથી. અમુક કાયદામાં જેવી રીતે તેની દરેકે દરેક કલમો કાયદાના અંગ રૂપે ગણાય છે અને જે કાયદાની અમુક કલમનો ભંગ થાય છે તેવી રીતે સજાને પાત્ર થાય છે તેવી રીતે સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેને લગ્ન ક્રિયાની દરેક પ્રતિષ્ઠાઓ, કાયદાની દરેક કલમોની માફક જ બંધનકર્તા હોવી જોઈએ. આમ જો થાય તો લગ્નની ક્રિયાની અગત્ય જનસમાજ સ્વીકારે અને છેલ્લા દશકામાં, કહેવાતા પ્રેમને નામે, એક સ્ત્રી હયાત હોવા છતાં અને તેને બેત્રણ બાળકો હોવા છતાં, કેટલાક ભણેલાઓ ખીંછ સ્ત્રીને પરણે છે અને કેટલીક સ્ત્રીઓ આવા પતિઓને સ્નેહ (?) ની ખાતર પસંદ કરી લગ્ન કરે છે તેના પર અંકુશ મુકી રાકાય. વળી આપણી લગ્ન ક્રિયામાંથી બહુ પત્નીત્વના સિદ્ધાંતને તિલાંજલી આપવાની જરૂર છે અને તેને માટે હિંદુ કાયદામાં આવશ્યક ફેરફાર કરવાની ખાસ જરૂર છે.

કલાનું સૌન્દર્ય

અનુવાદક: શ્રી. ધનસેન કરે હીરાસેન કરે ત્રિપાઠી

આપણા દેશમાં કલાનો જેવો અનર્થ થઈ રહ્યો છે તથા કલાની જેવી અવેગતિ થઈ રહી છે તેવું જગતમાં બીજા કોઈ દેશમાં નહીં જણાય. આ ખાખતમાં કંઈક દર્શાવે જરૂરી છે. દેશના કેટલાય ધનવાનો પુષ્કળ પૈસા આપીને ચિત્રો ખરીદે છે; સુંદર ફર્નીચરથી દિવાનખંડો શયનગરો છે અને પોતાના મિત્ર સોહીએને બતાવીને પૂછે છે: 'કેમ આ કેવી સરસ સમ્ભવ છે?' સંજેદ કહેવું પડે છે કે એવા ધનરાજ શોખીનોને કલાનું મિશ્રકુશ્ણ જ્ઞાન હોય નથી. તેઓ, એ પણ જાણતા નથી કે સાચી કલા કોને કહેવી? એવા લોકો કેવળ અમુક તરંગથી ખરીદી કરતા રહે છે, પણ એમાં જેઓ આપણા દેશની પ્રાચીનતામાં ગૌરવ લે છે તેઓ કંઈક અશો સાચી કલાને અપનાવી જાય છે; અને જેઓ 'અપ-દુ-ડેઇટ' બની ગયેલ છે તેઓનાં હૃદયમાં કલાની લેશ માત્ર પિછાણ હોતી નથી. અપ-દુ-ડેઇટ ધનાઢ્યોનાં જીવન એવાં હોય છે કે, જેમ એક એંગ્લીયર કદંગી મોટી બેડોળ ધમારત બનાવરાવીને નાણાંનો વ્યર્થ અપવ્યય કરાવે છે. આપણે એવાં અનેક મકાનો જોઈશું કે જે તાડના નીળા ભાગ જેવાં હોય છે અને જેમાં કલાને નામે એવું તો ભરખકકે દંગધમ વિનાનું સિદ્ધ કાતરકામ હોય છે, કે જે જોતાં ઉભા આવે. સાચા કલાકારને એ મિશ્રકુશ્ણ નહિ રહે.

કલાનું મૂળ સ્વરૂપ સાત્ત્વિક લાવાપન્ન કલામાં છે. એના પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણ તરીકે, તમે ગામડાંઓ જુઓ. ગામડાંના લોકો અનેક રંગ ભેરંગી પુષ્પો એકઠાં કરીને દાર બનાવે

અને પછી તે શ્રદ્ધાપૂર્વક પ્રભુને સમર્પે છે. આ ઉદાહરણ ઉપરથી કલાનો સાચો અર્થ એવો નીપજાવી શકાય છે કે—જે કામ માણસ પોતાના અનંશત્માની પ્રેરણાથી, પોતાની સમમ ભુદ્ધિ, કુશળતા અને અનુભવથી આર્થિક લાભ વિના કરે છે તેનું નામ કલા છે. જેમાં સ્વાર્થનો અંશ માત્ર ન હોય, કેવળ લોકોનાં હૃદયમાં ઉત્કૃષ્ટ ભાવના ઉત્પન્ન કરવા માટે પોતાનું હૃદય દેડીને જે નિષ્પ્રભુતા પૂર્વક તૈયાર કરવામાં આવે છે એજ કલા છે અને એનાથી જ જગત પર કંઈક ઉપકાર કરી શકાય છે.

જે વસ્તુ કેવળ પૈસા કમાવા માટે કરવામાં આવે અથવા જેનો ઉપયોગ કેવળ ધનવાનો જ કરી શકે, એને કલા કહેવી, એ વારત્તવિક રીતે 'કલા' રાજદની બદનામી છે. કેટલાક લોકો કલાનો અર્થ વિશ્વાસિતા સમજી બેઠા છે. જે વડે અધિક ને અધિક મોહવ્યામોહ ઉપજે એનું નામ કલા એવું તેઓ માને છે. પણ એ કલાનું અધઃપતન છે.

સ્વ. માધનાચાર્ય શ્રી વિષ્ણુ દિગંબર પલ્લરકરે 'સંગીતની અવનતિ' નામના પોતાના એક વ્યાખ્યાનમાં એક વેળા કહ્યું હતું કે: 'આપણા દેશમાં સૃષ્ટિના આરંભથી સામવેદનાં ગાન થતાં હતાં, અને શ્રી. ભર્તૃહરિજીના સમય સુધી એમ સમજવામાં આવતું હતું કે—સાહિત્ય, સંગીત અને કલા વિનાનો મનુષ્ય એ શિંગડા વિનાનો પશુ છે પણ ધીમે ધીમે સંગીતકલાનો એટલો બધો અનાદર થયો કે સાચા સંગીતને લોક વિસરી ગયા. સમ્રાટ અકબરના સમય સુધી ભગવદ્

ભક્તિના રૂપમાં સાત્ત્વિકભાવ ઉત્પન્ન કરવા માટે સંગીત યતું હતું.

“ પણ એ પછી વિલાસી રાગ મહારાજ્યોને પ્રસન્ન કરવા માટે સંગીતાચાર્યોએ રાગઓની પ્રશંસાનાં ગીત રચ્યાં; અથવા કમોદીપન કરનારાં શૃંગારિક અને મહિરાપાન આદિનાં ગીત ગાવા માંડ્યાં; જેને પરિણામે સંગીતની એવી ખરાબ છાપ પડી ગઈ કે જે આજકાલ જુસ્સી નાંખતી એ કહેણ કમ થઈ પડ્યું છે. આ દેશમાં સંગીત ગાનારાંઓ તરફ ધુણની લાગણીથી જોવામાં આવે છે ।। ગાયન ગાનારી સ્ત્રી, તે શું કદી પતિવ્રતા હોઈ શકે ખરી એમ જોડી રીતે માની લેવામાં આવે છે. વિલાસિતાના યુગમાં કેવળ આર્થિક ભોભને લીધે જે ખરાબ છાપ સંગીતાચાર્યોએ પાડી છે તેનાં આ ફલ છે । આશ્ચર્યિકાની દૃષ્ટિથી વેરયાઓએ ત્યારથી સંગીતનો ધંધો મહણ કયો ત્યારથી આપણામાં ઉપર્યુન્ન ખરાબ છાપ પડી ગઈ છે. ”

મહાન સંગીતાચાર્ય કવ. શ્રી વિષ્ણુ દિગમ્બરજીએ સમ્રાટ અકબર મંબધે એક વધુ કથન પણ કહ્યું હતું. સમ્રાટ અકબરે એકવાર કલા માટે એકું કહ્યું હતું કે-“ જે કલાને વિવેકશુદ્ધિથી અપનાવવામાં આવે તો તે ધર્મચરનું ધર્મચરતત્વ મમજવાના માધનરૂપ થઈ પડે છે. તેની મારફત મનુષ્ય પોતાની માનસિક અને આધ્યાત્મિક શક્તિને પૂરેપૂરી વિકસિત કરી શકે છે કે જેને લીધે મનુષ્યમાં કુશલિતો નિવૃત્ત થવાનો કદાપિ ભય રહેતો નથી. ”

કલાનું મેવન આથી જ, ચેપરકરે કલાની સમજદારી આથી જ, ઉપયોગી છે. કલાનો ઉપયોગ, આથી જ, વિવેકપૂર્વક કરવો જોઈએ કે જે જીવનમાં મહાપ રૂપ થઈ પડે.

કલા મંબધી લોકોએ વિચિત્ર પ્રકારના

મત પ્રસ્થાપિત કર્યા છે. કેટલાકનું એમ કહેવું છે કે, કલા ખીજાં તરવો કરતાં જુદી જ વસ્તુ છે અને ખીજા વિષયોની માફક તે બધાને શીખવી શકાતી નથી. પણ એ કથન ખરાબ નથી. કલા એક એવું તત્વ છે કે જે ભલામ-ખુરામનો ભેદ શીખવે છે. જે લોકો જીવનમાં સફળતા વાંચે છે અને હૃદયગત ભાવથી નવી સૃષ્ટિ રચવા ચાહે છે તે કલાનો પ્રેમ કરી જાણે છે. આધુનિક શિક્ષણમાં કલાનું સાચું સ્થાન છે જ નહીં.

આપણા દેશમાં આજકાલ જે પ્રકારે શિક્ષણ અપાય છે તે પ્રકારમાં જ કલાનો નાશ થાય છે. પ્રાચીન કાલમાં શિક્ષણ-પ્રણાલિમાં કલાનું ઉચ્ચ સ્થાન હતું. એ શિક્ષણ-પ્રણાલિનો પુનરુદ્ધાર થવાની જરૂર છે.

કલાના પ્રલાવથી મનુષ્યનું કોઈપણ કાર્ય સમુન્નત થાય છે અને વિષયજનનની સાથે મનુષ્યને જે સંબંધ છે તેના નિયમોનો આપો-આપ કલા દ્વારા સાક્ષાત્કાર થાય છે. કલાથી મનુષ્ય-જીવનમાં રસસતાનો આવિર્ભાવ થાય છે, કે જે રસસતા પરમાત્માની મહાન સૃષ્ટિ-વ્યવસ્થાની અભિવ્યક્તિ છે.

કલાના ઉદ્દોગ સાધેના સંબંધનો વિચાર કરતાં કહેવું જોઈએ કે-જે વિવેકપૂર્વક ઉદ્દોગમાં કલાનો આવિષ્કાર થાય તો તેનું મહત્વ વધી જાય છે. Fitness and beauty really turn love and worship એમ એક રથજે કહ્યું છે તે કલાને લાગુ પડે છે. વસ્તુની સુવ્યવસ્થાને અને સૌંદર્યને જે કલા કહીએ તો તેની દ્વારા પ્રેમ અને ભક્તિ-ભાવ નીપજે છે. આ પરિણામ લાવવા માટે માત્રી સુવ્યવસ્થા અને સાચા સૌંદર્યનું પૂરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. તેમ થતાં કલા મદન અહ્લુત થશે.

મનુષ્યની શુદ્ધિનો વિકાસ, આત્મા અને

કલા ઉચી સ્થિતિએ પહોંચે ત્યારે જ પ્રભુ એજ કલા; કામ-વિકારની જેનાથી ઉત્પત્તિ રૂપે દેખાત છે, એમાં જેટલી શક્તિ તેટલે અંશે તે ભયંકર છે, વર્તમાન સમયને *materialistic*-

ઢગલ કહેવામાં આવે છે. આ ધાર્મિક યુગમાં શ્રેષ્ઠ પોતાની કલા યંત્રોમાં પ્રદર્શિત કરે છે, એમાં વ્યાપાર-ભાવ હોવાથી કૃત્રિમતા આવી ગય છે, રોમના ઉન્નતિ-યુગમાં આવી કૃત્રિમતા અને આડઅર,

કલામાં પ્રભુ જ ભળી ગયાથી કલાનું પતન થયું. કલાની ધાર્મિકતાનો ત્યાં નાશ થયો એટલે જ તેમાં અશ્વત્તા આવી, અજ જે અશ્વ કલાનો પ્રભાવ યુરોપમાં દેખાય છે તે રોમની પ્રાચીન અશ્વ કલાનો વારસો છે.

આપણા દેશમાં મોગલ સમયમાં સમ્રાટ અકબરની પછી

કલાની આવી જ અવદશા થઈ ગઈ. પવિત્રતાને બદલે કલામાં વિશ્વાસિતાનો ભાવ અહીં દાખલ થઈ ગયો. સુમાર-પ્રધાનતા

એજ કલા; કામ-વિકારની જેનાથી ઉત્પત્તિ થાય એજ કલા; આવી શક્તિ વધી ગઈ; વિશ્વભાવનાનો અભાવ થયો, આત્માની વિવેક

બુદ્ધિ ઓછી થઈ ગઈ અને તેથી કલાની અધોગતિ થઈ.

જે સાચી

કલા છે તે સદ્-સાજ જનતાના અંતરાત્મામાં પ્રવેશ કરી શકે છે, કલા કેવળ રાજ-મહેલોમાં અને ઉત્સવોમાં પરિ-સમાપ્ત થતી નથી, તે તો પ્રત્યેક મનુષ્યના જીવનમાં ઝલકે છે-જે તેની બરા-બર સોંધ કરવામાં આવે તો, જે દેશમાં જેવી સંસ્કૃતિ તેવો જ તેનો કલા-વિકાસ, ન્યાં વિચારોની સ્વચ્છતા, અને આચારમાં સુવ્યવસ્થા અને સૌંદર્ય ત્યાં કલાની સાચી પ્રતીતિ, જે દેશમાં સામાજિક વ્યવસ્થા અશ્વ ત્યાં કલા પણ અશ્વ.

માતાઓને

તમે માની શકો છો બાળકો આપણને અનેક પ્રકારની તાલીમ આપવા આપણે ત્યાં જન્મેલા છે ?

માતૃત્વ એ એક તાલીમ છે, બાળકોને એ એક તાલીમ છે. બાળશિક્ષણ એ એક તાલીમ છે.

માતા યહુ તપશ્ચર્યા, ત્યાગ, વ્રતિહાસ અને સમતા મળે છે. માતા યહુ શરીરનું સ્વાસ્થ્ય, બુદ્ધિની નિર્મળતા અને હૃદયની વિશાળતા માટે છે.

માતા યહુ એટલે બાળકમાં પોતાના આત્માનું દર્શન કરવું એ છે. અને બીજામાં આત્માનું દર્શન કરવું એટલે પોતાના ભાવે બીજાને જોવું.

માતા બાળકોની સેવા કરે છે, તેમાં તે પોતાની જ સેવા કરે છે. બાળકો માતાના મણી નો બંધે થતાં યહુ માતા બાળકોની મંદી છે કેમકે બાળકમાં માતાને આત્મવિકાસ કરવાના સાધનો મળે છે.

બાળકો આપણાં ઘરેણાં જેવી આપણી મિલકત નથી પણ આપણા આત્મા જેવી આપણી મૂર્તિ છે.

ત્રિચુક્રાતીત બાળકો હંમેશા દર્શનીય છે. જેઓ શિક્ષણ આપતા નથી એમ મહાન સદ્ગુરુઓ જેવાં બાળકો છે. જેનું અંદર હૃદય છે તે જેમ પૃથ્વીમાં પ્રકટ બાળે છે તેમ બાળકોમાં પછી હૃદયની સક્રિયતાનું દર્શન કરે છે.

પણ એ મોટા આ દર્શન અસાધ્ય છે.

મનુષ્યો મોટા આ દર્શન સુલભ છે.

ગિરુભાઈ

ભારતની ઉન્નતિ ઇસ્લામ કલા-પ્રેમીઓનું, આથી જ, કારણ છે કે, જે તેઓ ભારતીય કલાનું સારું પુનરુત્થાન ચઢાતા

[અનુસંધાન જુઓ પાન ૨૫૪]

સ્વદેશી

લેખક: સૌ. શ્રીમતી મન્યુદાર

જેમ કોઈ પણ માણસને જન્મથી જ તેના ધર્મ વળગેલો હોય છે, તેમ સ્વદેશી ધર્મ પણ દરેકને વળગેલો છે. સ્વદેશીનું પાલન એ કાંઈ નવું વ્રત નથી,

તેથી જ આપણે કહીએ છીએ કે આપણી સંસ્કૃતિમાં, આપણા સામાજિક રિતરિવાજોમાં, કુટુંબ વ્યવસ્થામાં, શૈજવારમાં, ભાષામાં, રાજ્ય પ્રકરણીય વિષયોમાં કળા-કૌશલ્યમાં, અને પરદેશીમાં, એમ સર્વ વિષયોમાં સ્વદેશીધર્મનું પાલન કરવું એ મહત્ત્વની પવિત્ર દરજ્જા છે.

જ્યારથી હિન્દુસ્થાન સ્વદેશીની ઉપાસના કરવામાં બેઠેલું જનતાંત્રીય ત્યારથી જ તેની પડતી યજ્ઞ. આપણે પરદેશી માલ લેવા લાગ્યાં; અને, તકલાદી વિશ્વાસની માલની આપાત રૂપી જીવલેણ જળો ત્યાગી, આપણને વળગી,

આને આપણે એટલા પરાધીન થઈ ગયાં છીએ કે, ટાંકણીથી માંડીને મોટર સુધી, અને ધરમાં ફીવાથી માંડીને સોલરો સુધી આપણે પરદેશી વસ્તુ વાપરતાં થઈ ગયાં છીએ.

આ પરાધીન સ્થિતિનું લાન આપણને આજથી એક પચ્ચીસી ઉપર થયું. ૧૯૦૬ માં સ્વદેશીની લાવનાએ આખી ઉલાડી, સ્વદેશી વસ્ત્ર અને સ્વદેશી કેળવણી માટે લોકોએ પ્રતિજ્ઞા લીધી. હિન્દીઓની આખી હવે ઉપડી હતી.

પરદેશી માલની મોહિનીએ એવું ગું કયું? આપણો હિન્દી જગ્યા ત્યારે એણે નેધું અને જગ્યા કે:—

“હું તો જનતાંત્રી બેઠું ને દેશી માંભરે રે
હું તો કાતણ કરું ને દેશી માંભરે રે
મારો પાઉડર પરદેશથી લવાય રે
જનતાંત્રી બેઠું ને દેશી માંભરે રે

હું તો નાવણ કરું ને દેશી માંભરે રે
મારો સાથ પરદેશથી લવાય રે
જનતાંત્રી બેઠું ને દેશી માંભરે રે.

હું તો બોજન કરું ને દેશી માંભરે રે
મારો વાસણ પરદેશથી લવાય રે
જનતાંત્રી બેઠું ને દેશી માંભરે રે.

હું તો ગારો બેઠું ને દેશી માંભરે રે
મારો પૈસા પરદેશ વહી જાય રે
જનતાંત્રી બેઠું ને દેશી માંભરે રે.”

અને તેથી જ આજે શ્રી પોકારી બેઠે છે કે,—

“આથો આથો વિદેશી ફેરીઆ રે
મહારાં આંગણીઆં આભડાય;
આથો આથો વિદેશી ફેરીઆ રે”

પરદેશીને આપણે પેસવા દીધા અને, પરદેશી કારીગરોને ઉત્તેજન આપી દેશીઓને જાણે માર્યાં. તેનું જાન મોહું મોહું પણ આજે આપણને થવા પામ્યું છે, તે ઠીક છે.

પરદેશીએ આપણું શું શું નથી ખજાડ્યું? એ “પરદેશી જૂન્યાં ટોપીવાળાં ટોળાં” એ, આપણને અનેક રીતે પાપમાલ કર્યાં છે. ચલણી નાણાંદાર એ કરોડો રૂપિયા ખર્ચી મથા. લોન અને કરન્સી મોટોથી વપાર વધાર્યો, અને કલાર્થ જન્મતાના સિક્કા એમણે આક્રમતા કર્યાં. પરદેશીના રાજ્યમાં,

વાળ કાઢવા માટે
છેલ્લામાં છેલ્લી રોધ
મુજબ બનાવેલો છે.
સુગંધીદાર હોવાથી
અતિ લોકપ્રિય થયો છે.
એક વખત વાપરવા
મલામાલ છે. દરેક
ઠેકાણે વેચાય છે.

BANISH
SUPERFLUOUS
HAIR

DELICATELY
PERFUMED

બાદશાહી
ડેપીલેટરી
પાઉડર

તમારી સુકામળ ચામ-
ડીના રક્ષણ માટે સર્વો-
તમ સાબીત યક્ષ
ચૂકશે છે.

BADSHAH
DEPILATORY POWDER

સી. સી.
મ હા જ ન
એન્ડ કું.

C.C. MAHAJAN & Co, BOMBAY 2

મુંબઈ નં. ૨

શ્રીઓના દરદો ઉપર ચોક્કસ ઉપાય

શ્રી-સહાગ

અમક બીજા દવા માટે
સાવચક્ર અભ્યાસ આપા
નવું જીવન બચાશે

મદર લાહીવા, રતુદા થ-
વંદત્વ, નખખાઈ, કમુપાપડ.

ગુજરાત આયુર્વેદિક સામગ્રી

વધુ માહિતી માટે પત્રવ્યવહાર કરો—

૪૪૬, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા

અને

શ્રી સયાજી બાળજ્ઞાનમાળાના

પસંદગી પામેલા ઉત્તમ કોલિના

પુસ્તકો.

સૂચી : સૂર્ય વિષેની વિગતવાર માહિતી વિજ્ઞાનની દ્રષ્ટીએ આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે. મૂલ્ય : ૦-૧૨-૦.

ગર્ભવિદ્યા : જનસંભાળ માટે આ પુસ્તક એટલું બધું ઉપયોગી છે કે આ વિદ્યા ન જાણવાથી અનેક ગેરફાયદાઓ મનુષ્યને પોતાના જીવનમાં લોગવવા પડે છે. ગૃહસંસારમાં પ્રવેશ કરતાં પહેલાં અગર તો પછી આ વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવા ખાસ અમારી ભલામણ છે. મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

ખેતીના ઉપદ્રવો : આ પુસ્તકની મુચ્ચતાઓ અમલમાં મુકવાથી ખેડુતો તેમજ જમીનદારો પોતાની ઉત્પન્ન અમણી કરી શકશે. ખેડુતોને ઉપદ્રવકારક યજ્ઞ પડતી જીવાત સામે કેવી રીતે બચાવ કરવો તે આ પુસ્તકમાંથી જાણી શકશે. મૂલ્ય : ૦-૧૪-૦.

હંગ્લાંડ અને હિંદુસ્તાન : હિંદની આર્થિક સ્થિતિ સંધારવા માટે શ્રી. રમેશચંદ્ર દત્તે અત્યવેલા આંદોલનોમાં હિંદને સંપૂર્ણ સ્વરાજ્ય અપાવવાની ધમકી રાખનારાઓને ખાસ મનન કરવું પડે છે. મૂલ્ય : ૦-૧૫-૦.

[ ] ગુણમુન્દરીના ગ્રાહકોને પંદર ટકા વળતર મળશે [ ]
લખો:-

શ્રી લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ,

રાવપુરા—વડોદરા.

“હીરા ને હેમ ગયાં, કાગળ ને કાચ રહ્યા,
કપોર નાણું ચાકું કીધું”

ભારત પરદેશીએ પાપમાલ કીધું”

પરંતુ એકલા પૈસાથીજ તે ધરાયા નહીં.
આપણા કારીગરો અને, એમની હાથકળા
પણ ખૂંચવી લીધી,—

“હાથની કળા હણી સૌ મંચે હીન્દીતણી,
સંચે સત્યાનાથ કીધું” :

ભારત પરદેશીએ પાપમાલ કીધું ।
અંગુઠા આંગળી કાપી કારીગરી,
ઢાકા મલમલ બંધ કીધું,

ભારત પરદેશીએ પાપમાલ કીધું”

પણ આટલેથી આપણું ‘સ્વદેશી’ મત
ડગાવવામાં એ અટક્યા નથી. આપણને
નાસ્તિક બનાવનારી કારકુનીયા કેળવણી આપી,
પરીક્ષા મારફત એમણે યુવાનોનું અને યુવ-
તીઓનું સોહી ચૂસી લીધું છે.

એટલું તો જાણે દીક; પરંતુ એમણે
ધર્મમાં પણ હાથ નાંખ્યો છે; અને આપણી
દેહ એમણે અબડાવી છે:

“શીતળાની ટાંકમાં સહુ હિન્દુના હાડમાં,
ગૌરજા લરી, બદ કીધું”

ભારત પરદેશીએ પાપમાલ કીધું.”

આમ, પરદેશીના શબ્દમાં, ‘દેવ કુંગરે
આલ્યા ગયા, અને પીર મકકે ગયા’—એમ
પાઠીઓએ આપણને શીખવવા માંડ્યું છે.

શરીરનાં સરવ ઘટયાં અને લસકરી તાલીમ
મળતી બંધ થઇ. આપણને હથિયારબંધીનો
કાપડો કરી, ઓઝડમાં પૂર્ણ એટલે,

“શરાનું શર ગયું, દેવતદેવાનું ગયું,
વીરોનું ‘પણ’ પણ લીધું”;

ભારત પરદેશીએ પાપમાલ કીધું”

જે દેશમાં આપણો જન્મ થયો, તે દેશ-
નીજ આપણે સેવા કરવી અને તે દેશનીજ

સેવા આપણે લેવી—એવો સ્વદેશીનો
સિદ્ધાંત છે.

“સળી બૂમિ ગોપાલકી” ગણવા છતાં
સ્વદેશીનો સાચો ઉપાસક જન્મ અને સ્વભાવ
દ્વારા, પોતાને લાગે આવેથી સ્થિતિ પૂરતોજ
વિચાર કરે એમાં કાંઈ ખોટું નથી.

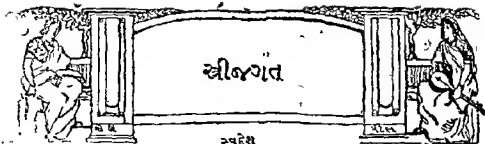
કારણકે સ્વદેશીધર્મ એ ‘પતિવ્રતા ધર્મ’
જેવો છે. પતિવ્રતા સ્ત્રી જેમ, ગમે તે સ્થિતિ
વચ્ચે પણ, પતિની જ સેવા કરશે તેવીજ
રીતે, સ્વદેશીનો ઉપાસક પણ ગમે તે સ્થિતિ-
માં પણ સ્વદેશી ધર્મને જ વળગી રહે એમ
થવું ઘટે છે.

સ્વદેશી ધર્મનાં પાલન ઉપર જુદે જુદે
વખતે પ્રજાજીવનનાં જુદાં જુદાં અંગો ઉપર
હુમલા થવાનો સંભવ રહે છે. માટે તે કાળે
અને તે બાબતમાં આ ધર્મનું રક્ષણ કરવા
ભગીરથ પ્રયત્ન કરવો એ આજનો પણ
યુગધર્મ છે.

કોઈ પૂછશે ‘સ્વદેશી તે શું?’ અને તે
શા માટે ?

‘આજે હવે કોઈને સમજાવવું પડે એમ
નથી કે, સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિનું મોટામાં મોટું
સાધન સ્વદેશી છે: કારણકે સ્વદેશી દ્વારા જ
દેશનો આર્થિક સ્થાવ બંધ થશે. કરોડો ગરીબ
લોકોને ધંધા મળશે. ગામડાંઓ પગભર થશે:
જીવસેવ્ય હરિદાષ મોળી થશે. અને દેશમાં
સ્વાભિમાન જાગશે.

વળી દેશના રિવાજો તથા સામાજિક
આદર્શો વિશે આદર વધશે, અને સ્વધર્મ-
નિષ્ઠા જાગશે. સ્વદેશી દ્વારા સ્વદેશી સંસ્કૃતિનો
ખ્યાલ આવશે અને તે દ્વારાજ સ્વદેશને
અનુરૂપ, રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ પણ મળી શકશે,
અને એ રીતે આપણે સ્વરાજ્યને લાભક
બની શકીશું.

સ્વદેશ

આસત્તમના કાયદામાં સુધારાની માંગણી : મુંબઈની ૪૨ નેટવી અગ્રણ્ય સ્ત્રી સંસ્થાઓના આયોજે ગઈ તા. ૨૯ મી સપ્ટેમ્બરને સુધારાની મુંબઈની વિસ્તૃત કોલેજના હોલમાં ખાસીય મેકલીના પ્રમુખપદે સ્ત્રીઓની નહેરે સમા મળી હતી. તેમાં મુખ્યસ્થ ધારાસભામાં શ્રી. બી. દાસે હામલ કરેલાં ૧૯૨૯ ના બાલકન પ્રતિબંધક કાયદામાં સુધારા કરવારા બીલના સિદ્ધાંતને ટેક આપવા કરાવે અને બાપલો યથા હતા. સલાએ, આ બીલને પ્રથમ સ્થાન આપીને એને વહેલી તકે પસાર કરવાની હિન્દી સરકારને, મુખ્યસ્થ ધારાસભા અને રાજસભાના સભ્યોને વિનંતિ કરીને હરાવ પસાર કર્યો હતો. સમિતિએ વધુમાં એવો હરાવ પસાર કર્યો હતો કે, બ્રિટિશ હિન્દની બહાર જઈને બ્રિટિશ હિન્દની પ્રજા બાળકન પ્રતિબંધક કાયદાનો ખંગ કરે છે અને એ રીતે કાયદા હેઠળની સભામાંથી છટકી તપ છે એમ થતું અટકાવવા માટે અને બ્રિટિશ હિન્દની સર્વ અદાલતોમાં એક સરખું કાયદાનું ધોરણ રહે તે માટે મી. બી. દાસે હામલ કરેલા બીલમાં એક એવી કલમ વધારવી કે નેથી બ્રિટિશ હિન્દની હદ બહાર આ કાયદા સામે કરેલા ગુન્હાઓ માટે બ્રિટિશ હિન્દની પ્રજા હિન્દી ફોજદારી કાયદા હેઠળ થએલા ગુન્હાઓની માફક જ સજાપાત્ર કરી શકે.

ખાસીય મેકલીને પ્રમુખસ્થાનેથી બાલકનના પ્રસ કંપર પ્રકાશ પાડતું વિવેચન કહ્યું હતું. માર્ક ન્યાયમૂર્તિ મી. પાટકરે આ સર્વ સુધારાઓ વિગતવાર સમજાવ્યા હતા. તેમણે જણાવ્યું હતું કે પુરોણે રચેલા કાયદાઓને કારણે કેટલાક પુરોથી હિન્દી સ્ત્રી અન્યાય ભોગવતી આવી છે. હિન્દુ કાયદો તે ખાસ કરીને સ્ત્રીઓને વારસા હક્ક, વાલીપદ અને વનની બાબતમાં અન્યાય

કરે છે, એટલે એ કાયદાઓમાં સુધારા કરવા માટે સ્ત્રીઓએ ચળવળ કરવી જ લેણી. ૧૯૨૯ માં બાળકન પ્રતિબંધક કાયદો પસાર થયો ત્યાં સુધીના બાલકન નિયંત્રે લગતી ચળવળનો વિગતવાર ઉત્તિહાસ કહીને એ કાયદામાં ક્યાં ક્યાં સુધારાની જરૂર છે તે તેમણે સમજાવ્યું હતું. ડૉ. મીચ જરખાત મીસ્ત્રી, શ્રીમતી મુરારીયા મીરી, શ્રીમતી યેશી લક્ષ્મીબાઈ જમશીદનદાસ, શ્રીમતી સરોજિની મહેતા, શ્રીમતી જયશ્રી રામજી, શ્રીમતી રાણી વૈયજી, શ્રીમતી અવતિકાબાઈ ગોખલે, શ્રીમતી ડૉ. માલિની સુખવનકર, શ્રીમતી રાનાલાબાઈ ઝેંડકર અને શ્રીમતી બલુબહેન કક્કર પણ બોલ્યા હતા. શ્રીમતી સુશીલાબહેન નેહીએ વસ્તીગણતરીના આકાશો દ્વારા બાલકનની કશવતનું ખ્યાન કહ્યું હતું. તેમણે કહ્યું, ૧૯૨૧ માં ૧૫ વર્ષની હેઠળની વયની વિધવાઓની સંખ્યા ૩,૩૧૫૦૦ ની હતી મુંબઈ હાલમાં જ ૧૨૩૧ માં પાંચ વર્ષથી ઓછી વયની વિધવાઓની સંખ્યા ૧૧૪૭૧ ની હતી. બાળકન પ્રતિબંધક કાયદો પસાર થવાના સમય દરમ્યાન હનરે બાલકનો યથા હતા તેમાં કેટલાક તે સરચળક હતાં. ૨૫ વર્ષના એક ધુવાનનું બહો વર્ષની બાળા સાથે અને ત્રણ વર્ષના બાળકનું દસ માસની કન્યા સાથે લગ્ન થવાના બનાવો એ દરમ્યાન નોંધાયા છે.

ખાસીય તાલધારખાને પ્રમુખનો આભાર માન્યા બાદ સભા વિસર્જન થઇ હતી.

ગાળખતનીપર અત્યાંચાર ગુજરવાર પુતિદેવ ! તેર વર્ષની બાળખતનીને નિદંય માર મારવા માટે ગુજલમ ગાયવાડીમાં રહેના વીસ વર્ષના એક ગુજરાતી ગુજકને નીલ પ્રેસી. મેહરૂદ્ડ મી. ડી. એન. ડી. ખંડાવાળાએ એક માસની સાલી કેદ અને રૂ ૧૫૦ નો દંડ અને દંડ ન કરે

તો ૧ અડધ ડિયાની વધુ રેલની સજ કરી છે. આ યુવક એક વર્ષ ઉપર પરણ્યો હતો. તો ૧ લી સપ્ટેમ્બરે તેણે તેની મળીને 'નિર્દય રીતે મારી હતી. આરોપીની સ્ત્રી એક પવિત્ર આસનીયા પર બેઠી હતી. આરોપીએ તેના પર બેસવાની તેને મનાઈ કરી હતી. એથી ચીડાઈને રમના બારીબારણા બંધ કરીને પત્નીને ખૂબ મારી હતી. બાળાની બૂમ સંભળી પડોરડીએ બારણામાંથી બેધુ દત્ત. સાંજના ૪-૩૦ વાગ્યાથી ૬ વાગ્યા સુધી આમ ચાલ્યા બાદ આરોપીના સગાએ બારણા ખોલ્યાં હતાં. એક પડોરડીએ આ બીનાની પોલીસને ખબર આપી. બાળાને છ. ડી. હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવી. બાળાને શરીર પર ૧૭ જગ્યાએ માર પડ્યો હતો. આ છતાં કોર્ટમાં પત્નીએ તો હિન્દુ પતિવ્રતા નારીની માફ જ મતિનો બચાવ કર્યો હતો. ચેન્ન-રૂટ્ટે આરોપીને સજ કરતાં સખત ઠીક કરી હતી અને દાખલે બેસાડવા માટે આ સજ કરી હતી.

આપઘાત : આઠ આઠ વર્ષના પરિણિત છવન પછી પણ સંતાન ન થવાથી હતાસ યજ્ઞને મણિબાઈ મોહનલાલ નામની ૨૪ વર્ષની યુવરાણી સ્ત્રીએ મુંબઈમાં શરીર પર ધાસતેલ છાંટી ને સજાની આપઘાત કર્યો.

મુસ્લીમ બની : બચુબાઈ ઉર્ફે લક્ષ્મીબાઈ નામની ૩૦ વર્ષની વયની એક બારીયા સ્ત્રીએ મુસ્લીમ ધર્મ અપભત્યાર કર્યો છે. મુંબઈના વડા ઇલાકા મેજસ્ટ્રેટ સમક્ષ તેણે ઉકેરેસન નોંધાવ્યું છે. તે લક્ષ્મીબાઈ મુસ્લીમી વિધવા છે. મુસ્લીમ સાથે પ્રેમમાં હોવાને કારણે આ પગલું લીધાનું જણાય છે.

સુરતમાં સ્નેહલગ્ન : સુરતમાં સગમપ્રસામાં માગા મહેતાની શેરીમાં રહેતી ગર્જડ સોની ન્યાતની બાંગા કુમુદના વિવાદ એ જ જ્ઞાતિના લગ્નમય પચાસ વર્ષની ઉમરના નગીનલાલ મોલીરામ સાથે થયા હતા કુમુદને તેની જ જ્ઞાતિના યુવક નટવર-લાલ નાયુબાઈ બગલ સાથે સ્નેહ લેતા એટલે બંનેએ અધિનકુમાર જઈને હિંદુ વિધિ પ્રમાણે સ્નેહલગ્ન કર્યાં જ્ઞાતિમાં બારે સનસનાડી ફેલાઈ ગઈ.

પતિદેવ : અમદાવાદમાં એલિસમીજમાં લેન સોસાયટીમાં રહેતી ૧૮ વર્ષની બાઈ ઉમિયા પર

તેના પતિએ એલિસ નાખ્યો કહેવાતાં પોલીસ તપાસ કરે છે.

પવિત્ર કુંડમાં ન્હાવાની ના : હરિજન પ્રબંધના પ્રચારકો કાઠિયાવાડનાં પ્રવાસે નીકળેલ બનીતાં સો કાર્યકર અને હરિજન સેવક સંઘન ઉપધ્યુષ્ય શ્રીમતી રામેશ્વરી નેદર જુદાં જુદાં સ્થાનેથી સુલાકાત લઈ દ્વારમાં ગયાં હતાં. ત્યાં દ્વારખાના શહેરીઓએ તેમનો સત્કાર કર્યો હતો. પણ તેમણે દ્વારખાધીરાનાં દરોન કરતાં પહેલાં પવિત્ર કુંડમાં ન્હાવાની ઇચ્છા થતાં ત્યાં ગયાં પણ કેવલાક સનાતનીઓએ પવિત્ર કુંડમાં સ્નાન કરતાં મહેલાં એક શુદ્ધિસ્નાન કરવાની માંગણી કરી. એનો સ્વીકાર ન કરતાં બારે શોરમકોર થયો અને સ્નાન કર્યા વિના જ તેમને પાછા ફરવું પડ્યું. દ્વારખાધીરાના મંદિરમાં પણ તેમને દાખલ થવાની શ્રીમાન શંકરાચાર્ય તરફથી મનાઈ કરવામાં આવતાં તેમણે ત્યાં દરોનારો જવાની ના પાડી હતી. બેઠાં પણ મંદિરમાં દરોનારો જવાની તેમની ઇચ્છા હતી છતાં વડોદરા સરકારના મદદાકારીએ તેમને જણાવ્યું હતું કે મંદિરમાં પ્રવેશવા નહિ દેવાનો તેમને કુકમ મળ્યો છે.

સ્ત્રીઓ માટે ઉદ્યોગવર્ગો : કિંદીમાં નવેમ્બર માસથી સરકારી કોટિજ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુટના મહાનમાં દર રવિવારે સવારે ૧૧ થી બપોરના ૩ વાગ્યા સુધી સ્ત્રીઓ માટે ખાસ ઉદ્યોગ વર્ગો શરૂ કરવામાં આવનાર છે. આ વર્ગોમાં વિદ્યાર્થીનીઓને ધોવાની, ઘાંઘ કાઢીંગની, અને રંજવાની કળાનું વ્યવહાર અને પીજી જ્ઞાન આપવામાં આવશે. ચક્રવર્તીયોગમાં અનુકૂળ બને તેવાં સાધનો અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ પણ તેમને શિખવાશે.

પતિની ચિંતામાંથી બેઝી કાઢી : મમીર-પુર છલ્લા (યુકત પ્રાંત)નાં લક્ષ્મીસિંગ નામના એક પોલીસ સિપાઈનું અવસાન થતાં તેની પત્નીએ પતિની ચિંતામાં ચડી સતિ થવા પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ કોઈદર અને પોલીસ સુપરિ. એ તેને ચિંતાપરથી બેઝી કાઢી મરતાં બચાવી હતી. પતિના મરણથી તે ગાંડી જેવી થઈ ગઈ હતી.

મુસ્લીમ લીગ : નારી વિભાગ : મુસ્લીમોની સંસ્થા અખિલ હિન્દ મુસ્લીમ લીગનું વાર્ષિક અધિવેશન લખનૌમાં મળી ચ્યું તેમાં આ

વર્ષે મુરદમી લોચ નારી વિભાગની સ્થાપના પદ છે. એનાં પ્રમુખ નાનપરાના સ્ત્રીનીયર રાણી છે. ઉપપ્રમુખ બેગમ વાસીમ, મંત્રી મીસીસ હરીદ ખત્રી, સંયુક્ત મંત્રીઓ બેગમ અબ્દુલ હાદીયા અને બેગમ મેહુના ખાતુન છે. અન્યાર સુધી કોમી પ્રાંતમાં હિન્દ સમરતની સ્ત્રીઓએ એકતા બતાવીને અપૂર્વ સંગઠન દાખવ્યું હતું. એટલે આજે કોમવાદી નારી વિભાગ રાજ કરવાનું પગલું તદ્દન ઇચ્છવાનું નથી.

પ્રકીર્ણ : (૧) ૨૫. અબ્બાસ બાપુના પુત્રી ક. હાદીદા તેમજ શિક્ષણ સાસના અબ્બાસ મદિ જર્મની ગયા છે. (૨) કુર્મની તરુણી ક. મલ્લાવતી ચિન્નાપા લંડનની બેકેટ કોલેજની કીર્ણમા લઇને પાછી હિન્દ આવી છે. તેને ખાતાની શિષ્યવૃત્તિ મળી હતી. (૩) મુંબઈમાં કુસુમ બાબાચંદ્ર ઓપલે નામની ૧૫ વર્ષની દક્ષિણી વિદ્યાર્થીની સપ્ટેમ્બરનો આખરે ગરમ પાણી કરવા બાબે સજાવાવા જતા દાકી મરણ પામી. (૪) બંગાળ સરકારે મીદનાપુર જેલમાં બંગાળ સ્મન ધારા હેઠળ રાખવામાં આવી સ્ત્રી નજરકેદી કુમારી લીલા નામને તેના પિતા સાથે દાકામાં રહેવાની છૂટ અપાઈ છે. છેલ્લે વર્ષ પડેલાં તેની ધરપકડ થઈ હતી.

વિદેશ

વિદ્યાર્થીનીઓને લશ્કરી વિદ્યાનું જ્ઞાન : તુર્કીની માધ્યમિક અને હાઈસ્કૂલોમાં તેમજ યુનિવર્સિટીમાં શિક્ષણ લેતાં સર્વ વિદ્યાર્થીનીઓને લશ્કરી વિજ્ઞાનનું જ્ઞાન આપવાનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે. એને માટે ન્હુદા ન્હુદા અસ્થાસકમો તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે. તે પૈકી પ્રથમ અબ્બાસ-કમ એવો છે કે બાળાઓને સૈન્ય ભરતી અને જમાવડને લગતી વિગતોનું જ્ઞાન આપવું; ઉપરાંત લશ્કરી સિસ્ટ અને લશ્કરી કાનૂનો પણ એમાં સમાવેશ થાય છે. દરિયારે અને નદીઓના

ઉપરોચ્ચની પણ એમને તાકીમ આપવામાં આવશે. વિમાનોના હલ્લા સામે રક્ષણ-લેવા માટે એની એરફોર્ટ ગતના ઉપરોચ્ચની પણ તેમને પરિચિત કરવામાં આવશે. વળી વૈદ્યકીય સાર્વજનિક કાર્યોની તેમજ લશ્કરી માહિતીઓ કેમ પૂરી પાડવી તેની પણ સમજણ અપાશે. બીજાં વર્ષના કાર્યક્રમમાં મશીનગનેનો ઉપયોગ, શેલ અને તોપખાનના અભ્યાસ, ટોપોગ્રાફી, યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ અને ઘનવેચ-નું જ્ઞાન, અને મોખરાની પદ્ધતિ રહીને કરવાનાં કાર્ય વિશેની માહિતીઓ અપાશે.

સ્ત્રી વિમાનોનો રેકૉર્ડ : ન્યુઝીલેન્ડની બાલ્લીની સ્ત્રી વિમાની મીસ જન બેટન તા. ૧૩ મી એપ્રિલને ન્યુ સાઉથ વેલ્સના રીયમોન્ડ ખાતેથી એસ્ટ્રેલીયા-ઇગ્નાંડના એકલ ઉડવાને ઉપડી હતી. તા. ૨૦ મીએ તે રેન્ડન પહોંચી હતી. અને ત્યાંથી તા. ૨૧ મીએ અક્લાહાબાદ જઈ ત્યાંથી પણ આગળ વધી તા. ૨૪ મીને રવિવારે સાંજે ૩-૪૬ વાગ્યે ઇગ્નાંડમાં લીગપની ખાતે પહોંચી છે; આમ પાંચ દિવસ અંદર કલાક અને સોળ મીનીટમાં તેણે પ્રવાસ કરીને ૬ દિવસ, ૮ કલાક અને ૪૫ મીનીટનો મી. હોલિન્ડનો રેકૉર્ડ તોડ્યો છે.

સીઆમની સ્ત્રીઓ પોકાર : સીઆમની ધારાસભાની આગામી છુટ્છામાં મીસ આનોમ બુનાએ ઉમેદવારી કરી છે. તેઓ નિવેદન કરે છે કે : જ્યારે કામદામાં એક કરતાં વધુ સ્ત્રી પરણવાનો સત્તા નથી તો પરણી નથી શકતી એવી સ્ત્રીઓએ શું કરવું ? હમણાં જે સગીર પરણેલોને કહેવા બાળકો સાથે તેમના પિતાએને આરકમાં રાખવા દેવાની મનાઈ કરતો કાયદો છે તે ફેરવવાનો જરૂર છે. એ કાયદાને લીધે ઘણી વખત આવાં બાળકોને કોઈ પણ નવનો વારસો મળ્યો નથી. બાળાઓને પરણ્યા દેવાની સંપૂર્ણ છૂટ આપવી એછાએ કારણ કે જેલની વસ્તીમયુતરીના આંકડા મુજબ સીઆમમાં બાળક બાળકોના જન્મનું પ્રમાણ ૧ : ૪ છે.

નાંધ

ચોથી નવેમ્બરથી શરૂ થતાં વિક્રમ સંવત
૧૯૬૪ નાં નવાં વર્ષ પ્રસંગે
નવાં વર્ષનાં અમારા સર્વ વાંચક બાળ
અભિનંદન બહેનોને અભિનંદન આપતાં
અમને યજ્ઞ જ દર્પ યાજ્ઞ
છે. કાલની ગતિ યાજ્ઞ જ હોવાથી, સમય એના
ક્રમ પ્રમાણે નથી જ ભય છે અને વર્ષો જ જવાનો.
એટલે જીવનાં શુભ તત્ત્વોનું સ્મરણ કરીને નવાં
નવી આશા-અભિલાષાઓથી સત્કારવાનો આપણો
સ્વભાવ થઈ પડે છે. એ સ્વભાવાનુસાર નવા
વર્ષમાં આપણે પ્રવેશ કરીએ. પૂરાં વર્ષાં વર્ષ
દરમિયાન આપણે કોશી સિદ્ધિઓનું અવરોધન
કરીએ; એમાં સ્ત્રી મેયેશી કલ્પોનો વિચાર કરીએ;
થા મેયેશા હોવાનું પ્રાપ્તિ કરીએ અને એ
કલ્પો પૂરાં, એ હોયો નિવારવાના મુદ્ધ નિધય
સાથે વધારે મુદ્ધતાથી નવા વર્ષમાં પ્રયાણ કરીએ.
એ પ્રયાણ મુખ્ય હો; તિર્ણિતા હો.

'ગુપ્તમુન્દરી'ના વાંચકવર્ગના દાયકામાં દીપ્તિસતી
પ્રસંગે દર્શકોનો એમ વિરિધ પ્રકારનો સાહિત્ય
સામગ્રીએ રજૂ કરતાં પણ અમને એટલો જ
આનંદ થાય છે. ગુજરાતભરના વાંચકોને કવિએ,
લેખકો, વાર્તાકારો અને નાટ્યકારોની કૃતિએ એમાં
પ્રગટ થઈ. એમાં શુદ્ધ સાહિત્યનું વિચેયન છે; રસ-
ભર્ત રાસ છે; પ્રેમભા આરે એવાં કવિતાઓ છે.
અનેક પ્રકારની વિવિધતાથી ભરેલો આ અંક જુદી
જુદી રસકૃતિને પોષે એવી કૃતિઓ રજૂ કરે છે.
એમાંની થોડીકને પરિચય અને કસાવે અનુચિત
નહિ ગણાય.

ગુજરાતના માનીતા કવિશ્રી અરેશ્વર કસામજી
ખજારાસની પહેલે જ પાને પ્રગટ થતી કૃતિ 'યોગની'
શ્રી. દેવજી દ. શેઠ, શ્રી. બાલરામજી, શ્રી. સુન્દરજી
બેલાઈ, શ્રી. પતીલ, શ્રી. જયમનજી અને શ્રીમતી

દીપ્તિબાની કાન્તિકૃતિઓ વિવિધતાભરી છે. ગુજરાતને
વીરસતી બેટ કરનાર અને ગુજરાતી સાહિત્યની
અનેકવિધ નવી દિશાઓ ખોલનાર વીર કવિ નમંદ-
ના છત્રેનું નિરૂપણ કરતું નવીન આયોજનારાનું
નાટક 'નમંદ' શ્રી. ચન્દ્રદાસ મહેતાએ લખ્યું
છે. એમાંથી બીજી અંક અને પ્રગટ થયા છે. એ
આપણા જીવના પૂરાણ વિરાજ કરે સચોટ કથા
રજૂ કરે છે. શ્રી. ધનસુખરાજ મહેતા 'ગુપ્તમુન્દરી'ના
પાનાંઓ પર પડે લાંબે સમયે દેખા દે છે છતાં
બીજે એ બધા સમયનો ખંઠ વાળો દેખા દેાય
તેમ તેમજે 'પ્રતિમાની પ્રતિજ્ઞા'નું પ્રદક્ષન
બેટ થયું છે. ગુજરાતમાં ભજવવા જેવાં નાટકો-
પ્રદક્ષનો જુદા જ છે તેમાં આ એક આવકાર-
દાયક ઉમેરો કરે છે. સિંધ દાસ્થરસની આ કૃતિ
ગુજરાતી બહેનોને ખૂબ રમુજ આપશે.

સિંધ સાહિત્યના વિચેયનનો એક લેખ આ
અંકમાં પ્રગટ થાય છે. ત્રણ વર્ષે સરસ્વતી
ચન્દ્રનાં અમર પાત્ર 'ગુપ્તમુન્દરી'-'જેનું'
નામાભિધાન આ માસિક પણ ધરાવી રજૂ છે-
નો પરિચય કરાવીને શ્રી. અનંતાશય રાવને નવી
જ દેવે વિચેયન કર્યું હતું. આ વખતે અમરી
ચિનનિરે માન આપી તેમજે, 'ગુપ્તમુન્દરી'નો
પરિચય કરાવી આપ્યો છે વિચેયન જેવા શુભ
મળવા વિચરને જનુ તેમો કેરો સ્થિતિ બનાવી દાઉં
છે તેમો આ લેખ મુંદર ગુણો પૂરો પાડે છે.

વાર્તા સાહિત્યમાં શ્રી. ગુરીલાલ યાદની
આપણા સામાજિક પ્રશ્નો સમસ્યા રજૂ કરતી
વાર્તા 'ચોક બલ્લરની વેરથા' શ્રી. અણ્ણબની
ઐતિહાસિક વાર્તા અને શ્રી. મજમુન્દરે રજૂ કરેલી
જંગલી શોકકથા રસિક સાહિત્ય પૂરું પાડે છે.
વિજય વિજય સાહિત્યના એ લેખો ખાસ ધ્યાન
એક છે. ડૉ. કાન્તિકાવ ઇચનલાલ પંડ્યાએ 'દુધ'

વિષે દુઃકો લેખ લખીને, ચોષક પદાર્થોમાં દૂષણ રચાત કટકું મદનવતું છે તે બતાવ્યું છે. 'સંત-તિમાં ઉતરતા માળાપના શુભ' વિષે દુઃકો લેખમાં શ્રી. સુરેશ દ્વિસિત ઉપધોગી વિગતો રજૂ કરે છે.

શુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળની સલાસદ બહેનોને જો 'એ બેલ' માં શ્રીમતી હંસ બહેન મહેતાએ શુજરાતી બહેનો માટે ફેલીક પ્રેક્ષ બાળતા રજૂ કરી છે. એ ઉપરાંત બીજા લેખો પણ ઉપધોગી વાચન પૂરું પાડશે. શ્રી સીતારામ સર્મા, શ્રી ડૉ. અમૃતલાલ પટેલ, શ્રી મુળશંકર દ્વિવેદી, બાહ્ય ધનશંકર ત્રિપાઠી તેમજ બીજાઓની કૃતિઓ આ અંકને સાહિત્ય સામગ્રીથી અલંકૃત કરે છે. અમને આ સાહિત્ય સામગ્રી પૂરી પાડનારા અમારા સર્વ લેખક બાહ્ય બહેનોનો અને આભાર માનવાની અમે તક લઈએ છીએ.

ગયા વખતની માફક આ વખતે પણ અમે અમારી બહેનોની પાંખોની પ્રસાદી સારા પ્રમાણમાં પ્રકટ કરવા બાંધ્યશાળી થયા છીએ. સાધન સામગ્રીની હણીને પરિણામે અનેક રંગોમાં શોભા લે છે એવી આ મૂળ કૃતિઓને અમે એક જ શાહીમાં છાપી રાક્યા છીએ એથી અમને જરા ખેદ થાય છે છતાં આ અંકમાં સંગ્રહાયેલી ચિત્ર-

કૃતિઓ શુજરાતી બહેનોમાં તેમજ બીજા બહેનોમાં ચિત્રકલા પ્રત્યેની અભિરુચિ વધતી જાય છે અને તેઓ અનેક પ્રદર્શનોમાં ઇનામે ભેજાવવા જેટલી સફળતાએ પહોંચી છે એ જાણીને સૌ કોઇને આનંદ થશે. આ અંકમાં રજૂ થયેલી વિવિધ કૃતિઓ માટે અને શ્રીમતી કુમ્ભાજેન દાલાસ, શ્રીમતી બદામબેન દેસાઈ, શ્રીમતી રમણિકગૌરી મોદી, કુ. આશુ મુકાદમ, કુ. મનુબહેન ભેલી, મીસ મેરી હેન્ડરસનનાં આભારી છીએ 'શુશ્રુસુન્દરી'ને અભિયામાં પણ તેમણે સંપૂર્ણ સહકાર આપવાની વતનરવા બતાવ્યા છે, તે બદલ અમે તેમના ફાળી છીએ. આ અંકની એક જ રંગીન કૃતિ અગીઆર વર્ષની બાલિકાની ચિત્ર પ્રસાદી છે. મુંબઈની ન્યુ ઇસ સ્કુલમાં એ બાળા તાલીમ લે છે અને એ સ્કુલના સૌજન્યથી જ અમે એ કૃતિ અમે પ્રકટ કરી રાખીએ છીએ. એ સૌજન્યનો કબીકાર કરતાં અમને આનંદ થાય છે.

એક વાર ફરીથી અમે અમારા સાહિત્ય કાર્કમાં સહકાર આપનારા સર્વને નવાં વર્ષમાં અભિનંદન આપીએ છીએ અને નવું વર્ષ હૈકે રીતે આનંદ અને સુખ આપનારું નીવડે એવી અભિકાંષા વ્યક્ત કરીએ છીએ.

[કલાત્ સૌન્દર્ય : અનુસંધાન પાન ૨૪૭૫]

હોય તો Highest art is the art of good living એ નિયમે સૌથી વધુ ઉચ્ચ ઉત્તર કલા સુદર જીવન છે, એ ખાસ લક્ષમાં રાખો. અને પોતાનાં જીવનને, જીવન-વ્યવહારને, બની શકે ત્યાં સુધી, વધારે સુંદર અને વધારે સુવ્યવસ્થિત બનાવો.

શુજરાતનાના એક પ્રમિદ ઉત્તર હિન્દુ-સ્થાની લોકનાથકે એક વેળા ચિત્રો મંબાધી કહ્યું હતું કે-“ જે ચિત્રોથી મદલાવ અને સુરચિ ઉત્પન્ન થતાં નથી તે મારી માન્યતા મુજબ, કલા નથી-જો એવા ભાવ રહિત ચિત્રોને કલા કહેવામાં આવે તો તે મંદી

કલા છે એમ કહેવું જોઈશે. ” કાવ્યો અને સંગીતને પણ આ નિયમ લાગુ પડે છે. જોના અવગૃહી હૃદયમાં ગ્લાનિ ઉત્પન્ન થાય એ જોમ સાચું કાવ્ય કે સંગીત નથી તેમ જો કલાને જોઈને અલાવ થાય તે સાચી કલા નથી.

સુરચિ, સદલાવ, સુંદરતા, સુવ્યવસ્થા, ઇત્યાદિથી શુદ્ધિના વિકાસની, આત્માની ઉચ્ચતાની, પ્રતીતિ થાય છે અને જ્યાં એ મર્વ છે ત્યાં સાચી કલા છે-ત્યાં કલાત્ સૌન્દર્ય છે.*

* દિગ્દા ઉપરથી.

“ ગુણ સુન્દરી ” બાલવિભાગ

તત્ત્વી : સોમલાઇ પટેલ,
C/o ધી ન્યુ ધરા સ્કૂલ, મુંબઈ, ૭.

વર્ષ ૭ : અંક ૧૧

પૃષ્ઠ ૭

નવેમ્બર : ૧૯૭૭

માળીડા

માળીડા ! ફૂલડાં લાવે. . .

નાનાં નાનાં,
નાજૂક નમણાં,
કેવાં રૂપાળાં !
રસ લારિયાં.

માળીડા ! ફૂલડાં લાવે.

જાત જાતનાં,
જાત જાતનાં,
કેવાં રસિયાં !
હીલ હીરિયાં.

માળીડા ! ફૂલડાં લાવે.

વાસ મધૂરી,
ખાસ અનેરી,
કેવી ગમતી !
મનમાં રમતી.

માળીડા ! ફૂલડાં લાવે.

રસુતજ્ઞાઈ ન. વહોરા

પ્રજ્ઞાનો તારો

રાત પડી ગઈ હતી. આખું ચે આકાશ નાના મોટા તારાથી ઝગમગતું હતું.

સરલાબહેનની નાની બહેન પ્રજ્ઞા વાળુ કરીને પધારીમાં આવી પડી. હમણાં સરલાબેન આવી તેને વાર્તા કહેશે તે સાંભળી પ્રજ્ઞા ઊઘી જાય.

ખારીમાંથી તારા ટીપડીવાળું આકાશ દેખાતું હતું તે પ્રજ્ઞા ભેંધ રહી હતી ત્યાં બા આવી ને પ્રજ્ઞાની પધારીમાં આડી યઇ.

આકાશની શોભાને નિહાળતી પ્રજ્ઞાએ બાની ગોઠમાં ભરાતાં ભરાતાં કહ્યું, “ બા ! જો તો ખરી આકાશમાં તારા કેવા ઉઘડયા છે ! ” ત્યાં એક નાનકડો ચમકતો તારો ખરી પૃથ્વી તરફ આવતો દેખાયો. નીચે નીચે ને નીચે. કેવો હળવી ગતિએ આવી રહ્યો હતો !

પ્રજ્ઞાએ આવી રીતે ખરતા તારાને પહેલી જ વાર જોયો હતો.

પ્રજ્ઞા બોલી ઊઠી, “ બા ! જો તો ખરી આકાશમાંથી એક તારો આપણી તરફ આવે છે ! ”

બા બોલી, ‘ એલા હાભઈ, કેવો મનનો તારો ! કોઈ કોઈ વાર તારા આપણી પૃથ્વી તરફ આવે છે ચાલો પ્રજ્ઞાબહેન, આવા તારા ખરે ત્યારે આપણે આપણા મનમાં જે કાંઈ સારું ઇચ્છીએ તે ભગવાન બર લાવે છે. તમે પણ આણું કાંઈ સારું ઇચ્છો ને પોઢી જાઓ. ’

પ્રજ્ઞાને યુગ નવાઈ લાગી. તે કહેઃ ‘ બા ! હું તો એમ ઇચ્છું છું કે આ ખરતો તારો આપણા બગીચામાં ક્યાંક આવી પડે. પછી કાલ સવારે રમતાં રમતાં મને તે જડે ને પછી હું તને આણું. ’

બા હસી પડીઃ પ્રજ્ઞાને હૈયા સરસી આંખી બાએ તેના રતુમડા ગાલ ઉપર ચૂમીએનો વરસાદ વરસાવ્યો. ‘ દેજો, જરૂર દેજો, પ્રજ્ઞાબહેન. ’ ને પ્રજ્ઞા તારાનાં સ્વપ્ના સેવતી ઊંઘી ગઈ.

થોડાક દિવસ વીતી ગયા. વસંત ઋતુ બેસી ગઈ હતી. હવા ખૂબ જ ખૂશનુમા હતી. ચારે કોર નવપલ્લવતા ઉભરાતી હતી. પતંગિયાં, મધમાખીયો, ભમરાઓ પ્રજ્ઞાના ખાગમાં ફૂલો સાથે ખેલતાં હતાં.

સવારનો નાસ્તો પરવારી પ્રજ્ઞા, નીલા ને તેનો નાનો ભાઈ નલિન અડખે પડખે એક લટાર મારવા નીકળ્યા.

બાએ કહ્યું: 'છોકરાં ફરવા બંધો છો તો જરા આ ચિટ્ટી ઉમામાશીને આપતા જાઓને.'

ત્રણે ભાંડરડાં ઉપડ્યાં. નલિન બાબાગાડીમાં એકો હતો ને પ્રજા ગાડીને ઠેલતી હતી.

ચોરેક ચાંદ્યાં ત્યાં ઉમામાશીનું 'કોયલકુંજ' આંચું. આસપાસ સુંદર બગીચો હતો. એક નાચુક ફુવારો ઊડી રહ્યો હતો. બાબાગાડી ઊભી રાખી પ્રજાએ કહ્યું: 'નીલા બ તો બંગલામાં જઈ માશીને ચિટ્ટી આપી આવ. ભાઈને સાચવીને હું ઊભી રહું છું.'

નીલા ગઈ. પ્રજા બગીચાની મનોહર રચના જોતી ઊભી હતી ત્યાં પાસે જ ગોંદરી પર ઉગેલા એક ફૂલરોપ પર એની નજર ઠરી. પોતાના બાગમાં ન હતાં એવા ફૂલનો એક સુંદર ગુચ્છ એ ફૂલ રોપ પર જૂલતો હતો.

પ્રજાને તે ફૂલદાનીના શણગાર માટે લેવાનું મન થયું અને તે ત્યાં ગઈ.

ફૂલગુચ્છ તેણે ચૂંટ્યો ને તે પાછી ફરતી હતી ત્યાં ગોંદરીમાં કેઈ ચકચકતી વસ્તુ તેણે જોઈ. એની આંખો ચમકી ઊઠી.

પ્રજાએ તે વસ્તુ દીધી. તેને થયું કે રાત્રે જોયેલા નાનકડા ખરતા તારા જેવું આ શું હશે ? એ તારો તો નહિ હોય !

બાએ કહ્યું હતું કે તારાના ખરતી વખતે ઇચ્છેલું ખર આવે છે. સાચું જ એ વેળા મેં ઇચ્છ્યું હતું તેમ આ તારો જ છે ! બાને એ બતાવીશ.

સાચવીને એણે તો પોતાના ખીસ્સામાં એ વસ્તુને મૂકી દીધી.

ફરીને બધાં ઘેર આવ્યાં. રસ્તામાં પ્રજાએ વિચાર કરી નાખ્યો. બાને આજે ને આજે નહિ બતાવું. પરમ દક્ષાડે નલિનની જન્મગાંઠ છે એટલે એને હું એ તારો ભેટ આપીશ. સૌ ચકિત થશે.

એણે કોઈને કહ્યું નહીં

એ દિવસ વહી ગયા.

આજે જન્મગાંઠ હતી. ઘરમાં બધાં ખુશખુશાલ હતાં. નાનકડી ઉજાણી ગોઠવાઈ હતી અને એ વેળા બાપા, બા, બહેનો અને બીજાં સૌ નલિનને ભાત ભાતની ભેટો આપવાનાં હતાં. પ્રજા ફૂલતી ફૂલતી એ મંડળીમાં આવી. આનંદ ગમ્મત કરતાં કરતાં ભેટ આપવાનો વિધિ ચાલ્યો.

બાપાએ, બાએ, ફાઇબાએ, માસીબાએ, કાકા કાકીએ નવી નવી વ્દતની સાદી તેમજ કિંમતી ભેટો આપી, કોઇ એક જણ આપી રહે એટલે પ્રજા આપવા તૈયાર થાય પણ તેનો તો વાચે જ આવે નહીં.

છેવટે પ્રજા નલિનની નજીક આવી ને ભાઇનાં મીઠાં લઇ કંકુનો ચાંદલો કરી ચોખા ચોડયા. અને તેના હાથમાં પોતે સંઘરી રાખેલી પેલી વસ્તુ મૂકી: “ બાને કહેજે તારી કંઠીમાં આ મઢાવી આપે ” તે બોલી.

બધાં એ સાંભળી ચકિત થયાં. એવું તે એ શું હતું ?

નલિન પાસેથી પ્રજાએ આપેલી વસ્તુ બાએ ભેગા લીધી. ને સારચેજ તે ચકિત થઇ, આ ક્યાંથી ?

પ્રજાએ ગર્વ અને આનંદ સાથે કહ્યું કે ‘ બા, તું એ ભૂલી ગઇ હઇશ પણ મને એ યાદ છે. તે રાત્રે પેલા ખરતા તારાને ભેઠ તે’ મને જે પ્રમાણે કહ્યું તે પ્રમાણે મેં કયું’ એટલે સારચેજ તે દિવસે અંધે ફરવા જતાં ઉમા માશીને ત્યાં ચિઠ્ઠી આપવા ગયેલાં ત્યારે ઘોંઘરીમાંના એક ફૂલરોપની પડખેથી પેલો ખોવાયેલો તારા મને જડ્યો અને તે આ-તારુ’ કહેવું કંઈ ખોટું પડે ! ’

બા તો ખરેખરી હસી પડી. ‘ ભારે કરી પ્રજાબહેન, તમે તો ભારે કરી. તે રાત્રે થયેલાં વાત તમે ઠીક સંભારી રાખી પણ, ‘ હવે બધાંની હાજરીમાંજ એક સાચી વાત કહી દઉં. આ પ્રજાબહેનની નલિનને મળેલી ભેટ ખરી રીતે ખોવાયેલો તારા નથી પણ ખોવાયેલો હીરો છે. અમારા એક ઝવેરી મિત્રે અમારાં લગ્ન વેળા અમને તે ભેટ માકલેલો અને તે મારી કંઠીમાં હું પહેરતી. એક વાર ઉમાબહેનના બંગલે ઉત્સવ હતો તેમાં હું ગયેલી ને ત્યાં અચાનક કંઠી તૂટી જતાં હીરો પડી ગયો. ઘણા શોધ્યો પણ જડ્યો નહીં. આજે અચાનકજ એ જાણે આવે છે. અને તેજ નલિનભાઈના જન્મદિવસે. આલો આજે બેવડો ઉત્સવ. પ્રજાબહેનની ભેટ આપણા સૌની ભેટ કરતાં ચડી ગઇ. ’

પછી તો એ હીરો બધાએ ધરાઇ ધરાઇને ભેગો અને પ્રજાબહેનને ખૂબ શાબાશી આપી.

પ્રજાના આનંદનો પાર ન હતો. આજે એના એકના એક ભાઈનો જન્મગાંઠનો દિન હતો.

અને આજે એણે આપેલી ભેટ કુટુંબમાં આનંદનાં પૂર વહાળ્યાં હતાં.

જરા ચક્રર હશે ?

દાકતરી શીખવનારી પાઠશાળા-મેડિકલ કૉલેજ નવીસવી નીકળી હતી. એમાં એક વિદ્યાર્થી, શિક્ષકની નોકરી છોડી અભ્યાસ કરવા ગયો.

એને થયું કે દાકતરનું શીખવાથી વિદેશનું વૈદ્યજ્ઞાન મળશે. દાકતરી આવડવાથી અનેકના રોગ સારા કરી શકાયો. અનેકનાં દુઃખ દરદ દૂર કરી શકાયો.

પણ એ માણસ ગરીબ હતો. એનાં માબાપ ગોવાથી મુંબાઇ આજીવિકા મેળવવા આવ્યાં હતાં. તેઓ માદીનાં રમકડાં બનાવતાં. એમાં તે કેટલું કમાઈ શકે ? પણ એ હોંશિયાર એટલે નિશાળમાં ધનાઘો વગેરે મેળવતો. એમ ગાડું ગળકતું. એમ એ પાસ થયો. નોકરી મળી. પણ ભાઈસાહેબ, આમ પદોપકાર કરવા નોકરી છોડી લખવા મંડયા.

જરા ચક્રર હશે ?

એ તો કાણ જાણે. પણ એણે કંઈક કામ મેળવી લીધું. પછી કૉલેજના પુસ્તકાલયમાં કામ કરવા લાગ્યો. એને પગાર મળતો. એમાં વળી શિષ્યવૃત્તિ મેળવી.

એ વખતે એક પરીક્ષા થતી હતી, ખાસ સ્કોલરશીપની જ. એમાં ઉપર ન બરે પાસ થનારને બે શિષ્યવૃત્તિ મળતી. આ ભાઈસાહેબ તો તરત એમાં બેઠા જ છે ને.

એ સ્કોલરશીપ એમને મળી પણ એમણે લીધી નહિ. એના પછીના ગરીબ વિદ્યાર્થીને મળે એમ એણે કહ્યું. ભાઈસાહેબને લણતાં લણતાં નોકરી કરવી પડતી. છતાં સ્કોલરશીપ મળતાં બીજાને આપી દીધી. કારણ પેલાને પણ જરૂર હતી-એને તો પગાર મળતો હતો. પછી વધારે પૈસાની શી જરૂર ?

જરા ચક્રર જ હશે ને ?—

—કે પરમાર્થ માટે, બીજાને માટે એટલી લાગણી !

પછી ભાઈસાહેબ પાસ થઈ દાકતર થયા.

એ વખતે મેડિકલ કૉલેજ નવીસવી નીકળી હતી. એમાં વાઢકાપ કરવું પડે એટલે બહુ વિદ્યાર્થી દાખલ થતા નહિ. એથી પાસ થનારને કોઈ ઇસ્પતાલમાં તુરત દાકતર નીમતા. એમને પણ એવી નોકરી મળી.

એવી નોકરી મેળવવા આજે પણ કેટલાક દાકતરો ઇચ્છે છે. પણ આ ભાઈસાહેબે થોડા વખતમાં જ નોકરી છોડી દીધી. દવાખાનું ખોલી બેઠા.

એ વખતે લોકોને અંગ્રેજી દવા પર બહુ વિશ્વાસ નહોતો. હિંદુઓને ધાર્મિક ગાથ પણ લાગતો. આમ છતાં એમણે તો અંપલાયું. કોઈ પૂછે તો કહે નોકરીમાં શું

વળે ? મારે તો નવી નવી શોધ કરવી છે. મારે તો આપણા ઇતિહાસ ને કલા વિષે પણ નેવું કહેવું છે. મારે તો લોકોતું થાય તેટલું ડુંખ ફર કરવું છે. ખૂબ કમાવું છે; કમાઈને લોકોને ખૂબ આપવું છે. આ બધું નોકરીમાં બને ?

આમ આ ભાઈસાહેબ જવાબ આપે.

આજે કોઈ નવાસવા દારૂંતરને એમને એમ બેઠેલા બેઠા આ વાત યાદ આવે તો એને ચકકર જ માનોને ?

પણ થોડો વખત વીત્યો ને એતું દવાખાતું ચાલવા માંડ્યું. લોકો બહારગામથી પણ એમને બોલાવવા લાગ્યા. એમની કમાણી કહે છે કે મુંબાઈમાં સો દારૂંતરોથી વધારે જાતની.

એવામાં એક ધર્માદા દવાખાતું બોલાયું. એમાં એ જતા. અનેક ઈસ્વીને તપાસતા. દવા આપતા. પોતાના દવાખાનાનો કે ધર્માદા દવાખાનાનો ભેદ નહિ ગણતા. ઉલટું ગરીબ માણસને દવા ઉપરાંત ખર્ચ પણ આપતા.

આ કામમાં એમના નાનાભાઈ મદદ કરતા. એ પણ દારૂંતર થયા હતા.

પણ આમ દવા આપીનેજ એ બેસી નહોતા રહેતા. વૈદ્ય ઉપર અંગ્રેજી ઉપરાંત આપણાં પુસ્તકો વાંચતા. સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં લખ્યા પ્રમાણે વનસ્પતિની શોધ કરતા. વનસ્પતિના ગુણદોષ તપાસતા; ચિત્રો દેખાવતા. એ માટે જરૂર જણાતાં પાંચસો પાંચસો રૂપિયા પણ ખર્ચતા. જાતે જવાબ એમ હોય તો જંગલમાં જતા વળી એ માટે જાવા, વૈરાગી, સાધુ, ફકીર, ગોસાઈઓને મળતા. એની સેવા કરતા, આ બધું જૂની વનસ્પતિ જાણવા માટે.

—એમાં તે શું ? નવી શોધ થાય તો કેટલા પૈસા મળે ? એને તો પૈસાજ ગેળવવા હતા ને ? મુંદર રીત શોધી !

પણ એમણે એવા રોગની દવા શોધી કે જે રોગ ગરીબોને જ વધારે થાય છે. રસ્તામાં રખડતાં, હાથપગ ખરી ગયેલા લિખારીને બેસા છે ને. એ રોગ રક્ત પિરાના નામથી ઓળખાય છે. એ રોગ એવી મનાય છે. છતાં આ દારૂંતર એવા ગરીબોને પણ જાતે તપાસતા. એના ઘા થોતા. દવા ચોપડતા. પાદા બાંધતા, એમ ગરીબોને-રોગીને, સાત કરવા કે કે કરતા.

અને ગરીબો પાસેથી શું મળે ?

યુરોપમાં એક સાધુ થઈ ગયા છે. એમણે રક્તપીત્તિયાની જ સેવામાં જીવન ગાળ્યું હતું.

એ વાત આ વાંચતાં યાદ આવે છે. આ દાકતરે કંઈ એવા સાધુ નહોતા. છતાં એમને માણસ જાત માટે કેટલી લાગણી ! આ શોધથી એમની પ્રીતિ દેશપરદેશ પ્રસરી. પરદેશથી પણ એમની દવા માટે દરદી આવતા હતા.

અને આ દવાની શોધ ન્યારે બરાબર પૂર્ણ પામે ત્યારે જાહેર કરી દેવાના હતા. જરા ચકકર હશે ?

જરા ચકકર જ હશે. નહિ તો વળી આવું વૈદ્ય મૂકી બીજામાં પડે ખરો ?

એમને લાગેલું કે લોકોનું અજ્ઞાન દૂર થાય તો જ ખરી ઉન્નતિ થાય. એને પહેલા ઉપાય સ્ત્રીશિક્ષણ. મૂળે શિક્ષણ તો આણું ને તેમાં છોકરીઓને તો કોઈ લણ-વવા કરે જ નહિ, એટલે એમણે એક શાળા કાઢી. મોટે જ બધો ખર્ચ વેઠવા લાગ્યા.

વળી દાન પણ જરા વિચિત્ર રીતે કરતા. કોટની એ બાબુ એ ખીસા કરાવતા. એ બંને ખીસામાં ચાંદીનાજ સિક્કા ભરતાં. બિશુકોને જે હાથમાં આવે તે, ચાલતા ચાલતા આપ્યે જતા.

વળી એ અન્યાય સાંખી શકતાં નહિ. એક વખત એક ગરીબ માણસને અન્યાય થયો. એ વાતની એમને ખબર પડી. એમણે ન્યાય મેળવવા કોર્ટમાં દાવો નોંધાવ્યો. એ ખાતર એમને કેટલું બધું વેઠવું પડ્યું ! રૂપિયા દશેક હજારનો ખર્ચ થયો. વળી કેટલા વિરોધી બેસા યયા.

પણ એવા વિરોધીથી એ ડરતા નહિ. પોતાને સારી કમાણી થતી હોય એમ છતાં તે પક્ષની વાત અયોગ્ય લાગે તો બેધડક કહેતા. કરસનદાસ મૂળજીનો વાત બોલો છો ને ? એમના મુકરદમામાં વૈજણવ મહારાજે વિરૂદ્ધ સાક્ષી આપી આવેલા. એથી એમને હજારો રૂપિયાનું તુકસાન થયેલું.

એટલું જ નહિ, દાકતર તરીકે આટલા જાણીતા હતા એટલું જ નહિ પણ વિદ્વાન તરીકે પણ એટલાજ પ્રખ્યાત હતા.

એ હિંદુસ્થાનમાં અનેક રચે ગયા હતા. જઈને જૂના લેખો શોધતા, તપાસતા, ઉકેલતા, એ પરથી નવી નવી શોધો કરતા. એમ કહેવાય છે કે ૨૦૦૦ વર્ષ પૂરેની કોઈ પણ જૂની વાત રિચે બાણવું હોય તો એમની પાસે એ વિષે લેખો મળી શકતા. એમ કહેવાય છે કે એ જૂનાં લખાણો, શિલાલેખની નકલો, એમણે એટલી બધી લેગી કરી હતી કે એ બધું લેગું કરી ફક્ત છપાવતાંજ રૂપિયા સાઠ હજારનો ખર્ચ થાય.

આવી શોધખોળો એ એકલા ન કરી શકે. એ બધે જાતે જઈ ન શકે. એથી એ વિદ્વાન માણસોને પોતાના સાથી તરીકે રાખતા. પં. લગવાનલાલ ઈંદ્રજી એમની સાથેજ કામ કરતા હતા. પંડિતજીનું જ્ઞાન અને ખ્યાતિ એમના સમાગમે વધ્યાં હતાં.

આ શોધખોળો અને એના પરનાં લખાણો નવોજ પ્રકારના પાઠતા હતા. અને એવા વિદ્વાન તરીકે વિદેશના વિદ્વાનો પણ એમની વિદ્વતા વખાણતા વળી વિદેશની અનેક વિદ્વદ્ મંડળીના એ સલાસદ હતા. બર્લિન, લંડન, પેરિસ, ન્યુયોર્ક. ગઈ સદીમાં વિદેશના વિદ્વાનો પોતાની મંડળીમાં સલાસદ તરીકે નોતરે એ કેવું માન !

આવા એ વિદ્વાન હતા. પરોપકારી હતા. દુઃખી, દીન; દરિદ્ર પ્રત્યે દયા દાખવનાર હતા. વિજ્ઞાનની અનેક શાખાઓના શોધક હતા એ મુંબઈમાં થઈ ગયા દાકતર ભાઈ દાશ લાડ.

શારદાપ્રસાદ વર્મા.

ગધેડો અને શિયાળ

ગધેડા અને શિયાળને ભાઈબંધી. મજાનું હીલું તાણું ઘાસ ખાઈને આનંદમાં અને આનંદમાં ગધેડો પાસેના ઊકરડા ઉપર ખૂળ આળોટયો અને પોતાના ભાઈબંધ શિયાળને મળવા આદ્યો.

શિયાળ પણ ગધેડાને ઘણા દિવસથી નહિ મળ્યો હોવાથી એકદમ નદી એળંગીને આવતો હતો. નદી ઉત્તરતાં તેનો એક પગ કાઢવમાં ખરડાયો.

[શિયાળનો કાઢવભર્યો પગ જોઈને ગધેડાભાઈ તો નહોને કાંઠે લીમડાના ગાંઠ નીચે ઊભા રહી ગયા, અને બોલ્યા:

‘ જા, રે ! અધ્યા શિયાળીઆ; તારી સાથે તે કોણ ભાઈબંધી રાખે ! જોને, તારો પગ કેવો ગંદો ભર્યો છે ! ’

લીમડા ઉપરથી એકાં એકાં એક કાગડાએ કહ્યું, ‘ અરે, જો ! ગાંઠા, મૂરખના જામ, તું તારું તો સંભાળ ! ’

અને ગિચારો ગધેડો શરમનો માર્યો નીચે મોઢે ત્યાંથી આદ્યો ગયો.

ਗੁਰਮਤਿ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ੧੯੪੭

ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕ : ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਹਰਿਮਤ ਸਾਹਿਬ ਸੁਲਾਖਾਨਾ ਸਾਹਿਬ

ਅੰਕ-੧ :
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਸੁਲਾਖਾਨਾ ਸਾਹਿਬ
ਮੁੰਡੀਆ

ਪੰਨਾ :
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਸੁਲਾਖਾਨਾ ਸਾਹਿਬ
ਮੁੰਡੀਆ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਸਾਹਿਬ ਸੁਲਾਖਾਨਾ ਸਾਹਿਬ
ਮੁੰਡੀਆ, ੧੯੪੭, ਵਿਸ਼ਨੂੰਪੁਰ ਪੋਸਟ ਓਫ਼, ਮੁੰਡੀਆ, ੪

‘નવચેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે.

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક
“ નવચેતન ”ના જરૂર
ગ્રાહક થાઓ.

વાર્ષિક રૂ. ૬૦/-

હિંદ બહાર રૂ. ૮૦/-

છુટક ના

લખો “ નવચેતન ” છાપ્રીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

ગુણસુન્દરી

અવસ્થાપક :

વત્રી :

પ્રકાશક :

નટવરલાલ એ. કક્કર
હુણવાડા પ્રિ. પ્રેસ.
વડોદરા.

યજ્ઞેશ દ. શુક્લ
૪૩, કલ્યાણ બિલ્ડિંગ નં. ૧,
હાંભણી સુંબઈ, ૪.

અંબાલાલ વિક્રમભાઈ કક્કર,
૧૧૪, વિક્રમભાઈ પટેલ રોડ,
સુંબઈ, ૪.

પુ. ૨૯ મું]

ડીસેમ્બર: ૧૯૩૭

[અંક ૪૫૧]

અનુક્રમણિકા

કક્ષનાનાં કુલ :	સ્ત્રીઓના યાલ	...	...	...	...	...	૨૫૩
વીજળી રમણ ચડી :	રેશન દ. રોડ :	...	...	...	...	...	૨૫૮
લટકેતો માનવી :	શ્રી. રમણલાલ સોની	...	...	...	...	...	૨૫૯
શીખલહેનની રેંદિયા ભક્તિ :	શ્રી. દિવ્યુશ બ. દિવાન	...	...	...	...	...	૨૬૬
ચાદોમ :	મનોરમા મંગળ સામી	...	...	...	...	...	૨૭૦
પ્રતિમાની પ્રતિમા :	શ્રી. ધનુષલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા	...	...	...	...	...	૨૭૧
શુભસત્વના હાથે તે :	કુલુમાકર	...	...	...	...	...	૨૭૮
શ્રીઓના વારસા હક્ક :	શ્રી. મુળાશંકર ન. દિવેલી	...	...	...	...	...	૨૭૯
સંબોધન :	શ્રી. મુળાશંકર પી. ચાંદ	...	...	...	...	...	૨૮૯
વસંત :	શ્રી. ઇશ્વરભાઈ વેમ	...	...	...	...	...	૨૯૪
શ્રીસંખાલ :	શ્રીમતી સરપુલ દીવેલી	...	...	...	...	...	૨૯૬
જીવન અંતરમાં :	સુંદર	...	...	...	...	...	૩૦૧
લોખંડેતો રસ :	શ્રી. મામા વરેશ	...	...	...	...	...	૩૦૨
પુસ્તકોની કૃતિઓમાં :		...	...	...	...	...	૩૦૮
શ્રી જગત :		...	...	...	...	...	૩૧૨
શુભરાત્રી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ :		...	...	...	...	...	૩૧૬
સામાયીકોના દિવાળી :		...	...	...	...	...	૩૨૦
નોંધ :		...	...	...	...	...	૩૨૨

ખાસ વિભાગ—તંત્રી : સોમશામ પટેલ

તારા :	શ્રી. અનિલાલ નાથ	...	...	...	...	...	૧૨૭
ફેરજ પાલન :	શ્રી. મંતિલાલ ચંપી	...	...	...	...	...	૧૩૮
આમંત્રણ :	શ્રી. જયવિલાસ શાંદ	...	...	...	...	...	૧૩૯
મરધી અને કુતરું :	શ્રી. સાંતિલાલ હામોદરાલ મહાજન	...	...	...	...	...	૧૪૦
કમલરાજ :	શ્રી. સી. જી. ખેલ	...	...	...	...	...	૧૪૧
મારે ખેતરે :	શ્રી. કમાગાન	...	...	...	...	...	૧૪૪

વાર્ષિક લઘુનમ : હિન્દુ મારે ૩૬ ૪-૬-૦ : વિદેશ મારે શીલોંગ દસ : છુટકે નકલ આઈ બાના

રસિક તથા પ્રેરક

શ્રીજીવનના વિવિધ પ્રશ્નો ચર્ચાતું સાહિત્ય -

‘ગુણમુન્દરી’ના તાંત્રી શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લની કૃતિઓ
તમારા ઘરમાં જરૂર વસાવી લેજો.

તૂટેલાં બંધન : કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની નવલકથાનો બાવવાહી અનુવાદ.
મૂલ્ય : ૦-૮-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૧-૩

ઈર્ષ્યાની આગ : કંપની સરકારના સમયની રસિક પ્રેમકથા
મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

ગરીબની ગૃહલક્ષ્મી : મરાઠુર દિન્દો નવલકથાકાર શ્રી. પ્રેમચન્દ્રના
(પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ) ‘ગમન’ના બાવવાહી અનુવાદ
મૂલ્ય : રૂ. ૩ : પોસ્ટેજ : ૦-૭-૬

ષોડશી : સ્વ તથા પર બાવાની શ્રીજીવનને સ્પર્શતી
સોળ પ્રેરક વાતાઓ
મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

અ ધું આંગ : ગુજરાતી હિન્દુ સમાજના બળતા પ્રશ્નો ચર્ચાતી
બાર નવલકથાઓનો સંગ્રહ.
મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

તૈયાર થાય છે !

શ્રી. કનુ દેસાઈના આકર્ષક જેકેટ સાથે

‘જીવતા સોદા’

પ્રેરક નવલકથા

મૂલ્ય રૂ. ૧ (પોસ્ટેજ જુદું)

‘ગુણમુન્દરી’ના આલોકોને વીસ ટકા વળતર મળશે.

લગ્નો : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ, ૪૩, કલ્યાણ બિર્લાનું નં. ૧, મુંબઈ, ૪.
કવિવાહી,

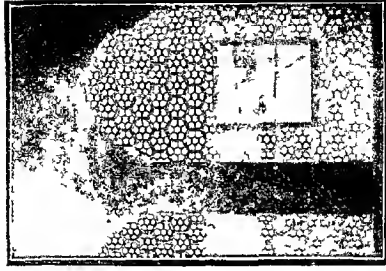
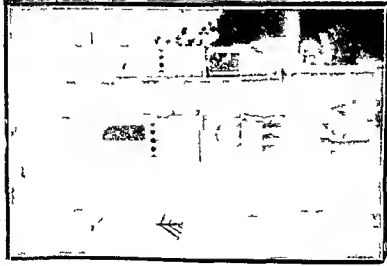
विशाल धातु : मधुर

विशाल धातु : मधुर

श्री : श्रीवती : श्रीवती : श्रीवती

પદ્મિનીના મહેલ : વિરોધાગર

શાહજહાં ન્યાં કેલી અન્યો હતા : આજા
દેરા - શ્રીમતી રાજકુમારી આદી

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પુસ્તક રહસું

ડીસેમ્બર : ૧૯૩૭

અંક ૪ થી

કલ્પનાનાં ફુલ

કલ્પનાનાં ફુલ મ્હારાં ખીલે ખીલે ને
ખીલતાં ને મ્હેંકતાં ને ખ્હેન !
રૂપેરી તારલા શાં જૂલે જૂલે ને
જલતાં ને જૂરતાં ને ખ્હેન !

મ્હારાં ને ફુલડાં નાજુક નમણાં
ભાવનાની લોભમાં ઉગેલાં,
પાંખડીએ પાંખડીએ વેદનાના રંગ છે,
સાત સાત કિરણે રસેલાં
રે હાં ! કલ્પનાનાં ફુલડાં
ખીલતાં મ્હેંકતાં ને જૂરતાં. (૧)

મ્હારાં ને ફુલડાં રંગી તરંગો
સાગરનાં ગાનથી ભરેલાં,
સ્વાસે નિસ્વાસે વહે અંતરના ભાવ એ,
આંસુના અક્ષરે ચૂંચેલાં
રે હાં ! કલ્પનાનાં ફુલડાં
ખીલતાં મ્હેંકતાં ને જૂરતાં. (૨)

મ્હારાં ને ફુલડાં પૃથ્વીથી ઘાજતાં
સંધ્યાના કાંઠે વિલાતાં,
હૈયા વરાળથી નિત નિતે ભીંજતાં
શમણાંની લહેરમાં તણાતાં
રે હાં ! કલ્પનાનાં ફુલડાં
ખીલતાં મ્હેંકતાં ને જૂરતાં. (૩)

વ્યોત્સના શુક્લ

વીજળી રમણુ ચડી

કે વીજળી રમણુ ચડી, રસખાલ !
વીધ્યાં વાદળ, ફેડયા મેઘ, ઘોઘની ઝડી પડી, રસખાલ !
કે વીજળી રમણુ ચડી, રસખાલ !

પ્રચંડ તણુજે તેજ ઉછાજે,
ધધણ્યાં ધરતીમૂળ પતાજે;

લીધણુ પડછન્દે ફરકી શંભુની આંખાંડી, રસખાલ !
કે વીજળી રમણુ ચડી, રસખાલ !

વિરાટની એ વહ્નિજવાળથી,
હીમ ગળ્યાં હીમાદ્રિમાળથી:

લેટે જુગ જુગ જૂના લેદ ચિતાની ચુન્દડી, રસખાલ !
કે વીજળી રમણુ ચડી, રસખાલ !

દિગન્ત ડાલે, અનન્ત ડાલે,
સમાધિમસ્ત મહન્ત ડાલે;

ડાલે અખંડ દીવડે જલતી દેવળ-દીવડી, રસખાલ !
કે વીજળી રમણુ ચડી, રસખાલ !

ભગી સુરતા, ઝળુકયો ન્યોતિ,
પ્રકટી ધુગ, કિરણાવલિ કોટિ:

નવયુગની દેવીને દ્વાર શેષિળીજ બિધડી, રસખાલ !
શક્તિળીજ બિધડી, રસખાલ !
કે વીજળી રમણુ ચડી, રસખાલ !

ભટકતો માનવી :

ખંગાળનાં સુપ્રસિદ્ધ લેખિકા
શ્રીમતી હેમલતાદેવીની એક
વાર્તાના અનુવાદ કરનાર :
શ્રી. રમણલાલ સોની

ઉધાડા પગ છે, દિસે ફાટેલી આંદર વીંટાળી
છે, કંઈક સાધુ બાવા જેવા, તો કંઈક
ભિખારી જેવો વેપ છે. આવો એક માણસ
કેટલાંક દિવસથી નગરમાં બારણે બારણે
ફરતો જોવામાં આવે છે, નથી કોઈની પાસે
એ કશું માગતો. ફક્ત બારણે જઈ ઉભો
રહે છે. કોઈ એસવાનું કહે તો બેસે, 'બાવાનું'
આપે તો ખાઈ, કોઈ કંઈ બોલે નહિ તો
પગવાર ઉભો રહી પાછો પળી જાય. કોઈ
પર અણગમો રાખતો નથી. કોઈને ચીડવતો
નથી. બસ, આવે છે ને જાય છે.

આવી રીતે તેને કેટલાં વરસ વીતી ગયાં
તેની કોઈને ખબર નથી. તે પોતે ય નથી
જાણતો, કે આમ રસ્તામાં તેણે કેટલાં વરસ
વીતાવ્યાં. તારીખ વાર તે ગણતો નથી,
આજકાલનો વિચાર કરતો નથી. માન થાણ
પળનું જ જાણે તેને જ્ઞાન છે, જે જગ્યાએ
ઉભો હોય તેટલી જમીન જ તે જાણે પિછાને
છે, એવાં તેનાં લક્ષણ છે.

એ મસ્તકથીર છે કે કોઈ મહત્તો સંન્યાસી
છે, પેટનો ખાડો પૂરવા પોતાના જ પર
આધાર રાખે છે કે ભિક્ષા માગી પૂરું કરે છે
એ સમજવું અઘરું છે. કોઈ દિવસ રસ્તા પર
ઉઠ્યો પડેલો દેખાય છે, તો કોઈ દિવસ નદી
કાંઠે સૂતેલો દેખાય છે, તો કોઈ દિવસ ખુદ્શા
ખેતરમાં હાથપગ લાંબા કરી પડેલો હોય છે.

ખીનું ગમે તે હોય, પણ એ પાગલ તો
નથી, એના બોલવામાં ગાંડપણનું કંઈજ
નિશાન જણાતું નથી, જો કે બોલે છે જવદલે
જ, અને એનો અગાજ પાણી કંઈક નરમ છે.

[શ્રીમતી હેમલતાદેવી ખંગાળનાં
એક જાણીતાં લેખિકા છે. તેમની
વાર્તાઓ નવીન જ લખની છે.
સાંતિનિકેતનવાળા 'સુપ્રસિદ્ધ
સાહિત્યકાર શ્રી જગદાનંદ રાય
તેમને વિશે લખે છે : 'તેમની
એક પણ વાર્તા નિરર્થક લાગ-
ણીઓથી ભરપૂર નથી. તેમનાં
તમામ લખાણમાં વિચાર જેવું
વસ્તું મળી આવે છે. 'તેમની
સરસ વાર્તાઓનાં હાંસ્યપદ્ધતમાં
વાચકને ઘણું જાણવાં વિચાર-
વાનું અવશ્ય મળી રહેશે-અને
તેમ છતાં એ વાર્તાઓ નિરાળો-
માં પાઠ્યપુસ્તકોમાંની નીતિ-
ધર્મની વાર્તાઓ જેવી નથી,
ખંગાળી ભાષામાં આ જાતની
વાર્તાઓ નથી કહીએ તો થાલી.
તેમની વાર્તાઓ ખંગાળી સા-
હિત્યને અવશ્ય સમૃદ્ધિલાભી
બનાવનારી છે એપણું માનવું છું.]

ફાટેલી આંદર વીંટાળી પાછળી રાતે એક
દિવસ એ ગંગાતીરે પડેલો હતો. બેચાર
સીઓ ગંગાસ્નાન માટે જઈ રહી હતી.
ઉતાવળમાં એક સીનો પગ એચિતો એની
સરીર પર પડ્યો. સી બોલી ઉઠી : 'કોણ
સાડું છે રે ? હાય ! પગ પડ્યો, કોણ હો
લાઈ ?'

એ બોલ્યો : 'માણસ, '

'અહીં કેમ સપ્ત રહ્યા છો ? તમારે
શું કર નથી ?'

‘આજ તો મારું ઘર. આ પૃથ્વી અને
‘આ માટી. માટીનાં જ તો લોકો’ ધર
‘ખનાવે છે.’

‘આવા ખુલ્લામાં શું પડી રહ્યા છે,
ભાષા !’

‘વાહ ! આવડું મોટું આલણ’ માથે
ઝેટિલું છે ને !’

‘વરસાદ, ટાઢ તડકો કંઈ શરીરે લાગતું
નથી ? એમાંથી કેવી રીતે બચે છે ?’

‘તમે કપડાં કેવી રીતે પહેરી રાખી
સકો છો ?’

‘બમને એવી ટેવ પડી છે.’

‘તો મને પણ આ વરસાદ વગેરેની ટેવ
પડી છે, એ ગાંધાં મારાં વલો છે.’

આ સાંલણી એ સ્ત્રીના મનમાં બારે કુતહલ
જન્મ્યું. આગળ વાત લ’આવવા તેણે પૂછ્યું :

‘તમે જમો છો ક્યાં ?’

‘મળે ત્યાં.’

‘કરો છો શું ?’

‘કંઈ જ નહિ.’

‘તમારે કંઈ ધંધો છે કે નહિ ?’

‘છે, કરતા ફરવાનો.’

‘એથી શું મળે છે ?’

‘આનંદ.’

‘આનંદમાં બધું આવી ગયું ?’

‘હા.’

‘તમારું સગું વહાલું ?’

‘ખબર નથી. મેં કદી કોઇને પૂછ્યું
નથી, કે એ કોઈ મારા સગા છે કે નહિ !
એટલે મને શી ખબર પડે કે મારું સગું
કોણ છે ?’

‘તમારાં બાપ મા નથી ?’

‘યાદ નથી.’

‘તમારું નામ શું ?’

‘ખબર નથી. બાપ મા તો યાદ નથી,
નામ કેને પૂછું ?’

‘આમ રહેવામાં તમને, ખૂબ આનંદ
લાગે છે ?’

‘આનંદ, આનંદ સિવાય કંઈ જ નહિ.’

‘તમે તો કોઈ અજબ લાગો છો !’

‘સરજનહારે મને એવો જ ધડયો
લાગે છે.’

‘બાપ માની તો ખબર નથી, તો સરજન-
હારને કેવી રીતે જાણ્યો ?’

‘કાં તો બાપમા છે કે કાં તો સરજનહાર
છે; એકને તો કબૂલ કરવો જ પડશે ને ?
બાપ મા કહીએ તો લોકો કહે છે કે દેખાડો,
નામ કામ કહો; સરજનહાર કહેવાથી કાંઈ જ
ધાંધલ નહિ, કોઈ બેવા ચે ન માગે, નામકામે
ન પૂછે, એક શબ્દમાં પતી જાય.’

બાપનું કુતહલ વધવા લાગ્યું. તે બોલી :
‘તમારે મારે ઘેર આવવું પડશે. કંઈ કુખ
નહિ પડે, હું તમારી આગતા સ્વાગતા કરીશ :
ચાલો મારે ઘેર.’

‘મને કંઈ જાહેને શું કરશો ? હું તો
કંઈ કામમાં નહિ લાગું.’

‘કામની જરૂર નથી, ફક્ત વાતો
સાંલણીશું.’

‘ચાલો.’

બંને જણુ ધર તરફ ચાલ્યાં. તે દિવસે
તે બાપનું ગંગાસ્નાન થયું નહિ.

૨

સવાર થઈ છે. રસ્તા પર લોકો જમ્યાવ
કરે છે. બાપ આગળ અને દોટલી યાદર
ઝોટલો માણસ એની પાછળ પાછળ જાય
છે. થોડીવાર પછી એક વિશાળ મકાન
સામે આવી બાઈ જોબી રહી. તે બોલી : ‘આ
મારું ઘર, અંદર આવો.’

ધર સામે જોઈ માણસ બેઠો : ‘આ
જગા તો ચાર તરફથી બંધાયેલ છે, સર-
મામાનથી, સોનારપાથી, આશાથી, નશાથી,

કસોડમ ભરેલી છે । એમાં પગ દેતાં તો નહીં ।
રૂંધાઈ મરી ગઈ ।

બાઈ જરા સરમાઈને બોલી: ' પાસે જ
માથે બગીચો છે, ત્યાં ધરખાર કરું' એ
નથી, તમે ત્યાં નિરાંતે રહી શકશો. આલો,
ત્યાં તમને લાઈ જાઉં. '

આમ કહી ઘરમાં પેઠા વગર જ માથુ-
સને સાથે લઈ તેણે પાછું ચાલવા માંડ્યું.

પાસે જ બાગ હતો. હરિહાર દેડલાંક
સોપારી અને નાળીએરીનાં ઝાડ હતાં,
આંબાની થોડીક ધીચ ઝાડી પણ હતી, બે
ચાર નયકંઠ, તારા વગેરેનાં પણ ઝાડ હતાં,
અને વચમાં બે મુકુર હતાં. મુકુરને ખાખો-
ચીયાં કહીએ તો ચાલે; એકનું તો પાણી
સરસ હતું અને તેને ઘાટ પણ બંધિયો હતો.
પાંડોશમાં આદંદસ મકાન મોગી ચમાર ને
ચંડાકનાં હતાં. એક બે ગાઉ ફરતી બદ
શુદ્ધરથ ધરતી વસતી નથી એમ કહીએ તો
ચાલે. ભાએ જ એકાદ બે ઘર હશે.

બાગ ધણું વખતનો સુતો હતો. ડાહ
કદી પણ ત્યાં જંતું નહિ. મોચી ચમારની
સ્ત્રીએ દિવસે બે ચાર ઘડા પાણી ભરી
જવા બગીચામાં જત આવ કરતી-મુકુરનું પાણી
મીઠું હતું એટલે, સાંજ પછી એ તરફ
માથુસનો પગમંચાર બંધ હતો. માથુસ
બાગમાં પેસતાં જ બોલ્યો: ' હા, અહીં
મને ફાવશે. ' તેને ત્યાં રાખી બાઈ ઘેર
પાછી ગઈ.

થોડીવાર પછી મેવા યિષ્ઠાન્નથી ભરેલી
એક જાબડી માથે લઈ એક મજૂર બગી-
ચામાં આવી પહોંચ્યો. જાબડી પર ચરીરે
ઝોડવા માટે એક નવી ચાદર હતી. માથુ-
સની સામે જાબડી ઉતારી મજૂર બોલ્યો:
' માણસે આપને માટે મોકલી છે. ' આમ
કહી જાબડી મૂકી મજૂર ચાલ્યો ગયો.

*

એ વાગે આસપાસની નીચ વણની
સ્ત્રીઓ મુકુરમાં પાણી ભરવા આવી. માથુસે
તેમને બોલાવી કહ્યું: ' આ બધું લાઈ જાઓ
તમે, વહેંચી ખાજો, બંધાને આપજો. જેને
ઝોડવા પહેરવાનું કરું એ ન હોય તેને આ
ચાદર આપજો. ' આમ કહી ચાદર માથે
આપી જાબડી માથુસે એક સ્ત્રીના માથા
પર ચડાવી દીધી.

સાંજે બાઈએ આવીને જોયું તો માથુસ
ચૂપચાપ પડી રહ્યો છે, ફરેલી ચાદર ચરીર
પર જેમ હતી, તેમજ હતી, મેવા મિકાઈને
એક દુકડો પણ ક્યાંયે પડેલો નહોતો. શું
થયું હશે, કરુંયે સમજી ન શકવાથી બેચાર
સપ્તે કલા પછી તે દિવસે તો તે
પાછી ગઈ.

બીજે દિવસે બીજી એક જાબડી મજૂરના
માથા પર આવી. બપોરે સ્ત્રીઓ આવીને
એ બધું લાઈ ગઈ. ધીમે ધીમે એ રાજીડું
થઈ ગયું.

રાજ આવી રીતે ખાવાનું મળવાથી
માથુસની આગળ સ્ત્રીઓનો ભય સંકેત ઓછો
થતો ગયો. હવે તેઓ ઉભી રહીને તેની સાથે
થોડીક વાતો પણ કરે છે.

એક દિવસ એક સ્ત્રી બોલી: ' ખબર
છે, આ તો ભૂતિયો બાગ છે. તમે રાતે
એકલા અહીં રી રીતે રહો છો ? બીક
નથી લાગતી ? '

' ના. '

' ભૂતની તમને બીક નથી લાગતી ? '

' બિલકુલ નહિ. '

' ભૂત આવી પડશે તો શું કરશો ? '

' મારી કાઢીશ. '

' ઓ મા ! તમે ભૂતને મારી કાઢો છો !

તમે ભૂતના પીર લાગો છો ! '

' ના, હું પીર નથી, પણ જોર કરીને ભૂત

દોડી, આવશે તો મારી કાઢીશ. એક વખત ખજા પાડીશ કે ફરી ભૂત કદી નામ નહિ દે.'

‘ભૂત તે કદી કોઈથી ખીએ ? ઉલટું ભૂતથી જ બધા ખીએ છે.’

‘એટલે જ તો ભૂત સહુની ગરદન ઝાલે છે. એક વખત એને ખીવડાવ્યો હોય તો પછી કોઈ તેનાથી ખીએ નહિ.’

‘એા મા, ભૂતને વળી કોઈ ખીવડાવી શકે ! તમે શું ભૂતને ખીવડાવી શકો છો ?’

‘તમે પણ ખીવડાવી શકો.’

‘જાપરે ! અમે તો ભૂતથી ખૂબ ખીએ છીએ.’

‘પછી ખીવું નહિ પડે, પછી તો ભૂતજ તમને જોઈને લાગી જશે.’

‘કેવી રીતે ?’

‘નજરે દેખાશે.’

આશય પામી સૌ એકબીજાના મોં સામું જોવા લાગી અને અંદર અંદર કંઈ વાત કરતી કરતી જતી રહી.

૩

આ તરફ બાઈ વિચાર કરે છે કે શેનું હું આટલાંટહું ખાવાનું મોકલું છું તે બધું કાણ ખાય છે ? જરા જોઈને જોઈએ. એક દિવસ બપોરે મુપચુપ આવીને બાગમાં એક ખૂણે તે ઉભી રહી. જોઈને તો માણસે સ્નાન કરી, બગીચાના ઝાડ પરથી એક પાકું ખીલું પાડી, બાઈ થોડુંક પાણી પીધું. થોડીવાર પછી એક મોંઘીની છોકરી પાણી લેવા આવી. પાણી ભરી તે માણસની પામે આવી બોલી: ‘મારો નાનો ભાઈ ધૂણે છે, તેને ભૂત વળગ્યું છે. બાએ તમને તેડી જવાનું કહ્યું છે. તમને પગે પકડું બાબા, મારા ભાઈને તમે ભૂતના મોંમાંથી બચાવો.’

થોડીવાર વિચાર કરી માણસ બોલ્યો: ‘લએ, ચાલો.’ ખાવાની જાગડી છોકરીના

માથા પર ચડાવી દઈ માણસ તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો, છોકરી આગળ હતી.

થોડે દૂર મંતાલી રહીને બાઈ પણ તેની પાછળ પાછળ ચાલી.

જે વરસનો એક છોકરો ધરના બારણા આગળ જમીન પર પડ્યો. પડ્યો તરફતો હતો. પાસે જ તુલસીનું ઝુંડ હતું. તેનાં થોડાં પદાર્થો લઈ રસ કાઢી ઝટપટ ગરમ કરી ખવડાવતાં જ છોકરાની તાણ બધ-ચંદ્ર ગઈ, છોકરો સાંજે થઈ ગયો.

છોકરાની મા માણસના પગે પડી બોલી: ‘ભૂતને મારી કાઢી મારા છોકરાને તમે જ બચાવ્યો છો બાબા ! તમે જ બચાવ્યો છે !’ આમ કહી વારંવાર આજીજી વિનંતિ કરી પોતાની કૃતસતા પ્રકટ કરવા લાગી.

માણસ બોલ્યો: ‘ઘરબાર ગોઠડાં પથારી ખાટલો કંઈ પણ વસ્તુ, કે શરીર પણ જો ગદું રાખીશ, અને સહેલું માંસ, માછલી કે એવું કંઈ ખાઈશ, તો ભૂત આવી વળગશે, અને હું બચાવી નહિ શકું. માટે જો સાવધાન, આજથી ખૂબ સાદસદ રહેજે, ચોતરફ ખૂબ સાદ રાખજે.’

સૌ એક સાથે બોલી ઊઠ્યા. ‘માફ થતાં જ ભૂત લાગી જશે ?’

‘જરૂર કદી આવશે જ નહિ.’

એ દિવસથી તેમણે ઘરબાર, ખાવાની વસ્તુઓ શરીર બધું સાદ રાખવા માંડ્યું ત્યારપછી એ જ્વતનો રોગ એમનામાં કદીપણ દેખાયો નહિ.

*

બાઈએ છુપાઈને બધું જોઈને અને એ દિવસે એને મળ્યા વગર જ ત્યાંથી ઘેર જતી રહી. એના મનમાં ભારે ઉચલપાચલ મચી ગઈ હતી.

ખીજે દિવસે બપોરે ફરી તે છુપાઈને જોઈ રહી. જેનો છોકરો સાંજે થયો હતો

તે મોચણ કંઈક ખાવાનું લઈને આવી માણસની સામે ધરી બોલી: 'બાબા, જરા મોજન કરો,' તરત જ માણસે તેનું બધું ખાઈ નાખ્યું. ખાવાનું બીજું કંઈ નહોતું, માત્ર મમરા ગોળ લેળા કરી ગરમ કરી તેને લાડુ બનાવેલો હતો.

ત્રીજે દિવસે સવારે બાઈ મજૂરના માથા પર ઊંચડી બેસેલું ખાવાનું લઈ, તેની સાથે જઈ, બહાર તેને ઉભો રાખી, થોડુંક ખાવાનું હાથમાં રાખી માણસની સામે જઈ બોલી: 'બાબા, મારા હાથનું આટલું તો આજે તમારે ખાવું જ પડશે. તમે એક પછી દિવસ મારું ખાવું નથી, એ મેં નજરે જોયું છે. કોઈ મોચણ ખાવાનું આપે તો તમે કેટલાયે પ્રુરા થઈને ખાઓ છો, એ પછી મેં જોયું છે. મારું કેમ ખાતા નથી, એ શું ખરાબ છે ?'

'ખૂબ સરસ છે, તેથી જ તો બધાએ એ ખાવાનું મન કરે છે. અને બધાને લાગે છે એ વધારે મહેતવનું છે. તેથી તારા ખોરાકની રોજ સેવા ચાલુ છે. મોચણના ઘરનું ખાવાનું તો કોઈને ગમે નહિ, પરંતુ એ પછી કોઈકે તો ખાવું જોઈએ, એટલે હું જ એ ખાઉં છું.'

આ માણસ સાથે ન્યારે ન્યારે એ વાત કરે છે હારે ત્યારે તેના મનમાં કંઈ કેતુએ થઈ આવે છે. આજની વાતથી પછી તેના મનમાં ખૂબ ઉચ્ચપાચત્ર મચી. તે બોલી: 'મારા મનમાં બાબા, જરાયે સુખ નથી. હું કેવી રીતે સુખ શામું તે કહો. મારે અધુરું છે, ફક્ત સુખ નથી. તમારી પાસે કશુંયે નથી, ફક્ત સુખ છે. તમારા મારામાં કેટલો તકાવત છે ! હું કેવી રીતે સુંખી થાઉં, મને કહો !'

'સુખ કંઈ કોઈ વસ્તુ નથી કે એ મળનાં જ સુખ મળી જાય. સુખ તો મનની એક સ્વાભાવિક અવસ્થા છે, કેટલાક વખત

સુખી મનને સહજ લાવમાં રાખી શકાય. સુખ એની અંદરથી આપોઆપ જાગી ઊઠશે.

'કેવી રીતે સ્વાભાવિક અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય, કેવી રીતે મનને સહજ લાવમાં રાખ શકું તે મને કહો.'

'આ પેલાં લોકોની વચમાં રહો-જ બધા મોચી, ચમાર, ચંડાલમાં જન્મને રહે એમને અવગણે; છવાડો, સુધારો-સુખ એ મેળે આવશે.

'બાબા, મને તો ખૂબ મન થાય છે મારે ઘેરં લઈ જઈ એમને લાવંથી અવગણ પછી એ લોકો તો ઘરે નહિ આવે. એ લોકો પછી મારા તરફ તૂટકાર રાખે છે. પતિતા છું.'

'રસ્તે નીકળી પડ્યા કે પછી પતિત અપતિતા બધું એક થઈ જશે, કોઈ બે નહિ રહે. રસ્તામાં શું કોઈ કોઈની પૂછપરં કરે છે ? નીકળી પડો, બાબી વાટે નીકળી પડો, આકારાનું કરો ધર, પવનથી ભરી પેટ, દુનિયાને કરો દેશ, ભય ન રહેશે. લેશ.'

આ સાંભળી બાઈ તો મૂઢબની જઈ એના મોં સામે જ તાકી રહી; જાણે એને પોતાની ચોતરફ બધું ખાલી ખાલી લાગતું હતું. તે એકદમ બોલી ઊઠી: 'મારાં નામદામ બદલવાં પડશે, બાબા, મને સૌ જોળાએ છે.'

'નામની શી જરૂર છે ? નામની જ તો બધી પંચાત છે. નામ છોડી દીધું કે બધી પંચાત મટી ગઈ. અને હામ ? કોઈ પૂછે તો બતાવી દેજે પેલાં મોચી ચમારનાં ઘર.'

'ખતારો બાબા, મને રસ્તો ખતાંવો. કેવી રીતે એ રસ્તે ચાલું એ બરાબર સમજવી દો.'

'એ રસ્તો કોઈને દેખાડવો પડતો નથી. સૌ પોતે જ જાણી લે છે; પોતાનો-રસ્તો માણસ પોતે જ શોધી લે ને અનુસરે; ઘેર જ, ધરમાં બેઠાં બેઠાં જ રસ્તો દેખાશે |

જાણે બાઈને પોતાના અંતરમાંથી જવાબ મળવા લાગ્યો. પણવાર સ્તબ્ધ બેસી ગઈ તે બી ધીરે ધીરે ઘેર ગઈ.

બાઈ રસ્તે રસ્તે ઘેર જાય છે, પણ આજે તેને રસ્તાનું કશું નજરે દેખાતું નથી. બધું જાણે ઝાંખું ઝાંખું, બધું જાણે ઢંક-ચેકું. જાણે આજે તે બેધ્યાન બની ગઈ છે; તેના મગજમાં શોર. મચ્છો છે: 'નીકળી પડો, રસ્તા પર નીકળી પડો,' તે નથી જાણતી કે કયા નીકળી પડવું, કયે રસ્તે જવું; નથી જાણતી કે તે રસ્તો કયાંથી શરૂ થાય છે.

માણસે તેને કહ્યું છે કે ધરમાં બેઠાં રસ્તો દેખાશે, પણ આજે તો તેને ધર જેવું કંઈ છે જ નહિ, એના ધરમાં કોણ છે ? જો છે તે તેના કાંઈ સમાં નથી ? એ લોકો બોલ્યાં જ રસ્તાનાં માણસ છે ! તો પછી ત્યાં જવું શા સારું ? કંઈક સ્પષ્ટ, ને કંઈક અસ્પષ્ટ બાવે આવી જાતનાં અનેક વિચારો તેના મનમાં ઘોળાવા લાગ્યા.

ક્યાંની તે પોતાના ધરના બારણા આગળ 'આવીને ઉભી રહી છે તેની તેને ખબર નથી. સાંજ તે વખતે થઈ ગઈ હતી. ઘર સામે જોતાં જ તેને લાગ્યું જાણે ધરતી તેના પગ નીચેથી સરી જાય છે, પગ નીચે જાણે ઉડી ગુફા છે અને તેમાં તે ધીરેધીરે ઊતરી રહી છે, સામે ધર જાણે માથે તટુચી રેણુ છે-હમણાં જ તેના માથા પર તૂટી પડી તેને દાટી ધાલશે. એવું માયું ભમી જતાં તે ત્યાં બેભાન થઈ પડી ગઈ.

આંખો ઉઘડી ત્યારે જોયું તો એક ખુલ્લા ખેતરમાં તે સૂતેલી છે, ચોતરફ અંધકાર છે, માથા પર ઉંચાડ આકાશ છે-એનાં હૈયામાં દગલો તારા ટમટમી રહ્યો છે; થોડે દૂર પેલો માણસ મસ્ત બની ફરી રહ્યો છે,

એ માણસને બાગમાં લાવી રાખ્યા પછી દિવસે એને રસ્તામાં ભટકતો કાઢ્યો કદી જોયો નહોતો, પરંતુ રાતે તેને રસ્તામાં ભમતો ફરતો ધણાએ જોયો હતો.

હવે એને સૌ જાણખી ગયા હતા. કાઢને એમાં કશી નવાઈ લાગતી નહિ, સૌ સમજતું કે એને એવી જ ટેવ છે.

દૂર ખેતરમાં એને જોઈ બાઈના હૃદયમાં ભારે ઉથલપાથલ મચી ગઈ. તેને લાગ્યું, જાણે એ માણસ એને ક્યાંક ખેંચી લઈ જઈ રહ્યો છે; જાણે હવે એ બદલાઈ ગઈ છે.

તે બીડી બીડી થઈ, લથડિયાં ખાતી જેમ તેમ કરી તે માણસની પાસે ગઈ. પાસે જઈ બોલી બીડી: 'આખા, હું ક્યાં આવી છું ?'

'આ અહીં જ, બહાર.'

'અહીં થું છે ?'

'જો જોઈએ તો, બધું છે.'

'ક્યાં, મને તો કાંઈ હાથમાં આવતું નથી.'

'તું તો હજી હમણાં જ બહાર આવી છે ! જરા સ્વસ્થ થઈ ઉભી રહે, તો મળશે.'

'મને તો બધું ખાલી ખાલી દેખાય છે.'

'ના, કશું ચે ખાલી નથી, બધું ભરેલું છે, માથાથી પગ સુધી ભરેલું છે. પ્રાણથી, ચેતનાથી, જ્ઞાનથી, રસથી, આનંદથી બધું ભરેલું છે-એકદમ છડોછલ ભરેલું છે, બિંદુ પણ ખાલી નથી.'

'એ લેવાની શક્તિ મારામાં હોય એમ નથી લાગતું, આખા ! હું તો એમાંથી કશું ચે લઈ શકતી નથી !'

'વાર લાગશે, વાર-દુલાગશે. થોડાક દિવસ આમાં જ પડી રહેવું પડશે. ધરમાં રહેવાની ટેવ પડી ગઈ હતી, બહાર તો કદી આવી નહોતી; એટલે બહારનાં તો

પરિચય નથી ! ધીમે ધીમે બધું સ્વાભાવિક બની જશે ?

બાઈ શાંત 'યઈ' તેના પગ આગળ પડી રહી.

૬

સવાર યઈ છે, ખેતરમાં માણસતો અવર-જવર નથી, બાઈ એકલી છે. ઊભી થઈ કંઈ તરફ જવું તેનો પગતાર વિચાર કર્યો. પછી મોચી લોકનાં ઘર તરફ જ ચાલી.

મોચી, ચમાર, ચંપાલની સ્ત્રીઓએ હજી હંમણાં જ ધરકામ શરૂ કર્યું હતું. 'ગુપ્તગુપ્ત એક ખૂણે એક સ્ત્રીને ઊભી રહેલી જોઈ એક જણે પૂછ્યું : 'કોણ છે ?'

'સ્ત્રી.'

'ક્યાંથી આવે છે ?'

'ખેતરમાંથી.'

'શું જોઈએ છે ?'

'અહીં રહેવું છે.'

'કોણ નાત છે ?'

'મારે નાત નથી.'

'અહીં શું કરીશ ?'

'તમારું કામ કરીશ.'

'શું કામ ?'

'જે કહેશે તે.'

'અમારું કામ કરવાથી તને શું મળશે ?'

'સુખ મળશે.'

'તારે સુખ જોઈએ છે ?'

'હા, મારે બધું હળું, ફક્ત સુખ નહિતું. એટલે તમારી સૌની પાસે સુખ લેવા આવી છું.'

'અમારી પાસે સુખ છે એમ ?'

'હા.'

'અમે તો કંઈ જાણતાં નથી !'

'તમે નથી જાણતાં, પણ હું જાણું છું.'

'જાણતી હોય તો લે, રહે પેલા ઘરમાં.'

આમ કહી, પાસે જ એક ચમારનું ઘર

૭

ખાલી પડ્યું હતું, કેટલાક દિવસ થયાં એ લોકો બીજાં ગામ જતાં રહ્યાં હતાં, એ ઘર તેણે બતાવી દીધું.

ઘર જોઈ બાઈ ખૂબ ખુશી થઈ બોલી : 'હારા, ખૂબ આનંદ થયો. તમારું બધું ચાલ્યો.'

'તારું નામ શું ?'

'મને 'ખુશાલી' કહેશે તો ચાલશે.'

'વાહ ! નામ તો સરસ છે. અમારી

સાથે સરસ મેળ ખાશે.'

'તમારી સાથે મેળ બાઈ જાય તો મને

યે ખૂબ આનંદ થશે.'

૭

તે માણસને ત્યારપછી એ બાલુ-કોઈએ જોયો નથી. એક દિવસ સવારના પહોરમાં કોઢેલી માદર વીંટાળેલું એનું શરીર ગંગાનાં પાણીમાં તણાવું દેખાયું. માદર રોજની જમ જ તે વખતે પણ વીંટાળેલી હતી. ઊભા ઊભા જોઈ રહેલા લોકોને સ્મશાનના નોકરે કહ્યું : 'મશાય, કાલે રાત્રે એ આવ્યો, લાંબો થઈ પાણી ઉપર સઈ ગયો, ન દાસ્યો, ન ચાસ્યો, ફૂંચ્યો પણ નહિ, બસ આમ ને આમ સ્વાભાવિક લાવે સૂતો સૂતો તણાવા લાગ્યો. અત્યારે પણ એમ જ તણાઈ રહ્યો છે, નવાઈ લાગે છે !'

નોકરની આ વાત કોઈએ માની, કોઈએ ન માની.

આ તરફ જોનજોતામાં ગંગામાં બરતી આવી એના શરીરને કાણ જાગે ક્યાં ધસરી ગઈ.

જોનારા પાછા ફર્યા. રસ્તે જતાં જતાં એક જણે બેસ્યો : 'નહાવા જતાં એ ગંગામાં ફૂંચી ગયો હશે.'

બીજો બેસ્યો : 'બનવાજોગ છે.'

પહેલો બેસ્યો : 'પણ માણસ અગમ્ય હતો, હાં !'

બીજો બેસ્યો : 'એમાં શો શક !'

શીખબહેનની રેટિયાભક્તિ.

લેખક : શ્રી. દિલ્લુશ ખ. દિવાનજી

૧૯૩૪ના જુનની ૬મી તારીખ હતી. શીખ-લાની ટેકરીઓ પાસે આવેલા ધરમપુર સેનેટોરીયમમાં મારા એક વિદ્યાર્થીમિત્રની સારવારમાં હું રોકાયેલો હતો. ક્ષયરોગીઓ માટે આ સેનેટોરીયમ ખૂબ સારું મળ્યા છે. ત્યાં રહી હું એ સંસ્થાનો જે કંઈ અનુભવ મેળવી શક્યો તે પરથી એમ લાગે છે કે ત્યાં લાખસ યતા ક્ષયરોગી રહીઓમાંથી ૭૦ ટકા તો મારા ઘણું જાણ છે. એ દિવસે હું ત્યાંના કુખ્યાલપના વ્યવસ્થાપક સરદાર કિર-તારસિંહને ઘેર ગયો હતો. ધરમપુરમાં હું ચાર-પાંચ માસ રહ્યો હોઇશ. અને મારો યોગ્યચક્ર હું સાથે લાઇ ગયો હતો. અમારા બંગલાના ઓટલા પર હું રોજ કાંતતો અને ત્યાંની કામ કરનારો ગરીબ મીત્ર વર્ગ એ જોઈ પ્રમત્ત થતો. આખા સેનેટોરીયમમાં મારો એક જ રેટિયો ચાલે છે એમ મને લાગતું. એટલામાં મને કોઈક ક્યું કે કુલ આજનાર શીખને ઘેર એમના પત્ની રેટિયો ચલાવે છે. અને એ બહેન પણ સેનેટોરીયમના એક ધરમાંજ રહે છે-સરદાર કિરતારસિંહ કોઇ કોઇ વખત અમારી પાસે આવતા. એમને મેં વાત કરી અને એઓ પણ મારો યોગ્યચક્રને (આટલા નાની પેટીમાં સમાઈ જતા રેટિયોને) જોઇ ખુશ થયા-પોતાની પત્નીને એની વધામણી આપી-રેટિયો ચલાવનાર એ શીખબહેનને મળવાને હું તો ઉત્સુક હતો જ એટલામાં સરદારશીખે મને જ એક દિવસ આવી-આમત્રણ આપ્યું.

“તમે આ તમારો પેટી રેટિયો લાઇ

મારે ત્યાં જરૂર આવશે. મારા પત્ની તમારો રેટિયો જોવા માગે છે.”

જે ત્રણ દિવસમાં હું ગયો અને પેલા રેટિયો કાંતનાર બહેનને મળ્યો. તે દિવસે સામાન્ય ઓળખાણ થયું અને એમનું કવિત્વ મુતર તથા એમાંથી વણાવેલી ખાદીના નમૂના જોયા. પંજાબી હળનો સુંદર કલામય રેટિયો ઓરડામાં પડ્યો હતો, અને એ બહેન ખૂબ આસાનીથી તાર કાંતતા હતા. પછી હું અવાર નવાર એમને મળવા જતો અને એ બહેન મારી સાથે ખૂબ વાતો કરવા લાખા. શીખ બહેનની હિંદી ભાષા હું પુરી રીતે સમજી શકતો પરંતુ મને હિંદી તો ભારુ વૃત્ત્ય જ આવડે. છતાં એક દિવસ તો એ બહેન બહુ લાંબો વખત મને શિક્ષો, મારી પાસે સુંદર નવસારી રતી પુણી હતી અને એ બહેન તો જેવા તેવા રૂમાંથી એમને એમ જ કાંતતા. પ્રથમ તો હું વિચારમાં પડ્યો. એ બહેન પાસે પુણી જેવું કશું ન હતું. હાથમાં ઝાંસેલી વસ્તુને મેં તપાસી તો ગાદલામાંથી નીકળેલા જુના રત્ન અકસ યદ્ય ગયેલું ચોસલું હતું.

“બહેન, તમે આવા રૂમાંથી કવિતો છો ? પુણીઓ નથી બનાવતા ?”

“ભાઈ, ગામમાં તો પીંજરા પુણી કરી દે તે કાંતું. પરંતુ આ ઉંચી ટેકરીઓ પર પુણી ક્યાંથી લાવું ? અને અમને તો આના જુના રત્ના ચોસલામાંથી એમને એમ કાંતવાની ટેવ પડી ગઈ છે.”

“ એવું તમારી પાસે કેટલું રહે છે ? ”—

મારા આ સવાલના જવાબમાં બહેન જે પર બેઠા હતાં તે આસન બતાવ્યું. જુનાં રૂંદું એ આસન જેવડું મોટું ચોસડું હતું. એ પર બેસી એ કતિ—હાથમાંનું રૂંદું ધરી રહે એટલે પેલા રૂંદા આસનમાંથી એક ચોસડું ખેંચી કાઢે, હું તો આ જુના રૂંદા ધરી રહેલો આ ઉપયોગ નોંધી દીધો ધરી ગયો. મને શંકા ગઈ કે આવા રૂંદાથી કંતાવું સૂતર બનું તો હોય જ પરંતુ તે તફાવત ખરાબ હશે અને એની ખાદી તરત કાઢી જતી હશે. બહેન ઉઠ્યાં અને હુવાલ, પિછોડી જેમ વગેરે મારી આગળ રજૂ કર્યાં. અને ખુબ હોંસથી મને મ્હાત કરતાં બોલી ઉઠ્યાં:

—“ જુઓ

આજ રૂંદાથી

આજ રીતે કાંતેલા સૂતરની આ બધી ખાદી બિલકુલ ટકાઉ છે—અને બરાબર કામ આપે છે. ”

સાચે જ એ ખાદી બાદી છતાં સરસ ટકાઉ હતી. ૧૦-૧૨ આંકના એ સૂતરને એમના જ ગામડાના વણકરો રૂપિયે ૧૫

રતલ વણી દેતા.

એમના જ ગા-

મમાં ૧૨૦ ધરો

છે તેમાં ધણાં

ધરમાં હાથના

સૂતરને વણનાર

વણકરોની સાથે

છે, શીખ મામ-

બહેનો ફાજલ

સમયમાં કાંતે

અને પ્રત્યેક કુટું-

બમાં સ્થેરે ૨-૩

મણ રમટ વ-

ર્ષમાં કંતાઈ બંધ

ધણા બહેનો તો

ગાદલાના નકામા

રૂંદા ‘ચોસલા’જ

કાંતે છે. ઉત્તમ-

થી અને અનંદ-

થી એ શીખબહેન

એમની મામકથા

સંભળાવી રહ્યા

હતાં, ત્યાં મેં

પૂછ્યું:

“ બહેન ત-

મને આટલો

બધો ફાજલ સ-

મય કયાંથી મળે

છે? બહેનોને ધર-

કામનથી હોતું?”

હેયાની નાવડી

(હાજા—અધારી રાતના કુંગર ડોલે ૨)

હેયાની નાવડી હેલે ચડી રે

જગજના બાવને હિચોળે

સોહાગિયાં !

હેયાની નાવ રહારી હેલે ચડી રે...૧

રસનાં સમુદ્ર તીર આતમના બંદરથી

બરતીનાં પૂર આજ રહે

સોહાગિયાં !

હેયાની નાવડી હેલે ચડી રે...૨

નવજા જ ફોડ રહારે અંતરિયે ઊઠતા

ભણ્યું ના ભણ્યું આની તોલે

સોહાગિયાં !

હેયાની નાવ રહારી હેલે ચડી રે...૩

જુગજુગના ભેમ તણ, હેયું ભોગી બને

નચવી શું અંખડી કિરોરે

સોહાગિયાં !

હેયાની નાવડી હેલે ચડી રે...૪

બૂલી હું બાન અને સાન થે સખારિ

હેયું ને રેહડતા ટોલે

સોહાગિયાં !

હેયાની નાવ રહારી હેલે ચડી રે...૫

બમતું બ્રહ્માંડ રહને લાગે કે ભાધ ને

હેયાને ભાધના બોલે

સોહાગિયાં !

હેયાની નાવડી હેલે ચડી રે...૬

વિવિધ

“ ધરકામ તો હોય જ ને ! અમે કંઈ શોધ્યા લોક છીએ કે ધરકામ માટે નોકર આકર રાખીએ ! અમારા ગામડામાં વડ્ડો

શીખબહેનની રેટિયાભક્તિ.

લેખક : શ્રી. દિલ્લુશ બ. દિવાનજી

૧૯૩૪ના જુનની ૬મી તારીખ હતી. શીખ-લાની ટેકરીઓ પાસે આવેલા ધરમપુર સેનેટેરીયમમાં મારા એક વિદ્યાર્થીમિત્રની સારવારમાં હું રોકાયેલો હતો. હાથેશીઓ માટે આ સેનેટેરીયમ ખૂબ સારું મળ્યા છે. ત્યાં રહી હું એ સંસ્થાનો જે કંઈ અનુભવ મેળવી શક્યો તે પરથી એમ લાગે છે કે હાં દાખલ થતા હાથેશી ૬૬૧૧માંથી ૭૦ ટકા તો સારા થઈ જાય છે. એ દિવસે હું ત્યાંના દુઝાલમના વ્યવસ્થાપક સરદાર કિર-તારસિંહને ઘેર ગયો હતો. ધરમપુરમાં હું માર-પાંચ માસ રહ્યો હોય. અને મારો પરોડાયક હું સાથે લઈ ગયો હતો. અમારા અંગલાના એટલા પર હું રોજ કાંતતો અને ત્યાંના કામ કરનારો ગરીબ મીઠા વર્ગ એ જોઈ પ્રમુખ થતો. આખા સેનેટેરીયમમાં મારો એક જ રેટિયો માટે છે એમ મને લાગતું. એટલામાં મને કોઈકે કહ્યું કે દુધ આપનાર શીખને ઘેર એમના પત્ની રેટિયો ચલાવે છે. અને એ જહેન પણ સેનેટેરીયમના એક ધરમાં જ રહે છે-સરદાર કિરતારસિંહ કોઈ કોઈ વખત અમારી પાસે આવતા. એમને મેં વાત કરી અને એઓ પણ મારો પરોડાયકને (એટલા નાની પેટીમાં મગાઈ જતા રેટિયાને) જોઈ ખુશ થયા-પોતાની પત્નીને એવી વધામણી આપી-રેટિયો ચલાવનાર એ શીખજહેનને મળવાને હું તો ઇત્સુક હતો જ એટલામાં સરદારશ્રીએ મને જ એક દિવસ આવી-આમંત્રણ આપ્યું.

“તમે આ તમારો પેટી રેટિયો લઈ

મારે ત્યાં જરૂર આવજો. મારા પત્ની તમારો રેટિયો જોવા માગે છે.”

જે ત્રણ દિવસમાં હું ગયો અને પેલા રેટિયા કાંતનાર જહેનને મળ્યો. તે દિવસે સામાન્ય જોળખાણ થયું અને એમનું કંતિલું ચુતર તથા એમાંથી વણાવેલી ખાદીના નમૂના જોયા. પંજાબી હબનો ચુંદર કલામય રેટિયો ચોરડામાં પડ્યો હતો, અને એ જહેન ખૂબ આસાનીથી તાર કાંતતા હતા. પછી હું અવાર નવાર એમને મળવા જતો અને એ જહેન મારી સાથે ખૂબ વાતો કરવા લાગ્યા. શીખ જહેનની હિંદી ભાષા હું પુરી રીતે સમજી શકતો પરંતુ મને હિંદી તો ભાણુ છું જ આવડે. છતાં એક દિવસ તો એ જહેન ખૂબ લાંબા વખત મને શેક્યો. મારી પાસે ચુંદર નવસારી રૂની પુણી હતી અને એ જહેન તો જોવા તેવા રૂમાંથી એમને એમ જ કાંતતા. પ્રથમ તો હું વિચારમાં પડ્યો. એ જહેન પાસે પુણી જેટું કશું ન હતું. હાથમાં ઝાંચેલી વસ્તુને મેં તપાસી તો ગાદલામાંથી નીકળેલા જુના રતું અડક થઈ ગયેલું ચોસલું હતું.

“જહેન, તમે આવા રૂમાંથી કાંતો છો ? પુણીઓ નથી બનાવતા ?”

“લાઈ, ગામમાં તો પીંગરા પુણી કરી દે તે કાંતું. પરંતુ આ હિંદી ટેકરીઓ પર પુણી ક્યાંથી લાવું ? અને અમને તો આવા જુના રૂના ચોસલામાંથી એમને એમ કાંતવાની ટેવ પડી ગઈ છે.”

"લાઇ તમારો એ પેટી રૈંટિયો લાંચે છે તો બહુ રૂપાળો-પરંતુ બહુ કામગી. ચર-દારજી મને એ વસાવવાનું બહુ કહે છે. પરંતુ મને તો આ મોરો ચરખો જ મળે. તમારો રૈંટિયો વસાવું તો બાળકો લાંબી નાખે-અને મારો આ ચરખો !-મામતો 'લદાઇ' જટ ધડી દે-અને તે કેવો મજાનુ !-મોટીયું હાલે તો 'લદાઇ' જટ દીક હરી દે-અને હુદાર 'યાત્રી' બનાવી દે."

* * *

શીખબહેનની એ રૈંટિયાલકિતના દર્શન કરી હું પાવન થયો. શહેરના સુખી કુટુંબના બહેનોના વેલવી જીવન મારી આંખ આગળ ખંડાં ધર્મ-તોફાર રસોઇઆ-પંચમોખા-શંત્ર-લોટ-વગેરેની પુષ્કળ સગવડોમાં રહેતાં એ બહેનોમાં રૈંટિયા પ્રચાર કરવાના અનેક પ્રયત્નો મને મળેલા-અને અધે એકજ દલીલ સાંભળવી પાતી-"વખત ક્યાં મળે છે ?"-તે વખતે તો હું એ દલીલ ઘણે અંશે માત્રી માનતો. શીખબહેનના આ અનુભવથી હું વિચાર કરતો થઈ ગયો કે "ધરકામમાં ખુશી ગયેલા આ શીખબહેનેને રોજ કાંતવાનો કાજ સમય મળે-અને ધરકામમાંથી છટકી ગયેલી સુખી કુટુંબની બહેનોને એ સમય કેમ નહિ મળતો હોય."-પ્રથમ તો આ કામડો લામતો પરંતુ ગ્રામજીવનનો વધુને વધુ અનુભવ મળતો નય છે તેમ તેમ એ કાયડાની શુચ ઉકેલાતી જાય છે "કાજ સમયની દલીલ" "કાજ સમય"ની નથી-એ દલીલ પાછળ તો ગામડાની સંસ્કારિતા-ઉદ્યોગી રેવો-સ્વાશ્રયી જીવનની અધિદારી-ચંદાનું કર્તવ્યબળ-અને બીજી તરફથી શહેરી જીવનની વિલાસીતા-શરી-રશ્રમનો કંટાળો-પરાશિત જીવનની નિષ્ક્રિયતા-અને પુત્તકિયા કેળવણીમાં ધસાઇે જતી ચંદામાંથી ઓસરી જતાં કર્તવ્યબળના અનેક સામા-જિક રાષ્ટ્રીય અને આર્થિક મહાપ્રત્યેક-ઓડી-

પુટીઓનો કચળા ઇતિહાસ પડેલો છે. ગાંધીજી જેવા મહાન તારણી અર્વાચીન રાજકારણની મુક્તદીગીરીના અનેક સાચા ખેત્રો રમી દેશના રૂમરત રાજકારણના સિંદાસને વિચારેલા દેખાય છે અને છતાં એજ ગાંધીજી એમના જીવનની મહામોઘી શક્તિઓ. તો શેઠાવતી ગરીબ પ્રજાને ઉદ્યોગનું અને સ્વાથપનું સાચું સિદ્ધાન્ત આપવામાં તનમય થઈ બેસી ગયા છે. પેલાં શીખ બહેનને એમના અસંખ્ય ધરકામમાંથી માંડમાંડ પરવાર મળે છે અને બહુ જ પ્રેમ અને પ્રસન્તાથી રૈંટિયો કાંતવામાં એ 'પરવાર'નો સદુપયોગ કરે છે. શહેરમાં રહેતી સુખી કુટુંબની બહેનોને ધરકામ તો બહુ ઓછું રહે છે છતાં "કાંતવાને વખત ક્યાં મળે છે," એ દલીલ હંમેશા સંભળાયા જ કરે છે, આજે ગામડાઓ ખખડી ગયા છે. અને એના રહી ગયેલા કેટલાક તેજરથી અવશેષો પર શહેરની વિલાસી અને આગમ્ય મરફતિ પ્રચાર ધસાશે કરી રહી છે-એ ધસાશમાંથી ગામડાઓને બચાવી લેવાં એજ ગાંધીજીની આખીયે આમસેવાની પ્રવૃત્તિનું રહસ્ય છે. શેઠાવમાં ગયા પછી તો એમની એ શ્રદ્ધા ખુશ્ખુશ થઈ ગઈ છે અને આપણી પ્રજાના જીવનમરણનો પ્રશ્ન એ ગ્રામ-સંઘટનની પ્રવૃત્તિ પર હટકતો એ નિદાગી રહ્યા છે. અમદાવાદની સાહિત્ય પરિષદમાં એમણે જે કરણ હૃદયદાવક ઉદ્ગારો કાઢ્યા એમાં એમના હૃદયમાં યાત્રી રહેલા એ મંથનના જ લજ્જકાર દત્તા. અને તેથી જ એ પોકારી પોકારીને કહી રહ્યા છે કે:

"I have been saying that if untouchability stays Hinduism goes-even so I would say-that if villages perish India will perish."

* * *

અને એમની આમસેવાની આ પ્રવૃત્તિનું મહત્ત્વ જો આટલું બધું છે તો-એ પ્રવૃત્તિ આજના શિક્ષિત વર્ગને કેમ આકર્ષી શકતી નથી ! એ વિચારો પણ થયા કરે છે. શહેરના યુવાનો આજે બેકારીમાં ટળવળે છે. મોટી મોટી પદવીઓનું શિક્ષણ લઈને જ્યાં તોયે એમને કાંઈ સંધરતું નથી. અને છતાં એ વર્ગને શહેરો છોડવા ગમતા નથી. ગામડામાં જ્યાં કંઈક ઉદ્યોગ કરવાનું સૂતરું નથી, તે દિવસે શેઠગાવમા ગાંધીજીને જર્મનીનો એક અમલદારી પત્રકાર મળવા આવ્યો ત્યારે એણે પણ આજ પ્રશ્ન કર્યો હતો. ગાંધીજીએ 'શિક્ષિત ગણતા' આ શહેરી વર્ગની બેકારીના કાણડાનો અને આમસેવા પ્રતિની એમની ઉદારસીનતાના કાણડાનો ઉકેલ કરતાં બહુ અનુભવી વચનો ઉચ્ચાર્યા હતા

"And then there is no overproduction of intelligence

-but overproduction of degrees
The brain power has not at all increased, only the art of memorility has been stimulated, and these degrees Can't be carted to the villages
Only the brains-if there are any left can be used
This reading for degrees has deprived us of initiative It makes us unfit to go to the villages
The mechanical university study deprives us of the desire for Originality. Years of memorility causes a fatigue of the mind that makes most of us fit for clerical work."

* Harijan, 3-7-37

આ હોમ

[હરિજીત]

જે ઉચ્ચ આત્મા અન્યને રસપૂર્ણ અર્પી હા શકે,
વળી અન્ય દુઃખભાગી બની કંઈ અલ્પ દુઃખ કરી શકે;
સેતાં જીવતા જળમને આધારને રૂબની શકે;
હેયાં ભરેલાં હાથથી કંઈ સાન્ત ઉર કરી શકે. ૧

એ દુઃખમાં ડૂબ્યાં હશે ઠીક રૂઢિબંધ બેડીમાં,
આદર્શ ઉરના ધૂળમાં અતિ સ્પર્શકારી સમાજમાં;
લોહચું હશે જીવન કંઈ કૂર મંદ શુદ્ધિ સાથમાં,
પણ આત્મ આનંદે સુખી દુઃખી અન્ય ઉર ઉત્તાપિત. ૨

કંઈ રગડતાં દુઃખી દિલ્લની દુવા મીઠી મળતો હશે,
વળી ઇશ આશીર્વાદથી ભાષીજીવન સુખમાં જશે;
પરવા કદીના રાખસો સેવા મિત્રે સ્વાત્માર્પણે,
યા હોમ કરતું પ્રેમથી નિજ બંધુ બાગિની કારણે ૩

મનોરમા મંગળજી સાચી

શ્રી. ધનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા કૃત એક પ્રહસન

પ્રતિમાની પ્રતિજ્ઞા

પાત્રો :

પ્રતિમા : એક કોમેટિયન યુવતી.
નિર્મળકુમાર : તેના બહેની.
સુપ્રતિ : તેની બહેન,
પ્રિતમલાલ : તેના પિતા.
સુમતિ : તેની મા.
સુરેશ : તેનો ભાઈ,
અણક : તેની બીજી બહેન.
સરસકુમાર : તેનો ભાવી પતિ.
અંબુલાલ મામા : તેના મામા.
મીસીસ હિરાજી : પૈસાદાર, આયેક વપની પારસણ.
આપા : તેની ચાકરડી.

[ગથા અંકથી આપું]

પ્રવેશ ચોથો

સ્થળ : મીસીસ હિરાજીને ત્યાં.
કાળ : સવાર.

[એક આયેક વપની, ચીસાઈ, 'હું માંતી છું' એવા કમળી પીઠાની પાસે બાળ-મીસીસ હિરાજી આરામ પુરવડામાં યતેથી છે. આપા દોડાદોડ કરે છે]

[પ્રતિમા આવે છે.]

મીસીસ હિરાજી : આપણા ! જોની, ફેન અંદર આપું ?

આપા : પ્રતિમાબાઈ; આપણે ઘેર તોકરીએ રહેવા માગે છે તે.

મીસીસ હિરાજી : (ચરમા ચઢવતાં) હું અં-પેટી કોતની એવનસીએ મેહલીયાં હોસે; એના જેવી બરામ એવનસી મેં તો બીજી નથી જોઈ જો ! આપણા !

[નોંધ : કેબલ હોવાડીની એક અતિશયોક્તિયુક્ત વાતી રૂપથી અમુક ફેરફાર કરીને ' પ્રતિમાની પ્રતિજ્ઞા ' નામની વાતો મેં ૧૯૧૬ માં ' જ્ઞાનસુધા ' માં છપાવેલી. તે પછી મારા ' વિરોધવિદાર ' નામના સંગ્રહમાં પણ તેજ રૂપે તે પ્રથમ વખત, હવેક વર્ષ પડેલાં અમદાવાદમાં શ્રી. સરોજિની મહેતા, શ્રી. વિરોહિની નીલકંઠ, શ્રી. તરંગિણી નીલકંઠ વગેરેએ એને નાટક રૂપે ભજવી. તા. ૩૦-૬-૧૯૩૩ ને દિવસે મુંબાઈમાં. બગિનીસમાજ તરફથી, સંપૂર્ણ આગેરા દાડસમાં શ્રી. સરલા દેસાઈ, શ્રી. ઇન્દિરા મહેતા, શ્રી. પ્રવીણ ગોસળાયા વગેરેએ એ યુગ ભજવી. અમદાવાદમાં આ નાટક ભજવાયું તે મેળા પાસેથી બોલી સરોજિની મહેતાએ તેવાર કર્યો. મુંબાઈમાં એ બોલી સરલા દેસાઈએ લખી અને ભજવી. અહિં પ્રસિદ્ધ થતાં નાટકમાં સરલા દેસાઈનું લખાણ લીધું છે. આ સન્માનીમાની સાથેના મારા સંબંધ ભેગાં એમને આભાર મનવાની ટૂંકતા હું કરતો નથી. —લેખક]

આપા : છ, બાઈ !

મીસીસ હિરાજી : પેટી પીસ લાવની- અને રમતી તેમપરેયર જોની-કોઈ એકદમ આવેચની ને બાનુ ખુશું મુકેય કે બા, મને તો કોઈ જેવું લાગે છે જો !-હં, બાઈ ! તમારું નામ સું ?

પ્રતિમા : છ, મારું નામ પ્રતિમા.

મીસીસ હિરાજી : હ અં, હોસે. પન એતલે મોતેથી બાંગ મારવાની કેંઈ જરૂર ઉની નહિ. જરા એમ આવો જોડે-જામનમાં ઉભાં રહેચની-નમાઈ મોનું બરાબર જોડે. આપણા ! ફેન ચલાવ-પણ જોજો હં, એક જ મીનીટ-ને પહેરેલાં જ પાંખત પર રાખજો નહિ તો વરી મને કોઈક યને. તમારું મોનું તો કીક લાગેય જો. પન તમારી ઉમર કેટલી ?

પ્રતિમા : લગભગ વીસ વરસની.

મીસીસ હિરાજી : ઓ-જોદ ! એન્જી-સી-વાગ્ગેમાં અકેકલ જ નથી જરી ને ! આતશી નાસ્કી પોતીને હું સુ' કરે ?..... આપ્યા ! પેલી દવાનો તાલમ થયો કે ? જરા એક બે લેમનની પેપરમીત ખી લાવની -(પ્રતિમાને) હું તમને શું કહેતી'તી માય ?-તમારું નામ બધું એવું છે કે બા, યાદ નહિ રહેતું ને !

પ્રતિમા : આપ એમ કહેતાં હતાં કે હું ઘણી નાની છું. એમ હોય તો હું જલિ કારણ કે—

મીસીસ હિરાજી : નહિ કે નહિ બા, એમ ઇન્પેક્ત નહિ થઇએ-તમને કેલું ને કે મારી તખીયત ખરાબ છે ને-એમાં તમે મને-એક્સાઇત ના કરો. એકજનો વધી કે' ધનો મોત્તો નથી-આલસે.....હંઅ', પન તમારો અવાજ-વોઈસ કેવો છે ? સ્વીત છે કે ? માંચ ! એમ ઇડીયતની કાની ઉભાં નહિ રહીએ-જીવની, પેલાં તેજલ ઉપર કોઈ નોવેલ હોસે તેમાંથી મોતેથી વાંચો જોડ ! આપ્યા ! પેલી દવા લાવી કે ? અને આપ પંખાનું સુ' ? એક મીનીટનું કેલું ને આ તો બે થેઈ બી ગેઈ. જલ્દી બંધ કરતી-ગુને હમના હમના થયુય સુ' ? એવી સ્ટુપીદ કાંય થઇ ગેઈય ? અરે આપ્યા ? ઓ આપ્યા ?

આપ્યા : (સ્વગત) આજો દિવસ ' આપ્યા, આપ્યા, આપ્યા ' કરીને જીવ ખાઈ ગાઈ. (મોટેથી) આવી જી.

મીસીસ હિરાજી : (પ્રતિમાને) કાંય માય ! તમે કાદરે વાંચો જ ? અર નહિ કરતાં !

[પ્રતિમા વાંચવાનું શરૂ કરે છે.]

મીસીસ હિરાજી : બસ બા, બસ-સખર કરો. આપ તો નહિ ખમાય ને ! તમે તો

વાંચતાં વાંચતાં ધના જ એક્સાઇત થાવજ ને. એમ તો મારી હેડથની ધૂલ મટી ગયેલી ! દોકતરે કહેલું છેતી કે ગમે તે થાય પણ એક્સાઇત તો નહિ-જ થવાનું-હંઅ'-ઓ માય-આપ ખુરમી કેટલી સુંસુ' કરે જ-આપ્યા-મીમ ફતીમા-તમે લોક કાંય સમજતાં નહિ-બેઉ બહેરાં છેવ કે શુ' ? એને જરા તેજ લગારજોતી. પન ધનુ નહિ, હં-નહિ તો વરી સ્પીંગ બહુ લુઝ થઇ જસે અને હું ગખરી પરસ-પન માય, તમે કાંય થોળીયાં ? તમે અચાવોની.

પ્રતિમા : માફ કરજો, મીસીસ હિરાજી ! પણ તમે મને હવે નોકરીએ રાખીને ?

મીસીસ હિરાજી : નોકરીએ રાખી ? આપ સવાલ હમના પૂછવાનો...તમે ખરેખર મારી તખીયત અગારજો ને.

પ્રતિમા : તે ખરું, પણ મને નકમો વખત મૂલાવવો પરપડે તેમ નથી.

મીસીસ હિરાજી : એમ મને ગભરાવીને થતી જીનુ'ય ! આપ્યા ! પેલો પરદો જરા ખસારતી-તનેક ઇંચ-ધનો નહિ, સમજેય કે ? (પ્રતિમાને) પન મને ને નકકી કરવાનું જ હોય તો-તમને રાખી લેકિય-પન આપ્યા ! જરા દોકતર હચીનસનને ફોન કરીને આવી જવાનું કહેતી-મને તમે એક્સાઇત ના કરો-મારી તખીયત ખરાબ થસે ને.

[પાડો પડે છે અને તરત પાછો એજ દ્રવ્યથી ભરે છે. એકબે વચ્ચા પાંચ છ દિવસ પીતી થયા છે.]

મીસીસ હિરાજી : નહિ માય-આપ ઉન નહિ આજમે ને !-લાઇતર સેડ નેઇએ-ખીજો સેડ લઇ આવોની.

પ્રતિમા : મીસીસ હિરાજી ! આ તમારા ઉનને માટે હું આજે પાંચ વખત બજારમાં જઇ આવી. છઠી વખત હવે આજે નહિ

BANISH
SUPERFLUOUS
HAIR

DELICATELY
PERFUMED

બાદશાહી
ડીપીલેટરી
પાઉડર

તમારી સુક્રામળ ચામ-
ડીના રક્ષણ માટે સર્વો-
તમ સામીત યથ
ચૂક્યો છે.

BADSHAH
DEPICTOR POWDER

સી. સી.
મહાજન
એન્ડ કું.

C.C. MAHAJAN & Co, BOMBAY 2

મુંબઈ નં. ૨

શ્રીઓના દરદો ઉપર ચોકસ ઉપાય

શ્રી-સહાઈ

મદર, લોહીવા, રતુદોષ-
પથવ, નબળાઈ, કમુવાપસ.

ચંદ્રપીઠાદ્વિપાટ
મધુચક્રચંદ્રાચારણ
મધુચંદ્રવલયસી

શ્રીગુરુજીવ આયુર્વેદિક ગુપ્તગણિત

વધુ માહિતી માટે પત્રવ્યવહાર કરો—

૪૪૬, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨

જવાબ, યાદી ગઈ હતું. જરૂર હશે તો કાંચે જઈશ.

મીસીસ હિરાજી : કાંચે જવન ? અ-તમને એક ઉન લાવવાનું કેલું તેમાં યાકી ગીયાં ? તારે હું તમને પગાર માને વરે આપું ? મેં તમારે વરે આટલું કીધું તે બધું પાનીમાં કે ? હા, બા-તમે તમારે આપ ઇન્જિનેર ઉપર સુધ્ધ રહેવ-તમને શું ?

પ્રતિમા : મીસીસ હિરાજી ! એ બધું રહેવા દો, હું અત્યારે જ નોકરી છોડીને આવી જઈ છું.

મીસીસ હિરાજી : હા-અ-શું બકેય ?

પ્રતિમા : હું એમ કહું છું કે, તમારી નોકરી છોડીને હું આવી જઈ છું.

મીસીસ હિરાજી : પન કાંય ? અરે આપ્યા ! તું કહાં મરી ગઈ ? તમને પગાર આછા પરીયો હોસે-અમ તમું લોડાને પૈસા ને પૈસા જ-ખીનું છેજ શું ?

પ્રતિમા : પૈસાને માટે નથી. મારો પગાર ખમણો કરી આપો તો પણ મારે રહેવું નથી. તમારી નોકરી કરવી એજ મને સરખલરેલું લાગે છે.

મીસીસ હિરાજી : હા-અ-પોતી ! શું બકેય ?

પ્રતિમા : તમે નકામા ઉરકરાઓ નહિ. નહિ તો તમારી તબીયત ખરાબ થઈ જશે. તમારી નોકરી કરવી એજ શરમજારેલું છે. જરા મન ઉપર કાણુ રાખીને સાંભળો: તમારી સાથે ઓરડામાં બિભા રહીએ છીએ તો પણ મન ઉપર ઘણી ખરાબ અસર થાય છે. તમારું સ્વાસ્થ્યપણું એટલું વધી ગયેલું છે કે એને એક રોગ ગણીએ તો પણ ચાલે. બીધમાં પણ તમારું કટકટ કરણ મેં અને મરવાની બ્લીકથી બંધાવરી બનતી આખો મને બ્લીવડાવે છે. એવી જાતના સ્વખાનો બદલો પૈસાથી નથી

મળતો, અને તેથી જ હું તમારી નોકરી છોડી જઈ છું.

મીસીસ હિરાજી : બસ, હું વધારે મગ-જવા નહિ માંગતી-મહેરબાની કરીને ગદાર જવ ને જરા આપાને મોકલતાં જાવ.

પ્રતિમા : હું બહુ વાર ઉભી રહેવા માંગતી પણ નથી, પણ જાઉં. તે પહેલાં તમારી ખરી કિયતિનું બાન કરાવવું તે મારી ફરજ છે. હું તમારી તબીયતમાં કશો ખગાડ જોતી નથી. જરા ખાવાનું આપું કરી નાખશો તો બરાબર કેકાણે આવી જશે.

મીસીસ હિરાજી : આ માય ! આપ તો કાંઈ મેટ છે ને !

પ્રતિમા : હું ગાંડી નથી અને તમે પણ તે જાણો છો. ફક્ત તમે છ'દગીમાં નહિ સાંભળેલું સત્ય સાંભળો છો તેથી ગભરાઈ ગયાં છો. તમને કદિ પણ એવો વિચાર આવ્યો હતો કે મારા જેવી નાની ઉંમરની છોકરી યાકી જતી હશે ? તમારી રીતભાત વચરતી દબથી મારું હૈયું વિધાઈ જતું હશે ? શું તમે જે નજીમ પગાર આપતાં હતાં તેના બદલામાં મદાઓ તેવો જૂનમ ગૂનગરવાનો તમને હકક હતો ?

મીસીસ હિરાજી : મે તારા જેવી ખરાબ દુકતી નથી જોઈ ને !

પ્રતિમા : મને પણ તમારી પાસે રહેવાથી કાંઈ આનંદ મળતો નહતો. તેમ છતાં હું કાંઈ તમારા ઉપર ચીડવાઈ નથી. મને તો તમારી દયા આવે છે.

મીસીસ હિરાજી : બસ, જા, સુપ-નીકલ અદિથી, જરા એજ-સીવાવાને કહેજે કે હું કાંઈ દહારોળી એ લોકને બાને પગ નહિ મુકસ !

પ્રતિમા : બસ, એટલું જ ? એજ-સીમાં-તો તમારું નામ સાંભળતાં જ બધાં

હસી પડે છે, તેઓ તો તમને ગાડા જ ગણે છે. મીસીમ હિંગણ, હુ ખરૂં કહું છું કે ત્યાં સુધી તમે ખીજની દરદાર નહિ કરો ત્યાં સુધી સુખી થવાના નથી તમારા ગરીબ સગા-હાનાને મદદ કરો. નાના બાળકો માથે હળોમળો તમારી દેવતામાંથી તેમની ટેળવણી પાછળ થોડું ખરચો કેમ, મીસીમ હિંગણ ! તમે એટલું નહિ કરો ?

મીસીમ હિંગણ હું એટલું કરમ કે તું જો આવ વેર ઠોરીને હમના ને હમના નહિ ચાતી જાય તો પોલીસને બોલાવીને તુને પકરાવી દેવમ !

પ્રતિમા લાચાર ! તમાગ જેવા દુનિયાને લારણ માણુઓ નહિ જ સુધગ્યાના-તમાગ જેવા-

મીસીમ હિંગણ (ગુસ્સાથી લાલચોળ બનીને, ખુશીમાંથી બિલા થઈ જઈને) કહારોની-કોઈ આવ દુકતીને મારા ઘેરમાંથી-પોલીસને બોનાયો-દાકતને બોલાવો-ઓ માય-આઈયા ! આઈયા !

[આચા દોડતી અને ગમરાતી હાથમા સ્મેર્લિંગ સૉલ્સ લઈને આવે છે. પ્રતિમા ધીમે જરે બેઠાર નજરે પડે છે]

પ્રવેશ પાંચમે

સ્થળ પ્રિતમનાનને ત્યાં
કાગ ગતે વાતુ ક્યાં પછી,

[પ્રિતમલાલ સુમતિ અને અનક બેઠા દોઢા છે ત્યાં પ્રતિમા ફીત વદને, ઘેલા, અન્યથ-રિશત વસ્ત્રોમા પ્રવેશે છે.]

સુમતિ અરે ! પ્રતિમા ! તું ક્યાથી ?
પ્રિતમનાથ હું તો એમ નાણુલોલો કે તું મુબઈ છે.

અનક પાછા આવી પહોંચ્યા કે શું ?
પ્રિતમનાન પ્રતિમા ! દિકરી ! તું યાદી ગયેની જણાય છે, દો !

સુમતિ તારે એકાદ કાડું તો લખવો હતો કે તું ક્યારે આવવાની છે ! પણ તને ખીજની લાગણીની દરકાર જ ક્યા છે ? તું અચાનક વગ છોડીને ચાતી જાય અને લોક પૂછે ત્યારે અમે કેવા દેખાઈએ તેનો વિચાર તને આ યો હતો ? અને પાછી આવી પણ એવી રીતે ! હજી આજે સવારે મેં પેના કનકમહેનને કહ્યું કે પ્રતિમા તો અકટરીતું શીખવાનો વિચાર કરે છે અને એટલા માટે એ મુબઈ ગઈ છે ત્યાં તો કોઈ બિખારીની પેઠે તું પાછી આવી પહોંચી પણ તમે કેમ કાઈ બોલતા નથી ? છેક મુગા કેમ થઈ ગયા છો ?

પ્રિતમનાલ હા, હા આ, પણ-પણ એને જરા થાક તો ખાવા દો, બિચારી યાદી ગયેલી જણાય છે

અનક પણ બાપુ ! મા શું ખોટું કહે છે ? અહિં આનવાનો વિચાર થયો ત્યારે કાગળ તો લખવો તો ને હું તો તારું કે કાગળ લખ્યા સીવાય આજુ જ નહિ

સુમતિ પ્રતિમા ! તું કેમ બોલતી નથી ?

પ્રતિમા (ધીમેથી) મેં કાડું ન લખ્યો કારણ કે મારી પામે પૈસા ન હતા

પ્રિતમલાલ શું ? પૈસા ન હતા ?

અનક પણ ત્યારે તું આવી શી રીતે ?

પ્રતિમા માડ માડ એટલા પૈસા બિલા ક્યાં

પ્રિતમલાલ હાય ! હાય ! ત્યારે તો તું થડકેનામમા ચાતી હશે !

સુમતિ અરે એને થડકેનામ અને એકેન્ડકનામ, ગમે તેમ કરીને આપણને અપ જસ અપાવવો હશે !

પ્રતિમા એવું નાનું તમને હું પેમાનું પણ લખત પણ ન લખ્યું એવું કારણ

એટલું જ કે તમને બધાંને મેં જો દુઃખ આપ્યું હતું તેનો મને પરતાવો થતો હતો. તમારું જો અપમાન મેં કયું હતું તે સંભારીને મને અત્યારે કેં કેં થઈ ગયું છે. - હું શું કરું ? -

[ગજગણા ઘડને ઓરડાના ખુણા તરફ ચાલી જાય છે.]

સુમતિ : અલક ! જા તો જરા, જલ્દી સરલકુમારને બોલાવી લાવ.

[અલક જાય છે.]

(પ્રિતમશાહને) આસો, આપણે વરંડામાં બેસીએ.

[સુમતિ અને પ્રિતમશાહ જાય છે.]

પ્રતિમા : (સ્વગત) આખરે મારી સત્ય બોલવાની પ્રતિજ્ઞા તોડવી પડે છે. પણ પણ શું કરું ? મીસીસ દિરાજને ત્યાંથી નીકળી બીજો ગર્ભ. ત્યાંથી ત્રીજો એમ કેટલાય ઠેકાણા બદલ્યાં પણ અનુભવ વધારે કરવો અને અસલ થતો ગયો. જીવન મારા સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ નહિ થઈ શક્યું એટલે મારે નિરૂપણે જીવનને અનુરૂપ થવું પડે છે ! લાચાર !

[સરલકુમાર આવે છે.]

સરલકુમાર : કેમ પ્રતિમા ?

પ્રતિમા : (નીચું જોઈને) સુમતિજીએ તમને બોલાવ્યા હતા તેની મને ખબર ન હતી.

સરલકુમાર : તેનો અર્થ એમ તો નહિ ને કે હું આવ્યો તે તમારી ધ્વજા વિરૂદ્ધ ? (પ્રતિમાના જવાબની રાહ જોઈને) કેમ કે ઉત્તર દેશો નથી ? ગર્ભ વખતે તો તમે એક-દમ સાચું કહી દેતાં.

પ્રતિમા : (ધીમેથી) ત્યાર પછી તો ધણું વીતી ગયું.

સરલકુમાર : શું વીતી ગયું ? (પ્રતિમા

બોલતી નથી એટલે) નહિ બોલો ? પ્રતિમા ! નહિ બોલો ?

પ્રતિમા : હમણા મારાથી એ બધું નહિ કહેવાય. આજે તો મારે તમને માત્ર એક પ્રશ્ન પૂછવો છે.

સરલકુમાર : શું ?

પ્રતિમા : એજ કે તે દિવસે મેં તમને જો કહ્યું હતું તેની મારી મળી શકશે ?

સરલકુમાર : પણ એ તો બધું સાચું જ હતું ને ?

પ્રતિમા : નહિ, હવે એ શબ્દ કૃપ કરીને તમે વાપરતા નહિ. ત્યાં મુઠ્ઠી જીવું ત્યાં મુઠ્ઠી હવે એ શબ્દ મારે સાંભળવો નથી. મેં તે અમલમાં મૂકી જોઈું પણ નથી ચાલતું. વર્ડઝવર્થની દુનિયા તે આપણી દુનિયા નથી અને આપણે બધા વર્ડઝવર્થ નથી. તેના કાવ્યમાંથી મેં આવી અર્થ ઉપનયો એથી મેં બહુ સહન કયું અને મારાં રોહિઓને બહુ દુઃખ આપ્યું. મારે હવે એટલું જ પૂછવાનું કે તમે મને માફ કરી શકશો ?

સરલકુમાર : ત્યારે તમારો કહેવાનો એવો અર્થ તો નહિ ને કે મારે વિશે તમે જો કહ્યું હતું તે સાચું તો હતું જ પણ તમે કહેવા માંગતાં ન હતાં ?

પ્રતિમા : (સરલકુમાર સામે કાલુભર જોઈ રહીને) ના, ના. હું જો બોલી હતી તે બોલું હતું.

સરલકુમાર : (તેના ખભે હાથ મૂકીને) પ્રતિમા ! બસ થયું ! મારે વધુ પુલાસો સાંભળવો જ નથી. એ તો તને ખરાબ સ્વપ્ન આવ્યું હતું એટલું જ. એ આપણે બૂલી જઈએ.

[પડે પડે છે.]

શુજરાતણના હાથે ને

શુજરાતણના હાથે ને એ શુજરાતણના ઓઠે,
સ્વર્ગાંતણી કવિતા શી રમતીઃ અમરજ્ઞાનની ગાઠે.

હરિ કંઠજ્વાળી એ છે દેવી,
પ્રભુ પ્રસાદી શુજિયલ કેવી,
ઉતરે તાતનાં તેજે તેવી,
શુજરાતણનો સ્વર ગાઠો ગરબું જીવન-આયન છે,
શુજરાતણનું હાસ્ય મધુરું જીવન જોમ રસાયણ છે.

એનાં નેત્ર-મણિ, મણિ ગાંધાં,
હરિકૃપાએ સુલભ ને સોંધાં,
જીવન ધન બનતાં બપ જોગાં,
શુજરાતણનાં સુગંધ, નેત્રો, નેત્રોંધ તણાં રક્ષક છે,
કાલાગિનની કારમી નવાલે, પાપતણાં ભક્ષક છે

આશિષ્ય-અમી તનુ વહલરી દીપે,
યુગની વૃષ્ટિ પ્રેમામૃત છીપે,
તેજ વર્ણનો તરે સમાપે,
શુજરાતણ નિર્ભયતા ગ્રેરે હરતકમળને કાઢે,
શુજરાતણને કુમકુમ પગલે પ્રેમ-શૈય આલોટ.

શુજરાતણ છે નખશિખ ગૃહિણી,
કરકંસરે કાન્તા શી સુહિણી,
હોત-પૂતળી સદા અમી બીની,
શુજરાતણ ધરમાં ધુમે ત્યાં સુરજ ચાંદો-દીવો,
મહાન જીવન-કાવ્ય રચાવે એનો સ્વર્ગ નજીવો.

ગૃહ ઉદ્યોગ સાધત સંપત્તિ,
કુમળે ઝિમત વેરે વિપત્તિ,
પ્રેમવચન ખાળે આપત્તિ,
ન્યાયે જીવન જાંજળે કરમાઇ બનતું ફીકું,
ત્યાયે તેનાં ઉદ્દેશ ઘડકતાં, મીઠું કુળું ઉશીકું.

ઓઠો વિશ્વાસુ ઉર-મન્ત્રી,
પ્રાણપ્રાણની ઝંજીરો તન્ત્રી,
અમર નંદને રહે નિમન્ત્રી.
અમર આર્થના મંદિર પેલી-શુજરાતણની અંખો,^૧
ઉતરાવે પ્રભુ આશીર્વાદો અજવાળે પંથ જાંખો.

શ્રવણાં કુસુમાકર:

❏ સ્ત્રીઓના વારસા હક

એની ઉત્પત્તિ, ઇતિહાસ, વિકાસ અને સુધારણા

હાલ કાયદો કેવો હોવો જોઈએ તેનું ચોક્કસ વિવેચન કરીશું. સમાજની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે પ્રાચીન હિંદમાં કાયદો અદલાતો હતો એ આપણે ઉપર જોયું છે.

પ્રાચીન સમયમાં સુત્રજ્ઞા સરખી વિદુષી સ્ત્રીઓ જ્ઞાન પ્રાપ્તિના હેતુથી રવેન્દ્રાએ અવિવાહિત રહી શકતી હતી. હમણાં પણ સમાજમાં અવિવાહિત પ્રૌઢ કુમારિકાઓ વર્ગ, હજી કરવામાં અડચણ નહીં છે તેથી અગર સમાજસેવા કરવાની દૌરશયી વધતો જાય છે એ ખ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. પરણેલી બહેનને પતિ પાસેથી મિલકત મળવાનો સંભવ હોય તોપણ, આ અવિવાહિત પ્રૌઢ કુમારિકાઓની સ્થિતિ તેથી નથી. તેમને પોતાના આપની મિલકતમાંથી વારસા-હકક દેવા ઈષ્ટ અને ન્યાયી છે. તેઓ પગપુત્ર નથી એટલે તેની કૌટુંબિક જવાબદારી પરણેલા ભાઈના કરતાં ઓછી હોય એ સદજ છે. એટલે તેના હિસ્સો ભાઈ કરતાં ઓછો હોવો જોઈએ એ બરાબર છે. ભાઈ બહેનના શિક્ષણનું ખર્ચ બાદ કર્યા પછી જે મિલકત બાકી રહે, તે એવી રીતે વહેંચવી જોઈએ કે, ૨૧ એ વર્ષે કુમારિકા હોય તે બહેનને, તેના ભાઈને મળે તે ભાગ કરતાં અર્ધો ભાગ હોવો જોઈએ. અવિવાહિત કુમારિકા-વરણ હોય ત્યાં સુધી તે મર્યાદિત હોવો જોઈએ. અવિવાહિત કુમારિકાઓ માટે સુચવેલા આ સુધારો આપણી પૂર્વની સંસ્કૃતિને અને હાલની પરિસ્થિતિને અનુસરીને જ જનશે.

* માધ્યમ ધારાસભામાં ડૉ. દેશમુખના હિન્દુ સ્ત્રીઓના વારસા હકને લગતા બીલની જે સ્થિતિ થઈ તે સુવિદિત છે. એ બીલની ચર્ચાને અંગે એ આખોય પ્રશ્ન જનતા સમક્ષ હજી તાજેજ છે એમ કહી શકાય. એટલે સ્ત્રીઓના વારસા હકને લગતા પ્રશ્નનો એની ઉત્પત્તિથી માંડીને અત્યારની સુધારણા સુધીનો ઇતિહાસ જાણવા જેવો તેમજ રસિક છે. બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટીના પ્રાચીન સંસ્કૃતિ અને ઇતિહાસના અધ્યાપક ડૉ. અ. સ. આજતેકરના મરાઠી લેખ ઉપરથી

ગુજરાતીમાં ઉતારનાર

શ્રી. મૂળશંકર ન. દ્વિવેદી

[ત્રણ અંકથી વાંચુ]

વિવાહ કરનાર બહેનને આપની મિલકતમાંથી હકક આપવો કે કેમ, એ પ્રશ્નનો વિચાર હવે કરવાનો છે. મુસલમાની કાયદા પ્રમાણે આવી બહેનને ભાગ કરતાં અર્ધો ભાગ મળે છે. તો પછી હિન્દુ કાયદામાં તેવો સુધારો કેમ ન કરવો ?

આ પ્રશ્નનો હકક જો કાયદાદ્વારા આપવામાં આવે તો વ્યવહારમાં ઉતારવો તે પણ મુશ્કેલ જન છે. મિલકતની વહેંચણી સામાન્ય રીતે પિતાના અવસાન પછી થાય છે. હજી પછી દર વર્ષે એક ઊકરીનો આપ

આવસાન પામે પછી મિલકતના ભાગ પાડવાના છે. એમ આપણે કહ્યું કરીએ. આ દસ વરસના કાળમાં છોકરી ઘણું ખર્ચ આસરે જ હોય. એને લઈ પછી પોતાના પિતાના કુટુંબની સાંપત્તિક હાલત કેવી હતી, એની પૂરેપૂરી કહ્યું હોવી અશક્ય છે. કુટુંબની પરિસ્થિતિ ઉતરતી હોય, દરદાગિના વેચવા પડે, છોકરીને એમ લાગે કે ભાઈ મિલકત દબાવી બેઠા છે. સાચી બાબતથી સ્વાર્થી ભાઈ બહેનને મિલકત ન જાય તે માટે જાણી જોઈને દરદાગિના સંતાડી રાખે. જંગમ મિલકત બેંકમાં રાખનાર માણસો આપણે ત્યાં થોડાં હોય છે, એટલે જંગમ મિલકતના ભાગ પાડતી વખતે ભાઈ બહેન ના મન ઉંચા થવાનો પૂરા સંભવ છે. મુસલમાની કુટુંબમાં આપના મશરૂ વખતે છોકરી ઘરમાં હાજર હોય, તો તેને જંગમ મિલકતમાંથી થોડું ભાગ મળે છે, એમ અને એક મુસલમાન સદ્ગૃહસ્થ પાસેથી સમજાયું છે.

સ્થાવર મિલકતમાંથી ભાગ આપવો એ વ્યવહારિક દૃષ્ટિએ ઘણું જ મુશ્કેલ છે, લગ્ન પછી બહેન ગમે ત્યાં પતિને ત્યાં જાય. એ ગામ જો છેડું હોય તો પોતાના હિસ્સાની જમીનની વ્યવસ્થા કરવી ખૂબ મુશ્કેલ છે. તેના ભાઈને પોતાના હિસ્સાની જમીનમાંથી જે ઉત્પન્ન પ્રત્યક્ષ હાથમાં આવે તેનો અર્ધો ભાગ પણ બહેન દૂર રહેલી હોવાને કારણે મળે નહીં. આપણે ત્યાં જમીનના ટૂકડા અતિશય પડી ગયા છે એટલે થોડું રીતે ખેતી કરવાની મુશ્કેલી નડે છે. બહેનને હિસ્સો આપવાથી જમીનના ભાગ બેવડાગ છે અને તેના ઘણા નાના ટૂકડા થવાનો સંભવ છે. રાષ્ટ્રીય અર્થશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ આ એક મોટી આપત્તિ છે.

તો પછી સવાલ એ થાય છે કે વિવાહિત સ્ત્રીઓને પોતાની મિલકત જોડું કશું નહોતું જોઈએ

કે શું! તેની આર્થિક પરિસ્થિતિ સુધારવાનો થોડો ઉપાય એટલે તેને હાલનાં કરતાં વધુ સ્પષ્ટ અને વધારે માહિતી હજી નેના ધણીની મીલકતમાં આપવા તે છે; એ પ્રસ્તુત લેખકને લાગે છે. પોતાના પતિત્વના હજીનેા અમલ ક્રાઈ મારફત કરવાનો હિંદુ પતિને હજી નષ્ટ કરવો જોઈએ. પત્નીને જો પોતાના પતિ વિરુદ્ધ તેવો હજી નથી તો પતિને તે સા માટે હોવો જોઈએ? જો દુર્વ્યભન, કૂસ્તા વગેરે જેવા થોડા કારણો માટે પત્નીને પતિથી જુદા રહેવાની ફરજ પાડે છે, તો સ્ત્રીને ક્રાઈ દ્વારા પતિની મિલકતમાંથી થોડું હિસ્સો મળવો જોઈએ. હાલમાં તેને પતિત્વના હજીનેા અમલ બાબતથીની ફરિયાદ કરવાથી, સ્ત્રી રહી શકતી નથી, આ કારણથી તેને પેટગુજાર આપવાનું બંધ કરી શકાય છે, તે અશક્ય કરવું જોઈએ. સિવાય થોડું કારણ માટે જુદી રહેનાર સ્ત્રીને માત્ર પેટગુજાર ન મળતો, તે વખતે પતિની મિલકતના ભાગ પડે તે વખતે છોકરાનો જેટલો હિસ્સો મળે તેટલો મંપૂર્ણ હિસ્સો તેને મળવો જોઈએ.

આ પ્રકારની વ્યવસ્થા કરીએ એટલે પરણેલી બહેનને પિતાની મિલકતમાંથી વારસો દેવાની જરૂર નહીં રહે. સામાન્ય રીતે ૯૦ ટકા જોડાંઓ સંપ અને પ્રેમથી રહે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં સ્ત્રીઓને આર્થિક સ્વાતંત્ર્યની જરૂર નથી હોતી. જો દુર્દૈવથી સ્ત્રી પુરુષને ન બને, તો જ તેના આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનો પ્રશ્ન વ્યવહારિક રીતે ઉભો થાય છે. આવી પરિસ્થિતિવાળી સ્ત્રીઓને મદદ કરવી એ સામાજિક કર્તવ્ય છે. પણ તેને મદદ કરવાનો થોડો માર્ગ એટલે આપની મિલકતમાંથી વારસો આપવો એ નથી પણ પતિની મિલકતમાંથી હિસ્સો આપવો એ છે. આપની મિલકતમાંથી

ભાગ આપેલા એ વ્યવહારિક રીતે કેટલું અગત્યબધું છે તે ઉપર બતાવેલું છે.

છોકરીના વારસા સંબંધે નીચેના પ્રકારની સુધાન્ધા થવી જરૂરી છે:

(૧) આપની મિલકતમાંથી બાકીને જે દિરસો મળે, તેની અર્ધા સુધીનો અર્થ પોતાના શિક્ષણ માટે અને વિવાહ માટે કરવાનો હક છે. છોકરીને હોવા જોઈએ. સ્મૃતિગ્રંથોમાં આ કારણે માટે ચોથો ભાગ સચવેલો છે. પણ દાસમાં 'શિક્ષણ માટે જૂઠું' અર્થ કરવું આવરણ હોવાને કારણે તે દિરસામાં વધારો કરવો જરૂરી છે.

(૨) જે મિલકત મોટી હોય, થોડા શિક્ષણ અને વિવાહ માટે અર્ધા જેટલો દિરસો અર્થવો જરૂરી ન લાગે, તો આકરી રહેલા દિરસા ઉપર લગ્ન પછી તેનો અધિકાર ન રહેવો જોઈએ. વિવાહ થયા પછી પતિની મિલકતમાં હક મળવો જોઈએ.

(૩) જે મિલકત નાની હોય તો છોકરીને શિક્ષણ અને વિવાહ માટે છોકરાના ભાગ જેટલો દિરસો આપની મિલકતમાંથી મળવો જોઈએ.

(૪) જે છોકરી પરણે નહીં, તેને તે તેમ ન કરે ત્યાંસુધી પોતાના બાકીના દિરસાનો અર્ધો ભાગ મળવો જોઈએ.

વૈદિક વિવાહ મુક્તોમાં 'મમ્નાશી શ્વશુરે મય સમ્નાશી મય શ્વશુર્વામ્' એ પ્રકારના આશીર્વાદ નથી વહેંચે : શુદ્ધપ્રવેશ કરતી વખતે આપેલા મળી આવે છે. 'દંપતી' આ શબ્દ 'દમ (=પર) પતિ' એનો અપભ્રંશ હોવાથી તેમાં પતિ અને પત્ની એ ઘરના અને મિલકતના સમાન માલિક છે એમ અર્થ નીકળે છે. આપસનું ધર્મસૂત્રમાં 'જાયા પત્યોર્ધિમાનો ન વિષતે પાણિ પ્રદળત્યાદિ મહત્વકર્મસુ । તયા પુણ્યફલેષુ । દ્રવ્ય પરિપ્રદેષુ ચ । ન દિ

મર્ત્યુર્ધિમયાસે નૈમિત્તિકંદાને સ્તંત્રમુપ દિદ્ધતિ । (સંપત્તિ ઉપર પતિ પત્નીની સમાન માલિકી છે. પતિની ગેરહાજરીમાં પત્નીને કૌટુંબિક મિલકતમાંથી થોડા તે અર્થ કરવાનો સ્વંશ્રુ અધિકાર છે) એવી વિચાર સરળી મળી આવે છે.

સમાન અધિકારનાં જે તરવો ઉપરના ઉનાશમાં મળી આવે છે, તેનો વ્યવહારમાં કેટલે સુધી ઉપયોગ થતો તે આપણે જોઈએ. આમળા ઉદ્ધૂત કરેલ વૈદિક વાક્યમના ઉનાશમાં શ્રીઓને વારસા હક ન હોય એવાં વિધાનો મળી આવે છે. પતિપત્નીની કૌટુંબિક મિલકત ઉપર સમાન અધિકાર હોય, તો પતિની અનુમતિ સિવાય પત્નીએ કૌટુંબિક મિલકત વેચવી થોડા ન કહેવાય. એમ સ્મૃતિના ટીકાકારો અને નિર્ણયકારો સિદ્ધ કરવા ઇચ્છે છે. શ્રીઓને જે રથાવર મિલકત વેચી, ગિરવી મૂકી, કે કોઈને ભેટ આપી તો તે વ્યવહાર ગેરકાયદેસર છે એમ નારદ કહે છે. આથી એકંદર વિચાર કરતાં પતિપત્નીના સમાન અધિકારનું તત્વ કાયદાથી અગર ધર્મથી માન્ય કરેલું હોય, તો પણ તેથી વ્યવહારમાં શ્રીને મોટા લાભ થતો ન હોતો એમ કહેવું પડશે. પતિ શ્રીને છોડીને બીજા લગ્ન કરે તો પ્રથમથી શ્રીને કંઈક પેટશુભને અગર દિરસો મળે એ નીચેનાં સ્મૃતિવચન પરથી સમજાશે.

'અધિવિવ્રજિયે દયાદાધિવદનિકં ધનમ્

ન દત્તં સ્ત્રીધનં યાસાં દત્તં ત્યથં

મકીર્તિતમ્' ॥

પણ ત્યજેલી શ્રીને મિલકતનો કેટલો ભાગ મળે, તેને ધણીના જ ઘરમાં રહેવું પડે કે કેમ, એની સ્પષ્ટ સમજ સ્મૃતિગ્રંથો પરથી થતી નથી. 'પત્ની એ પોતાના દિરસાની સંપૂર્ણ માલિક છે,' 'પતિને પત્નીની લેખી સંમતિ સિવાય તેની (આપીકી)

મિલકતે વેચી શકે નહિ. એ પ્રકારનો નિર્ણય કાઢી શકાયો હોત. પણ સ્મૃતિકારણે તેમ કર્યું નથી. સામાજિક પરિસ્થિતિ તેમ કરવા માટે અનુકૂળ ન હતી.

વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં કાયદામાં કેવી વધઘટ કરવી જોઈએ તે સૂચવેલું જ છે. દુર્વ્યસની કિંવા દૂર પતિને પતિત્વના હક્ક તરીકે સ્ત્રીને પોતાને ત્યાં રાખવાનો અધિકાર ન હોવો જોઈએ. તે જૂદી રહી શકે. ઉપરના પોસવટકયા વચનોના અર્થને પ્રમાણે યોગ્ય તે માલિકી હક્ક પતિની મિલકતમાં હોવો જોઈએ. તે હક્ક કેવળ પેટગુળરા પુરતો મર્યાદિત ન રહેવો જોઈએ. ભાગ પડે તો જેટલા ઓકરા મળે તેટલા હક્ક તેને મળવા જોઈએ. કોડબિક મિલકત પત્નીની લેખી સંમતિ વેચવાનો હક્ક પતિને ન હોવો જોઈએ. દુરાચારી પતિ મિલકતને વેચી નાખે છે અને સ્ત્રીને ખાવાના સાંભા પડે છે ઉપર આ રીતે થોડો ઘણો પ્રતિબંધ મૂકી શકાયો.

પતિ પોતાની હૈયાતીમા મિલકતના ભાગલા પાડે તો પત્નીને ઓકરા જેટલો જ હક્ક મળે એમ વાસવટકય સ્મૃતિમાં લખ્યું છે.

‘યદિ કુર્યાત્સમાનંશાન્પત્ન્યઃ

કાર્યાઃ સમાંશિકા

ન હતં સ્ત્રીધનંયાસાં

મતાં વા શ્વશુરેણ વા

‘આવે વખતે આપે જે હિસ્સા પોતાની પાસે રાખવા એમ નારદ સ્મૃતિમાં કહ્યું છે તેનું કારણ બીજો ભાગ પત્ની માટે રાખવો એજ હોવું જોઈએ. હવે કાયદામાં આવા પ્રસંગોમાં પત્નીનો હિસ્સો માન્ય કરવામાં આવ્યો છે એટલે ચર્ચાને કારણ નથી. હમણાં પત્ની પોતે ભાગ પાડવાની માગણી કરી શકતી

નથી, પણ ખાસ સંજોગોમાં તે હક્ક તેને હોવો જોઈએ એ ઉપર કહેલું છે.

પતિના મરણ પછી ઓકરાઓએ ભાગ પાડ્યો હોય તો માતાને ઓકરા જેટલો હક્ક હોવો જોઈએ એવો મત સ્મૃતિઓમાં પ્રતિપાદન કરેલો છે; અને તે હાલની અદાલતે પણ માન્ય કરેલો છે. ગઈ કાલ સુધી માતાને ભાગ માગવાનો અધિકાર ન હતો, તે હવે નવા કાયદાથી મળ્યો છે. સામાન્યતઃ તે વ્યવહારમાં મૂકવાનો પ્રસંગ દરક માતા કે નવી માને આવશે.

હાલમાં હિંદુ સમાજમાં વિધવાનો વારસો હક્ક એ મુખ્ય પ્રશ્ન છે. તેનો ઇતિહાસ આ પ્રમાણે છે.

અનેક રાતકો પહેલાં, એટલે ઈ. સ. પૂ. ૨૦૦ વર્ષ સુધી હિંદુ સમાજે પતિની મિલકત ઉપર વિધવાનો વારસોહક્ક માન્ય કર્યો ન હતો. સ્ત્રીઓ વારસ મર્દ શકતી નથી એ પ્રકારનાં અનેક વચનો આગળ ઉતારેલાં છે. તેમાં મુખ્ય ભાર વિધવા ઉપજ્જ છે. એનાં શા કારણે હતી તેનો આપણે વિચાર કરીશું. પ્રાચીનકાળમાં આજની રચાવર મિલકત કબજામાં રાખવી સહેલી ને હતી તે એક જરૂર પડે તો તે માટે ઝપડો કરીને પણ તાણે રાખવી પડતી. વિધવા સ્ત્રીને માટે એ બધું કરવું સહેલું ન હતું. બીજા કારણ એ હતું કે, સમાજમાં અપુત્ર વિધવાઓની સંખ્યા બહુ ન હતી. ઓકરાઓના લગ્ન પ્રૌઢ વયે થતાં હતા. વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થાય તો પુત્રવિવાહ થઈ શકતો. ઘણુંખરું તે બે કે ત્રણ ઓકરાઓવાળી હોઈ શકતી.

આપણા સમાજમાં બે પ્રકારના વારસદાર પુત્રો હોય છે, ઔરસ અને વારમ. ધર્મશાસ્ત્રોમાં બાર પ્રકારના પુત્રો લખ્યા છે. એટલે ઇ. મ ૩૦૦ વરસ સુધીના સમયમાં હિંદુ મનુષ્યનું ‘અપુત્ર’ મરણ થવું ઘણું

આ કંઈ ઝેરની બાટલી નથી પણ—

તદ્વન નજીક કારણેને લીધે મુકનો આનંદ અને સુખ કહેવાથી શુભાવવા થાય નથી-જરૂર આ પછી જલ્દી આવવા કરોશો અને તકરારો માટે ધણી દુઃખી છે.

પણુ જો પત્ની બાલક તદ્વન હવતા પ્રકારના અને

તીવ્ર સર્ના હેરબાઇલ મમત કરીને વાપરે કે નથી તેના પતિને ઝરસો આવે એ કાઈ છુટકવા થાય નથી જ્યાં વાળને માટે બનાવટો આવવા ધરોમા શાન્તિ અને બેચયતા કરશે અને તમારી સુદર-તામા વધારો કરશે

jai

જ્યાં હેર બાઇલ સ્વતંત્ર પકિત્વ અને સુમધુર સુવાસીત છે અને આકર્ષક બાટલીઓમા વેક કરેલું છે—

જ્યાં બ્રિલીયન્સાઇન ચોક્કસ અને સુવાસિત-સુદર બેકલાઈટ બોક્ષમા વેક કરેલું છે

‘ધી તાતા બાઇલ મીલ્સ કું. લી. તાતાપુરમ અને મુંબઇ.

ટામકો સેલ્સ કોર્પોરેશન

પી. એ. બોક્ષ, ૫૨૮. મુંબઇ.

મરણં ચાસ્ય કુર્યારન્ સ્ત્રોજામાજીવનશ્ચયાત્ ।
રક્ષંતિ શય્યા મૃત્યુદેહાચ્છિદુરિત્તરાસુ ચ ॥
અન્યથ ત્રાહ્નનાર્તિકતુ રાજા ધર્મપરાયણઃ ॥
તત્સ્ત્રીણાં જીવનં દયાદેપ ધર્મઃ સનાતનઃ ॥

છેવટના શ્લોકમાં વારસદાર વગરની મિ-
લકત રાગ પાસે જાય તો માલે પણ વિધવા
પાસે ન જવી જોઈએ, એવો વિચિત્ર મત
પ્રતિપાદિત કરેલો દેખાય છે. પૈઠીનગીસ્મૃતિનો
મત પણ આવો જ હતો.

જે સમયમાં આ પ્રમાણે જે મત પ્રસારી
હતા તે સમયે નિયમ પ્રમાણે સમાધાન
કરનાર પક્ષ પણ નીકળી આવ્યો. વ્યાસ-
સ્મૃતિમાં વિધવાને ૨૦૦૦ ની મિલકત આપી
દેવી એવો મત મળી આવે છે. મહાભારતમાં
એક સ્થળે આ આકાશ બેહંગર પરથી ત્રણ
હજાર પર લાક જવામાં આવ્યા છે. જે અગર
ત્રણ હજાર એ ચાંદીના 'પણુ' હતા. એ
કરેકનું વજન ૭ આવીભાર હતું, અને તે
વખતે હાલના કરતાં લગભગ ૭ ગણી સરતાઈ
પાવને લીધે તેની વેચાણ કિંમત આજના
૫ રૂપિયા જેટલી હતી. એટલે જે હજારની
મિલકત એટલે આજના રૂ. ૪૦૦૦ જેટલી
પાય. તે વખતે વ્યાજનો દર સેંકડે ૧૨ થી
૧૦ સુધી હશે. એટલે વિધવાને આપેલી
મિલકત પણ ઘણી મોટી હતી અને તેનું
કેવળ પણ ગારું આવણુ હશે એમ માન્ય
કરવું જોઈશે.

વિધવાહક્ષના મતદારોએ આ સમાધાની
કલુષ ન કરી. શૃદ્ધરપતિ, શૃદ્ધમતુ અને
પ્રજ્ઞપતિ એ એમાં મુખ્ય હતા. એનો સમય
ઇ. સ. ૫૦૦ થી ૬૦૦ સુધી હોવા જોઈએ.
પત્ની એ પતિની અર્ધાંગી છે; તે જ્યાંસુધી
જીવતી છે ત્યાંસુધી પતિ પૂરી રીતે અવસાન
પામ્યો છે એમ કહી શકાય નહિ અને તેની
મિલકતનો વારસો ખીળને આપવો એ અન્યાયી.

છે, એમ શૃદ્ધરપતિનો મત હતો એ નીચેના
શ્લોકો ઉપરથી સમજાશે.

આત્રાયે સ્મૃતિતંત્રે ય લોકાચારે ચ
સ્ત્રિમિતિઃ ।

શરીરાર્થે સ્મૃતા માર્યા પુણ્યાપુણ્ય
ફલે સમા ॥

યસ્ય નોપરતા માર્યા દેહાર્થે તસ્ય
જીવતિ ॥

જીવત્યર્થે શરીરે તુ કથમન્યઃ સ્ય-
માણુયાત્ ॥

પ્રજ્ઞપતિ સ્મૃતિમાં તો જમીન, ધર,
ધાન્ય, સોનું, ચાંદી, રોકડ, વગેરે સર્વ માલ
મિલકતનો વારસો વિધવાને મળવો જોઈએ
એમ શ્લોકોએકાદશ કહેલું છે.

ધીમે ધીમે વિધવાના વારસા હક્ક પ્રતિ-
પાદન કરનારાઓનો ગળ ખૂંચવા લાગ્યો.
સમાજને તે મત યુક્ત અને શ્રાદ્ધ કરવા
જોવો લાગ્યો. પણ તેમ થતાં ધણો કાળ
વીતી ગયો.

ઉપર હિંકમાં ઇ. સ. ૧૨૦૦ સુધી
વિધવાનો વારસાહક્ક માન્ય કરવામાં આવ્યો
નહતો. શાકુતલના છઠ્ઠા અંકમાં ધનવાન
વેપારી મરવાથી દુબ્ધંત રાગના અધિકારી-
એને તેની તમામ મિલકત સરકારે જપ્ત
કરવાની પણ આવી છે એ સુવાર્તા તેને
પહોંચાડવામાં આવે છે. પણ તે વેપારીને
અનેક આંજો હતી. પણ તેમને સરકાર તરફથી
ફક્ત પેટ જોડું જ મળવાનું હતું. ગૂઝરાતમાં
બારમા મૈકામાં જૈન ધર્મી કુમારપાળ રાગએ
વિધવાને વારસા હક્ક પ્રથમવાર માન્ય કર્યો.
એ વસ્તુ 'કુમારપાલ પ્રતિબોધ' નામના
નાટક ઉપરથી દેખાઈ આવે છે. કૃતધુમમાં
ઉત્પન્ન થયેલા રથ, નહૂપ, ભરત વગેરે
પુણ્યશ્લોક ગાનઓએ જે 'રક્તી વિતા'
પરનો એટલે રાજાર દીન વિધવાની સંપત્તિ

પરનો અધિકાર જવા દીધો નહિ, તે આપ મેળે-છોડી દીધે, પુણ્યસ્થાન રાજગીમાં સર્વશ્રેષ્ઠ હોવાનું તે સિદ્ધ કરેલું છે, એમ સદરહુ નાટકમાં તે રાજગી સ્તુતિ કરેલી છે. આ ઉપરથી વિરાનેશ્વર અને હમ્મતવાહનના સમય મુધી ઉત્તર હિંદમાં વિધવાનો વાન્મા-હકક માન્ય થયો નહોતો એ દેખાઇ આવે છે.

આ હકક માન્ય કરવામાં દક્ષિણુદિદે પ્રગતિ કરી હતી. ઇ. સ. પૂ. ૮૦૦ ના સુમારમાં દક્ષિણપથમાં શ્રીજીના હકક લોક-માન્ય થયા હતા, એ નિરૂકતો પરથી દેખાઇ આવે છે. યોજવંશના ખીજ રાજાનો એક શીલા-લેખ ઉપલબ્ધ થયો છે. તેમાં આપણા રાજ્યમાં વિધવાને પોતાના પતિની જમીન, રોકડ, ફર હાગીના, ધરદોર, વગેરે વારસા હકકથી મળશે, એમ તેણે નહરેનામું કારેલું છે. બેલગાંવ છાંલામાં એક ગામમાં મળેલાં બારમા શતકના શિલાલેખમાં પણ પુત્ર વચરના માણસના મૃત્યુ પછી તેની વિધવા એ જ વારસ થાય, એવું વિધાન મળી આવે છે, આ શિલાલેખમાં અપિનો વારસા-હકકનો કમ મિતાકર પ્રમાણે છે.

નવીન સુધારણા કરતાં કરતાં એમ જૂના શાસ્ત્ર પ્રમાણે ચાલતા આવ્યા છીએ એમ કહેવાની પદ્ધતિ હિંદુ સમાજમાં પ્રણા જૂના કાળથી રૂઢ થયેલી છે. હાલ જેમ અસ્પૃશ્યતા નિવારક સુધારક ધર્મશાસ્ત્રાદિ ગ્રંથોમાં અસ્પૃશ્યતાને આધાર નથી એમ પ્રતિપાદન કરે છે, તે પ્રમાણે મિતાકરકારાદિ સુધારકો વિધવાના વારસાહકકને સ્મૃતિનો જરાપણ વિરોધ નથી એમ અદ્દહાસથી પ્રતિપાદન કરતા દેખાય છે. નારદ વગેરે સ્મૃતિમાં સ્ત્રીએ મિલકત કબજામાં લઇને મરણ પામેલ માણસની સ્ત્રીને પેટ ભેગી-મિલકત આપવી-‘મરણં ચામ્ય કુર્ચારન્ય સ્ત્રીજામાઝીયન જ્યાત્ ।’ એમ જે કહેલું છે- તેનો શો

પુખ્તસુરતી ફકત

એ ત્વચા જેટલી હંડી છે,

જ્યાં રામદીની સપાડી નીચેની નાની તેલ-ધોઆ સુકાઇ બધાં ઉપરે કસ્યકીએ પડવાની સાગાત થાય છે અને નીચેની આપણ સંતોચાય છે. સપાડીની બુડી પડી મધકી ચામદીથી ખવરથકપણું આવે છે. બન્ને ત્વચાઓ માટે જુડી દવાની જરૂર છે.

કસ્યકી પડતી અદકાલો : સતના પોન્ડનું કીમ પસો. એ કીમ નીચેની ત્વચામાં પ્રસરતાં તેલ-કસ્યકીને, નસોને અને નાની માંસ-વેશકીને મજબુત બનાવે છે. એનાથી છિદ્રો પણ સાફ થઇ ગયાસ દુર થાય છે.

ખરબચડી ચામદી અદકાલો : તમારી સપાડીની ત્વચાને પોન્ડના વેનીશીંગ કીમનો જરૂર છે. પોન્ડનું કોલડ કીમ વાપર્યો પછી ક્ષેરા પર, થળે હાથ પર પોન્ડનું વેનીશીંગ કીમ લગાડો, તે આખી સત રહેવા દો અને સવારમાં તમારી ચામદી તમને સુંવાળી, લાઇ અને સુંદર જણાશે.

તદન મલેત : આ કુપન આજેજ દપાલમાં મોહલી પોન્ડના બન્ને ખતના કીમની ટ્યુબો અને પોન્ડના નવા ચાનદદાઇક પાવડરનો સારો ભેગો તમને મેળવો. (કયા રંગ બેધએ તે જણવો) કુદાલી, શુભાશી, કે લાલ.

ડોઝ એન્ડ સીમુર, લી.

૩, વોરેટ રોડ, મુંબાઇ.

નામ .....
સરનામું .....

ગ્તો ? આ પ્રશ્નમાં ‘અહીં સ્ત્રી એટલે ખગાળ ચાલતી સ્ત્રી કિંવા ગ્તા એવો અભિપ્રેત છે’ એમ કુદલક નિલકંઠાદિ નિખ-કાર હાતી ઠોકીને કહે છે અને છૂટા થઇ જાય છે, બદલાયેલી પરિસ્થિતિમાં નારદ સ્મૃતિમાંના કાયદા એક કાર મૂકી દેવા એકએ એમ કહેવાની તેણે હિમ્મત કરી નથી. કદાચ તેણે તેમ કહ્યું હોત તો તેની વિચાર સરણી અમાન્ય થઇને વિધવાનો હક માન્ય પણ ન થયો હોત !

વિજ્ઞાનેશ્વરે જે કે વિધવાનો વારમા હકક માન્ય કર્યો છે, તો પણ તે પતિ વિલક્ત સ્થિતિમાં મરેલો હોય તો જ, અવિલક્ત સ્થિતિમાં જે તે મરણ પામે તો વિધવાને મિતાક્ષર પ્રમાણે પેટ ગુજારતો જ હકક મળી શકે, અસહ થાસવશક્ય સ્મૃતિનો સં-હર્ષ જેમએ તો ‘પત્ની દુહિતરઘૈય’ વગેરે શ્લોક વિલક્ત મનુષ્યો માટે જ છે, એ સ્પષ્ટ દેખાય છે. મિતાક્ષરનો મત મૂળ ગ્રંથને અનુસરીને છે એ સ્પષ્ટ છે એમાં શંકા નથી. પણ આરગા સૈકાના સુમારમાં બંગાળમાં લોકમત અવિલક્ત કુટુંબની વિધવાને પતિનો વારસો મળે એ તરફ ઢગતો ચાલ્યો હતો, એટલે ત્યાના પ્રસિદ્ધ પ્રબંધકાર જીમૂતવાહને વિજ્ઞાનેશ્વરથી એક ડગલું આગળ મૂક્યું, વિધવાનો વારસાહકક તેનો પતિ મરણ સમયે અવિલક્ત હોય તો પણ નષ્ટ ચાલ નહીં એમ નિર્ણય આપી દીધો, એક વાર એક વાત શાસ્ત્રસિદ્ધ છે એમ નક્કી કરવાનું નક્કી કહ્યું હોય, એટલે હિંદુ ધર્મગ્રંથોનાં વચનોની થોડી બહુ તાણ કરવાથી તેમ કરવું મહેજે શક્ય બની રહે છે. કારણ કે આપણા ધર્મગ્રંથો જુદા જુદા મૈકાઓમા અને જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં લખાયેલ હોવાથી તેમાં પરસ્પર વિરોધી વચનો એકએ તેટલાં મળી શકે છે. જીમૂતવાહને પોતાના મિદ્ધાન્ત માટે

અનેક કારણો આપ્યાં છે, પણ એ બધામાં મહત્ત્વનાં એટલે કે વિવાહ થતાં જ ઉત્પન્ન થયેલી પતિની મિલકતમાંથી પતિના-અવ-સાનથી સ્વામિત્વ-પછી તે વિલક્ત હોય કે અવિલક્ત-નષ્ટ કઈ રીતે થઈ શકે ? હિંદુ સમાજને એક બાબત એકવાર ‘મમત્વ’ એટલે તે ૧૫ મા અગર ૧૬ મા મૈકા સુધી તે બાબત વિરોધી શસ્ત્ર વચનો હોય તો પણ નવો યુગ નવો ધર્મ એ ન્યાયથી તે તરત સ્વીકાગ્રહ જાય છે; માત્ર નિષ્કારણ જૂના રામચની વાતોમાં કાલક્ષેપ કરતી નથી. ‘વચનાત પ્રવૃત્તિર્વચનાન્નિવૃત્તિ.’ આજ-કાલ એ તરતની સ્મૃતિ તરફ વૃત્તિ વધતી જાય છે.

બંગાળમાં દાયલાગ પ્રમાણે પતિ જે અવિલક્ત સ્થિતિમાં અવસાન પામે તો તેની વિધવાને પોતાના ભાગે પડતો હિસ્સો વાગમા હકક તરીકે મળે છે, તે પ્રમાણે મિતાક્ષરી કાયદામાં ફેરફાર કરીને હિંદુઓમાં તેનો અમલ કરશે અત્યંત જરૂરી થઈ પડ્યો હતો, સદરહુ સુધારણા ડો. દેશમુએ રજૂ કરેલ અને હમણાં જ પસાર થયેલા કાયદાએ કરી દીધી છે, ખરી રીતે જોતાં આ કાયદાથી મોટી કાંતિ થઈ છે એવું નથી, આ કાયદો પસાર થયા પહેલાં મહાભાગીદારોમાંથી ફક્ત એક પણ ભાગીદાર તણ પૈસાનું પતું લખી ‘હું છૂટો ચાઉં છું’ એમ લખી મોકલે તો કુટુંબનું એકત્રપણું નષ્ટ થઈને વિલક્તપણું સ્થાપિત થતું હતું, એને લીધે એકત્રિત કુટુંબપદ્ધતિનું અસ્તિત્વ કમળદળ-જળ પ્રગાણે લણલંથુર થયું હતું. જે ભાગીદાર ‘હું છૂટો ચાઉં છું’ એમ પત્ર લખીને છૂટી જાય છે, તેની સ્ત્રીને પહેલાં ‘સંપૂર્ણ’ વારસાહકક મળતો હતો જે ભોજાઈ પરસ્પર સ્નેહને કારણે પોતાના પતિને છૂટા થવાની મલાહ આપતી નહિ, તેને તેના મારાપણ

માટે વારસાહકકથી
વંચિત રાખવાનો જે
પ્રસંગ આવતો હતો
તે હવે નહિ આવે.
પત્ની એ પતિની
અર્ધાંગના હોવાને કારણે
તે જવે ત્યાં સુધી તેના
પતિના હિસ્સાને ખીન્ને
કોઈ કોઈ રીતે હાથ
અડકાડી શકે ?
'જીવલ્લયર્થ શરીરે તુ
કયમન્યઃ સ્વાનુયાત'
એવું જે બૃહસ્પતિનું
વચન છે, તેને આધારે
નવા કાયદા પૂરપૂરા
ધાર્મિક હશે છે, જમૂત-
વાહને આવો ચુકાદો
૭૦૦-૮૦૦ વર્ષ પહેલાં
આપી દીધો હતો, જે
કે મિતાક્ષરમાં હાલ-
ભાગ પ્રમાણે વારસા-
હકકથી પ્રાપ્ત થયેલી
મિલકત સંબંધિત માન-
વામાં આવી નથી, તો
વિસ્તારભરે પણ એક-
વિત કુટુંબની વિધવાને
વારસા હકક આપ્યો
હોત.

આ હકક અગાઉ
મરણ પામેલ પુત્રની
વિધવાને દેવો જરૂરી છે,
અને તે આપવામાં
આવ્યો છે. મિતાક્ષર
પ્રમાણે હાકરાને વડિલો-
પાર્શ્વિક આપીકી મિ-
લકતનો વારસા હકક

સંબોધન

ઉરમાં આનંદિની રે ! આશા સ્ફુરાવજે;
રેલજે સુભાવ લર્ધાં શાસઃ
વેરજે સ્થિત મંદ હાસઃ
આનંદિની રે ! આશા સ્ફુરાવજે.

*

પ્રાણમાં પ્રવાસિની રે ! ચેતન તું પૂરજે;
બોલજે આનંદભર્યાં બોલઃ
હોજોજે જીવનમાં કલ્પોતઃ
પ્રવાસિની રે ! ચેતન તું પૂરજે.

*

સુરની સન્દેશિની રે ! દુનિયાને પ્રેરજે;
દેવોના દિગ્ધ કે આદેશઃ
સૂરજના તેજના સન્દેશઃ
સન્દેશિની રે ! દુનિયાને પ્રેરજે.

*

વિશ્વની વિહારિણી રે ! જીવનને રંગજે;
રસિખવજે રમેલભરી વાતઃ
ગાજે કે ગીત સાત સાતઃ
વિહારિણી રે ! જીવનને રંગજે.

*

પુણ્યની પ્રકાશિની રે ! વિશ્વને ઉજળજે;
દાળીને ઉરના અન્ધારઃ
રેલોને તેજના અન્ધારઃ
પ્રકાશિની રે ! વિશ્વને ઉજળજે.

મૂળજ્ઞાન પી. શાહ

જન્મથી જ પ્રાપ્ત થાય
છે. એને લીધે જે તે
આપની પહેલાં અવસાન
પામે તો તેની વિધવાને
વડિલોની મિલકતમાંથી
પેટગુજરા પુરતો હકક
તો મળતો જ. પરંતુ
હાલભાગ કાયદા પ્રમાણે
વડિલોપાર્શ્વિક મિલકત-
માં સુદાં હાકરાનો મા-
લિકી હકક આપના
અવસાન પછી પણ
ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી
બંગાળમાં એકાદ હાકરા
વડિલોની હયાતીમાં
મરણ પામે તો તેની
વિધવાને સસરા તરફથી
અથવા દેરા તરફથી
કાયદેસર રીતે પેટગુજરા
મેળવવાનો હકક પ્રાપ્ત
થતો નહતો. તેને તેના
પતિના હકક મળશે
અને તેનો પતિ અવ-
સાન પામે તે સમય
પિતા જીવતો હોવાથી
તેને મિલકતમાં કે જ
હકક પ્રાપ્ત થતા ન
હતા. તેથી વિધવાને
પણ પેટગુજરા માગ-
વાનો હકક નથી એવી
સ્થિતિ બંગાળમાં હતી,
હવે પછી તે બદલાઈને
નવા કાયદા અનુસાર
તેને વારસાહકક પ્રાપ્ત
થયો છે.

વિધવાને વારસા-
હકકથી જે મિલકત

હાથમાં મળે છે તે ઉપર તેની સત્તા મર્યાદિત છે. તેને તે ગીરવી ન ચૂકી શકે કે ભેટ ન આપી શકે કે વેચી પણ ન શકે. ડેક્ટર દેશમુખના કાયદાના અસલ લખાણમાં વિધવાને વારસા હકકે દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ મિલકત ઉપર મંપૂર્ણ હક હોવા જોઈએ એવી કલમ હતી, પણ તે માન્ય ન થઈ શકી. લવિષ્યમા આ પ્રશ્ન ફરી ધારાસભામાં આવવાનો સંભવ છે. એટલે તેની થોડી ગર્યા અહીં કરી છે.

વિધ્વ ધર્મસૂત્ર, ધારાવંશકચરુતિ, વગેરે જે ગ્રંથોમાં વિધવાના વારસા હકકની જે તરફદારી કરેલી છે, તેમાં જો તે હકક મર્યાદિત સ્વરૂપનો હોવા જોઈએ એવું વિધાન ન હોય, તો તેના મનમાં તે અમર્યાદ સ્વરૂપમાં બહાલ રાખવાનો હતો એમ કહેવું વધારે પડતું છે. આ સ્મૃતિકરિ સ્વકષ્ટાગિર્તિ સ્થાવર મિલકત ઉપર આપને પણ અમર્યાદિત વેચાણ કે ગીરો મૂકવાના હકકે દેવા તૈયાર નથી, તો પછી તે વિધવાને તેજ હકકે દેવાને કયાથી તૈયાર હોય ? વિધવા પતિની મિલકતની ઉત્પન્નનો ગમે તે ઉપયોગ કરી શકે, તેને તે વેચી ન શકે. આ પ્રકારના સ્પષ્ટ વચનો મુંજીતામરણાદ્યાતા દાયાદા અર્ધ્વમાપ્નુયુઃ ।' નારદ સ્મૃતિમાં મળે છે. હાલમાં ડેક્ટરમાં માન્ય કરવામાં આવેલા વિધવાના હકક પરનાં બંધનો સ્મૃતિને અને નિબંધકારને માન્ય છે. એમાં શંકા નથી. નિબંધકારોમાંથી ૧૭ માં શૈકામાં મિત્રમિત્રે મિલકત ઉપર વિધવાનો હકક મર્યાદિત સ્વરૂપનો ન હોવા જોઈએ, તેને તેની વ્યવસ્થા કરવાનો અધિકાર હોવા જોઈએ એવા મત પ્રતિપાદિત કરેલો છે. પણ એ મત મર્વ માન્ય ન થઈ શક્યો. શિલાલેખોમાં વિધવાએ આપેલ જમીનમાં દાંતો ધણું ખર્ચ ઉત્તરાધિકારીની મંમતિથી આપેલાં દેખાય છે. એટલે વિધવાના હકકો પરના બંધનો સમાજ

માન્ય હતાં એમાં શંકા નથી

તે બંધનો એમને એમ ચાલુ રાખવાં કે કાઢી નાંખવા એ પ્રશ્નનો જવાબ હોવા કહ્યું છે. સ્ત્રી હકક પ્રતિપાદકોને આ બંધનો વિનાશકારક લાગે છે, અને તે ફર કરવાં જોઈએ એવા તેમનો મત છે. જંગમ મિલકતનો પ્રશ્ન ધણે અંશે ઉત્પન્ન થતો નથી. કેમકે વિધવા તેની ગમે તે વ્યવસ્થા આને પણ કરી લે છે. સ્થાવર મિલકત ન વેચી શકાય એ જંગ એક દષ્ટિથી બંધન છે તેમ ધીછ દષ્ટિથી સંરક્ષણ પાત્ર છે તે ન બૂલવું જોઈએ. પત્ન્યમાં ખેડૂતોની સ્થાવર મિલકત વેચી નાખવાનો અધિકાર તેમના હિતની દષ્ટિએ ઘણો ઓછો કળી નાખવામાં આવ્યો છે. પેલેસ્ટાઇનમાં હાલ જે આરબોએ બંદ લગ કરેલું છે તેનું મુખ્ય કારણ એટલે તેમની હોય તે મિલકત વેચી નાખવાનો અધિકાર એ છે. યહૂદી લોકો જમીન ગોરે ગમે તે કીમત આપવા લાગ્યા એટલે આરબોએ પોતાની જમીન સપાટાબધ વેચી નાખી અને આવેલા પૈસામાંથી ઘણા નવા કબ્જો કરી નાંખ્યાં. લગ્ન વગેરે કામોના ખર્ચમાં જમીન વેચીને મેળવેલાં નાણાં પૂર્ણ થયાં અને જમીન તો પહેલીથી જ વેચી નાખી હતી. આવી પરિસ્થિતિમાં પોતાની ગરીબીનો દોષ યહૂદીઓ પર નાખવા લાગ્યા તેમ કરવાનો અવકાશ ન મળે એ હેતુથી પીલ કમીશને દેશના બે વિભાગ કરી એક આરબ લોકોમાં અને બીજે યહૂદી લોકોમાં વહેતી નાખવાનું ઠરાવ્યું. હવે પછી આરબ વિભાગની જમીન આરબો યહૂદીને વેચી શકશે નહીં. આ રીતે માલિકીના સંરક્ષણ માટે આરબોને મર્યાદિત હકક આપવામાં આવ્યા છે.

સ્થાવર મિલકત વેચી ન શકાય એ એક બિનજનુભવી માલિક માટે મરક્ષણરૂપ છે. તે સદજ દેખાઈ આવે છે. એટલે તે હમણાં

સોને મારે

તાકત-તાજગીથી ભરપૂર

લગ્ન તથા

અંકુ દ્રાક્ષા સવ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડે

ખાસ સીઓ મારે .....

.....તનદુરસ્તી-તાકાતથી ભરપૂર

પ્રદરાદિ રોગોના અકસીર ઇલાજ

અંકુ અશોકારિષ્ટ

સીઓની નબળાઈમાં આવ્યા બસર કરનાર
ફરેક ઘરમાં હોવો જોઈએ

મેલેરીઆની મારી હાથવા

અંકુ

મેલેરીઆ મિક્શર

રાહીયા તાવની

રામળાણુ દવા

એકજવાર અજમાવી જુવો

અંકુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લી૦ પા. બો. નં. ૫૫૨૩,
મુંબઈ નં. ૧૪.

મુંબઈની દુકાન : જુની બાટિયા મહાજન વાડી, કાલવાદેવી રોડ.

આયુર્વેદિક દવાઓનું સચીપત્ર જાળેજ મંજૂર.

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
ખાજકોની જીવનકાચી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી

(૨૭૫૬)

અચ્ચાઓને યતા દરેક દરોને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રુદ્ધુષ્ટ
બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનાર
ખાજકો અરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. કીંમત રૂપી ૧ ના બાર આના,
વી. પી. પો. જુદું.

વેદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડ્રીપો.

લાવનગર (કાઠીયાવાડ)

કરોળીયા આપણા રોજના વ્યવહારમાં
આવે છે, પણ તેના જીવન સંબંધી
આપણે કશુંજ જાણતા હોતા નથી તે

કરોળીયાનાં કાવતરાં

લેખક :

રા. બાનુસુખરામ નિર્મળરામ મહેતા.

કિંમત ૦-૬-૦

આ ગ્રંથમાં કરોળીઓ જોને કહેવો, જાત
જાતના કરોળીયા, કરોળીયાનો વ્યવહાર વગેરે
કરોળીયા સંબંધી જાણવાનું જ માહિતી રસીક
જાણનાં આપેલી છે. મારે આજેજ લખો.

લુહાણમિત્ર પ્રિં. પ્રેસ.

ટાવર પાસે, વડોદરા.

અચ્ચાએ બળવાન અને નિરોગી રાખવા અશીષુ ન આપશે, પરંતુ અશીષુ વગરની
“ સમુદ્ર મંથન જાપની ” (૨૭૨૬)

ભાવનગરી-બાળાગોળી

કિંમત પાવી. કીંમત ૧૦૦ ગોળીની બા. ૧ ચાર આના, એકથી ચાર બાટલી સુધી પોષ્ટક પામી
આના વધુ. બનાવનાર વેદ્ય દુર્લભદાસ નરેશભદાસ, ઠે. સી. પી. ટેક રોડ, મુંબઈ નં. ૪
નરેશભ ઓપધાલય

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

શ્રીઓ મારે ખાસ ઉપયોગી અને વંચત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિધૂત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દરો જેવાં છે, માસીક રૂઝની અતિશયિતતા, ખોટી ગરમી લોહી
વિકાર, કસ્ટિવાડ, રતવાથી બગડતી અચ્ચા, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો યતો
જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અશક્તિ, કેકનો કુખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરોને
મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તે પાકવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણુ યોગ્ય બનાવે
છે. કીંમત રતલ ૧ ના ડબ્બા રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીઓ એક વી. પી. પો. જુદું.

હમણાં વિધવા પાસે ખૂંચવી લેવું ઠીક નથી એમ મને લાગે છે. દેશની ટપ ટકા વિધવા અસિદ્ધિત અને કાયદાના જ્ઞાનની ગંધથી પણ વંચિત છે તે આપણે ન જુલુવું જોઈએ. તેને સ્થાવર મિલકત વેચવાનો અનિર્ણય હકક મળે એટલે તેના બિનઅનુભવનો કાયદો ધૂર્ત લોકો લેવા લાગશે. જમીનના વેચાણ માંથી મળેલા પૈસા વિધવાના હાથમાં અથવા ખીજા કોઈના હાથમાં ધણી દિવસ ટકી શકે નહીં, તે પૈસા પૂરા ધધ જન્ય પછી વિધવાની દશા અત્યંત દયાપૂર્ણ જાતી જશે. એટલે હાત તરત તો વિધવાનો વારસાહકક અમર્યાદિત ન હોવો જોઈએ. તેને જે મિલકત વેચવાનો અધિકાર આપવામાં આવે, તો તેને કોર્ટની પૂર્વ સંમતિ લેવાની જરૂર હોવી જોઈએ. એટલે હુઆ લાગુ લેખના આપમતક્ષણી કારણથી ઉપર કાંઈક અંકુશ નહીં શકે. બંનેથી વિધવાઓને આ રાત્ર અપમાનકારક

જાગશે. પણ અબણ વિધવાના હિતની દૃષ્ટિથી તે હોવી જરૂરી છે. વસિયતનામા દ્વારા પોતાની હયાતી પછી પોતાની મિલકત ગમે તેને વેચી નાખવાનો અધિકાર વિધવાને આપવો જોઈએ.

સ્રીઓના વારસાહકકના પ્રતિહાસના અત્યંત સંક્ષેપ વિવેચન આ બે લેખો દ્વારા આપેલાં છે, તે પરથી આપણા હિંદુ સમાજમાં પરિસ્થિતિને અનુસરીને આ હકકોનો સક્રિય વિકાસ-આંધ છોડ-કેમ થતો ગયો તે દેખાઈ આવશે. આજની પરિસ્થિતિમાં આપણી સ્મૃતિના કાયદા ઉપર ભાર મૂકવાથી આવી શકશે નહીં. તેમાં યોગ્ય સુધારો કરવાથી જ માનવરક્ષ, બ્યાસ, વિદ્યાનેશ્વર વગેરે સુધારણા વાદી સ્મૃતિકારોની ઉજ્જવલ, હિતકારક અને સમાજસંવર્ધક પરંપરા આપણે આગળ ચલાવી શકીશું.

(સંપૂર્ણ)

૫૫

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ ઘી વાપરવા માટે

વેપારી એમજરનું સરદારીશીકટ ધરાવનાર

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબઈ, નં. ૨

વસંત

લેખક : શ્રી. ઇન્દરલાલ વેદ

વસંતના તડધુચ મણુમણુના ને એનો બરફ જેવો હંડો લાલ રવાદાર ગર બે ઘડી આયાજ કરો. વસંતની વાડીની ગુવાર લાંબી ને માખણીયા. તેવાંજ કુર્ગાં ને લીલાંછમ લીંડા. બગીચામાં વસંતની વાડીના શાકની હાક બોલે. વસંત ફળીયામાંથી, લો રે લીલવા, લો રે ચોળાફળી, લો રે લીંડા કરતી જાય ત્યારે લલલલા બખીલના મોંમાં પાણી આવે ને વસંતના લાવ પણ શાશી, બગરથી હમેશાં શરે પેસો આંછોજ લેવાની.

દાહોદની દધીમતી નદી બેળને આરે ખાન નદીને મળવા જતાં પીરધરેથીજ એક જળશૈવળીક લે છે. એટલે વચ્ચે કેટલાંએ એકરનો મુંદર બેટ પડી મયો છે. એની ઉપર કિનારે કુવા બોદી વાડીઓ બનાવી કેટલાંએ વાધરી કુકળો આવી પડ્યાં છે. તેના બેગા જળીનનો એક કુકડો રોડી વસંત પણ પડી છે. ખરે ઉનાળે ન્યારે દાહોદીયા ધોમ ધખતા હોય, ન્યારે વડલાના ને આક-ગના દૂધ સુકાયા હોય ત્યારે પણ વસંતની વાડી લીલી કુંગર ને વસંતની બકરી કુવા ફરતી દરોડી ચરી મજલખ દૂધ દે. વસંત બર ઉનાળે પણ ડોંગેડોંગે નદીને કુપેથી પાળી ઉમેચી દૂધી, તડધુચ, ગવાર લીંડા ને ચોળાફળીની ક્યારીઓ તર રાખતી.

વસંતની તરસાગની ઝુંપડી પણ કળા ભરી; ઉનાળે હંડીગર ને સિઆળે દુઃશાળી. વસંતની મદુસીમાં થોડાં પુરનકા ન્યારે લુઓ ને શીફળુની બગીચી મામે કદીક અગરબત્તી ને ઘીનો દીવો લુવો, તો ઘડીક જુલો જ નવ કે કોઇક દેવ મદીમાં તો નથી આવ્યા ?

વાધરી બેગી રહેતી આવી વસંત તમને યશે કે કોણ હશે ? ત્યારે લો જળશૈવળી લો કે વસંત વાધરીજ છે; પણ વડોદરા રાજ્યમાં જ ચોપડી ભણી નાહી છે, ને કોણ જાણે ક્યાંકથી સરકારે પણ પામી બેઠી છે. વખાની મારી સગાવલાલાને ટેકે અહીં વાડી કરી બેઠી છે. વસંત ભારે કદરૂપી, છે તો વીલનીજ. ચમકતી આંખો, નગણું નાક, ને મુંદર હંતપંડિત ને જાતીનો ઉઠાવ પણ સપ્રમાણ છતાં કદરૂપી. વસંતનો રંગ વિલા-યતી કાલસા જેવો. તે-માટેજ એને કોઇએ ભણેલી છતાં શિક્ષિકાની જગા ન જ આપી.

વાધરી કોમ ગામમાં ન રહી શકે. સરકારે ઘોડીક દોમોને ગુનેહગાર કોમ મણી બહાર કાઢી નાંખી છે. એમને રોજની સર-કારમાં હાજરી નોંધાવવાની; કોમ પડે રમ લેવાની, ને એ અંગેની કોમવણુ ? પ્રજા તોઆ, સરકાર એમને કેળવી આવા ગ્રામ-માંથી મુક્તિ બક્ષે તો ? પણ વસંતની હાજરી માફ છે. વસંત પાસે ભણુતર પુરૂં ક્યાંનું સરરીશીકેટ છે.

વસંતને આસપાસના વાધરીઓ વહની કહી બોલાવતા. ચોવીશી કલાક એમની બેગા જ રહેવાનું, એટલે ભણુતર છતાં સંમતો રંગ કેમ છોડે ? છેલ્લાં તોરતાંમાં ખૂબ કાળી છતાં મુશક વસંત બીજી વાધરી મુવતીઓ સાથે ગામમાં જવેરા ફેરવવા નીકળી પડી હતી. રાતનો ગામનો માગેલો એંદવાડો વસંતને ખપતો તોતો, પણ તોરતાની દાગળાની બીખ-માંથી હિરમો લેવામાં એને આનાદાની નોતી.

બધી મુવતીઓ બેગા વસંતે ગાતી, હિરમે

તીજે લોચ ભરે મધુર અવાજે; “ જવેશ ભવાનીમાં, અંબા ભવાનીમાં, નવે દનના નોરતા કરેશ મૈયાલાલ ” તે શરીરોમાં આ રહ્યાં ગાથ જ રહેતો. રોનાં બાળકો હતા રહી બહાર જવા મથતાં, વાસણ મંજલી ગૃહિણીઓ રાખ માટીવાળા હાથ પુટે કરી ખારીએ ડોકાવવા નીસરી પડતી, “ પુત્ર કરેશમા સેવા કરેશમા, દશમે દાડે હોમે હોમેશ મૈયાલાલ ”

વસંતનો અવાજ ખરેખર અપાર્થિવ, દેવી, ચમત્કારી ? અદ્ભુત ? અરે ? યોગ્ય એવા કોઈ વિશેષણ જ નથી જડતાં ? જે મૃદલક્ષ્મીને શેર ચોખા આપવાની મરજી કે શ્રદ્ધા હોય તે બમેર આપીને જ જાય. ને આ હંડે રામદવાયાની બાજુને લીમડે આવી ફરેશ બંશીને સીતાર વાદનના ઉત્સાહ એવા ખિહારી, સુરદાસ પર પાવુ હાપો માર્યો, એની બંશીનો ગર્વ ગળી ગયો. એની બંશીની ખોડી ફેલ એ તો એમને વસંતના કંઠના મધુર હોયતો એકવાડો લાગ્યો. બાવાજીએ વસંતનું નોરતા ગીત બ્યાંસુધી સંભળાયું ત્યાંસુધી ખ્યાન દબને સાંભળ્યું.

માણેકકારી પુનંમતી આગલી રાત્રે ગરબા આદરતે કારણે ગોઠાયા સામેના કોળીવાડમાં યુવાન કોળીઓએ ગરબો માંડી વસંતને ખાસ વેડી આપી હતી. વસંત સામે લીમડેથી બંબીના સુન્ની કમાવટથી મુગ્ધ બની સુનમુન એક કોળીએ ઓટલે યુટળે ચીજીક ટેકવી બેસી પડી. બાવાજીની બંસી-ચમતી જ ચાલી. પીલુના સુર પડ્યો કારીએ પડેલ્યા ને કારીગરની તીમ કમાવટે વસંતને ઉઠાડીજ. આશ્વપાસ બબ્બે ફર્સ્ટ ગ સુધી કરુણાના એક હિમ્મટાવ્યા. બીજી કોળીએ વસંતને મહાસુન્ની લીમડે જતી બેઠેજ રહી. સુરદાસની કારીની જેમ વસંત છેક આચારી

ધુળી સામેજ જઈતે બેસી ને સ્વબંધ બની ગઈ. અબ્બુચિંતી બંગી દીપને સ્વરેજ બંધ થઈને વસંતને બીમરાષ વગેરી કોળીએ એને દંડેળી કોષક સમાધીમાંથી કલાખંડોર કરી જગાડતી હતી. વસંત ઉભી થઈ કોળી બેઠી પાછળ પાછળ ગઈ. કોળીવાડો, આખો ચાળીમાર લોકે ઉભરાઈ ગયો તો તે ચીરી ચડ્યો આવી ફેરફારમાં સામેલ થઈ. ખેડેલાં તો બે ત્રણ ગરબા હોશીસી કોળીએ ગાયા. પણ લોકને ગમ્યા ન આવી. કોળીમાંથી ખિહારી મહારાજનો અવાજ ને તેનો ત્રીકાષ્ણો પડ્યો, “ વસંત, વસંત ” એમ ગુંથ દબો તે વસંતે “ લેમડે લેમડે લેમડે રે મારાં પીયરને ચોકતે લેમડે ” વાળા ગરબો ગજબો ને લોકસમુદાય પાણી પાણી થઈ ગયો.

બીજા તો પછી પ્રજાએ ગરબા ગવાઈ ગયા. તે છેલ્લો વળી વસંતે ઉચ્ચાર્યો “ નહિ જનક સાસરીએ નહિ જનક. નહિ જનક, નહિ જનક, નહિ જનક ” રે, માગરીએ નહિ જનક. ” નબુદિયા મેલ્યા જેલાળીની ધ્યાંતે દેસાળીની ખોટાઈ, ને છેવટે માવડી મુખ્યા નાવચીઆએ માને હાથે નાની વડૂને લીંબાતી જોઈ પુંક ફેંચી, એ છેલ્લી ટુકને આતમે આસમાને ચગાવી. “ સામરીએ નહિ જનક ” નો ગરબો પુરો કર્યો. આખો કોળીવાડો ચકકોળે ચડ્યો, લોકો કેમેકયાં ઓમરેજ નહિ. હજી વસંત એક ગાય તો સાઈ પગ મોટા મજાસકાતો કુકડા બોલ્યો ને ગરબો વખરો. વસંત ઓટલે ચડીતે લોક નિરાશ થઈ ચાલી નીકળ્યાં. બેસી રજા ખિહારી—મહારાજ, ગરબા દીવડાને અજગાળે બેઠેલા ખિહારી બાવાને અવારનવાર જુવાન કોળીઓ આવી જોઈ ગઈ, કેમ સુરદાસ હજી તમો અહીંજ છો ? ” લીમડાની ધુળીતકીયે કેમ નથી જતા ? મુકાં જઈએ ? ” ના મા, હું જાતેજ જઈ ચાકીશ. પણ વસંત કેતી છે એ તો મારી

આંખે દેખી શકીશ નહિ પણ એ બોલની લેવડદેવડ કરવા ઇરાદો તો છેજ” ને કાઢણો કમકે કસકે હમતી હસતી વસંતને બહાર દબડી લાવી. “હો આ તો પેલા ગાગરીયા ભટની મેનકાને વિશ્વામિત્ર જેવુંજ થયું.” “વસંત આવી ? તને ભજતો આવે છે ?” “હા મહારાજ, પણ એમાં તમારી બંસી ને સિતારની મઝા જરાય નથી.” “કંઈ શીકર નહિ કોઈ કોઈ વાર એ ભજતો મને સંભળાવશે ?”

“જરૂર, આમ તો નદી યોળંગી તમે આવી રોકે નહીં ને હું ધુણીએ આવી બેસી સંભળાવું તો લોક શું કહે ? છતાં બેઠશું.”

“અરજી” ને સહુ છુટા પડ્યા.

એક કપરો દુકાળ વસંતને પણ પુણ્યો. દધામતીને તેની આસપાસ ઉડે ઉડે ઢ્યાંય પાણી જ નહિ તો વાડી શાની ? પીવાનું માંક કાઢવીયા પાણી વસંત ભરી લાવતી. વસંત શું ખાખ ? બિહારી બાવાની અવ્યુત સ્થિતિ વસંતને ગમી ગઈ હતી, છતાં દહાડાના બીખ માગવા વસંત નહિ જ નીકળી શકતી. રાતે નીકળતી પણ એના મળામંથા નીકળતો અમૃતપ્રવાહ શી રીતે અછતો રહે ? એ બીખમાં દાણા પૈસા, ફળ ને કપડું કદીક મળે તો સ્વીકારતી. એના બેઠું મળીએ રહેતું. પણ આડવાટ હોવા છતાં ગામનું ચકકર પુરું કરી બિહારી બાવાને લીમડે ચઢને જે પાછી આવતી ને ત્યાં ધીમે ધીમે ચાલી મીરાં, કપીર નાનક કે દાદુડ્યાળનું આપું સજન પુરું કરી ચાલી જતી. બાવાજી તમે ઉપર ચતા. માળા, બંદી સીતાર કે બીજું કંઈ પણ ચાલુ હોય તે કારે મુકી વસંતનું સજન સાંભળી લાવોમાં તરબોળ થઈ રહેતા. આસપાસ બેડેલા ભગતલોક આ કૌતુક બેઠે રહેતા. આજે પણ ફરથી “હરિના મંદીરી-યામાં મીરાંબાઈ નામે ને તાલ વગાડે અતિ

ચુટકી, રમઝમ, રમઝમ નરુર બાજે મં બાજે છાડી દે ધુધટકી-નાથ તુમ જનત હો સખ ઘટકી.” ગાતી સંભળાઈ ને બાવાજી ઉભા થઈ ગયા. એકતારા-ને મંજરાન ધીમા પુરણ સાથે આપું ભજન ગાતી ગાતી વસંત પસાર થઈ ગઈ. “નાથ તુમ જનત હો સખ ઘટકી” ભજન ફર ફર વીધાર્ધ ગયું ત્યાં સુધી બાવાજી ઉભા જ રહ્યા. ભગતે હાથમાં ચક્રમ મૂકી તમારે જ તેને ભાન આવ્યું હોય તેમ સ્વસ્થ થઈને બેઠા.

આજે બિહારી ગદારાજ ખૂબ જ મોડા ઉઠ્યા. ધુણી પણ કળણી ગઈ. રાધ્યું આપું એ નહિ. પડી જ રહ્યા. ભગત લોકોએ આવી ચક્રમના એ દમ મરાવ્યા તેજ માંક. બાવાજી અસ્વસ્થ છે, બાવાજીએ પડી રહીને જ દિવસ વિતાવ્યો. બાવાજીની અંધ મુખ-મુદાપર કોઈક દંડ નિશ્ચય તરવરતો હતો. રાત પડીને વસંતનો ધર કોઈક ગેબમાંથી આવતો સંભળાયો. “હબી હબી વાટ જુએ છે મીરાં રાંકડી. વાટ જુએ છે મીરાં રાંકડી, હબી હબી વાટ જુએ છે મીરાં રાંકડી.” પછી તો પડવાન, લવંગ, એકમીવાળા પાનના બીડાં બધુંજ આવ્યું અને છેવટે “સાવ સોનાના સોગઈમાં મીડ્યાં, રમવા આવો તો જન્ય રાતડી, હબી હબી વાટ જુએ છે મીરાં રાંકડી” ને બાવાજી ખમે સીતાર બેરબી કંડે બંદી બોલી બગલમાં બંજરી ને ડાખા નમણી કમંડલને ઓપીયા સાથે વસંતની પાછળ ચાલી નીકળ્યા. ભગતલોક હો, હો, કરતા જ રહ્યા. સંસારની મુની રાતડી, બે બરોબરીઆ દિલના અકીયામાં સામસામે બેસી હમદદની સાવ મોનાતે સોગઈ રમે તો જ નીકેને ? અંધ બિહારી કાળી વસંતની પુકે, તેથીએ વધારે કાળી રતીમાં અદ્રશ્ય થયો.

બે વર્ષો વસંત ને બિહારીના યુગલને કેશાટનામાં વીત્યાં. દરમિયાન બિહારીના રખ-

રંગની જ એક ખૂબસૂરત મુન્ની વય તની ગોદમાં ખેનતી ઘડ છે આજે મોગા ગામની ડા મયુરાદાસની ઇસ્પીતાનને એક ખૂણે બંસીના મારકણા સર હેડાયા છે ડોક્ટરે ઉડી બસીની નિશા તરફ જ જઈ આવ્યાંને પૂછ્યું “ કયો મહાગજ કયો તથરીફ હાયે ? ” મહાગજે અધ આખો બતાવી ડોક્ટરે તપામી ઓપરેશન માટે હાથ પકડી બાવાજીને માથે ઇસ્પીતાનના ઓપરેશન ટેબલ તરફ લીધા

“ ઇતની ઉમરે એ મોતીયા કેસા મહાગજજી, બહુત દુખ પાપા દીખતા, કહો કયા તકલીફ થી ? ”

બિહારીએ હાંલરી બાનીમા એક રાજ દારી કિસ્મામાં જોલ, બહુ જ લાખી જેવ સેવેલી, તેમા છોટા ચકકર કે જેને સામાન્ય રીતે ચાતના ચકકર જ કહેવામાં આવે છે, ત્યાની અધારી, ચકકી, ખટમલ કોટરી પાની કોટરી, ઉગગર કોટરી, ધાની, વગેરેનું બ્યાન કર્યું પણ ડોક્ટરે ખટમન, પાનીને ઉગગર કોટરી વિશે વિશેષ કુતુહલ બતાવતા અનુક્રમે ખૂબ મોકડથી ભરેલી કોટડીમાં મહીનાઓ કેદીને રાખી એને બાવરો બાવરો બનાવી દેવામાં આવે, પાની કોટડીમાં શીયા બાની કડકડતી કડીમાં પાણી ભરી કેદીને પુરી પાછા ઉપરથી રાતભર અવાર નવાર કંઠ પાણીની જાડકા મારવામાં આવે ને ઉભગ કોટડીમાં કેદીને રાતભર વાસના તીણા દડાના ગોદા મારી જગતો જ રાખ વામાં આવે તે કહી બતાવી બાવાજી મૂર્છા પામતા બચ્યા એ દુખે જ અધાપો આવ્યો ને બાવાજીને છોડી મૂકવામાં આવ્યા ડોક્ટર વિચારમાં પડી ગયા ઓપરેશનનું લેન્સેટ બાલુએ મૂકી બાવાજીની પાસે જ ફમગાઈ પડ્યા વિચારતા હશે કે હવે નવા પ્રધાનો

જેનમાં અવાર નવાર ડોકાવી આ અમા નુષી ચત્રડા મટાડશે ડોક્ટરે એક ઉડા નિસામો નાખી બેધ આખમાથી લીજળીના ઝમકાન પોકે મોતીયા કાઢી પાટા બધાવી દર્દીને ખાટલા ભેગો કર્યો

આજે મહીનો પુરો થયો છે આજે બિહારીની આખનો પાટો છુટશે આજે બાવાજી દુનિયાની રોશનીના વળી દર્શન કરશે

વસંત બાવાજીનું માથું વસવારે છે ને દૂધની રકાખી છોકાં આગળ ધરી દૂધ પાય છે ત્યાં આ શું ? બાવાજીના ગાન ઉપર બે ઉના મિદુ શા ?

બાવાજીએ હાથ ઉઘો કરી ચમકભેર વસંતને ગાલે પગવાર્ધા ને ચમકી ઉઠ્યા આ શું ? ‘ વસંત રહે છે ’ ઉત્તરમાં હુસકા સલગાયા ‘ આનંદને બદલે રૂબ ? ’

હા મહારાજ આજે આપ આપની વસંતને આપના સ્વર્ગને નજરે નિહાળશે ને કદાચ મૂર્છામાં ઢગી પડશે તમારી વસંતની કાળી ચામડી તમને ગામ બનાવી દેશે મારા સુખ સ્વર્ગની પણ આજે ઇતિથી જ મહારાજ એકવીશ વર્ષની વસંત સાથે ઉજ્જન ને શિખા તટે ચાલી કરતા તમને કેમ ખ્યાલ જ ન આવ્યો કે વસંત હજી કવારી કેમ ? મારી આ ઝાળાચથી કોઈ ગોઝાગ વાધરીએ પણ મારો હાથ ન સ્વીકારે તો વીંતીને ચાંદના દુકાં જેવા તમે તમારી સાથે ફરતી શી રીતે માખરો ?

‘ વસંત આટઆટલા સહવાસ કેડે પણ મારૂં હાઈ ઘ ન જ સમજી તારી માથેનો સજા થો તારા મીરાના ભજનોએ, તારા મધુ કકરવની મારફત, તારા દિવ્યાત્માના દર્શન કરાવીને જ જોડ્યો છે ને ચાંદનો દુકડો ધોળા દિવમ કરતા ફાળી રાતમાં જ વધારે નધી

લોખંડનો રસ

શ્રી. મામા વરેરકર

ભટ્ટી ધગધગતી હતી, મધ્યાહ્નના તપેલા સૂર્યની માફક તેમાંથી લોખંડનો રસ નીચળતો હતો.

રમના નીગાળા સાથે તેનાં ઝીણું ઝીણું તણખા ચારે તરફ ઉડતા હતા. એ તણખા તરફ તેની નજર એકસરખી રિયર ચઢી રહી હતી.

એ જગા એવી હતી, બધાં અંધકારનું જ સામ્રાજ્ય પ્રસરી રહ્યું હતું છતાં ધગધગતા રસનો જેટલો પ્રકાશ પડતો હતો તેટલા પ્રકાશમાં પણ તેનો ચહેરો ભયંકર દેખાતો હતો. મવાલીની કૂરતા તેના ચહેરા ઉપર આવી ચઢી હતી.

એકાદા ખુરમી ટેબલ પર બેઠાને તે કામ કરતો હોત તો તેના ચહેરા આવો દૂર દિસત ખરો ? આવા મવાલી જેવા તે કેખાત ખરો ?

એ ઉડતા પ્રકાશને કારણે આવી હતી. તપેલા લોખંડના રસની છાયા તેના ચહેરા પર પડી હતી. લોખંડની કોરવાનું પ્રતિબિંબ તેના ચહેરા પર છવાઈ ચલુ હતું.

હોહ પીચાને તે તેનું કામ કરતો હતો. તેનો સારો ય જીવ આ વખતે તેની આંખમાં ભરાઈ બેઠો હતો. એ રસ વિના તેની નજર બીજું કંઈ દેખાતું ન હતું.

તે રસની ભટ્ટીમાં ને ફેરફાર થયો હોત તો આખી યે ભટ્ટી નકામી થઈ ગઈ હોત. એ જવાબદારીનું ભાન એ રસની માફક જ તેના હૃદયમાં ધગધગતું હતું.

એટલામાં કોઈએ તેને ખૂંસ મારી. તેણે ચમકીને પાછળ બેઠું તો મુકાદમ આવેલો તેને

હાંક મારતો હતો. હાંક મારવાનું કાંઈ જ કારણ નહતું, પરંતુ એમ ક્યાં સિવાય મુકાદમ મારે બીજું કામજ શું હતું ? કોઈ કામ કરે કે ન કરે, પણ મુકાદમ તેને હાંક ન મારે તો તે મુકાદમ યાત્રો ? પોતે છે એટલેજ બધું કામ સારી રીતે ચાલે છે એ અહંતા પ્રચ્છાપિત કરવા માટે કોઈને પણ હાંક મારવીજ જોઈતી હતી. તે બે છુમાછુમ ન કરી મૂકે તો તે કિન્હી કારખાનાં મુકાદમ યાત્રો ? સરખાતાં થી બે બપુંથ કામ ચાલતું હોય તો આપણે કિન્હી કારખાનદાર યાત્રો ?

એ હાંક તો તેના એક કાનમાંથી બીજા કાન વાટે નીકળી ગઈ, પણ તેના પર એની કાંઈ અસર થઈ નહિ. તેનું લક્ષ્ય તો રમ પ્રત્યે એકાગ્ર થયું હતું. એક કાચુભર તે ચળચે પણ ફરીથી તેણે રસ તરફ જ દષ્ટિ એકાગ્ર કરી. મુકાદમ ચાલી ગયો હતો.

તેના અંગમાંથી પરસેવાના રેલા નીતરતો હતો. સરખાતથીજ મેલા થઈ ગયેલા તેનાં કપડાં આ પરસેવાની ધારાને કારણે વિશેષ મેલાં થયાં અને તે એટલે સુધી કે એનો સ્પર્શ શો હતો એ પણ કોઈથી કહી શકાય એમ રહ્યું ન હતું.

વિલાયતનાં કારખાનાંઓની હકીકત મેં માત્ર પાંચી જ હતી. તેનાં વણૂંના સાથે આપણે ત્યાંના આ દરયનો જવાબ મેળ મળતો નહતો. કપડાંની વાપતમાં હિન્દુસ્તાનમાં બે એવી વ્યવસ્થા થાય તો એનું નામ

તેનાં મુંઢર કપડાંને થોડા જ કાચ લાગ-
વાનો હતો ।

મેનેજરે કહ્યું : “ ચાલો, આપણે જીવું
ખાવું બોધ્યો. ”

એ મહેમાનમાં બે કાંઈક પણ અકલ્પ
હોત તો તેણે વધુ થોડાક પ્રશ્નો પૂછ્યા
હોત એમ તેને લાગ્યું. જગતભરને છવ
તોડાંને બધું કહી દેવું એમ પણ તેને
લાગ્યું, પણ કહેવું મને ? ક્યાં અને કેવી
રીતે ? જ્યારે જ્યારે આવી તક આવતી
ત્યારે ત્યારે પોલીસ-સિપાઈની માફક મહેમાનની
સાથે મેનેજર સંદાહિત હાજર રહેવાનો જ.

આ તો મેંદામાં ફૂંચે મારીને મૂંઝો માર
મારવામાં આવતો હતો.

મહેમાન માટે પહેરેલાં કપડાં ઉતારીને,
ફેંકી દીધે તેણે પોતાનાં હાકલાં કપડાં પહેરી
લીધાં અને તે બહાર નીકળ્યો. તે સાથે જ
મુકાદમે તેને એક તમાચો ચોટી નાખ્યો.

તે ખડખડાટ હસ્યો. મુકાદમ બોલ્યો :

“ નક્કી કરી રાખેલા જવાબ છોડીને
ભળતાજ જવાબ તો કેમ આપ્યા ? શો
જવાબ આપવો તે તને બરાબર સમજાવી
ગયું હતું. આમ હોવા છતાં, તારી પોતાની
કલ્પના રોકાવવાની શી જરૂર હતી ? કાર-
ખાનાંની આબરૂની તને કાંઈ પરવા છે
ખરી ? ”

ભઠીમાંના લોખંડના રસની માફકજ તેના
અંતઃકરણમાંથી છવનરસ ઓગળતો જતો
હતો. સ્વસ્થતા લાવીને તેણે કહ્યું : “ કારખા-
નાનાં વિસ્તારમાં સાચું સુદાં બોલવાનું
નથી ? ”

“ નહિ. ” મુકાદમે બરાડીને કહ્યું.
“ ગમે તે મહેમાનને જે ઉત્તર સાંભળવાનો
મહે તેમાં જરા સરખો પણ ફેર પડે તો ન

બોધ્યો. કારખાનાનું કામ કેવું એકતંત્રથી
ચાલે છે તે બહારની દુનિયાને જણાવવું
બોધ્યો. ”

“ કૌંસ છે : ” તે બોલ્યો, “ તો મને
જરા છૂટ આપો. હવે પછી મહેમાન આવશે
ત્યારે, અમે બધાય મળીને ઉત્તર આપશું—પણ
તમે પદાવેલા નહિ. અમને લાગશે તે,
અમને તે વખતે જે જવાબ આપવા
જેવા લાગે તે—જે જગતને ગણવાની
જરૂર છે તે. તમે મોટી મોટી બહેરખબરો
આપો છો, બુલેટિનો કાઢો છો, કારખાનાની,
અમારી સુખસગવડ માટે શું શું કયું છે
તેનાં અતિસયોક્તિભર્યાં વધુનો જાપો છો,
ફોટો સુદાં જાપો છો. અંતઃકરણ સગવડ
હોય છે છતાં ફોટો લેતી વેળા તમે અમને
હસવાને કહો છો અને અમે હસીએ છીએ.
શાને માટે ? તમારે માટે નહિ. અમે અમારાં
કર્મને હસીએ છીએ. પેટ ભરાવું નથી એટલે
અહીં આવીએ છીએ અને સગવડની ખાધમાં
કામ કરીએ છીએ. તમે હિન્દુસ્તાનનો ઉદ્ધાર
કરો છો. કારખાનાંઓ ચલાવો છો અને તે
કારખાનામાંના અમે મજૂર; એ અમારું કર્મ.
એ બોધને અમે રડીએ છીએ. —”

“ મુંઝો રહે હવે ! ” મુકાદમે કરચારી
કરી. રાખના આવેગમાં તેણે એકવાર ફરીથી
તેને લપકાક લગાવી દીધી.

તે હસતો જ રહ્યો. તેના ગાલ સણસણતો
હતો. માથાંની શીંગઓ તપતપ થતી હતી.
રાખની જવાબા અંતઃકરણમાંથી બહાર નીકળવા
મથતી હતી. મુકાદમની રોકી પકડીને મરડી
નાંખવાનું તેને મન થતું હતું.

મુકાદમ ગભરાયો. તેને લાગ્યું, અને
હર્ષોન્માદ તો નહિ થયો હોય ? મુકાદમે
બરાબર વિચાર કરી લીધો, માથાં ફરેલ
માણસ મામે ઉભા રહેવું નહિ. મુકાદમ
ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

જમવાનો ડબ્બો લઈને આવેલી તેની પત્ની સામે જ ઉભી હતી. મુકાદમે પતિના ગાલ પર ચપાટ લગાવી તે વખતે બચ્ની મારી તે કંપારી અનુભવી રહી હતી.

આ કારખાનાંનું ચિત્ર આ અમારાં દેશી કારખાનાં !

બાણના વરંડા પર તે બેઠો. તેણે ડબ્બો કાઢીને તેની સામે મુક્યો. સામે લાખરી નેત્રને જ તેના રોપની જવાબો લખુકી ઉઠી.

“આ લાખરી !” તેણે રોડ નાખી. “આ લાખરીને ખાતર ! આ પેટનો ખાડો પૂરવો નેત્રએ તે માટે આ બધી ઉપાધી ! એટલે જ આ ગાલ પર તમાર્યા ખાવાના ?—”

તેણે લાખરી હાથમાં લીધી. એનો થુકો કરીને તેણે ફગાવી દીધો.

“આમ શું કરતા હશે ?” તેની પત્નીએ કહ્યું, “અન્નનું” આવી રીતે અપમાન ન કરો. ”

તેના પોતાના પ્રત્યેજ તે હસતો હતો. ડબ્બામાંથી કાઢો લઈને તે કચડ કચડ આવી ગયો. બીજો કાઢો છુંદીને તેણે તાળવાં પર મુક્યો.

પત્ની પ્રત્યે તે અમરકારિક રીતે નોતો હતો. પણ તેની આંખોની કીકી તેની જગ્યા પર ન હતી. તે પણ તેના તરફ જ નેત્ર રહી હતી. તેણે ડબ્બાને લાત મારી.

*

પાછો તે કામ પર ચાલ્યો ગયો. ફરી બહી રાંધ ચઢ, ફરી લોખંડ ધગધગવા લાગ્યું, ફરીથી તેના રસ થવા લાગ્યો. ફરીથી તે કરવા લાગ્યો.

જગતના રગસિયાં ગાડાંની માફક તે કારખાનાંનું રગસિયું ગાડું પણ ચાલ્યા કરતું હતું.

સાંજ પડી. રમતગમતના મેદાન પર

બધાં માણસો એકઠા થવા હતા. કારખાનામાંના બેલાડીઓમાં નામકિત બોલર તરીકે તેની જ ગણના થતી હતી.

એકદમ સ્વચ્છ પોશાક પહેરીને પગે લેગગાર્ડઝ બાંધીને હાથમાં હાથમોળાં ચલાવીને તે બેટ પકડી ઉભો હતો. મહેમાન એક આરામખુરસીમાં પડ્યા પડ્યા ચીરટ ફૂંકતા હતા.

તેને કાને રાબ્દો. પડ્યા : “વાહ વા, આવી સમતા કોઈ જગ્યાએ નોવાની મળતી નથી. મજુર-માલેક બન્ને એકજ કીડંગણ પર રમે છે !”

એ ઉદ્ગાર તે મહેમાનના હતા.

તેણે હાથમાંનું બેટ ફેંકા દીધું. મહેમાનની સામે આવીને તે ઉભો રહ્યો. “શું કહ્યું ? મજુર અને માલેક એકજ કીડંગણ પર રમે છે ? અરે આ માલેકને પૂછી તો જુઓ કે રોજ તેઓ આવી રીતે રમે છે ખરા કે ? અમારી નજીક પણ એ કદિ આવે છે ખરા કે ? તમારા જેવા મહેમાન સમક્ષ અમારું પ્રદર્શન કરવા માટે રોજ બજબજારીની પ્રેક્ટીસ કરતી પડે છે. તે વખતે માલેક અમારી સાથે રમતા નથી. તે વખતે તો અમે મજુર તરીકે જ રમીએ છીએ. તમારા જેવા મહેમાન આવે, શેરહોલ્ડરો આવે. કોઈ રાજક્યાની અમલદારો આવે, આગેવાનો આવે, ત્યારે મદારીના માંકડા જેવું અમારું પ્રદર્શન કરવાનું હોય છે એટલે અમારા પર રમવાની પણ બજબજારી કરવામાં આવે છે અને એ બજબજારી અમારા કલ્યાણ માટે કરવામાં આવે છે એમ અમને કહેવામાં આવે છે. તમને પણ એમજ કહેવામાં આવે છે. પણ અમારા પેટમાં અન્ન કેટલું જાય છે. એની તમે મહેમાન લોકો કદિ તપાસ કરો છો ખરા ન ? ગામમાં ક્યોકેટર આવવાનો હોય અને પોલીસ

પટેલ જેમ બધા રસ્તા વાળી કુડીને સાફ કરી નાંખે છે તેમજ અમારા આ કારખાના-નું પણ ચાલે છે. તમારે જો ખરેખર જ કાંઈ જોવું હોય તો મજુર ઘરને અહીં આવો, અને થોડાક દિવસ નોકરી કરી લુઓ એટલે આપને ખાતી થશે. આપણે શેરહોલ્ડર છીએ, આગેવાન છીએ, મોટા માણસ છીએ, એ વાત થોડીક પણ મારે ખૂબી જીવે મજુર ઘરને અહીં આવો અને પછી અમારા માલેક તમારા પ્રત્યે કેવું વર્તન રાખે છે તે લુઓ અને પછી તમારા રીપોર્ટ પ્રસિદ્ધ કરો. ત્યાંસુધી અમારાં હુમેદિના વાંગીને નકામી ગેરસમજ કરો ન લેશો. ”

... મહેમાનની હોલચાલ ગએલી ચીકટ સળગાવવા માટે દીવાસળી પેટાનીને સાગી ધરનાં મેનેજરે કહ્યું: “ એ તો જરા ગરમ છે. ગમે ત્યાંથી કાંઈનું કાંઈ લાવીને વાંચે છે અને ગમે તેવું બગાડે છે, બાકી કામમાં તો ઘણાજ ઉત્તમ માણસ છે. અમારા કારખાનામાં એની જોડેના બીજો કાંઈ કામદાર નથી, એ છે તો માફ આ આખું કારખાનું ચાલે છે એ પણ હું જાણું છું. પણ હું એ જાણું છું એની એને ક્યાં ખબર છે? એ કાંઈ મોટેથી કહેવાની વાત થોડી જ છે ! એ તો જાણનારા જ જાણે. અંતઃકરુણી એ તો ઝોળખાય. મોટા માણસોને મજુરોએ કહેવું પણ કેટલું એની પણ મર્યાદા છે. ”

તેના પગથી માથા સુધી લોહી ચડી આવ્યું. માલેકનું આ દાંતિકપણું જોઈને તેના શરીરમાં જાણે જવાળા સળગી ઉઠી હતી.

તે આશ્ચર્ય ગયો. રમતમાં તેનું દિલ ચોંટ્યું નહિ. તે દિવસે મેચ રમાઈ નહિ. મહેમાનને મેચ જોવાનું સહભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું નહિ.

... શરે નાટક થયું. એ નાટકમાં તેણે કામ

કયું હતું. તેનાં કામની ધૂળી જ તારીફ થતી હતી. મહેમાને પોતે આવીને તેની સાથે હસ્તધૂનન કર્યું. માલેક મંદ મંદ હસતો હતો. તેની પીઠ પર હાથ ફેરવીને કહેતો હતો: “ વાહ તું છે તો માફ કારખાનું ચાલે છે. ”

*

મહેમાન ચાલી ગયા. માલેકે તેને પોતાની સમસ્યા બોલાવ્યો. એજ શણે તેનો પગાર ચૂકવી દેવામાં આવ્યો; તેને રૂબ આપવામાં આવી.

લોખંડા કારખાનાં ઉપરાંત બીજાં કાંઈ પણ પ્રકારનાં કામની તેને ખબર ન હતી. તે જાતિનો પણ માંગ હતો. મુકાદ્દમની ચપરાશ તેણે કાંઈ ઝાણી ખાધી ન હતી.

નોકરી પરથી કારેગ થતાં તેણે કહ્યું, “ હું છું એટલે તો કારખાનું ચાલે છે ને ? ” માલેક એમ કહે છે. હવે હું જાઉં છું. તમે અને કાદી મૂકો છો. હવે તમારું કારખાનું કેવી રીતે ચાલશે ? ”

“ તારા જેવા કોંઈકો માણસો તૈયાર કરવાની તાકાદ આ શરીરમાં છે એટલે તો હું આ કારખાનું ચલાવું છું. ”

“ અને તેની ખબર છે, માલેક ! પણ પેલા મહેમાનને તમે જોડું રા માટે કહ્યું ? હું છું એટલે કારખાનું ચાલે છે ! આજ સુધી મને પણ એમ લાગતું હતું, કે હું છું એટલે કારખાનું ચાલે છે. તમારા કારખાનાંમાં હું લખતાં-વાંચતાં શીખ્યો. મારા ઉપર મોટો ઉપકાર થયો. એ હું જાણનાર નથી. તમે મોટરમાં ફરો છો, પણ અમને પેટપૂરવું અન્ન પણ મળતું નથી...”

બોલતાં બોલતાં તેના શબ્દો ધરડાવા લાગ્યા.

તો પણ માલેકે હસતાં હસતાં બોલ્યોઃ
“ જા, નકામો માયું ન ફેરવ, શ્રીકૃષ્ણ કોઈ
જગ્યાએ જશે ત્યાં પણ મનુષ્યની માલેક કામ
કરશે. આવી ભગતીજ કલ્પના મનમાં
લાવતો નહિ. ”

એટલું કહીને માલેકે તેની પીડ પર
હાથ ફેરવ્યો.

માલેકને એક લપડાકે લગાવી દેવાનું તેને
મન થયું પણ તેનાં લોહીમાં જ એ તત્ત્વ ન
હતું. તેણે માલેકના પગ હેઠળ માયું નમાયું.
તેની આંખોમાં આંશુ આપ્યાં હતાં. માલેકને
લાગ્યું તેને પશ્ચાત્તાપ થયો. તે ઉભો રહ્યો.
તેણે ફરીથી શમરામ કપાડો, માલેકને લાગ્યું
કે પશ્ચાત્તાપની પરમાવધી થઈ ગઈ. તેને
કામ આપવાનું તેમને મન થયું. ફરીથી
તેને કામ પર ચડાવવાનું મન થયું પણ
શિસ્ત આડી આવી.

શિસ્ત વિરૂદ્ધ વર્તન કરનારાને કામ આપી

તો કારખાનામાં શિસ્તભંગ વધી જશે. ચિસ્ત
વિરૂદ્ધ વર્તન કરનારાને કામ મળે છે એ
ભાવના મનુષ્યોના અંતઃકર્મમાં ઉત્પન્ન થશે.
એમ થાય એ તો ચાલે જ નહિ.

માલેકે ફરીથી તેની પીડ પર હાથ ફેરવ્યો.
અને કહ્યું, “ જા ભાઈ ! ખુશીથી જા, ઇશ્વર
તાણે કલ્યાણ કરે. ”

*

તે ચાલ્યો ગયો. પણ ઇશ્વરે તેનું કલ્યાણ
કયું નહિ. આથી ઇશ્વર પરનો તેનો વિશ્વાસ
પણ ઉડી ગયો. આવડો મોટો માલેક, તેણે
ઇશ્વરને નુકસાન કયો હતો કે આનું કલ્યાણ
કરે. પણ આ ઇશ્વરે આવડો મોટો માલેકનું
કયું પણ નાનું નહિ. આવડો મોટો માલેક,
આવડો મોટો કારખાનાદાર, હિન્દુસ્તાનના
ભાગ્યનો ભગવન તેનો શબ્દ મુઠાં ઇશ્વરે
સાંભળ્યો નહિ ! એથી તો ઇશ્વર પરની તેની
શ્રદ્ધા પણ ઉડી ગઈ.

પુસ્તકોની દુનિયામાં

ત્રિયજ્ઞેન વરા,

તારી અધીરાઈથી હું એવો દેવાઈ ગયેલો હું
કે તારો છેલ્લો પત્ર પછી મેં એકદમ શાન્તિથી
વાંચીને મારા જવાબ આપ્યા વિનાના પડી રહેલા
મોટા પેકેટમાં સેરની લીધો છે. ગયો એક
લીપોન્ટની એક હતો એટલે, આમનેલા મહેમાનો
મદિ સ્થાન કરી આપણું જ રહ્યું. પરિણામે મેં
જાણી રહેલો પત્ર પણ પ્રેસમાં એકલેલો
નહિ. હવે તો નવાં પુસ્તકો પણ એમા સમાવીને
આ સંગ્રહ પત્ર લખી દઈ છું.

1. 'રતન' ની વાચવાને તું અધીરી બનેલી છે
એ હું જાણું છું. પણ હવે તારે ઝાઝીયાર અધીરાઈ
પૂર્ણવધી નહિ પડે. આને સૌથી પહેલા 'રતન'
ને જ હું અહીં ઉલ્લેખું છું. પૃથ્વી જેવા ખડખડા
અને કિલખ લેખાતા હંદમાં સાથ ચન્દ્રવદને
આગ્ય છવનની એક કથાને એમાં એવી સુદર રીતે
વણી લીધી છે કે ખસ આફ્રીક પેકારવાનું મન
યથ બધ છે.

'રતન' ની વિશિષ્ટતાઓ ધણી છે. એ
બધોતુ બહુ બારીક અવલોકન કરવાની મારી
સૂઝાર નથી. છતાં એમા જે જે લક્ષણોએ મારા
દિલ પર અસર કરી છે તે બધાવનો હું અહીં
ઉલ્લેખ કર્યા વિના રહી શકું એમ નથી.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં સાથ બહેનના પ્રેમને
કવિતામાં ઉતારવામાં સાથ ચન્દ્રવદન પહેલા અને
એકકા ગણ્યા છે એ તું જાણે છે. એમના 'ઇલા-
કાઓ' એ આ કારણે જ ગુજરાતી સાહિત્યમાં
અનેરે સ્થાન મેળવી લીનેલું છે. 'રતન' માં
પણ સાથ બહેનના નિર્દોષ પ્રેમની નિર્મળી વહી
રહે છે. તે સાથે સામજીકતની મધુરતાને
એમાં સચોટ નિદેશ છે. આપણા

1 રતન : લેખક : ચન્દ્રવદન ચીમનલાલ
મહેતા, 11 મો રસ્તો, ખાર, ડિ. ૩. ૧.

ગુજરાતી કાવ્ય સાહિત્યમાં આવું કયા કાવ્ય,
મારાં વંસ્થામાં બીજું આવું નથી.

આગ્યલવન, અને ગામડાંની પ્રજાના ભાવોનું
કવિતામાં આવેખન કરતાં સાથ ચન્દ્રવદન, વાસ્ત-
વિકતાને બૂઝ્યા નથી. ગામડાઓ કેવાં હતાં, અને
આજે કેવા થઈ ગયાં છે, ખેડૂતોની હાલત કેવી
હતી અને વિદેશી સત્તાની શુભામી પછી આજે
ખેડૂતોની દશા કેવી પાચમાલ થઈ ગઈ છે, એ
બધાનું બધાન સાથ ચન્દ્રવદને કહ્યું છે. પહેલી
૧૯૫ પંક્તિઓમાંથી આપણને આ સ્થિતિનું
સચોટ પચાન મળે છે. એક વખતની રસકસવાની,
સમૃદ્ધ જમીનના માસિક ખેડુને આજે રેલવિદોળી
જમીનના દોર વિનાના માસિક રથા છે
એ પંક્તિઓ આ રહી:

હતા જકર પોપનાર ! ધરદેશી, સત્તાધીરો
કનિષ્ઠ ગણી ખેડને વળી કનિષ્ઠ ખેતી ગણી
અનેક વિષ બીજ વાવી હગડાવી આ લોભમાં
અનંત છવડેણ અહીં લોહની રાખલા.
રણો કસ કંઈક તેવ વળી શ્રેત ભડંગરે
જમખી નિજ મોહનજ અહીં લીધ ચૂસી લીધે,
કરી રસ વિદોળી લોભ હરી હીર ખેડુતનું.

(પ. ૯)

વિજેતામાં હવરતાં પહેલાં તને 'ટુંકામાં માત
કરી દઈ. સુખી પહેલ નામના એક ખેડુતને લાણી
અને ધના નામના બે છોકરા. પિતાએ બન્નેને
પાળીપોથી મોટા કર્યા અને 'જમીન જળ ને
જહેમત' તું તેમને જ્ઞાન આપી ખેડુતને નેહનું
સર્વજ્ઞાન અનુસરી જુદીને હાથે આપ્યું. વયમાં
આવતાં બન્ને પુત્રોને ટોસાએ પરણાવ્યા અને
બાણીને રતન અને ધનાને હીર નામના પુત્રી-પુત્ર
રત્ન સાંપડ્યાં. અને સુખીપદેલ સુવર્ણ ઝરડી ધરા-
ની મિલકત આપીને નિદાય થયા. ધના જસ

બેફિક્ક. એટલે બાણને માથે કુટુંબનો બાર આવી ગયો. ધંધો મહેનતુ ખસે. પણ પછી તો બન્નેનો વંદુઓ ગુજરી ગઈ. અને બાણ પર વિજયી પડી એટલે તેના હાથ બુકા પડ્યા. અત્યારસુધી સંયુક્ત કુટુંબની ભાવનામાં મસ્ત બને દત્તા, પત્ન્યાઓના હાથ બુકા થતાં તેને દીકરી 'રતન'ની જિંતા થઈ અને તેને અંગે ધના સાથે જમીન બાબતમાં જોવાયાલી થઈ. જમીનના હુકા થાય તે ધનાને ન રમ્યું અને તે નવન તણને ક્યાંક ચાલ્યો ગયો, હીસાની બાણને બેઠ ધરીને.

રતન અને દીસ બન્ને પિતરાઈ છતાં ભણે સર્માં બાઈ બહેન, અને બન્ને વચ્ચે 'બારે' હેત. ધંધો ચાલી ગયો એટલે બાણને પણ ભૂલ સમભઈ અને તેમાં પ્રાપ્તિગતરે હીસને સાડથી ઉછેરના માંડ્યો. બાઈ બહેન વચ્ચેનો પ્રેમ વધેના જ ગયો. બાણને ધનાને કરેલા અન્યાયનું સાલ એટલે સાલનું હનું કે તે કોઈ પણ રીતે હીસને આગળ ભાવના છાંછતો હતો અને તેણે હીસને વધારે જ્ઞાન મેળવવા નગરમાં મોકલ્યો. નગરમાં ગયા પછી હીસમાં પરિવર્તન થયું. બાણે ગમે તેવી આપદા વેડીને હીસને નગરમાં તકલીફ ન પડે એની કાળજી રાખતો. પણ એવામાં દિવસો ખસાખ આવવા લાગ્યા. બાણે પણ ગુજરી ગયા અને બાઈને આપાત લાગે એમ ધારી રતને તેની ખબર સુધાં બાઈને ન આપી. બાઈ નગરની લોહપતએ પૂરો ફર્યો. તે રતનને પણ મૂક્યો. પણ પાછળથી તેની એ મોહિની પણ ગઈ અને બાઈબહેન પાછાં મળ્યાં. બાઈ બાણને સંસાર ભેઈ રતન પણ દુનિયાને તણ ગઈ. પણ કાશીની કુખે કુળનો દીપક પ્રગટ્યો તેજ વળતે 'રતન પ્રાણને દીવડો ગયો છુગઈ.'

એક દબર છસો તેંતાડીસ લીટીમાં આટલી કથાને, પ્રસંગને અનુસરતાં વણ્યો, સ્વભાવ ચિત્રો વગેરેમાં વળી લીધી છે. અને એ આખી ય કથા વાચ્યા પછી લાંનાં કાળ સુધી મન પર અસર કરતી રહે છે.

કાન્યતી પંક્તિઓ લાંવા બેસું તો પાર ન આવે એટલી બાવભરી અને પ્રેરક પંક્તિઓ આમાં થોકબંધ છે. હીસને નગરમાં બાણ મોકલતી પત્નની રતનની વિદાયનું આશુ ય રાબદ ચિત્ર

એટલું વેધક છે કે વાંચનારની આંખ પણ પગવાર લાની થવાની તૈયારી કરે છે. નવજા રોચા લામણી વાળા વાંચનારની આંખોમાંથી તો આંસુ ટપડી પણ પડે એટલી એ વેધક છે. ૧૭૦૦૦૦થી બરોસ એ છે પાતાંએ પસી આ સર્વ પંક્તિઓ વારંવાર વાંચ્યા કરવાનું મન થાય છે.

આમકું અને રાડેર એ બન્નેની સંસ્કૃતિ ભિન્ન છે. એ આ કાળમાં સારી રીતે બતાવ્યું છે. પણ સડેલી તકલીફ રિપતિ પર દીપતી સંસ્કૃતિ પર ચોતોસ અને પાંતિસ પાનાઓ પરની પંક્તિઓમાં મરવા કટાક્ષ આજે કોને આગેદુલ નહિ લાગે? એની સાથે જામણવતની નિખાલસતાનું એમાં સંચેટ આલેખન થયું છે.

પ્રસંગોપાત એમાં કરવામાં આવેલાં વર્ણનો આખા મ રચનને આપણી નજર આગળ ખડું કરે છે અને આખી ય કથા ભણે આપણી સમજ ખરી થતી હોય એની અસર એ વાચનારનાં મન પર છે. મધુર વાણી, સરળ બાધા અને સંચેટ, રોડીથી રચાયલું આ કાળ્ય સાદિયમાં જરૂર અનાયુ સ્થાન લઈ ભય છે. વર્ણવેલની કતિ તરીકેની પ્રતિભાને એ વિશેષ ઉત્તરજન કરે છે.

કવિતાની વાત કરે છું ત્યારે સાથે સાથે 'સસરજની'ની નરી આરતિ તૈયાર થઈ છે તેનો ઉલ્લેખ કરી લઉં. તેજીસમાં પડેલી એને ૩૫ માં બીજી આરતિ થયા પછી આ ત્રીજી આરતિ સાડાગ્રીસમાં પ્રકટ થાય છે એ જ એની લોહિપત રાખે છે. આગલી આરતિએની સરખામણીમાં જરાય ન હતરે બલકે થોડી નય એવું આ આરતિનું રૂપરંગ છે. અને એમાં અનેક નવા શસ પણ ઉમેરાયલા છે. પાર્ને પારને સુચોમને પણ મૂક્યાં છે એટલે સર્માન્ય વર્ગને આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી થઈ પડશે. એનું વૈવિધ્ય સર્વ જળવાયલું છે.

કવિ વર્ણવેલી 'I've are Govern' એ કવિતાને 'અમે છેવે' સાત ૨૦ નામે ગુજરાતીમાં

૨. રાસરજની : પ્રકાશક : એન. એમ. કક્કરની કંપની, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ર. રૂ. ૧-૧૨-૦

૩. અમે છેવે' સાત : કર્તા : મીસ. કુલ-સુમ એ. સુરેશ, શ્રી. ગુજરાતી સાદિય મંડળ, ઇસ્માઈલ મોલેજ, જોગેશ્વરી, મુંબઈ.

રૂપોત્તર કરીને બેઠેલ કુલસુમ એ સુરેશભાઈ એક આંગળ કવિની બાબનાને શુભરાત્રીએ સમગ્ર હચિત રીતે રજૂ કરી છે એમ કહેવું નેહ્યું. એ શુભ-રાત્રી પદ્ધતિએ ઉપરથી, એમનામાં કવિત્વ શક્તિમાં બીજું નેહ સંકાય છે એટલે એમના તરફથી સ્વતંત્ર કવિતાઓની આપણે આશા રાખીએ તો ખોટું નથી.

શુભરાત્રી સાહિત્યમાં આજે નવલકથા લખનારાઓની સંખ્યા ઘણી થોડી છે. અને બીજા સાહિત્ય કરતાં સારી નવલકથાઓ પ્રમાણમાં લખાય છે પણ ધણી થોડી, એના ચ ઇતિહાસને મોટા અંશે વફાદાર રહીને ઐતિહાસિક નવલકથા લખનારા તો થી. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ મુખ્ય છે એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી. એમની 'પ્રજા બંધુ' ની એક તરીકે પ્રકટ થયેલી 'રાજદત્ત'ના '૪ વાંચનારને, કેટલીક જગ્યાએ આધુનિક વિચાર પ્રાપ્તિએ વહેલી ઘાળે એમ છે. છતાં એકંદરે ઇતિ-હાસને વાતવશીને લગવવામાં એમણે ધણી વફાદારી રાખી છે એમ કહેવું નેહ્યું.

સોલંકી વંશના કુમારપાળ પછી શુભરાત્રી ગાદીએ આવેલા અજયપાળને ઇતિહાસ એક અવિચારી અને શિથિલોપી રાજાના રાસનને કણ ઇતિહાસ છે. શેર અને લેન ધર્મના ઓળાયા શુભરાત્રનાં રાસન પર સારો પ્રભાવ પાડનારા હોવા છતાં, કુમારપાળ પૂર્વે થયેલા રાત્રી રાજાઓએ કોઈ પણ પ્રજા વર્ગ ઉપર ધર્મને કારણે દ્વેષ ધોરણે કંઈ ન કર્યું, પણ અજયપાળે જેનો ઉપર અનિષ્ટ આચર્યો કયાં. અને અજય-પાળ ઉપર જેનો કોપાવમાન થયા. આને પરિણામે અતિ અજયપાળની હત્યા થઈ. એ રાજદત્તને કેન્દ્રસ્થ રાખીને આ નવલકથામાં અજયપાળના જેનો ધરના અત્યાચારો, જેનોના તેના ધરના રાજ વોરેનું સચોટ ચિત્રન કરતાં પ્રસંગો આમાં આ લેખાયા છે.

કેટલાંક ઐતિહાસિક પાત્રોનાં આલેખન ઉપરાંત આમાં 'દેવતી' એક કાલ્પનિક પાત્ર

૪. રાજદત્ત : લેખક : શ્રી. સુનીલાલ વર્ધ-માન શાહ, 'પ્રજાબંધુ' પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ, ખાદીયા, અમદાવાદ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦.

આલેખીને, શ્રી. મુનશીની 'મંજરી' ની માફક જ અમર રહી જાય એવું પાત્ર શ્રી. સુનીલાલે સર્જી આપ્યું છે અને આખીય નવલકથા પૂરી થયા થાજી પણ આ પાત્ર ભૂલાતું નથી એમ એવું સખળ આલેખન પૂરવાર કરી આપે છે.

એ નવલકથા વંચિયા પછી, એક બીજી નવલ-કથાનો પરિચય કરાવતાં મને પોતાને પણ કંઠાળો આવે છે. એટલે તમે એ વાંચતાં કંઠાળો આવે તો મને નવાઈ નહિ લાગે 'રવિવાર' ની કોટ તરીકે પ્રકટ થયેલી એ 'શુભરાત્ર' નવલકથાની બીજી આવૃત્તિ થઈ છે. શી રીતે તેની મને દહ સમજ પડતી નથી, બાકી એમાં 'શુભરાત્ર' નામને સાર્થક કરે એવું કંઈ જ નથી, કેટલીક જગ્યાએ હુદામ વિચારો દર્શાવવા ખાતર વાસ્તવિકતાનો અને વર્તમાન સામાજિક કે કાયદાની પરિસ્થિતિનું પણ અજ્ઞાન પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું છે. ક્રાંતિ-કારી વિચારોની રજૂઆત કરતી વખતે પણ વાસ્ત-વિક પરિસ્થિતિને અવગણીને મૂકવાનું સામ્યજ પરવડી શકે. બાકી વાર્તામાં હુદાકાના પ્રશ્ને લમ્બેનો મુદો સારો ઉકાલેલો છે, માત્ર એની આવ-રવરતા દર્શાવવા માટે નેહ્યું તેવી સખળ ભૂમિમાં તૈયાર કરી શકાઈ નથી.

નવલિકાઓનો એક જ સંપ્રદ મજબૂત છે. અને તે શુભરાત્રના એક નવા નવલિકાકારને પરિ-ચય કરાવવા પૂરતો છે એમ કહેવું નેહ્યું. બાકી હુદેશ શકલની વાર્તાઓ 'છાયા' ૧૨ રૂપે રજૂ થાય છે એ અપર્યાપ્ત માત્ર છે, એમાંની અશીયાર વાર્તાઓ વિવિધ રસની છે અને નવલિકા સાહિ-ત્યમાં એ સારું સ્થાન જમાવી જાય એવી છે, 'જીવંતીનું જીવન' 'દેવા સુનો' 'અન-પૂર્ણ' તો વખતોવખત વાંચવાનું મન થાય એવી વાર્તાઓ છે.

શ્રી. હક્ષિણમૂર્તિ બાલસાહિત્ય વાટિકાનાં

૫ શુભરાત્ર : લેખક : શ્રી. જયમુખ પંડ્યા : 'રવિવાર' કાર્યાલય, લેમીંગ્ટન રોડ, મુંબઈ ૪.

૬ છાયા : લેખક : શ્રી. હુદેશ શકલ, પ્રકા-શક : ચોપશી પ્રિ. હેરો : પોલેકરટ્ટી, ૬૫૬તા, મું. ૧-૮-૦

૨૬ અને ૨૭ માં પુસ્તકો તરીકે પ્રકટ થયેલાં બન્ને પુસ્તકો બાળકોના જ્ઞાનદીપને વિશેષ એવાને એનાં છે. “વિજ્ઞાનના દશાએ” (૭) (ભાગ બીજો)માં શ્રીમતી મોંધી બહેને એડીસન, માર્કોની અને સર જમ્જીસન દેવ બોટ એ ત્રણ વિજ્ઞાનવેત્તાઓનો સારો અને સરળ ભાષામાં પરિચય કરાવ્યો છે. આરે શ્રી. મિત્રભાઈએ તેમની સૌન્દર્ય દૃષ્ટિનો પરિચય ‘સૌન્દર્યની દૃષ્ટિએ’ માં કરાવ્યા ઉપરાંત વાંચનારાંઓની સૌન્દર્યની દૃષ્ટિ ખીંચે એવી સામગ્રી પૂરી પાડી છે.

‘શુ’ શીખ્યા ‘મારે’ શ્રી. દર્પદ પટેલે બાળકોને બોધ દેતી વાર્તાઓ રજૂ કરી છે.

પ્રોફ. ર. રૂબેન

(૭ : ૮) : વિજ્ઞાનના દશાએ ભાગ ૨ શ્રી મોંધીબહેન અને સૌન્દર્યની દૃષ્ટિએ : શ્રી. મિત્રભાઈ, દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર આવનગર :

રચીકાર : (૧) સુહિષ્ણી : પત્રિકા : ત્રીજી અને ચોથી : તેમાં ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલનની માસિક પ્રચાર પત્રિકા, યાકુબખાન રોડ કરાંચી, હુરક પ્રત બે આના. (૨) મોદેન્દુ : ભાદ્રપદ-અક્ષિન, વંત્રી વેદ્ય વિશ્વનાથ મીઠારામ દ્વે અમદાવાદ : બે માસનો આ સંયુક્ત અંક દીવાળી અંક તરીકે પ્રકટ કર્યો છે એમાં જ્ઞાતિ સમાચાર ઉપરાંત બીજા લેખો આવેલા છે. (૩) કિરણુ : સપ્ટેમ્બર અને ઓક્ટોબર : તંત્રી યુગીલાલ જયરાંકરે એકા, અમદાવાદ (૪) વ્યાયામ : ઓક્ટોબર : ધોડા નાસયણ વિદ્યાંસ, વડોદરા; (૫) શ્રી કેમદાર બાવલ સાર્વજનિક સ્ત્રી અને બાળ પુસ્તકાલયનો સાલ ૧૯૩૬-૩૭ નો વાર્ષિક રિપોર્ટ અને દિસાળ. (૬) શ્રીમાન હુનિ મદારાજ શ્રી મોદનભાઈ જેન સેન્ટ્રલ લાયબ્રરી તથા સંસ્કૃત પાઠશાળાનો ૧૯૩૪ થી ૧૯૩૧ સુધીનો રીપોર્ટ તથા દિસાળ

પાંચ આના બનેનાં. (૬) શુ’ શીખ્યા ૧ લે. દર્પદ પટેલ, આપણું બાળ કાર્યમંદિર, અમદાવાદ, ૦-૩-૦.

સાહિત્યની સૃષ્ટિમાં એક અમૂલ્ય પુસ્તકનો વધારો. જેની લાંબા વખતથી પ્રગ્નમાં એક હતી તેજ

ઋગ્વેદ સંહિતા

નુ ગુજરાતી ભાષાંતર.

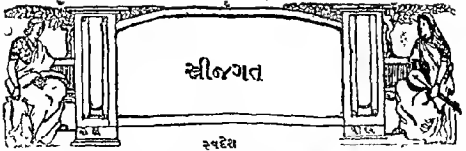
અનુવંદક: રા. માતીલાલ રવીશંકર ઘોઠા, બી. એ. એલએલ બી.

આ પુસ્તકની ઉપયોગિતા માટે લખવાનું હોયજ નહીં. દરેક ધરની લાયબ્રેરીમાં આ પુસ્તક હોવુંજ જોઈએ. આવા પુસ્તકો જેની લાયબ્રેરીમાં ન હોય તે લાયબ્રેરી નહીં પણ ખાસી શાળાનું મંદિરસ્થાનજ કહેવાય.

આ ગ્રંથ સાવધાનપૂર્વે કરેલ ભાષ્યના આધારે તૈયાર કરેલો છે. તે કુલ આઠ અષ્ટક-૧૬ ભાગમાં વહેંચાયેલો છે.

૧ લા તથા બીજા અષ્ટકના બે ભાગ તૈયાર હોઈ તે દરેક ભાગનાં ૪૦૦ પૃષ્ઠ અને પાકું પૃષ્ઠ હોવા છતાં મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦. દરેકના.

લુહાણામિત્ર સ્ટ્રીમ પ્રિં. પ્રેસ, ટાવર પાસે, વડોદરા.

સીજગત

સ્વદેશ

સુખર્ષ મહિલા પરિષદ : અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની મુખ્યાલય રાજ્યાની વાર્ષિક બેઠક તા ૧૩ મી નવેમ્બરે રાંતે બેલેવરેલી લોજમાં રાણી લક્ષ્મીબાઈ રાજવાડેના પ્રમુખપદે મળી હતી. એ પ્રસંગે મીસીસ બીધીબેરીયા શ્રી. કમીલા ખાંડેજળા, શ્રીમતી અન્નપૂર્ણા દેસમુખ, શ્રીમતી રાનાતબાઈ વેગાસકર, ડૉ મીસીસ માલિનીબાઈ મુખયનકર, શ્રીમતી જયશી રાપટ, મીસીસ મધાણી, શ્રીમતી ગંગાબહેન પટેલ, શ્રીમતી બાળીબાઈ મુળજી, શ્રીમતી સરોજબહેન ચોધ, શ્રીમતી પત્તા લલતરી, મીસ મહેર મસાણી, મીસીસ મુલેચના મોરી, શ્રીમતી બમુબહેન ઠક્કર હાજર હતા.

શ્રીમતી રાણી લક્ષ્મીબાઈ રાજવાડેએ તેમનાં બાબલમાં જણાવ્યું હતું કે: યોગ્ય અસલાહીયા અગ્રાક પડિત જવાહરલાલે નહેરુ બાબલમાં અખિલ દિંદ મહિલા પરિષદના સંબંધમાં રીમ કરતાં જણાવ્યું હતું કે સી નમૃતિ કોચેસના પ્રયત્નોને આભારી છે. અખિલ દિંદ મહિલા પરિષદની પ્રવૃત્તિને આભારી નથી અને વધુમાં તેણી જણાવે છે કે એ સંરયા તેા ઉમમચરાલી સંસ્થા છે. તમને એ સામગ્રી આશ્ચર્ય થશે કે એ બાબલનો અદેવાલ સાબળીને મને પડિતજની દવીલ માનવા થોગ્ય લાગી છેલા દરકા દરમ્યાન મહિલાઓમાં ને નમૃતિ આપણે જોઈ છે તે બેસક મદાસભાની પ્રવૃત્તિને મોટે ભાગે આભારી છે, પરંતુ મારો મુને એ છે કે તે અનિવાર્ય હતું. શુક કાર્યક્રમવાળી સંરયા આપણને સામુલયિક રીતે નમૃત કરી ન શકે, પરંતુ રચનાત્મક કાર્યક્રમ લોગ તથા રાષ્ટ્રપ્રવૃત્તિમર્મા પ્રયત્નો નમૃત કરી શકે.

મદાસભાએ દિંદની સીચોને જ ખાસ રીતે નમૃત કરી નથી; મદાસભાએ દિંદના સમાજને વેગીથી રીખાર મુખી નમૃતિના પુરખી ઉગાજી છે અને સીચો પણ અનિવાર્ય રીતે નમૃત છે, મદા-

સભાની પ્રવૃત્તિ કે ને મુખ્યત્વે કરીને રાજકીય ને અને તેના પરિણામે આવેલી નમૃતિ વચ્ચે કાંઈ ફેર તમે જુઓ છે ? કાંઈ ફરક છે જ નહિ.

રાજકીય ઊળ સાથે ઢંચેશાં લગભગ મર્વ પ્રવૃત્તિઓમાં નહું જોમ આવે છે, સંગીત, સિલ્પ-કળા, વગેરે ક્ષેત્રોમાં પણ તે અસર કરે છે, રાષ્ટ્રના સામાન્ય ઇશનના અંધાર મુણાને પણ તે અગ્રગીત કરે છે. હું પડિત જવાહરલાલ નહેરુ સાથે સંમત થવામાં ઉતાવળ કરતી નથી પરંતુ ચોક્કસ રીતે માનું છું કે, દિંદની મહિલા નમૃતિ સીધી કે આડતરી રીતે કોચેસને જ આભારી છે.

આપણે ને આપણી ચળવળનાં મુળ જડા નાખવા માગતા હોઈએ તેા અવશ્ય આપણે સામુલયિક પ્રવૃત્તિ ઉપાડી લેવી જોઈએ: નહિ તેા મને બધ રહે છે કે તે બવિધ્યમાં ઉજળું કાચ કરી શકશે નહિ પણ મૂતપ્રાય થશે. આપણે મુખ્ય જરૂરીયાતોની અગત્ય ખાસ સમજને આપણી પ્રવૃત્તિને આગળ દોરવી જોઈએ. કોચેસ પોતાનાં મુળ જડા નાખ્યાં છે નેમાં સર્વે વગેરેના અવાજ આપણે જોઈએ છે અને તેથી જ કરીને સંરયા બન્ન અને રાકિતરાણી બની છે અને રાષ્ટ્રીય બિંદુ મુખ્ય બન્યું છે. ને કે હંજ આપણું ધેય અત્યારે અલગ રહ્યું છે. જરૂરીયાત ઉભી થઈ નથી.

અત્યારે દિંદી મહિલાઓની મુખ્ય જરૂરીયાતો કેજવણી સામાજીક મુપારાઓ, રાષ્ટ્રીય પુનરકાર, ઉત્તર બનાવડો, આર્થિક મુપારણા, ઉચી પ્રકૃતિ આહવિકા, મુખાકારી અને હવા ઉત્તર છે. રાજકીય સ્વતંત્રતાનો પ્રાન સામાન્ય રીતે ઝોળ હોવો જોઈએ. પરંતુ અરધી સદીથી આપણે જોઈએ છીએ કે આદોલનો પ્રાથમિક અગત્યના બન્યા છે. હું રાજકીય મુપારા તથા સમાજ મુપારા કે નેના વિમાગે ઉડ્ડી પેડીએ ને પ્રમાણે પાડવા છે તે પ્રમાણે પુરાણી પ્રજાલિકાને આધીન થવી નથી.

નવા બંધારણની રૂએ નવું પ્રધાનમંડળ નીમણું છે. તેની સત્તા કેટલા પ્રમાણમાં છે તે હું બહુની નથી. પરંતુ આપણી ભવિત્તિના પુરસ્કારે એ સુધારાએ રાજ્ય કાય તે સરકારે માન્ય કરાવવા ચલ કરવે જોઈએ. અને રાજકીય સત્તામાં પુરેથી સાથે છેલ્લાં દશકાથી લડતી સ્ત્રીઓને પણ અધિકાર મળવો જોઈએ. સ્ત્રીઓએ પોતાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી બતાવી છે. અને સ્વતંત્રતાના ધ્યેયની પણ ભહેરાવ કરી છે. એ ધ્યેય લક્ષમાં રાખ્યું છે. મુસ્લીમ શીખની મદિલા શાખા પણ સર થઈ છે તેવું ધ્યેય પણ દેશની આઝાદીનું હરી કારણ કે મુસ્લીમ લીગે પણ દેશની આઝાદીનું ધ્યેય ભઠેર ક્યું છે.

શ્રી. હીરામણી ચૌકરી

અમદાવાદના ન્યૂનિસધના રાજ્ય વિભાગમાં કામ કરી રહેલાં શીખની હીરામણી ચૌકરીએ લંડનની ધી ટલર એન્ડ કટર એકેડમીને, કઠીંગના વિજ્ઞાન તથા કળાને અભ્યાસક્રમ પુરો કરીને ડીપ્લોમા ઓફ મેરીટ મેળવ્યો છે. વિદેશની આ પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનાર દિવ્યભારમાં તેઓ પહેલાં જ બહેન છે.

તેમણે પુનાની ભદ્ર ટલરોન કોલેજમાં સવા વરસ સુધી અભ્યાસ કર્યો હતો. ત્યાંની લગ્નમાં લગ્ન પરીક્ષામાં પ્રથમ વર્ગમાં પ્રથમ નંબરે આભાં હતો.

તેમણે કરવાની આશ્રમકર્મક ચિનતિ કરે છે.

આ પરિપદ તદુપરાંત કેળવણીના બંધ રાજ્યની આધુનિક પદ્ધતિ ઉપર નવેસથી પુનર્ધરના કરવાની, શારીરિક અને ઔદ્યોગિક ભવના શિક્ષણ ઉપર ભાર મૂકવાની તથા બાળકોની તંદુરસ્તી

શીવ બની નથી. એ તેની દોરવણી થઈ શકે તો અવરથ તે પણ કાંઈક ઉન્નતિ કરી શકે અને ફરિવાજોમાંથી મુક્તિ મેળવી શકે. ન્યાં સુધી આપણે તેમને કેળવણી તથા તાલીમ આપીશું નહિ ત્યાં સુધી તે કામ કરી શકશે નહિ તેને દોરવણીની જરૂર છે. આ મટે તો દેશની કેળવણીની મદિલાઓ જેટલું કરે તેટલું જોઈ છે. પ્રધાન મંડળોએ પણ આ કાર્યમાં મદદ આપવી જોઈએ. એ તેની પણ ફરજ છે. પ્રધાન મંડળે આ બાબતમાં કારણો બતાવી અળગાં રહેવું જોઈએ નહિ. અને ખરેખર એ રીતે ભદુર પરિવર્તન થઈ આપણે જોઈ શકીશું.

દિલ્લી રાષ્ટ્રીય સ્વતંત્રતા તરફ આપણી સંદાનુભૂતી હોવી જોઈએ અને સામાજિક તથા કેળવણીનું ક્ષેત્ર વિશાળ કરવું જોઈએ અને સામાજિક સુધારાઓ પ્રગતીશીલ બનાવવા જોઈએ. મુંબઈની મદિલાઓને હું અજ કંઈ છું કે તેમણે ઉપરોક્ત જાણના પ્રમાણેની ભવિત્તિને વેગ આપવો જોઈએ. હું આશા રાખું છું કે તેઓ પ્રાતની તથા દેશની સારી સેવા બજાવશે.

પત્રાર થયેલા કલાને

(૧) આ પરિપદ સરકારને મુંબઈ સરકાર અને પાર્લિમેન્ટ બનતી તરફથી પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત

ને મફત કરવાની આશ્રમકર્મક ચિનતિ કરે છે.

આપણું કર્તવ્ય હરે આપણું સેવા ક્ષેત્ર વિસ્તૃત બનાવવામાં છે. બેટુન અને મહાર વર્ગને પણ લક્ષમાં રાખવાનો છે કે જે આપણીમાં ૬૦ ટકાનો બનેલો છે જેની આપણે સેવા કરવાની છે તેઓ મુખ્ય બાબે ગામડાઓ તથા શહેરમાં મોટા પ્રમાણમાં વસે છે, આપણે તેમની સમીપમાં જઈને તેમની સેવા કરવી જોઈએ એટલું જ નહિ પણ આપણે તેમને ઉપયોગી થઈ પડવું જોઈએ. એ આપણાથી તેમની સેવા તેમની સમીપમાં જઈને ન થઈ શકે તો આર્થિક રીતે પણ મદદ કરવી જોઈએ, અને કાંઈ કંઈઓને મદદ કરવી જોઈએ.

મામ પ્રદેશમાં વસતી સ્ત્રીઓમાં સામાન્ય બુદ્ધિ છે, અને શીખવાનો ઉત્સાહ પણ છે. પરંતુ તેઓ અસાક્ષર છે, અને તેથી જ કરીને તે પ્રગતિ-

પુષ્ટિકારક અને તથા સારીરિક કેળવણી ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવાની સરકારને અરજ કરે છે.

શ્રીમતી ચમુનાબાઈ દિરંગેકરે આ ઠરાવ મુક્યો હતો તેને કુમારી કપીલા બહેન આઠાનાવા, શ્રીમતી ઇંદીરા નેશીએ રજા આપ્યો હતો.

(૨) હિન્દુ વારસા હકને લગતા કાયદામાં નીચે પ્રમાણેના ફેરફાર કરતો ખરડો બહરીથી ધારાસભા આગળ રજુ કરાની મુખ્ય સરકારને આ પરિવર્ત બવામજી કરે છે

હિંદી વારસાને કાયદો કે નેને અંગ્રેજીમાં " Indian Succession Act " કહેવામાં આવે છે તે બધા હિન્દીમાંને લાગુ પાડે

ઉપરીકત ઠરાવ શ્રીમતી રોકડરે રજુ કર્યો હતો તેને શ્રીમતી પન્નાબહેન રૂક્મણી અને તથા ડૉ. મીસીસ માસિની મુખ્યપત્રકરે રજા આપ્યો હતો

(૩) હિન્દુઓને લાગુ પડતા લગ્ન અને છુટાછેડાના લાલના કાયદામાં નીચેના સુધારા

અને ફેરફાર કરવાની આ પરિવર્ત મુખ્ય સરકારને વિનંતી કરે છે.

૧. એક પુરૂષને એક ન પત્ની હોવી નોંધાયે.

૨. સલામતો કબજે બળતા મુખી માતાને જ મળવો નોંધાયે.

૩. બોધામાં બોધી લગ્નની ઉંમર છોકરીઓ માટે ૧૭ વર્ષની અને છોકરાઓ માટે ૨૦ વર્ષની થવી નોંધાયે

૪ છોકરી ઉંમરલાયક ન હોય તો છોકરી અને તેના પત્તાર પતિની ઉંમર વચ્ચે વીસ વરસથી વધુ તફાવત ન હોવો નોંધાયે.

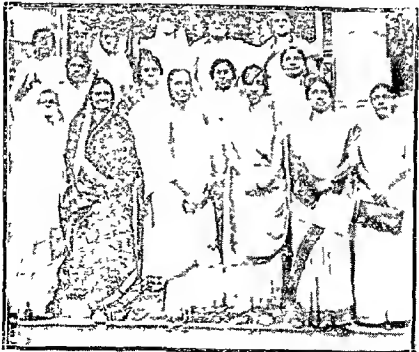
૫. હિન્દુઓને લગતા કાયદામાં છુટાછેડાનીચેના કાયદોસર રોકવ થવા નોંધાયે.

(ક) ત્યાગ

(ખ) ગાહપણ

(ગ) ફર વર્તણુક.

(ઘ) વ્યભિચાર

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની મુખ્ય સાખા તરફથી અંગ્રેજી ભાષામાં ૨ જી લક્ષ્મીબાઈ રાજવાડેના પ્રમુખપદે વાર્ષિક વિભાગી પરિવર્ત મળી હતી તે વખતે લેવામાં આવેલો ફોટો.

જિઁએ વોગેન્સ એશોરીએશનની વાર્ષિક સભા થયા માસ દરમિયાન મળી તે વખતે
લેવાયેલા મુખ્યના સ્ત્રી સભ્યકરોનો ફોટો

શ્રીમતી મુકેશ્વરના બહેન મોહીએ આ કારાવ રજૂ કર્યો હતો. તેને શ્રીમતી જયશ્રીબહેન સમજી અને શ્રીમતી રાંપરેરીએ ટૂંકો આપ્યો હતો.

(૪) 'ભોમ્બે ચાલકરન એક્ટ' ની એ કલમો બાળ બાળીખારીએને લાગુ પડે છે ને કલમોનો અમલ વધુ સખ્તાઈથી કરવાની આ પરિષદ સરકારને અલામત્તુ કરે છે. નિરાધાર રસ્તામાં રખડતા બાળકોને માટે વધુ બાળશુદ્ધોની જરૂરયાત નરફ આ પરિષદ સરકારનું ધ્યાન ખેંચે છે. આ પરિષદ જનતાને બાળબાળીખારીએને દાન આપી ઉત્તેજન આપવાને બદલે આવા બાળશુદ્ધોને મદદ આપવાની અલામત્તુ કરે છે.

(૫) એ કારખાનાઓને હાલના 'ફેક્ટરી એક્ટ' લાગુ ન પડતા હોય તેવા કારખાનાઓમાં

કામ કરવાના કલાક કાનુમાં લાવવા માટે કારખાનાને લાગુ પડતા કાયદાની જરૂરીઆત તરફ આ પરિષદ સરકારનું ધ્યાન ખેંચે છે

મીસ મહેરાં મસાણીએ આ કારાવ રજૂ કર્યો હતો તેને મીસ ગોદાવરી અને મીસ મોસીએ ટૂંકો આપ્યો હતો.

સ્વદેશી પ્રદર્શન : અખિલ મહિલા પરિષદની મુખાઈ રાખા અને શ્રી ગુજરાતી સ્ત્રી સહકારી મંડળના સચુકત આશ્રય હેઠળ સ્વદેશી વસ્તુઓનું પ્રદર્શન તા. ૧૩ મી નવેમ્બરે વનિતા વિશ્રામ હોલમાં ભરવામાં આવ્યું હતું. તેની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા શ્રીમતી લક્ષ્મીબાઈ રાજપટેએ કરી હતી. તેમણે સ્વદેશી વસ્તુઓને ઉત્તેજન આપવા તરફ બાર મુક્યો હતો અને સ્વદેશીના લાભો સમજાયા હતા

નવાં સુજ્જસતી સ્ત્રી વક્રીય . મુબલ મુનિ-
વર્સિગિની ગયા એકાદાબર માસમા યેવાયથી બીજી
એવ એવ બી ની પરીક્ષામા કુમારી સરસા
કનેયાલાય મુશી પાસ થયા છે

બીજી એલ સી પી એમની પરીક્ષામા
નીચેના બહેનો પસાર થયા છે મીસ પ્રેમવતા
અદુર, મીસ સરોજિની બાળે, મીસ વત્સલા બોસરે,
મીસ તીર્થ દેનાની, મીસ રોલા દલીવેર, મીસ
મુશીય ગિરિ મીસ પિત્તયા કર્ણિક, મીસ ચમુ
નાયક, મીસ રાન્તા લતુભાઈ પટેલ, મીસ
વિનોદિની માધવલાલ શાહ, મીસીસ આપર
મુશ્મલકમ, મીસ મુના મુનાવાળા, મીસ મે ચારેસ
મેસુરીન

નવા સ્ત્રી એન્સુએગે . બી. એ ની પરીક્ષામા
નચેના બહેનો પસાર થયા છે . સીમતી બહેનો
દેરાન દાદીબરભોર, હુસી નાનાભાઈ દર, મેરીઝ
રીય, આદુ ભક્ષાબાદવાળા, મુવા કમલ હોમાડ
તવાગી, એલબીના તેમીસ, હંસા સાતપરે, માવતી
ટેબે, આદુ ગાધી, અમી માદન, કમલ ગનેરકર,
મન્દુમતી મોમે, મુધા સહે, કમલા પરાંપે
નિર્મળા ટ્રેવાલી, પાર્વતી રમચંદની પેર્
સાહાણી, દેરબાનુ બમાલ, પીરેલ આદાલ વબોની,
નાનુ કુબાય

બી. એસસી ની પરીક્ષામા પાસ થયેલા
બહેનો મુશીલા પિંહલ ચરવકર, સદ્ગુનતા તામાને,
લગ્ન દોશિરાણી અને તેજકુમારી મલવાની પાસ
થયા છે

પહેલી એલ એલ બી મા હારાણી બી.
આર્થિક, સરસા વિક્રમ મજસુદર, બપાઈ ગીસી,
હરદેવી સામદાસાની બીબ વર્ષમા પાસ થયા છે

રૂઢવનો ભોગ મુબલમા રાકરોઈ વેહ
ઉપર મીનવીલામા પતિ સાથે રહેતી મનુબહેન
જ્યન્તીલાલ રૂઢવની આય લાગતા સાક્ષ સજગી
જવાથી ઘણી મરણ પામી

સ્ત્રીઓ માટે સેવાનાં હોસ્પે અખિવ
હિન્દ મહિલા પરિષદની શુજ્જસત સાખાની મહેની
સલામા પરિષદની આગામી એક મહિ પ્રચાર
કરતા શ્રીમતી જયવતી દેસાઈએ એક બાપણ
આપ્યું હતું. શ્રીમતી જયવતી દેસાઈએ કહ્યું કે
કેવળ વાતો કરવાને બદલે આપણે કામ કરવા

લાગુ જોઈએ તરફળ કરવા જોઈએ. પણ
ધણ છે, મહાસભાની સરકાર નિરસરતા ટાળવા
માટે છે ને દારૂબંધી ટાળવા માટે છે આ બંને
પ્રવૃત્તિઓમા એક તો થુ પણ સેકંડો બહેનો કાળે
લાગી શકે જોતુ એ બહેણુ છે. મહાસભા
વાદી સરકાર આને ડેવલપ્મેન્ટી પદ્ધતિમા મૂળવ
પદ્ધતિમા કરવા માટે છે, એને સમને આપણે
એમની પાસે માગતુ જોઈએ કે આજની દેરી
યતી કમાણીના ને વધતા જતા ખર્ચના જવા
નામા કન્યાઓના અભ્યાસમા ગૃહકલોચેની તાલીમ
જરૂર હાથલ કરવી જોઈએ આ ઉપરાંત સમજ
સુવારણના ક્ષેત્રમા પણ ઘણુ અને ઘણી જાતનુ
કામ પડ્યું છે. પરંતુ આપણે એટલુ માદ રાખી
કે જે કાંઈ કામ કરીએ તેમા સેવાનો દબ નહિ
પણ સેવાની બાવના રાખવી જોઈએ છે

બાળવગ્ન માટે મજા : બાળવગ્ન પ્રતે
બધક કાપદાનો ભય કરીને બાળવગ્ન કરવા માટે
હાડોઆ એક નિવૃત્ત પોલીસ ઈન્સ્ટેમનને રૂ
૭૫ નો રૂઢ વ્યયના સાત દિવસ કેલની સમ
થઈ છે

પતિને કુધાને પત્ની મંથ પ્રાતની ધારા
સલામા મહાસભાવાદી સુરુષ મી નાંત્રીમુલીન
અદમદ મુધુ પામતા તેમની જગા ખાલી પડી છે
એ જગા માટે મહાસભાવાદીઓએ તેમના પત્ની
બેગમ નસીમુલીનને હિમેદવાર તરીકે હલા કરવાનો
નિમ્મય કર્યો છે

અનીતિના હેતુ સાર સ્ત્રીઓનો વેપાર કરી
એક ટોળીના માથ માણસો જબલપોરમા પકડાયા
છે આ લોકોએ સો જેઠરી સ્ત્રીઓને લગાડીને
પગબા—તેના—વેચાણ—કર્ચાની—બીના બહાર—
આવી છે

સ્ત્રીઓ અને રાજકારણ : અખિવ હિન્દ
મહિલા પરિષદની અધેશના સાખાના વાર્ષિક
અધિવેશનને પ્રમુખ સ્થાનેથી શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી
પડિને નાંચે મુજબ બાપણ કહ્યું હતું

“સ્વતંત્ર દેશમા સ્ત્રીઓને રાજકારણમા
પડવાની કાંઈ જરૂર નથી પણ પરદેશીઓની રૂસરી
તમે સજલતા દેરાની સ્ત્રીઓએ તો રાજકારણને
ધર્મ ગણીને અપનાવતુ જોઈએ સ્ત્રીઓની
સરસાઓ રચપાવ છે ખરી પણ તે રૂસત સોમાઈ

આંતર બ્યવહાર માટે જ. મોઢપણું ભરતી પ્રવૃત્તિ એમાં સમાવી નથી પણ હવે તે એવા વખત આવી પહોંચ્યા છે કે જ્યારે સ્ત્રીઓએ પોતાની નબળાઈ પારખવી નેહએ. દિવસે દિવસે દુનિયાં નાની થતી જાય છે અને એક ઠેકાણે બનતા બનાવોના પ્રયાત્રાતો બીજે ઠેકાણે પડે છે. દિવંદની ગુલામીની અસર બીજે ઠેકાણે યશ સિવાય રહેનાર નથી. દેશની આગ્રહીની લડતમાં જામ લઇને સ્ત્રીઓએ પોતાની શકિત પૂરવાર કરી બનાવવી નેહએ.

આપણા બાઇઓ કોમવાદી મુદ્દાઓ લડાવે છે એ નેહ અને ખુબ દીલથી થાય છે. ધાર્મિક મતભેદો વડે જીવનને કુરૂપ ન બનાવવું નેહએ ધર્મ તે એક બંધિવનો સંવાસ છે.

હું માત્ર સ્ત્રીઓની જ હીમાયતી નથી. હું તે માત્ર હું કે જીવનના બધાં ક્ષેત્રમાં સ્ત્રી-પુરુષ બંનેએ સરખો ભાગ લેવો નેહએ. આપણે આપણા દક્ષો માટે પુરુષો સાથે લડત ચલાવવાને બદલે ભલે જ લડાવિત સાધવી નેહએ. આપણે લાયક થઈશું એટલે કોઈની મરદુર નથી કે આપણને આપણાં દક્ષો ન આપી શકે. આપણે ગ્રામજનો અને આપણાં બાળકોની સુધારીને આપણાં દેશની જ નહિ પણ સારીએ 'માનવજાતની મુક્તિ માટે લડત ચલાવવી નેહએ."

સાક્ષ્ય : ૧૯૦૫ : ૪૯-
કાળના એડિશનલ ચીફ પ્રિસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટની અદાલતમાં એક મુકદ્દમા ચાલ્યો.

મુકદ્દમા પેલીસે માંદગી હતો. એની વિગત એવી છે કે ભગવંતીદાસી નામની એક બાઈને સચીન્દ્રપાલ નામનો પુત્ર હતો. એ પુત્રની ચૌદ વર્ષની પત્નીનું નામ સરસ્વતીદાસી હતું.

સરસ્વતી રૂપની નહોતી ને વધારામાં ગરીબ

માળાપની પુત્રી હતી. પિયરથી એને આજુ થયું નહિ. એ કારણે સાસુએ એને પજવવા માંડી. પજવણી દર બદારની ધવાથી એક દિવસે આ પુત્રવધુએ પોતાની સાડીમાં ધામલેટ છાંડીને સાસુના રાજખો ને આ ફાની દુનિયાને સદાને માટે ત્યાગ કર્યો. લાચ ઉપર કોરોનરની જુડીચી, નિર્ણય આપ્યો કે સરસ્વતીએ સાસુના સંતાપથી આત્મ-હત્યા કરી છે.

પેલીસે સાસુ ઉપર પુત્રવધુને સતાવવાનો કેસ કર્યો ને પ્રિસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટ સાસુને સજા કરી છે.

પત્તમાના સ્ત્રી નેતાને

સજા : લાહોરના ભખીતા કોમેસવાદી સી કાયફરબીબી ગુલામ ફાતમાને બતાલામાં મંગેશી ભહેર સમામાં રાજ-દોહી ગીત ગાવાના આરોપસર વધારાના છઠ્ઠા મેજસ્ટ્રેટ છ માસની સજા કેદ અને રા. ૧૦૦ ના દંડની સજા કરી છે.

અપહરણ : કાંચા ન-જકના એક ગામમાં રહેતી દિન્દુ કુમારિકાનું તેનાં રૂપને કારણે અપહરણ થયું છે. તેનાં સૌન્દર્યને કારણે આસ-ખાસના ગામોના તેની ખ્યાતિ થઈ જી જ છે. થોડાક દિવસ પર હથિયાર બંધ ટાળીએ તેના ઘર પર ધાડ પાડી તેનું અપહરણ કર્યું હતું. લાંબી તપાસ પછી પેલીસે તેને એક ગામમાંથી રોલી કાઢી હતી. ને ધરમાંથી આ કુમારિકા મળી આવી હતી તે

ધરના માલીકની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.

રાષ્ટ્ર તત્વૃતિ અને સ્ત્રીઓ : અખિલ ભારતીય મદિલા પરિષદની મદ્રાસ સાખાના વાર્ષિક અધિવેશનના પ્રમુખસ્થાનેથી શ્રીમતી રૂકિમણી લક્ષ્મીપથીએ જણાવ્યું હતું કે પદ્મીય રાજ-કારણે અખિલ હિન્દ સ્ત્રી પરિષદમાં સ્થાન ન આપવા વિષે એને તેટલી દલીલો કરવામાં આવે.

સાહીબા ગુએકચન

કમાલપાસાની 'ધર્મની પુત્રી' ને વર્ડોની માળાએને વીમાની તારીખ આપે છે.

પરંતુ રાષ્ટ્ર જાગૃતિ સાથેના સંસર્ગ નિવારી સકાય નહિ, હિન્દના કરોડો કેળવેલા નામે બોલી રાકે એવી એક માત્ર સરના મહાસલા જ છે અને પ્રભલિત માટે કામ કરવા એ બંધાયેલી છે એવે મહાસલાવાદી પ્રધાન મહંમદ રેકો આપણે એ આપણી ફરજ છે.

પુનર્જન : (૧) સુરતી દરગાહ વસીક જ્ઞાતિનાં શ્રી. હિરાલાલ જીવજીવલ ભત્રે શ્રી. લક્ષ્મીચંદ મહાદેવલાલના વિધવા પુત્રી શ્રીમતી ભદ્રાબા સાથે મુબાઈમા પુનર્જન કર્યું. (૨) આકોલાનાં જન વિધવા આશ્રમના આશ્રયે શ્રી ગરીબસજી જેને શ્રીમતી કેશરબાઈ નામના વિધવા સાથે પુનર્જન કર્યું.

પ્રતીષ્ઠા : (૧) દાહોદની મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ બોર્ડમાં શ્રીમતી જમુબહેન રમજલાલ રોહની ચૂટણી પદ છે. (૨) રાજકોટમા બસવલી કોલિયાવાડ રાજકીય પરિષદના કાર્ય અનુસાર ૧૧ સભ્યોની પરિષદની કાર્યવાહી નીમાઈ છે તેમા શ્રીમતી ભક્તિબા દેસાઈ નીમાઈ છે. (૩) લીવાળી દરમ્યાન ફાકડા ફાડતા દાક જવાણી મુંબઈમાં ફેલાસવલી ધનશ્યામ નામની બાળકી મરણ પામી.

વિદેશ

નવો વિમાની રેકોર્ડ : વિમાનમા ઇંગ્લાડથી કેપ અને કેપથી પાછા ઇંગ્લાડ આવવાનો રેકોર્ડ મીસીસ હર્બીમીને ફલાઈંગ એક્સિસર કતાઉરટન સાથે કર્યો છે. કેપગ્રાઉનથી કોઇડન એરોડ્રામ ખાતે પાછા આવતા ૫૭ કલાક ૨૨ મીનીટ જેટલો સમય લાગ્યો હતો. એમા ઉડ્ડનનાં કલાકો તો ૪૨

જેટલા જ હતા, આ રીતે તેઓએ મી. બુકને કૅપથી ઇંગ્લાડ આવવાનો રેકોર્ડ ૩૮૬ કલાકે તોડ્યો છે. ઉડ્ડન માટે કુલ સમય ૫ દિવસ, ૧૭ કલાક ૨૭ મીનીટ જેટલો સમય લાગ્યાથી મીસ એમી લેનસનના ૭ દિવસ ૨૨ કલાક અને ૮૨ મીનીટનો રેકોર્ડ પણ તૂટ્યો છે.

સ્રી વિમાની ને ચંદ્રક : લંડનની શેષલ એનો કલેજે તેનો સુવર્ણચંદ્રક સંકેતસાક્ષતમાં યથા ઉકર્યો કરવા માટે મીસ જન બેટનને આપવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

એક્સીકોની કોએસને સંદેશો આપતાં તેના પ્રમુખ સીનેર કારડનાસે સ્રીએને મતાધિકાર સહિત સમાન અધિકારો મળે એવી રીતે કાયદામા સુધારો કરવાની અગત્ય દર્શાવી હતી

લંડનને કારણે સ્રી નોકરોને બરતરફ કરવાની વિદેશી કંપનીઓને મનાઈ કરતો કાયદો આઈન્ડાઇનની સેનેટ મંજૂર કર્યો છે. તથા કુટુંબોની સ્વતંત્રતા આર્થિક પગલાથી વિરોધ પડતો હોવાનું કારણ આ મનાઇના સમર્થનમા આપવામા આવ્યું છે.

બદગેરીયામાં મતાધિકાર : હરેક બલો રીયનને ૨૧ વર્ષની વય થતાં મતાધિકાર આપે અને ૩૦ વર્ષની વય થતા હમેદવારીનો હક્ક આપે એવું નવું મતાધિકાર બીલ પ્રધાનમંડળે પસાર કર્યું છે.

અયમ ધરાની સ્રી હાકતર : ધરાનનાં બાબલ આગા ઇમામ ઝાદેજે પેરીસની હાકતર જોડે મેક્સીસીનની પદવી મેળવી છે. તેઓ ધરાનના પ્રથમ સ્રી હાકતર છે. તેઓ પોતાના જ દેશમાં પ્રેક્ષીસ રાજ કરનાર છે.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ, મુંબઈ

મુંબઈમાં વિદ્યુતભાઈ પટેલ સેડ ઉપર આવેલા શ્રી. ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળમાં, (હોમસાઈસ) ગુજરાતી, અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, સંગીત, શીરણ, ભારત, ગુરુત્વ, પેન્ડીંગ, ટ્રાઇન વગેરે શીખવાનાં વર્ગો અને ગુજરાતી પાંચ ધારણ સુધીનો અભ્યાસ કરનાર બહેનો માટે સ્ત્રી વિદ્યાલય-ત્રણ વર્ષના અભ્યાસક્રમથી ચાલે છે. બપોરના ૨ થી ૫ સુધી.

સૌ લેડી લોરાભાઈ યુનીસાઇ મહેલા તરફથી મંડળના આશ્રય હેઠળ (લેડી વર્ગ) ૭ કલાક ધોવા વગેરે શીખવાનાં વર્ગ, માંદાની માવજત તથા અસ્તમાત વખતે તાત્કાલિક સારવાર કરતો શીખવાનાં વર્ગ તથા કસ્ટર માટે વ્યાયામ વર્ગ અને સારી રીતે સમજ, વાંચી લખી બોલી શકાય એવું શીખવા માટે અંગ્રેજીનો એક વર્ગ પણ હમણાં શરૂ કરવામાં આવેલો છે,

નૂતનવર્ષનું સ્નેહસંમેલન—નૂતનવર્ષ નિમિત્તે દર વર્ષની માફક આ વર્ષે પણ તા. ૭મી ડીસેમ્બર ૧૯૩૭ મંગળવાર અને બુધવાર-સાંજે ૪ વાગ્યે (૨૬, ટા.) કોઠમાં સર કાવસજી જડાગીર દોષમાં પડે. આ પ્રસંગે, નૂતન, ગરમા, સંવાદ, આરોગ્ય વગેરેના સ્તિક વિવિધ કાર્યક્રમ રજૂ કરવામાં આવશે.

સ્નેહસંમેલનમાં દરેકને બેસવા વગેરેની યોગ્ય વ્યવસ્થા સચવાય તે માટે મંડળની વ્યવસ્થાપક સમિતિએ નીચે પ્રમાણે ગૃહવલુ રાખવાનું યોગ્ય પાશું છે.

જે સભાસદ બહેનો ઉપલા સ્નેહસંમેલનને લાભ લેવા ઇચ્છતાં હશે તેઓએ પોતાની સીટ માટે બોલામાં બોગ બાડ આના બરી મંડળની બોલીસમાંથી રૂપન પાસ મેળવી લેશે.

પોતાની એક સીટ ઉપરાંત પોતાના બાળકો માટે જે વધારે ખુરસીની સખત જોઈતી હશે તે તેના આઠ આના બરી રૂપન-પાસ લેવા પડશે. પોતાની ઓછીઓ સિવાય પાંચ વર્ષની ઉંમર ઉપરાંત ઓછીઓને હાખ કરવામાં આવશે નહીં.

આ રૂપન-પાસો મંડળની બોલિસમાંથી દરેક જ બપોરના ૨ થી ૫ (૨૬, ટા.) વાગ્યા સુધી તા. ૫ મી ડીસેમ્બર ૧૯૩૭ સુધી મળી રાત્રી ન્યારગાદ રૂપન-પાસો મળી રહેશે નહીં.

જે દિવસના રૂપન-પાસ લીધે દરેક તેજ દિવસે તે પાસ લઈને આવવું બેઠકે. અંગેને સંપૂર્ણ આશા છે કે દરેક સભાસદ બહેનો આ નૂતનવર્ષના આનંદ વક સ્નેહસંમેલનને લાભ અવધ્ય લેશે.

નવા લાઇફ મેંબર—સૌ. વિલાબહેન ચેતનરાવ કદર ૩ ૧૫૨) લગાજમ બરી લાઇફ મેંબર થયાં છે. સૌ નમંદાબહેન રીતઝાલ પારેખ. સૌ કુમુદબહેન મયુરદાસ સામળદાસ કેઠારી, સૌ. નવલબહેન લક્ષ્મીકાંત પારેખ દરેક બહેન ૩ ૧૫૦) બરી લાઇફ મેંબર થયાં છે. તેઓને સેક્રેટરીઓ ધણે આભાર માને છે.

આંદરોડ શિક્ષણવર્ગો—મંડળના આશ્રયે આંદરોડ પાસરાજા બિડ્ડીમાં-શિવલુ તથા ફેન્સી વર્ક શીખવા માટે એક વર્ગ ચાલે છે. તેના બહેનો સારી સંખ્યામાં લાભ લે છે. આ જગ્યાની પાસે રહેનારાં બહેનોને આ વર્ગના લાભ લેવા વિનંતિ છે.

જાતના અનેક સામયિકોએ, હમેશા મુજબ ટીપોગ્રાફી પ્રસંગે ખાસ અંકો પ્રકટ કર્યા છે. એ અંકો તૈયાર કરવા પાછળ વેકવા પડતા પરિશ્રમનો ખ્યાલ તો એના સંપાદકો બહે, એટલે, એવા અંકોમાં રહી જતી અનેક કચારો છતાં, એમાંની મોટાભાગની કચારો તો સાધન-સામગ્રીની ઉણપને આભારી હોય છે એ અને સારી રીતે બહુતા હોવાથી, એના સંપાદકો અભિનંદનના અધિકારી છે એમ કહેવું જોઈએ.

‘ગુજસુન્દરી’ કાર્યાલયને મળેલા ટીપોગ્રાફી અંકો પૈકી દૈનિકમા ( ) ‘દિનહુસ્તાન પ્રભમિત’, સપ્તાહિકોમાં, (૨) ‘એ ધડી મોજ’, (૩) ‘ગુજસતી’, (૪) ‘ગુજસતી પંચ’, (૫) ‘પ્રતાપ’, (૬) ‘સી સકિત’, (૭) ‘મહાગુજરાત’, અને (૮) ‘બહુધી’, માસિકોમાં (૯) ‘નવચેતન’, (૧૦) ‘સારદા’, (૧૧) ‘સમાજ’, (૧૨) ‘જાહર’, (૧૩) ‘નવપ્રભાત’, (૧૪) ‘ખાલમિત’, (૧૫) ‘જાલજીવન’ નો માસિક (૧૬) ‘ન્યૌપતિધર’ નો, અને વાર્ષિક (૧૭) ‘પ્રભાત’ નો સમાવેશ થાય છે.

‘દિનહુસ્તાન પ્રભમિત’ નો ટીપોગ્રાફી અંક, એની હમેશા મુજબની કલા અને સાહિત્યની વિવિધતા બળથી રાખે છે અને એની આકર્ષક શોડયણી, લેખોની પસંદગી, અને લેખોની શૃંગારવાની કલાદિ હમેશા મુજબ ધ્યાન બેસે છે. લેખોમાં અને વાર્તાઓમાં નિશ્ચિત ધ્યેય પ્રત્યેક દરિદ્રિય જળવાઈ રહે છે અને આગલા વર્ષના અંક જેટલી આ વખતના અંકની કલા સમૃદ્ધ ન હોવા છતાં, એક સુંદર વાર્ષિક તરીકે એનું સ્થાન નિશ્ચિત છે. સાથે બહુવેશનું ટીપોગ્રાફી અંકનું સંપાદન કાર્લ ધરાસ્વી રહ્યું છે અને રહે એવી આપણે જરૂર આશા રાખીએ.

આ વખતના અંકની કલાસમૃદ્ધિ, એકત્વ પ્રસાર માગી લે તેવી નથી એમ નિખાલસ રીતે કહેવું જોઈએ. કવચિત્ર જોઈએ તેવા કલાક આપનું નથી. છતાં, શ્રી. ગુજરાતનું ‘સારી’ નવેન્દ્રનાથ ટાગોરનું, ‘કેસરી’ સતીસચ્ચંદ્ર સિન્હાનું ‘માનતા’

અને જગજીવન સાહનું ‘ગોવાલણી’ સારી કલાકૃતિઓ છે.

લેખોનું વૈવિધ્ય આ વખતે પણ હમેશાની જેમ સારું જળવાયું છે. રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સજ્જનરણનાં વાર્ષિક અવલોકનો, ઉપરાંત પ્રાદેશિક છતાં ચેરક યથ પડે એવા ડૉ. સુખન મહેતા, પ્રો. કે. ડી. સાહ, શ્રી. વડેસના લેખો, વાર્તાઓમાં, શ્રી. બહુવેશની તેતરની જોડી, શ્રી. જગન્નાથ ખત્રોલી ‘સેર માકીની બૂખ’ શ્રી. રામની અભિધાપનાં અવસાન, ખાસ ઉર્દૂને મરા થોડા છે એ ઉપરાંત પદ્ય બીજા અનેક રાષ્ટ્રીય તેમજ સામાજિક વિષયોને ચર્ચતા લેખો વાર્તાઓ સરસ વાચન પડે પાડે છે. કવિતાઓ પદ્ય ઠીક ઠીક સામેલ કરી છે.

ગુજરાતભરના લગીના લેખાતા એક અને કેટલાક તદ્દન નવા પણ, એવ લેખકોની અનેક વિષયો પરની કૃતિઓનો સુદર સમુચ્ચય જોવાની જેની ઇચ્છા હોય તેણે, ‘એ ધડી મોજ’ અને ‘પ્રતાપ’ એ એ સપ્તાહિકોના અંકો જોવા. અનેક દૃષ્ટિએ આ એ અંકોની તુલના યથ રીતે. જેમ નથી એટલે એ બંને વચ્ચે સરખામણી કરવાનો જરાય આસય નથી, છતાં બંને અંકોમાં ઉપરું એક તત્ત્વ એટલું બહુ સામાન્ય લાગે છે કે તેઓ ઉદ્દેશ્ય આપ યથ નય છે.

‘એ ધડી મોજ’ નો આ વખતનો ટીપોગ્રાફી અંક, પ્રકટ થયેલા સર્વ અંકોમાં સહેને મહેલું રચાવ લઈ નય છે એમ બધા દિવાળી અંકો જોનારને સહેને જણાઈ આવ્યા વિના નહિ રહે પ્રભાત ક્લિપ કંપનીની ખાલનટી ‘વાસંતી’ નું નિર્દેશ અનેક રંગી કવર ચિત્ર અંકને ચોર કાઢવ આપે છે અને એમાં પ્રકટ થયેલી શ્રી. માનુ સ્વાર્તની ‘પેમળ ન્યોત’ શ્રી. નસરવાનજીની ‘લપા’ શ્રી. દલે હૃત ‘હલકાતું બેઠું’ જગમોદન મીસ્ત્રી ‘હૃત ગોવાલણી’ એ સુંદર કલાકૃતિઓ છે. શ્રી અહીવાસી હૃત ‘ધિવાળી’ એક રંગી હોવા છતાં અતુલ્ય કલાકૃતિ છે.

અને એમાં રહ્યું થયેલી સાહિત્ય સામગ્રીમાં વૈવિધ્ય એટલું બહુ છે કે, ગુજરાતી સાહિત્યના

સર્વે અંગ ઉપાગોને રૂપરો એવી કાંઈ ને 'કોઈ કૃતિ' એમાં જણામાં વિના રહેતી નથી. અલબત્ત બધી કૃતિઓ એમાં ઉત્તરોત્તમ જ છે એમ કહેવાનો આશય નથી છતાં એમાં રત્ન ધમેશી વાચન 'સામગ્રી લાંબો સમય સુધી સાર' અને 'સિદ્ધ વાચન પૂર' પાડે છે. 'દિંદુ-મુરશીમ લેખકોનો આવો સદ્કાર મેળવવા માટે બાઈ શરદા જેટલા જ આ અંગના સંપાદક બાઈ ભદ્રકુમાર પણ અભિનંદનને પાત્ર છે. બાઈ ભદ્રકુમારની સંપાદન કલા ઉત્તરોત્તર ચઢતી જાય છે. એ જોઈને સહેજે આનંદ થાય છે.

'પ્રતાપ' ના દીપોત્સવી અંકમાં જેટલું લેખકોનું વેવિધ્ય છે તેટલું જ વિષયોનું પણ વેવિધ્ય છે. પરંતુ આવી વિવિધતા ભગવવા જતાં 'અર્ધા અર્ધા' પાનાનાં લખાણો પણ સારી સંખ્યામાં સ્થાન પામી ગયાં છે. છતાં કલાની દૃષ્ટિએ સાદો પણ રસિક વાચનસામગ્રી આપનારો એ અંક છે. શ્રી. કનુ દેસાઈનું 'વેણુવજન' એ એક જ ચિત્ર 'પ્રતાપ' ના કલા વિભાગને દિપાવવા પડ્યું છે.

દીપોત્સવી અંક પ્રકટ કરવાની ગુજરાતમાં પહેલ કરનાર મુંબઈનું જનુ અને નજીનું સામયિક 'ગુજરાતી' એના આ. વર્ષના દીપોત્સવી અંકને કલાની દૃષ્ટિએ અવગણીએ તો પણ એમાંની વિચારણીય જલ્દી લેખ સામગ્રી પ્રત્યે આંખ આંકા કાન કરી રાકાય નહિ. હંમેશા મુજબના એવા પ્રવૃત્તિ લેખો એમાં સ્થાન પામેલા છે. બાકી વાર્તાઓ જેવા લલિત વિષયની પસંદગી કરવામાં કાંઈક કલાદૃષ્ટિ રખાય એ વધારે લલિત છે. વાંચી વિચારીને પચાવવી પડે એવી ઘણી સામગ્રી 'ગુજરાતી' ના અંકમાંથી મળી આવશે :

આ વર્ષથી જ દીપોત્સવી અંક પ્રકટ કરવાની રાજ્યભાત 'ગુજરાતી' પંથે પણ કરી છે અને રૂપરે 'ગુજરાતી' ના જેવો એની રિયલિટી હોવા છતાં, એની લેખ સામગ્રી જોઈએ તેટલી હંડી છે

વિચાર પ્રેરક નથી. બાકી સામાન્ય વાંચકવર્ગને રૂચિકર થઈ પડે તેવું એમાંથી કાંઈક ને કાંઈક જરૂર મળી આવ્યા વિના નહિ રહે.

શ્રી સંકિત એ વાર્તા લેખ કવિતા લગેરથી પોતાનાં અને પ્રમાણમાં અંકને 'શોભાઓ છે. જ્યારે 'બદુરૂપી' માં ભેદભરેલાવાળી ડિટકટીવ વાર્તાઓ ઉપરાંત કેટલાક અન્ય રંગભૂમિ, બોલપટને રૂપરંગ લેખો આવ્યા છે. કરાંચીનાં 'મહાગુજરાતે' ભદ્રું જ દરિયાઈ પકડીને કરાંચીમાં ગુજરાતીઓનું સ્થાન શું છે તે દર્શાવે એવા વિવિધ અને ઉપયોગી માહિતીથી ભરપૂર લેખોવાળો અંક પ્રકટ કર્યો છે.

માસિકોમાં 'નવચેતન' હંમેશાની જેમ વાંચનની વિવિધતા આપવામાં સફળાગી નીવડ્યું છે. ૧૧૨ ઉપરનું ચિત્ર જરાય સાથે ઠઠાવ આપ્યું નથી, છતાં મુખપૃષ્ઠ તરીકે આપેલું શ્રી જ્યોતીવાસીનું 'સંત દર્શિતસ' અને શ્રી. 'કનુ દેસાઈ' દ્વારા 'દિવ્ય સંગીત' એ બે કલાકૃતિઓ ખાસ લક્ષ્ય મળી શકે એવી છે. વાચનની વિવિધતા પણ સારી છે. 'સારના' ના એક્ટોબર-નવેમ્બરના અંકો ખાસ છે. એમાં એક્ટોબરનો દીવાળી અને નવેમ્બરનો 'પ્રવાસ અંક' છે અને હંમેશા મુજબની વિષય વેવિધ્ય વાળી સામગ્રી એમાં જેવા દે છે.

'સમાજ' નો અંકમાં સીનેમા નદીઓની અને બીજી ચિત્રકૃતિઓ ઉપરાંત સામાજિક લેખો, વાર્તાઓ અને સહિત્ય વિષયક ચર્ચા કરતા લેખો સારું વેવિધ્ય પૂરું પાડે છે.

'બાલજીવન' અને 'બાલમિત્ર' માં બાળકોને રૂચિકર સાહિત્ય સારું છે.

'પ્રભાત' ના દીપોત્સવી અંકમાં ગુજરાતના જાણીતા લેખકો પૈકી અનેકનો સદ્કાર મળેશે છે એટલે જેનું સાહિત્ય સારું વાચન પૂરું પાડે છે.

કરાંચીથી પ્રગટવાથી ગુજરાતી સાહિત્યનાં માસિક તરીકે એક્ટોબરથી શરૂ થએલાં 'જાલર' ના બે અંકો નીચલા. તેમાં નવેમ્બરનો દીવાળી અંક છે. આ બે અંકો પૂરતી તો એની સામગ્રી ખાસ ચર્ચાવાતી લાગી નથી.

ડિસેમ્બર માસની આખરે, નાતાલના તહેવલોને દરમ્યાન અખિલ ભારતીય સ્ત્રીઓ અને શાળાકારણુ અધિવેશન બસનાર છે એ અધિવેશન માટે પ્રતિનિધિ-

ઓની સુદારી કરવા માટે તેમજ કારાઓની વાસા મણુ કરવા માટે જુદા જુદા વિભાગોની પરિષદો ગયા માસ દરમ્યાન મળી ગઈ છે. લગભગ એ બધીય પરિષદમાં આ વખતે સ્ત્રીઓ અને રાજ્ય કારણના પ્રજા વધાર પુખ્ત ચર્ચા થવા પામી છે એ જોતા સ્વાભાવિક રીતે એમ લાગી આવે છે કે આ વખતની અખિલ ભારતીય મંદિલા પરિષદ માં પણ એ પ્રજા ચર્ચાનું અગત્યનું સ્વરૂપ ધારણ કરે અખિલ ભારતીય મંદિલા પરિષદની અસ્થાસ્તી રિપતિ મુખ્યત્વે એક સામ જીક સરચા જેવી જ હોઈ છે અને મતાધિકાર અને સ્ત્રીઓના અન્ય રાજકીય અધિકારો માટે વખતો વખત પ્રવૃત્તિ કરવા છતાં પરિષદ મુખ્યત્વે રાજકીય પ્રશ્નોની ચર્ચાની અભિપ્રાય વહી છે અને એમાં હિન્દીમાં મોટા મોટા અમલદારોની પાત્રીઓ રાખી અને બીજા ઉચ્ચસ્તરના સારા પ્રજાળમાં રસ લેતી હોમને એની પ્રવૃત્તિ ઉપલા યુવતી સ્ત્રીઓ પરત્વે ધ્યાન ચર્ચાઈ રહેવા પામી છે આ રિપતિને નિવારીને, મંદિલા પરિષદને અખિલ હિન્દી સામાન્ય સંજોગવાતાના લાભની સંચા બનાવવી હોત તો, હિન્દી રાજકીય મહાસભાના બધાર 1 બોયનસાર એનું કોષ્ટ બાપ બનાવવું જોઈએ

ગોઠવાની લેખોનાં વિદ્યુત જવાબરસાને ઉમળા યોગાજ ગારવાની કલાવલિ હમેશ મુજબમર્ચાઈત લીધી હતી લેખોમાં અને વાર્તાઓમાં નિશ્ચિત ધ્યેય પ્રત્યેનું દક્ષિણિદુ જળવાઈ રહે છે અને આજલા વર્ષના અક નેટની આ વખતના અકની કલા સમૃદ્ધિ ન હોવા છતાં, એક સુદર વાર્ષિક તરીકે એનું સ્થાન નિશ્ચિત છે કાઈ બકુલેયનુ દીપોત્સવી અકનું સપાત્ન કાર્ય ચરાસ્તી રણું છે અને રહે એવી આપજે જરૂર આસા રાખોએ

આ વખતના અકની કલાસમૃદ્ધિ એકદમ પ્રસાસા માગી છે તેવી નથી એમ નિષ્ણાતજ રીતે કહેવું જોઈએ. કવાચિત્ત જોઈએ તેવો ઉદાહ આપવું નથી છતાં, શ્રી મુજતાબનું 'સાગી' નવેન્દ્રનાથ દાગેજનું 'કેકેરી' સતીશચન્દ્ર સિન્હાનું 'માનતા'

મગેરી અમીઆરમી એકકના પ્રમુખરચાનેચી શ્રીમતી માગ રેડ કેકીન્સે પણ, રાજકીય પ્રજા પાસે કાર મકુચો હા આમ મંદિલા પરિષદને રાજકીય પ્રશ્નોમાં પડવાનો આમદ વધતો જાય છે એ જોતા, પરિષદ રાજકીયરૂને છુ લા સ્થિતી અપનાવી લે અમા જ હિન્દીની મરિવાઓનું દિત છે

શ્રી શિક્ષણના ભેખધારી સ્વ અમુતવાન દાણીને હરતે સ્થપાયતા બાવનગરના બાવનગર મહિલો મહિલાવિદ્યાલયની ઉ નતિ વિદ્યાલય પતી જોઈને શ્રી શિક્ષણના પ્રશ્નોમાં રસ લેનારા કોઈને પણ આનંદ થયા વિના નહિ રહે શ્રી બાવનગર સ્ત્રી કેળવણી મંદળ અને મંદિલા વિદ્યાલયના 1939-40 ના અહેવાલ જોનારને એ સરચાની પ્રગતિને સાંગો ખ્યાલ આવી રાકરો ચો કન્યા ઓગી આ સરચાએ પોતાના કાપની રાજ્યાત કરી હતી અને આને એમાં 300 કન્યાઓ શિક્ષક છે જે નલ વર્ગોથી એની રાજ્યાત થયા પછી આને વિદ્યાલય ફલ ખાર સામ્બલગો ચલાવે છે એકના પાઠ્યપુસ્તકોના અલ્યાસ ખા જળ જ સમય ન રાકતા સરચા નરકથી ન્યાપનાને વગેરેની યોજના થાય છે ઉપરાંત, કોડામલ, પુરતક પ્રકારના છાત્રાલય વગેરે પણ ચલાવવામાં આવે છે આવી સરચાઓ માટે આર્થિક સહાયની જરૂરીયાત સામાન્યત રહે છે જ તેમ આ સરચાને પણ આર્થિક સહાયની જરૂર છે અને એને બનો ચકતી મદદ કરવી એ શ્રી શિક્ષણના રસ લેનારા સૌ કોઈની કરજ છે,

જગજ્ઞાન વેદાનિષેસા અપલસર્વુ સ્થાન પ્રાપ્ત કરાત અને હિન્ને વેદા મહાન વિજ્ઞાનનેતા નિક ક્ષેત્રમાં સ્થાન અપાવ સર જગદીસચ દ્ર નાર પ્રથમ હિન્દી વૈજ્ઞાનિક બોલ સર જગદીસચ દ્ર બોલવું 194 વર્ષની વયે હુલ્લ બધ પરી જવાથી ગિરિહીટ ખાતે અવસાન થયું છે આ સમાચારથી હિન્દ સમસ્તમાં એકની લાગતી કેલાઈ છે વિજ્ઞાન એવા કપરા શેત્રમાં પોતાની જુદી અને સમિતો પરિચય કરાવનાર ચાવી જમદાન વિમુતિ આલી જવાથી, હિન્દને મદાન કલાઈ મડી છે એમના પાત્રી શ્રીમતી લેગી અબલા એકાંક જગજ્ઞાન એક અચ્છાની સ્ત્રીકાર્ય કરે છે મા પર ચાવી પડેવા વૈધવ્ય પ્રાય સમરદ હિન્દી વૈજ્ઞાનિક જગતની સહાનુભૂતતાની લાગતી વેદિઆઈ રહી છે એના અમે અમારી નમ્ર સર સતીએ છીએ

“ ગુણ સુંદરી ”

બાલવિભાગ

તત્ત્વી : સોમભાઈ પટેલ,
C/o ધી ન્યુ ધરા સ્ટોલ, મુંબઈ, ૭.

વર્ષ ૭ : અંક ૧૨

પુસ્તક ૭

પ્રિસેપ્શન : ૧૯૩૭

તારા

તારા ! ઓ તારા !

ભાઈ રે મારા.

વાગ્યા છે દસ

હવે તો બસ

રાત છે તારી

સલામ મારી

જઈ છું સુવા.

હમણાં તું મલક

ઝીણું ઝીણું પલક

સુરજ આવશે

મછી ન ફાવશે

તું તો ભાગીશ

પણ હું તો જાગીશ

દડો લઈશ

ને રમવા જઈશ.

ફેરજ પાલન*

અંધારી ઘોર રાત્રી હતી. એક હાથને છેટે થું છે એ દેખી શકાય એમ ન હતું. પવન પણ સુસવાટા કરતો વાતો હતો. અધુરામાં પુરૂ આકાશ વાદળાંથી ઢંકાયેલું હતું. એ વખતે આખો દિવસ લડીને યાકેલું એક લશ્કર મેદાનમાં સૂતું હતું. એ મેદાનની એક બાજુએ ઝાડી આવેલી હતી. ત્યાં એક યુવાન પહેરેગીર ફરતો હતો. ખભા ઉપર બંદુક રાખી ધીરે ધીરે ટુંકાં પગલાં ભરતો ફરતો હતો. મન વિચારેથી ઘેરાતું હતું. ‘ ઘરની સ્થિતિ કેવી હશે ? માતાપિતાને કેમ હશે ? ભૈરી છોકરાં સાત્તાં હશે કે કેમ ? કંઈ ખરાબ તો નહિ બન્યું હોય ? લાંબા વખતથી સમાચાર પણ નથી. ’ આવા આવા વિચારો કરતો તે પોતાની ફરજ સંભાળી રહ્યો હતો. વિચારમાં ને વિચારમાં તે છેક ઝાડી નજીક આવી પહોંચ્યો. પાછો ફરવાને તે જેવો પગ ઉપાડવા લાય છે ત્યાં ઝાડીમાં કોઈ ધીમે ધીમે વાતો કરતું હોય તેવો અવાજ તેની કર્ણેન્દ્રીય પર અથડાયો. તે ચમક્યો, સજ્જ થયો, પાછળ ભ્રમ્યું. આંખો ફાટીને ભ્રમ્યું. પરંતુ કંઈ દેખાયું નહિ. ‘ પવનથી થયું હશે ’ એમ ધારી પાછા ઘરના વિચારો કરતો તે આગળ ચાલ્યો.

થોડીવાર થઈ. અચાનક પાછળથી તે યુવાન પહેરેગીરના શરીરને કોઈ અધિદાર વસ્તુ અડકી, અને તેના હાથમાંની બંદુક કોઈકે ખુંચવી લીધી. ચમકીને તેણે પાછળ ભ્રમ્યું તો બે માણસો દીઠા. બંને જણે કાળા ઝબ્બા પહેરેલા હતા. એકના હાથમાં કટાર અને બીજાના હાથમાં બંદુક હતી. એ બેમાંથી એક જણ ખૂબ ધીમેથી પણ સૂસવતા અવાજે બોલ્યો—“ શાંતિથી ઉભો રહેજે બે બાપડી છોકરાં ભ્રમ્યું થવું હોય તો. બે તારા એક પણ અક્ષરથી તારા સાથીઓમાંથી કોઈ ભગી જશે તેજ કશું આ કટાર તારા પેટમાં અમે ખોસી દેશું. ”

થોડીક ક્ષણો સુધી ત્રણે જણા ચુપડીદીથી ઉભા રહ્યા. પહેરેગીર બીચારો યુવાન હતો. તે મૃત્યુ પામે તો તેના માતાપિતા તથા ભૈરી છોકરાંની સ્થિતિ કેવી બને એ તે ભણતો હતો. જે ક્ષણો મળી તેમાં તેણે વિચાર કર્યો—‘ ઓમ પાડું કે ન પાડું ? હું

શા માટે મારો છવ ખોઈ ? જે થવાનું હશે તે થશે. ' પરંતુ બીજી ક્ષણે તેણે વિચાર કર્યો, " જો હું ભુમ નહિ પાડું તો નિંદેદેવીના બોળામાં પોટેલા ઉમદા અને શૌચવાળા આ મારા સાથીદારોની શી વસ્ત્રે થશે ! એથી તો હું મારા માલીકને પણ બેવકા નિવડયો એમ કહેવાય. જેમણે પગાર આપી મને તથા મારા કુટુંબને પોષ્યું તેમને હું બેવકા કાં બાનું ? મારી ફરજ હું શા માટે સુકું ? " આમ વિચારી તરતજ તેણે ભુમ પાડી— 'હથિયાર, હથિયાર. દુશ્મનો ચે....તો. '

પુરેપુરું બોલી રહે તે પહેલાં તો તેની છાતીમાં ખંજર લોકાઈ ગયું. પડતાં પડતાં તેણે પોતાના સૈનિકોના શસ્ત્રોને અવાજ સાંભળ્યો અને પોતાનું સઘળું હુખ ભૂલી જઈ તેણે પોતાનું અવશેષ રહેલું બળ એકઠું કરી ફરી ભુમ પાડી— 'હ....શમ....નો '....'

પરંતુ પુરેપુરું બોલી રહે તે પહેલાં તો તે મરણ પામ્યો.

ધન્ય છે આવા કર્તવ્યનિષ્ઠ માણસોને !

કાંતિલાલ ગાંધી.

આમંત્રણ

ખ્રીસ્તોફોલીને કુતોરા કૂદે છે: " મારી સાથે આવોને ભોજન કરશો ખીર સાકરીઆ, ખ્યાલામાં પીરસેલી જ. " ના ભાઈ ! ઉપકાર તમારો, " ખ્રીસ્તોફોલી કે'છે એને; શાને આવું એ ગમ્મતમાં, અતિથિને આહાર થવાને. "

જયંતિલાલ શાહ

મરઘી અને કૂતરું

(બાલપાઠ)

એક મરઘી હતી. ફળીયામાં લહેરથી આમ તેમ ફરતી હતી. નાનાં છવડાં ને અનાજના દાણા ખાતી હતી. સ્વતંત્ર રીતે અત્યારે ફરતી હતી.

એટલામાં એક કૂતરું દોડતું આવ્યું. મરઘીની પુઠે પડ્યું. મરઘી “કૂક કૂક” કરતી ગાવાય માટે આમતેમ દોડી કૂતરાની ઝડપ વધી. લગભગ કૂતરો મરઘીની પાસે જ આવી પહોંચ્યો. મરઘી ગભરાઈ. હવે શું કરવું તેનો વિચાર કરવા લાગી.

એક મોરીનું બાકું હતું. સહેજ પહોંચું હતું. આગળ પાછળનો વિચાર કર્યા વગર તે તેમાં ભરાઈ ગઈ. કૂતરો ત્યાં ખૂબ વખત ઉભો રહ્યો. મોરીમાં ભરાવા યત્ન કર્યો, પણ નિષ્ફળ નીવડ્યો. ફળીયાવાળાંએ કૂતરાને હાંકી મૂક્યો.

પણ મરઘીનું શું ? ભરાઈ તો ખરી પણ નીકળાયું નહિ. બહાર પહોંચી પણ મોરી અંદરથી તો સાંકડી હતી. મરઘી સપડાઈ. જે રસ્તેથી પેઠી હતી તે રસ્તેથી નીકળવા માંગતી નહતી. કારણ કે તે કૂતરાથી ખીતી હતી. ખીજે રસ્તે નીકળવા જતાં સંકડાઈ ગઈ.

ઘરના માલીકે તેને કાઢવા ખૂબ યત્ન કર્યા. મરઘી ન નીકળી. કદાચ અંદર મરી પણ જાય. એ હિસાબે મોરી ખોલી. પથરો ઉઘાડ્યો, મરઘીબાઈ તો ફરર કરોને ઉડ્યાં. જાણે જેલમાંથી છુટ્યાં ને ખુશ થઈ ગયાં. જે મરવાની આણી પર હતી તેને તો છવન પાથવાથી ખૂબ જ આનંદ થઈ ગયો.

ફરીથી તે મરઘી ચરવા લાગી પણ કુતરાથી અને પેઠી મોરીના બાકાથી તો દૂર જ ભાગતી.

કમલરાજ

માથા પર સૂર્ય સોજે કળાએ તપી રહી હતો. પૃથ્વી તેના તાપે બળીઝળી થઈ રહી હતી, અને મનુષ્યો શીતળતા શોધતા ફરતા હતા. મુખીઓને શીતળતા મળતી, ગરીબોને તાપમાં તપે જ છૂટકો હતો. પણ કોણ જાણે છે કે, તાપમાં તપતો ગરીબ મુખી છે કે શરબતના પ્યાલા ઉદરમાં પધરાવતો તવંગર ?

આ બિચારો ગરીબ ? પ્રભુ ? પગમાં પહેરવાનું સાધને ય નથી. ખરા બપોરે પણ બિચારાને દાઝતો જ મુસોફરી કરવાની ! દિનેશ એ કોણ છે ? ચાલ જરા તપાસ તો કરીયે.

એટલામાં ગરીબ લથડીયાં ખાતો ઝાડ નીચે પડ્યો. તેના કંઠ ભૂખ અને તરસથી ઊંચી ગયો હતો અને મૂરકેલીથી ચાલ્યો આવતો હતો. બોલવાની શક્તિ પેણું ન હતી.

બંને મિત્રોએ તપાસ કરીઃ ચહેરા ઉપરથી તેઓને કોઈ કુળવાન માણસ લાગ્યો. તેમણે તેની સારવાર કરવા માંડી. પાસેના તળાવમાંથી પાણી લાવી મૂક્યું. થોડી વારે તેને કંઈ આરામ થયો, અને ધીમેથી કહ્યુંઃ ‘લાઈ હું ભૂખ્યો છું.’ તેના અવાજમાં કંઈવળતા વરસતી હતી. તરત જ બંનેએ ટેઠા આપી તેને ઉઠાડ્યો. અને અશ્વિનના મકાન તરફ ચાલવા માંડ્યું. મકાને પહોંચ્યા. સારી સારવારને અંગે આજથી તેઓ દિલોઝન હોસ્ત બન્યા.

એક બીજા પ્રત્યે તેઓ પૂણું વિશ્વાસ ધરાવવા લાગ્યા, એટલે જ કંઈ કામ કરતાં તે ત્રણેય એકઠા મળી કરતા.

ગરીબ કોણ હતો, તે તેઓ પાછળથી જાણી શક્યા. તે એક નાના જાગીર-દારનો પુત્ર હતો.

તેના પિતા તેને બાર વર્ષની વયે મૂકી મરી ગયા હતા. તેથી તેના કાકાને તેની જાગીર પચાવી પડવી હતી, તેથી તેઓએ તેને મારી નાખવાને ઇરાદો કર્યો હતો. તે સતોરાત પોતાની જાગીરમાંથી નાસી છૂટ્યો. તેનું નામ હતું કમલરાજ. દિનેશને મિત્ર એકાદી હતો, એટલે તેને ત્યાં બંનેને રહેવાનું ઠીક પડ્યું.

કમલરાજ બહાદુર, સદ્ગુણી, રૂપવાન અને તેટલોજ વફાદાર હતો. તેથી દિનેશના માતાપિતાને દિકરા કરતાં વધારે વહાલો થઈ પડ્યો. દિનેશના પિતાને પણ તે સ્વેચ્છાએ મદદ કરતો. એમાં તેને નાનમ ન હતી.

દિનેશના પિતાને ત્યાં પ્રસંગોપાત એક અશ્વ હાવવામાં આવ્યો હતો. તેના પિતા પાવા જતા હતા. કારણ કે દિનેશને ખરેખર બેસતાં નહોતું આવડતું. કમલરાજ તેઓને સામે મળ્યો. ‘પિતાજી મને અશ્વ પાવા જવા દો,’ કમલે ઈચ્છા દર્શાવી. આથી તેઓ અશ્વ ઉપરથી ઉતર્યા. કમલ સ્વાર થયો. તેણે અશ્વને સ્વાલમાં (ઝડપમાં) નાખી નાણી જોયો.

ગરીબ, પણ રત્નપુત્રનો બચ્ચો હતો, તેને ઘોડે બેસતાં સાફ આવડતું હતું.

‘કેમ ઘોડો પાણીદાર તો છે ને ?’ પિતાજીએ પૂછ્યું.

‘પિતાજી, આજે લગલગ સાત આઠ વર્ષે હું ઘોડા પર સ્વાર થયો. મારા પિતાજી હવતાં મને અશ્વ પર બેસવાનો ઘણો શોખ હતો. કમનશીબે હાલ મારે ખડકું પડે છે ?’

‘કમલ ગલરાઈશ મા, તારે મનપસંદ ઘોડો ખરીદી લાવ.’

‘પૈસા ?’

‘હું આપીશ.’ રમણના પિતાજીએ કહ્યું.

કમલ આજકાલ સાત આઠ વર્ષથી રહેતો હોવાથી તે આખા ગામમાં જાણીતો હતો. દિનેશના પિતાજી તેને માટે એક પાણીદાર અશ્વ આણ્યો. અને તેને કેળવવામાં પણ તેણે બાકી ન રાખી.

તે અશ્વને જ્યારે પાણી પાવા છેડતો ત્યારે અશ્વના નૃત્ય સામું સર્વ જોઈ રહેતા.

રખેને નિશાળીઆને છુટતી વખતે પાણી પાવા ગયો હોય તો તેના અને અશ્વના ‘ગાર વાગતા.’ છોકરાઓ કલાક સુધી જવા દેતા નહી, અને તેના અશ્વનું નૃત્ય કરાવવાનો આગ્રહ કરતા. આમ તે લોકપ્રિય થયો હતો.

હવે આપણે તેની જાગીર તરફ જઈશું.

અહીંયાં તેણે તેના પચામ મિત્રો તૈયાર કર્યા હતા. દિનેશના પિતા ધનવાન હોવાથી તેને બેકએ લેટલા પૈસા પુરા પાડવા તૈયાર હતા.

તેની જાગીરમાં તેના કાકાના વાસથી લોકો કંટાળ્યા હતા તેણે લોકો ઉપર અનેક પ્રકારના કર, ચેરા તથા દેવનની સૌન્દર્યના અભિમાન ઉપર અત્યાચાર કરવા માંડ્યા હતા.

પણ બિચારી દેવન શું કરે ? તે પોતાના રાજાને શોધતી હતી.

આ બખરો કમરને મળતી. અને તેનાં ફૂંચાં ઉભાં થઈ જતાં. પ્રાણનું આ કુખ તેનાથી સર્જી બાય તેમ ન હતું. તેના મિત્રો માથે તેણે જાગીર તરફ પ્રયાણ કર્યું. રસ્તાઓને બોમ્બીઓ હોવાથી, રાજધાનીમાં પ્રવેશ કરતાં ચાર લાગે તેમ ન હતું.

દિનેશ, અશ્વિન અને પોતે મહેલમાં રાખત થયા. અને કાકાને કેદ કર્યો.

પ્રમાતમાં તે જાગીરનો સર્વ કમલો કમરરાજને પ્રાપ્ત થયો. પ્રજા આનંદમાં આવી ગઈ.

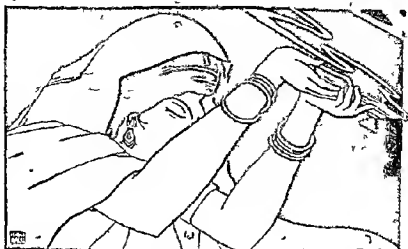
પ્રજાએ ફરિયાદો તેનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. કાકા આખરે એક વડિલ હતા. અને કમર તેઓનું સંતાન હતું. કમલે સદ્બાવથી તેને ઊંચી ઠીપો, અને પેન્શન આપવાનું કરાવ્યું.

બાંચકો ! આપ જાણો છે કે કમરને મદદ કોનો હતી ? દિલ્લાબન દોરન કે જીવન્યા હતા ? તેમને તે જૂની ગયો હતો ? નહિ જ તેણે દિનેશને દિવાનની પદવીએ મૂક્યો, અને અશ્વિનને પોતાની પામે જ હરદેવિય રાખ્યો.

એવું જ નહિ :

પણ, દિનેશની નેનને દાથે જ પોતાને ગજનિતક કરાવી રાજ્યાભિષેકમાં હુકુમીજનોને આનંદ આપવાનું પણ ન પસંદ.

સી. ડી. ખોડ

‘નવચેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે.

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક

“ નવચેતન ”ના જરૂર

ગ્રાહક થાઓ.

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૮

હિંદ બહાર રૂ. ૮૫૦

છુટકે ૧૫૦

લખો “ નવચેતન ” ઓફીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

આવલત્રી અને સ્થાપકઃ જયકૃષ્ણ ના. વર્મા, બી. એ. એલ.એલ. બી., એમ. એસ. સી. (લંડન)

દાસ દીવાન હુણાવાડા રાજ્ય

ગુણસુન્દરી

અવસ્થાપક :

વંત્રી :

પ્રકાશક :

નવવરલાલ એ. ઠક્કર
હવાલમિત પ્રિં. પ્રેસ.
વડોદરા.

યમેશ હ. શુક્લ
૪૩, કલ્યાણ બિલ્ડિંગ નં. ૧,
કાંતાવાડી સુબધ, ૪.

અંબાલાલ વિઠ્ઠલભાઈ ઠક્કર,
૧૧૪, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ,
સુબધ, ૪.

પુ. ૨૮ મું]

જાન્યુઆરી : ૧૯૩૭
અનુક્રમણિકા

[અંક પાંચ]

બે રાસ : શ્રી. સુદરભ ગો. બોધ	...	...	...	...	...	૩૧૩
ઢેડનાં છોડ : શ્રી. આનુષંગિક બા. બાસ	...	...	...	...	...	૩૧૪
વાદળી રાસ : શ્રી. ભયવત્ રામચંદ	...	...	...	...	...	૩૧૬
કલેરા બાદન : શ્રી. રસીકલાલ એચ. મોંધી	...	...	...	...	...	૩૧૭
ઓ રાજદંડ : પાંખ દુધારી કિકરોલે : કવૃત્તાં કુસુમાવર :	...	...	...	...	...	૩૧૫
પાટોરી ખમ : શ્રી. તામરદાસ ધ. પટેલ	...	...	...	...	...	૩૧૬
અંબણી : ' મોહિનીચંદ્ર '	...	...	...	...	...	૩૧૧
૨૪ અને ૨૪ની માલા : ' મુકેશ '	...	...	...	...	...	૩૧૫
ચિહ્ન : શ્રી. રમણીલાલ ઝીયનલાલ મહેતા	...	...	...	...	...	૩૧૬
ધીરાને : શ્રી. લેહરીભાઈ જમનારાસ પુરોહિત	...	...	...	...	...	૩૧૧
ફૂલવેળી :	...	...	...	...	...	૩૧૩
બે સમારંભો—કલ્પ અને અભિનય :	...	...	...	...	...	૩૧૬
પુસ્તકોની દુનિઆમાં :	...	...	...	...	...	૩૧૨
શ્રી જયત :	...	...	...	...	...	૩૧૩
નોંધ :	...	...	...	...	...	૩૧૭

બાલ વિભાગ—તંત્રી : સોમભાઈ પટેલ

મારે : શ્રી. મોહન ઠક્કર	...	...	...	...	...	૧
અલોક દેરા સેવક : શ્રી. મહેતા નર્મદાચંદ આરિયરામ	...	...	...	...	...	૨
બા. બો હું...ચાઉં... : મિતલ લક્ષ્મી	...	...	...	...	...	૪
શ્રી. બાલસંધ :	...	...	...	...	...	૫
બાલો ઉજાણી :	...	...	...	...	...	૭
ધ્રુમસ અને માકળ : શ્રી. ચાંદિલાલ દમોદરદાસ મહાજન	...	...	...	...	...	૮

વાર્ષિક લગ્નજમ : દિવ્દ મારે રૂ. ૪-૬-૦ : વિદેશ મારે શીલોંગ દર : છુટક નકલ આફે આના

રસિક તથા પ્રેરક

શ્રીજીવનના વિવિધ પ્રશ્નો ચર્ચાતું સાહિત્ય

‘ગુણસુન્દરી’ના તંત્રી શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લની કૃતિઓ
તમારા ઘરમાં જરૂર વસાવી લેજો.

તૂટેલાં બંધન : કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની નવલકથાનો બાવવાહી
અનુવાદ.
મૂલ્ય : ૦-૮-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૧-૩

ઈર્ષ્યાની આગ : કંપની મરકારના સમયની રમિક પ્રેમકથા
મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

ગરીબની ગૃહલક્ષ્મી : મથકર દિન્દો નવલકથાકાર શ્રી, પ્રેમચન્દ્રના
(પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ) ‘ગંબીર’ના બાવવાહી અનુવાદ
મૂલ્ય : રૂ. ૩ : પોસ્ટેજ : ૦-૭-૧

ષોડશી : રવ તથા ખર બાબાની શ્રીજીવનને સ્પર્શતી
સોળ પ્રેરક વાર્તાઓ
મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

અ ધું અંગ : ગુજરાતી હિન્દુ સમાજના બળતા પ્રશ્નો ચર્ચાતી
બાર નવલકથાઓનો મંચડ.
મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

તૈયાર થાય છે !

શ્રી. કતુ દેસાઈના આકર્ષક જાહેર સાથે

‘જીવતા સોદા’

પ્રેરક નવલકથા

મૂલ્ય રૂ. ૧ (પોસ્ટેજ છુટું)

‘ગુણસુન્દરી’ના આલોકને વીસ રૂકા વળતર મળશે.

લખો : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ, ૪૭, દસ્તાખ ગિરડીંગ નં. ૧, મુંબઈ, ૪.
બાવવાહી,

કુચુકુ-દરી

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ : સ્નેહસંમેલન

‘ વધામણે ’ એ ભાવવાદી વૃત્ત રજુ કરનાર
ક. મુખા પાઠેખ

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સો મહળ : સ્નેહસંમેલન

વિશ્વપૂજન ા ગરબો રજુ કરનારી બાળાઓ

પ્રતિષ્ઠા દેશાઈ
પ્રતિષ્ઠા દેશાઈ

નવિની પારેખ, વિભૂતિ મુનસાફર, સુધા પારેખ, કેળમાળા બાળા,
મુરગી દાસ શ્રીના નુરલાલ, માતેગી મનડી, રત્નજી પારેખ.

ઉમેલા
ગોલા

ગુણસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પુસ્તક ૨૯મું

અનુચારી : ૧૯૩૮

અંક ૫ મો

બે રાસ

(૧)

પરવણી

નીલ કુવારા પૂર્વમાં કંઈ પશ્ચિમ સોનલ મેક રે,
આજ રંગપરવણી આભમાં રે,
આજ રંગપરવણી આભમાં.
હસિણ બોમે વિસ્તર્યો અભિનવ રૂપે ધનશ્યામ રે,
આજ કૃષ્ણપરવણી વિશ્વમાં રે,
આજ કૃષ્ણપરવણી વિશ્વમાં.
આજ શિખર શિખર નર્તન દિસે, બીજા બધા ચોપડી
કંઈ મેઘલ અંતરમાં વિલસે, નસો. જે તોફાન કરશે એને
રમે શ્યામની શીતલ છાયમાં વિજલ રાધા

આજ પ્રેમપરવણી પ્રદ્યાંકમાં રે બંદર બંદર વાતો કરે છે.
આજ પ્રેમપરવણી પ્રદ્યાંકમાં મા બહુ દુસિયાસી કરે છે "
કંઈ અનિલ સુશીતળ સંચર્ય મૂકી ગયા લાગે છે. " ત હી માર
પ્રદ્યાંકજીવે નવલું રસ સંભળાય છે. માસ્તર પૂલમાંથી
૧ દિશ દિશ નવસંચારનાં બિન્દુ ઊભા થાય છે.]

આજ પરવ નવલ સ્કુર પૈસાનું એક શેર શાક મળે તો તણ
આજ પરવ નવલ સ્કુર શું ?
કંઈ છલક છલક શિવડો : સાહેબ, પણ મારા આપાએ

નવ તારા શું વિચિત્રતા કંઈ પણ પૈસા લેવાની ના પાડી છે.

સંખ્યાના ભંડાર ખુલ્લા : માસ્તર : મૂરખના સરદાર ! હું તો દાખલો

આજ પરવ નવલ પૂણું છું દાખલો. એમાં આપવાનું છે નહિ

આજ પરવ નવ ને લેવાનું છે નહિ. બોલ, નથી આવડતું ?

બધાય ગધેડા છે. હીક હવે બેસો. જુઓ તમે તમારું લેખન કરો ત્યાં હું બાધનિ આપું છું. કોઈએ મેલેથી પાઠ કરવાનો નથી. અને શિવલા, કોઈ આવે તો અંદર મને બોલાવવા આવજો અને માસ્તર સાહેબની તબિયત બરાબર નથી એમ કહેજો હોં.

[માસ્તર જવાને ચાલતાં માટે છે એટલામાં સ્ટેજને એક છુલેથી અવાજ આવે છે.]

“ માસ્તર સાહેબ-એ... માસ્તર સાહેબ. ”

માસ્તર : કોણ છે એ બહારથી ? અંદર મરતાં શું ચામ છે કોણ જાણે ?

નરસી : (ઘીમેથી અંદર આવતાં) .. એ તો હું નરસી... માઆપ, ખેતરમાં કામે ગયા તો તે તમારે હાર સીંગ લેતો આવ્યો છું.

[સીંગ ભાંચ પર ઢવે છે.]

માસ્તર : (ચમકીને... શોધથી) કોણે નરસીડો ! ઢેક-હલ્લ કમળત... આ મારી નીરાળ અબાધવી મારી... ને મારી ખીચડી ! હીક એ તો બહુ આઘી છે-શિવલા, પોણીની ઝાંઝ નાંખી મીંગ લઈ લે. આ સાલા દેશ પણ કાંટા છે. તને અંદર મરતાં શરમ ન આવી ?

નરસી : પણ તમે કીધું ને અંદર આવવાનું-માઆપ !

માસ્તર : તે મને શી ખબર કે તું દેડો મુઝેના હશે. જા મગ હવે, આખી નીરાળ ખેતી પડશે.

નરસી : પણ માઆપ, હું તો બાલુવા આવ્યો છું ને.

માસ્તર : બેસ, બેસ હવે બાલુવાવાળાનાં હીકરા સા...લા. દેશએને પણ હવે તો પડિત ચાતું છે. જા હાલતો યા નીકર સીપાઈને બોલાવીશ ને માર આવો પડશે.

નરસી : માઆપ, અમે દેડ-એટલે માણુ દમમાં પણ નહીં શું ? બગવાનનું નામ જાણીએ એટલું તો મનાવ આપોતે

માસ્તર : જા, જા. હંસી... પડિત ચાતું તો દેડ-શું કામ જ-મશે ?

નરસી : એમાં મારો શું વાંક, આપણ ? દયા કરો, મને બાલુવા દિયો. હું તો નીરાળમાં જ બેહીશ.

માસ્તર : નરસી જાતું એમ ? શિવલા, જા, રસુલાસિમાં જમાદારને બોલાવી લાવ. આપણે ક્યાં એ-સાલા દેડને અડકીએ ?

[શિવલા નથ છે એટલામાં 'ભાઈ...એ' બાઈ... જમ મારતી નરસીની બિન છપુ અંદર આવી આવે છે અને નરસી બાઈને બચાવે પડે છે.]

નીકળી. અરે બેગવાન, હું ન્યાતું તે શું થવા બેઠું છે ? જા, જા, હવે કામલી, તારા બાઈને પણ સમજાવીને લઈ જા નીકર બનેતું આવી બનુ સમજાવે, નેલમાં પડશે નેલમાં.

જીણુ : આપણ, અમ રૂકે **Gevaert SUPERCHROM** રાખો. લાઈ, ચાલને આપું શું કામ છે ?

[એટલા મામતા વેધારી તમને હેન્ડે આવે છે હાથમાં લાકડી, માથે પાંચડો, કપાળમાં તિલક છે. હમમ પોર મધ્ય-વે, જોઈએ.]

શે.

માંડી છે ? નીરાળ તો હીક ચાલે ને ? પણ મારો છોડ કેમ હેખાતો નથી

માસ્તર : આવો શેઠ પધારો, છોડ-તો આજ આવ્યો જ નથી. પણ શેઠ આપ વળી ક્યાં આ આજડછેટમાં આવી બરાણા ? આ માલા-દેડો નીરાળમાં આવી આવ્યા છે ને !

શેઠ : અસ્સર... માસ્તર શિ-બાર તળાવે જતું પડશે. નહિતર રીહાણી ધરમાં પણ નહિં પેસવા દે. પણ, છે શું આ જાણે ?

છે, મેં કેટલી ના પાડી છતાં અહિં અહીં જમાવ્યો છે. એને... સા... લાને આડે પશુ કોણ ?

શેઠ : પણ માસ્તર, એને સમજાવીને કાઢોને. ગામમાં નકાસું ધાંધલ જીવું કરવું. આ ગાંધીવાળાએ તો દેશને ફટાવીને દાટ વાળ્યો છે..

માસ્તર : (શેઠને બાલુએ લાઇ જઈને) તલકચંદ શેઠ, મને તો આ છોકરો તદ્દન માંધાફરેલ લાગે છે. અને જાતનો દેહ એટલે કાગમીક પત્થર જેવો છે. સમજાવ્યો સમજે એમ મને તો લાગતું નથી. આપ કાંઈ બીજો રસ્તો બતાવો તો માફ.

શેઠ : એને ગામમાંથી કાઢીએ તો કેમ ?

માસ્તર : તો તો નીરાંત થાય શેઠ, આખું ગામ તમારી વાહ વાહ બોલાવશે. અને વાણીયા વગર આવો રસ્તો બીજો કોણ સૂઝાડે ? વાણીયા વગર તો રાવજીવું રાજ ગયું. શેઠ. આખાં ગામમાંથી પાપ કાઢવા જેટલું પ્રયત્ન મળશે, શેઠ.

શેઠ : એલા એ. જા; જા, માગી આ ગામમાં. અહિં કેમ આવ્યો છે ? આ કાંઈ કંઈ ગુપ્તી તારા બાપનું. આ તો નીરાળ છે નીરાળ.

નરસી : હાં માઆપ, નીરાળ છે ઇ મને ખબર છે એટલે જ ભલુઆ આવ્યો છું ને. તમારી દયા... માઆપ... દેવ છો તમે બધા તો.

શેઠ : ખેસ, એમ દેવના ભગતડા... તારે નથી જ ભલું, એમ ને ? (માસ્તરને બાલુએ) માસ્તર, આ છોકરો ખરેખર માધાનો ફરેલ છે. ગામમાંથી ત્રાસ કાઢવાનો એક રસ્તો છે. આને ગાડો ગાડો છે એમ ફરી મારી ચહેરામાં ધરિપંડાસમાં મોકલાવી દઇએ.

માસ્તર : એમાં જો શેઠ, તમારા જેવાનું કામ : જતાં પોલીસપટ્ટે અને સમજાવીને રસ્તો

કરવા જેવું કામ છે. આજે તો આ એક જ છે અને કાંઈ એવા સેંકડો નરસીઆ ગામમાં જિભા ધાપ. માટે પાણી પહેલાં પાણ બાંધવી એ જ ઉત્તમ માર્ગ છે.

શેઠ : અરે- તમે તમારે ન્તેયા કરોને માસ્તર; હું બેઠો છું ને ગામનો ધરમ રસા-તાળ જવા દઇશ ?

[એટલામાં રસુલમિયાં જમાદારને લઈને શિવજી પ્રવેશ કરે છે.]

માસ્તર : જ્યો, શેઠ, આ જમાદાર પણ આવ્યા.

શેઠ : રસુલમિયાં, હાત ને હાલ આ છોકરાને ચોરામાં લઇ ગયો. એટલામાં એનું શું કરવાનું છે તે બાળનમાં હું પોલીસ ખેડે-લને મળું છું. અને, જુઓ- નીરાળ જેવી જાહેર સંસ્થા અને આ ત્રિપુરાશંકર જેવા સુપાત્ર આજીવનું ધર અંભડાવવાનો આરોપ એના પર છે.

માસ્તર : અને શેઠ, આ છોકરાને બહાર કાઢી રસુલમિયાને નીરાળમાં આમ તેમ જરા કરવા દો એટલે મારે નીરાળને ધેવી પણ ન પડે.

નરસી : જોન, આ જમાદાર મને લઇ ગયો. માટે તું તારે જા. મરીખનાં નરસીખ જ મરીખ હોય છે.

જીવુ : ના, લાઇ હું તો તને છોડીને ક્યાંય નહીં જઈ. જમાદાર, શેઠ, દયા કરો માઆપ.

રસુલ : જા, જા, ડાહીલી. સાલ, નીકળ તું પણ બહાર આની જોડે. શેઠ, તમે લોહી જ આવાં દેશને ખાવાનું પીવાનું આપી, દયા બતાવી જકાવી નાંખો છો.

માસ્તર : અરે જમાદાર, અમે, તો આવાં આંગણે જિભા યે. ન રહેત્રીમાં સહી પણ હમણા હમણામાં તો આ ની ભય. વાળાઓએ દાટ વાળ્યા છે.

શેઠ : ત્રિપુરગણ કર માસ્તર, ધર્મનું રમા-
તાળ જવા બેઠું છે, આપણા આપણાઓનું
નામ બોળવા બધા તૈયાર થયા છે. મારુ,
આપ બીચારા દરેજના બાર વખત ન્હાતા,
અને હું પણ પાંચ માત વખત તો-શીયાળો
ન હોય તો-નાહી નાંખું છું. પણ મારો
હોટિયો કેટલો ધરમ પાળશે ઇ તો ભગવાન
બાણે. હરિ હરિ હરિ.

રસુલ : હીક, શેઠ હું આ બેચને લઈ જઈ
છું. તમે પોલીસપરેલને મળજો હોં.
નહિંતર હવઠું લોહી હવલદારનું. મારી ધૂળ
નકાળી ખખેરી નાંખશે.

શેઠ : અરે હમણાં જ હું આવ્યો બાપ.
[જમાદાર બાપબહેનને લઈને અને ચેક
પોલીસપરેલને મળવા ચાલ્યા નય છે.]

માસ્તર : જાઓ છોકરાઓ, આજે
આપણા જાઓ: મારે તો આજે આ બધી
ધર્મબ્રજતા ઘોષ નાંખવા આજો દિવસ બચા-
ડવો પડશે. પ્રભુ-પ્રભુ-ખીચડી પણ ચૂલે જ
રહી આજે તો...

[છોકરાઓ રમતા કુદતા ચાલ્યા નય છે.]

પ્રવેશ બીજો

[સ્થળ : મામનો ચોરા, ચોરા ઉપર એક
ખાટયો છે અને તેની ઉપર ગાદકું પાથરેલું છે.
ખાટયા ઉપર આમના મુખી રજીડેડ પટેલ બેઠા છે.
બાલુમાં દેવજી નાચે એક નાની ખરલમા અડીલ
પડે છે]

મુખી : કેમ દેવા, કહ્યાનો રંગ કાંઈ
આવ્યો કે નહીં ?

દેવજી : નારે, બાપુ ! આજ તો આ
અડીલ બેળમેળવાણું લાગે છે. ઘૂંટી ઘૂંટીને
મારો તો હાથ રધ ગીયો. આ વેપારીઓને
તો ભગવાને ન પહોંચે.

નરમી : ઈ તો હીક, પણ બહા આજ
દમાં પણ નઈ મદાર કેમ દેખાતા નથી ?
એટલું તો મનાવવા ! કામગારને ચેર તો આજ

મેમાનનું ધાડું આવ્યું છે. આઈ જોલું તો
હું આજ હવારમાં વતું કરી આવ્યો. બાપુ,
મને લાંબી પંચાત કરવાની રેવ નઈ. પણ
કામદાર બાપુએ જ કીધું કે દેવજી જોજો હોં
આ તો સુરતના મેમાન-એવી દાદી બનાવ
કે આપણું ગામ યાદ કરે.

મુખી : અને તારે મોઢેથી વગર દેવે
વાત ગામ બધામાં પહોંચશે.

દેવજી : નારે બાપુ, આ તો તમને કીધા
વગર કાંઈ છૂટકો ? બાકી મારુ, પેટનું તો
ખાણું-થે નો હાલે.

મુખી : હીક, હવે જરાક ઈ કહુંબો રેવ
દે ને દોકો લર જોઈ. (દેવજી જવા માંડે
છે) જો, એલો નવો ગાડકું આજ આવ્યો
છે ને ઈ લરજો હોં.

[દેવજી નય છે.]

[નરમીને લઈ જમાદાર પ્રવેશ કરે છે.]

કેમ, જમાદાર, આ શું લકડું લઈ આવ્યા
વળી ?

જમાદાર : બાપુ, આ તો મેમા દેડનો
છોકરો નરમીઓ છે. તલકચંદ શેઠે એને લઈને
મને અહિં મોકલ્યો છે.

મુખી : પણ છે શું ? એને 'પૂજવાનો
છે ઇયાં ?

જમાદાર : બાપુ, ગામની નીશાળમાં
જઈને એણે નીશાળ અને 'માસ્તરનું' પર
પણ અલગાવ્યું.

મુખી : એ...મ ! માર્જા દેડાં પણ કદયાં
હવે તો. તે એલા એ, તારા બાપનું નીશાળમાં
શું દાદપુંતું વળી ?

[દેવજી દોકો તૈયાર કરીને પ્રવેશ કરે છે.]

નરમી : હું તો બાણવા ગીયો. તો પણ
અને માસ્તર ગાદેખ માટે શોગ લઈ કીધાણી
આપવા ગીયોતો.

મુખી : બાણવા ? એ...એ...
આ અને મેમા આવ્યાં... એ મેમા... ગામ...

કેમ, રસુલમિયાં જોવા ઊંડાને લઇને લઇ
નથી આંચી કે શું ?

મુખી : હા, હા, શેઠ, રસુલ તો ડેલીએ
ખેડો છે અને મેં જુદા ઊંડાને લાવ્યું
સાહેબની ઘોડી હાથે ધાસ લેવા મોકલ્યા છે.
પણ બાબત શું છે હા મને કહ દિયોને શેઠ.
તલકચંદ : જાણે જુલો, હા નરસિયે
ત્રિપુરાશંકરની નીશાળ ને એનું ઘર-બધું-
અલગવ્યું. અમે એને ગામમાંથી દાદનાનો
એક રસો તૈયાર કર્યો છે.

મુખી : ( )
તો આમણવાણિયાનાં ઊંડાં, તારે વળી લણીને
કિયાં નેવા નેવા છે કે નામું લખવું છે ?

નરસી : બાપુ, મને તો ભગવાનની લજ્જત
ગાવાનું બહુ ગમે છે એટલે લણવા ગીયોતો.

મુખી : તે લજ્જત તો લખ્યા વગર જ
હરિ આપે, મુરખ, ભણે હ તો બધાય
બૂઠકણા. પાંચે જોઈને મગર કંઈ જ નો પડે.
કેમ, દેવ

દેવ : હા, બાપુ, આને પંચોતર
એંશી થીયો-કંઈ પણ બધુંય મોડે. ને ચોપ-
ડીનું તો મોડુંય નેથું નથી કોઈ દી.

મુખી : દેવ, હા જમાનોય હવે તો જવા
ખેડો છે, એવા નરસિયાં, જ તો ગામમાંથી
કે બારંથી ધાંપના પાંચ સાત પૂગા લઈ
આવ. સોને થાણદાર આવવાના છે. ને

જમાદાર, તમે ડેલીએ ખેડો. દેવા, હા જાઓ
નઈ બરાબર. મેં કહ્યું આને કેટલી વાર છે ?

દેવ : તૈયાર છે બાપુ, લાવો બીજે
ગડાકે નાંખી આવ.

[નવ છે]
[શેઠ પ્રવેશ કરે છે.]

તલકચંદ : કેમ, પટેલ, આ કહ્યો
આમ વારી-ધેર પાય છે ?

ખાને મોડે : આવો, પધારો શેઠ. હ તો
માં ધરિયો તો જરા હા જમાવવાં ગીયો છે.

મુખી : હા, હા, શેઠ, રસુલ તો ડેલીએ
ખેડો છે અને મેં જુદા ઊંડાને લાવ્યું
સાહેબની ઘોડી હાથે ધાસ લેવા મોકલ્યા છે.
પણ બાબત શું છે હા મને કહ દિયોને શેઠ.
તલકચંદ : જાણે જુલો, હા નરસિયે
ત્રિપુરાશંકરની નીશાળ ને એનું ઘર-બધું-
અલગવ્યું. અમે એને ગામમાંથી દાદનાનો
એક રસો તૈયાર કર્યો છે.

મુખી : હ તો તમે કરો હ ખંડ, શેઠ,
પણ ગામમાં છે તો ઊંડા કામમાં આવે છે.

તલકચંદ : તમે, પણ શું પટેલ ખેડો
છો ? દેડના એક ઊંડા વગર આપણું
ગામ નહિં ચાલે ? એનો ગુન્હો લેખેને તો
એના ઉપર ફાજદારી જ થાય. પણ આપણે
એના નેવા ક્યાં થઈએ ? અને હા ઊંડામાં
ખુમારી કેટલી છે હ તમે ક્યાં નથી જાણતા ?

મુખી : એમાં તો તમે કરો હ ખંડ
શેઠ, તમે ખેડો અમને વળી ગામની શું
ચિંતા હોય ? પણ કામ પાકું કરજો શેઠ.

તલકચંદ : (જગવામાંથી કાગળ કાઢીને)
જુઓને બધું કામ મેં તો તૈયાર રાખ્યું છે.
આ લખાણ ઉપર તમારી અને જગજીવન
કામદારની સહી અને સાહી તરીકે મારી અને
ત્રિપુરાશંકરની સહી આવશે એટલે દાના ભાર
છે કે આમાં રાંધા કરે ? (કાનમાં કાંઈક
વાત કરીને) થ્યો, ત્યારે કરો સહી.

[દેવજી ફરો લઈને આવે છે.]

દેવજી : થ્યો બાપુ, સલામ શેઠ સાહેબ.

મુખી : શેઠ, હા લેશો ? વાણિયાના
પાણીનો ભરાવું ?

તલકચંદ : ના દે ના પટેલ, હ બધો
જગજીવન હા તો નરસીયે જોડાયા આમાં જાડી

લાઇ છે. પાંચમી ચોપડી લાલ છે. તમે
લખવા નથી જતાં ?

નરસી : એન, અમને કોણ લખાવે ?
અમારા પડછાયાથી તમે અલગાઇ જાઓ છો.
અમને અડકવાથી તો તમને પાપ લાગે છે.
અમને નીલાગમાં આથે બેસાતે પણ કોઇ
લખાવતું નથી.

કમળા : હું મારા આપને કહું તો
માસ્તરને કહેશે.

નરસી : કોણ તમારા આપ ?

કમળા : તલકચંદ શેઠ.

નરસી : અરે એન, તમે ઘેર જાઓ.
આજે આ મારી એનને અડકવા માટે તમારા
ઘિપર પણ જીવન યાવાનો. તમારા આપ તો
તમારી આમડી ઉતરાવશે, જાઓ, એન જાઓ.
અમારું નશીબ અમારી સાથે.

કમળા : હે ?

નરસી : હા, એન-તમારા આપએ મને
જમાદાર પાસે પકડાવ્યો. ગામમાંથી કાઢી
મુકવાની ધમકી આપી. લગવાન એમનું
ભયું કરે. પણ અમ જેવાનું તો કોઇ નથી
હુનિયામાં.

કમળા : ના, ના, બાઈ હું મારા
આપને સમજાવીશ ગામનાં છોકરાં લાલે તે
માટે તો એમણે કેટલા બધા પૈસા આપ્યાં તા !

નરસી : અરે એન-પણ અમારી તો
ગામમાં ગણતરી નથી. કુતરાં અને બીલાડાં
ગામમાં અનેક નમે છે અને નલશે પણ
અમે તો દેદનાં છીએ—

[આટલું જાણે છે ત્યાં દરથી ગવાઈ નીચેનું
ગીત સંભળાય છે તે ત્રણે ચકિત થઈને સંભળી
રહે છે.]

જુઓ મદારાન આજે મદારાન જાગ્યાને
ધરમ કેસ ધારણ કાંઠા માટે દો છઃ
સવને જાળવડે મારાં કંઠેનું ચડાવિયાં
ચિપ તો નમ્રાનું સાથનદેટ હોજી.

સોસો ર સલામું મારાં બાંહુડાને કોને ર
જાહેરા જુદાર જગને રને હોજી.

હરિ કેસ તોડાં અમને-આપી છે વધામણી ર,
દલિતોને હસ્તે દાકલ પડી છે હોજી.
દસતાં મુખડાંની અમને દિયા ર નિદાનું બ્દાલાં ।
રખે કોઇ રોકે નમણાં રડીને હોજી.

સો સો ર સલામું—

(બેરચંદ મેપાણી)

ગીત ગવાઈ રહ્યા પછી કે ગીત આતો આતો એક
સ્વયંસેવક પ્રવેશ કરે છે.]

સ્વ : (છોકરોને જોઈ) છોકરાંઓ, આ
ગામમાં હરિજનો કયાં રહે છે ?

નરસી : હરિજનો ? કિયા હરિજનો
આપ ? પણ મંદિરમાં જઈને પણ, માથાપ.

સ્વ : બાઈ, હરિજનો એટલે ઢેક, ભંગી,
ચમાર... બધાથે. જેમને માણ્યો હડધૂત કરે
છે, અડકતાં પણ અલગ છે તે બધા
હરિજનો-લગવાનનાં માણસો.

નરસી : માથાપ, ઢેક તો હૂંય હું...ને...
આ મારી એન છલુ. આ એન તો શેઠનાં
દીકરી છે. બહુ દયાળુ છે, માથાપ.

સ્વ : (કમળાને) સાબાસ એન, આમ
છોકરાં-જાગડો આલડછેટને હાંધી કાઢશે ત્યારે
જ મોટાને સાન આવશે. (નરસીને) તારું
નામ શું લાઇ ?

નરસી : નરસી, માથાપ.

સ્વ : હું લખવા જાય છે કે નહિ ?-ને
આ તારી એન ?

નરસી : અમને કોણ લખાવે માથાપ ?
ને આ છલુનેય લખવું તો બહુ ગમે છે.
ગાસડા ને લગન બધુથે અમે વાંચશું-પણ
નીલાગમાં તો માસ્તર પગ પણ મૂકવા
દેતા નથી.

સ્વ : પ્રીત નહિ. આપણે તવી નીલાગ
કાઢીશું હોં. તમે બધાં-ગામનાં બીજાં છોકરાં
પણ આવશે. આપણે ત્યાં બાગ બનાવશું. ફલ
વાવશું, રમશું, લખશું...હોં.

નરસી : તો તો માઆપ-તમારું બધુંય કામ હું કરીશ. પણ જોહન લગન તમે હમણે જ આતા તો ને ? ઈ ગાએને માઆપ.

સ્વ : એ લગન પણ હું તને શીખવીશ. હું તારી જોડે જ નીશાળે આવીશ. પછી જોજેને માસ્તર પણ ના નહિ પડે.

નરસી : અરે માઆપ તમે માસ્તર સાહેબને જોયા જ નથી. લગવાન આરીને કહે તોય માને એવા નથી. હું નીશાળે મીથો તો મને જમાદાર પાસે પકડાવી દીધો. મારી બેન બીચારી જે દહાડાથી જુખી-રડીને સૂઝાઈ ચૂકી છે.

સ્વ : હો હું તમને ખાવાનું આપું (જોળીમાંથી એક એક મોસળી કે સંતરે આપે છે. પેલા બેની જોડે કમળા પણ તે લે છે) તમે રહો છો ક્યાં ?

નરસી : અમારે રહેવાનું કેતું માઆપ ! આજે અહિં આ તો કાસે બીજે ક્યાંય પડી રહીએ. ગઈ સાંસ અમારું જૂંપકું કોઈએ સળગાવી દીધું-પછી અમને નવું જૂંપકું ય કોણ બનાવી દીધે ?

સ્વ : કંઈ નહિ-હું તમને મારી સાથે રાખીશ, સરસ વાર્તાઓ કહીશ-અજુવાની, વાંચવાની ચોપડીઓ આપીશ.

નરસી : તમે તો. અમારા લગવાન-માઆપ.

સ્વ : જગતમાં કોઈપણ માણસ લગવાન નથી, ભાઈ ! (સ્વગત) અરેરે આ લોકોને અમે-આપણે કેટલા હીણ બનાવી દીધા છે કે જરાક સહાય બતાવો કે અપણે એ લગવાન માની બેસે છે. આવા બધાંબેના ઉદાર ક્યાં વગર-એમનામાં ચતોડું મનુષ્યત્વ જામન ક્યાં વગર દિ-દેનો ઉદાર કેમ થાય ? (કમળાને) બહેન, તારે નીશાળે જતું હોય તો જા.

કમળા : ના, ના. હું તો તમારી જોડે જ

આવીશ મને તો અમારી નીશાળમાં જરાય ગમતું નથી.

સ્વ : સાહેબ બહેન, તારા બાપને પણ હું સામંતવીશ. આપણે બધાં સાથે જ નીશાળે જઈશું. માસ્તરને સમજાવીશું. મામલા લોકોને સમજાવીશું. એને છતાં તેઓ બધાં નહિ માને તો આપણે નવી નીશાળ ચલાવીશું અને ત્યાં મામલો બધાં બાળકો-ગમે તે ગતનાં લાલુતા આવશે-રમવા આવશે-મજા કરવા આવશે. આલો... આલો... મને નીશાળ બતાવો આ બધું કામ કરવા જ હું આ મામલાં આપ્યો છું.

(નરસી આગળ યાય છે. બધાં નય છે.)

પ્રવેશ પાંચમો

[સ્વગ : નિશાળ, માસ્તર અંદરનાં ચોરામાં છે એટલે જ ચાર પાંચ છોરાઓ આવેલા છે તે અંદર અંદર વાગે કરે છે, જરા જરા તડે છે પણ ખરા, ચોરામાં શિવસી આવે છે અને બધાને શાંત પાડે છે.]

શિવસી : કેમ એ ? ચાલો સદુ પોત પોતનું કોમળ કરો, નહિંતર માર ખાવો પડશે.

ચંદુ : હવે એસ માર મારવાવાળા. તું તો મારનરથી પણ વધારે રોષ કરવા જાય છે !

શિવસી : તે તારા બાપાનું ધર નથી

આ. આ તો નીશાળ છે નીશાળ : સમજ્યો ?

ચંદુ : નીશાળ હોય કે ધર હોય-પણ બે વધારે રોષ માર્યો છે તો એક ચાલી દઈશ.

[બાંધ ચડાવેને તેયાર થઈ શિવસી પાસે જવા માટે છે]

શિવસી : એમ, આવી જા ત્યારે.

[એ પણ બાંધ ચડાવી રંગની વસ્ત્રે આવે છે. એક બીજને બધ ભરવા જાય છે એટલામાં પાછળથી માસ્તર પ્રવેશ કરે છે.]

માસ્તર : (પ્રવેશ કરીને) એ... ગામા અને ધમામખડના દાદાના દીકરાઓ ! આ તે મલકુટ્ટી કરવાનો અખાડો છે કે કંટા આગખડી ભણવાની નીશાળ ! હિસા રહે, તમારી પહેલવાનીને ઠેકાણે કરી દઉં.

[અંદર જઈ કપડાં ધોવાનો યોગે લઈ આવે છે. બેસી જમ્યા-બેસી જમ્યા મારવા મઠિ નચ્ચે જાય છે.]

ચંદુ, શિવસો : (બંને સાથે) સાહેબ, અત્યારે તો જવા દઉં છું-પણ આવે તજાવને દહિ કે ગામને પાદરે એને જોઈ લઈશ. તમારા માન ખાતર અત્યારે તો જવા દઉં છું.

માસ્તર : અરે પ્રતાપ, શિવાજી અને પગસુરામના બહાદુર વંશજો. બહુ બહાદુરી બતાવશે તો સરકાર તરફ તમારા નામ લખાઈમાં ભરતી કરવા મોકલવાં પડશે. આસો, તમે બધા યે કેટલું લખ્યું ? કેટલા દુખલા ગણ્યા તે બતાવી જાઓ જોઈ.

બધા : (માથે) બધા એકબીજાને જોડે લડતા હતા એટલે અમે કાંઈ લખ્યું નથી. હાથમાં લખીએ છીએ સાહેબ !

માસ્તર : યાદ ગખજો, આવા કથકા કરશે તો બધાના ધુમાડા કાઢી નાંખીશ. બદમાશો, બહુલું ગણવું નહિ ને ખોટા ધમપણા કરો છો ? કેમ શિવસો, આજે કાંઈ ગાકલાઈ લાવ્યો નથી ?

શિવસો : સાહેબ, માગ આપા મૂળા લાવ્યાં તો પણ અમારી બેસ ચાવી ગઈ મેં તો એના મોઢામાંથી થોડા લઈ લીધાં તો અને અહિં લાવતો હોઉં પણ માત્ર બાપાએ મને ન લાવવાં દીધાં.

માસ્તર : ચૂપ... તારું કદાપણ જવા દે એ બહુ. એવા નરસીઆની કાંઈ ખજાર પડી કે નહિં પછી ?

શિવસો : સાહેબ, હું નીશાળ આવતો તો ત્યારે જમાનર મંજ્યાતો અને એમણે તો કીધું કે નરસીઆને છાંટી દેવો પડ્યો છે.

માસ્તર : એમ ? અરે ભગવાન ન પણ જુઓ તમે બધા ખજારદાર ! એની જોડે વાત ન કરતા. આપણે બધા હાથ મળતા કહેવાઈએ હો !

ચંદુ : સાહેબ, આ શિવસો જ ચોર એની જોડે ખોગ ખાવા, પેંકે ખાવા કે શોગ ખાવા જાય છે.

માસ્તર : કેમ શિવસો ?

શિવસો : સાહેબ, હું તો ગપ મારે છે-કાંક ની જાઉં છું સાહેબ; પણ પાછા તજાવે નાહીને હું તો આવું છું. (એટલામાં બહારથી સ્વયંસેવક “ માસ્તર સાહેબ, એ માસ્તર સાહેબ ” એમ ખૂમ મારે છે.)

[જરા ઠીકઠીક થઈ-અંદરથી પાપડી મંચાવે છે.]

માસ્તર : શિવસો, જો, જો કોણ આવ્યું ! સાહેબનો પટાવાળો તો નથી ને ?

શિવસો : (બહાર જઈ આવીને) સાહેબ કાંઈ ગાંધી ટોળીવાળો-પરગામનો લાગે છે બોલાવી લાવું ?

માસ્તર : ગાંધીવાળાનું અહિં શું દાટ્યું હશે કોણ જાણે ! જા બોલાવી લાવ.

[શિવસો બહાર જઈ સ્વયંસેવકને લઈ આવે છે તેની સાથે નરસી, હથુ અને કમળા પણ અંદર આવે છે. માસ્તર નરસીને જોઈ સ્તબ્ધ થઈ જાય છે.]

સ્વયંસેવક : નમસ્કાર, માસ્તર સાહેબ.

માસ્તર : અરે ખાડમા પડ્યા તમારા નમસ્કાર. કોણ છે ત્હમે ? આ-દેડાંએને અંદર લઈને આવતાં તમને શરમ નથી આવી ?

સ્વયંસેવક : સેવા મહિં ચાની શરમ ? માસ્તર સાહેબ, તમને છોકરાં લણવાનાં શરમ આવે છે ખરી ? હાજમને હાજમત કરતાં કે હુકારને હથોડા ઉપાડતાં ચાની શરમ ?

માસ્તર : જુઓ, લાઈ હું તમારી માથે છલાવેલી કરવા ઝાંગતો નથી. આં નિશાળ

જાહેર મકાન છે અને તેમાં આવીને ધાંધલ કરવાનો તમને શો હક છે ?

[એકલામાં છાકરાઓમાં જરા કાલાદલ થાય છે એટલે તમને ધમકી આપી શાન્ત કરે છે.]

સ્વયંસેવક : માસ્તર સાહેબ, જાહેર મકાન છે એટલે જ મને હક છે. હક તો તમને નથી કે જાહેર મકાન તમારું. ચોતાનું પર હોય તોમ માની જાહેર પ્રગતને તેમાં આવતી બટકાવવાનો પ્રયત્ન કરો છો.

માસ્તર : (કોધથી) પણ આ ગામમાં તમારે શું લાગે વગગે છે ? ક્યાંથી આવો છો તમે ? આ તે શું ધર્મશાળા છે કે તમારો હક સાંપીત કરવા આવો છો, અને તે પણ આ દેહને લાંબને ? છો કોણ તમે ?

[એકલામાં " કેમ ત્રિપુરાસંકર, આજ વળી મા નવું શું ધાંધલ મોડ્યું છે ? વમારે પણ રોજ દીવાળી કે દોળી બનતી લાગે છે " એમ બોલતો તસકચંદ શેઠ પ્રવેશ કરે છે.]

માસ્તર : (તસકચંદ પાસે જઈ) આવો આવો શેઠ, તંમારી જ જરૂર હતી. હવે તો જે આવે છે તે નીશાળના ધણી ચાંતા જ આવે છે. અને અમે માસ્તર તો તાજો ભાણખૂળા ! આ જુઓને આજે વળી નવી મૂર્તિ આવી ચડી છે.

શેઠ : ત્રિપુરાસંકર, તમે એમ અકળાઇ નાઓ મા. જુઓ તો ખરા. (સ્વયંસેવક તરફ ફરી) કેમ ભાઈ, તમારે આ નીશાળમાં શા માટે આવવું પડ્યું ? તમને તો ગામમાં પણ કોઈ દી જોવા હોય એવું લાગતું નથી. (" બાપુ, બાપુ " કરતી કમળા શેઠને વગગી પડે છે) બેસ, બેસ, બાપુંની ઝાલવી-તું પણ આ દેહાં સાથે આવી ? અરે રામ રામ રામ... (છોકરીને બાલુએ ધડેલી દે છે.)

સ્વયંસેવક : શેઠ, હું હરિજન સેવા સમાજનો મોકલેલો સ્વયંસેવક છું. આ

ગામના હરિજનોનો ઉદ્ધાર કરવા-તેમને ભણવવા ગણવવા અને મોક્ષવામાં આવ્યો છે !

શેઠ : દેહાં-હરિજનો ?

સ્વયંસેવક : હા, જેને તમે દેહાં, ગણી તિરકારી કાઢ્યાં છે, ગામનાં કૂતરાં બીતરાડાં કરતાં પણ જેને અપવિત્ર અને હલકાં ગણ્યાં છે એ હરિજનો છે-પરમાત્માનાં વહાલાં મનુષ્યો છે. એ તમને, આ માસ્તર સાહેબને અને ગામનાં બધાં માનવીઓને સમજાવવા હું આવ્યો છું.

શેઠ : હાહાહાહા, માસ્તર, ભગવાનનો દશમો અવતાર થઈ ગયો, અરે ભાઈ, એમનો ઉદ્ધાર કરવાનો તમને ધખારો હોય તો તો ગામનાં બધાં દેહાંને ગળે બાંધીને લઈ જાઓને કોણ શેઠ છે તમને ?

સ્વયંસેવક : શેઠ-જરા વિચાર કરો. બધાં દેહાંને લઈ જઈશ તો તમે મુખી થશો એમ માનો છો ? એમનું કામ કોણ કરશે ? તમે કે આ ત્રિપુરાસંકર મહેતાજી ?

માસ્તર : અમે અમારું ફાંદી લઈશું-તમે વિદાય થાઓ ને એટલે પત્થું.

સ્વયંસેવક : અમે વિદાય થઈએ ? આ લોકો રાંધે લાવી આપે, વણેલાં કપડાં લાવી આપે, તમારાં ઢોર માટે ધાસ લાવી આપે-એ બધું તમારે જોઈએ છે; પણ એનો પડ-છાવો લેવો નથી !

શેઠ : (કોધથી) તે એમનાથી જ અમે બધા નાનતા હશું ? તમારા જેવા કેટલાએ ધંધા વગરના આજ કાલ હાલી નીકળ્યા છે તે આ લોકોને ફટાવે છે, છડાવે છે. આ ગામમાં તમારે એ ધાંધલ નહિં ચાલે, સમજ્યા મહાત્મા.

સ્વયંસેવક : શેઠ, મને થકા છે કે તમને પણ સત્ય સમજશે. તમારા આ બાળકોને પૂછો જે ખોટી બેદરદી આ

બાળકોમાં નથી તે તમારા અને આ માંસતર સાહેબના જેવામાં વરસેલા સંસ્કારથી જઠ ધાલીને બેઠી છે. આ છોકરાંઓને પણ તમે શુ જ્ઞાન અને સંસ્કાર આપ્યા છે.

[શિવજી બધાને તેવર કરીને “આલો, આલો, આપણે રમવા જતા રહીએ.” એમ બોલે છે. નરસીને પણ જુમ-મારીને રમવા બોલાવે છે. માંસતર બધાને દમ મારીને બેસાડી દે છે.]

સ્વયંસેવક : જુઓ, આ તમારી લાણી-વધાની રીત. છોકરાઓ પાસે કામ કરાવવું-વહીતર કરાવવું ને શીખે એમનાં નશીબમાં હોય તે. બાળકો, મારી બેઠે આવશે ? આપણે બધાં રમીશું, બહીશું, મજા કરીશું. (બધા છોકરા બેરમી ‘હા, હા’ એમ જવાબ આપે છે) જુઓ. માંસતર સાહેબ, અને શેઠ તમે પણ જુઓ. આ બાળકોની ઉછળતી માનવતાને કચડી ન નાંખો.

શેઠ : તમારા જેવા તો હેટલાયે ધોળા ટોપીવાળા આ ગામમાં આવી ગયાં સમજ્યા ! તમારી ખાતર અમારા હજારો વર્ગીયો કાકાંતો ધર્મ પાણીમાં બોળાશું !

સ્વયંસેવક : ધર્મ ? શેઠ, ધર્મની તો ચાલ જ ન કરો. આજ કુધી આંખે પાટ માંધીને બેઠા છો ત્યાં ધર્મ ક્યાં બેસે તમે ? જાતો બદલાયો છે, એટલાથી ચેતો તો બસ હિંતર ઠાળના ધમાચ પાસે તો બલબધાને પણ નમી જવું પડશે.

માંસતર : શેઠ, શા માટે આવા બેડે કામું થૂંકે ઉઠાડે છે ? એમને વેર કાંઈ ન્ય નથી આવ્યું કે આપણે ડરવું પડે ?

સ્વયંસેવક : બૂલો છો માંસતર સાહેબ. માંસતર અધિકારીઓનું નથી રહ્યું-પ્રજનનું છે. તમારે ત્યાં પણ પ્રજાની ધરજા હશે. હુકમ આવશે કે હરિજનોને અરુપચ ન નુકાતા.

[એટલામાં રમુષખાન જામદાર મુખી પાસેથી

એક આજ્ઞાપત્ર લઇને આવે છે અને માંસતરને આપે છે.]

માંસતર : (આજ્ઞાપત્ર પર નજર ફેરવતાં ફેરવતાં) શેઠ...શેઠ...તમે વાંચો. આ. મારી આંખે તો અંધારાં આવે છે. અરે ભગવાન શું થવા બેઠું છે દુનિયાનું ?

[આજ્ઞાપત્ર શેઠને આપે છે.]

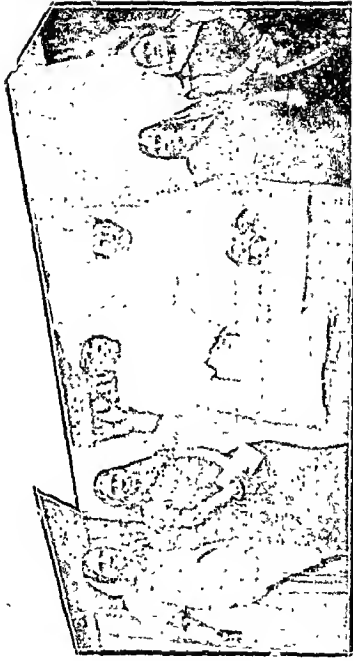
શેઠ : (નજર ફેરવતાં) શું ? આજ્ઞાપત્ર ? કળિયુગ પૂરી બેસી ગયો-ત્રિપુરાશંકર. બમ; ધર્મ, નીતિ, મહાચાર બધું પરવારી ગયું દુનિયામાંથી.

સ્વયંસેવક : (શેઠના હાથમાંથી આજ્ઞાપત્ર લેતાં) શું છે, શેઠ ? તમે બંને અકળાઓ છો કેમ, જાણે જમરાખનો પત્ર આવ્યો હોય તેમ ? (આજ્ઞાપત્ર વાંચે છે) “શ્રીમન્ત મહારાજાની આજ્ઞાથી આજ્ઞા રાજ્યનાં તમામ મંદિરો, તળાવ, દુબાઓ અને રાજ્યની તમામ શિક્ષણ શાળાઓ પ્રજાની દરેક કામ માટે-હરિજનો માટે પણ ખુલ્લા છે એમ જાહેર કરવામાં આવે છે. આજ્ઞાનો લગ કરનારને દંડ તેમ જ કેદની ધટતી શિક્ષા કરવામાં આવશે.” જુઓ શેઠ, હું કાળના બોલ બોલતો હતો એવું જાણ તમને થયું કે નહિ ? તમારા ધર્મને ઘરમાં પૂરી દો. ને ને અજાણ્યાં નય નહિ.

શેઠ : ત્રિપુરાશંકર, શા માટે ગલગઓ છે ? રાજ્યની ખાતર ધર્મ જવા દઈશું ? અરે પ્રજા નય તો પરવા નહિ. આવા આવા હુકમો કરનારની સામે આપણે પણ આપણું બળ અ.

માંસતર : પણ મારી તો નોકરી, શેઠ ? શું કરું ? બહુ તો નીચાણ લાણીવીને રોન નાહી નાખીય તળાવમાં.

શેઠ : અરે તમે

ધા યુગ્મની બી સહકારી મંડળ તરફથી મુંજાણના દાઉદ સીકમાં ' ગૃહમાં કેલા પ્રદર્શન ' જારવામાં આવ્યું હતું. તેની ઉદ્ઘાટન ત્રિયા વેળા લેવામાં આવેલો ફોટો : તરજે મુંજાણ સરકારના વડા પ્રધાન ઝોન, ધી. બાળા, માહેન જેર અને ઝોન, શી. દરી છે. સાથે શીમની કંસાન્દેન મહેતા, શીમની ઉર્મિલાનહેર મહેતા અને અન્ય કામકંડર બહેનો છે.

દાદરની ઢીંગ જ્યોન્ સ્કુલની આ વિદ્યાર્થીનીઆ
આચારાનના આનંદ પર્યટને ઉપડી છે.

બી નચો છો ? ધર્મની આડે આવે તો
પેટ ફેડી નાખતા શું થાય છે ? ધર્મવ્રત
થઈને પેટ ભરશે ? ભગવાને આજ્ઞાનું
બોળાવું આપ્યું છે તેનું તો સાર્થક કરો

સ્વયંસેવક શેઠ, શામાટે ગરીમ આજ્ઞાનું
શીખી પગ ચડાવે છે ? કાળના પક્ષમાં મારે
પનપતા શીખે નહિ તો પ્રવાહના પૂરમાં
તણાઈ જશે

શેઠ હવે તથાપા પૂરમાં ? આવા તો
આચારપત્રો કેવળાં લેઈ નાખ્યા બોલે
છું કે કેટલા દિવસ તમારું આ આચારપત્ર
ટકે છે ? ધાર્મિક પ્રજાનો હજુ નાશ નથી
થયો જગતમાંથી અમને પણ દંડ છે રાત્ર્ય
કરનારને પૂછવાનો ત્રિપુરાસ કર, ગણગણો
નહિ હું પણ રાત્ર્યમાં જઈને મધુ બગ
અજમાવું છું જોઈ છું કે કેટલા દિવસ આ
આચારપત્ર ટકે છે

[ચાલવા માટે છે]

માસ્તર પણ મારી નોકરી, શેઠ ?
હું ગરીમ આજ્ઞા માર્યો બહુ, શેઠ ?

[શેઠ જતા રહે છે]

" સ્વયંસેવક . માસ્તર સાહેબ, સમજ
નચો જમાનાને પનપાવવાના શેઠનાં તો
સ્વર્ણાં છે આ નરગી ને હજુ આજ્ઞા આ
વિશ્વામર્શ

માસ્તર (કરમરતા) પૂણ ભાઈ,
મારો ધર્મ, આચાર મારા પૂર્વજોનું પુણ્ય !
બધું પામીશ ?

સ્વયંસેવક એ પુણ્ય આડે આ યુ
ત્યારે તો મારે સત્ય મમતવ છે માસ્તર
સાહેબ, જમાનાને આજ્ઞા તો હવાશે ને
હતાશે મારો, તમે બધા નવસી ને હજુ સાથે
ભણશોને ?

છેકરગી . હા, હા અમે તો શેઠ
સાથે જ રહીએ ત્રીએ નમી તો અમારો
દોષ જ છે

સ્વયંસેવક સામારા, તમે જ દેશના ખરા
ઉદારશો છો બોલો મહાત્મા ગાંધીજીનો જન્મ
છેકરગી મહાત્મા ગાંધીજીનો જન્મ

ગમી તમારે બોલું ભજન ગવડાવોને
અમને

[બધા ભજનનો એકાદ કડી બોલે છે]

* મુળાઈની નીચાઈ દિનું દાઢરુલખા ભજવાયુ.

૯૨

વાદળી ગસ

આંરસ આલે ઓળી પૂરતી

ખાસ મહેલે કામરા બહુતી

મોતન મળિના ચોક સમારી

રાસ રમે રમણી

ગમનાડ ગણ મહા સચીને

તારાના સ્વસ્તિકે દઈને

ચક્ર સૂચ અકિત કરીને

રાસ રમે યેવા

જાંખા તારા મુખે મવકે

વાદળી ફરતી રારો ચેત્રે

વિજળી લખકે મરખા વચ્ચે

ગીતની લેલ લાગી

એરાવતના મર્જન થાએ

ઇન્દ્ર ધનુષ શો બાજુ તજાએ

સર રંગ અકિત ત્યાં થાએ

અરખો વેરાયે

નજાના વેલખ સો લૂટાયે

વાદળી નાએ દેખા બાદે

મોતીની થાજો વેરાયે

વરસા ને વરસે

ભગવત રામચન્દ્ર ભદ્રે

માનવતાના સચ્ચ આદર્શની ઉપામના કરતાં કરતાં જીવનનું સર્વસ્વ થનારી દુનિયાની ગણીગાંઠી વ્યક્તિઓમાં સ્થાન પામનાર અમેરિકન

કલે રા

અમેરિકાની એ

અમેરિકાના નવમજૂતના ઇતિહાસની આ વાત છે. એ નવી ભૂમિએ આગ્રાહીના મંદિરના ઉમંગ પર તગતના જ પગ મૂક્યા હતા. તેવામાં એક પ્રદેશ અમેરિકાના બાલ પ્રજાસત્તાકને ખજાણાવાળી મૂક્યું. અમેરિકામાં આંતરવિદ્યાર્થી આગ લખાઈ.

આ વિગ્રહ, માનવ ઇતિહાસની એક અગત્યની ઘટના પરથી ઉપસ્થિત થયો હતો. મુલામીની શક્તિ પ્રથા અમેરિકાને તેના સૌમ્યકાળના ઘડતરમાં ખૂબ જ મદદરૂપ થતી હતી પણ આ ત્રામદાયક પ્રથા અમેરિકાના મહાન પ્રમખ આદાહમ લોકિને ખૂબી, તેમની માનવતાની

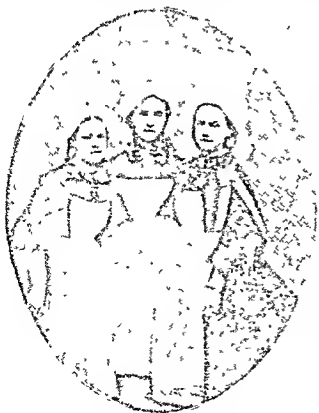
લાગણીએ આ અધોર પ્રથા સામે જાંઠ ઉઠાવ્યું અને મુલામી પર પ્રતિબંધ મૂકતા તેમના કરમાને મુલામીની પ્રથાના પાયા પર પોતાનો વૈભવ રચનાગાઓમાં કોધની લાગણી પ્રકટાવી.

અનેક નવમુલામીએ આ માનવતાની વેદી પર પોતાના બલિકાન આપ્યાં, તે પ્રમખ અમેરિકાની એક નાણુક સ્ત્રીએ ધવાએલા મનિદાની સેવાની અદ્ભૂત સેવા કરી હતી. અમેરિકાની એ 'લોરેન્સ નાઇન્ડીએસ' ની આ જીવનકથા છે.

* * *

પહાંનીયાના ઘોર રખુલેત્ર પર એક તરણ વેદનાની ચીસો પાડતો પડ્યો હતો. જે હાથેમાં ઘોડાકે સમય પર શાળાના પુસ્તકો લઈ જતો તેજ હાથે આજે હથિપાર ઉચ્છ્રી રહેવાને પાંચળા બન્યાં હતાં, તેના બન્ને હાથે ઇશ ધઈ હતી.

મેાતની વાટ જોતે તે ચીસો પાડતો હતો. બચવાતો એકે ઉપાય નહોતો. જીવન દોષકને શુદ્ધિતો અટકાવવાની એક માત્ર આશા હતી અને તે પણ કેટલી નીરાશાજનક ! તેના મનમાં હવે કે કદાચ તેની ચીસો દુરમતાના કોળી લઈ દરતા માણુઓનું ખ્યાન બેસે. જતાં પણ તે બચે તેમ

આંતરવિદ્યાર્થી વખતની પરિચારિકાઓ

હોમી દંધને શહીદ
રેડ કોસની સ્થાપક

બાઈન

ફોરેન્સ નાઇટગેલનો
પરિચય કરાવનાર :

શ્રી. રસિકલાલ એચ. ગાંધી

માનવતા માટે જીવન દોમનાર ફોરેસ બાઈન

નહોતું. જાતબોધી ખદ-
બહતી સરખાવની છરીઓ
તેના ધા પર પડે અને
તેમાંથી ધા જરૂર વકરે
એ તે જાણતો હતો. એ
વખતે ૧૮૬૨માં રેડકોસની
સ્થાપના થી થોડી યોગ્ય
જોઈ ન હતી.

આજનાં તેજે એક
માનવ શીરસ્તાને પોતાના
પર દગલો જોયો. તેની
કાળી આંખો અને આજ હોડમાંથી દગા
કરતી તેજે જોઈ, અને તેની જ માતાનો
હાથ તેના સરીર પર ફરતો હોય તેમ તેને
હસીબર બમ થયો. તરત જ તેજે આ
અંદાજને ઓળખી, એ હતી તેની જુની શિક્ષક
મીસ બાઈન-કમેરા બાઈન-રજીસ્ટ્રેશનના
પ્રત્યેક મૈનિકની તે હતી હતી.

* * *

આ નાનકડી લાગતી પણ પીઠ સ્ત્રી
ગાનવોએ સજ્જેશા યુદ્ધની વીડી બહુઓનો
આમનો કરતી હતી. અમેરિકન આંતર-
વિમલ વખતે કોઈપણ સ્ત્રી મોરચા પર જઈને
ધાયક ચમ્પેસાઓની સુશુભા કરવાની કંપના
પણ કરી શકતી નહોતી. 'સોમ પતિનો

સીકાર કરવા કરતી' સુવર્તીઓને દરરોજ
મોરચા પરથી ફર દડસંધી દેવામાં આવતી
અને પ્રકરકરી નમો મથકપરની હોસ્પીટલમાંથી
લાએ જ ચરકી શકતી. આ હોસ્પીટલોમાં
બહુ જ યોગ્ય ધાયક થયેલા મૈનિકો
આવી શકતા.

આવા પ્રતિકૂળ સંજોગો છતાં કમેરા
બાઈને હોમિત કરી અપવાદ્યુ. તેને કોઈ
સંસ્થાનું પીડાવવા નહોતું. કોઈ મનની
સરકારી લાગવગ નહોતી. સેનાપતિઓ, ડોક્ટરો,
મેનીટરી કમીશન, કૌર્ટર માર્શલ, અને
લસકરી ટ્રેનિંગના ફાઇવરોની સાથે પાસ માટે
જાતી જવગતી તે રજીસ્ટ્રેશન પર ધાયક થયેલા
મૈનિકો પાસે દોરી જતી. કેટલીક વખત તેને

ખીજી બીજોની મદદ મળતી તે કુટુંબીક વખત મિત્રો પણ આમા થતા હતા યુદ્ધ મામે ક્યાના જગમા તે હુકાવતી જ રહી

* * *

૧૮૨૧ ના નાતાલના દિવસે કોંગે બાટનગર જન્મ થયો હતો માનવતાના ભવ્ય આદર્શ માટે શરીર યનાગની મવત્સરીના દિવસે જન્મેલી આ બાળા એ ભવ્ય માનવધર્મા માધે મગજાવી શકાય એવી ગણી ગાડી વ્યક્તિઓમાની એક હતી એમ કહી શકાય એમરફ-મામાચુમેટમ પામે આવેલા એક ખેતરમા તેનો જન્મ થયો હતો અમે શિક્ષાના દેશબકનો અને ઈનિકાના કુટુંબની તે નખીરી હતી, ધર્મે ત યુગીન હતી હતા અધનક્ષણ નહોતી ચપલ, અને મગેનવુ હોવા હતા તે નગમાગ હતી અને તોષોના ધક્કાથી તે કોટની કડતી નહોતી નેજી નગી બાઓથી કડતી નાનપમથી તેના મોઢાબાઇઓએ તેને મન્ય ગાળાઓથી કષક ટુગ જ પ્રમગની તારીમ આપી હતી પોરુગગીમા તે પાવરધી બની હતી. તેનુ મનોનગ દદ દવુ પુર કડના પળ વધુ શુદ્ધિમત્ત અને ગીખગાહતિ તેના ચહેગ પ મદાય ચમકી નુંતી

તેના ગિતા એ ' ઇન્ડીપન ' ઈનિક હતો તેમની તરફથી ચાગમામા વરકરી પ્રમોનુ' જાન તેને મન્યુ દવુ મેન્ડ કોણ અને કન' રાન તેનુ તેને માગ જાન દવુ અમેગિગની દવક દુકડીને તે માન તેના નબર પગથી પીછાની રામની ખીજી બીજોની માફ તે વરમગી કુગમાનોપી પોતાને મુક્ત ગળી નહોતી કુમાવરામા આવેલા ચ્યે જ તે જતી અને ત્યાગી મોવ્ય પગાનો મેગવવા નારે તે રપડાની વરમગી અકમરો, અ. ઈનિક પ. પીમે પીમે તેને ચાગી રીને પીખાનના મ. નરા દવા અને મેગમા

પરથી તે પમાગ થતી હોય ત્યારે કુટુંબના સમાચારો અને મદેશાઓ મેગવવા તેની આમપાસ મર્વ વીટળાઇ જતા

* * *

આતંગવિચદની રફઆત થઇ ત્યે પાટનગરની પેન્ટ કચેરીમા કોંગ એક ગરુવ તરીકે કામ કરતી હતી હોરપીગ્લોમા પડેલા ધાયલ ઈનિકાની તે મુલાકાત લેતી અને તેમને પત્રો લખી આપતી, તેમની અમક્ષ શહેરના અખબારો વાગી મળગાવી દનારા બનેલા ઈનિકામા નવા પ્રાણુ તે રેડતી

પડી તો શુનગનની લગાઇ આવી એ લગાઇની ભવ કરતાથી કોંગેનુ ભવ્ય ભગાઇ આનુ હોરપીટલ અને મણુલેત્ર વચ્ચેના અતરથી વધતા જતા મણુપ્રમાણુની ભવ કરતા તેને મમગાઇ આધાગ્યુ રીતે ધાયલ થનાગ કેદીઓ ઓપરેશન ટેમન મુધી પજ પહેળી ન શકતા તે જોઇને તેનુ હવ્ય દ્રી ઉકણુ તેને યુદ્ધ મોરચા પગના કાર્યતા મદત્તની પ્રતીતિ થઇ

* * *

યુદ્ધમોરચા પર જવાનો કચેરાએ નિર્ણય કર્યો શરૂઆતમા એ નાનકડી મરચા ઓનુ તેને પીકમગ મન્યુ વોગરર અને મોરકશહિન ને એ જી મંરચાઓએ તેને માચ આપ્યો પણ આ મદદ પૂગની નહોતી રણુસેન પગ જવા અમાઉ તેજે ન્યુ ઈમેન્ડને પ્રચાગ કર્યો અને જોઇની મામમી મારે પ્રચાગ અને મગમન કયુ. પોતાના પેસા પળ વગર વિચાર્યો તે આ માનવધર્મ પાછળ ખચચ લાગી

મગન્યો ગાગી વખન તેની મામે થતા શકરી નમો તરફથી તેને હડે આવકાગ મગતો પળ કચેરાને ખચ હતી કે પેડીઝ એક દોમ કે મેનીટગી કપીચન પૂગના નદોના, જોગે ધીગ- અને ખનથી તેજે

પોતાનો માર્ગ મંજૂર બનાવ્યો. સરકારી વિરોધ છતાં લશ્કરી અમલદારોની મિત્ર-ચારીથી તે આગળ વધતી. પુનઃખરજંગની આગાહી આ અમલદારો તેની આગળ કરતા. 'તોપના ગોળા પાછળ ચાલુ.' એ એનો જીવનમંત્ર બન્યો અને ન્યારે ન્યારે જંગ વચ્ચે ધૂમતી કલેરાને ઐનિકા નેતા ત્યારે તેઓ તેને 'તોફાનના દૂત' તરીકે સંબોધતા.

ફેડરીકસબર્ગમાં રેડ્યુક્સ સૈન્ય સાથે કલેરા ગોળીઓના વરસાદ વચ્ચે રાફાહેનો ઓળખતી હતી ત્યારે એક ગોળીએ તેનો ગોરાક નાંધી-ચીરી નાંખ્યો હતો. એની ઓગમ ખાતે એક તરસ્યા સીપાહીને પાણી પાવા જતાં તેને પોનાના હાથમાં જ ગોળીથી વિધાતો તેણે નેચો હતો. આ ગોળીએ તેના હાથ પશુ ચીરી નાંખ્યો હતો. આ બનાવથી તેના હૃદયમાં પરોસો ફરી પા ફરી રજાઓ નહોતો. વાઇસરોસના યુદ્ધ પછીથી લાવજ ઐનિકાની અવદશા જોઇ તે રડી ઉઠી. તરત જ તે વૌશિંગ્ટન કોડી ગર્ષ અને સત્તાવાળાઓ પાસેથી 'ફેડરીકસબર્ગની મગજન મહેસાતેનો કબજો લેવાની પરવાનગી મેળવી અને રાફે-રના ફેડરલ અમલદારોની બીનઆવડત વિશે તપાસ કરવાની તેણે ફરજ પાડી.

અમેરિકામાં તેના જટલ જંદગીના હૃદય ધરાવનાર મહાન અખાલસ લોકોને કલેરા કવી મળી ચકી નહોતી. જે વખતે તે તેની મુજત કાતે ગઇ હતી પશુ રાજ્યના કામકાજ અને લશ્કરી અમલદારને કારણે તે નિરાશ બનીને પાછી ફરી હતી. પશુ લોકોને કલેરાના કામને પીઠાવ્યું હતું. પ્રેસીડન્ટ જોનફોન અધુરી મહેલી પોગળાને બોલે તેણે કલેરા પર નાંખ્યો અને ખોવાતા માણસો, કેદીઓ, અને રણસોના પર પડેલા હાનસે અગમ્ય ઐનિકા નાંધાવસિ તૈયાર કરવાનું ફરમાવવામાં

આવ્યું. યુદ્ધખતમ થતાં કલેરા ફેડીઓની ડાવણીના સોથી ભયંકર મચક એન્ડરોન નીલા ખાતે પહોંચી અને કેદીએ તૈયાર કરેલી નાગાવસિની મદદથી જેલરોના હાથે ધરતી માતાના પેટાળમાં પોદનારા એન્ડરોની કબરો સોધી કાઢી, આપુર કુટુંબીજનો અને ખોવાતા માણસોની શોધ માટે તેણે એક 'કોરરોગેન્સ' (પત્રમ્બવહાર) બુરો સ્થાપી.

યુદ્ધખત વર્જનીયામાં પુનઃ શાંતિ સ્થપાતાં બધાએ નીરાંતનો દમ ખેંચ્યો. યુદ્ધના આંતર મુકાબ અર્થાં હતાં અને જખ્મો પશુ રજાવા માંડ્યા. આવે સમયે કલેરાની જખ્મોએ જો કાષ ખીજ સ્વી હોત તો માનવતાની તેણે કલેલી સેવાથી સંતોષ માનિને બાણ્યે ખસી જત. પશુ કલેરા બાઈનના હૃદયમાં એક જુદી જ આજ જલતી હતી. તેને ખબર નહોતી કે જે વસ્તુ માટે તે સ્વપ્ન સેવી રહી હતી તેની અગવળ યુરોપના ઇશિયાપારના દેશમાં વેગવતી બની હતી. હેવી ફુનાન્ટનું માનવ સેવાનું સ્વપ્ન ત્યાં સકીય સ્વરૂપ લઇ રહ્યું હતું. ૧૯૧૪ માં જીનેવામાં આંતરરાષ્ટ્રીય રેડક્રોસની સ્થાપના પશુ થઇ સુખી હતી. ચીન, મેક્સિકો, અને અમેરિકા સિવાયના અધળા સરકારી શાષ્ટ્રોએ રેડક્રોસની તટસ્થતા સ્વગવવાનું વચન આપી તેમાં જોડાયા હતા. મારો વિચાર પદ્ધતિને કારણે અમેરિકાએ આ યોગ્યતા તિરકારી કાઢી હતી. પશુ અમેરિકન પ્રજા તેમજ અખાલસ રેડક્રોસની સ્થાપનાથી અગ્રાન હતા. ગોસ કલેરા ન્યારે યુરોપ ગઇ ત્યારે તેની પશુ આવી જ ફાજત હતી.

યુદ્ધના રાહતી ઝપટમાં ઝડપાયેલાઓની મુશ્કેલી કરવામાં કલેરાએ પોતાની સારીરિક દાક્ષત્યની પશુ પરવા કરી નહોતી એટલે સુદનો અત આવતાં આરામ અને શાંતિની

ગાંધીજી તેને એટલેની કોના પ્રસાદ એકાએક
અહીં પણ તેની કીર્તિ તેના અગાઉ પોતાની
ગઈ હતી અનેવામાં પડેલાં તમામ સુદમાં વચાચેલા
નિનિધાના દેશો આજ કાલના ઉદેશથી અપા-
યેની એક મંથા વિશે માહિતી આપવા એક
કોમિટી તેની મુલાકાતે આવી કયેગ આગળ
તેમની માનની ખૂબ જ હશે-મત બની અને
આત્મસાક્ષીય રેડક્રોસ દ્વારા પગ અમેરિકાની
અની મેળવી આપવાનું તેણે બીકે રૂઝુ

* * *
અને અનાનક રાજા-પુરીયાત વિગ્રહનો
લુનાર કાગી નીકળે મનાવતાના માદનું
આમણું મેગ માટે અહીં પણ જગત
નીવડુ અને રીઝ મિનો નાચે તેણે કુમ
રાઈ કરી હીધુ

મુદ્રામરેતે તોપની આગ નીચે નાત
સમુ તેણે નજરે નેધુ ત્યામી જર્મન
કોચ પગ ધમકાઈ તેણે ધાવન જર્મનની
સા કમ માહી રેગ પડીથી તે પેગમમા
નભગયેની રમની મુદ્રા કવામા ગકાઈ
ગોપ અને દયાની મર્તિમગી તે રુદ્રાનરે
પાછી કરી અને નાલના જગ્યામા દોમાયેના
મેળને મારી લેવાને તેણે કમગ મ્મી
અમેરિકન મિત્રે અને બેડનની ગ્રાડએમ લુઇ
પનેથી મળેના પગા વડે તેણે એક અજગ
નોમપયાગી અગુ ખાદ્યુ જેને આનગ્ગાવી
રકોનને અને પાગ ખ્યાન નહેતો ધર્મદા
કરામા ને માનની નહેતી કાગ કે તેની
ખાતી હતી કે આથી ચરેગો વેગા અને
પુનર્પટના ગયમા મુકારો આને મને દેક
માનુમા માટે ગોમ કામ તેણે ગાંધી કાદયુ તેણે
કાપક બની અને તેના કપા ગીરસ માટે
દોકરીઓ અને અંબોને રોગ આપી નહેના
મેકારે તેના કાગખાનમાથી નેજ મેળવવા
તરફ રુદ્રામરેતો અલની પુન ખીચ પામની
નેમે માળીનુ કામ લેગીઓ પગ દોગી
ત્યામી મ મી જવાનું તેણે ઉત્તર પામું

આડ કચેન પુછએ તેનો નદેગ મનાગ
કયો પેગમે તેનો આનાગ માન્યો અને
આગમને નદેગ મતલ પરિશ્રમથી તૂટેગ
કયાને લખને કવેરા માદેવતન પાડી રી
અમેરિકન રેડક્રોસની રીકાગની લડત તેની
ગઈ નેતી હતી

અમેરિકાના પ્રેમીકરો આન્યા અને ગઈ
પણ તેની વાતને બહુ જ કડો રીકાગ
મળ્યો, માન ગાડીરો તેને કાકક લાદ આપી
અને આખરે ૧૯૮૧ મા જેગ અ બેડને
કેગેના પવિન દોચોમા દયાની સરપા વિશે
તટચતા નાગવવાના કારણે પગ સડી કરી
ખત મોથો દયાની દેરી માટે ખરેખર આ
અદ્ભુત વિગય હતો અમેરિકન રેડક્રોસની
આપના યતા કયેગ તેની પ્રથમ પ્રમુખ બની
રેડક્રોસને ગગલગણથી સ્વતંત્ર બનાવવાની
તેની નીતિ આજે પણ અમેરિકાએ માન
નખી છે

ગયાગણુ ગિવાય અન્ય કોમોમા પગ
કયેગએ મારી એવા કરી હતી ૧૯૮૧ મા
મીલીગનના જગોમા ગમખવાગ આગ
લાગતા કયેગ મકટગતોની મદદે દોડી
મર્ક હતી રજમા મીમીમીની અને એ.દીઓમા
ગોગપુગ આવના તે નાની રીમરે લાઇ ત્યા
પરોચી ગઈ હતી આધુનિક ઇતિહાસની
દરેક મહાન આકૃત વેગાએ કયેગએ ક ઈકો
કધક લાગ ભજવ્યો હતો

* * *
ગીયાના જાગ અને તુર્કીના મુતનાને
કાયે મનાન પામનાગ કયેગને ખૂબ જ
માન્યાગ મળ્યા હતા પાગ ગયામા માન
એક રેડક્રોસ સુચ ગિવાય તે કધ જ
પદેગની નદિ..

૯૦ વર્ષની ઉમરે અમેરિકાની આ
પાની દેરીએ દેડ કોડો આજે તે અમગ
છે અમેરિકન રેડક્રોસ આજે પણ તેની

ઓ રાજહંસ ! પાંખ તહમારી કિલ્લોલો

(ગીત)

પાંખ તહમારી કિલ્લોલો.

ઓ રાજહંસ ! પાંખ તહમારી કિલ્લોલો.
એકલ પંથ પ્રવાસી પેલી, શ્રીમતભી માલ્યાઓ,
મિરિદ્યુગોને ઉર તમન્ના તેની સંગ જવા લખી ઢળી હો !
મૂકમુજ ઉર ખંસી એ બોલો,

ઓ રાજહંસ ! પાંખ તહમારી કિલ્લોલો.
ખરર, સરર વૃક્ષરાણ્યે, અણર ઉડી ચાલી,
દિગ દિગન્તના પડદાની કિનારી શકે એણે આ બાલી ?

કોઇ ખવાખ ખુદાઇને બોળે,
શું આ સૃષ્ટિ સકલ હિલોળે; ઓ રાજહંસ,
સન્ધ્યાના ધૂસરધોયો શું આ સ્વપ્ન ખુદખુદ કુદયો,
તારાકણીના ઓયમ ખુમખરનો-સાજ શું નવસખ નૃદયો ?
દિશા દિગન્ત આ શું દોલો,

ઓ રાજહંસ ! પાંખ તહમારી કિલ્લોલો.
ઉર-સાગરની વીથિ વીથિ ઉછળે તીન આ શી તમન્ના ?
પ્રાણુની પાંખે પ્રસરી કયાઈ, ઓયમ બીજે પ્રસન્ના ?

સાંભરે સ્વામીનો શું દોલો,
રાજહંસ ! પાંખ તહમારી કિલ્લોલો.
કારતી આ શું વેદના ઉરમાં ભળ્ય વસન્ત વસન્ત,
કિલ્કારી શી કાળજડે આ, દિવ્ય અનન્ત અનન્ત !
તાતનો તેજમૃત અમોલો,

ઓ રાજહંસ ! પાંખ તહમારી કિલ્લોલો.
નંદનવનના ભળ્ય આસાદની સાંભરે પેલી દોલો,
દેશાધ્યાત્મમિદમ્ સર્ગમ્—ત્યાં શું ઉર સંકોચે,
દેવલક્ષ્મી પેલાં બોલો,

ઓ રાજહંસ ! પાંખ તહમારી કિલ્લોલો !
ચાર દિવસનું ચાંદરણું આ જીવન હંડંહડં,
એને માદ અમૃતઓવારાનાં રસખિન્દુ શું ચુકું ?
પાર્થિવ શું પ્રજુની છુતિ તોલો,

ઓ રાજહંસ ! પાંખ તહમારી કિલ્લોલો.
શું હરે સ્થૂલ ! જંખું હું ફૂલ-ગદાઈ ભેધએ અમર એ ફૂલો,
પ્રલય પરાગ ઢોળે એની તેજ પાંખડીનો દિગ્મત જૂલો.

સોડદમ્ સુર ઉરની પાંખડી સોળે,
ઓ રાજહંસ ! પાંખ તહમારી કિલ્લોલો.

પ્રવૃત્તાં કુસુમાકર :

પાડોશી ધર્મ

શ્રી. નાગરદાસ ધ. પટેલ

‘સુમનજીને ! તમારી ખાંચણીપરાધ આ-
‘ચોને.’ અમારાં પાડોશી દેવકુંવરે કહ્યું.
‘અમારી ખાંચણી કામ આવે એવી
નથી.’ સુમને જવાબ આપ્યો.

એ શ્રીલક્ષ્મી દેવકુંવર ગઈ.

એના ગયા પછી મહેં સુમનેને જોવાની.
હું જાણતો હતો કે સુમને આપણે જવાબ
જણવનારો હતો એ વાત મહેને મની ન હતી.

‘સુમન ! આપણી ખાંચણી સાચી પૂરી
મઠ ? ’ એ પૂછ્યું.

‘તમને કોણે કહ્યું કે પૂરી મઠ ? ’
સુમને સામે સવાલ કર્યો.

‘કેમ હમણાં જ તેં દેવકુંવરને જવાબ
આપ્યો ને.’

‘એ એવા જવાબને કાયદે હતી. પહેલાં
એ હાઈ મઠ ત્યારે બરાબર સાદે ક્યાં વિના
આપી મઠ હતી અને એ ઘણી બેદરકાર છે
તેથી એને કેં આપવાનું મહેને મન નથી
થતું.’ સુમને ખુલાસો કર્યો.

‘પણ એટલા ખાતર આવે જવાબ
અપાય ! એને સમજાવીએ અને એક બેવાર
બતાવીએ તો એ સુધરે તેમજ બીજા વખત
બરાબર સાદે કરીને આપી આવ. આ રીતે
કેં ના કહેવાય ? ’

‘એ પણ કરી જોશું છતાં એનામાં
ફેર ન પડ્યો પછી શું થાય ! ’

વાત એમ હતી કે સામાન્ય રીતે ઘરની
વ્યવસ્થા બાબત હું કહી માયું મારતો ના
સુમન પોતાને થોડાં લાગે તેમ વ્યવસ્થા કે
સરમુખત્યાર હતી પણ જ્યારે મહારી ન
આગળ આવે પ્રકાર અને ત્યારે એને
અક્ષર કહેવાની મહારી હતી.

‘હોય, સૌ કેં સરખા હોય છે ! કોઈ
વહેલું સમજે કોઈ મોટું સમજે. બાકી આ રીતે
કોઈને ના પાડવામાં આપણી શોભા નથી.’

‘ત્યારે એ બગાડીને લાવે તેમાં
શોભા છે ? ’

‘એમ પણ નહિ. બધી ચીજ એાછી જ
બધની ઘેર હોય છે. પાડપાડોશી પાસેથી
અવારનવાર કોઈ ચીજ માગવી પણ પડે,
એ તો પાડોશીધર્મ છે.’

‘પણ તમારો પાડોશીધર્મ આપણી ચીજો
બગાડવા દેવાની પણ છૂટ આપે છે ? ’

‘એમ નહિ સુમન ! પાંચે આમણી
સરખી હોય છે ? કોઈથી બગડે પણ ખર્ચ.
આપણાથી નથી બગડતું ? આપણે ભાંગ-
ફેડ નથી કરતાં ? જરા મન મોટું રાખવું
જોઈએ અને આ રીતે માગવા આવે તેને
સાવ નન્નો વાસવો છોડી દેવો જોઈએ.
આપણે પાડોશી તરીકેની આપણી ફરજ
બજાવવી જોઈએ.’

‘તે આપણે ક્યાં નથી બજાવતાં ?
કોઈ સાલુમાંદું હોય, કોઈને અડીઓપડી
હોય, અડચણ સડચણ હોય ત્યારે આપણે
ક્યાં પાડોશી ધર્મ બજાવતાં નથી ? ચાર
ચાર રાતના ઉગ્ગમરા કરતાં આપણે પાછી

કુમર

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા
પ્રકાશન
અમદાવાદ

SHIKAKAI

INSIST ON SWASTIK SHIKAKAI
AND ACCEPT NO SUBSTITUTE

Product of SWASTIK OIL MILLS LTD. WADALA, BOMBAY

P.C.D. 1937

દબારો બાલુચીએ સ્વસ્તિકાની આ જાતના વાળ લાંબા અને રેશમ જેવા મુલાયમ અને સુંદર બનાવ્યા છે. આ બનાવડે કદી નીપળ નીચડે નથી. ઉપયોગની રીત-સ્વસ્તિકા શીકાઈ તમારા વાળ કુચ્છે અને સ્વસ્તિકાનું બાલુચી દેર એપણ વાપરો અને તમારા નીર્ણય વાળ કેવા સુંદર ને કાળા થોડા અપતમોળ પડે છે તે જુઓ

સ્વસ્તિક ઓઇલ મીલ્સ લીમીટેડ, વડલા, મુંબઈ. અ. નં. ૧૦

રાયચુરા કૃત પુસ્તકો

શુન્નરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્ય લયું લોક સાહિત્ય
બળવંત સમાજ સાહિત્ય પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ
સાહિત્ય રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

રનેહપૂર્ણા : (સચિત્ર)	રૂ. ૩-૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : મચિત્ર	" ૨-૦-૦
દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ : મચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ :	
[ખીજ આજ્ઞા] સચિત્ર	" ૧-૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	
[ખીજ આજ્ઞા] સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાસ મંદિર : [ખીજ આજ્ઞા] સચિત્ર	" ૧-૦-૦
કાઠિયાવાડી ડહા : [ખીજ આજ્ઞા] મચિત્ર	" ૧-૦-૦
રસિયાના રાસ : મચિત્ર	" ૧-૦-૦
વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
પારેવાં : (ખીજ આજ્ઞા)	" ૦-૬-૦
નવગીત :	" ૦-૬-૦
પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ સચિત્ર	" ૧-૪-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : મચિત્ર	" ૦-૧૨-૦
મહીપાળદેવ : સચિત્ર	" ૨-૮-૦
દાલચીવડાનો દાયરો : મચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : મચિત્ર	" ૧-૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : મચિત્ર	" ૧-૧૨-૦
સોરઠ રાણી : સચિત્ર	" ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસમસ્તી :	" ૨-૮-૦
મહારાજ (મચિત્ર)	" ૧-૮-૦
સંગીત લહરી :	" ૦-૮-૦

લખે

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

પ્રકાર છે. અત્યાર લગી આ પ્રકારના તારા હકની આડે હું આવ્યો નથી—

‘ત્યારે આપણે એમ કરીએ કે આગથી ચાર દિવસ લગી તમે કહો છો તે રીતે પાડેશીધર્મનો અમલ કરીએ અને જે કાંઈ પાડેશી ને કાંઈ ચીજ—વસ્તુ લેવા આવે તે તેને આપીએ અને ચાર દિવસ પછી આપણને એમ લાગે કે એ અખતરો સફળ થયો છે તો હંમેશને માટે એ વર્તાવ અહીં રાખવો.’

‘અને જે અફળ નિવડે તો, તારે તારી પદ્ધતિએ ધરકારભાર ચલાવવો અને તારી રીતે પાડેશીધર્મ પાળવો.’

‘કલુલ.’ સુમન બોલી હતી.

‘તો પછી આજથી જ એ યોજના અમલમાં મૂકીએ.’ મહેં સૂચના કરી.

‘હલે’ કહીને સુમને એને વધાવી લીધી.

અમે આ નિર્ણય પર આવ્યાં એવામાં જ અમારા સ્નેહી ભગવાનદાસ આવી પહોંચ્યા.

‘કેમ છો નટવરભાઈ ! મજામાં તો ખરાને ! આજે આપણે ત્યાં ફીકાની વરસ-ગાંઠ છે અને સતનારાયણની કથા રાખી છે તે તમને બેઠિને કહેવા આવ્યો.’

‘હલે.’ મહેં કહ્યું.

‘સુમન બહેન ! તમારે પણ આજે તો આવવાનું છે હો.’ એમણે આગ્રહ કરવા માંડ્યો.

‘પણ આપણે તો આજે જયુભાઈને ત્યાં લગનમાં જવાનું છે અને મુઆઝ બજાએ એટલે મોડું થાય.’ સુમને કહ્યું.

‘અરે ! એ તો હું જુલો જ ગયો હતો. ભગવાનદાસ ! તમારે ત્યાં આવવા હું તો તૈયાર હતો પણ આ લગનની વાત જ હું જુલો ગયેલો ! એમને ઘેર ન જઈએ તો સગા સગામાં ખોડું લાગે.’

‘હારનો. જયુભાઈને ઘેર તો તમારે

ગયા વિના છૂટકો નહિ.’ ભગવાનદાસ બોલ્યા, ‘હલે તમે ત્યાં જાવો. આપણો વહેવાર જુલો છે. હરકત નહિ પણ નટવરભાઈ ! તમારે ત્યાં આમોદાન છે ?’

‘આ રહ્યું.’ મહેં જવાબ આપ્યો.

‘અને રેકોર્ડો પણ હશે, એ બેઠે આપોને.’ ભગવાનદાસે માગણી કરી.

‘લ્યો લઈ જાવો. તમારે કામ ન આવે તોં એ શા ખપનાં છે !’ મહેં કહ્યું.

‘અને જેની તમારી પેટ્રોમેકસની બત્તી પણ આપજોને.’ ભગવાનદાસે ઉમેર્યું.

‘હારે હા ! એ પણ લઈ જાવો.’

‘તમારા ધાડીને એ લઈને મોકલોને.’ ભગવાનદાસે કહ્યું.

એ પણ ફીક. મહેં ધાડીને બોલાવ્યો અને ભગવાનદાસની સાથે એને ફોનોગ્રાફ, રેકોર્ડોની પેટી અને પેટ્રોમેકસ લઈને મોકલાવ્યો.

સુમન એ જોઈ રહી. મહેંને લાગ્યું કે એને કેં કહેવાનું મન થયું હતું પણ એ બોલી નહિ અને મહેં પણ કેં પૂછવાનું ઉચિત ધાણું નહિ.

ભગવાનદાસ ગયા એટલામાં અમારા બીજા સ્નેહી રામરાવ આવ્યા.

‘કેમ છો નટવરભાઈ ! તળિયત કરી કાચ આહે ?’

રામરાવ હતા દક્ષિણી પણ એમનો દાવો એવો હતો કે તેઓ ગુજરાતી બહુ સારું બોલી શકે છે. અચ્ચત, તેઓ ગુજરાતીને ગુજરાતી જ કહેતા અને એમાં અર્ધા ઉપરાંત મરાઠી શબ્દો ધુસાડતા.

‘ફીક છે.’ મહેં જવાબ આપ્યો, ‘કેમ કે અત્યારે કુરમ્મદ મળી ?’

‘એમ જ. તમારા પાસે અચ્ચત્તા આવેને, મીં ત્યાં કરિતા આવ્યો છે.’ રામરાવે કહ્યું.

‘ હા હે ! ખસ છે તો ખસ. ’ મહે
જવાબ આપ્યો.

મ્હારે ત્યાં કાળા આરસ પહાણનો મઝાનો
ખસ હતો અને એને બહુ જ સંભાળથી
સુમને ગળ્યો હતો.

‘ તરિ ઘા. અગદી એના ખાસ કામ
છે. ’ રામરાવે માગણી કરી.

રમેશભાંના કબાટમાંથી મહે ખસ લાગીને
રામરાવને આપ્યો અને કહ્યું : ‘ જરા ધ્યાન
ગાળીને વાપરજો. બીજા તાલુક છે. કામ થઇ
રહે કે તરત જ પાછો આવી જાવો. ’

‘ હો હો ! તુમી ખીલકુલ કાળજી કર
નકા, બીજા નકા, નિર્ધારિત રહો. ’ રામરાવે
જવાબ આપ્યો અને એ ખસ લઇને ગયા.

મ્હારી મોએ મો ટકા ખાત્રી હતી કે
સુમન ખસ ન જ આપત; જે એમને જે
નિર્ણય પર આવ્યાં તે નિર્ણય ન થયો
હોત તો.

અમે જાણીએ છીએ ત્યાં લગભગ જવાની
તેમણે કરવા માંડી. માંગના પાછા ફરનાં
મોડું થશે એમ તપ્પી સુમન બાબુવાળા
જ્યાબહેનને દુધ લેવાનું કહેવા અને કોઈ
આવે તો જવાબ આપવાનું જણાવવા મઠ.
જ્યાબહેનના વર મનુભાઈ ઘરમાં જ હતા,
એ તરત જ મ્હારી પાસે આવ્યા.

‘ અરે નસ્ટરબાઈ ! તમે તો આજે
બહાર જવાના છોને મ્હારે તો તમારા સંચાનું
કામ હતું. ’ મનુભાઈએ કહ્યું.

‘ કયા સંચાનું ? ’ મહે પૂછ્યું.

‘ મીવવાના સંચાનું. ’ એમણે જવાબ
આપ્યો. ‘ મ્હારે થોડુંક મીવવાનું હતું. ’

આ મનુભાઈને પણ શું કહેવું ? ગામમાં
દરજી ક્યાં મરી ગયા હતા કે મ્હારે એમને
ગાંત્રી આપવું ? એક વખત ના છુટકે એકાદ
જખીયો મારી આપેલો તેથી એ ફરીથી પાછા
કે કામ કરાવવા માગતા હતા.

‘ જુઓને લાઇ ! આ રહ્યો સંચો તમે
તમારે શીવી લો. ’ મહે કહ્યું. ‘ મને વખત
નાથી. ’

‘ તે તો હું જાણું છું. તમે બહાર ગયો
હું અહીં બેઠો બેઠો સંચો વાપરું એ ઠીક નહિ. ’

‘ ત્યારે તમને એમ ઠીક ન લાગતું હોય
તો સંચો તમારે ઘેર લઇ જાવ. ’ મહે
સૂચના કરી.

‘ એ ઠીક છે. ’ એમ કહીને મનુભાઈ
મ્હારા ઘાટી પાસે ઉપડાવીને સિવવાનો સંચો
પોતાને ઘેર લઇ ગયા.

આમ પેટ્રોમેકસ બતી, પ્રોપ્રેટર,
રેકાર્ડની પેટી, ખસ અને સિવવાનો મંચો
એક જ દિવસે મ્હારા પાડોશીઓ લઇ ગયા.
આ રીતે આપણી યીજે આપણા જ સંધ-
ધીઓના ઉપયોગમાં આવે એવાથી રૂક બીજી
શું ? મહેને એનાથી સંતોષ થયો.

આજ રીતે બીજે દિવસે મુંદરની શાહલી,
ધર્માગીટર, ટેબલનું ધડિયાળ અને બાબા-
ગાડી ગયાં.

મુંદરની બાટલી અને ટેબલનું ધડિયાળ
હમન લઈ ગયો. એની પરીક્ષા હતી એટલે
વહેલા ઉઠવા માટે એનામાંથી ધડિયાળની
જરૂર હતી. મુંદરની બાટલી એને ચોપડીઓના
પુદાં ચોટાડવા બેઠતી હતી.

ધર્માગીટર દયાબહેન લઇ ગયાં. એમનો
દિયર માંદો હતો અને એને તાવ આવતો
હતો તેથી.

બાબાગાડી કાશીપ્રદેન લઇ ગયાં, એમની
દિકરીની બેબી માટે. આઠેક દહાડા માટે
નવી ગાડી ક્યાં વસાવવા જાય ! આઠ દમ
દિવસમાં તો એમની દિકરી પાછી પોતાને
માથે જવાની હતી.

બીજે દિવસે શેક કરવાની કાચબી, જે
મોટાં તપેલાં, ચાલીનો હુમખો અને નિમરણી
ગયાં.

આવીનો હું મળો તો સુમને તરત મંગાવી
લીધો પણ એમાંની એક આવી ધનુસાઈના
તાળામાં ભરાઈ ગયેલી તે તૂટી ગઈ ત્યારે
નીકળી એટલે એ રીતે એક આવીના થડાકા

સાથે મળ્યો. ધનુસાઈની
આવી અંદર રહેલી તે
તાણુ વસાઈ ગયેલું તે
ઉઠાડવા એ અમારો
હુડો લઈ ગયેલા પણ
અમારી આવી ખગડી
અને એમને તો તાણુ
તોડવું પડ્યું. જે આવી
ભાગી રહી તે સુમનની
ટુંકના તાળાની આવી
હતી.

એથે દિવસે પણ
એજ રીતે એક મા-
લીઓ, 'મોડિયુ' અને
કેરમખોડ ગયાં.

આ રીતે ચાર
દિવસમાં સત્તર ચીત્રો
બહાર ગઈ તેમાંથી આ-
વીનો હુડો ઉપર જણા-
વ્યા મુજબ પાછો
આવ્યો. આખીની સોગ
ચીત્રો આવી ન હતી.

ચાર દિવસનો અ-
ખતરો પુરો થયો.
આટલો વખત સુમને
ધીરજ રાખી.

‘હવે તમારી એ
સોગ ચીત્રો સાથ

મની પાછી જોઈતી હોય તો બધાંને પેર
વટને લઈ આવો’ સુમને મને પ્રત્યક્ષ કરી.
‘આપણા લોકો લઈ જવાનું’ શીખ્યા છે
તેટલું રહ જવાનું નથી શીખ્યા.’

‘એ તો તું અન્યાય કરે છે. કાઠને કે
રોકાણુ હોય તેમાં વહેંચું મોડું થઈ પણ
નય.’ મહેં કહ્યું.

‘એમ પણ હશે, છતાં તમે જાતે જ
અનુભવ કરશો એટલે
ખાતી થશે. એક દિવ-
સને વાથે લઈ જનાર
ચાર દહોડે પણ પાછું
આપવા ન આવે એ
તે કેવું કહેવાય.’

‘દુનિયા આખીને
તે આપણે શી રીતે
નિયમિત કરવાનો હતો?’

પણ સુમનની સં-
ચના બાજબી હતી.
ભગવાનદાસની સત્ય-
નારાયણની કથા પુરી
થયે ચાર દિવસ થયા
હતા છતાં એમણે પેટો-
મેકસ બત્તી, પ્રામેદોન
અને રેકોડની પેટી
પાછાં મોકલાવ્યાં ન
હતાં એટલે સૌથી
પહેલો તો હું એમને
ત્યાં ગયો.

બારણામાં દાખલ
થતાં જ પ્રામેદોનનો
બેંસાસર અવાજ મ્હારે
કાને અથડાયો. ભગ-
વાનદાસનો દિકરો જે
દરમીયાની પ્રામેદોન
વગાડતો હતો.

‘આથો નટવરભાઈ! કેમ મંત્રામાં તો
ખરાને.’ ભગવાનદાસે આવકાર આપ્યો.
‘અત્યા મટું! વાલું બંધ કર અને નહુકાકાને
ત્યાં જાહેર તું અને ચંદુ આપી આવો.’

માંગણી

ઓ પરમ પ્રખુલ !
નિત નિત મારું આદરું.
નીલારખરમાં ભગમગ ભગતા
રાતે તારા કેવા !
તેમ જીવનમાં સદૃશુણ અગ્રજો;
કુઃખ સમવચાં એવા !
ઓ

શમા ગુણ વધુધાનો દેજો,
ઉઠા રતા ન જ ની;
પરસથે દિનકર રૂપ દેજો,
પુણ્ય પ્રભા સરિની.
ઓ

એક અહમતા નમાધીપની.
ન મ ન તા ઇ ત ર ની;
રસ ચાંદનીની બીતર પ્રવેતતા.
પ્રસન્નતા દિલની.
ઓ

હુગલ યુલિ બાજકે શું ઉચરે ?
કિરાટ રૂપ પ્રભુ તારે;
વાટે પાટે ખૂણે જોચરે,
ગીત તારે પોકારે.

ઓ પરમ પ્રખુલ !
નિતનિત મારું આદરું.

મોહિનીચંદ્ર

‘આથો નટવરભાઈ! કેમ મંત્રામાં તો
ખરાને.’ ભગવાનદાસે આવકાર આપ્યો.
‘અત્યા મટું! વાલું બંધ કર અને નહુકાકાને
ત્યાં જાહેર તું અને ચંદુ આપી આવો.’

ગટુએ વાણુ બંધ કર્યું અને રેકોર્ડો પેટીમાં મુકવા માંડી ત્યાં મ્હારી નગર એમના ઉપર પડી. બે ત્રણ રેકોર્ડોમાં તક પડી હતી. અને એકાદની કિનારી તૂટી ગઈ હતી.

‘આ છોકરાને ના ના કર્યું પણ નટવરલાઈ’! એ કે માને ! તમારી એકાદ રેકોર્ડ બગડી હશે તે માફ કરજો. અને પેલી બત્તીના ગોળો ઝૂટી ગયો છે. એકાએક કાકડો ફાટી ગયો અને ગોળો ઝૂટી ગયો.’

‘એ તો ફીક કરાવી લઈશું.’

ભગવાનદાએ બત્તી મ્હને જ વળગાડી. થોડા આવીને મ્હેં જોયું તો બત્તીના કાકડો ખત્રામ થયેલો, એળખ ઝૂટી ગયેલો અને અંદર મેશનો પાર નહિ. ખરમા બે કલાક માથાફાફ કરી ત્યારે બત્તી ટેકાણે આવી, કાકડોને એળખ તો નવા નાખ્યાં.

રેકોર્ડોની પેટી જોઈ તો ચાર રેકોર્ડોને ૧૩ પહેલી, બેતી કિનારી તૂટેલી ને ધણી બરી આપને સાદિયા જેવી થઈ ગયેલી.

એ જોઈને સુમનનો તો હાવ બગી ગયો.

‘આવા બેદરકાર માણસને આપણી ત્રીજ આપીને ઉત્ક્રા હેગન થવાનું !’ એણે કહ્યું. ‘ચોતાનું દોષ તો મંભાળીને વાપરે ને પામકું દોષ તેની મંભાળ જ નહિ.’

એનું કહેવું બરાબર હતું.

લેવા આવતી વખતે દરેક જણ ગરજ બતાવતું આવ્યું હતું પણ એ ગરજ સરી એટલે પાછું આવવાનું એમને યાદ જ આવતું ન હતું.

ગમગમને ત્યાં હું ખસ લેવા ગયો, પણ રામગવનો પતો ન હતો. એની બેરીએ તો મ્હને ઓળખ્યો નહિ, ત્રણેક ધક્કા માંખાં ત્યારે રામગવનો મેળાપ થયો.

‘આના કાચ માંડું નટવરલાઈ ! અંજો ગંભીર જાણી કે તમામ ખસ હતાંતૂત પડી ગયા ને અગદી બે ત્રણ થઈ ગયા. રામગવે કહ્યું.

અરેતારીતી ! આવો મુંદર આરમ-પહાણનો ખસ પડી ગયોને એના’ બે ટુકડા પણ થઈ ગયા ! અને તે પણ હું ખસ લેવા જતો છું ત્યારે કહે છે ! આ માણસને કહેવું પણ શું ? અને એ ખસ તો સુમન કોઈને આપતી નહિ હતી હતાં મ્હેં આ મૂર્ખને આપ્યો અને એણે તોડી નાખ્યો. હવે મ્હારે પણ સુમનને શો જવાબ દેવો ? આજ બેદરકાર માણસને કોઈ ચીજ વાપરવા અપાય ખરી ?

મનુલાઈ પામે સીવવાનો મૂંચો માગ્યો ત્યારે એમણે ખુલામો કર્યો કે કોય તૂટી ગઈ હતી અને બખિયો ખગાળ થઈ ગયો હતો, ઉપરના દોરો નીકળી જતા હતા.

મૂંચો થોડા લઈ આવીને કેટલીયે માથા-ફટકીને સમો કર્યો.

હાન પાસે ધડિયાળ ને મુંદરની બાટલી મળ્યા ત્યારે એણે કહ્યું કે મુંદરની બાટલી તો બેળીએ તોડાન કરતાં ભાગી નાખી હતી અને ધડિયાળની કમાન હટી ગઈ હતી. પરીક્ષા રૂપી કંઈશાની પીડને લીધે આ બેઉ ચીજો પાછી આવવાની એને ધૂર-મદ મળી નહતી.

ધડિયાળ લઈ આવ્યો અને ધડિયાળીને ત્યાં ફીક કરવા મોકલાવ્યું.

દયા બહેનને ત્યાંથી ચર્મીનીદા મંગાવ્યું તો તે તૂટી ગયેલું ને એનો પાગ નીકળી ગયેલો. પાસે ઉતારતાં ટેબલમાં અથકાડુ ને તૂટી ગયું એવો એમણે ખુલામો કર્યો.

આળાગાડી પાછી આવવાને હજી વાર હતી. શોક કરવાની કાયળીમાં એના મગ એકાદ કાણું પડ્યું હતું. કાયળી ભરીને બેદરકારીથી હાથથી દબો તેથી બેચાઈને કાણું પડેલું તથેવા આવ્યાં પણ એના તળિયા કાળા ગેરું હતા. બગબર અજવા-જેવા જ નહિ ને !

સોને માટે

તાકત-તાજગીથી ભરપૂર

લિજન તદાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સવ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડો

ખાસ સીઓ માટે

.....

....તનદુરસ્તી-તાકાતથી ભરપૂર

પ્રદર્શિ શેઠાનો અકસીર ઇલાજ

ઝંડુ અશોકારિષ્ટ

સીઓની નબળાઇમાં આબાદ અસર કરનાર

દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

સાચી શક્તિનો સંગ્રહ કરવા

ઝંડુની સુવર્ણભિત્રીત

મકરધ્વજ ગુટી

શાક્તની સર્વોત્તમ દવા

આજથી અજમાવવા માંડો

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લી૦ પા. જો. નં. ૫૫૨૩,
મુંબઈ નં. ૧૪.

મુંબઈની દુકાન : જુની બાટિયા મહાજન વાડી, કાલબાદેવી રોડ.

આયુર્વેદિક દવાઓનું સ્વીયમ આજેન મથાવો

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
બાળકોની જીવનદારી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી (૨૭૫૬)

બચ્ચાઓને યતા દરેક દરોને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂઝપુટ
બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનાર
બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. દીર્ઘત ૬મી ૧ ના આર આના.
વી. પી. પો. જુડું.

યેઘ એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી હીપો.

ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

કરોળીયા. આપણા રોજના વ્યવહારમાં
આવે છે, પણ તેના જીવન સંબંધી
આપણે કશુંજ જાણતા હોતા નથી તે

કરોળીયાનાં કાવતરાં

લેખક :

૨૧. બાનુમુખરામ નિર્ગુણરામ મહેતા.

કિંમત ૦-૬-૦

આ ગ્રંથમાં કરોળીઓ જોને કહેવા, જાત
જાતના કરોળીયા, કરોળીયાનો વ્યવહાર વગેરે
કરોળીયા સંબંધી જાણવાજ્ઞેગ માહિતી રસીક
બાપામાં આપેલી છે. માટે આજ્ઞેજ લખો.

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ.

દાવર પાસે, વડોદરા.

બચ્ચાને બગવાન અને નિરોગી રાખવા અરીજી ન આપશો, પરંતુ અરીજી વગરની
" રામુદ્ર મંથન ડાપની " (૨૭૨૨૬)

ભાવનગરી-બાબાગોળી

દર્મેશ પાલી. દીર્ઘત ૧૦૦ ગોળીની જા. ૧ ગાર આના. એકથી ગાર બાટલી સુધી પોષ્ટ્ર પાંચ
આના વડું. ગનાવતાર: યેઘ હુર્લેલદાસ નરેન્દ્રભદ્રાસ, ઠે. સી. પી. ટંકેશ, મુ'અમ નં. ૪
નરેન્દ્રભ ઓપધાસય

— સંતાત વિના સંપત્તિ નકાચી છે —

શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વંધ્યત્વ વિનાયક

[ખદિરાદિધૂત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દરો જેવાં છે, માત્રીક રુઝની અનિયમિતતા, જોડી ગરમી સોરી
વિકાર, કમુવાર, રતવાથી બગડતાં બચ્ચાં, પ્રદર, લોડીના, અધુરા માસે બાળકનો થનો
અન્ન, મગજીવણમાં તાવ, અશક્તિ, કેડો દુઃખનો, મર્જાશયનો સોને વિગેરે દરોને
મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છેડ હોય તે પાસવે છે અને મર્જાશયને મર્જાશય પોષ્ય બનાવે
છે. દીર્ઘત રતલ ૧ ના ૩ આના રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીઓ એક વી. પી. પો. જુડું.

યેઘ એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી હીપો-ભાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

નિસરણી સાજતાજી પાછી આવી.
ગાલિયો આવ્યો તેમાં બાળકોના પિશા-
મની વાસ આવતી હતી તે એને તડકે નાખ્યો.
થોડિયું તો માણુ રહ્યું પણ એના પાંગરા
ફટી ગયા હતા.

દેરમંજોડની એક પટ્ટી તૂટી ગઈ હતી,
એના ઉપર કોષ છોકરે ઉભુ રહ્યું હરો તેથી
બે તૂટી ગયેલી હોવી જોઈએ.

આઠ દિવસ પછી બાબાગારી લઈ
આવ્યો પણ એનાં બે પૈડાંના સળિયા નીકળી
ગયેલા એટલે બે પૈડાં નવાં નખાવવા પડ્યાં.

આર દિવસમાં આ રીતે જેટલી જેટલી
ચીજો આપી તે પાછી લાવતાં, સમી કરા-
વતાં ને તૂટી તે નવી વસાવતાં મ્હારી દેશન-
ગતિનો પાર ન રહ્યો.

પાડોશીધર્મની મ્હારી વ્યાખ્યા તો

બરાબર હતી પણ એનો અમલ કરવામાં
સાગસારના વિવેકની ખામી હતી એમ
મ્હને લાગ્યું.

‘જે માણસ આપણને બેદરકાર લાગે
તેને ખીજ વખત કોઈ ચીજ આપવી ન
જોઈએ.’ સુમને કહ્યું, ‘આ રીતે નથી
આપતાં તો એવાં માણસ આપણી પીઠ
પાછળ થોડે છે પણ તેની દરકાર કરવી
ન જોઈએ.’

‘તારો અનુભવ ખરો છે.’ મ્હેં
જણાવ્યું, ‘પાડોશીધર્મની તારી વ્યાખ્યા
તને મુબારક એમાં માથુ મારવાની મ્હારી
ધમ્મકાં નથી.’

અને તે પછી સુમનના ગૃહગાન્યમાં મ્હેં
માથું મારવાનું છોડી દીધું, એને થોડાં લાગે
તેમ કરવા એ સરમુખત્યાર હતી

૩૫ અને રસની માલા

કોણે ગુન્ય ગુન્ય એર, કુલમાલા !

કોણે ગુન્ય કુલવેલ,

પરોળ્યા હીરની એરે ?

કોણે રચી ગુન્ય દેહ, ૩૫ખાલા !

કોણે ગુન્ય રસવેલ,

પરોળ્યા એકજ એરે ?

નીસર્ગ-બાલકતણાં મુદ્દ હાસ્ય-કૂલો

કોણે ગુન્ય રજતસેરની ગુન્ય માલા ?

સોનદંડમાં રસિક બાવ રસી મધુરા

કોણે સજ અનુપ સર્જન જેવી માલા ?

જેણે રચી જગવેલ, કુલમાલા !

જેણે ગુન્ય જગવેલ

પરોળ્યા હીરની એરે,

તેણે રચી ગુન્ય દેહ, ૩૫ખાલા

તેણે ગુન્ય રસવેલ

પરોળ્યા એકજ એરે.

“સુહૃદ”

તે વિધવા હતી—એક બાલવિધવા. જેથી
તેની સહજ સુન્દર આકૃતિ હતી,
તેથી તેની મધુ-મનોહારી વાણી હતી.
તેણે હૃદય નવનીત સમુદ્ર કામળ, કલ્પના સમુદ્ર
સુકુમાર, સંગેશરમર જેવું સ્વચ્છ અને
જાલવીજલ જેવું પવિત્ર હતું. એમાં માધુરી
હતી, ભોળપણ હતું, સરલતા હતી.

માતા-પિતા સ્નેહથી તેને રેણુ કહેતા.

સ્નેહમયી માતાએ લાડપૂર્વક એને
પાળી હતી, પવિત્ર હૃદયે પિતાની ગૌરવ
તેણે જીવન હતું. પરંતુ, સમાજની કૂરતાને
કારણે દુરદર્શી પિતાને અદુરદર્શીતાના દારણ
અગ્નિમાં પોતાની લાડકી કન્યાની આકૃતિ
આપવી પડી હતી. પિતાએ જે દિવસે
પોતાની સ્નેહમયી કન્યાનું લગ્ન કર્યું હતું
તે દિવસે તેમના અંતસ્તત્ત્વમાંથી નિર્મળ
પીડાની ચિનગારી નીકળી પડી હતી; શન્ય
આંખોમાંથી વેદનાનાં બે આંસુ સરી પડ્યાં
હતાં, પરંતુ તે બાલદંપતીને જોઈને
પડોશની ઘૌડ અને વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ મરી પડતી
હતી અને કહેતી હતી કે “આ જોડી
વિધવાઓ પોતાના કુરસદના વખતે નિર્મોલ
કરી છે.” માતાનું હૃદય આ સાંભળીને
થનગની ઉઠતું. પરંતુ કોને ખબર હતી કે એ
આનંદમાં પણ વિધાવની જાયા તરવરી
રહી હતી.

જે દિવસે રેણુની માતાને વિતેહપુરથી
સમાચાર મળ્યા કે હિંદુકુલ ગર્ભ રાત્રિએ
કોણેરાની બિમારીમાં અવસાન પામ્યા છે તે
દિવસે સ્નેહધેલી માતા બાલ-વિધવા રેણુને
ગાદમાં લઈને વિધાવના આંસુમાં પોતાના
જ્ઞાનને રૂપાવવા લાગી. તે વખતે પડોશની

સ્ત્રીઓની ભીડ જમી હતી. “હાય ! રેણુ !
રેણુને શી ખબર કે તેના સુકુમાર લાંબી
ચૂડીઓ શા માટે તોડી નાખવામાં આવતી
હતી ? તેને શી ખબર કે તેણું, સૌભાગ્ય
ચિહ્ન ચાંદલો શા માટે તેના કપાળમાંથી
ભૂંસી નાખવામાં આવતો હતો ? તેને શી
ખબર કે તેની માતા પછાડ ખાઈને જમીન
પર સંસારવિહોણી બનીને અસ્તવ્યસ્ત રિશ્તિમાં
શા માટે પડી છે ?

કેટલાક દિવસ માટે રેણુને પોતાને
સાસરે જવું પડ્યું. યુવ શોકથી સંતપ્ત
બનેલી અભાગિની સાસુએ તેને ગાદમાં
લઈને તેણું સુખ ચૂમ્યું. કુટુંબની અન્ય
સ્ત્રીઓએ એના લથાટ પર બે બે આંસુ
સાંધ્યાં. સસરાએ તેના માથા પર સ્નેહબર્ષો
હાથ ફેરવ્યા; અને નાના દિવરે અપરિચિત
પરંતુ સૌન્દર્યની પ્રતિમા રેણુને પોતાના
હૃદયનું ચંદન બનાવી. રેણુ આજ અપરિચિત
સ્થાનમાં આવી હતી એ સાચું, પરંતુ તેને
અપરિચિત જેવું કંઈ લાગ્યું જ નહિ.

પરંતુ રેણુની માતા ક્યાં સુધી પોતાની
અભાગિની પુત્રીને પોતાની આંખોથી
દૂર રાખી શકે ? થોડાં માસ પછી રેણુ
પોતાના પિતાને ત્યાં આવી. તે દિવસે રહેણ
હૃદયમાં કોઈ અસાત વેદના નજીવ ધર્મ
આહ ! કેવી હતી એ વેદના !

x x x

વસંત રેણુને બાલકાળનો સદચર હતો.
તે તેણે પાડોશી હતો, બંને વચ્ચે ગાદ

મૈત્રી હતી, બંને વચ્ચે આંતરિક અનુરાગ હતો, અને બંને એક જ શાળાના વિદ્યાર્થી હતાં.

બાલવિધવા હોવા છતાંયે રેણુ પહેલાંની માફક વર્તનને મળતી, લેની સાથે રમતી, અને સાથે અભ્યાસ કરતી.

૨

જીવનને માટે જે આંધીનો વખત કહેવાય છે તે રેણુને માટે પણ આજે. એણે યૌવનના પગથારે પગ ચૂક્યો યુવાનોનો નરો. આખોની પલકો પર અર્ધ રહ્યો, દિવની મસ્તી ત્યજીત યધ. તે હેયું દાખીને યંચ નિસ્વાસ બરવા લાગી. આહ ! એ નિઃશ્વર ઉચ્છવામની વેદનામાં કેવું દર્દે ભયું હતું ? છતાંયે તેણે પોતાની જાનને સંભાળી-સંભાળવાની કેશિય કરી, પરંતુ એ દર્દે કાંઈ સાધારણ નહોતું.

એવામાં એક દિવસ રેણુના પિતા લેની આહોને પોતાની માથે લઇને આ સંસાર-માંથી મરણને માટે આત્મા ગયા. વિધવા માતા પર જાણે વજ પડ્યું. તે ધરમાં એકની ચટ્ટી હતી. નહિ, નહિ, લેની સાથે બાલ-વિધવા રેણુ પણ હતી, અને સાથે સાથે રેણુની આહ પણ હતી. વળાડસાથે યૌવનની ચડતી બરતીનું માફકપણું હતું.

વિધવા માતાની મંબાળ કેણુ લે ? હા, વસંત લેતા આંધુને મધ્યાહ્ન ભૂજવાની એટા કરતો. લેને માંત્રવ આપતો, કાંઈક ધીરજ બધાવતો અને ધરના કામકાજમાં થોડી મદાવના પણ આપતો. આથી તેના હૈયામાં શાંતિ પથરાતી. તે લેને સોંઠવરી આંખે બેઠતી અને કહેતી કે વસંત લેને પોતાનો જ પુત્ર હતો, નહીં તો કોઈ પાર-કરને લેની સંભાળ લેવાનું ક્યાંથી સૂઝે ? અમ છતાંયે માતાના હૃદયની સુકુપ્ત વેદના પોતાને માટે નહોતી, કારણ કે તે પોતાની

જીવનચાલનો સાંભો પન્થ વડાવી ચૂકી હતી. તે વેદના હતી રેણુ માટેની અને લેની દિવાની યૌવનરૂપી આંધીને માટે.

નવવિધવા માતાએ પોતાને માથરી, સંસાર તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવી 'અને લોકલગનનું સ્મરણ કરીને તેણે રેણુને સાવધ રહેવાનું સમજાવ્યું અને કહ્યું, " બેટા ! દુર્ભાગ્યે આપણો પીટો પકડ્યો છે; પરંતુ ધીરજ અને વિવેક એ આપણા હાથની વસ્તુ છે. હવેથી તું ગામમાં, પાડપાડોશીમાં આવી રીતે ખુલ્લે ઊગ ન જઈશ. લોકો કંઈ કંઈ વાતો કરશે, આંગણી ચીંધશે, અને સંસાર હસશે. "

" હું એવું કયુ કામ કરું છું કે મા..."

રેણુનું મુખ ઉતરી ગયું. લેની આંખમાં આંધ આવી ગયાં. તેનાથી વિશેષ કાંઈ બોલાયું નહિ.

" ના રે દીકરી ! તુ તો સમજદાર છે; પણ આ તો મ્હેં લેને સ્વાભાવિક રીતે જ કહ્યું છે "

તે દિવસથી રેણુનું બહાર આવવા જવાનું બંધ થયું.

તે પોતાના ધર કામમાં યુ યાચેલી રહેતી. માતાની સેવાચકરી કરતી, લેને ધીરજ આપતી અને આ બ્રામાથી થોડો ધણો વખત મળતો તો કાંઈ વાંચતી. વાંચવા તરફ લેની વૃત્તિ હતી; લેને વાંચવું ખૂબ ગમતું. ન્યારે તે વાંચવામાં તરફીય જાનતી ત્યારે લેના મનને આનંદ થતો-લેની મનકલિકા વિકસિત થતી. વસંત ગ્રામ્ય-પુસ્તકાલયમાંથી લેને પુસ્તકો લાવી આપતો અને ન્યાં લેને સમજાયું ન પડતી ત્યાં વસંત લેને મજાગવતો. રેણુ વસંતને પોતાનો જ માનતી અને કદાચિત વસંત રેણુને પોતાની સમજતો લેવું કારણ આજ હતું. વસંત રેણુને નહિ મળ્યો હોય તેવો ભાગ્યે જ કોઈ દિવસ થીતો; અને મંજેગ-

વગાત એવું બનતું ત્યારે તે દિવસે રેણુ બહારીએ ડાબી ગડી ત્હેની પ્રતીક્ષા કરતા મત્રિ વીતાવતી

એક દિવસ રેણુના આનંદ-અભિનય પર અકસ્માત્ પડેલ પડ્યો રેણુએ માતાના મુખે માલબધુ કે વસત ત્હેના પિતાની ગાથે મુનાઇ આ યો ગયો છે ત્હેના પિતાને ત્યાં મારી નોકરી મળી છે અને વસત પણ કદાચિત્ ત્યાં પોતાની ઉન્નતિ માધવાનો મારો યોગ પ્રાપ્ત કરશે

રેણુએ આ બધું માલબધુ સાંભળીને તે કાંઈ પણ ન બોલી-અને તે બોલે પણ શું ? પત્નિ ત્હેના હૃદયની અસાત વેદના પુકારી ગડી હતી કે “ વસત આદ્યો નિષ્કુર શા માટે બન્યો ? ત્હેણે જવાની બનત મરખીએ ન આપી મદને તે ગળ્યો પણ નહિ ! ”

પણ ત્હેનો ઉત્તર મધ્ય આપે ?

૩

નેત-નેતામા પાંચ વર્ષ વીતી ગયા

તે દરમિયાન, કેઈ કેઈ વાર વસતના પત્રો આવ્યા હતા રેણુએ કેઈ વાર ઉપેક્ષાથી તો મોઢ વાર સ્નેહપૂર્વક તે વાંચ્યા હતા પણ કદાચિ-એકવાર પણ-ઉત્તર નહોતો આવ્યો, પોતાના કુમાર-મમાચાર મરખા જે જણાવ્યા નહોતા, “ વસત મદને મળ્યા વિના શા માટે આ-યો ગયો ? ” એવું કદાચ ત્હેના મનમાં હતું-હતું અને એજ પ્રશ્ન ત્હેને વારે-વારે દુઃખિત બનાવતો, તે કદાચોના કદાચ મુઠ્ઠી વિચારમગ્ન બેઠી ગ્હેલી ત્હેનો અન્તરાત્મા પુકારી ઉઠતો, ત્હેના હૃદયના ધા તાજ બનતા, તે ગડી પડતી-કપા યુગી ગડ્યા કરતી ત્હેની કેને બનત ? ત્હેના આશ્ચર્ય પુરનાર એણે હતું ? કદાચ ઈશ્વર પણ તેમ કરવામાં અમમર્થ નીવડે

કેટલી મુશ્કેલીઓથી ત્હેણે એ વિચારો-

લાખા પાંચ વર્ષો-વીતાવ્યા હશે ? ત્હેની વેદનામાં કેણુ પ્રવેશ કરી શકે તેમ હતું ? કદાચ તે પોતે પણ ત્હેના પ્રવેશ કરવાનું સાહસ ન કરી શકત

x x x

એક દિવસ વસતને ઘેગથી મમાચાર આવ્યા કે ત્હેના પિતા, પોતાના પુત્ર તથા નવપરિણિતા પુત્રવધુની સાથે પોતાને વતન આવવાના છે અને તે દિવસ આવ્યો પણ ખરો-મૌ કેઈ પોતાને ઘેર આવી ગયા પાડપાડોશની મૌ સ્ત્રીઓ વસતની પત્નીને જોવા માટે ગઈ એ સ્ત્રીઓમાં રેણુની માતા હતી માતાએ રેણુને સાથે આવવા માટે કહ્યું હતું, પણ ત્હેણે હમવામાં ઉઘાવતા કહ્યું “ ના, માં આજ તું જ જોઈ આવ-મહારી ત્યાં શી જરૂર છે ? ” ત્હેની વાણીમાં વેદનાભરી હતી

માતાએ ત્હેની વેદનાભરી વાતો માલ-બળીને નિશ્વાસ નાખ્યો, પણ સામાજિક બંધન તો ફર રહ્યા, માતા વિચારવા લાગી- કે જે પોતે નહિ જાણ તો વસત શું કહેશે ? નહિ, “ મહારે તો જણુ જોઈએ ” તે એક નવી રેતમી માડી અને થોડા રૂપિયા લાંબને ગઈ

માએ આવીને કહ્યું “ આહા ! ૨૫ ૩૫ નીતરી રહ્યું છે ! જેવો વસત છે, તેવી જ-ત્હેને અનુરૂપ લક્ષીવદ્ પ્રાપ્ત થઈ છે ”

રેણુએ આ માલબધુ, પણ કાંઈ ઉત્તર આપ્યો નહિ

વસત લજવાતો લજવાતો એક દિવસ રેણુને ત્યાં આવ્યો, ત્હેણે ત્હેની માતાના અગ્નોને સ્પર્શ કરીને પ્રણામ કર્યા અને ત્હેની પાંચે બેઠીને ગત પાંચ વર્ષોમાં અનુભવેલ સુખદુઃખની ચર્ચા કરવા લાગ્યો વસત પોતાને ઘેર આવ્યો હતો તે કાંઈ રેણુથી ધુપ્પ રહ્યું નહોતું. ત્હેની વાતો પોતાના કાને પડતી હતી

તમારા વાળની સુંદરતા વધારો

સુગંધીદાર કોકોનટ હેર ઓઇલ.

તમારા વાળના શુભને તેમજ મજાને પોષણ આપે છે.
આ તેજ સુકા ખરમચડા અને અનાકપંક વાળને
સુવાળા બરાઉદાર અને ચકચકિત બતાવે છે. તેમાં
મધુર ખુશબો પણ છે. નાની તેમજ મોટી બાદશીઓમાં

ટોમકો સેલ્સ ડિપાર્ટમેન્ટ

પો. ઓ. બોક્ષ પરદ, મુંબઈ.

ધી તાતા ઓઈલ મીલ્સ કં. લી. તાતાપુરમ અને મુંબઈ.

BANISH
SUPERFLUOUS
HAIR

ગોંડ
DELICATELY
PERFUMED

બાદશા
ડીપીલે
પાઉડર

તમારી સુકામળ
ડીના રક્ષણ મા
તમ સામીત
ચૂક્યો છે

BADSHAH
DEMENTION POWDER

સી. ર
મ હા ન
ગ્રાન્ડ

C.C. MAHAJAN & Co, BOMBAY 2

મુંબઈ ન

શ્રીઓના દરદો ઉપર ચોકસા ઉપાય

શ્રી-રાહાગી

અમેદ પીત્ત દર્દો માટે
માર્યાદા વાપરવા માટે
નમુનું વાપરવા માટે

પ્રદર લોહીવા, રત્નદોષ-
વધત્વ, નબળાઈ, કમુખાપડ.

ગુજરાત આયુર્વેદિક કાર્મણી

વધુ માહિતી માટે પત્રવ્યવહાર કરો—

૪૪૬, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨

જના તે પોનાના ખ-
ડમાથી બહાર ન તી-
કળી કદાચ તે વિલાહનો
ચૂગાર સજી નહી હશે !

વસતે પૂછ્યું .
“ રેણુ કેમ જણાતી
નથી મા ! કયા છે
એ ? શું કરે છે ? ”

માતાએ ઉત્તરકતા-
પૂર્વક કહ્યું “ હશે,
કયાક ગાડી ઊકરી !
એને તો વાચવાનો રોગ
લાગુ પડ્યો છે તે તો
હ મેરાં મોપડીઓ વા-
ચ્યા જ કરે છે-તુ
આપી ગયો હતોને ?
એ ” વસત રેણુના
ખંડ તરફ ચાલ્યો.

વસતે હેના ઓ-
રડામા જઈને પાછળથી
હેની આંખો દાખી,
અને પોતે શુપશુપ બીભો
રણો હવે રેણુ શું
કરે ? હેના દેહમા
વિગુત્તરો પ્રવાહ ફેવાઈ
ગયો અગ પ્રત્યગમાં
રોમાચ થયો હેતુ
માન ઉતરી ગયું તે
મીડી ખીજથી બોની-
“ ગાડા ન બનો વસત !
હાય મુઝી દો ”

વસત ખિનખિન-
હમી પડ્યો, અને રેણુની
પામે બેસી ગયો તે
બોલ્યો “ કેમ રેણુ !
તુ મહાર પગ ચીડાઈ
છે શા માટે ? ”

વીરને

ઊઠને વીર ! ઉન્નતિ કાજ તુ,
આપણું અવનતિમાં આવાસ જો !
સખલ તુ વીર દુર્બલ દેશને
પ્રાણ, પ્રભાવ, પ્રકાશ જો !

જીવનભોધ ! તું અથ પલાણુને
જીવનજીવ જો બેલાય જો !
તારે મારમડે મૃત્યુ ભેટશે
દોને હેની લગીર ન પરવાય જો !

પૂણ્ય પ્રકોપ પગરણ પ્રાજ્ઞવતાં
ખેલ ખેવાડી રણખેલ જો !
ધરને ઉર અણુનના આદર્શને
ઉત્તમક કે કૃષ્ણતણા સંદેશ જો !

કોતરને વીર ! જીવન કંઈ
કર્મવાદ અને ઉદ્યમવાદ જો !
રણસ્મરણે શિવાજી રાખને
પૂણ્ય પ્રતાપ, પ્રતાપ જો !

વીર ! નોતરને ન નિરાશને
તુ ચે સર્વતણી છે આશ જો !
શુભ દુષ્ક ફેર ફિરસ્તા આશરો
સહને સાગર એમ તરાય જો !

વીર ! શાહીડ યજ્ઞ તુ સિધાવને
ઝણુ રહેલ નિવાર જો !
લડતાં, રણમાં પડતાં, ઊઠતા
આખર એમ વિજેતા થવાય જો !

તારે કાને તોરણિયાં બ્રહ્મવશું
જેમાં જીવનના આદેશ જો !
વીર ! વિજેતા થઇને તુ આવજો
જહેની વધાવી હરમાય જો !

વેણીલાઈ જમનાદાસ પુરોહિત

રેણુના અધગ-
દનવો પર લાલિમા
જાઈ રહી, પશુ તે કાઈ
બોની રાડી નહિ !
મૌનભાવે જ બેસી
રહી

વસંત ફરીથી બો-
લ્યો “ કેમ રેણુ !
મહાર પર ચીડાઈ છે
કે શું ? ”

આ વખતે રેણુના
ઓઝ પર હાસ્ય ફરક્યું
અને તે ધીમા સ્વરે
બોલી “ હું ચીડાઈ
શા માટે ? અને તેય
તહમારા પર ! ”

“ કેમ રેણુ ! ”
ઉતાવળા બની વસતે
પૂછ્યું, “ આમ બં-
ગમા શા માટે બોલે
છે ? ચીડાવુ તો મહારે
જોધમે કારણ કે કેટલાયે
કાગરો બખવા છતાયે
તહે કુરાગ સમાચાર
પણ લખ્યા નહિ તું તો
ખરેખર કઠોર હૃદયની
નીકળી... ”

હવે નારીકંઠમા
સાહમનો સચાર થયો
રેણુ બોની “ હું તો
કરેર છું જ વસત !
પ્રખુએ જ મહાર હૃદય
કરો બનાવ્યું છે તો
પછી હું કોમળ શી
રીતે બની શકું ? પગ તુ
તહમે જેને “ તહમારી ”

કહી તમારું હૃદય તો અત્યંત સુકુમાર છે ને ?”

વમત તે માબાળી વ્હો તહેને મગણુ થયુ કે રેણુનો ઉપાનંદ કાર્ત્ત માધાગણુ નરોનો. તે અત્યંત ખિન્ન બન્યો અને રેણુનો હાથ પોતાના હાથમા લઈતે બોલ્યો “રેણુ ! તુ કાલે તેમ કહે પશ્ચિમ જાણે છે કે મહારાજ ત્હાના પ્રત્યે પ્રેમનો રત્ન છે કે તે દિવસે તુ ત્હને મળી શકે નહોતો કાગણુ કે તુ મહારાજ ગમાચાજ નગાને દુખી થાત, અને ત્હારે એ દુખ મહારાજી ન બેઠું શકાત અત્યારે ત્હારે જે કાલ કહેતું હોય તે કહે, પગ્નુ હું પાછ પડી રીતે મહારાજી અન્યાયની માળિતી આપી રાહુ તેમ નથી.”

“હું સામિતી નથી માગતી, વમત ! અને તેની આવશ્યકતા પણ નથી” આટલું જોતી રેણુ સૌન બી વમન્ત પણ શાત થઈ બેસે તેનું હૃદય ભાવનાઓના આધાર-પ્રત્યાધારોથી અત્યવગ્રિય-વિચ્ચિત-બની ન્હુ હતું તે આજે પોતાની દ્રષ્ટિએ પોતાની જાતને નીચી કક્ષામા ઉતરી પડેલી માનતો હતો થોડી વારે નિસ્તબ્ધતાનો ભજ દગ્તા તોળે કહ્યું “રેણુ ! મહારાજી એક નર્તી પણ બે બૂન થઈ ગઈ છે અને તે મર્દ બૂને છે એ તુ જાણે છે પછી ત્હારી જુઝીને એ બુવોને માટે ત્હારી પામે ક્ષમા કેરી રીતે માગુ ? પણ પાછાગથી થયેલી બૂલ એ મહારાજી બન નથી રેણુ ! હું શું કરું ? તુ જાણે છે કે પિતાજીની આજ્ઞા”

જેઠની આખોમા નાગીસુનમ અભિમાન જગમગ જાયુ તે તોફાન ઉપર ધીમું હાથ રેનાવના બોની “કેમ બાગડોની માફક મહાશબ્દની વાતો દગ્તા મારી કે ? વમત !

“ત્હમને દોરિત શા માટે માનું ? જવા દો એ વાતોને હવે પ્રયુ ત્હમાની જુગન-જોડીને યુગયુગને માટે ઉવિત રાખે !”

રેણુના ટોક પર આજા હાસ્યની રેખા

તરી આવી અને તે ફરીથી બોલી “ત્હને હવે જગ જગ નહિ આપો ? માનુ શરીર હમણાથી માર રહેતું નથી હવે ધરતુ થોડું કામકાજ પણ બાકી પડયું છે અને ત્હમારે પણ થોડું થવું હશે.”

રેણુ ઉત્તરની અપેક્ષા ગમ્યા વિના ત્યાંથી હસતી હમતી બહાર આવી, વમન્ત પણ સાથે જ બહાર નીકળ્યો બન્નેના હૃદયમા જૂના જૂના ભાવ હતા એકમા વેદનાની સાથે ઉન્માદ હતો, ખીનમા વેદના અને ગ્વાનિ બને હતા

વમન્ત બહાર આવીને બોલ્યો, “મા ! એક દિવસ માટે રેણુને મહારાજે ધેર નહિ આવવા દો ?”

માએ હમીને કહ્યું “એક દિવસ માટે કેમ ? રેણુ ત્હારી જ્ઞેન છે લઈ જાએને !”

૪

રેણુ વમન્તને હમતી-મળતી નથી પણ તહેને ત્યાં ગય-આવે છે વમન્તની નવ પગિણીતા પત્ની માધવી સાથે તહેને ગા મૈત્રી બધાઈ છે રેણુ અત્યંત હેતુપૂર્વક તેના શયુમાગ મળવે છે-એક જ નહિ, પરંતુ અનેક રીતે-જૂની જૂની રીતે, અને આજે થોડી કાંડીને તહેના રૂપ-ભાવણને વારે-વારે નિહાળે છે, તહેના અધરે રૂપ-કરીને કહે છે “ભાભી ! આજે ત્હાર કેતુ રૂપ ખિર્દ જાંચુ છે !-સાક્ષાત્ત રૂપની પ્રતિમા છે તુ ભાભી !”

માધવી રેણુના ગાત્ર પર ધીમી થપાટ મારતા બોલી ઉઠતી “જ્ઞેન ! ત્હમે જ ક્યા મહારાજી ઉતરો તેવા છે ! ત્હમાગ રૂપ આગમ હું તે ની વિનંતમા ?”

આ ઉત્તર માલજીને રેણુના ઉત્પમાર્થ દીર્ઘ નિસ્વાસ નીકળી પડે છે અને તરત ઉન્માદો સાથે ઉત્પ બેઠતી વેદાનુ દઈ ! એ દર્દ કેતુ છે, તે તે નથી જાણતી, કદાચ વમન્ત પણ નહીં જાણતો હોય

[૧] જુદા જુદા દેશોમાં સ્ત્રીઓનો દરજ્જો અને અધિકાર

નિયાના જુદા જુદા દેશોમાં પ્રચલિત કાનૂનો અને પ્રથા અનુસાર સ્ત્રીઓનો દરજ્જો અને અધિકાર સા છે એ પ્રથા પર રાષ્ટ્રસંઘની (League of Nations) સભાઓમાં આવેલી ઠીક ઠીક ચર્ચા થવા પામી છે, એમ રાષ્ટ્રસંઘના સભાધારો આપની પાશ્વિક પત્રિકા ઉપરથી જાણાય છે.

આ પ્રશ્નની ચર્ચા કરનારી સૌથી પ્રથમ કમીટીએ એવી બલામણુ કરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો કે, આ ઘણાજ મદત્તના અને દીર્ઘદિનિ જરૂરી આત્મશક્તિ પ્રદાન કરવાની સર્વસાદી આસ્પાસ કરવા માટે નિષ્ણાતોની એક નાની સમિતિ રાષ્ટ્રસંઘની કાઉન્સિલે નીમવી એવું.

સ્ત્રીઓના દરજ્જાનો પ્રશ્ન સૌથી પ્રથમ બે વર્ષ પહેલાં રાષ્ટ્રસંઘની એસેમ્બલીમાં ચર્ચા થતો આલ્ફ્રેડાઈન બિલીનીસ, ક્યુબા હુમ્બીનીસ રીપબ્લીક, હૈતી, હોન્ડુરાસ મેસોકો, પનામા, પેરુ અને ઉગ્વાય એ દશ દેશોમાં પ્રતિનિધિમંડળની સહી હેઠળ મોકલવામાં આવેલી અરજીને પરિણામે એ ચર્ચા પ્રત્યે બહેર પ્રભુત્વ ધ્યાન ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં બેચાવા પામ્યું હતું કર. કે ૧૯૩૩ના ટીસમ્બરમાં મળેલી પાન અમેરિકન કુનીયનની સભામાં ચર્ચાવા સમાન અધિકારના કહેવાલા મોન્ડીનીડો કરારને બધા દેશોના કાનૂન મુજબ પુરૂષો અને સ્ત્રીઓના વર્તન માટેના યોગ્ય પાવા રૂપે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા.

૧૯૩૫ની એસેમ્બલીએ મોન્ડીનીડો કરારને મંજૂર કર્યાં નહિ ખરી વાત તો એ હતી કે આ વિષય પર આતરરાષ્ટ્રીય ધોરણનો સ્વીકાર કરવો એ કાંઈ સ્વયં વસ્તુસ્થિતિનો સામનો કરવાનો યોગ્ય માર્ગ નથી કારણ કે ઘણા દેશોમાં સ્ત્રીઓનો કાયદાને અંગેનો તેમજ રાજકીય દરજ્જો પુરૂષો કરતા ઘણાજ પ્રતિરૂપ છે છતાં એસેમ્બલીએ આ પ્રશ્નમાં રસ લીધો છે અને રાષ્ટ્રસંઘની રક્ષા હોય એવા અને સલા ન હોય એવા દેશોની સરકારો પાસેથી તેઓના દેશમાં આવનાર સભ્યોમાં શ્રી

પરિસ્થિતિ પ્રવર્તે છે તેની માહિતી મગાવવાનો નિર્ણય કરવામાં આવેલો વળી, આતરરાષ્ટ્રીય મદિયા સંસ્થાઓને કાંઈ નિવેદનો કે રજૂવાતો કરવા માગતી હોય તો તેમ કરવા દેવાની પણ સગવડ કરી આપવામાં આવી સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્નેને અસર કરતી રેલની હાવતાના પ્રશ્ન પર નિવેદન કરવાની આતરરાષ્ટ્રીય મંજૂર સરનાને વિનંતિ કરવામાં આવી અને એ સંસ્થાએ ૧૯૩૬ના જુન માસમાં મળેલી સામાન્ય પરિષદમાં એ પ્રશ્નની આ દિશાએ વિચારણા કરવાનું કાર્ય સીકાર્યું છે.

એથી, જ્યારે આ વર્ષે એસેમ્બલીની બેઠક મળી ત્યારે તેની સમક્ષ એસેમ્બલીની વિનંતિને પરિણામે જુ. ૧ જુલા દેશોની સરકારોએ મોકલેલી માહિતીઓના સંપ્રાપ્ત્ય નિવેદનો રજૂ થયા હતા રાષ્ટ્રસંઘની સભા ભેગ નીચેની સરકારોએ નિવેદન મોકલ્યા હતા યુનીયન ઓફ સાઉથ આફ્રિકા ઓસ્ટ્રેલીયા બેલ્જિયમ બ્રાઝિલ ચુનાઇટેડ કીંગડમ બેલ્ગેરિયા ચીન કોલમ્બીયા હોન્ડુરાસીયા, ડેનમાર્ક ઇટાલિયન ઇસ્ટીનીયા ફીનલેન્ડ હંગેરી, આઇસલેન્ડ દિલ લેટવીયા મોનાકો નીધરલેન્ડ ન્યુઝીલેન્ડ નેરવે પેલાડ (ડાન્ડી) રુમાનીયા સ્વીડન સ્વીટ્ઝરલેન્ડ ટુર્કી યુગોસ્લાવિયા ચુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાએ પણ આ નિયમ ઉપર સર્વસાદી હેવાવ એસેમ્બલી પર મોકલેલો હતો સ્ત્રીઓની નીચે જણાવેલી આતરરાષ્ટ્રીય સરના આએ પણ નિવેદનો મોકલેલા છે ઇન્ટર નેશનલ એસાઇનસ ઓફ વીમેન ફોર સક્સેસ એન્ડ ઇક્વલ સીમિલિટીય વર્કડેસ યંગ વીમેન્સ ટ્રિબિયન એસોસીએશન સેન્ટ્રલ એન્ડ સોશીયલ એન્ડ પોલી ટીકલ એસાઇનસ ઇન્ટરનેશનલ કાઉન્સિલ ઓફ વિમેન ઇક્વલ રાઇટ્સ ઇન્ટરનેશનલ ઇન્ટર નેશનલ યુનિયન ઓફ ફેમીલી વીમેન્સ લીગ વીમેન્સ કન્સ્ટીટ્યુટ કમીટી ઓન નેશનાલીટી અને ઇન્ટર નેશનલ ફ્રેન્ડશીપ ઓફ બીઝનેસ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ વિમેન

આ પ્રશ્ન પર એવેન્ગેન્ડીમાં ચર્ચા ચાલે તે વેળાએ વક્તા તરીકે સ્વીડીશ પ્રતિનિધિમંડળવર્ગમાં મોસ કરસીન હેડક્વૌન્ટીનની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. સરકારોએ અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓએ મોકલેલા નિવેદનોમાંની માહિતીનું તેમણે તેમના પ્રારંભિક બાષણમાં ઘણું જ રસિક સાર દોહન કર્યું હતું જે માહિતીઓ પૂરી પાડવામાં આવી હતી તે ૩૮ દેશો સાથે સંબંધ ધરાવતી હતી અને તેના પરથી નીચેની દલીલો સ્પષ્ટ થતી હતી

(૧) દર દેશોમાં સ્ત્રીઓને તેઓના પોતાના જ દેશાવતા અધિકારની સમાનતા અપવામાં આવે છે ત્યારે વીસ દેશો એવો ઇન્કાર કરે છે આઠ દેશોએ કાંઈ જ માહિતી આપી નથી.

(૨) ષોવાસ દેશોમાં સ્ત્રીઓને પુરોણા જેવા જ પાર્લામેન્ટરી ચુરણોમાં મત અપવામાં અને પારલામેન્ટની ચુરણોમાં ઉમેદવારી કરવાના અધિકારો છે અને ૧૪ દેશોમાં એવો ઇન્કાર કરવામાં આવ્યો છે જે પૈકીના નવ યુરોપીય દેશો છે.

(૩) ૨૬ દેશોમાં સ્ત્રીઓને સ્થાનિક સરકારમાં સમાન ધોરણે મતાધિકાર તેમજ ઉમેદવારી કરવાનો અધિકાર છે સાત દેશોએ એવો ઇન્કાર કર્યો છે જેમાં ચાર યુરોપીય દેશો છે જે દેશો તરફથી કાંઈ પણ માહિતી મળી નથી

(૪) પરિશિત સ્ત્રીઓને પોતાના વસવાટના સ્થાન (હુમાસાઇલ) ની વસંતી કરવાનો સમાન અધિકાર માત્ર ચાર દેશોએ આપ્યો છે ૨૪ દેશોએ એવો ઇન્કાર કર્યો છે દર દેશોએ કાંઈ માહિતી આપી નથી

(૫) સાત દેશોમાં પરિશિત સ્ત્રીઓને તેઓના બાળકોના વાલીપદનો અધિકાર છે વીસ દેશો એ અધિકાર સ્ત્રીઓને આપતા નથી અગત્યવાર દેશોએ કાંઈ પણ માહિતી આપી નથી

(૬) સ્ત્રીઓના કામ કરવાના અધિકારના પ્રશ્નનો જવાબ આપતી માહિતી ઉપર ૨૧ આપવાનું ઘણું ટૂંકા માંડ્યું પડ્યું હતું છતાં એમ જણાય છે કે આટલે માત્ર દેશો પરિશિત કે અપરિશિત સ્ત્રીને દરેક રાષ્ટ્રમાં દેશાવતાની પ્રત્યેક એ છે ૧૬ દેશોમાં જુની જુની બાળકોમાં અકુશો મૂકવામાં આવેલા છે ત્યારે

દરેકમાં આ અધિકારો ઇન્કાર કરવામાં આવેલા છે ચાર દેશોએ કાંઈ માહિતી આપી નથી

(૭) મિલકત, આવક અને કમાણી સહી ધર્મ ૨૪ દેશોમાં સ્ત્રીઓને સમાન અધિકારો અપવામાં આવેલા છે ત્યારે દર દેશોએ એવો ઇન્કાર કર્યો છે. ચાર દેશોમાંથી એમાં વિશેષ કાંઈ જ માહિતી અપાઈ નથી

આ અને ચર્ચા દરમ્યાન ઉપસ્થિત યજ્ઞેની બીજી વિગતો પર પડેલી સમિતિની ત્રણ બેઠકોમાં ચર્ચા થઈ હતી ચર્ચા ઉપરથી એમનું સ્પષ્ટ થતું હતું કે કાયદા અને નાગરિક જીવન હેઠળ પુરોણા અને સ્ત્રીઓ મહિ સમાન વર્તવનો સિદ્ધાંત લાગુ પાડવાનો પ્રશ્ન એ માત્ર સ્ત્રીઓને જ કે સ્ત્રીઓના ખાસ મહત્ત્વને જ સ્પર્શતો પ્રશ્ન નથી ફેર્ય પ્રતિનિધિએ જણાવ્યું હતું તેમ એ પ્રશ્ન તો માનવતાના વિશાળ પ્રશ્નો પૈકીનો એક બન્યો છે અને તેથી રાષ્ટ્રસંઘના સદ્ય માટે એવો સ્પષ્ટ દાવો ઉઠાવો થતો હતો જેથી સંસ્થાનના પ્રતિનિધિ પોતે આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂનના હઠા અભ્યારી છે તેમણે જણાવ્યું હતું કે જલ્દી ચિંતાની સર્વ બાળકોમાં સ્ત્રીઓ અને પુરોણા પ્રત્યે સમાન વર્તવની જરૂરનો સ્વીકાર કરાવવા તરફ સામાન્ય હિતચાલ કરવી એ અર્વાચીન સામાજિક વિકાસનું લક્ષ્ય છે. સામાજિક જીવનના વિકાસનું બરાબર પ્રતિબિંબ ને કાયદાએ પાડવું હોય તો તેણે આ ચળવળના બળ અને લક્ષ્યનો વિચાર કરવો જ રહ્યો કેટલાક પ્રતિનિધિઓએ, તેઓની સત્કારો તેઓના કાપડામાં, સામાજિક વિકાસમાં અને સામાજિક ભવસ્થામાં આ અર્વાચીન તત્વને લક્ષમાં લઈ રહી છે એની વિગતો પરી પાડી હતી

સ્ત્રીઓનો દરજ્જો સુધારવા માટેની આ ચળવળને રાષ્ટ્રસંઘે લક્ષમાં લેવી જોઈએ અને એની કેટલીક જવાબદારી તેને શીરે છે એ સ્પષ્ટ જણાવ્યું હતું. તે છતાં રાષ્ટ્ર પગલા લેવા જોઈએ તેનો નિર્ણય કરવા સકય અને તે માટે ઘણું પૂરતી માહિતી મળી શકી નથી. એટલે આ પ્રશ્નને પદ્ધતિસર અભ્યાસ કરવા મટે રાષ્ટ્રસંઘે નિમ્ણાનોની એક નાની સમિતિ નીમવાની ભલામણ કરવાનો એવો અગ્રીએ નિર્ણય કર્યો છે આ સમિતિ બંને બંધિના સંજોગોની બનેલી દોષી બેઠકે બંધ

જુદા દેશોમાં કાયદા અને રૂઢી મુજબ સ્ત્રીઓને દરજ્જે રોા છે તેના અભ્યાસનું હોજર પણ આ સમિતિએ નક્કી કરવું જોઈએ ઇન્ટર નેશનલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ ફોર ધી યુનીફિકેશન ઓફ પ્રાઇવેટ લેા જેવી જુની નદી સંસ્થાઓ પાસે તેણે પોતપોતાના હોત્રોમાં માદિની મજાવરી જોઈએ અને આત્મ શાષ્ટ્રીય મદિલા સંસ્થાઓની સાથે મજાવ કરવાની તેમજ આ અમલના કાર્યમાં તેઓને સહકાર મેળવવાની તેને સત્તા હોવી જોઈએ

આ સમિતિના કામ માટે જરૂરી ખર્ચ કરવાનો અદાજ પણ એસેમ્બલીએ પસાર કર્યો છે અને ૧૯૩૬ ના ન્યુયાર્કની આખરે ઇન્ડસ્ટ્રીલ યુનિયન અધિવેશન બ્યારે મળ્યો ત્યારે આ સમિતિની રચના વિષે વિચારણા થાય એ પણ

[૨] પ્રાંતિક સ્ત્રી પરિષદો

અખિલ હિન્દ મદિવા પરિષદ સાથે જોડાયેલી પ્રાંતિક સંસ્થાઓ તરફથી મળા માસમાં અને ચાલુ માસમાં પ્રાંતિક પરિષદે દેશના જુદા જુદા ભાગમાં ભરવામાં આવી હતી આ સર્વ પરિષદોના દેવાલ વાચતા સ્ત્રીજનતાના સર્વ હિતેચ્છુઓને અતિ સતોષ અને આનંદ થશે એવો અમારો અભિપ્રાય છે પ્રત્યેક પ્રાંતમાં સિદ્ધિત સ્ત્રીઓના નગરિત બહુ મોટા પ્રમાણમાં અને તરાથી આવવી નય છે ચાળીસ પચાસ વાં પૂરે ને સુધારકોએ સ્ત્રીઓના પ્રશ્નોને ઉકેલ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો તે સુધારકો અને દેશદિતેચ્છુઓના શુભ પ્રયત્નોના ફળ કામમાં જોવામાં આવે છે સ્ત્રીઓ પોતાના હજ, સમાજમાં પોતાનું સ્થાન, સ્ત્રી-જીવનના પ્રશ્નો થા ઉકેલના માગ, સમાજ પ્રત્યે સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય સમાજના અનિષ્ટ અને અન્યાયો ધોરનથી સ્ત્રીઓને વેડવા મક્તા કષ્ટો, તે દૂર કરવાના માગ-વગેરેનું ચિન્તાન કરે છે, તે વિશે વિચારવિનિમય કરે છે અને કાયદાની મદદથી તેમાં નેટરો લાભ મળી શકે તે મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે

સ્ત્રીઓની સર્વ પરિષદોમાં સદુશી વિશેષ આનંદની વાત એ છે કે એમનામાં કોમી દહિની સ રૂઢી ગેરદાજરી છે પ્રત્યેક કોમની અને પૃથક પૃથક ધર્મની સત્રારીઓ સમસ્ત સ્ત્રીજનતા સર્વસામાન્ય પ્રશ્ન વિશે વિચાર અને ચર્ચા કરે છે આ

સકય સાથે છે

આ પ્રયત્ન પર એસેમ્બલીએ લીધેલા પગલાનું પરિણામ જે રીતે અગત્યનું રહેશે એક સીધી રીતે અને ધીલુ આડકતરી રીતે કાયદા અને રૂઢી હેઠળ સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો તરફ થતા વર્તવના થયા વિશાળ હોત્રમાં પદ્ધતિસર અવસા કરવાનો પ્રયત્ન જ પ્રયત્ન નિષ્ફાળોતોની આ સમિતિના કાયદી થશે એના પરિણામો આ રીતે હરેક દેશમાં, સામાજિક કાયદા અને કાનૂનમાં રસ લેતા લોકો અને સારકારને તો ધણી જ કામતી માદિની પૂરી પાડશે. આડકતરી રીતે આથી સામાજિક બંધનસામાં સુધારણા કરવા માટે હરેક દેશમાં પીરજ અને દિ મતથી કાયદે કરી રહેવા કોકોને બારે હટસાદ પણ આવશે

સર્વ ચર્ચામાં કોમી માગ ભોલા કોમી હકો કોમી દહિ કોઈ પણ સ્પષ્ટ જોવામાં આવવી જ નથી અમદાવાદમાં મહેત્રી પ્રાંતિક સ્ત્રી પરિષદે પસાર કરેલા અનેક કસોવોમાં એક કસોવ નીચે મુજબનો હતો આ પરિષદને એવો અધિપ્રાય છે કે સત્ત અને વારસા સબધીના કાયદા જુદી જુદી રાષ્ટ્રોને મટે જુદા જુદા ન હોવા જોઈએ અને સામાજિક દિતના એ હોત્રમાં કોમી ભેદભાવને સ્થાન હોતુ ન જોઈએ આ કોષ સક્ષમાં રાખીને હિન્દુ મુસલમાન પારસી, ખ્રિસ્તી વગેરે કોમોના સભ, અને વારસા બાબતના જુદા જુદા કાયદા દૂર કરી અખિલ હિન્દમાં સો પુરૂષ બંનેના બધકિત અને સમહિતુ દિત, આર્થિક અને સામાજિક ત્રવા ત્રવ તથા સામાજિક જીવનના ઉચ્ચ આદર્શો સક્ષમાં રાખી સભ અને વારસા સબધી સર્વ સામાન્ય કાયદા ઘડાવા જોઈએ " પુરૂષોની કોઈ પણ પરિપત્ત્યા આરી વાવના દર્શવેતો કસોવ અમારા વાચવામાં હજ આગો નથી

સામાજિક કેળવળીવિષયક અને કામદાર તથા કસીયર વર્ગને સત્તા કસોવો આખા દેશમાં બધી સીપરિષદોમાં લગભગ એક જ પ્રકારના થયેલા જોવામાં આવે છે આ ઉપરાથી રપટ બજાય છે કે સમસ્ત વારસતરની સ્ત્રીઓ દેશોત્રતિને લગતા પ્રશ્નો લગભગ એક જ સર્વસામાન્ય દહિધી જુદી

૭. આ પ્રકારની એકતા એ આપણા દેશના ઉચ્ચત્તમ સચિત્ર માટે આશાસ્પદ ચિહ્ન ગણાય.

શ્રીઓની પરિષદોમાં પસાર કરવામાં આવેલા ઠરાવો ધણે મોટે ભાગે અવદાર દૃષ્ટિથી પરવામાં આવેલા જણાય છે. એથી એક વાત સ્પષ્ટ સાબીત થાય છે કે શ્રીઓ સ્વભાવથી ભાવનાશીલ અને લાગણીપ્રધાન હોવા છતાં લોકકલ્યાણના પ્રશ્નો આવે ત્યાં વિચારરહીત અને બચદાદ્ બની રહે છે અને પુરોવાની કેટલીક પરિષદોની માફક તેમના ઠરાવો કેવળ તરંગમય અને દયાદિ કિલ્લા બાંધનારા નથી હોતા. આપણા પ્રાન્તોમાં સત્ત્વચતુર્વિધમાં શ્રી સમાસદોની સંખ્યા વધારે થાય અને સત્ત્વચતુર્વિધનો મોટો દિરસો તેમને સોંપવામાં આવે તો દેશની ઉત્તતિ ત્વરિત પ્રતિષ્ઠા થાય એ નિઃસંશય છે.

લગભગ બધા પ્રાન્તોમાં લઘુવિશ્વેશ્વરી આવશ્યકતા શ્રી પરિષદોએ સ્વીકારી છે અને તે માટે માધદાની જરૂર હોવાનો મત દર્શાવ્યો છે. લઘુ-જનની અન્યાયી રિપતિના કષ્ટો મોટે ભાગે શ્રીઓને જોગવવા પડતાં હોવાથી તેમની તરફથી આ માગણી રજૂ કરવામાં આવે એ બહુ જ સ્વાભાવિક છે અને એવા કાયદાની આવશ્યકતા એ બહુ મહત્વની સાબીતી છે.

સંતતિનિયમનની આવશ્યકતા અને તેના ઉપાયો માટે પાપુ લગભગ બધી પરિષદોમાં શ્રીઓને એક મત લેવામાં આવે છે. અનાદાય અને મોટી સંખ્યામાં સંતાનો, ઉપરાષ્ટ્રપરી પ્રસૂતિનાં કષ્ટો શરીરની ઉત્તરોત્તર નિર્માલ્યતા, બાળકો ઉછેરવાની જાનજ અને જીવમત, આ બધું શ્રીઓને-ધણે બાળે અનિચ્છાએ વેડાડું પડતું હોવાથી આ બાબતમાં શ્રીઓનો મત જ વજનદાર ગણાવે જોઈએ.

આમ સમાનેતરિના લગભગ બધા પ્રશ્નો શ્રીજનને સ્પર્શ કરનારા હોય શ્રીઓ જ તેમનો જોર ધરાવેલ્ય રીતે લાવી રાકે એ સ્પષ્ટ છે. પુરોવાએ સ્વાધીન, દુઃખન અને સત્તાના બચથી, શ્રીઓના કલ્યાણનો દૃષ્ટિએ મોટો રોજ કરી રહેલા સમાજના નિયમો, રિવાજો અને રૂઢિઓ એકપક્ષી છે અને તે ન્યાયી અને કલ્યાણકારક

ધોરણ ઉપર રચવાનો સંભવ શ્રીની અવશ્યાસક્તિ અને વિચાર સક્તિ ઉપર જ રહેલો છે.

અમદાવાદમાં ૧૩મી નવેમ્બરે પ્રાન્તિક શ્રી પરિષદ ભરવામાં આવી હતી. વડોદરામાં શ્રી કલ્યાણની અનેક સંસ્થાઓમાં મૂલ્ય યજ્ઞ સંગિત સેવા કરનાર શ્રી જયવતીબેન દેસાઈ પ્રમુખસ્થાને હતાં આ પરિષદોમાં રાજરજવાડાની શ્રીઓ, લખપત્રી શ્રી કાણીઓ અને શ્રીમંત સત્તાદીઓ પ્રમુખ હોય છે એવા આચાર આદ્યોને આ પરિષદના પ્રમુખની પસંદગી થી સંજળ ઉત્તર મળી રહે છે. શ્રી જયવતીબેન મધ્યમ વર્ણનાં સત્તાદી છે અને સાફ સરળ શુદ્ધ જીવન માળા રક્તિ અને સમય અનુસાર શ્રી-ઉત્તરિના કાર્યમાં સારો સક્રિય ભાગ લઈ રાકે અને એ રીતે દેશોત્તરિના કાર્યમાં શ્રી કેટલા દિરસો આપી રાકે તેના માર્ગદર્શનનું બ્યાખ્યાન હતું.

પરિષદમાં કરેલા ઠરાવો ચાર . વિશાખમાં બહેનશામાં આગળ દતા:-(૧) સામાજિક ઠરાવો (૨) કામદાર વર્ગ સંબંધી ઠરાવો (૩) સામાન્ય ઠરાવો અને (૪) કેળવણી વિષયક ઠરાવોમાં સરકા કાયદામાં થી બી હાલે રજૂ કરેલા સુધારાને ટેકો આપનારો ઠરાવ, આર્થિકબંનના કાયદામાં રહેલી અપૂર્વતા બતાવી નેના આત્મજ્ઞાતીય લગ્નનો કાયદો યદવાનો ઠરાવ, લગ્ન અને વારસાની બાબતમાં સર્વ હોમને મોટે એકસરખા કાયદા કરવાનો ઠરાવ, જન્મ અને મરણની નોંધણીની માફક લગ્નની નોંધણી ફરજિયાત કરવાનો ઠરાવ, અનેક પત્ની કરવાનો રિવાજ કાયદાથી બંધ કરવાનો ઠરાવ, શ્રીઓને પોતાની મરજ વિરૂદ્ધ મોટે સંલેગોમાં, પતિને કબજે સોંપવાની ફરજ પાડતો કાયદો રદ કરવાનો ઠરાવ, વિવાદનું જોર વિસ્તારવાનો અને કબાલિકા તથા વરવિકા અરકાવવાનો ઠરાવ, સ્વદેશીની બાવના સર્વત્ર સ્વીકારવાનો અને પરિષદની કાર્યવાહક સમિતિના સભ્યોને માટે સ્વદેશી પોષાક ફરજિયાત રાખવાનો ઠરાવ, શ્રીઓને આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય માટે ઉલ્લેખ વર્ગો કાઢવાનો ઠરાવ, સંતતિનિયમનના જ્ઞાનન પ્રચારનો અને ખાસ કરીને મનુષ્ય વર્ગ અને મરીત વર્ગોના લગ્નમાં 'બર્થ કન્ટ્રોલ કિલેન્ડર' કાઢવાનો ઠરાવ ફરજ પડેલો અને આવે મોટે દોરણથી શ્રી-ઓના બચાવ ને રક્ષણાર્થે 'રેકલુડેમ' અંગત

શ્રમે વધાડવાનો કામ, અને દરિજનડાઈમાં તથા મહાનિષેધના કાર્યમાં સક્રિય સદાય આપવાનો કામ એ મુખ્ય હતો. આ કાર્યોના સમર્થનમાં ને ને સન્નારીઓએ પોતાના વિચાર જણાવ્યા તે બહુ સચોટ રીતે, દાખલાદીથી સાથે અને પૂરેપૂરી સ્પષ્ટતાથી રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા સીઓની સામાજિક વિદ્યાનાઓએ હુન્નમાં પૂરે સાક્ષાત્કાર જેમને થયો હોય તેઓ જ આ વિશેના વિચાર ખરેખરી લાગણીપૂર્વક અને અનુભવપૂર્વક રજૂ કરી શકે એ આ કાર્યોની રજૂઆત કરનાર સન્નારીઓના બાળ્યનોથી સ્પષ્ટ થતું હતું સમાજમાં ફેલાયતી કુદરિઓ દૂર કરવાનો કામ રજૂ કરતા શ્રી, ઇન્દુમતી દિવાને જણાવ્યું કે - ‘સાજકીય ગુલામીના કારણે તપાસવા જતા પછી આપણી સામાજિક કુદરિઓ જ તેના મૂળમાં લાગ્યા વિના રહેશે નહિ. ” ને કેળવણી અને મુદ્રણ આપણને થયેલા લાગે છે તે માત્ર ઉપલા યોગ્ય વર્ગમાં જ છે પ્રભને મોટી ભાગ તો હજી રહેલોના બાળનથી જકડાયેલો અને અજ્ઞાન છે. ”

સતતનિયમન વિશેનો કામ રજૂ કરને શ્રી આપણા અકોથરીઓએ બહુ જ લાગણીપૂર્વક અને દાખલાદીથી સાથે સચોટ લાખણ ક્યું હતું તેમનો મુખ્ય વિશેષ સતતનિયમન માટેની ડેવેલોપી નહેરાત સામે હતો. “ ને દવાઓની નહેરાત કરવામાં આવે છે તે જેમાં નહિ મજૂ મહરમાં નાખી દેવાને લાયક હોય છે મરતુ સક-ટમાં આવી પડેલી સીઓ, કુખના આરેરામાં પેટ પાટા બાંધીને પછી અજ્ઞાનતા અને ભોળાપણમાં આની નુકસાનકારક દવાઓના આધારે શોધે છે જ ફેસલાવવાથી કુમળો ઘસડાઈ ગયેલી બાળાઓને રક્ષણ આપી સુનાઈ દેવામાં માટે અબળાશ્રમ સ્થાપવાનો કામ રજૂ કરના લેક્ષી તનુમતી સ્ત્રીનું ભાઈએ જણાવ્યું કે - ‘અનીલિને માર્ગે ઘસડાઈ ગયેલી સીઓની બામતમાં જ્યાં જ્યાં તથાસ કરવામાં આવી છે, ત્યાં ત્યાં એણે જણાવ્યું છે કે તે પોતે વિવરા અને પરાધીન હોઈ અનિચ્છાએ કુમળો ઘસડાઈ ગઈ હોય છે અને એકવાર એ કીચકમાં પડ્યા પછી તેમાંથી નીકળવાની પ્રબળ ઇચ્છા હોવા છતાં તે અનિ મુરકેલ કાર્ય છે એવી કુશાગ્રી સીઓના છવન બચાવવા માટે ઠેરઠેર અબળાશ્રમ કાલેવાની આપગ્યકતા છે. ”

કામદાર વર્ગોના દિન માટેના કાર્યોમાં થત કામ કરતા ખાનગી નોકરીના સબધમાં નીચે મુજબ કામ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો - ધર-કામ કરતા ખાનગી નોકરીને મટે કમને નિયમિત સમય, પગારનું નિશ્ચિત ધોરણ અને સગવડ, કામની બચસ્યા, અને તેમની પ્રતિ સહકારીઓને તથા સ્વમાન સચવય તેવું વર્તન હોવા જોઈએ અને તેમનો એ વાજબી હક તેમને પ્રાપ્ત થાય તે માટે તેમના સંગઠિત અને બચરિયત મડગો સ્થાપની જરૂર છે એવો આ પરિષદનો અભિ પ્રાય છે એ દિશામાં બચરિયત કાર્ય કરવાની તથા ધરકામના નોકરી રાખનારાની મનોદૃષ્ટિમાં ફેરફાર કરવા માટે પ્રચારકાર્ય અને સમજૂતી કરવાની પરિષદના સરોને આ પરિષદ આમદ પૂર્વક બલામણ કરે છે, આ પ્રકારનો કામ અઘાષિ પધ્ત કેઈ પરિષદમાં રજૂ થયેલો અમારી જણના નથી ખાનગી ધરકામના નોકરી પ્રત્યેની ‘રોડે ની જોઈકમી, ગુલામી જેવી મજૂરી, સહાનુભૂતિ અને વિવેક તથા સ્વમાન જાળવવાની બાવનાનો અમાર, અનિચ્છિત પગાર વગેરે ત્રાસ મૂકે મોટે સહન કરનાર આ નોકરવર્ગની સ્થિતિ મુદ્રણવાનો આ કામ બહુ આજકારણિક છે આ કામ શ્રી ટહેમીના મામલે રજૂ કરતા પુરોષના દેશોના નોકરીના હક સગવડ, તેમની પ્રત્યેની વર્તણૂક પગારના તથા રત્ન અને આરામના ધોરણે વિશે લાખુ વિવેચન ક્યું હતું. આ કામની અર્થ જરા ગરમાગરમ થઈ હતી અને સમાજમાં સ્થળે સ્થળેથી ‘રોડે’ ના બચાવમાં અને નોકરીના સીબન, અનિચ્છિત અને બેદર-કારીથી થત કામ તેમને હાથે થતો બગાડ વગેરે અનેક ફરિયાદો રજૂ કરતા વિશેથી સૂર સમજાતા હતા છેવટે સર્વાનુભવે કામ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો એ સમયે વિશેથી પેઠાર ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો તે મૂડીવાદીઓના મજૂર પ્રત્યેના, જમીનદારોના કિસાન પ્રત્યેના, અધિકારીના તા ખાતા નોકર પ્રત્યેના વડીલના સગીર પ્રત્યેના અને સાજકર્તા અચર સત્તાધારી વર્ગના સ્વતંત્રતા મામતા પ્રબળન પ્રત્યેના વિશેષ એવાજ વિશેષ હતો એ જ પ્રકારના માનસનું પ્રદર્શન જણાવતું હતું

સામાન્ય કાર્યોમાં બિખારીઓને માટે ઉલોગ-ચૂદ સ્થાપી તેમનો ત્રાસ દૂર કરવાનો તથા અપજ

અગમ્ય બિખારીઓ મઠિ વ્યવસ્થા કરવાનો કસાવ, ત્રીજ વર્ગમાં મુસાફરી કરતી સ્ત્રીઓ મઠિ જુદી ટીકીટ ઓફિસો (ખસ કરીને જવાને સ્થળે), અને સ્ટેશને જવા આવવાના જુદાં ઇસ્તાખ, તથા સી મીટીંગ ઇન્સ્પેક્ટરો રાખવાનો કસાવ, ધારાસભામાં ચૂંટાયના સ્ત્રીપ્રતિનિધીઓને અભિનન્દન આવવાનો અને તેમને સી ઉત્તરિના કાર્ય ખાતેના આવરચક કાયદ કરાવનામાં આવેલાની કરવાની વીનતીનો કસાવ, સ્પેન અને ચિનના વિદ્યક્રમા વર્તાવવામાં આવતો ત્રાસ અને ખૂતામશી પ્રત્યે વિરોધનો કસાવ અને વિશ્વરાગિત સ્થાપનાના સર્વ પ્રયાસોને અભિનન્દન અને અનુમોદન આવવાના કસાવ મુખ્ય હતો. ધારાસભામાં ચૂંટાયના સ્ત્રી પ્રતિનિધીઓ ખાખવનો કસાવ રજુ કરતા સી મનોરમા ચીનુ ગાઘએ જણાવ્યું કે — “ આવણો દેશ આજે પોતાને અનુકૂળ રાજ્યધારણ ધરાવો પ્રવલ્ન કરી રહ્યો છે તેવે સમયે ધારાસભામાં સ્ત્રીપ્રતિનિધીઓ હોવાથી કોઇપણ જાતના અપુરુષ કે ભલિ ધર્મના ભેદવિનાના સર્વને સમાન હકો આપણને મળશે એવી આશા રાખીએ તે વધારે પડતું ન જણાય.”

કેળવણીવિષયક કસોતમાં મફત અને ફરજીયાત કેળવણીનો કસાવ, પ્રાથમિક શાળાઓમાં બાળકો ખુલ્લું જુગ અવસાસ કરીને છોડી દે છે તે અટકાવવાનો કસાવ, પ્રાથમિક શાળાઓમાં હરતકલા અને ક્રીડાના શિક્ષણનો વ્યવસ્થાનો કસાવ, મોડી ઉમરના સ્ત્રીપુરુષો માટેના શિક્ષણવર્ગોનો કસાવ, સ્ત્રીઓની શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં આરોગ્યસાસ, અને છવનવિજ્ઞાન (બાઈનેટ) તથા આવરચક

ભૌતિક વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ ફરજીયાત રાખવાનો કસાવ હિંદુસ્થાની ભાષાનું શિક્ષણ દરેક શાળામાં હાખલ કરવાનો કસાવ અને સી નાયીબાઈ ઠાકરસી મહિલા નિલધીક અને સ્ત્રી બીજ વ્યવસ્થા અને શિક્ષણના કાર્યમાં સફળ અને ઉપયોગી પ્રયોગ કરતી શિક્ષણ સંસ્થાઓને મજૂર કરવાનો કસાવ એ મુખ્ય હતા.

અમદાવાદ માં મનેરી આ પરિવર્તોના કસોતમાં વિશેષતા એ હતી કે જલ્દેર સરકારોને તથા સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓને તેમજ સરકારને નિનિ વિ કરવા ઉપરાંત પરિવર્તના સહયોગે સક્રિય કાર્ય કરવાની ભલામણ દરેક કસોતમાં કરવામાં આવી હતી. અમદવાદમાં મહનિવેધના કાર્યમાં એ પરિવર્તના સહયોગે ઉપર અને ઉત્સાહભરે ભેદાવાનો ખાસ આયોજ કરવામાં આવ્યો હતો અને એ માટેનું કાર્ય સોંપવાની માગણી અનેના મજૂર મહાજનને પરિવર્ત વરફથી કરવામાં આવી હતી.

આ પ્રમાણે શિક્ષિત સ્ત્રીઓમાં ભગતિના સ્પષ્ટ ચિન્હો જણાય છે અને જો કે એમનું કાર્યક્ષેત્ર હાલ તો સહેરામાં અને મોટા ગામોમાં જ મર્યાદિત થયું રહ્યું છે, ગામડાની જનતાને તેમણે સ્પર્શ કર્યો નથી, પરંતુ ગામડાની જનતાના સામાજિક પ્રયોગો એ વર્ગ અખણ નથી તેમ તે દિશામાં કાર્ય કરવાને હિતુક પણ છે. અમને એક જ માત્ર એટલો વિષય એ જણાય છે કે પરિવર્તના ભેગા પ્રયેલા સનારીઓ નેરલી ધગરા અને ઉત્સાહ, અત્યારની કોલેજમાં અવસાસ કરતી બાળાઓ અને નવી ચેત્તુઓ ધયેલી બહેનોમાં એવામાં આવતા નથી.

[' નયોતિધર ' માથી]

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ ઘી વાપરવા માટે
વેપારી એમ્બરનું સરટીફિકેટ ધરાવનાર

શીખવને સર્વ
કેલે ધધાયોવ રીને વર્તમાન
પુરુષોએ સ્વાયથી, હકુમત એ
સ્ત્રીઓના કલ્યાણની દિષ્ટિએ જોઈ
રચેલા સમાજના નિયમો, રિવાજો અ
એકપક્ષી છે અને તે ન્યાયી અને કલ્પ

દાશ્રમ મીઠાઈવાલા
સામે, મુંબઈ, નં. ૨.

સાહિત્યની સૃષ્ટિમાં એક અમૂલ્ય પુસ્તકનો વધારો. જેની સાથા વખતથી પ્રજામાં ખોટી દત્તી તેજ

ઋગ્વેદ સંહિતા

નુ ગુજરાતી ભાષાંતર.

અનુવ.કક: ડા. મોતીલાલ રવીશંકર ઘોડા, ખી. એ. એલએસ ખી.

આ પુસ્તકની ઉપરોક્તિના માટે લખરાનું દોષજ નદી, દરેક ઘરની લાયજેરીમાં આ પુસ્તક હોવું જોઈએ. આવાં પુસ્તકો જેની લાયજેરીમાં ન હોય તે લાયજેરી નદી પળ ખાતી શોભાનું મંત્રદરયાનજ કરેવાય.

આ ગ્રંથ સાવધાનપૂર્વે કરેલ ભાષ્યના આધારે નૈવાર કરેલો છે. તે કુલ આઠ અંક-૧૬ ભાગમાં વહેચાયેલો છે.

૧ લા તથા મીઠા અષ્ટકના બે ભાગ તેવાર હોઈ ને દરેક ભાગના ૪૦૦ પૃષ્ઠ અને પાકું પૃષ્ઠ હોવા છતાં મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦. દરેકના.

હુદાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, ટાવર પાસે, વડોદરા.

શિશીહીના ઈતિહાસના સાચા હૃદયભેદક
ખનાવોળી ભરપૂર, એક ઈતિહાસીક
વસ્તુને આમેલુખ રચુ કરતી પ્રજામાં
પુત્ર વખણાયલી
સુંદર નવલકથા

ખલહલ ખંડા દેવડા
પાત્ર

મહારાય સૂરતાણ

ભાગ ૧-૨

મૂલ્ય : રૂ. ૬-૮-૦

લખો :

મેનેજર હુદાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ,

ટાવર પાસે, વડોદરા.

તમે વસાવ્યું છે ?

ગુજરાતી સાહિત્યનાં બે અમૂલ્ય
પુસ્તકો.

સીતા

અને

બુદ્ધભગવાનની વાર્તાઓ

દરેક પુસ્તકની કીંમત છ આના.

લખો : મેનેજર : પુત્રક પ્રકાશન વિભાગ :

હુદાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

સ્ત્રી પુરુષ દરેકને ઉપયોગી

તમે વૃદ્ધ હો તો વૃદ્ધાવસ્થામાં જીવાની પાછી જરૂર
મેળવી શકો છો.

તમે જીવાન હો તો જીવાની હિમેશ માટે કેવી રીતે જાળવી
રાખવી એ તમારે જરૂર જાણવું જોઈએ.

હિંદીભર જીવાની જાળવી રાખવી હોય અને વૃદ્ધાવસ્થાજ
ન આવે એના ઉપાય જાણવા હોય તો

—આજેજ વાંચો—

ચુનીલાલ મગનલાલ દેસાઈ બી. એ. ફૅલ.

જીવાનીની ચાવી.

મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

અયોગ્ય વિચારો-કુટેવોથી યુવાવસ્થામાં જ તમે વૃદ્ધ જેવા
થઈ ગયા હો તો પણ તમો આ પુસ્તક વાંચી જરૂર પાછી
જીવાની મેળવી શકશો.

નીચેના ઠેકાણેથી મળી શકશે—

ધી લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

બે સમારંભો : કલા અને અભિનયના

જાન્યુઆરી ૧૯૬૫

[૧] ગુજરાતી હિન્દુ શ્રી મંડળ • સ્નેહ સ મેલન

નૂતન વર્ષ નિમિત્તે શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ શ્રી મંડળના સભાસદ બહેનો માટેના સ્નેહસંમેલનનો સમારંભ ગાઈ તા ૮ થી ૧૦ સેપ્ટેમ્બરે રોજ મુખ્યાલના આશીશાન સર કાવમજી જહાગીર હોલમાં માત્રે ચારથી સાત વાગ્યા સુધી યોજવામાં આવ્યો હતો અને એ પ્રયોગમાં લાગ લેનારા સર્વ બહેનોને સ્વ શ્રીમતી હિમાગૌરી રતિયાન દ્વારા સ્મારક કડમાંથી પારિતોષિક તરીકે બહેનો ઉપયોગમાં લઈ શકે એવી વસ્તુઓ આપવામાં આવી હતી.

સ્નેહસંમેલન પ્રસંગે બહેનોએ સજી કરેલા વિવિધપ્રયોગો માટે એક દરે પ્રય સાના ઉદ્દેશો જ કાઢવાના રહે છે આવા પચ્ચગી કાર્યક્રમમાં એકાદ બે બાબતો પ્રેક્ષકોની દષ્ટિએ નમ્રગી જાય એ સ્વાભાવિક છે પણ સમગ્ર રીતે જોતા મંડળની મનોરંજક કલાપ્રવૃત્તિ આવડેને આવડે ધપતી લાગે છે મ મેલનનો આગલ ' જય જય ગરબી ગુજરાત ' એ ગુજરાતગૌરવ ગીતથી અને અત ' વદેમાતરમ ' ના મગનથી કરવામાં સારૂ ઔચિત્ય જગવાયું છે એ બંને ગીતો મધુર સરોદીયી ગવાયા હતા કાર્યક્રમમાં બે ગરબા અને એક રામ ગાવાયા હતા એ પૈકી છે તે રામ ધણે જ સારો ગવાયો હતો નાની બાળાઓનો ગરબો એ બાળાઓનું ગજી જોતા ધણે મજાનો કહી શકાય ગરબા અને રાસ બંનેના અભિનય અને લખના વૈવિધ્ય ખ્યાન બેચે એવા હતા ' ખેનદો ' લગન પણ મીઠી લગનથી

ગવાયું કે નમિત્તીયહેનનું મગીત અને કે રૂપા મુનશી અને કે સુધા પારેખનાં નૃત્યો એ ત્રણે બાલિકાઓના મગીત નૃત્યકળા પ્રત્યેના આશાસ્પદ ભાવિતુ સૂચન કરે છે ' ચોપડીઓનો કિલ્લો ' અને ' એક પ્રથમ ' એ બંને સવાદો કલાશ અને નર્મહાસ્ય ઉપજાવવામાં મફત નીવડ્યા હતા ' કોઈનો લાડકવાળો ' એ મૂકઅભિનય વિશ્રાંતિ પછી તરત જ શરૂ કરવાને પરિણામે, પ્રેક્ષકોની આવજનના ધોષાટ બધાં વાતાવરણમાં બરાબર અસર પાડી શકે એ નહિ બાકી એ પ્રયાગ શ્રોતાઓની આખો ભિજવી શકવા જેટલો કશું યજ શકે એમ છે

મધવાદન (ચોરકેટ્ટા) માટે ખાસ ઉત્તેજ કરવો જોઈએ આપણી ગુજરાતી બહેનોમાં સામ્રીય મગીત પ્રત્યેની અભિરૂચી હવે વધતી જાય છે એની આ સાબીતી છે મધવાદનમાં જુદા જુદા વાજીત્રો પર બહેનોએ બતાવેલો કાણુ એ કાયા તેમની પ્રગતિ સૂચવે છે અને આ દિશામાં વિશેષે વિશેષ પ્રગતિ થતી જોઈ અમને આનંદ થાય છે હવે મધવાદનમાં વૈયક્તિક શક્તિઓનો વિકાસ મારી રીતે જલ્દી આવે એવી ગીતના વાદનનો વધારે પ્રમાણમાં ઉપયોગ થવાની જરૂર છે

અઢી કલાકનું મનોરંજન આપતા આવા પ્રયોગોમાં હવે કાષ્ટક એવી પણ યોજના થવી જોઈએ કે જેની અમગ ખીજ સ્નેહ સ મેલના સુધી તાજ ગમે અનન્ય, આ બધા પ્રયોગોમ ઉતરનગી બહેનો અને એમને તૈયાર કરવા

માટે પશ્ચિમ લેનારા મર્વ, ચોતપોતાના પશ્ચિમ માટે અલિન દલનાં તો અધિકારી છે જ.

આ પ્રયોગો દગ્ગ્યાન વચ્ચે મમેવનમાં ભાગ લેનારા બહેનોમાંથી થોડાંક બહેનોને પારિતોષિક આપવાનો મમારંભ ચોળયો હતો. પારિતોષિકો જામનગરના બાણીયા માહેબ શ્રીમતી યશવંતકુંવરબાના હસ્તે વહેંચાયાં હતાં. વામદાના ના. ગણી માહેબા તેમજ

શિંગેહીનાં મહાગણી માહેબા પણ મમારંભમાં હાજર હતા. શરૂઆતમાં મંડળના પ્રમુખ શ્રીમતી લેડી લક્ષ્મીબાઈએ મહાગણીઓનો મત્કાર કરી મંડળ વિશે થોડાંક શબ્દો કહ્યા હતા. તે બાદ ધનામેની વહેંચણી થઈ હતી.

ના. મહારાણી માહેબાએ પ્રમુખસ્થાનેથી સ્ત્રી શિક્ષણ વિષેના ચોતાના વિચારો પ્રદર્શિત કર્યાં હતાં. આભાર પ્રદર્શન અને ફલહાર અર્પણના વિધિ પછી સંમારંભ પૂરો થયો થયો.

[૨] ફેલોશીપ સ્કુલ ઉત્સવ

પ્રુબ્ધમાં મહાશિક્ષણ અને નૂતન શિક્ષણ આપતી જે શાળાઓ છે તેમાં ફેલોશીપ સ્કુલ ધણી આગળ પડતી છે. એ ગર્યા એના બાહોરા પ્રિન્સિપાલ શ્રી. શરૂરમ્માદ શુક્લ અને સેવાભાવિ અધ્યાપક મંડળના પ્રયત્નોને પરિણામે પ્રગતિ કરી ચકી છે. એના ઉત્સવનું અવયોગન અમારા એક વિદ્વાન કલાવિવેચક મિત્રે કરી મોકલ્યું છે તે અત્રે આવ્યું છે.

આ વરમે ફેલોશીપ સ્કુલના ઉત્સવમાં મીંગબાઈના જીવન ઉપરથી પ્રયોગેલી એક નાટિકા ભજવવાનો પ્રથમ થયો હતો અને ગંગીત તેમજ નૃત્યને એ નાટિકાના અંગ તરીકે જ લઈને મીંગબાઈના જીવનની કથાને ગીત, વાદ્ય, અને નૃત્યદ્વારા પ્રેક્ષકો મમ્મલ રણુ કરવામાં આવી હતી.

નૃત્ય અને મંગીત બંને ઉત્તમ પ્રકારનાં રણુ થયાં હતાં એ પ્રથમ જ કહી દેવું નોઈએ ! મીંગના જ ગીતોને અલિનય હાગ અને સંગીત દ્વારા મજબૂત કરવામાં મારી મરૂળતા એ અને અગોના મયોજકોએ મિદ્ધ કરી હતી એ સ્પષ્ટ કહેવાની જરૂર છે. મીંગનાં પદોમાં લાગણીનું જે નૃત્ય છે તેના સમાર્પ આવિર્ભાવ મમર્થ નૃત્યકાર જે રીતે દર્શાવવા પ્રેશમ તે પ્રમાણે ભકિતમય વાતાવરણ જમાવવામાં એની સફળતાનું માપ મળી આવે છે. મીંગના ઉદયનું દર્દ, એના જીવનનો

ભકિતમય ઉત્સાહ, એની લાગણીઓનો તગરાટ, એનો માધુર્યનો મારનો નિરવધિ પ્રેમ, સંગીત સુખ તગ્દની એની અનામકિત-આ બધું કુશળ નૃત્યમાર મૂકવાણી દ્વારા પણ દર્શાવી શકે છે નૃત્યની મૂકભાષા માથે વાણી મૂકવી એ તો અક્ષમનું સ્વરૂપ દર્શન જ છે.

પણ આ ઉત્સવમાં તો પ્રધાન કણુ શ્રી. પુલિનદત્તની ગ્રેસી ચાર પ્રવેશની નાટિકા હતી. સ્વિઆણુની 'નટીરપૂન' નું સ્મરણ આ નાટક રચતા હત્યાણુને કલામ હોય, ચાર પ્રવેશ જેટલા પ્રદેશમાં મીંગના મમ્મલ જીવનનું દર્શન કાવા કે કગવવાનો મોઢ કોઈ ન રાખે અને જખે તો સફળ પણ ન થાય. એટલે આ પ્રવેશોમાં મીંગના જીવનનો અર્ક મમાવવાનો પ્રયાસ લેખકે કર્યો હોવા છતાં નાટક તરીકે જે વેગ અને વસ્તુની અપેક્ષા આપણે રાખીએ તે આમાં ન હતા. મવાદિમાં નાટકના ઉચિત વણાટની ખામી મહેજે જણાઈ આવતી હતી. પણ સંગીત નૃત્ય હાગ વસ્તુનો જેમાં વિકાસ સાધવામાં આવે અથવા તો વસ્તુનું દર્શન કગવવામાં એણે નાટકનું સ્વરૂપ આપણે લક્ષમાં ગખીએ તો આ નહાની નાટિકાનું વારતવિક સ્વરૂપ આપણને મમ્મલ. અને એ વારતવિક સ્વરૂપ મમ્મલવાનો પ્રયત્ન પણ ન

કરવામાં આવે તો નાટિકાના લેખક અને પાત્ર લગ્નવનાર ભાઈ બહેનેને પણ આપણે અન્યાય કરી ભેમીએ આ રીતે વિચાર કરતા મીરાંનું પાત્ર લગ્નવનાર બહેન મારી સફળતા માધી શકયા હતા છતાં મીરાંની મસ્તી નાટકના વસ્તુમાં હોત તો એ બહેનના અભિનય, વૃત્ય વગેરેને દીપી નીકળવાનો વધારે અવકાશ અવસર મળત રાજગુરુ, કુબોરણો, તેની બહેન, માનતી અને અન્ય પાત્રો પણ ઠીક પ્રમાણમાં સ્વાભાવિકતા લાવી શકયા હતા.

ઐતિહાસિક સંશોધનથી પ્રાપ્ત થયેલ વસ્તુને બદલે લેખકે વધારે આધાર પ્રચલિત વાતોનો લીધો છે એટલે તે વિશે કાંઈ કહેવું નિરર્થક છે પરંતુ જેમ જેમ વધારે સંશોધન થતું જાય અને અધિક વિગતો ચોક્કસ થતી જાય તેમ પ્રચલિત જૂની વિગતોનો નિગમ થવો ભેદએ એ બાબત ઐતિહાસિક વસ્તુનો ઉપયોગ કરનાર દરેક લેખકે બક્ષામાં ગણવાની છે.

વસ્તુપરિધાન અને રંગભૂમિની અન્ય સામગ્રી ચોજવામાં કલાદષ્ટિ ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેની હતી તેમ જ સંગીત અને ટૂંકો લીધો જે ભાવનામય વાતાવરણ ઉત્પન્ન થાય તેને અનુરૂપ હતી પ્રાચીનતાનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરે, એ સમયના માહા જીવનનો ધ્યાન આપે એવી સામગ્રી પણ રંગભૂમિ ઉપર ઉચિત રીતે ગત કરવામાં આવી હતી એક દરે જે કાગળ વાતાવરણ ખડું કરવાનું હતું તેને ચોક્કસ તરવો મયોજનોએ પૂરા પ્રમાણમાં બક્ષામાં લીધાં હતા એ માટે એ મર્વ અભિનન્દનને પાત્ર છે ઉત્તમવનું મમત્ર દર્શન કરતા શ્રી દત્ત, શ્રી બીમરાવ શાસ્ત્રી અને શ્રી નવકુમારમિહ એ કલાકારત્રિપુટને આ પ્રયો-

ગની સફળતાનો મર્વ યત્ર થયે છે અને ફેયોસિપ સ્કૂનના આચાર્ય શ્રી શુકવ એમની શાળાના ઉત્સવમાં આ ત્રિપુટિનો આવો સુલભ મયોગ મેળવી શકે તે માટે તેમને પણ અભિનન્દન વટે છે.

અન્તમાં બે ત્રણ બાબતો તરફ લક્ષ્ય ખેંચવાનું મન થયું છે એક તો જાપાણી ખુસ્તિકામાં જે અશુદ્ધિઓ છે તે દૂર કરવામાં આવી હોય તો વધારે માત્ર થાત, રેકાર્ડમાંથી સાલજેના ગીતોનું વસ્તુ જાપવામાં વિગત બૂનો રહી ગઈ જાય છે બીજું બીજા દરમ્યાન એક સુરદાસનું ગીત મીરાંના ખાસે મવ્યવ્યુ છે તે શા માટે ? મીરાંની એવા જ ભાવના બીજા ગીતો હોય સમગ્ર નાટિકાનું વાતાવરણ મીરાંના ગીતોમાંથી ઉત્પન્ન કરવામાં આવ્યું હોય ત્યારે આનું એકાદ ગીત પણ અવસ્ય ખૂંચે ત્રીજું માણુઓ વગેરેના પહેરૂ વેશ નવા જ કરવામાં શા આશય વાઝ ? ખર્ચનો મચાવ થાય અને જૂના વસ્ત્રો વધારે ઉચિત નાગે ત્યારે આવી દાર્શનિક અમર ઉપનવચનો પ્રચલિત ઉચિત નથી, આરી આવી બાબતો કદાચ સયોજનોના લક્ષમાં હોય પણ ખરી કારણ કે કેટલીક બાબતો લક્ષમાં આવે છતાં તે બધીને તત્કાલ દૂર કરી સહેલી નથી એ આવા ઉભાચોના સયોજનોને જેને અનુભવ હોય તે મહેનતથી મમત્રી રાંધે એવી બાબત છે, એટલે આ બાબતોનો નિર્દેશ ટેવી શ્ચિથી પ્રેરણાને કરવામાં આવ્યો છે, તે સમગ્રવાપ સયોજનો બૂન નહિ કરે એવી મને આત્મ છે બાકી મમત્ર રીતે નેતા ઉત્તમ માં અન્તે તો અમારા અભિનન્દન જ છે.

પુરુષનો શિકાર બનેલી નારી

પ્રિયબહેન યશ,

લગ્નગાળાની મોસમ રાત્ર યહ ચૂરી છે એને વખતે જ, લગ્નના પ્રથમી દિ રચ્યામાં તે મને ઉતારી દેવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય એમ લાગે છે. અને મારે મને કે કમને એ ચર્ચામાં ઉતર્યા વિના છૂટકો પશુ નથી; કારણ કે, અગાઉ એ કાર્ય 'મે' માથે લઈ લીધું છે. એટલે હવે તો, આ વખતના લગ્નગાળામાં તારી ને ને સખીઓ 'લગ્ન'ની 'નળ'માં ફસાય તેને 'લગ્ન પ્રપંચ'ની જ ભેટ આપવાના તારા નિર્ણયને વખાણીને જ રાત્રાત્ર કહે.

તે ને કેટલાક સવાયો કર્યા છે તે ઉપરાંત, હું એ સાધવ ત્રણ મઠ છે એટલું સમજી રાશું છે અને આખું લગભગ ૭૦૦ ઉપર પનાતું પુસ્તક હું રસપૂર્વક વાંચી મઠ હોય એમ પણ સ્પષ્ટ બણી રાકાય છે. એટલે આખું કદાચ ચર્ચા કરવાનો સારો ખોરાક આ પુસ્તકમાંથી મેળવી રાકીશું એમ મને લાગે છે. અલબત્ત, આટલા એક પત્રથી જ હું તો આ વાતને પતાવી દેવા માંડું છું.

'લગ્નપ્રપંચ'ની વ્યાખ્યા શ્રી. નરસિંહભાઈએ પોતેજ આપી દીધી છે: 'લગ્નને નામે નરનતિએ નારીનતિ ઉપર કરેલા પ્રપંચ' અને એટલું સમજાવું કે વાંચનારને આ પુસ્તકમાં લગ્નના પ્રથમી સમીક્ષા કરવામાં આવી હોવી બેઠકે એમ સમજાઈ નય છે. પણ હું તો એથીયે આગળ વધીને એમ કહી શકું કે, લગ્ન એ સ્ત્રીને સતત ગુલામીમાં સંડોવી રાખનારી બંધકર નળ છે એવો બુદ્ધિ પણ એમાંથી નીકળી શકે છે અને એ કારણે તો

મેં આ મોટું પુસ્તક ઘણી કાળજીથી વાંચ્યું છે. અલબત્ત, એ બધાં ઉદાહરણો, અથવા એમાં શ્રી. નરસિંહભાઈએ જે કેટલીક સંજોગ દર્શાવે છે તેને સંદેહ રહી જાય છે તેને વિગતવાર ખ્યાલ આપનારો બાળેજ આપી રાકાય. તેમજ, એમાં બધી દલીલો કે બધી બાબતો એમને એમ સ્વીકારી લઈ લેવાય એવી છે એમ પણ મારું કહેવું નથી. કેટલીક બાબતોમાં શ્રી. નરસિંહભાઈના વિચારો સંસ્કૃત રૂઢિતા લાગે. કોઈક જગ્યાએ એમના જેવા ઉદાહરણ વિચારક પણ નહીં જીવનવાણી માનસ બતાવતા હોય એવું લાગી નય પણ એકંદરે આખા પુસ્તકનો ધ્વનિ તો સ્ત્રીનતિ માટે ખરેખરી બંધુતિ પ્રેરનારો છે અને 'સ્ત્રીનતિને પોતાને માટે પ્રયોગમાંથી શ્રી. નરસિંહભાઈ જેવા વજીરો' મળવા કુર્લંબ છે એવું શ્રી. ટ્રિગોરલાલ મરાઠાવાળાનું વિધાન સાચું લાગે છે.

આપણાં સામાજિક જીવનમાં અત્યારે ભો સૌથી વધુ ચર્ચાસ્પદ કોઈપણ પ્રશ્ન હોય તો તે લગ્નનો છે. આપણા સામાજિક રિવાજો, રૂઢિચો અને જીવનવાણી વિચારોએ, આપણી લગ્નપ્રથાને હાસ્ય-સ્પદ સ્થિતિમાં મૂકવા માંડી છે અને પશ્ચિમના વિચારો અને સંસ્કારો જેમ જેમ વધારે પ્રચલિત થતા નય છે તેમ તેમ આપણી પ્રચલિત લગ્ન સંસ્કાર પ્રત્યે ધૂલપાત્ર પણ ઉપસ્થિત થવા લાગ્યો છે. આમ લગ્નનો પ્રશ્ન દરેક રીતે આજે કસોટીની એટલું પર બંધાયો છે. એવે સમયે, લગ્ન અને એની પાછળ રહેલી સાચી ભાવના વિસારે મૂકીને, પુરુષ નતિએ માત્ર પોતાનો વિષયલોભપવાને પોષવા માટે, સ્ત્રીને સતત ગુલામીમાં જકડી નાખવા માટે, પોતેલો પ્રપંચ કેમ બની ગયો તેની એતિહાસિક પુરાવાઓ સંકલિતની માહિતી આપું તેમજ એવું કડક રીતે આલોચન કરું આ પુસ્તક

૧. લગ્નપ્રપંચ : લેખક : શ્રી. નરસિંહભાઈ
દયરશાહ પટેલ, બૃહદ મંથાપલિ, પુ. દલમું,
પ્રથમ કાર્યાલય, અમદાવાદ. મૂ. રૂ. ૩-૮-૦.

આપણાં સામાજિક સંદર્ભમાં આવકારદાયક થઈ પડશે એટલું જ નહિ પણ આખીય સમાજરચના પર એ ઘોતક પ્રકારા પાડતું દોષ નથી નામ જુદું દર્શન કરાવનારું પણ નીચડો એમ કહેવામાં જરાય અતિશયોક્તિ નથી

શ્રી નરસિંહભાઈએ આ કથને ૭ ખંડોમાં વહેંચ્યો છે; (૧) સત્ત્વ સંસ્થાનો વિકાસ (૨) દિગ્દુલ્લભ-સંસ્થાનો વિકાસ, (૩) પુરુષની કામગીરીપતા, (૪) સતતિનિરોધ, (૫) નારીની પરાધીનતા અને (૬) સત્ત્વની કામગીરી ભાવના. એ ઉપરાંત, શ્રી દિગ્દુલ્લભ મરાઠાજીએ લખેલા કથોદ્ધાર તેમજ પૂરક અધ્યાય પણ એમાં સામેલ કરવામાં આવ્યા છે. સમગ્ર કથના સરોદ્ધન નેવા 'નવનિર્મિત' માં ૭૬ મુદ્રાઓ વારંવારે પણ એમાં સામાવવામાં આવ્યા છે.

પ્રથમ ખંડને અધ્યારો પાડીને એક જ વિષયને સ્પર્શતા જુદા જુદા પ્રશ્નોને એમાં કથા લેવામાં આવ્યા છે. એ રીતે પ્રથમ ખંડમાં માનવ જાતિમાં લગ્ન ભાવનાનો ઉદ્ભવ કયાથી થયો એની સ્પષ્ટતાન વનસ્પતિ અને પ્રાણીના દૃષ્ટાંતોથી કરવામાં આવી છે અને એ લગ્ન ભાવના અનેકપતિ લગ્ન, અનેક પત્ની લગ્ન, એકપતિ લગ્ન, લગ્નના જુદા જુદા પ્રકાર, લગ્ન નિષ્ફળ, વગેરેથી લઈને કુટુંબ સંસ્થાની સ્થાપના અને તેના પ્રકાર સુધી લઈ જવામાં આવી છે. આ બધાંય પ્રશ્નોની ચર્ચા કરતા જુદા જુદા દેશોમાં અનાદિ કાળથી શી સ્થિતિ ચાલતી આવેલી છે અને આજના કહેવાતા સરકારી પુણ્યમાં શી પરિસ્થિતિ પ્રવર્તે છે તેનું તેમણે આધારભૂત રીતે વ્યાખ્યાન કર્યું છે. લગ્ન સંસ્થાના સંદર્ભમાં પ્રથમ પણ એમાં એમણે ઉદ્ધેશ્ય છે અને પુરુષ કાકા બળના ભેરે ધીમે ધીમે સ્ત્રીને કેટલી ગુલામ બનાવી દીધી છે, તેની એમાં ચર્ચા કરવામાં આવી છે આ બધી ચર્ચાને અત્રે વેધક, સતિની પ્રથા, લગ્નના છેત્ર વગેરેની ચર્ચા પણ તેમણે કરી છે. કુટુંબ સંસ્થામાં પિતૃશ્રદ્ધની સ્થાપના થઈ ત્યાંથી પહેલાં ખંડ તેમણે પૂરો કર્યો છે

બીજા ખંડ પણ એજ રીતે લગ્ન ભાવનાના ઉદ્ભવથી માંડીને પ્રાચીન કાળમાં દિગ્દુલ્લભ સ્થિતિ શી હતી તે દર્શાવવાની હદ સુધી જાય છે

પરંતુ એમાં મુખ્યત્વે દિગ્દુલ્લભ સ્થિતિને લક્ષમાં રાખીને આખીય કાળગટ કરવામાં આવી છે. મહાભારતના કાલથી તેમણે આ ચર્ચાની શરૂઆત કરી છે અને તે સમયમાં લગ્નબંધન જેવું કોઈ હતું નહિ 'તેજો (સ્ત્રીઓ) સ્વતંત્ર હતાંમાં આવે એમ સંવિગ્નને માટે વિદાર કરતી હતી હે સુમતી, તે સ્ત્રીઓ કૌમાર વયથીજ પુરુષ પુરુષાન્તર વિદાર કરતી, પણ તે અર્ધમં જેવાંતાં નહિ.' એ દશામાંથી સર્વ રીતે પરાધીન-ગુલામ જેવી દશામાં સ્ત્રી કેમ મૂકાય ગઈ, એની જુદા જુદા સંપ્રદાયો, જુદા જુદા કાળ વગેરેના દશાનો સાથે ચર્ચા કરવામાં આવી છે. નારીની અગત્યના કેરી રીતે ઘઈ, તે દર્શાવતા છેવટે તેમણે " કેટલીક વિરલ સ્ત્રીઓના અપવાદ વિના એકદરે તે કાળે- (પ્રાચીન કાળે) નારીજનની સ્થિતિ કલ્પત ન હતી, તે પુરુષની મિલકત જ હતી " એમ પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે

એ સર્વની પાછળ રહેલું સાક્ષ્ય કારણ એ ' પુરુષની કામગીરીપતા ' હતું એ ત્રીજા ખંડમાં એવી સંયોદ રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, એનો વિસ્તરાર ઉદ્દેશ્ય કરતાં પાનાના પાના કરાઈ જાય આ આખાય ખંડમાં નરને કાકાબહે નારીની પરાધીનતા એકદમ ગુલામીનું રૂપ કેરી રીતે પામી ગઈ તેનો જુદો જુદો રીતે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. સવનન, વસાવકાર, કામકલા એ સર્વ પુરુષની કામ ગોઠવવાએ સ્ત્રીને છવન પર્ષત પોતાની ગુલામ અને દીવસી બનાવી ગણવા માટે યોગેલા યાત્રો છે એમ પ્રતિપાદન કરતા લેખકે કેટલીક ઉદાહરણ વિચારસાગી રાખી કરી છે અને જુદા જુદા સમયની તેમજ દેશોની સ્થિતિ પરને અવલોકન કરીને તેમણે સંશયોગુ દર્શાવ આગળ કર્યું છે " પાર્સિસ બર્સિન, ૧૬૦૧, ૧૬૦૨ અને યુરોપના બીજા નગરોમાં હુકમોની પારીઓ ઉપર સ્ત્રીઓના નગ્ન ચિત્રો મુકાય છે, પરંતુ સંશયોગુ એવા દર્શનને ધિક્કારે છે. માદકેને આકર્ષવા માટે માલ દેખાડવા કુમારિકાઓને હુકમ ઉપર સામવાની પદ્ધતિને પણ તેઓ ધિક્કારે છે, માદક વધારવા માટે માસિક અને દૈનિક પત્રોમાં અપીય છબીઓ તેઓ કદાચિ છાપતા નથી " એ આખીય ચર્ચા

દરમિયાન જનસમાજની દૃષ્ટિ આ પીલાની રૂચિ ધરાવવામાં કેટલી હદે મજ છે તે જણાવાયું છે. પુરુષની કામ લોલુપતાની ચર્ચા કરતાં તેમણે સ્ત્રી કરતાં પુરુષોમાં અનેકગણી વધારે કામ લોલુપતા છે એ સિદ્ધ કરીને એમાંથી જ વેરથા સંસ્થાનો ઉદ્ભવ થવા પામ્યો છે એવું સ્પષ્ટ આદેશજી પુરુષો સામે નિરૂપાથી કયું છે. અને તે સાથે, 'એ સંસ્થાને નામુદ કરવાના દેનિયમિત કરવાના ઉમામ પ્રયત્નો આવા કામલોલુપ પુરુષો રદ કરવાના છે.' એમ તેમણે સ્પષ્ટ જણાવી દીધું છે.

આ બધી ચર્ચા દરમિયાન, સ્ત્રીઓને અપમાન આપનારા મદાપુરુષો માટે પણ સખ્ત સખ્તપ્રયત્નો કર્યા વિના તેઓ રથા નથી. દ્વાં વિમેકં નરકવ્ય નારી ? એવા પ્રશ્ન દ્વિતી સ્ત્રીને નેકુંતું દ્વાર કાઢવાના ગંકસચાર્યને પણ તેમણે વાજબી રીતે ઠાણા નથી તેઓ લખે છે: "વિષ્વ સમસ્તને બ્રહ્મ માનનાર સંન્યાસી શંકસ-ચાર્ય નારીને નરકનું દ્વાર કાઢીને માર્ગાનિતું આણું હાડહાડું અપમાન કરે એ તો છેક જ અસખ છે. સ્ત્રીના હાથમાં પુરુષ સમાજને દાંડવાની સત્તા ન હોવાથી જ એ પુરુષને નરકનું દ્વાર નથી કસાવી શકી, બાકી સાચી વાત તો એ છે કે પુરુષે જ સ્ત્રી ઉપર હન્યપ્રથમ રમીને પૂરતી ઉપર નરક કેનાયું છે." અને એ પછી તેમણે, આ કથનનું સમાર્પન કરતી સયોદ દ્વિતી કહી છે.

એ પછી તેમણે વિધવા, વેરથા અને બ્રહ્મચર્ય એ ત્રણ કિસ્મતી ચર્ચા કરવા એનાં અસ્તિત્વથી માંડીને તે આધારની રિયલિટી મૂકીને, અને એમાં પુરુષના કાળાને વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. લક્ષ્મી હલ્લની સાથે જ તેમણે વ્યભિચારને પણ હલ્લ થવાનું જણાવ્યું છે. અને વેરથા સંસ્થાના કારણેની સગીરામાં સ્ત્રી વિના પુરુષોનો નગરવાસ અને વનન્યવસ્થાની દુરવસ્થા, બગાડારે વેધવ્ય, દિન-રોજી વારસા-માથી ત્યાગ્ય ગણાય, તે અને સ્ત્રીની આર્થિક પરાધીનતા એ કારણો દર્શાવીને આખા પ્રશ્નની નતરપરથી ચર્ચા કરી છે. એ આખીય વિચારજી પાછળ સમાજરચનાનું કંડું અને પુરુષ અવ્યક્ત રહેતું જણાઈ આવે છે. આ સર્વ બાબતોમાં પુરુષ સ્ત્રી માટે તો પુરુષે જ્યાં ને ત્યાં મર્યાદાઓની

તેને માટે સ્વતંત્ર વર્તનનું કાંઈ સ્થાન જ રહેતું દીધું નથી એ પણ પ્રતિપાદન કરી દીધું છે.

સંતતિનિરૂપને લગતા ચોથા ખટનાં વિધાનો પ્રત્યે ઘણાએને મતલબ ઉપરિચિત થવા વિના રહેશે નહિ. આને સમમ જગતમાં સંતતિનિયમનના પ્રથમ પરત્વે એક કે બીજી રીતે સખ્ત ચર્ચા થવા લાગી છે અને માતાએનાં યતાં અકાળ મરણને કારણે તેમજ જીવન નિર્વાહનાં સાધનોના અસાધને કારણે આ પ્રશ્ન ઘણા દેશોમાં આવજ પડતો ચર્ચા મેળવી લે છે અમેરિકા અને મુદોપના કેટલાક દેશોમાં, સંતતિ નિયમનનાં વૈજ્ઞાનિક સાધનોનો સરકારદ્વારા સ્વીકાર થયો છે અને એનો ઉપયોગ પણ ઘણી ઘડ રચો છે. દિન-રોજી પણ હમણાં હમણાં એ પ્રશ્ન ઉભા ચર્ચા પામી રહ્યો છે અને શિક્ષિત મહિલાઓએ એની ઉપયોગિતા સ્વીકારીને, મહિલા સંસ્થાઓ અને પરિપદોદ્ધાર સંતતિ-નિયમનની આવશ્યકતા સ્વીકારી છે અને એને માટે વૈજ્ઞાનિક સાધનોના ઉપયોગની હદમાયત કરીને, એને લગતું જ્ઞાન આપવા માટે કામ કાપે કહીનીકે કાઢવાની માંગણી કરી છે. મુંબઈમાં તેમજ બીજે એવાં કહીનીકો થાય છે ખરાં પણ ખાસ કરીને દિન-રોજી શિક્ષિત મહિલાઓએ આ પ્રશ્નને ખૂબ મદત આપી દીધું છે અને એની આવશ્યકતા સમજવવાના તેમણે સતત પ્રયાસ પણ આરંભ્યા છે. આથી એક વાત જરૂર કહી શકાય કે દિન-રોજી મહિલાઓ આ પ્રશ્નની અગત્ય સ્વીકારી છે એટલું જ નહિ પણ તેઓ સંતતિનિયમન ઇચ્છે છે અને એના માટે વૈજ્ઞાનિક સાધનોનો ઉપયોગ કરવાનો દિમાયત કરે છે.

આમ જો વર્ગને આ પ્રશ્ન પરત્વે ખૂબ લાગે વગર છે તે વર્ગ-સ્ત્રીઓ-આ પ્રશ્નની દિમાયત કરતી હોય તો સામાજિક પુરુષ વર્ગે એ પ્રશ્નનો વિરોધ કરવામાં ઓવિત્ય રહેતું નથી. છતાં એ પ્રથમ આખા સમાજને સ્પર્શતો હોઈ, એની ચર્ચામાં તેઓ જરૂર ભાગ લઈને પોતાના વિચારો દર્શાવી શકે છે.

એ આગેય પ્રથમ એવો છે કે દુનિયાના વૈજ્ઞાનિકો કે હાકલો એ વિષય પર હજી એકમત થઈ શક્યા નથી. ઓસ્ટ્રીસ માર્શરેલ સેંગર જેવા અમેરિકન વિદ્વાનોએ એ સાધનોના ઉપયોગ દ્વારા

આ બધી પરાધીન સ્થિતિમાંથી સીને નગ-
વાની પ્રેરણા આપતાં શ્રી. નરસિંહભાઈએ ચેચ્ય
જણાવ્યું છે કે, “ ઘેરાનાં ટાળામાં સિંહનું બચ્ચું
ઊંઘે ને પોતાનું સાચું સ્વરૂપ ભૂલી પોતાને ઘેદું
જ લાગે, એમ ગુલામશીરીમાં ઊછરી શ્રી પોતાનું
સાચું સ્વરૂપ ભૂલી પોતાને પુરૂષની ગુલામ માની
રહી છે. પણ એથી તો એનો પોતાનો ને સમા-
જનો વિનિષાદ થઈ રહ્યો છે એ એણે દલે નહોતું
લેખ્યું. એણે નહોતું લેખ્યું કે ‘ હું’ ગુલામ નથી,
પણ પુરૂષની સહચરી, સદૃશિર્મણી, સદૃશાગિની
હું. ‘ એણે નહોતું લેખ્યું કે ‘ હું’ પોતે અજ્ઞા
નથી, પણ પ્રજ્ઞા, ચંદ્રી, રૂઢી, કાલી, બવાની
હું, હાથમાં તલવાર લઈ સિંહને આસને બેસી
અંબા હું, મહાધામુરમહિની હું. હું’ શક્તિ હું,
શિવ પોતે પણ શક્તિ વિના શવ જ છે. મારા
વડે તો સંકર અર્ધનારીશ્વર છે. ’ અને એ પછી
સ્તિષ્ઠ જાપ્ત પ્રાણ લાશિવોષન તો મુશોળ
લપટેરા તેમણે આપ્યા છે.

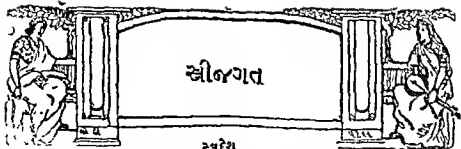
છેલ્લો ખંડ લગતી કસ્યાણુભાવનાનો છે એમાં
લગતો હોતું, એની પાછળ રહેલી સાચી ભાવના, એ
બધામાં વિકૃતિ આવતા આને લગતો સાચો
આદર્શ કેમ નષ્ટ થાય થઈ ગયો છે તેની ચર્ચા
કરીને રનેહ લગ્ન, મેહ લગ્ન, વગેરેની ચર્ચા કરી
લગ્ન વિરોધના અધિકાર નાપતાની દ્વિભાષત
કરવામાં આવી છે, એજ વિભાગમાં નર નારીના
સેવા વિભાગને લગતી ચર્ચા પણ કરવામાં આવી
છે, આ આખા પ્રકરણમાં લગ્ન ભાવનાનું સાચું
રહસ્ય શું છે તેનું વિવસ્થા કરવામાં આવ્યું છે.
બાળ હોર, સદશિક્ષણ, સીકેજવણી વગેરે
સંબંધે પણ તેમણે તેમનું મંતવ્ય એમાં વ્યક્ત
કયું છે, એમાંના કેટલાક વિચારો પરત્વે મતભેદ

હોયો થાય એવું ચોક્કસ છે છતાં દલે તો આ
પત્ર લેણા સાથે થઈ જતો હોવાથી, એનો
વિશ્લેષણ ચર્ચામાં ઉતરતો નથી. તેમ આમાં
બાકી રહી ગયેલી વિષયો શ્રી. કિશોરલાલ ભાઈએ
એમના પૂરક અધ્યાયમાં પૂરી કરી છે. તેમણે
ઉપસ્થિત કરેલા મુદ્દાઓ પૈકી કેટલાક તો વિવાદ
હોયો કરે એવા જ છે, પણ તેનો ચર્ચા પણ
અવિશ્યમાં કોઈક વાર કરવા પર રાખ્યા વિના
છૂટકો નથી.

આમ આખું પુસ્તક લગતો વિષય પર એક
અમુક્ય મંથ જેવું છે. એમાં કોઈને વૈજ્ઞાનિક
પદ્ધતિની વિચારણા બંધ ન લાગે છતાં, એમાં
અનુભવજ્ઞાનની વિશદ દૃષ્ટિએ પરિષાદ સ્થાને
સ્થાને જણાઈ આવે છે, સીમલિ માટે શ્રી.
નરસિંહભાઈએ આ પુસ્તકમાં જે વછીલાત કરી
છે તે વછીલાત વાજબી હોઈને, આવકારદાયક થઈ
પડશે. કેટલીક જગ્યાએ ખડેનો રચનાના કારણે
પુનર્લિપિ જેવું લાગી નય છતાં એકંદરે આવા
મહીર પ્રશ્નોની ચર્ચામાં સંપૂર્ણ રસ જણવાયશે
રહે એની રીતે આ પ્રકર ચર્ચામાં આવ્યો છે.
એટલે આ પુસ્તક ગુજરાતના સૌમ્યમુદાય માટે
એક અત્યંત ઉપકારક ગ્રંથની મરજ સારશે. વાંચી
નહોતી એક પણ ગુજરાતી બહેન આ પુસ્તક વાંચ્યા
વિના નહિ રહે.

આટલા લાંબા પત્ર પછી બીજા પુસ્તકો
આગામી પત્ર પર મુલતી રાખ્યા વિના છૂટકો નથી.

યશવંતી ર. રુપક

સીજગત

સ્વદેશ

ગૃહમાં કળા પ્રદર્શન: મુંબઈના શ્રી. ગુજરાતી સીસદકારી મંડળ તરફથી ટાઇનહોલમાં ભરવામાં આવેલાં ' ગૃહમાં કળા ' પ્રદર્શનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા ગઈ તા. ૨૫ મી નવેમ્બરે મુંબઈના વડા પ્રધાન એન. શ્રી. બાલા સાહેબ ખેરતા દસ્તે યથ હતી. એ પ્રસંગે મંડળના પ્રમુખ શ્રીમતી હંસાબહેન મહેતાએ પ્રદર્શનના હેતુ વિશે વિવેચન કરી ગુજરાતી સી સદકારી મંડળનો પરિચય કરાવ્યો હતો. એન. શ્રી. બાલાસાહેબ ખેરે પ્રદર્શન પ્રત્યે મુખ્યત્વે જણાવ્યું હતું કે સીએ પોતાના ખાસ ક્ષેત્રોમાં કેવી યોજક શક્તિ ધરાવે છે તેનો આ પ્રદર્શન પુરાવો છે. હસ્તકળા અને બીજી કળાઓના નમુનાઓનું પણ એમાં પ્રદર્શન થયું છે અને ધરમાં જમણેથી યથ પડતી એ ચીજોનો સમગ્ર ખાસ ઉદ્દેશ્ય આંગી લે છે. પ્રદર્શનમાં એક ખંડની ઓરડી, બે ખંડની ઓરડીઓ, અને દીવાનખાનાની રચનાને હમના વિભાગો અને બાળકો માટેના જુદી જ ઓરડીની રચના વગેરે મુંદર અને આવ-કારદાયક થયાનું તેમણે જણાવ્યું હતું. આ પ્રદર્શન તા. ૨૫મી નવેમ્બરથી તા. ૫મી ડીસેમ્બર સુધી ખુલ્લું રહેલું હતું અને એમાં જુદા જુદા ગરબા, ફેન્સી ડ્રેસ, સામડાના પ્રયોગ વગેરે મરોજક કાર્યક્રમો પણ વારંવાર યોજવામાં આવ્યા હતા.

આ પ્રદર્શન ભરવામાં શ્રી ગુજરાતી સી સદકારી મંડળને સંગીની સમાજ, આદીશ સી મંડળ, ચંદા

રામજી ગર્લ્સ હાઇસ્કૂલ, ગુજરાતી હિન્દુ સી મંડળ, ન્યોતિસંઘ (અમદાવાદ) રતન તાતા ઇન્સ્ટીટ્યુટ, વનિતા વિશ્વામ ટ્રેડનર્સ કોલેજ વગેરે સી સંસ્થાઓનો સહકાર મળ્યો હતો. અને તેમાં એ સંસ્થાઓ તરફથી તેમજ યજ્ઞેલા કળા કારીગરી, હુન્નર, ભરતનામ, પેઇન્ટીંગ, લાઘાટનામ, પેચવર્ક, સામડા કામ, રમકડા, ફેટર્સ, વાળ અને કાચવાના માધી બનાવેલી કળાકૃતિઓ વગેરે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. ચિત્રકળા અને ફોટોગ્રાફીના વિભાગો પણ રાજવામાં આવ્યા હતા અને તેમાં શ્રીમતી ભદ્રાબહેન દેસાઈ, શ્રીમતી કુમીબહેન હાલાઈ, શ્રીમતી રમણિકબહેન મેદી, કુ. સીદામીની, મીસીસ તાતા શેડે, શ્રીમતી મુખા સાહે, મીસ હોમાઈ મુલ્વાં, શ્રીમતી શકુન્તલા તલવે, કુ. વસુમતી, મીસ કાપડિયા, કુ. સરલા મારફતીયા, કુ. મુનશી, વગેરે બહેનોની વિવિધ અનેકરંગી કલાકૃતિઓ રજૂ થઈ હતી.

પ્રદર્શનનાં ખાસ લક્ષણ તો એક ઓરડી, બે ઓરડી-વાળા રહેણાંઓની રચના કેવી થતી તેમજ, દીવાનખાનું સ પૂર્ણ સ્વદેશી વસ્તુઓથી રજુ રાજુમાંથી રાખાય અને બાળકો માટેના ઓરડાનું રચના કેવું હોયું તેમજ વગેરે દર્શાવવામાં આવ્યું હતું અને અનેક પ્રકારના મોટેથી રજૂ કરવામાં આવ્યાં હતાં.

પ્રદર્શનમાં રજૂ થયેલી વસ્તુઓ માટે ધનામીની યોજના પણ રખાઈ હતી. એ પૈકી જે સી સંસ્થાઓ અને બહેનોને ધનામી મળ્યાં છે તેનો

‘ ગૃહમાં કળા પ્રદર્શન ’ની મહેસાત કરતું એક કલ્પમય પોસ્ટર

કલ્પેષ અને કરીએ. હિન્દી શિક્ષણનામાં ચિત્રેલી સાક્ષીની બોર્ડર માટે ભગિનીસમાજ (દુબ્બા મહેતા) ને રૂ. ૧૫ નું પહેલું ઇનામ મળ્યું. બાજકો માટેનાં વિશાળનાં ચિત્ર માટે મીસ નેહરુ દાવરને રૂ. ૫૦ નું પહેલું ઇનામ મળ્યું. હિન્દી પોશાકના સર્વોત્તમ કદ માટે સર રતન તાવા ઇન્ડસ્ટ્રીયલ હોમને રૂ. ૨૫ નું પહેલું ઇનામ, શ્રીમતી તેજમીના દાદા-ભાઈને રૂ. ૧૫ નું બીજું ઇનામ અને ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ (વિદ્યાવતી દસ) ને રૂ. ૧૦ નું ત્રીજું ઇનામ; હિન્દી પોશાકની સર્વોત્તમ સ્તીલાઈ માટે શ્રીમતી તેજમીના દાદાભાઈને પહેલું, રૂ. ૨૫ નું ઇનામ, સર રતન તાવા ઇન્ડસ્ટ્રીયલ હોમને રૂ. ૧૫ નું બીજું અને ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ (વિદ્યાવતી દસ) ને ત્રીજું રૂ. ૧૦ નું ઇનામ, એન્ડ્રીયડરી વિશાળમાં પહેલું રૂ. ૧૫ નું ઇનામ ભગિનીસમાજ (પાર્વતીબાઈ) ને બીજું અને ત્રીજું રૂ. ૧૦ અને ૫ નું ઇનામ ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળને (શ્રીમતી રંભાબ્દેન શાહ અને શ્રીમતી કાન્તાબ્દેન કાન્તિ-લાલને) મળ્યું છે. રેસનકમાં પહેલું-બીજું ઇનામ ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળને, અને ત્રીજું સર રતન તાવા ઇન્ડસ્ટ્રીયલ હોમને; હરતકળામા ભગિનીસમાજ, સર રતન તાવા હોમ, અને વનિતા-વિશ્રામને અનુક્રમે ત્રણ ઇનામો મળ્યાં. લેપર વિશાળમાં તારાબ્દેન શ્રોફ અને શ્રીમતી લીલી દિનકરવાય તથા શાન્તિનિકેતનને અનુક્રમે ઇનામ મળ્યાં.

લાકડ કામમાં મીસ ઝીલુ સુનરીને બીજું ઇનામ, બાંધણીકામ માટે નયીતિસંપદે અને નજમ માટે મીસીસ બાબીબેન નચકર અને શેલવક માટે મીસ હરધર અને મીસ એલીઝાને બીજું અને ત્રીજું તેમજ ખાદી સુવર માટે મીસીસ સરથૂદા દીવેશીવાને રૂ. ૩૦ નું ઇનામ મળ્યાં છે.

સેનાસહનની સુઝાકાંતે : મુંબઈના વડા પ્રધાન એ. શ્રી. બાળાસાહેબ ખેરે તા. ૨૬ મી નવેમ્બરે મુંબઈના સેનાસહનની મુલાકાત લીધી હતી અને એક કલાક જેટલો સમય એ સંસ્થામાં ગાળ્યો હતો. સેનાસહનના પ્રમુખ મીસીસ કેજ તેજબજ અને મંત્રી મીસ બી. એસ. ઇન્જીનીયરે તેમને સહકારીને સંસ્થામાં જુદાં જુદાં ખાવાઓમાં ફેરવ્યા હતા. ઉલોચ, દરજી કામ અને હોશીયરી

ખાતાંએ તેમજ જોડી ખાતાની તેમજ પ્રથમ મુલાકાત લીધી હતી. પછી ટ્રેડનર્સ કોલેજ, સિદ્ધલુ વર્ગો અને આશ્રમોની મુલાકાત લીધી હતી.

સેનાસહન સેનાસાધીનો ૧૯૩૧-૩૭નો દેવાલ પ્રકટ થયો છે એમાં સંસ્થાની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓના વલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. સેનાસાધીના આશ્રય હેઠળની શાળાઓમાં ૪૦૦ વિદ્યાર્થીનીઓ ભણે છે. અને આશ્રમોમાં ૫૭ સેવિકાઓ કામ કરે છે.

પ્રો. કવેની ૮૧મી જન્મજયંતિ : પુનાની શ્રીમતી નાગીબાઈ હામોદર કાકરસી હિન્દી સ્ત્રીઓની સુનિવર્તીનીના સ્થાપક અને અમલદાર મુધારક પ્રો. ધોડિંગે કેસવ કવેની ૮૧મી જન્મ જયંતિ ઉજવવા સંબંધમાં મુંબઈના શહેરીઓની સહાવા. ૩૦મી નવેમ્બરે મળી હતી તેમાં માજી ન્યાય-મૂર્તિ ગી. એસ. એસ. પાઠકરના પ્રમુખપદે એક ઉત્સવ સમિતિ નીમવામાં આવી છે. ડૉ. મીસ કાશીબાઈ નવરંગે ઉપપ્રમુખ છે.

સંતતિનિયમન હિન્દના દિવસમાં : 'હિન્દનાં દિવસ માટે તેમજ રાષ્ટ્રીય કમ્પાઈ માટે સંતતિ નિયમન જરૂરી અને સલાહકારક છે' એ વિષય ઉપર મેરેજ દાહબજી કાકરસીત અને સૌશીયલ વર્કસ લીમ તરફથી ગઈ તા. ૩૩એ સર કાવસજી જહાંગીર હોલમાં અર્ધા ગોઠવવામાં આવી હતી. શ્રી. જુલાલાઈ દેસાઈ પ્રમુખપદેને હતા. લેફ. કર્નલ નેલાલ સાહે દરખાસ્ત રજુ કરતાં વૈધાયીય દૃષ્ટિએ સંતતિનિયમનની આવશ્યકતા જણાવી હતી. તેમજે જણાવ્યું હતું કે પ્રશ્નિત લોકો માટેજ સંતતિનિયમન છે. છતાં જો અપ્રશ્નિત લોકો એનો ઉપશોધ કરે તો તેઓનું વર્તન એક-જનક છે. સંતતિનિયમનનો અર્થ કાંઈ ગર્ભાવરવાને નાચુદ કરવાનો નથી. પરંતુ બાળકના જન્મના સમયમાં અંતર રહે અને સ્ત્રી બાળકને જન્મમાં સરજતાથી ધારણ કરી શકે તે માટે એની આવશ્યકતા છે. પ્રો. કોટીયા આદેશ-એએ દરખાસ્તનો વિરોધ કરી એને માનવ ભૂતિના નાશની નિશાની લેખે રાખ્યું હતું. મીસ કપિલા ખાંડ વાળાએ દરખાસ્તની તરફેણ કરી હતી. બીજી લેખકોએ પણ તરફેણમાં તેમજ વિરોધમાં વિવેચનો કર્યાં હતાં. ને બાદ શ્રી. જુલાલાઈ દેસાઈએ ઉપસંહાર કરતા જાહેર પુસ્તકી દર્શીઓનું તોરણ રજુ

ક્યું' હવે છેવટે મત લેવાતા દરખાસ્તની તરફેણમાં વધુ મતો મળ્યા હતા

નવા સ્ટ્રી ફાક્ટરો એલ સી પી એન્ડ એસ ની ફાંજન પરીણામા મીસ ચાન્ડા જુસારી મીસ માર્ગરેટ ડુન્ડા, મીસ રાકુન્તા દેવધર, મીસ ગોદુ દેરાકુળ મીસ રાતા કૃષ્ણ દેરાપાડે, મીસ સરલા ખાલસા મીસ કમળ એટ, મીસ રમી છુગ, મીસીસ વેળા ઇ રેડે, મીસ બાવન એક, મીસ એવીન ઓનીલ મીસ વાલ્સરા લાલ મીસ અનસુયા લાલ જુ પસાર થયા છે,

નવી શિક્ષિત ડાયલોગ બોમ્બે નર્સિસ મીડવાઈડ અને હેલ્થનીટીટ્સ કાઉન્સિલ તરફથી નવા નવેમ્બરમાં લેવાયતી ડાયલોગ મિટિંગ પરીણામા ૪૫ ઉમેદવારોમાંથી ૨૬ બહેનો પાસ થઈ છે એમાં શ્રીમતી ધીરજબાઈ કાલીદાસ સોમૈયા ૯૪ માઈ મેળવીને પ્રથમ નંબરે આગ્રા છે પાસ થયેલા બીજા ગુજરાતી બહેનો શ્રી કુમુદગૌરી વી દવે, મરીયમ રજુબાઈ, વારીબાઈ દ્વારા કર પડ્યા છે

શ્રીમો. અને નવું બધારણ બોમ્બે લીમેન્સ વા' શી ડના આશ્રમે શ્રી પ્રસેન્દ એફ નરીમાને ' શ્રીમો. અને નવું બધારણ ' એ વિષય ઉપર મહંતા ૧૦ મીએ સાન્ડે પ્રિન્સેસ વિક્ટોરીયા મેરી જમખાનામાં ભાષણ આપ્યું હતું તે દરમ્યાન શ્રી નરીમાને હિંદી શ્રીમોને તેઓમાં આવેલી રાજકીય ભંગુતિ માટે અભિનંદન આપી જણાવ્યું હતું કે એ રાષ્ટ્રીય વિકાસમાં અત્યંત રૂપ લેખાતી કોમી અને બીજા સકુચિત વિચારણા ના અભાવને આભારી છે એ શ્રીમોના હાથમાં કોમી પ્રશ્ન મૂકવામાં આવે તો એને કહેવું હુંક સમવમાં તેઓ કરી નાણે એની તેમણે ખાત્રી આપી હતી. મ્યુનિસિપાલિટીમાં અને બીજા સરકારીમાં વધારે પ્રતિનિધિત્વ મળે તે માટે પ્રયત્ન કરવાની અને અક્ષરજ્ઞાનનો પ્રચાર, સામાજિક અને આર્થિક હિતના પ્રશ્નો, કેળવણી વગેરે માટે પ્રયત્ન કરવાને તેમણે શ્રીમોને વિનંતિ કરી હતી

નવા ગવર્નરના પત્નીનું સન્માન મુબમના નવા ગવર્નર સર રાજર લમનીય પત્ની

લેડી લમનીને સન્માર કરવા માટે નેરાનલ ઇન્ડિયન એસોસીએશનની મુબમની શ્રી સાખા તરફથી મહંતા ૭ મીએ સમારભ થયો હતો લેડી લમની એ સર્યાના પ્રમુખ છે એ પ્રસંગે ઇનામો પગ વહેલવામાં આગ્રા હતા

મરાઠા બાળા રક્ષા માગે છે ' મુબમની પ્રેસીડેન્સી મેલ ની અદાવતમાં સાતા નવે એક મરાઠા બાળા ભતે હાજર થઈ એણે અરજ કરી કે મારી ઉમર સોળ વર્ષની છે અને જેની સાથે મારું લગ્ન થયું છે એ પતિની ઉમર ચૌદ વર્ષની છે માર પતિની ઘણી નાની વયને કારણે મારી માનસિક ને શારીરિક સત્તામતી માગે હું અદાવત પાસેથી રક્ષણ માગુ છું મેલરૂટે સાતાની સામુને પૂછતા એણે કહ્યું કે ' અરજદાર સાતાને મેંદ સારા સ્થળે અદાવત તરફથી રાખવાનો હુકમ કરવામાં આવે તો મને એમાં કરી વાનો નથી ' આ ઉપરથી મેલરૂટે સાતાનો પતિ ન્યા મુખી ઉમર લાયક ન થાય ત્યા મુખી લેડી નોર્થકોલ અનાયાશ્રમમાં અદાવત તરફથી રાખવાનો હુકમ કર્યો.

સાતાને આવી અરજ કરવાનું છું કારણ મજા એ તેા ભણવામાં નથી સાતાના સાસરિયાના ત્રાસની કશી ફરિયાદ નથી સામુને પણ સામુપણ સ્વાપવાની કાંઈ તાલાવેલી નથી આ બંધારથી દેખાતી સ્વચ્છતાની બીનરમાં કાંઈ નાના મોટા લાવટોળ હોય તો એ ભણવામાં નથી છતા એક દરે આ વસ્તુ ઇજાવા ભેગ મણાવ અપકવ ઉમરના બાળકો-પછી બહેને હિન્દુ-પાની હોય એનો-માનસિક અને શારીરિક સત્તામતીની ભેગવાઈ કરવાની અવવતની ફરજ છે એનું આ વાત આપણને કહે છે

સાન્તાકુલ ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમ ડળ તરફથી મહંતા ૧ લીએ સાન્તાકુલમાં ડાઓસ્ટોડ પરની સર્યાની જગ્યામાં રનેદ સમેવનને સમારભ થયો હતો શ્રીમતી હીરાવતી બહેન મનમુખલાલ જમનલાલ પ્રમુખસ્યાને હતા શ્રીમતી ગંગાબહેન પટેલે પ્રમુખ બહેનનો પરિચર કરાવીને મહંતા તરફથી સાકળી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓનું બ્યાન ક્યું હતું. અને પ્રમુખ બહેને આરી પ્રવૃત્તિઓની

કપરોગિતા સ-
મનવી દત્તી
ગરબા સંગીત
સવાર અને
અઠ્યા ઠારનો
કાર્યપ પળ
રખાયા દત્તો,
શ્રીમતી ટીસા-
વડી બહેન સ-
રમાને રૂ. ૫૦૭
આપી એના
પેટ્ટન બન્યા છે.
રૂઢય સ-
મગીના લેગમ.

(૧) સુરસીલા-
બાઇ કાતિલાલ
શ્રીફ નામની મુબાઇમા વિદ્યુતબાઇ પટેલ
રોડ પર લાડવાડીમા પતિ સાથે રહેલી
ગુજરાતજી દાઝી મશ્ન પામી (૨) મુબાઇમા
વિદ્યુતવાડીમા રહેલી લીલાવતીબાઇ રતીલાલ નામની
૧૫ વર્ષની ગુજરાતજી વરંદામા સગમતી સગડીમા
સાંડીને ઊડા લાગી જવાથી તે સગડી લકતા
દાઝી મરજી પામી છે. (૩) દસમુખબાઇ ડાહ્યાબાઇ
નામની ૨૫ વર્ષની એક ગુજરાતજી મુબાઇમા
પોષળાવડી જ કરાન પર વાહેલીના મેન્સનમા રહેલી
દત્તી તેજી સારીર પર પાસવેટ કાઢીને સગડીમા
આપ્યાત કર્યો (૪) રોડરૂટ રોડ પર હરવાળા
બાઈડીમા રહેલી કમળાબાઇ સાકરલાલ રેલવી
આપથી રાડી સગડી જતા દાઝી મરજી પામી.

અમદાવાદ ગુપ્તીસીપાલીટીની રૂવબોડે
શિક્ષિકાઓ તરફે વિધવાઓ અને કુમારિકાઓને જ
રાખવાનો અને તેઓ પસંદગી જ તેમજ તેઓની
જગ્યાનું શરૂનામું બાપડું એવી સારત રાખવાની
નીતિનો ફરીકાર કર્યો છે. ગુ. બોર્ડે એ બંધામણ
પસાર કરી છે. રાજાઓમાં શિક્ષિકાઓ મોટા
બાપી બાળકોને રાખે છે તે ફરીને ફેરવવામાં મીડ
કામાના ફેરવને અંગે આ નિર્ણય થયો છે. એની
સાથે શિક્ષિકાઓએ સખત વિરોધ લઠાવ્યો છે.

સુધારક લગન : (૧) ગુજરાતનાં અગ્રગણ્ય
શ્રી કાર્થકર શ્રીમતી લેડી વિદ્યાબેગી રમણભાઈનાં
પુત્રી કુમારી તરંગિની નાંધકે જેઓ અમદાવાદની
સૌ પ્રથમમાં આગળ પાતો બાગ લે છે તેમજ
મુબાઇમા રાન્વાલુક ખાને રહેતા શ્રી. હરિકલાવ
પોપરલાવ મોવીમા સાથે ૨૦૨૬ પદ્મવિભૂષણ

કહ્યું છે. (૨)
અમદાવાદના
રોડ અબાલાલ
સારાભાઈનાં પુ-
ત્રી શ્રી. લીના-
બહેનનાં લગન
રોડ મગજદાર
ગિરધર દાસના
પુત્ર શ્રી મલન-
મોદન સાથે
૨૦૨૬ તેમજ
વેદિવિધિ મુ-
જબ થયાં

સ્વયં-
વિકાસો-
ધર છે : દ-
રિપુમાં મળ-

નારી મદાસવા માટે ચાર દબાર સ્વયંસેવિકા-
ની જરૂર છે. એને આગે પ્રચારકાઈ કરવા વડોદરાના
મધુગીશી પાકેમાં તા ૨૮ મી નવેમ્બરે સ્ત્રીઓની
બહેરસમા મળી હતી. તેમાં હરિપુરા મદાસવાના
સ્વયંસેવિકા દળનાં અધિષ્ઠાત્રી કુમારી. મુદ્દલા
અબાલાલ સારાભાઈએ પ્રવચન કહ્યું હતું. તેમજ
અમદાવાદમાથી સ્ત્રીઓની સ્વયંસેવિકાઓ તરફે
સારી બરતી થયેલી હોવાથી વડોદરાની સિદ્ધિ
બહેને એમાં પાછળ ન રહી તબ એમ કરવાનો
આદેશ કર્યો હતો તે પછી ગયા માસમાં તેમજ
કાઠિયાવાડનો પ્રવાસ આ હેતુથી કર્યો હતો.

પોરબંદરમાં આર્થિકન્યા વિદ્યાલય :
રોડ શ્રી. નાનજી કાલિદાસ મહેતાએ સ્થાપિત કરેલ
પોરબંદર આર્થિકન્યા વિદ્યાલયનો હાથાટન સમારંભ
ઉત્સવ ગઈ તા. ૪-૫-૬ ના રોજ ગોઠવાયેલ હતો.
તા. જેના રોજ બદારના ગુરુકુલનાં કુમારો
તેમજ કુમારિકાઓનું સરખસ કાઠવામાં આવેલું
હતું. ત્યાર પછી યજ્ઞયાગદિક ક્રિયાઓ થયેલ અને
વિવિધ વ્યાખ્યાનો થયાં. તેજ દિવસે બપોરે
કન્યાઓ તરફથી સંવાદ થયા હતા.

તા. ૭ના દિવસે એ મકાનની હાથાટન વિધિ
થઈ. તેમા મદારાણી તેમજ મદારાણી સાહેબે
તથા સાવથી આડ દબાર શ્રી-પુરુષોત્તમ દાજરી
આપી દત્તી બદારથી આવેલી બલગાસિનીમાએ
સંગીનના આકર્ષક પ્રતોગો રજુ કર્યા કુ. સવિના

નાનજીમાં મહેતા, યશોદાકુમારી સહિતાકુમારીએ કન્યાકેશવગીતી આવરથકતા વિષે વિચારે રજુ કર્યા હતા તે પછી શ્રી નાનજી કાલિદાસ મહેતાએ છાંયેલુ બાવળ વાચુ ત્યાર પછી આર્ષકન્યા મહાવિગ્નાવથ તરફથી શ્રી નાનજીભાઈને તથા શ્રીમતી સતોકબેનને માનપત્રો અપાયા હતા

સ્વામી રાકરાનદજીએ એની રીતમક અને વિચકદર્શો શૈલિમાં અરોડ કલાક વ્યાખ્યાન આપ્યું તેમણે કહ્યું હતું કે આજની શિક્ષણ પ્રગતી કરજીયાત જે કરવામાં આવે છે તેમાં કેટલીક વખત સ્થિતિચુસ્ત મનોદસા ધર કરી ભય છે સમૂહિતો વિકાસ સ્વયંજી અને સ્વાત્મક હોવો જોઈએ સૌના જીવનનો વિકાસ આપણા હૃદયની સાથેય બીજે કાળજીથી થવો જોઈએ

ત્યારપછી મદારાજી સાહેબે જણવ્યું કે આજના પ્રવૃત્તિકારક યુગમાં જો આપણે જમાનાની સાથે નહિ રહીએ તો આપણે જરૂર પાછળ પડી જઈએ અને આપણે એકલા પડી જતા આપણું સ્થાન ક્યારેય નહિ રહે એ આ યુગની સર્વ પ્રવૃત્તિમાં મોખરે જ વિરજી રહી છે આપણા લોકોમાં અત્યારે એક વસ્તુ એવી રીતે મનાઈ રહી છે કે દેસની પરાધીનતા સરકાર અને રાજાઓ જ છે, પણ ખરી રીતે કહીએ તો એ વાત નસમૂહ નો જ છે આ જાળત કહેતા કોઈને જોઈ લાગે તો મને માફ કરો તોએને સુધરતુ નથી અને એવા વાક જ કાઢવા છે, યસીનતાખાજી સ્વતંત્ર થઈ રાકાય

ત્યારપછી તેમણે એમને બક્ષાએડુ ગુરકુલનુ રજત મેડેલ વિદ્યાલયમાં જ આપ્યું શ્રી નાનજીભાઈએ આ કન્યાવિદ્યાલયની મંત્રિકા કન્યા દીકરા રા. ૧૪ રાખી છે પણ મુકાએલી રક્ષમાથી ઉપજતી આવકની પૂર્તિ નેટવી જ આ શ્રી રખાઈ છે જે ચૂદસય રા. ૧૦૦ આપશે તેમના તરફથી એક મન્ના મફત ભગી રાકરી અજર અદીયા બાણી કન્યા તેમણી મફત શિક્ષણ લઈ રાકશે

મુકપમાં તે જ વખતે પોતાને ફોને બરાવવા માડયો હતો આ કાર્યક્રમ સાઠાચાર કલાક ચાલ્યો હતો બપોરે પાંચ વ્યાખ્યાનો અને હુદાઓ થયા હતા તા. ૬ ના રોજ પણ જુદા જુદા પડિતો

સ્નાતિકા તેમજ અન્ય ગુરકુલોના વિદ્યાર્થીઓના બાવણો થયા હતા

બહેન શાન્તાનો ખૂબી છાંયી ગયો વદવાજમાં થોડા માસ પર યજ્ઞેના બહેન શાન્તાના કર્મીજ ખૂબને લગત કિસ્સાથી 'ગુનમુલ્તરી ના વાતચેત પત્રિચિત છે થોડો દિવસે મુગમે શીવળ હુટવા મેલા હલવાનો સામનો કરતા બહેન શાન્તા મુકાની છરીના ભોગ થઈ પડેલા એને અંગેના કેસમાં બેની સામે આરોપ મુકવામાં આવ્યા હતા તે આરોહીને નિર્દોષ કાચી છાંયી મુકવામાં આવ્યો છે આથી વદવાજ વારીખોમાં સખ રોજ ફાંટી નીકળ્યા છે

પોજીશની કેદનો ભયકર પ્રતાપ આજથી દરેક વર્ષે ઉપર બાવનગર તાળાના એક ખરીયા ગાસદાર પોતાની સનમકાવાળી પત્ની બાઈ મોધીને પાંચ ફુટના એક પાજીરામાં ૧૨ માસ સુધી પુરી રાખેલી અને પછી પેલીસે તેને બચાવી તેના પતિને સામી સમ અપાવી દઈ ત્યારબાદ આ બાઈને બાવનગરના દવાખાનામાં મોકલેલો અને સાજ થતા પિનાને ઘેર રાખવામાં આવી વવારામાં તેને મદિને રા. ૨૫ જીવાઈ તરીકે આપવામાં આવ્યા ખરીયા દરબાર થોડા વખત પછી છડી જતા બહેન જીવાઈ આપવા જતા આ વાતને સાંપ વધે થયા બાઈને મર્મ રથો રોક થયાંને વજોડી બાઈએ પોતાના ધર્મને જ મર્મ હોવાનો દવો કર્યો પણ પુરા માસે તેને પ્રસૂતિ ન થઈ કેમકે પાજીરામાં પૂરાઈ રહે વાચી અદર પેલી ગયેલા દાડકા નડવા લાગ્યા અને તેનું મૃત્યુ થયું પોલીસને રા. ૬ જતા રાકના કાજળીયા કર્યા અને મૃદક બાળવાની રજ આપી

ડો. મીસીસ તા. ૧૭૫૪ પુન્યીયા સિધના ન્તગીતા સૌ કાર્યકર અખિલ હિંદ મદિલા પ્રતિષ્ઠની કાયમી સમિતિના સભ્ય કરા ચીની ગુનિસિયવ સ્કૂલ બોર્ડના ઉપપ્રમુખ ડો. મીસીસ તારાબાઈ પુનીયાને બોમ્બે પ્રેસીકલ સર્વિસમાં નિમવામાં આવ્યા છે સિધ સરકારની સલામતુ પરથી આ નિમણૂક કરવામાં આવી છે અને આ રયાને નીમાનાર તેઓ સિધમાં પ્રથમ જો છે

લગ્ન ફેક કંઈ કરાચીમાં ખેબરન

નામનાં એક મુસ્લીમ બહેનનાં સેવક કરીય નામના એક મુસ્લીમ સાથે ઇસ્લામ વિધિ મુજબ લગ્ન થયાં. જે બરજન ઉમર મતાં ફરેઆચી ફજલ રહેમાન નામના મુસ્લીમ પુરુષની સાથે બીજાવાર લગ્ન કર્યાં.

આ ઉપરથી ઉપર પતિ છતાં બીજા પતિ સાથે લગ્ન કરવાના ગુના સાબત પૂર્વે પતિ સેવક કરીયે જેમજન સામે ફોજદારી ફરિયાદ કરી.

રૂપે, ફરદે કવાસ મેલરૂટે આરોપીને ઊંચી મુકતાં ફરાબુ' કે ઇસ્લામી સંવિત મુજબ બાળ વયમાં માતાપિતાએ કરેલાં લગ્નને ફેક કરવાનો અને ફેક માનવાનો મુસ્લીમ જીને ઉમર લાયક થતાં અધિકાર છે, એમ આરોપીએ પહેલા પતિ સાથે એના માળાપે બાળ વયમાં કરેલાં લગ્નને ફેક માનીને પ્રાપ્ત વયમાં આવે બીજાં લગ્ન કરવામાં કોઈ ભતનો થાયો નથી. એનાં પહેલાં લગ્ન ફેક છે, બીજાં લગ્ન કાયદેસર છે.

આંતર કેમી લગ્ન : અલાહાબાદનાં બહીના સી ખારાસી અને નેદર ફટુંબનાં પુત્રી કુમારી શ્યામકુમારી નેદરે સ્ત્રીયક મેરેલસ એક મુજબ સંયુક્ત પ્રાંતના પોલીસલગ્નચાળાગી. અભીલ-ખાન સાથે લગ્ન કર્યું છે, લગ્ન કરનાર બંને પક્ષે નેદરે મળું હવું કે તેઓ બંને પોતાપોતાનાં ધર્મમાં માનતાં નથી.

સ્ત્રી કાર્યકરનો આપઘાત : સંયુક્તપ્રાંતની ધારાસભામાં ઉદ્ધવી સુઝી દરમ્યાન મદાસસ ઉમેદવર તરીકે સુધાયલા શ્રીમતી રામદા ત્યાગી સાંબા સમક્ષી માંદા હતાં. તેમણે માનસિક વેલ-હામાં રિલ્લી ખાતે આપઘાત કર્યો છે. યુકતપ્રાંત ધારાસભામાં તેઓ દેહરાદુન છલ્લા સામાન્ય ગ્રામ વિભાગમાંથી સુધાયો હતા અને તેમણે ત નેતરમાંજ એમની જગાતું રાજીનામું આપ્યું હતું. દેહરાદુનમાં એમના અવસાનના સમાચાર પહોંચી શોક ફેલાયો હતો અને હડતાળ પાડવામાં આવી હતી.

વકતુવકળાતું ધનામ : અલાહાબાદ યુનિવર્સિટી યુનિયન તરફથી પદવીદાન સમારંભ પ્રસંગે ચોળવડી વકતુવકળાની દરિદ્રાઈમાં વિદ્યાર્થીનીઓ માટેનું ધનામ સુબહની વિલસન મેલેજવાળાં કુમારી ઉપાલતાને મળ્યું છે.

સાસોહત લગ્ન કાયમ : અલાહાબાદ પાસેના

એક ગામમાં મુમુખી નામની વિવધાને એક બાર વર્ષની પુત્રી હતી. આ પુત્રીનું માથું દરનાથ નામના એક માણસે કપ્યું. વિધવાએ જે માથું સીકાણું નહિ, આ ઉપરથી દરનાથ પોતાના બાઇ રામનાથની સાથે સદરહુ છાકરી લાલુવાને કન્યાદા-ગામાં જતી હતી ત્યાંથી ઉપાસી ગયો; ને એની સાથે સાસુપદ્ધતિએ લગ્ન કરી નાંખ્યાં.

સાંજ પછી પણ છાકરી થક ન આવતાં માતાએ પોલીસમાં ફરિયાદ કરી ને પોલીસે દરનાથને પેરથી મુમુખીની પુત્રીનો કળતે મેળવ્યો. અદાલતમાં દરનાથ ને રામનાથ બંનેને અનુકરે બે વર્ષ અને એક વર્ષની સજા થઇ

। આ પછી આ લગ્નને રદ બહેર કરવા મુમુખીએ હાઇકોર્ટમાં બરજ કરી. સાથે સાથે દરનાથ ને રામનાથે પણ અપીલ કરી.

હાઇકોર્ટે દરનાથ ને રામનાથની સજા કાયમ રાખી ઉપર બસે બસેના દંડ ઉમેર્યાં.

પણ લગ્ન તો સરાસર વિધિથી થયું હોવાથી કાયમ રાખ્યું !

લગ્ન કરાવનાર ગેરજ પદ્ધતિ ભેટો : તહાનમાં ૧૪ વર્ષની, એક બાળાતું લગ્ન થવાનું હતું પણ તેની સાથે લગ્ન થવાનું હતું તે વર સાથે પાણુજાની બાળાની ઇચ્છા ન હતી. એથી વરયાત્રા આવે તેના ત્રણ દિવસ પહેલાં, લગ્ન કરાવનાર ગેર બાળાને એક ગામમાં બગાડી ગયો અને ત્યાં એ બાળા સાથે હુણું લગ્ન કરી નાંખ્યું. આથી છાકરીના માળાપે હાથે માંડયો. એટલે ગેર એવો બચાવ કર્યો કે, છાકરીની સમતિથી તે પરણેો હતો પણ છાકરીએ ના પાડતાં ગેરને રૂ. ૨૦૦ નો દંડ અથવા એક માસ સાડી કેદની સજા થઇ છે.

બેરીને મારવાનો હુકમ છે ! ધણીને પોતાની બેરીને મારવાનો હુકમ છે કે નહિ ? ધણી બેરીને મારે ત્યારે બેરી એ સામે વિરોધ બતાવી શકે કે નહિ ? આ સવાલોને જવાબ અલ્લા બાદની હાઇકોર્ટે એક ફેસલામાં આપ્યો છે. હકીકત એવી છે કે ધણી નામનો એ પુરુષ ડાંગરી નામની પોતાની સ્ત્રીને માર મારતો આથી ત્રાસીને ડાંગરી પોતાના પતિનું ઘર છાડી ગઇ; ને

પણ બાહ્યે પોતાના પતિ સામે જરૂરી રજૂ મઠે
 'તમે કશું નીચણી મેટ' આ હાલે એ કારણે કાઠી
 નાજો કે ઇચરી પોતાની પત્નીને પોતાના ધરમા
 રાખવા તૈયાર છે અને ડાઘરીએ ત્યાં જઈને રહેવું
 લેઈએ ન રહેવું હોય તો એને જરૂર પોષણ
 માગવાનો હક્ક નથી રહેતો.

આ સામે ડાઘરીએ હાથકાટ'મા અધીલ કળી
 ઇચરીએ એવો જવાબ કર્યો કે 'હું બાહ્યે ધણી
 છું ને મને એને મારવાનો કાયદેસર ને નૈતિક હક્ક
 છે બાહ્યે હું મારા ધરમા રાખવાને તૈયાર છું
 એ એને કાઠી નથી મૂકી. એ પોતાની મેંને ચાલી
 નવ્ય અને પત્ની જરૂર પોષણ મારો એ વિચિત્ર છે.'

હાથકાટ' પોતાના ફેસલામા ફરમાવ્યું છે કે
 કોઈપણ ધણીને પોતાની બેરીને માર મારવાનો
 અધિકાર કાયદો આપતો જ નથી હાથકાટ' નીવિ
 વિશે સુઘાદો નથી આપતી, પરંતુ જાણેના અમલ
 અભિપ્રાય એવો છે કે બેરીને મારવી એ ધણીપણ
 નહીં પણ પશુપણ છે તે માધને ધણી મારતો હોય
 એ ધણીનું ધર સાચવવાની કાયદેસર ફરજ નથી, ને
 ધરમા બાહ્ય રહી શકે નહિ એ ધરમા બાહ્યે

રાખવાની ધણીએ ફરજ પાડવાનો અધિકાર નથી
 બાહ્યે જરૂર પોષણ મળીને શા દસ આપવા

હાથકાટ'નો આ ફેસલો વિનંદુ પતિઓના એક
 દેવદત્ત હક્ક કપર તરણ મારે છે ને ! બહાર માર
 બાહ્ય બાહ્યે ઘેર આપવા બેરીને પણ માર ન
 મારા તો કહે ને જીવનમા પત્ની મલ શી રહી ? !

નજરકેદમાથી મુક્તિ પામેલી બાગમની
 ઓમલ'કારને કોઈક ને કોઈક ખાતામા નોકરી
 આપવાનો પ્રથમ કલકતા મારપોલેશનનું શિક્ષણ
 ખાતુ વિચારી રહ્યું છે અને એને અંગે મોગ
 કલ્યાણી દાસ એમ. એ ને એક માળાના મુખ્ય
 શિક્ષિકા તરીકે નીમવામા ખાતુ આવ્યા છે.

ધીમતી સરોજિની નાથકુના માનમા
 બાગમની પી. ઇ. એન. કલકતા સંસ્થાએ તા.
 ૨૮ મી નવેમ્બરની સંજ સમારબ થોડાં થોડાં
 તે પ્રસંગે ઓમની સરોજિની નાથકુએ જણાવ્યું
 હતું કે દાહની પતે મોટામા કોઈ કવિતા એ
 દેશની મુક્તિ છે એવા પ્રસંગે પણ આવે છે
 કે ન્યારે કવિએ તેના રાષ્ટ્રોના સૌન્દર્યને બાજુએ
 મૂકીને તેની જુદી અને રાક્ષિતો જપ્તગ રાષ્ટ્રીય

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, ફુલોષ, વધ્યત્વ, તથા મલાશિયના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

પ્રાચીન ઔષધ

અકમીર છે કે શીશી એકને રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે

બિ.આ. ફાર્મસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ ઊંચા,
 સુબંધ નં. ૨, પુના સીટી.

૬ દરેક સ્થળે એજન્ટો લેઈએ છીએ—

૬ દરેક જાતની દેશી દવાઓ માટે સ્વીપત્ર મફત મંગાવો.

પ્રદાનને આગળ ધપાવવામાં કરશે એમથી, આ દિશામાં કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે કરેલી મદદાન રાષ્ટ્રીય સેવાઓનો તેમણે ઉલ્લેખ કર્યો હતો. રાષ્ટ્રીય ચળવળ દિલ્હીનાં સાહિત્ય અને ભાષાઓને ચમૂદ્ધ કરી રહી છે. રાજકીય નેતાઓના ક્ષણનો ઉલ્લેખ કરતાં તેમણે મદદાત્મા ગાંધીજી અને સરદાર વલ્લભભાઈએ ભાષાને આપેલા નવાં ભેગનો નિર્દેશ કર્યો હતો. બંગાળી સાહિત્યકારો સાથે જે કલાક સુધી વાતચીત કરીને આંતરપ્રાંતીય અને આંતર કોમી સંબંધ વધે એવા પ્રકારનાં સાહિત્ય સર્જન પ્રત્યે તેમણે બાર મૂક્યો હતો. શ્રીમતી સરોજિનીનાથકુરુ દિન્દી પી. ઇ. એન. કલબના ઉપપ્રમુખ છે. નાટ્યકારો નવલકથાકારો કવિઓ વગેરે સાહિત્ય કારોની આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાના એ દિન્દી સાથા છે.

શ્રી દાથકર ગિરિકૃતાર : ચૈત્રીસ પરમણા (કલકત્તા, બંગાળ) ના બસીરદાર એકૃત સમાજના મંત્રી શ્રીમતી તરુલતા મંડળને ગણેલીયાઓ અને જામીનદારો વચ્ચેના કષ્ટને કારણે ગિરિકૃતાર કર્યા છે.

દાકા યુનિવર્સિટી કોટનાં સભ્ય તરીકે બંગાળ એરોમ્પલીનાં સભ્ય ગીસીસ હસીના મુરશેદની નિમણૂક થઈ છે. આ પદ ઉપર આવનાર ને સૌથી પ્રથમ બંગાળી મુસ્લીમ સી છે.

ગીસ લીલા ચેટરજી : બરાહપુર (બંગાળ) ના શ્રી. મુરેન્દ્રકમાર ચેટરજીની બાર વર્ષની પુત્રી 'મે. ગયા ચોક્રોઅર માસમાં દુગચી નદીમાં ૩૦ માઈલ તરફની અમિલ દિન્દ મારેની હરિકૃષ્ણ થઈ હતી. તેમાં તેણે અર્ધવૃં કુશળતા બતાવી હતી. આ હરિકૃષ્ણ દુનિયાભરમાં લાંબામાં લાંબું આંતર તરવાની હરિકૃષ્ણ લેખાવ છે. કલકત્તામાં દુગચી ગંગા ધાટથી માંડીને આહીરીતુલ્યા ધાટ સુધીનું 'ગીસ માઇલનું' અંતર એમાં તરવાનું દોષ છે. આ હરિકૃષ્ણમાં ઉતરેલી બાળાઓ પૈકી એક મીસ લીલા ચેટરજી જ આ અંતર નેહડું તરીકે સર્જી હતી. અને બાર હરિકૃષ્ણમાં તે છઠ્ઠું નંબરે ચાલી હતી. ૧૯૩૫માં મી સાન્તી યોગની દેખરેખ હેઠળ તેણે તરવાનું શીખવા માંડ્યું હતું અને અત્યાર સુધીમાં તો તે થગી ટૂંકીઓ છતી ગઈ છે અને તરવાની કળામાં કુશળ દેખાવી બાળાઓમાં તેની ગજવરી થાવ છે.

૧૦૬ વર્ષની વયની ચીન્સુરા (બંગાળ) ની એક બ્રાહ્મણ વિધવાનું તા. ૨૪મી નવેમ્બરે અવસાન થયું. ૧૮૫૩ના મૈનિદાસિક બળવાના કેટલાક પ્રસંગો તેણે નજરે લંબા હતા.

ગૃહેશ્વરની મહારાણી કોલેજની વિદ્યાર્થીનીઓ અને રજક સમક્ષ બાવણ કરતાં મદ્રાસ સરકારના બહેર આરોગ્ય ખાતાના પ્રધાન ડૉ. ડી. એસ. સગ્ને જણાવ્યું કે “ દિન્દી શ્રીમો પુરૂષો ઉપર નજીવાલેખ પ્રભાવ પાડી રાકે છે. અલગત નય અને ચાન્ત રીતે. દિન્દી સ્ત્રીત્વ માટે બાવિ ધન્ય થાયું જ આશાકર્ણુ છે. ” દિન્દીના વડીવટમાં સંયુક્ત પ્રાંતમાં પ્રધાન તરીકે શ્રીમતી વિન્ધ્યાલક્ષ્મી પંડિત લાક્ષ્મિક પ્રતિનિધિત્વ ધરાવી રહ્યાં છે.

મીસીસ અન્ના ચંડીની ત્રાવણકરના છઠ્ઠા મુનરકુ તરીકે નિમણૂક થઈ છે. ન્યાયખાતામાં નીમાનાર આ પ્રથમ દિન્દી મહિલા છે.

દિન્દી મહિલા પરિપક્વની એકનાં પ્રમુખ સ્થાનેથી ગઈ તા. ૧૭ મીએ શ્રીમતી વિજયા હસી પંડિતે મામ્ય ઉદ્ધારના કાર્યમાં તેમજ નાગરિક તરીકેની જવાબદારીઓના કાર્યમાં સક્રીય રસ લેવાની વિનંતિ કરી હતી. તેમણે કમ્પ્લે દિન્દીઓએ મામ્ય ઉદ્યોગને અને દિન્દીમાં જ બનેલા માલને ઉત્તેજન આપવું તેમજ કારણ કે એમ કરવાથી તેઓ મામડાના લોકોની સંપત્તિમાં વધારો કરે છે અને તેઓની સાસી સ્થિતિ ઉપર જ દેરાનો સાથો આધાર છે. શ્રીઓના સહકાર વિના ગમડાંઓ, શહેર કે કસબના આરોગ્યને લગતી સ્થિતિમાં સુધારો થશે નહિ. તે પછી તેમણે કોએસના ડીમાકરને જવાબ આપ્યો હતો.

બેજલયન શ્રીશોધક દિન્દમાં : ૧૯૩૨ ના પ્રાચીન અવશેષોની નળવણીને લગતા સુધારેલા કાયદા અનુસાર દિન્દમાં પ્રાચીન ઇતિહાસને લગતા અવશેષોની શોધભોળ માટે બેજલમ કરવાની પરવાનગી બેજલયન વિદ્યુષી ડૉ. મીસ સાયમન કારત્તીનેસને માંગી છે. પૂર્વકાલિન ઇતિહાસ અને તેને લગતા શિક્ષાભોળા વગેરેમાં તેઓ ખાસ રસ ધરાવે છે અને એના સંબંધમાં કેટલાય ગ્રંથો તેમણે લખ્યા છે. બેજલયમથી તેઓ ચોક્રોઅરનો આખરે દિન્દ આગ્યાં હતાં અને તેમણે અનેક સંમદનેપાનોની માર્ગમાં મુલાકાત લીધી

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા

અને .

શ્રી સયાજી બાળજ્ઞાનમાળાના

પસંદગી પામેલા ઉત્તમ કોટિના

પુસ્તકો.

સૂર્ય : સૂર્ય વિશેની વિગતવાર માહિતી વિગતની રીતે આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે. મૂલ્ય : ૦-૧૨-૦.

ગર્ભવિદ્યા : જનસમાજ માટે આ પુસ્તક એટલું જાણીતું હોય છે કે આ વિદ્યા ન જાણવાથી અનેક ગેરફાયદાઓ મનુષ્યને પોતાના જીવનમાં જોવારવા પડે છે. મુદતસરમાં પ્રવેશ કરતાં પહેલાં જાણ તો પડી આ વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવા ખાસ અમારી ભલામણ છે મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

ખેતીના ઉપદ્રવો : આ પુસ્તકની મુચનાઓ અમલમાં મુકવાથી ખેડૂતો તેમજ જમીનદારો પોતાની જમીન અમલમાં કરી શકશે. ખેડૂતોને ઉપદ્રવકારક થઈ પડતી જીવાત સામે કેવી રીતે બચાવ કરવો તે આ પુસ્તકમાંથી જાણી શકશે. મૂલ્ય : ૦-૧૪-૦.

હંગ્લાંક અને હિંદુસ્તાન : હિંદની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા માટે શ્રી. રમેશચંદ્ર દત્તે જતાવેલા આર ઉપાયો હિંદને સંપૂર્ણ સ્વરાજ્ય અપાવવાની મુશ્કેલ રાજનૈતિકોને ખાસ મનન કરવું પડે છે. મૂલ્ય : ૦-૧૫-૦.

□ ગુલુમુન્દરીના ગ્રાહકોને પંદર ટકા વળતર મળશે □

લખો:-

ધી હુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ,

રાવપુરા, વડોદરા.

આવતી મહાસભામાં

તમારે જલું જ પડશે.

પણ તે પહેલાં

મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિંદની

મુક્તિ માટે શું શું કર્યું ?

તેનો ઇતિહાસ જરૂર જાણવો જ જોઈએ.

હિન્દી મહાસભાનો

ઇતિહાસ.

ભા. ૧-૨-૩

* (સચિત્ર) *

કિં. રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે.

મહાસભાની શરૂઆતથી ૫૦ વરસ સુધીના દરેક મહાસભાના પ્રમુખનાં
ભાષણ, સ્વાગત પ્રમુખનાં ભાષણ, પસાર થએલા ઠરાવો, હાજર રહેલા
પ્રાંતપ્રાંતના ડેપીઝીટો તથા જાણવા જેવી મુખ્ય હકીકતથી ભરપૂર છે.

અગાઉથી રકમ મોકલી નામ નોંધાવનારને

ફક્ત રૂ. ૭-૮-૦

તમારી કોપી માટે આજેજ રકમ મોકલી નામ નોંધાવો.

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, રાવર સામે, વડોદરા.

હતી, આનાતોલીયામાં તેઓ શિક્ષણ દત્ત. ત્યાંથી કરાચી આવી મોઢેન્દેરો જેઠને દિલ્લી ગયાં હતાં, તેઓ સિંધુ નદીની ખીણમાં મોઢામાં કરવાનો ઇરાદો રાખે છે.

ફાયના નિવારણ માટે પ્રયાસ : દિલ્લેશરમાં ફાયરશોમનો સામનો કરવા માટે ના. વાઇસ રોયનાં પત્ની લેડી હીનલીયોએ એક ચેરમા બહાર પાડી છે અને જેને અંગે પ્રાનપ્રાતમાંથી ફોજો ઉપરાવવાની શરૂઆત થઈ છે. એ ફોજોમાં સારી સરખી રકમ એકઠી થઈ ગઈ છે.

અપદ્મરણ માટે સત્ત : લાહોરમાં બાર વર્ષની એક છાત્રીનું તેની બહેન અને માતા સાથે અપદ્મરણ કરવા માટે શોદનન જયમય અને તેની માતાને બળે વરણની કેળી સત્ત કરવામાં આવી છે.

યુવતીને જન્મદીપ : લાહોરમાં ગુજરાતવાલા છત્તાની એક યુવતીને અન્ય સાથે પ્રેમ દોષાને કારણે તેના પતિ, બાળક અને પાંડરોની છાકરીને હેર દઈ મારી નાંખવા માટે ફોરેસ્ટી સત્ત થયેલી પણ હાઈકોર્ટ તે સત્ત પચાડી તેને જન્મદીપની સત્ત કરી છે. અલબત્ત, સાથે તેનો આશક પણ જન્મદીપ પામ્યો છે.

એકુલ સ્ત્રીઓને સત્ત : બિહારમાં મોતી છત્તાના મોઢા ગામમાં, રોખપુરામાં આવેલા હુસેનાબાદના નવાબના કીકારોના હજ આગળ સુધ જઈને સત્તામઠ કરવાના આરોપસર ૧૬ કિસાન સ્ત્રીઓને બે માસ સાડી કેળી સત્ત કરવામાં આવી છે. આમાંની બાર સ્ત્રીઓ ધાવણ બાળકો સાથે જેલમાં ગઈ છે.

સ્ત્રીઓને ખાણોમાં કામ કરવાની મનાઈ કરતા હુકમને અંગે જેમની નોકરી છૂટી ગઈ હોય એવી સ્ત્રીઓને બીજી નોકરી આપવાની ચેરમા બિહાર સરકારે તૈયાર કરી છે. તેઓને હાથ ટાળ ચલાવવાનું તેમજ ટોપવીઓ કુંચવાનું કામ શીખવવામાં આવશે. આ કામ માટે બિહાર સરકારે રૂ. ૪૦૦૦ મંજૂર કર્યાં છે અને દિલ્લી સરકારે રૂ. ૩૦૦૦૦ ની રકમ ત્રણ વર્ષ કરમ્યાન વહેંચવા મંજૂર કરી છે. ૩૦ સ્ત્રીઓને તાલીમ આપવા માટે બે સંસ્થાએ સ્થાપનામાં આવશે.

પુનર્જન : (૧) કચ્છી વીરપત્રાજા જ્ઞાતિનાં

વિધવા સોમરી રતનમહેને એ જ જ્ઞાતિના બીરધ વાળા શ્રી પામુભાઈ ખીમસી સાથે પુનર્જન કર્યું છે. જ્ઞાતિમાં આ ચોથું પુનર્જન છે (૨) અમલવાદમાં દગાનીમાં જ્ઞાતિના શ્રી. રમણલાલ સુ કાચગાળાએ પોતાની જ્ઞાતિના વાડારાનોરના રોક લલ્લુભાઈની વિધવા પુત્રી હસુમતી સાથે પુનર્જન કર્યું.

બાળવત્ત માટે સત્ત : (૧) બાળવત્ત પ્રતિબંધક સારદા કાચદાનો બગ કરીને પુત્રા છત્તામાં રીંગેચાડી ખાતે સગીર બાળાનું સગીર બાળક સાથે લગ્ન કરવા માટે છાકરાના પિતા સીતારામ સખારામ તાનપુરે અને છાકરીની માતા લક્ષ્મીયા શિડેને રૂ. ૧૫ ના દડની અને બીજા ચાર જણને ગુન્દામાં સદાવ કરવા માટે રૂ. ૧૦ દડની સત્ત કરી છે. (૨) શીતાપુરમાં બાળવત્ત કરવા માટે સીતારામ બગ, જેકામય બંગલે અને તેની પત્નીને દેકેને રૂ. ૨૦૦ નો દડ કર્યો જેકામય અને તેની પત્ની પાસે એક વર્ષ માટે સાતી સાચકસગતના હાથમુથરના લીધા હતા.

મટીજી : (૧) અધેરીમાં અધ સ્ત્રીઓ માટે હાજ બહારખીયા સોનાવાળા અખાફી આજમના મકાનનો પાંચે નાખવાની કિયા લેડી જડા ટીરને હાથે ન ખાધો છે (૨) સત્તેક વર્ષ પર મુસ્લીમ ધર્મ સ્ત્રીઓરસર બાઈ અમી નાની અમલવાદ દિલ્લુ મીયાત તરફની શુદ્ધિ કરવામાં આવી છે અને તેનું નામ જમનાબાઈ રાખવામાં આવ્યું છે (૩) વડોદરાના ના મહારાણી સોમનાબાઈ તા. ૩૦ મી ડીસેમ્બરને ફોજ બિરોધી દિલ્લ પધાર્યાં છે (૩) વલસાડમાં કેટલાક દિવસ પર અખિલ દિલ્લ મહિલા પરિષદ માટે પ્રચાર કરવા કે સાવા બાંદોરાવ આવ્યા હતા. તેમણે સ્ત્રીઓની સજા ભરી મહિલા પરિષદનો વહેરો સમજાવ્યો હતો અને વલસાડમાં મહિલા મંડળ સ્થાપવા માટે પ્રાથમિક સંચો બનાવ્યા હતા. (૪) બાળવત્ત પ્રતિબંધક કાચદાના લંગેને અંગે થતા દડમાંથી ઉપજતી રકમમાંથી દસ હજાર ની રકમ ઓદ વર્ષ ઉપરની વચની પગલ ડોપની મરીબ કચ્છોને શિખરતિમાં આપવાનો વડોદરા સંચો ફાવ કર્યો છે. (૫) કમળા નેહર સ્મારક હોરખીકલ ફંડમાં તા ૧-૧૨-૩૭ સુધીમાં રૂ.

૧,૬૫,૪૮૯-૧૨-૯ બચાયા છે. (૬) કાચીબી ખારાસનાએ દાયણેને , ૧૯૨૨ કરવાને લગતું બીજી સીવિક કમીટીને રોંગ્યું છે. (૭) આસામની ધારાસભાઓએ મુનિસિપલ ચુંટણીમાં સીઓને સત્તાસદ માટે ઉચ્ચ રહેવાનું મ્યુ. બીજી પહેલા વાચનમાંથી પસાર કર્યું છે. (૮) મુંબઈમાં ફલુસવાલી ખાતે શ્રી. સીનાસમ પેદાર બાલિકા નિવાસથનો પાથો નાખવાની ક્રિયા મુંબઈના વડા પ્રધાને ગઈ તા. ૧૩ મીએ કરી હતી. (૯) મુંબઈની સરકારી એડિટોર માટે સ્ટોરની ખરીદી સંબંધમાં મુંબઈ સરકારે નીમેશી સમિતિમાં શ્રીમતી શીલાવતી મુનશીની નિમજૂક થઈ છે. (૧૦) સાલગરમાં અગિય દિનદ મદિલા પરિવહની શાખા રૂપાઈ. (૧૧) બર્માનાં ગવર્નરનાં પત્ની લેડી ક્રેકેઇનનું અર્ધા લાખની કિંમતનું ડ્રેસલ બોરાઈ ગયું છે. (૧૨) મુંબઈ રાહેરમાં મુનિસિપલ તેમજ બીજી સાળાઓમાં ૩૦૪૦૦ બાળાઓ પ્રાથમિક કેળવણી લે છે (૧૩) અલાહાબાદ યુનિવર્સિટીના સુવર્ણ મહોત્સવને અંગે શ્રીમતી સરોજિની નાયડુને કીર્તીબી પદવી અપાઈ છે (૧૪) થાણા છલ્લા મદિલા પરિવહ આવતા માર્ચ માસની તા. ૨૬-૨૭ મીએ મળશે. જેનું પ્રમુખસ્થાન શ્રીમતી અનુપાબાઈ કાંબે (નાગપુર) એ સ્વીકાર્યું છે.

વિદેશ

શિક્ષિકાને હલ્તર પૌડનું ઇલામ : લંડનની પ્રકાશનસંસ્થા મેસર્સ હોડર એન્ડ રાફટન તરફથી શિક્ષણના નવસાધમાં પહેલાંએ માટે નવલકથાએખતની દરિયાઈ યાજવામાં આવી હતી. એમાં એક હાલ પૌડનું ઇલામ ' A Stranger and a Sojourner ' નામની નવલકથાને મળ્યું છે. એની લેખિકા મીસ નોરા કે. સ્પીય મોએસ્ટરમાં પેટ્રીકોસ્ટ ખાતેની લુઇ રટ્ટીટ કાન્સ્ટીલ સ્કલની મુખ્ય શિક્ષિકા છે. ડર્બી-શાયરની ટકરીઓ પરનાં એવશનાં જીવનની કથા આ નવલકથામાં ગ્રંથવામાં આવી છે. અને લેખન શૈલી ધણીજ પ્રતિભાસાળી છે.

મીસ લીલીયન મેરી બેલીસ : લંડનના બાલીનાં થીએટર ' બોલ્ડવીક ' ની છેક ૧૮૯૮ થી અવસ્થાપક તરીકે કામ કરનાર મીસ લીલીયન

મેરી બેલીસ તા. ૨૫ મી નવેમ્બરે અવસાન પામી છે સેક્રલરી વેલ્સ થીએટરની પણ તે અવસ્થાપક હતી. કાચગને માટે ચેફરપીયરનાં નાટકો લખવાનો હિંમતબરો પ્રયાગ તેણે કર્યો હતો. ઇંગ્લાંડ અને દક્ષિણ આફ્રિકાને તેણે પ્રવાસ કર્યો હતો અને તે પોતે કુશળ સંગીત શિક્ષિકા હતી તેની કારકીર્દિ દરમ્યાન ' બોલ્ડવીક ' થીએટર ધણી જ સારી નામના મેળવી. અને એ કાર્યની કદર તરીકે બોલ્ડવીક યુનિવર્સિટીએ તેને ૧૯૨૪ માં એમ. એ. ની એનરરી પદવી આપી હતી. યુનિવર્સિટીની બદાર આવી રીતે પદવી મેળવનાર તે બીજી સી હતી. ૧૯૨૯ માં તેને કમ્પેનીયન બોલ્ડ એનર બનાવવામાં આવી હતી. સીસીવી હેમીલ્ટન સાથે મળીને તેણે ' ધી બોલ્ડ વીક ' નામનું પુસ્તક લખેલું છે.

અલ્ફ્રેડ સરકારમાં ફરી સભ્ય : ઉત્તર આયર્લેન્ડની સરકારમાં પહેલી જ વાર એક સ્ત્રી હોદ્દા પર આવી છે. એનું નામ મીસીસ હેડરા-પારકર છે. અલ્ફ્રેડનાં કેળવણી ખાતાના પ્રધાન મંત્રીમાં પાલમેન્ટરી મંત્રી તરીકે એમની નિમજૂક કરવામાં આવી છે યહાં થઈથી મીસીસ પારકર યુનિયનીસ્ટ પક્ષના આગેવાન સભ્ય છે. ૧૯૨૧ થી ૧૯૨૯ સુધી લંડનડીનાં સભ્ય તરીકે અને ૧૯૩૩ થી દક્ષિણ લંડનડીનાં સભ્ય તરીકે તેઓ પાલમેન્ટમાં એસતાં હતાં.

એવીરેટ રશિયાની ચુંટણી ગયા માસમાં થઈ ગઈ તેમાં ૧૮૪ સ્ત્રીઓ ચુંટાઈ છે.

ફ્રી હાઉસરની રોધ : મિસ એલિથ ક્લેમ-પેરર જોફ્રીયાના બીએના રાહેરની એક પ્રખ્યાત ડોક્ટર છે અને મનુષ્યના શરીરની રક્તવાહિનીઓની ખાસ અભ્યાસી અને સંશોધનકર્તા પણ છે. શરીરના સામાન્ય અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થઈ પડે એ માટે એણે માણસની જોખરી જેવી એક કાચની જોખરી બનાવી છે અને તેમાં ' નીચાન ' નામના પ્રકારવાળા બીજાંબીક બતીની સદાયથી એણે માણસના મગજમાં જે જે રક્તવાહિનીઓ આવેલી છે, તે સંધળી ગોઠવી છે. આ સંધળા રચના માટે એણે નાની પ્રાંતી ૨૦૦ ' નીચાન ' કાચની બતીઓ વાપરી છે અને દરેક રક્તવાહિનીના ઉપયોગની સમજ આપવા માટે બાજી, લીલા, કીરમજ,

કુલાળી, પરવાળાનાં રંગ જેવું અને લીલો પ્રકાર આપતી 'નીચાન' લાઇટની નળીઓ જોડતી છે. સામાન્ય ખોપરી કરતાં તે આકાશની મોટી હોઇને આખી આકૃતિ છ ફીટ જેટલી યોગી છે. આ નમુને બનાવવાનું કાર્ય ધણું નાજુક હતું જેટલે પ્રથમ-વાર સારોય ફરો એ તારના વાજાનો બનાવવામાં આજેનો હતો.

માનાં દુધનો ઉપયોગ : માનું દુધ ન પામવાને લીધે ધણાં બાળકોની આવરણ દુધી થાય છે. આથી ધાવણુ ચટ્ટી જતી માતાઓને તેથી તકલીફમાંથી લચાવી લેવા અને બાળકને અંકાંબે મરતાં બચાવી લેવા માટે પશ્ચિમના વૈજ્ઞાનિકોએ નવા રસ્તાઓ શોધ્યા છે. તેઓ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિવાળા ચંચોથી આવી સીએન્ટ્રુ વધારાનું ધાવણુ ભેંચી લે છે, અને ધાવણુ માંડતા બાળકને તે પડેન્ડુ કરે છે. લોસ એન્જલસમાં ધાવણુ જડી જતી સીએન્ટ્રુ ધાવણુ અને તેના કુટુંબની તંદુરસ્તીની ખાત્રી થવા બાદ, તેણે પસંદગી પામેલી સીએન્ટ્રુ પોખાતા બાળકને સંતોષ્યા પછી, બાળકને લઇ આવી દુધનો પર નય છે. જ્યાં બાળકને બતાવેલ મરણીયું છે એ નહીં તેની પૂરી ખાત્રી થવા પછી વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ ધાવણુ લઇ રૂવામાં આવે છે અને ચોક્કસ નતની કાચની બાઇલીમાં તે જડી લઇ, ૧૪૫ ડીગ્રીની ગરમી આપ્યા બાદ તેને પૂરતા જમવાવાળા બરફના

ફમમાં સંધરી રાખવામાં આવે છે. આમીને તેમના ધાવણુ માટે એક પોઇન્ટના સાદાચાર શિવિંગ આપાય છે અને એ રીતે એક સ્ત્રી વરસ આખરે ચારસો થાકન્ડ કમાઇ હતી, દુધ વેચનારા આ દુધ ૧૨૫ સિલિંગે એક પોઇન્ટના દિસાએ વેચે છે ક્રાંસિયા ધણુ ટવે સીએન્ટ્રુ ધાવણુ વેચનારી દુધનો છાત્રી છે ।

જેસસીમમાં રીનેલ્ડર અને હાથોનો રાખવા માટે લાકરી અંકાંબે પડેલીજવાર એક સીને દસ વર્ષની કેલની સભ કરી છે.

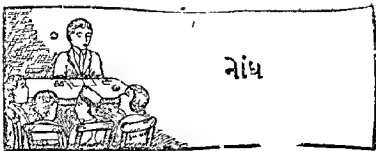
આફ્રિકાનાં સર્વોચ્ચ શિખરે ચટ્ટી : આફ્રિકાનાં સર્વોચ્ચ શિખાતા શિખર ઝીરીમાંજેરા ઉપર પડોચનાર સર્વ પ્રથમ સ્ત્રી તરીકેનું માન ફ્રાંસીસ હર્નુલા આઝીનસે મેળવ્યું છે. અગાઉ થેલા ક્રિસ્ટો અને જર્મનો આ શિખર ઉપર ચડ્યા છે. પરંતુ સ્ત્રી તો આ પડેલીજ છે. ૧૯૨૦ ફીટ ઉંચા શિખર ઉપર હર્નુલા વિમાન માર્ગે પહોંચી હતી. આ ચડવાનું કાર્ય ધણુંજ મુશ્કેલ હતું. અને તેમાય આ શિખરનું ચડાણુ તો સૌથી ખરાબ હોવાનું લાખા સમયથી મનાઈ આપ્યું હતું. વળી, મમે તે પડીએ પણ સરી પડવાને બપ ડોવાથી, અને પવનનો બારે મુસવટો તેમ જરફનો વરસાદ વરસતો હોવાથી, મુશ્કેલોજ સાબનો કરવા જેવી પરિસ્થિતિ હતી.

વાંચો] . ખુરાખખર [વંચાવો

નાણાંના જુજ ચેકાણમાં વધુ પૈસા કમાવાની યોજના માટે પાંચ આનાની ટોકીટા ચોકલી નીચેના સરનામે લખો.

મેસર્સ વિમલ બ્રધર્સ, રાવપુરા, વડોદરા.

નાંધ

હુનિયામરના દેશોમાં પરિશિલ કે અપરિશિલ સર્વ સ્ત્રીઓ માટે, પુરુષોના પરિશિલ સ્ત્રીઓ. જેવાજ સમાન અધિકાર ના અધિકાર પર અને દરજ્જાની માંગણી તરણ માટે સ્ત્રીસંસ્થાઓ સખત લડત ચલાવી રહી છે અને સ્ત્રીઓના દરજ્જા અને અધિકાર સંબંધમાં પ્રવર્તતી રિથતિ વિશે સર્વસંધ જેવી આત્મસાધકીય સંસ્થા સમક્ષ ઉઠાવોદ્ધ મચાવવામાં આવ્યોને પરિણામે, જેના સંબંધમાં હેવાલ કરવા માટે નિશ્ચયોતોની એક સમિતિ નિમવાતુ કરાવવામાં આવ્યું છે. (જેને લગતી વિષયો ' દૂવનેણી ' વિભાગમાં આપવામાં આવી છે.) આ બધી બાબતોમાં દિનંદ પશુ રસમથી કામ લઇ રહ્યું છે. અને દિનંદી સ્ત્રીઓના અધિકારો સંબંધમાં દિનંદી સંસ્થાઓ સારી લડત ચલાવી રહી છે. જેવે સમયે અમદાવાદની મ્યુનિસિપાલિટીએ, મ્યુનિસિપલ સાળાઓમાં રાકવામાં આવતી શિક્ષિકાઓ સંબંધી એક કરાવ કરીને, સ્ત્રીઓના અધિકારો ઉપર તબીર ફરકો મારવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીનો કરાવ એવો છે કે: " મ્યુનિસિપલ સાળાઓમાં રાખવામાં આવતી શિક્ષિકાઓ તરીકે બનતાં મુખી કુમારિકાઓ તથા વિધવાઓનેજ પસંદગી આપવી. કોઇ શિક્ષિકા બાળકને લઇને આવે તે ધોરણ સ્કુલબોર્ડ પસંદ કરતું નથી. તેમજ ને કુમારિકાઓ આવે તેમને પણ એ રાસ્તે પસંદગી આપવી કે તેઓ પરણીને સત્રમાં યતાં શાળાની નોકરી ઊઠી દે. "

પરિશિલ સ્ત્રીઓના અધિકાર ઉપર આ ગંભીર તરણ છે-એટલું જ નહિ પણ, મધ્યમવર્ગની સ્ત્રીઓ માટે, માનભર પ્રશ્નો રહેશે એક માત્ર

શિક્ષિકાનો વ્યવસાય પણ તેમના હાથમાંથી છિનવી લેવાનો આ પ્રયાસ છે. મ્યુનિસિપાલિટીનો એ કરાવ સાથે જ વણાડવા ભેગ છે પરિશિલ શિક્ષિકાઓ સંબંધમાં આવે કરાવ કરવાનાં મ્યુનિસિપાલિટી સમક્ષ ને મારણો રહ્યું યથાં છે તે એટલાં બધાં ઘુલ્લક લાગ્યાં છે કે, અમદાવાદ જેની આગેવાન બળાતી મ્યુનિસિપાલિટી, એ મારણો દૂર કરવાનાં માર્ગોનો આશય લેવાને બદલે, જેના મૂળને ઉખેડી કાઢવાનો પગપર કુહાડો મારવા જેવો પ્રયાસ કરે છે એ એટલી વાત છે. મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી ૧૯૩૪ માં પ્રથમ આ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત યથો તે વખતે નીચેનો સચ્ચુંલર કાઢવામાં આવ્યો હતો:

" શાળાઓમાં પછી શિક્ષિકાઓ બાળકની માતા હોવાથી તેમને ધણી સમય ઘર તથા શાળામાં બાળકોની પાછળ જ નય છે, એટલું જ નહિ પણ તેઓ બાળાઓને પોતાના બાળકોનું શેલું સાફ કરવાનું પણ સોંપે છે. ને બાળકો શોઈ હોય છે તે તેઓ શાળામાં દોડાદોડી તથા તોફાન કરે છે અને ચોપડીઓ ખજી ફાડે છે. અને એ બધાં મારણોને લીધે કામ યથ, સફળ નથી અને ખરી રીતે તેઓ અંકુરનો જ પગાર ખાય છે. "

આથી આવી સ્થિતિ બંધ કરવી જ ભેઈએ, એમ સ્કુલ બોર્ડને લાગે છે. સ્ત્રીઓથી બાળકોની સંભાળ અને શિક્ષણ આપવાનું એ બે કાર્ય સાથે ના યથ શકે. તેમનું પોષાણ કરવા માટે તેમના પતિઓ બંધાયલા છે અને તેથી સ્કુલ બોર્ડ પર- ભુલેલી સ્ત્રીઓને રાખવી નહિ એવી નીતિ પસંદ કરે છે અને પહેલી સુવાવડ પછી તેને વિદાય આપવામાં આવશે. "

આ સચ્ચુંલરમાં પરિશિલ શિક્ષિકાઓ સંબંધમાં કરવામાં આવેલી ફરિયાદો ન ચલાવી લેવા

‘જેવી છે એ સાચું’ છે પણ એ ફરિયાદો દૂર કરવા માટે શું કોઈ બીજો માર્ગ જ નથી ? સિદ્ધિકાના વ્યવસાય વિના બીમ વ્યવસાયોમાં પડેલી સ્ત્રીઓ માટે આવા પ્રસંગે શા પગલા લેવાય છે તેનો વિચાર કરવામાં આવે તો ખરો ? મીઠા હથોળમાં પડેલી સ્ત્રીઓ માટે જુદા બાળકોના રાખવા સંબંધમાં મુનિસિપાલિટી જેવી સંસ્થાઓએ પણ પ્રયત્નો કરેલા મુવિહિત છે અને એ રીતે દશ દશ કલાકની કોઠાર નોકરી મન્દુર વર્ગની સ્ત્રીઓ કરે છે તો પાંચ કલાકની શિક્ષિકાની નોકરી કરનારી પરિશિષ્ટ સ્ત્રીઓના બાળકો સંબંધમાં શું કાંઈ યોજના નહિ કરી શકાય ? અમ લાદ મુનિસિપાલિટીના સંબંધે શું આટલી સામાન્ય બાબતનો કોઈ ઉકેલ શોધી નથી શકતા ? અમને એવો જરૂર ખેદ થાય છે આ સંબંધમાં મુનિસિપાલિટીએ મહેતા ઉદેશનો જરૂર નિશ્ચય કરવા પડે સુરતની મુનિસિપાલિટીએ એવો નિર્ણય કર્યો હતો કે, ‘મુ વરકૃષી શિક્ષિકાઓના બાળકોની સલામત રાખવા સમગ્ર કરવા અને તે માટે આવાઓ પણ રાખવી અને તે માટે શિક્ષિકાઓના પગરમાંથી અમૂક રકમ કાપી લેવી સુરત મુ મા આને આ નિયમ થાતુ છે. અમને લાગે છે કે આ નિર્ણય ભેદભાવ નિર્ણય કરવામાં અમદાવાદ મુનિસિપાલિટીએ જરૂર હડાપણ વાપર્યું હોત પણ અમદાવાદ મુ મા આવા પ્રકારનું સૂચન થતા છતાં એવો કારણ ન થતા ઉપર જણાવેલા કારણ થવા પાડે છે અને એ રીતે સ્ત્રીઓની અર્થિક સ્વતંત્રતા માટેની લડત પર સખત ફટકો પડે છે. હું જા પગારના મધ્યમ વર્ગના કુટુંબોની આંતરિકમાં આ રીતે મળતી થોડી ગણી સહાર દૂર થવાની પરિસ્થિતિ કેટલી વિષમ બનશે તેનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ એટલે અમદાવાદ મુ ના કારણ સામે સ્ત્રી સંસ્થાઓએ સખત વિરોધ કરીને એ કારણ રદ થઈને પરિશિષ્ટ સ્ત્રીઓના અધિકારો અમાધિત રહે એમ કરવું જોઈએ

અમદાવાદમાં ડીસેમ્બરની તા ૪-૫ માંને રાજ રગમ્મિ પરિષદ ભરાઈ ગઈ રગમ્મિ પરિષદ એમાં રગમ્મિની સુધારણા માટે લાખા લાખા વિચેયનો ધયા, ચર્ચાઓ થઈ, કારણે ધયા અને રગમ્મિના

ઉદ્ધાર માટે નાગમદિની સ્થાપના રાખવામાં એક કમીની નિમણુક થઈ થઈ પણ આ બાધી ચર્ચાને અતે રગમ્મિના વિકાસની સાચી દિશામાં શું કાંઈ થઈ શકશે તે વિષે અનેક સ્થળેથી જે રાકા દર્શાવાઈ રહી છે તે સાચી છે એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી રગમ્મિ પરિશદના યોજાએ સામાન્ય પરિષદોમાં રોળના અમિનય કવ લોકેરના પ્રયોગો સુદ્ધા આ વખતે યોજવામાં નિમ્નગતા મેળવી એ આ દિશામાં સાચો ધગસધી કામ કરવાનો અભાવ તો સ્વતંત્ર નથી ને ? વળી, કેમ જાણે રગમ્મિના ઉદ્ધારનો પ્રથમ એકલા પુરુષોથી જ ઉદ્ધારવાનો હોય અને સ્ત્રીઓ વિના એ પ્રયત્ન તેઓ ચલાવી લઈ શકવાના હોય તેમ, પરિષદ નિમેલી સમિતિમાં રગમ્મિના પ્રયત્ન રસ લઈ રહેલી મેળવન લાયક રીતે સ્થાન આપવામાં આવ્યું નથી રગમ્મિ પરિષદના સ્વતંત્રતાને જે ધારું હોત તે આ બાબતમાં અપત રસ લઈ રહેતા શ્રીમતી દસાબહેન મહેતા, હ સારના દેસાઈ, શ્રીમતી સરોજિની મહેતા, શ્રીમતી મધુરિકાબહેન મહેતા અમદાવાદના કલારસિક બહેનો પેઠી કેવળ તેમજ બીમ નામ ઈશ રાજા એવા ધણુ બહેનોની સેવા મેળવી શકાય હોત પણ રગમ્મિ પરિષદના કાર્યક્રમ તો અનેક પરિષદો વિષે છે તેમ કમીની નીમવામાં જ પૂરો થશે છે એટલે એ બાબતમાં વધારે ચર્ચા કરવી અયોગ્ય લાગે છે

એક બીજા વાત પણ લક્ષમાં લેવા જેવી છે રગમ્મિ પરિષદે અત્યારની ધધાદારી રગમ્મિને સદકાર મેલવવાનો પ્રયાસ કર્યો નથી શ્રી, બાપુ લાલ અને શ્રી જયરાજર ‘સુદરી’ સિવાય ધધાદારી રગમ્મિના સચાડકો પેઠી કોઈએ આ પરિષદને સદકાર આપેલો નથી અને અમારા મત મુજબ તો એવો સદકાર કદિ મળવાનો સભવ થયું નથી આથી રગમ્મિ પરિષદ માટે રગમ્મિ ઉદ્ધારના પ્રયાસમાં એમેચોસાના સદકારની અપેક્ષા વધારે રાખવાની જરૂર હતી એવો સદકાર પણ પરિષદ ન મેળવી શકી હોય એમ રગમ્મિ પરિષદ માટે રાખવામાં આવેલા નાક્ય અને અભિનયના પ્રયોગો પડતા મૂકવા પડેલા અને શ્રી ચન્દ્રવદન મહેતા જેવા ગુજરાતમરમાં નવી રગમ્મિનું સ્વયં બંધારમાં ઉતારવાના પ્રયાસ કરતા

યુવાનો સદાકાર પણ ન મેળવી શકાયો એ ઉપરની જણાય છે, આ બધી સ્થિતિમાં રંગભૂમિ પરિપક્વતા સંચાલકોએ જરા વિરાળ દષ્ટિનો ઉપયોગ કરીને સર્વ કોઈનો પ્રદક્ષક મેળવવાના પ્રયાસ કર્યા હોવ તો પરિપક્વતા જરૂર સંગીત કાર્ય થઈ શક્ય હોત.

બાળકોની ' મુઠાળી મા ' સમા શ્રી. ગિનુભાઈને સન્માનવા માટેનો શ્રી. ગિનુભાઈનું સમારંભ અમદાવાદમાં તા. સન્માન ૨૧ મી નવેમ્બરે દરબાર શ્રી. ગોપાળદાસ દેસાઈના પ્રમુખપદે થઈ ગયો અને તે પ્રસંગે દરબારશ્રીને હસ્તે શ્રી ગિનુભાઈને દસ હન્દરની મેથી આપવામાં આવી એ પ્રસંગે ગુજરાત પોતાની રોવા કરનારાંઓની કલ્પ કરવામાં હવે ચૂકતું નથી એમ પૂરવાર કરે છે આ પ્રસંગે થયેલાં વિવિધ બ્યાખ્યાનો, શ્રી. ગિનુભાઈએ ગુજરાતનાં બાળકો માટે કરેલી સેવાઓનું સર્વોત્કર્ષિત કરતાં હતાં અને શ્રી. ગિનુભાઈએ એ રોવા પાછળ આપેલા ભોગની પણ વાજબી રીતે કલ્પ કરતાં હતા. શ્રી. ગિનુભાઈએ પોતે પણ આ પ્રસંગે ' બાલ સન્માન સમારંભ ' તરીકે ઉચિત રીતે ઓળખાવ્યો છે શ્રી ગિનુભાઈને ગુજરાતનાં બાળકોની અને તે દ્વારા ભારતવર્ષમાં બાળકોની સેવા કરવાને સાચુ આયુષ્ય મળે એટલી પ્રાર્થના સહિત એ કલ્પદાનીમાં અમે પણ અમારો સૂર પૂરાવ્યો છીએ.

ગુજરાતમાં જ નહિ, દિન્દિમાં જ નહિ પણ દેરાદેરાવરોમાં એક કડક કલાવિવેચક અને નિષ્પક્ષ કલાવિવેચક કનેચાલાલ તરીકે સન્માન પામનારા ગુજરાતી કલાવિવેચક શ્રી.

કનેચાલાલ હરદેવરામ વજીલનાં નવેમ્બર માસની આખરે થયેલાં અવસાનથી કલાવિવેચનના ક્ષેત્રમાં મોટી ખોટ ગઈ છે. ' જોખમે કોનીકલ 'ના કલા વિવેચક તરીકે, ' હષ્ટિ ' નામનાં કલાવિવેચનાનાં માસિકના તંત્રી તરીકે, તેમજ અનેક 'કલા પ્રયોગ લેખક તેમજ કલા કૃતિઓના કલાવિવેચક તરીકે તેમણે સંપાદન કરેલી પ્રતિષ્ઠા, અને દિન્દિ કલાને હચ્ચતરે સ્થાન અપાવવા માટે તેમજ, દિન્દિ સરકાર પાસે પણ એનો સ્વીકાર કરવા માટે તેમણે લઠાવેલી જહેમતનો જ્યારે વિચાર કરવા બેસીએ ત્યારે એમ લાગે છે કે, શ્રી. કનેચાલાલની ખોટ લાંબો સમય સુધી પુરાવાની નથી, અને આંતરરાષ્ટ્રીય કલા જગતમાં વિવેચક તરીકે માનવ્યુર સ્થાન પામનાર ગુજરાતી કલાવિવેચક તો જ્યારે ગુજરાત નિષ્પક્ષ ત્યારે ખરૂં. શ્રી વજીલ એકલા કલાવિવેચક નહોતા. તેઓ સંગીત અને ખીજ સિદ્ધ સ્થાપક કલાના પણ અકષાત્રી હતા અને તેથી તો તેમના જેવા સમર્થ કલાવિવેચકની ખોટ લાંબો સમય સુધી સાલ્યા કરશે.

આવતો અંક : મહિલા પરિષદ અંક

હમેશ મુજબ આવતો ફેબ્રુઆરી માસનો અંક મહિલા પરિષદ અંક તરીકે પ્રગટ થશે, એમાં નાતાલના તહેવારો દરમ્યાન નાગપુરમાં મળનારાં અખિલ ભારતી મહિલા પરિષદનાં અધિવેશનના સંસ્મરણો, લાપણો, દરાવો, કાર્યવાહી વગેરે પ્રકટ થશે, ઉપરાંત હરિપુરા ખાતે મળનારી ૫૧મી મહાસભા સંબંધી પણ લેખો આપવામાં આવશે. એ અંક માટે લેખો-ફોટો-વગેરે મોકલવા ઇચ્છતાં બહેનોએ તા, ૧૦ મી નવેમ્બર સુધીમાં મુજબને સરનામે મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

“ ગુણ સુન્દરી ” બાલ વિભાગ

ત-શ્રી. સોમલાલ પટેલ,
C/o ધી ન્ય ધરા સ્ટોલ, મુંબઈ, ૭.

વર્ષ ૮ : અંક ૧

પ્રસ્તક ૮

જાન્યુઆરી : ૧૯૪૮

મારે—

પેલી ઉચી કુંગર ધારે
ધુપી વાદળિયાં પુકારે;
પેલી ઉડી કુંગર ખીણે
પરી સોણાં ફુલ ન્યાં વીણે
મારે ગેલવા ત્યાં જાવું !

*

પેલાં ઝરણાંને ઠલનાઠે
સંતાઈ પડ્યા સાહે;
પેલા પતંગીયાં ફુલફુલે
રચી હિન્ડોળો ન્યાં ઝૂલે.
મારે જેલવા ત્યાં જાવું !

*

પેલાં સાગર મોખ્તાં તાને
રે' છીપલાં તેડી શાને,
પેલા તારલીયાયે ત્યાંથી
ઘાલાવે, 'સાથી, માથી !'
મારે રેલવા ત્યાં જાવું !

અન્નેડ દેશસેવક

“ અન્નેડ ઉંચા રહે હમારા ” ગાતું ગાતું સરઘસ નિશાળ આગળ આવી લાગ્યું. નિશાળમાં ચોપડીમાં માથું ઘાલી બેઠેલા ઘેલાભાઈનાં કાન ચોંક્યા. એ ઉંઠ્યા અને નોડાયા સરઘસમાં. બિચારા માસ્તરસાહેબ તો ‘ ઘેલા.....ઘેલા ’ કર્યા જ કરે; પણ હવે ઘેલાભાઈ પાછા ફરકે ? એમને તો મફતની રજા મળી ગઈ એટલે મલકાઈ ગયા.

સરઘસ તો આખું ચે ગામ ફરી વળ્યું. છેવટે થોડાં દેશગીતો ગાઈ વિખરાઈ ગયું. સૌએ ઘરલેખાં થયાં. ઘેલાભાઈ પણ ઘેર આવી ગયા.

ઘેલાભાઈને આમ વહેલા ઘેર આવેલા જોઈ, ખાએ ખિન્નઈને પૂછ્યું, ‘ અહ્યા ઘેલા, કેમ આજે આટલો વહેલો ઘેર આવી ગયો છે ? કંઈ ભણે છે, કે આમ તેમ રવડી રવડીને જ આવતો રહે છે ? ’ ઘેલાભાઈ તો જવાબ આપવાને તૈયાર જ હતા. ભવાં ચઢાવી બોલ્યા, ‘ બા, તમે ભણેલાં નહિ, તે શું સમજો. જ્યારે ગામમાં હડતાલ પડતી હોય અને બધાં જ માણસો સરઘસમાં ફરતાં હોય, ત્યારે પેટુડા-સ્વાર્થી ગની, ભણાય જ કેમ ? અરે એ વિચાર જ કેમ આવે ? ચોતાના દેશને ખાતર આટલો લોગી, ન આપીયે, તો આપણને સો ફિટકારે જ ને ? હું તો સરઘસ નિશાળ પાસે આવ્યું, કે, તરત જ નોડાઈ ગયો. માસ્તર તો રહ્યા ખૂબો પાડતા. સરઘસ વેરાતાં અહિં આવ્યો. ’

ખાએ કહ્યું, તારામાં દેશસેવા જાગે એ તો હું જરૂર ધમ્મું છું. પણ તે સાચી; અવિચારી, ઉંચરચોટીયા નહિ. જ્યારે તને હું ખાદોનાં કપડાં પહેરવાનું કહું છું, ત્યારે તું આમ તેમ ખહાનાં કહાડે છે. અને પેલો તે દિરસે જાડો ભાત રાંધ્યો એમાં તો તું રિસાઈને બેઠો તો, તે યાદ છે ને ? આ બધાં દેશસેવાનાં પગથીયાં છે. તે તો તારે ચઢવાં નથી, અને આમ રમી ખાવાનું મળે એટલે નોડાયા ભાઈ સરઘસમાં. લે, ત્યારે કહે, એ હડતાલ અને સરઘસ શા માટે નિકળ્યાં હતાં ?

ઘેલાભાઈ તો કારણ જણતા જ ન હતા. એમણે તો રજા મળે એટલે આંધળીયાં ઝીંક્યાંતાં. બિચારા નિરુત્તર જ રહે ને ? શરમાઈ ગયા ભણેલા ઘેલાભાઈને અભણ ‘ બા ’ આગળ નમતું આપવું પડ્યું. છેવટે નીચે જોડે બોલ્યા, ‘ બા, સાચું કહું, તો, તેની મને ખબર જ નથી. ’

બા હસી યડી અને બોલી, ‘ ઘેલા, આજે તે પહેલું પગથીયું તો દેશસેવાનું જરૂર ફોલ્લો પસાર કર્યું. ‘ સત્ય ’ એ હરકોઈ કાર્યનું પહેલું પગથીયું છે. તું સાચું બોલતો થયો એટલે એટલી તો તારી પ્રગતિ જરૂર થઈ. પણ, સાંભળ. જો આપણે નોયાન્યા વગર આવાં પગલાં લઈએ તો દેશસેવાને જાહેર દેશકાંતિ જ કરી મૂકીએ

અને દેશ અધોગતિયે પહોંચી જાય. માટે જે કંઈ કરવું તે વિચાર કરીને જ કરવું જોઈએ. અવિચારીપણે કામ કરી દેશસેવાની ઘેલછામાં ઘણાંજે દેશને નુકશાન કર્યું છે. માટે, બેટા, જે કરે તે વિચારીને કરજે અને દેશસેવક થજે. ’

ઘેલાભાઈને વાત તો સાવ સાચી લાગી. એમણે તો ‘બા’ને બોધ તરત જ અમલમાં મૂકવા નિશ્ચય કરી દીધો.

બાપા આ બધું અંદરના ચોરડામાં રહી સાંભળતા હતા તેઓ બહાર આવ્યા, અને ઘેલાભાઈને પૂછ્યું, ‘ઘેલા, આજે શું થયું છે ? તારી ‘બા’ કંઈ બહુ બોલતી હતી ને ?’ ઘેલાભાઈએ નીચે ઝાંઝે બધી હકીકત કહી દીધી અને પોતાનો નિશ્ચય પણ બાપાને જણાવી દીધો.

બાપાના આનંદનો પાર ન રહ્યો. તેઓ બોલ્યા, ‘ઘેલા જે તું તારી ‘બા’ને અમૂલ્ય પાઠ ધ્યાનમાં રાખી દેશસેવા કરીશ, તો તે સાચી ગણાશે અને દેશ જરૂર પ્રગતિને પંથે સંચરશે. તારી બાએ, જે કેવી અજોડ દેશસેવા હમણાં જ કરી બતાવી.’

ઘેલાભાઈને હેલ્લ વાક્યમાં સમજણ ન પડી. તેમણે બાપાને પૂછ્યું, ‘બાપા ‘બા’એ કયી સેવા કરી ? નથી એ તો સરઘસમાં જોડાયા, કે નથી કર્યું બાપણ; અને લગ્યા વિના બાપણ કરે પણ કેવી રીતે ?’

બાપા હસ્યા અને બોલ્યા ‘ઘેલા, તારા જેવા સાચા દેશસેવકને આજે કેણે તૈયાર કર્યો ? દેશસેવકો કરતાં દેશસેવકો તૈયાર કરનારની મોટી મેવા ન ગણાય ? બાપણ અને લણતર એ તો માત્ર બોલવાની વાતો છે; જે અમલમાં ન મૂકાય તો. ખરું કે નહિ ?

ઘેલાભાઈને સત્ય સમજાયું. ‘બા’ને એણે અજોડ દેશસેવક માની અને એની પ્રેરણા લઈ દેશકામ શરૂ કર્યું. છેવટે એ તો યયા સાચા અને મોટા નામચીન દેશસેવક. દેશાન્તરમાં ધૂમી ઘણાય ભોગો આપી દેશસેવા કરી રહ્યા, પણ પેલી ‘બા’ તો મનમાંથી ન જ ખસેને ?

મહેતા નર્મદાશંકર આદિત્યરામ

વિનંતિ

‘બાળક અંક’ માટે તમારો લેખ મોકલશો.
આ માસની આખર સુધીમાં મને એ મળી
જાય એટલું જોશે—

તંત્રી.

વડા પ્રમુખ: માતા ચિતામાંથી ચૂંટાએલ, મુરબી તથા બાળકોનો એટલે આખા સંઘનો પ્રમુખ બાળકમાંથી જ હેઈ નીમાશે.

સંઘ પ્રમુખ: „ „ „

ઉપ પ્રમુખ: „ „ „

કોપાધ્યક્ષ : „ „ „

અથવા પ્રમુખ જેને નીમે તે.

મંત્રીઓ : જે જેને કે લાઈ દર અડવાડિયે બાળકોને પ્રવૃત્તિ આપવાનું માથે લે તે.

ફી : દર સભાસદે દર માસે એક પૈસો ફી તરીકે આપવો પડશે.

વડા પ્રમુખનું કેર્તવ્ય : મુરબીઓને પ્રેરણા આપવી. મંત્રીઓનો રીપોર્ટ મંજૂર કરવો. મંત્રીઓને કાર્યક્રમ બાબત સુચના કરવી, હેઈ હેઈવાર મંત્રીની વિનંતિથી સંઘની પ્રવૃત્તિ જોતા રહેવી.

સંઘ પ્રમુખનું કેર્તવ્ય: સંઘનું કામકાજ મંત્રી સાથે વિચારવું અને બહાર પાડવું.

ઉપ પ્ર. નું કેર્તવ્ય: પ્રમુખને તેના કામમાં મદદ કરવી.

મંત્રીઓનું કેર્તવ્ય: સંઘ માટેના તમામ કાર્યક્રમો પ્રમુખ સાથે જોડી ચોજવા અને તેનો અમલ કરવો, મુરબીઓની અવાર નવાર સભા ભરવી તેમનાં લવાજમ ઉઘરાવવાં, કામોનો અહેવાલ સભા પાસે મૂકવો અને વડા પ્રમુખના મંત્રી તરીકે મુરબીઓની જાળતમાં તે સૂચવે તે કામો કરવા.

કોપાધ્યક્ષનું કેર્તવ્ય: તમામ નાણાં એકઠાં કરવાં તથા નકડી કરવામાં આવે તે મુરબીને ત્યાં જમા રાખવાં અને આવક બાવકનો હિસાબ રાખવો.

ચૂંટણીના નિયમો : કાર્યવાહક મંડળ તથા તેના હોદ્દાઓની ચૂંટણી દર વર્ષે નવી થશે. આ કાર્યવાહક મંડળ મુરબીઓમાંથી ચૂંટાશે. કાર્યવાહક મંડળમાંથી તેના હોદ્દાઓ વર્ષ માટે ચૂંટાશે.

।ક્યો મારેના નિયમોઃ સહ્યોએ સ્વચ્છ રહેવું. બીડી પીવાનું છોડી દેવાનો પ્રયત્ન કરવો. ગાળો દેવી નહિ. બૂડું બોલવું નહિ. મારામારી કરવી નહિ. એક બીજાને સહ્યતાથી બોલાવવા. પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, મંત્રીઓ, વડા પ્રમુખ તથા મુરબીઓને માન આપવું. તમામ કાર્યક્રમમાં ઉત્સાહથી ભાગ લેવો. રમવું, કુદવું, મજા કરવી અને આનંદ કરવો જેઓ દોગીઆ હશે, જેમને રમવું અને રમત સાથે જ્ઞાન લેવાની ઇચ્છા હશે નહિ તેને દાખલ કરવામાં આવશે નહિ જેઓ શ્રી નહિ આપે તેને ત્યારથી રહ કરવામાં આવશે. નિયમ ન માનનારને રજા આપવામાં આવશે અને શ્રી પાછી મળશે નહિ.

ચાલો ઉજાણી

ભાગળ પાદર ચાલો ઉજાણી,

મોજ પડે મીઠું જમવાની.

ઝટપટ ચાલો,

ચટપટ ચાલો.

મીઠું મીઠું

ભાણું પીરસો.

ગમ્મત સાથે ગીત ગાવાની,

જમતાં જમતાં છત ધાવાની;

ભાગળ પાદર ચાલો ઉજાણી.

ધુમસ ને ઝાકળ

(બાલપાઠ)

(૧)

શિયાળામાં સવારે વહેલા ઉઠજો.

બહાર ફરવા જજો.

આકાશ કાળું થયું હશે.

ઘરો દેખાતા હોય નહિ.

ફરના ઝાડો અદૃશ્ય થઈ ગયાં હોય.

ટાઠ પછુ ખૂબ લાગતી હોય.

ત્યારે જાણજો કે આ તો ધુમસ વરસી છે.

(૨)

સવારે ખેતરોમાં જજો.

ઝાડ પરનાં પાન ઉપર પાણીનાં ટીપાં બાઝ્યાં હશે.

ઘાસના ફરેક પાન ઉપર નાનાં ગોળ પાણીનાં ટીપાં દેખાશે.

કદાચ તમારા ખુદલા માથાના વાળ ઉપર પણ ટીપાં લાગશે.

ફરથી આ ટીપાં મોતી જેવાં જ જણાય.

લલચાઇને લેવા જવો ત્યારે છેતરાઓ.

ઉગતા સૂર્યનો તડકો પડતો હોય.

કિરણો એ ટીપામાંથી પસાર થતાં હોય.

ટીપાં રંગીન લાગતાં હોય.

ખૂબ તડકો પડે ને ટીપાં ઉડી જાય.

તમારો આનંદ નાશ પામે.

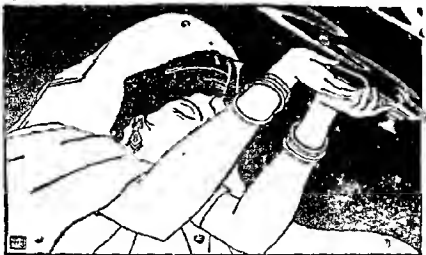
આ શાના ટીપાં ?

રાતના પડેલા ઝાકળનાં.

ମୁକ୍ତିସୂତ୍ର

ଅଂଶ ୧

‘નવચેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ ના અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે.

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક
“ નવચેતન ”ના જરૂર
ગ્રાહક થાઓ.

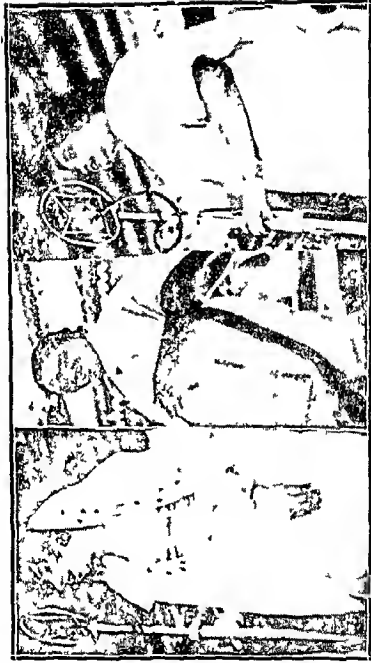
વાર્ષિક રૂ. ૬૦૦ - હિંદ બહાર રૂ. ૮૦૦

છુટકે રૂ. ૧૦૦

સબો : “ નવચેતન ” ઓફીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદઃ
ભારત અધિવેશનઃ નાગપુર

ગાંધી ગાંધી પહેલા શ્રીમતી ગુડીસ્તાન બીનીયોરીયા (સુ. ગ. ૪) અને છે ના શ્રીમતી એસ એન રાધ (કલકત્તા) મહિલા પરિષદના પ્રેરણા ગ્રંથ છે વચ્ચે શ્રીમતી અનુચિતભાષા મને છે, તેઓ મોખરાતની કોમેન્ટીમાં કેમ સીકર છે

અ કા મ પરિપક્વના બારમા અધિવેશનના પ્રમુખ
શ્રીમતી રાજકુમારી અમૃતકુવર (ડાબી બાજુ)
અને શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પડિત

ગાંધીજીના જીવનકાવ્ય

મહિલા પરિષદ
અંક

અને સ્ત્રીશિક્ષણપદ્ધતિ

પ્રસ્તાવ ૨૯મું

ફેબ્રુઆરી • ૧૯૩૮

અંક ૧ હો

પૂજને

[' યાલો જમ્મે વર્ષો જાગુને વારણે સખિ '—એ સમ]

યાલો જમ્મે મહાસભાના પૂજને સખિ !
લક્ષ્ય પૂર્ણ સ્વરાજ્ય સેવી રહી
યાલો જમ્મે—

અર્ધી સદી વીતી ગઈ, તેજ એ યૌવન વતી,
ખંડ ખંડમાં કીર્તિ વિકાસી રહી
યાલો જમ્મે—

ત્રિરંગી નિશાન ખ્યારું, પ્રવેતરંગી સૈન્ય ન્યારું,
વળું—જન્મના ભેડ ભૂલાવી રહી
યાલો જમ્મે—

તિમિર ભિરૂતા નહાસે, તેજ શોર્ય ને પ્રકાશે,
ગ્રીવી વજ્ર પ્રહાર અજીત રહી
યાલો જમ્મે—

દીન ને હલિત નાગે, કિસાનનાં દુઃખ ભાગે,
ભય સંકટ સર્વ નિવારી રહી
યાલો જમ્મે—

મુકિતનું સતત ધ્યાન, સત્ય-અહિંસા મુકાન,
ઉર સ્વાર્પણ ભાવ જગાવી રહી
યાલો જમ્મે—

સ્વપોષના મુકલ

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદને એ નામ માત્રમાં જ નહિ પણ કાર્યમાં
બનવું હોય તો આજની સ્થિતિમાં

ધરમૂળનો

૨૬

નાગપુરમાં ગયા હીરોજીર માસની
આખરે મળેલાં અખિલ ભારતીય
મહિલા પરિષદનાં અમુખરચાનેથી
થીમતી રાજકુમારી અમૃતકુવરે
આપેલું વ્યાખ્યાન અનેક દૃષ્ટિએ
પરિષદનાં કાર્યમાં રસ લઈ રહેલી
બહેનોની આંખ ઉઘાડનારું છે.
પરિષદે કરેલી સિદ્ધિઓ માટે તેનાં
શુભુજાન ગાયા કરવા કરતાં
તેમણે પરિષદે અત્યાદ્ય મુદ્દીમાં
જે બાબત પરત્વે લક્ષ નથી આપ્યું
તે બાબત તરફ પરિષદનું લક્ષ
એવીને સાચું કામ તો ગામડાં-
ઓમાં વસતી અસંખ્ય બહેનોનું
અતિનિધિત્વ મેળવવાનું કરવાની
જરૂર છે એમ સચેદ્ર રીતે દર્શાવ્યું
છે. તે સાથે રાજકીય અશ્રોને
પરિષદે હવે અસ્પર્શ્ય માનવા
ન બેઠે એમ જણાવીને એ
બાબતમાં સ્પષ્ટ વિચારદર્શન કરા-
વ્યું છે. તેમનું એ આખું જ બોધક
અને પ્રેરક વ્યાખ્યાન વારંવાર વાંચી
વિચારવાનું મન થાય એવું છે.

બહેનો,

આજે તમારી સમક્ષ ખડાં ચર્તાં મને
ધણે જ સંકોચ થાય છે કારણ કે, એક
સંસ્થાના પ્રમુખનું કાર્ય ધણું જ જવાબદારી
ભર્યું હોય છે અને એ બાર કુશળતાથી
વહન કરવાની મારી શક્તિ વિશે મને શંકા
છે. છતાં, તમે મારામાં જે વિશ્વાસ દર્શાવ્યો
છે અને આપણે આજે જે રથને મળી રહ્યાં
છીએ તે નામપુરને મારે માટે આગ્રહ હોવાથી,
અને પરિષદ કે જેના કાર્ય સાથે છેલ્લાં નવ
વર્ષથી હું ધણા જ ઘાઠ સંસર્ગમાં રહી છું
તેના પ્રત્યેના મારા પ્રેમને કારણે આ હોલો
સ્વીકારવાની મને ફરજ પડી છે. તમે મારા
પ્રત્યે જે પ્રેમ બતાવ્યો છે અને મને જે માન
આપ્યું છે તે માટે તમારો વળતો આભાર
માનીને હું ઇશ્વરને પ્રાર્થના કરું છું કે આ
દેશના બધા માટે, આ સંસ્થાને સામી ચક્રિત
શાળી બનાવવા માટે, આપણી પાસેથી જે
કાંઈ કાર્યની અપેક્ષા રખાતી હોય તે કરવામાં
આપણને તેની સહાય મળે.

મારી સૌથી પહેલી અને સુખદ ફરજ
દિન્દના લુહા લુહા લાગોચાંથી અથવા તો
વિદેશથી આવેલા આપણા સર્વ મહેમાનોને
અંતઃકરણપૂર્વક આવકાર આપવાની છે.
શ્રિદેવની સ્ત્રી સંસ્થાઓ સાથેના ઇત્તિહાસમાંના
આપણા લેસન ઓફિસર તરીકે આપણામાં
સારી રીતે જાણીતા થયેલાં મીસીસ લેન્કેસ્ટર
આજે આપણી વચ્ચે છે એથી મને પોતાને

૨૭

પણ અખિલ ભારતીય સંસ્થા

ફેરફાર

કરવો જ પડશે. એમ
નાગપુરમાં મળેલાં અખિલ
ભારતીય મહિલા પરિષદનાં
બારમા અધિવેશનનાં પ્રમુખ
શ્રીમતી રાજકુમારી
અમૃતકુંવરનાં વ્યાખ્યાનનો
એ પ્રધાન સંદેશ છે

શ્રીમતી રાજકુમારી અમૃતકુંવર

અનદક આનદ થાય છે તેમની
સાથે એ વર્ષ પર્વત કાપે કર-
વાનું સદ્ભાગ્ય મને મળ્યું છે
અને આપણી પરિવર્તના ઉત્તમોત્તમ
દિશા માટે તેમણે એકધારી
ભક્તિથી કેવી સેવા કરી છે તે
હું જાણું છું. જ્યારે જ્યારે તેમની
સેવાઓની મિત્રાણી થઈ છે ત્યારે
ત્યારે ગમે તેવી મુશ્કેલીઓને પણ તેમણે જીતી કાઢી
નથી. તેમણે ઇંગ્લાંડમાં દર મહિને જે ન્યૂઝ
શુનેટીન પ્રકટ કર્યું હતું તેમાં અંગ્રેજ પ્રજા
સમક્ષ દિન્દિનું દર્શિષિદુ રપટ અને સંગ્રહ
રીતે રજુ કરવામાં આવ્યું હતું. છેલ્લાં ચાર
વર્ષો સુધી તેમણે આપણે માટે જે પરિશ્રમ
સેવ્યો છે તે માટે આપણા સર્વ તરફથી હું
તેમને આભાર માનું છું.

૧૯૨૭ માં, યુરોપમાં હું માદ્રી ભોજવી
રહી હતી. તે વખતે પરિવર્તની રચના વિષેના
સમાચાર વાંચીને મને ખૂબ આનંદ થયો
હતો અને તે વર્ષમાં પુનઃ આવે જે નાનકડું

સ મેલન બરાણું હતું તેમાં મારો આત્મા જાણે
હાજર રહ્યો હતો એ પછી તો ઘણો સમય
વરી ગયો છે અને દર વર્ષે બરાતાં આપણા
વાર્ષિક સમેલનોએ આપણી સમક્ષ નવી નવી
દર્શિ રજુ કરી છે અને ભવિષ્ય માટે આપ
ણને વધારે મદદન પ્રવૃત્તિઓ કરવા તરફ પ્રેર્યા
છે એક વર્ષ માટે પણ આપણે કામ ચલાવતા
માટે આપણી પાસે કેટલીકવાર પૂરતા નાણાં
નહતા, એ દશકત હોવા છતાં આપણે પાછા
હાથો નથી કાઢ્યા કે જે આદર્શોની પરિપૂર્તિ
માટે આપણી પરિવર્ત અસ્તિત્વમાં આવી છે
તે આદર્શોમાં આપણને શ્રદ્ધા છે. આ અધિ-

વેશનોમાં જે અંગત સંબંધ બંધાય છે, જે કાયમી મિત્રાચારી બંધાય છે પ્રેમનો પર સંપૂર્ણ અને છૂટથી ચર્ચા થાય છે અને એના હોલ આપણી અભિલાષાઓનો હેતુ બની રહે છે, આપણા સંમેલનોનું જે સર્વ-કોમી (કોરમેયોલીટન) સ્વરૂપ છે; દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં પ્રવર્તતી જુદી જુદી પરિસ્થિતિનું જે જ્ઞાન મેળવવામાં આવે છે ભતિ, પ્રાંત, વર્ગ, યાત્રિ કે ધર્મનું સર્વ બેદભાવો નાશુદ ચાય છે અને સખત તેમજ ગરમાગરમ દબીતો છતાં મિત્રાચારીનો જે જુસ્સો પ્રવર્તી રહી છે-આ સર્વ બાજતો આપણા પ્રત્યેક જણ માટે અપૂર્વ અનુભવનો અને શબ્દોમાં ન વર્ણવી શકાય એવા પ્રકારનો વિષય બની છે એ હું જાણું છું. આ બધાને પરિણામે આપણે એકબેકની નજીક આવ્યા છીએ અને આપણી માતૃભૂમિની સેવાના સન્માન ખોય માટે એ આપણને હથેલાં એકત્ર રાખશે.

આપણા અસ્તિત્વનાં અગ્રીઆર વર્ષો ફરમાન જે કાંઈ થોડુંકણું મેળવ્યાનો દાવો આપણે કરીએ છીએ તેના વિશે હું લંબાણથી આજે કહેવા મગિતી નથી. મને તો લાગે છે ધણું જ વિશાળ કાર્યક્ષેત્ર આપણા લક્ષને કેન્દ્રિત કરવા માટે રાહ જોઈ રહ્યું છે.

કોઈપણ નવી સંસ્થાના જીવનના તરૂઆતનાં થોડાંક વર્ષો સંગઠન અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે ચર્ચાઓ અને સભાઓ બસવામાં તેમજ એના સ્ત્રીઓ અને બાળકોને સ્પર્શતા ખાસ પ્રેમનો પ્રત્યે સામાન્ય લક્ષ કેન્દ્રિત કરવા માટે પ્રચારકાર્ય કરવામાં જામ એ કુદરતી જ છે. એ સંસ્થાના સ્થાપકો અને મુરખશીઓ-એ સંસ્થા મુખ્યત્વે કેળવણી અને સમાજ સુધારાને આગળ ધપાવવાના હેતુથી જ સ્થપાવલી હોવાથી-હિન્દી સ્ત્રીઓના શુદ્ધિવાન વર્ગમાંથી તેમજ પત્રિક અને ફૂરસદીયા વર્ગમાંથી આવ્યા

હોય એ પણ એટલું જ કુદરતી છે અત્યંત અને અવગણના, મુગોથી ચાલતા આવેલા પૂર્વગ્રહો અને રૂઢીઓ અને આપણી પોતાની બાવરથા યકિતના અનુભવની ઉણપ વચ્ચે સામે આવણે લડતું પડતું છે અને હજી લડતું પડશે. આપણે આપણી બાવરથા ચલાવી શક્યાં છીએ, આપણે આજે બધાય પ્રતિ અને ધણી દેશી રાજસ્થાનોને સ્પર્શતી ૧૧૮ જેટલી નાની મોટી શાખાઓ ધરાવીએ છીએ, આપણા સર્વ કાર્યકરો સ્વયંસેવાભાવિ છે અને તેઓ પૈકીની કેટલીક તો સ્ત્રીઓ અને બાળકોની જરૂરીઆતોને લગતા પ્રેમનો ઉપર ઝીણવટલગુ જ્ઞાન ધરાવે છે; આપણી શાખાઓની ભેડકો સર્વ વર્ગની સ્ત્રીઓ માટે ખુલ્લી છે, કોમી વિભાગોએ આપણી દૃષ્ટિમાં વિશેષ પાડ્યો નથી અને નવાં બંધારણમાં સ્ત્રીઓનાં સ્થાનને લગતી બાજતમાં કોમી સુકાદા સામે, જુદાં મતદાર મંડળો સામે અને કોમી ધોરણે ભેડકો અનામત રાખવા સામે, તેમજ આડકતરી સુઠણી સામે, મિલકતના હક્કને ધોરણે મતાધિકારને મર્યાદિત કરવા સામે અને એ સર્વ ઉપરાંત તો સમગ્ર હિન્દી કાયદા સામે આપણે એકત્ર વિરોધ દર્શાવી શક્યાં એ બધી બાજતો તો એવી છે કે, આપણું અસ્તિત્વ ચર્ચાર્ય હવું એટલું આપણા ટીકાકારોને પણ કળ્લતું પડે એની મને ખાતરી છે. ધણી બહેનોએ મને કહ્યું છે કે, જો તેઓના લતામાં પરિપક્વી શાખા ન હોત તો કદાચ તેમને તેમની જવાબદારીનું જ્ઞાન ન થાત અથવા તો સેવા કરવાની તેમની ફરજનું સુદાં તેમને જ્ઞાન ન થાત. આપણા ધણાખરા સભ્યો આપણી શાખાઓ પૈકીની કોઈને કોઈના આચરણે જામ કરતાં હોવાથી, તેઓના ઉત્સાહ અને સેવાને યોગ્ય કાર્ય પણ પડતું પડી રહ્યું છે. એ ગમે તે હોય, સ્ત્રીત્વનું સમાનબંધન અને સ્ત્રીઓ માટે તેઓનું શુભાવલું અને આયુ સ્થાન પાછું મેળવવાના અને એ રીતે

દેશનો વધારે સારી સેવા કરવાનો એક માત્ર હેતુ આપણા સભ્યોના હૃદયમાં રચાતો ધરાવી રહેલો છે અને મારા નમ્ર મત પ્રમાણે, આપણી અસ્તિત્વ માટે એ પૂરતું કારણ છે. આપણા વાર્ષિક અધિવેશનોમાં જ નહિ પણ આપણી શાખાઓની બેઠકોમાં સુદાં છેલ્લા અગીઆર વર્ષોમાં, એકી અઢત્તે પસાર થયેલા ઠરાવો તરફ નજર સરખી પણ કરનારને, એમાં સમાયતા વિશાળ દૃષ્ટિજીનું દુનિાખ્યાસ આપ્યા વિના નહિ રહે તેમજ એમાં રહેલા સૂર અને જુરસો કોઈ કડક શરૂવાદી ધ્વજે એવો જ છે એમ સ્વીકાર્યા વિના પણ આદે એમ નથી વાર્ષિક અહેવાલ ઉપર તેમજ શાખાઓમાં થતા કાર્યના વધારે વિગતવાર અહેવાલ ઉપર નજર નાખનારને એ પણ જણાયા વિના નહિ રહે કે, એ ઠરાવોનો અમલ કરવા માટે બધા સભ્યો કેમથીકરાર તો એકતે હાથે, પોતપોતાના વિસ્તારોમાં પ્રમાણિકતાથી પ્રયાસ કરે છે.

પણ, જે થોડી બહી સેવા કરવાની આપણને તક મળી છે તેનું સાચું મૂલ્ય તો ત્યારે જ અઘાય કે જ્યારે તે આપણને નમ્ર બનાવે અને જ્યારે તે આપણને આપણું સાચું નિરીક્ષણ કરતા અને આપણને વધારે મદાન કાપ કરવને પ્રેરતા બનાવે અને એ માર્ગમાં જ પ્રગતિ રહેવી છે પરિવર્તની સ્થાપના જે આદર્શો માટે થઈ એ આદર્શો વાજબી હતા એ બીના સામે કોઈ વધી નહિ લાઈ શકે છતાં કેટલાક સમયથી અને હજી અત્યારે પણ, આપણી કાર્યરીતિએ પરત્વે અને આપણાં દિતો અને પ્રવૃત્તિઓનાં યુગગામણ સ્વરૂપ સામે ચોક્કસ ટીકા થયા જ કરે છે. આપણે કોઈક ટીકા કરી શકે એવું કરી શકીએ છીએ એ બીના જ સુખ મિહરૂપ છે. આપણે એનો વિરોધ નહિ કરીએ હનુદ એમાંથી આપણે મગ લખને જ્યાં સુધારાની

જરૂર હોય ત્યાં સુધારા કરવાનો નિર્ણય કરીએ અને જ્યાં યોગ્ય હોય ત્યાં ટીકાને નમ્ર બાવે સ્વીકાર કરીએ તેથી તમને આત્મ નિરીક્ષણ કરવાનું કહેવા સાથે, આપણી સંસ્થાની બાવિ નીતિ થી હોતી જોઈએ તે વિષે તમારી સાથે મારા વિચારો જણાવવાનો હું આજે પ્રયત્ન કરીશ.

કોઈ પણ પ્રગતિ જીવનમાં અગીઆર વર્ષો એ તો અખતો પતકારો માત્ર છે અને છતાં જેઓ પોતાની મનોબુમિશમાં અગી-અર વર્ષ પહેલાની પરિસ્થિતિનો ચિતાર રજૂ કરી શકે એમ હોય તેઓ આ ટુકા સમય દરમ્યાન આ મદાન દેશના જુસ્સામાં જે પરિવર્તન થયું છે તે જરૂર સમજી શકશે. દેશમાં એવી જાગૃતિ એવો અસતોષ પરિવર્તન માટેની એવી તમન્ના બધી છે કે જે કોઈની પણ નજરે પડ્યા વિના નહિ રહે નવું બહારણ અસ્તિત્વમાં આવ્યું છે અને જોએએ વિસ્તાર પામેલા 'મતા-ધિકાર'નો લભ ઉઠાએ છે એવું જ નહિ પણ નવા દિન્દી કાયદાની બધાંકર મર્યાદાઓ છતાં, સિટિય દિન્દી કુ બામ જેટલા પ્રદેશ પર આજે શાસન કરી રહેલી એ લોકશિવ સરકારને સત્તા પર લાવવામાં પણ ઓંઓના મતે બેઠક સંદાય કરી છે, નહારણીય રીતે તેઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બધી બેઠકો ઓંઓએ ભરી દીધી છે એટલે જ નહિ પણ કેટલીક સામાન્ય બેઠકો માટે પણ તેઓએ સફળતાથી દરિશાઈ કરી છે નવી પ્રાંતિક સરકારોમાં વિશામ અને જ્વામદારીનાં સ્થાનો પણ તેઓ ધરાવી રહી છે તેને માટે તો આપણાં તેમને અભિનંદનો છે—અને આપણને ખાતો છે કે યોગ્ય સેવા કામ માટેની તેઓની શક્તિ બતાવીને ઓંઓનું મોરવ તેઓ જરૂર જાગવશે આ એક જ વાત એવી છે કે, અગીઆર વર્ષો

પહેલાં તો સૌ કોઈએ એને ચમત્કાર અને ચંક્રસ્પર્શ માની હોત. એટલે, અહીં, બધાં વર્ષો પર સૌ પુરુષની સંપૂર્ણ સમાનતામાં ઈશ્વરની માન્યતા માટે અને એ સિદ્ધાંતનો અમલ કરવાની તક મળી ત્યારે તેનો અવધારૂ રીતે સ્વીકાર કરવા માટે મહાસભા પક્ષ પ્રત્યે તમાસા તરફથી આપણી આજ્ઞાસ્ત્રી લાગણીને હું વ્યક્ત નહિ કરું તો હું કરજામાંથી ચૂકેલી ગણાઉં.

પરિસ્થિતિની પરિવર્તન સાથે નહું દષ્ટિ-બિંદુ, નવા વિચારો, નવી પ્રત્યક્ષાઓ અને નવી અભિલાષાઓ અનિવાર્ય રીતે આવે જ છે અને જો એ વિચારોનો અભ્યાસ કરીને એની શોધનતા પ્રમાણે એનો સ્વીકાર કે અસ્વીકાર કરવામાં ન આવે અને એ પ્રસંગ ક્ષાય ધરી લેવામાં ન આવે તો એક વ્યક્તિની માફકજ, સંસ્થા પણ પ્રગતિની આગે કૂચમાં પાછળ રહી જાય છે અને એનો ઉપયોગિતા ધરી જાય છે. જે કાર્ષ્ણ્ય બતાવે બની રહ્યા છે તે ભેત, આપણી પોતાની સ્થિતિનું પુનરાવલોકન કરવાની આજે ચોક્કસ જરૂર ઉપસ્થિત થઈ છે. દેશભરમાં આજે વ્યાપી ગએલાં નવાં જીવનમાં પૂરેપૂરાં અંશે આપણે કાજો આપવાને આપણે શક્તિમાન થઈએ એવી રીતે આપણે આપણી સ્થિતિને સંભાળી લેવી જોઈએ.

જેમને માટે કાર્ય કરવાને આપણે પ્રતિ-જ્ઞાબદ્ધ થયા છીએ તે દિનક્રમી સ્ત્રી સાથે ધાર સંસર્ગમાં આવવાની બાબતમાં આપણે હજી સુધી શક્તિમાન થયાં નથી એ જો હું કબજા કરું તો મને ખાતરી છે કે કોઈ સભ્ય એનો અસ્વીકાર નહિ કરે. એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે, આપણે શહેરમાં વસીએ છીએ ત્યારે સાચું દિનક્રમ ગામડાંમાં રહે છે. વળી, કેટલાક અપરાધો સિવાય, આપણા જીવન એવાં થઈ ગયાં છે કે ખુદ આપણા પોતાના

કુરસદોમાં વર્ગમાં સામાજિક પ્રતિજ્ઞો કરવા માટે આપણે ધણો સમય ખર્ચી રહ્યો છે. વળી, 'પશ્ચિમની જીવન રીતિઓ અને પદ્ધતિઓનાં આધારે અનુકરણને કારણે, આપણું જીવન ધોરણ ખર્ચાળ થઈ ગયું છે એટલું જ નહિ પણ, આપણી અને આપણી જાતિના મોટા ભાગ વચ્ચે ચોક્કસ રીતે વિશાળ અંતર પડી ગયું છે. તેથી આપણું બંધારણ અને સુઠં છીની રીતિઓ કાગળ ઉપર લોકશાસનવાદી છે છતાં આપણી કાર્યવાહક સમિતિ હોવી જોઈએ તેવી પ્રતિનિધિ સંસ્થા નથી. સામાન્ય રીતે કહીએ તો, દરેક વિભાગનો સભ્ય તેના પોતાના જ અથવા તો તેની સમિતિના વિચારોનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવે છે: નહિ કે, તેના જ વિસ્તારમાં રહેલી દળો. સ્ત્રીઓના વિચારોનું પ્રતિનિધિત્વ, તેથી, જો આપણે નામ માત્રમાં જ નહિ પણ કાર્યમાં પણ અખિલ ભારતીય સંસ્થા બનવું હોય તો આજની સ્થિતિમાં, ધરમૂળનો ફેરફાર કરવો જોઈએ. આપણી દરેક શાખાએ ગરીબ બહેનોને ધણી વાર બેગી કરવી જોઈએ, તેમને ઘેર જવું જોઈએ, તેમની રહેવાની સ્થિતિ કેવી છે તે તેમને જ્ઞાની વાણ છે તે તપાસવું જોઈએ, એમને ને એમનાં બાળકોને કેવળ અક્ષરજ્ઞાનનું જ નહિ પણ સુઘડ રહેણીનું ને પાઠશાળી સાથે કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ તેનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ અને એ બહેનોમાંથી ધણી ખરી જે કુદરતી ભોગવે છે તેના તરફ સવાનાગાઓનું ધ્યાન ઈશ્વરનું જોઈએ. આપણી બધી શાખાઓ શહેરી વિસ્તારોમાં જ હોવાથી, જો આપણે, આપણી કુરસદોના સમયનો ઉપયોગ આ ઉમદા કાર્યમાં કરવાનો નિર્ણય કરીએ તો એ કાંઈ અશક્ય કાર્ય નથી. માત્ર ઠરાવો કરીને જ નહિ પણ, સ્ત્રીઓનાં મિત્રો બનીને અને તેઓના અધિકારક્ષમાં જીવનમાં પ્રકાશ પડે અને તેઓ જે બારે બોલે

સદન કરી રહ્યા છે તે ઓહો યામ એવું
રચનાત્મક કાર્ય કરીને આપણે ઓહોના
સાચા દ્વિમાપતી બનીએ એવો સમય હવે
આવી પહોંચ્યો છે. અને ગામડાંઓનું છું કે
આપણે આપણે મેડિયો અખિલ ભારત
આમેલોગ સંઘની રચાપનાને આવકાર આપે
છે અને તેના આદર્શોની પરિપૂર્તિ માટે કામ
કરવાનું વચન આપ્યું છે છતાં, આપણે
થોડાક અપવાદો બાદ કરતાં, જરામ ભૂતકાળથી
આ જરૂરી કામ હાથ ધર્યું નથી. જો
આપણી શહેરી સમિતિઓ તેઓના વિસ્તાર-
રોમાંનું માત્ર એકજ ગામ સ્વીકારે અને ત્યાં
સતત કાર્ય કરે તો એ રીતે આપણે જરૂર
આપણું અસ્થિતત્વ પૂરવાર કરીએ એમ અચીત
માન્યો. વળી, જો આપણે મર્વ આપણા
ઉપયોગ માટે ન્યારે ન્યારે સ્કંપ હોય ત્યારે
ત્યારે હાથે બનેલી વસ્તુઓનું ખરીદવાની
પ્રતિષ્ઠા લઈએ, તો આપણે ગૃહઉદ્યોગોના
વિકાસને ઉત્તેજન આપવા સાથે એ વસ્તુઓની
જાત અને પ્રકારમાં સુધારણા કરવાની પણ
તક આપશું. આપણું કોષપથ કાર્ય સરકારનાં
ઉત્તેજનથી પણ નહિ બની શકે. કારણ કે,
આપણાં ઘરો અને આપણી આસપાસનું
વાતાવરણ સુંદર બનાવવું, શેજના ઉપયોગની
આકર્ષક વસ્તુઓ માટે માંદગી ભૂમી ફરી,
દુકામાં સાચાં કલા અને સૌન્દર્યનાં ધોરણને
જાળવી રાખવામાં પ્રવૃત્ત થવું એ તો
ઊંચેનાં ખાસ અધિકાર છે. આપણે એક
સંસ્થા તરીકે સ્વદેશી ઉદ્યોગોને ઉત્તેજન
આપવાને બંધાવણા છીએ. હું એ પણ
જાણું છું કે આપણાંમાંના ઘણાં પેલાની
ખરીદી પ્રમાણિક રીતે સ્વદેશીની જ કરે છે
છતાં ધણું કરવાનું બાકી રહે છે અને
પ્રતિયોગે જો સાચે જ અસરકારક બનાવવી
હોય તો આપણાંમાંના પ્રત્યેક જણે એને
આચારમાં મૂકવી જોઈએ. અહીં હું બાર
પૂર્વક બાદી માટે ખાસ અર્પણ કરું છું.

હું તમને હાથે વણેલી, અને હાથે કતેલી
ખાદીનાં શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા વિનવું છું.
યંત્રથી બનેલાં સ્વદેશી કે વિદેશી માલની જાત
અને કિંમત સાથે એનું મૂલ્ય સરખાવવાને
હું કહેતી નથી. હું તો તમને હૃદયોને મમ-
જવાની દૃષ્ટિએ એના તરફ જોવા જણાવું
છું. પંડિત જવાહરલાલ નેહરુએ એને દિનંતી
રાજકીય સ્વતંત્રતાની સંજ્ઞાવતી કહી છે. એના
ઉપયોગથી આપણા ભૂખે મરતાં કોરોડોને રોટી
મળે છે એ કારણે એને પવિત્રતાનાં એક
ચિહ્ન રૂપે માનવા હું ઊંચેનાં વિનવું છું.
આપણી દરેક શાખા તેનાં મુખ્ય મથકે
એક સ્વદેશી કાંઠાર ચલાવવાની ફરજ સમજે
અને તેણે બધા બંદોસ્તમાં ખાદીને આમજ
પણું રચાવ આપે એમ હું ઇચ્છું છું.

આજે અગીયાર પ્રતિભાંથી સાત
પ્રાતોમાં અત્યાર સુધી જે આદર્શો માટે
આપણે દખાણ કર્યાં કયું છે તેની પરિપૂર્તિ
માટે સરકારી પોતાનાથી બનવું મર્વ કામ કરી
રહી છે એ આપણે માટે સહભાગ્યની વાત છે.
માંદગીએ તાજેતરમાં પ્રધાન મંડળીએ
લક્ષમાં લેવાની બાબતો વિષે ઉલ્લેખ કર્યો
હતો ત્યારે નીચેની બાબતોનાં પણ ઉલ્લેખ
કર્યો હતો: “કામી સહકાર અને મિત્રાચારી,
દાર અને અરીજીની ટેવોના બંધાણીઓને
ઐશ્વર્યક સંયમ, અસ્પૃશ્યતાનું નિવારણ,
ઊંચેનાં સામાજિક મતાધિકાર, પુખ્ત વયના
લોકોને સામુદાયિક કેળવણી આપીને નુકસાન-
કારક પૂરવાર થએલા વહેંચોમાં પ્રતિભાન
સુધારણા, મધ્યમવર્ગના થોડાક લોકોને બંધને
કોરોડોની માંદગી પાડે એવી, ઉચ્ચતર
કેળવણીની પદ્ધતિમાં સંપૂર્ણ પુનર્કલ્પના, ન્યાય
શુદ્ધ અને બીનખર્ચાળ બને તે માટે કાર્યદાની
સંસ્થામાં ઉદ્ધામ પરિવર્તન, જેઓનું પૈક્ય-
મેટરીઓમાં પરિવર્તન, ન્યાય કેદ એ સંજ્ઞા
નહિ હોય પણ ખોટી રીતે કહેવાતા ગુન્હેગારો

કે જેઓ સાચી રીતે તો કામ ચલાવે મનો-
ક્ષતિવાળા છે તેઓને શિક્ષણ મળે. " આ "
તેઓ વધુમાં કહે છે, ' કાંઈ ભય કર રીતે
લાંછુ' કાર્યક્ષેત્ર નથી, મેં સૂચવેલી એકેએક
બાબત જરાય ' અંતરાય વિના, ' જે
આપણી ઇચ્છાજ હોય તો આજે જ અમ-
લમાં મૂકી શકાય " અહીં ખાસ કરીને સ્ત્રીઓ
માટે વિશાળ કાર્યક્ષેત્ર ખુલ્લું થાય છે અને
એમાં આપણે પૂરતો પરિશ્રમ કરી શકીએ.
દા. ત. મહાનિષેધ એ ચોક્કસ રીતે સ્ત્રીઓનું.
જ કાર્ય છે કારણ કે મહાપાત્રનો યાપ, એના
બધાણીના કરતાં સ્ત્રીઓ ઉપર જ વધારે
ભારકપે પડે છે. આ સરકારે આપણી પાસેથી
જે રીતે સહાય મળે તે રીતે તેને સહાય
કરવામાં પરિષદ તેના સાધનો ખુલ્લા મૂકશે ?
મને આશા છે કે, આ પ્રતિભા આપણી
શાખાઓ આ પ્રશ્નના સાથે સબધ ધરાવતા
પ્રધાનો સાથે સંસર્ગમાં આવશે અને આ
સુધારાની બાબતમાં તેઓ તરફથી સાચા
દિલ્લો ટેકા મળવાની ખાત્રી આપશે આના
કરતાં એણે નસીમવાન પ્રાતોમાં અને રાજ-
સ્થાનોમાં આપણી શાખાઓ એની ચળવળ
કરે કે જેથી ત્યાંની સરકારે પણ આ દરો-
ળમાં આવીને જરૂરી કાયદાઓ કરે એવી
મને આશા છે. છતાં આપણે એ જુલુસું ન
જોઈએ કે, કોઈ પણ ચોક્કસ અનિષ્ટ નાણુદ
કરવા માટે કાયદાઓની સહાય અનિવાર્ય થઈ
પડે છે છતાં, અગત્યની વાત તો એ છે કે
મધ્ય અને કેશી પદ્ધતિના બધાણીઓનો હૃદય
પહોંચે કરવો જોઈએ. મહાનિષેધનાં પ્રચાર
કાર્ય મંબંધમાં સ્ત્રીઓએ આગેવાની ભર્યો
ભાગ લેવો જોઈએ અને શુદ્ધ પ્રેમનાં નૈતિક
દબાણથી, કે જે આપણે એનો ભોગ ચના-
રાઓ ઉપર વ્યક્તિગત કે સામુદાયિક રીતે
લાવી શકીએ એમ છીએ તેથી બીજા કાંઈના
પણ કરતાં વધારે સારી અને કાયમી અસર
થવા પામશે. કોમી એકતાની બાબતમાં અધારે

ભયાં સર્વત્ર અધકાર દેખાય છે ત્યાં ' આપણે
સ્ત્રીઓએ જ પ્રકાશ લાવવો જોઈએ.

કાયદાને અંગે આપણને નડતી દરકનો
દૂર કરવા માટે જરૂરી કાયદો કરવાની આપણે
લાંબા સમયથી મગિણી કરી રહ્યા છે. સાત
પ્રતિબંધો વોકાશીય સરકારે આપણી ખૂમને
વધુ સમય માટે નિરર્થક બરાડા રૂપે રહેવા
નહિ દે એવી મને ખાત્રી છે. પરંતુ આપણે
તેમની સમક્ષ આપણી સંબંધિત દરખાસ્તો રજુ
કરી જોઈએ. અને આપણા સરોશ પેટી
કેટલીક આ બાબત હાય થરી છે એથી મને
ખુશાલી ઉપજે છે. આના સંબંધમાં હું એક
સૂચના કરવા ઇચ્છું છું. મને આશા છે કે
તમે એના પ્રત્યે સમજાવથી વિચાર કરશો.
ચાલુ કાયદાઓમાં સુધારો કરવાનો પ્રયત્ન
કરવાને બદલે લંબન, વારસો, મિલકત વગેરે
માટે યોગ્ય કાનૂનોનો સમાવેશ થઈ ભય
એવો જ એક સમગ્ર કાયદો તૈયાર કરવાનું શું
વધારે સૂચન નહિ થઈ પડે ? આ કાયદા
મુજબ અમલ કરવાનું કોઈ પણ કોમના સભ્ય
માટે અવિચક હોઈ શકે. આમ કરવાથી,
હાલની બ્યવસ્થામાં કોઈ પણ દેરફાર કરવા
સામે કાર્મિક કારણોસર થતો વિરોધ આપણે
સમાવી શકીશું અને તે સાથે જ, આપણે
એવા આદર્શ પ્રત્યે આગળ ધપીશું કે જેનો
અમલ જો સફળ થશે તો એનો સર્વદેશીય
સ્વીકાર થશે અને આપણા એકીકરણનું એ
એક સાધન થઈ પડશે એ નિર્વિવાદ છે.

શિક્ષણવિષયક સુધારાની બાબતમાં
આપણે શરૂઆતથી જ એવો આમદ રાખેલો
છે કે, પ્રાર્થમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત
હોવી જોઈએ. મામાન્ય રીતે શિક્ષણના પ્રયા-
રમાં આડે આવતા રૂઠના અભાવ કરતાં પણ
શિક્ષકોના અભાવને લીધે કન્યા કેળવણીને ઘણું
અમલું પડ્યું છે અને ખુદ શિક્ષણ પ્રયાજ
ખોટી છે અને આપણી હુદ્દિમતા અને

પરંપરાને અનુરૂપ ધોરણે એ અનુમતી નથી. આ બાબત પ્રત્યે આપણી લોકપ્રિય સરકારોનું ધ્યાન કેન્દ્રિત મળેલું હોવાથી જે નવા આદર્શો અને વિચારો રજુ કરવામાં આવે છે તેને આપણે અપનાવવા જોઈએ અને અનુકૂળ ધોરણે ફેળવણી ધડવામાં આપણાથી બની શકતી સહાય આપવી જોઈએ, જ્યાં રચના-સેવાભાવી શિક્ષકોની જરૂર હોય ત્યાં આપણા સંસ્થાએ તેઓની સેવાઓ આપવા માટે ખુશીથી બાગાગ આવવું જોઈએ. ફૂરસદવાળા વર્ગોની તમામ તરફથી ઓછો, તેઓનું શિક્ષણ પૂરું થાય પછી અને તેઓ પરિશ્રુત જીવનમાં પ્રવેશ કરે તે પહેલાં તેઓના જીવનના ઓછામાં ઓછા એ કે ત્રણ વર્ષો તેઓના વિસ્તારમાં રહેતા પુખ્ત વયના લોકોને અથવા મરોબ બાળકોને ઐશ્વિક શિક્ષણ આપવામાં માગવાને તૈયાર રહેતી જોવાની મારી ધમ્મ છે. લેડી ધરવીન કોનેજને જોડે એ આપણે આપણા સર્જન રૂપે મારીએ તેટલે અંશે, એ સંસ્થા દિનદિન સાચી સેવા આપતી યોગ્ય સંસ્થા બને એવું કરવાની હું સંસ્થાને વિનંતિ કરું છું. ૧૯૪૮ ના વર્ષના આ કાયદા એના હવા મકાનમાં પ્રવેશ કરશે એ સારી વાત છે. એ વર્ષ વિદ્યાર્થીનીઓ માટે પણ નવા યુગનું પ્રભાત ઉપજાવનાર નીવડે એવી મને શ્રદ્ધા છે. આ કાયદાની સ્થાપના ગૃહ વિધાન અને તેને આનુષંગી વિષયો પર બાળાઓને તાલીમ આપવાના હેતુથી થઈ હતી, કે જેથી એ યાન મેળવીને તેઓ એનું શિક્ષણ ગામડાંઓની બાળાઓને આપી શકે. ઝંઝના સિદ્ધાંતનો અર્થ જ સેવામાં સાચું યાન એ છે. અત્યારે શિક્ષણમાં જે નવી દૃષ્ટિ આવી છે તે જોતાં, મને આશા છે કે, આપણે આપણા અભ્યાસક્રમમાં કોઈક પ્રકારનો ઔદ્યોગિક તાલીમને પણ સ્થાન આપીશું કે જેથી આ દિશામાં ધણી જ જરૂરી એવી પ્રગતિમાં

શોભા આપવાને આપણી વિદ્યાર્થીનીઓ યોગ્ય થઈ શકે. વધારાના વિષયો પૈકીના એકે તરીકે ડેરી કામ શાખાની અને જે બાળાઓ દિનદુસ્તાની ન જાણતી હોય તેઓ માટે દેવનાગરી કે ઉર્દૂ લીપીમાં દિનદુસ્તાની ફરજિયાત કરવાની હું સૂચના કરું છું. ગામડાંના અને દરિજન બાળકો માટે એક પ્રાયોગિક શાળા પણ આપણા જ મકાનોમાં સ્થાન પામે એ જોવાની મારી ધમ્મ છે. આપણી વિદ્યાર્થીનીઓ કાયેજમાં હોય તે દરમિયાન સાફ જીવન-બોરાક અને કપડાંમાં-રાખે એવા આમદનું કાક નિયમ તરીકે પાલન થવું જોઈએ એમ પણ મને લાગે છે અદ્યથી કીધેલા મેળવનારો પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીની ઓછામાં ઓછા ત્રણ વર્ષની સેવા શિક્ષણના વ્યવસ્થામાં આવે એવી હું આશા રાખું છું. આપણને ફડતી ધણી જ જરૂર છે એ હું જાણું છું પરંતુ ધણી મમયથી જેની જરૂર રહી છે તે જો આપણે પૂરી પાડીશું તો પૈસાના અભાવની જૂન આપણે માટે રહેશે નહિ એની મને ખાતરી છે. લેડી ધરવીન કાયેજને જો આપણે આપણા આદર્શો અનુસારની યોગ્ય સંસ્થા બનાવવી હોય તો આ પરિવર્તના સંસ્થાએ એમાં સક્રીય અને સંગીત રસ લેવો જ જોઈશે.

આપણામાંની પ્રત્યેક જણ જે સેવા મહેસાબથી કરી શકે એમ છે તેવી સામાજિક સેવાની વિગતોની ચર્ચા કરવાની જરૂર હું જોતી નથી. અરપૂરવતા-નિશારણ, દારૂનિષેધ, સ્વદેશી અને ખાદી, કોમી એકતા, દિનદુસ્તાની, ગ્રામ્યઉદ્યોગો, ચહેર અને ગામડાંના આરોગ્ય તંદુરસ્તી માટે કાર્ય કરવા તરફ આપણે જો આપણું લક્ષ્ય કેન્દ્રિત કરીએ તો આપણે આપણા દેશની જરૂર સારી સેવા કરીશું. આપણા પૈકીની કેટલીક આ બાબતમાં પ્રયત્ન કરી રહી છે પરંતુ કાર્યકરોની ધણી

મોડી ફેળવી જરૂર હોવાથી બધું બહેનોએ એ કાર્યમાં જોડાવાની જરૂર છે. ઇંગ્લાંડની સ્ત્રીઓએ આખા દેશમાં ચળવળ ચલાવી શાર મચાવ્યો તેથી, કે બારીઓના કાચ ફેડવા કે આગો લગાડી તેથી કોલેજમાં લાંબો કરી તેથી કંઈ એમને અત્યાધિત મતાધિકાર મળ્યો નહોતો. પણ મહાપુરુષને વખતે એમણે પોતાને માથે પડેલી જવાબદારીઓ રહેઝાએ હિંમતી લીધી ને કુશળતાથી પાર પાડી તેને લીધે, જે વસ્તુને માટે તેમણે વરસો સુધી લડત ચલાવી હતી તે વસ્તુ તેમને જાણે પક્ષવારમાં મળી ગઈ. એટલે મને વિશ્વાસ છે કે જે આપણે ભારતવર્ષની મહિલાઓ આપણામાં છપ્પરે આપેલી જે શક્તિ છે તે જે આપણે આપણા જ વડે ગુમાવી છે તે શક્તિ ખીલવીએ, આપણે નિઃસ્વાર્થ સેવામાં પરાવાદ જન્ય એ તો આપણને જરૂરી રાખનારા બધાનો પણ આપોઆપ ખરી પડતાં આપણને જણાશે.

પરંતુ આપણે જે આપણું અસ્તિત્વ બાળખી ઠરાવું હોય તો આપણે કંઈક વધુ પણ કરવાની જરૂર છે. દિન્દી રંગબ્રિમ હપર આજે સ્વતંત્રતાની લડત કંદરથ સ્થાન ધરાવે છે, એ હકીકત ખોટી છે એમ કાંઈકી કહી શકાય એમ નથી અને એમ હોય એ કુદરતી જ છે કારણ કે વિદેશી રાજ્યની જંજીરોમાંથી દિન્દ જ્યાં સુધી સ્વતંત્ર નહિ થાય ત્યાંસુધી દિન્દ એનાં સાચાં સ્વરૂપમાં શી રીતે બની શકે ? જીવન એ વિકાસ ન પડી શકે એવું એક સ્વરૂપ છે અને રાજકીય અને આર્થિક સુધારાઓથી આપણે સામાજિક અને જગતથી વિષયક સુધારાઓને છૂટા ન પાડી શકીએ. જેમ આપણે પુરૂષથી અને છુટી પાડી શકતા નથી, બધી પ્રગતિ અને બધા સુધારા એકમેક સાથે સંકળાયેલા છે અને આજના

બળતા પ્રતો હપર આપણે અભિપ્રાય ઉચ્ચારવાના અધિકારોને જે આપણે છંકાર કરીએ તો આપણે દિન્દી સ્ત્રીત્વ પ્રત્યે ખેરફાર થઈ શકે એમ મને લાગે છે. આ પરિવર્તન રાજકીય સંસ્થા બની જાય એમ હું ઇચ્છતી નથી, તેમ આપણે કોઈ એક રાજકીય પક્ષના છીએ. એમ બતાવવાની પણ હું સલાહ આપતી નથી. આપણે ચૂરત રીતે ખીનપક્ષીય રહેવું જોઈએ અને દિન્દભારના દરેક વિચાર ધરાવતા વર્ગ અને પક્ષમાંથી આપણે આપણા સભ્યો મેળવવા જોઈએ. પરંતુ આપણા દેશ માટે લાભકર્તા કે તુલકસાંકર્તા હોય એવી સર્વ પ્રવૃત્તિઓની ટીકા કરવાની કે તેને નૈતિક સહાય દેશ આપવાની રીતિમાં તો આપણે હોવાં જ જોઈએ એ બાબતમાં મને જરા સંશય પણ શંકા નથી.

આપણે જે વામવ્ય સરહદના ગામડાઓ પર ફેંકવામાં આવેલા બોળના ગોળા સામે વિરોધ દર્શાવી ન શકીએ કે સામાન્યજનની ચક્ષુઓ જ્યાં થતી હોય તેને વળોડી ન કાઢી શકીએ તો ઇટલી એપીસીનીયાને છતી લે કે જપાન ચીન પર નિર્દમ શીત ચઢાઈ કરે એની સામે આપણે કંઈ મોઢે વિરોધનો સર કાઢી શકીએ ? આપણા પોતાના જ દેશમાં જેઓ કામીદહક જગાવે છે તેમને જે આપણે ન વળોડીએ તો સ્પેનમાં ચાલી રહેલા આંતરવિગ્રહને વિષે કુખ કેવી રીતે પ્રદર્શિત કરી શકીએ ? આપણા રાષ્ટ્રને એની આશીર્વાદની લડતમાં આપણે મદદ ન કરીએ તો આપણે પોતે ગુલામીની જંજીરોમાંથી છૂટવાની મામણી શી રીતે કરી શકીએ ? પરદેશોમાં દિન્દીઓ જે કળે સદન કરી રહ્યા છે તેની વિવેક્ષા આપણું કોહલ્ય કરી શકશે ખરું ? ભારતવર્ષના નવનોહિયા જુવાનોને દેશપાર કરવામાં આવ્યા છે તે જેઓ વરસો થયાં ફેરખાનાંમાં સંકે છે એમના તરફ આપણે

સમકાલ પ્રગટ કર્યા વિના કેમ રહી યહીશું ? જે કેદીઓને હમણાં જ મુક્તિ મળ્યા છે તેને વિષે આપણે આનંદ નહિ પ્રગટ કરીએ ? અને ખુનામરકોના માર્ગ પરથી ચોતાનો વિશ્વાસ ઉઠી ગયેસો જાહેર કરવાર સહુ રાજદારી કેદીઓને છોડી મૂકવાની વિનંતિ નહિ કરીએ ? આપણા કરોડો ભાષમહેનો ભૂખમરાથી ને રોગથી પીડાઈને ફીણ થઈ રહ્યા છે તેના તરફ આપણે આંખ મીચીશું ? એ કુખોનું મૂળ કારણ દર થવું જોઈએ એમ ઊંચોઈ જાહેર નહિ કરીએ ? આપણને રાષ્ટ્રીય કષ્ટાણુની પ્રતિષ્ઠા માટે પૈસા મળતા નથી ને લશ્કરની પાછળ દર વરસે કરોડો રૂપિયાનો હુમ્મોડો કરવામાં આવે છે એનો વિરોધ આપણે નહિ કરીએ ? આજે જનતામાં સામાન્યવાદ પૂરતોશમાં આવી રહ્યો છે એ જોયા છતાં આપણે સામાન્યવાદની લાગણીમાં પ્રસંગવચની ધસીને ના નહિ પાડી દઈએ ? છેવટે, આપણો દેશ આઝાદીને અભાવે ચોખેરથી પીડાઈ રહ્યો છે એ જોયા છતાં આપણે આપણી છત્રાને સંમતિ વિના જ આપણી જંજીરોને વધારે મજબુત કરે એવું સમૃદ્ધ-તનું બધારણ સ્વીકારવાની ના નહિ પાડી દઈએ ?

આપણે આપણી પ્રવૃત્તિઓ અને હિતોનું શ્રેય વિસ્તારવાનો પ્રયત્ન કરીશું તો આપણે આપણા મળેલા પૈડાના ફેટલાં અને આપણી બધીય રાજસ્થાની શાખાઓ યુમાની એસીશન એમ મને કહેવામાં આવ્યું છે. આપણે જે સાચી દૃષ્ટિથી વસ્તુસ્થિતિ તરફ નીહાળીશું અને આપણે પોતે પ્રમાણિક હોઈશું તો આવા પ્રકારના ભયનું માનસ આપણને ડારી ચકશે એમ મારાથી માની સકાતું નથી, લલિત અને આત્મભોગની ભાવનામાં જન્મેલી અને પોષાયતી, આપણી વીરગીતાઓ કે જેની જીવન કથાઓએ દુનિયાના ઇતિહાસમાં પણ

લેખ પૂરું છે તેની અજોડ હિંમતની પ્રાચીન પરંપરાની નાજસદાર આપણે હિન્દી સ્ત્રીઓ આપણને ભયનો ભોગ થવા દઈશું ? પ્રવર્તી રહેલા અન્યાયો સામે વિરોધ ન દર્શાવી શકે એવી કોઈ સંસ્થા જીવવાને યોગ્ય હોઈ શકે ખરી ? અને તેમ એક મદિયા સંસ્થા ? આપણી રાજસ્થાની શાખાઓ, રાજસ્થાની પ્રજાના અધિકાર માટે કદિ પણ જાગૃત થવાની નથી ? રાજસ્થાની પ્રજા શું આપણા જ સોહી અને હાડમાસની બનેલી નથી ? બીજા ક્યાંય પણ હોય એવા અન્યાય અને કુખો શું રાજસ્થાનોમાં નથી ? જ્યાં કોઈ આવા અન્યાયો હોય ત્યાં તેને ખુદશા કરવામાં અને અન્યાયો દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કરવામાં શું આપણે સ્ત્રીઓએ જોડાવું નહિ ? બ્રિટિશ દિન કે હિન્દી દિનને નામે આગળાતા પ્રદેશમાં રહેતા કોઈપણ હિન્દીમાં લાગણીઓ જુદી હોય છે ખરી ? મને લાગે છે કે આ પ્રશ્નનો પૂરતો વિચાર ન કરનારાઓ તરફથી જ કદાચ આવા વાંધાઓ દર્શાવાયા હશે

આ પરિપેક્ષે જો સજીવ સંસ્થા બનવું હોય, જે એણે સાચેજ આખા હિન્દને સ્પર્શવું હોય તો આજે સંકેતી દિવાલોમાં જકડાઈ રહેવાનું તેને પાતલે એમ નથી, બધાય સામાજિક, કેળવણી વિષયક કે આર્થિક સુધારાઓ સ્વતંત્રતા માટેની વધારે વિશાળ લક્ષ્યની પૂર્તિરૂપ છે એમ હું માનું છું; એટલે આપણાથી સ્વતંત્રતાની લક્ષ્ય પ્રત્યે અવગણના સેરા ચકાષ નહિ અને આપણે અપણું દૃષ્ટિબિંદુ જો દેરવશું નહિ તો જીવનમાં જે ઉદ્દેશ છે-આપણા જીવનના પ્રત્યેક વિભાગના નૈતિક અને આધ્યાત્મિક મૂલ્ય પર હાર મૂકેલા તે એમ હું માનું છું-ને પરિપૂર્ણ કરવામાં આપણે નિષ્ફળ નીવડીશું. આપણા દેશને માટે એકંદરે આપણને જે પ્રવૃત્તિ

હીનકારક લાગે તેમા ભાગ લેવાનો, અને તેને વિષે અભિપ્રાય ઉચ્ચારવાનો આપણને હકક મળે, અને જે પ્રવૃત્તિ બંધારણીય મર્યાદામાં રહે તે માટે આપણા બંધારણમાં ફેરફાર કરવાનો આગ્રહ કરવા માટે અહીં હાજર રહેવા પ્રતિનિધિઓને હિંમતપૂર્વક આગળ આવવા હું આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરું છું. આથી તેને કે તેની શાખાને નુકસાન થશે એવો ભય કોઇએ રાખવાની જરૂર નથી. જે આપણામાં શ્રદ્ધા હશે તેા લાગે કાગે આપણે, આપણને પોતાને અને આપણા પ્રશ્નને ચોક્કસ લાભ કરી શકીશું.

આ સંસ્થાનું નામ કોઇક હિન્દી નામ રાખવાની પણ હું તમને વિનંતિ કરું છું.

નાની બાળાઓમાં સેવાની ભાવના જાગૃત કરવા માટે આપણે આપણા પ્રત્યેક મુખ્ય મથકે બાલિકાસમાજ સ્થાપવાની અને આપણા વાર્ષિક અધિવેશનોમાં તેઓના પ્રતિનિધિઓને 'પ્રતિનિધિ' તરીકે મોકલવાનું જણાવવાની પણ હું સૂચના કરું છું.

દરેક પ્રાંત માટે પ્રવાસી અને નિભાષક મંત્રીઓની હવે જરૂર છે એમ મને લાગે છે. એટલે આપણા પ્રથમ પૂર્ણ સમયના કાર્યકર તરીકે શાન્તા બાલેરાવને આવકાર આપવાની હું આ તક લઉં છું. તેમણે ઉપયોગી કાર્ય કર્યું હોય અને એવા માટે જીવન અર્પણ કર્યું હોય એવા ઘણા કાર્યકરોની આપણને જરૂર છે.

વાર્ષિક નાની રકમ આપતાં સભ્યો તેલિવાનો સમય પણ આપણે માટે આવી ચૂક્યો છે એથી દરેક ઓને એમ લાગશે કે જરૂરને સમયે તે પણ ખપ આવી શકે છે.

આ રીતેજ પરિવહન-આજે જુદિમાન વર્ગની પ્રતિનિધિ છે તે-જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં સ્ત્રીઓની પ્રતિનિધિ બની શકશે. જે

આપણું કાર્ય પૂરતી ખંતથી હાથ ધરવામાં આવે અને આપણે જરૂરી સંખ્યામાં કાર્યકરો ઉત્પન્ન કરી શકીએ તો પૈસા આગ્રી મળશે એ વિષે મને કોઈ જ શંકા નથી.

છેવટે આપણા સર્વ આત્મીઓની સિદ્ધિ માટે આપણા ધ્યેય તરીકે અહિંસાનો સ્વીકાર કરવાનું સલાહકારક હોવા વિષે, નહિ, અત્યંત જરૂરી હોવા વિષે, વિચાર કરવાની હું તમને સર્વને વિનંતિ કરું છું. વિચરના વાદળોથી ઘેરાયેલી દુનિયામાં આપણે જીવીએ છીએ. આપણી પોતાની જરૂરીઆતો ગમે તેટલી અગત્યની અને તાત્કાલિક હોવા છતાં અને તેના પ્રત્યે લક્ષ આપવાની આપણી અનિવાર્ય જરૂર હોવા છતાં-આપણે વિચરતી પરિસ્થિતિની અવગણના કરી શકીએ નહિ, બગિયાના બે ભાગના સિદ્ધિત માનવ જાતિને બચાવે રચિતિમાં લાવી મૂકી છે-જે સ્થિતિ આજે આપણે જોઈ રહ્યા છીએ. સ્વાર્થ પરત્વ-જુતા, શોષણનીતિ, દમનનીતિ, શાહીવાદ, દૂરતા એ બધાં એનાં સીધા પરિણામો છે. પૃથ્વીના નળખાંડો રાજ્યોના જેવી જ રીતે આપણે સ્ત્રીઓએ આપણું શોષણ થવા દીધું છે કારણ કે આપણા ભાવિના અતિમ હકારવામાં આપણે પુરૂષો સાથે હાથ મિલાવ્યો છે. આપણે જો આપણી સાચી સ્થિતિએ પહોંચવું હોય અને જે રીતે માનવ જાતિને પણ હવે ચઢાવવો હોય તો, આપણે પ્રેમના શસ્ત્રોથી સજ્જત થવું જોઈએ કારણ કે બધાં જ શત્રો અતે તો એની આગળ નમવાનાજ.

આપણો દેશ એ જ એક એવો દેશ છે કે જ્યાં આ સિદ્ધાંતના મૂળ આજે નાખી શકાય એવો આપણે હાથ કરીએ એમ છીએ અને પરમહંસાણુ પરમાત્માએ આપણને માટે શક બતાવવા માટે હિન્દનો આ મહાન પુત્ર

આખો છે અને તેને પરિણામે અદિંસાએ મૂળ નાખ્યા પછી છે. એ ઝોડની શાખાઓ આપણા ઉપર છાયા પ્રમાણે અને આજે દુનિયાને ખાળી રહેલા તિરકારથી દૂર તાપથી આપણને સંરક્ષણ આપે તે માટે જો આપણે એ છોડને પાણી પાક ઉઠેરવું નહિ તો આપણા જીવન ઉદ્દેશને સફળ કરવામાં આપણે નિષ્ફળ જઈશું. અદિંમાનો માગે એ દુઃખ સહનનો માગે છે એ દુઃખ જાણું છું પરંતુ તે સાથે દુઃખ એ પણ જાણું છું કે, એ સીધા અને સીધો માગે જ આપણને જીવને પ્રત્યે દ્વેષ છે. સ્ત્રીના પ્રેમ વિના કોઈ ધર પૃથ્વી ગણાય જ નહિ. સ્ત્રીઓ તરીકે આપણે પ્રેમ વિનાનું જીવન કંઈ જ શકતા નથી. ત્યારે જગત દિંમા પર જીવી શકે ખરું ? અસત્ય નહિ જ. ત્યારે અદિંસાએ આપણું સ્ત્રીઓનું બિરદા ન હોવું જોઈએ ? અદિંસા ધર્મને કેવળ જીવ પર જ નહિ પણ ઉદયમાં સુપ્રતિષ્ઠિત શરીરને આપણે આ ૧૯૩૮ ના વરસનો આરંભ કરીએ. ત્યારે બધા માન

અવસ્થા થઈ જશે, શંકા માનવું નિરમન થઈ જશે, અને ધર્મની કૃપા વડે આપણે આપણાં સર્વ ચિરમેવિન રસનો સિદ્ધ થવાની શ્રદ્ધા પૂરેક અંશા રાખી શકીશું. કન્યાલોકતા ધર્મ આપણને આપણું આ પરમ કર્તવ્ય પાર પાડવાની શક્તિ આપે.

“ હે ભગવાન મારી પ્રાર્થના એ છે કે મને પ્રેમનું પરમ જળ આપ. તારી કૃપા પ્રમાણે એમવાની, આચરવાની અને મહેતવાની, મર્દસ્તનો ત્યાગ કરવાની કે આખું જગત તજ દે તોયે એકલા ઊભાં રહેવાની શક્તિ આપ.”

મારી પ્રાર્થના એ છે કે મને પ્રેમની પરમ શ્રદ્ધા આપ, મૃત્યુમાં પણ જીવે છે, પશુજનમાં પણ વિજય છે, કાલકાંતર સૌન્દર્યમાં પણ શક્તિ છુપાયેલી છે, કાળ બોધવાનાર પર સામી પ્રભુ ન કરનાર અદિ-સામાં ખરું ગૌરવ રહેતું છે, એ મમજાના જેટલી શ્રદ્ધા આપ.”

સ્ત્રીઓની દુર્દશાની પરમાવધિ

સ્ત્રીઓની દુર્દશાની અને ગુલામગીરીની પરમાવધિ જો કયાંય પણ નગરે દેખાતી હોય તો તે જાતે ઉલ્લેખધર્મી કરનારી કામદાર સ્ત્રીઓમાં, મિલો અને કારખાનાઓમાં સરજા ઉઠેથી તે આયમતાં સુધી રીયાવાનું, સમયનું કેટલું જાતનું બદલ નહીં, કરેલા કામની મહેનત બદલ પૂરા હાથ મળશે કે કેમ તેની કોઈ ખાતરી નહિ. માલિક, સુકાદમની તુમાખી અને જુલમ સાથે ઉચ્છૃંખલ રીતે બોલતા ચાલતા પર કોઈપણ પ્રકારનો પ્રતિબંધ નહીં, એવી સ્થિતિમાં સાંજ પડતાં કોઈપણ રીતે દિવસ તો ભરાયો એમ મન મનાવી, શિક્ષા અને એ સુધ્ધનું સહન કરતાયે જે આર પૈસા હાથ આવ્યા તે લઈને ધર મળી જવાનું ! કરેલું તનંતોડ કામ, સહન કરેલી સઘળી વાતનાઓ, બીજા કોઈ પાસે તો શું પણ પોતાની નજર સામે રહેલા કપ્પી સાથેય તે બોલતા સુદાંબની સચરા નહિ, એવી તો તેની સ્થિતિ !

પણ આ સ્ત્રીઓ અસિદ્ધિત, અણધારે હોવા છતાંય તે તેમને ચોખ્ખા એવું માર્મદર્શન મળતાંની સાથે જ સામાન્યતઃ મધ્યમ વર્ગની જાહેનામાંય જે અસંભવિત એવું એક બંધ તેઓમાં થઈ શકે. નિર્બંધ મનથી મક્કમપણે, આજે તે ત્રામ અને અનહેલના સહીને પણ તેઓ પોતાની ખ્યેપ્રાપ્તિ માટે ચોખ્ખા રીતે શ્રેયેષ હાથી શકે છે એવું માન્ય પડે છે.

વર્ષોની પરાધીન દશામાંથી આઝાદી પ્રાપ્ત કરવા માટે, પુરૂષો સાથે ખસે ખસે મિલાવીને લડનારો, અને શાન્તિનાં વર્ષોમાં પ્રજાનાં ધડતરમાં અને જીવનની અનેકવિધ દિશાઓમાં પ્રાણ રેડનારી

ગુજરાતની જનતા મમકા પોલાડના નારી જીવન વિષે કેમકે કહેવાની તક આપવા માટે 'શુશુસુંદરી' અને સ્ત્રીહિતોપદેશ ના તંત્રીનો આભાર માનું છું. આરંભ દરમિયાન લેખમાં પોલાડના નારીજીવનની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અને મારા દેશના જીવનમાં તેઓ ને જાગ્યે સજ રહી છે તેનો પૂરતો ખ્યાલ ભાગ્યેજ આપી શકાય તેથી અહીં તે એ બધાં વિષે નિર્દેશ માત્ર થઇ શકે એમ છે. ભારતની મહિલાઓ મારા દેશના હિત.

આ લેખનાં લેખિકા સ્ત્રીપતી કીરા બાનાસિન્ધના પરિચય શુશુસુંદરીના પાંચમને કરાવતાં અખતે પાંચે આનંદ થાય છે. વર્ષોની શુદ્ધામાં પછી પોતાનાં આપણે સ્વાધીન અને સુ પોલાડના

શુભષ ખાતેના કિસ્સા હો. બાનાસિન્ધનાં તેઓ પત્ની થાય છે. સ્વાધીનતા માટે પોતાના દેશની પ્રત્યે-ખાસ કરીને સ્ત્રીઓએ આપેલા વીરવ આત્મશોભાની વાતો તેમણે અમારા આમંદથી અહીં 'શુશુસુંદરી' ના વાચકો માટે ખાસ રજુ કરી છે. 'શુશુસુંદરી' ના તંત્રીને તેમને ત્યાં પોલાડના શુશુસુંદરી અક્ષતી કલાકાર થી ત્રિશંકર રાવળના બ્યાખ્યાન પ્રસંગે તેમના આતિથ્યનો લાભ મળેલા એ પ્રસંગને પરિણામી આ લેખ લખાયા છે.

મેડમ બાનાસિન્ધના પરિચય પણ અને કરાવી હત્યે. ૧૯૦૧ માં તેમનો જન્મ થયો હતો. સામબીરીયામાં તેમના પિતા ઇજનેર હતા એટલે તેમનો બાલકાળ ત્યાં જ વીત્યો હતો. એ વખતે મુખી તેમણે ટાંકેન્ડની માઈનીંગ કોલેજમાં અભ્યાસ કર્યો હતો. પણ તે પછી વિશ્વ યુદ્ધ કાંઈ નિર્ણયતા તેમનો અભ્યાસ બેરિસ્ટ્રી ગયો હતો. ૧૯૨૧ માં ડૉ. બાનાસિન્ધ સાથે તેમનું લગ્ન થયું. ડૉ. બાનાસિન્ધ પોતાની પોલીસ પ્રમોને સંગઠિત કરી રહ્યા હતા. તે પછી બંધાન ખાતેના પોલાડના કિસ્સા ખાતામાં ૧૯૨૫ માં તેમની નિમણૂક થઈ. પછી થોડાં વર્ષો તેઓ સ્ત્રીનમાં અને બંધાનમાં રહ્યા બંધાનમાં બંધાની નૃત્યકળા અને ચિત્રકલાનો તેમણે અભ્યાસ કર્યો. અને ૧૯૩૩ માં તેઓ ન્યારે પાઠા જોરસો ગયા ત્યારે તેમણે તેમની ચિત્રકૃતિઓનું પ્રદર્શન કર્યું હતું. અને તેમને બહુમાન મળ્યું હતું. તેમના દેશની નૃત્યકળાનો પણ તેમને સારો પરિચય છે. પોતાની માનસિક કપરતા દર્શાવત, ક્રેન્ચ, જર્મન, અને અંગ્રેજી ભાષાં પર તેઓ અત્યંત કાબુ ધરાવે છે. બંધાની અને હિન્દુસ્તાની પદ્ધતિ લીક લીક સંગીત રાકે છે. ૧૯૩૩ માં તેઓ દિન આગળ ત્યારથી જ દિનની સંસ્કૃતિ અને સામાજિક જીવનમાં તેઓ હંડા રસ લઈ રહ્યાં છે અને એવી પ્રવૃત્તિઓમાં સારો રસ લે છે. આ ઉપરાંત મહિની ભરેલાં ચર્ચા માટે તેમનો અને આભાર માનવો અનુચિત નહિ થઈ શકે.

પોલાન્ડ ની નારી

અનેકવિધ સાહસ અનેશૌર્યનો

ઉત્ક્રેષ્ઠ કરનાર

શ્રીમતી કીરા બાનામિન્સ્કા

હાલથી પરિચિત નાદિ દેશ એટલે મારા

દેશના નારીશ્રવણની ઐતિહાસિક સમીક્ષા જ

મારે આપતી જોષએ વર્ષો યર્ષા પોલાન્ડની

ઐતિહાસિક એના દેશના ઇતરમાં મદત્વનો

બાળ લીધો છે જે જોદમી

સદીમાં પોલાન્ડમાં એક તરફ

સમય જ બિતાવે છે સારા

એવી ઐતિહાસિક મદત્વનો બાળ

કાળગ્યો છે એ ઐતિહાસિક

નારી તરફ સારી યાદીયા

પદર વર્ષની વયે તે પોલાન્ડની

માદીએ આવી હતી તેજ

યોવનમાં પ્રણયવન હોડી

દેખે એના દેશને લીધુઆનીઆ

સાથે રાજકીય સબધથી

જોડવા માટે ત્યાંના વિધર્મો

(ક્રિશ્ચિયન નહિ તેવા) કપૂર

સાથે સમ કપૂર અને એ

રીતે કપૂરને અને એની પ્રજાને

હસાદ ધર્મની દીક્ષા આપી

જર્મનીના પશ્ચિમાલિકમણ

સમિ સમૂહ કપૂર

અધ્યયનના પોલા કમાતા

તાર અને તુર્કના અકમલ

સામે રહેશુ રક્ષણ કરવા

પુરુષો સમયમાં જતા હતા

એ વખતે પ્રાંતીય કારનારમાં

સદકાર આપવાનું, અગત

મિત્રતાની જાળવણી કરવાનું,

જેકો સાથે જર્મનીની વ્યવસ્થા જાળવવાનું

કામ લીધો જ કરતી હતી બાનામિન્સ્કા

અરજો કરતી પોલાન્ડની નારી

શિક્ષણ અને મંજાત તો હમેશનો ઈતિહાસ થઈ પડ્યા હતા.

રિનેસાંસની સર્વદેશીય પ્રવૃત્તિના સમયથી પોલાન્ડની ઓઓ સાહિત્ય, કલા અને રાજ-કારણમાં વધારેને વધારે બાગ લેતી થઈ છે. પોતાના અગિયારોને બહેરમાં ચર્ચવાની પોલાન્ડની ઓઓને એવી બારે ધગછ હતી કે એ વખતના એક લેખકે (૧૫૮૬ માં) એ પ્રવૃત્તિ સામે કટાક્ષમાં “ પોલોનિય ઓઓ વિમેન ” “ ઓઓની પોલોનિય ” નામે એક પુસ્તક પણ લખ્યું હતું. એ સમયમાં પોલાન્ડની ઓઓમાં રાજકારણનો ને અતિરેક થઈ રહ્યો હતો તેનો લેખકે એમાં કટાક્ષ કર્યો હતો. ઓઓની ભાગવન એટલી બધી હતી કે વિદેશી મુત્સરીઓએ અને એલચીઓએ પોલીય દરબારની ચોકક્ષ ઓઓ અને તાજ સામે સંબંધ ધરાવતી વ્યક્તિઓની પત્નીઓની મુદાનુભૂતિ અને ભાગવન ઉપર વારંવાર બાર મૂક્યો હતો.

અદ્યારમાં સુધીમાં પણ પોલીય ઓઓએ પોતાના દેશનાં રાજકારણમાં બાગ લેવાનું આદ્ય રાખ્યું હતું. ત્યારે સેક્ષન વંશી પોલાન્ડની માદી ગુમાવી ત્યારે સેક્ષનની આસન પોલાન્ડમાં સેક્ષન પક્ષનો તેના બન્યો. તેણે નવું રાજ સીગીરપંડ એગરટ પોલીયતોબકી મામે ક્રાન્તિકારી ચગવન ચલાવી અને તેમાં ભાગ પણ લીધો હતો. એ ક્રાન્તિમાં જ ઓઓ તરફથી તેને નાણાં અને શસ્ત્રોની મદદ મળી હતી. એ જ શક્તિશાળી મદિદાઓ તે પ્રિન્સેમ મેરી લુબોમીરકા રેઝી અને પ્રિન્સેસ સાવીલા. પોઓના અને પેરોસના દરબારમાં તેઓ ધણી જ ભાગવન ધરાવતી હતી અને તેમણે ક્રાન્સમાંથી આ ચગવન મારે, ઉપર ઉત્તેજેથી સદાય મેગવી આપી હતી.

પોઆન્ડે તેની સ્વતંત્રતા ગુમાવી ત્યારે

અને પરાધીનતાના દુઃખક વર્ષોમાં પોલાન્ડમાં દરેક વર્ગની ઓઓએ સ્વાધીનતાની લડતમાં પુરોષને સંપૂર્ણ સાથ આપ્યો છે. બહુ યુગમાં ગુમાવી ચૂક્યા હોય એવી પરિસ્થિતિમાં ઉત્સાહ અને પ્રેરણા રીતે રાષ્ટ્રની અસ્મિતા એમણે ટકાવી રાખી છે, ધવાએલાની સુશ્રુષુ એમણે કરી છે, સ્વાતંત્ર્ય મુદ્દના સેનિકોની પ્રવચસત કરી છે ક્રાન્તિવાદીઓને રક્ષણ આપ્યું છે અને ક્રિસિયુસ્કોની સરદારી નીચેની દેશની સ્વાધીનતાની લડતમાં સાથ આપવા માટે પ્રજાઓમાં અગિન્સંચાર કર્યો છે. મારસોના ધેરામાં રશિયન સૈનિક સાથે હાથોહાથની લગ્નમાં પોલાન્ડની ઓઓ ઉભી રહી છે.

૧૮૩૦ ની સ્વાધીનતાની ખીછ લડત નિષ્ફળ થઈ. એ વખતે પોલાન્ડની ઓઓએ નેપું કે સ્વદેશનું અસ્તિત્વ જાળવી રાખ્યું હોય તો એમના વિજેતાઓ જેને નાથ કરવા ઇચ્છતા હતા તે રાષ્ટ્રીય અસ્મિતા અને રાષ્ટ્રભાવના જાળવી રાખવાં નેપ્રએ. એ વખતે દરેક પોલાન્ડવાસીનું ધર રાષ્ટ્રજીવનનું મધ્યબિંદુ થઈ પડ્યું. અને એ વખતે રાષ્ટ્ર જીવન, રાષ્ટ્ર ભાષા અને રાષ્ટ્રીય પરંપરાનું મંરેશણ પોલાન્ડની ઓઓએ જ કર્યું છે. ધરમાં જ તદિ પણ ગામડાંઓમાં ધર ધર રીતે તેમણે જેકુતોનાં બાળકોને સ્વભાષાનું જ્ઞાન આપ્યું છે. અને ગારશલીની આંધીમાં ગાસી રહેતા જેકુત કુટુંબોને મદદ કરી છે. શહેરોમાં અધિકારીઓની નજર હેડગ રાષ્ટ્રીય જાગૃતિનું કાર્ય વધારે મુશ્કેલ હતું. છતાં જ રાષ્ટ્રીય જાગૃતિનું આ મહાન અને મુશ્કેલ કાર્ય તેમણે છુપી રીતે પણ ધણી કુશળતા પૂર્વક કર્યું.

કેંચ લેખક મીચેસેટ પોલાન્ડની ઓઓના ઉત્પાદી જીવન વિષે નીચેની કથા હકીકત લખી છે:

“ આ દેશની ઓઓ પ્રેરણામૂર્તિ

अष्टमः पद्यः
भारतम् अष्टमः पद्यः

अष्टमः पद्यः पद्यः पद्यः पद्यः पद्यः पद्यः पद्यः पद्यः पद्यः पद्यः

સ્ત્રીઓ માટે પોંદતી નવી જનાવટ “સ્કીન-વીટામીન”

ચામડી માટે
પહેલાં કરતાં
વધારે સારું

જાની તમારી ચામડી પર કેવી અસર થાય છે
કેટલાક સમયથી શાકભાજીના ભજવામાં આવી ચુકેલ
ચામડા પ્રભાવનું રીંગમીન ચામડી માટે લખાયેલું
આમળીને તદ્દરૂપ શાકભાજીમાં તે સદાય છે જે

આ સ્કીન વીટામીન” છે અને
એના વિના તમારી ચામડી ખડ
બચી થઈ જાય છે અને તે કુમાર
કુમારી જેવું છે તેમજ જે કચ્ચ-
વીઓવાળા લાગે છે તરમ રંગમાં
રહેતી સ્ત્રીઓ ચામડીની યોગ્ય
સંભાળ સારું છે તેનું કારણ આજ

રંગના પ્રભાવ લાપને વીરે તેમજ ગુપ્ત તુને ચીર
ચામડામાંથી રંગીન રીંગમીન” દર્શાવેલ મુદ્દામાં જાય છે
નવા કીમ આ સ્કીન વીટામીન “પૂરું પાડે છે”
તમ રી નામળીને મુનાયમ અને મુદ્દર શાકભાજી માટે
કીમમાં સ્કીન વીટામીન કમિશનમાં આપેલ છે
તે પહેલાના કરતાં પચ વધારે સારા બન્યા છે ।
સારું કરવા માટે પોંદતું મેકડ ફીમ વાપરો અને
તે મુનાયમ બનાવવા માટે પોંદતું વેનીશીય કીમ
અને એ બન્ને કીમો તમારી ચામડીને જાહેર મુજબ
છે અને તેને ચમકાવી અને સમકાની જનાવટ

પોંદતું ફોલ્ડ કીમ
તમારી નીચની લ્થયામાં ફરતી તેલ પૂર પાડે છે
અને કચ્ચવીઓ પડતી અટકાવે છે અત્યંત
જામતી મુદ્દિ માટે પાનુ એના ઉપયોગ કરો, હરે
એમા “સ્કીન વીટામીન” પાનુ છે

પોંદતું વેનીશીય કીમ
“કચ્ચવીઓ દૂર કરે છે અને બહારની ચામડી
મુજબતી અને તરમ બનાવે છે ચામડીને મુજબ
બનાવવા માટે તેમજ પાતડર માટે એના ઉપ
યોગ કરો હરે એમા “સ્કીન વીટામીન” પાનુ
નવાં કીમો માટે આ કુપન ચોરસો

“ડાચ એન્ડ મીમર (ઇન્ડિયા) લી., ૩, નિર્મલ શાંત, મુંબઈ
ફોનલા એ કીમોના નમુનાઓ અને વિના મુલ્ય
મેલ થી આપરો સથે પોડના નવાં ફેલ
પારદરને સારો સેવો નમુને મોકલો
(કથો રત્ન ગ્રેમ્સ તે જાનાવો) કુચ્ચી મુદ્દાની . કે લા
નામ

યવ માં પાણી પડી નથી. ઘોર દુખના સમ-
યમાં અને વીરોચીત પ્રયત્નોમાં એમના
પતિઓનો સાથ તેમણે ક'ઈ ઉડાવે નથી ”
ગ્રેમ એ પોલાન્ડમાં કેાઇ માણુથી શબ્દ નથી
કાંતિના વર્ષોમાં સાધ્ધિમિરિયામાં દેશનીકલ
થતા હમ્બરે પતિઓની સાથે બેદનર માણવના
એ હીમચિન્તારમાં એમણે મળવારે અધો છે
બેડીઓ પહેરેના એમના પતિઓની પાછળ
સે કોઠા સ્ત્રીઓએ બાળકને હાથમાં રાખી,
લોહી વહેતા પગે શદિનીત માર્ગ વાંધે છે
એમની નિરક્ષિમાન સાધુતાએ આ વેદનાને
પૂનિત કરી છે અને માત્ર ગ્રેમથી જ સાધ્ધ-
િમિરિયાના નરકાગારને પશુ તેમણે રવર્ગ
બનાવ્યું છે ”

પોતાના દેશની સ્વાધીનતાની લડનમાં
એમિલી પ્નેટર, મેરી રોઝ નોવિચ અને એન્ટની
હોમાએરકાએ કાન્તિકારી સરકારની ટૂંકડી-
ઓને દોરવી છે

આગથીમમી સહીની આખરે રાષ્ટ્રભાવ
નાં એનવતી કરવાને માટે જનતાના
પ્રતિચાહી સમૂદે મમાજરાને અપનાવ્યો
સમાજવાદીઓ કરતાં એ કનુદ રાષ્ટ્રવાદી
વિશેષ હોતો અને એમનું ખ્યેય એકુનોને જાગૃત
કરી સ્વાધીનતાની પ્રવૃત્તિ માટે એમને એકજ
કરવાનું હતું એ પ્રવૃત્તિમાંયો પોલીશ સોશી-
આલીસ્ટ પાર્ટિના જન્મ થયો એના સસ્થા-
પકોમાંના એક માર્ચલ પિત્સુસ્કી હતા.
એનો મુખ્ય ઉદ્દેશ માર્ચલ પિત્સુસ્કીએ
લખ્યો હતો કે લોકશાસનવાળા સ્વાધીન
પોલાન્ડ માટેની લડત ’

રશિયાની ઝારશાહી સામેની લડતમાં
પોલીશ સોશીયાલીસ્ટ પાર્ટીમાંરહીને ૧૯૦૫માં
આખા રશિયામાં કાન્તિની જ્વાળા સળગી
ત્યારે અને તે પહેલાં અનેક સ્ત્રીઓએ એમાં
માથ આપ્યો છે

પોલાન્ડ બેતીનધાન દેશ છે છેક ૧૮૯૫માં
સ્ત્રીઓએ એક સ્ત્રીઓની કૃષિમસ્થા શરૂ
કરેની એ નોંધવા યોગ્ય છે એ સસ્થાનું
ખ્યેય બેતીની અને ધરનો સ્થિતિને સપૂર્ણ
બનાવવનું, રાષ્ટ્રભાવના જનનત રાખવાનું
અને મમાજરને ઉન્નત કરવાના પ્રયત્નો કર-
વાનું હતું. એ મસ્થામાં માત્ર સ્ત્રીમાતેકો
બેકુતો અને જમીન બેડવાનું કામ કરતી
સ્ત્રીઓજ મુખ્ય થઇ શકતી આ નિયમ તો
આજે પણ ચાલુ છે

દેશના રમક સેનમાં જેમનું પ્રવિતન
થયુ તે ‘બદુકધારીઓની સમાજ’ ૧૯૧૩માં
પિત્સુસ્કીએ સ્થાપી એમાં પણ સ્ત્રીઓને
દાખલ થવાની છૂટ હતી. ૧૯૧૪માં એ
સંસ્થામાં સ્ત્રીઓની સખ્યા ૬૦૦ ની હતી
જેમાં મુખ્યત્વે વિદ્યાર્થીનીઓ, શિક્ષિકાઓ
અને સ્ત્રી અધ્યાપકોજ હતા મેડમ પિત્સુ-
સ્કી એ બધી પ્રવૃત્તિનાં પ્રાણુ હતી. ૧૯૧૪માં
સરકારની સદાપક સ્ત્રી સસ્થા (Women's
Military Assistance League)
શરૂ થતાં ૨૫૦૦૦ સ્ત્રીઓ એ મસ્થામાં
એડી સથે જોડાઇ હતી એ સસ્થા ગેરકાયદેસર
જાહેર થતા રખાવાનો પણ સભાવ હતો.
માર્ચલ પિત્સુસ્કીએ સ્થાપેલી પોલીશ રાજ-
ખીય સંસ્થાના સ્ત્રીવિભાગને ધણીવાર ‘સુરકેવ
કાથ’ સોંપવામાં આવતું તેઓને દુરમનના
પુક્તે રસ્તાઓ, ટેમીઆફ લાઇન વગેરેનો નાશ
કરવાનું, તથા હથીઆર અને દારૂગોળો લઇ
જવાનું કામ સ્ત્રીઓને સોંપવામાં આવ્યું હતું
આપતિઓને ગણ્યકાર્થી રિના એક મરદદથી
બીજી સરદારમાં એમણે જ ટપાલ લઇ જવાની
હતી એ સાહસમાં ધણી સ્ત્રીઓ બદુકની
ગોળીનો ભોગ થઇ પડી હતી, કેટલીકને ૫૦
ડીને કેદ પૂરવામાં આવી હતી. ત્યાંથી નારી
છૂટીને પણ તેમણે દેશમેકા કરી હતી સ્વાધીન
પોલાન્ડે એમની વીરતાની કદર કરી છે. અને

એમને સર્વશ્રેષ્ઠ લશ્કરી આબુવયુતા-Virtuti Militari ના લશ્કરી ક્રોસની નવાજેશ કરી છે.

પોલીશ લશ્કરી મંરથાના ઓવિભાગ હિપરત પશુ એક ખીજી ક્ષી સંરથા પોલાન્ડમાં છે. એનું નામ ક્રુ પોલેક છે અને એના સભ્યોની સંખ્યા એક લાખ નેટલી છે અને આખા દેશમાં એનો વિસ્તાર છે. રશિયન ક્રાન્તિ પછી પોલીશ સૈનિકો તેઓને બરે પહેાંચી ગયા હતા. ત્યારે ક્રુ પોનેકે લશ્કરી સહાયની ક્ષી સંરથા સ્થાપી હતી અને પોલીશ સૈનિકોના મિત્રોની સમાજના સહકાર સાથે, બોલ્શેવિક ક્રાન્તિને કારણે શિથિલ બની મચેલા આ સૈનિકોને પોપશુ આપીને તેમજ શઓ આપીને તેમનામાં આત્મશાન પ્રેરણામાં અમૂલ્ય સહાય કરી હતી.

મહાવિમલદયી નારા પામેલાં અને એમાંથી ફરીથી ભાગ્યે જ જીવન પામેલાં પોલાન્ડે એક નવીન આક્રમણકારી સામે લડવાનું હવું. અને એ બોલશેવિકો સામે નવી જ મેળવેલી સ્વાધીનતાનું તેણે રક્ષણ કરવાનું હવું અને તે કરવામાં ક્ષીઓએ તેમના દેશપ્રેમ અને અગ્રણ્ય આત્મ ભાગ્યો પુરાવો આપ્યો છે.

૧૯૨૦ માં ત્યારે બોલશેવિક લશ્કરે પોલાન્ડ પર હલ્લો કર્યો ત્યારે ૨૪ સભ્યોની રાષ્ટ્રીય ખયાન માટેની નાગરિક સમિતિ સ્થાપવામાં આવી હતી. એ સમિતિમાં વચ્ચે તે ક્ષીઓ હતી. ક્ષીઓનો ટુકડીઓએ એમાં આગલી હરોળમાં રહીને પુરવો સાથે લડાઈમાં ભાગ લીધો હતો. એમની વીરતા અગ્રણ્ય હતી. એનો પુરાવો આપવા માત્ર એક જ દાખલો આપું: દુરમન લશ્કરે ત્યારે દલીલાવ ચહેરને ઘેરી લીધું હવું ત્યારે એમરકના કિલ્લામાં ૭૦ ક્ષી સૈનિકોની એક ટુકડીએ એક માસથી વધુ સમય પર્યંત દુરમનોનો સામનો કર્યો હતો.

છૂપા ગુપ્તમીધરો તરીકે પણ યુદ્ધમાં ક્ષીઓએ અનેક સેવા આપી છે. આ કામમાં ખૂબ સાવચેતી અને સમયસચકતાની જરૂર હોય છે. પચાસ ક્ષીઓ આ કામ પર સેવા કરતી, એમાંથી બધી ખરી ક્ષીઓને જવાની અને રક્ષણમાં કેદ ભોગવવી પડી છે અને સાતને તો કેટલાં માર્શીયલથી દેહાંત વડે છે. એમને માર્શલ પિલ્સુદસ્કીએ નીચે મુજબ અંજલિ આપી છે:

“ યુદ્ધમાં ખીજી સૈનિકોની ભેગા પુરોષોને જવાનું હોય છે પણ તમારે તો કેમના સાથ વિના સૈનિકોના મૃત્યુ કરતાં વધારે બચાવક મૃત્યુને ભેટવા તેવાર રહેવાનું હોય છે.”

મારા દેશની સ્વાધીનતાની હાલતમાં ક્ષીઓના સહકારની, એમના અનેક વિશ્વ યુદ્ધની હરીકત તમે જાણી. યુદ્ધકાળના બહારે સાંતિપ્રેમ માટે એમને તેવાર કરી રાખી હતી. નવસર્જીત પોલાન્ડનાં પડતરમાં બધી દિશામાં નવરચના કરવાની હતી. એમાં તો ક્ષીઓએ અવિરત શ્રમ, ખંત અને ઝીણી નજરનું કામ કરવાનું હવું, અને તેમણે દેશની પુનર્બંધનામાં મહત્વનો ફાળો આપ્યો એમ કહેવું જોઈએ. પોલાન્ડની પહેલી પાર્લામેંટમાં (૧૯૧૯) આઠ ક્ષી સભ્યો હતી. હવે તો, પાર્લામેંટમાં ક્ષી સભ્યોની સંખ્યા બધી વધારે છે. પોલીશ સેનેટમાં પણ ક્ષી સભ્યો છે, અને મ્યુનિસિપાલીટી તથા સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં ક્ષીઓના સહકાર અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે.

પોલાન્ડમાં ક્ષીઓને આગસુ જીવન વિતાવવાનો શોખ નથી. સહેરમાં કે ગામડાંઓમાં એતરમાં કે રેડીયા પર, શાળામાં ક્ષીકે તરીકે કે વિદ્યાપીઠમાં અધ્યાપક તરીકે કંઈ ને કંઈ પ્રવૃત્તિઓમાં ક્ષીઓ દેખાશે જ દેખાશે. ખારા-શાસ્ત્રી અને ડોક્ટરી, સિલ્પ અને એનજીનીયરીંગ બધીપ્રકાર ક્ષીઓએ સ્થાન મેળવ્યું છે.

અનીતિના આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધોની તકેદારી રાખતી અને પોલીસોની સંરચાને તો લીગ ઓફ નેશન્સના પ્રતિનિધિઓ તરફથી પણ પ્રશંસા મળી છે.

નામરિક પ્રવૃત્તિઓને ભાગેવળગે છે ત્યાં સુધી નામરિક ધર્મને સુમેળ યોજતી ધર્મી અને સંસ્થાઓ છે એમાં " સ્ત્રીઓનું સમાજસેવા મંડળ (Women's Union For Social Service) ન્ધણીવું છે. વ્યાખ્યાનો, રત્ન-શિક્ષણના પાઠ અને પુસ્તકાલયો દ્વારા આ સંસ્થાની પ્રવૃત્તિ ચાલે છે. લોકસભા અને ધારાસભા (Parliament and Senate) ના અને સભ્યો સ્ત્રીઓના રાજકીય હક્કોનું રક્ષણ કરે છે અને સરકાર તથા સરકારી ખાતામાં નોકરી કરતાં કુટુંબોની સામાજિક સુખાકારી તરફ એ માટેની અને સંસ્થાઓ નજર રાખે છે.

સાહિત્ય અને કલાના ક્ષેત્રોમાં સ્ત્રીઓએ ઓમણીસમી સરીમાં જ વિશિષ્ટ સ્થાન લઈ લીધું હતું. સાહિત્યમાં એવી ધર્મી લેખિકાઓ છે કે જેમની કૃતિઓનાં યુરોપની બીજી ભાષાઓમાં અનુવાદો થયા છે. એમાંથી થોડીને જ હું ઉલ્લેખ કરીશ. મારીઆ કોનોપાનેટ્સકાના દેશાકિમાનભર્ષા કાવ્યો પ્રખ્યાત હૃદયમાંથી જ ઉદભવતા હોય એવાં કાવ્યો તો પરાધીનતાના વર્ષોમાં પ્રાર્થના રૂપે છુપાઈને ચલાતાં હતાં. નાના બાળકોને માતૃભૂમિ મટે પ્રેમશ્રૌણીની દીક્ષા આપી તેની સ્વાધીનતા મટે લડવાની પ્રરણા આપવા માતાઓએ આ ગીતો ગાયાં છે.

મારિઆ રોઝીએવિચ અને એલીઝા ઓરઝેકાવાએ શબ્દરેતુ' રંગીધુ જીવન બોડીને ધરતીના ટુકડા સાથે પોતાનો આત્મા ઓતપ્રોત કંઈયે છે એવાં મહેનતુ અને ચાંત બેકુત જીવનની પ્રશસ્તિ ગાય છે. પોલાન્ડને સ્વાધીનતા મેળવશે હોય તો એમની ધરતીને નાનો

સરખો ટુકડો પણ વિદેશીઓના હાથમાં ન આવે એ જોવાનું હતું એ તેમનો સંદેશ છે.

આ સિવાય ધર્મી અને લેખિકાઓએ કાવ્યો, નવલકથાઓ, નાટકો લખ્યાં છે. પોલાન્ડના નૂતન સાહિત્ય સર્જકોમાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓ આગળ પડી છે. એમાંની મુખકાલિન સાહિત્યકાર સ્ત્રીઓમાં કાઝી મીરા હલાકીરીકઝેવના, મારીયા ડાબ્રોવ્સ્કા, કાસાક ઝુકકા, ઓદની નાકોવ્સ્કા, ઉલેષેખ યોશ્ક છે.

ઐગણીકમી સરીમાં અભિનયકળાના ક્ષેત્રમાં આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિષ્ઠા મેળવનાર કળાકારને પોલાન્ડે જન્મ આપ્યો હતો, મારીયા, મેરેકેવરકા નામે આ નટીએ સારાહ બર્નહાર્ટ નેટવી જ ખ્યાતિ મેળવી હતી અને હમણાં પણ ટ્રેસકાં અને યમિન્સ્કા યુરોપખરમાં ન્ધણીની મધ ગઈ છે. ઓનિરલાયા નિન્જિન્સ્કા અને ડો, આનોલક ઝિક્ષેનની દેરવણી તીએ પોલીશ એલેક્સ યુરોપની રંગમંચિના શોખીનોનું ખ્યાન ખેંચી રહ્યું છે. એ નર્તકીઓમાં ઓલ્ગા સાવિરકા તથા ઝીઝી હાલામાં એ રાષ્ટ્રીય જલ્મની પરંપરા સાચવી રાખી છે.

સ્ત્રી ચિત્રકારો સોરીઆ સ્ટ્રીજન્સ્કાએ પોલાન્ડના લોકજીવનને લોકકથાઓને તથા પ્રાચીન વેશ-પરિધાનની વિવિધ છટાને રંગ-ભર્ષા આમેખતોથી શોભાવ્યાં છે. શિલ્પિઓમાં મેરી લેકનિઝા, અને નિઓવાએ આંતરરાષ્ટ્રીય નામના મેળવી છે.

યુરોપના જે થોડા દેશોનાં બેકુતોએ પોતાને રંગરંગી રાષ્ટ્રીય પોશાક પહેરવાનું આપુ રાખ્યું છે એમાં પોલાન્ડ એક છે. વેશ નહિ પણ ધરતી ઉપયોગિતાની નાની વસ્તુઓમાં એમના દરેક અને ગીનોમાં પ્રાંતોની વિશિષ્ટતાઓ છે બેકુત કુટુંબોમાં થતી હાથ બનાવટની વસ્તુઓ વાપરવાનો શબ્દરેતી શીર્મંત સ્ત્રીઓએ શોખ કેળવી એ કારીગરીને ઉત્તેજન

આપણું ચાલુ રાખ્યું છે. વિદેશ મંત્રીના પત્ની શ્રી યાદવીગા બેઠવાના પ્રમુખપણા નીચે એક પ્રચાર સમિતિ નીમી છે તેના દ્વારા દેશ પરદેશની હાથ નાવટની વસ્તુઓના ઘાટ પકામણ વિગેરે સંબંધમાં એકત્ર કુટુંબોને એકબીજા ઉલોગમાં નરી સૂચનાઓ આપવામાં આવે છે. પોલાન્ડમાં જ બનેલા હાથે કંતેલાં વસ્ત્રોનાં રેશમી કાપડોના ઉપયોગ વધે એ માટે શોખીનો અને શ્રીમતો અને રાજદૂરોઓની પાર્ટીઓ ગોઠવવામાં આવે છે ત્યાં બધા આમંત્રિત મહેમાનોએ એજ રસ્તેથી કપડાના પોશાકો પહેરીને આવવાનું હોય છે.

વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં પોલાન્ડના જ નહિ પણ સ્ત્રી જગતની શોભાસ્પન્ધ-માદમ કયુરીએ રેડીયમ વિશે સંશોધન કર્યું છે દુનિયાભરની સ્ત્રી વૈજ્ઞાનિકોમાં રેડિયમની સંશોધક તરીકે મેરી સોડોવ્સ્કા કયુરીનું નામ સુવિખ્યાત છે ૧૮૬૭ માં એક ગરીબ કુટુંબમાં મેરી સોડોવ્સ્કાનો જન્મ થયો હતો તાની વયમાં જ મેરીને પેરીસની સોરબોન યુનિવર્સિટીમાં વૈજ્ઞાનિક અભ્યાસ ચાલુ રાખવા માટે જરૂરી સાધનો એકઠા કરવાની ફરજ પડી હતી. શીઝીકસ અને ગણિતશાસ્ત્રની ડીગ્રીઓ મેળવીને તે ત્રણ વર્ષ પછી પાછી વોરસો આવી હતી પરંતુ તે વખતે યુનિવર્સિટીઓના હોદ્દાઓ પર સ્ત્રીઓને રથાન આપવામાં આવતું ન હતું તે પાછી પેરીસ ગઇ અને પીએર કયુરીને પરણી, પ્રેમાળ પત્ની અને બે બાળકોની વતસલ માતા એવી મેરી કયુરીનું નામ આ યુગની મૌઘી મહાન શોધ રેડીયમ સાથે અમર બન્યું છે. તેના પતિના કરણ અનુમતિ પછી સોરબોન યુનિવર્સિટીનું ખાલી પડેલું અધ્યાપક પદ તેને આપીને ક્રાન્સે તેનું સન્માન કર્યું હતું બે વાર તેને નોબેલ પારિતોષિક મળ્યું હતું અમેરિકાની સ્ત્રીઓએ ૭૫૦૦૦ ડોલરની કિંમતનું

એક ગ્રામ જેટલું રેડીયમ-જે તેની ધણી જ બ્લાવી વસ્તુ હતી તે તેને એટ આપીને તેનું સન્માન કર્યું. બીજું એક ગ્રામ જેટલું રેડીયમ મીસીસ માનોનીના પ્રયત્નથી મેડમ કયુરીને આપવામાં આવ્યું હતું; તે તેમણે પોલીસ પ્રજાએ મેડમ કયુરીને સન્માનવા માટે વોરસોમાં રથાપેલી પોલીસ રેડીયો લોશકસ ઇન્ટીટ્યુટને આપી દીધું હતું.

મેડમ કયુરીનાં એક પુત્રી મેડમ કોરીપે કે જેણે માતા પિતાનું વૈજ્ઞાનિક કાર્ય ચાલુ રાખ્યું છે તેમને મો. લીથો બુકમના ક્રાન્સના પ્રથમ સમાજવાદી પ્રધાનમંડળમાં જોડાવાનું આમત્રણ અપાયું હતું.

મેડમ કયુરી અવસાન પામ્યાં છે પરંતુ વોરસોમાં રેડીયો લોશકસ ઇન્ટીટ્યુટની ફરતેના યાર્ડમાં તેમની સ્મારક પ્રતિમા સ્થાપત અને સૌમ્ય મૂર્તિ સમી બસી છે. પોલાન્ડની નામાંકિત સ્ત્રી શિક્ષી હાડવીકા નીચોવાની એ કલાકૃતિ છે.

યુરોપના બીજા દેશો અને અમેરીકાની જેમ રમત ગમતના ક્ષેત્રમાં પોલાન્ડની સ્ત્રીઓ આમશ પડતી નથી. મહાકુદ્દ પહેલાનાં પરાધીનતાના વર્ષોમાં જેણે વધારે અગત્યનું રાષ્ટ્ર સન્માનના સંસ્કૃતિનું કામ કર્યું તે બીજી પ્રવૃત્તિઓ તરફ લક્ષ આપવાનું ચક્ર વડોતું રાષ્ટ્રીયતાના ઉદનાં ૧૫-૧૭ વર્ષોમાં સ્ત્રીઓએ રમતગમતોમાં ભાગ લેવા માંડ્યો છે અને યોમ એન્જેનીમ તથા બર્લિનના ઓલીમ્પિક સમારંભમાં ભાગ લઇ સારા દેખાવો કર્યા છે.

જીવનના મધ્ય ક્ષેત્રોમાં યુદ્ધના સમયમાં અને શાંતિના વર્ષોમાં પોલાન્ડની સ્ત્રીઓએ પુરોષો સાથે આપ્યો છે એમની પ્રેરણા અને ઉત્સાહ બધાં સહકારને પ્રેરણાએ દર્શાવેલ સત્કાર્યો છે. વિજયના અને દુખના વર્ષોમાં, ઘરમાં કે માહિમિરિયાના કેદખાનામાં કે

યુદ્ધભૂમિ પર પોવાન્ડના સ્ત્રીઓની ખૂબ
કસોટી થઈ છે. આ અગ્નિપરીક્ષામાંથી
વધારે ઉજ્જવળ થઈને એ આવી છે. એમાં
એણે સ્ત્રીત્વનું માર્દવ અને સુંદરતા ગુણોનાં
નથી પત્ની માતા, ભગિની કે પુત્રી તરીકેનાં
ગૃહજીવન અને સામાજિક જીવનમાં જેની
જરૂર છે.

૧૯૩૫ માં પોવાન્ડની સ્ત્રીઓનાના
સામૂહિક-માર્શલ પિલ્લમ્બરડીનું અવસાન થયું
એની માતાએ એને નાનપણમાં શિક્ષણ

આરણ્યકીના જમાનામાં દેશપ્રેમની દીક્ષા
આપી પ્રેરણા મત્ર પુરૂષો હતો

પોતાના હૃદયને એની માતાનો કમરમાં
છટવાની એની અતિમ ઇચ્છામાં એનો માતૃ-
પ્રેમ જણાવ આવે છે એનો દેહ વાવેલમાં
છટવામાં આવ્યો છે પણ એનું હૃદય એક
સાંધીની પેઠીમાં એની માતાની કમરમાં
છટવામાં આવ્યું છે અને ત્યાંની આરસની
તકતી પર નીચેના શબ્દો લખ્યા છે

“ માતા અને એના પુત્રનું હૃદય ”

૧૨૮

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, રૂતુદોષ, વધ્યત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજીવની

અકસીર છે. કિં. રીશી એકનો રૂ. ૧) તથા રીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.
દરેક સ્થળે વેચાય છે.

બિ.આ. ફાર્મસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ બિં.આ.
સુંબઈ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો લેઈએ છીએ—

૧ દરેક જાતની હેશી દવાઓ માટે સુચીપત્ર મફત મંગાવો.

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદનું નાગપુરમાં મળેલું

બારમું અધિવેશન

સ્મરણો આલેખનાર : શ્રીમતી વિદ્યાબહેન ર. નીલકંઠ

છેલ્લી નાતાલ દરમિયાન નાગપુર મુકામે અ. દિ. મ. પરિષદનું બારમું અધિવેશન થયું હતું. આ પરિષદને સંપૂર્ણ સફળતા મળી હતી એમ કહેવામાં જરાએ અતિ શયોક્તિ નથી. નાગપુર દિવંતા મધ્ય રથએ આવેલું હોવાથી ચરે તરફના પ્રતિનિધિઓને હાજર રહેવાની સુગમતા હતી અને સત્તાજોડો પ્રતિનિધિ બહેનોએ હાજરી આપી હતી. દિવંતા સેવે રેલ્વેએ આ પરિષદના પ્રતિનિધિઓને એક ટીકીટ બે વાર મુસાફરી કરવાની સર્વ વર્ગમાં બહેનને આપે છે તેને લોધે બનારાની સંખ્યા વધે છે. રૂકત બી. બી. સી. આઇ રેલ્વે આ રાહત આપવામાં ઠોષ વખત પણ શામેલ થતી નથી. વારંવાર એ બાબતમાં કરેલી વિનંતિઓ નિષ્ફળ ગઈ છે.

રાજકુમારી અમૃત કુંવર અખ્યાત રથાને હતા અને તેમનું મનનીય વ્યાખ્યાન સર્વ બહેનોને જાગૃત કરે તેવું છે. તેમનું અસાધારણ બક્ષિત પરિષદને સફળ બનાવવામાં સાધનભૂત હતું. શ્રી. સરોજિની નાયડુની હાજરી ઉત્સાહપ્રદ બની હતી અને પરિષદના કામકાજ માટે ફંડની માગણી અસરકારક ઘટનામાં તેમણે કરી હતી જેથી વધુ હાજર રૂપીઆથી વધુ રકમ અડધા ઘટનામાં ભરાઈ ગઈ હતી.

ઉદ્ઘાટનને કિસ્સે (તા. ૨૮) કમેટના રીવાજ મુજબ બી પુરેશનું બેથું સંમેલન હતું જેમાં મધ્યપ્રાન્તના મુખ્ય પ્રધાન ડૉ. ખરેએ તેમજ શ્રી. જમનાલાલ બાબજી તથા

શ્રી. વિજયલાક્ષ્મી પંડિતે (યુગપ્રાંત મંત્રી) જોરદાર વ્યાખ્યાનો કર્યા હતા. સર હરિસિંઘ ઔર તેમજ સર મોરોપંત જોશી એ પરિષદના કામની પ્રશંસા કરતાં બાપણે કર્યા હતા.

પરિષદની શાખાઓ તરફથી અનેક ઠરાવો આવે છે અને તેમાંથી ચાળી કાઢી અગત્યના ઠરાવો ચૂકવનો પદ્ધતિ હોવા છતાં પણ ઠરાવોની સંખ્યા ઘણીજ મોટી થઈ જાય છે જેથી મોટા ભાગ પ્રમુખસ્થાનેથી રજુ કરવા પડે છે. એવા ઠરાવોમાં મતભેદને સ્થાન હોતું નથી. પ્રત્યેક શાખાના હેરાલો પણ વંચાયા હતા. લગ્ન વિચ્છેદ, સંતતિ નિયમન સરખા ઠરાવો પર વિવેચનો થયાં હતાં અને બે ઠરાવ સર્વોત્ક્રમને પસાર થયા હતા. કેળવણીના ઠરાવોમાં ' છોઈ કુટીલ' વિભાગી વર્ગોની પદ્ધતિસર ચર્ચા થઈ હતી અને વધુમતીથી પસાર થયો હતો.

પરિષદના પ્રતિનિધિઓ માટે ઉતારાની જોડવણી સારી રીતે કરવામાં આવી હતી. તેમને જવા આવવાનાં વાદનોની પણ યોગ્ય જોડવણ હતી. બોજવની જોડવણ ઉત્તમ પ્રમાણની હતી. એમ કહેવું જોઈએ. આવીજ મુલાકાત સ્વયં-સેવિકાઓ નાની મોટી, કેળવણીથી બીન કેળવણીથી તમામને હસ્તક એ વિભાગની વ્યવસ્થા હતી અને દક્ષિણી બહેનો જેને માટે ગર્વ લાઈ શકે તે પીરસવાની સર્વ વ્યવસ્થા એ બહેનો જાતે જ કરતી, ચઢા, નારતો,

મારો માનીતો !

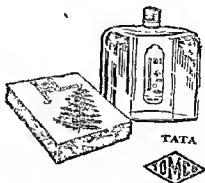

તે મો ના જેવો મનસર હોવાથી ત્યારે જ્યારે તેના વખાણ થતા ત્યારે તે ખૂબ રાજી થતો-
જો હતો પણ સુદર અને ચોલાવા વાળને સરસ
રોતે મુદર રાખી પોતે આકર્ષક રહેવું તે બાંધતો
હતો. જે રમણીમાની નજરે પડતો તે ચોલાવા
પતિમાને આજ તેણે વાપરવા આગ્રહ કરતો

આ ખાંડ કે પ્રસાને દેખાવવા બનાવવાની
અમારી શક્તિ નથી પણ વધારે દેખાવડા તે
જરૂર બનાવી શકીએ અમારી જમણી વાળને
મટેની બનાવડો વાળને કમળા આકર્ષક અને
તફુરસત રાખશે અને મને તેવા પુરુષના દેખા
વમા વધારો કરશે.

તાતા જય હેર શોધક આકર્ષક
બાઈલીમિયા જેક કૉલ અને
ઉત્તમ ફોર્મ અને મનુર સુખ
પિત છે

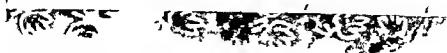
જરૂર મિલિનમિયાન મોક્ષ સુખાપત-
સુર ભેગેટ મોખામા જેક ફોર્મ છે.

ધી તાતા શોધક મીલ્સ કું. લી. તાતાપુરમ અને મુંબઈ.

ટોમકો સેલ્સ કોર્પોરેશન

ચો. ઓ. બોક્ષ, પરદ, મુંબઈ

ભોજન મુખવાસ વગેરે સર્વને સંતોષ આપે તેમાં હતી અને નામપુરની બહેનોને તે ખાતે અરેખર ધન્યવાદ થતે છે. પરિપદ માટે ખાસ પોષ્ટ અને તાર ઓશીમ બોલી હતી જેથી બહારની બહેનોની પૂરી સમવક સચવાઈ હતી.

અમરાવતીના બ્યાયામ મંડળની બહેનોનું બેન્ડ તેમજ તેમના બ્યાયામના પ્રયોગો અતિ આકર્ષક હતી.

પરિપદ એક જ મો મંડપમાં કરવામાં આવી હતી અને હમસમ ચારથી પાંચ હજાર ઓઓની દરેજ બાજરી રહેતી. ઘણું ખર્ચ એમ બને છે કે ઠાવોના દિવસે બાજરી ઓછી થઈ જાય પરંતુ અહીં બધા દિવસ સરખી બાજરી હતી. પરિપદનું કામકાજ અંગ્રેજીમાં તથા મોટે ભાગે મરાઠી અને હિંદીમાં ચલાવેલું જેથી સર્વ બહેનોને સમજવાની અનુકૂળતા હતી. તેને જ પરિણામે હોસોડીસ મંડપ બરેલો રહેતો હતો.

પરિપદ હોય ત્યાં પ્રદર્શન બરવાતો રિવાજ છે જે મુજબ નામપુરમાં સ્વદેશી પ્રદર્શન સૌ, ચારણ બહેનોને હાથે પુસ્તક શુકાળુ હતું, દેશી માલની દુકાનો વિશેષ કરીને એમાં હતી.

સ્થાનિક અગ્રેસરો તરફથી પ્રતિનિધિઓના સ્વાગત માટે એકાદ મેળાવડો હોય કે જેમાં બધા છૂટથી ફરીફરી મળીહળી એક બીજા સાથે વાત કરી વિચારોની આપપે કરી એ એ ઇચ્છવા જેવું છે પરંતુ આવી પાર્ટીઓની પરંપરા થઈ જાય છે જેમાં યજમાનને પુરકથી ખર્ચ અને મહેમાનોને દોઢા-દોઢ સિવાય કંઈ રહેતું નથી. આવા નકામી

ખર્ચાને કરવાની બધામણ હવે પછીની પરિપદના કાર્યકર્તાઓને કરવી અરથાને નહીં મળ્યા. એક બીજાની ફરીકાષ્ટમાં એ ખર્ચોના સુમાર રહેતો નથી. અને કાષ્ટને પણ એમાં આનંદ મળતો નથી. નિરર્થકતા ખર્ચો જેટલા ઓછા થાય તેટલું ઇષ્ટ છે. તથા કે ચાર દિવસના કાર્યક્રમમાં ચાર પાંચ પાર્ટીઓ એ મણી જ વધારા પડતી કહેવાય. પરિપદને અગે સંગીત તથા નાટ્ય પ્રયોગો થયા હતા.

પરિપદની બર વર્ષની કાર્યવાહીમાં ઓ. ઓની જાગૃતિ તથા સંગઠન કલ્પ્ય નોંધ્યે તેવાં નહીં હોય પરંતુ સર્વ કક્ષા, સર્વ ધર્મ, સર્વ વિચારો અને સર્વ જાતિઓને એક કરવાના પ્રયત્નમાં પરિપદ સફળ થઈ છે એ નિઃસંશય છે. શ્રી. સરોજિની નાયકુએ પોતાના બ્યાયામના એજ સૂર કાઢ્યો હતો કે કોઈપણ સંસ્થા આટલાં વિધવિધ પ્રકારનાં બહેનોને એકત્ર કરવા શકિતમાન થઈ નથી. પરિપદને હજુ ઘણું કામ કરવાનું છે, તેમનું કાર્યક્ષેત્ર ગામડામાં પ્રચારવાની જરૂર છે. કેળવણી, સમાજનાં અવિશેષ વગેરે બાબતોમાં હજુ માત્ર પ્રવેશ જ થયો છે. બહેનો પોતાના અવકાશનો થોડો દિવસો આ કામ પાછળ આપે તો કાર્ય સિદ્ધિ થાય.

પરિપદના બધારણમાં રાજકીય કાર્યને હાથ લેવા માટે સંખ્યા રચ્યા થઈ હતી. રાજકીય પ્રેરના બીજાથી અલગ રાખી શકાય એ શક્ય નથી છતાં સર્વ બહેનોને અનુકૂળ પડે તેવો વચલો રસ્તો નીકળ્યો હોત તો પરિપદ એક પગલું આગળ વધી કહેવાત. ચર્ચાને અંતે છે તે જ બધારણ કાયમ રહેલું હતું.

ખાસ સંગ્રહ કરવા લાયક પુસ્તકો

અક્ષર બંધા દેવના યાત્રે		સરોવરના શ્રવે	૦-૧૩
મદારાવ સુરતાણુ બા. ૧-૨	૩-૮	તરવાની ઠળા	૦-૭
રાજયોગી યાત્રે પરમાર ધારાવપોદેવ		ગુર્જાવિલા	૦-૧૨
બા. ૧-૨	૮-૭	નોકો બળ	૦-૧૧
મદારામ ગાંધીજીનું જીવન	૪-૦	સર્વ	૦-૧૨
મહિષ્ય મેઘસેનો ઇતિહાસ બા. ૧-૨	૮-૦	ધતવિલા	૦-૧૧
વિશ્વભારતી અથવા દિંદી સંસ્કૃતિનું		ખેતીના ઉપદ્રવો	૦-૧૪
કેન્દ્ર	૧-૦	ફળગાઓ બગીચો	૧-૨
મરજેદ સંદિવા બા. ૧	૨-૦	છોડવાનું જીવન	૦-૪
" " ૨	૨-૦	કરોળીઆનાં કાવત્રાં	૦-૬
" " ૩	૨-૦	મનુષ્ય શમણ	૦-૧૨
" " ૪	૨-૪	કેનેડાનું જવાબદાર રાજતંત્ર	૧-૮
જીવાનીની ચાવી	૧-૮	ઉર્ધ્ધવજોગી ઉત્ક્રાંતિ	૧-૪
વેપારની ચાવી	૧-૧૨	કેળવણી	૧-૮
આપણું પ્રાચીન રાજતંત્ર	૧-૪	સીતા	૦-૬
કળા વિશે પ્રવચનો	૦-૭	જુદા બગવાનની વાતો	૦-૬
નેદસનનું જીવનચરિત્ર	૧-૦	મેઘેસ્વીનીસના સમયનું દિંદ	૦-૮
વક્ત્રમ	૧-૦	પ્રકાશ	૦-૬
મદિપતરામ	૧-૧	ક્રતીગત્ય સમયનું દિંદ	૧-૧૨
નરસિંહ મહેતા	૦-૧૧	મીલની મુલાકાત	૦-૬
પરિવર્તનવાદ	૦-૧૦	પ્રાચીન પૂર્વ	૦-૧૨
ઈન્દાં અને દિંદુસ્તાન	૦-૧૫	દિંદની સફરે નીકળેલા વદાણુવટીઓ	૦-૧૨
દિંદુસ્તાનના સેકા	૦-૧૧	વેપારની ચાવી	૧-૧૨
જગતની રાજનીતિ		મદમદ એગ્રો	૦-૬
અને દિંદ	૦-૮	વિજાનના વિધાયકો	૧-૧૨૦
આર્થોન આદિ નિવાસસ્થાન	૦-૬	દિંદુસ્તાનમાંના જુદા જુદા રાજ	૦-૧૨૦
રયાનીક રવરાજ્યની મંરયાઓ	૦-૮	પ્રાચીનનાં ગુહાચુલ લક્ષણો	
સામાજિક સુખશપ્તા	૧-૧૦	તથા વય વિજાન	૦-૧૨૦

આગેજ મેળવી લ્યો—લખો નીચેને સરતામે

મેનેજર: હુહાણામિત્ર પ્રિ પ્રેસ, ધાવર પાસે, વડોદરા.

એમની દરેક દરેક બાબતમાં તેમને સંમત થવું પડે છે. ઉચ્ચ શ્રેણીની વિદ્યાર્થીનીઓ સાથે સખા રાખવો એ કોલેજ કે શાળાઓમાં એક માર્ગની વાત ગણાય છે.

હું સ્વકાવે બહુ ચરમાળ હતી. હું જ્યારે મારાથી હું આ વર્ગમાં અભ્યાસ કરતી યુવતીમિત્રો પાસે જતી ત્યારે મારે મોઢું સીવાઈ જતું, એમની સખામાં એક શબ્દ પણ હું ઉચ્ચારી શકતી નહોતી. અવગત, મારી સમવયસ્કાઓ સાથે હું હસી હસીને વાતો કરતી.

એક દિવસે મારાથી ઉપલા વર્ગોમાં અભ્યાસ કરતી વિદ્યાર્થીનીઓ એની ચર્ચા કરી રહી હતી. તે વખતે હું ત્યાં હાજર હતી. હું તેમની વાતોમાં રસ લઈ રહી હતી. તેમની વાતો સાંભળી મારા કાન ચમકી ઉઠ્યા અને હૃદય ધકકવા મંડ્યું. મારા મોઢાનો લાલશનો રંગ ચંદનો ઉતરતો હોય એમ મને લાગ્યું. પ્રભુતી એટલી રૂપા હતી કે એ વખતે મારા પ્રત્યે કોઈનું ધ્યાન જોવાયું નહિ.

સૌ કોઈ પોતપોતાની વાતોમાં મરગૂલ હતું. એ વાતોના પ્રમંથમાં જ એક વિદ્યાર્થીની બોલી: “હું માનું છું કે એ એક સુયોગ્ય કવિ છે પણ કર્મ કરવાથી અલિપ્ત છે. તેઓ લેખો તો લખે છે, ફેર લખિત અને કિસાનેની દુર્ગતિ પર; પરંતુ એ કવિ મહાશય જાતે ક્યાં રહે છે એ કોઈએ નજીવનજર નેયું છે? એક મહારાજકુમારની માફક એ કવિ મહાશય રહે છે. કવિતાઓ રચવા સિવાય એને બીલું કંઈ કામ પણ કરવું પડતું નથી. બસ, જ્યારે મરજ પડે ત્યારે કલમ ઉઠાવી દીધમાં આવે તે ધસડી નાંખે છે.

કેણ જાણે કેમ પણ એ મહાશયની પુરેલી કલમ કિસાનેની દુર્ગતિ પર દોડે છે. ક્રોડે કદાચ એમને કોઈ હળુ ખેડાનું કહે

તો એમની કવિતા કપાસે નહાસી જાય. આપણને એવા કવિઓની આજે જરૂર નથી. આજ કાલ તો પોતાના વિચારો અમલમાં મૂકનાર વાસ્તવદર્શી કવિઓની જરૂર છે.”

હું આ સાંભળી ન શકી. તરત જ હું ગઈ ઉઠી: “હવે બહુ થયું; હવે રહેવાશે.” બધી વિદ્યાર્થીનીઓ મારા તરફ જોવા લાગી. મારે સુખ શ્રુત્તાથી લાલચોળ થઈ મધું દર્પું. મેં બોલનારું ચાલુ જ રાખ્યું:

“અહિં બેઠેબેઠે કોઈના પર દીકરો કરવી આપણને બહુ જ ગમે છે. તમે બધીઓ એ કવિના વ્યવસ્થાવર્ધન તરફ અંગૂઠિ નિર્દેશ કરો છો પરંતુ તમારામાં પોતાનામાં પણ કાપ કરવાની શક્તિ કેટલી છે તે તો કહો?”

શું તમે સર્વ એમ માનો છો કે માત્ર હજી જોવાયો વાસ્તવદર્શી કવિ યશ જવાય છે? જગતમાં જે જે કવિઓએ સમર્થ કવિતા લખી છે એ બધા શું કવિતામાં રચેલા જીવન પ્રમાણેનું વાસ્તવ જીવન જીવતા હતા?

કવિઓ તો જનતાના પ્રતિનિધઓ છે. જનતાની મૂંઝી વાણીમાં તેઓ વિચાર રેડે છે. તમે તો જાણે એવા વિચારો ધરાવો છો કે બધાએ દોષ પીટવા પણ ગાવું કોણે નહિ.”

આટલી બધી વાતો હું કેમ બધી મઠ તેનું પણ મને તે વખતે જાન ન રહ્યું. મારી આંખોમાં અશ્રુધારા વહેવા લાગી. મેં એ વિદ્યાર્થીનીઓને કહ્યું: “તમને કોઈને એ કવિની બાબતમાં શબ્દ ઉચ્ચારવાનો અધિકાર નથી. એ તો એક મહાન કવિ છે.”

વળી પાછી હું ચોધાર આંસુએ રૂંધા મંડી. ઘડીબર ત્યાં સનસનાડી ફેલાઈ રહી. મારી આ સ્વતંત્ર વાણી સાંભળીને બધીને આશ્ચર્ય થયું. મને લાગ્યું કે આ બધી

મને પાસ તો નથી સમજતી ને ? બધી વિદ્યાર્થીનીઓએ આયર્ષ્યક્રિત નવને મારા મુખ તરફ ધ્યાન દીધું જોવા કહ્યું.

હેતોત્ર વખત વિશ્વા પછી આ પ્રમંથના કારણભૂત બનેલી અપ્રિય વિદ્યાર્થીની બેઠી "નસ નસ, હવે બહુ વધારે બેઠવાની જરૂર નથી. હું તારાથી વિશેષ જાણુ છું એના મામ પર તારે રાજ્યની ચી જરૂર છે ! એ તારો રીઝ સરો યાવ છે !"

હું ઘરમંદી મારી નીચું બેઠી રહી, બને હું પાંત્રીમાં રેસી મધ દોઢ એમ મને પગ-વાર ભાસ થયો.

આ વખતે બીજી વિદ્યાર્થીનીઓ જહર જહર જહર થઈને મારી મારાની હાથ રહી હતી એક બીજી વિદ્યાર્થીની-જેની આંખમાં જાણી વર્ષો રહ્યું હતું-મારી નજીક આવી તે કહેવા લાગી "તારા જેવી પ્રવચક જેને મળી દોષ તે કવિને ખરેખર મનગદ્ગર છે. એની તારાહારી હાથ એના પગ મારે લાગતી હું ખરેખર એક કુલ્લો આ છે "

મારું રિલ દેવ અને અપમાનથી પ્રભાવિત ઉડ્યું. પગમર મારે મને એકે કવિશ્વર આવી ગયો કે કવિઓની તથા જાણી નિવસને દર મારી નાંખું. મારી પછી રમૂતિઓને આ આગાહિ ક્રિઓએ કહ્યું તર-વાન પ્રવચક કઈ હાથ એ હું જાણતી હતી પરંતુ મારા અપમાનનો પુરોષ હું એ વખતે તો ચૂપચાપ મળી મધ

હું આ મંડળમાંથી સત્તર કોમિતે રેર આવી મધ. કાંઈ મુખી એ વિદ્યાર્થીનીઓની માન્યતામાં મારા કાનમાં અપમાન કર્યું

રેર આત્મા જ માને પૂછ્યું "આને આરો જહર પછી કેમ રી ?"

વાન હાથ મારે પ્રવચક તે મેં કહ્યું જ કહર ન આપ્યો. પરંતુ એણી અને

સંતોષ યાવ એમ ન હતું. એટલે જેવરે મારું કહ્યું મુખી મુખ. પૂરે પૂરે રાતા મેં મારી માતાને બોલી કર્યું હોઠકત જાણતી રીધી.

મધકાને મુખે માતાએ કહ્યું "મારી એમાં રહ્યા જેની જાણત છું છે ? રીઝ રીઝ કવિમાં કહીને કંઈ ઉજાપ દોષ જ છે. કવિ પછુ આખરે તો મનુષ્ય જ છે ને ? કવિ કે નેમક માત્ર સામાન્ય કોઈના જ માણસો છે કોઈ પછુ વ્યક્તિ એ જાપમ લેખો કે કવિઓની ગમે તેવી વાતો કવિ કહે છે."

મેં કહ્યું "મા, એ ગમે તેમ દોષ પછુ મારા કવિની જાણતમા કોઈને કહેવાપડું રહેતું જ નથી."

માતાએ મંદીર બનતાં કહ્યું "મન્યા, તારે એવી રીતે મોઢકુ ન ખો હવે તો હું રાખી ચી જાવ છે "

મારા પર કોઈએ જાણીતો એકોરો કંઈ પછી રેરો દોષ એમ મને માતાના ઉપરના વચોદ સામળીને થયું ઉરરે મને લાગ્યું કે "મારી માતા પછુ મારે માટે એવો જ કહ્યું જવાબ પડતી રહી છે "

હું વિચર તલમાં દુઝી મધ. એ કવિ ગયેનો મારો પ્રેમ કેવો છે ? મને તો એ કોઈક માની જેવો પવિત્ર લાગે છે. મધ એના પ્રત્યેક વિશુદ્ધ પ્રેમમાં પશિંવ પ્રેમની મધ પછુ નથી માત્ર અભિમાનથી મળે એ વિશુદ્ધ પ્રેમ દોષ.

સમજાવતી પ્રવચક સમજાવે એનો જાન માત્ર એવી જ કાપમાં તરફી જાવી જાવ છે. માગે પછુ એવી જ રહ્યા હતી.

આ પછી આ મનમાં અનેક મનના વિચારો આપ્યા; પગમર મારામાં જાણતિ આરો દોષ એવો જહર ચોરૂ મને થયું કે

“ મારો જીવવાન ગમે તેવો પણ મનુષ્ય છે.” એક નિરાશર અને અવ્યક્ત મૂર્તિ પ્રત્યે પ્રેમ દર્શાવના એ ઇષ્ટ છે પરંતુ ભૌતિક વસ્તુ પ્રત્યે પ્રેમઅધનથી અધારતા પહેલાં ધણી જ સાવધાની રાખવી ઘટે છે.

પ્રભુનો પાઠ માનું કે એ દિવસ પછી મારા પિતાની બદલી થઈ અને મારે એ યાજ્ઞા હોડવાનો વખત આવ્યો.

મારો અભ્યાસ ત્યારપછી પણ ચાલુ રહ્યો હતો. આ નવી શાળામાં હું ભણતો હતો ત્યારે એકાએક મારી એ કલ્પનામૂર્તિ કવિના મને એકાએક દર્શન થયાં.

અમારા શામમાં આ કવિ મહાશય પદાર્પા હોવાથી એમનો સત્કાર કરવા માટે અમારી શાળા તરફથી એક મહા યોજનામાં આવી હતી. હું એ વખતે મારી યાજ્ઞાના સાહિત્ય-સંધાની મંત્રી હતો.

મેં એમના સત્કાર સમારંભની યોજનામાં કંઈ પણ ઉણપ નહોતી રાખી, અમે બોલાવેલી સભામાં માનવમેક્ષી પણ જાંજી ભરેલ હતી.

સભાનું કામકાજ શરૂ થયું. કવિ માસથી દૂર હતા. એમણે પોતાનું કાવ્ય વાંચન શરૂ કર્યું. હું મંત્રમુગ્ધ બનીને એમની એબસભરી વાણી સાંભળી રહી હતી.

સભાના પ્રમુખ મહાશયે કવિના કાર્યક્રમ પણ પછી કવિની કાવ્યરચના વિષે બારેબાર પ્રશ્ન કરી. એ વખતે મારા અંગેઅંગમાં આનંદની લહરીઓ ફરી રહી હતી.

ભાષણ સમાપ્ત થાય તે પહેલાં પુખ્ત-માસા લઈને પ્રમુખ મહાશયે કહ્યું, “ હું આપની સર્વની ઇચ્છા પ્રમાણે કવિ મહોદય તથા તેમની પત્નીનો સત્કાર કરું છું. કવિ તેમજ કવિપત્નીએ અહીં પદાર્પણ આપણા અધા પર કૃપા દર્શાવી છે તે બદલ હું તેમનો આભાર માનું છું.”

ઉપરના વાક્યો સાંભળતાં જ મારા પર વિજળી પડી. મારા શરીરનું તમામ લોહી સ્ક્રામ જઈ લાગ્યું. મને અંગે અધારા આવવા લાગ્યાં.

આ પછી સભાપતિ શું શું બોલી ગયા તેનું પણ મને જ્ઞાન ન રહ્યું. હું ત્યાં ઠેસો વખત સુધી એજ સ્થિતિમાં બેસી રહી તેનો પથુ મને ખ્યાલ ન રહ્યો.

બારે પ્રમુખનું ભાષણ પૂરું થયું અને સભાજનોએ તાળીઓના ગડગડાટ શરૂ કર્યા ત્યારે જ હું વિચારતંદ્રામાંથી જાગી ઉઠી.

તે પછી એક સ્ત્રી, સ્ત્રીસમુદાયમાંથી ઉઠી મંથ તરફ જઈ રહી હતી. સભાજનોએ એ કવિપત્નીને તાળીઓના ગડગડાટથી વધારી ક્ષીધી, આ વખતે એક જણે મારી પાસે આવીને કહ્યું, “ તમારે આ કવિપત્નીના કંઠમાં પુષ્પહાર પહેરાવવો એવી પ્રમુખની ઇચ્છા છે.”

હું તરત જ ઉઠી. શરીરમાં તાકાત નહોતી, ગળું સ્ક્રામ રહ્યું હતું. તે છતાં હું મંથ પર ચડી ગયો અને કવિપત્નીને મેં પુષ્પહાર અર્પણ કર્યો.

હું મારી જગ્યા પર આવીને બેસી ગયો. કરતલોની ચાલુ જ હતો. હવે તો હું વિચારતંદ્રામાંથી જાગીને તદ્દન જ સ્વસ્થ થઈ ગયો હતો.

હવે, કવિપત્નીને મેં જરા ધ્યાનપૂર્વક જોઈ અને હું ચોંકી ગયો. “ અરે, આ શું ? એ તો એજ છે.”

ઘેર આવીને હું સૂઈ ગયો. મારી માતા મારી નજીક બેસી મને પંખો વીંચી રહી હતી. મારી આંખો ખૂલતાં જ માતા મારા મસ્તક પર હાથ ફેરવતાં બોલી “ મન્યા હવે તારા જીવને કેમ છે ? ”

કંઈ પણ જવાબ આપ્યા વિના મેં “ પાણી ” મંડ્યું.

વિશ્વયુદ્ધ અને આપણા દેશની સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય

લેખિકા :

શ્રીમતી શારદાંજ્ઞેન મહેતા, બી. એ.

વિશ્વયુદ્ધના દુઃકુલી ચારે દિશાએથી સંભળાય છે, જાપાન ચીનને કચરી નાખવા તૈયાર થયું છે. સ્પેઇનને આંતરૂવિગ્રહ ચાલ્યા કરે છે. સ્વિનના વાવટાનું અપમાન ચીનમાં જાપાને ક્યું છે-અમેરિકન વહાણને જાપાન તરફથી નુકશાન થયું છે. મુંબઈ શહેરનું રક્ષણ વિમાની ઝાઝમ મારાથી કેવી રીતે કરવું તેની તાલીમ અપાઈ રહી છે. સરસરંજમમાં પારાવાર વધારો કરવામાં આવ્યો છે. સત્રા-મનો અંત સત્રામદ્વારા જ આવી શકે એવી એક પ્રકારની માન્યતા ફેલાઈ રહી છે. સ્ત્રીઓ તો સ્વભાવતઃ સંગ્રામની વિરુદ્ધ જ હોય-વિશ્વશાંતિ માટે મુખ્યત્વે સ્ત્રીઓએ જ પ્રયત્ન કરવો પડે છે-અને કરે છે. અલગત સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેનું કર્તવ્ય તો વિગ્રહ થતો અટકાવવાનું જ હોયું જોઈએ. અને તેટલા માટે શક્ય તેટલા ઉપાય લેવા જોઈએ. પણ સુદી-વાદી જગતમાં અમારના સંજોગમાં લગાઈ અનિવાર્ય થઈ પડે, લગાઈ વિના બીજો ઉપાય જ ના રહે, અને જીંદગી જોખમમાં આવી પડે તો તેવે પ્રસંગે શું કરવું તેનો વિચાર કરવા તે વખતે ના બેસી શકાય. આપણા દેશમાં ધારો કે અર્ધિસક વિગ્રહ આરંભેલો પડે પણ તે વખતે પણ સ્ત્રી પુરુષ બન્નેએ વિજય પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગનો તો વિચાર કરવો જ પડે. આજની આંતર રાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિનું અંતીમ પરિણામ કેવું આવશે તે કોણ શકાય નહિ. મહાન વિશ્વયુદ્ધ સંભ-વિત છે ને તેમાં હિન્દુસ્તાન પણ કદાચ સંડોવાય-ચીનના આક્રમણ પછી હિન્દુસ્તાન કંઈ બહુ દૂર નથી. વળી બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય

તરફથી ફેરેશન ક્રોડી બેસાડવાની વાતો ખૂબ ચાલી રહી છે. રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ તેનો વિરોધ દર્શાવવા માડ્યો છે. તો ૧૯૩૦-૩૨ ની રિયતિ, કે તેથી વિષમ રિયતિ ફરી જોશે ત્યાં તો સ્ત્રીઓની તૈયારી કેટલી છે ! સમગ્ર દેશની વસ્તીમાં અર્ધી વસ્તી સ્ત્રીઓની કદી શકાય. અસંલગ્ન વખતમાં સ્ત્રીઓ ઘર કામમાં જ રોકાયેલી રહેતી હતી, અને સધળા સરં-જમ ઘરગથ્થુ કામમાંથી ઉત્પન્ન કરી ચઢતો હતો. ત્યારે સ્ત્રીઓને બહારના કામકાજ કરવાની જરૂર રહેતી નહોતી, કે બ્યવસ્થિત ક્ષેત્રમાં શારીરિક થવાની જરૂર રહેતી નહોતી. પુરુષો જ બધી શક્તિ પૂરી પાડતા. આજના જમાનામાં ઘરગથ્થુ કામને બાંધે બ્યવસ્થિત કારખાનાંદ્વારા લેણાં કામ થઈ રહ્યાં છે, શાળાઓ, કોલેજો, ઇસ્પીતાઓ, વિદ્યાળ ધોરણ પર દેશપરદેશનો બ્યવહાર, બાયામ, સુંઘરાષ્ટ્ર, આરો-ગ્ય, સ્વચ્છતા, પ્રત્યાદિ અતેક પ્રવૃત્તિઓને લીધે બ્યકિનગત પ્રયત્નો અને કામમાં ફેર પડી ચ્યો છે. રસ્તે રક્તે દરેક કાર્યક્ષેત્ર બ્યવસ્થિત થતું થયું છે, અને મોટા પ્રમાણમાં લેવડદેરક થઈ માંડી છે ગામડાની ન્હાનામાં ન્હાના ઉપયોગની વસ્તુઓ લોટ, તેલ, જેરી-ફવે સંચાઓ મારફત તૈયાર કરવામાં આવે છે-કાપડ અનેક બિન્ન બિન્ન સ્થળોમાં ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે. ગામડામાં શિક્ષણ આપવાને દૂર દૂર શહેરોમાંથી શિક્ષકો અને શિક્ષિકાઓ જાન છે. ઇસ્પીતાઓમાં પગારદાર નર્સો, માર્લાં મનુષ્યોની સારવાર કરે છે. કિષાલનું અને સેવાનું કામ કોઈને કોઈ બ્યવસ્થિત સંસ્થાઓ મારફત થઈ રહ્યું છે રાજની જરૂરીઆતો

પણ એજ પ્રમાણે મેળવી યથા છે. નોકરી માટે મેણે કારખાનું કે સંસ્થામાં જોડવાની આવશ્યકતા જાણી પણ માંડી છે. મેણે માટે કામ કરીએ તો આપણું કામ ચાલુ જોડી રિપોર્ટ જાણી રહ્યું છે. મેણે જાણી રહેલા પ્રમાણે પસારો કરી શકે નહિં.

મયા વિનય યુદ્ધમાં જે પ્રમાણે પુરોણની સ્ત્રીઓએ ખાવસ યજ્ઞેલા સેનિયોને મેલાન પરથી ઉપાડવામાં કે તેમનાં જોડાણનાં સાધનો પોષ કરીને રજુમેલનમાં મોકલવાના પાસંધ કરવામાં કે કપડાં સીડીને મોકલવામાં પોતાની શક્તિ ને વખતનો ઉપયોગ કર્યો 'હવે તેટલું' હશે પણ ના થાય. હવે તો સ્ત્રીઓએ એથી વધારે મહત્વનો કામ લેવો પડશે. રજુમેલન પર નસો તરીકે, સરસામાન તેવર કરવામાં ને એવાં ખીલ્લાં સહાય કામમાં જવા લેવો પડશે. યજ્ઞિતે સમયે પણ જરૂરીઆતના અવસર માટે તાલીમપદ યથા જરૂર છે. હોય કામ કરનારને પણ વસ્તુ ખામ આપવા છે:

૧. તંદુરસ્તી અને શોર.

૨. કેળવણી.

૩. લાભ, આંખનાં, આંખ, અને સ્વાસ્થ્યોનો તાલીમ.

પ્રજાનું આરોગ્ય અને કૌટલ મુખ્ય રથ અને વપરાશ માટે તેટલું કરીએ તેટલું જોડવું છે.

સંસ્થા સમયે કે કાલિતે વખતે સહાય કામ માટે કે મહેનત મજૂરી માટે, હોકમાં મારે કામ કરી જાવવા માટે આરોગ્ય, અને તંદુરસ્તીની ધજી જ જરૂર છે. વજનના પેચ માર્ગાવશ્ય જાણ્યો હશે કામને પડેલો ના વગાવ, વારે વારે જે માર્ગ પડી આવ, થાકી જવ, અથવા મદેજ પણ જોએ જેલથી જમણી ના થાય, કે કામમારી રીતે ના થાય એવા માણસો કમ કામમાં આવી

લોકે નહિં. તેથી 'ખરેખર' દેશનું જોને કામ કરવું હોય તેને પડેલામાં પડેલું તો પોતાનું, દારીર મજબૂત કરવાની જરૂર છે, અને તે માટે રહેવાનાં મગાન, જોશક, કસન અને વેદરોગ મદદ જોડવી રીતે મજબૂત જોડાણ, આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓ માટે જાણે સહેરમાં ને કામમાંમાં નગી અને માંડી હોય છે. પુષ્ટિમારક જોશક, અને પૂરતી કસરતનાં સાધન અને આરોગ્ય સાધનવાળી માર્ગદર્શક સંસ્થા હોયને મળવી જોઈએ.

સારી રીતે કામ પાર પાડવા માટે જે જુવન્યો મળે તે પૂરેપૂરી સમજવા જેટલી બુદ્ધિ હોવી જોઈએ. તેટલા પૂરતું તો યાન મળવું જ જોઈએ. વંચનાં, લખનાં, સાફ મજીત, તોલ માપનાં કે.પી. એટલું તો આવડવું જ જોઈએ. નહિં તો મોટા જૂથમાં કામ કરવાનું મુશ્કેલ બને છે. કામકા તરીકે લખાઈ પડેલાજના માપનું જાન હોય નહિં તો કપડાં કાપવાનું કે જાણનાં જાંડેલો વીઝાગવાનું, અમુક ઈંચ, શીટ, અને વાર પ્રમાણે કાપવાનું શી રીતે થઈ શકે ? થર્મોમીટર જેનાં આવડવું ના હોય, કે થર્મોમીટર જેનાં આવડવું ના હોય તે વખતસર હાથ રીતે આવી યથા ! એક કામથી બીજે કામ સરમામાન મોકલવાનો હોય તો નોકરો જેનાં, માલનો રસીક આવવા લેઈની, તેનો નોંધ કરવાની એ જાણ તાજી કરતાં આવડવું જોઈએ. વજનજની વસ્તુઓ પારખતી, જૂથ જૂથ થઈઓ સાધનોનો જોજન ઉપયોગ કરતાં-આ પ્રકારનો ન્યાની નક્કી પણ જાતિ ઉપયોગની વસ્તુઓનો આપાર કેળવણી ઉપર છે. પુરોને વધારે જોરનાં કામ કરવા માટે મુલ્ય કરવા માટે કામકાનું અને કાનરી જાણ કામ સ્ત્રીઓને લાભમાં લેવું પડે. એને માટે ઈંચા પ્રકારની કેળવણીની જરૂર છે. આપણા દેશમાં કામાન

રાયચુરા કૃત પુસ્તકો

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્ય લયું લોક સાહિત્ય
બળવંત સમાજ સાહિત્ય પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ
સાહિત્ય રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

સ્નેહપૂર્ણ : (સચિત્ર)	શ. ૩- ૦-૦
સોરઠી વીરંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૨- ૦-૦
દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાસ મંદિર : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧- ૦-૦
કાઠિયાવાડી કુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	" ૧- ૦-૦
રસિયાના રાસ : સચિત્ર	" ૧- ૦-૦
બ્યાસણની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
પારેવાં : (બીજી આવૃત્તિ)	" ૦- ૬-૦
નવગીત :	" ૦- ૬-૦
પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ સચિત્ર	" ૧- ૪-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૦-૧૨-૦
મહીપાળદેવ : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
દાલચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર	" ૧-૧૨-૦
સોરઠ શાણી : સચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાયચુરાની રસમસ્તી :	" ૨- ૮-૦
અહરાજ : (સચિત્ર)	" ૧- ૮-૦
સંગીત લહરી :	" ૦- ૮-૦

લખે

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

મુશ્કેલ રાજનૈતિક તેમજ સામાજિક પ્રશ્નો ખડા છે; એ પ્રશ્નોનું આપણે સાદમ અને આત્મવિશ્વાસથી નિરસન કરવાનું છે. માનવ-સમાજનાં ઉત્થાનનું કેાઇપણ કાર્ય મહિલાઓના સહકાર વિના સફળ થઇ શકવાનું નથી એ તો સ્પષ્ટ છે. એટલે એવા સહકાર માટે આપણે તૈયાર રહીએ અને એ સહકાર આપવાની યોગ્યતા આપણે પ્રાપ્ત કરીએ એ આપણું કર્તવ્ય છે. આ મર્વ પ્રશ્નોનો ઉકેલ કરવા માટે આપણે મહિલા પરિષદને વધારે કિશોરીય, પ્રગતિશીલ અને ઉપયોગી બનાવવાની છે. માત્ર વાદવિવાદ કરવાનો જન્મનો વહી ગયો છે; કામ કરવાનો યુગ આવી પહોંચ્યો છે. મતૃજાતિ તથા માતૃજામિત્રા ઉદ્ધાર માટે કમર કસીને કામ કરવા માટે આપણે ઉત્તરી પડવાનું છે. મહેસેા અને પ્રાસારેની સહ છોડીને આપણે ઝુંપડી તરફ જવાનું છે. શહેસેાના વૈભવ છોડીને ગામડાંની સ્મશાન ચાંતિ તરફ જવાનું છે. મધ્યમ અને ઉચ્ચ વર્ગના લોકોને છોડીને ગરીબ જનતા તરફ વધારે લક્ષ આપવાનું છે. ધનિકોને બદલે પીડિત અને અસહાય માનવસમાજ તરફ આપણે લક્ષ આપવાનું છે. નાગપુરનું આ અધિવેશન એ દિશાઓમાં અવરમ માર્ગદર્શન કરાવશે એવી મારી ખાતી છે.

આ ઉપરાંત સ્ત્રીઓના પોતાના પણ પ્રશ્નો છે કે જેનો આપણે વિચાર કરવાનો છે. આ સ્વાધીનતાનો યુગ છે. દુનિયાની સર્વ જાતિઓ અને સમાજ પોતાની સ્વતંત્રતા મેળવવાના ઉપાયો લઇ રહી છે. ગરીબ, શ્રમજીવી, યુદ્ધામ સર્વ વર્ગના લોક પોતપોતાનાં બંધનો તોડવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યાં છે. આપણા દેશના મહિલા સમાજ પર પણ એની અસરનો પ્રભાવ પડ્યો છે. ભારતની સ્ત્રીજાતિ પણ સ્વતંત્રતા મેળવવાને આકાંક્ષી બની છે.

[અનુસંધાન સુઓ પાનું ૪૩૦]

આપણા સમાજમાં સ્ત્રીઓનાં સ્થાન સુધર્મમાં અનેક પ્રકારના વિચારો પ્રચલિત છે. કેટલાક લોકો એમ કહે છે કે સ્ત્રી સ્વતંત્રતા મેળવવાને યોગ્ય નથી. તો કેટલાક લોક એમ પણ કહે છે કે જરા સ્ત્રીઓની પૂજા થાય છે ત્યાં દેવતાઓ નિવાસ કરે છે. વળી કેટલાક કહે છે કે મહિલાનું સંપૂર્ણ ક્ષેત્ર તો ઘર છે તો કેટલાક કહે છે કે પુરોહિતી માફક સ્ત્રીઓ શા માટે બહાર ન આવે ? સ્ત્રી, આર્થિક સ્વતંત્રતા મેળવીને પોતાની જાતીય સ્વાધીનતાની પ્રાપ્તિ શા માટે ન કરે ?

આવા આશ વિવિધ પ્રશ્નો આપણી સમક્ષ ઉપરિચત થાય છે. એ સર્વ પર મંબીરતાપૂર્વક વિચાર કરીને આપણે એનો ઉકેલ કરવો જોઇએ. એ પ્રશ્નોનો નિષ્કર્ષ કરતી વખતે આપણે આપણા ઉચ્ચ આદર્શોને બૂલવા ન જોઇએ. એ આદર્શોની પ્રતિકાથી તો ભારતની માતૃજાતિનું મુખ મદા ઉજાગવજ રહ્યું છે. જેની પ્રેરણાથી આપણને ત્યાગ, સેવા અને બલિદાન માટે બળ મળ્યું છે. જેના પ્રતાપથી આપણને સંસારમાં પ્રેમ, માદસ અને વીરતાનો સંચાર કરવાની શક્તિ મળી છે, જેનાં દિશાદર્શનથી આપણો દેશ તથા માનવજાતિના ઉત્થાનના પ્રત્યેક આન્દોલનમાં કિયામત સહકાર આપ્યો છે, એ આદર્શ એ પ્રેરણા, એ રૂઝિતિ, આપણું સૌથી મોટું બળ છે અને જર્વાસુધી આપણે એ બળનો સદુપયોગ કરતી રહીશું ત્યાંસુધી આપણે આપણાં સુન્દર અને ચૌરવયુકત લવિષ્યની બાબતમાં નિશ્ચિંત રહેશું જોઇએ.

જાહેરો, આજે જ્યારે આપણે કમંડ્યતા અને કિપાશીલતા તરફ પદાર્પણ કરી રહ્યા છીએ ત્યારે સ્ત્રીમતી રાજકુમારી અચૂતકુવર જેવા પ્રતિભાશાળી મહિલાનું નેતૃત્વ પ્રાપ્ત થયું છે એ પણ આપણે માટે સૌભાગ્યની

હોવા છતાં વિશાળ હોલ મધ્યમ વર્ગોની ઓઝોથી ખોચોખોચ ભરાઈ ગયો હતો અને મોડાં આવનારને ઉભા રહેવાની પથ્થુ જગા ન મળવાથી પાછા ફરવું પડ્યું હતું. આ સંમેલનનું બહુ કામ દિંદી અને મરાડીમાં થયું હતું.

તેજ દિવસે સાંજે ચાર વાગે વિશાળ મંડપમાં લગભગ ચાર હજાર સ્ત્રી પુરુષોની હાજરીમાં પરિષદ ખુલ્લી મૂકાઈ. પરિષદના આજ કાર્યક્રમમાં પુરુષોને આમંત્રણ આપવામાં આવે છે. પણ હજારો સ્ત્રીઓની સમક્ષ ચારસોએક પુરુષોની હાજરી નહિ એવી હાગતી હતી. સ્વાગત મીત મવાયા પછી સ્વાગત સમિતિના અધ્યક્ષ લેડી ચિટ્તનરિમનું દિંદી વ્યાખ્યાન તેમની વૃદ્ધવસ્થા અને નાદુરસ્ત તબીયતને લીધે તેમનાં પુત્રવધૂ શ્રી પદાગાઉએ વાંચી સંભળાવ્યું. ટુકા વ્યાખ્યાનમાં તેમણે સ્ત્રીઓને વાદવિવાદ અને ઐશ્વર્યશ્રમ છોડી દેવાની ઉન્નતિમાં સહીય થયો આપના વિનંતિ કરી હતી. આ બાબજી પછી મધ્યપ્રાંતિ અને વરાહની લુદી લુદી સ્ત્રી સંસ્થાઓ તરફથી લગભગ આળીસેક દ્વાર પ્રમુખ ખંડેનને પહેરાવવામાં આવ્યા. પ્રાંતની સ્ત્રી જનતાનો પરિષદને સાથ આપતો આ દેખાવ લગ્ય હતો.

ત્યારપછી પરિષદનાં પ્રમુખ શ્રી રાજકુમારી અમૃતકારનું બાબજી થયું. બાબજીને અર્ધ ઉપરાંત બાજ દિંદીમાં વાંચ્યો અને ઝેવટો થોડો ભાગ ઇંગ્લીશમાં, રાજકુમારીનું પૂર્વેજીવન ન ગણનારને આ કલાત્મક વિચિત્ર લાગે તેઓ દિંદી પિતા પરંતુ યુરોપીયન માતાની પુત્રી હોઈ જન્મથી અંગ્રેજી જ શીખ્યાં હતાં અને એમને શિક્ષણ પણ બહુ ઇંગ્લંડમાં જ મળ્યું હતું. દિંદી બાબાનો અવધાસ તો-મોલતી પૂરતો પણ-એમણે ધણી મોટી ઉંમરે કર્યો અલગત અધ્યારે વાતનીતમાં તો તેઓ દિંદી સ્વભાષા પેઠે જ બોલી શકે છે. પણ-બાબજી

દિંદીમાં કરવું એ હજી એમને કાંઈક મુશ્કેલ લાગે છે, અને એમને આખું બાબજી દિંદીમાં તૈયાર કરવાનો વખત નહિ મળ્યો હોય, તેથી જ થોડો ભાગ અંગ્રેજીમાં વાંચ્યો. એમના બાબજીના મુખ્ય મુદ્દા આટલા હતા: (૧) પરિષદે દરે રાજકીય વિષયોમાં બાજ લેવો એમણે, (૨) પરિષદનું અર્પ, વિસ્તૃત કરવા દરેક શાખાએ મામડાંમાં રચનાત્મક કર્મ શરૂ કરવું એમણે, અને બહુ થોડું લગાજમ-વાર્ષિક જે એક આગા એટલું લાભ પરિષદનાં સભ્યો વધારવા, (૩) ખાદી અને સ્વદેશીને ઉત્તેજન આપવા. દરેક શાખાએ પોતાના સ્વદેશી સ્ત્રી કાઢવા એમણે. (૪) વારસા ઇલાદિના અવધાઓમાં સુધારા કરાવવાને બદલે એક નવો સ્વદેશીય અને વિશાળ બાવનાઓ કાપદો ધરાવવા મળ્યા કરવો એમણે. (૫) સારી આર્થિકશ્રિયતિવાળી દરેક કન્યા શિક્ષણ પૂર્ણ થયે બે કે ત્રણ વર્ષ સનાજ સેવામાં આપે. (૬) દિંદુરતાની ભાષા ફરજિયાત કરવી. (૭) દરેક કન્યા પ્રાર્થિ માટે અદિસાને જ માગે અદલ્ય કરવે. પ્રમુખ ખંડેનનું બાબજી તેજરવી અને વિચારશીલ હતું, અને કોઈ પણ વિષય ઉપર કરીને કે ગોળગોળ બાબમાં તેમણે વિચારે રહ્યાં ન હતા.

પ્રમુખના બાબજી પછી શ્રી જમનાલાલ ખન્નજી, સર મોરાર્પત જોશી, સર હરિસિંચ ગૌર અને મધ્યપ્રાંતોના મુખ્ય પ્રધાન ડા. ખરેનાં બાબજી થયાં. ઇંગ્લંડમાં પરિષદ તરફથી નીચાવર્તા લીએઓ (સંબંધ બાંધનાર) આદિસર તરીકે ચુંટાવર્તા ખીસીસ લેફ્ટર જે પરિષદ માટે ખાસ આવ્યાં હતાં તે પણ બોલ્યાં. પણ સૌથી આકર્ષક તો દિંદીનાં એક માત્ર સ્ત્રી પ્રધાન એન. શ્રી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતનું દિંદીમાં ચર્ચેનું લેખણ હતું. પરિષદ મહાસુબાના નામ માત્રથી બંધકે જે

શ્રીમદ્ ભગવદ્

તાકત-તાજગીથી બરપૂર

લક્ષ્મીવત્સલ

ૐ હ્રીં ક્રાં ક્ષાં સ્વ

વિના વિપ્રો બાપરવા આરો

ખાસ શ્રીચોંદ્ર ભાટ

તનુરસી-તાકતથી બરપૂર

મદરદિ રોગોને અકસીર હવાજ

ૐ હ્રીં અશોકારિષ્ટ

શ્રીજોતી નવજાતમા આખાદ અમર કરનાર
દરેક વરમા હોવો જોઈએ

સાચી શક્તિને સમજ કરવા

ૐ હ્રીં ની મુવર્જિમીત

મ.કરદવજ ગુટી

સજિનો સર્વોત્તમ દવા
આજથી અજમાવવા આરો

ૐ હ્રીં શર્માસ્પેટિકલ વર્કસ, લી. ૧૮ બે. નં. ૫૫૧૩,
મુબાઈ નં. ૧૪

મુબાઈની ફક્ત ૬ જુની બાટિયા મકાનના પાડી, કાલવાદેની રોડ

આપણે દરેક દવાઓનું સચોટ જાણેજ મળે

જેમનું જીવન અને મરણ પવિત્ર અને ગૌરવભર્યાં હતાં : જેમણે જવાહરલાલને જન્મ આપીને ભારતવર્ષનું સદાકાળને માટે કૃતજ્ઞતાપૂર્ણ સ્મરણ મેળવી લીધું છે એવાં

માતા સ્વરૂપરાણી ને ૬૩

એમના વીરલ ત્યાગની યશોગાથા : આજુ સમ્રાટ એમની સ્મૃતિને પ્રેમભાવથી પૂજશે.

કૃત્તીક વ્યક્તિઓ જન્મથી મદન હોય છે. કૃત્તીક મદતાને પ્રાપ્ત કરે છે એવી એક વિચારકની ઉક્તિ છે. શ્રીમતી સ્વરૂપરાણી નહેરુ વિશે આ ઉક્તિ સાચી પડી છે

આગળથીસમી સદીના અધકારયુગમાં સ્વરૂપરાણીને જન્મ થયો હતો પ્રાચીન ખાનદાનીનો વારસો જેને મળ્યો હતો એવા કારમીરી બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં સ્વરૂપરાણીને બાલ્યકાળ વીત્યો હતો. આર્થબીનાં આદરોને માન્ય રાખતા તેમના પિતાના કુટુંબમાં તેમને જીવનશાસ્ત્ર હિંદી સરકારનો વારસો મળ્યો હતો. એ વખતે હિંદમાં પશ્ચિમનાં સંસ્કારોનો પ્રારંભ થયો હતો પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ, પશ્ચિમના વિચારો, સમાજ અને નારી વિરોધી પશ્ચિમની કલ્પનાઓ હિંદમાં ધીમે ધીમે પ્રચરી રહ્યાં હતા પરંતુ સ્વરૂપરાણીનાં માતૃગૃહો તો રૂઢીચૂરત હિંદુ સમાજનું જ વાતાવરણ પ્રવર્તતું હતું. ને એ વાતાવરણમાં જ સ્વરૂપરાણીનો અદ્ભુત ધડામો હતો.

તેર વર્ષની તેમની વય થઈ ત્યારે તેમના માતાપિતાએ તેમનાં લગ્ન કરી નાંખવાનું નક્કી કર્યું. કારણ કે તે વખતે અને આજે પણ કન્યાનાં બાળકનો પ્રચલિત હતાં એટલું નહિ પણ તે રીતે વધારે, વધતી- પુત્રી થાય અને તેના લગ્ન ન થયાં હોય તો તેના માતાપિતા લોકચર્યોને પાત્ર બનતાં સ્વરૂપરાણીના પિતાએ તેમને માટે વર શોધી કાઢ્યા. કારમીરમાંથી જ અલેક્ષા ઉચ્ચ અને

ખાનદાન કુટુંબના મોતીલાલ નહેરુ સાથે ૧૮૮૨ ની સાલમાં સ્વરૂપરાણીનાં લગ્ન થયાં, તે વખતે પંડિત મોતીલાલ નહેરુ એક ઉચ્ચ કારકાણાની હતા. લખનૌની અદાલતમાં મોતીલાલજી વકીલાત કરતા હતા, ધંધાનો પ્રારંભ હતો, પૈસા મળ્યા ન હતા. કીર્તિ સાંપડી ન હતી, અને જીવનવિમલ આકરો હતો. સ્વરૂપરાણી આદર્શ ગૃહિણીની માફક હાંત જીવન જીવી રહ્યાં હતાં, એ જીવન મુખી ગૃહસંસ્કારનું હતું. એમાં તોરણો ન હતા. ઝંઝવાત નહોતો, કમાલ ન હતી, મોતીલાલજી ધીમે ધીમે પમથીએ પમથીએ આમળ આવી રહ્યા હતા. સ્વરૂપરાણી તેમના પરનું જીવન કરી રહ્યાં હતાં.

વીસમીસદીનો પ્રારંભ પણ થયો નહોતો તે પહેલાં સ્વરૂપરાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. એ વખતે તેમને કે મોતીલાલને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહિ હોય કે આ પુત્ર ભવિષ્યમાં અદ્ભૂત નામના કાદરો કે તે હિંદનું રત્ન બનશે. માઆપમાં હોય છે એવા નેસર્ગિક વ્હાલથી તેમણે પુત્રનું જીવન ક્યું. તેનામાં સંસ્કાર રેક્યા ને તેનું ચારિત્ર્ય ધકક્યું.

આ વખતે પંડિત મોતીલાલની કમાણી ધીમતી થઈ ગઈ હતી. તેઓ સામાન્ય કારકાણાની મહીને કીર્તિને શિખરે પહોંચ્યા હતા. શ્રીમંત અને જમીનદાર અસી-લોની મોટી ધરાની બંધાઈ ગઈ હતી. ને જેમ જેમ મોતીલાલજી પાંચે પૈસા વધતો

મમે તેમ તેમ તેમના અમીરી સ્વભાવ પ્રભાવે તેમનો વૈભવ અને પ્રતાપ વધતા ગયાં. તેમનું જીવનધોરણ ઉન્નત યતું ગયું. તેમની રહેણી ખર્ચાળ બનતી અહ. તેમનો હમામ બાદશાહી બન્યો અને વધારે મુખ્ય અને વધારે સગવડથી તેઓ રહેવા લાગ્યા.

પરંતુ એ કાળમાં ઓમતો અને સમાજનાં સમૃદ્ધ લોકોમાં પશ્ચિમના અનુકરણનો પવન ખુબ ફેલાયો હતો, ને મોતીલાલજી પણ તેનાથી મુક્ત રહ્યા નહિ. તેમણે ઘરમાં બધી પશ્ચિમીય પદ્ધતિ દાખલ કરી. તે પશ્ચિમની દબે રહેવા લાગ્યા. નાના જવાહરલાલને પણ એજ શિક્ષણ ને વાતાવરણમાં રહેવું પડ્યું. ને તે છતાં માતાના અસહ સંસ્કૃતોત્તરી હાથ તેમના પર પડ્યા વિના રહી નહિ ને તે કારણે પશ્ચિમનું શિક્ષણ, પશ્ચિમનો સંસર્ગ તે પશ્ચિમની વાતાવરણ નીચે તેઓ રહ્યા છતાં તેમનો આત્મા દિંદીમપ રહી શક્યો. આ સર્વનો યશ સ્વરૂપરાણીને જ શણે જાય છે.

દિનપ્રતિદિન મોતીલાલજીનો વૈભવ તો વધતો જ ચાલ્યો. રાજરાજોને પછુ ઘર-માવે એવો બાદશાહી તેમનો મહેલ હતો. મોતીલાલજીના આ વૈભવે કેક કેક ફત-થાઓ લોકોમાં પ્રસ્રુતિ કરી. કોઈ કહે કે તેમને ત્યાં એટલા બધા મહેમાન આવે છે કે દરેક મહેમાનને તેમનાં પ્રાંત કે દેશની વાનીઓ જમાડવાની મોતીલાલજીએ ઓઠવણ કરી હોય તેમને ૧૦૦ તો રસોયા રાખવા પડે છે. મેઘજે વળા પેરીસમાં ઘેલાવાતા પંડિતજીમાં કુટુંબના કપડાની વાતો કરી. એવા અપૂર્વ વૈભવજણે પણ સ્વરૂપરાણી ગર્વાન્વિત બન્યા નહિ કે મોતાનું ગૌરવ બૂધ્યાં નહિ. જેમ તેમણે સામાન્ય ગૃહજીવન વિતાવ્યું તેમજ અપૂર્વ વૈભવને પણ તેઓ જીરવી શક્યાં.

અંગતજીવન કાળે દિંદમાં જળખર રાજ-જીવ કલ્યાણ વધ્યો, પરદેશી રાજ્ય સામેની

એ પ્રથમ જોરઘર અગવળ હતી, પરંતુ તે પ્રવૃત્તિની અમર મોતીલાલજીના કુટુંબ જીવન પર બહુ ઘણ નહિ. પડિતજી રાજકારણમાં લાગ લેતા. મેજેમમાં, કમીડીઓમાં કામ કરતા, પરંતુ તે વખતનું રાજકારણ એટલે તો આરામ મુગલીનું રાજકારણ, પારાલાલી-ઓની સુદિપ્તરૂંબની દનીસો તથા નિવેદનોનું રાજકારણ, એમાં સહન કરવાનું હતું નહિ તેમ ત્યાગનો પ્રયત્ન પણ હતો નહિ.

લોકમાન્ય તિલકે મદાસલામાં પહેલવહેલાં ઉદ્યમવાદ દાખલ કર્યો, પરંતુ મોતીલાલજી સ્વભાવથી ઉગ્ર હોવા છતાં એ ઉદ્યમવાદમાં લગ્યા નહિ.

દિંદમાં રાજકારણમાં પ્રથમ પણ મદા-ત્માજીના આગમને આણ્યો. તેમણે રાજકીય લડતને નવું સ્વરૂપ આપ્યું, નવો વેગ આપ્યો, નવી દિશા ઉભાડી. મદાત્માજીના વ્યક્તિત્વે બલબલાને આજિવા ને અનેકો પીડતી કમાણી ચૂકી ને સેવાપદમાં પડ્યા.

મદાત્માજીના એ પ્રતાપની અસર કોઈ આખા કુટુંબ પર સૌથી વધારે પડી હોય તો તે નહેરૂ કુટુંબ પર. મોતીલાલજી જેવા અનીરી પુરુષના હૃદયમાં પણ ત્યાગનો ચંદ્રિય ઉતરી ગયો. જવાહર, સ્વરૂપરાણી, કમળા, ત્રિયાલદમી બધા પર એ ત્યાગમૂર્તિએ બહુ કર્યો. તે એક વખતની માદશાહીને મોતીલાલજીએ તિલાંજલિ આપવા માંડી.

જીવનપ્રવાદમાં આવા પલ્લો આવે એ કાળ ધણે કંઠે હોય છે. વર્તા જેતાં જીવનને ફેરવવું મુશ્કેલ પડે છે. આલની આવતી રહીને તજવાનું કામ સહેલું નથી; પરિણામ પરિવર્તન તો કદાચ વડુ મુશ્કેલી વિના યજ શકે. પરંતુ જે રહેણીથી આપણે ટેવાઈ ગયા હોઈએ તે રહેણી બદલવી આવડી છે; ને તેમાં જ ન્યારે માનુસ મુખ, પ્રત્યક્ષ, આદિથી

નાનુક ને કામળ બની જાય છે ત્યારે તે કામળતા ત્યજતી ખુબ મંથન થાય છે.

નૂતન વિચારોનો સ્વીકાર દિલ્દર્માં પુરો કરતાં ઈંચો વધારે ઝડપથી કરી શકતી નથી. રૂઢીચૂસ્તતા તથા પ્રજ્ઞાસિકાના બંધનો ઈંચોને વધારે હોય છે. એટલે એ નવો પવન દેશમાં વાપો તેનો સ્વીકાર સ્વરૂપરાણીએ કર્યો હતો તે પહેલાં તેમને અનેક મંથનોનો અનુભવ કરવો પડ્યો હતો, કારણ કે જે વસ્તુનો તેમને સ્વીકાર કરવાનો હતો તેને પગે મરીનાઈ, જોષ, કારાવાસ અને પાનતાઓ રહેલી હતી.

પરંતુ આવા પરિવર્તનો કોઈ આકસ્મિક થતાં નથી. આત્માનાં સરકાર હોય તેજ હિન્નત આદર્શો ને બાળ્ય ભાવનાઓ ઝીલી શકાય છે, એટલે મેતીલાલજીનો વેશવ જેટલો મનનશાળી હતો તેટલો જ તેમનો આત્મા ઉચ્ચ સંસ્કાર પામેલો હતો. એ ન હોત તો મહારામાજીનો ઉમ ત્યાગનો આદેશ તેઓ ઝીલી શકત નહિ.

સામાન્ય રીતે ઈંચો-વર સંસારમાં રામે છે. પુત્રપરિવારની લીનીવાડી જેતાં તેની આંખ ઠરે છે. આબૂવણો, મકાનો, હોલત અને એવી સમૃદ્ધિ જેમને તેમનું દિવ દરે છે. તેમને મન જીવનનો સર્વ આનંદ આ સાંસારિક સિદ્ધિઓમાં આવી જાય છે. એ દૃષ્ટિએ જેતાં સ્વરૂપરાણીનું જીવન સપૂર્ણ હતું, તે છતાં એ બધું ત્યજીને તપ અને વાનગતનાં વેરાનમાં યજ મહિર્તાં લેવાનાં અંતરને કેટલી વ્યથા અનુભવવી પડી હતી તથા કેટલી મથામણું યજ હતી તેની માદિતી આપણી પાસે નથી.

તે છતાં પુષ્પથી પથુ વધારે સાચવણુ જેની કરી હતી, તે એકનો એક પુત્ર હોઈ જેનાં પર આખું અંતર વારી જતું હતું એવા લાકડવાયા, કુલસમા જવાહરલાલને

કારાવાસે વિભવ યજા દેનાર માતાનો આત્મા કેટલો હિન્નત હતો તે સમજી શકાય તેવું છે. જવાહરના પ્રથમ કારાવાસના દિવસે સ્વરૂપ-રાણીના અંતરમાં શી શી વેદના યજ હતી ?

તે ત્યાર પછી તો મેતીલાલજીએ ત્યાગનો બાજુ કે ચડા માંડ્યો; દેશસેવાનો ભેખ લીધો, ધીકતી કમાણી છોડી દીધી. મીઠત વરાળથી ઉડી જતાં પાણીની માફક ઉડી જવા લાગી. તે અમીરી જીવને એવીજ રીતી સ્વીકારી. આ નૂતન પરિવર્તનને સ્વરૂપરાણી અનુકૂળ બની ગયાં. જવાહરના કારાવાસ છતાં દિનપ્રતિદિન જે નૂતન કીર્તિ કલમીઓ પોતાના પુત્રને વરી રહી હતી તેથી તેમનો આત્મા પ્રકુલ્લ બનતો ગયો. તે પોતાની નગર સામે પોતાના પુત્રને રાષ્ટ્રનો ભાગ્યવિધાતા ધતો જેમને કંઈ માતાનું દેખું રૂપે નહિ ? એ ભાગ્ય તો અનેક છે.

સવિનય બંગના દિવસો આવ્યા. તે કાળે દેશમાં આત્મયાત્રની અપૂર્વ ભાવના ભગી ને સ્વરૂપરાણી પોતાનાં કુટુંબીઓની સાથે આગળ આવ્યાં. મેતીલાલ, જવાહર, કમલા, વિજવાલક્ષ્મી બધાંએ કારાવાસ સ્વીકાર્યો. વીર મહતા પથુ સંમ્મતમાં જોડાઈ. ૧૯૩૨ના દિવસોમાં અલાહાબાદમાં સરખસ નીકળેપું. સરખસની આજેરાની સ્વરૂપરાણીએ લીધી. પોલીસે સરખસ અટકાવ્યું. લાડીયાજી કર્યો, ને જદ સ્વરૂપરાણીના માથા પર લાડીનાં દેશ પડ્યા. તે જોભાન યજ હળી પડ્યાં. મરતકમાંથી લોહી વહેવા માંડેપું. રસ્તો ઉજગડ બન્યો. રસ્તા પર લોહી નીગળતા પડેલી જદાને એક પોલીસ અમલદારે જોઈ અને તેમને ઘરે પહોંચાડ્યાં.

જેલમાં રહેલા જવાહરને આ બંતાવની ખજાર પડી. તે બતાવતું દુખાડું વણું જવાહર પોતાની આત્મકથામાં લખ્યું છે. પરંતુ સોથી

રસિક વાત તો જવાહરે એવી લખી છે કે
" મારી માતા પર લાડના કદક પડતાં
એકને વધેથી અધિકાના જે પાક હું બણ્યો
હોતો તે નીલાવી સૂક્યો હોત ? ને મેં અધિક-
સનો ભંગ કર્યો હોત તો તેનાં કેવાં પરિણામો
આવ્યા હોત ? "

તે દિવસથી સ્વરૂપરાણીની તખીયત કથળી
ગઈ. તે છતાં તેઓને તો આ બનાવથી દર્પ
જ થયો હતો. અનેક દૈનિકાની સાથે તેમની
માફક લાડીમાર આવામાં તેમને દ્વાવો લાગ્યો
હતો. સવિનયમંત્ર દરમ્યાન પોતાના પુત્રને
મળવા જતાં તેમનું જેલ અમલદારે અપમાન
કયું હતું અને તેમને પાછાં કાઢ્યાં હતાં.

આ બનાવ પછી તેમની તખીયત એવી
ખારીક બની ગઈ કે ૧૯૩૩ ના આગ-
સ્ટની ૩૦ મી તારીખે સરકારે જવાહરને
જેલમાંથી મુક્ત કર્યા હતા. તેમની માફગી
તે પછી આપ્યા જ કરી. સારવાર માટે તેમને
યુનિયન હાવવામાં આવ્યાં હતાં. પરંતુ તેમની
તખીયત અંપૂર્ણ સારી તો ન જ થઈ.

તેમનું મૃત્યુ પણ આકસ્મિક થયું. નવમી
બનુઆરીની રાત્રે દલ વાગ્યા સુધી તો
જવાહર, વિજયાલક્ષ્મી તથા સ્વરૂપરાણી વિ.
ભોજન લઈને બેઠા હતાં. યુનિયન કારોના-
રીની સભામાંથી જવાહરલાલજી પાછા ફર્યા
હતા. પહેલાં તો આ ઢિનુસે દરમ્યાન તેઓએ
સરહદનો પ્રવાસ નક્કી કર્યો હતો. પણ
પાછળથી તેમાં ફેરફાર કર્યો હતો.

શ્રી. વિજયાલક્ષ્મી પડિત તેજ રાત્રે
પ્રવાસે જવાના હતાં. સ્વરૂપરાણી હસતા
આનંદ કરતાં પોતાના ચલનગુહમાં ગયાં.
શ્રી. વિજયાલક્ષ્મી પોતાનો સામાન સ્ટેજને
મોકનાવો માતાની હેઠલી રજા લેવા ગયાં.
નેર્ત દબુ તો વાત કરે છે ત્યાં સ્વરૂપરાણી
બેવાન બની ગયાં, જવાહરને બોલાવ્યા

તખીએ આવ્યા પણ તેઓ માતામાં આવ્યાં જ
નહિ ને તા. ૧૦ મી બનુઆરીને પરાંટોએ
પર્યં વાગે તેઓ મૃત્યુ પામ્યા. મૃત્યુ વખતે
તેમની વય ૬૯ વર્ષ ને ૯ મહિના હતી
પડિત મોતીલાલ બક્ષેજી એજ વયે મૃત્યુ
પામેલા.

એવી માતાનું મૃત્યુ પણ લગ્ય છે.
મંધીજીએ પં. જવાહરને કહ્યું છે - કે એ
આદર્શ માતા ને આદર્શ પત્ની હતાં.
સ્વરૂપરાણીનાં મૃત્યુ વિષે 'દરિજન બંધુ'
માં શ્રી. મદારેવભાઈએ જે નોંધ લખી છે,
તે સ્વરૂપરાણીને યોગ્ય એવી અંજલિ
આપે છે. એ નોંધ નીચે મુજબ છે:—

" સ્વ. સ્વરૂપરાણીને આ જગતમાંથી
ઉપાડી લેતાં તે યમરાજને પણ ગર્વ થયો
હશે. મંધીજીએ પડિત જવાહરલાલને
મોકલેલા તારમાં જણાવ્યું છે તેમ એમનું
જીવન અને મરણ બંને પવિત્ર અને ગૌરવ
ભર્યાં હતાં. અને એમને જવાહરલાલને જન્મ
આપ્યો એટલા સાથે જ ભારત વર્ષ સદાશઝ
એમનું કૃતજ્ઞતાપૂર્વક સ્મરણ કરશે. વાસે
પર એક ઓરડીયન લેખકે મને લખેલું કે
મંધીજીનાં માતાની જીવનકથા લખાએલી
મળે છે ખરી ! એણે મંધીજી વિષે વાંચેલું
તે એમને વિષે એને પુસ્તક લખવું હતું ને
પણ જે ગરવી માતાએ એમને જન્મ આપ્યો
એને વિષે કંઈપણ નાપવા વિના એ મંધીજી-
નું જીવનચરિત્ર શી રીતે લખી શકે ?
મંધીજીના માતાની જીવનકથા તો લખેલી
નહી જ અને સ્વરૂપરાણી નેહકની પણ
લખેલી જીવનકથા તો નહીં હોય પણ એમની
સત્કીર્તિ સાથેત મમ કરી રહેવાને સાથે
તેઓ જવાહરલાલનાં માતા હતાં એથી
અધિક કશી હકીકત નોંધવાની જરૂર છે
ખરી ?

જવાહરલાલની આત્મકથા જેમણે વાંચી

હશે તે તો કારણ અને આશા પુરુષ પ્રકાશથી
કરેલાં એક પ્રકરણમાં આવેખેતું એ વીરંગ
નહતું શબ્દ ચિત્ર રમરણમાં રહી જ મધું
હશે ! આપણા શબ્દના ગમા નવ વરસના
પ્રતિહાસમાં એમણે એવી જ વીરતા મળવી
છે. પતિના, પુત્રના, તેમજ પુત્રીઓના તથા
જમાણના શીર્ષકાળના કારાવાસો, અને

પતિ તથા પુત્રવધૂના મૃત્યુ જેવા અનેક
કારણ આધારો એમણે જીવનમાં સહેલાં.
પણ એ તો એમની ગૌરવશાળી જીવન કથાને
વધુ ગૌરવવંતી બનાવે છે. એમની ઉત્તમવગ
મથકથાને વધુ ઉત્તમવગ બનાવે છે. આપું
શબ્દ એમની રમૂતિને ગવં ને પ્રેમભાવથી
પૂજશે. ”

—= દરેક ઘરમાં રાખવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તકો =—

મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન.

જેને માટે લખવાનું હોય જ નહીં દરેક અવરૂપ આ જીવનને એક વખત
વાંચવું જ જોઈએ. પૃષ્ઠ ૫૦૦ ઉપરાંત અને પાકું પૃષ્ઠ ૭૨૫ મૂલ્ય રૂ. ૪

વિશ્વભારતી અથવા હિન્દી સંસ્કૃતીનું કેન્દ્ર

મહાન કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની કલમથી લખાયેલી એક સુંદર કૃતિનો
અનુવાદ. જેની પહેલી આવૃત્તિ બહાર પડતાં તરતજ ખલાસ થઈ ગઈ હતી
તેની આ બીજી આવૃત્તિ બહાર પડી ચૂકી છે. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

આજેના મેળવી દયો-લખો નીચેના સરનામે

મેનેજર : પુસ્તક પ્રકાશન વિભાગ,

૮/૦ હુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, ટાવર પાસે, વડોદરા

નિસર્ગ રંગ

સખિ ! જોને વૃક્ષ પત્ર પુષ્પે, શશિ અનંત તેજે ઝળુકતો,
મધુમધુરા અનિલ, સાગરનાદ, કેા કવિ હો રાચતો,
સખિ ! જોને કુદરતના રંગ સૃષ્ટિસૌન્દર્ય દીપાવતા,
હુલતો ત્યાં પરબ્રહ્મ, જગતનાં દાર હુલાવતા.

(૨)

સખિ ! સૂણુ ફરના સંદેશ, એધ ધાર સરાવતો
તેની ધારે ભિંજાય માત, ગગન વાદળી પ્રસારતો:
સખિ ! સૂણુ તેનો ધડકાર, વિશ્વનાં બારણાં જાવતો
એવા એના ઉર પ્રદેશ, મુંદર કુંજે સુહાવતો.

(૩)

સખિ ! જોને પેલા કલામય મોર, ઢેલ સાથ ટહુકતા,
પચરંગી પિચ્છગુચ્છ, દીશ દીશ સૌન્દર્ય શોભાવતા,
સખિ ! જોને પેલી મયુરવૃંદસાથ, ઢેલડી પ્રેમલ પ્રાણ પૂરતી,
એવા મીઠાં મીઠાં મયુરવૃંદનાદ જગકદલોલ સુજાવતા.

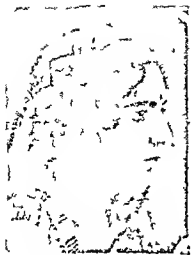
(૪)

સખિ ! જોને પહાડઝરણાં વર્ષાબિન્દુ વહાવતાં,
ત્યાં પંખીઓ કલરવ કરે, કોકિલ ગાન ગળાવતાં.
સખિ ! જોને ગોપાળ ઘેનુચારી ગૃહે સંચારતા,
રૂઝા સ્વર્ગના મૃદંગ વાજે, દિવ્ય શક્તિ ધરાવતા.

(૫)

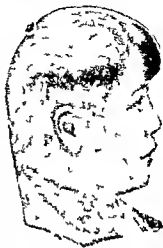
સખિ ! જોને આકાશમાંહિ દિવ્ય તેજ દીસતું,
પેલા ન્હાના ચન્દ્રને તારામાદ્ય ચૂંચતું,
સખિ ! જોને પેલો શ્વેતચન્દ્ર સુધા અર્પતો,
ન્હાના દિવસ શોએ જગત જ્યોત ઝગાવતો.

એન. ધ્રી વિજયાલક્ષ્મી પરિત
દિનના સર્વ પ્રથમ સી પ્રધાન

જીવનનાં હરેક ક્ષેત્રમાં સાડત્રીસનું

તેનાં બાવિ
બચામાં કે
લગ્નરી હતિ-
કામ સર્જવા
માં એક કે
બીજી રીતે

એકમ ચાંગ કઈ રીક
ચીતરી સાચી મામ્યવિધાતા

૧૯૩૭ ! દિનના જ નહિ, જમનના
નારીસમાજ માટે ભણે સમતારનું વર્ગ !
એ વીતેનાં વર્ગ દરમ્યાન, જમનની નારીએ
જીવનના પ્રારંભ ક્ષેત્રમાં પ્રતિભા પચ્ચાં મોડયા
છે; સાહિત્ય નો, રાજ્યકારણ નો, વિજ્ઞાન લો,
મુક્તમોચિરિ નો, પ્રાણે ક્ષેત્રમાં દુનિયાની
નારીએ રીકને કાઢ રીતે પ્રતિભા ડગલા
નાડેલાં ૧૫૨ જણાય છે

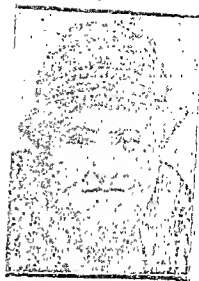
૧૯૩૭ તા એ વરમા માનવજાતી વિષ
દમા મયુ મૂળને સ્ત્રીઓ લડી છે તે બીજી
ભુએ કવિતા લખીને પરિતોષિક પચુ
સ્ત્રીએ જ મેગવરા છે રાજ્યકારણમાં માન
વંતો હેલા પર સ્ત્રીઓ આવી ઠે. તેમ
વિમારી ઉડવાના રીક પચુ સ્ત્રીઓએ
તેના છે દિનમાં વિદ્યાગ મતાધિકાર
મેગવી સ્ત્રીની નારીએ પ્રાણ કાલેનારમા
અંક સ્ત્રીને પ્રધાનપદે વિરાજતી હીરી છે તે
બીજી બાજુએ ધારીલના પ્રમદામન મે દારા
સુકામાં પહેરી જ વાર એક સ્ત્રીને મોરવજય
રયાન ૧૦૫ છે.

વિષદ ! માનવસંદ સ્ત્રી એ વેદી, છતાં
એક કે બીજી રીતે, લડી રહેલી ચંદનસાદન

મીસ દત્ત સેલન
અણે વિમાની નકલવના અનેક રીકોમાં

પ્રજાતનાં હગ માંડતું નારી જગત

મીસ યેકમા 'કાજાસેદ'
જિલ્લા પ્રથમ પાલિકાનારી
'૧૯૨૫ મંત્રી'

હોઆએ દિ-
સેા આપ્પો
જ છે, પ્રાચીન
કાળથી આવા

મીસ એમીલીયા 'ધયરહાટ'
જિલ્લા કલેક્ટર પાલિકા ને સહીદ યથ

મીસીસ કલેસ કાંધક

બ્રિટિશ રીફોર્મની પરિવર્તી પ્રથમ સ્ત્રીપ્રમુખ

વિગ્રહોમાં જાગ સેનારી મહિલાઓનાં સામવા
મેળવુ છે. બોએડીલીયા, ચાંદનીબી, જાંસીની
ગણી લક્ષ્મીબાઈ જેવાં ક્ષતિતા ઘણાં મળી
આવે એમ છે, અને જાણે એ પ્રાચીન કાળનું.
સ્મરણ કરાવતા માટે જ રખેતના, આંતર-
વિગ્રહે ૧૯૩૭ માં અર્વાચીન વિગ્રહના ફાળો
રાજકીય આદર્શને પાતે સફળ કરતી હાલતો
વીરાંગનાઓનાં દર્શન કરાવ્યાં છે. પણ, એના
કર્તાં એ વધારે બધા દર્શતાંતો આપણા
પ્રેરમથી જ મળી રહે છે. પોતાના રસાર્થ
હેતુએ, પાર પાડતા માટે ચીન પર આક્રમણ
કરી રહેલા જાપાનનો સામનો કરવાને મથતા
ગાનાહ સેન્યારી દોરવણી પાછળ જેનો હાથ
છે એવી એ મહદર વીરાંગના મેકમ ચાંગ
કહ શેક, ચીનની સાચી જાગૃતિવાતા
છે. ચીન-જાપાન વચ્ચે જામેલા વિગ્રહમાં તે
મદદનો ફાળો આપી રહી છે. વિગ્રહ સ્વતઃ
ઓમાં તે હાજરી આપે છે. વિગ્રહને લગતી
વ્યૂહ રચનામાં તેની સલાહ કીમતી થઈ પડે
છે. અર્વાચીન કલિદાસમાં એના જેવાં હાજરો
મળવો વિરલ છે. મેકમ ચાંગ કહ શેક વિરલ
પ્રતિલા ઘણવી રહી છે.

અને રાજકોટનું ક્ષેત્ર પણ ચમત્કાર વિહોલું રહ્યું નથી. અત્યાર સુધી પુરોણા ધનરાસપ રહેવું તાજના એક પ્રધાન પાલ્મેન્ટરી રહેવા મનોનું ૫૬ ઇંગ્લેન્ડના ઇતિહાસમાં પહેલી જ વાર એક નારીને શોધે ગયું છે. મીસ ચેલ્મા કાઝેલેટ એ પદે ચિતેલા વર્ષમાં નીમણાં.

જાગીલની સ્ત્રીઓનું અપૂર્વ સન્માન ધરાવનારા મેડમ બર્થા લુઈ જાગીલની પ્રજા શાસનવાદી કોમેસના સભ્ય સુંદાયા અને આ બહુમાન મેગવનારાં તેઓ મૌથી પ્રથમ મદિલા હતાં જાગીલની સ્ત્રીઓનાં દેખાં એથી જરૂર પ્રેરણિત થયાં છે.

અને હિન્દ કાંઈ કમ પડે એમ થોડું જ છે ! પરાધીનતા સાથેની હિન્દી પ્રજાની લક્ષ્તમાં અનેક પ્રકારના અશ્રમભોગો સહન કરનારી હિન્દી મદિલા, નવા બધારણ હેડગ જે વિદ્યાજ્ઞ મતાધિકાર મેગવી રાજી છે તે મતાધિકારનો તેણે સુબોધ ઉપયોગ કર્યો અને એનું રાજ પણ તેણે પ્રાપ્ત કર્યું. પ્રાંતીય ધારાસભ્યોમાં આજે ૬૭ ઉપર સ્ત્રીઓ રચાન મેગવી ઘડી છે. કદાચ ૧૦૪ દેશની ધારાસભ્યોમાં આટલી મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રીઓ ધારાસભ્યોમાં બેસતી નહિ હોય; એટલું જ પૂરું નથી. એક સ્ત્રી પ્રધાનપદ પણ પ્રાપ્ત થયું છે. સંયુક્ત પ્રતિજ્ઞા મહાસભાવાળી પ્રધાનમંડળમાં સ્થાનિક સ્વરાજ્ય ખાતાનાં પ્રધાનપદે નીમણાં સ્ત્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિત, જે માન મેગવી ગયાં છે. અને પાલ્મેન્ટરી મંત્રીપદનું માન સુવર્ણમાં શ્રીમતી કંસાજહેન મહેતાને શોધે થયું છે. એ સિવાય, ડેપુટી સ્પીકર પદે તેમજ એવા બીજા મહત્વમાં રચાને સુંદાયાના બતાવેા પણ સાગ સરખા મળી છે એમ છે.

અને મુસલમાનિ વિજાવવાનાં રચણે કાંઈ ખાલી રહે એમ નથી. અમેરિકાના રથ સાયન એવન ડેનમાર્ક ખાતેનાં - અમેરિકાનાં

એલચી હતાં અને તોવેં ખાતેના એક વખતનાં રથિયન એલચી મેડમ કોમેન્ટી હતાં; ૧૯૩૬ ની એ વાત. પણ હવે ૧૯૩૭ માં પુરોણના મુસલમાનમંડળમાં ત્રણ સ્ત્રીઓ એવું યોરવલયુ રચાન ધરાવે છે. રસીક ખાતેના સ્પેલના એલચી એક સ્ત્રી છે એમનું નામ મેડમ ડી પાલેગીન. સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપનાર સૌથી પ્રથમ રથ તોવેંનાં અમેરિકન પ્રતિનિધિ મીસ ફોર્સેન્સ હેરીમેન છે. અને એ ઉપરાંત આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ ધરાવનારાં ઘડેર જીનીવામાં અમેરિકાના એલચી તરીકે મીસ હલા સારી નામના મેગવી ગયાં.

૧૯૩૭ના વર્ષ દરમ્યાન ફ્રાન્સમાં પ્રજાસત્તાક તરફથી મળતું ઉંચામાં ઉચું બહુમાન એક સ્ત્રીને શોધે ગયું છે. મેડમ લોરા ફ્રેંચ જાનને લીજીઅન ઓફ ઓનરનાં ઓશીસર બનાવવામાં આખાં હતાં. રાષ્ટ્રસંઘ સાથે વર્ષે પર્ષત કરેલાં કાર્યની અને વિશ્વશાંતિ માટે તેમણે કરેલાં પરિશ્રમપૂર્વકનાં કાર્યની એ ઉચિત કદર કહી શકાય.

કેમ જાણે કે રોઝી 'તોડવાનું' કામ સ્ત્રીઓનું જ હોય તેમ વિમાની ઉડ્ડયનનાં ક્ષેત્રમાં સારા રોઝી કરવાનું માન પણ સ્ત્રીઓ જ ખારી ગઈ છે. ૧૯૩૭ના અંત ભાગમાં જ ઓસ્ટ્રેલીયાથી ઇંગ્લેન્ડનું સમયન દરમિયાન માઈલનું એકલ ઉડ્ડયન કરીને મીસ જીન બેટને ૧૪ કલાક ઓડમેન્ટનો રોઝોં તોડ્યો. મુશ્કેલ હવામાન જનાં પતિ દિવસ અને સત્તાબદાર કલાકમાં તેણે આ રોઝોં ઉડ્ડયન કર્યું હતું. અને વર્ષની શરૂઆતમાં 'ક્રાઇસ્ટ લેબોરટરી' વિમાનને નડેસે કરણ અકસ્માત નોંધપાત્ર છે. વિમાની ઉડ્ડયનની દિશામાં અનેક સિદ્ધિઓ મેગવનારી મથકર અમેરિકન સ્ત્રીવિમાની મીસ એપીલીયા ઇપરદાટની ૧૯૩૭ના જુલાઈમાં જાહેર યજ્ઞેલી મુસુકલા તો સૌ કાળને પ્રેરણા આપતી રહેશે.

૧૯૩૬ માં લંડનથી કેપ ઉડવાનો મીમ એમી બ્રેનસને કરેલો રેકૉર્ડ ૧૯૩૭માં એક બીજી સ્ત્રીએ તોડ્યો હતો. મીસીસ કર્થર્ ટ્રીને લંડનથી કેપટાઉનનું ઉડવન ૪૫ કલાકની અંદર કર્યું હતું.

અને હવે આવે છે સાહિત્યની - દુનિયા. 'ધ મેન ઇન ધી મુન' એ મુશ્કેલ વિષય પરની કવિતા રચીને મીસ આર્ગ્રેટ સ્ટેન્લી ફ્રેન્ચે કવિતા માટેનું ન્યુઝબેટ પારિતોષિક મેળવ્યું હતું.

હરિયાપારના પીઆનો વગાડનારાઓની હરિશ્ચંદ્ર લંડનમાં થઇ હતી. તેમાં મીસ મેરી મુન જાતે અંધ હોવા છતાં સેક્શન નોબલ પારિતોષિક છતાં ગયાં હતાં.

આજે દુનિયામાં સૌથી રહીચૂરત લેખાતી એક સંસ્થાનું પ્રમુખપદ પણ મેરી વર્થે એક સ્ત્રીએ મેળવ્યું હતું. મયા ઓક્ટોબર્માં સ્કાન્ડિનેવિયા ખાતે મેળવી કોન્ફેડરેટ પરીષદનું પ્રમુખસ્થાન મીસીસ ક્લેરા ક્રાઇસ્ટેન શેલે મળ્યું હતું.

વળી બ્રિટિશ એસોસિએશનની સભાઓમાં એક વિભાગના પ્રમુખસ્થાને એક સ્ત્રી હતી. એ ઓડીનબરો મુનિવર્સિટીના ડૉ. મેરી મેનીન્સ. બાળકો અને વ્યાપારના માનસશાસ્ત્રમાં તેઓ પ્રમાણભૂત લેખાય છે. વળી ઈંગ્લેન્ડમાં ટેલીવીઝનથી મોકલવામાં આવનારા એક પચરંગી કાર્પકેસમાં પ્રથમ પાંદ બજાવવાનું માન પણ એક સ્ત્રીને જ મળ્યું હતું. એ માન મેળવનારી તરૂથી મીમ શીલા કમલાસ પેનાન્ડ.

અને જાણે બાકી રહી જવું હોય તેમ આરકટની ચરતમાં સેનાનું કપ મેળવનાર પણ એક સ્ત્રી નીકળી. એ નશીબદાર જાનુ એડી ઝીરમ વર્ગદાર.

આટલા તો મુખ્ય બનાવો. ઝીણો વિજ-તોમાં ઉતરીએ તો ચમત્કારોની સંખ્યા ઘણી વધી જાય.

ઉપરના અવયોકનમાં સાહિત્યના ચર્ચાની અપૂર્વ લેખાય એવી મિડિઓ વિષે વિનતચાર ઉલ્લેખ કર્યો છે. હવે સાહિત્યની શ્રીષ્ઠ સિદ્ધિઓ વિષે દેશનાર દુકાં તવારીખ રજુ કરી લઈએ.

આંતરરાષ્ટ્રીય : રાષ્ટ્રસંઘની એમેરિકામાં ૧૯૩૭ માં સ્ત્રીઓના હરજનના પ્રશ્નની ચર્ચા થઈ. એ ચર્ચાને પરિણામે એ પ્રશ્નનો અભ્યાસ કરવા માટે નિષ્ણતાની એક સમિતિ નીમવામાં આવી છે.

આફ્રિકાનીયામાં સ્ત્રીઓને પહેલે સમય વાતી મનાઇ થઇ છે. સ્ત્રીઓની મુક્તિની દિશામાં 'પા પગ' હમેશાં આશ્ચર્યીય રહ્યું.

આર્જન્ટાઈન : લા રાઓબ રોટે સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપવાનું બીજ પમાર કર્યું છે.

એસ્ટ્રેલીયા : વિક્ટોરીયા સ્ટેટની ધારા-સભામાં એક સભ્ય તરીકે સ્ત્રીની પહેલીજવાર નિમણૂક થઈ.

ઓસ્ટ્રેલીયા : સ્ત્રીઓને નાગરિક તરીકેના અધિકારો આપતો કાયદો પસાર થયો અને એ મુજબ સીવીલ કોડમાં સુધારો પણ કરવામાં આવ્યો.

બ્રહ્મેરીઆ : એક જ વર્ષમાં સ્ત્રીઓએ એ વિજય મેળવ્યા. એક તો કાયદેમરતા બાળકોની માતાઓ માટે મ્યુનિસિપાલિટીમાં મતાધિકાર મળ્યો. બીજો, પરિણીત સ્ત્રીઓને પાર્લામેન્ટરી મતાધિકાર મળ્યો. અલગત, આ બન્ને બાબતમાં સ્ત્રીઓ હજી હિમેંદવારી કરવાને લાયક ગણાતો નથી.

ક્રોન્સ : પાસપોર્ટ કે પરિચયનો કાર્ડ મેળવવાની અરજ કરતાં વખતે પરિણીત સ્ત્રીઓએ હવે તેઓના પતિઓની સંમતિ રજુ કરવી નહિ પડે. એમને એક બીજ પસાર કર્યું છે. એ બીજારા પરિણીત સ્ત્રીઓને નાગરિક તરીકેના પણ અધિકારો મળે છે. ભવિષ્યમાં પત્નીનાં કાર્યો માટે

પતિની સંમતિ એ માત્ર વિધિસરનો અધિકાર રહેશે, અને પત્નીને અસહ્યતામાં અપીલ કરવાનો અધિકાર રહેશે આ વર્ષેને અંતે આ બીજા સેનેટમાંથી ચેમ્બરમાં પાછું મોકલવામાં આવ્યું છે. સેનેટની પ્રત્યાખાતી સુધારણાઓ ચેમ્બરે સ્વીકારશે કે કેમ એના ઉપર આ બીજા પસાર થવાનો આધાર છે.

મેટ્રિકલેન - પાર્લામેન્ટમાં અગીઆરમી બી સુદાઇ. બી સંસ્થાઓના વિરોધિ છતાં, કોન્ટ્રીબ્યુટરી પ્રેન્સન્સ ગીલ પસાર થયું. આ બીજા મુજબ, વૃદ્ધ વયના પેન્શનની પોળનામાં ઔચિત્ક ફાળો આપનારા પુરો અને સ્ત્રીઓ વચ્ચે આવક મર્યાદાનું અસમાન ધોરણ નક્કી થયું છે.

હોસલિન્ડ બીજા ચેમ્બરમાં ચાર અને સેનેટમાં એક બી સુદાઇ,

૧. **ઈરાન** - પહેલી જ ધરાનીયન બીએ હાકતર ઓફ મેડીસીનના પ્રદી મેળવી, સોર બોનમાં આ પદવી લઇને તેમણે ઈરાનમાં 'રેક્ટોસ' રૂ કરી તેહેરાનની યુનિવર્સીટીમાં પહેલીજવાર યુરોપીયન સાહિત્યના અનાયકપદે એક બી નીમાઇ.

આયર્લેન્ડ બીએના વિરોધે છતાં આયર્લેન્ડના નવા બંધારણમાં બીએ પ્રત્યે એકબાજુ દર્શાવતી કલમો ચલુ રહી.

મેક્સીકો : સીનારીટા પાર્લા યુનીયનની ડેનમાર્ક ખાતેના મેડીકોના પ્રધાન નીમાયા.

ફિલીપાઇનસ - બીએને મતાધિકાર આપવાની જાળમાં બીએના મતાધિકાર સેચમાં આગે તેમાં ચાર લાખ બીએએ ભાગ લીધો. વિજય માટે ઓછામાં ઓછા એક લાખ મતની જરૂર હતી.

પોર્ટુગલ - નેશનલ એસેમ્બલીમાં ત્રણ બીએ છે,

પોર્ટુગીઝ : સેનેટમાં પહેલીજ વાર એક બી સભ્યની સુદાઇ થઇ.

સીયામ - પહેલી જ બોલાકતર બી અને તેણે બાંગકોકમાં પેક્ટીસ રૂ કરી.

દક્ષિણ આફ્રિકા : યુનીયન પાર્લામેન્ટમાં ત્રીજા બી સુદાઇ.

સ્વીડન - રીકમકાગ (નીચલી સભા) માં બે વધુ બીએ સભ્ય થતાં કુલ સભ્યા બારની થઇ. ધીમે ધીમે બી અને પુરુષ શિક્ષણ માટે પચાસનું ધોરણ સમાન થાય એવી પદ્ધતિ સ્વીકારતો કાપેલ પસાર થયો.

સીરીયા : પહેલીજ વાર એક બી ધારાશાઓ થઇ.

અમેરિકા : ન્યુયોર્ક સ્ટેટમાં જુનિ ૫૨ બેસવાનો બીએને અધિકાર આપવામાં આવ્યો.

અવસાન - મયા વર્ષે દરમ્યાન કેટલીક જાણીતી સ્ત્રી કાર્યકરો અવસાન પામી છે. ફિનેડનાં મીસ એની કુરન્ગમ અને મેટ્રિકલેનનાં મીસ કીરલ્સ મેકમીલન આંતર રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર સંધનાં જુનાં અને કસાયલાં કાર્યકર હતાં. તેમણે સ્ત્રીઓ માટે કરેલું કાર્ય ન બૂલાય એવું છે. સધની ડેનમાર્કની ગાખાનાં માછ પ્રમુખ કુ મેરી જેલમર, સ્વીડનની સ્ત્રીમતાધિકાર પ્રવૃત્તિના અગ્રણી કાર્યકર મીસ આના એનર્સન, અને સ્ત્રીઓની શાન્તિ અને શસ્ત્રવિસર્જન કમીટીના ખ્યાતની સ્વીટઝરલેંડ વાગાં મેડમ મયરી કે આરડીસનાં અવસાનની ખેડઃલાલો સમય મુખી પૂરાવાની નથી. મીસ માર્ગેટ એલ્ટનનાં અવસાનથી મેટ્રિકલેન અને મીસીસ હુકેઓવા બેકેનનર્ગમાં અવસાનથી અમેરિકા-એ સ્ત્રીમતાધિકાર આંદોલનમાંથી જે આગેવાન બાબતોને ઉપાડી લીધી છે.

વીતેલું વર્ષ

[અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદના ૧૬૩૭મી વર્ષનો અહેવાલ નામપુરના આગમાં અધિવેશનમાં પરિષદના મંત્રી શ્રીમતી દીના અમાનાએ રજુ કર્યો હતો તેમનું]

આર વર્ષ પહેલાં કેળવણીના પ્રશ્નમાં સુદાય કરવાના અને એની પ્રગતિને વધારવાના નક્કર ઉદ્દેશથી અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદે તેમાં કામની શરૂઆત કરી હતી. ચોક્કસ વર્ષો પછી, વધારાની પ્રગતિ તરીકે આપણે સામાન્ય સેવાનું મદદાન કાર્ય દાખ ધણું અને સહેરીઓ તરીકે સ્ત્રીઓનાં કમોના સ્વીકાર માટે પણ આપણે કાર્ય કરી રહ્યાં હીએ. આ દિશામાં સ્ત્રીઓની પ્રગતિ અને અપણા દેશની મુક્તિના માર્ગમાં આપણે વર્ષ સીમાસ્તંભ નાખે છે. દિવસના ઇતિહાસમાં પહેલી ૪ વાર ૧૯૩૭ ના દિવસી સરકારના ધારાસભ્યોમાં સુદાયવસ્તુ સ્ત્રીઓ માટે સમ્યક્ બનાવ્યું અને ધારાસભ્યોમાં સ્ત્રીઓ વિદ્યાસપાત્ર સ્ત્રીઓ ધરાવી પણ રહી છે. અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ તરફથી તેઓને મળેલી સફળતા માટે અહોર રીતે અહો તેમને અભિનંદન આપવાની હું તક હવે છું અને આપણી પરિષદમાં દોઢર સેક્રેટરી અમરસ આમંત્રણનો સ્વીકાર કરવા માટે તેમને આગ્રહ માનું છું. દિવસના ચોક્કસ સંબંધ અને નિરૂપણ દેશમજાનાં એક પુત્રી એના કીમતી કિજાલકના પાંડિત પ્રધાનમંડળમાં પ્રધાનને હોદ્દો ભાગવતારા સ્ત્રી પ્રથમ મહિલા છે અને તેઓ આજે આપણી સાથે છે એ બીજા સુખ છે. પરિષદના કુદર આગુપ્ય દરમ્યાન પરિષદે પોતાને ખાતે ધણી સિદ્ધિઓ જમા કરાવેલી છે. પરિષદના પ્રયત્નોને પરિણામે, સંગઠિત વર્ગ અને ધારણ કાગદરે પસાર થયા. કેળવણીને લગતા સુધારા વિષે આપણું નિરંદન શિક્ષણસત્તાઓએ મોને પણ ઉપયોગી નીવડ્યું હતું. એન્યુકેશન ફંડ એક્સપેરિએન્સના પ્રયત્નોને પરિણામે આપણે સ્ત્રી પ્રથમ શિક્ષણ માટેની સ્ત્રીઓની કોલેજ સ્થાપી રાક્યા હીએ. અને આપણા દેશના અહોર પ્રશોધન દિવસી સ્ત્રીઓ માટે સ્થાન શેડવી અપવામાં પણ આપણી પરિષદે નામે સુધે જામ લગ્યો નથી. આપણે રાષ્ટ્રીય દરમ્યાન સુધારવા માટેની આપણી બંધારણીય લક્ષ્યને પરિણામે, સ્ત્રી

કમીટીની સંખ્યા બાબતમાં દુનિયાબરનાં રાષ્ટ્રોમાં દિવસનાં બંધારણ હેઠળ આગળ પડતું સ્થાન પ્રાપ્ત છે. કારણ કે આજે ધારાસભ્યોમાં સમ્યક્ ૫૬ ધારાસભ્ય સ્ત્રીઓની સંખ્યા ૬૦ જેટલી થવા ન્વય છે. એમાંની ધણી સ્ત્રીઓ તે આપણી કામની સમિતિની સભ્ય છે કે હાની અને આપણી પરિષદની મંત્રીઓમાં તેઓ સમીય રસ લે છે એ પણ આતંદની બીજા છે.

વીતેલા વર્ષ દરમ્યાન આપણા હોદ્દોદારોએ તેમજ વિભાગીય રચનાત્મક કાર્ય કરવાનું આજ રાખ્યું છે. આપણા કાર્યકરો પૈકીનાં એક શ્રીમતી રાજકુમારી અમરસવરના પ્રયત્નોને પરિણામે તેઓ શિક્ષણને લગતા અખિલ દિવસનાં સમાલોકન મંડળમાં સભ્ય છે-તેમજ દિવસી સરકારના કેળવણી ખાતાના કમીટીની હોદ્દોદારો દિવસની પ્રાથમિક શાળાઓમાં કમીટીની નીચે અલગસકમને વિચાર કરવા માટેની ચેટા સમિતિના હેવાલના ખરડા પર વિચાર ચલાવવાની તક પરિષદને મળી હતી. કુદરમુખ મનોદી કમાસિક સભામાં આપણી કામની સમિતિએ એના પર વિગતવાર વિચારણા કરી હતી અને આપણી લલામણો વધા સૂચનાઓ કેળવણી ખાતાના કમીટીને ચેટાલવામાં આવી હતી, એ ધણીજ ઉપયોગી નીવડવાનું તેમણે જણાવ્યું હતું. પ્રાથમિક કેળવણીની સામાન્ય શાળાના સાથે એ લલામણોની નક્કર વર્ધાની શિક્ષણ સમિતિને તેની આગામી બેઠકમાં ચર્ચા અને વિચારણા માટે ચોકલી આપવામાં આવી છે.

આપણા કેલકાલ વિભાગી તરફથી મામ્ય શાળાઓ લલાવવામાં આવે છે તેમાં સરાસરી ૧૦૦ હાકરા હાકરીઓની હાજરી રહે છે. ઉપયોગી તેમજ કલાત્મક મુદતોયોગના વર્ગોની લોકપ્રિયતા વધતી જ ન્વય છે અને એવા વર્ગોમાં વાલીય પાપેલા શિક્ષકોને જ શાળામાં આવે તેમજ મામ્ય લોકોએ તેવાર કરેલી ઓરેગો વિમાસ કરવા માટે પણ આપણા વિભાગી કાગલ સાથે છે. રાજિ-

સાળાઓ અને વર્ગો દ્વારા પુણ્ય વચના સ્ત્રી પુરુષોને મફત કેળવણી આપવા માટે આપણી સ્થાનિક સમિતિઓ દ્વારા પ્રયત્નો થાય છે. કેટલીક નારીઓ અને યુવકો વિદ્યાર્થીઓને મફત કપડા તેમજ પુસ્તકો વગેરે વહેંચવામાં આવે છે.

હિન્દુ માટે એક જ સમાન ભાષા હોવી જોઈએ એમ આપણે મક્કમ રીતે માનીએ છીએ અને આપણી સમાન ભાષા પેદા સમિતિ એ હિન્દુસ્તાનીના પ્રચાર માટે કમયોગી થોડાના રહ્યું હતું છે. આપણી ધણી પરી વિસ્તરણ પરિવહોના સ્થાનિક માતૃભાષામાં જ કામકાજ ચાલે છે અને એ વક્તા પેદા માતૃભાષામાં સ્પષ્ટ રીતે પોતાના વિચારો દર્શાવી શકે એમ ન હોય તો જ અંગ્રેજી માટે મૂઠ આપવામાં આવે છે. વડોદરા રાજ્યના વિજ્ઞાન વસ્ત્રી ધણે જ સ્પષ્ટ દેશી ભાષા છે. રાજ્યમાં ભાષા સુરક્ષાની હોવા છતાં રાજ્યની બધી પ્રાથમિક શાળાઓમાં હિન્દી ફરજીયાત વિષય છે અને હિન્દી સાથે થોડું ફિરકું પસાર થયું ન હોય એવા કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને આર્થિક શાળામાં પ્રવેશ મળતો નથી. રાજ્યના બધા અમલદારો, સ્ત્રી દાકરો, નર્સો, શિક્ષિકાઓને હિન્દીની પરીક્ષામાં ફરજીયાત પાસ થવું પડે છે કેટલીક પ્રાથમિક સ્કૂલોમાં પણ આ બાબત ચર્ચા રીતે ચલાય છે એ બીજાની નોંધ લેતા આનંદ થાય છે ચર્ચાઓ, બ્યાખ્યાનો, કોંગ્રેસના વાર્તાલાપો, સીનેમા ફિલ્મો, વગેરે દ્વારા હિન્દુસ્તાનીના પ્રચારમાં મજૂરી સદાય મને પાડતું તે સાથે એકથી પણ સુચના કરવી આવશ્યક છે કે ન્યાયકમ હોય ત્યાં સાચા કોનેલોની લાયકગીઓમાં અને ગામડા અને શહેરોના વાચનલક્ષીમાં હિન્દુસ્તાની સાહિત્ય પૂરું પાડવું જોઈએ.

હિન્દી, તાત્કાલિક સદાય, ગ્રંથપરિચર્ચા, ગ્રંથસૂચક, રસોઈ લોકી કામ અને રમકડા બનાવવાના કાર્યોના વર્ગો વગરનું દરેક જગ્યાએ ચાલે છે. એ બાબતો વિષે વિગતવાર ઉદ્દેશ્ય લાગે જ થઈ શકે. આ દિશામાં આપણા વિજ્ઞાનો પહેલા કરતા વધારે ઉત્સાહથી કામ કરે છે એટલું જ કહેવું પડતું થઈ પડશે.

ગ્રીસીકા વડે દરમ્યાન પરિવહન સામાજિક કાર્ય ધણું વિશાળ, વિસ્તૃત અને વિવિધલક્ષણું હતું. આપણી કાયમી સમિતિએ તેથી જ આત્મિક સલામત કાયદાઓ વિષે કાર્યક્રમ તૈયાર કર્યાં હતા. તે નથી પ્રાચીન સરકારના વડા પ્રધાનોને અને ધાત્તસભાઓની સીસકોને મોકલી આપવામાં આવેલો હતો. તેઓને, નીચેના સામાજિક અને કેળવણી વિષયક સુધારાઓ તેઓના કાર્યક્રમમાં અભિજ્ઞ કરવાથી વિનંતિ કરવામાં આવી હતી.

(૧) દેશની શિક્ષણ પ્રધાન એવી રીતેના સુધારા કરવા કે તેથી (૨) ઉપરાસતરીએને સરખી રીતે ફરજીયાત મફત પ્રાથમિક કેળવણી મળે (૩) બધી શિક્ષણ સંસ્થાઓ વેદકીય નિરીક્ષણ થાય (૪) ઔદ્યોગિક અને પ્રારંભિક તાલીમ મળે (૫) લીંગની પસંદગી સાથે હિન્દુસ્તાની ફરજીયાત બીજા ભાષા રહે

(૬) બાળલગ્ન પ્રતિબંધક (સરકારી) કાયદામાં સુધારો.

(૭) જન્મ, મરણ અને લગ્નની ફરજીયાત નોંધણી.

(૮) દરેક પ્રાંત માટે બાળકો માટેના કાયદો.

(૯) આદા, ઇલ પામેલા, વજ અને બેઠાને સદાય કરવા માટે અને સ્ત્રીઓની પ્રકૃતિ ઉત્કર્ષ માટે સામાજિક બીજાનો કાયદો.

(૧૦) ગામડાઓની આર્થિક, દારીદ્રિક અને નૈતિક પુનર્વર્ધન.

(૧૧) અસ્પૃશ્યતાનું નિવારણ અને તેઓને નડવી સમાજક ઉત્કર્ષને દૂર કરવી

(૧૨) સ્ત્રીઓના વારસા ઉત્કર્ષ, લગ્ન અને કુટુંબકાળના અધિકારોમાં તેમજ સ્ત્રીઓને નાની કમચાની નડવોમાં સુધારો.

(૧૩) દેવદાસીની પ્રથા તેમજ વેરચારણી કોષ્ટક પેલાતા સ્ત્રીઓ અને બાળકોના વેપારની બંધકાવ અને દરેક પ્રાંતમાં સરકાર અધિકૃત બેઠામાં બેઠા એક અનાયાદમની સ્થાપના.

(૧૪) નુકસાનકારક દવાઓ અને કષ્ટ પત્થરોનો નિર્ણય

(૧૫) એથોમાં સુધારણા

સામાજિક પ્રશ્નો જનસમુદાય સારી રીતે સમજે તે માટે પરિષદે અગત્યના પ્રશ્નો પરત્વે પુસ્તિકાઓ પ્રકટ કરી તેનો પ્રચાર કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે. દાખલો અને નસોની નોંધણીને લગતું બીજા દાખલ કરવાની પણ અમે દિશાંચલ કરેલી છે. અસ્પૃશ્યતા નિવારણ માટે પણ આપણું કાર્ય આગળ ધપી રહ્યું છે. આપણા કેટલાક વિભાગોએ ઉચ્ચ વર્ગના હિન્દુઓ માટે અથાપિ પર્યાંત જાનામત રહેલા તળાવો અને કુવાઓ ખુલ્લા મૂકવાને મ્યુનિસિપાલિટીઓને સમજાવે છે. આપણા એક વિભાગ તરફથી ૪૦ હરિજન વિદ્યાર્થીઓ માટે મફત શાળાઓ ચાલે છે. બે હરિજન જાળાઓએ મધ્યમ વર્ગની પરીક્ષા પસાર કરી છે અને અભારે તેઓ ટેકનીકલ કેળવણી લઇ રહી છે. ૧૯૩૪માં ૧૬૩૪ માં હરિજન રાનિશાળા શરૂ થઇ હતી તેમાં પુરુષ, સ્ત્રીઓ અને બાળકો સહિત ૬૩ વિદ્યાર્થીઓ છે.

વિભાગીય પરિષદો સાથે સ્વદેશી પ્રદર્શનો લાયક છે અને તેમાંની ચીજો પ્રત્યે સારું આકર્ષણ થાય છે. ગામડાઓમાં બનાવેલી ચીજો વેચવા સંબંધમાં આપણા એકુતે અને માલ તોળેને પક્ષી મુરેલીઓને અંગે આપણી કલેશ પેશ સમિતિએ એક યોજના તૈયાર

કરીને જુદા જુદા પ્રાંતો અને રાજસ્થાનોના રહોન ખાતાના ધીરેકદેને મોકલી છે. અનિયમિત કલોગની બામતમાં પણ યોજના તૈયાર થઇ રહી છે.

અપણા ધનુષદા વિભાગોએ બાનપુનર્ધરતાના કાર્યમાં પણ રસ લઇ કીક કીક કાર્ય કર્યું છે. ત્યાં કલા, હુન્નર, પ્રાયમિક કેળવણી, વગેરેના વર્ગો કાઢ્યા છે અને યિશુ કલ્યાણના કેન્દ્રો પણ શરૂ થયા છે.

બાળલક્ષ સામેનો પ્રચાર પણ સખ રીતે ચાલુ છે અને બમાશા વિભાગમાં એક લગ્ન અટકાવાયું હતું હતું. છતાં દાલનો કાપદો પૂરતા નથી. એમાં બે નુધારો કરવામા નહિ આવે તો એની અસર કાઈ નહિ રહે.

સ્ટ્રી કેટીએ અને ખામુમા કામ કરતી સ્ત્રીઓને શાલવ આપવા સંબંધમાં પણ પરિષદે પ્રયત્ન કરી છે. ડો. દેતાનુખના સ્ત્રીઓના વારલા ઉઠને લાગા બીકને લગતું બનાવવા સામે વિરોધ દર્શાવાયા છે તેમ આવી સમાજ હિન્દુ લગ્ન કાપદેસર કાચવાને લગતા કાપલામાં અનેક પાત્રોત્વ સામે કલમ ન હોઈ વિરોધ દર્શાવવામાં આવ્યો છે.

પરિષદને વૌતેલાં વર્ષ દરમિયાન ૩૮ શાખાઓ ૧૦૦ પેશ શાખાઓ છે. કેલટજુનો એક પણ શાખાએ એમાં ઉમેરાઈ છે.

હુનિયામાં સૌથી નાનામાં નાની 'એમ. પી.' બાળા

હુનિયાબરતી કોષપણ પાલ્લિન્ટમાં સૌથી નાનામાં નાનો સ્ત્રી સુબ્ય હોવાનું માન્ય થયેલું ખાતરી જાય છે. નર્વા બંધારણ હેઠળ યોગજ સમય પર રહિયામાં સુટલ્લી રહ્યું મળે. તેમાં સોમલ્લીસ વર્ષની એક બાળા સુટલ્લી આવી છે. આ બાળા કારખાનામાં કામ કરે છે અને મોરોમાં મળેલી યુનાઇટેડ કાઉન્સીલનો એકમાં તેણે હાજરી આપી હતી.

મહાગુજરાત મહિલા પરિષદ

[ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું તેરમું સંમેલન ગયા નાતાલના તહેવારો દરમિયાન કરાચીમાં મળ્યું. એ પ્રસંગે, સાહિત્ય સંમેલનના સંચાલકોએ, સ્થાનિક કાર્યવાહીમાં કરાચીની ગુજરાતી બહેનોનો સહકાર લીધો નહિ એથી, કરાચીની બહેનોને મહાગુજરાત મહિલા પરિષદ બરવાનો વિચાર રૂપે આવે તો, ૩૦ મી ડિસેમ્બરને જાજી શ્રીમતી લીલાવતી મુનશીના પ્રમુખપદે એ પરિષદ ભરાઇ પહેલ ખરી. એ સંમેલનના સ્વાગતાધ્યક્ષ શ્રીમતી સમલુખહેન છોટાલાલ ખેતરી અને પ્રમુખ શ્રીમતી લીલાવતી મુનશીના વ્યાખ્યાનમાથી મહત્વનો જાણ તેમજ પરિષદે પ્રસાર કરેલા દશ કરારો અંગે આપ્યા છે]

[શ્રીમતી સમલુખહેન ખેતરીના બાપજીમાંથી]

કરાચી ને સિંધમાં ગુજરાતીઓનો વસવાટ છેલ્લા બરો વખતો છે ગુજરાતના વ્યાપારનો વિકાસ સાધવાને, કાઠીઆવાડ અને કચ્છમાં વસી રહેલા ગુજરાતીઓની દષ્ટિ સિંધ ઉપર પડી. ધીમે ધીમે વ્યાપારની ખીલવણી સાથે, ગુજરાતી શ્રમ-છત્રીઓની પણ સંખ્યા વધતી ચાલી. એ જમાનામાં અહિં આવી વસેલા પુરખડું છવન લુખી અને સંતોષી બનાવવા આર્થસંસ્કારો પોષતી ગુજરાતજી પતિ સાથે આવીને વસી. તે સમયમાં એનું સ્થાન માત્ર શુદ્ધતા ચાલુગારપ હતું. એને આદર્શ માત્ર પતિસેવા, બાળકો, ને પરમ્પુર શુદ્ધિ બનાવના જ હતો. સામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેવાનો એને વિચાર પણ ન આવે એવા એ વખતના સંજોગો હતા. કોટબિક જંગલોથી વેરાયેલી, દ્રવ્યોપાજ્ઞના મારંગુલ રહેલા પવિત્ર આવાસન રૂપ બનાવના સતત પ્રયત્નો કરતી, એને બહારની દુનિયામાં વિકાસ સાધવાનો વિચાર કે અવકાશ નહોતો.

એ સમયના ગુજરાતી પુરુષ વર્ગની દષ્ટિ સકુચિત હતી અને માત્ર આર્થિક પ્રવૃત્તિ જ એનું ધ્યેય હતું. સમાજના ધડતર ને બધારણ તરફ એની નજર નહોતી. દેકામાં એના છવનમાં અન્ય પ્રવૃત્તિઓને ગોલુસ્થાન હતું. આવા સંજોગોમાં એ સમયનો સ્ત્રી વર્ગ પ્રતીતરીલ કયાથી જ સંગઠે ?

પણ આને એ વાતને બરો વર્ગની વધાં છે. યુગવલોટા યથો છે. અહિંના ગુજરાતીઓ દરે માત્ર વ્યાપારીઓ કે શ્રમછત્રીઓ જ નહિ પરંતુ સિંધના છવનમાં એતપોત યદ ગયેલા અગ્રગણ્ય

ચહેરીઓ છે. કરાચીમાં જ માત્ર આને ગુજરાતીઓની એડીદબરની વસ્તી છે. દરે સિંધની ગુજરાતજીને અસહન જમાનાની મુશ્કેલીઓ ને જંગલો મુંઝવતી નથી સિંધમાં અમારું છવન આને રિંગર યદુ છે. અમારે મન દરે સિંધ પરદેશ નથી અને ગુજરાતી સંસ્કૃતિ સાચવતાં, અમે આને સિંધીઓ સાથે મળી મળી બીએ અમારી સામાજિક સ્થિતિ મુધારવા તરફ અમારું લક્ષ આને જાડ રહે છે. આજની અમારી કન્યા માત્ર પર કામ રીપીને જ સંતોષ પામતી નથી; એને ઉચ્ચ કેળવણી લેવાનું મન યાચ છે; બારવની નવરચનામાં પોતાનો દિરસો આપવાના કાંઠે નબળા છે; એનું દરિબિંદુ વિકાસ પામ્યું છે, અને આર્થિક, સામાજિક ને રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમાં એ રસપૂર્વક ભાગ લઈ રહી છે. પૂ. બાપુજીની ત્રીસની ચળવળે અમારી ઉપડતી દરિને સળગ વેગ આપ્યો છે, અને એમાં સક્રિય ભાગ લેતી મહાગુજરાતજી આને સર્વદેશીય વિકાસ સાધી રહી છે.

કેળવણીની દિશામાં અમારો ઉત્કર્ષ યતો બધ છે. હાલ અમારે ત્યાં કન્યાશાળાઓ તો વીસથી પણ વધુ છે, અને માધ્યમિક કેળવણી માટે પણ અમારે ત્યાં સત્રવડ છે. જે શાળાના મકાનના યોગ્યતામાં આપણે બાને સો ભેગા યથા બીએ એ શ્રીમતી જીવેબાઈ ડુંગરની મહિલા વિદ્યાલય અમારી કન્યાઓને માધ્યમિક કેળવણી આપતી પ્રથમ સંસ્થા છે. આ ઉપરાંત, સહચિંતણી પ્રથમ ઉપર ચાલતી ખીલ શાળાઓમાં પણ અમારી કન્યાઓ કેળવણી લઈ રહી છે. કોંગ્રેસની કેળવણી તરફ અમે હવે ગુજરાત નેરવી પ્રગતિ સાધી

રાજ્યા નથી, છતાંયે દુર્ધની વાત છે કે અમારા સત્કાર મંડળના એક મંત્રી બહેન ભિમીલા દવે સિંધમાં પહેલા ગુજરાતી સ્ત્રી-મેમ્બરો છે. ઉપરાંત ચાર ગુજરાતી બહેનો પણ આને રાજનિક ક્ષેત્રમાં શિક્ષણ લઈ રહેલ છે અને, અમને આશા છે કે આવતા દાયકામાં અમારે ત્યાં ઉચ્ચ કોળાની લીધેલી બહેનોનું પ્રમાણ ગણનીય થઈ જશે.

સામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં પણ અમારા વિકાસ ઉત્તરોત્તર વધતો જાય છે. અહિંના ગુજરાતીઓની અમગદમ સંસ્થા 'મહાગુજરાતસભા' માં પણ બહેનોની એક મહિલા સમિતિ છે. આ સિવાય અમારે ત્યાં એક સ્ત્રીઓની જ ગણાય એવી 'મહિલા મંડળ' નામની સંસ્થાથી કેટલાક વખત મુદ્દી આવી હતી. એ મંડળે પોતાના અસ્તિત્વ હરમિયાન અનેક પ્રકારની ચેતના પ્રસારી હતી અને સમાજની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં બહેનોને રસ લેતી કરી હતી.

છતાંયે અમારા વિકાસ ઘણું ઉછરતો ગણાય. ગુજરાતી બહેનો જેટલી પ્રગતિ અમે કરી રાક્યા નહિં હોઈએ, પણ મને ખાતો છે કે રિયર અને સચોટ થયેલ આગળ વધી રહ્યાં હોય.

અમારી રાજકીય પ્રવૃત્તિઓના મંડાણ તો છેલ્લાં સત્યાગ્રહ યુદ્ધથી જ થયાં. એ પહેલાં એ વિષયમાં અમારા હિસ્સો હતો જ નહિં એમ કહું તો પણ ચાહે. અવાધીન જગતની એ મહાન ચળવળે અમારામાં રહેલી રાષ્ટ્રિયોને ખીલતી ને કંટાળીની પ્રત્યે, ગુજરાતી મહિલાઓના વિકસિત થયેલા માનસની તાજાં યથા. માત્ર આદર્શ શ્રદ્ધાઓ તરીકે જ મનાયેલી મહાગુજરાતજોને, સરકારની દમનનીતિ સામે મોરચા માંડતી, ને હસતે મોઢાએ જેલમાં જતી લેતી, એ નવીન તેમજ વિરલ દ્રશ્ય હતું. સિંધની અન્ય કોમો બહેનો જેટલા જ હતાક અહિંની ગુજરાતજોએ બતાવેલા હોય કદાચ આને અમારી ધારાસભામાં કે યુનિસિપલ સ્તરીમાં અમે જઈ રાક્યા નહિં હોઈએ, પરંતુ એ સંસ્થાઓમાં જવાની દિશાન કરી રાકેલ એવી રાષ્ટ્રિય તો અમે જરૂર કેળવી છે.

સ્ત્રીઓને લગતા મુદ્દા જે પ્રશ્નો હજીને અમારાં ઉગતાં નવજનનને પ્રવૃત્તિશીલ બનાવવાની હરે અમેને જરૂર લાગે છે. ઉચ્ચતર અને રાષ્ટ્રીય આવનારો પોપતી કેળવણી, લગ્ન, બાળકોર નુક-

લન, સામાજિક અને રાજકીય સ્થાન અને આર્થિક સ્વતંત્રતા એવા કંઈક કંઈક વિષયો ઉપર નવીન વિચારસરણીએ ચર્ચા કરી, આપણું કામ આગળ ધપાવવાની જરૂર છે.

ઉચ્ચ કેળવણીનો જરૂરીવાત ધારો છે, પરંતુ આને રાજાઓમાં ને કોરેજોમાં અપાતી કેળવણી શોધ અને સાર્થક છે કે નહિ તે વિષે ધણે જે મતભેદો છે એ ચર્ચામાં હું કતરી રાકું એટલે મારી પાસે અમારે સમય નથી. છતાં જે એટલું કહેવું આવશ્યક લાગે છે કે આપણી કન્યાઓને અપાતું શિક્ષણ, સર્વાંગિ સંપૂર્ણ તો નથી જ. આપણી કન્યાઓ મુખ્યત્વે પુસ્તકીય જ્ઞાન લઈ રહી છે. સૌસદગ્ય ભિમીઓ, બાવના ને દયાની કુખળી લાક્ષણીઓને વિકાસ ધાપ ને એમાંથી એમનું સૌંદર્ય સંપૂર્ણપણે વિકસે, એવી સમસ્યા કેળવણીની આપણને બહુ જ જરૂર છે. એ તરફ આપણા કેળવણીકારોનું લક્ષ્ય હોવાની ખાસ અગત્ય છે.

આ વિષય ઉપર વિચાર કરતા સદસિદ્ધાંતો પ્રથમ વિચારોને જરૂરી છે. હું અગત્ય રીતે એમ માનું છું કે વિદ્યાર્થીનીઓની પ્રવૃત્તિને સદસિદ્ધાંત અવરોધક તો નથી. પણ આમાં જે સંકેત્ય રહેલો છે તે નહ યવાતો જરૂર છે. જેટલી છટ ને નિર્દોષતાથી ધરમાં બાળબહેન રહી શકે, તેટલી જ નિર્દોષતાથી વિદ્યાર્થી ને વિદ્યાર્થીની એક સાથે શિક્ષણ લઈ શકે એવા મુદ્દા માતાવરણની આવશ્યકતા છે.

સામાજિક પ્રવૃત્તિને ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચાડવા આપણી લક્ષ્યસ્થાને નવરખવાની જરૂર છે. અસ્તિ-સ્વાતંત્ર્યના વિચારોને અનુસરી, આપણા સમાજની પુનરુત્થાપ કરવામાં આવે તો આપણે ત્યાં લગભગ પ્રથમ સરલ યથા ને લગ્ન એ માત્ર બેધનરૂપ નહિં, પણ સ્ત્રીપુરુષ અરંધરસ બ્યક્તિત્વ તત્ત્વ વડે એક પવિત્ર એકત્ય થઈ શકે.

સ્ત્રીઓની આર્થિક સ્વતંત્રતા એ એક એવો જ મહત્વનો પ્રશ્ન છે. ઘણું આપણે ત્યાં એ દિશામાં સ્ત્રીઓને નેહવડું રજૂ જ મળતું નથી. આપણા કાયદાઓ સ્ત્રીઓને શોષ વારસા હક્કો પણ આપતા નથી. રિધવાઓ પ્રત્યે પત્ને હજી એકલે તેડું લઈ અપાતું નથી. વાતેવરમાં શોષા-ધાપા પતાર થયેલા કાયદાઓ, સ્ત્રીઓના સમાજ

હકોનો પૂરતો સ્વીકાર કરવા નથી આ દિશામાં સતત પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે અને દરે આશા સાંખી શકાય કે ધારાસભામાં ખીસજીવી અપહરી બહેનો આ દિશામાં પગલા રેશે

ભારતના પલટાતા જવા સત્કારણમાં પણ દરે સંચોનું સ્થાન નક્કી કરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે દિલ્લી સ્વતંત્રતાની લડતમાં આપણે

[શ્રીમતી લીલાવતી મુનશીના લાપજીમાંથી]

આજે બહેનો સમગ્ર કેટલાક મુખ્ય પ્રાંતો પસાર છે કેલ્લા થોડા વર્ષોમાં સ્ત્રીઓએ સામાજિક ઉપરાંત રાજકીય ક્ષેત્રમાં પણ પ્રવેશ કર્યો છે એ બંને ક્ષેત્રમાં કરેલી પ્રગતિ અને નડતી મુરકેલી ઓના માપ આપણે કદાચના તે સામાજિક ક્ષેત્રના કેટલાક પ્રશ્નો થોડા વર્ષો પહેલાં જે થયું થોડા લાગતા હતા તે આજે પ્રમાણમાં નાનકડા થયા છે બાળકોને તથા શ્રદ્ધાલુ દરે અપવાદ રૂબેરૂ થાય છે ફેરફાર આગળ પડતી જ્ઞાતિઓ અને કેલ્લાક શહેરોમાંથી તે એના છે નામરોષ પણ થઈ ગયા છે એક પત્નીવૃત્તને પણ દલ સુધી કામદો નથી થયો પણ એક વપર નીલ કરનારા વીરલા જવલ્લેજ નીકળે છે વિધવા વિવાહ સમિતેક વિરોધ પણ થઈ ગયો છે અને કેટલેક ટેક જે તે પપ્પ જાણતા નથી રહ્યા કુટુંબના ચાલ, લન્ડ પાંચ ન્યાતવસ વહેરે રિવાજો છે કેલ્લા ગયા છે એમ કહીએ તો પણ ચાલે

છેલ્લા થોડા વર્ષોમાં સ્ત્રીઓએ ખરેખરી પ્રગતિ હારી હોય તો તે રાજકીય ક્ષેત્રમાં હિંદુસ્તાનની બહેનો તેમાં થે ગુજરાતી બહેનો ગાંધીજી હિંદુસ્તાનમાં આજના તે પહેલાં કોઈ કોઈ ભણેલી ગણેલી બહેનો બહેરમાં થોડું થોડું કામ કરતી પણ તેમાં કાર્યના અચ કરતા ચીસાનો અચ વધારે હતો અને પુરોષ પણ એમને કપાલ કપાલ આગળ કરતા તે એમની કાર્યશક્તિને લીધે નહિ પણ આગળ પડતા ગતિવાને રોલામાં થોડી સ્ત્રીઓ જોઈએ એટલા માટે સ્ત્રીઓમાં કામ કરવાની ખરેખરી રૂઝી નજી સત્કાર્યદની લડત વખતે અને પુરોષના ભેટલુ જ સખત કામ બહેનોએ જે અસાદ દર્શિયાન કરી બતાવ્યું સ્ત્રીઓ ન જોખમદારી તેના પ્રકાશ, ન પીકેશોન કરતા હરી, ન જોખમ

બતાવે સહકાર આપવો જોઈએ ખાસ કરીને રાષ્ટ્ર ભાવના કેળવતી સ્વદેશીની અગવળને તો આપણે સંપૂર્ણ રીતે અપનાવી લીધી જ જોઈએ. ' હુ સ્વદેશી જ વાપરીશ ' એ મુત્ત તો આપણી હરે પ્રગતિઓનું મુખ્ય અંગ રહેતું જોઈએ સંપૂર્ણ પુષ્તવતી મતાધિમાર મેળવવા માટે પણ આપણે આપણા પ્રયાનો ચાલુ રાખવા જોઈએ

જતા હરી, કેટલીક વાર પુરોષ હિંમત દારી જતા ત્યારે સ્ત્રીઓ તેમને ટકાવી રાખતે ને એ કસોડીમાંથી પાર ઉતારતી સ્ત્રીઓની હિંમત ભેટથી આ અસામાં થઈ એની પહેલાં ક્યારેય થઈ ન હતી

આ લડતને પરિણામે સ્ત્રીઓમાં આત્મવિશ્વાસ પણ મુખ્ય જ આજો જે બહેન ઘર બાર કરી એકેલી નીકળી ન શકે અને જે રહેરમાં એકલી મુલાકાતી કરવા હો એજ બહેન દારેડીઆઓની વચ્ચે ઉભા રહી દારેડીકોને અડી રાત મુખી થોડી કરી શકે એ વાત શું સંભવે છે ? જે બહેનોએ કરી મુરોલી હરી સહી ન હોય તેમણે જોખમ હુણે પણ સહા કામેસ સનિહિતા અધિકારની રૂએ એમણે જોખમદાર બોલોઓ સારી રીતે શોભાળ્યા અને પરદેશી કાપડ પર થોડી કરતાં એમણે ન જોઈ રાત અને ન જોયો દિવસ, અને એમની એવી એકતિષ્ તપશ્ચર્યએ સત્તનતના વેષારના મુખ્ય પાયાને હચમચારી નાખ્યો. અરે, સ્ત્રીઓને પણ તે તક મળે, એ માટે જોખમદારી સોંપવામાં આવે તો એ શું કામ ન કરી શકે ?

બધી સ્ત્રીઓથી બધી વખતે ધરતી બહાર જઈ કામ કરતુ ચક્ર હોતુ નથી આપણા દેશમાં ઘણીખરી પુત્ર ઉપરની સ્ત્રીઓ પરણેલી હોય જે એમને ઘર અચચવાનું હોય, બાળકો ઉછેરવાના હોય અને પતિને મુદતયાગ્રમમાં મદદ કરવાની પણ હોય આવી મુદતયાગ્રમી બધી સ્ત્રીઓ હાલ મેંધ ધરતી બહાર જઈ કામ કરી શકે એવી સાધન સખમ હોતી નથી વળી ઘર ચલાવતુ એ કઈ જોણુ વપરાશી કામ છે એમ માનવાનું પણ કારણ નથી સ્ત્રી ને પુરોષ સહાર સ્થના જે ચક્ર છે અને

એ બે મળી સંસાર ચલાવે તે એકબીજાની સાચી-દારીથી, એકબીજાની અપૂર્ણતાઓ પૂરી કરવાથી એ બંને જણ સમવડને ખાતર યોગ્યતાવાળા કામની વહેંચણી કરે તેથી બેમાંથી એકનું કામ એણું વધેથી કરતું નથી. બંનેમાં કેટલીક સામાન્ય અને કેટલીક ખાસ ફરતી શક્તિઓ રહેલી છે અને એ શક્તિઓનો સારમાં સારો ઉપયોગ કરી સકાય એ રીતે સંસારમાં કામોની વહેંચણી થયેલી છે. કુનિઆમાં, એવું છે ખરું કે જાત્રા પુરશે ક્યાંયને ક્યાંક હોય છે અને યાત્રી ઓછો ચૂલવંત્ર સારી રીતે ચલાવી શકે છે પણ તેથી એ ઓછો બીજા હોતોમાં જઈ શકવાને માટે ક્યાંક હોય તેમણે ન જઈ અને ચૂલ સિવાય બીજા કોઈ કાર્યમાં એણે પડવું જ નહીં એવું ક્યું કરતું નથી, જેનામાં એ ભવની વિશેષ શક્તિ હોય તે બંને પોતાને માટે અનુકૂળ કાર્યોત્તર ચોધી લે અને સાધન સમવડવાળી ઓછો પણ પોતાના પરના ઉપરાંત બીજા કામો કરી શકે તો તેથી નવાઈ પામવાને કંઈ કારણ નથી.

જળી આજના જમાનામાં પેલું પુરાણું સુત કે ઓછો કમાવા નજ બધ એ કંઈ માટે એવું નથી. નવા જમાનાની નવી પરિસ્થિતિથી આપણે છેક અધિષ્ઠ શરીરો રહી શકવાના હતા ? આજે દેશે દેશમાં આર્થિક પરિસ્થિતિ બદલાવી નહીં છે તે વખતે માંડી આશાથી ના કહો એ સ્થિતિ આપણે કંઈ બદલાવી શકવાનાં હતાં ? આમ ના હોય એ ઉચ્ચિત પુરેપુરી સ્વરત્વ કરી ગણતરી નહીં અને સ્વતંત્ર ગણવાની કમજોવાળી દરેક બ્યક્તિને જરૂર પડે કમાવા આગવડું તો બેઠકે. હવે તે જમાનો ફેરવાતાં સાથે જાણની જરૂરીઆતો વધી કેળવણી આદર્શો વધ્યા એ ચોક્કસ અસલ ચોખની ગણતરી તે આજ ચોખની ગણાય છે અને નેહથી જરૂરીઆતો વધી એટલી પુરેપુરી કમાવાની શક્તિ વધી નથી. ધણી પસંદગી ઓછો કમાવા બધ છે તે ચોખને લીધે નહિ પણ જરૂરીઆતને લીધે. એ ઉપરાંત જી કમાવી હોય કે વિધવા હોય તો એને તો જીવનનિર્વાહને માટે પણ કમાવાની ખાસ જરૂર પડે છે. અસલની ઓછો કમાવી રહેતો નહિ અને વિધવાએ માટે જાણ જાણક છે હોયર નેહના પરમાં એટલીઆનો અપવાર પૂરો કરવાની ફરજ મળ્યાવી એ કોઈ

એવું પૂરું કરે તે બદલામાં જન્મભરતું વેતનું એની પાસે લે. આ સ્થિતિ આ જમાનામાં વધારે વાર નહીં ન શકે. ઓછોને મરિ કમાવું એ યોગ્ય છે કે નહિ, એના ગુણદેહની ચર્ચામાં ઉઠતીએ નહિ તો એ કેટલીક ઓછોને માટે એ આવશ્યક થઈ પડેલું હોય છે એ વાત વિચારી જવાય એમ નથી અને ભવિષ્યમાં વધારેને માટે થયે એ વાત નક્કી છે. એટલે આવી પરિસ્થિતિને ઓળખી એને અનુકૂળ થવું એમાં ટકાપણ વધારે છે.

આપણી જી ભવિતી મુશ્કેલીઓ ધણીજરી કેળવણીની ખામીને લીધે ઉઠી પડેલી છે. આજની નિશાને જતી ગુજરાતી છોકરીઓમાંથી બહુ થોડી પોતાનો વિલક્ષ્ય છ'ંદગીમાં સારી રીતે ઉપયોગી થાય એ દૃષ્ટિએ કરે છે, બીજા પ્રાંતોની સરનામણીમાં-અરે આપણા પોઠોથી મહારાષ્ટ્રની સરનામણીમાં પણ કંપા કેળવણીમાં આપણે મળત બીધે એ વાત આપણે શરમ સાથે કબૂલી લેવાની છે. ગુજરાતી ઓછો મળ સિવાય બીજા કોઈ હેતુને પોતાની કાર્યદિશા માટે જતાં અટકે છે. આજે ગુજરાતી જી કેટલેકની જરૂર છે પણ પૂરતી જડતી નથી. નર્સ નેવો ઉપયોગનો પધો કમારે પણ આપણી ગુજરાતી બહેનો કેટલી ? એવા તો નાના મોટા ધણીએ દેશી કે નેમાં ઓછો સંજ્ઞતાથી જઈ શકે. માટે આપણે એ વિશે વિચાર કર્યા વિના મુકો નથી.

અને આ પૈસા કમાવાનાં વાત છેડાઈ દહ્યે તો એ ધણીજરી નહિ એવા સાદિલ અને કલાના પ્રદે-રોમાં અપણી કેટલી ગુજરાતી બહેનોના નામ વાદ આવે એવાં છે ? આ ક્ષેત્રો તો એવાં છે કે ઓછો ઘર બેઠા પુરેપુરી બરાબરી થકે. તે છતાં આંગ-બારે વડે ગણાય એટલાં નામોએ આપણી પાસે આજન ધરવાને નથી. આજે બંનાલમાં ભભો, મહારાષ્ટ્રમાં ભભો, મહારાષ્ટ્રમાં ભભો, આપણા કેટલી કંપાલોગલ ત્યાં નથી.

ઘોષી પડેલું તો ઓછોને એ મતાધિ-કાર મળ્યા એ તેતો ઉપયોગ કરવાનું સમજવાનું છે. વગર મતાધિકાર પ્રમાણે અકારણવાળી જી અને પોતાનું નામ વાંચવાલખવા આપણું હોય એવી સી બહેનોને મળતો હક મળી શકે છે. આ હક મળ્યાં છતાં આપણી કેટલીએ એવી બહેનો

છે કે નેમલે પોતાનો અધિકાર મેળવેલા નથી અને મળ્યા હોય તો વાપરી નથી પુરાણે નેટલી જ સ્ત્રીઓની સખ્યા હોવા છતાં તમે મનને અધિકાર નેણો તો સેકડે પાચ રકા સ્ત્રીઓને નહિ મળે હોય અને તે પણ તેમની બેદારકારીને લીધે મળ્યા હલેકરાન પહેલાં અને ત્યારે મતો નોધાવવા જતા ત્યારે આ બાબતમાં અમને મુજબ નવા નવા અનુભવો થયેલા હતાં અને જાણ્યે ત્યારે કેટલીક બહેનો તો ધરમાંથી બહાર નીકળે જ નહિ નીકળે તો કહેશે અમારે મતને શું કરવો છે ? અમારે મત નેણતો નથી અને અમારે કોઈને આપવો નથી કોઈ કહે " મરવાળા આવશે પારે પૂની નેણસ એ વળતે થયેલા અનુભવો તો પ્રુબ મોટા છે પણ સામાન્ય બેટરા કે સ્ત્રીઓને પોતાને મળેલા આ પવિત્ર દ્રવ્ય જાન જ નથી તે પૂરતા પ્રમાણમાં બહેનો મતદાર હોય તો પોતે પારે એવી બહેનોને પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે મારાસબમાં મોકલે ને બહેનો તમારે નેણવા કાપદા થડાની વ્યવસ્થા તો કરી રાકે કંઈ નહિ તો તમે કોમેસન સરખોને તો ઉચેટ મદદ કરો રાકો પણ આપણી બહેનો આ વાત હજી સમજી નહ નથી આને મારાસબમાં શું આવી રહ્યું છે તે પણ બહુ ઘેડી બહેનો લાલુતી દરો બહેનોની ને એમ કમના હોય કે એમની સમાવતા સ્વીકારવી નેવએ તો સદેશીપણા બધા મુજબ એમણે કેળવવા નેણશે

સ્ત્રીઓએ રસ લેવા નેણી બીજા બાબત મ્યુની સીપાલીઓની છે કે કપલુ ચહેરમાં ને કંઈ ઉપયોગી કામ થાય તે ધણી ખરા આને મ્યુનીસી પાલીઓ દ્વારા થાય છે આગળનો કચરો મ્યુનીસીપાલીટીવળા સમુદ્ધે કમ નથી કરતા એ વાત ને તમારી પ્રતિનિધિ બહેન ત્યાં બેસી હોય તો તરત તપાસ કરાવી સકાય ચહેરમાં ધરપોતાડે પૂરતી છે ? સુવાવડખાવા બરાબર ચાને છે ? રાક અને રૂપ સ્વચ્છ મને એણે વ્યવસ્થા છે ? રાગચાળો ફાગી ન નીકળે ને બાવ મરણપ્રમાણુ ધરે એને મટિ સાં ઉપાયો થોભયા છે ? આવી બધી વાતો મ્યુનીસીપાલીટી દ્વારા થાય છે પ્રાયમિક કેળવણી મેટ્રુ હેત્ર પણ મ્યુનીસીપાલીટીઓના દાખમાં હોય છે સીસિલિયા ઓના હુ ખદરો અને એમને થતા અનાથો તમારે

ફર કરવા હોય તો તે મ્યુનીસીપાલીટીમાં જાહેનજ તેમ કરી રાકો એમ છે અને બહેનોએ વધારે ને વધારે પ્રમાણમાં મ્યુનીસીપાલીટીઓમાં જવું નેણએ એવો મારો ચોક્કસ મત છે પણ કોણુ નેણે સાચી સીસિલિયા ધ્યાન નેટલું ધામસમાઓ તરફ દોડ્યું છે એથી અહીં મ્યુનીસીપાલીટી તરફ નથી દોડ્યું બલિધામાં બહેનો આ વિષયમાં વધારે રસ લેવી થશે એવી આશા હું પ્રગટ કરું છું

આને આપણુ નવું સમૂધિધાન થઈ રહ્યું છે એ વિધાનની હડતમાં સ્ત્રીઓ ને પોતાનો ફાગી નહિ આપેવી તો બહેર જીવનમાં એમનું કંઈ એ સ્થાન રહેશે નહિ હકો માગવા એ બહુ સહેલી વાત છે પણ હકો મળે છે ત્યારે તે નિભાવવાનું કામ મુશ્કેલ છે

માણસની પોતાની કાર્યસક્રિયથી સ્ત્રીઓ આ સમૂધિધાનમાં વિધાયક કાર્યો કરી ફાગી આપી રાકે એમ છે સૌથી મોટો તો બાળકોનો પ્રશ્ન એમણે ઉપાડી લેવા નેવો છે આજના ને આવતી કાલના બાળકો સરાકત થાય નિરોગી થાય અમતા મન અને શરીર બને ખીરે એમને થોભ કેળવણી મળે એ નવા દિલમાં નાની મોટી સર્વ જવાબ દારોએ થોભાવી સકવાને લામક થાય એ બધું નેવાનું કામ માતાઓનું ને દરેક બાળક બેટરા સક્રિયપણી બને કે એ બાવિ દિલ સ્વચ્છતાને સ્તવ બની રાકે એવો થાય તો કેઈ પરદેશીની મગ્ગર છે કે આપણા પર સત્ત્વ કરી રાકે ? ને દરેક બાલિકા સ્વચ્છતામક કાર્યમાં બાજ લેવી થાય તો આપણા દેશની પ્રતિભો પોષવ ને કેટલી સીસકિત જરી રાકે ?

દેશની માતાઓને મારે આદવાન આપવાનું છે તમે આજના યુવક યુવતીઓને નેણતી વાલીમ નથી આપી તેઓ બોને છે પણ ખજી બોતે તેનાથી સોમ બાગનું કે કાર્ય કરતી નથી ને એમના કારને પણ એકે મારો પ્રવાદ નથી મે કેટલાક આજના યુવક યુવતીઓને નેણા છે થોડા હઠાડા થોડા મદિનર તેઓ બહુ કામ કરી નાથે મુજબ દોડાદોડી કરે પણ એવા થાડી નય આદેહ હોય તે બહુ રહી નય ને વળી ફરી પછા બો ત્યારે લોરેક કામ પૂર કરવાને બદલે કંઈક બળતુ ત્રીજી કામ વધારી લે આમ કરવાથી નથી કોઈ કામ પૂર

શું અને કેટલા બધા પ્રયત્નો અધુરા સહી નય છે. સક્રિયતા આ અવગ્ર્ય એટલો બધો થયો કે એને પાર ને છેડો નથી. ને - તેથી માતાઓ બલિષ્ઠતા યોગીની બાળકો માત્ર બાળે છે એટલું જ નહિ પણ કામ કરવાની ખરેખરી લાલચાત બેળે છે કે કેમ તે જોવાની પણ ફરજ રહેશે.

સક્રિયતા આ અવગ્ર્ય માત્ર કંઈ આજના નોમાં નથી પણ આખણી બહેનોએ જાહેર જાણમાં કંઈને કંઈ કામ કરવાના અખતરા કોઈ કોઈ વખતે કર્યા છે. પણ સખત મહેનત માત્રી લે તેવું - કામ કહી તેઓ કરતાં નથી. વમારી આ પરિષદ પ્રવૃત્તિના પણ એવા હોય ન થાય અને આરંભ થુરા થઈ આવશે. અધુરું ન રહે એ તમારે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે.

તમે બહેનો આટલે દૂર રહીને પણ સદસિદ્ધિને આપકાર આપો છો તે બતાવે છે કે મહાશૂનરાત જતાં તમે પાછળ નથી. સદસિદ્ધિ એ એક એવો અખતાર છે કે જે સારી રીતે સફળ થાય તો બહુ જ લાભકારી થઈ પડે. પ્રથમ આપણે ત્યાં સ્ત્રીઓ એવું અનુભવીની વસ્તુઓ હોય એવી ભાવના ફરી પણ ને નાનપણથી જ બાળકબાળિકાઓ એ સાથે બહુલી થાય તો તેમનામાંથી એ ભાવના ફરી થઈ નય અને પરિણામે બલિષ્ઠતા તેઓ બને સાથે કામ કરી રાકે.

લગ્નનો પ્રશ્ન બહુ વિરાળ છે. એના લુહા લુહા જગો છે. યારદા એકાદ પૂરો ન થતો હોય તો તેમાં આપણે ચેતાનો વાંક છે. આપણા વડેરાઓ, વડિયો, પટેલો ચેતાયોગીની ન્યાયમાં ચેલો સખે તો જાર આમાં લગ્નો અટકી રાકે. બહેનોએ પણ એ મટે પટલાં પટલાં લગ્નો લેખે.

મીચીને લારસા દહા આપતા બાળકમાં વડી જાણસભમાં કાપડો પસાર થઈ ગયો છે એ મુજબ જાણસભમાં કુટુંબમાં પ્રતિષ્ઠાની જાળને સરખો છે મને છે. આપણે તો પત્ની તરીકેનો આપણો હો જ માનવતા છે અને એને મટે ને લગત કપાની છે તે આપણે ચેતો જ નહીં કરવાની છે.

સ્વદેશી પ્રવૃત્તિમાં મને ખાસ રસ છે. જુજમાં મેં આ પ્રવૃત્તિમાં થયારાજી લાગ લીધો છે ત્યાં આવી સ્વદેશી મારજીટ સ્વપાઠ અને અભિધાની લગ્ને જોર પકડ્યું. ખૂંડું કુડું તો જુજમાં અંતરાય નાખતાડ બહેનોએ છે.

એમને ત્યાં આવતા લગ્ન વિગેરે પ્રસંગોએ તેઓ સારા દેખાતા પણ વિદેશી કપડાં ખરીદે છે. આજે આપણા દેશમાં ભવનભતની સુંદર વસ્તુઓ લાવતા થાય છે તે આપણે વાપરવી થઈ કે નેથી આપણા સ્ત્રીઓ બૂજે મરતા ભાઈબહેનોને મદદ થઈ રાકે. બ્રિટિશ સાજ આપણે ત્યાં તબી રહ્યું છે તેવું મુખ્ય કારણ પણ આજ છે. તેમને વેપારદ્વારા થતી કમાણી બંધ થયે કે તરતજ તેઓ આ દેશ છોડી ચાલ્યા જાય. આખણી તબીબાધીજ એવો ટકી રહ્યા છે.

આપણે ત્યાં વૃદ્ધવિવાહ સામે પ્રબળ લોક-મત હોયો થયો છે પણ વધના કનેડા સારી દલ કંઈ થયું નથી. ૪૦-૪૫ વર્ષની ઉમરનો પુરુષ ૧૪ વર્ષની કન્યાને પરણે એને તો અત્યારે કોઈ કહેવું જ નથી. એવા પુરુષને જો ફરીથી પાછલું હોય તો તેણે ચેતાની જ ઉમરની સ્ત્રી સાથે પરણવું લેખે. આ બાળકમાં કું મુખ્ય ધારા-સમામાં એક કાપડો લાવવાની થું કે નેથી ૧૮ વર્ષની નીચેની લગ્નમરની કન્યાના લગ્ન ૧૦ વર્ષના પુરુષ સાથે ન થઈ રાકે. મને ખાતી છે કે મુખ્ય સમાજ એ કાપડો જરૂર અપનાવી લેશે તમે પણ તમારે ત્યાંની ધારાસમામાં આવો એક કાપડો પસાર કરાવવા કોશિષ કરો.

વળી એક પત્નીરવને મટે પણ પડતો કાપડો હોવો લેખે. કેટલાક પુરુષો ઊંઘા ન થઈ હોય તો ફરીને પાછલું છે ને મણેજી યોગો રિવાજ છે. આપણે ત્યાં પણ પારસી કે અંગ્રેજીની જેમ એક પત્ની કરવાનો કાપડો હોવો લેખે.

તેવી જ રીતે વિધવાઓને પુનર્લગ્નની જરૂર અપડો કાપડો પણ આપણે ત્યાં હોવો લેખે. અણી સમાજ પરીની યોગે દુરો અને દુઃખી વિધવાઓના આશીર્વાદ મળશે.

આજે આપણે ત્યાં આંતરવતીર લગ્નો તો ઘણાં થઈ રહ્યાં છે. આપણી ન્યાયોના સંકેતિક કંડમાં તોડનાં લેખે અને માત્ર પ્રતિજ્ઞા વચ્ચે નહિ પણ પ્રતિજ્ઞા વચ્ચે લગ્નો થયાં લેખે. આપણે જમે તે પ્રાંતમાં વસતા હોયએ પણ આખર તો આપણી ડિંડું સંસ્કૃતિ એક જ છે એવી વાત આજમાં લઈ એ આમાં લગ્નો વધતે તો આપણી પ્રવૃત્તિ ને અટકી નહીં છે તે આપણે ચપાડી સમીચું!

પસાર થએલા ઠરાવો.

(૧) શ્રી મહાગુજરાત મદિલા પરિષદનો મુખ્ય હેતુ સમસ્ત નારી જનતાની સાધારણ રીતે તેમજ ગુર્જરી નારીજનતાની મુખ્ય શારીરિક, માનસિક, આર્થિક, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય કલ્યાણિ વ્યવસ્થિત અને કાયદેસર પદ્ધતિથી સાધવાનો છે. આ હેતુને કૃષિમૂલ કરવા તેમજ આ મદિલા પરિષદના જે જે ઠરાવો પાસ થાય તેને અમલી બનાવવા, વ્યવસ્થિત કાર્ય કરવા માટે બહેનોની એક કારોબારી સમિતિ નિમવામાં આવે છે.

(૨) કરાચીની ગુજરાતી બહેનોના લાભાર્થે સર્વ પ્રકારની પ્રગતિઓ સ્થાપવાને મદિલા સંસ્થાને પોતાના સ્વર્ણ સંકલનની અમલ રહે છે. એવો આ પરિષદનો અભિપ્રાય છે, અને તેથી સંસ્થાની બીજી સંસ્થાઓની મારફત આ સંસ્થાને પણ સંસ્થાના સારા લાભમાં એક જખાનને કુકરો મફત આપવની કરાચી મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનને આ પરિષદ બહામણ કરે છે તથા મ્યુનિસિપલ સંસ્થાને વિનંતિ કરે છે કે આ બાબતમાં પોતાના મતો આપી સાધ દે.

(૩) કેળવણીના વખતા જતા ફેરવાથી તેમજ સાક્ષર એકરથી બાળકોની બહી ઓઝી થતી નથી છે. પરંતુ સાક્ષર એકરનો ભેગો તેથી રીતે સંતોષકારક અમલ થતો ન હોવાથી બાળકોને સીધી કે આડતરી રીતે પ્રજ્ઞાપ્રદ કરવા કરે છે. આ મહાગુજરાત મદિલા પરિષદ બહી જાતિના પટેલોને તેમજ સમાજના દિવસિતક આગેવાનોને બાળકોને અટકાવવા થોડા પ્રજ્ઞ કરવા અને સરકારની સાથે એ કાયદાનો અમલ કરવામાં સહકાર કરવાની વિનંતિ કરે છે.

(૪) કન્યાઓની પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફાઇનાલ દોષી ભેગો, એવો આ પરિષદનો અભિપ્રાય છે. તેમ જ બી હાલ અપાતા સિફ્ટુ ઉપરાંત સામાન્ય જ્ઞાન, વ્યવહાર સમજ, રૂઢીચુસ્ત સ્થા, બાળકોને તેમજ મોઢીઓની માવજતનું સિફ્ટુ આપવાના વર્ગો ખોલે તેમાં મોઢીઓની સ્ત્રીઓ પણ લાભ લઈ શકે એવો પ્રજ્ઞ કરવાની

બહામણ આ પરિષદ મ્યુનિસિપલિટીઓ તેમજ લોકલ બોર્ડોને કરે છે.

(૫) પ્રાથમિક કેળવણી માટેની સંસ્થાઓમાં, સીસિસ્ટ્રીઓ જ નિમારી ભેગો એવો આ પરિષદનો અભિપ્રાય છે, અને એ માટે થોડા પ્રજ્ઞ કરવાની, આ મહાગુજરાત મદિલા પરિષદ મ્યુનિસિપલિટીઓ, લોકલ બોર્ડો અને બીજી પ્રાથમિક કેળવણી આપતી સંસ્થાઓને બહામણ કરે છે.

(૬) જ્ઞાતિ અને પેદા જ્ઞાતિના વારાઓ બહુ વધી જવાથી આજે લગ્ન સંબંધમાં પસંદગીનું કૌન બહુ જ સંકેતિત થઈ ગયું છે. તેથી પરિષદ એમ કરાવે છે કે સમાજે જ્ઞાતિબંધને ભેગ અને તેમ સત્વર તજવા ભેગો, અને આગળ પ્રાચીન સંબંધો તેમજ પુનર્જા ઉપરના પ્રતિબંધો દૂર કરવા ભેગો.

(૭) આપણી બહેનો આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કરે માટે અમદાવાદમાં ચાલતા નૈયતિસંધ જેવા રૂઢીચુસ્ત અને દુર્વચારના કામો સીધાજવા માટે આ પરિષદ સંસ્થાઓને આમંત્રણ બહામણ કરે છે.

(૮) મહામાણએ હરિજન પ્રગતિ તથા માંગેકાર પ્રગતિના કામ ઉપરથી છે, તેમાં કરાચીની બહેનોએ પોતાનો સહીય ફાળો આપવો ભેગો અને હરિજન બહેનોને સવજી બહેનો ભેગો જ બધી ભવના હોઠો મળવા ભેગો ભેગો આ પરિષદ માને છે.

(૯) આ પરિષદ એવું માને છે કે જે કેટલાક કદમ દૂર ને ખર્ચાં રિતિવાળે, જેવા કે પ્રેમજોજન, રડકુંડેટું, વાજ અને લગ્નવસા વગેરે દૂર કરવા માટે બહેનોએ સતત પ્રયત્ન સીધ રહેવું ભેગો તે સિવાય આપણે સામાજિક ઉદાર થવાનો સબર નથી.

(૧૦) ભવાને ચીનમાં પાસ કરીને બાળકો અને સ્ત્રીઓ ઉપર કુલરવા અમાનુષિક નદરો વરફ પોતાનો તીવ્ર વિરોધ દર્શાવતા સમસ્ત પ્રભને ભવાની માલો સપૂર્ણ બદિબાર કરવાની આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે.

ગુજરાતની કલાભૂખ :: :: ::

વ્યાખ્યાતા : શ્રીમતી લીલાવતી સુનશી

[કરાચીમાં તેરમાં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંમેલનને અંગે બરાખલું કલાપ્રદર્શન]
[ખુલ્લું મૂકતાં તા. ૩૦મી ડીસેમ્બરે કરેલા બાપણમાંની કેટલીક કંડિકાઓ]

કલા એ કંઈ કોઈ પ્રશ્નોને ઠલશે નથી, અને આપણા જેવા કલાકાર નહિ એવા કલાલો-
ઓએ માટે તો કલાના બુદ્ધા બુદ્ધા સપ્રદાયની
કંઠી બાંધી ફરવું છલ પણ નથી. જે હૃદયને
સ્પર્શે, જે આખને આનંદ આપે, જેમાં સંવાદિતા
અને સ્પર્શને એક હોય, અને સુરચિ જેવાની
પ્રેરના થતી હોય એ સૌ આપણે માટે કલા
આવી કલા 'કલાને ખાતર કલા છે' કે ઉપ-
યોગિતા ધોર એવી કલા છે કે વ્યક્તિત્વાવલીની
કલા છે કે પ્રચોરપૂરતી કલા છે એની માયાકુટમા
આપણે પહોં પહોં ?

*

પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી પડે ખરી.
દરેક સારી વસ્તુ સમજાવતે માટે માણસે બાક
અધિકાર પણ પ્રાપ્ત કરવાનો રહે છે, જે વસ્તુ
સમજાય નહિ તે હૃદયને બહુ સ્પર્શે નહિ. સુંદર
માં સુંદર સંગીત બીજાનજીકારને મન રાજડા
તાણવા જેવું લાગે છે. સાહિત્યની સુંદરમાં સુંદર
કવિને આસ્વાદ કેળવણીથી રચનાત વગર માણસ
લઈ શકતા નથી અતિ ઉત્તમ ચિત્રકવિને જન-
અધિકારી ધ્યાનથી જોવા સુધી નથી.

કલાઓમાં પણ પ્રાણ સંપ્રદાયો છે. સાહિ-
ત્યમાં, સંનીતમાં, ચિત્રમાં, શિલ્પમાં, રચાપત્રમાં
અને સાથે સાથે નાની નાની નૃદલકલાઓમાં પણ.
વચાવકાર, રાચરચીલું, ભરતસિવજી, રસોદકલા,
એવી સૌ નાની મોટી કલાઓમાં માણસથી એક
બીજે યાચી નથી રાખવું. સૌમાં પ્રાંતીય, દેશીય
અને વૈશ્વલિક ભેદો અને તેમાં થ પાળા સંપ્રિ-
લપિક ચીલા બુદ્ધ.

*

કલાના પ્રાણ ગણેલા પ્રકારને ધોરીવાર
બાબુએ રાખી આપણે દરેક સ્થળકાળમાં-દેખાતા
કલાના જે મુખ્ય ભેટોની જરૂર નોંધ લઈએ. એ
જે મુખ્ય ભેટો તે કલામાં વાસ્તવદર્શન ભેદએ કે
આદર્શદર્શન એ વિશેનો મૂળ મતભેદ. સંસાર
હોય એવા બનાવે એ ખરી કલા કે સંસાર હોય
ભેદએ એવા વસ્તુને તેમાં વખારે કલા ? કલાવિ-
ચક્ષે વચ્ચે તકરારનો આ એક ભુનો પ્રશ્ન છે.

મારા નમ્ર મત પ્રમાણે તો કલા-સરસ કલા-
વાસ્તવને અને આદર્શને તરફ છુટા પાંચ દર્શાવી
સકાતી જ નથી. વાસ્તવમાં આદર્શના રંગ પૂરે
ત્યારે જ કલા સરસતા પામે છે. કુળીઆમાં બધી
વાસ્તવિકતાઓ દેખાડવા જેવી નથી હોતી અને
વાસ્તવના આધાર વગરનો આદર્શ કોઈનાથી સમ-
ભવો નથી ને હૃદયને સ્પર્શેતો નથી. સ્થાયી કલા
હોય તો વાસ્તવ અને આદર્શ બંને હોય તેવાથી
વખારે સુંદર લાગે છે, અને આવી કલા કંઠી અસર
કરવાની નીચડે છે.

*

પણ આ કલા સાને માટે છે ? કલા એ
છવન માટે છે કે છવન કલાને માટે છે ? કોઈ
કોઈ કલાકારો પોતાનું આખું છવન કલાને
અર્પણ કરી દે છે અને કલાચીત્ર પણ બની ભય
છ એવું સાંભળું છે. પણ માનવસમુદાય મોટા
બાવને માટે તેમ નથી. કલા ખરેખર છવનને
માટે હોવી ભેદએ, કલા એ છવનથી કાંઈક બુદ્ધો
પદાર્થ છે એક માનવતા જ બહુઅરેલી છે. ખરે-
ખરી કલા છવનમાં જ છે; છવનને માટે છે. જે
આદર્શો છવન નહીં તેને માત્ર સાહિત્ય વાંચી
તેથી જોવા ઉદ્ધાર થાય ? એ સંનીત બાવને ન
પૂરે તો પછી ગવેવાના-ગવામથી નીકળતો કલા.

હવે માણસને ફાણિક મોજ જ આવે છે એ ચિત્ર ધરમા ને હુંદરમા સુદરતા આણે એવું ન હોય એ ચિત્ર બનકે બીલ પદે ચોખ્ખું હોય એવી આપણે મન કાઢ કિ મન નથી.

ને નાની નાની કલાઓનું-શબ્દકલાઓનું-પણ એમ જ છે એ માનવદેહને ન રોલે તે શબ્દમાર નહિ. કલામય રાચરચીત્ર એ કોટ્ટીમા પૂરી રાખવા માટે હોય ને વાપરવા માટે ન હોય તો એ ધરમા હોય તો એ ઠીક અને ન હોય તોએ ઠીક ભાવ ભાવના ભરવાના નમુના માત્ર પ્રદર્શનમા એવે ને વખાણે એની કારીગિરિની શી કિ મત યવાની હતી ?

તે ઉપયોગિતાનું દરિયોનું કલામા આપણી યાદય તો તે માત્ર આટલા પૂરતું, કલા-એકતાએ પૂરતું કલાસહાઓને તો એમાથી આપણે સ્વતંત્ર જ રાખવા થઈ છે.

*

મને લાગે છે કે હું "કલા કલાને ખાતર" કે "કલા ઉપયોગિતાને ખાતર" એ બેદ પાડવા એવા જ નથી અને પાડવો હોય તો એ બેદ દેખાય તેટલો ઉડો પણ નથી. ઉપયોગી હોય તે ધણીવાર સુદર હોય છે અને ન હોય તો તે કરતુ ભેદએ એ વાવ મને માન્ય છે. આજમાલ તો જીવનચંદ્રિકાની નાનામા નાની નીલેને પણ સુદર-કલામય-જનાવવાનો અખરોર ચાલી રહ્યો છે અને સાબુની પેગીથી માંદને રાતના મહેલ છુપીની બની થોભેમા સુદરતા આણવાનો પ્રયત્ન ચાલુ છે આમ ઉપયોગીને કલામય જનાવાય છે- પણ કલામય હોય એ બધું ઉપયોગી હોય એટલે કે જેનો ઉપયોગ આપણો દૈનિક જરૂરીયાતને પોષવા એવા યથ થકે-એવું નથી. સુદર કલા કે કાન્ય કે ચિત્ર આપણને તમે તે એની ઉપદેશ આપવાની યત્નિતને લીધે નહિ પણ એની સાત્તિક આનંદ આપવાની યત્નિતને લીધે પ્રતિ સુદર લાગે છે. પણ કાઠ, પહાડ, તારા એ વધા ઉપયોગી છે માટે સુદર છે એમ આપણે માનીએ છીએ ખરા ? કલનો ઉપયોગ કરી તોએ સુદર છે, ન કરી તોએ સુદર છે. એ એ કલાવિભેમા કૃત્રિમતા ન હોય, હાલ ન હોય, મનની કોઈ હાથે કે કાચ, કે કોઈ પ્રસંગનું એ સદૃશ સુદર ચિત્ર હોય તો પડી

એ ઉપયોગી હોય કે ન હોય તોએ એ કલાવિ રહેવાની જ.

*

અને જેમ કલામા સુન્દરતા છે, કલામા જગત્તા છે તેમ કલામા સાદાઈએ છે કલાનોએ કહેશે કરવામા આવે તો તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ માર્ગો ભથ છે ભેદએ તે કરતા વધારે રાચરચીત્ર મારે સામાન જરવાનો કોટ્ટી એવું જનાવી મૂકે છે, ભેદએ તે કરતા પાડાં સુદર સચીવને કહેશે જનાવી મૂકે છે અને ભેદએ તે કરતા વધારે મતિ પ્રાપ્તને કુદાકામા ફેરવી નાખે છે. જેમ ભેદએ તે કરતા વધારે મસાહો રસોહને જનાવી મૂકે છે તેમ કલામાએ છે આગળ કહું તેમ કલા જેમ રમણીક છે તેમ રમણીક પણ છે રેખાઓની યુક્તિ નિના ચાર ચિત્ર ન અકાચ તેમ દરેક કલા પોતપોતાના પ્રદેશમા રેખાઓની યુક્તિ અને સપ્રમાણતા મારી વે છે. સાત્તિક કલા રમણીક હોય, રમણીક કલા જગત્તા અને વધારે આદર્શક હોય પણ હવે કલા તો એ બેના સુમેળથી જ નીપજે છે

પણ એક વાવ મને કલા વિના ચારે એવો નથી ગુજરાતમા કલા-બુદ્ધ વધી છે એના એક નહિ પણ અનેક પુરાવાઓ આપણને લાય લાયી રહ્યા છે. ગુજરાતી સાહિત્યે ઉદભા થેડા વર્ષોમા ધુળ અપાસનેર પ્રગતિ કરી છે અને અર્જુનન જરવાતીય અને પરદેશ પ્રાગતિક સાહિત્યની દારમા જેસો એવું સાહિત્ય એણે ચરભવવા માંડ્યું છે વિત્તલદામા પણ જા રતિર કરના સપ્રદાયે ધુળ પ્રગતિ કરી છે અને મુબહની ને ને સુલ એક આટમાથી પણ ગુજરાતીઓનો ઠીક સમૂદ એ ફેરમા નામના મેગરી રહ્યો છે ગુજરાતી સ્વપતિ-એએ નામના ન મેગરી હોય તો પણ એ ફેરમા તેઓ પછાવ નથી. વૃત્તકલાનો ચોખ તો ઉદભા થેડા વર્ષોમા વણા સરકારી કુટુંબના બાલક બાલિકાઓએ ફેળવ્યો છે અને સચીવમા પરિવે બોડાક, માસ્તર વસત અને બીજા અનેક બાલકો ચોલાની કલા પ્રસારી રહ્યા છે વાનૃત્તકલાનો વિમાસ પણ ભેદએ તેવા નહિ છતા ઠીક ઠીક પ્રમાણમા યતો રહ્યો છે

*

આપણે જે કલાઓમાં છેક પાછળ છીએ એનાં નામ પણ ગણાવવાં પડે છે. રંગભૂમિની કલામાં બધા પ્રાંતોને મુકાબલે ગુજરાતીઓજ પાછળમાં પાછળ હોય એમ મને લાગે છે. રસોઇ કરવાની કલામાં આપણે જરાયે પ્રગતિ સાધી નથી. ગુજરાતી સીનેમાંથી બીજા પ્રાંતોને મુકાબલે કલાની દૃષ્ટિએ ઘણા પછાત છે. સુંદર રણકાર, મીઠાસાવાળી, ભાવો સંપૂર્ણપણે દર્શાવી શકે એ ધાત્મા બોલવાની કલા ઉપર તો આપણે ઊંડા ધ્યાન આપ્યું નથી. અને બીજા ભાષાઓ સાંભળવાની ટેવરાળા માણુ-સોને એ ખામી ખૂબજ સાથે એવી હોય છે.

કેટલીક વસ્તુઓ જન્મથી સુંદર હોય છે, કેટલીક વસ્તુઓ પ્રપત્તથી સુંદર બને છે. રૂબરૂ થીરી માણુસને જન્મથી મળે પણ કસરત એને સ્નાયુબદ્ધ બનાવે છે. લાંબા કાળીનામણુના જેવો

કેસકલાપ સુંદર હોય પણ વાળ ઓઢ્યા વગરના હોય તો એ અંખરા જેવો દેખાય છે. શિષ્ટ અને સંસ્કારી ભાષા માણુસને પ્રપત્તથી જ સાંપડે છે. કુદરતદત્ત કલાશક્તિ હોય તે મહેનતથી જ સંપૂર્ણ કેળવી શકાય છે. સોમા નગ્નાણું કલાવાનોનો સ્વાભાવિક કક્ષા સખત મહેનત અને એકલક્ષી કર્તાશક્તિ માંગી લે છે. અને તેથી જ ગુજરાતીઓ જે જે કલાઓમાં પ્રગતિ નથી સાધી શક્યા તે એમની શક્તિના અભાવે નહિ પણ મહેનતના અભાવે-જરૂરી એકલક્ષિતાના અભાવે-એ એ વાત પર હું ધ્યાન ધિંચવા માણું છું. જવિશ્યમા ગુજરાતીઓ કલાના સર્વોચ્ચમાં દિગ્દર્શનતા સર્વ પ્રાંતોની ઢારમાં રહી શકાય એવી રીતે વધારે, ને વધારે પ્રગતિ હાથેરી એવી આશા રાખવી વધારે પડતી નહિ ગણાય.

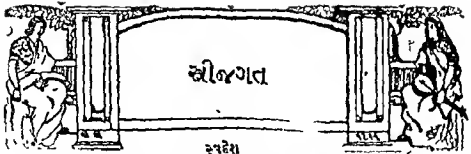
૯૨૯

શ્રીઓની સૌંદર્યતા માટે
સાયરનું બુલ્લી તેલ.
વાપરો.

જે આંખ અને મગજને ઠંડક આપી વાળ
વધારવામાં બીન હરીફ પુરસ્કાર ધણું છે.
બનાવનાર—

કે. જે. સાયર, મુંબઇ નં. ૯

સ્વદેશ

મુંબઈની મહિલાઓની અંજલિ : શ્રી. ગુજરાતી હિન્દુ સ્રી મંડળ, ભગિની સમાજ, આપી સેવા સેના, બાદીયા સ્રી મંડળ, હસિણી બાદાણ ભગિની સમાજ, ઇન્ડિયન યોમેન્સ યુનાઈટેડ કલમ, ગુર્જર લેડીઝ સોશીયલ કલબ વગેરે મહિલા સંસ્થાઓના આશ્રયે શ્રીમતી સ્વરૂપરાણી નેહરુને અંજલિ આપવા માટે, મુંબઈની મહિલાઓની નંદેર સભા તા. ૨૦ મીએ માધવ બાગમાં મળી હતી. એ સભાના પ્રમુખસ્થાનેથી ભાષણ કરતા શ્રીમતી શરેન્જિની નાયકુએ કહ્યું હતું કે

“ શ્રીમતી સ્વરૂપરાણી નંદેરે આજે સાંજે દિલ પીઠાને છે તેમણે રાણીનો વેભવ ત્યાગી દેશસેવાના કટક માર્યા પર સ્વેચ્છાએ પત્નિ બની હતી. આજે સારાંચે હિંદની માતા ચાલી ગઈ છે. તેમનું ચિંતન એકજ હતું, “ કદાં યદ્ ભવ પત્નું આપણા દેશને સ્વાધીન બનાવે. ” બાદરાહી નંદેરજલાનીથી સ્વરૂપરાણી કુલાઈ જતા નહિ, અને મુશીબતોના સમયમાં ડરી જતા નહિ. પતિ અને પુત્રવધુના અવસાન પછી સ્વરૂપરાણીની દેશસેવાની ધમરાને પીઠી પાકી રાખ્યા નથી ”

આગળ ચાલતા તેમણે શ્રીમતી સ્વરૂપરાણી નંદેર સાથેનાં પોતાનો અગત પરિચય વર્ણવતા જણાવ્યું હતું કે “ એમની જીવનકિતાબના પાનાઓ અકસ્મત સાસારિક દુઃખ હોવા છતાં જીવંત દેશપ્રેમની ક્યતીઓથી ભરેલા છે ” અને વધુમાં જણાવ્યું હતું કે “ સ્વરૂપરાણીનું સાહુ સમારક ત્યારે જ કડું ” ગણાય કે જ્યારે તેમને પગે આપણે ફૂલકદમ કરીએ. ”

શ્રીમતી જયશ્રીબહેન રાવજી, શ્રીમતી કુસુમબહેન મુનશી, શ્રીમતી કીકીબહેન દેસાઈ, શ્રીમતી મુદ્રિબહેન અંબરિષા, શ્રીમતી બાનીબાઈ મુજજી, શ્રીમતી સરસ્વતીબહેન, શ્રીમતી રતનબહેન મહેતા

તેમજ બીજા બહેનોએ પ્રાસંગિક અંજલિ આપી હતી જે બાદ સર્વેએ ઉભા થઈ નીચેનો કરાવ પસાર કર્યો હતો.

“ મુંબઈની સ્રીઓની આ નંદેર સભા શ્રીમતી સ્વરૂપરાણી નંદેરના દુઃખદ અવસાન માટે પોતાનો શોક પ્રદર્શિત કરીને તેમજ દેશની સ્તંધીનતા માટે તેમણે જે ઉદાર આત્મચોગ તથા દેશસેવા અર્પણ કરી છે તેની કદર કરી અતઃકાલ પૂર્વક અંજલિ આપે છે. ”

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્રી મંડળ, મુંબઈ. મંડળની કાર્યવાહક સમિતિએ રાષ્ટ્રપતિ પદિત જવાહરલાલ નંદેરના માતૃશ્રી શ્રીમતી સ્વરૂપરાણી નંદેરના અવસાન માટે શોક દર્શાવતો નીચેનો કરાવ કર્યો હતોઃ રાષ્ટ્રપતિ પદિત જવાહરલાલ નંદેરના માતૃશ્રી સ્વરૂપરાણીના અવસાન પામવાથી મંડળ તરફથી આજની કમીની શોક પ્રદર્શિત કરે છે દેશસેવિકા સ્વરૂપરાણીએ પોતાના સર્વ વૈભવોનો ત્યાગ કરી દેશનો અમૂલ્ય સેવા બનવી છે. સંયુક્ત પ્રાતની સ્રી જનતાને પોતાના પતિ અને પુત્રે દેશની સ્વતંત્રતા માટે આરભેલ મહામા તેઓ બારે સદાય રૂપ નીવડયા છે. આવા એક અમૂલ્ય દેશસેવિકા રતના અવસાનથી હિન્દના સમસ્ત સ્રી વર્ગને ન પૂરી રાકાય તેવી જોડ પડે છે. પરમજીવાણુ પરમેશ્વર સદૃશતા આત્માને પરમ શાન્તિ બુઝો.

મંડળની કાર્યવાહક સમિતિએ બીજો કરાવ નીચેનો કર્યો હતોઃ “ ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ સાક્ષર બાઈથી ચન્દ્રધર પંડ્યાના શોકગ્રસ્ત અવસાન માટે મંડળ શોક પ્રદર્શિત કરે છે. બાઈ ચન્દ્રધર શ્રી મંડળની સારી સેવા બનવી છે. સર્યાનથી જ મંડળના કાર્યક્રમોમાં સારો રસ લઈ ગુજરાતી સ્રીઓની ઉન્નતિ, કેળવણી અને કલ્યાણની પ્રવૃત્તિઓને વેગવંત કરવામાં તેમણે સારો હિસ્સો આપ્યો.

છે, તેમણે સહિય અને સામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં જ પોતાનું જીવન ઓવણત કરી દીધું હતું. સદ્ગુને શ્રી, જમનાબાઈ સકલ રસાઈ અને પ્રસિદ્ધ કર્મોમાં સારો મદદ આપી હતી. મંડળના તેઓ એક ખસ દિવસિવક હતો, પરમાત્મા સદ્ગુણના આત્માને સાન્નિ બહો.

મુંબાઈમાં શ્રીઓની કલમ : બગિચી સમાજના આપમે સમાજ્ય વર્ગની શ્રીઓ એક બીજને મળી શકે અને સાથે સાથે સમતબમતનો લાભ ઉઠાવી શકે એ હેતુથી એક કમળ કાદવાનું વકરી થયું છે. એ કલ્પન યોગેસ દાહસ પાસે આવેલા મંત્રી દાહસમા ચલાવવામાં આવે. દર મંડળ અને યુગવાર ૪ થી ૭ વાગ્યા સુધી આ કલણ ગળશે. તા, ૪ થી ફેબ્રુઆરીએ ૫ વાગે શ્રીમતી કુસુમ મહેન કુશીઆને હાથે એ કુશીની મુદ્રો, બગિચી સમાજના સચ્ચો માટે શ્રી આઠ આના છે, બીજ સમાજના માટે શ્રી ૧ આપો છે. કાપલ શ્રી ૨ છે.

શ્રીઓ માટે આરોગ્યનું : શિક્ષક : ઇન્ડિયન સાયન્સ કોલેજની સુવર્ણ જયંતિને ખગે વિદેશીથી વૈજ્ઞાનિકોથી એક પ્રોફી મંડળ દિન્દ આપી હતી એ મંડળમાં દિન્દ આવવામાં એક માત્ર શ્રીવૈજ્ઞાનિક પ્રો. બીનાક્રેડ ક્લીસ સી. બી. ઇ., ડી. એસ. સી, એલ એલ ડી. હતા આખી મંડળમાં એક માત્ર શ્રી પ્રતિનિધિ હોવા છતાં પ્રો. બીનાક્રેડ સોધો વધુ ચપલ, અને આવજ વડી આવતા પ્રતિનિધિઓ વૈજ્ઞાનિક હતા. તેમનું વ્યક્તિત્વ પણ અજબ છે. વા. ૧૭ મી ડીસેમ્બરે મુંબઈમાં બેઠાઈ પીયર પર તેઓ ઉવર્ગી ત્યારે તેમનો સત્કાર કરવા માટે મુંબઈના એ અગ્રણી શ્રી દાહસ દાહર રહ્યાં હતા. તેમણે હાંડનમાં પ્રો. બીનાક્રેડના હાથે શિક્ષણ મેગલની તક મળી હતી. હાંડનમાં તેમની સાથે કામ કરનારી દિન્દી શ્રીઓને મળવા માટે તેઓ હિન્ને પ્રવાસ કરનાર છે. પ્રો. બીનાક્રેડ ક્લીસ હાંડનની રજુલ ઓફ પ્રોફેસીન ફેરિયોનમાં શ્રીકીયોદેહના અધ્યાપક છે. તેમણે એક મુલાકાતમાં તેમની પ્રવૃત્તિઓની સમાલોચના કરતાં જણાવ્યું હતું. "એ વધે મારી સર્વ પ્રવૃત્તિઓનું પ્રયત્ન કરશે તો હમને જણાશે કે, એ બધીનું કેન્દ્ર એ મુખ્ય પ્રસો ધરાવે છે; આંદર રાષ્ટ્રીય સદ્વાર અને આરોગ્ય. આરોગ્યના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરતાં તેમણે રાષ્ટ્રીય આરોગ્યની

અગત્ય પર ભાર મૂકીને જણાવ્યું કે રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય એટલે વ્યક્તિનું આરોગ્ય. એક તંદુરસ્ત વ્યક્તિ એ વધારે સારી યદેરી અને વધારે સારી સાથી છે. ધનુ લોકો પર અપચાની ને અંચર થાય છે તેનું દર્શન લઈને તેમણે જણાવ્યું હતું કે આ વર્ગના સારી ફરિયાદો અગે લોકોને ને સહન કરવું પડે છે તેના પરિણામો ધનુ વાર અત્યંત ભયંકર આવે છે. આરોગ્યની અગત્ય દેશે અને પ્રત્યેક હવે સમજવા લાગી છે, અને આરોગ્યનો આમાર મુદ્દલગ્ય વપર જ છે. અને તંદુરસ્ત મુદ્દલગ્યનો સાચો આધાર ધરમાંની મુદ્દિણી ઉપર છે. તેથી, દેશની શ્રીઓ સારામાં સારું આરોગ્ય લેખતે એ સોધી વધુ અને પ્રથમ અગત્યની વાત છે. આ કારણે શ્રીઓને આરોગ્યને લગતું જ્ઞાન આપવાં માટે દરેક દેશમાં વિશાળ યોજના ધવાની જરૂર છે.

વળી શ્રીઓ તંદુરસ્ત હોય તો બાળકોનું મરણ પ્રમાણ પણ ઓછું થઈ જાય. ૧૯૩૫ ના વર્ષ દરમ્યાન મેક્સિકોના એક વર્ષથી ઓછી વયના ૨૫૦૦૦ બાળકો મરણ પામ્યાં. ૧૯૧૦ માં ને બાળમરણ પ્રમાણ હતું તે ને ૧૯૩૫ માં ચાલુ રહ્યું હોત તો એક વર્ષથી ઓછી વયનાં ૭૬૦૦૦ બાળકો મરણ પામ્યાં હોત પણ આરોગ્ય, તંદુરસ્તી, વધારે સારો યોગ, સુવાવડને લગતા કેમોનો નિકાલ કરવા માટે વધારે સારા જ્ઞાનને પરિણામે ૪૨૦૦૦ બાળકોનાં જીવન પંદર વર્ષમાં બચાવી શકાયા છે.

આ શિક્ષણની સાથે સંબંધ ધરાવતો પ્રશ્ન સંરોધનનો છે. તંદુરસ્તી અને યોગ્યને લગતી બધી જ બાબતમાં સંરોધનને દરેક સરકારે કંતેજન આપવું જોઈએ. કારણ કે એ સંરોધનને પરિણામે લાભ દેશને જ થવાનો છે." હિન્દમાં પણ આરોગ્યને લગતાં કાર્ય થવાની જરૂર પર ભાર મૂકીને તેમણે જણાવ્યું હતું કે, એ કામ હિન્ને લેઓ જણવા-હોય તેઓએ જ કરવું જોઈએ, પાંચ પુરતકો દિન્દીઓને હાથે જ ચલાવો જોઈએ અને તેમાં વિશેષ પણ દિન્દી જીવનનાં જ આપવાં જોઈએ. વળી એ અત્યંત સાધાં છતાં વૈજ્ઞાનિક હોવાં જોઈએ આ બાબતમાં હિન્નેનો રૂપોલ કરવા પ્રયેષ પણ તેમણે ભાર મૂક્યો હતો. તે પછી તેમણે ઇન્ડિયન નેશનલ ફેરેશન ઓફ યુનિવર્સિટી બીમેનના કાર્યનો

રૂપેના આપતાં જણાવ્યું હતું કે ૩૭ દેશો એમાં
લેખાવતા છે અને એમાં સાથે કાંઈ પણ રહ્યું છે.

મીઠા એમ, બી. બી. એસ. ની પરીક્ષામાં
નીચેનાં બહેનો પસાર થયા છે: અનસૂયા કુકરે,
ખુરશેદ ધરાની, લયલા પાટીલ, વિદ્યલક્ષ્મી નરસે-
થકર ત્રિવેદી, કાશી પીતાંબરદાસ કકર, મીરાં
કેરકર. આ બહેનો પૈકી મીસ ખુરશેદ ધરાનીને
બાલકૃષ્ણ સુદામજી પ્રાદ્ય, વાઈસરોય સીલ્વર મેડલ,
મેડીકલ લીમેન ફોર ઇન્ડિયા ફંડની સિધ્ધવત્તિ, લેડી
ફોર સીલ્વર મેડલ તથા બાઈ લીરાબાઈ પેરલનજી
દોરમસજી કામા ગોસ્ટ મેડલ મળ્યા છે.

સ્વૃષ-સંઘડીના ભોગ : (૧) મુંબઈમાં
કંઠન રોડ પર રહેલી કુવલુમબાઈ કુશ્મુલ્લા નામની
૮૦ વર્ષની મુસ્લીમ સ્ત્રી રાખતા સનદીથી દાંડી
મરણ પામી (૨) ધાટોાપરમાં વેલાબાઈ જૈમજી
નામની યુવતી દાંડી મરણ પામી (૩) મુંબ-
ઈમાં કીંગ્સક્રોસ પર રહેલી જમનાબાઈ કાલીદાસ
નામની ૬૯ વર્ષની યુવતી ચંદા બનાવવા પાસ-
લેટના ઉપાદ્રી દીવાની આજ દાખલાં દાંડી મરણ
પામી. (૪) જણાબાઈ મણિલાલ ત્રિવેદી નામની
બાળા સઘડી પર રાખતાં સાડીને આંધ લાગી જતાં
દાંડી મરણ પામી. (૫) મુંબઈમાં જણાબાઈ
વાડીઆ રામ પર રહેલી ચાવંતીબાઈ મગનલાલ
નામની ૪૦ વર્ષની સ્ત્રી ૨૨૫ પર ચંદા કરવા જતાં
દાંડી મરણ પામી.

હિન્દુ મહિલા પરિષદ : અમદાવાદમાં ડીસે-
મ્બર માસની આખરે અખિલ હિન્દુ હિન્દુ મહા-
સભાનું અધિવેશન થય્યું તે પ્રસંગે ઓમતી
પદ્માવતી દેસાઈનાં પ્રમુખપદે હિન્દુ મહિલા સંમે-
લન મળ્યું હતું. એ સંમેલનમાં બેરીસ્ટર સાવરકર
અને બાઈ પરમાનંદે હિન્દુ ભરિ તરફથી ઓમિલનું
રક્ષણ થવું નેહ્યે એવી આગમદતરી વિનંતિ
કરી હતી. પરિષદે મહિલા બ્યાબમયાળાની ફર-
જબાદ સ્થાપના કરવા માટે પ્રાથિક સરકારને
વિનંતિ કરતો, અપદરજીના બનાવો સંબંધી
ગ્રુન્દેશારોને સખત સજા કરવાની માગણી કરતો.
હિન્દુ સમાજમાં જ્યાં સુધી પહેલી સ્ત્રીને પ્રથ-
મકા ન મળે ત્યાં સુધી પુરુષથી બીજી સ્ત્રી સાથે
લગ્ન ન થઈ શકે તેવા કાનૂનની માંગણી કરતો
અને પતિતા સ્ત્રીઓના દાખલા વધતા જતા
હોવાથી તેમને આશ્રમ આપવા માટે રેરક્યુ ફોમ

એવા આશ્રમો સ્થાપવાની હિન્દુ મહાસભાને બલા-
મણ કરતા કારણે પસાર થયા હતા.

પતિનો વિધેય સંબંધ ન થયો : ઉદર
નિર્વાહ માટે પોતાનો પતિ પોતાનાથી ધકીલરને
માટે પણ વિખુટો પડે એ વિરદ સંબંધ ન થઈ
શકવાથી અમદાવાદમાં સરસ્વતી નવીનચંદ્ર નામની
બ્રાહ્મણ યુવતીએ શરીર પર બ્યાસલેટ બાંધી ડીસે-
મ્બરની તા. ૨૮ મીએ આપવાત કર્યો.

હિન્દુ યુવતી ઇસ્લામી બની : પતિની
મારજી વગેરેથી કંટાળીને વડોદરા રાજ્યના માલુસ્મા
પાસેના ગોસાદ ગામના સુયાર વિઠ્ઠલદાસની પત્ની
બાઈ ચાવંતીએ રાજપુરથી ઇસ્લામ સ્વીકારવાની
અમદાવાદના સીદી મેલરટ્રેડ સમક્ષ બહેરાવ કરી છે.

જીવની પર બીજી : ચિદોરવાગી બહીલા
કપેલ શબ્દસ્થ શ્રી, જગમોહનદાસના પુત્ર શ્રી,
ઇજતરાયે તલુકાવાળા શ્રી, પ્રાણજીવનદાસની પુત્રી
સાથે દોઢ વે વર્ષ પહેલાં લગ્ન કર્યું. તેમણે
દમણી શ્રી, મંત્રજી કાશીરીની પુત્રી સુખલા સાથે
બીજી વાર લગ્ન કરતાં કપેલ ફાતિમાં બળજબાઈ
પેલ કર્યો છે.

વીરતાની કદર : ૧૯૩૬ ના જુનની તા.
૧૪ મીએ હેદ્રાબાદનાં મોલીમદાલ સીનેઆમાં આમ
લામવાની કશ્ક દોનારવ બની હતી. તેમાં અપૂર્વ
વીરતા બતાવવા માટે અરારુત્રીસા બેમખને બ્રિટિશ
વીરતાને ચાંદ એવાયત કરવામાં આગ્યો હતો. આ
માન મેળવનાર તેઓ સૌથી પ્રથમ હિન્દી મહિલા
છે. આ ચંદ્રક અર્પણ કરવાનો રિધિ મળ તા.
૨૦ મીએ હેદ્રાબાદમાં ના. વાઈસરોયને હાથે
થયો હતો.

બહેનનાં અવસાનનો આઘાત : શ્રીમતી
સ્વરૂપરણી નહેરાના અવસાનને અંગે અલાહાબાદ
ના આનંદસુભનમાં રાહપતિ અને તેમની બહેનો
પર આઘાતના સંખ્યાબંધ તારો અને સદેશા-
ઓ હિંદુઆમાંથી તેમજ વિદેશમાંથી આવ્યા હતા.
અને તેમની રમણાનયાત્રામાં પણ સંખ્યાબંધ
માણસોએ ભાગ લીધો હતો. શ્રીમતી સ્વરૂપરણીના
અવસાનના સમાચાર સાંભળીને તેમનાં મોટાં બહેન
શ્રીમતી રાજપતિ કોલ એએ આનંદસુભનમાંજ
રહેતા હતાં તેઓ તા. ૧૧ મીની સવારે આનંદ-
સુભનમાંજ અવસાન પામ્યાં હતાં.

કમળાં નહેરૂ સમારક હોસ્પીટલ બાંધવા માટે સંયુક્ત પ્રાંતની સરકારે આનંદચંદન તથા ચંદલા બાંધનાં 'લીટ' પર જમીન આપી છે. ચાલુ માસથી ત્યાં બાંધકામ ચાલુ થનાર છે.

જમીન-હિન્દી લગન : મીસ જી. વીએન્સ્ટ્રીન નામની એક જમીન બાળાએ મી. કે. એસ. મહેતા નામના સીવીલીયન સાથે સીવીલ મેરેજ એક્ટ મુજબ બનારસમાં લગન કર્યું છે. મીસ વીએન્સ્ટ્રીન તા. ૩૦ મી ડિસેમ્બરે જમીનીથી બનારસ આવી હતી. રવાનિક આરંભમાજ તરફથી તેણે હિન્દુ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો હતો અને પછી લગ્ન કર્યા હતાં. તેમણે તબુ નામ શ્રીમતી સુશીલા રામ્યું છે.

લાલાજીનાં પુત્રીનું અવસાન : પંબજ બારાસબાનાં સ્વયં અને સ્વ. લાલા લગ્નપતરાયના પુત્રી શ્રીમતી પાર્વતીદેવીનું ગણ માસની રાશ્યાત્મકાં મુજરાનવાલા ખાતે અવસાન થયું છે.

સાક્ષરતા ધકઠોડ : લાહોરના આગેવાન શ્રી કાચંકર ભેમજ શુભામ કાલીમાને બતાલા ખાતે રાજદ્રોહના આરોપસર છ માસ સજા કેદ રા. ૧૦૦ ફંડની સજા થઈ હતી, તેની સાથે અપીલ થતાં સજા ધકઠોડને બે માસની કરવામાં આવી હતી અને ફંડની રકમ ધકઠોડને રા. ૫૦ ની કરવામાં આવી હતી.

સુસ્લીમ બાળાઓ માટે કોલેજ : જાંજાલ સરકારના કેળવણી ખાતાના પ્રધાનમંડળે કલકત્તામાં મુસ્લીમ બાળાઓ માટે જ એક કોલેજ સ્થાપવાનો નિર્ણય કર્યો છે. એ કારણે આજનાં વર્ષના અંતગતવર્ષમાં રૂ. ૮૦૦૦૦૦ ની રકમ ફાળવવામાં આવશે.

પતિનાં અવસાન પછી જીવનનિર્વાહનું સાધન સોધવામાં નિમ્મળતા મળવાને કારણે કોષ્ટ-એવરની રૂપ વર્ષની મતુર સી આમુ યાજ્ઞ મીડે પહેલાં પોતાની નવ વર્ષની પુત્રીને કુંવરાલીને મારી નાખી પાછળથી પોતે પણ આપઘાત કર્યો હતો.

રાણી ગ્વીલાલોને ઊંટો : આસામ મહિલા સમિતિની શ્રીદત્તીમાં મોટી સંખ્યામાં રાજકીય કારણોસર લાંબી કેદ ભોગવી રહેલી ત્રણ ભવિની કન્યા રાણી ગ્વીલાલોને છૂટકારો કરવાની આજ્ઞામના મળ્યાં અને વિનંતિ મેતો કાલ પસાર થયો હતો.

અહીં બહેનોની વીરતા : બર્માના એક ગામમાં દલિયારબધ ધાડપાડુઓએ એક રૂઢ બર્માની કુંવરી પર ધાડ પાડી અને તેની પાસે પસા માંગ્યા. એ વૃદ્ધનો મદદે ગયેલા તેના પુત્રને સખત ધલ કરવામાં આવ્યો, એટલે પછીથી આ વૃદ્ધની ચાર પુત્રીઓ લાકડીઓવારી રૂપા ધાડપાડુઓ પર તૂટી પડી અને પરિણામે ધાડપાડુઓને લાગી જવું પડ્યું.

મકીલ્ : (૧) ચેરીના રાક પરથી પકડાયેલી એક દરિયન સીને સખત માર મારવા માટે નવાનના ન્યાયાધીશ એક સબ ઇન્સ્પેક્ટર અને ત્રણ સિપાઇને સજા કરી છે. સબ ઇન્સ્પેક્ટરને સજા વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૨૦૦૦ ફંડ અને ફંડ ન ભરે તો છ માસ વધુ જેલની અને સિપાઇઓને પાંચ વર્ષ સજા કેદની સજા કરી છે. (૨) દલિયુ સાલસેટ તાલુકાના દલીસરની ગામ પંચાયતના સભ્ય તરીકે શ્રીમતી રમાબાઈ મદદારશાં ચોટનીસની નિમણૂક થઈ છે. (૩) ઇસરામાં શ્રી. મદાલદેમી કન્યાવિદ્યાલય બેંગાળા કોલેજરને હાથે પ્રુ.દુ. મૂક્યું. એ પ્રસંગે મુક્તિ માટે રૂ. ૧૩૦૦૦ ની સખાવત કરનાર શ્રી. નિમલલાલ દેસાઇના પત્ની સ્વ. શ્રી. મદાલદેમીનું - ચિત્ર પ્રુ.દુ. મૂકવામાં આવ્યું હતું. (૪) થવલની દુનુખાન વ્યાયામશાળાના આયોજે જલમામમાં લસરી લાગીમને વર્ષ રખાયો હતો તેમાં સીઓ માટે ૧૦ દિવસનો નિયામ બાલોનો વર્ષ પ્રુ.દુ. મૂકાયો હતો તેમાં ૩૨ સીઓ અને બાળાઓએ જાન લીધો હતો. મીસીસ કાલદાસર અને મીસ સિરકેને ઘવાયો મર્યા દર્શાવે. (૫) બનિની સમાજ સેવા મંદિરનો વાર્ષિક રાસલ નઈ તા. ૨૦ મીએ મુખ્ય સરકારના મતુર ખાવાના શાલમિન્ટરી મંત્રી શ્રી. મુજરાનીલાલ નવાના પ્રમુખપદે રજવાયો.

વિદેશ

શ્રી તવલકયાકારનું અવસાન : 'રીડ' એવાં તવલકયાકારનું તવલકયાકાર તરીકે જાણીતી થયેલી લેખિકા મીસીસ ડેસમન્ડ દહેજનું તા. ૨ જાન્યુઆરીએ અવસાન થયું છે. લલતન વાણીસ વર્ષ પહેલાંથી મીસીસ ડેસમન્ડે નામાકિલ લેખિકા તરીકે કીર્તિ મેળવી લીધી હતી. કાલ્પનિક અને

અદ્ભુત રસાત્મક નવલકથાઓથી શરૂ કરીને 'રીટા'એ પાત્રાનેખન તરફ વધારે શક્તિ વાપરવા માડી હતી અને તેમાં અપૂર્ણ સફળતા મેળવી હતી. 'વેર ધી રેડ' તેમની સર્વોત્તમ કૃતિ લેખાય છે. બે વર્ષમાં એની દસ જેટલી આવૃત્તિ થવા પામી હતી. ઇન્દ્રાનેલમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. ચાર વર્ષની વયે માતાપિતા સહિત તે ઓસ્ટ્રેલિયા ગઈ હતી. અને ત્યાં જ તેણે થર્ણ અર્થે શિક્ષણ મેળવ્યું હતું. યુરોપ અને આયર્લેન્ડ ઉપરાંત સ્કોટલેન્ડ વગેરે પ્રદેશોનો પ્રવાસ કરીને તેણે પુસ્તક માટે સામગ્રી એકી કરી હતી. તેમની ખીલ કવિઓના 'એ લુખ ઇન ઇટ'; વીન્ડેસ, ધી સીન ઓફ નેરથર, રેન્ડીસ, એ મેન ઓફ નો ઇમ્પોર્ટન્સ, અને સીક્સ ખોસ્ટેસીસનો ઉલ્લેખ આવરવક છે.

લગભગ માટે પ્રિન્ટરનો નવો કાનૂન : ગયા ખાસથી પ્રિન્ટરના જે નવા કાયદાએ અમલમાં આવ્યા છે તેમાં મી. એ. પી. હર્બર્ટનો મેટ્રીશીયલ કોર્ટ એક્ટ-લખને લગતો કાયદો પણ છે. એ કાયદા પ્રમાણે પતિ અને પત્ની બન્ને માટે છૂટા છૂટાના કારણોનો વિસ્તાર કરવામાં આવ્યો છે. એમાં

વગર કારણે ત્રણ વર્ષ સુધીનો ત્યાગ કરવામાં આવ્યો હોય તો છૂટાછેડા મળી શકે; લગ્ન પછી ફરતા પલ્લાવાઈ હોય અથવા તો માનસિક અસ્થિત્યતા આવી ગઈ હોય અને એણેમાં એણે પાંચ વર્ષ માટે તેને અંગે સારવાર કરાવ્યા છતાં તેમાં સુધારો ન થયો હોય તો છૂટાછેડા મળી શકે એવી કલમોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કાયદા પ્રમાણે છૂટાછેડા માટેની અરજ લગત પણી ચોક્કસ અપવાદરૂપ રાતો સિવાય, ત્રણ વર્ષ પર્ષત છૂટાછેડા માટે ૨૨૭ થઈ શકે નહિ.

સ્ટીઓના લક્કરી દેખાવો : લડોના હાથ-માથો આજીવી મેળવનારા આફ્રેનિયાએ આજ-દીના પચ્ચીસ વર્ષ પૂરા કર્યા, અને અંગે રીપ્પ મહોલ્લવ ડગવાયો અને લક્કરી દેખાવો કરવામાં આયા. એ પ્રસંગે રાલ ડોગના બહેનની સરદારી હેડલ આફ્રેનિયાનો ત્રસણી કુમારિકાએએ લક્કરી દેખાવો કર્યા હતા. આઠ માસ પહેલાં તે આ સીએ પડછાની પાછળ સંતાઈ રહેલી હતી ગયા એપ્રિલમાં રાલ એએ પાછાની પ્રધાનો પ્રવિબધ કરતા હવે તેઓ આવા દેખાવો કરી શકે છે.

ધંટાકર્ણું મંત્ર તંત્ર જંત્રનું મહાન પ્રભાવિક યંત્ર

જેના પ્રભાવથી સપતિ, સત્તા, અને સંતતિના લાભ સુલભ થાય, જેનું પુગન કરવાથી વિષ નાશ થાય અને આરોગ્ય વધે, એકારી દુર થાય, ધારેલા કાર્યની સિદ્ધિ આવે. એવા 'ચિંતામણી કંપરજી' સમાન આ મહાન યંત્ર 'ધંટાકર્ણું દેવનું' ત્રિરંગી ચિત્ર ભામંડલમાં સન્નિધિ રહેતા અગ્નિઆર જાતના જુદા જુદા યંત્રો સાથે પ્રમટ કયું છે જે યંત્રો અનેક કાર્યો ઉપર કામ કરે છે જે આ કલીયુગમાં કંપરજી સમાન ફલ આપે છે.

આ મહાન યંત્ર પ્રાચીન તાલ પંચોત્રાથી શોધી મુગ સ્વરૂપે મોટા ખર્ચે પ્રમટ કરેલ છે. જેની કીમત રા. ૧) પોરટ ખર્ચે અલગ.

બી. કુંભણ કંપની,

અયોધ્ય બિહાર—પેલે હાઉસ મુંબાઈ નં. ૨

પદમાં જોગો મળેણે સ્રી સમુદાય, નગરોમાં વસનારો છે. આરે સાચુ દિન્દ તે ગામડાઓમાં વસી રહુ છે, થોડાક અપવાદો બાદ કરતાં, ગામડાંઓ પ્રાયે દષ્ટિ કરનારે, કે ગામડાંઓમાં વસતી નિર્દોષ બોળા સ્ત્રીઓને તેઓના સામાજિક કે જાતીય પ્રશ્નોને ઉઠેલ સૂચવનારો સ્ત્રીવર્ગ જન્મથી નથી બને તેથી સ્ત્રીઓમાં જ, ગામડાંની અને શહેરની-એકો મોટા ભેદ પડી ગયો છે. આ વસ્તુસ્થિતિને જો સાચી રીતે નિવારણી હોય તો ગ્રામીણશ્રીઓ પ્રવૃત્તિને અપનાવી લેવાના કરાશે કયે જ ચાલવાનું નથી. એને માટે તો, પશ્ચિમની યાજ્ઞીયને મોઢ છોડી દહને, સાફુ જીવન સ્વીકારે લેવામાં, તેમજ જે વર્ગનું સાચુ પ્રતિનિધિત્વ ધરાવવાની જરૂર છે તે વર્ગમાં જોડીને, તેમના સુખદુઃખના બાની થવામાં રહેલુ છે. અપારનો પરિસ્થિતિઓ તો આખલ ભારતીય મહિલા પરિવર્તનું બધારણુ, હોકરાસનપુત્ર કહેવાય છે છતાં, તે સાચું શ્રેષ્ઠ પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતું નથી એમ અમારે સંભેદ કહેવું પડે છે. પરિચયને સાચી રીતે દિન્દી સ્ત્રી વર્ગની પ્રતિનિધિત્વવાળી સરથા બનાવવી હોય તો, મહિલા પરિવર્દે એવા કાર્યક્ષેત્રને વિસ્તાર કરશે જોઇશે અને દિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાની જેમ, એને ગામડાંઓમાં લઈ જવી જોઈશે. ગામડાંઓની સ્ત્રીઓના વિરાટ સમુદાયના યાજ્ઞ વિના અખિલ ભારતીય મહિલાપરિવર્દ માત્ર સિદ્ધિત શહેરી મહિલાઓનો જલસો જ બની રહેશે.

શ્રીમતી રાજકુમારી અમૃતકુંવરે જે દિગ્ગ પસારની વાજબી સલાહ પરિવર્દને આપી છે. દિન્દી સ્ત્રીજનતાના વિશાળ સમૂદાયે નામે જો પરિવર્દે બોલવું જ હોય તો તેઓના જીવન વિષે અલગ અલગ મહિલા ધરાવતી જોઈએ. એને માટે જે વર્ગમાં રહેને જ કાર્ય કરવું જોઈએ અને જેમ કરાં જઈ જ સમસ્ત દિન્દી સ્ત્રીજનતાને નામે જોલવાને અધિકાર મહિલા પરિવર્દને પ્રાપ્ત દરે.

એક બીજે પ્રથમ પણ ભારતીય મહિલા પરિવર્દે જલસી ઉઠેશી લેવા જેવા છે અને તે રાજકીય પ્રશ્નોને એની ચર્ચાઓથી, મુક્ત રાજકીય જોડ બધારણુ સુધારવાના છે, અત્યાર સુધી પરિવર્દે માત્ર પોતાનાં કાર્યક્ષેત્રને વિદ્યારૂ અને સામાજિક પ્રશ્નોની ચર્ચા પૂરું જ મર્યાદિત રાખ્યું

છે. સમય આજે સ્ત્રીઓના રાજકીય અધિકારો વિષે માંજાહીએ કરવાની હદ સુધી પરિવર્દ જઈ રહી છે. છતાં પરિવર્દમાં આજની પ્રવૃત્તિ પ્રાણ સમા રાજકીય પ્રશ્નોની ચર્ચાનું સ્વાતંત્ર્ય નથી. પરિવર્દનું જે બંધારણ હવે સુધાર્યું જ જરૂર છે. અત્યાર સુધીની પરિવર્દની કાર્યવાહી જોતાં, દરેક બાબતમાં પ્રગતિમાન વિચારો ધરાવતી આ પરિવર્દે, આ એક જ બાબતમાં પીછે હઠવાની માનસ ધારણુ કર્યું છે, પરિવર્દની સ્થાપનાના શરૂઆતના વર્ષો દરમ્યાન, એને રાજકીયોને સહકાર જરૂરી લાગવાને કારણે એણે બંદે રાજકીય પ્રશ્નો ચર્ચાના બદિખાર કર્યો હોય પણ હવે એ ચી શકે એમ નથી. છેલ્લે દિગ્ગી સ્ત્રીઓ પરાધીન રહી છે, પુરુ દિન્દ આજે એના સાત પ્રાતોમાં મહાસભાવાદી પ્રધાનમંડલોને સજવહીવટ ચાલતો હોવા છતાં, પરાધીન દેશ છે, સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યના દિમાયતીએ વારંવાર કહે છે કે, “ સ્ત્રી ગુલામ દરો તો પુરુષ છું સ્વતંત્ર થઈ શકશે ? ” આપણે એથી પણ આગળ વધીને હવે કહેવું જોઈશે કે, “ દિન્દ ગુલામ દરો તો દિન્દી પુરુષ કે સ્ત્રી સ્વતંત્ર થઈ શકશે ? ” આ પ્રશ્નો જવાબ મહિલા પરિવર્દે પણ આપવાના છે, અને એ પ્રશ્નો જવાબ એજ હોઈ શકે કે, દિન્દી પ્રજાની રાષ્ટ્રીય સ્વતંત્રતાની માવનાને દિન્દી મહિલાઓએ આ પરિવર્દ દ્વારા અપનાવી લેવી જોઈએ.

સ્પષ્ટ રીતે જોઈએ તો, આ મહિલા પરિવર્દના ‘ બદિખાર ’ છતાં દિન્દી મહિલાઓના વિશાળ સમુદાયે રાજકીય પ્રશ્ન પ્રાયેનું પોતાનું મંતવ્ય સ્પષ્ટ કરી દીધેલું છે. દિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાની દિન્દીઓ પૂર્ણ પ્રજાઓમાં, સત્યાગ્રહ અને સવિનય મનુભંગની ચળવળોમાં દિન્દી મહિલાઓએ જે પ્રમાણમાં ભાગ લીધો છે તે જોતાં, દિન્દી સ્ત્રી સમુદાયનો રાજકીય પ્રશ્ન પરિવર્દની ભાવના શી છે તે વિષે કાંઈ શંકા છે જ નહિ. દિન્દીના વિશાળ જનસમુદાયની રાષ્ટ્રીય સ્વતંત્રતાની માગણીમાં, દિન્દીના મહિલા વર્ગનો સપૂર્ણ સહાનુભૂતિ મહાસભાના સભ્યોની નામાવધીઓમાં નોંધાયેલી સંખ્યાબંધ મહિલાઓ પૂરી પાડી રહી છે. એટલે, શાંતિ ગણીમાડી, અમલદાર વર્ગનો અને ઉપલા ધરની મહિલાઓની ‘ ઇચ્છા ’ ને વરા

વર્તીને પરિપટે, રાજકીય પ્રશ્નની ચર્ચાનો અદિભાર હવે વધારે વખત નિભાવી લેવામાં કાંઈ જ અશ્વિત્ય રહેતું નથી. એ કારણે પરિપટે રાજકીય પ્રશ્નની ચર્ચા માટે છટ આપવાની મંગણી કરતો બંધારણીય મુદ્દાનો ઉઠાવી દીધો એ ખેદજનક વસ્તુ છે.

ભારતીય મદિલા પરિવહના ગયા અમદાવાદનાં અગ્રીયારમાં અધિવેશનાં પ્રમુખસ્થાનેથી શ્રીમતી માર્ગરેટ કઝીન્સે રાષ્ટ્રીય સ્વતંત્રતાની દિન્દી પ્રશ્નની મંગણીમાં, મદિલા પરિવહનો સંપૂર્ણ, સાથ અને સહકાર આપવાની ઘોષણા કરી હતી. તે પછી, શ્રીમતી રાજકુમારી અમૃતકુંવરે ખજ, પરિવહને એ દિશામાં સ્પષ્ટ દોરણી આપનાં પ્રણિત રીતે જણાવ્યું છે કે, “સ્વતંત્રતાની લડત એ દિન્દીને આજનો કૂટ પ્રશ્ન છે. અને એમ માય એ તરફ કુદરતી છે. કારણ કે પરદેશી સત્તાની જલ્દીમાંથી મુક્ત થયા વિના દિન્દી પોતાનું સ્વતંત્ર રીતે ખતાવી શકે ?”

રાજકીય અને આર્થિક મુદ્દાઓમાંથી આપણે સામાજિક અને કેળવણીવિષયક મુદ્દાઓને છૂટા નેદિ પાડી છડીએ. દિન્દી એ જનતાની સાચી સાવના એ મદિલા પરિપટે અંકત કરતી જ હોય તો તેણે રાજકીય ક્ષેત્રને પોતાનાં માર્ગદર્શકમાં સમાવડું જ લેઈશે. નામપુરમાં આ પ્રશ્નની ચર્ચા દરમ્યાન તે બંધનું હમ વાતાવરણ બાધ્યું હતું તે અને એ કારણ પર પટેલા મતાનું પ્રમાણ ભેગાં એકાદ બે વર્ષોમાં, આ પ્રશ્નનો ચોગ્ગ રીતે ઉકેલ થઈ જશે એમ માનવાને જરૂર શંકા નથી.

આ અને બીજાં ઓછાંવને સ્પર્ધતા અનેક મદલતના મુદ્દાઓ પર શ્રીમતી અમૃતકુંવરે ચોગ્ગોળ વાતો કરતા સ્પષ્ટ વિચારસરણી રજૂ કરી છે. એ વિચારસરણી મોટી કે વહેલી પરિપટે અજમાવવી જ પડશે.

ખાદી અને સ્વદેશી સંબંધમાં સાચું કાંઈ રચનાની શ્રીમતી રાજકુમારી અમૃતકુંવરની સલાહ અજમાવી લેવા જેવી છે. તેમ અદિજાનાં ધેવ વિશે તેમણે વ્યવસ્થાકરેલી શ્રદ્ધા સંબંધમાં સંકા રક્ષવાનું કારણે કારણ નથી. એવના આખાય આપણમાંથી સાદાઈનો પ્રેરક બની નીકળ્યા કરે છે. અનેક રીતે પ્રેરક આપતું એમનું અવરન

વારંવાર વાંચી વિચારવા જેવું છે એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી.

સ્વાતંત્ર્યપ્રથમ શ્રીમતી લેડી ધાવંતોબાઈ ચીટ-નવીસે એમનું આપણુ દિન્દીમાં કરોને સારી પહેલ કરી છે. રાષ્ટ્રનામાં વરીકે દિન્દી સરમા સ્વીકારવા લાગેલી દિન્દીને અપનાવી લેવાનું તેમનું પગલું અનુકરણીય છે. તેમણે તેમના કુદા આખ્યાનમાં, ૧૯૨૦ નું નામપુરનું દિન્દી રાષ્ટ્રીય મદાસત્રાનું અધિવેશન, અસહકારની નવીન રાષ્ટ્ર-નીતિને અને મદલતનું બની ગયું તેમ મદિલા પરિવહનું અધિવેશન પણ અને એમ અભિલાષા તેમણે અંકત કરી છે. એ અભિલાષા સિદ્ધ થવાના મંદાણુ નામપુરથી થઈ ચૂક્યાં છે એમ આપણે નિઃસંકાપ કહી છડીએ.

પરિવહમાં પસાર થએલા કારોનાં હંમેશા મુજબના જ હોઈ એ કારો આ અંકમાં આખ્યા નથી. જુદા જુદાં બંદોનોએ અમારી વિનંતીથી હંમેશા પરિવહને હમતા લેખોમાં એનો કથિત રીતે ઉલ્લેખ થઈ ગય છે. નામપુરનું અધિવેશન આમ અનેક રીતે નવીન દિશાનું પ્રેરક બન્યું છે અ પ્રેરણા પરિવહને વિશેષ ઉપારીત બનાવે એવી આપણે અભિલાષા રજાવીયું.

આ અંક પ્રકટ થયા પછી, ઘોડા જ દિવસોમાં ખારડોલી નજીક આવેલા હરિપુરા મદાસત્રાનાં હરિપુરામાં સ્થાપવા વિકલનગર ખાતે દિન્દી રાષ્ટ્રીય મદાસત્રાનું ૫૧ મું અધિવેશન બસશે. દિન્દીની વિષદ જનતાની સાથે વિધાયો એ સંસ્થાનું અધિવેશન સર્વ રીતે સફળ થાય એવી તેવાઈએ સ્વચ્ચત સન્નિધિએ કરી છે અને એમાં મુજરાવનો બંદોનોનો પત્ર લાગ્ય દિરેશી દલો એ બીનાથી અમને સંતોષ ઉપજે છે. હરિપુરામાં આ અધિવેશન મને છે એટલે, ખારડોલીની બંદોનોએ સ્વતંત્રતાના સંદર્ભમાં આપેલા દિરેશાનું સમાણ પત્ર થઈ આર છે. ખારડોલી સમાચાર દરમ્યાન અને સંવિત્ત કાનૂનનવી હડત દરમ્યાન, ખારડોલીની પ્રભએ અપેરો નોન વિશ્વ છે. પત્ર એ નોનને વધારે લાગ્ય અને વધારે વિશ્વ બતાવવાની તો ખારડોલીની મદિલાઓ છે, નમ કહ્યા વિના ચાલતું

નથી દરિયુરાની પા મી મહાસભાએ અપૂર્વ ભોમ
આપનારી વીરાગતાઓની ભૂમિમા બરીને, તેમના
ભોમની કદર કરવામા આવે છે એમ કહેવું એકમે

દરિયુરા મહાસભાના સુકાની તરીકે, શ્રી
સુભાષચન્દ્ર બોઝની પદ્મદશી સર્વાનુમતે થઈ છે એ
મુદ્દા યવા જેવી વાત છે રાષ્ટ્રપતિ જવાહરલાલની
જેમ, પોતાના આયુષ્યનો મોટો ભાગ કાશ્મીરમાં
જ વીતાવનારા શ્રી સુભાષચન્દ્ર બેઝને આ પદે
જુડીને દેશે એક યોગ્ય વીરની કદર કરી છે તે સાથે
દેશની યુવાન જનતાને વિરોધ કાપી માટે કઠિણ
ચલાવી દાઢલ પાડી કરી છે તેમની અભિલાષી હેઠળ
દેશમા નવુ ચેતન પ્રસરે અને દિન્દ સ્વતંત્રતાની
સિદ્ધિની દિશામા આગળ પગના બરે એવી આશા
સૌ કોઈ રાખે છે

આ મહિને અનેક અવસાનની નોંધ લેવાને
પ્રસંગ દેવે ઉપસ્થિત કર્યો

સ્વ માતા તે એ બીના સાથે જ
સ્વરૂપરાણી શોક વપાવે છે સદિત્ય
અને રાજકારણની દિશામા

યથેણ એ અવસાનોથી સમસ્ત દેશને ખો ગઈ
છે એમ કહ્યા વિના ચાહે એમ નથી.

આ નોંધમા સૌથી પ્રથમ ઉલ્લેખ કરવા પડે છે
માતા સ્વરૂપરાણીને. સ્વ પડિત ભોતીલાલ નહેરુ
અને રાષ્ટ્રપતિ પડિત જવાહરલાલ નહેરુ જેવા દેશભક્ત
પતિ-પુત્રને પ્રાપ્ત કરવાનું અઢોભાગ્ય ભેગવનારા
શ્રીમતી સ્વરૂપરાણી પતિના કાર્યમા સ્વચ્છ સઘન્યા
શિલ્પી બનનારી પુત્રવધુ કમળા અને દેશને કાળે
ભોમ આપવામા પાંચ વાળી ન ભેનારી પુત્રીએ
શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પડિત અને શ્રીમતી કુબ્જા
હરીશ્ચંદ્રને પણ પ્રાપ્ત કરી રામી હલી એ બીના
એમને માટે ઓછા ધોરણની વાત ન હતી એટલું
પૂરત ન હોય તેમ તેમણે પોતે પણ સ્વતંત્રતાના
સંગ્રામમા પોતાની જીવ અને લયકાંતી લગીયતે
યોગ્ય દિરસો લઈ માથા પર લાડીએ
પ્રદાર કીધ્યો હતો એ બીના તેમના
અપૂર્વ ધોરણ અર્પી રહે છે એમના અવસાનથી
દેશ સમસ્તને ખોટા નય એ સ્વાભાવિક છે રાષ્ટ્ર
પતિ જવાહરલાલના એક માત્ર માતા હોવાને કારણે
જ જેમનું જીવન ધન્ય બની ગયું હોય તે માતા

સ્વરૂપરાણીએ તેા અપૂર્વ લેખાય એવી રિધતિ
ભોમની છે એમના વિરલ વ્યક્તિત્વનો પરિચય
આજ અકામાના એક લેખમાથી મળી રહે છે
એટલે એમના ધોરણની અવસાનથી રાષ્ટ્રપતિને
અને સમસ્ત દેશને ગમેથી વિરલ ખોટા
સ્મરણ કરી એમને ચિરશાંતિ મળે એવી
પ્રાર્થના કરવાની રહે છે. એમના અવસાનના
આધારથી તેમના મોટાબહેન શ્રીમતી રજાલક્ષ્મી
૭૩ વયની વયે બીજે જ દિવસે આનંદલાવનમા
અવસાન પામ્યા આવા કુખદ પ્રસંગોનું રાષ્ટ્રપતિ
અને તેમના કુટુંબ પર એકી સાથે આડી પડ્યા
છે તે બદલ સમસ્ત દેશની રાષ્ટ્રપતિ પ્રત્યે સદા-
નુશ્ચિન છે તેમા અમે અમારો સુર પણ પૂરીએ છીએ.

બગાળના જ નહિ પણ સમસ્ત ભારતવર્ષના
નવલ સાહિત્યમા માન

નારીચરિત્રનો મહત્ત્વ સ્થાન પ્રાપ્ત કરી
અપૂર્વ નિરૂપક ચૂંટા મરાઠુર નવલકથા
કાર શ્રી ચરદાસ ચઢો

પાંચાળના અવસાનથી, દિનના નારી સમુદાયને,
શ્રી પાંચેનું સમસારપૂર્વક સાચુ આદેશન
કરનારો સાહિત્યકાર ગુમાવ્યા છે બગાળી સાહિ
ત્યને એમના અવસાનથી પડેલી ખોટા કથે દિવસે
પૂરાયે તે તો કોણ નાણે, પણ દિનકુરતાન ભરના
સાહિત્યમા પણ નારી ચરિત્રનું આવું આદેશન
કરનારો બીજો પ્રતિભાસ યત્ન લેખક ક્યારે પાકશે
એ તો એક પ્રશ્ન જ રહે છે એમની અનેક
નવલકથાઓ ગુજરાતીમા ઉત્તરો છે, એમની અનેક
નવલકથાઓ ચલચિત્ર પર આદર પામી છે અને
એથી, ગુજરાતના સાહિત્ય રસિકવર્ગમા જ નહિ
પણ સામાન્ય વર્ગમા પણ યાદ બાણનું સ્થાન
ધોરણનું થઈ ગયું છે આથી એમના અવસા
નનો શોક સારૂ ય ગુજરાત કરે એમા આશ્ચર્ય
નથી એમના નારીચરિત્રના નિરૂપણ
સળધમા ચરદાસાહિત્યના ઉડા અધ્યાસી
શ્રી મુશીરે 'કુલકાળ' મા અનુજિ આપતા
રોગ જ લખ્યું છે કે 'શ્રી ચરદાસાજીની
નવલકથાઓમા કોઈ પાર વચરના પાતચિત્રણ છે
પણ એ બધામા નારીચરિત્રની એમની નિરૂપણ
રીઠી તો ખરેખર જ મૌલિક અને અદ્ભુત છે
એમનો લેખિનોના સ્પર્શ કાળ જેવા નારીચરિત્રો

પણ એવા ઝળઝળાઈ છે કે રાજના જીવનમાં
આવા ચિત્રો પત્રો પત્રો નિહાળવા છતાં એની
ધુરી રહી અંતેની વિશેષતા આપણે નથી નિહાળી
સક્યા એ વિશે આપણને આપણા પોતાને વિશે
એક તથા હું ખ યવા વિના ન રહે ” શ્રી. સુશીરે
એ નારી ચરિત્રો ઉપર ખાસો નિબંધ લખાવ્યો એમ
હજી છે અને તમને એ સૂચનાનો અમલ કરવા
વિનંતિ કરીએ છીએ નારી ચરિત્રના આવા સમર્થ
આરોપકને અમે અમારી અજલિ આપીએ છીએ.

આ લખનારને પત્રકારિત્વના ક્ષેત્રમાં સ્થાન
આપવાનાર શ્રી ચન્દ્ર-

સ્વ શ્રી ચન્દ્રશેખરે સકર પડયાના અવસાન
પંડયા

શ્રી ગુજરાતે એક સચિ
ગુજરાતક, સાહિત્યકાર

ગુમાઓ છે ૧૯૨૭ માં કવિ શ્રી ન્દાનાલાલને
સુવર્ણ મહોત્સવ મુબમમાં જળવાયો તે પહેલાં
આ લખનારને એમનો પ્રથમ પરિચય થયો હતો
અને એ પરિચય હજી ૬૪૬ થઈ સ્વર્ણ પામે તે
પહેલાં ‘ ગુજરાતી ’ના ત્રીમહામા આ લખ
નારને સ્થાન મળે એવું યાદ દિશાસુચન એમણે
કરી રીધું હતું એટલે શ્રી ચન્દ્રશેખરશાહના
અવસાનથી સ્વાભાવિક રીતે પછો શોક
થાય છે. શ્રી ચન્દ્રશેખરશાહની હોમરૂલ લીધી
અને તે પહેલાની પ્રતિભા નજરોનજર
એનાની વડે આ લખનારને મળી નથી છતાં એને
વિશે જે કાંઈ વાચ્યું સાતજ્યુ છે અને એમના
પ્રત્યક્ષ પરિચયમાં આવ્યા પછી તેમજ કેટલીકવાર
એમની સાથે કામ કરવાના પ્રસંગો મળ્યાથી,
જે કાંઈ અનુભવી સાચુ છે તે ઉપાથી, પાછલા
વર્ષોમાં ઇમની બીમારીને કારણે તેમને પચાસીરૂલ
રહેવા જેવી રિયલિ પ્રાપ્ત ન થઈ હોત તો શ્રી
ચન્દ્રશેખર આજે કોઈ જુદા જ સ્વરૂપમાં હોત
એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી મુનાબના ગુજરાતી
દિનું આ મહત્ત્વના યજ્ઞમાનના સચાલનમાં એમને
ફોનો પછો સારો હતો એટલે મહત્ત્વ એમને અજલિ
આપી પોતાની રૂઝમતના બવાબી છે એમના

અવસાનથી ગુજરાતે અને ગુજરાતી સાહિત્યે એક
સાચો સરકારી સેવાભાવી સંજ્ઞા અને ગુણગ્રાહક
ગુમાઓ છે પ્રમુ એમના આત્માને ચિરંતન
શાન્તિ આપો.

કરાચીમાં નાગાલના વહેવારો દરમ્યાન ગુજરાતી
સાહિત્ય પરિષદનું તેરમું
મહાગુજરાત મહોત્સવ સમેલન મળ્યું હતું.
પરિષદ એ સમેલનના સ્થાનિક
સચાલકોએ કોણ બંધે

શા કારણે પણ, એની સ્થાનિક કારણભારીમાં
કરાચીમાં વસતી ગુજરાતી બહેનોની અવગણના
કરી અને એ અવગણનામાંથી કચચીમાં વસતી
સરકારી ગુજરાતી બહેનોને મહાગુજરાત મહોત્સવ
પરિષદ બરીને, સાહિત્ય સમેલનના સચલકોએ
ગુજરાતી બહેનોને કાર્યવાહીમાંથી બાદલ રાખ્યા
હતા, મહાગુજરાતમાં વસતી ગુજરાતી બહેનો સરકારી
સ્ત્રી વચ્ચે નથી એ બતાવવાનો નિર્ણય કરી એ
નિર્ણય અનુસાર તો કોમી ડીસેબર શ્રીમતી લીલાવતી
મુનશીના પ્રમુખપદે, એ અધિવેશન બરાબ મધુ.
એને લગતો વિસ્તૃત અહેવાલ આમળ આપો છે.
ધર્મીયાર અનિદ્રમાંથી ઇષ પરિણામ આવી બધ
છે એમ આ બાબતમાં બનું છે. પરિષદ
સમેલનના સચાલકોએ અને તે કારણે
મહાગુજરાતની મહિલાઓની અવગણના કરી હશે
પણ તેમની અવગણનાએ, મહાગુજરાતની મહિ
લાઓને સમર્થિત થવા અને તેમનું જુદું અધિ-
વેશન બરાબ સુધી પ્રવૃત્ત કરી, એ શામે જ યુક્ત
પરિણામ આપ્યું છે. એ પરિવર્તના સ્વાત્વ યમુજ
શ્રીમતી સમજાવેને મહાગુજરાતની પાનામાં
ઓઝોએ આપેલા ફાગની યોગ નોખ લીધી છે
અને શ્રીમતી લીલાવતીબહેને એમને યોગ્ય માર્ગ
સૂચન કર્યું છે. આ પ્રસંગે મહાગુજરાતની
બહેનો શોભ રીતે ચાતુ રાખશે એવી અમે અપા
શાપીએ છીએ.

સ્ત્રી પુરુષ દરેકને ઉપયોગી

તમે વૃદ્ધ હો તો વૃદ્ધાવસ્થામાં જીવાની પાછી જરૂર
મેળવી શકો છો.

તમે જીવાન હો તો જીવાની હમેશ માટે કેવી રીતે ભળવી
રાખવી એ તમારે જરૂર જાણવું જોઈએ.

જી દગીભર જીવાની ભળવી રાખવી હોય અને વૃદ્ધાવસ્થાજ
ન આવે એના ઉપાય જાણવા હોય તો

—આજેજ વાંચો—

ચુનીલાલ મગનલાલ દેસાઈ બી. એ. કૃત.

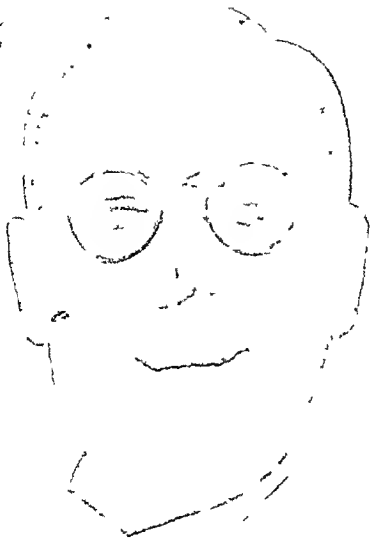
જીવાનીની ચાવી.

મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

અયોગ્ય વિચારો-કુટેવોથી જીવાવસ્થામાં જ તમે વૃદ્ધ જેવા
થઈ ગયા હો તો પણ તમો આ પુસ્તક વાંચી જરૂર પાછી
જીવાની મેળવી શકશો.

નીચેના ઠેકાણેથી મળી શકશે—

ધી હુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

રાજકપતિ શ્રી મુલાનન્દ મોઝ

પ્રતિનિધિ
અને આદિતોપદેશ

‘નવચેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ ના અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક

“ નવચેતન ” ના જરૂર

ગ્રાહક યાચો.

વાર્ષિક રૂ. ૬૦૦

હિંદ જાહેર રૂ. ૮૦૦

છુટક રૂ. ૧૦૦

સબો “ નવચેતન ” છાપ્રીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

“ ગુણ સુન્દરી ” બાલ વિભાગ

તત્ત્વી : સોમભાઈ પટેલ,
C/o પી. ન્યુ ઇરા સ્ટોલ, મુંબઈ, ૭.

વર્ષ ૮ : અંક ૩

પ્રસ્તુતક ૮

માર્ચ : ૧૯૪૮

બનું નો....

બનું નો આગિયો હો રાજ !
મળનો આગિયો હો રાજ !
તો હું અણુ અણકી જાઉં,
તો હું ચમકું ને જુઓઉં,
તો હું અંધારે પથકાઉં.
મલપતો આમલો હો રાજ !
બનું નો આગિયો હો રાજ !

હો ને અંધારાં ઘેરાયે,
મુજને બીક ન લાગે જરાયે,
ઉરનાં અજવાળાં રેલાયે,
મલકતો આમલો હો રાજ !
બનું નો આગિયો હો રાજ !

શીરો

(એક જાપાની બાલ પરીકથા)

એક ઘરે એક જોડત હતો.

આ જોડત અને તેની સ્ત્રી ઘણાં મલાં અને પ્રમાણિક હતાં; પણ બાપડાં ઘણાં ગરીબ હતાં. એટલાં ગરીબ કે ખેડ કરવા માટે એમને પૂરાં ઘેર પણ ન હતાં. ફક્ત એક બળદિયો અને એક કૂતરો એ એમનો પરિવાર હતો. બળદિયો ખેડમાં કામ લાગતો અને કૂતરો એમનો ચોકીદાર હતો.

આ કૂતરો શીરો ઘણો મમતો કૂતરો હતો. રંગે ઘોળો, કાન આણીદાર તે ઉભા, શુભ્રાદાર લાંબી પૂંછડી ને આખે શરીરે રેશમ જેવા સુવાળા વાળનાં ગુચળાં. ખેડુતનો એ બહુ લાડકો હતો. જ્યાં જ્યાં એ જાય ત્યાં શીરો એની સાથે જ હોય. જમવા બેસે ત્યાં શીરો સાથે, સૂએ ત્યારે પણ શીરો એની પાંગતે.

એક દહાડો ખેડુત ભાઈ ખેતરે ગયા. શીરો તો સાથે જ હતો. એણે તો ખેતરમાં ખોદવાનું તથા બીજું સાફ સુશીનું કામ શરૂ કર્યું. ત્યાં શીરો બસતો બસતો ખેડુત પાસે આવ્યો અને તેના કેડિયાની આજ પકડી ખેતરને શેઠે એક જગ્યાએ ખેંચી ગયો તે ત્યાં જઈ જમીન સૂંઘવા ને પોતાના ખંજવતી ખેતરવા લાગ્યો.

કૂતરાને આમ કરતો જોઈને ખેડુતને નવાઈ લાગી. એણે તો ખલા પરની પોતાની કોઠાળી વતી કૂતરો જ્યાં ખેતરતો હતો એ જગ્યાએ જ ખોદવા માંડ્યું.

જરાક વધારે ઉંઠે ખોલું. ત્યાં તો ત્રાંખાના એક ચરુ જેવું જણાયું. અડખે પડખેથી ધૂળ કાઢી નાખી એ ચરુ ખોલે છે ત્યાં તો મંકિં સોના મહોરો ભરી છે! જૂના જમાનામાં, વર્ષો પહેલાં કોઈ શેઠિયાએ સંઘરેલી આ સોના મહોરો ખેડુતે તો ચરુમાંથી લઈ લીધી અને ઘેર આવી સાચવીને પટારામાં મૂકી.

આ ખેડુતના પડોશમાં જ એક બીજો ખેડુત રહે. એતું ખેતર પણ આ ખેડુતની બાજુમાં જ. એ પાડોશી ખેડુતે આ બધું જોયું અને એની અઢેખાઈના પાર ન રહ્યો. એની પાસે ઠીક ઠીક ધન હતું પણ વધુ ધન લેવાની એની ભૂખ આકરી જતી અને એણે પેલા ખેડુત પાસે તેના શીસની માગણી કરી: 'ભાઈ, આજ સાંજ મુખી તમારા શીરાને જરા મારી લેજો મોકલશે ?'

'લઈ જાઓ ને બાપુ, ઘણી ખુશીથી. સાંજે પાછો આવી જાશે' એમ કહીને ખેડુતે તો પોતાને વહાલા શીરાને વાંસે હાથ ફેરવ્યો અને પાડોશી ખેડુત સાથે એને જવાનો ઇસારો કર્યો.

પાડોશી ખેડુત તો પોતાને ખેતરે પહોંચ્યો અને એને સારું સારું ખવરાવી છૂટો રેલ્યો. શીરો તો ખેતરને ચારે શેઠે ફરી વળ્યો. પાડોશી ખેડુત વાટ જાય છે કે હમણાં શીરો પાછો આવશે અને કોઈ

શુભ સંભાચાર લાવશે પણ શીરો તે એવા કાંઈ સંભાચાર લાવતો નથી. જેડુત અધીરો બન્યો અને એણે શીરાનું મોઢું જમીન સાથે અડકાડી જમીન સૂંઘાડવા માંડી ને તેના પંત વડે જમીન ખોતરવા માંડી પણ એમ પસણે કેટલુંક ઘઈ ચકે ? તો ય શીરાએ તો બિચારાએ થોડી ભોંય ખોદી એટલે જેડુતે એ જગ્યાએ કોઢાળી વતી ખોદવા માંડ્યું. જરા ઊંડું ખોદતાં કોઢાળી સાથે કાંઈક બટકાયું. જેડુત તો એકદમ ભેવા મંડ્યો, એણે શું ભેયું ? સડેલ, ગંદી ને ગંધાતી કેટલીય ચોટી ચીજોને એક મોટો ઉકરડો !

એને તો શીરા ઉપર એવો કાળ ચડ્યો કે એણે પોતાની કોઢાળી એના ગળા પર ઝીંધી ! ખસ, ઘઈ રહ્યું ! શીરાની ગરદન પર જબરો ચીરો પડ્યો હતો. થોડીવાર તરફડિયાં મારી ચીરાએ છેવટની આંખ મોંચી. જેડુત તો ગભરાયો પણ એ કાંઈ મોજો ન હતો. એણે તો એક ઝાડ હેઠે ખાડો ખોદી ચીરાને ત્યાં દાટી દીધો.

સાંજ પડી પણ શીરો પાછો આવ્યો નહિ એટલે જેડુતને ફ્રિકર થવા લાગી અને તેથી એ તો પાડોશીને ત્યાં ગયો ભાળ કાઢવા.

વારીલા પાડોશીએ કહ્યું : 'તમારો ચીરો તો મરી ગયો !'

'અરે ! ? અરે ! !' જેડુત તો એટલું બોલતાં હોઠો જ ભેચી ગયો.

'હા, હા, એમાં તમારા ચીરાને જ વાંક છે. તમને ચરુ ભરીને સોના મહેરો

થોધી દીધી અને મને ગોલી આપ્યો એક ઉકરડો !'

'અરે પણ તમે કાળો કેર કર્યો ! રે મારો ચીરો !' અને જેડુત તો પોઠે પોઠે રડવા લાગ્યો.

થોડી વારે એણે છાના રહી વાલીલા જેડુતને કહ્યું : 'થયું ખાપુ ! જે થવાનું હતું તે. મારા નસીબમાં સિંહ જેવો ચીરો સમાયો નહિ, હવે જે ઝાડ હેઠે તમે એને દાટ્યો છે તે ઝાડ તમારા ખેતરને શેઠ જ આવેલું છે. મારા વહાલા ચીરાની યાદમાં એ ઝાડ મને સોપી દી તો તમારો મોટો પાડ !'

વાલીલા પાડોશી ના ન પાડી ચક્યો.

જેડુતે તો તે ઝાડ પાસે એક ચોતરો કરાવ્યો. રોજ સાંજે ત્યાં નય, દીવો કરે ને ભગવાનને પ્રાર્થના કરે.

એમ કરતાં એક વાર એ ઝાડ સૂકાઈ ગયું. ખગી ગયું.

જેડુતે ઝાડને કપાવી નાખ્યું. ડાળી ડાંખણાનું બજતણ કરી થડને ચાચવી રાખ્યું.

આ થડમાંથી એણે એક ખાંડણિયો કરાવ્યો.

જેડુત ઘરડો હતો. એના કાંત પડી ગયા હતા. ખાવાના ચેટલા ખાંડણિયામાં ખાંડી ભૂકો કરે ત્યારે ખાઈ ચકે. એની સ્ત્રી એક વાર આમ ખાંડતી હતી ત્યાં દસ્તા સાથે ખાંડણિયામાં કાંઈક બટકાયું જુએ છે તો સોનામહેરો ! એણે પોતાના ઘરને એ બતાવી.

‘એ આપણા શીરાને પ્રતાપે. સ્વ-
ર્ગમાં રહ્યો રહ્યો પણ શીરા આપણું
મંગળ ચિંતવ્યાં કરે છે ! કોઈ દેવાંશી
કૂતરો !’ ખેડુતની આંખમાં ઝળઝળિયાં
આવી ગયાં.

વાલીલા પાડોશીએ આ જાણી અચર-
વાળા ખાંડણિયાની વાત જાણી લીધી.
એણે એની વહુને એ ખાંડણિયો માગી
લાવવા મોકલી.

આડી અવળી વાતો કરી એણે ખાંડ-
ણિયાની માગણી કરી.

હાલાં ખેડુત અને તેની સ્ત્રી કોથવાયાં
તો ખરાં પણ ના ન પાડી શક્યાં.

‘મારે થોડુંક જ ખાંડણું છે. હમણું
પાછો આપી જઈશ’ એમ કહી વાલીલી
પાડોસણ ખાંડણિયો ઉપાડી ગઈ.

વાલીલા ખેડુત અને તેની સ્ત્રીએ
તો ખાંડણિયામાં ભરાય એટલું ભરી
ખાંડયા માંડયું.

કાંઈક ભટકાયું !

ઉતાવળાં ઉતાવળાં જાંનેએ ખાંડણિ-
યામાં જોયું. પણ શું ?

ગંદું ને ગોખરું !

જાંને જણાં ભારે ખારે જાણ્યાં કે
એમણે તો ખાંડણિયાને ભાગીને લૂંટો
કરી નાખ્યો ને તેનાં છોડિયાં બજારણ
તરીકે વાપર્યાં.

સાંજ સુધી ખાંડણિયો પાછો ન
આવ્યો એટલે વળી પાછો ખેડુત વાલીલા
ખેડુતને ઘેર માગવા ગયો.

‘એ તારો ખાંડણિયો મારા જૂલાની
આગમણમાં બપો.’

‘ઠીક લાઈ, હવે મારા એ ખાંડણિ-
યાની રાખ તો મને પાછી આપો.’

એક સૂંઝલી લડીને રાખ એ તો ઘેર
લઈ ગયો. એને મન તો એ પવિત્ર રાખ
હતી.

થોડા દિવસ પછી એણે એ રાખ
પોતાના કુળીના નાનકડા બગીચામાં
ઉગેલા એક ફૂલ ઝાડ પર છાંટી અને
આ શો ચમત્કાર !

પાનખર ઋતુ ચાલતી હતી, ઝાડવાં
બધાં ઘોડકાં માર્થાવાળાં બની ગયાં હતાં.
એકે પાંદડું ‘ચે રહ્યું ન હવું’ તો ફૂલવું તો
પૂછવું ‘જ શું’ ?

પણ આ તો પેલું ઝાડ કેવું ફાલી રહ્યું
છે ! મળનાં નવપદ્મલ શોભી રહ્યાં છે !
મળના રંગીન ફૂલગુચ્છ લગી રહ્યા છે !

ખેડુત અને તેની સ્ત્રી તો ઝાડ પાસે
ધંટણિયે પડી તબી રહ્યાં : ‘અરે શીરા !
દેવાંશી શીરા ! અમારા એકલા અટલા
જીવનમાં આનંદની ભરતી ચઢાયી !’

આવી બધી વાતો કાંઈ છાની રહે-
યોડ વખતમાં તો આ ચમત્કારની દેશ
આખામાં જાણ થઈ ગઈ. ‘આપી આકરી
પાનખરમાં ફૂલથી ફાલેલાં ઝાડ જોવાં એય
એક દહાવો છે.’ એમ માની કેટલાંય
લોકો ખેડુતને ત્યાં આવવા લાગ્યાં. જાણે
જાત્રા ઉમટી !

રજાને કાને વાત પહોંચી. એણે
ખેડુતને રાખ લઈ દરબારમાં હાજર થવા
હુકમ છોડયા.

‘અમારાબગીચાનાં ચીમળાઈ ગયેલાં

ઝાડ પર તારી આ જાડુઈ સખ વેરી એનો ચમત્કાર અમને કરી બતાવ.'

‘ફાલોફૂલો સૂક્ષ્માં ઝાડ !

એ સો રીસેના છે પાડ.’

એમ જોલીને ખેડુતે બગીચાના નાનાં મોટાં ઝાડવાં પર રાખ વેરવા માંડી અને થોડીવારમાં તો એ બધાં ઝાડ ઉપર સોનેરી રંગે શોભતાં ચળકતાં ફૂવળો શોભવા લાગ્યાં ને ફૂલોના ગુચ્છ તે પર લહેરાવા લાગ્યાં. આખો યે બાગ આમ વગર ઋતુએ નવપદ્મવિત બની ગયો તથા ફૂલોને સુગંધ આરેખેર પમરી રહ્યો ! રાત્રી તો આથી ખુશખુશ બની ગયો અને હુકમ છોડ્યો કે આજનો દિવસ બધાંએ ‘પુષ્પોત્સવ’ તરીકે માણવો ! સૌએ પોતપોતાનાં કામ મૂકી દીધાં. ચહેરમાંથી ને ગામડાં-માંથી નાનાં ને મોટાં રાત્રીના બગીચામાં ઉભરાવા લાગ્યાં. સીંચો અને બાળકો તો આ જાડુઈ ફેરફાર જોઈ ગાંડાંધેલાં બની ગયાં. એમને મન તો ફૂલો મળ્યાં એટલે બગવાન મળ્યા !

દિવસને અંતે રાત્રીએ એક ઠરણાર બરી લલાલોળા ખેડુતને પોથાક તથા લેટ સોંગાદથી નવાજી માનપાન સહિત તેને ઘેર પહોંચાડ્યો.

પણ હજી થોડુંક બાકી રહ્યું હતું. પેલો વાલીલો પડોચી વિચારવા લાગ્યો: ‘હું આવા માનપાન વગરનો કેમ રહી જાઉં ?’

એણે ચૂલાની આગવણમાં, રહીસહી રાખ ભેગી કરી ને ગયો રાત્રી પાસે. રાત્રીએ કહ્યું: ‘તમે ય યાવા યો ત્યારે. યોદા

દિવસ પહેલાં જે એક જણ અહિં આવેલો તેના તમે ચોક્કસ જ લાગો છો કેમ ?’

‘નહિ, નામકાર એ માણસ એ વિદ્યા મારી પાસેથી શાખેલો.’

‘વારુ, તમે તો ત્યારે તેનાથી ચડી જશો. તમને પણ સારો ગઢલો મળશે.’ રાત્રીજી જોડ્યા.

વાલીલો ખેડુતે પણ પોતાની સૂંઝડી-માંથી રાખ વેરવા માંડી. પણ આમ કેમ ? કોઈ ઝાડ, કોઈ ડાળો, કોઈ ડાંખળો ઢોળતી જ કેમ નથી ?

ફરી વાર પ્રયત્ન કરી જોયો પણ કાંઈ જ બન્યું નહિ. વાલીલો ખેડુત ઢીલોલક બની ગયો. એણે તો રાખના ખેળા ભરી બરીને ઉડાડવા માંડ્યા પણ એથી તો ઉલટો બાપડો મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો.

એ રાખ ઉડી ઉડીને રાત્રી, રાણી, કુંવર કુંવરી ને ખીલત ઠરણારીઓની આંખોમાં પડી અને ચારેકોર ગભરાટ અને નાસભાગ ચાલી રહી.

રાત્રી તો રાતો પીળો થઈ ગયો: ‘પકડો એ બદમાશને. પૂરી ઘો એને બન્દીખાનામાં. નહિ જોયો હોય જગનો ધૂતાર !’

અને પછી ‘પૂછવું જ શું ?’ સિપા-હજી છૂટ્યા ને વાલીલો ખેડુતને તથા તેનો જોડેને પકડી મારી મારીને અધમૂઆં કરી નાખ્યાં અને બન્દીખાનામાં ખેંચી દીધો.

ગિરીશ

મેઘો

મેઘો જાતનો ઢઢ હતો. તદ્દન ઢુંકી ધોતલી પહેરે. ફાટલું તુટલું ખમીર પહેરે ને જુની પુરાણી ગંદો ટોપી માથે મૂકે ને હાથમાં સાવરણી લઈને વહેલી સવારે આંગણું વાળવા આવે

સાવરણીથી વાંકો વળીને બધાનાં આંગણા વાળી નાંખે ફાતલુની ચીરાંઓ હાથે વીણી લે. ને કચરાના ઢગલા કરે. આપું ફળીયું વળાઈ રહે એટલે એ કચરાના ઢગલા ટોપલામાં ભરી ગામબહાર નાંખી આવે.

ત્યારપછી બજરૂ સાફ કરી નાંખે. આમ બધાં જ ફળીયાં એ સાફ કરી નાંખે

સવારે એ આવે ત્યારે બધા આ પીતા હોય. પણ એને આ શાની ? એને વળી સવારમાં એ મુખ કયાં હોય ?

બચુ ને બેબી સવારમાં દૂધ પીતાં હોય ને રમકડે રમતાં હોય ત્યારે એનાં બાળકો રડતાં હોય. કચરામાં રમતાં હોય. વિષ્ટા વાળા હાથ કરતાં હોય. ન મળે કપડાંનું ઠેકાણું કે ન મળે ખાવાનું અને ચોકખાઈનું ઠેકાણું. બધાનાં આંગણાં ચોકખા કરનાર મેઘો તો ગંદો જ રહેતો.

૧૦-૧૧ સુધીમાં બધાનાં આંગણાં વાળીને ઘેર જાય. ઘેર જઈને ખોચડી ને કદી કે રોટલા એ જમી. લે. ને ખાટલામાં આડો પડે.

એના ઘર આગળ નાનું ફાપું પીંપળાનું ઝાડ હતું. તેની પાસે જ મોટો

લીમડો હતો. એટલે એ ભાઈ તો લીમડાના ઝાડ તળે જ સુતો. ને ચોકખી હવાનો આનંદ લેતો.

બપોરે પાછો ઢઢી એ પોતાના કામે વળગી જતો. ને સવારનું બાકીનું કામ પૂરું કરી નાંખતો.

સંધ્યાકાળે એ લોકોને ઘેર જતો અને જતર મંતર કરતો. એ બુલો હતો.

રાત પડે એટલે એ હાથમાં ટોપલો લઈ ‘મેરો’ માંગવા નીકળતો. કાળી અધારી રાત હોય તો પણ મેઘો આવવાનું ચૂકે નહિ. લોકો એને જે ઢુકડો નાંખે તે લઈ લેતો. હું એને પુછતો, “અધ્યા અધ્યામાં સુજે છે ? કોઈની હડફમાં નથી અવાનું ?” એ કહે તો, “શું કરીએ બાપલા ! અમારો તો કંઈ અવતાર છે ?” મેઘો ગરીબ હતો.

મેરો માંગી લાવી એના ઘરનાં જમી લેતાં, પછી મેઘો પોતાનો તંબુરો લઈને ભજન કરવા બેસી જતો. મોડી રાત સુધી ભજન કરતો ને પછી જ સુતો મેઘો ભક્ત હતો. ભજન કર્યા વગર એને ઉંઘ જ ન આવે.

પછી એ સુતો. સુતાં સુતાં એ આકાશ સામે જોતો. ઉંઘ ન આવે ત્યાં સુધી લીમડા ને પીંપળાનાં પાંદડાની વચ્ચે અજકલા તારલા એ ગજતો ને બબડતો, “આ શુકનો તારો-આ પુંછડીઓ તારો....” ખગોળશાસ્ત્ર તો એને મોટે હતું. ચાંદા ને સૂરજની વાતો એ વધુ બબડતો હતો.

થોભાસામાં એ બર વરસાદમાં એક નાની સુપડી ને નાની સાવરણી લઈને નીકળતો. સુપડીમાં કચરો ભરતો ને ધોતો. ને તેમાંથી કંઈ નીકળે તો ત્યારે એ કહે તો, “ બાઈચાળ, કંઈ નસીબમાં હોય તો મળે. એ લેવા નીકળ્યા છે....” બોલવામાં મેઘો મીઠો હતો. પણ બધાંને કબાયલો હતો.

હોળી વખતે એ અને એનો મંડળી કીર્તનીયાં લઈને નીકળી પડતો ને પૈસા ઉઘરાવતો. નવરાત્રમાં પણ મેઘાની ટોળી ચૂકે જ નહિ.

બાર તહેવારે એ બધા પાસે દાણા માંગતો. ન આપે ત્યાં સુધી એ ખસે જ નહિ. મેઘો હઠીલો હતો.

નવરાત્રે મેઘો દોરડાં વણતો, સુપડાં બનાવતો, ટોપલીઓ બનાવતો, પંખા પણ બનાવતો ને બધું વેચવા નીકળતો. મેઘો આ બધું રસ્તામાં વેચતો, મેઘો આવડતવાળો હતો.

કોઈ વખત મેઘો ટાલકી લઈને દાંડી શીટવા નીકળી પડતો. તે વખતે અવાજ બેથો હોય તો પહાડી. મેઘો બોલવે બહાદુર હોય.

મેઘો બધાંનું કામ કરતો. બધાંને વહાલો હતો. બધાં એને યાદ કરતાં. હવે તો એ આવતો નથી. ક્યાં છે તેની ખબર નથી, હવે બીજો કોઈ આવે છે.

મેઘો ગયો પણ એ યાદ આવે છે.

શાન્તિલાલ દામોદરદાસ મહાજન

—0—

ગરબાનો ચોક

નીકળ્યાં ગરબે રમવાને અમે ચોકમાં,
નીકળ્યાં નાનાં નાનાં બાળ,
ગીતડાં ગાવા રસાળ : નીકળ્યાં
નાના નાના હાથેથી તાલી અમે આપતાં,
નાની નાની પગલીઓ પાડી અમે ખેલતાં;
ખંજરીના સાથે ખણ્ણાટ,
મંજરાના અણુકે અણ્ણાટ : નીકળ્યાં
નાના નાના કંઠેથી ગાતાં રૂડાં ગીતડાં,
મૂણવાને આવે છે તારસા ને પંખીશાં;
આવે છે દુનિયાના લોક,
ગાજે છે ગરબાનો ચોક : નીકળ્યાં

નસત્ત નાયક

સાકરનો શોખીન

નહાનો બાળુ કનિયાળો ન
 સાકરનો શોખીન,
 સાકરને સાકર લેવાઈ
 કહેતો આખો દિન.
 એક દિવસ એવું બન્યું કે
 સાકર આવી શેર,
 બાળુભાઈએ મનમાં ધાર્યું
 ખાવાની થઈ હોર
 માતાજીની છાની છાની
 મૂડી ભરી એક,
 ધીમેથી ગળવામાં ઘાલી
 ભાગ્યે ભારી ઠેક
 જમી રમીને બધોરના બધાં
 સૂતા બાળુભાઈ,
 સાકરની મુગધે શેડી
 આવ્યાં કીડીબાઈ.
 કીડી કાકી આવ્યાં એને
 સાકરની જ સગાઈ,
 નાતીલાંને ઘેર જઇને
 આપી શુભ વધાઈ.
 કીડીબાઈ નાત જમાડી
 આપી આમ ઉબાણી,
 બાળુભાઈ પડખું ફર્યો ને
 બે તણ ત્યાં છૂંદાણી.
 ચીડ થડી ન ચરકા ભરવા
 લાગી આખી નાત,
 બાળુ ઠેકઠેક કરે ને
 ખૂંછે મા કંઈ વાત.
 સાકરનો શોખીન હવેથી
 બૂલ્યો સાકર ખાવી,
 વગર દાખડે માતાજીને
 જડી ગઈ આ આવી.

અજવાળીયામાં

આવો ચંદ્રતણા અજવાળે,
ચંદા, કાલે રજા નિશાળે;
લેસન છોડી જલદી આવ,
પ્રજ્ઞા એલી, કદમ બકાવ.
આવો બરકમલ બહાદુર,
લીલમ, માલતી, વાત સચુર;
આજે ચંદ્ર ખીલ્યો આકાશે,
તેના રીતળ રમ્ય પ્રકાશે.
સાંભળજો શીખડાવું ખેલ,
રમવામાં પડ્યો બહુ ગેલ;
બે ઢુકડી ચમ્પારની ધાવ,
પહેલાં લેશે નાની દાવ.
અજવાળામાં દાવ લીધે તે,
અંધારામાં દાવ લીધે તે;
રહો ઉભા, હું 'ચાહુ' કહું,
ત્યારે રમવા લાગો સહુ.
આ મેં દૂર બતાવી ભીંત,
તે છે ઢુકડી કેરી જીત;
અજવાળાના ભેરે બધા,
હીંમત ખત ચપળતા-વતા.
હશે જ તો એ પહોંચી જશે,
ભીંતની પાસે ને ત્યાં ધશે;
ખલાસ પહોંચો દાવ પડી,
લેશે ખીલે એજ ફરી.
જાતાં પણ જો ભેરે એક,
પકડાશે અંધારે સહેજ;
અંધારાવાળા ને હાથ,
હા તો આવે એની માથ.
ચાલો બાણુ, થલો તૈયાર,
જેતાં દાવ પડે નહીં વાર;
ચાલો, કરો રાત્ર સહુ ખેલ,
પાસે કે નહીં સહુને ગેલ ?

અપરાધી પોપટ

રામુભાઈને નાનપણથી જ પશુ-પક્ષીઓ ઉપર બહુ જ પ્રેમ. સ્વહારના પહોરમાં એના વાડામાં બેવાતું. પોપટ પાંજરામાં બેસી રામનામ જપતો હોય. મોર ને ઢેલડ ટહુકા કરતા હોય. કાગડો એક આંખે બેતો હોય. બગલાઓ લોળા હોવાનો ઠાવો કરી પક્ષાપણું બતાવતા હોય. આમ એના વાડામાં રોજ રોજ ભત ભતનાં પશુ પક્ષીઓનો ચંબુ મેળો લરાય. ને એ મૂંગા પ્રાણીઓ પશુ કેવાં ? સ્વહારનો પહોર થાય એટલે તો એના વાડામાં આવી શોરબકોર કરી મૂકે. પશુ એ બધાં રામુના વાડામાં જ કેમ આવે ? બીજા કોઈને ત્યાં તો જતાં નથી ? હા, નથી જ જતાં. એવું એક કારણ છે. તે એ કે રામુ રોજ બધાને ચારા નીર. કોઈને ન તો મારે કે ન તો ગભરાવે. મલુડિયાં અને વાહરડાં ચે છૂટથી એના વાડામાં હરે ફરે ખરે ! રામુને એ મૂંગાં પ્રાણીઓ ઉપર બહુ જ પ્રેમ. અરે એટલો બધો કે ગામનાં છોકરાંઓએ તો એને માટે એક બેડકણું ય બેડકણું હાંપું. જુઓ :

‘ માડી મદને મોકલ રે કે રામલાના વાડામાં,
‘ રામલાના વાડામાં રે કે મેના પોપટ રમે,
‘ મેના પોપટ રમે કે ઢેકડ ને મયુર ધૂમે,
‘ ઢેકડ ને મયુર ધૂમે કે ચઢ્યાં ચઢી ઉડે.
‘ માડી મદને મોકલ રે કે રામલાના વાડામાં,
‘ રામલાના વાડામાં રે કે બગલાં પાંખો લોલે
‘ બગલાં પાંખો લોલે કે માડી મદાનુમનરીએ,
‘ હું તો જવાનો (ની) રે કે રામલાના વાડામાં,

૫   ૫   ૫

પશુ રામુને સૌથી બહાલો તો એક પોપટ હતો. તેને એ રોજ ન્હવડાવે ને ખવડાવે. તેને રોજ ઘણું ઘણું અને નવું નવું બોલતાં શીખવે. બધાં તેને બોલાવે રમાડે ને આનંદ પામે.

પશુ આ બધાં પશુપક્ષી અને છોકરાંનો મેળો રામુના મોટાભાઈને નહિ ગમે. તે રામુને ઘણી વાર વઢે. શા માટે રોજ રોજ બધાંને અહીં લેવાં કરે છે ? બધાં કલબલ કલબલ કરી મુકે છે કે કાને પડયો બોલ પશુ સાંભળવા દેતાં નથી, ને આ તારા પોપટથી તો તોળા પ્રભુ ! કોઈક દિવસ હું એને ઉરાડી જ મૂકીશ. આમ એના મોટાભાઈ બબડે, પશુ રામુ કયાં સાંભળે એવો હતો. રામુ સાંભળે ય નહિ અને પોપટ બધે ય નહિ.

એમ કરતાં કરતાં એક વખત ગામમાં લાગી મોટી આગ. બધાં ઘરો અપાચપ બળવા માંડ્યાં. મધસતે આગ લાગેલી એટલે લોકો પશુ ભર ઉંઘમાં. ઘણાં-તો બળી પશુ ગયાં હશે. ધીરે ધીરે આગ તો રામુના ઘર પાસે આવવા લાગી. કોઈ બચ્યું નહિ. માત્ર બચ્યો એનો પોપટ. એણે તો બૂમ પાડવા માંડી. ‘ આગ લાગી ! ‘ આગ લાગી ! ‘ પશુ કોઈ બચે નહિ. પોપટ પશુ બૂમ પાડતો અટકે નહિ. આખરે રામુ બચ્યો. બાચ્યું બોલ્યું. કોઈને ઉઠાડવા રહ્યો નહિ. પોપટને બચાવવા-તેનું પાંજરું છોડી લેવા દોડ્યો. પશુ બિચારો નાનો ને. તે આપું ગામ બળતું ને બે બે બે

ગયો. ચીરા પાડીને બેભાન થઈ પડી ગયો. રાત્રીને પડી ગયો બહુ પોપટ બેરથી બૂમ પાડવા માંડી. ગળું ફાટી બચ એટલા બેરથી બૂમ પાડવા માંડી ત્યારે રાત્રીના મોટાભાઈ બગ્યા. તેણે બધાંને ઘરમાંથી જગાડ્યાં. રાત્રીને જગાડવા ગયા. પણ રાત્રીની પધારી ખાલી. બહાર આવી શોધા શોધ કરી તો બેભાન થઈ પડેલા મળી આવ્યા. તેને ઉંચકીને ફર મૂકી આવ્યા. પછી તરત જ મોટાભાઈએ પોતાનાં ઘરનાં બધાં માણસને સરસામાન, ઘરેણાં ગાંઠા,

પૈસાટકા વગેરેને બહાર કાઢવા રોકી લીધાં. આ બધું કરતી વખતે પોપટની બૂમ તો સંભળાયા જ કરતી હતી પણ કોઈને તેનું પાંજરું ઓઢવાનું સૂઝતું નહિ ! યોડીવારે રાત્રી બાનમાં આવ્યો એટલે તરત જ તે પાછો પાંજરા તરફ પોપટને બચાવવા દોડ્યો. પણ ત્યાં તો ન્હોતો પોપટ કે ન્હોતું પાંજરું ! તેને તો અગ્નિદેવે પોતાના આવવાની રાત્રીના ઘરનાંને બહુ કરી દેવાથી અપરાધી ગણી ભસ્મીભૂત કરી નાંખ્યો હતો.

બળવંત છવજીસાહેબ

આપ કે દેશ, કાણુ વધે ?

યુરોપમાં રશિયા નામનો દેશ. એ દેશના રાજાને ઝાર કહે. એ ઝાર રાજા બૂબ જખરા. ભલભલાને મગતરાંની પેઠે મચરડી નાખે તેવો. રૈયતને ચૂસવામાં પણ એછી.

એના જુલમથી રૈયતને ઓઢાવવાને અને એને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મૂકવાને થોડા જુવાનીઆઓએ પ્રયત્ન કરવા માંડયા.

એ જુવાનીઆઓમાં એક ઓકરો પંદરેક વર્ષનો. એના બાપ મોટો પૈસાદાર. ગાદી ઘોડા ને વાહી વજીરા વાળો.

પોતાનો ઓકરો આવી ચેતખાજી મૂકીને દુઃખીઓનાં દુઃખ ફર કરનારી મંડળીમાં ભળે એ વાત આપને ન ગમી.

એક દહાડે પિતાએ કંટાળીને કહ્યું
“એ નાશન ! આ શા પંપા માંડયા છે !”

પુત્ર : “ઝારને ઉઠાડી મૂકીને મજુરો અને ખેડૂતોનું બહું કરવાના. ખીજ શા હોય ? પિતાજી !”

આપનો પિત્તો ખસી ગયો. એમણે કાનપટ્ટી પકડીને પુત્રને કહ્યું : “ઓકરા ! એ ગાંધી વાતો જવા દેવી છે. કે ઘર ઓઢવું છે ?”

પુત્રે ટુકો ને ટચ જવાબ વાળ્યો.
“ઘર.”

એ ઓકરો ઘર ઓડીને પોતાના દેશનું બહું કરવા દોડ્યો. છેવટે એણે પોતાનું ધારેલું કામ પાર પાડ્યું એ પુત્ર તે ફેલફેલો. રશિયાના તારણદારનો જમણો કાપ !

રંધુલભાઈ વર્ધાસાહેબ.

બગ ભગત !

સરોવરના કાંઠા પર, આછા આછા પાણીમાં, બગલાભાઈ આવીને ઉભા રહ્યા. તેમણે મનમાં વિચાર કર્યો: “આ જમાનો ઢોંગવિદાનો છે. આપણે અહીં ઢોંગવિદા ભણીશું તો જ શિકાર હાથમાં આવશે. નહિં તો આખો દિવસ ભૂખે મરવું પડશે !”

બગલાભાઈ હવે ભગત થઈ ગયા. તે એક પગે ઉભા રહીને ધ્યાન કરવા લાગ્યા. જરા હાલે કે ચાલે નહિં. જાણે કોઈ તપસ્વી મહારાજ ઉભા છે ! પણ બગલાભાઈ એમની તીરછી નજરથી ચારે બાજુ ભેંચા કરતા હતા.

સરોવરના પાણીમાં માછલીઓ ઘણી જ રહેતી હતી. તે રમતી રમતી પેલા બગલાભાઈ પાસે આવી પહોંચી માછલીઓએ બગલાભાઈને ઉભેલા ભેંચા, તેમણે મનમાં વિચાર કર્યો: “અહાહાહાહા ! સરોવરના કાંઠા પર આ ...કયા તપસ્વી મહારાજ ક્યારના એક પગે ઉભા રહીને, જરા ચ હાલ્યા કે ચાલ્યા વિના ભગવાનનું ભજન કરતા હશે ?”

માછલીઓ બધી વિચારમાં પડી. બગ ભગત પણ મનમાં વિચાર કરતા હતા કે, “માછલીઓ જરા વધારે નજીક આવે તો ચડપ ચાંચ વડે તેમને હું પકડી લઉં !” બધી માછલીઓએ મનમાં ઠઠ સંકેદપ કર્યો: “ઓવા તપસ્વી મહારાજ આપણે હજી કોઈ દિવસ ભેંચા

નથી. માટે આપણે તેમને ગુરૂ કરીએ અને તેમની કંઠીઓ બંધાવીએ ! જે એ તપસ્વી મહારાજ આપણા ગુરૂ થાય તો આપણું બધાનું કલ્યાણ થઈ જાય !”

એટલામાં માછલીઓનાં ઢોળામાંની એક મોટી માછલી બોલી ઉઠી: “બહેનો ! તમારો સર્વેનો એ તપસ્વી મહારાજ પાસે કંઠી બંધાવવાનો વિચાર હોય તો લાવો હું તપસ્વી મહારાજને પુછી ભેઉં !” ત્યારે બધી માછલીઓ એકી સાથે બોલી પડી: “હા ! હા ! હા ! અમારો સર્વેનો વિચાર એવો છે કે એ...તપસ્વી મહારાજ પાસે જ કંઠીઓ બંધાવવી છે અને તેમને ગુરૂ કરવા છે.”

એ સાંભળી પેલી મોટી માછલી બગ ભગતના પગ પાસે આવી. અને તેણે પાણીની બહાર સ્કેજ પોતાનું ડોકું કાઢ્યું. બગ ભગતને પછી કહેવું શું પડે ! તરતજ તેમણે લબક દઈને પોતાની ચાંચ પાણીમાં બોળી દઈને, પેલી કંઠી બંધાવવાનું કહેવા આવનાર માછલીને પોતાની ચાંચમાં પકડી લીધી. માછલી બગભગતની ચાંચમાંથી છુટવા તરફડીયાં મારવા લાગી પણ બગભગતે તેને બરાબર મજબુત પકડી રાખી હતી તેથી સેનાથી જરા ચે ચસકાયું નહિં. માછલીએ પછી તો એના મનમાં બહોળી લીધું કે, “નહીં આ કોઈ તપસ્વી મહારાજ નથી પણ આ તો અમારો શિકારો બગભગત જ છે !”

માછલીના મનની ધ્રુવ મનમાં જ રહી અને હવે તેને બગલગત ખાઈ જશે એવી બીક લાગી. પણ તે માછલી સમજી હતી. તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે, “આમ હું મુંગી જ રહીશ તો બીજી માછલીઓ આ....તપસ્વી મહારાજ વિશે શું જાણવાની હતી ? માટે મારી બહેનોને જે બાલ સંભળાવું તો ખરી ! એમ સમજીને તે બોલી :

“ ઉજળી દેહ ને એક પગે,
એક ચિત્તે, એક ધ્યાન;
મેં જાણ્યું તપસી હશે,
પણ કાળ મર્યા નિહાન ! ”

“ હે માછલી બહેનો ! ઉજળા શરીર વાળો, એક પગે ઉભો રહીને તપસ્યા કરનાર, એક ચિત્ત અને એક ધ્યાનમાં મગ્ન રહેનાર એ કોઈ મહાન્ તપસ્વી મહારાજ નથી પણ એ તો આપણો કાળ બગલગત છે ! હું તો એનાથી છેતરાઈ ગઈ પણ તમે એ બગલગતથી છેતરાયો નહિં. હવે મને એ બગલગત જરૂર ખાઈ જશે ! ”

અને એ શિષ્યામણના ચપ્પો સાંભળીને તરત જ પાણીમાંની બીજી માછલીઓ સરસર સરસર કરતી અલોપ થઈ

ગઈ ! બગલગત પછી પેલી ચાંચમાં પકડી રાખેલી માછલીને ઉંચી ચાંચ કરીને ગટ્ટ હાથે પોતાના પેટમાં ઉતારી ગયા અને પાણીમાં બીજી માછલીઓ જોવા ગયા પણ ત્યાં કંઈ મળે જ નહિં ! બગલગતે પોતાની ઢાંગી વિધાના પ્રતાપે એક માછલીને શિકાર કર્યો પણ ફરીથી બીજી માછલીઓનો શિકાર તેમનાથી થયો જ નહિં. અને માછલીઓના શિકારની આશાએ હજી પણ એ બગલાબાઈ, દરેક જ સરોવર કાંઠે આવે છે અને એક પગે ધ્યાન ધરીને તપસ્યા કરે છે. એ ઢાંગી બગલગતને જોઈને એક કવિએ કહ્યું છે કે :—

“ મન મેંહું, તન ઉજળું,
કપટી બગલો અંગ;
તેથી તો કાગડો બલો,
તન, મન એકજ રંગ ! ”

ઉજળા દેહ જેવા શરીરવાળા પણ મેલા મનવાળા કપટી બગલા કરતાં; કાળા શરીરનો ને કાળા (મલિન) મનનો કાગડો-સારો કે તેનામાં એ બગલગત જેટલાં કપટ નથી હોતાં ! તમે એ કપટી બગલગતને કોઈ સરોવરના કાંઠા પર જોશો ત્યારે જ તમને એ બગલગતનો ઢાંગ સમજાયે !

“ દિવાકર ”

તારલા

રાસ

મીઠું મીઠું હસતા રે પેલા તારલા,
આખ મોંહી તરતા રે પેલા તારલા.

દેવની આંખો તારલા,
આગીયા જેવા તારલા,
ઝીણા ઝીણા તારલા,
તીમીર નાશ કરતા રે પેલા તારલા.

નીલમ જેવા તારલા,
ઠાળી રાતે તારલા,
દિપક બની તારલા,
હીરા શા ચળકતા રે પેલા તારલા.

આખ બતાવે તારલા,
કમળ રૂપી નારલા,
શાન્તિ દેતા તારલા,
તેજ સુગન્ધ ફેલાવતા રે પેલા તારલા.

બાળક મિત્ર તારલા,
તન મનાવે તારલા,
હાસ્ય પ્રેરે તારલા,
બાલુડાંને ગમતા રે પેલા તારલા.

બલવંત મહેતા

પાંચ પગથીયાં

મીઠી નીંદરમાં હું તો પડ્યોતો,
 રુંડું સ્વપ્ન એક આવીયું છ રે.
 સુર્યના કાન્તી શા નાના એક બલકે,
 આવી શીખામણો દીધી છ રે.

પહેલા પગથીયે, પ્રભાતે ઉઠતાં,
 માતાપીતાને પાથ લાગીયે છ રે.
 બીજા પગથીયે પાઠો શીખીને
 ગુરૂજને વહાલા લાગીએ છ રે.

ત્રીજા પગથીયે શાળાનો ચાલતો
 અમૂલ્ય વખત ન ખમાડીયે છ રે.
 ચોથા પગથીયે સાચું બોલીને
 વડીલોને વહાલા યમ્મિ છ રે.

પાંચમા પગથીયે, હળીમળીને
 દુનિયાની સાથે રહીયે છ રે.
 આપી શીખામણો દોડી ગયું બૂલકું
 મારી પથારીમાં હું એકલો છ રે.
 પ્રભાતના પહોરમાં મેઠે કરીને
 આજે તમોને હું શીખવું છ રે.

કાકાની કમખજતી

એક હતો હાથી, તેને તેના મ્હાવતે એક નહિ પાસે આવ્યો. જાણો છે ને હાથી પાણી કેજે તો થું ન કરે ? એ તો માટેતૂર ઘઈ ગયો. એણે તો નહિમા અંપલાવ્યું. મ્હાવત ઘણું ય કરે પણ હાથી માને તેવો નહતો જરા જકડી પ્રાણી તો ખરૂંજને જેમ જેમ તે હાથીને કાણુમા રાખવા બાય તેમ તેમ તે વધારે ને વધારે પાણીમા ધીંગામસ્તી મચાવે

મ્હાવતે વિચાર કર્યો કે હવે આ હાથીને વેચી મારવો.

ખહુ ખહુ કરતા હાથી ઠેકાણે તો આવ્યો, પણ આવા હાથીને સધરે ઠેકાણે ?

મ્હાવત હાથીને લઈ ફરતો ફરતો એક ગામમા આવી ચઢ્યો. ગામમા ઉધાચક કરીને શેઠ રહેતો હતો. કોઈ માણસ તેને વ્યાજખી કહે તો તેને ગેર-વ્યાજખી કહી ઉધે રસ્તે ઢોરી માય.

મ્હાવતે તે ગામના રાજાને પૂછ્યું કે હાથી જોઈએ છે ? રાજાએ વિચાર કર્યો કે હાથી તો રાખીયે પણ આવા તોફાનીને કબજે રાખનાર કોઈ જોઈએ ને ? રાજાએ

સાફ સાફ ઘસીને ના પાડી પછી મ્હાવત ફરતો ફરતો ઉધાચક પાસે આવ્યો અને બોલ્યો કે શેઠ, મારી પાસે એક હાથી છે, એવો હાથી તમે ડુનીયાના પડમા શોધો પણ બોલ્યો ન મળે એ હાથી આપ જેવા શેઠની પાસે જ શોસે. શેઠને વાર કયા ? પૈસા ઠીક ઠીક હતા એટલે લોકોના ના કહેવા છતાંયે હાથીને તો રાખી લીધો. હાથી તો લીધો પણ તેને સાચવનાર તો કોઈ જોઈએ ને ? ગામમા સઘળે ઠેકાણે પૂછાવ્યું પણ શેઠને તો ચારે બાજુથી ના મળી આવા જખરા હાથીને કોણ કબજે રાખે ? શેઠને તો સૂડી વચ્ચે સોપારી જેવું થયું. પેલો મ્હાવત તો જતો રહ્યો. શેઠ ગલરાવા લાગ્યા. શેઠે તેની ભારે કિંમત આપી હતી એટલે તેમને આ હાથી માથે પડ્યો. તે પૈસાના લોભી ગાઢ તૂર ઘઈ ગયા.

પેલો હાથી વેચનાર મ્હાવત પૈસા લઈને ચાલતો ઘરો, પણ આપણા ઉધાચક કાકાની તો જીવ્યા ત્યાંસુધી કમખજતી ને કમખજતી જ રહી.

રસલીલ

લોભી શિકારી

એક શિકારી હતો. તેને શિકાર કરવાનો ખુબ શોખ. પણ તેનામાં લોભી વૃત્તિ રહેતી. એક વખત તે શિકાર કરવાને એક ગાઢ જંગલમાં ગયો. રસ્તામાં તેણે એક સિંહનો શિકાર કર્યો. મરતી વખતે સિંહે કહ્યું, 'ભાઈ હું તારો ઉપકાર માતું છું કારણ કે મારે મરવું હતું. મને આ જંગલમાં હવે ગમતું નહોતું ત્યાં હું તારો ભોગ બન્યો. કીક, તેં મારા ઉપર ઉપકાર કર્યો તેનો શુભલોક મારે તને આપવો જોઈએ. ખરું ? તો બાકી મારી બોડમાં એક શીશી પડી છે. તેમા એક પ્રવાહી છે. તે તું જેને ઇંધણ તેને અમર અધુધ મળશે. પણ વાધો તો એટલોજ છે કે પ્રવાહી એક જળને યાચ તેટલુંજ છે.'

વાધો નહિ. એમ કહીને શિકારી તે સિંહની બોડમાં ગયો અને પેલી શીશી લઈને ચાલતો થયો.

સિંહ તેની વાટ જોઈને ગેઠા હતો. પણ શિકારીએ તો તેની સાથે પણ જોયું નહિ અને ચાલતો થયો. તેથી સિંહ ખીજ્યો અને ઉંટલો સ્વાસ લેતાં લેતા ધાપ આપ્યો કે જેને તું અમર જળ ઇંધણ તેના જ પુત્રને હાથે તારું મરણ થયો. એમ કહી સિંહ મરી ગયો. શિકારી તો આ વખતે પછો છેટો નીકળી ગયો હતો તેને કાને સિંહના આ શબ્દો પડ્યા નહિ.

હવે શહેરમાં એવું બનેલું કે રાજાને કોઈ ભયંકર રોગ લાગુ પડ્યો હતો અને તે કેમ મટતો નહોતો તેથી પ્રધાને બહાર કહ્યું કે :

જે કોઈ આપણા મહારાજાને રોગ મટાડશે તેને રૂ. ૧૦૦૦૦ ઇનામ મળશે.

શિકારીના સાંભળવામાં આ વાત આવી એટલે તેણે તો વેડનો વેશ લીધો અને રાજદરબારમાં જઈને ઉભો રહ્યો. અને કહ્યું કે હું આપણા મહારાજાને રોગ મટાડવાને સમર્થ છું, મહેરબાન પ્રધાન સાહેબ, આપ મને મહારાજા પાસે લઈ જશો ?

રાજદરબારમાં ઝીંજી ગણગણાટ થવા લાગ્યો. પછી પ્રધાને કહ્યું : "પણ પૈદરાજી" જો રાજાજીનો રોગ નહિ મટે તો તમે તેને માટે શું ખમવા તૈયાર છો ? "

વેડને (શિકારીને) પોતાના પર પૂરેપૂરો વિશ્વાસ હતો તેથી તેણે કહ્યું : ' પ્રધાનજી, તેને માટે તમે જે કહો તે ખમવા હું તૈયાર છું. '

પછી પ્રધાન તેને જે ઔષધમાં રાજા રહ્યો હતો તે ઔષધમાં લઈ ગયો. પછી વેડે કહ્યું : "મહેરબાન પ્રધાનજી, જરા આપ બહાર જશો ? "

પ્રધાન ઔષધ બહાર ગયો. પછી વેડે ઔષધનું બારણું બંધ કરીને પેલી

દવા એક પ્યાલામાં, પાણી સાથે મેળવીને રાખીને પાઈ. તરત જ રાખ છલંગ મારીને ઉલો થયો અને આસપાસ જોવા લાગ્યો. પ્રધાન બહાર ઉલો હતો તે રાખને સારો થયેલો જોઈ ખૂબ જ ખુશી થયો. પછી ત્રણે જણા રાજદરબારમાં આવ્યા. રાખને જોઈ સૌ આશ્ચર્યમાં અને આનંદમાં ડૂબી ગયા.

પછી રાખએ કહ્યું : ‘ બહાલા મિત્રો, આપણા જ ગામના વૈદરાજે મારો રોગ મટાડ્યો તે એક અભિમાન લેવા જેવી વાત છે. વળી હું મારો પ્રાણ બચાવનાર વૈદરાજનો જેટલો ઉપકાર માતું તેટલો ઓછો છે. જાવ પ્રધાનજી, આ વૈદરાજને ખબરનીને કહી રૂપીઆ દશ હજાર નહિ પણ એક લાખ ઇનામ તરીકે અહિં લાવી ને આપો.

થોડી વારમાં એક નોકર પ્રધાન સાથે એક પૈસાની થેડી લઈને આવ્યો અને તે રાખએ વૈદને આપી. અને ફરીથી તેનો અનહદ ઉપકાર માન્યો અને પછી સભા બરખાસ્ત કરી.

રાખની અચાનક માંદગી સંબંધમાં મૂળ વાત એવી હતી કે રાખના સોથી મોટા કુંવરને રાજ્યગાદીની બહુ લાલસા લાગી હતી. તેથી તેણે એક બચકર રોગના જંતુ નાંખી એક પીણું તૈયાર કરી તેના પિતાને પાચું હતું. પીણાની અસર સાંજે રાખ ઉપર થઈ એટલે કે સાંજે રાખને સખત તાવ આવેલો. ખીજે દિવસે તો વૈદે આવી તેને સાજો કર્યો તેથી મોટા કુંવરની લાલસા ફળી નહિ. એટલે તેની બધી ઢાઝ વૈદ ઉપર ઉતરી. ખીજે દિવસે તેણે વૈદને બોલાવ્યો અને જેવું પીણું રાખને પાચું હતું તેવું જ પીણું તેણે વૈદને પાચું. ખીજે દિવસે ખિચારો વૈદ લવારો કરતો તેમાં આટલું બોલીને મરણ પાડ્યો, ‘ અરે ભગવાન ! જો મેં રૂપીઆનો લોભ ન કર્યો હોત અને સિંહે આપેલું પીણું મેં જ પાસે રાખી આ વખતે પીણું હોત તો હું અમર બનત.’

કહેવત છે કે ‘ વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ.’

લલિત ગિ. ભટ્ટ

અદ્ભુત બંસી

ગામ આશુ' થેલું હતું; એની અને એની બંસીની પાછળ રસ્તે જતો મુસાફર ઘડીક થંભી જતો, અણ અણતાં પંખીઓ થંભી જતાં, ઘાસ ચરતાં ટોર થંભી જતાં, અને કામ કરતાં માણસો પણ થંભી જતાં, ત્યારે એ એની બંસી છડતો ત્યારે.

એતું નામ ગોપાલ હતું. દુનિયામાં એનાં બે જ સાથી હતા. એક એની આ અદ્ભુત બંસી અને બીજી એની લાડીલી ખડેન યમુના. ખન્ને બાઈ ખડેન વચ્ચે અદ્ભુત ગ્રેમ. એકને બીજા વગર ઘડી ભર ગોઠે જ નહિ. દરરોજ ખન્ને બાઈ-ખડેન હાથમાં નાની લાકડી લઈ ટોર ચાલવા લાગતા, ત્યાં સીમાડે એક બાજુ ટોર ચરતાં હોય અને બીજી બાજુ આ જોડકી ટોઈ જના જોગી જેવા વડના છાંયા નીચે જોસી છેડાતી બંસીના સ્વરમાં મસ્ત હોય, ત્યારે ખસ ! વનદેવી અને કુદરત પણ એ દૃશ્ય જોવા થંભી જતી એમ લાગતું. ટોર ચરવાતું છોડી થંભી જતાં, વડ જરાકે હાથ્યા વગર એક ચિત્તે સાંભળતો, પવન પણ આમાં ભંગ ન થાય એમ મંદમંદ વાતો. આમ બાઈખડેન આનંદમાં દિવસો વિતાડતાં હતાં.

એક દિવસની વાત છે.

દરરોજની માફક આજે પણ બાઈખડેન ટોર ચરાવવા નીકળી પડ્યાં છે. ટોર ચર્ગ કરે છે, વળી અટકે છે અને કાંઈક

સાંભળે છે. બાઈખડેન બંસીની ધૂનમાં મસ્ત છે. એટલામાં એક નાગ-કળો સીસમ જેવો લાંબો ભયંકર નાગ-આ બંસીના સ્વરથી ખેંચાઈને ત્યાં આંબે. રોજ એ નાગ આમ આવતો અને બંસી સાંભળતો. બાઈખડેનને આની ખબર પડતી નહિ કારણ કે ત્રણે સંગીતનો ધૂનમાં મસ્ત હોય અને વળી નાગ છૂપાઈને સાંભળે એટલે એકાએક ધ્યાન ન ભય. પણ-આજ બંસી પૂરણહારમાં હતી, આજ એ હંમેશ કરતાં વધુ મોહક હતી, નાગથી ન રહેવાયું; એ તદ્દન નજીક આંબે, જૂંચળી વાળી ને જોઠો, ફેણ કાઢી ને ડાલવા લાગ્યો. ગોપાલ કે યમુના ને આની ખબર પડી નહિ. બંસીની ધૂનમાં ને ધૂનમાં તાલ દેવા જતાં અણચિત્તે યમુનાનો હાથ નાગ પર પડ્યો; તદ્દન લીમું લાગવાથી યમુના ચમકી, નાગ પણ એકાએક સ્પર્શથી ચમક્યો. પરંતુ તેવો જ તે યમુના પર પોતાની ધૂનમાં ભંગ પડાવવા બદલ ગુસ્સે થયો અને યમુના સાવચેત થાય તે પહેલાં તેણે યમુનાને ઢંચ દીધો. યમુનાથી કારમી ચીસ નખાઈ ગઈ ચીસ સાંભળી સંગીત બંધ પડ્યું. નાગ ઝડપથી ચાલ્યો ગયો. આ બધું એક ઘણાં બની ગયું. બાઈના તો હોયકોય ઉડી ગયા એ હંધાકાદ રડ્યો. પણ હવે શું વળે ? એને પોતાની પ્યારી બંસી પર પણ ગુસ્સો ચઢ્યો એ બધું નકશાયો. એતું દુનિયામાં હવે ટોણું રહ્યું ? પોતાની નુખદ ખતી વાગીદાર

બહેન તો એને એકલો મૂકી ચાલી ગઇ હતી. એ ત્યાં સૂનમૂન બેસી જ રહ્યો. સાંજ પડી, પણ એ ન હાલે કે ન આવે. ઢાર બધાં પાસે આવી બહે બધું સમજી ગયાં હોય તેમ નિશ્વાસ નાખતાં ઉભાં રહ્યાં.

એકાએક કથા ય વિચાર વગર, ભાઈ-એ પોતાની બંસી શોધી કાઢી. ઢાર બધાં દયામણે મોઢે એના તરફ બેતાં હતાં. એણે એમના તરફ એક વખત બેયું-‘ચેટભરીને બેયું’, બહે હવે કહો ફરો મળવાનું ન હોય એમ બેયું અને એણે ચાલવા માંડયું.

સત સૂસવાટો નાખતી હતી. વખત પણ એને સાથ આપતો હતો આખું વન નિશબ્દ હતું. માત્ર એક બંસીના ફર ફર ચાલ્યા જતા સ્વર સંભળાતા હતા, બહેણે કોઈ હૈયાફાટ રડતું હોય એવા

ગોપાલ તો ચાલ્યો જ બંધ છે. એને તો બસ એની બહેન જ સાંભરતી હતી. એ આડું-અવળું ભેટો જ નથી. બસ એ ભલો, એની બંસી ભલી, એના મગજમા ધમરાતા વિચારો ભલા. ત્યાં અચાનક એ એક મોટી શુદ્ધ આગળ આવી પહોંચ્યો. એને થયું, ‘બહેન મને છેડીને અહિં તો નહિ આવતી-રહી હોય ? ચાલ જવ, તપાસ તો કરવા દે.’ એમ કરી એ અંદર પેઠો અંદર તો અંધારું અંધારું જ. કરું કે ખાય જ નહિ. ગોપાલે તો અહિં પણ પોતાની બંસી છોડી. ચાલતા ચાલતાં એ એક લોઢાના ફરવાળા પાસે જઈ પહોંચ્યો. બરોબર ફરવાળાના પ્રવેશદ્વાર આગળ જ એક ફૂતરો-ભંચકર ફૂતરો બેઠો હતો.

એની આંખમાંથી અંગારા ખરતા એમ લાગતું, જાલ કાઢી એ હાંફતો ત્યારે ફરથી જ એનો અવાજ સાંભળી પાસે જવાની કોઈની હિંમત ચાલતી નહિ. પણ ગોપાલને આની ખબર પડી નહિ, એ ઠેક ત્યાં આબ્યો ત્યાં સુધી. એ એના બસીમાં જ મસ્ત હતો. ભયંકર ફૂતરાને પણ કાન તો હતો જ ને ? એણે આ બંસી સાંભળી પૂછડી પટપટાવી. ગોપાલ સહિસલામત અંદર દાખલ થયો. ત્યાં અંદર તો ધમરાજ બેઠેલા ગોપાલ એમને પાચે પડ્યો. એણે ફરી હતી તોટલી હિંમત એકઠી કરી બંસી બાળવી. આ વખતે બંસીની અફસૂતતા વર્ણવી બંધ તેવી નહોતી. પાસે બેઠેલા સૌની આંખ-માંથી આમુ વહેતાં હતા. પાછળ ઉભેલા ફૂતરાનો આંખમાં પણ આંધુ આબ્યાં. આખરે ધમરાજ પોતાના હાથ વડે આંધુ ખાજતાં બોલ્યા, ‘બસ, બસ, ગોપાલ,’ હવે તો સહુ નથી બનતું. તું જ્યાંથી આબ્યો ત્યાં પાછો જા, તને તારી બહેન મળશે !’ ગોપાલે નમન કરી ચાલવા માંડયું.

ગામ આખું એના વગર સૂનું પડ્યું હતું. ગામ આખું ખાલી ખાલી લાગતું હતું. ઘોઠોએ એની તપાસ કરવામાં બાકી ન રાખી.

આખરે...ગોપાળ પેલા વડે તળે આબ્યો, યમુનાના મોઢા પર પાણી છાંંડ્યું. યમુના બહે ઉંઘમાંથી બગતી હોય એમ આજસ મૂરડીને બેઠી ધધ.

બન્ને લાઇ બહેન ફરી મળ્યાં. ગોપાલે બધી વાત કરી. યમુનાને ભાઈ

પર અત્યંત હેત ઉભરાયું. એ ઉઠીને સાઈની ક્રેટે વળગી પડી. બન્નેના આનંદનો પાર ન રહ્યો. ગોપાળને એની બંસી પરનું હેત ઘણું વધી ગયું. શુસ્સો ક્યો હોતો માટે જાણે માણી માગતો હોય તેમ તે બંસીની તરફ નોંધ રહ્યો.

ગોપાળ અને યચુના ગામ તરફ જવા

લાગ્યાં. લોકોએ એમને નોંયાં. એમના ય આનંદનો પાર ન રહ્યો. તે દિવસે ગામમાં ફરીને જીવ આવ્યો. બધું ગામ ફરીને ભયું ભયું લાગવા માંડયું.

આ બધું પેટી 'અહૂભૂત બંસી' ના પ્રતાપે !

નવિનચન્દ પંડ્યા

ચમકતું ચાંદરણું

આખા ચંદરવે રે ચમકતું ચાંદરણું
એ તો મંદ હસાવી હસે ચમકતું ચાંદરણું.
એ છે આકાશ દીવી રે ચમકતું ચાંદરણું,
એ તો અતુપમ દીપ્તી રે ચમકતું ચાંદરણું.
એ જ્યોતિની નેડ ના જડે ચમકતું ચાંદરણું,
ત્યાં પરિયોની વાતો મળે ચમકતું ચાંદરણું.
બેન પુછે છે બાને રે, કયું એ ચાંદરણું ?
એની વાતોતો મુજને કહે ચમકતું ચાંદરણું.
બા કહે છે મુણ બેન રે, જો એ ચાંદરણું,
ત્યાં વસે છે વડવા રે ચમકતું ચાંદરણું;
ત્યાં બાઈ રમે છે રે ચમકતું ચાંદરણું,
ત્યાં પરિયોના વૃંદ હોયે ચમકતું ચાંદરણું.
બેન કહે છે ચાલ બા રે જઈ નેઈ ચાંદરણું,
નહિ તો અહીં લાવીએ એ ચમકતું ચાંદરણું;
બાઈ મળશે, મળશે રે વડવા રસ લાણું,
હડી પરિયો ગીત ગાશે ચમકતું ચાંદરણું.
ચાલ બા જઈ લાવી એ ચમકતું ચાંદરણું,
ઘેર આંગણ મધ્યે રે દીપશે ચાંદરણું.

પરબવાળી

એક હતો પરબવાળો. એનું નામ ડાહ્યો. નામ તો ખાસ્તું મજેનું. ડાહ્યો તો ખરેખર ડાહ્યો જ હતો. ડાહી ડાહી વાતો કરે. બધી યે બાબતમાં ડાહ્યો. ન્હાનો હતો પણ મ્હોટાના જેટલું એનામાં ડહાપણ. ડહાપણનો તો ભંડાર. એ તો રોજ સવારે વહેલો વહેલો ઊઠે, નાહીધોઈને પરવારે, રોટલા ને છાંયનો નાસ્તો કરે ને પરબે જઈને બેસે. કોઈ વરબડાની ઘટા હેઠળ એણે પરબ માંડેલી. લીલી ઘટા ને પવનની ઠંડી ઠંડી લહેરો. ભેત ભેતામાં તો આંખ મીંચાઈ જાય એવી એ પરબડીની જગા. રસ્તે જતું આવતું સો કોઈ ત્રેની પરબડિ-યેથી પાણી પીવે. ઠંડાં ઠંડાં પાણીડાં. પછી મન કાંઈ જાણું રહે ? તરત પીવાનું મન થઈ જાય. પાણી પીતા પીતા કોઈકની તો બાંધ પલળે તો કોઈકના નાકમાં પાણી સોંસડું પેસી જાય. ઘડીભર ગમ્મત જાણે. બધાંયને ભેવાનું મન થાય. એવો દેખાવ થઈ રહે. શહેરનાં આળસુ લોકોના કપાળમાં આવી મઝા ક્યાંથી લખી હોય ? એ તો આપણા પેલા ભતે મજૂરી કરનારાઓ રોજ ને રોજ તેથી યે સરસ મઝા ઉડાવે

લોકોને લઈને પેલા ડાહ્યાની પરબડી ભણી ચાલવા માંડયું. એ તો બહુ બહુ ઉતાવળા ચાલ્યા. થોડીવારમાં તો આવી પહોંચ્યા ડાહ્યાની પરબડિયે. ડાહ્યાલા આગળ ખોખો ધરીને ઉભા રહ્યા. ડાહ્યાલાએ તો હજવે હજવે પાણી રેડવા માંડયું. કાન-સમાં નાળચાથી ગ્યાસતેલ રેડીએ તેમ ડાહ્યાલાએ તો એક તૂટેલા ડબલાથી પાણી રેડવા માંડયું. પણ રાજાજીને તો પાણી પીતાં યે ન આવડે. કયા દહાડે રાજાજીએ આમ ખોખલે ખોખલે પાણી પીધું હશે ? પણ હવે થાય શું ? એ તો જ્યમ ત્યમ કરીને પાણી પીવા મંડયા. અધું પાણી તો ગયું જમીન પર ટોળાઈ. ને અધું તો ગયું નાકમાં પેસી. વધુ ઘટયું છાંટો પાણી પડયું પેટમાં. થોડી ઘણી તરસ તો મટી. પછી રાજાજી તો ચાલ્યા પોતાના મહેલ તરફ. મહેલમાં જઈને રાણીને પાણી પીધાની વાત કહી સંભળાવી. રાણીજી કહેવા લાગ્યાં, “રાજાજી, રાજાજી, વાહ રે વાહ ! આવડું મ્હોટું રાજ ચલાવતાં ત્હમને આવડયું પણ પાણી પીતાં યે ન આવડયું ?”

.....બન્યું એવું કે, એક વેળા રાજાજી શિકાર કરવા ગયેલા. શિકારની શોધમાં ને શોધમાં એ તો ખૂબ ખૂબ આંધે નીકળી ગયા. ન રહ્યું લાન કે સાન. ક્યાંયી રહે ? એમને તો એકાએક તરસ લાગી. આનુબાનુ ન મળે કુવો કે વાવ-ખાંડ કે ખાખોચિયું. એમણે તો બધા

...ડાહ્યાનો રોજ ને રોજ પરબડિયે બેસે છે. મોજમઝા ઉડાવે છે. લાઇ-બંધો સાથે ધરાઈ ધરાઈને વાતો ચલાવે છે. લોકોનાં ટોળેટોળાં પરબડિયે હમેશા બેઠાં હોય છે.

....એક દિવસ રાજાજીએ મ્હોટો કરબાર ભર્યો. દેશદેશાવરના મ્હોટા મ્હોટા

માણસોને તેડાવ્યા. સૌ કોઈ પોતપોતાની જગ્યાએ ગોઠવાઈ ગયા. રાજાજીને પેલો પરબડીવાળો ડાહ્યલો સાંભળી આવ્યો. તરત જ કયોં હુકમ. એમને તો કયાં ભતે જવું છે. બોલતાંની સાથે હજારો નોકરો તૈયાર. જીભ હલાવે એટલી જ વાર, ડાહ્યલો તો બોલાવવા આવેલા માણસને બેઠાં બેઠાં બેઠો અને બોલી બેઠો, “ માબાપ ! મ્હારો, વાંક કે શું હોઈ કાંઈયે નથી ને નાહકનો શાં સારું હેરાન કરવા આવ્યો છે ? ” છેવટે ન્હાના બચ્ચાની માફક ફાસલાવી પડાવીને ડાહ્યલાને દરબારમાં લાવવામાં આવ્યો. ગાંધા લોકો તો ડાહ્યલાને જોવા ઉંચા નીચા થઈ

રહ્યા હતા. ડાહ્યલાને જોતાં જ બધા હસવા લાગ્યા. પછી રાજાજીએ તો એને પોતાની પાસે બેસાડ્યો. અને એ તો રાજા, રીઝે તો રાજપાટ આપી કે અને ખીજે તો બધુંયે પડાવી લે. ડાહ્યલો તો ખુશ ખુશ થઈ ગયો. રાજાજીએ તો લેને સો ઘોડે-સ્વારોનો ઉપરી બનાવ્યો. ડાહ્યલો હવે પરમકિયે જતો બંધ થઈ ગયો. નસીબની ખુળી એવી છે. ઘડીમાં બનાવે સંક તો ઘડીમાં બનાવે રાજા.

હજીયે ડાહ્યલો જ્યારે જ્યારે લેના આમમાં જાય છે ત્યારે ત્યારે સૌ કોઈ લેને બાઠશાહ જેટલું માન આપે છે.

શાન્તિલાલ શાહ

મારો પોપટ

મેં એક પોપટ પાડ્યો હતો. આહ ! શું એનો મુંઠર વાન ! મેં તેને માટે ખાસ એક પીતળનું પાંજરું આવડ્યું હતું. હંમેશા જ્યારે અમે જમવા બેસીએ ત્યારે હું તેને માટે તેને ખોરાક પાંજરામાં મૂકી આવતો. અમારે ત્યાં કોઈ આવે તેને પોપટ પધારી જોઈતો અને જાય ત્યારે તેને કહેતો આવજો. બધાને પોપટ બહુ જ ગમે. પોપટ તો બહુજ પાણી પી થઈ જાયો હતો. કોઈ ફોફ વખત જ્યારે તે બહાર ઉડતા પોપટના ટોળાને જોતો ત્યારે પાંજરામાં બહુ તોફાન કરતો. તે વખતે જ્યારે અમે તેને સાકરનો ગાંઠો આપતા ત્યારે તે તેણે તોફાન બંધ કરતો. એક દિવસ હું મારી બૂલને લોગ બન્યો. વાત એમ બની કે એક દિવસ મેં તેને ઘેડાં જમડખાં બટકાં નાખ્યાં, કોઈ દિવસ નહિ ને આજે હું પહેલાં હાથ ધોવા ગયો અને પાંજરું ઉપાડું રહી ગયું. એટલામાં એક પોપટનું ટોળું નીકળ્યું. હજી હું બારણું બંધ કરવા બેઠે ત્યાં તો મારો પોપટ ઉડી ગયો હતો. મારું પીતળનું પાંજરું ખાલી પડ્યું હતું. હું રડવા લાગ્યો થઈ ગયો.

લલિત ગિ. ભટ્ટ

અજબ કવિતા પ્રેમ

અંગ્રેજી સાહિત્યમાં એલેક્ઝેન્ડર પોપ એક અજબ કવિ તરીકે ઠીક નામ કાઢી ગયો. એલેક્ઝેન્ડર કવિ જ જન્મેલો. છેક નાની વયમાં જ એણે કાવ્ય રચવા માટેલા.

બાળકવિને કવિતા રચવાનો અજબ ચરકો લાગ્યો હતો. કવિતા લખવી એને સહજ થઈ પડી. જ્યારે જ્યો ત્યારે ભાઈ સાહેબ કંઈ ને કંઈ ગણગણતા કે લખતા જ હોય !

એલેક્ઝેન્ડરને કવિતાઓ તરફ આટલો બધો ઢગી પડેલો એમ એના પિતાને ચિંતા થવા માડી. એમને બાળકની આ ધુન જરાપણ નોતી મમતી, કેટલીયે વાર એમણે પુત્રને એ કવિતામાં કરવાનો નકામો ધંધો મૂકી દેવા સમજાવ્યો, કેટલીયે વાર હાડકાં પાસરાં કરી નાખવાની ધમકીઓ આપી, પણ એલેક્ઝેન્ડરમાં તો કવિતાએ ઘર ક્યું હતું. એ તો એના સ્વભાવ સાથે તાણેવાણે વણાઈ ગયેલી. સલાહો અને ધમકીથી સમજી કે ડરીને તે ઝાણી જ નાસી બાય ? કવિ પોતે ઇચ્છે તોય હવે તે કવિ મટી જઈ શકે એમ નહોતું.

અનેક ચેતવણીઓ અને ધમકીઓ છતાં કવિતા લેખન તો ચાલુ જ રહ્યું ત્યારે પિતાએ ગુસ્સે થઈ પુત્રને ખૂબ માર માર્યો. રડતાં રડતાં બાળકે કહ્યું :

“ Papa, papa, pity take
I shall never Versos make. ”

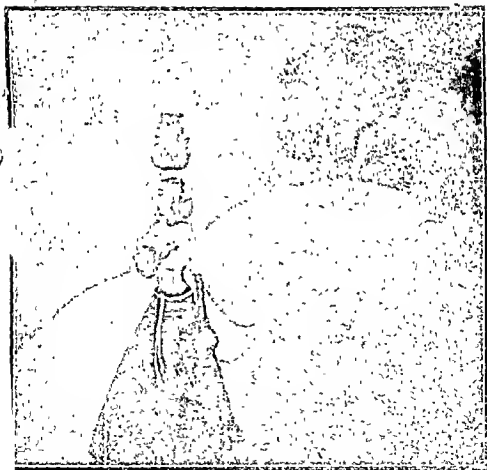
(પિતાજી, પિતાજી, હુંદે રેમ રાખો.
રચું હું કદી કાવ્ય ના, માફી આપો)

આટઆટલો માર પડ્યાં છતાં ય જેના હોઠમાંથી “ પિતાજી, હવેથી કવિતા નહિ રચું ” કવિતારૂપમાં સહજે સરી પડ્યું. એનો કવિતા પ્રેમ કેવો અજબ હશે ?

પુત્રમાં રહેલી નૈસર્ગિક શક્તિ પિતા બાળ્યતા નહોતા. હવે તેમની આંખ ઉઘડી ગઈ ત્યારથી એલેક્ઝેન્ડરને કવિતા રચવા માટે માર પડતો અટક્યો, એટલું જ નહિ પણ ઉલટું ઉત્તેજન મળતું થયું. કુદરતી બક્ષીસથી એ કવિતા વિકસી અને મોટપણે એલેક્ઝેન્ડરે કવિ તરીકે સારી ખ્યાતિ મેળવી !

કુલડાં !

ધરણીમાને જોળે પોઢ્યાં નાજુક એ કુલખાળ !
 નમણાં નાજુક એ કુલખાળ !
 ઢઢોળી સ્પન્નેથી તમને તેડ્યાં કેણે ખા'ર ?
 કે'શે તેડ્યાં કેણે ખા'ર ?

મધમધતાં કુલડાંએ બોલ્યાં : મા જોળે હું'ફાળે,
 જ્યારે મા જોળે હું'ફાળે;
 પોઢ્યાં'તાં નીરતે રોએ, ન'તી તમન્ના ત્યારે,
 કશીએ ન'તી તમન્ના ત્યારે.

પણ ઢઢોળી ગઈ વાદળી ઝરમર આછી છાંટી,
 આંખે આછી ઝરમર છાંટી;
 અને અનિલ લહરી તોફાની પાંપણીયે અમ નાચી,
 આવી પાંપણીયે અમ નાચી !

છેલ્લે આબ્યાં ફિરણ સુનેરી, ગલીપચી અમને કીધી,
 ફિરણે ગલીપચી અમને કીધી !
 ને બાએ દઢ બચીઓ બારાં રમવાની 'હા' કીધી
 અમને જાવાની 'હા' કીધી !

વિલિયમ વિજેતા

અગીયારમી સદીની વાત છે. તે વખતે એડવર્ડ ધી કનફેસર એટલે ભગત કરીને એક રાજા ઇંગ્લેંડની ગાદી પર હોતો.

તે નોર્મન હોવાથી નોર્મન પ્રત્યે તેનું વલણ વધારે હતું. વળી તે ઉપરાંત નોર્મનોને મોટી પાયરીઓ આપી ઉચે ચલાવ્યા.

તે બહુ ખુશમિજાજ હતો. ખુશ-મિજાજમાં ગમે તે કરી નાખતો; પછી લેવેને તે ઓટું હોય અથવા ખરું હોય.

આ ટેવથી એક દિવસ તેના નોર્મન ડોના કાકોર વિલિયમને પોતાના મરણ બાદ ગાદી આપવાનું વચન આપ્યું.

નોર્મન ડો તેનું મુળ વતન હતું. તેમજ વિલિયમ તેના સગો થતો હતો.

ત્યાર પછી એડવર્ડ ઇ. સ. ૧૦૬૬ માં મરણ પામ્યો. એટલે ઇંગ્લેંડના અમીરોએ ગાંડવીન કરીને એક મૂખ્ય અમીરના છોકરાને ગાદી પર બેસાડ્યો. તેનું નામ હેરોલ્ડ હતું.

વિલિયમે જ્યારે સાંભળ્યું કે હેરોલ્ડ ગાદી પર છે ત્યારે તે મોટું લડકર લઇ

ઇંગ્લેંડ ઉપર ચઢી આવ્યો. અને ઇંગ્લેંડની ગાદી પર તેના દાવો રખા કર્યો. આ પહેલાં નોર્થબ્રિયાનું રાજ્ય લેવાને હેરોલ્ડનો ભાઈ ટોસ્ટીગ અને નોર્વેનો રાજા ચઢી આવ્યા. હેરોલ્ડ તેની સામે થયો. આ યુદ્ધમાં ટોસ્ટીગ અને નોર્વેના રાજાનું મરણ થયું.

પરંતુ આ યુદ્ધ ચાલતું હતું તે દરમિયાન વિલિયમ ઇંગ્લેંડના દક્ષિણ કીનારે ઉતર્યો. તેથી દક્ષિણમાં ઇ. સ. ૧૦૬૬ ના માર્ચની ૧૪ મી તારીખે હેર્સેંગ્સ આગળ જળમૃત્યુ યુદ્ધ થયું. આ લડાઈમાં હેરોલ્ડ હાર્યો અને મરાયો.

જ્યારે વિલિયમે લંડનમાં પગ મુક્યો ત્યારે હર્ષની ધોષણા થઇ, અને એમ કહેવામાં આવ્યું કે, વારસદાર તરીકે ગાદી ઉપર બેસો, આ સાંભળી વિલિયમ તરવાર બહાર કાઢી બોલ્યો:

“ નહિ, નહિ, મેં તરવારના બળે ગાદી પ્રાપ્ત કરી છે. ”

આથી તે વિલિયમ વિજેતા કહેવાયે, એવું મનાય છે.

કિરતન લટકારી

વિચિત્ર રમકડું

“ બાપુ ! એ બાપુ ! ” ઘરમાંથી
બાની બુમ પડી.

“ શું છે બા ! ” કહેતો બાપુ રમત-
માંથી ઉઠી ઘરમાં દોડી આવ્યો.

“ કેમ વળી હોય શું ? હજુ વખત
નથી થયો ? ” બાએ કહ્યું.

“ શાનો વખત ! ” બાપુએ કહ્યું.

“ કેમ શાનો વખત ! ભૂલી ગયો !
બાએ આપણા ગામમાં મેળો ભરાવાનો
છે તે તું નથી જાણતો શું ? તારે જેવા
આવું હોય તો ચાલ તૈયાર થઈ જા. જો
અમે બધા જવાને તૈયારી કરી રહ્યાં છીએ
માટે ચાલ જલ્દી તૈયાર થઈ જા ! ” બાએ
બાપુને તૈયાર થવાની આજ્ઞા આપી.

“ હા ! બા ! એ તો હું જલ્દી જ
ગયો. માફ મન રમતગમતમાં તેથી એ
વખત હું વીસરી ગયો. ” આમ કહી બાપુ,
બા સામે મંદ મંદ હસતો તૈયાર થવા
માટે ચાલ્યો ગયો.

ઘોડીચારમા તો બાપુ નવાનવા કપડા
પહેરી, માથા ઉપર સેન્ટ નાંખી તૈયાર
થઈ ગયો. સવળા જવાને માટે
ઘરમાંથી બહાર નીકળી ઘરને બંધ કરી,
ગામમાં જે જગાએ મેળો ભરાવાનો હતો
તે જગાએ આવી પહોંચ્યા.

બાપુ તો જાત જાતનાં રમકડાં જોઈ
આનંદ પામ્યો.

કેટલાક માણસો આમ તેમ દોરેથી
ફરતા હોય તો વળી બીજા પોતાનો માલ
જલદીથી ઘરાકો ઉઠાવી લાય એટલા માટે
મોટા દોકાથી મેળાને ગળવી મૂકતા હતા.
જાત જાતનો માલ અને બાળકોને રમવાનાં
રમકડાં જોઈ બાપુ તો ખુશખુશ થઈ ગયો.

તેણે પણ થોડાંક રમકડાં ખરીદી લીધાં.
જેએક કલાક ત્યાં ફરી બાપુ અને તેના
માતપિતા ઘરે આવ્યાં. ઘરે આવતાંની
સાથે જ આપણા બાપુભાઈ તો આણેલાં
મુંદર રમકડાંઓને હાથમાં લઈ જેવા
લાભ્યા. એટલામાં તેની નજર તેમાંના એક
ચેત જેટલી ઉંચાઈના ઘોડાની ઉપર પડી.
તેને જોતાં જ બાપુ તેને આમ તેમ ઉઘાટી
ખારોકાઈથી જેવા લાગ્યો.

તે ઘોડાના આર પગ એક રંગેલા
પાટીયા પર થોંટાડેલા હતા અને એ
પાટીયાની નીચે આર પેંડા આવેલા હતા
અને તેથી ઘોડાને જરાક ધક્કો વાગતાં
પેંડાની મઠકથી તે આંધી શકતો. બાપુ તેને
જેવામાં લીન થઈ ગયો હતો. સહસા તેની
નજર ઘોડાના હાળા કાનની અંદર આવેલી
એક ચાપ ઉપર પડી. તે શું છે એ જોવાના
ધસલાથી તેણે એ ચાપની ઉપર આંગળી
ઝુકી અને ઘણી જોઈ. હાળાની સાથે જ
બાપુનો હાથ છેડાવી તે ઘોડો, લાણે
જીવવાળો હોય અને તેને પક્ષીની માફક
પાળેલો હોય, તેમ તે થોડેક ઉંચે ચડી પાછો
નીચે પડી પેંડાની મઠકથી થોડેક દુર

આગળ જઈ પોતાની અસલ સ્થિતિ પ્રમાણે ઉભો રહ્યો.

બાપુ તો આ જોઈને છક્કું યધ ગયો. તે વિચારવા લાગ્યો કે નક્કી આમાં જીવ છે કારણ કે જીવ વિના તે કંઈ હાલતું ચાલતું હશે ?

અચાનક તેના મનમાં વિચાર આવ્યો કે જો હું આ ઘોડા ઉપર બેસી જાઉં, પછી મને તે લઈને ઉંચે ઉડે તો કેવી મજા આવે ! નહીં, નાનાં, પહાડો વગેરે જોવાનું મળે, પણ.....પણ.....અરે ! હું તો ચાર-પાંચ વરસનો નાનો બાળક અને આ.....મારાથી પણ નાનો ! ! મારો ભાર કેવી રીતે જીલી શકે ?

જો કદાચ હું એવી રીતે તેની ઉપર બેસી કેાઈ બીજા માણસને પુછું કે જો હું કેવો જણાઉં છું ? રાજ થવાને લાયક છું કે નહિ ? ધારે કે કેાઈ નગરનો રાજા મરી ગયો હોય તો પછી હું ત્યાં આ ઘોડા ઉપર બેસીને જાઉં તો ત્યાં જતાં જ નગરજનો મને રાજા તરીકે સ્વીકારે કે નહિ ? સ્વીકારે જ ! કારણ કે તે વખતે હું કેટલો સરસ દેખાતો હોઉં !

અરે ! આ વાત તો હું જૂલી ગયો, એ નાનો ને હું મોટો ! અરરરરરર ! !

“ બાપુ ! તું શું કર્યા કરે છે. આ રાત પડી, ચાલ હવે એ બધાને બાળુએ મુકી મુક બ. સવારે બેઠેલા ઉઠવાનું છે.” અચાનક બાળુની માએ બાપુ આગળ આવી કહ્યું.

“ અરે ! હમણાં જ આ બધાને અહિંથી ઠેકાણે મુકી દઉં છું, હું તો આ ઉઠ્યો, જો બા ! હું તારી આજ્ઞા માનું છું. ” વિચારનિદ્રામાંથી જાગી બાપુએ કહ્યું.

ત્યારપછી બાપુ સઘળું ઠેકાણે-મુકી મુવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો.

x x x

મેળામાંથી ખરીદેલા એ વિચિત્ર રમકડાંની પાછળ બાળુનું ધ્યાન ખેંચાવા લાગ્યું. ઉંઘમાં પણ તેને તેના જ વિચાર આવ્યા કર્યા.

લગભગ અર્ધી રાત થવા આવી હશે, તે વખતે બાળુને એક સ્વપ્ન આવ્યું. એ સ્વપ્નમાં પોતે પોતાના ઘર પાસે એક મોટો ઘોડો જુએ છે. તે ઘોડાને જોઈ બાળુને વિચાર આવે છે કે આ તો પેલું મેળા-માંથી ખરીદેલું રમકડું તો નહિ હોય ! ના, ના, એ ના હોય. કારણ કે તે તો આના કરતાં પુષ્કળ નાનું છે; પણ શરીરનો રંગ અને બીજું બધું તેના જેવું જ છે. આવા વિચાર કરી બાળુ તેને જોવા માટે તેની પાસે આવ્યો.

હવે બાળુએ જે ઘોડો મેળામાંથી ખરીદેલો હતો તેના જેવો જ આ હતો, માત્ર ખામી હતી એક. પગની નીચે પાટીયું અને પેંડા ન હતા, અને એ જાડું ઘોડાને પેલા નાના ઘોડાની માફક પણ એક ચાંપ કાનની અંદર આવેલી હતી. પણ, બાળુને તો આ ચાંપની ખબર

ક્યાં હતી કે એ ચાંપ ઢાબવાથી થોડો કેટલો ઉંચે ઉડશે !

બાબુને વિચાર થયો કે લાવને આ થોડા ઉપર બેસી જઈ પછી તો મારા પેલા આણેલા થોડાની માફક ઉડશે કે નહિ ? એ જોવાના ધરાશી તેના ઉપર સ્વાર થયો.

પણ બાબુએ જોયું ત્યારે ન તો તે હાલ્યું કે ચાલ્યું, આથી બાબુ ખીંત્યો અને હાથ લંબાવી 'તેનો કાન મરડયો; આથી તે કાનમાંની ચાંપ ફાળી ને થોડો એકદમ ત્યાંથી ઉંચે ઉડ્યો. ઉડ્યો ઉડ્યો તે ખુબ ઉંચે ઉડ્યો. ખુબ ઉંચે ગયા પછી તે ઉંચે જવાને બદલે પૂર્વ દીશા તરફ જવા લાગ્યો.

બાબુને તો આ જોવાથી ઘણું જ આશ્ચર્ય થયું. ઘડીમાં તે ક્યાં હતો અને તે ક્યાં આવી ગયો. એ તો ચારે બાજુએ જુએ છે. પૂર્વ દીશાએ 'નગર નાંખે છે ત્યારે વિચારે છે. અહો ! હજી હમણાં જ પ્રજાત યામ છે. બાબુ ભગવાન કેવા ધીમે ધીમે ઉપર ચઢે છે. આ ચારે તરફ જોતા ઉંચા ઉંચા પહાડો, નદીઓ કેટલું સરસ દેખાય છે. મારા ભાઈબંધાને એ અહિં સાથે લાગ્યો હોત તો કેવી ગમ્મત પડત !

ત્યાં તો બાબુએ નીચે જોયું, નીચે જોતાં તેને પૃથ્વી ગોળદશ જેવી લાગી. તેને વિચાર આવ્યો કે ગાંધી કાલે હું જ્યારે નિશાળે ગયો હતો ત્યારે માસ્તર સાહેબે કહ્યું હતું કે પૃથ્વી ગોળ છે. બરા-

બર, મેં પણ આજે આ જોઈ સાબીત કરી આપ્યું છે. અને.....થોડો અચાનક નીચે ઉતરવા લાગ્યો અને તેથી બાબુની વિચારનિદ્રા જાગી અને તે ચમકી ઉઠ્યો. થોડો નીચે ઉતરવાતું કારણ ફક્ત તેની ભુલ થઈ હતી. થોડો નીચે ઉતારવાની એક બીજી ચાંપ ઉપર તેની આંગળી પડી હતી અને તેથી તે ફળાવાથી નીચે ઉતરવા લાગ્યો. બાબુ વિચારવા લાગ્યો કે આ કેવી રીતે નીચે ઉતરતો હશે ? હમણાં તો ઉપર જતો હતો અને પછી પાછો નીચે ઉતરું છું આ કેવું !

થોડો આખરે નીચે ઉતરતો ઉતરતો એક નગરની ભાગેળે આવી પહોંચ્યો, અને ત્યાં ઉભો રહ્યો. બાબુએ નગરમાં નજર નાંખી તો માલમ પડ્યું કે ઘણા માણસો પોતાની તરફ ચાલી આવે છે. તે શું કરવા આવતા હશે એ વિચાર બાબુને થયો. થોડીવાર પછી એ માણસોએ ત્યાં આવી બાબુને વધાવી લીધા.

બાબુને વધાવાતું કારણ એ કે થોડા દિવસ અગાઉ ત્યાંના રાજા મરણ પામ્યો હતો અને રાજગાદી ઘણા દિવસથી ખાલી હતી. તેથી ગાદી પર કોને બેસાડવો એ એક ચુંગવણભરી વાત આવી હતી. સંઘર્ષોએ મળીને ઠરાવ કર્યો કે જે કોઈ કાલે સવારે ભાગેળના દરવાજામાં નગર બહારનો અજાણ્યો માણસ મળે અગર એ કોઈ નાનો બાળક પણ મળી આવે તો આપણે તેને રાજા તરીકે વધાવી લેવો.

અને આજ પ્રમાણે સઘળાઓ એ બાળુને વધાવી મહેલમાં લઈ ગયા, અને ઉપરની વાત બાળુને જણાવી. બાળુ તો ખુશ ખુશ થઈ ગયો, અને હવે પોતે રાજા થશે એ જાણી ખુબ મલકાયો.

ત્યાર પછી એક સારી નાની કન્યા સાથે બાળુનું લગ્ન કરી દરબાર ભરવામાં આવ્યો.

દરબારમાં સર્વ હાજર થઈ ગયા. પ્રધાન, દિવાન, સેનાપતિ વગેરે બાળુની, અરે ! હવે તો રાજા થયા એટલે રાજાની બાળુએ બેઠા હતા. નગરજનો છેટે બેઠેલા હતા. ત્યાં તો રાજાજી બેચાર શબ્દો સર્વને સંબળાવવા ઉભા થયા, પણ ઉભા

થતાં પાસે જે ચમ્મરવાળો તેને ચમ્મર નાંખતો હતો તે ચમ્મરના થોડાક વાળ આંખ ઉપર પડવાથી બાળુ ચમકી ઉઠ્યો અને આંખ બોલી ચારે પાસે બેથું તો ન મળે ચમ્મરવાળો કે ન મળે દરબાર. એ પણ કયાંય ઉડી ગયું. ‘ઓ તારી ! આ ખરૂં સ્વપ્ન !’ બાળુ બોલી ઉઠ્યો.

“બાળુ ! ચાલ હવે ઉડી દાતણપાણી કરી લે.” બાળુની માએ પથારી આગળ આવી કહ્યું.

“હા ! બા ! જો આ હું ઉઠ્યો.” કહેતો બાળુ બાની સામે ખડખડાટ હસી પડ્યો.

ગાનિ દલાઈ જવાલાઈ પોલ

== દરેક ઘરમાં રાખવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તકો ==

મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન.

જેને માટે લખવાનું હોય જ નહીં દરેક અવસ્થા આ જીવનને એક વખત વાંચવું જ જોઈએ. ૫૫૪ પાનાં ઉપરાંત અને પાકું ૫૬૬ છતાં મૂલ્ય રૂ. ૪

ૐ ૐ

વિશ્વભારતી અથવા હિન્દી સંસ્કૃતીનું કેન્દ્ર

મહાન કવિનર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની કલમથી લખાયેલી એક મુંઝવે કૃતિનો અનુવાદ. જેની પહેલી આવૃત્તિ બહાર પડતા તરતજ ખલાસ થઈ ગઈ હતી તેની આ બીજી આવૃત્તિ બહાર પડી ચૂકી છે. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

આજેજ મેળવી લ્યો-લખો નીચેને સરનામે

મેનેજર : પુસ્તક પ્રકાશન વિભાગ,

C/o લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, ટાકર પાસે, વડોદરા

ઠાકોરનું ભૂત

પાંચ પચીસ ઘરનું એક નાનકડું
ગ્રામ. તેના એક ઠાકોર સાહેબ. તેમનું
નામ બાળસિંહ.

ઠાકોરને પરણવાનો ઘણો શોખ.
એટલે થોડા દિવસમાં તે રૂપ.રૂપને
બંડાર એક છોકરીને પરણ્યો અને આનંદ
કંડેલોલ કરવા લાગ્યો. પરંતુ તેમનો
આનંદ-કંડેલોલ ઝાઝો વખત ટકી શક્યો
નહિં. ઓચીતાં ઠકરાણી સાહેબ ગરબુ
પામ્યાં. ઠાકોરના શોકનો પાર રહ્યો નહિં.
ઉવટે તેમણે વિચાર કર્યો કે માણસ
પાછળ જેમ સ્ત્રી સતી થાય છે તેમ હું
મહારી ઠકરાણી પાછળ સતો થાઉં. દરબાર
બસે આ વિચાર તેમણે સર્વ લોકોને
જણાવ્યો. લોકોએ આ વાત ન માની.
અને તેમ કરતો અટકાવવા ઘણા કાલા-
વાલા કર્યા-પરંતુ આપણા ઠાકોર સાહેબે
કાંઈ માન્યું નહિ.

* * *

આજે ઠાકોર સાહેબ સતો થવા
નિકળવાના છે. સર્વ લોકો સ્મશાન તરફ
જાય છે. સ્મશાનમાં માણસેનું ટોળું
બરાવડું છે.

થોડી વારમાં ઠાકોર સાહેબની સ્વારી
સ્મશાન તરફ જવા નિકળી પડી. ઠાકોરે
કસળી પીતાંબર પહેલું છે. આખે યરીરે
કંકુ ચોપડયું છે. ગળામાં કરજના કુલની
માળા લટકે છે.

સ્વારી સ્મશાનમાં આવી પહોંચી.

સિપાઈઓએ મોટી ચોરસ ચીતા
ખડકી. એટલે ઠાકોર સાહેબ તે ચિતામાં
ઠકરાણીનું શ્રમ ખોળામાં લઈ બેઠા.

આજના મળતાં જ ચિતા સળગાવ-
વામાં આવી. ઢોલ તડીંગ....તડીંગ....
ધ્રુમ....વાગવા માંડ્યાં. લાકડાં અટ અટ
બળવા માંડ્યાં અને ઠાકોર સાહેબ ઢાઝવા
માંડ્યા. ચીસે ચીસ પાડવા માંડ્યા.
ઢોલોના અવાજથી ઠાકોરની ચીસો હવામાં
જ મળી જતી. પુષ્કળ ઢાઝવાથી પાસે
આવેલી એક ઝાડની બખોલમાં લાગ બેઠ
ઠાકોર કુદી પડ્યા. કોઈનું લક્ષ તે તરફ
દોશયું જ નહિં....એટલું ઠાકોર સાહેબનું
ભાગ્ય. થોડી વારમાં ચિતા બળી બસ્મ
થઈ ગઈ. સર્વ લોકો ઠાકોરની મુખાંધ
પર હસતાં હસતાં ચાલતાં થયાં.

* * *

હવે અહીં ઝાડની બખોલમાં ઠાકોર
સાહેબ સંતાઈ રહે છે. ગોવાળો દોર ચરા-
વવા આવે અને ત્યાં વાળુ કરે ત્યારે કાંઈ
કર્યો બર્યો પડેલી હોય તે ખાઈ શુન્ન-
સન ચલાવે છે. સ્મશાનમાં કોઈ પીંડ
સુકી જાય તે પણ સ્વાહા કરી જાય છે.

* * *

ગ્રામમાં ઠાકોર ઠકરાણીનાં મરણ
પછી, ઘાંડો પાણી થવા માંડ્યાં. આખા
ગ્રામના લોક જમવા માંડ્યાં. ઠાકોર
સાહેબે આ વાત જાણી, ને બળવા માંડ્યા.
'હું' તે હજી જીવતા છું અને આ લોકો

તો મારા સંઘરેલા પૈસાને પાણીને મુલે
ખરચી નાખે છે. પણ કરવું શું....?'

* * *

આજે દા'ડા પાણીનો છેલ્લો દિવસ
હતો. રઘુ હજમની સ્ત્રીને તેના પીયર
મુકવા જવાનું હતું. રઘુ આખા ગામની
હજમત કરતો, ખુદ ઠાકોર સાહેબની
પણ....

રઘુએ વિચાર કર્યો કે દુધપાક માલ-
પુડા લઈને જવું. આખા ગામનો હજમ
હોવાથી ખુબ ખુબ માલપુડા દુધપાક
જમી કરી રઘુભાઈ સવારમાં વહેલા
જવાનો વિચાર કરી મુઠ ગયા.

સવાર થતાં હજમ રઘુએ તેની સ્ત્રીને
જગાડી. બન્ને તૈયાર થઈ ગયાં. રસ્તામાં
રમશાન ઓળંગવું પડે એટલે હજમ-
અને તેની સ્ત્રી-બન્ને ગહુ બીએ. પણ
રઘુભાઈ તેની સ્ત્રીને આસ્વાસન આપે,
અને ઉપરથી મોટી મોટી ડંકાઓ મારે,
પણ મનમાં બીક તો ઘણી જ લાગે.

રસ્તામાં પેલા બખોલવાળા ઝાડ
આગળથી તેઓ નાચે છે, એટલે ઠાકોરને
લાગ્યું કે નહીં હજમભાઈ માલપુડા દુધ-
પાક લઈ નાચે છે માટે આજે તે ઝુંટાવવું
અને ખુબ ખુબ ખાવું.

ઠાકોર સાહેબ ઝટપટ નીકળ્યા, અને
રથીના ખભા પર મૂકેલા માલપુડા દુધપાક
પર તરાપ મારી. કાંઠવાથી ઠાકોર સાહે-
બનો ચહેરો તથા શરીર બિહામણું બની
ગયું હતું એટલે રઘુ તો દુધપાક માલ-
પુડા ફેંકી ભૂત બણી ગામ તરફ મુકીએ
વાંળીને નાહા. હજમહી મૂળ તો સ્ત્રી
નાત, એટલે એ તરત જ હેબકીને મરી

જ ગઈ. ઠાકોરે તો પોટલું બખોલમાં
લાવી અમી તરફસે આપર્યું.

* * *

રઘુએ તો ગામમાં આવી, ભૂત....
ભૂત....ની ભુમો પાડવા માંડી અને ગામમાં
દોડવા માંડ્યો. લોકો સઘળા રમશાન
તરફ ગયા. ઠાકોરે આવેથી તેમને ડેખ્યાં.
ઠાકોરને તેમને બહીષ્કારવાનું મન થયું.
તેણે હુલહુલ કરતી ભુમ પાડી.
લોકો ભૂત બણી ઉભી પૂછીએ ગામ
તરફ નાહા.

ઠાકોર તેમની મૂખાઈ પર હસતો
હસતો બેસી રહ્યો.

* * *

હવે આ વાત જોડના એક ઠાકોરને
કાને ગઈ. એટલે તે પોતાના સિપાઈઓ
સાથે રમશાનમાં ગયો.

બાબરે વિચાર કર્યો કે આ વખતે
આવેલા રાત્રીને વિનવી રાત્રીગાદી
મેળવી લેવી. અહિં આવી છ'ઠગી કહાડી
સકારો નહિં.

એવો વિચાર કરી તે સિપાઈઓ
સામે દોડ્યો. તેના બિહામણા ચહેરાથી
તેને ભૂત માની છપ બચાવવા મુકીએ
વાળીને નાહા. ઠાકોરે પણ તેમની પાછળ
દોડવા માંડ્યું.

છેવટે આપણા ઠાકોરે સિપાઈઓ
તથા ઠાકોરને પકડી પાડ્યા, અને સર્વ
હકીકત કહી, પહેલી પેલા ઠાકોરે આ વાત
માની નહીં, પણ પાછળથી તેણે તેની
માદી મેળવી.

કોઈ સ્ત્રી પાછળ સતો થતો હશે ?

. 'ગજેન્દ્રમસાદ ક. મહેતા

સોને માટે

તાકત-તાકતીથી ભરપૂર

લગ્ન તથા

અંડુ દ્રાક્ષા સ વ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડે

ખાસ સ્ત્રીઓ માટે

.....

.....તનદુરસ્તી-તાકતથી ભરપૂર

મદરાદિ રોગોના અકસીર ધસાજ

અંડુ અશોકારિષ્ઠ

શ્રીઓની નળજાખમાં આખાઃ અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હોવો જોઈએ

સાચી શક્તિનો સંશ્લેષ કરવા

અંડુની મુવર્જમિશ્રીત

મકરધ્વજ ગુટી

શક્તિની સર્વોત્તમ દવા
આજથી અજમાવવા માંડે

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લી. પા. બે. નં. ૫૫૧૩,
મુંબઈ નં. ૧૪.

મુંબાઈની દુકાન : જુની બાટિયા મહાજન વાડી, કાલબાદેવી રોડ.

આધુનિક દવાઓનું મૂલ્યપત્ર આજેજ મંગાવો

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
બાળકોની જીવનશાસ્ત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી

(રજીસ્ટર્ડ)

બચ્ચાઓને થતા દરેક દરોને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી- અને રુદ્ધ
બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનાર
બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. કીંમત ૧ની ૧ ના બાર આના,
વી. પી. પો. જુડું.

યૈલ એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો.

બાવનગર (કાઠીયાવાડ)

કરોળીયા આપણા રોજના વ્યવહારમાં
આવે છે, પણ તેના જીવન સંબંધી
આપણે કશું જ જાણતા હોતા નથી તે

કરોળીયાનાં કાવતરાં

લેખક :

રા. બાલુમુખરામ નિર્ગુણરામ મહેતા.

કિંમત ૦-૬-૦

આ મંથમાં કરોળીઓ કોને કહેવો, જાત
જાતના કરોળીયા, કરોળીયાનો વ્યવહાર વગેરે
કરોળીયા સંબંધી જાણવાગ્નેષ માહિતી રસીક
જાણમાં આપેલી છે. માટે આજે જ લખો.

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ.

ટાવર પાસે, વડોદરા.

બચ્ચાને બાળવાન અને નિરોગી રાખવા અશીષુ ન આપણો, પરંતુ અશીષુ વગરની
" સમૃદ્ધ મંથન છાપની " (રજીસ્ટર્ડ)

બાવનગરી-બાળાગોળી

દરેક પાલી. કીંમત ૧૦૦ ગોળીની બા. ૧ ચાર આના, એકથી ચાર બાટલી સુધી પોષ્ટેજ પાંચ
આના વધુ. બતાવનાર: યૈલ હર્લિસનસ નરેશ્વરમદાસ, ડે. સી. પી. ટેંક રોડ, મુંબઈ નં. ૪
નરેશ્વરમ ઔપદ્યાલય

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વંચત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિદૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી ઓછોના દરો લેવા કે, માસીક રૂઠુંની અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી સોડી
વિકાર, કમુવાચક, રતવાથી અગતી બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો થતો
જન્મ, સગર્ભાવરયામાં તાવ, અશક્તિ, કેનો દુઃખવે, મર્બાકપનો સોજો વિગેરે દરોને
મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છોક હોય તે પાલવે છે અને મર્બાકપને મર્બધારણ થોડા બનાવે
છે. કીંમત રતલ ૧ ના ૫ના ૩પીલા બે. અરધા રતલનો ૩પીઓ એક વી. પી. પો. જુડું

યૈલ એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો-બાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

આખરે સત્ય આગળ આનંદ.

મી. સ્માર્ટ અને ગુડફ્રેલો નામના બે મિત્રો હતા. એક દિવસે તેમણે કમાવા જવા વિચાર કર્યો. સ્માર્ટ લુચ્ચો, સ્વાર્થી અને વિશ્વાસઘાતી હતો. પણ ગુડફ્રેલો સારા સ્વભાવનો અને વિશ્વાસુ હતો. તેઓ કમાવા માટે એક ગામમાં ગયા. તેઓએ એક ધર્મશાળામાં મુકામ કર્યો.

બીજે દિવસે સવારે જ્યારે તેઓ પથારીમાંથી ઉઠ્યા ત્યારે તેમણે સોનાના સિક્કાઓથી ભરેલી એક કોથળી ભેધ. તેથી તેઓ ખુલ્લું થયા. સ્માર્ટે કહ્યું, “આપણે આ પૈસાથી વેપાર કરીશું.” પછી થોડા પૈસા રાખીને તેઓએ બાકીના બધા પૈસા ગામ બહાર એક ઝાડના પોલાણમાં સંતાડ્યા.

થોડા દિવસમાં મી. ગુડફ્રેલોએ પોતાની પાસેના બધા પૈસા વાપરી નાખ્યા. પૈસા ખત્તાસ થવાથી તે પોતાના મિત્ર સ્માર્ટની પાસે ગયો અને કહ્યું, મારી પાસે પૈસા નથી માટે ચાલો આપણે ઝાડમાંના પોલાણમાંથી પૈસા લઈઆવીએ. સ્માર્ટે કબુલ થયો, તેઓ ઝાડ પાસે ગયા, પણ ત્યાં તેઓએ પૈસા નોંધ્યા નહિ, કારણ કે સ્માર્ટ પહેલેથી જ બધા પૈસા ઉઠાવી ગયો હતો. જ્યારે ગુડફ્રેલોએ પૈસા નોંધ્યા નહી, ત્યારે તેણે સ્માર્ટને કહ્યું કે પૈસા ક્યાં ગયા ! સ્માર્ટે કહ્યું કે તારી પાસે પૈસા ખત્તાસ થઈ જવાથી તું લઈ

ગયો હઈશ. માટે તું જ ચોર છે. આમ કરતાં તકરાર વધી પડી.

બીજે દિવસે તેઓ ન્યાય માટે ન્યાયાધિશ પાસે ગયા. સ્માર્ટે પોતાની વાત ન્યાયાધિશને કહી સંભળાવી ત્યારે ન્યાયાધિશે કહ્યું કે, તમારા આરોપનો પુરાવો આપો; સ્માર્ટે કહ્યું કે ઝાડ પુરાવો આપશે. પછી બીજે દિવસે ઝાડ પાસે જવાનું નક્કી થયું.

સ્માર્ટે પોતાના ભત્રીજાને ત્યાં ગયો, અને બધી વાત કહી સંભળાવી ત્યારે તેના ભત્રીજાએ ઝાડના પોલાણમાં સંતાઈ ગુડફ્રેલો ચોર છે એમ કહેવાનું કબુલ કર્યું. તે બીજે દિવસે કરાવ પ્રમાણે ઝાડના પોલાણમાં ભરાઈ ગયો.

ન્યાયાધિશ, સ્માર્ટ અને ગુડફ્રેલો બીજે દિવસે સવારે ઝાડ પાસે આવ્યા. ન્યાયાધિશે ઝાડને પૂછ્યું, “કોણ ચોર છે ? ત્યારે ઝાડમાંથી સ્માર્ટના ભત્રીજાએ કહ્યું, ગુડફ્રેલો ચોર છે.” ઝાડને બોલતાં સાંભળી ન્યાયાધિશને નવાઈ લાગી, આથી તેણે પોતાના સિપાઈઓને ઝાડ સળગાવવા હુકમ કર્યો. સિપાઈઓએ ઝાડ સળગાવ્યું. આથી ઝાડમાં સ્માર્ટનો ભત્રીજો શુગળાયો અને બૂચો મારી. આખરે સત્ય જલ્દાઈ આનંદ અને સ્માર્ટ ગુન્હેગાર થયો. તેથી તેને જેલમાં જવું પડ્યું.

કુમારી બસુમહેન હીરાલાલ રોડ

શુરૂ આમનાથજી

“ બેટા, શહેરમાં જા, ભિક્ષા માંગી આવ. ”

“ જી મહારાજ, ” શિષ્ય તૈયાર થવા લાગ્યો.

“ અને જો, રાજભંડારમાંથી કેરીનું અથાણું લાવવાનું ન ભુલતો. ”

“ જેવી શુરૂની આજ્ઞા. ” એલાએ શુરૂની આજ્ઞાને વધાવી લીધી અને ભિક્ષા-ખાત્ર લઈને તે શહેર તરફ નીકળી પડ્યો.

x x x

“ ભંડારીજી, એક યાચના છે, પુરી કરશો ? ”

“ બહા માણસ, આ તો રાજજીનો ભંડાર, અહીં કંઈ સઠાવૃત નથી ! ” ભંડારીએ પીઠા પતાવવા માંડી.

પરંતુ શિષ્ય શુરૂ-આજ્ઞાનો અમલ ક્યાં વિના પાછો ફરે તેવો નહોતો. એણે ફરીથી પોતાની માગણી રજૂ કરી. “ ભંડારીજી, કેરીનું અથાણું હું મારા માટે નથી માગતો, પરંતુ મારા શુરૂજીને માટે માગું છું. ”

બહા માણસ તું પણ નહામી લમણ-ઝીંક કરે છે, બાણુતો નથી કે આ પ્રદેશમાં આંખાનું નામનીયાન પણ નથી ! રાજ-કુટુંબ માટે ક્યાંય દુર દુરથી અથાણા માટે કેરી મંગાવવામાં આવે છે, એટલે રાજઆજ્ઞા સિવાય એમાંથી એક ચીર પણ કોઈને નજ આપી શકાય ! ”

“ તો કૃપા કરી આપ રાજાની રજા મેળવો. મારા શુરૂજીની આજ્ઞા પાળ્યા

સિવાય હું અહિંથી પાછો શી રીતે ફરી શકું ? ”

ભંડારી કંટાળ્યો. તેણે રાજાને વાત કરી.

“ હરો, એમ કરતાં એના શુરૂ એના ઉપર પ્રસન્ન થતા હોય તો આપો તેને થોડુંક અથાણું. ” રાજાએ પોતાની સંમતિ આપી.

ભિક્ષા લઈને શિષ્ય શુરૂજી પાસે આગ્યો.

x x x

એ શુરૂ કંઈ જેવા તેવા સાધુ નહોતા. એ તો સિદ્ધ મહારામા હતા. નાથ સંપ્રદાયમાં એ મહાન પુરુષ ગણાતા હતા. એમનું નામ “ આમનાથજી ” હતું.

તેઓ ભારે યોગી હતા. યોગાવસ્થી નદીના તટ ઉપર એ યોગાભ્યાસ કરતા હતા. દૈવી પ્રેરણાથી એમણે પોતાના પાંચ શિષ્યો સાથે શિરગૌલ સ્ટેટના નાહન નામના શહેરમાં આવીને અહીં જન્મ્યા હતા.

આમનાથને પાંચ શિષ્યો હતા—
(૧) એતવરનાથજી (૨) ધીરજનાથજી
(૩) ધરતીનાથજી (૪) જ્ઞાનનાથજી
અને (૫) શાન્તીનાથજી. એ તમામને શુરૂજીએ યોગ્ય વિદ્યાની ઉચ્ચ તાલીમ આપી હતી.

સૌથી નાનો શિષ્ય શાન્તીનાથ ભિક્ષા લઈને આગ્યો. કેરીનું અથાણું ભેઈને શુરૂજી પ્રસન્ન થયા.

એક દિવસ બીજે દિવસ અને ત્રીજે દિવસ એજ પ્રમાણે પસાર થયો. શિષ્ય રાજ રાજભંડાર આગળ બસ અને કેરીના અથાણાની ભિક્ષા માગે, ચોથે દિવસે ભંડારી કંટાળ્યો. એણે રાજ પાસે ફરીયાદ કરી.

રાજએ ચેલાને બોલાવ્યો અને કહ્યું “તમારા જેવા સાધુઓને પણ સંતોષ હોતો નથી. એક બે દિવસ તમારું માન રાખ્યું એટલે તમે તો આહુ બાઈને પાછળ પડ્યા હો તેમ રાજ ને રાજ અથાણાની માગણી કર્યા કરો છો.”

શાન્તીનાથ બંધે શાન્તીની મૂર્તિ ઉપર તેમ શાન્તીપૂર્વક બોલ્યા “રાજજીનું કલ્યાણ થાવ. હું અથાણું મારા માટે માગતો નથી. મારા ગુરૂજી માટે માગું છું.”

“જેવા તે તમારા ગુરૂ કોણ છે કે જેને બીજું કંઈ નહિ અને ફક્ત અથાણાનો જ ચટકો લાગ્યો છે ?”

“મારા ગુરૂજીનું પવિત્ર નામ આમનાથજી છે.” રાજ ખડખડાટ હસી પડ્યો. “આમનાથજી ! આંખાના નાથ ! હા હા હા હા ! આંખાના ધણી થઈને એમને આમ આંખા માટે ભિક્ષા માગવી પડે એ તો નવાઈની વાત ! તમારા ગુરૂજીને તો યોગસિદ્ધિ વરી છે તો પછી યોગભળથી પોતે આંખા કાં ઉગાડતા નથી ? બલ, અહિં અથાણું બથાણું કંઈ મળવાતું નથી !”

ગુરૂમહત્ત શાન્તીનાથને આ મે'ણ તીરની માફક સાંધ્યું. કાંઈ પણ બોલ્યા વગર તે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો.

આશ્રમ ઉપર આવીને તેણે ગુરૂજીને સઘળી બીના જણાવી.

ગુરૂજી જખરા થોળી હતા. માન અપમાનને ઘોળીને પી જાય તોવા હતા. તેમણે ફક્ત પોતાનું મોં મલકાવ્યું.

પરંતુ રાજનો ગર્વ ઉતારવાનો તેમણે નિશ્ચય કર્યો.

x   x   x

જ્યારે બધા શિષ્યો મુઠ્ઠ ગયા ત્યારે કમંડળમાં પાણી ભરીને પોતે આશ્રમની બહાર જંગલમાં ગયા અને પાણીની છંટકાવ કર્યો.

ત્યાં તો જખરો ચમત્કાર થયો. જ્યાં જ્યાં પાણીનું એકેક ટીપું પડ્યું ત્યાં ત્યાં કેરીઓથી લધી પડતો એકેક આંખો ઉઘ્યો. જ્યાં જુઓ ત્યાં ખસ આંખા ને આંખા.

સવારે રાજ ફરવા નીકળ્યો. જુઓ તો જ્યાં બાડતું એકેક હુંડું નહોતું ત્યાં આંખાઓની હારની હાર લાગેલી જોઈ, એ વિચારમાં પડ્યો, ‘આ શો ચમત્કાર !’

વિચાર કરતાં એને ગઈ કાલનો પ્રસંગ નજરે ચડ્યો, આમનાથજીને પોતે મારેલું મે'ણું વાદ આવ્યું, અને આ એ મહત્તમાની યોગ્યસિદ્ધિનું જ પરીણામ હોયું જોઈએ એવી તેમને ખાતરી થઈ.

મારતે ઘોડે એ આ આશ્રમમાં આવ્યો અને ઘોડા ઉપરથી ઠેકઠો મારી ગુરૂજીના ચરણોમાં તેણે ઠંડવત્ પ્રણામ કર્યા.

“સમા કરો મહારાજ, મારી બુલ થઈ.” તેણે બંને હાથે પ્રણામ કર્યા.

“કંઈ નહિ રાજ ! એમાં તારો દોષ નથી. આ પ્રદેશમાં આંખાતું નામનિશાન ન હોવાથી લોકોને એનો લાભ મળે એવો મુશ્વરી સંકેત હશે.”

“આ તો આપની અનન્ય પ્રસાદી છે, મહારાજ !”

“એ તો પ્રભુની કૃપા છે. પરંતુ સાવધાન ! આ આંખાએનો ઇન્તરો કદી ન આપતો. લોકો ભલે એનો ઉપયોગ કરે.”

“આપની આજ્ઞાનું બરાબર પાલન થયે, ગુરૂજી !” રાજાએ ફરીથી તેના ચરણોમાં મસ્તક નમાવ્યું.

x x x

કહેવાય છે કે એ પ્રદેશમાં જ્યારે શમશેર પ્રકાશ નામનો રાજા થયો ત્યારે તેણે આ આંખાએનો ઇન્તરો આપ્યો ત્યારથી આંખા ફળતા જ બંધ થઈ ગયા.

લોકો કહેવા લાગ્યા કે, “ગુરૂ આમનાથજીની આજ્ઞાની અવગણના કરવાનું જ આ ફળ !”

એવા એ મહારમા આમનાથજી વચનસિદ્ધ હતા !

કે ભાતુમતિ તારાચંદ્ર અડાલજી

* દિન્દી ઉપરથી.

બડકેલો શેઠ

એક શેઠ હતો. તે લોકોને પૈસા વ્યાજે ખીરવાનો ધંધો કરતો હતો. કોઈને ફાગીના ઉપર, તો કોઈને પગાર, ઉપર ખાતુ પાડીને પૈસા આપે. વ્યાજ પણ એવું જ મળતો. કોઈનો દોકડો ને કોઈના બે દોકડા. પૈસાની ઉદસણી પણ તેવી જ. વાયદાને દિવસે દિવસમાં હજુ થકકા ખાઈને પણ પોતાના માગતા પૈસા આણે ત્યારે જ તેનો છાત્ર મૂકે.

એક સિપાઈને તે વખતે વખત પૈસા ધોસ્તો, આ વખતે પણ એ સિપાઈ પેતા શેઠ પાસેથી થોડાક રૂપિયા લઈ આવ્યો અને પગારનો વાયદો કર્યો. પગારની તારીખ આવી ને સિપાઈની ઉપર શેઠની ઉદસણી શરૂ થઈ. ઘર ખર્ચમાં પગાર

વપરાઈ જવાથી શેઠને નાણાં તે આપી શક્યો નહિ શેઠે તો ખૂબ થકકા ખાવા માંડ્યા. સિપાઈ કંટાળ્યો. તેણે વિચાર કર્યો “આ શેઠ માટે કોઈ તરફીળ રચવી જોઈએ, નહિ તો આપણી એ આખરૂં લેશે અને ફળેત કરશે.” એટલામાં શેઠ આવ્યા “ભાઈ, તમારા વાયદો થઈ ગયો છતાં તમે હજી પૈસા આપતા નથી એ બરાબર નથી, માટે મારા પૈસા આપી દો નહિ તો હું ફાવો કરીશ.” શેઠ બોલ્યા.

“શેઠ સાહેબ કાલે સવારે આઠ વાગે આવજો, હું તમારા પૈસા અને વ્યાજ આપી દઈશ” સિપાઈ બોલ્યો. શેઠ ખુશ થતો ઘેર ગયો.

ખીજે દિવસ થયો. સવારના પહો-

રમાં સિપાઈ વહેલો ઉઠી એક સારા બેન્ડ
વાળાને બેલાવી લાવ્યો અને કહ્યું કે
“ હું સીસોટી વગાડું કે તમારે બેન્ડ
વગાડવું શરૂ કરવું. ”

બરાબર આંઠના ટકોરે પેલા શેઠ
આવ્યા સિપાઈ વહેલો વહેલો સામે
ગયો. પ્રુથ માનથી શેઠને કહેવા લાગ્યો
“ શેઠ સાહેબ પધારો. તમે બરાબર ટાઈમે
જ આવ્યા છો ” એમ કહી શેઠને પોતાના
ઘરમાં લઈ જઈ સારા ખીછાના ઉપર
બેસાડ્યા. શેઠ મનમાં પ્રુથી થયા અને
મનમાં આનંદ લાવના લાગ્યા, મીઠી મીઠી
વાતો કરવા લાગ્યા.

થોડીવારે સિપાઈએ પોતાના મકાનના
બારણા આગળ જઈ સીસોટી વગાડી.
ખરરર ખટ ખરરર ખટ કરતું બેન્ડ
શરૂ થઈ ગયું. સિપાઈ એક સારો છરો
લઈ શેઠ પાસે ગયો ને બોલ્યો “ કયું બે
બનીયા, ખાતા માંડી વાલતા હૈં યા નહિ.
બે નહિ માંડી વાલેગા તો ચે છરેસે અલી
માર ડાલુગા. ” શેઠ ગભરાયા ને ગભરાતાં
ગભરાતાં બોલ્યા “ જમાડાર સાંબ ખાતું
તો લાવ્યો નથી એટલે કેવી રીતે માંડી
વાળું. ”

“ શેઠ ! ખાતું ન લાવ્યા હોય તો
પાવતી દે દો. ” સિપાઈએ ભાગી તુટી
હિન્દી લાવામાં કહ્યું.

હવે શેઠ પ્રુથ મુંઝાયો. ખૂમો પાડવા
લાવ્યો પણ બેન્ડના અવાજમાં એમની
ખૂમો કોણ સાંભળે ?

આખરે પાવતી લખી આપી શેઠ
વીલે મોઢે પોતાને ઘેર ગયો. આખો
દિવસ શેઠ ઉદાસ રહ્યો. ના પેટ ભરીને
ખાધું કે ના હસ્યા. આમને આમ ખીજો
દિવસ થયો.

“ બાપા ! બાપા ! પછે બેન્ડ વાળું
વાગે છે, ને મોટો વરઘોડો છે. હું ત્યાં
બેવા ભડું. ” શેઠનો એક નાનો દિકરો
બોલ્યો.

“ અરે ભાઈ ! ત્યાં બેન્ડ વાગે ત્યાં
તો ખાતાં માંડી વાળવાં પડે છે, મોઢે
આપણે વાણીઆના દિકરાથી ત્યાં જવાય
નહિ ” ગઈ કાલના બનાવથી ભડકેલો શેઠ
બોલ્યો, ને છોકરાને વાળું બેવા જવાની
ઘણી ઉમેદ હતી પણ શેઠે તેને જવા દિધો
નહિ.

વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રહલાદજી પંડ્યા

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ ઘી વાપરવા માટે
વેપારી ચેમ્બરનું સરટીફિકેટ ધરાવનાર
ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા
જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબઈ, નં. ૨.

કઠિઆરો

એક હતો કઠિઆરો. બહુ મહેનતુ. સવારમાં વહેલો ઢીને લાકડાં કાપવા બંધ અને તે વેચી પોતાનું શુશ્રુણ ચલાવે. રોજના નિયમ કરતાં એક દહાડો કઠિઆરો ઘણો જ વહેલો ઉઠ્યો. તેથી તેને વિચાર આવ્યો કે વહેલો જઈ ખૂબ લાકડાં કાપીશ તો આવું વધારે પૈસા મળશે. અને પછી તો એ કુહડી લઈ ઉપડ્યો લાકડાં કાપવા; પણ ઉતાપળમાં તે લાકડાં બાંધવાની દોરી લેતાં ભૂલી ગયો.

જગલમાં જઈ કઠિઆરે ઘણું લાકડાં કાપ્યાં, અને પછી ઘર લણી જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. બધાં લાકડાં લેમાં કર્યાં પણ બાંધવાની દોરી ન મળે. તેથી ઘણો નિરાશ થઈ ગયો, પણ તરત જ તેણે એક લાંબી વડવાઈ કાપી અને તેના વડે ભારે બાંધ્યો અને ઘર તરફ પ્રયાણ કર્યું.

ગામની ભાગોળે એક નદી હતી. કઠિઆરો રોજ ત્યાં ભારે નીચે મૂકી આરામ લેતો, પાણી પીતો, અને પછી આગળ ચાલતો. આવું પણ તેમ કર્યું, પણ જ્યારે તે નદી ઓળંગતો હતો, ત્યારે અચાનક પેલી વડવાઈ તૂટી ગઈ અને બધાં લાકડાં પાણીમાં પડી તણાવા લાગ્યાં. પણ એક જ લાકડું તેના માથા પર રહી ગયું. પેલી વડવાઈથી હવે લાકડાં બંધાય એમ ન હતું એટલે કઠિઆરે બધાં લાકડાં તણાવા દીધાં. ઘરે જઈ કઠિઆરે તે લાકડું ચીકું તો તેની

અળયથી વચ્ચે તેમાથી એક સુધવાન હાર નીકળ્યો. કઠિઆરો આ જોઈ રાજ રાજ થઈ ગયો. તેણે તે હાર પોતાની ભાંગી તૂટી પેટીમાં રાખી દીધો.

એક દિવસ તેને ખબર પડી કે બાળુના ગામના રાજનો આવો હાર જોવાય છે. તેથી તેણે તે હાર ન રાખતા રાજને પાછો આપી આવવા ચાલી નીકળ્યો. દરબારમાં જઈ તેણે રાજને નમસ્કાર કરી હાર આપ્યો. રાજને પોતાનો જોવાયેલો હાર પાછો મળતાં ખુબ આનંદ થયો, અને કઠિઆરને હાર કેમ મળ્યો તે બધી વાત પૂછી જોઈ. કઠિઆરે બધી વાત વિસ્તારથી કહી સંભળાવી. કઠિઆરની વાત સાંભળી કઠિઆરને ગરીબ બહુ રાજએ તેને ખુબ ધન ઇનામમાં આપ્યું.

આ બધી વાતની ખબર ચાર છુટારાને પડી. તેમણે કઠિઆરને લૂંટવાનો વિચાર કર્યો, અને કઠિઆરાના માંગમાં એક ઠેકાણે સંતાઈ ગયા. કઠિઆરો જ્યારે આવતો હતો ત્યારે તેણે છુટારા જોયા, અને તેથી તેને લૂંટાઈ જવાનો ડર લાગ્યો. આથી તેણે એક યુક્તિ રચી. વડના થોડા ચાંદડાં લેમાં કરી તેનો એક પડિઓ બનાવ્યો અને તેને ઘોરના હૃદયથી છલાછલ ભર્યો, અને પછી આગળ ચાલ્યો. થોડે દૂર ગયો એટલામાં છુટારા એના ઉપર ફેલી પડ્યા. એક છુટારે કઠિઆરાના હાથમાં પડીઓ જોઈ પૂછ્યું “આ શું છે ?”

બાલવિભાગ]

“ સંકિષ્ણુનું દૂધ છે. ” કંકિઆરે જવાબ આપ્યો.

“ ક્યાંથી લાવ્યો ? ” લૂંટારે પૂછ્યું.

“ રાત્રીએ ઇનામમાં આપ્યું. ” કંકિઆરે જવાબ આપ્યો.

“ બા, બા, રાત્રી કંઈ ભીખારી છે તે તને પડીઆમાં આપે. ” લૂંટારો બોલ્યો.

“ એક ચોર મને રસ્તામાં મળ્યો તેણે ચોનાનો વાડકો લઈ લીધો. ” કંકિઆરો બોલ્યો.

“ ઠીક પણ આ દૂધ શું કામ આવે ? ” લૂંટારે પૂછ્યું.

“ બળ આવે બળે. થોડું પીધાથી સીંહ જેવા બળવાન થવાય છે. ” કંકિઆરે સુકિત અજમાવી

આ સાંભળી લૂંટારે દૂધનો પડીઓ લઈ લીધો અને ચારે જણાએ થોડું થોડું દૂધ વહેંચી પી લીધું. થોડીવાર કંકિઆરો ઉભો રહ્યો અને પછી જોયું તો ચારે જણા દૂધનું ઝેર ચડવાથી મરો ગયા હતા. કેવો સુકિતબાજ કંકિઆરો,

ભાનુશંકર પુરુષોત્તમ પંડ્યા

બે બહેના

હર હર એક ગામ હતું. ગામને પાદરે એક ફાટકું-તુંટકું ઝુંપડું હતું. તેમાં ફક્ત એક યુવકયુવતીનું જોડું રહેતું હતું. તેઓની સ્થિતિ કંદેલી હતી. તે નિરાધાર કુટુંબ હતું. ગ્રહકામમાં કંકાસ થતો હતો. તેમનું નામ કાશી ને વિશ્વનાથ. વિશ્વનાથ કાગે જતો. ધાકીને તે આવતો ઘરમાં બરાબર કામ નહિ થએલું જોઇ તેઓ બંને વચ્ચે વાદવિવાદ થતો ને કંકાસ થતો. વિશ્વનાથ કહેતો, “ હું સંન્યાસી થઈ જઈશ. ” આ ચળદથી કાશી ઘણીજ અજાણી હતી તેને એક સખી હતી. તેનું નામ ગંગા. ગંગા બહી

હતી. તેના સ્વામીનું નામ મહાદેવ. કાશી તેને સંન્યાસી વીધે પૂછતી ત્યારે ગંગા કહેતી કે, “ હું સ્વામીનાથને પૂછી નોંધ્ય. ” મહાદેવે દેખાડ્યું. કપડું લીધું. તેને રંગથી રંગ્યું ને શરીરે વીંટાળી સંન્યાસી થઈ આવ્યો ગયો તે આવ્યોજ ગયો.

ગંગા બિચારી જટુલી થઈ ગઈ, ને તેને બિચારીને ઘણું જ દુઃખ થયું. ત્યારે આ ગાંજુ વિશ્વનાથ જોસતોજ રહ્યો.

“ જોડ્યાથી કંઈ થતું નથી, ક્યાંથી વસ્તુ પાર પડે છે. ”

ભારતી કેપારી

અમૂલ્ય પાઠ

‘ ઘણુઘણુ ઘણુઘણુ ’ નાદ કરતી બળદ ગાડીઓ ગામ તરફ આવતી હતી. દિવસનો ધાક ઉતારતા સૂરજ દાદા સરિતામાં સ્નાન કરવા ઉતરતાંતા. ફડફડક પાંખો ફફડાવતાં પક્ષીઓ પોતાના બહાલ સોયાં બચ્ચાંને મળવા અધીરાં બન્યાંતા. ગામના છોકરાઓ બહાર મેદાનમાં ગિલ્લી-દંડા ખેલતાંતા. રૂની પુણી જેવી સફેદ દાઢીવાળા રામુ કાકા પોતાનું મટકું લઈ નદીએ પાણી ભરવા જતા હતા. એમની ઉંમર જેમ વધતી હતી તેમ પેટ ઉડું જતું હતું અને નાનું બનતું હતું. તેથી રામુ કાકાને મટકું પાણી તો બહુ જ થઈ રહેતું. છલ ના તો પાડતી જ, છતાં એમનો ગાવાનો શોખ બહુ ભારે; જેથી એ આખો ચે દિવસ કંઈ ને કંઈ ગાવા જ કરતા. ‘ શેઠા તારો ખૂબ છે દાડો રે ’ ત્યાંથી માંડીને મને ‘ મૈને તુજકો પ્રેમ શિખાયા ’ મુધીના મોઢે હતાં. પણ આ બધાં તો છોકરાઓ સાથે ગમત કરતા, ત્યારે જ એ ગાતા. જ્યારે એકલા પડે, ત્યારે તો એ

‘ હમને ચાકર રાખોજી, કે,

અમને ચાકર રાખોજી;

શ્યામળા ગિરિધારીલાલ ચાકર રાખોજી.’

ની જ ધુન મચાવતા.

રામુ કાકાની આ ધુન ચાલતી હતી ત્યાં તો ‘ સરસર ’ કરતી ગિલ્લી એમના મટકા ઉપર પડી. મટકું ગયું ફૂટી. એટલામાં તો હાબક ફડબક ફોડતા દલમુખ-

ભાઈ ગિલ્લી શોધતા આવ્યા. દલમુખભાઈ જુલે, તો તો રામુકાકાના હાથમાં મટકાનું ગળું જ રહેલું. ગિલ્લી પડીતી તો રામુકાકાના પગ પાસે જ. પણ દલમુખભાઈની લેવાની હિંમત ચાલે ત્યારે ના ? એ ભાઈ તો છેદા રહી ગિલ્લી તરફ આંખો પટપટાવે, પણ એ કાંઈ ચિલ્લી થોડી હતી, કે દલમુખભાઈ પાસે ઉડીને આવે !

રામુકાકાએ દલમુખભાઈને જોઈ લીધા. કાકા તરત જ સમજી ગયા, કે દલાભાઈ મૂંચવાયા છે. રામુકાકા તો કાકા જ હતા. એમણે ગિલ્લી લઈ તરત જ દલાભાઈને આપી દીધી અને કહ્યું ‘ જાવ બેટા રમો, મળ, કરો. ’

દલાભાઈ હતા તો ચેતાન અને પક્ષા. પણ રામુકાકાની દાઢીએ અને ‘ જાવ બેટા રમો, મળ કરો ’ એ શબ્દોએ એમને પલાળી નાખ્યા. એટલે દલાભાઈથી ત્યાંથી રેતું ખસાય ? એમની ચકકાઈ તો કંઈ જુદા જ રૂપમાં ફેરવાઈ ગઈ. તેમણે ધીમેથી ‘ કાકા ’ને પૂછ્યું, ‘ કાકા હવે પાણી શેનાં પીશો ? ’ કાકાએ કહ્યું, ‘ હજાર હાથવાળો આપ પીવડાવશે તેમાં. તારે શી ફિકર ? તું ત્યારે રમ અને મળ કર, આપુ. ’

કાકાના છેલ્લા શબ્દોએ તો દલાભાઈના હૃદયને હચમચાવી નાખ્યું. કાકાને જાણે એ સંપૂર્ણ વશ થઈ ગયો હોય એમ એમને લાગ્યું. એમણે તો કાકા સામે એકી-દશે કયાં મુધી નોચા જ કહ્યું

‘આટઆટલી ગરીબાઈમાં આટલી ધીરજ, ક્ષમા અને આજ્ઞાપ્રેમ જોઈ દલુભાઈ અકિત થઈ ગયા. અત્યાર સુધી એમને તો એવો ખ્યાલ હતો, ‘ કે રાસુકાકા તો બિચારા ઘણા જ ગરીબ છે અને હું કેવો પૈસા-દાર અને ભલેલો ગણેલો છું ? ’ દલુભાઈએ કાકાને કહ્યું ‘કાકા આ મને ‘બાપાજી’ એ એક આનો ‘બાવાનું’ બાપા આપ્યો છે, તે હો અને બીજું મટકું લાવજો. ’ કાકા હસ્યા અને બોલ્યા, ‘ હે બાપુ, આ મારી પાસે એક આનો ઘણા વખતથી પડી રહ્યો છે. ’ તારે આનો અને મારો આનો લેણ કરી બે આનો ‘કંઈ’ બાવાનું લાવી બધાં છોકરાં ખાઈ જાઓ. જેથી મને મટકું મળી જશે. ’

કાકાની આ ઉદારતા દલુભાઈને અસીમ લાગી. એમનું અભિમાન ઉતરી ગયું. એમને તો નાંકા વળી ગયેલા રાસુ-

કાકા ગરીબ છતાં ઘણા જ ઉદાર અને સાવ અભણ છતાં ભણેલા લાગ્યા.

દલુભાઈએ કાકાને ખુશ કરવા બે આના લીધા અને ગિલ્લી હાથમાં રાખી ઘર તરફ વળ્યા. રસ્તામાં એમને તો કાકાજ યાદ આવે. દલુભાઈએ કાકા પાસેથી ‘ધીરજ, ક્ષમા અને ઉદારતા’ને પાક શીખી લીધો. આવો પાક તો એમને નિશાળના માસ્તરે, કે પોતાં થોડાંમાંથી ચે મળ્યો નોતો.

છેતરે આનાની દક્ષિણા સાથે મળેલો આ પાક એમને તો અમૂલ્ય થઈ પડ્યો. એ પાકે તો એમને તદ્દન ફેરવી નાખ્યા અને મોટા ચારિત્ર્યવાન સંજ્ઞન બનાવી દીધા. બધે દલુભાઈ મટી એ તો દલસુખ-રામ ભાઈ કહેવાવા લાગ્યા અને એમની તો વાહ વાહ થઈ રહી; પણ દલસુખરામ-ભાઈ થયા તો પણ પેલા રાસુકાકાને ભૂલાય કે ?

મહિતા નર્મદાશંકર આદિપરામ

—સ્ત્રીઓના—

પ્રથમ, લોહીવા, રૂતુદોષ, વધ્યત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજીવની

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

બિંબા ફાર્મસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ બિંબા,
સુબંધ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એન્ડો જોઈએ છીએ—

૧ દરેક બાતની ટેલી દવાઓ માટે સૂચીપત્ર મફત મંગાવો.

કુંભનો માનવ મેળો

ત્રિવેણીસંગમના પ્રકૃતિ-પ્રદેશમાં પ્રસરેલું અદ્ધાળાક માનવોત્તું એક તીર્થ સ્થળ છે. ગંગાચુનાના એ ક્ષણરૂપ પ્રદેશમાં સારી ખેતીને દીધે એ શહેરની વસ્તી ઘણીખરી વણિક, પટેલ, ખેડૂત અને કણબીની છે. એ સ્થળે તે પ્રદેશના રહેવા સીઓ હિંદલરના પોતાના ણંધુઓને કુંભ-ઉત્સવ અને અર્ધ કુંભ-ઉત્સવના મહામેળામાં પ્રતિ બાર વર્ષે આમંત્રે છે

આવણનો મહિનો હતો. બાર બાર વર્ષથી રાહ જોઈને યેઠેલા ઉત્સુક માનવીઓ એ કુંભ-ઉત્સવના મહામેળામાં હાજરી આપવા દેશદેશાવરથી આવતા હતા.

એ મેળા માટેની તૈયારીઓ ઘણા વખતથી થતી હતી. પ્રદેશનો વણિકવર્ગ મેળામાં સારું હટાણું થશે એ આશાએ ગાડું ભરી મેળાની છાપરીઓમાં માલ ઠલવતા. પ્રદેશનો મજૂરવર્ગ પણ આવા પવિત્ર પ્રસંગે પોતાની તમામ મજૂરીને તિલાંજલિ આપી, એ મેળામા મોજ માણવાને સહકુટુંબ અગ્યે જતો હતો. સટોડિયા, જુગારીઆઓએ પણ જુદી જુદી જગ્યાએ પોતાની છાપરીઓ નાંખી દીધી હતી, અને લકમીના જૂખ્યા માનવીઓને આમંત્રી તેમને ખુવાર કરતા હતા. કંદોઈ-ઓએ પણ પોતાની છાપરીઓ નાખી દીધી હતી, અને કોપરેલ તેલનાં મિઠાઓથી આખા મેળામાં તેની સુગંધી ફેલાવી દીધી હતી. મેળાના યાત્રાળુઓ તો જાણતા કે એ તેલની જ મિઠાઈ છે, છતાં પણ તે ખાવાને તેઓ લલચાતા.

વહેમી માણસો કંઈ કંઈ બાધા અને રાખડીઓ લઈને આવતા, અને પોતાની સ્વાર્થી વાંછનાઓની કંઈક કૃત્રિમ ક્રિયાઓથી એ પવિત્ર, મુંદર ને સરળતાભર્યા વાતાવરણને મલિન કરતા હતા.

કેટલાક પ્રાણીઓ અને પંડયાઓ શીતળામાતાની સ્થાપના કરીને ઠેકઠેકાણે બેસી ગયા હતા ને અંધશ્રદ્ધાળુ, લોળી સીઓને પ્રમંથથી ઉતરતા હતા.

થોડેક આગળ ચાલતાં નાનાં બાળકોને લોભાવતી, કેટલીક વિદેશી રમકડાંની દુકાનોની હાર હતી. અજ્ઞાન બાળકો એ વિદેશી રમકડાં લઈને પણ ખુશી પતાવે ખાતા હતા.

બાજુ પરના ઉઘાડા ચોગાનમાં કંઈક શુજરી જેવું લાગતું હતું. એ શુજરીમાં એ પ્રદેશના કારીગરોના હાથની કારીગરીના નમૂના તથા એ પ્રદેશના વેચાઈ દોરતું એક નાતું પ્રદર્શન હતું.

એ માનવમેદનીને છેડે બે કંઈક નવાં જ દ્રશ્યો જોવામાં આવતાં હતાં. તેમાંનું એક મદલ, મદારીઓ અને જાદુગરોએ આકર્ષીને જમાવેલું માનવીઓતું મોટું ટોળું હતું. હિંદલરનાં લિહુકો અને પારકે પૈસે તાગડધિન્ના કરતા તપસ્વીઓ, અને લાંબા લાંબા ચીપીઆઓ લઈને શંકર જેવી મોટી જટાધારી બાવાઓની જમાતતું મોટું પ્રદર્શન હતું. જનસેવાના ભાવિકો તેમને પણ પાછ પૈસો આપતા હતા.

આલવિશાસ]

આત્મી સાથે જ સંસારી વાતાવરણથી નિર્લેપ એવી કેટલીક પશુકૃતિરો પશુ હતું. તેમાં યોગ્ય તપસ્વીઓ કદપવાસીઓ હતાં એ કુંભના પવિત્ર સ્મરણાર્થે કોઈ કોઈ તો વર્ષોથી ક્ષણાહાર કરી રહ્યાં હતાં. પશુ આ દૃશ્ય વિલાસી માનવમેદનીને આકર્ષતું ન હતું.

આટલી બધી માનવમેદનીમાં એક જગ્યાએ પુષ્કળ ઠંઠ જામી હતી; ત્યાં, દારૂનું પીકું હતું. આ મેળાનો દરેક

ઉપાસક છેલ્લી એ અંજલિ લીધા સિવાય પવિત્ર ગણાતું નહિ. આપણા હિંદવાસીઓનો આ માનવમેળો, જાગ્રમેળો, ટુંકમાં કહીએ તો આવા મેળાઓ એટલે આપણી નૈતિક, આર્થિક, ધાર્મિક અને માનસિક અવદશાનું જ સ્પષ્ટ પ્રદર્શન; જીવનની અધમતાનું નથું જીવંત ચિત્ર !

વિ.....ધુ.....ત

સ્તોત્રી

માનવી શું ન કરી શકે ?

પામર કહેવાતો માનવી શું નથી કરી શક્યો ? પગ ઢસડતો એ માનવી આજે ગગનવિહારી થયો છે. જગપ્રલયથી નાશતો એ માનવી આજ પાંચ પાંચ યોજન ઊંચા મહાસાગરને તળીએથી માતી લેવાને અંધલાલે છે. અશક્ય એવા કાર્યને શક્ય કરવાને એ માનવી હિમાલયના શિખરો ઉપર પશુ પહોંચી ગયો. સજગતા બનાજામુખીનો અનુભવ મેળવવા તેના બૂગભૂગા તે જ બધા બાબો. કુદરતના કોપ, વાવજોડું અને ધરતીકંપ એને પશુ સામનો કરવા તે તૈયાર થયો.

એજ માનવી આજે મૃત્યુથી પણ ડરતો નથી. બાથકર અને લીંગણ એવા પુદોમાં ઉઘાડી છાતીએ નીડરતાથી અનુભવે છે. કુદરતની અલભ્ય શક્તિ વાયુ,

વિદ્યુત, જગપ્રવાહ, કિરણ અને પ્રકાશ શાસ્ત્રોક્ત દેવોને પોતાના બુદ્ધિબળથી તેણે પોતાના કાર્યો કરતા પોતાને આધીન કર્યા છે.

ધીરે ધીરે એ ઉત્કૃષ્ટ અને ઉદમી માનવી આજે અંદરોતરે જવા તૈયારી કરી રહ્યો છે. આપણે મહાભારતમાં વાંચ્યું છે કે તિલ્લુ જ્ઞાતીઓ એક જગ્યાએ બેઠા બેઠા દેશ દેશની વાતો બોલતા. એ વાંચી આપણે હસતા અને એ વાતને અસત્ય માનતા. પણ આજે અમેરિકામાં જ બેસીને એ માનવી દુનિયાના બુદ્ધા બુદ્ધા દેશોમાં શું થાય છે તે સાંભળે છે, બુએ છે અને બતાવે છે.

પણ હા ! એ માનવી આખરે પામર તે પામર. આટલું આટલું એ કરી,

શક્યો તોય એના માનવી હાથ પાછા પહોંચી નથી શક્યા. કંઈક બાકી તો છે જ, ન એ થંભાવી શક્યો એ ભયંકર મૃત્યુને, ન એ ઓળખી શક્યો એ મૃત માનવીને અને ખરી પામરતા તો ત્યાં સમાએલી છે કે ન એ નિહાળી શક્યો આ જગતનિયંતાને.

સૂર્ય પ્રભાતે ઉગે છે, સંધ્યાએ આથમે છે. ચંદ્ર રાત્રે પ્રકાશે છે. નાના મોટા યાય છે. મોટા ઘઈ લય પામે છે. એ ક્રમ નિયમિત ચાલુ જ છે. જરૂર એ ક્રમને નિયમિત મૂકનાર કોઈ સર્વનંદાર હોવો જ જોઈએ. પછી તે ભલે હો કુદરત, પ્રભુ કે માનવી. પણ એ પામર માનવીએ તેને મૂર્તિમંત ન નિહાળ્યો. એટલું તે ન જ્ઞી શક્યો તે ન જ કરી શક્યો.

એવા ય માનવી હતા કે પોતાની ટેકને માટે સૂર્યની ગતિને પણ થંભાવી

રાખતા. હેમાચાર્ય અને લીધમ પિતા-મહનો ઇતિહાસ નથી ભૂલી ગયો. કાલે શું થયે એ આપણે નથી જાણતા. તો ય હેમાચાર્ય સૂરિએ કુમારપાળને પાટણપતિ થવાને યજ્ઞેપજ્ઞને સમય કહ્યો હતો અને દુનિયાએ એ તદ્દન સત્ય નિહાળ્યું. પોતાના સંગીત માધુર્યથી એવાય-માનવી હતા કે જે વર્ષા લાવી શકતા, વર્ષાને અટકાવી શકતા અને દીપાવલી પ્રગટાવી શકતા. મહર્ષિ અગત્યે સાગરનું અથાગ જળ પણ પોતાના ઉદરમાં શમાવ્યું હતું. સર્વને ભસ્મીભૂત કરતો અગ્નિ પણ કેટલાય માનવી અપનાવી ગયા. એવા ય માનવી હતા કે સ્વર્ગમાંથી દેવોને પણ નીચે ઉતાર્યા હતા, બહુગરો પણ છે કે જે માનવીને પશુ અને પશુને માનવીમાં ફેરવી શકે છે.

પ્રભાતઃ કેહારી

શુષ્કસુન્દરીના બાણીતા મહાન સાક્ષરનું જીવન ચરિત્ર રચું કરતું
દરેક સાહિત્યપ્રેમીએ ખાસ વાંચવા લાયક પુસ્તક.

મહીપતરામ.

લેખક. રા. ભાનુસુખરામ ન. મહેતા.

મૂલ્ય રૂ. ૧-૧-૦

સુરતના નાગરી ન્યાતના આ સાહિત્યપ્રેમીના જીવનમાંથી બહુજ નજીવાતું મળે છે. તેમાં પણ ખાસ કરીને તેઓ વિલાપત જન્મ પાછા આવ્યા ત્યારે ન્યાત અને સગાઓથી તેમનો બદ્ધિબદ્ધ કરી તેમને ૧૨ વર્ષ સુધી અજગા રાખ્યા છે. આ સમય રામને મળેલ ૧૨ વર્ષના વનરાસ જેવોજ મહીપતરામને હતો. તેમના ધાર્મિક વિચારો, સંસારસુધારાની ધગસ, સાહિત્યસેવા, સાંપ્રદાયિક અને રાજકીય પ્રવૃત્તિ વિગેરે ખાસ નજીવા જેવું છે.

લખો:—લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ—નડોદર

ઉત્તર

કતુ અને કાન્તા બે લાઇબ્રેન હતાં. એક દિવસ રસોડા પાસે તેમણે એક ઇંટોતું નાતું ઘર બાંધ્યું. કતુએ તેમાં બારીઓ ને બાળીઓ મૂકી. કાન્તાએ તેમાં પડદા બાંધ્યા. પછી બન્નેએ એક પતરાની પેટીમાં ધુળ ભરી બાળીઓ બનાવ્યો.

“કેવો મુંઢર બાગ છે ?” કાન્તાએ કહ્યું: “આપણે તેમાં ઉત્તર કરીયું.”

એટલામાં રસોયણે આવીને કહ્યું કે, “આપણે આવતી કાલે ફરીઆ કિનારે રહેવા જવાનાં છીએ.”

“કેવું સરસ !” કતુએ કહ્યું: “મારે મારી હોડીને નવો સડ ચઢાવવો ભોંધએ.”

“પણ ચાલો, આપણે ઘરઘર રમવાનું પુરું કરીએ.” કાન્તાએ કહ્યું.

“ના.” કતુએ કહ્યું: “મારે મારી હોડી શોધવી છે.”

“તો હું એકલી રમીશ.” કાન્તાએ કહ્યું.

અને તેણે ટેબલ પર ચાહપાણીની ચીજો ગોઠવી. બા પાસેથી માગી લાવી ચોકલેટ ને બીસકુટ મૂક્યાં. થોડા ગુલાબ ને કરેણના મુંઢર ફૂલ શોધી લાવી તેના પર ગોઠવ્યાં ને તેમાં નાની નાની મીણ-

બત્તીઓ સળગાવી અને પછી આખું ઘર મુંઢર લાગવા માંડ્યું.

પણ જેવી તે ટેબલની આબુખાબુ દીમલીઓ ગોઠવવા જતી હતી તેવામાં તેનાં દાદીમા આવ્યાં. તેના હાથમાં એક મુંઢર નવી કુહાડી મૂકી. ને તે કુહાડી લઈ ઘરમાં દોડી.

આ બધું તે ભૂલી ગઈ.

પણ જ્યારે કાન્તા ઘસઘસાટ ઉઘતી હતી ત્યારે એક નાનો ઉંઢર રસોડામાં ઘુસી ગયો.

“હું ઘણોજ ભૂખ્યો છું.” તેણે કહ્યું. તેવામાં તેણે આ ઇંટોવાળું ઘર જોયું. તેમાં હોડીયું કયું? તો આખીયે ઉત્તર.

ને તે એકદમ બહાર આવ્યો. પોતાના સગાજાલાઓને બોલાવી ફરીથી તે ઘરમાં ગયો. ને બધાએ લેગા મળી, ટેબલ ખુરશી પર ગોઠવાઈ, આખીયે ઉત્તર ઉડાવી.

સવારે કાન્તાએ આવીને તે ઘરમાં જોયું તો તેમાં કંઈજ નહોતું.

“મને ખાતરી છે કે કોઈક મારા ઘરમાં રહે છે.” તેણે કહ્યું. પણ તેમાં કોણ રહે છે તે તે કદી પણ શોધી શકી નહિ.

જયંતિલાલ શાહ

ઇનામો અપાય છે. એ બે વચ્ચે ક્યાં મેળ ખાય છે ! ઇનામમાં જાપાની વસ્તુઓ અપાઈ તેની પણ એ ભાઈ ટીકા કરતા હતા. પણ ગાંધીવાદીઓને તો ટીકાજ કરવી છે ને ! આદર્શ અને વ્યવહાર વચ્ચે ફેર છે એ ક્યાં તેમને જોવું છે ? અને બાળકોને વળી દેશી શું ને પરદેશી શું ? એ તો અખિલ વિશ્વનું ણંધુત્વ માગનારી આવતી કાલની પેઢી રહી.

સમ્મેલનમાં હાજરી આપનાર કાકા સાહેબ અને ગિલુભાઈ તો મધાને પરિચિત છે. પણ શ્રીમતી પાર્વતી દેવી શિદ્ધિ વાણીને સમ્મેલનમાં ફરતાં જોવા અને બોલતાં સાંભળવા એ એક લહાવો હતો. એ બંદિનમાં પ્રતિભા છે, કાર્યકૃશળતા છે, એમના દેખાવમાં જ ન સમજાય એવું કાંઈક છે કે જેથી એ ભયારે પાસે થઈને પચાર થતાં હોય ત્યારે તેમને માર્ગ આપવા ખસી જવાની ઇચ્છા થાય. સિંધમાં

બાલકને છ ગારીની પ્રવૃત્તિની સફળતાનો યશ જોમને ફાળે વધુ જાય છે.

આવતા અધિવેશન માટે હિલ્હીએ આમંત્રણ આપ્યું. હિલ્હી તો ભારતવર્ષની હોદ્દી છે, હિન્દ સામ્રાજ્યનું પાયતખ્ત છે એટલે ત્યાં જે સમ્મેલન થશે એ તો જરૂર સાચા અર્થમાં અખિલ હિન્દ બાળ સમ્મેલન થશે એમ માનવામાં જોડું નથી. અને છેલ્લા દિવસે ઉપસંહારના ભાષણમાં કાકાસાહેબે મુંબઈના સમ્મેલનના યોજકોને તેમના અનુભવો નિર્બંધના રૂપમાં લખી હિલ્હીના કાર્યકરોને મોકલી આપવાની સૂચના કરી. તે મુજબ જો અમલ થશે તો આવતું અધિવેશન ઘણું વધારે સફળ થશે-એમ એમ તો અધિવેશન પણ ક્યાં સફળ નથી થયું ? હું તો ફરી ફરીને કહું છું-મુંબઈનું બાલ સમ્મેલન સફળ થયું છે

અખિલ

છેલ્લું પાનું

મિત્રો,

આ રહ્યો બાળક અંક. વાંચ્યો ?

આ અંક તૈયાર કરવામાં જે લેખક લાઈ-બહેનોએ અને ચિત્રકારોએ મને મદદ કરી છે તેમનો હું આભારી છું.

શુજરાતને આંગણે હમણાં જ મહારાણાનું એકાવનશું અધિવેશન ભરાઈ ગયું. તમારામાંથી ઘણાંએ એમાં હાજરી આપી હશે. તો બહુ જ દૂંકમાં તમારાં સ્મરણે લખી મોકલશો ?

તમને ગમતા વિષયો વિષે લખી શકો તો જરૂર લખીને મને મોકલશો. આ વર્ષે મોટે ભાગે બાળકોના જ લેખો દર માસે આપવાની મારી ઇચ્છા છે. લખશો ?

ન્યુ ધરા રફલ,
હુજ રેડ,
મુંબઈ ૭.

સોમલાઈ પટેલ

ત્રીઓ માટે પોંડના કીમોની નવી ખનાવટ સ્કીન-વીટામીન

હાહા કીમો પહેલાના કરતાં ચામડી પર
મણી-વધારે સારી અસર દર્શાવે છે !
જુ કે તેમાં બજાબસા જોરોમાં સમાવેશ પામેલું
કેસ પ્રકારનું-સ્કીન વીટામીન સામેલ કરવામાં
આવે છે.

દાંતરોની તપાસમાં એમ માલમ પડ્યું છે કે
પરતમે એ વીટામીનવાળો જોરાક ખાઓ છે,
તે ચામડીની રેખાઓને તંદુરસ્ત રાખવાનું એ
ખા શમ કરે છે પણ જ્યારે એ વીટામીન
બમોપર ચોપડવામાં આવે છે ત્યારે તે વધારે
કામી અસર કરે છે.

મેળે પોંડના કીમોમાં આ સ્કીન વીટામીન
જોરામાં આવ્યું છે. પોંડના નવા 'સ્કીન વીટામીન'
કીમો દરે બધા મેળવી શકે છે. આ નવી આશ્ચર્ય-
જનક કીમોને એકવાર વાપરી તો જુઓ !

તમા કીમો માટે આ કુપન મોકલો

મારું નામ (અક્ષરો) લી., વીટા રોડ, મુંબઈ
જેલું છે કીમોના નમુનાઓ મને વિના મૂલ્યે
મેળવી આપશે સાથે પોંડના નવા ફેસ પાવડરનો
કોડ મેળવી નમુનો મોકલશે : (કોડ રંગ જોઈએ
તે બજારમાં) કુસ્તી...ગુલાબી...કે લાલ

.....
.....
..... No G. 23

પોંડનું કોલ્ડ કીમ

તમારી નીચની ત્વચામાં ફેરતી તેલ કાં પાટે
છે અને કરચલીઓ પડતી બહારે જ.
અદરજા ભાગની શુદ્ધિ માટે પણ કીમો
ઉપયોગ કરો. દરે એમાં 'સ્કીન વીટામીન'
પણ છે

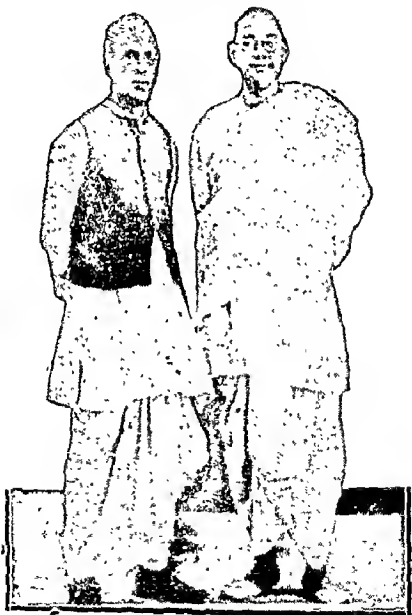
પોંડનું વેનીશીંગ કીમ

કરચલીઓ દૂર કરે છે અને બહારની
ચામડીને સુંદર અને તરમ નાંખે છે.
ચામડીને સુંદર બતાવવા માટે તેમજ
પાવડર માટે એનો ઉપયોગ કરો. દરે
એમાં 'સ્કીન વીટામીન' પણ ન

ગુણસુન્દરી

સામ્રાજ્ય : છુતા અને નવા

પં. જવાહરલાલ નેહરુ : મી. મુલાયમચંદ બોઝ

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

અને શ્રીહિતોપદેશ

બાળક ચંદ્ર

પુસ્તક ૩૦મું

માર્ચ : ૧૯૩૮

અંક ૧ સો

તરફદારી કરી

[ચમત્]

વચ્ચે હરીફા કરી મેં તારી તરફદારી કરી
એકાન્તમાં તેં માહરી તેથી ગિરફતારી કરી.

નાખ્યો મને તેં પાશમાં બુદ્ધો બનાવી બેવડા-
ના કેં ફિકર તારી કરી યા ના ફિકર મારી કરી.

થોભે વધુ તું તેથી મેં સાંખી હજારો આશ્તો,
તારા બચાવ મહીં બધી બરબાદ વથ મારી કરી.

ખોયો નથી મેં ખા'બમાં પણ ખ્યાલ તારો, અય સનમ !
તેં બચારથી તારા સનામર સાધ આ ચારી કરી.

લોકોની વચમાં સાખ મારી હોય જાગી ના બલે :
પરવા મને ના કોઈની-પરવા કૃપા તારી કરી.

રૂસ્વાતી છે આલમ બધી, રૂસ્વા નહીં તારે ઘટે,
જેની સુબેદારી નીચે મેં છે કિલ્લેદારી કરી.

સમજી તને શક્યે ન તે, ખૂલજી તને શક્યે ન તે,
થાવા હીવાનો તાહરો જેલું ન તૈયારી કરી.

ચાખી શકર કે ચેલડી, રસથી ભરેલી પેલડી
એવા સખુનથી છે પલીલે જેની દિલદારી કરી !

પતીલ

પૂર્ણ સ્વરાજ માટેની હિન્દી પ્રજાની લડતમાં જે કેટલીક વિચિત્રતાઓ રહેલી છે તેમાં, હિન્દી સ્ત્રીઓએ એમાં આપેલા ફાળો મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે, એનો કોઈથી ઇન્કાર થઈ શકે એમ નથી. સહીઓની સુલાખી, પુરુષોની શિરઝેરી, રૂઢીઓ અને અસાનના અધકાર એ બધાં કારણોને અંગે સાવ અળખા

ભારતમાતાના મુક્તિ

ખારડોલી

બની ગએલી હિન્દી નારીએ, એ લડત દરમિયાન જે ફાળો આપ્યો છે તે કોઈ પણ દેશના ઇતિહાસ માટે અલેક અને અપૂર્વ છે. હિન્દી સ્ત્રીઓમાં આવી ગએલું એ ચેતન, મહાત્મા ગાંધીજીની લોકસમુદાયનાં હાઈને સ્પર્શવાની અલેક શક્તિમાં રહેલું છે. એક વાર ભગેલી એ નારી, આજે હિન્દના અનેક નવાં આંદોલનોમાં અથલાળે લઈ રહી છે. નવાં બંધારણ હેઠળના પ્રાંતીય કારોબારમાં પણ આજે એનો હિસ્સો છે અને મહાસભાવાદી પ્રધાનમંડળોએ પણ સકય લાગ્યું ત્યાં સ્ત્રીઓનો પૂર્ણ સહકાર લઈને, સ્ત્રી શક્તિની કદર કરી છે.

પણ અહીં એ બધી પ્રવૃત્તિઓનો ઉદ્દેશ કરવાનો હેતુ નથી. અહીં તો જે પુનિત ભૂમિમાં પૃથ્વી હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનું અધિવેશન ભરાઈ રહ્યું છે તે સુજ્ઞભૂમિની સ્ત્રીઓએ હિન્દના મુક્તિ સંઘ્રામમાં આપેલા હિસ્સાની નજરનોંધ કરવાનો હેતુ સમાયલો છે.

મહાત્મા ગાંધીજી આજે કોઈ એક પ્રાંતના નથી; સમસ્ત ભારતદેશ આજે એમના પર હાથ કરી રહ્યું છે તે છતાં, મહાત્માજીની સાચી કર્મભૂમિ થવાનું સૌથી પહેલું માન હિન્દમાં સુજરાતને ફાળે ગયું છે એમ કહેવામાં જરાય અતિશયોકિત થતી નથી. મહાત્માજીએ સુજરાતને પસંદ કરીને, સાચે જ સુજરાતી પ્રજાનું ગૌરવ કર્યું છે. મહાત્માજીની એ પસંદગી કેટલે અંશે વાજબી હતી તેનો નિષ્ણાડ કાઢવાનું કામ આપણું નથી. છતાં મહાત્માજીએ સુજરાતની કસોટી કરી છે અને સુજરાત એમની કસોટીમાંથી પાર ઉતરવા પામ્યું છે એમ, સુજરાતે મુક્તિસંગ્રામમાં આપેલા ફાળો ઉપરથી કહ્યા વિના રહી શકાય એમ નથી.

સુજરાતના એ ફાળામાં સૌથી મહત્વનો અને કીમતી ફાળો સુજરાતની બહેનોનો અને સુજરાતના યેડુતોનો. એ બન્ને વર્ગે જે અપાર ભોગો આપ્યા છે, જે અપાર સીતભો સહન કર્યા છે તેનો જોડો સુજરાતમાં જડે એમ નથી. સુજરાતમાં પણ ખેડા જીલ્લો અને સુરત જીલ્લો સાફ માન ખાટી બાય છે; પણ આખા જીલ્લાની વાત બાબતે સખીએ તો ખેડા જીલ્લાનાં રાસ, બોરસદ, અને સુરત જીલ્લાનાં ગારડોલી વગેરે ગામોના જવલંત આત્મભોગ આગળ તો આજે પણ આપણું માથું નંમી બાય છે.

ખારડોલી!

એ નામ જ આજે તો પ્રત્યેક સુજરાતીના હૃદયમાં રોમાંચ ખડા કરે છે, એ તાલુકો, અદિંસા અને સત્યની તાવ-છીમાંથી તપીને પાર ઉતરેલો એ તાલુકો, એની પ્રજાની અપૂર્વ ધીરજ અને મરજિયા થઈને જીવન સર્વસ્વનું કુરબાન કરવાની શક્તિના રમરશોભો રોમાંચ ખડા કરે છે. હિન્દ સમસ્તની પ્રજા માટે મુક્તિસંગ્રામની શરૂઆત થાય તે પહેલાં આ તાલુકાને તો આકરી કસોટીમાંથી પાર ઉતરી જવું પડ્યું. હવે એ કસોટીનો પ્રસંગ તે ખારડોલી સત્યાગ્રહ-૧૯૨૮ માં જમીન મહેસુલના અન્યાયી લાગતા વધારા સામે, સરદાર વલ્લભભાઈની આગેવાની હેઠળ, એ તાલુકાના એક-

સંશ્રામમાં સંહર્ષ ભાગ લઈને, અપાર વેદનાઓ હસતે વદને ઝીલી લેનારી

બોરસદની વીરાંગનાઓ

એમની જ્વલંત સેવાઓને એક

ભાવભરી અંજલિ અર્પનાર :

યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

તોએ સત્યાગ્રહ આદ્યો હતો અને એ સત્યાગ્રહ અંતે સફળ થયો હતો એ તો જાણીતી વાત છે. બારડોલીની પ્રજાએ એ પ્રસંગે બતાવેલી અપૂર્વ દિગંત, યુગશતની અગ્રેક સહન-શક્તિના નમુનારૂપ છે.

એ સત્યાગ્રહમાં, બારડોલી તાલુકાની અબજ અને નિરક્ષર સ્ત્રીઓએ દર્શાવેલી દિગંત તો કેટલાય પુરૂષોને ધરમાલે એવી હતી. સર્વેર યુવાની દેવાના એ પ્રસંગે, જે ઘરની સ્ત્રીઓએ પુરૂષોમાં દિગંત પ્રેરી ન હોત તો કમચ, અનેક જગે પોતાની પ્રતિજ્ઞા તોડી હોત અને સત્યાગ્રહને નિષ્ફળ બનાવવામાં તેઓ કારણભૂત થયા હોત. પણ સત્યાગ્રહના નેતાઓ ખાસ કરીને સરદારશ્રી વસંતભાઈ આઃ વરુ સારી રીતે જાણતા હતા. એટલે તેમણે, એ મામલાની નિર્ણય સ્ત્રીઓને બરાબર સાધી લીધી હતી; તેમને સાચી પરિસ્થિતિથી બરાબર માહિતગાર કરી લીધી હતી અને પછી તો બોલ્યું 'વચન તૂટે તો જીવ કાપીને મરણ પડે એવી પરિસ્થિતિ ઉપજાવી લીધી હતી. બારડોલી સત્યાગ્રહના આખા ય કતિદાસમાંથી બારડોલીની બેકુત સ્ત્રીઓએ આપેલા દિરસાની જ્વલંત નોંધ કામ કામે મળી આવે છે.

એ તાલુકાની કણ્ઠશ્રી 'કેમની સ્ત્રીઓની કેટલીક ત્રિશિષ્ટતા તેમને યુગશતની સ્ત્રીઓમાં વિશિષ્ટ રથાત આપે એવી છે. સંચારથી સારું સુધી ધરમાં અને ખેતરમાં પુરૂષોની મુખે કામ કરનારી એ બહેનોમાં એક પ્રકારની નિર્મળતા અને વીરતા છે જે બીજા કોણમાં જોઈ નેસમાં આવે છે. ' (બારડોલી સત્યાગ્રહનો કતિદાસ : પૃ. ૮) સત્યાગ્રહ દરમ્યાન તેમજ

સવિનય કાનૂનભંગની હાલ દરમ્યાન બારડોલીની સ્ત્રીઓએ જે શક્તિ બતાવી છે તેની આ કથનથી બરાબર પ્રતીતિ થઈ છે.

બારડોલી સત્યાગ્રહમાં તેમની એ નિર્મળતા અને વીરતાની જેમ કસોટી થઈ, તેમ એમની દિગંત, ધીરજ અને ' પ્રતિજ્ઞાને પવિત્ર સમજીને તેને ગમે તે ભોગે પાળવાની શક્તિની ' પણ કસોટી થઈ. અમલદારોની પ્રમથ્ણી, જખ્તીની કે બાલકાની નોકીસો, પિતા, પતિ, પુત્ર કે બાઈની ત્રિસંતારી, એવી કોઈ પણ પ્રકારની દમનનીતિ તેમને પ્રતિજ્ઞામાંથી ચક્ષિત થવાને પ્રેરી ચક્રી ન હતી. જખ્તીની કસોટી પસંદગીએ પડેલી ત્યારે વિવેકો સુધી, દેર દોકર સાથે, ખરબું બંધ કરીને મૂર્ખના પ્રકારથી વંચિત, દરા ઉત્તમ વિના ધરમાં બરાબર રહેવાની અતુલ ધીરજ પણ એજ બહેનો બતાવી ચક્રી હતી. એવા મંજ્યામંજ દર્શાવે બારડોલી સત્યાગ્રહના કતિદાસથી પરિચિત છે અને પણ અજ્ઞપણાં નથી.

મદેર સમયોમાં કે સમયોમાં સ્ત્રીઓએ ભાગ લેવાના કાબજ આ પદેલાં તો જુજ હતા. સુદેમાં કે કોઈ નોટા કરવામાં કદમ થોડી મળી શક્તિ સ્ત્રીઓ માટે જાણેલી રાજેલી જગ્યામાં જેમને મદેરમાં જાન લેલી દશે. એ વિચાર મામમાંની જાણેને

આવી સભાઓમાં ભાગ લેવાનું જનસામાન્ય નથી. પણ બારડોલી સત્યાગ્રહથી સ્ત્રીઓમાં નવું જ ચેતન આવ્યું, અને ઉજળીઆત વર્ગની જ નહિ પણ રાત્રી પરજ જેવી પછાત કોમની સ્ત્રીઓએ પણ સભાઓમાં ભાગ લેવા માંડ્યો; સત્યાગ્રહનાં ગીતો લલભ-રવવામાં અને લોકોને શરૂ ચડાવવાનું કામ પણ તેઓએ કરવા માંડ્યું. અને એ સ્ત્રીઓને ઉત્સાહ પ્રેરવા માટે સ્ત્રી નેતાઓ પણ મળી ગઇ. સત્યાગ્રહની શરૂઆત પછી થોડા સમય બાદ, આ સ્ત્રી નેતાઓએ. સ્ત્રીઓમાં નવું જોશ પૂરવા માંડ્યું. “શીકુબહેન, બહિત બહેન, શેનીબહેન, અને સરજબહેને એ કામ ઉપાડી લીધું. શીકુબહેનની પાસે લડત ઉપરાંત ખાદીનો મંત્ર તો હતો જ. ત્યાં જમ ત્યાં તેઓ ખાદી લઇને જમ અને ખાદી વેચતાં વેચતાં પણ બધે નિર્ભયતાનો ઉપદેશ આપતાં જમ. સુંબહતા મદા-ધનાદ્ય પારસી કુટુંબની આ બહેન ચેતાના નાણુક શરીરે છતાં જ્યારે આ ગામમાં રેરવા લાગી ત્યારે લોકોને થઇ મધું કે આ લડત એક બે ફરતીઓમાં નહિ પતે, સરકાર પણ હો ચડશે અને લોકોએ પણ બરાબર કંમર કમરી જોઇએ.” (બારડોલી સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ પૃ. ૧૭)

શ્રીમતી શારદા બહેન મહેતા અને સર-દાર વલ્લભભાઈ પટેલનાં પુત્રી કુમારી મણિ-બહેન પટેલનો પણ આ બહેનોમાં સમાવેશ કરવો જોઇએ, તેમજે પણ આ લડતમાં સ્ત્રીઓને સતત જાગૃત રાખવામાં મહત્વનો ફાળો આપ્યો હતો.

સ્ત્રીઓમાં આવેલી અજબ જાગૃતિનો ખ્યાલ ‘ બારડોલી સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ ’ પુસ્તકમાંના ત્રીયેના ફકરાથી બરાબર આવી જશે: “ જ્યાં મહિના ઉપર એક સ્ત્રી જોવામાં નહોતી આવતી ત્યાં હવે દરેકે દરેક સ્ત્રી હેખાતી હતી, ક્યાંક તે એમ થઇ જમ કે

સ્ત્રીઓ વધારે ફરી કે પુરુષ ! ફર ફરનાં મામ-ડાંમાંથી આજ્યાં આજ્યાં સમાને રવાને જમ, ન જુએ જગતા બપોર કે કાળી રાત, જો કે હું મર્યો ત્યારે તો શીતળ ચંદ્રિકા આજો ઢારતી હતી. અને સ્ત્રીઓ કાંઈ એટલા કાંગડા કે વાતોના આપડા મારવા કે બચ્ચાંતી કાલાહલથી સમાને અર્થાત કરવા નહોતી જતી, તેઓ તો સંપૂર્ણ રસથી વલ્લભભાઈને સાંભ-ળતી હતી, વાક્યે વાક્યે હોકારા પૂરતી હતી, અને કોકતાર વલ્લભભાઈના મોમાંથી પૂરું વાક્ય નીકળે તે પહેલાં તો બહેનોનાં મુખમાંથી જાણેના શબ્દો નીકળતાં મેં સાંભળ્યા છે. એક સુંદર દાખવો લઉં: જમીન ખાલસા થાય તો ટું ? એક બે વરસ પછતર મૂકશું, એ વાત વલ્લભભાઈ કરતાં દતા, તેમાં પછતર મૂકવાની વાત તો આવી નહોતી. વલ્લભ-ભાઈએ આરંભ કર્યો ‘ આપણે આપણી માતાનું દૂધ એક વર્ષ બહુ બહુ તો બે વર્ષ ધારીએ છીએ. ’ એટલું જોણ્યું ત્યાં તો પાછળ બેઠેલી બહેનો બોલી ‘ ને ફરતી માતાને તો એક વર્ષ છોડતા નથી. ’ ”

આજ આજ તો અનેક પ્રસંગો એ ઇતિહાસમાંથી મળી આવે એમ છે. પણ એવી નિરર હાજર જવાબી કરતાં પણ, ‘ પતિને જેલમાં જવું પડે તો સુખેથી મોકલશું ’ એવી સ્ત્રીઓ સરદારશ્રીના પગ આગળ મૂક-નારી બહેનો પણ કાંઈ થોડી ન હતી.

સત્યાગ્રહીનું મોટામાં મોટું લક્ષણ નિર્ભ-યતાનું. એ નિર્ભયતા દાખવવાના અનેક બનાવો બારડોલી સત્યાગ્રહનું ખાસ લક્ષણ હતા, અને તેમાં પણ જ્યારે વર્ષોથી કજાપલી બહેનો એવી નિર્ભયતા બતાવે ત્યારે તો તેમની દિંમત સાંચે જ પરાકાષ્ટાએ પહોંચે છે એમ કથા ચિત્રા રહી શકાતું નથી, મહેસુલ ન ભર-વાને કારણે જન્મ થાય તે વેળાએ કે પતિને પુત્રને ગિરફતાર કરતી વખતે, અથવા તો

ખોટી જખતી કરતા અમલદારને તત્કાલી
નાખતી વખતે અમલદાર વર્ગથી મદાય ખરીદતી
રહેતી આ જાતિની સ્ત્રીઓએ જે નિષ્વરતા
ખતાવી હતી તે તો કોઈ અજ્ઞાન ગણાતન
ધરાવતા વર્ગને જ જાણે એવી હતી. આવી
વીરતા ખતાવનારી વીરાંગનાઓમાં વાલોડની
બાઈ પ્રેમી અને વાલોડના દોરાજી શેઠ નામના
પ્રીત પારસીના સાસુ બાઈ નવાજબાઈના
નામ અવરય નોંધવા ઘટે, (બારડોલી મત્તાગ્રહનો
ઈતિહાસ પૃ. ૧૨૧.)

આ તો ફક્ત બદારતી જ સત્તામણીની
વાત થઈ. એ સત્તામણીમાં નિર્દયતા હતી; એ
સત્તામણીમાં રંગડ હતો, એ સત્તામણીમાં
અન્યાય હતો પણ, એ સત્તામણીમાં પાલવતા
પણ પાછળથી ભળવા લાગી હતી, એ પાલ-
વતાનો પ્રથમ દાખલો મઢીમાંથી મળે છે
પાલવતા પર પ્રકાશ પાડનારો એ પ્રસંગ આ
રહ્યો: “ એકે જખતીદાર અને તેના પદાઓ
અજવાળું ચર્તા પહેલાં પોતાના કામ ઉપર
નીકળી પડ્યા. આમાંનો એક પદાણુ પાછલે
બારડોલી એક ઘરમાં પેસવાનો પ્રયત્ન કરતો

બારડોલીની મહેનોની જાગૃતિ આરંભ
જવડે હતી. આ મહેનોએ પ્રેમીમાં મોટા
ધોળા કદિ જેમાં નડોતાં. આ મહેનોએ કદિ
સ્વપ્ને પણ એવો ખ્યાલ નડોતો રાખ્યો કે
તેમનાં પરાક્રમ જેવાને માટે આખો દેશ
બારડોલીમાં ઊભરશે પણ એથી માવ અંતુષ્ટ,
સૌને નિર્મળ, સરળ ભાવે મળતી અને જવાન
અપતી, દિવસે દિવસે ચડતી જતી ગાસની
બરતીમાં ઉત્તેજ માવતી, ધરમાં પોતાના
પુરોને હિંમત આપતી, આખો દિવસ ધરનાં
પૂરાં રહી બાળખર્યા અને ટોરની સંજ્ઞા
રાખી, રાત્રે સરદારની સભાઓમાં ઊભરાતી
એ વીરાંગનાઓને જોઈને કોને આશ્ચર્ય ન
થાય? અને એ અજણ મહેનોમાં તો વળી
કવિષ્ઠીઓ જાગી હતી. કબીરને નામે માવતા
ભગવતની એકાદ કડી લઈને તેને ચાંડુ પડત
ઉપર ઘટાવી દઈ તેમણે રમેલાં મત્તાગ્રહ
ગીતામાંથી એક તો વસંદ વિશ્વમનાં મામે
ગામમાં પ્રસિદ્ધ થઈ મણું હતું: આ મહેનોએ
હવે સ્વતંત્ર સભાઓ કરવા માંડી હતી. અને
એથી પ્રચારમાં પડ્યો ન વેગ આવ્યો હતો,

રાજપૂત યુગની કાવિયાણીની વાદ આપની હતી (૫ ૨૦૧, ૨૦૪, ૨૦૫) આવા તો અનેક પ્રસંગો એ સત્યાગ્રહમાંથી મળે છે.

ખારડોની બહેનોની વીરતાના અનેક દ્રષ્ટાંતો મળે એમ છે પણ એ નવાનો ઉદ્ભવ કરવાનું શક્ય નથી એટલે ખારડોની બહેનોએ પોતાની શક્તિની કેવી સંસ્કૃતિ અસર પાડી હતી તેના એક દાખવો ત્રીજે આપુ. “આ વીરાંગનાઓ મંપૂજુ” રીતે ખાજી સમજી ગઈ અને પછી પોતાના દીકરાઓને ભાઈઓને તેમજ ધણીઓને પ્રોત્સાહન આપતી મઠ અને કોષ્ટને જરા દોનો રેખે કે લાગેના જ દામી દે એક ધણી જ મુતસદી થઈ છે તેમને સમજાવવા માટે કોંકરે બોલાવ્યા. તે તેમના યાજ્ઞ પર તો ગયા નહિ પણ રસ્તામાં વાત કરીને કહ્યું કે “સાહેબ ! તમે ખરી પરિશિષ્ટ સમજ્યા નથી” ધારો કે કુ પૈસા ભરી દેવાની હા કડું તો પછી ઘેર ખાઈ મને હોયો નહિ રહેવા દે ને મને શેઠનો પણ ધડી નહિ આપે !”

આવી પ્રભાવશીલ મદિલાઓ આગળ કેનું મળુ પાને ? આ ઉપરથી, ખારડોની સત્યાગ્રહના વિજયમાં આ વીરાંગનાઓનો દિરસો નાનો સુનો નથી એ સ્પષ્ટ સમજાય છે. સરદારની અને પોતાના મામની આજર સાચવવામાં આવી વીરાંગનાઓનું નિઃસંશય કિત્તવ જોણું પ્રભાવશાળી નીવડ્યું નથી.

ખારડોની સત્યાગ્રહ વખતે જેલ યાત્રા કરવાની ખાડી રવી ગચ્છેરી મુરાદ સવિનય કાનૂન-ભંગની લડત દરમિયાન પુરી થઈ સત્યાગ્રહના-વિજયની ખુમારી ગઈ ન હતી - તેટલામાં જ, મહાત્માજીએ હાકલ પાડી અને દેશભરમાં સજરસ સમામ થઈ થયો એ સમામમાં પણ ખારડોની તાનુકાની બહેનો પાછા રહે એમ ચોક્કસ જ હતું ? એક વાર સર્વસ્વ કુર્યાન કરવા તૈયાર થયેલી જ્યારે ત્રીજી પ્રજા પાછી દેશને ચરણે સર્વસ્વ ધરવા

તૈયાર થઈ અને યુવરાતની જો ચકિતની પડ્યો પડખ રવીને ખારડોનીની સ્ત્રીઓએ પણ સવિનય કાનૂન ભંગમાં જ પલાળ્યું, યુવરાતના અન્ય ભાગ કરતાં ખારડોનીમાં સવિનય કાનૂન ભંગની લડતમાં એક બીજી વિશિષ્ટતા રહેતી હતી ખારડોનીની પ્રજાએ જમીન મહેસુલ ન ભરવાની લડત ચર કરી હતી અને તેને અંગે જપ્તી અને જમીન ખાલસા વગેરેની ધમકીઓ અને હુકમોની ઝડીઓ વરસવા લાગી હતી પણ એ પ્રજા કાંઈ ઓછી જ કરપોક હતી ? જમીન મહેસુલ ન ભરવાને કારણે ખારડોની તાલુકાના આગેવાન કાર્યકર શ્રી. મોરારભાઈની જમીનખાલસા કરવામાં આવી અને ખેતરની ફરતે વેડીઆઓ મુકવામાં આવ્યા તે છતાં તેમનાં બહાદુર પત્ની કાલી બહેને સરકારી હુકમનો અનાદર કરીને ખેતરમાંથી અડદનું વૃક્ષ ઉતાર્યું” હતું.

પણ એ બધામાં સૌથી ચડી ભય એવા પ્રસંગ તો ખોરમદ અને ખારડોનીના ખેડૂતોએ કરેલી હિંજરતનો છે. આ હિંજરત એટલે સર્વસ્વનો ભોગ. બની થકે તેટલી માત્ર મિલકત વડોદરા રાજ્યની હદમાં ખસેડી દઇને ખેડૂતોએ ધરખાર અને જમીન છોડી દીધા અને અનેક પ્રકારના જીલ્લો અને અત્યાચારોમાંથી એ પ્રસંગે બહેનો પસાર થઈ એ તાનુકાઓની ખેડૂત પ્રજાનું સ્વાર્થ આ બહેનોએ વિશેષ જવડત ખનાવ્યું છે.

આ લડત દરમિયાન બહેનો પર બળાકાર ગુજર્ણના દાખલાઓ પણ અનેક બન્યા છે. આમણી અને અંકોટી ગામમાં પોલીસોએ બહેનો પર બળાકાર કર્યોની ફરિયાદો નોંધાઈ હતી પણ કાયદાને યોગ્યતા પી જનારા એ ખનાવો પ્રત્યે સત્તાવાળાઓએ આંખ મિંચ-મણી જ કર્યાં છે.

સવિનય કાનૂન ભંગની લડતને અંગે યુવરાતની બહેનો માટે ગાંધીજીએ બે કામ

ખાસ સેવ્યાં હતી. દાંડીમાં શુજરાત મદિયા પરિષદ બનીને મદામાજીએ એ કામની સમજણ આપી હતી. આ બે કામો તે દર તારીનાં પીઠાની ચોરી અને વિદેશી કાપડની દુકાનોની ચોરી. આ બન્ને કામો શ્રીઓને સેવિયામાં મદામાજીએ ચોક્કસ હેતુ દેતા અને એ હેતુની તેમણે દાંડી પરિષદમાં અને પછીથી 'નવજીવન' માં સવિસ્તર સમજ આપી હતી. બહેનને આ કામગીરીમાં પોતાનું કૌવત ધખવવાનું મળી ગયું અને તેમણે શુજરાત બારમાં એ કાર્ય ઉપાડી લીધું. મોટાં મોટાં ઘરોના ઉપરાંત આમડાંઓમાં પણ ઘર તારીનાં પીઠાંઓ ઉપર બહેનોની ચોરી બેસી ગઈ. વિદેશી કાપડની દુકાનો પર ઉંની રહીને બહેનોએ, વિદેશી કાપડની ખરીદી કરનારાઓને સમજાવવા માંડ્યા. આજીજીએ કરીને ઘર તારી જેવી જીવનને ખુબ કરનારી બીમાંથી મુક્ત થવાની વ્યવસ્થાઓને સમજણ આપવા માંડી. આને પરિણામે, કેટલાય અણુજાનતા બનાવેા શુજરાત બારમાં બન્યા હતા. ઉચ્ચ અને કુશિલ વર્ગની બહેનો પાસે દરકાશી માંગણી કરવામાંથી પણ વ્યવસ્થાઓ પાછા દડવા ન હતાં. એ બધા બનાવોની વિગતો ત્રિવિધ માટે તો પાનડાંએ એકઠાં એના નિર્દેશથી જ પતાવીય. અને આ પ્રસંગે ખારડોલી અને બેરસદની બહેનોએ વેઢેલા સીતમ વિષે જ વિગતવાર લેખ કરીય.

બેરસદમાં શ્રીઓ ઉપર શુજરાત અત્યાચાર તો મિરિય યાસન માટે સદાગ કલંકરૂપ નીવડે જવા છે. ૧૯૩૧ ના બંધુખારીની તા. ૧૫ મીએ એ અત્યાચારનાં સાની રીતે મંજાણ થયાં. એ દિવસે સવ. પ્રદ આશ્રમનાં સેવિકા શ્રીમતી લીલાવતીબહેન અસરને બેરસદમાં ગિરફતાર કરવામાં આવ્યાં. એ બહેનને એક આખી રાત્રિ મોકઅપમાં પૂરી રાખ્યાં. લોકઅપમાં તેમનું નામ મેજવરા માટે

એક કોન્ટેનરમાં આવ્યો. તેને નામ આપતાં છતાં તેમણે શ્રીમતી લીલાવતીબહેનના પતિનું નામ પૂછ્યું. હિન્દુ બી પોતાના પતિનું નામ બોલ્યા ન શકે એ મોઝાઇ સારો રીતે મળે છે. છતાં એ નામ મેજવરા માટે આગ્રહ કરવામાં આવ્યો. તે આદ મુંબઈનું સરનામું પૂછ્યું. શ્રીમતી લીલાવતીબહેને વર્ગેથી સાગરમતી આશ્રમમાં જ રહ્યાં હોય, ત્યાંનું સીરનામું આવ્યું હતું અને મુંબાઈમાં પોતાનું ઘર નથી એમ જણાવ્યું. એટલે કોન્ટેનરને 'મુંબઈનું સીરનામું' આપતો નથી' એમ પોલીસ સગ ઇન્સ્પેક્ટરને ફરિયાદ કરી, એટલે એ બહેનને સગ ઇન્સ્પેક્ટરે બોલાવ્યાં. ત્યાં સગ ઇન્સ્પેક્ટરે એ બહેનને ગાળ દીધાં. એટલે જસ મુદરયાઈ બધું બોલવા શ્રીમતી લીલાવતીબહેને જણાવ્યું. "આથી તે ખુરશી ઉપરથી ઉઠ્યો અને તેણે તેમના મોંઢામાં તમાચો માર્યો. શ્રીમતી લીલાવતીબહેનને એથી બેસાન થયું જેનું લાગ્યું. પછી તેણે એ બહેનના વાળ પકડ્યા અને તેમને જમીન પર ચાર વખત પડક્યાં અને પછી કેટલીક વખત લાત મારી જેથી એ બહેન બેસાન બની ગયાં. આ દરકાશીની 'કેરીયત' શ્રીમતી લીલાવતીબહેને છાંય ડેખ્યું. ઇન્સ્પેક્ટર સમક્ષ કંટાળી છે. આ કેરિયન છતાં, આ સીતમ સામે કાંઈ પણ ચળ ઉચ્ચારવાને બદલે તેમને યજ્ઞેની ઇજ્જતો "કેરીયીયા આચવાથી પછાડાને યજ્ઞેથી છળ દોષ" એમ બેરસદના પંડાળ વર્ગના મેજાદેટે સુઘાધમાં જણાવ્યું હતું.

પણ આવા તો અનેક બનાવો તોનાય છે. બેંસોની રબેલગો કરતી એક મર્જાની બહેનને ચેડામાં લાત મારતાં તે બેસાન ના થવાનો બચાર ૧૯ મી બંધુખારી ૧૯૩૧ ને રાજ બન્યો હતો.

શ્રીમતી લીલાવતીબહેન પર શુજરાત સીતમની વાત તો મુદેને સર્વન ફેલ્ડ મુ

હતી. તા. ૧૮ મી જાન્યુઆરીએ બોરસદની બહેનોએ વિરોધસભા બારીને સરખસ કાઢ્યું હતું, પણ તે સરખસ અટકાવવામાં આવ્યું હતું અને સંખ્યાબંધ બહેનોને પકડવામાં આવી હતી.

પણ પાશવતાના નાદર નમુના જેવા એક બીજા પ્રસંગ એજ માસમાં બને છે. શ્રીમતી લીલાવતી બહેન પર ગુજરાત સીતમ સામે વિરોધ ઇર્થાવવા માટે ખેડા જિલ્લા મહાસભા સમિતિએ આખા જિલ્લામાં 'શ્રી સીતમ દિન' ઉજવવાનું જાહેર કર્યું હતું. એને અંગે બોરસદની આલુઆલુમાં આવેલાં રામ, બેચાસજી, કુંદાકુવા, સુણાવ, હમીજ, ભાદરજી, આંકલાવ, વાસજી, વડલા વગેરે ધણા ગામેમાંથી સંખ્યાબંધ બહેનો બોરસદ આવી હતી. રાસતી ૭૦ બહેનો બોરસદના બજારમાંથી પસાર થતી હતી. તેમના ઉપર લાકીધારી પોલીસ બેટી પડી હતી. એક ૫૦ વર્ષના ડોસીના કાન પકડી પોલીસે યાપટ મારી હતી તથા વાર બહેનોને લાત મારી મિરકતાર કર્યા હતાં એ પછી બધી બહેનો બોરસદના લાકી એકમાં એકમાં થયાં. ત્યાં પણ તેમના પર લાકી પ્રદાર કરે કર્યો. આગ્રમના અનુભવી શ્રીમતી ગંગાબહેનને પોલીસે માથાંથી તેઓ લોહી લુહાણ થયાં. એ ઉપરાંત સંખ્યાબંધ બહેનોને ઇજા થઈ હતી. અને અનેકને મિરકતાર કરવામાં આવ્યાં હતાં આ પ્રસંગે પોલીસે ગુજરાત અલ્પાચાર્યોએ તે દિવસમાં દાલાકાર વર્તી ગયો હતો.

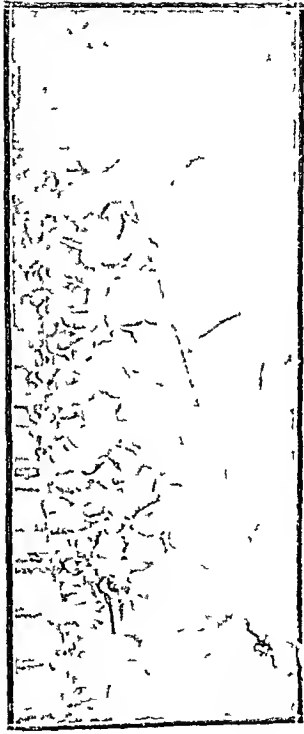
બહેનો ઉપર ગુજરાત સીતમનો નીચેનાં વર્ણન ઉપરથી સચોટ ખ્યાલ આવશે:

“ આઝાદ મેદાનમાં જવા માટે નીકળેલી બહેનો ઉપર એક નહિ, બે નહિ પણ ચાર વખત સખત લાકી પ્રદારો પોલીસે કર્યા હતા. બજાર સ્ટ્રીટ, આઝાદ મેદાન અને લાકીચોકની

ઉત્તર અને દક્ષિણ બાજુ લાકી પ્રદારો થવાનાં મુખ્ય સ્થળો હતા. સરખસમાંથી આગતી, પાછલી અને વચની બહેનો ઉપર લાકી પ્રદારો થયા છે. રાખકલા કુંદાઓથી બહેનોને દડસેલવામાં આવી છે. લતા પ્રદાર કરવામાં આવ્યો છે અને ફેટલીક બહેનોના વાળ ખેંચી તેમને નીચે પટકવામાં પણ આવી છે. આમાંથી જે બહેનોના હાથમાં રાષ્ટ્રધ્વજ હતો અને જે બહેનોએ સહેલાઈથી પોલીસને રાષ્ટ્રધ્વજ સ્વાધીન ન કરી દીધો તે બહેનોને પોલીસે પથુની માથે તૂંચી પડી સખત માર માર્યો છે. એક બહેનનાં અઢાર માસનાં એક બાળકને પણ માથામાં સખત લાકી પ્રદાર થયેલો છે એ પોલીસની પાવવા ફેટલી દરે પહોંચી હતી તેને ૨૫૦ પૂરાં છે. પોલીસના પ્રદાર એટલા બધા સખત હતા કે લાત, પાકુ, ફટકા, કુંદાનાં ધક્કા વગેરે સહન કર્યા પછી ફેટલીય બહેનો બેભાન બની ગઈ હતી. અને ફેટલીક બહેનોને તે અર્ધો કલાક પિના લાન પણ આવ્યું ન હતું. લાકી પ્રદારથી ઇજા પામનાર બહેનોની સંખ્યા લગભગ ૨૦૦ જેટલી માલમ પડી છે તેમાં લગભગ ૫૦ જેટલી બહેનોને ચંબીર ઇજા થઈ છે... આ બધામાં સૌથી વધુ દુઃખદ વાત તો એ છે કે ઇજા પામેલી બહેનોને પાણીની તરસ લાગે તો પણ તેઓને પાણી પૂરું પાડવામાં ન આવે. ફેટલીક બહેનોને સખત ઇજા થયેલી હોવા છતાં તેઓને તરકાળ સારવાર માટે દવાખાનામાં કે હસ્પિતાલમાં પણ મોકલવામાં ન આવે, અને જે બહેનોને ઇજા પામ્યા પછી પણ એક અપમાન રાખેલી તેઓની સારવારની પણ કોઈ વ્યવસ્થા કરવામાં ન આવે. એ અલ્પાચાર્યોની પરકાશ નહિ તો બીજી શું સૂચવે છે ? ” (‘ ગુણસુંદરી, ’ માર્ચ, ૧૯૩૧)

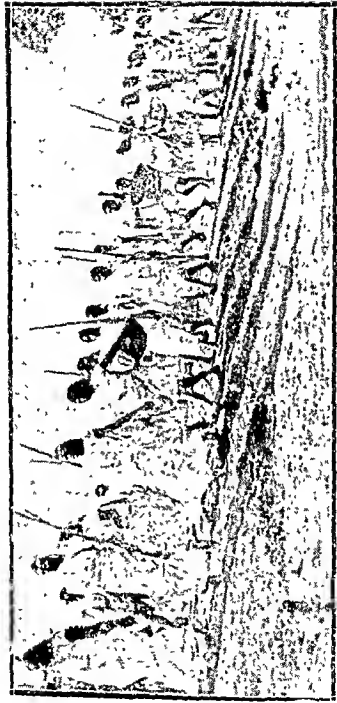
આ છતાં સત્તાવાળાઓ તરફથી તો પોલીસ

અદ્યાયભાગી સીમાક્ષિત

વિદ્યુત્તત્ત્વસા વિષયવિષયસિદ્ધિ સમિતિની વ્યયોમા રચસેલી બદેતે

હરિજન કામ કરતી સ્વયંસેવિકાઓ

વિદ્યલક્ષ્મી સાથેસરિયુ કામ કરતી સ્વયંસેવિકા બહેનો

વેણુ વગાડ

કા'ન વેણુ વગાડ ! કા'ન વેણુ વગાડ !

તારી લગની લાગી ! લગની લાગી.

તારી વેણુએ ધૂન મારો જાગી :

તારી વેણુએ ભૂખ મારી લાગી :

ઉઘે આલલેથી નીર :

સાચા જીવનનું હીર :

ભીંજી વાને જાગી—કા'ન

તારી વેણુએ ધ્યાન મારી લાગી :

તારી વેણુએ દિવ્યતા રેલાવી :

પરમ પ્રભા પ્રકટાવી :

અમર આત્મા હસાવી :

ઉઘે આલલેથી નીર :

સાચા જીવનનું હીર :

ભીંજી વાને જાગી—કા'ન

તારી વેણુએ જડતા નસાડી :

તારી વેણુએ પ્રિયતા મટાડી :

ઉપા આલની હસાવી :

સ્વર્ગ—ગંગા વહાવી :

ઉઘે આલલેથી નીર :

સાચા જીવનનું હીર :

ભીંજી વાને જાગી.

કા'ન વેણુ વગાડ ! કા'ન વેણુ વગાડ !

તારી લગની લાગી ! લગની લાગી.

કરાળી, રૂ. ૨૫, ૧૫, ૧૦ ના ત્રણ ઇનામો અપાય છે.

૨૫. જયાવંતી દુરોરાય સ્મારક ફૂડમાંથી દર વર્ષે નિબંધોની માગણી કરાય છે અને રૂ. ૩૦, ૨૦, ૧૦, ના ત્રણ ઇનામો અપાય છે.

૨૬. લેડી પરસતબાઇ મેકલહાસ પારેખ, સ્મારક ફૂડમાંથી દર વર્ષે વનનૃત્યગાનની દરીફાઈ કરાય છે. રૂ. ૨૫, ૧૫, ૧૦ ના ત્રણ ઇનામો અપાય છે.

જમનાબાઇ સક્કારી લાયબ્રેરી અને લીડીંગ ફ્રમ.—આ પુસ્તકાલયમાં વાતચિત્, ઇતિહાસી, આખ્યાનો, નાટકો, છવન ચરિત્રો, કાવ્યો, વિવિધ ગ્રંથાવલોકો, સામાન્ય જ્ઞાન અને મુસાફરીને લગતા પુસ્તકો સારા જગ્યામાં છે. સમાસદો કપરાત અન્ય કોમની બહેનો પણ પુસ્તકો પેર વાંચના લઈ જઈ શકે છે. લીડીંગ ફ્રમ દારોજ બપોરે ૨ થી ૫ (સ્ટે. ટા.) સુધે રાખવામાં આવે છે.

બાળપુસ્તકાલય.—મંડળ તરફથી ૨૬. સર જમખેડનદાસ હરેછવનદાસના સ્મારક તરીકે

બાળ પુસ્તકાલય સુધે મુકવામાં આવેલું છે. આ પુસ્તકાલયમાં સમાસદ યથા વાંચથી પંદર વર્ષ લગીના બાળકો અને બાળકીઓ પુસ્તકો પેર વાંચના લઈ જઈ શકે છે. ગુજરાતી અને અંગ્રેજી બાળ-સાહિત્ય સારા જગ્યામાં રાખવામાં આવ્યું છે. સમાસદ થવા માટે વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત ચાર આના જરવા પડે છે.

ફરતું પુસ્તકાલય.—મંડળ તરફથી મુંબાઇ-મા તેમ જ પરાજોમાં ફરતું પુસ્તકાલયની ૧૮ પેટીઓ દર બે મહિને ફરતી રહે છે. દરેક પેટી મા લગભગ ૪૫ થી ૫૦ પુસ્તકો રાખવામાં આવેલ છે. પુસ્તકો વાંચવાને લાભ ને ને લેવામાં પેટીઓ દોઢ ત્યાંથી સઘની કોમની બહેનો લઈ શકે છે.

પત્રિકા.—મંડળ તરફથી દર મહિનાના પહેલાં ગ્રંથાલોકીઆમાં માસિક પત્રિકા પ્રસિદ્ધ થાય છે. મંડળના સમાસદોને યાજ પણ લવાજમ વગર મેકલહાસમાં આવે છે. શાદોનો વાર્ષિક લવાજમ પેસ્ટેજ સાથે બાર આના લગવાથી મેકલહાસમાં આવે છે.

શ્રીયુત રંગીલદાસ કાપડીયાની મંડળની મુલાકાત

૨૬. જમનાબહેનનું છવન-૨૨૫૫ મુર્તિમંત યથેનું જોતા ને આનંદ થશે જોયે એ આનંદ આને મને ગુજરાતી હિન્દુ શ્રી મંડળને દરને ચાલતા શ્રી વિવાહ અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ જોવા થશે. મંડળના ૨૪૦ મહોલસને પ્રસન્ને મંડળની પ્રવૃત્તિઓનું અવલોકન મેકલું તી-સુમા કરાવે પ્રસન્ન પડશે હતો, એ પ્રવૃત્તિઓ નજરે નિહાળવાની મહામુશી વડે આને સાપડી.

“ મુંબઈના ગુજરાતી હિન્દુ શ્રી છવનની મોટી મોટ ગુજરાતી હિન્દુ સોમંડળે પુરી થઈ છે એમ કહેવામાં અતિચયેકિત નથી. નાની સર-આત કપરાથી જોતજોતામાં મંડળે શેતાના કાર્ય-ક્ષેત્રને ખુબ જ વિસ્તૃત બતાવ્યું છે એ એમ જ્યારેયપણ માટે ગર્વનો વિષય હોવો જોઈએ, હિન્દમાં આને શાળા અને કોલેજમાં કેળવણી લેતા બંધાઓની મોટી સંખ્યા છતાં શ્રી કેળવણીનો પ્રયત્ન એટલો જ વિકટ લાગે છે. ખાસ કરીને પશ્ચીમે ગૃહ-છવનમાં પ્રવેશ પામેલી યુવતીઓ

અને પ્રીઠાઓની કેળવણીનો પ્રયત્ન અત્યંત કઠેવાયો પડ્યો હોય તે આપણને મુશ્કે છે. મંડળે નિદાલય બોલીને મુંબઈ ચહેરે માટે એ પ્રયત્નનો કોઈ કંઈક અંશે સાધ્યો ગણાય. ગુજરાતના મામદાઓ માટે એ પ્રયાસ ગામંદારી ગણારો-આટલી સંખ્યામાં એ સમયનો મુંબઈની મહિલાઓ તરફથી લાભ લેવાનો જોઈ આનંદ થાય છે, ”

“ લણેડું જુલાય નહિ એ માટે પુસ્તકાલયની વિસ્તૃત શેજના સિવાયની કેળવણીની કોઈ પણ શેજના અધુરી ગણાય. મંડળે ફરતું પુસ્તકાલયની પોતાની શેજનાદોરા એ અપૂર્ણતા દાખવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. છતાં એને હજી ખુબ વિસ્તારવાની જરૂર છે. સ્વાસ્થ્ય મળ્યા પછી યજ્ઞ થનારા સાચા રચનાત્મક કાર્યનું એ અંગ હશે. ચાલીએ ચાલીએ આ પુસ્તકાલયે ફરતાં યાજ તો છે. વિલાવશે ન સાધી શકે એવી ચિદ્ધિ ને દારા મેળવશે એ નિઃશંક છે. ”

તંદુરસ્ત મનખુત વાળ માટે

શ્રી તાતા ઓર્ગન

મીડિસ કું. લી.

તાતાપુરમ અને મુંબઈ.

ક

શ્રી ટોમકો લેડર ટીપર્સનેન્ટ

પી. એ. બોક્સ ૧૨૮

મુંબઈ.

લાઈમ્સ એ ગ્લીસરાઈન

વાળના મુળને મજબુત બનાવે છે
અને તેને ખરી પડતા અટકાવી
વાળનો જલ્દી વધારે છે.

ડા. ચ. મ. નંડ

ગ્રીલીઅનટાઇન

વાળને સીકવું કરી તેમજ તેને
ફરતી ચમકાર આપે છે.

“ લગભગ ત્રણયો ચાર હજાર જેટલી મોટી સંખ્યામાં સભાસદો મેળવવા બાગ્મચાળી થનાર સ્ત્રી સંસ્થા માટે મુંબઈના સ્ત્રી છાત્રાલયમાં કાચા-પથર આણવા પુષ્કળ અવકાશ છે. માસિક સત્તરસો રૂપિયાના ખર્ચેનો બોલો બેઠવાની શકિત ખોલવાનાર મંડળ એ માટે મર્ફ લઇ શકે. એની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિને પોષવા અને વિકસાવવા નાણાંની જરૂર તો અવશ્ય પડશે. પરંતુ એના કાર્યની ઉપયોગીતા ભેતાં મુંબઈના ધનિકો એ આવરવશતા પૂરી પાડવા પાછી પાની ન કરે એવી આશા

રાખવી વધારે પડતી નથી. ગુજરાતના ગ્રામડાઓને નડતો આર્થિક તંગાસોને પ્રથમ મુંબઈની સંસ્થાને નડતો ન બેઠવે. ”

“ એકંદરે મંડળ મુંબઈ કાર્ય કરી રહ્યું છે. એનાં મુખ્ય પુરાં તો બાવી પ્રજા આંકરો. એ સર્વેનો ઘરા આજે તો એના માનદ મંત્રી બેઠેને. અને મંડળની પ્રવૃત્તિઓમાં સક્રિય સદાય દેતા એમના પુરુષ સદાચારને કૃણે નય છે. એમને એમના કાર્યમાં વધુ સફળતા મળે એવું ઇચ્છું છું. ”
૧૨-૧-૮ રંગીચઢાસ કાપડીયા.

મંડળનાં સભાસદોની દિવાર્ધિક સામાન્ય સભા

મંડળના સભાસદોની એક દિવાર્ધિક સામાન્ય સભા તા. ૧૩ મી માચે ૧૯૩૮ ગુરુવારે સાંજે ૩-૩૦ વાગ્યે (૨૬. ધ.) મંડળના હોલમાં મળી. જે વખતે ત્રીસેનો કાર્યક્રમ રજુ કરવામાં આવ્યો.

કાર્યક્રમ

- ૧ મધ સામાન્ય સભાની તથા ખાસ સભાની મિનિટ
- ૨ મુખ્ય વધારા સાથેના મંડળના નિયમ ઉદ્દેશોનો ખરડો
- ૩ મંડળનો વાર્ષિક અહેવાલ
- ૪ એડિટ થયેલો વાર્ષિક હિસાબ
- ૫ નિવેદન થતા પ્રમુખ તથા કાર્યવાહક સમિતિનો આભાર
- ૬ પ્રમુખ તથા નવી કાર્યવાહક સમિતિની ચૂંટણી (૧૯૩૭-૩૮)
- ૭ મંડળના માનદ એડિટરનો આભાર

ખાસ સૂચના

નવી કાર્યવાહક સમિતિની ચૂંટણીમાં જે કોઈ

સભાસદ બેઠેલ હતે ઉમેદવારી કરવા ઇચ્છતાં હોય અથવા કોઈ બીજા સભાસદ બેઠેલનું નામ સૂચવવા ઇચ્છતાં હોય તેમણે મજકુર બાબતની લેખી ભાષુ પૂરું નામ અને સરનામા સાથે તા. ૧૨-૩-૩૮ સુધીમાં મંડળના મંત્રીઓને કરવી.

નિયમ ઉદ્દેશની ૮ મી કલમ પ્રમાણે જે સભાસદો એ વર્ષે ઉપરની બુદ્ધિનાં હરી તેઓ જ નથી કરીદીની ચૂંટણી માટે લાયક ગણાશે.

આવી રીતે સૂચવાયલાં નામ ચૂંટણી માટે રજુ કરવામાં આવશે, મત ગણી ચૂંટણીનું પરિણામ જાહેર કરવા માટે અધિભરીઓ નીમાશે.

સુઅમ્મ } રસિકમણી હા. દેશાઈ
વિક્રમભાઈ પટેલ }
અમરેલી હાઉસ } મંબળા જોતીલાલ કુશીરથાંક
તા ૭-૩-૧૯૩૮ } કુંજીભગવતી મંગળદાસ મુનશી
ભ. માનદ મંત્રીઓ અને ટ્રેઝરર

નોંધ: - હેવાલ તથા હિસાબ સભાના ચાર દિવસ પહેલાં મંત્રીના ટેબલ ઉપર ૩ થી ૫ બુદ્ધિઓ મૂકવામાં આવશે.

(૧) હાલરક

લક્ષ્મી:—સુધન વીર સુધન, બાલુમ વીર સુધન
વારે હાથે રામચની રક્ષા—બાલુમ

સામુચની બાધા ફળી અને વાંઝીયા મેલુની
કાળી ટીસી ટળી કારણ કે

સંતાન માટે લલ્લપતી તે આશ પુરી થઈ ગઈ,
લીલી હતી જે રોકાયાની તે આ શબ્દે તેા લલી ગઈ.
અફળ રહે તે સુંદરી તેા લલ્લ જીવે યાય છે,
કુલે નહીં થર પારણું, રમયાન સમ લેખાય છે.

આજે હું મહામંડળું હું. એ કોના પુણ્ય
પ્રતાપે ? મહારા સામુચના અને તેથી

રમેદની સરિવા સળી સામુ બુલાયે શી રીતે ?
સંતાપ લેવા સુખી કરવા એ બુલાયે શી રીતે ?

જયંત:—મંડળું છે લાલ્લી ! લગુને પેટની દીકરી
અને સામુને જોવા એ જગતની સામુ અને
લકુએ માનતી થાય તેા જગતના અંધા કંઠા
અને કંઠિયા આપોઆપ ઓછા થઈ નપ એમ હું
મનું હું અને તેથી

સામુ જગતની આજ લગુને દીકરીએ લેખે,
માતા ગળીને સામુને લકુ પ્રેમથી દેખે.
કંઠાક કંઠાયા કંઠાઈ પણ રોધો વગેરે નહીં જડે,
સુખ સંપત્તિ ને સંવત્તિ ધરોધર નજર રહે.

લક્ષ્મી:—સદન કરીને પણ છાપી નાનુનારી
અન્નપૂર્ણા જેવી લગુ કે મંગા સમી પવિત્ર અને
વિશાળ હૃદયવાળી સામુ મેળવવી તે આપણા દિન-દુ
સમાજ માટે ફલક નથી પરંતુ તેના માટે માત્ર
અજ્ઞાનવાના આચરણો જ દુર કરવાની જરૂર છે.

જયંત:—હું પણ એમજ માનું છું. કારણ કે
સામીનિ સીવા ને સરસ્વતી ને દેશમાં પાકે,
કપી રહે ત્રિલોક પણ ને સતિના શ્વેતે.
પ્રેમાજ હૃદયે અન્નપૂર્ણા કંઠાને પોષે,
કર્તવ્ય બુદ્ધી મુદીલ્લી નીજ પર્મને ધોષે ?

લક્ષ્મી:—નહીં જ, પરંતુ જયંતભાઈ એ
પ્રતાપ કેનો ?

જયંત:—એ કું ઇં નવું ?

લક્ષ્મી:—તેા પછી નાની રીતે કે

આંજણ રીતે છે બાળ ન્દાના પ્રતાપ એ સામુ તરે,
આદ્યુનું રત દોળીનું એ પ્રતાપ પણ સામુ તરે.

જયંત:—માલી ! દોળીનું રત સંતાન આપે
તે કેમ માની યાપ ? વગેરે દોળીની વાપતિ
નહોં છે ? વૈદિક અને એવિદાસીક બન્ને
દ્રષ્ટિએ દોળીનું મહત્વ છે પરંતુ સંતાનનો દ્રષ્ટિએ
તેા નહીં જ.

લક્ષ્મી:—તે વગેરે કેવી રીતે નાની યાપ ?
જગત આજુએ કંઠે સંતાન દોળી માવ દે,
વાંઝીયા મેલું રીતે પડિવાર દોળી માવ દે.

જયંત:—માલી ! એ તેા આર્થિકની જગત
કેવા સમી આર્થ રમણીએની અપભ્રંશ સીવાય
ખીનું કાંઈ પણ સાબીત કરું નથી, માત્ર કે
દોળીથી વેરીક દ્રષ્ટિએ

જનુ લખ્યા ને યાદમાં નાથ તેના થાય છે,
લકા બચી દોષ તે પણ છૂટ તેથી થાય છે.

ન્યારે એવિદાસીક દ્રષ્ટિએ

બ્લેન હીરણ્ય કલ્પવૃક્ષો એ દોળીમાં કંઠવાય છે,
પ્રદાસદાદ રેરા મજ બનવા દોળીમાં પ્રત્યક્ષ છે,
સદાપત્ર બન્ને ન્યાં જગત પાવક ત્યાં કંઠો એ છું કરે ?
પ્રદાસદાદ પોટે પ્રાપ્ત રોવા દોળીમાં સતી મરે

મેણું ટાળે, છિ, હવે યયા પછી ચાર પાંચ વર્ષ સુધી મને સંવતિ ન યવાથી તમારા પિતાશ્રી તમારા ભાઈના બીજા લગની તજવીજ કરવા લાગ્યા.

જયંતઃ—શું મોટાભાઈનાં બીજાં લગ ? અને તે પણ તમારી હેવાતીમાં ?

લક્ષ્મી—એમાં અન્યથા શેના થાશે છા ? એ તો આપણા સમાજમાં બનતું જ આવે છે.

જયંતઃ—પરંતુ એક પત્ની છવતી હોવા ક્યાં ? ના.

લક્ષ્મી—જેવર અને તે પણ સલાન માટે. દશાવસ્થામાં પુત્રના સંતાનને રમાડવાનો લઢાવો લેવા.

જયંતઃ—એટલે શું સલાન વિતાવી ઓળી લિંદુ. સમાજમાં કાઢજી કિમત નથી ?

લક્ષ્મી—એક કોડીની પણ નહીં

જયંતઃ—સંતાન ન પાપ તેને માટે માત્ર એકથી સ્ત્રીજ શુદેગર છે ? બીલકુલ નહીં. મારી મ્હાણેના પ્રમાણે તો આ બાબતમાં પુરૂષ પણ સ્ત્રીના જેટલો જ દોષીત છે. બાબી ! ભવતી ! કાંઈ જ સમાનત્વ નથી.

આથે કે એક પત્નીજીવ ક્યાં ચાલું મળું ? મુખકુળ સહેલું સગમાં એ મુત્ર કયા ચાલું મળું ? આ છવતીમાં નહીં તબ્દુ એ કોલ પણ ચાલ્યો ગયો ? એક પત્નીજીવ કેરો બેલ પણ ચાલ્યો ગયો ?

લક્ષ્મી—જયંતઃબાઈ ! સમયના ફેરફાર સાથે એ કોલ ને બોલ બધું જ બદલાઈ ગયું છે. આજે તો વધુને સલાન યવામાં એકાદ બે વર્ષનો વિલંબ થયો કે આ આચારી યુવતીની છાલી ઉપર હેડબા જેવી સોકચ બેસાડી દેવામાં આવે છે. મારા પર ક્યુમનું સોકચનું નાદળ ટળી ગયું તે બધો પ્રવાપ તમારા માતૃશ્રીને અને દોળીમાતાને છે.

જયંતઃ—બાબી ! શું તમારા પર આવવી ચોકચે માતૃશ્રીએ અટકાવી હતી ? તો પછી માતા ! અંતપૂર્ણા બીરાડ તારા આજ તે સાડું મળું, લીકરી સેમ વડું સમગ્ર ચોકચનું સંકટ હતું.

લક્ષ્મી—જયંતઃબાઈ ! તમારાં માતૃશ્રી તો મારા સામું મથી પરંતુ પૂર્વ જન્મની જનેલ છે. સત્રવાન લેવાસવ આવીજ સાસુ આપે તે માથું

પૂ. આવી અંબા જેવી પવિત્ર અને બેલું નામ લેતા પાપ ધોવાઈ જવ તેથી સામુના પગ ધોઈને પીકે તો પણ તેના ઉપકારનો બદલો વાળી સમાય તેમ નથી.

જયંતઃ—બાબી ! સાચમાં ચાર માળાપ ગણ્યા છે. જન્મદાતા માતા પિતા અને સાસુ સસરા, તેથી એક માતા તરીકેની ફરજ બળવવા ઉપરાંત તેમણે વિશેષ કાંઈ પણ ક્યું નથી.

લક્ષ્મી—જયંતઃબાઈ ! ચોકચનું સંકટ દૂર કર્યા પછી તેમણે મારી પાસે દોળીમાતાની બાધા લેવાયી કે દે દોળી માતા !

દોળી બૂળી રી રોને દોળીનું પુજન કરીય, વદન કરાવી બાળને તે પછી લોજન કરીય.

જયંતઃ—પરંતુ બાબી ! દોળીપુજન સંતાન આપે તે હું હજી પણ માની ચકતો નથી.

લક્ષ્મી—કેમ ન આપે વસિષ્ઠ ઋષિએ શુ-રામને શું કહ્યું હતું તે યાદ છે ? એજ કે વસિષ્ઠ સમ વિદ્વાન પણ રામ શુને એ કહે, રત્ન આપો પ્રભને કે લવરેશ ભય ના રહે; આનંદ ઉત્સવ માણીને અભિ સજયતો ઓ કરે, શકેથી સજયતી મરે ને આશા અંતરની ફરે.

જયંતઃ—હવે પણ આ બાબતમાં તો તમારી શ્રદ્ધા ફળી દોષ તેમ મને જણાય છે. કારણ કે માથુસ બે શ્રદ્ધાપુર્વક પત્યરત્ન પૂજન કરે તો ખચરમાં પણ પ્રસ્તુ પ્રગટે છે.

(જય અંબે. દોળી માતાની જયતા અવાજે)
આરતી.

લક્ષ્મી—જય દોળી મહા જય દોળી મહા, સ પતિ સંવતિ આપે માનવ શુભ માતા,
—જય દોળી *

* ધી નેરાનલ શામેફાઈન રીકર્ડ મેન્ચુફેક્ચરિંગ કંપની લીમિટેડ 110, મેડોલસ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, મુંબઈ, 1 વરધ્વી દોળીના તહેવાર ઉપર બહાર પડેલી રીકર્ડ નં. D. A. 5361 માં ઉપરનો સંવાદ બહાર પડ્યો છે જે રીકર્ડ દરેકે વચ્ચાની સાબળવા જેવી છે.

કોઈ પણ ડોક્ટર તમને કહેશે કે
છાકરાંઓ તેમજ ગોઠરાંઓ માટે જીવાળ
લેવાનો સહિષ્ણુભવ ઉપાય હીવેલનો
એક ડોઝ લેવાનો છે અને તે માટે
હિંદુઓમાં સારામાં સારું મળતું હિવેલ
સ્વાસ્થકતું ગેડીસીનલ કંસ્ટર ઑઈલ છે.

તેના મૂળભૂત ગુણો જળવાઈ રહે એ
માટે પસંદ કરેલાં ઉચ્ચ પ્રકારના હીવેલાને
કોલ્ડ કેમીકલ પ્રોસેસથીજ (સસાયણિક
ક્રિયાથી) પીઢવામાં આવે છે. તે તદ્દન
સ્વાદ અને વાસ રહિત હોઈ ન્હાના બાળકો
પણ આનંદથી પી લે છે. સ્વસ્થિક
ગેડીસીનલ કંસ્ટર ઑઈલ સરકારી
ખાતાઓ તેમજ ગોટી હોસ્પિટલોમાં
બહોળા પ્રમાણમાં વાપરવામાં આવે છે.

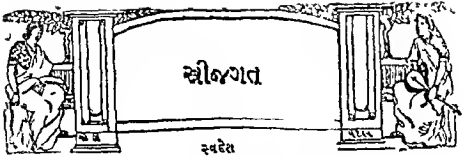
ઓલ ઇન્ડિયા ગેડીકલ કોન્ફરન્સના
૧૯૩૪ ના પ્રદર્શનમાં સર્ટિફિકેટ ઓફ
મેરીટ આપવામાં આવ્યું છે. અને
૧૯૩૫ના ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એક્ઝીબીશનમાં
સુવર્ણ ચંદ્રક મળ્યો છે એ તેની
શ્રેષ્ઠતાનો પુરાવો છે.

સ્વસ્થિક ઑઈલ મીક્સ લી.

મુંબઈ ૧૫.

ગુજરાતી સ્ત્રીને સખત સત્ત : શ્રીમતી લીલાવતી માણેલાલ ડેવેરી નામની ગુજરાતી સ્ત્રી સામે અનીતિની કમાણી પર ગુજરાન ચલાવવાના આરોપસર કેસ ચાલતો હતો તેનો ગુમદો આવી ગયો છે. તેને હ માસની ફેદ અને રૂ. ૨૦૦ નો દંડ, અને દંડ ન ભરે તો ત્રણ માસની વધુ કેદની સજા કરવામાં આવી છે.

ગયા સપ્ટેમ્બરની ૧૮ મીએ લીલવતીનું પ્રથમ પોલીસે ૩૪૧ ગીરગામ રોડ ઉપરના મકાનને પહોંચે માણે દરોડો પાડી લીલાવતીની ધરપકડ કરી હતી.

દરોડા દરમ્યાન એક બીજી સ્ત્રીને પોલીસે શોકલેલા બનાવટી ધરાક સાથે અશેષ રિપોર્ટમાં ભેળવેલી. લીલાવતી સામે અનીતિની કમાણી પર ગુજરાન ચલાવવાના આરોપ મટે બનાવટી ધરાક, ટેક્ષીવાળો, એક ધરાતી વગેરેનો જુલાનો ભેલા ના. મેલરટ્ટેટ ગુન્દો પૂરવાર થયેલા જણાવી આવા ગુન્દાઓ પર સખત દીમા કરતાં જણાવ્યું કે : "આવા કેસોમાં પોલીસને જીલ મહેનત પડે છે એ બહુઈ છે અને સહેલાઈથી આવા થંધા કરનારાઓ પકડાવા નથી.

વળી ધારાસભાએ છેક ૧૯૩૦ માં કાયદો તુધારી ત્રણ વરસની સજા કરવાની છુટ આપી એ પણ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી વાત છે. એટલે આ કોરસાને અપવાદ ગણી યાચાય નહિ. પણ જો ત્રણ માસ એક જ સખત આવે ગુન્દો કરતાં લીલાવતી હોય.

વળી જવાબદારના નિવેદનમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેની મા મરણ પામી ત્યારે સાસરે સાસુ મુખી ગઈ હતી અને આવેર થયો કરવાની તેને કોઈ જ જરૂર પડે એમ નહોતું.

પણ જુલાની દરમ્યાન ચોક્કસ જણાઈ આવ્યું છે કે જે ધરમાથી એની ધરપકડ થઈ તે પહેલાના તેના નિવાસતું જે મહિનાતું ભાડું પણ તેણે આપ્યું નહોતું. પરિણામે ધરમાળાને જાતી લાવવી પડી હતી.

કાયદાએ આવા ગુન્દો સાથે સખત હાથે કામ લેવું ભેળવે અને ગુન્દો સાખીત થયેલા પૂરવાર થયો હોવાથી આરોપીને હું હ માસની સજા અને રૂ. ૨૦૦ ફીયાનો દંડ અને દંડ ન ભરે તો ત્રણ માસની સજા કરવામાં હું."

જુ. ગુલાબખાઈ ગુજરાતી કન્યાશાળા : મુંબઈમાં કાલખાદેવી રોડ પર આવેલી મુનિસિપલ ગુલાબખાઈ સેન્ટ્રલ ગુજરાતી કન્યાશાળાનો હીલ મહેનતવળ જળવવાનો નિર્ણય થયો છે અને એને અંગે કાયદાક સમિતિની નીમણૂક કરવામાં આવી છે.

મુંબઈની વિધવા વિવાહ સહાયક સભાના ગયા વર્ષના હેવાલ પ્રમાણે, ગયા વર્ષ દરમ્યાન ૫૪ પુનર્વિવાહ થયા હતા. તેમાં મુંબઈમાં ૧૮ અને બીજાં યાખાઓ મારફતે થયા હતા. સ્ત્રી સભ્યો પૈકી મીમતી ભાગીચીબાઈ નીજેડેની સેવાઓની સાર્વત્રિક સભામાં મોધ લેવાઈ હતી. સભાને એક ગુજરાતી સ્ત્રી પ્રચારકની જરૂર છે.

ગુજરાતી કુમારિકાનો આપઘાત : મુંબઈમાં વિદુલવાદીમાં પિતા સાથે રહેતી યશમતી અંદુલાલ નામની ૧૬ વર્ષની કુમારિકાએ કોઈ કોઈ એસીડ પી લેવા તેનું મરણ નીપત્યું છે. કહેવાય છે કે યશમતી જે રૂમમાં સૂતી હતી તે રૂમના બારણા અંદરથી બંધ હતાં અને કોઈના કજસવાનો અવાજ સંભળાતા ધરના માણસો

ની હકમાં હતાં અને બારી તોડી નાખતાં થયું
ની હાલત ગંભીર જણાતાં તેને હોસ્પીટલમાં
ખાલી આવી હતી. એના લગ્ન કુંડ સમયમાં
હતાં.

આંતરજાતીય લગ્ન : વિકલતજન્મા
મદામાલની કિસ્સા સામે ગઈ તા. ૧૧ મીએ
એક આંતરજાતીય લગ્ન થયું છે, ગુજરાત દક્ષિ-
જન સેવક સંઘના એક કાર્યકર અને કવિશ્રી
લલિતલલિત પુત્ર શ્રી. પુણતન બુચના લગ્ન આશ-
મમાં વસનાં શ્રી. લક્ષ્મીલાલ આસરના પુત્રી ક.
આનન્દી સાથે થયા હતાં.

સ્વયં સમગીના લોગ : (૧) રહેલોમાં,
મુલવાનપુરા શાલામાં રહેતા રહેલો રહેલો રહેલોના
પાસે કસાઈ શ્રી. હીરાલાલ શાહની પત્ની કુંદન,
સગમનાં કાનસમા પાસેથી પૂરવા જતા બાકી
થવાથી સ્વયં દાકી અઈ અને તેની ખસલ પાખી છે.
(૨) કુંબજમાં બોરા બનર રફીયા રહેલી
લક્ષ્મીલાલ મુજીબ નામની બાળિકા વર્ષની કેમ્બી
શ્રી રાવ પર પાણી ખામ કરવા જતા સાગીને
ઉડા સગની જવાથી દાકી અવસાન પામી.

બાહી સેવિકાનું અવસાન : નડિયાદમાં
સવિત્ર કાનૂન સમગી ચાલતી દરમ્યાન આજબ
પડતો બાગ લેનાર અને હાલમાં બાહી પ્રધારનું
કાર્ય મુજી મોટો કરી રહેતાં શ્રીમતી શાહલાલકેન
દાકીર તા. ૧૧-૨-૩૬ ને રાજ નડિયાદમાં અવસાન
પામ્યા છે.

સિદ્ધિકાઓની અગત્ય : અમદાવાદમાં ગઈ
તા. ૧૩ મીએ ગુજરાત પ્રાથમિક સિદ્ધિકા પરિષદ
શ્રીમતી હીલાબતી મુનશીના પ્રમુખ સ્થાને મળ્યા
હતાં, તેમાં શ્રીમતી લલાબકેન મહેતાએ પ્રાથમિક
કેન્સલર માટે શ્રી સિદ્ધિકાની તરફ સમજાવી હતી.
સિદ્ધિકાને લગતા અગત્યના પ્રશ્નોની ચર્ચાદલા ચર્ચા
પછી હતી. અને લગ્નન તર નેટલા કરાવે પસાર
થયા હતા. તે પછી સિદ્ધિકાએ સાથે સગમ
પરિષદ કેસલર કરાવે પછી હતા. મદાદરથી વિશેષ
ફેનીક કેન્સલર પાસેથી શ્રીના પતિ લલાલ લેલ
તો પતિની રેખી કનુલાલ માનવામાં આવે છે તે
પેરમ્ વલ હીલેથી શ્રીએ તેવી કનુલાલ મેળવા
શકી નથી તેથી રદ કરવાની અર્જનની કસો અને

**અર્થ વેદનાશ માટે
સહન કરો છો?**

હોકરેએ વખાણેલ અને છેલ્લા પચ્ચીસ
વર્ષ થયાં લોકપ્રિય થયેલ 'એન્થોસિયા'
જેવી કથા મળતી હોવાથી શ્રીઓને કોઈ-
પણ દર્દ સહન કરવાનું કારણ રહેતું નથી.
અનિયમિત માસીકઅટકલ થા રેલુદોયથી
સેક્ટો શ્રીઓને પેટમાં જે દર્દ સહન કરતું
પટે છે તેવું દુર કરવા એન્થોસિયાનો તર-
તજ ઉપયોગ કરવો શરૂ કરો. મુલાવક
પછીના રોગો, હાથપગ તુટવા, કમરનો
દુખાવો, સર્વજન્યર વગેરે રોગોપર એન્થો-
સિયા જેવી બીજી કોઈ અસરકારક કથા
નથી. કિંમત ન્હાની બારલી ૧૫ આના,
મોટી બારલી ૨૩.૮.ખ. ભુદ. સર્વ કેકાણે
મળે છે અથવા લખો—મોડ એન-૮-
વી. સમ એન-૬ કુ-૦ પ્રીન્સેટ ક્રીટ મુબઈ-૨.

એન્થોસિયા
અમદાવાદ, ગાંધીનગર ખાતે

**ખીલ, આઠાં વીગરે માટે
નોકલીમા કીમ**

અમેરીકામાં બતાવેલું ના કીમ ચામડીના
લસો માટે એટલું અત્યંત અને પ્રખ્યાત
છે કે અમેરીકામાં દર વરસે તેની
૧૪ કરોડથી વધારે બાઈથીઓ ખરે છે.
તમે પણ મંચાવી વાપરી લ્યો.

—દરેક જગ્યાએ વેચાળ છે—

અમદાવાદ, ગાંધીનગર ખાતે

શિક્ષિકા તરીકે કુવારી કે વિધવાને નોકરીમાં રાખવી અને કુવારી શિક્ષિકા પરણે એટલે તે સજ્જનામું આપે એવા અમરવાદ મુજબ ના કરાવ પ્રત્યે નાપર-
દગી દર્શાવતા કાયદા પણ થયા હતા.

શિક્ષિકાઓની અમલ સમભવતા શ્રીમતી હંસાબહેન મહેતાએ નીચેના ઉદાહરણ કહેવા હતા.

“પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે આજે પુરુષ શિક્ષક કરતાં જો શિક્ષિકાની જરૂર વધારે છે. નાના બાળકોના શિક્ષણનું કાર્ય પુરુષ કરતાં જો સ્ત્રીઓ વધારે સારી રીતે કરી શકે વિલાયતથી કેળવણીના નિમ્ણતા એવડ અને લુહ આળ્યા હતા તેમણે પણ એ જ સૂચના કરી છે કે પ્રાથમિક શિક્ષણનું કાર્ય સ્ત્રીશિક્ષકોને સોંપવું જોઈએ. એક માતાની ગરજ સોશિયલ વધારે સારી રીતે સારી શકે. એટલા માટે સ્ત્રી શિક્ષકોની સંખ્યા વધારવા પ્રયત્નો થવા જોઈએ. સ્ત્રી શિક્ષકોના શિક્ષણમાં કે બીજી રીતે જે કંઈ આકર્ષણીય હોય તે દૂર કરવાની ફરજ સમાજ તેમજ સરકાર બંનેની છે. સ્ત્રીઓ મામકામા શિક્ષક તરીકે જતા કરે છે અથવા તો એમને ખાવાના પુરુષ અધિકારીઓ વાર્ષિક કે પછી સાળા અધિકારીઓ સરકારી વાર્ષિક જે કનડ-ગવ કરવામાં આવે છે એ બાબત શાંચ પત્રવા લેવાનું કામ સમાજ તેમજ સરકારનું છે. જે સમાજમાં સ્ત્રીઓ નિર્મલતાથી પોતાનું કર્તવ્ય બજાવી શકતી નથી એ સમાજ કોઈપણ રીતે સરકારી સમાજ કદી સકાય જ નહિ. સ્ત્રી શિક્ષકોની સાચી મુશ્કેલીએ દૂર કરવાના પ્રયત્ન પરી તેને માટે કેમિસ સરકાર જરૂર ખાતરી આપી શકે. અને એટલું કહી શકે કે સ્ત્રીશિક્ષકો મુશ્કેલીએ મોટું રૂપ આપવાનો આ વખત નથી. આજે તો દેશભરમાં જોને કંઈ કાઈ કચકાનું છે તેને અનેક મુશ્કેલીએ વેડીને જ કરવાનું છે. શિક્ષણનું કાર્ય અને તે પણ સ્ત્રી શિક્ષકનું કાર્ય આજે તો અતિ મહત્વનું છે. એ કાર્ય તમારી અંગત મુશ્કેલીએ પણ સહન કરીને તમે કરો એ હમ્મું છું.”

યુવતીના યુતીને ફાંસી : કોઈનત મદા-લના દેવલપુર ગામના એક મીર બદશાહી મામલો નહિ સ્વીકારવા માટે તેજ ગામની એક કોળણ યુવતીને પેટમાં દૂરી હલાવી ખૂન કરું હવું. આ મુદ્દા બદલ અમરેલીની સેલ્સ કોર્ટ તેને ફાંસીની

સજ ફરમાવી હતી ને તેનો અમલ તા. ૧૪ ના રોજ થવાનો હતો. આ મામલોને ફાંસી આપવાની હોવાથી મામલો સરકારનો તેજ કિસ્સે અમરેલી આવવાનો કાર્યક્રમ જે દિન-
કેવાયો હતો !

બાળવગ્ન સામે જોડાદ : ગયા માસ દર-ગ્યાન ન્યુ દિલ્હીમાં મધ્યરૂપ ધારાસભાની બેઠકમાં બાળવગ્ન સામે જોડાદ પોઝારનાં જે બીડો આવ્યાં હતાં અને તેના પર ચર્ચા ચાલી હતી. શ્રી. લાલચંદ નવલરામે દેશી રાજ્યમાં બાળવગ્ન સામે પગલાં લેવાને લગતો ખરડો ચર્ચા માટે રજુ કર્યો હતો.

આ ખરડાનો ઉદ્દેશ બ્રિટિશ પ્રબળતાના બ્રિટિશ હદમાંથી બહાર જઈ નહીં રાજ્યમાં જઈ ત્યાં સારા એક્ટનો બંધ કરી, લગ્ન કરી લીધા પછી બ્રિટિશ હદમાં પાછા આવવાની પ્રથાનો અંત લાવવાનો છે. એમાં એવી પણ ભેગવાઈ રાખવામાં આવી છે કે એ કાયદાની શિક્ષાત્મક કસોટી બ્રિટિશ પ્રબળતા દેશી રાજ્યની હદમાં જઈ કરેલા ગુનાને પણ લાઇ પાઠવામાં આવે.

સર હેનરી કેપ્લે સરકારની વતી આ ખરડા પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવી હતી.

સર ન્યૂન-દનાય સરકાર એમ ધ્યાન દોરું હવું કે સમા સમક્ષ આવેલો ખરડો પહેલો જ સરજ છે. સારા એક્ટમાંથી થતી છટકાઓને અટકાવવા માટે તે છે અને તેમાં કોઈ ધાર્મિક કે સામાજિક સિદ્ધાંત સંડોવાતો નથી.

શ્રી. લાલચંદ નવલરામે જણાવ્યું હવું કે આવી બધામાં કેટલાક એવાં ગામો છે કે જે આવાં લગ્નો-લગ્ન રીઠ રૂ. ૧૦૦ લઈ તેવાં લગ્નો પોતાની હદમાં જતા દે છે. ખરડાને સલાએ સામાન્ય ટોકો આપેલો હતો જેમાં સરકારનો પણ સમાવેશ થાય છે. ખરડો કેટલાક હિંદુ અને ખ્રિસ્તી સભ્યો એવો ફરીવરો છે તેમણે એવો આગ્રહ કર્યો હતો કે આપણે સામાજિક સુધારાઓની બાબતમાં ખૂબ સાવધાનતા પૂર્વક આગળ વાલવું જોઈએ.

ત્યારબાદ સભાએ ખરડો મિ. થોર્ન કરેલા સુધારા આપે. પસાર કર્યો હતો. આ સુધારો એવો

મતલબનો દત્તો કે આ કાયદાની કલમો (૧) વમામ સિદ્ધિ પ્રમજનો અને તાજના સેવકોને દિંદના કોઇ પણ સાગમાં અને (૨) વમામ બિદિરા પ્રમજનો નેચોએ દિંદના કોઇ પણ સાગમાં વતનદારીનો દક પ્રાપ્ત કર્યો દોષ અને તેઓ ન્યાં દોષ ત્યાં આ કાયદાની કલમો તેમને લાગુ પડે.

શ્રી. બી. દાસે પોતાના બાળકઅ પ્રવિનંધક કાયદામાં સુધારણાને લખતા ખરડાને સીડેકટ કમિટી ઉપર મોકલવાની દરખાસ્ત રજુ કરી હતી. સીડેકટ કમિટીમાં નચિના નામો રજુ કર્યા હતાં.

ધારાસભ્ય, શ્રુદમંત્રી, શ્રી. ચોળી, શ્રી. કોનરાન રમીપ, શ્રી. એન. એમ. નેરડી, શ્રી. એફ. ઇ. નેચ્ચ, શ્રી. લાલચંદ નવલશય, ચરદાર સવચીદ, ધર એ. એચ. ગજનવી, શ્રી આસુવીન, શ્રી અબ્દુલ હુસેન, શ્રી. પ્રકાશ, શ્રી. ગાડગીલ, શ્રી. અરુણાચી, શ્રી. દેશમુખ, શેઠ ગોવિંદલાલ અને શ્રી બી. દાસ.

શ્રી. દાસે ખરડા ઉપર બોલતાં જણાવ્યું હતું કે માલુસે દિંદમાં સીલતિ પ્રત્યે અન્યાય કર્યો છે. ચારદા એક્ટને વધુ સખત બનાવવા માટે મહીલા મંડળો લીલચાલ ચલાવી રહ્યાં છે. ચારદા એક્ટના ધડનારા દારખિલાસ ચારદાએ ખરડા મારફત સમસ્ત દિંદી મદિદા સમાજની સેવા કરી છે. આ ખરડાને પણ ચાચાર જગાડી છે અને તે આ ખરડો પસાર નહીં થાય તો એ બારે કરજાજનક

બનાવ કહેવાશે. મોટી કમરનો પ્રયત્ન બાદ જીને પરવશ પડી પુખ્ત વયની સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરી બાળ સીને તરછેડે તે બદલાવવાની કલમને લખાને ટેકો છે. અચરવાલ મદાસલા અને મારગાદી મદિદા સમાજે પણ આ ખરડાને ટેકો આપનારા ક્યારે પસાર કર્યાં છે.

બુધવાર તા. ૧૧ મીની બેઠકમાં દરખાસ્ત ચર્ચા માટે રજુ થતાં સમાવૃદ બદાર સનાતનોનાએ મોટા દેખાવો કર્યા હતા. દરખાસ્ત પાતો ૧૦ બનેરીયાનો સુધારો પ્રમુખે નામંજુર કર્યો હતો. શ્રી. દાસે ચર્ચાના જવાબ આપતાં જણાવ્યું હતું કે લાડોરાના એક કેપન બંદારીએ શ્રી. દાસનો દરખાસ્ત રડકારાનાં ધારાસભાને ૧ ૫૦૦૦ નવાળેસ કરવાનું જણાવ્યું હતું. એમણે એક સૂચના કરી હતી કે ધારાસભાના મહાન સાને એક સ્તંભ ખડો કરી તે પર તેમની દરખાસ્તને ટેકો આપનારાના નામ સુચવાઈશે અને વિરોધ કરવાસામીનાં નામ રાજા અશરે આગેવાનોમાં આવે. એમણે એ માટે રૂ. ૧૦૦૦ શ્રુદમંત્રી પર મોટાથી આખા હતા અને દરખાસ્ત પસાર થશે બાળીના મોકલનાર હતા. ત્યારનાં દરખાસ્ત સાથે ચારદા બિલ સીડેકટ કમિટીને સોંપવાની દરખાસ્ત પસાર થઈ હતી.

મુસ્લિમ ડગનની બેધારી તલવાર : મધ્યસ્થ ધારાસભાની નવા માસમાં મોટી મિલકત

ધંટાકર્ણ મંત્ર તંત્ર જંત્રનું મહાન પ્રભાવિક યંત્ર

જેના પ્રબળવધી સંપત્તિ, સત્તા, અને સંતતિના લાભ મુલમ યાવ. જેનું પુત્રન કરવાથી વિષ નાશ થાય અને આરોગ્ય વધે, બેઝરી દુર થાય, ખારેલા કાપની સિદ્ધિ આવે એવા ' ચિંતામણી કેવટરુ ' સમાન આ મહાન યંત્ર ' ધંટાકર્ણ ' દેવનું નિર્ગની ચિત્ર લામંડલમાં સમિષ્ઠ રહેલા અગ્નીઆર તત્ત્વા સુલ્લુલુ પંચો સાથે પ્રવટ કયું છે જે યંત્રો અનેક કર્યો ઉપર કામ કરે છે જે આ કીડુવમાં કેવટરુ સમાન ફલ આપે છે.

આ મહાન યંત્ર પ્રાચીન તાડ પંચોમાંથી શોધી મુગ રસરે મોટા ખર્ચે પ્રવટ કરેલ છે. જેની કીમત રૂ. ૧) પોરટ ખર્ચ અલખ.

• • બી. કૃષ્ણ કંપની,
અધીક બિદિંગ-પેસે હાદરે મુંબાઈ નં. ૨

મુસ્લીમ ઓ ધર્મત્યાગ કરે તે તેની તેના લગ્ન ઉપર શી અસર થાય તેની ચોખ્ખા કરનાર અને તલાકને લખતા મુસ્લીમ હો (શરીયત)માં એ કલમો છે, તેને મળ્યુત કરનારો ખરડો ભઠેર અભિપ્રાય માગવા માટે મી. કાગમીએ દરખાસ્ત રજુ કરી હતી.

મી. અબ્દુલ કાદુમિ આ ખરડાને વધારી લેતાં જણાવ્યું હતું કે આ ખરડાથી મુસ્લીમ સ્ત્રીઓને નડતું ધણું નડવર હુકમ થશે અને ઇસ્લામી કાયદામાં અર્થ વિશે ઘણા મતભેદો ઉભા થાય છે. જુનવણી માણસો એમ માને છે કે સ્ત્રીના ધર્મ પરિવર્તનથી તેનું લગ્ન ફેંક થાય છે. જ્યારે નવીન વિચારના માણસો એમ માને છે કે ધર્મ પરિવર્તનથી લગ્નને બાધ શા માટે આવતો નેહએ. આને ધીમે ધીમે સ્ત્રીઓ અણખમતા લગ્નમાંથી છૂટવા માટે ધર્મ પરિવર્તન કરે છે.

સર એન. એન. સરસારે આ દરખાસ્ત રજા આપતા જણાવ્યું કે આ ખરડો ને કચરો થશે તેના ધર્મ પરિવર્તન પછી પણ મુસ્લીમ સર પોતાના ધણી સાથેનો લગ્ન સંબંધ ભળી શકશે. તે કોઈ હિંદુ સ્ત્રી મુસ્લીમ થાય તે તે પોતાના ધણીને મુસ્લીમ થવાનું કહી શકે છે, પણ એ ધણી મુસ્લીમ થવાની ના પાડે તે તે છુટાછેડા લઈ શકે છે. અને તે મુસ્લીમ થીને પરવશ પછી પાછી હિંદુ ધર્મમાં આવે તે આ ખરડા અનુસાર તે તેના મુસ્લીમ ધણીથી છુટાછેડા નહીં માગી શકે આ રીતે મુસ્લીમો બંને બાજુથી લાભ ઉઠાવવા માગે છે કે જેનો બીજા કેમ કદાચ વિરોધ કરશે.

સ્ત્રી કેરીઓને છોડે : જુદા જુદા કારણો-સર, જુદાં જુદાં સ્થાનોમાં અત્યારે કેદ ભોગવી રહેલી સ્ત્રી રાજકીય કેરીઓ, શ્રી બીજા દાસ, શ્રી અજીવા, શ્રીમતી સુનીતિ ચોપરી, સ્વર્ણલતાદેવી, રાજલક્ષ્મી, શાન્તિ ધોષ, કદમ્બા દત્ત, રાણી અંબીદેવ (આસામ) અને બીજા કેરીઓ પ્રત્યે ચવાવવામાં આવતા કુર વર્તાવ સામે વિરોધ દર્શાવતો અને તેમને છોડી મૂકવાની માંગણી કરતો કાયદા નામપુરમાં મળેલી એક ભઠેર સભાએ કથો હતો.

વધાનો મહિલાશ્રમ : વધાની મુખસિદ્ધ સંસ્થા મહિલાશ્રમનો બીજો વાર્ષિક ઉત્સવ પૂર્ણ કરતુરખાના પ્રમુખપદે ઉઠવાયો હતો. એ પ્રસંગે પૂર્ણ કરતુરખાના દાયે, વિદ્યાર્થીનીઓએ તૈયાર કરેલ કલા પ્રદર્શન પણ મુન્દરી મુકામાં આપ્યું હતું. સ્ત્રીઓની ફરતે વિશેષ કરતુરખાએ પ્રાસંગિક વિવેચન કર્યું હતું.

મકોલ્ : (૧) બોમ્બે વિજયન્સ એસોસી-એશનના એક પ્રતિનિધિ મંડળે, મુંબઈના મુદસસીય શ્રી કૌનાલાલ મુનશીની મુકામત હાથે, વેરપાનિરિ અટકાવવાને લગતા કાયદામાં મુધારો કરવાની અને એના પર વહેંચાઈ રાખતી મુંબઈ રાજકીય ખાતામાં માણસોનો વધારો કરવાની માંગણી કરી છે. (૨) ના. આગાખાનના માનુશી શ્રીમતી લક્ષી અયીયાદ અવસાન પામ્યાં છે.

તૈયાર છે

આલોજ મંગાવો

સૂર્ય.

કી. રા. ૦-૧૨-૦

જાણાતર કર્તા : રા. બળવંતરાય હરરાય વોરા, બી. એસ. સી. મુર્મી એ નામ જે અક્ષરનું છે પણ એ સૂર્ય કેટલો ઉપયોગી છે એ દરેક સમજી શકે છે. આ સૂર્ય વિશેની વિગતવાર માહિતી વિરાનની દૃષ્ટિએ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવી છે. તે ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે.

લખેલ-લુહાણામિત્ર ટ્રિ. પ્રેસ-વડોદરા

ગુરુ ગ્રંથ સાહેબ

અંગ્રેજી - ગુરુ ગ્રંથ સાહેબ

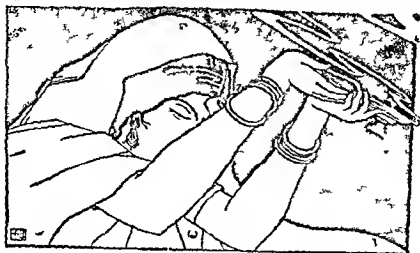
સુમિત્રા ૧૯૩૮

આવૃત્તિ અને સંપાદક : ધી. જયરામ સ્વામી, આર. ટી.એ. સ્વામી સંસ્થાના સંસ્કાર

અમદાવાદ :
જયરામ સ્વામી સંસ્થા
પિ. ૬૮, સુરેશ્વર મિ. ૬૫.

પ્રેસ :
પ્રિન્સિપલ ટ્રસ્ટી

સંપાદક :
અ.સ.સ.સ.સ.

‘નવચેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ ના અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે.

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક

“ નવચેતન ” ના જરૂર

ગ્રાહક યાચો.

વાર્ષિક રૂ. ૧૨૦

હિંદ બહાર રૂ. ૮૦

છુટકે રૂ. ૧૦૦

લખો “ નવચેતન ” ઓફીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

ગુણસુન્દરી

અવસ્થાપક :	તંત્રી :	પ્રકાશક :
નટવરલાલ એ. ઠક્કર	પરોશી દ. શુક્લ	અંબાલાલ વિઠ્ઠલભાઈ ઠક્કર,
વૃજાવાસી પ્રિ. પ્રેસ.	૪૩, કલ્યાણ બિલ્ડિંગ નં. ૧,	૧૧૪, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ,
વડોદરા.	મિલવાડી સુબાઈ, ૪	સુબાઈ, ૪.
પુ. ૩૦મું]	એપ્રિલ : ૧૯૩૮	[અંક ૨નો
અનુક્રમણિકા		
રામપ્રતિ-સુબાઈ, માધવભાગમાં : સુબાઈ ચિત્ર ...	...	...
લાડકવાધાને : રતનબા બીરસિંહ વાવલા ...	...	૨૩
છાંચેશમાં કન્યાકેળવણી : શ્રી. રમણીલાલ જયજીભાઈ દલાલ ...	...	૨૫
વેલ કે પ્રેમ ? : શ્રી. ત્રિશીય ...	...	૩૪
સીઓ અને રાહેરી જીવન : શ્રી. કુંવરસી પરામણી સંપદ ...	...	૩૭
એ લાલ ! : શ્રી. 'પતીલ' ...	...	૪૨
આયુર્વેદિક ઔષધ પ્રયોગો : શ્રી. વૈવસ્વત પ્રતાપભાઈ વજીરાય રાજવેલ ...	...	૪૬
દેવગુ' વરદાન : શ્રી. 'વિવિધ' ...	...	૪૪
જીવનગુ' મૌવર : શ્રી. જમિયત ક. પંડ્યા ...	...	૪૫
ભગ્ન, સંતતિ ને સમાજ : શ્રી. ત્રિશીય ...	...	૫૦
કેટલાં સ્મરણ મધુસં ? મનોરમા મંવલ યાચી ...	...	૫૧
અંકે કુલવેણીની અમને ખતું રડપ યાચી : શ્રી. ખત્તાં કુસુમાકર ...	...	૫૩
નજીવી વાત : શ્રી. રસિક શ્રી. ત્રિશીય ...	...	૫૮
ન્યાની નિર્મળાને : શ્રી. વેળીશાહ જ. પુરોદિત ...	...	૫૬
સાધ : શ્રી. 'મુલક' ...	...	૬૩
શ્રી. ગુજરાતી વિન્દુ શ્રી મંડળ : ...	...	૬૩
પ્રો. પોરો કેરાવ કવે' : શ્રી. હીરાભાઈ હીરાભાઈ પટેલ ...	...	૬૪
કુલવેણી : ...	...	૬૫
પુસ્તકોની દુનિયામાં : ...	...	૭૧
શ્રીજગત : ...	...	૮૩
નોંધ : ...	...	૮૮

બાહ્ય વિભાગ-તંત્રી : સોમલાલ પટેલ

રજીવીર : શ્રી. રમણીક પ્રિયનલાલ મહેલા...	...	૭૩
એમ પાપ : શ્રી. પોટ્ટ પટેલ ...	...	૭૮
કુદરતની ગોદમાં : શ્રી. રસિક એમ. મકવાણા ...	...	૭૭

રસિક તથા પ્રેરક

શ્રીજીવનના વિવિધ પ્રશ્નો ચર્ચાતું સાહિત્ય

‘ગુણસુન્દરી’ના તંત્રી શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લની કૃતિઓ
તમારા ઘરમાં જરૂર વસાવી લેજો.

તૂટેલાં બંધન : કવિવર સ્વીન્દ્રનાથ ટાગોરની નવલકથાનો ભાવવાહી અનુવાદ.
મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૧-૩

ઈર્ષ્યાની આગ : કંપની સરકારના સમયની રસિક પ્રેમકથા
મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

ગરીબની ગૃહલક્ષ્મી : મધ્યકર દિન્દી નવલકથાકાર, શ્રી. પ્રેમચન્દ્રજીના
(પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ) ‘અખન’ના ભાવવાહી અનુવાદ
મૂલ્ય : રૂ. ૩ : પોસ્ટેજ : ૦-૭-૬

પો કે શી : ‘સ્વ તથા પર ભાષાની શ્રીજીવનને સ્પર્શતી
સોળ પ્રેરક વાતાઓ
મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

અ ધું અંગ : સુજાતી દિન્દુ સમાજના બળતા પ્રશ્નો ચર્ચાતી
બાર નવલકથાઓનો સંગ્રહ.
મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

તૈયાર થાય છે !

શ્રી. કનુ દેસાઈના આકર્ષક જોકેટ સાથે

‘જીવતા સોદા’

પ્રેરક નવલકથા

મૂલ્ય રૂ. ૧ (પોસ્ટેજ છુડ)

‘ગુણસુન્દરી’ના પ્રાહકોને વીસ ટકા વળતર મળશે.

લખો : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ, ૪૭, કલ્યાણ બિલ્ડીંગ નં. ૧, મુંબઈ, ૪.
કાલિવાડી,

કમળા નદેશ સ્મારક દોસ્તીટકા ફંડ માટે ફોજા ઉપરાયની
મુંબઈની સ્વયંસેવિકાઓ

રાષ્ટ્રપતિ સંભાષનન્દ ભોલક મેળા આન્ધ્રા ત્યારે તેમણે માધવભાગમાં બીજાની
સહામાં ઉદ્યોધન કર્યું હતું તે વખતનું દરય.

ગુણસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પુસ્તક ૩૦મું

અધિક : ૧૯૩૮

અંક ૨ નો

લાડકવાયાને

[ગાય—મોઢનો લાડકવાયો]

અરેલ ધયો અંતરનો-આતમ દીપક રે ઓઢાયો,
તેજ બયો મુજ નયન સિતારો પલમાં રે પડાયો,
જઈ ક્યાં ભેડે ફરીને રે
અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૧

ખગમા ખગમા કરતાં રે મારો ખોટવેથી ખોવાંજો,
અમીઝયો આસાનો રે મુજ રસ-ખાણો ઢોળાંજો,
જઈ ક્યાં ભેડે ફરીને રે
અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૨

જાણી જાતને લંજવતાંયે લાંબેજો લૂંટાંજો,
એકજનો એક જ અંજમૂઢો છવનથી જૂંટાંજો,
જઈ ક્યાં ભેડે ફરીને રે
અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૩

રત સમો મુજ રંક નરીએ રો નહીં હોય સમાજો ?
મુજવતો રે મુઢાળ મારા ક્યા કરને કરમાજો ?
જઈ ક્યાં ભેડે ફરીને રે
અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૪

ખાણુદો ખજવતો બીજો સર્વદમન રો, એવો
લેમઅયો લેરાવર મૂરો ઠતો લેણમરજ જેવો,
જઈ ક્યાં ભેડે ફરીને રે
અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૫

સાવજો સપડાતાં ઘડે પડયા ઉડા પા ડારી,
ખન ખન લોહીઅયો અરે અજરાજ અપ મું ઢારી,
જઈ ક્યાં ભેડે ફરીને રે
અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૬

ડીકા જેવું ઠંડાણું એ અંગ પડી શે જુલું ?
 જોળાખૂંકણું ખેલણું મારા તું પર સધળું ફૂલું,
 નથ કયાં ભેઉં ફરીને રે
 અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૭

જોળું કયાં ખતીલા ! તુજને, કયે પયે તું પળિયો ?
 કંઈ દિશાએ દોડી વળતું અંતરનો ઉજળિયો ?
 નથ કયાં ભેઉં ફરીને રે
 અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૮

આવ બાપલા બાળુડા એ ! હસતો હડીએ બાપુ !
 આવ વિસાના વડાલા ! હોંસિ હેવા સરસો ચાપુ !
 નથ કયાં ભેઉં ફરીને રે
 અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૯

અડધેલા ! તુજ અમોલ છખીએ કાડી રહી કરમરતી,
 ફરી ભોલ મીઠકલા મારા ! વાણી અમૃત ડરતી,
 નથ કયાં ભેઉં ફરીને રે
 અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૧૦

ઠાકાં ઘેલાં કવનેઠ તારો પડી નથી વિસરાતા,
 મિય હડીલા હેવાના તુજ બાવ નથી જુલાતા,
 નથ કયાં ભેઉં ફરીને રે
 અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૧૧

હતી ઉજળી તુથી વહાલા ! મારી જીવનવાડી,
 આશાની મુજ ફૂલવેહડી કોણે આમ ઉપાડી ?
 નથ કયાં ભેઉં ફરીને રે
 અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૧૨

‘કનક’ સરીખી કાયા પર કિરતાર અરે રો કાણે ?
 શે એને મુજ જાંબડીએથી સકાય માટે લોપાણે ?
 નથ કયાં ભેઉં ફરીને રે
 અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૧૩

કંઠુવરણે કેસરીઓ રે લાય ! રમશાને સુતા,
 રક્ષા કરજો મળુ ! બળયો એ રાખલયો અવધૂતા,
 નથ કયાં ભેઉં ફરીને રે
 અરે ! મુજ લાડકવાયાને ? ૧૪

કન્યાશાળામાં બપોરે કલાક એ કલાક છોકરી-ઓને બબ્બેની દ્વારમાં બહાર લઇ જવામાં આવે છે તેમ તે વખતે તેઓને જે આગમાં બહાર લઇ જવામાં આવતી તે દરમ્યાન જ તેઓ ખુલ્લી હવા ને ઠંડાત મેળવી ચકતી. અત્યારે એ પરિસ્થિતિ છેક જ પહોંચી ગઇ છે. સ્ત્રીઓનાં જે ફેરફાર થયો છે તે મુખ્યત્વે તેમની કેળવણીને જ આભારી છે. હવે શારીરિક તંદુરસ્તી ને આરોગ્યબળ ખાસ કેળવવામાં આવે છે, અત્યારની કુમારિકાઓ અર્વાચીન છે ને એ અર્વાચીનતા માટે તેઓ ઔરવ ધરાવે છે, એમની દલીઓના શરમના શેરડા ને મૂઝાઓને તેઓ હસી કાઢે છે.

ઇંગ્લેન્ડમાં શાળાના વર્ગો

ઇંગ્લેન્ડમાં અત્યારે છોકરા છોકરીઓની કેળવણી એક જ પ્રકારની છે. પાંચથી ચૌદ વર્ષની વય સુધીની પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરજિયાત છે. શાળાઓના બે વિભાગ પાડી શકાય પ્રાથમિક ને માધ્યમિક. પ્રાથમિકના બીજા ત્રણ વિભાગ કરી શકાય. બાલમંદિર, પ્રાથમિક ને કુમારમંદિર.

શાળામાં લાખલ થતાં પહેલાંની કેળવણી

બાળકેળવણીએ હજી હમણાં જ વિકાસ સાધ્યો છે. એના ખાસ પ્રયત્નો મુખ્યત્વે ખાનગી પ્રેરણાથી જ થયા છે. યુરોપનાં પહેલાં બાળમંદિરો યથા ઓબરલીન ઓવન ને કોષ એકત્રીને રાજે ગય છે. સરકારે માન્ય રાખેલી શાળાઓ સાથે સંબંધ કરાવતાં બાલમંદિરો તો ઘણા વખત પછી અસ્તિત્વમાં આવ્યાં. યુરોપનાં ઘણાં રાજ્યોમાં તો હજી હમણાં જ એના અસ્તિત્વની જરૂરીયાત પીછાનાઇ.

ઇંગ્લેન્ડ અને સ્કોટલેન્ડે બાલમંદિરો સ્થાપવામાં પહેલ કરી. ઇસવીસન ૧૮૭૦ માં લોકલ રાઇ બોર્ડો ઉભી કરવામાં આવી ને

કેળવણીમાં બાલમંદિરોને સ્થાન મળ્યું. ઇસવીસન ૧૯૦૫ ની સરકારી તપાસ પછી ખાસ મકાનોને ખાસ શિક્ષકોની ઉણપ નજરે ચડી. તે વખતની પરિસ્થિતિ બાલકોના માનસિક વિકાસને બાધક હતી એમ સમજાઈ. ઇસવીસન ૧૯૧૮ ના કાયદાએ બાળકોની ખાસ મદદ આપી. ઇસવીસન ૧૯૩૪ માં આવાં બાલમંદિરોમાં લાઇ લેતાં બાલકોની સંખ્યા સાઠ છ લાખ હતી; એટલે કે થી ૬ વર્ષ સુધીની વયનાં બાળકોના છત્રોસ ટકાને આ લાઇ મળેતા.

યુરોપના દેશોની અર્વાચીન પરિસ્થિતિ નીચે મુજબ છે: ફ્રાન્સમાં આવી જે પ્રકારની શાળાઓ છે, બેથી પાંચ વર્ષની વયનાં બાલકો માટે અને ત્રણ થી છ વર્ષ સુધીની વયનાં બાળકો માટે, પ્રાથમિક શાળામાં કિન્ડર ગાર્ટન ટાપલ કરીએ તો એ શાળાઓનો ખ્યાલ આવે. બેથી છ વર્ષની વય સુધીના બાળકોના પર દર બાલકોને એ શાળાઓનો લાભ મળે છે. ઇસવીસન ૧૯૩૬ માં ઇટલીમાં એવાં દસ હજાર બાલમંદિરો હતાં, તે ત્રણથી છ વર્ષ સુધીની વયનાં સાઠ સાત લાખ બાલકો એટલે કે ૩૧ ટકાને લાભ આપતાં. બેલ્જિયમમાં આ બાલમંદિરોના જાતમાં સૌથી સરસ વિકાસ થયો છે. કે થી ૬ વર્ષની વય સુધીનાં બાલકોના ૭૦ ટકા એ સરકારીઓ ત્યાં લાભ ઉઠાવે છે તેધર લેન્ડમાં ૨૮ ટકા, ને સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં ૫૦ ટકા છે. હેન્ડા મહાન યુદ્ધ પહેલાં રશિયામાં આવાં ઘોડાં જ ખાનગી બાલમંદિરો હતાં, ૧૯૨૫ પછી એમની સંખ્યામાં અત્યંત વધારો થઇ ગયો છે. સાંકે દરેક બાલકો વાગ્યાં ૧૧૪૬ કિન્ડર ગાર્ટન મંદિરોને સ્થાને ઇસવીસન ૧૯૩૩-૩૪ માં ૨૭૧૫૧ કિન્ડર ગાર્ટન મંદિરો ઉભાં થયા પાયાં છે. ને ૬ વર્ષની વય સુધીનાં ચાર લાખ

પહેલાં ચાર વર્ષોનાં છવનના ધાતરમાં અન-
પનો ફાળો હોવાથી ચારિત્ર્ય ચોક્કસ રીતે
પડી લે છે-બાલકોને અશ્વિત રાખીને તેમજ
ખોટા લાક લગાવીને આપણે તેમના કુદરતી
વિકાસમાં અંતરાય નાખીએ છીએ, પરિણામે
તેમના માનસ પર અવળી અસર થવાનો
પ્રાથમિક લગ્ન રહે છે. આવા બાલમંદિરો દ્વારા
માળાપોને પણ ધણું જનજીવાનું મળે છે.
વળી બાલકો દ્વારા શાળાનું વાતાવરણ ઘેર
ઘેર ઉજીં યજીં થઈ જાય છે.

પ્રાથમિક શાળાઓ

પાંચ વર્ષની વય પછી કાંઈ પણ બાલ-
કને બાલમંદિરમાં રહેવા દેવામાં આવતું નથી.
પછી તેઓ પ્રાથમિક શાળાઓમાં જાય છે ને
આઠ વર્ષની વય થતાં સુધી ત્યાં ઉછેરે છે.

પ્રીન્સે સ્ટ્રીટની શાળા વિદ્યાળ સંસ્થા છે.
ત્યાં આઠીસ આઠીસ બાળકોના વર્ગવાળા
આઠ વર્ગો છે. નબળા બાલકોને અતારોચ્ચ
બાલકો મટે ખૂંસા વર્ગોની ચોક્કસ પણ
છે. એ રીતે ખૂંસો પ્રકાર ને હવા તેમને
મળી રહે છે, તેમજ તેમના ઉપર ખાસ
દેખરેખ પણ રાખવામાં આવે છે, સવારના
નવ વાગે શાળા ચાર થાય છે ને સંજના
ચાર વાગે બંધ થાય છે. સવારે સાઠ દસે,
બપોરે બારે ને સાંજે ત્રણ વાગે એમ ત્રણ
સમયો પડે છે. દિવસની શાળા હોવાથી
બાર વાગે શિક્ષકો ને વિદ્યાર્થીઓ જમવા ઘેર
જાય છે. બપોરે બે વાગે શાળા ફરી ચાલુ
થાય છે ને બાલકો મુખ્યત્વે રમે છે કે દસ્ત-
કલા શીખે છે, પાઠ તો સવારે જ આપવામાં
આવે છે. શિક્ષકો પાઠ બંને તેટલે શાળામાં
જ તૈયાર કરાવવા લક્ષ્ય આપે છે. રોજની-
બંને કિંગડોમન કે મોન્ટેસોરી જેવી આ
શાળા નથી. શિક્ષકો બંનેનાં સારાં તત્ત્વો
અપનાવી લેવા મહેલે છે. એમનું શાળાનું

કામકાજ સમૂહ દૃષ્ટિએ નથી; વ્યક્તિગત છે.
અશ્વિતના વર્ગમાં દરેક બાલક જુદો જુદો
દાખલો મળે છે. નિર્બંધ પણ એજ રીતે
શીખવાય છે. બાલકો પોતપોતાના વિષયો
પસંદ કરે છે. કાંઈ વર્ગમાં જુદી જુદી
વાર્તાની ચોપડીઓ વહેંચવામાં આવે છે:
બાલકો જાતે તે વાંચી જાય છે. એરોપ્લેન,
સાક્ષરો મહેલ, ખેતીવાડી વિગેરે દસ્તકલાના
વિભાગો છે. બાલકોની રમ જોતાં આ કામ
ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે કીલના વર્ગો એવી
રીતે લેવામાં આવે છે કે દરેક દિલચાલનો
ચોક્કસ અર્થ હોય એવી જ બાલકો
શ્રમીત થવાને બદલે તેમાં ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ
લે છે. સેન્ટ આલ્બન ગર્લ્સ હાઇ સ્કૂલની
વિદ્યાર્થીનીઓ પોતાને એવરેસ્ટ ઓળંગનાર કે
માળાનાં પક્ષી કંપતી ને લૂંટારોઓનો સામનો
મતાં લાગી જતી કે ખૂબરદારી દાખવતી
જોવામાં આવે પડે છે. આવી અંત કસરત
સાથે પીઆનો ચાલુ જ હોય છે તે પણ
જ મદદરૂપ થઈ પડે છે. ડૉ. બેલાર્ડ કે
ગ્રોફસર સિરીલ બર્ટ જેવી, આઠ વર્ષની
વયે એક પરીક્ષા લેવાય છે ને સફળતા
મેળવનાર ત્રણ વર્ષ મટે કુમાર મંદિરમાં
દાખલ થાય છે

કુમારમંદિરો

બાલમંદિર ને પ્રાથમિક શાળાઓમાં છોડ્યા-
છોડ્યા સાથે વિદ્યાલય લે છે. પરંતુ કુમાર
મંદિરો બેગા-ચા જુદાં જુદાં હોય છે. કીંગ આલ્ફ્રેડ
સ્કૂલ કે સેન્ટ જ્યોર્જ સ્કૂલમાં બેગા વર્ગો છે.
બપોરે કેન્ટન ટાઉનની એલ. સી સી જુનિયર
ગર્લ્સ સ્કૂલ જેવી સંસ્થામાં એકજ અંગણમાં
જુલ જુલ મકાનમાં અગર તો જુલ જુલ
માથે કુમાર મંદિર ને કુમારી મંદિર બેસે છે.
આ શાળાનું મકાન પાંચ માળનું છે. બોય-
તળિયે બાલમંદિર છે પહેલો ને બીજી માળ

કુમાર મંદિર છે તે ત્રીજા તે ચોથા માળે કુમારી મંદિર છે. જુદા જુદા વિભાગમાં જુદા જુદા શિક્ષકો હોય છે. પરંતુ કુમાર મંદિર તે કુમારી મંદિરના શિક્ષકો સંખ્યા સારો જાળવે છે. વિચારવિનિમય માટે અવારનવાર સભાઓ ગોઠવે છે. ખાસ પ્રસંગે યા ખાસ બાબતો હોય ત્યારે કુમારો કુમારીઓને યા કુમારીઓ કુમારોને આમંત્રે છે. ફેટલીક જુની યાજ્ઞાઓમાં વિજ્ઞાની બતીઓને ટેલીફોન નથી એ મોટી ઉજ્જવ છે, ત્યાં ગેસની બતીઓ છે. ફેટલાક વર્ગોમાં બે વિભાગ પાડેલા હોય છે: ચાલાક વિદ્યાર્થીઓ માટે તે કોલ નિયામિત માટે. આજ વિભાગથી શિક્ષકનું કાર્ય સરસ બને છે તે બાલકોને પણ લાભ થાય છે. એલ. સી. સી. ગ્રોસ ઓફ રફલનું કામકાજ ખાસ ખ્યાન બેસે છે. એમાં મિશ્રમંદિર છે. કુમાર કુમારીઓની કુલ સંખ્યા ૫૦૦ છે. આખીયે યાજ્ઞાના તથા વિભાગ કરવામાં આવ્યા છે. કનિષ્ઠ મધ્યમ તે શ્રેષ્ઠ. ફેરફારથી વિદ્યાર્થી રાપડો થાય તેમ લાગે તો કનિષ્ઠ વર્ગના બાલકને મધ્યમમાં મધ્યમવર્ગના બાલકને શ્રેષ્ઠ વિભાગમાં ચલાવવામાં આવે છે. આથી ઉચ્છેદક્રમ પણ ફેટલીકવાર સ્વીકારાય છે એટલે શ્રેષ્ઠ વર્ગના બાલકને મધ્યમ યા કનિષ્ઠ વિભાગમાં ઉતારવામાં આવે છે. શ્રેષ્ઠ વિભાગમાં ચાર વર્ગો છે. તથા મધ્યમ વર્ગો છે, તે બે કનિષ્ઠ વર્ગો છે. કોકરને તોફરીઓ માટે છેક ઉપસે માલે એક એક જુદો વર્ગ છે. ત્યાં ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે જે વિદ્યાર્થી યા વિદ્યાર્થીની લાવક ન હોય તેને જુદા જ અભ્યાસક્રમ માટે તૈયાર કરવામાં આવે છે. આ યાજ્ઞામાં ઉચ્ચ વિભાગ પણ છે.

અભ્યાસક્રમ પણ ચાર વિભાગમાં વહેંચાયેલો છે. સેકન્ટ સ્કોલર, સેકન્ટ ડેવી, સેકન્ટ એન્ડ્રુઝ અને સેકન્ટ પેટ્રિક. ફેરક

પોતાનો મુદતેષ ખરાવે છે. આ વિભાગથી ઉપયોગી દરિયાઈ ઉત્તો નીકળે છે. રમત-મમત, સંવાદો તે અભ્યાસમાં ઉચ્ચ પ્રકારની દરિયાઈ મંદાપ છે. અકવાડિયામાં બે વાર મુખ્યશિક્ષક સામાન્ય સભા રાખે છે. ત્યાં સંવાદો જમવાય છે તે ઉચ્ચતા અંદાપ છે. અકવાડિયામાં બે વાર સવારે પણ સામાન્યસભાઓ મેળવવામાં આવે છે કારણ કે સંખ્યા વધારે હોઈ બાલકમંદિરે પણ તેના લાભ આપવામાં આવે છે. બપોરેના સમય કલાકારીગીરી માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે. તેના બે પ્રકાર છે. ભૂમિક્ષિતી દૃષ્ટિએ તે વિનોદની દૃષ્ટિએ. વિનોદકાર્યોમાં નેતરકામ, પૂજાકામ, પુસ્તક અંધામણ ચિત્રેતો સમાવેશ થાય છે. ભૂમિતિની દૃષ્ટિએ જે કામ હોય છે તેમથી કન્યાઓને બાકાત રાખવામાં આવે છે. નેતરકામને પુરતક અંધામણ પણ તેમને સોંપવામાં આવતું નથી. પરંતુ સામાન્ય પારશિયુનું તે કોલ્ટન યોજનાને અમલ થાય છે ને તેમાં કંઈજ મુરેસો નગતી નથી. કુમાર તે કુમારીઓને ચોક્કસ કામ સોંપવામાં આવે છે ને એ કામ પૂરું થતાં બીજું કામ લાઇ ધરી ચકાવ છે. બાલકો પોતાનાં ગ્રાખતોની તોષ દમેઈ પાસે રાખે છે. વિષયવાર નોટો પણ જુદી જ હોય છે. ખંડમાં ગીદી થતી જખાય તો જ શિક્ષક બાલકને બીજું કામ લાય ધરવા સૂચવે છે. બાકી તેઓ વિદ્યાર્થીનો પોતાની પસંદગીની આડે ફટી આવતા નથી. વળી અમુક વિગત માટે અમુક સમય પણ નિર્ણિત કરેલો હોતો નથી.

દિંતી પ્રાથમિક કેળવણી

દિંતી પ્રાથમિક કેળવણી અનેક ઉજ્જવણી છે. પ્રથમ તે પ્રાથમિક યાજ્ઞાઓનાં મધ્યનો જ છેક નમામાં હોય છે. વળી પડો થમ નિરમકે વ્લય છે. પ્રથમ મેન્ડોમાં લખાય

ધમેલી સંખ્યાના પંદર ટકા પણ શેમા વર્ગ મુધી પહોંચતા નથી. પંચાસી ટકા ખરી પડે છે. એ ગાળામાં મેળવેલું યાન પણ જીવનમાં પડતાં તે વિચરી જન્ય છે. છોકરીઓના આંકડા તપાસવામાં આવે તો પાંચમી ચોપડી પહોંચતાં હજુ ટકા ખરી પડે છે. ફરજિયાત કેળવણી ન થાય ત્યાં સુધી આ દશા સુધરી શકવાતી જ નથી. ઘણા વિષયો શીખવના હોય છે એવી ફરિયાદ ઘણી વાર કરવામાં આવે છે, પરંતુ દિંદની તે ઇંગ્લેન્ડની શાળાઓ સરખાવીએ તો એ વાત ખોટી પડે છે. દિંદી બાલકો માટે શિક્ષણની રીત જ ખોટી અજત્યાર કરવામાં આવી છે. પરીક્ષાની પદ્ધતિ પણ ઉણપેયણી છે. વિષય વિવિધતાને બદલે પાઠ્યપુસ્તકોની પમંહી વધારે પીડાજનક છે.

ઇંગ્લેન્ડની માધ્યમિક શાળાઓ

ઇંગ્લેન્ડમાં અગિયાર વર્ષની વયે પ્રાથમિક શિક્ષણ ખતમ થાય છે. પછીની વયની બાળકોની કેળવણી માધ્યમિક લેખાય છે ચૌદપંદર વર્ષની વય થતામાં તે પણ ખલાસ થાય છે. આ શાળાઓના પણ ત્રણ વિભાગ છે એક, મધ્ય તે કનિષ્ઠ અગિયાર વર્ષની વયે દરેક કુમારીની ઝિબ્હતિ માટેની પરીક્ષા લેવામાં છે. તેમાંની એક જુદી જન્ય છે. વચ્ચા ગાળાની મધ્યમ વર્ગમાં મૂકાય છે ને બાકીની કનિષ્ઠ વર્ગમાં દખલ થાય છે.

કનિષ્ઠશાળા-ચૌદઠ ઓફ સિનિયર સ્કૂલ

દોઢિયાર કન્યાઓની જોડે અથડવા દેવાને બદલે ઉતરતી શક્તિની કન્યાઓ માટે જુદો વર્ગ ખાડવામાં આવે છે. ત્યાં પ્રાથમિક શાળાના વિષયો જ શિખવાય છે. માત્ર રાધણકલા કે શૃંગવ્યવસ્થાના ફેટલાક વિષયો વધે છે. આ શાળામાં વ્યક્તિગત ધ્યાન વધારે આપવામાં

આવે છે. જો કેટલાક દરતકલામાં કુશળ હોય તો તેને પોતાના શોખનો વિષય કાપ કરવા દેવામાં આવે છે. આ શાળામાં વ્યવહાર કાર્યસુખ્ય અંગ છે. આ શાળાઓ મિત્ર પણ હોય છે ને જુદો જુદો પણ હોય છે. પરંતુ એ વિભાગો પણ, એક જ આંગણમાં કે એક જ મકાનમાં હોય છે. મોટા કુમાર-કુમારિકાઓ માટે વધારાના વર્ગો પણ હોય છે. ઓલ્ડ ઓફ જુનિયર મીકરડ સ્કૂલમાં કુમારકુમારીઓ માટે જુદા જુદા વર્ગો પણ છે. માત્ર પાટીઆના પદોથી જ એ વિભાગો છૂટા પાડેલા છે. ખાસ પ્રસંગો એ વચ્ચેનો પંદો દૂર કરી ખન્ને વિભાગોને સાથે પણ લેવામાં આવે છે. આ શાળામાં અંદાડિયામાં પણ કલાક દરત-કલા માટે, તણ કલાક અંગ્રેજી માટે, તણ કલાક ગણિતશાસ્ત્ર માટે, એક કલાક ઇતિહાસ અને એક કલાક ભૂગોળ માટે નિયત કરેલા છે. કુમારિકાઓ શૃંગવ્યવસ્થાના જુદા વર્ગમાં પણ જન્ય છે. શાળામાં ન આવતા વિદ્યાર્થીઓ માટે જુદો કારીગર વર્ગ પણ છે. વિદ્યાર્થીઓ ને વિદ્યાર્થીનીઓ માટે અંગ્રકસરત માટે ખૂબ જ સગવડ આપવામાં આવે છે. છોકરીઓ નેટ બૉલ બાસ્કેટ બૉલ ને ટેનીસ રમે છે. સ્વનશૃંગ પણ છે. ઓખમાં તરવાનું શિક્ષણ અપાય છે. અનિયમથી ચૌદ વર્ષ સુધી એટલે તણ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ છે. પરંતુ ફેટલીક કુમારિકાઓ તેર વર્ષની વયે વ્યાપારી શિખ્વત્તિ પરીક્ષામાં ભેલે છે ને તેમાં પાસ થવાને વ્યાપારીશાળામાં મોકલી આપવામાં આવે છે ત્યાં તેઓ એ વર્ષનો ખીજો અભ્યાસક્રમ પૂરો કરે છે.

માધ્યમિક શાળા-નાર્થ હેમરસમીથ સેન્દ્રલ સ્કૂલ

સિનિયર સ્કૂલ કરતાં જોની જુદી તીનતર હોય તેને માટે આવી સેન્દ્રલ સ્કૂલ છે. એનો અભ્યાસક્રમ જરા બદલા પ્રકારનો હોય છે.

અંગ્રેજી, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, મણિત, વિજ્ઞાન, કલા, ગૃહવ્યવસ્થા, સીવણ ને અંગકસરન ત્યાંના મુખ્ય વિષયો છે. કેટલાક વર્ગોમાં ફ્રેંચ પણ શીખવાય છે. મહો ખરી યાજ્ઞાઓનો પ્રકાર ચોકક્સ હોય છે. વ્યાપારી કે દસ્તકલા વિજ્ઞાન કેટલીક યાજ્ઞાઓમાં બનને પ્રકાર જોડાજોડ ચલાવવામાં આવે છે. વ્યાપારી વિભાગમાં ટ્રાઈહેન્ડ, બુકકોપીંગ ને ટાઇપરાઈટીંગ શીખવવામાં આવે છે. આમ નવા વિષયો દાખલ થવાથી વિદ્યાર્થીનીઓ પાઠશાળા કે સંગીત જેવા વિષયો પડતા મૂકે છે. ઉદ્યોગ વિભાગમાં વિદ્યાર્થીનીઓનાં ઉદ્દેશો બે વર્ષ પિત્તાન, કલા, સીવણ ને ખીન ધરત્રય વિષયો શીખવામાં લીતે છે. સાપન રોડ પર આવેલી નોર્થ હેમસ્ટ્રીય સેન્ટ્રલ સ્કૂલમાં ચારસો વિદ્યાર્થી છે. તે સવારે ૯-૧૦ વાગે શરૂ થાય છે ને ચાર વાગે બંધ થાય છે. વચ્ચે ત્રણ વાર રજા પડે છે.

આ યાજ્ઞામાં બનને વિભાગો છે. ખાસ શિક્ષણ ખીજે વર્ગે એટલે તેરમા વર્ગની વયથી શરૂ થાય છે. આ ઉમરે કોઇ વિદ્યાર્થીની ખાસ વલણ દાખવે તો તેને વ્યાપારી યાજ્ઞામાં મોકલી આપવામાં આવે છે. ખીનજોએ વ્યાપારવિભાગ કે ઉદ્યોગવિભાગમાં કામ કરવું તે બંને જ પસંદ કરવાનું હોય છે. બવિખમાં કારકુની કરવી હોય તે વ્યાપારી વિભાગનું શિક્ષણ લેવું પસંદ કરે છે. મણિતશાસ્ત્ર ને ફ્રેન્ચ એ વિદ્યાર્થીઓ માટે ફરજિયાત હોય છે. એથી ઓછી વયનાં તમામ કુમારકુમારીઓ કસ્ટોમર ચિટી શરૂ છે પણ ગેરી ઉમરે તેઓને વ્યાપારી ચિત્રાલા શીખવવામાં આવે છે. યાજ્ઞીય ચિત્રાલા વિદ્યાર્થીઓને જ શીખવવામાં આવે છે. બરતગૂંચખ માટેની અગર તે લાકડાકામ માટેની આકૃતિઓ શિક્ષકો અગરથી તેજાર કરે છે. એક ખંડમાં બાર તેર દાખલ રાખટરો મોકલેલાં હોય છે. ત્યારે

કુરસક મળે ત્યારે વિદ્યાર્થીનીઓ ત્યાં બધા કામ કરી શકે છે. એનું શિક્ષણ ચાર વાગ્યા પછી આપવામાં આવે છે. દરેક કલાકમાં ટેલીફોન હોય છે મુખ્ય ઓફીસ વિજ્ઞાનખંડમાં હોય છે. આમ દરેક વિદ્યાર્થીને ટેલીફોન કેમ કરવો તે પણ શીખવવામાં આવે છે. વિજ્ઞાનખંડમાં મુશ્કેલી સાધનો ને નકશાઓના મંદ્રદ રાખવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થીઓની પેઠે વિદ્યાર્થીનીઓને ખાસ વિજ્ઞાનપાઠો આપવામાં આવતા નથી. પડખે એક ઘનખંડ ને સ્નાનગૃહ પણ હોય છે. ઘરમથુ કામકાજ શીખતી વેળાએ વિદ્યાર્થીનીઓ તેના ઉપયોગ કરે છે. વિદ્યાર્થીઓ લાકડાકામ કરે છે ત્યારે વિદ્યાર્થીનીઓ પાઠશાળામાં રોકાય છે. વ્યાપારી યાજ્ઞામાં દાખલ ન થનાર વિદ્યાર્થી સોળ વર્ષની વયે સિનિવર ઓફસર્કડ પરીક્ષામાં બેસે છે. એમાં ઓછામાં ઓછા પાંચ વિષયો હોય છે. અંગ્રેજી, એક વિદેશી ભાષા-સામાન્ય રીતે ફ્રેંચ, ને મણિત-શાસ્ત્ર ફરજિયાત હોય છે. ન્યારે બે એથ્લેટિક વિષયો હોય છે. તે ઉપરાંત ત્રણ ખીન વિષયોમાં પણ બેસી શકે છે એ રીતે કુલ આઠ વિષયોની પરીક્ષા થાય છે. પછી વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાપીઠ કે કલાકુવનમાં દાખલ થઈ શકે છે. આખી યાજ્ઞાના ચાર વિભાગો પાડવામાં આવેલા છે. દરેક વિભાગના શિક્ષકશિક્ષિકાઓ જુદા જુદા છે. દરેક વિભાગમાં સિનિવર પ્રોફેસર હોય છે. આથી સમતગમત ને અભ્યાસમાં દરિયામ બને છે. આખી યાજ્ઞાનું કામકાજ મંપૂર્ણ શિસ્તથી વ્યવસ્થાપૂર્વક ચાલે છે.

સેન્ટ્રી સ્કૂલ-પ્રાયમરી યાજ્ઞાઓ પછીની યાજ્ઞાઓના ઉપર અનુલેખ બે પ્રકાર કરતાં તફાવત જુદા પ્રકારની હોય છે. સિનિવર કે સેન્ટ્રલ સ્કૂલ કરતાં સેન્ટ્રી સ્કૂલનું યાજ્ઞાશરણ વધારે લંબુ હોય છે. સોળ વર્ષની વયે વિદ્યાર્થીનીને યાજ્ઞામાંથી

પેટ કે પ્રેમ ?

લેખક :
શ્રી. ગિરીશ

પોતાના સાળાના દીકરા ગમનલાલનું માથું લઈ આવેલા ધારણીભાઈની સાથે ઝોળ ઝોળ વાતોથી આટોપી અચરતલાલ અકકે છેવટે કહ્યું : “ એ ગમનલાલને એકાદ રવિ-વારે અહીં મારી પામે જ મોકલોને. ”

x x x

અને એ આમંત્રણ અનુસાર આજે ગમન પરામાં રહેતા અચરતલાલ પાસે આવ્યો હતો.

પરસ્પરનું વાતચીતો અને ચાપાણીથી પરવારી અચરતલાલે સીધો પ્રશ્ન પૂછ્યો : “ તમારી માસિક કમાણી કેટલી, ગમનલાલ ? ”

“ અત્યારે તો મને પચાસ રૂપિયા મળે છે, મુરબ્બી ! ”

“ એ તો બહુ ઓછા મળ્યા પછી ? ”

“ પણ મુરબ્બી હજુ તો શરૂઆત જ છે અને લીલાવતી અને હું ખુશીથી સુખ પૂર્વક રહી છીએ. ”

“ એ તો જાણે મીઠું, પણ એ ઉપરાંત તમારે કોઈ ખીજ કમાણી ખરી ? ”

“ લીલાવતીનો અને મારો પરિચય પહેલ વહેંચો વળુભાઈના લગ્ન પ્રસંગે થયેલો. ”

“ હું વિશેષ કમાણીનું પૂછું છું. ” ગમનનું કહેવું જાણે પોતે સંભળ્યું જ નથી એમ અચરતલાલે પોતાની વાત આગળ પૂર્વક પૂછી.

“ વિશેષ કમાણી તો શું મુરબ્બી ! શરૂઆતમાં મળતા પચાસ રૂપિયા અત્યારની બેઠારીના જમાનામાં ઓછા ન મળ્યાવ. ઉપરાંત હું ધારું તો ખીજ પચાસ પાડી છડીય. ”

“ હં...હં...હં એ જ ‘પૂછું’ છું. ત્યો આપણે એ બધું આંકડા મૂકી ટપાળીએ ”

એમ કહેતાં અચરતલાલે પાસેના ટેબલ પર પડેલા કાગળોમાંથી એક અચરમ્મી લઈ રેન્ડીલ વડે લખવા માંડ્યું : “ બોલો. ”

“ હું ટપાળો આપી છું, છુટક ભાષાંતર કામ લઈ છું. વળી કોઈ ટેકાણેથી મળી જાય તો પુર વાંચવાનું પણ કરી શકાય. ”

“ ટપાળાના કેટલા ? ”

“ પચીસેક મૂકા. ”

“ અને ભાષાંતરના ? ”

“ એ ચોક્કસ ન કહી શકાય! પણ લખોને એક દોનીયાના રૂથથી પંદર રૂપીઆ. ”

“ મુક રીડીંગના કેટલા આપે. ? ”

“ એ તો મળવા ઉપર આધાર. ”

“ પણ તોય ? ”

“ એ કેમ કહી શકાય મુરબ્બી ? આ બધુંય કામ મળવા ઉપર છે. ”

“ અને આવી અચોક્કસ કમાણીમાં તમે સંસારી જનવાળા કેમ સેવો છો ? ગમનલાલ, તમારા મરનાર પિતાની સાથેની ઝોળખાણુને હાલ મેં ધારણીભાઈની માગણી સાંભળી પણ આવી દેંડી કમાણીવાળા જુવાનને હું મારી દીકરી થી રીતે આપી છું ! વળી આ ઉપરાંત કવિધર્મમાં તમારો પરિવાર વધે તેમને પાળવા, પોષવા, ભણાવવાં અણાવવાં ? ”

“ પણ એ તો કવિધર્મની વાત રહી. એની ગણતરી કોઈ આજથી થાય ? ”

“ કેમ આજથી નહિ ! કાલ માથુસે તો જોઈને જ પગ મૂકે અને પરણે એટલે છોકરાં છોકરાં. ” અચરતલાલ પાંચ માથુનું હતા. તેમણે દુનિયા જોઈ હતી એ સાદસાદ

વાત કરતી વખતે ઘરમ રાખવામાં માનવા ન દત્તા.

“ પણ મુરબ્બી, અમારો એકમેક તરફનો રહે.....”

“ એ સારી વાત છે પણ સ્નેહથી કંઈ છોકરાં ઘુપરે રમે ? પેટ માગે ત્યારે પ્રેમ આવીને યાળીમાં રોડલા લાકે નાખી જાય કાંઈ ? પણ હતા...તમારી અને લીલુની મજાતી પાણુ જોઈ મારે તેમાં અંતરાય નાખવો નથી. ફક્ત મારે તમને બહામણ કરવાની કે નોકરી ઉપરાંત જે શાસ્ત્ર વખત રહે તેનો સહુપયોગ કરજો, અત્યારે લુવાન છે એટલે ધાધુ” કામ થરીરે પાસેથી, લઈ ચકરો. આગળ જતાં તો ખાજખચ્ચાં ને વહેવારની આજ-પંપાળ વગણશે એટલે અત્યારે મજાતી કમાણી પર સંતોષ માની પ્રેમની પચરંગી યુદ્ધિમાં પકડાઈ ન જશે. પ્રેમને હું અવગણતો નથી પણ પ્રેમ અને પેટ બેઉ સાથે. ”

x x x

ઉપરોક્ત વાતચિતને પરિણામે રખત જતાં અચરતલાલની લીલુનું મમનલાલ સાથે લગ્ન થયું અને આજી પરિવારમાં થોડો પ્રાથમિક કાળ ગયા પછી લીલુ મમનની મુલ-શાળી બનવા આવી લાગી.

મમનના દર્મનો પાર ન હતો, તેના પિતા માતા તેને નાનો મૂકી મરી ગયાં હતાં. પોતે પોતાની ફાઈને ત્યાં ઉછરી મોટા થયો હતો અને બપોલો હતો. “ કુંજર ફરથી ન રજિયામણ ” અથવા “અતિપરિચરથી અરણ” એ લોભોદિત અનુસાર ફેઇઝૂઆના પરથી એટલે બધો કંટાળ્યો હતો કે તેનું દિલ પોતાના રતન પર માટે જંખનું હતું. પણ મર એટલે કાંઈ અર દિલસે થોડીક જ છે ! એ પરને પર જવરચ માટે અપમા મગી મો એટલે મમનના આજને નરધિ ન રહી.

એણે તો એક માગામાં લગ્નપ્રમુદ્ધતાના બે ખંડ લાડે રાખી લીધા. ધરમાં જોઈતું રાય-રચિતું આજીવા માધુનું. ટેનલ લીધું. ખૂસીઓ ખરીદી, મડિયાળ આવડું, ફોર્મોસ પકંગ વસાવ્યો, આલમાં ને રમણો લાવ્યો, ખારીઓને રંગમેશંગી પરલાઓ નંખાવ્યાં અને જેમ કે હ બકત દેવને પદશરણ માટે બધી તૈયારી કરતો રાહ જોઈ બેસે તેમ લીલુના આગમનદિવસની પ્રતીક્ષા કરતો રહ્યો. આ બધો બાંજમકમાં એ પોતાની આજી નોકરી ઉપરાંત હૂટક વધુ કામ મેજાવવા માટે સમય કાઢી ચકતો નહિ અને તેથી અચરતલાલ સાથેની વાતચિત મુજબ તેનો કમાણીમાં વધારો થઈ ચકયો નહિ.

લીલાળી આવી. લીલુ મનતેરસને દહાડે પતિને ઘેર આવી, ધરમાં મોઢ નાનુ મેટું ન હતું એટલે અગાઉથી ચિંતવી રાખ્યા મુજબ મમને લીલુએ બોલીમાં પ્રવેશ કર્યો કે દુરત જ કહુ ચોખ્ખાને ફૂલો વડે એનું પૂજન કરતાં માધુઃ “ આવો કુમકુમને પકરે ! ”

પછી તો દિવસો પછી દિવસો ને રાત્રિઓ પછી રાત્રિઓ વીતવા લાગી, બને પ્રેમી હતાં, બને લુવાન હતાં, બને આગ ને ઉત્સાહ બધાં હતાં અને નંને જગતની જડ નીતિથી પૂરું જાણીતાં ન હતાં ! પ્રેમનાં ઉત્કળ ઉર્ધે ને ઉર્ધે ચલ્યાં ! પૂરીને તો એમની પાંખ રથધર્મી પખ નહિ.

નરોડો નેત્રો, સીનેમામાં આપડવા, ગાંઠ નીશમી રાત્રિઓ રિયાતે માટે રતોની ચાલેમાં રમતાં રમતાં માધુ. નેત્રો જેવાં રથચોત્ર મુલ્યમતો લીધી. પંડોચનાં વિદ્યારમ્યોએ નાળી, મોટર કે દોડીઓમાં જઈ આખાં, ખમ્મ, કમું ખાકી ન રાખ્યું, અગ્રયે પાધું ન ગ નેત્રું નહિ.

લીલુ મોઢ મોઢર પોતાને પિંચર જાતી ને સંજો ઘેર આવતી. આ ખાલુ તેને લીલુ-મજાતી બોલ કરતાં, ને સંતોગતી અને પતિને પડોંચતી.

ગમનલાલ લીલુની રનેદની તુષિમાં એટલો બધો મસ્ત હતો કે તેને આવી અજ-ખામણી સાવચેતીઓ અર્થે વગરની અકાળ લાગતી. “ જીવનમાં પાંચ દી આનંદે ન માણુવો ! દુઃખના દિવસો શું જોઈ જાશે છે ? જુએ પેરે, ઉધારે શરીરે ને અપમાનમાં અટવાતાં હણે વખત લીતાઓ છે. અને હજુ દિવસોનો દુકાળ નથી પડ્યો લીલુ ! ” એ કહેતા.

એ એક મહિના આતુ' મસ્તજીવન આણું. દરેક વસ્તુને અંત હોય છે. દરેક વસ્તુની તુષિ હોવી જોઈએ અને તા જ તેની ખોટા છે.

લીલુ આખરે તો શણકરીખાજ ખાપની ઢીકરી હતી જેણે હાવેદળવે પતિની આર્થિક સ્થિતિ તપામવા માંડી પણ એવે વખતે મમન વાત જ ઉઠાવતો અથવા લીલુની વાતને ખીજે પાટે ચડાવી દે તો.

એક દરમિયાન બંને જણાં કપાંક ફરવા ગયેલાં ત્યાંથી મોડી સાંજે પાછા આવતાં ગમને લીલુને એક ઝાકઝમાળ રેસોરામાં આણી. લપકાનો પાર ન હતો. કેટલાંય યુવાન સ્ત્રીપુરુષો વિદ્યાળ ખંડમાં ટેનિસની આસપાસ વેરાઈ ખુરસી પર બેઠાં હતાં. પંખાઓ ચાલતા હતા. સંગીત સંલગ્નાતું હતું. હસવાના ખીલખીલાટ ચારેબેર ચાલી રહ્યા હતા. એક ખાતુ ગમન લીલુ પણ બેઠાં. એક મનજન આદમી આવનારાની આગા ઉઠાવવા આવ્યો, ગમને દુકમો ઉઠાયા. પીરસણીઆ આવ્યા. ભાતભાતનાં બોજન પીરમાયાં.

“ લીલુ, આપ જીવનનો દહાવો છે. ”

લીલુ આણું હતી.

“ યહેરની આ મોટામાં મોટી હોટેલ, લીલુ ! ”

આંખોથી લીલુએ ગમનના કહેવાને સંભળ્યું.

“ અહીં મોટા મોટા રાજા મહારાજાઓ આવે, ઉતરે ને રહે પણ. ”

ઉઠતી વેળાએ ગમનના હાથમાં ખીલ આવ્યું તે ચૂકવી તેઓ બહાર આવ્યા અને પસાર થતી એક ટેકસી રોકી તેમાં તેઓ મોડી રાત્રે ઘેર આવ્યાં.

“ આજનો ખર્ચ કેટલો થયો ? ” લીલુએ આજે તો હોંમત રાખી પૂછ્યું.

“ તારે આપવો છે ? લાવ. ” હસતાં ગમને કહ્યું.

“ ના, ના, કહો, મારા સમ છે. ”

“ પચ્ચીસ રૂપીઆ. ”

“ પચ્ચીસ રૂપીઆ ? ! ”

“ કેમ તું નહિ આપી લે ? મારે પડશે ? ”

“ જુઓ, ગમત નહિ; આ આપણું મજૂં નથી. આપણે ગાડાં યહ મયાં છીએ. પાણું વાળી જોતાં જ નથી. પચ્ચીસ રૂપિયામાં તો આપણી આ બોલીતું જાહું આપનાં પાંચ રૂપિયા બધે, પચ્ચીસ રૂપિયા આપણા બે જણના માસિક ખોરાક માટે પણ બધા ચામ. પચ્ચીસ રૂપિયામાં એક કે બે સરસ સાડીઓ આવે. પચ્ચીસ રૂપિયામાં તો કંઈ કંઈ ચામ. સાંજના બે કલાકની સહેલમાઢમાં પચ્ચીસ રૂપિયા ? ! ”

“ પણ એ તો જીવનનો માન્ય દહાવો. ”

“ અરે એવા દહાવામાં દહાવ ઉઠી ! ”

“ તું આવી કેમ બની લીલુ ! ! ”

“ હું એવી જ છું. તમારા યતનના ઉત્પાદ પર ટાકું પાણી ન રેડવા હું આજ સુધી તેમાં સાચા આપતી રહું છું પણ આજનો ખર્ચ સંભળી હવે મારે તમારે અટ્ટી-કટ્ટી-એ આતુ' ફરી કરશે તો. ”

× × ×

તે પછી ગમને ખર્ચ કરવામાં રાખવા માંડી. પણ આજ સુધી

“મારે તારા એનું કામ નથી. મારે તારું કામ છે મેં તને કંઈ વેચી નથી.”

દરમિયાનમાં લીલુએ ફટકા પેટાણી આ મૂક્યો હતો.

ત્યાં તો વખત થતાં ગમનલાલ ઘેર આવી પહોંચ્યો.

કોઈ દિવસ તદિ ને આજે પોતાના સસરાને પોતાને ઘેર આવેલા જોઈ તે કંઈક ગમે.

“આવો મીસ્ટર ગમનલાલ !” અચરતલાલના જોતવામાં કપ ને કડવી મરકરી હતી.

“હા.”

“હું લીલુને લઈ જઈ છું અચરતલાલે સીધી વાત મૂકી.

“પણ.... મુરખી !...”

“હવે કાંઈ મુરખી અને મુરખો ! હું તમારો બધો સ્થિતિથી વાકેફ છું. મારે મારી દીકરીને અહીં દગાઈ જવા નથી દેવી અને મારી સ્થિતિ એ કંઈ એવી નથી કે હું તમને કાંઈક આર્થિક મદદ આપ્યા કરું. તમે તમારે એકલા રહો. ખર્ચ કરવો હોય એ કરો ને બચાવવું હોય એ બચાવો, તરતા ધાવ ત્યારે તેડવા આવજો. પરંપરા પહેલાં તમારી સાથે થું વાત થઈ હતી ! પ્રેમ ને પેટ મેળનાં પક્ષાં સરખા રાખજો. એમ મેં તમને કહેલું. પણ તમે તો પ્રેમનાં પક્ષાંને ચઢાવી દીધું બસ !”

અને લીલુની અનિચ્છા છતાં પોતાના સિંદ સમા બાપુ પાસે તે કંઈ બોલી

નહિ તેને તેની સાથે જવું જ પડ્યું. ગમન પણ મૂંઝા થઈ ગયો.

ગમનની આડી ધોળી પડી. એણે પોતાના ખર્ચો ઓછા કર્યાં. પત્ની જતાં દાગજી પડેલા વખતમાં છૂટક કામ મેળવી પૈસા કમાવા કેડ ખાંધો.

અચરતલાલ એ બધું બારીકીથી જોતા એ કડવું જોલા હતા છતાં એનું અંતર પ્રેમભીનું હતું. એ પોતાની દીકરીને જરા દુઃખવવા આદતા ન હતા છતાં એને દુઃખમાં સંબંધી જોવા પણ એ તૈયાર ન હતા. એણે પોતાની બેરીને ખાનગીમાં કઢી રાખ્યું હતું. “એ હું તને કહી રાખું છું. લીલુને હળવા મળવા આવવું હોય તો એનો વર ભલે આવતો પણ એને ખાનગી કે એકાંત ન મળે એનાં ચોકસી રાખજો. પ્રેમને નામે વધુ ખુવારી નથી કરવી છોકરીની !”

અને એ દુઃખને અન્યથે અકકડ કુટુંબમાં ગમનલાલના આવવા પર પૂરતી ચોકસી રહેતી. એ આવતો, લીલુને અને નાના છુચાને મળતો. ચાપાણી પીતો અને બધાની રમ લઈ પાછો આવ્યો જતો.

લીલુ અને છુચો ગમનને દરવાજા સુધી વળાટાવવા જતાં, ગમનલાલ બારે દેરે એ બધાને નીરખતો ઘરેર બહારી વગતો.

મનોહર જણાતી દુનિયામાં આવા પણ આકાશ ને અજખામણા જીવનપ્રવાહો છે !*

* સૂચિત

શ્રીઓ માટે પોંડના કીમોની

નવી બનાવટ : સ્કીન-વીટામીન

ઉપજુ પ્રદેશમાં રહેતી શ્રીઓએ તેમની ચામડીની ખાસ સંભાળ રાખી માટે રાખવી પડે છે ?

જાણીતા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ નાજેતરમાં કરેલી શોધો પરથી એમ માલમ પડ્યું છે કે, 'સ્કીન વીટામીન' નામનું એક ખાસ વીટામીન ચામડીની રેખાઓને નુકસાન નહીં આપે છે. એ વીટામીન વિના ચામડી ખરબચડી જતી જાય છે અને કુમાર યુવાની બેસે છે. વળી સખ્ત મરમી અને તાગે ચામડીમાંથી એ સ્કીન વીટામીન મતલ સૂકો તાપે છે.

એથી પોંડના કીમોમાં સતત કસોટીઓ પડીથી આ 'સ્કીન વીટામીન' ઉમેરવામાં આવ્યું છે. તાપને ઘીંપે સુગ્રાહ તથા સ્કીન વીટામીનને ઘીંપે ખરબચડી અને સુકો થઈ જાયેલી ચામડી આ કીમોથી પાછી કુમારવાળી અને યુવાન જતી અને તીજીએ એનો ઉપયોગ દરરોજ કરવા માંડ્યો.

પોંડના સ્કીનવીટામીનવાળાં કીમો હવે બધે મળી શકે છે. અરે એનો કીમત તેમજ રોજબરોજ એવાં જ છે. અને ડબ્બાઓ પણ એવાં જ છે. એમાં 'સ્કીન વીટામીન' જેવું કીમતી તત્ત્વ ઉમેરાયેલાં વાપરનારની ચામડી વધારે તાજ અને સુંદર બને છે !

નવાં કીમો માટે આ કુપન મોકલો

કોઈ એન્ડ સીધુ (જમિયા) લી. વીરેડ રોડ, મુંબઈ
પોંડના એ કીમોના નમુનાઓ અને વિના મૂલ્યે
મોકલી આપેલો. સાથે પોંડના નવાં ફેસ પાવરનો
માનો જેવો નમુનો મોકલશે : (૧૫૦ રૂબા લેખકો
ને સ્વીકારે) ફાર્મી...પુલામી...કે બાહ્ય.
નામ .....
સરનામું .....
..... No G. ૨૪

પોંડનું કોલ્ડ કીમ

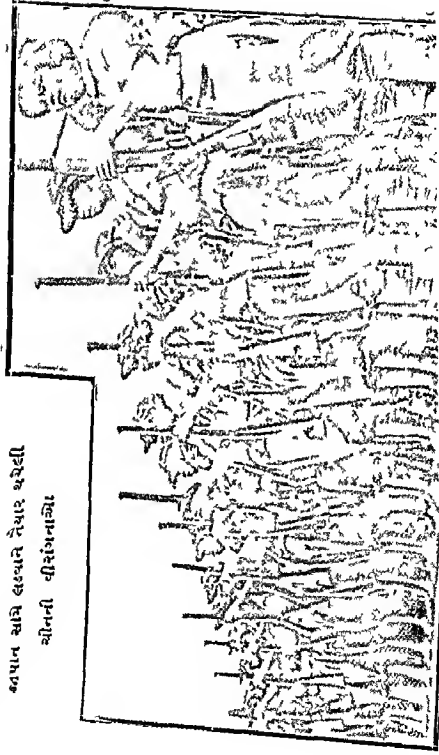
તમારી નીચરી ત્વચામાં કુદરતી તેલ છૂં પડે છે અને કચડીઓ પાડી અટકાવે છે. અંદરના બામતી મુદિ માટે પણ એનો ઉપયોગ કરો. હવે એમાં 'સ્કીન વીટામીન' પણ છે.

પોંડનું ચેનીસીંગ કીમ

કચડીઓ દુર કરે છે અને જલદારની ચામડીને સુંવાળી અને નરમ બનાવે છે. ચામડીને સુંવાળી બનાવવા માટે તેમજ પાવર માટે એનો ઉપયોગ કરો. હવે એમાં પણ 'સ્કીન વીટામીન' છે.

જાપાન સાથે લલચાત નેચાર થયેલી
ચીનની વીરંગનાઓ

સ્ત્રીઓ અને શહેરી જીવન

રેખક: શ્રી. કુમરસી ધરમસી સંપદ

હિંદી સ્ત્રીઓ. પોતાના શુદ્ધાત્મમાં શકાય છે. પુરો પૂર્ણ બનાવવા માટે જુદા જુદા પંથો કરે છે. ધખા લાખા સમયથી આ વિભાગો પ્રવર્તી રહ્યા છે. આથી આર્થિક તબક્કે તબક્કા બોલા બામધા પડી ગયા છે. અમલવીઓની સ્ત્રીઓ દિંદમાં પણ પરનું કામકાજ કરે છે. કોલરોઓની સંભાળ રાખે છે. રોડનો સંભાળ કરે છે. એમને ખાસ પીવાની સમજ રાખે છે. પરુઓ માટે પાસ કાપી લાવે છે. ધરમાં કુખાખાની વ્યવસ્થા કરે છે. ધરમાં કાલા રોડે છે. ધખીને ખેતરે રોકાય અને હાથ પહોંચાડી આવે છે. ખેતરોમાં નીંદવા ભય છે. ખેતરના અનાજને સારસુર કરી ધાણમાં ભરે છે. હાખુના હાજી યાપે છે. ધર લીધે છે. એવી રીતે સવારના માર વાગે જોઈ ગીતે કામ કરવામાં પ્રવૃત્ત થાય છે તે રાત્રે રહ વાગ્યા મુખી એ કામ કર્યા કરે છે. આથી એ અમલવીઓની સ્ત્રીઓનું સ્વરૂપ બહુ સરસ રહે છે. એમને રૂબા દારી વધારે જરૂર પડતી નથી. કામકાજમાં એનું જીવન આનંદમાં વ્યતીત થાય છે.

રૂબે આપણી ઉચ્ચગણિત મધ્યમવર્ગની સ્ત્રીઓની રીતચર્યા જુઓ. તે બહુ કરે નાના મોટા કહેરોમાં વસે છે. એમને પણ શુદ્ધાત્મ તે રોપ છે. પરંતુ ખેડૂતની સ્ત્રી અર વાગે તો છે. ત્યારે મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રી સવારના મુર્ચ્છા થયા પછી જ પધાનો મુર્ છે. પોતાના ખાજો અને પતિ સાથે આરો નહ તેવર કરી પીવગે છે. પછી નહીં પિ.કેને રહેછ ઉપા મેસે છે. અનીયાર પાવતની અંતર તે પતિ અને ખાજોને

જગાડી પોતે જગી લે છે. કામવાળી વાસખ માંજે છે. પોતે ધોડું ધરનું કામકાજ કે ટીવજ કરી નવરી થાય છે. પછી ધોડું વાંચે ઉંપ લે છે. પાડોસીઓ સાથે અપા મારે છે. કુચલીઓ ચાંબલે છે. સાંજના બ વાગે પતિ અને ખાજો સાર આદ કરે છે. રાત્રે જોને રોજી જગાડે છે. પરંતુ બપોરના બારથી સાંજના સાઝ પાંચ મુખીનો મમમ એની પાસે કાયમાં રહે છે. તેમાંથી જો બે કલાક કાંઈક શુદ્ધ ઉલોગનું કામ થવું દોષ તે ધખીની ધોડી આવકમાં સારો વધારો થાય. સમયનો સફુટપયોગ એ આપણી સ્ત્રીઓ માટે કષ્ટ છે.

આપણી સ્ત્રીઓ જુની પરકમાં આતી આવે છે. જુના રીતરીવાજોમાં ધખા મુખાથ ધરાની અમલ એમને લાગતી નથી. કિંમતી સમયના સફુટપયોગની એમને કદર નથી. અમાડની સ્ત્રીઓ નિરસર દતી. પરંતુ ધની મદનજ પણ સાથે દતી. કાકસર અને સાચરખથી તેઓ પોતાના પતિનો કુંક આવકમાંથી પરને નીજારતી દતી. દમખા મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીઓ ધોડી ધોડી જાગે છે. પાંચ હ ગ્રામસતી માપડીઓ અને બે તખ અંમેજ ગોપડીઓ જાગેલી મેંદા જાગતી ખાગાઓ દોષ છે. એઓ દુરમદના મમમમાં ધોડું પહુ ગોવેલો જેડું પાંચે છે. મદનજ તરર અને ખેડા કહેરી છા નથી એમનું રાજ્ય દુર્ગ રહેડું નથી. રોકરેની જાગલો દો દમેલો પંડો પડે છે. એઓ નહુર જનતી જન છે. દિંદમાં રા રસે લખે એઓ દતથી બમને કરમ.

૩. દર રૂમને બે લાખ કેસવાવડોમાં મુદત પામે છે. એમને ગાળકોડેર આવડતો નથી. જેથી હિંદમાં દર હજાર બાળકે ચારસો બાળકોનું નરુ ચાર છે.

હિંદી સ્ત્રીઓ સ્વાસ્થ્યના નિયમો પ્રમાણે રહે, ગદારની પુલ્લી હવાની કિમત સમજે અને ગદ વલોગોમાં પ્રવૃત થાય તે આ રિયતિના ધણા સુધારો થાય. સ્વાસ્થ્ય રક્ષાનું ગાન આપણી સ્ત્રીઓને ખાસ જરૂરનું છે. આપણા હિંદમાં હજી સ્ત્રીઓમાં અચાન બહુ મોટે પાણે પ્રવૃત્તિ છે આથી સ્ત્રીઓ બાવા, કુટીરો, સાધુઓ અને ધર્મગુરુઓની અધિકારમાં કમાય છે. સ્ત્રીઓ બારે વહેંચી બને છે. વહેંચોમાં રહીને ચિંતા ભોમવે છે. અખિલ હિંદમાં માત્ર ત્રણ દેશ સ્ત્રીઓ અક્ષરચાન કરાવે છે. છપ્પેડ, જમની, કાસ, અમેરિકા અને જાપાન વિગેરે દેશોમાં લગભગ દર દેશ સ્ત્રીઓ અક્ષરચાન કરાવે છે. હિંદમાં અચાનને લીધે સ્ત્રીઓ સ્વાસ્થ્ય અને પુષ્પતાન નિયમો જાણતી નથી. તેને લીધે રોગ, દુખ અને અસ્વાસ્થ્યથી તે પીડાય છે. અજાણની સ્ત્રીઓ આગળીઓના શુભચરો જાણી સાધારણ હોઈ માટે ગોળીઓ કે કાકીઓ પર જવાની જાણતી હતી, હવેની સ્ત્રીઓને મન ડોક્ટર એજ પ્રમુદ છે.

મોટાં ઘરોમાં મારા અનુભવના યોગ મધ્યમ વર્ગના કુટુંબોના દાખલા નબરે અનુભવમાં આવ્યા છે. એ આ ઠેકાણે મહિનામાં ટાકવાથી અપ્રાસંગિક થશે નહિ. આ ઉપરથી આપણે ધણું લીખવાનું રહે છે.

૧ મુખમાં એક મધ્યમ કુટુંબ એક સ્ત્રીમાં રહે છે. સ્ત્રીમાં ૭૫૦ આંક રૂપિયા આવે છે. ધણીના પચાસ ચાલીસ રૂપિયાનો છે પોતાની સ્ત્રી અને બે બાળકો છે. સ્ત્રીને ત્રણ મ મ ઉપર કુલસાચક ચક્ર જતી થરનું કામ સ્ત્રી કરે છે. તેની આમડી

પીળી પડી મજ છે. રાત્રે રોજ તાવ આવે, છે. છતાં રસોઈ વગેરે થરનું કામ કરી આવે છે. ધણીની કમાણીમાંથી મોંઝ મોંઝ પુર કરે છે. 'સ્ત્રી માટે ક્યારેક ધર્મદા દવાખાનામાંથી દવા લાવે છે. રોજ બા શેર દૂધ લે છે તે આઠમાં ખર્ચી જાય છે. ખીમાર સ્ત્રીને દૂધ મળતું નથી.

૨ એક કુટુંબ ત્રીજો દાદરે એક ખોલીમાં રહે છે. ધણીની આવક પચીસ રૂપિયાની છે. મંડાસની બગલમાં ખોલી પાંચ રૂપિયાની ભાડે રાખી છે. ખોલીમાં દવા અજવાળાની તાલ છે. માખીઓ મચ્છરો અને માંકણોથી ખોલી ભરેલી રહે છે. પાતળા અને ટુંકા કદના ત્રણ બાળકો છે, એમને સારા પોષણ જેટલો ખોરાક મળતો નથી. છોકરાઓને હમેશાં ખાલુ, ગરુમક થયાં કરે છે. સ્ત્રીને બધામાંથી દૂધ રહે છે. માથું હમેશાં દુઃખનું જ હોય છે. પુરુષને પણ હમેશાં વારંવાર તાર આવી જાય છે.

૩ એક મનવાનનું ઘર છે ખીજે માણે પોતાના માળામાં સદકુટુંબ રહે છે. ઘરમાં દર માતા, શેઠાપુત્રી અને ત્રણ બાળકો છે. ઘરમાં રિહિસિદ્ધિ ઠીક છે. પરંતુ સ્વચ્છતા નથી. નિયમિતતા કે આરોગ્ય સંબંધી યાન નથી. ઘરમાં નોકરો આકરો છે. છતાં જ્યાં ત્યાં કચરો પડ્યો રહે છે, વાસણોમાં ચીકણ માળવા પછી પથ રહે છે. કાટલાં લુગડાં પહેરે છે અને પછી કાઢી નાખે છે. પરંતુ એને સરખા કરવાનું સુઝતું નથી. ઘરમાં ફરનીચર છે પરંતુ તેના ઉપર કાપા અને સાધામાં ધૂલ લેવાયતી રહે છે. ઘરમાં રસોઈયો છે, પરંતુ ચરખી દેખરખના અભાવે અધાનુધી પ્રવર્તે છે. ક્યારે રસોઈ ખૂબ વધી પડે છે. તે ક્યારેક કોઈ સ્ત્રીની અજાત રહે છે. છોકરાઓની કોઈ પૂજા કરતું નથી. ફેશીમાં સવારે દરેક જાય છે. વડુ આજસમાં સમય

કાંટે છે. પરમાં આજી ખીભારી રહે છે. ડોક-
ટરની મોટરને દરરોજ એક આગી તો નરેર
હોય ન.

૪ આ પણ ધનવાનનું ઘર છે. એમાં
પણ પૂરતી જગ છે. ધરધણી બે સમય ખાવા
અને સુવા આવે છે. પરમાં કંઈ પુજાસાજ
કે દેખરેખ રાખતો નથી. શેઠાણી બોલા અને
આગરુ છે. પંચ છોકરાં એક ખીમ સાથે
હો છે. મોટાણી એમને માણા બાંહે છે. પણ
છોકરાં બીજકુલ મગક દેતાં નથી. મોટા
છોકરાને એક તોફાર ખાત્રા દેવા પાડેલી જેથી
એનું ચરીર નવજુ રહે છે. ખીમ છોકરાંએ
જમવા વખતે ઘોડું ખાય છે. ખાકી ખતર-
માંથી દર્દીવગ, લઘાપુરી, બજામાં ખરીદી
મનદ કરે છે. બાણુજી જાય છે. પણ ત્યાં
જતાં ખૂબ રસ લે છે. શેઠાણી સવારના નવ
વાગે ઉઠે છે. શાતણ કરી આદ પી વળી
અશક્તિને લીધે બીજાને પડે છે. શેઠાણીની

નિષ્ઠા મા સાથે રહે છે. તેની દેખરેખથી
પરનો કારખાર ચાલે છે. સો મંદિરાં રહે છે.

૫ આ અતિ ધનવાનનું ઘર છે. પર
નદિ અંગ્રેજો છે. પોતે મોટા ખીમ માટે છે.
મજુરાની કમાણી ઉપર તામડાંના કરે છે.
ધરે વજુ ચાર મોટરો છે. શેઠાણી શેઠ
અને વજુ બાળકોનું કુટુંબ બન્યું છે. મોટાની
મોટરમાં લામ લે છે. ઘોડું પણ અંગ્રેજી
બધવાં છે. ફેરવના કામ છે. કેમી મંડળમાં
ફરવાનું ભારે રમે છે. શેઠને પોતાને પર તાર
જેવાની કુરસદ નથી. ને ધંધા ઉપર ખ્યાલ
આવે છે. શેઠાણી બાળકોને ધરવાતાં નથી.
શેઠાણી અંગ્રેજી તવડો વાંચતો રોખ
ધરાવે છે. શેઠને રેમના મોડાંબોના મોખ
તે માટે પુત્રમાં ખાસ તમેડો રખ્યો છે.
એમના અંગ્રેજી મોડાંબોના ઉપર, દેખરેખ
રખનાર એક અંગ્રેજી જોડો છે. પંદર વીમ
કેવડો મોડાંબોની તોફરી રતા રખ્યાં છે.

રણજીત નર્સિંગ એસોસીએશન .

રણજીત નર્સિંગ એસોસીએશનમાં નર્સિંગના અભ્યાસ માટે દાખલ થવા
ઇચ્છનાર બહેનોને આ મહીનામાં દાખલ કરવામાં આવશે.

સર્વ વિદ્યાર્થી બહેનોને માટે રહેવાની, કપડાંની અને અભ્યાસની કો મોડવા
રાખવામાં આવેલી છે. જે વિદ્યાર્થી બહેનોને નર્સિંગ સ્કોલરશીપ ન મળે તેમજ
માનિક ફા. પંદરની સ્કોલરશીપનો ખંદોળસ્ત બીજે કપાંવયો કરી લેવાનો છે.

આ સંસ્થા મુંબઈ ઇલાકાની નર્સિંગ એસોસીએશન સાથે જોડાયેલી છે.
અભ્યાસ ક્રમ ચાલુ વર્ષનો છે. જે પરીણા મુંબઈ ઇલાકાની નર્સિંગ એસોસીએશન
તરફથી લેવાય છે. પાસ થયે, બી. પી. એન. એ. નો કીર્તિમાળ મળે છે. ફાલ આ
સંસ્થામાં ૫૫ બહેનો બેઠે છે.

અરજી કરવાનાંએ દાખલ થવાની અરજીનું ફોર્મ મંગાવી લેવું.

તા. ૪-૩-૧૯૩૮

P. M. Mehta.

Chit-Med. & Officer,
Newspaper Editor.

#

સ્ત્રીત્વનું ગૌરવ

શ્રીમતી ઉપાદેવી મીત્રની મૂળ
વાતને ગુજરાતીમાં ઉતારનાર
શ્રી. જમિયત દુ. પંડ્યા

હું કદા વાસુને ગોઠમાં ફાળીને વર્ષ
ધીમે ધીમે વસતી રહી હતી. મેધથી આકાશ
ઝાઝા મધુ દળ અને માટીની મીઠી સુખધી
હાથને પ્રફુલ્લ કરી હતી, એ વેળા કાળો
મથેલા એક છત્તુ પરમાં મુક્ય અને મહાનમુખી
નિરિમ્લ મુતી હતી.

આરણ્યથી કંકુએ દાંડ મારી, અને તેણે
ઉડીને આરણ્ય ઉપાડ્યું.

"કેમ, હવે તો તબીબત સારી છે ને ?"

"હા." કહેતાં નિરિમ્લ નીચે બેઠી,
બેઠી નહોતી પડી; જાણે કે મોઢા અસહ્યભાર-
અશિષ્યતા, અવનતા, કે પછી જવાબદારીના-
તેને નીચેને નીચે ફાંટી રહ્યો હતો.

"પણ આરામ છે કાજી ! તમારી
આપેલી દવા તો જરૂરીથી લેવી છે. જુરોને,
સરોર ઠીક છે ત્યારે તો આટલાં જ્યાં કપડાં
સીંધી નાખ્યાં."

તેનું પહેલાનું અવન મથે તેટલું સારું
હશે. પણ આપારે તો કપડાંની નહીં પેઢા
પર જ તેને નિભાવવાનું હતું. એ અવન અતીવ
હઠનું અને અધુમવ હતું. વર્તમાનમાં તો તે
દુઃખીજી જ હતી. આખો દિવસ અને રાત્રી
પરિશ્રમ કર્યો અને મહોલકનાં માનુસોનાં
કપડાં સીંચ્યાં, ઉપરાંત તેમને ત્યાં ધન
વિલક જેવા પ્રમતોમાં કાંઈ કામ હતું ના
નિમિત્ત બીજા કોઈ આદરિયા તેને નહોતી. જા
પરમાં રહેતાં તેને એક પુત્ર પોતી મથો હતો.

એક અંધારી રાત્રે નિરિમ્લને આ પરથી
અને પરના દેખ્યા પરિવર્તનો અદર્શ
કર્યો પડ્યો હતો. અને તેજ રતિરોડે તેજ

મત સંસાર-મોહિલાના દુઃકાર સમા મધુ-
સંસાર-ને તે બ્રહ્મ મથી રહી હતી જો કે
વર્તમાનજ તેનું વારતવિક અવન હતું હતી
તેણામાં એ જૂઠી જવાની યજ્ઞ નહોતી.

આ અવનમાં પણ જો તેને કાંઈ પણ
અવનતા દેવાર દોષ તો તે માત્ર નિર્મળા જ
હતી. નિર્મળાની જરૂરીઓતોને પૂરી પાડતી,
દુઃખ ભોજનીને પણ તેને આસામમાં રાખતી
એ જ માત્ર અત્યારનું દુઃખિઆરી નિરિમ્લનું
ભેષ હતું.

કંકુએ કહ્યું:

"હા ઉપરાંતનું કામ ન કર્યું કર
મહેન ! જરા ઘરોરની પણ દવા રાખ."

નિરિમ્લએ એક કિડી દારવ ક્યું.
આથી રૂપારે વધુ લાગીને પાંડોલનુ બોલી:

"તું હશે છે, કાજી ! પણ કું કામ
કડું છું કે એક દિવસ છું જરૂર પડ્યા
પડશે. આપું અધીર તો ક્યાં ને બેઠું કે
અભિગ્રહ નથી. જુવાન કોઠારી મોજ કર
અને 'મા' રાત દિવસ મહેનત કરા કર."

"તે પણ ક્યાં બેઠી રહે છે કાજી !
રોજ રોજેજમાં જાય છે."

"કું એ જ રહેવા મ.થું છું કે,
હવે તેને બહોને થું કામ છે ! મહેનત
મજુરી કરીને જાણતો જામે પુરો પાડતાં
તે મા મરણ પડી છે. અને તે છુટ્ટેજ
પહેલીને મોજેજમાં જાય છે. ધી: ધી: આ
ઠીક ન રહેવા. તેને મોજેજમાં મોજાવનું
જાંધ કરી દે તું કાજી! કુલનાં કપડાં પહેર,

હુણું મુકું ખાય અને તેને રાજરાણો ખનાવી દે. એવું અધેર ક્યાંય ચાલો રહે છે ? અમારા મામમાં આ વાત ચાલે છે. ”

“ એકની એક છોકરી, કાકી ! અને તેને આ દરિયાવરમાં ઉછેરી છે. કોલેજમાં ભણવાનો ખર્ચ તો કાંઈ એટલો પડેો નથી. અને કપડાંનો તો થઈ થઈ અને શું ખર્ચ ચલાવે દત્તો ? ”

“ હવે છાત્રી રહે, ખાલી બચાવ ન કર. તું રહમણ હોય તો પહેલી તકે તેનાં લગ્ન કરી નાંખ. ભણાવી ગણાવીને મુશ ખનાવે કાંઈ આપણા દાળીયા પાકવાય નથી. મને તો આશ્ચર્ય થાય છે કે આવડી મોટી ઉમર-સાયક દિકરીની માને હાથ પથ કેમ આવે છે ? તારે સમાજના નિયમ તો પાળવા જ જોઈએ નહીં તો કાંઈ તારું પાછું પથ નહિ પીએ. ”

ગિરિજા કહેવા ઉત્સુક હતી કે : “ જો સમાજ દંડ કરી શકે છે તો તો રક્ષા પથ તેણે જ કરવી જોઈએ. કાંઈના વ્યક્તિત્વ પર તે ચોતાનો અધિકાર જમાવવા જાય છે, તો તેના દુઃખ પર પથ ધ્યાન આપવું જોઈએ ? ” આ ઉપરાંત પથ તે ધણુ કહેત હતી તે મુગ્ધી જ રહી, એટલે પડોચાળ આગળ બેઠી : “ અરે વર્ષો મહેં તને કહેલી વખત કહું કે મૌરીયં કરના છોકરા સાથે તેને પરખાવી દે. હું તેને સમજાવી હેત. અને તે હા પથ પાડત ”

“ કાણુ પેલો ગંડિયો મૌરીયં કરના છોકરો ? ” ગિરિજા અચાનકે બોલી ઉઠી.

“ તો પછી ક્યાંના રાજકુમાર પરણવા આવવાનો છે ? પાછળ થતી નિંદાથી તો કાન પાકી જાય છે તું જાણે છે કે તે કાયમ છોકરાઓ સાથે જ ર્યાં કરે છે ! ”

“ પથ તે ખરાબ ચાલવી નથી, માઈ ! ”

“ ના, ના, સાવિત્રી છે ! ”

ચાંતા ચૂપ જ રહી.

“ હું તેને પૂછી જિજ્ઞ ? ”

“ શું. ”

“ નિહાળર સાથે પરણવા માટે ? ”

“ ના. ” માત્ર આટલું જ બોલીને ગિરિજાએ વોત પતાવી.

(૨)

પ્રજુલ્લ કમલિની જેવી મરત નિર્મલા, માતી માતી આવી પહોંચી અને બોલીઃ—

“ મી. મહેતા આવ્યા હતા, મા ? ”

મુશ કરતી ગિરિજા ત્યાં આવી અને તેની સાથે જ ઉભેલ પ્રવીણને જોતાં જ બોલી.—

“ ક્યારે આવ્યો પ્રવીણ ! ”

“ કાલે આવ્યો મા ! બાપુજી પથ સાથે જ આવ્યા છે. અહીં મહીના માટે એક બંગલો બાંડે રાખી લીધો છે. ”

પ્રવીણ ધનવાન પિતાનો પુત્ર છે. તે રાણેજીની હોરદેશમાં રહીને જ અભ્યાસ કરે છે. નિર્મળા અને તે ખતેય ખી. એ. ના છાત્ર છે. જ્યારે જ્યારે તેણે બેટ સોગાદો આપેલી ત્યારે માત્ર ચરમથી જ નહીં પથ એક અસુલ અપમાનથી ગિરિજાનું સિત વિરોધી બની જઈ નિર્મળા તેા દસીને તેનો સ્વિકાર કરતી. વારંવાર ગિરિજા તેનો અસ્વોકાર કરવા ચાલતી અને કહેતી કેઃ—

“ બાપ ! હું ક્યાંક ગાંડી થઈ જાઉં ”

ત્યારે પ્રવીણ દસીને જવાબ આપતોઃ

“ મા ! તમે નિમુને કેમ કાંઈ કહેતાં નથી ? તે મને હજીયંધ રમાલો ભરી ભરીને આપે છે. તેને તમે જરીય વારતાં નથી. પરંતુ રૂઢવેલ ગૂંથવા બેસી જાય છે. ત્યારે શું તુ તમારો પુત્ર નથી ? અને વળી આતે શી એવી અમુલ્ય ચીજ ”.....વિગેરે વિગેરે અને આથી છેવટે ગિરિજાને ચૂપ જ રહેવું પડ્યું.

ઉજ્જા પ્રદેશમાં

વાળની માવજત ખાસ જરૂરી છે.

સૂર્યના પ્રખર તાપ ત્યાં દાઢ અને વાળના મૂળને યુક્તિ તેને ખરબટ કરી નાંખેલા હોય ત્યાં ત્વમારે ત્વમારા વાળની ખાસ સંભાળ લેવી જરૂરી છે.

૧. મૂળ તેમજ પછીનો ફર કરવા અને વાળમાં ફરતી ચાકાટ ધાવવા દર અડધાગિઝે

ટોમકો કોકોનટ ઓઇલ શેમ્પુ

વડે વાળ ધોવાનું રાખો. શેમ્પુ નાંખ્યા બાદ ધરન પાણી લઈ વાળને ખૂબ ધોશો અને પછી ઈંચ પાણીથી સાફ કરો. આ શેમ્પૂનાં ટીકાકાંઈ વાપરવામાં આવે છે કે ને વાળને ઘુંદર અને સ્વચ્છ બનાવે છે તેમજ કોપરેશ તેલ દાઢ અને વાળની ફરતી ચીકાટ દાખમ રાખે છે.

૨. ટોમકો સુગંધીદાર કોકોનટ હેર ઓઇલ

દરરોજ વજૂન મીનીટ માથામાં મલવાથી લોરીનું બમળ ગુમારી તમારા વાળને બરાબ તેમજ રેશમ જેવા ઘુંચવા અને ચામકીલ બનાવશે.

ઉપરની બન્ને બનાવરો દાઢમાં તાળાં મલવાથી કોપરાં પીસી તેમાંથી નીકળતાં તાળાં સાફ કરી વાત કાઢેલાં કોપરેશમાંથી બનાવવામાં આવે છે. આ લુની દબે બળતી બન્ને સીએને ટોમકો લેબોરેટરીમાં ઉત્પાદનાં હેતી રસાયણિક પદાર્થો બનાવવામાં આવે છે.

ધી તાતા ઓઇલ મીલ્સ કું. લી.

મુંબઈ અને તાતાપુરમ્

ટોમકો શેલ્સ લીપાર્ટમેન્ટ
પો. બો. નં. ૧૨૮

મુંબઈ.

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
બાળકોની જીવનદાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલમૃત સોગડી

(૨૪૪૬)

બચ્ચાંમિતિ યતા દરેક દરેને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, લાધુણી અને રૂઢપુટ
બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનાર
બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. કીમત ૩ પી ૧ ના બાર આના,
વી. પી. પો. જુદું.

વેદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલમૃત સોગડી ડીપો.

ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

કરોળીયા આપણા રોજના વ્યવહારમાં
આવે છે, પણ તેના જીવન સંબંધી
આપણે કશું જ જાણતા હોતા નથી તે

કરોળીયાનાં કાવતરાં

લેખક :

રા. બાલુસુખરામ નિર્ગુણરામ મહેતા.

કિંમત ૦-૬-૦

આ ગ્રંથમાં કરોળીઓ કોને કહેવો, જાત,
જાતના કરોળીયા, કરોળીયાનો વ્યવહાર વગેરે
કરોળીયા સંબંધી જાણવાનું જાણીતી રસીક
ભાષામાં આપેલી છે. માટે આજે જ લખો.

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ.

દાવર પાસે, વડોદરા.

બચ્ચાંમિતિ બાળવાન અને નિરોગી રાખવા અશીશુ ન આપશો, પરંતુ અશીશુ વગરની
" ચમુદ્ર મંથન ડાપની " (૨૪૪૬)

ભાવનગરી-બાળાગોળી

હમેશાં પા ૧૧. કીમત ૧૦૦ ગોળીની બા ૧ આર આના, એકથી આર બાટલી સુધી પોષ્ટેજ પાંચ
આના વધુ મનાવનાર વેદ્ય હુર્લસરાસ નરોત્તમરાસ, ડૉ. સી. પી. ટેંક રોડ, સુબ્રમ્મ નં. ૪
નરોત્તમ ઔષધાલય

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

ઓઝો માટે ખાસ ઉપયોગી અને વાંચ્યત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિધૂત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી ઓઝોના દર્દો જેવા કે, માસીક રૂઢની અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી લોહી
વિકાર, કસ્ટુવાવડ, રતવાથી બગડતાં બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો થયેલો
જીવ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અશક્તિ, કેકનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરેકને
મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. હાડ હોય તે પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ શક્તિ બનાવે
છે. કીમત રતલ ૧ ના ૩ બાના રૂપીયા જે. અરધા રતલનો રૂપીયા એક વી. પી. પો. જુદું.

વેદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલમૃત સોગડી ડીપો-ભાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

“ બાપુએ વાત પૂછી તોય છે માં ! ”
પ્રવીણ સ્વચ્છતા રસે બોલ્યો. શિશિલ તેના
મોઢા મામું તોય ન રહ્યો. યરમયી નિર્મળા
અંદરના ખાંડના ચાલી મધ.

“ તમારો સમર્થાને સંમત છે બેટા ? ”

“ હા, મા ! એટલા જ ખાતર તેઓ
અદીવા આગ્યા છે. ”

આવી ખુશીની વાત સંજિવના છતાં
મુશીબ શિશિલ કાંઈ જ ન બોલી ત્યારે
પ્રવીણ કાંઈક આશ્ચર્ય પામતાં બોલ્યો:

“ મું આપ સંમત નથી ? ”

“ હું તો એ વિચાર છું બેટા કે તેઓ
છેવટ મુશી આ વિચાર કાપમરાખશે કે ? ”

“ ચોક્કસ એ જાણવામાં તમે નિમિત્ત
રહો મા ! હજી મુશી ને તેઓ પરાણે પજુ
રાજ છે, અને ત્યારે હા પાડી જ છે ત્યારે
તેઓ બેચસની નહીં જ અને. ”

શિશિલનું હસતું મુખ જતાં જતાં મળું.
તે બોલી:—

“ પનરાનોનાં વચન ક્યારેય મૂલ્યવાન
દેવ છે ! દિશા ! ”

“ મું બોલો છો ? તેઓ માન્ય નથી ! ”

“ અરવ-પરંતુ જવાબો.....જ, ના,
જવા..... ” બોલતી બોલતી દિશા અચાનક
ઓ અનુસરતી શિશિલ ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

તે દિવસ હજાર કાંઈક છે. ત્યારે આ ચરીત
કોઠરીનાં માત્ર તમે જ આધાર દર્શાવો, તેમજ
મદદગાર દર્શાવો ! મારાં માતા જાણીને તમે મને
આશ્ચર્ય આપ્યો હતો. નિર્મળા તો ત્યારે
પેટમાં હતી. એ દિવસને શાદ કરે છું
અને..... ”

“ ત્યારે એ વાત દિશી ! માન્ય
માન્યના કામમાં નહીં આરે તો કોઈ
આવનાર હતું ! ત્યારે ન્હાની ઉંમર અને
તેમજ મગમાં ! માડી ! તેં તો પજી
મુશીનો વેડી છે પણ એ જાણુ મને
જુલો જ. ”

(૩)

મનરાનોના અને શિશિલના આનંદમાં
કાંઈ જ ફેર નહોતો. પજા પરિશ્રમને ક્ષીરે
તે દારી રહી હતી, એવાર તો તરત વિચારે
કે મળે હમણાં જ તેનો શ્વાસ ખંધ
થઈ જશે !

પ્રવીણ પનચાન તો હતો જ, પણ
નિર્મળાનો વિચાર ચરીતોની રીતે જ ઉચ્ચરણો
હતો. ત્યારે સામેના માંડરામાં એવી જાણું જ
હિપ્તું હતું. અદીવા દેવ હરજીવ નહોતા,
ત્યારે સામેના માંડરામાં જોડે પાનનાં રાખનાં
હતાં, ત્યાં મોડી મોડી દેવો ચડી હતા
ત્યારે જડો મોજાન મારે કાંઈ જ વિચાર

તે પાછી ફરી અને બોલી.

“ પણ છે શું કહેતો ખરી !

“ હું...એમ...કહું...હું. ” બોલતાં બોલતા તે ચૂપ થઈ ગઈ વિરમય બનેલી નિર્મળા માનું મોઢું જ તાકી રહી પોતાની ઉંમરબરમા માતાને આટલી વિવશ અને સંકાપ ભરી તેણે કહી નોંધ નહોતી.

“ બોલ મા ! શું કહે છે ? ” કહેતી નિર્મળા તેની પાસે બેસી ગઈ.

ગિરિજા ચૂપ જ રહી. જે વાત તેના અંતર પર કે માણસ પર અસર કરનારી હોય તે, તે શી રીતે કહી શકે ? તેના નામની સાથે અસતિ શબ્દ નથી દેવામાં આવ્યો. આ વાત તે પોતાના, ત્રીને શી રીતે કહી શકે ? છતાં પણ તેને નહાર જતાં રોકી રહી હતી. તેણે અનુરોધ કરતાં કરતાં કહ્યું.

“ મેં ! હમણાં બહાર ન જતી ત્યાં તારે માથે ભયંકર વજૂ લટકી રહ્યું છે, અપમાનનું અને ધુણાનું. હમણાં પંદર દિવસ મહિના બહાર ન જતી નિર્મળા ! ”

“ શાથી ? ”

સંકાપપૂર્વક ગિરિજા બોલી:

“ કારણ કે તારી માતા સમાજજન્ય છે. તારાં કોઈ સ્વાગત નહીં કરે. છતાં અપમાન કરનાર ધણા છે. હવે તો તારી માતાનો પરિચય...એક...”

નિર્મળા તરત હાથ ધરી ગઈ અને બોલી:

“ ચૂપ થઈ જા મા ! મારી માતાનો પરિચય માતા તરીકે જ બસ છે. વધારે પરિચયની મારે જરૂર નથી ”

“ પણ જમતને તે પરિચયની જરૂર છે, નિર્મળા ! અને પ્રમાણ મારે તારી માતા પાસે ફરું જ સાધન નથી બેટા ! ”

“ તેને જે પ્રમાણની જરૂર હોય તે જણે હોય, પરંતુ એક અપરાધીની માથે પ્રમાણના એકા પાછળ પોતે સતિ તરીકેના દાવો ન તો મારી મા કરશે કે ન તો હું કરીશ. તારો પરિચય માત્ર હું જ છે. આજે દુનિયા વિશ્વાસ કરે શા ન કરે. ”

“ અરે ! પણ તું જવા જ માગે છે ? ”

“ નથી મમલ ઘટતી મા ! કે તારાં પહેલાંનું સાહસ ક્યાં ગયું ? તું શા માટે મને રોકી રહી છે ? આટલા દિવસો તું સમાજ સામે સત્રે માથું ઉંચકતી હતી તે તારી આત્મનિર્ભયતા આજે ક્યાં ચાલી ગઈ ? ”

ગિરિજા શીકરું દસી અને બોલી.

“ પરંતુ, તો મારે એ એક એવી લગ્ન છે નિર્મળા, ના, ના. હું બૂઝું છું; અંતર તે લગ્નને તો સહન પણ કરી લે છતાં માતાને મારે તો એ એક અમોઘ વજૂ છે. એ વજૂ નીચેથી માથું કાઢી લેવું અસંભવ નહીં હોય પણ કષ્ટ માથે તો ફરી જ. ”

(૫)

કષ્ટક મહિનાઓનો આ વાત પર પડેલ પડી ગયો.

હવે તો ગિરિજા સુખી છે. નિર્મળા પણ બી જે. પાસ થઈ ગઈ છે. ગિરિજાએ મોટા પાણપર દરજીની દુકાન ખોલી છે. અપ પુરતા નોકરો પણ રાખ્યા છે. પોતે માત્ર દેખરેખ રાખે છે. કોઈ આર્થિક કષ્ટાધી રહી નથી.

એક દિવસ અચાનક ટેલીફોન ઝાંચીસમાં પ્રવીણ અને નિર્મળાનો બેટો થઈ ગયો. તે કાંઈ કામે ગયો હતો અને નિર્મળા પરિણામ બેઠા આવી હતી પ્રવીણ હવે વડીલાત કરતો હતો. તેના પિતા ગુજરી ગયા હતા.

તે નિર્મળા પાસે આવીને ઉભો રહ્યો:

જોવા છતાં પણ નિર્મળાએ તેના તરફ દ્રષ્ટિ પણ ન કરી, અને તે વ્યગ્રતાથી અદાર નિકળી રહ્યો. તે ઘેર આવી. તેની પાછળ પાછળ પ્રવીણ પણ આવ્યો.

શિરિશને જોયું કે તેનામાં કંઈ પરિવર્તન થયું નથી. તે તો ઉઘટે સુંદર બની ગયો છે. પરંતુ તે તેને એક પણ સ્પર્શ ન કરી રહ્યો. તે તેને આદર આપ્યો કે ન તો કંઈ અવધાનતા કરી. જાણે તે કદાચ અંધ બૂંટી ગયો હોય.

કર્મણ ચર્ચા બધા ચૂપ રહ્યાં હોય તે પ્રવીણ એ ચૂપથી તેણીને બોલ્યા:

“ નિર્મળા પાસે થઈ ગયો મા ? ”

આ સ્પષ્ટે પ્રતિજ્ઞા તો નિર્મળા ત્યાંથી આવી ગયો. જોણ જાણે કાંઈ ! કદાચ તરવરે રહ્યો તરવાર-અથવા તો આંત્રિય પડાવ્યા.

પ્રવીણ કાંઈ જોઈને ઉભો થઈ ગયો અને બોલ્યો:

“ આ આજના બાગકાને શમા આપો મા ? ”

શિરિશ વ્યાકુળ બનીને બોલી:—

“ જૂલો તો બધોયી થાય છે ને ? ! એકો રાત્રી બોલ્યો કરો. ”

“ ના, પહેલાં મને અંધ કરી દેશો. શ્રી: શમકાંઈ જુદી દેશે. જે દિવસે એ કાલ પડવાની ખબર પડી તે દિવસથી મને એક નથી. હું એકવું જ કહેવા માનું છું કે તમે નિર્મળાને મારા હાથમાં લેવા માંગો છો. ”

“ તે સમયે જોવાથી ના પાડી શકાય ને ? ! પ્રવીણ ! ન તારાથી કે ન મારાથી કે ન તો અન્યકોયે કહેવાઈ. ”

પ્રવીણ નર-વર્ણનાં પતિ જુદો કાલ કર્યાં ને ? ! હા તરવરે ને ? !—

અર્થ વેદના શા માટે
સહન કરો છો ?

કોઈકોએ વખાણ અને છેલ્લા પચ્ચીસ વર્ષે મધ્યે કોઈકોએ મધ્યે ‘એકવર્ણીયા’ જેવી રીતે મળી દોષથી નીચેને કોઈ પણ દંડ સહન કરવાનું કારણ જોઈને નથી. અનિયમિત મામલો અદાલત પાસેનાં લઈ કોઈકે ચીજોને પેટમાં જે દંડ સહન કરી પડે છે તેને દુરકરવા માંગી જાનો તરવાર ઉપયોગ કરી રાત્રી કો. મુલાવડ પડીનાં રોગો, હાથપગ નુકસાન, કમરનો દુખાવો, હાથપગ વગેરે રોગો પડે એકો. રીયા જેવી બીજી કોઈ અન્યકોયે દસ નથી. કિંમત જાણી પાડે છે ૧૫ આનાં. મોટી આદતી રૂ. ૨૫. જુદાં, તરવરે ? ! મને છે અપવાદ બોલો—મોલ બેલ-વીજમ બેલ—જુદાં કો. મોટી જુદાં.

એકવર્ણીયા

ખીલ, ચામાં વીંદરે મારે
નાકછીમા કીમ

અનેકોયે જાણેવું ના હોય અન્યકોયે કોઈ મારે મોલ બેલ અને કદાચ છે કે અન્યકોયે હા રાત્રી જેવી ૧૨ રોગોથી રોગો નાકોયે ને ? ! હું જુદાં મોલ બેલ ચામાં મુલ્ય.

—મેં જાણે વેદન છે—

“ માએ તો ક્ષમા આપી છે, નિર્મળા !
 શું તું ક્ષમા નહોં આપી શકે ? ”

નિર્મળાએ તો નહિ પણ જાણે તેની
 અર્ધ ખુદ્દી અંખિએ તેને મારી આપી દશે.
 પ્રવીણને ખૂબ સતોષ થયો. તે બોલ્યો:

“ જાણતો જ હતો કે મારી નિર્મળા
 મને મારી આપશે જ. કેપાં મુધી કોષ કરશે ?
 એટલે જ તને તોષને કુ દોડી આવ્યો. ”

ફરીથી ઘોડી વાર રહીને તે બોલ્યો

“ મહે બધી તપાસ કરી હતી. તમારા
 સંબંધમાં જે કંઈ સમજાઈ રહે રહ્યું હતું તે
 માવ જુઠું હતું અને તે જ દિવસથી કું
 તમારી શોધમાં લાગી ગયો હતો. ”

આ શબ્દો સાંભળતા જ નિર્મળાના
 હોઠ મુખસ્થાન પર જાણે કાચો નામ
 આઝોડી પડ્યો હોય તેમ તે ઉભી થઈ ગઈ
 અને બોલી

“ કદાચ સમજા કરે કહેલી વાત માઝી

હોત તો તમે તમારી વિવાદિત પત્નીને ઘોડી
 દેત, નહીં ? ”

“ નિર્મળા ! આખરે તો આપણે
 આપણા સમાજમાં જ રહેવું છે ને ! એને
 મારી જુલ ન રહમજીથ પરિસ્થિતિનો વિચાર
 કરવો જોઈએ. ”

તે તેની સામે જ અંખિ ઉઠાવી અને
 બોલી-

“ પરંતુ મને પણ મારા વ્યક્તિત્વનું
 અભિમાન છે. મને પણ માન છે, સ્વમાન છે. ”

“ જવા દે એ વાત: ‘ કું ’ તો મારી
 મુઠસફતીને લેવા આવ્યો છું. ”

“ પ્રવીણ ! આવીશ, પણ તે દિવસે
 આવીશ, કે જે દિવસે મને તેવી પરિસ્થિતિ
 પણ મારા અતિવશ ગૌરવ ખંડિત નહિ કરી
 શકે તે દિવસે જ આવીશ. ”

હા, તે પાછું વાળીને નેપા સિવાય.
 નીચે ઉતરી પડી

કેટલાં સ્મરણ મધુરાં !

(દરિયાત)

સ્મરણાં મધુરાં સ્નેહીનાં ઉરવલ્લરી ડોહાવતાં,
 આવે અપાટા કાળના દિલ્લિતારને ધૂળવતાં;
 આશા અનેરી બાવોની દિલ શુષ્કમાં રસપ્રેરતી,
 અપલાસમી આલી જઈ જીવન બગીચા વેડતી. ૧

જીવન ઉઘા શુભ સ્વપ્નમાં આનંદ મગ્ન જાનાવતી,
 ઘાલી નિશા અધારની સુખ સોણલાં ઉઘેઠતી;
 મિથ વત્સના મૃદુ પ્રેમમાં જીવન મુધા રસભસ થતું,
 ખીલ્યું ન વણસ્યું મુકુલ ત્યાં પ્રભુ અંકમાં વિરામતું. ૨

મનારમા મગજી શાસ્ત્રી

તમે પૈસાદાર થયા અને પૈસાદાર તરીકે ચાલુ રહેવા
ધૃત્યતા હો તો—

—આજેજ વાંચો—

ફનીયામાં આજ હેત્રી ફોર્ડનું નામ જગ જાહેર છે—
વેપાર એટલે કેવી રીતે થાય તે તેણે કરી ખતાવી
ફનીયાને ફંગ કરી મૂકી છે—

—આવા અનુભવીની કલમથી લખાયલું—

વેપારની ચાવી

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૧૨-૦

વેપાર કેમ કરવો, કેવો કરવો, ટાણું કરવો, કેમ વધારવો,
નફો કેમ મેળવવો, કેટલો મેળવવો વિગેરે વિગેરે અનેક
હકીકતો ખાસ વાંચવા લાયક છે --

ગુજરાતના વેપારી હો કે મોટા મીઠા માલીક--વગેરે આ
પુસ્તક વાંચી જાઓ--તમને શિખવાનું મળશે.

લખો:

લુહાણાજિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

એરે ફુલવેણીની અમને બહુ રહ્ય લાગી

(ગરબી)

વાસન્તી વાડીને યોવનની દહેરા,
મંદી કીચિ ગુલાબના ફુલ મ્હારા ચાહેબા,
એરે ફુલડાંની અમને બહુ રહ્ય લાગી.

હાથમાં કીચી, રહી સોરજ મું કીચી,
મનમોહું ગુલાબની કળીએ હો ચાહેબા,
એરે કલિકાની અમને બહુ રહ્ય લાગી.

ચમણાંની સોરજને સ્મૃતિએના સોહાગ,
મહેકે મધુમાલતીના ફુલ મ્હારા ચાહેબા,
એરે ફુલડાંની અમને બહુ રહ્ય લાગી.

ચપેરી સોણડાંને ચપેરી ફુલડાં,
ઠરને ઉપવન હિલોળે મ્હારા ચાહેબા,
એરે ફુલડાંની અમને બહુ રહ્ય લાગી.

જીવનની જગડે ને યોવનની ધમકે,
મ્હેક મ્હેક કરે મું કેતકીના ફુલ મ્હારા ચાહેબા,
એરે ફુલડાંની અમને બહુ રહ્ય લાગી.

જીવનફુલ બાગે ને અજબ નેહાને,
કીચી મું મોગતાનાં ફુલ મ્હારા ચાહેબા,
એરે ફુલડાંની અમને બહુ રહ્ય લાગી.

અધ્યાના રંગેને સ્મૃતિના તરંગો,
બ્હેક બ્હેક કરે અફુલના ફુલ મ્હારા ચાહેબા,
એરે ફુલડાંની અમને બહુ રહ્ય લાગી.

એરે ફુલડાંની . ફુલવેણી પાંખાએ,
હાથે પછી અમને ગુલાબે મ્હારા ચાહેબા,
એરે ફુલવેણીની અમને બહુ રહ્ય લાગી.

નજીવી વાત

લેખક : શ્રી રસિક ચી. ત્રિપાઠી

૧૯૩૦ ની સાલ હતી રોજ રોજ વર્તમાનપત્રો કે ઓર સમાચાર માહિતીવારો દિનદિવસો માટે લાવતાં વેપારી રોજગાર નગમાનગમ ચાલતા.

રમેશ આ અચાનકાણા તરફ દયાનો લાગણીથી જોઈ રહ્યો છેવટ એક ન્હાના ટેબલને અંદરથી બેસેલી એ નેટિવ માળાને શાલ પર પ્રેમભરી ટપની મારતા તેણે કહ્યું, “ મૂરખ ! ત્હને એ નહિ સમજાય ! ”

“ ત્હમે જ, મ્હોટા બાળકનારા દરો ! ”

માળાના આ કટાક્ષનો પ્રત્યુત્તર રમેશ તેને માથુપાછામાં જડડી કપોલ પર મે ચાર ચુંબનની ઝડી વર્ષાવીને આપ્યો.

રમેશનાં રનેદાઈ નયન સુખે બાળા વિવશ યથ જોઈ રહી !

x x x

રમેશને પેન્નામાં આવ્યે આજ પાચ વર્ષ થયા છે દિંદેમાં લવિંગની નિકામ કરવા એ હેતુથી તેના શેઠે આફ્રિકામાં એક પેદી ખોદી અને તેની વ્યવસ્થા સારું રાજનગરની પેદી ઉપરથી માસિક ૪૦૦ ટિલિંગ ગ્રાન વેતનથી તેને આફ્રિકા મોકલવામાં આવ્યો. યોગ સમયમાં કાયદેક્ષતાથી તેણે પોતાની સાખા સારી સ્થિતિમાં લાવી મૂકી પણ.....આખો

દિવસ ગુજરાતના પાટનગરમાં સર્વ જગતનાં ગ્રામીણ ભારતી જેણે વીતાવ્યો હોય એને આવા પેન્ના જેવા પરદેશી ન્હાનકડા ગામમાં કેમ ગમે ! તેના દિવસોના દેખાને સાન્વન આપનાર કોઈ જ ન્હોતું. કયાથી હોય ? પણ રમાનો મોઢ શું સઢન કરવાનો ચકિત નથી આપતો ? પેટને ખાતર આ વેદ તેણે સ્વીકારી. પોતાનાં મામાપનો મૌનદર્શિત સંમતિએ એ પેન્ના આવ્યો એક ન્હાના પણ સુધડ મધનમાં એણે વાસ વસાવ્યો.

તેના શુદ્ધકાર્યમાં મદદ અર્થે કોઈ ગણીતા મજૂરને એક નેટિવની બાળા તેની તહેનાતમાં રમૂ કરી હતી. જરૂરિયાતને બધન નથી હોતા, એ ન્યાયે તેણે પોતાની અણુગમાની લાગણી બૂલાવી એકાગ્રીપણમાં એકનો ઉમેરો થયો. ધાર્યા કરતા ઊંડરી આલાક નીવડી ને બે-ત્રણ વર્ષના સઢવાસમાં એ બાળા હનસીની દીકરી હતી એ વાત રમેશને મન બૂધાઈ મઠ.

ને મનતું આવ્યું છે તેમ એકાન્ત સઢવાસે મીરે મીરે રમેશના હૃદયમાં એ નાનોથી બાળા માટે કેંકેલાગણી જન્મી અનિદામે ય કહ્યું છે કે કામાર્તા દિ પ્રકૃતિ કૃપણા..... તેનું આફ્રિકન નામ નવરી તેણે તેનું નામ ‘નીલુ’ રાખ્યું. તે ચાલાક હતી, ચમરાક હતી, મોતી સફો ડીક હતો, કાળો હતો, પણ કામણ કરે તેવી હતી અચાન હતી, પણ સમજુ હતી. અને જગતમાં સ્ત્રીત્વ એની વિદ્વતા કરતાં એના કામણને વ્યાવહારિક સમજણથી જ ઉજમાળું છે ! વિદ્વતા ને ચારિત્ર્યની લખાં સરોવરમાં ડૂબકાં મારવામાં મોજ માણનારા જગતનાં એણા !

કરવો પડશે. શેઠ બિમાર થઇ ગયા છે!" નીલુ વિચારમાં પડી ગઇ, ખોરી પીનાઇ રહી ત્યાં સુધી તેના મુખમાંથી એક ઘડદ સરખો પથુ ન નીકળ્યો. "કેમ નીલુ, વિચારમાં પડી ? બોલતી પથુ નથી ?"

"ના ના. વિચાર શેના ? પથુ ત્હમે ન જાન તો ન આવે ?"

"અહીં પૈસા કોણ આવે ? આવું ક્યાંથી ?"

"ઓ હો ! એટલું તો ત્હમને કાઢ ગમે તે પેલીવળો આવે ત્હવારા મિત્ર મનહરની પેઢીમાં ત્હમારી સંમિલ્લિ તે દિવસે થઇ હતી, તે ત્હમે જ મ્હને કહ્યું હતું."

"અરે, એ જગ્યા તો ક્યારની પૂરાઇ ગઇ, ત્હને ખબર નથી, અત્યારે તો બધે નોકરી માટે શિશ જ મારવાના છે."

"પથુ મ્હને તો લઇ જશેને ? હું આવીશ, મ્હને અહીંતો કોઇ શેકનાર નથી."

"અરે, એવું તે વળી બનવું હશે ?"

"કેમ ન બને ?"

"ન બને; ત્હને અમારા રેશનો ખ્યાલ નથી."

"તો અહીં રહો ! પથુ મ્હને નફાને તો હું ત્હમને જવા નહિ જ દઉં !"

"પથુ ત્હને મેં કહ્યું નહિ ? અહિં રોટરો કોણ આવે ? આપણને એને ? હું કમાઇ લાવીશ ?" "હા."

"હા ? હા ! સમજે નહિ, ને હા, હા ? રમેશ ચીઢાઇને બોલ્યો."

"હા, હા, હું જીજે કામ કરી ત્હમારે માટે કમાઇ લાવીશ પથુ તમે ન ભલે ! ત્હમારા ઉપર તો મ્હું મ્હારું જીવન એવારી નાંખ્યું છે, ત્હમે તો મ્હારી આચા છે ! મ્હારું અહીં કોણ છે ? મ્હારાં માળાપ તો ક્યારનાં ગયા; હવે તો માત્ર ત્હમે જ છો, તેજ જશે ? મ્હારા જીવન રચનાં મીઠા મ્હેરામથુ,

મ્હને ન તરછોડશો. આપણી પ્રેમસરિતાને આમ અધવચ ન મુકવો ! હું તો જગતમાં ત્હમને જ જોઉં છું. ત્હમારી છું. ત્હમે મ્હારા થયા. એક વાર થયા. સદાના યાવ ! મ્હને લઇ જતાં ચરમાવ છો ? એવું તો નથી ને ?" નીલુના મુખમાંથી, અચાન જણાતી નેટિવ બાળાના મુખમાંથી, બધું કવિતા ઝરી ! તે ગદ્યગી થઈ ગઇ,

"રમેશ તો આમો બની ગયો !"

"અરે, નીલુ ! પથુ એમાં આ બધું શું ? આ બાપથુ શું ? આ ત્હને ક્યાંથી આવડ્યું ? કોણે શિખવ્યું ? ત્હને..."

"ત્હમે...તે હવે આખર..."

"હજુ કહું છું કે હું સમજતી નથી, ત્હને લઇ જવામાં ચરમ શેની ? પથુ અમારા દેશમાં ત્હારાથી રાખના કાપડા પ્રમાણે ન અવાપ, ત્હારે ને મ્હારે બંનેને જોલમાં જવું પડે માટે તો હું કહું છું કે ત્હારી વાત બને એવી નથી. હવે સમજ ?"

"હા, સમજ ! સમજ ! બહાનાં ન કાઢો. છેઝરાં ન સમજવો ! આપેલાં વચન ત્હમે આમ વિચારશો એવું ન્હોતું બાપું. કુવામાં ઉતારી દોરકું અધવચ આમ ન તોડીએ ! ન તોડીએ, મ્હારા નાથ ! આ ગરીબની અરજ દિલમાં ધરો, તેને છોડી ન જાઓ ! ત્હમારે માટે આકાશ પાતાળ એક કરી ત્હમારે જોષરો તે રૂં લાવી આપીશ. પથુ ત્હમે ન જરો !"

"સારું, સારું ! જોષરું. હવે અત્યારે ને અત્યારે મ્હું બોલુ જ બધું નકકી કરી નાંખ્યું છે ?" એમ કહી નીલુને મીઠા મીઠા બોલથી રમેશ ઠંડી કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો પથુ નીલુના નીલમ સરિખા શુદ્ધ અંતઃકરણમાં રમેશનાં આ લીલાનાં કૌતુક ન લગ્યાં, તે ન શમ્યા !

રમેશ આખી રાત્રી લાગતી જાગૃતિમાં
ગાળી. રહેવારે તેને રોડ પર પહોંચી મોકલના
હતાં એક નિયતી મોટર તેનો સામાન ત્રણે
ફેરવામાં મદદ કર્યું આગળની હતી. રહેવા-
રના પગા તે મનપ દતો. પણ આજે નીચું
ત્યાં નહોતી તેને શાખવાના રમેશે પગા
પ્રપતો ક્યો તેને ત્યાં જાયર દયાથી પણ
કર્પામ ન હતી તેને જવાની ઉતારવામાં મોટર
મારી મુઠવાનો નિયમ ક્યો. "નીચુના રમેશ"
નીચુના એવા મિલન વિના જતા રહેજો
વિચાર ક્યો । મોટર ચાલુ કરી, ત્યાં તે રસ્તે
સંભળાયેલું, " મિત્રા રહો । મિત્રા રહો । હું
આધું છું । "

પણ મોટર તે આવી. નીચું પાછળ દોડી.
મોટર ઝડપ છે તે પડેલાં તેને મોટરની પાછળ
સટકાવેલું પેડું પકડ્યું તે તેમાં ચડી ગયું.
મોટરે ઝડપ વધારી તેને મોટરની પાછળ

મારની બહારીલેથી જુઓ પાડી, પણ મોટર
મોકલવાથી થતા નગરમાં દોડે મિત્રના
સાથેની પાનચોતના પેનમાં દોડે, નમે તેન
રમેશ તેની એક પણ સુખ ન સાંભળી ।

કોઈ મિનિટ પછી રમેશને એક પધો
મથો દોષ એવું લાગ્યું, પણ વાતાવરણમાં
મધ્યમ દોષથી તે જાગૃતી મોટરને પડતા
ન કરી.

પાછળના પેડા ઉપર મોટરની નીચું
ચોવિલે સડક ઉપરથી પસાર થતાં જોઈ.
મોટર મોટર દોડી મોટરે ઝડપ માટે મોટરમાં
ચડે છે એમ માની ચોવિલે દોડીને લાગ્યાનો
કેમ માથે; ને નીચુના લાગ્યાને જાણતા,
મોટરના પેડાની તેની પડક દોડી થતાં તે
જમીન ઉપર પડકાઈ પડી. જોઈ માથેથી
જાણે જતી મોટરમાંથી પડતાં રસ્તા ઉપર
માથું પડકાતાં તે મેમન યજ ગયું.

—સ્ત્રીઓના—

મદર, વિદાલીય, રુદુદોષ, વપ્પલ, તથા અભિયપના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

અકબીર ઇ. ડિ. યીયી એન્ડે રૂ. ૧) તથા યીયી ૩ તથા રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક દયને વેચાય છે.

બિંબા ફાર્મસી—

મોંઘી રોગ, અમ્બાવાહ, ઝેંઝમ,
સુંઝઈ નં. ૨, પુન્ય સીટી.

૧ દરેક દયને એકલો એકલો યીયી—

૧ દરેક લાગતી દેલી લાગતી માટે સુચીપત્ર મફત મંગાવે.

રમેશ આજે અમદાવાદ આવી પહોંચ્યો.
બહુ દિવસે તેણે રાજનગર નવીન લેઆશ્રમાં
જોયું. રહીને મિત્ર સાથે એલિસબિજ પર
ફરવા નીકળ્યો. રસ્તે જતા ફેરિયા પાસેથી
“ ગુજરાત સમાચાર ” ખરીદ્યું. તેમાં તેણે
એક ખીના નીચે પ્રમાણે વાંચી:

એક અજબ કિસ્સો !

નિધુર હિન્દીને પ્રેમાળ આર્ટિકલ માળાની
કરુણ પ્રેમકદાણી !

નિરાશામાં બાળાએ કરેલો આપઘાત !
વાંચતાં જ રમેશ પુલના સળિયા પકડ
સળજડ થઇ ગયો ! તેની આંખોએ તમ્મર
આવ્યા.

“ કેમ, રમેશ શું થયું ? આ સમાચાર
વાંચી આઘાત થયો ? ” મિત્રે પ્રશ્ન કર્યો.

“ ના. ના, મ્હને તો વાયુનું દર્દ છે, તે
અશક્તિને લીધે પણ ફેટલીકવાર આવું થઇ
આવે છે. બાકી પેની તો નજીવી વાત ! ”

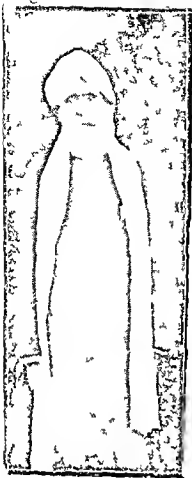

સાથ

વિજન અરવ કુંજે ફૂલના ચાર પુંજે
લલિત નિલવણીમાં વૃક્ષની શુંઘણીમાં
મૃદુલ પવન આવી જોર આણું સમાવી
મુખદ લહર રૂપે ઊંઠે જતો ત્યાં અનૂપે.
સઘન ધવલ ઓમે સોમ શું તેજ સોમે
સરલ શીતલ રેલી સૂર્ય સો તાપ ઠેલે.
સુદુર ચિખર-જોડી-સોડમાં આજ તોડી
મુમન સમ મલની સજતી વાડળી સી !

કલિકે મુઠ્ઠા જવાનું ત્યાં જ હોવે સદાનું
જીવન કવન ગાતાં તોય હૈયે પ્રશાતા
લમીર મુજ ન હોવે, એ ન સૈયા જ રહોવે
જીવનતણી સખીના રનેહલ સાથ વિના.

ચો. પેટા કશય કવે

કવે વિદ્યાપીઠને નામે બહુતી થએલી
અને સ્ત્રી કેળવણીના પ્રખર હિમાયતી,

કરે મનુ ભગવાને સ્મૃતિમાં આવી પદવી
ખતવી ત્યારથી તે આજ સુધીમાં સ્ત્રી સન્માન
કેટલું વધ્યું છે ? આ બાબતનો વિચાર
કરવા જોઈએ છે.

સભોગો જોતા, હાલમાં શિક્ષણને
પ્રચાર ગુજરાતમાં ઠીક ઠીક થઈ રહ્યો છે,
પણ મદારાષ્ટ્રની સરખામણીમાં ગુજરાત
પછાત કહેવાય તે વિષે મનભેદ લાગ્યે જ
હોય વસ્તીનું પ્રમાણ કે કેળવણી પામેલ
સંખ્યા તપાસવાની કતી જરૂર નથી પણ
જોવાનું એ છે કે શિક્ષણની બૂખ કોને
કે અને તે બૂખને યોગ્યતા મહેનત કોણ
ઉઠાવે છે, પ્રગતિ કોણે કરી છે અને કોણ
આગળ છે, એ વિચારીએ તો ગુજરાતને
રસમાવાનું જ છે મનુષ્ય શરીરને સત્વિવસ્ત્ર
હવા પાણી ને મોસમની કેટલી બધી જરૂર
છે ? એટલી જ જરૂર સમાજ શરીરની કેળ-
વણીની નથી ? અને સમાજનાં પ્રુષ્ઠ અંગ
તો પુરુષ અને સ્ત્રી એ બેમાંથી એકને
કેળવણીની ખાત્ર જરૂર છે અને બીજાને
જેવી હોય તેવી ચાલે એમ કદિ કહી શકાય ?
પુરુષને તો કમાવાનું, એટલે એને શિક્ષણ
જોઈએ જ, પણ સ્ત્રીને તો કમાવાનું નહિ
ધરકાજ કરવાનું એટલે એમ ચાલે આવા
જોટા જોટા ખ્યાલ રહ્યું કર્તા પુરુષને
પુત્રના દિવસથી પોતાના સ્વાર્થનાં એકશર કરે
તો એ વધારે સ્વતંત્રતા મળ્યાય.

શિક્ષણના તે કષ્ટ જોગ સાંભળ્યા હશે ?
તેમાં ચે સ્ત્રીઓની કેળવણીને વારતે
વળી જોગ લેવાનો કોઈને ગમે ? પુરુષો અને
બહુ બહુ વાતો કરે અને અંગ્રિકવણીના
હિમાયતી અને સમિયા ન થાનો દાવો કરે,
પણ દિવસમાં ઉડે ઉડે પોતાના સ્વાર્થની
જેટલી ચિંતા પુરુષને હોય છે તેટલી ચિંતા
સ્ત્રીના શિક્ષણની એ દિનમાં હોય છે ખરી ?
એના દિનમાં તો એમજ થાય કે જો રહેવાનો
સુદર મહેલ હોય તો પાને ઉઘે ઉઘે માથે
રહે, અને સ્ત્રીને ભોવતળીયે રાખે, અને ધારે
તો એની જ સ્થિતિ થોડી છે એમ શિક્ષ

કવે મુગ તાત ઉપર સ્ત્રી-શિક્ષણનું
સ્વપ્નદર્શન નહિ પણ વ્યવસ્થિત સ્વરૂપ અને
સ્વરૂપ સૌથી પ્રથમ રહ્યું કરવાનું માન
મદારાષ્ટ્રના એક કેળવણીકારને કહે જાય છે
આજથી પદરેક વય પહેલાં એ પુરુષને સુચ્યું કે

વાર રજુ કરવામાં મને જરાયે સંકાય નથી લાગતો.

એ જ અરસામાં જાપાનમાં એક મહિલા વિદ્યાપીઠ સ્થપાઈ હતી. તેમાંથી પ્રેરણા મેળવી આ કાર્યધુરંધરે સ્ત્રીઓ વારતે જોઈતા સાચા શિક્ષણની રૂપરેખા ઘડી ખતાવી. આપણા દેશમાં કન્યા કેળવણી અને વિશેષે કરીને સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રશ્ન અત્યંત વિકટ છે. સમાજનાં રૂઢિચિવાજનાં નડતર હજુ ઉર્ધ્વ છે; સરકાર પરદેશી છે, એટલે એના દિલે સ્ત્રી શિક્ષણની ઠાઠ શેની હોય ! સ્ત્રી શિક્ષણની તાજી છે. સ્ત્રીઓ વિશે આપણી કલ્પનાઓ દીન છે. ધર ચલાવનાર એક યંત્ર છે, તેનું નામ સ્ત્રી; સંતાનો ઉછેરનાર એક યંત્રવત્ સેવક છે, તેનું નામ સ્ત્રી. સ્વાર્થ આગળ પુરૂષની આંખે આંધી વધારે સારા વિચાર શેના આવે ? આવી દીન દશામાં સમાજ પડેલો છે. સમાજને પ્રગતિમય કરવાનો હોય તો સ્ત્રી વિશે પુરૂષે ચેતાના વિચાર બદલવા જ પડશે. સ્ત્રીઓ પણ મનુષ્યો છે. પુરૂષ જેવી જ સ્વતંત્ર વ્યક્તિઓ છે. એમની પાસે પણ ધર્મરક્ષક અખૂટ શક્તિ છે. જુદિતો કે શક્તિનો ઇન્જરો પુરૂષને એકલાને જ મળ્યો નથી. જાપાન વિદ્યાપીઠના સંચાલકોને પણ સ્ત્રીઓ વિશેની દીન કલ્પનાઓ દૂર કરવા હાથ પડ્યું હતું. સ્ત્રીઓનું ધરમાં તેમજ સમાજમાં વિશિષ્ટ સ્થાન છે. એમની કેળવણી એવા હેતુથી ઘડવી જોઈએ કે તેઓ એમનું સ્થાન સંભાળી લેવાને યોગ્ય થાય. તેમજ શિક્ષણ બાબતે ત્રણ વસ્તુઓ ન વીસારવી જોઈએ. એક, સ્ત્રીઓ મનુષ્યો છે, વ્યક્તિઓ છે, એટલે એ વ્યક્તિઓના વિકાસ યાત્રાને પુરું શિક્ષણ તેમને મળવું જોઈએ. બીજું : શુદ્ધ-સંસારને દોષાવે અને અજવાળે તેવી પત્ની અને માતા બને તેવા શિક્ષણની વ્યવસ્થા થવી જોઈએ. ત્રીજું : શુદ્ધજન અને રાષ્ટ્રજન એ

પરસ્પર સંકળાયેલાં છે અને જેમ શુદ્ધતંત્રમાં તેમની જવાબદારી રપદ છે, તેવીજ રીતે દેશના ઉદ્ધાર અને આબાદીમાં તેમને ચિરે જવાબદારી છે તે ફરજ અદા કરતાં શીખે એવું યોગ્ય મળવું જોઈએ. એવા શિક્ષણની વ્યવસ્થા કરતાં એક વાત ઢંભેલ એ માફ રાખવી કે સર્વ શિક્ષણ માનુષાધારા આપવું. એને લીધે, પરદેશી ભાષા પહેલેથી લાજુવાનો અને પરદેશી ભાષાની 'મદદથી બીજું' બધું યોગ્ય મેળવવાનો નાદકનો શકિતનો વ્યય અટકશે, અને પરિણામે શિક્ષણ શુદ્ધ, સરળ અને ત્વરિત બનશે. શિક્ષણમાં સંસ્કારબળ વધે તે લક્ષ ન મૂલાવું જોઈએ. શુદ્ધજનની વિવિધતામાં જે ઉપયોગી થઈ પડે તેવા વિષયોટી અભ્યાસ રાખવો જોઈએ. દર્પાત તરીકે, શુદ્ધઉદ્યોગ, શુદ્ધઆરોગ્ય ધરવેદ, બાલમાનસ, બાલઉછેરનો અભ્યાસ હોવો જોઈએ. તે ઉપરાંત પુરૂષની સમાજનાંટિકો પહોંચવા ન્યાં સીધકિત તૈયાર હોય ત્યાં પુરૂષના જેવાજ ઉચ્ચ અભ્યાસનો પૂરો અવકાશ-અનુકૂળતા-કરી આપવી. આવા સિદ્ધિતા ઉપર પ્રાથમિક, માધ્યમિક અને ઉચ્ચ કેળવણીની તેમજે રૂપરેખા તો રજુ કરી; પણ પછી ! પછી શીયુત કવેને લાગ્યું કે બેસી રહેવામાં સાર નથી. ચારેક માસ પછી વિદ્યાપીઠનો આરંભ કર્યો. વિના-લગ્ને આ કામ કેમ ચાલશે ? અધારામાં રૂકાં મારવા જેવું આ કરવા બેઠા છે. આવી ટીકાઓ થવા લાગી. પણ શીયુત કવેના દિલમાં તો સંકેપ યથ ચૂક્યો હતો. સંકેપને સિદ્ધ કરવા જીવનભરે રૂકીરી લેવા તે તૈયાર હતા. આવો સત્ય સંકેપ હોય, અને તેની પીઠે આવો અદ્ભુત ત્યાગનો પ્રતાપ હોય ત્યાં કાર્ય કદિ અટકે ! એવા કાર્યમાં નિરંતર મગ્નરનો સાથ હોય છે. એટલેજ આટલાં વર્ષો પછો, સરકારની મદદ વગર, આપણે પૂનામાં એ મહિલા વિદ્યાપીઠના વૃક્ષને પુલ્યું ફાલ્યું જોઈ શકીએ છીએ. સંસ્થાને નાણાં

રુદ્રોનો સંગઘ નાંધવા તૈયાર નથી એ હું જાણું છું. મને લાગે છે કે પ્રાથમિક શિક્ષણ પુરું કર્યા બાદ વેપારનું, કે બીજું કોઈપણ શિક્ષણ સમ્પાદનો પ્રમુખ કર્યો હોય તો વધારે સારું.”

“આપણા લોકોની રહેણી કરણી વિશે તમારા મન ઉપર શી અસર થઈ ?”

“આપણે અહીં સંસ્થાનવાસી કહેવામાં આવેલા આપણા વસવાટ છે તેવા જ ગોરા લોકોને છે. એ લોક વ્યવસાયમાં, સુખ-ક્રતામાં, સ્વચ્છતામાં, આરોગ્ય જાળવવામાં આપણને ચઢી જાય તેવા હોય છે એમના વસવાટમાં આવું, નિરાશી, સ્વચ્છ, સુદર વાતાવરણ હોય છે; તેવું વાતાવરણ જો આપણે રાખીએ તો આપણે સારી રીતે રહી જીવીએ છીએ તેમ કહેવાય વળી અહીં તો આપણા લોક ખાસે પૈસાનું સાધન છે, સંસ્થાનનું સ્વતંત્ર વાતાવરણ છે, એટલે આપણા લોક સારી રીતે જીવન માળતારી શીખ્યા છે પણ આપણામાં એક એવો વર્ગ છે કે જેને જીવન કેમ માળવું તેની સમજ નથી કે સમજવા જેટલી દરકાર નથી. એમનાં કંઠમાં જીવનથી આપણી સંસ્કૃતિને દાનિજ થાય છે. મોટા લોકના મંસર્ગમાં રહેવાનું એટલે આપણે વધારે સારી રીતે જીવન માળતારી શીખવાનું છે. મેં કહ્યું તેવા લોક તો દિદમાં પણ એવા જ બેકાળ જીવન માળતારા હોય છે.” “ત્યારે યુગાન્ત વિશે તેમ શું કહો ?”

હા ! એ વાત ખરી છે, તમે પોલ લોકો, અને તેમણે યુગાન્તમાં વસતા યુગરાતીઓ તો આમેલુખ સુદર જીવન જીવી જાય છે. એમની રીત આકર્ષક ખરી.”

“મહારાષ્ટ્ર કરતાં યુગરાતમાં સ્ત્રી-કેળવણી પછાત કેમ રહે છે ?”

“જુઓ, મહારાષ્ટ્રમાં અમારે તો ગરીબાઈ થી લકવાનું. અમારા લોક ગરીબ, અને તેમાં

કેળવણીનાં સાધન મળ્યાં એટલે કન્યા કેળવણી તરફ તેમનું ધ્યાન પ્રથમથી જ દોરાયું. શિક્ષણ પામેલી કન્યાને, ઘર સારું મળે, વર સારો મળે, અને કંઈ નહિ તો પોતે પોતાની નિભાવ કરવાનું તો જાણતી ચામ એટલે મોટી ઉમ્મરે તેને સુખવશ ન થાય. આને લીધે અમારી કન્યાઓ ઉચ્ચ શિક્ષણ લેવા હંમેશા તરફ હોય છે. ત્યારે તમારા યુગરાતમાં તો જુદીજ વાત હોય છે યુગરાતીઓ પૈસા ટકે વધારે સુખી. સાધન પણ યુગરાત પામે વધારે. તમારે ત્યાં કન્યાઓ પ્રાથમિક કેળવણી લે છે, ન્યાં સગવડ છે ત્યાં માધ્યમિક શિક્ષણ પણ લે છે, પણ ઉચ્ચ કેળવણી મેળવવાનો વખત થાય ત્યારે તેમના લગ્નનો વખત થાય એવું બની જાય છે એટલે લગ્ન થાય પછી કેળવણીનું તો પતી જાય છે. મોટી વય થતાં સુધી લગ્ન ન કરવું એવું માનનારા, વર્તનારા પણ છે, ત્યારે તેમને પોતાનું સ્થળ છોડી, કન્યાને ખીજે સ્થળે, મૂળાષ્ટ, પૂના જેવા સ્થળે આગળ અભ્યાસ માટે મોકલવાની હિમ્મત નથી મહારાષ્ટ્રમાં તેથી ઉત્કું છે. તમારે સાધનની ને દ્રવ્યની ખામી નથી. રીત-રિવાજ આડે આવે છે યુગરાતીઓ એ કહે કરે તો જરૂર અમારા કરતાં તો આમળ વધે.”

શીશુત કવેનો શા મત લખે મળે ઉત્તરે તેવો ન હોય પણ એમનું કહેવું સાવ ખોટું નથી. એટલે જ ખરું જોતાં યુગરાતને એવો કોઈ ફકર કેળવણીકાર જોઈએ કે જે સ્ત્રી શિક્ષણના મંદ મંદ ચાલી રહેલા કાર્યને કેળવવાની જરૂર જણાવવાના ધર્મ સુદમાં આ સકિર્તા અદ્ભૂત દર્શન કર્યા પછી, આ દિશામાં પ્રયાત કરવાનું કોઈ યુગરાતીને મન વસે તો કેવો ધનભાગ્ય ! *

* ૧૯૩૧ ની આખરમાં પ્રો. કવે દક્ષિણ આફ્રિકાના પ્રવાસે ગયા હતા તે પ્રસંગે આ લેખ લખાપણે હોય, એમના વર્ષો અને પ્રસંગોના ઉદ્દેશ તે વર્ષના દિસાને યોગ્ય છે.

મુખમાં ગુજરાતી શ્રી સમાજ માટે, શ્રી ગુજરાતી દિનકુ શ્રી મંડળ અને શ્રી બચિત્રી સમાજ જેવી સંસ્થાઓ, શ્રીઓ માટે આવા હુનર ઉદ્યોગોદ્દાગ એવીપણી કમાણી કરવાની સારી સરખી વક પૂરી પાડે છે. અમદાવાદમાં નવીનિસધે હુંક સમયમાં જ આ દિશામાં નાણાવાનજ પ્રવૃત્તિ કરી છે. એ સંસ્થાઓને આ દિશામાં મોટી સફળતા શ્રીઓ માટે આવી ચોળનાઓ નધારે ને વધારે પ્રમાણમાં થવી એવું એમ પ્રવાર કરે છે.

અમારો દરમ્યાન મુખમાં મારકદાર રીડ પર શ્રી પાથારે પ્રભુ મદિલા સમાજ વરફી બરામલું શ્રીઓના કલા કોયલવનું પ્રદર્શન જેવાં જ એક વાર ફરીથી આ વિચારો નજર થયા. ઇ. સ. ૧૯૧૫મા સ્વપાવલી આ મદિલા સંસ્થાએ પાથારે પ્રભુ મદિલા સમાજમાં સામાન્ય નવવિ લાવવામાં સારો ફાળો આપ્યો છે. અને અત્યાર સુધીમાં એ દિશામાં સંસ્થાએ સારું અને સંચીન કામ કર્યું છે.

રંગોળી અને ભરતપણુ આદિ કળાઓમાં પ્રભુ મદિલાઓની સિદ્ધિ વિશે કાંઈ કહેવા જેવું નથી. રંગોળી બાબતમાં તે પ્રભુ મદિલાઓને કોઈ નહિ પહેાને એવું ઘણીવાર સાંભળ્યું હતું અને કલાની ઉચ્ચવર સીમાએ પહેલે એ રંગોળી નેવાતું સદાચ અમલું પણ હતું એટલે એ પ્રદર્શનમાં પાથારે પ્રભુ મદિલાઓની કલા નેવાના આસપાસ ગયા અને એ મદિલાઓની કલા માટે પ્રસંસાના ઉદગારો કાઢવા વિના રહેવાતું નથી.

છેક ૧૯૧૫ મા સ્વપાવલી આ સંસ્થા ૧૯૩૮ માં જ પ્રથમ પ્રદર્શન કરી રાખી એ જવા આપવું ઉપાલવે એવી વાત છે. અને પ્રદર્શનની રચના, પ્રદર્શનની વ્યવસ્થા વગેરે જેવાં પહેલું જ પ્રદર્શન દરે એમ ભાવે જ નાણી સકાષ એમ કોઈ આ પ્રદર્શનની સફળતા માત્ર ઉલ્લેખવા ચોગ્ય છે.

પાથારે પ્રભુ મદિલાઓની જ અનેક પ્રકારની હસ્તકલાની કૃતિઓને એમા મોટા મંજ ખડકાઓ હતો એમાં સ્વચંતા રાજબરોજ વ્યવહારમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવી વસ્તુઓથી માંડીને તે કાંમતી ભરવજાણુવાળા ચોરાકા, અને શુદ્ધસૂત્રાર તરીકે રીપી ઉઠે એવી ચિત્રકૃતિઓ તેમજ અન્ય

કલાકૃતિઓ સારું સ્થાન લઈ જતી હતી. ફેન્સીવર્ક, હાથે બનાવેલાં રમકડાં, વિવિધ સાણુગાર સજ્જને રમકડાંઓનું વર્ણનું પ્રદર્શન, કાગળ અને કાપડ-માંથી બનાવેલાં વેણી, કુલદાર અને બીજા સાણુ-નારો આબેદુળ લાગતા હતા અને વિવિધ નવના કુળોના આભાદ નમુના રજુ થયા હતા. રેશમી, ગરમ અને સુવરાલ કાપડ પર ચેહનીંજ, ભરત-જાણુના નમુના, જલદારી અને લેલરંજી ચિત્રાલા કૃતિઓ, ફોટોગ્રાફ, ચાક અને કોલસાથી દોરેલા રેલો, શીવલુના વિવિધ નમુના, આમ હસ્તકળા અને ઉલોજ વિવિધ ક્ષેત્રોને સ્પર્શતા સંખ્યાબંધ નમુનાઓ પ્રદર્શનમાં રજુ થયા હતા. એવું નેવિધ્ધ ધ્યાન એવું એવું હતું ને એની કારીગરી મનને આકર્ષે એવી હતી.

પણ આ બધામાં જુદો જ વરી આવતો વિભાજ રંગોળીનો હતો. આ રંગોળીઓ જેવાં પ્રભુ મદિલાઓની એ દિશાની નિશ્ચિપતાને મને ખ્યાલ આવ્યો. અસખવ આ પ્રદર્શનમાં રજુ થયેલી રંગોળી અસાધારણ કલાકૃતિઓ ન હતી. એનાં કરતાં ચીંટીયાલી કલા મેં અચાક નિદાણી રે અને તેજ અનેકવાર, છતાં આ વિભાજમાં મદારાણી અદલયાબાઈ હોલકા, શ્રી. સુભાષ ખોડ, સ્વ. પડિત મોનીલાલ નડેરની પ્રતિકૃતિઓ આબેદુળ ઉતારાઈ હતી. એ સીવાય પાણીમાં દોરેલાં બીજાં કેટલાક દ્રવ્યો પણ આકર્ષક હતા અને લોકાસાચ-નવાદના આ જમાનામાં પાથારે પ્રભુ મદિલાઓમાં નાનું શહેનશાહ અને શહેનશાહબાનુ પ્રત્યે ભક્તિ ધરાવનારી મદિલાઓ પણ છે એ સમાદ છફા જોવા અને મદારાણી એલીઝાબેથની રંગોળી જેવાં મારા મનમાં થયું !

પહેલું જ પ્રદર્શન આટલું સફળ થાય એ એણું ન કહેવાય. વળી, પ્રત્યેક વિભાજના રોલો ઉપર વસ્તુની સમજણ આપના માટે ખેલેના જ સ્વચંચિત્રાઓ તરીકે બેસી હતી અને પ્રદર્શનની ચોળના યજ્ઞાતથી તે અંત સુધી ખેલેનાની જ સીધી દેખરેખ અને વહીવટ હેઠળ હતી એ બીજા પાથારે પ્રભુ મદિલાઓ માટે, ૧૩૨ જોરવ લેવા જેવી કહી શકાય.

આ પ્રદર્શનમાં રજુ થયેલી કૃતિઓમાથી મોટા ક્ષાત્ર તો તે તે, કલાકૃતિની સજ્જનો કલાચોખ

પુસ્તકોની દુનિયામાં

પ્રિયબહેન ચરા

એ મહિના ખાલી ત્રણ પત્રો, ત્રીજે મહિને આ પત્ર લખુ છું એનો તું રોષ કરે છે પણ એમ ક્યાં વિના ફટકો જ નહોતો ફુગાવોનો. મહિના પરિવર્તન એક દત્તો અને આવેનો લાગે એક દત્તો એટલે મારા પત્રો મુલતવી રાખવા પડ્યા, પણ એનું પરિત્રાસ તારા કરતા મારે વધારે રોષનું પડે છે એ આ લખતી વખતે પુસ્તકોનો એ સોદો સમજાવે બેઠો થશે છે તે જોઈને તું અનુભવી રહ્યો છું નાટક નવેલકર્તા કવિતા વિવેચન આમ વિવિધ ક્ષેત્રોનું સાહિત્ય એમાં પડે છે અને અધ્યાત્મ સાહિત્યનું ભણે એકીકરણ કરતા હોય એવા ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના આગ્યાર પુસ્તકો તો તું તુરં જ જાણે છે પણ એ આ પત્રની સાથે જ તને મળે આ સામટા પુસ્તકોમાંથી પ્રથમે વિજ્ઞાના એકાદ એકાદ પુસ્તક તો સાદું સ્વચ્છ હોય એવું જરૂર મળી આવે છે

આ બધામાં નાટક વિજ્ઞાન સૌથી વિશેષ સહજ છે અને મારે કહેવું જોઈએ, એમાં જે તો ગુજરાતના જે ભણીતા રેખકોની કૃતિઓ હોઈ ખાતર રચાત હઈ હો છે ત્રીજું ગુજરાતના એ પ્રખર સાહસની પ્રસ્તાવનાને અંગે લક્ષ્યે એવી રહે છે તો ચોથું, આપણા પોરણી પ્રાંત મહારાષ્ટ્રની ઇતિ ગુજરાતમાં રજૂ કરેલ હોઈ જ્ઞાન જેને છે

કવિ-નાટ્યકાર ચન્દ્રવદનની પ્રવૃત્તિ દમણી પુસ્તક પ્રકાશનો પાછળ સારી શેઠાઈથી છે મહિનામાં ભણે એકાદ પ્રાસાન તેમનું ખરું જ હજી તેમના કથાકાવ્ય 'રત્ન' યી છાપ જુલાઈ તથા તો ગુજરાતના બીર કવિ 'નર્મદ' ના જીવન પ્રસંગો આલેખતું તેમનું નાટક 'નર્મદ' ની પ્રકાશન પામી ચૂક્યું અને એ 'નર્મદ' નો

પરિચય કરાવવા આવે એમું છું ત્યાં તો એના બીજા ત્રણ પુસ્તકો 'સલાકુકી', 'તેમનું ચોલી અને શીખ નાગો' અને 'મુગી શ્રી' મારી પાસે આવીને પડ્યા છે આમ એમનો ત્રણેક સાચા વેચાઈ ચાલી રહ્યો છે પણ અહીં તો તને 'નર્મદ' વિશે જ થોડું કહેવા પાર છે

મુસ્તુદરી ના દીપાલયથી એકમા આ નાટકમાંથી એક અંગિ આક પ્રકટ કરી દત્તો અને તે વખતથી જ તું આપું નાટક લખવા લલપાપડ થઈ રહી હતી એ તું જાણુ કે અને તારા હાથમાં આવતા જ તું સૌથી પ્રથમ એ પૂર કરે એ પણ કે ભણુ છું માત્ર ૧૦૧ પાનામાં નર્મદના જીવનમાંથી મહાત્મના પ્રસંગોને આદ્ય ચન્દ્રવદને એમાં ધણી મુદત રીતે ચૂંટી લીધા છે અને એમાં અવારનવાર નાટકના રેખક તરીકે તેમનું પાતાનું પાત્ર લખવામાં તેમણે નવાજ પ્રકારનું આયોજન બતાવ્યું છે

મુસ્તુ, શાદર અને મુબલ એ ત્રણ સ્થળોના કવિશ્રીના મહાત્મના જીવન પ્રસંગો લખવામાં તે તે સ્થળના વાતાવરણને આનેનુજ લખવામાં આવ્યું છે, અને જ્યાં અને સ્થાનમાં મુસ્તુ કવ્યાર બને રમીકાપણું પણ એમાં ઊંડા જીવલો છે નર્મદ સાથેના કવિના પુનર્જન પહેલાનો પ્રસંગ, અને ક્રોધીય ચોરીય વર્ષ પછી, 'ટક' છોડીને એકી રચીતરવા જતા કવિનો હૃદયભેદક પ્રસંગ કોઈના પણ હૃદયને દર્પણે એવા છે અને 'જય જય ગરીબી ગુજરાત' નું શ્રવણ કરતા કવિની આખા મિત્રાય છે એ પ્રસંગ તો નર્મદે અધુર મુદત કેટલું વાચ કરતાનું આપણે ખાજી રાખ્યું છે તેનું સંવેદન બાન કરાવે છે

મુખાર નર્મદ બીર નર્મદ, વિચાર નર્મદ મહા નર્મદ કવિ નર્મદ આમ નર્મદના જીવનના અનેકવિધ લક્ષણોને આ નાટકના નાટકમાં

૧ નર્મદ, રેખક શ્રી ચન્દ્રવદન ચીમનલાલ મહેતા, પ્રાસાન મહળ, ૧૧ મો રસ્તો, ખાર મુબલ, િ ૩ ૧-૨-૨૦

કૃતિ ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં ચર્ચિત્વાળી છે એજ નિ સંજ્ઞા કહી શકાય.

મહારાષ્ટ્રના જાણીતા નાટ્યકાર આચાર્ય રાઠ્ઠા કેશવ અંગેના 'ધરા બાહેર' નો ગુજરાતી અવતાર 'ઉબર બહાર' જી જીવનના પ્રસંગી ચર્ચા કરે છે એટલે અસરે તેને વિશેષ આગ્રહ રૂપે વાંચવા બહામણ કરીશ મુજબના એ નાટક બજવાનું મેં જોયેલું અને એમાં રચના નાણુ-સોના અમાનુષી વર્તનથી કદાચીને અમદાવાદ બનેલી જી, ચૂંટનો ત્યાગ કરનારી સ્ત્રી અખરે વતસન માતા તરીકે એ જ ધારમાં પુનઃ રજેશ કરવાને તૈયાર થાય છે આટલા ૧૫૪ પરથી આખા નાટકની રચના થઈ છે અને એમાં આપણા આધુનિક સમાજના અનેક તત્વોનો સારો સમુચ્ચય થઈ ગયો છે આનંદ પાંચાનુ સાધારણ પણ મૂળને સારો ન્યાય કરે છે

અને પોતાને જો આમાં કાંઈ ન ચઢતું હોય તો તે મૂળ કૃતિનું રૂપાંતર છે મૂળ મરાઠી વાતાવરણ રખાયું હોય તો કૃતિની અસર વધારે સારી પડેલ એક પ્રાંતના લોકોને બીજા પ્રાંતનો પરિચય અને તરફારથી પરિચિત કરવા મટે મૂળના ફલપ્રાપ્તિ જ ને તે કૃતિને ઉત્તરવામાં આવી હોય તો તે વધારે અલસાર થઈ પડે છે

પણ નવલકથાઓ અને નવલિકાના બીજા ત્રણ મળી નવન સહિત્યના સાઠ પુસ્તકોમાંથી ખાસ તરી આવે એવા તો એ જ છે પણ તેમાં ય વધારે લાગુ આધુનિક જોવાને એવી તો એક જ કૃતિ અને તે કાંઈ જયયત્ર રોકની નવલિકાઓ રેતીનું ધર 'આટલું આ વિસાગનાં પુસ્તકો પર સામાન્ય કહી શકાય

અનાઈ સારી છાપ પાડી બેઠેલા કોઈ લેખકની નવી કૃતિ આવે છે એટલે હૈયું થનગની ઉઠે છે પણ કેટલીકવાર આનની સારી અસર જ એની કસોટી થયું અમરી કરી મૂકે છે અને એમાંથી જો એ લેખક પાર નથી ઉતરતા તો આપણને નિરાશા મળે છે, 'પચાસ વર્ષ' પછી 'ની પ્રેરક કલ્પનાના લેખક ધી સમતારાયણ ના પાઠકની નવી નવલ

૪ ઉબર બહાર અનુવાદક શ્રી મૂળ ચક્ર પાંચા અને પ્રથમાવા કારાંલવ, ૩૭૪, વેવાળ પેઠ, પુના ૨. કિ મલ ૦-૧૨-૭

કથા 'આવતીકાલ' પંચ વાચતા મને આવી જ નિરાશા મળી અજલિ પ્રથમાવાના યોગ વર્ષના રીત મુસ્તક તરીકે પ્રકટ થયેલી આ કૃતિ લેખકની આગલી કૃતિની સમીપમાં પણ લાગે જ ટીકી શકે એવી છે અને સમાજવાદ અને મહાન સૃષ્ટિની છાપાઓના પાના પરની ચમકને લેખકે એટલું બહુ મદદલ એમાં આપી દીધું છે કે, અવારનવારની પરાકાષ્ટા એમાં આવી જાય છે એમાં કેટલીય વાતો એવી છે કે જે મહારાના રાજ્ય રૂપ વેઆતા રસિયામાં પણ રાક્ય નથી બની તો એની પ્રધાન દિશામાં આમાંની કેટલી કલ્પનાઓ સાચી પડે અં તે બાહ્ય પાઠકની કલ્પના નહિ ! બધીય વસ્તુને નિરૂપક કરવામાં એમની ભાષા અને કલા સારી પાવરથી બનેલી એમાં દેખાય છે

તેમની લોક સાહિત્યના ચરિયાઓને, લોક સાહિત્યના નુના ઉપાસક શ્રી રામનરાની ત્રીલ શોરડી લોક નવલકથામાં ચારણોમાં 'શાંદિયો' ને નામે જણીવું ચુકાસમાં વચના વામનરચયીના 'ચૂંદરાજ' ના જીવનનો સારો પરિચય થાય છે સોરઠનો એ મહાન શકર લક્ષ્મી રાજવી હતો અને તેના સબધમાં અનેક કારની ગેરસમજ થયેલી એ બધીનું ઐતિહાસિક માહિતીઓ ભેગી કરીને એમાં નિરસન કરવામાં આગ્યું છે અને એમાં આરોપાચરતા પાત્રોમાં કૃત્તિઓમાં અને રેણુ એ ચારણો સામું પહોળી બેઠી તો લાખો માળ ભૂલાવાની નથી સૂચવ્યા, ચૂંદરાજ અને પૃથુ સોલકીનું આરોપન પણ સાર છે અને આખીય નવલકથાને પ્રવાહ સારો વહે છે લોક સાહિત્યના શોખીનોને તો આ નવલકથા જરૂર રૂચી જશે.

પ્રખ્યાત રસિયન નવલકથાકાર ડોરોથા-વરકીના Gramscil Punishment નું ગુજરાતી સંસ્કૃત 'પિનાશીન' નામે પ્રકટ થયું છે

૫ આવતીકાલ લેખક શ્રી સમતારા ચણુ ના પાઠક પ્રકાશક અજલિ પ્રથમાવા અમદાવાદ કિ અદી રૂપિયા

૬ ચૂંદરાજ લેખક ગોવિંદલાલ દોરકાદાસ રાયપુર, સોલ એન્ટસ આર આર રોકની કા મુખ્યકિ રૂ ૧-૮-૦

૭ પિનાશીન' ગુજરાતી સંસ્કૃત કરનાર શ્રી સુમનલાલ ન ભલાદી, રવરિતક પ્રથમાવા

કવિના હૃદયમા એ અસર અનેરી ઉર્મિઓ ઉપ
નમે છે અને કવિતાનુ અરણ્ય રકુરી રહે છે આ
સમ્રાટમાની પ્રત્યેક કૃતિમાથી આવી ઉર્મિઓ
મળી નાવેરી આના પાવત્રોપા જેવી વિશ્વ મશહુર
નર્મણીના નૃત્યનો યનગતાદ જેમ કવિના હૃદયને
મુગ્ધ કરી શકે છે તેમ ૧ મોતીલાલ નેહરૂ કે
નરસિંહરાય દોશીયાનુ અવસાન પણ કવિના
હૃદયને દબમવાથી મૂકે છે.

‘ આશ્રમ બારણે ’ ‘ શેષવના સ્મરણે ’
‘ પિતૃ ચરણે ’ ‘ નિર્દોષ અજ્ઞાન ’ નવસર્જન ’
‘ કલ્યાણ પાને ’ જેવી કૃતિઓ તેા વાચનારાની
હાથણીને પણ અનેક રીતે રસરેં છે એને આખાની
કેટલીય કૃતિઓ તેા વારંવાર શુભચા કરવાનુ મન
ધાય એવા સંવેદનો ઉપનમે છે

‘ શસ્ત્રપુષ્પિ મા મા’રે કવિત્વના ચમકારા
કવચિત જ જણાય છે ન્યારે વિષયોની પસંદગી
વિવિધતા બરી હોવા છતાં એમા નવીનતાનો કે
નથી બાવનાઓનો અભાવ છે એ કે એ બધામા
પણ સિંધાઈકા, રણમેરી, ‘ સંધ્યા ’ જેવી કૃતિઓ
ધ્યાન એજે એજી છે

હમ કે એવા મ મલિક પ્રસંગોએ મળતા આપણા
પ્રાચીન લોક ગીતો એક તરફથી ભૂલાતા નય છે.
ત્યારે બીજી તરફથી એ ગીતોને અપભ્રંશ વાળા
અને હોપિન ગણવાયે તેને રચાને નવા ગીતો
દાખલ કરવાનો પ્રયાસ કેટલીક તરફથી થઈ રહ્યો
છે ખરી વાદ તેાએ છે કે, રાગ, રાગ અને શાસ્ત્રની
દષ્ટિએ આપણા ધણા પ્રાચીન લોકગીતો, અર્વાચીન
લોકગીતોએ કરતા વિશેષ મહત્વના છે. માત્ર તેમને
સારી રીતે સંસ્કારવાની જરૂર છે એ જરૂર પણ
કેટલાક ગીતોની બાબતમા શ્રી મેધાણી જેવાએ
પરી પાડી છે. એટલે, ‘ માગલિક નીતમાળા ’ ૧૪
જેવા નવા સમ્રાટો કેટલે અરી આવકારદાયક છે તે
વિચારવાનુ રહે છે અલબત્ત, નવા ફાણાઓએ જ
રચાન જમાણુ છે ત્યાં આવા ગીતો દાખલ થાય
તેા કાઠ એટલું નથી.

૧૨ રાસ પૂજિ’મા . લેખક વધીન જમી
ચતરામ નરસેરામ અંબવડી, વલસાડ,

૧૩ માંગલિક ગીતમાળા કર્તા પ્રકાશક .
સવલ કરાન ભગત, અમરેલી, કાંકિયાપદ્મ,
કિં. ૦-૧૦-૦,

‘ કમલળ મા’રે પુતણી દમના સકિત
રસના કાળો છે, પણ એમાનુ કવિત્વ લોકજાણી
આગળ વધતુ નથી

શુજાતમા સાહિત્ય સભાએ તેા અનેક છે
પણ સાચી દિશામા સાહિત્યકારી કરતી અને એ
રીતે સાહિત્ય સભા તરીકે જાતાના નામને સાર્થક
કરતી સાહિત્ય સભા એક જ છે એમ કહેવામા
જરાય અતિશયોકિત નથી એ ચાર સાહિત્ય
સભાઓ વિના શુજાતમા સતત સાહિત્ય કાર્ય
કરતી કોઈ સંસ્થા નથી એમ સમજે કહેલું પરંતુ એમ
છે અમદાવાદની શુજાત સાહિત્ય સભા એ બધામા
અપવાદપૂ છે, વર્ષબરમા પ્રકટ પતા પુરવકાંતુ
વાર્ષિક અવરોડન કરાવવાની સભાની પ્રવૃત્તિ જેમ
સાહિત્યરશિદોમા ખૂબ રચિકર થઈ પડી છે તેમ
વર્ષબરમા સાહિત્ય સભા તરફથી જાળવતા બ્યાખ્યાનો
તેમજ સભાની ઇતર પ્રવૃત્તિઓની નોંધ લેતી, કાર્ય-
વહીવટ પ્રકટ કરીને પણ સભાએ સારું સાહિત્ય
કાર્ય કરવા માડ્યું છે. એમ કહેવુ ગેરબી સભા
તરફથી પુરવક પ્રકાશનનું કાર્ય પણ ચાલે છે.

૧૯૩૧-૩૭ ની કાર્યવહીમા શ્રી ડોશરાય
માકડે કરેલી ‘ ૩૬નો વાઢ મળતી સમીક્ષા ઉપરાત
જુદા જુદા વિષયો ઉપર જુદા જુદા વિદ્વાન વક્તા-
ઓએ આપેલા ૮ બ્યાખ્યાનો, વાર્ષિક બ્યાખ્યાન,
અને ૨૫ રજીસ્ટરમા સુવર્ણચંદ્રક અર્પણ વિધિ
પ્રસંગે શ્રી ચન્દ્રવદન મહેતાએ આપેલ જવાબ
એટલાનો અને સભાની પ્રવૃત્તિઓનો સમવેશ
થાય છે.

લલિત વાઢમળ, લલિતેતર વાઢ મળ અને
બાલવાઢ મળ આવા ત્રણ વિભાગોમા પુસ્તકોનુ
અવલોકન કરીને ઉપસહારનો મોશો વિભાગ
સપ્તાહમા લેખકે પાઠ્યો છે. શ્રી માકડના અવ
લોકનમા વિવેચકની ઝીણી દષ્ટિ દેખા દે છે અને
વિવેચનમા આવરણક કડકાઈ વાપર્યા છતાં તેમણે

૧૪ કમળદળ લેખક . નારાયણલાલ પુ.
સુખડીવા, ચાણુરમા કિ ૦-૪-૦.

૧૫. શુજાત સાહિત્ય સભા-અમદાવાદ,
કાર્યવહી. ૧૯૩૧-૩૭ . પ્રકાશક : માનફ મ. ગોએ,
શુજાત સાહિત્ય સભા, કાર્યાલય, વહન ઇન્સ્ટ્રુ-
શન ઇન્ડીયાની એગ્રીડ સેન્ટ્રલ બેંક બિલ્ડીંગ,
આધીરાઈ, અમદાવાદ કિ બાર આના.

સર્વોત્તમ છે એમ દસાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. સ્ત્રી કેળવણીની અર્વાચીન પદ્ધતિ એમને દેખાત લાગી છે. વર્ણાન્તર દાનિકારક લાગ્યું છે. બાલ વિવાદની તરફેણ કરી છે. એમણે કરેલાં અનેક વિધાનો માટે જરૂર વિરોધ દર્શાવી શકાય, પણ એ બધાં વિધાનો એમણે એ રીતે રજૂ કર્યાં છે તે રીતે એ વિચારણા જરૂર નામી લે છે. નવીન સંસ્કૃતિનો વિરોધ કરનાર આ પુસ્તક હોવા છતાં આપણા સમાજશાસ્ત્રીઓએ એનો વિરોધ કરવા ખાતર પણ આનો અભ્યાસ કરવો આવશ્યક છે.

‘વૃદ્ધ લોકોને માટે કસરતો’ ૧૯ એ પુસ્તકમાં નામના લખવવા કુશળનો કસરતો સાદી અને સરળ ભાષામાં સમજાવ્યા છે. શક્ય ત્યાં આકૃતિઓ પણ નામી છે.

બાલ સાહિત્યમાં સ્થાન પામતી ૧૨ નાની મોટી પુસ્તિકાઓ ૧૦૫૩૧ છે. તેમાં એક ઓલ અને બીજી ચાર્લસ, પ્રવાસ, જીવનસ્મરણો વિગતેને સ્પર્શે છે.

૧૯ વૃદ્ધ લોકોને માટે કસરતો: અનુવાદ: ડૉ. સારથાલ કે યાન્કિ, ચિત્રાણા પ્રેસ, પુના, કિં પાગ આના.

૨૦ બાળગીતાવલી: લેખક, કેશવ દ. શેઠ, પ્રકાશક જશભાઈ પુ. દેસાઈ છુકડેપો, નવીપાલક કિં, સાદાચણ આના.

(૨૧) ઉદયપુર એવાડ : લેખક : નરહરાલ પ્ર. ખૂચ; (૨૨) વિચિત્ર માહિતી સંગ્રહ : લેખક વિષ્ણુલાલ; (૨૩) ગિરીશ-ભાઈની વાર્તાઓ : ભાગ ૨ ને લેખક ગિરીશ-ભાઈ, શ્રી. દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, બાવનગર કિં, દેકન પાલ આના, (૨૪) રોકસપીઅરનાં કથાનકો : કાનગર ૧ રમણલાલ નાનાલાલ યાદ, વડોદરા કિં. રૂ. ૧: (૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮) ફોરમ ૧ થી ૪: લેખક : શારદાપ્રસાદ વર્મા, પુણાન્તર કર્ણાવિય સુરવ, કિંમત દોઢ આનો, બે આના, અડો આના અને ત્રણ આના (૨૯) બાલચિત્રો લેખક : વેકુંક શે. કાકર, આપણી બાલ પ્રથમાળા ભરૂચ, કિંમત ૦-૩-૦. (૩૦) છીપોલીઓ : ચરોતર એન્ડુકેશન સોસાયટી, આખંદ ૦-૧-૦ (૩૧) સરળ બાલપોથી સ્થાનર સિપલાલ છે. ચોલેયા, નવિપાલ કિં. ૦-૧-૦.

ગુજરાતમાં કવિ નવલકથાકાર તરીકે નાણીતા યજ્ઞેલા શ્રી. કેશવ દ. શેઠના અનેક સારો ગુજરાત-વર્ણને કંઈ છે. તેમણે, બાળકોને મઠિ ગીતો રચીને, બાલ સાહિત્યની દિશામાં પ્રવેશ કર્યા છે. બાલકોને મુલમ ભાવનાઓ, પ્રાર્થના, કૃત્યગીત આદિ વિવિધતા ભર્યાં ગીતોનો એક ખંડ, સુરજ, ચંદ્ર, વારા વિવિધ નવુઓ અને તેને લગતાં ગીતોના ખોળે ખંડ એ બે ખંડ કરતાં કાઠક ઉચ્ચતર ભાવનાઓ યુજવા ગીતોના ખોળે ખંડ મળીને લગભગ પચાસેક ગીતોના ભાવની વિવિધતા સાથે બાલમુલમ કુમાર અને માદેવ પણ છે. શ્રી. કેશવભાઈના આ બાળગીતો જરૂર પ્રિય થઈ પડશે.

શ્રી. દક્ષિણામૂર્તિ બાલ સાહિત્ય વાર્તામાં ૨૮, ૨૯ અને ૩૦ પુસ્તકો આમનાં પુસ્તકોનાં જેવી જ વિવિધતા ભરી વાચન સામગ્રી પૂરી પાડે છે. શ્રી. ખૂચે ઉદેપુર-પ્રવાસનો ઐતિહાસિક પરિચય કરાવ્યો છે. બ્યારે શ્રી. વિષ્ણુભાઈએ સંગ્રહેલી વિવિધ માહિતીઓ મેટિરિયોની પણ કસોટી કરાવે એવી છે. ગિરીશભાઈએ દુનિયાના જુદા જુદા દેશોમાંથી ઉતારેલી બાળવાર્તાઓ બાળકોની રસકૃતિને પોષવામાં સારો સાધ આપશે.

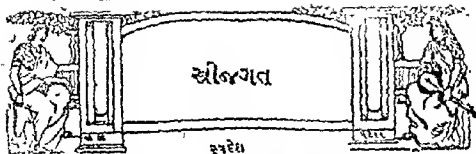
જન્મલક્ષનાં સાહિત્યમાં અનેકાં સ્થાન પામી ચુકેલા મહાકવિ ચોકસીઅરનાં સાત નાટકોમાંથી રોકસપીઅરનાં કથાનકો તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે, એ કિસોરિમાં વધારે પ્રિય થઈ પડશે એવો આશા રહે છે. ‘બાલજીવન’ની એક તરીકે એ પુસ્તક અપાયું છે.

હિંદના મહાન નરવોરા, સાધુસંતો, દેશ-નેતાઓ અને ન્યેતિધરા જેવી વિભૂતિઓનો પરિચય કરાવતી શ્રી. શારદાપ્રસાદ વર્માની પુસ્તિકાઓ પહેલી આવૃત્તિને વધારીને બીજી આવૃત્તિઓ પામે છે. એમાંથી પહેલીની તો ચોથી આવૃત્તિ થાય છે. એજ એની લોકપ્રિયતાનો પુરાવો છે. બાકીની ત્રણ પુસ્તિકાઓ પણ બાળકો માટે ઉપયોગી વાચન થઈ પાડે છે.

તા. ૨૨-૩-૩૮

યશવંતી. રૂમ્ક

શ્રીજગત

સ્વદેશ

શ્રીએ અને સ્થાનિક સ્વરાજ : "સ્થાનિક સ્વરાજ" ખાતામાં શ્રીએ મઠે કમ કરવાનું પણ મિટું છે. તેઓએ આગળ આપીને વહીવટ ચલાવવાની જવાબદારી હેતુ લેઈએ " જેમ મુંબઈ સરકારના સ્થાનિક સ્વરાજ ખાતાના પ્રધાન શ્રી એલ. જેમ. પાંડે મુંબઈનાં સ્થાનિક સ્વરાજ ખાતાના ઇન્ડીયનના વિભાગીઓ સમક્ષ હજી દવું. આ સંસ્થામાં મોટા રીતે નામની સોયી પ્રથમ શ્રી, વિભાગીની તરીકે વિદ્યા છે તે બદલ તેમણે ખુલાસી બ્રહ્મ કરીને તેનું અવગણ કરવાની બીજી શ્રીએ સલાહ આપી હતી.

સુધારક લગત : (૧) એ સુખાન મહેતા અને શ્રીમતી યાદાજીન મહેતાનાં પુત્રી શ્રી. હનિશાએ સીવીલ મેજસ્ટ્રેટ પ્રમાણે બાબતર શાળવાના મુખ્ય ઇન્ચાર્જ શ્રી. રમેશ્વર બદ સાથે સીવીલ મેજસ્ટ્રેટ પ્રમાણે મુંબઈમાં લગત હજી. શ્રીમતી હનિશા બદેન જી. એસ.સી. દોષા રમણે છે ત્યાં રજીત કર શીરાલ લાગા મેન્ચુ-એટ રફ્ટ એક શીરાલેવ વર્ગસે રોડ મેન્ચુ-એટ અસ્થાસ કરી ત્યાંના ડિપોમાં મેળવે છે. (૨) કાલિયાવાડના વડનના નામર મુલક શ્રી. આર્થિક રમિયાલેવર વસાવડામે મુંબઈ ક્રિ. ના મેન્ચુનેક પ્રત્યક્ષોવ જાવિયા શ્રીમતી રમિયાની નીતામ રિતેના સાથે લગત હજી.

સ્વચ-સપડીના લોગ : (૧) મુંબઈમાં નીરામ રોડ પર હોદાખા નિરાલમાં રહેલી નવુ-બાલ નંનામ નામની ૨૨ વર્ષની યુવતી ૨૨૨ સજાવર્ગમાં ખાસે વણીને લગે મામુ પામી. (૨) મુંબઈમાં દલુપાન નયીમાં રહેતી કુમીનાય મુલક નામની ૨૨ વર્ષની કમતી સીતી સાડી કાઢી જતાં તે નંની લગી પકડે હતી. (૩) મુંબઈમાં વણેવર ૫૨ આલનના ૫૨ રહેતી મણિબાઈ

નીતામલસ નામની સી લગીને મલમ પામતાં તેણે પાસેથી પકડી લઈ મરી આપવાત ક્યાંના કુમરો જુવરીએ આપેા હતો.

શાફૂપતિ મુલાપબાબુ : હરિપુત્ર મદા-સલાનું કામચલ પદાગીને શાફૂપતિ શ્રી મુલાપ વંદેશ્વર મુંબઈ આપ્યા હતા, તે પ્રકરને તેમના સભા મઠે વિવિધ સમારનો શાલવા હતા, તેમાં શ્રીએ સારો ભાગ લીધો હતો. માધવબાજમાં શ્રીએની ખાલ સના શ્રીમતી દંસાબદેન મહેતાના પ્રમુખપદે શાલવ હતી તેમાં અનેક સંસ્થાઓનો સમાવેશ હતો. એ સભામાં શાફૂપતિએ જણાવ્યું હતું કે—

" આ માન વમે મદાસલાનેજ આપો છે. હું તો એક મામુરી સેવક છું. મદાસલા વિરે હું બે સપ્તેા રહીશ. મદાસલા સ્વર્ગત્રય પ્રાપ્તિ માટે ઉલ્લા પકડે થતાં જ્યાં વિવિધ સલાનત સાથે લગી રહી છે તેમની સાસન સતા નામજા લાલમાં આને એજ આ લાલનો દેવ છે. સ્વરાજ સરાખ્ય પડી આપની હરિદાસ, મૂર્તી અને લગીએ દૂર કરી પડે પણ સપડું આસરી સંપાદન કરાં પડીજ પકડે છે,

આ કાર્યમાં શ્રીએ પન પુરોવાન કરામે હીરેશ આપી સંકે છે. સારતી મદિયોએ જનરને મચારી નામુ છે કે તેમના આપુત્ત બિલિયન વતર દિંદ આજે એકડું આનવ થયી ન થાયું દેવ.

આપડું નામરો શ્રીએ તો પૂર્વ સરાજ હિરિપુત્ર છે. જ્યાં મુંબી સરાજની પ્રાપ્તિ નહિ પણ જ્યાં મુંબી આપડું જાણીનું નહિ. આલસોમ આપડે, વિલિયન આપડે, પાંડુ તમારી પવિત્ર ફેરમાંનો પાગ પડેા નહિ. મને લાગે છે કે કુબિજાની નદિયાઓની જેમ દિંદતી મદિયાએ

પણ સ્વતંત્રતાની લડતમાં જોગજોડ અને ખોલે ખાસ મીરાંતી ગુલામીની લડતને સામનો કરશે ત્યારે દિલ સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર થશે ૨૦ વર્ષ પહેલાં ને પરિસ્થિતિ દિલ તેમજ દુનીયાની હતી તે આજે નથી ત્યારે પરિવર્તનો થઈ ગયા છે તેમણી વચ્ચે નેહલુ મેળવણુ હોય તેટલું મેળવી ગયે "

પતિદેવ । પત્નીના ચારિય પર રાક જવાને બદલે નારાયણ દગડું નામના પતિએ તેની પત્નીના નાક પર છરી ચલાવી હતી એ ખાઈ છાદેખ આચારે પોતીસના પહેરામાં છે

ગુજરાતી બહેને લગ્ન વિચ્છેદ લીધો ગુજરાતના નસીવા કવિ અને નાટ્યકાર શ્રી ચન્દ્રવલ્લ નીમનલાલ મહેતાના પત્ની શ્રી વિલાસિકા મહેતાએ મારા ન્યુયાર્ક મહિનામાં વડોદરાની ન્યાયાધીશીમાં પોતાના લગ્નવિચ્છેદ માટે દાવો માગ્યો હતો. એનો મુનાવણી મઈ તા. ૨૦ મી માંચે નીમણી હતી. ફરીપાઠીએ પ્રતિવાદી કપર પોતાના લગ્ન પછી તરત જ આજ દશબાર વર્ષથી ત્યાં કર્યો આરોપ મુક્યો હતો. શ્રી મુકુલદેવ ગોપીચાંદ પુત્ર તથા શ્રી બીજવલ્લભ અકાઉ જુનાનોન નતિવાદીને કવિ વરીકે અને પુત્રી વરીકે એજખાબ્યા હતા અને કયા વિના હીનાલય નાની જવાની તેમજ પત્ની સાથે નહિ રહેવાની વાત કરતા જણાવ્યા હતા પ્રતિવાદી શ્રી ચન્દ્રવલ્લ મહેતા તરફથી બનાવ કરવા કોઈ દાજર રજુ નહોતું તેમજ એ નેતે પણ દાજર રહ્યા નહોતા

શ્રી વિલાસિકા મહેતા તરફથી વજીલ શ્રી નામદમાર મકાનીએ સાક્ષીઓની વધાસ કરી હતી હાવાની મુનાવણી બાદ ન્યુયોર્કને લગ્નવિચ્છેદ આપવાની તરફેણમાં ચુકાદો આપ્યો હતો તે દિવસે ન્યાયાધીશે ચુકાદો મુલતવી રાખ્યો હતો પણ પાછળથી તેમણે ચુકાદો આપતા લગ્નવિચ્છેદની માગણી સ્વીકારી હતી

બાળતંત્ર માટે ૬૬ બોરસદ તાલુકાના બેરાસીના કમર ગવેરલાલ મોનીવાલના ૧૫ વર્ષના પુત્રનું લગ્ન કાનવાડીના કમર ત્રિચુવનલાલ ગરબડ દાસની ૧૩ વર્ષની પુત્રી સાથે તા. ૨૦-૫-૩૭ ને થયેલું. એને અંગે બાળતંત્ર પ્રતિબંધ કાયદા અનુસાર ગુજરાત પોલીસ મહાળાના મન્ત્રીએ ફરિયાદ માંડતા પેટા જલ્લા મેજસ્ટ્રેટ વરના અને કન્યાના ખાખાપ ને દરેકને ૩૦૦ નો દડ કર્યો હતો ફરિયાદીને બદલા વરીકે તેમણી ૩ વષ

આપવાનો પણ ફકમ થયો હતો એક બીજા લગ્ન નાખા મુકામે થયા હતા ત્યાં વરના બાપને, કન્યાના ખાખાપને તેમજ ગોરને જુદી જુદી રકમની દડની સજા થઈ હતી અને ૩ ૪૦ ફરિયાદીને બદલા વરીકે આપવામાં આવ્યા હતા

બિખારણની સમૃદ્ધિ સિંધ હેડાબાદની એક બિખારણના ઘરમાંથી ૩ ૭૦૦૦ની કિંમતના ચાંદીના તેમજ બીજા ૩ ૧૦૦૦૦ ની કિંમતના ચલણી સીકા મળી આગા છે તેને બે દોકરાઓ સાથે ચોરીના આરોપસર ગિરફતાર કાવામાં આવી છે

કુ ગેના પરાંજ પે ચિત્રારપુરની શેઠ સીતલ-દાસ કોરેજમાં પીકીસના અન્યાય વરીકે એક સીની નિમણુક થોડાક સમયપર થઈ છે નસીવા ચિંતણુદાસી શ્રી અમ આર પરાંજપેના પુત્રી ડો. મીલ મેવા પરાંજ પે એ સ્થાને નીમાયા છે, કુમારી મેવાએ ૧૯૩૧ માં પીકીસ અને મણિલ સાત સાથે મુબાઈ પુત્રીવર્ણીની બી એસસી ની પદવી લીધી હતી અને ૧૯૩૩ માં એજ પુત્રીવર્ણીની એમ. એસસી ની પદવી મોટરીઓડોછના વિષય સાથે લીધી હતી ૧૯૩૫ માં સર્વિસમાં તેઓ વધુ અભ્યાસ માટે ઇંગ્લેન્ડ મયા હતા અને લાંબની ઇમ્પીરીયલ કોરેજમાં મોટરીઓડોછના વિષયમાં તેમણે પણ અભ્યાસ કર્યો હતો ડો. મન્ડની દેખરેખ હેઠળ તેમણે બે વર્ષ અભ્યાસ કરીને તેમને મહાનિબંધ પૂરા કર્યો હતો અને પરિણામે લડન યુનિવર્સિટીએ તેમને પી એચ ડી અને ડી આઈ, બી ની પદવીઓ એનાયત કરી હતી

શ્રીઓણ અપહરણ કરનારી એક ટાળી પલનમાં પોતીસના પલનમાં સપડાઈ છે લાહોર, રોજપુરા, ફિરોજપુર, અમૃતસર, મુલતાન, અબાલા કનાલ અને બીજા ગામો મળીને કુલ ૪૫ જેટલા બદલા બદમાશો આવા ગુન્દા કરવાના આરોપસર પકડાયા છે અન્ય ગાતમાંથી અપહરણનો જોગ બનેલી ૧૬ ઓમિનો પત્તો લાગ્યો છે આ ઓમિને જોગથીને પલનમાં લેવો દેવામાં આવી હતી

શ્રી કેદીઓને છોડો બ માળમાં ને સજાદારી કેદીઓ નેલની દિવાલો પાછળ સજા છે તેમાં જ સજાદારી શ્રી કેદીઓ છે કોમીલા ખાતે સ્પીન્સ પુન કેસમાં સજા પામેલી મુનીતિ થોલ અને સાન્તિ ચીધરી ચિત્તાએજા પાડ કેસમાં

નાંધ

હિન્દુ સમાજમા લગ્ન એ એક પવિત્ર બંધન
હોવાય છે અને તેથી,
લગ્નવિતરણ મરણ પર્વત એ
બંધન અસેધ રહેવું

જેવુંએ એવી હિન્દુ કાયદાની યોજના છે હિન્દુ
ધર્મ શાસ્ત્રોમા એકસ સંજોગોમા એ લગ્નબંધન
ફેક થઈ શકે એવી કેટલીક કલ્પિત્યો હોવા છતાં,
આપણા સમાજમા પ્રચલિત પરંપરાને વધ સ્ત્રીને
હિન્દુ કાયદામા લગ્નનું ધાર્મિક સ્વરૂપ જ સ્વીકારી
શકે છે અને તેથી, અમે તેવા સંજોગોમા પણ
હિન્દુ ધર્મ પુરસ્કાર થએલું લગ્ન ફેક થઈ શકતું
નથી પરિ કે પત્ની વચ્ચે અમે તેવું વૈમનસ્ય હોય
પરિ કે પત્નિ વચ્ચે અમે તેવું વયનું કે સરકારનું
નિયંત્ર હોય છતાં એ 'લગ્ન' સંજોગે માટે લગ્ન
જ રહે છે એક મુલ્ય જ એમા વૃ પામી શકે

પણ, જેમ અનેક બાબતોમા આપણા હિન્દુ
શાસ્ત્રોમા સ્ત્રીઓને અન્યાય કરવામા આવેલો છે
તેમ આપણા પુરુષ સંચિત ધર્મશાસ્ત્રોને આધારે
ધારવા હિન્દુ કાયદામા પણ સ્ત્રીને જ અન્યાય
થયેલો છે. લગ્નમા ધાર્મિક બંધનમા સ્ત્રી અને
પુરુષ એક સરખી રીતે ભેદાય છે, આપણા ધર્મ
શાસ્ત્રો અનુસારની સર્વ પ્રવિણ્ણ્યો સ્ત્રી અને
પુરુષ બંને લે છે છતાં એ પ્રવિણ્ણ્ય પાલનની
સંપૂર્ણ ફરજ એક માત્ર સ્ત્રી ઉપર જ રહે છે
સંપત્તિની અગ્નિ સમક્ષ લીધેની પ્રવિણ્ણ્યા પાલન
ની સંપૂર્ણ જવાબદારી તો એક જ સ્ત્રીની જ
રહે છે કારણ કે, આ પ્રવિણ્ણ્યો છતાં, પુરુષ
એના હોરોએ ભગ્ય કરી શકે છે તે
ફાવે તેમ અને ત્યાં વિદરી શકે છે, અને
તેની ઇચ્છામા આવે તો પ્રથમ પત્ની છવત
હોવા છતાં બીજી પત્ની પણ કરી શકે છે. હિન્દુ

કાયદો કે હિન્દુ સમાજ તેને એમ કરતા વારનો
નથી. પણ સ્ત્રીઓ એમાનુ કાઈ થઈ શકતું
નથી. પરિએ તણ લીધી હોય અથવા વિરરકારો
કાઢી હોય છતાં સ્ત્રીએ તો તેના મુલ્યપર્વત પરિને
જ વફાદાર રહેવાનું છે કાયદો બહુ બહુ તે તેને
મામુલી છવન નિર્વાહની જોગવાઈ કરી આવે છે
અને તેય મોટી ભાગે તો એવી મામુલી છવત
અપાય છે કે સ્ત્રીને નિર્વાહ પણ એમાથી પૂરતો
થઈ શકતો નથી. આવી વિષમ રચનાને પરિણામ,
આપણા સમાજમા અનેક પ્રકારનું વૈયગ્ય વ્યવસ્થા
અને આપણી લગ્ન સંસ્થા પણ અનેક
સંજોગોના ભોગ બની ગયેલી છે,

ગુજરાતમા અનેક સંજોગો હોય છે
પત્ની છવતી હોય તે છવતી કરવાની
ફરજ છે તો કેટલાક જગ્યાએ પત્ની કરવાની
છતાં પણ સમાજનો સુધાર જીતે એક પત્નીને
તણ છવતે બીજી પત્નીને ક્રમશઃ નાબ છે તાજે-
તરતા થોડુંક વર્ષોમા આવી અવિરલિસ્ટાઓ બનેલા
છે અને નિરસાઓ પેડી કેટલાકમા તો આપણે
શિક્ષિત અને સરકારી કઠીએ એવા સ્ત્રી પુરુષો
સંકેતવાળા છે એવી સ્થિતિમા તપલ્લવલો સ્ત્રીઓના
છવતનો કોઈ વિચાર કરતું નથી. એક સામાન્ય
મનુષ્ય તરીકેની દરોહ લાગણી તેમનામા પણ હોય છે
એ વસ્તુનો પણ કોઈ વિચાર કરતું નથી.

આવા અને જીમ અનેક વિરસાઓમા લગ્ન
વિચ્છેદની સંપ્રવડ હોય તો કેવું સાચું ? એવા
આપણે સુધારક વર્ષોનો મત થતો નથી છે
પરંપરાથી ચાલી આવેલી રીતોઓના ગુલામ બની
ગયેલા ડોકોને આ વિચાર જ કમકમા ઉપલબ્ધો

વિના નહિ રહે, ગુજરાતી સાહિત્યમાં વિદ્યાના જાડાર તમારે બા કેસવલાલ દર્પદરાય તુલ ૧૦ વર્ષની વયે મુળક્રમ આવસાન પામ્યા તેમની વિદ્યુત સાહિત્ય સેવા માટે તે આ નોંધમાં ઉલ્લેખ કર્યો પણ નહિ થઈ શકે જ્યાં ગુજરાતી સાહિત્યના સંરોધનનો પ્રાતિમા એમના જેટલી ગ્રીષ્મવટ રાખનારી ખીલ કોઈ અકિત નમુનામાં નથી ગુજરાતી ભાષા પ્રત્યે તેમને અપાર પ્રેમ હતો સમૃદ્ધ સાહિત્યના અનેક ઉત્તમ નાણાને તેમણે ગુજરાતીમાં જણાવી છે તેમના ગુજરાતી અનુવાદો એમના મૌલિક રાજ્યને જેટલા જ અમુલ્ય છે છવનના અત્ત પર્થત તેમણે ગુજરાતી ભાષાની અને સાહિત્યની સેવા કરી છે

એમના અવસાનને ખીલે જ દિવસે અમદાવાદમાં એમના ખાસ મિત્ર અને જુની પેઢીના એક સાક્ષર શ્રી કાશ્યાનાથ પિતાબરાજ દેસાસરી પણ અથા રવ દેસાસરી પણ વિવિધ પ્રકારની સાહિત્ય સેવા માટે જાણીતા હતા બુસ્તર વિજ્ઞાન વિશે તેમણે સારું જ્ઞાન હતું અને 'ગુણસુન્દરી' અને 'ચમેરીને' એ કાળોના રસિક કવિ તરીકે તેમણે જ્ઞાન છૂટું હતું. વળી સમાજ સેવાના કૅટા મર્ષા પણ તેમને કૃત્યો હતો

સાક્ષરની પહેલા જ એક ત્રીજા જણી જુદી જ કોટિના એક સાક્ષર આપણે જુમા પદ તે અનેક ઐતિહાસિક નવલકથાઓના લખક રવ. શ્રી. નારાયણ વિસનજી કકુર

મુળના મુપ્રસિદ્ધ સાપ્તાહિક 'ગુજરાતી' ની અનેક ઐતિહાસિક કોટા, ઉપરાંત સમ્પાદક નવલકથાઓ તેમણે લખી હતી. વળી, નિબંધ, કાવ્ય, એમ જુદી જુદી દિશામાં પણ તેમણે સારી સાહિત્ય સેવા કરી હતી. ઇતિહાસ વિષય તેમણે જ્ઞાન પણ કહું છું

અને સર પ્રભાચંદ્રે પદ્મજીના અવસાનથી એક સાહિત્ય રસિક અને અભ્યાસશીલ રાજપુત્ર મદાગુજરાતે ગુમાવ્યો. હિન્દના અણ્યા ગાંધી મુત્સદ્દીઓમાં એમણું સ્થાન હતું. બાવનગર રાજ્યને ખિલવવા માટેના તેમના પ્રયત્નો આજે તેમની મેવાઓની સાક્ષી પૂરે છે, સીકેજવણીના વિષયમાં તેમને સારો રસ હતો, અને કવિતા વગેરે રચવાને તેમજ વાચનને પણ તેમને ધણે શોખ હતો.

ગુણજીના નણીતા સૌભાગીદર શ્રી. મોહારજી મમદાર કૃષ્ણ મોહર અન્તમાવને ભોમખની તથા એમના અવસાનથી પણ એક કવિ અને સમભાવી હૃદય આપણે ગુમાવ્યું છે, એમના પત્ની શ્રીમતી રમીબાઈ કામદાર ગુજરાતી સમાજમાં સમાજ સેવિકા તરીકે જાણીતા છે

ગુજરાતમાં સંગીતના રાષ્ટ્રીય પ્રયાસમાં અપૂર્વ દિશ્સો આપનારા રવ નારાયણ મોરેશ્વર ખરેલા જનાથી પણ ગુજરાતે પણ ગુમાવ્યું છે અમે આ સર્વ અવસાનોથી, એમના કુટુંબીઓ પર આવી પડેલી આપતિમાં આમારી સહાનુભૂતિ અન્વિત કરીએ છીએ.

તૈયાર છે

આજેજ મગાવો

સૂર્ય.

કી. રા. ૦-૧૨-૦

બાપાતર કર્તા - રા. બળવંતરાય હરરાય વોરા, બી. એસ. સી.

સૂર્ય એ નામ બે અક્ષરનું છે પણ એ સૂર્ય કેટલો ઉપયોગી છે એ દરેક મનજી શકે છે. આ સૂર્ય વિશેની વિગતવાર માહિતી વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવી છે તે ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે.

લખો—લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ-વડોદરા

“ ગુણ સુન્દરી ”

પ્રાસ વિભાગ

તત્ત્વી : સોમલાલ પટેલ,
C/o બી ન્યુ ઇસ્ટ રૂલ, મુંબઈ, ૭.

પાં ૮ : અંક ૪

પૃષ્ઠ ૮

એપ્રિલ : ૧૯૩૮

રાણવીર

મુંદરપુર છે તાનું ગામ
મુંદરસિંહ રાણનું નામ
તજ કરે એ તો રૂપી પેર
રેવન ગોમે લીલા લે'ર

એક દિ' રાજને રરબાર
આગ્યો અણબર્યો અસવાર
બાત લતી એની રજપૂત
ચરીરે ખબ દતો મગબૂત.

પેર મુંદરની ના કંઈ બીક
તજવદીવર છે એનો મીક
તજ-સોયવનું રૂં પામ
મુંદરપુર એવું તાનું ગામ.

સખએ પૂછ્યું એણીવાર
આગ્યો આંખી તું અણવાર ?
કે મું છે તાકું તે નામ
રહેવું તારે કિયે ગામ ?

સુણો રાય તમે મારી વાત
માથે ઊઝી દુઃખની રાત
જાગ્ય પલટાયે આઁયો આજ
વાત કહું તે સુણજો રાજ !

રાજ દેવાનો લાગ્યો લોભ
મનમાં નવ જરીએ શોભ
મહિપતિ ખનવાને માટ
ધાર્યો ઘડવા તમારો ઘાટ.

અહીંથી ફર ઘણું એ ગામ
કુંદનપુર એતું છે નામ
સુજનસિંહ રાજતું રાજ
ત્યાંનો હું તો હું યુવરાજ.

શીખંબુ કોણે એને આજ
કે ખનવું તારે મેહારાજ
બોલાવી અહીંઆ આવાર
કાદો એને હંદની ખંદાર.

રાજને હું એક જ સૂત
પણ જનમે સાથો રજપૂત
રણવીરસિંહ છે મારું નામ
સેનાપતિનું કરતો કામ.

માની છુટીને એવી વાત
ભાન બૂલ્યાંતા મારા તાત
એમને અંગે લાગી આજ
બોલાવ્યો મુજને તતકાળ.

હતી સાવકી મારે માત
એના મનની કહું શી વાત ?
હતું ના કંઈ એને સંતાન
બાપુના વળી કાચા કાન.

સણની પણ કરી ના મેં વાર
આલ્યો વિના દીધે વિચાર
શંકા ના ઉરમાં લવલેશ
કે જાવું પડશે દેશ વિદેશ.

એક દિ' ચડાવ્યું એણે આજ
રાય ! જૂઓ તમારો બાળ
કરતો કરતુક શા વિકરાળ
તમારો ખનવાનો એ કાળ.

પિતા પાસે પહોંચ્યો તતકાળ
પાયે લાગી બોલ્યો હું બાળ
એ તો બાપુ ! કુશળ-સેમ
વળી માતાજી પણ દિસે તેમ.

એવે બોલી સાવડી માત /
 બેટા ! જૂંડી કીધી વાત / , ,
 પણ ખરે હું છું લાચાર -
 તારે તબુ એ નિરધાર .

ચાલી નીકળ્યો હું હૃદયહાર
 જન્મભૂમિને , ઠરી સુહાર
 આવી પહોંચ્યો છું હું બોજ /
 તમારી સનમુખમાં મહારાજ /

લાગ્યો હું માતાને પાય
 મારે નયને આંસુ ન માય
 બાપુ-ચરણે લાળી શીશ
 એમની માગી મેં આશીષ .

“ સુધી તમારી જાગી ખ્યાત
 , કીધી મેં આ મારી વાત
 , ચહું સેવા તમારી પાસ
 , આગ્યો છું ઉર ધરીને આશ .

નીકળી ત્યાંથી આગ્યો ઘેર
 મનમાં વિચારું સઘળી પેર
 આલેથી ઉતરી આવી વીજ
 વાળ્યા કેણે વિષનાં ખીજ ?

રણવીરની સુધી સઘળી વાત /
 સુંદરસાયને લાગ્યો આવાત /
 “ ભલે આગ્યો છું કુભરિ !
 એહું ના આજીશ લગાર .

“ નાંવી નીંદર આખી રાત
 ‘ આંખું ક્યારે થાય પ્રભાત
 વખત જતાં લાગે શી વાર
 , એવે ભિચુ કાળ-સવાર

“ સુખેથી રે ” તું મારી પાસ
 , રક્ષકે સ્થાપું તું ને ખાસ
 , મારે ના એકે ફરજંદ
 તું જ આજથી મારો તંત્ર . ”

જઈને અશ્વશાળા મેઝાર ,
 કર્યો અશ્વ મારો તૈયાર
 પછી લીધાં સો મેં હથિયાર
 તલવાર , ખરછી , ને કટાર .

રાયને લાગ્યો રણવીર પાય
 આનંદ ઉરમાં અધિકો થાય /
 વળતાં બોલ્યો એણી વાર
 “ રાય ! તમારો માતું ઉપકાર . ”

વખત તત્તાં લાગે ના વાર
ઝાઝો કરવો શો વિચાર ?
પથ સય ત્યાં ખૂબ પ્રસન્ન
વળી આપ્યું એને ધડપણ.

કરી મનમાં એવો નિર્ધાર
ઘોલાવ્યો એક દિ' ઢરખાર
મુઠટ, ચામંત ને સરદાર
વળી મહાજનના જત બેચાર

વિચારી રાધે મનમાં વાત
છે એ સાચો રજપૂત વાત
નેછીથી કરતો સો કામ
સ્થાપું એને ભારે કામ.

ઊભા ધઇને ઘોડયા રાય
ઉરમાં આનંદ ઝાઝો, વાય
રણવીરને આપ્યું સિંહાસન
સોહવથી માફું આસન.

સોંપું રાજકંડ એને હાથ
ચાસી રાખીને જનનાથ
મારા પ્રતિનું જેવું માન
કરજો સો એવું સનમાન

વજાજન કરે હર્ષ પુકાર
ખરે તથા પળા ઉદાર
હું છીયું અગે કાજ
પણે પણે હોય મહાજાજ !

જોગ ધોધ

હિંદમાં મહૈસુર નામે રાજ્ય છે. કુદરતના સૌન્દર્યથી તે સરપૂર છે. તેમાં વળી “ જોગ ધોધ ” (ગેરસખ્યા ધોધ) નામે જાણીતો ધોધ સૌન્દર્યમાં, એક અનેરી સાત પાડી અનેક લોકોને આકર્ષે છે.

એક અણુજાણીતી “ રાસવતી ” નદી અંબુતીર્થના શિખરમાંથી નીકળી વર્ષાક લેતી, લાંબા, ઢૂંઢા, પહોળા ને સાંકડા પટે વહેતી, સાધારણ પર્વતની ટોચ પરથી લગભગ આઠસો ફીટની ઉંચાઈએથી પડતું મૂકી કાવેરીને મળે છે.

અર્ધા માઇલના પટે પર્વતને ચારખાજીથી ઠાતરી ચાર ધોધ રૂપે તે પડે છે. પડતી ને આપડતી રૂ જ્યાં નદીનાં ફીણમાંથી મેષતુખના રંગો ચમકાવે છે.

ન્યારે આટલે જાણેથી રાસવતીનું પાણી પડે છે, ત્યારે પાણીનાં ઝીણાં ઝીણાં બિન્દુઓ ખૂબ આકર્ષક લાગે છે.

ને વળી બિન્દુઓની ઉપર સૂર્યનાં કિરણો પડે છે, ત્યારે એનો દેખાવ મોહક ભર્યો અને મનહર લાગે છે.

ચાર ચાર માઇલ સુધી પોતાના સંગીતનાં સૂરો તે સંભળાવે છે. કેટલાંય એને જોવા સ્વપ્નાં સેવે છે. કેટલાંય જાંબમાંથી ઝખકી બીડી તે સાંભળવા આતુર બને છે અને કવિની દૃષ્ટિએ તો કવિતામાં એ જુદો જ માલમ પડે છે કેટલાંક તો એની સામા બેસી, એકલિન બની સુખદુઃખ મૂકી ઠાઈ અગમનું રટણ કરે છે.

ખીણના પથ્થરો પણ પોતાની લીલીછમ જવાબ આપણી આંખો, એના આદહોદક અવાજ અને ઠંડા પાણીની અંદર નાહી આનંદ અનુભવે છે.

ઉચાઈમાં જોગનું સ્થાન પહેલું છે. એની કીર્તિ વિશ્વમાં વિખ્યાત છે. મહૈસુરના રાજ્યને એનું સાચું અસિમાન છે.

છાત્ર પટેલ.

આધે આદ્યા ત્યાં એક નિર્મળ નદી ખળખળ કરતી વહી જતી હતી. અમે આખો દિવસ રખડી રખડીને ઢાકી ગયા હતા. અમે નદિમા ન્હાવા પડ્યાં, પાણીમાં છબછબીયા કર્યાં, મસ્તીતોશન કર્યું, અને આનંદમા ને આનંદમા ઘણો વખત પસાર થઈ ગયો.

નદિની ખંને બાજુએ મુદર ઝાડો આવેલા હતા એક જણાએ કહ્યું કે “આ નદિનું પાણી આપણે ન પીએ, તો તો આબ્યાનું પ્રમાણ શું ?” અમે બધાએ તેના વિચારને વધાવી દીધો અને અમે દોડીને પાણી પીધું, એની મીઠાશ તો હાથે સાબરે છે.

પાણું રખડવાનું શરૂ કર્યું પણ દિશા ઘર તરફની રાખી હતી. પાણું ખૂંટતા ખૂંટતા ઘેર આબ્યાં ત્યા તો લૈરવી રાતના પંખીઓને આમંત્રણ આપી દીધું હતું.

રૂપસિંહ એમ મકવાણા

== દરેક ઘરમાં રાખવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તકો ==

મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન.

જેને માટે લખવાનું હોય જ નહીં દરેક અવસ્થા આ જીવનને એક વખત વાંચવું જ જોઈએ પૃષ્ઠ ૫૦૦ ઉપરાંત અને પાકું પૃષ્ઠ હતાં મૂલ્ય રૂ. ૪

ૐ ૐ

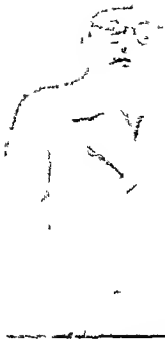
વિશ્વભારતી અથવા હિન્દી સંસ્કૃતીનું કેન્દ્ર

મહાત્મા કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની કલમથી લખાયેલી એક સુંદર કૃતિને અનુવાદ જેની પહેલી આવૃત્તિ બહાર પડતા તરતજ ખલાસ થઈ ગઈ હતી તેની આ બીજી આવૃત્તિ બહાર પડી ચૂકી છે મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

આજેજ મેળવી લ્યો-લખો નીચેને સરનામે

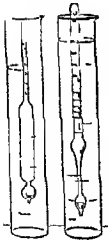
મેનેજર : પુસ્તક પ્રકાશન વિભાગ,

૮૦ હુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, ટાવર પાસે, વડોદરા.

હોરુ ત્રિહાસનોના પ્રમુખ સુનાયવન્દ્ર ખાતે ૫૦મી ૧૯૭૧
ની સરના પા જેબરામા ગદેતા તેના આ મુર્ચિય ફોટો
આફ કપગત એમના ધીન પમ્ ફોટો-૨૨૫ તથા નિકુલન નરના
પ્રેરણાપુરુષ સદા તે નિકુલનાથ પટેલની શ્રી વિનાયકગર
કરમારને મોની અદમ્ય કુળ નૂતિ વોરે અન્ય કલા
સામગ્રી કુમાર નો આ અક અનોખી રીતે રજૂ કરે છે

વનવનનાના ચાસી ની રસ રાખરી લેખમાળા તે 'કુમાર' નુ
વર્ષા ૧૯૬૫ આકલ્પ છે આ અકમા પક્ષીઓના દશાતરનો
પ્રક્ર ઉદતા લેખક લખે છે, પછી ટવનને આ રસક આ
મગીથી આપણે પ્રાન્ત પશુ સુતમુદ્ છે, એટલે ઉત્તરના
અન્ય પ્રદેશોની પેઠે યાયાવાર પછીઓની અનેક જાતો—
૧૮૫ રમણી રહેતારી એવી જ બીજી—આપણે દા દેક
વર્ષે આવીન રહી જાય છે લોકવાનુ શતે જ ગણે છે
અથી સામાન્ય રીતે આ પક્ષીઓ આપા નિ નરદે નથી વળતા
આનનારા ૧૮૫ વિવિધ છે એટલી જ મિત્ર એમની નિવાસ
ભૂમિએ છે યરયરેકે કેક ચીનથી નહીં આવે છે હસની
વાસભૂમિ આનસ સરેવરની પાછે બને લિખેલા જાગમ રામા
છે હીવાળી તમા ગુરેપ ને ઉત્તર એશિયાના વચનારા છે
કેટલાક પછી કેક સાઈબેરિયાથી આવે આવે છે સાલક વળી
ઈરાન, એશીઆમાઈનને તુકરેલાનમા કાયની નિવાસ કરનારા
દેવ છે તે કયા રેચની સિદ્ધિ અર્થે આવા અઠ્ઠાનિવાસ પૂરવ
દેસાતર કરનાનુ અમને ચુકે છે લેખક કહે છે કે, આ અક
જ પ્રકાશ કહેવથી પ્રા નિમાનની હરતીના રજૂવેના રજૂક

ધવાના તે આ અકમા અસમરવાના મુખ્ય અંગોને પરિચય મેળવવા તમે ઉત્તેજન પરીક્ષા જ
આપ ની રેમિટી આ લેખ એવા પાળા પરના લેખથી તેા શુક્ર લાતા રસાયણસાથ
પ્રતે પશુ વખરે પ્રેમ ઠાલસા વિના નહિ રહે પા નીની શુદ્ધિ અશુદ્ધિ એમા
રહેતા ખનિજ કોના, ગુરુગુરુ પાણીની ઓળખ અને વિજ્ઞાન અને એ વિજ્ઞાન
મરિતા ઉપરકર—સાચેના ચિત્ર મુજબના દ્રવ્યમાએ દ્રવ્ય પાણી મેળવનાની કહેલી
અપ્રમાણિકતા બોળી કાઢવામા સુદાય કાગ લેક્ટામીટર અને પા ની કરતા આરે કે
લલકા પ્રવાહીનુ વળન બતાવતુ હાઇડ્રોમીટર વોરે—થી તમને એ લેખ માહિત કરમે.
અકની બીજી વિવિધ વિષુદ સામગ્રી અને એટલી જ સમૃદ્ધ કલાસામગ્રીના વાર વાર
પરિચય આપવાનો ન દોવ આપ્યા મરિતા નરને એ વચારે માનસિક એસાક બની રહેશે

જે લાગી મોરેલ લખીને તે નહિ પશુ 'ગુજરાતી રધુલિ' જેવુ અસ્થરત શુદ્ધક અપીને
તેા શ્રી હરિષ્ઠ્યુ બ્યારે ગુજરાતી જનતા પા ઉપકાર કરા જ છે નિશ્ચય ન ને
લુહિચિનુ સિલાખ મન્ત મળી રહે એટલા માટે અવતા એવિય માસથી નિ નિગિત વચા
શક કરવા મરે ગુજરાત સાહિત્યસભાએ તેમને અમદાવાદ બોવાવવાનો નિર્ભય પાક
કર્તા છે પ્રમળપુ ના અભિપ્રાય મુજબ તેનો અસ્થાસ પ્રચાર તથા ઉપયોગ મચાથી
વતમાનપરે, આરિયત રીધારે અને જ ની પચચ્છેરાને ખૂબ લાભ પરી હવે તે તમે એ ન મેળવુ હોવ
તેા લાગીરે મેળવી લરો કુમાર કાર્યાલય તરફથી જ અ ગ કોની કીમતે બહાર પાડવામા આવ્યુ છે જે લાગી
સમય તમને રાક લેવળવા પછી અલ્પતાના કલામકો ની હિતી આરુતિ પા રા શાની કીમતે આ માર્ગે
બહાર પા ની ગુજી છે જે પલા લાકાગ્રિય આરુગ્ય કલાકલા પ ની વ્હજ નકો રહી છે, તેની રાક લેવાદ અપી દહમે

‘કુમાર’નુ નવું વર્ષ જન્યુઆરીથી જ શરૂ થઈ ગયું છે
લવાજમ દેશમા રૂ. ૬ પરદેશમાં ૬૨ શિલિંગ અગર ડા. ૭૮ ૦
કુમાર પિ દસ અમદાવાદ

၁၆၆

... the ...
... the ...
... the ...

મધ્યમવર્ગની સહાયર કરોડ ઓએને શુદ્ધકામ સિવાય બીજું કંઈ કામ નથી. એમના હાથમાં પુષ્કળ સમય ફાજલ રહે છે. દરરોજ પાંચથી છ કલાક એઓ નિવૃત્તિ મેળવે છે. પારકી કુચલી, દિવસે નિદ્રા વિગેરેમાં તેઓ આ ફાજલ સમય વ્યતીત કરે છે. દિંદના પુરોમાં પુષ્કળ બેકારી છે. મધ્યમવર્ગને માટે બારે કપરો સમય છે. આ વખતે ઓએ એમને ખૂબ સહાય આપી શકે તેમ છે. પોતાની લાજ સૌ કોઈ છૂપાવી રાખે છે. પરંતુ માથા જાતીય અનુભવ ઉપરથી જાણુ છું કે મધ્યમવર્ગ બહુ દીન અને દુઃખી છે. એમને સોકના લાજ મર્યાદામાં રહેવું છે. પરંતુ બેકારી અને ગરીબાઈને લીધે એઓ બારે વિપત્તિમાં આવી પડ્યા છે. દિનપ્રતિદિન આ દુઃખ એવા રોગની પેઠે વધે છે.

આ જમાનો કામ કરવાનો છે. ઉલોગી અને ચીવટવાળા ઓએને માટે પુષ્કળ કામ પડ્યું છે. ઓએ પોતાના ફાજલ સમયનો ધણી સરમ સદુપયોગ કરી શકે તેમ છે. પાંચ પચીસ રૂપિયાની સુડીથી તેઓ ધણી સરસ નમુનાઓ બનાવી બજારમાં વેચી શકે છે. પોતાના વહાલા પતિ, પુત્ર અને જાંબુઓની બેકારીના સમયમાં કુટુંબના નિર્વાહના બારમાં સારી સલાહક જની શકે છે. સંસાર રૂપી માઝને તાણવા માટે પતિની સાથે બીજી પુસરીમાં નેકાઈ શકે છે. આપણે દેવ રાજકીય રીતે પરાધીન અને પરતંત્રી છે. તેનીજ રીતે આર્થિક વિષયોમાં પણ આપણે પરતંત્ર છીએ.

જગતમાં પ્રાચીનકાળમાં આપણે દેવ દુનર ઉલોગી, લલિત કલાઓમાં જડુ પ્રતિષ્ઠા હોતો. આપણે ત્યાં શુદ્ધઉલોગી ધણી મુંદર, સરમ અને ટકાઉ વસ્તુઓ બનતી હતી. આપણી બહાદુર ખલાસીઓ, મજબુત નાના વહાણોમાં ખેસી જગતના સમુદ્રો ખુદી

વળતા હતા. આપણા સાહસિક વેપારીઓ પરદેશોના હબરો બંદરોમાં ધુમી વળતા હતા. આપણા હોશિઆર કારીગરો બારીક, મુલાયમ અને ટકાઉ બાતકાર કાપડ તેવાં કરતા હતા. ખાંડ પણ મૂળ આપણા દેશમાં જ બનતી હતી. લોદાનો ઉલોગ પશુ વિકસતો હતો. આપણા દેવનું રેશમ જગતના સુધરેલા દેશોમાં પ્રખ્યાતિને પામ્યું હતું. છતાં યુરોપીયનોએ પોતાના હાથમાં સત્તા આવતાં આપણા દેશમાં બનતા માલ ઉપર મોટી જકાતો નાંખી એને વિલામતમાં આવેતો બંધ કરી દીધો. યુરોપમાં ચંત્રચુગ આવતા ચંત્રોમાં બનેલી, સમૂહરૂપે પેદા કરેલી વસ્તુઓને સત્તાના બગથી હિંદમાં ભરી મૂકી. આપણા ઉલોગોનો નાશ કરી નાંખ્યો. આપણે દરેક ઓજ માટે પરદેશોની વસ્તુઓ ઉપર આધાર રાખતાં થયાં આ ઐતિહાસિક સત્ય છે.

શુદ્ધઉલોગીની જ હવે દિંદની બેકારી ટળી શકે તેમ છે. શુદ્ધઉલોગી મને તેવા યત્રોની સાથે ટકી શકે છે એ હવે નિર્વિવાદ છે. આપણે ત્યાં હવે ઉલોગોને રક્ષણ મળે તેવી જકાતો છે. દિંદી સરકારને પોતાના મોટા લશ્કરી ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે મોટી જકાતો નાખવા પડી છે. આથી આપણા શુદ્ધઉલોગોને કીક શેપણ મળે તેમ છે. આપણી ઓએ સુદિમાન છે. જરા ઉત્સાહ આપ્યાથી ઉત્તમ વસ્તુઓ બનાવી શકે છે. મારા અનુભવથી જણાય છે કે જે વસ્તુઓ બનાવવા માટે કાંચો માલ સંગ્રહ અને સેલીસ્ટો મળી શકતાં હોય, જેને માટે ચહેરોમાં સારી ખપત હોય અને જે સાધારણ નાના ચંત્રોની મદદથી બની શકતો હોય તે માલ શુદ્ધઉલોગી બનાવી પરદેશો માલની સાથે હરિશ્ચંદ્રમાં ઉતારી શકાય છે. આપણી ઓએના નવરાણના સમયમાં આ શુદ્ધઉલોગી વસ્તુઓ બનાવવી એ સાદું કામ છે.

આપને ત્યાં ફેટલાડ પંથાઓ માટે
શ્રીઓને સારો અવકાશ રહે છે. પણ પંથા-
ઓમાં પરદેશની શ્રીઓ નિમાય છે. એમને
મોટા પમારો અપાય છે. નમોતો પંથો પરિત્ર
અને સારો છે. જો ડોઢરોની પણ પળો
માંત્ર છે. રકુલની શિક્ષણો માટે પણ મોટી
માંત્ર છે. પુરોપાધન શ્રીઓની પેઠે દિંદી શ્રીઓ
પણ માવનું સારું
વેળાજ કરી શકે તેમ છે.
ટેલીફોનના મંદેશાનુ
શમ પણ દિંદી શ્રીઓ
ચારી રીતે કરી શકે
તેમ છે. રેલ્વેની ટીકોટી
વેળાતર તરીકે પણ
શ્રીઓ શમ કરી શકે
તેમ છે. આવા આવા
પંથાઓમાં શ્રીઓને
માટે ખાસ અવકાશ
રહે છે. મધ્યમ વર્ગની
શ્રીઓ માટે દાક્ષણ
સહીત અને જુકીપોત
પણ મારું છે. એ
વિદ્યમનમાં વચનને કે
પંથાઓ શ્રીઓ પે-
તાને સારીન તીપાં છે.
એ પંથાઓમાં શ્રીઓ
નેતા કુલવતાપી શમ
કરે છે કે પૂરું એમને
અનેક પ્રકારે જ્યાં રૂ
કરી ગયાના નથી.

નીર, અને નવા મળાય છે. પરંતુ જ્યારે
સમય આવે છે અને એમનું કુદરત
પાય છે ત્યારે એઓ રખમંદી જની શકે છે.
આપની શ્રીઓના કુદિ જોતર કેવળ છે. મેં
મજા રેંતોની શ્રીઓના રૂંતર ક્યાં છે. દિંદી
મદિલોટો મોજપનુ રેલ્વે શ્રીઓના કુદિ
વેળામાં મુકાયેલી કરી શકે છે. મદાન પૂરાની
માતાઓ પણ શકે છે.

વિકાસ

: કુર્ત : વિગત :

અ પ ન સ ર વ રિ પાં
સ્થાવરિયાં...
પ્રાર અને પન આપણતાં ને
સિંદ મહોન્નત કેવે રાને
ચમકત શ્રીમદિયાં...
અ પ ન સ ર વ રિ પાં
સ્થાવરિયાં...
શુભ કુઃખનો વાદળદગ આવે
અવન અવનને વિકાસ
ગ્રેમક વસ્ત્રિયાં...
અ પ ન સ ર વ રિ પાં
સ્થાવરિયાં...
કુશલક નવ વસ્ત્ર પારે
અવન પાંચ રૂંતર મમજારે
વસ્ત્ર કુશલિયાં...
અ પ ન સ ર વ રિ પાં...
સ્થાવરિયાં...

વેળામાર્ગ ન. પુરોહિત

માત્ર એમને યોગી
શિષ્ટાસ્ત્રવંતના આપી
મુદતકોએ અને શ્રી
સુવમ પંથાઓ તરફ
વાતો મુલે દિંદી
આપેક જતિદાસમાં
મોટું પરિવર્તન રવવ
પછી મારો

આપણી શ્રીઓએ
જો પંથાઓ અને
કોમે તરફ ગમવું
એમને તે રહોંચનો
ના તેમમાતાનો ઉદેશ
એ. મારોતના મોમે
પણ કરીન છે. જ્યાં
ત્યાં પુરોહિતે જેડું
શ્રીઓ શમ કરે છે.
એ મુર્તિ નવમાન
શ્રીઓ કરે તે મુર્તિ
મગીનરી છે. રેલ્વેના
દેશના નવપી નવુક
રેમ, કુર્ત, પશુન,

હોવાથી, તેઓ વધારે કમાઈ શકતી નથી. આ સિવાય કારખાનેની સ્ત્રીઓ રેશમના કાંડા પણ ઉછેરે છે. ઉનના સાબુના પણ બનાવે છે.

આપણે ત્યાં દરેક ઉલોમ ઘર કરતા પ્રદેશો એની રાજ્યતાઓ, કાચ માલની ખીલન, ખાખરા ફટલી દૂર છે તેની નજીવી કરવી પડશે. મોં છૂટા પોતાની મઝા પ્રમાણે અને તે ઉલોગો ઘર કરે તેથી કાંઈ ફાલો થાય નહિ. પરંતુ સારા અર્થદાઓ મળીને રથાન, દેશ, કાળ, વસ્તુ વિગેરે ચોક્કસ કરીને યોગ્યત યોજના અને રથાન પ્રમાણે કામ કરવાથી બહુ ફાલો થાય તેમ છે. ખાખરા એ તો રીડન, નોવે અને હોલોન્ડની પેઠે સહકારી સંસ્થાઓની મારફતે આવા ઉલોગોની વ્યવસ્થા થાય તો અતિ ઉત્તમ વાત છે. ઉપલા રેશમની પ્રાપ્તિમાં ગુદઉલોગોનું કામ મહત્ત્વ સરસ છે. પરંતુ હોલોન્ડ જે પ્રમાણે ઐક્યબીજ સાથે મળીને ૧૨૨૫૨ સહકારથી કામ કરે છે તે અદ્ભૂત છે. આપણે ત્યાં પણ એવી ઉનના સરકાર ભાવના જાગૃત થશે ત્યારે આપણી પ્રાપ્તિ ઉન્નતિ થશે.

સ્વીડનરેડમાં પડીઆલો બનાવવાનો ઉનના ગુદઉલોગ તરીકે ચાલે છે. ત્યાં રેશમના પત્રો અને સોનેરી જરીનો ઉલોમ પણ કાઠો ચાલે છે. એ સર્વમાં સંપૂર્ણ મહકારી ભાવનાથી કામ લેવાય છે. કાંસોના પુરોણ અતરોનો ઉલોમ, ઘર ગાળવાનો ઉલોમ એ પણ સુંદર સહકારી ભાવનાથી ચાલે છે. પરંતુ સર્વેથી સરસ સહકારી ભાવના રીડન, નોવે અને હોલોન્ડમાં ખીસેલી છે. ત્યાંના દુધ, માખણ, કાચાનો માલો વિગેરે દરેક ઉલોમમાં સ્ત્રી પુરોણે ઢળીમળીને સાથે કામ કરે છે. દરેક ઉલોમની વિદ્યાળ, પદ્ધતિસર અને સાસ્ત્રીય રીતે સ્થાપના થઈ છે. કાંચ માલ મેળવવાની, તેનો પાક માલ બનાવવાની અને પરોષામાં વેચવાની સર્વે ગોઠવણો આ સહકારી મંડળો મારફતે ચાલે છે. ત્યાં કાંચ માલ મહકારી મોસાઇટીઓ છે. બધી ૧૨૨૫૨

માંકબધી જોડાયેલી છે. સરકારી સહાયત્વનીથી રહાયથી છે.

જાપાનનો કામલો છે. ત્યાંના દરેક ઉલોમમાં પ્રજા જાહેર ખાતાઓ, રાજ્ય અને રેલ્વે તથા રીડમર ખાતાઓનું અદ્ભૂત છે. એ ઉલોગોમાં ખાખરા એકે તેડો વિભાગ ગુદઉલોગો તરીકે લેવાય ચાલે છે. તે પછી નાના નાના ટુકડાઓ જે ગુદઉલોગો મારફતે લેવાય ચાલે તે સર્વે એક નાના ગામડાઓની વચ્ચેમાં મજા સાથેનું મોટું કારખાનું સ્થાપવામાં આવે છે. અનુભવી સરકારી સલાહકારો યોગ્ય તંબુલીજ અને સરવે કરાવીને પછી રથાન નક્કી કરે છે. ત્યાં ગામડાઓની વચ્ચે કારખાનું સ્થપાય છે. ઘખા તરીકે બનાવટી રેશમનું કારખાનું છે. દરે બનાવટી રેશમ છુના કાટલા ચીંચા, લાકડાનો વહેર, વિગેરે રીડ વસ્તુઓમાંથી બને છે. આ વસ્તુઓ ભેગી કરવાનું કામ ગામડાઓના લોકો કરે છે.

એઓ લાકડાનો વહેર કે પાષાન લાકડાના ટુકડાં કે રીડ ચીંચા ભેગા કરીને બનાવે છે. એ એવો તેઓ કારખાનાઓને વેચે છે. જાપાનનો બનાવટી રેશમનો ઉલોમ આને જગતમાં પ્રથમ નંબરે છે. જગતની બનાવટી રેશમની પેદાશનો સાડા ટકા ભાગ જાપાન એકલો બનાવે છે. જાપાનના કુપડાઓ પાસે વિદ્યાળ શેતુરના વૃક્ષોના જંબો આવેલાં છે. એ ગ્રામ્યવાસીઓની માટેની છે. એ વૃક્ષો ઉપર રેશમના કાંડા ઉછેરે છે. એ કાંડાઓ રેશમની લાર પોતાના મોઢામાંથી બહાર કાઢીને એના કોરોડા બનાવે છે. એ કોરોડાઓને ગરમ પાણીમાં ઘોળી મામવાસીઓ રેશમ કાઢે છે. ખૂબ વિસ્તારમાં એ ઉલોમ ફેલાયેલો છે. દિવાસળીનો ઉલોમ પણ એટલો જ વ્યાપક છે. ગ્રામ્ય ઉલોમ છે. એ બધા ગ્રામ્ય ઉલોગો કારખાનાઓ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. આપણે ત્યાંના ગ્રામ્ય ઉલોગો અને ધંધાઓ પસંદ કરવા યોગ્ય છે તે ક્રમમાં ચર્ચા.

તો સૌ રીતસર ચાલ્યા કરતું પરંતુ દુનિયાને એક એવા અનાધિત નિયમ છે કે ત્યારે બંને સમાન બાળના સરવે ભેગા થાય છે, ત્યારે તેમની વચ્ચે જે ભત્તનું ધર્મજી પેદા થવા પામે છે તે કરતાં પણ વધારે ધર્મજી ત્યારે આ સરવે અસમાન-સ્ત્રિઓના બાળવાળાં હોય છે, ત્યારે થવા પામે છે, બંને વચ્ચે વધુ અભ્યાસ ઉપજે છે.

પુષ્પાને વર મધુસૂદન ત્રીજ વર્ષની વયમાં હતો. તેના બાળ્યમાં ઓછી વિદ્યા હતી એમ કહો કે તેની શુદ્ધિ ઓછી હતી એમ કહો, પરંતુ તે ફક્ત ગુજરાતી સાત ચોપડીથી આગળ વધી શક્યો નહિ. ઓછા બાલ્યતરના કારણે તેને ગુમાસ્તાગીરી કરવી પડતી હતી. થોડા વખતમાં તો તે નાણું, લેવડદેવડ વગેરે દુકાને ભેસીને શીખી ગયો હતો, અત્યારે તેને માસિક રૂપિયા પાંત્રીસનો પગાર મળતો હતો. તે સ્વભાવે સારો, ભોજો, બપોદારમાં જરા ભૂલો તથા એક હિન્દીના યાત્રાજો જેને કહી શકાય તેવો હતો. છતાં એ ચોતાના નસીવતોશુ તો ક્રમાધ ખાતો હતો. તેના મોટાભાઈ રમેલની વય આનીય વર્ષની હતી. તે કીધી દક્ષિણો હતો. ચાલક હતો. નાના લાઠ ઉપર તેનું અપાર હેત હતું. તેના દિલમાં કદી બેદબાવે પ્રવેશ કર્યો ન હતો. તે મેળુએટ હતો. એક મિલમાં તે સેકેટરી હતો. તેને રૂપિયા સોનું માસિક ચેતન મળતું હતું.

આમ બંને છાંપઓની આર્થિક રિય-તિમાં ચોક્કસો ફેળોનો ફેર હોવા છતાં, તેઓ અન્યોન્યને પૂરા પ્રેમથી ચાલતા હતા અને બંને ભેગા જ રહેતા હતા, પરંતુ ધરમાં દેરાણી જેઠાણીના કારણે કાંઈ કાંઈ ખટપટ થવા લાગી હતી.

પ્રમોદના દિલમાં કાંઈ કમનસીબ પડે એવું ભીંગી નીકળ્યું હતું કે, એને તેટલી તોળે કે તો સેકેટરીનો પત્ની કહેવાઈ.

મારો બાપડો રૂપિયા સોનો મહિનો લાંબે, તો પછી પુષ્પા જેનો વર મવારથી સાંજ સુધીની ગુમાસ્તાગીરીમાં માંડ પાંત્રીસ રૂપરડી લાવે તેને મારી સાથે સરખામણી કરવાનો શો હક છે? આમ તેના દિલમાં તેની દેરાણી પ્રત્યે આદર્શિક બેદબાવ દાખલ થયો હતો. આ બેદબાવે ધીમેધીમે જોડું સ્વરૂપ લેવા માંડ્યું હતું. તેથી જ તેણે પુષ્પાને સહેજસહેજમાં તત્કાલવાની શરૂઆત કરી હતી. પુષ્પા ગરીબ સ્વભાવની હતી. મધુસૂદન તેને ચોતાના મોટા-ભાઈથી જુદું રહેતું ન પડે, ધરમાં એક કુટુંબમાં સંપ જળવાય અને ન્યાતમાં જોડું ન દેખાય, તે માટે પુષ્પાને દબાવી જેઠાણી સામે જરાયે માથું ઊંચું કરવા દેતો નહિ.

ખીજ બાજુ રમેશ તદસ્થ રહેતો, દેરાણી જેઠાણીની વાતમાં બની શકે ત્યાં સુધી વચ્ચે કંઈ પણ ભોલવું થાય, ત્યારે દોષ વતીઓછો પણ બંને જીવ્યો હોય, કારણ કે એ લાય વિના તાળી પડે જ નહિ, એવો વિચાર તેના ચોતાને હોવાથી તે કદી વચ્ચે પડતો નહિ તથા કાંઈ પક્ષને કંઈ પણ કહેતો નહિ. પ્રમોદ જરા ખંધા સ્વભાવની હતી એટલે રમેલની આ પ્રકારની તદસ્થતાના શુભનો લાભ લઈને પુષ્પા ઉપર ચિરન્તેરી કરવામાં તે કાવી જતી હતી અને પુષ્પા દબાઈ ગય તેમ તે તેને વધુ દબાવે જતી હતી.

ધીરજાર તો પુષ્પા કંઈ બોલી નહિ; પરંતુ તેની આંખમાંથી આંસુ ખરી પડ્યાં. આ જોતાં જ જેમ અગ્નિમાં લી હોમાતાં ભડકે થાય તેમ પ્રમોદના કોષરૂપી અગ્નિમાં પુષ્પાનાં આંસુએ ધીની મરજ સારી અને ભડકે થતાં પ્રમોદ બમૂકી બીડી.—

“એમાં શોખ ચાની પડે છે? એક તો વળી મોટાનનાનો વિચાર કરતી નથી, જેમ તેમ બોલવું છે અને ભલેટો ચોર દોટવાલને ફડે.”

તો સૌ રીતસર આજ્યા કરતું પરંતુ દુનિયાનો એક એવો અણધારત નિયમ છે કે જ્યારે જાને સમાન જાના સત્ત્વો ભેગાં થાય છે, ત્યારે તેમની વચ્ચે જે જાતનું ધર્મજુ પેદા થવા પામે છે તે કરતાં પણ વધારે ધર્મજુ જ્યારે આ સત્ત્વો અસમાન-વર્તાઓમાં જળ-વાળાં હોય છે, ત્યારે થવા પામે છે. જાને વચ્ચે વધુ અજુરાજ કાપજે છે.

પુષ્પાને વર મહુસુદન ત્રીસ વર્ષની વયનો હતો. તેના બાળ્યમાં ઓછો વિદ્યા હતી એમ કહો કે તેની શુદ્ધિ ઓછી હતી એમ કહો, પરંતુ તે કેવલ ગુચ્છાતી સાત ચોપડીથી આગળ વધી શક્યો નહિ. ઓછા લાજતરના કારણે તેને ગુમાસ્તાગીરી કરવી પડતી હતી થોડા વખતમાં તો તે નાસું, લેવડદેવડ વગેરે દુકાને એસાને શીખી ગયો હતો, અત્યારે તેને માસિક રૂપિયા પાંત્રીસતા પગાર મળતો હતો. તે સ્વભાવે સદો, ભોજો, બવહારમાં જરા જીજો તથા એક દિવસના જાનવાજો જેને કહી શકાય તેવો હતો. છતાં એ પોતાના નસીબજેઘુ તો કમાઈ ખાતો હતો. તેના મોટાભાઈ રમેશની વય સાઠીય વર્ષની હતી. તે ઝીણી દષ્ટિવાળો હતો. આજ્ઞાક હતો. નાના-ભાઈ ઉપર તેનું અપાર હેત હતું. તેના દિલમાં કદી બેદલાવ પ્રવેશ કર્યો ન હતો. તે ટ્રેન્યુએટ હતો. એક મિલમાં તે સેક્રેટરી હતો. તેને રૂપિયા સોનું માસિક વેતન મળતું હતું.

આમ જાને ભાઈઓની આર્થિક સ્થિતિમાં ચોક્કસ દેખાતો ફેર હોવા છતાં, તેઓ અન્ધ-જાને પૂરા ટ્રેમથી માહતા હતા અને જાને ભેગા જ રહેતા હતા. પરંતુ ધરમાં દેરાણી જેઠાણીના કારણે કંઈ કંઈ ખટપટ થવા લાગી હતી.

પ્રમોદના દિલમાં કોઈ કમનસીબ પણ એવું જીતી નીકળ્યું હતું કે, ગમે તેટલી તોયે હું તો સેક્રેટરીની પત્ની કહેવાઈ.

મારો બાપડો રૂપિયા સોનો મહિનો લાંબે, તો યહી પુષ્પા જેનો વર સવારથી સાંજ સુધીની ગુમાસ્તાગીરીમાં માંડ પાંત્રીસ રૂપરડી લાવે તેને મારી સાથે સરખામણી કરવાનો શેષ હક છે ? આમ તેના દિલમાં તેની દેરાણી પ્રત્યે સાહજિક બેદલાવ ઘાપલ થયો હતો. આ બેદલાવે ધીમેધીમે મોટું સ્વરૂપ લેવા માંડ્યું હતું. તેથી જ તેણે પુષ્પાને સહેજસહેજમાં તત્કાલવવાની ચઢચાત કરી હતી. પુષ્પા ગરીબ સ્વભાવની હતી. મહુસુદન તેને પોતાના મોટા-ભાઈથી જુદું રહેવું ન પડે, ધરમાં એક કુટુંબમાં સંપ જળવાય અને ન્યાતમાં મોટું ન દેખાય, તે માટે પુષ્પાને દબાવી જેઠાણી સામે જરાયે માયું જીયું કરવા દેતો નહિ.

ખીજ બાજુ રમેશ તટસ્થ રહેતો. દેરાણી જેઠાણીની વાતમાં બની શકે ત્યાં સુધી વચ્ચે કંઈ પણ બેઝલતું થાય, ત્યારે દોષ વતોઓછો પણ જાને જાણતો હોય, કારણ કે બે હાથ વિન્ય તાણી પડે જ નહિ, એવો વિચાર તેને પોતાનો હોવાથી તે કદી વચ્ચે પડતો નહિ તથા કોઈ પક્ષને કંઈ પણ કહેતો નહિ. પ્રમોદ જરા ખંધા સ્વભાવની હતી એટલે રમેશની આ પ્રકારની તટસ્થતાના ગુણનો લાભ લઈને પુષ્પા ઉપર સિરનેરી કરવામાં તે ફાવી જતી હતી અને પુષ્પા દબાઈ જાય તેમ તે તેણે વધુ દબાવ્યે જતી હતી.

છત્રીબર પોતો પુષ્પા કંઈ બોલી નહિ; પરંતુ તેની અંખમાંથી આંસુ ખરી પડ્યાં. આ જોતાં જ જેમ અગ્નિમાં ઘી હોવાતાં બડેકો થાય તેમ પ્રમોદના કોષરૂપી અગ્નિમાં પુષ્પાનાં આંસુએ ઘીની ગરજ સારી અને બડેકો થતાં પ્રમોદ લબકી જીડી:—

“એમાં શેષ જાતી પડે છે ? એક તો વળી મોટાનાનાનો વિચાર કરતી નથી, જેમ તેમ બેઝલતું છે અને જાણે મોર કાટવાસને દેડે.”

“ પણ જાણી ! તું છું તમારું સમું
બોલા ! ” પુણ્યને નમ્રવદને એ સ્વદ
વચ્ચાર્યા, તેણે પોતાના પાવનના ડાચી
આંધિ ભૂખી.

“ ત્યારે તું જુડું બોલું છું ? તું જ
કહે ને ! તારાથી મને કંઈ પણ કામ નવા-
વાય ! મને તેટલી તેમને તું મારાથી નાની
છે અને તું તારાથી મોટી છું. મને કે ને ? ”

“ એમ ન બોલો જાણી, આ મારા
હાથમાં મારાનું વાસનું હતું અને પછી મારે
જેટલાં બધાં વાસનું સાથે કરેલી કોથ લઈને
નિશ્ચરબો થી રીતે ચાલે ! તેથી મેં તમને
કહ્યું હતું કે જ્યાં ઉપર આલે, ત્યારે કોથ
મેળાં આવતો, મારે બીજા વખત નીચે આપ-
વાનું હતું નહિ તથા તમે ખાતી હોયે ઉપર
જવાનાં હતાં, કહેા, એમાં કુ તનસા ધાનું
છું બોલો ! એમાં મેં તમને બોલુ કાચે
એકુ છું કહ્યું ! હતાં એમ હતું તે કોથ
પડી રહેવા દેતી હતી ને ! કું મારી મેં
બીજો અંશિ આવડે પછીરે લઈ આવે. ”

દેરાણીને આટલું સ્પષ્ટ બોલવાની કિંમત
આવી ભણી નેહાણીને મન તો કંઈનું કંઈ
મજા મળ્યું, દેરાણી સાથે તે સીધી રીતે
ચાલી ન હતી. માનસ જ્યારે રાત્રીમાં ધારે
છે, ત્યારે તેને રાત્રાત્રિ જ કોષ એકે છે
અને એ કોષના આરેવમાં રહે મારે એ
ચાલી ભાષે છે તેનું તેને પોતાને જ કાલ
નથી રહેતું. પ્રમેદાએ પણ જ્યાં વખતે રીતે
ન હતી રાત્રાત્રિ કોષના આરેવમાં રહે તેમ
બોલવા મહાનું—

“ પછી વધુ કશી કશી ? આટલું
બધું મજાનું તને કે જે કહ્યું હતું ? એ
જે, જરા રી.....આટલી અણગમતે રાખ
કે મારો અવકાશ તારા માનવતા પવનમાં
હતાં પણ પાસે એવો જાણે છે ? મને એકલા
કેવલ તો રાત્રે આડીપોઠમાં રેતાં હોત. ”

કામ પૂરું થયું અને મધુસૂદન આવ્યો
એટલે પ્રમેદા તરત જ ધૂપ થઈ મજા. મધુ-
સૂદનને ભેટાં જ પ્રમેદાનું મુખાર દેવાઈ
મળ્યું. મને તેમ તોય મધુસૂદન દિવસ થયે
હતો. એટલે પ્રમેદા તેની સમસા એક હરક
પણ ઉચ્ચારતી નહિ. તેણે તરત જ નીચું
ભેટું, જાણીનું મુખ મખાલારે તરેલા
સાજની જેમ કાપડોડા થયેનું ભેળને મધુ-
સૂદનને કંઈક કંઈક મજા અને તેણે ‘ છું
છે ! ’ એમ પૂછ્યું. પરંતુ કોઈ કંઈ બેઠકનું
નહિ-બોલો કહ્યું નહિ. એટલે ‘ એ તો
કહેજ કહો ’ એમ ધારીને પોતાની એકાદીમાં
મેં તે ચાલે ચલે.

આ બેઠકપાણીને એક અખાસ તો
આડેથી અડારે પરંતુ આ કંઈ એક જ
પ્રસંગ ન હતો. દેરાણીનેહાણીને તો હમેશાં
સાથે રહેવાનું હતું અને તેથી મેં પ્રથમ
નવા નવા અખાસો તેમજ સંયુક્ત ઇશનપદ
ઉપર જમાતા જતા હતા.

આમ અધિવાસી પુણ્યનું હાથ તથા
હરીર જાને સોસાઈ જતાં હતાં. તેનો છાપ
જાણે જતો હતો, તે પિતર જ્યાં માયતી
હતી પરંતુ અધ્ય અવલન-નનિરત્વે કારણ
રમર કોઈ તેને પિતર જવાની રાત્ર આપવા
તેવાર ન હતું. પ્રમેદાને તે મામમાં પિતર
હતું એટલે એ તે જખખાર ફિરતે-કામે કે
પર કામે પિતર જાણે નિશિતિ વિદ્યાએ લઈ
હતી હતી; પરંતુ પુણ્યને સાધનામાં આવે
જર મદિતા થઈ જ્યાં જતાં તે કુર દેરાણી
પિતર મજા હાતી ન હતી.

[૨]

રતિયા અધિવાસી હતી તથા, પદ્મ
મામજાણી મહિ પાણીને, નેહાણીના નિર-
તર જાણી કંઈગોને, પુણ્ય સ્વપ્નનુંદનાં
આડી પહેંચી, મધુસૂદન પણ કાંઈ તેવાર

યાય ત્યા સુધી અગાથીમા પાંદીને સમિરની
સીતળ લદરીઓ અનુભવી રહ્યા હતા.

પુખાએ પચારી કરી. આજે તેનું મુખ
પણ ખિન્ન દેખાતું હતું. મુખારવિંદ ઉપર
વિષાદની છાંયે રેખાઓ સ્પષ્ટ અંકાયેલી
લાગતી હતી.

તેણે મધુસૂદનને અગાથીમાથી અંદર
સૂઈ રહેવા માટે બોલાવ્યો. મધુસૂદન અંદર
ગયો અને પચારીમાં એક બાલુ પડ્યો, પરંતુ
પુખા-તેના અધો ચપનની બાગીદાર આવી
નહિ. તે પચારીની કિનારી પર દૂંદિયું વાળીને
બેઠી, પાંચથી કલાક પસાર થઈ ગયો પરંતુ
તે ન સૂતી, જ્યારે પુખાએ મધુસૂદનને સૂઈ
રહેવા માટે બોલાવ્યો હતો, ત્યારે તેના અવા-
જથી જ મધુસૂદન ડગી ગયો હતો કે આજે
પાંદો દેરાણીને ધમકાવે છે. થયો છે, પણ
નહી, જરૂરવગર કંઈ પણ બોલવું જ નહિ
એ વિચારે એ ચૂપ જ રહ્યો; જ્યારે પુખા
અકબા કલાક સુધી પચારીની કિનારી પર
બેસી રહ્યા છતાં સૂઈ ગઈ નહિ, ત્યારે મધુસૂદન
પાછો જ પચારીમાંથી ઊઠીને બેઠો થયો; તેણે
પુખાનો ખભો હલાવ્યો, તેના હાથ ઝાલ્યા
અને તેને પૂછવા લાગ્યો:—

“તને થયું છે શું? કેમ સૂતી નથી?”

પુખાએ કંઈ પણ જવાબ ન આપ્યો,
તેણે ખીંછ વખત પણ એ જ પ્રશ્ન કર્યો;
પણ જવાબ ન મળ્યો, ખીંછ વખત પણ
એના એ મવાલ તેણે કર્યો; છતાં જવાબ ન
મળ્યો તે ન જ મળ્યો.

અંતે દારીને મધુસૂદન એક યુક્તિ
અજમાવી. આ યુક્તિ તેને કામદેવે કરી હતી.
પ્રજ્વલિત એ અગ્નિ તમામ રસોમાં એવો
ચક્રિયોતો, અને એ અને ચક્રિતર્મા અસામાન્ય
છે કે એની આગળ બલભરો ખીંજે રસ દાર
ખાઈ નાથ છે. એનું કારણ કદાચ એ પણ

હોય કે એ રમતા આસનાઈ માત્રથી જ ખીંજ
તમામ રસોનું તથા એ રસોના ભોક્તાઓનું
મજન થયું હશે.

મધુસૂદને પુખાને જોયકીને એના અધ્યભૂત
છતાં પોતાના બોળામાં બેસાડી અને ધીમે
રહીને એક મીઠું સુગંધ કયું. પુખા જાણતી
હતી કે આખરે વાત ક્યાં વિના સિદ્ધિ નથી.
તો બહુ ખેંચ પકડવામાં માલ નથી. તેણે
તમ વફતે રિમત કયું. તેના મુખ ઉપરની
રેખાઓ પ્રુર્ણકિત થઈ. તે બોલી:

“ભૂઓ, તમે તો કાન બહેમ કરીને
બેસા છો, પણ મારાથી હવે ખમી શકાતું
નથી.”

“કેમ, તને શું દુઃખ છે?” મધુસૂદને
તો જાણે પોતે સાવ અખણે હોય તેવા
પ્રશ્ન કર્યો.

“તમે તો કંઈ જાણતા નથી, એમ
ને?” કહીને તરત જ પુખાએ પોતાના
હાથ ઉપરનું ગોળ માથું ખતાવ્યું.

“હે!” મધુસૂદન ત્રમકાયો. “પણ શું
થયું, તે તો કહે!”

“શું કહું મારે કપાળ!” તેણે કપાળે
હાથ દોર્યો.

“ના, જોઈ નહિ. સાચેસાચી વાત કહે.”
મધુસૂદને તરત જ જાણે કંઈ અસાધારણ
ખવાડ જાણે હાથ નેમ ખીંકમા પુખાને નીમે
મૂકી દીધો અને સલાહ કર્યો. મધુસૂદનની આખો
જાણે લપડી, તેનું વહાલ ઉભરાયું અને તેણે
પાંદો પુખાને હૃદયમ્મરસી ચાંપી.

“વાત તો હું તમને રાજ કહું હું
પરંતુ તમે માને છો ક્યાં?” પુખાએ
પ્રતિપ્રશ્ન કર્યો.

“વાત માનું તો આપણે બુદ્ધ રહેવું

“ અને આજે તો બાબીએ હા જ કરી છે. ”

“ કેમ ? ” મધુસૂદને હાથની નળાંકિયા બિંધીત ઉત્સુકતાની વૃત્તિથી પ્રશ્ન કર્યો. કારણ આબની હાથપર ગયેલી હાથનાં ખરું પ્રકરણ અદરી જ રર થાય છે. એમ તેને પુષ્પાની બોલવાની લોકી ઉપરથી માલમ પડતું હતું.

“ કેમ શું ? કેમતા નથી ચાહું પડતું છે તે ? ” પુષ્પાએ પેલો કાજો રામ ખતાવતાં સામે પ્રશ્ન કર્યો.

“ તે બાબીએ રામ રીધો છે ? ” મધુસૂદનના મનમાં સહેજ ચંકા ગઈ અને એ ચંકા ખરી પડવાની તેને ધાસ્તી લાગતી હતી.

“ ત્યારે ! ” ચંકાને ખરી પાડતાં પુષ્પા બોલી.

“ જુઓ, બાપત આમ જી. આજ એ માસથી બાબી મને ટાડું નિયમિત આપે જ જાય છે. ટાડી રોટલી, ટાડી દાળ, ટાડા જાત, ટાડું ચાકે પથ્થુ મોકે મોકે વખત, રોટલીક વખત તો ટાડી રોટલીઓ સસરે પથ્થુ મને આપતાં બાબી અચકાતાં નથી.

“ અને આજ મને રાંડને શું સૂતપું કે મેં એ ટાડું ખાવાની ના પાડી. બાબીને મિજાજ ગયો. તેમના મહેરા ઉપરથી હું પામી મર્ષ હતી કે આજે શું-તું હું પે કરી બેસશે. મારે પથ્થુ જોતું હતું કે એ શું કરે છે ? કારણ જ્યાં સુધી તમારા બહેન કાનના પડા ઉઘાડે તેવા ત્રાસ એ મારા ઉપર ન વર્તીવે, ત્યાં સુધી તમે મને એમના ત્રાસમાંથી મુક્ત કરો નહિ એવી મને ખાતરી છે.

“ હું ખાવા બેઠી એટલે મધુ દિવસની વાસી રોટલી એમણે મારા બાણમાં મૂકી.

મેં એમને ક્યું કે આ મધુ દિવસની વાસી રોટલી મારાથી હવે નહિ ખવાય. બાબીએ કરાકીમાં પૂછ્યું કે શું કરવા નહિ ખવાય ? તારો કાવરો કેટલા રૂપિયા લાવે છે તે અટલો બધો જાજ કરે છે ? આમ બાબીએ મને મહેલું આપું એટલે મારાથી ન રહેવાનું અને મારાથી બોલાઈ જવાનું :- બહે મારો કાવરો થોડું લાવતો હશે તો અમે થોડું ખાઈશું પરંતુ તમારી જોડકાં મારાથી નહિ વેદાય.

અને બાબીને મિજાજ ગયો. બોગળેજે આ વખતે જે સગડીમાં શાક ચણેલું તે સગડીમાં કોલસા બોલબોલ વચરના હતા. બાબીએ આ ધનધનના કોલસા કાંડસીથી લપને પોતાના એક દોષે મારો એક હાથ પકડી રાખી ને ખીજા હાથ ઉપર ચાંપીને દબાવ્યા. મારી અમડી બળતાં મારાથી ખૂસ પડાઈ ગઈ.

“ એતું હાથ આ વખતે રાક્ષસી થયું હતું. મારી કાંઈ ચીસથી થોડામામા બાબીને નાનો બચુ જાગી ગયો. એટલે હું તેના પંજમાંથી છૂટી અને ઉપર આવતી રહી હતી સુધી બાબીએ મને ખાવા નથી આપ્યું. ખાવા માગવાની મારી કિંમત પથ્થુ નથી રહી.”

“ અરે રામ ! ” મધુસૂદનને નિઃસાક્ષી નાખ્યો.

“ ત્યારે શું આખરે જૂઠા થયું જ પડ્યો ? ” તે ગળુગરણે *

* અમદાવાદ-નવચિત્ર તાલિય મંદિર વરુ-થી લેખકના આ મંદિરના પ્રકટ યતા દસ લઘુ નવચિત્રો ‘ કિંમત ’ નામના સંપાદકનાથી.

એના અભેલ પ્રાણ બોલે ટિલુક ટિલુક

[ચાલી]

એક રમત રમીએ પુણ્ય,
પુણ્યને પુણ્ય તને વ્હાણું ટોળ ?
ટોળ રે હાથમાં હોયકે ર ?
તને મમિ કે ન મમિ એણું ?
ડોને માટે આ મરહૂમ ધાળ,
ડોને માટે મુતાસલ વેલી ર ?
ત્યારે મન કે વનની નિજ,
એમાં કશ રે બની પુન્યપુન્ય ?
કોની બોલે એમાં મોડી મારણી ર ?

કઈ રપાઈ—ધમકે તુ જાગે ર,
જાગે જાગે ને ડર વેણુ જાગે ર ?
કઈ બસી કસીને તું વ્હાણી ર ?
કોની મારણી બડી તારા ઉમાં ર,
કોની મારણી બડી અખર-ચૂરમાં ર,
કહે કેરે યત્યૂર પે.ડીટર હોરે ?
કોને તાને—બૂલી ડર બાને,
કોને તાને—વાપે ડર—માને ?
ધડી ધડી કોનાં ડર હાને ર ? !

કોની અંબિયાં અબનેલી એણું ર,
એણું એણું ને અબ્બ પ્રધાંડ ?
તારા આત્માના કશ રચાંડ,
અમલ્યમારી કશ જોડીમાં નર્તાતા ર ?
તારા આપેડા પુષક ઉપાડ,
કોને પુષક કોને માટે વ્હાણ ?
કોને માટે તુજ અણ પાળી પાળી ર ? !

ઉત્તર એના જોડે તુ કુમડી અંબડી ?
ઉત્તર આપે તું ધનનન ડર-પાંખડી ?
બહાનેલી રાણી એ કશ પડી રાંડડી ર ?
એનો અણ કોડિક રોને વનરાઈ,
એ ને વ્હાણના ઉમાં રમણ,
(એના) અભેલ અણ બોલે ટિલુક ટિલુક !

શ્રુતાં કુસુમાકર :

યુદ્ધની વાર્તા

લેખક :
શ્રી. ગિરીશ

દી હેરથી અલગ વસેલા એક પગમાં નાનુકડા પંચસાત બંગલાઓ એકબીજાને ઝોળાવતા હતા. એક બંગલામાં દા. હાથો રહેતા હતા.

દા. હાથોને ઓકરા ન હતાં તેથી કે કોણ જાણે કેમ એમને અને એમનાં પ્રવાણને બાળકો તરફ બહુ હેતુ અને મમતા હતાં. જે બાળકોને ઘેર મારપીટ કરવામાં આવતી કે પુતકારી કાઢવામાં આવતાં તે તો દિવસનો પ્રભાત ખરો બાગ હાથલાઇને ઘેર જ પડ્યાં રહેતાં અને બીજાં સાપાપનાં મોઢાં બાળકો પશુ હાથલાઇના બગલા તરફ વારંવાર ફેખાતાં. ખાસ કરીને સાંજે ત્યારે હાથલાઇ પોતાની સરકારી નોકરી પરથી પાછા આવે ત્યારે પડોશનાં બધાં બાળકો એમની આસપાસ એકઠાં થતાં અને હાથલાઇ તેમને સાત-સાતની વાર્તાઓ તેમ જ દુનિયાના અવનવા સમાચારો તેમને સમગ્ર વેળા રીતે તે સહેલી બાપામાં વારાફરતી કહેતા. સોને એમાં બારે રસ પડતો.

કોઇ કોઇ ઓકરાઓ પણ પોતપોતાને મન શાવે તે વાતો કરતાં. જે વેળા આ દુનિયા, તેની રચના, સૂર્ય, ચંદ્ર, તારોઓ, વરસાદ, ધુમ્મસ, કંડી, ગરમી, પ્રાણી સૃષ્ટિ, જે બધાં પર બાળકો બહુ રમુજ ઉત્પન્ન કરે એવી રીતે પોતપોતાનાં ચર્ચામાં મગસતા. હાથલાઇને એ બધી રમુજોનું અવલોકન કરવામાં પણ બારે મગ્ન આવતી.

તે સાંજે વાર્તાનું વાતાવરણ જનરુ હટું. હાથલાઇ ઇતિહાસમાંથી વીણી-વીણી લગાડમાં ચરવીરતા દાખવતાર એી પુસ્તકોનાં શબ્દચિત્રો દોરતા હતા ત્યાં ધાંટી આવીને

તાજી આવેલી દપાસ આપી ગયો. હાથલાઇ આવેલી દપાસ વાંચવા થોડી મિનિટ અટક્યા, જે પણ કામગીરી હતા તે વાંચ્યા અને એક હાથું હટું તે પર નજર ફેરવી તે સંકેતી પોતાના પગ નીચે કાપાવતાં મોઢાં 'આપણા... ઘડેરના જીવાનસંગ... ની રજુ શ્રુમિ' પર પડ્યા. બારે હિંમતબાજ ને ચરવીર !

ઓકરાનું મગજ તો અધુરી રહેલી વાર્તા માટે તલપાપડ હટું ત્યાં બાળકો ન મમળત તેવું કંઈક હાથલાઇ મોઢાં તેથી ઓકરાઓ જરા ડહાપો, કોઈ હિંમત ને મજબૂત કદ, આંખો, નાક, કાન, કે રૂપ વગરનું જાણે કે એમની સામે આવી ઉભું. ન તો ઓકરાને તેથી કંઈ આનંદ થયો, ન તો દુઃખ; ફક્ત આશ્ચર્ય થયું.

ધડીમર કોઇ મોઢું નહિ

'પણ જીવાનસંગ પણ બાપુ પક્યા તે પાછા ઉઠ્યા ખરાને !' ત્યાં પૂછવાની હીમત કરી.

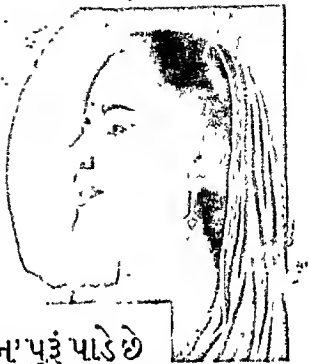
'એટલુંજે સમજતો નથી ? એમ પરે તે ઉઠે નહિ ! લગાડમાં, એટલે લગાડમાં મરાયા-મરી ગયાં. મરી ગયેલા ઉઠે ?' લલિતા કરીને 'એક જરા ૧૨-૧૩ વર્ષની છોકરી'ને ટોળાને ઉઠાડે બેઠી હતી તેણે જવાબ દીધો.

હવે સોનાં શીવાઈ ગયેલાં મોઢાં ઉધડતાં હતાં.

'હાથલાઇ મારે લગાડમાં જવું છે. સાત વર્ષનાં મનુષ્ય પોતાના મગજમાં બૂટો ઉઠાડે તે કહી નાખ્યો.

'હું' આટલો નાનકડો લગાડમાં ન જઈ

પોન્ડઝનાં નવાં કીમ

‘સ્કીન-વિટામીન’ પુરું પાડે છે

જો પસાર થામીને યુર જાનાવવા ખરે જરૂરી છે. ‘સ્કીન વિટામીન’ નામનું એક વિશિષ્ટ અમલીતે તબીબી જાણે છે એમ કહેવો મજા સરોળી જાણવા હવા. આ વિશિષ્ટ વિષ્ય અમલીતે જાણવડી રહે છે. કુખાલ તથા જામે છે અને પાડો થામે છે એકું માલમ પાડુ. તરો અને જાન ‘સ્કીન વિટામીન’ મુકી નામે છે એવીજ અમલે તેમનાં વપડી કોમોમે જલમ માનજી સમજાવી જાર છે. જેનકા કાલ પ્રમાણે પ્રાણીકોમોમે પોન્ડઝ-કોમકોમ વિશિષ્ટ ઉમેરકાથી સો કાવો થાવ છે એ એવાનો જનુ જરૂર જાતે પડોલ કોઈ અને જાણામે ની જાતનું પોન્ડઝ કીમ તેમજ મુકું. જે ને તમારી અમલોમાં સોલ વિશિષ્ટ થારે છે, જે જેનાં જિલ્લન અમલો તરુ-કોમરી અને યુર જેનાની નવી.

પોન્ડઝ કોલક કીમ તમની અમલોમાં જરૂરી તેમ જ પોં જો છે અને કાવરીમાં પાડી જારાવે છે, અને અમલોને પુરુ રહે છે. તેમાં ‘સ્કીન-વિટામીન’ આવે છે.

પોન્ડઝ વેનીસાઈ કીમ જામમાવનું કુર કી અમલોને મુકું જાતે પડારે છે. અમલોને સંચારી જાતનાં અને જાણવડી જેમ હામે. કોરે તેમાં ‘સ્કીન-વિટામીન’ આવે છે.

તમ કીમે ખરે આ કુપન વિશલેલ

જેનકા તરીકે ‘સ્કીન વિટામીન’ કોમે એક વખત જાણી જુઓ, અમલો કારે કાલ ખારે જેનકા કોલક કીમ અને અમલો પુરું કરી જાણવા અને પાડી નીકે જેનકા રેનીકોલ કીમ જાણો. જેનકાને જોવા અને તેમ જાણવા જે તથા જોવા-જોવા કીમરી નકલો કોરે કોરે થવા કારો.

જેનકા, પો. જો. ને.પ. ૧૪૪, મુંબાઈ.
સ્કીન વિટામીન કાલ જેનકાને કીમલ તબીબી-કુપન માન અને કોરો અવજ પ્રદેશની કારો, અને જેનકા જેમ પસારો માગે જેનો નકલો કોરે રંજો કોરકોર.

જન.....
જાણવડું.....

.....No. G. 23

શ્રીમતી રાજાબાઈ ભુજાબાઈ
મધ્યમ ધાનસભા સભ્ય
મેળવનારા પ્રથમ હિન્દી મહિલા

યાદી જીના મહિલા પરિષદના લાગુ લેવા આવેલી
પ્રતિનિધિ બહેનો

એ. ' પાંચ વાંના ત્રિજીએ પોતાનો મત મૂક્યો.

' હાથાભાઈ, લગાઈ એટલે શું ? અમને એવી વાર્તા કહો ? ' પોતાની બાતી ઘસ યોદીને આવેલી અને એક ઠારે ભીતને અરેલીને બેઠેલી મલ્લિકા નામની એક સહીકમ જેવી પાતુગી હોઠરીએ પોતાના નહુ ઝીણા ને ધીમા સારે કહ્યું.

હાથાભાઈ બધું સંભળતા દના. તેમને આ મુલાને બોલવાનો મોકલો આપ્યો અને તે તેણે ઉપાડી કીધોઃ ' સંભળો, આપણા મલ્લિકામેન પૂછે છે કે લગાઈ એટલે શું ? હું તમને કોઈવાર લગાઈની વાર્તા કહું છું. માણસ એકમીનને ક્યારી કે ખંજર દલાલી છે, તથાસારથી એકમીનનું મળું પાડી નાખે, અળીદાર બાનો સામસામા હાતીમા એસી છે, નંદુશી મોગીએ સામસામા હોઠરી એકમીનને વીધી નાખે કે તોપેના મોગા વડે પરસ્પરના હાતશોદકાં ઉડાડી મારે ત્યારે તેઓ એકબીજા સાપે લગાઈ કે મુદ કરે છે એમ કહેવાય. આજુ કરવામાં હોરે ને કારે તેણે લગાઈમાં હાત મેળવી મળાય, આજુ કરવાસમોને કોઈ કંઈ કહે નહિ. કોઈવાર પણ નહિ કારણ કે લગાઈમાં તો એમજ યાય એવું કી માને અને વગી દવે તો લગાઈની રીત આમજ વધી છે. ઘરિયામાં દૂનગી માસગરી આમજોટો ઘરિયા પર ફરતી બીજી આરખોરોને વગીએથી અમિતો એવો મારે ને આરખોરોને દૂનગી છે. આકાશમાં ઉડતા વિમાનો અદરકો અમિતો જો ફેકે અને જમીન પરના માણસોના દુરને દુરના ઉડી જાય. અરે, હોરે હોરે તો દુરમનના મુલકમાં એવી દલતી પખતો કાઢવી માણસોના કચ્છરધણ વગરવાની રીત પણ શોધાઈ છે. "

" પણ માણસો પોતાના જેવા જ બીજા- માણસોને આમ કા સાર કાપી નાખે, વીધી નાખે, દૂનગી લે ? ' મલ્લિકાએ પૂછ્યું.

' પોતાના દેશ ખાતર, પોતાના રાજ ખાતર. ' હાથાભાઈએ કહ્યું.

ધડીતર બધાં ટાકામોઝા બની ગયાં. ' દેશ ' અને ' રાજ ' એ બે કબો છેક નાનપણથી જ્યારે મળીરતા ને ભળતા સંદિત તેમના કાન પર આવ્યા હતા. તેઓ કંઈ એ સમજતા ન હતા. પણ ' દેશ ' અને ' રાજ ' શબ્દો સંભળતા વેત જ કોઈ ન કમી ઘામ તેવી જડતા સોમાં આવી ગઈ.

હાથાભાઈએ એ જડતા દાગવા આચળ મલાબુ. ' જુઓ, મલિકો, કદાચ મારે પણ એક કાકર તરીકે લગાઈના મેદાન પર દુરમનો સામે જવું પડશે અને તમારે કીએ વગાવવા આવવાનું. ' તેમ ત્રિજીભાઈ, મારે મારે દાર- મોટા લાવશા ને !

બધાં હોઠરી ' અમેમ આવશું, ' અમેમ આવશું ' એમ બોલવા લાગ્યા.

પણ મલિકાએ પૂછ્યું. ' હાથાભાઈ, તમે લગાઈનું કશું ? પણ દુરમન કેવો દોષ ? એને શીમશા દોષ ? '

એક કોઠરી તરવા મોતી હતી. ' કીમશ તો દોષ જ ને ! નહિ તો એ દુરમન યાનો કહેવાય ! અરે હાથાભાઈ !

હાથાભાઈ નાપા મૂંઝાવા, એમને મૂંઝ ન પડી કે આ સવાલનો જવાબ શો દેવો !

હાથાભાઈએ જરાવરે કહ્યું, " કીમશ- કીમશ તો... દુરમનને ન દોષ. "

ત્યાં તો લલિતા દહીયોઃ ' ન દોષ, ન દોષ, કીમશ કપાઈ દોષ ! દુરમન આપણી જોવાજ દોષ ! '

વગી જરાક અટકીને પાછી બેઠીઃ ' રજા દુરમનમાં આમ ન દોષ !

લલિતાની પાઠકાં વેળુ કોઈ કાઈ સમજનાં દોષ એમ લા-વું નહિ.

એકીવારે તંબે પૂછ્યું- ' પણ માણસ લગાઈમાં પાતા યી રીતે કશે ? આમ .. પાછા ? ' અને એણે મોઢા દનો ત્યાંથી પડી જવની કિયા કરી નતાવી,

‘ લગ્નપ્રમાં પડવું એટલે લગ્નપ્રમાં મરવું. એકે જણુ ખીજા જણને છવ્ઠી મારી નાખે ત્યારે મરનારો પડવો કહેવાય. ’ હાથાભાષ્યએ સમજાવ્યું.

‘ જીવાનસગ આપુ અહીંથી ગયા ત્યારે તે અમારે ઘેર આવ્યા હતા. તે તારે તેમણે મારે માટે બદ્ધ લેતા આવવાનું કહેલું. ’ ત્રંબકે કહ્યું.

‘ પણ હવે તે કેવી રીતે લેતા આવશે ? એ તો પડ્યા ! ’ લલિતા બોલી.

‘ એટલે દુરમતોએ એમને મારી જ નાખ્યા એમ ને ? ’ ત્રંબકે પૂછ્યું.

“ હા, મારી નાખ્યા. છવ્ઠ લઈ લીધો. ” હાથાભાષ્યએ લલિતાની વાતને ટેકા આપ્યો.

ખાળકો કોટી આંખે ઓરડાના અવકાશમાં જોઈ રહ્યાં, એમની વાણીમાં મૌન વાયું.

હવું. એમના અંતરમાં બધા હિંચારા હતા. સાંજ પૂરીપૂરી નથી ગઈ હતી. પશ્ચિમમાં પથરાયેલી સંધ્યાની રતાશ ઓસરી જતી હતી. હવામાં વાર જયો હતો અને એવી જ રીતે આ એક મોટા અને ઘણા નાનાની મળેલી મંડળીનાં હૈયાં પણ દુઃખભારે બસાયેલાં હતાં.

ત્યાં પાસેના લીમડા પરના પંખીઓમાં જવરો ફેલાહલ મચી રહ્યો.

કોખનો અવાજ આવ્યો : ‘ મારો મારો, ઝાડ પરના પંખીઓના માળામાંથી શિકાર શોધવા પેલો ઘોઘર બિલાડો ઝાડે ચડ્યો જણાય છે ! ’

અને એ સાંભળી મંડળીનાં સૌ નાનાં મોટાં એ ઝાડ બણી દોડ્યાં.

મોરલાને !

(તારલા રે ! આવ મહારે આંગણીએ એ દાખ)

મોરલા રે ! આવ મહારે આંગણીએ,

મહારે આંગણીએ,

કંઈ મધુ માંડણીએ :

મોરલા રે ! આવ મહારે આંગણીએ.

તહેં તો ચોરી વળાવી સજ્જ કરી, આવ રે ! મોરલિયા !

તહેં તો ગિહાવી હેયાની પાંખડી, આવ રે ! મોરલિયા !

તહારે વધામણે રાત આખી ભગી, આવ રે ! મોરલિયા !

તહારે મનામણે નીંદર તહેં ત્યાગી, આવ રે ! મોરલિયા !

એકલો ના આવતો તું,

લાવજો સંકુળી હેડડને સંગ :

કળા કરીને નાચજો તું,

જમાવજો અજળ તહારો રંગ :

મોરલા રે ! આવ મહારે આંગણીએ,

મહારે આંગણીએ,

કંઈ મધુ માંડણીએ :

મોરલા રે ! આવ મહારે આંગણીએ.

રમણીક કીચનલાલ મહેતા

ઇંગ્લેન્ડમાં કન્યાકેળવણી

વેબ : ઈ. રમણીકાંત નવચ દલાઈ દલાઈ

બી. એ. એલ. એલ. બી.

[ત્રણ અંકો ચાલુ]

સેન્ટ ન્યોર્થ રફલ. હાઈન્ડન હર્ટસમાં
જોડા ડોકરીઓ સાથે અગામ કરે છે.
ઉપલા વર્ગમાં બારથી ૧૬ વય સુધીના ને
નીચલા વર્ગમાં ૧ થી ૧૨ વર્ષની વય સુધીના
બાળકોને દાખલ કરવામાં આવે છે

હાલની જાણ સંનિદના રસ્તે દરિયાની
સપાટીથી ચારસો ફૂટ ઉચે સુદર રવાના
થાગા આવેલી છે. આજુમાજુ પાત્રોસ એક
ફૂટી જમીન છે. તેમાં જમીનમાં ને રમત-
મતમાં મનસો છે ત્યાં મનસોમાં એક
પર્મમંદિર, એક પુસ્તકાલય, વિદ્યાનવા ાઓ,
આશુરનો ને વિદ્યાપીઠના વર્ગો છે રવાનરૂદો,
આવામવર્ગો, રમતમતો માટે પેરીસિયો
કોર્ટસ ને સાધનસંપન્ન સેનિટોરિયમ પણ છે
આખી યાગામાં વિજ્ઞાની સમજ છે જોડા
ડોકરીઓ માટે જાત્રાસયો છે. ડોકરીઓ
માટે એક વિદ્યાલય સમાયુક્ત. ડોકરીઓ માટે
બીજું મનાયુક્ત અને જોડાડોકરીઓ માટે
એક બેથ સમાયુક્ત પણ છે. જોડા ડોક-
રીઓ જેમ સાથે અગામ કરે છે તેમ સાથે
જો પણ છે. વિદ્યાલય કન્યા પેરોક્ષમ પર
બેસે છે. હાલની યાગાઓ ૧૬ મુજબ
જમના રહેલાં સેન્ટીનમાં રહેલાં રહેલાં
આવે છે.

જોડાઓ બાનકામમાં રોજાયલા દોષ છે
ત્યારે ડોકરીઓને પાઠ્યઅનુકૂળ વિદ્યા આપ-
વામાં આવે છે અને જોડાઓ ત્યારે સાક-
કામ કરે છે ત્યારે ડોકરીઓ ઘોરજામ કરે
છે. બીજા તમામ વર્ગો એવા વેગમાં આવે

છે. અંગકમરત માટે પણ ખાસ નિયમ સમય
દોષ છે. જોડાડોકરીઓના ધારીરિક બધા-
રણ માટે પણ એકસરખું જ્ઞાન આપવામાં
આવે છે. પાંચીમ એક જમીનમાંથી લમકામ
ત્રીસ એકમાં તે જમીન ને રમત મતની
મમરો છે.

હાલની વાર્ષિક શી ૧૨૦ કે ૧૨૧ મીની
કે જે જાત્રે મેર સુધી મળે છે તેમની પાસે
એક વધારામ દેવામાં આવે છે. એવા
બાળકોનાં માતાપેત્રે સંરચાન સચાલકો બાકે
આપે તેવાં નજીકના મનસોમાં રહેવું પડે છે.

સામાન્ય સરકારી યાગાઓ કરતાં બારી
રવાં યાગાઓ શી ૧૫ થી જ વધારે દોષ
છે. વિદ્યાલય શી ચાર પાઉન્ડથી સામાન્ય પાઉન્ડ
સુધી લેવાય છે. પછીબરી યાગાઓમાં શી
૧૫ કે ૧૬ પ્રમાણે જુદી જુદી દોષ છે.
સામાન્ય સેન્ટીન કોટેજમાં આઠ વર્ગની
અદરના બાલકોની સારી પંચ મીની શી
લેવાય છે; આખી સામાન્ય વર્ગની ૧૫ સુધી
૬ મીની અને સામાન્યથી સામાન્ય વર્ગની
૧૫ સુધી ૧૦ મીની લેવામાં આવે છે. એથી
વધારે ઉમરના વિદ્યાર્થીઓનો શી બાર મીની
કે વરીસ માટેના વર્ગો શી ૧૬ મીની છે.
જાત્રાલયનું સવનુ લગભગ ૨૬ થી ૩૬
મીની દોષ છે.

સાકલની રોજની રકુલ ડોકરીઓ માટે
છે. સચરના નથી સામાન્ય સુધી તેમાં વર્ગો
લેવાય છે સામાન્યથી રોજના યાગામાં ડોક-
રીઓ જો તે છે, ૧ થી ૨૨ વાગ્યા સુધી

તેઓ છૂટાં હોય છે. આ પ્રમાણે બપોરનો આખો વખત ધરમાની કે મયદાની રમતોમાં માળી શકાય છે. કેટલાક તરવામાં કે દરિયા કિનારે ફરવામાં વખત ગાળે છે. દરિયા કિનારે શાળાથી એક જ મિનિટમાં જવાબ એટલો દૂર છે. સાંજે ચાર વાગે ફરી વર્ગો શરૂ થાય છે; સાપ્રસાતે શાળા ખંદ થાય છે.

આ શાળા પ્રથમ ૧૮૮૫ માં સ્થપાઈ હતી. વિદ્યાર્થીઓની શાળા પેટે વિદ્યાર્થીઓને પણ સામાન્ય કેળવણી આપવા એની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. બરાબર મધ્યમાં એક મોડું મકાન છે જેમાં તમામ વર્ગોના સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. વળી વિદ્યાળ સમાયુક્ત, વ્યાયામમંદિર, વિદ્યાનખંડો, પુસ્તકાલય, રુડિયો, સંગીતશાળા, કલાકુવન ને બીજા ખંડો પણ એમાં જ આવેલા છે. વિદ્યાનવિભાગમાં ત્રણ પ્રયોગશાળાઓ છે, ત્યાં શીઝીક્સ ને કેમીસ્ટ્રી સીખવાય છે. એક નાની પ્રયોગશાળામાં વધારે અભ્યાસ માટે સગવડ છે. શિક્ષકો માટે પણ જુદો ખંડ હોય છે.

ધણાખરા વર્ગોમાંથી દરિયા પર નજર પડે છે. ઉપલા વર્ગ માટે ચાર હાવાલયો છે. મધ્યના મકાન સાથે તેમને જૂલતા અરૂખાથી બોડી દીધેલાં છે. પાંચમા નંબરના મકાનમાં નવથી તેર વર્ષની બાલકાઓ રહે છે તે જરા જુદું છે. તેમાં રમતગમતનો એક ખંડ બરાબર સમૂદ્રની સામે જ છે. એક જમવાનો ખંડ, એક કિવાનખાનું, વિદ્યાળ વર્ગો, સંગીતશાળા ને એક કલાકુવનનો પણ એમાં સમાવેશ છે. ફરેક હાવાલયમાં એક મુખ્ય ને બે બીજા શુદ્ધપતિઓ હોય છે. ધર્મમંદિરમાં ફરેક ફરેકવાત ઢાંગરી આપવી પડે છે.

પૂર્વેક સાધનસામગ્રીવાળું એક સેનેટોરિયમ એક મેટ્રન ને બે નર્સોની સંજાળ નીચે અસ્તિત્વ ધરાવે છે. તે બીજા મકાનોથી

બરા દૂર છે. તેમાં સંસ્થાની ફરેક વિદ્યાર્થીનીની વાર્ષિક એક વાર સંપૂર્ણ શારીરિક તપાસ કરવામાં આવે છે.

નેટવોર્ક, ક્રીકેટ વિગેરે માટે વિદ્યાળ મયદાનો છે. ટેનીસ માટે ઘાડ કોર્ટ ને ટર્ફ કોર્ટ છે. ગરમ સ્નાનગૃહ છે ક્રીકેટ ને ટેનીસ માટે ખાસ શિક્ષકો રોકવામાં આવે છે.

આ શાળામાં વિષયોની ઘણી જ વિવિધતા છે. કલા, સંગીત, વિવાદ બાપારી વિષયો, નૃત્ય, ચિત્રકલા, વ્યાયામ, તરવાનું, ખાગકામ, સમૂહસંગીત, હસ્તકલા, સુતારકામ, ધાર્મિક જ્ઞાન, તેમજ અંગ્રિજી, ફ્રેંચ, લેટીન, ઇતિહાસ, ભૂગોળ શીઝીક્સ વિગેરે શાળાના વિષયોનો પણ તેમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. સીવજ ને શુદ્ધવિદ્યાન પણ છે. એક વર્ગ લંડન એમ્પર ઓફ કોમર્સ માટે પણ વિદ્યાર્થીનીઓને તૈયાર કરે છે. આ પ્રમાણે શારીરિક અને માનસિક દૃષ્ટિએ વિદ્યાર્થી જીવનની સમગ્રતા જળવાય છે.

હોકીઓની શાળા કરતાં હોકીઓની શાળામાં બધવહાર જ્ઞાન માટે એક વધારાનો વિભાગ હોય છે. તેમ જ કન્યાશાળાઓ કુમારમંદિરો જેવી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી. આ શાળામાં ફૂલિન ક્લબોની કન્યાઓ આવે છે. કેટલાક માળાપો બાર વર્ષની વય સુધી પોતાનાં હોકીરોને ઘેર બાંધીને છે બ્યારે કેટલાક પોતાનાં બાલકોને કુલજ શિક્ષકના હસ્તક મૂકવાનું પસંદ કરે છે. બાર વર્ષની વયે કન્યાઓને કાંતો સરકારી કન્યાશાળાઓમાં કે ગ્રેપરેટરી સ્કૂલમાં મૂકવામાં આવે છે.

રાત્રિશાળાઓ અને બ્યાપારીશાળાઓ

નોબ પ્રકારની શાળાઓમાંની કેટલીક થોડા કલાક કામ કરે છે; બ્યારે કેટલીક સંપૂર્ણ સમય ઉપયોગમાં લે છે. રાત્રિશાળાઓ પ્રથમ વિભાગમાં આવે. પ્રથમ સામાન્ય

સાગાઓની કેળવણીમાં રહેતી ઉચ્ચ દૂર કરાના હેતુથી એવી સાગાઓ સ્થાપનામાં આવી હતી પરંતુ અત્યારે તો તેમનો અભ્યાસક્રમ વિવિધ ને વિદ્યાગ ખરી ગયો છે.

આખા સમયની વ્યાપારી સાગાઓ છોડતા તેમજ છોકરીઓ જન્મને માટે છે. આવી સાગાઓમાં જે વર્તેનો અભ્યાસક્રમ છે. પ્રથમના ત્રણ મહિના અખતર ખાતે માગવામાં આવે છે. એ ગાગામાં જો વિદ્યાર્થીની એ અભ્યાસક્રમ માટે લાચક ન જણાય તો તેને ખીજે મોકલવા તેના મા-આપેને સૂચના કરવામાં આવે છે. તેર વર્ષની વયે આ કન્યાઓ વ્યાપારી શિખરૂતની પરીણામાં ભેસે છે. જે શિખરૂતિ મેળવવા ભાગ્યચાળી નીવડે છે તેમને પ્રથમ વર્ષ માટે આઠ પાઉન્ડ ને બીજા વર્ષ માટે બાર પાઉન્ડ ની નિભાવ ખાતે શિખરૂતિ મને છે સમયનો ને તુલિયકિ ભાગ ધધાદારી શિષ્યજી ખાતે ખતીલ યાય છે. બાકીના ભાગમાં અંગ્રેજી, અલિત થોડુંક વિદ્યાન ને કલા ખાતે ઉપયોગમાં લેવાય છે. આમ ત્યાં મુખ્યત્વે ધધાદારી શિષ્યજી અપાય છે ત્યારે સેન્ટ્રલ રફલમાં સાર્વજનિક અને સામાન્ય યાત્ર મળે છે ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ એકતુલિયકિ સમય ધધાદારી શિષ્યજી લેવામાં મળે છે બેસ્ટ રફીટ રેકડ રફલમાં અભ્યાસક્રમમાં શીરજી, ભરત, ગ્રૂંચન, વેબીનધન, પાકશાસ્ત્ર, ગ્રુદ્ધનાર, ધે નીકામ પરનું અર્થશાસ્ત્ર વિગેરે વિષયોનો સમાવેશ યાય છે.

હિંદની કન્યાકેળવણી

હિંદમાં ૬ થી ૧૧ થી ૧૮ વર્ષની વય સુધીનાં બાલક બાલિકાઓના શિષ્યજીનો પ્રજાપ કરવામાં આવેલો છે. પરંતુ એમાં ઇંગ્લેન્ડના જેવા વિવિધ વિભાગો નથી. અત્યારે તે પાશ્ચિમ, માધ્યમિક ને યોગ્યક ઔદ્યોગિક

શિષ્યજીક્રમ છે. ચોમ્પ કામે ખાગક લાગુ છે કે નહિ તે જોવાની મોઢને પડી નથી. માત્ર સાગામાં લખલ યજ પરીણા પસાર કરે એટલું જ. ફરેન્ચ જુલ જુલ વલજી પ્રમાણે જુલ જુલ પ્રમાણે શિષ્યજી અપવાતો પણ પ્રથમ નથી. વિવિધ વિદ્યાઓમાં પ્રવાસ આદરે એવા શિષ્યજી પણ તેવાર નથી. પ્રજાની જરૂરીઆતને પડોમી વજે એના રાષ્ટ્રીય છાત્રમાંથી આ સાગાઓ ઉઠી નીકળી નથી. એ તો માત્ર ખાતગી પ્રવાસોનું દરિયાઈનું મોમી કપડુંનું કે કરચિત્ સરકારી પ્રયત્નોનાં પરિણામ છે. 'સત્યામદના' જમાનામાં પુરી નીકળેલી સમુદાય સાગાઓને જાદેર પ્રજાનો જોષોનો રોગ મળવા પામ્યો નથી. આર્થિક મરીયા મરીખાછતા કંખથી વિદ્યાર્થીઓનો ઉત્સાહ પણ મંડ પડી ગયો છે. સરકારે ને ખીજી સંસ્થાઓએ આર્થિક સહાય ઓછી કરી નાખવાથી જે સાધનો હતી તે પણ જરૂરી અદાલ થવા લાગ્યા છે.

આખું જ વાતાવરણ નિશ્ચામય છે. કેળવણીની જવાબદારી ઉપાધ્યક્ષ કેળવણીની યોગ્ય નીતિ અખતાર કરવી જોઈએ એમ નહિ યાય તો કેળવણીની તમામ પ્રગતિ કુલિત યર્ષ જશે એ યોગ્યસ યાત્ર છે. કેળવણીની યોગ્ય નીતિની ઉચ્ચ તો થોડાં વર્ષો પહેલાં હતોય કમીડીએ પણ લખવી હતી.

"કેળવણીમાં સુધારો થા વિસ્તાર પેશા ઉપર આધાર રાખતો નથી. પેશાની જરૂર નથી એમ નહિ પરંતુ યોગ્યસ ચોખ્ખાની વધારે જરૂર છે. ફરેક પ્રકારે નિર્ધારિતા દુર કરવા કમર કસવાનો જરૂર છે. પચને ને પનને નહું જ જંધારજી પડવાની જરૂર જણાય છે."

જાનાં આ પ્રજા જંબીર દિને ઉપાધી સેવામાં આવ્યો નથી-નીચેના આંકડાઓ એ નિર્ધારિતા સિદ્ધ કરવા ખસ યશે.

મત્રાંશ

હોકરાઓનું પ્રમાણ

હોકરાઓનું પ્રમાણ

વર્ગ ૧લો વર્ગ ૨લો વર્ગ ૩લો વર્ગ ૪લો વર્ગ ૫લો વર્ગ ૬લો વર્ગ ૭લો
 ૧૯૨૮-૨૯ ૧૯૩૧-૩૨ ૧૯૩૨-૩૩ ૧૯૨૮-૨૯ ૧૯૩૧-૩૨ ૧૯૩૨-૩૩

મદ્રાસ	૧૦૦	૨૬	૧૧	૧૦૦	૧૩	૬
મુંબાઈ	૧૦૦	૪૦	૩૬	૧૦૦	૨૪	૧૭
બંગાળ	૧૦૦	૧૩	૧૦	૧૦૦	૩	૨
સુ. પી.	૧૦૦	૨૩	૧૭	૧૦૦	૬	૬
પંજાબ	૧૦૦	૨૮	૧૮	૧૦૦	૨૦	૧૭
બર્મા	૧૦૦	૧૭	૮	૧૦૦	૬	૩
બ્રિટિશ અને ઓસ્ટ્રેલિયા	૧૦૦	૧૧	૬	૧૦૦	૩	૨
મધ્યપ્રાંત	૧૦૦	૪૬	૧૨	૧૦૦	૧૯	૪
આસામ	૧૦૦	૩૭	૩૨	૧૦૦	૨૫	૧૭
સરહદ પ્રાંત	૧૦૦	૨૦	૧૩	૧૦૦	૨૦	૧૦
દિલ્લી	૧૦૦	૨૬	૧૮	૧૦૦	૨૦	૧૭
બ્રિટીશ હિંદ	૧૦૦	૨૧	૧૪	૧૦૦	૧૦	૬

હમણાં હમણાં જ આ દેશીકતને પહેંચી વળવા કેટલાક પ્રાંતોમાં પચાસ યથા ઘણા છે. કેળવણીની પ્રગતિના માટે અવિરત પોષકો યથા જ હો છે. એ પ્રગતિનામાં હિંદ સરકારે પણ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યા વિના છૂટકો નથી.

હતોગમ કમીટીના હેવાલ પછી કન્યા કેળવણીમાં કંઈક સુધારો થવા પામ્યો છે. શાળામાં જતી વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા વધી છે. હવે એ વિદ્યાર્થીનીઓનું વિદ્યાર્થી-જીવન લખાવા માંડ્યું છે. ઇસવી સન ૧૯૨૭ માં ૧૫૬૫ મેટ્રિક વિદ્યાર્થીનીઓ હતી તે ૧૯૩૪ માં વધી ૫૦૦૦ થવા પામી છે, મેન્યુએટની સંખ્યા ૧૮૮ થી ૬૦૦ ઉપર ગઈ છે. વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા પણ વિદ્યાર્થીઓની કક્ષામાં જ ટકી છે.

મનુષ્ય આર્થિક મંદીને લીધે કેટલીક પ્રાંતિય સરકારો પ્રાથમિક કક્ષામાં સહવિદ્યાર્થીનો અભવરો કરવા પ્રયત્નો આદરો રહી છે. અત્યારે ચાલીસ ટકા કન્યાઓ હોકરાઓ

સાથે જ બધે છે. સહવિદ્યાર્થીની ભાવના આ દેશમાં માત્ર શિથિલ માટે જ છે શિક્ષકોએ તે અપનાવી લીધી નથી. હોકરાઓની શાળામાં હોકરાઓને કેવળ કર્યાથી જ શાખલ કરવામાં આવે છે. સારી કન્યાશાળાઓમાં હોકરાઓને શાખલ કરવામાં આવે તો પરિણામ વધારે સારું આવે એમાં શંકા નથી.

મકાન, પાઠશાળા, ટોલ, મદેસા આદિ કેમી સંરચાઓ આપણી કેળવણીની યોજનામાં નહતર રૂપ છે. મર જ્યોજ એન્ડરસનના ચંદ્રોમાં કહીએ તો વિદ્યાર્થીઓની મોટી સંખ્યા જીવનનાં કુમળાં વર્ષોં આવી કેમી સંરચાઓના માર્ગમાં વાતાવરણમાં આજે તે હિંદના વિકાસની આ પળે બીલકુલ ઝેર-વ્યાજબી છે.

વળી હિંદની કન્યાઓ પાસે વૈવિધ્ય પણ નથી. અત્યારની બચ્ચતી હોકરાઓનો મોટો ભાગ મુખ્યત્વે શિક્ષિકાઓ થાય છે. ખાસ વલ્લખ, ખામ દોશિયારી, થોડા તક વિના વેઠાઈ જાય છે. અત્યારે તો હિંદની શાળા-

ઓમાં અભ્યાસક્રમની વિવિધતાની જરૂર છે. વ્યાપારી, કલાત્મક, ઔદ્યોગિક ને બીજા પ્રકારનાં શિક્ષણો અપાવા પ્રમંથ થયેા પડે છે. ઊંઠારીઓની પેઠે ઊંઠારીઓને પણ આવી શાળાઓમાં સ્થાન મળવું જોઈએ.

રમતગમત પર પણ વધારે ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. ધારીરિક કેળવણીને ખોરાક ઉપર લગાવે અપાવું જોઈએ. ધરકામ ને શાળાના કામનો બેભાન બેભાન કરવાની અવશ્ય છે. ગદતનો વખત, પ્રવાસો, રમતગમતો ને બીજી સામાજિક ને શારીરિક પ્રવૃત્તિઓમાં બ્યપીત થયો જોઈએ.

સર જૉન એન્ડરસનના ચબ્દોમાં કહીએ તો પોતાની પુરાન જનતાની શારીરિક અને માનસિક કેળવણી તરફ બેપરવા રહે અંતુ જગતમાં એક પણ સંસ્કૃતિમય સાધના નહિ હોય. ઉચ્ચતી પ્રભા મારે છું યહ વહે એ જર્મનીએ જગતને બતાવી આપ્યું છે. એ નીતિ સરલ યશે કે નિર્ણય જશે એ અભ્યાસથી કદી છાયા તેમ નથી. પરંતુ એની અસર તો મરંને કણવડી પડે છે ને એવ પાઠો સમજ્યા તિથાપ સિદ્ધિ નથી.

બોડયાળાં ને નબળાં બાલકોની કેળવણી

ઇસ્તેન્દમાં કેળવણી ફરજિયાત છે એટલે બોડયાળાં ને નબળાં બાળકો મારે પૂરતી ભેગલાઈ કરવામાં આવેલી છે. અંધશાળાઓ, બહેરી મુર્ખાની શાળાઓ, આપ દિષ્ટિયગ્ન મારે, અંધબળીર બાલકો મારે, તેમ અંધબે મારે પણ જુરી જુરી શાળાઓ છે. ખાસ ધ્યાન એમે એવી બીના તો એ છે કે આ બધી મિમશાળાઓ છે. આ શાળાઓમાં બાળકો સાધીધર લખને જ આવે છે. ડેલક બસ કે ટ્રામ હાથ મારત આવે છે. એ ખચ્તો પ્રજાને શાળાઓ કરે છે. બધી ખરી શાળાઓમાં ખપોરના બાળકોને પ્રમંથ કરેલો દેવ

છે. જે માખપો સમર્થ હોય તેમને વિવિધતા માર પેન્સ આપવા પડે છે. વર્તુળ કામકામ વ્યક્તિગત હોય છે એટલે મોઢ પણ બાલકને પોઢગ પડી જવાની ભીતિ રહેતી નથી. બચ્ચાર રાત આપવા તરફ ખાસ આમદ હોય છે. આ શાળાઓ વિલે માણુ રહે છે ને શિક્ષણ મરત આપવામાં આવે છે. જુ મીઠલટન શાળામાં ઊંઠારી ઊંઠારીઓ મારે ડાવાલપો પણ છે.

આ શાળાનાં ઊંઠારીની પ્રવૃત્તિ ખરખર મજબ છે. વિદ્યાર્થી બચે શાળામાં કાખલ થાય છે ત્યારે તેને બોલતાં કે લખતાં ભાગ્યેજ આવડવું હોય છે. પરંતુ બચારે તે શાળા ઊડે છે ત્યારે તે બોલી કે લખી તો શકે છે પણ સાધારણ રીતે વાંની પણ શકે છે. પ્રમોત્તરીમાં પણ રસપૂર્વક ભાગ લઈ શકે છે. માનસિક ઉણપવાળાંની શાળાઓમાં કાખલ થતી વખતે બાલકો મમે તે પ્રકારે પોતાનો મનોભાવ દર્શાવે છે પરંતુ બોલી શકતાં નથી. છતાં દોઢ કે વડના બીજા અંગ પર એમને ભેષતો કાણુ હોતો નથી

અગિયાર વર્ષની વય પછી આ શાળાઓમાં ઊંઠારી ઊંઠારીઓને પૂર્તા પાઠચમાં આવે છે. પાઠ જેમ બને તેમ બચ્ચારને તાદરશ બચ્ચારનાં શિક્ષણની ફરજ રહે છે. નર મદિનામાં એક વાર કાજરી તપામ થાય છે. ડેલક રપને ખખચાડિક કાજરી તપામ પણ હોય છે. ખાસ કાખલાઓમાં નચ્તે પણ શેકવામાં આવે છે ને તેઓ બાળકોની ખામ અંજામ રાખે છે. દિંદની પેઠે ઊંઠારી ઊંઠારી છે મારે આવી અંજાઓમાંથી તેને બાકાત રાખવામાં આવતી નથી. દિંદમાં નાણુંની તંબી છે કેળવણીમરંને સરકાર એટલી તો આછી મદદ આપે છે કે અવાં અપજો મારે વિદ્યાગ પાયા પર કેળવણી ઘર કરવાનું મુશ્કેલ છે.

આપણા દેશમાં બહુ જ ઘોઝા માણસો

સમજે છે કે હિન્દુમતા મેગોથી આપણા સમાજમાં ત્રાસ વર્તાઈ રહ્યો છે. માનસિક ઉલ્લુપ માત્ર એથી જન્મતું જ પરિણામ નથી. ઘણા અપરાધોને હિન્દુમતા મેગો વારસામાં મળેલા હોય છે. આપું જન્મજેર તથા ચાર પેઢી સુધી ઉતરે છે.

હિન્દુઓમાં આવી દોષો માટે ધરવી સન ૧૯૧૬ માં રાયલ કમીશનનો હેવાલ પ્રગટ થયો. ત્યારબાદ યુરોપના ઘણાખરા દેશોમાં તે નાશુક કરવા કાયદા કરવામાં આવ્યા. એવા દોષો નાશુક કરવા મરત દવાખાનાં ચાલુ કરવામાં આવ્યાં છે. સામાજિક ને વંશપરંપરાગત આરોગ્ય ઉપર ખાસ ચિંતાણુ આપવા પ્રયત્ન થયો છે. અવરોધના ઉપારોનું પણ મંપૂર્ણ માન આપાય છે.

એકલા લંડનમાં આવી બચાવ દોષોની તપાસ ને માનજત માટે વાર્ષિક ૮૫૭૦૦ પાઉન્ડ ખર્ચવામાં આવે છે. માનસિક ઉલ્લુપની માવજત માટે ૨૩૦૦૦૦ પાઉન્ડ ખર્ચાય છે ને તે ઉપરાંત મેન્ટલ હોસ્પિટલો તો લુદી. નવાં વાર્ષિક માથાદીઠ ૭૭ પા. ૧૭ શિ. ૫ પેન્સ ખર્ચ આવે છે; એકલા હિન્દુઓનાં દોષો માટે વાર્ષિક ૪૩૪૯૦૯ પાઉન્ડ હિન્દુઓમાં ખર્ચ થાય છે.

આવી ડોકરો ડોકરીઓને ખાસ ચિંતાણુ આપવા માટે ને પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે તેનો ખર્ચબાર પણ કર કરનારને શીર ચડે છે. સામાન્ય ને ઉલ્લુપવાળાં બાળકોનું માથાદીઠ ખર્ચ નીચે મુજબ આવે છે.

પ્રાથમિક શાળા

સામાન્ય બાળકો	ઉલ્લુપવાળાં બાળકો
૧૬-૭૫ પાઉન્ડ	૪૯-૬ પાઉન્ડ
અંધ બાળકો	બહેરા બાળકો
૬૭-૮૮ પાઉન્ડ	૭૦-૮ પાઉન્ડ

સામાન્ય બાળક પ્રાથમિક શાળામાં લગભગ સાતેક વર્ષ ગાળે છે. એ શાળાનું બાળક દી વાર્ષિક ખર્ચ લગભગ ૧૫૦.૭૫ પાઉન્ડ આવે છે. અંધબધીર અને માનસિક ઉલ્લુપવાળ બાળકનું અનુક્રમે ખર્ચ ૮૮૧ પાઉન્ડ ૬૩૭-૨ પાઉન્ડ ને ૩૩૬-૬ પાઉન્ડ આવે છે.

આમ હિન્દુઓમાં આવી બાળકો માટેની ખાસ શાળાઓ માલે છે. હિંદના લોકોએ ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ કે તેમણે માત્ર નાગરિકો માટે જ કાયદા લેવાના નથી, પરંતુ બલિષ્ઠતા નાગરિકોના જન્મસિદ્ધ હકો સલામત રાખવા માટે પણ કાયદેસર પગલાં લેવાનાં છે. તો જ આપણે સુંદર ભૂતકાળના ઉજ્જવલ વારસાને નશાવી રાખીશું ને વારસાગત આરોગ્યને ઉંચી કક્ષા પર મૂકી છાકીશું. નહિ તો માનવતાની કચરાપેટીમાં આપણે દબાઈ મરીશું.

બેલધોરીયામાં આવેલી બોધન શાળા હિંદનું એક જ બાલમંદિર છે. બહેરા કે અંધ માટે થોડી ઘણી સંસ્થાઓ છે. આ દેશની એવી સંખ્યાના પ્રમાણમાં એ નહિ-એવી જ લેખાય.

હિન્દુઓમાં અસ્યકેળવણી

આગમાં ખાનગી શાળાઓની પુનર્ધારનાની પ્રગતિ ધીમી છે. એ પ્રદેશની આર્થિક સ્થિતિ પર સધળો આધાર છે. કેટલીક જગ્યાએ કામચલાઉ મકાનો ઉભા કરવામાં આવ્યા છે પરંતુ તે નભાવવાની પણ એ સ્થાનિક સંસ્થાઓ પાસે જોગવાઈ નથી. રાષ્ટ્રીય સરકાર આવી સંસ્થાઓને કેવી રીતે મદદ મળે તેવી યોજના વિચારે છે, પરંતુ છૂટી છવાયી વસ્તી એ પ્રયત્નનું બીલું નકતર છે. વળી પ્રજાનો એક બાગ એ યોજનાની તફન વિરુદ્ધ છે. લુનિયર સ્કુલનાં ડોકરો સિનિયર સ્કુલમાં ચડે તો ઓલોગિર-

વલણને જોર મળે ને પરિણામે યદેરી માનસ કેળવાય એટલે એની પડખી મૂકે એ તેમનો સખન વધી છે. તેથી હસેકસ જેવી પરગણાં સિનિયર રકુસો ન હોય ત્યાં અવધાર ચિહ્નજીનાં ધામો ખોલ્યાં છે. અઢવાડિયામાં અડી દિવસ આમળ વળેલા વિદ્યાર્થીઓ તેનો લાભ ઉઠાવે છે.

આવી મામની સાગાઓમાં પણ સહ-ચિહ્નજી તો છે જ. એમનો અઠવાસકામ પણ લગભગ એક જ પ્રકારનો છે. કોઈ કોઈ રમણે રચાનિક જરૂરીઆતો પૂરતા ફેરફાર સ્વીકારવામાં આવ્યા છે. અમુક વિસ્તાર માટે અમુક સાગા નિયત કરેલી હોય છે.

ઈંગ્લેન્ડનાં મામમાં દિંદનાં મામમાં કરતાં તદ્દન જુદા જ પ્રકારનાં છે. એમની વચ્ચે સરખામણી જ થઈ શકે તેમ નથી. ત્યાં કોઈ રમણે બાંધવાર પાણી તો નજરે પડતું જ નથી પડી શકે તો યાવ જ ક્યાંથી ? ફેરફારો એટલા બધા થોડાં જ હોય છે કે બાકી સાવકા પર ભેટી થોડાં જોડાં નિચાવ આવે છે. વળી મામની કાઉન્સિલ મામળો સાવચેત એ કરતે એ સાવકો પણ મરત પરી પાડે છે. એશિય સિનિયર રકુસમાં એક ઉત્તરતો વિકાસ પણ હોય છે: તેમાં એ વિમાનનાં નાનાં હોશરોને લાગત કરવામાં આવે છે. આ સાગાઓ મજબૂત રીતે પણ કમરમરપી બાંધવામાં આવેલી હોય છે. મકાનો ઉંચે ને રામસસવાળાં હોય છે. સાગાના અંતરજીનો મધ્યે વિદ્યાવ, મધ્યાન હોય છે. તેની બે બાજુએ સામસામા અવધાર રાત્ર માટે બે વિદ્યાવ ખડો હોય છે. એક કલાકુસન તરોડે વપરાય છે ને બીજામાં શુદ્ધિવાન સિખવાય છે. બીજા એક બાજુમાં વર્ગીય ખડો આવેલા છે. વાગોને કંપાડી યકાવ એવા નારખાં-વાળી તેને અને જાડીઓ હોય છે. એક એક ખડ પૂરતા દુધાલસ ને સૂર્યપ્રકાશ આવે તેવો હોય છે. મકાનો માટે જેમ જેમ તેમ

ઓછી મૂડી અરયામ એવું ખાસ બસ સામ-વામાં આવે છે, તેથી જ આ સાગાઓમાં દિવાનખાનાં ને જોડાનગુદો દોતાં નથી. અવધાર રાત્રના ખડો એમ બેવડી જરૂર સારે છે. સમસમ રેક સાગામાં નાસ્તો બપોવ છે. સાગાનું રસોડું પણ હોય છે ને ફેરફાર સાગાઓમાં શુદ્ધિવાન માટે ખાસ જુદો ખડો હોય છે.

આઈ સિનિયર રકુસમાં બરાબર મારવાને બાજોમાં અધાર નીકળી આવે છે, પોતાનાં રેમણે કંપાડે છે ને ખૂસીઓ જોડે છે. હોશરોમાં ખાવાનું પીરસે છે ને વાસળો માંછ નાંખે છે. ચિહ્નો ભુલ ખડમાં જરા મોડા જોડાને લે છે. ચિહ્નો ને ચિહ્નો. એક જ પ્રકારનું જોડાને લે છે, ખોરાક સહો ને પુષ્ટિકારક હોય છે. નાસ્તો માટે તથા પ્રકારની રીજીટ સામવામાં આવેલી છે તે બાકીને પ્રથમથી આપવામાં આવે છે. રોજની રીજીટ, અઢવાડિય રીજીટ ને શુદ્ધિય રીજીટ. આવાડિય રીજીટ માટે રેક બાજો એક રીજીટ એક ચિહ્નિય આપવાનો હોય છે. રોજની રીજીટવાળાને દિવસના તથા પેન્સ આપવાનો હોય છે. એક જ કુટુંબના એકથી વધારે બાકી હોય તો અઢવાડિયાની એક ચિહ્નિયની રીજીટ રસ પેન્સમાં આપવામાં આવે છે. ખરું જોતાં નાસ્તો માટે આ રકમ છેક જ નહીં છે. મરીનોને તો આટલી રકમ પણ ભારે પડે. એટલે તેની ખોટ કેળવવાની કમમાંથી મરી ઉપજાવવાથી માંડી વાગવામાં આવે છે.

આ સાગાઓનો ફેર બાકીને જેમ જેમ તેમ સુધી જવાવવાનો છે. આ સાગાઓનું પર જેનું ને વાતસલમણુ વાતાવરણ જ ખૂબ ખ્યાન ખેંચે છે. સાગાની તમામ પ્રવૃત્તિઓમાં બાકી ખૂબજ ઉત્સાહપૂર્વક રમ તેનાં થાવ એવી રીતે જ તેઓ કેળવાય છે. આ રેક સાગાને લખે એ એક

ખગાઓ હોય છે તેમાં પુલગાડ ને ચાન્દલાજી ઉછેરવામાં આવે છે. ખાગેશની મહેનતથી જ એ પોષાય છે. હોડાઓ ફગાડ વાવે છે ને ફગ થાય ત્યારે ઉતારી લે છે. ને ખાલિકાઓ તેનો રસ ખનાવે છે. 'આષ સિનિયર રકુલ'નો ખગોઓ અજબ છે. આ શાળાઓમાં ખાગકામ એક મુખ્ય અંગ છે. 'એન્ડ' એટીઆ સિનિયર' રકુલમાં પહેલા વર્ષમાં પુલગાડ ઉગાડવાનું શીખવવામાં આવે છે, ખીન્ને વર્ષે લાકડાજી ને ટીન્ને વર્ષે મને ખતનું કામ થાય છે. 'એન્ડ'ની યોજના ખામ વ્યક્તિત્વ ધરાવે છે. કેટલીક વાર દરેક ખાલકને એક એક વિભાગ આપવામાં આવે છે ને કેટલીક વાર તેઓ ખખખેના જૂથમાં કામ ઉપાડો લે છે.

ખામ વ્યવહાર યાન અગત્યનો ભાગ બાજવે છે. રોયમોઈટની શાળા કલાજીવન માટે વિખ્યાત છે. લાકડકામમાં વિદ્યાર્થીઓ સીંગા-રેટનાં ખાખા, દીવીઓ, શાળા વિગેરે ખનાવે છે. ઓખસહન ને શાળાનો લોખંડનો દરવાજો પણ ખાગકામે જ ખનાવેલો છે. ડોકરીઓ સાદો ભરવાનું, ગૂંમવાનું, કાપવાનું, વણવાનું, સીવવાનું, ભરવાનું વિગેરે વિવિધ કામો કરે છે.

દરેક વર્ગમાં વીમ હોડગ ને વીસ હોડ-રીઓ એમ આલીસ વિદ્યાર્થીઓ હોય છે. ન્યારે હોડરાઓ લાકડકામમાં રોકાય છે ત્યારે હોડરીઓ સીનલુકામ કરે છે અગર તો ન્યારે હોડરાઓ ખાગકામ કરે છે ત્યારે હોડરીઓ પાકલાજી ઉપર ખ્યાન આપે છે. અંગ્રેજી પ્રતિલાપ, ગણિત, ભૂગોળ વિગેરે વિષયો સાથે શીખવાય છે. કેટલીક શાળાઓમાં હોડરીઓ છુદી નાટલીઓ ઉપર બેસે છે પરંતુ તેનું કાન્ય તેમની પોતાની લલમળગુતા જ છે.

આ શાળાઓના કેટલાક શિક્ષકો પ્રમાણુ-પત્ર ધરાવતાં હોય છે ન્યારે કેટલાક એવા પ્રમાણુપત્રો મેળવ્યા વિનાનાં પણ હોય છે. કેટલીક શાળાઓમાં આવા શિક્ષકો માટે પણ

અભ્યાસનો પ્રયત્ન કરવામાં આવેલો છે. પરંતુ આવાં રચણા અર્પણ ગઈકાં છે. ખાસ કરીને શિક્ષકાઓને જ એનો લાભ આપવામાં આવે છે. હોડરીઓ પણ અગિયાર વર્ષની વય થતાં એ વર્ગમાં દાખલ થઈ શકે છે, તથા વર્ષ સુધી શાળાનો અભ્યાસ કરી ઓઢવી ઓઢણીસ વર્ષની વય થતાં સુધીના પાંચ વર્ષ તે' આ અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરે છે. પ્રમાણુપત્ર વિના શિક્ષકાઓ થવું હોય એવી હોડરીઓને આ શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. પોને જે શાળામાં હોય તેમાં જ અગર'તો ખીન્ને તેઓ શિક્ષણ આપવાના પ્રયોગો આદરે છે. પરંતુ ટ્રેકનીંગ કાલેજની વિદ્યાર્થીનીઓ પેઠે એમની વ્યવહાર પરીક્ષા થતી નથી. પાંચ વર્ષની આખરે તેઓને જે પરીક્ષા આપવાની હોય છે તે ઓક્સફર્ડ એકઝામીને-શન તરીકે ઓળખાય છે. એમના પરીક્ષકો લોકલ મોડ'ના સભ્યો હોતા નથી પરંતુ વિદ્યાપીઠના સભ્યો હોય છે. સાત વિષયોની પરીક્ષા લેવામાં આવે છે. પાંચ વર્ષ અભ્યાસ કરનાર હોડરીઓને સીધા પણ કાલેજમાં દાખલ કરવામાં આવે છે.

દિંદની બર્ડરીઆત

દિંદમાં આવી ગામડી શાળાઓની વધારે જરૂર છે તેઓ સારી રીતે સાધનસંપન્ન ને જ્યારિયત દેવી ને એકઠો વળી છોકરા ને હોડરીઓ બંને માટે તેમાં યત્નક હોવી જોઈએ. વળી રથાનિક બર્ડરીઆતો ઉપર ખાસ ખ્યાન અપાતું જોઈએ. પ્રેતી, શુદ્ધલોગ ને જીવન ધરમયુ હલોગો માટે ખાસ ગોઠવણ થવી જોઈએ. આપણા કેમવણીકરો આ વાત ખ્યાનમાં લેશે તો સરિય જરૂર ઉજળું થશે. ખગાળની કેટલીક શાળાઓમાં આમ્મહલોગો, ખાગકામ ખેતી વિગેરે દાખલ પણ કરવામાં આવ્યા છે. ખાગકામ તો અપણે દરેક દરેક શાળામાં દાખલ કરીએ. એટી ધણો જ લાભ થશે.

આવા માનવઉદ્યોગો હદમાં રાખી મળી જ થોડી યાગમાં રચાવામાં આવેલી છે. અંગ્રિ-
જીને વેટે મથાલ તેટલી વધુ તેમની સંખ્યા
નથી. ઉપમાનના બગીચા પાંચ પાંચ હોઝર-
ઓની ટુકડીઓએ કરેલા કામનું પરિણામ
છે. પંતળમાં મોઢામાં વધુ આવી મનાડી
છાગાઓનાં મંડાલ થવા કે ને ચિત્કોતે
મામની આગેવાની લેતે તૈયાર કરવામાં આવે
છે. મામ્યજીવન માટે વિદ્યાર્થીઓને સ્વ ઉત્પન્ન
થાપ એ બીના ઉપર ખામ પ્લાન આપવામાં
આવે છે. મામ્યઉદ્યોગોમાં એ બાદ કુદગતા
પ્રાપ્ત કરે એ માટે હદા અચલ છે. બાવિખનાં
એમનાં જીવન એ રીતે ઉઘી કસાના ને સુખી
નીવડે એવી ધારણા સેરવામાં આવે છે

સુરુષ ને ખીરજીમની છાગાઓ રજુ એજ
પ્રકારની છે. ત્યાં વણાટ, રંગકામ ખેતી,
સુતારકામ, ડેરી વિગેરેનું કામકાજ બીજા-
વરામાં આવે છે ખેતીને વ્યવસાય
કરજીવાત છે. રામકૃષ્ણ મીઠને સેડીમાં
રચાવેલી કન્યાશાળામાં કન્યાઓ મારેતો
એક અખતરો અજમાવી જુએ છે.
પરંતુ આડી છાગાઓની સંખ્યા મજીયાડી
છે. વગી મળી ખરી હોઝરીઓ મારેજ છે.
હોઝરીઓ મારે જાગે જ મનગ છે. પશ્ચિ-
મના મથાલ રેશોમાં મામ્યોગજી મારે જે
ખડી રજુ છે તેવી માથે આ રજીતોની
સરખામણી વજુ કરી સકાય તેમ નથી.

ભવિષ્ય

ઉત્તમાં થોડાં વર્ષોની નીતિ આગતો
જન્મ થયો છે ને ચારીરિક ને માનસિક
કેળવણી પ્રતિ બાળ બેન્ધનું છે. રાષ્ટ્રીય
પુનરચનામાં કેળવણીની પુનર્વ્યવસ્થા પર હદ
અપાતું જોઈએ એ માન્યતા થવા પામી છે.
ખાસ ફેરફારોની જરૂર ખતનમાં લેહછ છે.
હવે માન અમલ કરવાનો જ જાણી ન. નથી

મજબૂત નીતિ મદ્ય કરવા સુધારાનાં મળી
પમતા ચર્ચાઈ રહ્યાં છે. પ્રજા ને સરકાર
બંનેએ એક સામરી મમલો મામ કરવાની
જરૂર છે. વિદ્યાર્થીઓના આવા જીવનની કેળ-
વણીની સંપૂર્ણ વિચારણા થવી અત્યંતી છે.
અભિસ્તાત્ત્વ સંપર્કે એવા છલાને લેવાવા
જોઈએ હોઝર હોઝરીઓને દરેક પ્રકારની તક
મળે એવો પ્રયત્ન થવો પડે છે. બાલિકાવા
દરેક રજાઓનું કેન્દ્ર હોવાનું જોઈએ તો જ
જીવન પ્રમ્નનો કોવ આસરો.

પુરી જુરી મોતો ને બિન્ન બાલિકાને સરખી
તક મળવી જોઈએ તોજ પોતાના વધવ
મુજબ દરેક જગ્યા પોતાનો જીવનમાર્ગ રજુ
કરી શકે. દરેક હોઝરા હોઝરીને મત્ત હડી-
કવધો વાકે કરાં જોઈએ. વર્તમાનપત્રો ને
રેડીઓ ઉપર થોડા અકુશ મૂકવા જોઈએ.
છાગાની વિદ્યોતોએ પારદર્શક ખડી વિદ્યાર્થી-
ઓને બાલિકાનું વિદ્યાન જીવન જીવવા રચનું
નવાવશ જોઈએ. રજી સાચુ સુખ થોમાં છે
તે થોખી કાલજ જામોને લાલકે બનાવવા
પડે છે. આવારે એક કાલ નથો નેથો જ
કોટુંજિક જીવન વેકાઈ જમ કે ને સમાજમાં
જઅરથા પ્રમરે છે. આપને માન માનસિક
કુતિતિ ચાંચીને બીએ પરંતુ અવધાર યાત
આપવા નથી ને તેથી જ આખા સમાજને
પણાપાત લાગુ પડ્યો છે. રજી સરખાતથી જ
દરેક જાગતો આખ્યરિક દરિયાજી કેળવવાની
જરૂર છે. સનરન જીવન એક છે એ જાવના
પ્રથમથી જ જામત થવી જોઈએ. મમવાદો,
જીવલોક જીવજૂત: સનાતન' એ ધૂને /
જીવણેન જાગરવ પડે. નહારી સંજમની
ની જ જાવના ઉભી કરી જોઈએ. જીવનમાં
દરેક પ્રકારમાં મુજબ જોઈતા જ છે એ જાવના
દરેક કેળવણીને મૂર્તિમંત કરી પડે છે.

(સંપૂર્ણ)

વિરહિણીનાં વ્રત

આભને આવારે સખિ ! ઉગ્યો ચાંદલીએ

જોવાને ચાલ આજ જઈએ રસપૂર્ણિમા,
પૂર્ણિમાની પાખડીએ પૂણ્યતેજ અરતું;
અંજલિયે ચાલ આજ ઝીલીએ રસપૂર્ણિમા.

એકલ હાથે ઝીલવાં કેને દેવાં દાન ?
રસ ભાગી વિણ હૃદયના કોણ સૂણે રસગાન !
એવી રસપૂર્ણિમાને એટલું જ કહી દે !
નાથ વિણ નયન આંસુ ઢળીએ રસપૂર્ણિમા.

ચંદ્ર પૂજન, કોયલ ફૂજન, વસંતનાં વનગાન;
રસ સરવરનાં સ્નાનને નૃત્ય ત્યજ્યાં પરિધાન;
પ્રેમ ભરી પૂર્ણિમાને એટલું જ કહી દે !
રાજ વિણ રાતભર રડીએ રસપૂર્ણિમા.

પૃથ્વીની રસપૂર્ણિમા વિરહિણી વ્રત હાથ;
ચંદ્ર ઉગ્યો નહિં ઉરનો પૂર્ણિમા નહિં પ્રાણ;
પૃથ્વીની પૂર્ણિમાને એટલું જ કહી દે !
રાજમિલન આંગણું ઉજળજે રસપૂર્ણિમા.

સુદ્રિકા મુજ ચોકમા રસ ઢોળી વહી જાય;
નાથ સૂનાં નયનો મહિં વિષમય અંજન વાય;
એવી એ પૂર્ણિમાને એટલું જ કહી દે !
આમંત્ર્યા વિણ નહિં વહીએ રસપૂર્ણિમા.

આભલાને આરે સખિ ! ઉગ્યો ચાંદલીએ,
રમવાને ચાલ આજ જઈએ રસપૂર્ણિમા.

નારાયણ હાથલાલ દિવેદી

વેળા : શ્રીમતી હીરાબહેન કે. મોદી

શ્રીમન્તે કોલેજમાં પન મૂકતાં અરવિંદને જોય. અરવિંદ સુધારક કુટુંબી પુત્રી હતી તેના વિચારો રચનાત્મક અને ધ્યેયસિદ્ધ હતા. સ્વભાવે તે મનનારી દેવાથી તેને ખૂબા મિત્રો હતા. શ્રીમન્તે તેમનામાનો એક હતો. પણ સૌ તેને સિદ્ધિ તવાદી કહી દૂર રાખતા પોતાની અંત વાતોમાં તેને ઓછા લાવતા કારણ કે તે સ્પષ્ટરૂપ દોષ બધાને રીતસરનું કહી દેવામાં અચ્છા તેણે નહોતો. અરવિંદ સાથે તે અંત વાતોમાં ઉતરતો નહિ. છતાં અરવિંદ દાના હૃદયમાં શ્રીમન્તે માટે અત્યંત માન હતો.

રવિવારે 'શીટ' હતી. મિત્રવંદ શીતળ સીમડાની ડાયા નીચે ખુરશીએ નાખી ચર્ચા વિનોદમાં બેઠું હતું. શ્રીમન્તે અનેક કથના મિત્રો દોરતો બધાની વચ્ચે મુક બેઠો હતો. "શ્રીમન્તે તારા ધ્યેય કથનામાં જ પરિણમશે કે નહીં સમાજ સંજ્ઞામાં તારો કંઈ કાંઈ નોંધાયો ? અમારાં તો નસિય જઝઝાજઝ આં છે પણ તું તો ધારે તે લખતો સમાજમાં બેસાડી યો. વળી તારા નસિયનું તને પીડાજ છે." શ્રીમન્તેના આસ મિત્ર રમેશે આ દોર કરી. રમેશમાં એક આસ યુવ હતો. કાલે તેમ મોલનારો, રમુજ, અને નિષ્પ્રયસ મનનો છતાં કોઈ વિચારશીલ બાળત કાંઈ ન કહેતા જેની કોષ તો વર્ષેનાં વર્ષે સુધી એ યુવ રાખી યકો. અને એજ યુવને લીધે તે શ્રીમન્તેની મિત્રતા ટકારી રહેતા હતા. રમેશની દોરતો શ્રીમન્તે લાક્ષણિક હોય જવાન આલો.

"તું તમે એટલાં દિવસોં કાંઈ

ચાપરતા કીધ. પણ એટલું ખાતરોથી માનજે કે શ્રીમન્તે એટલે વાણી અને વર્તન એક, જુદું નહિ. કું કથનાની હમારત બાંધીતજ નહિ તો કયાથી તૂળી પડશે ? સાચી હમારત બાંધવાની મારામાં કલિત નહિ દોષ ત્યાં સુધી મુંબડીમાં રહેવાની યકિત કું કેળવી ચકું છું." શ્રીમન્તેનો સંવેદ જવાબ સાંભળી મિત્રમંડળ રતબ્ધ બની ચકું ! રમે વધારે ઓણુ બેલ્યાજ જતાં શ્રીમન્તે પોતાના પર મીઠાજ જરો એમ મારી રમેરો વાત બદલવાનો વિચાર રોખો.

અરવિંદએ રમેશની મુંઝવણનો લાભ લીધો. "શ્રીમન્તે, મુંબડીમાં રહેવા નેટની કલિત નમારા જેરી આદર્શ સુધારક વ્યક્તિ કેળવી યકે તે યું હમારત બાંધવા નેટનો પ્રયત્ન ન સાધી છો ?"

મિત્રો ઉર્જાથી શ્રીમન્તે સામે જોઈ રહ્યા. શ્રીમન્તે કંઈક મર મુંઝાવો. કાંઈનેએ નહિ મળુમરનાર યુવક એક પુત્રીના રચનાથી મ્હાત થયો. અત્યથએ એકજ જવાબ તેને યુગી આવ્યો. "માજુસ પરિસ્થિતિનો યુક્તિ એ પણ પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન કરનાર પણ માજુસજ છે. રીરના પારખાં વખત આવેજ કોષ. અલગત ! હમારત બાંધરા પ્રયત્ન કરે પણ સ્વર્ણ સેરે તે શ્રીમન્તે નહિજ." શ્રીમન્તે કંઈ અને અરવિંદના હૃદયમાં આ ચન્દો મેતરકજ ચવા. ખજા સમયથી શ્રીમન્તેના હૃદયને સમજવા મળતી અરવિંદએ સહજા આવે શ્રીમન્તેનું હૃદય ઓગળ્યું.

શ્રીમન્તેને સહિત્યનો ખૂબ દોષ હતો. એમાં ને વળોજ રમ મેનો. કોઈ કોઈ રખત

પોતાના જીવનનું ધ્યેય લક્ષ્યમાં રાખી નિહર-
તાથી યેગ્યો ફેંકતો. 'બી. એ. ની ડીગ્રી પાસ-
કરી જેના રીતે કોલેજમાં પોતાના આરિત્વની
હાપ-વિહારીઓ અને ગ્રેડેસર ઉપર એકાદી
તેવીજ રીતે સાહિત્યની આલમમાં તેણે
એનોખી હાપ પાડી હતી. કોલેજ જીવનને
તેણે ચેતનરૂપ બનાવી દીધું હતું. સાહિત્યનો
તે આત્મા મનાતો.

કોલેજમાં રજાઓ પડી, સાથે સાથે
શ્રીકાન્તનું કોલેજ જીવન પણ સમાપ્ત થયું.
વિદ્યેભના દુઃખને સહન કરતા મિત્રો છૂટા
પડ્યા.

વિનોદલાલ સુધારક કુટુંબના નબીસ
ગણાતા. આખા સમાજના તે અમગદ્ય નેતા
મણાતા. કોષ્ટકપણ સામાજિક કાર્યમાં તેમનો
કાળો તો ફોપજ, ન્યાતે નાગર અને સારી
પાખરીની નોકરી એટલે સમાજમાં ખૂબ જ
મહત્ત્વ મેળવતા. ત્રીય રૂપીઆની કારકુનીથી
ચઢતા ચઢતા બસો રૂપીઆના ડેપુટીનું માન
તેમણે મેળવ્યું હતું. આર્યે પંદરેક વર્ષોથી
તેઓ સમાજના મજાગતા પ્રેરનારો ખૂબજ
રસ લેતા હતા. ન્યાતીનું તે નાક ગણાતા
કિંગતા સુવાનોમ તે અમેસર હતા. કેટલાક
સંજ્ઞાઓ તેમની પીઠવળાથી સમાજમાં જાહેર
કામ કરવા પ્રેરાતા. વિનોદલાલનું પ્રેરણાત્મક
તેમને અજમ શાગનું. સમગ્ર સમાજ સુધારના
કેન્દ્રક વિનોદલાલ તરફ અપૂર્વ માનથી જોતો.
નામર સિવાય અન્ય કોયો પણ તેમની સુસાદ
સિવાય કોઈ પણ કાર્ય આદરતી નહિ. કોઈ
પણ કાર્ય માટે જાહેર સભા બારાની તો સેંકડે
નગ્નાઈ વખત વિનોદલાલને જ પ્રમુખસ્થાન
મળતું એમ કહીએ તો ચાલે. આજની જુની
અને નવી પ્રખ્યાલિકાઓના સમયનમાં છીન-
બીન થઈ બચેલા સમાજમાં મદાન સુધારક
અને ચેતનરૂપ વિનોદલાલ જ ગણાતા. તેમનું
કુટુંબ પણ એમને પમતે ચાલનારું હતું.

તેમને ત્રણ પુત્રો હતા. રજનીકાન્ત,
મહેશ્વરંદ્ર, અને શ્રીકાન્ત. શ્રીકાન્ત સૌથી નાનો
પચીસ વર્ષનો યુવક હતો. હાલમાં જ કોલેજ
છોડી વતનમાં આવેલા શ્રીકાન્તને માટે નોકરી
શોધવા જવું પડે તેમ નહોતું. વળી તેમ
કરવાની હિતાવગ્ન પણ નહોતી. કારણ કે
વિનોદલાલ સારી લાગવગ કરાવનારા હોવાથી
વાત કરતાં જ શ્રીકાન્તને માટે નોકરી
તેયાર જ હતી.

વિનોદલાલને લાખલાનો શોખ અજબ
હતો. તેમની કંપનાઓ મગનગામી હતી.
પોતે વખત આવે કેટલું વર્તનમાં મુકી શકશે
તેનો અડસટો કાઢવા વખર પોતાની લેખીનીને
કોઠાએ જતા. સમાજમાં માન પામતી તેમની
મહેશ્વરંદ્રા લેખો દ્વારા ફેલાયે જતા. અને
સમાજને નવીન યુગમાં કોલેસ બનાવી દેતા.
શ્રીકાન્ત પણીવાર પિતાને વિનયપૂર્વક હઠમાં
રફીને લખવાનું કહેતો પણ વિનોદલાલ
આવી જ રીતે પ્રતિક્રિા મેળવવાની પોતાની
લાલચને રોપી શકેતા નહિ. ઉપરાંત પોતાના
જેવું રત્ન પોતાના કુટુંબમાં પાકે તેની શક
એકા કરતા શ્રીકાન્તની લેખોએ કંઈક આશા
બજા કરી હતી તે ઉપરાંત શ્રીકાન્તમાં તેઓ
લલિતવર્મા ખૂબ આજ રાખી બેઠેલા. પોતાની
મારક પુત્રની કીર્તિ સમાજમાં ગાઠવતી.
એવાની અનિલાપા સેવતા વિનોદલાલ પોતાની
કામ મપાવે રાખતા. પંદર વર્ષની તેમની
નવલંત કારકીર્દીમાં આતમભોગ લેધ પણ
ખર્ચવાનો સહજાંગે તેમને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો
નહોતો. પારકે શાસ્ત્રે જાડી દોર કહેનારા
સ્વાર્થાંત્રીયે ઘેરઘેર નયો છું ? પણ વિનોદલાલને
એ પેશના અજીરા જેવી કોઈને થાંકા નહોતી.
શ્રીકાન્તને ઘેર આવ્યાને અડવાડીકે યયું
હશે. એકદ બીજા અડવાડીયા પછી ગામમાં
એક જાહેરસભા બારાબોની હતી. કામ બહુ
મોટા પાયા પર હતું. કાર્યક્રમ તેયાર થઈ

મળે છે. અનેક સુધારાઓ તેમાં રચાઈ
આપવાનું હતું. કેટલાક નવા ધારાધોર યુતેષ્ઠર
કરાવા હતા. આ બધું કાપી વિગતવારની
દેખરેખ તરીકે અને તેમને ત્યાં જ ચલું. ધણા
સામાજિક પ્રમંત્રો આ વખતે ચર્ચાવાળા
હતા. પણ મુખ્ય વિષય “વિધવાઓનું
સમાજમાં સ્થાન અને હાલના સમયમાં
તેમને આપવી જોઈતી સત્કવતા”
એ હતો. આખી જીંદગી આવી જાહેર
કામોમાં ગામ હાથ મૂકીને કરામી મુખેના
વિતોદ્ધારને આ વખતે શીકાન્તે આ વારસો
આપવા નાકી કયું અને એક મુંઝવે જાણ્યું
શોહી સખવા શીકાન્તની આજ્ઞા પોતાના
હૃદયે બાંધી કઢી. શીકાન્ત કુશામસુહિતો અને
સમયસૂચક હતો. તેણે વિચાર કરો આ વિષય
ઉપર પોતે નહિ જોડી શકે એમ પિતાને
વિનયપૂર્વક જણાવ્યું. પણ વિતોદ્ધારને તે
આવી કાંઈ તક જવા દેવી અને વહીવટી
આદર્શનું ઉદાહરણ કરવું એ શીકાન્તનું વર્તન
આશ્ચર્યજનક એક ધર્તાદોષ એવું લાગ્યું
તે શીકાન્તને ખૂબ જ કપોડા આપ્યો. ઉપરાંત
જણાવ્યું કે ‘મારું કુટુંબ જે અત્યારે એક
સુધારક કુટુંબ મજામ છે તેને તું જોડવા
સાચું છે. મારા જેવા જ વિચારો કે મારા
પુત્રોમાં જોવા માગું છું’

શીકાન્તે નમતાયો કયું. ‘પિતાજી, હું
આ બાજુનું ખૂબ વિચાર કરીને જોડીશ
હજી આ જાહેર સમાજે એક અકામીઓની
વાર છે. તો ત્યાં સુધી મને તક આપો. મારા
ઉવરનો નિર્ણય હું આપને એક દિવસ
અગાઉ જણાવીશ. પણ એટલું વાંઘે સખતું
કે એટલું વર્તનમાં ચૂકી જાય એટલું જ
લખતું’ આ જોડતું જણાવતી છે. પછી આજનો
મરણ”

શીકાન્ત પોતાની રૂમમાં તમારો. કેમકે
માંથી આરેલા તાજાજી શોખંત કુલકો

વ્યર્થ વેદનાશામાટે સાદન કરો છો?

કોઈકરોએ વખાણેલ અને ઉદા પચ્છીસ
વર્ષે ધવા લોકમિય ધરેલ ‘મેન્સોરિયા’
જેવી દવા મળતી હોવાથી ગ્રીષ્મોને કોઈ
પણ દર્દ સાદન કરવાનું કારણ રહેતું નથી.
અનિયમિત મારાતીકઅટકાવવા રૂતોરોપથી
સોકો ગ્રીષ્મોને પેટમાં જે દર્દ સદન કરવું
પડે છે તેણે દૂર કરવા ‘મેન્સોરિયા’નો તર-
તજ ઉપયોગ કરવો રાજ કરો. મુલાવક
પડીતા શોગો, હાથપગ તુરવા, કમરનો
દુખાવો, હાથપગ વગેરે શોગોર મેન્સો-
રિયા જેવી બીજી કોઈ અસરકારક દવા
નથી. કિમન ન્હાની ખાટની ૧૫ જાના,
એવી ખાટલી રૂ. ૨. ૫૦. બુદ્ધ. સર્વોચ્ચ
મને છે અધવા સખો—ગોલ એજન્ટ-
વી. સમ એન્ડ કુર્મી-સેટ સ્ટીર મુખર્કર.

મેન્સોરિયા

ખીલ, ચાકાં વીચરે મારે
નોકલીમા કીમ

અમેરીકામાં બતાવેલું આ કીમ ચામડીના
દારો મારે ચોટતું આટીર અને પ્રખ્યાત
છે કે અમેરીકામાં દર વારે તેની
૧૪ કોરોથી વધારે બાયોજોલા ખરે છે.
વને પણ મનાવે પાસી ન્હાને

—દરેક જગાએ વેચાય છે—

ચિન્તાએ મેંથી, તેનું આનંદી અને પુલકીત માનસ વિચાર તરંગમાં ફસાયું. “પિતાશ્રીની આજ્ઞા માની મારે આ ભાષણ આપવું કે નહિ? મારામાં એવી જાહેર કિંમત છે? બેઠક બોલી જવું એમાં તો કંઈ નહિ, પણ એવો પ્રમંજ ઉપસ્થિત થાય તો? તો શું હું તો બોલું એજ પાણું. પિતાશ્રી એ વિચારને મજાતા થશે! વિધવાઓને હામના સમયમાં આપવી જોઈતી સ્વતંત્રતા એટલે? એટલે તો પુનર્જાનની છૂટ ખીલું શું? પિતાશ્રી આવા સુધારા બધા વખતથી કરે છે. આ પ્રશ્ન હાલના તાલે જ છે. એ શું પુનર્જાનને આવકારે ખરા? ત્યારે આવકારે નહિ તો મોટા કેમ થતા હશે? આપણે તો બોલીએ એજ નિશ્ચય! ખીલું શું.....”

વિચારમાળા તૂટી માર્ગોનો મેર રમેશ આંખ આમળ ખડો થયો. “કેમ કરવા નથી આવવું? કોલેજ તો તો સફાને માટે છોડી, હવે સારાં સ્વપ્ના રમે છે? પરજીવાનાં? કે કુવાસને પરજીવવાનાં? ચાલ ચાલ ઉઠ, મોડું થાય છે.” રમેશે કહ્યું.

“રમેશ, તું બસે આવ્યો, આજે તું ખીજે ગામ હોત તો કદાચ હું તાર કરત. એકજ મામમાં વસતા મિત્રની કિંમત આજે તું અકિર્તા લીખ્યો.” શ્રીકાન્તના મહેરા પર આજે કંઈક હજીનાં ચિન્હ દર્શીયાયર થયાં.

“તો તો આ બેઠો, બોલ. આજે કરવા નથી આવવું? તારા જેવો નિંદર ચિન્તામાં ફસાય એ પણ જોય જેવું નાટક છે.” રમેશે પિતાની દમેચની રીત પ્રમાણે ટોચ કરી

“રમેશ, આ હાલવાની આજ્ઞા નથી. આ તો રાજરમત જેવું છે, મારો કસોટીના 10 આટલો જલદી ઉપસ્થિત થશે એવો તે ખ્યાલ એક મહિના પહેલાં હોત તો હું જીને નપાસ થાત. કોલેજ છૂટક જેવું રત જ હું તો ક્યાં જોવો નથી.”

“પણ એ શીશુથી રહેવા હજી મૂળ વાત પર ક્યારે આવીશ? કોઈનું સમપણ આવું છે?”

“સમપણ આવે તો તો મારે પસંદગી જ કરવાની આડી એમાં ચિન્તા શાની હોય?”

“તો પછી ધરસંસાર તો માર્યો નથી, પછી નથી-બેરી, નથી છોડ્યા, અને આમ પારકી ચિન્તા માથે ઝોડી ઝોરડીમાં શું બસાયો છે? બોલ, શું છે?”

શ્રીકાન્તે રમેશને અથથી છતી સુધી વાત મગમગવી. હસમુખે રમેશ ગંભીર બન્યો. અને મિત્રને સદે કરવા યુક્તિઓ ગોઠવવા લાગ્યો. ઘોડીવારે રમેશ બોલ્યો. “શ્રીકાન્ત! આમાં ગભરાવાનું શું છે? તું જો વાણી અને વર્તન એકજ રાખવા માગતો હશે તો કોનું ગફું છે કે તેમાં અંતર નાખશે? તારું ક્યેય તારે પકડી રાખવું.”

“પણ મારું ક્યેય એટલે તારો મારક અક્ષિત ક્યેય નહિ. મારે તો જીવન સાથે વણાઈ જવું ક્યેય. મારા લવિધનો વિચાર હતો મેં ક્યો નથી; ત્યાં આ પ્રશ્ન ચર્ચા જનતાને દાંતે ચડી કું શું કરવાનો? મોંઘે મારો સામે અર્થબળી ચીવશે કે પેલો વિધવા વિવાહનો હિમાયતી અને એમ ઉપલ-ક્રીઆ હિમાયતી થઈ મેં શું બારશું?”

“એટલે? તું કહેવા શું માગે છે એ રપટ કરને? પ્રમુખમર્યાદા ન લેવું હોય તો તબીબત મારો નથી જઢાતું કાઢી સુષ જ. અને ભાષણ ન આપવું હોય તો અગત્યનું કામ આજણું છે કહી અદીથી યોગ્યારા ગજુ.”

“ના, ના, રમેશ! એમ નથી. મારું હલ્લ તને સમજાવવું પડે એમ નથી. મારું ક્યેય એકજ છે. સિદ્ધાંત એજ મારો આદર્શ છે. મારે આ અર્થને પરિણામે કંઈ બોમ આપવો પડે તો હું નથી ખારતો કે પિતાશ્રી

તેમા સ્તંભત યામ મોન, આ રપટ વાત
હવે ! ”

“ સ્તંભનો ! આજે માટે મરી પાસે
એટલોજ બચાવ છે કે રમેશ તને છ દમી
પર્ષત મદદ આપવા ન થાયેનો છે અને
કુ તો કહુ તુ કે જનતાને એવી મતમુજા
કરી નાખ કે વિરોધીઓ પણ તારાં મુખમા
કરવા મેસી જાય ”

મેએકે કલાક સુધી મજીરતાથી આ
બને મિત્રોએ વિચાર કર્યા પછી નિશ્ચય કર્યો
કે ભાણુ તો આપજી કસોડીએ એવી કર્યા
વાદમાં બેઠી છે કે એ વખતે આરીને ઉભી
રહેશે ? આમ કહી બને મિત્રો પુરા પડ્યા

ભદેર આજુનો નક્કી દિવસ આવી
લાગ્યો સે કો મોજુસો એક વિદ્યાળ મેશનમાં
બેઠાં મળ્યાં શ્રીમંત આજે પ્રમુખરથાને છ
જાણી એના નવા અને જુના બોગખીતાઓની
સંખ્યાનો પાર ન રહ્યો. રાજી રમેશે કેટલાએ
કોળના મિત્રોને પ્રથમથી ખબર આપી
બોલાવેલા સિદ્ધાંતને અમલમાં મૂકતાં પાછી
પાળી ન કરતાં દંડ પ્રતિષ્ઠા તેના પુરવઠા મુજ
ઉપર આજે એક જાગૃતું તેજ ચમકી રહ્યું
તાળીઓના મકમ્માદ વચ્ચે ચારિત્રશાળી પુરો
પ્રમુખરથાન શોભાળ્યું જ સીર એહબોતે,
અને બોતે એટલું જ પાગલારા નાલું પુરક
આજે મુ બોહરી, કેવુ બોહલે વિચે
જાણતાના ઉત્સુકતાં વચ્ચે ચરજીપુંખાના
ચંદની જેમ શોભતો ચીતલ, સૌખ મુખ
વરસાવનો ઉમો રહ્યો. શ્રીમંત એકજગતી છે
અને પ્રતિષ્ઠાનો પાલનદાર છે તેની આજે
કસોડી યથે એ મુરને મજુમજુતા કાઢેજીના
તેના કેટલાએ સહાધ્યયીઓ અગુર દેશે
શ્રીમંતની ખરાબર મમે બેઠા. આજે પુરવઠી-
ઓનો તો સમામા પાર જ નહોતો કોણ
જાણે મોજ દિવસ નદિને આજે આટલી જાંબી

લગનાઓ જાણે શ્રીમંતની કસોડી જોવા ન
આવી હોય તેમ માત્રસાચરમાં બસીતી
માથે ઉમરાઇ

વિનોદલાલને તો આજે હજીનો પાર જ
નહોતો. પાસે બેઠેલા કેટલાક અનુભવીઓએ
તો વખાણ પણ સંભાળવી હોવાં કે “ વાદરે
વાદ જાણ તેજા બેઠા ” કેટલાકો ટટાણમાં
મજુમજુતા, “ આખું કુલ તરી મુડું ”
શ્રીમંત કુવારો હતો પણ મોળા બે જાણ
પરજોલા હતા. બાબીઓનું રથાન સમાજમાં
આમળ પડતું હતું હોય એમાં નવાજ પણ
નહિ, કારણ બને મુખારક કુલ જાણ સારી
કેળસએક પુત્રીએ હતી. કેટલાક ખુલ્લેખાંચરે
વસતા શ્રીમંતોએ તો પોતાની કન્યાઓને
આજેજ શ્રીમંત સાથે મોડી દેવા સંકલ્પ
રચ્યા. કારણ કે આજે જમાજ ખેડાતાં મળી
છે એમ નહોતું આમ એકજ અંદમાંથી
સેકો મનુષ્યો મુખાનુ પાન કરવા લાગ્યા.
શ્રીમંતે બોલવાની યજ્ઞાત કરી માનવ
સમુદાયે મુખજીવી ધારણ કરી શ્રીમંત એક
કલાકે છટાથી આરપૂરક જાણે એક એક ચાલ
અમલમાં મૂકતા હોય તેમ બોલ્યો. પરાઓ
વિરમય જની જવા ! જુરાવોઅઓનાં સોદી
ઉઠી રહ્યાં અને મધ્યમરમે અંત.કરજીમાંથી
વાદર હતા ચંદોથી શ્રીમંતને વધાવી લીધા.

આખા ચરીરે પરસેવાથી રંગજેન યથેજો
પુરાન, અનુષ્ઠ મોનદર્થી શોભતો બાપજી
ખલાય થતાં નેલચાનું રથાન ન છે, એટલો-
માંજ એક નચાજ આજો. “ સચુર ! પાંચ
મિનિટ ચુરુ ! તપ્પી અને વર્તન વચ્ચે કેટલું
અતર છે તે જોવાની કું તક સાધુ મું. અને
સિદ્ધાંતને મું રરરખમાં જોવને દલાવરો
આજો તલસી રહી છે તે આજોને આવારે જ
જતાંથી આપવા તમને કાય આપું છું. ”
આ ચંદોની સાથે અપૂરું સૌ દર્શ્યો આપની,
મોન રર સુરજમાં સજજ યથેસ એક

પુત્રીએ ધવલ મોગરાનાં પુષ્પોની માળા શ્રીકાન્તના ગળામાં પહેરાવી અને સળેડે ઉભી રહી. કોઈ કંઈ સમજી શક્યું નહિ વિજયની માળા પહેરેલા યુવકને વધુ આનંદિત કરવા એક ખુશ્ખામાંથી તાળીઓના ગડગડાટ જોરથી શરૂ થયા.

પ્રીતીઅક્ષની પરીક્ષા પાસ કરેલ એક સુધારક કુટુંબની યુવતી આટલાં માથુસેતી વચ્ચે શ્રીકાન્તને વિજયમાળા પહેરાવે એ ઘટના આશ્ચર્યકારક તો લાગે જ. ઉપરાંત એ આત્મકરણિક પણ હતું. આ તે વિજય-માળા હતી કે વરમાળા ? સૌ સ્તબ્ધ બની એક ખીજ સામે અર્થસૂચક દૃષ્ટિએ જોવા લાગ્યા. પણ કરી એટલે બાંધી શક્યા નહિ. આ વખતે વિનોદલાલના મનમાં કેટલેક આર્નું હશે તેની કલ્પના વાંચક જ કરી શકે.

એક પછી એક વક્તાઓનાં ભાષણો ખલાસ થયાં. સભા બરખાસ્ત થાય તે પહેલાં રમેશ ઉઠ્યો. પ્રથમ વિષવા વિનાદની દરખાસ્તને વખાણી લઈ પ્રસંગ આવે યુવાનોને તે અપનાવી લેવાની હાકલ હા છેવટે જનતાને જાહેર કર્યું કે “આજહીન સુધી નહિ બનેલ આદર્શ દાખલો સમાજમાં કોઈએ નિહ કરી બતાવ્યો હોય તો તે એકતો એકજ યુવક શ્રીકાન્ત છે. અરવિંદા બહેનના આ સ્વસ્થ પગલાંની નોટલાં વખાણ કરીએ તેટલાં ઓછાં છે. પ્રજા આવાં યુગલો વહેલી તકે જોડી હા સમાજમાં આદર્શ પ્રજ્ઞતા પ્રસારે એજ અવધર્શના. કંપનીને મારાં હાર્દિક અભિનંદન !” રમેશનું હેઠલું વાક્ય પૂરું થતાં પહેલાં તો એક પછી એક કેટલાંએ મિત્રો અને ઓળખીતાઓએ અભિનંદનના વરસાદ વરસાવ્યા. શ્રીકાન્ત પોતે પણ ન સમજી શક્યો કે આ બધું શું છે ? આ અભિનંદન શું ? સુવેકોના હર્ષનાદથી અને મેલિએલી યુવતીઓના કિલકિલાટથી માનવ-મહાસાગર ખળભળી રહ્યો.

વિનોદલાલના મુખ ઉપર કેવી પ્રત્યાશા અવારે ઝળચી રહી છે તે જોવાની કોઈને પુરસદ નહોતી. કારણ કે બધાંતું લક્ષ્યનિંદુ અત્યારે આ નવીન યુગલજ હતું.

પચીશક સુવેકો આ વખતે એક ખુશ્ખામાં કંઈ મસલત કરી રહ્યા હતા. શ્રીકાન્તની નજર ત્યાં ગઈ. રમેશને હાથની નિશાની કરી બોલાવ્યો, “આ બધું શું છે ? તું કહેતો-તોને કે હું તારી માથેજ છું ને તું તો તરકટ રચી દૂર ભાગે છે.” શ્રીકાન્તે રમેશને કપો આપ્યો, “હું જરા ખીજ વ્યવસ્થામાં છું. હું આ આવ્યો.” એમ કહી રમેશ એ સુવેકોને બોલાવી કાનમાં વાત કરી. એજ વખતે એક મોટી માલીઓ આવ્યો. પુલતા, કાર બરેલા યાત્રા આવ્યા, શ્રીકેળ કંઈ આવ્યા. શ્રીકાન્ત અને અરવિંદાને માલીઓ પર બેસાડ્યાં. બનેલા નજીકનાં મથાને તેમની નજીકમાં બેસાડ્યાં. વેરવીએર ચમેલી સભાને ફરી બેસાડી દેવા અને શાન્તિ સ્થાપવા કેટલાક વોલ્વેટીઓ નીકળી પડ્યા. સભાનું સાજન બની ગયું અને થોડીજવારમાં એક વિદ્વાન પંડિતે બંનેને ચાંદલા કરી, શ્રીકેળ આપ્યા અને પુલદાર પહેરાવ્યા, તેમજ સર્ગાંદાલને પુલદાર છડી આપ્યાં. દરેક જણને ચલા નાસ્તો આપી પાટો કરી. સભાએ ખરા સંતોષરજુથી તેમાં બાગ લીધો અને પાનખીકાં આપી સભા બરખાસ્ત કરી.

“શ્રીકાન્ત ! મેં નહોતું ધાણું” કે તું આટલી હદે પગલું ભરશે ! મારા જીવનમાં જો કોઈ કડબો પ્રસંગ મેં અનુભવ્યો હોય તો તે આજે.” શુરસે થયેલા વિનોદલાલે કપાળ પરથી પરસેવો ડુબતાં કહ્યું.

“બાપાજી ! એક સાચા સમાજ સુધારના મેનિષ્ટો આ શું નીકળે છે, મને આશ્ચર્ય છે લાગે છે કે આપની શાખાથી

સાંભળાને આતુર બનેનો કું આ હું સાંભળું છું । એક કલાકથી કું મારી રૂમમાં આંધા મારું છું અને ઉત્કૃષ્ટતાથી રાહ ભેડું છું કે કમળા પિતાથી મને બોલશે અને મારા આશ્ચર્ય પગલાંને વધારી દેશે. તેના બહામો કું છું સાંભળું છું ? ” હા અને નિકર જવાન શ્રીમાને ફેંકેલો.

“ શ્રીમાન્ત, વાતો તો ચો કરે તમના એમજ વધે છે. પ્રખ્યાતો મેઘરસી તે કંઈ સહેલું છે ? પણ પત્ર પર ફાડો લેનાર તારા કંઠે મૂર્ખ કેળુ દશે ? આજે કું મો બહાર કદી ચકનો નથી । ”

“ ત્યારે શું અત્યાર સમીકું તમારું વર્તન સમાજને ઉતરવા મારેનું હતું ? તો આવે એ બાબતનો પ્રથમ જ વિચાર કરવો જોઈતો હતો, અને મને ચેતાવવો જોઈતો હતો. વાણી

અને વર્તન વચ્ચે બાકતું અંતર દશે એ મને ખ્યાલ ન આવ્યો. દરે આપ મને શું કહેવા માગે છે ? ”

“ પણ શ્રીમાન્ત । તને શું કન્યાઓની ખોટ દલી કે તારે વિધવાની સાથે સખ કરવું પડે ? એના પિતાએ માર વરસ ઉપર જ મને આવી જાતનો સંબંધ સ્વીકારવા આમદ કરેલો, પણ કુદરતે જવાન આપી મેાષ બીજા કેમણે તારો મનમ કરવાની કું જોડવણ કરી રહ્યો હોય ત્યાં તે આજે મને નીચું લોડાવ્યું. સમાજની તો મને જાણી શીશર ગયો પણ સ્ત્રીમનલાસકું હાથું થયું. મારા જેમનો હોડેલો શું આવી રીતે પરજે ? શ્રીમાન્ત તને કું શું કહું ? ”

“ પિતાજી । અરવિંદા વિધવા છે તેની મને જત્યારે જ ખબર પડે છે આ બાબતમાં

—સ્ત્રીઓના—

પ્રકર, લૌહીયા, રૂઢિદોષ, વધ્યત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે મેચાય છે.

ઉંઝા ફાર્મસી—

માંબી રોડ, અમદાવાદ. ઉંઝા,
કુંબઈ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો ભેષણે છીએ—

૧ દરેક કાલની દેશી દવાઓ માટે સુન્નીપત્ર મફત મંગાવો.

મેં કોઈ દિવસ તેની સાથે ચર્ચા કરી નથી. આ બધું કેવી રીતે થયું છે તે હું જાણતો નથી. પણ મને પૂર્ણ સંતોષ થાય છે કે સમાજને હું હેતરતો નથી. જે સિદ્ધાંતને ખાતર હજારો માણસની વચ્ચે હું હોતો રહ્યો જેને માટે મેં માનવંતું પ્રમુખરથાન પ્રાપ્ત કર્યું, અને જે સિદ્ધાંતની ખાતર પિતાજીની આત્મિક શોભાવવા હું વિધવા વિવાહનો પ્રશ્ન ચર્ચવા હોતો થયો, તેજ સિદ્ધાંતની ખાતર હું અરવિંદનો રજીસ્ટર કરતાં અચકાઉં ? વળી મેં કંઈ એવો છુપીથી કામ નથી કર્યું. પણ મારા જેવા, તમારા જેવા અને ખીજા વિવિધ મંતવ્યો સેવનાર માણસોની વચ્ચે મેં રવચંવર રચ્યો છે. હું

નથી ધારતો કે આપને મમાજમાં મારે લીધે મોં છુપાવવું પડે, પિતાશ્રી ! આપ વિચારશો કે પંદર પંદર વર્ષથી આપ જે પ્રશ્નને છણી રહ્યા છો તે પ્રશ્નને અપનાવી મેં અનેક સંધારકોના માર્ગ ખુલા કર્યા છે. તેમાં ખોટું શું કર્યું છે ? સમાજોન્નતિના ધાતક બની સમાજનો વિદ્યાસપાત કરવો તે કરતાં સમાજને ઉન્નત દશામાં લાવવો એ વધારે શોભાસ્પદ છે.”

વિધવા વિવાહનો હિમાયતી પુત્રનાં વચન સ્પર્શાળી, સ્પર્શક બની, ગયો. શ્રી. ગોપીચંદ્રે સ્પેશ આગ્યે. શ્રીકાન્તે આ બધી ગોઠવણ રમેશની હશે એમ માનેલું પણ રમેશે ખુલાસો કર્યો કે “અરવિંદાની જ આ બહાદુરી છે. માળા આરોગી ત્યારે જ અમે એવો અર્થ સમજેલા.”

૩૮નાં ગુજરાતી વાકમયની સમીક્ષા

“ ગુજરાત સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ, તરફથી ૧૯૩૮ની સાલના ગુજરાતી વાર્ષિક્યની સમીક્ષાનું કામ શ્રી. મંજુલાલ રણજોડલાલ મજમુદારને સોંપવામાં આવેલ છે. તે આથી ગુજરાતના લેખકો અને પ્રકાશકોને વિનંતી કરવાની કે તેઓ પોતાના પુસ્તકો શ્રી. મજમુદારને નીચેના સરનામે મોકલી આપી સક્ષાતે આભારી કરશે:—

શ્રી. મંજુલાલ ર. મજમુદાર,

ચિત્રન્યધામ, પ્રતાપગંજ,

વડોદરા : ”

[૧] શ્રીશિશુલુના લેખધારી પ્રો. કેવે

“ વેપાર કરાતી બે રીત છે. એક લાંબુનો ચોળના કરીને તેને એકઠેરે સંગઠિત રાખી આપીને ટુરવાટુરત મોકલવામાં પર બચવાર થયે કરો દેવો. અથવા તો, કારખાનું ખડું કરી દેવું. ૧૯૧૭ રીત મારવાથી તે બે છે એક થોડો અને બીજો થોડો થઈને તે બધાર પડે છે. ત્રીજી રીત ટેકાલુ ચોળીને કાઢીની પેટીના બહાર કાઢી નીકળે છે. કરીને નાની સરખી કુકાન થયે જ છે અને એમ કુકાનનો વિચાર થતો નાર છે તેમ તેમ તે તેવું થયે પત્તે બને છે અને બે રીતે જ ઉપર તે એકાદ પેટીના માલક બને છે. સાંજનિક સંસ્થા ચલાવવામાં કાર્યમાં મારો કમ મારવાથી જ છે. મારા વિચાર અને એમ થાવા જ્યાં, એમ જમ થયે ત્રીજી રીતે તેમ તેમ એકેકે શ્રી સંસ્થા, તેનાથી નીકળે અને થોડામાંથી થોડી અને સંસ્થા તરફ રચવાની થયે છે. ”

અનેક શ્રી ઉપયોગી સરખાઓના સરખાવક, દિલ્લી શ્રીઓનાં શિક્ષણ માટે એક સ્નાતક ૧૯૧૨ કુમાર અને શિક્ષણ સાથે પ્રો. પિયો કોલ કેવેએ કહે એમના પરિચિતોના ‘ ૧૯૧૧ ઇ. સ. ૧૯૧૨ ’ આપવાના ૮૦ વર્ષો પુરા કરીને ૮૧ માં વર્ષના પ્રવેશ કર્યો છે. તેઓ, તેમને સ્થાપેલી અનેક મંદિરા સંસ્થાઓનાં વિદ્યાર્થી ૧૬ રીતે થયે તેવું બન્યું ૧૯૧૩ મારવાડીના આદ્યોનું અદ્યક્ષસ્થ પાલો ઉપમા યજ્ઞોમાં ઔરંગઝેબે કહેવા કરે છે.

પ્રો. પિયો કોલ કેવે એટલે શ્રી નરસિંહજી કેવે છે તેમ ‘ અનુલિપ્ત કન્યાઓના પિતા ’ શોવાના જ ચામળી કન્યાઓના શિક્ષણનો ચોળ-વધી યજ્ઞાવ કરીને સમસ્ત બારવ વર્ષનો યજ્ઞોએને ઉચ્ચતર શિક્ષણના સંસ્કાર આપવાથી. પદિલા વિવાહીક જેવી વિદ્યાના આદ્યો મારવાડી સંસ્થા સ્થાપના સુધીની પ્રો. કેવેની પ્રવૃત્તિઓ બે સરખાઓ સ્થાપના ૧૫૧ ૧૫૨, એક નિશ્ચય માટે, સ્નાતક પરિમિત ૧૯૧૩ની એમનો બે સંસ્થાઓ

પ્રવૃત્તિ બંધિત અને વિવાહીકના પદ્ધતિના સમા-રખ એક પ્રસંગે ૧૫૨ ચામળી જ આશ્રય લઈને વિધાનીક રાજી પડેલા સુધીની એમની સાચક મેક યીસ કાર્યકરમાં જ દોષ થયે છે. અવિરત સેક કાર્યો અગ્રે અનેક શ્રીઓના આદ્યોવાં મારી નીકળે પ્રો. પિયો કોલ કેવે ૬૮ ૧૫૨ તેમની સ્થાપેલી વિદ્યાલયોનું ૧૬ વિશેષ વિસ્તાર ૧૫૨૩ એક માટે દિધાંબ્ય બોનને એવી આપણે યાદના કરીએ.

૧૬ નાના થાત ૧૫૨થી કાર્યની યજ્ઞાવ કરીને એમ એમ ત્રી મો તેમ તેમ તેમનાં વિદ્યાર્થી ૧૫૨ એ નીકળે પ્રો. પિયો કોલ કેવે - ૧૫૨ ૮૧૨૩૨૩ માનુસમાં છે ‘ શ્રી વિષયક રાજ ૧૫૨ને માટે લખે કરી રીતે ૧૫૨ ? ’ એવાં ગીતોંક દેહા તેમને આ ઉત્તોતર વિદ્યાર્થી ૧૫૨ સાં કોલ કેવે કામળું છે. તેમના ૧૫ ૧૫૨ સરકાર પાઠના પ્રસંગોની એમાં તેમને નોંધ લીધી છે.

મુંબઈમાં બંધે રીતે પુનર્વિવાદ થવાનો કોલી પ્રથમ પ્રસંગ બન્યો ૧૮૧૬ માં. એ વખતે દો. કેવેની ૧૫ માટે બારે વર્ષની દલી. વર્ત. માનસમાં પુનર્વિવાદે લખવા પ્રમો વર્ષોના દલા. તે વાચકમાં આચાર્ય ત્રી આ પ્રથમ પુનર્વિવાદે પ્રસંગ બન્યો અને તેની તેમના ૧૨ સંયોદ અસર થયે. એ ૧૫ ૧૮૧૭ માં પુનર્વિવાદ સચાલ્યો કે અચાલ્યે બેની વર્ષો વલેલી. બેની ૧૫૨ તેમના ૧૨ સારી અસર થયે દલી. ૧૫ એ બધા કરતા પુનર્વિવાદે વેળેનું કોલેજમાંથી બધાર પડેલા શ્રી. લોખંડી માસ્તર તેમના ચામળી ૧૫૨ દલા તેમની ૧૫૨ જ અસર થવાનો તેમને એકસાર કર્યો છે.

તેઓ એકદીક વર્ષના દલા ત્યારે મુબઈમાં થાયથી અથેલમાં બન્યા દલા. રનાતીની સ્થાપના તેઓ ચામળી તે વખતે બાગાઓની કેવેલો માટે કાલ બેચકાઈ ન દોવા રિને તેમનું લખે બેચકાઈ. અને તેમને તેમની નાની બંધેન અને જીવેને શિક્ષણ આપવાની યજ્ઞાવ કરી. એ ૧૫

કાર્યમાં હિતેશન આપવું તેમજે આમ વિસ્તારમાં વિદ્યાર્થીશ્રદ્ધા સાથે શિક્ષકોના નિવાસની વ્યવસ્થાની પણ જોનવાઇ થવી તેમજે. ગ્રામમાંની બાળાઓને તાલીમ આપવાની બાબતમાં એક વસ્તુ પર ખાસ ઘાસ મૂકવાનો આગ્રહ, કરવામાં આવ્યો છે અને

તે એ કે એ બાળા, તાલીમ લઇ લીધા પછી ગ્રામમાંના જગને શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય કરે એવું તેને યોગસાદન આપવું.

સમિતિની આ મહામંત્રીના અમલ માટે હવે સરકાર શા પગલાં લે છે તે જોવાનું રહે.

[૩] પચ્ચીસ વર્ષમાં મુંબઈનું સ્ત્રીશિક્ષણ

અંગ્રેજીન દિનના ઇતિહાસમાં, જેલમાં પચ્ચીસ વર્ષો દરમ્યાન થયેલા ફેરફારો રાજકીય, સામાજિક અને શિક્ષણવિષયક વિદ્યાસને અંગે ધબલુજ મહત્વના છે. દિ હે એ વર્ષો દરમ્યાન રાજકીય ક્ષેત્રમાં પ્રગતિની કૃત્ય કરી છે તે સાથેજ, કેળવણીના ક્ષેત્રમાં પણ તાલુકાલેગ પ્રગતિ થઇ છે. છતાં આપણી એ સિદ્ધિઓમાં અસંતોષકારક તત્વો યથા છે એ જાણવું ન તેમજે.

૧૯૧૨ થી ૧૯૩૭: એ પંચાસ વર્ષોમાં મુંબઈ જલ્લામાં કેળવણી વિષયકે પ્રગતિ થઇ છે તેમાં સ્ત્રી કેળવણીની પ્રગતિના આંકડા આપણને વધારે પેલકિત કરે એવા છે. ૧૯૧૧-૧૨ માં કોલેજમાં શિક્ષણ લેતી બાળાઓની સંખ્યા માત્ર ૧૭૭ ની હતી. ૧૯૩૫-૩૬ માં એ સંખ્યા વધીને ૧૩૮૨ ની થવા પામી છે.

માધ્યમિક શાળાઓમાં શિક્ષણ લેતી બાળાઓની સંખ્યા ૧૯૧૧-૧૨ માં માત્ર ૫૩૧૫ ની હતી. તે ૧૯૩૫ ૩૬ મા ૨૭,૮૧૨ સુધી પહોંચી છે અને પ્રાથમિક શાળાઓમાં શિક્ષણ લેતી ૬૩૦૫૬ બાળાઓ હતી તે સંખ્યા વધીને ૭,૦૭૬૮૬ ની થવા પામી છે.

માત્ર શિક્ષણ લેતી બાળાઓના આંકડાઓ જોતાં આ સ્થિતિ સંતોષકારક લાગે, પણ, જુદાંજ

દ્રષ્ટિર્ણિકુથી જોતાં, જેલ વિભાગમાં શિક્ષણ લેતા તરૂણીની સંખ્યા અને વસતી જોતાં આ આંકડાઓ જરાય સંતોષ આપે એવા નથી. આ રીતે જોતાં, કોલેજોમાં જતા સો વિદ્યાર્થીઓની તોફાળીમાં માત્ર ૧૦ બાળાઓ હોય છે. જ્યારે માધ્યમિક શાળાઓ અને પ્રાથમિક શાળાઓમાં, છોકરાઓના કરતા છોકરીઓની સંખ્યા છેક ચોથા ભાગનીજ રહે, છે.

આ આંકડાઓનું અવલોકન કરીને, વિચાર કરતાં સ્પષ્ટ લાગે છે કે, જ્યાં સુધી પ્રાથમિક શાળાઓમાં શિક્ષણ લેતી બાળાઓની સંખ્યા છોકરાઓના જેટલી જ ન થાય ત્યાં સુધી, અક્ષર-જ્ઞાન પ્રચારની અસરકારક યોજનામાં વિશેષ ધ્યાન પડ્યા કરવાનું.

હજી સંખ્યાબંધ ગ્રામમાંના પ્રાથમિક શાળાઓ પણ ધરાવતાં નથી. ૧૯૧૧-૧૨ માં કેળવણી ખાતાએ દર વર્ષે ૫૦૦ પ્રાથમિક શાળાઓ સ્થાપવાની નીતિ મહેર કરી હતી. તે એ નીતિનું ચુસ્ત રીતે અનુસરણ થયું હોત તો અત્યાર સુધીમાં ૧૨૦૦૦ જેટલી વધુ પ્રાથમિક શાળાઓ સ્થપાઈ ચુકી હોત પણ માત્ર ૬૦૦૦ શાળાઓ જ આ પચ્ચીસ વર્ષોમાં સ્થાપી શકાઈ છે. આજ સ્થિતિએ જો ગાડું ગળડવા કરશે તો પ્રત્યેક ગામને પ્રાથમિક શાળા મળવા બીન ૫૦ વર્ષો જોઈશે.

[૪] થાણા જલ્લામાં સ્ત્રીજનશૃતિ

મુંબઈથી થોડાક જ માઇલના અંતરે આવેલા થાણામાં થાણા જલ્લાની બીજી મહિલા પરિષદ એપ્રિલની શરૂઆતમાં મળી ગઈ. એની કાર્યવાહી પર નજર કરતાં એની કેટલીક વિચિત્રતા જણાઈ આવે છે. પાલકમાં ૧૯૩૬ ના માર્ચ મહસમાં એની ચહેલી પરિષદ મળી હતી તે પછી પરિષદોના પ્રચાર ચાલુ રહી અને આ બીજી પરિષદમાં

જલ્લાના જુદા જુદા તાલુકાઓમાંથી ૫૦૦ જેટલી બહેનો પ્રતિનિધિ તરીકે આવી, એ મહારાષ્ટ્રના એક જલ્લામાં સ્ત્રીઓની જનશૃતિ કેટલી છે તેનું સર્વે ચૂસન કરે છે.

બીજી ધ્યાન ખેંચનારી વાત એ હતી કે પરિષદને લગતું સર્વ કાર્યસંચાલન પુરુષોની જરા પણ સહાય લીધા વિના, સ્ત્રીઓએજ સંભાળી

અધિકારી બીજા અધિકારી સંસ્થાની એક કમિટી નીમી અને કાયદામાં તાર્કિક ફેરફારો કરવાની સૂચના કરવી. આ સલા એવું માને છે કે અભ્યાસને ટિફ્ટ સમાજ એટલે કેળવણીમાં છે કે કાયદામાં છૂટક છૂટક નાના નાના દુકામાં સુધારાથી તેને સતોષ થશે નહિ, તેથી સિદ્ધાંતો અને નિયમોના વિશાળ દૃષ્ટિથી તલસ્પર્શી ફેરફાર કરવાનો વખત આવી પહોંચ્યો છે. ”

આખરે પ્રશ્નપરચાનેથી અમલવાદ પાસે આવેલા માણસ સંસ્થાનમાં રાખ્ય અને ખેડૂત પ્રતિવર્ગ

વચ્ચેની વકરાને અગે ખેડૂતોએ આદરણી, સત્યાં મહત્તી વળવળ દાખી દેવાં મટિ રાખના પોલીસ અને બીજા અમલદારોએ માણસની ખેડૂત સ્ત્રીઓ પ્રત્યે એ પશુબળ વાપર્યું છે અને સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓને માર મારી બાંધલ કરવામાં આવી છે, તે કૂર અને અમાનુષી વર્તન પ્રત્યે અત્યંત વિરોધ અને ખેદ બહાર કરતો અને તેને અગે ત્રાસ કરવા મટિ જવાબદાર અધિકારીઓને શાસન કરવા પોલીસીકલ એજન્ટને વિનંતિ કરતો કરાવે રહ્યું. કયો હતો, ને પસાર થયો હતો.

[૬] વિજ્ઞાનનાં ક્ષેત્રમાં હિન્દી સ્ત્રીઓ

“ આખણુ દેશની સ્ત્રીઓને વૈજ્ઞાનિક સંશોધનનાં કાર્ય મટિ યોગ્ય સ્થળે મળે અને શિખવૃત્તિઓ વધેરે દ્વારા તેમને એ કાર્યમાં પ્રોત્સાહન મળે તો દુનિયાના અન્ય ભાગોમાં, સ્ત્રીઓ ને પ્રકારતુ’ સંશોધન કાર્ય કરે છે તેનાં કરતા હિન્દી સ્ત્રીઓ જરાય જલદતુ’ કાર્ય કરશે નહિ. ”

કલકત્તામાં મયા નન્યુઆરી માસમાં હિંદી વૈજ્ઞાનિક મહાસભાનું અધિવેશન એની શૈથ જયંતીને અગે મન્યું હતું અને વિજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિને જોજનવારી ધોડીશ એસોસીએશનના સદકાર સચિ વૈજ્ઞાનિક વિષયોની મંત્રણાઓ ચાલી હતી. તેમાં, હિંદી મહિલાઓએ, વૈજ્ઞાનિક વિષયો પરના નિબંધો લખીને તેમજ ચર્ચામાં ભાગ લઈને ને અભ્યાસનૃત્તિ બતાવી છે તે ઉપરથી શ્રી. રબીન્દ્ર મોદન દલ ઉપતુ’ વિધાન ‘મોડર્ન રીન્યુ’માં કરે છે.

આ અધિવેશનમાં દુનિયાના જુદા જુદા ભાગના નામાંકિત વૈજ્ઞાનિકોએ દાજરી આપી હતી. તેમાં હિન્દી યાણી સ્ત્રી વૈજ્ઞાનિકોએ નિબંધો વાંચ્યા હતા અને ચર્ચાઓમાં પણ રસબેર ભાગ લીધો હતો.

વૈજ્ઞાનિક પ્રસાને લગતા અનેક વિષયો પર ચર્ચા કરવામાં તેમણે સારો હિસ્સો આપ્યો હતો અને યાણી સ્ત્રીઓ પ્રતિનિધિઓ તરીકે એમાં ભાગ લીધો. એ રીતે અધિવેશનને એમણે સારી સંજગતા આપી હતી.

જળા આ અધિવેશનની એક વિશિષ્ટતા એ હતી કે, વનસ્પતિશાસ્ત્રના એક પેટા વિભાગના અખ્યાન રચાને એક મહિલા હતી. વનસ્પતિ શાસ્ત્રના નિખ્યાત કોઈએતુરવાળાં ડોઁ (મીસ) ઇ. કે. બનકી અમલને આ માન મન્યું હતું.

રસાયણ શાસ્ત્ર, ભૌતિક શાસ્ત્ર, બુજોળ, માનસ-શાસ્ત્ર, પ્રાણી વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર, વનસ્પતિ, શાસ્ત્ર એમ જુદા જુદા વિભાગોમાં પરિષદ વહેંચાઈ મળે હતી. એ પ્રત્યેકમાં સ્ત્રી વૈજ્ઞાનિકોએ નિબંધો રજૂ કર્યા હતા.

એવા નિબંધો રજૂ કરનારી સ્ત્રી વૈજ્ઞાનિકોની નામાવલી નીચેના ભેગ મળે પડશે: શ્રીમતી વિભા મજમુદાર (કલકત્તા), મીસ કે. વી. કંટક (મુંબઈ), મીસ જો. બેસફ (મુંબઈ), મીસ પી. દેવી (બેંગલોર), મીસીસ પી. અતપૂર્ણા (બનારસ), મીસ મેરી મલિન (બેંગલોર), મીસ કે. ડી. ગવાંકર (મુંબઈ), મીસ આર. કંજાંટક (બેંગલોર), મીસ એન. યામા રાવ (બેંગલોર), મીસ બાર્ડીજન (મદ્રાસ), મીસ આર. યાકુ (કલકત્તા), મીસીસ ઇ. ગેકફોલ્ડ (કલકત્તા), મીસીસ રમામા યાદની (કલકત્તા), ડોઁ મીસ ઇ. કે. બનકી અમલ (કામરૂપ), મીસ ચીન્ના વીરજી (લખનૌ); મીસ વી. કે. કમલમ (મદ્રાસ), મીસ કે. પી. નસિની (મદ્રાસ), મીસ ઇ. મહાદેવન (મદ્રાસ), મીસ જી. કે. ધીશન (લાહોર), મીસ સી. કે. રત્નાવતી (મદ્રાસ).

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ, મુંબઈ

મંડળની વ્યવસ્થાપક સમિતિ અને હોદ્દાચારે

(જુન સને ૧૯૩૮ થી મે ૧૯૪૦ સુધી)

મંડળનો કારોવાર ચલાવનાર નવી ચૂંટાયેલ
વ્યવસ્થાપક સમિતિની પહેલી બેઠક તારીખ
૨૫ ૩-૧૯૩૮ રોજ મળી હતી અને નીચે પ્રમાણે
હોદ્દાચારની ચૂંટણી કરવામાં આવી હતી. મધ્ય
સાધારણ સમાજ પ્રમુખની ચૂંટણી થઈ હતી.

વ્યવસ્થાપક સમિતિ અને હોદ્દાચારે

મધ્યમ

લેડી શ્રીમતી લક્ષ્મીબાઈ જમનેદાસ

ઉપપ્રમુખે.

લેડી સો લીલાવતી કીર્તીભાઈ પ્રેમચંદ

લેડી સો વાસાબહેન મુનીલાલ મહેતા

સો વાસાબેન માંગેકતાલ પ્રેમચંદ

સો જગાવતી બવાનીદાસ મોતીલાલ

સો. કાતાબહેન રાજબદાસ ચૌધરી

માનકમંત્રીએ અને ખજાનચી

સો રસિકાબાઈ બાલકૃષ્ણદાસ દેસાઈ

સો મંગલાબહેન મોતીલાલ કમીરચંદ

સો. કમુમત્રી મંગલદાસ કુનગી

મહંનીસ મંત્રી

સો વિજેતાબાઈ મુદરલાલ પાઠ

સમિતિના મુખ્યે

સો. મંગલાબહેન ગોવર્ધનદાસ પટેલ

સો રતનબહેન લક્ષ્મીદાસ મહેતા

સો કમિત્રી કાલિદાસ પારેખ

સો વિજાબહેન મુન્દલાલ મુનીમ

સો એલીબહેન લક્ષ્મીદાસ કાલેગીયા

સો વિજાબહેન કૃષ્ણલાલ કુનગી

સો. મંગલાબેટી મુનીલાલ સોલવાલ

સો વસુબહેન ધરમસી કાઠર

સો વિજાબાઈ રત્નકાંઠાલાલ વોરા

સો. મુનોમત્રી મોદનલાલ મોદી

સો સુરસબી પ્રતાપરાવ જમડ

સો યતેન્દ્રમળી કાલિદાસ કાઠર

સો લલિતાબહેન લક્ષ્મીચંદ કમળીયા

સો ભદ્રાબાઈ હીરાલાલ કમિયા

સો વાસાબહેન બાલુલાલ જોષી

સો નંદીબહેન મનુભાઈ કાઠર

સો વીરમળી કેશવલાલ મળિઆર

સો જમનાબાઈ માધવલાલ મુનરી

સો કમલાવતી તલવરલાલ ખાસાની

સો. કમલાવતી ધરમદાસ સામળદાસ

મંડળના પેટ્રો (મુખ્યમંત્રીએ)ને વ્યવસ્થાપક

સમિતિના મેમ્બરને અધિકાર છે પણ એમના

સમિતિની સલામોના હાજરી આપવાની જવાબ

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ ઘી વાપરવા માટે

વેપારી ગ્રેમ્બરનું સરટીફિકેટ ધરાવનાર

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબઈ, નં. ૨.

આપું નાટક દિલ જલદાવવામાં સારા કુળો આપી ભય નેવું છે. ઉલ્લાં એ નાટકો પૈથી ' સનાતન ધર્મ ' નાટક, ધર્મને નામે માનવતાને જન્મ લાવી જનારી અધિકારી પર સચોટ પ્રદર્શ કરે છે. નામપુર નટકના જગદીશ ગામમાં જન્મેલા એક સાચા કિસ્સાને આધારે એની ચાલણી હૃદય સ્પર્શી એવી રીતે રજૂ છે. ' ઉલ્લાં ' ' કમ્પાસ ' નાટક નવી જ બાત પાડે છે. અને દેશને કાળે ખાધે જનાર વીરની કથા આલેખે છે. લેખકની નૈઋતિક કાલે શક્તિને ધીરે એ નાટક સારી રીતે ખોલે છે.

આ સમય માટે ભેરેણ પ્રવેશક ' દેડાંની પાંચોરી ' એવી કૃતિઓને પરિદાસ કરીને દેડાં કરનારાઓ યમકા લેખકનું ' બચાવનાથ ' રજૂ કરે છે. તેમાં યુગપીય દેશોમાં જીવંત ભવિષ્યને નાટકના તખ્તાપર રજૂ કરવાના યોગ્ય પ્રયોગોનાં દર્શાવે આપીને તેમજ એના સમર્થનના પશ્ચિમના વિદ્વાનોની વિચાર સરણીને રજૂ કરી સચોટ જવાબ આપે છે.

' સંતાકુકડી ' ૧૪ પાનાનું સજંગ નાટક છે અને તેમાં આપણી દાસની પ્રાથમિક શિક્ષણની પદ્ધતિ પર દૃષ્ટવેધક કટાક્ષ કરવામાં આવેલો છે. અધન પ્રકારની નવન શિક્ષણ પદ્ધતિ બાળકોને શિક્ષણ આપતી શાળાઓને પ્રચાર લખણ લખણ વધી છે ખરો ખજુ લઈ ગોઠા. બાળની શાળાઓમાં તે શિક્ષણને નામે બાળકો પર અત્યાચાર જ ચુકે છે એવું સચોટ બ્વાલ લેખકે એક દેશી શાળાની ગામડી નિયાળની બંધિ લખે મળું છે. એની સાથે ભેરેણ પ્રવેશક, લેખકના અનેક શાળાઓનાં નિરીક્ષણની અસર વ્યક્ત કરે છે અને આવી શિક્ષણ પદ્ધતિમાં ફેરફારની આવશ્યકતાનું સૂચન કરે છે.

મીનું ' મુઝી સી ' ૪ નવું ફારસ છે અને એની ખરી મલ એ વાંચવામાં નહિ પણ એને જન્મવાનું લેખકમાં જ છે એમ મારે કહેવું

૨ સંતાકુકડી : લેખક શ્રી ચન્દ્રવલ્લભ ચીમનલાલ મહેતા, ૧૧ મો રસ્તા ખાટ કિ. ૩. ૧.

૩ મુઝી સી : લેખક રૂપર પ્રમલે, કિ. ૩. ૦-૧૨-૦.

ભેરેણ મેં એ બે ત્રણ વાર મુંજઈમાં બજવાનું ' ભેણું છે અને તેથી એમાંના ફારસનું સાચું સ્વરૂપ મારા-સમજવામાં આવી રહ્યું છે. એની સાથે-તે ' ફારસ રસ ' વિશેષ પ્રવેશક ફારસને લગતાં સાહિત્ય વિશે સારું માર્ગદર્શન કરાવે છે.

આ નાટકોથી શુજરાતનું નાટક સાહિત્ય સચેજ સમૃદ્ધ બન્યું છે. શ્રી. ચન્દ્રવલ્લભ આ દિશાએ ફાળો શુજરાતી સાહિત્યમાં હવે તેા સૌ કોઈને ટપી ભય એવેા યશ છે એમ પણ વિના સંકેતે કહેવું ભેરેણ.

નવલિકા અને નવલકથા સાહિત્યનાં ચાર પુસ્તકોમાં એક મહત્વનું રચનાં લઈ ભય છે. વલ્લભજીના યુવાન કવિઓમાં આગળ પડતું રચના ધરાવનારા શ્રી. સુન્દરમ એકલે માઉ ત્રિયુવનદાસ દ્વારા એક અગ્રણ્ય નવલિકાકાર છે તને જો માદ દોષ તેા ' જોલકી ' નામની ' ત્રિયુલ ' ની વાર્તા વાંચીને તે મને એ ' ત્રિયુલ ' કાણુ છે એ પૂજ. નેહું. તે વખતે હું એ શ્રી. સુન્દરમ' છે એ ભણતો હતો પણ તને મેં એ પાત જણાવેલી નહિ. આને આ પુસ્તકદ્વારા ' ત્રિયુલ ' કોલે શાઉ ' સુન્દરમ' એ બીના પ્રકર થાય છે.

એમની આઠ દૃષ્ટી વાર્તાઓ ' હીરાકણી અને બીજી વાર્તા ' ૪ એ નામે પ્રસિદ્ધ થઈ છે. એમાંની ' પુનમઝી ' અને ' ગઢી ' એ બે વાર્તાઓ ' હોમી ' માં વર્ણિતી ત્યારેજ, ઘણી અસરકારક લાગેલી. અને એમની ' જોલકી ' વાંચીને તેા હું મુઝ જ થઈ ગયેલો. એમાંના નયો. વારવલ દરેન પ્રયે કટલાકોએ સુત જાગવી છે. પશું મારા જેવા અનેકને એ વાર્તાએ ' ત્રિયુલ ' ના નવલિકાકાર તરીકેનાં લક્ષ-વન લાવિની ઘણી આસાઓ બપાઈ છે. અલગત આ સંસદમાં ' જોલકી ' ને રચના નથી મળ્યું. મળુ એમાં ' લીમ્બલાલ ' અને ' હીરાકણી ' એ બે તદ્દન અપ્રસિદ્ધ અને આખાં સમજના લગભગ અર્ધા જેટલાં પાનાં રાકતી એ વાર્તાઓ તેા આપણાં નવલિકા સાહિત્યમાં નવી જ બાત પાડે

૪. હીરાકણી અને બીજી વાર્તા : લેખક : સુન્દરમ પ્રમલે : નેરા એન્ટ કુ. પબ્લિશર્સ લિમિટેડ, ૮, રાઉડ વિદ્યોત કાલવાદેવી, મુંબઈ. ૩. દોડ રૂપિયા.

તંદુરસ્ત મનજીવિત વાળ માટે

લાઇમ્સ અને ગ્લીસરાઇન

વળતા મુળને મનજીવિત બનાવે છે અને તેને ખરી પડતા અટકાવી
વળતા જાથે વધારે છે

ડાયમન્ડ ગ્લીસરાઇન

વાળને ચીકણા કરી વગર સુધર કુદરતી ચગકાટ આપે છે

TATA

ધી ટોમકો સેલ્સ ડિપાર્ટમેન્ટ

ધી આ બોક્સ પરટ મુંબઈ.

ધી તાતા બ્રાઈલ મીડિસ કું. લી.

તાતાપુરમ અને સુબઈ,

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
ખાજકોની જીવનદાત્રી.

કાઠીયાવાડી ખાલામૃત સોગડી (રજીસ્ટર્ડ)

અગ્નિજ્વલે યતા દરેક દર્દને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રજપુષ્ટ
બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનાર
ખાજકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે, કીમત રૂપી ૧ ના બાર આના,
નો. પી. મો. જુદું.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી ખાલામૃત સોગડી ડ્રિગો.
ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

કરોળીયા આપણા રોજના વ્યવહારમાં
આવે છે, પણ તેના જીવન સંબંધી
આપણે કશું જ જાણતા હોતા નથી તે

કરોળીયાનાં કાવતરાં

લેખક :

રા. ભાનુમુખરામ નિર્મલજીરામ મહેતા.

દિંમત ૦-૬-૦

આ ગ્રંથમાં કરોળીઓ કેને કહેવો, જાત
જાતના કરોળીયા, કરોળીયાનો વ્યવહાર વગેરે
કરોળીયા સંબંધી જાણવાનું માહિતી રસીક
જાણમાં આપેલી છે. માટે આજે જ લખો.

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ.

ટાવર પાસે, વડોદરા.

ખચકાને બળવાન અને નિરોગી રાખવા અરીજી ન આપશો. પરંતુ અરીજી વગરની
" સમુદ્ર મંચન છાપની " (રજીસ્ટર્ડ)

ભાવનગરી-બાબાગોળી

દરેક પાલી. કીમત ૧૦૦ ગોળીની બા. ૧ ચાર આના, એકથી ચાર બારલી સુધી પોષ્ટેજ પાંચ
આના વધુ બનાવનાર વૈદ્ય દુર્લભદાસ નરેસભદાસ, ઠ. સી. પી. ટૅંક રોડ, મુંબઈ નં. ૪
નરેસભ ઔપચાલય

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકાસી છે —

શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વધાત્વ વિનાયક

[ખદિરાદિઘૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દર્દો જેવા કે, મામીક રુઘ્ની અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી હોલી
નિકાર, કમુલાવક, રતલથી બચતી બચ્ચી, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો યતો
જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અચક્તિ, કેકો દુઃખાવો, મર્કાશવનો મોજો વિગેરે દરદોને
મટાડી ચર્મનું પોષણ કરે છે. છાંડ દોષ તો પાલવે છે અને અર્બાચપને મર્કાધારણ થોડી બનાવે
કે. કીમત રતલ ૧ ના ૩ આના રૂપીયા બે. અરધા રતલનો ૪ આજો ને ને ને ને ને

છે, ' જીમલ્લાઈ ' નું પાત્ર લેખકે એટલું સચોટ આલેખ્યું છે કે, આપણા સાહિત્યમાં એ લાખા કાળ સુધી સ્મરણીય રહેશે મદાતમાલના ચૈત્રવ અનુભવી બનીને, તેમણે આદરેલા એકેએક વૃત્તોને જીવનમાં વચી લેવાનો પ્રયત્ન કરતા ' જીમલ્લાઈ ' આખરે તેા માનવ હતા એ માનવતાના અરોને કે લાગણીઓને પરાણે દબાવીને મદાતમા બનવા મથતા જીમલ્લાઈને વિજયા માનવ બતાવે છે. એને અગ્રે અનેક યુદ્ધોમાં રહે છે અને અતિ લેખક કહે છે તેમ " એક આત્માનું, એક કહીશું કે બે કે અનેક આત્માઓનું ?-મરણ થઈ અટક્યું " વાતોના એ અવ યણે નેસર્ગિક હાથે છે. વિજયાએ જીમલ્લાઈની મરેતરતિને અજબ કુનેદથી પારખી કાઢી હતી એમ કહેવું જોઈએ

' દીરાશ્લી ' પણ સામર્થ્યવાળી વાર્તા છે પૌરુષના આદર્શ સમા અત્યુત્ત અને સાચા પૌરુષની કદર કરનારી પણ પુરુષત્વને નામે દબ કરનારાઓ પ્રત્યે વિરરકાર સેવનારી તીવ્ર શ્રી ત્વના ભૂતિમંદ સ્વરૂપ સમી દીરાશ્લી એ બે યાત્રોને કેન્દ્રસ્થ સાખીને લખાયેલી આ નવ લિખા ' જી યત્નુ લેખાના અત્યુત્તને લીરાશ્લી કયા સામર્થ્યથી જીવી લે છે અત્યુ રસિક અને કલાત્મક આલેખન કરે છે એ બન્ને પાત્રેના વિલાસ મટિ પ્રહ્લાન અત્યુકળ વાતાવરણ પર પાડે છે અને અતિ પ્રહ્લાતરી આનરિક ઘટનાની રવિ પૂર્વિ' થાય છે આ બન્ને વાતાવરે એની કલાત્મક ગુણશીને લીધે ધનુ હૃદયગમ બને છે

' પૂતમડી ' અને ' જડી ' પણ એવીજ સફળ કલાકૃતિઓ છે ' પૂતમડી ' મા પ્રામ્તવ્યનોના લોળા નિર્દોષ હૃદયીનો અજબ નેવેર પરિચય થાય છે ' જડી ' પણ એવીજ નિર્દોષ પ્રામ્તવ્યનો કાણે ધનુ મનોરમ થાય છે ' ગોપી ' લા નરીજ ' મા અને મિલનની રાત ' મા માનવસર્વજ્ઞ હાજ છુઓનો સારો આલિમાંવ થયો છે અપારે ' લૂટારા ' ના નાના પ્રસંગમાં પણ રેલક કદાક્ક અર્થો છે

શ્રી સુન્દરભૂતી આ વાર્તાઓ માનવજીવનની સૂરંગમાં સૂરંગ લાગ્યુંઓને ઘણીજ કુશળતાથી વ્યકત કરે છે અને હાર્દય અને કશ્નનિક મણેજ અજબ સચોટ તેઓ કરી રાકે છે એમ આ

નવલિકાઓ વાચના પડી હાથે છે આલે એમની વધુ નવલિકાઓની રાહ જોઈશું

' જાગવાના જળ ' ની કેટલીક સફળ નવલિકા ઓના લેખક, શ્રી સોપાનની એ કાલક મેરી કહેનાય એવી નવલિકાઓનો સમૂહ એક પ્રકારના વેદિકાવેશની પરાકાષ્ટાતુ પ સૂચન કરતી લાગી બધ છે ' અખડ નયોત ' માની બે વાર્તાઓ ' નરદરિ અને ચદ્રિકા ' તેમજ ' વસત અને નિરજન ' ' લખ જીવનના પ્રમથન' ની નયોત ' ના દર્શન કાચતી હોવાતુ સૂચન થયું છે પણ લેખકની સચોટ ભાષા હૈલી સાધનભૂત ન થઈ હોત તેા એ નવલિકાઓ વાચતા પણ કરાણે આવત એટલી ઢઢે એમાં સ્તમ અને અદ્વિચાની કોરનાનુ આરેખન થયું છે ' નરદરિ અને ચદ્રિકા ' ના પાત્રો અપવાદરૂપે આપણા સમાજ માધો મળી આવે એટલું સ્વીકારી લીધા પછી મલ, વાર્તામાં કેટલીક એવી જણાણે જણાઈ આવે છે કે વાર્તા તરીકે એને સાર રચાન આપવાને રિલ થતુ નથી, વળી, એકવાર પરણેલી, સમજના નેથી વરે, માળાપત્ની કુદ પ્રતિબદ્ધે શોભાવનાના ઉચ્ચાક્રમથી પાણેની વર્ણની પતિ સામે મેળ ન મળવા, વર્ષોમાં જ તેનાથી છુટી રહીને સ્વતત કાષ્ઠેસર સ્વીકારી લે અને તે દરમ્યાન, કહોંપકણે સામજેલી વાતો પરથી એક કસાયલા કાષ્ઠેસર પ્રાવે આકર્ષાય એમાંથી જત ભવજદાર થાયે તે પણ લખની માતવરી કરેતા એ બધુ સ્વાભાવિક નથી લાગતું અને હજુ દિનકુ સમાજમાં ગમે તેની પરિસ્થિતિમાં પણ જીવતે પતિએ, શ્રી બીન પુરુષ સાથે લખ કરી રાકતી નથી, એ સામાન્ય સત્યનો પણ લેખકને ખ્યાલ રહ્યો નામતો નથી આમ અનેક રીતે ખડેલી વાર્તા ધનુ અસ્વાભાવિક લાગી બધ છે એની સરખામણીમાં બીજી વાર્તા ' વસત અને નિરજન ' વધારે સ્વાભાવિક છે એટલું જ નહિ જલુ તેમાં વાર્તા કલાના અરો પણ સારી રીતે જળવાઈ રથા છે વળી વસ્તુને વિલાસ તેમજ એટલી સ્વાભાવિક રીતે થયો છે કે, વાર્તા હૃદય પર સારી છાપ પાડી બધ છે

૫. અખડનયોત - લેખક : સોપાન - અજલિ અવમાળા, અપવાદકિ દોડ રૂપિયા,

બાહ્ય સોપાનની લેખન પ્રવૃત્તિ જેમ જેમ વધતી જાય છે તેમ તેમ તેમના વિચારમયનમાં યુનસદ્વૃત્તિ થતી હોય એમ લાગી આવે છે. એ વસ્તુ અટકે તો તેમની પાસેથી વધારે સારી કૃતિઓની આશા આપણે રાખી શકીએ.

શ્રામ્ય જીવનને સ્પર્શના લગભગ બધા પ્રયોગોની સમીક્ષા કરતી લાંબી, અતિલાંબી ચાર ચાર બાજુ નેટલી મોટી 'શ્રામલક્ષ્મી' નવલકથા શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈએ લખી તે પછી, શ્રામજીવનના પ્રશ્ન પરત્વે નવલકથા લખવા નેહુ કાંઈ જ સ્થૂં નથી એમ કહેવામાં કાંઈ ખોટું નથી અલબત્ત, રમણલાલ કરતાં નવીન દષ્ટિએ કોઈ એ પ્રશ્નની છલુવટ કરવા ધારે તો કરી શકે પણ, એમ કરનારની કલમમાં રમણલાલને જેખા પાડે એવો પ્રવાસ હોવો જોઈએ જ, એ નહિ હોય તો નવલકથા શૂન્ય બની જવાનો પૂરતો સંભવ છે.

દારેશ્વરમાં અધ્યાપક તરીકે કાર્યકરતા છી. મહીજીભાઈ કાલિદાસ પટેલની નવલકથા 'શ્રામ દેવતા' ૧ વિષે આવી જ અસર મારા પર થઈ છે અને તને પણ એ વાચતા આવાજ વિચાર આવશે સારી ચારસો પાના નેટલી લાંબી આ નવલકથાની શૈલી એક તો સાવ જુના પ્રકારની છે. તેમાં ચાર-ચાર ઉપદેશ આપવાની રૂઝિ પણ લેખકને થઈ આવે છે એટલી નવલકથા લેખનની કળા નેહુ તો એમાં કાંઈ જાણ્યું જ નથી. છતાં શ્રામ્ય જીવનના પ્રશ્નોની ચર્ચા એમાં ઠીક ઠીક કરવામાં આવી છે. સામાન્ય પ્રકારના વાચકોને નવલકથા વાંચવી ગમે એવી છે.

* સતી જસમા ૧૭ એ નાનકડી નવલકથામાં શ્રી. બીમલાઈએ સતી જસમાનાં જીવન ચરિત્રને સારો રંગ આપ્યો છે. સરળ શૈલીએ એની લખાવટ થઈ હોવાથી, વાંચકોને પ્રસાદ પણ સારો જળવાઈ રહે છે.

* નર્મદ '૬' નાટક તે ગદ્ય વખતે જ વાંચ્યું

૧ આમદેવતા : લેખક : મહીજીભાઈ પટેલ, ધારસલામ. કિ. ૧-૮-૦૦.

૨ સતી જસમા : લેખક : શ્રી. બીમલાઈ વસાણકર, શ્રી સાહિત્ય મંદિર, સુવત કિ. ૧-૬-૦૦

પણ એ ત્રીસ કવિની લેખિનીમાં કેટલું જોમ હતું. એની વિચારણા કેટલી કાલિકારી હતી અને એનાં વિચારોને રજૂ કરવાની શૈલી કેટલી પ્રભાવશાળી હતી તેનો તને ખ્યાલ આવે એવું એક પુસ્તક તને મોકલું છું. નર્મદની કવિતાઓમાંથી જુદા જુદા વિષયની કવિતાઓ તારવીને એક 'સુંદર સંગ્રહ' અથાક અમદાવાદની ગુજરાત સાહિત્ય સભાએ પ્રગટ કર્યો હતો. તે " નર્મદનું મંદિર : પદ વિભાગ. " અત્યારે એજ સભા તરફથી નર્મદની સંખ્યાબંધ ગદ્ય કૃતિઓમાંથી જુદા જુદા વિષયોની વરણી કરીને, " નર્મદનું મંદિર : ગદ્ય વિભાગ " ૮ પ્રકટ કરવામાં આવી છે. લગભગ છરો પાનાના આ મંથન સંપાદન, એજ સભા તરફથી, નવલકથા નેટલું રસિક અને પ્રેરક નર્મદનું જીવનચરિત્ર લખનાર, શ્રી. વિશ્વનાથ મગનલાલ બટ્ટ દ્વારા થયું છે 'બિટલે એ વધારે અવરિયત રૂપ પામ્યું છે એમ કહેવું જોઈએ. નર્મદની ગદ્ય કૃતિઓના સંગ્રહ સમ્ર 'નર્મ' ગદ્ય' અત્યારે લગભગ અપ્રાપ્ય છે. એ મરજી, અને, નર્મગદ્યમાં ન કથાન પામેલી કેટલીય કૃતિઓમાંથી પણ સંખ્યાબંધ અવતરણો આ કૃતિમાં સંગ્રહાયા છે એ કારણે આ 'મંથન' મદત્વ થયું' થઈ નહ છે.

જુદા જુદા આઠ વિભાગો આ સંગ્રહના પાઠ-વામાં આવ્યા છે. અને એથી જુદા જુદા વિષયો પરના નર્મદના વિચારો સદૃશમાં ભણવાનું રાક્ય અને છે. આજથી સો વર્ષ પર થઈ ગયેલા ગુજરાતના એક પ્રખર ન્યાયતિથેરની વિચાર સરણી કેટલી કાલિકારી હતી તેનો ખ્યાલ આમાંના કેટલાક વિચારો વાંચતાં આવી શકે છે. આજે પણ એમાંના કેટલાક વિચારો તે કાલિકારી લાગ્યા વિના રહેતા નથી. ગુજરાતી જીવને સતત પ્રેરણા આપ્યા કરતાં આજુ વિચારધન જેમ અને તેમ વધારે ફેલાવે પામે એવું કાંઈપણ હજી.

ગુજરાતી રંગમંચની અધોગત દશાથી જેમનું દૈયું સમ્પન્ન આપાત પામ્યું હતું અને જેમણે જે

૮ નર્મદનું મંદિર : ગદ્ય વિભાગ : સંચી-જક : વિશ્વનાથ મગનલાલ. બટ્ટ, પ્રકાશક : ગુજરાત સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ, કિ. ૨ ૨-૮-૦૦

૨ મર્મિને મુદ્રાવવાના આદર્શો સેન્યા હતા તે ગુજરાતના આદ્ય નાટ્યકાર ૨૧ દિ બા રજીડેડ બાઈ ઉદયરામની યાતાબ્દી થોડા જ સમય પર ઉજવાઈ એ યાતાબ્દી ઉજવવા માટે નિમણવળી સમિતિ તરફથી ગુજરાતભરના જુદા જુદા વિદ્વાનોના ૨૧ રજીડેડઆઈના સાદિત્ય-છપનતુ નિરૂપણ કરવા યોજાના સમ્રદ કરીને 'યાતાબ્દી રમારક યથા' પ્રકટ કરવામાં આવી છે એમાં ૨૧ રજીડેડઆઈની અનેકવિધ સાદિત્ય પ્રવૃત્તિને ચર્ચાલા કેટલાક મનનીય લેખોને સ્થાન મળેલું છે. વળી, સ્વર્ગસ્થના 'રસપ્રમાણ' નામના અગ્રક યથાપાથી રસ' વિષેનું જુદા જુદા રસેની મીમાસા કરતુ પ્રકરણ, ઉપરાંત, બીજા કેટલાક અવતરણો, પ્રદ્ય સ્તિઓ વગેરે પણ એમાં ઠચિત રીતે સ્થાન પામ્યા છે. ૨૧ રજીડેડઆઈના છપન અને સાદિત્ય સેવા વિષે વિચેત કરતા લેખો પણ એમાં ઠીક ઠીક છે અને અભ્યાસીઓને એ બધી પ્રાદિત્ય અને વિવેચના વણી ઉપરથી થઈ પડે એવી છે. આ યથા દ્વારા ૨૧ર્ગસ્થ સાક્ષરને ઠચિત રીતે અજલિ અપાઈ છે એમ કહેવું ભેદ્ય છે.

હિન્દી સરકારના નવા શાસનધારા મુજબ, પ્રાવિધ શાસન શરૂ થયું અને દિન્દમા સાત પ્રતિમાં મદાસભાવાદી પ્રધાનમંડળોની રચના થઈ તેને પરિણામે સાદિત્યને પણ ઠીક ઠીક કુપરો થવા પાડ્યો છે. રાષ્ટ્રીયતાને પરિપોષતુ કેટલુંક સાદિત્ય આપખુદ શાસન હેઠળ જન્મ થયું હતું તે મદાસભાવાદી પ્રધાનમંડળોને હાથે મુખિ પામ્યું છે અને તેથી કેટલેક વિચારપૂર્ણ અને મનનીય સાદિત્ય યુન પ્રકાસન પામ્યું છે. આથી કદી પામેલો એક નિબંધ ગુજરાતીમાં યુન પ્રકાસ પાડ્યો છે. મદાસભાના કાન્તિકારી નિયમકારીકે પ્રખ્યાત પમેલો નિબંધશાહી ચિપવણ્ણકર એના મૂળ લેખક છે. 'આપણા દેશની રિયતિ' ૧૦

૧. ૨૧. સાક્ષરશ્રી દિ. બ. રજીડેડઆઈ ઉદયરામ યાતાબ્દી રમારક યથા : સંપાદક યાતાબ્દી સમિતિ, નેશનલ બિહારી સરકારની શેડ વેરક વિરોધાધિ. મૂ. રૂ. અડી.

૧૦. આપણા દેશની રિયતિ મૂળ લેખક : વિષ્ણુશાહી ચિપવણ્ણકર એનવાઈક ઈડ સાક્ષર ૪

નમ્મા માત્ર ૨૧૨ પાનાના નિબંધમાં તેમણે આપણી આજની કોનસીન રથાના કારણોની સૂચમ આરોચના કરી છે. ૧૯૨૦ માં આ નિબંધ જન્મ કરવામાં આવ્યો હતો. આને સત્તાવીસ વર્સે એના પાનો પ્રતિબંધ કાઢ્યો છે. આને આદર્શા વર્ગે પણ આ નિબંધ વાચનરૂને શ્રેણી આપવા વિનય નહિ કહે મરાઠીમાંથી એનું ગુજરાતી ભાષા તર પળું સારૂ થયું છે.

દિન્દના મુલાકાતમાં માનસપુરું સ્થાન પામેલા અને હવે તે રાષ્ટ્રપતિ પદે પહોંચેલા શ્રી મુલાકાત ચંદ્રશેખરુ છપનચરિત્ર પ્રત્યેક હિન્દી માટે શ્રેયક છે. માઈ બહુમાર ચાક્ષિરે એમના 'મુલાકાત બાણ' ૧૧ નામના નવનકા પુસ્તકમાં એમના છપનના મંદ તના પ્રસંગોને સારી રીતે તલ્લી લીધા છે.

ગુજરાતને કલિદાસ અને પ્રાચીન સાદિત્યમાં સરીધનની પ્રવૃત્તિઓ માટે બનીતી શ્રી કાનસ ગુજરાતી સાદિત્ય સભા તરફથી પ્રકટ પમેલો બે રિયો, અભ્યાસીઓ માટે ઉપરોચી થઈ પડે એવી છે. મદાસભા કબીલા મુખ્ય સિદ્ધાંત, તેમની વિચાર ધારા, ગુજરાતમાં તેના પ્રચાર અને ગુજરાતી સાદિત્ય પર તેની પમેલો અસર એ બધાનું કબીર સપ્રાવ ૧૧ માં સારૂ નિરૂપણ થયું છે અને શ્રી કિસનસિંહ ચાવડાએ એની પાઠન સારો ભમ લીધેલો. જગ્યાઈ આવે છે બીનુ પુસ્તક 'ગુજરાતનું પ્રાકૃતિક અને બ્યાપારી બ્યૂનાવિજ્ઞાન' ૧૭ શ્રી. ભોળીલાલ મહેતાને હાથે તેવર થયું છે તે પણ અભ્યાસીઓ માટેનું ઉપરોચી છે. સામાન્ય વર્ગમાં આ બન્ને પુસ્તકો રચિકરે થઈ પડવા સુરેલ છે.

લાલ લ વાક્ષિરે યુના કિ આડ આન.

૧૨ મુલાકાતબાણ લેખક મહેતામા વાક્ષિક મુખ્ય કિ ચાર આન.

૧૨ કબીર સે પ્રદાય લેખક કિસનસિંહ ગ્રી વાવા.

૧૩ ગુજરાતનું પ્રાકૃતિક અને બ્યાપારી બ્યૂનાવિજ્ઞાન લેખક ભોળીલાલ જિ. મહેતા પ્રકાસક (ભન્નેના) શ્રી. અળાલાલ જી. બની, શ્રી કાજેસ ગુજરાતી સભા, મુખ્ય કિ. અનુક્રમે રૂ. ૧ અને બાર આન.

નામના મહાત્મ્ય અંગેના મંત્રોના મુલાકાત અનુવાદ છે. ત્યારે 'હીંજી અને તેની ભત્રીજા કુળોના ઉદયોગ' ૧૨૭ એ નાનકડું પુસ્તક આપણા ખેતી પ્રધાન દેશ માટે તો ઘણું જ ઉપયોગી થઈ પડે એવું છે. બેકારીના આ જમાનામાં આવા આવા કુળોની ખેતી તરફ આપણા યુવાનોનું ધ્યાન નય તો કંઈ જોડું નથી.

'મૂલ જીવનની દૃષ્ટિએ દૂધ અને પો' ૧૨૮નું રચાણ કેટલું મહત્વનું છે તે ડૉ. હરિપ્રસાદનાં નાનકડાં વ્યાખ્યાનમાંથી બરાબર જાણવા મળે છે. ત્યારે દાહમાંજ અવસાન પામેલા ૨૫ દેશસરની

૨૭. હીંજી અને તેની ભત્રીજા કુળોના ઉદયોગ : લેખક શ્રી. મંગલલાલ ગજ્જર કિ. ચાર આના.

૨૮. મૂલજીવનની દૃષ્ટિએ દૂધ અને પોનું મહત્વ : વ્યાખ્યાતા : ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ. કિ. બે આના.

આખરી પ્રસાદી ૩૫ 'ગુજરાતીઓએ દિન્દી સાહિત્યમાં આપેલા ફાળો' ૧૨૯ ગુજરાતી સાહિત્યકારી વિશે નવીજ માહિતી પૂરી પાડે છે.

આમ સોસાયટીનાં પુસ્તકો વૈવિધ્યવાળાં છે અને અનેક રીતે ઉપયોગી પણ છે.

તા. ૨૩-૪-૩૮

પ્રોફેસર ર. રુસ્ક

૨૯. ગુજરાતીઓએ દિન્દી સાહિત્યમાં આપેલા ફાળો : લેખક : શ્રી. દાદાભાઈ પીતા-બરવાસ દેસાઈ, કિ. ચાર આના. સર્વના પ્રકાશક : શ્રી. હીરાલાલ ત્રિ. પારેખ, આસી. રોકેટરી, ગુજરાત વર્નાક્યુલર, સોસાયટી, અમદાવાદ.

ગુજરાતનાં જાણીતા મહાત્મ સાક્ષરનું જીવન ચરિત્ર રચું કરતું
ફરેક સાહિત્યપ્રેમીએ ખાસ વાંચવા લાયક પુસ્તક.

મહીપતરામ.

લેખક: ૨૧. ભાનુસુખરામ ન. મહેતા

મૂલ્ય રૂ. ૧-૧-૦

સુરતના નાગરી ન્યાતના આ સાહિત્યપ્રેમીના જીવનમાંથી બહુજ જાણવાનું મળે છે. તેમાં યશ ખાસ કરીને તેઓ વિલાપત જન્મ પાછા આવ્યા ત્યારે ન્યાત અને સગાઓથી તેમના બહિષ્કાર કરી તેમને ૧૨ વર્ષ સુધી અજગા રાખ્યા છે. આ સમય ગમને મળેલ ૧૨ વર્ષના વનવાસ જેવોજ મહીપતરામને હતો. તેમના ધાર્મિક વિચારો, સંસારસુધારાની ધગશ, સાહિત્યસેવા, સાર્વજનિક અને રાજકીય પ્રવૃત્તિ વિગેરે ખાસ જાણવા જેવું છે.

લખે—લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ—વડોદરા

અંશ્યનામકમ, શ્રીમતી દુસદ્દલ બેગડસન, રાજ-
કુમારી અમૃતકુંવર એ ત્રણ બહેનોને સ્થાન મળ્યું છે.

સીસે આવી બે, કામા: નામપુરની સીસેલ
રેશન યુનિસીપલ સમિતિના પ્રમુખ તરીકે,
નામપુરના સી પારાસાએ સીસે આવી જઈને
કામાની ચુંટણી કરી છે. મધ્યપ્રાંત અને વરાહમાં
યુનિસીપલ પ્રમુખપદે ચુંટાનાર તેઓ સર્વથી પ્રથમ
મલિકા છે. કુમારી આવી કામાની ઉંમર ૨૦
વર્ષની છે. નામપુર યુનિવર્સિટીમાંથી તેઓ બીજી
કારગરી સાથે એમ. એ. એલએલ. બી થયાં હતાં.
અને નામપુરમાંજ તેમણે
પારાસાએ તરીકે વર્કિસાવ રાંદ
કરી તેમાં પણ તેમને સારી
સફળતા મળી હતી.

સર શ્રીરાજચાહ મહેવાના
તેઓ દોહિની થાય છે. મધ્ય
પ્રાંત અને વસાહના છોટા
દેહોએને સદત આપનારી
સંસ્થાના તેઓ માનદ અભિ-
નયી થાય છે.

જાણી કુલવાની રેકૉર્ડ :
કુમારી કુના લાખનસ નામની
એક ૧૭ વર્ષની તરુણ વિદ્યાર્થીનીએ
કર્ણાટકમાં માધ્યમ શિક્ષણના રમતગમતના શાળામાં
દરિદ્રતામાં જન્મે કુલવાની
દરિદ્રતામાં ૫ કુટુંબ ૧/૨ ઇંચ
જન્મે જન્મે કુલવાની
દરિદ્રતામાં જન્મે કુલવાની
એક નવા રેકૉર્ડ કર્યો છે.
આમ કરીને અંધ બંધોએ તરુણીએ એક કરી
૪ ફીટ ૮ ૧/૨ ઇંચના રેકૉર્ડ પણ તારવ્યો છે.

૭૯૨૨માં ૬૫૪ સત્યાગ્રહ : મહેસુર
સભ્યમાં શિવપુરી ખાતે ગયા માસમાં મહેસુર
રાજ્ય મેંસિસ્ટ્ર ખાસ અધિવેશન બંધાયું. જે
પ્રસંગે રાષ્ટ્રીય કુદરતવાની દૃષ્ટિ મેંલટ્ટે
મનાઈ કરી. જે મનાઈના લંગ કરીને ત્યાં સત્યા-
ગ્રહ આદરવામાં આવ્યા. એમાં મહેસુરની સ્ત્રી
નેવાએજી ભાગ લીધો છે. એને ગંગે દેવતા
બંદેને ત્રિફલાર ધ્યાન છે, તે પૈકી ભવારીનાં

શ્રીમતી સીદાન્ગાને જિલ્લાતર કરી ૨૧ દિવસની સાદી કેદની ચપને શ્રીમતી લલિતા સ્વામીને કોર્ટ હેઠે ત્યાં સુધીની સજા કરવામાં આવી છે.

શ્રી કેળવણી માટે એક લાખ : મહાર
વિદ્યાલય યાત્રી રથ. સર જમદીશચંદ્ર બોઝાનાં
વસિયતનામા અનુસાર તેમનાં પત્ની લેડી.
અળસા બોઝે શ્રી કેળવણી માટે એક લાખ રૂપિયાનું
રૂ.૨૨ હજાર ૭૫ પૈસા.

શ્રીમતી કમળા રાય : સામાન્ય રીતે,
સગ્ન જાડી ઉચ્ચતર શિક્ષણ મેળવવાનું સ્ત્રીઓ મરિ-
અસક્યવત લેખાય છે. છતાં
શિક્ષણની અખતા જ હોય
તો, કાંઈ પણ અસક્યવતી
એણું નવજીવ દ્રષ્ટાંત કલ-
કતાનાં શ્રીમતી કમળા રાયે
પૂરું પાડ્યું છે.

૧૯૩૨ માં કલકત્તા ખાતે
બેથુન ડોસિલ્લેટ સ્કુલમાંથી
તેઓ મેટ્રીક થયાં અને એલ
વર્ષના એ માસમાં તેમણે
લગ્ન મનીલા ખાતેની ફીલી-
પાઇનસ યુનીવર્સિટીના બચ્ચા-
પક ડૉ. ધીરેન્દ્રનાથ શેષ
સાથે થયું. એટલે 'અગ્રવાલ'
જોડીને તેઓ થતી સાથે
મનીલા ગયાં.

पञ्च शिक्षणनीं भुज
 तेभने इती गेष्टले मनीवा
 पदोभ्या पञ्च वरत व तेगे
 द्वीक्षीपाठन्त्ये युनीवर्सिटीभां

જોડાયાં અને વીજાનના વીજયમાં નિષ્ણાત યવાની
પ્રવૃત્તિ સ્વીકારી.

૧૯૩૬ માં બેઠેલી (વનરખતિશાસ્ત્ર) માં તેમણે બી. એસ. સી.ની પદવી નિશિષ્ટતા : સાથે મેળવી. તે પછી, અમેરિકાની મીસીસિપી યુનિવર્સિટીમાંથી બદલીના અધ્યાપક તરીકે મનીસા આવેલા પ્રો. એચ. એચ. બેટલેટના હાથ હેઠળ, તેમણે પ્રાણીમાં થતી વનરખતિબોદે લગતો આસ-રુનાતકનો અધ્યાસક્રમ લખ્યો.

ते पक्षी तेमळे, पक्षी साचे खान सने मया-

મધ્યસ્થ ધારાસભામાં પ્રથમ સ્ત્રી સભ્ય : મધ્યસ્થ ધારાસભામાં પહેલી જ વાર દલે એક સ્ત્રી સભ્યે રથાન લીધું છે. મદ્રાસના એક મદાસભાવાદી સભ્ય મી. ન્યેબેન્નેરેડુનું યોગ જ સભ્ય થઈ અવસાન થતાં, તેમની એ ખાલી પડેલી બેઠક માટે, મદ્રાસનાં જાણીતાં શ્રીમતી રાધાબાઈ સુબ્બારાયને મદાસભા પર નરકુપી ઉમેદવારી કરી હતી. તેમની સામે, અન્ય કોઈએ ઉમેદવારી ન કરાવી. તેમને મધ્યસ્થ ધારાસભા માટે ચંદાચેલાં નહેરે કર્યા છે.

શ્રીમતી રાધાબાઈ, મદ્રાસનાં મદાસભાવાદી મંડળોમાં સારી રીતે જાણીતાં છે. મદ્રાસ સરકારના પ્રધાનમંડળના જ એક સભ્ય ડૉ. રોબિન્સનનાં તેઓ પત્ની છે એથી જ નહીં પણ, તેમણે પોતે નહેરે સેવાકાર્યમાં સારા ફાળો આપેલો છે અને સમય આપે તેઓ આપે જ છે.

કુમારમંગલમ નામના એક નાનકડા સભ્યનાં તેઓ જમીનદારી છે. મદ્રાસ યુનિવર્સિટીનાં તેઓ બી. એ છે ઉપરાંત કોલેજની સમતીયે ફેલોશમાં પણ તેમણે શીક્ષણ લીધું હતું.

રફોસને લગતા તેમજ શીશુકાયાળનાં કાર્યમાં તેમણે સારો જાન લીધો છે. વળી અખીલ ભારતીય મહિલા પરિષદનાં મદ્રાસ વિશાખનાં તેઓ અમલક સભ્ય છે. તેમજ મદ્રાસ અને હિંદી દેશી કલ્પમાં પણ સારું રસ લે છે. મદ્રાસ યુનિવર્સિટીની અનેકવીધ પ્રજિલિયામાં તેમણે સહાય ભાગ લીધો છે. અને તેને અંગે સોનેટ, ગ્રેડાઈઝ ક્રાન્સીલનાં અને સીડિકેનાં તેઓ સભ્ય છે. સાથેમની છાંસા બોર્ડના તેમજ અંગે મહિની મદ્રાસની એસોસિએશનના ન્યક્કા કે મંડળનાં તે સભ્ય છે.

દિનનું ભાવિ પડવા માટે નીમાવટી ગોળ મેજ પરિષદનાં તેઓ ૧૯૩૦-૩૧ મા સભ્ય હતાં. અને મધ્યસ્થ મતાધિકાર સમિતિમાં પણ તેઓ ચુંટાયેલાં હતા.

અમારે સુધીમાં મધ્યસ્થ ધારાસભામાં કોઈ પણ સ્ત્રી સભ્યે બેઠક લેવાની નથી. એટલે સ્ત્રીઓને સ્પર્ધાનાં પ્રકારમાં સ્ત્રીઓનું ડ્રિલિંગ્સ રજા કરવામાં જાણીવાર દરજત નહીં હતી. એ ડ્રિલિંગ્સ જમતપણું જ રહી જવું હતું. લાગમાંજ,

બાળક પ્રતિબંધક સારા કાર્યદામાં સુધારો કરનારાં સ્ત્રી, બી. દાસના બીજાં દરજા મર્યા આવી ત્યારે, એક સ્ત્રી સભ્ય નીમાવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી. અને શ્રીમતી રાજકુમારી અમૃતકુંવરને એ રથાને નીમાવામાં આવશે એવી દરેક સંભાવના હતી. પરંતુ સરકારી નીમણુંકને સ્વીકાર કરવા બાળકમાં મદાસભા યજ્ઞનાં વીરોધ દોષ, એ નીમણુંક માફ સીધે સ્વીકારી ન હતી.

દલે શ્રીમતી રાધાબાઈ સુબ્બારાયનેની ચુંટણી થતાં તેઓ મધ્યસ્થ ધારાસભામાં રથાન લેશે અને સ્ત્રીઓના ડ્રિલિંગ્સનું યોગ્ય પ્રતીનીધીત્વ તેઓ ત્યાં નજરે એવી આપણે આશા રાખીએ.

શ્રીમતી સુબ્બારાયનેનું સંમાન : મધ્યસ્થ ધારાસભામાં ચુંટાયેલાં પ્રથમ સ્ત્રી સભ્ય શ્રીમતી રાધાબાઈ સુબ્બારાયને તા. ૧૧ મી એપ્રિલે મધ્યસ્થ ધારાસભાની બેઠકમાં રથાન લીધું હતું. તેમણે સિંહાની સી સમાજ તરફથી તેમનું સ્વાગત કરવામાં આપ્યું હતું. શ્રીમતી હન્નાર સેન એ સમાજના પ્રમુખ રથાને હતાં. મધ્યસ્થ ધારાસભાના ફેરવાક સભ્યોએ તેમને આવકાર આપ્યો હતો. અને આભાર દર્શાવે પછી શ્રીમતી રાધાબાઈએ દિનનું ભાવિ પડવાની મહિલાઓ સાથે સંકળાવટું દોવાવું જણાવી દિનના નારીસમુદાયને લાભકારી નીકડે તેવાં ધારાધારના યજ્ઞનાં ધારાસભાઓ પર દગાણ લાવવાની ફરજ દિનની સ્ત્રીઓને માથે પડેલી દોવાવું જણાવ્યું હતું.

બાળક પ્રતિબંધક કાર્યદામાં સુધારો કરતાં મી. દાસના બીજાં બહેનને સમાજોની મંજૂરી મળ્યા પછી ના. મવર્નર જનરલે પણ એને મંજૂરી આપી છે. એટલે એ બીજે ૧૯૩૮ના ૧૯મા માર્ચના ૧૫ માર્ચ ૧૯૩૮ છે અને તા. ૨૨મી એપ્રિલના રોજે અમલ રાખેલો છે એ બીજાં મંજૂરી આપવા માટે એના પડનારાં મી. બી. દારો ના. વાઇસરોય અને દિનની સરકારને આભાર માની જણાવ્યું હતું કે 'દલે પ્રાંતીય સરકારો અને છાંસા મેજસ્ટ્રીની એ ફરજ છે કે તેમણે ૧૯૩૮ના ૧૯મા માર્ચ દેશનાં સભ્યો બાળકને અટકાવી દેવાં. સભ્ય સામાજિક કાર્યકરો તેમજ સ્ત્રી સંસ્થાઓને કું અપીલ કરું છું કે તેમણે ધોવોવાના છાંસા

દુષ્કામાડવ ખાતે તેણે છાવણી નાખી હતી. તેઓ જે સ્થાને છાવણી નાખી પડી છે તે છાવણીની આસપાસ જ ગંધી વહાણીની ભત્તીઓ રહે છે.

શ્રી ઇજનેરની પ્રતીભા : આવવા મેંથી એકાદોજર મહીનાઓમાં આરંભો ખાતે આખી સહેનસાદવની સીએનું પ્રદર્શન બરાબર છે એમાં સીએનેા એક ખાસ લીસાય રહેવાનો છે. એ મુખ્ય લીસાયની બાધકામની યોજના વીખ્યાત સી-ઇજનેર ખીસ મારગરેટ હોદ્દા એ. આરે આઇ બી. એ કરી છે. પાંચે દળર પાડ-ડને ખર્ચે બધાયણું ફેરાન ધીએર યોજનાર પણ આજ સી-સીટી છે. આ પ્રદર્શનમાં બ્રીગિય જનાવડના કાપડમાંથી જ બનાવેલાં બુદા બુદા પોશાકો વગેરેની ડીઝાઇને રોજખરોજ બનાવવામાં આવશે

શ્રીઓદી પીકામર્ત જવાય : અમેરીકામાં લાના નમયથી સીએ માટે એક કાયદો ચાલતો આવેલો છે બારમા-દારના પીકામાં-જુદને સીએથી દાં પી ન શકાય આ પ્રતીબંધ સામે કાયદાના આધારે પણ સમયથી લડત ચાલતી હતી. આખરે, ન્યુ-યોર્કની અદાલતેએ એ પ્રતીબંધને માન્ય રાખતો નીકળ્યું છે.

મેક્સિકોનો એક વીચીર રીવાજ : મેક્સિકોમાં એક વીચીર રીવાજ છે, પણ એ રીવાજ સીએને જમરની બાળવમાં ધણી સારી જેવી છુટ આવે છે જન્મની નેપણી બાળવમાં સત્તાવાળાઓ બહુ સખ્તાઇ વાપરતા નથી એને પરીણામે, સહાનુય રીતે એવો રીવાજ પડી ગયો છે કે, હાકડીની જમર સાત આઠ વર્ષ સુધીની યાય ત્યા સુધી, તેના જન્મની નેપ કોઇ કથવડું નથી. અને એ પણ પણ જ્યારે એ નેપ કરાવવામાં આવે છે ત્યારે બહે તે તેજ રીવસે જન્મી દોષ એવો તારીખ નેપાય છે.

આથી લખ વચની થતા તેને તેની જમર વુધાવવી પડતી નથી. દોષ એના કરતાં સાત આઠ વર્ષની નાની વય તે જાણવી શકે છે. અને એ - એના ખાત પોતી છે એમ કહે તો તેની શાયે

બદનક્ષીની ફરીયાદ માફી નોંધણી પત્રકમાંથી સચીવી વરીકે તારીખ બતારી શકે છે.

કેનીયાની ધારાસભામાં સ્ત્રી સભ્ય : કેનીયાની ધારાસભાની મુઠ્ઠાવી હાલમાં જ યદ છે. એમાં એક સ્ત્રી સભ્યની ફતેહ યદ છે. ન્યાજ વીભાગમાંથી લેડી સીડની ફેરાની મુઠ્ઠાણી થતા ડીકડીક સનસનાટી ફેલાઇ છે.

લેડી સીડનીના હરીફ ઉમેદવાર મી કેનવે દારવે ન્યાજના એક જુનામાં જુના વસાહતી છે. અને ધારાસભાના જુના સભ્ય છે ઉલ્લા સતાર વર્ષથી તેઓ ધારાસભામાં બેઠક ધરાવતા હતા

કેનીયાની ધારાસભામાં સૌથી પ્રથમ સ્ત્રી સભ્ય મવાનું માન પણ લેડી સીડની લઇ બંધ છે

લરકરી તાલીમ લેતી ટુર્કી સ્ત્રીઓ : ટુર્કીમાં સ્ત્રીઓ માટે લરકરી-તાલીમની યોજના કરવામાં આવી છે એ પ્રકારની તાલીમ લેતી સ્ત્રીઓ માટે, કમાઇ આતાનુકૂળમણા જ નવા ધારાધોરણો ક્યાં છે.

એમાં સૌથી પહેલું ફરમાન એવું છે કે, લરકરી ભરતીમાં લાખલ સમિતી સીએએ પછી તે ગમે તે વચની હોય, પણ તેમણે તેઓના અમલ-દારને બરાબર પુરોગામી જ દેને અપજતાથી સહામ. ફરવી નેપરો. લરકરી તાલીમ લેતી સ્ત્રીઓ, સત્તાવાળાઓની ધારણા પ્રમાણે પોલનવુ રીરેવ કરવી નથી એવી ફરીયાદ થવાને કારણે આ ફરમાન કરવામાં આવ્યું છે.

બીજા નવા ફરમાનોમાં એક અંગતનેા દુકમ, સીએને ફરમાની ટાપગીપ કરવાની મનાઇ કરે છે. કોઇ પણ પ્રકારની ટાપગીપ સીએમાંથી યદ નહીં શકે. લરકરી પોશાક પરીધાન કરવી કોઇ પણ સ્ત્રી પછી તે ફરજ ઉપર દોષ કે ન દોષ તેનાથી જરા સરખાવાવડર પણ મોઢે નહીં લગાડી શકાય, આમ કરવાનો ખરેખર જ ગુન્હો થયો દોષ તો તે માટે દગની સખ છે. અને બીજા વાર તે એ ગુન્હાનું પુનરાવર્તન થાય તો પણ એવની સખ જ ભાગવવાની રહેશે.

આંખ

“ અરે, આંખ કેમ મીચી દે છે ? જરા હસ તો ખરી, શું દિવેલિયું મોં કરીને ઉભી છું ! ”

“ જો પાછી આંખો બંધ કરી ખરી, તને કેટલા વખત કહું, ખરાબર આંખ ખુલ્લી રાખવી છે કે નહિ ? ”

“ નહિ રાખું ત્ત, મારી આંખો બંધ થઈ જાય તેને હું શું કરું ? ”

“ બસ, તારે ખુલ્લી રાખવી જ પડશે. ”

“ કેમ ગૌતમ શેની ધમાલ છે ? ”

“ મોટાભાઈ જુઓને, મારે આ તનુનો ફેટો પાડવો છે ને એ સરખી ઉભી રહેતી નથી. ”

“ મોટાભાઈ, ગૌતમ કહે છે આંખ ખુલ્લી રાખ, આંખ ખુલ્લી રાખ, પણ મારાથી મીચાઈ જ જાય તેને હું શું કરું ? ”

“ અંત્રાઈ જ જાય ને, તાપ કેટલો કઠક છે ને તેમાં વળો આ સફેદ અગાસી, ચાલો નીચે. ”

“ પણ મોટાભાઈ એમ આંખ મીચાઈ કેમ જતી હશે ? ”

“ આ સફેદ ડાળામાં કાળો લાગ જોયો ? તેની વચ્ચે આ નાની સરખી કીકી-મારી. તે અંધારામાં ખુલ્લી જાય અને બહુ પ્રકાશ હોય ત્યારે એકદમ નાની થઈ જાય. એથી પણ વધારે પ્રકાશ હોય તો તો આંખો મીચાઈ જ જાય. એમ મીચાય નહિ તો હજી ઉપરાંત પ્રકાશ અંદર જઈ અંદરના નાનુક ભાગોને નુકશાન કરે. ”

એ બારીની પાછળ કેમેરાના લેન્સની માફક કોસ્ટેલાઈન લેન્સ હોય છે. તેની પાછળ રેટિના, આંખું જગત આ નાની કીકીમાં સમાઈ જાય છે. ફક્ત પ્રકાશની જરૂર. કેમેરામાં ફીલ્મ પર છાપ પડી જાય છે તેમ આંખમાં રેટિના પર છાપ પડી જાય છે. પણ રેટિના પરની છાપ જૂસાઈ જાય તેવી હોય છે. રેટિનાની બહારની ગાંઠ પર કાળો પડકો હોય છે અને અંદરની ગાંઠ પર હાલતે જાનતંતુના છેડા

‘ કૂતરો બિલાડીનો દુશ્મન શાથી થયો ? ’

તમને કહાચ નવાઈ તો લાગશે જ; છતાં જૂના જમાનામાં ‘ કૂતરો ’ અને ‘ બિલાડી ’ એકબીજાનાં દોસ્તો હતાં. બન્ને સાથે ફરે, રમે અને મજા કરે.

તે વખતે એક કૂતરો અને એક બિલાડી ફરવા ગયાં. ચાલતાં ચાલતાં પહોંચ્યાં એ તો જંગલમાં. ત્યાં એક ઝાડ એવું, કે, તેના ઉપર સોનાતું સફરજન લટકે. કૂતરાએ આ સફરજન જોયું. એની ઈચ્છા એ લેવાની થઈ પણ એનાથી ઝાડ પર ચોતું ચડાય ?

કૂતરો બિલાડીને કહેવા લાગ્યો, ‘ જો તું મારો ભાગ કરે, તો એક વસ્તુ દેખાડું. ’ બિલાડી કહે, ‘ કૂતરાલાઈ, જરૂર. આટલી આટલી આપણી દોસ્તી, છતાં તમને શંકા છે ? ’

કૂતરો કહે, ‘ જો, પેલું સોનાતું સફરજન. જા લઈ આવ. ’ બિલાડી તો ઝાડ પર ચઢી ગઈ અને પેલું સફરજન તોડી લીધું. બિલાડી તો ખુબ પક્કી-એટલે ઝાડ પરથી ઉતરેજ શેની ? કૂતરો તો નીચે આમ તેમ ફરે અને લસે. છેવટે એણે તો પરશુરામની માફક પ્રતિજ્ઞા કરી, ‘ કે બિલાડીને દેખું, ત્યાંથી મારી નાખું. ’

આ વારસો કૂતરાઓમાં ચાલુ જ છે; તેમ બિલાડીમાં બિલાડીનો વારસો ચાલુ જ છે. જેથી હજી પણ તેમને વેર છે અને તે વેર રહેશે.

હેમન્ત કેટક

મેઘ રાજા

મેઘ મેઘ રાજા,
ખૂબ બનાવ્યા ખાજા;
ખાઈને થયા તાજા,
મેઘ મેઘ રાજા.

મેઘ મેઘ રાજા,
ખૂબ વાગે વાજા;
મોટરોના ઝાંઝા,
મેઘ મેઘ રાજા.

મેઘ મેઘ રાજા,
મૂકશો ન માઝા;
રાણા અમ સાજા,
મેઘ મેઘ રાજા.

મહેન્દ્ર મેઘાણી

કંઈ આપે એવી નથી. તેઓ દક્ષિણ આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહ કરી છૂત મેળવી અહીં આવ્યા હતા. મોર્દેમિન્ડોના સુધારા સંતોષ આપે એવા ન હતા. તેથી તેમણે અસહકારનો કાર્યક્રમ હિંદને આપ્યો, અને લોકોને અહિંસક હડતરનો માર્ગ બતાવ્યો. વિદેશી માલ, કોર્ટો, કોલેજો, દારૂના પીઠા, અને ધારાસભાઓનો લાહિષ્કાર લોકોએ કર્યો અને હજારો માણસો જેલમાં ગયાં. દેશમાં ખુબ ચેતન આવ્યું, અને દર વર્ષે મહાસભા મળતી ત્યારે વધારેને વધારે દેશ બળત યતો ગયો. દેશમાં નવો યુગ આવ્યો.

ઈ. સ. ૧૯૨૯ માં મહાસભાએ લાહોર મુકામે પંડિત જવાહરલાલના પ્રમુખ પદે સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાનો ઠરાવ કર્યો. પછી હિંદને મતાવવા અને છેતરવા ગોળમેળ ખરીપદ લડતમાં ભરાઈ. આ પહેલાં ઢાંડીની કુચ કરી ગાંધીજીએ મીઠાનો કાયદો તોડ્યો હતો. પછી ગાંધી ઈસ્વીત મુલેહ થઈ. અને ગાંધીજી મહાસભા તરફથી લડત ગયા, પણ ત્યાંથી આવ્યા પછી બીજીવાર હડત શરૂ થઈ અને આખા હિંદમાં સરકારે ધરપકડો અને લાઠી ચાજ કરી દમનનીતિ ચલાવી.

હમણાં ઈ. સ. ૧૯૩૫ નું નવું રાજ્યધારણ અસ્તિત્વમાં આવ્યું છે. અને મહાસભાના બળને સરકારે સ્વીકાર કર્યો છે. હિંદના ઘણાં પ્રાંતોમાં મહાસભાનાં પ્રધાન મંડળો રચાયાં છે, અને તેઓ લોકકલ્યાણનાં કાર્યો કરી રહ્યાં છે. આ 'વર્ષે' મહાસભાની ૫૧ મી બેઠક શ્રી સુભાષચાન્દ્રના પ્રમુખ પદે હરીપુરામાં મળી ગઈ.

મહાસભા દિવસે દિવસે વિજયને માર્ગે પ્રયાણ કરી રહી છે.

વિક્રમસિંહ શૂરજી.

કંઈ આપે એવી નથી તેઓ દક્ષિણ આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહ કરી છૂત મેળવી અહીં આવ્યા હતા. મોર્લેમિન્ટોના સુધારા સંતોષ આપે એવા ન હતા. તેથી તેમણે અસહકારનો કાર્યક્રમ હિંદને આપ્યો, અને લોકોને અહિંસક લડતનો માર્ગ બતાવ્યો. વિદેશી માલ, દોટી, કોલેલો, દારૂના પીકા, અને ધારસલાઓનો લહિષ્કાર લોકોએ કર્યો અને હજારો માણસો જેલમાં ગયાં. દેશમાં ખુબ ચેતન આવ્યું. અને દર વર્ષે મહાસભા મળતી ત્યારે વધારેને વધારે દેશ જાગૃત થતો ગયો. દેશમાં નવો યુગ આવ્યો.

ઈ. સ. ૧૯૨૬ માં મહાસભાએ લાહોર મુકામે પંડિત જવાહરલાલના પ્રમુખ પદે સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાનો ઠરાવ કર્યો. પછી હિંદને મનાવવા અને છેતરવા ગોળમેજી પરીષદ લંડનના ભરાઈ. આ પહેલાં હાંડીની કુચ કરી ગાંધીજીએ મીઠાનો કાયદો તોડ્યો હતો. પછી ગાંધી ઈંગ્લીશ સુલેહ થઈ. અને ગાંધીજી મહાસભા તરફથી લંડન ગયા, પણ ત્યાંથી આવ્યા પછી બીજીવાર લડત શરૂ થઈ અને આખા હિંદમાં સરકારે ધરપકડો અને લાઠી ચાર્જ કરી દમનનીતિ ચલાવી.

હંમણા ઇ. સ. ૧૯૩૫ નું નવું રાજ્યધારણ અસ્તિત્વમાં આવ્યું છે. અને મહાસભાના બળનો સરકારે સ્વીકાર કર્યો છે. હિંદના ઘણાં પ્રાંતોમાં મહાસભાનાં પ્રધાન મંડળો રચાયાં છે, અને તેઓ લોકકલ્યાણનાં કાર્યો કરી રહ્યાં છે. આ વર્ષે મહાસભાની ૫૧ મી બેઠક શ્રી મુલાવબાણુંના પ્રમુખ પદે હરીપુરામાં મળી ગઈ.

મહાસભા દિવસે દિવસે વિજયને માર્ગે પ્રયાણ કરી રહી છે.

મોર ને ઢેલ

એક ગામની પાઘરે નાનો મુંઢર બાગ હતો. તે બાગમાં એક મોર ને ઢેલ રહેતાં હતાં. મોર ન્યારે નાચ કરતો હતો ત્યારે એને દેખાવ મુંઢર જણાતો હતો. એનાં પીછામાં ભીણા ગોળ ચાંદા જણાતા હતા. એની કળા પંખાના આકારમાં એના શરીર પર ભલકાણેર ઝાલતી.

એ પોતાના દેખાવડાપણા માટે મગફળ હતો. ઢેલ બીચારી એના આગળ આંખી ધડો જતી. મોર અને ઢેલને સાથે જોનારને ઘણી વાર એમ લાગતું કે કુદરતે આ જોડું બરાબર ઘડ્યું નથી. પંખા ઇંધર મુંઢર રૂપ સાથે કેટલીક વાર ગર્વ મૂક્યો છે, અને સાધારણ રૂપ સાથે કોઈ ઉત્તમ ગુણ મૂક્યો હોય છે. તેમ આ જોડાને વિષે હતું. મોર ગર્વિષ્ઠ હતો; ઢેલ સ્નેહાળુ હતી. બાગમાં છોકરાં રમવા જતાં ત્યારે મોર કળાથી મલકાતો, પોતાના રૂપથી કુલાતો, ને દુર ઉભો રહેતો. છોકરાં પાસે નાચ તો એ પોતાની ચોટાઈમાં ફર જતો, ઢેલ તેમ નહોતી કરતી. છોકરાં પંખાએ તો તે તેમને પંખાજવા દેતી; છોકરાં જ્યાં જાય ત્યાં તે જતી; ને તેમની સાથે તે ખુશીથી રમતી. તે મગફળ નહોતી. ઈરણ કે તેને મુંઢર ચાંદા નહોતા, તેને પંખા જેવી કળા નહોતી, ને તે મોરના જેવી પંચરંગી નહોતી. છોકરાં જવડાવે તે મજેથી ખાતી. છોકરાં તેને જોઈ રાજી થતાં. મોરના જેવી તે આડી નહોતી; તેથી તે છોકરાંને બહુ વહાલી યધ પડી.

ઢિલસ જતાં શિયાળો આવ્યો. ઝાઝ ધરનાં પાંદડા ખરતા ગયાં ને મોર ને ઢેલનાં પીછાં પણ ખરતાં ગયાં. મોર ને ઢેલ છેક બોડા યધ ગયાં. તેથી બંનેનું રૂપ ઘણું બદલાઈ ગયું. પીછાં જતાં બંનેને ટાઢ વાદા લાગી. બંને માંદાં જેવાં ને ઉદાસ બની ગયાં.

બોડા શરીરવાળો ને ઉદાસવાળો મોર છોકરાંઓએ જોયો. ત્યારે તેમણે તેની મજકરી કરી. તેઓ તેને હસ્યા ને ખિન્નવવા માડયાં. મોર આથી રડવા જેવો યધ ગયો. ઢેલ મૂંઝથી જ સ્નેહાળુ હતી. છોકરાં એની તરફ માયાળુ બન્યા. એને તેમણે અગાઉની માફક જ પંખાની. તેઓ કહેતા કે તું કંઠૂપી યધ છે; છતાં, અમે તને ચાહીએ છીએ. તને મોરના જેવો ગર્વ નથી. તું સ્નેહાળુ છે. તારામાં રૂપ નથી. પણ ગુણ છે.

ગાવિંદભાઈ પોલ

ટૂંચકા

આજે સવારથી જ અનિલને મુંઝવણ થયા કરતી કે કંઈ પાઠ તૈયાર કર્યા નથી ને માસ્તર પૂછશે તો જવાબ શો આપવો. એ ખટીતો ખટીતો નિશાળે ગયો. છાનોમાનો પોતાની જગ્યાએ બેસી ગયો. ઘન્ટ વાગ્યો અને માસ્તર આવ્યા. બધા ચોપડી ઉઘાડીને બેઠા અને માસ્તર સવાલ પૂછવા લાગ્યા. ભૂગોળ વિષે તેમણે સૌથી પ્રથમ અનિલને જ સવાલ પૂછ્યો.

માસ્તર—અનિલ ! કહે જોઈએ ઑલ્ટરિઆમાં કઇ ભાષા બોલાય છે ?

અનિલ—(જરા ખટીતા) સાહેબ ઑલ્ટરિઆમાં તો ‘ ઑલ્ટ્રા ’ ભાષા બોલાય છે.

x

x

x

પડઘો

એક અમેરિકન અને એક સ્કૉટલેન્ડનો વતની સ્કૉટલેન્ડના ઉચ્ચ પ્રદેશની તળેટીમાં વિકરતા હતા. એક પર્વત પાસે આવીને પોતાની હોશિયારી બતાવવા સ્કૉટે અમેરિકન સાબળી શકે તેમ ગોટેયી કંઈ કહ્યું. ચોડીવાર પછી તરત જ તેનો ‘ પડઘો ’ તેમને સંભળાયો એટલે સ્કૉટે અમેરિકનને કહ્યું “ તમારા દેશમાં આવું કંઈક છે ? જુઓ અમારા દેશમાં તો પર્વતો પણ પ્રત્યુત્તર આપે છે. ”

અમેરિકનને આથી જરા ખોટું લાગ્યું. તેણે પોતાના દેશનું માન બાળવવા કહ્યું “ અમસ્તો ગર્વ શાનો કરે છે. અમરે ત્યાં તો શંક્રી પર્વતની તળેટીમાં જ્યારે હું ફરવા ગઈ છું ત્યારે ત્યાં બે ચાર દિવસ રહું છું. રાત્રે ઉંઘતા પહેલાં પર્વત તરફ જોઈ હું કહું છું કે આઠ વાગ્યા, ઉઠવાનો વખત થયો. બરાબર સવારે આઠ વાગે શંક્રી પર્વત મને ‘ આઠ વાગ્યા ઉઠવાનો વખત થયો ’ કહીને જાગૃત કરે છે. ”

વિદ્યુત રસ્તોગી

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

સપ્તમ્યમ કા ૪ ૧-૦]

શ્રી વપોત્તી સચિત્ર માસિક

[હિન્દ ખબર ૧૦ શીષી મ

સપ્તમ્યમ ૧૯૩૭

કાર્યોલય

તત્ત્વીય ધર્મશાસ્ત્ર, શુદ્ધ

થી

૧૧૪ વિદ્યુત્તલાલ પટેલ રોડ

ફેબ્રુઆરી, ૧૯૩૮

મુખ્ય, ૪

વર્ષ ૧૫ મુ પુસ્તક ૨૯

અનુક્રમણિકા

દોરો સિત્તે

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ ૬	મુખ ફેબ્રુ	શેલાન્ડની નારી	૧	૪૦૭
નાનપુર	૨૦૮ સાપે	મહિલ એલ. શ્રી વિજયાવર્ધની	૧	૪૫૧
અમૃતકુવેર થો શાળામંડી	૧ ૩૯૫	ગેમવિજેતા	૧	૧૭૧
આદ્યમાન રિન	૧ ૫ ૮ સાપે	ફાઇઝ મીસીસ કોરેશ	૧	૪૫૬
કપરકાઠ, મીસ એમીવીમડ	૨ ૭૭ ૪૫૩	બાનાસિન્દ્રકા શ્રી કીશ	૧	૪૦૬
કાચકોટ મીસ લેખા,	૧ ૪૫૩	એલ. મીસ લન	૧	૪૫૨
કાનુમ, શ્રીમતી વિજયામંડી	૧ મુખ એપ્રિલ	બે બહેનો	૧	૧૭૧
કારમંડીઓ	૧ ૧૮૧	એલ. શ્રીમતી એલે	૧	૩૧૫
કલેશ આર્ટન	૨ ૩૪૦, ૩૪૧	ભાગવત મીસ. ક	૧	૧૩૩
ખાદ્યાળા શ્રી કપિલા	૧૭૩	માલિકા કુ સુ	૧	૬૫
એલરને પદે	૧ ૧૧૨	મારીના હેલ	૧ મુખ નવે	
મામળાની માડી	૧ મુખ નવે	મુખ્યતા પ્રધાન મંત્રીના સ્થાન ૨	૮૦-૮૧ સાપે	
માધીલ, મ.	૧ ૭૩	મુખ્ય યુનિ ની નવી સ્થાપનાઓ	૧ મુખ સાપે	
મોવલ	૧ મુખ સાપે	મુખ્ય વિજ્ઞાપક મહિલા પરિષદ	૧	૩૧૪
મુલમા કળા પ્રદર્શન	૨ ૩૦૮ સાપે	મીસ શ્રી સુરેશ બહેન	૧	૧૩૩
	૩૩૬	મી કુ મોહિની	૧	૧૧
ચિત્રોદયો અપરલખ	૧ મુખ એપ્રિ	વિદ્યાવંશીબાનુ પર્વત	૧ ૩૩૬ સાપે	
ચાકરી શ્રી હીરામંડી	૧ ૩૧૩	વિદ્યાવંશીબા ૧૨૦૦ મુખી ૭	૧ ૫ ૯ સાપે	
ચાલ કલ રોક. મેડમ	૧ ૪૫૨	ચિરહિ-ની	૧	૧૯૧
મધાનની સ્ત્રીઓ	૪ ૮૫, ૮૬ ૮૭	વિજયમલ મધુરા	૧ મુખ એપ્રિ	
ગુણવર્ધન	૧ ૧૨૨	વિદ્યાવંશીબા મધુરા	૧	૧૮૨
શાક, કુ નવિની	૧ ૬૬	સાન્નાકુચ મુ દિ એમલ	૧	૮૦
વાઈ, શ્રી અક્ષયકંઠી	૧ મુખ એપ્રિલ	સાદગંધા કથા કેદી બન્નો દત્તો	૧ મુખ એપ્રિ	
વિદ્યોત્તે મહેલ	૧ મુખ એપ્રિ	સિદ્ધપર્વતી	૧	૧૧૧
વિદ્યોત્તે મહેલ	૧ મુખ એપ્રિ	શાક શ્રી નવોદય	૧ મુખ એપ્રિ	

શ્રી ગુજરાતી હિ. શ્રી મહા	૨ મુખ. નવું.	સાહેબા શ્રી એકચન	૧	૩૧૭
મમર્ષ, શ્રી. નિમળી	૧ ૧૩૩	સુબ્બારાવન, શ્રી. રાધાબા	૧	૬૭
સાચનાઈ, શ્રી મહાસા અ.	૨ મુખ. જોડાઈ	સ્વરૂપરાણી, માતા	૧	૩૫૨ ફેલુ.
	૪૯ સમિ			

(અનકાર-ફેટાટાકર

નામીયા, કુ પ્રમોદા,	મુખ. નવું.	દેસાઈ, શ્રી બદ્રા		૧૬૨
જેળી, કુ. મનુ બહેન	૧૮૨	મુકાદમ, કુ. વ્યાસ		૧૬૨
દાલાસ. શ્રીમતી કુમ્મી	મુખ. નવું. ૧૬૧, ૧૭૧, ૧૮૧	ચેલી. શ્રી રમણીકગોરી	૧૮૧, મુખ. દિસે.	
દેસાઈ, શ્રી. કનુ	મુખ. સપ્ટે.	દેન્ડરસન, મીસ મેરી		૧૭૨

૨૧૨-૬૦૫

અનિશ્ચિત ચોખ	૧૦૪	પાનદડે		૨૪૩
અભિસારિકા	૨૦૪	પૂજને		૩૬૩
આશાની દોર	૨૦૫	પોયણી		૧૪૫
આશાને હુથ	૧૪૬	બદ મોતરે		૨૪૨
ઉપદાસ	૨૪૦	બોલને સાવ સાહુ		૨૭૮
એવા તે કોણ ?	૫	બાજાજીમની દીકરા		૮૪
એ રાજકુસ પાપ તકમારી કિશોરી	૩૪૫	મસ્તની મસ્તી		૭૫
અતર મસ્તરી	૧૧૧	મોદક મહિમા		૨૨૭
આંકડા બીકી	૧૪	મર્મણી		૩૫૧
હાથપાના કાકા	૨૫૭	માડપડે આપને		૨૫
મિલિતમા	૮૩	મોહામ		૨૭૦
કોયલ રાણી	૧૬૪	રાસના સમરજો		૧૧૧
માનની નિરર્થકતા	૧૫૯	રૂપ અને રસની માળા		૩૫૫
ગુજરાતશુભી અગ્નિ	૨	લાલો મહાપાં		૨૨૬
ગુજરાતશુભા હાથે તે	૨૭૭	વાદળી રાસ		૩૩૬
કેવાળ સંમેલન	૩૪	વિજળી		૨૦૩
કુંદીને કંમતાર	૧૭૪-૭૫	વિજળી રમણે ચડી		૨૫૮
જીવન અંતરમાં	૩૦૧	વીરાને		૩૬૨
જીવન ભેગવવા	૧૬૫	હું અમે ?		૨૫
વારનીના દેશમાં	૩૨૪	મનાતન સ્નેહભયાં સન્માન		૧૮૯
દયાળુ દેવાને	૧૯૫	સફાઈનો ઝાડ		૭૫
ફરના પદે	૨૧૫	સોણદાં મોરા દે		૧૬૦
ધન્ય કુધવાણી	૪૧૨	સંભોધન		૨૮૬
નિર્લેખ રંગ	૪૫૧	સ્મૃતિ		૨૧૪
પનોની પૂનમને અજવાળિયે	૨૪૦	સ્વેચ સાજ		૮
પરવણી	૩૨૩	સેધાંની નાવડી		૨૬૭

લેખ

અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ	૪૩૧	કલાનું સૈન્દર્ય		૨૪૫
અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ	૪૩૯	કાવ્યમયુતિ કુમુદ		૧૯૭
આપણી ભગવતિ	૨૪૧	કલેશ બાઈન		૩૪૭
એક રાજકુમારી ગીતની બાતળી	૧૫	ગુજરાતની જ્યોતિષર બહેનોને		૨૨૮

ધર મૂળને ફેરફાર	૩૯૪	માતા સ્વરૂપરાણી નેહર	૪૪૬
અપાનપર દર્શિપાત	૮૫	મોસ એમીલીયા ઇથરહાઈ	૭૬
કુષ્ઠ	૨૧૯	રેડિયાન્સી સ રંગુતિ	૭૪
દેરાની દુદૈરાનુ કારણ	૨૩૧	વિશ્વયુદ્ધ અને આપણા દેરાની સ્ત્રીઓનું ભવિષ્ય	૪૨૨
નાનપુરનું અધિવેશન	૪૪૪	શીખ બહેનની રેડિયાન્સિટી	૨૬૬
પોલાનની નારી	૪૦૬	શ્રીમતિ મુકુલ બહેન	૪૨૯
બારમું અધિવેશન	૪૧૫	સાક્ષીઓનું નારીજનન	૪૫૨
બારમું અધિવેશન	૪ ૭	સ્વચેત્રી	૨૪૮
ત્રે એક	૨૨૫	સતતિમા કલરાતા માળાપના કુખરોગ	૧૬૩
બાલકન અને હિન્દુ વિનયઓ	૧૯	સ્ત્રીઓના વિજયને ૧૯૨૨ દેરી જરી	૪૧
બનાવમા સ્ત્રીઓનું સ્થાન	૭	સ્ત્રીઓના વારસા હક	૨૩૩, ૨૭૮
જોજન પદાર્થ અને તેના શુદ્ધ	૧૦૮	સ્ત્રી સપ્તાહ	૨૯૯
માતાઓને	૨૪૭	હિન્દી સ્ત્રીઓની રૂબરૂ	૩૨

વાર્તા-રંગેશ યા નાટક

અધુરો કલાણી	૪૧૭	બિચારો માર	૩૫
કલાનો વર	૮૦	બહાનો માનવી	૨૫૫
પુરુષના	૧૬૭	રેણુ	૩૫૬
માલ પથાળા	૯	લોખંડોના રથ	૩૦૨
શોખનવની વેરવા	૨૨૧	વનાના વીરક	૨૧
ઢેરાના ઘાટ	૩૨૫	જયત	૨૬૪
નર્મદ	૧૪૭	વીરમાલ	૧૯૦
પાડોશી ધર્મ	૩૪૬	શુદ્ધવિત્ત અને યુવાન પત્ની	૧૬૨
પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા	૧૭૭, ૨૭૨	શ્રી દેવી	૯૩

મંડીવ

અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ સપ્તાહ	૭૨	મદાયુજરાત મહિલા પરિષદ	૪૬૦
કુલસાવની કલા બુધ	૪૬૪	મુઠી કાઠાનો માનવી	૭૩
કુલસાની હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ	૪૨,૬૨૪ ૩૧૯	વીરેન્દ્ર વર્મા	૪૫૭
નોંધ	૭૧,૧૪૨ ૨૫૫ ૩૨૨ ૩૦૦,૪૭૫	સામર્થ્યોની ટીકાણી	૩૨૦
પુસ્તકોની દુનિયામા	૪૫,૧૨૫ ૩૦૮ ૩૩૨	સ્ત્રી જનન	૧૪ ૬૩૧,૨૫૨,૩૧૨, ૩૩૩, ૪૭૦
સ્વચેત્રી	૫૫ ૧૬૫,૩૧૩	સ્ત્રીઓની દુદૈરાની પરમાવધી	૪૦૪
મે સમારંજો	૩૧૮	સ્ત્રીઓની રૂબરૂની સ્વતંત્રતા	૧

લેખક-લેખિકા યા સપ્તાહ

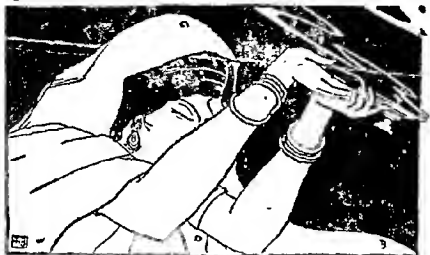
અશ્વત્થ, શ્રી તારાચંદ્ર પો	૬૨૦	કારમવત શ્રી	૨૬૪
અમૃતકવર શ્રી રાજકુમારી	૩૯૪	અવરહર, ઓ બ. ફ	૧૪૫
અશ્વત્થ, શ્રી રમણિક	૨૦૪	એડમંડ, શ્રી સમન્ત બહેન	૪૬૦
અરોર શ્રી	૮૦	જિન્નસાહ, શ્રી	૨૪૭
જેઠના કુસુમાકર	૨,૮૪,૧૬૦,૨૭૮,૩૪૫	જાણી, શ્રી સસિલાલ	૩૧-૩૪૫
મમદર, શ્રી ડો. મા	૩૨,૬૧૨	ઓટનરીસ, શ્રી પાર્વતીબાઈ	૪૨૭

ચૌદાસ, શ્રી. મુમદ્રાદ્રમારી	૪૧૪	મહેતા, શ્રી. ધનસુખલાલ ક.	૧૭૭,૭૭૧
નની, શ્રી. ડાવણવાલ	૬૭	મહેતા, શ્રી. બલદેવ	૧૪,૨૧૫
જેશી, શ્રી. યનનન વિ.	૧૫૨	મહેતા, શ્રી. રમણિક કિ.	૨૪૨,૭૫૬
ત્રિપાઠી, શ્રી. ધનસંકર તી.	૨૪૫	મહેતા, શ્રી. રામરાજ	૬૧,૪૨૨
દલાન, શ્રી. રમણિકલાલ જ.	૩,૮૫.	મહેતા, શ્રી. સરોજિની	૫૫,૧૧૦,૪૩૬
દલે, શ્રી. માલતી	૪૫૧	મહેતા, શ્રી. દંસા	૧૦,૨૨૫
દિવાનજી, શ્રી. વિ. બ.	૭૪,૨૬૬	માધવરામ, પં.	૧૫
દોંગેદિયા, શ્રી. સર્પદા	૨૬૯	મુનશી, શ્રી. લીલાવતી	૧૧૬,૪૬૨,૪૬૦
દોશિય, શ્રી. સુરેશ	૧૬૩	મોદિનીચ ડ., શ્રી.	૨૫,૦૦૫,૩૫૧
દિવેદી, મૂળસકર ન.	૨૭૩,૨૭૯	રાજવાની, ક.	૪૧૦
દેસાઈ, શ્રી. હૃષીકાળા	૧૯૫	રામમોહનરામ, શ્રી.	૨૨૬,૨૨૦
દેસાઈ, શ્રી. મોરારજી	૧	રાયજી, શ્રી. નયશી	૨૩૧
દેસાઈ, શ્રી. હસુભતી ની	૧૧૧	રાવળ, શ્રી. અનંતરાય મ	૧૯૭
નેદર, પં. જવાહરલાલ નેદર	૭૩,૧૧૫	રાવળ, શ્રી. ઇ. વિ	૧૦૮
નીલકંઠ, શ્રી. વિલાબહેન	૪૧૫	સચિત, શ્રી	૫,૨૪૦
નોયાકરી પીલા, શ્રી. બહેન	૧૯	વણીવ, શ્રી. પુષ્પા	૧૬૪
પતીલ, શ્રી.	૨૫,૭૫,૧૦૪	વરેશ્વર, શ્રી. મામા	૩૦૨
પટેલ, ડે. અમૃતલાલ ડ.	૨૪૧	ચાસ, શ્રી. ભાનુસકર ભા.	૩ ૫
પટેલ, શ્રી. ગંગાબહેન	૪૨૮	વિવિંતુ, શ્રી.	૨૬૭
પટેલ, શ્રી. નામરદાસ ઇ.	૩૪૬	વેધ, શ્રી. હંસરાજાલ	૨૬,૨૯૪
પાઠશી, શ્રી. નયમનમોદી	૧૦૪	સવતા, શ્રી.	૭૫
પુરોદિન, શ્રી. વેણીભાઈ ન.	૩૧૧	ચર્મા, શ્રી. સીતારામ જી.	૨૨૮
પંડ્યા, શ્રી. કાન્તિલાલ	૨૧૯	ચાંદ, શ્રી. અંબાલાલ નં.	૧૮૬
પરિત, શ્રી. વિજયાવરમા	૪૧	ચાંદ, શ્રી. મુનીલાલ ના.	૯
બારોળાજી, શ્રી.	૨૦૩	ચાંદ, શ્રી. મુનીલાલ વ.	૨૧૧
બાનાસિન્દ્રા, શ્રી. કીરા	૪૦૬	ચાંદ, શ્રી. મુનુજીભાઈ પી.	૩૪,૨૮૯
બુજ, શ્રી. ધર્મચન્દ્ર	૨૪૩	ચાંદી, શ્રી. મનોરામા	૨૭૦
બેરાઈ, શ્રી. મુંદરજી ગો	૧૬૫,૩૨૩,૩૨૪	ચુધ, શ્રી. ચનેશ ડ.	૩૫,૪૪,૧૨૫,૩૦૮,૩૭૨
બટ, શ્રી. ભગવત્ રા.	૩૩૯	ચેક, શ્રી. કશવ ડ."	૧૪૬,૨૫૮
મજમુંદાર, શ્રી. મંજુલાલ જ.	૧૬૭	સમાજવાલી પ્રતિનિધિ, શ્રી	૪૪૪
મુસર, શ્રી. શ્રીમતી	૨૪૮	સુહૃદ, શ્રી.	૮,૮૩,૧૬૬,૨૦૬,૭૦૧,૩૫૫
મા, શ્રી. ઈર્ષિલા	૪૩૯	સોની, શ્રી. રમણલાલ	૨૫૦
મા, શ્રી. ચન્દ્રવદન	૧૪૭		

הַיְּהוּדִים הַיְּהוּדִים הַיְּהוּדִים
הַיְּהוּדִים הַיְּהוּדִים הַיְּהוּדִים

‘નવયેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ ના અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રા આપે છે. :

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક
“ નવયેતન ”ના જરૂર
બ્રાહ્મક થાઓ.

વાર્ષિક રૂ. ૬૦૦

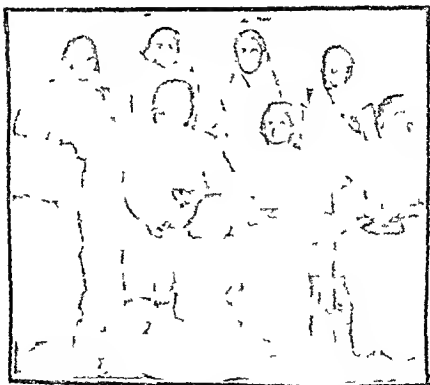
હિંદ બહાર રૂ. ૮૦૦

છુટક રૂ. ૧૦૦

સભા: “ નવયેતન ” છાત્રીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

ગુણસુન્દરી શિક્ષણ પ્રવાસે ઉપડી

પિત્તા બુ બુદ્ધ પ્રાનેની મદિન યોની આ ટુકડી મીમીમ દત્તની મામેસાની
 "૧ ૫૫૫૫ સિમ" પ્રવાસે ઉપડી

આજે બહેતો હૃદયરસ તે પ્રેમનો નેત્રમાંથી
વર્ષા કેરી ઝરમર સમાં, અશ્રુ ઉનાં દડે છે.
-રે ! રે ! માતા, સરલ-હૃદયા, માત, સંજોધવાને
' માતા ' એ તો શબ્દ સુર છે-માવડી તારૂં ધૈર્ય-

ઓશિંતોં તે બાળક સુખપાસથી ૨૫
થઈ ઉભી, નિશ્ચયના બળેથી
અપૂર્વ કો તેજ સુખે છવાયું

ઘડી ધંભ્યાં અશ્રુ નયન મહીં; સુસ્મીત વદને
નિશાને ધંભાવી, હૃદય ધડકે, સસ્મીત વહી:
-વસેલી એ સ્મૃતિ પરમ સુખની રેખ મધુરી ૩૦
અનેરી લાવિની-અજબ સ્ફુરતી દેહ વસતી.

“ આ જન્મે અપ્રાપ્ય આવો રૂપાળો !
આદ્યો, હાવે ના કરી આવવાનો !
એ તો ભશે સ્વર્ગ નિર્દોષ બાલ !

કિંતુ હું ક્યાં સુજ હૃદય તો પાપ પૂરે ભરેલું. ૩૫
હું તો હાવે છવિત લગીયે, સાથ એની રહીશ:
સ્મૃતિ કેસ પુનિત પટમાં બાલની સ્મર્યુ-ભૂતિ
નિત્યે તાજ અનુભવીશ હું; આંસુ સારીશ સ્નેહે,
આંસુ વાટે છવન સઘળું સુકવી નાખીયે હું;

ને ને મારા પાપનું પાશ્વીતએ —

તો તો મારાં બળોં જઈ બધાં પાપ સ્વર્ગે જઈને ૪૨
મીડા એના મૃદુ નીરજ-શા સુખને હું ચૂમીશ.

મોટો હોદ્દો પણ ધરાવે છે. સોવિયટ યુનિયનની સમગ્ર જમીન અંધી અંધા જાય છે કે એક અંધ-અંધીલી હેખિકા, પણ વર્ષોથી સ્વીકૃતમાં સોવિયટ એસચી તરીકે કામ કરે છે.

સમાન હકો એટલે એમ નથી સમજવાનું કે પુરુષ અને સ્ત્રી એ જને જાતિ માટે એક સરખા કામદા અને રિવાજ. એવો દિવસ જોવું મોઢપું છે કે એક જાતિની પ્રથક બદલતાં બીજી જાતિની બારે બદલતો કરતાં અધિક જ બ્યવસ્થા વધારે મારફત આવી શકે છે. શારીરિક બળના મર્યાદા તરફ અને અધિક ઉલ્લેખ તરફની એક બીજાની વધારે પડતી વધણું જ આ પરિણામ છે. જાને જાતિની જુદા જુદા બ્યવસ્થાની પમંદગી આ વિલક્ષણતાઓ અને રક્ષની શિન્નતાને આભારી છે. પરંતુ સોવિયટ યુનિયનમાં સ્ત્રીને ગમે તે કંઈ પમંદ કરતી બદલાવો શોધ પણ જાનનો કામદો નથી.

સ્ત્રીઓની શુદ્ધિ એજ કાંઈ સોવિયટ યુનિયનમાં સામ્યવાદની મહાન સિદ્ધિ નથી પરંતુ માતા અને તેના બાળકની ઉત્તમ ગરજને એજ મોટી ઉત્તમ સિદ્ધિ છે. માનવ જાતના સત્ત્વરમાં અસ્તુત્ત્વ એવી રીતે સોવિયટ યુનિયનમાં માતૃત્વનું રક્ષણ થાય છે. માકર્મના સિદ્ધાંતને મંજૂર રીતે અનુસરવા મેનિને જે પ્રમાણે પૂર્વે કહ્યું હતું તે જ પ્રમાણે તેના અનુવાયી રહેલી એ વાત પર પૂરેપૂરું ખ્યાલ આવે છે કે માતૃત્વની ઉચ્ચ રક્ષા સ્ત્રીને ગુમામીમાં ન જકડે અને સ્ત્રીને જમે તે મંજૂર કરવામાં આપીનીશ પ ન નીવડે. સોવિયટ યુનિયનમાં તબીબો ખ્યાલ અને જરૂરનાની સર્વ સામગ્રી મહિન અસંખ્ય પ્રસન્નિદેશી રક્ષાપદ્ધતિમાં આવ્યાં છે; આ ગૃહમાં સોવિયટ સ્ત્રીઓ શોધ પણ જાતની રીતના પૈસા પામી વચર પોતાના બાળકોને ધરતી પર

જન્મ આવે છે. આ પ્રસન્નિદેશી દરેક અર્થ-ચીન પદ્ધતિએ પ્રસન્નિ સમયે અનિવાર્ય રીતે આવી પડતાં કષ્ટોનું નિવારણ કરે છે અને ત્યાં વાતાવરણ જ એવું હોય છે કે માતાના લાગણીકર્મ અનુભવોનો ભાર જ એકો યથ જાય છે.

પ્રસન્નિદેશમાં માતાઓ પાસે વાયરલેસ છપરોન તો શું પણ તદુપરાંત પોતે પ્રસન્નિ-ગૃહમાં જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી ધરતી કુટુંબીજનો સાથે સંપર્કમાં રહી શકે એટલા માટે ટેલીફોનની વ્યવસ્થા પણ હોય છે. આ વસ્તુ નિદાણને મેરફોમાં પ્રસન્નિદેશની મુલાકાતે આવનારા પરદેશીઓ વિરમમમાં મરકાવ ચક જાય છે. આ બધું તો ફક્ત માતૃત્વની જરૂરતની સરખાત પૂરતું છે, બીજા દેશની સ્ત્રીઓએ જાણવું જોઈએ કે સોવિયટ યુનિયનમાં મજૂરીએ જતી સ્ત્રીને બાળક જન્મે તે પહેલાં બે મહિનાની અને પછીના પણ બે મહિનાની પૂરા પગાર રજા મળે છે. આ બધા સમય દરમિયાન સ્ત્રીની નોકરીની જગ્યા મુક્ત કરી મુકવામાં આવી છે કે નહિ એ વસ્તુ પર કાબો પૂરતું ખ્યાલ આવે છે. વધારામાં બાળ ઉછેર માટે માતાને અધિક રકમ મળે છે અને બાળકની જિંદગીના પ્રથમ વર્ષ માટે તેના પોષણકર્મ અને માનિક એલાવસ મળે છે. જ્યાં સ્ત્રી કામ કરતી હોય ત્યાં તેને પોતાના બાળકને સ્વતંત્ર કરાવવા માટે જ ત્રણ કલાકે અધિક કલાકની છૂટી મળે છે. માતા જ્યારે કામે જાય ત્યારે તે પોતાના બાળકને creche (દિવસે બાળકોની સંભાળ રાખવાની જગ્યા) માં મૂકી જાય છે જ્યાં તેની કાળજીપૂર્વક સંભાળ રાખવામાં આવે છે. જ્યારે બાળક મોટું થાય છે ત્યારે તેને બાલમંદિરમાં મુકવામાં આવે છે, ત્યાં તે આઠ વરસનું થાય ત્યાં સુધી તેની કાળજીમય જરૂરત કરવામાં આવે છે. નવમે વરસે તેને પ્રાથમિક શાળામાં

પ્રેમલગ્નના પડદા પાછળ

[પ્રેમને નામે થતાં લગ્નોની પાછળ છુપાયેલા
ઇતિહાસનાં પાના ઉઢેલતી એક એકાંકી નાટિકા]

લેખક : શ્રી મૂળજીભાઈ પી શાહ

દ્વિતીય પહેલું

પાત્રો : કુમુદ : એક શ્રીમંત કુમોરિકા

અંબુજ : એનો ઉમેદવાર

મોરલી : અંબુજનો મદદનીશ

ભિમિ : એક સેવાભાવી યુવક

સમય : ઔધમની સંધ્યા

સાંજના ૭

સ્થળ : આર્પવિજય હોલ

[૩૫ ૩૫ના લંડાર જેની પાસે ભર્યા છે એવી એક લાવણ્યમયી યુવતી એક ખાટલા ઉપર બેઠી છે. વસ્ત્રપરિધાનની એની કલા કદી અસસાને પણ ભૂલવે એવી છે. માથું ઘણકું છે. અભોડે લાવેલી વેણી કંઈક કરમાયેલી હોય એમ જણાય છે. ઝેંક ઝેંક પતી અતરની પુરાણો સારા થે ખંડમાં પ્રવરી રહી છે. એના વદન ઉપર કચ્છા મિશ્રિત દર્પનાં આછાં ઘેરાં છાંટણાં છંટાપાં છે. એની સામેની પુરતી ઉપર એક પીટ યુવક બેઠો છે. યુવક બેઠો, સદજ નડે, રમાતરંગી અને ખાદીધારી છે. એના હાથમાં એક સીગરેટ સજમી રહી છે અને ઝેંકમાંથી ધુમાડો નીકળી રહ્યો છે. બોલે યુવક લોપ ઉપર વિસ્તર બીજાવી બેઠો છે. એ બાંધી દહીનો અને સહેજ ધડપણે છે અંદર વાતચીત ચાલી રહી છે. એક કોટ પાટલુનમાં સજળ પથેલા સેવાભાવી યુવક કોઈ ન જુલે એમ એણે હુપાઈ વાતચીત સંભળે છે.]

કુમુદ : અંબુજ ! ત્હમે મ્હને અહીં લાવ્યા, હું આવી, હવે ?

અંબુજ : હવે શું ?

કુમુદ : કેમ ?

[લોજમાં કામ કરતો એક ઊઠારી પાળામાં પૂરી તથા ચાક લઈ પ્રવેશ કરે છે.]

અંબુજ (કુમુદને) : લે કુમુદ ! જગી લે.

કુમુદ : મ્હારે નથી જમણું.

અંબુજ (મોરલીને) : તો જા મોરલી ! રહેસન ઉપર જા, ત્યાં કુટની દુકાન છે. ત્યાંથી થોડાં કુટ લઈ આવ.

[મોરલી બોલો યથ કોટ ટાપી પહેરી હાથમાં એળી લઈ નીકળે છે.]

અંબુજ (ઊઠારાને) : જા ઊઠારા ! ખાલુ પર થાળી દાંડી દે.

[ઊઠારો ખાલુ પર થાળી દાંડી નીકળે છે.]

અંબુજ : કુમુદ ! સૌંદર્યમૂર્તિ કુમુદ ! આપણે પરણી જઈએ તો ?

કુમુદ : કેટલી વખત કહું કે ત્હમે મ્હને નથી ગમતા !

અંબુજ : કુમુદ ! શાન્ત થા. હે પાણી આપું ?

[બોલો યથ એક ખૂણામાં મૂકેલા ભોટવામાંથી એક ચાલામાં પાણી કાઢે છે.]

કુમુદ : (સ્વગત) જાણે આફ્રિકાનો દબરારી !

અંબુજ : હે કુમુદ ! પાણી !

[કુમુદ પાણી પી ખાલો નીચે મૂકે છે. અંબુજ પાછો પુરતી ઉપર બેસી નીકળે છે.]

- કુમુદ : અંબુજ ! ત્હમે મ્હને અહીં શા માટે લાવ્યા ?

અંબુજ : ત્હને મ્હારો માથે લગન-ખંધનથી બાંધવા.

તેં મઢને આંધુ' જ શા માટે ! અને આંધુ' તો પુરુષ રૂપે કાં નહિ !

અંધુજ : (કટાક્ષથી) પુરુષ થવું હવું કેમ ? હું પુરુષ થઈ હોત તો પશુ હું મ્હારી જ માફક કોપ કન્યાકાને આપે જ રહેતે મૂકતે, આ જન્મે કંઈકની રહિત કર, આવતે જન્મે એ ત્હને પુરુષ બંધશે.

કુમુદ : (સદજ શરમામાં) અંધુજ ! અંધુજ ! ત્હારી મંબીર બૂલ માય છે, બધાનાં દેવાનાં માપ ત્હારે ત્રાજવે ન તોલ, બધાનાં અંતરને ત્હારે ચરમે ન જો ! સમજી લે કે જગતમાં સરળપણું બધું ય સૌંદર્ય તમ જેવા કાળે નથી હોતું. (ખિન્નતાથી) મ્હારી આઘાતી ઇમારત જમીનદોસ્ત થતી જાય છે. (સ્વગત) ઓ બાપુ ! બાપુ ! ત્હમને ખબર તો પડી જ હશે કે ત્હમ્હારી લાડણી દીકરી નાસી ગઈ; પશુ જ્યારે ત્હમને એમ ખબર પડશે કે એ ક્યા કારણસર નાસી ગઈ ત્યારે ત્હમને કેટલો બધો આઘાત થશે ! ત્હમ્હારી કીર્તિ ! રાજ કેંકની મોટર ! ત્હમ્હારે ફારે અચડાય ! ઓ પ્રભુ ! હું ક્યાં આ હનસીને પનારે પડી !

અંધુજ : કુમુદ ! જરા વિચારીને બોલ, દિવાલોને પશુ કાન હોય છે.

કુમુદ : દિવાલોને કાન હોય છે એટલું જ ને ? મુખ તો નથી ને ? અને જો મુખ હોત તો આ સાંભળી એટલું તો જરૂર પોકારી હોત કે અંધુજ ! હું ક્યાં છું, ક્યાંગાજ છે, લુંદારો છે.

અંધુજ : (બેપરવાઈથી) બોલી નાંખ-ત્હારે જે કંઈ બોલવું હોય તે.

કુમુદ : હું બોલી રહી છું-મ્હારે જે બોલવું હવું તે, બળવું હેયું કેમ ન બોલે ! ત્હેં મ્હારાં અંતરમાં આગ લગાડી છે, કલંકિત થઈ કાને ઝવવું ગમે ?

અંધુજ : કલંક ! કલંક વિનાનાં ઝવન-

શા કામનાં ? તું જોતી નથી ? કે જગતમાં અહોનિદ્ય જેમાંથી અમૃત વરસે છે તે ચન્દ્રમા પશુ કલંકિત છે.

કુમુદ : (નિશ્વાસ નાંખી) વિશ્વાસઘાત ! બેવશી ! ક્યાં બહાં ?

[ભિમિ પ્રગટ થાય છે. અંધુજ અને કુમુદ પાલ બેના તરફ બેસાય છે.]

ભિમિ : (અંધુજ તરફ દષ્ટિ કરી) મોટર ! જરા વ્યાસ આવવો.

અંધુજ : (એની પાસે જઈને) કેમ ?

ભિમિ : ત્હમારું કામ છે.

અંધુજ : બીજા રહો ! જરા આવું છું.

[ભિમિ મ્હો ફેરવી વળી રહે છે.]

અંધુજ : (કુમુદ પાસે જઈ ધીમેથી)

કુમુદ ! જો હું ત્હને નહોતો કહેતો કે દિવાલોને પશુ કાન હોય છે, એણે સાંભળ્યું હોય એમ લાગે છે.

[ભિમિ પાસે નય છે]

અંધુજ : Hallo mister ! [ભિમિ એની સાથે જુએ છે.] કેમ ? શા કારણસર આવવું થયું ?

ભિમિ : મને ત્હમારા ઉપર શંકા નાય છે.

અંધુજ : શી ?

ભિમિ : વધારે ન પૂછો તો સારું. ત્હમે આ સ્ત્રી સાથે એની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ લગન કરવા ખતિા છો, નહિ !

અંધુજ : ત્હમારે બીજાની વાતમાં માથું મારવાની જરૂર ?

ભિમિ : હું અહીંના તરણમંડળનો મન્ત્રી છું. મ્હારું નામ ભિમિ.

અંધુજ : તે હશે !

ભિમિ : મ્હને ત્હમને પૂછવાની બધી જ હક છે. એક બાળાવું અપાવું બહિશન અટકાવવું એ પ્રત્યેક મનુષ્યની ફરજ છે.

[મોટથી પ્રવેશે છે, આ દ્રશ્ય જોઈ એ સ્તબ્ધ બને છે.]

કુમુદ : Coming, your father
[ભૂમિ બહાર નીકળે છે. અંબુજ બાણુ
વાતી આવે છે.]

અંબુજ (સ્વગત) : આવે તો ગળ
કરવા માંડ્યો છે. મનની મુશકે મનમાં જ
સમાધ નથી કે શું ? (પ્રગટ) કુમુદ !
તારા બાપુ આવે છે કે ?

કુમુદ : હા ! (સિંદધુથી ગળતી)
અંબુજ ! શું કરે કે મ્હારી પાસે પિરતોલ
નથી, નહિ તો અંત આશુત.

અંબુજ, કેનો ? તારો ?

કુમુદ : (ઉમ્મતાથી) કેનો ? તારો
અને મ્હારો. હું જાત તને સાથે લખતે જ-
એમ છું મને લખતે આવ્યો તેમ.

અંબુજ : (અદ્ભુત કરી) : પિરતોલ
નથી એટલું જ સારું છે; પણ પછી
મોરલીનું શું થાત ?

કુમુદ : મોરલી ! મોરલી જેલની દિવાલો
પાછળ બેસી મ્હારા રમણગીત ગાત.

અંબુજ : જેલની દિવાલો પાછળ ?

કુમુદ : ત્હમોરો મંદલીય ખરો ને ?

[બાણુ દરોડા પડે છે.]

અંબુજ : કેણુ ?

[' ઉપાડો ' અવાજ આવે છે. અંબુજ
દોડીને બાણુ ઉપાડે છે. એક પચાસેક વર્ષની
જમરનો ચંદ્રચંદ્ર અંદર લાખત યાવે છે. એવું
મુખ જૂન ચંદ્રી દોડે છે હાથ ફેરવે, ખમા
વગાડે, માથે પાપડી અને બાણીક દિનાનું
બાણીક ધોતિયું એવું પડેલાં છે એના હાથમાં આંટીની
પુષ્પાળી લામી છે.]

કુમુદ : કેણુ બાણુ !

[અંબુજ બોલીમાંથી બહાર નીકળે છે.
અંબુજના બાણુનાં બાણુ કરે છે. બાણુ અને એક
દલાની નીચે મુકે છે. સામી પાસેના ઘર મુકે છે
અને કુમુદની સામીની કુમુદ રૂપ વેહે છે.]

શંભુમસાદ (ખિન્ન રીતે) : કુમુદ !
બેટા ! તને આ શું સંમુ ? તારા છાં
બાણુની આબરુ.....

કુમુદ : બાણુ ! ન કરવાનું હું કરી
ચૂકી છું.

શંભુમસાદ : મ્હેં એ કળી લીધું છે.
હવે કેમ ઉપાય ?

કુમુદ : શી થશે ?

શંભુમસાદ : બેટા ! ત્હેં અંબુજ
સાથે લગ્ન કરવાની ઇચ્છાથી આ પગલાં
બર્ધા છે ?

કુમુદ : ના ! પણ પાપ ધોવાની ઇચ્છાથી.

શંભુમસાદ : (સદ્ગ વિચાર કરી)
તો તું એની સાથે લગ્નથી કાં નથી જોગતી ?

કુમુદ : ખરું કહું બાણુ ! હું એને
નથી ગહાતી, મ્હારું જોગપણ, મ્હારી જુવાની
અને મ્હારા સોદરનો એવો દુરપયોગ
કર્ષો છે.

શંભુમસાદ : પણ હવે એની સાથે
પરણવા સિવાય તારો છૂટકો નથી.

કુમુદ : બાણુ ! હું તો એ કાળમુખાનું
મુખ જોવા પણ નથી માગતી. પાપમાંથી
છૂટવાની આશાએ મ્હેં અર્ધો આવડું યોગ્ય ધાણું
દઈું પણ એ તો મ્હને લગ્નનાં બંધનથી
બંધિત મારે છે.

શંભુમસાદ : બેટા ! મ્હારી તો દયા
સુદી વચ્ચે સોપારી જેવી છે. નહોતી અને
ખર કે બચવરના રસ્તા બધા કરેલા હોય
છે. મ્હેં તો તારા ઉત્તરવગ બાવિની આશા
રાખી હતી, પણ બેટા ! તારા જીવનનો
ઉત્કર્ષ મરને બદલે પતન ચલ્યું. તારો વાંક
નથી કાઢતો. આજ યોગદમથી જુઓ પડે છે
કે કેળવણીથી દન્યાઓ મનરવી થઈ જાય છે.
પણ એમાં દોષ કેનો ? કેળવણી આપનાર

દશ્ય ત્રીલું

પાત્રો : અંબુજ

કુમુદ

ભિમિ

સિપાઇ

સ્થળ : અનાયાસપ

સમય : મધ્યાહન

[એક ખાટલામાં કુમુદ માથે હાથ ટેકી જતી સ્ત્રી છે. સામે એક આરામ ખુરશી ઉપર અંબુજ ચીરદના ધમાકા મઠતો બેઠો છે.]

અંબુજ : (ધીમે સાદે) કુમુદ ! પેલા ભિમિએ તો આપણને અહીં પથ ન જ પેલા હીલા. અનાયાસપના મંત્રી ઉપર એનો કામળ તથા દિવસથી આભો છે. આપણી બધી જ બાજુ પકામ્મ જરી.

કુમુદ : (નિવાસ નાંખીને) એ પ્રશ્ન ! શું થતા બેઠું છે ?

અંબુજ : (વિનમ્ર બાવે) હવે તો કોઈ થઈ શકે એમ નથી; અને જમહી સગ ન કરો સહ્યે તો ત્હારા બાપની આજ્ઞાનું શું ? (મ્હોં જરા કકુરું કરી) હું કેમ નથી સમજતી ?

કુમુદ : (બેઠી થતાં સ્વાગત) મ્હારા બાપની આજ્ઞાનું શું ? (પ્રગટ) મી. અંબુજ ! હું મ્હારે સહાઈ ત્હમે જ સખાયા છે ! (એક નિવાસ નાંખી) ઘા માટે જગજગતીના સોદા કરો છે !

અંબુજ : (ભ્રમો થઈ બેપરવાઈથી) તો હું જાણે ! હું તો જાણું છું.

કુમુદ : (મગમગી થઈ) એમ શું કમે છે ! હજુએ લાવેલ સમવાના બાકી છે !

અંબુજ : (ગીરદ જુગાવી નાંખી દેતાં) ફં ખરું કદું છું. ત્હને બેઠું જાણે છે.

કુમુદ : (વ્યગ્રતાથી) અંબુજ ! હું નિયમ દશામાં ગુઝાઈ છું. ત્હમે સુધી છે. આ દશામાં સ્ત્રીગત શું કરી શકે ? શું જિદગીમાં બૂલની પરંપરા થયે જ જવાની ? અંબુજ (જરા આવેશમાં) બહે ત્હારી ઇચ્છા પાર પડે. (સદજ અટકી) બહે હું ત્હારી પત્ની બનું...બહે...હું મ્હારો પતિ બને-જમતની દૃષ્ટિએ; ન મ્હારા અંતરથી કે ન પ્રેમની દૃષ્ટિએ.

[બેની આજ્ઞામાંથી આંસુ ખરે છે, નિમ્ન સાક્ષીના પાલકે એ પોતાના આંસુ લૂંછે છે.]

અંબુજ : (આરામ ખુરશીમાં બેસતાં સ્વગત) આજે મુજ આજ્ઞાનું ના પાપા નંખાયા, (પ્રગટ) કુમુદ ! હું મ્હારી ઘર્ષણ એટલા જ શબ્દો મ્હારે માટે બસ છે-પછી તે ગમે તે દૃષ્ટિએ.

કુમુદ : હતાં થ એક શરતે,

અંબુજ : શી ?

કુમુદ : ત્હારી પહેલી પત્ની ને એના બાળકોને જીવંત રાખવાની.

અંબુજ : એ કેમ બને ?

કુમુદ : કુમુદના સૌંદર્યના બદલામાં એટલો ત્યાગ કંઈ જ વિમાતમાં નથી.

અંબુજ : (સ્વગત) ત્યારની સાત ત્યારે છે. (પ્રગટ) મારું કુમુદ ! જેવી ત્હારી મહેચ્છા ! હતાં થ કુમુદ ! આપણા આ સગને દુનિયા પ્રેમસગ તરીકે પીછાનમે, કંઈ કપાં સિવાય...

[બોરડીનાં બાણાં બૂલવાનો અવાજ આવે છે.]

આ શું ?

[ભિમિ અને એક સિપાઇ દાખલ થાય છે.]

અંબુજ : (સ્વગત) નશીબ એ કમલાં આગળ જ દોષ છે !

ધૂળ આવી જ રીતે નંખાય. તું મને-
ચાહીશ કે નહિ પણ દુનિયાની નજરે તો
આપણે રીરીરહાદ કે રોમીઓ જીવીએટ
તરીકે જોગખાઇશું; અને આટલી મોટી
મહત્તા આપણને મળે એ જોછા ગૌરવની
વાત નથી. આપણે દંભ કરીએ છીએ પણ
તે પ્રેમનો દંભ છે.

કૃમુઠ (પોતાની આંખો ઉપર હાથ
મૂકી) : પ્રેમસખના પડદા પાછળ શું શું
નહિ ચતું હોય !*
[હાથમાં ઉપર ઢળા પડે છે.]
(પડદો)

પ્રેમજ્ઞના પ્રગટ થનાર નાટ્ય સંચલ " પ્રેમ
ધનુષ્ય "માંથી.

અંતરની દર્શની

કોઈ મને જીવનસંજીવની આપે.

હો રાજા ! મારું જીવન વેરાયું ફોફમાં.

કોઈ મને અંતરની દર્શની આપે.

હો રાજા ! મારું જીવન વેરાયું ફોફમાં.

દરા દીસા સાગર ઊભળે અવકાશી અકિનાર,

ચોકે રહી નવ તાગવા કીધો સહેજ વિચાર.

કોઈ મને જીવન સંજીવની આપે.

હો રાજા ! મારું જીવન વેરાયું ફોફમાં.

સીજ યુની આકાશની ન્યાળી શોરયું ન મેં

એવી અંતરસીજ કાં રહે છે શતદિને.

કોઈ મને અંતરની દર્શની આપે.

હો રાજા ! મારું જીવન વેરાયું ફોફમાં.

અજબાળાં નિરખ્યાં નહીં, અવસોડ્યાં ન તિમિર,

દોળાયાં નયનો હવે, ચૂતો આતમ-મીર.

કોઈ મને જીવન સંજીવની આપે.

હો રાજા ! મારું જીવન વેરાયું ફોફમાં.

કોઈ મને અંતરની દર્શની આપે.

હો રાજા ! મારું જીવન વેરાયું ફોફમાં.

મોન્ટેસોરી પદ્ધતિ શા માટે ?

શિક્ષક : શ્રીમતી માલતી કવે

પ્રજન જુની કહેવત છે કે જગતમાં બાળક પ્રથમો અવતાર છે. બાળકનો આત્મા નિર્દોષ છે. એ નિર્દોષતા ને અમીભરી આંખો નોંધ કેટલાય કવિઓએ, કલાગ્રેમીઓએ, એને ગાયા છે. તેઓના આનંદમાં કદપનાઓ મેળવી છે. બાળકોની કામી ભાષામાંથી કેટલાએને હસવના સદેશ સાંપડ્યા છે. બાળક આનંદનું રચન છે, તેની અનેક જાતની મસ્તીઓથી તે વાતાવરણને અદ્ભુત બનાવી મુકે છે. તેજ બાળકના શિક્ષણ ઉપર માખાપો ધણેજ એટી વિચાર કરી રહે છે. આજનું નિર્દોષ બાળક એ આવતી કાલે પોતાની જવાબદારીનો મર્જાભાર ઉપાડતું ધરે. કુમળા ઝાંઝને જેમ વાળવું હોય તેમ માળી શકાય છે. તેવીજ રીતે બાળકને પણ જેવા સંસ્કાર આપવા માગીએ તેવા સંસ્કાર તે બાળવયમાં મદલું કરી શકે છે.

લગ્ન માખાપો બાળકને બાળમંદિરમાં મોકલે છે, તે બચુવવા માટે નહિ પરંતુ ફક્ત તેઓ પોતાનો સમય શાંતિથી પસાર કરે અને તેમની મસ્તીથી બચે તે ખાતર બાળકને રક્ષા કંઠાવી મોકલે છે. પણ બાળક શાળામાં શું કરે છે ? કોની સાથે રહે છે ? શું રમે છે ? તેનો શિક્ષક કેવા માનસનો છે, તે વિચારવનો જરા પણ ખ્યાલ રાખતા નથી. ફક્ત તેમનો એજ આશય હોય છે, કે બાળક ક્યારે જસદી લખતાં વાંચતાં શિખે, એટલા જ પૂરતું તેઓ યોગ્ય ધ્યાન આપે છે.

બાળક બિચારું શાળામાં જઈ અનેક જાતની બીકથી બીકીયા કરે છે. તેના કુમળા

મગજ ઉપર અનેક જાતની અસાનતા ઉદભવે છે અને કુમળું બાળક અનાયાસે કરમાય છે.

આપણે પાશ્ચાત્ય દેશોની શિખવવાની કળાનું અનુકરણ કરીએ છીએ, પરંતુ બાળકનું ખીચી નિકળતું માનસ જોવાની દરકાર આપણે કરતા નથી, જે કે એમ તો ન કહી શકાય કે બાળકને આપણે કેળવણી આપતા નથી.

આપણે પુરોષ આત્માને બાળશિક્ષણ ઉપર સંપૂર્ણ વિચાર કરી તે વિચારો અમલમાં મુકે છે. તેઓ જાતજાતના પ્રયોગો કરી અનેક જાતની નવી પ્રવૃત્તિ, નવિન શિક્ષણ પદ્ધતિઓ દાખલ કરી બાળકના માનસને ખીલવે છે. અને અત્યાર સુધીમાં એકલા ઇટાલીના ડૉ. મોન્ટેસોરીનો પ્રયોગ ફળદાયી ને આશ્ચર્ય નિવડ્યો છે. બાળકને જો સધળાં સાધન ને સમગ્ર મળે તો તેની શુદ્ધિ આપોઆપ જ ખીલી ઉઠે છે. અને તેનો વિકાસ સાધી શકે છે. બાળક નિરોગી આનંદી ને સુંદર વ્યક્તિ બને અને સમાજ ને દેશમાં ધણો સારો ફાળો આપી શકે એટલા જ ખાતર મોન્ટેસોરી પદ્ધતિથી બાળકને શિખવવામાં આવે છે.

અત્યારે આપણી શાળાઓમાં શિખવવાની વર્ષો પહેલાંની પદ્ધતિથી બાળકના મગજમાં જુદો જ વિકાસ સાધે છે. નિશાળની એક જ જાતની દારવણીથી તેજ ગોખણપટ્ટીને તેના તેજ પાંદો બાળકને લણતર તરફ અજાવ ઉત્પન્ન કરાવે છે. અને બાળક નિશાળને નામે બીધે છે. સાચી કેળવણી મહેલાઈથી

આ નવા કીમમાં “આમડીનું ઇવનતત્વ” છે જેના શિવાય આમડી સુંદર બની શકે નહીં.

ગરમ દેશોમાં તડપા, અને ગરમી સૂઝે પણ આમડીમાંનું ઇવનતત્વ-રકીન વિટામીન” સૂકું નાખે છે, એટલે જો દેશોમાં વસતી સીએલે પોતાની આમડીની ખાસ ઠાળજી રાખવાની જાણ છે, પણ પ્રાણીશાસ્ત્રીઓએ સી‘ઈવ’ જાળ રાખવાની અસરકારક રીત શોધી કાઢી.

પોન્ડસ ક્રીમ

આમડીમાં કુદરતી તેલ રહે છે, આમડીને સ્વ-ચ્છ કરે છે. તેમાં દરેક ‘રકીન વિટામીન’ આવે છે.

પોન્ડસ વેનીશીંગ ક્રીમ

ખડખડી આમડી કુર કરી સંવાળી બનાવવા અને પાવડરની બેઝ તરફ તેનો ઉપયોગ કરો. દરેક તેમાં ‘રકીન વિટામીન’ આવે છે.

નવાં કીમ માટે આ કુપન ગોઠવો.

પોન્ડસ પો. લો. પોસ્ટ ૧૪૪, મુંબઈ.

પોન્ડસના બે કીમોના નમૂનાની રકમ મફત અને મોઝલવા મહેરબાની કરીશો. સાથે પોન્ડસના, હેમ પાઉડરનો સારો નેચો નમૂનો મોકલશો.

નામ.....

સરનામું.....

‘રકીન વિટામીન’ વિના આમડી ખડખડી બને છે, તાજગી ગુમાવે છે અને ધરડી લાગે. પોન્ડસ કીમમાં આ ‘રકીન વિટામીન’ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે અને ના કોમની અજમાયશ પછી ધણી ઓએલે તેના વખાણ કર્યા છે.

આ નવાં કીમથી-અમુક ‘રકીન-વિટામીન’ પાછું મળે છે. અને આમડીને અમાલુ કરત વધારે તાજગીવારી અને સુંદર બનાવે છે.

નવાં કીમ પહેલાંનાં નેચાંજ લેખલવાળી એક બાટલીમાં એજ કીમતે દરેક દેશભેટી મળે છે.

મેગલી સહાની નથી અને તેનો અંત પણ હોતો નથી. આગળની કેગવણી પણ એવાજ પ્રકારની હોય છે, કે આપણે જેને મંદાર કહીએ છીએ. આપણે ધીરજ સહિત તે શુદ્ધ પૂરક જાગૃતા માનસને કેગવણું છે. અને તેના મન ઉપર સ્વેચ્છ ને સાચી છાપ પાડવાની હોય છે. ધીરજથી જ જાગૃક ઉંચા પ્રકારના સંસ્કારને કેગવણી પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

આપણે ધારીએ છીએ એટલા પ્રમાણમાં ધણી જાગૃકની સહિત જાગવણું ને એક જ પ્રકારનું શિશુનું આપવાનું સ્વેચ્છ નથી હોતું.

રેક જાગૃક એક જ જાનનમાં રમ છે એમ નથી હોતું, પણ અમુક જાગૃકને થોડાં રમ પડે છે, તે જલ્દવાની ખામ જરૂરીઆત હોય છે. જાગૃકના ધણી જ જાગૃક અવસોક્ત પછી તેના માટે હાથ વખત મુખી વિચાર કરી શિશુ જાગૃકના અભ્યાસના પ્રકારનો નિર્ણય

કરી શકે છે. જાગૃકને એક સામટા ખુબ પ્રત્યે પહોંચવા નથી; શિશુકની મરજી પ્રમાણે વસ્તુઓ આપવાની નથી; પણ જાગૃકની આજ્ઞા ખુબ જ્યાં સાધનો મુકી જાગૃકની પસંદ કરવાની સહીએ નેષ્ટ શિશુ જાગૃકની અરેખી જરૂરીઆતો સમજી શકે છે. જાગૃક મંદિરોમાં એમ ન જ હોય શકે કે જાગૃક આવે કે ત્યારથી જ એક ને પારીકું લઈ બેસી જાય.

એક વખત જાગૃકને પોતાની પસંદ કરેલી વસ્તુમાં એવો રમ પડી જાય છે, કે

તે આજુબાજુની દુનિયા ભૂલી જાય છે. અને તેનું મન હમેશ તેમાં જ મુકાયું રહે છે અને તેમાં તેની શોધક શુદ્ધિ કંઈ કંઈ નવ શોધો કર્યા જ કરે છે. અને તેની સહિતજે આપણે આપણ વિકાસ પામે છે, શિશુકે તે એટલું જ જ્ઞાન રાખવાનું હોય છે, કે જાગૃકનું એક કામ લક્ષ્યરૂપું અમુક ને જોન ઉપયોગી ન હોવું નેષ્ટજે. અને એ જાગૃક કરી રહે એટલે બીજા કામો તેને જતાવી શકાય છે, એટલે તે કામો જાનનાં લક્ષ્યાધી કરે છે. એજ તેના લેક્ષન-પા હોય છે.

જૂલું હોય

પ્રજ્વલને પાદ મારે	જૂલું હોય;
આત્માભિરામ મારે	જૂલું હોય.
આશાનું જોડણું	જોડણું હોય,
હેમાલિંગોડ મારે	જૂલું હોય.
કોષલને કંક મારે	જૂલું હોય,
ચંદુલને ચાંચ મારે	જૂલું હોય.
જૂલું હોય	જૂલું હોય,
પ્રજ્વલને પાદ મારે	જૂલું હોય

મોલિનીયન્ડ

એજ રીતે મુક કનાથી સ્વચ્છતાથી ને એકામનાથી, મન-જમતા વિષયોમાં પ્રવિણ જનતા રહે છે. તેના મંદાર કેગવણ છે. અને તેઓ અનેક કામમાં મગ્ન રહે છે. જાગૃકમાં સર્જન-દક્ષિત ધણી જ હોય છે. ને તેની ઈચ્છા પ્રમાણે રમ-

વારી તે અનેક જનની શોધક દક્ષિતઓના વિચાર કરી શકે છે. તે એક માટીના ગેંગા-માંથી અનેક જનની અવનવી આકૃતિઓ જનવે છે. જનનના ચિત્રો રોડી શકે છે. જાગૃકના વિકાસને માટે શું શું કરી શકાય એજ મોન્ટેસોરી શિશુઓએ વિચારવાનું હોય છે.

જાગૃકને નિર્દેશ વાતાવરણમાં સ્વતંત્રપણે એમની રીતે અને એમની ક્રિતિએ ખીલવી શકે એજ ઉદ્દેશ મોન્ટેસોરી પદ્ધતિના હોવા નેષ્ટજે; અને જાગૃકને મુકીજમ, જમમાં કે ખુશી હવામાં રેવા લઈ જઈ એમાંથી સર્જન દક્ષિત,

મંશોધનવૃત્તિ અને કલ્પનાવિકાસને સિચન મળે છે. બાળકને સ્વતંત્ર રીતે વિચરવા દેવાથી કલ્પના શક્તિ પોષાય છે.

બાળમંદિરની યોજના કેટલાક અંશે એમ ધડપમાં આવેલી હોય છે, કે સ્વતંત્ર શાંતિ-ભય, વ્યવસ્થિત અને સંસ્કારી વાતાવરણ હોય તેમાં શિક્ષણ લેતા બાળકોમાં કેટલાક સુંદર તત્વો આપોઆપ જ આવે છે. આવા સંસ્કારી અને સ્વતંત્ર વાતાવરણમાં બાળકોને પોતાનું કામ જાતે કરવાનું મન થાય છે. ને તેની ટેવ પડી જાય છે. બાળકને સ્વતંત્ર વાતાવરણમાંથી દૂર રાખવામાં આવે તો તેની

સ્વાસ્થ્યી બનવાની વૃત્તિને ખુબ પોષણ મળે છે. બાળકને મોન્ટેસેરી દ્વિતીયી શિખવવાનો ખાસ હિદેશ એટલો જ હોય છે, કે, બાળકે તો એક સ્વતંત્ર વ્યક્તિ છે. અને શિક્ષકે બાળકના સ્વભાવ, ટેવો, આંતરિક શક્તિઓ, કલ્પના બુદ્ધિ વગેરેનું અવલોકન કરી તેના વિકાસ અર્થે એકલું પ્રોત્સાહન, સ્વતંત્રતા અને સમજ આપવા જોઈએ.

એવી રીતે બાળકનો કુદરતી રીતે વિકાસ થઈ શકે છે. આ રીતે બાળકનું માનસ સંપૂર્ણ રીતે ખીણે છે અને ભવિષ્યમાં પોતે ઉચ્ચ પ્રકારનું જીવન જીવી શકે છે.

રાસરસિયણ

આવો સાહેલી રાસ જોડીએ રે લોલ
રાસમાં વસેલ દિવ્ય સ્નેહ જો—આવો.
આરમાનાં દ્વાર રૂઠાં જોડીએ રે લોલ
ફેલવીએ સ્નેહની સરિત, જો—આવો.
સ્નેહનાં બુધા-સલિલ સીંચીએ રે લોલ
માનવની મરુકુંજ માંદા જો—આવો.
ચાંદાનાં તેજ આવો ઝીલીએ રે લોલ
ઝીલીએ વિરાદ વિશ્વ રાસ જો—આવો.
ફેરેરી આગ રૂઠાં ચોભવું રે લોલ
જાણે પ્રજાને હોય ખૂંજ જો—આવો.
તારતાને ચન્દ્ર રાસ જોલતા રે લોલ
ચાંદનીના ચોકની મોહાર જો—આવો.
આવો એ મૂઠવાણી ઝીલીએ રે લોલ
સ્નેહ ભર નિહાળી એના રાસ જો—આવો.
ચાંદો હસે ને હસે તારતા રે લોલ
રાસથી હસે સાગરું વિશ્વ જો—આવો.
આવો રસિયણ સહુ રાસની રે લોલ
આવો સૌ ગૂંજરી શુભવાન જો—આવો.

૨૫. વામનપ્રસાદ અંબાલાલ ભટ્ટ

પ્રમિલાનો પત્ર

મમ્મડીના આધારે લખનાર : શ્રી. કવિ મહેતા

પ્રિય બહેન

તારા સવિસ્તૃત પત્ર મળ્યો; અને એ ચાંતપણે વાંચી વિચારી નેચો. તારા એ કામ બનો આજે સવિસ્તર પ્રમુત્તર આપું છું એ તને મળ્યા પછી મારા વિષેની તારી ઝેર-સમજીતી દૂર થશે. અને બની શકે તો હું મારા માતાપિતાનું પણ ચોખ્ખું પ્રકારે સમાધાન કરજે.

સમ કરવા હું કેમ તૈયાર નથી. એનું કારણ તેં જાણ્યું. મારા પિતા તરફથી એ મનથી તને બધું કહેવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ એ બધું એમની રીતે જ, અને એટલે જ આ પત્રમાં હું એજ દલીલત મારી રીતે, મારી દ્રષ્ટિએ કહું છું.

સમ કરવા તો હું આજે એક પગે તૈયાર થઈ રહી છું. પરંતુ માતાપિતા જે વર પસંદ કરી સાથે તે વર સાથે તો નહીં જ. જેના પર મારો પ્રેમ છે તેને જ પરણવા હું તૈયાર છું; અને મારો એ નિશ્ચય મેં પત્રદ્વારા તેમજ રૂબરૂ પણ પિતાજીને જણાવી દીધો છે. પરંતુ મારો એ નિશ્ચય જાણ્યા પછી તેમની માતા પ્રત્યેની વળંબના નવાઈ ઉપર એટલી વિચિત્ર બની મ્મ છે.

અરે! જોતાં પ્રજ્ઞાવધના અવિચારિત તરફ તરફીએને સમ જેવા છત્રના અતિ મહત્તના પ્રશ્ન પરત્વે વિચાર અને વર્તનનું સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય હોવું જ જોઈએ; ચાર દિવસ આસનારા વચ્ચેની બાજતમાં પણ માણસ તેની જાન, જાત અને સિદ્ધાંત વિષે ઠીક ઠીક કાગળ ધરાવે છે; તો પછી સમ જેવા ગંભીર વિષયમાં માતાપિતા પોતાનો પસંદગી દોષી બેસાડવામાં કેમ ડહાપણ માને છે એ મમજ થકાતું નથી. આજે હું તેમની

વીચ વરસની સુશિક્ષિત, સંસ્કારી પુત્રી પોતાના જાતી પતિને પસંદ કરવાને તેમના મતે નાસાયક જણાઈ હતું. સમ જેવા ગંભીર પ્રશ્ન પરત્વે માયું મારવામાં 'માળાપનું અપમાન કહું', કુળને કલંક લગાડવું અને મમાગમાં ઉચું માયુ લઈ છત્રના જેવું રહેવા નથી હોતું' વિગેરે વાતો કહી તેઓ મને દોષી રજા છે.

બહેન! તમે મનોહર છે કે મારા માતાપિતાને મારા દીતની ઉંડી કાગળ દરદરેય છે અને હોય જ આ વાત મારે કબુલ છે, પરંતુ ત્યારે તેમની ઉમર સાથે બ્લાસેસોઈ પુત્રીના દક્ષ અને જાવનાની અવગણના કરી તેને દામી કેવામાં તેઓ કહું દીત સાધી રજા છે તે મને સમજાતું નથી. હું આ રીતે તેઓ તેમની બ્લામી પુત્રીને સુખી કરવા ધારે છે!

જાણક ઘોડીઆમાં પાંચ પાંચ તીણા સ્વરે ચીંચીઆરીઓ પાડી રહ્યું છે, પાણ મમા પ્યારા જાગકનું કુખ જોઈ માતા આકુળ-આકુળ થઈ રહી છે, તે દોષા દેડ કરે છે. ધડીકમાં પ્યારા જગ્યાના કાનમાં કકડતા તેલના ટીપા નાખે છે. ધડીમાં પેટની આંકડી મની વાતદર જોડતી પાપ છે; પાડોછની રામુડોચી પાસે ચૂંક ચોગાવે છે અનેક ઉપાયો કર્યા છતાં વરદનુ માયું કારણ તેને સમજાતું નથી: તેના પરના પ્રેમને હીંમે તે અર્ધ માડી બની જાય છે; અપાર વત્સલમયી ઉભરાતા પ્રેમે જાગકને જોડમા લઈ તેને રતનપાન કરાવે છે; પણ જાણક તો કોઈ વાતને નહિ જાણકારતાં જોઈ બંધ રહ્યા જ કરે છે, અને અપાર, અમાય પ્રેમ છતાં માતા જાગકને ચાંત કરવામાં નિષ્ફળ જ જાય છે.

બહેન ! મારી બાજતમાં પણ આ બાજ-
કની જેમ જ બની રહ્યું છે: માતા પિતાનો
અમાપ પ્રેમ મને સુખી નહિ કરી શકે. પેલા
બાજકની જેમ તેઓ તેમની રીતે મને સુખી
કરવા ઇચ્છે છે સાચા હૃદયથી તેઓ અચાંત
હોઈ તે જ દિશામૂલ તેઓ કરી રહ્યા છે,
જેવી ભૂલ પેલા બાજકની માતાએ કરી.

‘એકાદ શ્રીમંત, કુશલાન અને નાત
જાતમાં આગળ પડતા ગણ્યમ એવા પતિને
પાસું તો જ’ હું સુખી થઈ ચકું આવી
માતા પિતાની માન્યતા છે; મારી પસંદગી
તેમને ભૂલ ભરી લાગે છે. ‘સંસારમાં માત્ર
પ્રેમથી પેટ ભરાયું’ નથી પૈસો. પણ જોઈએ
જ: ચાર દીનની ચંદિનીની જેમ પ્રેમની કળા
જગતની આંદીધૂરીમાં અધઝાતો ઝીંખી થવા
મડિ છે અને છેવટે પેલા અમાસના ચંદની
જેમ એ કળાનો સંપૂર્ણ ક્ષય થતા જીવનમાં
પેલ અંધકાર પ્રસરે છે; પ્રમિલા કેળવાયેલ
છે એ ખરું, શુદ્ધિમાન છે એ સાચું. પરંતુ
જગતનો અવધાર કેટલો દુ:ખદાયક છે તે
પ્રમિલાના શિક્ષણ અને જીવિની રીતમાં જાહેર
છે. મંમાર રથનું ચક્ર તેના માર્ગમાં આવેલા
ખાડા ખડીયામાં ક્યાં જોટલાઈ જાયો તે
ખિચારી તે શું જાણી શકે ? વિચિક્ષણ
પુરવ જાતિનો હજી તેને શું અનુભવ હોય ?
તેમનું પ્રેમ નાટક તેમના ઇચ્છીત પાત્રને
પ્રાપ્ત કરતો સુખી જ ચાલે છે: એ પ્રાપ્ત
થતાં જ્ઞેત જ્ઞેતામાં પ્રેમ નાટક પૂર્ણ થાય
છે; અને પછી...મરણ અને જોળી ઓના
નસીજમાં જીવનમરણની દૈશા જ રહી
જાય છે. ‘આ અને આવા જ પ્રકારની
વાતો રાત દિવસ મારે કાન નાખ્યા કરી
મારા નિશ્વસમાંથી મળાવવાને માતાપિતા મથી
રહ્યા છે: પ્રમિલાએ તેની હા ઠોડી દઈ તેની
સામે બાજક પર બેસાડે તે વરને વરમાળા
અપાવતી એમ તેઓ કહે છે. પોતાને સુધારક

કહેવશરનાર પિતા જીવવાણી માનસને ધારણ
કરી શક દામની હજબરેલી નીતિ પોતાની
પુત્રી પર અજમાવી રહ્યા છે.

મારી પસંદગીના પ્રેમસંજ્ઞા વિરોધી
તમે બધા કેમ થઈ રહ્યા છો એ મને સમજ્યું
નથી. આજ પર્વત પ્રમિલાને જે વાતાવરણ
શિક્ષણ અને સંસ્કારથી પાળી પોલી અને જે
રીતે ઉછેરી, તેના પરિણામ રૂપે તેમાંથી
નીપજતી વિચારસરણી પ્રમાણે તે પોતાનું
ભાવિ નક્કી કરે તેમાં તેનો શો દોષ ? રાજ-
ઓના રાજમકાલમાં જે સુખ નથી મળ્યું
તે ગરીબની ઝૂંપડીમાં પતિ પત્ની એ સંપૂર્ણ
પ્રેમથી એક બીજાને આઘી શકે તો મેળવી
શકે છે: આતું શીખવવામાં આવ્યા પછી
આને શ્રીમંતાઈ અને દુનીયાને દેખાડવાના
માન મરતબા ને ખાતલાની જેવા કહેવાતા
મુળો તરફ પુત્રી દુર્લભ કરી પ્રેમને જ મદત
આપે તો તેને સાર કોણ જવાબદાર હોઈ શકે ?

અમારી એ વચ્ચે કેશ અને કેટલો પ્રેમ
છે તે એ મારી બહેન !.....હું કેમ કરી
સમજ્યું ? હથેર હથેર હાથાડી રાકાય
તેવું બનાવ્યું હોત તો પ્રેમીઓ તેમની એટલા
કડિતભાવથી પૂલ કરત જે કોઈ ભક્તિએ
કદાચ કરી નહીં હોય. અમારા ભાવિ જીવનની
નીકા, અમારા સ્થિર, સ્થિર અને અમર
પ્રેમની સદાવધી અંસારના ગમે તેવા વાવા-
જોડા અને તોફાનની સામે પણ ટકકર ઝીલી
પોતાનો માર્ગ કાપશે એ હું તમને કેમ કરી
સમજાવી શકું ?

તમે કહેા છો કે માતા પિતાએ આપ-
જને દીનશત સુખ દુ:ખ વેડી પાળ્યાં પોષ્યાં
અને એટા કર્યાં તો એમના સંતોષની ખાતર
પણ આપણે એક વખત પ્રેમને બાજુએ
બ્રૂકેલા જોઈએ: પણ બહેન, તે કેમ અને ?
કોઈ કોઈ વ્યક્તિઓના મન જ ફેટા-હળી
પાડવાની એટ જેવાં હોય છે: તેમાં એક

વખત એક મૂર્તિની હાપ પડી તે પડી, બીજી મૂર્તિને પછી ઉતારી ચક્રાની નથી મારે મન પણ એવા જ પ્રકારનું છે.

તારા પત્રમાંની કેટલીક બ્યવહારપૂર્ણ વાતો સુંદર લાગે છે. 'જગત આપણી ઇચ્છા મુજબ ચાલતું નથી. પરિસ્થિતિના પ્રયત્ન પ્રસાદને નમીને માર્ગ આપવામાં જ હઠાપણ છે: તેની સામે યતાં તો દુઃખ અને મુશ્કેલીઓની ઉંડી ખાઈઓ વચ્ચે મગડી પડવાનું હોય છે. ભાવનાઓની સિદ્ધિ અર્થે જગતમાં જીવનું ઇચ્છા યોગ્ય છે પણ તેના અવ્યવહાર અતિરેક બધી વખત દુઃખદાયક થઈ પડે છે.' ખરેખર તમારે આ બ્યાવહારિક તત્ત્વજ્ઞાન જરૂર વિચારવા જેવું હશે. પરંતુ પ્રેમ સંબંધી દુઃખ મારા વિચારો તો પણ ફેરવી ચકતી નથી. 'પ્રેમમાં દુઃખ પાગલ બની ગઈ છે.' એવો તારો આરોપ ખરેખર ખોટો છે. શુદ્ધ પ્રેમ પામતી નહિ પણ પવિત્ર છે: તે સુરા નહિ પણ સુધા છે. મનુષ્ય જીવનમાં પ્રેમનું મહત્ત્વ કેટલું છે તે દુઃખ સમજી ચૂકી છું. કારણ જે પ્રેમ દુઃખ અનુભવી રહી છું એણે મને મોઢ નહિ પણ ત્યાગની પ્રેરણાઓ આપી છે.

મારા વર્તનથી પિતાજીને ઉપજતા દુઃખની મને જરાય ખાવા નથી એમ કહેવું જૂઠાણું છે ઉશ્કડું દુઃખ તો આ સ્થિતિ

યસા બદલ જનિ દુઃખદાયક મુંઝવણ અનુભવી રહી છું. પિતાજીને ખાતર દુઃખ આજમ ખુશીથી અવિવાદિત રહી ચક્રીય પણ મારી ઇચ્છા વિરુદ્ધ મારે સમ તો નહિ જ થવા હો.

જેને લગનનું વચન આપી ચૂકી છું, અરે ! હવે આપી ચૂકી છું તેને હવે છેલ્લે દેતાં પૂર્વે દુઃખ મરવાનું પક્ષ કશીય. પુરવ સ્વભાવ દુઃખ છે. એવા બહુલ કામલા મેં જોયા છે જેમાં યુવકોએ યુવાન આગાઓને પ્રેમને નામે ઉતરી દશે પરંતુ ત્યારે સામે એવા પણ બહુલ કામલા મારી બહુમાં છે જેમાં યુવતીઓએ પણ ભાવનાશાળી અને પ્રેમાળ યુવકોને ભગ હવે બનાવી તેમનાં જીવન ધૂળમાણી કર્યાં છે. અમે આ પ્રકારના પ્રેમી નથી એવા મને આત્મવિશ્વાસ છે. અમારો પ્રેમ તમારા કહેવા પ્રમાણે પાણીના પરપોટા કે રૂબરૂના ડુગા જેવો ક્ષણિક નીવડી તો પણ તેને દુઃખ મારે ફરીવ સમજાય તે બદલ કોઈને કિચિત્ પણ દોષ દ્રષ્ટ્ય નહિ.

રોડ લગનો પ્રેમ આપણા સમાજને અનુકૂળ નથી, એમ કહી આપ મુશ્કેલીઓની નિગાહનાની નીચેના લગનોનો તરફેણ કરો છો પરંતુ આજે તો સૌ કોઈ જોઈ ચકે છે કે એવા લગનોમાં સેંકડે નેવું લગનો એક થા બીજા કારણે નિષ્ફળ નીવડે છે. આવી

સુવર્ણ સિદ્ધિ ગર્ભાંતિ શ્લોક સંગ્રહ

સૌનુ બનાવવાના પ્રયોગો પૂર્વના મહાત્માઓએ પ્રાચીનકાળમાં સિદ્ધ કર્યા હતા. તેની શ્લોકબદ્ધ કુંઠીઓ તાડપત્રોમાંથી મળી આવી છે. જે "સુવર્ણ સિદ્ધિ શ્લોક સંગ્રહ" ઉપરાંત "નાગાર્જુનગુટીકા" અને "ઘંટાકર્ણ" મંત્રના દરેક ભાગના વિદ્વાનોના મત સાથે પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. જેની કીમત રૂ. ૧) પોસ્ટેજ અલગ.

બી. કૃષ્ણ કંપની,

અશોક બીલ્ડીંગ, પેલે હાઉસ, સુબધ નં. ૨

પરિસ્થિતિમાં તરણ તરણીએની ભાવના-
ઓની, કે સિદ્ધાંત અને મંરકારની અવગણના
કરી, લાકડે માકડું વગગારી દેવાની પદ્ધતિથી
દૂર રહેવામાં જ સમાજનું હિત છે.

માતા કહે છે, દીકરી ! એક વખત
લગ્નની વરમાળા પડેથી પછી જરૂર ભાવિ
પતિ પ્રત્યે પ્રેમ ઉદ્ભવવા મળે છે. દવે બદલે,
તમે જ કહો, આજે આવી મહાશક્તિ કેમનવાથી
શું આપણે લગ્ન મંચાર સુખી થઈ શકે
ખરો ? પિતા કહે છે ' બેરી ! લગ્નમાં પ્રેમનો
કંઈ અર્થ જ નથી; લગ્ન એટલે બ્યવહાર-
બ્યવહારથી દૂર એવી લગ્નની કરી સરળ થતા
નથી. ' માતાપિતાની અત્તની વાતો કેટલી
અમલ્ય છે એ તો તમે જરૂર સમજી શકશો:
માતાપિતા ગમે તેમ માને પણ એટલું તો
દવે ખરું જ છે કે આપણી લગ્નસંસ્થામાં
આ યુગને આવશ્યક એવા મદદતના ફેરફારની
અનિવાર્ય જરૂર છે જ.

બદલે ! તે દિવસે ત્રિવેણીના લગ્નનો
નોંધેલો તમારો આજે પણ પાદ ટરું છું
ત્યારે મને કંઈ છૂટે છે: વરકન્યા પણ વચ્ચે
નાખીને લેવાડેલ મંબંધી પડેલો મંબંધી, પાછો
જવા તેમાર યંચેલી જનને કહેલા મનામણા,
મળીય ગીતો, આ બધા ય વચ્ચે જિયારી
ત્રિવેણીનો તો કોઈએ ગાત જ પૂછ્યો ન
હતો: તેને જિયારીને તો તેનાથી વધુ મળી
ઉમરના પતિ સાથે હચ્છા કે અનિચ્છાએ
ગપચપ પરણી જતું પોતું: કયા સુખની
આશાએ ? તે તો એ જાણે: અને છતાં ય
આજે લગ્નનો એક નહીં પણ અનેક આયજા
કહેવાતા સિદ્ધિ સમાજ વચ્ચે ધમધોધાર
અતી રચા છે.

બદલે ! બે વર્ષ પહેલાં જ પિતાજીને
તેના એક સુધારક મિત્ર મળવા અવેળા, તેણે
મારા લગ્ન મંબંધી પિતાજીને પૂછ્યું.
પિતાજીએ શું કહ્યું તે તું જાણે છે ! તેમણે
કહ્યું: ' પ્રમિલા સિદ્ધિ અને પુષ્પત પુષ્પની

થઈ ચૂકી છે, તેનો વર પસંદ કરવાનું હું તેને
જ મોકલવા હચ્છું છું. ' એવું, આ સંમિલન
ત્યારે મને કેટલો પૂજ્યભાવ પિતાજી પ્રત્યે
ઉદ્ભવ્યો હતો ? પરંતુ આજે ત્યારે હું એ
સ્વતંત્રતાનો ઉપભોગ કરવા બહાર પડી છું
ત્યારે તેઓ પોતે જ મુખ્ય વિરોધ ઉઠાવો
રચા છે. ' પ્રેમ હોય એટલે શું બિખારડાને
પરણાવી દઈ ? ' તેમનો આ જવાબ સાંભળી
આજે મને થાય છે કે શું ત્યારે શિક્ષણ,
સ્વાતંત્ર્ય ને સંસ્કાર વિગેરે વાતોમાં જ પૂરું
થઈ હતું ? પ્રેમ શું માત્ર પુરતોમાં આત્મે-
ખવાનો જ વિષય છે ? પુત્ર પુત્રીને દેવાઈ
સ્વાતંત્ર્ય શું રંગભૂમિની જ વાતો છે ?
ખરેખર, આતે અમારા પાલકનો મોગ કે અમારું
હૃદય તેમ મને સમજાવું નથી.

એ સાચેસાચ વસ્તુસ્થિતિ આમ જ
હોય, એ તરણ બાળા અને ધુવાનોની ભાવ-
નાઓ પર છૂરી જ અસાચવી હોય તો સૌથી
પહેલાં આજે તમારી શાળા અને ઠોસેલો
બંધ કરી દો. પુત્રપુત્રીને અપાતી કેળવણીમાં
તમારી રીતે મદદતના ફેરફાર કરી નાખો.
મનઃશિલા વાર્તા, નાટકો, ગાઓ અને નોંધેલો
જપ્ત કરો અને નવામાં પ્રેમ પછી લગ્ન ને
જાવે લગ્ન પછી પ્રેમ કરવાની રીતિનો પ્રચાર
કરી, તેની રીતે બાળકોને ઉછેરો.

નહિ તો દવે બાજી હાથથી જવા બેઠી
છે, અને જરો. કહેતું કંઈ ને કરતું કંઈ,
બોલતું કંઈ ને ચાલતું કંઈ, એવી વાતોથી
તો દવે કોઈ ઉતરાશે નહિ.

બદલે ! પત્ર વાંચી તને કંટાળો આવશે.
પરંતુ મારું હૃદય તો તારી પાસે ખૂંટ્યું
કરી કું જરૂર મારો બાર હાથે કરું છું.
પ્રિયજન પાસે ફાળ દગલું ન કરું તો કયા
કરું ? અને કોઈ નહીં તો ફક્ત તું જ જો
મારા પ્રત્યે મહાનુભૂતિ મરાવીય તો પણ કું
સંતોષ મારીશ.

ભી. તારી, ' પ્રમીલા '

કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં

[રાગ : ૩ રેલખા રમવાને આવ્યા]

કે કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં
 જીવન નવાંજ કાંધ પાયાં
 કે કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં.
 રસનો મહેરામણ ઉલટી રહ્યો સખિ
 મોરલીમાં ગીત ગેબી ગાયાં
 કે કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં.
 ધંભી ગયાં છે ઘેરાં જમનાનાં નીર ને
 ઉરનાં ઉઠાણુ યે બેઠાયાં
 કે કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં.
 મીઠો એ સૂર રહ્યો વનવનમાં વિરતરી
 સુષ્ટિને તીર સ્વર્ગ આવ્યાં
 કે કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં.
 જડને ચેતન ભરેલી સુષ્ટિ રહી સાંભળી
 રસનાં ઘેને સૌ ઘેરાયાં
 કે કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં.
 નયનેદ્રામાં નૂર થાં મુહાગી ભરેલ કે
 હૈયામાં ચેતન પથરાયાં
 કે કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં.
 શ્યામ છવિ ત્હોય વિશ્વમેહન પ્રજાભરી
 ચન્દ્રીનાં તેજ જ'ખવાયાં
 કે કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં,
 હૈયાને ગોખ દિવ્ય નૂર એક રેલતાં
 જીવને અલેહ પથરાયાં
 કે કા'નજીએ દિલડાં ડાલાવ્યાં.

વિાપત્નુ

વિદ્યાનુ

સપ્તક ૬

શ્રી. શાન્તિલાલ વાઘરા'કર ભટ્ટ

મું નારાયણ સમિતમાં લગભગ દુગ્ધતા જણાતા હતા. સોનેરી આકાશ પૃથ્વી ઉપર આંધ્ર પ્રકાશ પાડતું હતું. રાત્રિનો સમય નહીંક આવતો જણાવાથી પક્ષીઓ પોતપોતાના માળા તરફ દ્રષ્ટી કરતાં ધસાડો કરી રહ્યાં હતાં. લોકો ઉતાવળા પગે ઘર તરફ વળતા જણાતા હતા. નેત્ર નેત્રમાં સ્વર્ગ નારાયણ સંપૂર્ણ અસ્પૃશ્ય થયા અને કહેરની દરેક અલીમાં રાત્રિનું સામ્રાજ્ય પ્રસરતું જણાતું હતું. આ વખતે એક યુવક અલીમાંથી પસાર થતો માલમ પડતો હતો. તેનો અહેસા થયો જ ચિંતાવૃદ્ધિ હતો. તેની ઉમર આશરે વિશેષ વધારી હતી. તેનાં કપડાં લગભગ ફાટી ગયેલાં હતાં. પરંતુ ખારીક નિરીક્ષણ કરતાં રહેને જણાઈ આવતું કે તે કોઈ ખાનદાન કુટુંબનો હતો. તે કંજસાયેલ અને વિદ્વાન હતો.

તે ફરતો ફરતો ગલીના એક ઉલ્લા મકાન પાસે આવીને ઉભો. ગલીમાં તાન અંધાર હતું. અને કોઈ પણ નગરે પડે તેમ નહોતું. "ચંદ્રાન્ત, ઓ ચંદ્રાન્ત," તેણે જરા ધીમેથી બારણું ખખડાવતાં બૂમ મારી. અંદરથી કંઈ પણ જવાબ મળ્યો નહિ. તેણે ફરી બૂમ પાડી "માણ, એ માણ," આ વખતે બારણું વિચિત્ર અવાજ સાથે ઉઘાડ્યું. "અરે હજુ દિવા પછુ ક્યો નથી!" તેણે જરા ઉતાવળા થઈ કહ્યું. "માણ" તેણે ખીરથી કહ્યું. "હજુ દિવા પછુ નથી ક્યો, બહેન ક્યાં છે?"

તેની માં પછી જ શરૂ થયેલી જણાતી હતી નેમ તેના મોઢાપરથી મળેને કાપી ટકાવતું હતું. "હું મારું કપાળ મળાતું" મીઠું

બત્તી પછુ ક્યાં છે, દિવાસળી પછુ ક્યાં છે? લોકોને ઘેર તે દેટલા દિવસ એમ બીજા માટે પાલવે. બીજાને પછુ કહી દેવાને? તેણે અંતરનો ઉઠારો કાલવતાં કહ્યું. માં જમીન ઉપર બેસી ગઈ, "તારો બાપ તો મરતો ગયો અને મારતો પછુ ગયો, મહારાજ તો રાજા રોર રોર લોહી બળા જાય છે."

"શું કરે છે અંપા?" તેણે તેની બહેન તરફ ફરતાં કહ્યું.

"દિવા કહું છું. મહારી જેનપણીને ત્યાંથી એક મીઠુબત્તી માગી લાવી છું" તેની બહેન કહ્યું.

તેનો બાપ માંડગીને બિજાને પડ્યો હતો. તેણે મોઢાબાંધને નેહને ઝીણા અવાજે કહ્યું— "બાપ-મને બહુ બૂમ લાગી છે. નારંગી લાખ્યા હો-મને તમને માંડગી પછુ કહ્યું હતું તે બૂમી ગયા બા તો બાખરી-સાટલી આપે છે-પછુ મહારાજી ક્યાં ખવાય છે?"

તેણે ઉઘે આકાશ તરફ નજર કરી. તારાઓ તેની આ સ્થિતિમાં હસતા જણાયા— આસપાસ બધે નેહનું તે અંધકાર રૂપી નિરાશા જણાઈ. પિતાનું મૃત્યુ તેના કુલ્ય-સનોને લીધે થયેલું રહ્યું-પોતાની પેઠાના અભાવે નિરાધાર સ્થિતિ-માંડગીને બિજાને બાપ બૂબે-અને વગર દવાએ મૃત્યુની સાદ જોતો-આ બધું નેતાં તેને અંધારા આવડા લાગ્યાં. તે એકદમ દાદર પરથી નીચે ઉતર્યો. તેને કંઈ પણ જાન નહોતું. તે નસીબ ન્યાય ઘણું જાણ ત્યાં જવા તત્પર થયો હતો.

સમયમ નવેક વાગ્યો. મુઘાર હતો. તે એક અલીમાં આવેલા નીચા એક પાટના

ઉપર પ્રદેશમાં

વાળની માવજત ખાસ જરૂરી છે.

સૂર્યના પ્રખર તાપ ન્યાં ટાલ અને વાળના મૂળને સુકવી તેને ખરછટ કરી નાખતો હોય ત્યાં ત્હમરે ત્હમારા વાળની ખાસ સંભાળ લેવી જરૂરી છે.

૧. ઘૂળ તેમજ પસીના ફર કરવા અને વાળમાં ફરતી ચગકાટ લાવવા દર અઠવાડિયે

ટોમકો કોકોનટ ઓઇલ શેમ્પુ

વડે વાળ ધોવાનું રાખો. શેમ્પુ નાખ્યા બાદ મરમ પાણી લઈ વાળને ખૂબ ઝોળો અને પછી ઠંડા પાણીથી સાફ કરો. આ શેમ્પુમાં શીશાકાષ વાપરવામાં આવે છે કે જે વાળને મુંદર અને સ્વચ્છ બનાવે છે તેમજ કોપરેસ તેલ ટાલ અને વાળની ફરતી ચીકાસ કાપમ રાખે છે.

૨. ટોમકો મુગંધીદાર કોકોનટ હેર ઓઇલ

દરરોજ ત્રણજ મીનીટ માથામાં પસવાળી લોલીનું બ્રમણ સુધારી તમારા વાળને બરાબર તેમજ રેશમ જેવા સંવાળા અને ચકચકીત બનાવશે.

ઉપરની બન્ને બનાવટો ટોલેઈ તાળ' મલગારી કોપરા પીસી તેમાંથી નીકળતાં તાળ' સાફ કરી વામ કાઢેલાં કોપરેસમાંથી બનાવવામાં આવે છે, આ જુની દરે બનતી બન્ને ચીત્રેને ટોમકો લેબોરેટરીઝમાં ઉત્પાદનમાં ઉત્તી રસાયણિક પદ્ધતિએ બનાવવામાં આવે છે

ધી તાતા ઓઇલ મીલ્સ કુ. લી.

મુંબઈ અને તાતાપુરમ્

ટોમકો સેલ્સ લિમિટેડ
પો. ઓ. બોક્સ નં. ૫૨૮

મુંબઈ.

આચુંવેંદતું અમૂલ્ય ઓપધ અને
ખાજકોની જીવનદાત્રી.

કાઠીયાવાડી ખાલામૃત સોગઠી

(૨૭૪૬)

ખચ્ચાએ થતા દરેક દરેને મદાદી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂઢપુટ
બનાવે છે. આ સોગઠીનું સેવન કરનાર
ખાજકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. કૌંમલ ક્ષી ૧ ના ખાર આના.
વી. પી. પો. જુદું.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી ખાલામૃત સોગઠી ડ્રીપો.

ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

કરોળીયા આપણા રોજના વ્યવહારમાં
આવે છે, પણ તેના જીવન સંબંધી
આપણે કશુંજ જાણતા હોતા નથી તે

કરોળીયાનાં કાવતરાં

લેખક :

રા. બાનુમુખરામ નિર્મુજીરામ મહેતા.

ક્રિંમત ૦-૬-૦

આ ગ્રંથમાં કરોળીયા જાને કહેવો, જાત
જાતના કરોળીયા, કરોળીયાનો વ્યવહાર વગેરે
કરોળીયા સંબંધી જાણવાનેગ માહિતી રસીક
બાવામાં આપેલી છે. માટે આજેજ લખો.

હુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ.

દાવર પાસે, વડોદરા.

ખચ્ચાને ખજવાન અને નિરોગી રાખવા અશીષુ ન આપેશો, પરંતુ અશીષુ વચરની
"સમુદ્ધ મંથન કાષ્ઠી" (૨૭૪૬)

ભાવનગરી-ખાખાગોળી

કમેશાં પાવી, કૌંમલ ૧૦૦ ગોળીની ખા. ૧ ચાર આના. એકથી ચાર ખાકલી સુધી પોષ્ટેજ પાંચ
આના વધુ બનાવનાર વૈદ્ય હર્ષભદ્રાસ નરેસભદ્રાસ, ડે. સી. પી. ૨૦૬ રોડ, મુંબઈ નં. ૪
નરેસભ ઓપધાલય

— સંતતિ વિના સુખસિ નકામી છે. —

ઓજો માટે ખાસ ઉપયોગી અને વખતેવ વિનાશક

[ખદિરાદિધૂત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી ઓજોના દર્દો જેવા કે, માસીક રુદ્ધી અનિયમિતતા, ખોટી મરમી લેલી
વિકાર, કમુવાવડ, રતવાચી બચકતા અચ્ચા, પ્રદર, લેહીયા, અધુરા માસે ખાજકનો થતો
જન્મ, સમર્થવર્યામા તાવ, અચ્ચકિત, કેટલો દુઃખાવો, મર્જાશયનો સોજો વિગેરે દરેકને
મદાદી મર્જનું પોષણ કરે છે. જોડ હોય તે પાલવે છે અને મર્જાશયને મર્જાશય પોષ્ય બનાવે
છે. કૌંમલ રતલ ૧ ના કાખાની રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીયા એક વી. પી. પો. જુદું.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી ખાલામૃત સોગઠી ડ્રીપો-ભાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

મકાન પાસે આવીને ઉભો. આસપાસ તદ્દન અંધાર હતું. કોઈપણ માણસનો અવરજવર જણાતો નહોતો. મકાનની અંદર આરણ્યની ફાટમાંથી જોઈું તો એક કાળો દિવો સજી રહ્યો હતો. અને એક યુવાન ઝાકરી બેઠો રસોઈ કરતો હતો. તે ફેટથી ઉંમરનો હતો તે કળી ચકાચ તેમ નહોતું. તેણે કાટેણું વાળ પહેલું હતું. તેના ચરીર પર અલંકાર જણાતા નહોતા. તે યુગસૂરત નહોતો તેમ કદરૂપી પણ નહોતો. સાધારણ હતો, પરંતુ જો સારો ખોરાક અને સજી પોચાક મળે તો દેખાવડી જરૂર દેખાય તેમ હતું.

તેણે આરણ્યું અખડાણું અને કથું-
“ સરયુ-જરા જોસ તો. ”

કાણુ વારમાં આરણ્યું ઉપકથું અને તે ઝાકરી ઉપર પર આવી ઉભી: “ ઝાકરો નરેન્દ્રભાઈ અત્યારે ક્યાંથી ? ” તેણે રહેજ વિચાર કરતાં કથું.

“ સુધીર ક્યાં છે ? હજી નથી આવ્યો ? ”
તેણે જરા જોઈ દર્શાવતાં કથું.

“ ના થેર નથી-તમે જાણો છો જ ને તે કોઈ નોકરીની શોધમાં ફરે છે. પણ હજી કંઈ પતો લાગતો નથી. તે જિયારો બહુ જ શક્તિ મારે છે પણ કોણ જાણે કથું કેમ તેના ઉપર કોપાયમાન લાગે છે તે સમજાતું નથી. ”
તેણે મજાજા નેરે કથું. “ તમે પણ કેમ પણ દિવસથી જણાતા નથી ? તમે નોકરી ઉપર ચડી ગયા ? ” તેણે જરા સ્વામ લેતાં કથું. “ સુધીર તમને ફરોજા યાદ કરે છે. ફેટથીક વખત તો મને તેની બહુ જ દયા આવે છે. પણ સાચાર, કું કું કરી ચકું ? અને નરેન્દ્રભાઈ ખરું પૂછાવે તો ફાટેલાં વાળથી અને ખોરાક વિના તો ફેટલા દિવસ સુધી ચલાવો શકું. મને જરા પણ તે ખાતમમાં આવું નથી લાગતું. પરંતુ લેજુ-હારો જ્યારે આવીને વચનભણે મારી જાય

છે અને ફેટલાક તો અપચાન્દો પણ મંભજાવી જાય છે ત્યારે બહુ લાગી આવે છે-” એમ કહેતાં તે બિચારી રડી પડી.

“ તું કાઢીને બાણેસી થઈ આમ ગાંડ-પણ શું કરે છે ” નરેન્દ્રે તેને આત્મચાસન આપતાં કથું. સી સારવાના થયો. ધીરજની જરૂર છે. ઠીક ત્યારે કું જાઉં છું. ” નરેન્દ્રે કથું.

“ પણ જરાક તો થોભો, સુધીર હમણાં આવતો જ હશે. ”

“ તેને ગમે તો બહુ વાર થઈ છે. ”
તેણે કથું.

“ ના ના, મને જવા દોને, તે આવશે તો પણ મહાકું કામ ચરે તેમ લાગતું નથી, તું જાણે છે ને મહારે જરા પૈસાની ખાસ જરૂર પડી છે. પણ તે ક્યાંથી આપવાનો છે કારણ કે તે પણ મહારા જેવો જ છે. એટલે આ વખતે માગતું પણ વ્યાજબી નથી. ” નરેન્દ્રે રહેજ નિસાસો નાખતાં કથું.

તે વળી જરા થોભ્યો અને બોલ્યો-
“ સરખ રહે’ અવધાસ છોડી દીધો લાગે છે. ”

“ મને તેમ કરવાની ફરજ પડી. ” સરખએ કથું “ ભજતર પાછળ પૈસાની જરૂર પડે. વળી માછી પરમાં સખત મંદવાડમાં છે. એટલે મહારે ન છૂટે નિશાળ ત્યાગી રસોડામાં દાખલ થવું પડ્યું છે. ”

“ આત્મની ફેટલી વાર છે ” પાછળથી અવાજ આવ્યો. “ પાછી વાતોએ વળી વાતોડી ! ”

“ હા, થઈ ગયું છે. ” સરખએ જવાબ આપ્યો અને તે અંદર દોડી ગયો. નરેન્દ્ર પણ નિરાશ થઈ ચલતો થયો.

તે ફરીથી પાઠો ધારી રહતા ઉપર આવી ઉભો ક્યાં જતું અને શું કરવું તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો. થેર પાઠો જાઉં. ના ના આજ ખાતો માનશે ત્યારે શું આપીશ ?

કંઈ પણ લીધા સિવાય એમને એમ તો ઘેર કેમ જવાય ! તે દરેકને દેવાદાર હતો. તેનું દેવાદાર કોઈ નહોતું, કેને ત્યાં જવું અને ચાવના કરવી ? એ ચિંતાએ તેને ઠારી ખાવા માંડ્યો.

“ કોણ નરેન્દ્ર ! અત્યારે અહિં ક્યાંથી ? ”

તેના મિત્ર અમૃતપ્રભાદે ખૂબ મારી, આવ, આવ જરા ચઢાપાણી તો કરીએ, અમૃતપ્રભાદ તવંગર હતો. પેસાલી તેને કિંમત નહોતી, તેણે ચાદ તથા પુરીનો ઝોરડર આપ્યો, નરેન્દ્રને બૂખ્યો ભાઈ સાંભરી આવ્યો પરંતુ તેણે વિચાર્યું કે જો હું કંઈપણ નહિ લઉં તો તેને માટે પ્રયાસ કરતો પણ અટકી પડીશ, એમ ધારી તેણે ચાદ તથા પૂરી ખાધાં, અને બંને છૂટા પડ્યા, નરેન્દ્ર અમૃત પાસે કંઈ માગણી કરી શક્યો નહિ, તેને તે ઠીક ન લાગ્યું, તેની શબ્દ ન ઉપડી.

હવે તેને માટે એક જ સ્થાન હતું અને તે તેના મિત્ર નંદવદનનું ઘર, તે નંદવદનને ત્યાં જવા ઉપડ્યો, નંદવદનના મકાનની બારી બંધ હતી, તેણે ખૂબ મારી તો જવાન મળ્યો કે તે નથી, બે કલાક પછી આવશે, તેણે આમ તેમ આટા મારવા માંડ્યા, રાત પછી વીલી મંડ હતી, અને હવે તો તેને પોલીસની કબજગીરીનો પણ ભય લાગવા માંડ્યો, તે આમ તેમ ફરી બે કલાક પછી ફરીથી ખાંડો નંદવદનના મકાન પાસે આવ્યો, તેણે બારી ખુલ્લી લેઈ, બારણું જરા ઠેલતાં ઉપડી ગયું, તે આશ્ચર્ય પામ્યો કે બારણું આટલી રાત્રે એની મેળે કેમ ઉપડ્યું, તેણે ધાધું બૂલધી ઉપાડું રજું કરી, તે નીચરણી ઉપર ચડી નંદવદનના સુવાના ઝોરડા પાસે ગયો, ઝોરડામાં અંધારું હતું, તેણે દિવાલની સગવળો તેના પ્રકાશથી ઝોરડામાં જોયું તો ભયથી કંપી ઉઠ્યો, તેણે ઝોરડા-મંજુ રેતીયર અવ્યવસ્થિત જોયું, નંદવદનના

મળા ઉપર સત્તના ધા તથા પથારી લોઢીના ખાખોચીયાથી ભરેલી દીડી, તે શબ લાંબને નાંકો, તેને ભય ઉપજ્યો કે નકકી બે કોઈ દેખી જશે તો મરતે જ ખુની તરીકે પકડશે, અને હું નાદક માર્યો જાણશ, તે ઉતાવળે પગલે મલીતી બહાર જતો હતો તેવામાં તેનો મિત્ર અમર મળ્યો.

“ અરે નરેન્દ્ર હજી અહિં જ બટક્યા કરે છે; હજી ઘેર ગયો નથી ? ” તેણે કહ્યું.

નરેન્દ્ર કંઈ જવાબ આપ્યા સિવાય ઉતાવળે ચાલવા લાગ્યો, તેના ભયમાં ઉમેરા થયો, અમરે તેને નંદવદનની ગલીમાંથી નિકળતો જોયો હતો, કદાચ તે કહેશે અને હું પકડાઈ જશશ, વિચારમાં ને વિચારમાં તે એક ફૂટપાથ સાથે અચકાઈ પડ્યો અને તેને સખત વાગ્યું તેનામાં ચાલવાની શક્તિ પણ નહોતી પરંતુ શબ બચાવવાની ખાતર પરાણે સાદસ કરવા લાગ્યો, તેણે નાસી જવાનો વિચાર કર્યો પણ તેની પાસે એક પાછ પણ ન હતી, તેની વિચાર મા, માંડગીને બિજાને પહેલો ભાઈ અને જહેનની શી દલા થશે ? વળી પાછો વિચાર થયો કે અહીં રહીને પણ શું મરકે કરી શકીશ ? જો પકડાઈશ તો તેમની દુર્દશામાં એક વધારો થશે, હેરો તેણે નાસી જવાનો જ નિશ્ચય કર્યો, રસ્તામાં ચરખનું ઘર આવ્યું, અંતરની ઉમિંએ તેને ત્યાં જવા દેયો, તે ત્યાં ગયો, જીવનના એક વખત મળવાનો વિચાર થઈ આવ્યો.

“ સરખ-સરખ ”-તેણે ધીરથી ખૂબ પાડી, સરખ હતું પણ ઊંઘી નહોતી, તેને નરેન્દ્રની સ્થિતિનો જ વિચાર થવા કરતો હતો એટલામાં જ નરેન્દ્રનો અવાજ સાંભળીને ખડખડ ન થાય તેમ તે સાવચેતીથી લીડી બારણું ઉઘાડી ઉભી, “ નરેન્દ્ર, તમે જાણશ બરિબરેલા જણાઓ છો, ” તેણે કહ્યું, તે વિચારમાં પડ્યો, “ હું તમારું કહેવું મનગ્યો નહિ ”-તેણે નમ્રતાથી કહ્યું.

"અરે હું એમ કહું છું કે તમે શી રીતે જાણ્યું કે તમને આપારે આદિ આવવાથી લાભ થશે ?" સરખએ કહ્યું.

"હા-પણ તમે શા લાભની વાત કહો છો તે કહો ત્યારે સમજાવતો ?" નરેન્દ્રે જરા અભિરતાથી કહ્યું.

"તમે અંદર આવો પછી બધી હકીકત કહીશ " સરખએ કહ્યું. બન્ને ખડખડી બોલ્યા.

સરખએ સોઝામાંથી નોટોનું બંડલ કાઢી નરેન્દ્ર સામે ધરતાં કહ્યું—"સુધીરે આ તેને આપવાનું કહ્યું છે. રહે બધી હકીકત તેને સમજાવી છે. " નરેન્દ્ર ચક્રીત થયો.

તેણે નોટો કાઢ્યામાં લીધી અને મણી. સો રૂપીઆની તે હતી. "તમે ક્યાંથી લાવ્યા ?" તેણે આશ્ચર્યપૂર્વક કહ્યું.

"પિતાજીના વખતના એક ચખ્ખા પાસે માત્રના રૂપીઆ હતા તે ઘણે વર્ષે જાહનું નામ પૂછતો આરો આપી મર્યો છે. " સરખએ જરાક રિમત કરી કહ્યું.

નરેન્દ્રે શું કહેવું તેના વિચાર કરતો હતો. તેને તો એમજ લાગ્યું કે દેવના વખતમાં એક કે દાન જેવી વસ્તુજ રહી નથી. પણ આ બનાવ પરથી તેને જણાયું કે હજી તેના સંસ્મરણો કેવાં જગતવાદ રત્નો છે. તેણે વિચાર કર્યો કે મારે મારે દસ

રૂપીઆ પૂરતા છે બાકીના હું માજીને આપી દઈશ. તે તેને બે ત્રણ માસ સુધી તો જરૂર ચાલશે. ત્યાર પછીની સંભાળ તો હું ધમરને જ સોંપી જઉં છું. " હા. એક વાત તો રહી જ ગઈ " તેણે કહ્યું. " જો સરખ,

જન્મત, બહે મને ધાતકી કે ખૂરી ગણશે પરંતુ હું તો મદને તેવો નહિ જ ધારું ને ! કેમ ખરું તે ? " એમ કહી તેણે નિઃસ્વાસ નાખ્યો.

સરખ તો અવાક બની ગઈ. તે કહ્યું સમજી શકી નહિ પરંતુ તેના અંતરમાં કંઈક બધા ઉત્પન્ન થયો.

નરેન્દ્રે હિમા થઈ ચાલવા માંડ્યું. "પરંતુ તમે ક્યાં જાવ છો ? " તેણે પાછવતો આંસુ લોતાં કહ્યું.

" નસીબ જ્યાં દોરે ત્યાં. " નરેન્દ્રે ખિત્ત અવાજે જવાબ આપ્યો અને ઉતાવળે ચાલતો થયો. સરખની આંખમાં આંસુ આવ્યાં અને તે કાષ્ટની પૂતળી સમી નરેન્દ્રના માર્ગનું નિરીક્ષણ કરતી ઉભી રહી.

ત્યારના દેવોના પ સમય વિની મર્યો. નરેન્દ્ર તો ન આવતો પણ તેના સમાચાર પણ મંધ પડ્યા. સરખ મુઝાવા લાગી.

૨

" સરખ-સરખ, સાંભળતી નથી કેમ

વિધિનું વિધાન

મેલી મહિયરનો માંડવો કે લોલ વેણી બદે છે જસુ રાજ કે વાયો વડોળ ઘોર ચાદળાં કે લોલ નયલી નંદાથ સુભાગ તાજ કે સમની વિલાય એક વેણી કે લોલ

ચંદા વિહોણી રારદ ચાંદની કે લોલ સિધુડે રોષતી સંબંધ કે રાહુ રસ પૂજને ન મોકલે કે લોલ મળતી ગોરંભુજ સુખધ કે સમની વિલાય કુલ વેણી કે લોલ.

ઓતી ઉપાએ સાંધ્ય ઓતળી કે લોલ વિધિનું કારખું વિધાન કે ચૂવે સોનંધ એનાં આંસુડે કે લોલ માણીજર માણવાની આજુ કે સમની વિલાય મુદ વેણી કે લોલ

મંબા રવરૂપ નામ નિમંછું કે લોલ તો યે અપૂર્ય એનાં જાંબ કે વગડે ખીલી વિલાય વેણી કે લોલ ચિરમે વેણુમાં સુર મંગ કે હળતી અકાળ બાળ વેણી કે લોલ

રવ. વામનમસાદ અંબાલાસ વદ

પહેરી યા છે. બારણું ઉઘાડ-જોતી નથી સામ્રીવાના માથુસો મગવા આવ્યા છે ? ” તેની માએ જરા કંઈ અવાજે કર્યું.

“ શું છે, જરા આરામ લેવા બેઠાં તોય મુખ નહિ ”-તેણે બારણું ઉઘાડતાં જરા ગુસ્સો દર્શાવ્યો.

“ હે આ સારાં કપડાં પહેરી લે-અને જો આ ધરેણાં હું પાડોછમાંથી તારે માટે માગી છાતી છું તે જરા પહેર તો કંઈક ઠીક દેખાછય. ” તેની માએ જરા ધીરે અવાજે કર્યું.

“ એમાં ઠીક શું દેખાવું છે; ઠીક હોય છે તો પણ વરવિક્રમ ક્યાં નથી કરવો પડતો. હું કંઈ પહેરવા માગતી નથી-જેને પરણવું હશે તે પરણશે. ” તેણે બેપરવાઈથી જવાબ આપ્યો.

“ અરે એમ ઠોકરમત કરે એ તે કંઈ ગાલે. શું અમને ન્યાય બદલ મૂકાવવા છે-તારી ઉમર માટે તો હું કંઈક કંઈક જુદાણું ચલાવું છું. પરંતુ હવે તો મોટી દેખાય છે. પોસ તે ક્યાં મુખી આસે.

આપણી પાડોછમાં મુરેશ રહે છે તેની માથે તારાં સન્ન દાગ્યાં છે. તેઓને મોટી ઉમરની કન્યાની જરૂર છે અને વિશેષમાં કંઈ પૈસા આપવાના નથી. ”

નરેન્દ્રના અત્યાર મુખી કંઈ સમાચાર ન આવવાથી તે કદાચ મરી ગયો હશે અથવા તેણે આપણાત ક્યોં હશે એમ મન વાળા સરખ બેસી હતી. લગ્ન નક્કી થયાં. સરખએ રાજીખુશી બતાવી.

આજે સરખના લગ્નનો દિવસ છે. ધરમાં ધામધુમ ધણ રહી છે. જન પશુ આવી પહોંચી. સરખની સખીઓ તેને વખામૂષણ પહેરાવે છે, એટલામાં જન તરફથી એક માણસ આવ્યો અને સરખની મા સાથે એકાંતમાં વાત કરવા લાગ્યો. સરખની માનું મોં ઉતરી ગયા જેવું લાગ્યું. જન પક્ષના માથુસોએ પૈસા દલાવવાનો પેતરો રચ્યો લાગતો હતો. તેમણે ચારસો રૂપીઆની માગણી કરી નહિ તો વર પાછો લાઇ જવાની ધમકી આપી. મુધીર તથા તેની માના મનમાં ગભરાટ પેદા. હવે શું કરવું? આ વખતે ચારસો રૂપીઆ ક્યાંથી લાવવા ?

૩

સરખની મા તો ઓઝતિના રવગાવ મુજબ ધરમાં બેસી રહી હતી. બદલ જનના માથુસો-જવાનની રાહ જોતા હતા. મુધીર પણ વિચારમાં પડ્યો હતો. ઘેરથી આવેસો વર પાછો તપ ન્યાતમાં આજાજ તપ. નાહ

“કાણુ સુધીર, અન્ધારે ક્યાં જાય છે ?
કેમ સારૂ ખૂશીમાં છે ને.” નરેન્દ્રે બહુજ
ધીમા અવાજે કહ્યું.

સુધીર પોતે ક્યાં જાય છે ને કેમ જાય
છે તે નરેન્દ્રને સમજાવ્યું.

“સાર, જમ આવ.” નરેન્દ્રે જવાબ
આપ્યો. “હું અહિંજ ઉભો છું. પછી
શ્વેતે મળજે.”

વર પક્ષના માણસો કંઈ પણ જવાબ ન
મળવાથી રિસાછને પાછા ચાલ્યાં ગયાં દત્તા,
જાનનાં માણસો પણ પોતાને જમવાનું નહિ
મળવાથી રોમે બસાયા.

પાંચજ ભીનીટમાં સુધીર પાછો ફર્યો.
નરેન્દ્ર પણ રવાના ઉભો હતો.

“શ્વેત મારાણી નામંજૂર થઈ. વળી
વિશેષમાં અપમાનકારક શબ્દો સાંભળી પાછો
આવ્યો છું.” સુધીરે કહ્યું. “તેણે બીજા
માણસ સાથે નકી કૂરી દીધું છે.”

“આજ સુધીર, એમાં દિંમત રું દારી
જાય છે. હું તને પૈસા અપાવું.” નરેન્દ્રે
જરા રિમત કરતાં કહ્યું.

સુધીર જરા વિચાર કરી બોલ્યો, “નરેન્દ્ર
શ્વેત મરકરી રું કામ કરે છે. હું ખરેખર
અત્યારે ફર્યો છું. હું ક્યાંથી લાવી આપ-
વાનો છું.”

નરેન્દ્રે કાંઈપણ જવાબ નહિ આપતાં
પાસેથી જતી ગારી ઉભી રખાવી. બંને તેમાં
બેઠા. દસ મિનિટમાં ગારી પોલીસ સુધી. ના
ખંડે આવી પહોંચી સુધીર જરાક ત્રમસાવા
લાગ્યો. નરેન્દ્રે તેનો હાથ ઘણ્યો અને કહ્યું.
“મૂર્ખાઈ કરીશ નહિ. હું જાણું છું હું આ
છંદગીથી પછેજ કંટાળી ગયો છું. જૂન
સદન થતી નથી. ખુશ્તે મેં જી હાવું નથી.
જીવન અકારું થઈ પડ્યું છે, આપવાત ફર-

વ્યર્થ વેદનાશા માટે
સાદન કરો છો?

દોકરોએ વખાણેલ અને છેલ્લા પચ્ચીસ
વર્ષે થયાં સોક્રમિય થયેલ ‘એમ્મોશિયા’
જેવી હવા મળતી હોવાથી બીજાને કોઈ
પણ દર્દી સહન કરવાનું કારણજ રહેતું નથી.
અનિયમિત ખાસીકબદલાય પા રૂઢરોયથી
સેકડો બીજાને પેટમાં જે દર્દ સહન કરવું
પડે છે તેણે દૂર કરવા એમ્મોશિયાનો તર-
તજ ઉપયોગ કરવો રાઈ કરો. સુવાવડ
પછીના રોગો, હાથપગ તૂટવા, કમરનો
દુખાવો, છર્ણુબર વગેરે રોગોપર એમ્મો-
શિયા જેવી બીજી કોઈ અસરકારક હવા
નથી. કિંમત ગ્લાની બારણી ૧૫ આના,
મોટી બારણી રૂ. ૨૫. જુદું. સર્વેકાણે
મળે છે અથવા લખો:—સોલ એન્ડ-
વી. રામ એન્ડ કુન્ડ પ્રીન્સેટ સ્ટ્રીટ મુંબઈ ૨.

એમ્મોશિયા
અહીં જોવાનું બધું

ખીલ, ચાહાં વીજરે માટે
નાકબીમા કીમ

અમેરીકામાં બનાવેલું આ કીમ ચામડીના
દરદા માટે એટલું અસરકારક અને પ્રખ્યાત
છે કે અમેરીકામાં દર વરસે તેની
૧૪ કરોડથી વધારે બાટલીઓ ખરે છે.
વધે પણ મંગાવી વાપરી જાયો.

—દરેક જગ્યાએ વેચાય છે—

વાનેાજ વિચાર કરતો હતો પરંતુ મરણના લગ્નની ખબર પડતાં પ્રત્યક્ષ નહિ તો આત્મ-રીક્ષ રીતે પણ એ આશીર્વાચનો આપવાજ આગ્યો હતો. મ્હેં છૂપી રીતે બધી દહીકત ગણી છે, જે મિત્રને-જે સરથતે ખરા અત-રથી આહુ છું તેને મદદ કરતાં પ્રાણુ બાધ છે એમ સમજીને મારે મૃત્યુ ગતે જશે. સમજ્યો ? પેલીસ સુધી સાદેજ આગળ દાએ દાજ કરજો." એમ કહી દૂઃશણ્યમાં તેણે બધી દહીકત સુધીરને સમજાવી.

"પથ તું મિત્રોદી, માતકી,—" બસ કર, મ્હારે તારું કથું સાંભળવું નથી. " નરેન્દ્રે જરા કડકાઈથી કયું.

સુધીરે પેલીસને દહીકત જણાવી જમા-દાર નરેન્દ્રને સાદેજ પાસે લાઇ ગયો. તેને દામકડી કરવામાં આવી, નંદવદનના ખૂની તરીકે તેને જેલમાં લઇ જવામાં આવ્યો. મરકારે ભદ્રેરે ક્યાં મુજબ નરેન્દ્રને પકડવા પદલ સુધીરને રૂ. ૧૦૦૦૦ દળાર ધનામ આપવામાં આવ્યું.

સુધીરે નરેન્દ્ર માટે બેધું. તેણે સામું રિખત કયું. જાણે એમ ન કહેતો હોય કે જે છાંડી તે શુભરતો હતો તે કરતાં આ

મૃત્યુને તે વધારી રો છે તેમ આનંદી દેખાવા લાગ્યો.

સુધીર ઘરઘરતા પગે ઘેર આવ્યો. આ વખતે વરપક્ષનાજો રિસાલ ઘેર આદવા ગયા હતા. સરથતું લગ્ન બંધ રહ્યું હતું. ધરમાં બધે શ્વપકાર જાયો હતો. તેની મા એક બાલુ રૂપા કરતી હતી. સુધીરના નાના ભાઈએ કહ્યું. "ભાઈ હવે કંઈ ચિંતા નથી-સરથતા લગ્ન મુલતવી રહ્યા છે. તે તો પેલી મુંગી છાંડી સાથે પરણ્યો."

સુધીર આ સાંભળી અવાચક બની ગયો. "અરે પ્રભુ તું શું કરવા બેઠો છે. નરેન્દ્ર મ્હેં તને નાદક મારાઓના દાયમાં સેંધ્યો. મિત્ર મિત્રના હાથેજ મરાશે. વિધાતા ત્હારી અતિને કાણુ બાળે છે ?" સુધીરે ઉઠી નિશ્વાસ નાખ્યો.

"શું કયું ?" એમ કહેતાં દરેક સુધીરને વિરળાઇ વળ્યા. માત્ર સરથજ પોતે બેઠી હતી ત્યાંથી ન ઉઠી. તે સમજી ગઇ, બેભાન થઇ બોધ પર પડી. તે દિવસે રાતના ચળદો માલ આવ્યા. "સરથ-શ્રીજા કાલે ગદને પાતકી કે ખૂની માને પથ તું તો નહિ માનેતે ?"

કેમ ?

[પ્રધા]

મધો દીપક કેમ સળ, મિય, હોલવાઇ, અરે ?
 પુકડ્યો મરુત દાળતાં કરથી પાલવે એ ખરે !
 અરે, મધુરુ પુપ આ ક્યમ સૂઝાઇ આણું યયું ?
 બળેથી જલકી દીપ્તુ ચિરદહન્ય તેયાયકું !
 અને સરિતચોતમાં જલ વિના શું પક્ષી કામે ?
 કાંધો અતીવ લોભથી જલમવાતને બંધ રહે !
 અથા પૂદી ય તાર શું મધુરવી વીજાતા બધા ?
 અખણ સૂર કાઢતાં અતીવ તાર એ તાળુતાં !

રસિક ચિ. ત્રિપાઠી

પ્રગતિનો પૂરાવો

એ ની થ લા ઇ ફ

એશ્યુરન્સ કંપની લીમીટેડ

તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર ૧૯૩૭ના દિને પૂરાં થતાં ચાર વર્ષનું

વેલ્યુએશનનું પરિણામ

પણાજ સંતોષ અને ખુશાલી સાથે જાહેર કરે છે.

૧ તા ૧ લી જાન્યુઆરી ૧૯૩૩ થી તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર ૧૯૩૬ સુધીના ચાર વર્ષનું વેલ્યુએશન કરવામાં આવ્યું છે.

૨ ઉતારવામાં આવેલા કુલે વીમાઓ ... .. રૂ. ૧,૧૫,૨૧,૦૦૦

નફા સાધતી પૌલીસીઓ ... .. રૂ. ૧,૦૨,૫૩,૦૦૦

નફા વગરની પૌલીસીઓ ... .. રૂ. ૧૨,૬૮,૦૦૦

૩ લાઇફ એશ્યુરન્સ ફંડ ... .. રૂ. ૧૭,૭૦,૫૫૦

વેલ્યુએશનની જવાબદારી ... .. રૂ. ૧૬,૧૨,૨૧૭

વધારો ... .. રૂ. ૧,૫૮,૩૩૩

આગમાં વેલ્યુએશનમાંની પુરાત ... .. રૂ. ૧૨,૫૬૭

કુલે નફો ... .. રૂ. ૧,૭૦,૬૦૦

૪ નફાની નીચે મુજબ વહેંચણી કરવામાં આવી છે :—

પૌલીસી હોલ્ડરોને બોનસ ... .. રૂ. ૧,૩૪,૮૫૪

ચેર હોલ્ડરોને ડીવીડેન્ડ ... .. રૂ. ૧૫,૦૦૦

આવતા લીસાગમાં લઇ જવા ... .. રૂ. ૨૧,૦૪૬

૫ બોનસ નીચે પ્રમાણે જાહેર કરવામાં આવ્યું છે—

આખી જીંદગીના વીમા ઉપર... .. રૂ. ૧૨ દર હાતરે

અમુક મુદત સુધીના પ્રીમીઅમ ભરવાની પૌલીસીઓ ઉપર ... રૂ. ૧૨ દર હાતરે

એક્સપેન્ડેન્સ વીમા ઉપર ... .. રૂ. ૧૦ દર હાતરે

નફા સાધતી સર્વે પૌલીસીઓ ઉપર વેલ્યુએશનવાળી મુદત દરમ્યાન ઉપર પ્રમાણે વાર્ષિક બોનસ આપવામાં આવશે.

૬ વચગાળેનું બોનસ : હવે પછીની આકૃષ્ટી યાપ તે દરમ્યાન મરણ નીવજવાથી અથવા મુદત પાડવાથી જે પૌલીસીઓ પાકશે તેની ઉપર પણ ઉપર પ્રમાણેનું વચગાળેનું બોનસ આપવામાં આવશે.

સર હોમી મહેતા

પ્રમુખ.

બેરામજી હોરમસજી

જનરલ મેનેજર.

મુકુંદલાલ દીક્ષિત

સેક્રેટરી.

‘બાલવિનોદ’નું બાલસાહિત્ય

બાળકો માટે સર્વોત્તમ છે

પાંચથી પંદર વર્ષનાં બાળકો માટે ‘બાલવિનોદ’ વિવિધ પુસ્તકો પ્રકટ કર્યાં છે.
અક્ષરમાળા : સંપાદક : નાગરદાસ પટેલ, ચિત્રકાર : જગમોહન મીસ્ત્રી. આ ચોપડીથી
કકો બારાખડી સિખવરાં એ રમત વાત છે. કિમત પાંચ આના : દપાલખર્ચ લુદુ.
બાલવિનોદ અધ્યાવસિ : ૬ થી ૮ વર્ષના નાનાં નાનાં બાળકો માટેનાં પુસ્તકો,
હાથીનું નાક : કિમત બાર આના : દપાલ ખર્ચ લુદુ. ‘સંગીતશાસ્ત્રી : બાસારાજ’
વગેરે છપાય છે : પાંચ પુસ્તકનાં એટલું લગભગ આઠ આર રૂપિયા.

બાલ વિનોદ માલા

સંપાદક : નાગરદાસ પટેલ : ચિત્રકાર : જગમોહન મીસ્ત્રી

પહેલા સેટનાં પુસ્તકો : ૧ રતનીયો : ૨ મોતીયો : ૩ મણિયો : ૪ ચતુરો :
૫ હંદરેશ : ૬ હુરિયો : ૭ બામિયો : ૮ મરખાભાઈ : ૯ પંડિતજી : ૧૦ કલાવતી :
૧૧ મગારામ : ૧૨ હાથણી : ૧૩ કલાધિલા : ૧૪ બગો : ૧૫ સાસિયો :
૧૬ હેમલતા : ૧૭ રણધીર : ૧૮ મધુર : ૧૯ સુંદરિયો : ૨૦ શવજી :

૫ બાલ વિનોદિની [બેટ પુસ્તક] આખો સેટ મળ્યોત બાકસમાં પેક કરેલો મળે છે.

બીજા સેટનાં પુસ્તકો : ૨૧ સોશલિયો : ૨૨ શાળિયો : ૨૩ નાગકુમાર : ૨૪ મુંબાઈ :
૨૫ મેનાવતી : ૨૬ અલકા : ૨૭ બેલવાળો : ૨૮ કાગમંત્રી : ૨૯ ઘરતી માતા :

દરેકના ત્રણ આના : બેટના છ આના : .

બેટના ત્રણ રૂપિયા લગભગ ભરી આઠકે થાય. નં. ૨૯ સુધીનાં પુસ્તકો તેવા છે.

અશોક બાલપુસ્તકમાળા

પહેલા સેટનાં પુસ્તકો : ૧ મહારાષ્ટ્રનો મહારથી : ૨ ત્રણ તપેમાં : ૩ ચીની વાતો :
૪ શા માટે? : ૫ કેયુડા : ૬ કપીના બાગમાં : ૭ કુતૂદમ : ૮ મુગસાસ : ૯ રંભાનું
રસોઇયર ખંડ ૧ : ૧૦ આપણાં મિત્રો : ૧૧ બોળી સુભલ : ૧૨ વિજ્ઞાન વિહાર
ખંડ ૧ : ૧૩ ગંભતગીતો : બેટપુસ્તક.

બીજા સેટનાં પુસ્તકો : ૧૪ અરબચંડો : ૧૫ ગણિત ચમત્કાર : ૧૬ અજબ હુનિયા :
૧૭ સંદગપુરી : ૧૮ નાનીમોટી વાતો : ખંડ ૧ : ૧૯ બાવોદનું સ્વર્ગ : ૨૦ બાલપ્રાકો :
૨૧ વિજ્ઞાનવિહાર ખંડ ૨ : ૨૨ નરવીર નેચોલિયન : ૨૩ આમગીનો : ૨૪ રંભાનું
રસોઇયર, ખંડ ૨ : ૨૫ અંદકાગા : બેટપુસ્તક.

ત્રીજા સેટનાં પુસ્તકો : ૨૬ રાગ બોજ : ૨૭ ગિલાનો શિકાર : ૨૮ મકનિયો :
૨૯ મહાદ મીકંદર : ૩૦ ફૂલમંત્રી : ૩૧ કાગમંત્રી કીમીયા : ૩૨ વિજ્ઞાન વિહાર
ખંડ ૩ : ૩૩ રંભાનું રસોઇયર ખંડ ૩ : ૩૪ શ્રીરંગાષ્ટ : ૩૫ દગાબાજ દુરમન :
૩૬ સુંદર મંવાદો : ૩૭ નાની મોટી વાતો ખંડ ૨ : ૩૮ લેમરાજ : બેટપુસ્તક.

ચોથા સેટનાં પુસ્તકો : ૩૯ ગણા પ્રતાપ : ૪૦ અમારી વાર્તાઓ ખંડ ૧ : ૪૧
મહુડિયા : ૪૨ અમારી વાર્તાઓ, ખંડ ૨ : ૪૩ વિજ્ઞાન વિહાર ખંડ ૪.

દરેક સેટનાં બે રૂપિયા : દપાલખર્ચ લુદુ.

બાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાઠ : મુંબાઈ

[૧] આર્યભટ્ટના કાલદાનો દુરૂપયોગ

આર્થસમાજ વિધિથી થતા સમને કાયદેસર
અનુવાનો કાયદો (Arty Marriage Valia
tut Act) નવારે પસાર કરવામા આવ્યો ત્યારે
અમે જાણ્યુ હતુ કે એ કાયદોના સાથ એ
જાનીનો હવાનીમા જોડાવાનુ માનુસો સમ
કાયદો અવગણ રહે છે, એ આ કાયદોના
અનિષ્ઠ અર્થ છે.

કિન્તુ સમાજમા યોગ્યતાની જાણતી એ
 પત્નીની હથોળીમાં ખોટા અને ઠાઠ વસ્ત્રો મીઠા
 રંગના પત્તુ પાંખનાર પત્તુ પુરોષો દોષ છે આ
 પ્રમાણે બધું ધાર્મિક કાળથી ચાલી આવે છે અને
 તેથી એ સિવાજમા કાંઈ અનિષ્ટ ન જ સામાન્ય
 સમાજને લાગતું નથી પણ તુલના જમાનાના
 ઈશ્વરચર્ચા સીપુરોનો આ સિવાજ પ્રત્યેક જન
 ગમે અને ગિરોપ ઠાણા જાગૃક્ષ વ્યાસ વડેમા
 એકા સમાજમાં સ્થપના થશે દરેક, યોગ્ય
 સમાજમા એકો જાણે ત્યાં એ દરમિયાન
 કઈ જગ્યાએ જાણું. જ્યારથી આત્માની જાણ

ઘરનો લાભ યેવાની શ્વામે સીખ સમાજે વિશેષ
 પ્રાપ્તિ થઈ છે, એકે દેવેથી તો સીખ મુઠ
 દારમાં કે સીખ પુરોહિત અથા લગ્ન કરારે કે તેમ
 તે સગા પડતું છે, આવા સંબંધમાં એક પનીની
 દવાનીમા બોલે વાર ચર્ચિતમ લગ્ન કરવા હજી
 ન હતા સર્વ દિશામાંથી દાર બધ થઈ થતા હતા.
 તે આજલગના કાલમાં બુલાકા કરી આપ્યા છે
 બુદ દિન સમાજના એક અનિષ્ટ દિવાળમે
 આગળથી રીતે સુધારવા કરી આવી છે

અમે આ જાતનો વસ્ત્રો અંશ માટે
કરીને બીજાં થાતુ માસની પહેલી તરીને અવા
દવામાં " સીરા " પત્તા કુચની શી જુગારામ
મુનાલ પુત્રી શી મનોરમા અમ બા રી શી
અમરે શી લાલનપ્રસાદિદ આડ શી એક
સાથે જાન કુડે ઉ શી લાલનપ્રસાદિદના
પ્રેમ પત્ની દરાગ ઉ શી મનોરમા જાનપા
માયો મુદરમ જાનિના એ અન શી લાલનપ્રસાદ
જુગારામ ઉ એકો આ પ્રતિજ્ઞા જાન ઉ એમરે

તેમણે ઉપર પોતાની સમતિ જણાવી હતી એવું 'બોમ્બે કોનીક્લ' પત્રે જણાવ્યું છે. જે વસ્તુ અનિષ્ટ હોય તેની પ્રતિબંધ આપી અસમતિ નિષ્પ્રયોજન હોય અથવા આપી અસમતિની અસર ધાર્ય એવું ન હોય તેટલા માટે તેને સમત્ત થવું એ એક પ્રકારની નબળાઈ છે એવું અમારું માનવું છે. શ્રી કૃષ્ણારામને આ કાલ નાપસદ હતું તો તે પોતાનો વિશેષ કાયમ રાખી રાક્યા હોય અને તેમા ભાગ ન લેવા એટલું તો જરૂર કરી રાક્યા હોય તેને બદલે આ કાલ ખૂબ ધમાલ અને કાકમાકાઈ કરવામા આવ્યા હતા તેમા શ્રી કૃષ્ણારામ દાખર હતા એવું જ નહિ પરંતુ તેમજે એ લાભનિધિને બચાવવા આડે ન પાડે આપી હતી નિરૂપાધિ સમન ધરાવત આ ચિન્દ ન જ ગણાય.

શ્રી ચિન્દામની (સીરના તત્તો) સર તેજ બદાદર મુકુ બોલ શ્રી આર સુકુ ન્યારમૂલિંગુ એસ. બાજપાઈ પ્રેફેસર અમરનાથ ઝા, મીરઠા અને મીરઠીસ બોજાનાથ ઝા, રેક્ટર બહાચાર્ડે વગેરે અસાદબાદના અનેક આગામ અને સબાલિત સીપ્રીથે આ કાકમા અને પાર્ટીમા દાખર હતા એ ખરેખર આપજુને કૃપા અને સારમ વધારે એવી બીજા છે આ કાકમાલિ બનારસના જે અતિવિદાન પડિતોએ કાકાની હતો એમ કાકામા પ્રસિદ્ધ કરવાના હેતુ આ આ અનિષ્ટ લક્ષને પ્રવિષ્ઠા આપવાનો દરો ?

આ કાલના સમયમા હાપાએમા એક બીજા બાલન પ્રત્યે ખાસ ધ્યાન યેવવામા આવ્યું છે અને તે શ્રી કાલનપ્રકાશની પ્રથમ પત્નીએ કાકેલા જૂનાર સબાઈ છે ' મદારા પતિના નવા પાસસારમા રહેને આ દીન દાલી તરીકે રવાન મહે તે પળ હુ સદા જી " એવા કાકેલા આ લિવારી નિર્દોષ લગ્નગમે કાકેલા, હાપાએમા પ્રથમ વવા છે અને આ કાકેલા એ દિનું કોની કાલન ત્યાગનિ પતિપાવણના અને સુધિવતી ઉચ્ચ કાવનાના તમૂલ નીકે અતિ પ્રસસાતમક વાકાઈ મારે હાપાએમા પ્રથમ કરવામા આવ્યા છે આ બાબતમા અમારા મિત્ર મત્ત અને અમે નોંધવા માનીએ છીએ પતિના સુખદુખના અમારું મત્ત, પોતાનાં સુખમત્તવનો પતિના

સુખની ખાતર બોલ આવેલા, પતિના સુખ માટે અને કદ વેકરું, પતિની ઇચ્છાને, પોતાની ઇચ્છાઓ, આકાંક્ષાઓ અને અભિલાષાઓ દમાવી હાથે પણ આવીન થવું-આ બધા પતિપરાયણ દિનું કોના મુખ્ય લક્ષણ ગણાય છે એ અમે સ્વીકારીએ છીએ. ને કે પતિની કોઈ પ્રકારની ફરજ ગણવામા આવતી નથી અને એવા સ્વાર્થત્યાગની આશા પતિ પાસે રાખવામા પણ આવતી નથી પરંતુ એ બાબત અહીં પ્રસ્તુત નથી

પરંતુ આ પ્રકારના સ્વાર્થત્યાગની પણ હદ દોષ છે- દોષી નેઇએ પતિ પોતાને તરછોડી બીજા મનમમતી કન્યા સાથે ફરી લગ્ન કરે તેમા પડેથી પસિગીત સી વિરોધ ન કરે, માર્ગમા અડચણ ન લાગે અને પોતે એ આવી પડતી કુખદ રિપતિ ધેરંધી અને સાન્નિધી સદન કરી લે એ પણ સમજાય તેવું છે પરંતુ એવી રીતે પોતાને વિના પાકે ત્યાગ કરનાર પતિના નવા સસારમા તેની દીન દાલી " થઈ રહેવાની ઇચ્છા એ કોઈ પણ સ્ત્રીના સ્વમાનને બંધ કરનાર મજાતુ નેઇએ અને એવી સ્વમાનહીન સ્ત્રી પ્રથમને નહિ પણ કેવળ હયાને પાત્ર ગણાવી નેઇએ શ્રી કાલનપ્રકાશના પ્રથમ પત્ની કલાલ આજના જમાના યુગલના સુસિદ્ધિત નારી નહિ દોષ નહા સસાર, પતિના શુદ્ધમા સ્ત્રીઓના સ્વાનતા તરીકે પ્રથા મુજબના વાલાવરણમા એ વહેલા દરી, એટલે એમની આ રતિ સમજાય તેવી છે, અને તે માટે તેમને હોય હેવા નેવું નથી પરંતુ જાહેર હાપાએ આ રતિની પ્રથા સા આ માટે કરે છે, તે સમજવું નથી નિર્દોષ, ત્યાગ સી, હવનમા પતિસુખ, ધરનારનું સુખ, સમાજમા પ્રવિષ્ઠા વગેરે બધું ગુમાવે, આર્થિક વિલબળા વેકે અને તે ઉપાત્ત પોતાની એક કિમતી મિલકત-પોતાનું સ્વમાન-ને પણ ગુમાવે એવી શ્રી આ હાપાના તત્તોએની ઇચ્છા છે ? અમે નથી માનતા કે આજની કોઈ સિદ્ધિત સ્ત્રી ઉપર બળાના તે સમજોમા પતિની ' દીન દાલી ' થઈ રહેવાની મનમા પણ કલ્પના કરે શા માટે કરે ? એવી રતિ તો એવી દોષી નેઇએ કે તે પતિએ એવું હવન નહ કર્યું, નેવું એને વિના થઈ તરછોડી નેવું કાલની પતિન પ્રતિભાઓને

અથ આચર્ય વગેરેમાંથી મુક્તિ આપવા માટે લગ્નવિરોધની જરૂર છે તેટલી જ-કદાચ તેથી પણ વધારે-આવા લગ્નો અટકાવવા માટે પણ લગ્નવિરોધના કાયદાની જરૂર છે એ સ્પષ્ટ સમજાય તેવું છે જે સંતોગમાં આ લગ્ન થયું

છે તેવા સંતોગમાં આ લગ્નવિરોધ પણ શકે જ નહિ, અને લગ્નવિરોધ થાય નહિ તો એવા લગ્નો પણ થઈ શકે નહિ-એટલે આવા લગ્નોનો બચ ટાળવા માટે અમે લગ્નવિરોધની દિગામત કરીએ છીએ.
(નવીનિર્ધાર) ૩૧૦

[૨] ફેલોશિપ સ્કેલનું કલામદર્શન

સલ્લસુન્દરી પદ્ધતિ વિષે વરફેણમાં અને વિશેષમાં સંખ્યાબંધ દલીલો દર્શાવેલ થયા છે છે, છતાં એ શિક્ષણપદ્ધતિનો લાભ હમણાં હમણાં વધારે પ્રમાણમાં લેવામાં આવે છે અને ખાસ જ શિક્ષાઓના શિક્ષણવિષયકમાં એ પદ્ધતિથી ચોક્કસ પ્રકારનો લાભ થાય છે એ ખાખતમાં કેવે કોઈ શક રહી નથી અવગણ, દોષ જ એવા બેનીએ તો ગમે તેમથી ને જોઈ આવે એમ છે પણ સામાન્ય દ્રષ્ટિએ એનો વિચાર કરવામાં આવે તો એમાં હાથ કરતા લાભ વિશેષ છે એમ માલમ પગ આવ્યા વિના નહિ રહે

મુખ્યમાં સલ્લસુન્દરી પદ્ધતિ કરનારી જે શાળાઓ છે તેમાં ફેલોશિપ સ્કેલનું સ્થાન આજળાં જ નહિ પણ પ્રથમ આવે છે એ શાળાએ નીચે પદ્ધતિથી શિક્ષણનો પ્રયાગ શરૂ કર્યો એને દસ વર્ષ થઈ ગયા અને તેથી એ પ્રલ માસની આગે એ શાળાએ દસ વર્ષનો ઉત્સવ ઉજવેલો હતો એ ઉત્સવને બેઠો ચેલવવા કાર્યક્રમમાં આજળી ઉક નાની મેન્ટેનેન્સરી વર્ગની વિદ્યાર્થીનીઓથી માગેને પ્રથમ ધોરણની વિદ્યાર્થીનીઓએ પણ ભાગ લીધો હતો એમાં એ બાલિકાઓની વિવિધ પ્રકારની કળા અને મુદ્ધિને વિકાસ થયેલો સ્પષ્ટ જણાય આવેલો હતો સમગ્રપ્રતો, નાટ્ય પ્રયોગ, વેગવિધાનની કળા વગેરેમાં બાલિકાઓની મુદ્ધિને વિકાસ સ્પષ્ટ આજળાં તરી આવેલો હતો કેટલીક બાળકોમાં તો, બાળકો કરતા બાલિકાઓની સંખ્યાને વિકાસ વધારે સારી રીતે થયેલો જણાય આવેલો હતો

એ ઉત્સવને બેઠો, મેન્ટેનેન્સરી વર્ગના બાળકોથી માગેને તે ઉક ઉપલબ્ધ વર્ગના વિદ્યાર્થીનીમાં હરખગા મેલવવા તોમજ ચિત્રકળાના પ્રદર્શનમાં જે જુદા જુદા નમુનાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા તે નમુનાઓ પણ કરતા વિગલને મુદ્ધિ

આપે એવા છે મેન્ટેનેન્સરી વર્ગની નાની નાની ચકા, વજ આર અને પાચ વર્ષની બાલિકાઓએ દોરેલા ચિત્રો, તેમજે બનાવેલા માટીના સ્તંભકો અને બીજા અનેક પદાર્થો, તેમજે ગુલેરી નાની નાની થેલીઓ બાળકોના હાથને થોડાં ટાંપીએ આપવામાં આવી હોય તો કેવી કલા સર્જક શકે છે તેને ખ્યાલ આપવી હતી વળી, એ બધી વસ્તુઓ ચોક્કસ હતી એ બાળકોને આવી વસ્તુઓ તૈયાર કરવામાં કેવી ચોક્કસ રાખી બેઠેલો તેજ ચૂચન કરે છે

આ બધી વસ્તુઓને કળાકૃત રીતે ચોક્કસને પ્રદર્શનમાં રજૂ કરવામાં આવી હતી, એના કરનાર બાળકનું નામ અને વય બેની સાથે ભેટેલા હતા એ જાતે એ વસ્તુ તૈયાર કરનાર બાળકના વિકાસને અટકાવ ખ્યાલ આવી શકેલો હતો

ચિત્રકળાના વિભાગમાં રજૂ થયેલી સંખ્યા બધા દૃષ્ટિઓ, એ વિભાગમાં બાળકોએ જુદા વિધાસ આપવાની પ્રતીતિ કરાવે છે વળી આ વિભાગમાં રજૂ થયેલી દૃષ્ટિઓનો મોટો ભાગ બાલિકાઓની જ દૃષ્ટિનો હતો એ ખાસ નોંધ થોડા બીજા કદાચ. પ્રથમથી ધોરણની બાલિકાઓએ, તેમની કદાચને સારી વિકાસાવી હતી તેમજે, વગલાકરીથી દોરેલા વિવિધ ચિત્રો, અને વિવિધ આકૃતિઓ, નાની વયમાં પણ તેમની નિરીક્ષણક્ષમિ કેટલો વિકાસ પામી છે તેજ ચૂચન કરેલી હતી નાના બાળકોના પ્રદર્શનો વિલાયતમાં લખા બરાબ છે એવા પ્રદર્શનમાં આમની કેટલીક દૃષ્ટિઓ તો જરૂર સ્થાન લઈ નય બેરી હતી

પગ ચિત્રકળા વિભાગમાં રજૂ થયેલી કેટલીક દૃષ્ટિઓ તો સમગ્ર અજળ મીલાવટને કારણે સ્વચ્છ પ્રકારની કળાદૃષ્ટિઓ બની રહી હતી જે ખાસ કરીને, મનુષ્ય, લીલા એ બહેનોની દૃષ્ટિ

એનો કાલેજ ૧૨ ૩ ચાલેલા, પુણ, નરિની,
સુરેશ, ૧૦૧ બાગાએની કૃતિઓ ૧૨ તેમનો
લાજ પીઠી પાઠામાં અને તે ચલાવવામાં તેમજ
કાલેજને કાલેજ ૧૨ કાલેજમાં સારો બેલી રેશે
દેવ એમ કાલે છે મનુષ્ય અને શીશની કૃતિઓ
તે કાલે ૧૨ કાલે કાલેજની કૃતિઓ નેરમાં
બેરો એક છે આવી કૃતિઓ ૧૨ ૧૨ સાચવવામાં
મુખપૂર્વે રોકાઈ રહે કાલેજમાં ૧૨ પુલિન
નિહારી ૧૨ ૨ વિાસ માટે ૧૨ અનિવરણ
અધીકારી છે.

પ્રારંભ એવા એવા વાત સ્પષ્ટ નહીં હોય

અને છે કાલેજ ૧૨, બાગા ૧૨ ૨ વિાસ
એની કૃતિઓ વિાસ ૧૨ કાલે રીતે રેશે છે.
કાલેજમાં આચારી ૧૨ ૨ કાલેજમાં કાલે ૧૨ ૨
મતમાં મળતા વાત છે

અનિવરણ, માત્ર, ૧૨ ૧ કાલેજમાં
બાગાએ ૧૨ વિાસ બાગાએ એ રામકૃષ્ણ
છે અને કાલેજમાં ૧૨ ૧૨ બાગાએ
માટે ૧૨ કાલેજ ૧૨ છે કાલેજમાં બાગાએ
અને વિાસ એકે કાલેજ ૧૨ ૧૨ કાલે ૧૨
આ વિાસમાં સર્વકાલેજ ૧૨ કાલે ૧૨
૧૨ ૧૨ કાલે છે એમ ૧૨ વિાસમાં ૧૨,

બહેન માટે બહેનનેજ દાઝે
બહેન માટે બહેનજ લડે—

પુરુષોએ—

બધા શાસ્ત્રો

બધા કાયદા

બધી સમાજ રચના ઘડી છે.

અને

શ્રી. રમણજીવ વ. દેસાઈ રચિત

સ્ત્રીઓએ

બધાં બંધન

બધા કાનુન

બધી રચનાને તાબે રહેવાનું છે.

એવેજ

પોતાની વિલાસ તૃપ્તિ માટે

શ્રીઓનો એક વર્ગ ઉભો કરી
પુરુષોએ એ વર્ગની બધી શ્રીઓ
પતિતા તરીકે તમારી સ્ત્રીઓ રચી
કરી છે.

તમે તમારીજ બહેનને

બહેન કહી ન બોલાવી શકો એવી
બ્યવસ્થા કરી છે અને તમારીજ
ભત્રીની દોષા છનાં એ તમારાથી
દૂર રહે એની તકેદારી રાખે છે.

શું પુરુષો પતિતાઓથીએ વધુ

પતિત નથી હોતા ?

પુરુષો
શ્રી
મા

પ્રકાશ

૪મે શ્રાવણ અને વાઘા મેળવે છે.

તમે પૈસાદાર થવા અને પૈસાદાર તરીકે ચાલુ રહેવા
ઇચ્છતા હો તો—

—આજેજ વાંચો—

દુનીયામાં આજે હેન્ડ્રી ફોર્ડનું નામ જગજહેર છે—
વેપાર એટલે કેવી રીતે થાય તે તેણે કરી બતાવી
દુનીયાને દંગ કરી મૂકી છે—

—આવા અનુભવીની કલમથી લખાયલું—

વેપારની ચાવી

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૧૨-૦

વેપાર કેમ કરવો, કેવો કરવો, કેણે કરવો, કેમ વધારવો,
નફા કેમ મેળવવો, કેટલો મેળવવો વિગેરે વિગેરે અનેક
હકીકતો ખાસ વાંચવા લાયક છે —

ગુજરાતના વેપારી હો કે મોટા મીઠા માલીક—વગેરે આ
પુસ્તક વાંચી અગ્નો-તમને શિખવાનું મળશે.

લખો:

લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

નોંધવાનો તેનો કાર્યક્રમ છે. સરકારી ખાતાઓ ખાસ કરીને વિશ્વ કચેરીના સદાકાર સાથે એ સંસ્થા કામ કરી રહી છે. એ સંસ્થાના પ્રમુખ હેડી લંડનરી, અને વિશ્વ ખાતાના પ્રધાન મીઠ હોર બેન્કીસાથે છેડા સમય પરજ આ બાબતમાં મંત્રણાઓ પણ કરી હોવાનું જાણવામાં આવ્યું છે.

હેડી લંડનરીની સંસ્થાને ટેકેર આપનારી જાણીની બંધિઓમાં ખાસીય હેક્ટર મુનરો ફ્રાન્ચાઇઝ, કમાન્ડર ઇન ચીફ હેડી હોંડલબેરો, હેડી મીડલબન, હેડી વોન કલીફ્ટ, હેડી ફામબરી હેડી કારીલીસ અને બીજી સમાજમાં નામાંકીત સ્થાન ધરાવનારી મહિલાઓ છે. એ સંસ્થાનું મુખ્ય મથક ફ્રિજિયુ કેન્ટોનિયન ખાતે હોમવેલ રોડ પર આવેલું છે.

કમાન્ડર મેરી એલનની સંસ્થા “ સ્ત્રીઓનું અનામત સેન્ય ”ને નામે જાણખાય છે. એના અનુયાયીઓમાં સમાજની સારેખમ બંધિઓના નામે જોડા છે પણ, એના સામાન્ય સંસ્થાની સંખ્યા ઘણી મોટી છે અને એ પૈકીની ઘણીઓએ તો આર્થિકતા સમયે, તેઓની મોટરો અને એક જણે તો તેનું વિમાન પણ આ સંસ્થાના ઉપયોગ માટે આપવાની તૃપ્તતા દાખવી છે.

આ સંસ્થા તરફથી ભારતી કચેલી સ્ત્રીઓને કાન્યાદ શિખવાય છે. રીવોલ્વર અને રાઈફલનો વપરાશ કેમ કરવો તેની તાલીમ આપવામાં આવે છે. પીસ્ટોલ કેમ હાંકવી અને વીમાનો કેમ ઉડાવવાં તેની પણ તેઓને તાલીમ આપવામાં આવે છે.

જણી, કમાન્ડર મેરી એલનની યોજના દેશભરનાં એરાડોમેનાં નિષ્પાદ તાલીમબાજો દ્વારા, સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓને, વિમાની ઉડવનની તાલીમ આપવાની પણ છે, પશ્ચિમ ઇન્ડિયામાં આ કાર્ય માટે સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓની ભારતી પણ થઈ ગઈ છે.

કમાન્ડર મેરી એલનના જ શબ્દોમાં કહીએ તો “ સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓએ પાઇલોટ તરીકે નામ નોંધાવ્યાં છે. તેઓ કેમ ઉડવું તે શિખરી. વિમાનનાં ઇન્જનો કેમ સમારવાં તેમજ તેની જાળવણી કેમ કરવી તે પણ તેઓ શિખરી. વળી એ જ્યાં ઉપરાંત સગથી ઉડેલાં વિમાનોમાંથી પાઇલોટોને પણ જવાબી હોય.

સકાયક દરોજમાં સ્ત્રીઓ સ્થાન લે એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવી નથી. પરંતુ મીડેનીકો, સદેશવાદકો, એન્જિન્યુઅનના વિમાનોના પાઇલોટો તરીકે, કટાકટીના સંલિંગોમાં તેઓ ઘણી જ સદાચાલત થઈ પડશે.

ઈંગ્લેન્ડભરનાં એરાડોમેનો પર અંકુશ ધરાવતી સ્વેષ્ટ કોરપોરેશના તાલીમ ખાતા સાથે અનામત સ્ત્રી સેન્યની સેવિકાઓને તાલીમ આપવા માટે યોજના કરવામાં આવી છે.

તાલીમ પાછળ યત્ન ખર્ચ અને આપીયું. અને અમારા સંસ્થા, પાછળથી અઠવાડીયાંના અમુક શીર્ષાંગના હિસાબે તે અમને સરી આપશે, જોયો એ તાલીમ માટે યોગ્ય નહિ લાગે તેઓને એ પૈસામાંથી થોડોક ભાગ પાછો આપવામાં આવશે.

પણ આવી તાલીમ આપવાની શરૂઆત કરવામાં આવે તે પહેલાં, સ્ત્રીઓની કંડક વૈવધીય પરીક્ષા કરવામાં આવશે. આ જગ્યાં માટે વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા જેમ વધારે પરી તેમ તાલીમ આપવાનું ખર્ચ ઓછું આવશે.

આ વિમાની બાબતોની પ્રથમ દુકકીને પશ્ચિમ અને હાઈડન ખાતે એરોટર્મમાં તાલીમ આપવામાં આવશે.

આ ઉપરાંત સ્ત્રીઓને તાર્કાલિક સદાય, શેટ માસકા વપરાયેને લગતી સુચના, બીજી કામચતો તેમજ એન્જિન્યુઅનનું કામકાજ જોરેની પણ તાલીમ આપવામાં આવશે.

આ હિસામાં એક ત્રિજ સ્ત્રીએ પણ યોજના કરી છે :

જાવિ સંશામતા સમયમાં અમત્યના ખતપતો, વૈવધીય રાહતનાં સાધનો, ધનાયલા સેનિકો, સત્તુ પસંની દરોજ પાછળના ફોટોગ્રાફો જોરે લઈ જનારી વિમાનોની દુકકીઓ / અને એમાં પાઇલોટો તરીકે વિમાની વિશ્વની તાલીમ પામેલા પ્રથમ પાઇલોટો નહિ પણ યુનિકોર્મ સંખ્યત સ્ત્રી પાઇલોટો અને નિરીક્ષકોને સ્થાન મળે :

એ એકવાસ વર્ષની ખાસ વસ્તુલા વોકફુલ્ડ સ્થળ છે. રીનલમની માર્શીઓનેસ હાઈનરોન્ડની એ જરીજ ધાય. વિમાની સંરક્ષણ સંધની સ્ત્રીઓની અગ્રી દુકકી રચવા માટે વિમાન ખાતાના પ્રધાન-મંડળને સદાકાર મેળવવાની તેની વમેદ છે.

શ્રમજન સો એકઠી જી
પાવળેટીની એક કુદી તેવા
કરવાની યોજના તે વિમાન
ખાતાના પ્રધાનમંડળને મુખ્ય
કામ છે

તેની યોજના પ્રમાણે,
આરે વિમાનોનું ઘટવન કર
વાની જીએને પ્રધાનમંડલે
તાલીમ આપી એક આ
રિયે જીએ તાલીમગાજ તરીકે
શૈલ્ય બનશે અને આમ એ
કુદી પણ રવાના થી બનશે

“ પાવળેટી તરીકે ‘એ’
વજેલ લાવસન્ય ધરાવનારી
જીએની સંખ્યા પ્રિયમમાં
કરી જ મોટી, ઘનશીલી છે
તેઓને દેવા વધુ તરીકે
કરતાં વિચરના સમયે વા
રેક પણ આપણેને રેક સમય
આપશે દોષ ત્યારે તેઓ
ધન જ કપડોની કાપ
કરી શકે

મીઠા મુંઠા નોકાન

જીએને વિચરવાની મુશ્કેલી
તો કરી પણ નહિ જશે

વિચરના સમયમાં પે ડા-
ના દેશ મટે આરોગ કુનો
આપવાનું તો કચી જીએ
જલદ કરશે અવગત બરા
બર વિચરના તેઓ કરાવ
આમ નહિ થે વધુ રીત
પરમુખ્ય અનેક કામ તો રીત
જીએ કરી શકે

મીઠા નોકાને એક મુઠા
કાનમાં આ ડાકારો કાઢવા
હવે

મીઠા નોકાને બે વર્ષ
મુખી એ વજના વધ
થે કુલ લાવસન્ય ધરાવુ છે
ને કારણે વિમાની કલેક્ટોરી
ને સમય છે આ રીતે આમ
પર તેજે અવગતિ મદ-
સાર મીઠાજની યોજના
કરી હતી પરંતુ તેની અગત્ય
જાણુને વધે કપડે મિ

કેવલ કરેલેથી અનેવિષ પ્રાપ્તિએ એ જીએ વિજવા પાડી મુશ્કેલી
મવાળી થે તો પુરવે કાપક કાપે મટે નુકા વ તેની આ યોજના વિચારખાતાનું પ્રધાન મંડળ
લો અને આ કાપે મટે અવગત સંખ્યામાં કરા રહીશી થે એકે તેને આરોગ છે

~~~~~

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ ઘી વાપરવા માટે
વેપારી એમ્બરનું સરટીફિકેટ ધરાવનાર

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબઈ, નં. ૨.

~~~~~

[૬] ચીન જાપાન વિચલમાં સીચો

દવા મોઘાન, એટલે કે ચીનની જોન એફ-આઈના ઉપનામથી યોજાતા ચીન ચીનની સરકારી ટેકા, ચીનની સીચોની એક ટુકડી જાપાનીએના આક્રમણનો ભાર સામનો કરી રહી છે.

જર્મન અને રશિયન તોપખાનાં, હથિયાર વધે ગઈએ અને ટેકાથી સંજોગ માર્ચેલ ચીઆંગ કય રોકનાં લશ્કરની સાથેસાથ, ઉત્તર ચીનમાં આ ટુકડી લટકી રહી છે.

એટલે એક બીજી ટુકડી ચીનની દરેજની પાછળ પડીને ભસુસી કરી રહેલા જાપાની ભસુસો સામે સામી ભસુસીઈ કામ પણ જાણાઓની ટુકડી-કી-કી કરી રહી છે.

આ સી સેનિકોની ભરતી સત્તરથી વાળીસ વર્ષની વયની સીચોમાંથી કરવામાં આવી છે. રાષ્ટ્રક્રમ અને દારૂઓ તેમનાં વ્હાલાં રાઓ છે. આખા ચીનમાંથી આ સેનિકાઓની ભરતી કરવામાં આવે છે.

દુસ્મરના આક્રમણથી આક્રમમાં આવી પડેલા દેશ માટે, ચીનની બહાર વસ્તી ચીનની સીચોને પણ કાઢક કરી પ્રજાની તરબોળી નથી છે અને તેમણે ચીનને આર્થિક સહાય મોકલવા માટે અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો આરંભ્યા છે. ચીનના વિમલને અંગે કહેવામાં આવેલાં જોડો બરાબર માટે અનેક પ્રકારથી યોજનાઓ ચીનાઈ તરફથી કરી લઈ છે.

આ જાનકમાં પીનાંજમા વસતી એક એક-

જુલિસ વર્ષની સુધર ચીનાઈ તરફથી નવીન પ્રકારની ઇમારત બંદર કરી છે. દરેક હાલર ડોલર જેટલી કીમતમાં ચીનાઈ જોડક બરીદનાર કોઈ પણ ચીનાની 'ગુલિસી' ધવાની તેણે તરબોળી દાખવી છે.

આ તરફથી રાંચકાઈમાં જન્મેલી છે. નર્તકી તરીકે તેણે કીર્તિ મેળવેલી છે. ચીન અને સીચો-મનો તેણે પ્રવાસ કરેલા છે.

તેણે નહેર ક્યું છે કે, 'દરેક હાલર ડોલરની કીમતમાં જોડક બરીદનાર કોઈ પણ ચીનાની પડેલી બીજી, ત્રીજી કે પછી અમે તેજસાગી પાત્રી થવા તે તેજાર છે. પછી એ ચીનો વૃદ્ધ હોય કે યુવાન, અર્થત્ર કે સુંદર હોય તેની તેને પરવા નથી. માત્રી મનુષ્યની માટે કોઈક પણ કરી રાકવાનો એટલો જ માર્ગ મારી પાસે છે.'

એક બીજી ચીનાઈ તરફથી માસ લી વેંગે મોએ વળી જુલો જ માર્ગ અખત્યાર કર્યો છે. તેણે વિચલ રાહત ફૂંડ માટે લોહરી યજ્ઞ કરી છે. ૨૫૦૦૦ પાઉંડની એ લોહરી છત્તનારને પરજુલાઈ તેણે નહેર ક્યું છે. માસ લી વેંગેના સુરિક્ષિત છે અને અનાથ છે. આક્રમો આત્મસાથ આપવા માટે તે ગૌરવ અનુભવે છે.

મલાયાના ચીની ભાષાના પત્રોમાં આ બે ચીનાઈ તરફથીઓના આત્મજોઓની બારોબાર પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

[૭] રાજમાતા મેરીની આત્મકથા

રાજમાતા મેરીએ તેમની આત્મકથા લખી છે અને પુષ્ટી રીતે એ છપાઈ પણ ગઈ છે. એની નકલો અત્યારે બ્રિટિશ સંસદરથાનના એક ખંડમાં તાનામાં પુરવામાં આવી છે.

સપ્તાહ પંચમ નવેજીનાં અવમાનથી રાજમાતા મેરીને બારે અમગીની રહેવા લાગી હતી. એ અમગીની ફર કરીને કોઈક શાન્તિ મેળવવાને સાર તેમણે છવનકયા સંબંધની શરૂઆત કરી હતી.

માર્ચબરે દાડસભા તેમનાં અવવાસ ખંડમાં રાજ તેઓ એકલાં બિમતાં. છવનમાં જતી અંગેના

હવેસ પ્રસંગોના સ્મરણે તેઓ તાજાં કરતા અને એ જાણા રોમાન્યક પ્રસંગોને પછી જ સંજ્ઞવતાથી અને માનવતાની સામગ્રીથી તેઓ કાગળ પર દખાવતી હોવા. શાહી કુટુંબના કોઈ પણ સંબંધ સંબંધ સ્મરણે કરતા આ સ્મરણે અવવતી બાલ પાડનારા છે.

આ આત્મકથામાં રાજમાતા મેરીના અસંખ્ય ખાનદખી માર્ગો છે તેમ શાહી કુટુંબને લગતા અનેક દસ્તાવેજો પણ છે આ બધા પત્રોને વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવવાનું તેમજ છાપના મોખ્ય વિગતો

તારવવાનું તેમજ તેને અસ્થિત મારાનું સ્વ
માર્ગશાળાનામે થોડો જ મધુ છે વળી એલધાવ
જેને બેથેયિન સમયે ઘનનાશામા કુપી
કેવામા પત્ર તેમજે પત્રી કીજ્જામરી મુદ્ધિ
વાપરી છે

માનસોની જ નજી પાયા પામી હતી
મારો જ રીતે સખત ખડો દેગ એની
છોટી નાડો લગત કારનામા મારો હતી ત્રિદિશ
સમઢરવ નગ સળાગામેની માગઢમી રેખરેખ
દેગ એ નાડો સખત મા મારો છે

પુસ્તકોની દુનિયામાં

પ્રિયબહેન યશ,

તું ધણીબાર ફરિયાદ કરે છે કે શુભશક્તી સાહિત્યમાં વિવેચનની યાજ્ઞ સારૂ પાંગળી છે. એવી ફરિયાદ કરતાં તો એક બે વાર તો એમ પણ લખી નાખેલું કે, શુભશક્તીમાં શું વિવેચકોને ફુકાલ પડ્યો છે ?

તારી એ ફરિયાદ થયે એવી વાજળી છે. અણબત્ત, પંદર લોષ ત્રણે ઉપર હતી તેના કરતાં અત્યારે પરિસ્થિતિ સુધરી છે અને આખરે તરણ સાહિત્યકારોમાંથી, વિશ્વનાથ, નવલરામ, ડૉ. રાવળ, વગેરે વિવેચકો તરીકે આત્રણ આપના નવ છે. છતાં હજી એ દિશામાં સંતોષકારક વિકાસ થયો નથી, એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી.

પણ એ આશા હવે ફળવા માંડે એવાં ચિહ્નો સ્પષ્ટ થવા લાગ્યાં છે. કારણ કે, યોગેશ્વરે પૂરે તો સાચ અસરકારક નેત્રું 'લેખાવ' તે હવે બનવા લાગ્યું છે. કવિતા-વિવેચન કે મિલન એવા સંઘર્ષોત્તર પ્રકારના હાથ મારવાની હિંમત પાંચેક વર્ષ પૂરે તો લાગ્યે જ હોઈ પ્રકાશકે કરી દેવા. ચાંદના ગોપીચંદન કરીને અથવા તો કોઈ માવજર ઉપચારના પ્રકારન તરીકે જ એવાં પ્રકારના ચર્ચા સંકળે થાં હવે વિવેચનાત્મક લેખોના સંઘર્ષોત્તર પ્રકારના એક પ્રકારના સંસ્થાએ કહ્યું છે એ જરૂર અભિ-ધનની વાત છે તેમ એ પ્રવાસ આવકારવા યોગ્ય છે.

હાલની તરણ પેઢીના અસ્થાસી લેખકોમાંના ક-કલાય સૌથી આગળ પડતું સ્થાન લઈ બધ વા બાહ વિશ્વનાથ મગનલાલ પાંડેના ચૌદ વિવે-લ લેખોના સંગ્રહ 'સાહિત્યસમીક્ષા' '૧' વિષે આ હલેખ કરે મું.

૧. સાહિત્યસમીક્ષા: કર્તા: વિશ્વનાથ મગનલાલ પાંડે, મૂળ પ્રકાશનમંદિર, પાનકોર નાસ, દાવાદ મૂલ્ય અડી રૂપિયા.

નિષ્પક્ષ અને નિરૂપ વિવેચક તરીકે શ્રી વિશ્વનાથે ટૂંક સમયમાં જ સારી પ્રતિષ્ઠા જમાવી દીધી છે અને તેમના વિવેચનો, સ્વતંત્ર સર્જનો નેટલાં જ રસિક અને મનનીય હોય છે. એમના અત્યાર સુધીમાં બુદ્ધે બુદ્ધે: સમયે લખેલા લેખો-માંથી, વિવિધતા પૂરતા પ્રમાણમાં જળવાઈ રહે એવી રીતે ચૌદ લેખો સુદીને આમાં સંગ્રહા છે, સાહિત્ય અને કલાની ધોમમાંના કરતી 'વલચર્યા' નો, એક નર્મદ્યુક્તિ સાહિત્ય પર વેધક પ્રકાર પાડેલા બીજો અને સમગ્રદીન સાહિત્યની સ્થિતિ દર્શાવતા લેખોનો ત્રીજો વિભાગ પાડીને પુસ્તકની રચના કાવામાં આવી છે. એમની પ્રગલ્ભ રોલી સાથે હંડો અસ્થાસ એ લેખોને અસ્થાસ યોગ્ય બનાવે છે.

સમય પુસ્તકનાં નવનીત રૂપ, 'વિવેચનનો આદર્શ' એ સર્વ પ્રથમ લેખ, ધણી જ ઉત્તમ છે. એમાં શ્રી. વિશ્વનાથે, વિવેચક અને વિવેચન વિવેનાં ચોતાનાં મંતવ્યવું સચોટ નિરૂપણ કયું છે. વિવેચક થવા માટે લેખકનામાં હોવાની નોંધણી સૌન્દર્ય દક્ષિ: અને ઉડો અસ્થાસ એ પછી, ને સર્ણુ લાગે તે સ્પષ્ટ રીતે કહેવાની નિરૂપણ અને દિંમર એ બાધાનું એમાં એકથી સચોટ રીતે પૂર-કરણ કરવામાં આન્યું છે કે, સામાન્ય લેખક તો વિવેચક બનવાની હિંમત જ નહિ કરે. એ આખો ચ લેખ, કોઈ પણ વાચિ વિવેચકને માર્ગ દર્શક ચઈ રહે એવો છે.

એ લેખમાં રણુ યજ્ઞેલા આદર્શને લક્ષમાં રાખીને જ શ્રી. વિશ્વનાથે આમાંના લેખો લખ્યા છે. અને એ આદર્શની પરિપૂર્ણ સિદ્ધિએ તેઓ નહિ પહોંચ્યા હોય તો પણ એની ધણી તરણ પહોંચવાને એમનો પ્રવાસ હોવાનું તો એ વાંચ-નારને સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવે છે.

પ્રથમ વિભાગમાંના આ ઉપસંહાના બીજ તરણ લેખોમાં, 'જીવનનો હલેખ ?' એ લેખમાં, શ્રી. મુનશીના " અર્વાચીન સાહિત્યનો પ્રધાન સ્તર: જીવનનો હલેખ " એ સંસદ-

કરેલું છે. એમાંના યોગ્ય કદાસો આને પણ આપણા હાંત કદાવે એવા છે. અનુષ્ટુપો અને વ્યાપાતરોની ઉપયોગિતા વિષે પણ એમણે સ્તુ કહેલા વિચારો મૂળ કરવા જેવા છે.

પ્રો. દવે તરફથી આપણે અપરિચિત સાહિત્યકર્તા વિષે કંઈ જાણવા નહિ પામીએ ? અથવા એમની વિદ્વાનોએ કોઈ અન્ય રીતે દવે સાથે નહિ મળે ?

ગ્રોહુ* પુસ્તક તો જુલોન દખલું છે. જુલોનના વિદેહ અને સદેહ સાર્વજનિક-લેખકોનાં રેખાચિત્રો સાથે તેમનાં સાહિત્યની સમીક્ષા કરવાનો એ સફળ પ્રયાસ છે. 'પ્રસ્થાન'માં, 'સાહિત્યને ઓવારેથી' '૩ એ શીર્ષક હેઠળ પ્રો. સંકેતલાલ શાસ્ત્રીએ આ લેખો લખ્યા મારેલા ત્યારેજ તે અને જમી અલેક્ષ અને એક બે દેખો વિષે તેમ તે પલ્લ અને સુગમ કરેલું' એ ઉપરથી તે લેખો તને એમણે એમ માટે મૂળ્ય છે.

આમાં સંપ્રદાયવાદ રેખાચિત્રો, એ સાથ સામાન્ય જીવનરેખા બાંધ કરનારાં રાજકર્મચિત્રો નથી પડેલ, નાપકનાં સંસ્કાર અને સાહિત્યસેવા ઉપરથી, વ્યક્તિ તરીકે એ છાપ પડી હોય તેવું વિશિષ્ટતા બાંધ કરતા એ રેખાચિત્રો છે. એથી, ચરિત્ર નાયાનાં જીવનની સંદેશિત તેમજ તેની સાહિત્ય સેવાની દૃષ્ટિને પરિચય થઈ શકે છે.

સામાન્ય રીતે રેખાચિત્રો એ શુભદર્શનોજ બની જાય છે. પણ પ્રો. શાસ્ત્રીનાં આ પુસ્તકમાંના રેખાચિત્રો શુભદર્શનોજ નથી એમાં તો એ સાહિત્યકાર વિષે લખાઈ છે તેવું સંચોદ વિવેચન છે. એટલે, પૂરતો સમભાવ દાખવીને પણ નહરે તરી આવતા દેખાને તેમણે પ્રાપ્ત્યા નથી. લગભગ બધા રેખાચિત્રોમાં આણું રૂપક કમન દક્ષિ એવાર થાય છે અને તેથી, એ વાચતા કંઠાણો ઉપજતો નથી.

જુલોનની સાહિત્યનો અગ્રયાસ એ સમયે વપતો જાય છે તે સમયે, જુલો જુલો લેખકોનો પરિચય કરાવતા આવાં પુસ્તકો જરૂર ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે.

પુસ્તકના બે ખરો પાડને હેખકે એક ખડમા દિ બ. કેશવલાલ મુન; પ્રિન્સિપાલ આનંદરાજકર

મુન, મુનશી, નાનાલાલ કવિ, રામનાથયજ્ઞ પાઠક, મોતીલાલ અમીન જેવાઓનાં વિશિષ્ટત્વનું દર્શન કરાવ્યું છે અમારે બીજા વિભાગ 'અર્ધ' ૩૫ હોઈ એવાં નરસિંહ મહેતા, કવિ નર્મદ, હાટમ, કલાપી, વજ્રલાલ યાત્રી, કલાપી, રજુછાલાલ વગેરેની સાહિત્ય સેવાઓનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. વળી, દિ બ. કેશવલાલ મુનનાં વિદ્યાર્થી જીવન અને સાહિત્ય જીવનના લેખો તો એમની સાહિત્ય સેવાનો ખયાલ આપવા માટે ઘણા ઉપયોગી છે.

તને કદાચ વાંચીને નવાઈ લાગતી. છતાં લખું છું કે શ્રી. વિજયરાય વૈદ્યા વિનોદી લેખોનો સંગ્રહ હમણાં પ્રકટ થયો છે. તું કદાચ એ માનવા પણ તૈયાર નહિ થાય. પણ આ સાથે 'નાનુક સવારી' ૪ પુસ્તક લખેને આરામ જરૂરી પર બેસી જાણે, એટલે બરાબર બે સવારે કલાક તારેં મોડું આઠાં આઠાં સ્મિતથી મલક્યા કરો, એ પૂરે કર્યા પછી પણ, એમાંના કોઈક કોઈક લેખો યાદ આવતાં મોડું મલકી ઉઠ્યા બિના રહેવાનું નથી એની તને ખાતરી આણું છું.

'વિનોદાન્ત' એજ શ્રી. વિજયરાય વૈદ્ય, એટલું પ્રથમ જાણવી હજી. એમણે એ પુસ્તકમાં નામ પણ એમના પોતાના રેખાચિત્રો 'નાનુક' રાખ્યું છે. પણ એમણે 'આ ઓપરી' વિષે એ કેટલુંક લખ્યું છે તેમાં એનો, જુલોન સાથે સારી રીતે થઈ જાય છે.

સામાન્ય રીતે શ્રી. વિજયરાય એટલે જુલો અને ફિલ્મ મેવીના લેખક; એમની વાક્ય કે રાખડ સ્વભાવ પણ કેટલેક વખતે તો કહ્યુંકહોર લાગે એવી અને કેટલીકવાર વાંચતાં કંઠાણો પણ આવે. સામાન્ય રીતે એમનાં વિવેચનોમાં અને ખીન્ન લખાણોમાં એ દૃષ્ટિએવાર થાય છે. અલબત્ત, પ્રવાસ ડાયરી કે ખીન્ન નાનાં લખાણોમાં તેમની દલબી-નાનુકે સૈથી રૂચિકર થઈ પડે એવી હોય છે અને તેમાં કેટલીય વાર તેમના નર્મ-વિનોદી સ્વભાવનો પણ પરિચય થાય છે. એ સાથે નિર્દોષ વિનોદ કે નર્મ

૩. સાહિત્યને ઓવારેથી : કતા ; શ્રી સંકેતલાલ જ. શાસ્ત્રી, જીનાગઢ. મુ. રા. ૨-૪-૦

૪ નાનુક સવારી : લેખક : 'વિનોદાન્ત' . પ્રકાશક : વિજયરાય ક. વૈદ્ય, કુશલનગર, વાવનગર કિ. રોડ રૂપિયા.

હેતો નથી એવા કોઈને કોઈ ઉપર બંધ કરાસ દોર છે જ,

‘નાનું સવારી’ માંના કૌશલ્ય સેવોમાં આતે કરાસ નજરે પડે છે અને શ્રી વિજયરાવના લખનારની સહેજ જણ પરિચિત બનિને, કરાસ કોના પર ફરવામાં આવે છે તે જણ સહેજે જણાઈ આવે એમ છે. છતાં એમાં એવું જો નથી એવે એ વાચકમાં પણ વિનોદ જ મને છે. અનેક સામાન્ય વિષયોને તેમજ, આ સેવોમાં એક દલનો રીતે બદલાવા છે કે, આ નાની નિઝગિયાઓ વાંચને કિત બદલાવામાં મજાનું મન થાય છે. મારો આ અનુભવ છે. અને તમે એવી જુદા અનુભવ થયો નથી એની મને ખાતરી છે.

નાના નાના, ધોરીય એકા સેવોમાં, માનવ સ્વભાવની જુદી જુદી રૂનિમાનો તેમજ સજ્જ રીતે કવચાસ રૂપે છે. માનવ લખનની જુદી જુદી પરિચિતને તેમજ વિનોદી રીતે બદલાઈ છે અને માનવ સ્વભાવની વિચિત્રતામાં થા કરાસ રૂપે છે.

આદિતે જેમણે કોઈને કોઈ વિનોદ કરા મળે રહેશે.

એ વાંચને કમ તમે થશે કે વિજયરાવ એમની દુન દોરીનું ચાલીને કોઈને આવી મળે વિનોદી-સેવી જ હમેશાં મળે આવતા રહે તે ?

‘મરજી મેરો’ ને જેના, આજ કમાવ કરાની વાંચિને બીજે સમય આવી જતી બદલ થશે એમ બની જ કોઈમ માનું હશે જતાં, ‘જનુ અપું’ જે અને નીચ વાંચે ‘મા શ્રી. કમાવકર આપને કોઈય લખનો પરિચય કરાને છે, સમયની અર્થ કરાની જતાએ કોઈ જ લખનો વિના રહી રહે છે શ્રી કમાવકર જેમના કોઈય લખન સામાન કરા કરા નિરીક્ષણ એ પરિણામ કોઈ એવું.

કમાવકરની વાંચિમાં હમેશા કોઈને

‘જનુ અપું’ જે અને બીજ વાંચે : જેના કમાવકર ભેતે, પ્રકાશ. ત્રણ મિત્ર કું, પન્નીલનું કોમરિય, ૮, ૧ કડા વિદ્યાર્થી, માવકારી રીત, કુલ ૧, ૧, કોડ રિપો.

—શ્રીઓના—

પ્રકર, લોદીયા, રૂનકોલ, વંચલ, તથા મત્રાચલના રાજો માટે

સુંદરી સુંબની
પ્રથમ પ્રકર

અમીર છે. કિં. રીતી રીતે ૩. ૧) તથા રીતી ૩ ના ૩. ૨-૧૦-૦.

૧૯૧૧ થયે વેચાય છે.

ઉંઝા ફર્મસી—

મોંધી રીત, અમદાવાદ. ઉંઝા,
મુંજા નં. ૨. પુના સીટી.

૧ ૧૯૧૧ થયે લેજનો લેજને છીને—

૧ ૧૯૧૧ માંની રીતી રીતે માટે મુંજીવત મુંજી મુંજાવે.

કોઈક નવીન તત્વ હોય છે. જીવનની આસપાસની સૃષ્ટિનાં નિરીક્ષણમાંથી, તેમને નવમિશ્રણ વસ્તુ જડી આવે છે અને અનેકની મૂળ લાગણીઓને તેઓ એવી કુદરતશી રીતે વાચા આવે છે કે, એમની વાર્તાના પાત્રો પ્રત્યે વાચકની સંકલ્પમૂલિ પ્રકટયા વિના રહેતી નથી.

‘ એક સુખી કંઈલાની, ’ ‘ કમુ અને કમિની ’ અને ‘ પંચાતન ’ કેવેજી જીવનની શ્રેષ્ઠ લાગણીઓ વ્યક્ત કરતી નવલિકાઓ છે તો ‘ નર્તેયા ’ અને ‘ ત્રણ અધુર ’ એ ‘ મા કેલેજીવનોની ટીપ્પણ જીતિનો સારો પરિચય થાય છે.

‘ પરમીડીયા ’ મા વ્યક્તિ પરત્વેની અંધ શ્રદ્ધા પર સચોટ કટાક્ષ કરવામાં આવ્યો છે. અચારે ‘ રમેશ ’ એ નમ્ર સત્યનું બાન કરાવે છે કે સાચા સેવક માટે તો જેની સેવા કરવાની છે તેના જીવનમાં એવ પ્રિય યજ્ઞ જવાનું જ અને તેનામાં તેના જેવા જ યજ્ઞને રહેવાનું આવશ્યક છે. ‘ નર્તિની ’ એ માતૃવાત્સલ્યતા વિશ્વયનું અપૂર્વ શુભન છે. ‘ અગ્નિનું બેત ’ અને ‘ વસ્તો ’ પણ મહાની વાર્તાઓ છે.

તેને કદ વાર્તાઓ વધારે મળી એ લખશે ? હુંજી વાર્તાઓનો એક બીજે સંપદ આ સાથે મોકલ્યો છે. એ સમૃદ્ધમાંની વાર્તાઓમાં શ્રી. ઉમાશંકરની વાર્તાઓ જેવી કલા નથી. તેમ, ઉમાશંકર જેવી એ લાગણીઓને વાચા પણ આપી શકતી નથી. પણ એવી સરખામણી બાદ રાખતાં, એમાં માનવતાના ને અંશો ઠેર ઠેર દર્શિતગચર થાય છે તે જોવા, ‘ અલિષેક ’ પંચાની વાર્તાઓ, વાંચનારો ગમે એવી છે.

એના લેખક શ્રી આનંદેશ ઉર્ફે વિનોદરાય ઢ સહ, નવલિકા લેખનની દિશામાં સારી પ્રગતિ સાધતા લખ છે. કેટલીકવાર તેઓ ઉપદેશ આપવા મંદી લખ છે ત્યારે તેમની કળા ખામાવાણી બની લખ છે. અને વાર્તાવાચનમાં પણ ત્યાં કંટાળો

આવે છે. પણ, તેમનાં વસ્તુની પસંદગી અને તેને રજૂ કરવાની શુભી કેટલીકવાર આનંદ આપી દે છે.

આ સંપદમાંથી, ‘ અધુર ’ સીતલ, ‘ ચંદનની મધુરબની ’ ‘ નવી મા ’ અને ‘ વદસલ્યનો અલિષેક, ’ સચોટ આગ્રહનો છે અને એમાં આપણી સામ્યજીક પરિસ્થિતિનું દર્શન પણ સારું થાય છે. ‘ સીનેમા મેનેજર ’ અને ‘ ચિતરંજન ’ એ વાર્તાઓ ઉપલી કરતાં હતરની કલાની છે. ‘ તડકા હાથા ’ અને ‘ વહેમનાં વહેણ ’ માં કલાત્મક અને જનુ મજા નહિ પડે. બધાની રૂચિ એકસરખી નથી હોતી. તેમ જાદી વસ્તુ એકસરખી પણ નથી હોતી.

આપણી આજની સ્થિતિનો જ્યારે જ્યારે વિચાર કરવામાં આવે છે ત્યારે ત્યારે સ્થેથી પ્રથમ, આપણી કેળવણીની પદ્ધતિનો ખ્યાલ આવે છે. આમથી શુભામીના મૂળમાં આ પદ્ધતિ છે એમ આજે મજા દેશનેતાઓનું માનવું થયું છે અને તેથી, આપણા દેશની કેળવણીની પદ્ધતિમાં કોનિ કારી ફેરફાર કરવાની જરૂર સર્વત્ર સ્વીકારાય છે - એટલું જ નહિ પણ એ દિશામાં પ્રયત્નો પણ થવા લાગ્યા છે. મહામાણે કેળવણીનો રાષ્ટ્રની પુનર્પંટનાની દૃષ્ટિએ વિચાર થશે નેહએ એવો આશંક રાખ્યો છે અને તેને અંગે વર્ધા શેળના તૈયાર યજ્ઞ છે. આમ આપણો કેળવણીનો પ્રશ્ન ખૂબ ચર્ચાનો વિષય બની રહ્યો છે

આજે સમયે, આપણા દેશ સિવાયના પ્રગતિમાન દેશોમાં આ પ્રશ્ન પ્રત્યે શી સ્થિતિ પ્રવર્તે છે, ત્યાં કયા પ્રકારની શિક્ષણ પદ્ધતિ ચાલે છે અને એ દિશામાં એ દેશોએ શા શા પ્રયત્નો અને સિદ્ધિઓ કર્યા છે તે નજીવાત ધણું જ અગત્યનું યજ્ઞ પડ્યા વિના રહે. આ દૃષ્ટિએ વિચારતાં શ્રી. દક્ષિણમૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર તરફથી પ્રકટ થયેલાં, “ પશ્ચિમના દેશોની કેળવણી ” ૭-૮ને લગતાં બે પુસ્તકો, પણ જ આવકારવા યોગ્ય લેખાવાં નેહએ.

૭-૮ પશ્ચિમના દેશોની કેળવણી : પુસ્તક : પહેલું અને બીજું : મૂળ લેખક : ડૉ. ગાલનન શ્રીપત ખેર. ભાષાંતરકર્તા : ગોપબળ ગાલનન વિદ્યાસ : શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર, બે પુસ્તકોના અડી રૂપિયા.

૧. અલિષેક : લેખક : આનંદેશ : (વિનોદરાય ઢ. સહ) પ્રકાશક. શ્રી. આપણી વિ. ઉદેશી, ૨૫, પોસ્ટલ સ્ટ્રીટ, કલકત્તા. રૂ. ૧-૮-૦.

પુત્રના અનાથ વિદ્યાર્થીશ્રદ્ધતા એ સંઘાથા
 ડો, વલ્લભ શ્રીવત્ત ખેરે આ પુસ્તક મૂળ લખેલું
 એમાં, 'અર્ચના, શિશુ, ડાંગા, કાન્થ,
 જમંની અને ઘડગીની રૂપરૂપની પદ્ધતિઓની
 વિદી રજિમે માદિની અને સમારોચના'
 આપનામા આવી છે બુદ્ધા બુદ્ધા દેવોએ, શિશુ-
 કાશને અનોખા પ્રાનિઓ તરીકે અને તેને
 અંગે તે તે દેવોનો જે વિચાર થયો છે તેનો
 ઉત્તરોએ એમાં સેખો આપ્યો છે. પ્રત્યેક દેવની
 સામાન્ય ભૂમિતિની સાથે જોડે તેમજે શિશુ-
 પદ્ધતિની રૂપરૂપની વિવેચના થઈ છે. એના
 અધ્યાયન અને અભ્યાસક્રમને વિચાર કરી
 છે એમાં બૌદ્ધોના રૂપરૂપની રચના
 કરી અને તેમજે તેમજે થઈ છે તેમજ
 એ શિશુ પદ્ધતિમાં નવા પ્રયોગ અને મનિ-
 મારી રૂપરૂપની થઈ થઈ છે તેમજે નિર્ધાર થઈ છે
 એ બધી થઈ થઈ થઈ થઈ થઈ થઈ થઈ થઈ
 પદ્ધતિ મુજબ દેવોની રૂપ રૂપને થઈ થઈ છે.
 આથી તે તેમજે પુસ્તક વિશેષ રૂપરૂપની બધી
 બધી છે આ બધી થઈ થઈ થઈ થઈ થઈ થઈ
 શિશુ, જમંની, ઘડગી વગેરે દેવોની પુરા
 પ્રાનિઓનો વિચાર થઈ થઈ તેનો જુદા વિચાર
 આપ્યો છે. એ બધી થઈ થઈ થઈ થઈ થઈ
 'વિદી' રૂપરૂપની મુદ્દાઓ અને પુનર્દેશના
 વિશેષ પ્રાનિ રૂપરૂપને, જ્યાં જ માર્ગદર્શક વિચારો
 થઈ થઈ છે

વિમા, તું 'દિવિ' /૫ ને રૂપે આપ્યો આપ્યો
 તે જ સમય થઈ મું.

સીધી પડેલા એ વાત તરીકે, તેઓ એ
 જગ્યાએ જાણના પ્રાણને 'વાર્તા' તરીકે
 એજગ્યાએ છે, છતાં, વાર્તા જગ્યા પ્રયત્ન
 રૂપરૂપની દ્રષ્ટિએ આમાં વાર્તા કહેવાય એવું જાણ
 તત્ત્વ નથી કોણેજ છવનના દેવો કહેવ મનની
 પાસેને મોદેનો, મોડા મોડા સલાવડો થઈ જોડે
 સેખો થઈ વિશેષ રૂપરૂપના વિચારો એમાં થઈ
 થઈ છે એમજે જ, આમાં જ પુસ્તકને થઈ
 થઈ, થઈ અને વાંચનાના રૂપરૂપની પાસે તરીકે
 રૂપરૂપના થઈ છે અને કોણેજ છવનના દિવિ
 જગ્યાને જલ્પવાવા સિવાય એમાં કશું નથી

'દિવિ' છૂં છે? 'એમજે કોણ, થઈ
 અને અનાથે થઈ રૂપરૂપના મનોમથનનો થઈ
 ની રૂપરૂપને જવાબ આપ્યો છે અને એ જવાબ
 આપ્યો આ પુસ્તકને નવજાણ તરીકે એજગ્યાએ
 જ, અને તે જ નવજાણ થઈ થઈ થઈ થઈ
 નવજાણના થઈ આપ્યો થઈ થઈ થઈ છે ?

કોણેજ વિશેષ રૂપરૂપની રૂપરૂપના માથ
 અનિઓ એનારી જ થઈ છે કોણેજ રૂપરૂપના,
 અનિઓ થઈ રૂપરૂપ, રૂપરૂપ, રૂપરૂપ, એમાં
 દરેક એની પાસે થઈ કોણેજ જગ્યાએ જે તત્ત્વ
 અનિઓ આપ્યું તેમજે દિવિ દેવ એમ માનવાને
 થઈ જ કોણેજ તેમાં થઈ

જવાનો પ્રયત્ન કરવામાં અથવા તે શેતાને પત્નીના
જેટલી નીચી કક્ષાએ ઉતારીને પણ સાચીસાચ
આગળ ધપાવામાં આવશે છે એટલું એક આવકારદાયક
સૂચન આ પુસ્તકમાંથી મળી રહે છે.

તાશ કોયેજીવનું - અનુભવની કસોટીએ
આ 'દીપિકા' ને તું ચકાવીશ ?

'આજની ત્યાં' આવતીકાંસની માતાએ 'ને
કે' બાળકોને 'ની પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતી બહેનોને
' બાળકોની માવજત '૨૦ ઉપયોગી થઈ પડશે.
' ગુણગુન્દરી 'ની એક બેઠ તરીકે, ડૉ. અમૃતલાલ
પટેલ કૃત 'બાળકોને' નામનું પુસ્તક અપાડું
હવું. તે મજા, આ વિષય પર વર્ષો બાદ બીજું
પુસ્તક પ્રકટ થાય છે એ આવકારદાયક છે.
' બાળકોની માવજત ' સંબંધી એમાંથી શક્ય
તેટલી સર્વ માહિતી મળી રહે છે. બાલમંદિરમાં
રસ લેતી તારા જેવીને પણ પુસ્તક ઉપયોગી થઈ
પડશે.

' નકોકારકે ગુન્દરી ' ૧૧ નામ ઉપરથી જ
સૂચન કરે છે તેમ જીલ્લા જીલ્લા ગુન્દરી, ગુન્દરી
ઉદ્યોગનાં સિદ્ધાંતની સંસ્થાએ વગેરેના પરિચય
કરાવે છે. ત્યારે ' કૃષિબાગસર્જન ' માં ૧૨ એના
લેખક શ્રી. ભાદ્રપ્રસાદ લ. દેસાઈ એટલે કે
બાગ કામના સંસ્થાએ માટે ઉપયોગી માહિતી
પૂરી પાડે છે. ' જનરપતિ ' વર્ધન અને
' કૃષિબાગ સંસ્થા ' વિશે ઉપયોગી વિચેચન
કર્તા બાદ તેમણે, આંબા, મોરબી, સંત્રા,
કેસ, લીંબુ, ચીક, દામ, વગેરે ફળો, તેમજ
શાકભાજી વગેરે માટે જોઈતાં ખાતર અને હાઇ
સંબંધમાં ઉપયોગી માહિતી આપી છે.

૧૦. ' બાળકોની માવજત : ' લખનાર :
રત્નનાથ મંગારામ કેદમ, ના. વૈદકીય અગમદાર,
દામનગર (કાઠિયાવાડ) કિ. ર. ૨-૨-૦૦.

૧૧. નકોકારકે ગુન્દરી : (બાગ ૧ હો)
મૂળજી કાનજી આપડા, સીનુગરા, અંબર-કચ્છ,
કિંમત રૂપિયા.

૧૨. કૃષિબાગ સર્જન : લેખક : શ્રી. ભાદ્ર-
પ્રસાદ લ. દેસાઈ, ભવનગર : મૂ. સયા રૂપિયા.

શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ બસ સાહિત્ય વાંદિકાનાં ત્રણે
પુસ્તકો એ માળાની હમરોની વિવિધતા બળવી
સાથે છે. ૧૧ પહેલું પુસ્તક, સોમાભાઈનાં બાળકોને
શિષ્ય ભય એવાં બાળકોએ આપે છે તે ૧૪ બીજા
પુસ્તકમાં શ્રી. ગિજુભાઈનાં શાન્તિનિકેતનમાં
અભ્યાસ કરતી તેમની પુત્રી સુશીલાને લખેલા પત્રો
રજુ થયા છે. એ પત્રોમાં વૈવિધ્ય સાથે અપૂર
જ્ઞાન પાડ્યું છે. અનેક બાળકોને એ પત્રો વાંચવામાં
લહેર આવશે. ત્રીજું પુસ્તક ૧૫ ' દારૂન ' ની
કથાનો ત્રીજો ભાગ છે અને આમળના એ બાગ
જેવીજ રસિકતાથી એને બાળકો વધારી હશે એમાં
સંકેત નથી.

બાગ સાહિત્યની બીજી બાર પુસ્તક-
એમાં ૧૬ થી ૨૭ આકર્ષક રૂપરંગ અને બાળ-
કોને રજા ભય એવી શૈલીથી શ્રી. નાગરદાસ પટેલ
કેસ સંપાદિત થઈ બાલ વિનોદ માળાની પુસ્તિ-
મઓ પુ. ૨૫ ' મિનાવતી ' ૨૬ અલકા, ૨૭
બેલવાળો, ૨૮ કાગ મંત્રી અને ૨૯ ધરતી માતા
વિવિધતા ભરી છે તેમ બાળકોને જ્ઞાન સાથે

૧૩. સોમાભાઈનાં કથા : લેખક : સોમાભાઈ
ભાવસાર :

૧૪. સુશીલાને પત્રો : લેખક : ગિજુભાઈ,

૧૫. દારૂન ભાગ ૩ : અનુવાદક : રાંકે
રાહ. ત્રણેના પ્રકાશક : શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન
મંદિર, ભાવનગર. ત્રણેની કિંમત પાંચ આના.

૧૬ થી ૨૭ : મિનાવતી, અલકા, બેલ-
વાળો, કાગમંત્રી, ધરતી માતા, બાલવિનોદ
માળાનાં પુસ્તકો ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯ સંપાદક
શ્રી. નાગરદાસ ડ. પટેલ, મકાડ. મુદ્રણ હરેકતાં
ત્રણ આના, રાજ્ય પ્રતાપ, અમદાદી, વાર્તાઓ
ખંડ ૧, ગુણગુન્દરી : અરોહબાળ પુસ્તકમાળા
પુ. ૧ થી ૪. સંપાદક ઉપર પ્રમાણે મૂ.
અનુક્રમે ત્રણ આના, ૭ આના અને ત્રણ દ્વિપરમ.
જદમી ૬ તારા મંદળ, ૧૦ સમાજ સેવકો,
૧૧ વિસાતી સ્મૃતિ, ૧૨ જીવન પ્રસંગો : સંપાદક :
શાસ્ત્રપ્રસાદ વર્મા, યુગનંતર કાર્યાલય, સુરત. કિં.
અનુક્રમે ત્રણ આના, અઢી આના, બે આના અને
અઢી આના.

ગમત આપે એવી છે. એ બધામાં ઉલ્લેખ 'ધરતી માતા' બાળકોને રૂચિ ભવ એવી રીતે પુસ્તકની ઉત્પત્તિ અને તેનો ઇતિહાસ કરે છે. આ બધા પુસ્તકો સચિત્ર છે અને તેથી બાળકોને વધારે ગમી જાય.

એ જ સંપાદક તરફથી અયોધ્યાના પુસ્તક-માળા માટે છે એમાં પ્રથમ ચાર પુસ્તકો પૈકી પ્રથમમાં શ્રી નાગારત્ને 'રાણા પ્રતાપ' ત્રીશ્ચ દળન સચિત્ર રજુ કર્યું છે જ્યારે બીજાં ત્રીણ પુસ્તકમાં પહેલ દંપતીની બાળ વાર્તાઓ રજુ થઈ છે. જ્યારે ચોથું 'મણિયા' નાના કાશ્મીરવાસી દલ-નની વાર્તા રજુ કરે છે.

સુરતના પુરાનાના કાર્યાલય વાળા ૫૨ સારા પ્રકાશ વર્ષા સંપાદિત 'ફોલ્ક ઓફ, ૧૦ ૧૧-૧૪' જદી. બુક બુક ઇંગર્મ નામના કાદવારી આલેચન બ્લિમિયા સાજા ચિત્રો, પ્રસંગ ચિત્રો અને દળન પ્રસારો રજુ કરે છે.

'નવ રાષ્ટ્ર વિમુક્તિ' ૧૮ એ નાનો પુસ્તિક કાર્યો શ્રી હરપાલત મોજાએ જવાદારવાદ નેદા, સુમાચર્ચક બોજ અને એમ. એન. રાવનો પરિ-ચય કરાવે છે. ૫૫ તે પછી જ આગે અને ગામે છે. વર્તમાન પરમા જળ મેના કર્તા વધારે સાચા પરિચયો જણાઈ ગયા હોય, પુસ્તિકા રૂપે મેનુ મુલ્ય ૫૫ જ એક રૂપિયા.

૨૩-૫-૩૮

સાચા ર. રૂપક

૨૮ ગળ રાષ્ટ્ર વિમુક્તિનો પ્રકાશ : હરપાલત મોજા પ્રકાશક : પુનિવર્ષક પુઃ મેજની, ચાર રાજા, અમદાવાદ, િ. ચાર આપડ.

મફત યોગિક ઉપચાર

અંદામલ ગમત રજુ માટે. શીરમા મેડ રા, જારેમ દાદી રાધિયા ન્હો સુંદરપાલ બીડીવર્મા (મુ. ૫૮, ૪) શ્રી ગમતીયં જે ગામમાં ૧૩ રવિવારે સુવરે ૧૫ થી ૧૦૫ સુધી (૧૫. ૨૫) સુધી સ્ત્રીઓને બૂલ અને અમારજ શેષ-વિચારણ માટે મફત રેડિકલ પ્રકાર આપદમાં આવે છે. મળે ૫ થી ૧ (૨૫. ૨૫) સુધી યોગ અને દાન વિશે જાણણ વખતે કુમુદ્ધ વર્તે જામ મળે જાય.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યોરન્સ કું. લિ.

(સ્થાપના ૧૯૧૩)

કેન્ડીય વિશેષતા

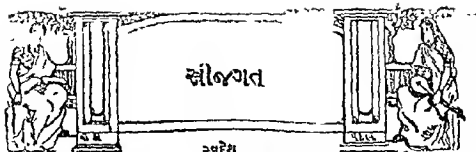
- ૧ પીએ સેન રાજ દિવસી આમ મંજ. ૧
- ૨ ઇન્ટેન્સિવ વેસ્ટ મેલમ ૧૩ બબરે ૧૩ ૧૫
- ૩ ૧૨૩ વિશેષતા મળખને અનુરૂપ મળી અને આજે ૧૩ જે જળ
- ૪ વર્ષિક પ્રોજેક્ટમ ૧૨ રૂપે ૨૫ વડન.
- ૫ વચાસ એજન્ડોને ના. ૧૨૩ કારો. ૧૨૩ે ૧૨૩ે.

વધુ વિષય માટે જાહેર થા મળે—

હવાલો એન્ડ કું.

એજન્ડો.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યોરન્સ, એવેરે રાઈ મુંબઈ.

રવરેશ

પ્રથમ પારસી સ્ત્રી શિક્ષી- મુળધની બાળીની કલાસાળા, સર ને. ને. રકુલ એફ આર્ટ્સમાં પાંચ વર્ષ પછી ત અભ્યાસ કરીને પારસી તરફ કમારી સીધા જવ વીરછએ, શિષ્યકળાની ઉપક્રમી પરીક્ષા સીધી પ્રથમ આવીને પસાર કરી ને અને મોડેલી અને ડાખેમા મેળવનારા તેએ સર્વ પ્રથમ પારસી મદિલા છે.

મીસ સીદુ વીરછની સાળાની કારકીદિં ઘણી જવલત છે. બરી બરી પરીક્ષાઓમાં સફલ ઉવરીને તેમણે અનેક શિષ્યકલિઓ અને છનાઓ મેળવ્યા છે. શિષ્યકળાના વધુ અભ્યાસ માટે છનાંક જવાનો તેમનેા છારો છે.

દિન્દી નતરીંકીનું સન્માનઃ બર્સિનના આંતરરાષ્ટ્રીય એપીથીકી સમારંભમાં પ્રથમ આવવાનું માન મેળવનાર અને બીજા અનેક છનાઓ મેળવનાર, દિન્દી નતરીંકી

શ્રીમતી જીનકા અને તેમની નૃત્ય મંડળીને મુળધના નાયરિંગે તરફથી મુળધના મેપર ને મુલનાન એમ ચીનોાધના પ્રમુખમથાને બંદેર રીને સભા સ્વાગાત આપ્યા હતાં. શ્રી. દંસાજદેન મદેતા, સર ને. ને. રકુલ એફ આર્ટ્સના પ્રિન્સિપાલ મી. છાસ વીરેએ શ્રીમતી મેનકાની નૃત્યકળાના મુજગલ સભાં દર્શા. શ્રીમતી મેનકાએ આશ્ચર્ય માની તેમને વિદેશમા યએલા અનુભવેાઈ બ્યાલ કહું દનું. અને દિન્દીમાં રાષ્ટ્રીય નૃત્ય મંડળ સ્થાપવાની જાગીયાન દર્શાવી હતી.

શ્રીમતી હુમા રાવ : મુળધના સુવિચચાલ દાકતર રાવનાં પત્ની અને ટેનીસની રમતમાં નિપુણત મીસ લીલા રાવનાં માતા શ્રીમતી હુમા રાવને ઓધનાં સંસ્કૃત કાર્યાલયે પડિતાની પરવી એનાયત કરી છે. શ્રીમતી હુમા રાવ સંસ્કૃતનાં વિદુષી છે અને તેમણે સંસ્કૃત ભાષામાં કાન્થે તથા નવલિકાઓ લખેલાં છે, તેને અંગે તેમને આ પદવી આપવામાં આવી છે.

શ્રીમતી હુમા રાવ, સંસ્કૃત શાખાના વિદ્વાન રવ. શંકર પાંડુરંગ પડિતાનાં પુત્રી છે, દિન્દીની રાષ્ટ્રીય યવિનય કાનૂનમંગની ચળવળનું તેમને ' સત્યામદ ગીતા ' એ નામે સંસ્કૃત કાવ્યમાં સાગ્ર બ્યાન કહું છે. વળી ' કથા પંથકમ ' નામે પાંચ સંસ્કૃત વાર્તાઓનો સંમદ પણ તેમણે પ્રગટ કરેલા છે.

મીસ સીદુ નત વીરછ

ગથ વરેં ત્રિવેન્દ્રમમાં મળેલી પૂર્વની ભાષાઓની પરિપદમાં તેમણે ઢાલરી આપી હતી તે પછી લખેલાં સંસ્કૃત કાવ્યે સારી પ્રશસા મેળવી હતી. શ્રીમતી હુમા રાવ સંસ્કૃત ઉપરાંત અંગ્રેજીમાં પણ સારી વાર્તાઓ અને નાટિકાઓ લખે છે, મરાઠીમાં પણ તેમની કેટલીક વાર્તાઓ પ્રગટ થએલી છે. વળી તેમણે તેમનાં મુળધનાં નિવાસસ્થાનમાં નાનકડી રંગ-ભૂમી રચી છે. અને ત્યાં વારંવાર હોઠ બે કલાકના પ્રયોગો બજાવ્યા છે. રંગભૂમીની મુધારણા પરતે પણ આમ

લેખને વખતે વળત ફક્ત બેઝન હોય છે

આંતર પ્રાંતીય હોન ડબ્બનની માટે
હાઇરુક્તના પ્રિન્સિપલ શ્રીમતી મુશીલાદેવી એમ.
એ નુ લખ જાવનરની સામગ્રાઇ કીધેજના
અમારક શ્રી મોનીમાઇ દી બાસ સામે વધુ છે
શ્રીમતી મુશીલાદેવી વર્ધાના અગ્રીના રાજન ડે
શ્રી બી વાનસીડની પુત્રી છે

સગીર ડબ્બનું હોન અદકાઇયુ • હમર
અમના શ્રી શ્રીમતીલા દરમેવિરાઇય તથા બેબ
મે હુદાખા આરેવાનેની અરહને પંચામે કાઠ
અઇ વન્દાવનસાઇ મરમાઇ

નામના ૪૮ વર્ષના વા સે ને
તેર વર્ષની ડબ્બનુ લખ
અસાવવાને પાખા હસતા
બજ મા એન એ જાનેમે
હુમ કી દોલ વા અને
ડબ્બા વચ્ચે હમરને પેરો
ફેર દોવાને કારને સગીર
હી અવવાય એ દેડુ લખમા
જાખીને ડબ્બાની માગ મદુન /
કે રા લા કાલિક હુમ બલ
વરામાં જાખો હો

હુનિયાનાં પ્રવાસી
મર્ધા • 'કુવમુનરી' ના
આવર્તો થી જવગુ નાજ
રાત વર્ધાના બહેન અને
સામના બે ડિગ ૩ રતાવ

જરાનીમાળનાં વિધવા લગ્નલક્ષી તરણી ૩૮ ૧૨૫
તે રામ આપવામા આવી છે આ રામના બાજ
માથી ચક્રા અગ્રી.

પતિદેવ ! શ્રીકૃષ્ણ જાવ જાતામા જમા
દાર તરીકે કામ કરતા માગુખ્ય ન સાખ્ય નામના
૪૨ વર્ષના પતિદેવે પોતાની લગ્ન પત્નીની વાલાર
૪૨ રાકા આવનાં બહુથી તેને કા રી અને
૪૩ રીતે જન આપવાગ કરી

હોન મારે રવયવર કામર દાતામા
આરેસા મારે સત્તા વર્ષનો બા ડબ્બનુ લખ

૧૧૧ નુ હી જન બે ડબ્બા
મારે વર્ષની પછલ્લી કામ મા
કારે મુજબનુ કીધો રમ નાર
જેરતા પુરાની બે ડબ્બા
૬૫ મારે કમરવાર દગ
આલો ડબ્બામે રે ના કુલ
કુડાનો સવાલ શ્રીમતી કુલકુલમે
કુલકુલમે સવાલ બુધી કે બે
બેવ પુર્ણાને એ વિવસ
નકો રી મગા રી એ
સવાલ અનુમાર વિવસ નાવી
વરી બધા ના બધા વધ
કુલકુલમે બધાની વાલારીની
અવખખ રાવી અને રીતે
લગી (વખો) જમ દી રીવે
માગામે આ પુરને પસલ
કી તેના વગમા વામાવા

મીસીસ ઇ.ગે. સાયમન

તીરમાંથી અસુક નિશાન છે.
કવાતી દુનિયાભરની સ્ત્રીકાષ્ઠમાં
પ્રથમ આવીને એ દુનિયાનો
એમ્પીયન સ્ત્રી નિશાનખાજ
નહેર થઈ છે.

કર્ષી છે. મી. લાલનપ્રસાદ પરિચિત છે અને તેમનાં પ્રથમ પત્ની હવે છે. લાંબા સમય સુધી યુનિવર્સિટીની કાસ્ટ્રીટિ દરમ્યાન બંને વચ્ચે પ્રેમ પ્રસંગ હાજરો હતો અને તેને પરિણામે આ લગ્ન સંબંધ થોભ્યો છે.

શીવજી એક માટે સ્ત્રી ઉમેદવાર : રિહા જેકના શ્રેષ્ઠકારની લખનો વિદ્યામતી આનામાં યુરોપીમાં પહેલીવાર એક સ્ત્રીને ઉમેદવારી કરી છે. આ ઉમેદવારી કરનાર બહેન પંતમ યુનિવર્સિટીના ચેન્નુમેટ છે. તેમનું નામ શ્રીમતી હમયતી ખન્ના છે. તેઓ નણ્ણીતા બેકર કુટુંબનાં છે.

શ્રીમતી ભગવતીદેવીનું અવસાન :

બનારસના પ્રખ્યાત વિદ્વાન શ્રી. શિવપ્રસાદ મુખર્જીના પત્ની શ્રીમતી ભગવતીદેવી ચાર મહિનાની ગંભીર માલગી પછી ગઈ તા. ૧૦ મી એ અવસાન પામ્યાં છે. શ્રીમતી ભગવતીદેવીની મહેમાની આખવાતુ માત્ર મહાત્મા ગાંધીજી, કવિવર ટાગોર, સ્વ. દેશબંધુ દાસ, સ્વ. લાલાજી, શ્રીમતી 'સરોજિની' નાયડુ, સ્વ. સર જગદીશચંદ્ર બોસ જેવા મહાન પુરુષોને મળ્યું હતું. તેમને ત્યાં અનેક મહાવતી મંત્રણાઓ થતી. શ્રીમતી ભગવતીદેવીએ ખૂબ પ્રવાસ કર્યો હતો. ૧૯૨૬ માં તેઓ પતિ સાથે યુરોપ પણ મવાં હતાં.

મીસીસ એલીસ કક્ષીધરનું અવસાન પૂર્વ અને પશ્ચિમની ફિલ્મસુદીનાં અને હાલ જા ધર્મોના જંગમાં અવધાસ્તી, અને મેડમ એચ. પી. બેવેલરજીનાં શિષ્યા મીસીસ એલીસ લેટન કક્ષીધરનું ગઈ તા. ૪ મી એએ અવસાન થયું. ૧૮૮૭ માં શ્રીમોસોફીસલ સોસાયટીનાં સ્થાપક મેડમ એચ. પી. બેવેલરજી દિનકરની લેટન ગઈ હતી. ત્યાં મીસીસ કક્ષીધરે તેમનાંથી મુગ્ધ થઈ તેમનું શિષ્યાપદ સ્વીકાર્યું હતું.

મીસીસ કલીધરે પછી તે તીમિટમાં દશ વ સુધી અવધાસ કર્યો હતો અને મેડમ બેવેલરજી તેઓ છેવટ સુધી વફાદાર રહ્યાં હતાં. દિવસ તેમણે, તેમની આધ્યાત્મિક જાન્યભૂમિ માની હતી અને ૧૯૧૮ માં દિવસ આવીને તેમણે મેડ બેવેલરજીનાં હવન અને કાર્ય વિશે ખજૂ પુસ્તક લખ્યાં છે.

એમાંનાં પ્રથમ પુસ્તક એચ. પી. બેવેલરજી 'એ એક સ્ત્રીવલ' માં ૭૦૦ એની બ્રીસાન્ટ ન બ્રીસાપ લેડબીટરના સમયનાં યોગાગ્યોની સં જટકણી કાઢી છે. બીજા પુસ્તકમાં મેડમ બેવેલરજીનાં હવન અને માનવતત્તિ મોટીનાં તેમને કાર્યનું વિવરણ કરવામાં આવેલું છે. અને ત્રીજા

નારાયણ કન્યા પાસાળા ખુશી મૂકવાની ક્રિયા થઈ હતી. તેમણે જણાવ્યું હતું કે, જેવી રીતે રેવને સરજવાથી હાંધવા માટે બે થોડા સ્ત્રીઓની જરૂર છે તેવી રીતે દુનિયાના પ્રગતિમાન હોયો સ્ત્રીઓની હોડમાં પાછળ રહી ગયેલા દેસને માટે ખૂબ જ નીતિઓને એક દશાવમાં મૂકવાની જરૂર છે. દેસની સ્ત્રીઓની ખેડજતક સ્થિતિ લેખને મને ખૂબ દુઃખ થાય છે. તેઓ થોડાના ધનના અધારા છુટામાં નકામો વખત ગુમાવે છે. વધુ દુઃખ તો એ છે કે આ દેસની માત્ર એ થોડાના પુત્રોને આગળ ધપાવવાને બદલે તેમને સૌથી સર્વ કમી કદરવુ મૂલ્યો પામી રાખે છે, બ્યારે બીજા દેસની માતાઓ થોડાના પુત્રને મુલ્ય બૂધ પર મોકલે છે, એમની માસીથી વતારે પાડ લેવાતા છે.

સ્ત્રીઓની જેલ માટે રેડીયો સેટની જેલ; જેલમાં રેડીયો ? અને તેમ સ્ત્રીઓની જેલમાં ? ખરેખર એ પ્રવાસ પ્રવાસનીય છે, મને તે કારણે સર માસાવાસની માતાઓ રેડીયો એ સ્ત્રીઓનાં જેલ બહાવાવવાની આટલી પણ નેપવાહ થાય એ સાથે જ ખુશ થવા લેવું છે.

વેલ્લેરની પ્રેસીડેન્સી જેલમાં આ રેડીયો લમણા મુકામાં આપ્યો છે. શ્રીમતી સરજવની ખાતમંદ નાખનાં એક જ્ઞેને આ રેડીયો સેટ લેવા આપ્યો છે.

વિદેશ

શ્રીમતી ધનવંતી રામરાવને વિદાય : નવ નવ વર્ષો મુખી, હિન્દી દૂર, લંડનમાં રહીને, ત્યાંનાં હિન્દીઓની અનેક વિષ પ્રવૃત્તિઓમાં તેમજ, સ્ત્રીઓને સ્પર્શની સંખ્યાબંધ પ્રવૃત્તિઓમાં આગળ પડતો જ્ઞાન હેતાર એક હિન્દી અધિકારને સંખ્યાબંધ સ્ત્રી સંસ્થાઓએ વિદાય આપી છે. વિદાયના એ સમારંભમાં, તેમની કુશળ મામગીરી પર પ્રશંસાના પુષ્પો વેરામાં હતાં.

આ સન્માન મેળવનારી હિન્દી અધિકાર તે શ્રીમતી ધનવંતી રામરાવ લંડન ખાતેની હિન્દી કોચેસાળા, શ્રી. રામરાવના એ પત્ની દક્ષિણ આફ્રિકાના એજન્ટ જનરલ તરીકે શ્રી રામરાવની નિમણૂક થતાં તેમને હવે લંડન હોટલું પહોંચું. એ પ્રસંગે તેમને આ સત્કારવું માન મળ્યું હતું.

અનેક સંસ્થાઓનાં સંચાલનમાં શ્રીમતી ધનવંતીને આગળ પડતો હોરસો દત્તો. લંડનમાં

હિન્દી સ્ત્રીઓના પ્રશ્નો વિષે પ્રબલતાને ભરૂત રાખવા અને તેને અંગે કમરું પડતું કામ કરવામાં તેઓ હોરસો તત્પર રહેતાં, તેમને વિદાય આપવાને સમારંભ, હિન્દી કોમનવેલ્થ એફ ઇન્ડિયા સીવ ટરફથી થોજવામાં આપ્યો. એમાં લગભગ ૨૬ જેટલી સ્ત્રીઓ સંસ્થાઓએ સાથ આપ્યો. એમાં કેટલીક સંસ્થાઓ આંતરરાષ્ટ્રીય હતી, તો કેટલીક સ્થાનિક પણ હતી સમારંભના પ્રમુખસ્થાને ખીસીસ કોરનેટ બેરાબી હતાં.

ખીસીસ કોરનેટ બેરાબીએ શ્રીમતી ધનવંતી રામરાવને અંગતિ આપતાં કહ્યું : “આપણા કામમાં સ્થાય અપનારી ઘણી જ નામાંકિત સ્ત્રીઓમાંની એકને આપણે આજે વિદાય આપીએ છીએ. માતૃમિત્રી દૂર રહીને પરદેશમાં વાસ કરતી કોઈક સ્ત્રી એવી દૂરો કે જેની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓની કદરવું છાવેસ જેટલી સંસ્થાઓ તેને વિદાય આપવાને એકત્ર થાય. શ્રીમતી ધનવંતી રામરાવે, આપણી સમક્ષ, હિન્દી સ્ત્રીઓનાં દ્રવિડિનિદુ હમેશાં સ્પષ્ટતાથી રજૂ કર્યું છે. હિન્દી સ્ત્રીઓ વિષે કોઈક પણ જ્ઞાન મેળવવામાં તેમણે આપણને અહીં લંડનમાં સહાય કરી છે. એટલું જ નહિ પણ તેમણે તેમના કીમતી સમર્થનના લેખ આપીને, અનેક સ્ત્રી સંસ્થાઓને હિન્દી પ્રત અને હિન્દી સ્ત્રીઓ વિષે જ્ઞાન આપીને આપણને ઉપદ્રુત કર્યાં છે.

હવે હવેજી શ્રીમતી ધનવંતી રામરાવને હિન્દી સ્ત્રીઓની પ્રતિનિધિ તરીકે જાણખાતી. દક્ષિણ આફ્રિકામાં પણ તેઓ મિત્રાચારીની ભાવના ફેલાવે એવી આશા પ્રકટ કરી હતી.

શ્રીમતી ધનવંતી રામરાવે સર્વેના આભાર માન્યો હતો.

સૌ વિમાનીની મુસાદા પાંચ દિવસ પથત રાખ્યા વીસ કલાક હવામાં રહીને, કોઇ પણ પ્રિટિસ વિમાનીએ કરી પ્રથમ ન કર્યા હોય એવું દસાનીય વિમાની ઉદ્દયન કરવાની થોજતા ખીસીસ બેરી કર્યાં શ્રીમતી સ્ત્રી વિમાનીએ કરી છે.

પાંચ દિવસ અને સાડાસતર કલાકમાં લંડનથી કોમ્પન અને ત્યાંથી પાછા લંડન આવવાનો-રેકોર્ડ કરનાર સ્ત્રી વિમાનનું આ સાદસ નાનાં પણ

નનીજ દળના પ્રિદિશ ધનનવાળા વિમાનમાં
દુનિયાનો પ્રવાસ કરવાનું છે

૭૧૫૫ રોકેટ વેળા તેમની સાથે ફ્લાઈંગ
ઓરીસર આર્થર ક્લાઉડરન હતા આ વખતે
ભણીના પાયડોટ માં સી રૂબિયુ એ રોકેટ
તેમની સાથે રહેશે

વિમાની રોકેટ તોડયો કરોય થોડા
વખર માર્સેન્સથી સતત વફાન કરીને રેન્ડી સી
વિમાની મેડમ એલીસ મેથ લાચને આખાઈન પડે
ચીને મીસ એમીલીયા ઇમરલ્ડે ૩૬૩૦ કોડે મીટર
સુરી સતત વડવાનો સીઓનો સ્થાપેડો રોકેટ
તોડયો છે

પ્રિદનમાં સતતિસ વર્ધન એક બા-
લ્યથી દિ દ જેવા દેશમાં મુસિકિત સીઓએ અને
આવન સમાજ મુધારોએ વસતીમાં પારાવાર
વધારો થઈ રહેડો હોવાથી સતતિનિયમનની
દિમાયત કરવા મ ડી છે અને એન અંગે નેરોયરથી
પ્રચર કરવા માડયો છે ત્યારે જમની ઇટાલી
જેવા નામી અને ફેસીસ્ટ દેશોએ સતતિ સર્વર્ધ
નની થોજનાઓ મોટા પ્રમાણમાં કરવા માડી છે
એમાં હવે પ્રિદનનો પલ્લુ ભણે ઉમેશ થતો હોય
એમ લાગે છે

પ્રિદનમાં હમણા હમણા બાળકોનું જન્મ
પ્રમાણુ થણુ ધી ગર્ભુ છે અને તેરી પ્રિદિશ સર
કાર ધ ડીજ ચિત્તાદુર બની છે આ જન્મ પ્રમાણુ
ધવવાના કારણેની સરકાર વપાસ કરી રહી છે ત્યા
પ્રિદનની ભાગીની સામાજિક ક જીંદ મીસ સીલીયા
રેકલરેટ બાળકોના ઉછેરને ઉત્તેજન આપવાની
તેવારી આરબી છે

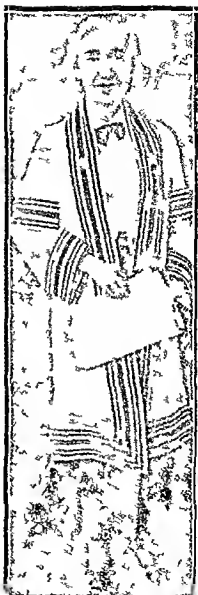
મીસ સીલીયા રેકલરેટ એમ માને છે કે
નીચેની થોજનાથી આ પ્રકારે ઉકેલ આવી જશે

દરેક બાળકના જન્મ સાથે સરકારે પી ૨૦
ની રકમ આપવી

સુવાવડ પછી માતાઓને રહેવા માટે આરોગ્ય
પ્રત્યેક શહેની મફત થોજના કરવી

માતા સુવાવડને કારણે સુવાવડખાનામાં હોય
વા તે પછી આરોગ્ય શુદ્ધતા હેથ તે દરમ્યાન
કુદબની સબજ રાખવા માટે થોજના કરવી

અને સુવાવડના દરેક કિસ્સામાં નિષ્ણાત

મીસ થીંદા સીલુન રૂઆગ
સીઆમમાં બામકો ખાતેની સુલાડોમરા
ના સુનિવર્સીટીના તાબેતરમાં થએલા
પદવીદાન સમારકામાં આ વર્ણીને ફાળેજ
મણાખરા પારિતોષિકો અર્પા દેતા

દાક્ષીની સહાય અને સેવા મળે એવી વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.

મોંઝ સીલણીયા કહે છે: વર્ષથી હું બાળકદીક સહાય કરવાની હિમાયત કરતી આવેલી છું, અને હવે તો મને એમ લાગે છે કે એ સૂચનાને અમલમાં મુકવાનો સમય આવી ગયો છે. માળાપો જામાં બાળકોનો નિશ્ચય કરી રાકતાં નથી એ કારણે જ બાળકોનું જન્મ પ્રમાણ ઘટતું ચાલ્યું છે.

દુનિયામાં સ્ત્રીઓનો દરજ્જો : દુનિયાના બહુ બહુ દેશોમાં આપારે અમલમાં રહેલા રાષ્ટ્રીય કાનૂનો અને તેની કલમો અનુસાર, સ્ત્રીઓનો કાયદેસરનો દરજ્જો શી છે તેની તપાસ કરવા માટે ગયા સપ્ટેમ્બર માસમાં રાષ્ટ્રસંઘની એસેમ્બલીએ એક સમિતિની નિમણૂક કરી હતી. આ સમિતિની એક દમણી જ અનેવામાં મળી ગઈ છે.

એ સમિતિની બેઠકમાં સામાન્ય મંત્રીએ સુચનોએ સ્થાપ કરતા, સમિતિએ ચર્ચાવાળા પ્રશ્નોને ઉદ્ધેષ કર્યાં હતાં અને સ્ત્રીઓની આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ તરફથી આવેલાં નિવેદનો રજુ કર્યાં હતાં તે પણ સમિતિએ તેના કાર્યની રૂપરેખા દોરીને, અવધાસમાં સમાવવા યોગ્ય વિષયોનો યાદી તૈયાર કરીને કામગીરી સમ્પાત્ત કરી હતી.

ક્રાન્સની સ્ત્રીઓને નવા અધિકાર : ક્રાન્સમાં પસેલી સ્ત્રીઓને કેટલીક વધુ હુકમો આપતો એ કાયદો હાલમાં પસાર થયો છે તેને અંગે સામુહિકી કમનવોળીની રાજ્યોત્તર ઘડ દેખ એમ લાગે છે. અપાર સુધી સામુહિકો ધરમાં જે નતનું સામાન્ય ભોગવની હતી તેવું, મન કાને તેવું વર્તન હવે સામુહિકી ઘડ રાકશે નહિ.

પરિશિત સ્ત્રીઓને સ્વતંત્રતા આપતું આ બીજા ન્યારે પસાર થયું ત્યારે ફ્રેન્ચ પાર્લામેન્ટના કેટલાક સભ્યો એમણે એની તરફેણમાં મત આપ્યો તેઓ સમજતા હતા કે આ રીતે પત્નીની સામુહિકોનાં વર્તન પર આપોઆપ અંકુશ મુકાય નવો છે.

આ કાયદાને અંગે બોર્ડે ખાતે એક અજાણ્યાની કેસ પણ ચાલી ગયો અને તેમાં આ પૂર પાર ઘડ રાક્યું છે.

એક ફ્રેન્ચ પત્નીનો પતિ હાલતો હતો કે તેની માતા તેઓની સાથે જ રહે. પત્નીએ આની સાથે વાણી લીધી અને છેવટે તેણે અદાલતનો આશ્રય લીધો. પત્નીની હતીયો આ હતી:

“મારા પતિએ અમારા નિવાસ તેની માતાને ધરે રાખ્યો છે. હું ત્યાં નિર્ણયનો વિરોધ કરું છું. નવા કાયદાની ૨૧૩ થી કલમ મને અધિકાર આપે છે તો આપ એવું ફરમાન કરશો ?”

કુલાન પતિને અદાલત સમક્ષ હાજર કરવામાં આવ્યો અને ન્યાયમૂર્તિએ તેને જણાવી દીધું કે, તેની પત્નીનું કહેવું લઈને ખરું છે. તેણે તરત જ નવું મકાન શોધીને તેની પત્ની સથે એકલા રહેવું જોઈએ.

ફ્રાન્સીયામાં સ્ત્રીઓને અધિકાર : ફ્રાન્સીયામાં હાલમાં નવું બંધારણ પસાર થયું છે. એ બંધારણ અનુસાર, ફ્રાન્સીયાની સ્ત્રીઓને મતાધિકાર સંબંધમાં જ નહિ પણ વિશાળમાં વિશાળ અર્થમાં નાગરિક તરીકેના તેમજ મુશ્કેલીના જેવાં જ ધોરણે રાજ રજવાના સમાન અધિકારો પણ બક્ષવામાં આવ્યા છે.

આ પ્રસંગને સ્ત્રીઓની રાષ્ટ્રીય મુક્તિ માટેની એસોસીએશને અને નેશનલ કન્વેન્શન બોર્ડ બીમન તરફથી યોગ્ય રીતે ઉજવવામાં આવ્યો હતો. એક સવાનાં પ્રમુખસ્થાને મેડમ એનેના ખીસનેટ હતાં બીજા સવાનાં પ્રમુખસ્થાને પ્રીન્સેસ એલેક્સાન્ડ્રીના, કેન્ડા સુગ્રેવ હતાં.

ફ્રાન્સીયાની સ્ત્રીઓએ લાંબા સમયની લડત પણ આ અધિકારો મેળવ્યા છે.

સ્ત્રીઓનું કમીશન : નેર્વેમાં સામાજિક પ્રાનોને નજરતા પ્રધાનમંડળે ધરકામ કરતાં - કામ-દોષની સ્થિતિ સંબંધમાં કાનૂન યાદવાની રાકવતા પિયે અવધાસ કરવા માટે પાંચ સ્ત્રીઓનું એક કમીશન નીમ્યું છે. એમાં એક સ્ત્રી ધારાસભ્યી છે; એક મુદ્દિણી છે; અને એક ધરકામ કરનાર કામ-દોષના સંઘનો પ્રમુખ છે.

સ્ત્રીઓના ઇસાએલ પીયણ : રશિયાના સરમુખત્યાર સ્ટેલીનના તંબ દેહણ અપારે તિરસ્કારાઈ રહેલા, એક વખતના રશિયન નેતા લીઓ

ચોટરૂઝીના પક્ષના કહેવાતા નેતા હોવાના આરોપ સર બાર્સીડોનામા સીનેર પીયરો પુરવેની નેલમા સન ભાગરી રહ્યો છે ત્યારે એની પત્ની, સીનેરના ઇસાએલ પીયરો બાર્સીડોનામા કેટલીયન સરકારની સીએલની નેલ ચલાવી રહી છે ફૂરોસા ઇસાએલ પત્ની પ્રમવશળી મહિલા છે એના હથ હેડળ ૨૮ ચેટ્ટોસો અને મદનીરો છે અમરે તેના હથ હેડળની સી કેટીએલની સખા ૨૮૭ નેટલી છે આ બધી સી કેટીએલ રાજકીય ગુન્દાએલ સર સન પમેલી છે અથવા તે રાજકીય ગુન્દાએલના અરેપસર તેએની તપાસ હજી યનાર છે આ નેલની બારીએને સળાયા નથી તેમ એના બાર-લાએ પર સસાએ પડેરો પણ નથી માત્ર એના દરવાજા પર બે ચોવીસ પડેરો બેર છે સીનેર ઇસાએલ પીયરોના હથ હેડળની કેટીએલમાથી ૧૦ સીએલ તેના પતિના પક્ષની સકળે તી

રશિયામાં રોજ રજાતી સીએલ સીનીયેટ રશિયામા રોજ રજા કામદારોની કુલ સખામાથી ૩૫ ટકા કરતા સહેજ વધારે ભાગ સીએલો છે એમ તમા વર્ષના પ્રકટ થોલા આકડાએ પરથી જણાય છે

સાબીહા ગોકસેન

મોસ્કોમા પ્રસિદ્ધ થયેલા એ આકડાએ કહે છે કે, ૧૯૩૬ ના વર્ષમા જલોમ ધધામા રોજાવડી સીએલની સખા ૯૩૫૩,૦૦૦ ની હતી.

એમાથી ૩૨૯૮,૦૦૦ નેટલી સીએલ તેના બોલ ઓબોલિક કારખાનાએમા રોજાવડી હતી ૧૨,૫૦,૦૦૦ નેટલી સીએલ સિફાજી સરખાએમા કામ કરતી હતી ૭,૨૫,૦૦૦ નેટલી સીએલ આરોગની સરખાએમા કામ કરતી હતી ન્યારે ૪,૩૬,૦૦૦ નેટલી સીએલ આવજવના બવવદારના કામેમા રોજ રજાતી હતી

હુદા નુંદી બવવસાતેમા અને વેપારીમા સીએલોને વિરાળ પાયા પર તાલીમ આપવામા આવે છે તેને પરિણામે રશિયામા અર્ધા લાખ

નેટલી સીએલ હાલતેરો છે અને એક લાખ નેટલી સીએલ ઇજનેરો છે

અમલદારોની પત્નીએલો માટે બારોરો અમલદારોની પત્નીએલોને હવે પછી, સરકારે કે ખાનગી નોકરી કરવા દેવામા આવેરો નહિ અમલદાર પત્ની તરીકેના હરજનને આ હાજતું નથી એમ ધારીને આ પ્રતિબંધ મુકવામા આવ્યો છે. વળી અલી પત્નીએલો તેએના પર અને બાજ-હોની સભાગ રેવા માટે પૂરેપૂરો સ્વતંત્ર છે એ એવાને પણ વિચરે ખુતાના પ્રધાન જનરલ હુકેવ આગર છે

બેન્જામીન કુટુંબ નિર્વાહક જે હવેમમા નિર્વાહકના બખાને લગતી પ્રધાને ૧૯૩૭ના માર્ચે ધીમે ધીમે ૫૫૨૦૨ કામદારો સિરયા બીન

કામદારોને પણ લગુ પાડવામા આવે છે અને મુરોલીએલો હોવાથી ધીમે ધીમે એનો અમલ વિસ્તરતો ભય છે. કાપાલો અતીમ હેલુ નાના બજોવાળા સર્વ કુટુંબોને નિર્વાહકમથુ મળે એવી એમ માઈ કરવાનો લાગે છે

સાબીહા ગોકસેન ઉર્કીના સરખાપત્તાર કમાલ આતાતુર્કની દસક પુત્રી, તેરોસ વર્ષનો વયની છે અને ઉર્કીના વિમાની દળમા તે પાચ-

લેટ મેજરનો હેટો પ્રશને છે જિન-અમેરિકાના વિમાની નિષ્ણાત ટીક બેખમ એને પ્રત્તી જ ચપજ તરણી તરીકે ઓળખાવે છે એનું નામ સાબીહા જે કસેન.

બેખમ કેનેડામા વિમાનો બનાવવતુ મેદ કારખતુ ચલાવે છે જિનનતુ વિમાની પ્રધાનમદળ તેના જ વિમાનો ચાપેર છે ઉડલા મોડાક સમ વધી, મુરોપના સત્તર દેરોમા લરહરી વિમની મુદ્દેએમા નિરીક્ષણ કરીને તાલીમ આપવની પદ્ધતિ વિવે સલાહ આપવા તેએ કુર્ષા છે

ધણુ ધણુ નિષ્ણાત વિમાનીએ અને તાલીમ બાલેને તેએ એ દમખાન મળ્યા પણ, ઉર્કીની

આ વિમાની બાબતના જેટલા પ્રભાવ તેમના પર
કાઠ ખાડી શકાયું નથી.

તેમણે એક મુલાકાતમાં આ બાબતમાં કહ્યું:
આને વીમાની ઉડમન કરતી કોઈ પણ સ્ત્રી વિમાની
કરતાં પ્રમુખ આવાવડકની પુત્રી વધારે કુશળ
પામશે છે. નિષ્ણાત પુરૂષ પામશેઠ્ઠી પણ તે
બરાબરી કરી શકે એમ છે. વિમાની ફાજની સર-
વારી ધરાવતી તેજ એક માત્ર સ્ત્રી હુનિયામરમાં છે.

અને આને તે આજ્ઞાસ જેટલા પુરૂષોને પચ-
લોટાઈયવા મટેની વિમાની તાલોમ આપે છે. તેમને
કડક સિસ્તમાં રાખે છે. આમ કરજ દરમ્યાન તે
કડક રહે છે પણ કરજ પર ન હોય ત્યારે તે
આનંદી, ઉત્સાહી અને હસમુખી છે.

તુર્કીની માતાઓ માટે ચંદ્રક : તુર્કીમાં
છ કે તેથી વધુ બાળકોની માતાને પાઉંદ ૮-૧૦-૦
કીમતનો ખાસ તૈયાર કરેલો ચંદ્રક આખવામાં
આવશે.

હાલમાંજ જે આંકડાઓ પ્રકટ થયા છે તે
ઉપરથી એમ જણાય છે કે તુર્કીના પુરૂષો કરતાં
તુર્કી સ્ત્રીઓ વધારે છવે છે.

પચાસ વર્ષની કેદ : ટેકસાસમાં હાઉસ્ટન
ખાતે મારીસ લીલી મે કરડીસ નામની બાઇને
પોતાનાં ત્રણ નિદામીત બાળકોમાંથી છ ને મારી
તાપવા માટે બધું મળી ૫૦ વર્ષની કેદની સજા
ફરમાવવામાં આવી છે. એ સ્ત્રીએ ગ્રન્ધાનો એકસાદ
કર્ચો હતો. શાન્તિથી છુકાદો સાંભળીને તે પોલીસ
પહેરા હેઠળ જેલમાં ચાલી ગઈ હતી.

—= દરેક ઘરમાં રાખવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તકો =—

મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન.

જેને માટે લખવાનું હોય જ નહીં દરેક અવરૂચ આ જીવનને એક વખત
વાંચવું જ જોઈએ. પૃષ્ઠ ૫૦૦ ઉપરાંત અને પાકું પૃષ્ઠ ૭૮૦ મૂલ્ય રૂ. ૪

જી જી

વિશ્વભારતી અથવા હિન્દી સંસ્કૃતીનું કેન્દ્ર

મહાન કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની કલમથી લખાયેલી એક સુંદર કૃતિનો
અનુવાદ, જેની પહેલી આવૃત્તિ બહાર પડતાં તરતજ ખલાસ થઈ ગઈ હતી
તેની આ બીજી આવૃત્તિ બહાર પડી ચૂકી છે: મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

આજેજ મેળવી લ્યો-લગો નીચેને સરનામે

મેનેજર : પુસ્તક પ્રકાશન વિભાગ,

O/o લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, ટાવર પાસે, વડોદરા.

નાંધ

મધ્યપ્રાતના મહાસભાવારી પ્રધાન મંડળના ધારાસભ્ય શ્રી એમ. વાઇ મહાસભાની કા શેરીફને હાથે દિન્દી ઓળંગી રોબારીને સુધોગ્ય અવગણના કરનારા એક નિષ્ઠુર્ય થય વર્ષની નિરાધાર દરિ જન ખાળા ઉપર બગાડાર ગુન્દરાના આરોપસર લાગી મુદતની સભ પામેલા એક સુરિક્ષિત મુક્તીમને સભની એ મુદત પૂરી પતા પહેલા જ, પોતાના હાથમાની સત્તાની રૂઝમે, હાથા આપીને તેમણે મુક્ત કરી દીધી હતો આથી મધ્યપ્રાતમાજ નદિ પણ આખા દિન્દમા ભારે વહાવેલ પલા પાગથો હતો બજારકાર નેવા પાસાંની ગુન્દા મટે સભ પામેલા સમસ્ત પ્રત્યે દયા બતાવવાનો એ પ્રસંગ જ સ્થળી રીતે ન હતો એને માટે અને તેવા સબળ કારણો હોય છતા, માનવતાના સિદ્ધા તની વાતો પણ આવા કિસ્સામામા નૈતિક રીતે વાજબી ન મણાય શ્રી શેરીફને, પોતાનો સત્તાને દુરુપયોગ થવાની મોઢી મોઢી ખલ ખાત્રી થઈ અને તેમણે એને માટે દિલ્લજિરિ નહોર કરી એ ઉપરથી હદાય એમને મહાસભાની સર્વોપરિ સભા માફ કરશે એમ ધારવામા આવતુ હતુ પણ શ્રીરતના આવા અપમાનની સામાન્ય રીતે અવગણના ન થઈ શકે ઓળંગા વારિગ્યનુ ભે આમ અપમાન થવા દેવામા આવે તો મહાસભાના કારોબારને લાગુ લાગે અને તેથી, કાયદાની દિષ્ટિએ શ્રી શેરીફને આવા ગુન્દેગારને ભારી આપવાની સત્તા ભરે હોય, પણ નૈતિક દિષ્ટિએ તો તેમને ગુન્દો માફ થઈ શકે એમ હતુ જ નહિ

કલકત્તામા થોડા જ સમય ઉપર મોરી મહા સભાની કાર્યવાહક સમિતિ સમક્ષ આ પ્રશ્ન

સનિસ્તર રહ્યુ થયો હતો અને એને અંગે થોગ્ય તપાસ કર્યા પછી પણ, શ્રી શેરીફનુ પગલુ કેટલે અસે વાજબી કે ગેરવાજબી છે તેની તપાસ કરવાનુ કાર્ય કલકત્તાના ન્યાયમૂલિ સર મન્મથનાથ મુકરજીને સોંપવામા આવ્યુ હતુ તેમની તપાસને અહેવાલ મુબદ્દમા ગયા માસમા મોરી કારોબારીની બેઠકમા રહ્યુ થયો હતો તે હેવાલમા પણ નૈતિક રીતે શ્રી શેરીફને પૂરતા દોષિત ઠરાવવામા આવ્યાથી, કારોબારીએ તેમને, તેમના દોહાંતુ સજામા આપવાનુ ફરમાન ક્યુ હતુ આ ફરમાનને માથે ચડાવીને શ્રી શેરીફ પોતાના પ્રધાનપદનુ રાજીનામુ આપી રીધુ છે અને મધ્ય પ્રાતના ના મવનરે એને રીકાર પામ કર્યો છે

આમ રાષ્ટ્રના ગૌરવને ખડિત કરનારા હરકોઈ પ્રસંગે, આવા સખત પગલા લેવાવા જ નેહએ એમ અમને લાગે છે આ બનાવના ભેગો જ, પણ જરા નુહી રીતને બનાવ સરહદ પ્રાતમા પણ બનેલો છે અને તે કિસ્સાની તપાસ હજુ થનાર છે તે કિસ્સામા પણ ભે કારણમુન પ્રધાન દોષિત હશે તો થોગ્ય પગલુ લેવાને મહાસભાની સર્વોપરિ સત્તા નહિ ચૂકે એરી આપણે આશા રાખીયુ હરમાન મધ્ય પ્રાતના બનાવ સબધમા મહા સભાની કારોબારીએ લીધેલા સુરોગ્ય પગલા માટે તેને આપણે અભિનંદન આપવા નેહએ

ગુજરાતમા ખૂબ ખૂબ ચર્ચાસ્થ નીવડેલા, 'મતુ વિનોદિની' લગન 'શિક્ષણ અને વિરો નોધ લખવા અમે સન્કારને લિખવ- આજ મયાણ આધુ નાફ લગન' હતુ હાલમા જ અલ્લા ખાદ ખાતે થયેલા એક

લગ્ન મારે પણ અમારે એજ શીયંકને વપસાવ
કરે પડે છે. અલ્લાખાલા 'હીર' પત્નના
લગ્નની, શ્રી. કૃષ્ણમ મહેતાનાં પુત્રી, ક. મનોરમા
મહેતાએ શ્રી. લાલનપ્રસાદ સિંઘ નામના સનહી
અમલદાર સાથે આયોજન વિધિ અનુસાર લગ્ન
કર્તા, શ્રી. મનોરમા સુસિદ્ધિ છે. એમ. એ. ડી.
ડી. છે. સિદ્ધાંત સાક્ષી આ ઉચ્ચતર પદવી લઇને
તેઓ દમખાં જ વિદેશથી પાછાં કર્યાં છે. અને
શ્રી. લાલનપ્રસાદ સિંઘ પણ સનહી અમલદાર
દોષ સુસિદ્ધિ છે. આમ આ બંને સુસિદ્ધિ-
તોએ, કાયદાના બંધનમાં જકાયાતી એક
એકને મંજૂર અન્યાય કર્યો છે. શ્રી. લાલનપ્રસાદ
સિંઘની પ્રથમ પત્ની દયાવત છે. એ પત્ની દોષ
છતાં તેમને જાણે જીવનમાં શ્રી મનોરમા પ્રત્યે પ્રેમ
દેખાશે અને આખરે એ બંને વચ્ચેના કહેવણા
પ્રેમે લગ્નનું રૂપ લીધું અને આયોજમાન પદ્ધતિએ
તેમને એવું લગ્ન કરવામાં સદાય કરી. આવાં લગ્નો
દમખાં દમણા વધતા નય છે અને તેમાં શિક્ષિત
પુત્રનીઓ આવાં લગ્નોમાં સાધનભૂત બને છે ત્યારે
અમને ધણેજ ખેદ થાય છે. દિનક્રમમાં
મીઠાને ધણ રહેલા અનેક અન્યાયો સાથે, સુસિ-
દ્ધિ શ્રીઓએ જ્યારે લગ્નમાં છે, અવિરલ કાર્ય
કરવાનું છે ત્યારે, શિક્ષિત સ્ત્રીઓ, કાયદાને અંગે
સાવ નિરાધાર બનેલી સ્ત્રીનાં જીવનમાં દાવાનળ
સગાવવા તૈયાર થાય છે ત્યારે તેઓ તેમનાં
સિદ્ધાંત અને સંસ્કારને કાળથી રહ્યાં છે એમ કહ્યા
વિના બીજે પ્રયત્ન નથી.

આજ લગ્નની ચર્ચા કરતાં એક લેખ, અને
'ન્યોતિધર' માંથી આ અંગના 'ફલેણી'
નિબંધમાંથી કોપી છે. આપણા સમાજ સાચાના

ઉદા અવધાસી, શ્રી. મહુભાઈએ એક પત્ની જીવતી
દોષા છતાં બીજી પત્ની કરવાના પ્રસંગો વિશે
લેખન કરીને, એમાં કેટલીક મનનીય બાબતો રજૂ
કરી છે અને આર્થ સમાજ પદ્ધતિના લગ્ન કાયદાની
સ્થિતિઓ ચોક્કસ રીતે બતાવી છે.

'શુભસુન્દરી'ના 'બાલ વિભાગ'નું સંપાદન
કરતા અમારા સ્નેહી મિત્ર
'બાલ વિભાગ'ના બાહ્ય સોમાબાહ્ય પટેલ આ
નવા તંત્રી અંગથી, એ કાર્યભાર ધોરી
દે છે એ જાણવાતાં અમને
બારે ખેદ થાય છે. એલાં કેટલાંક નરોથી, બાહ્ય
સોમાબાહ્યએ 'બાલ વિભાગ'નું સંપાદન એવી
કાળજીપૂર્વક કર્યું હતું કે એ વિભાગે અમારા વાચક
વર્ગમાં સારા આદર મેળવી જતો. 'બાલ વિભાગ'
ઉપરાંત દર માર્ચ મહિને વિવિધ સાહિત્યથી ભરેલા
'બાલક અંક' તૈયાર કરવામાં પણ તેઓ બારે
પરિશ્રમ ઠાકાવતા હતા. હવે તેઓ તેમના અનેકવિધ
વ્યવસાયમાં આ કાર્ય પરત્વે પૂરતી કાળજી રાખી
શકે એમ ન હોવાથી એ કાર્યભારમાંથી મુક્ત થાય
છે. અમે અત્યાર સુધીમાં અમને આપેલા સદકાર
મટે તેમના આભારી છીએ.

શ્રી. સોમાબાહ્યને વિદાય આપતાં જેમ ખેદ
થાય છે તેમ તેમને સ્થાને, 'બાલ વિભાગ'નાં
સંપાદનની જવાબદારી સ્વીકારનારા અમારા મિત્ર
શ્રી. નાગરદાસ ઇ. પટેલને સદકાર મેળવતાં અમને
આનંદ થાય છે. બાલ સાહિત્યના જે જીવના
જોશો છે તેઓમાંના એક સાથે નાગરદાસ છે
અને તેમની બાલ સાહિત્યની સેવા ધણી મોટી છે,
તેમના બાલ માનસના ઉદા અવધાસને લાભ
આમ મુલક બન્યો છે એ આનંદની નાવ છે.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

તન્ત્રી નામરસાસ ઈ પોસ
મલાડ

વર્ષ ૮ અકે ૧

પુસ્તક ૮

જૂન : ૧૯૩૮

રામ અને શામ !

દેવ કેરે શામ,
એક હતો જામ;
મુકયો જીયે શામ,
માંહે ભર્યા શામ.

પછી આંચો રામ,
એણે કર્યું શામ;
હેયે રાણી શામ,
લીધા બધા શામ !

રામે મળ્યો શામ,
એણે ભરી વામ;
જટ ઝાડ્યો રામ,
રામે મૂકી શામ.

હજી દીધા શામ !
જીયો ચારે વામ !

શ્રી ઉન્નિવાસ કરી કરી,

શામ-ટેકાણ, જામ-ખાચો, શામ-પૈસા,
શામ-હિમત, શામ-વાદ, શામ-પોર,

ઘડી ગરમત

રાગ	વિના	ગાવું	કુંસ.
ઘણી	વિના	ઘાડ	કુંસ.
દાંત	વિના	ખાવું	કુંસ.
બાયલાનો	બોલ		કુંસ.
ગોલાની	લડાઈ		કુંસ.
ભવાયાની	ગાળ		કુંસ.
ખીચડીતું	ખાણું		કુંસ.
લાકડાનો	ઘોડો		કુંસ.
પ્રાક્ષણું	નહાવું		કુંસ.
ઉનાળાનો	રેલો		કુંસ.
પરાળતું	તાપણું		કુંસ.
ભિખારીતું	માન		કુંસ.
મેસુરની	દાળ		કુંસ.
કણકીનો	લોટ		કુંસ.
છત	વિના	ઘોડો	કુંસ.
કાચખાની	કોટ		કુંસ.
લાગણી	વિના	સ્નેહ	કુંસ.

ચન્દ્રકાન્ત નરસિંહભાઈ પટેલ

નથુ શેઠ

એક હોતો પ્રાદ્યુ. ઘણો જ ગરીબ. એની ગરીબાઈનો ચાર નહિ. ખાવા પીવાના થે સાંસા,

અધરામાં પૂરું એને સાત છેકરાં. શું ખવરાવે ને શું પહેવરાવે ? માગીને થાકે તો થે પૂરું થાય નહિ.

એક ઢાકે ત્યા ખીચું ઉઘાડું રહે ! એની ચિંતાનો સુમાર નહિ ને હુખનો ચાર નહિ.

‘હવે તો લોળા શંભુને શરણે જાય,’ એની સ્ત્રીએ એને સલાહ આપી. ‘એ લોળાનાથ આપણાં દળદર ફેરવે.’

પ્રાદ્યુને પણ એ સલાહ ગળે બિતરી, એણે જવાબ આપ્યો :

‘આ શ્રાવણ મહિનો આવ્યો છે એટલે તારી ઇચ્છા છે તો લોળા શંભુની આરાધના કરીએ અને કૈંક એમની કૃપારાદિ થઈ જાય તો આપણાં ભવોભવનાં હુખ ટળે.’

‘શ્રી લોળાનાથ ભગવાન સૌ સારાં વાનાં કરશે,’ પ્રાદ્યુએ જણાવ્યું. ‘પરમ દિવસે જ પડવો છે. નાહીધોઈને લોળાશંભુનું નામ લઈને એમની સેવામાં બેસી જાય.’

‘બલે.’

શ્રાવણ મહિનો બેઠો ત્યારથી જ પ્રાદ્યુ મહાદેવના દહેરામાં બેસીને પૂજા કરવા માંડી

સવારના પહોરમાં વહેલો બેઠો, નાહીધોઈને માટી લઈ આવે. આખો દિવસ એના નાનાં નાનાં સેંકડો શંકરના લિંગ બનાવે ને હરેકને માથે આખા ચોખા ચોડે, વખત મળે તો ડાંગર ફેલીને ચોખા કાઢી રાખે.

એક બાજુ કપડું પાથરી રાખે આ કપડામાં મંદિરમાં આવતું જતું મૂઠી 11ખા કે ચપટી દાળ અથવા પાઈપેસો નાખે.

‘ગામડું’ ગામ એટલે અવરજવર પણ ચોંટી રહે. સાંજ પડે ત્યારે ખીચડી રવા જેટલા દાળચોખા માંડ એકઠા થાય. ચાર છ પૈસા પણ આવે. પૈસા નાખનાર ચોડા.

ગામના ભાવિક માણસોમાં નથુશેઠનું નામ આગળ પડતું, એ રાજ મંદિરમાં તય અને મહાદેવજીની પૂજાપાત્રી કરે.

નથુશેઠના બાપદાદા અહીંયાં આવેલા. એમના દાદાનું નામ નારણજી.

નારણજી દોરી લોટો લઈને આવેલા.

એ આ ગામમાં રહ્યા. શરૂઆતમાં ફેરી કરવા માંડી.

વખત જતાં એમની પાસે એ પૈસા એકઠા થયા. અને પછી તેા એમણે કરવા માંડી ધીરધાર. બ્યાજ, તેતું બ્યાજ ને બ્યાજતું બ્યાજ લેવા માંડયાં. એક રાત્રે લંકા લીધી તેા બાર રામ શું ન કરે ! નારણુજીના રામ ને હામ વધવા લાગ્યા.

આજે નયુથેક પાસે બાપઠાઠાનો વારસો લાખોનો થયેા હતો, છતાં એમના લોભને યોગ ન હતો.

એવા એ નયુથેક હતા.

આવણુ મહિનો અધવાયો હતો, ભગવાન શંકર લીલી લાંગના ઘેનમાં આનંદ-મસ્ત હતા. દેવી પાર્વતી ભગવાન પાસે ઊભાં હતાં અને જરાક વધારે વિજયાતું પાન કરવા શંકર ભગવાનને આગ્રહ કરતાં હતાં.

એવામાં એમની નજર પેલા દરિદ્રી પ્રાદાણુ ઉપર પડી.

કંઠણુ હૈયાના પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓનાં હૃદય કોમળ હોવાથી ઘણાં જલદી દ્રવી તથા છે અને એમને કયા પણ જલદી આવે છે.

દેવી પાર્વતીને પણ આ દરિદ્રી પ્રાદાણુને જોઈને કયા આવી. એમણે ભગવાન શંકરને ભલામણ કરી:

‘ પેલા પ્રાદાણુ આપણા દહેરામાં આવીને બેઠો છે. બિચારો બહુ ગરીબ લાગે છે. કોના ઉપર કૃપા કરો ને એતું કળહર શીટાડો. ’

‘ જેવી તમારી ઇચ્છા, દેવી ! ’ લોખા શંકરે જવાબ આપ્યો અને ખૂબ મારી ‘ ગળનન ! ઓ ગળનન ! ’

અને એ સાંભળીને પુષ્કળ લાડુ ખાવાથી જેની કાંઠ હલખારની લચી ગઈ છે એવા શ્રી ગણપતિ વારે પેટે ધીરે ધીરે આગ્યા અને પિતાજીને વંદન કરી બોલ્યા: ‘ આજ્ઞા, પિતાજી ! ’

‘ પેલો પ્રાદાણુ બહુ દિવસથી આપણી પૂજા કરે છે માટે એને કાલે સવા લાખ રૂપિયા આપજે. ’

‘ આજ્ઞા પિતાજી ! ’ કહીને પોતાની મુંઠ ઊંચી કરી મુપડા જેવા કાન ફફડાવતા ગણપતિ પોતાને સ્માનકે ગયા. શું કરવું તેનો એમણે વિચાર કર્યો એમની ગ્રેસલાથી આ ગથેયે સંવાદ સારે નસીબે કહેા કે માઠે નસીબે કહેા પણ નયુ થેકે સાંભળ્યો.

એમની ચપળતા વધી પડી !

‘ ઓ હો હો ! આ ગરીબ પ્રાદાણુને આવતી કાલે આ હુંદાળો સવાલાખ રૂપિયા આપશે અને પ્રાદાણુ ગચ્છો લગેસરી થઈ જશે ! એને પૈસા તે પહેલાં આપણે અક્કલનો ઉપયોગ કરીને એને શા સારુ ખાંધી ન લઈએ ? ’

આમ વિચાર કરી નયુથેક ચાંજે પેલા પ્રાદાણુને ઘેર ગયા.

કાંઈ દિવસ નહિ ને આજે નગરથેક પોતાને ઘેર ચાલી ચલાવીને એ નેપ્ર પ્રાદાણુ તો રાજી રાજી થઈ ગયો. કોના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ.

‘આપનાં પગલાં અમારે ત્યાં ક્યાંથી !’ કહીને પુષ્કળ આદરમાન હાથને એણે નગરશેઠને બેસાડ્યાં.

‘જુઓને કિરપાશંકરભાઈ !’ નગરશેઠ બોલ્યા ‘જે છે તે અહીં થઈને જતો હતો ત્યારે એમ થયું કે લાવને જે છે તે કિરપાશંકરભાઈને મળતો જાઉં. તમે સમજ્યાને !’

‘ગોટી કૃપા થઈ.’ બ્રાહ્મણે હાથ જોડીને જણાવ્યું.

‘જુઓને કિરપાશંકરભાઈ ! આ તમે પૂજા કરવા બેસો છો તે શું મળે છે ? આઠ બાર આનાના પૈસા એકઠા થાય છે ?’ શેઠે પૂછ્યું.

‘ના રે શેઠ ! બે અઢી આના મળે તો બહુ થઈ ગયા ! બસેરેક ખીચડી થાય તે જુદી. અને શેઠસાહેબ ! મારા ઘરનો વરો તો તમે જાણો છો ની !’

‘શો કળાજગ આવ્યો છે ! કિરપાશંકરભાઈ ! પહેલાંના જેવા લોક હવે નથી રહ્યાં !’

‘હાસ્તો શેઠ ! આ કળિકાળમાં ધર્મનિયમ પર આસ્તા ઘટતી ચાલે છે.’

‘ખરી વાત છે કિરપાશંકરભાઈ ! જે છે તે તમારો વાત ખરી છે. તમે સમજ્યાને ? જુઓને એમ કરોને, જે છે તે કાલે તમને જે મળે તે મને આપજો, એના બદલામાં તમને આ પાંચ રૂપિયા આપું છું તે લો.

એમ કહીને શેઠે પાંચ રૂપિયા આપવા માંડ્યા. એ જોઈને બ્રાહ્મણને વહેમ પડ્યો. ‘કે’ પણ કારણ સિવાય નથુશેઠ પૈસા આપે એ ન મનાય એવી વાત હતી.

નથુશેઠ એકાએક કેમ વરસી પડતા હતા ? એવું તે શું હતું ? કૃપાશંકરે વિચાર કરવા માંડ્યો.

બ્રાહ્મણને મૂંઝો જોઈ શેઠે કહ્યું :

‘તમારું મન કચ્છાતું હોય તો જે કહેવાય તે કશ લેજો ! પછી છે કે’ !”

‘ના પણ આપને કે’ તરફી અપાય ! જે મળે તે—’

‘હવે મહારાજ ! લોભ જવાદોને ! પચીસ રૂપિયા આપશું.’

‘પણ—’

‘હવે પણ ને બધું જાવને મારા ભાઈ ! જે છે તે પચાસ રૂપિયા રોકડા આવતી કાલે લઈ જાજો અને તમને જે મળે તે મને આપી દેજો. તમે સમજ્યાને !’ નથુ શેઠે આગ્રહ કર્યો.

‘પણ શેઠ !’

‘જુઓ મહારાજ ! બહુ લોભ ના કરો ! અતિ લોભ તે પાપનું મૂળ. જાવ તમે રાજ થાવ. જે છે તે મો રૂપિયા આપીશું. બોલો હવે તો રાજ થયાને !’

બ્રાહ્મણને શંકા પડી કે એવું તે શું હતું કે નથુશેઠ ચાલી ચલાવીને સો રૂપિયા આપવા આવ્યા હતા ! સાંજસુધીમાં મળી મળીને બેઠેર અડીશેર ખીચડી અને દસબાર પૈસા મળે ! બીજું તે શું હાથધોડા મળવાના હતા ! એના બદલામાં આ નગરશેઠ ઘેર આવીને સો રૂપિયા આપતા હતા !

એને વિચાર કરતો જોઈ નયુથેઠે પોતાની રક્તમ વધારી. હા તો કરતાં છેવટે પાંચસો રૂપિયા આપવાનું કહ્યું અને એના બદલામાં પ્રાદાણ પોતાને જે કે' બીજે દિવસે મળે તે નયુથેઠેને આપવાનું કબૂલ કર્યું.

નયુથેઠે પ્રાદાણને પોતાને ત્યાં તેરી ગયા અને પાંચસો રૂપિયા તરત જ ગણી આપ્યા એમને શંકા હતી કે વળતે પ્રાદાણ ફરી એસે તો આવતો લાલ માર્યો જાય.

પ્રાદાણને પણ પાંચસો રૂપિયા મળ્યા એટલે એ તો રાજી રાજી થઈ ગયો. એનો અને પ્રાદાણીનો હરખ તો માય નહિ. જોગો શંભુ એમના ઉપર રીઝ્યો હતો ! આવણું મહિનાની એની લક્ષિત ફળી હતી !

સવારના પહોરમાં પ્રાદાણ નહાઈ પોઈને માટી લઈને બેઠો. એક બાબુ કપડું પાથર્યું, બીજી બાબુ ગાદી તકિયો નખાનીને નયુથેઠે પણ બેઠો. કઈ વળતે ગણપતિ આ ગરીબ પ્રાદાણને સવાલાખ રૂપિયા આપી દેશે તે શી રીતે ખબર પડે !

પાટ જોતાં જોતાં સાંજ પડી પણ પૈસાનો પત્તો ન હતો. સવાલાખ રૂપિયા હજી આવ્યા ન હતા. કપડામાં બથેર ખીચડી છે આંકે દસ પૈસા એકઠા થયા હતા.

સાંજનો વખત થયો એટલે શંકર લગવાને માર્ગનીને બોલાવ્યાં અને વિજયા લાવવા કહ્યું.

વિજયા પીતાં પીતાં જોળા શંભુને યાદ આવ્યું કે પોતે મઈ કાલે પેલા પ્રાદાણને સવાલાખ રૂપિયા આપવાનું ગણપતિને કહ્યું હતું.

પૈસા આપ્યા હોય તો પ્રાદાણ આ રીતે એસી ન રહે.

એમણે બૂમ મારી:

‘ગભનન ! જો ગભનન !’

હડખડ હડખડ ઢોટ મૂકતા આગથી તેમ ફાંદે હલાવતા ગણપતિ આવ્યા અને બગવાન શંકરને નીચા નમીને પ્રણામ કરીને જોડ્યા:

‘આસા, પિતાજી !’

‘પેલા પ્રાદાણને પૈસા આપ્યા ?’

‘થોડા પહોંચાડયા છે’ ગણપતિએ જવાબ આપ્યો. ‘બાકીના પહોંચાડવાની તજવીજ કરું છું. પિતાજી !’

‘હીક છે, પણ આજે આપી દેજો ગરીબ જિજ્ઞાસો હેરાન ન થાય.’

‘આસા પિતાજી !’ દહીને ગણપતિ મુપકા જેવા કાન ફફડાવતા આવ્યા.

ગણપતિએ કરેલી પ્રેરણાથી એ અંવાદ પણ નયુથેઠે સાંભળ્યો.

સાંજ પડી. આરતી થઈ પણ પૈસાનું ઠેકાણું ન હતું.

‘આમ કેમ !’ નયુથેઠે વિચાર કરવા લાગ્યા. ‘હજી તો પૈસાનું કેં ઠેકાણું નથી. મારા તો પાંચસો રૂપિયા ગયા ! આ ગણપતિએ તો ફસાવી માર્યાં જો ! હવે શું થાય ! લાવને ગણપતિને જ પૂછું કે લાઈ ! વાતો તો મોટી ચોટી કરે છે પણ હજી પ્રાદાણને પૈસા તો આપ્યા નહિ. વાતોનાં જ વડાં કરે છે કે શું ?’

એને વિચાર કરતો જોઈ નયુરોઠે પોતાની રકમ વધારી હા ના કરતાં ઉવટે પાચતો રૂપિયા આપવાનું કહ્યું અને એના બદલામાં પ્રાદાણ પોતાને જે કેં બીજે દિવસે મળે તે નયુરોઠેને આપવાનું કબૂલ કર્યું.

નયુરોઠે પ્રાદાણને પોતાને ત્યાં તેરી ગયા અને પાંચસો રૂપિયા તરત જ ગણી આપ્યા એમને શકા હતી કે વખતે પ્રાદાણ ફરી જશે તો આવતો લાભ માર્યો જાય. પ્રાદાણને પણ પાચતો રૂપિયા મળ્યા એટલે એ તો રાજી રાજી થઈ ગયો એનો અને પ્રાદાણીનો હરખ તો માથ નહિ જોળો શંભુ એમના ઉપર રીજયો હતો. પ્રાવણ મહિનાની એની ભક્તિ ફળી હતી.

સવારના પહોરમાં પ્રાદાણ નહાઈ ધોઈને માટી લઈને બેઠો એક જાતુ કપડું પાચ્યું. બીજી બાજુ ગાદી તકિયો નખારીને નયુરોઠે પણ બેઠા કંઈ વખતે ગણપતિ આ ગરીબ પ્રાદાણને સવાલાખ રૂપિયા આપી દેશે તે શી રીતે ખબર પડે.

વાટ જોતા જોતા સાજ પડી પણ પૈસાનો પત્તો ન હતો સવાલાખ રૂપિયા હજી આવ્યા ન હતા કપડામાં બચેર ખીચડી છે આઠ દસ પૈસા એકઠા થયા હતા.

સાજનો વખત થયો એટલે શંકર ભગવાને પાર્વતીને બોલાવ્યાં અને વિજયા લાવવા કહ્યું.

વિજયા પીતા પીતા જોળા શંભુને યાદ આવ્યું કે પોતે ગઈ કાલે પેલા પ્રાદાણને સવાલાખ રૂપિયા આપવાનું ગણપતિને કહ્યું હતું.

પૈસા આપ્યા હોય તો પ્રાદાણ આ રીતે બેસી ન રહે.

એમણે ખૂબ મારી:

‘ મનનન ! એ મનનન ! ’

દડબડ દડબડ દોટ મૂકતા આમથો તેમ ફાદ હલાવતા ગણપતિ આવ્યા અને ભગવાન શંકરને નીચા નમીને પ્રણામ કરીને બોલ્યા

‘ આજ્ઞા, પિતાજી ! ’

‘ પેલા પ્રાદાણને પૈસા આપ્યા ? ’

‘ થોડા પહોંચાડયા છે ’ ગણપતિએ જવાબ આપ્યો ‘ બાકીના પહોંચાડવાની તજવીજ કરૂ છું. પિતાજી ! ’

‘ ઠીક છે, પણ આજે આપી દેજે ગરીબ બિચારો હોરાન ન થાય ’

‘ આજ્ઞા પિતાજી ! ’ કહીને ગણપતિ સુપડા જેવા કાન ફફડાવતા આવ્યા.

ગણપતિએ કરેલી પ્રેરણાથી એ સવાલ પણ નયુરોઠે સાંભળ્યો.

સાજ પડી. આરતી થઈ પણ પૈસાનું ઠેકાણું ન હતું.

‘ આમ કેમ ! ’ નયુરોઠે વિચાર કરવા લાગ્યા ‘ હજી તો પૈસાનું કે ઠેકાણું

નથી મારા તો પાંચસો રૂપિયા ગયા ! આ ગણપતિએ તો ફસાવી માર્યા જો ! હવે

શું થાય ! લાવને ગણપતિનેજ પૂછું કે ભાઈ ! વાતો તો મોટી મોટી કરા છે પણ હજી પ્રાદાણને પૈસા તો આપ્યા નહિ વાતોના જ વડું કરા છે કે શું ? ’

અને એ તો ગયા ગણપતિ પાસે અને બોલ્યા: ‘કેમ ગણપતિદાદા ! તમે તો કહેતા’તા કે હમણાં ગોઠવણ કરું છું અને રાત તો પડી ગઈ તો પણ પેલા બ્રાહ્મણને પૈસા આપ્યા નહિ. હવે તે ગોઠવણ ક્યારે થવાની ?’

ગણપતિએ જવાબ જ ન આપ્યો.

નથુશેઠે ફરીથી મૂંછાયું:

‘કેમ મહારાજ ! જવાબ પણ નથી આપતા ? નાહકનો મને ગરીબ વાણિયાને ફસાવી માર્યો !’

પણ ગણપતિ મૂંઝા રહ્યા.

નથુશેઠને પોતાના પાંચસો રૂપિયા છાતીએ લાગ્યા

એ ચિંતા અને પોતાની શુષ્કતાન યુમાવી

એમણે ગણપતિની ફાંદમાં લાત મારી.

ગણપતિ પડી ગયા. એમની ફાંદમાં નથુશેઠનો પગ ભરાઈ ગયો !

જરા પણ ચું કે ચાં કર્યા સિવાય ગણપતિ તો બેઠા પોતાના ગોખલામાં, એમની ફાંદમાં નથુ શેઠનો પગ ભરાયેલો તે એમનો એમ જ રહ્યો.

ગણપતિ બેઠા એટલે નથુશેઠ પડ્યા ભોંયે.

એમણે પગ કાઢવા ઘણાં યે ફાંફાં માર્યાં પણ પગ શાનો નીકળે !

નથુશેઠ ઘણું યે મથ્યા, આમ કર્યા તેમ કર્યા ને કળવળ ઘણી કરી પણ પગ કેમ કયો નીકળ્યો નહિ.

નથુશેઠ આખરે થાક્યા. એમણે ગણપતિને વિનવણી કરી: ‘ભગવાન ! મારે વાંક માફ કરો. મને જવા દો.’

‘લલા માણસ !’ છેવટે ગણપતિ બોલ્યા. ‘તને કેણે કહ્યું હતું કે તું વચ્ચે પડ્યો ! અમારે ત્યાં કંઈ ટંકશાળ છે તે પૈસા આપ્યે રાખીએ ? તું વચ્ચે પડ્યો છે તે હવે બાકીના રૂપિયા તું પૂરા કરી આપ ને બ્રાહ્મણને પહોંચાડ એટલે તારો પગ છૂટશે.’

‘આપણ ! માનુ એટલી રકમ આપવાનું ગણુ નહિ.’ શેઠે કરગરવા માંડ્યું.

‘એ બધું જવા દે. મને બધી ખબર છે. તારાં માણસોને બોલાવ ને છાનો-માનો આ બ્રાહ્મણને બાકીની રકમ પહોંચાડ.’

‘એ સિવાય મારો પગ નહિ છૂટે ? બાપલા !’

‘મથીને મરશે તો પણ નહિ.’

નથુશેઠે બેઠું કે પોતે કેવો ફસાયો હતો. તરત જ એમણે એક લાખ ચોવીસ હજાર ને પાંચસો રૂપિયા મંગાવીને કિરપાશંકર મહારાજને આપ્યા ત્યારે એમનો પગ છૂટ્યો અને સાબ સામા ઘેર પહોંચ્યા.

અને કિરપાશંકર ઉપર તો ભગવાન લોખા શંભુની ભારે કિરપા થઈ, એનાં બેરી છોકરાં નાચવા ને ફાવવા લાગ્યા.

પ્રકાશ અને અવાજ

વિજળી અને મેગનજના એકીસાથ થાય છે છતાં આપણે કેમ એકીસાથે જોઈ અને સાંભળી શકતા નથી ?

વિજળી અને મેગનજના ખરી રીતે તો એકીસાથે જ ઉત્પન્ન થાય છે છતાં આપણે વિજળી પહેલાં જોઈએ છીએ અને ગડગડાટ પછી સાંભળીએ છીએ વિજળી અને ગડગડાટ ત્યારે ઘણે દૂર ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે આપણે વિજળીનો ચમકારો જોયા પછી કેટલીકવારે ગડગડાટ સાંભળીએ છીએ આમ થવાનું કારણ વિજળીની અથવા પ્રકાશની અસાધારણ ગતિ છે પ્રકાશની ગતિ એક સેકન્ડના ૧,૮૬,૦૦૦ માઈલની છે ત્યારે અવાજની ગતિ ઘણીજ ધીમી છે અને તે એક સેકન્ડના ૧૧૦૦ ફુટની છે આ ઉપરથી એટલું તો ચોક્કસ સમજાશે કે ઘણે દૂરથી પણ પ્રકાશ આપના પલકારામાં આવી જશે ત્યારે અવાજને આવતા બહુ જ વખત લાગશે વિજળી અને ગડગડાટ ત્યારે આપણા માથા ઉપર કે પાસેજ હોય છે ત્યારે આપણને વિજળીનો ચમકારો અને ગજના લગભગ એકી સાથે આપણે જોઈ અને સાંભળી શકીશું જો કેઈ વખત તમે કેઈને દૂર પર્વત ઉપરથી અથવા તો દરિયામાં દૂર વહાણ ઉપરથી કેઈને બધુકેડતા જોયો હોયો તો તમને બધુકે ફુટમાંથી પ્રકાશ પહેલાં દેખાયો હશે અને તે પછીથી ઘોડીવારે બધુકે ફુટમાંથી અવાજ સંભળાયો હશે આમ થવાનું કારણ ઉપર પ્રમાણે છે એટલે કે પ્રકાશની ગતિ અવાજની ગતિ કરતા અસાધારણ વધારે છે અને તેથીજ આજો કાનના કરતા પ્રકાશને વહેલો જોઈ શકે છે અને કાન ઘણો મોટો અવાજ સાંભળી શકે છે

પુરુષોત્તમ હ. પટેલ ખી એચ સી

સૌથી પહેલાં ગણી જોઈ

શિક્ષક : મનુ ! તને તારા મોટાકાકા એ રૂપિયા આપે તો સૌથી પહેલાં શું કરે ?

મનુ : એકેએક રૂપિયો ખખડાવી ને ગણી જોઈ મોટા રૂપિયા આપતા એ જોમને જોયા છે !

ગુણસુદની મે ૧૮૩૮

કર્મના અર્થને તો આપ બેઠું જોવાનો માનીને બહુ ઢવું કર્યો છે, પણ આ અકસ્માતો એ પરનો લેખ પાની તમે અંકિત થઈ કે ત્રણ દિવસ નિરોધ કરો તો આપનો મેડોમિન અર્થ તો સમરત અલગ જ મારી રી ઝાલે, સમજાવે મેડોમિન અર્થે

અતઃપદની ખૂબીમાં અને સખાનુકૃતિ ની નિપુણતામાં એમનો ભાગ્યદરશા જોઈ નથી એમનાથી તમે અપરિ ચિત્ત રહો એ તો કમ જ મનાવ

દમરૂ દમણા સોધી વધુ ચર્ચાતો અલગથી એ જાનવારો એ પરીકાની સજાદે કીન કિંદવ વખતે યા રસવા વિના નહિ ગઈ હોય આ અકસ્માતે આખી પરીકાને આધુકરી નિમાનમાં અને લગની બધી કંડીકત કાઢી છે જ્યારે આ રેડિકલ કચાસ મા અહીં રહી રહો

પણ એ દેશના કચાસે સાથે સરકારશામ સપાવનારો એ શાહનિર્દેશ કરે તો, તેમો સાચ લગની છૂટા તમારાથી છાપી નહિ સાકાય અમે માનીએ છીએ કે અલગ પડથી આ અકસ્માત પણ અવાવ તમને આવી મારા હશે, એટલે એ મિત્રાચની સામમોતો નિર્દેશ

અમારો હાથી ડોર છે મે તેની અમત કરવી પડે મે મારના ઉછા પાનામાં આજો તો ૧૮૩૮ પ્રચુર મલારો બનેલો દેશ છે જોનો કમીએ છીએ ૫ કુમાર માર્યાવ તરફથી બહાર પડેલા પેલા માનીતા પુરવઠા અલગતાના કલામરથી ના તાલેતરમાં બહાર પડેલા દિની સરસર મ પરલ એક પ્રમાણુભૂત અલિપાય અમને મળે છે તે બધી કુમારવાની સાલથ નથી તેમ સખા

પ્રિય રાવતર,

જ્યોતના કે જ્યોત મંદપ કી દેક પ્રતિ મિત્રી મેં યાપતો દેક મંદર પ્રકાશ કે જેનેલ મળી વેળા * જ્યોત મેં જાપો રંગ કી રત રંગે નીક જુડે જાપતો જો જ્યોતી દિતિ જો મે માદર તોર જાપતો જ્યોતના કે પુરુષાત્વ મેં જ્યોત રેતા મેં જાપતો કે જાપ માર્યા પ્રગલ્ભ મેં

અનુકરણ,
મિત્રી મેં

રમ થી કુબુદાસજી વિતો દિવરતા ॥ એક જાન મેં કવારોવિદ છે કાશી પીનાગરી પ્રચારિણી સખાની ભગિની મગ્યા બારત કલાભાન ના તેઓ આજ રવા મેંચાના ગોક અગ્ર પ્રમા મારી છે દિવિ ભારા ભારીઓમાં તેઓ હોવા કવારમત મજાવ છેને કલાની તેમ મિ આરોચના પ્રમાણુભૂત મનાવ છે અજના ના કલામરો ની દિવિ આ મિત્ર (કુમાર કામોનર રા ૧૫) રિજોત તેમો આ અલિપાય અમી આરો છે

જે અને મેં બીજી ખુશીમજર આપવાની કમ મગ્યા જો ૧૨૩૪ એમવા રા રી એહુલા, 'સાવ અને હીસ' વનરે કીકસાઓમાં ખીજ કેટલીક કહેરી અલગથી રાત નામથી પદર પાતોના સમુદ રાને સચિત સમુદ અમે થાડા વખતમ બહાર પા વાના છીએ (દિવિ અને પોલેન્ ૫ ૧) સારકૃતિક સખા સાધવાના મેંજવાથી મેવિસ કોન્સવ સિન્સેરી મેં મ માસમા કુમાર કાવિવની મુલાકાત વર્ષે એ અનુચ્છ કરી છે તે માટે ૫ ૧ અમે તેમના આજો ખાપી

‘કુમાર’નું નવું વર્ષ અનુચ્ચારીથી જ શરૂ થઈ ગયું છે
લવાજમ દેશમાં રા ૬ પરદેશમાં રૂ મિલિગ અગર રા ૬-૮-૦

ગુપ્તગણ

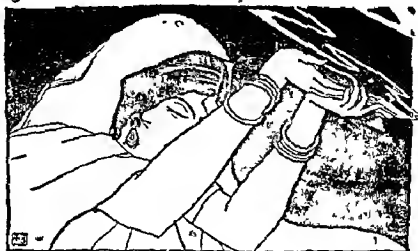
જુલાઈ : ૧૯૩૮

આયતંત્રી અને રચાયક : શ્રી. જયકુમાર વર્મા, કાલ સીતાન સાહેબ હુણાવાડા રાજ્ય.

અવસ્થાપક :
નરસરલાલ એ. કાશર
પિ. હુદાભાઈભવ પ્રિં. પ્રેસ,
વડોદરા

ત્રી :
યજ્ઞેશ હ. શુક્લ
ત્રી : નાગપિભાવ :
નામરદાસ ઇ. ખડેડ

પ્રકાશક :
અ. બાલાલ પિ. કાશર.
'અણસુ-વદી' કાર્યાલય :
૧૧૪, વિહારભાઈ મલિ રોડ, 'સુભાઈ',

‘નવચેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ ના અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક

“ નવચેતન ” ના જરૂર

ગ્રાહક થાઓ.

વાર્ષિક રૂ. ૬૮

હિંદ બહાર રૂ. ૮૫

છુટક રૂ. ૧૫

સબો “ નવચેતન ” ઓફીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

રસિક તથા પ્રેરક

શ્રીજીવનના વિવિધ પ્રશ્નો ચર્ચાતું સાહિત્ય

‘ગુણમુન્દરી’ના તૃતીય શ્રી. યજ્ઞેશ હં. શુક્લની કૃતિઓ
તમારા ઘરમાં જરૂર વસાવી લેજો.

તૂટેલાં બંધન : કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની નવલકથાનો ભાવવાદી
અનુવાદ.

મૂલ્ય : ૦-૮-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૧-૩

ઈર્ષ્યાની આગ : કંપની સરકારના સમયની રસિક પ્રેમકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

ગરીબની ગૃહલક્ષ્મી : મરાઠી દિન્દી નવલકથાકાર શ્રી. પ્રેમચન્દ્રના
‘અખન’નો ભાવવાદી અનુવાદ

(‘પૂર્વાર્ધ’ અને ‘ઉત્તરાર્ધ’)

મૂલ્ય : રૂ. ૩ : પોસ્ટેજ : ૦-૭-૬

પોકરી : ૨૧ તથા ૫૨ બાંધની શ્રીજીવનને સ્પર્શતી
સોળ પ્રેરક વાર્તાઓ

મૂલ્ય : રૂ. ૧ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

અધું અંગ : ગુજરાતી દિન્દુ સમાજના બળતા પ્રશ્નો અર્થતી
બાર નવાલકથાઓનો મંત્રદ.

મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦ : પોસ્ટેજ : ૦-૨-૬

તેયાર થાય છે !

શ્રી. કલુ દેસાઈના આકર્ષક જોકેટ સાથે

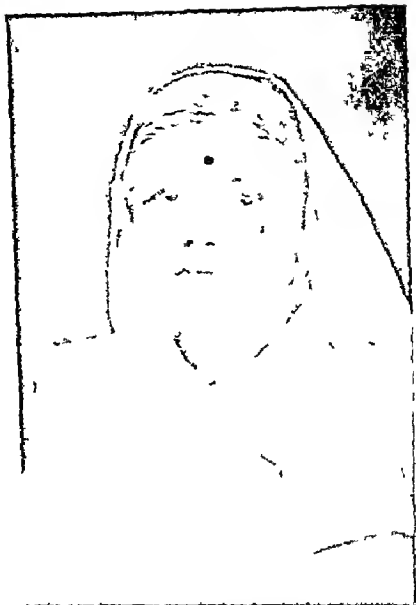
‘જીવતા સોદા’

પ્રેરક નવલકથા

મૂલ્ય રૂ. ૧ (પોસ્ટેજ જુડે)

‘ગુણમુન્દરી’ના માલકોને વીસ રૂકા પળતર મળશે.

લખો : યજ્ઞેશ હં. શુક્લ, ૪૩, દક્ષિણ મિર્ઝાન નં. ૧, મુંબઈ, ૪.
અમદાવાદ,

શ્રીમતી શારદામહેન મહેતા

એમનાં જીવન સંબંધોના પુસ્તક રૂપે પ્રકાશ થયા છે તે ગુજરાતનાં સર્વોચ્ચ
અર્થસંદીના સ્વીચ્છવનને જીવન ઇતિહાસ આપેલ છે

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

અને શ્રીહિતોપદેશ

પુસ્તક ૩૦મું

જુલાઈ : ૧૯૩૮

અંક ૫ મો

ચેતન યુગ

૧

કાળતણી ઘટમાળ ફરે છે,
નયણે ચેતન સ્વાત્ત તરે છે;
ને છૂપાએ
બાહલ છાયે,

અસ્તાચળ પાછળ કળાજુગ;
અપકવરણું ફિરણે-ફિરણે, અમકે નૂતન ચેતન યુગ :

૨

યુગદેશની હાકલ વાગે,
જલલન્ત જીવનજ્યોતિ જાગે;
ને અનુરાગે
તપસ્યા-ત્યાગે,

ભારતની આશા જીગે;
જીગે મંગલ હયા શુભાળી, અપનાશા ચેતનયુગે :

૩

યુગવિધાયક લખ લઢવૈયા
મુકિતસિન્ધુ ઝૂકાવે નૈયા;
છોડો ચમ્યા
બોલો બેયા !—

‘જીવો જનની જૂએ જૂગ :’

ભારતના ભડ ભરત ગોત્રજો ! ચલો વધાવા ચેતનયુગ. *

કેશવ લ. શેઠ

* મે માસની તા. ૨૫-૨૬ માંએ સાદાસાદ મુખ્યે સાંદાસાદ જ'ગાલ અને અલીપુના
11 ખડાવતા વણિક એકઠાનું દિતીપ યુદ્ધ સંગેલન અન્યું દનું તેના પ્રમુખરયાનેથી શ્રી. કેશવ લ.
1 મુવાનેને પ્રેરક ઉદ્દેશોપન અન્યું દનું. તે ભાષણના અંતસાત્રમણી આ પ્રેરક કાવ્ય ઉતાયું છે.

હિન્દી મહિલાઓના વિશાળ સમુદાયનાં હિતને

અખિલ ભારતીય મહિલા

કા યા પલટ

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની બેઠક પ્રસંગે મળેલા ચોકનંધ સંદેશાઓ વાંચતાં મને ખૂબ જ આધાત થયો હતો મને લાગ્યું કે ધણી ખરા સંદેશાઓ શબ્દચાતુર્યથી છીછરા બનેલા હતા. હું તો એમ માનું છું કે સંદેશાઓ આખરે તો સંદેશ જ છે પણ મહિલા પરિષદ માટે તે અગત્યના હતા અને કેટલાક સાથે જ પ્રેરણાત્મક અને હાર્દિક હતા પણ પાછળથી પરિષદમાં ધણેલાં ભાષણોએ મારો આ જમ હાંમેશ, કારણ કે અમારા સરસ ભાષણોના કાળે આપવાની નમસ્કા, વાકજટા અને છીછરા પણ અહીં પણ રપપ જેવાતાં હતાં. મહિલા પ્રવૃત્તિ નિષ્ક્રિયતાના વખતમાં સપગયાતું આ સચક ચિન્હ તો નહોતું તે ? આનો અર્થ શું એવો થાય છે કે અત્યાર સુધી કરેલી પ્રગતિ ભાવિ માર્ગ નક્કી ન કરે એવી ખેચ વિહોણી હતી ? આવા આવા અનેક પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે.

અગિયાર વર્ષની કારકીર્દિમાં મહિલા પરિષદે ધણું સુંદર કાર્ય કર્યું છે. લેડી ઇન્વીન કેસેજ, ઘારદા એક્ટ કે મતાધિકારના પ્રશ્નો પરત્વેની સફળ ઝુંબેશ વિનં નક્કર સિદ્ધિઓ ઉપરાંત પરિષદે, હિન્દી તમામ મેળો અને વર્ગની સ્ત્રીઓમાં જાગૃતિ અને મંગલનની ભાવના ચોકકસ રીતે જમાવી છે. વાર્ષિક અધિવેશન ઉપરાંત પ્રતિ વર્ષે મળતી ૩૭ પ્રાંતીય પરિષદોદ્ઘાસ તેણે આટલી સુંદર પ્રગતિ કરી છે. હું તો એમ પણ કહું કે પરિષદને મળેલી સફળતા એવી છે કે તે કોઈ પણ સંસ્થાના અસ્તિત્વને ધન્ય બનાવે.

* * *

પંડિત જવાહરલાલના ટીકા પ્રકારે.

પણ મારો મુદ્દો તો એટલો જ છે કે આ સિદ્ધિઓ-એકતા અને જાગૃતિનાં ફળ હજી લણવાનાં છે. પણ આપણે 'ચીપરી' અને ભાષણોએની આશરો નમાસુધી લેતા રહીશું ત્યાંસુધી મને શંકા રહે છે કે, મહિલા જાગૃતિ માટે સ્પષ્ટ બનતો દવે પછીનો માર્ગ અનુસરવાને આપણે હજી તત્પર નથી. યોગ્યક મહિનાઓ પર હિન્દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના એ વખતના પ્રમુખ પંડિત જવાહરલાલ નહેરુએ પોતાની ટીકાઓ દરમીયાન મહિલા પ્રવૃત્તિના માર્ગપદ્ધતિની જરૂરીયાત પર આપણું લક્ષ્ય બેઠ્યું હતું. મને યાદ છે ત્યાંસુધી પંડિતજીએ પરિષદ માટે બેઠકોમાં રજી કર્યાં હતાં. પ્રથમ તો તેમણે એવો દાવો કર્યો હતો કે હિન્દી મહિલાઓમાં આવેલી જાગૃતિ આ સંસ્થાને નહિ પણ માત્ર મહાસભાની પ્રવૃત્તિઓને આભારી છે. આ દાવાના સમર્થન માટે તેમણે એવો આક્ષેપ કર્યો કે મહિલા પરિષદ એક અમારી સંસ્થા હતી. વ્યક્તિગત રીતે પંડિતજીને દાવો રીકારવાને હું તૈયાર છું. આજે પણ હું માનું છું કે છેલ્લા દાયકા દરમીયાન હિન્દી સ્ત્રીઓમાં આવેલી જાગૃતિ મહિલા પરિષદ કરતાં મોટે ભાગે મહાસભાને જ આભારી હતી. સાથે સાથે હું એ પણ જણાવી દઉં કે આ જાગૃતિમાં મહિલા પરિ-

લક્ષમાં રાખીને, મહિલા પ્રવૃત્તિમાં વેગ લાવવો હોય તો :

પરિષદનાં અંધારણમાં

થવો જોઈએ

પહેલો પથ કંઈ જોઈએ શો નથી, મદાસ-
ખાની ચળવળ જ એવા પ્રકારની હતી કે
આવી જાગૃતિ તેના દારૂ શિદ્ધ થવા વિના
નહિ રહે.

સામાજિક સુધારણા અને કેળવણીના ક્ષેત્રમાં
કાર્યના લાંબા અને કંટાળાખળા કાર્યક્રમને
અમલમાં ચૂકવા મળતી સરચા જનસમુદાયને
કદા દયમચાવી રોકે નહિ; અધ્યાપનો, કૌશલ
પ્રસંગો અને આત્મભોજના ઉત્તમ દૃષ્ટિ
પૂરા પાડતી રાજકીય ચળવળ જ રાષ્ટ્રને
જાગૃત કરે એ સ્વાભાવિક છે. મદાસખાએ
માત્ર દિંદી મહિલાઓને જ જાગૃત કરી નથી
જેલો તો સમસ્ત દિંદીના સામાજિક અંધારણને
ખૂણ જ દયમચાવી મૂક્યું છે એટલે સ્ત્રીઓમાં
પથ અજાણ ચેતન પ્રમથું છે. પણ મદાસખાની
મુખ્ય રાજદારી પ્રવૃત્તિઓ અને રાજદારી હદ
વસતીને છવનના તમામ ક્ષેત્રોને સ્પર્શતી આ
જાગૃતિ વચ્ચે અસંગતતા છે ? અને તો આપા
અસંગતતા બિલકુલ જણાતી નથી. રાજદારી
કાન્તિ આપણી તમામ સામાન્ય પ્રવૃત્તિઓમાં
નવપ્રથમા આદેશનો લાવવાને જ મર્મચાવી
છે. સંજોગ અને સ્થાપત્ય કળા જેવા દર
કાર્ય ક્ષેત્રોમાં પથ તે પધરાય છે. કેળવણી
અને સામાજિક સુધારણા પર તે દલો કરે
છે, ઔદ્યોગિક પેદાશને નવું નેમ આપે છે.
કૃષિમાં રાષ્ટ્રજીવનના અંધારામાં અંધારા
પુણ્યોને તે ક્ષેત્રોએ અજાણે છે.

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદની
કાર્યવાહીમાં રાજદારીને હજી પથ
સ્થાન મળતું નથી; એ હકીકત પ્રત્યે
હમણાં હમણાં સારે ઉદાચોદ ઘણ
રહ્યો છે. તેમાં જ દિંદી રાષ્ટ્રીય
મતાનુભાવ તરફથી, પૂર્વ સ્વરાજની
હકતમાં અસંખ્ય સ્ત્રીઓએ જાગ
લીધા પછી એ પ્રત્યે ઉચ્ચ સ્વરૂપ
લીધું છે અને મહિલા પરિષદને જે
છવંત સંસ્થા બનાવવીજ હોય તો
ઉપલા અને સુશિક્ષિત મધ્યમ વર્ગની
સ્ત્રીઓ ઉપરાંત, આમ વર્ગની મ-
હિલાઓમાં તેણે પ્રવૃત્તિનો ક્ષેત્ર-
વિસ્તાર કરવો જ જોઈએ એવો મત
વધવા લાગ્યો છે. આ ક્ષેત્રમાં
એ જ મતનું ભારપૂર્વક સમર્થન
કરવામાં આવ્યું છે, અને એ મત
પ્રદર્શન કરનાર મહિલા પરિષદનાં જ
એક અગ્રમુખ કાર્યકર છે એ
બીના વિશેષ નોંધ યોગ્ય છે.

લેખિકા :

રાણી લક્ષ્મીબાઈ રાજવટે

મદાસખા અને મહિલા પરિષદ

એટલે દિંદી મહિલાઓમાં આવેલી
જાગૃતિ સીધી અને આક્રમક રીતે બુદ્ધિવંશે
મદાસખાને આસાર છે એવા પંડિતજીના
દાવાને કું માન્ય રાખું છું. પણ મદાસખા
અને મહિલા પરિષદના ઐતિહાસિક મામલ
પર કું પંડિતજીનું ખ્યાન ખેસું છે. આ
સામ્ય જોતાં તેમનો બીજો પ્રદાર વચવાને છે
એ સ્પષ્ટ બનશે. પંડિતજી કહે છે કે મહિલા
પરિષદ એક અભીરી સંસ્થા છે, આનો
જન્મજ દેશ છે. ૧૯૨૨ ખેલાં મદાસખા

પણ આવી જ સરથા હતી અને ૧૬૧૨
પછીથી પણ તેની દોરવણી બુદ્ધિમાન અમીરો
અને મધ્યમવર્ગના દાયમાં હતી ખુદ મદાન
સમાના આ પ્રમુખ પણ એક બુદ્ધિમાન અમીર
હે અને ગમે તેટલો જનમુખપક આ સીમાચિન્હો
૨૬ કરી શકે તેમ નથી એમ પણ કદવાલી
દું દિંમત કરે છું. કોઈ પણ અગવગની
તેના કાર્યકરો અને નેતાઓની દૃષ્ટિથી કંમિત
આંકી મૂળ પ્રાન્તને ગુંગવરો એ વ્યર્થ અને
તાતવિદોષ્ય છે એમ દૃ માનું પુ.

* * *

સામુદાયિક સમુપકર્ષની અગત્ય

જતા મદિયા પરિવર્તના સદકાર્યકરોને પણ
કું એતવણી આપુ છું કે ને આપણે ધારીએ
તે પંડિત જવાદરલાલ નહેરૂની આ દીક્ષાને
પરિષદ માટે ખૂબ જ અગત્યની બનાવી
શકીએ. નેતાઓ કેવા હોવા જોઈએ એ પ્રશ્ન
ખાસ અગત્યનો નથી પણ હડતરનો પ્રકાર જ
મુખ્યત્વે અગત્યનો મણામ, ને પંડિતજી એમ
કહેવા માંજના હોય કે નેતાઓનું વર્ગીયમાન
હડતરને નજાગી બનાવે છે તો મને કહેશત છે
કે પંડિતજી આપણા કાર્યકરોને ત્યાં આપના
નથી પણ ને તેઓ એમ કહેવા માંજના દાય
કે નારી અગવળે દિલના સીમુદાય સાથે
સમુપકર્ષ સાધેા નથી તો મને લાગે છે કે
મદિયા પરિષદ સામેની તેમની આ દીક્ષા
વજનદાર અને અગત્યની છે મદિયા હડતરના
નેતાઓ અને કાર્યકરો સ્વેચ્છાશ્રમ ભોગવના
વર્ગોમાંથી આવ્યા છે એ દમીકત પાકા
પ્રકારમાંના માણ પ્રમુખ, પણ એજ વર્ગના
છે એ કથન કરતાં વધુ તથ્ય કંઈ જ નથી.
પણ એક વાત રપછ છે કે મદામભાએ જનતા
સાથે અજન મુખપક જમાવેા છે. દરેક હડતરનો
સંવગતાની મુખ્ય આવી આજ છે ગમે તેમ પણ
મદામભા આમ સમુપકર્ષની અગત્ય જરાજર સમજ

વકી છે અને તે આ દિશામાં સતત પ્રયાસો
કરી રહી છે. બીજા દાય પર દિંદની અગે-
વાન મદિયા સંરથા દોવાનો દાવો કરતી
મદિયા પરિષદને દળુ મુખી આમ વર્ચની
સીમાના નંપકની અગત્ય જરાજર સમજાઈ
નથી.

* * *

હવે આપણે એ દીક્ષાની યથાપનાઓ
વિચારીએ જાવપૂર્વક મારે જણાવવું પડશે-
અને આ આશય કેટલેક અંગે નિશ્ચયને
આજારી છે. દિલની મદિયાઓના મુખની
અત્યંતની જરૂરોનો પૂરી પાડવાનો મદિયા
પરિષદ કે અગવગનો ધરાદો ન હોય તો
પરિષદનું જાનિ ઉજ્જવજ નથી. અનુભવે
આપણને શીખવ્યું છે કે સરથાઓ ખરા
જેટાની નિર્માણ મિહાનચર્ચાઓમાંથી નહિ
પણ અગત્યની જરૂરીયાતોમાંથી જ જન્મે છે;
આ જરૂરીયાતો ન્યાં મુખી પૂરી પડે છે ત્યાં
મુખી જ તે જીવે છે; અને મતાધીષ અને
તવમશોની મદદ જેવા બદારના કારણોસર
જે તે જીવી શકે તો તે મરવા માટે જ.
પણ આ પ્રાન્તની ચર્ચા અત્યારે અરથાને
છે. દેવજરની જુદી જુદી સાખાદારા મગજુન
જડ નાળીને ઉઘી થયેલી આ મુંદર સંરથા
બદારના મનેજો-જો આજે તેના અસ્તિત્વ
માટે થોડે અંશે પણ જવાબદાર છે-ને કારણે
અમારે જવસાન ન પામે એવું જો આપણે
ઇચ્છતા હોઈએ, અને દિલ મદિયાઓમાં
તેનું સ્થાન અચળ રહે છે એમ જોવાની
તમન્ના હોય તો મદિયાઓની આજની જરૂ-
રીયાતોના ધોરણ પર તેને વિચાર બનાવવી પડે.

મદિયા પરિષદની મારા જેવી થોડીક
મદેને આજ દિગ્ગિમિનુથી પંડિત જવાદરલાલ
નહેરૂની દીક્ષાને વધારી લે છે. મદિયા પરિષદે
અત્યાર મુખી મેગવેલી સિદ્ધિઓ વર્ચવરાનો
આ લેખનો દેણ નથી બૂનકાગની સિદ્ધિઓનું

એમ થયા હરે છે કે મમતાવર્તનના ભાવિ
સ્થાન પછીથી રાજસ્થાનો મર્યાદિત રાજકીય
પ્રવૃત્તિઓ ચલાવતી સારી સંસ્થાઓને જરૂર
આવકારશે.

મદિલા પરિષદની આંતરિક એકતા માટે
પશુ રાષ્ટ્રીય રાજકારણમાં અપલાવવાની
દીમાપત કરવાની જરૂર છે. રાજકીય ક્ષેત્રની
પ્રવૃત્તિઓથી પરિષદની ખ્યાતિ વધશે એટલું
જ નહિ પણ દિંદના વિદ્યાળ જનસમુદાયની
લોક લાભથી ઝીલવાથી સંસ્થાના પાયા વધુ
મજબુત બનશે સ્વાતંત્ર્ય કે વ્યક્તિત્વ
ગુમાવ્યા વિના મંસ્થાની નસોમાં રાજકીય
છવનનું લોહી વહેવા મંડળાં તે વધુ જીવાન
અને તાકાતવાન બનશે અને જેની સેવા
કરવાની છે તે સમુદાયથી વિખુટા પાડવાની
પછી દહેશત રહેશે નહિ, હિંદી પરિશિયતિને
પરિષદે સાનુકુળ બનવું જ રહ્યું, મદિલા
પરિષદ જેવી મહાન સંસ્થાએ પોતાનું જીવનતત્વ

આમાન્ય પ્રજાના સમુદાય પાસેથી ખેંચવું રહ્યું.

* * *

૩૦ પસંદ કરશે ?

એટલે મદિલા પરિષદ કે પછી અન્ય
મદિલા સંસ્થાઓએ નજદીકના બંધિયર્મી એ
પર્યાયેલાં પડશે : (૧) વાતાવરણ સુજન્ય
અન્ય તત્ત્વો ઉપરાંત રાજકીય દ્વંદ્વકનો પર
તેને લક્ષ આપવું પડશે એટલું જ નહિ પણ
રાષ્ટ્રના રાજકીય પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે રચના.
તમકે કાળો આપવાનો રહેશે : (૨) સામાજિક
અને કેળવણીના ક્ષેત્રોમાં કામ કરતા મંડળોને
વિસ્તારવા પડશે.

આ બે પગલાં અને લાગે છે કે મદિલા
પ્રવૃત્તિને વેગ આપી શકશે. કાંતો આપણે આ
બોલે ઉપાડના તત્ત્વર બનીયે અથવા ધીમે
ધીમે અદ્યક્ષ બનીયે. આખરી પસંદગી આપ્રાંથી
જ કરવાની છે અને તેના પર લાવી
અવલંબે છે.

—x—

નિસર્ગ અને નારી

નારી વિષે કુદરતી નિરખંત સર્ગ
ન્યાયી નિરંજન । તને વિરલો જ. લગ
આત્માત્મો ઉછળતો નિરખી, રૂપે તે
ન્યાયી ન બે વિવિધ રંગ નિહાળતાં, તે
સૌન્દર્યલક્ષ્મી ધડી ને ધડી અગિતજવાળા,
વધી ધડીક ધડી ને વળી હીમવાળા
મારૂં, પાવક વતી જગ બાળનારા
ભણી દીપો રજુ અને ધડી તે કુવારા
હે સત્યદર્શક નિરંજન । તે અમાધ
નિસર્ગના રવરૂપને નિરખી મગાદ
શાંત રવરૂપ લડકાવત્ત વીજળી શી
ત્રીમાં ખરે । નયનને નવદીરા દીધી.
સ્ત્રીમાં નિસર્ગ રમણીય અસીમ આર
બેતાં ધરી ન જમનું મન શુદ્ધ ન્યાય ?

“ સુરોહ ”

કામ્ય તે બૂલી ગયા હશે કે તેને
મા ન હતી

તે છ વરસના બચ્ચાને પોતાની છાતી
માથે આપીને કંપતા કંપતા કાઢી હતી.
'સાહેબાં ખૂબ હેત છે' લોકો વ્યંગમાં કહેતા !

આ પછી તે મહિ પડ્યો હતો. તેને તાવ
આવતો, એને પૂછવા છતાં, દરવાજે બબડાવવા
છતાં જવાન શા માટે ન આવ્યો ! છેકસએ
ફસા બરતાં કહ્યું હતું કે— 'તેનાથી ચોખ્ખીમાં
પેલાના યજ્ઞ ગયો હતો' આ કારણ સાબળીને
તે ખિલખિલાટ કરીને જોરથી દસી હતી ..

'આ...' આગે જ્યે મારી વધી તે
કોશિક મનરાધને લીધી યમ,

'શું છે બેટા ?'

'પાણી.'

તેણે લીધીને તેને પાણી પાધુ. અર્ધા બીધી
ગયાં હતાં, પથ્થુ તેના બાજક લાલ અગારા
જેવી આંખોને મીંચતો તડકી રશો હતો.

'આ' તેણે ખૂબ પાડી.

'હ. બેટા...'

'ત્યાં રું છે ?' આકાશ તરફ તેણે
અગિયો ચીંધીને પૂછ્યું.

'ત્યાં ?'—તેણે અલક્ષિત દષ્ટિથી જોઈને
પૂછ્યું— 'ત્યાં ?'

'હા આ...ત્યાં !'

'ત્યાં રવળ છે !' તેણે ઉતાવળે કહ્યું.
તેનું હૃદય ધબકી રહ્યું હતું.

'હા, દાદા પથ્થુ એમ જ કહેતા હતા.
જ્યારે તું ગુરસો કરીને આવી ગયો હતો
ત્યારે મેં એમને પૂછ્યું કે 'આ ક્યાં છે ?'
તો એમણે કહ્યું—'આકાશમાં. હું ખૂબ રડતો
હતો, ત્યારે તું પથ્થુ રોષ દર્શાવે ! આટલા
દિવસ સુધી તને હું યાદ ન આવ્યો !'

'આવ્યો હતો' તેની આંખના ખૂણામાં
અંધુ જલજલ જલકતો હતો.

'અને રાત્રી પાળ હતી ?'

'હા...ખૂબ રાત્રી હતી'

'આ ! પહેલાં તો તું કામી હતી...'

તેણે નવી માનો કાચ પોતાના કાચમાં પકડી
કહ્યું— 'હવે ગોરી કેમ યજ્ઞ ગયો ?'

'રવળમાંથી પાછી કરીને ! બેટા, હવે
સમજા.'

'સમજ જાઉં આ ?'

'હા, બેટા !' તે તેને થાળીને સુવ-
કવવા લાગી. તેણે પોતાનો ગાલ કરી તેના
ગાલ પર રાખ્યો અને ધીરથી ગાધું.

'દીન દુઃખી જનના પોકાર ઉપર
જે હંમેશ દોડી ગયો છે.....'

તેની આંખો જરા મળી ગયી, થોડીવારમાં
તે સમજાયો. તેના હોઠ ફરફી રહ્યા હતા,
આસ થોડો ગરમ હતો...તે દસી રહ્યો હતો.

x x x

ટન-એક વાગ્યો.

વિમાતા બેઠી થઈ. તે બાળકને જોઈ
રહી હતી. તેણે જોયું કે બાળકનું મોં દસડું
હવું, વળી હોઠ ફરફા અને કામ્ય આદ્ય.
ગયું. તે ચૂપ હતો, પથ્થુ તેની આંખમાંથી
અંધુ વહેતો હતો તેના મોં પર આંતરિક
હડના ભાવો સ્પષ્ટ દેખાતા હતા. એમ
લામડું હતું કે તેને કંઈક કહેવું છે.

વિમાતાના સાચળ પરનું કંપકું આંધુથી
લીંખાય ગયું તેણે આગકના માથા પર કાચ
ફરવ્યો, કેમ જણે લખને તે ભગાડવા પ્રયત્ન
ન હોય

માથું કંઈક કંઈક હવું. પરસેવાનાં ટીપાં
ઝળઝળા રહ્યાં હતાં. તેનો તાવ ઉતરવા આવ્યો
હતો. તે ઉભી થઈ અને બાળકને ફૂલની જેમ
હાથે લીધું.

તેનું કંપકું નીચે સરી પડ્યું. જાણે
જેકાન થઈ હોય તેમ તે પૂલનાં જોરમાં
તરફ આવવા લાગી. તેણે તેને ત્યાં સુવરાવી
દીધી. જુદની જાળી બાળકના કંપાળ સાથે

અડાડી. તેણે અનુભવ્યું, જે હાથ તેને પીડા પડડી રહી હતી, તે દરવાજા પર ઊભી હતી, પણ અંદર આવતી ન હતી. તેણે ધીરે ધીરે ગાયું.

‘ સખી મારા અંધન માં તોડ...’

બાળકે આંખ ઊઠાડી—

‘ બા...’

બાળકે અવાજ કર્યો.

એની તન્મય-તામાં ભંગ પડ્યો.

‘ ખેટા !’

‘ હ મ છાં મને ખૂબ ખીક લાગતી હતી. ’

‘ ખેટા, તારે ૩૨ શેનો ? ’

તેણે એ કહેવા માટે હોઠ ઊઠાડ્યા, પણ અવાજ ન નીકળ્યો. વિવશ-તાનાં આંસુઓ ટપ-ટપ ટપકી રહ્યાં. બહારનો મનો અંદર અમઠી રહ્યો હતો.

‘ ૩૨ શેનો ? હું તો આ રહી ! ’

‘ હા બા, તું તો છા. સાર, બા હું નાનો હોત તો શું કરત ? ’ તે એકએક બોલ્યો. ચોતાના બાળકને ખુશી કરવાને માટે તેણે-હેટલીક વાતો ગોઠવી સંખી હતી. ને, ખીબામ ગયા પછી તે તેને ખુશી કરવા મત્ત કરતી હતી, તે તેને યાદ અપાવ્યું.

ઉજળ્યાં આતમનૂર !

ઉ જ ળ્યાં આ ત મ નૂ ર
આજ સુજ ઉજળ્યાં આતમનૂર !

માત મીડીતી રેવા ઠરવા
ભાવ ભર્યા મુજ ઉર,
પાંગરતું ધોવત ચોકાસે
સ્નેહ-શૌર્યના સૂર ! આજ

દેવ, અમર્ય ને માન મૂકીને
ભરી ભક્તિ ભરપૂર,
જગાવવા નિજ દેશપ્રેમને
આજ ઠાઠ સુમધુર ! આજ

યુગયુગનાં અન્ધન ફેડીને
ધરવા સુકિતનૂર,
હેઠ ધરેલો સાચક કરવા
નયી નથી દિન દૂર. આજ

આંધી હતી અજાન તણી ત્યાં
ઉભર્યા આજે નૂર,
જડ જગ કેરાં પાપ જળવા
શું આપ્યા કો સુર ! આજ

રસિક ચિ ત્રપાઠી

‘ તું ? ’—ગભરાઇને તે બોલી,
‘ હું જ્યારે કહેતી કે ‘શેનો નહિ’ ત્યારે
તું માથું હલાવીને કહેતો કે ‘શેજ છું.’
બાળક થોડું દસ્યો.

‘ નાનો હતો ત્યારે હું કેટલો મોટો હતો ? ’
‘ આટલો. ’ તેણે ચોતાના હાથ પહોળા કરી બતાવ્યું.

‘ આટલો ? ’
બાળકે ચોતાના નાની હથેળીવાળા હાથ પહોળા કરતાં કહ્યું.

‘ હા ખેટા !’
‘ અને બા મમ સાલ મેં શું કહ્યું હતું ? ’

‘ મારી પા-સેથી કેરી લઇ ગયો હતો અને તે બાબા નીચે ખૂબ ધોષ હતી. ’

‘ બા...પીડા થાય છે ’—એકા-એક તેણે ચીસ પાડી.

‘ કયાં દુઃખ થાય છે, ખેટા ? ’
‘ અહીં...’

...અહીં ’ એમ કહીને તેણે ચાર તરફ હાથ ફેરવ્યા.

બચતીત ચંદને નવી માએ જોયું તો હાથ કંપક હાલી.

‘ સુનીતા માસીને જોલાવો. બા...’
બાળકનું મથું ધર-ધર કરતું હતું.
તેણે કરીને એક વાર હાથ તરફ અને એકવાર બાળક તરફ જોયું.

દૂર લંટ પડ્યો—ટન... ટન...
ખે વાગ્યા હતા.

x x x

તેણે ફરીવાર બાળકને જોડાયું.

‘ક્યાં લખ જાય છે બા !’ તેણે પૂછ્યું.

‘ચૂપ’ તેણે ધીરથી કહ્યું. તે સુનીતાના
આરકા તરફ જઈ રહી હતી. તેણે સુનીતાને
જાગાડી,

‘સુનીતા’—તેણે કહ્યું

‘હા.’

‘જા જાણુ લખ આવ’

તે આશ્ચર્યથી જોઈ રહી, પછી બોલી
નહિ. તે જાણુ લખ આવી. વિમાતાએ જમીન
લોપી અને તે પર બાળકને સુત્રાડી દીધું.

‘બેટા, તને બીક શું મારે લાગતી
હતી ?’ તેણે કામળ સ્વરે પૂછ્યું.

‘અને ?’ તેણે અકસ્માતે ચોપેર જોયું.

સુનીતા કંઈક કંઈક સમજતી હતી. તે
દેવતા લાગી

‘સુનીતા !’—તેણે જૂમ મારી.

સુનીતાએ જોયું, દરવાજા તરફ આગળ
કરીને તેની જાહેન ખીજી રહી હતી.

‘તમે જાઓ, આ મંદિર-ગૃહ છે,
શાંતને તેને અધિકાર ન કરો. જો રાત્રી હોય
તો જાન, નહિ તો જાનાં જાતાં બેસી રહે.’

તેનું મોં અચાન જ્યોતિષી દીક્ષ થઈ
રહ્યું હતું. સુનીતા ઉઠી, પછી ત્યાં જ જગાઈ
ગઈ. તેના આંસુ શોકમાં ગયાં.

‘તને બીક શાંતે છે ?’ તેણે ફરી
બાળકને પૂછ્યું.

‘હા !’ કહ્યું તેણે કહ્યું

વિમાતાએ વિખરાયેલા મનને સંજાળ્યું—

તે જાણતી હતી કે જે વાત કુનિયા કરી
શકતી નથી તે તેનું ગીત કરી શકે છે. તેણે
ચંબી ચંબીને ગાયું, ધીરે ધીરે, ચોતાનાં
ગીતનો પ્રભાવ જોઈ જોઈને.

બાળક જાણુ અને દેસી પડ્યું, તેણે
જાન બંધ કર્યું.

‘હવે મને બીક નથી લાગતી બા !’ તે
બોલ્યો.

‘અને એમ લાગ્યું કે આકાશમાંથી
જાણુ શાળા લાંબી સ્ત્રી તીવ્ર જતરી. તેણે
મને તારી દોરથી લઈ લીધો. હું રડતો હતો,
પછી એણે મોં બંધ કરી દીધું અને એક
ખૂંટ જાયા જાણુનાં ગાંઠ પર ઘોડિયામાં
બાંધીને લટકાવી દીધો. બા ! એ કાણુ
હતું ?’

તે એકાએક હાથે લાગી, એનું ‘પીછું’
મોં સાધી જેનું મળુ થતા લાગ્યું—

‘સીતારામ !...બા હતો—ચોડા શબ્દોમાં
નથી ખાતાં બોલી.

‘જે તે આવે છે, બા હું નહિ જાઉં—
તે ‘તેનું’ મળું પસર પસર થતા લાગ્યું.
આસોમજવાસ જલદી વાલકા લાગ્યો.

‘જા બેટા સીતારામ બા પાસે જા. તે
મારા કરતાં સમસ છે—એનો બોલો ચોરો છે.
એ તને મારશે નહિ.’ તેણે બાળકના માથામાં
ખસી બરી.

‘બા. ‘એનું’ મળું કુંધાઈ મળું હતું.

‘બા હું દેખાતી નથી. ‘તે આત’
સ્વરે બોલ્યો, તેની અંબો કોરેલી હતી.

‘જા બચ્ચા સીતારામ બા પાસે જા. તે
તને લાગ્યું કે જાયા તેની પાસે આવી છે.

‘જા બચ્ચા...’ સાદસથી તેણે કહ્યું.

હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી

(ગરબી)

હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી,
 સુનાં ઉબરને ઉરની અમરાઈ,
 કાચલ રાણી ! કરસો ફરી ન શું દહુકડા ?
 હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી.
 જીવન-વનમાં ક્યાં તે ગયાં છુપાઈ,
 વાદળા ક્યાં રે કાળના દુકંડા ?
 હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી.
 સુના વચનના સ્વપ્નોના સોહાગ,
 લઈને અર્ધું ન અર્ધું શું જીવનના દુકંડા ?
 હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી.
 સુનાં વજને સુનાં ઉરનાં વેકુંડ,
 કાચલ ! તારા સુણસું ફરી ન દહુકડા ?
 હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી.
 અનવતાની એકલ વાટે દહુકાર,
 કાળજડાંના કોડો શું મીઠે અધુકડા ?
 હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી.
 ઉદે' ધામ જીવન ધરતી હાંફતી,
 'કાચલ ! તારા ક્યાં ઉડી ગયા દહુકડા ?
 કાચલ શું તો રસસમજું સગં'નદારણું,
 કાચલ ! શું તો છે જહાઈ' જીવન-કાંચ,
 દહુકડા તારા આંધે જાણે ને વળી દુકંડા,
 હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી.
 મનોમંદિર સુનાં જહોં કે મંજરી,
 સુંગી જહાડી ગીટીને ઉદે રૂવે શંકડાં.
 હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી.
 હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી,
 મીઠવડીને કાણ મનાવવા જાય,
 હું તો જુરે જુરે ને જાણુ દહુકડા !

ઋતુનાં કુસુમાકર :

અનુપ્રતિ. [વિનોદાનન્દ. —

હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી,
 બાબલડી કાનું તે જીવન-કાંચ,
 કોના જીવન જુરંના વેરાય જુકડા ?
 હાં હાં રે કાચલ રાણી રીસાણી,
 નિશા તિમિરમાં નવ કામ તારલા,
 કાચલ ઉડી તો બોલશે હાવાં કુકડા !]

ઋતુનાં કુસુમાકર :

શહેરોનાં હિતનાં સામાજિક અને આર્થિક પ્રશ્નોની ચર્ચા કરી તેનો તોડ લાવવા માટે, પરસ્પરના ઝઘડાનો કોર્ટે ચંદયા વિના પંચદ્વારાં નિકાલ લાવવા માટે જોઈએ છે કામકામે **નાગરિક મંડળો**

શ્રેણિકા : શ્રીમતી સારદાબહેન મહેતા

શહેર સુધરાઈનું કામ સામાન્ય રીતે મ્યુનિસિપાલિટીને હસ્તક હોય છે. શહેરની સ્વચ્છતા, સામાન્ય આરોગ્ય, પ્રાથમિક શિક્ષણ, એ પ્રત્યે મુખ્યત્વે મ્યુનિસિપાલિટીના ગણાય છે; અને મ્યુનિસિપાલિટીમાં પ્રત્યેક સુઠી કહાડેલા પ્રતિનિધિઓ મોટે ભાગે કામ કરે છે. છતાં સુધરાઈનું કામ અધૂરું અને ખામી ભરેલું જ લેવામાં આવે છે. મુખ્ય કારણ એ છે કે મતદારો અને પ્રતિનિધિઓ વચ્ચે અસ્પર્શ મેળ નથી હોતો. એ જાતની નાગરિક જાગૃતિ આપણાં સમાજમાં નથી. મતદારોએ પોતાની માંગણીઓ અને જરૂરીઆતો પ્રતિનિધિઓ સમક્ષ મૂકવાં જોઈએ. આ પરિસ્થિતિ રહેતી નથી. અને શહેરની જરૂરીઆતોના પ્રશ્નો સૂચવાતા રહે છે, તેનો જોડલ લાવવા માટે શહેરીઓના મંડળોની આવરમકતા છે.

જે શહેરમાં આપણે રહેવાનું અને કામ કરવાનું હોય તેને સ્વચ્છ અને આનંદદાયક રચના બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો એ દરેક શહેરની ફરજ છે. અને તેકલા માટે શહેરનાં ચોક્કસ ઓપરેશન એકઠાં મળીને એક નાગરિક મંડળ રચવું જોઈએ; અને શહેરના હિતના દરેક પ્રશ્નો આર્થિક અને સામાજિક, તે મંડળમાં ચર્ચાને તેનો તોડ લાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શહેરના અસ્પર્શતા ઝઘડાનો નિકાલ કોર્ટે ચંદયા વિના પોતાનું પંચ નીમીને પતાવવા જોઈએ. પાણીની અચવડ હોવ, રસ્તાઓ અસ્વચ્છ રહેતા હોય, જાગૃત વિજેરની અગવડો હોય, રમતગમતનાં મેદાનો ખાજકો માટે ના હોય, શાળાઓમાં ખામીઓ હોય, કમદારોને ગાંઠે રહેવાનાં ઘર મંદાંદાનાં અને

વસવાટ માટે અયોગ્ય હોય એ સુધારાનો પૂરો અભ્યાસ અને તજવીજ કરીને પોતાપોતાના પ્રતિનિધિઓ મારફત તેનો જોડલ લાવવા માટે મંડળ દ્વારા પ્રયાસ કરવો જોઈએ. નાગરિક મંડળો સુધરાઈની સ્પર્ધા માટે નથી પણ પૂરક છે એ વસ્તુ સુધરાઈના સભ્યોએ યાદ રાખવી જોઈએ, આ ઉપરાંત શહેરના વાકતોનો વહીવટ સંધારવા, તેમજ શહેરમાં થતા અકસ્માતોના બચાવ માટે પણ આ મંડળોએ ઉપાય કરવા જોઈએ. શહેરના ગરીબમાં ગરીબ લોકો ઉપર પોલીસનો, ઇનકમ ટેક્સ ઓફિસોનો, સુધરાઈ ઓફિસોનો તેમજ ઇતર અધિકારીઓના ત્રાસ હોય તો તે ઘેર ઘેર પોણે પોણે અને લતે લતે કરીને જાણી લેવા જોઈએ. ઉપર બતાવેલાં કામો કેટલાંક મોટાં શહેરોમાં છૂટાં છતાંપણ ચોક્કસ પ્રમાણમાં ચાલે છે-પણ બરોબર પદ્ધતિ પ્રમાણે આખાં જનસમુદાયને લાભ થાય એવી રીતે ચતાં નથી. તેથી શક્તિ, વખત, અને પૈસાનો નકામો દુરુપયોગ થાય છે.

શહેરમાં જીવોગ ધંધામાં શાન્ત વાતાવરણ રહે, દરેક દરેક શહેરની ફરિયાદ સંભાળીને તેનો તોડ લાવવાનો તાત્કાલિક હલાજ સેવાને પ્રેરતા કરે એ આ મંડળની ફરજ હોવી જોઈએ. એક પણ શહેરની અન્યાય થતો જોવામાં આવે તો એના પાડ પાડોશીએ તેને ન્યાય અપાવવા માટે મંડળનો આશરો તરત શોધવો જોઈએ. અને મંડળમાં એવા ઉઘમી સભ્યો હોવા જોઈએ કે ફરિયાદ સંભાળીને તરત જ કમર કરીને તેનો નિવેડો લાવવાનો

પ્રયત્ન કરે લોકોના રોજ રોજના મુખને મારે
મંડળ તદ્દપર છે એ છાપ મળ્યો ઉપર પડતી
જોષએ-જાલે શ્રમ લખને, તરદી વેણીને શહેરીની
મુશીબતો ફર કરવાને દરેક સભ્ય પોતે અને આખું
મંડળ તૈયાર છે એ છાપ પડતી જોષએ પછી
એ સ્વચ્છતાની, આશીર્વાદની, વૈદ્યની મદદની,
શાળાઓની, કચેરીઓની, વાહન વહીવટની,
નાણાંના વ્યાજ વગવળની, દહેણ દેણની કે
અકરમાતનો દોષ અથવા સામાજિક જીવન
ની હોષ-જે જે પ્રશ્નોમાં શહેરીનું દિલ
સમાએણું હોય તેનો સાચવગ કે મોટા ન્હાનનો
જોષ વિચાર્યા વગર માત્ર, દિલ કરવાની ખાતર
પ્રથમ ઉપાડવા એ એવાં મંડળોનું કર્તવ્ય છે

આ મંડળોનો પ્રભાવ એવો પડેલો જોષએ
કે બીજી સંસ્થાઓ પણ પોતાના કામમાં ઉદાસી
ન રહી શકે અને એવટ રાખીને પ્રમાણિક

પણે કામ કરતી થઈ જાય.

આ પ્રકારના મંડળોમાં શિક્ષિત ઓઓ
જુદું સુંદર કાર્ય કરી શકે તેમ છે. સરવર્માં
આવું એક નાગરિક મંડળ દાલમાં નીકળ્યું
છે. અને શહેરીઓનો વિશ્વાસ મેળવીને એ
કામ કરે છે રચાપિત સંસ્થાઓ, અને દિલો-
એ શંકાની દૃષ્ટિથી એ મંડળ તરફ જોણું ના
જોષએ. ઊંડું સદ્ગત સદાકારથીજ એણું કાર્ય
થાય એવાં પગલાં લેવાવાં જોષએ, બહેનો આ
કામમાં વધારે ને વધારે સંખ્યામાં જોડાય એ
જીજ્ઞાસા જેવું છે. કેમકે શહેરસુધારણાનાં
અને પ્રગતિના કામ સાથે ઓઓ એટલે
માતાઓનો સંબંધ ધણો વધારે છે. શિક્ષિત
બહેનો ને મદારી વિનંદિ છે કે આ કાર્યમાં
સદુ પોતાનો વખત અને શક્તિનો લાભ
વધારે પ્રમાણમાં આપે.

હિંડોળે

(રામ)

ઉરના હિંડોળે જુલાવજો, જહેન !

ઉરના હિંડોળે જુલાવજો.

કંપે ન ડાળ કાચ,

ભીતિ ન ઉર દોષ;

એનાં અરોહતક વાવજો, જહેન !

ઉરના હિંડોળે જુલાવજો.

હેયાનાં હીર વણી,

દોરી અખડ કરી;

ગ્રમલ પાણીમાં પીવાડજો, જહેન !

ઉરના હિંડોળે જુલાવજો.

મીઠો આ કાલ મધ,

કુદ્યાં ને ફૂલ વધ;

દેરે દેરે એ ચોરખજો, જહેન !

ઉરના હિંડોળે જુલાવજો.

આરામ અમર લહી

જીવન સદૃશ વહી;

ફેગડના ફંદે વિસરાવજો, જહેન !

ઉરના હિંડોળે જુલાવજો

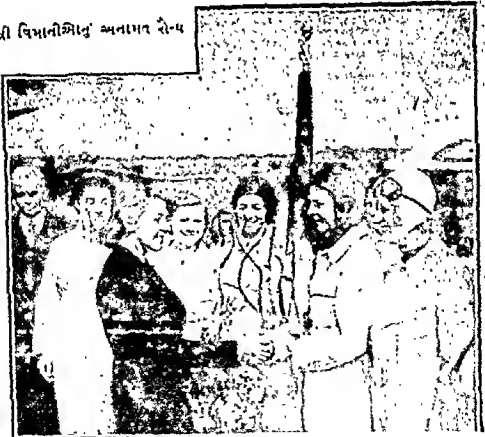
વસન્તાત્મજ

ગુણગુન્દરીજી

કલકત્તામાં દમજી નર
નરવા મારેલી જાણિત
દિવની દરિયાઈ તથા
અમ તેમાં એમની
દરિયાઈમાં આ મિત્ર-
માંની વચ્ચેની જાહેન
લીલા પ્રથમ, દરની
બાજુની જાહેન જેમાં
જીંટુ અને જમણી
માજુની જાહેન મુખમાં
ગીટ આવી છે.

શ્રી વિમાનીઓનું અનામત રો-ય

આર્થિક પરાધીનતામાંથી મુક્તિ મેળવવા અને પુરૂષોના જેવાં જ કાર્ય માટે પુરૂષોના જેટલી જ રોજીનો અધિકાર મેળવવા માટે

સ્ત્રીઓની લડત

હેટલા હોલસો વર્ગોની પ્રવૃત્તિનો ઇતિહાસ રજુ કરનાર - શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

સ્ત્રીત્વના વિકાસની અગવળને જો વેગવાન બનાવવો હોય તો સૌથી પ્રથમ મગસ્ટ દુનિયાની સ્ત્રીને આર્થિક પ્રગતિતામાંથી મુક્ત કરવી જોઈએ એ વસ્તુસ્થિતિનું જ્ઞાન સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્યની પ્રવૃત્તિના પુરોગામીઓનાં લક્ષ્યમાં શરૂઆતથી જ યવા પામ્યું હતું અને તેથી સ્ત્રીપ્રગતિની અગવળમાં આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય માટેની લડતને આગળ પડતું સ્થાન મળવા પામ્યું છે. હેટલા હોલસો વર્ગો દરમ્યાન સ્ત્રીઓએ પોતાનાં બ્યક્તિત્વનો સ્વીકાર કરાવવા માટે જે લડત ચલાવી છે તે જો આર્થિક સ્વાતંત્ર્યમાં થોડો ઘટ્ટો પણ વધારો યવા પામ્યો ન હોત તો માત્ર નામની જ ફતેહ મેળવી શકી હોત. શહેરીપણના અને મિદકત ધરાવવાના દરેક હક્કનો ઇન્કાર કરતી કાપડાની પ્રથાએ સ્ત્રીઓને પૂરેપૂરી નિરાશા બનાવી મૂકી છે એવા સંજોગોમાં ત્યજ્યત્વની પત્નીઓ માટે અનાચાર કે આર્થિક ગુલામી વિના ભાગ્યે જ બીજો કોઈ વ્યવહાર માર્ગ રહી શકે.

ઔદ્યોગિક ક્રાન્તિ પહેલાં દેશનાં આર્થિક જીવનમાં સ્ત્રીઓનો ફિરસો જરૂર હતો; અવ્યવસ્થા કાંઈક હળવા પ્રમાણમાં પત્નીઓ તરીકે, અનેક પ્રકારના ગૃહઉદ્યોગોના તે આશ્રય લઈ શકતી કૌમાર્ય દશામાં ધરની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ ઉપરાંત ખેતરોમાં કે બીજી ધરમનાવટની વસ્તુઓ દ્વારા તેઓ આર્થિક રીતે મહાપ્રભૂત થઈ શકતી, પણ મધ્યયુગથી ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રમાંથી તેઓની પ્રતિષ્ઠા હમમચવા લાગી તો કે

ઉદ્યોગોની પુનર્ધટનામાં તેમનું સ્થાન જરૂર હતું બિલ્ડનાં ૧૫૬૨ ના કવીન એક્ટનાં બેચના કાગલ દેખા, બરીન સ્ત્રીઓને ધરગણુ નોકરીઓમાં પ્રવેશવાની ફરજ પાડવામાં આવતી એમ નહિ યાવ તો જેલમાં પૂરવાની પણ તેમને ધમકી અપાતી પણ મતરમી સદી પછી, કાંતણ, વણાટ, ચામડા કાગવાનો ઉદ્યોગ, વગેરેની જુની ગૃહ ઉપયોગની કાગાઓ ધરમાંથી નીકળીને નિષ્પાન તોનાં કારખાનાંઓમાં પ્રવેશવા લાગી આ બધા ગૃહઉદ્યોગોમાં સ્ત્રીપણી રહેતી મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રી માલેતુગર વર્ગની એથઆરામી સ્ત્રીની ટોટિમાં આવવા લાગી એ છતાં કોઈ પણ દેશના આર્થિક જીવનમાં સ્ત્રીના સ્થાનનો પ્રશ્ન તો છેક ઓગણીસમી સદી મુઢી ઉપરિચત યવા પામ્યો ન હતો.

રોજી રગવાના અધિકારનો દાવો એ સ્વતંત્ર આવક રમવાની તક મેળવવા કરતાં કાંઈક વધારે મુશ્કેલ વસ્તુ મેળવવાનો દાવો હતો. જીવનશાસ્ત્રનો દષ્ટિએ સ્ત્રીનો ઉપયોગિતાનો સમાજે કદિ ઇન્કાર થયો નથી તેમ એક સર્જક તરીકે તેનો આર્થિક ઉપયોગિતાનો ઇન્કાર કરવાને પણ તેને કાંઈ કારણ મળ્યું નથી પરંતુ શહેરીપણના હક્કના સ્વીકાર, વધારે વિદ્યાળ કેગરણી માટે દાવો કરનારાં બજો, બૌદ્ધિક રીતે વધારે મચેત અને મદદવા કક્ષા ધરાવતી સ્ત્રીઓને તેઓની સકિતઓનો પૂરેપૂરો અમલ કરવાનો ચાગણો કરવા આજે ત્રેરી રહી છે. સ્ત્રીઓ હક્કતરો યવા મગિ છે,

સગવડો અને હરકતો સામે તેમને દડતાળો પાડવી પડે છે. જેમાની છેલ્લી ધણી બોળી દડતાળ ૧૯૩૪ માં પડી હતી, અને આ બધી પરિસ્થિતિ, મલુર સંઘો, દુકાનધારાઓ અને કારખાનાંઓના મયદાઓ હોવા છતાં અસ્તિત્વમાં રહેવા પામી છે.

છતાં ૧૮મી સદીની અંતરે અચરે કારખાનાંની પ્રથા પ્રથમ દખન ચર્ચ ત્યારે ઓલોગિક કાર્યમાં ધણી આપના આનંદ કે અભિમાન રહી શકે અમ્મ હતી.

પણ પછી પરિસ્થિતિ એ આવી કે સોંધામાં સાંધ મલુરી ૧૧૧૨૨ પ્રત્યે માને ડોની દષ્ટિ ઠેનિન થઈ નિરાધાર કે અનાથ સંસ્થાઓમાં। ગરીબ બાળકો એ બધામાં ઉત્તમ ધણ પડનાર પરંતુ અધા બુદ્ધિમાં બાળકો મજાત બધ થયા વા અપૂરતા ધર્મા ત્યારે તેમનું સ્થાન ધણ શકે એવી સ્ત્રીઓ નીવડી.

આવી સ્ત્રીઓએ પેતાની પમદગીથી ઉલોગમાં કદિ નવેશ થી નથી કુટુંબને અને પેતાને જીવનર મય ઉગારવા માટે એના વિના બાળને કે હ પણ ઉપાય તેઓ પાસે રહેવા પામ્યો। હવે, ધણીવાર તે પિતા કે પતિ એમથી કોઈ ન હોય ત્યારે જીવનનિર્વાહ માટે તેઓ નોકરી મેળવી શકતી તે વખતે મલુરી પણ સંગઠિત ન હતી કે મદદર સંસ્થાઓની મનાઈ હતી અને હરિદાસને પરિણામે રાખી ચકાય તેટલી એણી રોજી રખાતી હતી.

એવા સંજોગોમાં પુરેષો કરતાં સ્ત્રીઓને એણી રોજી મળતી ૧૮૩૮ના સરકારી હેવાલમાં બેકેસાયરના મીન ઉલોગમાં પુરેષ કામદારો માટે વધારેમાં વધારે પગાર ૨૨ થી ૮૩ પે ને અને સ્ત્રીઓ માટે ૮ થી ૮૩ પે ને મળે છે આ પ્રમાણ લગભગ આંતર યુદ્ધ દરમિયાન અને એ બંધાવર હોવાનું માનવામાં આવતું હતું.

અને આને વાળખી ઠરાવવા માટે જે દલીલો કરવામાં આવતી હતી તે પણ ૧૨૧૨થી ચાલતી આવેતી હતી. સામાન્ય રીતે સ્ત્રીઓને કોઈ કુટુંબનો નિર્વાહ ચલાવવાનો હોતો નથી એવી ધારણા રાખવામાં આવતી હતી પણ એ ધારણા, સાચી રીતે તો બોળી જ હતી વળી, લગ્ન અને સમર્થાવરધાને લીધે તેનું કામ એણું નિયમિત અને આધારજૂત હોવાની દલીલો પણ થતી તેઓનું શારીરિક બળ સામાન્ય રીતે એણું હતું. પરંતુ વપરાશ જેમ જેમ વધતો ગયો તેમ તેમ આ દલીલની અમલ્ય એણી થતી ગઈ એ ખરું છતાં ૧૯૧૬ ના સ્ત્રીઓની નોકરીને લગતી કમીશનના દેવસમાં જણાવ્યું છે તે પ્રમાણે "વેદાનિક સાધનોની પ્રગતિને પરિણામે, મળતું સ્થાન અપૂરતાએ લેવા માંડ્યું છે તેથી સ્ત્રીઓનું ભાવિ ઔદ્યોગિક ક્ષેત્ર, શારીરિક બળની એકપથી કામગીરી જ મર્યાદિત થશે કારણ કે એ મર્યાદા દબે દૂર થતી નથી છે" એજ સમિતિના નિરીક્ષણ ઉપરથી, ઔદ્યોગિક કામકાજમાં પુરેષના કોષનું અધિવાતાપણ હોવાની વાત, મોટે ભાગે તાનીમની આખત હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું છે.

પણ સૌ વર્ષ પહેલાં પેતાની કુદરતી કક્ષિત્યો પૂરવાર કરવાની સ્ત્રીઓને ધણી એણી તક મળતી કારખાનાંઓ અગવડનાં ધામ સમાં હતાં કારખાનાંઓના કાયદાઓનો વિરોધ કરતાં લીનન મીનોના માલિકોએ એવો વિરોધ કર્યો હતો કે ૧૨૦ થી ૧૪૦ ફીમી સુધીના વાતાવરણમાં કામ કરવાનું સ્ત્રીઓ માટે વધારે સારું છે ૧૮૩૮ માં એક સોનીસ કોલન મીલમાં સ્ત્રીઓને કેવી પરિસ્થિતિમાં કામ કરવું પડતું હતું તેનું, પાલોમેન્ટના એક સભ્ય નેન કેએકે તેની પત્ની સમક્ષ વર્ણન કર્યું હતું "બધીય યુવતીઓને, કેટલીક તો બાળકોની માતાઓ

પણ હતી-રોજ બાર કલાક ખડા રહેવાની ફરજ પડતી... કેટલાક ઓરડાઓમાં તો ચરમી અમણ રહેતી દુર્ગંધ જીવંતે હતી; અને એ બધું પણ રૂના 'ફુલ' બેરોનો વાતાવરણમાં ફેલાયેલું થયેલું. "બાર કે કલાક ચોર જ કલાકો પછી ત્યાં કામ કર્યા પછી એ કામદારો ધીમેધીમે બેરોની જીવંત નકાંગાર સમી, પાણી, વિજળી કે આરોગ્ય નિયંત્રણના કોષ્ટકો સાધનના અભાવ વાળી કેટલીકોમાં જતી. આવી મુશ્કેલીઓમાં ધરકામ સાથે મજૂરી કરવાનો એવો પરિશ્રમ કરી રહેતી શ્રીઓ જીવંત રહી શકતી એજ અન્યથા યવા જેવી બીના છે.

એથી, કારખાનાઓની પ્રથા દાખલ થઈ ત્યારથી જ શ્રીઓનું કામ પુરૂષોના કામ કરતાં ઉતરતા પ્રમાણનું ગણાવું. તેઓની તબીબત તેથી જ ખરાબ હતી. અને સ્વચ્છતા અંકુશમાં રહે એવો સેખાતો તેમની પાછળ ફેલાયો પરાધીનતા હતી. માતૃત્વની જવાબદારીની સહીએ હતી ઘણી ખરી શ્રીઓને તેઓના બાળકોના નિર્વાહ માટે વહીવટ કરવું પડતું. ૧૯૪૪ માં કારખાનાના એક નિરીક્ષકના હેવાલમાં જણાવ્યું હતું: "રત્નિના અને દિવસના પણ વધુ કલાકો કામ કરવા માટે રોકવામાં આવેલા માણસોમાં મોટા ભાગ શ્રીઓનો હતો. શ્રીઓની મજૂરી ચરતી હતી. કુટુંબના પોષણ માટે કાષ્ટક વધુ મળે એવી આશામાં કે એકાદ સારો પોષાક કરાવી શકાયો એની મૂર્ખતામાં વધારે સખ્ત શારીરિક શ્રમ કરવાને શ્રીઓને સહેલાઈથી લતચાલી શકાતી."

એટલે ઉદ્યોગમાં શ્રીઓનો પ્રવેશ ફરજિયાત કાળગેદમિઓના રૂપનો હતો. ૧૯૩૬ ના પુરૂષો તેમની નોકરીઓ શ્રીઓ પાસેથી પાડે એની જેટની છતરાજ કરે છે તેના કરતા જરાય ઓછી છતરાજ સો વર્ષ પહેલાંના ૧૯૩૪

ના પુરૂષો કરતા ન હતો અને કશોરોમાં શ્રીઓની મજૂરી સામે હુલનડો થયા. એક મજૂર પુરૂષે તો પ્રિન્સ કોન્સર્ટને દરિયાદ કરવાની મુદ્દા સચના કરી હતી. ૩૧૬૫, આર. એ નામના એક મજૂરે તો એની સામે એક કડક નિબંધ પણ લખી નાખ્યો હતો. ૧૯૪૧ માં "કારખાનાના ઓર્ગાઈઝીંગ ધીમે ધીમે બધીય શ્રીઓને ખેંચી લેવી," એવી અરજી પુરૂષ કામદારોના એક પ્રતિનિધિમંડળે મી. એડર્સને કરી હતી. એ અરજીમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે "ધર, તેની દેખરેખ અને તેનું કામકાજ એજ એવું સાચું હોય છે " નેપોલીયન સાથેના વિઘ્નો પછી યહનશાહતનો વિસ્તાર થયેલો અને સરકારના વા શ્રીઓ મોટા પ્રમાણમાં વસાવવા કરી આવ્યાથી વસતીમાં પુરૂષો કરતાં શ્રીઓનો વધારો તો આજે દેખાય છે તેવો તે દિવસે પણ દેખાતો હતો. શ્રીઓએ, જ્યારે પુરૂષોને સ્થાન બંધ કર્યા ન હતા ત્યારે પણ, રોજ સવારે, મોટા પ્રમાણમાં શ્રીઓ મીયોમાં રાજીએ જતી જ હતી, એથી, પ્રમાણિક પુરૂષોના મોઢાંમાંથી રાહસો છૂટી શ્વેતી. પૂરતી રાજી રગતી શ્રીઓથી હંફાઈ બેસે છે એવી વાત કરવી એ નથી શ્રમ જ છે

એટલે ઔદ્યોગિક નોકરીઓમાં પુરૂષો અને શ્રીઓ અગાઉ કદિ ન થઈ હોય એવી દરિયાઈમાં ઉતરી પડ્યા અને એનું પરિણામ એ આવ્યું કે શ્રીઓ માટે નોકરીનું ક્ષેત્ર મર્યાદિત કરવાનો અને જ્યાં જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં ત્યાં તેઓની દરિયાઈ કરવાની શકિત ઘટાડી નાખવાનો પ્રયત્ન થયો.

પણ એટલું જ પૂરતું ન હતું, તે દિવસોમાં ઔદ્યોગિક મજૂરીની પરિસ્થિતિ ઘણી ખરાબ હતી. અનિવાર્ય ગણાય અને મનાય એવી પરિસ્થિતિમાં પણ, સામાજિક

પણ ગણ સદીના વચગાળાથી આવ્યા વિચારોને મખત વિરોધ થવા માંડ્યો. ૧૮૭૨ નું કામ કરવાના કલાંકો ઓછા કરવાને લગતું ખીલા દાખલ કરવામાં આવ્યું ત્યારે ચાલવવામાં સ્ત્રીઓએ બિલકુલ જાગ ન લીધો અને સ્ત્રી ચાલવળતા નેતાઓએ જાતીય ભેદભાવ ઉપર મૂકવામાં આવેલા અંકુશ સામે વિરોધનો પોશર ઉઠાવ્યો. એમાં પેટરસનના પ્રપ્તનેને પરિણામે રથાપવામાં આવેલો સ્ત્રીઓનો મજુર સંઘ (૧૮૭૭) પુરુષ અને સ્ત્રીઓ માટે સમાન વર્તવનો આમદ શખતો; અને સ્ત્રીઓને તેઓનો સ્વતંત્ર મજુર સંઘ રથાપવાની પ્રેરણા કરતો. ૧૮૮૨ માં ચૌદ વર્ષથી ઓછી વયની છોકરીઓને છુદાર કામ કરવાની મનાઇ કરતો કાનૂન ચલો. તે વેળા, છોકરાઓ માટે પણ આવા જ પ્રકારનો અકુસ મૂકવાની માંગણી કરવામાં આવી. છ વર્ષ પછી, સ્ત્રીઓની મજુર કાઉન્સીલવાળા કયેમેન્ટીના બ્લેકે મજુર કાઉન્સીલમાં એવી માંગણી પેશ કરી કે " નર્સ, પુરોના જેવું જ કામ સ્ત્રીઓ કરતી હોય ત્યાં, તેઓને સરખો જ પગાર મળવો જોઈએ. ' એ દરખાસ્તને ટેકા આપનાર મીલેન્ડક ટ્રેડ ફેડરેશનવાળા મીસીમ જગીન્સે જણાવ્યું કે, એક સરખા પગાર વિના સ્ત્રીઓને સતોષ થવાનો નથી. પણ ૧૮૮૫ ના કાય માઇન્સ રેગ્યુલેશન (એમેન્ડમેન્ટ) એકટ વખતે આ વિવાદે ખૂબ ચર્ચા જગાડી, અને ૧૮૮૪માં કારખાનાઓને લગતા કાયદાએ એ વિવાદ પરાક્રાંત્યે પહોંચ્યો સ્ત્રી અને પુરુષ મજુરો માટે સરખા પગારની ચાલવળ, વર્તમાન-પત્રોમાં પણ જોશરેર ઉપડી નવી રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ પણ વિકાસ પામી, વળી, અનેક વ્યવસાયોનાં દાર સ્ત્રીઓ માટે બંધ થવાથી પણ એ ચાલવળને વધારે વેગ મળ્યો.

છેક હજી સુધી આ પરિસ્થિતિ ચાલુ

રહી છે. લગ્ન થતાં સ્ત્રીઓને નોકરી પરથી રમ્મ મળે છે. કારખાનાઓમાં પણ તેમની સામે અંકુસ છે. સરખા કામ માટે ઓછા પગાર આપવામાં આવે છે. હજી માનવ અને સ્ત્રીસન્માનની જાવનાનાં પવિત્ર ઓઠાં હેઠળ સ્ત્રીઓને રાજી રજવાના પ્રયત્નોમાં અવ-રોધ કરવામાં આવે છે.

પણ ૧૮૭૭ પછી એક વાત ચક્ર બની છે. થોડાં જ વર્ષો પર જે વ્યવસાયોમાં સ્ત્રીઓનો પ્રવેશ ચક્ર લાગતો ન હતો તેના મેદા ભાગમાં સ્ત્રીઓ રથાન મેળવી ચક્રી છે. મુત્સદ્દીગિરિ અને ધર્મમંરથા આ બે પ્રકારનાં રથાનોનાં દાર અંગ્રેજ સ્ત્રીઓ માટે બંધ છે. છતાં રશિયા, ર્પેન, નોર્વે, અમેરિકા અને બ્રેઝીલીયામાં રાજદારી ખાતાઓની કામગીરીમાં સ્ત્રીઓ માટે રથાન થયાં છે. બ્રેઝીલીયાની રાજદારી નોકરીમાં મેક્સ રેન્સી ઓફ (સેડી મુજર)ને રથાન મળ્યું અને લેક્સી-અન ખાતે બ્રેઝીલીયામાં એલસીખાતામાં તેમની વિમર્શક યજ. કામ પણ જાતના મતાવાર દોદાના નામ વિના, મોસ ગ્રુન્ડ એવે કામચલાઉ મદદનીશ રાજકીય અમલદાર તરીકે, મદાવિમદ દરમ્યાન ધરાકમાં નુખ્મ ક્ષિટિય પ્રતિનિધિ તરીકે કામ કર્યું હતું. ૧૮૭૭ ના જુલાઇની તા ૧૫ સીએ યુનાઇટેડ મેયડીસ્ટ ચર્ચની પ્રથમ પરિષદે સ્ત્રીઓનાં પ્રધાનચંડળની નવી પ્રથાનો સ્વીકાર કર્યો. હજી સ્ત્રીઓ શેરમળરમાં પ્રવેશ કરી ચક્રી નથી સ્ત્રીઓ માટે એ વ્યવસાય પ્રતિકૂળ લેખાય છે. ખીજી બાજુએ સ્ત્રી ધજનેરો, સ્ત્રી વિમાનીઓ વગેરે ઠીકઠીક સંખ્યામાં છે. મીમંસ હોમીયટ નામનાં એક સ્ત્રી ક્ષિટિય એડકારટીંગ કોર્પોરેશનનાં ડીરેક્ટર છે. જોકે સ્ત્રી એનાઉન્સરની વિમર્શક માટેનો પ્રથમ પ્રયત્ન પડતો મૂકવો પડ્યો હતો. કેમ્બીજમાં યુનિવર્સીટીનાં વસતી મુદાના ઈન્સ્પેક્ટર તરીકેના હોદ્દો એક સ્ત્રી

પણ પિરોજખાંધ જતી પણ તેઓ હસતા અને તેના તરફ ધૂંકતા.

પછી એક વાર પિરોજખાંધ, એક સપ્તાહનીઆંધ પાસે ગઈ. તેને ત્રણ હળર રૂપિયાની લેાન માટે માંગણી કરી. ફરીથી નાના પાપા પર કારખાનું ચલાવવાની તેની મુશ્કેલી હતી. પણ સખી દિલની એ બાંધએ પણ નકાર લાવ્યો. તેણે કહ્યું: “ પિરોજખાંધ, તમે હવે ધણીજ ધરડાં ચર્પા. તમારાથી કાંઈ કામ ન ચંઈ થયે. પણ આ હવે, થોડાંક પૈસા લઈ જાવ. તમારે ભરણ પોષણ કરવા માટે એ પૂરતા થયે, તમારે જીવન હવે એમ પસાર કરો. આ બક્ષીસ તરીકે લઈ જાવ. કારખાનની વાત હવે બૂલી જાવ, ”

*

પણ પિરોજખાંધ એવા નાંછુનિ શાની અડકે તે આવી ગઈ. પણ થોડા સમય પછી તે પાછી આવી. તેની અંખિમાં તે વખતે વિચિત્ર પ્રકારનું તેજ ઝગઝગણું હતું. તે બાંધ ને તેણે ફરી આજીજ કરી. એ ત્રણ હળર રૂપિયા તે તેને મન તેના જીવન કરતાં પણ વધારે મદાયુક્તા હતા અને જો એ રૂપિયા નો હવે પણ તેને નકાર લાગ્યોતો આવીશો તો તે પછી ખુદ ઉપર છે. જીવનનો તે અંત લાવી દેશે. આ કાંઈ ધાકધમકીથી નાહ્યાં કહાવવાનો કિમિયો ન હતો. તેના અંતરમાંથી આ અવાજ ઉઠતો હતો.

અને એ સખીમાંધનું દિલ પીગળ્યું. તેણે ત્રણ હળર રૂપિયા પિરોજખાંધને આપ્યા. અલગત, એ રૂપિયા લેાન તરીકે ઉછીના આપ્યા હતા. જોકે એ પાછા આપવાની એ બાંધને તો મુદ્દે આશા ન હતી. કારણકે બધીય પરિસ્થિતિ પિરોજખાંધની વિરૂદ્ધ હતી. અનેક કારખાનંઓ અત્યારે ચાલુ ચંઈ ચર્પા હતા. પણ એ નાહ્યાં આપતાં એ બાંધના

દિલમાં જરાય આંચકો લાગ્યો નહિ કારણકે એટલી રકમમાંથી, એક જન બચાવી શકાયો હતો.

એ પૈસા આપ્યાને છ માસ વીતી ચલા હતા. ગઈ કાલે જ પિરોજખાંધ, એ સખી દિલની બાંધ પાસે આવી હતી. તેના હાથમાં એક કવર હતું અને તેમાં હળર હળરના ત્રણ ટુકડા હતા. હસીને તેણેએ કવર પેલી બાંધના હાથમાં મૂક્યું અને એ પછી કાંઈ ખાસ વધુ કહેવા જેવું રહ્યું નથી.

પિરોજખાંધ હવે શરબત પણ બનાવતી હતી. તેના એક પરિચિત મારફતે તેણે, એક વૃદ્ધ પુરુષને એ શરબતની એક બાટલી વેચી હતી. એ શરબત તો તેણે પીધું. પણ એ વૃદ્ધી એના હાથ ચૂકવી શકાય એમ નહતું. રૂપિયાનો એ બાટલો હતો. એને માટે વારં વાર ઉધરાણી કરવામાં આવી. કારણકે યંત્રે વગેરે ખરીદા પછી ત્રણ હળરમાંથી પિરોજખાંધના હાથમાં કાંઈ શાન્નલ રહેવા પામ્યું ન હતું. અલગત, છુટું દેવું પણ એમાંથી લરપાઈ કરી દેવામાં આવ્યું હતું.

*

પછી ઉધરાણી કરી ત્યારે આખરે પેલા વૃદ્ધે કહ્યું કે તેની પાસે એ રૂપિયા નથી. પણ, તેણે આપરીયા સ્વીપસ્ટેકની ટીશીટ ખરીદેલી છે. એમાંથી એ રૂપિયાનો હિસ્સો પિરોજખાંધને આપવા તે તૈયાર છે.

પિરોજખાંધએ એ કબૂલ રાખ્યું. ‘ નહિ મામા કરતાં કાણો મામો સારો ’ એ કહેવતનો તેણે આશ્રય લીધો. પણ એ રૂપિયાનો એ હિસ્સામાં તો જેણે શરબતની બાટલી વેચાવી હતી તે મિત્રના કમીશનનો પણ ભાગ રહેતો હતો.

એ પણ પિરોજખાંધએ કબૂલ્યું. ‘ ના

પાડવાનું તો તેનું દિવ સમજવું જ ન હતું. તેની પાસે જ્યારે પૈસા હતા ત્યારે લાખો રૂપિયા તેણે મખાવતમાં આપી દીધા હતા એટલે હવે તેનો બાગ એક રૂપિયાનો જ રહ્યો હતો એમાં પણ વગી બે બાગ પડ્યા. તેના બે ધણા જ મરીબ મિત્રાએ આશુજ કરી અને ચાર ચાર આનાના બે બાગ પિરોજબાઈએ તેઓને આપ્યા.

આમ એનો દિરમો આઠ આંબી જ રહ્યો, પણ સહબાએ એનો થોડો લાગી મયો. સવા બે લાખ રૂપિયાનું ઇનામ લાગ્યું. શરમતના બે રૂપિયા ન આપી ચકનાર જુદ

પુરવે તે શિવમયી ઇશ્વર પર રોપની ઝાડી વર્ષોનવી થઈ હતી.

પણ પિરોજબાઈ તો હસે જ છે. પંદર હજાર જેટલો ચોક્કો નફો તેને રહ્યો હતો એમાંથી અર્ધો બામ તેણે તેની પરજીવા ચોગ્ય વધતી બે બાગીઓને આપી દીધી. બાકીનો રકમ સંભાળવાનું કામ કહે છે ત્યારે પિરોજબાઈ હસે છે " ચરે બાઈ, ઇશ્વર ઉપર બેટો છે તે જુ સારી રીતે ભણ્યું છું પિરોજબાઈને તેણે યાદ કરી છે, હવે તે ફરી પિરોજબાઈને જુની થાકે એમ નથી, " *

* સંસ્કૃત સ્લોક મુજબ,

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્ડ્યોરન્સ કું. લ.

(સ્થાપના ૧૯૧૩)

કેટલીક વિશેષતા

- ૧ વીમો સેનારના દિતની ખાસ સંભાળ.
- ૨ હેન્ડુ અપાયેલું બોનસ હર હજારે રૂ ૧૫
- ૩ દરેક રિયલિટી માલુમતે અનુકૂળ સરતી અને આકર્ષક યોજના.
- ૪ વાર્ષિક પ્રીમીયમ પર રહેટક વળતર.
- ૫ વમદાર એજન્ટોને નફાકારક થરતો.

વગેરે વગેરે,

વધુ વિગત માટે લખો થા મળે —

હલાલ એન્ડ કું.

સેક્ટરીઓ,

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ મિલિય, એપોસ્ટો રૂટ મુખ્ય,

આતમનો ચંદ્રરાજ રમણે ચઢ્યો

[ઢાળ : સ્નેહીનાં સોણલા આવે સાહેલડી]

અંતરનાં આણ આજ ઉઘડ્યાં સાહેલડી-

આતમનો ચંદ્રરાજ રમણે ચઢ્યો

ઓળા કુઝ શોકના સરકયા સાહેલડી

ઉરમાં ઉલ્લસ ઓઘ જળખી રહ્યો.

ઉચાટ ઉરના ઓસર્યાં કલહ થયા સૌ શાન્ત

ધેરાં અંધારાં સર્યાં

ઝહારાં થાકેલાં જાગ્યાં આજુ'રે સાહેલડી. આતમનો...૧

જતી રહી અધીરાઇને, વહી ગયાં વેપગ્ય

શર્યાં વેર ને રૂસણાં

ઝહારું હૈયું તો કુશળ હોમ રે સાહેલડી. આતમનો ૨

ધરુણાઓ અળગી થઇ, મટી ગઇ જાંજળ

ઊંડી શાન્તિ અસરતી

ઝહારે અંતર ઢેરે ઊંડાણ રે સાહેલડી. આતમનો...૩

ઉજળી અંતરની શુદ્ધા, ચાંદની રીળી ધાય

લેહ જધા નીકળી ગયા

ઝહારી વૃત્તિ અલેહમાં નહાય રે સાહેલડી. આતમનો...૪

હૃદય પદ્માની મધ્યમાં વિલસે નંદકુમાર

અપૂર્વ આ ખેંચાણુ શાં ?

ઝહને ખેંચે શાં નહાલમનાં નહાલ રે સાહેલડી. આતમનો ..

જધી પુરાણી વારાનાં જળી થઇ ગઇ ભસ્મ

પડ પડ અંતરનાં કર્યાં

ધોઈ ધોઈને વિશુદ્ધ ઝહે સમસ્ત રે સાહેલડી. આતમનો...૬

નહાલમને નયને થકી પડે સુધાનાં પૂર

ધરાય ના સુજ દીલડું

સુધા પીતાં જન્યું ચક્રૂર રે સાહેલડી. આતમનો...૭

ઈશ્યું અળગા ના થલો કદિ હૃદયના નાથ

સાન્નિધ્યે વિલસી રહું

ઝહારા હેયાની ઐક જ આશ રે સાહેલડી. આતમનો...૮

પ્રગતિનો પૂરાવો એ ની થ લા ઇ રૂ

એશ્યુરન્સ કંપની લીમીટેડ

તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર ૧૯૩૭ના દિને પૂરાં થતાં ચાર વર્ષનું

વેલ્યુએશનનું પરિણામ

ધણીજ સંતોષ અને ખુશાલી સાથે જાહેર કરે છે.

૧ તા. ૧ લી જાન્યુઆરી ૧૯૩૩ થી તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર ૧૯૩૬ સુધીનાં ચાર વર્ષનું વેલ્યુએશન કરવામાં આવ્યું છે.

૨ ઉતારવામાં આવેલા કુદસે વીમાઓ ...	...	૧. ૧,૧૫,૨૧,૦૦૦
નફા સાથની પૌલીસીઓ ...	...	૧. ૧,૦૨,૫૩,૦૦૦
નફા વગરની પૌલીસીઓ ...	...	૧. ૧૨,૬૮,૦૦૦
૩ લાઇફ એશ્યુરન્સ રૂંદે ...	...	૧. ૧૭,૭૦,૫૫૦
વેલ્યુએશનની જવાબદારી ...	...	૧. ૧૬,૧૨,૨૧૭
વધારો ...	...	૧. ૧,૫૮,૩૩૩
આગલાં વેલ્યુએશનમાંની પુરાંત ...	...	૧. ૧૨,૫૬૭
કુદસે નફો ...	...	૧. ૧,૭૦,૬૦૦

૪ નફાની નીચે મુજબ વહે ચણી કરવામાં આવી છે :—

પૌલીસી હોલ્ડરોને જોનસ ...	...	૧. ૧,૩૪,૮૫૪
શેર હોલ્ડરોને ડીવીડન્ડ ...	...	૧. ૧૫,૦૦૦
આવતા હિસાબમાં લઇ જવા ...	...	૧. ૨૧,૦૪૬

૫ જોનસ નીચે પ્રમાણે જાહેર કરવામાં આવ્યું છે :—

આખી જીંદગીના વીમા ઉપર ..	...	૧. ૧૨. ૬૨. ૬૫૨
અમુક મુદત સુધીજ પ્રીમીઅમ ભરવાની પૌલીસીઓ ઉપર	...	૧. ૧૨. ૬૨. ૬૫૨
એન્ડાવમેન્ટ વીમા ઉપર ...	...	૧. ૧૦. ૬૨. ૬૫૨

નફા સાથની સર્વે પૌલીસીઓ ઉપર વેલ્યુએશનશાળી મુદત દરમ્યાન ઉપર પ્રમાણે વાર્ષિક જોનસ આપવામાં આવશે.

૬ વચગાળેનું જોનસ : હવે પછીની અકિબી થાય તે દરમ્યાન મરણ નીપજવાથી અથવા મુદત પાકવાથી જે પૌલીસીઓ પાડશે તેની ઉપર પચ્ચ ઉપર પ્રમાણેનું વચગાળેનું જોનસ આપવામાં આવશે.

સર હોમી મહેતા

પ્રમુખ.

એરામજી હોદામસજી

જનરલ મેનેજર

મુકુંદલાલ દીક્ષિત

સેક્રેટરી.

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
બાળકોની જીવનદાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી

(રજીડક)

બચ્ચાંઓને થતા દરેક દર્દોને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂઝપુટ
બનાવે છે આ સોગડીનું સેવન કરનાર
બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. કીંમત દબી ૧ ના બાર આના,
બી. પી. ચો. જુદું.

વેદ્ય એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો.

ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

કરોળીયા આપણા રોજની વ્યવહારમાં
આવે છે, પણ તેના જીવન સંબંધી
આપણે કશુંજ જાણતા હોતા નથી તે

કરોળીયાનાં કાવતરાં

લેખક :

રા બાનુસુખરામ નિર્જીજુરામ મહેતા.

કિંમત ૦-૬-૦

આ ગ્રંથમાં કરોળીઓ કેને કહેવો, જાત
જાતના કરોળીયા, કરોળીયાનો બચ્ચાર વગેરે
કરોળીયા સંબંધી જાણવાનોગ માહિતી રસીક
ભાવામાં આપેલી છે. માટે આજેજ લખો.

હુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ.

દાવર પાસે, વડોદરા.

બચ્ચાંને બળવાન અને નિરોગી રાખવા અરીજી ન આપશો, પરંતુ અરીજી વચ્ચની
" સમૃદ્ધ મંથન લાપતી " (રજીડક)

ભાવનગરી-બાબાગોળી

દરેક પાલી. કીંમત ૧૦૦ ગોળાની બા. ૧ ચાર આના. એકથી ચાર બાદલી મુખી પોષ્ટેજ પૂર્યા
આના વધુ. બનાવનાર વેદ્ય દુર્લભદાસ નરોત્તમદાસ, ઠે. સી. પી. ટેંક શાહ, મુંબઈ નં. ૪
નરોત્તમ ઔષધાલય

— સર્તાત વિના સંપત્તિ નકામી છે —

શ્રીઓ માટે ખાસ કાપોગ્રી અને વખતવ વિનાયક

[અદિરાદિધૃત-ખેરનું ધી.]

આ ધી શ્રીઓના દર્દો જેવા કે, શારીરિક રૂઝની અનિયમિતતા, ગોટી મરમી લોહી
વિકાર, કસવાવક, રતવાથી જાગ્રતા બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકને થતો
જન્મ, સગભાવરયામાં તાવ, અચકિત, કેને કુઝાવો, મર્યાદાનો સોજો વિગેરે દરેકને
મટાડી મારેનું પોષણ કરે છે. છોકા હોય તે પાલવે છે અને મર્ચોરાખને મર્ચોરાખ ચોગ્ય બનાવે
છે. કીંમત રતલ ૧ ના કબાળા રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીયા એક બી. પી. ચો. જુદું.

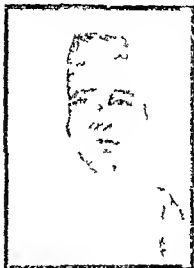
વેદ્ય એન એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો-ભાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

અર્ધસિદ્ધીનાં ગુજરાતનાં સ્ત્રીશિક્ષણ અને સ્ત્રીજીવનનો

જીવંત ઇતિહાસ

શ્રીમતી શારદાબહેન મહેતાના 'જીવન
સંભારણા' તુ અવલોકન કરનાર
શ્રી. ચરેશ હ શુક્લ

શ્રીમતી શારદાબહેન મહેતા

આજ
થી ૫
આસ-
સાડે ૫
શે પર
ની ગુ-

વિચારણાઓ અનુસાર આર્થિક વધવાનો માર્ગ
સુવર્ણ કરનાર શ્રીમતી વિદ્ય નહેન અને
શારદાબહેનના માનાપિતા તેમજ તેમના
પતિઓ અને સાસરાના કુટુંબીઓનો શ્રી
જરાય એકાદો આંધ્રી સ્વાય એમ નથી

જરાતની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ ધરાવનારને
ગુજરાતનાં આજનાં સ્વરૂપથી ખરેખર આશ્ચર્ય
ઉપજ્યા વિના નહિ રહે તેમણે તે વખતનાં
ગુજરાતનાં સ્ત્રીજીવનમાં અને આજનાં ગુજરાતી
સ્ત્રીજીવનમાં તે કાન્તિકારી પત્રો ધએલોજ
લાગે આવા કાન્તિકારી પત્રોનો પણ મુખ્યત્વે
મદદતમા ગ્રાધીજી અને દિન્દી સ્વતંત્રતા
માગેની તેમની નૃત્તિઓને ધો છે છતાં એ
જ્વલંતી જ્વલંતિ ધો લોકમાનસને ધોડે ધણે
અરો તેવાર કરવાનાં કારણજૂત જે વ્યક્તિઓ
છે તેમાં, ગુજરાતનાં સ્ત્રીજીવનનાં જ નહિ પણ
સમસ્ત દિન્દના સ્ત્રીજીવનના સ્ત્રીકસમાં
શ્રીમતી વિદ્યાબહેન નીચકઠ અને શ્રીમતી
શારદાબહેન મહેતા જેવાં પુરોગામીઓનું રચન
આખળ મળુ છે અને શ્રીમતી વિદ્યાબહેન
અને શ્રીમતી શારદાબહેનને, તેમના નરવિકા
સમાં સૌથી વધુ સદાય કરનારા રોગ્યુસ્ત
જનમમાજની મીઠા-નિદાઓની પરવા રાખ્યા
વિન, એ તે માની લીધેલા સિદ્ધિ અને

શ્રી શારદાબહેન ૧૮૮૨ (૧૦૫૫)

કારણ કે, જો એ લોકોએ, પ્રચલિત-રૂઢિને જ વશ રહેવાનું અને લોકનિંદાથી કરીને, નવ-વિચારનો અને શીશિક્ષણનો આદર્શ અમરા-ધમે મૂકવાનું પસંદ કર્યું હોત, તો ગુજરાતમાં શીશિક્ષણનો અને સંસ્કારજીવનનો જે વિકાસ આવે દષ્ટિગોચર થાય છે, અને સ્ત્રીજાગૃતિના જે પૂર આવે વદતાં લાગે છે તે, આટલે અંશે તો લાગ્યેજ દષ્ટિગોચર થાત.

આમ ગુજરાતના નામર કુટુંબની બે મળી બહેનોએ ગુજરાતનાં સ્ત્રીજીવનનાં વિકાસનાં મૂળ મેળ્યાં છે. એટલું જ નહિ, એ વિકાસનો માર્ગ અવરોધાઈ ન જાય, અને પોતાના પતિ અને કુટુંબીજનો તરફથી તેમને જે જ્ઞાનનો વારસો ગળ્યો છે તે વારસાનો લાભ મમરત ગુજરાતની તેમની બહેનોને મળે, તે માટે શીશિક્ષણની અનેક સંસ્થાઓ સ્થાપવામાં અને તેને સફળ રીતે ચલાવવામાં પણ, તેમનો હિસ્સો નાનો સુનો નથી. વળી, ગુજરાતમાં સમાજસુધારનાં વિચારોનાં બીજ વવાયાં દતાં પણ, એ વિચારોને આચારમાં મૂકીને, વિગાર તેરા આચારનું દષ્ટિબિંદુ મોખરે રાખીને, Charity begins at home, તું વિરલ દર્ષાત પણ, એમનાં કુટુંબોમાંથીજ, ગુજરાતને મળી આવે છે. અને આ બધાં માથે, સ્વાભાવિક રીતે જ, જોઈનાં મંસ્કારિતા, તો એ કુટુંબોમાં વંશ-પરંપરાથી ઉતરી આવેલી કતી એ સંસ્કારિતા દોશાં જળવાઈ રહે એવા પ્રકારનું શિક્ષણ, એ બંને બહેનોને, તેમના મોમાજમાંથી જ, નાંખે ગળ્યુથીમાં જ પવાયું દડું. આજે પણ, એ મંસ્કારિતાની બાબતમાં ગુજરાતમાં આ બંને બહેનોનાં કુટુંબો પ્રત્યે આગ્રહા મીઠ્યા વિના નહિ રહી શકાય.

માર્ગ આ કથનનાં પ્રમાણો જેને જોઈતાં હોય તેને, કું શ્રીમતી લેડી વિલાબહેન રમણ-લાઈ નીલકંઠે, અને તેમનાં જ બહેન,

શ્રીમતી શારદાબહેન સુમન્ત મહેતાનાં જીવન અને કામનાં અભ્યાસ કરવા વિનંતી. ગુજરાતમાં જ નહિ, દિન્દોરમાં આ બંને બહેનોની કારકીર્દિ સુવિદિત છે. તેમણે ગુજરાતનાં સ્ત્રીજીવનને ઉન્નત કરવા માટે અને ગુજરાતમાં સ્ત્રીજીવણી અને નવવિચારનાં બીજ વાવાને તેને વિકસિત કરવા માટે કરેલા પ્રયત્નો દિન્દોરતાનના સ્ત્રીજીવનના ઇતિહાસમાં રમણીય રહેશે. એટલું જ નહિ, તેમની એ પ્રવૃત્તિઓને પૂરેપૂર્ણ અંશે પાર પાડવામાં સર્વ રીતે મદાય કરવા માટે, તેમજ અનેકવાર તો નવી નવી દિશાઓમાં તેમને માર્ગદર્શન કરવા માટે, તેમના પતિ સ્વ. સર રમણલાઈ અને શ્રી. ડો. સુમન્ત મહેતા તરફથી, અનેક અમ-વધ વેળીને પણ કરી આપવામાં આવેલી સરજતા તો વિરલજ છે. કેટલા પતિઓ આવી સરજતા પત્નીઓને કરી આપતા હશે ? આજના આગળ વધેલા કહેવાતા યુગમાં પણ કેટલા પતિઓ જાતે અમવડ વેળીને, પોતાનાં પત્નીઓને, આત્મવિકાસની અને તે સાથે સમસ્ત સ્ત્રીજાગૃતિના વિકાસની ઉત્તરવળ પ્રવૃત્તિમાં શેકવા પ્રયત્ન કરતા હશે ? આવા પતિઓ-પુરુષો અત્યારે વિરલ જ છે એમ કહ્યા વિના રહેવાનું મંથી.

આ બધી દિધિતો વિચાર કરતાં, શ્રીમતી શારદાબહેન મહેતાનાં ‘જીવનસંહારણ’ ને હું તો, ગુજરાતનાં હેઠલાં ૫૦-૬૦ વર્ષોનાં સ્ત્રી જીવનને જીવંત ઇતિહાસ જ કહીશ. કારણ કે, ગુજરાતમાં સ્ત્રીજીવણીનાં સાચાં મંડાણ, શ્રીમતી વિલાબહેન અને શારદાબહેનથી જ થયાં મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાંથી, એન્યુએલ ચનાર સૌથી પ્રથમ ગુજરાતી સ્ત્રી એ પણ આ બે બહેનો જ. એમણે જ, ગુજરાતી બહેનો માટે ઉચ્ચતર શિક્ષણનો અને દ્વારા સદશિક્ષણનો પણ માર્ગ ખુલ્લો. એટલું જ નહિ પણ, પોતે લીધેલાં જ્ઞાનને

પ્રગણ લેવા માટે, બીજી અનેક બાબાઓને ઉત્તેજી તેમને માટે, એવું શિક્ષણ મેળવવાના સાધનો-શાળા પાસે બાબા ઉભા કર્યા અને સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ માટે કરવા જોઈતા સંવર્ધનકારી આગેવાની બંધીને, અનેક બાબાઓને શિક્ષિત અને સરકારી બનાવી.

‘જીવન સંભારણી’ ના આશુબર્મા, શ્રીમતી શારદાબહેન કહે છે તેમ

“જોતજીસમી સદીના અતિમ ભાગની કોઈને વિકાસીયન યુગની શાન્તિ ‘ને સમીક્ષાના સંસ્પર્શથી રિપર થઈ અને મુખીયા થયા’-એ મનવ્યના સમયથી માલીને વીસમી સદીના ‘ઇન્ડિયાન રિવિઝન’ ના વૈષ્ણિક યુગ મુખી બાબા પહેચિલા લગભગ પાંચ સદીના પાંચ દશકાના જીવન વીતેલું હોવાથી, સુજ્ઞાતની સામા

છક, કેળવણી વિષયક અને સાજીય પ્રવૃત્તિમાં ને અનેક વહેલો એ વર્ગ દરમીયાન વહી ગયા તેમ પ્રત્યક્ષ બામ હોવાના પ્રસંગ મળ્યા, અને સત્તેજ વચાવ વિન્ન વિન્ન પ્રકારના અનુભવ થયા

એ સર્વે અનુભવોનું, નિષ્પાલન રીતે અને વાચનાર સૌ કોઈને નડુ માર્ગદર્શન મળે એ રીતે ‘જીવન મહારણા’ માં જમાન કરવામાં આવ્યું છે ઉદા. ૫૦-૫૫ વર્ગોની

વિદ્યાબહેન

શારદાબહેન

મિત્રબેદ ૫૬ને વચ્ચે ૧૯૦૧

ગુજરાતની દરેકાઈ પ્રવૃત્તિમાં-મામાછક કે રાજા-કીડ-ગામતી શારદાબહેને આગળ પડતો ભાગ લીધો છે એ સુનિશ્ચિત છે એટલે એ પ્રવૃત્તિઓનાં અનેક વહેલોનો એમને અનંત અનુભવ છે. એ અનંત અનુભવોનું તેમણે ‘સંભારણી’ માં પણ સાઠ બ્યાન આપ્યું છે અનેક વાર તેમણે નિષ્પાવસ અંત મ ઉચ્ચારવામાં કદ સત્યનો ઉપરોગ પણ કર્યો

છે એવા પ્રસંગેના અતિ મિતરામાં હિતમાં વિના જ, એ ત્રણ પ્રમોતો નિર્દોષ કરવો અપરમાર્ગ નહિ ગણાય. શ્રી. ઇન્દુલાલ ધાસ્તિક, ગુજરાતના જાહેર કલ્પના એક અમરપદ કાર્યકર્તા દત્તા ગુજરાતની ગૃહીય પ્રવૃત્તિમાં તેમનો માથા અને તેમનું કાર્ય અસાધારણ હતું. શ્રીમતી દારણબેન અને કે. સુમન્ટ માથે તેમને લગભગ પદસ્ત્ર જેવો સજા થઈ ગયો હતો. તેમની કાર્યપ્રણાલિથી તેઓ મન્ય થયાં હતાં, અને તેમના એક માથા પ્રયત્નકે અન્યાં હતાં, અને

શારદાબહેન : ૧૯૨૨

જેનુએક ગયા ખજી વસત

દશરતે, છતાં, શ્રી ઇન્દુલાલના અસ્થિર સ્વભાવને અંગે આદરણ અનેક કામે, અર્થેથી જ અપરમાર્ગ રહતાં એ બીનાતો કદાચ કહેવા લાગે એવો ઉદ્દેશ્ય કરવું તેઓ ચૂક્યાં નથી.

કે અમદાવાદની મહાનગરી સરકારની પ્રવૃત્તિ પત્રો એમાં આવી ગયેલી સિદ્ધિવતા વિશે તો એના કરતાં પણ વિશેષ કહેવા યુગે તેઓ આવે છે. ઇન્દીરામાં અને નિમમ પ્રકરણમાં ભરિની મહાનગરીમાં કાર્યનાં અને એની પત્રિકાઓને અંગે પાછાથી વેકાશમાં નાખતા ઉદ્દેશ્ય કરતાં ચત્તો વેદનાઓ એમાં આવેલા છે. કે. સુમન્ટ મહેતાની વડોદરા રાજ્યમાંની નેત્રીતિ અંગે, રાજ્યના અમલદારો અને રાજકુળ માથે પડે તેમને પાદ સંમર્ગમાં આવવું પડે.

એને અંગે પણ કહેવાયે એવી છતાં સત્ય એવી ધણી ધણી વિગતો એમણે બહાર આણી છે મર મનુભાઈ મહેતા સાથે, વહેવારનો મર્ગ હોવા છતાં, તેમના ખુશામતપ્રિય સ્વભાવ અને રાજ્યની વડોદરાની બળવવા માટે તેમના તરફથી થયેલા રાજ્યની આબકારી નીતિના બચાવ સંબંધમાં પણ તેમણે ધણીજ નિખાલસતાથી મત્ય કથન કર્યું છે. આવી આવી નિખાલસ બાબતોનો ઉદ્દેશ્ય કરતાં પાર આવે એમ નથી. એ નિખાલસ કથનને અંગે તો શારદાબહેન

જીવનગત વધારે ઉપયોગી થઈ પડ્યું છે.

‘સંભારણ’ની વિશેષ વિગતોમાં હિતરતાં પડેલાં દેવે એક અંગત વાતનો ઉદ્દેશ્ય કરી લેવાની આત્મચકતા માત્ર હું. પૂ. શારદાબહેનના આ ‘જીવનસંભારણ’ એ અનેક નવી વાતોનું મને પોતાને યાદ આપ્યું છે. પૂ. વિદ્યાબહેન, તેમના મધિમદેહાત્મ્ય વખતે લખેલાં રમરણો પરથી તેમજ, ‘શુભસુન્દરી’ માટે તેમણે, લખેલાં યોગિક મહારણાઓ પરથી, તેમણે શિશુજી મેળવવામાં વેઠેલી દાઢમારીઓનો ખ્યાલ જેમ આવતો હતો તેમ, સીંદુરપુત્રે અને સીંદુરવને જીવત બતાવવાના ઉચ્ચ આદર્શને ખાતર, તેમના પતિ, રમરણાઓ વેળી લીધેલી અમરો અને વિદ્યાબહેનને, શારદાબહેનને તેમજ બીજા બહેનોને

હિંદાબા આપવામાં
જાતે સીધેસા પરિ-
શ્રમનો જામી ૧૦
ખાસ અતી રાત્રે
દેનો પુ. વિદ્યાબહે-
નની મગ મ છત્ર
જાતની આ મીને ખેડ
સાચા ૨ કરે ૧
અને મારીતો વાર
વારની એ છવનનૂત
લખવાની વિદ્યાબહે-
નને વિનંતિ પણ છે
છત્રી, શારદાબહેનની
મુસાફરખાંધી આ
ખાંધી વિનંતિ પર
પણ મુદ્દર પ્રાપ્ત
પડે છે. પુ. શ્રી
વિદ્યાબહેનને જેમ
રમખાંધ તરફથી
દેરે જાતની મગ
મગી તેમ, પુ. શારદા
બહેનને તેમના પતિ
ડૉ. સુમન્ત મહેતા
તરફથી, અને તે
પટેલ, તેમના સહયોગ
તરફથી પણ દેરે
પ્રમારની સરજતા
મગી હતી. અને એ
સરજતાને સીધે જ
તેમનું છવન આટલું

શ્રી. શારદાબહેન (૧૯૨૬)

વિશામ પામ્યું એમ કહેવામાં જરાય મંડાય
રાખવાનો જરૂર નથી.

પુ. શારદાબહેન, તેમનાં છવનમુસાફરખાંધીમાં
આ બાળકનો વારંવાર અને દેર દેર ઉછેરેખ
કહેવો છે અને મારા પરના એક અંગત
પત્રમાં પણ તેઓ એ વાતનો તદન નિખાલમ
રીતે અને સાચી રીતે એકસર કહે છે કે :

“ ડૉ. સુમન્ત તરફથી, મારા કાપમાં જે
સરજતા છવન પર્વત કરવામાં આવી છે તે તો
કરોડોનીય છે એમનો સદાનુભૂતિ, સરજતા,
માર્ગદર્શન, અને અમરક વેડી લેવાની લેવારી,
તેમજ ક્રીડાતિ મારેનો એમની મારાવાર મગ
અને સતત પ્રેરણા વા હોત તો મારાથી જરા પણ
કામ વાત નહિ એ નહી જ છે.

જાણી ક્રીડાની ઇચ્છા દોષ છે પણ કદાચ

અને ખાત કરીને પતિની સદાનુભૂતિ, ખેટકારી, વિદાય ત્યાંદિ કારણે આગળ વધી શકતી નથી... આ વસ્તુ સવિધ્વની પ્રત્યે લાગી લેવાની ખાત જરૂર છે. ને પુરૂષો પોતાની સ્ત્રીઓને આગળ ધકેલવાની અને પોતાની સ્ત્રીઓ સેવા કરે એવી ખરેખરી દાદિંક ઇચ્છા રાખે અને તેમના કામમાં મરજતા કરી આપે તો કંઈ નહિ તો પોતાના પતિને યુથ કરવા માટે તો જરૂર જ સ્ત્રીઓ સમાજના કામ ઉપાદી થેશે. સ્ત્રીઓને પુરૂષોનો ટેકો અને મદદ આ દિશામાં જરૂર છે. એ હું જાતિ અનુસવ ઉપરથી કહું છું.”

‘જીવન સંજારણી’ મધી, ડો. સુમન્ત, શારદાબહેનનાં જીવનવિકાસનાં કાર્યમાં કરી આપેલી સરળતાનો ખ્યાલ આવી શકે છે. શારદાબહેનને તેમની પ્રવૃત્તિઓમાં રમ્યાપર્યા રહેવા દેવા માટે, ડો. સુમન્તે અનેક અગવડો વેઠી છે. નબળી તબીબતના સમયમાં પણ તેમણે જાતે નિકાવી કીધું છે અને જીવનનાં મંજુરિ વર્ષો તો બંનેએ જુદા જુદા રહેશેમાં-વડોદરા તે અમદાવાદમાં પોતપોતાનું સ્વતંત્ર કાર્ય કરવામાં જ ગાળ્યાં છે. આ બધી વિગતો બધારે ‘સંજારણી’માં વાંચવાનું મળે છે ત્યારે, ડો. સુમન્તે, શારદાબહેનને કરી આપેલી સરળતા કેટલી ઉદાત્ત બાવનાવાળી છે તે સ્પષ્ટ થાય છે. સ્ત્રી ઉત્પત્તિ માટે, ને ડો. સુમન્તના દિલમાં લાગણી ન હોત, તે સાથે જીવનનું એક પુરું લક્ષ્ય પોતાનું સુખ મેળવવાનું જ નથી પણ પોતાનાં કરતાં વિદ્યાળ સમુદાયનાં સુખમાં જ પોતાનાં સુખનો સમાવેશ થાય છે એવી વિનમ્ર ભાવનાથી પ્રેરાયેલી તેમની લાગણી ન હોત તો પૂ. શારદાબહેન કહે છે તેમ સાથે જ તેમનાથી જરા પણ કામ થાત નહિ. આવી ઉદાત્ત ભાવનાવાળા, ડો. સુમન્તનું પણ, ગુજરાતનું સ્ત્રીજીવન આ રીતે નક્કી છે એનો મુકતકેટ સ્વીકાર કરવો જોઈએ.

સ્ત્રીઓનાં કાર્યમાં પુરૂષોએ માયું મારવું

ન જોઈએ, એવી માન્યતા ધરાવનારો એક ઉદામ વર્ગ આજે પેદા થતો જાય છે. તેમને પણ આ દર્શાવે માર્ગદર્શક થઈ પડે એમ છે. ગણતંત્ર, સ્ત્રીઓ જ્યાં સ્વતંત્ર રીતે કામ કરતી હોય, કરવાને શક્તિશાળી હોય, ત્યાં, તેમનાં કામમાં માયું મારીને, તેમનાં સ્વતંત્ર બાંધાવતે રૂંધી નાખવાના પ્રયાસ ને પુરૂષો તરફથી થતા હોય તો તેનો જરૂર વિરોધ કરવો ધરે: પણ જ્યાં, સ્ત્રીત્વના વિકાસમાં શક્ય હોય ત્યાં પુરૂષો માર્ગદર્શક બનીને એમાં સહાયબૂત થવા ઇચ્છતા હોય ત્યાં, એવી સહાય કે માર્ગદર્શન સ્વીકારવામાં સંકેત રાખવો ન જોઈએ. સ્ત્રી અને પુરૂષ બંનેના સહકારથી કાર્ય કેટલું ઉન્નત થઈ શકે છે તેનો ખ્યાલ શારદાબહેન અને વિદ્યાબહેનનાં જીવન પરથી સારી રીતે આવી શકે એમ છે.

[૨]

લક્ષ્મી અને સરસ્વતીનાં સુલભ મેળ ધરાવતાં રા. બ. ભોજાનાથ સાસંભાષના સંસ્કારી કુટુંબમાં શારદાબહેનનું બાળપણ વિત્યું હતું. સરદાર ભોજાનાથ સાસંભાષ તેમના માતામહ થાય. “એ કુટુંબ તેમના પોતાના આચાર વિચારને લીધે ધણું જ સંસ્કારિત થયું હતું. ઉચ્ચ નાગર કુટુંબ, લક્ષ્મી અને સરસ્વતીનાં પ્રસાદવાળું, એટલે પછી એમાં સ્ત્રી ઉછરૂં હોય ?” એમનાં વિદ્યાળ સંયુક્ત કુટુંબમાં શારદા બહેનનું બાળપણ વીતેલું હોવાથી, એ કુટુંબની સંસ્કારિતાનો જીવનપર્યંત ટકી રહે એવો વારસો શારદાબહેનને મળ્યો હતો. એ જ કુટુંબના પુત્રીને લીધે શારદાબહેનને બાળપણની બધીય તાલીમ મળી હતી. નાના પગારમાં કુટુંબનો સંસાર ચલાવવાની શારદા બહેનનાં માતૃશ્રીની આવડતનો શારદાબહેનને શાલ મળ્યો હતો અને તેને કારણે ડો. સુમન્તે

વડોદરા શાળાની નોકરીને ત્યાજ કર્યા પછી, પછા જ નજવા પેન્શન પર વર્ષો સુધી કુટુંબનો આર વહન કરી કર્યો છે. આમ બાળપણમાં માતા અને માતામહના કુટુંબના સંસ્કારની પોથી હાપને લીધે, તેમનું છરા પથ્થું ઉત્તમ બન્યું. સામાન્ય શિક્ષણ અને ધર્મીક સંસ્કારોના સાથે પણ માતા દ્વારા જ મળેલો અને મોટા બહેન વિદ્યાનહેનના વિદ્યા મત જન્મ આવેલા અને શરૂએ ન્યાતનદાર ગણાતા મદીપતરામના પુત્ર રમણભાઈ સાથે સખ કરવાને બંગે થયેલી કન્યાતણી, સુધારાના વિચારોના બોજ પણ તેમના મનમાં મજબૂત રીતે વસાઈ અને પરિણામે, જનિમ્મમાં અનેક સુધારાનાં પત્રમાં પ્રથમ સેવાનું માન તેમને શોધે ગયું. અને એવે વખતે સોહામણીને કે નિદાને સદન કરી સેવાનું અપૂર્વ જાગ પણ તેમનામાં હતું એ બાવા બાવા નાનપણના સંસ્કારોનો જ પ્રતાપ એમ કહેવામાં કાંઈ પણ અતિથયે- ક્તિ થતી નથી.

અંબા યુનિવર્સિટીની કોઈ પણ પરીક્ષા કોઈ મુજરાતી હોયોએ આવી ન હતી એટલે, પંદર વર્ષની નાની વયે વિદ્યાનહેનને માથે ધર પડ્યા છતાં, રમણભાઈએ ખૂબ પરિશ્રમ કરીને વિદ્યાનહેનને અભ્યાસ કરાવ્યો અને મહાસત્રી કિમેસ ટ્રેનીંગ ઇમેજને બંગે હોયોએની જે દાહરકુલ ચાલતી હતી તેના દાસ ત્રણ હોયોએને મેટ્રીકની પરીક્ષા આપે તેવા કરાવી, 'એક વિદ્યાનહેન, બીજા' શ્રી. વૈદ્યાનક ઠોર અને ત્રીજા એક પંદરીની હોયો, 'એમાં' વિદ્યાનહેન અને વૈદ્યાન- બાઈ બહુ સારી રીતે ખાસ થયાં ' આવી ઓગણવણીમાં રસ સેવાના સર્વ કોઈ ખુજ ખુજ થયાં એ ખુજ મીમાં વિશેષ નેધિ થોજ બીતા એ હતી કે, " મરના ક મમજ સાથે રમેાઈ પાણી રમેરે બધાં કમ સુધે અટવી

મહેનન કરવી એ કાંઈ રમત વાત નહોતી " મુજરાતીઓની ઉમરોતનાને પરિણામે આ પ્રયંગ પડી પણ, હોયોએને માખમિક દિગ્ગજ આપવામાં એકએ તેલો વેગ મળ્યો ન હતો. છતાં એ પડી, એ માર્ગ ખુરો થયો હતો એ તો નક્કી જ. એ માર્ગે જ આગળ વધીને શારદાનહેને પણ માખમિક શિક્ષણ લીધું

મેટ્રીક થયા પછી ઇંગેજ છાત્રાલય આરબ કરતાં શારદાનહેને ઠીક ઠીક મુશ્કેલી વેડાઈ પડી. બસમત, વિદ્યાનહેને, રૂઢ સંસ્કારની જવાબદારી અદા કરતાં કરતાં પણ ઇંગેજમાં દાખલ થઈને, ઇમેજને માર્ગ ખુરો કરી આપ્યો હતો પણ વિદ્યાનહેન પશ્ચેયાં દતાં અને શારદાનહેન તો કુંવારા દતાં એવે તેઓ ઇંગેજમાં જતાં સમ જમાં જુલે મોઝે બગમગાઠ થઈ ગયેલ તે સમય એવો હતો કે શરદાનહેનની કુંવારી બાથેજ માથમ પડે, અને શરદાનહેનની ઉમર તો મોઢ વર્ષની છતાં તેઓ કુંવારા દતાં એટલે તેમના ઇંગેજ રવેશથી ધડો જ ઉઠાપોઠ અને ટીકા નિદા થયા સામાં તે વખતનું વાતાવરણ જ એવું હતું ' ઇંગેજમાં તે વખતનાં વાત વરણોના ખ્યાલ નીચેનાં કરા- પરથી આવી યાકરી.

" અમલી નિદા હોયોએની બેન્ચોથી જરા દૂર હતી મૂવામાં આવતી પ્રિફેસર વર્ગમાં દાખલ થાય જતે જ અધે દાખલ થઈએ અને કા તો પ્રત્યક્ષમાં નજર રાખીએ અથવા કાપણ કરના પ્રિફેસર તરફ નજર માંડીને બેઠી રહીએ. અથવા તો નોરકુકમાં લખ્યા કરીએ. આજ અમલો કમ વર્ગમાં કોણ બીજું છે તે તરફ નજર સરખીએ કરીએ નહિ એટલે ખાત દાખરી પૂરવો વખતે કાલાકા નામ કાને પડે, બાઈ બજાર પણ ના પડે કે કોણ કેણુ વિવાર્ધો છે. એવુએક થયા પછી, બજા હોયો અમલો કાથે સળ્યા દતાં કોમ કહે છે પણ અમે એ હોયોએ મેગમી રાંધીએ નહિ.

કારણ જરા એળખાણ કરવાનો પ્રયાસ કરેલો જ નહિ. કોલેજમાં બાણીની વખતે કોલેજના જીવનનો લક્ષ્ય ને છાકરાઓને મળે તેના સોમી દિસ્સેએ અમને ના મળે. માત્ર વિદ્યા-પ્રાપ્ત કરવી એ જ ધ્યેય પાર પડે, બીજું કંઈ નહિ; કેમ કે પ્રોફેસરના કે બીજા વિદ્યાર્થી બાધ્યોના સંસર્ગમાં જરા પણ આવીએ નહિ. પ્રોફેસર વર્ષમાંથી બેઝીને ચાલવા માંડે એટલે અમે પણ તેમની પાછળ જ ચાલી જઈએ અને અમારે માટે રાખેલા ઇલાયદા ઓરડામાં જઈને નવરાસનો વખત આણીએ. આટલો સખત નિયમ પાળતાં છતાં શોલેએ ટીકા કરવામાં બાકી નહોતી રાખી, એટલું જ કે એની ટીકા સાંભળવાને અમે તેવા જ દર્તા-અમને કાંઈ જ એની અસર થતી નહિ. છાકરાઓએ પણ કનડગત કરવામાં બાકી નહોતી રાખી, કંઈ કંઈ નવામાં કામગીરી આવે-અમારી એકઠની ધુરસીઓ પાડી નાખે-ટેસ્ટ ઉપર ગમે તેવા લખાણો કરે! અમારે આવવાની સડક ઉપર ગમે તેવા લખાણ કરે, એકક ઉપર કોવચ નાખીને પજવણી કરે! આ બધું તો સહન કર્યું. પણ એવટે જ્યારે મદારાં લખ વખતે છાકરાઓએ તોફાન કરવા માંડ્યું ને વિષેના નાખવાની ધમકી આપી ત્યારે મનને ઘેરુમાર કુઝ થયું-છતાં દિંમલ રાખી અને કર્તવ્ય કર્યા કર્યું. નીચું માથું રાખીને અકચાસ તરફ જ લક્ષ્ય રાખીને પડેલું નર્સ પસાર કર્યું પછી તો આહું ચોથે ચડ્યું અને બધા થેતી ગયા કે આમાં કંઈ સાર નથી. પ્રીન્સીપાલે પણ એકાદ બે વખત સખત આટકણી કઢાડી, એવટ ઇન્ડરમીએટનાં વર્ગમાં જ્યારે આવ્યાં ત્યારે છાકરાઓએ ચોતાની વર્તણૂક બદલી અને અમે પણ નિશ્ચિત ચર્ચા-બાકી ત્યાં સુધી તો કોલેજમાં જઈએ એ તો મોટા ત્રાસ હતો. ” (પૃ. ૩૧-૩૨)

આને કોલેજમાં શિક્ષણ લેવા જતી વિદ્યાર્થીનીને કદાચ આ વાંચીને હમણું આવશે. પણ, ત્રીસ પાંચમ વર્ષ પર શુભચિન્તનમાં આ પરિસ્થિતિ પ્રવર્તતી હતી અને તેનો ભોગ, આને શુભચિન્તનમાં સમાજજીવનને અને સ્ત્રી જીવનને ઉન્નતી રહેલાં બહેનોને થયું પડ્યું હતું એ બીનાનો એનાથી સરોટ ખ્યાલ

આવી શકશે. તે સમયે કોલેજમાં જતાં વિદ્યાર્થીઓની હીન મનોદશાનો જેમ એમાંથી ખ્યાલ આવે છે તેમ, તે સમયનાં સંકુચિત વાતાવરણનો પણ એ સ્પષ્ટ ચિતાર રજુ કરે છે. કોઈપણ દિશામાં નવું કાર્ય શરૂ કરનારાઓ માટે સુરક્ષીઓનો સામનો કરવાનું અનિવાર્ય જ હોય છે, એ વિના સાચું કાર્યજ ચલ શક્યું નથી. એવી સુરક્ષીઓ પાર કરીને એઓ ધ્યેયની સિદ્ધિ કરી શકે છે તેઓજ સાચાં કાર્યકરો, પુરોગામીઓના માર્ગમાં રહેલાં આ કંટાનોના શારદાબહેન જેવાં સામનો ન કર્યો હોત અને એ ટીકા નિંદ્રા અને કનડગતોથી કંટાળી જઈને ધ્યેય સિદ્ધિના માર્ગને પડતો મૂક્યો હોત તો તેમનું જીવન આને કોઈ મંભારત પણ નહિ, પણ તેમણે અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરીને ચોતાનાં લક્ષ્ય પ્રત્યે દૃઢ કર્યો રાખી અને પરિણામે આને શુભચિન્તનમાં સ્ત્રીજીવનને ઉન્નત કરનારાં એક પુરોગામી સ્ત્રીઓ તરીકે શુભચિન્તન તેમને વંદે છે.

શિક્ષણ મેળવવામાં પડેલી સુરક્ષીઓ અને વેડેલી હોવાથી, તેમના પછીની બાળાઓને શિક્ષણ પ્રાપ્તિમાં કેટલી મુશ્કેલી વેઠવી પડશે તેના નેમને ખ્યાલ આવ્યો હતો. અને તેથી તેમણે શ્રેયજીએટ થયા પછી, પણ કોલેજને કોઈ રીતે સ્ત્રીશિક્ષણના કાર્યને વેગ મળે એવી પ્રવૃત્તિઓના વિચારો કર્યા કર્યા હતા અને જ્યારે જ્યારે તક મળે ત્યારે ત્યારે એ વિચારોને આચારમાં મૂકવાના સફળ પ્રયત્ન કર્યા હતા. કોલેજમાં હતા તે દરમ્યાન જ તેમનાં લખ એક સુધારક લેખાતાં કુટુંબમાં જ, શાંતિ-સમાજના રાષ્ટ્રો ભોગ બનીને પણ, સુમનતબાઈ સાથે ચર્ચા કરતાં અને લખે પછી, જગજગ સાહચાર વર્ષો-પર્વત વધુ અભ્યાસ માટે સુમનત ઇંગ્લેન્ડ ગયા હતા, તે દરમ્યાન એકજ વાર જ્યારેને મળવાનો

પ્રવંજ મળ્યો હતો. પણ સામાયાર વર્ષોના
ઉત્સાહના નિવાસ કરવાના નિવર્તિત પત્રવ્યવ-
હાર દ્વારા જાન્યોને પરિચય વધ્યો હતો અને
પરસ્પરમાં અજાણ શ્રદ્ધા દોવાને કારણે, જાન્યોને
સંસાર માયા મદ્યારમાં પરિણમ્યો હતો

બી. એ. ની પરીક્ષા તેમજે અને વિદ્યા-
 બદેને સાથે જ પમાર કરી. આમ, યુગ્મ-
 તનાં પ્રથમ સ્ત્રીનાતક યવાનું માન આ
 બે જુદેનેને શકે મધું. એમાં ૫, ચરણ
 બદેન કરતાં વિદ્યાબદેને તો ૫૫૫ જ વિષમ
 સંન્નેગોમાં એ પાંચી પ્રાપ્ત કરી હતી.
 વિદ્યાબદેન જે વેળા મેન્સ્યુએટ થતાં તે વેળા,
 ૧૭૫ જાગૃતીનાં માતા હતી. " ૧૭૫ નાની
 જોડારાં, સદુધી મોટી જાગૃતી તે આર વર્ષની.
 બીજી ૧૭૫ વર્ષની અને છોડારાં એક બે
 વર્ષના આ ૧૭૫ છોડારાં જરૂરસ કરવાની-
 તેમાં ત્રણ જોડારાં ખૂબથી જરા નજાઈએતે
 મારી સાળું રહે. ૫૨ તપાસવાનું, અભ્યાસ
 કરતાં હોય ને છોડારાં ૫૫૫ એ બધું વેડીને
 માન એક લાક રાખેલું કે ૬૫૫ વેડીને ૫૫૫
 આટલું પૂરું કરવું. " આવી જાવવાથી આજે
 મોટા બી કાર્યસિદ્ધિ કરવાને તપર યાવ એવાં
 ૬૫૫૧ તો વિરમજ મગવાળા.

આ બધા સમયના વાતાવરણને 'મંજારના' માધ્યમથી પણ સારો ખ્યાલ આવે છે.

તે સાથે, તે સમયના ગાઝડીપ તથા મામા-
જી વાતારજોનો, એને અંગે ચાલતી અનેક
વિધ પ્રગતિઓનો, અમદાવાદની ઓ સંસ્થા-
ઓની-સેરીઝ કલમ અને સેરીઝ ઇન્ટરીટ્યુરની
પ્રગતિઓ વગેરેનો સરખાતના પાનઓમાં
ધજો મારો ચિતાર મળે છે. રૂઢીચૂસ્ત વર્તના
સંકુચિત માનસનો પણ એમાંથી ખ્યાલ
આવે છે અને આજે જે સામાન્ય ગણાય છે
એવા મરમા જેવા પ્રયોજોને હિંદીને પણ
'નામનારીઓ' ને નિર્દેશ કરવાનું વાતાવરણ
તે વખતે હતું, એ બધાને ખ્યાલ એમાંથી
આવી શકે છે

કારકામદેવની પ્રવૃત્તિઓનું કાર્યક્ષેત્ર
અમદવાદ, વડોદરા અને મુંબઈ એ ત્રણ
સંસ્થામાં મુખ્યત્વે વર્દેશ્યાયુ છે. એમાં
અમદાવાદ અને વડોદરાને તેમના કાર્યો
લાભ સૌથી વિશેષ મળે છે. વડોદરા કરતાં
અમદાવાદમાં તેમનાં સ્વતંત્ર કાર્યો વિશાલ
ધોળાં સારાં થયેલાં છે અને જ્યારે અમદા-
વાદની અગ્ર પડતી અનેક સંસ્થાઓ
સંરક્ષાએ કારકામદેવના જ પરિશ્રમના ફળરૂપે
છે એ મર્યાબોના વિશાલ પાછળ તેમણે
ઉડાવેલી મહેનતનો જ્યારે જ્યારે વિચાર આવે
છે ત્યારે ત્યારે, એક માતાને એના બાળકને
ઉછેરવામાં પડતા પરિશ્રમનો ખ્યાલ આવે છે.

ન્યોતિય અને હસ્તરેખા ઉપરથી ભવિષ્ય જાણુના મારો

હિંદુસ્તાનનું સૌથી મોટું અને વિખાસપાત્ર સ્થળ કે જ્યાં:—જન્મોત્તી, વર્ષોગ, હરતરેખા, દર્શકો રિગેરે ઓડમ અને ખાતીપૂર્વક યાજ છે એ જાનવ દલે સ્થાયી હિંદુસ્તાનમાં પ્રસિદ્ધ થઇ ચૂકેલ છે. તે તમારી મુજબજેનો ઉપર મેળવરા માટે ઉત્તરજ સળેલા થા મત્તા—દિંદના ઓડમ અને જાળોડ પુરવડા થઇ ચૂકેલ જ્યોતિર્ગ વિષ્ણવ પાયોલીપર મધ્યકે:—

નવ ચેતન જ્યોતિષ કાર્યાલય,

કે. ૪૨૭, ચીરામનર, હકકરવાડી સામે, મુંબાય નં. ૨

જનાં અનેક અગરો વેળે, શ્રીમતી શાન્ત-
બહેને સ્વીકૃતિ અને સ્વીકૃષ્ટિને લક્ષ્ય
રાખીને, પોતાનું કાર્ય કર્યું છે અને એ
રીતે પોતે મેળવેલાં શાન્તા દીપકો પ્રગટ
બધે ફેલાયો છે. શિક્ષણ મેળવીને તેનો
નિર્ભય જીવનજોને શિક્ષણ આપવા માટે
કરવામાં જ તેનું સાચું માર્ગદર્શક રહ્યું છે
એનો ખ્યાલ શરદાબહેનના આ પ્રયત્નો
મચોટ રીતે આપે છે વળી નેત્રિયોગ્ય
વાત એ પણ છે કે, એકનાં શિક્ષણ પૂરી
એમની પ્રવૃત્તિ મર્યાદિત નથી રહી કોઈ
સુખદ પડે, તેમનામાં જનગણની ભાવના
જાગૃત થઈ અને તમને જીવિકાથી ઉપરાંત
ગરીબો, બનાયો અને બીજા અનેક નિરા-
ધારોની સહાયતા તેમજ સામાન્ય પ્રજાજનના
વિકાસની પ્રવૃત્તિઓનો પણ પ્રચાર કરેલો છે.
રૂપનીયા કુલન વેળા, ગિરમીદીયાઓના પ્રજા
વેળા, ગુજરાતના રેલવે દેળા અને ગાંધી
દીપ જાગૃતિના બીજા અનેક પ્રગર્ભોએ તેમને
પોતાના જીવનને તેઓની સેવામાં સમર્પણ
કરી દીધું છે અને એને અગે વેડી પડતી
અનેક યાતનાઓ તેમણે દગલ વઢને મઢી
ચીધી છે. આ નધા પ્રમંજીનો ખ્યાલ
' સંભારણા 'ના અનેક પ્રકરણો આપી દે છે

વડોદરાના વમવાટ દરમ્યાન, ડો. સુમત્ર
મહેતા, ના વડાદશ નરેશની નોકરીમાં હતો.
તેને અગે, રાજકુટુંબ માથે ધણે મારો
સંબંધ બંધાયો હતો. વડોદરાના એક માત્ર
સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિના દિશાનંદ. મર રમેશચંદ્ર
દા સાથે પણ તેમને મારો સંબંધ હતો.
ઉપરાંત અબાસ સાહેબ, ગુજરાતના આગેવાન
માદિવકાસે, મહાત્મા ગાંધીજી એ બધાના ઘાટ
મંસર્ગમાં તેઓ આબ્યા હતા અને એ મર્વ
મહાનુભાવોના સંસર્ગના સ્મરણો પણ એમાં આ
લેખાયો છે. રવ. રમેશચંદ્ર જેવાનાં જીવનની
પહેલી અમરોતો પણ તેમણે એકસર કયો છે

અને એ મંત્રધને પરિણામે, બ્યારે બ્યારે
તક મળી છે ત્યારે ત્યારે, બહેર પ્રજાના
ઉપયોગની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિમાં એ મંત્રધનો
એ ઉપયોગ કરી શકતો હોય તો જનકથા
જુની શુદ્ધ ભાવનાથી તેનો ઉપયોગ કરવાને
તેઓ ચૂક્યા નથી. આ બની બાબતોનું
' સંભારણા 'ના પાનાઓ સચોટ ચિત્ર રજુ
કરે છે.

આ નધી પ્રવૃત્તિઓનો વિસ્તારથી ઉદ્દેશ્ય
કરવા માટે પાનાઓ જોષ્ઠએ; એટલે ' જીવન
સંભારણા 'ના મુખ્ય મુખ્ય અંગોનો ઉદ્દેશ્ય
કરીને જ મેં સંતોષ માન્યો છે એમણે
સ્થાપેલી સંસ્થાઓ અને તેનાં સંચાલન
માટે ઉઠાવેલી જહેમતો વિષેના પ્રકરણો જરૂર
વાંચી મનન કરવા જોઈ છે આપણના
કમયર્માં પણ, જીવનને આનંદી રાખીને,
માથે આવી પડેલા કુખો યદન કરી લેવાં
જોષ્ઠએ એ તેમનાં જેવા સુશિક્ષિત સન્નારી
સારી રીતે સમજી શકે. ગુજરાતના જલપ્રલય
દરમ્યાન જે બપોરે રેલ વડોદરામાં આવી
હતી તેમાં તેઓ સંકુટબંધ સપડાયા હતાં. એ
વખતનું એમનું બધાન જરૂર કંઈક ઉપજાવે
એવું છે એ વર્ણન આજે પણ વાંચીને
આપણી આંખ બીલી થયા વિના નહિ રહે.

રાષ્ટ્રીય જીવનમાં એમનો હિસ્સો ગુજરાત-
તને અપરિચિત નથી. એ પ્રસંગના વાતા-
વરણનો, નારડોની સત્યાગ્રહનો, ખેડ સત્યા-
ગ્રહનો એ બધા, ગુજરાતના રાજકીય જીવનના
મહત્વના યનાવોનો પણ એમણે સારી રીતે
ખ્યાલ આપ્યો છે.

સામાજિક સુધારણાની દિશામાં એમણે
પાડેલા અનેક ચીલાઓનું લાભ તો
એની વિગતો ' સંભારણા ' માં વાંચી ત્યારે
જ થયું. આ નધી વિગતોના અબાસ પછી,
' સંભારણા 'નું મૂલ્ય ધણું જ વધી ગયું

છે. ગુજરાતનાં ૫૦-૬૦ વર્ષોનાં સંસ્કાર-જીવન, મહાજીવન અને ઓજીવનનો ખ્યાલ મેળવવા માટે, 'જીવનસંભારણા' એક ઉત્તમ પુસ્તકની ગરજ સારે છે.

કેવું વિદ્યાપીઠ અને મુખ્ય મુનિરમ્બીટી સેનેટમાંનાં ધીમની શારદામહેનનાં કાર્યનો પણ ઉદ્દેશ્ય કરવો જોઈએ, અમદાવાદ મુનિસિપલ કોટીમાં પણ તેમણે કરેલા કાર્યની નોંધ લેવી જોઈએ અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ અને તેને અંગે ગુજરાતમાં એ પરિષદની પ્રવૃત્તિઓનાં વિકાસમાં તેમણે આપેલો ફિરકો પણ આપણે જૂલો ધડીએ એમ નથી, આ બધી અનેકવિધ જાહેર પ્રવૃત્તિઓમાં સત્યાસ નમાં રમ્યાપમ્યાં રહેલા છતાં, તેઓ કદંબ જીવનને કે સંસાર જીવનને જૂંધ્યા નથી, એક વસ્તુ માતા તરીકે અને પતિની સાચી સહચારિણી તરીકે તેમણે જીવનને ધન્ય જનાવેલું છે.

'જીવનસંભારણા'માં શારદામહેનના

અનુભવનું જે નવનીત નિવરે છે તેનો તો માત્ર ઉદ્દેશ્ય કરીને જ મતોષ માનવો પડે છે. તેમણે તેમના અનુભવને અંગે જે ફેદલાઈ ભોંધક વાક્યો આમાં સમાવ્યા છે તે તો ગુજરાતના કોઇ પણ જાહેર કાર્યકર માટે વિચારણીય છે. જીવનની લીલોસુધીઓમાં પણ, ધીરજ ધારીને, પોતાનાં કાર્યને વગળી રહેવામાં જ માત્રી જીવનસિદ્ધિ રહેવી છે એનો ભોમ શારદામહેનનાં જીવનમાધી મળે છે.

શારદામહેનને જેવું ધન્ય જીવન જીવ્યું છે અને દંટપ તેઓ જીવે છે તેવું ધન્ય જીવન જીવનારું ગુજરાતમાં જદું એાઠને સદ્બાઅ મળે છે શારદામહેન દંટપ ગુજરાતને વધુ પ્રેરણા આપવાને કીશ્વર્ય બોનવે અને તેમના અનુભવનું વધુ નવનીત ગુજરાતને ચરણે ધરતાં રહે એવી પ્રાર્થના સાથે 'જીવનસંભારણા'નો સત્કાર કરવા સૌ કોઈને વિનંતું છું.

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ ઘી વાપરવા માટે
વેપારી એમ્બરનું સરટીફિકેટ ધરાવનાર

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબઈ, નં. ૨.

[૧] શ્રીઓને થતા અન્યાયોની તપાસ કરે

હિન્દુ સમાજમાં અને કાયદામાં શ્રીઓને જેથી અન્યાય થયો છે તેટલો ખોલ કોઈ પણ સમાજ કે કાયદામાં થયો નથી એ નરી દલીલ છે. પૂર્વકાલિન ક્ષત્રી-મુનીઓએ અને મનુસદાસને ઘટેલા એ કાયદાઓ આજે પણ લગભગ, જે સ્વરૂપમાં એ પ્રદાયા તેજ સ્વરૂપમાં અસ્તિત્વ લેખે છે. અલખત, કેટલીક બાબતમાં, નહિ એવા મુદ્દાઓ છે પણ તેથી એ કાયદાનાં શ્રીઓને મંદીર અન્યાય કરનારાં સ્વરૂપમાં જરા પણ પહોંચ થતા પામ્યો નથી.

જે સમયે, એ કાનૂનો પ્રદાયા તે સમયનાં પાતાવરણમાં અને બ્રહ્મસ્વાતંત્ર્યની બાબતમાં આજે ક્રાંતિકારી ફેરફાર થઈ ગયો છે. એ ફેરફારોને અનુસરીને પણ, એ કાયદામાં પરિવર્તન કરવાની જરૂર છે અને એવી જરૂરીઆદ આપણા સમાજ મુદ્દારોએ વારંવાર કરી છે. પણ ખરી, પણ સમાજના શુદ્ધિસ્ત વર્ગની લાગણીને પ્રેરિ શામે પાળનારી રાજસત્તાએ એ કાયદાઓમાં મુક્ત દીધે મુદ્દારણા કરવા તરફ પ્રવૃત્તિ કરી નથી. પરિણામે, કેટલાક પાતકપુનઃ મુદ્દારા વિના પરિસ્થિતિ ભેગની તેમ રહેવા પામી છે.

જે પરિસ્થિતિને મીઠાથી દેવાને સમય દેવે આવી પહોંચ્યો છે. નવેમ્બી શ્રીઓ જે અન્યાયો લેખવી રહેલી છે તેમાંથી શ્રીઓને મુક્તિ મળે એવા પ્રયત્નો ચંદ્રવર દાસ ધરવાને દેવે સમય છે. અને સાત પ્રતોમાં, મદાસભાવાદી સરકારનું ચાલત દોષ, તેના દ્વારા પાત્ર મંદસ્થ સરકાર વડે દબાણ લાગીને શ્રીઓને પાસવાર અન્યાયમાંથી મુક્તિ મળે એવો કાયદો કરાવવાની પ્રવૃત્તિ દાસ ધરવી ભેગ્યે.

સંયુક્ત કટ્ટંગની સીની દાલત, તેને માત્ર સરણ પોષણ પૂરતો જ અધિકાર દોષાથી ધણી ફેડાઈ છે. તેમ, લગ્નની બાબતમાં પણ અંબીર અન્યાયનો લેખ સીઓજ થઈ રહી છે. લગ્નની બાબતમાં વર કે વધુની સમગ્ર સામાન્યતા લેવામાં આવતી નથી અને પરિણામે, વય અને સંસ્કારનાં

કલેશ ધણીવાર બને છે. તેમાં લગ્નની પવિત્ર લાગનાને તિલાંજલિ આપણે ભય છે અને અનેકના સંસ્કારમાં રાજની દેશાદેશી સળગ્યા કરે છે.

આવી સાંસારિક પરિસ્થિતિમાં દમણું દમણું એક નવો પ્રવાહ વહી રહ્યો છે. લગ્નનાં કાયદેસરનાં બંધનમાં, છવન પર્વે તો સીનેજ જડાઈ રહેવું હોય છે. પ્રથમ, એ બંધનમાંથી ઇચ્છામાં આવે ત્યારે છુટી થકે છે. કહેવાતા અસંતોષ કે સ્નેહના વા અન્ય કોઈ પણ બદાને પ્રથમ ધારે ત્યારે પ્રથમ પત્નીને તલને ખીજ પત્ની કરી થકે છે અને કાયદાને અંગે પ્રથમ પત્નીને, લગ્ન વિચ્છેદનો કે એવો કોઈ અધિકાર ન હોવાથી, તેને છવનબર એ બંધનમાં જડાઈ રહેવું હોય છે અને ત્યારના છવનની અવસ્થાનો વિચાર તો કાંઈને પણ કંપાવી મૂકે છે.

આવા એક પત્ની પર ખીજ પત્ની કરવાના બનાવોમાં આપણી સિક્ષિત બહેનોએ મીટિ ભાલો સાથ આપી રહી છે, એ વળી, એક વિશેષ દુઃખદ દલીલ છે. બહેન વિનોદિનીએ આપણા શ્રજ્ઞાતમાં આંખે ચડે એવી રીતિ આવા બનાવનાં પગલું માંડ્યો. એટલુંજ નહિ પણ તેમણે પોતાનાં સિદ્ધાન્ત-સંસ્કારને લગવતાં પગલાંનો બચાવ કર્યો: એ પણ તો હકે દમણું થયેલાં કવે વિદ્યાર્થીનાં છ. એ. શ્રીમતી બકાબહેનનાં લગ્ન સુધીના બનાવો આપણી સિક્ષિત બહેનોએ, પોતાની બહેન એવી, અનેક પ્રથમ પત્નીઓનાં 'દેશમાં દેશી સળગાવવામાં ફાળો આપ્યો છે. શ્રીમતી બકાબહેને, અનેક સંસ્કારી સંસ્થાને અને સ્નેહીઓની વિનવણીઓને ઠોકરે મારીને આ 'પગલું' ભડું છે. એમાં તેમણે, પોતાની સ્વભાવિતો દ્રોહ કર્યો છે એમ કહેવામાં જરામ અતિશયોક્તિ થતી નથી.

એક દીને એમ પણ લાગે છે કે કચે આવા બનાવો વધારે પ્રમાણમાં બને. એવી, આપણા સમાજની આંખ લપટરો, શ્રીઓને લગ્નચવનમાં પણ અન્યાય કરનારા કાયદામાં મુદ્દારણા કરવાની પ્રેરણ થયો.

આવા અને બીજા અનેક પ્રસંગોમાં બીજા પત્ની કરનાર પતિ તરફથી હંમેશા એમ કહેવામાં આવે છે કે એને એની પ્રથમ પત્ની છુટાછેડ કરે શી બકાબહેને ને પરિશિષ્ટ પુત્ર સાથે લગ્ન કર્યું છે તેનું કહેવું પણ એવું હતું પણ હિંદુ કાયદા અનુસાર હિંદુ અને સત્ત્વિચ્છેદને અધિકાર નથી એ બીજા તેઓ સારી રીતે જાણે છે અને એથી જ આવા પ્રકારની સૂચના થાય છે ને સાથે જ, તેઓ સત્ત્વિચ્છેદ આપવાની તરફેણમાં હોય તો વગેરેના સત્ત્વિચ્છેદ આવેલા કાયદા અસ્તિત્વમાં છે ત્યાં વસવાટ કરી એ કાયદાનો લાભ લેવા માટે આવશ્યક પરિસ્થિતિ ઘટપટ કરીને, તેમણે એમના પ્રથમ પત્નીને યોગ્યતા પતિ તરીકેના અધિકાર-મારી મુક્ત કરી હોય અને તે પછી જ, શ્રીમતી બકાબહેને સાથે લગ્ન કરી હોય એટલે એનું સૂચન કરવામાં પણ પ્રથમ પત્નીની વધુ અવગણના કરવાનો જ ભાવ રહેલો હોવાનું માની લેવાય.

અથવા કિસ્સાએ, જિલ્લિયા હિંદુમાં લગ્ન વિચ્છેદના કાનૂની જરૂરીભાવ અવરજ દર્શાવે છે સત્ત્વિચ્છેદનો કાનૂન થતા જ કેમ નહે તે આપણા સંસારની ધુણધારી થઈ જાય, એવો ભય, ફરીથી વર્ષ તરફથી જાણવામાં આવે છે પણ તેઓ એક વસ્તુ સુધી જતા હોય એમ સાથે છે સત્ત્વિચ્છેદની આપણી ભાવના એવી જનન છે- અલગત એ દરેક શબ્દોમાં જ રહી છે આચારમાં તો અધોમત સ્થિતિમાં પડેલા થઈ જાય છે- કે એ તેની નજીબ બાળકમાં લગ્ન વિચ્છેદનો આશ્રય લેવાનું આપણા સમાજની ઓછા પસંદ નહિ કરે પણ જ્યારે પરિસ્થિતિ જ એવી હોય કે એનો આશ્રય લીધા વિના છુટકા જ નથી ત્યારે, એવો કાયદો જરૂર તેમને રાહત આપે દર્શાયે. અત્યારે ત્યક્તિઓની ને અધોમત દર્શા થઈ રહી છે તેમાંથી, તેઓને બચાવવા માટે પણ આવા કાયદાની જરૂર છે.

આવી રીતે છૂટકા છૂટકા કાયદાઓની સુધાર લાગુ પ્રદાસ કરવા છતાં લગ્ન વારસો, મિલકત વગેરેને લગ્નના કાનૂનોનો સમાવેશ થઈ નહ, એવો એક સર્વમાર્ગી કાયદો- એ ઓછો થઈ રહેલા સર્વ અન્યાયો દૂર કરે-કરવા તરફ પ્રવૃત્તિ કરવાનું વધારે ધ્યાનપાત્ર થાય છે અખિલ આર્યસ

મહિલા પરિષદના ઉદ્દેશ અધિવેશનના પ્રમુખ શ્રીમતી રાજકુમારી અમૃતકુવરે આવી જ સૂચના કરેલી છે તેમની એ સૂચના માર્ગદર્શક થઈ પડે એવી છે.

મહિલા પરિષદના ઉદ્દેશ અધિવેશનના પ્રમુખ રવાનેથી તેમણે કહ્યું હતું.

કાયદાને અમે આપણને નડતી દર્શાવે દૂર કરવા માટે જરૂરી કાયદો કરવાની આપણે લાગણી સમજાવી માગણી કરી રહ્યા છીએ. આત પ્રતિબંધી લોકપ્રિય સરકારે આપણી ભૂમને નિર્ણયક બતાવે રૂપે રહેવા નહિ દે એની મને ખાતરી છે જરૂર આપણે તેમની સમજ આપણી સમીપ દર બંને સ્તરે રાજ કરી નેહાએ અને આપણા સભ્યો પૈકી કેટલીક આ બાબત દાખ થઈ છે એવી મને ખુલાશી થઈ છે આના સંબંધમાં હું સૂચના કરવા ઇચ્છુ છું અને આશા છે કે તમે એના પ્રથમ સમજાવણી વિચાર કરીશો. આત કાયદાઓમાં સુધારો કરવાનો પ્રયત્ન કરવાને બદલે લગ્ન, વારસો, મિલકત વગેરે માટે યોગ્ય કાનૂનોનો સમાવેશ થઈ નહ એવો જ એક સમજ કાયદો તૈયાર કરવાનું છું વધારે સરળ નહીં થઈ પડે ?

શ્રીમતી રાજકુમારી અમૃતકુવરેની એ સૂચના જરૂર આપકારવા યોગ્ય છે અને તેવી તો અમ દાવાદમાં થોડા જ સમય પર આવેલા કાયદો ધરવા માટે સરકાર પાસે તપાસ કરાવવા કમીટીનું નિર્ણય માગણી કરવામાં આવી હતી તે વધારે લખાણ થઈ પડે છે અમદાવાદમાં મળેલી એ બંદેર સમાચાર, ઓછાને થઈ રહેલા અન્યાયો વિશે વિચેરના કરીને એવી માગણી કરવામાં આવી હતી કે “ પૂરે” હિંદુ કાયદા સુનીઓએ સામાજિક કાયદાઓ પસંદ, ત્યાર પછી દેશમાં બંધિત સ્થાત- ૨૪ અને આત્મનિર્ણયની ભાવનામાં ધરી પ્રવૃત્તિ થઈ છે અને સમાજના દ્રષ્ટિબિંદુમાં થઈ પરિવર્તન થઈ છે, તેથી અત્યારના હિંદુ સમાજની જરૂરીભાવને અનુરૂપ થાય તેવા ફેરફાર હિંદુ કાયદાઓમાં કરવાની આવશ્યકતા છે આ ફેરફાર એવા થવા નેહાએ કે તેને પરિણામે ઓછાના દલ સંબંધીના મૂળમૂલ સિદ્ધાંતોનું પાલન થાય, આ ફેરફાર કરવા માટે મંથરસ ધ્યાનસાધના સભ્યોને ચિન્તિત કરવામાં આવે છે કે તેમણે નાં અવગત

[૩] સ્ત્રીઓનું વિશાળ કર્તવ્ય

સ્ત્રીઓ, અગત્યના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરે, અને એ ચર્ચા ન્યાં સુધી સત્ય અને અદિ'સાના ધ્યેયને સુસંગત રહે ત્યાં સુધી, કોઈ કોને વિરોધ કરી શકે નહિ. રાજકીય પ્રશ્નોમાં જે સ્ત્રીઓ રસ લેવા માટે તો તેઓએ બહાર પ્રભની નીતિનું ધોરણ ધ્યાન કરવાના હેતુથી જ એમ કરવું જોઈએ. રાજકારણ જે મંદી રમત હોય તો આપણે તેને ધ્યાન બતાવવી જોઈએ.

આને આપણાં દ્રષ્ટિબિંદુને સમાન રીતે વ્યક્ત કરવા શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિત પ્રધાનપદે છે. તેઓ સારી રીતે સમજે છે કે, તેઓ તેમની સંખ્યાબંધ બહેનોનાં પ્રતિનિધિ છે. આપણે આવી ઘણી ઘણી વિજયાલક્ષ્મીઓની જરૂર છે. એટલે આપણું કાર્ય 'કેરફ' અગત્યનું' છે અને આપણે તે પરિપૂર્ણ કરવા માટે કેટલો પ્રયત્ન કરીએ છીએ તે આપણે શાંતે નાપી થેડું જોઈએ.

મરીજાના રોગક તરીકે, અદિ'સા અને સત્યના સાચા પુરસ્કર્તા તરીકે આપણે મારાઓને સદાચ કમી રાકીએ, આપણે આપણી સરકારને, આપણા દેશને, આપણી દુનીયાનું સદાચ કમી રાકીએ. લક્ષ્મીનીયાના પિતૃત્વનો સંપૂર્ણ સ્વોક્તર કરે ત્યારે આપણે શાંત શી રીતે શરી ધારીએ ? સ્ત્રીઓએ કોઈ અવાજને, ભજત ધરને, કોઈપણ પ્રકારનાં રોગજનક સજ્જત વિરોધ કરવો જોઈએ અને એ રીતે અધ્યાન્ત જન્મતમાં યાન્તિ લાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

સ્ત્રીઓને જે અનેક મુશીબતો વેઠવા પડે છે,

તેમાં, કાયદાને અંગેની અને નાગરિક અધિકારોને લગતી કેટલીક મુશ્કેલીઓ છે. આપણે સ્ત્રીઓએ, આપણા નાગરિક તરીકેના અને કાયદાને અંગેના અધિકારો યા માટે શુભાચ્ચા ? સ્ત્રીઓએ પોતામાં આત્મવિશ્વાસ શુભાચ્ચા અને પરિણામે તેઓએ અધિકારો પણ શુભાચ્ચા. સ્ત્રીને એમ લાગ્યું કે સારીરિક રીતે નબળા છે અને પછી તો જીવનનાં પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં તે નબળી છે એમ માનવાની તેને ફરજ પાડવામાં આવી. સારીરિક નબળાઈ, યા માટે તેના નાગરિક તરીકેના અધિકારોનો બાળતમાં મુશ્કેલી પડી કેર છે ? એનું કારણ એટલું જ છે કે, બળ ઘટતું જ આ વિષયની રચના છે અને બળીયાના બે ભાગ એવો ઘાટ છે એટલે સત્ય એજ ખરું બળ છે એમ કશાઈ સ્ત્રીઓનું કાર્ય છે, પણ એમ કરવા માટે સૌથીપ્રથમ સ્ત્રીઓએ આત્મવિશ્વાસ મેળવવો જોઈએ.

સ્ત્રીઓનું, મુશ્કેલી તરીકેનું કાર્ય આમ કહીને ઘું કતારી પાડવા મંત્રવી નથી, કારણ કે પત્ની અને માતા તરીકે તો તેનું સૌથી સૌથી પ્રથમ કર્તવ્ય છે પણ જીવનની પરિસ્થિતિ એટલામાજ મામ જતી નથી. દેશ પ્રત્યે પણ તેનું વિશાળ કર્તવ્ય છે અને દુનિયા પ્રત્યે તેની એથીય વિશેષ જવાબદારી છે.

(મહિસુર રાજ્યની મહિલા પરિષદની બેઠક દોર સાખા વરકથી શ્રીમતી રાજકુમારી અનુવર્તકરે કરેલાં બાણજીમાંથી).

[૪] ક્રૈન્ય સ્ત્રીપત્રકાર મેકમ ટેબોય

પત્રકારત્વના ધંધામાં પડેલી દુનીયાબરની સ્ત્રીઓમાં, ચોંકાવનારી પુખ્ત રાજકીય બાતમીઓ મેળવનાર તરીકે બાળીની યજ્ઞી ક્રૈન્ય સ્ત્રી પત્રકાર મેકમ અનેલીવ ટેબોય, મુશ્કેલી રાજકીયોમાં અને મુત્સદીઓમાં ખુબ પંકાઈ છે. દુનીયાબરની નામાકિત સ્ત્રી પત્રકારોમાં, એનું સ્થાન બીજું આવે છે. પ્રથમ સ્થાન મેળવનારી મહિલા ટેરેલી મોન્સેસન છે.

પત્રકાર તરીકે મેકમ ટેબોયએ એટલી અજબ સિદ્ધિ મેળવેલી છે કે, તેનાં લખાણો પ્રત્યેક મુત્સદી રાજકીય અને બહાર પુરખ અંતરથી વાંચે છે, રાજકીય મંડળોમાં તેની લાગવગ અજબ બેલી છે. તેણે મેળવેલી માહિતીઓ અસાધારણ રીતે સાચી હોય છે.

૧૯૩૬ માં ક્રાન્સ અને જર્મની વચ્ચે વિશ્વ યુદ્ધ અટકી ગયા તે તેણે પ્રકટ કરેલી માહિતીને

આભારી હતો જર્મનીએ યોદ્ધાક્રોધા લડત રોકી હતી તેની કોઇને ખબર ન હતી. મેડમ ટ્રોયેએ એની વિચારો પ્રકટ કરી નાખી અને ક્રાન્સ એની ગયું. ક્રાન્સનું નીકા સેન્ય મોરોક્કો દોડી ગયું અને પરિણામે જર્મન લશ્કરને પાછા હેઠળમાં આવી રહેલું પડ્યું.

અને સ્વિટ્ઝરલેન્ડ વિદેશ મંત્રીના હોદ્દા પરથી સર રોમ્યુઅલ હોરને પદઘટિત થયું પડ્યું એ પણ મેડમ ટ્રોયેએ આભારી છે સ્વિટ્ઝર પ્રધાનમંડળના બહુવામાં પણ આવે તેના પ્રભુ અંકવાડિયા અગ્રાઈ તેણે હોર-લાવન કચારની વિચિત્રતા પ્રગટ કરી હતી.

મેડમ ટ્રોયેએ એક ફ્રેન્ચ ધંધાદારીનાં પત્ની છે અને બે બાળકોના માતા છે.

એમને જન્મ ૧૮૬૪ માં પેરીસ ખાતે થયો હતો એસ-અરાનની કોન્વેન્ટમાં તેમણે પ્રથમ શિક્ષણ લીધું હતું સોળ વર્ષની વયે તેમણે રોમ્બેન અને કોરેન્સ એક ક્રાન્સમાં શિક્ષણ પુરું કર્યું હતું તે પછી દસ વર્ષ સુધી હવેરમાં સીમોગિક અને હલ્ડ પ્રોફેસર ગ્રાવોન વગ્નુએનેલે અવધાસ કર્યો હતો અને ન્યૂવી ન્યૂવી લીપીએ ઠોકવતા રીખ્યા.

રાષ્ટ્રસભાની રાજ્યાત યદ ત્યારથી તેની પ્રવૃત્તિમાં તેમણે ખુબ રસ લેવા માંડ્યો હતો અને તેની એકાકીમાં હાજર રસ ધરાવે છે.

૧૯૨૪ માં 'લા પીગ' છબોળના રાષ્ટ્ર સભા બાતમીદાર તરીકે તેમની નિમણૂક થઈ. તે પછી માર્સેલ્સના પત્ર 'લા પીગિટ માર્સેલ્સ' માં તેઓ જોડાયા તેમાં પણ એ જ કાર્ય તેઓ કરતા હતા ૧૯૩૨ માં આર્વેલ રાજદ્વારી બાતમીદાર તરીકે 'લાકોને' પત્રમાં જોડાયા અને હલ્ડ આજેય તેઓ એ પત્રમાં માનભર્યું સ્થાન ધરાવે છે, તેઓ જે રાજદ્વારી વિચારો એ પત્રમાં પ્રકટ કરે છે તે બીજા દેશોના અનેક પત્રો લેવાગીને તેને મંદળનું સ્થાન આપે છે.

અનેક સામયિકોમાં તેમના રાજદ્વારી બાતમીદારી બરેલા લેખો પ્રસિદ્ધ થાય છે.

પત્રકારત્વમાં મેડમી આ સિદ્ધિએ તેમને એક અધિકાર તરીકે પણ અપૂર્વ સફળતા આપાવી છે.

યુરોપની રાજકીય પરિસ્થિતિ વિશે વેધક પ્રધાર પાડતું એક પુસ્તક તેમણે હાલમાં જ લખ્યું એનું નામ 'એક મેઇસ કોર વેર' જેન્યુઇન બુકસના પ્રકાશનોમાં પ્રકટ થયેલી એ પુસ્તકની, જિનના બેનુમ્મર નકોનો ખપી રોજની ત્રણ હજાર નકોનો લેખે સાત અકવાડિયામાં તેના એ પુસ્તકની ૬,૨૦,૦૦૦ નકોનો ખપી મધ પુસ્તક પ્રકાશન અને

વિક્રમના ઇતિહાસમાં આ એક રેકર્ડ કહેવાય.

એટલા સમયમાં એની ત્રણ આટલિયો વધુ ગદ્ય અને છતાં રોજની એની માગ પણ વધતી જાય.

હીટલર અને મુસોલીનીની પ્રવૃત્તિઓ સમયમાં એ પુસ્તકમાં કોઈ અનેરી અમમ વાણી ઉચ્ચારવામાં આવી છે નબલાશાઓના પુસ્તકો કરતા પણ આ પુસ્તકનું વેચાણ ચડી નબ એવું થવાથી, પુસ્તક પ્રકાશનની દીરામાં પણ મેડમ ટ્રોયેએ નવીજ દિશા બતાવી છે.

આ પુસ્તકની જેમ જેમ નવી આટલિયો વધુ ગદ્ય તેમ તેમ આતર પૃથીય પ્રાનોમાં જ

નવા નવા બનાવોને ચર્ચિત એક એક પ્રકારનું મેડમ ટ્રોયેએ એમાં ઉમેર્યો કર્યું પુસ્તકની પ્રથમ આટલિયો પ્રકાર થઈ ત્યારે જિનના વિદેશ મંત્રી તરીકે કેપ્ટન એન્થની એડન હતા પણ તેમને તરતજ રાજીનામું આપવું પડ્યું બીજા આટલિયો એડનના સંજ્ઞાનામોને લગતી પરિસ્થિતિની સચોટ સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી. અને ત્રીજી આટલિયો પ્રકટ થતા હીટલરે એસોસીયેશને કેમ હજમ કર્યું તેનું બધાનું તેમાં ઉમેરાઈ ગયું.

આમ પ્રત્યેક નવી આટલિયો વેળા, મેડમ ટ્રોયેએ પુસ્તકને સંજ્ઞ સમયમાં માટે અધતન બનાવેલી એમાં ચર્ચા કરી હતી.

મેડમ જીનીવીવ ટ્રોયે

[૫] આંતર-રાષ્ટ્રીય મહિલા સંસ્થાને સુવર્ણ મહોત્સવ

સીઓની સ્થિતિ સુધારવા માટે તેમજ સામાજિક પ્રગતિ માટે કામ કરી રહેલી બહુલી બહુલી સંસ્થાઓને એકત્ર કરીને સમગ્ર સીપ્રસિનું સંવહન કરવાના ઉદ્દેશથી 'યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં ઇ. સ. ૧૮૬૮ માં આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા સભા (International Council of Women)ની સ્થાપના થઈ હતી. એ સંસ્થા આ વર્ષમાં પચાસ વર્ષનો સુવર્ણ મહોત્સવ ઉજવે છે. સુવર્ણ મહોત્સવને અંગ્રેજી સભાનું ખાસ અધિવેશન આવવા લાગેલું છે. આસમાં એકીનબરો ખાતે મળવાર છે.

આ મહોત્સવને સફળ બનાવવા માટે કોન્ટ્રિબ્યુટીંગ રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાની સભ્યો આયોજી જ વારે જહેમત ઉઠાવી રહી છે. અધિવેશનમાં આવનારા દુનિયાભરના સભ્યો માટે અનેક પ્રકારની ગ્રાહ્યલેખો કરવામાં આવે છે અને એને અંગ્રેજી અને અન્ય કાર્યક્રમ પણ ચોલક રહી છે.

આ કાર્યમાં જાસાડોર આમ સહ રહેલી બ્યક્તિઓમાં આગળ પડતું સ્થાન આ વખતના કોન્ટ્રિબ્યુટીંગ રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાના પ્રમુખ લેડી રૂથ બાલ્ફોર સહ નય છે. આંતર-રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાની સુવર્ણ જયંતીની એક મહત્ત્વની નિયામક સમિતિનાં તેઓ પ્રમુખ છે.

ધણી બ્યવસાયી જીવનમાંથી પણ સમય કાઢવ પાડેને, નહેર સેવાતી પ્રજાતિમાં લેડી રૂથ બાલ્ફોર પડેલાં છે. તેઓ બીજી જે અનેક કાયકાત ધરાવે છે તે ઉપરાંત સારી તાલીમ પામેલાં ધાતવર છે અને શક્તિરી પલ્લી ધરાવે છે. છેલ્લા મહાવિગ્રહ દરમ્યાન, રાષ્ટ્ર હી ડોમ્પોઝિશનમાં તેમણે મદદનીસ તરીકે સેવા આપી હતી. પાછળની તેમણે લીટરર ઇન્સ્ટીટ્યુટ અને મેડીકલ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં

સંશોધન કાર્ય કર્યું હતું. વળી તેઓ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ સ્પેક્ટેકલોગનાં નેશનલ ઇન્સ્ટીટ્યુટનાં પણ સભ્ય છે. એ વર્ષે જ અમેરિકાના બનાવો વિષે સરકાર તપાસ સમિતિ નીમી છે તેમાં તેમને સભ્ય બનાવવામાં આવ્યાં છે.

તેઓ ધણી જ સારાં વક્તા છે; નહેર આરામ અને પ્રખ્યાત રોષણના પ્રશ્નોમાં તેમજ આરામ કરીને સંધિવાની સારવારનાં પ્રશ્નોમાં ઘણી જ રસ લે છે. ઇન્ટરનાશનલ ઇમેરીકન કાઉન્સિલનાં સભ્ય

તરીકે તેમને થોડા જ સમય પર નિમવામાં આવ્યાં છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભા એ દુનિયાભરની સ્ત્રી સંસ્થાઓનો સંઘ છે. સર્વ જાતિ અને ધર્મની સીઓનું એમાં પ્રતિનિધિત્વ છે. જીવન અને વિચારણાની બહુલી બહુલી દિશાઓના અનેક આંદોશો પસંદ એ કામ કરે છે. શાસ્ત્રાત્મકી નાની સંસ્થા તરીકે આ સંસ્થાની સ્થાપના થઈ પણ એની ૫૦ વર્ષની કારકીર્દી દરમ્યાન એનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ થવા પાડ્યો છે અને આજે લુદા લુદા દેશોની ચાલીસ જેટલી રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાઓ એ સંઘની સભ્ય

છે. વળી આ રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાઓ પણ બહુલી બહુલી અનેક શાખાઓ, અને સ્થાનિક કોન્સીટિંગ બનેલી છે અને એ રીતે, આ મુજ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભામાં અનેક વિચારો ધરાવતી સીઓનું પ્રતિનિધિત્વ જળવાઈ રહે છે. લગભગ ચાર કરોડ સ્ત્રીઓથી પણ વધારે મોટી સંખ્યામાં એ સીઓનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવે છે.

ડૉ. લેડી રૂથ બાલ્ફોર

લશ્કરી પોલીસમાં સળંગ ચઢેલી આશ્વેનીયાની સીએ.

દત્તવ આશ્વેનીયન સીએએ કન્યા છે.

આ કાપદાની કલમો કળી સપ્ત દોષા છતાં, આશ્વેનીયાના રૂઢીચુસ્ત મુરશીએનો મોટા ભાગ તેઓનાં પરમાંથી સીએને જદાર જ નીકળવા હેતો નથી. રૂઢીના ગુલામ અનેવા મુરખીમ પતિએ અને પિતાએએ તેઓની પત્નીએ અને પુત્રીએ પછા કે ભુરખા વિના જદાર નીકળવાની મનાઈ હરી. સર્વેઓથી કાળા ભુરખા પાઝળ ટંકાવણો

આશ્વેનીયન સીએનાં મુખારવિંદ સૂર્યનો પ્રકાશ નીરખી રહે એ તેમને પાલવડું નથી.

એમાં વળી એક નથી આપતી વસી થઈ. આશ્વેનીયન સીએને નિરક્ષરતાના અંધકારમાંથી દૂર કરીને તેમને જ્ઞાન આપવા અને લખતાં વાંચતા શીખવવા મઠિ આખા આશ્વેનીયામાં દરપ જેટલા શિક્ષકોને ખાસ તાલીમ આપીને મોકલવામાં આવ્યા છે. આ શિક્ષકોનું કામ પણ

પુસ્તકોની દુનિયામાં

પ્રિય બહેન યશ,

ત્રણ નવવક્રયા અને નવવિકાઓનો એક સમૂહ આટલો નાનો આ વખતનો ફાવ તને રવાના કરી શકે. પણ એમ કરતાં મહેતા, આ પૃથ્વી નહિ વચ્ચેનાયલા એક ધણીજ લખવાની પુસ્તક વિશે તને થોડુંક કહી દઉં છું એ પુસ્તક વિશે કહું છું તે શ્રીમતી રાતદાનબેન મહેતાના 'છવન સંભારણા' 'શારત' માસિકમાં આ 'સંભારણા' તું વાચતી હતી એ હવે એક પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થયા છે એનાથી તારા હૈયોને ધણું ધણું નવું ભણવાનું મળશે અને જોવાને તો એ ધણું રસિક લાગ્યું છે અને એમાંથી અને ધણું નવું ભણવાનું મળે છે એટલે એ પુસ્તક તમે ત્યારી પણ મેળવશો તું નાની હોય છે તો તને આમદ કરી શકે છે એ નસાવોજ હોય એ પુસ્તક વિશે 'કુલકુલ' ના માધ્યમ અકાશ મે એક વિસ્તૃત લેખ લખ્યો છે તે તરફ તારા ધ્યાન જોડે છે એ પુસ્તક વિશે એથી વધુ કાંઈ આ પૃથ્વી કહેવાની શક્યા નથી.

લેખકસાથેના અખંડ ઉપાસક અને રાષ્ટ્રીય શાયર તરીકે ગુજરાતના સુપરિચિત શ્રી ઐવરચંદ મેઘાણીએ થોડા સમયથી નવવક્રયાઓના હેતુમાં સફળ પ્રવેશ કર્યો છે એ તું સાચી રીતે જાણે છે આ વર્ષે તેમણે નવવક્રયામાં ધણું ઉત્તિદાસના હેતુમાં પ્રવેશ કર્યો છે એટલે કે એતિહાસિક નવવક્રયા લખી છે તેમના તર્જીપટે પ્રકટ થવા 'કુલકુલ' ની આજી વર્ષની એટ તરીકે, પ્રકટ થયેલી તેમની નવવક્રયા 'સમરામજી' ૨ હમસગ

૧ છવન સંભારણા • લેખિકા • શ્રીમતી રાતદાનબેન મહેતા, એલીસગ્રીજ, અમદાવાદ સેલ્ફ એજન્ટ્સ પુસ્તકાલય સંઘાયક સંઘઠી મદન લી પટેલ, ક્રિ ૧ ૨ ૮-૦

૨ સમરામજી લેખક, ઐવરચંદ મેઘાણી, 'કુલકુલ' કાલેલ, રાણપુર ક્રિ દોઢ રૂપિયા.

શ્રીમતીસુરેશ પાનામાં સેરડી તવારીખના થોડાક નવવક્રયા પાનાઓ ઉમેરે છે

'સમરામજી' એટલે બૂચર મોરીના યુદ્ધની સનસનાદીયતી કયા પિતાથી વરજાયાયલા, એક વીરના વીરત્વની શીર્ષકયા અને વીર માતાના ધાન્યનો પરજો બતાવનારી વાતસંધ્યાયા

અત્યારનું ભમનપર અથવા નવનવર હું સુપ્રધ ના અરસામાં નાગની બદરને નામે ઓળખાતું તે સમયની આ કયા છે નાગનીનું રાજ સતોત્તમ કરવા અને તેના વજર નેરો વજર દવા એ નેસા વજરની પદ્મીએ લખમજી વાળી રોક વર્ષની આવેલ વર્ષે પુત્રને જન્મ આપેલ દત્તો એ પુત્ર કુળો દત્તો તે કારણે નેસા વજરે દત્તે વિરસાઈ દત્તે અને આરેક વર્ષની વજરાણીના લાભા દીવા રતનેને ખાવના એ પુત્ર નાગદાને સના ભમે એકવાર નેરાજ્યનો 'કહીને મહેલ મળું' દત્ત એ મહેલાના જવાબમાં જ નદમડો મા ખાપની છાયા છોડી ભપ છે નાગદા ખાયા ઓની ન્યાતમાં જઈ શુદ્ધજામાં પ્રાવીલ્ય મેળવે છે અને અતે બૂચર મોરીના યુદ્ધમાં પોતાનું વીરત્વ બતાવીને 'નેરાજ્યનો' હોવા છતાં વીર માતાનું ધાન્ય પોતે ધાવેલો હોવાનું સામીત કરે છે આ કથાનું મુખ્ય વસ્તુ છે પણ એ મુખ્ય વસ્તુના વિકાસ માટે, ખીલ અનેક પ્રસંગોની એમાં ખિલાવટ કરવામાં આવી છે

ગુજરાતના હેલ્લા મુસ્લીમ સુલતાન મુશ્ફર અને તેનાં છવનના પ્રસંગે, ગુજરાત પર રવામિત મેજબનાના મુગલોના પ્રયાસો અને, પોત પોતાની રવાઈ જિતિને કારણે, મેજબાઈ અને દલમખાલ બતાવનારા સરદારો અને કાઠોરોના કાવાતના વગેરેનું એમાં પ્રસંગાનુસાર વ્યાખ્યા કરવામાં આવ્યું છે, પણ એ બધામાં ખાસ તરી આવે એવું પાત્ર છે રાહુલનું રાહુલને વીરતાની પ્રતિમા

સરખી ચીતરીને શ્રી મેધાધીએ એક પ્રેમ પાત્ર ગુરુશબ્દને આપ્યું છે. એની સાથેના નામદાને પ્રાપ્ત્ય પ્રસંગ પણ સારા આશ્રેણાઓ છે. નામદા અને તેના મિત્ર અને સતતાભવના પુત્ર અત્તેભમની વીરતાનો પરચો પણ એમાંથી સારો થાય છે. પુત્રની વીરતા લેઇને જસો વચ્ચે પણ છેવટે મુખ્ય થાય છે અને નામદાને પોતાના પુત્ર તરીકે આશ્ર-આશ્રવામાં ધન્ય માને છે. નામદાનો માતાને પણ પોતાનું ધાવણ સારું થયાનો સંતોષ થાય છે.

શ્રી. મેધાધીએ ટુંકા વસ્તુને પણ ઘણી સારી રીતે બદલા કું છે અને નવલકથાના રસિકો માટે એક સુંદર ઐતિહાસિક વાર્તા લખે બની છે.

બીજા એક નવલકથા ઐતિહાસિક વાર્તા જ છે પણ એમાં કથાના તત્તો ઘણાં આંધાં છે. ઐતિહાસિક નવલકથાઓ એટલે તરીકે આપવાની સારવાત 'ગુજરાતી' પહે કરી હતી. એ પ્રમાણ મુદ્દી 'ગુજરાતી' પત્રના સંચાલકોએ આજ રાખી તે. પણ, પહેલાંના જેવી નવલકથાઓ દમખાં બપાતી નથી એ દર્શાવે છે.

આ વખતની એક 'રક્તપિપાસુ રાજકુમારી' ને પાલીતાણાના ઉત્તિહાસમાંથી કથાવસ્તુ લઇને લખવામાં આવી છે. 'રાત્રીજયને રામ' ને નામે મેળખાયલા રા નવપાત્ર બીજા પ્રકારે પાલીતાણાની સ્ત્રી પર આલેશ કરવાનું તેમ સહેજે બંધુ દેવદાસ, તથા તેમનાં સાવકાં બાઈ બહેન જસી અને અનુભવ પાત્રો આ નવલકથામાં મેળવે આવે છે. પણ એ બધાંમાં એક નવું જ પાત્ર પાલીતાણાના કારભારી પદ્મસિંહ સંધવીની પુત્રી પારલદેવીનું છે. આખી કથાનું વસ્તુ, સરતાળજીની સાવધી બંદેન જરાવંત કુમારીની સ્વાર્થલોચી અને તેને કારણે વેર અને ઉખાંડિયી બળની વૃત્તિનાં અનિયોના ચિવાર રજુ થયેલા છે. એ ઉખાંડો ભોગ પારલદેવી જુઝ થાય છે. અને પાલી-તાણાના ઉત્તિહાસમાં એક કલંકકથા ઉમેરાય છે.

૩. 'રક્તપિપાસુ રાજકુમારી': લેખક :

શ્રી. નેડાલાલ દરેલવન મહેતા, 'ગુજરાતી' પત્રની એડિટર, સામુત બિલ્ડિંગ, એલેક્ષીન્ડર સર્કલ કોટ, મુંબઈ, ડિ: ૨૬ ૩-૦-૦૦.

નવલકથાની શૈલી એકદમ નુત્તર ધારીની અને વસ્તુનો અતિ વિસ્તારવાળો હોવાને કારણે નવલકથા તદ્દન સામાન્ય પ્રકારની બની ગઈ છે. વળી ઘણીવાર નવલકથાનું પુનરાચારણ થયા કરે છે એટલે પણ તેમણે એનો વિકાસ થઈ શકે નથી અને લખ-ભવ ૩૬૦ પાનાં એટલે વિસ્તાર થવા છતાં નવલ-કથાનો રસ પ્રવાહ જળવાઈ રહ્યો નથી. લેખકનામાં એ સારી શક્તિ હોત તો હવડ અને પારલદેવીનાં પાત્રો ગુજરાતનાં હવંત ઐતિહાસિક પાત્રો બનત.

બીજા નવલકથા એક સામાજિક નવલકથા છે અને હમણાં જ અવસાન પામેલા મનાહર બંગાળી નવલકથાકાર રવે, રાદચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની એક કૃતિના એ અનુવાદ છે. એનું નામ 'બડી હીરી' ને રાદચંદ્રાણે બંગાળી જનતાએ નવલકથાકાર તરીકે સોંપી પ્રથમ આ કૃતિથી મિળખાઈ દેતા, એ નવલ-કથા 'ભારતી' નામના એક સામયિકમાં નવાગી પ્રકટ થતી હતી અને એની લખાવટ જોઈ એટલાં સુંદર હતાં કે સૌ કોઈએ એના લેખક કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર જ છે એમ માની લીધું હતું. પણ જ્યારે કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર પોતે જ 'ભારતી' ના સંપાદકને આ સુંદર કૃતિના લેખકનું નામ પ્રકટ કરવા આજુબ કર્યા ત્યારે બંગાળે આપ્યું કે આ નવલકથાના લેખક શ્રી. રાદચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય છે. એ પછી તો રાદચંદ્રાણે નવલકથાકાર તરીકે બંગાળી સાહિત્યમાં સારી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી લીધી.

આ નવલકથાને જોઈ અનેનાં વર્તમાનપત્રોમાં થોડાંક ચર્ચા ચાલી રહી છે તેના સહેજ ઉલ્લેખ કરી લઈ. આ નવલકથા, અત્યારે જે રજૂખમાં પ્રકટ થઈ છે તે તો બીજા આવૃત્તિ છે. એની પ્રથમ આવૃત્તિ થોડાં પર પ્રકટ થયેલી. અને તે વખતના એ પુસ્તકના પ્રકાશક ખાસેથી, આ વખતના પ્રકાશક એના હકો ખરીદી લઈ નવેસરથી એનું પ્રકાશન કર્યું છે. પણ આખાં પુસ્તકમાં તેમણે જરાપ ઉલ્લેખ કર્યો નથી. તેમ એના અનુ-વાદક શ્રી. સુરીશની પણ પરવખગી મેળવી નથી.

૪. બડી હીરી : અનુવાદ : સુરેશભાઈ મેસર્સ એમ. એમ. કમ્પની ડું. ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨, મું. પોણા બે રૂપિયા.

પ્રકાશકોનું આ મનુષ્ય કોઈપણ રીતે પાશ્વળી કરાવી સકાય એમ નથી. પ્રકાશકોએ એ વાતની ખાતરી કરવી જોઈતી હતી કે પ્રથમના પ્રકાશક પાસે આ પુસ્તકના સર્વાધિકાર છે કે કેમ. નહિતર અનુદા દેકને ગળીર અન્યાય થઈ જાય છે. અર્દા એવો અન્યાય થયો છે અને તેમાં આ પુસ્તક જોઈ પ્રથમવાર જ પ્રકાશન પામતું હોય એમ કાલજ વાતો પ્રવાસ કરી એ પણ એટલું જ અનુચિત છે તે સાથે બરોડી પણ બોળા પાનાના પુસ્તકનું મૂલ્ય પણ વધારે લાગે છે.

‘બી હીલી’ ને નવલકથા મહેવા કરતાં મોટી નવલિકા કહેવી જ વધારે લેખિત થઈ થરો એમાં વિધવા થયા પછી પિતાના ધરમાં સર્વ બંધન-સ્થા સલાળી રહેલી માધવી મૌનીબહેનના જીવનની ઉદાત્ત વ્યવહારનું દર્શન થાય છે તેમ લખ્ય વર્તનના જીમીનદાર કુટુંબના પરાશ્રયી યુવાન સુરેન્દ્રનાથના બે રમરીમની અને સર્વ કાંઈ વાતમાં પાશ્વળી જ આવશ્યક પર નિબંધના તરફની મનોવિદ્યાનો ચિત્રાર છે આ બે પાત્રોને સાથે રાખીને, બીજા નાના નાના પણ સારી છાપ પાડી જતા પાત્રોનું મુરખ આરોગ્યનું સારવારનું આ નવલકથામાં કહ્યું છે.

સાંસ્કૃતિકતા જ, સારવારનું કલાનો પરિચય કરાવતી પ્રસ્તાવના શી બલકથા કર પાસે લખેલી છે, તે વાતો જાણે એનાથી સારવારનું પાશ્વળીનું તેમજ, બી હીલીના પાત્રોના વિકાસનો સારો પરિચય થશે શી બાસે ઉડા અભ્યારી એવી બે પ્રસ્તાવના લખી છે એમ તને લાગ્યા વિના નહિ રહે.

પાશ્વળીના બાચમાં શી રમણિક મેવાળીએ લખેલ સારવારનું, જીવન અને સાહિત્ય, સારવારનું જીવનનીવાનો તેમજ તેમની સાહિત્ય સેવાનેર ખ્યાલ આવવામાં ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે.

‘ગુણસુન્દરી’માં વારંવાર આવતા નાના-મુરખ અને હંમીરણ કાચો-ગીતોના લેખક તરીકે, શી મોહિનીચંદ્રને ત્રી પિંગને છે પણ કવિતા લખવા માથી નવલિકા લખવા તરફ તેઓ ક્યારથી દબાઈ ગયા એમ ત્રી ‘દિગત’ વાચનાં પૂછી નાખશે એમ મને લાગ્યા છે છે સત્તર વર્ષોથી શી મોહિનીચંદ્ર ગુણસુન્દરી અનેક સામયિકોમાં કવિ તરીકે

કળકે છે પણ હજી તેમનો કાવ્યસમૃદ્ધ પ્રકટ થયો નથી પ્રથમ દુનિયામાં તેઓ આ ‘દિગત’થી પ્રથમ પ્રવેશ કરે છે અને તેમના એ પ્રવેશને આવજો આવજોરવો થઈ

‘દિગત’માં દશ વાર્તાઓ સમૃદ્ધમાં શી મોહિનીચંદ્રે અનેક નવીનતાઓ લખાઈ કરી છે એ નવીનતાઓ લાલ લખાની બીજી કાંઈ નવલિકા એમાં દિગ્ગોચર થતી નથી દરેક વાર્તાની સાંસ્કૃતિકતા વાર્તાના સારવોધ એવી કવિતા પડિતો અને નાન્દીર જલ પ્રસ્તાવના એમણે મૂકી છે એ વાચતા લેખક લખિતીસ કવિ છે એવી વિશેષ પ્રતીત થાય છે વળી એનું અર્થેણ નામ સરસ્વતી વગેરે પદ એક નવલિકાકાર કરતા લેખક કવિ વિશેષ છે એ વાતની જ પ્રતીતિ કરાય છે આ બધા નવા તત્ત્વો તેમની નવલિકાઓને બદલાવે છે કે કેમ એ એક પ્રશ્ન જ છે મને થોડાને એમાં બહુ આવ જાવ્યા થોડા કાંઈ સાંકુ નથી કદાચ તને લાગે પણ ખર એટલે ત્રી મને નિખાલસ રીતે તારી મત જલાવને

કુછી વાર્તાના સ્વરૂપકાર વિશે શી મોહિનીચંદ્રે ‘બિલિપત’ સંપર્ક નીચે થોડાનું મત્ત્ય રૂપક કહ્યું છે એ નવલિકાની કલાનો વિવેચન કરતા નવલિકા વિષેનું લેખકનું મત્ત્ય જ બંધન કરે છે એમ કહેવું જોઈએ

દિગત માની દશ વાર્તાઓ લેખકના આ લેખિતિદ્વએ જ કસોગીએ ચકાવીએ તો તે કેટલે અરો પાર ઉતરશે ? અલબત્ત તેમણે જેમ કહ્યું છે તેમ લખી વાર્તા એટલે ‘બનાવ, લાગણી અને રસ’ આ જ બધાંધાને પ્રધાનપણે લક્ષમાં રાખીને એ આ વાર્તાઓ વિશે કહીએ તો એમાં બનાવ અને રસ કરતા લાગણીનું પ્રાધાન્ય થયું જ છે

વળી, વાર્તાઓમાં કશું જમાવવા માટે પાત્રોને એક પછી એક મૃત્યુનો જ ભોગ બનાવવા

પ દિગત લેખક શી મોહિનીચંદ્ર નવજીવન સાહિત્ય મંદિર, રૂપક, વાદ અમલવાદ પૃષ્ઠ ૩ ૧-૪-૦

માં આપ્યાં છે. એથી કૃષ્ણા નમવાને બદલે જુરી ના અસર થાય છે. ' ચાર આપો ' નો આપી રીતનો અર્થ અસરકારક નથી લાગતો; તેમ એમાંના પ્રસંગોની ઘટના એટલી સામાન્ય પ્રકારની છે કે, વાર્તા સામાન્ય પ્રકારની બની જાય છે, એનો વિસ્તાર પણ એની કલાને ખામી જારી બતાવે છે. ' દેરાણી નેદાણી ', ' જોડુત ', ' રત ', ' દાવ મુનાળી ' અને ' ગંગા ' એ વાર્તાઓ અનુક્રમે

છાત્રી સખાઈ છે. તને એ વાર્તાઓ કેવી લાગી તે જણાવે.

એજ તા. ૨૩-૬-૩૮.

યશવંત ર. યુક્ત

[કૃષ્ણવેણી : અનુસંધાન પાન ૨૭૬નું]

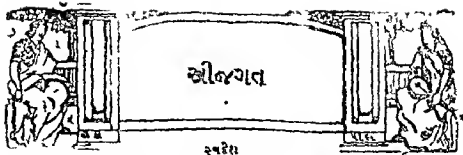
દુઃખ અંગે મુગ્ધ બન્યું છે. પત્નીએને શિક્ષણ મળ્યું એ નો નગી મૂખાંઈ છે એમ જણાવીને કેટલાય શૃંગીયુક્ત પતિઓએ, એ શિક્ષકોને ઘરમાં પણ પેસવા ન દીધા.

છતાં, રાજ્યે કરેલા કાયદાનો હાથ પણ સારા પ્રમાણમાં લઠાવવામાં આવ્યો છે. અસંખ્ય સ્ત્રીઓ પડેને ક્ષમાવીને, હુકમી દસ્તુર કરવા લાગી છે, અને તેમણે પ્રથમ સંવત્સરી હજવી છે, એ વસ્તુઓ દેશમાં આ ક્રાંતિકારી પરિવર્તન કરનારી રાજ ઝોમની બદેનોના વિશાળ દ્રષ્ટિબિંદુની મુક્ત કંઠે પ્રસંસા કરવામાં આવી છે.

આ નવી નવ્યતિને પરિખામે, સીસ્ટિકોને

તાલીમ આપવાની સંસ્થા સ્થપાઈ છે. સ્ત્રીઓની સામાજિક સ્થિતિ મુધારવા માટે અને તેઓને નવા કાયદાને અંગે મળતા દરજ્જા વિષે જ્ઞાનપ્રચાર કરવા અને નવી સંસ્કૃતિથી તેમને પરિચિત કરવાનો આ સંસ્થાનો હેતુ છે, અને આ બધામાં પ્રદિમની કેળવણીથી અને સંસ્કૃતિથી રંગાયેલી રાજ ઝોમની બદેનોના આગળ પક્ષે જાણ લે છે એ કહેવાની બાબત જરૂર રહે છે.

ઈમ્પ્રુવિ રાજ ઝોમનાં સગવડો. એ સગવડો કારણમાં સ્ત્રીઓએ ખુલ્લે મોઢે બાજ લીધી અને રાજદંપતીને સ્ત્રીઓએ સરકારી રૂબે સલામી પણ આપી.

સીજગત

૨૪૨૧૧

હિન્દુ સ્ત્રીઓ અને લગ્નવિરોધ :
 હિન્દુ સ્ત્રીઓને શોષણ સંસ્થાઓમાં સમર્થિત કરવામાં
 અધિકાર આપવું બીજા, મધ્યમ પાસાઓમાં રહી
 કરવાની નોંધણી, એક સભ્ય ડૉ. જી. વી. દેવપુત્રે
 આપી છે. આ સંવિત બીજા નામ 'હિન્દુ
 સ્ત્રીઓના વારસાના અધિકારો' ખાતે 'એવું
 રહેશે, એના ઉદ્દેશ અને હેતુઓને લગતા નિવેદનમાં
 જણાવવામાં આવ્યું છે કે, હિન્દુમાં અને નારવાર
 એવા બનાવો બનવા સામાન્ય છે કે જેમાં પતિએ
 ઉપભવેથી શોષણ પરિસ્થિતિ-
 મા પરિણિત હિન્દુ સ્ત્રીનું
 જીવન અસહ્ય બની ન્યૂ છે
 હિન્દુ પત્ની જે માનવબંધન
 છે, એના સ્વીકાર કરીને
 આમાંની કેટલીક દરમિયાન દુર
 કરવાનો બીજાને હેતુ છે. આ
 ખાતે 'એવું' સૂચવે છે કે,
 લગ્ન પછી કેટલાક સમયે જો
 પતિ વચ્ચે બને અને તે ન
 સુધરી શકે એવી સ્થિતિમાં
 આવી ન્યૂ તે, પતિ પ્રત્યે
 બદલે તે, પ્રથમ લગ્ન ચાલુ
 હોય છતાં જો પતિ ફરીવાર
 લગ્ન કરે તે અથવા તે
 પતિએ સતત ત્રણ વર્ષો પછી
 તેના ત્યાગ કર્યો હોય તે
 હિન્દુ સ્ત્રી તેના પતિથી
 છૂટા પડે. માગવાને અધિકાર
 બને છે.

કુબંધ યુની ની નવી
 પદવીધર સ્ત્રીઓ : કુબંધ
 યુનિવર્સિટી તરફથી જુદે જુદે

સમયે લેવાયેલી પરીક્ષાઓનાં પરિણામો ગયા માસ
 દરમિયાન પ્રકટ થયા છે તેમાં બહેનોની ઠીક ઠીક
 સંખ્યા પસાર થઈ છે.

એમ એ ની પરીક્ષા બીજા વર્ગ (૧)
 મેસન સોશાયલ ખાતા (૨) અગ્રા કુલકર્તા,
 (૩) અપાવતી વાસુદેવ કેતકર, (૪) આદુ
 જહાનબક્ષ દસ્તુર, પાસ વર્ગ (૧) કુસુમ એસ
 નવલકર, (૨) રાજ મેરી મીસ્ત્રીબા, (૩)
 સુરોચના સુનીલાલ વાદ, (૪) સુશીલા મારમદાસ

શ્રીમતી સરસ્વતી

રામકૃષ્ણ મેડીકલ એન્ડુએસન સોસા-
 પનીના મંત્રી, જેઓ છત્રીવામાં
 કરાનારી તબીબી પરિપક્વમાં હાજરી
 આપવા ગયા છે.

મહેતા, (૫) મનેશભા
 મહેતા, (૬) મણી નોબલ,
 (૭) એમીથી તેવીસ,
 (૮) એમીથીઆના પાઈસ,
 (૯) દેવી સહાની, (૧૦)
 બાળા તાકખાવ

બીજા એસએચ. બી:
 બીજા વર્ગ (૧) રમી આ-
 રલીક, (૨) તરલતા એસ
 હીંદિત, (૩) સુવિલા છ.
 પડ્યા

પાસ : પીરિન એન.
 એન કાપરીયા.

બી. એ. : પસાર થયેલી
 ગુજરાતી બહેનો નીચે મુજબ
 છે: બીજા વર્ગ (૧) તર
 સિકા લલિતાપ્રસાદ દવે,
 (૨) મધુરબાળા હરિલાલ
 મોદી, (૩) મધુરી વતિલાલ
 શાહ, (૪) ચક્રવર્તી ચૈતન્ય
 પ્રસાદ રીવાન, (૫) સુમિત્રા
 દુમ્મલાલ દેસાઈ, પાસ વર્ગ :
 (૧) સરોજ બાલમુકુંદ દેસાઈ,

(૨) નારાયણી ઇન્ડુકાન્ત વિવેદી, (૩) મંદ-
મિત્રી મોદનલાલ દવે, (૪) ગુણગુન્દરી ગોત્રીલાલ
નથી, (૫) કર્તી નારાયણ વિવેદી.

બી. એ. ની પરીક્ષામાં સૌથી પ્રથમ નંબરે
આવવાનું માન રહેલ જેનીયસ કોલેજની વિદ્યાર્થીની
મીસ આયરીન એન. ડી. સ્ટીલના લઈ ગઈ
છે. તેને હ્યુઝ ગ્રોફ એડીનબરો કોલેજરશીપ મળી છે.

કેવે વિદ્યાર્થીનીની પરીક્ષાઓનું પરિણામ :
મીમી નાથીલાલ દામોદર દામોદરી દિન્ડી સીઓની
વિદ્યાર્થીની ગ્રામ માર્ગ અને એપ્રિલ માસમાં
લેવાયેલી પરીક્ષાઓના પરિણામ તા. ૨૨ મી મે
એ દિવસે થયા હતા છ એ ની પરીક્ષામાં કુલ
૮૧ વિદ્યાર્થીનીઓ મેડી હતી તેમાંથી ૬૩ વિદ્યાર્થીનીઓ
પસાર થઈ છે, આમાં ૧૧ બીજા વર્ગમાં
૬૬ બીજા વર્ગમાં અને ૧૮ પાસ વર્ગમાં આવી
છે. બીજા વર્ગની પરીક્ષામાં ૭૧ વિદ્યાર્થીનીઓ
છેડી હતી તેમાંથી ૫૧ પસાર થઈ, ૧૬ બીજા
વર્ગમાં, ૪૦ બીજા વર્ગમાં અને ૧૫ પાસ વર્ગમાં
આવી છે. ૫૬માં વર્ગની પરીક્ષામાં ૮૬ વિદ્યાર્થીનીઓમાંથી
૬૫ પાસ થઈ, તેમાં ૨૧ બીજા વર્ગમાં,
૩૪ બીજા વર્ગમાં અને ૧૦ પાસ વર્ગમાં
આવી પ્રાથમિક પરીક્ષામાં ૨૬૧ વિદ્યાર્થીનીઓમાંથી
૧૪૭ પાસ થઈ, તેમાં ૨૬ બીજા વર્ગમાં,
૬૨ બીજા વર્ગમાં અને ૫૬ પાસ વર્ગમાં આવી હતી.

શિક્ષિત તરુણી ' સેક ' બની ! કેવે
વિદ્યાર્થીનીનાં સ્નાતક અને થોડા સમયથી શિક્ષિકા
તરીકે કામ કરનાર વાયડા વચ્ચે મેમનાં શ્રીમતી
લક્ષ્મીબેન પટેલ, શ્રી. અરવિંદ દાસરાલસ તાર-
કસ નામના મુંબઈ યુનિવર્સિટીના એમ. એ.
એમ. એલ બી, અને હાલ હાલ એડ કંપનીની
સોસાયટીટરી પેટીમાં ' આર્ટિકલ ' બંધવા સુરતી
નામર વચ્ચે ગુલામ સાથે એ માસમાં લખે કહ્યું
છે. શ્રી. તારકસના પ્રથમ પત્ની શ્રીમતી ગુલામબેન
વેદીસ વર્ગની વયમાં છે અને આરેક વર્ષ પર જ
તેમણે તેમની સાથે રહેદવન કર્યા હતા

રામનિલાલ પરબી ગયા ! વિમળા પ્રક-
શને નામે રાધનપુરી સમાજમાં ખૂબ ચક્રચારભર્યા
બનેલા શ્રી રામનિલાલ-સીતા વચ્ચેના લગ્ન આખરે
થઈ ગયાં છે. રાધનપુરી દુર મારવાડનાં ખૂબમાં
આ લગ્ન થયાં છે. રાધનપુરીનાં મદાબનના મનાઈ

લગ્ન છતાં સીતા અને રામનિલાલનાં આ લગ્ન થયાં
છે અને વિમળાનું નશીબ આ રીતે ફરી ગયું છે.

ગુજરાતજીનો આપઘાત : ગુજરાતમાં સીકા
નગરના રામનિલાલ મણીપતરામ નામની ૧૯ વર્ષની
ગુજરાતજીને કપડાંપર આસતેલ છાંટી તેના પર
દીવાલખી ચાંપી આપઘાત કર્યો. તેણે જણાવ્યું
હતું તે તે કાળી હતી એટલે પતિને ગમતી ન હતી
તેથી તેણે આપઘાત કર્યો છે. બપોરે તેના પતિએ
તે રસોઈ સારી કરતી ન હતી એટલે કપડો
આપતાં રહતી હતી અને તેથી કપડો પડતો હતો
એણે કાચ જણાવ્યું હતું.

દિક્કશીને વેચનાર પિતાને દંડ : કુળીયાના
એક દિન્દુને પોતાની પુત્રીને અગ્નિતિના દેવસર
રૂ. ૩૦૦૦ માં વેચી નાખવાના આરોપસર મુંબઈના
પડા છલાકેદાર ગેલરૂટે તકસીરવાર કરાવીને તેને
એક વર્ષની સજા અને રૂ. ૧૫૦ ના દંડની, સજા
કરી હતી. કહે છે કે આ જવાબદાર પોતાની સગીર
પુત્રીને મુંબઈ લાવીને વેચવાનો પ્રયાસ કરતો
હોવાની જાણીને ખબર પડી એટલે બીજાએ
છાંચ પોતીસે તેને પકડવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને
ખનારથી પરાક હાથ રૂ. ૩૦૦૦ માં વેચાણ
કરવાનું સમજું થયું. બાળાના પિતાએ રૂ. ૩૦૦૦નો
એક લઈ બાકી રસીદ આપી બાળાને કબજે આપતાં
તેને પકડવામાં આવ્યો હતો. ચુકાદો આપતાં વડા
છ. ગેલરૂટે સજા દીધી કરી જણાવ્યું હતું
કે : " કુમારી વચતી બાળાઓને મુંબઈ લાવી
વેચી નાખવાના ખનારો શહેરમાં સામાન્ય થઈ
પડ્યા છે. કાયદામાં એ ગુન્હાને ગંભીર લેખી દેશ
વર્ગની સજા સજા કરવાનો નેમવાઈ કરવામાં
આવી છે. આ ખનારમાં જવાબદારને સજા સજા
થરી નેમજી. જવાબદારને પોતાની પુત્રી પ્રત્યે અંશ-
માત્ર પણ પ્રેમ હોય નેમ લાગતું નથી. એક પિતા
આવી રીતે પોતાની પુત્રી અનવધાને વેચી દે એ
તો વિચિત્ર જ કહેવાય. "

ત્યજ્તાઓને રક્ષણ ? : એક પત્ની અને
સંતાન હોવા છતાં ફરીથી લગ્ન કરવાનો પવન
દાલમાં શિક્ષિત યુવાનો અને યુવતીઓમાં ધણો
ફેલાઈ રહેલો હોવાથી, ત્યજ્તાઓને રક્ષણ મળે
એવી રીતનું એક બીજા મુંબઈ એસેમ્બલીમાં રજૂ
કરવાની દરખાસ્ત મુંબઈ એસેમ્બલીના મહાસભા-
પદમાં શ્રીમતી સીલાવતી મુનશીએ રજૂ કરી

છે તેમજ પાશ્વસભામાં લઘુવિચ્છેદને લગતુ બીજ રત્ન કરવાની નેત્રીય શુભરાત પ્રાતિક મહાસભા સમિતિના મંત્રી અને મુખ્ય ધારાસભાના સભ્ય શ્રી ભોમીલાલ લાલાએ આપી હતી

સુરત જીલ્લામાં શ્રી કે.એન.એલ. સુરત જીલ્લામાં મધ્ય નિરૂપની પ્રવૃત્તિ સફળ બનાવવા સરકારે નવીન યોજના રજૂ કરવાનું નણી કહ્યું છે બારડોલીમાં શાશ્વત ની સફળ થાય તે માટે રી શુ કેમકેની બરાબર જાણી લઇ ચકાસ તેમજ છટકી ન જઇ શકે એ અર્થે શ્રી કે.એન.એલ. નીમવામાં આવનાર છે બારડોલીમાં એક છ શ્રી સિપાઇ અને એક વધનામાં નિમારે આમકારી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ આ નિમણૂક કરશે મુખ્ય ઇલાહ મા આ યોજના સીધી પ્રથમ છે

બારણ સેવિકા સમાજનો બોલો વર્ધિંગેસવ મધ્ય તા ૧૫ મીએ પૂનામાં ઉજવાયેલ હતો તે પ્રસંગે જોન મી લક્ષ્મી શ્રી જોન એમ જોશી શ્રી જોન વી. માડમી, શ્રી કે. એમ. રૂપે શ્રી અમૃતલાલ વિ કશર, શ્રી જોન એસ. ગોશ્વર અને ડૉ. સી. જી. એચ. મહાનગી દાખર રહ્યા હતા પ્રમુખરથાને શ્રીમતી દસાલદેવ મહેતા દત્તા દિવ્દ સેવિક સમાજના પ્રમુખ પદિત હર્યનાય કુશરમે તેમનો પરિચય કરાવેલો હતો તે પછી, શ્રીમતી દસાલદેવ મહેતાએ સામાજિક કાર્યકરોને પદવિસર વાળીમ આપવાની જરૂર પર બાર મુગે હતો અને વચ્ચે શિશુલ વાળાએને બારણ સેવિકા સમાજમાં જોડાવા વિનંતિ કરી હતી દિવ્દ સેવિક સમાજના અનુમતી સજોના માર્ગદર્શન હેઠળ એ સર્ય દેસાસેવાની વા આર છે તેમજે કહ્યું ‘ હાલની સમાજ રચનાને રથાને જ્યારે નવી સ્થાન ન્યરરથા આવશે ત્યારે શ્રી, પુરતની સાથેસાથ પેલાનુ વાજબી રથાન મેળવશે અને ત્યારે એ રપક થશે કે મુદ્દ એજ મધ્ય સોમીનુ એ માત્ર ફેવ નથી ”

હેડાખાઈ રાન્ધ મહારાષ્ટ્ર મહિલા પરિ-ષદનુ પ્રથમ અધિવેશન હેડનાઈના ભગીના શ્રી કાર્કરે શ્રીમતી કારીખાઈ કિરડેસ્કરના પ્રમુખપદે લાનુરમા મળી હતી તેમાં પુખ્તવયની સોનેની કેજરથી માટે, બાળકો માટે મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણની સમગ્ર માટે તેમજ ચારત કાવદમાં સુધારો કરવા માટે માત્ર મી કરવામાં આવે હતી

વાલુમખોમાં તેમજ છલ્લાખોમાં સુવાવડ ખાતા કલેવાની પગ પરિવહે માત્ર ની કરી હતી.

પુનર્વર્તન અને બદનક્ષી એક વિવચાએ અમુક પ્રાપ્ત સાથે પુનર્વર્તન કહ્યું છે એમ કહેવાયો બદનક્ષી થાય છે કે કેમ એ પ્રશ્નની ચર્ચા પુનાના જીવ્ય અને સેલેન્સ નજ સમર થઈ હતી એક કેસમાં સુપ્રાદો આપતા ના. જાને જાણીયુ દાઉ કે, જ્યાં સુધી જ્ઞાતિ પ્રથા એનો વિરોધ કરતી ન હોય ત્યાં સુધી એમાં અનૈતિક કાઈ જ નથી પણ ન્યા એવા સભ દવકા મળતા હોય અને એવા સભ કરનારાઓને જ્ઞાતિજનો પગ હનવી દક્ષિએ જોતા હોય ત્યાં એક વિવચાએ પુનર્વર્તન કહ્યું છે એમ કહેવુ એ બદનક્ષીમતું કહેવાય તથામાં અક્ષીલાજ વાંકેને ખાસ મેટરૂટે બદનક્ષીના આરોપસર શ ૧૦૦ નો દડ વા એક માસની સાતે ફેલી સભ કરી હતી તે સભ સામે અરજ કરવામાં આવતા ઉપરો અભિપ્રાય ઉચ્ચારવામાં આવેલો હતો અરજદારે સુદરાખાઈએ, એક વાલુકાના કાવડી મામલા પોલીસ પાળીસ વિરૂદ્ધ વકાશમાં સાથે પુનર્વર્તન કહ્યું છે એવા કથનના સમર્થનમાં ફોટો રજૂ કર્યા હતા અને સુદરાખાઈ ફરિયાદીની પાળીના બાઈની વિધવા હતી, એટલે જ્ઞાતિ વિનાજ અનુસાર તેણે બન્નેથી લગ્ન થઈ શકે એમ જ ન હતુ એટલે ફરિયાદીએ તેઓ પરવથા છે એમ કહ્યું તે નારેલીમતું છે રત્ન કરવામાં આવેલી છત્રી પણ બનાવવી હોવાનુ મેટરૂટે જાણીયુ દાઉ સેલેન્સ જાને ખાસ મેટ રૂટે કરેલી સભ મનુર રાખી હતી

ગણરૂમાળા પર બળાઈનાર કરાવીમાં થાયેક વર્તની એક કુરોવીવન બાળા પર બળાઈનાર મુભરથા માટે એક લાકરી અમમલરના તોકરને સીધી મેટરૂટે ત્રવુ વર્ત નવ માસ સભ જલની સભ કરી છે

બાલકમન માટે મનાઇ અજમેરના સીધી મેટરૂટે ત્યાના એક રોડને તેમની સીર પુરીના લગ એક સગીર હાકરા સામે કરવાની અનાઇ કરને દુકમ કર્યો છે એ ઇન્ડ કલન કાદ-વામાં આનુ તરે શેડ નજીના રાજવમાં નિલન નડ જાને મથા હતા એટલે તારી અલાલે તેમને આ દુકમની ખબર આપી હતી

પ્રથમ પત્ની અરિશ્વિત હતી એટલે અમ-
રાવતીના હમણા જ મેન્ચુએટ થયેલા મી. ઠાક-
લાઈ વિમળ ટીકે નામની હમણાં જ મેટ્રીક થયેલી
એક શિક્ષિત તરણી સાથે લગ્ન કર્યું છે. મી.
ઠાકલાઈની પ્રથમ પત્ની ડયાલ છે પણ તે
અરિશ્વિત છે એટલે તેણે આ પગલું ભર્યું છે.

અપહરણ માટે સજા : બે સ્ત્રીઓનું અપ-
હરણ કરીને પંજાબમાં તેઓનું વેચાણ કરવાના
આરોપસર ગુરૂગર કાશીને જાલપુરના હેક
કબાઈસ મેજસ્ટ્રેટ મુનશીસિંહ અને સુરજનારાયણને
ચાર નવું સજા કેદની અને વિશ્વનાથને ૬ માસની
સજા કેદની સજા કરી હતી સજા કરતાં મેજસ્ટ્રેટ
એવી ટીકા કરી હતી કે, "આવા પ્રકારના ગુન્હાઓ
આખા રાજાજ માટે ભયંકર હોઈ તેના ઉપર આજ
આજ કાન ન કરી શકાય. અને અનીતિ માટે
સ્ત્રીઓને આમ વેપાર ચાલે એનો તો ભય બને
તેમ વિરોધ કરવો જ ધટે." સંયુક્ત પ્રતો અને
મધ્ય પ્રતોમાંથી સ્ત્રીઓના અપહરણ કરીને
પંજાબમાં તેઓનું વેચાણ કરવા માટે ૧૬ જણ
સામે કેસ ચાલતો હતો. બે આવર પ્રતીય
કેસના ફાટારૂપ આ કેસ હતો. આરોપી
વિશ્વનાથ રામકાલી અને રામધારી નામની બે
સ્ત્રીઓનો પરિચય સુરજનારાયણને કરાવ્યો હતો
અને તેની સાથે અહાલબાદ જવાને લલચાવી
હતી. પણ આ સ્ત્રીઓને પંજાબમાં નરસીપુર ખાતે
મુનશીસિંહને ખેંચે જવામાં આવી હતી અને
ત્યાં તેનું વેચાણ કરવામાં આવ્યું હતું. મુસમત
રામકાલી બે વાર છટકી ગઈ હતી. બીજી વાર તે
ત્યારે છટકી ગઈ ત્યારે તે જાલપુર આવી અને
પોલીસને તેણે બધી ખાતરી આપી દીધી.

બે પત્ની છલે છે છતાં છત્ર : અહમદનગર
રાજદારી ખાદ કેસના એક કેસી ચીધરી સેરજન
બેને હાલમાં જ મુક્તિ મળી છે તેણે, પોતાની
પ્રથમની બે પત્નીઓ છલવી હોવા છતાં કુમારી
નિર્મળા નામની મેન્ચુએટ યુવતી સાથે લગ્ન કર્યાંથી
પંજાબમાં સજા રાખતી લાગણી ફેલાઈ છે અને
પંજાબી સ્ત્રીઓએ પણ તેનાં આ પગલાં સામે
સખ્ત વિરોધ લાખ્યો છે.

આતા સ્વરૂપશણીનું સ્મારક : હાથીકેસમાં,
નાતા સ્વરૂપશણી નહેરનાં સ્મારક નિમિત્તે કોથિય

હાલક બાંધવાનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે.
કાલી કામળીવાળા બાબા મણિરામે સ્મારક ફંડમાં
રૂ. ૧૧૦૦ લગ્યાં છે, અને મહંત પરચરામે મહાન
બાંધવા માટેનો સામાન અને એક વીંધુ જમીન
લેટ આપી છે.

કાનપુરનાં સ્ત્રીપોલીસ : કાનપુરની મોટામાં
હાલમાં પત્ર દોષાથી, સ્ત્રી કામદારો પણ હાલમાં
લેકાઈ છે. એટલે કાનપુરમાં પાસ સ્ત્રી પોલીસ
સેકવામાં આવી છે. આ સ્ત્રી પોલીસ ખાખી
કુરતાં, ધોળી ઈશર અને જુરા ઉપરથી સાથે પંપ
ગુન્નેડા અને હાથ પર ધોળા પટ્ટા સાથે મોટાના
દરવાજાઓ પર રાખવામાં આવી છે.

અયોધ્યાના રાણી જગદબાદેથી ગઈ
તા. ૨૦ મી એ કમળ સંલેગામાં અલાહાબાદ
ખાતે અવસાન પામ્યાં છે, રાણીની તબીબત
નાકુરસ્ત થતાં, તેમને દવાની જગાએ કોઈ હેરી થીજ
બલમાં અપાઈ ગઈ હતી. પણ દાકતરી સલાહ
અન્યા છતાં તેઓનું અવસાન નિપળ્યું હતું.
હાલમાં સાહેબને નામે ઓળખાતા અયોધ્યાના
રામની બે રાણીઓ પૈકીનાં રાણી
જગદબાદેની ખીલ હતી. પતિએ તેમને દત્તક,
લેવાની સત્તા આપતાં હોય તેમનો દત્તક પુત્ર
ગઈએ છે. સંયુક્ત પ્રતિ એસેમ્બલીનો ઉલ્લી
ચુંટણીમાં રાણી જગદબાદે મહાસભાવાદી ભે-
દવારને પરાજય આપ્યો હતો પણ તેમણે એક ન
લેતાં તેમની જગા ખાલી પડેલી જાહેર કરીને નવી
ચુંટણી કરવામાં આવી હતી.

જામીન પર છૂટકા : દિલ્હીનાં આગેવાન
કોમેસ કાલેકર સીમતી સમથતી દેવીને જામીન
પર છાંવવાની અરજ મંજૂર થવાતાં હાલોર મદિ-
લા જેલમાંથી તેમને છોડવામાં આવ્યાં છે. તેઓ
ઉપલી અદાલતમાં લડવાનો ઇરાદો રાખે છે. દિલ્હી
પાસેના મંડી ગામમાં રાજદ્રોહી બાપણ કરવા
માટે તેમની પાસે રૂ. ૫૦૦ ના જામીન મંગાવા
હતા. તે ન બરાબ તો એક વર્ષની કેદની સજા
ભોગવવાની હતી. તેમણે તે જામીન ન આપતાં
જેલ સ્વીકારી હતી.

સ્ટ્રી કેળવણીકારનું અવસાન : સજનોની
સ્ત્રીપ્રવૃત્તિમાં તેમજ મહાસભાની પ્રવૃત્તિમાં આવજ
પડતો બાજુ લેનાર અને નણીતાં સ્ત્રી કેળવણીકાર

શ્રીમતી કલ્યાણીદેવી એમ. એ. બી. ટી. ની કલકત્તામાં તેમના નિવાસસ્થાને થોડા જ સમય પર અવસાન થયું છે. શ્રીમતી કલ્યાણીદેવી લખ-નીની મદિલા વિદ્યાલય ઇન્ટર કોલેજના પાઠસ પ્રિન્સિપાલ હતા.

તેમણે કલકત્તાની બેથુન કોલેજ અને કોલેજ ઓફ રજુલમાં તેમજ બ્રહ્મોકન્યાશાળામાં શિક્ષક તરીકે ઘણું સમય તેમની વિદ્યાર્થીજીવનની કારગીરીમાં જીવવત હતી. ૧૯૨૫ માં બેથુન કોલેજમાંથી તેઓ મેન્યુએક્ટ થયા અને તે બાદ બી. ટી. ની પદવી મેળવવા માટે તેમણે કોલેસેસન કોલેજમાં પ્રવેશ કર્યો. લખની યુનિવર્સિટીની એમ. એ. ની પરીક્ષા તેમણે આ વખતે જ પસાર કરી હતી અને તેઓ સર્વમાં પ્રથમ આવ્યા હતા. વધુ અભ્યાસ માટે તેઓ યુરોપ જવાની ટેપારી કરતા હતા. એટલામાં તેા તેમને કુદ મળે અપી લીધા છે.

બી. ટી. ની પરીક્ષા પસાર કર્યા પછી તેઓ લખનીની મદિલા વિદ્યાલય કોલેજના પાઠસ પ્રિન્સિપાલ તરીકે કામ કરવા હતા. યુક્ત પ્રાતની શ્રીમતી આ અગ્રગણ્ય શિક્ષક સંસ્થા સાથે અગૌચાર વર્ષનો તેમનો સંબંધ રહ્યો એટલા સંમતમાં એક કેળવ શીકાર તરીકે તેમણે સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી. વિદ્યાર્થીનીઓમાં તેઓ ઘણા જ પ્રિય હતા અને કોલેજમાં અનેક મુશ્કારાઓ કરાવવામાં તેમનો આગળ પડતો હોતો હતો.

સ્વભાવે તેઓ ધણા જ શાત હતા પરંતુ નહેરુ સેવાની તેમનામાં ખુબ તમન્ના હતી. લખનીની શ્રીમતી નહેરુ પ્રવૃત્તિમાં તેઓ સક્રીય ભાગ લેતા હતા અને સખાજ સેવાનું કાર્ય કરતા હોય ત્યાર પછી તેમની વિદ્યાર્થીનીઓને પણ તેઓ એ કીશમાં કાર્ય કરવા પ્રેરતા. દિન્દી શાસ્ત્રીય મહાસભાની પ્રવૃત્તિમાં પણ તેઓ સાથે

રસ લેતા હતા. મહાસભાનું અધિવેશન લખનીમાં થયું ત્યારે સ્વયં સેવકોની વાલીમ વોરમાં તેમણે સાથે હોતો આપ્યો હતો. લખનીમાં હમણા જ થયેલા ઔદ્યોગિક બેનીવાગ વિષયક પ્રદર્શનમાં પણ તેમણે સાથે ફાળો આપ્યો હતો.

એકસો શોળ વર્ષના વયોગુણ મહિલા હાવરા હોલમાં બહારાઈ ગયો ૧૯૬ વર્ષની વયમાં આ માણ હમણા જ અવસાન પામ્યા. એમનું નામ શ્રીમતી મુખદામયી દાસી નવાઈ નેવી પાત તો એ છે કે ૧૯૧૬ વર્ષ નેટથી વય થવા છતાં તેમની વનીયત ઉપર શ્રદ્ધાસ્થાની કાંઈ

શ્રીમતી મુખદામયી દાસી

અસર થઈ ન હતી. મરણ પામતા પહેલાં એક માસ ઉપર તેા તેઓ પરતુ બધું કમકાજ કરી રાહતા હતા અને આમતેમ હાફર પણ કરી રાહતા હતા. વળી તેમની આખા પમ ધી સાથુત હતી નહાનમાં 'સતિ' પતિના અવસાનથી અત્યંત આપાત પામીને નહાન નહીં આવેલા કીર્તિ ગામની એક સ્ત્રી પોતાના ૧ અને ૭ વર્ષના બે બાળકો સાથે પતિની ચિતામાં અપનાવી મૂકીને છવનનેા અત આશ્ચર્ય છે. મૃત્યુ પામેલા પુરુષનું શબ સમસાનમાં લઈ જવાની ટેપારી થતી હતી તેજ વેળાએ

આ સ્ત્રી ત્યાં બેઠી થઈને પતિની ચિતામાં બાળકોને લઈને બળી મરવાનેા પોતાને નિરધાર નહેર કર્યો હતો. પછી સમસાનમાં તેા ને જ પતિની ચિતા સજામાં અને પ્રથમ બે બાળકોને સજાની જવાળામાં પધરાવીને પછી પોતે અપનાવી મૂકી હતા. પોતીસે આવીને સત્તર મામ લોકોને આ શુંદો કરવામાં સહાય કરવાના આશપસર ચિરંતવાર કર્યા હતા.

હિન્દમાં શિક્ષક વક્ષાધ્યુ જગાળ હવામાં સ્ત્રી સહાની બેક લેડી સિદ્ધાના પ્રમુખપદે

શ્રીમતે શ્રીમતે શ્રીમતે

શ્રીમતે શ્રીમતે શ્રીમતે શ્રીમતે શ્રીમતે

શ્રીમતે શ્રીમતે શ્રીમતે શ્રીમતે શ્રીમતે

નક્તમાં ગયા મારામાં મળી હતી તેમાં મરીસીસ
મરીસીસ બારેવે દિનમાં સિયુસ રજાવાના આજ
કાયદાની અપૂર્ણતાથી પર ચાર મુકીને હતો સિયુ
સરજાણની અળગળના વિકાસનું ટુકામાં અવગણન
કરીને, મરીસીસ બારેવે જાણવ્યું હતું કે, આજે
જા ૧૧ મુકીને દેશમાં બાળકોના સરસુલુ માટે
ખાસ કાનૂનો છે. પાપુ દિનમાં આવા પ્રકારનો
ખાસ માનવ, કલકત્તા, મુબઇ, મદ્રાસ અને કચ્છ
એટલામાં જ છે એ પછી તેમજ એ પ્રતિમાં
ચાલતા કાયદાઓમાં પણ શી ખાખીઓ છે તેનું
ખ્યાન કરું છું.

છાકરી છાકરાના વેશમાં ફરીદપુરની એક
છાકરી મેટ્રીની પગીલામાં નાખાસ થઈ. પગી
બોનો પતા ન લાગે એટલે છોકરીએ એમ ખાની
લેધુ કે તેણે ગરીબા કુળી જઈ આપવાય ક્યો

છે પણ ખગી વાત તો એ હતી કે રાજવાડી
ખાતે સખ ડીસીસલ ઓફિસરના એક કારકુનના
મરમાથી તે પુરુષના મોરાકમાં મળી આવી છે
છાકરીએ કરવા નિવેદન પરથી એમ જાણાય છે કે
ખરીદવામાં છાકરી નાખાસ થઈ તેના બાપ એટલા
બધા ગરીબ હતા કે તેનાથી વધુ લાંબી રાકાય
એમ ન હતું એટલે તેણે આપવાય કરવાનો વિચાર
ક્યો પણ તેણે એ વિચાર બદલ્યો અને ગરીબ
નાખાસને મદદરૂપ થવાય તે માટે કયાંક નોકરી
કરવા જવાનો વિચાર ક્યો તેણે છાકરાનો વેશ
પહેર્યો અને એમ તે ચાલી નીકળી ગાર ચીદ
માઇલ ચાલ્યા પછી તે યાત્રી ગઈ અંદર ટ્રેનમાં
ચડી બેઠી અને રાજવાડી ખાતે હતરી પગી પેલા
કારકુને એને જોઈ. કોઈ અનાય છાકરી દરો
માની તેને પૂછપરછ કરી પેલાને ઘેરે લઈ
ગયા ત્યાં વધુ પૂછપરછ થતા તે એળખાઈ ગઈ.
આથી ફરીદપુર ખાતે ખબર આપવામાં આવી
અને તેને વધુ લાજવાની સગવડ કરી આપવામાં
આવી

શ્રીમતે વીરંગના . લાહોર છલવાના મુમ
જામના એક સિખ તણીએ સરાસ ધાડપાડુઓનો
સામનો ક્યો હતો એમ જાણાય છે કે એક શતે
એક સિખ ભરના ધર પર ધાડ પડી એ ધાડ-
પાડુઓ પેળીના એક સિખ ધાડપાડુને એ ધરમાની
એ સીએ પકડ્યો અને તેના વાજ પકડી તેને રાખ
માર્યો. એટલામાં બીજા ધાડપાડુઓ આવી પહોંચતા
સીએ જૂમ પાડી એટલે ધાડપાડુઓ ભાગી ગયા

છાકરાવડુજ રત્નમજાનું અવસાન :
વૈષ્ણવ સમાજમાં ખજમજાટ મચાવનાર નર્તકી
દસા ઉર્ફે રવ દમોદરલાલજીના છોરાવડુજ
રત્નમજાદેવી મસુરીમાં અવસાન પામી છે. દસા
એક પદાકીની મુત્રી હતી નાનાપણથી નર્તકીનું
છવન ગાળતી હતી. તેર વર્ષની વયે દિલ્હી ખાતે
તેણે યોગેશ્વર ધર્મા રાવ ક્યો હતો તેમાં રૂપમાં
અનેક તારિવત વેપારીઓ અને સત્તા અને લશ્મી-
વાળા સાબ મદારાજઓ એની પાછળ લોવાયા હતા
૧૯૩૩ મા શ્રીનાથદાસની મોળી ગારીવાળા વૈષ્ણવોના
પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી ગોરધનલાલજી નિલકાયતના પુત્ર
શ્રી દમોદરલાલજી મૈનિલાલ ગયા હતા તે વેળા
તેમને દસા સાથે પરિચય થયો અને તે ઉપર

પ્રેમ અને લગ્નમાં પરિણમતા વૈષ્ણવ સમાજમાં શારે
દોહા થઈ ઉદેપુરના મદાસાલ અને વૈષ્ણવ સમા
જના વિરોધને પરિણામે રત્નપ્રસાદ વડુજીને નારાયણ
લાવવાનું હામોદરલાલજી મટે સામ્ય બંધુ ન હવ
એ લગ્નના આધારથી ગારવામાં શ્રી ગોવર્ધનલલ લજી
અવસાન થયું અને તે થઈ શેઠા જ સમયમાં
હામોદરલાલજી યજ્ઞ અવસાન થયું હવ

લગ્ન પર કર લેવાનું સામ્ય છે કે કેમ તેની
વિચારણા મદાસ સરકાર કરી રહી છે હવ
સ બધથી જોડાનારા પચોત્તા દરજ્જા અને વર વધુ
જાનને એ દાર્જી કે બેટ મળે તેના પ્રમાણ મુજબ
વેરો ઉપસાવવાની ચેજના છે આવેલે વેરો લેવાનો
જ ને વિચાર થશે તો ન્યૂનવાળી શોકો તરફથી
એનો સખ વિરોધ થવા સભ્ય છે

શ્રીમતી વી દી લક્ષ્મી મદાસ વીજ
લગ્ન કોસોડીએશનના મદાસ ખાતેના મખરય
શાંત આશ્રમમાં કાર્યકર તરીકે અસેસીએશને
મીસીસ વી દી લક્ષ્મીની પચદા કરી છે તેને
મદાસ સરકારે મજુરી આપી છે અ પાર સુધી
આ હોદ્દાપર ઇજ્જાડની કાર્યકર ક્રીએ જ આવી
મીસીસ લક્ષ્મી પહેલા બેચેરોની કમજાબ હ
મક્ષે દાહરકુવના પ્રિન્સિપાલ હતા

કેશીનની ધારાસભા મટે હમખા જ
અનાકુલમ ખાતે ક્રીએનું મત્તર મદાસ હમ
કરવામાં અ સુ હવ તેના તરફથી મીસીસ એ
એન મેનન સમય તરીકે બીન હરીફ ચુટયા છે

કુમારી કનક શેઠ કુમારી કનક શેઠ
જમાંમાં સોથી પ્રથમ સી બગાળી દાખાર છે

કે કનક શેઠ

પણ વિવાર્થાએ ન મેળવેલા એટલા માટે આ
વિવાર્થાનીએ મેળવ્યા છે

એમને શીલ્પ' એના હીરેક્ટર
થવું છે

લખતોનાં જાણીતાં બે કર કુટુમ્બનાં
આ બહેન શ્રીમતી હમયતી ખલાએ
તેમના વિસ્તારમાંથી શીલ્પ' બે કના
હીરેક્ટર બનવા મટે ઉમેદવારી કરી છે
આવી ઉમેદવારી કરનાર તેઓ મર્વ
પ્રથમ મદિલા છે

શાળાજીવન દરમ્યાન તેમની કારકીર્દી જવવત
રહી છે મેટ્રિકલ રૂબ તરફથી અપાતા કયે સુવર્ણ
ચટ્ટકે તેમજ મેળની લીધા છે

પ્રકીર્ણ (૧) સી પર દર્શાવે કરવા માટે
શમાળા અમેનાળા હનીને ખીલપુરના છલ્લા
અને સેલસ્ટ જાએ ત્રય વચની સખત કેલની સલ
કરી છે (૨) નાની બાળ એ મટે શાળા
તરીકે ઉપયોગમાં લેવ સર મદાસના આરોગ્ય
ખાતાના પ્રધાન કે િ એસ શાજને શીરમ
ખાતેનું તેમજ મકાન બેટ આપ્યું છે (૩)
શરૂની દશલકા જાલિના પચે પોતની જાલિની
વિધવાએને પુનર્લંબ કરવાની હટ આપતો દશલ
કર્થ છે

બનાવે સમાન્ય કદી રાકાય તેને તો સમાવેશ થઈ શકે એમ નથી કારણ કે તેમ કરના તો એ બાદી થઈ જાયી થઈ નય આ નાચાચલિયા કવે' યુનિવર્સિટીમાં છ એ ચોલા એક બહેનનું નામ અમરે થઈ જ દિલ્લિરિ સાથે હમણા ઉમેરવું પડે છે એ બહેન શ્રીમતી બકાબહેન પારેખ છે તેમણે થોડા સમય સુધી મુબઈના શ્રી યુજ્જ્વાની હિન્દુ સ્ત્રી મંડળમાં, અને શ્રી આઈર્ન સ્કૂલમાં શિક્ષક તરીકે કામ કર્યું હતું સફળતાવે, તેમણે લગ્ન કર્યું તે પહેલાં એ બંને સંસ્થાઓ સાથેના સબંધ ધૂળ થઈને દબેલા નહિતર એ બે સંસ્થાઓના નામો પણ, એમની સાથે થોડે ધણે અંશે ગવાન શ્રીમતી બકાબહેન પારેખ, જાણકા વલિક કોમના છે અને તેમની સથે લગ્ન કરનાર શ્રી અરવિંદ કાકોરલાલ તારકચ, સુરતના નાચ વલિક છે એમ બકાબહેન કવે' વિધાયીકતા સ્નાતક છે તેમ, શ્રી. અરવિંદ તારકચ, મુબઈ યુનિવર્સિટીના એમ. એ, એલએચ, બી છે અને અત્યારે મુબઈનો સોશીસીટીની પેટી, મેસર્સ લીલ એન્ડ કંપનીમાં 'આર્ટિસ્ટ' બે છે આમ આ બંને મુસિફિન મુગ મુગિમે સમાજ માટે અનિહ છતાં પૂર પાડીને, તેમના વિદ્યાર્થી દુષ્પ્રયોગ કરી છે શ્રી તારકચે, આરક વર્ષ પા જ, તેમની જ્ઞાતિના શ્રીમતી મુકાબહેન સાથે લગ્ન કર્યું હતું અને તે સ્નેહ લગ્ન હતું અત્યારે શ્રીમતી મુકાબહેનની લગ્ન તેનીસ વર્ષની છે તેમની ત્યકતા તરીકેની રિયલિટી જરા સરખો પત્ર ખ્યાલ શ્રીમતી બકાબહેન કરી દોત તો તેઓ આ લગ્ન મંચથી બેઠાના પહેલા જર વિચાર કરતા અમારા ભાવનામાં આવ્યું છે તે મુબઈ શ્રી અરવિંદ અને બકાબહેન વચ્ચે શ્રી અરવિંદે પ્રથમ લગ્ન કર્યું તે પહેલાંના પરિચય હતો કારણ કે શ્રી અરવિંદ પ્રથમ લગ્ન પહેલાં શ્રી બકાબહેનને શિક્ષણ આપવા જતા હતા એ બંને વચ્ચે ત્યારથી જ સ્નેહ જેવી કોઈ કાગળી છત્તવન થયા થયા દીવ કે કેમ તે તો તેઓ બંને જ સ્વિચ થયું, એ પરિચય પછી, શ્રી અરવિંદે પ્રથમ લગ્ન કર્યું તે પછી તેઓ બંનેએ એકમેક પ્રત્યે સ્નેહનું આકર્ષણ બતાવે પહેલાં ધણે જ વિચાર કરેલા બેઠાના હતો સ્નેહને નામે આવી રીતે લગ્નબંધનને અવગણવામાં શિક્ષણની જગ્યા શોભા રહેતી નથી અને શિક્ષક આપવાનું પવિત્ર કાર્ય કરવા કરના આજે પરિચય પાડવામાં

શિક્ષક કે શિક્ષાની શોભા નથી, એ બીનાનું તેમને કેમ બાત રહ્યું નથી એજ આઈર્ન ઉપજવે છે તે છતાં, એ શ્રી બકાબહેન અને શ્રી અરવિંદ વચ્ચે સાચો જ પ્રેમ હતો થયા પામ્યો હોય તો તેઓએ એ પ્રેમને ખાતર જ શોભાના દેહિક સુખને ત્યાગ કરવામાં જ, સાચી કિંદાગિરિ બતાવી કહેવાત પાત્ર પ્રેમના બોલા દેહન, આવા અનિહ ધમલાનો દબે કે જ બચાવ થઈ શકે એમ નથી

'વિમળા પ્રકાશ'ને નામે, રાધનપુત્રી સમાજમાં ખૂબ ચર્ચાસ્પદ નીવડેલા, સીતા-સાન્નિલાલ લગ્ન થયું થઈ જવા પામ્યા છે રાધનપુત્રના મદાને આ લગ્નની અનાઇ કરી હતી અને મુબઈના તેમજ બદારના સર્વ શિક્ષિત જોસમ એ આજા લગ્ન પ્રતિ ધણા બનાવી હતી છતાં એ સર્વની અવગણના કરીને, કેવળ શિક્ષક હોવા, સાન્નિલાલ નામના મુખે, પ્રથમ પલોને તળેને, બીજી પલો કરી છે આ આજા મ પ્રકરણ સબંધમાં ભમે અગત્ય નોંધ કરી મરા છોએ, એટલે આજા પત્રમાં સબંધમાં વિરોધ નોંધાવીએ છીએ.

આ પ્રમ ઉપર 'મોડર્નલીસ્ટ' જેવા દુનિયાસરમાં પકાયલા, અમેલ માસિકના વિદ્વાન તરીકે પત્ર મનનીમ વિષયક દર્શાવ્યા છે એ નોંધ આ અંગના 'સુલેખી' વિભાગમાં ઉતારવામાં આવી છે આજા બનાવોને અવ સાવવાનો એક જ ઉપાય છે અને તે કે માત્ર એક પત્રી લગ્ન જ માનવ સર કરી થકે એવો કાંઈકો કરેલા લગ્નવિષયકી આવા લગ્નને બોમ બનેલી ત્યકતા એને સદત મગી રાકે ખરી પણ હજી સમર્પિએ દેવો કાનૂન ચાલે તો પત્ર તેનો લાલ, મોડા બાગની બોએ હોય કે કેમ તે ચાલતું છે કારણ કે એકથી દેવ હજી આજી ત્યારે પ્રજાવત કેળવણી નથી અને મરિ વર્ષો જોઈશે

મુબઈના પદા હસાકેતર મેલરુટે, પોતાનો પુત્રીનું શ ૩૦-૭-૭૭ માં પિતા કે પિતાશય ? વેચાણ કરનાર પુત્રીના એક પિતાને એક વર્ષની ઉંમર અને ૧૯૫૦ ના ૬-૭-૭૭, જન્મ પછીએ એક અનિહનો આવી રીતે વિરોધ કરી છે અનીતિના હેતુસર આવી રીતના વેચાણે બાનાં છપકા કેલાય થઈ રયા હશે પણ એજા કિસ્સાએ ધનુ થોડા પકાવા પામે છે આ કિસ્સાની વિગત એરી છે કે, મુબઈના એક હિન્દુ પોતાની સગીર પુત્રીને મુબઈ લાવી વેચવાની કોશિષ કરતા હોવાની પેલી અને ખબર પડતા વિહલનસ બાથ પોરીસે તેને

શબ્દચોરસ

[લખનાર : વલ્લભદાસ ગોશ્વનદાસ કાપડીયા]

૧	૨	૩	૪
વ સં ત	ચા દ ર	લં ગ ર	હી સા બ
સં ગી ન	દ રા બ	ગ મ ત	સા હે બ
ત ન ગાં	ર બ હું	ર ત ન	બ બ લો

૫	૬	૭	૮
સુ ર ત	ના ગ ર	ત ર ત	બં કુ ક
ર ક મ	ગ મ ત	ર મ છુ	કુ કા ન
ત મ રૂં	ર ત ન	ત છુ છ	ક ન ક

૯	૧૦	૧૧	૧૨
ચી મ ન	ર મ ત	પ લં ગ	મ ગ ર
મ ગ ર	મ ગ ર	લં ગ ર	ગ મ ત
ન ર ક	ત ર ત	ગ ર મ	ર ત ન

૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
બ ડ ક	સા બ ર	જ લ સો	બ દા મ
ડ ગ લો	બ બે વ	લ વ જી	દા ડ મ
ક લો લ	ર વ જી	સો જી ત્રા	મ મ રા

જગશેઠ

એમનું નામ તો ખાસું જગજીવનદાસ હતું. પણ સૌ કોઈ એમને જગશેઠ કહીને બોલાવતું.

ગામમાં એમની શાખ હતી, રાજ્યમાં એમની ગણતરી હતી.

એ જે કરે તે બહુ વિચાર કરીને કરતા. પ્રેમજી પરાતના જેવું બાર બાર મહિના વિચાર કરીને સાંઢના શિંગડામાં માથું મૂકે એવા એ ન હતા.

પ્રેમજી પરાતની વાત નીકળી એટલે એ પણ કહી દેવું જોઈએ કે એમણે સાંઢના શિંગડામાં માથું રી રીતે મૂક્યું: 'એ તો એવું થયું કે પ્રેમજી પરાત રાજ નર્મદામાં નહાવા ભય. આ તરફના ઘાટ ઉપર નહાય, કુએ, અને પૂજા કરવા બેસે. પૂજા કરતાં કરતાં એમની નજર રેત ઉપર પડે

રેતમાં એક સાંઢ બેઠો બેઠો વાગેલોવાં કરે. પ્રેમજી પરાતનું પૂજા કરવા બેસવું અને સાંઢનું રેતમાં બેઠાં બેઠાં વાગેલોવાતું ચડ કરવું. બેઠ એક સાથે થાય. આમ ને આમ રાજ ચાલ્યા જ કરે.

અને સાંઢનાં શિંગડાંનો તળાંક તો એવો સુંદર કે પ્રેમજી પરાતની પૂજા પૂજાને ઠેકણે રહે અને એમને સાંઢની શિંગોટીના જ વિચાર આવે.

રી મજાની શિંગોટી છે. બરાબર ગોળ. એમાં માથું નાખ્યું હોય તો આખા આંધું શરીર એમાંથી સોંસડું નીકળી જાય. વાહ શિંગોટી!

આમ ને આમ બાર મહિના નીકળી ગયા. પ્રેમજી પરાત રાજ સાંઢને જુએ ને રાજ એમને એની શિંગોટી સોંસડું શરીર ઠાંઠાનો વિચાર આવે.

આજ નહિ કાલ કરીશું કરીને પરાત મન વાળે પણ છેવટે એમણે એ કામ તરત જ કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

એમણે સામે કિનારે જઈને વાગેલોવા સાંઢને પંખાલ્યો. ધીરે રહીને એનાં શિંગડાંમાં માથું ઘાસ્યું.

અધું શરીર સોંસડું નીકળ્યું હશે ત્યાં તો સાંઢ ઊઠ્યો. એ બડક્યો. એણે પ્રેમજી પરાતનો અદ્ધર પ્રયોગ પૂરો થવા ન દીધો.

એ ઊઠ્યો એટલે પ્રેમજી અદ્ધર તોળાયા. સાંઢ તો જાય નાહો.

‘એનાં શિંગડામાં ભરાયલા પરાત બૂંબેજૂમ પાડે એમને છુટા કરવા કોઈની હિંમત ચાલે નહિ. છેવટે એક છાતીયલા કોળીએ સાંઢને બોલો રાખ્યો ને પરાતને છોડાવ્યા.

પરાતનું શરીર ખૂબ ખૂબ છેલ્લાયું હતું.

સૌ પૂછે: ‘અરે પરાત, આ શું થયું? તમે પણ શું જોઈને સાંઢના શિંગડામાં માથું ઘાસ્યું? જરાક તો વિચાર કર્યો હતો, ભાઈ!’

‘તે લાઇ ! તમારે કાવે તો આપો એ રાઈના પાડ (લાવ) તો વહી ગયા !’
ગેઠે કહ્યું. ‘આજનો લાવ તો સવા રૂપિયાનો છે. તમને ચરવડે તો આપો.’

અને એટલામાં શુલાળખાંની સવારી આવી પહોંચી. એણે પેલા સાગરિતોને
અટકમાં લીધા અને એમને ધમકી આપી એટલે એમણે ચોરનાં નામ આપ્યાં.

શુલાળખાંએ ચોરને પકડ્યા ને એને શાખારી મળી.

આમ જરા પછુ ગરબડ કર્યા વિના જ જગાશેઠ પોતાનું કામ કરતા.

એક ચોરને તો એમણે આખાક બનાવેલો.

એમના ઘરમાં વીંછી નીકળેલો તે એક ડબીમાં પૂરી દીધેલો ને ડબી ગોખ-
લામાં મૂકેલી.

લોગલોગે તે જ રાત્રે એમના ઘરમાં ચોર પેઠા અને જગાશેઠને એની
ખબર પડી.

એમણે ધીરે રહીને ઉજમ શેઠાણીને જગાડ્યાં ને પૂછ્યું : ‘પેલા હીરા આજે
આવ્યા તેનું પડીકું કયાં મૂક્યું છે ?’

‘તમને પછુ શી અધીરાઈ આવે છે !’ શેઠના પૂછવાની મતલબ જાણીને
ઉજમ શેઠાણી બોલ્યાં. ‘એ પડીકું તો મેં પેલા ગોખલાવાળી ડાળલીમાં મૂક્યું છે.’

‘આવું કીમતી હીરાનું પડીકું તે એમ ગોખલામાં રખાતું હશે ! આપણી
મજૂસ શી ખોટી !’

‘હવે સવારે રાખી દહશું ઠેકાણે. જરા છાનામાના હાથવા તો દો.’

‘પછુ એવી ચોંધી ચીજ એમ રઝળતી રાખિયે નહિ.’ શેઠે શિખામણ આપી.
અને એક જણ શાંત રહ્યા.

ચોરે એમની વાત સાંભળી.

ચોંધી કિંમતના હીરાની વાત સાંભળી એના મોઢામાં પાણી આવ્યું.

એ ગયો છાનોમાનો હીરા લેવા. એણે બધું ઠે હાલરની દોલત મળશે.

ધીરે રહીને એણે ડાબડી ચોંધી કાઢી ને હથાકી પડીકું લેવા અંદર દાખ
નાખ્યો ત્યાં તો એની આંગળીએ વીંછીએ ડાંખ માર્યો.

વીંછી ખીલઈ ગયો હતો એટલે એણે એવા તો જોરથી ડાંખ લગાવ્યા કે ચોર
તો બિચારો વેદનાનો માર્યો રડી પડ્યો.

અને વીંછીના ડાંખની વેદના ! જેણે વેઠી હોય તે જાણે. જાણે અંગારો અંપારો
હોય એવી કાળી વેદના એના આંગળાંમાં બેઠી. પછુ એ શું કરે ?

એણે બહુજ ધીરેથી કૂંક મારવા માંડી.

અને એ જેવો આવ્યો હતો તેવો લીલે તોરણે પાછો ગયો

શુલાળખાં જમાદારે બીજે દિવસે સવારે વીંછી ઉતારવા આવ્યો ત્યારે એને
પકડ્યો અને મદતી સજા કરાવી.

એ કરતાં સવારો પ્રચંડ તો તે પછી બની ગયો. એમાં તો એમણે અજબ
કિંમતથી અને કુતરડ યુક્તિથી ચોરને પકડેલો.

એમની હિંમત પણ જેવી તેવી નહિ. ઘરમાં ચોર પેસે પણ એ સુખિયો જીવ નરાયે ગભરાય નહિ. બૃમખરાડા પાઠવા કે લોઠિને નાહકના બાગી રાતે હેટના કરવાનું એમને ગમે જ નહિ.

એ વાત આ રીતે બની:

જગાયેકના ઘરમાં એક વખત ચોર પેઠો. શેકને એની ખબર પડી.

એમણે ઉજમ રોકાણીને જગાડયાં ને કહેવા માડ્યું,

‘આજે તો મને સ્વપ્નું આયું.’

‘કેવું સ્વપ્નું ?’ રોકાણીએ પૂછ્યું.

‘બહુ મજાનું. સ્વપ્નામાં મને ભગવાનનાં દર્શન થયાં. ભગવાને મને કહ્યું કે માગ માગ, માગે તે આપું.’ શેકે કહેવા માડ્યું.

‘તે તમે શું માંગ્યું ?’ રોકાણીએ સવાલ કર્યો.

‘મેં તો માગ્યું કે હે ભગવાન ! મારે હીકરા નથી તે હીકરા આપો.’ ભગવાન બોલ્યા ‘ભલે, આજે રાતના તારા ઘરમાં હીકરા આપશે. તું એને બોલાવજે, મેં કહ્યું : ‘ભલે. અને મેં માનતા માની કે ભગવાન હીકરા મોકલે તો એની એક હળાર એકસો આઠ પ્રદક્ષિણા ફરીશ.’

‘ભલે ભલે. આપણું ઘર અજવાળે એવો હીકરા ભગવાન મોકલશે એથી રડું છું.’

‘જીક, જીક હીવો કર. ભગવાને હીકરા મોકલ્યો લાગે છે,’ શેક બોલી જાયો.

અને ઉજમ રોકાણીએ જીકને હીવો કર્યો.

ચોર તો આ બેઉ જણની વાત સાંભળતો હતો. એણે જોયું કે આવા શેકના હીકરા થઈને રહેવામાં મજા પડશે. એણે નાસવાનો પ્રયત્ન ન કર્યો.

‘ખરી વાત ! ભગવાને જીવાનજેઘ હીકરા મોકલ્યો છે.’ હીવાના અજવાળામાં ચોરને જોઈને ઉજમ રોકાણી બોલી જાયો.

શેક સજ્જા જાયો ને ‘આવ મારા હીકરા !’ કહીને ચોરને ભેટ્યા.

‘જટ જટ પૂંજપો લાવ. મારે માનતા પ્રમાણે ભગવાનની પૂજા કરવી છે.’ શેકે પૂંજપો મંગાવ્યો.

પોતે જઈને સૂતર લાવ્યા.

ચોરને એક થાભલા પાસે જિતો રાખ્યો. એની પાસે ભગવાનની મૂર્તિ મૂકી અને પૂજા કરી.

સૂતરનો એક છેડો ચોરના હાથમાં આપ્યો ને શેકે પ્રદક્ષિણા ફરવા માંડી.

પ્રદક્ષિણા ફરતા બચ ને બોલતા બચ :

વહુ તંતપો ઘણવંત :

એમ ને એમ એ પ્રદક્ષિણા ફરતા ગયા ને સૂતર વીંટતા ગયા.

ધીરે ધીરે એક હળાર એકસો ને આઠ પ્રદક્ષિણા ફરી રહ્યા. એમાં ખારસા અઢી ત્રણ કલાક નીકળી ગયા.

જેમ જેમ સુતર વીંટાણું ગયું તેમ તેમ ચોરનાં બંધન વધતાં ચોટ્યાં. શેઠની
 હિત એ ન સમજ્યો ને આખાં દેસાંયો.

એના હાથ બરાબર જકડાયેને યાંબલા સાથે બંધાયા હતા. એનાથી પ્રયત્ન
 કરવા છતાં છૂટી શકાયું નહિ.

સવાર થયું ને શેઠે શલાખખા જમાદારને બોલાવ્યો.

એણે ચોરનો કંબલો લીધો.

શેઠનો મંત્ર ચોરને બાંધે થઈ પડ્યો. એમ ને એમ તો જગાશેઠ ભારે ધાક
 બેસાડી દીધેલી એસના ઘરમાં પણ મૂકવાની કોઈની હિંમત આલે નહિ.

અને ચોખ્ખું એમના ઘરમાં જવામાં આવ્યું ને બમ સમજતા થઈ ગયા.
 જ્યાં શેઠને તો એ બેઠેલું હતું.

નાચરદાસ ઇ પરદા

બાણીવા જેવું

બાણીઓ ઉપરથી કાળી અને નીચેથી સફેદ કેમ હોય છે ?

માઝીનો રંગ ઉપરથી કાળો અને નીચેથી સફેદ હોવાથી તેનો બચાવ સહે-
 લાઈથી થઈ શકે છે. માટી બાણીઓ દરિયાને તળિયેથી પોતાના શિકાર માટે ઉંચે
 શીથ દરે છે, તે વખતે એ આકાશનો સફેદ પ્રકાશ ભેંધી શકે છે. એવે વખતે એકાદ
 નાની બાણી ઉપરથી ભેંધી શકતી નથી કારણ કે તેનો નીચેનો ભાગ સફેદ છે. અને
 તેથી તે સહિસલામત પસાર થઈ જાય છે એવી જ રીતે પેલી માટી બાણી ખાણીની
 મખાટી ઉપર હોય અને પોતાના ભક્ષને માટે નીચે જાય છે. તે દરિયાને તળિયે કાઢવ
 દીધકને લીધે પણ એને પાણી કાણ દેખાવાનું. એ વખતે એક નાની બાણી તેની
 નીચેથી પસાર થઈ તો પણ તેના ઉપરના કાળા રંગને લીધે માટી બાણીને એ દેખાશે
 નહિ અને સહિસલામત નીચેથી પસાર થઈ જશે. આવી રીતે ઉપર નીચેના જુદા જુદા
 રંગને લઈને નાનાં જળચર પ્રાણીઓનો ધીબાં ચોટાં જળચર પ્રાણીઓથી બચાવ
 થઈ શકે છે. કુદરતે તેમને જુદા જુદા રંગ આપવામાં પણ તેમના રક્ષણનો સુખ
 વિચાર કર્યો છે.

જનવરો માંદાં પડે છે ત્યારે કાંઈટર સિવાય તેઓ શી રીતે ચલાવી લેતાં હશે ?

એવું માનીત થયું છે કે જનવરો માંદાં પડે છે ત્યારે શું કરવું એવું અદ્ભુત
 જ્ઞાન તેઓને હોય છે. માણનો કરતાં કુદરતે તેને આ બાબતમાં વધુ જ્ઞાન આપ્યું છે.
 એ જાણીતી વાત છે કે ગોરીલા વાઘરા જ્યારે પોતાનો હાથ કે ગાંભું કોઈ અંગ થાકતું
 થાય ત્યારે તેને કચરી નાખે છે અથવા તો તે ભાગનો નાશ કરે છે. દાખલાઓ એવા પણ
 છે કે જેમા જનવરો અમુક જાતના ઊંઠ પસંદ કરી ખાય છે અને તેનાથી તેમને
 મંથૂર્ણ આનંદ વાય છે કુદરતે એનામાં એવી શક્તિ અને જુદી મૂક્યાં છે કે જેનાથી
 પોતાના જાતની મંલાળ માઝીમાં એ લઈ શકે છે

પુરપોતામ ડ. પરદા
 બા એસસી

ਗੁਰਮਤਿ

ਪ੍ਰੀਤ

ਪ੍ਰੀਤ

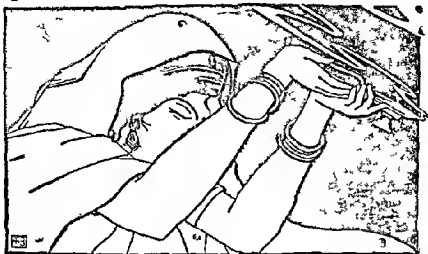
ਸੰਨ ੧੯੬੬

ਸੰਨ ੧੯੬੬ ਦੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸੰਨ ੧੯੬੬ ਦੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਸੰਨ ੧੯੬੬ ਦੇ ਸਾਲ
ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ
ਪੁਸਤਕ

ਪ੍ਰੀਤ :
ਸੰਨ ੧੯੬੬ ਦੇ ਸਾਲ
ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ
ਪੁਸਤਕ

ਸੰਨ ੧੯੬੬ ਦੇ ਸਾਲ
ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ
ਪੁਸਤਕ

‘નવયેતન’

એપ્રિલ : ૩૬ ના અંકથી દર
માસે ૧૦૮ પાનાનું વાંચન ને
અનેક ચિત્રો આપે છે.

....

....

....

આ નવા, દળદાર ને આકર્ષક

“ નવયેતન ” ના જરૂર

ગ્રાહક થાઓ.

વાર્ષિક રૂ. ૬૮

હિંદ બહાર રૂ. ૮૫

છુટકે રૂ. ૧૫

લખો “ નવયેતન ” ઓફીસ

૨૫, પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

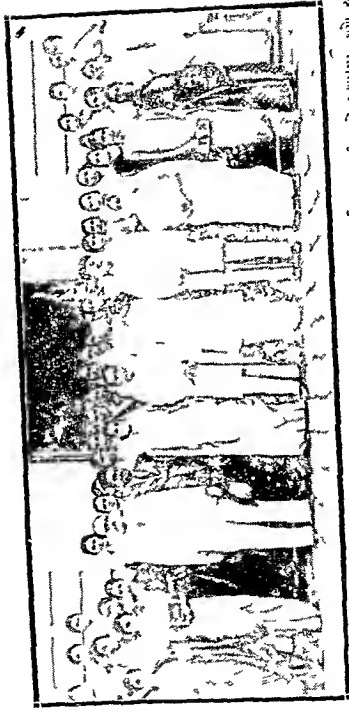

૨૫૩ ચિત્ર શેઠદેવાની મોતનીસ વચની તાની કપારી કરતા પિરવી દેવનું છે તેવું આપીઆવી મૂર્તિમાં બનાવવાની આજ્ઞા કરા સિદ્ધ કરી છે અને એક સારી કલાકાર તરીકે તેવું નામના મેળવી છે. ઉપરાંત મોટા પર્ણ દરમ્યાન કોમીયામાં આપવતા કલાકારનીનામાં એ કુમારિઆને સન્માનપદ હતું. પિતૃના છે અને કમ કામ તેની કપાની પ્રતિષ્ઠા ૧૬ છે વગર બેની રિક્તિપદતા તે એ છે કે આ ચિત્રવતી કાપ તાલીમ તેવું જીવી નથી પણ સામે કમેથી કાપ વગર બેની પદવતી છે અને એ રીતે કાપ કરી દે છે કલ વિચારોએ વગર તેવી કૃતિઆને વખાની છે

નીચેનું ચિત્ર વધા માસ દરમ્યાન કૃષ્ણાવધા ચિત્ર રીત મિથિને કા કરવતી આપવાની રચનાઓમાં છે

ક્રીમતી નાથીગાઇ નમોદર હાકરની હિન્દી સ્ત્રીઓની વિદ્યાપીઠના પદવીદાન સમારંભ ગર્વ તા. ૨૭મી જુને રૂઝદમા થયો હતો તે પ્રસંગે દેવાયલુ ચિત્ર શ્રી કુશાલાલ મુનશીએ તાજલિક પ્રવચન કર્યું હતું.

ગુણસુન્દરી

અને સ્તોત્રોપદેશ

વાર્તા અંક

પ્રકાશક કમળ

ઓગસ્ટ : ૧૯૩૮

અંક ૧ પી

પૂજારિણી

(પ્રાગ્ધાત)

હાની કેશકલા ન સમારી હલ રાગિણે
અરણ્ય ન આબો હલ સિનિજને ગોઠ;
વહી રહી પૂજારિણી મંદ મંદ પગડીએ
પગડીએ ભાગલા ભયાં ઘોડેઘોડા !

દેહલગા પર જોડી બહુરંગી યોદ્ધામાં
પૂર્વા રંગ સજ્જ મેઘમગ્ન વિચંત;
આમૂષણ અણુમૂળાં પર્વા અંગ પાંખડીએ
પૂજારિણી ચાલી ભય પૂજવા દિગંત ।

૨

કરકમળમાં પર્વો રૂપેરી પૂજનયાગ
યાગમહી ભયાં ઉરગ્રાસ્યએનાં કુલ;
હૃદયની ઊર્મિ જેમ અખિત શુભલ લીધાં
અક્ષત કેમરકેસં કોણ કરે મૂલ ।

શુભલથી જેવી નહી નાનુકના અંગે વળી
અણુઅણુ મંદી ભયાં તેજના કુવાર;
વડને તરંગ લલ્લકેરા રમી રમ્યા રિમે
શરમત્ય નયનને પોષણે છે ભાર ।

હૃદયે ઠવિત ભયું લોચનથી કાળ્ય ઝરે
મૃદુ હોષ્ટે ભરી સ્મિતલહરી અપાર;
પૂનરિણી જીવનનું કલ્યાણ ચાચવા ચાલી
વિશ્વંભર પાસે કેનો માગશે ઉદ્ધાર ?

કૂલકળી જાગે નહિ જોઈ ન લે દિશ કોઈ
જોઈ ન લે પરિચિત મન્દિરની વાટ;
એવી ખીકે નીરવ ને નમણી પગલી ભરે
ભક્તિકેરાં પૂર ચઢ્યા હૃદયને ઘાટ !

પૂછે કોઈ, પૂનરિણી જાઓ કહી આશાભર્યા
પ્રભુકેરા મન્દિરોએ માંડયા શું પ્રયાણ ?
પૂનાથકી વિશ્વેશ્વર રિજશે તો માગશે શું
ઉદ્ધાર તમારો કે જગતનું કલ્યાણ ?

સ્વાર્થી બની સ્વકલ્યાણ આશાસિદ્ધિ વાંચશે કે
પોતાના જ પાપનો શું માગશે પ્રલય ?
પૂણ્યજ્યોત સ્વહૃદયે એકલાં શું ચાચશે કે
ટાળશે એકલકાં શું સ્વઆત્મનો ભય ?

એવું નહિ માગો દેવી ! સર્વસ્વની આશાસિદ્ધિ
માગો એવું, કરો આખા જગતનું કલ્યાણ;
જગતનાં પ્રાણીમાત્રકેરા પાપતણો દ્વંશ
આખા વિશ્વે પથરાયે પૂણ્યનો ઉદાન !

ઉદ્ધાર કાં એકલાયે નહિ બનો પૂનરિણી
જાણો ન શું જનસેવા પ્રભુસેવા એજ ?
ચાચીશ હું સર્વસ્વને કાજ દઇ દેયઅર્ધ્ય
ચાલી, પૂનરિણી યોલી એવું કંઈ રહેજ !

મારી મન શાન્તિ નો કશાથી પણ
નાશ પામતો હોય તો તે માત્ર
ચંપલ જોવાઈ જવાને લીધે જ.
કોઈ પણ ચંપલ જેડી મારા પગમાં
બે-ચાર મહિના ટકતી નથી. એમ
કેમ થતું હતું એનો કોણે કું હતું
ઉઠેલી ચક્રો નથી, પણ એમ થાય
છે જ એ એક દોકીત છે. એટલે
એક જેડી ચંપલ જોવાઈ અને
તુરત નવી જેડી ખરીદી એવો જ
કેમ આદ્ય કરે છે ઉતાવળનું કામ
હોય, સત્તર બદાર જવાનું હોય,
અને કપડાં પહેરીને બારણા પાસે
આવું ત્યાં તો...

આજે પણ તેવું જ થયું હતું ।
મારી ચંપલો રોજની જગ્યા પર
નહોતી ।

ચંપલ જોવાઈ એટલે અધવાલે
પગે બદાર જવાને બદલે મારી પત્ની
સુનંદાની ચંપલ પહેરીને બદાર
જવાનો મારો હથેલનો ચિરસ્તો
હતો પ્રભુએ અમારા ભેટના પગ
સરખા જ સાંચામાં દાળ્યા હોઈને
એ એક જાતનો લાલ જ હતો. અને
તેટલા માટે કન્યાની પસંદગી કરનારા-
એને મારી એ સનાદ છે કે જેઓને
ચંપલો ગુમાવવાની ટેવ પડી હોય
તેમણે કન્યાના મુખ સામે જોવાને
બદલે તેના પગનું કદ જોઈ લેવું
એ વધારે લાજલાયક બાબત છે

મેં બારણા પાસે
આવીને આમ તેમ
નેવા માંડ્યું. અરે,
મારી ચંપલો નહોતી,
અને સુનંદાની ચંપલો
પણ રોજની જગ્યાએ

ખો વા ચ લી ચં પ લ

નેવામાં આવતી નહોતી ।
એટલે ? તેવી ચંપલો પણ
જોવાઈ ગઈ કે શું ?

તેની ચંપલો જોવાઈ જવાથી
મને જે આનંદ થયો તે મારી
ચંપલો જોવાઈ જવાના કૃપા કરતાં
વધારે હતો. ચોંતે કદી કશું ખૂંએ
જ નહિ એવી અભિમાનિની છોતી
ચંપલ જોવાઈ એટલે મારા જેવા
તેના પતિને કેમ આનંદ ન થાય ?

મેં હાક મારી. “ સુનંદા । ”
પહેલી હાક સાંભળીને “ હો ”-
કર કરે તે પત્ની શાની ?

ખીજ હાકે સગડીમાં કોલસા
નખાતા હોવાનો અવાજ સાંભળવામાં
આવ્યો

ત્રીજી હાકે કોલસાનો ડબો જમીન
ઉપર પાછો મૂકતો જણાયો.
અને ચોથી હાકે ?

પણ ચોથી હાકે તો હું રસોડાના
દારમાં જ દાખલ થઈ ચૂક્યો હતો
ગૃહકાર્યમાં મગ્ન અનેથી મુલિયો
મારી નજરે પડી હાથમાં પકડેલા
ચીપિયાથી તે સગડીમાંના કાલમા
બરાબર જોડવાની હતી માથાના કેશ
પર રાખનાં અસખ્ય પરમાણુ ચોંટી
ગયાં હોવાથી કેલનો નૈમર્ગિક કાળો
રંગ જ્યોત્સ્નામય રંગનીનાં કાળા
રંગની સાથે હરીશાઈ કરી રહ્યો છે
એમ મને લાગ્યું. હાથે કાલસાના

કાળા કાંધ પડ્યા હતા,
તેને હું કમગ પર
બેઠેલા ભ્રમરોની ટુલ-
નામાં મૂકવા મથ્યો
પણ કવિતા દેવીએ
મને ધારી આપી નહિ ।

શ્રી. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

“ સુનંદા ! ”

“ શું છે ? ”

“ તારી ચંપલો ક્યાં ? ”

“ જાઓ, મારી ચંપલો મળશે નહિ ! ”

હાથમનિ આપિયો દૂર ફેંડીને તે કાંઈક રાક્ષી જ ભોલી :

“ તમે વારંવાર ચંપલો જોઈ નાંજો છો, અને પછી મારી ચંપલો પહેરી જાઓ છો. એથી મારી ચંપલો દીધી ને જોડી થઈ જાય છે એટલે કાવતી નથી. તમારે તો રાજકુલું થયું; જાઓ મારી ચંપલો આજે નહિ મળે. ”

“ પણ તારી ચંપલો છેજ નહિ ને ? તે પણ ગુમાવી લાગે છે ! ”

એ માંસળીને સુનંદાએ આકું જોયું, પણ મારો આનંદ માતો નહોતો. “ કેમ હવે જોવાનું નથી ? રાજ રાજ મને કલા કરતી હતી કે તમે ચંપલો જોવા કરો છો, પણ હવે તારી ચંપલો કેમ જોવાઈ ? આજે તો મારી આ તારી જોઈની ચંપલો શુભ થઈ છે ! રાજ દક્ષક ક્યાં કરતીંતી કે મારી ચંપલો જોડી કરી નાંજો છો-દીધી કરી નાંજો છો; પણ હવે સેવાં જાઓ ! ”

“ પણ મારી ચંપલો જોવાઈ જ નથી ને ! ”

મારા અંતરમાં પ્રકાશ પડ્યો ! હું સમજી ગયો કે સુનંદાએ પોતાની ચંપલો છુપાવી દીધી છે-હું તેની ચંપલો પહેરી જઈ નહિ, તેટલા માટે !

મેં ગંભીર અહેસાસ કરીને કહ્યું : “ ત્યારે ચંપલો જોવાઈ નથી, પણ છુપાવી દીધી છે, એમ ને ? ”

અને સુનંદાના મુખમાંથી હાસ્ય સરકી પડ્યું. મારી ખાત્રી થઈ સુદી કે મારો આનંદ અમારણ્ય હતો.

મેં સ્વરમાં નમ્રતા ઘાળવતાં કહ્યું : “ જો,

મારી ચંપલો જોવાઈ ગઈ લાગે છે. હું રાજ આરણ્ય પાસે મૂકતો, આજે ત્યાં નથી. ”

“ જરા ધ્યાન રાખતા હો તો કાંઈ ન જોવાય. ”

“ પણ સુનંદા ! આ ઉપદેશ આપવાનો વખત નથી, જરૂરીયાત પૂરી પાડવાનો વખત છે. મારે તો હિતાવશે બહાર જવું છે, અગાઉ પગે કેમ જઈ શકું ? આજેને માટે તારી ચંપલો આપ, પછી કોઈ વાર નહિ માથું. આજ તો...”

“ જાઓ ત્યારે નવી લેતા જાઓ. ”

“ પણ મોઝીની દુકાન સુધી તો અગાઉ પગે જવું પડે ને ? અને પ્રુદેશ પગે હું ચાલી શકતો નથી. ”

“ તો તમે જાણો, મારી ચંપલો તો તમને મળવાની જ નથી. તમારી ચંપલો જોઈ જોઈ, અને વળી મારી પણ જોઈ નાંજો; હજી પરમ દહાડેજ નવી લાવી છું. ”

“ એમ શું કરે છે સુનંદા ? એક નિવસ માટે-નહિ, એક કલાક માટે તો આપ. ”

“ અં હં ! ”

એવો ઉદ્ગાર કાઢીને સુનંદાએ એવી કોઈ છટાથી કાકું દલાવ્યું કે જાણે ચંપલોની બાજવમાં મારી સાથે જરાય વધુ વાતચીત કરવાની તેને પુરસદ નથી !

જતાં જતાં મેં પાછું વાળીને જોયું. સુનંદાએ સચચું : “ જોઈએ તો મોઝીની દુકાન સુધી જાજશો જવાની ચંપલો પહેરતા જાઓ ! ”

“ વાર, વાર. ”

ઉલટું જાજશો જવાની અર્ધી તૂટેલી ચંપલ જોડી મને ધરબહાર નીકળવામાં મદદગાર થઈ.

બહારનું કામ પતાવીને હું ન્યારે પાછો ઘેર આવ્યો ત્યારે સુનંદા જમવા માટે મારી રાહ જોતી હતી, સસ્તી કેપાવડી અને ટકાઉ

(દુઃખનદારના અભિપ્રાય મુજબ) ચ પલ ખરીદવાનો આનંદ મારા વદન પર ઝળકી રહ્યો હતો.

ચંપલ કાઢતાં હું અભિમાનપૂર્વક કહેવા લાગ્યો “ કેમ કેની છે ચ પલ ? ”

“ સરસ, પલ્લુ બોવારો તો ? ”

“ તો ય શી શીકર છે ? ફક્ત આઠ આનામાંજ ખરીદી છે ”

“ અને જતી વખતે પેલી જુની ચ પલ પહેરી ગયા હતા તે ક્યા ? ”

“ હું ? ” હું જરા મગસ્યો.

“ મોનીની દુકાને જુની આવડાને ? નારી ખાત્રી જ હતી કે તમે તે ઘેર પાછી લાવ વાતા નથી મારો નથી ચ પલ મેં આપી હોત, તો પલ્લુ તે તમે ખોઈ આવવાના જ હતા ! કેવા બૂલકણા! સ્વભાવના હો ? હવે આ નવીએ ક્યાંક જુની આવડો, એવે પાણુ ! ”

તે દિવસે પ્રિધાવિરચિત ચ પલ-કાબળાં ‘ છુટકા પીને હું બેગર જતી ગયો.

અપરિણીત વાયકોને એમ શ્રાવણ દરો કે પ્રેમકલ્હનાં બીજ કાલ્યાણિક હોય છે, પલ્લુ એવી માન્યતામાં બૂલ છે અમારા કલહનું કારણ ચ પલરૂપી બીજ હતું તમે કદાચ કહેશો કે પગમાંની ચંપલ પગમાં જ રાખવાનું એ પરિણામ છે, પલ્લુ તેનો મારો જવાબ એ છે કે નવપરિણીતનો પગમાંની ચ પલ માથા પર ચઢાવવાનો મોઢ ટાગી છકાતો નથી અને એક વાર માથે ચઢાવેલી ચ પલ કદાપિ નીચે ઊતરતી નથી.

x x x

નવી ચ પલ ઝોડી ખરીદાને પદર દિવસ પીતી ગયા હતા પદર દિવસમાં ચ પલ જશએ બગડી નહોતી છતાં રોજ રોજ મારા મનમાં યથા કરતું હતું કે ક્યાંય બોવાઈ

જશે તે નહિને ? પલ્લુ આજે તો મને તે બોવાઈ જવાનો ખરેખર ભય લાગ્યો હતો.

વાત એમ હતી કે આજે સોજે એક સગાને ત્યાં મોટા લગ્નસમાર ભર્મા જવાનું હતું ત્યાં એકઠા થએલા માણસેની ચ પલે, સ્વીપરો અને જૂઠાની બારે ગીઈ જમશે એવી મારા ખાત્રી હતી એવે વખતે ચ પલે બોવાઈ ભય એ બહુ સ્વાભાવિક હોય છે.

મેં સુનદને કહ્યું “ હું લગ્નસમાર ભર્મા નહિ આવું તો નહિ યાને ? ”

‘ વાહાં એમ તે થાય ? જવું જ પડે ! ’

“ તું તો જવાની છે કહેજે કે મારા માથુ હું ખટ્ટ હતું એટલે આવી ચકયો નહિ ”

“ પલ્લુ એવું જુલું શા માટે બોલતુ ? ”

‘ પલ્લુ હું ! આવીશ, તો ચ પલ શુભાવીને જ પાછો આવીશ ? ’

‘ તેટલા માટે હું જુલું બોલવાની નથી, અને એમાં ચ પલ બોવાય શાની ? કોઈની નજરે ન પડે એમ એકાદ સારો ખુશો ભેટને ચ પલ મૂકીએ તો નમ ચ પલને માટે લગ્ન સમારભ જવા દેવાય ? જરા ચ પલે ભગવતોં શીખો દેવો, કહે છે કે હું નહિ આવું તો નહિ ચલે ? પલ્લુ બધા ય મારા પહેલાં તમારી પૂછગાછ કરશે, એટલે ગયા વિના નહિ યાને આજે ચ પલ બોવાવાની બીકે લગ્નપ્રસંગ જવા દેવાની વાત કહેો છો, કાને બેરી બોવાવાની બીકથી બહારમામ જવાનું એ માંડી વાળશો ! પોતાની વક્તવતાની વધુ અજમાએશ કરતી સુનદા આગળ બોલી ‘ બપોરે વીણા મને અને તમને આવવાનું ખાસ કહી ગયું છે, એટલે આપણે મેહુએ જવું જોઈશે જ, અને હું કંઈ તમારે માટે જુલું બોલવાની નથી ”

અને સુનદા તો મારા પહેલાં બીકળાને યાત્રી પાછળથી હું લગ્ન સમારભને રથાને જઈ પહોંચ્યો તો મને લાગ્યું કે

ન આવ્યો હોત તોજ સાર હતુ. મોટરો અને ઝાડોએની લાઇન બધાઇ ગઇ હતી. બેઠકના દિવાનખાનામાં જવાન્ય છતાંની આસપાસ તરફ તરફના જોડા, જૂટ અને ચંપયોનું પ્રદર્શન ગોઠવાઇ ગયું હતું. તે જોઇને હું જરા ચુંચવાયો. કાંઇ ગિન્નેએ અને મુગાએએ મને જોઇને “જે જે” અને “નમસ્કાર” કર્યા, મેં મેં સાચા કાચ જોડીને સ્વીકાર્યા, પણ માફ ચિત્ત તેમાં નહોતુ, એટલે મેં તેમને ઓળખ્યા નહિ. માફ ચિત્ત તો ચંપલ ન જોવાય તેવી જગ્યાએ તેને મૂકવામાં શેકાયું હતુ અને એવી જગ્યા મારી આવ્યો શોધી રહી હતી જેરુ બહીતી બહીતી એક કોચની સ્વીપર જોડીની પાછળ મારી સુદર ચંપલો ગોઠવીને હું દાદર ચડ્યો.

દિવાનખાનામાં પેમતાજ મંગલપટકની ફેલી કહી “કૂર્પોત સહ મંગલમ્” સંભળી પછી પાન-શુલાલ-અતર વહેંચ્યા તે લીધા. જોળનનું નિર્મલશુ મળ્યું તે સ્વીકાર્યું અને ઘુરત વીખરાતી ગીર્દમાં હું એકદમ છતા તરફ ફેરવ્યો.

બહાણને “જે જે” કર્યા, બહાણની કુશળતા પૂછી, પરંતુ માફ ખ્યાન ચંપયોની પાછળ લાગેયુ હતું. હું નીચે હિરણો અને...ઓતારીની ! ચંપલો ચપલાની જેમ નાસી ગઇ કે શું ? પેલી કાટેલી સ્વીપરો ત્યાંજ હતી, પણ ગાણુમાં મારી ચંપલો નહોતી !

ચંપલો શોધવા માટે મેં આમ જોયું, તેમ જોયું, તે કદાચ સ્થાનબદ્ધ થઇ હશે જેમ માની દર પણ જોયું. પણ ક્યાંય તેનું દર્શન જ ન થયું !

માણસ વિવેકશક્તિને જરા દૂર હાસ્યે કે ઘુરત તેને નવી નવી કલ્પનાઓ સૂઝે છે.

ચંપલોના આ મોટા લગભામાં હું એકાદ જોડી ચોરી જવું-નહિ, નહિ, સહ જવું તો હરકત રી ? મારી જ જોડી શું કાંઇ ઉપાડી ગયું નહોતું ? આ વિચાર મારા મસ્તકમાં આવતા જ તેનો અમલ કરવાની હું તૈયારીમાં હતો.

એટલામાં એક અનાજ મારે કાતે આવ્યો. “કેમ; ચંપલો જડતી નથી ને ? મારી ચંપલો પણ ક્યાં ગઇ તે સમજવું નથી ! હવે સમારંભમાં આવ્યા એટલે આવું જ થાય !”

મેં પાછું વળીને જોયું તો એક ઠીંગણા ચાણસ પોતાની ચંપલો શોધતો દેખાયો મને લાગ્યું કે તેની નજર મારા પગ ઉપર જ લાગી રહી છે !

એટલે પગમાં જે ચંપલો આવી તે પહેરીને હું એકદમ બહાર સટક્યો અને પેલાને કહ્યું. “મારી ચંપલો તો જડી, બાંધ !”

બર તરફ જતાં ચંપલો ગયાનું દુખ ન લાગતાં મને એક પ્રકારનો અનુભૂત આનંદ થતો હતો; કારણ કે કદી ન અનુભવેલું ચંપલ ચોરી લેવાનું કૈયં આજે મારામાં આવેલું મેં જોયું હતું. વળી મેં ઉપાડેલી ચંપલ મારી જોવાપતી ચંપન કરતાં જરા સારી હતી અને વળી બંધ જેમતી પણ હતી.

વિશેષમાં જો સુનંદા મને ચંપલ વિશે કોઇ પ્રશ્ન કરે તો હું તેનો સંતુષ્ટજનો જવાબ આપવાની સ્થિતિમાં હતો !

બેર ગયો પણ તે હજી આવી નહોતી, હું તેની સહ જોતો બારણામાં બેસો. તે દેખાઇ એટલે મેં તેની તરફ વિજયની પ્રમા-સીધી નજર કરી.

તેનો ચહેરો ચિતાલુકન દેખાતો હતો. ચંપલ સંબંધી કરો પ્રશ્ન તેણે મને પૂછ્યો

નહિ, એટલે મેં જ તેને હસીને કહ્યું
“ સુનદા ! મારી ચંપલ જોવાઈ ! ”

કશું ન જોવાઈ તે સીડી ચડીને ઉપર
આવી ત્યારે જ મારી નજર તેના અડવાળા
પગ ઉપર પડી અને મારા મુખમથથી ઉદ્ગાર
નીકળ્યો “ શું તારી ચંપલ જોવાઈ ? ”

સુનદાની ચંપલ જોવાઈ તેના આનંદમાં
હું દેહબાન વિમરો ગયો હતો, એટલામાં
અદર ગએલી સુનંદા બોલી “ આજ
મારી ચંપલ ! તે મારી પહેલાં ઘેર કપાંથી

આવી ? ચોતાની ચંપલ ગુમાવીને મારી ચંપલ
- લાક્ષીને ઘેર આવ્યા લાગે છે ! મારે અડ-
વાળે પગે આવડું પડ્યું તે જોયું ને ! ”

રસ્તે ચાલતાં કોઈ માણસનો પગ લપસે
અને તે પડે, તે વખતે જ તેના ઉપર ફરી
પડનાર બીજા માણસનો પગ ફેળાની છાલ
ઉપરથી લપસી પડે, એવી જ તે વખતે
મારી સ્થિતિ થઈ *

* મરાઠી ઉપરથી.

કોણે ઠલવ્યો ?

[રાત]

કોણે ઠલવ્યો ? કોણે ઠલવ્યો,
સુતાદળનો ધાળ આ કોણે ઠલવ્યો ?
વેગળા વસંતના ઝીંજીને ટહુકા,
ઉરનો રસાડ આ કોણે ઠલવ્યો ?
આગળે ઉતરે શા ? અંતરે પ્રકાશ આ,
મનનો મહેરામણ આ કોણે મૂલવ્યો ?
ઉરને દિગોળ મુગે નયણને ગોલ,
કીમીને કામણ આ કોણે ઠલવ્યો ?
અગમનિગમ સંતાડુકડી રમવા,
કીમી મહી કોણે નોંધાવ્યો ?
પાણમાં પડછંદ રીઠા ગળાએ બોલનો,
સુણ સુણ ને ઉર ટહુકા બધો ?
પોષધાનાં પ્રકાશની બારીથી,
અમૃત-ચેર કોણે ઉર ઉતાર્યો ?
પીંડ પીંડ ને ગહારી વાધે રસની તૃપા,
કોણે ઠરોરો એ મુખડે ધર્યો ?
એની વાસળીને-સૂર-ઉરે ચંદનીનાં પુર,
ઉર ચંદનીનો એક કોણે મોતીએ પૂર્યો ?

કવૂત્રાં કુસુમાવરઃ

જગદંબા

(ઢાળ : હાર પ્યાગે સમે જો ધેલા નહુમાર)

આબ્યાં સખી લેને જગદંબા રમવાને સસ
લાવ કહું દેને ઉજળ્યાં જો અવનિ આકાશ;
રૂપનો અંબાર મા સુંદરી શી ફરફરે,
ટમકે તારલિયાની લાત.....આબ્યાં ૧

માના લલાટમાં કુંકુમનો આંદલો,
હૈયામા મોતનનો હાર.....આબ્યાં ૨

ક કણ અખડાટથી નાચે ઉર મોરલો, ।
લળી લળી હેતો તાલ.....આબ્યાં ૩

ઝાઝર ઝણકારથી વિશ્વ બધું ગાજતું,
પડઘા દિગંતમાં સુણાય.....આબ્યાં ૪

માની અમી ભરેલ દબે છલકી રહે,
શાન્ત સુખી હૈયામા આશ.....આબ્યાં ૫

ગરળામાં ધૂમતાં મા વિશ્વને ધૂમાવતાં,
હીવડે જો દિવ્ય ઝળકાર.....આબ્યાં ૬

હૈવી હલકથી શો ગરળો ગવડાવતાં,
હૈયાના ઝણઝણત તાર.....આબ્યાં ૭

વીરતાની ટ્રેરણાનાં પાન મા કરાવતાં,
હેતાં અભયનાં દાન.....આબ્યાં ૮

મૈયાને બહાલ હૈયું યન્ન યન્ન નાચતું,
જગંતા થાકેલા આણુ .....આબ્યાં ૯ x

વિવિત્સુ

પોન્ડજનાં નવાં કીમમાં

"ચામડીનું જીવનતત્વ" હોય છે.

જના વિના ચામડી
સુંદર બની શકે
નહિ.

જરમ દેશમાં રહેતોં ઓઝિને પેલાની ચામડીની ખાસ કાળજી રાખવી પડે છે. પરંતુ પ્રાણીશાસ્ત્રીઓએ આ કાળજીપર નવા પ્રકાર દેખ્યો છે. અને સોન્ડજ માટે વધારે અમરકારક ઉપાય શોધ્યો છે.

તેઓને માત્રમ પચ્ચું છે કે સ્વર્ણના તરંગો, ગરમી અને મીઠા પવન વિ. તમારી ચામડીમાંથી 'સ્કીન વિટામીન' 'ન્યમનું' એક વિશ્વપ્રીત-ને જોડે ચામડીનું જીવન-તત્વ કહેવામાં આવે છે તે સક્રીય નથી છે. આ વિટામીન વિટી ચામડીનું તેજ નાશ પામે છે ચામડી ખડખડી અને ધરડી દેખાય છે.

પોન્ડ આ 'જીવનતત્વ' નો પોન્ડના કીમોમાં સમાવેલ કર્યો. ખડખડી અને નિરતેજ ચામડી યોગ્ય આકારમાં સુવાળી અને બરાબર બની. આ નવાં પોન્ડનાં કીમોની અજમાયશ કરનાર ઓઝિને તેણે 'વખાણુ' કર્યા હતાં.

હવેથી તમારી ચામડી માટે પોન્ડનાં સ્કીન વિટામીન કીમોમાંથી તમને લાભ મળી શકે છે. તમારી ચામડીમાં અમુલ્ય 'જીવનતત્વ' નો વધારો કરી તેને પહેલાં કરતાં વધારે લાજગીબરી અને સુર જુલાવે છે. પોન્ડનાં નવાં કીમ-અમરકારકની જેવીજ બાટલીમાં એવાજ ભેગવ સાથે એટલીજ કીમતે દરેક ડેકાવેળી મળી શકે છે.

પોન્ડનું કોલ્ડ ક્રીમ

તમારી ચામડીમાં કુદરતી તેજ પાણુ લાવી-કરચી પાતી અટકાવે છે, બિંદા સાર કરવા તેનો ઉપયોગ કરો. હવે તેમાં ચામડીનું 'જીવનતત્વ' સ્કીન-વિટામીન પણ છે.

પોન્ડનું વેનીશિંગ ક્રીમ

ખડખડી ચામડી દુર કરી તેને સુવાળી બનાવે છે. ચામડીને સુવાળી કરવા માટે પોન્ડના નેક તરીકે તેનો ઉપયોગ કરો. હવે તેમાં ચામડીનું

'જીવનતત્વ' સ્કીન વિટામીન' પણ છે.

નવા કીમો માટે આ કુપન ષોડલો

પોન્ડ, પો. ઓ. બોક્સ ૧૪૪, સુવ્યાધ.

પોન્ડના ને નવા કીમોના નમુનાની ટ્યુબ મને મારત મોકલવા મહેલગારી કરશે. સાથેનવા દેસ પાવારના નમુના પણ મોકલશે.

નામ.....
સરનામું.....

અર્વાચીન આ માટે પણ સાહસભરું કાર્ય વૃક્ષિના સરસુખત્યાર કમાલ આત્મવૃક્ષની દત્તક પુત્રી મીઝ સાળીલા ગોદસેન કરી રહી છે. પાલસેદ તરીકે તે સુવિખ્યાત છે અને વૃક્ષિની વીમાની ફેબ્રુઆરી તે સમય છે અને તેમાં લેક્ચરનંદની પદવી પ્રસાદ છે. બુદ્ધિના બળેથી

જુઓ ન રુઓ

રૂપાગીવાળી નસોં ઇરિપતાલના એક અભાવના ખંડમાં આગસ ખંજેરની બેપરવાદ પડી હતી-ચાલી જવાનાની રૂપરમળીએ હોરથી જેમ આરામ લેતી પડી હોય તેમ.

—પણ આજ રાજના જેવી રૂતિ કે તાજગી મોઢના મુખારવિંદ પર તરતી નહોતી. નમતો પોર દતો અને નમતા પોર જેવી નિરનેજતાથી આખો ખંડ હવાયે લાગતો હતો; આપ તેજ સુનકારમાં પણ કિયકાર ભરી દેનાર એક દસમુખી નમની ગેરદાજરી આજ સોને સાલતી હતી.

એનું નામ મિસ મણિ. તે મંજીર માંદગી બેઠવતા એક શેઠની આજ્ઞાત માટે લેને ત્યાં રોકાઈ હતી.

શેઠ નવનીત નાણાવડી ચહેરોને પ્રતિષ્ઠિત પુરુષ હતો. ઇરિપતાલના મુખ્ય ખાનુ દાકતર પર તેની ચિદ્રી જવાથી, એ બિમાર શેઠની સારવાર વારને મિસ મણિને એને ત્યાં મોકલવામાં આવી હતી.

ઇરિપતાલની સંખ્યાખંડ નસોંમાંથી મિસ મણિને જ પમંદ કરીને શેઠને ત્યાં ખાનુ દાકતરે મોકલેલી, તેનું મારણ સંજગ હતું કેવળ ખાનુ દાકતર નહિ, પણ ઇરિપતાલના મોઢા નાના સમય સરકની આંખોને, મણિના અવનારમાં ફોર નાહટિગેલનાં દર્શન થતાં, નામ મણિ છતાં તમામ હિંઓ એને 'દયાદેવી' કહીને બોલાવતા.

નાનકોઠા દોવો આખા મંદિરને ઝગઝગાટ ખતાવી દે છે અને પાતળી ધૂપસળી આસપાસના વતાવરણમાં અધમવાદ ફેલાવે છે; એવાં

પરમેળી એ પુતલીપક ને ધૂપસળીની મોઢ અદેખાઈ નથી કરતું; એમજ મિસ મણિના માયાળુ ને ડયાળુ સ્વભાવની તથા સેવા સુશુધાના પ્રભાવની અદેખાઈ એક પણ આંખને થતી નહોતી-હો એની પ્રસરતી પ્રતિષ્ઠાની પ્રયંસા કરતાં, મણિ સૌના હિંમાં સગી બહેનના બાવે પ્રતિષ્ઠિત થએલી જાણે પ્રેમજ પ્રતિમા જેવી લાગતી ઇરિપતાલનાં મુખ્ય ખાનુ દાકતર તો પહેલાં મોઢાની પુત્રી હોય એટલું બધું જ્ઞાત એના પર વરસાવતાં હતાં. એમણે ધણીવાર ને ધણી જણ આગળ મમરૂપીપૂત્રે આ દરદ ઉચ્ચાર્યા હશે, કે 'મિસ મણિ નામનું રૂપ અનાયાસમના ઉકરડે ઉકરડું છે, છતાં સંસ્કાર ફેટલા સુન્દર !'

૨

એવી સંસ્કારશોભન નસોં નવનીત શેઠની માવજતમાં રોકાઈ હતી. નવનીતલાલ નાણાવડી કુટુંબમનો નખીરો હતો. સરાદ જગરમાં ધોરવારની ધીકની પેડી આલતી. ચહેરમાં આલિયાન દવેલી હતી અને કહેર-બદાર લખ્ય બંગલો હતો. તે ગાડી વાડી ને બટ્ટનોકરથી વેતવસમૃદ્ધ હતો ટેકરીના એક જ રજુકારે તહેનાતમાં બન્ને નોકરોને 'શુ કુશ્વર' કહેતાં દાંજર રહુ પડે, એવો એનો રુઆબ હતો. માણસોની આદલી તાળે-

દારી છતાં પેતાના બિમાર પુત્રની માંદગીમાં સારવાર-સેવા કરવા માટે વયોવૃદ્ધ બા આડે, પોર તત્પર રહેતાં, રાતની રાતો બિગમરા વેઠવા તે અડાં જ હોય-

... એ જ ક... ..
શ્રી. કેશવ હ. શેઠ
... ..

આંખાનું મટકું સરખું મીઠા મિઠાપ નાનીતની પચારી પામે તે ખેઈ જ હોય-તે કેઈ મિમ મચિના હાથમાં આજ્ઞા સોંપાયો ત્યાં સુધી.

મચિ હર્દીના ઝોરડામાં દાખલ થઈ ત્યારે બિજાના આગળ પુનઃસલ માતા ખેઈ હતી. પાસે દવાની ઝીસીઓ ને પડીકાં પડયાં હતાં. રૂઝેશીમાં ફેલાયલી મોસમી ને કાળા દાદા દેખાતાં હતાં, બાલુ પર ઉલટી ને ગળકા ઝીલનારી ધૂંકેલાની પડી હતી. હર્દીની આસપાસ અમણતી માખેને પીંછીવડે ઉરાડતાં માતૃથી ઉમિઠા આગળ ખેઈ હતાં, તે વખતે મચિ અંદર કામચ થઈ અને દુખભારે લદાયેલો ઉઠવાર હર્દીના મુખમાંથી નીકળ્યો:—

‘ઝોડુ !’

‘ખેટા !’ માતાનો મધુર બોલ સંક્રાંતિ જાતે નવનીતે ચોપચું ખેડ્યું અને જેવું ધાવણ પીને પોતે ‘નવનીત’ બન્યો હતો તે બદાસેસમાં માતા સામે તેણે જેવું-જેવું ન જોડું ને આખો મીઠો દીધો. થની અસલ વેળા ન ખમાતી હોય તેમ તેણે પડખું ફેરવ્યું. પુત્ર ખાતર મરી શીટવા તૈયાર, એવી માતાએ, ખસી મગેલા ઉમિઠાને સરખું કીધું નવનીતે ફરીથી કાચી ચીસ પાડી, હળ્લે વીંછીની ડંખવેદનાએ પડતી ચીસ જેવી એ ચીસથી માતાનું હૈયું જાણે ચીરાઈ જવું ન હોય એમ મચિને લાગ્યું. સામે વિજ્યુની છત્રી વડે દિવાલ ચોલતી હતી, અણ્ણુની માતૃઆખો, એ છત્રી પર દળી, તેના હોઠ ફરડ્યા:—

‘હીનદયાળ ! મને તો મને અજબડી ઉપાડી હો; પણ તારા નવનીતને સાજોસજો ઉઠાડ. જોઈએ તો મારાં સઘળાં પુરવધત...’

‘ઓ મા !’ હર્દી શડ પાડી ઉઠ્યો.

‘આ રહી ખેટા ! શું થાય છે તને ?’ માથે હેતાળ હાથ ફેરવતાં માતા પૂછતાં હતાં-ખેટાને શું થવું હતું ? નવનીતને જૂત-

કાળની જૂતાવળ લાડકાવી રહી હતી, તે માતાથી કેમ રામભય ? નવનીત એને સમજાવી શકે પણ શી રીતે ?

‘કમચેએ લક્ષીજી પ્રસન્ન થયાં, તે એક વાત; મદકર્મે લક્ષ્મીદેવીના લાડલાં બનવાની લાચકાત ભોગવતી તે બીજી વાત; જદકર્મે લક્ષ્મીરાણીને ઘસી બતાવવી એ દુલગિની વાત-નવનીત શું દુલગી હશે ?’ નેસર્મિક રીતે જ મચિને આવા તરંગો થવા માંડ્યા. પણ એવા અનિષ્ટ તરંગો પ્રત્યે તરત જ એને જુલ્યા ફટી. દયાદેવીની દિલસિતારી અણ્ણુથી હીકી: ‘મહાન પિતા એને વેળાસર સાબોતલો કરે.’

—અને નવનીતનું કથાણ વાંચતી મચિએ હર્દીની સારવારનો આજ્ઞા લીધો.

૩

હર્દીની માવજતમાં રહો મચિને બરાબર જે અઠવાડિયાં વીત્યાં-માત્ર એ જ અઠવાડિયાં; એટલી ટૂંકી મુદતમાં નવનીતનો લાભો થંદવાડ લગભગ દૈય થઈ ગયો. જુઝાને મટી ગયો હતો અણ્ણુનંદર જતો રહ્યો હતો, ખાસ દર્દ જેવું કશું જ રહ્યું નહોતું-સિવાય સામાન્ય અસહિત.

આથી નવનીત ખરેખર નવાઈ પામતો હતો. રવખે પણ પ્રમાણ નહિ, એટલી ટૂંકી મુદતમાં પોતે રવારવ પ્રાપ્ત કરી શક્યો, એમાં કાંઈક જનકુલ અમલકાર તેને લાગતો હતો. તેને તરેહવાર તકરિતકે થતાં હોયતાં માતા પ્રજુકાર્યના કરતી હતી; શું પ્રાર્થનાને બળે પોતે એકદમ માત્રે થઈ ગયો હતો ? એમ નહિ તો એક મચિના જ હાથમાં પોતાનો નાઠી બરાબર આપી હોય-તેણે કેવીક રામભાણ દવા દીધી હશે ? કે પછી અંગ પર મચિનો ચઢુ હાથ ફરવાથી ને તેના બદાસેસા અધુમધુસા શબ્દો વડે જ સાબ થઈ

જવાબુ' હશે કે ન ઉઠવી હશે એવો આ એક
કુન પ્રશ્ન નવનીતને પગપા કરતો હતો
તે વખતે મણિ એના ખડકાં દાખલ થઈ
અને હવે સરિપતાલમાં પાછા જવાનો તેણે
રજા માગી —

૧ ' નથી લામણું કે હવે મારી જરૂર હોય '
 સર્વાંગ નીવરતી સરજતાએ વિદાય માગતી
મણિ નવનીત સામે ખડી રહી નવનીતે
ફાજર ધબીને કહ્યું

૨ ' હજી તો મને 'અસકિન' થવું છે,
મિત્ર ! એચાર દિવસ વધુ રોગપુ પડશે. '
 ખાલી ખુરસી પોતાની પાસે ખસેડી, તેના પર
મણિને બેસાડતું કહી, નવનીતે ઊંચા જાવનાં
વેણુ ઉચ્ચાયાં —

૩ ' મારે ત્યાં ત્યારે કેટકેટલી રોગોવા ઉભ-
મરા થયા છે, હવે એચાર દિવસ અડી જરા
આરામ છે. '
 આરામ એવાનો ઉદાર ભાવ દર્શાવતો

નવનીત આશાદરે ચોંચને મણિ સામે ખીટ
માડી રહ્યો વિવશ્યુ દેવથી દેવાપણે એની
જૂની આંખો મણિની મુદ્રોગ ને ધાગતો
દેહવત્તા પરથી કેમે કરી ખાસતી ન્હોતી
મણિ પર અખડિત સ્વચ્છયતું નિર્વિઘ્ન
સોન્દર્ય નોતરતું હતું. હજારમાં મનોમુગ્ધકર
લાવણ્ય હતમણું હતું. આંખમાં નિર્મલ અમી
અને હૃદયમાં સેવા ને સુશુષ્કની પવિત્ર લામણી
કિમરતી હતી એવામાં સુનયુક્તા દહાણુ
માધુર્ય હતું અને વ ન દમેશાં રિમલ દારમે
વસતું જ હોય માંદગી વખતે મણિ વિશે
ધ્યેન રવનુભવ આજ તાજ સ્વરૂપે અનુ
ભવેના નવનીત ઉત્તરની અપેક્ષાએ એની
સામે નોંધ રહ્યો હતો અને મણિએ મથાદિવ
હમે કહ્યું —

૪ ' તમે અરામ એવાનું કહેા છો, પણ
મને તો કામથી જ આરામ મળે છે. '
 દરીકા જોગી ન્હોતી નવનીતને એની

કાર્યવ્યવસ્થાનો અનુભવ સારી પેઠે થયો
હતો—જાણકુડે તરનતાથી તરવરતી
જ્યેલે સોનેરી માગની ! સેવાસુશુધાના સમયે
મણિની કર્તવ્ય-વ્યવસ્થા એવી અજબ
હતી—આજ એની કસરતો કરવા નવનીત
ટમટમી રહ્યો હતો ઇચ્છા મુદત નહિ છતાં
' કૃત્તિમાહેળા 'ના આમદમર્ષા દખાજીની તેની
મ્દોનાતમાં મણિને ફરજિયાત રોગપુ પડ્યું.

૪

મધરાત પીતી હતી, પણ નવનીતનાં
મેત્રોમાં નિશદેવી પધારતા ન્હોતાં, મ્દોનાતને
મેભારીએ મણું કુરડ અપશુકનિશાગ સખ્દો
ઉચ્ચાર્યું હતું. તે ઇચ્છે જામત નવનીતે
સામગ્રીા કુવળા સખ્દે તેને જૂતમાગ સાંભળે.
ચક્રુ સમશ મુનપત્નીની ખાયા ખડી થઈ,
પોતાના અર્પતબ્ધ દવમને પાપે સમર્પા પારી
પરતોડવાની થઈ હતી તે કહેણુ થતના તેને
જગવવા માગી મૂકીતો મ અને પ્રીમતાંકની
સલાયકી તમે રહે માખ—પીમાખ મચેલા
પોતાના અમજીયા આલાખીએ એને કાકાવાના
દેખાયા તેણે આંખો મોળી, ફરી રવરથ
યયો પોપચાં મીઆ કે તગત બગવ અસરો
વ અપા —

૫ ' હરમી '
 રોજગી વેમે એ અસરો મરડી ગયા,
વવા અપરો વચાયા —

૬ ' કુચ્છન્દ '
 વાપુની ઝપે એ અસરો પણ અપોપ
થય ને નવું વામ્પુઃ —

૭ ' વ્યભિચાર '
 એક ચિયરેદાલ વિષવા, જોગામા પાવરૂ

કન્થાને લઈ. રોમને શકપુડી કરતી ફીડી,
નવનીત જીવ જાગ્યાયો, ગસરાયો, બેરામપજો
પનજખાંથી ઉડીને બેઠો થયો તેની ફરતી
કોઈ, મામેના ખડકાં દોડી ગઈ, બધાં પૂરવીની

પરિગતાના અવતાર સમી મણિ આજ ઘણે દિસે ગાઠ નિશાને બોલે પડી હતી.

બિમાર દાલનમાં, પોતાની સારવારથી મમથે, નવનીતને, મણિમાં માતૃવાત્સલ્યનો અને લગ્નની ભગિનીના નિર્દોષ ઉમળકાનો અનુભવ કરખે થતો હતો—પણ એ તો બિમાર દાલનમાં; નવનીત હવે તો નવે અવતાર આવ્યો હતો, અને જૂના સંસ્કારો સંચીને તે સાંભળે યથો હતો ! એટલે બિમાર દાલનની પાતળતા હવે પલટાઈ ગઈ હતી અને પાતળતા પલટાયા પછીની પરિસ્થિતિ તો લાંતુકારિએ ‘મચ્છેદ રાખેલા વર્ણવી છે : “સ્વાતિનક્ષત્રે ખુલ્લી છીપમાં મેમબિન્દુ દળે તો સાક્ષાત મુક્તારણ ફળે; એક પાતળતા તે આ; એ જ મેમબિન્દુ કમળપાત્રે પડે તો મોતીના કણ જેવું જળબિન્દુ ધરણે આ બીજી પાતળતા; એ જ પાણી, કમળ ને સ્વાતિ સંસ્પર્શ જ શાળા રંગના અંગારાધિક્યા તવા પર ટપકે તો તે એવું ચચણી બપ કે તેનું નામેનિશાન રહે નહિ.” અવતારે તો નવનીત તેનો તે હતો, મણિ તેની તે હતી; તથાવત એટલો જ, કે મણિ મૂળ સ્વરૂપે સ્વાતિબિન્દુ હતી, ત્યારે નવનીત હવે ખન્યો હતો ધિક્કતા અંગારે તપેલો લોખંડનો તલો ! તે આરતેથી બાંધેલ, મારૂંવાત્સલ્ય અને બહેનના ઉમળકાવડે જેણે મરતો બચાવ્યો હતો તેના ખંડ ભણી એના પાગલ પમણાં પલ્યા-કેવળ સૂપકોદીયાં; લગીર પણ ગણસારી ન યાવ એવી સુમર્યાંતિથી.

મણિની પચારી પાસે પ્રહોચિતા જ તેણે ઠીવકે દીધું. કમળદંડ નેચા બે કામળ દરનું સંપૂર્ણ કરી મણિ જાણે વનન કરતી ન હોય, એમ શિખરે કરકતા વડને તે પચારીમાં સૂતો હતી. બેઠને નવનીતની નસેનસમાં નવીન તાજગી ફરેરાઈ : ‘શું તે પોતાને જ આદર દેતી હતી ?’ વિચારચક્રે ચડતો નવનીત ખુદાસ ચિતે પાડો વચ્ચો, પોતાના પવન

પર જઈ એકો અને ત્યાંથી જ બોલ્યો :—

‘મિસ !’

સંદેવ બંધત રહેતા એક મગજતનપુએ, ધામી બૂચ સાંભળતાં જ મણિને જગાડી દીધી. મુખ આગળ આવેલી વાગની લટને સંકારતી તે ક્ષણવારમાં સ્વચ્છ થઈ જઈ પચારીમાંથી બહારે બીજી થઈ. સામેના ખંડમાં નવનીતને સૂતેલો નદિ પણ એટલેા બેઠને પૂછ્યું :

‘મને બોલાવી’તી ?’

‘હા; તું જાગતી હતી ? આમ આવ, મણિ !’

‘હું તો ભરહંધમાં હતી-કેવું’ મગજનું સ્વપ્ન બેતી’તી.’ મણિએ નવનીત પાસે જતાં કહ્યું. ‘સ્વપ્ન’ શબ્દ સાંભળતાં જ નવનીતની ભમણા ટળી કે મણિ બે દાઘ બેઠીને પોતાને વનદા નદિ જ કરતી હોય.

‘સ્વપ્નમાં મોના દર્શન કરતી’તી ?’ નવનીતે પૂછ્યું.

‘દયાની દેવી-મિત્ર દેવોરા નાંદિ’ગેલનાં-કેવી પૂજ્ય પ્રતિમા ! મધશતના વેષમાં, દાઘમાં દીવો લગ્નને દર્શાવેલી પચારીઓ પાસે ધૂમતા મિસ દેવોરા ! એના સ્તેચ્છુના છત્રે રેઢોસના નિશાનવાળી કરકતી ધળ તો કાનમાં એવા સુંદર સેવામંત્રો બરે છે !’ મણિનો હાં આવાં સ્વપ્નદર્શનથી માર્તો નહોતો. તે હાંમેવેશમાં આવી જઈ વાતો કરી કરતી હતી, તેનું એને જાન થયું. વાતનો વિષય બદલીને નવનીતને પૂછ્યું :—

‘પણ મને કેમ બોલાવી’તી ? કહો, શું બેઠેલો ?’

‘નિશા.’

‘હજી હંધા જ નથી ?’ મણિ વિચારમાં પડી.

‘હંધ આણવાની દરાનો વિચાર કરે છે, મિમ ?’

‘દારનો વળી; આમ ઉઝાગરો યાંચ તે

તો બાહુ પાહુ સરીર કયજે માયુ ચરે
બેચેની દાખવે

‘ મશિ ! ’ નવનીતને દિવસો નોતો
નોંધતો તેણે પૂછ્યું —

‘ તો માતા આરો કે ? ’

‘ જો તેવું ’

ગમે તેવું હોય એકાદ ચીજ સહ

ળાવે તો ધસપમા

ઉપ આવી જાય

બાકી તે સાન્ને કપો

ત્યાર પછી તો આ

બન્ધ દેવીયે એવી

નિરસ સામે છે કે ન

ઉપ આવે ન જુખ

લાગે . ’

મશિ તરસ

કબજાઈ તેણે પ્રકટે

દેવે પૂછ્યું —

‘ અસારમાં બહુ

જ નિરમ લાગે છે ? ’

‘ નસાતાર નિરસ ’

‘ કેમ વાર ? ’

‘ સુંદરી સિવાય .

નવનીતની તોચન

મશિ સામે ટમટમી

રહ્યા એની ગ્લાનિ

ભગાડવા મશિએ

મિટ્ટો દટ્ટકો કપો

‘ તો કોડને પર-

ણી બચોતી ’

નવનીતને જોઈતા હતા એ જ દાખો

મર્યા એનો કેદઈ કોડો મગવળો રૂપાની

પટ્ટી એવા સ્વરે ઉચ્ચારાવતા કેવળ ડીખળી

કળેદનવનીતને હતું જાણ્યો તે બાન બૂદો

અના વિચયના નણાએ તેણે પૂછ્યું —

મશિ ! હજી ત્હારે ક્યા સુધી ‘ મિમ ’

રહેવું છે ? ’

‘ પોતાના લગ્નપ્રમ જે રોસાહોને વીર

પ્રમલોરે શુ-મદામૂલો બે દેરની તખ્તના

બી દરો ! ’ સરવ મૂતિ મશિને તક થયો

અને વિચારમગ્ન મુખમુન્યા તે નવનીત સામે

જરૂર જોઈ િલાગી ગઈ

મશિનું નરણીત સામે જોઈ રહેવું

નૈમર્મિયું હતું એમા નરી નિરોડતા વિતમતી

હતી પરન્તુ નવનીતને

એ નેત્રોની નિર્મળીમા

વિશ્વાશ્ય દશન ધર્મા-

જિવા ભાવ તેની બે !

તેને મશિની એક

કીડીમા કોષભવાળા

થી ભમકતા કુર્ણસા

અપિના રક્ત નોચનનો

પરનો પડ્યો અને

ખીજી કીડીમાં, આજન

થી સેજ વધે પરની

કોઠ વિધવા નો

સાધની ત્યાગમૂર્તિના

શિયળને અમડાવ્યું

હવે તેને વિકરાળ

સ્વરૂપે દોડી બજે તે

ત્રાસ પાડી ઉડતી હોય

જેવા પડાડી સ્વરે તેને

બોલના મુલિયા —

દરમના કીડા !

ત્હારી હેશનિયને મારા

પવિત રૂપઅને અજ

ગણ્ય હતું, જૂની

મો ? મર્મનું મિનુ મૂડીને, અને માવ ચૂસી

લખને નિરન ગોલા પેડે નરકોડી દોડી હતી,

જૂની મો ? મારા જીવનચક્રમાં તે ને

ખીજીપેપમ કીડેતું, એનું રૂપ તે અ મશિ !

નિષ્ઠા રક્ષિત નો પાન કરના હોય, પવિત

સોનર્વ માનવા હોય, એના કોમાર્થ પ્રેમની મધુર

માનવી હોય તો મશિનો ધમપિતા મા

નૈયા ડોને

૧૪

[સમ સારન]

. નેધા મારી અધરિયે ટોચે;

અડતી ઉચ્ચાત કરવોયે નેધા

સેધલી રાત હોએ નહિ તારા

વીજ કડે અમરસ

આવતા સેજત અને અધડાતા

ફેનિત કુર કુર બે વે નેધા

ગત્તેના સરખી નજમાજા

દોસતી દૂર કરતા

સેજસરી રમણી સરખો રારી

મુખ હાકે મુખ બોલે નધા

કયાય જવાનુ ન તે રમતનુ,

અતર રાક રીખાણુ

પાસ પનીત ન રનેડી ન માથી

ત્યાય ખનર મુજ કો લે? નેધા

પતીવ

૫

મગનારખીને રંગ મેવન કરવાયો જેઃ
 રંગનાં મેવન વરસો પર, કમરપ કાવચાને રંગ
 પદ્મ કમ પડ્યા મિત્રામ, મધિ પૂરી
 મગનારખીની નવનીતની મેઠાલાત હોડીને પાછી
 મગનારખીનું શુભશુભ બની ચૂકી હતી. મધિના
 વિરામ જેવું હોડીનું પડેલ પકટણું, ને હુણએ
 શુભાની રંગ ટોળ્યા; પરંતુ જે કાળુથી મળિની
 પીડ ફરી, ત્યાંથી આખી મેઠાલાત-પોનાનું
 મમમ જીવન-નવનીતને મનુષ્યનું સાગવું.

નમે દિવસના મદામનોમન્યને અંતે
 નવનીતને નુરજો મુજબો, 'તામીદ'ની એક
 મિટી નાખીને મોટર માથે શોશરને ઇસ્પતાલમાં
 નાકાળો-મથિને તેડી લાવ્યા.

નગમ મુખીમાંડતો હતો, વ્યાધમતો તડો
 નગમ પડ કાલોખનો હતો, સાલ પાણીનો
 કમર ન મળિની વાટ જોતો નવનોત,
 માગના નરખે એકો હતો, અંતે મોટરના હોનનો
 અગાજ કહુંગોચર થયો. નવનીતે ઇવનિંગ
 પેરિમન દર્શી મમમમનો કમામ મેડો પર ફેરવ્યો
 રાતે આવવારને આંદર હેવા ઊભો થયો.

દિકારીની મંમુખ આવતી આવદગથી
 જેમી મથિ માગ પર ચડી, આમન પર
 બેઠી, જીભુ: 'કાવગનું' શું કામ પડ્યું
 ને લાઇ ?'

'અડીયા જતી વેગએ તેં એવી
 ઉતાવળ કોવી, કે તારી મેવા નિમિત્તે મ્હારે
 ખામ કાલિક આપણું જોઈએ તે રદી જ
 ચડું દતું...'

'કેમ વળી ! પમાર તે મુકતે મગા
 મયો છે !'

'ખરું, પણ સેવાનું મંબાજી તે દેવું
 નોમએ ને ? કહે, જેમાં શું આપું ?'

'મન તમારો બાવ.
 નવનીત 'બાવ' શબ્દ માંમળીને બામની

જામળીથી ઉરેરાયો, તેને વિકસ્ય થયો,
 'તે મનવિધવા મ્હારી પત્ની ન્હોતી, રનેદરાઓ
 હતી: એના મંમગંથી કરમ્મ અને તે મારી
 પુત્રી ચાની ?' નવનીત નિધવ પર આગ્યો.

'એટમાં આવ મિવાવ ખીલું કમ જ
 નદિ જોઈએ, મથિ ?'

'જી; કેમ કે એક એ જ વસ્તુ એવી
 છે, કે સંભારણા નિમિત્તે હમેશાં દર્શી રહે.'

'તો આ લાવમીનું હલ્ય એટવા ક્યારનું
 દમદમી રહ્યું છે.'

નવનીત નરપથુ બન્યો, મથિ નામની
 પવિત્ર પુષ્પકળીને ચૂંધી નાખનારા વર બન્યો.
 મથિને ગોઝારી જૂન વચ્ચે બીડી નીધી,
 એકએક આવા અવાચારનો રાસ પથુ જોને
 ખ્યાલ ન્હોતો, એવી મથિ વિરામ રિધતિ
 કાળુમારમાં સમજ મલ, એનામાં અજબ
 રસાતન ઉકારણું. તેજે દાર્દનાં એક જ તર-
 જોડે નમગા નવનીતની જૂનને મરડી નાખી-

'હોડી કે, બેવકુદ !' કહીને મથિએ
 રાગ્યદથો કાપો એવો લગાવ્યો, કે નરદ
 નરપથુ જમીન પર પડકાઈ પડ્યો, મથિ દલે
 વિહરી હતી-ચંડિકા બની હતી; પોતાની
 હાથ એડીના ખૂદ, જમીન પર પડેલા નવ-
 નીત પર ન્યાયીને એવી લાત લગાવી, કે
 હડવા જતો નવનીત ફરીથી દિવાલ સાથે
 ઓરજ પેટે અકળાયો—

અને મથિ બાળુપર ઊભી હતી, તેની
 પામે જવા તે ઉડવા મયનો હતો, ત્યારે જ
 તેને બાન થયું કે પોનાનું કાળુ અંગ પક્ષા-
 પાતના ટરસેજી માથુમાંમાં મપકાઈ ગયું
 છે !

'કાલજૂન !' મથિ ગાઠ: 'જૂબી
 મરતા નદિ આપણું ન્હોતું રહેવાનું તો
 પારેયો જાનવું દતું ! આપવાવ તો મંદકા-
 ધ્યા ફરી ચકત.'

વગર અપવાતે મરતા હોય, તેને તે
અચ્ચાએ ' નવનીતની છાત્ર ચળી

' જુઓ છો, મદે તદિ, તમને ભજવાને
અચ્ચાએ, ' મહિ પક્ષાધારી મામે અનિમિષ
અખે દાહજાર જોઈ રહી-તેના ક માથ દિતર
સામે મીટ મીડી રહી પછી મધુ નવનીત
રોક, સામે છે કે ભજવાને તમને મરતા
અચ્ચાએ છે, તે રીનાઈ રીનાઈને જ મરવા
ખાતર-સકવાના બોમ અનેલા લઈલાસ । છવાય
એટલું છવા વિવપવાસને મને તેમની
બહેવાવો, સમરજીવ રોજ ને રોજ મને
જુઓ, ને અપ ગ દાતવ માટે રૂઓ-રોજ
આવતી રહીય, અખના જગાડતી રહીય, મને
જોયા કરે ને રોયા કરે ।

જળજર મેધમાથ માયા વીજળી વજી
ને અનોપ થાય, તેમ મહિ છેલ્લા સબ્દ-
તીર છોડીને ત્યાથી અનોપ થઈ અને ને
મજ ત્યારથી જ નવનીત કોઈ જલ એરવા
છાત્રશ્રમથી રીનાતો દોય તેની દાતવ મોમ-
વતો થયો.

શ્રુત કરતાં પચ્ચ આ જાતની મજ તેન
અડ આકરી લાગી મૃત્યુની નો જા હૃદયોગ
થાય, પરંતુ આધુષ્ય લખાઉ મધુ તમ નેમ
મહિનું સમરજી, સમરજીમાંથી જાગતી કમન,
જકેરાતી વાસનામાંથી પકટવા દરમ મને
હવમને પરિતોષવામા અપ ગ દાતવથી પ્રેરૂં
દનાશ્રપણુ નવનીત આ રિશિનિમા મુધુ
માર્ગતો ખંડ પચ નેન મોં વમના જેડા
ચાધા ને આધા જતા અને તે રીનાતો જ
રહેશે

મહિએ પચ્ચ આવા નરપશુને વાજમી
નમિયત દેવાનો જાગે નિરમાર કીનો હોમ
તેમ, કુક્રમપતની પાડતી ગુનામી ઉપા
જોવી તે અમારવતાર એની બરલસ નિમિત્તો
ઉડતાં ફર્શન હા જતી અને નવનીતનુ હૈયુ
દિગોજ એ કે તરત અનોપ થતી, એના
મથા પછી, ઉમરાના વિમરનુ એ નવનીતની
રોગરમા તરતતર જમમથ મહિતુ

કત્યો કે કોઈ અધમ વરેમાસ સહરાના
રજુમાં જુઓ પડીને લાડી રહ્યો છે. એ
તપાણુ છવ પાણી સિવાય તરકડિમાં મારી
રહ્યો છે. સામે જ રૂપચુર દેવી મમાજળનો
કાસ લમને હમને મુખડે ખડી છે રીનાતો
છવ તે જળકમથ જેવા દમન છે, પરંતુ
પક્ષાધાર રૂપ બ-ધનથી જકાધવા છવ જળ
પાન કરી શકે નથી

એકાદરીના એક પર ધામે નવનીતના
કેશવ માતાએ સમગાવેલી કથા એને વાહ
આવે છે, કોઈ ચાપિત વાદરે રૂપરૂપ જ્યોતી
કુચનિકુ ને રૂપ હોય છે મજરીઓથી
લચી રહેવાં વૃક્ષ પરથી ફા તોડવા મથે છે,
પરંતુ શાપને બોગે એનું મુખ મીઠાઈ
મથેવુ છે તે ફા જોયા કરે છે. એનો
ઉપલેભ નથી કરી શકતો તેથી રોષ કરતુ
વાદર સડતા જાડું છવન જાયા કરે છે
જાકુળ બનીને નવનીત અખિ મોંથી દે છે
મધુમા મહિ દેખાય છે ધડીક રહ્ય અને
ન જાગજળથી કમથ લમને બોમેથી મૃત્યુનંદરી
દેખાય છે જાત-મામે જેલસા સંતિપત પાંદર
દેખાય છે અને આ રીતે નિરતર તે બોગવા કરે
છ-વિશ્વ તતમાટ સિધિય મથે ઠડી આગ

જયોત શું ઝળી રહી રે !

(આશા લયો અને આવીયો-એ રાલ)

બહાલાં હેયાના જોરડે,
મારાં જોયેનાં નયને સુહાય;
બહાલાં વદને વર્યા રે ।

ઉઝે આકાશ આ ચાંદની,
મારા ઉઝે ઉઝે પથરાય;
હેતમાં હેયાં હર્યા રે ।

આકાશ નીલું નિર્મળું,
ચાંદી રવાતિ અર-તો સોમ;
સુકતા મહેશમણે રે ।

દીવો ઉઠાળે દેવળે,
તેજ આપે ચેતનનાં જોમ;
તાર ત્યાં રણજળે રે ।

ખીલે કમલ જો રાતનાં,
હીલે શીળાં શશીનાં તેજ;
રાત રાત પાંદડીએ રે ।

ઉઝે શુણાય કે જોણનાં,
મધુકાલે માણેલાં એજ;
પટોળે બાતો પડી રે ।

કાચી કમુબલ પાપડી,
એના રંગે રેલાયે રતાશ;
વાદળી વરસે જરી રે ।

હીરે * અસુલખ જોપતાં,
જેના રંગે ન ક્યાંહી કથાશ
કચળી કારીગરી રે ।

વરી વિરહની વેદના,
તોય વસળી ન લાગે કેમ;
લોક એ તાણું નહી રે ।

આશા અધારમાં આવતી,
ઝળે જ્યોતિ એ ઉરની નેમ;
જયોત શું ઝળી રહી રે ।

વસન્તાત્મજ

એક નાનકડા મામના
એક ગરીબ ધર-
માં આજ લગભગ સ્વ-
ની ધામધુમ મચી
હતી. રથામાના આજ
વિવાહ થવાના હતા,
અને તેની માસી તેને
આ અકિંચન ધર-
માંથી કાઢ પરાવાના,
ધરમાં મૂકવાની તેવા-
રીમાં પડી હતી.

આજીઆજીની પ-

ડાસજીને બોલાવાઈ હતી, અને એ દરેક
પોતપોતાના વસ્ત્રાભુષણો, અને વેશપરિધાનો
લઈને ગરીબ ધરની આ રથામાને શુભચાર-
વામાં પડી હતી.

આ વેશામ માસ ચાલતો હતો, અને
શુદ્ધઆંગણમાં પાંચરેવા તુલસીકુંડમાંથી
મધુર સૌરભ અપી વાતાવરણને પવિત્રતાથી
સંભળિત કરી ચાલી જતી હતી. બહાર
દેવીએ જોરજોરથી ઠાંડી પીટવાનું શરૂ કર્યું
હતું, અને વરપક્ષના માણસો હવે નજીકમાં
જ આવી લાખ્યા હતા એ ચોકકસ હતું.

ત્યાં તો ઘરજીવનનાઓએ મધુર સરોદ
સ્વાગતગીતનો આરંભ કર્યો, અને વરપક્ષના
કેટલાક સુશોભિત વસ્ત્રાલંકારોમાં સજ્જ થયેલા
માણસો અને વરરાજા આવી લાગ્યા. માસીએ
ઝટપટ બહાર આવી એ બધાને સન્માનથી
મંડિવા નીચે બેસાડ્યા.

લગભગ બધી તૈયારીઓ હવે થઈ ગઈ
હતી. આજીની પડોશી સરખા પોતાના
સોનાના કેંકડા રથામાને પહેરાવી દીધા, અને
કોષમાં સોંદરની આડ કરી, પગપાનીએ
અડતો લગાવી દીધો. રથામા કુરૂપ હતી
તોય કંઈક સુંદર, મનમોહક લાગવા માંડી.
નવસંસારમાં પગર્જા મંડિવા કન્યા હવે

રથામ મૂર્તિ

શ્રી. મુરેશ માંડી

યોગ્ય યજ્ઞ ગમ્મ હતી.
સરખા રથામાને
એક રંગીન આજક
ઉપર બેસાડી દીધી
અને પછી તીરખી
તીરખીને એને જોવા
લાગી.

વેશ પરિધાનમાં,
શુભચારણવર્તમાં કપાષ
ખામો તો રહી નથી
મજ ? ત્રીસદશ
કુલલતાથી, કંઈક

આનંદની મસ્તીથી તે આ સાક્ષાત કાલીમાતાના
રથામસ્વરૂપને ન્નેષ રહી હતી, ત્યાં તો માસીનો
ઉમ સ્વર સંભળાયો.

જોરમાં આવી ધોડા પાડી માસી
બોલ્યા “ હવે કેટલીવાર છે સરખુ ? બહાર
વરપક્ષના માણસો બહાર જાના છે, અને
તમારું તો કંઈ કેમણું નથી ” ચંકિતસ્વરૂપ
માસી અત્યારે કોષમાં બેસતી હતી.

સરખુ સમય પારખી મજ, હસતી હસતી
એણે કહ્યું “ કંઈ વાર નથી માસી. રથામાને
જરા સ્વેત પાનેતર જોડાડી લઉં. કંઈ ખામી
તો નથી લામતીને ? તમે જરા જુઓ તો
ખરાં ! ”

“એના રૂપમાં ક્યા ખામી જ હતી ? બહાર
એને ઘડીને દાઘ ધોષ નાખ્યા છે. એક માંડો
ધરેલુથી આ રૂપને લાદી દઈશ તો પણ
અંધાર ને અંધાર જ રહેવાનું છે ” આટલું
બોલી એક તિરસ્કારયુક્ત દષ્ટિ રથામા તરફ
ફેંકી માસી ત્યાંથી ચાલ્યાં ગયાં.

રથામા કંઈ જ બોલી નહિ. એની મોટી
રથામ અગિયારમી બે ત્રણ અઝગિન્દુ ગાલ
ઉપર ટપકી પડ્યાં. કાંઈ વેદનામૂર્તિ જેમ,
એ કુવનું મૌન ધારણ કરીને બેસી રહી.
ત્યારે શોરજોરે ખૂબ ઉમસ્તક પડ્યું.

ગોરમદારાજના ધાંટા મંલળાવા લાગ્યા, અને સરસુ ઉતાવળથી કન્યાને લગ્નમંડપમાં ખેંચી ગઇ.

માસી કોઇ ચિત્તભ્રમિત સ્ત્રીની જેમ અદિથી તદ્દિં દોડતી હતી. ધરમાં કોઇ પુરુષ ન હોવાથી આ લગ્ન પ્રસંગનું કામકાજ બધું એકલે હાથે એને જ પતાવવાનું હતું. બધાના મેણા દુઝા ખાવાનું, બધાની તપ્પીયત સાચવવાનું અને વરરાજની ચરણરજ જેમ દમાતા રહેવાનું

હેટલીયે મુરકેલીઓ, વર પક્ષના ધમ-પછાડાઓ, ઝંઘડાઓ, ટપાટપીઓ, વાગ્યુદ્ધો, અને રૂઝના કરણુ દુષ્ટો પછી રથામાનું પાણીપ્રહણુ કલુષ થયું, અને એનો નવવધુ તરીકે સ્વીકાર થયો ત્યારે જ માસીના બેળાગામમાં હવ આઘ્યો, ત્રણે કોઇ મહાન ગીગિષ્મરનો ભાર એના માથા ઉપરથી હવે ઉતરી ગયો ન હોય, એમ આનંદની, સંતોષની, એક આછી હામિ એના કરચલી પોલા મોઢા ઉપરથી ફરી ગઇ.

ખીજે દિવસે જાનને વિદાય કરવાનો મય આવી પહોંચ્યો. શ્વસુરગૃહે વિદાય થવાની ચારીઓ થઇ ગઇ. માસીએ વરરાજની માથે ચડાવી, અને રથમાને

હીંપાએ પોતાની સરખી
અને ચિરચરિચિત
વેરી વિદી
તારી એક એના
જવા લાગ્યા

મનમાં મનમાં એ પ્રાર્થનાનું હૃદય યાદને બોલી “ ભગવાન તમે શું મારી પરીક્ષા લઇ રહ્યા છો ? ” અને એની આંખોમાં અશ્રુભિંદુ ગુંથાઇ ગયા.

વિદાય લેતી વેળાએ એ માસીના પગમાં પડી ત્યારે એ આંસુઓનો અભિષેક ત્યાં હલવાઇ ગયો. ગદ્ગદિત કંઠે માસી બોલી: “ સર્વ શુભદાતા તારું કલ્યાણ કરે ” અને વિદાયનો પ્રેક્ષો પડેો ઉચકાઇ ગયો. વરરાજની સ્વારી રવાના થઇ ગઇ.

x x x

જાનને જેમ તેમ વિદાય કર્યા પછી જ્યારે બધે કોલાહલ શાંત પડી ગયો, અને પોડો-સણો નિજ નિજને મૂકે આતી ગઇ, ત્યારે અત્યંત થાકથી પરશ્રમિત થયેલાં માસી પોતાના સૂતા ધરમાં થોડીક રખડતી માટલીઓ વચ્ચે એક ફાટેલી સાફી પાથરીને બેઠાં. અર્ધઝોથેથી આંખોએ એ નિદિધ્યાસનમાં પડી મથા વારંવાર એક પછી એક પ્રમંગા એના સ્મરણપટ પર આલેખાઇને ભુંસાવા લાગ્યા. સ્વેતરંગી રેશમી પાનેતરના છેડા પોતાના પત્થના છેડા સાથે આધીને કોઇ અગ્નિપથે માણસ એની રથમાને ઢસડી જતો હતો. એ એણે જોયું. એ રથમાની આંખોમાં આંસુ હતા, વેઢના હતી, જીવનનો થાક હતો, છતાં એ તેના માટે કશુંજે કરી શકે એમ નહોતી. એ નિઃસહાય હતી. ભણે તેને ઢસડી જતાં-આ માખાપ વિનાની ડોકરીને, તેને સંભાળવાવાળું કોણ હતું ? કોણ એ

એ વૈભવમાં અને આનંદસંવમાં આ ગરીબડી, કંઠાલ, દુખી માસીને પણ લખવાનું ભૂલી ગઈ હતી. કેાઈ કેાઈવાર એના હૃદયમાં એમ પણ ચતું કે રથામાના પગની આરા હવે કયે મોઢે રાખવી ?

જ્યારે એ એના પરમાં હતી ત્યારે શું સુખ ખાતી કરી હતી ? કેટકેટલા મેલા, દુખા, ઉપાલંબો, અને માનવનાં દિન ત્રાસ-જનક દુઃખથી એને પોતે રીંખાવતી હતી ?

જ્યારે જ્યારે એ આવા પ્રકારની વિચાર-શ્રેણીમાં કુખી હતી ત્યારે એના અંતરની વેદના ઉગ્રરૂપ પકડતી એને અંતરતઃ ચતું કે રથામાને એણે ખૂબ અભ્યાસ કર્યો હતો, અને હવે પોતાના જીવનમાં એકલા પરિતાપ અને આંસુ સિવાય બીજું કંઈ નહોતું.

બીજું એક વર્ષ પણ એમજ ચાલ્યું ગયું, પણ વરપક્ષના ધનિક આવાસ તુરંતથી માસીની તૂટીપૂટી છૂપડી તરફ એક પણ મીડી દ્રષ્ટિ થઈ નહિ. જાણે રથામા કેાઈ એવા અગવડમાં રચેલે ચાલી ગઈ હતી જ્યાંથી એ કદાચ પાછી ફરી ચકશે કે કેમ એવી ઉમ્મિદ માસીને થઈ.

એક વખત ફરી વાર એણે જીમલદાસને વિનિતભાવે પ્રાર્થના કરી જોઈ.

“કલકતા જઈને તમે રથામાને તેડી લાવોને ?”

“હું ક્યાં જઈશ ?” જીમલદાસ બોલ્યા. “નથી એ કુખેરથતિના આવામની ખગર, કદાચ એ લોધા કેાઈ અગવડમાં રચેલે રહેવા ચલા ગયા હોય, અને હું લાટકેતો જ રહું.”

માસી સારી રીતે જાણતા હતા કે જીમલદાસ આ બધું વ્યંગમાં બોલતા હતા. એના અંતરમાં જ્યારે પુત્રીમીત્રનની વેદના જાગી હતી ત્યારે એ એને ડામતા હતા.

“તમારે જવું જ પડશે જીમલદાસ,

એ ક્યાં પણ હોય, બધે પાતાળમાં હોય, કાળીનાગ માથે વેગ કરીને પણ તમારે એને અહિં લઈ આવવી પડશે.”

જીમલદાસ કંઈક નરમ પડ્યા, માસીના મોઢા ઉપર છવાયેલી આ દુઃખની વેદના એમનાથી છૂપી નહોતી. એ બોલ્યા “બધે ત્યારે કલેજ પ્રસ્થાન કરું છું.”

x x x

પંદર દિવસ પછી જીમલદાસ રથામાને લઈને માસી પાસે આવ્યા, ત્યારે માસીને લાગ્યું કે અત્યારની અને પહેલાની રથામા વચ્ચે એક ધુનનું પરિવર્તન થઈ ગયું છે.

એના માથે માત્રમાંથી જાણે એતન જોસરી ગયું હોય, એમ નિરાશા અને વેદનાનો ઢગોળો શબ્દને એ માંડ નહિ મામીની સમિપમાં ઉભી હતી. માલમાં ખાડા, મોઢા ઉપર જ્યાં ત્યાં ડામની નિશાનીઓ, કપાળમાં કોઈ જોડા ફાટાઈ ગયેલા માની ખાડા, જાંઘી ઉતરી ગયેલી આંખો, મોઢા 1-શું શું સ્તિત્તે અને કળે એના ઉપર નહિ નાખવામાં આવ્યા હોય એ જ માત્ર વિચારવાનું બાકી હતું. એનું જીવન અત્યારે એક કંઈક કાળ જવું હતું જેના ભાવ એના મોઢા ઉપર પથરાયેલા હતા. રડી રડીને થાકી ગયેલી, એ આંખોમાંથી જાણે પ્રકાશ પણ ચાલ્યો ગયો ન હોય એવું લાગતું હતું.

નૂતનમંસારના પ્રથમ સોપાન માંડીને જ્યારે એ માસીને મુજેથી નીકળી હતી ત્યારે આ આશાએ, આ મનોરથોએ, મહત્વા-કાંક્ષાઓની આની જ કેાઈ કદંબરી પગથીએ ઉભી હતી શું ?

માસીને ફરીવાર એ દૃશ્ય થઈ આવ્યું જ્યારે તે તેના રેશમી પ્રવેતરંગી પાનેતર સાથે છેડાછેડી બાંધીને કેાઈ તેને ફર સુદ્ધર ઉપાડી જવું હતું. જે અદાએ, જે વિશ્વાસે

જ્યારે એ માતા બનશે, પુત્ર પુત્રીઓથી એણે
ધર ઉપરાઈ જશે, ત્યારે શું એજ માથાકુટ,
એજ મારતોડ, એજ કંઈકકથા લખાયે જવાની ?

મામીને, પોતાનો લગ્નસમય ચાદ
આવ્યો. જ્યારે એ લગ્નપ્રતીતીને કાંઈ
સ્વમુરગ્ધે બીધાવી હતી, અને પ્રથમના મેઘ
ધેરાયેલા સ્વિસે, દુઃખો, ચાતનાઓ મુરકેલીઓ,
બધુંયે એણે મુંગેમોઢે સદન કરું હવું. અને
પછીથી—અને પછીથી એ વિધવા બની પણ
એમ ન થયું હોત તો કદાચ સુખ અને
સમૃદ્ધિમાં સદાસહીપદે ન બેઠી હોત એની
શી ખાત્રી ?

અગિરત મંદિરોની પરિક્રમામાંથી જેવી
એ ઉઠીને ઉઠી થઈ કે તરત જ કોઈ પોરતમેને
જોના ધરમાં પ્રવેશ કર્યો, અને તારનું એક
પરખીડીયું આપી તે ચાલતો થયો.

આ આરતીનો સમય હતો. સંધ્યા પાન
આવીને બેઠી હતી, અને મંદિરના પૂજારીએ
શંખના ઘેગનાદ કરી વાતાવરણને ભરી દીધું.

માગી ઝટપટ ધર છોડી મંદિરમાં આવી.
એને બપોર હતી કે જુગલનદા મંદિરના
શ્રદ્ધાળુ ભક્ત હતો, અને આરતી સમયે
આવવાનો એમનો નિયમ હતો.

જુગલનદાને પોતાના ધરમાં આરામ
ખુરશી ઉપર બેસાડીને માસી એમના ચરણમાં
તાર મૂકી બેઠ્યા.

“ વાંચો તો એમાં શું લખ્યું છે ? ”

ઝટપટ તારનું પરખીડીયું બોલી દાઢ્યે
અત્યંત આશ્ચર્ય સાથે તાર વાંચ્યો; “ સ્વામાને
તેડવા જમાઈરાજ કાંયે વાહન વહને
આવે છે, ”

અને પછી તારને હવામાં ઉઠાળી એક
મોટા અદ્દારપથી તેમણે ચોરસે બારી દીધી
અને કહ્યું,

“ તમારા જમાઈરાજના સત્કારની તૈયારીઓ કરો, માગી. ”

“ હું પણ એજ વિચાર કરી રહી છું.
મારે શું કરવું ? હવે તમે જ કહો ”

“ કંઈ નહિ એના ચરણ પ્રક્ષાલિને
તમારા મરતક ઉપર મૂકો, અને સ્વામાને
એને સ્વાધીન કરી દો. ને ને છોડછેડીની
ઘાંઠિ બરાબર બાંધીને જેથી છૂટી જાય નહિ,
અને સ્વામા દોડીને તમારી રહોડમાં ભરાઈ
જાય નહિ. ” જુગલનદા વ્યંગમાં પ્રહાર કરતા
બેઠ્યા.

“ આવા સમયે મેં તમારી પાસેથી
આવા શબ્દોની આશા નહોતી રાખી. ”

માસીએ કહ્યું “ મારું દુઃખ, મારી વેદન,
મારી વર્તમાન અવસ્થા એ બધા તરફ કંઈક
સદાનુભૂતિ રાખીને તો બોલો ! ”

જુગલનદા કંઈ પણ બોલ્યા નહિ,
મૌનની કાંઈ અખંડ પ્રતિમા જેમ એ બેઠાજ
રહ્યા. એમનામાં જે પ્રતિભા, જે સ્વમાન,
જે ગૌરવ, જે તેજસ્વિતા હતી એ બધી
એકરૂપે પ્રકાશી ઉઠી.

માસીથી થોડે દૂર દુઃખથી પયારીમાં
પડીપડી સ્વામા એ બધો વાર્તાલાપ સાંભળતી
હતી. એણે સૂતાં સૂતાં ચારે કોર દષ્ટિ ફેરવી.
બધે અંધારું ફરી વળ્યું હવું. એને જ્યોતિ-
માર્ગ બતાવે એવું કોઈ હતુંજ ક્યાં ?

ધ્યાનભંગ થઈ માસી બેઠ્યા, “ કેટલા
વાગે વાહન આવશે ? ”

“ સવારના નવ વાગે ” એટલું બોલી
જુગલનદા માસી સામે કરભેડામણ કરી
આટલા ગયા.

x x x

બીજે દિવસે માસીની મચના મુજબ
સ્વામાએ વહેલાં વહેલાં ઉઠીને નાહી લીધું,

અને હેઠકલાપને સુગંધી તેલ નાખી દેવાથી લીધેલ. એજે કપોલમાં કુમકુમની આડ કરી, અને પગપાનીએ અગતો સગાવી દીધેલ, પોતાના ઉમામાં ઉંચા વસ્ત્રો જે એ કસકાયાથી લઇ આવી હતી એ એણે પરિધાન કરી લીધા, અને પછી એના સ્વામીનાથના પગલાની માર્ગદર્શના કરતી બેઠી.

જ્યારે નવના ટોચે જમાધરાજને ટચી આવીને માસીના હાર પાસે ઉભો રહ્યો. માસીએ યોતાનો હૃદયદ્રવ્યાદ સોજળ્યો, અને દરથી હાર ઉપર ઉભેલા જમાધરાજને જોયા.

સ્વામાએ માસીના પગમાં પડીને કહ્યું “મારા સ્વામીનાથ મને તેડવા આવ્યા છે. મારા સામ્રાજ્ય સાથે મને જવાની રજા આપો, મામી !”

મામીએ સ્વામાનું માથું પકડીને એનું મોઢું જોડું ક્યું. એણે તો એ જન્મે વિકાસ નથનોર્માં છલછલ આંસુ દતા, વેદના હતી, કારણપની પરાકાષ્ઠા હતી. ધરાધ ધરાધને સ્વામાનું મુખ જોઇ લેવાની આ ઉદ્દેશો અવસર હતો, દષ્ટિ ફેરવી ફેરવીને એણે સ્વામાની કૃપ, સુધરિત રેલવતા જોઇ લીધી અને

એણે એ દષ્ટિ સ્વામાના કપાળમાં એક જોડા થા પડ્યો હતો ત્યાં આવીને સ્થિર થઇ ગઇ. ઘા એણે મામીનો અંતર ઉપર જાણે નેરથી કાઢ્યો દર્શાવેલો થા કયો ન હોય એણે પારાચાર સંવેદના, કુખ, અને માનવતા ત્યાં જન્મી એનું અંતર આજ સુધે સ્વરે સ્વામાને જોઇ યકતું હતું. એ ફેટણ પત્ર, નિર્મલ, અને પારદર્શક હતું !

સ્વામાને પડતી મુશ્કેલી જોઇ સાંપડી શિકારને પારધિની જાળમાંથી છોડાવવા હોડે, એમ હાર ઉપર જઇને એણે જમાધરાજને કહ્યું

“સ્વામા હવે તમારા ઘેર તદ્દિ આવી શકે, મારા ધરના હાર તમારા સાર સદા મારે બધ છે.”

અને પછી પાછી ફરી સ્વામાને પોતાની પ્રેમાજ જોડમાં સંતાડી લેતા કહ્યું “હું તો મારા અંધારા ધરની દીવડી છે, કુ બિખાન રિણીનું હું રતન છે, સ્વામા !”

સ્વામા ગદગદિત થઇ એની મામીની વસ્ત્ર કુદેમાં પડી રહી આજ એના અંતરના આનંદ સમાનો નહોતો

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યોરન્સ કું. લિ.

(સ્થાપના ૧૯૧૩)

કેરલીક વિરોધતા

- ૧ વીમો સેનારના દિવની ખાસ સંભાળ.
- ૨ હેલ્થ અપાયેલું ભોજન દર હજારે રૂ ૧૫
- ૩ દરેક રિયલિટા માણસને અનુકૂળ સસ્તી અને આકર્ષક યોગ્યતા.
- ૪ વાર્ષિક પ્રીમીઅમ પર રૂ ૬ ટકા વગતર
- ૫ વમદાર એજન્ટોને નફાકારક કરતો

વગેરે વગેરે.

વધુ વિગત માટે લખો આ મળેઃ—

હવાલો એન્ડ કું.

સેક્રટરીઓ,

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યોરન્સ, એગેલો સ્ટ્રીટ મુંબઈ.

અ પ ર મા નાં હે ત

લેખિકા : સૌ. શ્રીમતી મજમુદાર

એક દત્તો રાજા, અને તેને એક જ રાણી. રાણી ઉપર રાજાનું અધાર વધાર. તેને દેખના ગઈ જેવા વધુ કુંવર છે.

એક દિવસ રાજા રાણી બેઠાં છે. સુખ-ચેતન કરે છે, એટલામાં રાણીના મનમાં એક-એક કંઈ તરંગ આવ્યો.

રાણીએ કહ્યું : “ મહારાજ ! મારે તમારી પાસે કંઈક માગવું છે. તમે તે આપવાનું વચન આપશો તો જ હું ગાંધીય. નહીં તો મારે કંઈક માગવાનું નથી. ”

રાજાએ બોલ્યો—“ દેવી ! મારા રાજ પાટ, મારા મહેલ મિનારા, મારું સરસ્વતી અને આખો હું જ તારો છું તો પછી શું કામ માગતાં અચકાવ છે ? ”

એટલે રાણી બોલી, “ પ્રભુ એવું ન કરે. પણ કદાચ તમારી સામે બેઠેલી હું મરી જઈ તો બીજી રાણી ન લાવવાનું તમે મને વચન ના આપો ? કારણ કે આગળે ખારમા રૂપાળા ત્રણ કુંવર છે ! ”.

રાજાના મનમાં જરા ઝાંખું આવ્યું. પ્રીતિની પ્રીતમાં આવી લંકા ઉપરે તે પણ તેમને કદ આપે છે.

ગમતે તરફ કહ્યું, “ એટલો દો ! માગી માગીને એટલું જ માગ્યું ? એમાં શું ના અપામ તેવું હતું ? જાન તમારી માગણી કબૂલ છે. ”

“ પણ, ” રાજા બોલ્યા “ કંઈ નહીં તમને આવા વિચાર ક્યાંથી આવ્યો ? આવું માગવાનો કંઈ અર્થ ? ”

રાણીની આંખમાં હેતનાં આંસુ ઊભ-રવાં તે લૂછી, પોતાના મનની વાત કહેવા માંડી—

“ રાજાજી, આપણા રાજમહેલની અગાસી છેને તેના છાપરાની પાંખ નીચે રૂપાળા “ ચકલા-ચકલીનો, એક માણો ”* હતો, તેમાં તેમનાં બન્ને કિલકિલાટ કરતાં દત્તા. હું રાજા એ અગાસી ઉપર ચકલી અને એ માણો પાસે જઈ બેસી રહેતી. બધાં બન્ને બેઠાં મળાને કદબોલ કરતાં.

એક દિવસ બિચારી ચકલીને એક શિકારીએ મારી નાંખી. અને બન્ને મા-નિહોળ્યા થયાં. ચકલી એ રોજ શોકાતુર રહેતો.

હતાં, તે બન્નેની બંધુ જ કાળજી રાખતો. થોડા દિવસ ગયા ને ચકલાએ બીજી ચકલી આણી, નાનાં બન્નેની સંભાળ નવી

* “ સરસ્વતીચંદ્ર વાગ પહેલા ”માં લક્ષ્મી-નંદન શેઠને સરસ્વતીચંદ્રના સુદત્યાગ પછી ચંદ્ર-કાંત મળે છે: ત્યારે “બાપુ અને ચકલીનો માણો” એ નામવાળી અપરમા સંબંધની વાત ગોવર્ધન સમસાદએ, ચંદ્રકાંતના મુખમાં મૂકી છે: તે દૃશ્યરૂપે મૂળ આ લોકકથામાં જણાવે છે, તે દૃષ્ટિએ આ લોકકથા રસિક છે.

માએ રાખવા માંડી પણ એ જ દિવસ થયા અને બચ્ચાં મરણ પામ્યાં ।

મેં દારી પાસે ગચ્ચાં મંગળ્યાં, દારી તરત જ લાઇ આવી,

પણ રામજી ! શું તે ખરખરા મેંતે મરી ગયાં હત્યા ? ના, ના, એ તો નવી માતા કારરનાત હત્યા બચ્ચાંને કટિવાજાં દળ ખવરાળ્યાં. એટલે એ મરી ગયા. એટલા માટે જ એ તમારી પામે વરદાન માગ્યું.”

ચક્રીનાં બચ્ચાંની રાત મંત્રિની રાજ ખુશ થયો અને ફરી ન પરજીવાનું વચન આપ્યું.

થોડાં દિવસ થયા અને રાણી અચાનક યુગ્મરી મેઇ, આખા રાજમાં અને રાજકુટુંબમાં શોક છવાઇ ગયો. રાજને તો રાણી વમર એવજ પડતું નહીં. એનો આપણુ રવભાવ સહારે છે અને શોકમાં દિવસ કાટે છે એમ કરતા થોડાં વરસ ગયાં.

“કુખનું” એમક દહાડા ” તેમ વખત જતાં બચ્ચાંને શોક એટલો થયો એક દિવસ દિવાને અને થોડાંએ રાજજીને વિવંતી કરી

“મહારાજાં ! રાણી વમર આપનો રાજમહેન ચૂનો ચૂનો લાગે છે. દલે તો ખીખ” રાખીજી લાવો ”

રાજ પોતાનું આપેલું વચન ખૂબી ગયો, અને ખીખ લખની હા પાડી

લખ લેવાયાં, રાજજી જાન લાઇ પરજીવા સાધ્યા.

ત્રણે કુંવરો પણ માથે ચાપા લમ ચઇ ગયાં મંગલદેરા કરવા રાજરાગી પરણી રહ્યા.

પરંતુ એજ કુંવરીને પરજીવા ખીખે રાજ અગ્યો હતો તેણે યુદ્ધની તૈયારી કરી રાજને યુદ્ધો થયો અને કુંવરને માંખે લડવા મોકલ્યો કુંવર ખૂબ બહાદુરીથી લડ્યો. એટલે એટલે રાજ લાગ્યો અને કુંવર ટપ્યો

રાજરાણી પોતાની રાજધાનીમાં આવ્યાં છે. થોડાં દિવસ તો નરી રાણીએ સુખચેનમાં દિવસો ગાળ્યા પણ ત્રણે કુંવરને જોઇ મનમાં એ રોજ બગીતી અને વિચારતી કે, “જ્યારે રાજ નહીં હોય અને કુંવરો છવતા હશે તો મને કેમજી કલામાં ગજીશે નહીં

“એક રાજ યશે ખીખે દિવાન યશે અને ત્રીજે સેતાપતિ યશે એટલે રાજકુટુંબનમાં પણ મને કેમ પૂછશે નહીં અને મારે લીખ માગીને પેટ ભરતું પડશે મારે કાંઈ યુગ્મ કરી, ત્રણે કુંવરોનું કસમ કાઢી તાખું તો નીરાંત માય ”

અને એ વખત ક્યારે આવે તેની અધી-રાધી એણે શક નેવા માંડી.

લખ વખતે જે રાજને દરબો હતો તેણેજ ફરી યુદ્ધની તૈયારી કરવા માંડી.

રાજને આ સાગળી ચિંતા થઇ. એણે ત્રણે કુંવરોને યદેરની ફરતી ચોડી કરવાનું કહ્યું

ત્રણે કુંવરોએ વારાફરતી ચાર ચાર કલાક ચોડી કરવાનું નક્કી કર્યું

પહેલાં મોગ કુંવરે ચોડી કરી, પછી વચધાનો ચારો આવ્યો અને છેવટે નાના કુંવરને વારો આવ્યો, ત્યારે રાજમહેલ આગળ એણે એક શિયાળની ચીમ સાંમળી.

શિયાળ યદેરમાં આવીને ચીમ પાડે તે અપશુકન મનાય છે.

કુંવર શિયાળ પાસે ગયો અને મારવા તરતજ ઉભાની પણ એટલામા શિયાળે માનવી જેવા અવાજે કહ્યું.—

“જ્ઞાના કુંવર, તું એમ ના માનીશ કે હું ખરાબ દેવથી ખૂબ પકુ છું. પણ આજણ રાજની કમનનીની મારે એમો પાડું છું. આજે રાતે ચાર વાગે એક ઝેરી નાગ એમને કરશે. પણ ને તમારે માગજીને

જીવ બચાવવો હોય તો એમના સપનખંડમાં જીવ અને જીવતી મહેવત કરો. ”

આ સાંભળી કુંવર બીકથી મલરાયો. અને તરતજ ત્યાં ગયો. રાજરાણી નિરતિ નિદ્રા લેતાં દત્તા, પાછલી રાત હતી, એટલે દીવે! પણ ઝાંખો ઝાંખો બગતો હતો.

કુંવરે ઉપરની છતમાંથી એક નાગ આવતો જોયો. એણે તરતજ તેને મારી નાખ્યો. પણ તેના લોહીના એક છાંટો નવી માની છાતી ઉપર પડ્યો.

આ લોહીના છાંટો થી રીતે લેવો તેના વિચારમાં કુંવરને સવાર થવા આવ્યું તેની બગર ના રહી. છેવટે જીભ ઉપર રમાલ લોટી એ દીપું લુછી નાંખ્યું.

તરતજ રાણી ઝગડીને જાગી. બેસું તો કુંવરને દીઠો. એને યધુ: “આજ બરાબર શાગમાં આવ્યો છે. ”

રાણીને જાગેલી જોઈ કુંવર ખૂબ ઉઠ્યો. એ તો કંઈ પણ બોલ્યા વગર બદાર ચાલ્યો ગયો.

રાણી તો આ તકની રાહ જાળેતી હતી. એણે તરતજ રાજાને જાગાડ્યો અને કહ્યું: “એધું, તમારો નાનો કુંવર: અત્યારમાં અહીં આવ્યો હતો: અને મને જાગેલી જોઈ એટલે નાસી ગયો. આમ મને પળવશે તે નહીં શકે. તમે અત્યારે ને અત્યારે એનું માથું ધડથી જુદું કરાવો. ”

રાજા, આ સાંભળી ખૂબ ગુસ્સે થયો. એણે દિવાનને બોલાવ્યો અને કુંવરનો વધ કરવાનો હુકમ કર્યો.

દીવાન તો આ સાંભળીજ રહ્યો. એને યધુ કે રાજા, સાચું જાણે છે કે બોલું? એ તો ત્યાં સ્થિર જ થઈ ગયો. દીવાનને શાંત ઉભેલો જોઈ રાજા વધારે ગુસ્સે થયો અને કહ્યું. “જીવ, જલદી જઈ કુંવરનું માથું લામ આવો.”

દીવાન રાજાને નમન કરી ધીમે પગલે ત્યાંથી ગયો. રાજાનો હુકમ એટલે તો માનવો જ જોઈએ, કુંવર પાસે જઈ તેને રાજાનો હુકમ કહી સંભળાવ્યો.

મોટા કુંવરે કહ્યું, “દીવાનજી મારી વાત સાંભળો. હું પિતાજી પાસે જઈ આવું ત્યાં સુધી તમે ના રોકાવ ?

દીવાને હા પાડી.

કુંવર રાજા પાસે ગયો. રાજાએ આવવાનું કારણ પૂછ્યું. કુંવરે કહ્યું: “પિતાજી ! કોઈ પણ માણસને બંધારે શિક્ષા કરીએ, ત્યારે એની પહેલાં તપાસ કરવી જોઈએ. નીકર પોપટ અને ગણિકાની વાતમાં આવે છે, તેવું યશ.

“પણ, તે વળી શું છે? કહે જોઈ !” રાજાએ કહ્યું.

કુંવરે વાત કહેતા મંકી:—

એક ગામમાં એક ગણિકા રહેતી. એની પાસે એક પોપટ તે એને જીવથી એ વહાલો.

પોપટને એકવાર મંગારનાન કરવાનું મન થયું. એણે ગણિકા પાસે રજા માગી. પરાણે પરાણે ગણિકાએ રજા આપી.

પોપટે એક સોપારી ચાંચમાં લીધું. અને ઉડતો ઉડતો રાતે પ્રયાગ પહોંચ્યો.

સવારે ચાર વાગે ઉઠી, ત્રિવેણી સંગમમાં સ્નાન કરી એણે તેમાં સોપારી પધરાવ્યું.

મંગાએવા એના ઉપર પ્રસન્ન થયાં. પોપટને એક અમરદળ આપી આશીર્વાદ દીધો.

પોપટ ચાંચમાં ફળ લામ ઘેર આવ્યો. ફળ ગણિકાને આપ્યું. ગણિકા તો ફળ જોઈ બહુજી ખુશી થઈ. એને વિચાર થયો કે જો આ ફળ રોપું તો બીજાં ખૂબ ફળ થાય અને બધાં ખાય.

સવારે ઉઠી એ ફળ ખાતમાં રોપાવ્યું. થોડા વખત પછી ઝાડ ઊઠ્યું. અને એને ફળ આપ્યાં.

એક દિવસ એક મોઢું પાકું રણ જમીન ઉપર પડ્યું. તે નાગે થોડું કરડી ખાધું હતું. ગણિકાએ એ પાકું રણ જોયું. એ જ્યાં એને મોર્મા મૂકના જાય છે. ત્યાં એક દુનગો કુતરો આવ્યો. ગણિકાએ એને કકડો રણ ખાવા નાખ્યું.

ખાતાની સાથેજ કુતરો તરફીને મરી ગયો. આ જોઈ મણિકા જલુજ ગુરસે યજ. “થોપટે મને મારી નાખવા જ આ રણ આપ્યું છે !” એણે તો ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં થોપટને દેવતામાં ફેંકી દીધો !

થોપટ બિચારો દઝીને મરી ગયો.

બીજે દિવસે ગણિકાએ ગામમાં દંડેરો ખીસાવ્યો. “આ રણ ઝેરી છે મોટે કાંઈએ ખાધું નહીં.”

આજ યહોરમાં એક લુહાર અને એની બે સ્ત્રીઓ રહેતાં. જેની સાથે એ પરણ્યો

હતો તે એને ગમતી નહોતી એટલે બીજી સ્ત્રી આણી હતી એની સાથે આનંદમાં દિવસ કાઢતો, પણ પહેલી સ્ત્રીને રોજ મારતો. અને આજો દિવસ એની પાસે ગદાવૈતરું કરાવતો.

જે દિવસે થોપટ મરી ગયો. તે જ દિવસે એણે એને ખૂન મારી અને ધરખ્દાર કાઢી મૂકી

સ્ત્રી કુખની મારી, પેટું ઝેરી રણ ખાવા મજા. છાનેમાને એ રણ એ લઈ આવી અને ખાધું.

પરંતુ આશ્ચર્ય ! આખી રાત ગઈ તોયે એ છાવતી રહી; અને એક નવમીવના સ્ત્રી બની ગઈ !

લોકોએ આ વાત જાણી, બધાએ પૂછ્યું : “તું શાથી આવી મુંઝ બની ગઈ ?”

સ્ત્રીએ કહ્યું : “મેં તો મરવા માટે થેયુ ઝેરી રણ ખાધું. પણ તેનાથી હાલત આ રૂપ મને મળ્યું છે !”

ચોકખા હીરા માટે

સોના ચાંદીની અવનવી વસ્તુઓ

માટે

નરોત્તમદાસ ભાઉ ઝવેરી

શેખમેમાણુ સ્ટ્રીટ, : મુંબઈ : લેમીંગ્ટન રોડ

જ્યારે ગણિકાએ આ વાત જાણી, ત્યારે એને થયું “ સાચે જ, આ તો અમરરક્ષણ છે. ” એ બધી પસ્તાઈ અને પોષ્ટને સંભારી માથા કૂટવા મંડી; પણ હવે શું વળે ? ”

વાત પૂરી થઈ, ને બીજા કુંવર ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

રાત્રીએ પૂછ્યું “ તું કેમ આવ્યો ? ”
કુંવરે કહ્યું, “ પિતાજી ! કોઈને પણ શિક્ષા કરતાં પહેલાં એની બરાબર તપાસ થવી જોઈએ. નહીં તો “ રાત્રી અને બાજ ” જેવું થશે ”

રાત્રીએ પૂછ્યું : “ વળી તારી વાત કેવી છે ? કહે એવું. ”

કુંવર વાત શરૂ કરી.

“ અગત્યના વખતમાં એક રાત્રી હતો, એની ખાસે એક સુંદર બાજ. રાત્રીને શિક્ષણ તો લેતો જ શોખ.

એક દિવસે રાત્રી પોતાના રસાલા સાથે શિક્ષકે નિખળ્યો; જોઈ પેથો બાજ પણ હતો.

શિક્ષક કરતાં કરતાં એક માઠા જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. બહાર થઈ ગયો છે, ત્યાં મખત પડે છે. રાત્રીને તો પાણીની તરસ લાગી.

અનુચરો ચારે બાજુ તપાસ કરી આવ્યા; પણ ક્યાંય પાણી કોંઈ નહીં !

રાત્રીને તરસે પીઠાતો જોઈ, બાજ આકાશમાં ઉડ્યું. પણ એ પે નિરાશ થઈ ને પાણું આવ્યું.”

પાણીની તપાસ કરતાં કરતાં એક અનુચરે ઝાડમાંથી પાણી પકડ્યું જોયું. વરસાદનું પાણી છે એમ જાણી પાછાતો પડીયો જનાવી તે ઝીલી લીધું; અને રાત્રી તરફ તે લઈ ગયો.

રાત્રી તરસથી રધવાયો થયો હતો. દર-બાજીને પાણી લઈ આવતો જોયો કે વરત

જ એ સામો ફાડ્યો. પણ રસ્તામાં જ બાજે ઝાપટ મારી, પડીયો ટોળાવી નાંખ્યો !

રાત્રીએ રીસમાં ને રીસમાં બાજને મારી નાખ્યું, અને અનુચર સાથે પાણી લેવા ફરી ઝાડ પાસે ગયો. પાણી ક્યાંથી આવે છે એ જોવા ઉઘે જોયું તો એક ઝેરી સર્પ ઝાડની ઝાળાએ વીંટળાયો છે અને તેના ઝેરનાં ટપકાં નીચે પડે છે !

રાત્રીને તરત જ પોતાનો જીવ ઉગારનાર બાજ ચાલે આવ્યું. પણ હવે તો એ મરી ગયું હતું. એ ખૂન પસ્તાયો !

બન્ને કુંવરોની વાત સંભળી રાત્રી કંઈક ધાંત પકડ્યો. એણે પૂછ્યું, “ તમારે શું જોઈએ છે ? ”

બન્ને કુંવરો બોલ્યા, “ પિતાજી ! નાનાજાઈનો વધ કરવાનો હુકમ કર્યો છે. તે પહેલાં એની તપાસ કરવાની અમારી વિનંતી છે. ”

આ બન્ને કુંવરોને પાછા આવતાં વાર લાગી એટલે દીવાન તાના કુંવરને લઈ ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

નાના કુંવરે કહ્યું : “ પિતાજી ! જે માણસ વગર વિચાર્યું કામ કરે છે તે પાછળથી પસ્તાય છે. એક “ મુસલમાન અને તેના કુતરા ”ની વાતમાં આવે છે તેવું થાય.

જુના સમયમાં એક ગામમાં એક મુસલમાન રહે. તેની ખાસે એક વંશદાર કુતરો. કુતરો એને પ્રાણીયો બહાલો.

એક વાર એ જગ્યાએ નીકળ્યો અને રસ્તામાં અધવચ પેસા ખૂટ્યો.

એ એક શહેરમાં ગયો, અને એક કિંદુ વેપારી પસંદ્યો એક દબાર રૂપિયા લીધા. અને સાનમાં કુતરો લુક્યો.

એક વખત રાત્રે, કિંદુ-વેપારીના ઘરમાં ચોર આવ્યા. ચોર ઘરેણાં લુપ્તમાંની પેટીઓ લઈ ચાલતા થયા અને તાનાની વચ્ચે નાંખી દીધી કુતરાએ આ બધું જોયું

સંચાર પડે અને બધાં ઉકળાં ત્યારે બંધાયું
કે ઘરમાં ચોરી થઈ છે. વેપારીએ પોલીસમાં
ખબર આપી

પોલીસ ઓપીસરેએ ચોરની ખુબ તપાસ
કરી. પણ કંઈજ પતો લાગ્યો નહીં.

છેવટે વેપારી નિરાશ થયો. અને પોતાના
નથીબને રડતા લાગ્યો. પણ કુતરો વેપારી
પાસે બહારી બસવા મંડ્યો અને ઘેરથી તળાવ
અને તળાવથી ઘેર એમ આવળા કરવા માંડી.

વેપારીએ કુતરાની પાછળ માથુંસ ઝોકાવ્યાં.
કુતરો તળાવ પાસે આવ્યો અને તરીને વચમાં
ગયો. આંધું એ ત્રણતર કયું.

આંધી માથુંસેએ તળાવની વચમાં જઈ
જોયું તો બધી પેડીઓ દેખાઈ. ચોરાયેલો
બધેયે માલ ત્યાંજ હતો. પેડીઓ લઈ આ-
ણસો ઘેર આવ્યા. આમ કુતરાને લીધે
વેપારીનો બધો માલ પાછો આવ્યો.

વેપારીએ ખુબ થઈ ખુસસમાન ઉપર
કામગી લખ્યો "તમારા પૈસા કુતરાની
વશાઈરીમાં વળી ગયા છે." અને એને મળે
કામગી બાંધી જવા દીધી.

કુતરો પોતાને ઘેર આવવા નીકળ્યો.
એ અડધે રસ્તે આવ્યો અને પોતાના શેઠને
સામેથી આવતા જોયા ત્યે આનંદમાં આવી
ગયો. પૂંછડી દલાવતો હવાવનો શેઠ પાસે ગયો.

ખુસસમાન, ઢિંદું વેપારીને પૈસા આપવા
જતો હતો. કુતરાને સામે આવતો જોઈને
એને થયું કે, "આ હુમરો છાનો માનો
નાસી આવ્યો લાગે છે. પૈસા આપ્યા પછી
આવ્યો હોત તો મેં માફ વચન પાડ્યું ગણાવત.
હવે વેપારી મને જુડો માનશે. આવડ કુતરાને
તો તરતજ મારી નાખ્યો જોઈએ." એમ
વિચારી કુતરાને એક વક્તરને કડકે મારી
નાખ્યો. યુરમો સમ્યા પછી એણે મળામળિ
કામગી વાંચે અને પોતાના વશાઈર કુતરા
માટે ખુબજ રોયો !

ત્રણે કુંવરોની વાત માબગી રાગ્ન ઘરમ
અને યુરમાથી રાતો ચોળા દાખ ગયો. અને
કુંવરોને પૂછ્યું " તમે આ બધી વાતો મને
શા માટે કહી ? "

નાના કુંવરે કયું, " પિતાજી ? આપણા
કલા પ્રમાણે હું જ્યારે પાઠથી રાતે ચોડી
કરતો હતો. ત્યારે આપના મહેલ આમગ
એક શિયાળની બીસ સાંભળી, એને અપશુ-
કન માની હું મારી નાંખવા ગયો.

પરંતુ એ શિયાળે મને માથાળુ અવાજે
કયું, " વદાસા રાજકુંવર ! હું આપના
પિતાજીના કમનસીબ માટે બીસે પાકું છું.
કારણ કે એમને નામ કરાશે અને સવાર
પહેલાં મૃત્યુ પામશે. આ સમાચારે મને થમ
કાળ્યો. " શું કરવું ? તેની સમજ પડી નહીં.
છેવટે જીવના જોખમે પણ આપના અયતખ-
ડમાં આવ્યો. ત્યાં મેં જીતમાં એક કાળો
શાહી જેવો નામ દીધો. તેને મેં તરત જ
મારી નાંખ્યો તેન લોહીનું એક દીપું
માતાજીની છાતી ઉપર પડ્યું. હું બહુજ
દીસનીર થયો કે હવે એ ગેરી દીપુ માનો
પ્રાણ લેશે. એટલે મેં મારી જીમ ઉપર
રમાલ વીંટળાઈ એ દીપુ લઈ લીધું. એમ
કરતાં મેં નાંચી ઉઠ્યાં. એમને નજોરમાં જોઈ
હું ખીતે ત્યાંથી નાસી ગયો. ખસ આવતો
જ મારો વાંક

" હવે આપની ધરજી મારો શિરકેદ
કરવાની હોય તો હું તૈયાર છું. ખીતનું
બાલુ કરવા જતાં મારે મૃત્યુ થશે તો એમાં
મારે મૌન વધશે. "

રાગ્નએ જ્યારે આ વાત જાણી ત્યારે
એને નવાઈ લાગી

નવી રાણીએ જાણી જોઈનેજ આ તર-
કટ ઉણું કયું છે એમ રાગ્નને લાગ્યું. એણે
તરતજ દીવાનને ફોકમ ક્યો, " આ ધર્મી

ગણીને હમણીને હમણી મારા રાજમહેલમાંથી
ખદાર કરો, અને શિરચ્છેદ કરો. "

દૂંવરોએ રાજને તેમ કરતાં વાર્યા;
રાજમાતાનો વાંક સાફ કરાવ્યો.

પછી રાજાએ ખરેખર દરબાર ભર્યો અને
તેરે પીઠાબો કે, " પ્રજામાંથી કોણે પણ
પોતાને એક બાળક હોય તો પછી ફરી લગ્ન
કરવા નહીં ! જે કોઈ આ હુકમને નહીં માને

તો એની મધી ગીરકલ જપ્ત કરવામાં
આવશે અને એને રાજકેદી તરીકે શિક્ષા
કરવામાં આવશે. "

અપરમાનાં એવાં હેતુ જગજગદેર ચર્ચા;
સંસારમાંથી અપર-મા જ નિકળી આવે તો કે ?

* છત્તીસગઢની એક લોકકથા ઉપરથી. જુઓ
" આશ્વ દિવ્યારિકલ સોસાયટી જર્નલ, " ૧૯૩૨

* ~~~~~ *

ઠંડી કૂરતા

[નિર્જન વનવચરે—એ રાહ]

નિર્મળ મન, મમતાવિષ્ણુ તેણે બાળક જન્મવું, હો, જહેન !

જીવન શુભરત્ન, હો, જહેન !

માતૃપિતા-અન્તર આનન્દે મધમધ પિમદે, હો, જહેન !

જીવન એવાં વહે, હો, જહેન !

મલક મલક મુખડું અને નિર્મળ એનાં નેન

કુમળા અવયવધારી એ, ઉચ્ચારે ના વેળુ.

નિરખી નિરખી જનની-હંથે હાથ ધણો વધે, હો, જહેન !

જીવન એવાં વહે, હો, જહેન !

માતૃવના જીવનમહો દર્પશોકની માળ

હસવું મુખડું એક દિન બને શોકથી રંગન.

અમૃત ભરીયાં પણ બનતાં દુઃખીયાં, દારૂનો ત્યાં જહેન !

મરણ-પંજો પડે, હો, જહેન !

જીવન ભરતું મુખથી જન્મી ગોંધુ બાળ

મરણ રહેજે બાળ એ કેવો કાળગણાવ ?

રમતાં રમતાં પળમાં માતૃતણા અંકે ઠરે, હો, જહેન !

જીવન પુરું ઠરે, હો, જહેન !

રાને જન્મી જન્મતમાં મરવા બાળક સ્વાથ ?

રાને મોંઘા મધુર રંગ કાળમાં સૌ વિલાય ?

પડકુ મરતક તોયે બોલ ગીટો એ ના વહે, હો, જહેન !

જીવન કેવાં હશે ? હો, જહેન !

વિવિધ રંગો જીવનમાં વિવિધ રમત રમાય

જન્મી, જીવનધારી ને મૃત્યુ પામે બાળ,

મલકી કીધુમાં, ઠંડક તનમાં શાળક જો બે, હો, જહેન !

હૃદય વિખરાં ઠરે, હો, જહેન !

" ચન્દ્રિકા "

‘વરવલુ અતો તો લડી ખડયાં’

—પ્રો. બ. ક. કાશર

‘વિવેક કરવાનો આ વખત નથી !
મંજુલા મને ઉપદેશ આપવાનો વ્યર્થ
શ્રમ લઇય નહિ ! મેં હવે પોતે નિશ્ચય કરી
લીધો છે !’

‘નિશ્ચય થાનો ! કહે તો ખરી !’

‘મંજુલા, આજે હું આ ધરમાંથી
બહાર પડીશ તે પાછો પગ નહિ ચૂકું ! આ
મારું સત્તાનું ધર આજથી પારકું થઇ જશે !’

‘પણ એક વિવાદિત સીએ આમ કરવું
યોગ્ય ગણાય ખર !’

‘અને પ્રશ્નોએ ?’

‘પણ પ્રભાકરે એવું શું કહ્યું છે તે
તો કહે ?’

‘અં...હં.’

‘એટલે શું કારણ સિવાય પર છોડીશ ?’

‘કારણ તો છે જ ! પણ પતિની વાત
કરવા જેવું ખીલું શું ખરાબ હોઇ ચકું ?
આમ કહેતાં કમલાના ચહેરા પર કનેક્શની
છાયા છવાઇ ગઇ.

‘કારણ કહેવું નથી તો મને શા માટે
તેડી ?’

‘કેમ એટલે ? હું ધર છોડીને
જાઉં છું. એ તદ્દન એક યોગ્ય કારણને
લીધે જાઉં છું એની તને ખાતરી કરી
આપવા માટે’

‘તો કહી નાખને ખરું કારણ પ્રભાકર
તારી સાથે લડ્યો છે ?’

‘નહિ.’

‘તો તને લાગી આવે એવું કંઇક
બોલ્યો છે ?’

‘તેમ પણ નહિ !’

‘ત્યારે ?’

‘મંજુલા, હવે તે મારી સાથે સારી રીતે
વર્તતા નથી. તેને મનું નહિ એવી શું કું
ખરામ છું ?’

‘પ્રભાકરે એમ કહ્યું છે ?’

‘આવી વાર્તા સ્પષ્ટ જ કહેવાની જરૂર
છે ! મનુષ્યના વર્તનમાં જે ફેરફાર નજરે પડે
છે તે ઉપરથી જ એ જણાઇ આવે છે’

‘પણ તેના વર્તનમાં તને એવો શો
ફેરફાર જણાયો ?’

‘એમ કહીએ તો મારી સાથે તે અત્યંત
પ્રેમજન્ય રીતે વર્તે છે; પણ ખીલ્ખીલ સાથે
પણ તે એવી જ રીતે વર્તે છે. મારું તેમને
ખાસ મહત્ત નથી. હંમેશા પોતાના સ્નેહી-
મિત્રોની ફરતે !’

‘કમલા, જે મનુષ્ય સારા સ્વભાવનો
હોય છે તે બધાની સાથે પ્રેમથી જ વર્તે
છે. પ્રભાકર એક મૂલ્યવાન માણેક છે. તેની
સાથે જે ચબ્દો બોલીને પોતાનું મન રીઝ-
વવા માટે અનેક માણસો આતુર હોય છે,
ત્યારે તેમની સાથે તોછડાઇ રાખવી ઠીક
કહેવાય ?’

‘મંજુલા, માત્ર પ્રશ્નો સાથે જ તેમનો
એક હતે તો મને એટલું ખરાબ ના
લાગતે ! પણ—’

‘પણ શું ?’

‘જીઓ સાથે પણ તેમની ગાઢ મિત્રતા !’

‘અરે, હું તે જ કહું છું ને ? તેનો સ્વભાવ સારો છે, માટે જ જીઓ તેની સાથે આત્મીયતાથી વર્તે છે, એવું તો તારે ઉલ્લસું અભિમાન રાખવું જોઈએ. તેની વર્તણૂક માયાળુ છે, તેથી તો તેની સાથે બેસી હાકરાઓ પણ નિર્ભય રીતે બોલી શકે છે !’

‘મંજુલા, આજે શું થયું તેની તને ખબર છે કે ?’

‘તું કહે નહિ ત્યારે ક્યાંથી ખબર ?’

‘હે ત્યારે કહું—’ ઔરિસમથી ઘેર આગીને ઉતાવળમાં મને કહ્યું કે ‘કમલા, કપડાં પહેરી લે !’ મેં પૂછ્યું ‘કેમ ?’ તો કહ્યું કે—પ્રમિલા પાનવાળાનું ‘આપણી વિવાહપદ્ધતિ’ એ વિષયપર વ્યાખ્યાન છે. મંજુલા, આ પ્રમિલા પાનવાળા કોણ એની તને ખબર છે ?’

‘એટલી પથ્થુ મને ખબર નથી ! એ કોણ છે ?’

‘અને એજ પ્રમિલા એમની પત્ની થવાની હતી ! પણ ભાઈએ મને ખતાવ્યા પછી તેમનો વિચાર બદલાયો અને મારી સાથે જીવન થયું.’

‘પછી તું આપણમાં નહિ ગઈ ?’

‘તેના આપણમાં ! ઝોઝાવતા પ્રભાણમાં તે મારી શોક્ય જ નહિ કહેવાય ? એક સમયે ભણે મનમાં તે મનમાં પણ તેમનો એકબેક પર પ્રેમ નહોતો ?’

‘પ્રેમ, હૃદ્ હૃદ્ ! પ્રમિલા પર પ્રેમ હતો તો તારી સાથે તે પરણતે જ નહિ.’

‘તે ખરું છે, પણ તેની અને એમની યુક્તાકાલ જ થાય નહિ એવો મારો વિચાર ! તેથી મેં વ્યાખ્યાનમાં જવાની ના પાડી અને તેમણે પણ જવું નહિ એવી મેં હાં પકડી. અને તેથી જ—’

‘વચ્ચે જ કેમ અટકી ગઈ ? શું થયું તે કહે ને ?’

‘અમે લડી પડ્યાં !’

‘તેની સાથે તું લડી ?’

‘હા, હું ધણી ઘણી લડી ! ત્યારે તેમણે કહ્યું, ‘કમલા, તું આટલી બધી વહેમી અને દુષ્ટ વિચારોની ખનતી ખાય છે, અથવા મારી પસંદગી બૂલભરેલી હતી એમજ મારે કહેવું પડ્યું !’

‘પ્રભાકરનું કહેવું શું ખોટું છે ?’

‘મંજુલા, તું પણ તેમના જ પક્ષની જબ્બાબ છે !’

‘હું કોઈના પણ પક્ષની નથી. ખરી આણુ બધાને જ ગમે. ખરું ને ?’

‘ત્યારે હું જ ખોટી ?’

‘કમલા પતિપત્નીનો કોષ એટલે પાણીનો પરપોટો. તે પાછો પાકો ટુરી તીકો પણ ટકે નહિ. અમરતી મમે તેના મંથનની જાળ મૂકીને તેમાં બેશર્વાઈ જવામાં તને શાનો આનંદ થાય છે ? કમલા, પતિ સાથે રહેજો બોલાવ્યાની યત્નાં શુદ્ધતાગ કરવા તૈયાર થનાર તારા જેવી સ્ત્રીને શું કહેવું. એ તો હજી સારું છે કે આપણે ત્યાં છૂટાછેડાનો કાયદો નથી !’

‘મંજુલા તું તો બધા મારો જ દોષ જુએ છે. તે મારાપર યુરસે થયા છે. અમારી વિચારસરણી પરપર સ્વભાવ તિરોબી છે. એમ દોષ ત્યાં ઘરમાં શી રીતે રહેવાય ?’

કમલાના આવા વિચિત્ર સ્વભાવ માટે પોતાના મન સાથે જ વિચાર કરતી મંજુલા રતબ્ધ રહી. એટલામાં પ્રભાકર આવ્યો, અને તેણે કહ્યું, ‘મંજુલાબહેન, ક્યારે આવ્યાં ?’

‘હમણી જ એ બાવી ટેકું થયું પાનવાળાનું વ્યાખ્યાન ?’

‘આમ તો તે સુંદર બોલી. પણ

ભાવજીમાં કોઇ મુદ્દાનું ઠેકાણું નહિ । કમવા,
તું ત્યાં દાખર હોવી જોઈતી હતી. તેં એવો
જવાબ વાળ્યો હતો । શ્રીમતી પાવચારણા
ભાવજી પછી બીજાંઓનાં ભાવજો પાંચ ત્યાં
ચલ રતાં છે અને શ્રીમતી પાવચારણા છેલ્લે
તેનો જવાબ પણ આપશે । પરંતુ તું ત્યાં
નહિ હોવાથી મને ત્યાં બેસી રહેવું મન્યું
નહિ. મારી કેટલી બધી નિરાશા થઈ । કમલ,
તું મારા પર ગમે તેટલી રીસામ તો પણ
મારાથી તારી માથે નિજીર નહિ જ ચલામ ।

અને પ્રભાકરના આ રાજદંડથી કમલાની
કલિકા બીની નીકળી । તેણે કહ્યું, ' હું કેસી

ગાંધી । વાતમાં પડતાં ચઢાં ભાવવાનું પણ
જૂની ગપ. ' અને તે ઘરમાં ગઈ.

મન્દ-મધુર હાસ્ય કરતો પ્રભાકર બોલ્યો,
' મંજુલા બહેન, આ કેટલી નાદાન બોળી
છોકરી છે । તું જ નો કે, એને રીસાતાં
વાર નહિ અને મનાતાં પણ વાર નહિ ।
એનું છાંતરવાદપણું હજી મધ્ય નથી. '

ચઢા પીધા પછી કમલાના આગ્રહથી
તેઓ ત્રણે જણાં સિનેમા જોવા મળ્યાં
મંજુલા સિનેમા જોતી હતી, પણ તેના
મનમાં કમલાના ચમત્કૃતિપૂર્ણ સ્વભાવનું
તિરસ્કારભિમિત ઔતુક ચલા કર્યું હતું.

—સ્ત્રીઓના—

મદર, લોહીવા, ફેલુકોલ, વચ્ચત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંભવની

હાસિલિયા ઇમ

અકસીર છે, કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦,

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

ડૉ.આ. શર્માસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, ડૉ.આ.,
સુંબઈ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો લેઈએ છીએ—

૨ દરેક ભાતની દેશી દવાઓ માટે સૂચીપત્ર મફત મંગાવો.

તે પછીના થોડા દિવસ રહીને રાધી નોકરીએ ઉતાવળા ઉતાવળા આવીને હતું.
“આ, હું ઘેર જાઉં ?”

“કેમ, અત્યારે કામ કરતાં કરતાં અચાનક નવું મર ક્યાંથી સાંભળ્યું ?”

“એ બોલાવવા આવ્યા છે. મને મોઝને માંભળ્યું નહિ કે મારા જેવાની આજે વરસ ગઈ છે.”

“હું ય છોકરાની વરસગઈ કરે છે ?”

“તમારા જેવાનાં કેમ રહીએ અને એવું ન જાણીએ આ ?”

“તે કાણ તેડવા આવ્યું છે ?”

“મારા ધરવાળા” શુભાન નોકરીના મુખ પર જાણે મુશ્કાલ છંટાવે.

આ ધરવાળીના મુખ પરની આનંદ લહરીઓનું દાય જોઈ ઉલ્લાસ જંખવાઈ ગઈ, થોડે પછી કાલકની ધરવાળી હતી. મરેઢારી શબ્દોમાં મુદ્દિણી હતી પણ તેને આટલો પતિનો મર્વ નહોતો. પતિ પત્ને આટલો આદર નહોતો. કાણ ઉત્તમ ? પત્ની કે ધરવાળી ?

“તે એમને અહીં બોલાવેને.”

“એમને તો મારી સાથે આવતાં સરખાવે છે.”

“એમ.” હમતાં હમતાં ઉલ્લાસે કળાટ ઉઠાડવા માંડ્યું.

“ત્યારે હું જાઉં ?”

“આ પાંચ રૂપિયા લેતી જા.” કળાટમાંથી પાંચ રૂપિયા કાઢી તેણે રાધી તરફ ફેંક્યા.

રાધીએ જાણ્યું કે કાંઈક કામ આવી પડ્યું. તે કામથી કંટાળી નહોતી. કામ ઉપર તો એનું જીવન હતું. પણ જેવાની વરસગાંઠે દિવસે પણ વૈતર ? રૂપિયા વીણતી વીણતી તે બોલી.

“હું લાડું ?”

“તારા જેવાની વરસગાંઠમાં વાપરતો.”

રાધીનું હૈયું નાચી ઉઠ્યું. તેણે મનમાં ને મનમાં ઉલ્લાસને આશિર્વાદી શબ્દગારી દીધી.

એક વખત ઉલ્લાસ કળાટમાં મૂકેલી એપડીએને સરખી રીતે ગોઠવતી હતી ત્યાં એક પુસ્તકમાંથી એક પત્ર સરી પડ્યો : “પૂજ્ય પિતાશ્રી,” એટલા શબ્દો વાંચી તેની જિજ્ઞાસા સતેજ થઈ. તેને પોતાના સાવકા પુત્ર પ્રત્યે ન સમજાય તેવી લાગણીઓ થતી હતી. થોડે તેનાથી વયમાં નાની હતી છતાંય તેના હૈયામાંથી માતૃત્વનું અમીઝણું નિર્ગરણ હતું. કેટલીક અપરિચિત વ્યક્તિઓને વંદન કરવાનું મન થાય છે, કેટલીકને મિત્ર તરીકે સ્વીકારી લેવાની ઇચ્છા થાય છે, કેટલીક વ્યક્તિ તરફ ને આદર કે ન તિરસ્કાર એવો આવ પ્રગટે છે, ને કેટલીક વ્યક્તિઓ મુલાકાત માંગી લે છે. ઉલ્લાસ પોતાના સાવકા પુત્રની શુદ્ધિનો, ઉદારતાની વાતો નોકરો પાસેથી પ્રેમપૂર્વક સાંભળતી. તેણે શકુન્તને જોયો નહોતો. બધાજ કહેતા હતા કે “શકુન્તે કુટુંબને ત્યાગી દેશસેવાનો અંશજો આપ્યો છે.” તેને દેશસેવા પુત્રના દર્શનની આતુરતા હતી. અને ક્યારેક એ અહીં આવશે એવી આશા હતી. વરમાં શકુન્તની એકેય છબી નહોતી. શકુન્તે છબી પડાવી નહોતી કે તેના પિતાએ પડાવેલી છબીને પુત્ર સાથે જ વિદાય કરી હતી ? ચન્દ્રાનાથ ક્યારેય શકુન્તને સંભારતા નહિ, કોઈની જીલ પર એ નામ ઉચ્ચારાવું જણાવું ત્યારે તે ગુસ્સે થઈ જતા.

તેણે પત્રને ઉઠેલવા માંડ્યો.

પૂજ્ય પિતાશ્રી,

સાંભળ્યું છે કે તમે લગન કરવાના છો ? આ વયે ? મારી માતાની સ્નેહાળ મૂર્તિ આટલી બધી ત્વરાથી શૂદ્ધ થયા ? હૃદય તમને સન્માજો દેર.

તમારો શકુન્ત,

ઉત્તાસની આંખ રહામે કોઈ અદ્ભુત
કુંવરની આકૃતિ ચિતરાઈ ગઈ. તેની બીજી જ
પગે તે સજીવ યજ્ઞ ગઈ.

“ માતા, હું તમારો અપરાધી છું ”
તે આકૃતિ ગરીબજા મુખે બોલી.

“ તું અપરાધી ? ” તે ક્યો અપરાધ
કર્યો ? ” ઉત્તાસે વાચા બોલ્યા વગર વાત ચર
કરી.

“ મેં તમારું બલિદાન અપાવવા દીધું.
મેં તમારું જીવન વેચી દીધું. જન્મ દીધું. હું
દેશભક્ત છું. તમને ઉચારી લેવાની મારી
દરજ હતી. ”

“ પણ તું કોઈ કરજ બળવતા જ આ
દરજ ચૂક્યો કંઈક. ”

“ તે જમે તેમ થયું. મારે કોઈ પણ
રીતે તમારું જન અટકાવવું જોઈતું હતું. ”

“ મને મનગમતો પતિ ન મળ્યો પણ
પુત્ર તો મળ્યો જ ! પતિના પરાક્રમથી
રાચવાની તક ન મળી તો કંઈ નહિં, પુત્રના
પરાક્રમેને હું સદર્શ વધારી લઉં. ”

“ માતા, માતા, તમે તો કોઈ દેવી છો ”

“ હું માત્ર તારી માતા છું. મદાન તો
તું છે. ”

“ હું મદાન ! મેં એવું કંઈ કર્યું
નથી. ”

“ લોહા કહે છે. ”

“ લોહા કહે છે કે હું મદાન છું ?
દેશસેવા બધામ કરે છે તેમ હું કરું છું. હું
મદાન કેવી રીતે થયો ? ”

“ મદાન થવાને પોતાની મદત સમ-
ભવી નથી. શકુંતલા કહેવાની બૂખી છું. ”

“ માતા. ”

“ દીકરા. ”

કંઈક અવાજ થયો તે ઉત્તાસ ઝંખી.
તેનું જાગૃત સ્વપ્ન પવનની લહેરમાં દોડી
ગયું. તેણે વિચાર્યું હમણાં હું કોની સાથે
વાત કરતો હતો ? પુત્ર સાથે ? પુત્ર મને
માતા તરીકે સ્વીકારશે ? ફરી કંઈક અવાજ
થયો ને તે ઝંખી. તેને અન્ધારનની અતિથય
બોલે લાગતી હતી. તેને ચૂકવું નહોતું કે તેમની
કપરેલછા કંઈ રીતે મટાડવી. પોતાના રૂપને
ક્યા મૂજી આવતું કે તે શોધી પણ ન શકે. તેને

સુખી થવાનો સરસ એકજ માર્ગ

ભવિષ્યોદય ચાર્મ

દ્વારા અનેક મુલાન મુલતીઓ પૈસા ટકાની તથા બીજી મુરકેશીમાંથી બચો આપવાતની
અણીએથી ઉગ્યાં છે. તમે લાભ-પરીક્ષામાં ફતેહ, ક્ષયો, નોકરી, સ્ત્રી, સંતાન-પતિસુખ સંસારિક
સર્વ આશા પૂર્ણ કરવા આદતના હોતો આજેજ ચાર્મ મંગાવી ચિંતા મુક્ત બનેા નં. ૧ રૂ. ૨૫
(સોનાનું કાચબી અમર) નં. ૨ રૂ. ૧૫ (ચાંદીનું ૫ વર્ગ અસર) નં. ૩ ત્રાંગાનું ૧ વર્ગ અસર
રૂ. પાંચ. પ્રશ્ન દોઢ રૂ. એક તમેવિતિય દરસરેખાનાં દરેક કામ માટે દાહકાસ કુટુંબોમાં જાણીતા.

મો. ઇશ્વરપ્રસાદ જોષી ઇ. એમ. બી. એ. એસ. (લંડન)

૫, રતનદાસ, વિરુલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ ૬.

તદન મદત:—તમેવિતિયા માનતા હો યા નહિ તો ચળુ એક આનાની ડીકીટ બીડી અંગેજી જુક
' શ્રીરમેરીડી ' મદત મંગાવો

એક બંધકર વિચાર આવ્યો, એવે કુરુપ
બની બન્યે તો ? કદપનાસુષ્ટિમાં માનવી
'બધુ' ય યમ શકે છે, પુરુષ એકએ દાસ્યે
રાક્ષસ સેનાનો નાશ કરી શકે છે, અનેક
રૂપસુંદરીના રતેડનો માથો યમ શકે છે.
સીનું પશુ તેમજ, તે મન્દ્રધુવનની અધસરા
બની બન્યે છે, કોક પુરુષોત્તમની પ્રેરણા બની
વિશ્વને આશ્ચર્ય ચકિત કરી શકે છે, આચાર
રમાં કેવળ શ્રમ્ય.

અને તે દિવસે ચન્દ્રાનને ઉલ્લાસને વાત
વાતમાં કહ્યું, " ચક્રુત આવ્યો છે " તેમણે
પુત્રનું નામ કેમ બિચાર્યું ? તે શી રીતે કહી
શકાય ?

" ચક્રુત આવ્યો છે ? ક્યાં છે ? "

" તને આટલી બધી લાગણી કેમ
શાય છે ? "

" હું એની માતા થાઉં છું. " અદાર
વર્ષની ઉલ્લાસે દિંમતપૂર્વકે કહ્યું.

" ગાંડી ! "

" પણ તે ક્યાં છે ? "

" ચહેરથી પાંચ ગાઉ દૂર ગામડામાં. "

" ત્યાં કેમ ? " આતાએ પ્રતોની પર-
પરા કહી.

" મામ સુધારણા માટે. " રૂપ લોભીએ
સૌન્દર્ય પૂજન આદ્યું.

" તે એને મળવા આવવાનો વખત ન
હોય તો આપણે ત્યાં જઈએ. "

" એવા રમકડે માટે જવાની કંઈ જરૂર
નથી. "

ઉલ્લાસને રસિકતા બને કામળતાના
અવતાર ચન્દ્રાનને કઠોર હેવાના જણાયા.

" મેં કવિતા લખવા માંડી છે. "

" મારા ઉપર જ લખી દેશો. "

" લખી છે તો તારા ઉપર જ ! પણ
માંસ સહેજમાં સમજાય નહિં. "

" તમારી નોકરીમાં ખલલ નથી પડતી ? "

" કવિતાઓથી નોકરીમાં ખલલ આવે ? "

" કેમ નહિ ? કદપનામાં રમતી કવિતા
અધિકારને અંધકારમાં મૂકી આવે તો ? "

" મેં પહેલાં સાંભળ્યું હતું કે તું કવિ-
તાની રસિમણુ છે. "

" કવિતાનાં રસિયાં કાણુ હોવાં નથી ?
સર્વતેય મર્યાદા હોય છે. મર્યાદા પૂરી થઈ
એટલે અટકવાનું. "

" તું તો જળરી તત્તવેતા છે. "

" તમને હું શું શું છું તે બધું જ
જણાવે. "

ને ચન્દ્રાનને ઉલ્લાસની વધુ નજીક ગયા.
ઉલ્લાસ સમજી ગયો, એક પળમાં તેને કંઈક
વિચાર આવ્યો ને તે ઉલ્લાસની બની ગયો.

" તમે વાળ ઉભા કેમ હોજો છો ? "

ઉલ્લાસે લટકાં કરતાં કહ્યું.

" કેમ લાગે છે ? "

" સેંથી સરસ લાગે. " એટલું કહી
ઉલ્લાસ અપયથી દાંતિયો લઈ આવી. ચન્દ્રા-
નના વાળ હોળવા લાગી. ચન્દ્રાનને એ
ગમ્યું અને તેમણે ધીમે રહીને ઉલ્લાસનાં દાંત
પર ચૂંટી બસી. ઉલ્લાસ રીસાઈ ગયો.

" કેમ રીસાઈ ગયું ? "

" મારે તમારી પાસે રહેવું જ નથી.
જનુ કરે તેવા મનોહર ચાળો કરી તેણે રમણુ
બરી રાખ્યું. "

" પણ તને થયું શું ? "

" મારે મારા પિયર જવું છે. આવ
કેટલાય વખતથી ગઈ નથી. "

" તે જવું હોય તો જાણે ! એમાં
રીસાઈ શા માટે જાય છે ? "

તે દિવસે ઉલ્લાસે ચન્દ્રાનને પ્રેમમાં ફાળવી

હોયો. પુત્રને મળવા સારથી મા પતિને કૃત્રિમ પ્રેમથી હેતરતી હતી.

* * *

નમતી સંખ્યાને વંદન કરી સ્વયંસેવક દેશગીત ગાતા હતા. ત્યાં કોક આવ્યું.

“ભાઈ, શકુંતલાઈ ક્યાં છે ?” કોઈ સુંદર યુવતી સ્વયંસેવકને પૂછતી હતી.

“શકુંતલાઈને મળવું છે ? ક્યાંથી આવે છે ?”

“હરથી.” યુવતીએ દૂધે જવાબ આપ્યો. હાથો જવાબ આપતા એટલું તેનામાં બળ નડેલું. તેનું દેખું ધમક ! ધમક ! ધમક ! ધમક ! ધમક !

“એસી, ભાણવી લાવું.” સ્વયંસેવકે આસન આપી આલવા માંડ્યું.

યોગીશ્વરે સ્વયંસેવક એક ઔરવદનના પ્રતાપી યુવકને તેડીને આવ્યો. યુવતીએ આવનાર યુવકને સંખ્યાના કૂચલા ઝીણા પ્રકાશમાં ધારી ધારી ધરાઈને જોયો. તેના હૈયામાં હિમાલયની શિતળતા પ્રગટી.

“કમ જ્ઞેન ?”

“તમે આ રંગના નાથક છે કે ઉપનાથક ?”

“સ્વયંસેવકોને નાથક અને ઉપનાથક શા માટે હોય ? સુધના જ સેવાના અભિલાષી હોય ત્યાં વર્જે શા માટે ? હા, બ્યવરથા માટે એવું કંઈક કરવું પડે.” શકુંતે કહ્યું. તે સેવાઈજનો નાથક તો હતો જ.

“તમારું નામ ?”

“શકુંત.”

“મારું નામ સ્વયંસેવિકા તરીકે નોંધશો ?”

શકુંતે યુવતી તરફ આંખ જોતી, કરી જોયું. તે હમણા જ તેને જોતો હતો.

“તમને શોડાક પ્રત્યે પૂછું તો દરકત નથી ને ?”

“ના.”

“તમે કૌમાર સેવા છો ?”

યુવતીએ વિચાર કરીને કહ્યું, “હું પરચેથી છું.”

“તમારા પતિ તમે સ્વયંસેવિકા તરીકે જોડાઓ તેવું ઇચ્છો છો ?”

“ના.”

“તમારું નામ ?”

“મારું નામ ઉસ્માસ.”

શકુંતના હૈયામાં કાંઈક અજાણ્ય થયો. ઉસ્માસ નામ તેણે ક્યાં સાંભળ્યું હતું ? તે સ્મૃતિને કસવા લાગ્યો.

તમારા પતિનું નામ ? તમને સંકેત નહિ યાદને ? શકુંતે પૂછ્યું. પૂછવામાં તેનો આશય હતો.

“ના. મારા પતિનું નામ ચન્દ્રાનન, પુત્રનું નામ શકુંત, હું તમારી માતા !”

“મા.” શકુંત ધૂંટણ વાગી બેસી ગયો. તેણે ઉસ્માસના પગને હાથની ચૂક મારી દીધી.

‘મા ! મા !’ વિદ્વંજતાથી તે ફરીફરીને બોલ્યો.

માતાએ પુત્રના વાગમાં આંતરમાં પરોખાં ને મનઃમતા પતિ માટે સંપ્રદેયો રનેહ પુત્રના મરતકે અભિષેકયો. આકાશમાં સંખ્યાએ સુખ ભરી નિંદ લીધી.

કોલો

[અનર્ગલ સંવાદમાં મૂંઝેલી વસ્તુપ્રધાન વાર્તા]

લેખક : ઘા. ગોવિન્દરાયન

સૌક્યનુ ચાલ્ય કાઢેલા,
વચ્ચે સૌક્ય બને પોતે ।
પ્રેમના ઢાકણે પાપ
સંભવતાં તને નતે.

“ પેચી સમીતકાએ પછી શું કર્યું ? ”

“ શું કરે, કપાળ ? ચૂપચાપ પરણી ગયું, ”

“ હૈં... ”

“ ત્યારે ખીણું કરે શું ? ”

“ પરણી થયા મિલાવ બીજો રસ્તો જ ન હતો, ”

“ ના. ”

“ ના એટલા માટે કે એ લગ્ન કર્યા વગર તેનો હૃદય ન હતો. ”

“ હૃદય ન હતો, એટલે એમને કે સામે થવાની તેની શક્તિ ન હતી. તે પછી આટલી મોટી વાતો શું કામ કરતી હતી ? ”

“ શું કામ કરતી હતી, એની તો મને શી ખબર ? પણ એની નજદીક હું નેટલી આવી છું તેટલા પરથી હું તને ખાતરીપૂર્વક કહી શકું છું કે તે તેમ ન કરે તો બહાર મોડું બતાવવાની તેની શક્તિ ન હતી. ”

“ એમ તું શા ઉપરથી કહી શકે છે ? ”

“ નજદીકના મદવામણાં આવી છું તે ઉપરથી. ”

“ એટલે ? ”

“ એટલે, એ સમગ્રી ખાતરી વાન છે ”

“ શું એ ખાતરી વાન છે ? ”

“ હા. ”

“ એમાં ખાતરી શું ? ”

“ તું એ નહિ સમજી શકે, ”

“ અરે, સમજી શકીય, જણાવ તો ખરી. ”

“ હો ત્યારે માંબળ. ”

“ પણ તો, પહેલાં પેલાં બારણાં બંધ કરીને આવ, પછી હું તને બધી હકીકત કહું. ”

“ બારણાં બંધ કરે નહિ, તો નહિ ચાલે ? ”

“ ના. ”

“ શા માટે ? ”

“ અરે, વાલુ પણ વાત બહારે બહાર જાય છે ? ”

“ તે તો ગમે તે હિદ્મતથી પણ આવશે ”

“ માટે તો કહું છું કે પાસે આવ અને કાનમાં કહું એટલે એઓ ભય રહે નહિ ”

“ વાલુ પણ બહાર વાત લઈ જાય ! એ આવ ! એવી તે શી વાત છે, મારા બાપ ! ”

“ તે શું જાણીય ત્યારે તને ખબર પડશે ને ! ”

“ હો, આ આવી ત્યારે. ”

“ બારણાં વારી આવી ? ”

“ હા. ”

“ તો પાસે આવ. ”

“ હો આ પાસે આવી. ”

મીજ્યાની

શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

[ચીનના ગ્રામ્યજીવનની આ વાર્તાના મૂળ લેખક સુન સી ચીન ચીનના સૌથી તરફ અને હૃદયમાન લેખક પેકીતા એક છે. ૧૯૦૬માં રોડીયા પ્રાંતમાં તેમના જન્મ થયો હતો. લોકોને પ્રાચીન કથાઓ કહેનારા કથાકારોને સાબળીને, એક બાળપણમાં તેમને સાહિત્યમાં રસ વધવા પડ્યો. બાળપણમાં જ તેમણે કદમ ચલાવવાની શરૂઆત કરી અને એક નાની વયમાં જ તેમની કેલેબ્રીય ચોપરીઓ પ્રગટ થઈ હતી. તેમના શરૂઆતનાં જીવનનાં સ્મરણો બુદ્ધિને આતરવિમ્બદને લગતાં છે એટલે તેમની કૃતિઓમાં પણ બુદ્ધિને એવા અંશ અને વિવાદોને જ સ્થાન મળી ગયું છે સ્વાભાવિક છે. 'The Bond of War' 'War' અને 'After War' એ ત્રણ પુસ્તકોથી તેઓ ધણા જ જાણીતા થયા છે.

તેમણે ૮ નવલકથાઓ લખી છે. ચીનના યુવાનોના તેઓ માનીતા લેખક છે. એ ૮ નવલકથાઓ આ રીતી: "Beaten Gold," "To Dairen," "The King of flowers," "Ming Yang Heron," "Heart of Woman" અને "Woman of the Night" છે. ઉપરાંત ત્રીસ વર્ષની વયમાં તે અષ્ટન રીફ્લેક્સ અને એકસીમ ગોર્ડો જેવાની સાહિત્ય સેવાને ઉઠા અભ્યાસ બેન કરતા કથા, Life of Shelly, Critique of English Literature અને East Indian Stories એ પુસ્તકો તેમણે લખી પ્રગટ કર્યાં છે. યશિમનાં સાહિત્ય વિષે તેમણે પાંચપુસ્તક પણ લખ્યાં છે.

ચીનની નવલકથાઓમાં કવચિત જ જાણાય એવાં પ્રકારનાં ધણાં લખેા સુનની કથાઓમાં છે. ગ્રામ્ય જીવનને તેમને પૂરપૂરા પરિચય છે અને તેથી ગ્રામ્યજીવનના ચિતાર માટે તેમની નવલકથાઓ જુદા જ વખણાય છે. તેમની પાંચગની કૃતિઓમાં સમાજીક પ્રશ્નોની ચર્ચા થઈ છે: એમાં વાસ્તવવાદનો વિકાસ થયો છે અને તેમનું લખાણ વાચનારને દલાવી મૂકે, તેના પર પ્રભુત્વ સ્થાપે એવી ઉચ્ચતર કક્ષાએ પહોંચી ગયું છે. ચીનાઈ સાહિત્યમાં લગભગ આ શુભ દ્રેમના સિવાય બીજા કોઈમાં વિકસતો નથી.

તેમના હૃદયમાદને કારણે ૧૯૩૫ના ભંતુઆરીમાં પીપીઆ પાટે કુમીન્ટાંગ સત્તાવાળાઓએ તેમને ગિરફતાર કર્યા હતા. અને 'એકસાર' કરીને દરકારો બેળવળાં પહેલાં તેમને ત્રણ માસ પર્ગેડ જેલમાં રહેવું પડ્યું હતું. ગિરફતારી પ્રસંગે સુન પીપીઆ કોલીક યુનિવર્સિટીમાં ચીનાઈ અને પશ્ચિમનાં સાહિત્ય વિશે બ્યાખ્યાનો આપતા હતા. ૧૯૩૪ના નોવેમ્બર-ડીસેમ્બર અને ૧૯૩૫ના ભંતુઆરીમાં રીજીમેન્ટાવર્તનો દરમિયાં ગિરફતાર મચેલા જસો લેખકો, કથાકારો, વિદ્યાર્થીઓ અને અધ્યાપકોમાં

" એમ તું શા ઉપરથી કહી રહ્યો છે ? "

" તજ્જીકના મદવાસમાં આવી છું તે વાગ નહિ સ્પર્શેલા પ્રસંગે સ્પર્શે છે. મૂળ ચીનાઈ-જેનો અને ગુજરાતી અનુવાદ રજુ થાય છે.]

" એટલે ? "

" એટલે, એ સઘળી ખાતરી વાત છે. "

" તું એ ખાતરી વાત છે ? "

" હા. "

૧ આદ આઓ પડી રહી હતી.

તી પછી તેની દિશ્વત આંધની ન હતી.

જાણી-કાલ પર્વતની તજ્જીમાં

“ અરે કેવી

વિધવા વાગ આ બધી ટીકાઓનું તાત્પર્ય મમલ ઘટ્ટી નહિ તે તો પાત્રોમાં ખાલી ચએલી વાનીઓ કયે જતી હતી અને પરાણે મોડું દમણ રાખી રહી હતી એક વાર પશુ આ બધી ટીકાઓથી તે યુરસે યધ નહિ પશુ આદ્ય આઓ આ બધુ મંજાતી હતી, ધૂજતી હતી, અને વધારે રૂપરૂ સાંભળી શકાય તે માટે દિવાન આગળ લપાઇને પડી રહી હતી તેને જે લાગણી થતી હતી તે યરમની, કાપની કે રોડની કે માત્ર શોકની છે એવું ખુદ તેને જાન ન હતું, પરંતુ જાણે ભારે પથરોનો જોતો તેને કચડી રહ્યો હોય અને લાલ લાલ તપાવેલા લોખંડના સળીયાથી તેના કંઠને કામ દેવામાં આવ્યો હોય એવું તેને લાગતું હતું થોડા જ દિવસ ઉપર નથીનર્માં લખાણ કરી તે ઘરે એમ તેણે દિ મલમેરે કશું હતું પશુ હવે તેને ચિન્તા થતી હતી બપાઇ લપાઇને તે બધી તાત્પર્ય સાંભળતી હતી

છેવટે વધોટક મુખી સાહેબ જોડ્યા

“ રૂપરૂ કહીએ તો આ કોઇ બહુ ગભીર વાત નથી વધમાં આવેલી બાળા લગન છડે એ કુદરતી જ નથી શું ? પશુ કુવાન માણે પ્રેમ કરેલા, છુપી રીતે, કોઇની પશુ બધું વિના અને યોગ્ય વિધિએ વિ : એ તો કોણ જ માફ કરી શકે ? ”

“ બરાબર છે ! ” વેપારી વુએ સર પૂર્ણ આ તો બુન જર્માં કરેલા પાપો માટે જ માતા ઉપર આવો પ્રમગ આવી પડે આવી ધુરી તો તમારા કુડુ જતા નામ માટે જ કલ્લ કરૂં છે એવું કંઈ નથી આખાવ તાઓ મામ માટે એ તો કન કરૂં છે આપણે ત્યાં આવવી આવેલી રૂઢી પ્રમણે આવા પ્રકરના ગ્રંદા મટે તો મોતની જ સજા હોય છે, એ તમે કયા નથી જાણતા ? તમને કે ચ :

અને હું કદી પશુ કન કરી ગણી શકતો નથી છુદ્ધિથી અમે તેટલો તક કરે કુનિયામાં શુ થાવણી કોઇ નથી ? નથી તો વાગે વાગે આપણી બધી પપરી મૂર્તિઓ જોડે છું એ કાની ? આપણાં તો હું ખતો ધોધ વહેવડાવનાર કોણ છે ? તો પશુ કોણ જાણે કેમ, પશુ એમ લાગે છે કે આ બધાં તેમના કેવળ બાળ આગરણ છે, બાકી શરે ત્યારે એ કેમી દુષ્ટને તેઓ સતીના આમન ઉપર આનામાં જાળીને બે ા શકે છે ”

શરદબાણુડ આ કથન પૂર્ણિમાની રાત્રેથી સાચુ ઠરાવે છે

મણિકા છવનની વેળા આવેખતી કયા

પૂર્ણિમા

મકાશ

એને જખાત આપે છે

કાંઈ જ અર્થ તો નથી. એટલે તમે કંઈ
છો તેમ તેને અડીથી તરત જ કાઢી ચૂકવી
એ જ બહેતર છે. ”

આમ, આ બેએ ચુકાદો આપ્યો એટલે
ખીજા સહેમાનોએ પણ એમાં જ પોત તો
ધર પૂરાવ્યો. આ નિર્ણયનો સર્વાનુમતે સ્વીકાર
થયો. પીળો, ફિલ્મો, અમિત યજ્ઞ એવો
વિધવા વર્ગનો ચહેરો રિખતથી મનના ઉકેલો.
ત્રણે કાલા પુરોને તેણે પ્રભુમ ક્યાં અને
ખીજા સર્વનો આશ્વાસ માન્યો. પણ લપાઈને
આ ચુકાદો માંજળી રહેલી આઠ આઠો આ
નિર્ણયથી જરાપ આનંદ ન પામી મોતના
પંજમાંથી તેને ઉગારી લેવામાં આવી હતી,
એ ખીજાનું તેને જાન હતું. મૃત્યુનો સંજય
તેને કંપાવી રહ્યો હતો. જે કે એનો ઉડો
ભય સેવી રહેવા જેટલી તે બીજ ન હતી.
પણ આમમાંથી દરપાર થતું, માતાને છોડી
જવું અને ફરી કદિ તેનું ફરન સુધા ન
કરવું, નાના વડાસસોયા બાકને છોડી જવો,
અને કોઈ અસાત અનિશ્ચિત ભાવિમાં કંપ-
લાવતું એ તો તેને મૃત્યુ કરતાં પણ વધારે
લાગતું હતું. શોડથી તેનો ફેફસો કંપતો હતો;
જાણે દમણી વૂડી પડશે, દમણી કચ્છરણી
વગી જશે, દમણી એની ધીમી ધીમી કચ્છરો
હી જશે એમ તેને લાગતું. કાંઈક બેઠી
વરતુ તેને બાલિ જીવન પ્રત્યે કંપારી જૂથવી
રહી હતી.

એ એક મહિના પહેલાં, એપ્રિલની યર-
આતમાં એ પ્રસંગ બન્યો હતો. દિવસ ખુશ-
તુગા હતો. લોકો બારે ધેસા બની જમ
એવો એ દિવસ હતો.

નજીકના જ યુ મામમાંથી બપોર પછી
આઠ આઠો પોનાના ઘર તરફ પાઠી ફરતી
હતી. આવે ખુશતુમા દિવસ કદી ઉઘો નથી
એમ તે દિવસે આઠ આઠોને પણ લાગ્યું.

તેના દેદમાં કોઈ નવા જ પ્રકારની ઉભા
જળાતી હતી જાનો નવજીવન મળ્યું હોય
એમ તેના દેદમાં નવો જ લુગસો જળાતો
હતો. પાનખરના મુકાબલા વૃક્ષોએ નવી
કુંપળો ધારણ કરી હતી, એટલે બધે લીલું
જમ લાગતું હતું ત્રણેમાં નવજીવન આગ્યું
હતું. પછીએ પણ આનંદ કિરણોલ કરતાં
મધુર મીઠો ગાતાં હતાં. જાણે આખીય દુનિયા
તરણ, તાણ, ખુશતુમા, ખીજલી જગતી
અને આશાબરી લાગતી હતી પણ એ
ચાને માટે તેને ખબર ન હતી. છતાં એનો
વિચાર કરતી તે ધીમી ધીમી ચાલી રહી
હતી, અતરની કોઈક જવાબાથી જાણે તેનો
ચેતુરો જળતો હતો. તરત જ તેને તેના
દેહનું જાન થયું. એની ઉભા તેના પોચાક
વાટે પણ બદાર નીકળી રહી હતી.

“ આઠ આઠો...” ફરતી તેને કોઈએ
દાકષ પારી. સ્તબ્ધ થઈને, સહેજ ભય
પામીને તે થોભી. પાછળની પ્રદાઓમાં આંખો
બેંચી જોયું અને અંતે ખાડા ટેકરાવાળા
માર્ગ પર પણ નજર કરી એજ પણ કોઈ
તેની નજરે પડ્યું નહિ તેના માયા ઉપર
બાગની એક જોડી કુંડાળા ફરતો હતી. તેણે
આગળ ચાલવા માંડ્યું.

“ આઠ આઠો...” ફરીથી કોઈક ખૂમ
મારી, પણ આ વખતે એ ખૂમ ધણી જ
નજીકથી આવી હતી. તે થોભી; તેને વધારે
મુંઝવણ થઈ. કોઈ તેની નજરે પડ્યું
નહિ અને તેણે ફરીથી ચાલવા માંડ્યું.
એટલામાં ફરીથી તેને કાને એ જ અવાજ
આંખો; પણ આ વખતે એ અવાજ ધણી
જ નજીકથી આવતો હતો. “ આઠ આઠો,
એ તો હું છું. ” ઝડપથી તે પાછી ફરી
અને એણે તો લીલી ઝાડીઓમાંથી એક
માથું ડોકાવું હતું. પછીથી લાંબો રેશમી

જરૂરો પદેરેલા એક સુવાનની આખીય આકૃ-
તિએ તેને દેખાવ દીધો. લાલ ખડનવાળી
મુંદરો રોળી તેણે પહેરી હતી. પીનેક વર્ષનો
એ તરુણ હતો. દેખાવમાં પણ કંઈ કાઠી
નાખવા જેવો ન હતો. તેનો ચહેરો ધણેજ
આનંદી લાગતો હતો. આદ આગેએ તેને
જોળખી દીધો. નજીકના ગામના નેપારી
હીનો તે પુત્ર હતો. આદ સીયાનને નામે નેને
તે જોળખતો હતો.

“અરે તું છે કે ?” આદ આગેએ
કહ્યું. “તે” તો મને ભારે ખીચડાવી દીધી.
તું ચાલી ક્યાંથી ફરી નીકળ્યો ?” છતાં
તેને એ મમ્મી નેપારી આદ આગેએ
જરાય અસંતોષ થયો હોય એવું લાગ્યું નહિ.

“હું ? હું તો શહેરમાંથી આવતો
હતો ત્યાં ફરતી મેં તને આવતી નેહ એટલે
તને મનાવવા માટે આ આડીઓમાં હું સંતાઈ
ગયો.” આદ મીયાને જવાબ આપ્યો.

“બદમાશ-હુન્ના !” આનંદથી જાણે
લપડાક લગાવવા ઇચ્છતી હોય તેમ તેણે હાથ
ઉંચો કર્યો. “આમ તે ખીચડાવવાનું હોય ?”

“હું હામા મારું છું, આદ આગે !
માયા દિલથી તમારી હામા મારું છું. પણ
યાત્રી વાત તો એ છે કે મારે તમને ધણી
જ અગત્યની વાત કહેવાની છે.”

“તું છે એ ?”

પણ સુવાન ધીમે પડી ગયો. “હું.
હું...” એમ તે માત્ર બકબકી રાખ્યો.
પણથી તેણે આદ આગેને હાથ પકડ્યો.

“અરે પણ છે શું ?” આદ આગેએ
હાથ ખેંચીને પાછળ દડતા પ્રવાસ કર્યો પરંતુ
કામકે કામણે તેના પર પાછા દહતા હતા.
તેનું સરીર ધ્રુવનું કેમ જાણે કંઈ અચ્ચકો
લાગ્યો ન હોય ! ફરીથી તેના સરીરમાં જાણે
ઉંમળા લાગી હોય એમ તેને થયું. તેના

સરીરમાંથી બહુ જ બળ હરાઈ ગયેલું લાગ્યું.
તેણે આદ આગેની કમરે હાથ વીંટાળ્યા;
તેને પોતાના તરફ ખેંચી અને પછી ધીમ
આડીઓમાં તે આદ આગેને ખેંચી ગયો.
કામ પણ રીતે તે એના વિરોધ ન કરી શકી.
તેનું મગજ જાણે કામ કરતું ન હતું. તેઓ
આગળ જતાં હતાં તેનું જાન ન હતું. તેના
મોઢામાંથી જરા સરખો અવાજ નીકળતો ન
હતો. તેને માત્ર એટલું જ લાગતું કે તેનું
અંતર અસાધારણ રીતે આનંદમાં આવી
ગયું હતું.

પાંદામાંથી ધીમ આગેએ એક
વૃક્ષની ડાળી હેઠળ તેઓ બેઠાં. તેનું મારું
સીયાનના ખભા પર ટેકાસુ હતું, તેની આંખો
મીઠાવતી હતી, તેનો શ્વાસ અપથી આસતો
હતો. ધનકારા મારતાં તેના હૃદય ઉપર
સીયાનનો હાથ ધીમેથી ફરતો હતો. સીયાનના
હૃદય જાણે તેના હૃદય સાથે બીડાયા હોય એમ
તેને લાગ્યું અને અચાનક એવી લાગણી
તેના દિલમાં ઘસ ઘસ કે જે તેણે કદી અનુ-
ભવી ન હતી.

ઉપર ઉડતા પક્ષીનો અચાનક ફરકાટ
થયો. એનાથી તે ચોક્કી ઉઠી તેને એક પળ-
ભર જાન થયું કે દુનિયાનું અસ્તિત્વ છે. તે
કંપી ઉઠી. “આદ સીયાન ! માતા મને
મારી નાખશે.”

“તું ચિંતા ન કર. મારામાં વિશ્વાસ
રાખ; આના જેમ હંમેશને માટે બધું જ
આશ્ચર્યજનક થઈ જશે.”

તેનો અવાજ ધ્રુવતો હતો અને અગાઉ
કદી ન અનુભવેલી લાગણીઓએ તેને આવે-
ગમાં ઘેરી લીધી હતી. આદ મીયાને તેને
સુખીઓ ભરી, ગાલ પર, હાથ પર, ગળાં
પર. મુંજે એમિ તે આનંદ મેળવી રહી.

થળી જ ઉરકેશવની દાલનપૂં,

એ'ચરની વહુ

લેખક :

❖ ધી. સીતારામ ભે. દામી

‘એ’ચરની વહુ ! એ અલિ એ’ચરની વહુ !
ક્યા ગઈ રી દીકરાની નથી કે...?’

પૂરને આંગળે ચોટલા પર એકા એકા
લાતખોટા કુંડો કરતાં કંકુ ડોશીએ ખૂંચે પાડવા
માંડી લગભગ અડધો રોડો માંગળે એવો
દાડોનો થડો દબો, અને કંકુચતાને લીધે એ
તે બાળકને વાગતો દબો.

ન તાડાથી ધૂજલી હોય તેવી જાણતી
અને નાકરી બદાર આતી.

એની ઉમ્મર બહુ બહુ તો નવ અને
હમી ગમે દરો, છતાં તેણે નાનકડો ધાધરો
પર ઉમ્મર લાગક સીંચોની માફક સાંચો
પર્યો, દતો.

એ દત્ત તો પુરી પાધને પોતાની પછે
આવી રહે ત્યાર પહેલાં તો ડોશીએ ગ્રાડ પાડી:
‘જ્યા પુંજું દીક પુંજું. ત્યારે તે ત્યારે કાનું
ઉપાડું તે ઉપાડું ! અલિ વહુ થઈને આતી
કે દમજ ? રી...તારી માથે તે તને એટલું
એ લીખવું નથી !’

વરને જોઈને બકરીનું જમ્યુ ધરધરી કોકે
તેમ પેલી નાનકડી દીકરી થી છોકરી કંથવા
સાચી, અને જીવ જ એણે લોટા પચાણ
માનતાં મલીચાના મોલો દબો લાજ દાડીને
કમી રહી, દત્ત તો જેના દેરોથી પૂરું ધાવજ
પજ કંકુ, નંદુ, એવી એ જિયરી
નિર્દોષ, અનુમમતુ બાગરીએ માલુની આજગ
‘વહુ’ જનના માટે મુડોના બેગમાં સુખ

હૂખાવું, ત્યારે જાણે મારા પે દિંદુ સમાજની
મંરુતિ ધરમથી મૂખ હૂપાવી દેતી હોય
તેણે લાગ્યું.

કંકુ ડોશી પોતાની એ પુત્રવધુની જે
માતાને ગાળો દહ રવાં દર્તા, તે બાઈને
કેટલી સીંધારસો કરાતીને પોતાના બાળીસ
વરસના એ’ચરીઆનો કુંવારો દોરો ઉતારવા
માટે એની દીકરીને માગી લીધી હતી.

અને ‘મામો લીધી’ હતી એટલે ખાસ
રૂપીઆ એક દબારની એની દીમત ચૂકવી હતી !

પરંતુ દીકરા પરજાગ્યા પછી કંકુ ડોશી
એ બંધી જૂતી વાત જૂની ગયાં દર્તા, અને
સામુપરનો વડાવો લેવા માટે એ જિયરી
નાનકડી કમુને ‘એ’ચરની વહુ’ કહીને જ
બોલાવતાં !

કેમ જાણે એનું નામ દેવાથી કનિષ્ઠ તે
પોતાના દીકરાની વહુ છે એ વાત દુનિયાંન
જાણે એનું એમને દુઃખ હોય, કે પછી પૈસા
અર્થાત્ત ખરીદી લાવેલી એ જીવની લીંગણી
પરનો પોતાના બાળીસ પર્યો પરજોલા પુત્રનો
માલિશી દાક મદી જવાનો એમને ડર હોય !

મુવારમાં ઉઠીને કમુ લોટા પચાણ માંજવા
બેઠી હતી, એટલામાં ડોશીની રાગરાગ સંજગીને
માલીચાના દાબે બદાર આતી, અને મામુએ
ધમકાવ્યાથી વાજ દેવા ગઈ એટલે સાદાણે
માલીચા ગઈ પડ્યા. તે જોતાં જ ડોશીની
આંખ મટી ‘રી...જાગી તો દેવની !

યુનિવર્સિટીનું બીજું અગત્યનું કાર્ય વાતાવરણુ બિંદુ કરવાનું છે આ સરકારી વાતાવરણુ પ્રોવિ-
સરો, શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓના સુનિશ્ચિત અને
વાદ્યારામથી જન્મે છે. માત્ર જ્ઞાનવર્ધન કિંમતે
નહિ પણ સત્યની શિક્ષિ અર્થે જ્ઞાનપ્રાપ્તિના ઉચ્ચ
આદર્શથી તેઓ પ્રેરાયલા છે. માત્ર વાતાવરણુ
બિંદુ કરવા માટે યુનિવર્સિટી માટે સાધન સંચરણો
અને પૈસા લેખે તેમણે સાધનો વધે અને સર-
કારી માન્યતા મેળવવાની તમારી આકાંક્ષા શિક્ષ-
ક થાય તેમ હું ધન્ય હું.

*

હવે સ્નાતકોને નવા જગાના અને નવીન દિલ-
ચાવના તમે પુરોક્તિ કરો. દિલ્હી નારીય તેની
જુની સખલાઓ તોડીને બહાર નીકળતું નય છે.
નિરક્ષરતાનો લોપ થાય છે સામાજિક અને શુદ્ધ-
જનની અસહનતાઓ હામાગળ અદ્ય યતી
નય છે. તમારે માટે કેટલાક જોગ ખુલા છે અને

વધુ હવે ખુલ્લો પડ્યો તમે જીવનના જે જે ક્ષેત્રમાં
જવ ત્યાં આ વિદ્યાર્થીઓ સદંત્રો લઈ જશે તો
તમે સરકાર અને પ્રેરણામૂર્તિ બનશો. વર્તમાન
યુગનું નારીય સ્વાતંત્ર્ય, આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય અને
બંધિતગત કારણોને કારણે છે અને તેમાં કશું ખોટું
નથી; પણ આ નવા પ્રવાહના જુરસામાં લગ અને
શુદ્ધજીવન પૃથ્વસાધની જીવનમૈત્રીમાં આવશ્યક એવા
સંયમને રમ્મિ વિચરતો, પુરુષ અને સ્ત્રીની સમાનતામાં
હું સંપૂર્ણપણે માનું છું, પણ જીવનના જે મૂળમૂલ
તત્ત્વો છે તેને ભૂલી શકતા નથી. આ તત્ત્વો શીખવે
છે કે સ્ત્રી-પુરુષની સ્વાધીન વૃત્તિઓને અન્યોન્યમાં
બાંધીદાન આપી દેવાથી જીવનમાં જે સુમેળ જન્મે
છે તે સુમેળ સિવાય આ બધી કારણોથી અને
બંધિતગત સાધના એ ખાલી કોટલા છે.

[શ્રીમતી નાથીબાઈ હોમોદર કાકરસી દિન્દી
સીઓની વિદ્યાર્થીકા પદનીદાન સમારંભ પ્રસંગે
કેલું માંચિત્ત પ્રવચન]

[૨] પુષ્પતવયંતી સ્ત્રીઓનાં શિક્ષણનો પ્રશ્ન

[મુ'મંત્ર સરકારે શોડાજ સમય પર પુષ્પતવયંતી સ્ત્રીઓને જ્ઞાન આપવાની યોજ-
નાઓ વિચારવા માટે એક સમિતિ નીમી હતી. એ સમિતિના હેતુસ શોડાજ સમય પર પ્રકટ
યજ થયો છે. એ અહેવાલમાં પુષ્પતવયંતી સ્ત્રીઓનાં શિક્ષણનો પ્રશ્ન, એક જુદાજ પ્રકરણદાર
સમિતિએ ચર્ચો છે. સ્ત્રીશિક્ષણના પ્રશ્નની અગત્ય નેતાં એ પ્રકરણ આપ્યું અને
ઉદારવામાં આવ્યું છે.]

માતાઓના સહકાર વિના, વિદ્યાજ પ્રમાણમાં
અક્ષરજ્ઞાનનો પ્રચાર થવાની આશા ધણી બાધી રાખી
સકાય તેવી પુષ્પત વયની સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપ-
વાનો પ્રશ્ન સામાન્ય કરતાં વધુ અગત્યનો છે.

જેટલે એને માટે જે યોજના વિચારાઈ છે તે
પુરુષ તેમજ સ્ત્રી કાર્યકરોને બંનેનો ઉપયોગ
કરવાને લગતી છે. જાનકાઓમાં કામ કરવા માટે
પૂરતા પ્રમાણમાં તાલીમ પામેલી સ્ત્રીઓ મળવી
શુદ્ધ છે અને તેથી ધણી કેન્દ્રોમાં, સ્ત્રીઓ
પુરોણનાં શિક્ષણ માટે કરવામાં આવેલી સંગઠનોમાં
લાભ થેવો પડશે અથવા તો ચોતાના સ્થાનિક
મંડળોમાંથી બીનતાલીમ પામેલી શિક્ષિત સ્વયંસે-
વિકાઓને ઢાંચે તાલીમ લેવી પડશે.

સામાન્ય રીતે જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં સ્ત્રીઓને
સ્ત્રીઓ દ્વારાજ શિક્ષણ આપવું લેખે પુરુષ

શિક્ષક, સ્ત્રીને લખતા વાચતા શીખવી શકે, પરંતુ
પુષ્પત વયની સ્ત્રી વિદ્યાર્થીનીઓ સાથે તે કદિ પણ
લાઠ પવિત્ર્ય કે પિતાસ મેળવી શકે નહિ, અને
એ તો શિક્ષણને સફળ બનાવવો માટે આવશ્યક છે.
જ્યાં સ્ત્રીઓ મિત્ર વર્ગોમાં હાજરી આપવા પ્રયત્ન
હો ત્યાં પણ ચોગ્ય સમય મેળવવાની મુશ્કેલી
રહેશે કારણ કે, સ્ત્રીઓને શુદ્ધજીવનની ફરજોને
લગતી ખાસ જવાબદારીઓ છે. છતાં પુરુષો અને
સ્ત્રીઓ એકજ વર્ગોમાં હાજરી આપી શકે એવા
અભેદો હોય તો ધણે સમય નક્કાં અને યકિનો
બચાવ થઈ શકે.

અક્ષરજ્ઞાન આપવાના પ્રાથમિક તુલકામાં તો
સ્ત્રીઓ અને પુરુષો બંને માટે એક સરખો જ
પદ્ધતિ હોય છે અને ધણીવાર પ્રારંભમાં

નારો સરખો સીવજી વર્ગ કે હસ્તકલા દુનરને
 વ, સીએને એમાં દાઢરી આપવા સહચાર છે.
 આવી સીવજીનાં આલેખો દોષ તે દરમ્યાન સીએ
 મારક મારી પણ આકર્ષક વાર્તા વાંચી સંજ્ઞાવવામાં
 આવે; જે પછી આરોગ્ય, સીય કલ્યાણ, શોધક,
 સામાન્ય જોગે મેળી રીતો અને તેની મારકાવત
 વગેરે ઉપયોગી વિષયો પર પાઠગ્રામી વાર્તાવાચ
 પનુ યોગ્ય સમાચ. પ્રત્યેક શરૂએ જઈ તે સી
 દોષ કે પ્રકાર, નાગરિક તરીકેની તેની જવાબદારી
 શી છે તેના તરફ વારંવાર બાર ચુકામત આવશે
 નેહળે. વાર્તાની માલવમાં સીએને શા અધિકાર
 છે, નગરપુરના, બાગમન, અનેક પત્નીત્વ અને
 પાછા પછેના અનિર્ણય પર પનુ વિવેચનો થાય.
 તખત બોલીય, રેતે, પ્રામ કેમ થાય છે, રસ્તા-
 ચીના વપરાશને લગતા વિષયો શા છે એ બધી
 માટેની પનુ સીએને આ વર્ગમાં આપી સમાચ.
 આમાં તાત કેમ કેમ વધતું નય તેમ તેમ
 વધારે રંગોર આખ્યાનોની શોજના પણ કરી
 સમાચ.

નગરપુરના આ કાર્યમાં સદાશર
 આપવા માટે પ્રત્યેક અવકાશ સી સંસ્થાએ
 રચવેલા અને કાર્યકરો શોધવાને જણાવતું
 નેહળે અને સી સંસ્થાએના સજોને સીએમાં
 અક્ષર ન પ્રાપ્તિની જખતા પેદા કરવા માટે સજ
 રાખ કરવા આમદ કરવા નેહળે, અખિત બાર-

તીપ મદિલા પરિવહની પેદા શાખાઓ, નેરાનશ
 કાઉન્સિલ બોર્ડ વિશેષ સાથે જોડાયતી સંસ્થાઓ,
 સેનાસદન તેમજ બીજી સંસ્થાએ આ દીશામાં
 ધણું ઉપયોગી કાર્ય કરી શકે.

વળી ધરે ધરે જઈને સીએને આશા વર્ગોમાં
 દાઢરી આપવાતું ઉત્તેજન આપે એવી સી કાર્ય-
 કરેલી પનુ જરૂર રહે છે. આવી સીએ નવા વર્ગો
 કાઢવા જેવા વિસ્તારો પણ શોધી શકે. આ બધી
 શોજનાએ કેરતા સરકારે જેમ અને તેમ વધારે
 પ્રમાણમાં સી દાક્તરોને સહાય કરવી નેહળે.
 આરોગ્ય જળવાઈ રહે એવા પ્રકારની ટેલો પાડવાને
 સજતું જ્ઞાન, ગામડાંની સીએને આપવાની ખાસ
 જરૂર રહે છે.

ઉલોગમાં કામ કરી રહેલી સીએને શિક્ષણ
 આપવાનો પ્રથમ ખાસ મુદ્દેસીકર્ષો છે. સી મજૂ-
 રને કારખાનામાં તેવું કામ કરવાનું હોય છે. તે
 ઉપરાંત મજૂરીએ જતાં પહેલાં અને જઈ આવ્યા
 પછી તેણે ધરે કામ કરવાનું હોય છે. તેવું કામ
 આથી સહેલું નથી, એટલે આ જાખતમાં એકજ
 ઉકેલ લાગે છે અને તે એ કે, કંપનીના મુખ્યમંત્રી,
 કંપનીના કામ કરવાના સમયમાંજ નેહી કરેલા
 શોધક સમયે આવા વર્ગો ચલાવવા દેવાની કંપ-
 નીના માટેકોને વિનવી કરવામાં આવે. તે કે એને
 ઉચરના ઉકેલ તો આર્થિક શ્રેયસ્વ સામાન્ય રીતે
 ઉચ્ચ થાય તેના પરજ રહેલો છે.

[૩] ગામડાંની સીએમાં કાર્ય કેરો

[બા. સી. ગોરાસરજ કેસાઇ]

ધરમા આવીને કેમ વાચણ કરતું એ અને
 સજતું નથી. માણસ અમે તેરો દોસિવાર દોષ
 પણ પરામાં બાંધણ કરવાનું આને ત્યાં તેને સુઝ
 ન પડે. મારી દયા આજે એતિ ઘણ છે, દુ જલ્દી
 અનેકવાર આપેલા છું અને તમારી સાથે એ
 ચર્ચા કરી છે. પ્રધાન થયા પછી જનુ એક વાર
 આપેલા હોતો

ગામડાંની જલ્દીને કંઈ કહેવાનું હોય ત્યારે
 દુ જલ્દી રસપૂર્વક કહી શકું છું. એવું કારણ ગામ-
 ઠાંમાં સીએને યાત્રી સાથે વધવાનું છે તેની તેમને

ખબર દોતી નથી, તેથી દુ ત્યાં કદાપણથી વાત
 કરી શકું; પણ તમારે ત્યાં તો સીએના પ્રથમાં
 ખૂબ કામ થાય છે અને તમારી સાથે ચર્ચા કરનારા
 પનુ તમને તે સમજાવે છે; તેથી તમારી સમજ
 સીએના પ્રથમ પર વાત કરવાં અને મુજબણ થાય
 એમાં નવાઈ નથી.

ગામડાંની સીએને તમે કેવી રીતે ઉપયોગ
 થઈ શકો એનો જવાબ દુ આપું તેના કારણે
 તમે જોતો ગામડાંમાં જઈને રહેતા તો તમે સજ
 સમજ પડે; અને તમે તેનો નિમિત્ત પનુ કરેલાં

દેવતા સીંચો જ કાઢશે. કારણ કે જીવો વસ્તુ-
ઓના કહેલ તે સારી રીતે કાઢી શકે છે. ખૂબીની
પાન તે જ છે કે ત્યારે ત્યારે શુભના કામમાં
તે કામને આગળ લેવાય છે કારણ કે સીંચે
અગ્નિનું સ્વરૂપ મનાય છે. પણ જ્યાં લોકની
જાણત આવી કે તે અપશુકનનું સ્વરૂપ ખની
નય છે.

અત્યંત નેમ વધતું ચાલ્યું તેમ તેમ પુરુષોમાં
પણ સ્વાર્થ સિદ્ધિ કંઈ દેખાયું નહિ. પોતાનો
સ્વાર્થ સ્થાપનામાં જીવોને અપંગ બનાવીને પેટી
પણ અપંગ બનીયો. આને દિનુરતાનમાં પુરુષ
આગળ છે, નાગદં છે એવું કારણ સીંચી શરતી-
તાનો એવું નાશ કર્યો છે તે છે. એને લીધે જ આ
આપણે શુદ્ધિ બન્યા પહેલાનાં જમાનામાં રાષ્ટ્રીય
શુભનામાં મરાધુર દવા, જે સમયનો ઉત્તિદાસ
એના આપણને માફમ પડશે કે, જે વખતે રજ-
પ્રતાળીએ એમના કરતાં વધારે શર દતી. નાગલા
મળીને તે ચલાવી કીટી નહિ. પુદ્ગમાંથી કરીને પાછા
અલિપ કાળીને તે ટાંચી કાઢતી અને એવું રાષ્ટ્ર
મારસ પણ દેશર રહેતી, અલ્પી પુરુષ વધારે
શરતીર બનતો.

આને જોખમના કામમાં સીંચી પુરુષને અટકાવે
છે અને તેથી તે વધુ નિર્બળ બને છે. સમગ્ર
માણસો આ રોગ કાઢવા પ્રયાસ કરે છે, પણ
ખદાર પાતો કરવામાં પુરુષ એટલી મનની સ્પષ્ટતા
બતાવે છે તેટલું સાફ ફીલ થઈમાં બતાવતો નથી.
સ્વાર્થ આગળ માનવી સિદ્ધિને ભૂંટી નય છે. જે
એમ ન દોષ તે આને સત્વમાં બધા માને છે,
પણ પોતાને કાર્ય કરવાનું આવે છે ત્યારે તે ભૂલે
છે અને ભોટું કરે છે.

પુરુષને સુખસમૃદ્ધિ પર કાપ પાતો જણાય
ત્યારે ને મીનજ જોઈને સીંચે દેરાન કરે છે.
આને પ્રસંગે માત્ર વિરકાર બતાવવાથી પુરુષની
નિર્ભયતા નહિ નય. પણ સીંચે મક્કમતા બતાવે તે
બન્ને વધુ મજબુત બને અને બન્નેનો સંબંધ
પણ સારો બને.

મળીદાર બન્યો કાલવવાની પાત આવે ત્યારે
મને પછો લાગે છે અને એના કાલવ નિષે શંકા
ધાય છે પણ બહુ બાહ બન્યે ત્યારે એનો અપ.

કાળગો વિશ્વ પરિરિપતિ બાળ નથી મળી
એટલે એની જરૂર રહે છે. વહેવારમાં આ બે વચ્ચે
એક કેમ સાધવો તે રાજાકરું નહિ પણ સમજાઈ
કામ છે.

દિનમાં સીંચો પુષ્પ નિર્ભય છે, છતાં બીજા
દેશીની સીંચો કરતાં તેઓ પોતાના આત્માને વધુ
જોખળે છે અને તેમની સંકૃતિ પણ તેમના કરતાં વધુ
સારી છે. સીંચો પોતાના કાકને માટે ખૂબ ભરતી લહે
તો હું તેમાં જરૂર મદદ કરું. એમાં ભૂલ દોષ તો
પણ હું માનું છું કે જે બહુ બહુ આગળ નહિ વધે
આને તમે જે રસ્તો લીધો છે એનાથી હુકસાન
દેવ-તે પણ મારે તમને મદદ કરવા જે મને
વાજબી લાગે છે. પણ એમાં એક વસ્તુ ધ્યાનમાં
રાખો કાલવ જાલવામાં હું શરતીરતા બતાવું, પણ
મારી ભૂલનો અર્થ એવો ન કરવો કે સીંચો
પ્રમતિ કરે એનો હું વિરોધી છું.

આ પ્રમાણે જે બહેર કાર્યના દેશ દેશમાં
પુરુષો કરે અને સીંચો ન કરે પણ મક્કમ
રહે અને કંઈ સદન કરીને ચાલે તો જે સ્વાર્થ
અને પ્રમતિ આપણે માગીએ છીએ તે જલદીથી
સિદ્ધ કરી શકીશું. આપણે કુનિયાને દાખલો
લેવાથી શકીશું. આપણે જે કાર્ય કરવા દેશર
થઈએ તેમાં કંઈ સદન કરવાની આપણી તાકાત
પહેલી નેવી. જોખમ વહેરાતાં તાકાત વધશે. જે
ગાંઠે જે દેશર ન દોષ તે પ્રમતિ ન કરી શકે.
કંઈ વિના કાંઈ વસ્તુ ન મળે. કંઈ સદન કરતાં
તમે નહિ અચકાવ એવી મને શંકા છે, પણ
આપણે અણધાર્યું. જોખમ ધારીને અટકી જઈએ
છીએ તેમ ન અટકતાં સદન કરવા તેવારી કરવી.
કંઈવાર જે સંકટને ભૂલી પણ જવું.

આમાં વખતે અસંભવતા લાગશે. હું માનું
છું કે આવી સૂચના આપવામાં જે મુશ્કેલી રહે
છે. માણસ એ તેટલું હડાપણ બતાવે તેથી પરીક્ષા
તો કામ કરતી વખતે ધાય છે. સંકળતાનો આધાર
તેના પર જ છે. તેથી મને જોલતાં સંકાય ધાય
છે. હું માનું છું કે જોલવાથી સંકિત ઓછી ધાય
છે. જોલવાની જરૂર પડે, પણ જોલવા કરતાં
માણસે કામમાં વધુ મરાધુર રહે અને તેની
કાળજી વધુ રાખવી.

શ્રીઓના પ્રમો માટે બૂધી પાંચા વિના મહત્વાથી તમને અન્યાય થાશે ત્યા સહિષ્ણુ અને કષ્ટ સદન કરવા દેશર થાય તો સમાજ મુખારજી મુકેલ નથી. કષ્ટ માટે પગીવાર કહે થાય છે કે એનાથી માણસને રાહત મળે છે, પણ રોજી-રોજીના જીવનના પ્રમો માટે કાપડા ન હોઈ શકે, અને કાપડાથી આવા મુખાર ન થાય એ માટે જીંદગી ફેરફાર કરવા પડે મરજીયાન કુખ સદન ન કરે અને કામ ન કરે અને એથી તારાત થાજા માણસેને આત્મ ન કરે ત્યા મુખી અને તેમજ કાપડા હોય છતાં શ્રીઓની અમારી દસા કાપડ મરેશે, માટે કાપડા પર આધાર ન રાખવા શ્રીઓની રાહત વધારવા માટે આપને વધારે પ્રયત્ન કરવો

મામદાની પરિસ્થિતિ આથી ભૂંટી નથી પણ મામદાની શ્રીએ એ આ બધુ નહિ જોયેલ હોવાથી મામદાની પ્રભ સદેશ કરતાં જોણ હોય છે તેથી તે ઈતરપટ્ટી નહિ કરે અને તેથી એવા પ્રમો સખજામાં તમને મુકેલી નહિ પડે

દહેસ્તા માણસોને ન મામદા જવા મુકેલ પ થો. જીવિતિસપ અહિંતી જેમ મામદામાં ન થાવી શકાય ત્યાં અહિંતા એવા સાધનો ન

મળે પણ ન્યા મુખી ત્યા આમ ન ચતાવાય ત્યા મુકી કષ્ટ નહિ થાય મામદામાં દોષો પોતાના કાપડાની વાત પડેલી જુએ છે તેથી તમે તમારા પ્રમો માટે અર્ધ કરતા મામદામાં વધારે સાર કાપડ કરી શકોશો. પણ એ કામ નિરસ છે જેમ દેશને માટે લકવાલુ કામ રસિક નથી, છતાં પણ આપણી ધમક તેને રસિક બનાવે છે તેમ આજે શ્રીઓ એવી ધમકથી કામ કરે તો એ સીધજિત આત્મ પુરવને હાર્યા વિના ફરકો નથી એ હારમા બન્નેને કાપડો છે એમા માશ વજનો કાપડો છે એટલે આ કહુ છુ

શ્રી મજબુત ન થાય ત્યા મુખી પુરવ વધારે મજબુત થાય એ આશા ફોમલ છે એમા સંકા નથી માટે માફ થાએ તો અત્યારે ચાલતી છાતરા એવી તમામ રાજાઓ બધ કરી દધને તેમા શ્રીઓની રાજાઓ રાફ કરાવી દડ પણ એ રસપ નથી શ્રીઓ મામદાઓમા જઈને એ માથે લે તો બને અત્યારે તમાર પ્રધાનમ લગ હોવાથી તમને એ કાપડા જરૂર મદદ મળશે

[અમદાવાદમા જ્યોતિસધની બહેનો સમક્ષે તા. ૧૨ મી જુલાઈએ આપેલા વ્યાખ્યાનમાંથી]

— સતતિ વિના સપતિ નકામી છે —
શ્રીઓ માટે આજ ઉપયોગી અને વખત વિનાશક
[ખદિરાદિધૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના ર્શો જેવા કે, માસીક રૂપની અનિયમિતતા, જોગી મરખી સોલી વિગત, કમ્પવાર, રતવાથી બચતી બચ્ચા, પ્રત, સોલીવા, અધૂરા માસે બાળકનો ચતો જન્મ, સમકાર્યામાં તાવ, અશક્તિ, કેમો કુખવે, મર્મસખને સોજો વિગેરે દરદોને મગી ગર્ભનું પોષણ કરે છે છાડ હોય તો પાલવે છે અને મર્મસખને મર્મધારણુ યોગ્ય બનાવે છે. કીમત રતાસ ૧ ન ડાખના રૂપીયા એ. અરધા રતલનો રૂપીઓ એક ધી. ધી પો જુદું વેધ. એન. એચ મહેતા. માડીવાંડી ખાસામૃત સોમડી રીવો-લાવનમર. (માડીવાંડા)

તે. પતિએની ઇચ્છા હોય તો તેએ કરી લેખ
ની શકે છે

શ્રીમતી સત્યવતી દેવી જેલમાં રાજ-
નોંદના આગ્રહસર સખ પમેલા રિહાર્દને ભૂલી
સમાજવાદી સીકાઈસર શ્રીમતી સત્યવતી દેવીએ
દાહરોડને કરેલી અપીલ રહ્યતા તેઓ સખ જોય-
વરા માટે પોલીસને સરણે થયા હતા અને
રિહાર્દી લાદોરની સેન્ટ્રલ જેલમાં તેમને ખસેડ
વામાં આવ્યાં છે

સરમાણક સુધારણના બીરોને રોકે
શ્રીમતી શ્રીમતી રાજકુમારી અમુલ્યવરના
પ્રમુખપદે બનેલી સીએની સમાર્પ મધ્યસ્થ ધારા-
સમાર્પ તેમજ પ્રસિદ્ધ ધારાસભાએમાં રત્નુ વચ્ચે
સમાણક સુધારાને લઈવા ખરાબી પ્રત્યે સીએની
વલણ રખા કરી હતી
અને એક પત્નીવત અને
પ્રજાપિતા થઈ સીએને
સમાજ દલ દોવા મેલ્યે
એવો અભિપ્રાય સભાએ
બ્યક્ત કર્યો હતો અખિલ
ભારતીય મહિલા પરિષદની
છ માસીક સભા આદિ
માસની આખરે વડોદરામાં
બેઠક છે તેમાં આ બીરો
પર ચર્ચા થયાની હતી

શ્રીવેન્કાનિરુને બ
હુમાન કચડાની વિ
કોરીયા ઇન્ડીયુસ્ટ્રી
વલિવશાનના અધારિત,
શ્રીમતી વિલા મહુમદાર એમ. એ. ને કચડા
કુનિવર્સીટીની પ્રેમચર રામચર સિખરતિ આપવામાં
છે આ સિખરતિ મેળવનારા તેઓ સર્વ પ્રથમ
કો વેન્કાનિક છે અત્યાર સુધીના શિક્ષણ લગભગ
પચ્ચ તેમની કારકીર્દી થઈ જીજ્ઞાસુ રહી છે

શ્રીમતી વિલા મહુમદાર, જારીસાલની સરકારી
દાહરકુલના નિરૂત મુખ્ય શિક્ષક થી ડિપેન્ડેન્સી
સેન્ટ્રલના પુત્રી છે અને બેચ રીસર્ચ ઇન્ડીયુસ્ટ્રી
એ. આર. સી. મહુમદાર, જેઓ એક નામાર્જીત
વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી વરોઢે આરનામૂલ્ય પ્રવિણ ધરને
છ તેમના કુટુંબી સભ્ય છે

શ્રીમતી વિલા મહુમદાર, બેચ ઇન્ડીયુસ્ટ્રીમાં
થેતાના પતિની જ દેખરેખ હેઠળ સરોધન કાર્ય
કરી રહ્યા છે અને તેમણે તેમના વિષયને લઈવા
કેટલાક મૌલિક નિબંધો પણ લખ્યા છે ડિપેન્ડેન્સી
વિજ્ઞાન મહાસભાની બ્યુઝીનીની બેઠકમાં શ્રીકીશ
અને અલિવશાનના વિજ્ઞાનમો ' થીયરી ઓફ
એલેક્ટ્રોસ્ટેટીકલ ફોર્સ આથોનાઈઝડ ગેસ ' એ વિષય
ઉપર તેમને મૌલિક નિબંધ વચાથો હતો કેટલીક
કુનિવર્સીટીના થો. એ. સી. એડિંગટનના પ્રમુખપદે
ત્રણ વર્ષ અલાહાબાદમાં એલેક્ટ્રીકીટસ પરિષદ ભણાઈ
હતી તેમાં દાંતરી આપવાનુ તેમને ખાસ આમ ત્રણ
મહુમ્મુ હતુ. એ પરીણમાં તેમણે એડિંગટનના
સિદ્ધાંત સંબંધમાં મતનીય નિબંધ વાચ્યો હતો

એ વર્ષ પર જ તેમણે અલિવશાનનો વિષય
લઈને પ્રથમ વર્ગમાં
આઈને એમ. એ. ની
પરીક્ષા પસાર કરી હતી
સફળ થયેલા સર્વ ઉમેર
ધારેલા તેઓ ત્રીજા નબરે
આઈવા હતા. એ પછી
તેમણે ડા. મહુમદાર સાથે
સખ કાર્ય હતા દાસમાં
તેમની વય ૨૬ વર્ષની છે
આમ જોતે વેન્કાનિક
દોવા છતાં, શ્રીમતી વિલા
મહુમદાર બ ગાળી સાદિ-
તના પણ અવ્વાસી છે,
કુનિવર્સીટીની ઇન્ડર મો
ડીપેન્ડે પરીક્ષામાં તેઓ

શ્રીમતી વિલા મહુમદાર

સાવરે નબરે આઈવા હતા, એ કે સરકાર અને
વલિવશા તે તેમને નબર પડેજોજ હતો આને
મટે તેમને અનેક છતાંમે મન્યાં હતા એક તો
તેમને સમારી સીનીયર સિખરતી મળી હતી
બ આઈવા સીથી વધુ માર્ક્સ મેળવનાર સીવિધાર્થો
માટેનો નાગેન્દ્ર ચંદ્ર તેમને મળ્યો હતો અને
એ ઉપરાંત સરકારમાં પ્રથમ આવના માટે પાવેડ
અને ધારાસભાદ પ્રવિરોધિકા મળ્યા હતા

૧૯૩૦ મા તેઓ બી. એ. થયા હતા તે પણ
અલિવશાનમાં એમ. એ. મેળવી અને બીએ નબરે
આઈને એ પ્રસંગે તેમને સી ઉમેરવારોમાં અર્